Ansiklopedik
SÖZLÜK

DİL VE GENEL KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ

1

MİLLİYET YAYIN LİMİTED ŞİRKETİ

İlk Basımı Hazırlayan
İBRAHİM ALÂETTİN GÖVSA

İkinci Basımı Hazırlayan
Yazarlar Kurulu

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN

**S. GÜNAY AKARSU — FERİDUN AKKOR — ADNAN CEMGİL — GÜLEN DİNÇMEN — AHMET ERKUŞ
DOĞAN GÖRSEV — YILMAZ HALKACI — CEVAT HEZARFEN — SİNA KABAAĞAÇ — TANER KIRAL
HALİT KIVANÇ — ŞEMSETTİN KUTLU — ZEKİ MAĞDENLİ — ADLİ MORAN — GÖKALP MÜLÂYİM
BEHÇET NECATİGİL — ÇETİN ÖZEK — METİN ÖZEK — SAMİ N. ÖZERDİM — ÇETİN A. ÖZKIRIM
BELKIS TORUNOĞLU**

Yönetim ve Redaksiyon
S. GÜNAY AKARSU

Yazı İşleri
İngilizce, Fransızcalar
MİNE KABAAĞAÇ — AHMET ANGIN

Sekreterler
**LÂLE DEMİRKOL — ADALET AKSOY
ENGİN KÖSEBAY**

Teknik Sekreter
SADİ AĞIN

Resim, Şema, Grafikler
NEZİH İZMİROĞULLARI — SADİ AĞIN

Haritalar
ORHAN ALKAYA

Milliyet Gazetecilik A.Ş. Basımevi'nde
1967 yılında dizilip basılmıştır.

ÖNSÖZ

BİLİM alanında buluşların birbirini kovaladığı bir çağda yaşıyoruz. Yirminci yüzyılda, insan emeğinin ve zamanının, daha doğrusu, herşeyden önce insanın değeri anlaşılmıştır artık. Bilimlerin günümüzdeki ilk amacı, insanları her bakımdan daha üstün bir yaşama düzenine kavuşturmak, daha mutlu kılmaktadır. Bütün bilim dallarında bu amaçla araştırmalar, çalışmalar yapılmaktadır. Her bilimsel buluş, başka buluşlara yol açmakta; insanlık günden güne ilerlemektedir. Müsbet bilimlerde varılan her yeni nokta, uygulamada başka bir kolaylık, başka bir çabukluk sağlamaktadır.

Bilimlerin böylesine hızlı bir gelişmeye kavuştuğu çağımızda, çeşitli alanlardaki bilgilerin toplamı da büyük ölçülere ulaşmıştır. Onun için, günümüzde artık, eski çağlarda olduğu gibi, bir insanın bütün bilim kollarıyla ilgilenebilmesi mümkün değildir. Hattâ, bilim kolları bile kendi aralarında bölünmüş, her bölüm de uzmanlıklara ayrılmıştır. Bir insanın ömrü ve öğrenme kabiliyeti; ancak bir uzmanlık kolunda derinleşmeye yetmektedir. Bu yüzden, herkes kendine bir meslek seçmekte, bu mesleği iyice öğrenmeye çalışmaktadır.

Ama günlük yaşamamız sırasında, kendi mesleğimiz dışındaki konularla da sık sık karşılaşırız. Bilmediğimiz, bir zamanlar öğrenip unuttuğumuz bir sürü şey çıkar önümüze. Böyle durumlarda, sözlükler, ansiklopediler imdadımıza yetişir. Takıldığımız sorunun cevabını, merak ettiğimiz olayı, istediğimiz açıklamaları ve bilgileri bu kitaplarda buluruz. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla çeşitli konularda, çeşitli hacimlerde bir çok ansiklopedi ve sözlük yayınlanır. Hepsi de, doğrulukları ve açıklıkları oranında, yararlı olur.

* * *

İLERİ ülkelerde ansiklopedik yayınlar çok çeşitlidir. Genel sözlükler, genel ansiklopediler yanında konu sözlükleri, konu ansiklopedileri yayınlanır. Türkiye'de ise bu konuda yeterince yayın yapılmamıştır. İşte, Milliyet Yayın Limited Şirketi bu büyük boşluğu biraz olsun, doldurmaya çalışacaktır. İlk olarak, genel bir ansiklopedik sözlük hazırlamaya karar vermiştir. «Ansiklopedik Sözlük» adından da anlaşılacağı gibi, ansiklopedi özellikleriyle sözlük özelliklerini bir araya getiren bir eser olacaktır. İçinde bir ansiklopedide bulunandan çok fazla sayıda madde bulunacaktır. Türkçe kelimeler, Türkçe'ye girmiş yabancı kaynaklı kelimeler, terimler, deyimler yanında çeşitli bilim kollarının terimleri, tarih, coğrafya adları, ünlü kişiler, ünlü yerler, mitoloji kahramanları yer alacaktır. Böylece, sözlük tamamlanınca çok geniş bir alanda yararlı olacak, bir çok sorunun cevabını verecektir. Yabancı dillerdeki benzerleri gibi, «Ansiklopedik Sözlük» ilk başvurma kitabı niteliğini taşıyacaktır. Her maddesinde, o konunun ana bilgilerini verecektir. Herkesin kullanabileceği, kolayca anlıyacağı gibi açık ve kesin olacaktır.

Bir ansiklopedinin bilgi ve dil bakımından eskimemesi mümkün değildir. Zaman geçtikçe, ulusların dilleri gelişmekte, bilim ve tarih alanındaki yeni buluşlar insanların bilgilerini zenginleştirmekte, değiştirmektedir. Bununla birlikte, biz «Ansiklopedik Sözlük» de en yeni bilgileri vererek, eserin ömrünü mümkün olduğu kadar uzatmaya çalıştık. Aynı çabayı dil konusunda da gösterdik. Türkçe'nin henüz gelişmesini tamamlamamış olması, sözlük hazırlayanlara ayrı bir güçlük çıkarmaktadır. Biz Türk Dil Kurumu'nun 1966 tarihli sözlüğüne uyarak, her iki yöndeki dil aşırılıklarından kaçmaya çalıştık. Kelimelerin yazılışı konusunda da gene Türk Dil Kurumu'nun 1966 tarihli «İmlâ Kılavuzu» na bağlı kaldık.

Aynı anlamı veren kelimelerin hepsini aldık. Ancak, açıklamaları yalnız Türkçe olanının karşısında yaptık. Diğerlerini de bu Türkçe maddeye gönderdik. Meselâ. «konu» ve «mevzu» kelimeleri madde olarak alınmıştır. Ama, açıklama «konu» maddesi karşısında ya-

pılmış, «mevzu» ise «Bak. konu» kısaltmasıyla «konu» ya gönderilmiştir.

Yabancı özel isimlerin yazılmasında da şimdiye kadar çoğunlukla kabul edilen şekle uyduk. Latin harflerini kullanan ulusların adlarını, kendilerinin yazdığı gibi, hiç değiştirmeden aldık. Bunun dışında kalan Grek, Slav, Çin v.b. adlarını ise Türk harfleriyle, okunduğu gibi yazmaya çalıştık.

Maddeler iki ana bölümde düşünüldü. Dil maddeleri diyebileceğimiz birinci bölümü, ünlü dilci ve sözlük yazarı Mustafa Nihat Özön düzenledi. Burada kelimelerin anlamları yer aldı; açıklamalar örneklerle zenginleştirildi. Bununla da yetinilmeyerek, kelimelerin, daha derindeki anlamlarını ortaya çıkarabilmek amacıyla, maddelerin sonuna, mümkün olduğu oranda, Fransızca ve İngilizce karşılıkları eklendi. Aynı düşünceyle, bir çok terimin, eski dildeki karşılığı verildi.

İkinci bölümdeki maddeler ise, ansiklopedik bilgi taşıyan maddelerdir. Bunlar çeşitli konulara ayrıldı ve her konuyu, o bilim dalının uzmanı hazırladı. Uzmanlar kurulu, genel olarak, bütün maddelerin kısa ve özlü yazılmasına önem verdi.

«Ansiklopedik Sözlük» yukarıda sözünü ettiğimiz iki ana bölümden ibaret olmakla birlikte, bu bölümler birbirinden ayrılmadı. Maddeler, harf sırasına göre dizildi. Benzer olarak, iki ya da daha çok kelimeden kurulan maddelerde de aynı kurala uyuldu. Böylece, maddeler, aranınca kolayca bulunacak şekilde düzenlenmiş oldu.

«Ansiklopedik Sözlük», bütün insanlığın malı olmuş, kesinleşmiş bilgileri veren genel bir sözlüktür. Ama bu arada, okuyucularının Türkler olduğu hiç bir zaman akıldan çıkarılmamıştır. Özellikle, tarih, coğrafya konularında, bizim okuyucumuzun karşılaşacağı, ilgileneceği sorulara cevap vermeye dikkat edilmiştir.

Aynı düşünceyle, Türkiye coğrafyasına geniş yer ayrılmış; bütün iller, ilçeler ve bucaklar, madde olarak alınmıştır. Yüzölçümleri ve nüfuslarda Devlet İstatistik Enstitüsü yayınları esas tutulmuştur. İl ve ilçe nüfusları, 1965 sayımına göre, bucak nüfusları ise, henüz kesinleşmediği için, 1960 sayımına göre verilmiştir. İl, ilçe ve bucakların adları, İçişleri Bakanlığı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı «Mülkî İdare Taksimatı» adını taşıyan kitap uyarınca yazılmış; kitabın yayın tarihinden sonra, 26.5.1966 tarihine kadar bucak adlarında yapılan türkçeleştirmeler, Bakanlık bülteninden aktarılmıştır. Bu bucakların eski adları da madde olarak alınmış, (Bak.) kısaltmasıyla yeni adlarına gönderilmiştir.

Tükenmez enerjisiyle, İbrahim Alâettin Gövsa, sağlığında bir çok ansiklopediyi, sözlüğü tek başına hazırlamıştı. Bunlardan biri de «Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi» adını taşır. İskit Yayınevi'nin yayınladığı bu eser, aslında bütün anlamlarıyla ansiklopedik bir sözlüktür. Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, bilgi ve dil açısından eskimiş olmasına rağmen gene de değerli ve geçerli bir çalışmadır. Onun için, yeni bir sözlük hazırlarken, İbrahim Alâettin Gövsa'nın eserini temel olarak alıp çalışmalarımıza başladık. Geniş bir yazarlar kurulu, bu kitabı taradı; yanlışları, eksikleri, yetersizlikleri bulup giderdi. Bir çok madde yeniden yazıldı. Yeni basıma girecek maddelerle, eski basımda bulunduğu halde çıkarılması uygun görülen maddeler, günümüzün değer ölçülerine göre, yeniden seçildi. Yeni bir sözlük hazırlanıyormuş gibi çalışıldı, ama gene de eskisiyle bağlar büsbütün koparılmadı.

* * *

BÜTÜN çalışmalarımız, «Ansiklopedik Sözlük» adını verdiğimiz bu eserin okuyucuya gerçekten yararlı olması amacına yönelmiştir. Bu amacımızda başarıya ulaştığımız oranda ödevimizi yerine getirmiş olacağız.

BİRİNCİ BASIMIN ÖNSÖZÜ

BU kitabın programını yıllardanberi zihnimde işledim. Halkımızın ve gençliğimizin elleri altında bulundurmayı bir ihtiyaç ve bir zevk sayacakları öyle bir eser meydana getirmeli ki, diyordum, hem dilimizin eski, yeni bütün kelimelerini tarifleriyle, misalleriyle anlatsın, hem de gerek memleketimize, gerek bütün dünyaya ait herkesçe bilinmesi faydalı has isimler için kısa, fakat özlü bilgiler verebilsin.

Fikrin temeli, hemen bütün milletlerde bir tip teşkil etmiş olan ve bulgarcaya varıncaya kadar başlıca dillerde örnekleri bulunan Küçük Larousse'dan gelmiş olmakla beraber, eser sadece ona benzetmek hevesinden doğma değildir. Çünkü ben yabancı bir örnek üzerinde değil, otuz beş yıldanberi halkın ve gençliğin kültürünü beslemek için çok yazı neşretmiş bir fikir adamı sıfatiyle, yalnız memleketimin ihtiyacı üstünde düşündüm. Bundan dolayı «Yeni Lûgat ve Ansiklopedi» nin birçok faydalı hususiyetleri bulunduğunu ileri sürebilirim.

Bilindiği üzere Küçük Larousse ansiklopedik diksiyoneri üç bölüğe ayrılmıştır. Baştaki kısım resimli bir lûgat kitabıdır. Ortadaki pembe kâğıtlı iki formalık parça, lâtince veya yabancı deyimleri (locution'ları), sondaki kısım da tarih, coğrafya, mitoloji gibi ilim kollarına ait has isimlerin kısa izahlarını ihtiva eder. Ben, eserimin aynı faydaları taşımasını istemekle beraber bölüklere ayrılmasını lüzumlu görmedim. Çünkü bâzı defa bir kelimenin dile mi, yahut tarihe, coğrafya yahut mitolojiye mi ait olduğu tamamiyle kestirilemez ve onu eserin her iki tarafında aramak lâzım gelir. Halbuki gerek has isimler, gerek dile ait kelimeler alfabetik tertip ile aynı sayfalarda bulunursa, başvuranlar için daha kolay olur. Zaten dildeki kelimelerin bir kısmında ansiklopedik mahiyet dahi vardır. Meselâ «afyon, akıncı, gedik, milât, hicrî» gibi kelimelerin hem dile, hem ansiklopediye ait mahiyetlerinin ayrı kısımlarda değil, biribirinin arkasında izah edilmiş olması elbette daha faydalıdır. Bundan dolayı olacaktır ki, Küçük Larousse'daki bölük ayrılığı aynı mahiyet ve çaptaki ingilizce ve almanca eserlerde bulunmadığı gibi iki ve altı ciltlik Larousse'larda dahi yoktur ve o eserlerde ansiklopedik maddelerin ilk kelimeleri dile ait olanlardan ancak ufak bir punto farkiyle ayrılmıştır. Biz punto farkının sayfalarımızdaki estetiği bozacağını düşündüğümüz için has isim mahiyetindeki madde başlarını ötekilerden birer küçük yıldız işaretiyle ayırmayı uygun bulduk.

* * *

Eserin bir lûgat kitabı, bir sözlük olmak bakımından başlıca şu hususiyetleri vardır:

1 — Bütün yeni kelime ve terimler, «Türk Dil Kurumu» tarafından çıkarılan «Türkçe Sözlük» deki kelimelerin hemen hepsi alınmakla beraber hâlâ konuşma ve yazı dilinde, hele pek yakın zamanların kitaplarında rastlanan ve belki de daima yaşıyacak olan eski ve asılları yabancı kelimelere de yer verilmiştir.

2 — Yeni kelimelerin yanlarına eskileri de konmuş, eski terimler yenilere bağlanmıştır. Böylece yenileri henüz öğrenmemiş olanlar eski kelime ve terimler için şimdi ne denildiğini kolayca bulabileceklerdir.

3 — Bütün kelime ve terimlerin fransızcaları da konulmuştur. Bir kelimenin beş, altı veya daha fazla kullanılışı olduğu zamanlarda dahi her mânanın fransızca karşılığı vardır. Bunu yaparken şu faydaları gözettim: Dilimizdeki her kelime, hele yeni bulduklarımız, ileri ve kararlı bir Avrupa dili olan fransızca karşılığı ile tesbit edilirse verilecek izahın gölgeli kalması ihtimali kalmayacaktır. Meselâ «vazife» nin iki ayrı mânası için bulduğumuz «görev» ve «ödev» kelimelerinin yanlarında «fonction» ve «devoir» kelimelerini görenler, farkı derhal kavrayacaklardır. Zaten yeni ilmî terimlerin çoğu fransızcadan alınmış oldukları için her birinin yanında asıllarını göstermek elbette daha faydalı olacaktır. Bunlardan başka eserin, aynı zamanda türkçeden fransızcaya muhtasar bir lûgat kitabı hizmetini dahi görmesi hem Türk gençlerinin, hem de anadili Türkçe olmayan yurt-

taşların, yani azınlık, yahut yabancı zümrelerin işlerine yarayacaktır.

4 — Aslı arapça veya farsça olan kelimeler, madde başı oldukları zaman, yalnız bir defaya münhasır kalmak üzere, onların yanlarına asıl imlâlarını da ilâve ettim. Avrupa ansiklopedilerinin bir kısmı yunanca ve lâtinceden alınmış kelimelerin yanlarına o dillerdeki imlâlarını da koydukları gibi bizim de arapça ve farsça için bu usulü kabul etmemiz hem ilmî, hem pratik bakımlardan faydalıdır. Meselâ «emeller» mânasına «âmal» ile «işler, işlemler» demek olan «âmal» arasında Lâtin harfleriyle bir imlâ farkı bulunmadığı için bunların asıl yazılışlarının gösterilmesini ve kendilerine mahsus harflerle yazılmasından dolayı imlâlarını görmedikçe mânalarını kavramaya imkân olmayan kelimelerin asıllarının da yazılmasını, hem Arap harflerini azçok tanıyanlar, hem de yarın edebiyat, tarih veya arkeoloji gibi bir ihtisas dolayısiyle Arap yazısını öğrenmek zaruretinde kalacaklar için yararlı ve lâzım gördüm.

5 — Misallerin çoğu ata sözlerinden veya bu kuvvette olarak daima tekrarlanan cümlelerden, deyimlerden seçilmiştir. Bu suretle bâzı ifratçı arkadaşların aslı yabancıdır diyerek türkçemizin kadrosundan çıkartmak istedikleri birçok kelimelerin dilimizde ne kadar kökleşmiş oldukları ve onlara saygı göstermenin yerinde olacağı anlaşılır. Çünkü gene bir ata sözü diyor ki: «Atalar sözünü tutmayanı yabana atarlar.»

Benim on yedi yıl önce çıkmaya başlamış lûgat kitaplarım vardır. Bunlardan hele «Yeni Talebe Lûgati» isimli eser üzerinde hayli uğraşmıştım. Onun bir ihtiyacı karşıladığı ve rağbet gördüğü birçok defa basılmasından da anlaşılır. Fakat baştan başa yeniden yazılan bu eserin onlarla hiç münasebeti bulunmadığı burada anlattığım özelliklerden de bellidir.

* * *

Eserin ansiklopedik maddelerindeki hususiyetlere gelince:

Her milletin ansiklopedisinde ağırlık merkezi tabiatiyle kendi millî ve mahallî faydasıdır. Tamamiyle milletlerarası sanılan maddelerde, hattâ tabiî ve müspet ilimlerde dahi bir dereceye kadar memleket görüşünün hâkim olması zarureti vardır. Ben bu kanaate muhtelif memleketlerin ansiklopedilerini uzun uzun mukayeseden sonra varmış, hattâ «İnönü Ansiklopedisi» nin hazırlıklarını yapar ve programını yazarken işin tercüme ile halledilivereceğini sanan bâzı arkadaşlarıma bu kanaati vermek için uğraştım. O eserin birkaç ay geceli, gündüzlü çalışarak yazdığım 23 büyük sayfalık «Önsöz» ünde bu bahis ayrıca izah ve ispat edilmiştir. Ve o kanaatten dolayıdır ki «Yeni Lûgat ve Ansiklopedi» deki has isimlerin seçilmesinde ve izahında daima memleket görüşü takibedilmiş, fakat doğruluğun ve fikir iffetinin emirlerinden de aslâ ayrılmamaya çalışılmıştır. Yabancı şahıs, eser ve mitoloji isimleri arasından ancak bizim umumî kültürümüzü ilgilendirecek olanları seçmeye uğraştım ve bizimkilerin nisbetini tabiatiyle üstün tuttum. Dünya coğrafyasının kıtalar, devletler, muhtelif bakımdan meşhur şehirler, başlıca dağlar, ırmaklar, göller vesaire gibi birçok vesile ile aranması hatıra gelebilecek çapta olanlarını aldım. Türkiye'nin ise bucaklara varıncaya kadar bütün kasabalarını başlıca vasıfları ve nüfuslariyle kaydetmeye, tabiî coğrafyasına ait esas isimleri ve bilgileri de toplamaya çalıştım. Bir yerde toplu olarak bulunmasına imkân olmayan tarihî kelime ve tâbirlerin, «alkış, arpalık, Babıâli, kadı, lonca, mehter, mühür, otak, subaşı, tuğ» gibi bizim tarihimizle münasebetli olan sözlerin eski delâletlerini de izah ettim.

* * *

Yukarıda Küçük Larousse'un üç büyüğünden bahsederken bu eserin de aynı faydaları taşımasını düşündüğümü söylemiştim. Fransızcadaki lâtince deyimler ve meseller gibi bizim de bir hayli yabancı tâbir ve mesel kullandığımızı ve bunların hemen hiçbir lûgat kitabında bulunmadıklarını unutmamak lâzımdır. Kültürü zayıf olanlarımızın dillerinde bile «sümmet - tedarik, leyte - lâalle, lâ havle ve la kuvvete, sellemehüs - selâm, fesuphanallah» gibi birçok yabancı tâbirlerin «Bahşeylerim atâsını vechi abusuna!» «Ateş kenarı kış gününün lâlezarıdır.» «Hezâr ahbab olan ehli televvünden vefa gelmez.» gibi mesel olmuş birçok eski mısraların dolaştığını biliriz. Ben bu türlü tâbir ve meselleri birkaç senedenberi toplamış ve Larousse'daki pembe sayfaların birkaç misli büyüklüğünde bir defter meydana getirmiştim. İşte «Yeni Lûgat ve Ansiklopedi» nin bir özelliği de bu türlü tâbir ve meselleri dahi ihtiva etmesidir. Onlar ayrı bir bölük halinde değil, fakat ilk kelimelerinin baş harflerine göre her harfin sonuna katılmak suretiyle esere konulmuşlardır.

* * *

Böyle birkaç kişinin bile güç başaracağı bir esere başlarken ben bilgimin enginliğine değil, ancak çalışmak kabiliyetimin sonsuzluğuna güvendim.

İlk bası için kaçınılması kaabil olmayan noksan ve hatâlar sonraki basılışlarda ya müellif veya onun yerine geçecekler tarafından elbette düzeltilecek ve kuvvetle umarım ki bu eser, memleketimizin kültür hayatında yaşamaya lâyık olacaktır.

«Yeni Lûgat ve Ansiklopedi» nin «Aylık Ansiklopedi» sahibi değerli dostum Server İskit'in delâletiyle neşredilmesini de iyi bir talih eseri saymaktayım. Çünkü zevkinin ve kültürünün mümtaziyetini o eseriyle, telif kitaplariyle ve muhtelif yazılariyle ispat etmiş olan bir fikir adamının itinası elbette bu kitabı da kıymetlendirecektir.

İBRAHİM ALÂETTİN GÖVSA

(Nisan 1947)

BIRINCI BASIMIN SONSÖZÜ

ÜSTAT İbrahim Alâettin Gövsa, eserin mahiyet ve programını «Önsöz» de yazdığı vakit, kitabın editörü sıfatiyle yazacağım bendi, ikmaline muvaffakıyet halinde «sonsöz» olarak yazmayı düşünmüştüm. Allaha şükür artık eser tamamlanmıştır ve bana da bu sözleri yazmak nasibolmuştur.

Emsalinin ikmali henüz hiç kimseye nasibolmamış olan bu hem ansiklopedi, hem lûgat halindeki kitabın evvelâ bir tarihçesini yapmayı faydalı bulurum.

«Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi» nin programı ve alfabetiği tesbit edilip bir kısmı yazıldıktan sonra ona dikkatli bir tâbi bulmak müellifince en mühim mesele idi. Gövsa bunu merhum Sedat Simavi ile müşavere etti. Sedat, «İskit Yayınevi» nin kuruluşunda bana mânevi büyük yardımları dokunan bu eski dost, Gövsa'ya beni hatırlattı. Üç dostun ufak bir konuşması, bu büyük memleket işinde bizi çabucak anlaştırmıştı.

Gövsa, Önsöz'de büyük bir tevazu ile yazdığı gibi, yalnız sonsuz çalışma kuvvetine, ben ise; hem onun büyük ve kuvvetli kültürüne, hem de çalışma kuvvetlerimize güveniyordum.

Esere başladık. Ne yazık ki onun kıymetli hayatı ikmaline kadar süremedi ve üçüncü cildin 1563'üncü sayfasındaki «Lakerda» kelimesine kadar yazabildi; bense eserin tab'ında da maddî büyük müşkülât içinde idim. Bize ciddî denecek hiçbir resmî yardım eli uzatılmamıştı. Üstadın vefatı ise en büyük darbe oldu. Acaba bu sonsuz dediğimiz gayret tükenecek miydi?..

Hayır, memleket böyle bir esere muhtaçtı. Kolları bir daha sıvayıp bütün beşerî kudretlerimi seferber ettim ve kültürünü, centilmenliğini senelerdenberi «Aylık Ansiklopedi» de tecrübe ettiğim Sadun Galip Savcı'nın gayretine de müracaat ederek işe yeniden sarıldım. Bu arada daimî mesai arkadaşlarım Hüsamettin Bozok, Kadir Meriçboyu, ressam Münif, haritacı Turan İlituna, kardeşim Eroğul İskit, yeğenim Faruk Yener bana yardımda devam ediyorlardı. Dostlarım üstat Profesör Celâl Esat Arseven, Hakkı Tarık Us, coğrafyacı Profesör Besim Darkot, Mehmet Ali Kâğıtçı, tarikçi Feridun Fazıl Tülbentçi ve Zeki Pakalın, Matbaacı İrfan Basar ve diğer arkadaşlarla Nahid Sırrı Örik de teşvik ve yardımlarını esirgemediler.

Nihayet merhum üstadın çizdiği esaslardan zerrece inhiraf etmeden büyük gayret ve emeklerle şu beş cildi tamamladık.

Eseri her ay, üç formalık bir fasikül halinde neşretmek üzere ilk fasikülü 1 Nisan 1947 tarihinde çıkarmıştık. İş pek kolay değildi ve tahminimizden de fazla tutuyordu. Nihayet standardı bozmadan 66'ncı son fasikülünü 1 Ağustos 1954 tarihinde bitirdik.

Bu kadar çetin mesai istiyen eserin maddî tarafı da beni yoruyordu. Çünkü eserin ikmali iki yüz bin lira etrafında bir paranın sarfını gerektiriyordu. Fakat, böyle bir eseri millî kütüphaneye kazandırabilmek gibi kutsî bir ideal peşine takılmak insana her engeli yıktırırdı ve nihayet işte bu ideale kavuştuk ve zannederim gençliğe güzel de bir misal verdik.

«Baki kalan bu kubbede hoşça bir sada imiş» derler. İbrahim Alâettin Gövsa ve Sedat Simavi gibi bu kubbede hoşça pek çok sadalar bırakan iki üstadın korosuna bir zayıf ses de ben katabildimse ne mutlu bana.

Bu eseri, Hakkın rahmetine kavuşan bu iki üstada ithaf ediyorum. Cenabı Hakkın merhametini de benden esirgememesini niyaz ederim.

SERVER İSKİT
(Ağustos 1954)

KISALTMALAR:

Alm.	Almanca	Far.	Farsça	Mim.	Mimarlık
Anat.	Anatomi	Fel.	Felsefe	Mit.	Mitoloji
Ar.	Arapça	Fizy.	Fizyoloji	M.Ö.	Milâttan Önce
Ark.	Arkeoloji	Fiz.	Fizik	M.S.	Milâttan Sonra
Ask.	Askerlik	Fr.	Fransızca	Müz.	Müzik
Ast.	Astronomi	Gra.	Gramer	ok.	Okunur
b.	Bileşik	Hek.	Hekimlik	Ölm.	Ölüm yılı
ba.	Bağlaç (rabıt)	Heyk.	Heykeltraşlık	Ped.	Pedagoji
Biyo.	Biyoloji	Hic.	Hicrî yıl	Psi.	Psikoloji
Bak.	Bakınız	Huk.	Hukuk	Re.	Resim
Bot.	Botanik	Hv.	Havacılık	s.	Sıfat
Coğ.	Coğrafya	i.	İsim	Si.	Sinema
ç.	Çoğul	İng.	İngilizce	Sos.	Sosyoloji
Den.	Denizcilik	İsp.	İspanyolca	Sp.	Spor
Dil.	Dil	İta.	İtalyanca	T.	Türkçe
Din.	Dinbilgisi	Jeol.	Jeoloji	Tar.	Tarih
Doğ.	Doğum yılı	kb. k.	Kaba konuşma	Tek.	Teknik
e.	Edat	Kim.	Kimya	Tiy.	Tiyatro
Ed.	Edebiyat	Külb.	Külhanbey ağzı	ü.	Ünlem (nidâ)
Est.	Estetik	Lat.	Latince	Yun.	Yunanca
esk.	Eski terim, söz	Man.	Mantık	zf.	Zarf
Etno.	Etnoğrafya	Mat.	Matematik	zm.	Zamir
f.	Fiil	mec.	Mecaz olarak	Zo.	Zooloji

İŞARETLER:

★ Bir kelimenin değişik anlamlarını ve maddelerin bölümlerini ayırmak için kullanılmıştır.

« » Okunacak şekli gösteren kelime ve cümleler ile, bazı özel adlar, metinler, iktibaslar için kullanılmıştır.

( ) Tarihler, açıklamalar için kullanılmıştır.

[ ] Fransızca ve İngilizce karşılıklar için kullanılmıştır.

A,a ★ 1. Türk alfabesinin ilk harfi ve seslilerin birincisi. Bazı eski dillerden başka, hemen bütün dillerdeki alfabelerin de birinci harfidir. [La première lettre d'alphabet — The first letter of the alphabet] ★ 2. Sayı yerine kullanıldığı zaman 1 sayısını gösterir. [Comme chiffre, il designe 1 — As number, stands for 1] ★ 3. Ask. Alayın kısaltılmışı. 1. P.A.: Birinci Piyade Alayı [milit. Abréviation d'Alay - régiment — Abreviation of Alay - regiment] ★ 4. Fiz. Amper'in kısaltılmışı. [Physique Abréviation de l'Ampère — Abreviation of ampere] ★ 5. Kim. Argon'un sembolü [Symbole chimique de l'Argon-Symbol of Argon in chemistry] ★ 6. Müz. Alto'nun kısaltılmışı olarak kullanılır ve harf işaretli notada «la» notunu gösterir. [Mus. Il indique Alto et dans la notation alphabétique il désigne «la». — In music means Alto and designates «la».] ★ 7. Sp. A takımı: Birinci takım. A millî takımı: Esas millî takım. [Premiére équipe — Main team]

a e. ★ 1. Fiillerden sonra anlamı kuvvetlendirmek ve işin tabiî bir şey olduğunu belirtmek için kullanılır: Satar a, kendi malı [Il exprime l'affirmation quand il suit un verbe — After a verb it indicates affirmation.] ★ 2. Şartlardan sonra aceleyi ve teşviki gösterir: Haydi yazsan a! [Il traduit l'impatience après les modes conditionnels. — After the conditional moods designates impatience.]

a ü. ★ 1. Okşayarak seslenme anlamı verir: A çocuk: A gözümün bebeği! ★ 2. Sitem ve paylama anlatır: A mübarek adam, bu ne hal! (Sesli kelimelerden önce çok defa «y» katılarak kullanılır: Ay oğul, Ay efendim!) [Comme interjection, il exprime la caresse, la surprise ou le reproche. — As interjection it designates caress, surprise or reproach.]

a ü. Beğenme, şaşma, öfkelenme gibi duyguları anlatır: A bu ne güzel resim! A işte bu çok oluyor! A bak, ben böyle şakadan hoşlanmam! [Interj.: Il traduit l'admiration, le trouble et le reproche. — Interj.: Indicates admiration, trouble and reproach.]

AA, aa «Anadolu Ajansı» sözünün kısaltılmışı. [Abréviation de l'Anadolu Ajansı (Agence Anatolie) — Abreviation of the Anadolu Ajansı (Anatolian Agency.)]

Aachen (Almanya) Fr.:Aix - La Chapelle. Belçika'ya yakın, 173 500 nüfuslu tarihî bir şehir. Kaplıcaları, bez, iğne, ayna ve makina endüstrisi, ünlü kadetrali vardır. Uzun zaman Charlemagne İmparatorluğu'nun başkenti olmuştur.

aah e. kb.k. Hayır, olmaz! [vulgaire: Non! — vulgar: No! Not!]

ab Far. i. Su. Türkçe'de bileşik kelime halinde kullanılmıştır. Bak. abıhayat, abuhava. [Eau - Water]

aba Ar. i. Dövme yünden kumaş ve bu kaba kumaştan yapılan uzun, yakasız bir çeşit palto. Eskiden tekke adamları bunu giydikleri için aba, dervişliği ve onun lâyığı sayılan fakirliği belirten eşyadan biri haline gelmiş, bundan dolayı tasavvuf edebiyatına girmiştir.

Abadan (İran) Basra körfezinde, Şattülarap deltasında 246 600 nüfuslu, petrol rafinerileriyle ünlü bir liman şehri.

âbadan Far. s. Bayındır, şen. [Florissant — Flourishing, prosperous]

abadî Far. i. İpekten yapılan bir çeşit Hint kâğıdı. Yarı mat, kalınca ve açık saman renginde olup en çok yaldız, süsleme, işlerinde kullanılırdı. Eskiden Hindistan'ın Devletâbat şehrinde yapıldığı için bu adı almıştır.

abajur

abajur Fr. i. Aydınlığı dağıtmamak ve gözleri fazla ışıktan korumak için kullanılan lâmba siperi veya külâhı. Lampshade

Abaka Han (Abaga) (1234-1282) İran'da İlhanlılar Devleti'ni kurmuş olan Hülâgû Han'ın oğlu ve bu devletin ikinci hükümdarı. Cengiz'in Tüli Han adındaki oğlunun torunudur. Cengiz yasasının, Türk töre ve geleneklerinin korunmasına çalışmış, Mısır Memlûkleri ile çarpışmış, bu uğurda Avrupalılar'la anlaşmalar yapmıştır.

Abakan Sibirya'daki Yenisey ırmağının kollarından biri ve o çevrede yaşayan bir Türk topluluğunun adı. Hakas bölgesinin idare merkezi de Abakan şehridir.

abaküs

çeşitli abaküsler

abaküs Lat. i. ★ 1. Bazı hesapları kolaylıkla yapmaya yarayan, tellere geçirilmiş küçük yuvarlaklardan yapılmış bir araç. Pek eski zamanlardan beri kullanılmıştır. Şimdi bile hesap tahtası adıyla ilkokullarda ve bilârdo salonlarında kullanılır. ★ 2. Mim. Sütun başlığı tablası.

abalı s. ★ 1. Abası olan, aba giyinmiş bulunan. ★ 2. «Vur abalıya!» deyiminde kullanılır; güçsüz, yumuşak huylu olduğu için boyuna ezilen, hırpalanan kimseyi anlatır.

abalımemeliler Biyo. Omurgalı memeli hayvanlardan bir familya. Boyunlarıyla bacak ve kuyrukları arasında dik bir deri vardır.

Abalıoğlu, Doğan Nadi (Doğ. 1913) Cumhuriyet gazetesinde yazdığı fıkraları ile tanınmıştır. Eserleri «Bir Dakika» (1957), «Cumhuriyet» de fıkralar.

Abalıoğlu, Nadir Nadi (Doğ. 1908) 1935 yılından beri gazetecilik yapmaktadır. Bu arada Muğla ve İstanbul milletvekili olmuş, Avrupa Konseyi'nde Türk Parlamentosu temsilcileri ve Unesco Türkiye Millî Komisyonu üyeleri arasında bulunmuştur. Önemli Eserleri: «Atatürk İlkeleri Işığında Uyarmalar» (1961) «Cumhuriyet» de başmakaleler.

Abalıoğlu, Yunus Nadi (1880-1945) Gazeteci, politika yazarı. İlk öğrenimini, doğum yeri olan Fethiye'de, orta öğrenimini Rodos'da yaptı. Sonra İstanbul'da Galatasaray Sultanisi'nde ve Hukuk Mektebi'nde okudu. Çeşitli gazetelerde yazılar yazdı; istibdata karşı çıkan gizli bir dernekte çalıştığı için yakalandı; 1908 Meşrutiyeti'nden sonra İstanbul'da gene gazetecilik yaptı. İkinci devre Meclisi'ne Aydın milletvekili olarak katıldı. 1920'de matbaasıyla birlikte Ankara'ya kaçtı. İlk devre den başlayarak 6 devre milletvekili seçildi. 1924 yılında İstanbul'da «Cumhuriyet» gazetesini kurdu.

Yunus Nadi Abalıoğlu

abamak f. Kabul etmemek, geri çevirmek, reddetmek, [Refuser, empécher, resister — To refuse, to resist]

Abana (Kastamonu) Karadeniz kıyısında Bozkurt ilçesine bağlı bir bucak merkezi. 1945'de ilçe olduğu halde, 1953 yılı sonunda siyasî sebeplerle ilçe merkezi buradan alındığı gibi, belediyesi de kaldırılmıştır. Kasabanın nüfusu 2 514'dür. Denizi, 4-5 km. uzunluğunda plâjı, ormanları ve deniz ürünleriyle bir tatil yeridir. Ayrıca, önemli bir kereste ticareti merkezidir. Kastamonu'ya 73 km uzaklıktadır.

abandırmak f. Çökertmek. [Faire affaisser, faire agenouiller — Make kneel]

abanî i. Bak. ağbanî.

abanmak f. ★ 1. Bir şeyin üzerine kapanmak, eğilip yaslanmak, üstüne çöküp çullanmak. [S'appuyer, accaparer — Lean over or against.] ★ 2. mec. Birine yük olup sırtından geçinmek [Vivre au détriment de quelqu'un — To live at someone's expense.]

abanozgiller ç. b. i. Biyo. İki çeneklilerden, sıcak ülkelerde yetişen bir bitki familyası. Kerestesine abanoz denir.

abanoz kesilmek f. Sertleşip çok dayanıklı duruma gelmek. [Devenir dur comme l'ébène — To become as hard as ebony]

Abant Gölü Bolu'nun 32 km. güney batısında çamlık tepelerle çevrili bir göl. Denizden yüksekliği 1 448 m., yüzölçümü 1,28 km.² dir. Ankara - İstanbul yoluna iki yanı ormanlık 25 km. uzunluğunda bir yolla bağlıdır. Gölün ve çevresinin güzelliği sebebiyle iç turizm bakımından önemli bir merkez olmuştur.

abartmak f. Bir şeyi olduğundan fazla göstermek, mübalâğa etmek. [Exagérer — To exagerate]

Abasıyanık, Sait Faik (1906-1954) Hikâyeci. Çeşitli işlerde çalışmış olmasına rağmen hep babasının geliri ile geçindi; ömrü Burgaz adasındaki köşklerinde (bu köşk 1964 mayısından beri Sait Faik müzesidir) annesiyle geçti. Şiirli bir hava kattığı hikâyelerinde konularını İstanbullu'ların İstanbul'a dışardan gelmişlerin gündelik hayatından aldı. Bu hikâyeler 13 kitapta toplandı: «Semaver», «Sarnıç», «Şahmerdan», «Lüzumsuz Adam», «Son Kuşlar» v.b. Ölümünden sonra, annesi Sait Faik armağanını düzenlemiştir.

abat Far. s. ★ 1. Bayındır, şen. [Habité, cultivé, florissant - Prosperous, flourishing] ★ 2. Coğ. İran ve Hindistan'da birçok bölge ve ülke adlarına girer: Firuzabat, Haydarabat gibi.

abayı yakmak f. Gönül kaptırmak, âşık olmak. [S'éprendre — To fall in love]

Abaza Kafkas dağlarının kuzeyinde yaşıyan Abhazlar'ın Müslümanlığı kabul eden kısmına, Türkler tarafından verilen ad. Abazalar'ın büyük bir kısmı, 1830'da o bölgenin Ruslar'ın eline geçmesinden sonra Türkiye'ye göçmüşlerdir. Kafkasya'nın çeşitli bölgelerinde 10 000 kadar Abaza vardır. Abhazistan adını taşıyan cumhuriyetleri, Sovyet Rusya'nın Gürcistan Cumhuriyeti'ne bağlıdır.

Abaza Hasan Paşa (Ölm. 1659) Sultan IV. Mehmet zamanında haydutluklarıyla tanınmış bir Osmanlı veziri. Türkmen aşiretleri ağası iken, azledilmesinden dolayı Kastamonu'da isyan etmiş, bir aralık başına on beş kadar vali ve beyle birlikte büyük bir kuvvet toplıyarak İstanbul'u korkutmaya başlamıştı. Köprülü Mehmet Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Halep'de hile ile yakalanarak öldürülmüştür.

Abaza Mehmet Paşa (Ölm. 1634) Yeniçeri ocağının bozulduğunu görerek onu kaldırmak için ilk uğraşan ve bu uğurda birçok defa Osmanlı Devleti'ne baş kaldıran ünlü bir vezir. Üzerine gönderilen kuvvetleri birkaç defa bozdu. IV. Murat zamanında Hüsrev Paşa'ya teslim olarak İstanbul'a gelmiş, kahramanlıklarından dolayı padişah tarafından bağışlanarak Bosna, Bağdad, Vidin valiliklerine gönderilmişti. Fakat sonraları IV. Murat, gene isyan edeceğinden şüphelendiği için İstanbul'da başını kestirdi. İyi giyinmesiyle de ün yapmıştı. Hattâ IV. Murat bile onun giyinişini beğenir, taklidedermiş. «Abaza kesimi» sözü buradan kalmıştır.

Abbad Oğulları (Beni Abbad) Eski Endülüs'de, Emevi Devleti'nin yıkılmasından sonra ortaya çıkan küçük devletlerin en kuvvetlisi ve kültürce en yüksek olanı. İspanya'nın Seville (Araplarca İşbiliye) bölgesinde kurulan bu devlet 1023-1091 yılları arasında yaşadı.

Abbas (568-635) İslâm peygamberi Muhammed'in amcası ve Abdülmuttalip'in küçük oğlu. Abbasi halifeleri onun oğlu Abdullah'ın soyundan gelmiştir.

Abbas Ağa (Ölm. 1671) İstanbul'un Beşiktaş semtinde bir mahalleye ve sonradan açılan bir parka adını bırakmış olan zenci hadım köle. IV. Sultan Mehmet'in annesi Turhan Sultan'ın ağalarındandı. Darüssaâde ağalığında bulunmuş; camiler, çeşmeler, sebiller gibi birçok hayrat yaptırmıştır.

Abbas, I. Safevi (1557-1628) İran'da hüküm süren Safevi hanedanının büyük lâkabiyle anılan beşinci şahı. 1587'de tahta çıkarak 43 yıl şahlıkta bulundu. Onun devri, Kanunî Sultan Süleyman devrine benzetilir.

Abbase (777-825) Abbasi halifelerinden Mehdi'nin kızı ve Harunurreşit'in kızkardeşi. Güzelliği, zekâ ve maceralarıyla tarihte, edebiyatta iz bırakmış bir kadındır. Harunnurreşit'in ünlü veziri Cafer Bermekî ile sevişmeleri yüzünden bu ailenin mahvedilmiş olduğu söylenir.

Abbas Efendi (1841-1921) Babî'lerden Bahaullah'ın büyük oğlu ve halefi. Tahran'da doğmuş, 1856'da Osmanlı Devleti'ne sığınarak Bağdat'a, sonra Edirne'ye yerleşmişti, 1902'de babasının ölümü üzerine Bahailiğin başkanı oldu.

Abbas, Ferhat (Doğ. 1890) Cezayirli politikacı. Cezayir Üniversitesi'nde eczacılık okudu. 1933'de Cezayir Halk Birliği'nin kuruluşuna katıldı. Cezayir'in bağımsızlığı için çalıştı. 1958-1961 yıllarında Tunus'daki Cezayir Cumhuriyeti geçici hükûmetinde başbakanlık, 1962-1963 yıllarında Cezayir Bağımsız Devleti Meclis Başkanlığı yaptı.

Abbas Halim Paşa (1866-1934) Mısır prenslerinden Halim Paşa'nın ikinci oğlu ve Osmanlı sadrazamlarından Sait Halim Paşa'nın kardeşi. Şûrayı Devlet üyeliği, Bursa valiliği, Nafia nazırlığı yapmış; kültürlü, bilgili, değerli sanat adamlarını koruyan biri olarak tanınmıştır.

Abbas Hilmi Paşa (1874-1945) Osmanlı padişahlarının fermanıyla Mısır hidivi olanların sonuncusu. Tevfik Paşa'nın oğludur. Babasının 1892'de ölümü üzerine 18 yaşında hidivliğe geçti. 1914'de Osmanlı Devleti Almanlar'la birlik olunca, İngilizler Osmanlılar'ın Mısır üzerindeki haklarını sona ermiş saydılar ve o sırada İstanbul'da bulunan Abbas Hilmi Paşa da hidivlikten düşürüldü ; amcası Hidiv İsmail Paşa'nın oğlu Hüseyin Kâmil, «Sultan» adıyla yerine geçirildi.

Abbasiler İlk büyük Arap - İslâm Devleti. Adını Peygamber'in soyundan gelme Ebül-Abbas'tan almıştır. Emeviler'in hüküm sürdüğü yıllarda Haşimi ailesi, Irak dolaylarında uzun süre gizli hazırlık ve çabalarda bulundu. Haşimiler, bazı Türk ve İran kumandanlarının yardımıyla 661 yılında İslâm yönetimini ele geçirip Emeviler'i ortadan kaldırdılar. Halifeliğin ve devletin merkezi Şam'dan Bağdat'a taşındı. 600 yıl kadar yaşayan Abbasiler Devleti'nin güçlü ve parlak çağı, kuruluşunu izleyen 100-125 yıllarıdır. Sonra, devlet çeşitli iç ve dış karışıklıklar, baskılar yüzünden zayıfladı ; 1258 yılında, Moğol Orduları Komutanı Hülâgû tarafından ortadan kaldırıldı. Abbasiler Devleti'nde 37 hükümdar (halife) gelmiştir. Bunlardan ilki Ebül - Abbas Abdullah, sonuncusu Mu'tasım - Billah'dır. Abbasiler Türkler'e ve İranlılar'a dayalı bir siyaset izlemişlerdir. İslâm uygarlığının gerçek anlamda doğup gelişmesi Abbasiler zamanında olmuştur. Özellikle tıp, felsefe, astronomi alanlarında büyük değerler yetişmiş, «Tasavvuf» denilen islâmî bir din - düşünce sistemi Abbasiler zamanında ortaya çıkmıştır. Abbasi Devleti'nin yıkılışından sonra Mısır'a sığınan halifeler, Mısır Kölemen Devleti'nce saygıyla karşılanmış ; halifelik siyasi güçten yoksun bir makam olarak Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı Osmanlı ülkesine kattığı 1517 yılına kadar sürmüştür.

Sait Faik Abasıyanık

Abant Gölü

Abbas Mirza (1789-1833) İran'da hüküm süren Kaçar hanedanının ikinci hükümdarı Fetih Ali Şah'ın oğlu. Tahta çıkmamış olmakla beraber, özellikle Osmanlılar'a karşı sağladığı başarılarla ün kazanmıştır.

Abbas Vesim Efendi XVIII. yüzyılda yaşamış bir Türk hekimi. Tıp anlayış ve metotlarında geleneksel yollardan ayrılma ve batıya yönelme çabası ile ünlüdür. İstanbul'da ölmüştür.

A.B.D. Amerika Birleşik Devletleri sözünün kısaltılmışı. Bak. Amerika Birleşik Devletleri.

Abdal Çok eskidenberi varolan ve Afganistan'da bulunan bir Türk boyunun adı, bu boydan olan kimse.

Abdal Ar. i. Kalender derviş, evliya taklitçisi. Bir inanışa göre abdalların sayısı asla kırkı geçemez ve ancak içlerinden biri ölürse yerini başkası alır: Dağ yürümezse, abdal yürür. Hacı Mekke'de, abdal tekkede. [Ermite moine, derviche — Hermit, recluse, dervish]

Abdali Dürranî Afganistan'da Kâbil, Herat ve Kandehar dolaylarında yaşayan oymaklardan birinin adı. Nüfusları 800 000 kadardır. Ahmet Han 1747'de kendini şah ilân etti ve dürri dürran (inciler incisi) ünvanını aldı. Bundan sonra Abdalîler'e «Dürranî» adı verildi. Dürranîler'in Akkoyunlular'la ilişkisi olduğu söylenir.

Abdera Eski çağda, Trakya'da (Thracia) Ege denizine dökülen Karasu ağzına yakın bir Yunan şehri. Klazomenailılar (Klazomenai — Urla) tarafından kurulmasından biraz sonra Trakyalılar'ın saldırısına uğrayıp yıkıldı (M.Ö. 500). Pers baskısından kaçan Teoslular (Teos — İzmir yöresinde, bugünkü Siğacık yakınları) tarafından yeniden kuruldu. Sofist Protogoras ve atomcu filozof Demokritos'un ülkesidir.

abdest Far. i. Bak. Aptes.

Abdi Efendi (Ölm. 1914) «Komik Abdürrezzak» adıyla tanınan ünlü bir halk sanatçısı. Tuluat tiyatroculuğunun öncülerinden sayılır. II. Abdülhamit zamanında saray tiyatrosu kadrosuna alınmış, fakat ömrünün son yıllarını sıkıntı içinde geçirmiştir.

Abdi Efendi

Abdi Paşa (Ölm. 1686) Asıl adı Abdurrahman'dır. «Budin Kahramanı» diye anılır. Yeniçeri ocağından yetişmiş, katıldığı çeşitli savaşlarda yiğitliği ve zekâsıyla ün yapmış, vezirliğe yükselip Bağdat, Mısır, Bosna, Halep valiliklerinde başarı ile çalışmıştır. 1686 yılında Budin valisiyken, şehri kuşatan 90 000 kişilik Haçlı ordusuna karşı 16 000 kişilik askeri ile çarpıştı. Teslim olma tekliflerini kabul etmedi. Düşman kuvvetleri, ancak kendi ve askerleri şehit olduktan sonra, şehre girebildiler.

Abdullah (Ölm. 570) İslâm peygamberi Muhammed'in babası. Kureyş kabilesinin ileri gelen kişilerinden Abdülmuttalip'in oğludur. Muhammed'in doğumundan birkaç ay önce Medine'de ölmüştür.

Abdullah (1882-1951) Ürdün Kralı. İlk Hicaz Kralı Şerif Hüseyin'in oğludur. Mekke'de doğdu. Gençliğinde İstanbul'da bulundu. 1908'de Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Hicaz'ı temsil etti. Ürdün (Mavera-yı Ürdün, Transjordanie) 1920'de yarı bağımsız bir devlet olunca emirliğe getirildi. 1946'da krallık ilân edilince kral oldu. 1949'da Haşimi Ürdün Kralı ünvanını aldı. Arap Birliği'ni tutan biri tarafından öldürüldü.

Abdullah Cevdet (1869-1932) Hekim, gazeteci, şair, çevirici ve politikacı olarak ün yapmış bir düşünür. II. Abdülhamit'in sultanlığı sırasında hekim ve göz hastalıkları uzmanı olmuş, o çağ için ilerici davranışları ve yazıları yüzünden sürgünlerde kalmış, 1904'de İsviçre'de yayınlamaya başladığı «İçtihat» adlı dergisini ölümüne kadar sürdürmüş, bu arada çok yönlü, dağınık konularda çeviri ve telif kitaplar yayınlamıştır; Türkçe ve Fransızca şiir kitapları vardır. Liberal bir özgürlük anlayışı içinde, gericilikle savaşmıştır; mütareke yıllarında «Kürt Taali Cemiyeti» ve «İngiliz Muhipleri Cemiyeti» gibi, Kurtuluş Savaşı'na karşı derneklere katılmıştır.

Abdullah-ı Sagir İspanya'da Endülüs Emeviye Devleti'nin çökmesinden sonra kurulmuş olan Beni Ahmer Devleti'nin son hükümdarı. Ömrünü zevk ve eğlence içinde geçirmiş, Aragon Kralı'nın ülkesini sıkıştırması üzerine Gırnata şehrini savaşmadan teslim etmiştir (1492). Bu sırada ağladığını gören annesinin «Ağla ağla! Erkekçesine korumadığın yurdun için şimdi kadınlar gibi ağla!» diye onu azarlayışı ünlüdür. Bu hükümdar, bu yüzden eski tarihlerde «Küçük Abdullah» anlamına Abdullah-ı Sagir diye anılmıştır.

Abdullah Naili Paşa (1698-1758) Sultan III. Osman zamanında sadrazamlık etmiş, şiirleriyle, teşrifat kanunları hakkındaki eserleriyle tanınmış bir vezir. İstanbul'da doğdu; Mekke'de öldü. «Mukaddimei Kavanini Teşrifat» adlı eseri tarihçe değerlidir.

Abdullah Zühtü (1869-1928) Gazeteci. Çeşitli gazetelerde yazarlık yaptıktan sonra 1909 yılında «Yeni Gazete» yi kurdu. İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı sürekli eleştirmeleriyle ün yaptı. Mütareke yıllarında kısa bir süre, Basın genel müdürlüğünde bulunmuştur.

Abdurrahman Gazi I. Osman ve Orhan Bey zamanında yaşamış, yiğitliği ile ün kazanmış bir Türk komutanı. Akçakoca yarımadasının alınmasında büyük yararlıkları olmuştur. Bölgenin en çetin kalesi olan Aydos'u kişisel gücü ile almıştır. Kale komutanının kızının, onu rüyasında görerek âşık olduğu, ertesi gün kaleyi kuşatanlar içinde rüyasının kahramanını görünce, Türk'lere gizlice yardım ettiği, Aydos'un bu yardım sonucunda kolaylıkla

Ürdün Kralı Abdullah Türkiye'ye gelişinde Atatürk ile

alındığı söylentisi vardır. Abdurrahman Gazi bu kızla evlenmiş, soyundan birçok komutan gelmiştir.

Abdurrahman Han (1844-1901) Ülkesinin tarihinde önemli izler bırakmış olan Afganistan emiri. Emir Dost Muhammed'in torunu ve Emir Efdal'in oğludur. Birçok maceradan sonra 1880'de emirliğe geçti. İsyanları merhametsizce cezalandırarak bastırmış, bugünkü Afganistan'ın sınırlarını tesbit etmiştir. 1928'de Ankara'da Atatürk'ü ziyaret etmiş olan Afgan Kralı Amanullah Han, bu emirin torunudur.

Abdurrahman Nurettin Paşa (1833-1912) Önemli devlet görevlerinde, valiliklerde bulunmuş, 1882 yılında sadrazamlığa getirilmiştir. II. Abdülhamit'le anlaşamadığı için bu makamda uzun süre kalamamış, yeniden valiliğe dönmüş; Kastamonu, İzmir valiliklerinde çevresine büyük yararları dokunmuştur. 1895 yılından 1909 yılına kadar Adliye Nazırlığı yapan Paşa, bu tarihte emekliye ayrılmıştır. Fatih camisinin yanındaki küçük mezarlıkta gömülüdür.

Abdurrahman Şeref (1835-1925) Tarihçi, eğitimci ve devlet adamı. Galatasaray Lisesi ve Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fakültesi)'nde müdürlük yaptı. İkinci Meşrutiyet'ten sonra siyasal hayata atıldı. Ayân (senato) üyeliği, Maarif ve Evkaf nazırlıkları yaptı. Şûrâ-yı Devlet (Danıştay) Başkanı oldu. Ankara'da toplanan Büyük Millet Meclisine İstanbul milletvekili olarak katıldı. Cumhuriyet'in ilân edilişinden sonra «Vakanüvis» olarak, görüp tanık olduklarını ayrıntılarıyla yazdı.

Abdülaziz, Sultan (1830-1876) Osmanlı padişahlarının otuz ikincisi, II. Mahmut'un oğlu. Büyük kardeşi Abdülmecit'in ölümü üzerine 1861'de tahta çıktı. İlk zamanlarında devletin malî güçlüklerini gidermek, donanma ve orduyu kuvvetlendirmeye uğraşmak gibi ümit veren hareketleri görülmüş, fakat sonraları israfa ve keyfî idareye kapılarak zararlı olmaya başlamıştı. Bu yüzden tahtından indirilmiş ve bunu kibrine yediremediği için bileğinin damarlarını kesmek suretiyle kendini öldürmüştür. 1863'de Mısır'a, 1867'de Paris ve Londra'ya gitmişti. Mısır Valisi İsmail Paşa'ya hidivlik ünvanını veren ve hidivliğin babadan oğula geçmesi usulünü kuran odur. Zamanında sadrazam olan Âli Paşa saray istibdadını bir dereceye kadar önlemeye uğraşmıştı. Ama onun ölümünden sonra Mahmut Nedim Paşa sadrazam olunca Abdülâziz devrinin en kötü yılları başlamıştır. Zamanında Balkanlar'da, Makedonya, Girit ve Hersek'te özellikle Rus Çarlığı'nın desteğiyle sürekli ayaklanmalar olmuş ve son Osmanlı - Rus Savaşı hazırlanmıştı. Güreş, horoz dövüşü, av, cirit gibi sporlara meraklıydı.

Abdülaziz Efendi, Karaçelebizade (1591-1658) IV. Sultan Mehmet zamanında şeyhülislâmlık etmiş, eserleriyle ve ihtilâllerde oynadığı rollerle ün kazanmış bilim ve politika adamı. Bursa'da ölmüştür.

Abdülaziz İbnissuud (1867-1953) Suudi Arabistan Kralı İbnissuud hanedanından Emir Abdurrahman'ın oğlu. Babasının 1900'de emirlikten çekilmesi üzerine henüz bir kabile halinde bulunan emirliğe geçti. Resmen II. Abdülhamit'in Küveyt Kazası Kaymakamı sıfatını taşırdı. İngiltere'nin yardımıyla 1904'de İbnüreşitler'i yenerek ailesinin eski başkenti olan Riyad şehrini alınca Abdülhamit de ona paşalık verdi. Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı sıralarında İngilizler'in yardımıyla 1917'de Necit Sultanı oldu. 1926'da Hicaz Krallığı'nı da ülkesine katınca 1932'de kendini Suudî Arabistan Kralı ilân etti.

Abdülhak Hâmit Bak. Tarhan.

Abdülhak Molla (1786-1853) Tanınmış hekim ve bilgin. II. Mahmut ve Abdülmecit zamanlarında saray hekimliği etmiş, birkaç defa hekimbaşı olmuş, Mektebi Tıbbiye nazırlığı, Maarif Meclisi başkanlığı yapmıştır. Abdülhak Hâmit'in büyükbabasıdır.

Abdülhamit, I. (1725-1789) Osmanlı sultanla-

Sultan Abdülaziz

Abdülaziz İbnissuud

rının yirmi yedincisi, III. Ahmet'in oğlu. Kardeşi III. Mustafa'dan sonra 1774'te tahta geçti. Sarayda kapalı yaşamış bir adam olmakla beraber devlet işlerinde gayret ve iyi niyet göstermiştir; ama 15 yıl süren hükümdarlığı devlet için felâket yılları olmuştur. Rusya'ya karşı Küçük Kaynarca antlaşması onun tahta çıktığı yıl imzalanmıştı. Suriye, Mısır ve Mora'da isyanlar başladı. İran'ın hücumundan sonra Rusya ve Avusturya'ya savaş açıldı. I. Abdülhamit, Özi kalesinin düşmesi haberini alınca, şiddetli bir inmeyle ölmüştür.

I. Abdülhamit

Abdülhamit, II. (1842-1918) Osmanlı sultanlarının otuz üçüncüsü, Abdülmecit'in oğlu. Amcası Abdülaziz'in, sonra kardeşi V. Murat'ın tahttan indirilmeleri üzerine 1876'da padişah oldu. Orta kültürlü, sinsi, vehimli bir adamdı. Kendinden önce iki padişahın tahttan indirilmesi, Ali Suavi olayı, yabancı devletlerin baskıları, Bulgar komitecilerle Ermeni ihtilâlcilerinin hareketleri ve Avrupa'ya kaçan vatansever Türk'lerin gazete ve kitapları gibi etkilerle yıllar geçtikçe vehmi, istibdadı artmış, hafiye ve sansür teşkilâtı genişlemişti. İlk zamanlarda kendini tahta çıkartmış olan Mithat Paşa gibi Meşrutiyet taraftarlarına iyi görünmek için, Kanunu Esasi'yi ilân ederek ilk Millet Meclisi'ni açtırmıştı. Fakat, aynı yıl, Ruslar'la yapılan savaşın bozgunla sonuçlanmasını bahane ederek Millet Meclisi'ni kapattı. 1878'de önce Ayastefanos, sonra Berlin antlaşmaları kabul edildi, birçok ülke Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrıldı. Abdülaziz'in öldürülmüş olduğunu ileri sürerek sarayında bir mahkeme kurdurup Mithat Paşa ile arkadaşlarını mahkûm ettirdi. Kendi selâmeti için ulusunu ezmekten ve yabancı baskısına boyun eğmekten çekinmemiştir. 1896'da Girit meselesinden dolayı Yunanistan'a açılan savaş, zaferle bitmekle beraber büyük devletlerin işe karışmaları yüzünden hiçbir yarar sağlamadı. 1908'de Rumeli'deki genç ve aydın Türk subaylarının hareketlerinden ürkerek Meşrutiyet'i tekrar kabul etmek ve ikinci defa Millet Meclisi'ni açtırmak zorunda kalmıştır. Fakat bir yıl sonra, 31 Mart denen askerî irtica hareketi üzerine tahttan indirilerek Selânik'e gönderildi. Yerine V. Mehmet padişahlığa geçirildi. Balkan Savaşı çıkınca, II. Abdülhamit İstanbul'a getirilmiş ve Beylerbeyi Sarayında ölmüştür.

II. Abdülhamit

Abdülilâh (1914-1958) Irak Kral Naibi, Hicaz Kralı Şerif Hüseyin'in torunu, Kral Ali'nin oğludur. Amcasının oğlu ve eniştesi Irak Kralı I. Gazi'nin ölümü üzerine 1938'de yerine geçen II. Faysal'ın erginliğine kadar naiplik yaptı. 1958 ihtilâlinde öldürüldü.

Abdülilâh

Abdülkadir, Cezayirli (1808-1883) Yurdunu Fransızlar'a karşı yıllarca savunmuş Cezayir emiri. Büyük bir Arap Devleti kurmaya başlamış, askerî teşkilât ve silâh fabrikaları yaptırmıştı. Fransızlar'ın Araplar arasına fesat sokmaları yüzünden, 15 yıl savaştıktan sonra teslim olmuş ve bir süre Fransa'da esir kaldıktan sonra Abdülmecit zamanında Türkiye'ye gelerek önce Bursa'da, sonra Şam'da yerleşmişti. Orada öldü.

Abdülkadir Geylânî (1077-1166) İslâmlıkla ilgili ve tasavvufta derinliği ile tanınmış doğulu bir düşünür. İmam Hasan soyundan geldiği için engin saygı görmüştür. Dört sünnî mezhepten en sonuncusu olan Hanbelilik mezhebinin en seçkin temsilcilerinden biri olarak kabul edilir. Kişiliği çevresinde, zamanla birçok efsane doğmuştur. Kaadiriliğin kurucusudur.

Abdülkadir Meragî (Ölm. 1435) Türk düşünürü ve müzikçisi. Azerbaycan'da Meraga adlı bir kasabada doğduğundan «Meragî» adı ile anılmıştır. Çalıcı ve teorici olarak, doğu müziğine büyük hizmetler etmiş; değerli katkılarla bu müziği zenginleştirmiştir.

Abdülkerim (1882-1963) Rif'lilerin başkanı. Fas'ın bağımsızlığı için çalışmıştır. Teferrit'de doğdu. Madrid Üniversitesi'nde okudu. Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Ajanı olduğu bahanesiyle tutuklandı. Sonra kaçarak Rif'te yerleşti ve mücadeleye başladı. Askerî başarılar kazanması Fransızlar'ı da kuşkulandırdığından İspanyollar'la Fransızlar birlikte hareket ettiler. 1925'de teslim olmak zorunda kaldı. Reunion adasına sürüldü. 1941'de serbest bırakıldı. Mısır'a geçti. Arap Birliği'nde görev aldı.

abdülleziz Ar i. Dut kurusu biçiminde yağlı ve tatlıca bir yemiş. Akdeniz bölgesinde ve Afrika'da yetişir. Bu isim, arapça «habbülleziz» den bozma olacaktır.

Abdülmecit, Sultan (1823-1861) Osmanlı padişahlarının otuz birincisi, II. Mahmut'un oğlu. 1839'da tahta çıktı. Zamanının ilk önemli olayı Mustafa Reşit Paşa tarafından Gülhane Islâhatı'nın ilân edilmesidir. Tanzimat Devri böylece başlamış oldu. Memlekette keyfî idarenin sona ereceğini vaadeden bu inkılâp, İngiltere ve Fransa'nın Mısır meselesinde ve Boğazlar işinde Osmanlı Devleti'ne yardımını kolaylaştırmıştı. Rus'ların Sinop'da anî olarak Osmanlı donanmasını yakmaları Fransa ve İngiltere'nin, daha sonra da Sardunya Krallığı'nın Kırım Savaşı'nda Türkler'le birlik olmasını sağladı. Zaferden sonra 1856 Paris antlaşması, Abdülmecit devrinin en parlak başarısıdır. Avrupa'ya birçok öğrenci gönderilmesi, Paris'de «Mektebi Osmani» adıyla bir okul kurulması, «Encümeni Dâniş» in açılması, İzmit'te bir kâğıt fabrikası yapılması, Adliye ve Maarif nezaretlerinin kurulması, Harbiye ve Bahriye mektepleriyle Gureba ve Haseki hastahanelerinin açılması onun zamanındadır. Fazla kadın ve içki düşkünlüğünden verem olarak öldü; küçük kardeşi Abdülaziz tahta çıktı.

Abdülmecit (1868-1944) Osmanlı soyundan gelen son halife ve saltanatın son veliahtı. Sultan Abdülaziz'in oğludur. İstanbul'da doğdu. 1918'de VI. Mehmet son Osmanlı Sultanı olarak tahta çıktığı zaman, veliaht ilân edilmişti. Kurtuluş Savaşı'nın zaferi üzerine VI. Mehmet yurt dışına kaçınca

1922'de Büyük Millet Meclisi, saltanatı kaldırmaya karar verdi. Abdülmecit de veliahtlık hakkını kaybetmiş oldu. 1922 martında Büyük Meclis, halifeliğin de kaldırılmasına karar verdi. Abdülmecit Türkiye sınırları dışına çıkarıldı; Fransa'da öldü.

Abdülmelik (646-705) Emevi halifelerinin beşincisi. Halife Mervan'ın oğludur. 685'de halifeliğe geçti. Zamanında İslâm ülkesi Hindistan'dan İspanya'ya kadar genişlemişti. Bilgili, kabiliyetli, fakat kan dökücü bir yöneticiydi.

Abdürre[illegible] Komik Bak. Abdi Efendi.

Abdüsselâm Dağı Ankara'nın Ayaş ilçesinde, kuzeyden güneye doğru uzanan Ayaş dağlarının en yüksek noktası.

abe ü. Dikkati çekmek için kullanılır: Abe kardeş, buraya bak. [S'emploie pour tirer l'attention: Hein qu'en dites-vous? — Used to call attention: Hey!]

Abélard, Pierre (1079-1142) Fransız filozofu ve skolastik din bilgini. Ortaçağ düşünüşünü aşan bir felsefe görüşünü savunmuştur. Ona göre, edinilmiş olan fikirler aklın eleştirme süzgecinden geçirilip aydınlığa kavuşturulmalıdır. Din bilgini olarak da «imanın, aklın ilkeleriyle sınırlandırılmasını» öngörür. Felsefe ve din görüşleri yüzünden papalığın baskısına uğramıştır. Héloise adlı kıza olan bahtsız sevgisinin hikâyesi günümüze kadar gelir. Başlıca eserleri: «Dialectique» (1121), «Sic et Non» (1121), «Introduction à la Théologie» (1123).

Abel, Niels Henrik (1802-1829) Norveçli matematikçi. Findöe'de doğdu. Abel integralleri diye ünlü olan buluşlarına rağmen güçlükle hayatını kazanmış ve Oslo Üniversitesi astronomi profesör vekili olduktan sonra ölmüştür.

aberasyon Fr. i. Fiz. Sapınç, sapma. esk. İnhiraf.

abes Ar. s. Saçma, boş, faydasız. [Futile — Futile]

Abeskûn Hazar denizinin güney doğusunda, küçük bir adanın ve ada üzerindeki ufak bir şehrin adı. Hazar denizinin önemli bir limanı sayıldığı için, bu denize de bazan Abeskûn denirdi.

Abhazistan Kafkasya'nın Karadeniz kıyısının orta kısmında, Gürcistan'a dahil bir Sovyet Cumhuriyeti. Yüzeyi 8 998 km², merkezi Suhum'dur.

abıhayat Far. b. i. Bengisu, ölmezlik içkisi. Doğu mitolojisinde, çeşmesi karanlıklar içinde bulunan bir sudur; Peygamber Hızır ile İlyas ondan içmişlerdir. İskender, Hızır'ın kılavuzluğuyla onu bulmıya giderken yolu şaşırıp Hızır'ı kaybetmiştir. Bu masaldan dolayı ona Abı Hızır, Abı İskender de derler. Divan edebiyatımızda çok geçer. Hint ve Yunan mitolojilerinde de benzerleri vardır. Ortaçağ'da Avrupalılar da gençlik çeşmesini aramışlar; Amerika bulununca, gençlik çeşmesinin orada olduğunu sanmışlardı.

abırevan Far. b. i. Akarsu. [L'eau courante — Running water]

abıru Far. b. i. Yüzsuyu, mec. Yüz aklığı, şeref [Honneur — Honour]

abıru dökmek i. Yalvarmak, yüzsuyu dökmek. [S'humilier — To abase oneself by toadying, to truckle]

abide Ar. i. Bak. Anıt.

abidevî Ar. s. Anıtsal [Monumental — Monumental]

Abidin Paşa (1843-1908) II. Abdülhamit zamanı vezirlerinden. «Mesnevî» çevirileriyle tanınır.

abis Yun. Coğ. 9 000 metreyi aşan deniz derinliği. esk. Kar'ı nayâp.

abisal, abisel Coğ. ★ 1. 1 000 m.yi aşan derinliklerdeki tortul kütleler ★ 2. Abisle ilgili.

abit, - bdi Ar i. Kul. köle. [Esclave - Slave]

âbit Ar. s. Tapınan, ibadet eden [Dévot — Whorshipper devotee]

abla i. Büyük kız kardeş. [Soeur ainée — Elder sister]

ablak s. Değirmi. [Rond, circulaire — Round, circular] Yayvan ve dolgun (yüz). [Qui a le visage plein, mafflé — Round faced]

ablatya i. Lüfer, palamut ve torik balığı avında kullanılan, 150 kulaç uzunluğunda 5-10 kulaç genişliğinde bir ağ çeşidi.

abli İta. i. Yelkenlilerde, yarım serenleri, sağa, sola ya da ortaya getirmeye yarıyan donanım [Palan de garde — Vang]

abliyi kaçırmak f. Bırakmak. mec. Şaşırmak, soğukkanlılığını kaybetmek. [Etre trouble, se déconcerter — To lose control of oneself]

abluka İta. i. Huk. Bir devletin dış ülkelerle olan ilişkilerinin ve özellikle ticaretin zora başvurarak kesilmesi. Bir ülkenin abluka altına alınması, çoğunlukla denizden yapılır. Karadan ve havadan abluka da mümkündür. Abluka, düşman bir ülkenin savunma gücünü zayıflatmak için yapılabileceği gibi, uluslararası kurallara uymayan ülkeyi cezalandırmak ve bu aykırı hareketlerinden vaz geçmesini sağlamak amacıyla da yapılabilir.

abone Fr. i. Peşin para ile belli bir şeye belli bir zaman için müşteri olma ve böyle bir müşteri. Subscriber

abonman Fr. i. Peşin para ile, belli bir süre alıcı olma işi. Abone olanlara verilen karne.

aborda İta. i. Teknenin iskeleye veya başka bir tekneye yandan yanaşması [Ab[illegible]r — To go alongside another ship, to accost]

abortus Bak. düşük.

Sultan Abdülmecit

Halife Abdulmecit

Dünyanın yedi harikasından (acaibisebaiâlem) biri; Babil'de Semiramis asma bahçeleri

About, Edmond (1828-1885) Fransız yazar ve gazetecisi. Dieuze'de doğdu. Fransız Akademisi üyesi. «Roi des Montagnes — Dağlar Kralı», «Le Roman d'un Brave Homme — Bir Kahramanın Romanı» gibi kitapları vardır.

abra i. Teraziyi ayarlamak için hafif gelen tarafa konan ağırlık. [Pesanteur — Weight]

Abraham Paşa (1833-1918) Zenginliğiyle tanınmış bir Osmanlı veziri. Mısırlı Ermeni bir sarrafın oğludur. II. Abdülhamit onu ilk açılan Âyan Meclisi üyeliğine seçmişti. Boğaziçi'nin iki tarafında Karadeniz'e kadar uzanan korular hâlâ onun adını taşır.

abrakadabra Fr. Kabalistlerde bir büyü sözü. Üçgen şeklinde yazılıp bazı hastalıklara karşı muska olarak kullanılırdı.

abramak i. Deniz taşıtlarını yönetmek. [Contrôler — To control]

abraş Ar. s. Hayvanlarda alaca, benekli; yapraklarda klorofil azlığından dolayı açık renkte benekleri olan. [Tachetée, marquetée, grivelé — Speckled, piebald]

abraz s. Doğuştan kısır. Akim. [Stérile — Sterile, barren]

absans Fr. i. Hek. Bilincin geçici olarak yitirilmesi. Çoğunlukla bir çeşit sar'a belirtisidir.

absolütizm Fr. i. Bak. saltçılık.

absorpsiyon Fr. i. Bak. emme.

abstre Fr. s. Bak. soyut.

absürt Fr. s. Saçma, akıl almaz.

abu ü. Şaşma ve korku bildirir.

Abû Hayyan XIV. yüzyılda çoğunlukla Mısır'da yaşamış bir dil bilgini. Araplar'a Türkçe öğretmek amacıyla yazdığı «Kitab-al-İbrâk Fi-lisan-al Etrak» adlı eseri, Türk dili konusunda değerli bir kaynaktır.

Abukır (Mısır) Brueys komutasındaki Fransız donanmasının Nelson tarafından batırıldığı şehir (1798). Napoléon Bonaparte'ın Osmanlı ordusuyla savaştığı yer de burasıdır.

abuk sabuk s. Düşüncesiz, mantıksız söz. [Paroles incohérentes-Incoherent nonsense]

abuli Yun. i. Psi. Karar verememek, düşündüğünü yapamamak gibi bir ruh hastalığı. İrade yitimi. esk. Fıkdanı irade.

abullabut s. Hantal, kaba (kimse). [Rustre, lourdaud — Loutish]

abur cubur s. Karmakarışık ve münasebetsiz (yiyecek ve iş). [Chose embrouillée — Incongruous mixtures]

abus Ar. s. Somurtkan, asık suratlı. [Mine féroce — Frowning]

abuzambak s. Abuk sabuk. [Paroles incohérentes — Incoherent nonsense]

Abydos Eski çağda, Hellespontos'ta (Çanakkale boğazı) Anadolu yakasında, eski Sestos şehri karşısında (Bak. Hero ve Leandros hikâyesi) Miletoslular'ın kurdukları bir şehir, (Aydos). Kserkses, Yunanistan'ı istilâ etmek için ordusunu boğazın bu en dar yerinde, demirlemiş gemilerden kurduğu köprüden geçirdi (M. Ö. 480).

Abydos Yukarı Mısır'ın eski şehirlerinden biri. Kalıntıları kil ve toprak tabakalarıyla örtülüdür. Birçok firavunun mezarlarıyla tapınakları buradadır.

Ac Aktiniyumun sembolü.

acaba Ar. e. Merak, kararsızlık ve kuşku anlatır: Acaba gelecek mi? Acabanın sırası değil, acele lâzım [Est-il possible? — Is it so?]

Dünyanın yedi harikasından (acaibisebaiâlem) biri Mısır ehramlarıdır. Piramit biçimi eski Mısır'da büyük güneş tanrısı Ra'yı temsil ediyordu. Bunlar, eski Mısır'da M.Ö. 2650-2500 yıllarında yaşamış 3 firavunun mezarlarıdır. Herodot'a göre, ehramların en büyüğünü 100 000 köle 20 yıl çalışarak yapmıştır. Tabanı 525 km.2 dir. Eskiden yüksekliği 150 m. idi. Şimdi rüzgâr ve yağmur sebebiyle 10 m. kısalmıştır.

acaibisebaiâlem Ar. b. i. Eskilerin şaşılmaya değer büyüklükte ya da nitelikte yedi sanat eserine verdikleri ad. Günümüze kadar ulaşan söylentilere göre acaibisebaiâlem, yani dünyanın yedi harikası şunlardır: 1. Mısır ehramları, 2. Babil'de Semiramis'in asma bahçeleri, 3. Olympus'daki Zeus (Jupiter) tapınağında Zeus'un altın ve fildişinden yapılma 18 metrelik heykeli, 4. Rodos limanının ağzındaki 60 metrelik heykel, 5. Efesos (Selçuk)'daki Artemis tapınağı, 6. Halikarnassos (Bodrum)'da, Mausoleus için yapılmış anıt-kabir, 7. Milâttan önce III. yüzyılda II. Batlamyos tarafından İskenderiye limanı ağzında yapılan, 120 m. yüksekliğinde deniz feneri kulesi. [Les sept Merveilles du

Monde — The Seven Wonders of the Ancient World]

acar s. Becerikli gözüpek, kuvvetli, tuttuğunu koparır. [Débrouillard — Smart]

Acaristan (S.S.C.B.) Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti'ne bağlı muhtar bir Sovyet ülkesi. 1921'de kuruldu. Nüfusu 273 000'dir.

acatium Lat. i. «akati-om» ok. Korsanlar tarafından kullanılan hafif ve küçük bir yelkenli gemi. Burnunda bir mahmuz bulunurdu. [Brigantin — Brigantine]

acayip Ar. s. ★ 1. Akla ve alışkanlığa aykırı şey. [Bizarre étrange — Queer, strange] ★ 2. Şaşılacak, başka türlü: Acayip şeyler söyledi, inanmak istemedim. [Etonnant, incroyable — Astonishing incredible] ★ 3. ü. Şaşma, hayret anlatır: Acayip, böylesini de görmemiştim! [Interj. Exprime l'étonnement — İnterj. Expresses astonishment]

accelerando İta. Müz. «aççelerando» ok. Bir parçanın, çalınırken daha hızlandırılacağını gösterir.

Accra Gana'nın başkenti. 337 000 nüfuslu bir şehir. Gine körfezi kıyısındadır.

acelacayip Ar. s. Çok aykırı ve gülünç. [Très curieux — Very curious]

acele Ar. i. ★ 1. Çabukluk, ivedi: Bu iş biraz acele ister. [Empressement — Haste] ★ 2. Çabuk davranma zoru: Acelesi vardı, bekliyemedi. [Précipitation — Precipitancy] ★ 3. s. Telâşla ve sabırsızlıkla yapılan: Acele işe şeytan karışır. [Hâte — Hast]

aceleci s. Telâşlı, evecen, sabırsız. [Impatient — Impatient]

aceleye gelmek b. f. Dar vakte gelmek. [Etre pressé — To be done in a hurry and carelessly]

aceleye getirmek b. f. Aceleden yararlanarak aldatmak: Manav aceleye getirip çürük elmaları sokuşturmuş. [Profiter de la hâte de quelqu'un — To profit by another's haste]

Acem Ar. i. ★ 1. İslâmlığın ilk yayılma yıllarında Araplar'ın genel olarak, Arap olmayan Müsliman uluslara verdikleri ad ya da sıfat. Bu tutumda, eski Yunanlılar'ın, kendilerinden başka uluslara «barbar» deyişlerini hatırlatan bir yön vardır. Araplar, kendilerinin dışında Müslüman olan ilk büyük ulus olarak İranlılar'ı bulup bunları «Acem» diye andıklarından ötürü, bu kelime yüzyıllar boyunca İranlılar'ın sıfatı olarak kalmıştır. ★ 2. Müz. Alaturka müzikte «mi» notasına yakın perde.

acemaşiran Ar. b. i. Müz. Alaturka müzikte bir makam.

acembuselik Ar. Far. b. i. Müz. Alaturka müzikte bir makam.

acemi Ar. s. Bir işe yeni başlamış, eli yatmamış, tecrübesiz: Acemi nalbant gibi kâh nalına vurur, kâh mıhına. [Novice, inexpérimenté — Novice, inexperienced]

acemi çaylak b. i. Birinin beceriksizliğini şaka yollu anlatmak için kullanılır: Acemi çaylak bu kadar uçar. [Maladroit — Awkward]

acemi er Ask. Yeni askere alınan, eğitim, öğrenim görmemiş er. Askerlik şubeleri tarafından ayrıldıkları sınıflara göre, (Piyade, Topçu, Tank) ilgili eğitim merkezlerine gönderilen acemi erler, burada iki aylık temel eğitim gördükten sonra savaş birliklerine dağıtılır.

acemilik i. Bir işte yenilik, görgüsüzlük. [Noviciat, inexpérience — Noviciate, inexperience]

Acemi ocağı Tar. Yeniçerilikte adaylık dönemini yaşayan kimselerin, askerliğe hazırlık eğitimlerini düzenleyen ve yöneten teşkilât. I. Murat zamanında kurulmuş, başlangıçta savaşlarda esir olan gençler alınmış, zamanla bu kaynak devşirme (Bak. Devşirme) usulü ile beslenmiştir. Acemi ocağının merkezi önceleri Gelibolu iken, Fatih Sultan Mehmet'den sonra bu merkez İstanbul'a alınmıştır. Devşirme kaynağının kurumasından sonra, ocağa rasgele adaylar alınmış; bu tutum Yeniçeri ocağının da bozulmasına yol açmıştır.

acemi oğlanı Tar. Acemi ocağına yeni alınmış, daha eğitim görmekte ve yetişmekte olan genç yeniçeri adaylarına verilen ad.

Acemistan i. İran'a eskiden verilen ad.

acem kılıcı Ar. b. i. Bir kimsenin, başka birinin bazan yanında, bazan da karşısında bulunuşunu yermek için kullanılan bir deyim.

acemkürdî Ar. Far. b. i. Müz. Alaturka müzikte bir makam.

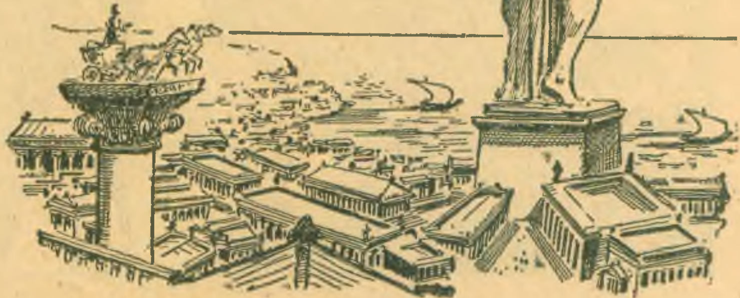
acente İta. i. Vekâletle ve sürekli olarak ticarethanelerin işlerini yapan bağımsız kurum. Borsa hizmetlerini gören acentelere borsa acentesi, yabancı sigorta şirketlerinin Türkiye'de, kanunlara uygun olarak, açtıkları şubelere sigorta acentesi adı verilir.

acep Ar. .e. Acaba. [Est — ce vrai? — Is it so?]

aceze Ar. ç. i. Çalışıp hayatını kazanamıyacak derecede düşkün olanlar. Bir işi be-

acemi oğlanı

Dünyanın yedi harikası (acaibisebaiâlem)'ndan biri : İskenderiye Feneri.

dın şairi. Paris'de doğdu, Nice'de öldü. Felsefi ve duygulu şiirler yazmıştır.

·kerman, Rudolph (1764-1834) Londra'da renkli resimler, cep takvimleri basmak. kâğıt ve kumaşları su geçmez hale getiren usulü bulmakla tanınan bir Alman

yoksul. [Affamé — Destitute] ★ 3. Gözü doymaz. [Avide — Insatiable, greedy] ★ 4. Çok istekli, hevesli: Bu halk bilgiye açtır. [Insatiable — Desirous]

ç **açına** s. Aç olarak, bir şey yemeksizin. [A jeûne — Fasting]

açalya

açan i. Beden ekseninden uzaklaşan yönde ve oynaklarda kemiklerin yaptığı açıyı genişletici hareketleri yapan kas ya da kas guruplarının adı. Büken karşıtı. esk. Basıta [Tenseur — Tensor]

açar i. ★ 1. Anahtar ★ 2. İştahı açmak için yenilen ya da içilen şey.

aç bırakmak b. f. Yiyecek vermemek ya da karnını doyurmasına engel olmak. [Affamer, réduire par la faim — To starve]

aç biilâç s. Sürekli olarak aç ve bakımsız. [Sans pain ni secours — Starving, utterly destitude]

aç doyurmak b. f. Yoksulları beslemek. [Nourrir les affamés — To nourish the poor]

Açe (ya da Açin - Açim) Sumatra adasının kuzey ucunda eskiden bağımsız olan bir İslâm devletinin adı. Sonraları Hollanda'ya bağlı kalan Açe bölgesinin bugünkü nüfusu 735 000 kadar olup merkezi eskiden Açe, şimdi Kuta Raca denen 6 000 nüfuslu bir kasabadır. Kanunî Sultan Süleyman zamanında Açe Sultanı'nın gönderdiği bir elçilik heyeti İstanbul'a gelmiş ve II. Selim zamanında Açe'ye bir Osmanlı filosu gitmişti. Gemilerden ikisi orada bırakılmış, topçu, hoca ve sünnetçi gibi görevliler de orada yerleşip kalmışlardı.

açgözlü s. Doymaz. esk. Tamahkâr: Açgözlü dayak çocuğu. [Avide — Covetous]

açı i. Mat. Bir noktadan çıkan iki yarım doğru arasındaki açıklık. esk. Zâviye. Yarım doğrulara, açının kenarları, çıkış noktasına da açının tepesi ya da köşesi denir. Açı birimi derecedir. Bir çemberin 360 eşit parçaya bölünmesiyle elde edilen açı 1° (derece) kabul edilir; eğer çember 400 eşit parçaya bölünürse, başka bir açı birimi olan grad elde edilir.

açıcı s. ★ 1. Açan. ★ 2. Gümrükten gelen eşyayı açıp kontrol eden görevli.

açığa çıkartmak f. Huk. İdare kadrolarında yapılan değişiklikler sonunda, bir memurun kadrosunun kaldırılması ve onun hizmet dışı bırakılması.

açığa vurmak f. Ortaya çıkarmak, gizliliğini gidermek. [Dévoiler — To unveil]

açık s. ★ 1. Kapalı olmayan: Pencere açık kalmış. [Ouvert — open] ★ 2. Örtüsüz, çıplak: Başı açık [Découvert — Bareheaded] ★. 3. Rengi koyu olmayan: Açık yeşil. [Clair — Light]. ★ 4. i. Hesap sonunda bulunan eksiklik: Bütçe açığı. [Deficit — Deficit]. ★ 5. Boş yer, memurluk: Bu dairede hiç açık yok muş. [Vacant — Vacancy] ★ 6. Denizin karaya uzak yeri: Marmara açıkları. [Large — Open sea]

açık artırma b. i. Bir malın en yüksek değerini bulabilmesi için herkesin önünde satışa çıkarılması. Açık eksiltmenin tersi. Eskiden «müzayede-i aleniye», daha eski zamanlarda «mezadı sultanî» ve «bey-i men yezit» denirdi.

açık bono b. i. Para hanesi boş bırakılarak imza edilen bono. Geniş yetki. [Carte blanche — Blank cheque]

açıkça zf. Gizli yeri kalmaksızın. esk. Alenen. [Ouvertement — Openly, clearly]

açıkçı i., s. Borsada tahvillerin değerden düşmesinden yararlanan kimse.

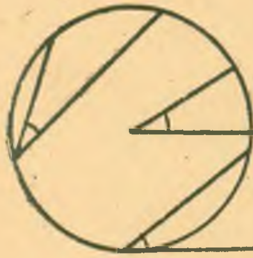
açık deniz b. i. Huk. Bir devletin kıyılarına bitişik olan, kendi ülkesinden sayılan deniz parçasından sonra gelen ve hiç bir ülkenin sayılmayan deniz parçası. Kara ile açık deniz sayılan kısım arasına da kara suları adı verilir. Kara sularının genişliğini her ülke kendi belirler. Türkiye 15.5.1964 tarihli ve 476 sayılı kanunla kara sularını genişletmiş, açık denizlerin kıyılarımızdan 6 deniz mili sonra başlayacağını ve 12 deniz millik bir bölümde de balıkçılık bakımından kara suları rejiminin uygulanacağını belirtmiştir.

açıkgöz b. s. İşini bilen, uyanık, kurnaz. [Vigilant — Vigilant, cunning]

açıkgözlük b. i. Kurnazlık. [Vigilance — Vigilance, shrewdness]

açıkhava tiyatrosu i. Üstü kapalı olmayan tiyatro. Yaz aylarında ya da iklimi elverişli olan yerlerde daha uzun süre kullanılan bu tiyatroların tarihi eski çağlara kadar uzanır. Bak. amfiteatr.

açık kapı b. i. Bir ülkede, yabancı devletler için serbest ticaret hakkı. Açık kapı siyaseti. [Porte ouverte — Open door]

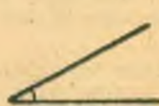
Çevre açı
Merkez açı
Kiriş - yeğet açı

İki düzlem arasındaki açı

Dik açı

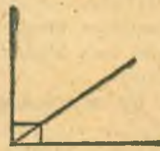
Dar açı

Geniş açı

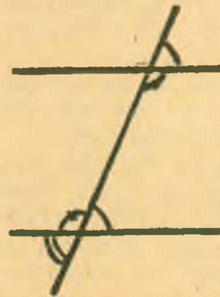
Ters açılar

Tümler açılar

Bütünler açılar

Yöndeş açılar
İçters açılar
Dışters açılar

açıklama i. Belirtme, izah etme, anlatma, meydana vurma. [Explication, manifestation — Explication, manifestation, concealment]

açıklamak f. Belirtmek, izah etmek, anlatmak. [Expliquer — To explain, to conceal]

açıklık i. ★ 1. Genişlik, ayrılık, mesafe, meydan. [Clarté, intervalle, écartement — Open space, interval] ★ 2. Ast. Yeryüzündeki bir noktadan geçen meridyen düzlemiyle bir yıldızdan o noktaya indirilen düzlem arasındaki açı. esk. Semt. [Azimût — Azimuth]

açık ordugâh b. i. Ask. Barışta ve savaşta istirahate geçen birliklerin açık havada kullandıkları yer.

açık oy b. i. Sahibini belli edecek yolda verilen oy. [Voix ouverte — Open vote]

açık saçık b. s. Yarı çıplak: Açık saçık dolaştı, hastalandı. [A moitié nu — Half naked].

açık şehir b. i. Ask. Huk. ★ 1. Düşmanın, karadan, denizden ya da havadan yaptığı hücumlara karşı, içinde hiç bir savunma olanağı bulunmayan şehir. Bu yolla şehir savaş dışı bırakılır ve yakılıp yıkılması önlenir. Şehir içinde, askerî kuvvetler, askerî tesisler gibi savaş hedefleri bulunmaz. 1908'de kabul edilen uluslararası anlaşmadan sonra bilim ve sanat merkezlerine dokunulmamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Papa'nın aracılığıyla açık şehir ilân edilen Paris ve Roma hava bombardımanlarından zarar görmemiştir. ★ 2. Eskiden Avrupalılar'a bırakılan ve konsolosların yönettiği, gümrük kurallarının geçerli olmadığı şehir. Şanghay, Tiyençin, Kanton şehirleri örnek gösterilebilir.

açıktan zf. ★ 1. Emek harcamadan. [Profiter de quelque chose sans aucune peine — Unearned] ★ 2. Bir yerden uzak. [Du large — From far off] ★ 3. Açıktan açığa, gizli tarafını bırakmadan. [Ouvertement — Openly]

açıktohumlular b. i. Bot. Tohumları kapalı olmayan bitkiler.

açılım i. Ast. Bir yıldızın gök ekvatorundan uzaklığı. esk. İnhiraf.

açılış i. Bir kurum ya da binanın işe başlaması: Açılış töreni .esk. Küşat resmi [Ouverture, inauguration — Official opening]

açılma Ask. Savaş alanında düşmanla bir çatışma ihtimalinin bulunduğu durumlarda birliklerin hazırlıklarını artırmak amacıyla küçük parçalara ayrılması. Açılma, taarruzun bir safhası değil, bir taarruz şeklidir.

açılmak f. ★ 1. Açık hale gelmek: Kapı açıldı. [S'ouvrir — Be opened] ★ 2. Kendine gelmek, ferahlamak: İlâç içince açıldı. [Se calmer — To recorver, be refreshed] ★ 3. Uzaklaşmak: Sandal açıldı. [S'éloigner, s'écarter] ★ 4. Utangaçlıktan kurtulup serbestleşmek: İmtihanda önce şaşırmıştı, sonra açıldı. [Se dégourdir — To become more easy in manner] ★ 5. Temizlenmek, sıyrılmak: Hava açıldı. Rengi açıldı. [S'éclaircir — To clear] ★ 6. Sırrını meydana vurmak: Bir kaç kadehten sonra açıldı. [Se confier — To open one's heart to.] ★ 7. İşini gereğinden geniş tutmak: Fazla açıldığı için iflâs etti. [Prodiguer — To be prodigal].

açım i. Açılış esk. Teşhir. [Dissection — Dissection]

açımlamak f. Bir işi incelemek, teşrih etmek. [Examiner minutieusement — To examine minutely]

açın i. Bilinmeyeni bulma, keşif. [Découverte — Discovery]

açındırmak f. Mat. Bir yüzeyi bir düzlem üzerine sermek.

açınım i. Mat. Düzlemsel olmayan bir şeklin bir düzlem üzerine serilmesi: Bir kübün, bir dikdörtgenler prizmasının açınımı.

açınmak f. Biyo. Gelişmek, inkişaf etmek.

açınsamak f. Coğ. Bir yerin özelliklerini meydana çıkarmak üzere araştırma ve inceleme yapmak. esk. İstikşaf etmek. [Explorer — To explore]

açıortay b. i. Mat. Bir açıyı ikiye ayıran yarım doğru. [Bissecteur — Bisector]

açkı i. Cilâ, perdah. [Lustre — Lustre]

açlık ★ 1. Aç olma hali. ★ 2. Hek. Beslenme ihtiyacının, geriliminin artmış olduğu, besin alma gereğinin, isteğinin dayanılmazlaştığı durum. Kanda şekerin azalması ile beynin belirli bölgelerinin uyarılması sonucu varılan duygu.

açlık grevi b. i. Bir haksızlığı protesto için, bir kimsenin birşey yememesi. [Grève de la faim — Hunger strike]

açlık ödemi Hek. Uzun süren açlık ya da kötü beslenme sonucu daha çok el ve ayaklarda olmak üzere dokularda su birikmesi ve şişmeler.

İstanbul Açıkhava Tiyatrosu

Adaçayı

Adalı Halil

açlık tifüsü Hek. Kıtlık yıllarında, yoksulluklarda salgınlaşan lekeli humma.

açma i. ★ 1. Açmak işi. ★ 2. Toprağı kazılarak ekime elverişli hale getirilmiş olan arazi.

açmak f. ★ 1. Kapalı olmaktan kurtarmak, bir şeyin örtü ya da kapağını kaldırmak. [Ouvrir — To open] ★ 2. Genişletmek: Meydanı açtılar. [Elargir — To widen] ★ 3. Yakışmak: Bu kostüm sizi açtı. [Aller bien — To suit, to become] ★ 4. Anlatmaya başlamak: Söz açmak. [Entamer une question — To start a conversation about something] ★ 5. Sakladığı şeyi, avunmak ya da danışmak üzere söylemek: Bana sırrını açtı. [Confier — To reveal or confide a secret]

açmalık i. Kir çıkarmaya mahsus sabun ya da başka madde. [Savon à detacher, detergent — Soap, detergent]

açmaz i.★ 1. Dama ve satrançta içinden çıkılması zor durum. ★ 2. Genel olarak içinden zor çıkılır durum. [Embarras — Difficult situation]

ad i. ★ 1. Bir kimseyi ya da bir şeyi belirtmeye yarayan kelime, isim: Adı, sanı belirsiz. [Nom — Name] ★ 2. Ün, şöhret: Adı çıktı dokuza, inmez sekize. [Reputation — Reputation]

ada i. Her yanı su ile çevrilmiş kara parçası. esk. Cezire. [Ile — Island]

âda Ar. ç. i. Düşmanlar. esk. Adüvler, ağyar: «Âda kaçan uyur o zaman söylerim sana.» — Nedim. [Ennemis — Enemies]

adabalığı b. i. Zo. Bak. amberbalığı.

adabımuaşeret Ar. b. i. Bak. görgü

adabı umumiye aleyhine cürümler Huk. Ceza Kanunu'muzun ikinci kitabının 8. babında yazılı suçlar. Ceza Kanunu'nun üçüncü kitabının 1. babının 7. faslında ve 3. babında yer alan kabahatler de adabı umumiye aleyhinedirler. Irza geçme, ırza tasaddi (bu işe teşebbüs etme), kaçırma, söz atma. alıkoyma, fuhuş, müstehcen yayın gibi suçlar, adabı umumiye aleyhine suçlardan sayılırlar.

adacık i. Küçük ada. esk. Cüzeyre [Ilot — Islet, small island]

adaco İta. i. Bak adagio.

adaçayı b. i. Bot. Ballıbabagillerden, kokulu bitki. Yaprakları kaynatılıp ter dökmek ve boğaz yanmasını dindirmek için içilir.

Adagide Bak. Ovakent.

adagio İta. zf. i. Müz. «adaco ok.» Yavaş, ağır müzik hareketi ve beste.

adak i. Adamak işi ve adanılan şey. esk. Nezir. [Vouer, chose vouée — A. vowing or devoting; thing vowed]

Adaklı Bingöl'ün Kiğı ilçesi bucaklarından. 39 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 15 543 merkezinin nüfusu 762'dir. Eski adı Hösnek'dir.

Adala Bak. Karataş.

Adalar Marmara Denizinin kuzey doğusunda İstanbul iline bağlı yedi adadan meydana gelen bir ilçe. İstanbul'dan gidildiğine göre: Kınalı (Proti) Burgaz (Antigon), Kaşıkadası (Ptys), Heybeli (Halki), Büyükada (Prinkipi), Sedefadası (Anderovitnos) ve Tavşanadası (Niandre) şeklinde sıralanırlar. İlçenin merkezi Büyükada, yüzölçümü 10 km² dir. İstanbul'dan uzaklıkları 13-22 km., Anadolu kıyılarından 4-8 km. kadardır. Adalar, İstanbul'un sayfiye yeri olduğundan nüfusları yaza ve kışa göre değişir. Kışın 5 000'e düşen Büyükada'nın nüfusu yazın 30 000'e çıkar. İlçenin nüfusu 15 288'dir. Bizanslılar zamanında Kızıl Adalar ve Prens Adaları denir, kral ve prensler için sürgün yeri olarak kullanılırdı. İmparator Romanus Diogenes, Malazgirt'de Alp Arslan'a yenilince gözleri oyularak Kınalı'ya sürülmüştü.

adalât Ar. ç. i. Adaleler, kaslar. [Les muscles — Muscles]

adale Ar. i. Bak. kas.

adalet Ar. i. ★ 1. İnsanların bütün haklarına saygı göstermek ve herkese hakkını vermek fazileti: Adalet, insan toplumlarının temelidir. Tüze. [Justice — Justice] ★ 2. Adaleti uygulayan devlet teşkilâtı, her şekil ve derecedeki mahkemeler, yargıçlar (hakimler) kurulu: Suçlu adaletin pençesine teslim edildi. [Ensemble des tribunaux, des magistrats — Whole of courts of justice, of magistrates] ★ 3. Doğruluk, hakkaniyet, insaf: Hizmetçiye yaptığınızı adaletinize yakıştıramadım. [Equité — Equity]

Adalet Bakanlığı Devletin adalet organlarını yöneten bakanlık. esk. Adliye Vekilliği, Adliye nezareti. [Ministère de la justice — Ministry of justice]

adaletli Ar. s. Adalete uygun olan [Juste — Just]

adaletsizlik i. Adalete aykırılık [Injustice — Unjustice]

adalı i. Ada halkından olan [Insulaire — Islander]

Adalı Halil (1871-1927) Dünyaca tanınmış pehlivanlarımızdan. Edirne'nin Kilise köyünde doğdu. Pehlivan Kara Mehmet'in oğludur. Avrupa ve Amerika'da karşılaştığı bütün ünlü şampiyonları yenmiş ve «Türk aslanı» adını almıştır. Kırkpınar güreşlerinde 18 yıl başpehlivanlığı elinde tutmuştu. Boyu 1,98; kilosu 150 idi. Edir-

Adak adayan kadınlar

ne'de Kasımpaşa camisi önündeki mezarda gömülüdür. Her yıl, Kırkpınar güreşleri başlamadan önce, pehlivanlar mezarını törenle ziyaret ederler.

adalî Ar. s. Kaslara, adalelere ait; kasıl: Adalî bir ağrı. [Musculaire — Muscular]

adam i. ★ 1. İnsan, beşer: Adam adama lâzım olur. [Homme — Man.] ★ 2. Mert ve namuslu kimse: Adam odur ki sözünden dönmiye. [Vertueux — Good, fine man] ★ 3. Memur, uşak, hizmetçi: Hiç adamı olmadığı için işlerini kendi görüyor. [Domestique — Manservant, employee]

adamak f. ★ 1. Bazı inançlara göre, bir dileğin yerine gelmesine yardım etmeleri için kutsal sayılan ölülere bir şey niyet etmek. ★ 2. Birine bir şey vermeyi üstüne almak, nezretmek: Adamakla mal tükenmez. [Vouer — To vow]

adamakıllı b. 1. Tam, bol, gereği gibi. [Comme il convient — Proper, reasonable, thoroughly, fully]

Adamava Orta Sudan'da Çat gölünün güneyinde 4 000 000 nüfuslu bir bölge. Nüfusunun onda biri Müslümandır. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Almanlarındı; Versailles antlaşmasıyla İngiltere ve Fransa'nın nüfuz bölgeleri arasına girdi.

adamcağız i. Acımaya ya da sevilmeye ve korunmaya lâyık adam. [Pauvre homme — The good fellow, the pour chap]

adamcık i. Yerilen, küçümsenen adam. [Homme à avoir pitié — Unworthy man]

adamcıl s. ★ 1. Adam yiyen. esk. Mürdamhâr. [Anthropophage] ★ 2. İnsandan kaçmayan hayvan. [Apprivoisé — Not afraid of man] ★ 3. mec. Topluluktan ve başkalarından hoşlanmayan insan. esk. Merdümgiriz. [Misanthrope — Misanthrope].

adam kaldırmak Huk. Ceza kanunumuzda, yağma suçunun bir çeşidi. Bir kimseyi, para, eşya ya da hukukça geçerli bir senet elde edebilmek için dağa ya da tenha bir yere zorla ya da hile ile götürüp, menfaati sağlayana kadar onu orda tutmak suçu. Ceza Kanunu'nun 499. maddesine göre düzenlenmiştir.

adamkökü b. i. Bak. adamotu.

Adam, Lambert - Sigisbert (1700-1759) Ünlü Fransız heykelcisi. Saint Cloud sarayı bahçelerindeki Seine ve Marne grubu başlıca şaheserlerindendir. Babası, kardeşi ve amca oğulları da tanınmış heykelcilerdir.

adamlık i. İnsana yakışır hal. [Humanité — Decent and honest behaviour]

adamotu b. i. Bot. Patlıcangillerden, geniş yapraklı, kökü insan biçimini andıran bir bitki.

Adamov, Arthur (Doğ. 1903) Oyun yazarı. Kafkasya'da, Kislovotsk'da doğdu. Öncü tiyatronun önemli temsilcilerinden biri. 1950-1960 arası tiyatro alanında büyük etki yaratan oyunlarından bazıları şunlardır: «Parodie», «Tous contre tous — Herkes Herkese Karşı», «Ping - Pong» «Paolo Paoli».

adam öldürmek b. f. Huk. Hayatta olan bir kimsenin hayatına son verme suçu. Ceza Kanunu'muzda adam öldürme suçunun değişik şekilleri vardır: a) Birinin, birini bilerek ve isteyerek öldürmesi halinde kasten adam öldürme suçu vardır. (TCK 448) b) Eğer fiil, dikkatsizlik, tedbirsizlik, meslek ve sanatta acemilik yüzünden, nizamlara, emirlere, talimata uyulmadığı için işlenmişse, taksirle adam öldürme suçu vardır. c) Ölüm, müessir fiil sonucunda olmuşsa kastın aşılması yoluyla adam öldürme suçu vardır. (TCK, 452) d) Adam öldürme kastıyla hareket edenin fiiline başka bir sebep eklenmiş ve bu eklenen sebebin de etkisiyle adam ölmüşse, TCK'nun 451. maddesi uygulanır ve ceza indirilerek verilir. e) Meşru müdafaa, ıztırar hali, emrin icrası, hakkın icrası gibi bir hukuka uygunluk sebebi varsa, failin fiili suç teşkil etmez ve faile ceza verilmez. Ceza Kanunu'nun, 449, 450, 453, 461, 462, 463. maddelerinde bu suçun başka değişik durumları da tesbit edilmiştir. Bu durumlarda, adam öldürme fiilinin cezası arttırılır, ya da eksiltilir.

Adams, John (1735-1826) Amerika Birleşik Devletleri'nin ikinci cumhurbaşkanı. Büyük oğlu John Quiney de A.B.D.'nin altıncı başkanı olmuştur.

John Adams

Adams, Samuel (1722-1803) Amerikan ihtilâlinin başlıca yazarlarından. Siyasî hayatta Kongre üyesi ve Massachusetts valisi olarak önemli roller oynamış, «Amerika'nın Caton'u adını kazanmıştı. Siyasî yazıları dört cilt halinde basılmıştır.

adam sendecilik b. i. Herşeye «adam sen de» diyerek ilgilenmekten kaçınma. [Abstentionnisme — Being indifferent]

adamsız s. Kendine yardım edecek kimsesi olmayan; hizmetçisiz.

Adana Güney Anadolu'nun bir ili. Doğudan Hatay ve Maraş, batıdan Niğde ve İçel, kuzeyden Kayseri, güneyden Akdeniz'le çevrilmiştir. Merkez ilçesinden başka Bahçe, Feke, Kadirli, Karaisalı, Karataş, Kozan, Mağara, Osmaniye, Ceyhan, Pozantı, Saimbeyli ve Yumurtalık ilçeleri vardır. Yüzölçümü 17 256 km.²'dir. Şehrin nü-

Adana'dan bir görünüş.

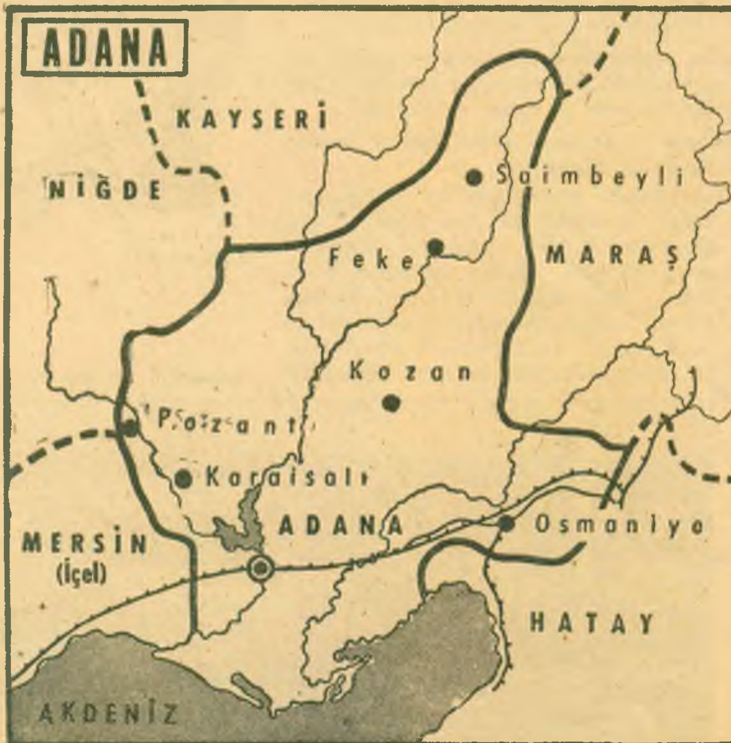

fusu 423 394, ilin nüfusu 904 477'dir. İlin toprakları, kuzeyde Toros dağları eteklerine dayanan büyük, verimli bir ovadır. Çukurova denilen bu ova Seyhan, Ceyhan ırmakları ve kolları ile sulanır. Seyhan üzerinde bir de baraj vardır. İklimi Akdeniz iklimidir. Yazlar kurak ve sıcak, kışlar ılık ve bol yağmurludur. Türkiye'nin başlıca tarım ve ticaret merkezlerinden biri ve dördüncü büyük şehridir. Başlıca ürünü pamuktur. Bundan başka, buğday, turunçgiller, sebze, meyva, baklagiller ve şekerkamışı yetişir. Geniş otlaklarda her cins hayvan beslenir. Ayrıca, büyük dokuma, çırçır fabrikaları, un ve bitkisel yağ fabrikaları vardır. Adana şehri, Seyhan ırmağı üzerindedir. Şehrin içindeki Atatürk Parkı, Türkiye'nin en büyük ve bakımlı şehir parklarındandır. Şehrin tarihi, Milâttan 15 yüzyıl öncesine kadar gider. Bu sıralarda Etiler'in elindeyken sonra Asurlular'a, daha sonra da İranlılar'a, Büyük İskender'e Romalılar'a Halife Ömer zamanında da Araplar'a geçmişti. VIII. yüzyılda Haçlılar'ın istilâsına uğramış ,Konya Selçukları tarafından kurtarılmış ve 1608'de Osmanlılar'ın eline geçmiştir. Karayolundan başka, demiryolu ve hava ulaştırması vardır. Mersin limanına demiryoluyla bağlıdır.

adanmak f. Adama işi yapılmak. [Se vouer — To be vowed, to be devoted]

Adanson, Michel (1727-1806) Fransız botanik bilgini. Bitkileri sınıflandırmayı ilk defa o düşünmüştür.

adap Ar. ç. i. Usul, töre, yol, edepler. [Convenances — Customs]

Adapazarı Sakarya ilinin merkez ilçesi. Eskiden İzmit'e bağlı bir ilçeydi. 1954 yılında Kocaeli ikiye ayrılarak Sakarya ili kuruldu. Adapazarı, Sakarya ırmağı ile Çark suyu arasında Akova denilen bir ovada kurulmuştur. Yüzölçümü 84 km², şehir nüfusu 86 479, bucak ve köyleriyle birlikte ilçe nüfusu 182 553'dür. 1945'de çok şiddetli bir deprem geçirdi ve yeniden kuruldu. Ankara - İstanbul yolu şehrin dışından geçer. Arifiye istasyonuna uzanan bir ara hatla demiryoluna kavuşur.

adaptasyon Fr. i. Başka dilden bir edebî eseri yerlileştirerek çevirme, uyarlama.

adapte Fr. s. Bir eserden yerlileştirilerek çevrilmiş: Adapte piyes ya da hikâye.

adapte etmek Fr. f. Uyarlama işini yapmak; edebî bir eseri yerlileştirerek çevirmek.

adasoğanı b. i. Bot. Zambakgillerden, bir bitki. Soğanından eczacılıkta kullanılan bazı maddeler çıkarılır.

adaş s. Adları bir olan. [Du même nom, homonyme — Namesake, of the same name]

âdat Ar. ç. i. Adetler. [Coutumes — Customs]

adatavşanı b. i. Adi tavşandan kulaklarının, arka ayaklarının daha kısa olması ve yavrularının tüysüz olarak doğmasıyla, sarımsı ve esmer renkleriyle ayırdedilen bir tavşan çeşidi.

Adatepe Kütahya yakınında, Altıntaş - Dumlupınar şosesi üzerinde, Dumlupınar'ın kuzey doğusunda 1 338 m. yüksekliğinde bir tepenin adı. 30 Ağustos 1922 Başkumandanlık Meydan muharebesinin önemli bir bölümü burada geçmişti.

adavet Ar. i. Düşmanlık. [Inimitié, hostilité — Hostility]

aday i. Bir iş için ileri sürülen kimse, namzet. [Cantidat — Candidate]

adcı s. Fel. Bak. nominalist.

adcılık i. Fel. Bak. nominalizm.

adçekmek b. f. Raslantı ve talihe bağlı bir ayırma yapmak için, her birinde birer ad yazılı kâğıtlardan birini çekerek seçme yapmak. [Tirer au sort — To draw lots]

Adda İtalya'da Po ırmağına dökülen 301 kilometre uzunluğunda bir çay. Kıyılarında birçok savaş geçmiştir.

addetmek Ar. T. b. f. Saymak: Sizi yabancı addetmem. [Considérer — To count, to enumarate]

Addis - Ababa Habeşistan'ın başkenti. 450 000 nüfuslu bir ticaret merkezidir. 1936 mayısında İtalyanlar tarafından işgal edilmiş, fakat 1941 nisanında İngiliz ordusu tarafından kurtarılarak Habeş İmparatorluğu'na geri verilmiştir.

Addison hastalığı Böbreküstü salgı bezinin bazı hormonları yetersiz imal etmesi sonucu derinin koyu bronz rengi alması. Dermansızlık ve zayıflama ile kendini gösterir. İlk olarak İngiliz hekimi Tho-

ABANT

ADANA

mas Addison (1793-1860) tarafından tanımlandığı için onun adını almıştır. Çok kere böbreküstü bezine verem ya da frengi bulaşması sonucu olabilir.

Addison, Joseph (1672-1719) İngiliz yazarı. Özellikle «The Spectator» adlı gazetede yayınladığı denemeleriyle ün kazanmıştır.

addolunmak Ar. T. f. Sayılmak [Etre considéré — To be counted]

Adelaide Güney Avustralya'nın merkezi olan 600 200 nüfuslu büyük bir şehir. Hint okyanusunun çok işlek bir limanıdır.

adem Ar. i. ★ 1. Yokluk, varlığın tersi, hiçlik : Onun vücudu ile ademi birdir. [Manque, néant — Non existence, absence] ★ 2. Farsça dil kuralına göre «siz - lik» ekinin karşılığı : Ademi riayet.

âdem elması b. i. Anat. Boynun ön tarafında bulunan gırtlak çıkıntısı. [Pomme d'Adam — Adam's apple]

Rubens'in Adem ile Havva tablosu

Âdem - Havva Kutsal kitaplara göre Tanrı'nın, insan türünde yarattığı ilk erkek ve dişi. Melekleri, yeri göğü yoktan var eden Tanrı, daha sonra topraktan Âdem'i, Âdem'in kaburga kemiğinden de Havva'yı yaratmış, bunları Cennet'e salmıştır. Sonraları bütün meleklerin Âdem'e secde etmelerini emretmiş; bu emri meleklerden yalnız Şeytan dinlememiş, bu yüzden Cennet'ten kovulmuş; öç almak isteyen Şeytan da Âdem ile Havva'yı kandırıp onlara suç işletmiş, sonunda onların da Cennet'ten kovulmalarını hazırlamıştır. Kutsal kitaplara göre insanlar, Seylân adasına inen Âdem ile Havva'nın soyundan türemişlerdir. İslâm inanışına göre, kötülük ağacının yemişini ilk önce Havva yediği için kadınlara ceza olarak, gebelik, doğum sancısı, âdet görme gibi on ceza verilmiştir. Havva ve Adem'i konu alan bir çok tablo yapılmıştır.

ademi merkeziyet Ar. Huk. Bir devletin yönetiminde, merkeze ait bir takım genel hizmetlerin, merkezin denetimi altında az ya da çok bağımsızlığa kavuşturulması.

ademi mesuliyet Ar. Huk. Hareket, davranış ve kararlarından dolayı bir kimsenin sorumlu tutulamaması. Bu hukukî durum, kamu hukuku ve özel hukuk bakımından ayrı anlamlara gelir. Devlet başkanının, milletvekilinin, diplomasi, memurlarının sorumsuzluklarına, kamu hukuku alanında ademi mesuliyet denir. Yargı fonksiyonunu yaparken de devlet sorumsuzdur. Özel hukukta, kusursuzluk da kanunun imkân tanıdığı hallerde, akde konulan şartla, kusurlu şahsın sorumsuzluğuna da ademi mesuliyet denir.

ademi tecavüz Ar. Huk. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra haklı ve haksız savaşları birbirinden ayırmak için «tecavüz» unsuru tanımlanmıştır. 1928 Briand - Kellog anlaşmasında, savaşın uluslararası anlaşmazlıkları çözümlemekte araç olarak kullanılamayacağı, bunun tecavüz sayılacağı kabul edilmiştir. Buna «ademi tecavüz şartı» denilmektedir. Daha sonra, Birleşmiş Milletler de, çeşitli kararlarında bazı davranışları tecavüz olarak suçlamış ve bu konuda kararlar almıştır.

âdemiyet Ar. i. ★ 1. İnsanlık, adamlık. [Humanité — Humanity] ★ 2. İnsan hali.

âdemoğlu b. i. İnsanlar. [Le genre humain — Mankind]

Aden Arabistan yarımadasının güneyinde bu adla anılan körfezde 99 300 nüfuslu bir şehir. Kanunî Süleyman devrinde Hadım Süleyman Paşa eliyle Osmanlı Türkleri'nin eline geçmişti. Sonraları Yemen Yezidleri'nin, daha sonra Lahek sultanının eline düştü. 1839'da İngiliz egemenliği altına girdi.

Konrad Adenauer

Adenauer, Konrad (1876-1967) Alman devlet adamı. Köln'de doğdu. Freiburg, Münih, Bonn üniversitelerinde okudu. Avukatlık, Köln'de uzun süre belediye başkanlığı yaptı. Hitler zamanında işine son verildi. Hitler'e karşı mücadele etti. Nazi rejimi devrilince yeniden belediye başkanı oldu. 1945'te Hıristiyan Demokrat Partisi'ni kurdu. 1949-1963 yılları arasında Federal Almanya Şansölyesi (başbakan), aynı zamanda 1951-1955 yılları arasında dışişleri bakanı olarak çalıştı. 1963 seçimlerinde yerini Ludwig Erhard aldı.

adenom Hek. Dış salgı bezlerinin dokularından gelişen, kötü olmayan urlar ; kötüleşip kansere değişebilir.

Ader, Clément (1841-1925) Fransız mühendisi, 1897'de ilk uçağı yapmıştır.

adese Ar. i. Fiz. Bak. mercek.

adet Ar. i. Sayı, tane. [Nombre, pièce — Number]

âdet Ar. i. ★ 1. Her zaman yapılan, alışılan şey : Âdet ikinci tabiattır. [Habitude — Habit] ★ 2. Toplulukta ötedenberi uyulagelen kural, töre : Bir memleketin âdetlerine saygı göstermelidir. [Coutume — Custom] ★ 3. Kadınlarda çoklukla 28

günlük devreler halinde tekrarlanan, döl-yatağının 6-2 gün süren kanama hali. Aybaşı, hayz. Âdetten kesilme 45-55 yaş aralarındadır. [Règle, menstruation — Menstruation]

âdeta Ar. zf. Her zamanki gibi, hemen hemen, sanki. [Ordinairement, comme d'ordinaire — As usual, simply, nearly]

âdet görmek b. f. Kadınlarda aybaşı olmak.

A.D.I. Association de Droit International Uluslararası Hukuk Birliği sözünün kısaltılmışı.

adım i. ★ 1. Yürümek için bir ayağı ötekinin önüne koymak hareketi: Ne mal olduğu adım atışından belli. [Pas — Step, pace] ★ 2. Ask. Türk ordusunda adım uzunluğu 75 cm. olup dakikadaki sayısı 114'tür. Geçit törenlerinde uzunluk ve hız bando ile ayarlanarak beraberlik sağlanır.

adım adım s. Yavaş yavaş. [Doucement — Slowly]

adımlamak f. Adımla ölçmek. [Faire des pas, arpenter — To mesure by pacing]

Adıvar, Adnan (1882-1955) Hekim, politikacı ve düşünür. Darülfünun'da Tıbbiye Mektebi'nde «Emraz-ı Umumiye» (bugünkü anlamda fiziopatoloji) müderris muavinliği ve muallimliği yaptı. Birinci Dünya Savaşı'nda Ordu Sıhhiye Reisi, ardından Büyük Millet Meclisi üyesi, ikinci başkan oldu; Kurtuluş Savaşı'nda önemli yararlıklar gösterdi. O çağ için dışişleri bakanlığı, sağlık ve sosyal yardım bakanlığı yerini tutan görevleri yönetti. Cumhuriyetin ilk yıllarında, politik anlaşmazlıklardan dolayı eşiyle birlikte Fransa'ya göçtü; toplum ve kültür tarihi üstüne çalışmalar, incelemeler yayınlandı. Bunların en ünlüleri, «Osmanlı Türklerinde İlim» ile «Tarih Boyunca İlim ve Din» dir. Adıvar'lar 1939'a kadar İngiltere ve Fransa'da yaşadılar. Yurda döndükten sonra 1950'den 1954'e kadar bağımsız milletvekilliği yaptı.

Adıvar, Halide Edip (1884-1964) Romancı, profesör. Önce kadın ruhunu işleyen romanlarıyla tanındı; sonra kuşakların, geleneklerin eleştirmesini yapan töre romanları yazdı. Hikâye ve anı kitapları da vardır. En ünlü romanları: «Ateşten Gömlek», «Vurun Kahpeye» ve «Sinekli Bakkal» dır.

Adıyaman 1955'e kadar Malatya'ya bağlı bir ilçe merkeziyken bu tarihte Malatya'nın ikiye bölünmesiyle il merkezi oldu. Kuzeyden Malatya, güneyden Urfa ve Gaziantep, doğudan Urfa ve Diyarbakır ve batıdan Maraş illeri ile çevrilmiştir. Merkez ilçesinden başka, Besni, Çelikhan, Gerger, Kâhta, Gölbaşı ve Samsat ilçeleri vardır. Yüzölçümü 7 564 km.², şehrin nüfusu 51 504, il nüfusu ise 267 889'dur. Fırat'ın kolları olan Göksu ve Kâhta çayları il topraklarını sulayarak Urfa ile sınır teşkil eden Fırat ırmağına dökülürler. Tahıl, pamuk, tütün ve afyon tarımı, hayvancılık ve ev dokumacılığı yapılır. İl merkezi 3 000 kadar haneli bir kasabadır. Eski adı Hısnı Mansur'du. Karayolu ile Malatya ve diğer illere bağlanmıştır.

Hâlide Edip Adıvar

Adnan Adıvar

adi Ar. s. ★ 1. Aşağılık. [Inférieur — Vulgar] ★ 2. Bayağı, olağan. [Ordinaire, vulgaire — Ordinary]

adi alacaklar Huk. İflâsta teminatlı olmayan alacaklar. Teminat, teminatlı alacakların ödenmesine yetmezse arta kalan alacak da adi alacak durumuna girer. Adi alacaklıların hepsi, kendiliğinden, sıradaki diğer adi alacaklılarla birlikte iflâsa dahil olur. Sıradaki her alacaklının hakkı, birbirine eşittir.

Adige İtalya'da güney Tirol'de 415 km. uzunluğunda bir nehir. Ret Alpleri'nden çıkar, Adriya denizine dökülür.

Adigeistan (Adige Muhtar ülkesi) Eski Kuban ve Karadeniz eyaletleri içinde bulunan Adige Çerkezleri'nin oturduğu bölgelerde, 1922'de kurulmuş bir Sovyetler Birliği ülkesi. Merkezi Maykop şehri, nüfusu 302 000'dir.

adil Ar. i. Doğruluk, adalet. [Justice — Justice]

âdil Ar. s. Doğru, adaletli: Âdil bir yargıç. [Juste — Just]

âdilâne Ar. Far. zf. Doğrulukla, âdilce, adalete uygun: Mahkemenin kararı âdilânedir. [Equitablement — Equitably]

Adilcevaz Bitlis'in ilçelerinden. Eski adı Arcige'ydi. Yüzölçümü 568 km.², kasabanın nüfusu 4 615, bucak ve köyleriyle ilçenin nüfusu 12 538'dir. Van gölünün kuzeyinde Süphan dağının eteklerinde bulunan ilçenin toprakları verimli değilse de çevresi ormanlarla, bahçelerle kaplıdır. Sur kalıntıları ve Selçuklular'dan kalma bir cami yıkıntısı vardır.

Âdil Giray (1548-1578) Kırımlı bir prens. Zamanında bazı karışık olaylara girmiş, adına şiirler, romanlar yazılmıştır. Namık Kemal «Cezmi» adını taşıyan romanında Âdil Giray'ı anlatır.

Âdil Şahlar 1490 yılında Hindistan'da, Dekan'ın batısında Yusuf Âdil Han Türkmen tarafından kurulmuş bir devlet. Halkının çoğu Türk olup 1504'de şiiliği kabul etmiştir. Bu yüzden dış saldırılara uğramışsa da kendini koruyabilmiştir. Âdil Şahlar, devletleri XVII. yüzyıl sonlarında yıkılınca Gürkanlılar'a katılmışlardır.

adi şirket Ar. Huk. İkiden fazla şahsın, ortak bir amaca erişmek için emeklerini ve mallarını birleştirmeleriyle meydana gelen ortaklık. Bu şirketler tüzel kişiliğe sahip değildir.

adiyö Fr. ü. İki ya da daha fazla insanın biribirinden ayrılırken kullandıkları vedalaşma sözü. «Allahaısmarladık» ın karşılığıdır.

adlandırmak f. Ad vermek. [Donner un nom — To name]

adlanmak f. Ad verilmek, şöhret edinmek. [Se faire un nom]

Adler, Alfred (1870-1937) Avusturyalı sinir ve ruh hekimi, psikolog. Önceleri Sigmund Freud'un en yakın çalışma arkadaşlarından biriyken sonraları ondan kopmuş, bireyin gerçek durumu ile özlemleri arasındaki çatışmaya dayanan «Bireysel Ruhbilim» (psychologie individuelle — individual pyschology) akımını geliştirmiştir. Kişinin kendi değeri duygusu, aşağılık duygusu gibi kavramlar, bireysel ruhbilim verileridir. İnsan kişiliğinin gelişmesinde çevre, kişinin önemi, görüşlerinin temel ilkesidir. Başlıca eserleri: «Praxis und Theorie der individual pyschologie» (1918) «Connaissance de l'homme» (1927) «Techinique de la pyschologie individuelle comparée» (1928).

Alfred Adler

adlı s. ★ 1. Adı olan, adında: Ahmet adlı biri. [Nommé — Named] ★ 2. Meşhur, ünlü [Renommé — Well-known, famous]

adlî Ar. s. Adaletle, adliyeyle ilgili. [Judiciaire, légal — Judicial]

adlî altın i. Tar. II. Mahmut zamanında 1808'de basılan altın para. Üstünde II. Mahmut'un tuğrasının yanında Adlî mahlası yazılıydı. Atik Âdlî, Cedit Adlî adlarında iki çeşidi vardır.

adlî amir Huk. Eski Askeri Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda yer almış olan bir kavram. Adlî amirin geniş yetkileri ve adlî amirlik, yeni Askeri Yargılama Kanunu ile kaldırıldı.

adlî hata Huk. Mahkemelerce verilip kesinleşmiş olan ve kanun yolu kalmamış bulunan bir kazai karardaki hukukî hata. Adlî hata yapıldığı anlaşılınca bazı şartlar varsa hukukta yeniden yargılama (iadei muhakeme) yolu kabul edilmiştir.

adlî muamele Ar. Huk. Bir davanın açılışından kesinleşmesine kadar süren dönemde, yargıcın ve tarafların yaptıkları her çeşit işler, varılan her türlü karar. Dava açmak, dilekçe vermek, keşif, bilirkişi v.b. işlemleri gibi.

adlî müzaheret Ar. Huk. Dava açan ya da aleyhine dava açılan birinin ekonomik durumu, davayı yürütmek, savunmasını yapmak gibi bir konularda yetersizse, o şahsa devletçe yapılan yardım. Bu yardım, ücretsiz avukat tayini, harçlardan bağışık kılma (muafiyet) şeklinde yapılır. Yabancıların bu haklardan yararlanması, yabancı ülke ile Türkiye arasında bu konuda anlaşma bulunmasına bağlıdır. Bir ülkede görülmekte olan bir davadaki çeşitli işlemlerin başka bir ülke tarafından gerçekleştirilmesine de uluslararası adlî müzaheret denir.

adlî sicil Huk. Bir suçtan mahkûm olan kimse hakkında tutulan fiş. Bu konuda bir tüzük vardır; fişler bu tüzüğe uygun olarak tutulur ve kullanılır. Suç işleyen kimsenin eskiden de suç işlemiş olup olmadığı, cezasının tekerrür sebebiyle arttırılmasının gerekip gerekmediği bu fişlerden öğrenilir. Cezaların uygulanması hakkındaki 647 sayılı kanun, belirli hallerde, bir suçtan hüküm giyenlerin adlarının sicilden çıkartılabilmesini kabul etmiştir.

adlî tasfiye Ar. Huk. Tüccar ya da tüccar olmayan borçlular, borçlarını ödeyemez hale düştükleri zaman, hileli bir durum bulunmadığı takdirde, uygulanan borçların tasfiyesi usulü. [Liquidation judiciaire]

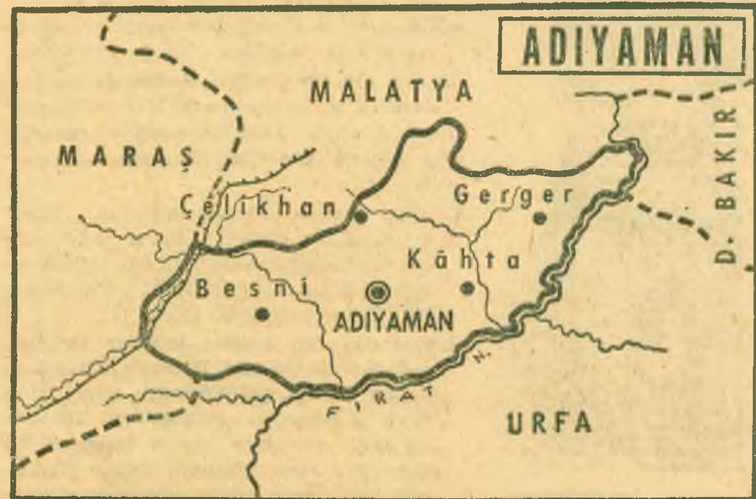
adlî tıp Tıp, biyoloji ve fizik bilgilerinden, kanunların uygulanması ile ilgili olarak yararlanan özel bir bilim kolu. Suçun nedenini, suçta kullanılan araçların nitelik ve kullanılış biçimlerini, suçlunun yakalanması ve suçluluğun ispatı ile ilgili delilleri inceleyen adli tıp, günümüzde çeşitli dallara ayrılmaktadır.

adliye Ar. i. Dava ve yargılama işleriyle uğraşan adalet örgütü (teşkilâtı) ve binası.

Admetos Mit. Yunan mitolojisinde Tesalya'nın Ferai kentinin kralı. Apollon, Baştanrı Zeus tarafından Olimpos'tan sürüldüğü ve çobanlık ettiği zaman, Admetos'dan iyi davranış gördüğünden buna karşılık Alkestis'le evlenmesini sağlamıştı. Eceli geldiği zaman ailesinden ölmeye razı olacak biri çıkarsa Admetos ölümden kurtulabilecekti. Ama ağır hasta düşünce Admetos yerine ölecek kimseyi bulamamış, sonunda karısı Alkestis onun uğruna kendini feda etmişti.

Adnî Mahmut Paşa (Ölm. 1474) Fatih Sultan Mehmet zamanında uzun süre sadrazamlık yapmış bir vezir. Hırvat asıllıdır. Başarılı bir devlet adamı, seçkin bir kumandan olarak tanınır. Sonraları, düşmanlarının kışkırtmaları sonucu, gözden düşmüş; bir süre sonra da öldürülmüştür. Geniş kültürlü, iyiliksever bir kişi olarak ün salmıştır. Cami, hamam ve benzeri yapılarla donattığı semte zamanla kendi adı verilmiş olan Mahmut Paşa'nın dinî eserleri ve «Adnî» adıyla yazdığı oldukça güzel gazelleri vardır.

Adonis Mit. Yunan mitolojisinde tanrılaşmış güzel bir delikanlı. Afrodite'nin sev-

diği Adonis'i bir yaban domuzu yaralar. Yer tanrıçası Persefone de onu sevdiği için, Adonis altı ay yerüstünde, altı ay da yeraltında yaşamak zorunda kalır. Afrodite'yle Persefone Adonis'in aşkını paylaşırlar. Aslında Fenike mitolojisinin tanrılarından olan Adonis, kadınlaşmış erkek güzelliği sembolü olmuştur.

Adras Dağı Mut ile Ermenek arasında 1 750 m. yükseklikte bir dağ. Adını, civarındaki eski Adrassos şehrinden almıştır.

adrenalin Fr. i. Biyo. Böbreküstü bezi tarafından salınan bir hormon. Kan damarlarını büzer, damar basıncını yükseltir, göz bebeğini genişletir, kanın pıhtılaşmasını kolaylaştırır. Gerilim ve heyecan durumlarında salgılanması artar.

adres Fr. i. Bir kimsenin bulunduğu yer: Mektup adresleri açık yazılmalı.

Adriya Denizi Akdeniz'in İtalya ve Yunanistan yarımadaları arasında uzanan bir kolu. Adını Adriya şehrinden almıştır. Bu denize eskiden dilimizde daha ziyade Venedik Körfezi denirdi. Uzunluğu 730, eni en geniş yerinde 230 km. dir.

adsız s. ★ 1. Adı olmayan. [San nom] ★ 2. Eski Türkler'de kendi soyundan ayrılıp onun adını alamıyan ve talihini denemek için başka bir aileye katılmak üzere başıboş ve kazak dolaşan gençlere adsız denirdi. Bunlar ancak bir başarı gösterince ad kazanabilirlerdi. Türk adsızları Anadolu, İran, Irak, Suriye, Mısır ve Çin'de önemli işler görmüş ve büyük makamlara geçmişlerdir. Söylendiğine göre Cengiz, Timur ve Babür Şah da gençliklerinde birer adsızdı. Harzemşahlar'ın üçüncüsü de böyleydi. Gur ve Gazne sultanlarından Alâettin'e de adsız denirdi.

Adonis

adsızparmak bi. i. Küçük parmağın yanındaki parmak. Yüzük parmağı [Annulaire — The ring finger]

adu Ar. i. Düşman [Ennemi — Enemy]

Ady, Andre (1877-1919) Macar şairi. Yurdunda lirizm çağını açmıştır. «Kan ve Altın», «Elie'nın Arabası», «Ölülerin Başında» adlı eserleri vardır.

A.E.F. Afrique Equatoriale Française: Fransız Ekvator Afrikası sözünün kısaltılmışı.

Aegates (ya da Egates) Sicilya'nın batısında bir ada grubunun adı. M.Ö. 241'de Roma Konsülü Lutatius Kartaca savaşına son veren deniz zaferini orada kazanmıştı.

Aemilius Paullus Romalı komutan. Makedonya Kralı Persevs'i Pidna yakınlarında, «3. Makedonya Savaşı» adı verilen savaşta bozguna uğratarak, Makedonya Krallığı'na son verdi. (M.Ö. 171)

Aetius Flavius

Aeneas (Aineias, Aineas) Ankhises ile Tanrıça Afrodite'nin oğlu. Dardania (Çanakkale boğazı yöresi) prenslerinden olup Truva Kralı Priamos'un akrabasıdır. Truva'da bilgeliği, cesaretiyle Hektor kadar ve bir tanrı gibi saygı görürdü. Şehrin Yunanlılar tarafından yakılıp yıkılması sırasında oğlu, babası, Ata tanrıları ve adamlarıyla denize açılır. Akdeniz'de bir süre dolaştıktan sonra, İtalya'da Latium bölgesinde karaya çıkar. Kral Latinus'un kızı Lavinia ile evlenir. Aeneas ve ondan gelen sülâle Romalılar'ın ataları sayılır.

Aepinus, Franz Ulrich Hoch (1724-1802) Alman fizikçisi. Elektrofor ile elektrik kondansatörü fikrini ilk önce sürenin o olduğu söylenir.

aerodinamik Fr. i. Fiz. Fizik biliminin gazların hareketini inceleyen dalı. Pratikte en çok hava içinde bir cismin hareketi incelenir. Uçakların modeli, önce hava tüneli denen bir yerde denenir. Hava tünelinde suni olarak hava akımı sağlanır. Bu akımın modelin çeşitli noktalarına yaptığı basınç ölçülür. Cismin biçimini değiştirerek hava direncini azaltmak mümkündür.

aerodrom Yun. i. Bak. uçak alanı.

aerolit Fr. i. Ast. Yeryüzüne düşen göktaşı. Havataşı, şimşek taşı. Bak. göktaşı.

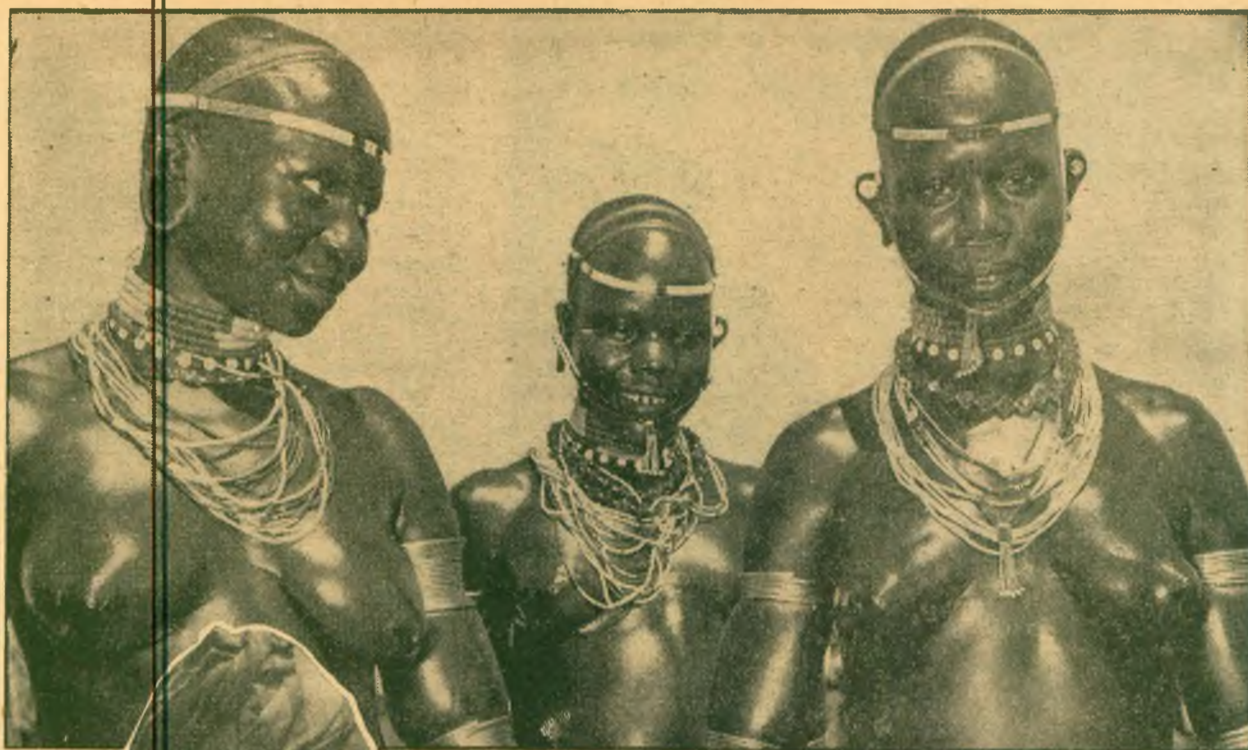
aerometre Bak. hava ölçer.

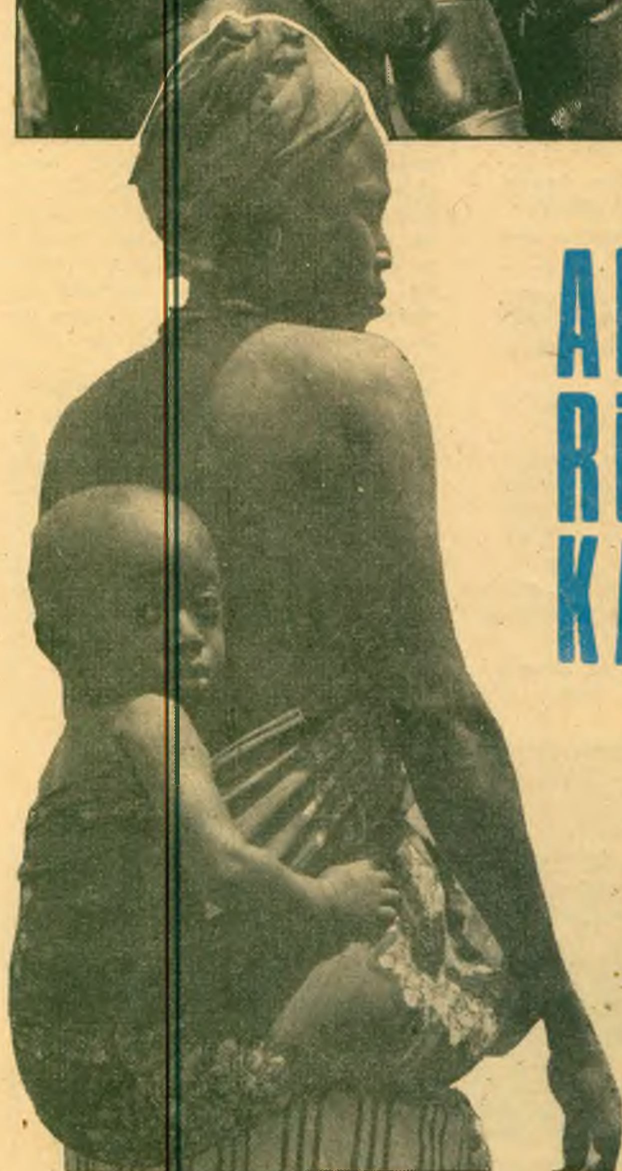
aerostatik Fiz. ★ 1. Balonculukla ilgili. ★ 2. Hava ile gazların durgun haldeki durumlarını, dengelerini inceleyen bilim dalı.

aeroterapi i. Yun. Hastalıkların ışık ve hava ile iyi edilmesi. Açık hava tedavisi, basınçlı hava banyosu, kulağa burundan boruya hava üfleme, periton boşluğu, plevra ve omurga kanalına hava verme, deri altına oksijen şırınga etme gibi birçok çeşitleri vardır.

Aetius Flavius (390-454) Roma İmparatorluğu'nun son devrinde yetişmiş büyük bir general ve devlet adamı. Franklar'a Burgonyalılar'a karşı Roma'yı savunmakla, özellikle 451'de Avrupa'yı çiğniyen Atilla'yı Châlons-sur — Marne'da karşılayarak çekilmek zorunda bırakan birleşik orduların başkomutanı olmakla ünlüdür.

af Ar. i. ★ 1. Kusur, suç ya da ceza bağışlama, bağışlanma: Af, hükümetin kılıcıdır. [Pardon — Grâce] ★ 2. Mâzur görme ya da görülme: Rahatsızdım, gelemedim, affımı dilerim. [Indulgence — Excusal] ★ 3. İşten ya da memurluktan çıkarma: Bakanlık sizi memuriyetinizden affediyor. [Exemption — Exemption] ★ 4. Huk. Devletle suçlu arasındaki ceza ya da infaz bağıntısına son veren tasarruf. Bizim kanunlarımıza göre affın iki çeşidi vardır: a) Genel af: Toplumsal karar kaygusuyla bütün ya da belirli bazı suçları ortadan kaldıran af. Bu af Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bir kanunuyla ilân edilir. [Amnistie — General amnesty] b) Özel af: Kesinleşmiş bir cezayı büsbütün kaldıran, hafifleten ya da daha hafif olmak şartıyla başka bir cezaya çeviren af. Bu afta mahkûmiyetin sonuçları ortadan kalkmaz. Ceza Kanunu'muzun 98. maddesinde düzenlenmiş olan af, belirli durumdaki bütün suçlular için çıkarsa «Toplu özel af» tan söz edilir. Özel affı da Meclis çıkartır. Belli durumlarda, cumhur-

AFRIKA

başkanının da kişisel özel **af** yetkisi vardır.

afacan s. Yaramaz ve sevimli çocuk. [Enfant vif — Naughty]

âfak Ar. ç. i. Ufuklar, çevrenler. [Horizons — Horizons]

afakî Ar. s. Fel. Nesnel. Benliğin dışında olan. esk. Şeyi [Objektif — Objective]

afal afal zf. Şaşkın şaşkın. [Ahuri — Bewildered]

afallamak, afallaşmak f. Şaşkınlıktan sersemleşmek. [Etre ahuri — Be astonished]

afat Ar. i. Afetler, felâketler [Calamités — Calamities]

afatlamak f. Sövüp saymak. [Blasphémer — To blaspheme]

afazi Yun. i. Psi. Beyinde belirli bölgelere ait hastalıklar sonucu olarak, ses ve hece parçacıklarından kelimeler yapabilme yeteneğinin ortadan kalkması ; düzenli konuşmama ; ya da söylenenlerin doğru işitildikleri ve algılandıkları halde, anlaşılamaması, tekrarlanamaması. esk. Ziyaı kelâm

aferin Far. ü. Beğenme, takdir ve okşama ile benzeri duyguları belirtir. [Bravo — Bravo, well done]

aferist Fr. i. Her şeyden çıkar sağlamaya çalışan kimse, vurguncu.

afet Ar. i. ★ 1. Büyük felâket. [Fléau, désastre — Disaster, calamity] ★ 2. Çok güzel kadın : Afet gibi. [Très belle — Beautiful]

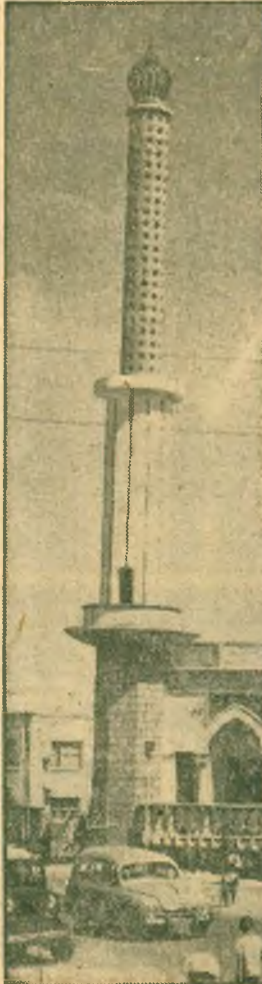
afetzede Ar. b.s. Afete, felâkete uğramış. [Victime d'un désastre — Stricken by disaster]

affetmek Ar. f. ★ 1. Suç ya da kusur bağışlamak. [Pardonner — To pardon] ★ 2. Mazur görmek, [Exempter — To exempt] 3. İşten veya memurluktan çıkarmak. [Renvoyer, congédier — Dismiss] ★ 4. İtiraz yolunda söylenir : Siz onu affedersiniz! Bu anlamda «affetmişsiniz» biçiminde de kullanılır.

affettuoso İta. zf. Müz. Bir müzik parçasının tatlı ve duygulu bir şekilde çalınacağını gösterir.

affeylemek b. f. Affetmek.

Afganistan (ya da Efganistan) Asya'da Hindistan'la İran arasında 650 000 $km.^2$ genişliğinde, 1 499 400 nüfuslu bir ülke. Sovyet Türkistanı'nın güneyinde ve Bülûcistan'ın kuzeyindedir. Halkına Afganlı denir. Başkenti Kâbil şehridir. Başlıca şehirleri : Herat, Kandehar, Mezarışerif, Meymene, Taşkurgan, Celâlabat, Belh, Gazne'dir. Hindikuş sıradağları bazı yerlerde 7 000 m. ye kadar yükselir. Kuzeyde Amuderya, güneyde Hilmend ırmakları Afganistan'ı sulayan başlıca ırmaklardır. İklimi sert, bereketli toprakları oldukça azdır. Halkın dörtte birinden fazlası göçebedir. Afganistan'ın eski bir tarihi vardır. 1747'den beri Afganistan adıyle anılır ve emirler tarafından yönetilirdi. 1907'den 1921'e kadar İngiltere'nin vasiliği altında bulunmuş, sonra tekrar egemenliğini kazanmıştır. Amanullah Han'dan beri Afgan hükümdarları kral unvanını taşımaktadırlar. Ulusal dil Farsça'nın bir lehçesi olan Peştu dilidir. Afganistan maden bakımından zengindir. Başlıca madenleri altınla demirdir. Herat yakınlarında petrol çıkar. Hindikuş dağlarında da kömür vardır. At, kürk, şal, meyva, halı, kereste, deri ve yapağı ihraç eder. Afganistan bağımsızlığa kavuştuktan sonra gelişmeye başlamıştır.

Afganistan'da bir cami ve Afgan'lı

AFRİKA DEVLETLERİ

(Nüfusları ve başkentleriyle)

Basutoland 642 000 Maseru
Botswana 559 000 Gaberones
B.A.C. 28 900 000 Kahire
Burundi 2 600 000 Bujumbura
Cezayir 11 000 000 Cezayir
Çad 3 300 000 Fort-Lamy
Dahomey [illegible]713 000 Forto-Novo
Fas 12 959 000 Rabat
Fildişi Cumhuriyeti 3 214 000 Abican
Gabon 460 000 Libreville
Gambiya 330 000 Bathurst
Gana 7 340 000 Accra
Gine 3 357 000 Conakry
Güney Afrika Birliği 14 321 000 Pretoria
Habeşistan 22 220 000 Addis-Ababa
Kamerun 5 103 000 Yaoundé
Kenya 30 3[illegible] 000 Nairobi
Kongo 840 000 Brazzaville
Liberya 1 [illegible]10 000 Monrovia
Libya 1 559 000 Batı Trablus
Madagaskar 6 180 000 Tananarive
Mali 4 576 000 Bamako
Malawi 3 7[illegible] 000 Zomba
Moritanya 900 000 Nouakchott
Nigeria 56 400 000 Lagos
Nijer 3 250 000 Niamev
Orta Afrika Cumhuriyeti 1 177 000 Bangui
Rodezya 4 250 000 Salisbury
Ruanda 3 01[illegible] 000 Kigali
Senegal 3 400 000 Dakar
Sierra-Leone 2 500 000 Freetown
Somaya 2 500 000 Mogadişu

Sudan 13 540 000 Hartum
Tanzanya 10 310 000 Darel Selâm
Togo 1 642 000 Lome
Tunus 4 565 000 Tunus
Uganda 7 190 000 Kampala
Yukarı Volta 4 750 000 Ugadugu
Zambia 3 710 000 Lusaka

Fransız Sömürgeleri

Fransız Somalisi 81 000 Cibutı
Komor Adaları 186 000 Dzaoudzi
Reunion Adası 370 000 Saint-Denis

İngiliz Sömürgeleri

Amirante Adaları
Mauritius Adası 741 000 Port-Louis
Sainte-Helene 4 900 Jamestown
Ascension Adaları 168
Seyşel Adaları 43 000 Port Victoria

İspanyol Sömürgeleri

İfni 52 000 Sidi İfni
İspanyol Ginesi 208 000 Santa İsabel
İspanyol Sahrası 25 000 Norte ve Sur
Kanarya Adaları 944 000 Las Palmas ve Santa Cruz de Tenerife

Portekiz Sömürgeleri

Asor Adaları 336 000
Angola 5 084 000 Luanda
Cap-Vert Adaları 205 000 Praia
Mader Adası 282 000 Funchal
Mozambik 6 789 000 Lourenço Marques
Portekiz Ginesi 570 000 Bissau

afi i. Çalım, gösteriş, caka. [Parade — Showing off]

afif Ar. s. İffetli, namuslu, akman. [Chaste honnéte — Chaste]

afi **kesmek** f. Çaka satmak. [Faire l'avantageux — To swagger]

afili s. Kül b. Afisi olan, afi ile yapılan. [Faire parade de, mettre en relief — Swaggering]

afiş Fr. i. Çoğunluğun görebileceği yerlere asılan ve çoğu resimli olan duvar ilânı.

afişe etmek, olmak Fr. T. f. Kötü davranışı yayılmak. Adı çıkarılmak.

afitap Far. i Güneş. mec. Pek güzel kimse, pek parlak çehre [Soleil, visage très beau — Sun, beautiful face]

afiyet Ar ı Sağlık, esenlik : Afiyet olsun. [Santé — Health]

Afrika'nın yüzölçümü 30 000 000 km.², nüfusu 225 000 000'dur. ★ En büyük dağ zinciri Atlas dağlarıdır. ★ Bu dağ zincirinin en yüksek noktası Yüksek Atlaslar'dadır ve 4 300 m. dir. ★ Dünyanın ikinci en büyük gölü olan Viktorya Afrika'dadır ve yüzölçümü 68 000 km.²'dir. ★ En uzun nehri 6 400 km. olan Nil'dir. ★ İklimi genel olarak tropikal özellikler gösterir. Kıtada sekiz iklim çeşidi vardır. ★ Afrika halkının çoğunluğu zencidir.

afoni Yun. i. Hek. Ses yitimi. Frengi, verem, kanser gibi ateşli hastalıkların sonucu, ya da gırtlaktaki hareket sinirlerinin felce uğramasından dolayı sesin kısılıp kaybolması. esk. Ziya-i savt.

aforizm Fr. i. Bir konuda bilinmesi esas olan şeyi en az kelimeyle anlatan söz. Özlü söz, vecize.

aforoz Yun. i. Tar. Hıristiyanlıkta, özellikle Ortaçağ'da geçerli olan geniş anlamlı bir boykot - lânetleme usulü. Hıristiyanlık yetkileri Papalık makamında toplandıkça aforoz, önce bu makamın elinde önemli bir tehdit aracı olmuş; çeşitli din adamları hattâ krallar, aforoz edilmek korkusu ile Vatikan'a boyun eğmişlerdir. Sonraları cesaretli kralların aforozu umursamamaları, güçlü din adamlarının da aforoza aforozla karşılık vermeleri sonucu, bu tehdit aracı önemini yitirmiştir.

aforozlamak f. ★ 1. Aforoz etmek. [Excommunier — To excommuniate] ★ 2. mec. Darılıp biriyle konuşmamak. [Bouder — To be offended]

afortiori Fr. zf. Haydi haydi. (A fortiori ratione: Daha kuvvetli bir sebeple)

A.F.P. Agence France Presse: Fransız Basın Ajansı sözünün kısaltılmışı.

Afranius, Lucius Romalı komedi ozanı. Milâttan 200 yıl önce yaşamıştır. Roma sanatçıları arasında, ilk defa ulusal konularda oyunlar yazan ozandır.

'asyab Tar. Bak. Alp Ertunga.

ricanus Bak. Scipio

rika Dünyanın üçüncü kıtası. Yüzölçümü 30 300 000 km.², nüfusu 302 milyon. Avrupadan 3 kat daha büyüktür. Asya'dan Süveyş kanalıyla, Avrupa'dan Akdeniz ve Cebelitarık boğazıyla ayrılır. Doğudan Hint okyanusu, Batıdan Atlas okyanusu ile çevrilidir. Dağlar azdır; kuzeyde Atlas sıradağları, güneyde ise Ümit burnu civarında yükseklikler görülür. Bunların dışında Afrika, düzlükler, çöller ve yer yer volkanik tepelerden meydana gelmiştir. Doğuda volkanik dağlar (Kenya, Kilimanjaro) arasındaki çukurlara birçok göl yerleşmiştir (Tanganika, Mweru, Banguelo, Nyasa, Rudolf, Viktorya gölleri). Çöller bölgesi, Büyük Sahra, Libya, Nübye çölleri gibi büyük çöllerden meydana gelir. Ekvator bölgesi sürekli yağış ve sıcak sebebiyle, sık ormanlarla kaplıdır. Ekvator'dan kuzeye ve güneye doğru gidildikçe tropikal iklim başlar; yağmurlar daha azdır; savanlar ve ormanlar vardır. Çöller bölgesinde (Büyük Sahra ve Kalahari) yüksek sıcaklık yüzünden bitki yoktur. İki uçta (kuzeyde ve güneyde) Akdeniz bölgesi iklimi ve bitkileri görülür; yazlar kuru, ilkbahar ve sonbahar yağmurlu, kışlar serindir. Tarım alanında en çok pamuk (Nil kıyıları), mısır, pirinç, buğday yetiştirilir. Maden kaynakları çok çeşitli değildir, yalnız bakır petrol ve fosfat kaynakları önemlidir. Önemli nehirleri: Nil, Kongo, Zambezi ve Nijer'dir.

afrodisiak i. Hek. Cinsel isteği ve gücü arttırıcı maddeler.

Afrodite Bak. Venüs.

afsun (efsun) Far. i. Büyü. [Sorcellerie]

Afşar (Avşar) Oğuzlar'ın 24 boyundan biri olan Türkmen'lerin adı. Bugün Güney Anadolu ve İran Azerbaycanı gibi bölgelerde dağınık olarak yaşarlar. Ortaçağın Zengileri ile Karamanoğulları gibi güçlü soylar bu boydan çıkmıştır. Nâdir Şah da Afşarlar'dandır. Bugün Türkiye'de seкiz - on Afşar köyü vardır.

Afşar Isparta'nın Gelendost ilçesinin bir bucağı. Nüfusu, köyleriyle birlikte 1 180'dir. El tezgâhlarında kumaş dokunur. Alpaslan'ın komutanı Afşin Bey'in yaptırdığı sarayın kalıntıları ve 6 km. batısında Yedi Uyurlar (Ashab-ı kehf) mağarası vardır.

Afşin Doğum ve ölüm yılları bilinmeyen, XI. yüzyılda yaşamış yiğit bir Türk komutanı. Anadolu'nun Türkleştirilmesinde büyük emeği olanlardandır. Maraş'ın kazalarından Afşin'in, adını bu kahramandan aldığı sanılmaktadır.

Afşin Maraş ilinin bir ilçesi. Yüzölçümü 1 536 km.², kasabanın nüfusu 8 074, bucak ve köyleriyle beraber 49 021'dir. Kasaba, Elbistan ovasının batısında, Binboğa dağlarının doğu eteklerindedir.

aftos i. Külb. Oynaş. [Amant, bon ami, amante, bonne amie — Sweetheart]

afur tafur b. i. Çalım.

afyon Yun. i. Bot. ★ 1. Haşhaş başlarının çizilmesiyle açılan yarıklardan sızıp pıhtılaşan süte benzer sıvı. Uyuşturucu olup hekimlikte kullanılır. Tiryakileri de, zevk verdiği için, çeşitli yollarla afyon alırlar. Zehirlidir. [Opium — Opium]

afyon bitkisi

Afyonkarahisar İç Batı Anadolu illerinden

Agâh Efendi itimatnamesini veriyor

Agâh Efendi (Gazeteci)

birinin ve merkezi olan şehrin adı. Kuzeyden Kütahya, Eskişehir, güneyden Burdur, Isparta, doğudan Konya ve batıdan Uşak, Denizli illeriyle çevrilidir. Merkez ilçesinden başka, Bolvadin, Çay, Dazkırı, Dinar, Emirdağ, İhsaniye, Sandıklı, Sincanlı, Sultandağı ve Şuhut ilçeleri vardır. Yüzölçümü 14 161 km². dir. Kalın çayı, Seyitler deresi ilin topraklarını sular. Eber gölü ve Acı Göl'ü vardır. İlin nüfusu 50 694, şehrin nüfusu ise 123 873'dür. Tahıl, afyon ve baklagiller yetişir. Kaymağı, mermeri ünlüdür. Büyük ölçüde hayvan beslenir. İklimi serttir. Yazlar sıcak, kışlar soğuk geçer. İl Merkezi olan şehir, ovanın üzerindedir. Şehrin eski adı Akreones'dir. Frikyalılar Sineda derlerdi. Bölgede önceleri Etiler, daha sonra ise Frikyalılar, Lidyalılar, İranlılar ve Romalılar egemenlik kurmuşlardır. Romalılar'dan Selçuklular'a geçmiş ve Yıldırım Beyazıt zamanında da Osmanlılar'ın olmuştur. Kasımpaşa, Timurtaşpaşa, Umurbey, Gedikahmetpaşa camileri, şimdi müze olan medresesi ve 220 m. yükseklikteki sivri kayalık bir tepe üzerinde kalesi vardır. Şehrin civarında ılıca ve kaplıca olarak yararlanılan şifalı sular ve Karahisar Suyu denilen madensuyu vardır. Çevre illere karayolu ve demiryolu ile bağlıdır. İzmir ve Anadolu'dan gelen demiryollarının kavşak yeridir.

afyonkeş Yun. Far. b. s. i. Afyon kullanan. [Qui prend de l'opium — Opium addict]

Ag Gümüşün sembolü.

Agadir (Fas) Atlas Okyanusu kıyısında 30 000 nüfuslu bir liman. Birinci Dünya Savaşı'nın sebepleri arasında bu limanın çıkardığı siyasî mesele de vardı. 1960 yılında bir deprem bu limanı tamamen yıkmıştır.

agâh Far. s. Bilgili, haberli, uyanık. [Informé, connaisseur — Informed aware]

Agah Efendi, Çapanoğlu (1832-1885) «Tercümanı - Ahval» adıyla 1860'da ilk özel Türk gazetesini çıkarmış olan gazeteci. Şinasi, Namık Kemal döneminin Avrupa kültürü almış, hürriyet uğruna mücadele etmiş değerli fikir adamlarındandır. O da Namık Kemal ve arkadaşları gibi Abdülaziz saltanatı zamanında Avrupa'ya kaçmış ve 7 yıl kadar Ankara'da sürgün yaşamıştı. Posta nazırlığında, mutasarrıflıklarda bulundu ve Atina elçisiyken öldü. İlk posta pulumuz onun zamanında yapılmıştır.

Agâh Efendi, Yusuf (1744-18[illegible]) Avrupa'ya ilk giden elçilerimizden. Aslen Mora'lı olup 1793'de Londra'ya gönderilmiş ve beş yıl kadar orada kalmıştır.

Agamemnon Mit. Truva'yı kuşatan Helenler'in komutanı, efsane kahramanı bir kral. Fırtınaların durması için kızı İfigenya'yı feda etmekten çekinmemiştir. Yurduna döndüğü zaman karısıyla karısının âşığı tarafından öldürülmüştür.

agami i. Hek. Cinsel özelliklerden, işlemlerden yoksunluk.

aganta İta. i. Yısa ya da laçka edilen gemi halatını elde zaptetme. Aganta borina borinata: Orsaya geçecek gemide, son emir.

agar agar (Malaya dili) Deniz yosunlarından yapılan bir jelâtin türü.

agat Bak. akik.

Agathon (Ölm. 681) Hıristiyanların azizlerden saydıkları Sicilyalı bir papaz.

Agathon (M.Ö. 445-401) Atinalı bir trajedi şairi. Yazılarından çok azı bulunmuştur.

agaz Far. i. Başlama [Commencement — Beginning]

agaz etmek Far. f. Başlamak [Commencer — To begin]

agfacolor i. Si. Sinemada bir renkli filim türü. Filimcilik alanında technicolor, trucolor, ferraniacolor v.b. gibi bilinen bir renkli filim işlemidir. Almanlar tarafından geliştirilen bu sistem, 19[illegible]0 yılında filimlerde kullanılmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra S.S.C.B.' ne geçen sistem, sonradan daha da geliştirilerek sovcolor adını almıştır.

Aggrippa, Cornelius Heinrich (1486-1535) Nettesheimli diye de anılan hekim ve felsefeci. Alman rönesans hareketinde yer almıştır. Skolastik düşünce ile ilk çarpışan, hurafe ve büyü yerine mistik bir tabiat felsefesinin ilkelerini o çağ hekimliğine sindirmeye uğraşan düşünürdür.

Agis III. (M.Ö. 244-240). İsparta Kralı. Isparta'da topraklar zamanla, [illegible] ailenin malı olmuş, bu ailelerin baskısı sonunda, oligarşik bir yönetim kurulmuştu. Kral Agis bir toprak reformu tasarısı ileri sürdü. Bir takım iftiralara uğrayarak mahkemeye verildi. Annesi ve büyük annesiyle birlikte idam edildi.

agitato İta. zf. Müz. «acitato çok.» Bir parçanın canlı ve hareketli çalınacağını anlatır.

aglütinin Fr. i. Hek. Hastalığa karşı aşılanmış ya da hastalık geçirmiş bir canlının kanında bulunan o hastalığın mikroplarını yapıştırıp kümeleştiren madde. Yapıştırıcı, toplayıcı serum.

agnosi Yun. i. Psi. Algılananı bilince katıp

kavrama yeteneğinin, eşyayı tanıma yetisinin, çoğunlukla bir beyin hastalığı sonucu olarak, yitirilmesi; algılamaya temel olan duyuma göre, akustik agnosi (işittiğini kavrayamamak), optik agnosi (gördüğünü kavrayıp bilinçleyememek), taktik agnosi (dokunarak algıladığını kavrayamamak) söz konusudur. esk. Fıkdanı marifeti hissiye.

agnostisizm Yun. i. Psi. Bilinmezcilik. Varlığın özünün insan aklı tarafından kavranamayacağını ileri süren felsefe görüşlerine verilen ad. esk. Lâedriye.

agoni Yun. i. Hek. Ölmeden az önce bilincin yitirilmesi ve sadece en gerekli bazı beden fonksiyonlarının (dolaşım, solunum) o da zorlukla yapılabilmesi. Can çekişme.

Agop Paşa, Kazazyan (1832-1891) II. Abdülhamit devrinde Maliye ve Hazinei Hassa nazırlığı yapmış Ermeni asıllı bir vezir.

agora Eski Yunanistan'da siyaset ve ticaret işlerinin konuşulduğu yerler. Bunlara Romalılar forum derlerdi. Batı Anadolu'nun sahil şehirlerinde bir hayli agora vardır. Bunlardan biri son yıllarda Tarih Kurumunun yardımıyla İzmir'de ortaya çıkarılmıştır.

agorafobi Yun. i. Psi. Boş bir bölgeye (alan, sokak v.b.) girdiğinde insanın aşırı ve hastalık derecesinde korku duygusuna kapılması; hareket etmek, yürümek, istediği eylemleri gerçekleştirmek yeteneğini büsbütün ya da belirli bir derecede yitirmesi. Alan korkusu. esk. Havfi füshat.

Agra Hindistan'ın Kuzey Agra ve Avod illerinin birleşmesinden meydana gelen bir ilin ve il merkezi olan tarihî şehrin adı. Agra şehri Comna (Jumna) ırmağı kıyısındadır. 509 000 nüfusludur. Şehirde Türk hanedanı zamanından kalma birçok değerli eser vardır. Hele Şah Cihan'ın genç ölen karısı için (1630-1648) yaptırdığı Tac-Mahal türbesi dünyanın en ünlü sanat eserlerinden biridir. İstanbul'dan getirilen İsa usta adlı bir mimara yaptırılmıştır.

agraf Fr. i. ★ 1. Kopça. ★ 2. Broş

agrafi Yun. i. Psi. Bir beyin hastalığı sonunda düşündüklerini yazarak anlatma yeteneğinin yitirilmesi. esk. Ziyaı tahrir.

Agram Bak. Zagreb.

agrandisman Fr. i. Fotoğraf ya da resmi büyültme.

agreman Fr. i. Yeni atanan bir elçi için gideceği devletin verdiği kabul izni, gideceği devletin kabul ettiğini gösteren izin.

Agriboz (ya da Eğriboz) Ege denizinde Yunanistan'ın doğusunda büyük, uzun bir adanın ve merkezi olan şehrin adı. Adanın nüfusu 165 800'dür. Başlıca üç kasabası olup en büyüğü ve merkezi Yunanlılar'ın Halkis dedikleri Agriboz kasabasıdır. Fatih zamanında 1420'de Osmanlı Türkleri'nin eline geçmiş olan Agriboz adası, 1829'da bağımsızlığını kazanan Yunanistan'a bırakılmıştır.

Agricola, Georg (1494-1555) Alman mineraloji bilgini. En değerli eseri «Madenler Alemi Hakkında» adını taşır.

Agrippina

Agrippina (16-59) Roma İmparatoru Neron'un annesi. Güzel ve haris bir kadın olup üçüncü kocası imparator Claudius'u zehirlemiş, oğlunun çocukluğundan yararlanarak her işe karıştığı için oğlu tarafından öldürülmüştür. Racine'in «Britannicus» adlı eseri onu anlatır.

Agrippina (Ölm. 33) General Agrippa'nın kızı, Roma İmparatoru Caligula'nın annesi. Tiberius onu Pandataria adasına sürmüş; burada açlık grevi yaparak ölmüştür.

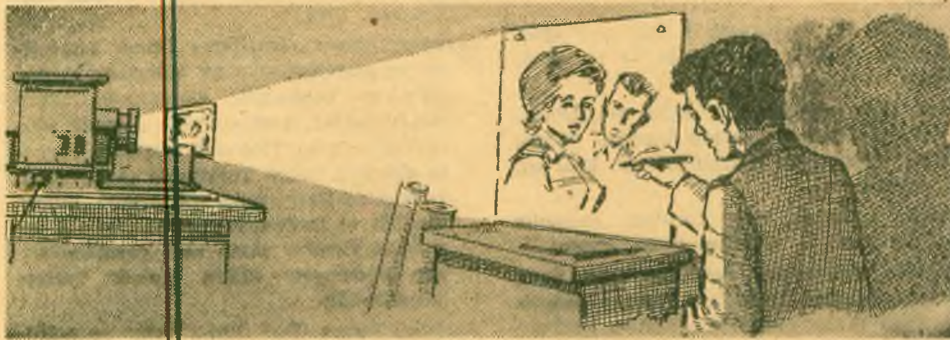
Agro - Merck Agro Merck Zirai Mücadele İlaçları Fabrikası Limited Şirketi. Tarım mücadelesinde kullanılan ilaçlar yapan bir firmadır. 1955 yılında kurulmuştur.

agu ü. Süt çocuklarının sevindikleri zaman çıkardıkları ses. Agu bebek ya da agucuk yavru, kundak çocuğu demektir.

aguş Far. i. Kucak. [Etreinte — Embrace]

ağ i. İplik ya da telle kafes şeklinde yapılmış örgü. Şebeke [Réseau] Balık ağı. [Filet-Net]

ağa i. ★ 1. Halk arasında yaşlı ya da hatırlı olanlar için kullanılan unvan: Ağa evde mi? Ağa borç eder, uşak harç. [Maître — Master] ★ 2. Büyük erkek kardeş. [Frère ainé — Elder brother] ★ 3. Eskiden Anadolu'da derebeyi gibi nüfuzu olanlara ve Osmanlı saray, askerlik ve idare teşkilâtında başta bulunanlara verilen unvan: Kızlarağası, Yeniçeri ağası, Silâhtarağa... ★ 4. Ağa sözü son yüzyıllarda daha çok okuma ve yazması olmıyanlar için kullanılır olmuştu. Son iki anlamdaki Ağa unvanı, Paşa, Efendi, Bey, Hanım gibi un-

Agrandisman : Projeksiyon makinesinden çıkan ışık ışınları, filmin büyütülmüş görüntüsünü perde üstüne düşürür.

ağaçlalesi

ağaçkavunu

Ağa Hüseyin Paşa

vanlarla birlikte 1934'de çıkan kanun ile kaldırılmıştır.

ağababa b. i. Dede, büyük baba. [Grand-père-Grand father]

ağabey b. i. Büyük erkek kardeş [Frère aîné — Elder brother]

Ağabeyli Maraş'ın merkez ilçesi bucaklarından. 20 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 15 961, merkezinin nüfusu 764'dür. Eski adı Bertiz'dir.

ağaca tapma b. i. Daha çok ilk çağda ve bazı ilkel toplumlarda ağaca tapma âdeti. Bunlara göre ağaç kutsaldır. Önasya'da dikili taşlardan başka dikili direklere de tapılırdı. Anadolu'da Etiler de ağaca tapardı. Sümerler dağ selvisini, Yunanlılar Akropol'de yetişen zeytin ağacını kutsal sayardı. Türkler'de de yakın zamanlara kadar köylerde büyük bazı ağaçlar kutsal sayılır, bunlara «Dedeli» denirdi.

ağaç i. Gövdesi odunlaşmış, kereste olmaya elverişli, dallı yapraklı bitki [Arbre — Tree]

ağaç balı b. i. Ağaçlardan sızan zamk [Gomme — Gum]

ağaççık i. Ağaç biçiminde; dalları dibinden başlayan küçük ağaç [Arbrisseau, arbuste — Shrubby - tree]

ağaççileği b. i. Bot. Ahududu.

Ağaçeli Bingöl'ün merkez ilçesi bucaklarından. 14 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 5 230, merkezinin nüfusu 353'dür. Eski adı Fahran'dır.

ağaçkakan b. i. Zo. Serçegillerden, ağaçların kabukları altındaki kurtlarla yaşıyan uzun, sivri gagalı, renkli küçük bir kuş.

ağaçkavunu b. i. Bot. Turunçgillerden pembe çiçekli bir ağaç üstünde yetişen, yumurta biçiminde sarı ve kokulu bir meyva. Bu meyvadan reçel, kabuklarından esans yapılır. [Cédrat, cédratier — Citron]

ağaçkesen b. i. Zo. Zarkanatlılardan, kurtçukları en çok gül fidanlarında bulunan ve bunların yapraklarını yiyen siyah bir böcek.

ağaç kurdu b. i. Zo. Kabuğun altında ağacı ve keresteyi kemiren kurt.

ağaçlâlesi b. i. Bot. Ağaçta yetişen bir çeşit lâle.

ağaçlamak, ağaçlandırmak f. Bir yeri ağaçlı hale sokmak. [Arboriser — To plant with trees]

Ağaçlı Diyarbakır'ın Kulp ilçesi bucaklarından. 15 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 5 840, merkezinin nüfusu 649'dur. Eski adı Cıksı'dır.

ağaçlık, i. Ağaçlı yer, koruluk, ormanlık [Lieu boise — Wooded place, copse]

Ağaçören Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesi bucaklarından. 31 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 15 323, merkezinin nüfusu 1 582'dir. Eski adı Panlı'dır.

ağaçsıl s. Coğ. ★ 1. Ağaçla ilgisi olan. ★ 2. Ağaçlardan meydana gelen. ★ 3. Ağaç türünden olan. esk. Haşebi

ağa divanı i. Tar. Yeniçeri ağalarının başkanlığında toplanan meclis.

Ağa Han, I. Hasan Ali Şah (1800-1881) İsmaililer'in «Hocalar» topluluğunun bir bölümünün lideri. İran'da vali iken gözden düşerek Hindistan'a kaçmış, İngilizler'e yararlı olmuş, kendine bu unvan verilmiştir. Ölümü üzerinde Ağa Ali Şah, II. Ağa Han unvanı ile yerine geçmiştir.

Ağa Han III, Sultan Mehmet Şah (1877 - 1957) İsmaililer'in lideri. Müslümanların İngilizler katında sözcüsü, bütün Hindistan Müslümanları Birliği lideri. Birinci Dünya Savaşı'nda Müslümanları İngilizler'in yanında savaşa çağırmış; sık sık (1923'te Halife konusunda İsmet İnönü'ye yazdığı mektup olayında olduğu gibi) Türkiye'nin işlerine karışmıştır. Ölümü üzerine Prens Kerim, «IV. Ağa Han» unvanıyla yerine geçti.

Ağa Hüseyin Paşa (1776-1849) Yeniçeri erliğinden başlıyarak vezirliğe kadar yükselmiş değerli bir devlet adamı. Yeniçeri ağası olduğu zaman bu ocağın bozulduğunu görerek, yeniçeriliğin kaldırılması olayında devlete yardımcı olmuş; vezirliğe yükselip paşa oluşundan sonra ağa adını korumuş, «Ağa Hüseyin Paşa» diye anılmıştır. Okuması yazması bulunmayan Ağa Hüseyin Paşa valiliklerde, serdarlık ve seraskerliklerde başarıyla hizmet etmiş; Ruslar'la yapılan Şumnu savaşında zaferler kazanmıştır.

Ağa Kapısı Tar. Yeniçeri ocağının en yüksek komutanı olan yeniçeri ağalarının makamlarına verilen ad. Ağa Kapısı, İstanbul'un alınışından başlayarak Süleymaniye semtinde kurulmuş, 1825 yılında yeniçeriliğin kaldırılmasına kadar orada kalmıştır. Süleymaniye semtinin bir bölümü, uzun süre, «Ağa Kapısı» diye anılmıştır.

ağalanmak f. Büyüklük taslamak. [Faire l'important — To give oneself airs]

ağalık i. Ağa olma hali, mertçe ve cömertçe davranış: Ağalık vermekle, yiğitlik vurmakladır.

ağan i. Akanyıldız, ağma, esk. Şehabı sakıp. [Etoile filante — Shooting star]

ağanlar i. ★ 1. Bir insanın dede ve nine kolları. esk. Usul.

Ağaoğlu, Ahmet (1869-1939) İkinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim, fikir ve gazetecilik alanlarında tanınmış bir yazar. Azerbaycan'da doğmuş, yüksek öğrenimini Fransa'da yaparak yurduna dönmüş, sonra Türkiye'de yerleşmiştir. Türkiye'de Basın genel müdürlüğü, milletvekilliği ve profesörlük yapmış, çeşitli konularda yirmiye yakın eser yayınlamıştır. «Üç Medeniyet» «Türk Hukuk Tarihi» önemlileridir.

Ağaoğlu, Samet (Doğ. 1909) Yazar ve politikacı. Karabağ'da (Kafkasya) doğdu. Ahmet Ağaoğlu'nun oğludur. Ankara Hukuk

Fakültesi'ni bitirdi, Strassburg'da hukuk doktorası yaptı. Ekonomi, Ticaret bakanlıklarında çalıştı. Demokrat Parti'ye girdi. 1950 - 1960 yılları arasında milletvekili, başbakan yardımcılığı, Çalışma bakanlığı, İşletmeler bakanlığı yaptı. 27 Mayıs 1960 devriminde tutuklandı; Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nda mahkûm oldu. Sonra affa uğradı. Eserleri arasında, meslek yayınlarından başka: «Babamdan Hatıralar» «Kuvayi Milliye Ruhu», «Zürriyet», «Öğretmen Gafur», «Babamın Arkadaşları», «Hücredeki Adam», adlı hikâye ve anı kitapları vardır.

paşa Yeniçeri ağası iken vezir olanlara verilen unvan. Ağa Hüseyin Paşa bunların sonuncusu olmuştur. Yeniçeri ağası vezir olunca sancağı sadrıazam huzurunda değiştirilirdi.

ağarma i. ★ 1. Beyazlaşma. ★ 2. Tan atma.

ağarmak f. Beyazlaşmak, aydınlanmak. [Devenir blanc — To become light]

ağartı i. ★ 1. Uzaktan ancak seçilebilen belli belirsiz aklık. [Blancheur — Whiteness, a growing grey] ★ 2. Süt ürünleri. [Produits laitières — Milk residues]

ağa yamağı Tar. Yeniçeri ağasının maiyetinde emir çavuşu.

ağbanî i. Üstü sarı, ipekle işlenmiş, beyaz kumaş. Sarık ve kuşak olarak kullanılırdı.

Ağcakışla Bak. Akçakışla

ağda i. Kaynatılıp koyulaştırılan şeker ya da pekmez.

ağdalanmak, ağdalaşmak f. Ağda haline gelmek.

ağdalı s. Koyu, ağdalanmış. [Epaissi — Of the consistency of thick syrup] mec. Yüklü ve süslü olduğu için çetrefil söz: Ağdalı üslûp. [Pompeux — Heavy]

ağdırmak f. ★ 1. Yükseltmek. ★ 2. Bir sıvıyı kaynatıp koyulaştırmak. ★ 3. Bir - yanı ağır gelmek.

ağı i. Zehir [Poison — Poison]

ağı ağacı b. i. Bot. Zakkum ağacı.

ağıl i. ★ 1. Koyun ve keçilerin barındıkları yer, mandıra. [Bergerie — Bercail] ★ 2. Ayın ve bazı yıldızların çevresinde görülen aydınlık, hale. [Halo — Halo, ring]

ağılamak f. Ağı vermek, zehirlemek. [Empoisonner — To poison]

ağılanmak f. Zehirlenmek [S'empoisonner — To be poisoned]

ağılı s. Zehirli. İçinde ağı olan şey.

ağılı böcek Zo. Kınkanatlılardan olup başka böcekleri yediği için faydalı sayılan bir böcek.

ağıllanmak f. ★ 1. Toplanıp bir arada durmak. ★ 2. Çevresinde ayla (hale) meydana gelmek: Ay ağıllandı. [To be surrounded by a halo]

ağım i. Ayağın üst tarafındaki tümsek yer. [Cou-de-pied — Instep]

ağımlı s. Üst tarafı fazlaca tümsek olan (ayak).

Ağın'dan bir görünüş

Ağın Elâzığ'ın ilçelerinden. Yüzölçümü 207 km² dir. Dört km. doğusundan Fırat geçer. Kasaba merkezinde evler dağınık ve heryer bağlık bahçeliktir. Meyva, hayvan yetiştirilir; dokumacılık yapılır. Kasabanın nüfusu 1 926, bucak ve köylerile birlikte 7 553'dür.

ağınmak, ağılmak f. Hayvanlarda yere yatıp debelenmek. [Se vautrer — To wallow]

ağıotu, b. i. Bot. Bak. baldıran.

ağır s. ★ 1. Tartıda çok gelen: Taş yerinde ağırdır. [Pesant, lourd — Heavy] ★ 2. Değeri çok olan: Ağır bir kumaş. [De grand prix] ★ 3. Çetin, tehlikeli: Ağır hastalık. [Grave — Severe, serious] ★ 4. Yavaş: İş ağır yürüyor. Ağır otur ki molla desinler. [Lent — Slow] ★ 5. Sıkıntı veren: Ağır hava. ★ 6. Güce giden söz: Ağır söz.

ağır aksak b. s. ★ 1. Pek yavaş. ★ 2. Türk müziğinde 9/4'lük usul.

ağır almak b. f. Bir işte yavaş davranmak.

ağır ayak b. s. Doğumu yakın.

ağır basmak b. f. ★ 1. Ağır gelmek, mec. Etkisinin üstün gelmesi ★ 2. Kâbusa uğramak.

ağırbaşlı b. s. Sözlerinde ve hareketlerinde hafiflik olmayan, ciddî, vakur. [Sérieux — Serious]

ağır ceza işleri Huk. Ceza Mahkemeleri Usulü Kanunu'nun 421. maddesine göre, ölüm, ağır hapis ve beş yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlara ait davalar. Bu davalara, Ağır Ceza Mahkemesi denilen toplu mahkemelerde bakılır; bu tip mahkûmiyetlerin Yargıtay'da incelenmesi, istenirse, duruşmalı yapılır.

ağırdan almak ★ 1. Aşırı davranışlardan çekinmek. [Agir avec precaution — To avoid excess] ★ 2. İsteksiz davranmak, ağırına gitmek, onuruna dokunmak. [Agir involontairement]

ağır hapis cezası Huk. Türk Ceza Kanunu'nun 11. maddesinde sıralanan hürriyeti bağlayıcı cezalardan, cürümlere ait olan bir ceza. Geçici ağır hapis cezası, bir yıldan 24 yıla kadardır. Müebbet ağır hapis cezası ise ölünceye kadar süren cezadır. Eskiden bu cezanın infazı özel bir infaz sistemine bağlıydı. 647 sayılı infaz kanununun kabulünden sonra, altı ayı geçen

ağaçkakan

ağır silâh

bütün hürriyeti bağlayıcı cezalar, aynı şekilde infaz edilmektedir.

ağırküre b. i. Jeol. Yerkürenin yoğunluğu ve kalınlığı ile diğer kısımlarından ayrılan içi. Başlıca demir ve nikelden ibaret olduğundan Nife adı da verilir. Özgül ağırlığı 8'dir. Yerin 2 900 km. derinliğinden merkezine kadar devam eden 3 470 km. yarıçapında bir küredir. Sıcaklığı 4 000° C nin üstünde olup merkezde basınç 3,5 milyon atmosfer civarındadır.

ağırlama i. ★ 1. Ağırlama işi [Action de combler d'égards] ★ 2. Müz. Gelin ya da güvey karşılanırken çalınan kıvrak hava.

ağırlamak f. İkram etmek: Misafir ağırlandı. [Combler d'égards — Show hospitality to.]

ağırlanmak f. İkram görmek [Etre comblé d'égards — To be shown hospitality]

ağırlaşmak f. ★ 1. Ağır hale gelmek. [Devenir lourd, s'alourdir — To become heavier] ★ 2. Ağırbaşlı olmak [Devenir sérieux — To become dignified] ★ 3. Bozulmaya yüz tutmak. [Commencer à se gâter, à pourrir]

ağırlatmak f. Ağırlama işini yaptırmak. [Faire combler d'égard.]

ağırlık i. ★ 1. Fiz. Bir cismi yere doğru çeken kuvvet. Bu kuvvet; cismin kütlesine bağlıdır. Kütlesi büyük olan cisimler daha büyük bir kuvvetle aşağı çekilirler. Yer çekimi kuvveti yeryüzünün çeşitli yerlerinde az çok değişir. esk. Vezin. ★ 2. Ağır olma hali. [Pesanteur, lourdeur — Weight, heaviness] ★ 3. Bir savaşta birliklerin muhtaç oldukları cephane, akaryakıt ve yiyeceğini taşıyan ve bir komuta altında toplu bulunan en küçük ikmal kademesidir. [Train — Heavy transport of an army] ★ 4. Güvey tarafından geline çeyiz yapmaya yardım için verilen para. [Dot — Dowry] ★ 5. Uyuşukluk ve gevşeklik. [Relâchement] ★ 6. Sıkıntılı rüya. [Cauchemar — Nightmare]

ağırlık merkezi Fiz. Bir cismin bütün noktalarına etki eden (tesir eden) yerçekimi kuvvetlerinin bileşkesi (muhassalası) olan tek kuvvetin uygulanma noktası (tatbik noktası). esk. Merkezi sıklet. Hareket eden ya da duran bir cismin dengede kalabilmesi için ağırlık merkezinden indirilen dikmenin, cismin yere değen parçası içinde kalması gereklidir.

ağır para cezası Huk. Bak. para cezası.

ağırsamak f. Birine karşı soğuk davranarak sıkıntı verdiğini anlatmak, istiskal. [Action de mal accueilir — A giving someone a cold reception]

ağır sanayi b. i. Tek. Üretim için gerekli (maden, maden kömürü, petrol, makine, motor, yapı malzemesi) araçları meydana getiren sanayi.

ağır silâh Ask. Silâhlar çaplarına, yapılışlarına ve etki alanlarına göre hafif ve ağır olmak üzere ikiye ayrılır. Ağır silâhlar daha çok ayrıntılı yükler halinde hayvan sırtında ya da motorlu araçlarla taşınır.

ağır su b. i. Kim. Döterium oksidi. Adi suyun aynıdır, özgül ağırlığı 1.1'dir. (D_2O) Bazı atom pillerinde ağırlaştırıcı olarak kullanılır.

ağırşak i. ★ 1. İği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen, yarım küre biçiminde, ortası delik tahta ve kemik parça. [Disque de fuseau] ★ 2. Tekerlek ya da yassı şey. Kurs. [Peson — Disk]

ağıryağ b. i. Tek. Yüksek sıcaklık derecesinde petrolün damıtılmasından elde edilen akaryakıt.

ağış i. ★ 1. Su buharının ve öteki gazların yerden yukarı doğru çıkışı. Yağış karşıtı. esk. Tebahhur. [Vaporisation — Vaporization] ★ 2. Çıkış, yükseliş. esk. Sâid hareket. [Mouvement ascendant — Rising]

ağıt i. Bir ölünün ardından duyulan acıyı ve onun nice bir insan olduğunu anlatmak için, çalgı eşliği olmadan, şarkı şeklinde söylenen bir şiir türü. [Lamentation — Elegy]

ağıtçı s. Bazı yerlerde ölüye ağıt söylemek için tutulan kimse. [Pleureur — Professional mourner]

ağız i. ★ 1. Sindirim ve solunum kanallarının başlangıcı; yüzde, iki çene arasında, yanaklarla örtülü ,besinleri almaya, çiğnemeye, ses çıkarmıya yarayan uzuv : Ağzından çıkanı kulağı işitmez. [Bouche — Mouth] ★ 2. Testi, şişe gibi şeylerin açık tarafı. [Ouverture, bouche — Aperture] ★ 3. Bıçağın keskin yüzü. [Lame — Edge] ★ 4. Coğ. Bir ırmağın denize, bir yolun meydana kavuştuğu yer. esk. Munsap. [Embouchure — Mouth] ★ 5. Doğumdan sonra ilk gelen koyu süt. [Colostrum — Colostrum] ★ 6. Memleketlere göre değişen söyleyiş, şive: Rumeli ağzı. [Langage — Dialect] ★ 7. Bir bölgenin melodilerindeki özellik: Urfa ağzı. [Caractère musical — Musical character] ★ 8. Kandırmak için kullanılan özel mantık: Satıcı ağzı.

ağız açmak f. Söylemek: Ağzını hayra aç! [Parler, direr — To talk]

ağız açmamak f. Hiç söylememek. [Garder le mutisme — To be silent]

ağız açtırmamak f. Başkasının söylemesine meydan bırakmamak. [Empêcher de parler]

ağız ağıza s. Ağzına, kenarına kadar, çok dolu, kalabalık. [Plein — Full to the brim]

ağız aramak f. Öğrenmek istenilen şeyi söy-

letmeye çalışmak. [Sonder — To sound someone]

ağızbirliği b. 1. Birkaç kişinin aynı şeyleri söylemek üzere anlaşması. [S'entendre pour dire la même chose — To tell the same tale]

ağızdan zf. Sözle, şifahen, yazılı olmıyarak. [Verbal — Verbally]

ağız kalabalığı b. i.★ 1. Lâkırdı bolluğu, anlamsız sözler söyleme. [Bavargade] ★ 2. Haklı görünmek için çok söyleme.

ağız kavgası b. Ağır sözlerle, dövüşsüz yapılan öfkeli tartışma. Ağız dalaşı da denir. esk. Müşacere. [Querelle — Quarrel]

ağız kullanmak f. Sözünü amaca göre değiştirmek. [Ménager sa parole — To explain away a matter]

ağızlaşma i. Biyo. İki damarın uçuca birleşmesi. esk. Mufagama.

ağızlık i. ★ 1. Sigara içme aleti. Sigaralık. [Fume - cigarette — Cigarette - holder] ★ 2. Nefesle çalınan musiki aletlerinde ağıza gelen kısım. [Bec, bouguin — Bill, beak] ★ 3. Kuyu bileziği. [Margelle — Curb] ★ 4. Hayvanların ağzına takılan kafes. [Muselière — Muzzle] ★ 5. Yemiş küfelerinin üzerine konulan dal ve yapraktan kapak. [Colier de la corbeille — Cover of leaves over a basket of fruit]

ağız mızıkası T. Yun. i. Müz. Bir müzik aleti. Nefes verip aldıkça madenî plaklardan birden fazla ses bir arada çıkar. Bu seslerde armoni bulunduğu için çalgıya «Armonika» da denir. Ucuz ve kolay bir çalgı olduğundan halk arasında yaygındır. [Harmonica — Mouth organ]

ağız otu b. i. Eskiden topları ateşlemek için falya adındaki art delik ağzına konulan barut. [Amorce]

ağız persengi i. Konuşurken sık sık tekrarlanan söz. [Ritournelle dans la conversation — Constant refrain]

ağız satmak f. Öğünmek [Se vanter — To boast]

ağızsız s. Sessiz ve yumuşak huylu, az söyliyen. [Qui parle peu, taciturne — Meek]

Ağlama Duvarı Kudüs'te Yahudiler'in her cuma günü, Kudüs'ün yıkılışını anarak önünde ağladıkları duvar. Halk arasında Ömer Camisi denen Haremi Şerif binasının yanında bir çıkmaz sokaktadır. Eskiden orada Peygamber Süleyman'ın meşhur tapınağı bulunduğu ve duvarın da ondan kaldığı söylenir.

ağlamak f. ★ 1. Acı ya da sevinçle gözyaşı dökmek: Ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar. [Pleurer — To weep] ★ 2. Şikâyet etmek, dert yanmak: Ağlamıyan çocuğa meme vermezler. [Se plaindre — To complain] ★ 3. Ağacın kesilen yerinden besi suyu akması. ★ 4. Hek. Keder, acı ve acıma duyguları sebebiyle, gözyaşı bezlerinin uyarımı sonucu, göz pınarlarında gözyaşı birikimi. Duyguların kontrolüne ait beyin bölgeleri yaşlılık ya da bir hastalık sonucu zayıfladığında ağlamak, daha sık ve çabuk olur. Bazı beyin hastalıklarında ağlamak mekanizması, reflekslerin bozukluğu sonucudur ve keder, acı ve acıma duygularının eşliğinde değildir.

ağlamaklı, ağlamalı s. Ağlayacak duruma gelmiş olan. [Pleureur — On the verge of tears]

ağlamalı s. ★ 1. Ağlamayı âdet edinen. [Pleureur] ★ 2. Ağlamalı olmak: Ağlayacak hale gelmek. [Arriver en état de pleurer — On the verge of tears]

ağlamış s. Daima ağlar gibi duran ve öyle konuşan. [Pleurard]

ağlamsamak f. Ağlar gibi yapmak. [Pleurnicher — To whine, to snivel]

ağlamsık s. Yalandan ağlıyan. [Pleurnicheur — Whiner]

ağlaşmak f. ★ 1. Birlikte ağlamak. [Pleurer ensemble — Weeping together] ★ 2. Halinden ya da birinden şikâyet etmek. [Se plaindre — To complain]

ağlatmak f. Birinin ağlamasına sebebolmak. [Faire pleurer — To cause to weep]

ağlayık s. Halinden memnun olmadığı yüzünden okunan, kederli. [Pleureux — Pitiable, wretched]

ağlayış i. Ağlamak işi ve şekli. [Pleurer — Weeping]

Ağlebîler Tar. VIII. yüzyıl sonlarında Kuzey Afrika'da kurulan bir İslâm devleti. Harunurreşit'in kumandanlarından Ağleb oğlu İbrahim'in bu bölgede vali oluşu ile başlayan devlet, 112 yıl kadar sürmüş, bu süre içinde 11 hükümdar gelmiştir. Tunus - Trablus dolaylarında egemen olan Ağlebîler, askerî güçten yoksun; uygarlıkta ileri bir devlet olarak tanınır. Ağlebîler, 927 yılında Fatimîler tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Dünyanın katları ve ağırküre

ağma i. Akan yıldız, ağan. esk. Şahap. [Etoile filante — Shooting star]

ağmak f. 1. Yükselmek, havalanmak. [Rise] ★ 2. Sarkmak. [S'élever]

ağnam Ar. ç. i. ★ 1. Davarlar, koyunlar, [Moutons — Sheep, flocks, goats] ★ 2. Eskiden sayım vergisine verilen ad. [Droit payé par tête de moutons]

ağnam vergisi Huk. Günümüzdeki «Hayvan vergisinin» iltizam usûlüyle alınan eski şeklinin adı. [Taxe de troupeaux — Sheep tax]

ağnamak f. Hayvanların yere yatıp yuvarlanması. [Roulement en terre des animaux]

ağniya Ar. ç. i. Zenginler. [Les riches — Wealthy people]

ağraz Ar. ç. i. ★ 1. Garezler, maksatlar, amaçlar. [Les rancoeurs, les buts — Aims, objects] ★ 2. Kinler. [Haines — Grudge]

Ağrı Doğu Anadolu'daki illerimizden biri. Doğusunda İran, kuzeyinde Kars, batısında Erzurum ve güneyinde Muş vardır. İlçeleri Karaköse (merkez), Diyadin, Doğubeyazıt, Eleşkirt, Hamur, Patnos, Taşlıçay ve Tutak'dır. Yüzölçümü 11 376 km² olup, şehrin nüfusu 53 240, ilçeleriyle bir-

ağız

likte ilin nüfusu 246 937'dir. Ağrı dağından (5 156 m.) başka Süphan ve Tendürük dağları da il sınırları içindedir. Toprakların ancak beşte biri ekime elverişlidir. Tahıl ve pamuk ekilir. Hayvancılık, el dokumacılığı yapılır. Halı, kilim ve çorap tezgâhları vardır.

ağrı i. ★ 1. Vücudun içinden gelen acı, rahatsızlık: Ağrısız baş mezarda gerek. [Souffrance physique, mal — Pain, ache] ★ 2. Hek. Istırap ve keyifsizlik duygusu ile birlikte, belirli sinir uçlarının uyarılması sonucu bedende kendini gösteren acı.

Ağrı Dağı Türkiye'nin doğusunda İran ve Sovyetler Birliği yakınında, Anadolu'nun en yüksek dağı. Eski adı Ararat'dır. Yüksekliği 5 156 m. dir. Güney-doğusunda bulunan Küçük Ağrı'nın yüksekliği ise 3 916 m. dir.

ağrıklı, ağrılı s. Ağrıyan, ağrı veren. [Qui fait mal — Aching]

ağrımak f. ★ 1. Ağrı vermek, bir ağrıya uğramak. [Avoir mal — To ache] ★ 2. Hek. Ağrı duyusunun algılanması; belirli bir doku ya da organın ağrı ileten sinir uçlarının uyarılmış olması.

ağrısı tutmak f. Bir kadının doğum sancılarının başlaması. [Ressentir les douleurs de l'enfantement — For the pains of childbirth to come on]

ağrısız s. Ağrısı olmıyan, ağrı vermiyen: Azıcık aşım, ağrısız başım. [Indolent — Without pain]

ağrıtmak f. Hek. Ağrı duyusunun algılanmasına yol açmak.

ağsı s. Anat. Ağa benzeyen, at gibi örülmüş şey. [Qui ressemble au filet]

ağtabaka b. i. Anat. Göz yuvarlağının iç yüzeyinde, görme sinirinin yayılması ile beliren ağımsı tabaka. Esk. Tabakai şebekiye.

ağu Bak. ağı.

ağustos Lat. i. Yılın sekizinci ayı. 31 gün çeker. [Août — August]

ağustosböceği b. i. Zo. Yarımkanatlılardan erkeği yazın karnının altındaki bir organdan keskin ve bir örnek ses çıkaran böcek.

Ağva Bak. Yeşilçay.

Ağvaniş Bak. Gölova.

ağyar Ar. ç. i. Yabancılar, başkaları, gayriler. [Les autres, les étrangers — Others, strangers]

ağza düşmek f. Dile düşmek, kepaze olmak. [Etre objet de faute conversation, être déshonoré — To become a matter of common talk]

ağzamak f. Sesleri belirterek söylemek, telâffuz etmek. [Proférer, articuler — Pronaunciate]

ağzı bozuk b. s. Sövüp sayan, kötü sözler söyleyen, küfürbaz. [Jureur - blasphémateur — Foul mouthed]

ağzı kara s. Nifak sokan, iftira eden, kara haber getiren. [Mauvaise langue — Who delights in giving bed news]

ağzını bozmak b. f. Sövmek, küfretmek. [Injurier — To swear]

ağzını tutmak b. f. Sır vermemek, birşey söylememek. [Etre discret]

ağzı pek s. Sır saklayan, boşboğaz olmayan kimse. [Discret — One who keeps secret]

ah ü. Bir acı duygusu ile çıkarılan şikâyet iniltisi, feryat, inleme (beddua) Acı, keder gibi duyguları anlatır : Ah başım. Pişmanlık belirtir : Ah keşke onu görmeseydim. Öfke, çok beğenme gibi heyecanları bildirir. [Soupir — Sigh, curse]

aha e. İşte! (bazı yerlerde ve köylerde) [Le voici — Look! Here!]

ahadı nas Ar. b. i. Halktan biri, halkın aşağı tabakası. Eskiden mevkii ve rütbesi olmıyan halk için kullanılırdı. [Le bas peuple, le commun — The common people]

Ahaggar (Hoggar) Afrika'da Büyük Sahra'nın ortasında hemen hemen Anadolu büyüklüğünde dağlık bir ülke. Vahalarındaki kasabalarda Tuaregler otururlar.

ahali Ar. i. Bir ülke, şehir ya da semtte oturanların hepsi. [Habitants, public — People, habitants]

ahali mübadelesi Ar. Huk. Türk ve Rum ahalinin karşılıklı olarak Yunanistan'dan Türkiye'ye, Türkiye'den Yunanistan'a taşınmaları zorunluğuna ait, Lozan antlaşmasına ekli olarak kabul edilen hükümlere uygun olarak ahali değiştirilmesi.

ah almak b. f. Birinin acısına sebep olup kötü dileğine uğramak. Aha uğramak, ahı tutmak da aynı anlamdadır. [Etre maudit — To suffer one's due retribution]

ahar Far. i. Düzgün, perdah kolası. Kâğıt ya da bezi düzgün ve kaygın hale getirmek için sürülen nişastalı madde. [Lustre — White jace paint]

âhar Ar. s. Başka, başkası, özge : Bu işi vakti âhara bırakalım. O bahsi âhardır : başka konudur [Autre — Other, different]

aharlamak f. Ahar sürmek, cilâlamak. [Polir — To polish]

Ahasverus Mit. Hıristiyan efsanesine göre Yahudiler'in yüzyıllar boyunca vatansız dolaşmalarını sembolize eden Serseri Yahudi. İddiaya göre İsa, kendini asacakları haçı sırtında taşırken yorulmuş ve Ahasverus adlı bir Yahudi'nin kapısı önünde biraz dinlenmek isteyince Ahasverus buna engel olmuş; İsa ona «Ben gelinceye kadar sen yeryüzünde serseri olacaksın» demiş, «Serseri Yahudi» sözü de bundan çıkmıştır.

ahbap Ar. i. Dost, arkadaş. [Ami — Friend]

ahçı i. Yemek pişiren, aşçı. [Cuisinier — Cook]

ahçıbaşı b. i. Birkaç ahçının birlikte çalıştığı yerdeki birinci ahçı. [Chef cuisinier — Head-cook]

ahçılık i. Yemek pişirmek sanatı. [L'art culinaire — The profession of cook, cooking]

ahdetmek Ar. T. b. f. Andetmek. Bir şeyi yapma yolunda kendi kendine söz vermek. [Faire voeu — To take a solemn oath]

ahde vefa Ar. Huk. Devletlerin imzaladıkları uluslararası anlaşmalara uygun hareket etme zorunluluğunu belirten kural.

ahdî Ar. s. Ahde dayanan, ahd ile ilgili. [Contractuel — Pertaining to a pact or contract]

Ahdiatik Ar. b. i. İsa'dan önceki kutsal kitaplar. [Ancien Testament — The Old Testament]

Ahdicedit Ar. b. i. İsa'dan sonraki kutsal kitaplar. [Nouveau Testament — The New Testament]

ahdüpeyman Ar. Far. b. i. Kesin olarak ant etme. [Faire un serment — To take a solemn oath]

ahen Far. i. Demir. [Fer — Iron]

ahenin Far. s. Demirden, demir gibi. [De fer, rigoureux — Iron, robust, strong]

ahenk Far. i. ★ 1. Uyum, düzen. [Harmonie, accord — Accord, harmony] ★ 2. Çalgı, eğlence. [Concert, divertissement — Recreation]

ahenkdar Far. s. Ahenkli. [Harmonieux — Harmonious]

aheste Far. s. Yavaş, acelesiz: Erişir menzili maksuduna aheste giden. [Lent, doux — Slow, calm, gentle]

ah etmek b. f. Acı ile içini çekmek. Ah çekmek de denir. [Pousser des soupirs — To sigh]

ahfat Ar. ç. i. Torunlar, zürriyet, nesil. [Petits-'fils, postérité — Grandsons, descendants]

ahı s. ★ 1. Cömert, yiğit. [Généreux, brave — Generous, courageous] ★ 2. Tar. Ahılık ocağından olan kimse.

ahıbaba b. i. Tar. ★ 1. Ahılarda esnaf birliği başı. ★ 2. Mec. Ağarmış gür saçlı sakallı kimse. [Chef de la confrérie nommée Ahilik]

ahım şahım b. s. Aşırı beğenilecek, çok hoşa gidecek. [Très beau — Very beautiful]

ahır i. Öküz, at, eşek gibi hizmet hayvanlarını barındırmaya yarayan üstü kapalı yer, hayvan damı. [Ecurie — Stable]

âhır Ar. s. ★ 1. Son, sonraki. [Fin, terme — The end, last, latter] ★ 2. zf. Sonunda. En sonda [A La fin — At the end]

Ahır Dağı Maraş'ın kuzey ve doğu batı doğrultusunda genç bir dağ. Büyük kısmı Ceyhan ırmağının doğusunda kalır. Milcan doruğu 2 403 m. dir.

ahırlamak f. Ahırda fazla kalarak hamlaşmak.

Ahırlı İzmir'in Karaburun ilçe merkezinin eski adı. Çeşme yarımadasının kuzey doğusundadır. Bak. Karaburun.

Ahırlı Konya'nın Bozkır ilçesine bağlı 19 köylü ve 12 698 nüfuslu bucak. Bucak merkezinin nüfusu 2 039'dur.

âhır zaman b. i. ★ 1. Son zaman, şimdiki zaman. [Derniers temps — The latest time] ★ 2. Kıyametin kopmak üzere bulunduğu dünyanın son zamanı. [La fin du Monde — The end of the World]

Ahi, Ahı i. ★ 1. Eski ahilik ocağından olan kişi. ★ 2. Eli açık, cömert, yiğit [Généreux, brave — Generous]

Ahi Ahmet Çelebi (Ölm. 1523) XVI. yüzyılda tanınmış Türk hekimi. Fatih Darüşşifası'nın ve sarayın başhekimliğini yapmış, böbrek ve mesane taşlarına ait türkçe bir eser yazmış ve hekimliğe ait arapça bir kitabı da tercüme etmiştir.

ahi baba b. i. Eskiden ahilikte esnaf birliklerinin başı.

ahibba Ar. ç. i. Dostlar, ahbaplar. [Les amis — Friends]

Ahi Benli Hasan (Ölm. 1517) XV. yüzyıl sonralarında yaşamış bir divan şairimiz. Niğbolu'da doğmuş, İstanbul'da okumuş ve müderris (profesör) olmuştur. Şeyhi'nin «Hüsrevü Şirin» ine «Şirinü Perviz» adlı manzum bir nazire yazmaya başlamışsa da tamamlayamamıştır. Yine tamam olmayan «Hüsnü Dil» adlı bir hikâyesi ve basılmamış bir divanı vardır. Eski divan üstadlarından sayılır.

ahilik - ahîler Tar. Türkler arasında eskidenberi var olan sosyal ve toplumsal bir dayanışma düzeninin, Anadolu'nun türkleş-

Ağrı Dağı

I. Ahmet

II. Ahmet

mesi, islâmlaşması sıralarında yeni ve daha ileri düzende belirmesi sonucu doğan geniş bir ocak. Aslında bir çeşit «Esnaf Loncası» niteliğinde olan ahilik; esnaf ve çiftçiler arasında yapımı, üretimi düzeltmek, çoğaltmak, dayanışma ve yardımlaşmayı ilkelere bağlamak; yetişmekte olanları eğitmek amacından çıkmış, sonraları bir çeşit tarikat, hattâ yönetim gücüne ulaşmıştır. Bazı ahi kuruluşlarının bulundukları bölgelerde zorbalıkla, eşkiyalıkla savaştıkları, yoksulları koruyup, yabancı ve garipleri ağırladıkları; ahi ileri gelenlerinin, zamanlarının ve yörelerinin hükümdarlarını etkiledikleri bilinmektedir. Kayseri, Sivas ve özellikle Ankara'da güçlenmiş bulunan ahilik ocağı, XIV. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nin baskısıyla yavaş yavaş zayıflamaya başlamış, zamanla dağılıp kaybolmuştur.

ahir Ar. s. Son, en son. [Dernier — Last]

ahiren Ar. zf. Son zamanda. [Dernièrement — Lastly, recently]

ahiret Ar. i. Bak. ahret.

Ahiska Gürcistan ile Tiflis'in 159 km. batısında bir şehir. 1829 Edirne antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu tarafından Ruslar'a bırakılmıştır.

ahit Ar. i. ★ 1. Söz verme, ant. [Promesse, engagement — Oath, engagement] ★ 2. esk. Devir, zaman. [Epoque — Epoch, age]

âhit. Ar. s. Sözleşenlerden her biri. [Engagé]

ahitleşmek f. Antlaşmak. [S'engager — To make an agreement]

ahitname Ar. Far. b. i. Bir taahhüt veya muahedenin resmî kâğıdı, anlaşma. [Pacte — Pact, agreement]

ahiz - hzi Ar. i. Alma. [Prise, reçu — Taken, seized]

ahize Ar. i. Fiz. Elektrik enerjisini, başka bir enerji şekline çeviren araç. Almaç, alıcı. [Récepteur — Receiver]

ahkâm Ar. ç. i. Hükümler. [Ordres, présages — Jugements, dispositions] Ahkâm çıkarmak: Kuruntulu yorumlarda bulunmak. [Tirer présages — To draw arbitrary conslusions]

ahkâmı şahsiye Ar. Huk. Kişinin hal ve ehliyetiyle ilgili olup onu yabancı ülkelerde de takibeden kanun hükümleri. [Statut personnel — Personel statute] Mallara ait hükümlere ise, aynî statü denilir.

ahkâmı şeriye Ar. Huk. Eski işlâm hukukunda, şeriatta, itikat, ibadet, muamelât, münakehat ve ukubata ait hükümler.

ahlâf Ar. ç.i. Halefler, ardıllar, yerimize gelenler. [Successeurs, postérité]

ahlâk Ar. i. ★ 1. Huy, hareket ve davranış. [Caractère, conduite — Moral qualities, character] ★ 2. Bir toplumda, iyilik ve kötülük değer hükümlerine göre, yapılması ya da yapılmaması gereken hareketleri belirten kurallar; bunları inceleyen bilim; törebilim. [Morale]

ahlâkçı s. Törebilimle, ahlâk bilimiyle uğraşan. [Moraliste]

ahlâkdışçılık i. Fel. Töredışı[...]lık. esk. Lâahlâkiye. [Amoralisme]

ahlâkdışı s. Fel. Töredışı. A[...]âkla ilgisi olmayan. [Amoral]

ahlâki Ar. s. Törel, ahlâka [...]t, ahlâka uygun. [Moral]

ahlâkiyat Ar. ç. i. Törebil[...]n, ahlâk bilimi. [Moral — Ethics]

ahlâkıyun A. ç. i. Ahlâkçıla[...], ahlâkla uğraşan filozoflar. [Moralistes]

ahlâklı s. Ahlâklı olan, iyi [...]hlâkı olan. [De bonne moeurs — Who ha[...] good morals]

ahlâk ve adaba aykırı işleml[...] Huk. Hukuk işlemlerinin ahlâk kurallar[...]a aykırı olması. Ahlâka aykırı işlemler, [...]orçlar Kanunu'nun 19, ve 20. maddeler[...]e göre batıldırlar. Diğer bir çok haller[...] de kanun, hukukî tasarrufun geçerli o[...]uşunu ahlâka ve adaba uygun bulunması [...]artına bağlamıştır.

ahlat, - tı Yun. i. Bot. Gül[...]llerden, kendiliğinden yetişen, armuda [...]enzer yemiş veren bir ağaç ve bu ağac[...] yemişi. Yaban armudu.

Ahlat Bitlis iline bağlı bir i[...]enin ve merkezi olan kasabanın adı. İlçe, [...]üphan ve Nemrut dağlarının Van gölün[...] doğru inen yamaçlarında 1 044 km² tu[...]an engebeli bir arazi üzerindedir. İlçenin [...]üfusu 1 022, merkezi olan kasabanın nüfu[...] 5 897'dir. Ahlat kasabası, Van gölü kenar[...]da tarihî bir şehirdir. Romalılar zamanı[...]da adı Hilyat'dı. XI. yüzyılla XIII. yüzyıl a[...]asında Ahlatşahları Devleti'nin başkenti [...]lan eski Ahlat, 2 km. kadar batıda, şimd[...] Harabeşehir denilen mahalleyi teşkil etm[...]ktedir.

ahlât, - tı Ar. ç. i. Suyuklar [...] eski hekimlikçe insan vücudunda bulund[...]u kabul edilen dört unsur (kan, balgam[...] sevda ve safra). Eski hekimler onlara «ahl[...]tı erbaa» derlerdi.

Ahlatşahları Ahlat'da egeme[...] olan bir Türk hanedanı. Bunlara Erme[...]ahlar da denir. Selçuklular'ın Azerbaycan [...]alisi Kutbüttin'in evlâtlığı Sökmen taraf[...]dan 1100'de kurulan bu hanedandan [...]kuz hükümdar gelmiş ve hükümetleri 12[...] tarihine kadar, yüz yıldan biraz fazla sü[...]müştür.

ahmak Ar. s. Kalın kafalı, zek[...]sı iyi gelişmemiş olan. [Imbécile — Fool, [...]iot]

ahmak ıslatan b. i. İnce, [...]elirsiz yağmur. [Pluie fine — Fine drizzle]

Ahmedabat Hindistan'da Gü[...]rat'ın başkenti. Bugün nüfusu 1 198 100'dü[...]. 1411'de Gücerat Sultanı I. Ahmet tarafın[...]n kurulmuştur. Hindistan'da Katiavar [...] yarımadasında Bombay'a bağlı yönetim [...]ölgesi de bu adı taşır. Bakımlı tarla ve [...]ahçeleri vardır. Toprakları çok verimlidi[...]

Ahmedi (1334-1413) XIV. yüz[...]l'da yaşamış bir Türk şairi. Asıl adı Tace[...]in İbrahim'dir. Germiyan'lı olduğu söylen[...]. Sırasıyla Germiyan Beyi Süleyman Şa[...], Yıldırım Beyazıt, Süleyman Çelebi ve Ç[...]ebi Sultan Mehmet'in himayesini görmüşt[...]r. En namlı eseri «İskendername» dir. Div[...]nı ve başka eserleri de vardır; fakat hi[...]biri toplu halde basılmamıştır.

ahmer Ar. s. Kırmızı, kızıl. [Rouge — Red]

Ahmet, I. (1590-1617) 14. Osmanlı padişahı. III. Mehmet'in oğludur. 1603'te tahta çıktı. 13 yaşında olmasına rağmen büyük annesi Safiye Sultan'ın (Venedikli Baffo) hâkimiyetine son vermiş; devlet işlerini değerli ellere bırakmayı bilmiştir. Saltanatın babadan oğula kalması kuralını kaldırarak hanedandan en yaşlı olanın tahta geçmesi usulünü koymuş, kardeş öldürmek geleneğine son vermişti. Cülûsunda devlet İran ve Avusturya ile savaş halinde bulunuyordu. I. Abbas'ın kudreti yüzünden İran savaşlarının başarılı tarafları azsa da Avusturya savaşları oldukça başarılıydı. Lala Mehmet Paşa, Erdel Beyi Boçkay'a taç giydirmişti. Anadolu'da Celâli eşkıyalığının artması yüzünden Avusturya ile Zitvatoruk antlaşması yapıldı. Şerefsiz bir barış olmamakla birlikte Osmanlı İmparatorluğu o zamana kadar kendinden aşağı gördüğü Avusturya ile eşitliği kabul etmiş oluyordu. Kuyucu Murat Paşa'nın Celâli isyanlarını bastırması da I. Ahmet zamanındadır. I. Ahmet 14 yıl saltanattan sonra 27 yaşında ölmüştür. Bahti mahlasıyla şiirleri vardır. Adını taşıyan cami Atmeydanındaki mimar Mehmet Ağa tarafından 1616-1618 yılları arasında yapılmıştır.

Ahmet, II. 1643-1695) 21. Osmanlı padişahı. Sultan İbrahim'in oğludur. Kardeşi II. Süleyman'dan sonra 1691'de tahta çıktı. Güçsüz bir adamdı. Dört yıl süren saltanatı başarısız savaşlar içinde geçti. Bu devir, İkinci Viyana kuşatmasının başarısızlığıyla başlayan gerileme yıllarına rastlar. Sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa Slamkamen cenginde vurulunca ordu geri dönmek zorunda kalmış, padişahın sadrazamlığa seçtiği Arabacı Ali Paşa ile ondan sonraki sadrazamlar da başarı gösterememişlerdir. II. Ahmet Edirne'de ölmüş İstanbul'da Kanuni Sultan Süleyman'ın türbesine gömülmüştür.

III. Ahmet ve III. Ahmet Çeşmesi

Ahmet, III. (1673-1736) IV. Mehmet'in oğludur. Kardeşi II. Mustafa'nın «Edirne Vakası» nda tahttan indirilmesi üzerine 1703 de padişah oldu. Padişahlığı 27 yıl sürmüştür. İhtilâlle çıktığı tahttan yine ihtilâlle indirilmiştir. Bizde «Demirbaş» diye anılan İsveç Kralı XII. Karl'ın (Şarl) Osmanlı topraklarına sığınması, düşmanı Rusya'ya teslim edilmemesi ve bu yüzden çıkan savaşta, Baltacı Mehmet Paşa'nın Büyük Petro'yu yenerek, Prut anlaşmasını yapması zamanının parlak başarılarındandır. Devrinin sadrazamı olan Damadı İbrahim Paşa Pasarofça antlaşması ve İran barışı gibi pek şerefli olmayan antlaşmalar imzalamıştı. Bu dönemin en önemli olayı 1724'de İbrahim Müteferrika'nın matbaacılığı kurması olmuştur. III. Ahmet zamanına Osmanlı tarihinde «Lâle Devri» denir. «Lâle Devri» nde halk ile sarayın yaşaması arasında ortaya çıkan uzlaşmaz fark «Patrona Halil Ayaklanması» ile sonuçlanmış, bu ayaklanmada III. Ahmet tahtından çekilmek zorunda kalmıştır.

Ahmet Bedevî (1200-1276) Bedevî tarikatının kurucusu. Ali soyundan olup Fas'ta doğmuş, Afrika bedevileri gibi yüzünü peçe ile örttüğünden kendisine Bedevî lakabı verilmiştir.

Ahmet Bican Yazıcıoğlu (Ölm. 1455) Türk mutasavvıfı. Gelibolu'da yaşadı. Tasavvufa ait «Envar-ül-Âşıkin» adlı çevirisi eserlerinin en ünlüsüdür.

Ahmet bin Hambel (780-850) İslâmiyetin dört mezhebinden birinin kurucusudur. Büyük babasının adı Hambel olduğu için kurduğu mezhebe de Hambeli denmiştir. Ahmet, Bağdat'da doğmuş, Arabistan'ın belli başlı şehirlerini dolaşmıştır. Zamanının en büyük din bilgini idi.

Ahmet Cevdet, İkdamcı (1861-1935) Ünlü gazetecilerimizden. İstanbul'da doğdu. Elli yıldan fazla gazetecilik ve yazarlık etmiş, uzun bir süre yayınladığı «İkdam» adlı gazeteyi ve matbaayı kurmuş, eski el yazısı kitapları basarak memleket kültürüne hizmet etmiştir. Ankara'da öldü. Eyüp'de gömülüdür.

Ahmet Cevdet

Ahmet Cevdet Paşa

Ahmet Cevdet Paşa (1822-1895) Ünlü tarihçi. Lofça'da doğdu. Medreseden yetişmiş olmakla beraber modern bilimlere de çalışmıştı. Maarif üyeliğinde Darül-

Ahmet Haşim

Ahmet Mithat

muallimin müdürlüğünde, Encümeni Dâniş üyeliğinde, vezir olarak Adliye, Maarif nazırlıklarıyla başka önemli devlet işlerinde bulunmuştur. «Mecelle» yi tertibeden cemiyetin reisi idi. Vakanüvislik de yapmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1774-1852 yıllarına ait 12 ciltlik bir tarihi vardır. Açık türkçenin değerli örneklerinden olan «Kısas-ı Embiya» adlı eseri ünlüdür.

Ahmetçiler Bolu ilinin Yağlıca ilçesi merkez bucağı. Nüfusu 1 263'dür.

Ahmet Fehim (1856-1930) Türk tiyatrosunda sahneye çıkan ilk güçlü sanatçı. İstanbul'da doğdu. Bir süre sanat okulunda okuduktan sonra, yirmi yaşındayken Gedikpaşa'da Güllü Agop'un tiyatrosuna girdi. Bursa'da Ahmet Vefik Paşa'nın kurduğu tiyatroda çalıştı. Ahmet Fehim Bey, usta bir sanatçı olduğu kadar, çağdaş tiyatronun ülkemizde yerleşip gelişmesinde de önemli payı bulunan bir kişidir. İstanbul'da Büyükada'da ölmüş, oraya gömülmüştür. Ressam Münif Fehim'in babasıdır.

Ahmet Haşim (1884-1933) Şair. Sembolizm akımına bağlı, konularını aşk ve tabiattan alan şiirlerini aruz vezniyle yazdı. Şiirlerini «Göl saatleri» ve «Piyale» kitaplarında topladı. Bir kaç kitapta derlenmiş fıkraları da özlü birer deneme örneğidir. Düz yazıları «Gurabahane-i Lâklakan», «Bize Göre» ve «Frankfurt Seyahatnamesi» kitaplarında toplanmıştır.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu (1870-1927) Hikâyeci. Önceleri ağır bir dille, Türkçülük ve «Yeni lisan» akımını benimsedikten sonra millî konularda, sade bir dille yazdı. İki hikâye kitabı yayınladı: «Hâristan ve Gülistan», «Çağlayanlar».

Ahmetli Diyarbakır'ın Ergani ilçesi bucaklarından. 10 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 4 026, merkezinin nüfusu 573'dür. Eski adı Güran'dır.

Ahmetli Manisa'nın Turgutlu ilçesine bağlı bir bucak merkezi. Bucağın nüfusu 12 243, merkez olan kasabanın nüfusu 4 680'dir. İzmir - Uşak demiryolu üzerinde oldukça işlek bir istasyondur.

Ahmet Mithat (1844-1912) Gazeteci ve romancı. İlk yazılarını «Tuna» gazetesinde yayımlamıştır. İstanbul'a geldikten sonra, «Ceride-i Askeriye» gazetesinin baş yazarlığını yaparken, bir yandan da evinde bir matbaa kurup yayına başlamıştı. Roman, hikâye, oyun türlerinde ve bilimsel konularda iki yüze yakın eser vermiş, Batılılaşmaya yönelen Tanzimat Devrinde halkın okuyup gelişmesine edebiyat yoluyla hizmet etmiştir. Romanlarından «Felâtun Beyle Râkım Efendi», «Henüz Onyedi Yaşında», «Dürdâne Hanım» yeni harflerle de basılmıştır.

Ahmet Muhtar Paşa (1839-1919) Gazi Ahmet Muhtar Paşa adıyla da anılır. Bursa'da doğmuş, başarılı bir askerî eğitim ve öğrenim görmüş, 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı'nda yararlılığı ile ün kazanıp mareşallığa yücelmiştir. II. Abdülhamit zamanında, uzun süre «Mısır Fevkalade Komiserliği» görevinde kalan Ahmet Muhtar Paşa, İkinci Meşrutiyetten sonraki bunalımlı yıllarda bir süre de sadrazamlık yapmıştır. Anıları, uluslararası takvim ve saat sistemlerinin bizde de kullanılması konularında bazı eserleri vardır. İstanbul'da Fatih Camii avlusundaki mezarlıkta gömülüdür.

Ahmet Necip (Ölm. 1898) Gedikpaşa'da Güllü Agop'un tiyatrosunda sahneye ilk çıkan oyunculardan biri. «İdbar ve İkbal» adında bir oyun da yazmıştır.

Ahmet Paşa, Bursalı Veliyüddin oğlu (Ölm. 1497) Divan şiirini kuranlardan biridir. Kadı ve kazasker olduktan sonra, Fatih devrinde vezir ve padişaha musahip olmuştur. Sonra Bursa'ya sürüldü. Basılmamış bir divanı vardır. Şeyhi'den sonra eski devirlerin en büyük şairi sayılır.

Ahmet Paşa, Cezzar (Ölm. 1804) Napoleon Bonapart'a karşı Akkâ kalesindeki yiğitçe savunması ve onu yenip geri döndürüşü ile ün kazanmış bir Türk valisi ve komutanı. Çok zeki, cesaretli, işbilir, yi-

Ahmet Hikmet

Ahmet Muhtar Paşa

Bursalı Ahmet Paşa

ğit; ama bu arada başına buyruk, sırasında devleti bile umursamayan bir yönetici olarak tanınmıştır.

Ahmet Paşa, Gedik (Ölm. 1482) Fatih devrinde sadrazamlık yapmış, savaşlardaki başarılarıyla ün salmış vezirlerdendir. Yeniçerilikten yetişmiştir. II. Sultan Beyazıt, eski bir kin yüzünden onu haksız yere öldürmüştür. Mezarı Edirne'dedir. İstanbul'daki Gedikpaşa mahallesi onun adını taşır.

Ahmet Paşa, Hafız (Ölm. 1632) Sadrazam ve şair. Filibeli. I. Ahmet zamanında kaptanpaşalık yapmış; Şam valisi olmuş; Bekir Subaşı ayaklanmasını bastırmış; 1625'de sadrazam ve İran serdarı olarak 8 ay Bağdat'ı kuşatmış, IV. Murat'ın kızkardeşiyle evlenmiş ve bir ayaklanmada öldürülmüştür.

Ahmet Paşa, Hain - Meliki Mansur (1490 - 1524) Kanunî Sultan Süleyman zamanında yararlık göstermiş, ama Mısır'a kaçarak orada bağımsızlık ilân ettiği için Hain lâkabını almış bir Osmanlı veziridir. Yeniçerilikten yetişmiştir. Macar savaşlarıyla Rodos'un fethinde yararlıklar göstermiştir. Mısır'a vali olarak gidince Meliki Mansur unvanını almışsa da egemenliği oniki gün sürmüş ve başı kesilerek İstanbul'a getirilmiştir.

Ahmet Paşa, Hersekzade (Ölm. 1516) XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyıl başlarında devlete hizmetleri ile tanınmış bir kumandan ve sadrazam. Sırp asıllı bir devşirmedir. Enderun'da yetişmiş, çeşitli hizmetler gördükten sonra dört kez sadrazam olmuş, özellikle Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır seferlerindeki yararlıkları ile ün sağlamıştır. Bursa muhafızıyken 1517 yılında, burada ölmüştür.

Ahmet Paşa, Hezarpâre (Ölm. 1648) XVII. yüzyıl sadrazamlarından. Makamında kalmak için Sultan İbrahim'in delice tutumunu desteklediğinden dolayı halkça sevilmemiş, çıkan bir ayaklanmada öldürülüp vücudu parçalanarak, etleri «Dertlere dermandır» diye dağıtıldığından, ölümünden sonra «Bin parça» anlamına gelen Hezarpare» adıyla anılmıştır.

Ahmet Paşa, Kalaylıkoz (1638-1715) III. Ahmet devri sadrazamlarından. Kayserili. Saray baltacılığından yetişti, valilik, kaptan paşalık ve üç ay kadar da sadrazamlık yaptı. Başarısız bir adam olarak tanınır.

Ahmet Paşa, Kara (Ölm. 1555). Kanunî Süleyman zamanında iki yıl sadrazamlık yapmış, savaşlarda çok yararlık göstermiş bir vezir. Enderun'dan yetişmedir. Macar cenklerinde, Belgrad ve Gürcistan fethinde ve İran seferinde hizmetleri görülmüştür. Fatma Sultan ile evlenmişti. Kanunî tarafından öldürülmesi büyük bir haksızlık sayılmaktadır.

Ahmet Paşa, Kavanoz (1655-1705) III. Ahmet zamanında üç ay kadar sadrazamlık yapmış vezirlerden. Rusyalıdır. Kölelikten kethüdalığa yükselmiş, bir süre sarayda bulunmuş, sonra valiliklere gönderilmiştir. Edirne olayından sonra sadrazamlığa geçirilmişti. Azlinden sonra Sakız'a sürüldü. Daha sonra İnebahtı muhafızı oldu ve orada öldü.

Ahmet Paşa, Kayserili (1806-1878) Osmanlı İmparatorluğu'nun son denizci paşalarından. Tersaneden yetişmiş, Kırım savaşında ve Sivastopol'un fethinde bulunmuş, sonra kaptanı derya olmuştur. Abdülaziz'i tahtından indirenler arasında o da vardı. Cesur, fakat hiç okumamış bir adamdı.

Ahmet Paşa, Kumbaracı (1675-1742) III. Ahmet devrinin sonlarında Osmanlı hizmetine girmiş, asıl adı Conte de Bonneval olan soylu bir Fransız. Kumbaracıbaşı olmuştu. Son zamanlarında eski dinine ve Fransa'ya dönmek yolunu gözetirken öldü.

Ahmet Paşa, Tarhuncu (Ölm. 1653) Osmanlı Devleti'nde ilk defa bütçe yapmaya çalışmış bir sadrazam. 1652'de sadrazam olmuştur. Bütçe yaparak masrafları kısmağa çalışması, devleti yağma etmeğe alışanların işine gelmediğinden aleyhine tezvirlere girişilmiş, ancak dokuz buçuk ay sadrazamlıkta kaldıktan sonra, IV. Mehmet'in emriyle öldürülmüştür.

Ahmet Rasim (1864-1932) Yazar ve gazeteci. Darüşşafaka lisesinden mezundur. Sırasıyla, «Tercüman-i Hakikat», «Saadet», «İkdam», «Sabah», «Malûmat», «Servet», «Servet-i Fünun», «Tanin», «Hak», «Tasvir-i Efkâr» gazetelerinde çalıştı. Bu arada çeşitli dergilerde de şiir, makale, çeviri yazıları yazdı. Ahmet Rasim, son günlerinde yaptığı milletvekilliği hariç, hayatı boyunca sadece yazıları ile geçinen, bu yüzden çok yazı yazan gazetecilerimizden biridir. Renkli, canlı bir anlatımla çocukluk, okul ve gazetecilik hayatını, İstanbul'un gündelik yaşayışını, fıkra ve anılarında yansıttı. En ünlü eserleri: «Gecelerim», «Şehir Mektupları», «Muharrir, Şair, Edip».

Ahmet Refik Altınay Bak. Altınay.

Ahmet Resmi Efendi (1700-1783) XVIII. yüzyıl Türk devlet adamlarından ve diplomatlarından biri. Viyana ve Berlin elçiliklerinde bulunmuş, bir çok önemli görevler yapmış, «Kethüda-yı Sadr-ı Âli» liğe, yani içişleri bakanlığına kadar yükselmiştir. Dürüst, değerli, bilgili bir kişi olarak ün yapmıştır. Tarih, siyaset, gezi konularında değerli eserleri vardır. Bunların en önemlisi Berlin - Viyana izlenimlerini anlatan «Seferetnâme» sidir.

Ahmet Rıza (1859-1930) Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında hürriyet için uğraşmış siyaset adamlarımızdan. İstanbul'da doğmuş, Galatasaray lisesinde ve Paris'de okumuştur. Bursa Maarif Müdürü iken Fransa'ya kaçarak II. Abdülhamit rejimi aleyhine «Meşrutiyet» gazetesini çıkardı. 1908 İnkılâbından sonra İstanbul'a döndü. Mebusluğa seçilerek Mebusan reisi, sonra Âyan üyesi ve reisi oldu.

Ahmet Rasim

Ahmet Resmi Efendi

Ahmet Rıza

Ahmet Şuayip Bey

Ahmet Samim (1884-1910) Edebiyatımızda «Fecr-i Ati» diye tanınan topluluğa bağlı sanatçılardan biri. Galatasaray lisesini bitirdikten sonra Amerikan kolejinde de bir süre okumuş, basın hayatına girmiştir. 1909 yılında «İttihat ve Terakki» ye karşı cephe almış, bu partiyi ve iktidarını yeren yazıları yüzünden, 1910 yılında bir gece Bahçekapı'da vurularak öldürülmüştür.

Ahmet Şah Dürranî, Abdali (1722-1773) Afgan devletinin kurucusu. Abdali kabilesi başkanlarından birinin oğludur. Nadir Şah'ın ordusunda komutanlık yaparken, 1747'de Şah'ın öldürülmesi üzerine İran'dan Afganistan'a geçmiş, Kandehar'ı almış ve Abdali emirleri tarafından hükümdarlığa seçilmiştir. Bu sırada 25 yaşında idi. Şah ve Dürri Dürran unvanını o zaman aldı. Hindistan'a akınlar yapıp, Kuzey Hindistan'ı istilâ etti, Pencap ve Delhi'yi aldı. Kandehar'da ölmüştür.

Ahmet Şuayip Bey (1876-1910) Yakın çağlarda yaşamış değerli bir Türk aydını ve eleştirmeni. Çeşitli gazete ve dergilerde yayınladığı makaleleri ile o zamana kadar bizce pek az bilinen batı kültür ve sanat akımları konusunda Türk okuyucularına yararlı olmuştur. Önemli eğitim ve öğretim görevlerinde de bulunan Ahmet Şuayıp Bey'in tek basılı eseri «Hayat ve Kitaplar» adını taşır.

Ahmet Taip, Osmanzade (Ölm. 1724) III. Ahmet zamanında padişah fermanı ile Sultanüşşuara ünvanını almış değerli bir divan şairimiz. İstanbul'da doğmuştur. Lâle Devri şairlerinin başta gelenlerindendir.

Ahmet, Tulunoğlu (835-884) Mısır'da Tulunoğulları Devleti'ni kuran Türk beyi. Babası Tulun, Samanoğulları'ndan Nuh tarafından, Bağdat Halifesi Me'mun'a gönderilmiş, orada asker olarak yükselmişti. Ahmet, Bağdat'da doğmuş, asker olarak yetişmiş, Mısır'a vali olduktan sonra isyanları kırmış ve Suriye'yi alarak Halife Mu'temid zamanında, 870-880 yılları arasında kendi adına para bastırarak Mısır ve Suriye'de bağımsızlığını ilân etmişti.

Ahmet Vefik Paşa (1823-1891) Osmanlı devlet adamı ve yazar. Otuz yıl müddetle birçok devlet memurluklarında başarıyla çalıştıktan sonra 1878'de ilk Meclis-i Mebusan'a başkan oldu. Aynı yıl başvekilliğe atandı. 1879'da Bursa valiliğine gönderildi. Ahmet Vefik Paşa Türkiye'de «Başvekil» ünvanını alan ikinci devlet adamıdır. Söylendiğine göre, «Sadrazam» ünvanının «başvekil» e çevrilmesinde kendisi israr etmiştir. Milliyetçilik ve Türkçülük akımlarını destekeldi; dilimiz, tarihimiz üzerine eserler yayınladı, Fransız komedi yazarı Moliere'in onaltı oyununu dilimize çevirdi. Valiliği sırasında, Bursa'da bir tiyatro kurdu.

Ahmet Yesevi (1103-1166) En eski ve tanınmış Türk mutasavvıflarındandır. Türkistan'ın Yasi kasabasındandır. Sofu ve tarikat kurucusu olarak bütün Türk ve Müslüman illerinde etkili olmuştur. Halk diliyle ve hece vezniyle söylediği tasavvuf şiirleri, «Divanı Hazreti Sultanül Arifin Hoca Ahmet» adıyla Kazan'da basılmıştır.

ahrar Ar. ç. i. Hürler. Başkasının buyruğu altında olmayanlar. [Hommes libres — Free men]

ahret, ahiret Ar. i. Öbür dünya, ölümden sonraki âlem. [L'Autre monde — The next world]

ahretlik Ar. i. ★1. Besleme, evlâtlık. [Fille adoptive — An orphan brought up by well, to do people as a servant] ★ 2. Ahrete ait işlerle uğraşan, sofu. [Dévot — Devout man]

Ahsa (el 'Ahsa, Lahsa) Arabistan yarımadasında, Necd ülkesinin Basra körfezi boyunda yer alan doğu kesimi. Kanunî Süleyman tarafından alınmış, 1918'de Suudiye Devleti'nin bir parçası olmuştur.

ahşa Ar. ç. i. Bağırlar, içirikler. [Les viscères — Guts, intestines]

ahşap Ar. s. Ağaçtan, tahtadan yapılmış. [De bois, en bois — Wood, wooden]

Ahtamar Adaları Van gölünün güneyinde, kıyıdan 4 km. kadar uzaklıkta, ıssız ve küçük adalar.

ahtapot, - tu Yun. i. Zo. ★ 1. Mürekkep balıkları soyundan, sekiz kollu vantuzlu bir cins deniz hayvanı [Poulpe — Octopus] ★ 2. Hek. En çok burun zarı üzerinde çıkan ur.

ahter Far. i. Yıldız. [Etoile, astre — Star]

Ahteri Mustafa Çelebi (Ölm. 1561) «Ahterî» adlı sözlüğü ile ün kazanmış bir Türk bilgini ve şairi. Güçlü bir medrese öğrenimi gördükten sonra, çeşitli yerlerde müderrislik yapmış, Kütahya'da ölmüştür. Arapça - Türkçe sözlüğü, uzun yüzyıllar, geniş ve yaygın bir itibar görmüştür.

ahu Far. i. Ceylân [Gazelle — Gazelle]

Eski ahşap evler

ahududu b. i. Ağaç çileği [Framboise — Raspberry]

Ahundof, Fetih Ali (1811-1878) Azerbaycanlı Türk yazarı. Şeki (Noha) kasabasında doğmuş, Tiflis'de okumuş, Rus ordusunda albaylığa kadar yükselmiştir. Daha çok oyun yazarı olarak tanınır. Azerbaycan uyanış edebiyatının önemli kişilerindendir.

Ahuramazda (Hürmüz) Zoroastr ya da Zerdüşt dininde iyilik tanrısı. Kötülük tanrısı Ahriman'ın düşmanı sayılır ve onunla her zaman savaş halinde olduğuna inanılırdı.

ahüvah b. i. İnleyip ağlama.

ahval - li Ar. ç. i. Haller, olan şeyler, olaylar. [Situations, affaires — Conditions, circumstances]

Ahyanen Ar. zf. Ara sıra, vakit vakit. [Quelquefois — Occasionally]

ahzisâr Ar. b. i. Öç alma, intikam alma. [Vengeance, se venger — Take revenge]

ahzu kabz Huk. Bir miktar paranın elden teselllüm edilmesi ya da o miktar paranın kasa hesabına kaydedilmesi.

ahzüita Ar. b. i. Alışveriş, aksata. [Commerce — Buying and selling, commerce]

A.I. Altesse Impériale: Zatı Şahaneleri (İmparatorlar için) sözünün kısaltılmışı.

A.I.D. «Association Internationale Pour le Développement»: «Milletlerarası Kalkınma Birliği» sözünün kısaltılmışı.

A.I.E.A. «Agence Internationale de l'Energie Atomique»: «Milletlerarası Atom Enerjisi Ajansı» sözünün kısaltılmışı.

A.I.P. «Association Internationale de Police»; «Milletlerarası Polis Birliği» sözünün kısaltılmışı.

Aias (Ajaks) Mit. Truva savaşı efsanesiyle ilgili iki Yunan kahramanının adları. Biri Salamis Kralı Telamon'un oğludur. Hektor'la tek başına savaştıktan sonra Ulysses'le de çarpışır ve yenilir. Hayâl kırıklığına kapılır, kendini öldürür. Bu efsane Sofokles'in bir trajedisine konu olmuştur. İkincisi Lokris kralın oğludur. Truva alındıktan sonra tapınakta Rahibe Kassandra'ya saldırdığı için tanrıları kızdırmıştır. Deniz Tanrısı Poseidon üç dişli asasiyle Aias'ın sığındığı kayaya vurunca kaya Aias'ı yutmuştur.

Aicard, Jean (1848-1921) Fransız şairi. Toulon'da doğmuştur. 1900'de Fransız Akademisi'ne seçildi. Şiir, roman ve oyunlar yazmıştır. En ünlüleri «Maurin des Maures» ve «Père Lebonnard» dır.

aidat - tı Ar. i. Birine ait olan vergi ya da irat. Verimce: Kızılay aidatı, tekaüt aidatı. [Bénéfice, allocation — Income, allovonce]

aidiyet - ti Ar. i. Ait olma hali, ilgi, münasebet. [Appartenance, rapport — A belonging to]

aile Ar. i. ★ 1. Bir çatı altında yaşayan ana, baba ve çocukların meydana getirdiği topluluk. ★ 2. Halk. Birlikte oturan ya aynı soydan olan, ya da aralarında yakınlık bulunanlar. Bu sosyal grup üyeleri Medenî Kanun hükümlerine göre birbirlerine yardımda mükelleftirler. (amd. 315) [Famille — Family] ★ 3. Temel özellikleri bir olan dil, hayvan ve bitki topluluğu. [Famille — Family] ★ 4. Evli kadın, zevce. [Epouse — Wife]

aile hukuku Huk. Ailenin üyelerinin hak ve görevlerini düzenleyen hukuk kuralları. Medenî Kanun'un 82-438. maddeleri aile hukukuyla ilgilidir.

aile malları Huk. Aile topluluğuna girenlerin menfaatlerini ve ailenin sürekliliğini sağlamak için ayrılmış mallar. Bu şekilde mal ayrılması, Medenî Kanun'un 322, 323, 336. maddelerine göre, «aile vakfı», «aile şirket'i emvali», «aile yurdu» şeklinde yapılabilir.

aile nizamı aleyhine cürümler Huk. Aile kuruluşuna temel teşkil eden kurallara ve eşlerin karşılıklı sadakat ve yardımlaşma borçlarına karşı işlenen suçlardır. Dar anlamda, Ceza Kanunu'nun 440-447. maddelerinde yer alan suçlara bu ad verilir. Zina ve nesep cürümleri aile nizamına karşı suçlardandır.

aile vesayeti Huk. Vesayet altındaki şahsın menfaati gereği, bu vesayetin bir ailenin bütününe bırakılması. Medenî Kanun'un 348. maddesine göre, bu durumda vesayet hakları, «aile meclisi» tarafından kullanılacaktır. Aile Meclisinin yetki ve görevleri, Medenî Kanun'un 348. ve 350. maddesinde gösterilmiştir.

ailevî Ar. s. Aile ile ilgisi olan, ailelik. [Familial — Family, domestic]

Aimaraes Bugün Bolivya ile Peru arasındaki Titicaca bölgesinde yaşayan bir Kızıl Derili ırkı. Bunlar Quichualar'dan eskidir. Cizvit rahibi Bertonio 1612'de bunların dili ile ilgili bir gramer ve sözlük yapmıştır.

Ain (en ok.) Fransa'da Jura dağından çıkarak, Rhône ırmağına karışan 200 km. uzunluğunda bir ırmak ve bunun suladığı bölge. Nüfusu 341 000, merkezi Bourg şehridir.

Ainsworth, William Francis (1807-1896) Doğu'da ve Anadolu'da yaptığı inceleme gezileriyle tanınmış bir İngiliz doktoru. 1835 ve 1840'da arkadaşlarıyla birlikte yaptığı gezileri üç ayrı kitap halinde yayınlanmıştır.

Ainswort, William Harrison (1805-1882) İngiliz romancısı. Manchester'de doğdu. Önce serüven romanları, sonra tarihî romanlar yazdı. «Londra Kulesi», «Windsor Şatosu» başlıca kitaplarındandır.

Aiolcis, Aeoles, Aioller Başlıca Yunan kavimleden biri. Helen'in oğlu, rüzgâr tanrısı Aiolos'tan geldikleri söylenir. Tessalya ile Boiotia'dan, Dor akını sonunda Anadolu'ya geçerek, Bergama ile İzmir arasındaki bölgeye yerleştiler. Çanakkale Boğazı'nda Maditos (Maydos), Sestos, ve Meriç ırmağı ağzında Ainos (Enez), kurdukları koloni şehirleridir. M.Ö. X. yüzyılda tam bir İonia şehri olan İzmir'in çekirdeğini

Ahmet Vefik Paşa

ahududu

Fetih Ali Ahundof

akağa

Akademi Armağanı (Oscar)

Bayraklı yanındaki «Tepekule» yöresinde kurmuşlardı.

Air France 1933'de dört kumpanyanın birleşmesinden teşekkül etmiş bir kuruluştur. 16 Haziran 1948'de çıkan kanunla millîleştirilmiş, bir hava yolları kumpanyasıdır. Merkezi Paris olan kumpanyanın statüsü karma ekonomiye dayanır. Sermayenin % 70'i devletindir. İlk seferi Aralık 1918'de yapılmıştır.

Airy, George Biddel (1801-1892) İngiliz astronomi ve matematik bilgini. Alkımın tam nazariyesini ilk defa koyan odur.

Aiskhiolos (M.Ö. 525-456) Yunan trajedi yazarı. Ona «Trajedinin babası» adı verilir. Marathan, Salamis ve Plataiai savaşlarına katıldı. Tiyatro çalışmalarında, oyuna ikinci bir oyuncu ekledi, dialogu büyüttü, koroyu sınırlayıp azalttı. Diolog ile koro arasındaki bağı kuvvetlendirdi ve ikisini bir bütün haline getirdi. Dekorlarda yenilik yaptı, sahnede, seyirciyi başka bir aleme sürüklemekte çok başarılı olan maskeler kullanmaya başladı, giyinişine yenilikler getirdi. Aiskhylos çeşitli kimselere göre 70 - 90 dram yazdı. Eserleri üçlük oyunlar halindedir, (Trilogia). Bunlara bir satir eklemesiyle «tetralogia» meydana gelir. Yedi trajedisi günümüze kadar gelebilmiştir. «Hiketides», «Persler», «Tebai'ye karşı yediler», «Promete», «Agamemnon», «Adak taşıyıcı kadınlar», «Eumenidler».

Aisne (een ok.) Fransa'nın kuzey-doğusunda, Argonne bölgesinden çıkarak Soissons şehri civarında Oise ırmağına karışan 280 km. uzunluğunda bir ırmak ve bu ırmağın suladığı bölge. İle - de - France ile Picardie bölgelerinin birer kısmından meydana gelmiştir. Merkezi Laon şehridir, bölgenin nüfusu 524 000'dir.

Aisopos (Ezop) Eski Yunanistan'da hayvan masallarıyla tanınmış bir kişi. Hayatı üstüne çeşitli söylentiler vardır. Bu söylentilere göre Aisopos, Frikyalı ya da Trakyalı bir köleymiş. Delfi kentinde halk tarafından feci şekilde öldürülmüş. Öldürülmesinin nedeni kesin olarak belli değildir. «Meselci Aisopos'un Hayatı» adını taşıyan bir halk hikâyeleri kitabı vardır. Üç bölüme ayrılmış olan bu kitap hem Aisopos'un hayatını hem de masallarını anlatır. Yazarı bilinmemektedir. Halkın yüzyıllar boyunca yarattığı hayvan meseleleri, Nasrettin Hoca fıkralarında olduğu gibi, Aisopos'a maledilmiştir. Fıkralar öğretici, ders verici niteliktedir.

ait Ar. s. İlgilendiren, münasebetli, dair, için. [Qui appartient — Relative to, belonging]

Aitolia Birliği M.Ö. III. yüzyılda Yunanistan'da kurulan iki büyük birlikten biri. (Bak. Akhaia Birliği). Federatif ve demokratik karakterdeydi. M.Ö. 189'da Romalılar'a karşı kahramanca savaşmalarına rağmen yenildiler ve özellikle Aitolialılar şiddetle ezildiler; «Birlik» dağıtıldı. Bu ikinci Helen örgütünün de dağılması, Roma'ya Yunanistan fethi için büyük bir fırsat sağladı.

ait olmak b. f. İlgilendirm k, birisinin olmak. [Appartenir — To elong]

Aix - La Chapelle. Bak. Aache .

Aizanoi İlk çağda, Çavdar sar yöresinde, (Kütahya İli) bir şehir. ehirdeki Zeus tapınağı kalıntıları günün üze kadar gelmiştir.

Ajaccio Korsika adasının b şehri. Napoléon ailesinin yurdudur.

ajan Fr. i. ★ 1. Uluslararas çeşitli kurumlarda devlet adına davran n yetkili temsilci. ★ 2. Bir kurumdan diğer bir kuruma gönderilen ve iki urum arasında ilişki kurup işleri yürüt kimse. ★ 3. Haber alma işlerinde öze kuruluşlar tarafından kullanılan türlü aç ve gereçler. ★ 4. Ulusa, orduya, ırk, d ve rejim konularında, ayırıcı, bozucu etkilerde bulunan, gizlice görevlendirilm kişi. ★ 5. Sp. Beden Terbiyesi bölgelerin e bir spor dalının resmî yöneticisi.

ajanda Fr. i. Akıl defteri, mu tıra.

ajans Fr. i ★ 1. Yurt ya da dü ya haberlerini abonelerine, özellikle gaz elere yetiştirmekle uğraşan bürolar. nların en eskisi Fransa'da, Birinci İ paratorluk zamanında Portekiz'li Charl Havas tarafından kurulmuş olan «H as Ajansı» dır. Onu Almanya'da «Wolf İngiltere'de «Reuter», İtalya'da «Stefa », Amerika'da «Associated Press» ajansla izlemiş, daha sonra çeşitli ülkelerde irçok ajanslar kurulmuştur. Bizim ulusal ajansımız olan «Anadolu Ajansı» da 192 de, Ankara'da Atatürk tarafından kuruldu. ★ 2. Ticaret kurumu kolu.

Ajax Bak. Aias

ajitasyon ★ 1. Çalkalanma, ça antı. ★ 2. Karışıklık. ★ 3. Can sıkıntısı. ★ 4. Hek. Çırpınma.

Ajmer Hindistan'da Rajastha ın içinde kalan bir kuzey-batı eyaleti. ş şehrinin nüfusu 231 000'dir. Tekstil anayii vardır.

ak, -ı s. ★ 1. Beyaz. ★ 2. R gi beyaz olan şey. [Blanc — White]

aka i. Türkçede bazı lehçeler «ağa» yerine kullanılan bir söz. Bak. ağa

Akabat Bak. Akçaova

akabe Ar. i. Tehlikeli yol, çet n geçit. [Voie escarpée — Steep road, pa s]

Akabe Körfezi Kızıldeniz'in uzeyinde Sina yarımadasının doğu tarafın uzanmış dar bir körfez. En kuzey nok asında Akabe kasabası bulunur.

Akabe meselesi Tar. II. Abdül amit devrinin sonlarına doğru yapılan H az demiryolunun Akabe yakınından geç esi dolayısıyla bunun ileride Süveyş nalı için bir tehlike olabileceğini düşüne İngiltere tarafından çıkarılmış bir siy î mesele. On ay kadar süren haberleşm ve görüşmelerden ve arada İngiliz do anmasının da gösterilerinden sonra 1906 e m ayında sona ermişti. Mısır Hidivliğ ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki a laşma sonun-

da Süveyş'in emniyeti için Sina yarımadasının Mısır kuvvetleri tarafından işgal edilmesini Abdülhamit hükümeti kabul etmek zorunda kalmıştı.

akabinde Ar. zf. Hemen arkadan. [Tout de suite — Immediately, afterwards]

akaç i. Bir şeyi akıtmak için kullanılan boru ve oluk gibi şey. [Drain — Drain - pipe]

akaçlama i. Jeol. Akaçlar açarak bataklığı kurutma. esk. Tefcir. [Drainage — Drainage]

akaçlama havzası b. i. Coğ. Suları kurutulan bölge. İskân havzası. [Bassin de drainage — Draining basin]

Akademi Atina yakınında, Akademos adındaki tapınak ve park. Eski Yunanlılar'da yarı tanrı sayılan Akademos'un adından gelir. Platon derslerini orada verirdi. Burası, bir felsefe okuluydu. Iustinianos tarafından 529'da kapatıldı. Eski Akademi (M.Ö. 270), Orta Akademi (M.Ö. 241) ve Yeni Akademi (M.Ö. I. yüzyıl) olarak üçe ayrılır. Sonraları bu türlü dersler verilen yerlere «akademi» denmiş, daha sonraları bilim kurumlarına da bu ad verilmiştir. İlk önemli akademi, Fransa'da 1635'te Richelieu tarafından, Fransız dili sözlüğünü yapmak üzere kurulan «Academie Française» dir. 40 üyesi vardır. Bu tarihten sonra arkeoloji, siyasî bilimler, tabiî bilimler ve güzel sanatlar için gene Fransa'da dört akademi daha kuruldu. Aynı yıllarda İtalya, Almanya, Belçika, İsveç, Rusya ve İngiltere ile başka yerlerde çeşitli akademiler açıldı. Bizde Tanzimat'ın ilânından sonra, ilk üniversitenin kurulmasına girişildiği zaman, orada okutulacak kitapları yazdırmak amacıyla, Encümeni Dâniş adında akademiye benzer bir kurum, Büyük Reşit Paşa tarafından açılmıştı (1851). Encümen'in «dahilî» denen 40 üyesi vardı. Haricî üyesinin sayısı belli değildi. Büyük törenle açılan Encümeni Dâniş, medreseli tutucuların etkisiyle, Darülfünun işi gibi, tavsamış, resmî şekilde kaldırılmamakla birlikte kendiliğinden söndürülmüştür. Bugün bizde Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Türk Coğrafya Kurumu, Türk Hukuk Kurumu gibi kuruluşlar akademi sayılır. Ayrıca Harp ve Güzel Sanatlar Akademisi de vardır.

Akademi Armağanı Yurdumuzda ve dünyada «Oscar» Akademi Armağanı adıyla bilinen bir sinema armağanı. Her yıl Mart ayı içinde Amerika'da tekrarlanır. «Academy of Motion Picture Arts and Sciences — Amerikan Sinema Sanat ve Bilimleri Akademisi» tarafından her yıl, bir yıl önceki sinema çalışmalarına verilen ödüllere denir. Bu ödüller iki buçuk kilo ağırlığında bronzdan yapılma, altın kaplamalı birer heykelciktir. Tanınmış Hollywood lu sanat yönetmenlerinden Cedric Cobons tarafından 1928 yılında ilk olarak yapılmıştır. Adaylara ait filmler akademinin ikibini geçen oy sahibi üyelerine sunulur. Sonuçların büyük gizlilik içinde ödüllerin dağıtılacağı geceye kadar kamu oyundan saklanır. Sonunda büyük bir törenle Oscar'lar sahiplerine sunulur. Ödül sayısı onikiden, yirmibeş, yirmialtıya kadar yükselmiştir.

Akadlar Milâttan önce 3 000 yıllarında Mezopotamya'ya yerleşmiş Sami ırkından bir kavim. Ana yurtları Arap Yarımadası idi. Mezopotamya bölgesinde Sümer ve Elâmlar da yaşıyordu. Agadeli Sargon'un kazandığı bir zaferle, M.Ö. 2725'de Akadlar burayı ele geçirmiş, egemenlikleri 180 yıldan fazla sürmüştür. Ancak 2 500 yılında kuzeyden gelen Gutiler Akad egemenliğine son vermiştir. Bugün Akadlar'dan elimizde hemen hiçbirşey kalmamıştır. Akadlar kendi adlarını taşıyan dili ve çivi yazısını kullanırlardı.

Aka Gündüz

Aka Gündüz (1886-1958) Romancı. Millî edebiyat akımını benimseyerek sade bir dille, halk için romanlar yazdı. «Dikmen Yıldızı», «İki Süngü Arasında» en tanınmış eserleridir. Asıl adı Enis Avni'dir.

akağa b. i. Eskiden harem dairesi hizmetlerinde kullanılan, zenci olmıyan hadımlara verilen unvan. Topkapı sarayının Bâbüssaade denen içeriye doğru üçüncü kapısını beklemekle görevliydiler. Bundan dolayı bu kapıya Akağalar Kapısı da denirdi. Padişahların en yakın kapıcıları demek olan bu beyaz hadım ağaları bir zamanlar Osmanlı sarayında büyük nüfuz kazanmış ve aralarında vezirliğe, hattâ sadrazamlığa yükselenler görülmüştür.

akağaç b. i. Kayın ağacı cinsinden kerestelik bir ağaç. [Bouleau blanc — A kind of birch]

akait Ar. ç. i. ★ 1. Bir dinin inançlarını ve tapınma kurallarını toplayan bilim. [Theologie — Theology] ★ 2. İnanılan şeyler, inanlar, akideler. [Catéchisme — Catechism]

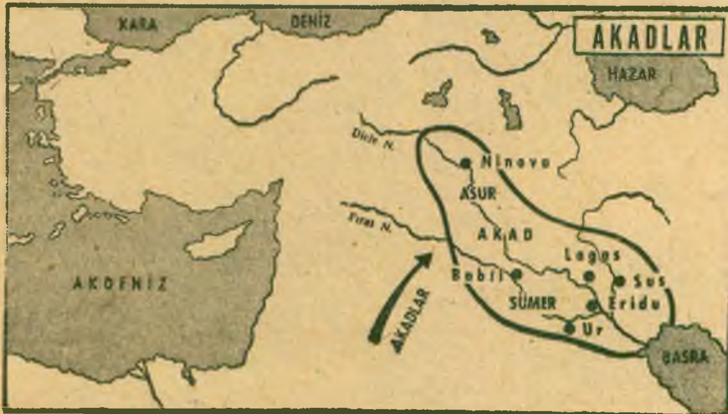

Bir akaju dalı

akaju Fr. i. Kırmızı kerestesi çok sert ve güzel cilâ alan ve Amerika'da yetişen bir cins ağaç. Maun, mahun.

akak i. Su, hava gibi akışkan cisimlerin geçip gitmesine yarayan her çeşit yol. esk. Mecra. [Canal, conduit — Canal!]

akala i. Son zamanlarda yurdumuzda da ekilmiye başlanan bir çeşit pamuk.

akanyıldız

akasya dalı

Bir akarsu : Bartın ırmağı

Akalın, Ömer Besim Paşa (1862-1940) Hekim, kadın-doğum hastalıkları, çocuk bakımı profesörü. Çalışma alanının memleketimizdeki ilk bilimsel kurucularından. Batıda gerçekten bilimsel bir eğitim görmüş ilk Türk hekimidir. Darülfünun devrinde uzun yıllar Tıp Fakültesi profesörlüğü, dekanlığı ve rektörlük yapmış, bir çok eser yayınlamıştır.

akalliyet Ar. i. Huk. Bir devlet otoritesi altında yaşayan, aralarında ırk, dil ve din farkı bulunan azınlık grupları. Akalliyetlerin hakları, özel anlaşmalarla bir düzene bağlanır. Böylece akalliyetler hukuku ortaya çıkar. Bazı ülkelerin seçim sistemlerinde, akalliyetlerin yasama organında temsili için özel hükümler vardır.

akamber b. i. Kaşalot yani ispermeçet balinasının safra salgısının barsaklarında katılaşması sonucu meydana gelen siyah, ya da koyu kurşunî renkte, yağlı ve güzel kokan bir madde. Ağırlığı 50 kiloya kadar olan akamberler vardır. Kokuculuk ve eczacılıkta kullanılır. Çok pahalıdır.

Aka Mehmet Han (1742-1796) İranda Kacar hanedanının kurucusu. Babası Kacar adlı bir Türk aşiretinin başkanıydı. Aka Mehmet sekiz yaşında iken Afşarlılar'dan Âdil Şah tarafından saraya alınmış ve hadım ettirilmişti. Kerim Han zamanında babası öldürülen Aka Mehmet, onun ölümü sırasında 1779'da isyan etmiş ve 1786'da şahlığını ilân etmişti.

akamet, - ti Ar. i ★ 1. Kısırlık : Çocuğu olmaması kendisinin ya da karısının akametindedir ; toprağın akameti. [Stérilité — Sterility] ★ 2. Başarısızlık. [Insuccès — Lack of success]

akanyıldız b. i. Bazı geceler gökte hızla geçip giden ışıklı küçük cisimler. Bunlara ağma ve şahap da denir. Boşlukta hızla hareket eden bu kütleler, atmosfere çarpınca yanarak ışık verirler. esk. Şihabı sakıp.

akap Ar. i. Hemen arkadan gelen şey.

akar s. Akıcı, sıvı. [Liquide — Flowing]

akar Ar. i. Gelir getiren ev, dükkân gibi mülk; «akaret» de denir. [Biens fonds — Landed property]

ak Arap b. i. «Arap» sözü daha çok «zenci» ve «kara» anlamına geldiğinden, böyle olmayanları ayırdetmek için kullanılmıştır.

akarca i. Arasıra akan pınar. [Source intermittente — Intermittent source]

akaret Ar. i. Gelir getiren taşınmaz mal. [Propriété, inmeubles — Landed properties]

akarsu b. i. Coğ. Durgun olmayan su. esk. Mai cari. [Eau courante — Running water]

akarsu b. i. Tek sıra elmas ya da inciden gerdanlık. [Collier — A single necklace of diamonds or pearls]

Akarsu Erzincan'ın Refahiye ilçesi bucaklarından. 21 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 6 633, merkezinin nüfusu 347'dir. Eski adı Alakilise'ydi.

Akarsu Mardin'in Nusaybin ilçesi bucaklarından. 26 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 10 467 olup, merkezinin nüfusu 1 147'dir. Eski adı İstilil'dir.

akarsu rejimi b. i. Coğ. Mevsimlere göre akarsuların uğradığı değişiklikler. Burada akarsuyun buz tutması, sularının çekilmesi ya da artması söz konusudur. Bu rejim, iklim, yer şekilleri ve bitki örtüsünün durumuyla ilgilidir.

akaryakıt b. i. ★ 1. Petrol, mazot gibi yanıcı sıvılar. [Combustible liquide — Fuel oil] ★ 2. Tek. Yakıt olarak kullanılan maddelerden sıvı olanlarına denir. Bunların katı yakıt maddelerine nazaran üstünlükleri şunlardır : a) Depoları ve taşıma araçlarını % 100 doldururlar. Böylece hacim kaybı olmaz. b) Borular içinde sürekli ve kolay taşınırlar ; taşıma masrafları azalır. c) Bütün kısımları hareket ettiğinden fiziksel ve kimyasal bakımdan parçalanmaları ve depo edilmeleri daha kolay olur. d) Yakıldıklarında kül bırakmazlar. e) Yakılınca açığa çıkardıkları ısı enerjileri, katılara göre, daha yüksektir. Dolayısıyla yüksek kalorili yakıtlardır. f) Buhar makinelerinde

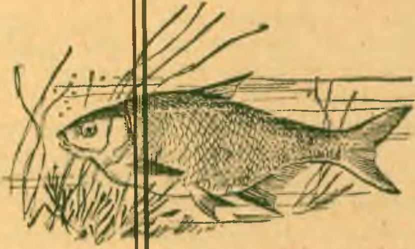

olduğu gibi su buharı gerekli olmadığından, akaryakıtla çalışan makinelerin motor kısmı daha hafiftir.

akasma b. i. Bot. Asmagillerden beyaz çiçek veren yabani bir çeşit. [Rosier grimpant — White climbing rose]

akasya Yun i. Bot. Salkım çiçekli ve küçük yapraklı bir süs ve gölge ağacı. [Acacia — Acacia]

akbaba b. i. Zo. Leş yiyen, yırtıcı bir kuş. Gövdesi iri, kafasıyla boynu çıplaktır. Esmer akbaba, kızıl akbaba, kulaklı akbaba, Mısır akbabası gibi bir çok çeşidi vardır. Ağırlıkları, 10 - 12 kg., boyları 60 - 110 cm. arasında değişir. Görme ve koku alma duyguları çok gelişmiştir. Gördükleri leşe doğru, daireler çizerek alçalırlar. Kuvvetli, kıvrık gagalarıyla leşi parçalayıp iç organlarını yerler. Okyanus bölgesi, Madagaskar adası gibi bazı yerler dışında, dünyanın hemen hemen her yerinde yaşarlar. [Vautour — Vulture]

akbalık

akbalık b. i. ★ 1. Sazan cinsinden, yumurtasıyla tarama yapılan, çok kılçıklı bir balık. ★ 2. Akya balığı.

Akbal, Oktay (Doğ. 1923) Hikâyeci. Hikâyelerine şiirli bir hava katar, hayatlarının biteviyeliğinden yakınan insanların bunalışlarını işler. «Önce Ekmekler Bozuldu» «Bizans Definesi», «Berber Aynası» en ünlü kitaplarıdır.

akbasma b. i. Hek. Gözdeki merceksi (billûr) cismin, doğuştan az saydam olması, ya da ileri yaşlarda saydamlığını yitirmesi, ağarması. Aksu. Bu yüzden görme buğulanır, giderek tümden ortadan kalkar. Bilimsel dilde «katarakt» ameliyatı : ağarmış, saydamlığını yitirmiş merceksi cismin ameliyatla çıkartılması, perdenin kaldırılması, gözlük yardımı ile görmenin belirli bir sınıra kadar sağlanmasıdır.

akbaş b. i. Deniz kazı. Yazın kutuplarda, kışın ılık kıyılarda yaşayan kısa ve ince gagalı bir kaz türüdür. [Bernacle — Bernacle]

akbenek b. i. Hek. Gözün saydam tabakasında bir yaralanma ya da yangıdan (iltihap) sonra kalan, zamanla ilerleyip, göz bebeğini örterek, görmeyi engelleyebilen, beyaz benek görünüşündeki yara izi.

akciğer b. i. Anat. **İnsanın ve karada yaşayan memeli hayvanların solunum organı. İnsanda göğüs kafesinin iki yarısına bölünmüştür ; akciğer zarı, plevra, ile örtülüdür ; ana iki bronşla soluk borusuna** bağlanır ; sağ göğüs yarısında üç, solda iki bölümlüdür (Akciğer lobları). Akciğer içinde ana bronşlar, daha ince kollara ayrılır ; giderek kılcal kan damarları ile oksijen alışverişi yapılan alveol olur. (Bak. alveol). Memeli olmayan ve karada yaşayan öteki omurgalılarda akciğer çok daha ilkel yapıdadır. esk. Rie.

akciğer amfizemi Bak. amfizem.

akciğer apsesi Hek. Akciğer dokusu içinde sınırlı bir bölgede irin toplanması.

akciğer cerrahisi Hek. Cerrahlığın göğüs kafesi, özellikle akciğerler konusunda uzmanlaşmış dalı. Son yıllarda bilimin ve tekniğin gelişmesi dolayısıyla çok genişlemiştir.

akciğer kanaması Hek. Çok kere akciğer veremi sonucu, bronşlara açılan bir kan damarının örselenmesi ile akciğer dokusuna kan dolması, kanın ağızdan gelmesi.

akciğerliler ç. b. i. Zo. Karından bacaklı yumuşakçaların tek ciğerle nefes alanları. esk. Rieviye.

akciğer yangısı Hek. Zatürree, pnömoni ; akciğerin tümünün ya da bir bölümünün ateşli, mikroplu hastalığı.

akciğer zarı (göğüs zarı) Anat. Göğüs kafesinin iç yüzeyini ve akciğerlerin dışını örten ve arada solunumla genişleyip daralan bir boşluk bırakmış iki katlı zar tabakası. esk. Gışai cenp.

akciğer zarı yangısı Hek. Zatülcenp, satlıcan ; plörezi. İki zar katı arasındaki boşluğa çok kere irin ya da kan sızıntısı birikmesi.

akça s. ★ 1. Oldukça beyaz. [Blanchâtre — Whitish] ★ 2. Akçe, para. Bak. akçe. [Monnaie — Money]

Akçaabat Trabzon'a bağlı bir ilçe. Merkezi Trabzon şehrinin batısında ve deniz kenarında olan Polathane kasabasıdır. İlçenin yüzölçümü 425 km² olup bucaklarıyla birlikte ilçenin nüfusu 8 383, kasabanın ise 7 606'dır. Kasaba, Trabzon'a 14 km. lik bir şose ile bağlıdır. İlçede tütün yetiştirilir.

akçaağaç b. i. Tahtası hafif ve sağlam bir çeşit ağaç. [Erable — Maple]

akçaağaçgiller b. ç. i. Bot. Bir ağaç familyası. esk. İsfendaniye.

akça armudu b. i. Açık yeşil renkte, küçük çapta makbul bir cins armut. [Espèce de poire — A kind of pear]

Akçadağ Malatya'nın batısında yaylalarıyla ünlü bir dağ. En yüksek noktası 2 747 m. dir.

Akçadağ Malatya'ya bağlı bir ilçe. Merkezi Arga'dır. İlçenin 1 193 km.², yüzölçümü ve 47 063 nüfusu vardır. Merkezinin nüfusu 5 994'dür. Dağlık olan ilçede bir boğaz ve onun çevresinde beşyüz kadar mağara vardır. Merkez bucağından başka Levent, Kuyucak ve Koçali bucakları vardır. Tarım ve hayvancılık yapılır.

Akçakale Urfa'nın ilçesi. Yüzölçümü 1 903 km² dir. İlçenin nüfusu 30 893, merkez kasabasının nüfusu 4 535'dir. İlçe toprakları dümdüz ovalıktır. İçinden Colap deresi geçer. Tahıl ekilir, hayvancılık yapılır. Kasaba, Yenice - Nusaybin demiryo-

akbaba

akciğer

akçaağaç

akça armudu

lu üzerindedir. İl merkezine 57 km. lik bir şose ile bağlıdır.

akçakavak (Akkavak) b.i. Dalları yukarı doğru çıkan beyaz kavak ağacı. [Peuplier blanc — White poplar]

Akçakışla Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı bir bucak. Şarkışla'nın 22 km. kuzeyindedir. Kasaba'nın nüfusu 1 140, köyleriyle birlikte 9 704'dür. Eski adı Ağcakışla'dır.

Akçakoca Bolu'nun bir ilçesinin ve bu ilçenin merkezi olan kasabanın adı. Eski adı Akçaşehir'dir. Yüzölçümü 463 km², ilçenin nüfusu 24 395, kasabanın nüfusu 7 225-dir. Başlıca ürünü mısır ve fındıktır. Kasabanın 20 km. batısında bir fındık fabrikası vardır. Denizinin ve plâjının güzelliği sebebiyle son yıllarda iç turizm bakımından önem kazanmıştır. Ankara - İstanbul asfaltına 38 km lik bir yolla bağlıdır.

Akça Koca, Gazi Osmanoğulları'nın aşiret beyliğinden devlet haline gelmesinde çok önemli yardımı ve rolü bulunan Türk beylerinden. Ertuğrul Gazi, Osman Bey ve Orhan Bey zamanlarında, yaşamış, doksanı aşkın bir yaşta ölmüştür. İzmit ve dolaylarını Osmanlı Beyliği'ne kattığı için çevre o zamandan beri «Kocaeli» adıyla anılmaktadır. Doğum ve ölüm tarihleri kesinlikle bilinmeyen Akça Koca, Kandıra'da gömülüdür.

Akçakoyunlu Gaziantep'in merkez ilçesine bağlı bir bucak. Merkezi Yona'dır. 97 köyü ile birlikte bucağın nüfusu 50 875'dir. Akçakoyunlu bir Türk aşiretinin de adıdır.

akçalı s. Paralı ,mali, [Riche, financier — Having money, financial]

Akçan Bak. Mercimekkale.

Akçaova Aydın'ın Çine ilçesine bağlı bucak ve merkezi olan kasaba. 16 köyü bulunan bucağın 8 972, merkezinin ise 1 803 nüfusu vardır.

Akçaova Kocaeli'nin Kandıra ilçesinin 8 792 nüfuslu bucağı. Merkez nüfusu 1 803'dür.

akça pakça b. s. Beyaz tenlinin güzelcesi. [Assez joli — Rather pretty]

Akçapınar Tunceli'nin Çemiş ezek ilçesi bucaklarından. 11 köyüyle irlikte bucağın nüfusu 4 423 olup, merkez in nüfusu 446'-dır. Eski adı Vaskoven'di

Akçasır Diyarbakır'ın Kulp ilçesine bağlı bir bucak. Merkezi 723 nüfuslu Aygün köyüdür. Köyleriyle birli e bucağın nüfusu 1 922'dir

Akçay Antalya'nın Elmalı i esine bağlı 11 köylü ve 6 641 nüfuslu r bucak olup, merkezi 1 299 nüfuslu K çiftliği'dir. Bu bucağın eski adı Bayat'dı

akça yel b. i. Güney - doğud esen yel, keşişleme. [Sirocco — Siro o]

akçe (ya da akça) Tar. Es den kullanılan ve bir paranın üçte biri değerinde olan ufak para. Orhan Gazi manında kesilen ilk Osmanlı sikkesidir O zamana kadar dirhem kullanılırdı. A çe Moğolca'da beyaz sikke demekmiş. O an Bey zamanında kesilen akçeler aras da iki akçelik ve Fatih Mehmet zamanın kesilenlerde de on akçelikler vardır. II Murat'ın vezirlerinden Lala Yürgüç Paş da padişahın izniyle Anadolu'da akçe stirmiştir ki, onlara «Lala Yürgüç Paşa kçesi» derlermiş.

akçıl s. Aka yakın renkte ola , beyazımtırak [Blanchâtre — Whitish.]

Akçura, Yusuf (1876-1935) T k milliyetçiliği için çalışmış fikir ada larından. Kazan'lıdır. Küçükken baba nı kaybetmiş, İstanbul'a gelmiş, 1896'da Harp Okulu'nu bitirmiştir. Jön Türkler h reketine katıldığı için askerlikten çıka ılıp Trablus-garb'a sürüldü. Oradan ka tı, Paris'e gitti, 1908'den sonra İstanbul geldi, profesör oldu. Kurtuluş Savaşı ırasında Anadolu'ya geçti. 1931'de Türk arih Kurumu'-nu kurdu ve başkanı old 1935'de milletvekili iken öldü. «Üç arzı Siyaset», «Avrupa Fikir Cereyanları «Şark Meselesi» ana eserlerindendir.

akd Bak. akit

Akdağ Kütahya ilinde Murat dağının kuzeyinde bir dağ.

Akdağ Sivas ili içinde güney batıdan doğuya doğru uzanan 150 km. unluğunda ve

1 500 m. yüksekliğinde bir dağ. Delice ırmağını meydana getiren çaylar onun eteklerinden çıkar.

Akdağ Amasya merkez ilçesine bağlı 12 köylü bir bucak. Nüfusu 6 608, merkezi Çiğdemlik'dir. Tahıl ve meyva bakımından verimlidir.

Akdağ Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde bu adı taşıyan birçok dağ vardır. Bunların en yükseği Finike - Korkudeli arasında (3086 m.), Oltu'da (3030 m.) ve Teke yarımadasında (3024 m.)'dır.

Akdağ (Afyon) Sandıklı, Dinar ve Çivril ilçelerinin sınırları üzerinde 2 345 ve 2 449 m. yüksekliğinde iki tepesi bulunan dağ.

Akdağmadeni Yozgat'ın bir ilçesi. Yüzölçümü 2 053 km² nüfusu 52 725'dir. Merkez olan kasabanın nüfusu ise 4 320'dir. Kasaba Akdağ'ın kuzey eteğinde kurulmuştur. İlçenin merkez bucağından başka, Karamağara ve Hasbek bucakları vardır. Kasaba yanında gümüşlü kurşun madeni ve Karadikmen ılıcası vardır.

akdem Ar. s. Önce: Bundan akdem yazmıştım. [Précédemment — More ancient, Prior]

Akdemir Tunceli'nin Pertek ilçesi bucaklarından. 10 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 3 171, merkezinin nüfusu 222'dir. Eski adı Şavak'tı.

Akdeniz Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasındaki denizin adı. Karaların arasında bulunduğu için eski Yunanca'da ve Avrupa dillerinde bu anlama gelen kelimelerle adlandırılmıştır. Cebelitarık boğazıyla Atlas okyanusundan, Süveyş kanalıyla Kızıldeniz'den ayrılır. Yüzölçümü 3 000 000 km² dir. En derin yeri 4 400 m. dir. İçinde Tiren, İyon, Adriya, İyon ve Ege denizleri gibi ikinci derecede denizler ve büyük körfezler vardır.

Akdeniz Bölgesi Türkiye'nin Akdeniz kıyılarına bakan bölge. Türkiye - Suriye sınırında, Akra dağı ile Karaduran dağı arasındaki vadiden başlayıp Fethiye'ye kadar uzanır. Bu kıyının uzunluğu 1 560 km. dir. Fethiye'den sonra kuzeye doğru olan kıyılara Ege adı verilir. En güney noktası Anamur burnudur. Kıyılardaki gelgit olayı 10 m.'yi bulur. Akdeniz kıyılarında geniş kumsallar vardır. Çukurova, Antalya, Kaş ovaları en önemlileridir. Bu bölgenin kendine özgü bir iklimi vardır. Bu iklime Akdeniz iklimi denir. Kışlar ılık ve yağışlı, yazlar sıcak ve kurak geçer. Toros dağları, İç Anadolu ile Akdeniz'i birbirinden ayırır. Onun için Toroslar'ın kuzeyindeki iklim Akdeniz ikliminden farklıdır. Anadolu'nun en zengin bölgesidir. Hemen bütün Akdeniz bitkileri yetişir. Başta gelen ürünleri tahıl, pamuk, sebze, baklagiller, çeşitli meyvalar, turunçgiller, muz, incir, üzüm ve zeytindir. Başlıca şehirleri Antalya, Alanya, Mersin, Silifke, Adana, Tarsus, Antakya, Ceyhan ve İskenderun'dur.

Akdeniz humması Hek. Malta humması; çiğ keçi sütünden geçen bulaşıcı, ateşli hastalık.

akdes Ar. s. Çok kutsal, pek mukaddes. [Très saint — Most holy]

akdetmek f. Bağlanmak, kararlaştırmak. [Nouer, contracter — Bind, tie, conclude]

akdiken i. Bot. Baharda beyaz, pembe çiçekler açan bir çalı.

Akdik, Kâmil (1862-1941) Eski yazının son ustalarından büyük bir hattatımız. «Reisül-Hattatin» ünvanını almış ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretmenlik etmişti. Oğlu Şeref Akdik tanınmış ressamlarımızdandır.

Akefale Hek. Ana rahminde döl gelişmesinin aksaması sonucu olarak başın eksikliği ve bebeğin başsız olarak doğması.

Akfil, Akfil Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi'nin poplin ve pamuklu mensucatının markası. Şirket 1955 yılında kurulmuştur.

akgünlük b. i. Tütsü olarak yakılan bir çeşit ağaç sakızı. [Oliban]

Akhaia Mora yarımadasının kuzeyinde, Sikyon ile Elis arasında, ince kıyı dilimi. Akhaia kelimesi Akhaioi «Akhalar» kelimesinden çıkmıştır.

Akhaia Birliği M.Ö. III. yüzyılda, Yunanistan'da kurulan iki büyük birlikten biri (Bak. Aitolia Birliği). Zamanla bütün Peleponnes'i içine aldı. Amaçları: 1) Zen-

Yusuf Akçura

akdiken

Kâmil Akdik

ginleşen zümre karşısında topraklarını ellerinden giden ve gittikçe borçlanan halkın isteklerini, soyluların şehir devletleri arasında kurulacak bir «Birlik» le bastırma düşüncesi. 2) Dış düşmanlara karşı kuvvetli bir cephe kurma fikri. «Birlik» önceleri dost görünen Roma'yla birlikte, Makedonyalılar'la ve Suriye Kralı Antiokhos'la çarpıştı. Ama Roma emperyalist emellerini saklamayı gereksiz görüp harekete geçtiği zaman, Birlik'teki Akhaialılar bu eski dosta baş kaldırdı. Yapılan savaşı kazanan Romalılar Yunanistan'ı kesin olarak egemenlikleri altına aldılar.

Akhalar (Akhaioi) Kimi tarihçiler Akhalar'ın Orta Avrupa'dan gelip kuzeyden Yunanistan'a giren, saf İndo — Germanlar olduklarını, kimi tarihçiler de bunların saf İndo — German olmayıp, Anadolu halkıyla karışmış, ve Adalar denizi yoluyla Yunanistan'a gelmiş olduklarını ileri sürer. M.Ö. 2000 yıllarında, ilk şehir - devletlerini kurmuş olan Akhalar, kalabalık halde Boiotia, Attika ve Peleponnes'de Argolis bölgesinde yerleştiler. Mikenaei, Tiryns gibi ilk kral sarayları buradadır. M.Ö. 1400 yıllarında Girit adasını işgal ettiler. Mısır'a sefer yaptılar, Kiklades adalarında, Anadolu kıyılarında koloniler kurdular. Homeros'un «İlias» destanında kralları Agamemnon'un yönetimi altında Truva'yı (Çanakkale yarımadasında Hisarlık) işgal ettikleri anlatılır. Girit adasını almaları «Minos» uygarlığı diye anılan Girit uygarlığına son vermiş, onun temelleri üzerinde, Yunanistan'da «Mikenai» uygarlığı denen Akha uygarlığı yükselmiştir.

akhardal b. i. Hek. Hardal çeşitlerinden. Hekimlikte müshil olarak kullanılırdı.

Akhisar Manisa'ya bağlı bir ilçe. Yüzölçümü 1 930 km^{2}, ilçenin nüfusu 120 071, aynı isimdeki şehrin nüfusu 46 063'dür. İlçenin verimli toprakları vardır. Gediz'e dökülen Kum çayı içinden geçer. Tütün, tahıl, pamuk ve üzüm yetiştirilir. Manisa'ya 52 km. lik karayolu ve demiryolu ile bağlıdır. Şehrin eski adı Thyatira'ydı. Bizans zamanında Anadolu'daki yedi kiliseden biri oradaydı.

Akhisar Bak. Pamukova.

Akhunlar Tar. V. yüzyılda Avarlar'dan ayrılıp güçlü bir devlet kuran bir Türk ulusu. Batı Türkistan'da gelişip genişleyen Akhunlar Devleti, VI. yüzyıl ortalarında İran'ın, Afganistan'ın bazı bölgelerini ve kuzey Hindistan'ı ele geçirip egemenliklerini bu dolaylara yaymışlar, ancak bu yüzyılın sonlarına doğru İranlılar'ın ve Göktürkler'in ortak saldırıları karşısında tarih alanından silinmişlerdir. Türk uygarlığının gelişmesinde Akhunlar'ın önemli yararlıkları olmuştur.

akı s. Yiğit, eli açık, cömert, ahı.

akı. i. Fiz. Manyetik ya da elektromanyetik bir alanı göstermek için kullanılan çizgiler. Bir kuvvet alanı içinde bulunan bir düzlemin bir kısmından akı çizgilerinin geçtiği kabul edilir. Bir mıknatıs alanı içine konmuş kâğıt üstündeki demir tozlarının çizgiler boyunca sıralanmasıyla deneysel olarak görülür. esk. Seyelân. [Flux — Flux]

akıbet Ar. i. ★ 1. Son. [Fin — End] ★ 2. zf. Sonunda. [Enfin — Finally]

akıcı s. Akan, pürüzsüz. [Coulant, courant — Flowing, fleeting]

akıcılık i. ★ 1. Sözün ya da uslûbun akıcı olması. esk. Selâset. ★ 2. Bir filimde bir çekimden ötekine geçmedeki ustalık.

akıl Ar. i. ★ 1. İnsanın düşünme kudreti, us. [Raison — Reason] ★ 2. Bellek, hafıza. [Mémoire — Memory] ★ 3. Fikir, tedbir. [Conseil — Advice] ★ 4. Man. Nesnelerin ve oluşumların bir ilişkiler sistemi içinde algılanıp, kavranılması, anlaşılıp yorumlanması, düşünme ve yargılanmanın bir bütünlük birimi içinde gerçekleşmesine ait insan yeteneği.

akıl almaz b. s. İnanılacak gibi olmayan. [Incroyable — Incredible]

akıl defteri b. i. Hatırlanması gereken şeylerin yazıldığı defter. [Carnet — Notebook]

akıldişi b. i. Yirmi yaşlarında çıkarılan en içerdeki azı dişleri. [Dent de sagesse — Wisdom tooth]

akıl erdirmek b. f. Anlamak, kavramak. [Comprendre — To comprehend]

akıl etmek b. f. Bir tedbiri düşünüp bulmak. [Y penser — To think of a plan, etc....]

akılcılık i. ★ 1. Fel. Usçuluk, felsefede aklı temel tutanların mesleği. esk. Akliye. Bak. rasyonalizm. ★ 2. Hek. Ruh ve akıl hastalıkları ile ilgili hekimlik dalı. Psikiyatri.

akıl hastahanesi b. i. Hek. Akıl ve ruh hastalarının kapalı tutulduğu ve tedavi edildiği özel hastahaneler. Alışılagelen hastahanelerde genellikle hekimliğin değişik dallarına ait bölümler olduğu, hastaların giriş ve çıkışları sınırlı olmadığı halde, akıl hastahaneleri çoğunlukla sadece psikiyatri hastaları içindir. Eskiden yapılanları şehir dışındadır. Hastalar istedikleri gibi girip çıkamazlar. Ne var ki ,akıl hastalıkları bilimindeki yeni akımlara uyarak kimi ülkelerde bu hastahaneler açık ve hastalar özgür tutulmaktadır.

akıl hastalığı Ar. b. i. ★ 1. Hek. Algılama, yorumlama, düşünme işlemlerinde eksiklik ya da aksaklık olan durumlar; bu hastalıklarda aklın tümünün yitirilmesi mutlaka gerekli olmadığından, çoğunlukla belirli bazı yeteneklerinin aksaması, konuyla ilişkisi olmayana şaşırtıcı gelebilir. Bütün öteki işlemler doğru olduğu halde sadece, gerçek dışı bazı algılar (olmayan nesneleri. kişileri görmek, ya da işitmek gibi) eklenmiş ve kendileriyle ilgili düşünce bölümlerini bozmuş olabilir. ★ 2. Huk. Özel hukukta, söz konusu kimsenin medenî hakları kullanma yeteneğini, temyiz kudretini ortadan kaldıran fizyolojik bir

Osman Nihat Akın

durum Ce hukuku yönünden ise, akıl hastalığı, s çlunun isnat yeteneğini ortadan kaldırı Akıl hastasına ceza verilmez. Ceza huku açısından, bilinç ve hareket serbestliğin tamamen kaldıran akıl hastalığına ta akıl hastalığı denir. Hiç ceza verilme rek, suçu işleyen hakkında tedbir uyg anır. (TCK. 46. madde). Bilinç ve har ket serbestliğini önemli derecede kaldır n akıl hastalığına ise kısmî akıl hastal denir. Ceza verilmekle beraber ceza indirme yapılır (TCK 47. madde). A hastası ve akıl zayıfı hacir altına alına lir. (MK. 355. madde).

akıl hocası b. ★ 1. Herkese akıl öğretmek iddiasında an kimse. ★ 2. Bir kimseye akıl öğrete kimse. [Maître de sagesse, celui qui nne des conseils sages aux autres — A vicer]

akıl kârı b. i. üşünceli bir insanın işi. [Affaire d'un mme sage — Job of an intelligent m]

akıllanmak A T. f. Bir insanın başından geçen bir o ydan ders alıp ona göre davranması.

akıllı s. Gerç kleri görebilen. Aklını kullanan. [Sage - Clever, intelligent, prudent]

akım i. Fiz. z ve sıvı haldeki cisimlerin ya da elek ik gibi enerjilerin iki nokta arasında ye değiştirmesi olayı. Daha çok elektrik ak ından söz edilir. Bir elektrik kaynağı ın iki ucu iletken bir telle birleştirilirs , telden elektrik akımı geçer. Akım rimi amperdir. Devredeki direncin ya kaynak geriliminin değişmesi durumu da devreden geçen akımın şiddetini O n Kanunu verir. Gerilim kaynağının do u ya da alternatif olmasına göre, devre n geçen akım da doğru ya da alternat olur. (Bak. gerilim) Doğru akım, devr en hep aynı yönde akar. Alternatif akı ise, boyuna yön değiştirir. esk. Cereya

akın i. ★ 1. D şman ülkesine yapılan saldırı. [Incursion Raid] ★ 2. Topluca bir şeyin arkasın kesilmeyişi. [Afflux — Stream]

akın akın zf. irbiri ardınca ve kalabalıkla. [En foule In crowds]

akın balıkları mürleri, denizin belli bir yerinde geçm en, mevsimlere göre, bölge değiştiren lıklar. Örneğin uskumru, torik, kılıç lığı, orkinos v.b. gibi. Bu türlü balık r yumurtlama için kış başlangıcında da kışın Karadeniz'den Marmara'ya, ilk baharda Maramara'dan Karadeniz'e göç derler.

akıncılar i. Ta Osmanlı ordusunda atlı bir sınıf. Daha ok Rumeli sınırında bulunurlardı. Bugü ü öncü kuvvetler gibi, savaş sırasında h n keşif kolu olarak çalışırlar hem de düş manı şaşırtıp ordunun geçeceği yolları g en altına alırlardı. Elde ettikleri esirl den düşman hakkında bilgi alırlar, as orduya yiyecek kaynakları araştırırlard Akıncılar 1595 yılına kadar sürmüş, bu tarihten sonra yerlerini Kırım Hanlığı kuvvetleri almıştır. İlk akıncı komutanı Evrenos Bey'dir. Daha sonra Mihailoğulları, Malkoçoğlu, Turhan Bey akıncıları büyük ün kazanmıştı. Akıncılar savaşta ele geçirdikleriyle yaşarlardı.

Bir akıncı kolu

Akıncılar Adıyaman'ın Kâhta ilçesinin bucaklarından. 13 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 8171, merkezinin nüfusu 876'dır. Eski adı Tokariz'di.

Akıncılar Sıvas'ın Suşehri ilçesinin bucaklarından. 37 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 14 758 merkezinin nüfusu 2 822'dir. Eski adı Ezbider'di.

akıncı müfrezeleri Tar. Kurtuluş Savaşı'nda Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem Bey (İ. Ethem Akıncı) tarafından kurulmuş millî kuvvetlere verilen ad. Bir buçuk yıl kadar işgal bölgesi içinde düşman kuvvetleriyle çarpışarak yararlık göstermişlerdi.

akındırık i. Reçine. [Résine — Resin]

Akın, Osman Nihat (1905-1959) Türk bestecisi. İstanbul'da doğmuştur; yazar Ahmet Rasim'in torunudur. Müzik terbiyesini ailesinden almış, 12 yaşında piyano çalmaya, daha sonraları da Türk müziği alanında besteler yapmaya başlamıştır. Halk tarafından sevilen bir besteciydi.

akhardal

akıntı i. ★ 1. Hava ya da suyun bir yere

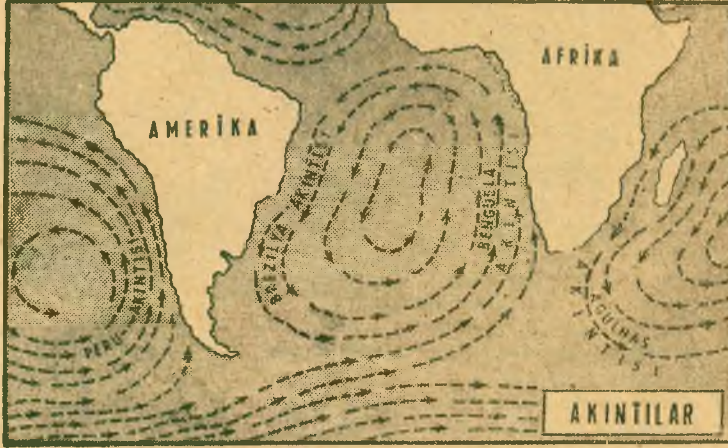

Elektrik Akımı

Elektrik kaynağına bağlanan bir ampulden elektrik akımı geçer. Akımın yönü, (+) kutuptan (—) kutba doğru kabul edilir. Aslında, elektrik akımını doğuran elektron akımı, (—) kutuptan (+) kutba doğrudur.

doğru akması, akım, cereyan. [Courant — Current] ★ 2. Bir hastalıktan dolayı vücudun bir tarafından sulu madde akması. esk. Seyelan. [Eucoulement — Discharge] ★ 3. Mim. Eğiklik, meyil. [Pente — Slope]

Akif Paşa, Bozoklu Mehmet (1787-1845) II. Mahmut devri vezirlerinden. Daha çok edebiyat alanındaki çalışmalarıyla tanınmıştır. «Tabsıra» adında siyasî bir eseri ile «Adem Kasidesi» ve hece vezniyle yazılmış «Mersiye» si vardır.

DENİZLERDEKİ AKINTILAR İÇİNDE, YOLLARI BELİRLİ OLANLAR ÇOKTUR. BUNLAR, OKYANUSLAR İÇİNDE DİĞER SULARDAN SANKİ BİR SINIRLA AYRILIR. BUNA EN İYİ ÖRNEK DE ATLAS OKYANUSU'NDAKİ AKINTILARDIR. İKİ AYRI DÜZENDEKİ AKINTILARDAN KUZEYDEKİ GOLF STREAM VE KANARYA, GÜNEYDEKİ İSE BREZİLYA VE BENGUELA AKINTISIDIR. KUZEY AKINTILARI, BATIDAN DOĞUYA, GÜNEY AKINTILARI DA DOĞUDAN BATIYA GİDER. BURDA EKVATOR SULARININ SICAKLIĞI KADAR RÜZGÂRLARIN DA ETKİSİ GÖRÜLÜR.

Bozoklu Mehmet Akif Paşa

akıntılar Coğ. Deniz sularının yer değiştirmesi. Ya tuzluluk ve yükseklik farkından, ya sürekli rüzgârlardan, ya da gelgit olayından doğarlar. Tuzluluk ve yükseklik farkından doğan akıntılar buharlaşma yoluyla su kaybetme yüzünden tuzluluk dereceleri azalan boğazlarda (Çanakkale, İstanbul) görülür. Sürekli rüzgârlardan doğanlar okyanuslardaki büyük akıntılardır. İki yarım kürede kuzey doğu ve güney doğudan Ekvator'a doğru sürekli olarak ve yön değiştirmeden esen Alize rüzgârları, okyanus sularını sürükler ve akıntılar yaratır. Bir de dipten giden akıntılar vardır. Onlar da diğerlerinin sonucu olarak doğar.

akışkan s. Fiz. Sıvı ya da gaz halindeki cisimlerin kendilerine özgü bir şekillerinin olmaması ve içinde bulundukları kabın şeklini almaları özelliği. Bu özelliği taşıyan cisimlere de akışkan cisimler denir. Yalnız akışkanların mekaniğini inceleyen bir bilim dalı vardır. (Bak. aerodinamik, hidrodinamik.) esk. Seyyal.

akıtma i. ★ 1. At, öküz gibi bazı hayvanların alınlarından burunlarına doğru uzanan beyaz leke. ★ 2. Yassı kadayıfa benzer bir çeşit tatlı.

akıtmak f. Bir sıvının akmasını sağlamak, ya da buna meydan vermek, dökmek. [Faire couler — Make or let flow]

akide Ar. i. İnanç, inanılan şey. esk. İtikat. [Foi, croyance — Religious faith, creed]

akide şekeri b. i. Ağdadan yapılmış, renkli, katı şekerleme.

akifer Jeol. (su taşıyıcı) Pompalı kuyuları ve tabiattaki kaynakları besliyecek kadar su iletebilen jeoloji oluşu, yapısı. Akifer hem bir mecra hem de bir hazne ödevini görür.

Akif Paşa, Kalkandelenli Mehmet (1822-1894) Nazırlık ve valilik yapmış, edebiyatla da uğraşmıştır. Son olarak Akdeniz adaları valiliğinde bulunmuştur. Türkçe, arapça ve farsça yazılmış şiirleri vardır. Şair ve vezir Reşit Akif Paşanın babasıdır.

akik Ar. i. Jeol. SiO_2 bileşiminde bir mineral. Çok zaman lavların ve volkanik kayaların içindeki boşluklarda bulunur. Yapısı çeşitli renkte paralel şeritler halindedir. Akikten yüzük taşı, düğme ve süs eşyası yapılır.

akil Ar. s. Aklı başında olan, akıllı, uslu: Akil isen açma sırrın dostuna, dostunun dostu vardır, o da söyler dostuna. [Sensé — Wise]

akil Ar. s. Yiyen, yiyici. [Qui mange, qui se nourrit — Eater]

âkilâne Far. zf. Akıllıya yakışır yolda. Akıllıca. [Intelligemment — Intelligently]

akil baliğ b. s. Döl vermek yetikliğine eren, ergin, yetişmiş. [Adulte]

Âkil Muhtar Bak. Özden.

âkilülhaşayiş Ar. b. s. Ot ile beslenen, otçul. [Herbivore]

akilülkül Ar. b. s. Hem et, hem ot yiyerek beslenen, hepçil.

âkilüllühum Ar. b. s. Et yiyerek beslenen, etçil. [Carnivore]

akim Ar. s. Kısır, başarısız. [Sterile, infructueux — Sterile, barren]

akis, - ksi Bak. yankı.

akit, - di Ar. i. ★ 1. Bağıt. ★ 2. Nikâh. [Contrat, mariage — Treaty, marriage, contract] ★ 3. Huk. Borçlar Kanunu'nun 1. maddesine göre tarafların birbirine uygun irade beyanlarıyla doğan ve onlara karşılıklı borçlar yükleyen anlaşma. Akitler, tek taraflı, çok taraflı, iki tarafı ola-

bilir. Aki e taraf olan şahsa âkit denir. Akit yapı rken mevcut kusur : Âkit taraflardan irinin karşı tarafın irade beyanını sak tlayan kusuru. Akit yapma zorunluluğu : Bir .kanun hükmünün ya da bir idarî asarrufun kişiyi bir akti kabul zorunda rakması. Meselâ, PTT, teslim edilen . bi eşyayı ulaştırmak zorundadır. Akit yeri anunu : Hukukî bir işlemin yapıldığı ülk nin kanunu. Ters hüküm olmadıkça ,ya an akit, yapıldığı yerin kanununa bağl ır.

kit Ar. s. A deden. Bir bağıntı yapanlardan her biri. [Contractant — Contracting party]

Akitanya Ha ası (Fransa) Güneyde Pirene dağları, d ğuda Masif Santraller arasında kalıp aronne nehri ve kolları tarafından su nan bir havza. İç kısımları, özellikle a arsu vadileri zengin bir tarım bölgesidir. Buğday, üzüm, mısır, tütün yetişir. Ba lık ve şarapçılık alanlarında çok ünlü r (Bordeaux şarapları). Bordeaux ve oulouse önemli şehirleridir.

Akkâ (İsrail) Akdeniz kıyısında 21 000 nüfuslu bir hir. Cezzar Ahmet Paşa 1799 yılında bu ehirde Napoléon Bonaparte'ın ordusuyla avaşmıştır.

Akkalar Afrik 'da Beyaz Nil'in bataklık bölgesinde ya yan cüce zenciler. Erkeklerinin ortala a boyu 1.38'dir. Bunlara «Tikki Tikki» denir.

akkâm Ar. i. Tar. Eskiden Hicaz'a «Sürre» gönderilirk n alayın hizmetinde bulunanlara deni i. İstanbul'da dümbeleklerle dolaşıp ba şiş toplarlardı.

akkan b· i. B . Lenf.

akkavak b. i. Bak. akçakavak.

Akkefal b. i. azan balığı familyasından, bir tatlı su ba ğı. [Alburnus — Muge, grey - mullet]

Akkerman (Ç atea Alba) Romanya'da, Karadeniz kıy ında bir liman. 1484'den sonra yüz yıla yakın bir süre Osmanlı yönetiminde ka mıştır. 1826'da burada imzalanan Osma ı - Rus antlaşması ile Ruslar'a Karad niz'de savaş gemisi bulundurma hakkı nınmıştır.

Akkışla Kays i'nin Bünyan ilçesine bağlı bir bucak. 2 köyü ile birlikte 9 244, merkez kasaba nın ise 2 300 nüfusu vardır.

akkor b. s. . Aşırı ısıtılarak kızgın hale getirilmiş. kkor haline gelen cisimler ışık verir. ızgın demir, elektrik ampulü içinde ince teller gibi. esk. Nârıbeyza [Incandesce t]

Akkoyunlular Bayındıriyye) XIII. ve XIV. yüzyıllar a sında doğudan batıya doğru göçen büy Türk uluslarından birinin adı. Akkoy lular önce Erzincan ve Sivas dolaylar a yerleşerek yavaş yavaş yayılmışlar ve Hazar denizinden Basra körfezine, Diy bakır'dan Horasan'a kadar uzanan büy k bir imparatorluk kurmuşlardı. Onlar birlikte doğudan gelen Karakoyunlular da Dicle ve Fırat boyunda yerleştiler. Bu iki ulus hemen hemen sürekli olarak savaş halinde yaşamıştır. Akkoyunlu soyunun başı Tur Ali Bey'dir. Onun torunu olan Karayülük Osman Bey devletin kurucusu sayılır. Bu devlete soylarından gelen Bayındır adına uygun olarak Bayındıriyye Devleti de derler. Akkoyunlular'ın en kudretli zamanı Uzun Hasan devridir. Fatih Sultan Mehmet zamanına rastlar. Uzun Hasan, Fatih'le üç defa çatışmış, 1473'de Otlukbeli savaşında büyük bir bozguna uğramıştı. Diyarbakır'da bulunan başkentini bu bozgundan sonra Tebriz'e geçirdi. Akkoyunlular, Osmanlı savaşlarıyla zayıflamıştı. Ama, bu devlete son darbeyi vuran İran Safevi hükümdarı Şah İsmail'dir. Şah İsmail'in annesi Alemşah, Uzun Hasan'ın kızıydı. Akkoyunlular Devleti 1508 tarihinde ortadan kalkmıştır.

Akköy Aydın'ın Söke ilçesine bağlı 7 köylü bir bucak. Bucağın köyleriyle birlikte nüfusu 10 569, merkezinin nüfusu 1 138'dir. İyonya'nın ünlü şehirlerinden Miletos'un harabeleri bucak sınırları içindeki Balat köyü yakınındadır.

akkuyruk b. i. Lezzet vermek için çay harmanına katılan akçıl bir çay.

akla karayı seçmek b. f. Çok zahmet çekmek.

aklamak f. Birinin suçsuz ya da borçsuz olduğu hükmünü vermek, temize çıkarmak. esk. Tebriye etmek, ibra etmek. [Acquitter]

aklan i. Coğ. Bir dağın alçalıp giden yanları.

aklanmak f. Beyazlanmak, temizlenmek. Temize çıkarmak. esk. Beraet etmek, teberri etmek.

aklen Ar. zf. Akıl yoluyla, akılca. [d'Après la raison — Reasonably, intelligently]

aklıevvel Ar. b. s. ★ 1. Yaradılıştan çok akıllı olan. [Intelligent inné — Brilliant] ★ 2. Tanrı. [Sagesse divine — Divine wisdom]

aklıselim Ar. b. i. Sağduyu. [Bon sense — Common sense]

akordeon

akrep

aklî Ar. s. Akılla ilgili, ussal. [Rationnel — Mental]

aklimatizasyon İng. i. Hek. Bir yaratığın değişen ve yenilenen dış çevre koşullarına kendini uydurması. Beden ve yaşama fonksiyonlarını ona göre ayarlamaya uğraşması. Çevre çok çabuk değişirse, bu ayarlama güç ve sert olur ve kimi zaman hayatın devamını önler.

akliyat Ar. ç. i. Akıl yolu ile kazanılan bilgiler. Ussal bilimler. [Science basée sur la raison — Matters solved by reasoning and not by tradition]

akliye Ar. i. Akıl hastalıkları. [Maladies mentales — Mental diseases]

akmadde b. i. Anat. Merkez sinir sisteminin iki çeşit temel dokusundan biri ; beyinde iç bölümde, omurilikte kabuk bölümündedir ; sinir hücresi uzantı ve liflerinden, onları koruyup, besleyen özel destek hücrelerinden oluşmuştur. esk. Cevheri ebyaz.

akmak f. ★ 1. Sıvı ya da kum gibi bir maddenin, aşağı inmesi. Daha yüksek olan bir yerden aşağı doğru gitmek. [Couler — Flow] ★ 2. Aşağı, ya da yere düşmek. [Tomber en bas] ★ 3. Argo. Çarçabuk sıvışmak. [Se faufiler] ★ 4. Birbiri arkasından ve bol miktarda gelmek. [Couler] ★ 5. Bir kumaşın eskiyip erimeye başlaması. [Se filer — To become frayed or unravelled]

akman s. Temiz, iffetli. [Propre, chaste — Clean, chaste]

Akmesçit (S.S.C.B.) Kırım'ın başkenti, 203 000 nüfuslu bir şehir. Kırım hanları zamanında kurulmuş, 1786'da Rus'ların eline geçmiştir. Şimdiki adı Simferopol'dur.

akmika Jeol. (Muskovit) Gri beyaz ve açık sarı renkli, bazan kahve rengi ve yeşil bir mineral. Dilinimi çok iyidir. Manyetik, metamorfik ve bazı tortul kayalarda bulunur. Urallar'da, Doğu Afrika'da, Doğu Hindistan'da, Kanada'da işletilir.

Aknar, Hamdi Suat (1873-1936) Batı bilim çevrelerinde köklü bir eğitimden geçtikten sonra, ülkemizde genel ve anatomik patoloji dallarını kurmuş ve geliştirmiş, bilimsel incelemeleri yabancı yayınlarda dikkati çekecek değere erişmiş, Darülfünun devrinde, otuz yıla yakın hocalık yapmış ünlü hekim. Kanserle savaş konusunun öncülerinden, bu konu ile ilgili derneğin kurucularındandır.

akne Hek. Deride, yağ bezlerinden ya da kıl diplerinden iltihapla başlayan, daha çok yüzde olan ufak apsecikler. İçinden irin çıktıktan sonra çoğunlukla iz bırakır. Değişik nedenleri (Sindirim bozuklukları, hormon dengesizlikleri v.b.) vardır ; büluğ çağında olanlarına ergenlik denir. Bak. ergenlik.

akomodasyon Bak. uyum.

akompanye Müz. Bir sese ya da melodiye aletle katılma ; eşlik etme.

akonitin Fr. i. Hek. Boğanotundan çıkarılan ve hekimlikte kullanılan zehirli bir madde.

akont Fr. i. Bir borç karşılığı olarak ilerde hesaplaşmak üzere yapılan ödeme.

akordeon Fr. i. Armonik gibi körüklü bir el çalgısı.

akordetmek b. f. Müzik aletlerinin seslerini ayarlamak, düzenlemek. [Accorder — To tune a musical instrument]

akort Fr. i. ★ 1. Müzik aletlerinde sesin ayarı. ★ 2. Uyumu sağlamak için yararlanılan ses gruplarından her biri.

Akova Sapanca gölünün doğusunda, Adapazarı şehrinin bulunduğu ovanın adı. Adapazarı ovası da denir. Deniz yüzünden 35 m. yüksekliktedir ve toprağın verimliliği bakımından Türkiye'nin en zengin bölgelerinden biridir.

Akören Konya'nın Çumra ilçesi bucaklarından. 12 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 10 095, merkezinin nüfusu 3 673'dür. Eski adı Akviran'dı.

Akpazar Tunceli'nin Mazgirt ilçesinin bucaklarından. 22 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 7 911, merkezinin nüfusu 1 621'dir. Eski adı Çarsancak'dı.

Akpınar Malatya'nın 8 278 nüfuslu merkez ilçe bucağı. Bucağın 13 köyü vardır. Bucak merkezinin nüfusu 918'dir. Eski adı Karıcık'dı.

Akpınar Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı 20 köylü ve 7 994 nüfuslu bir bucak. Bucağın merkezi 487 nüfuslu Kızıldikme köyüdür.

akraba Ar. ç. i. Hısım, hısımlar. Aynı kandan gelen ya da evlenme sonunda birleşenlerin arasındaki yakınlık. Genel olarak üçe ayrılır : 1° Kan yoluyla akrabalık. Abla, kardeş, ağabey, baba, anne, amca, teyze gibi çeşitleri vardır. 2° Evlenme sonunda doğan akrabalıklar. Gelin, damat, baldız, görümce, bacanak, kayınpeder, kayınvalide, kayınbirader, elti, yenge, dünür gibi çeşitleri vardır. 3° Kanunun tanımladığı akrabalık. Analık, babalık ve evlâtlık kanunla belirtilmiş akrabalıklardır. Bunların kendilerine göre sorumlulukları ve yetkileri vardır. [Parents — Relatives]

akran Ar. ç. i. Yaş ve işçe eş ve benzer olanlar. Taydaş, ögür. [Egaux, pairs — Equals, contemporaries, companions]

akrani Hek. Ana rahminde döl gelişmesi aksaklığı sonucu olarak kafatasının olmaması.

akreditif Fr. i. Bir alım satım aktinde, alıcının, akdin yerine getirilmesi için, bir bankayı para ödemeye yetkili kılması. [Accreditif — Letter of credit]

akrep Ar. i. Zo. ★ 1. Sıcak ve nemli yerlerde yaşayan kuyruğu zehirli böcek. ★ 2. Ast. Zodyak üzerinde terazi ile yay burçları

arasında bulunan bir burç. [Scorpion — Scorpion]

akrobasi Fr. i. Cambazlık.

akrobat Fr. i. Cambaz.

akromatopsi Yun. i. Bak. renk körlüğü.

akromegali Hek. Hipofiz salgı bezinin, başta kemikler ve kaslar olmak üzere organların büyüyüp gelişmesini sağlayan hormonunun, gelişme yaşından sonra da salgılanması sonucu olarak ellerin, ayakların, çene, burun gibi uzantılı beden bölgelerinin düzensiz olarak büyüyüp uzaması. Boyları 2 m. yi bulan ve aşan insanların çoğu böyle bir hormon düzensizliği ve beden gelişmesi kusuruna sahiptirler.

Akron (A.B.D.) Ohio bölgesinde, kauçuk endüstrisiyle tanınmış 290 000 nüfuslu bir şehir.

akropolis Yun. i. Eski Yunan kentlerinde, tapınakların bulunduğu iç kale.

Akropolis Eski Atina'nın hisarı. Efsaneye göre Kekropia da denir. Akropolis tepesinin, denizden yüksekliği 150, uzaklığı 5 000 metredir. İlk çağlarda, ilk Attika krallarının hisarı, saraylarının yeri olan tepe, zamanla kutsallaşıp sadece bayram ve din törenleri için kullanılan bir yer oldu. Akropolis'deki ünlü yapı ve heykeller şunlardır: Giriş, yani Propylaia. Athena Nike, Athena Parthenon tapınağı, Athena Promakhos'un 7 metre boyunda bronz heykeli. Hisar tanrıçasının 12 metre boyunda Altın - fildişi tapım heykeli, Erekhtheion, Koreler, ve ayrı ayrı zamanlarda tanrılara dikilmiş taş ve tunçtan sayısız heykeller.

akrostiş Fr. i. Her mısranın ilk harfi sevgilinin ya da övülen kişinin adının bir harfini gösteren bir şiir türü. esk. Teşvih, istihraç.

aksa i. Bir iş yapılırken hiç beklenmeden ortaya çıkarak o işi geri bıraktıran engel. Aksaklık. Arıza. [Accroc, difficulté]

aksâ Ar. s. En uzakta bulunan, en sonda bulunan. [Extrême — Most distant]

aksak s. ★ 1. Aksayan, topal. ★ 2. mec. İyi gitmeyen. ★ 3. Doğu müziğinde bir usul. [Boiteux — Lame, limping]

aksakal b. i. Bir köyün ya da mahallenin sayılan ihtiyarlarından her biri. [Ancien du village — Village elder]

aksaklık i. Topallık. [Claudication — Lameness, limping]

Aksal, Sabahattin Kudret (Doğ. 1920) Şair ve yazar. Şiirlerinde yaşama sevincini işledi, hikâye ve oyunlarında ruh incelemeleri yaptı. Hikâyelerini «Gazoz Ağacı» ve «Yaralı Hayvan» kitaplarında topladı. Oyunları çeşitli tiyatrolarda oynanmaktadır.

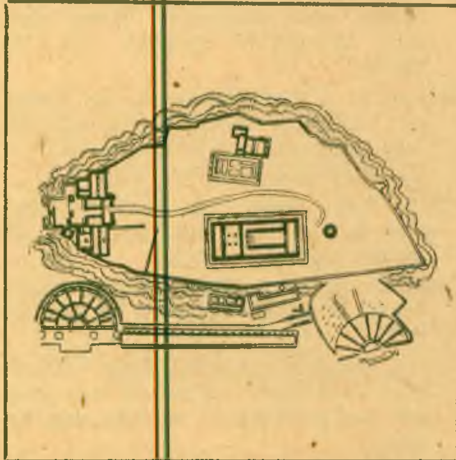
aksam Ar. ç. i. Kısımlar, bölükler, parçalar. [Portions, parties, divisions — Parts]

aksamak f. ★ 1. Hafifçe topallamak. [Boiter — Limp, falter] ★ 2. Bir işin engele uğraması. [Etre remis — Defered, postponed]

aksan Fr. i. Bak. vurgu.

Aksaray Niğde'nin ilçelerinden. Yüzölçümü 6 232 km.², nüfusu 135 505'dir. 147 köyü vardır. Merkezin nüfusu 24 220'dir. Tahıl, her çeşit sebze ve meyva yetişir. Hayvancılık ve dokumacılık da yapılır. Melendiz çayı şehrin ortasından geçer. Her taraf bağlık bahçeliktir. Yakınındaki şehirlere karayolu ile bağlıdır. Ankara - Adana asfaltı şehrin 6 km. yakınından geçer. Yolları üzerinde eski han ve kervansaraylar vardır. Sultanhan da bunlardan biridir. Fatih Sultan Mehmet, buradan getirttiği ahaliyi İstanbul'da şimdiki Aksaray semtine yerleştirmişti.

aksata Ar. i. Alışveriş. «ahzüita» dan bozma bir sözdür. [Commerce — Buying and selling]

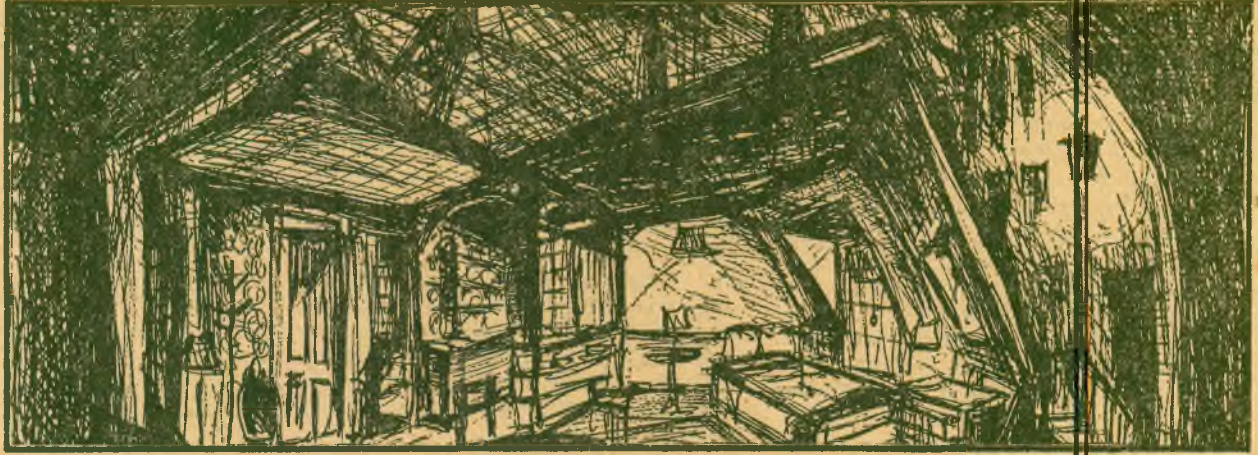

Atina'daki Akropolis'in plânı ve görünüşü

aksatmak f. Aksamasına sebebolmak. [Retarder, accrocher — Hinder, delay]

akse Fr. Hek. Zaman zaman ortaya çıkan aynı cinsten hastalık nöbeti. Nöbet.

Akseki Antalya'ya bağlı bir ilçe. Yüzölçümü 2 409 km², 52 köyü ile birlikte ilçenin nüfusu 26 494, merkez kasabasının ise 2 068'-

aksesuvar ve dekor eskizi

dir. Güney Toroslar'ın yamacında ve Antalya'nın 170 km. doğusunda olan kasaba eski olmasına rağmen gelişememiştir. İlçenin toprakları verimsizdir. Ormancılık, hayvancılık ve ev dokumacılığı yapılır. Roma devrinde kasabanın adı Marala'ydı. yakınlarında Romalılar'a ve Selçuklular'a ait eserlerin kalıntılarına rastlanır. Antalya - Konya şosesi kasabanın içinden geçer.

Akseki, Ahmet Hamdi (1887-1951) Türk din bilgini. Akseki'nin Güzelsu bucağında doğdu. İstanbul Fatih Medresesi'ni, İlâhiyat Fakültesi'ni bitirdi. Medresede müderrislik, Millî Mücadele sırasında Ankara'ya geçerek öğretmenlik yaptı, Şer'iye Vekâleti'nde çalıştı, Darülfünun'da profesörlük yaptı. Diyanet İşleri'nde çeşitli görevlere atandı, Başkanlığa kadar yükseldi. 1947'den ölümüne değin başkanlıkta kaldı. İslâm dini konusunda birçok kitabı basılmıştır.

Aksel, İhsan Şükrü (Doğ. 1900) Akıl ve sinir hekimliğinin bilimsel temellerde gelişmesine, toplum içinde etkili olmasına çalışmış, beynin yapı özellikleri ve akıl-ruh hastalıklarının tedavi olanakları konusunda 210'dan fazla bilimsel yayını ile bilim dünyasına adını kabul ettirmiş bir araştırıcı ve hekim. İleri yaşlardaki beyin değişiklikleri, sinir sistemi, bakımından kuduzun özellikleri ve deneysel beyin tümörleri konularında yerli ve yabancı bilim dergilerindeki yazıları, adının bu konularındaki kitaplara alınmasını sağlamıştır. 1940'dan bu yana İstanbul Üniversitesi Psikiyatri profesörüdür. Lejyon donör nişanının şövalye derecesini almıştır.

akselarasiyon Bak. ivme.

aksesuvar Fr. i. ★ 1. Bir şeyi tamamlayan parça, yedek parça. ★ 2. Katılan, eklenen şey. ★ 3. Tiyatro ve sinemada konunun gerektirdiği ölçüde kullanılan ve bir sahne içinde yer alan çeşitli eşya.

aksesuvarcı Fr. i. Tiyatro ya da sinemada aksesuvarın, yapıma uygun biçimde sağlanmasından ve bakımından sorumlu olan görevli.

aksetmek Ar. T. f. ★ 1. Yankılanmak. ★ 2. Bir yere vurmak, yansılanm... ★ 3. Ters çevirmek. ★ 4. Ulaştırılma... duyurulmak.

aksırık i. Burun zarlarının ...gıcıklanması sonunda ağız ve burundan ...ksürük gibi sesli ve hızlı bir nefes çıkm...sı. [Eternuement — Sneeze]

aksırmak f. Hapşırmak. [...ternuer — To sneeze]

aksi Ar. s. Ters, inatçı. [...ontraire, opiniâtre — Contray, stulbor...]

aksilenmek f. Birine karşı ...ers davranmak. [Contrarier quelqu'un — ...o show resentment]

aksilik i. Terslik, inatçı... [Contrariété, mauvais augure — Obsti...ancy]

aksine zf. Tersine. [Au Co...traire — On the contrary]

aksiseda Ar. b. i. Yankı. [...cho — Echo]

aksiyom Yun. i. Man. Apa...klığı herkes tarafından kabul edilen ...nerme. Bilginin belli başlı ilkelerine de ...azan bu ad verilirse de, asıl aksiyoml...r matematikteki aksiyomlardır. Bilginin t...mel ilkeleri olan «özdeşlik» ve «çelişmezli...» ilkeleri matematik aksiyomların tem...idir. Esk. Mütearife.

aksiyon Fr. i. ★ 1. Hisse se...di. esk. Esham. ★ 2. Eylem, hareket, d...ranış, değişiklik yapabilecek düşünce ya ...a hareket. ★ 3. Bir oyuncunun sahnedek... hareketi.

Akson Yun. i. Anot. Sinir ...ücresinin uyarımını ileten ve sinir lifle...nin ekseni olan plazma uzantısı.

aksöğüt b. i. Bot. Söğütgille...den, soyulan kabukları eczacılıkta kullan...n bir söğüt çeşidi.

aksu i. Hek. Gözde merceksi ...ismin saydamlığını (şeffaflığını) kaybed...rek ağarmasından ileri gelen körlük, a...basma. esk. Katarakt.

Aksu İsparta'nın Eğridir i...esinin bucaklarından. 16 köyüyle birlikt... bucağın nüfusu 10 078, merkezinin nüfus... 1 740'dır. Eski adı Anamas'dı.

Aksu Akdeniz'e akan bir ır...ak. Isparta yöresinden gelir, Antalya'nı... doğusunda bataklık bir ağızla denize ...ökülür. 180 km. uzunluğundadır.

Aksungur b. 1. Doğan, atmaca türünden bir çeşit kuşa verilen ad. Erkek adı olarak da kullanılmıştır. Türk tarihinde Aksungur adını taşıyan ünlü kişiler bulunmaktadır. Selçuk komutanlarından biri olan, Haçlılar'a karşı yapılan savaşlarda yararlıkları görülen Aksungur'la, Orhan Bey'in değerli komutanlarından biri olan Aksungur, bunların en tanınmışlarıdır.

aksülâmel Ar. b. i. Bak. tepki. [Réaction — Reaction]

aksülümen b. i. Kim. Civa ve klor bileşimi olan beyaz renkte, çok zehirli bir toz. esk. Süblime.

akşam i. Gündüzün son ve gecenin ilk saatleri. [Soir — Evening]

akşama sabaha zf. Pek yakında. [Très prochainement — Very shortly, at any moment]

akşamcı s. ★ 1. İşini akşamdan ya da akşamları yapan kişi. [Worker on a night shift] ★ 2. Her akşam içen içki düşkünü. [Pochard]

akşamlamak f. ★ 1. Gününü bir yerde, ya da bir işte geçirip akşamı bulmak. ★ 2. Akşamı bir yerde geçirmek. [Passer les soirées quelque part — To pass the night at a place]

akşamleyin zf. Akşam saatlerinde. [Vers le soir — In the evening]

akşamlık s. Akşama özgü. [Particulier au soir — Particular to evening]

akşam üstü zf. Güneşin battığı sıralarda. [Pendant la couchée soleil]

Akşar Bitlis'in Hizan ilçesinin bucaklarından. 5 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 3 470, merkezinin nüfusu 778'dir. Eski adı Hafik'di.

Akşar Erzurum'un Şenkaya ilçesi bucaklarından. 25 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 11 439, merkezinin nüfusu 659'dur. Eski adı Kosor'du.

akşar s. Hek. Doğuştan deri, kıl ya da gözlerinde boya maddesi bulunmayan.

Akşehir Konya'nın ilçelerinden. Yüzölçümü 1 442 km², bucak ve köyleriyle birlikte 74 592'dir. Şehrin nüfusu 25 308'dir. Akşehir gölüne dökülen Akşehir çayının üzerinde kurulmuştur. Tahıl, baklagiller ve pancar ekilir. Hayvancılık yapılır. Konya - Afyon karayolu ve demiryolu üzerinde olan şehrin tarihi eski devirlere uzanır. Selçuklular'dan kalma Taş Medrese ve mescidi, İmaret Camisi, Yıldırım Beyazıt Camisi ve Nasreddin Hoca'nın türbesi vardır.

Akşehir Gölü Akşehir ilçesinden bir saat kadar uzakta bir göl. Yüzölçümü 105 km.² ise de, etrafındaki bataklıklarla beraber 260 km.² yi bulur. Suyu biraz tuzlu olmakla beraber tatlı sayılır. Derinliği 4 - 5 m. arasındadır. Balığı boldur.

Akşemsettin, Şeyh Mehmet (1390-1459). Fatih devrinin büyük mutasavvıflarından. Şam'da doğmuş, İstanbul'un fethinde bulunmuş, askerin maneviyatını yükseltmekte büyük gayret harcamıştır.

Akşit, Mehmet Ebubekir (Ölm. 946) Mısır ile Suriye'de Akşitoğulları Devleti'nin kurucusu. Babası Tonguç bir Türk beyi ve Abbasi halifelerinin Şam valisiydi. Akşit Mısır valisi olunca 935'de bağımsızlığını ilân etti. Ölünce ayni soydan olan dört kişi yeni hükümdarlığı sürdürdü.

aktar i. Mahalle arasındaki dükkânında ufak tefek çeşitli eşya satan. Bu kelime, eskiden kokulu, baharlı şeyler satan ve şimdiki eczacıların işini görenin arapça adı olan «attar» dan bozmadır. [Mercier — Dealer in small wares]

aktarma i. ★ 1. Yolculukta tren ya da vapur değiştirmek işi. [Transbordement — Change (of train), transhipment] ★ 2. Bir maddeyi bir kaptan ötekine geçirme. [Transvasement]

aktarmak f. ★ 1. Bir yerden ya da kaptan başka bir yere ya da kaba geçirmek. [Remanier la toiture — To transverse] ★ 2. f. Damın kiremitlerini düzeltmek. [Remanier la toiture — To reatile a roof] ★ 3. Bir eserden parça almak. [Fig - citer — To Quote]

aktavşan b. i. Kumlu kırlarda yaşayan bir cins iri sıçan. [Mulo — Jerboa]

aktı i. Götürü iş için verilen ücret, el emeği. [Salaire d'un forfait]

aktif Fr. s. ★ 1. Çalışkan. ★ 2. Etkili. ★ 3. Etkin. ★ 4. i. Etken.

aktif metot Öğrencilerin kişisel çalışmalarını ve kendiliklerinden iş yapma yeteneklerini geliştirmeyi sağlayan pedagoji metodu. Bu metot, çeşitli zekâ tiplerini gözönünde bulundurmayı öngörür. Bunun için: 1. Zekâları üzerinde bir yargıya varabilmek için öğrenciler tek tek konuşturulur. 2. Öğretimde filim, televizyon projeksiyon gibi çeşitli araçlardan yararlanılır. Bu metot öğrencilerin kafalarını bilgiyle doldurma yerine, düşünen ve yaratan kafalar yetiştirmeyi amaç bilir. Bu metot, sistematik bir şekilde ilk defa Pestalozzi tarafından uygulanmıştır.

aktinit Yun. i. Kim. Aktinyum, plutonyum,

Akşehir'de Nasrettin Hoca'nın türbesi

amerikyum, toryum, protaktinyum, tunyum, küryum ve berkelyum radyoaktif elemanlarının ortak adıdır.

aktinyum Kim. Radyoaktif bir maden. Atom ağırlığı : 277.

Aktion Yunanistan'da, Adriya kıyısında, Ambrakya körfezinin girişteki burnu. Octavianus Roma egemenliği için, kendi gibi Triumviri'den biri olan Antonius'la Mısır Kraliçesi Kleopatra'nın donanmasını, bu yerin açıklarında büyük bir bozguna uğrattı (M.Ö. 31).

aktivizm Fr. i. Fel. Eylemcilik. Etkincilik. Pragmatizme yaklaşan bir felsefe doktrini. Ondan, gerçeğe, pratik faydadan daha üstün değer vermesiyle ayrılır.

aktör Fr. i. Bak. oyuncu.

aktris Fr. i. Bak. oyuncu.

aktutma b. i. Hek. Albümin işeme.

aktüalite Fr. i. ★ 1. Günün olayı ya da konusu. ★ 2. Si. Bir çeşit haber ve röportaj özelliği taşıyan, yedigün içindeki toplumu ilgilendiren önemli olayları, mümkün olduğu oranda yerinde ve meydana geldikleri sırada tesbit eden kısa metreli filim. Bugün batı ülkelerinden çoğunda, konulu uzun filimden önce bir belge - kültür filmiyle birlikte bir aktüalite filmi göstermek zorunluğu ve geleneği vardır.

aktüel Fr. s. Günlük, şimdiki.

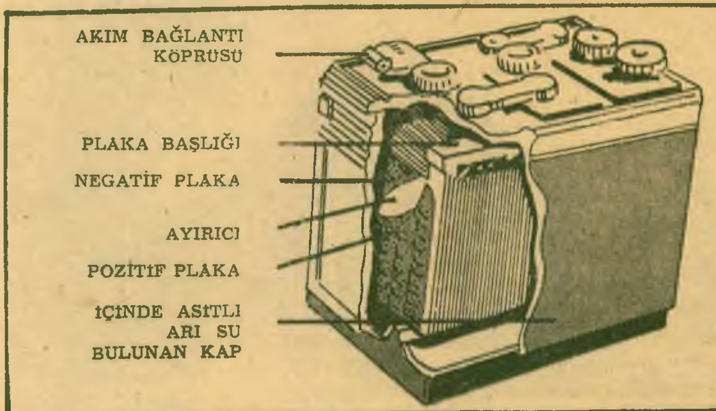
akuple Fr s. Tek. Elektrik motorlarının ya da jeneratörlerinin millerinden, kavrama aracılığıyla, birleştirilmesi ; böyle bağlanmış makine.

akustik Yun. i. ★ 1. Fizik biliminin, sesi inceleyen kolu. ★ 2. Kapalı bir yerde sesin dağılma ve duyulma tarzı. Bazı cisimler sesi yansıtır, bazıları da emer. Bu bakımdan, ses kaynağının yeri, salonun biçimi, büyüklüğü, duvarların, tavanın ve döşemenin yapıldığı malzeme önem taşır. Yalnız bu işle uğraşan akustik mühendisleri, sesin iyi duyulması için önceden hesaplar yapar.

akut Hek. Hadt; hastalığın kısa sürede şiddetle sürmesi.

akümülatör Fr. i. Tek. Elektrik enerjisini depo edip gerekince harcayan cihaz. Kimyasal enerjinin elektrik enerjisine dönüşmesi sonunda, elektrot denen levhaların ucundan, doğru geri m verir. Elektrotlardan biri kurşun, ö irü kurşun peroksittir. Levhalar sülfü ik asit eriyiği içine batırılmışlardır. A ümülatörün uçlarına bir elektrik alıcısı bağlanırsa, akümülatör alıcıdan bir akım geçirir. Bu olaya akümülatörün (kısaca akünün) boşalması (deşarjı) denir. Be bir süre çalışan akü boşalır ; yani ak n vermez olur. Akülerin kapasitesi ampe - saat çarpımı ile ölçülür. Verdikleri ge limin değeri de bellidir, 6 volt, 12 volt g i. Akım vermez olan akümülatör, tekrar oldurulur, yani şarj edilir ; yeniden çalı maya başlar.

akümülâtör

Akvadukt'lar Roma'ya taze suyu dağlardan getiren, su kemerleri. İl kemerleri, Kaligula ve Klavdius, Sabi dağlarından su getirmek için yapmışlar r.

akvam Ar. ç. i. Kavimler. Peuples, nations — Peoples]

akvarel Fr. i. Sulu boya resi .

akvaryum Lat. i. Suda yaşaya n hayvanları ve bitkileri, tabiatta olduğu gibi canlı olarak korumak için kullanıl n cam kap. Küre şeklinde ya da dört kö olur. Dört köşe olanlar suyun havalan nasını kolaylaştırdığı için daha elverişli r. Akvaryumun sıcaklığını ve içindeki yu, akvaryuma konacak balığın yaşama artlarına uydurmak gerekir. Tropikal b lıklar için suyu belli bir sıcaklıkta sa t tutan, su soğuyunca ısıtan cihazlar k lanılır.

Akviran Bak. Akören.

akya i. Zo. Uskumru famil asından, pulları küçük, 10 - 15 bazen de 5 - 60 kilo gelen bir balık ; Akbalık.

Akyaka Kars'ın Arpaçay il esi buchaklarından. 22 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 15 361, merkezinin nüfusu 1 697'dir. Eski adı Kızılçakçak'dı.

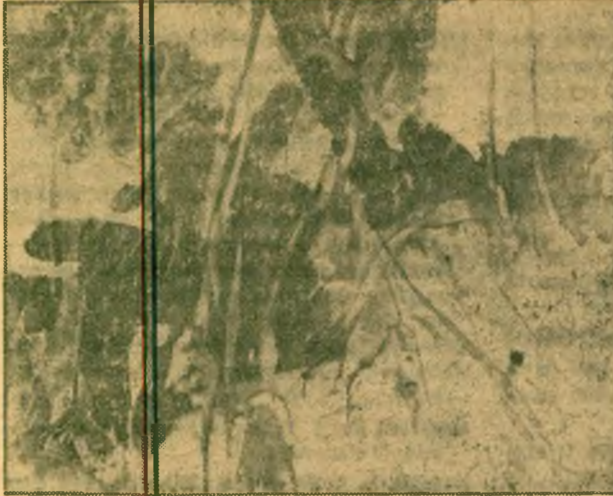
Akyazı Sakarya'nın ilçelerin en. Yüzölçümü 716 km², 3 bucak ve 62 öyü ile birlikte nüfusu 56 545'dir. Mer ezinin nüfusu 9 067'dir. Akova'nın bere etli toprakları üzerindedir. Tahıl, patates tütün yetiştirilir. Kuzuluk madensuyu buradan çıkar. Devlet yoluna 19 km. lik şosesiyle bağlıdır.

Akyurt Ankara'nın Çubuk il esi bucaklarından. 21 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 8 934, merkezinin nüfusu 1'dir. Eski adı Ravlı'ydı.

akyuvar b. i. Anat. İnsanı lаşıcı hastalıklardan korumakla görevl beyaz, çekirdekli kan ve lenf hücreler Çıban bölgelerinde başka hücrelerle b rlikte irin yaparlar.

Akziyaret Urfa'nın merkez esine bağlı bir bucak. 33 köyü ile birlikt bucağın nüfusu 9 526'dır. Merkez olan Gülmen Köyü'nün nüfusu 958'dir.

al s. Parlak kızıl renk. [V rmeille — Red, vermilion]

Max Pöppel'den iki akvarel (suluboya resim)

al i. Düzen, hile, aldatma. Aldatmak. [Ruse — Trick]

Al Kim. Alüminyum elemanının sembolü.

ala s. Karışık renkli, alaca. [Bigarré]

alâ Ar. i. Yükseklik, yücelik. [Hauteur — Height]

âlâ Ar. s. Pek iyi. [Bien, très bien — Very good, alright, excellent]

alabacak s. Ayağı sekili (beyaz lekeli) at. [Balzane — With white socks (horse)]

alabalık

alabalık b. i. Zo. Som familyasından, eti turuncu ve lezzetli, 2 kg. kadar olabilen tatlı su balığı.

alabanda İta. i. Den. Geminin iç yanı.

Alabama (A.B.D.) Kuzey Amerika'da birleşik cumhuriyetlerden biri. Aynı adı taşıyan ve Meksika körfezine dökülen büyük ırmağın suladığı bu bölgenin nüfusu 3 266 900'dür. Merkezi Montgomery şehridir, Birmingham da önemli şehirlerindendir.

alabildiğine zf. Bütün hızıyla [En toute vitesse — To the utmost]

alabros Fr. s. Fırça biçimi dik kesilmiş (erkek saçı).

alabura İta. i. Alabora, deniz teknesinin devrilip ters dönmesi, alt üst olma.

alaca s. ★ 1. Karışık renkli. [Bigarré — Motley] ★ 2. Birkaç renkli dokuma.

Alaca Çorum'un ilçelerinden. Eski adı Hüseyinabat olan ilçenin bucakları ve 101 köyü ile birlikte yüzölçümü 7 168 $km.^2$ dir. Merkezi olan kasabanın nüfusu 829'dur. Tahıl, baklagiller yetişir. Meyvacılık yapılır. Kasaba, Çorum çayına akan Alacadere boyunca kurulmuştur. İl merkezine uzaklığı 51 km. dir. Çorum - Yozgat devlet yolu ilçe topraklarından geçer. Eski eserlerin en önemlisi Haramözü, köyündeki Alacahöyük'dedir.

alaca bulaca s. Çok karışık renkli.

alacağın temliki T. Ar. Huk. Kanunda engelleyici bir hüküm bulunmadıkça, borçlunun rızası gerekli olmaksızın, alacaklının alacağını üçüncü bir şahsa devri. Bu durumda, borçlu borçunu, alacağın devredildiği kimseye ödemek zorundadır.

Alacahan Sivas ilinin Kangal ilçesine bağlı, 21 köylü ve 10 732 nüfuslu bir bucak. Merkezi Malatya şosesi üzerinde 1 457 nüfuslu Alacahan köyüdür.

Alacahöyük Tar. Çorum ilinin güney batısında bulunan eski bir Eti şehri kalıntısına bugün verilen ad. XX. yüzyıl başlarından bu yana Alacahöyük'te yapılan bilimsel kazılarda bu Eti şehrinin kalıntıları ile birlikte Eti uygarlığına ışık tutacak birçok önemli eşya ve eserler de ortaya çıkarılmıştır.

alacak i. Bir hesap ya da işten kalma alınmamış şey. [Créance à recevoir — Money owing, credit]

alacakaranlık b. i. ★ 1. Güneş doğmadan önce ve battıktan sonra, biraz süren yarı aydınlık. ★ 2. Hek. Beynin belirli bölgelerinin yaralanma, sar'a, ya da ruhsal nedenlerden çalışamaması sonunda ortaya çıkan yarı uyku durumu. Uykuya dalarken ve uykudan tam uyanıklığa geçmeden kısa süreli bilinç bulanıklığı da alacakaranlık sayılır. Sar'a hastalığında, nöbetler uzun ya da kısa süreli alacakaranlık olarak, içinde bulunulan durumun sistematik değişimi ile kendini gösterebilir.

alacak davası Huk. Bir alacaklının bu alacağın yerine getirilmesi hususunda borçlu aleyhine açtığı dava.

alacaklı Her hangi bir alacağın sahibi olup, borçludan bu hakkın yerine getirilmesini isteyebilen kimse. esk. Dayin. [Créditeur — Creditor]

alacaklı toplantısı Huk. Borçlunun iflâsı üzerine ya da konkordato halinde, alacaklıların alacaklarının tasfiyesi için tutulacak yol üzerinde tartışmak üzere kanun usullerine uygun olarak yaptıkları toplantılar.

alacak verecek Alış veriş ilişiği. [L'actif et le passif]

alacalanmak f. Alacalı olmak, rengi değişmek, renkten renge girmek. [Devenir bigarré — To change colour]

alacalı s. Türlü renkli. [Bigarré — Piebald]

alacık i. ★ 1. Çadır. [Tente] ★ 2. Çalı çırpıdan yapılma kulübe. [Tente, hutte, cabane — Hut]

Alaçalı İstanbul'un Şile ilçesine bağlı 14 köylü 3 841 nüfuslu bir bucak. Merkezi 194 nüfuslu Haciz köyüdür.

Alaçam Samsun'a bağlı bir ilçe. Yüzölçümü 632 km.², nüfusu 47 117'dir. Kasabanın nüfusu 7 826'dır.

Alaçam Dağı Batı Anadolu'da Dursunbey kasabasının 15 km. güneyinde çok zengin ormanlarla kaplı 1 615 m. yüksekliğinde bir dağ.

Alaçatı İzmir'in Çeşme ilçesine bağlı 5 köyü ve 6 040 nüfusu olan bir bucak. Merkezi olan kasabanın 3 394 nüfusu vardır.

Aladağ Doğu Anadolu'da Van gölünün kuzeyinde yüksekliği 3 255 m. ye varan bir dağ. Murat ırmağı bu dağdan çıkar.

Aladağ Kağızman ile Sarıkamış arasında bir dağ. Yüksekliği 3 134 m. dir.

Aladağlar Toros dağlarının en doğudaki bölümünün adı. 3 734 m. yükseklıktedir. Bolkar dağı ile Aladağ arasında Külek boğazı vardır.

Alâettin Camisi (Konya) XIII. yüzyıl Selçuklu eserlerinden 50 sütun üzerinde durmaktadır. Dört köşeli olup, çatısı düzdür. Bir çok bölümden yapılmış ; sonradan bir bütün halini almıştır. Kuzey tarafta dört köşe bir avlu ve bir türbe vardır. Türbede bazı Selçuklu sultanlarının sandukaları bulunmaktadır.

Alâettin Ertena (Ölm. 1352) Anadolu'da, XIV. yüzyıl başlarında kurulan «Ertana» Beyliğinin kurucusu. Sakalsız, yiğit, çok doğruluk sever bir kişi olduğundan «Köse Peygamber» adıyla anılmıştır.

Alâettin Keykubat, I (Ölm. 1237) Anadolu Selçuklu Devleti'nde bu adı taşıyan üç hükümdar yaşamıştır. Birincisi : 1219'da tahta çıktı. 17 yıl süren devrinde Konya Selçuk Devleti en haşmetli çağına ulaşmıştır.

Alâettin Keykubat, II (Doğ. 1238) Zamanında devlet, egemenliğini kaybeder gibi olmuştu. Hükümdarları, Moğol İmparatoru seçiyordu. Cengiz'in torunlarından Büyük Han'ın emriyle tahta iki kardeş beraber çıktılar ve Alâettin, Büyük Han'ı ziyarete giderken öldü.

Alâettin Keykubat, III 1301'de ölümü üzerine Konya Selçuklu Devleti dağılmıştır.

alageyik

Alâettin Paşa (Ölm. 1333). Osmanlı saltanatını kuran Osman Bey'in büyük oğludur. Şeyh Edebali'nin kızı Balâ Hatun'dan doğmuştur. Daha çok bilim ve dinle uğraştığı için saltanat davasına düşmediği söylenir. Fakat bazı tarihçiler Orhan Bey'in küçüğü olduğunu da söylerler. Orhan Bey zamanında beylerbeyi olmuş ve Çandarlı Kara Halil ile birlikte yeniçerilerden önceki Yaya denen askerlik sınıfının ve bazı idare usullerinin kurulmasında çalışmıştır.

alafranga İta. s. Frenk tarzında, Avrupalıca.

alafrangalık i. Alafranga oluş. Alafranga yaşayış.

alagarson Fr. s. Erkek saçı biçiminde kesilmiş (kadın saçı).

alageyik b. i. Zo. Geviş getiren memelilerin geyikler familyasına bağlı bir cins. Derisi kızlı kahverengi, beyaz benekli ve çok değerlidir. Kısa kuyruklu, boynuzludur. Türkiye, Suriye ve Filistin'de bazı çeşitleri vardır.

Alagöz (Çorum) Bak. Bayat.

Alagöz Dağı Kuzey - doğu sınırımıza yakın yerde, Erivan ile Kars arasında 4 094 m. yükseklikte bir dağ. Arpa çayı ile Aras ırmağı bu dağın eteklerini çevirirler.

alâimisema Ar. i. Bak. gökkuşağı.

Alain, Emile Chartier (1868-1951) Fransız filozofu. Çok somut bir düşünüşle algılanabilir bilgi üzerinde Kant'ın görüşlere yakın bir kuram (teori) geliştirmiştir. Öğretisi, Sartre'ın bazı görüşleri üzerinde etki yapmıştır. Dekartçı bir hümanizma, çok çekici formüllerle dolu renkli üslûbu, onu günümüzde en çok okunan yazarlar arasına sokmuştur. Başlıca eserleri : «Citoyen contre les pouvoirs — İktidarlara Karşı Vatandaş», «Histoire de mes pensees — Düşüncelerimin Tarihi», «Lettre de Sergio sur la philosophie de Kant — Kant Felsefesi Üzerine Sergio'nun Mektubu».

alâka Ar. i. ★ 1. İlgi, ilişik. [Relation — Relationship, interest] ★ 2. Gönül bağı. [Sympathie — Love]

alâkabahş Far. s. İlgilendiren. İlginç. [Interessant — Interesting]

alâkadar Ar. Far. s. İlgili. [Interessé — Interested]

alâkadar olmak b. f. İlgilenmek. Alâkalanmak. [S'interesser — To be interested (in)]

alâkalanmak f. İlgilenmek, gönül bağlamaya başlamak. [S'interesser, sympathiser — To be interested, to love]

alâkalı s. İlgili. [Interessé — Interested]

alakarga b. i. Zo. Tüylerinde alacalık bulunan bir çeşit iri karga.

alakart, - tı Fr. Yemek listesinden seçerek beğendiğini yemek.

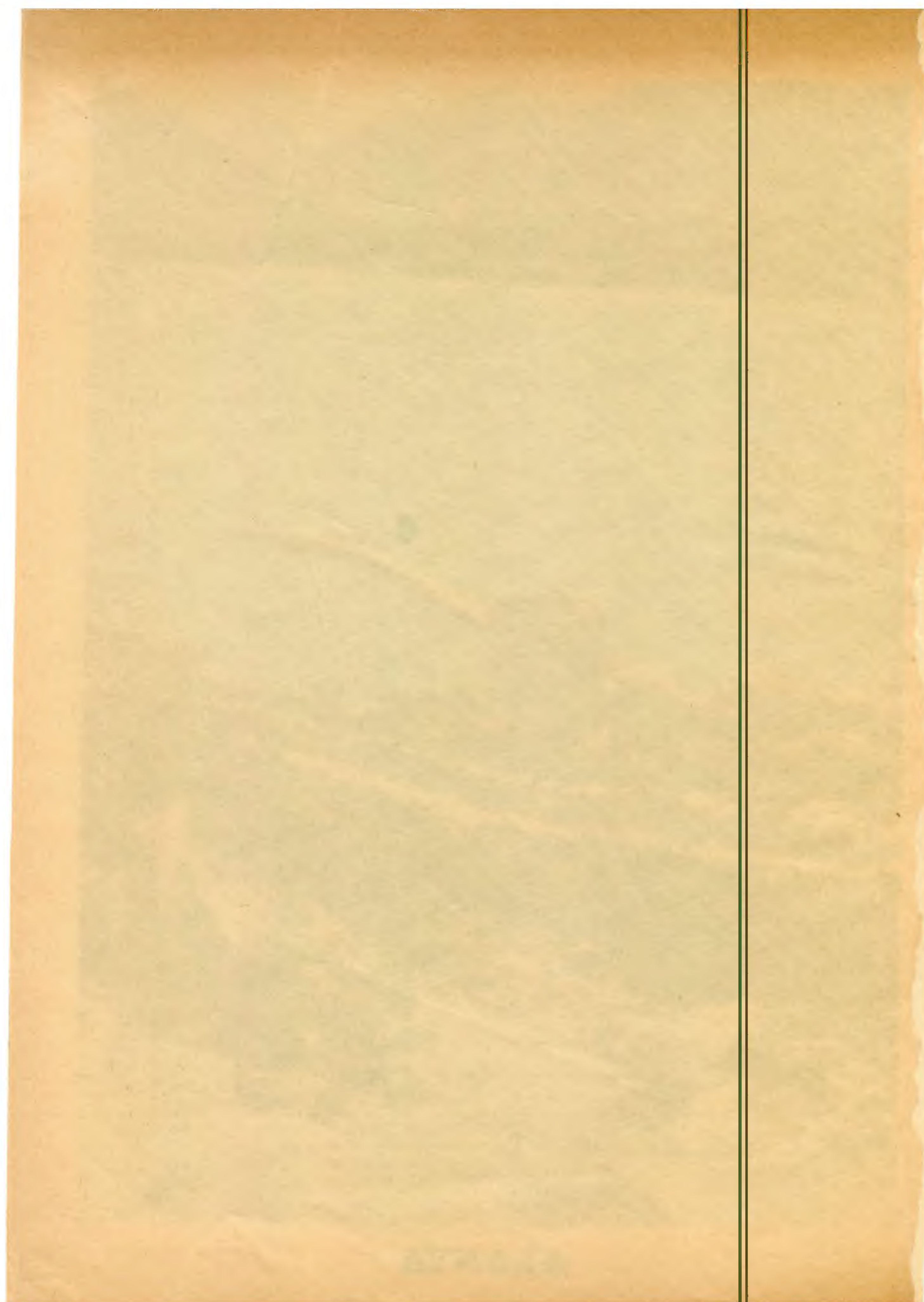
alâkasız s. İlgisiz, umur etmiyen. [Désintéressé, insouciant — Not interested, disinterested]

Alakilise Bak. Akarsu.

alakok, - ku Fr. s. Yalnız beyazı katılaşıp

ALANYA

Alanya

sarısı sıvı kalacak şekilde pişirme; bu şekilde pişirilmiş (yumurta).

alâküllihal Ar. zf. Olabildiği kadar, şöyle böyle, mümkün mertebe. [Qu'il en soit, autant que possible — Only in]

Alalia ★ 1. Fokaialılar'ın, Persler'in baskısına dayanamayıp Çandarlı bölgesindeki (İzmir) yurtlarını bir gecede bıraktıktan sonra Korsika'da kurdukları şehir. ★ 2. Etrüsk ve Kartacalılar'a karşı Fokaialılar'ın yaptığı deniz savaşı. Bu savaşta yenilen Fokaialılar, Korsika adasını tamamen boşalttılar (M.Ö. 540).

alamana i. ★ 1. Balık avlamakta ya da eşya taşımakta kullanılan büyük kayık. ★ 2. Alamana ağı derin sularda avlanmak için iki alamana kayığı ile kullanılan, uzunluğu 200 - 250, eni 7 - 25 kulaç olan balık ağı.

alâmet, - ti Ar i. ★ 1. Belgi, belirti. [Marque — Mark] ★ 2. s. İri olan. [Prodige — Enormous]

alâmeti farika Ayırıcı belirti. Bir firmanın yaptığı malların başka firmaların mallarıyla karışmasını önlemek için malın üstüne konan resim, harf gibi özel işaret, marka. [Marque de fabrique — Trade-Mark]

alaminüt, - tü Fr. s. Anında, hemen, şipşak.

alan i. ★ 1. Düz, açık ve geniş yer, saha. [Espace — Open space] ★ 2. Orman içindeki ağaçsız, düz yer. [Clairière — Glade] ★ 3. mec. Bir konu ya da çalışma çevresi. [Sphere — Sphere] ★ 4. Mat. Bir şeklin yüzölçümü, kapladığı yer. ★ 5. Fiz. İçinde kuvvet çizgilerinin yayılmış olduğu kabul edilen uzay bölgesi. Manyetik alan, ya da elektromanyetik alan içine konan bir pusula iğnesi, alanın, yani kuvvet çizgilerinin yönünü alır.

Alangova (Ya da Alanko) Mit. Moğol tarihinde bir efsane prensesi. Kocası öldükten sonra otağının penceresinden süzülen altın gibi sarışın bir erkekten gebe kalan Alangova, üç çocuk doğurmuş. Efsaneye göre bunlardan en küçüğü onuncu göbekten Cengiz Han'ın dedesidir.

Alanlar Büyük göç sırasında Avrupa'ya geçen Orta Asya'lı bir kavim. (M.Ö. I. yüzyıl — M.S. XIII. yüzyıl). M.Ö. I. yüzyılda Don nehri boylarına yerleştiler. Orta Asya'da kalanlar Çin'in kuzeyinde ve Semerkant çevresinde yerleşmişti. Çağdaş Türkmenler'in bir boyunun adı Alan'dır. Bundan, bir kısım Alanlar'ın Türkmenler'le karışmış olduğu anlaşılır. Hunlar 375 yılında Alanlar'ı Kafkaslar'ın kuzeyinden batıya sürmüşlerdi. Alanlar da Vandallar'la birleşerek, Pannonya'ya göçtüler. 406'da ise, Galya'ya geçtiler. 429'da da yine Vandallar'la Kuzey Afrika'ya geçtiler. 483 yılında Vandal Kralı kendine «Vandallar ve Alanlar Kralı» ünvanını verdi. Aynı ad Bizans İmparatoru Jüstinyen tarafından da kullanılmaktaydı. Alanlar zamanla Kuzey Afrika ve İberia yarımadası yerlileriyle karışarak eridiler. Kafkas çevresindeki Alanlar da yerlerini, Doğu kaynaklarına göre, Aslar'a bıraktılar. Alanlar'dan günümüze hiç bir yazılı belge kalmamıştır.

Alantar, İhsan Hilmi (1888-1962) Uzun yıllar İstanbul Üniversitesi'nde ordinaryus profesör olarak çalışmış, bir çok bilimsel kitap yayınlamış ünlü çocuk hekimi.

Alanya Antalya'ya bağlı bir ilçe ve merkezi olan şehir. Yüzölçümü 1 545 km.², nüfusu 43 479'dur. Şehrin nüfusu 12 351'dir. Narenciye, turfanda sebze ve muz yetişir. Kerestecilik, dokumacılık, iplikçilik yapılır. Şehir, Antalya körfezinin doğusundadır. Geniş portakal ve limon bahçeleriyle çevrilidir. Eski devirlerde korsan yatağı olan şehir, Konya Selçuklu Sultanı Alâettin Keykubat tarafından Bizanslılar'dan alınarak kalesi yeniden yaptırıldığı için Alâiye adını almıştı. Kaleden başka, yine Selçuklular'dan kalma cami, medrese ve kümbetler Kızılkule ve tersane vardır. Astımlılara iyi geldiği söylenen Damlataş mağarası da şehrin yakınındadır. Antalya ve Mersin'e kara yolu ile bağlıdır.

Alanya Kalesi Alanya kasabasında, Kandeleri burnunda Romalı korsanların yaptığı kale. Önce bir şato halindeydi. Bizanslılar

alakarga

Bir alâmeti farika: Hitit Güneşi

buraya yeni bir kale yaptılar. Selçuk Sultanı Alâettin Keykubat ise, kaleyi zaptettikten sonra yeni bir kale yaptırdı. Kalenin sur ve kuleleri Selçuklu mimarisi yönünden önemlidir. Dış, iç ve orta kalede bulunan kapılar kitabelerle süslüdür. Doğu surları ile kıyıyı çevreleyen surlar Kızılkule adlı kulede birleşmektedir. İlk iki katı kırmızı taştan, üst katları da kırmızı Selçuk tuğlasından yapılmıştır. Ortasında su sarnıcı vardır. Kalenin 4 kapısı vardı. Osmanlılar 1472'de kasaba ile birlikte kaleyi aldılar.

Alaplı Zonguldak'ın Ereğli ilçesine bağlı, 34 köyü ve 16 599 nüfusu olan bir bucak. Merkezi 625 nüfuslu Yukarıdoğancılar köyüdür.

Alarcon y Mendoza Bak. Ruiz de Alarcon y Mendoza.

alarga İta. Gemilerde «Açıktan geç-» komutu.

Alarik (ya da Allaricus) (M.S. 370-410) Vizigot Kralı. İmparator Theodosius devrinde ordu birliklerine komuta etmiş, İmparatorun ölümünden sonra, Batı Gotları Kralı olarak ortaya çıkmıştır (395). Trakya, Makedonya ve Hellas'a yürüyerek bu bölgeleri yağma etmiştir. Romalı general Stilcho, Allaricus'u Peloponnessos'da kuşatmış, ama o kendini kurtarmayı başarmıştır (397). M.S. 399'da Doğu Roma Illyricum askerî valisi olmuştur. 401'de İtalya'ya girip, 402'de Stilicho ile Pollentia savaşını yapmıştır. Bu savaş kesin bir sonuca bağlanmamıştır. 403'de yine İtalya'ya girmiş ama bu kez Verona'da yenilmiştir. 408'de Roma'ya kadar gelmiş, Attalus'u ikinci imparator ilân etmiştir. 410'da Attalus'u tahttan indirmiş, Roma'yı işgal ve yağma etmiştir. Afrika'ya geçmek için güneye doğru ilerlerken ölmüştür.

Alarik (ya da Allaricus) (Ölm. M.S. 507) İspanya'daki Gotlar'ın sekizinci kralı (M.S. 484). Yönetimi altındaki Romalılar için «Breviarium Alariuianum» adlı bir kanun dergisi meydana getirmiştir. Bunu yaparken, Roma hukuk kaynaklarından yararlanmıştır. Frank Kralı Clovis ile din anlaşmazlıkları yüzünden yaptığı savaşta ölmüştür.

alarm Fr. i. ★ 1. Tehlike haberi veren (düdük ya da çan) işaret. ★ 2. Ask. Silâh başı anlamına gelir. Bir tehlike anında birliklerin kararlaştırılmış bir işaret ya da komuta üzerine hazır duruma geçmelerini sağlar. Silâh başı yapan her askerî birlik, bir savaş görevi alacakmış gibi önceden kendine ayrılmış olan bölgeyi işgal eder ve gerekli güvenlik tedbirlerini alarak emir bekler. Alarm hava ve denizden gelecek saldırılara karşı halkı uyarmak için de kullanılır.

Alaska (A.B.D.) Amerika'nın kuzey batısında Kanada'dan Asya kıtasına doğru uzanan büyük bir yarımada. Yüzölçümü 1 520 000 km.², nüfusu 228 367, merkezi Juneau şehridir. Bering tarafından keşfedilmiş, halk 1783'de buraya yerleşmeye başlamıştır. 1867'de Amerika hükümeti, yarımadayı 72 milyon altın dolar karşılığında Rusya'dan satın almıştır. Kuzeyinde Brooks, güneyinde Alaska dağları bulunur. Ortasında ise Yukon nehrinin geçtiği geniş düzlük vardır. Güneydeki dağlar, batı doğrultusunda uzanarak Alaska yarımadası ile Aleut adalarını meydana getirirler. İklim, sisli, soğuk ve karlıdır. Güney kıyıları sık ormanlarla kaplıdır. Kızılderililer, Eskimolar ve melezler ,nüfusun üçte birini teşkil ederler. Altın ve platin yatakları vardır. Balıkçılık, balık konserveciliği, ren geyiği yetiştirilmesi ve kürkçülük önemlidir. Bugün A.B.D.'nin birleşik cumhuriyetlerinden biridir. Başlıca yerleşme yerleri Juneau, Ketchikan, Anchorage, Fairbanks ve Sitka'dır.

Alasonya Yunanistan'da küçük bir kasaba. 1912 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsız Serfice sancağına bağlı bir ilçe merkeziydi.

alasulu b.s. Ham ile olgun arası.

alaşağı etmek b. f. Devirmek, yere vurmak. [Renverser — Beat down]

alay sancağı

Alaska'lı iki genç kız

Alaşehir Manisa'nın ilçelerinden. Yüzölçümü 977 km.², nüfusu 15.956, bucak ve köyleriyle birlikte ilçenin nüfusu 57 706'dır. Gediz'e dökülen Alaşehir çayı içinden geçer. Tahıl, pamuk ve üzüm yetiştirilir. Gediz barajı, kasabanın kuzeyindedir. Milâttan 2 yüzyıl önce, Bergama krallarından Attalos Filadelfos tarafından kurulmuştur. Eski Lidya başkenti Sardes de ilçe sınırları içindedir.

alaşım i. Tek. Madenlerin ergiyerek birleşmesi sonunda ortaya çıkan yeni karışım. Yalnız başına hava etkilerine dayanamayan, çabuk kırılan madenlerin dayanıklılığını arttırmak için çeşitli alaşımlar yapılır. esk. halita. Çinko, bakır alaşımına pirinç; bakır, kalay, çinko alaşımına da tunç denir.

Alaşkirt Bak. Eleşkirt.

alât, - tı Ar. ç. i. Aletler, avadanlık. [Ustensiles — Instruments, tools]

alaturka İta. s. Türk usulü, doğulu biçimde.

alavere i. ★ 1. Kargaşalık. [Trouble — Utter confusion] ★ 2. Bir şeyi elden ele vererek aktarma. [Porter de main en main — Passing a thing from hand to hand]

alay i. ★ 1. Bir şeyle eğlenme, istihza. [Raillerie — Making gun] ★ 2. Kalabalık, sürü. [Bande — Crowd] ★ 3. Tören. [Parade, cortège — Procession] ★ 4. Ask. Üç taburluk (süvarilerde dört) asker topluluğu. [Régiment — Regiment]

alay beyi b. i. Eskiden jandarma albayı, miralayı.

alaybozan b. i. Tar. Fitilli tüfek çeşitlerinden biri.

alaycı s. Alay etmesini, herkesle eğlenmesini seven. [Blagueur — Joker, mocker]

alay etmek b. f. (Biriyle) Eğlenmek. [Se moquer — To make fun of]

alay göstermek b. f. Tar. Geçit resmi yapmak.

alayında olmamak b. f. Ciddiye almamak. [Ne penser qu'à s'égayer — Not to take a matter seriously]

alâyiş Far. i. Gösteriş, süs. [Pompe, luxe — Display, showiness]

Alay Köşkü

Alay Köşkü Tar. İstanbul'da Topkapı sarayı bahçesinde kale duvarı üzerindeki küçük köşkün adı. Şimdi park kapısının sol tarafındaki köşeye rastlar. Padişahlar alayları ve geçitleri buradan seyrederlerdi. İsyanlarda halkla buradan konuşurlardı. Alay Köşkü III. Murat tarafından yaptırılmış, sonraları 1810'da şimdi görülen şekle konulmuştur.

alaylı s. ★ 1. Eğlenceli. [Amusant — Entertaining] ★ 2. Eskiden okuldan çıkma olmayıp erlikten yetişen subay. Bugün bütün meslekler için kullanılır.

alay malay b. zf. Hep birden, takımıyla.

Alay Meydanı Tar. Topkapı sarayında, Orta Kapı ile Babüssaade denen Akağalar Kapısı arasındaki alanın adı. Buna sarayda «İkinci Yer» de denirdi. 160 m. uzunluğunda, 130 m. genişliğinde bir yerdir. Bayram ve Ulûfe alayları burada yapıldığı için Alay Meydanı adı verilmiştir. Kubbe vezirlerinin toplandıkları «Kubbealtı» denen salon da bu alanda, sol yandadır.

alay sancağı b. i. Ask. ★ 1. Alayların önünde taşınan sancak. ★ 2. Resmî günlerde gemileri donatmak için asılan renk renk bayraklar.

alaz i. Alev. [Flamme — Flame]

Alaska Eskimoları

alazlama i. ★ 1. Alazlamak işi. ★ 2. Hek. Ciltte kızıllık ya da kızıl lekeler belirmesi.

alazlamak f. Bir şeyi alevden geçirmek. [Flamber — To scorch]

Albani, Francesco (1578-1660) İtalyan ressamı. Bologne'da doğmuştur. Carracci'nin öğrencisidir. Üslubunun inceliğiyle tanınır. «Uykuya Dalan Venüs», «Diana Banyoda» adlı tabloları ünlüdür.

Albany (A.B.D.) New-York eyaletinin merkezi. Hudson ırmağı üzerinde 129 000 nüfuslu bir şehir. Petrol rafinerileri vardır.

Albarracin İspanya'nın doğu bölgesindeki sıradağlar.

albastı b. i. Hek. Lohusa humması. Doğumdan sonra görülen ve cinsel organlar yolu ile bedenin mikroplanması sonucu ortaya çıkan ateşli hastalık. esk. Hummayı nifasî.

albatr Fr. i. Bak. kaymaktaşı.

albay i. Rütbesi yarbay ile tuğgeneral arasında bulunan üstsubay. esk. Miralay.

Albayrak Van'ın Başkale ilçesi bucaklarından. 22 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 6 755, merkezinin nüfusu 493'dür. Eski adı Şikefti'ydi.

Albayrak, Mustafa Nezih (Doğ 1874) Türk bestecisi. Dede Efendi'nin torunlarındandır. Nota çalışmaları ile tanınmıştır. Yazılıp öğrenilmesi kolay bir nota tarzı bulmuş ve buna «Mustafa Nezih Albayrak notası» adını vermiştir. Bu nota günümüzde kullanılmamaktadır.

Mustafa Nezih Albayrak

albeni b. i. Gönül çeken hal, gelgel. esk. Cazibe [Charme, sex - appeal — Attractiveness, charm]

Albeniz, Isaac (1860-1909) İspanyol bestecisi. Ünlü eseri «İberia» ile ölümsüz besteciler arasına girmiştir. Ana eserleri: «Pepita Jimenéz» (Opera), «Cotalonia», «Suite Espanola», «Contas de Espona».

Albert, I. (1848-1922) Okyanus araştırmalarıyla ünlü Monako prensi. 1906'da bir enstitü ile iki müze kurmuştur.

Albert, I. (1875-1934) Belçika Kralı. Amcası II. Léopold'ün yerine 1909'da kral olmuştu. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlar'a karşı çarpışarak şöhret kazanmıştı. Dağ sporu yaparken kazaya uğrıyarak öldü.

Isaac Albeniz

Alberta (Kanada) 1 123 000 nüfuslu bir eyalet. Merkezi Edmonton'dur; tarım yapılır (buğday). Önemli ürünleri, petrolle tabii gazlardır.

Albert - Nyanza Afrika'nın Ekvator bölgesinde 4 500 km.² lik bir göl. Nil ırmağının ayakları oradan çıkar.

albinizm Fr. i. Hek. İnsanlarda ve hayvanlarda görünür bazı dokulara rengini veren pigment adlı maddenin tüm ya da bir dereceye kadar olmaması. Pigmentin tam eksikliğinde deri ve kıllar beyazdır; göz aslında renksizdir, kan dolaşımı dolayısıyla kırmızımsı görünür; ışığa çok hassastır; görme zayıftır. Bazı kere bedenin sadece bazı bölgeleri albinizme uğramıştır.

albinos Lat. s. Albinizm hastalığına uğramış insan ya da hayvan; akşan, aşkın.

Albuquerque (A.B.D.) 195 000 nüfuslu bir ticaret merkezi. Üniversitesi vardır.

Albuquerque, Alphonso d' (145-1515) Portekizli bir kaptan. Hindistan'da Portekiz egemenliğini kurmuştu. Kendi adına hükümet süreceğinden şüphelenen Kral Emmanuel tarafından azledilmiş, bundan dolayı kâşif gemici üzüntü içinde ölmüştür.

albüm Lat. i. ★ 1. Fotoğraf, pul, resim gibi şeyleri yerleştirmek için özel olarak hazırlanmış defter. ★ 2. Sayfalarında, belli bir konuda resimler ve kısa açıklamalar bulunan kitap: İstanbul albümü, bitki albümü.

albümin Fr. i. Hayvan ve bitki dokularında, karbon, oksijen, azot, hidrojen ve genellikle kükürtten bileşmiş, yapı taşları amino asitleri olan yumurta akı gibi bir madde. En önemli hayat işlerinin temelidir.

albümin işeme b. i. Hek. İdrarda fazla miktarda albümin bulunması durumu; çoğunlukla böbreklerin aşırı bir yük altında olduğunu ya da hastalanıp iyi çalışamadıklarını anlatır.

Alcala de Henares (İspanya) Madrid eyaletinde 25 100 nüfuslu bir şehir. «Don Kişot» un yazarı Cervantes'in yurdu olmakla ünlüdür.

Alcott, Louisa May (1832-1888) Amerikan yazarı. İlk yazıları küçük hikâyelerdir. Amerikan iç savaşında hastahanelerde hemşire olarak çalıştı. Hatıralarını «Hastahaneden Çizgiler» adıyla yayınlayarak ün kazandı. Başlıca eserleri: «Hospital Sketches — Hastahaneden Çizgiler», «Little Women — Küçük Kadınlar», «Little Men — Küçük Erkekler» dir.

alçacık s. Oldukça alçak. [Assez bas — Rather low]

alçak s. ★ 1. Yüksek olmayan, aşağılığı yukarılığından çok olan. [Bas — Low] ★ 2 mec. En kötü işleri bilerek yapan, çok kötü insan. esk. Deni, sefil. [Lâche — Craven, coward]

alçak basınç coğ. Bak. basınç.

alçak gönüllü b. s. Kendinden aşağı olanlara eşit davranan. esk. Mütevazı. [Modeste — Humble, modest]

alçaklamak f. Birinin şerefini kıracak söz ya da harekette bulunmak, tahkir etmek. [Insulter — To despise, to treat with contempt]

alçalmak f. Alçak hale gelmek. esk. İnhitat. [S'abaisser — Bend down, abase oneself]

alçarak s. Az alçak. [Peu bas — Lowish]

alçı i. Pişirilip toz haline getirilmiş alçı taşı. Su ile karıştırılınca çabuk donduğu için yapılarda ve kalıp çıkarma işlerinde kullanılır. [Plâtre — Plaster of Paris]

alçı korsası Hek. Genellikle omurga hastalıklarında ve kırıklarında, korsa bi-

çiminde hastanın üstünde taşıdığı alçıdan ve gaz bezlerinden sert kalıp.

alçılamak f. Alçı ile sıvamak.

alçıtaşı b. i. Jeol. Ca SO_4 $2H_2O$ bileşiminde beyaz bir mineral. Yabancı maddeler etkisiyle gri, sarımsı ve kırmızımsı olabilir. Sertliği azdır, tırnakla çizilir. 120° C'ye kadar ısıtıldığı zaman suyunun 3/4'ünü kaybederek Ca SO_4.½H_2O bileşimli alçı haline dönüşür. Tabiatta çok bulunan bir sülfattır. Deniz suyundan buharlaşma yoluyla teşekkül eder. [Gypse — Gypsum]

alçıya almak Hek. Genellikle kemik kırıklarında ve bazı eklem hastalıklarında, hareketsizliği sağlamak için belirli bir vücut bölgesinin yumuşak gaz bezleri ve alçıdan yapılmış sert bir kalıp içine alınması.

alçıya koymak Hek. Vücudun kırık bir kemiğini alçıyla sarmak.

alçı yatağı Hek. Bazı omurga hastalıklarında ve yaralanmalarında, o bölgenin hareketsiz kalmasını ve dolayısıyla yük altında kalmayıp çabuk iyileşmesini sağlamak için, alçıdan ve gaz bezlerinden yapılmış, hastanın sürekli olarak içinde kaldığı kalıp yatak.

aldaç i. Aldatmak için kullanılan düzen. esk. Desise. [Intrigue — Intrigue]

aldanç s. Çabuk ve kolay aldanan. [Crédule — Credulous]

aldangıç i. Aldatıcı şey, hile, aldaç. [Farce, tromperie — Joke, trick]

aldanık s. Aldanmış. [Trompé, dupé — Deceived, duped]

aldanış i. Aldanma, yanılma. [Action d'être trompé, de se tromper — Being deceived, being mistaken]

aldanmak f. ★ 1. Düzene kapılmak, aldatılmak. [Etre trompé — Be decieved] ★ 2. Görünüşe kapılarak yanlış bir hükme varmak. [Se tromper — Be mistaken]

aldatıcı s. Aldatan. [Trompeur — Deceptive]

aldatmaca i. Aldatmak için yapılan davranış. [Ruse, astuce, supercherie — Trick, sell, catch]

aldatmak f. ★ 1. Birini doğru olmayan bir fikre ya da yola bilerek düşürmek. [Tromper — To decieve] ★ 2. Bilgisizliğinden yararlanarak birinin zararına kazanç elde etmek. [Abuser — To abuse]

aldatma savaşı b. i. Ask. Günlerce süren bir savaşta, birliklerin kısa bir süre dinlenmelerini sağlamak amacıyla düşmanın dikkatini başka yöne çekmek ya da kullandığımız taktik hakkında şaşırtıcı, aldatıcı ve yanıltıcı olmak için yapılan savaş. Daha çok büyük komutanlar tarafından uygulanan aldatma savaşları başarıyı arttırır, birlikleri kısa yoldan zafere ulaştırır.

aldayıcı s. Aldatıcı, aldatan. [Trompeur — Deceptive]

aldehit Lat. i. Kim. Alkolleri oksitlendirme ya da asitleri indirgeme yolu ile elde edilen uçucu sıvıların genel adı.

aldırış i. Aldırmak işi, ilgi, önem veriş. [Donner de l'importance — Paying attention]

aldırış etmek İlgilenmek, önem vermek. [S'interesser — To be interested]

aldırışsız s. Bir şeye önem vermiyen, umursamıyan, kayıtsız. esk. Lâkayt. [Insouciant — Indifferent]

aldırmak f. ★ 1. Almak işini başkasına yaptırmak. [Faire prendre, faire acheter] ★ 2. Önem vermek, dikkat etmek. [Se soucier — To care]

Aldrıch, Robert (Doğ. 1918) Amerikan film yönetmen ve yapımcılarından. Evanston'da doğmuş, Virginia Üniversitesi'nde okumuştur. Renoir, Lewis Milestone, Fred Zinnemann, Abraham Polonsky gibi yönetmenlerin yardımcılıklarını yapmıştır. Bir süre yapım direktörü olmuş, daha sonra da Chaplin'in «Limelight — Sahne Işıkları» filminde yardımcılığını yapmıştır. 1952 yılında yönetmenliğe başlamıştır. Kendi adına bir de yapım şirketi vardır. Belli başlı filmleri: «Apache — Asi Cengaver», 1954, «Attack! — Hücum» 1956, «The Last Sunsed — Batan Güneş» 1962, «What Ever Happened to Baby Jane — Bebek Jane ne oldu?» 1963.

aleddevam Ar. zf. Sürekli, devamlı olarak. [Continuellement — Continuously]

aleka Ar. i. Pıhtı [Coagulé — Coagulated]

Aleksandr, I. (1777-1825) Rus imparatoru, 1801'de tahta çıktı. I. Napoleon'a birkaç defa yenildi. Sonra Fransızlar'la Osmanlılar'a karşı Tilsit antlaşmasını yaptı. Ama, İngiltere ve Avusturya ile birlikte tekrar Napoleon'a savaş açarak nihayet Fransa'da Bourbons'ları tahta geçirmeyi başardı.

Aleksandr, I. (1893-1920) Yunan Kralı. Babası Konstantin'den sonra 1917'de kral oldu. Yunanlılar onun zamnında Birinci Dünya Savaşı'ndan zayıf çıkan Osmanlılar'a saldırdı. Aleksandr, Kurtuluş Savaşı'mızın yeni hazırlanmıya başladığı zamanlarda Anadolu'ya gelmişti. Ordusunun denize döküldüğünü görmeden sarayının bahçesinde bir maymun tarafından ısırılarak öldü.

Aleksandr I. (1888-1934) Yugoslavya Kralı. Sırp Kralı I. Piyer'in oğludur. 1. Dünya Savaşı'nda Alman istilâsına karşı savaşmış, 1922'de kral olmuş, Romanya kralının kızıyla evlenmiş ve Marsilya'da öldürülmüştür.

Aleksandr, II. (1818-1881) Rus İmparatoru. Babası Nikola'nın ölümünden sonra 1855'de çar oldu. Bir yıl sonra Kırım savaşında yenilerek Paris anlaşmasını kabul etmek zorunda kaldı. Ama 1876'da Osmanlılar'a tekrar savaş açarak Berlin antlaşmasını yapmayı başardı. Nihilistler tarafından öldürüldü.

Aleksandr, III. (1845-1894). Rus İmparatoru. II. Aleksandr'ın oğludur. 1881'de tahta geçti. Ülkesini koyu bir istibdatla yönetti. Son Rus Çarı II. Nikola'nın babasıdır.

albatros

Louisa May Alcott

alev makinesi

Aleksandreia Bak. İskenderiye.

Aleksandros, III. Makedonya Kralı, Büyük İskender (M.Ö. 356-323) Annesi İllirya Prensesi Olimpiyas, babası Kral II. Filippos'dur. Ünlü filozof Aristoteles öğretmeniydi. 20 yaşında tahta çıkan İskender, Korinthos'da kendini, Helen Birliği Hegemonu'na ve yapılacak Pers seferine başkomutan seçtirdi. Yokluğunda Trakya kabileleri tehlikeli olmasınlar diye, İllirya ve Triballi ülkesine bir sefer yaptı. Trakyaday'ken, başkaldırma eğilimi gösteren Yunanistan'a yürüyerek, Tebai şehrini baştanbaşa yakıp yıktı. 30 000 piyade, 5 000 süvari kuvvetindeki ordusuyla, Çanakkale boğazını geçti (M.Ö. 334). Üstün Pers ordusuna karşı ilk kesin zaferi Granikos'da (Biga çay) sağladı. Kışı Gordion'da (Sakarya'da, Yassıhöyük) geçirdi. Baharda

III. Aleksandros (Büyük İskender)

Ankara üzerinden, Toroslar'a inip, İskenderun körfezinin kuzeyindeki İssos dolaylarında, Darius'un bizzat kumanda ettiği büyük Pers ordusunu kesin bir yenilgiye uğrattı (M.Ö. 333). Fenike kıyılarını alıp Suriye üzerine yürüdü; Tyros'u aldıktan sonra Mısır'ı ele geçirdi (M.Ö.332). Nil'in ağzında, Faros adasının karşısında, kendi adını verdiği yeni bir şehir kurdurdu: Aleksandreia (İskenderiye) M.Ö. 331. Mısır'ı yeniden örgütleyip, Suriye'den yukarı Mezopotamya'ya girdi ve Arbela (Erbil) şehri yöresinde Gavgalema ovasında, Darius'un Pers ordusunu bozguna uğrattı. Bu savaş sonunda, kendini Asya Kralı ilân edip, İran'da Susa, Pasargad şehirlerini aldı; Kserkses'in Yunanistan'de yaptıklarının öcü olarak Persepolis saraylarını yıktı; Ekbatan şehrini aldı. Hindikuş dağlarını aşarak Afganistan'ın kuzey kesimiyle, Sirideryaya kadar Buhara ve Türkistan'ı ele geçirdi. Kral Poros'a karşı IV. büyük meydan savaşını kazandı. Hind ordusu bozguna uğradı, kralları esir edildi. Ordusuyla Hint okyanusuna vardı; Pattala'da bir deniz üssü ve ticaret limanı kurdu (M.Ö.325). Babil'e döndü. Arabistan'a yeni bir sefer tasarlarken, birdenbire hastalanıp 33 yaşında arkasında bir dünya devleti bırakarak öldü.

Aleksi Kommen, I (1048-1118). Bizans tarihinin en ünlü imparatorlarından biri. Bizans'ın en bunalımlı bir döneminde hükümeti ele geçirip Komnenler soyunu kurdu. Selçuklular'la savaşan Haçlılar'dan yararlanıp iç ve dış zorlukların önemli bir kısmını giderdi.

alelacayip Ar. b. s. Aykırı, tuhaf. [Bizarre — Strange]

alelacele Ar. zf. Çarçabuk, acele ile. [En hate — In haste]

alelade Ar. s. Basbayağı, olağan, görülegelen. esk. Tabii. [Ordinaire, normal — Ordinary, usual]

alelamya Ar. zf. Körükörüne, düşüncesizce. [Aveuglement — Beindly]

alelekser Ar. zf. Çok defa, sık olarak. [Souvent — For the most part]

alelhusus Ar. zf. Hele, en çoğu özellikle. [Surtout — Especially]

alelinfirat Ar. zf. Ayrı ayrı; teker teker. [Isolément, un à un — Separetly, one by one]

alelumum Ar. zf. Genel olarak. [En général, généralement — Generally, in general]

alem Ar. i. ★ 1. Bayrak. [Drapeau — Flag] ★ 2. Özel ad, has isim. [Nom propre — Proper name] ★ 3. Minare, kubbe, sancak direği gibi şeylerin tepelerindeki maden. [Ornement des minarets et des coupoles — Peak of a minaret]

âlem Ar. i. ★ 1. Dünya, cihan, varlık. [Monde, univers — World, univers] ★ 2. El gün, çevredeki insanlar. [Public — Public] ★ 3. Eğlence, toplululk. [Distraction — Party]

Alembert, Jean Le Rond d' (1717-1783) Fransız filozofu ve matematik bilgini. Genç yaşta matematikte gösterdiği üstün başarıyla ün kazandı; 23 yaşında Bilimler Akademisi'ne üye seçildi. Diderot'nun yönetiminde yayımlanan «Büyük Ansiklopedi» nin önsözünü yazmıştır. Başlıca eserleri: «Traité de dynamique» (1743); «Recherches sur la précession des équinoxes» (1749); «Discours préliminaire de l'Encyclopédie» (1751).

Alemdağ İstanbul'da, Üsküdar'ın 18 km. doğusunda bir dağ. Deniz seviyesinden 442 m. yüksekliktedir.

alemdar Ar. Far. i. ★ 1. Bayraktar, sancak ya da bayrağı taşıyan. [Porte drapeau — Standard bearer] ★ 2. Önder. [Chef, pionnier — Chief, leader]

Alemdar Musta Paşa (1765-1808) II. Mahmut zamanın a 5 ay kadar sadrazamlık etmiş bir vezi Rusçuklu'dur. Rus Savaşı'nda bayrakta sıfatiyle yararlık göstermiş, vezir olmuşt III. Selim tahttan indirilince, ihtilâli stırıp onu tekrar tahta çıkartmak içi ordusuyla İstanbul'a gelmiş, fakat sarayı kuşattığı sırada Selim öldürüldüğü için I. Mahmut'u tahta çıkarmış, kendi de sa azam olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'n a bazı yenilikler yapmak, yeniçeri ocağı erine Nizam-ı Cedit'i kurmak istiyordu. B yüzden bir isyan hazırlayan yeniçeriler rafından Babıâli'de sarılınca barut mahze ini ateşlemek suretiyle kahramanca öl iştür. Önce Yedikule'ye gömülmüş ; s ra cesedi Ayasofya'da Zeynep Sultan bahçesine taşınmıştır. Onun için Gülhan parkından Sultanahmet'e çıkan caddey Alemdar caddesi adı verilmiştir.

âlemşümul Ar. b. s. Evrensel, dünyaya yayılmış, dü a çapında. [Universel — World emb cing, universal, mondial]

alenen Ar. zf. rtada, herkesin gözü önünde. [Publiqueum nt — Publicly, openly]

alenen hayasızc vaz'ı hakaret Ar. Huk. Türk Ceza Kanun nun 419. maddesinde yer almış bulunan suç. Açık ve herkesin görebileceği yer rde toplumca hayasız sayılan haraketl de bulunma suçu.

alenî Ar. s. rkta ve meydanda yapılan. [Ouvert — ublic, openly said or done]

aleniyet Ar. i. çık ve meydanda oluş. [Publicite — Pu icity]

alesta İta. s. arekete hazır, tetikte. [Prêt, prompt — ady, prepared]

alet Ar. i. ★ 1 Bir işi ya da sanatı yapmak için kullanıl araç. [Instrument — Instrument] ★ 2. Bir makinenin işlemesini sağlayan ci z, aygıt. [Appareil — Array, apparatus] 3. mec. Vücuttaki organlardan her bir [Organe, membre — Member]

Aletsch «Aleç» k. Alp dağlarının ve bütün Avrupa'nın büyük buzulu. 23 km. uzunluğundadır. on ırmağının başlıca kollarından biri buzuldan doğar.

Alexandria Ba İskenderiye.

alev i. Yalım, nan bir şeyin üstündeki parlak ve beya gaz. [Flamme — Flame]

Alevîlik Ar. i. nel olarak bir mezhebin adı. Alevîlik ile iiliği birbirinin içinde, birbirinden do nuş olarak kabul etmek de mümkündür Aleviliğin doğuşunun nedeni Hazreti Ali e Muaviye arasındaki çekişmelerdir. B çekişmelerde Ali tarafını tutanlara Şiî a da Alevi denmiştir. Şiîler gibi Aleviler e Ali'yi ilk dört halifenin en değerlisi ve ücesi sayarlar. Sonraları Şiilik, genel arak İranlı Müslümanların tüm mezhe haline geçerken, Alevîlik Irak, Kuzey Suriye ve Doğu Anadolu bölgelerinde y ılıp yerleşmiştir. Özellikle XIV. ve X yüzyıllardan sonra gelişen Alevîlik için e daha birçok dallar ortaya çıkmıştır. B dallar içinde Ali'yi peygamberden daha üstün, hattâ Tanrı niteliğinde kabul edenleri de bulunmaktadır. Anadolu'daki Alevi'lerin çoğunluğunu, Ortaasya'dan İran yolu ile buraya göç eden Yörükler ve Türkmenler teşkil etmektedir.

alevlendirmek f. Alev almasına sebebolmak. [Enflammer — Inflame]

alev makinesi Ask. Birinci Dünya Savaşı'nda yalnız Almanlar'ın İkinci Dünya Savaşı'nda ise hem Almanlar'ın hem de Amerikalılar'ın kullandığı bir çeşit silâh. Makinenin iki kazanından birinde, katran yağı, petrollü zift gibi yanıcı maddeler vardır. İkinci kazanda da basınçlı azot ya da karbon dioksit gazı bulunur. Bir elektrik pili alev yağını tutuşturur. Gazlar ise alevin ileri fırlatılmasını sağlar. Alevlerinin uzunluğu 20 m. den 100 m. ye kadar değişir. Bu makineler barış zamanı, tarım alanında, çekirge sürülerini yoketmek için kullanılır.

aleyh Ar. e. Karşı, zıttına (leh'in tersi): Aleyhine söylemek. [Contre — Against]

aleyhtar Ar. Far. s. Birine ya da bir şeye karşı, zıt olan. [Contre, contraire — Opponent]

aleykümselâm Ar. ü. «Esenlik üzerinize olsun» demektir. «Selâmünaleyküm» sözüne verilen karşılık.

alfabe Fr. i. ★ 1. Bir dilin bütün harflerini bir arada gösteren dizi. ★ 2. Okuma ve yazmayı öğrenmek üzere kullanılan ilk kitap.

alfabetik Fr. s. Alfabe sırasına göre dizilmiş.

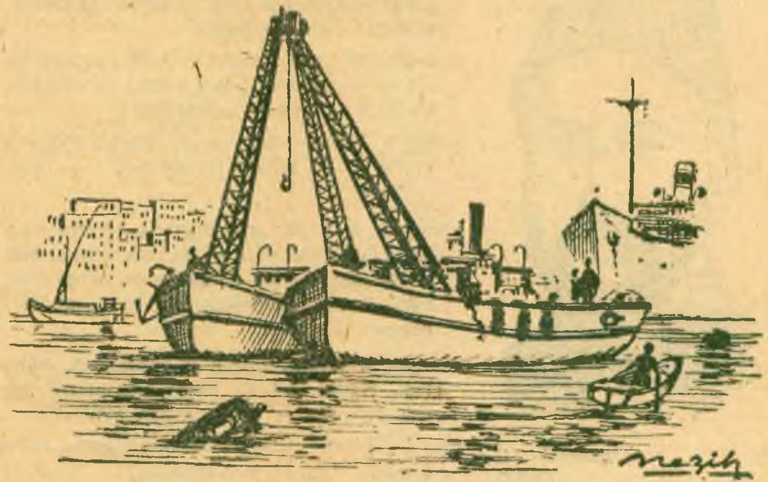
alfa ışınları Fiz. Radyoaktif cisimlerin saldıkları üç ışından biri. Radyoaktif cisimlerin durdukları yerde üç çeşit ışın yaydıkları anlaşılmıştır. Alfa ışınları, artı elektrikle yüklü küçük zerreciklerdir. Helyum atomunun çekirdeğinden ibarettirler. Radyoaktif cisimden çıkıp saniyede 2X10⁹ (2 000 000 000) cm.'lik bir hızla ilerlerler. Hava atomlarına çarptıkça, bu atomlardan elektron koparırlar, bir yandan da hızları azalır.

algarina İta. i. Ağır bir şeyi denizden çıkarmak ya da denize indirmek işinde kullanılan büyük vinçli deniz teknesi.

Alemdar Mustafa Paşa

algarina

alınlık takmış bir genç kız

Ali Bey

Basiretçi Ali Efendi

algı i. ★ 1. Fel. Uyarımların duyu organlarını uyarmaları sonunda meydana gelen duyumların, beyne iletildikten sonra, daha önceki izlenimleri yardımıyla, bu uyarımları doğuran etkenlerin tanınması. esk. İdrak. [Perception — Perception] ★ 2. Afyon toplamak için kullanılan kaşık.

algılamak f. Fel. Bir nesnenin, bir olayın ya da durumun, duyum, anı ve çağrışımın katıldığı bir refleks gelişme içinde bilinçleşmesi. esk. İdrak etmek. Algılama, irade dışıdır; nesnel (nesne ile ilgili) karakterdedir. [Percevoir — To perceive]

algoritma i. Horzumlu yolu. Matematikte işaret koyma sistemi. Bu sistem IX. yüzyıl başlarında Türk matematikçisi Musa oğlu Horzumlu Mehmet tarafından bulunmuştur. Araplar ona «Alharezmi» dedikleri için, kelime Avrupalılarca bu isimden alınmıştır. esk. Harzemiye.

alıcı i. ★ 1. Satın almak isteyen, müşteri. [Client — Buyer] ★ 2. Ölüm aracı olduğuna inanılan melek, Azrail. ★ 3. Tek. Elektrikle çalışan ve elektrik enerjisini alıp başka bir enerjiye çeviren araç. En çok radyo için kullanılır. Bununla birlikte, elektrik motoru, elektrik ütüsü gibi başka araçlar da genel olarak alıcı sayılır. esk. Ahize.

Alıcık Amasya'nın Merzifon ilçesine bağlı 15 köylü ve 6 924 nüfuslu bir bucak. Merkezinin nüfusu 910'dur.

alıç Far. i. Gülgillerden, kırlarda yetişen ve mayhoş yemiş veren yabanî ağaç.

alık s. Aklı alınmış, şaşkın. Dalgınlık, zihnini toparlayamama gibi geçici durumlardan, saflık, budalalık, sersemlik gibi sürekli özelliklere kadar geniş bir alanda akıl eksikliğini anlatmak için kullanılır. [Imbécile — Imbecile, stupid]

alıkoymak f. ★ 1. Bir süre için bir yerde tutmak: Birini yemeğe alıkoymak. [Retenir, garder — To keep, to detain] ★ 2. Gecikmesine sebebolmak. [Arrêter — To stop, to cause to be late]

alım i. ★ 1. Almak işi, satımın tersi. [Acquisition, achat — Purchase] ★ 2. Gözü gönlü çeken hal. esk. Cazibe. [Charme, attrait — Charm, spell]

alımca i. Biri için ayrılan ve belli zamanlarda alınan para. esk. Avait, aidat. [Allocation, bénéfice — Income, allowance]

alımcı i. Başkasının hesabına alacak toplıyan kimse. Tahsildar. [Encaisseur — Tax, collector]

alımsa i. ★ 1. Bir memurun iş görmek için işin sahibinden para ya da mal alması. esk. İrtişa. Bu şekilde alınan para ya da mal. esk. Rüşvet. [Présent donné pour corrompre — Bribe]

alımsak s. Alımsa alarak iş gören. esk. Mürteşi. [Celui qui se laisse corrompre par des présents — Who accepts bribes]

alın i. Yüzün, saçlarla kaşlar arasında kalan bölümü. [Front — Forehead]

alınç i. Borçlu tarafından yatırılan ya da satıştan toplanan para. esk. Tahsilât, mehuzat, makbuzat. [Recette — Dues, moneys collected]

alın damarı, çatlamak b. f. Utanmak duygusu kalmamak. [Etre effronté — To lose all sense of shame]

alındı i. Bir para ya da malın alındığını gösteren belge. esk. Makbuz. [Reçu — Receipt]

alın doğruları i. Mat. Cephe hatları. [Lignes frontales]

alın düzlemi b. i. Mat. Cephe müstevisi. [Plan de front]

alıngan s. Çabuk alınan, her sözü ya da hareketi kendine karşıymış gibi yorumlayan. [Ombrageux, susceptible — Touchy]

alın kemiği b. i. Anat. Kafatasında, başın ön kısmını meydana getiren kemik parçası.

alınlık i. ★ 1. Alna takılan altın, inci gibi süs. [Diadème — Ornament worn on the forehead] ★ 2. Mim. Binaların cephelerindeki süsler.

alınmak f. ★ 1. Almak işine konu olmak, biri tarafından ele geçirilmek. [Etre pris — Be taken] ★ 2. Bir söz ya da hareketi kendi için sanarak üzülmek. [Se choquer — Take offence]

alın sinüsü Hek. Alın kemiği içindeki hava dolu boşluk; yangılanmasına (iltihaplanmasına) sinüsit denir.

alınteri b. i. Emek: Alnının teriyle kazandı. [Sueur de front — The sweat of the brow]

alınyazısı b. i. Ezelden beri Tanrı tarafından bir insanın başına gelmesi kararlaştırılmış olduğuna inanılan. esk. Mukadderat.

alıp verememek b. f. Biriyle boş yere uğraşmak.

alıp vermek b. f. Yürek çarpıntısı geçirmek.

alırlık i. Fel. Algılama yeteneği. esk. İdrak kabiliyeti. [Réceptivité — Receptivity]

alışık s. Bir şeye alışmış olan, alışkın. [Accoutumé — Accustomed to]

alışkanlık i. ★ 1. Psk. İtiyat. ★ 2. Hek. Dış uyarımların sürekliliği ya da tekrarlanışı sonunda ortaya çıkan izlenimlerin sinir sistemi dokusunda yer edişi. Bundan başka belirli sürelerle tekrarı da alışkanlık yaratır. [L'habitude, accoutumance — Habitude, a being accustomed]

alışkın s. Bir harekete ya da duruma alışmış olan. esk. Melûf. [Familiarisé — Accustomed]

alışmak f. ★ 1. Bir şeyi çok tekrarlıyarak onda yatkınlık edinmek. Huy ve âdet edinmek [S'accoutumer — To be accustomed] ★ 2. Hoşlanmak [Prendre goût] ★ 3. Uyar hale gelmek, havaya, çevreye uymak [S'acclimater — To become acclimatazed] ★ 4. Tutuşmak, yanmaya başlamak [Prendre feu, s'allumer — To catch fire]

alıştırma i. Bir işe alışmak için yapılan çalışma. esk. İdman, temrin.

alışveriş b. i. ★ 1. Alım satım işi, aksata. [Commerce — Buying and selling] ★ 2. mec. Münasebet, ilgi. [Relation — Relation]

Ali (598-661) İslâmlıkta ilk dört halifenin dördüncüsü. Kureyş ileri gelenlerinden Ebû - Tâlip'in oğludur. Mekke'de doğmuş, Kûfe'de İbni Mülcem tarafından öldürülmüştür. Ali İslâm dinini ilk kabul edenlerden olmuş, bu dinin tutunup yayılmasında çok önemli roller oynamış, üçüncü halife Osman'ın öldürülmesinden sonra halifeliğe seçilmiştir. Ali'nin beş yıl süren halifeliği büyük didişmelerle geçmiş; Muaviye ile çekişmeleri sonucu İslâmlık, Sünnîlik ve Şiilik adlarında iki mezhebe (iki ayrı kampa) bölünmüştür. Ali'nin yiğit bir savaşçı, güçlü bir kişi olduğu, ama başarılı bir devlet adamı olamadığı söylenir. İslâmlık bilgilerinden ötürü İslâm Peygamberi Muhammed de onu çok sevmiş, çok övmüştür.

âli Ar. s. Yüce, yüksek. [Haut — High]

Âliaba Ar. b. i. Muhammed Peygamber'in en yakın saydığı ailesi. Onları bir gün abasıyla örttüğü için «aba ailesi» adı verilmiştir. Kızı Fatma, damadı Ali, torunları Hasan ve Hüseyin'dir.

Aliağa İzmir'in Menemen ilçesine bağlı 10 köylü ve 7 [illegible]18 nüfuslu bir bucak. Merkezi, 2 862 nüfuslu Aliağa Çiftliği'dir.

Alibey Adası (Balıkesir) Ayvalık'ın karşısında, çamlarla kaplı, küçük bir ada. Ayvalık'ın gezinti yeridir. Eski adı Cunda idi.

Âli Bey, Mehmet (1844-1899) Devlet adamı ve oyun yazarı. Mutasarrıflık ,valilik, Düyunu Umumiye müdürlüğü yapmıştır· İlk mizah gazetemiz «Diyojen» e yazılar yazmış, Tanzimat dönemindeki tiyatro çalışmalarına katılmış, birçok eserleri arasında Fransız yazarı Molière'den uyguladığı «Ayyar Hamza», «Kokona Yatıyor», «Misafiri İstikbal» adlı oyunlarıyla tanınmıştır.

Alican, Ekrem (Doğ. 1916) Türk politikacısı. Adapazarı'nda doğdu. Siyasal Bilgiler Okulu'nu bitirdi. Maliye müfettişliği, sonra tüccarlık yaptı. 1950'de Demokrat Parti'den milletvekili seçildi. 1956'da Hürriyet Partisini kuranlar arasına girdi. 27 Mayıs 1960 devriminde Maliye bakanlığı, 1962 - 1963 yıllarında koalisyon kabinesinde başbakan yardımcılığı yaptı. 1961-1966 yılları arasında, kurucularından bulunduğu Yeni Türkiye Partisi'nin başkanıydı.

âlicenap Ar. b. s. Cömert, yiğit, mert. [Magnanime — Magnanimous, generous]

alicengiz b. i. Kurnazca ve haince düzen. Daha çok alicengiz oyunu şeklinde kullanılır.

alidat Fr. i. Mat. Açı ölçmede kullanılan, dönme hareketli cetvel.

Ali Efendi, Basiretçi (Ölm. 1910) Tanzimat döneminin tanınmış gazetecilerinden. «Basiret» adlı gazetesiyle ün yaptığından «Basiretçi Ali Efendi» adıyla anılmıştır. II. Abdülhamit'in ilk yıllarında gazetesi kapatıldı. Sürgün niteliğindeki göreviyle Suriye'ye gönderildi. II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'a dönüp gazetesini yeniden kurduysa da yaşatamadı. Eğitimi az, fakat aydın ve ilerici·bir gazeteci olarak bilinir.

Ali Efendi, Moralı Esseyit (Ölm. 1809) III. Selim zamanında Fransa'ya elçi olarak gönderilen devlet adamı. Sefaretnamesi «Tarihi Osmanî Encümeni» dergisinde basılmıştır. Defterdarlık, Tophane ve Bahriye nazırlığı yapmış, Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümiyle biten ihtilâlden sonra öldürülmüştür.

Ali Efendi, Zembilli (Ölm. 1525) II. Beyazıt'dan Kanunî Sultan Süleyman zamanına kadar 26 yıl şeyhülislâmlık etmiş din adamı. Fetvalarını evinin penceresinden zembille halka verdiği için, Zembilli adını almış, padişaha karşı bile doğruyu söylemekle tanınmıştı.

Ali Emirî Efendi (1857-1923) Hastalığa yaklaşan kitap sevgisiyle tanınmış, güçlü bir doğu kültürüne sahip Türk aydınlarından biri. Önemli görevlerle Osmanlı ülkesinin birçok yerlerinde bulunmuş, varını yoğunu değerli kitaplar edinmeye harcamış; içinde çok değerli eserler bulunan zengin kitaplığını son yıllarında ulusuna armağan etmiştir. İstanbul'da Fatih'deki «Millet Kütüphanesi» onun bu kitaplarıyla kurulmuştur. Tutucu bir adam olan, bu yüzden «günahtır» korkusuyla resmini bile çektirtmeyen Ali Emirî Efendi, bazı eserler yazmışsa da bunların belirli önemleri yoktur. Onun Türk ulusuna asıl yararı bıraktığı zengin ve değerli kitaplık ile «Divan-ı Lügatit - Türk» ü bulup, batıya kaçırılmaktan kurtarışı, bunu devlete kazandırışıdır.

Ali Han, Liyakat (1895-1951) Pakistan devlet adamı. 1947-1951 yılları arasında başbakanlık yaptı. 1951'de öldürüldü.

Ali Kemal Bey (1867-1922) Yakın tarihimizin çok tanınmış gazeteci, düşünür ve devlet adamlarından biri. Çok genç yaşında II. Abdülhamit'in baskılı yönetimine karşı çıkmış, Avrupa'ya kaçmış, dönüşünden sonra Halep'e sürülmüş, oradan yeniden Batı'ya sığınıp II. Meşrutiyet'ten sonra yurda dönerek gazeteciliğe başlamıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarında hem bulunduğu nazırlık görevlerinde, hem de çıkardığı «Peyam-ı Sabah» adlı gazetede Anadolu ve Atatürk'e karşı kesin bir tutum takınmıştır. İzmir zaferinden sonra, yargılanmak üzere, yakalanıp Ankara'ya götürülürken İzmit istasyonunda linç edilerek öldürülmüştür. Doğu ve batı kültürünü en iyi sindirmiş Türk aydınlarından biri olan Ali Kemal Bey'in tarih, edebiyat tarihi, kültür, sanat ve anı alanlarında oldukça değerli eserleri bulunmaktadır. Bunlardan başlıcaları «Paris Musahabeleri», «Rical-i İhtilâl», «Nisvan-ı İhtilâl» ve «Ömrüm» adlı anılarıdır.

alikıran s. Zorba. [Brigandeau — Bully, despot]

Ali Kuşçu, Alâettin (Ölm. 1474) Astronomi bil-

Moralı Ali Efendi

Ali Kemal Bey

gini. Uluğ Bey'in Semerkant'taki rasathanesini yönetmişti. Fatih zamanında önce elçi olmuş, sonra padişahın çağrısıyla İstanbul'a gelmiş ve müderris olarak yerleşmişti. Din meseleleri ve astronomi üstüne eserleri vardır.

alil Ar. s. Sakat, hastalıklı. [Infirme, aveugle — Invalid, blind]

âlim Ar. s. Bilgin, çok okumuş. [Savant — Learned, scholar]

alimallah Ar. ü. Allah biliyor demek olup söylenen şeyin doğruluğuna inandırmak için kullanılır.

Alinda Eski bir Karya şehri. Surları, tiyatrosunun yüksekliği, suyolları, çevredeki granit kayalara oyulmuş Karya tarzında mezarlarıyla ilgi çekicidir. Kraliçe Ada, İskender Karya'yı istilâ ettiği zaman yalnız bu şehri kurtarabildi. Bugünkü Karpuzlu (Aydın ili)

Ali Paşa, Çorlulu (1671-1711) XVIII. yüzyıl başlarının ünlü ve değerli sadrazamlarından biri. Dört yıl süren başarılı sadrazamlığından sonra, düşmanlarının kinine uğrayıp görevinden alınmış, Midilli'de öldürülmüştür.

Ali Paşa, Hekimoğlu (1689-1758) I. Mahmut ve III. Osman zamanında üç defa sadrazamlıkta bulunmuş, başarıları ve değeriyle ün kazanmış bir vezir. Hekimbaşı Nuh Efendi'nin oğludur. Vali olduğu zaman haydutları sindirmek ve temizlemekte başarı göstermiş, Doğu seraskeri iken İranlılar'ı yenmiştir. Kütahya'da ölmüş, İstanbul'da yaptırdığı caminin yanındaki türbeye gömülmüştür.

Ali Paşa, Kemankeş (1572-1624) XVII. yüzyılda önemli hizmetler görmüş, IV. Murat zamanında bir yıla yakın sadrazamlıkta bulunmuş bir vezir. Düşmanlarının kinine uğrayarak bu padişah tarafından öldürülmüştür.

Ali Paşa, Mehmet Emin (1815-1871) Abdülmecit ile Abdülâziz zamanında beş defa sadrazamlıkta ve yedi defa Hariciye nazırlığında bulunmuş büyük devlet adamı. İstanbul'da doğdu. Babıâli'den yetişti. Büyük Reşit Paşa'nın yetiştirmelerindendir. Ondan sonra ve Fuat Paşa ile birlikte Tanzimat döneminin üç büyüğünden biri sayılır. Hem o zamanın Avrupa siyasi çevrelerinde, hem de Abdülâziz sarayında kendini saydırmıştı. Ölümünden sonra imparatorluk hızla gerilemeye devam etmiştir.

Mehmet Emin Paşa

Ali Paşa, Tepedelenli (1741-ya da 44-1822) Yanya valisi adıyla 30 yıl derebeyliği yapmış ve II. Mahmut zamanında isyan ederek Osmanlı İmparatorluğunu epeyce uğraştırmış bir vezir. Beş göbek önceki dedesi, Kütahyalı Nazif Efendidir ki Arnavutluğa giderek yerleşmiştir. Veli Paşa'nın oğludur. Bir Ortaçağ derebeyi gibi çete muharebeleri içinde yetişmişti. Arnavutluk'da bir imaret kurdu ve birçok eserler meydana getirdi. İstanbul ile bozuşmasının ilk nedeni, rakibi İbrahim Paşa'yı zindanda öldürmesi olmuştur. Daha sonra isyan etmek zorunda kalmış, Mora ihtilâlinin alevlenmesine, Yunanistan'ın bağımsızlığa kavuşmasına ve Girit gibi birçok ülkenin kaybına sebebolmuş. Tepedelenli, Yanya kalesinde Hurşit Paşa tarafından iki yıl muhasara altında tutulmuş, sonunda hile ile vurulmuştur. Macerası birçok eserin, hikâye ve oyunların yazılmasına yol açmıştır.

Ali Paşa Vergisi Tar. Kanuni Sultan Süleyman sadrazamlarından Semiz Ali Paşa'nın adağı (va'di) bol olduğu için yerine getirilmiyen adaklara ve bol keseden yapılan vaitlere «Ali Paşa Vergisi» denmiştir.

Ali Reşat (1877-1829) Tarihi konu alan eserleriyle tanınmış yazar. Darülfünun müderrisliğinde ve Maarif Nezareti müsteşarlığında bulundu. Okul kitabı, tarihe ait kitapları ve çevirileri vardır.

Ali Rıza Bey (1860-1904) Kimya ile ilgili konularda Türkiye'de batılı metotları ilk uygulayan profesörlerden biri. Fransa'da öğrenim görmüş, Darülfünun (Üniversite) da kimya hocalığı yapmıştır. Modern kimya üstüne yazdığı «Kimya-yı Uzvi» değerli bir eserdir.

Ali Rıza Bey (1857-1930) Türk ressamı. 1882'de Harbiye Mektebi'ni bitirdi, bu okulun resim öğretmenliğine atandı. Tabiatı inceleyen çalışmalarında kendine has biçimi vardır. Harbiye, Darüşşafaka, Kız Sanayi-i

Nefise Mektebi, Çamlıca ve Üsküdar kız okullarında 47 yıl resim dersi verdi. Desenci bir ressamdır. Yağlıboya, suluboya, etüt, kroki şeklinde çalıştı. Teferruatlı Boğaziçi resimleri ünlüdür.

Ali Rıza Paşa (1859-1933) Önemli askerlik görevlerinde, II. Meşrutiyet'den sonra Harbiye nazırlığında, mutareke yıllarında da bir süre sadrazamlıkta bulunmuş bir komutan.

Ali Sami Bak. Yen.

Alisbah, Hulki (Doğ. 1903) Yönetici ve iş adamı. Mülkiye Mektebi'ni bitirdikten sonra nahiye müdürlüğü, Divanı Muhasebat murakıplığı, Sümerbank genel müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuş; daha sonra Koç firmasına girmiştir. Çeşitli makaleleri, «2. Dünya Harbi Devrinde Memleketimizde Alınan Tedbirler» adlı bir kitabı vardır.

Ali Suavi (1838-1878) Yazar ve gazeteci. «Muhbir» gazetesinde yazdığı, devrin yönetimini eleştiren yazılar yüzünden Kastamonu'ya sürüldü. Buradan kaçarak Avrupa'ya gitti. Londra, Paris ve Lyon'da Türkçe gazeteler yayınladı. 1876'da İstanbul'a dönüp «Basiret» gazetesinde sarayın hoşuna giden yazılar yazdı. Galatasaray Lisesi'ne müdür oldu. 1877'de işine son verildi. Sonra V. Murat'ı tekrar tahta çıkarmak için faaliyete geçti. 500 kişiyle birlikte Çırağan sarayına saldırdı ve bu arada öldürüldü. Çeşitli eserleri vardır. Paris'de resimli bir ansiklopedi çıkarmak teşebbüsüne girişmişti.

Ali Şamil Paşa (1855-1908) II. Abdülhamit zamanında yaşamış bir devlet adamı. İstanbul'da bazı belediye görevlerinde bulunmuş, şehrin düzenini sağlamıştır. Padişahın sevdiği kimselerden olduğu halde, 1906 yılında gözden düşüp Trablusgarp'a sürülmüş, orada ölmüştür.

Ali Şir Nevâi (1441-1501) Şair ve bilgin. Herat'da Sultan Baykara'nın sarayında yaşadı; eserlerini Çağatay Türkçesiyle yazdı. Türkçe ile Farsça'yı karşılaştıran; Türkçe'nin anlam inceliklerini, çeşitli kavramları anlatmada daha güçlü ve zengin olduğunu savunan «Muhakemet-ül Lûgateyn» isimli kitabı en ünlü eseridir. Bu kitap, bugünkü Anadolu Türkçesine çevrilerek 1941'de basıldı.

Alişiroğlu Yakup Bey Germiyan Beyliği'ni kuran ünlü bir komutan ve devlet adamı. Bir Selçuklu valisi olan babasının öldürülmesi üzerine, egemenliğini ilân edip Kütahya dolaylarında bir devlet kurarak kısa sürede bunu genişletti; Osmanlılar'ın gelişmesi sırasında Batı Anadolu'nun en güçlü beyliklerinden biri haline getirdi. Sanatı seven, sanatçıları koruyan Yakup Bey'in doğum ve ölüm yılları bilinmemektedir.

Alitalia İtalyan Hava Yolları. Büyüklük bakımından dünyanın altıncı şirketidir. «Vice count» ve «Jet» uçaklarıyla yılda 3 000 000'un üstünde yolcu taşımaktadır.

alivre Fr. s. Elde edildiği zaman teslim olunmak üzere, tarladaki ürün üzerine önceden yapılan (satış).

aliyülâlâ Ar. b. s. Pek iyi, çok mükemmel. [Très bien, superbe — The very best]

alizarin Fr. i. Kökboyası denen bir bitkiden çıkarılan kırmızı boya maddesi. Şimdi kimyasal usullerle hazırlanmaktadır.

Alizeler Fr. i. Coğ. Tropikal bölgelerdeki denizlerde, düzenli olarak esen rüzgârların genel adı. Bu rüzgârlar, ortalama 30° kuzey, 30° güney paralelleri üzerinde bulunan yüksek basınç alanlarından, Ekvator bölgesindeki alçak basınç kuşağına doğru eserler.

alkali Kim. Alkali madenlerin karbonat ve hidroksitlerinin genel adı. esk. Kalevi. Kimyasal özellikleri bakımından süte ve potasa yakındırlar. Deniz bitkileriyle deniz kıyısı bitkileri yanınca geride sodyum karbonat, kara bitkileri yanınca da geride potasyum karbonat kalır.

alkalik Fr. s. Kim. İçinde alkali bulunan ya da onunla ilgili olan. esk. Kalevî.

alkali madenler Kim. Lityum (Li), sodyum (Na), potasyum (K), rubidyum (Rb), sezyum (Cs) madenleri.

alkaloitler Yun. i. Kim. İnsanların sinir sistemini etkileyen bazı gazların genel adı. Bazı bitkilerde bulunan organik gazlardır. Zehirlidirler. Ama az miktarda, ilâç olarak kullanılırlar. Katı ya da sıvı halde bulunan alkaloilter de vardır. Kinin, kafein, kokain, morfin, nikotin, striknin önemli alkaloitler arasında sayılabilir.

alkarna, argalya b. i. Den. İstiridye, midye, tarak gibi kabuklu deniz hayvanlarını çıkarmak için, deniz dibini taramaya tarıyan bir çeşit ağ.

Alkestis Mit. Yunan mitolojisinde Pelias'ın kızı. Kocası Admetos'a bağlılığıyla ve onun yerine seve seve ölümü kabul etmesiyle tanınır.

alkım i. Ast. Güneş ışınlarının düşmekte olan yağmur damlacıklarında kırılıp yansımasıyla havada ortaya çıkan kemer biçiminde ve yedi renkli görüntü. Ebekuşağı. Gökkuşağı. esk. Aleğimsağma, alâimisema, kavsi kuzah. [Arc - en - ciel — Rainbow]

alkış i. Birini ya da bir şeyi beğenip sevdiğini el çırparak ya da seslenerek gösterme. [Applaudissement — Applause]

alkışlamak f. Bir şeyin sevilip beğenildiğini belirtmek için el çırpmak ya da seslenmek. [Acclamer, applaudir — To applaud]

Alkibiades (M.Ö. 450-404) Atina'lı ünlü komutan ve devlet adamı. Perikles'in akrabası ve Sokrates'in yakın dostu. Üstün zekâ ve kabiliyetlerine rağmen hayatını, felsefî inançlarına göre, ahlâk kuralları üzerine değil, ihtirasları üzerine dayandırması, tarihte hem nefret hem de sevgiyle anılmasına yol açtı. Kişisel ihtirası, Isparta'yla savaşa sebep oldu. Atinalı'lar Mantinea'da yenildiler. (M.Ö. 418). Hasımları yüzünden yargılanmak için Atina'ya çağrılınca, ka-

Tepedelenli Ali Paşa

Ali Rıza Bey

Ali Suavi

çarak Ispartalılar'a hazırladığı Sicilya seferi plânlarını açıkladı. Atina ordusuyla donanması, Sirakuzai'da tamamen yokedildi (M.Ö. 413). Isparta Kralı II. Agis'in karısını baştan çıkardığı için Persler'e sığındı. Samos'da, Atina donanmasına amiral seçilince, Ispartalılar'ı Kyzikos (Erdek) ve Abidos'ta (Aydos) acı bir yenilgiye uğratarak, Byzantion'u (İstanbul) ve Kalhedon'u (Kadıköy) işgal etti (M.Ö. 409). Ertesi yıl Atina'da kahraman gibi karşılanmasına rağmen muhaliflerinin oyunu ile tekrar güveni kaybedip, Persler'e sığındı. Ispartalılar'ın kışkırtması sonunda, ya da baştan çıkardığı soylu bir kadının kardeşleri tarafından Trakya'da öldürüldü.

alkil i. Kim. Alkol kökü.

Alkmaeon (M.Ö. 500) Kroton'lu filozof ve hekim. İnsan duyu organları üstünde çalıştı. Hayvan anatomisi konusunda ilk araştırmacıdır. Beynin, ruhun merkezi olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre sağlık vücuttaki niteliklerin uyumudur.

Alkmaionidai (Alkmaionidler) Atina'nın en eski ve soylu ailesi. M.Ö. VI. ve V. yüzyıllarda politikada önemli roller oynadılar. Yaşama şartlarının ağırlığı altında, yoksul köylünün duyduğu hoşnutsuzluktan kuvvet alan Kylon'un darbe denemesini, Alkmaionidler'den Magakles'in önderliği altında Atina aristokrasisi, kanlı bir şekilde bastırdı (M.Ö.612). Kleistenes ve ana tarafından Perikles, Alkibiades bu ailedendir.

Alkman (M.Ö. VII. yüzyıl) Grek ozanı. Dor lirik şiirinin kurucusudur. Sağlığında yayınlanan altı şiir kitabından ancak bazı parçalar kalmıştır.

alkol i. Kim. Mayalaşmış şekerli sıvıları damıtarak elde edilen sıvıların genel adı. Arapça asıllı bir sözdür. Halk arasında «ispirto» da denir, fakat «ispirto» aslında kimyadaki «etil alkol» ya da «etanol» dür. Alkol mayalandırma ve sentez olmak üzere iki yoldan elde edilir. Bugün üzüm yerine nişastalı maddelerden mısır ve melâstan da alkol elde edilir. Alkol renksiz, hoş kokulu bir sıvıdır. İçilirse sarhoşluk verir. Sağlık için zararlıdır. Alkoller birincil, ikincil ve üçüncül olmak üzere üçe ayrılır. esk. Küul.

alkol hastalıkları Hek. Alkolizm sonucu kendini gösteren ruh - akıl ve beden hastalıkları. Sürekli mide yangısı, karaciğer körelmesi (Siroz) ve en önemlisi, değişik alkol psikozları (Delirium tremens, alkol hallusinozası, patolojik sarhoşluk, alkol bunaması v.b.) bunlar arasındadır.

alkolik Fr. s. Alkollü içkilerin verdiği keyf ve sarhoşluğa tutkun olan, dolayısıyla o içkileri sık kullanmadan edemeyen, alkolizm belirtisi gösteren kimse.

alkolizm Fr. i. Hek. Kendini alkollü içkilerle keyiflendirmek, sarhoş etmek eğiliminin önüne geçilemez bir tutku kertesine varması, dolayısıyla alkollü içkilerin sık ve çok kullanılması. Giderek çeşitli alkol hastalıklarına yol açar. Bazı kere, periyodik olarak kendini gösterir; hasta bir süre durmadan içer, uzun süre ara verir; sonra gene önüne geçilemez bir eğilimle içer; zehirlenmeye kadar varan ölçüde yeniden alkolizm periyoduna girer.

alkol zehirlenmesi Hek. Kısa sürede çok ve yoğun alkol alınması sonucu, bedende ortaya çıkan bilincin yitirilmesi, koma ve hattâ ölüme kadar varan kimyasal zehirlenme. Kronik alkol zehirlenmesi alkol hastalıklarına yol açar; başka hastalıklara karşı direnci azaltır.

Allah Ar. i. Var olan her şeyin yaratıcısı ve koruyucusu olduğuna inanılan, yüce varlık. Tanrı. Huda, Rab, Mevlâ. [Dieu — God]

Allahabad (Hindistan) Kuzeyde, Ganj ve Cumna ırmaklarının birleştiği yerde 430 700 nüfuslu bir şehir. Eskiden Hindular'ın kutsal bir şehriymiş; şimdi halkının büyük bir kısmı Müslümandır. Fakat Hintliler tarafından ziyaret edilir.

Allaha emanet Ar. e. Biri hakkında Allah koruyuculuğunu dilemek için kullanılır. Allah saklasın!

Allaha ısmarladık Ar. T. ü. Ayrılırken söylenen söz. [Adieu! — Good - bye!]

Allah a'lem Ar. e. Allah daha iyi bilir anlamında bir söz. «Galiba, sanırım» anlamına kullanılır. Allah bilir. [Dieu le sait]

Allah Allah Ar. ü. Çok şaşırma ve can sıkıntısı anlatır.

Allah aşkına Ar. ü. Ant ve yalvarma olarak kullanılır. Allahı seversen! [Pour l'amour de dieu — For God's sake!]

Allaha şükür Ar. ü. Durumdan memnunluk anlatır [Dieu merci! — Thank God!]

Allah bilir Ar. T. f. İşin doğrusunu yalnız Allar bilir. [Dieu sait — God knows]

Allah evi b. i. Cami, mescit gibi tapınma yerleri. [Mosquée — Mosque]

Allah için b. ü. ★ 1. Allah hakkı için. ★ 2. Gerçekten, doğrusu.

Allahın belâsı b. i. Çok kötü, fena kimse. Allahın cezası, Allahın gazabı, Allahtan korkmaz [Cruel — Impious]

Allahın günü b. i. Gün, her gün [Jour, chaque jour — Every day]

Allahın hikmeti b. i. Nedeni anlaşılamayan olaylar için kullanılır. [Disposition providentielle — The divine dispensation]

Allah kerim b. ü. Yokluk ve ümitsizlik halinde söylenir. Avunma ve umma. [Dieu est bienfaisant]

allahlık s. Kendini bırakmış. Hiç bir işe yaramaz, sersem. [Credule — Useless but harmless (man)]

Allahsız s. Tanrı tanımayan, Tanrı varlığına inanmayan. Tanrısız. esk. Mülhit, dehri. zındık.

Allah taksimi b. i. Eşitlik bulunmayan bölüşme. [Partage inegale — Unequal devide]

Allahtan Bereket versin ki: Allahtan olacak ki... [Dieu merci! — Thank Godness]

Allahtan bulmak b. f. Cezasını Tanrı'nın vermesini dilemek. [Se punir de la part de Dieu — To be punished by God!]

Allahü ekber «Tanrı uludur» anlamında, ezan ve namazda kullanılan hayır dua sözü.

Allah vermesin Bir şeyin olmamasını dua etmek: Allah göstermesin! Allah saklasın! [Que Dieu vous garde! — God forbid!]

allâk s. Sözünde durmaz, dönek, hileci. [Fourbe — Tricky, deceitful]

allak bullak b. s. ve zf. Karmakarışık, altüst. [Bouleversé — Pell - mell; all over the place]

allâme Ar. s. Çok ve geniş bilen, bilgin. [Erudit — Very learned]

allasen ü. «Allah'ı seversen» sözünün aşınmış şekli. Yalvarma ve ant verme için kullanılır. [Pour l'amour de Dieu — For God's sake!]

Alleghany (ya da Appalachian) Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusunda Atlas okyanusu kıyısındaki sıra dağların eski adı.. Bugün, Appalachian dağlarının, Pennsilvanya ile Batı Virginia arasında kalan kesimine bu ad verilir.

allegori Fr. i. Soyut bir fikri, heykel ya da resimle gösterme.

allegretto İta. zf. Müz. Bir parçanın allegrodan daha ağır çalınacağını gösterir.

allegro İta. zf. Müz. Bir parçanın canlı ve hızlı çalınacağını anlatır.

allem etmek, kallem etmek b. f. Her türlü kurnazca çareye başvurmak anlamına ve her zaman birlikte kullanılır.

allergos i. Hek. Alerji tepkileri sonucu ortaya çıkan hastalık. Astım, saman nezlesi, bazı deri ve mide - barsak hastalıkları gibi.

alerji Yun. i. İnsanlarda ve bazı hayvanlar-

da dokuların belirli maddelere karşı, sınırsız derecede tepki göstermesi. Alerji yapıcı maddeler, (allergen) bedene değen akla gelebilecek her nesne (yiyecekler, ilâçlar, toz, duman, otlar ve hattâ soğuk su bile) olabilir ve kişiye göre değişir.

Aller Nehri (Kuzey Almanya) Weser nehrinin bir kolu. 256 km.

allık i. ★ 1. Al renkte olmak hali. [Rougeur — Redness] ★ 2. Kadınların yüzlerine ve dudaklarına sürdükleri kırmızı boya. [Rouge — Rouge]

Allia Savaşı Kelt'ler (Galat'lar) Alp dağlarını aşarak, Roma şehrinin 15 km. kuzeyindeki Allia ırmağı kıyısında Romalılar'ı bozguna uğrattılar (M.Ö. 395). «Capitolium» dışında Roma'yı 7 ay işgal altında tuttuktan sonra para karşılığı çekilip gittiler.

Allom, Thomas (1804-1872) İngiliz ressam ve mimarı. Daha çok şehir manzaraları ve gravürleriyle uğraştı. Londra'da doğdu. 1850'de Hindburg kilisesini, 1856'da Notting Hill'deki St. Peter Kilisesini yaptı. Dolaştığı yerlerin başlıcaları İskoçya, Fransa, Belçika, Çin ve Türkiye'dir. İzmir ve İstanbul ile ilgili gravürleri, o devrin özelliklerini belirtmeleri bakımından önemlidir.

Alma Kırım yarımadasında Sivastopol'un 28 km. kuzeyinde, Karadeniz'e dökülen küçük bir ırmak. Fransız ve İngiliz orduları, Rus kuvvetlerini 1854'de bu ırmağın suladığı vadide yenmişlerdi. Bu ırmağın kıyısında aynı adı taşıyan küçük bir kasaba vardır. Fransızlar, Cezayir'de kurdukları küçük bir şehre de bu adı vermişlerdir.

Alma Ata (S.S.C.B.) Kazakistan'ın merkezi olan ve Balkaş gölünün güneyinde bulunan 607 000 nüfuslu bir şehir. Eski adı Vernyi idi. Kimya ve gıda endüstrisi önemlidir. Üniversitesi vardır.

almaç Bak. alıcı.

almak f. ★ 1. Elle ya da bir şeyle tutmak. [Prendre — To take] ★ 2. Başka yerden kendine birşey gelmek: Mektup aldım. [Recevoir — To receive] ★ 3. Kabul etmek: Rüşvet almadı. [Accepter — To accept] ★ 4. Edinmek, kazanmak: Nam aldı. [Acquérir — To obtain] ★ 5. Parayla edinmek, satın almak: Yemiş aldım. [Acheter — To buy] ★ 6. Bir yeri savaşta elde etmek, fethetmek, zapdetmek: Türkler İstanbul'u 1453'de aldılar. [Conquérir — To conquer] ★ 7. Bir şeyin içine sığmak. esk. İstiap: Bu şişe bir litre alır. [Contenir — To contain] ★ 8. Anlamak, kavramak: Hoca iyi ama, çocuk almıyor. [Comprendre — to comprehend] ★ 9. Götürmek: Çocuklarını birlikte aldı. [Emporter — To take with] ★ 10. Sarmak, bürümek: Dağ başını duman almış. [Entourer — To surround] ★ 11. Evlenmek (erkek için): Dayısının kızını aldı [Epouser — To marry] ★ 12. Uğramak, tutulmak: Soğuk aldı. [Devenir malade — To catch]

almanak Yun. i. Zamana ait astronomi ve meteroloji bilgileriyle sayılı günleri gösteren kitap, takvim.

Almanya Orta Avrupa memleketlerinden biri. 1949 yılından beri ikiye bölünmüştür. Batıda: Federal Alman Cumhuriyeti (yüzölçümü: 248 000 km.², nüfus 58 milyon, başkenti: Bonn) doğuda: Demokrat Alman Cumhuriyeti (yüzölçümü: 107 000 km.², nüfusu 17 milyon, başkenti: Doğu-Berlin) vardır. Batı Berlin (481 km.²) Federal Alman Cumhuriyetine bağlıdır. Coğrafî bakımdan Almanya 3 bölgeye ayrılır. Güney Almanya: Orta-Alpler'den meydana gelen dağlık bir bölge. Tuna nehri ve kollarının aktığı Bavyera yaylası geniş yer kaplar. Yaylanın güneyinde Bavyera Alpleri (2 500 - 3 000 m.), batısında Kara Ormanlar yükselir. Tuna'nın kuzeyinde Suab ve Frankoni Juraları yaylayı kuzeyden kuşatır. Orta Almanya: Dağlıktır. Fakat bunlar yüksek olmayan dağlardır. Aralarına tarıma ve nüfusun yerleşmesine elverişli havzalar girer. Büyük endüstri merkezi Ruhr havzası bu bölgededir. Kuzey Almanya: Geniş ve basık doğuya doğru genişleyen bir ovadır. Kuzey Denizi kıyılarında bazı kısımlar deniz seviyesinden aşağıdadır. Dördüncü zaman buzullarının hazırladığı çukurlarda göller meydana gelmiştir. Kuzey Denizi kıyıları alçak ve bataklık olduğu için, denizden içerde Elbe ve Weser nehirlerinin ağızlarında iki büyük liman vardır (Hamburg ve Bremen). Alman Ekonomisi, II. Dünya Savaşı'nda çok sarsılmış, fakat savaştan sonra hemen hızla kalkınmıştır. Almanya bugün dünyanın en çok demir elde eden ülkelerinden biridir. Makine endüstrisi, Alman ekonomisinin en önemli koludur. Saar havzasında zengin maden kömürü yatakları vardır. Linyit yatakları Orta Almanyada'dır. Kuzey-batıda son zamanlarda petrol elde edilmektedir. Almanya dünyanın en çok demir ve çelik elde eden ülkelerinden biridir. Makine endüstrisi, gemi, otomobil, uçak, elektrik malzemeleri yapımı, kimya endüstrisi, cam ve kristal eşya, optik aletler, fotoğraf malzemesi ileri endüstri kollarıdır. Düzgün kara yollarına sahip bir ülkedir. Nehirler de ulaşımda rol oynar; en önemlisi Ren (Rhe-

alpaka

in) nehridir. Başlıca toprak ürünleri tahıllardır: Çavdar, yulaf, buğday, patates (dünyada birinci) şeker pancarı. Tarım ürünleri, nüfus kalabalık olduğu için ancak kendine yetmektedir. Doğu Almanya'da tarım, kooperatiflerde birleşmiş köylüler tarafından yapılır. Bugünkü Almanya'nın ilk kurucuları Germenler'dir. Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Germenler genişlemişlerdi. 843'de Verdun antlaşmasıyla, Doğu Germenler, Karolenjler tarafından yönetilen bağımsız bir imparatorluk kurdular. 1438'de imparatorluk Habsburg sülâlesine geçti. Prusya Kralı, Avusturya'yı Sadova'da 1866'da yendikten sonra, gerçek anlamda Almanya İmparatorluğu'nu kurmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonunda Almanya yenilince, 1919'da Versay antlaşmasıyla birçok toprağını kaybetmiştir. 1933-1934 yıllarında Hitler, Nazi yönetimini kurmuş, Führer (Önder) olarak başa geçmiştir. Danzig meselesinden dolayı Polonyalı'lar ile savaşa girmiş ve bu olay İkinci Dünya Savaşı'nın doğmasına sebep olmuştur. İtalya ve Japonya ile birleşerek Avrupa'da birçok ülkeyi istilâ etmiştir. Savaşın sonunda yenilgiye uğramış, aldığı yerleri geri vererek çekilmiştir. 8 Mayıs 1949'da Almanya ikiye ayrılmıştır. (Bak. Federal Alman Cumhuriyeti ve Demokrat Alman Cumhuriyeti).

almaş i. ★ 1. Birkaç şeyin sıra ile değiştirilerek kullanılması. esk. Münavebe. [Alternation — Alternation] ★ 2. İki memurun, istekleriyle yerlerinin değiş edilmesi. esk. Becayiş [Permutation — Permutation, exchange of post between two officials] ★ 3. Fel. Birinin doğru olması, ötekinin yanlışlığını gerektiren iki önermenin (kaziyenin) meydana getirdiği sistem. [Alternative — Alternative]

almaşık s. Almaşlı olarak işleyen esk. Mütenavip. [Périodique, alternatif — Alternative]

almaşık yapraklar Bot. Sapın iki yanında karşılıklı değil de aralıkla, bir sağda, bir solda bitmiş yapraklar. esk. Evrakı müteakibe.

almaşmak f. ★ 1. Karşılıklı alıp vermek. esk. Teati. [Echanger — To axchange] ★ 2. Değişe değişe iş görmek.

Almus Tokat'ın ilçelerinden. Yüzölçümü 704 km.², bucak ve köyleriyle birlikte nüfusu 25 698'dir. Kasabanın nüfusu 4 143'dür. Yeşilırmak, ilçenin içinden geçer. Kerestecilik ve hayvancılık yapılır.

alnaç i. ★ 1. Yüze karşı gelen taraf. ★ 2. Bir yapının başlıca yüzü. Cephe [Face, front — Face, front]

alnı açık b. s. Çekinecek ayıbı olmayan. [Qui n'a rien à craindre — Honest, honorable]

alo ü. Telefon konuşmalarına başlarken dikkati çekmek için kullanılır.

alopesi Bak. Kellik.

alotropi Yun. i. Kim. Aralarında kimyaca bir değişiklik olmayan cisimlerin başka başka fiziksel özellikler göstermesi.

alp i. Kahraman, yiğit. [Héros — Hero]

alpaka i. Zo. Geviş getirenlerden, Güney

Batı Berlin

ALMANYA

Münster Kilisesi

Füssen'de bir şato

Amerika'da yaşayan, lama türünden uzun tüylü bir hayvan; bu hayvanın yünü ve bu yünden dokunan kumaş.

Alp Aslan (1029 ya da 1033-1072) Selçuk sultanlarının ikincisi ve Malazgirt zaferiyle Anadolu'yu Türkler'in yurdu haline sokan hükümdar. Asıl adı Mehmet. 1063'de Selçuk sultanı ilân edildi, 1064'de Bizans üzerine yürüdü. Gürcistan'ı aldı. 1065'de Amuderya'nın ötelerine kadar uzanan bir kuzey seferinden sonra Türk komutanlarından bazılarını Bizans üzerine yolladı. Bunları karşılamak için yola çıkan Bizans İmparatoru Romanos Diogenes Malatya'daki kuvvetlerinin yenildiğini ve Türkler'in Konya'ya girdiğini duyunca geri döndü. Alp Aslan 1071'de Bizans'ın Malazgirt'i aldığını öğrenince Bizans üzerine yürüdü, imparatoru esir aldı. Buna tarihte «Malazgirt Savaşı» denir. Fakat Alp Aslan Bizans İmparatoruna dokunmadı ve onu serbest bıraktı. 1072'de Maveraünnehir'de savaşırken yaralanarak öldü ve yerine oğlu Melikşah geçti.

Alp Dağları Avrupa'nın tam ortasında, kıtanın Kafkaslar'dan sonra en yüksek bölgesini meydana getiren dağ zinciri. Cenova körfezinin batısında, Nis şehrinin üstünden başlıyarak Viyana yakınlarına kadar devam eden bu dağ zinciri, başlıca üç bölüme ayrılır: a) Batı Alpleri, Fransa'yı İtalya'dan ayırır. En yüksek noktası Mont Blanc'dır (4 810 m.). b) Orta Alpler İsviçrede'dir; üçe ayrılır: 1° Bern Alpleri. Alpler'in en büyük buzulu Aletsch buradadır. 2° Valais Alpleri. İsviçre'yi İtalya'ya bağlayan iki önemli geçit buradadır. (Simplon ve Grand St. Bernard). 3° St. Gotthard masifi. Alp dağlarının en önemli geçitlerinden biri olan St. Gotthard geçidi buradadır. c) Doğu Alpleri ya da Avusturya Alpleri. Paralel sıralar halindedir. Alpler'in ortalama yüksekliği 2 500 m. ve uzunluğu 1 200 km.'dir .Alp dağları Avrupa'nın turizm bakımından en önemli yerlerindendir. Ekonomik önemi de vardır. Hayvancılık yapılır ve su enerjisinden elektrik elde edilir.

Çetin Altan

Alpköy Erzincan'ın Kemah ilçesi bucaklarından. 21 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 4 780, merkezinin nüfusu 158'dir. Eski adı Kamerik'di.

Alptekin (Ölm. 936) İlk büyük Türk - İslâm devleti olan Gazneliler Devleti'nin kurucusu. Yine ilk Türk - İslâm devletlerinden biri olan Samanoğulları'nın bir komutanıyken bu devlete karşı ayaklandı; Gazne şehrini ele geçirip egemenliğini ilân etti. Ondan sonra Gazne Devleti hızla gelişti.

Alpu Eskişehir'in merkez ilçesine bağlı 27 köyü 16 068 nüfuslu bir bucak. Merkezinin nüfusu 2 372'dir.

Alsace Fransa'da eski bir eyalet. Merkezi Strasbourg'du. Bu bölge Voj dağlarından Ren nehrine kadar uzanır. Batıda bu dağlar hayvancılığa elverişli yaylalar ve nüfusun toplandığı, özellikle dokuma endüstrisinin geliştiği derin ovalar meydana getirirler. Voj dağlarının eteklerinde bağcılık ve tarım ileridir. Avrupa'da önemli bir yol kavşağında bulunmasından dolayı, ticaret ve endüstri gelişmiştir. Petrol, hidro - elektrik santralları, vardır. Madencilik ve gıda endüstrisi bu bölgenin önemli üretim kollarındandır. Vestafalya antlaşmasıyla (1648) Fransa'ya bağlanmış; sonra 1871'de Almanya'ya bırakılmıştı. 1918'de Versay antlaşmasıyla tekrar Fransızlar'ın eline geçmiştir. 1940'da Almanlar tarafından işgal edilmiş, 1944-1945 yıllarında büyük savaşlara sahne olmuştur. Şimdi Fransa'nındır.

Alsace - Lorraine Almanlar tarafından, eski Fransız eyaletleri olan Alsace ve Lorraine'den 1871'de ayrılan parçaya verilen ad. Moselle, Aşağı ve Yukarı Ren bölgelerinden meydana gelir.

alşimi Bak. simya.

alt, - tı i. Bir şeyin aşağı kısmı; geri ,arka. «Üst» ün karşıtı. Alt kat. [Le bas, le dessous — Lower or under part of a thing]

Altan, Çetin (Doğ. 1927) Yazar. Galatasaray Lisesi ile Ankara Hukuk Fakültesi'ni bi-

Alp Dağları

tirdi. «Milliyet» ve «Akşam» gazetelerinde yazdığı fıkralarıyla ve oyunlarıyla tanınmıştır. Dünyanın bir çok yerlerini gezmiş ve gezi notlarını bir kitap halinde yayınlamıştır. 1965 ekiminden beri İstanbul milletvekilidir. Eserlerinden bir kaçı şunlardır: «Taş» (Fıkralar), «Atatürk'ün Sosyal Görüşleri» (İnceleme), «Sömürgecilerle Savaş» (Fıkralar), «Bir Uçtan Bir Uca» (Gezi Notları), «Çemberler», «Mor Defter», «Suçlular» (Oyun).

Altay Dağları (Altındağ) Orta Asya'nın büyük dağ zinciri. Asıl adı Altındağ olup zamanla Altay şekline girmiştir. Sibirya'nın güneyinde ve Moğolistan ile Çin'in kuzeyindedir. Biri Rus Altayları, ikincisi Moğolistan Altayları olmak üzere iki bölüme ayrılır. Maden bakımından zengin olup altın ve gümüş madenleri de vardır. Altındağ adı da burdan çıkmıştır.

Altay dilleri Türk, Moğol, Tonguz ve bazı kimselere göre Japon ve Kore dillerini içine alan dil grubunun adı. Günümüzde 50 milyonu aşkın bir insan grubu Altay dillerini konuşmaktadır. Bu dillerin tarih öncesi karanlıktır. Elimizdeki en eski metinler Orhon anıtlarındaki yazılardır. (M. S. 732)

altbilinç b. i. Ps. Bilinç dışı. Her an çağrışım yapılamayan, az aydınlık zihin bölümleri karşılığı olarak, çok eskiden öne sürülen deyim. Çoğunlukla S. Freud'un belirttiği «yok - bilinç» (La - Şuur, inconscient) kavramı yerine yanlış olarak kullanılır. (Bak. Bilinç.)

altcins b. i. Biyo. Bir cinsin içinde bulunan cinslerden biri. Cinsaltı. [Sousgenre — Subgenus]

altçene b. i. Anat. İnsan ve hayvanlarda yiyecekleri çiğnemeye yarıyan hareketli çene kısmı. esk. Fekki esfel.

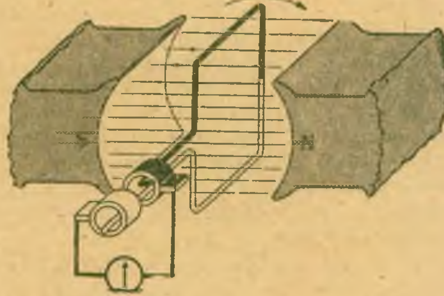
altderi b. i. Biyo. Derinin iki tabakasından içeride bulunanı. Edeme.

alternasyon Fr. i. Hek. Hırçınlaşma, öfkelenme, gerginlik.

alternatif Fr. s. ★ 1. Birkaç şeyden birini seçme. ★ 2. Birinin arkasından dönüp gelen. Almaşık. ★ 3. Tek. Belli bir zaman içinde yön değiştiren (akım, gerilim).

alternatif gerilim Fr. T. i. Tek. Yönü ve değeri, periyodik olarak (ardarda) değişen gerilim. Bu gerilim, kapalı bir elektrik devresinden alternatif akım geçirir.

alternatör Tek. Elektrik enerjisi üreten elektrik makinesi. Alternatör, alternatif gerilim (dalgalı gerilim) üretir. Bunun için alternatörün milinin döndürülmesi gerekir. Bir yandan da alternatörün uyarma sargıları denen bobinlerine doğru gerilim uygulanır. Doğru gerilim, alternatörün içinde elektromanyetik bir alan doğurur. Alternatörün miline bağlı olan sargılar da bu elektromanyetik alan içinde dönmeye başlarlar. Bu durumda, elektroteknik kanunlarına göre, kapalı sargı devresinde bir gerilim elde edilir (endüklenir). Bu gerilim alternatif bir gerilimdir. Bobinlerin ucu, bilezik denen maden çemberlere bağlanmıştır. Bilezikler de alternatörün miliyle birlikte dönerler. Bilezikler üstüne, birer yayla bastırılan kömür parçaları yerleştirilmiştir. Fırça adı verilen bu kömür parçalarından alternatif gerilim alınır ve istenen yerde kullanılır. Günlük hayatta, şehirlerde kullanılan elektrik enerjisini, buna benzer alternatörler doğurur. Alternatörlerin bulunduğu yere, elektrik santralı denir. Alternatörün milini döndürmek için çeşitli enerji kaynaklarından yararlanılır. Bu kaynağın çeşidi, santralın da türünü belirler. Alternatör, bir diezel motoruyla döndürülüyorsa, bu tip santrala, diezel santralı denir. Buhar türbini kullanılırsa, buhar santralı, ya da termik santral adı verilir. Su kuvvetlerinden yararlanılırsa, su santralı ya da hidroelektrik santral adı kullanılır.

alternatör

altes Fr. i. Prens ve prenseslere verilen unvan. Eskiden «fehamet» ve «fehametlû» diye kullanılırdı.

alt etmek b. f. Yenmek. [Vaincre — To conquer, to overthrow]

altfamilya b. i. Biyo. Bir familyanın içinde kurulan ikinci derecede bir familya. esk. Tahtı fasile.

alt havaküre b. i. Jeol. Havakürenin 11 km. kalınlıkta olan, alt tabakası.

altıgen i. Mat. Altı kenarlı şekil. esk. Müseddes. [Hexagone]

altık i. Fel. Bir şeyin içinde ve ona bağlı olan. Tümel bir önermenin içindeki tikel önerme. esk. Mütedahil.

Altıkardeş b. i. Ast. Kuzey kutup yönünde, Büyükayı'nın karşısında bulunan takımyıldız. esk. Zatülkürsi.

altın (Au) Kim. Parlak sarı renkli, kolay işlenebilen bir maden. Tabiatta az bulunduğu için eskiden beri para ve süs eşyası olarak kullanılmıştır. Bugün de para karşılığı olarak devletlerin hazinelerinde saklanır. Soy madenlerdendir. Tabiatta, kuvars kayalar ya da alüvyonlu yerlerde kumla karışık olarak bulunur. Dünyada, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Güney Afrika'da, Kanada'da, Meksika'da, Rusya'da ve Avustralya'da altın madenleri vardır. Altın kolay işlendiği için çok ince tel ya da levha haline getirilebilir. Isıyı, elektriği iyi iletir. Havadaki oksijenden etki-

lenmediği için bozulmaz, kararmaz. Altın suyu dışında hiç bir asit, altına etkimez. Yumuşak bir maden olduğundan günlük hayatta başka madenlerle karıştırılarak kullanılır .Saf altın 24 ayar kabul edilir. İçine, bakır ve çok az gümüş katılır. Böylece hem daha ucuz hem de daha sağlam altın karışımları elde edilir. İçine katılan bakırın oranına göre, altının ayarı değişir. En çok 18 ayar altına rastlanır. 14, 12, 10 ayar altınlar da vardır. Atom ağırlığı : 197, 2 — Atom sayısı : 79 — Özgül ağırlığı : 19, 4 — Isı iletkenliği : % 53, 2 — Elektrik iletkenliği : % 65, 46 . — Ergime noktası : 1063°C — Kaynama noktası : 2800°C.

Altına işemek Hek. İdrar etme kontrolünün yapılamaması. İlk çocuklukta normal olan bu halin, ileri yaşlarda da süregitmesi, seyrek olarak bir bedensel bozukluğa bağlıdır ; çoğunlukla ruhî gelişmenin ve kişinin duygu alışverişinin aksaması yüzünden olur.

Altınay, Ahmet Refik (1881-1937) Tarih alanındaki çalışmaları ve tarih konularını geniş yığınlara tanıtıp sevdirmekle ün yapmış bir Türk yazarı. İstanbul Üniversitesi'nde on beş yıl (1918-1933) profesörlük yaptı. Elliyi aşan kitabı, bine yakın makalesi yayınlanmıştır.

altın babası b. s. Pek zengin. [Tres riche — Immensely, wealthy]

altınbaş b. i. Bot. En çok Ege bölgesinde yetişen, yuvarlak ve kalın kabuklu bir kavun çeşidi.

Altınbaşak Urfa'nın Akçakale ilçesi bucaklarından. 57 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 10 528, merkezinin nüfusu 7 314'dür. Eski adı Harran'dı.

Altınbezer, İsmail Hakkı (1872-1946) Eski yazı çeşitleriyle, tezhip, minyatür ve benzerleri gibi Türk süsleme sanatlarında son zamanların en büyük ustalarından biri. İstanbul'da doğdu. Sanayii Nefise Mektebi'nden ressam olarak çıkmış ve Hattat Sami Efendi'den yazı çeşitlerini öğrenmişti. Babıali'de Divanı Hümayun tuğrakeşliğinde ve Güzel Sanatlar Akademisi öğretmenliğinde bulundu.

altın bilezik b. i. Para kazandıran sanat : Elde altın bileziktir sanat.

Altındağ Çin'de Tibet ve Sin-Kiang arasındaki dağ kütleleri. Yüksekliği 7 300 m. dir.

Altındağ Ankara'nın ilçelerinden biri. Yüzölçümü 367 km.² olan ilçenin 4 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 2.. 660, merkezinin nüfusu 218 044'dür. Anadolu'dan göçedenlerin çoğunlukta oldukları Ankara'nın en kalabalık gecekondu semtidir. Suyu ve elektriği varsa da kanalizasyonu yoktur. Son derece bakımsızdır.

Altınekin Konya'nın Cihanbeyli ilçesi bucaklarından. 16 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 9 666, merkezinin nüfusu 1 371'dir. Eski adı Zıvarık'dı.

altınkökü b. i. Bot. Güney Amerika'dan gelen kusturucu bir kök. esk. İpeka.

altınkuyruk b. i. Zo. «Kıl döken» denilen kuş.

altınlamak f. ★ 1. Altın kaplamak. ★ 2. Altın suyuna batırmak. [Dorer — To gold]

Altınoluk Balıkesir'in Edremit ilçesine bağlı 5 köylü, 14 579 nüfuslu bir bucak. Merkezinin nüfusu 1 183'dür. Eski adı Papazlık'dı.

Altınordu Devleti Cengiz Han'ın torunlarından Batu'nun XIII. yüzyıl ortalarında, Karadeniz'in batısında, bugünkü Romanya dolaylarında kurduğu devletin adı. Bu devlet, uzun süre, Ruslar'la ve Lehistanlılar'la başarılı savaşlar yapmış, sınırlarını Hazer kıyılarına, Kafkaslara kadar genişletmişse de Timur'un —Osmanlı Devleti'ne olduğu gibi— Altınordu'ya da zararı olmuştur. Altınordu Devleti, Timur'dan gördüğü zararla, XIV. yüzyıl sonlarında dağılmış ; yerine Kırım Hanlığı doğmuştur.

Altınova Balıkesir'in Ayvalık ilçesine bağlı, 12 179 nüfuslu bir bucak. Merkezinin bulunduğu kasaba 5 376 nüfusludur. Eski adı Ayazmand'dı.

Altınözü Hatay iline bağlı bir ilçenin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 357 km.², nüfusu 32 805'dir. Merkezi olan kasabanın nüfusu 3 313'dür. Antakya şehri ile Suriye sınırları arasında dağlık bir bölgedir. Asi nehri ilçe topraklarını sular. Kuseyr denilen bu bölgede, eskiden Altınordu muharebeler vermiş olduğu için Hatay'ın anayurda katılmasından sonra ilçeye Altınözü denilmiştir.

altınsuyu Kim. Hiç bir asidin etkileyemediği altını, eriten karışım. 3 hacim derişik hidroklorik asitie, (HCI), 1 hacim derişik nitrat asidin (HNO_3) karıştırılmasıyla elde edilir. İçine atılan altını eritir. esk. Mai zerrin.

altın şartı. Huk. Borçlunun borcunu altın para ile ödeyeceğini ya da borcun altın değerine göre hesaplanacağını belirten şart.

Altıntaş Kütahya'nın ilçelerinden. Yüzölçümü 1 230 km.², bucak ve köyleriyle birlikte nüfusu 32 258'dir. İlçe merkezi olan kasabanın nüfusu 2 359'dur. İlçe toprakları verimli bir ovanın üzerindedir. Buğday

ve afyon y iştirilir. Kütahya - Uşak şosesi üzerin edir.

altıntop b. i. ot. Amber çiçeği.

altıntopu b. i Pek güzel çocuk. Nur parçası.

Altınyayla Ant ya'nın Kumluca ilçesi bucaklarından. 6 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 4 959, erkezinin nüfusu 455'dir. Eski adı Göd e'ydi.

Altınyayla Bu ur'un Gölhisar ilçesi bucaklarından. 11 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 8 196, merkezinin nüfusu 2 438'dir. Eski adı D mil'di.

Altınyıldız Al nyıldız Mensucat Fabrikası Anonim Şir eti'nin imal ettiği yünlü kumaşlar ve attaniyelerin markası. Firma 1952 yılında kurulmuştur.

altıparmak b. ★ 1. Elinde fazla bir parmağı olan mse. [Hexadactyle — Hexadactyle] ★ . Torikten büyük olan bir cins palam t balığı. Bizim denizlerde seyrek görü ür. ★ 3. Yollu ve renkli bir çeşit kuma .

altıpatlar b. Altı kurşunlu ve toplu tabanca.

altimetre Fr. i. Tek. Yükseklik gösteren alet.

altkarşıt b. i. Man. Birbirine yalnız nitelik (vasıf) ba mından karşı gelen tikel (kısmî) öne ne. esk. Tahtı mütezat.

altlamak f. M n. Özel bir şeye, genel bir kavramın a ında yer vermek. esk. İdraç etmek.

altlık i. Bir ş in altını beslemek için konan kalınca şey. Eskiden hattatların yazarken kâ arını dayadıkları kalınca kâğıt ya da m kavva.

altmışaltı b. i. Bir çeşit iskambil oyunu.

altmışdörtlük i. Müz. Birlik notanın altmış dörtte ri değerinde nota.

alto İta. i. Mü ★ 1. Bir keman türü. Boyu normal kem la viyolonsel arasındadır. ★ 2. Pistonlu, adenî bir ağız çalgısı. Büğlü ile barit denilen ağız çalgıları arasında ve or büyüklüktedir. ★ 3. Kadın seslerinin e kabası için de eskiden bu terim kullan rdı. Fakat şimdi o ses için kontralto d ilmektedir.

alt olmak b. Yenilmek. [Etre vaincu — To be over ome]

Altona (Batı manya) Hamburg'un yanında ve Elbe ehri üzerinde 250 000 nüfuslu bir şehir. Ç itli fabrikaları, bilhassa yapağı endü risiyle tanınır. Balıkçılık önemlidir.

altsınıf b. i. B yo. Bir sınıf içindeki ikinci derecede sın esk. Tahtı sınıf.

altunî s. Altın nginde olan. [Doré — Golden]

Altunizade İsm il Zühtü Paşa (1805-1889) Büyük serv ni hayır işlerine vermekle tanınmış ve k Âyan üyelerinden bir vezir. İstanbul' a Çamlıca'da bir semte adını bırakmışt . Altıncı Ali Efendi'nin oğludur. İstan l'da doğdu. Bina eminliklerinde ve D mabahçe sarayı gibi büyük binaların yapılması işlerinde bulundu. Tophane'de ve Çamlıca'da camileri vardır.

altüst b. i. Çok karışık ve dağınık. [Sens dessus dessous — Upside, down]

altyazı b. i. Kitap sayfalarının altına yazılan not. Dip not. esk. Haşiye. [Foot - note]

alûde Far. s. Bulaşık, kirli. [Souillé]

Alucra Giresun'un ilçelerinden. Yüzölçümü 1 618 km.², nüfusu bucak ve köyleriyle birlikte 36 197'dir. Eski adı Mesudiye olan kasabanın nüfusu 2 296'dır. İki bucağı vardır.

Alut Adıyaman'ın Kâhta ilçesi bucaklarından. Köyleriyle birlikte 6 338 nüfusludur. Merkezi olan Damlacık (Tavsi) kasabasının nüfusu 757'dir.

Alut Bak. Damlacık.

alüfte Far. s. İffetsiz, orospu. [Prostituée — Tart, cocotte]

alümin Fr. i. Kim. Alüminyum oksidinden ibaret değerli süs taşı. İçindeki renkli maddelere göre adlandırılır. Yakut, kırmızı; zebercet, sarı; safir, mavidir.

alüminli çimento Jeol. İçinde alüminyum vardır. Kireç taşı, boksit ve kok kömürünün birlikte ergitilmesiyle elde edilir. Çabuk donar. Deniz ve bataklık sularına adi portlant çimentosundan daha dayanıklıdır.

alüminyum (Al) Kim. Beyaz, parlak bir maden. Tabiatta, tek başına bulunmaz; bileşikler halindedir. Bir çok bileşiği vardır. En sık rastlananlar alümin (alüminyum oksit), kil (alüminyum silikat) feldspat ve mikadır. Dünyada en çok Amerika ve Almanya'da çıkarılır. Türkiye'de de Zonguldak ve Toros dağları yakınlarında alüminyum yatakları vardır. Hafif ve kolay işlenebilen bir madendir. Tel ve levha haline getirilebilir. Zehirli bir maden olmadığı için mutfak eşyası yapımında kullanılır. Hafifliği yüzünden taşıtlarda, özellikle uçak endüstrisinde işe yarar. Havada paslanmaz. Havanın oksijeniyle ortaya çıkan alüminyum oksit, koruyucu bir tabaka olarak alüminyumun üstünü örter. İlk olarak 1825 yılında Danimarkalı bilgin Dersted tarafından elde edilmiştir. Ancak Dersted'in elde etme yolu çok pahalı olduğu için alüminyum pratikte kullanılamamıştır. Daha sonra Amerika'da ve Fransa'da boksit adını taşıyan cevherden daha ucuz elde etme yolları bulunmuştur. Bugün artık her yerde alüminyum kullanmak mümkündür. Alüminyum sert olmadığı için ,başka madenlerle karıştırılır. Böylece çeşitli özelliklerde alüminyum karışımları elde edilir. Atom ağırlığı: 26,97 — Atom sayısı: 13 — Özgül ağırlığı: 2,5 — Ergime noktası: 685°C — Kaynama noktası: 1800°C.

alün Fr. i. Bak. şap.

alüvyon Jeol. Akarsular tarafından taşınan kil, kum, çakıl gibi külte parçalarının, suyun akış hızının azalması sonucu elverişli yerlere birikmesiyle meydana gelen tor-

İsmail Hakkı Altınbezer

Amasra'nın genel görünüşü

tullar. Yaş bakımından eski ve yeni alüvyonlar olmak üzere ikiye ayrılır. Eski alüvyonlar suların kabarık zamanlarında su altında kalmazlar. Toprakları çok bereketlidir; elverişli yerleşme alanlarıdır. Yeni alüvyonlar zamanımızda gelişmektedir. Zaman zaman su basmasına uğrarlar.

Bir Amazon savaşçısı

alveol Fr. i. Anat. Akciğerde, en ince soluk yolu dallarının sonundaki, sümüksü dokudan ufak kesecik. Bazı salgı bezlerinin doku girintilerine de alveol denir.

Alyan Bak. Oyalı.

alyans Fr. i. Nişan yüzüğü.

alyuvar b. i. Anat. Kanda en bol olan (milimetrekübünde ortalama beş milyon), çekirdeğini gelişmesi sırasında yitirmiş, kırmızı renkli, baş görevi oksijeni dokulara, hücrelere taşımak olan hücre çeşidi. İçinde hemoglobin vardır .Alyuvarların azalması ,kansızlık denen durumu ortaya çıkarır. esk. Küreyvei hamra.

âm Ar. s. Genel, umumî, ucuz, adi. [Général, commun — Common, ordinary]

âmâ Ar. s. Kör. [Aveugle — Blind]

ama, amma ba. ★ 1. İki fikir arasındaki ayrılığı belirtir. [Mais — But] ★ 2. Söz başında bulunduğu ve bir aşırılığı anlattığı zaman, amma şeklinde söylenir: Amma güzel şey! [Comme — How!]

amabile İta. zf. Müz. Bir parçanın sevimli ve cana yakın bir şekilde çalınacağını anlatır.

amaç i. ★ 1. Nişan alınan yer, hedef. [Cible — Target, aim] ★ 2. mec. Erişilmesi istenen dilek, maksat. [But — Object]

amaçlamak f. Nişanlamak; amaç, maksat edinmek. esk. İstihdaf etmek. [Viser — To aim]

amade Far. s. Tetikte, hazır. [Prêt — Ready, prepared]

Amagasaki (Japonya) Osaka körfezinde, Hondo adası üzerinde bulunan 335 000 nüfuslu bir endüstri merkezi.

amal Ar. ç. i. Emeller, istekler, ümitler. [Désirs — Desires, hopes, ambitions]

âmal Ar. ç. i. Ameller, işler, işlemler. [Actions, opérations — Actions, deeds]

aman Ar. ü. ★ 1. Yardım istemek için kullanılır. [Au secour — Help] ★ 2. Yalvarma anlatır: Aman bir daha yapmam. [De grâce — Pardon] ★ 3. Usanç ve öfkeyi bildirir: Aman artık bıktım! [Ah mais] ★4. Beğenme ve hayranlık anlatır: Aman ne güzel! [Exprime l'admiration] ★ 5. Acıyı, elemi ve bir tehlikeyi belirtmek için kullanılır: Aman başım! [Exprime la douleur, le danger.] ★ 6. Tarih. Kuşatılmış bir Hıristiyan kalesi ya da şehri halkının, kuşatan Müslüman güçlerine savaş yapmaksızın teslim olmak istekleri. Bu durumda aman isteyenlere iyi davranılırdı. ★ 7. İslâm ülkelerinde, Müslüman olmayan halka, İslâm hükümdarları ya da komutanlarınca verilmiş bir çeşit garanti.

aman demek b. f. Sığınmak, af dilemek. [Demander pardon — To ask for quarter]

amansız s. Acımaz, müsaade etmez, aman vermez. [Inexorable — Pitiless, without mercy]

Amanullah Han (1892-1960) Afganistan Kralı. Emir Habibullah'ın oğludur. 1919'da amcasını tahttan indirip kral oldu. Ülkesinin bağımsızlığını ilân etti ve bunu gerçekleştirebilmek için İngilizler'le savaşa girişti. 1921'de başarı sağladı. 1928'de Türkiye'de gördüğü yenilikleri kendi ülkesinde de uygulamayı denedi, ayaklanma ile karşılaştı. Yurdundan ayrıldı. Roma'da öldü.

aman vermek b. f. Affetmek. [Pardonner — To grant quarter]

amarilis Fr. i. Güzelhatun çiçeği, nergis zambağı; nergisgillerden güzel çiçekli bir süs bitkisi.

Amasra Zonguldak ilinin Bartın ilçesine bağlı, 27 köylü, 11 574 nüfuslu bir bucak. Merkezi olan kasabanın nüfusu 2 2[illegible]7'dir. Prenses Amastris, Amastris çayının (Amasya çayı) ağzında, Sesamos kasabasını dört küçük kasabayla birleştirerek kurmuştur. Eskiden «Paflagonya'nın gözü» diye anılırdı.

Amasra Kalesi İlk Çağdan kalma bir kale. Üç yanı denizle çevrilidir. Dört cephelidir. Yirmi dört burcu vardır. Her biri 15-20 m. yüksekliktedir .Bizanslılar'ın eseri olduğu sanılan kale, bugün yıkılmıştır.

Amasya Kuzey Anadolu'daki illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Kuzeyinde Samsun, güneyinde Yozgat ve Tokat, doğusunda Tokat ve batısında Çorum illeri vardır. Merkez ilçesinden başka Köynicek, Gümüşhacıköy, Merzifon, Suluova ve Taşova ilçeleri vardır. Yüzölçümü 5 520 km.², nüfusu ilçeleriyle birlikte 285 637'dir. Şehrin nüfusu 83 081'dir. Yeşilırmak ve kolları ilçe topraklarını sular. Tahıl, baklagiller, tütün, şeker pancarı, haşhaş yetiştirilir. Meyva ve sebzecilik yapılır. Şeker fabrikası vardır. Amasya şehri, Yeşilırmağın Tozanlı ya da Tokat suyu denilen kolu kıyısında kurulmuştur. Denizden 400 m. yükseklikte, bahçeli, yeşil bir şehirdir. Şehrin tarihi M.Ö. 3.000 yılına kadar uzanır. Bir süre Pontus Devleti'nin başkenti olmuştur. Samsun - Sivas demiryolu buradan geçer.

amatör Fr. s. Meraklı, hevesli. Bir şeyi sanat edinerek ve kazanç için değil, zevk için yapan. Bir sporu meslek edinmeyen.

Amazon Güney Amerika'da büyük bir nehir. And dağlarından doğar, Peru, Kolombiya ve Brezilya'dan geçerek Atlas okyanusuna dökülür. Ekvatora paralel akar. Uzunluğu 7 025 km.'dir. Atlas okyanusuna büyük bir haliçle açılır. Bu nehir, bölgenin tek ulaşım yoludur. Büyük vapurlar 1 500 km. içeride bulunan Manaos limanına kadar girebilirler. Taşıdığı su miktarı bakımından dünyanın en büyük nehridir. Ortalama debisi 100 000 m.³'dür. Kollarının sürekli olarak sağladığı bol su sebebiyle Amazonun suları hiç bir zaman azalmaz.

Amazonas Kuzey Brezilya'da Amazon nehrinin suladığı bir bölgenin adı. Ekvator iklimi hüküm sürer. Çok geniş, fakat nüfusu çok az olan bir bölgedir. 5 km.²'ye 1 kişi düşer. Ormanlardan kauçuk elde edilir. Bölgenin önemli şehirleri: Bir kauçuk pazarı olan Manaos ve Aşağı Amazon bölgesinin merkezi olan Para'dır. Ayrıca Peru ve Venezuela'da da bu adı taşıyan birer bölge vardır.

Amazonlar Yunan mitolojisinde savaşçı olmakla ün salan bir kadın topluluğu. Amazonlar eskiden Karadeniz'in yakınlarında Pont denen bölgede otururlar, soylarını sürdürmek amacıyla yılda bir defa dolaylardaki ulusların erkeklerini Gargarlar'ı

ziyaret ederler, onlarla birleşirler, erkek çocuklarını öldürürler ve yalnız kızlarını yetiştirirlermiş. Silâh kullanmaya engel olmasın diye de sağ memelerini yakarak yokederlermiş. Bu konuda Rubens'in «Amazonların Savaşı» adlı ünlü bir tablosu vardır.

ambak i. Bot. Cevizin yeşil kabuğu.

ambaklamak f. Cevizin yeşil kabuğunu soymak.

ambalaj Fr. i. Eşyayı sarıp paket ya da sandık haline getirme.

ambar i. Büyük sandık, depo. Geminin yük yeri. [Coffre, grenier, dépot, cale — Granary, storehouse]

ambargo İsp. Huk. İki devlet arasında savaş çıkması halinde, devletlerin karşılıklı olarak, kendi limanlarında bulunan düşman gemilerine el koymaları. Ayrıca, savaş kurallarına uymayan ya da tecavüzde bulunan devlete yapılacak her türlü yardıma, ihracata el koyma tedbirine de ambargo denir.

amber i. Amber balığının midesinden çıkarılan, reçine kıvamında siyah renkli ve güzel kokulu bir madde.

amber balığı b. i. Zo. Ada balığı. Yunus familyasından, 25 m. boyunda olabilen, çok iri başlı, yırtıcı bir balık. Barsaklarından esmer amber çıkarılır.

amberbaris i. Bot. Kadın tuzluğu denen bir bitki, çiçek. [Berberis, épine - vinette — Berbarry]

amberbu Far. b. i. Hindistan'dan gelen bir cins kokulu pirinç. [Riz parfumé de l'Inde]

amber çiçeği b. i. Bot. Yuvarlak ve sarı renkli, kuvvetli ve güzel bir kokusu olan küçük bir çiçek. Küçük ağaçlarda yetişir.

amberiye Ar. i. Yayla çiçeği.

ambrosia Yun. i. Mit. Olimpos tanrılarının yemeği.

Amasya'dan bir görünüş

AMERİKA'DAKİ BAĞIMSIZ DEVLETLER

Adı :	Merkezi :	Nüfusu :
A.B.D.	Washington	194 594 000
Arjantin	Buenos Aires	22 352 000
Bolivya	Sucre	3 702 000
Brezilya	Brasilia	81 301 000
Dominik	Santo Domingo	3 573 000
Ekvador	Quito	5 084 000
Guatemala	Guatemala	4 343 000
Haiti	Port - au-Prince	4 660 000
Honduras	Tegucigalpa	2 163 000
Kanada	Ottawa	19 694 000
Kolombiya	Bogota	15 459 000
Kostarika	San José	1 406 900
Meksika	Meksiko	40 913 000
Küba	Havana	7 631 000
Nikaragua	Managua	1 597 000
Panama	Panama	1 244 000
Paraguay	Lima	11 650 000
Peru	Asuncion	1 996 000
Salvador	San Salvador	2 982 000
Uruguay	Santiago	2 914 000
Şili	Montevideo	8 567 000
Venezuela	Caracas	8 722 000

Resimler : Ustte Ottawa (Kanada), solda Rio de Jeneiro (Brezilya), sağda San Francisco (A.B.D.), altta bir kayak merkezi (Şili).

ambulan Fr. i. Hek. Dolaşıcı ; sürekli ve temelli olarak yeri olmayan.

ambulans Fr. i. Hek. ★ 1. Gezici, ufak klinik. Tedavi edici yardım yapılabilen, hasta taşıyan otomobil. ★ 2. Hastaların ayakta tedavi edildiği hastahane bölümü, poliklinik.

ambulan tedavi Hek. Hastanın ayakta, bir hastahaneye yatırılmadan tedavisi.

amca i. Babanın erkek kardeşi. Emmi. [Oncle paternel — Paternal uncle]

amcazade Ar. Far. b. i. Amca oğlu ve kızı. [Cousin, cousine — Cousin]

amden Ar. zf. Bile bile, önceden hazırlanarak. esk. Taammüden. [Sciemment — Intentionally, deliberately]

amedî Far. Tar. Ametçi. Eskiden Babıali'de, sarayla haberleşmeyi sağlayan dairenin başı ve Vükelâ Meclisi'nin başkâtibi.

amel Ar. ★ 1. İş. ★ 2. Bir kimsenin din bakımından yaptıkları. Fiil, iş. esk. İskal. [Acte, pratique — Action, practice] ★ 3. Sürgün, ishal. [Diarrhée — Diarrhoea]

amele Ar. . Bak. işçi.

amelî Ar. s. Eylemsel, işe dair, pratik. [Pratique — Practical]

amelimanda Ar. Far. s. İşten kalmış, çalışamaz, tembel. [Incapable de travailler — Incapable of work]

améliyat Ar. ç. i. ★ 1. Eylemler, işlemler. ★ 2. Bir operatörün hasta üstünde yaptığı kesme, yarma ve dikme işleri. [Opération — Surgical operations]

ameliyathane Ar. Far. b. i. Hek. Bir hastanın ameliyatının yapıldığı yer. [Salle de chirurgie]

ameliye Ar. i. Eylem, iş. [Opération — Surgical operation]

amenajman Fr. Huk. Devlete ve kişilere ait ormanların, önceden hazırlanıp kabul edilmiş esaslara uygun olarak işletilmesi.

amenna Ar. zf. «İnanırız, diyecek yok» anlamına ve çok defa konuşulan kimsenin sözlerinden bir noktaya itiraz edildiği zaman kullanılır.

amenore Hek. Kadınlarda, değişik nedenlere bağlı olarak, aybaşı kanaması olmaması.

amentü Arapça «inandım» demek olan bir kelime. İslâm dinî inanışlarını anlatan bir cümlenin başında bulunduğu için Müslümanlık kurallarının remzi olmuştur. O Arapça cümlede «Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahret gününe ve kadere inandım.» sözleri vardır.

amer Fr. Çeşitli ot ve bitki kabuklarıyla kokulandırılmış bir çeşit içki.

Americo Vespucci (1451-1512) Amerika kıtasına adını veren Floransalı bir gemici. Amerika daha önce Colomb tarafından keşfedilmiş olmakla birlikte Vespucci dört defa daha keşif seyahati yapmıştır. Bu yüzden ilk kartoğraflar kıtaya onun adını vermişlerdir.

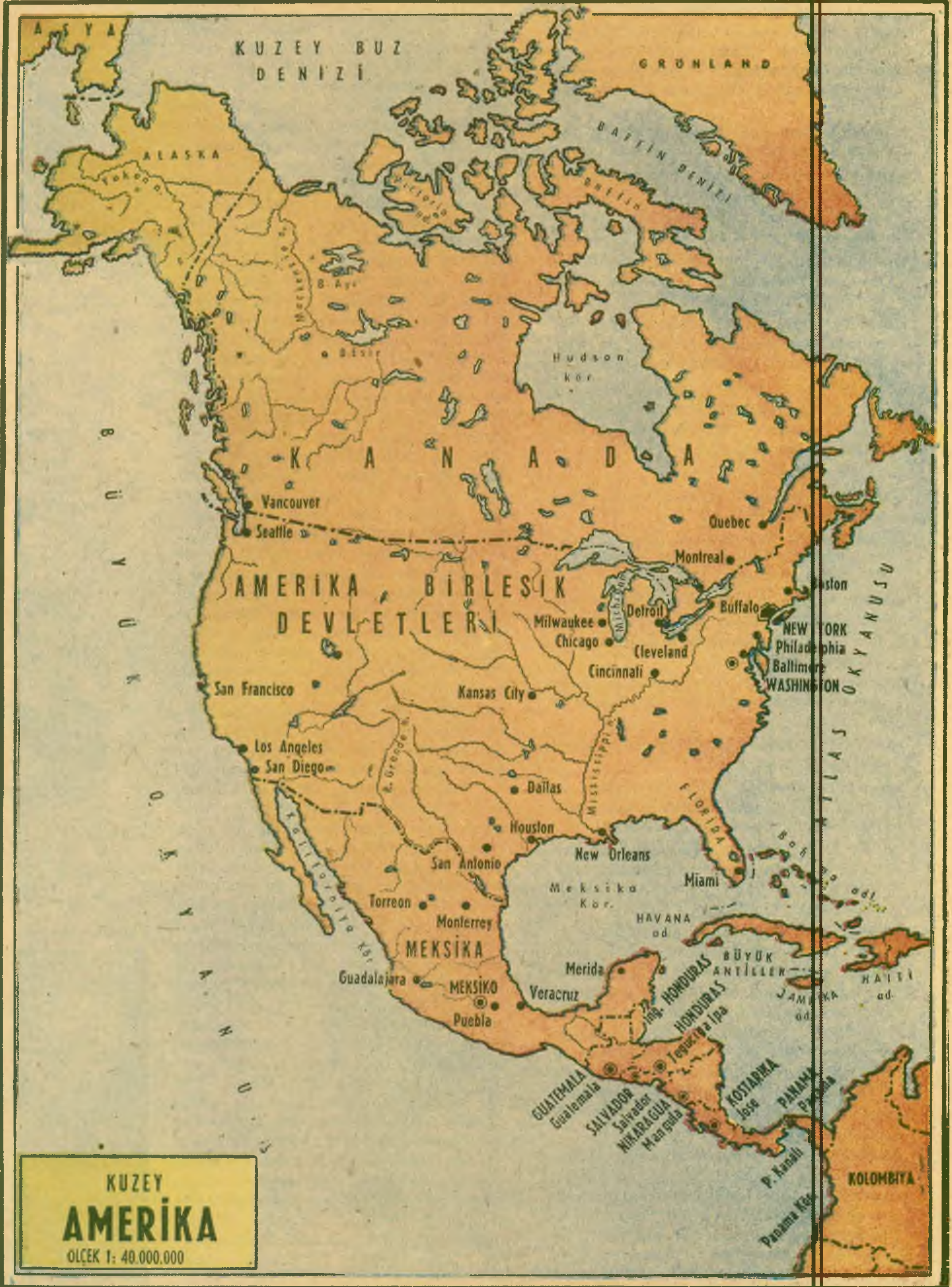
Amerika Dünyanın 5 kıtasından biri. 1492'de Kristof Kolomb tarafından keşfedilmiştir. Yüzölçümü 42 milyon km.², nüfusu 450 milyondur. İki kutup arasında uzanır, uzunluğu 18 000 km.'dir. Avrupa'dan 4 kat daha büyüktür. Orta Amerika ile birbirine bağlanan üçgen şeklinde iki kara parçasından meydana gelmiştir. Güney Amerika'nın sıcak tropikal iklimde bulunmasına karşılık, Kuzey Amerika ılık bölgede ve kutup bölgesinde yer alır ; hemen bütün iklim tiplerine rastlanır. Kuzey buzlarla kaplıdır ; Büyük okyanusun kuzeyinde ve doğusunda okyanus iklimi görülür. Batı rüzgârları bol yağış sağlar. Yüksek dağlarda buzullar vardır ; iç kısımlar soğuk ve kuraktır. Bu bölgede nehirler kurak yerlerden geçtikleri için su bakımından zayıftır. (Kanada'da Fraser, A.B.D.'de Columbia). Dağ sıraları arasında isteplerle kaplı düzlükler vardır. Bu istepler güneye doğru çöl haline gelirler. Dünyanın en tuzlu göllerinden biri olan Büyük Tuz Gölü buradadır. Atlas okyanusu kıyıları güneyde tropikal bölgeye ve Golf Stream akıntısına yakın olduğu için sıcaktır. Burada Appalaş dağlarının güney eteklerinde pamuk, tütün, şeker kamışı yetiştirilir. Bölgenin güney - doğu ucunda uzanan Florida yarımadasında kışlar ılıktır. Atlas okyanusunun kuzey kıyıları Labrador akıntısının etkisiyle soğuktur. Kıtanın ortası ovalıktır. En kuzey kısmı tundralarla kaplıdır. Güneye doğru inildikçe kara iklimi başlar ; sık ormanlar görülür. Burası dünyada Rusya - Sibirya taygasından sonra ikinci büyük orman bölgesidir. Kıtanın ortasındaki ovalar Meksika körfezine kadar iner. Kuzey Amerika'nın batı ve doğusu dağlık olduğu için göller ve akarsular iç kısımlardadır. Kanada ve A.B.D. arasında Büyük Göller bölgesi vardır (Superior, Huron, Michigan, Ontario, Erie). St. Lawrence nehri bu gölleri Atlas okyanusuna bağlar. Kanada'nın en uzun nehri, Kuzey Buz denizine dökülen Mackenzie nehridir. Dünyanın en uzun nehri olan Mississipi (4 000 km.) bu kıtadadır ; Büyük Göller bölgesinden doğar, Meksika körfezine dökülür. Kolu olan Missouri ile birlikte 6 800 km.'dir, diğer önemli kolu Appalaşlar'dan gelen Ohio nehridir. ★ Orta Amerika : Kuzey ve Güney Amerika'yı birbirine bağlayan, üzerinde birçok yanardağların bulunduğu dar bir kara parçasıyla, yarım daire şeklinde dizilmiş olan takım adalar (Antiller)'dan meydana gelir. ★ Güney Amerika : Yüzeyi Kuzey Amerika'dan daha sade bir görünüştedir. Atlas okyanusu kıyılarında birçok düzlükler yer alır : Guyana düzlüğü, Brezilya yaylası, Arjantin'de Patagonya düzlüğü. Buralarda şeker kamışı, kakao, pamuk yetiştirilir, hayvancılık yapılır. Orta kısımda alüvyonlar ve yeni tortularla örtülü geniş ovalar yer alır : Amazon havzası, Chaco ovası ve Pampa ovası. Amazon havzasında dünyanın en uzun nehirlerinden biri olan Amazon nehri akar ; ta-

Americo Vespucci

ameliyat

KUZEY BUZ DENİZİ
GRÖNLAND
ALASKA
BAFFIN DENİZİ
Hudson Kör.
K A N A D A
Vancouver
Seattle
Quebec
Montreal
Boston
AMERİKA BİRLESİK DEVLETLERİ
Milwaukee
Chicago
Michigan
Detroit
Buffalo
Cleveland
Cincinnati
San Francisco
Kansas City
Los Angeles
San Diego
R. Grande
Mississippi
Dallas
Houston
New Orleans
San Antonio
FLORİDA
Miami
Meksika Kör.
HAVANA
Torreon
Monterrey
MEKSİKA
Guadalajara
MEKSİKO
Puebla
Veracruz
Merida
BÜYÜK ANTİLLER
HAİTİ ad.
Ing. HONDURAS
HONDURAS
GUATEMALA
Guatemala
SALVADOR
Salvador
NİKARAGUA
Managua
KOSTARİKA
Jose
PANAMA
P. Kanalı
Panama Kör.
KOLOMBİYA
B Ü Y Ü K O K Y A N U S
A T L A S O K Y A N U S U
KUZEY
AMERİKA
ÖLÇEK 1: 40.000.000

BÜYÜK ANTİLLER
KÜÇÜK ANTİLLER
ATLAS OKYANUSU
Belize
HONDURAS
Tegucigalpa
Managua
S. Jose
KOSTARİKA
PANAMA
Panama
P. Kanalı
Baranquilla
Maracaibo
Barquisimeto
CARACAS
VENEZUELA
Georgetown
Paramaribo
Cayenne
İNG.
HOL.
FR.
GUYANA
Medellin
BOGOTA
Cali
KOLOMBİYA
QUİTO
Guayaquil
Cuenca
EKVADOR
AMAZON
Belem
BREZİLYA
PERU
LİMA
Callao
Cuzco
BOLİVYA
Recife
Salvador (Bahia)
BRASİLİA
Arequipa
La Paz
Cochabamba
Oruro
Santa Cruz
SUCRE
İquique
Potosi
PARAGUAY
Belo Horizonte
Conception
Antofagasta
ASUNCION
Villarica
Rio de Janeiro
ARJANTİN
Cordoba
Rosario
Valparaiso
Mendoza
SANTİAGO
URUGUAY
BUENOS AİRES
MONTEVİDEO
Conception
Bahia Blanca
Falkland A.
BÜYÜK OKYANUS
ATLAS OKYANUSU
GÜNEY
AMERİKA
ÖLÇEK 1: 40.000.000

A.B.D.'nin ilk Cumhurbaşkanı George Washington

New York'da B.M.M. binası

şıdığı su bakımından dünyanın en büyük nehridir; ortalama debisi 100 000 m.³'dür; ulaşıma elverişlidir. Bu özelliği sayesinde Amazon havzası ekonomik bakımdan değerlenmiştir. Bu bölgelerdeki ormanlardan kauçuk elde edilir. Güney Amerika'nın batısında yüksek ve volkanik dağlar olan And dağları vardır (Aconcagua 6 599 m.). Güney Patagonya'da bu dağlar ikiye ayrılır, bir kolu Magellan boğazından geçip Ateş adasını meydana getirir; diğer kolu ise denizlere gömülerek binlerce ufak ada doğurur. Bunlara Patagonya adaları adı verilir. ★ Nüfus: Kıtanın kuzeyinde Eskimolar yaşar; sayıları 20 000 kadardır. Kanada'da ve A.B.D.'de nesilleri çok azalmış olan Kızılderililer de vardır. Meksika'da ve Orta Amerika'da İspanyol kolonilerinden önce Mayalar Toltekler Aztekler ve Peru'da da İnkalar büyük bir devlet kurmuşlardı. Güney Amerika'nın orta kısmı, birçok göçlerin başladığı bölge olmuştur. Aravaklar, Karaibler, Tupis - Guaranisler gibi. Birçok yerli ırk da kaybolmuştur. Meselâ: Fuegienler. Fransızlar Kanada ve Louisiana'ya, İngilizler A.B.D. ve Kanada'ya, İspanyollar Meksika'ya ve Orta Amerika'ya, Portekizliler Brezilya'ya yerleşmişlerdir. Yerli halkla birleşerek melez bir ırk ortaya çıkarmışlardır. Afrika'dan köle olarak getirilmiş olan Zenciler A.B.D.'de istenmeyen insanlardır, Antiller'de, Orta ve Güney Amerika'da diğer ırklarla karışmışlardır. XIX. yüzyılda Almanya'dan ve Irlanda'dan A.B.D.'lerine, İtalya ve İspanya'dan da Arjantin'e büyük göçler olmuştur. ★ Keşfi: Amerika 1492'de Kristof Kolomb tarafından keşfedilmiştir. Daha VIII. ve IX. yüzyıllarda Norveçliler Grönland'a kadar gelmişler, fakat buraların yeni bir kıta olduğunu anlayamamışlardı. Kolomb'dan sonra Kuzey ve Orta Amerika'ya Cabot, Cartier, Balboa, Champlain, Cavelier de La Salle, Marquette, Jolliet, La Verendrye; Güney Amerika'ya, Hajeda, Americo Vespucci, Alvarez Cabral, Orellana, Solis, Magellan, Humboldt, Creaux sefer yapmışlardır.

Amerika Birleşik Devletleri Kuzey Amerika'da federal bir cumhuriyet. Kuzeyinde Kanada, güneyinde Meksika, doğusunda Atlas okyanusu, batısında Büyük okyanus vardır. Alaska ve Havai adaları dahil olmak üzere, herbirinin kendi hükümeti ve parlamentosu olan 50 federe devletin birleşmesinden meydana gelmiştir. Yüzölçümü 9 347 680 km.², nüfusu 194 583 000'dir. Başkenti Washington, önemli şehirleri New York, Chicago, Philadelphia, Los Angeles, Detroit'dir. ★ A.B.D.'nin doğusunda Appalaş dağları yer alır; bu bölge, ülkenin başlıca endüstri ve ticaret merkezidir. New York, Philadelphia, Boston gibi önemli limanlar buradadır. Nüfusun dörtte biri bu bölgede toplanmıştır. Özellikle Appalaşlar'daki kömür havzasında ve Erie gölünü Hudson nehrine bağlayan kanal üzerinde nüfus yoğunluğu çok fazladır. Dokuma, elektrik malzemesi, lokomotif, vagon, gemi endüstrisi ileridir. Hayvan yetiştiriciliğine büyük önem verilir. Çelik endüstrisi çok önemlidir; en fazla çelik Pittsburg şehri dökümhanelerinden elde edilir. Ülkenin orta kısmında büyük ovalar yer alır. Missisipi nehri bu ovalarda akar. Bu bölge, büyük bir tarım ve maden endüstrisi alanıdır. Appalaşlar'ın batısında Pennsylvanya'dan Alabama'ya kadar kömür madenleri vardır. Dünyanın en büyük kömür havzası burasıdır. En zengin demir madenleri de buradadır. Madenî eşya endüstrisi gelişmiştir. Bu endüstrinin başlıca merkezleri Buffalo, Cleveland, Detroit, Gary, St. Louis, Chicago, Akron'dur. Gıda endüstrisi en fazla St. Paul, Minneapolis, Kansas City, St. Louis, Cincinatti ve Chicago'da yer almıştır. Bu bölgede Niagara çağlayanından elektrik elde edilir. ★ 2. Güney kısım: Hatteras burnundan güneye doğru uzanan kısımdır. Tropikal iklim hüküm sürer. Başlıca tarım ürünleri arasında, pamuk (Carolina, Georgia'dan Teksas'a kadar), tütün (Kentucky, Tennessee, Maryland, Virginia), şeker kamışı, pirinç (Meksika körfezi kıyıları) tropikal meyvacılık (Florida yarım adası) sayılabilir. Başlıca endüstri kollarından olan dokumacılık, Atlanta'da, maden endüstrisi de Birminghamda'dır. Petrol, bölgenin en büyük zenginliğidir; Missisipi'nin batısında, kuzeyde Kansas'tan Meksika körfezine kadar inen geniş alanda çıkarılır. ★ Uzak Batı: Dağlar (Kayalık dağları, Sierra Nevada) ve düzlükler (Büyük havza, Colorado ve Columbia) yer alır. İklim elverişsizdir. Yer yer değerli madenler vardır (Altın, gümüş, bakır, kurşun gibi). ★ Geniş ve elverişli toprakları, tabiî kaynakların zenginliği, nehir yoluyla ve elverişli yollarla ulaşım kolaylığı sayesinde A.B.D. büyük bir ekonomik güce sahiptir. Tarım ürünleri, madenler, ve çeşitli endüstri eşyaları bakımından dünyanın en zengin ülkesidir. Mısır, buğday, pamuk, tütün başta gelen ürünlerindendir. Kömür, petrol, elektrik enerjisi bakımından da dünyada birincidir. Çelik, otomobil ve kimya endüstrisi en önemli endüstri alanlarındandır. ★ Tarih: XVII. yüzyılda İngilizler Amerika'da koloniler kurmaya başlamışlardı. 1607 ile 1733 yılları arasında 13 koloni kurulmuştu. Bu 13 koloni dış siyaset ve ekonomi bakımından tamamen İngiltere'ye bağlı bulunmaktaydı. XVIII. yüzyılda İngiltere'de sağlanan demokratik haklardan bu 13 koloni hiç yararlanmamıştı. İngiltere bu yüzyılda Avrupa'da birçok savaşlara girmiş ve kaybetmişti. 7 yıl savaşlarını sonuçlandıran Paris antlaşmasıyla Amerika'daki Fransız sömürgelerini de elde etmişti. 13 koloniye yeni yeni vergiler koymak istedi. Amerikalılar özellikle damga resmi, çay ve bazı eşyalara konacak bu vergilere şiddetle itiraz ettiler; bu malları almamaya karar verdiler. 1773 yılında Boston limanında çay getiren gemi-

lere hücum ederek çayları denize döktüler. Bu olay üzerine Amerika'da bağımsızlık savaşı başladı. 4 Temmuz 1776'da 13 koloni bağımsızlığını ve «Amerikan İnsan Hakları Bildirisi»ni ilân etti. Baş komutan seçilen George Washington İngiliz kuvvetlerini Saratoga'da ve York Town'da yendi. 1783'de Versay'da imzalanan antlaşma ile Amerika bağımsızlığını elde etti. Washington başkan oldu; federal bir cumhuriyet kuruldu. Amerika, 1917'de İttifak Devletleri'ne karşı Birinci Dünya Savaşı'na girdi ve savaşın gidişini değiştirdi. 7 Aralık 1941'de Japonlar'ın Pearl Harbour çıkartmasıyla Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Rusya'nın yanında İkinci Dünya Savaşı'na girdi. 6 Ağustos 1945'de atom bombası atılınca Japonya teslim oldu.

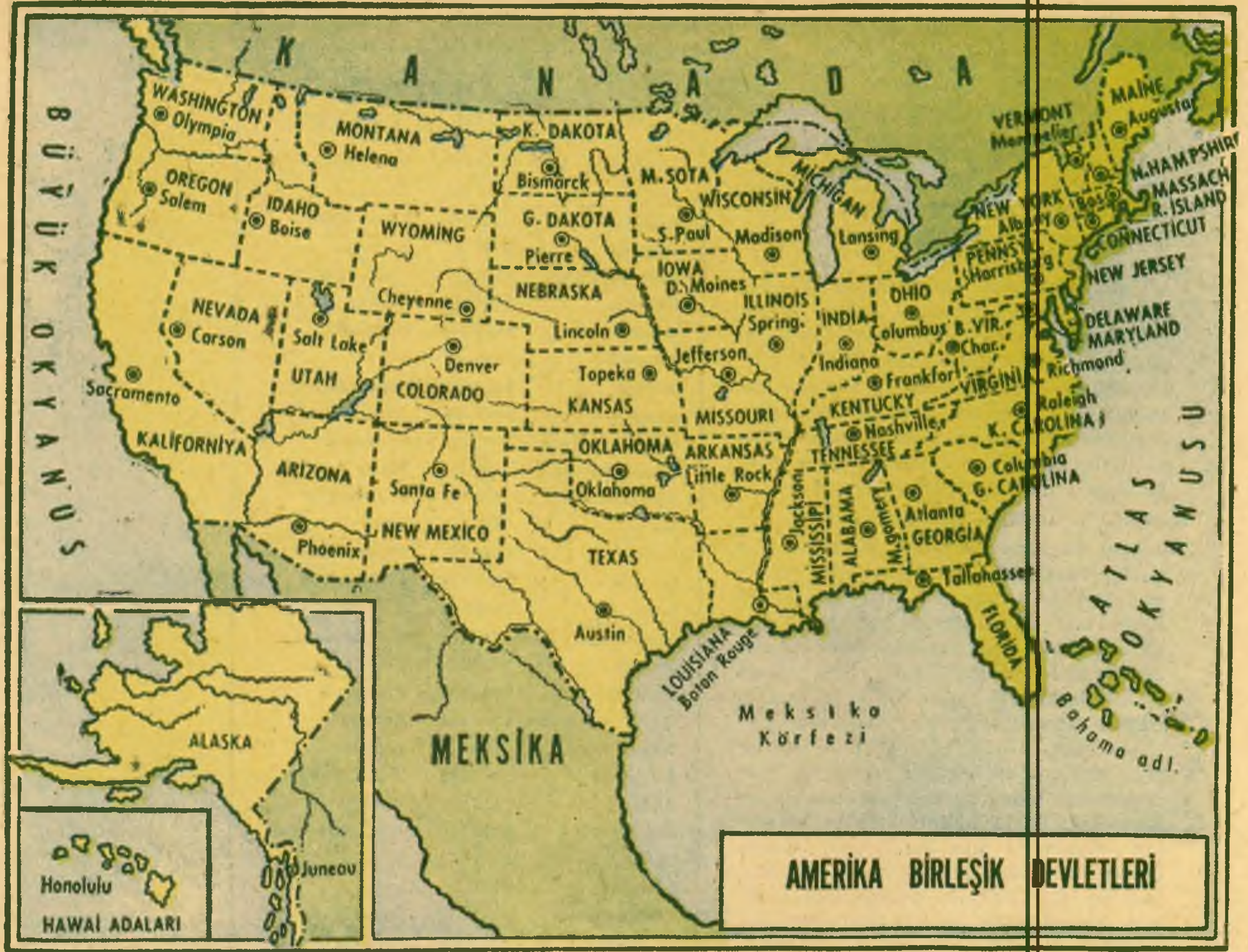
Amerikalı 1. Amerika halkından olan.

Amerikan Aleyhtarı Çalışmalar Komitesi Mac Carthy hareketinin bir kâbus gibi ortalığa yayıldığı yıllarda, A.B.D. Temsilciler Meclisi'nde «Unamerican Activites Committee» adıyla kurulmuştur. Önce az belirgin, özel bir kuruluşken 1946 yılında resmî bir komite olarak işe koyulmuştur. Hukuk düzeninin dışında, olağanüstü yetkilere sahip olarak, bir çok tanınmış kişiyi, sanatçıyı ve kurumu denetleyip, yargılamasıyla tanınmış, kamu oyunda da kınanmıştır. Denetlediği kişileri ve kurumları «komünist» diye karalaması, basında büyük tenkitlere yol açmıştır. Komite, 1947 ile 1951 yıllarında sinemaya da el atmış, Hollywood'un bir çok ünlü yönetmen, yapımcı, senaryo yazarı ve oyuncusu Washington'a çağırılarak dinlenmiştir. Bu soruşturmalar sırasında anlamsız suçlamalar yapılmış, birçok sanatçı itiraflarda bulunmaya zorlanmıştır. Bu yüzden dünyanın en büyük sinema endüstrisine sahip olan Amerikan sineması büyük zararlara ve kayıplara uğramıştır. Bir çok yönetmen, senaryo yazarı, oyuncu işsiz bırakılmış, bazıları ise cezaevlerine gönderilmiştir.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN 50 EYALETİ

Alabama	3 266 740	Montgomery
Alaska	228 367	Juneau
Arkansas	1 786 272	Little Rock
Arizona	1 302 161	Phoenix
Batı Virginia	1 860 491	Charleston
Colorado	1 757 947	Denver
Connecticut	2 535 234	Hartford
Delaware	446 292	Dover
Florida	4 951 560	Tallahassee
Georgia	3 943 116	Atlanta
Güney Carolina	2 382 594	Columbia
Güney Dakota	680 514	Pierre
Hawai Adaları	632 772	Honolulu
Idaho	667 191	Boise
Illinois	10 081 158	Springfield
Indiana	9 662 498	Indianapolis
Iowa	2 809 000	Des Moines
Kaliforniya	15 717 204	Sacramento
Kansas	2 178 611	Topeka
Kentucky	3 038 156	Frankfort
Kuzey Carolina	4 556 155	Raleigh
Kuzey Dakota	632 446	Bismarc
Louisiana	3 257 022	Baton Rouge
Maine	969 265	Augusta
Maryland	3 100 639	Annapolis
Massachusetts	5 148 478	Boston
Michigan	7 823 194	Lansing
Minnesota	3 413 864	Saint-Paul
Missisipi	2 178 141	Jackson
Missouri	4 319 813	Jefferson
Montana	674 767	Helena
Nebraska	1 411 330	Lincoln
Nevada	285 278	Carson City
New Hampshire	606 921	Concord
New Jersey	6 606 782	Trenton
New Mexico	951 023	Santa Fe
New York	16 782 304	Albany
Ohio	9 706 397	Columbus
Oklahoma	2 328 234	Oklahoma City
Oregon	1 768 687	Salem
Pennsylvanya	11 319 366	Harrisburg
Rhode Island	859 488	Providence
Tennessee	3 567 089	Nashville
Texas	9 579 677	Austin
Utah	890 627	Salt Lake City
Vermont	389 881	Montpelier
Virginia	3 966 949	Richmond
Washington	2 853 214	Olympia
Wisconsin	3 951 177	Madison
Wyoming	330 066	Cheyenne

Chicago

Amerikan Haberler Merkezi (United States Information Service) Dünyanın çeşitli ülkelerine Amerika Birleşik Devletleri'ni tanıtmak amacını güden, A.B.D. resmî organı. 2. Dünya Savaşı'nın en nazik döneminde, Nazi propaganda gücüne karşı bir kuvvet olarak, yarı resmi nitelikte kurulmuş, bir çok ülkelerde ve bu arada İstanbul'da 19 Kasım 1942'de faaliyete geçmiştir. Başlıca görevleri basına doğru haberler ve cepheden fotoğraflar sağlamak ve dökümanter propaganda filimleri göstermekti. Daha sonra Birleşik Amerika, kurumu resmîleştirdi ve Dış İşleri Bakanlığı'na bağladı. Yeni organ, yabancı devletlerle kültürel ilişkileri arttırmak ve «Marshall Planı» hakkında dünya kamu oyunu aydınlatmak görevleriyle yükümlüydü. Kitaplık, yayın, radyo, filim ve sergi konularında faaliyet göstermektedir. 1962'de yapılan istatistiklere göre 99 ülkede 219 şubesi bulunmaktadır.

Amerikan komedisi Si. Hızlı gelişen, son derece hareketli bir oyun, yer yer tiyatroyu andıran sahne düzenlemeleri, çok zaman sudan, hafif ama renkli, esprili bir konuyla hazırlanan filim türü. Bu türü sürdüren geçmişteki büyük yönetmenlerin eserlerinde, Amerikan toplumu, iyimser bir görünüş içinde, sevimli bir şekilde taşlanır.

Amerikan planı Si. Sinemada görüntülerin veriliş düzenlerinden birinin adı. Amerikan planında filim çerçevesi, insanların dizlerinden başlar; başlarının biraz yukarısında biter.

Amerikan sansürü Si. Amerika'da bütün eyaletlerde geçerli olan federal bir sansür yönetmeliği yoktur. Birçok eyaletler ve belediyeler kendi bölgeleri içinde gösterilecek filimler için özel yönetmelikler uygulamaktadır. Eyalet sansür yönetmeliklerinin en eskisi Pensylvania'da 1911 yılında kabul edilmiş olanıdır. Sonraları onu izliyerek Ohio, Kansas, Maryland, New York, Virginia ve Massachusetts eyaletleri de birer sansür yönetmeliği çıkarmışlardır. Bu özel yönetmeliklerin sonuncusunun çıkış tarihi 1922'dir. Her eyalette ayrı bir yönetmeliğin uygulanması, Amerikan sinema endüstrisini, kendi kendini denetlemeye götürmüştür. Böylece 1922 yılının martı ayında «The Motion Picture Producers and Distributors of Amerika» adını taşıyan kurum ortaya çıkmış ve Hollywood üstünde tam bir denetleme yetkisine sahip olmuştur. Ama yine de çeşitli kuruluşlar, özellikle din kurumları, sinemanın daha başka türlü denetlenmesini istemişlerdir. Böylece gelişen direnmeler sonunda Hays denetleme yönetmeliği belirlenmiştir. Evlilik, ahlâk, cinsel ko-

nular, çıplaklık din, polis, millî hisler gibi 12 bölümü olan Hays yönetmeliğine uymayanlardan 5 000 dolarlık bir ceza kesilmektedir. Am yapımcıları asıl ürküten, Hays yönetmeli diye anılan «The Production Code» a uymazlarsa, üyesi bulundukları «The Motion Picture Producers and Distributors of America» nın kendilerine filimlerini oynatacak sinema salonu vermemesidir.

amerikyum i. Yapı a olarak elde edilen radyoaktif bir elem n. Atom ağırlığı : 241.

ametçi Bak. âmedi.

ametist Yun. i. Je l. Menekşe renginde bir kuvars. Bu ren içindeki mangan oksitten ileri gelir. üs taşıdır. Ametist, Yunanca sarhoş ol ayan demektir. Eski Yunanlılar, bu taşı yanlarında taşıyarak sarhoşluktan korur uklarını sanırlardı.

amfi Yun. i. Amfit atr sözünün kısaltılmışı.

amfibol Yun. i. Kim Kimyasal bileşimleri bakımından piroks nlerden ayrı olan bütün silikatlara verile ad.

amfiktiones (Amfik tionia) Tar. Dinî birlik. Devletler hukuk nun olmadığı bir çağda, şehir devletleri ncak dinî görüşler üzerinde anlaşıyor, kutsal sayılan bir tapınak ya da yeri savunulması için ortak dinî birlikler ruyorlardı. Örneğin 12 devletten meyda a gelen Delfoi amfiktioniası gibi. Bu dinî antlaşmalar, daha sonra, siyasî ve hukukî antlaşmalara dönüşmüştür.

amfiteatr Yun. i. Eski Yunanistan ve Roma'da, büyük h k topluluklarının gösterileri seyrettiği rler. Açık havada kurulan amfiteatrlar, uvarlak ya da elips şeklinde olurdu. Se rci yerleri arkaya doğru basamak bas mak yükselirdi. Bugün, bir çok yerde b büyük yapıların kalıntılarına rastlanır. Efes'de, Antalya yakınlarında eskiden kalma amfiteatrlar vardır.

amfizem Hek. Bir o ganın ya da vücut bölümünün hava ile şişmesi. Akciğer amfizeminde, alveoller (Bak. alveol) esnekliklerini yitirerek hav ile şişmiş durumda kalırlar, soluk alıp ermeleri güçleşir. Akciğer yaralanmaları da, deri altı dokusunun içine hava girm ine deri amfizemi denir.

Amhara Habeşistan'ı a Tansa gölünün kuzeyindeki bölgenin dı. Habeşistan'ın resmî dili, bu bölgedek halkın konuştuğu lehçedir.

Amiel Henri Fréde ic (1821-1881) İsviçreli yazar. Cenevre'de doğdu. «Choix de Journal — Günceden Seçmeler» en değerli kitabıdır. Bu eser le derin ruh incelemeleri yer alır.

amik Ar. s. Derin. [Profond — Deep, profound]

Amik Güney Anadolu da, Hatay ilinde arazisinin çoğu bataklık olan büyük bir ovanın adı. Amik ovası t ih bakımından çok hareketlidir. M.Ö. 000 yıllarından sonra Amik ovasında çeşitli insan toplulukları yaşamıştır. Kazılarda sayısız kültür ve uygarlık belirtilerine rastlanmıştır. Reyhanlı yakınındaki Çatalhöyük'de M.Ö. 2 000 yıllarından kalma eserler bulunmuştur.

Amik Gölü Amik ovasının ortasında bulunan 90 km.² genişliğindeki göl. Ocak ile Mart ayları arasında kabarır. Öteki aylarda sığdır. Karasu, Murat Paşa ve Afrin çayları gölü beslerler. Göl fazla kabarınca, bu fazlalık Asi nehrine akıtılır. Gölde çeşitli balıklar vardır.

amil Ar. i. ★ 1. Etken, etmen, sebep. [Facteur — Factor] ★ 2. Yapan, imal eden. [Fabricant, préparateur — Maker, manufacturer] ★ 3. Huk. Bir davranışın, bir suçun asıl nedeni. Kriminoloji ve infaz yönünden önem taşır.

amin Fr. i. Kim. Amonyağa benzer cisimlerin ortak adı. Amonyağın hidrojenleri yerine, alkil gruplarının girmesiyle türerler. Genellikle, amonyağın alkil iyodürle birleşmesi sonunda elde edilirler : $NH_3 + RI$ $RNH_2 + HI$

âmin İbranice. ü. Öyle olsun! Tanrı kabul etsin! (Dua sonunda söylenir). [Amen! — Amen!]

âmin alayı Tar. Cumhuriyetten önce, 7 yaşından küçük çocukları mahalle okullarına başlatırken yapılan tören. Namaz surelerinin ve alfabenin öğretildiği bu okula başlayacak çocuk giydirilir, alayla okulun önünden yola çıkardı. Alaya, okulun öğrencileri ilâhiler söyleyerek katılırlardı. Alay okuldan öğrencinin evine gider, hocanın dua etmesinden sonra okula dönerdi. Bundan sonra ders başlardı.

amip Yun. i. Biyo. Sularda yaşıyan, hareket etmek için yalancı bacakları olan bir hücreli hayvan. Bir hücrelilerin kökbacaklılar sınıfındandır. Hareket etmediği zaman yuvarlak ya da elips şeklindedir. Hareket etmek isteyince gideceği yöne doğru ayak çıkarır. Yosunlu durgun sularda yaşar.

amir Ar. s. ★ 1. Buyurucu, emreden. [Qui commande — Commanding] ★ 2. Bir dairenin başı ; müdür, şef. [Chef — Chief]

amiral i. Albaydan yüksek rütbeli deniz subaylarına verilen isim. Arapça «Emirülmâ» dan Fransızca'ya geçti. Bizdeki şekli Fransızca'dan alınmıştır.

Amirante Adaları Hint denizinde, Madagaskar'ın kuzey doğusunda İngilizler'e ait adalar.

amir hükümler Ar. Huk. Tarafların karşılıklı iradeleriyle değiştirilmesi imkânı olmayan, zorunlu, emredici kanun hükümleri.

amitler Kim. Amonyakla organik asitlerin birleşmesi sonunda ortaya çıkan bileşiklerin genel adı. Amitler türedikleri asidin adını taşırlar. Meselâ, asetik asitten (sirke asidi) türeyen amitlere «aset amit» denir.

amiyane Ar. Far. zf. Bayağıca, ayaktakımına yakışır yolda. [Vulgairement — Vulgar, common]

A.M.J. Assemble Mondiale de la Jeunesse :

amip

Dünya Gençlik Teşkilâtı sözünün kısaltılmışı.

amma Ar. ba. Bak. ama.

Amman Ürdün'ün başkenti. 202 000 nüfuslu bir endüstri merkezidir. Eski bir tarihi vardır. Ammonitler'in başkentiydi. İskender'den sonra, Mısır Kralı Ptolemaios Filadelfos (M.Ö. 283. 246) burayı Yunanlılaştırdı; şehre Filadelfiya adını verdi. Sonra Romalılar'ın eline geçti.

Amman'dan bir görünüş

amme Ar. i. Bak. kamu.

amme davası Ar. Huk. Dava açmak görevinin, devlet adına cumhuriyet savcılarına düştüğü hallerde, savcılarca açılan dava. Savcı, şüpheli durumlar varsa, Ceza Usul Kanunu'nun 148. maddesine göre dava açmak zorundadır.

amme hizmeti Ar. Huk. Bir amme idaresi ya da müessesesi tarafından doğrudan doğruya, ya da diğer özel müesseseler tarafından böyle bir idarenin denetimi altında, kamu yararına ve kamu ihtiyaçlarını gidermek için yapılan hizmet.

amme hukuku Ar. Huk. Devlet teşkilâtını, devlet olarak gösterilen faaliyetleri, devletin kişilerle olan ilişkilerini, yükümlerini ve borçlarını düzenleyen hukuk dalı. Anayasa, idare hukuku, ceza, malî, devletlerarası hukuk, amme hukukunun kollarıdır.

amme hükmî şahıslarının malları Ar. Huk. Devlet, belediye, il ve köyler gibi, amme hükmî şahıslarının malları. Nehirler, yollar, caddeler, alanlar bu mallardan sayılır.

amme idaresi Ar. Huk. Bir bölgede oturan vatandaşların ortak ihtiyaçlarını gidermek üzere düzenlenen amme kuruluşları ve yönetim usulleri. Belediye, il, ilçe gibi.

amme menfaati Ar. Huk. Topluma, bir bütün olarak devletin tümüne ait ve gerçekleştirilmesi toplum yararına olan hizmetlerin sağladığı menfaatler. Bunların diğer özel menfaatlerden ayrılması ve içlerinde bir değer sırasına bağlanması, hukukî olmaktan çok siyasal değer yargılarına bağlıdır.

amme nizamı Ar. Huk. Bir memleketteki kamu hizmetlerinin iyi görülmesi; devletin emniyet ve asayişinin sağlanması yönünden, kabul edilmiş emredici kuralların tamamı. Bu kurallar iki taraflı irade uyuşmalarıyla ihmal edilemez ve değiştirilemez.

amnezi Hek. Algılama ve kavrama işlemlerinin eksikliği sonucu, kısa ya da uzun bir süre için hatırlama yeteneğinin yitirilmesi, bellek boşluklarının belirmesi. Beyin sarsıntısı, sar'a nöbeti, beyne giden kanın yetersizliği gibi nedenlere bağlı olabilir.

amnios Yun. i. Bak. döl kesesi.

amok koşusu Hek. (Malezya dilinde amok, şiddetli öfke demektir). Belirli bir etken olmadan, ölçüsüz ve dizginlenemiyen bir hırsla, elinde yerlilere has bir saldırma, önüne geleni kesip öldürerek durmadan koşmakla kendini belli eden bir çeşit ruh-akıl dengesizliği. İlkel tepkiler (primitif reaksiyonlar) türünden olan bu belirti, sadece Malezyalılar'da görülmüştür.

Amon Tar. Mısırlılar'ın Güneş Tanrısı'na verdikleri ad. Önceleri yalnız Tebai Şehrinin özel Tanrısı iken, zamanla Güneş Tanrısı olmuştur. Tanrılar Tanrısı olduktan sonra «Amon-Ra» diye anılır. Bu Tanrı, koç başlı bir varlık olarak düşünülürdü.

amonyak Kim. Keskin kokulu, renksiz bir gaz. Normal şartlarda gaz halinde olmakla birlikte, 10 °C de 6-7 atmosfer basıncında sıvı hale geçer. Suda erir. Havagazı ve kok fabrikalarında, yan ürün olarak elde edilir. Havadaki azottan sentetik olarak da elde edilmektedir. En çok, tarım alanında suni gübre olarak, basma işlerinde, soğutma sistemlerinde kullanılır. Proteinlerin parçalanması sonucunda insan vücudunda sürekli olarak amonyak ortaya çıkar; idrarla dışarı atılır. Amonyak zehirlidir. Amonyak içerek zehirlenme olaylarında, şarap, limon suyu, sulandırılmış sirke gibi asitli içecekler verilir. Çünkü amonyak baz etkisindedir. Amonyak göz için de zararlıdır. Çok miktarı, körlük bile yapar Formülü: NH_3.

amonyak zehirlenmesi Hek. Amonyak karışmış sıvıların içilince ya da amonyak gazı yutulunca ortaya çıkan, kusma, salya artması, ishal, nefes darlığı ile belli olan zehirlenme. Amonyakla zehirlenenlere sulandırılmış sirke, limon suyu, süt içirilir.

amonyum Kim. Amonyaklı tuzların genel adı. 4 hidrojen, 1 azottan yapılmıştır. Tek başına bulunmaz. (NH4) Her zaman bileşik haldedir. En önemlileri amonyum klorürdür. Buna, günlük hayatta nışadır adı verilir. Bak. nışadır.

amora İta. Gemide yelkenlerin açılması. Halatı salıverme.

amoralizm Fr. i. Fel. Töredışçılık, ahlâkdışçılık. esk. Lâahlâkiye.

amorf Fr. Kim. Şekli belli olmayacak kadar düzensiz. Şekilsiz, formsuz.

amoros Hek. Bak. körlük.

amorti Fr. i. ★ 1. Birden ödenerek faizinin işlemesine son verilen tahvil. ★ 2. Piyangoda en küçük ikramiye.

amortisman Fr. i. ★ 1. Bir borcun taksitle ödenmesi. ★ 2. Ana paranın azar azar kazançtan ayrılması. ★ 3. Faizin işlemesine son vermek üzere, bir tahvilin birden ödenmesi.

amortisör Fr. i. Makinelerde titreşimin şiddetini ve etkisini azaltmak için kullanılan bir parça. Makine çeşidine ve titreşimin şekline göre, kullanılan amortisör de değişir. Çoğunlukla çarpışmalardan doğan titreşimleri azaltmak için yay şeklinde amortisörler kullanılır. Elektrik devrelerindeki elektriksel titreşimi söndürmek için de özel amortisörler vardır.

Amoy (Çin) Fu-Kien eyâletinde, Formoza'nın karşısındaki bir adanın 260 000 nüfuslu limanı.

ampelopsis Yun. i. Bot. Frenk asması.

amper Fiz. Elektrik akımı birimi. Bir devreden geçen elektrik akımını değerlendirmek için tanımlanan bir büyüklüktür. Adını bilgin Ampère'den almıştır. Kapalı bir devreye, 1 volt değerinde gerilim uygulanırsa ve o devrenin direnci de 1 ohm (om) ise, devreden 1 A (amper) şiddetinde bir akım geçer. Devreden geçen akımın değeri, devrenin direncine, bir de uygulanan gerilime bağlıdır. Bu üç büyüklük arasında değişmez bir bağıntı vardır: Her kapalı devrede, geçen akımla, devrenin direncinin çarpımı, devreye uygulanan gerilime eşittir.

Ampère, André-Marie (1775-1836) Fransız matematik ve fizik bilgini ve filozofu. Lyon'da doğmuştur. Elektrikli telgrafın prensiplerini, elektrodinamiğin temel kanununu bulmuştur. Matematik ve fizik alanlarında çeşitli eserlerinden başka «Bilimlerin Felsefesi» adlı tamamlanmamış büyük bir kitabı vardır. Bu eserde ileri sürdüğü bilimlerin sınıflandırılması, felsefede önemli bir yer tutar. Oğlu Jean-Jacques Ampère de tanınmış bir yazar ve bilgindir. 1800-1864 yılları arasında yaşadı.

ampermetre Fr. i. Fiz. Elektrik akımının şiddetini ölçmeye yarayan alet. İçinde hareket edebilen bir bobin vardır. Ampermetre, akımı ölçülecek devreye seri olarak bağlanır. Devrenin akımı, bobinden de geçer. Bobin elektromanyetik bir alan içindedir. Geçen akımın şiddetiyle orantılı olarak döner. Bobine bağlı olan gösterge de döner. Ampermetrenin taksimatından herhangi bir rakam önünde durur. Bu rakam amper olarak, devreden geçen akımın şiddetini gösterir.

ampir Fr. i. Napolyon zamanında çıkarılıp yayılmış olan yapı, mobilya, giyim uslübu.

ampirik Fr. s. ★ 1. Fel. Metotlu bir öğrenime dayanmıyan, görerek ya da işiterek bellenen. İlk olarak Hippokrates tarafından hekimlik alanında gözleme dayanan bir metot olarak ortaya atılmıştır. Görgül. esk. İtibarî. ★ 2. Fiz. Matematikle değil de deneylerle bulunan (formül).

ampiriokritisizm Fr. i. Fel. Bilimin öznel (sübjectif), bağıl (izafî) olduğunu ve bilim teorilerinin, kolaylık sağlayan birer araçtan başka bir şey olmadığını savunan doktrin. Başlıca temsilcileri: Avenarius ve Mach'dır.

ampirist Fr. i. Ampirizm taraflısı feylesof ya da hekim.

ampirizm Fr. i. Fel. Rasyonalizmin karşıtı olan doktrinlere verilen ad. Bu doktrine göre, bilgilerimizin kaynağı deneydir. Aklın prensipleri gibi, bütün düşüncelerimiz de deneyden gelir. Başlıca temsilcileri: Epikür, Bacon, Locke'dur.

ampul Tek. Elektrikle çalışan ve ışık veren bir araç. Bir çok çeşitleri vardır. İlk ampulü Edison yapmıştı. Bir camın içine kömürleşmiş pamuk koymuş, pamuktan elektrik akımı geçirmişti. Pamuğun yanmasını önlemek için de cam kabın havasını boşaltmıştı. Bugün, ampullerde çok ince tel haline getirilmiş tungsten kullanılır. Tungsten, güç ergiyen bir cisimdir. (3200 °C de ergir.) Bu yüzden içinden elektrik akımı geçince ısınır, akkor haline geçip ışık verir, ama ergimez. Ampulün içine argon ya da azot gazı doldurulursa, tungsten daha büyük sıcaklıklara dayanır. Ampuller verdikleri ışığa göre, elektrik enerjisi harcarlar. Ampulün gücü üstünde yazılıdır. Bugün, 15, 25, 40, 60, 75, 100, 150, 250, 500 watt'lık ampuller yapılmaktadır. Bu tip ampullere, akkor flamanlı ampul denir. Bunun dışında, flüoresan ampuller, sodyum buharıyla ya da başka gazlarla çalışan ve renkli ışık veren ampuller de vardır.

Amr İbni As (573-663) İslâmlığın yayılmasında emeği geçmiş Arap komutanı ve devlet adamı. Çok zeki, o ölçüde de kişisel çıkarlarını kollar bir adam olarak tanınır. Mısır'ı İslâm ülkeleri arasına katan odur. Ömer ve Muaviye zamanında iki kez Mısır valiliği yapmış, Mısır'da ölmüştür. Ali ile Muaviye arasındaki çekişmede, hem silâhla, hem de hileyle Muaviye için çalışmıştır.

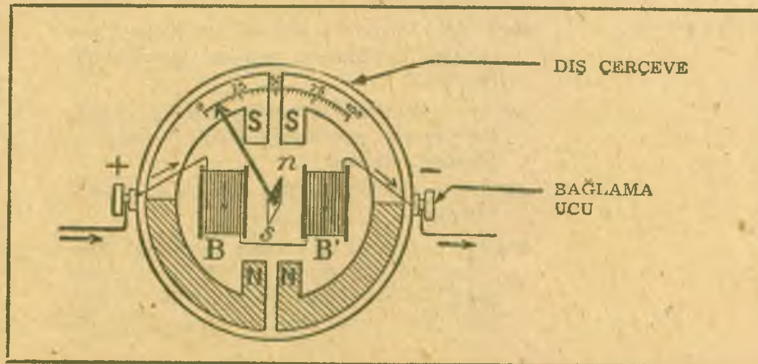
Amritsar (Hindistan) Pencap bölgesinde, 325 000 nüfuslu bir şehir. Ticaret ve endüstri merkezidir.

Amsterdam Hollanda'nın başkenti. 866 800 nüfuslu önemli bir endüstri şehridir. Amstel ırmağı kenarında olup bir kanal

Ampère

ampermetre şeması

aracılığıyla Kuzey denizine bağlıdır. Aralarında 300 kadar köprü bulunan 500 kadar adaya ayrılmıştır; sokaklarının çoğu bu dik bölmeler üzerinde bulunur. Onun için Amsterdam'a «Kuzeyin Venediği» denir.

amuda kalkmak b. f. Sp. İki el üzerine dayanarak bacakları havada dikey tutmak.

Amu - derya Bak. Ceyhun.

Roald Amundsen

Amudsen, Roald (1872-1928) Norveçli kutup araştırıcısı. Börge'de doğdu, tıp öğrenimi yaptı, 1893'de denizciliğe başladı, 1897-1899 arasında Güney Kutbu araştırmalarına katıldı. 1901'de Spitzberg, Doğu Grönland ve Novaya Zemlya kıyılarını gezdi. 1903-1906 yıllarında Kuzey Mıknatıs Kutbu ile ilgili araştırmalar yaptı. 14 Aralık 1911'de ilk olarak Güney Kutbu noktasına ulaştı. Bununla ilgili olarak iki ciltlik bir kitap yazdı. Ondan sonra Kuzey Kutbu'na yöneldi. 1926'da Ellsworth ve Umberto Nobile ile birlikte balonla Spitzberg'den yola çıktı, kutbu geçti ve Alaska'da Point Barrow'a ulaştı. Daha sonra Umberto Nobile'nin tehlikede olduğunu duyunca kurtarmaya gitti, fakat kayboldu. En önemli eseri «My Life as an Explorer — Kâşiflik Hayatım» dır.

amudufikari Ar. b. i. Bak. omurga.

Amulius Aeneas soyundan bir kral. Efsaneye göre ağabeyi Numitor'dan Alba Loga Krallığı'nı gaspetti. Romulus ile Remus'u küçük yaşta, bir sandığa kapatıp Tiber nehrine atarak öldürmek istedi.

Amur Cezayir'de Atlas dağlarına verilen ad (1977 m.).

Amur (ya da Sahalin) Asya'nın kuzey doğusunda büyük bir ırmağın adı. Argun ya da Orhun ırmağıyla Şilka ırmağının birleşmesinden doğar. Sibirya'yı Mançurya'dan ayırır ve Okhock denizine dökülür. Uzunluğu 4.377 km. dir. Bu ırmağın suladığı bölgenin adı da Amur'dur.

amut Ar. i. Dikme, dik. Yukarıdan aşağı. [Perpendiculaire — Perpendicular]

Amutka Bak. Çağlarca.

Amyant, - tı Yun. i. Kalsiyum magnezyum silikat bileşiminde, beyaz bir asbest türü. Kolayca bükülen ve ateşe dayanan liflerden yapılmıştır. Yüksek sıcaklığa dayandığı ve ısıyı geçirmediği için teknikte sıcak yerlerde kullanılır. Piston sapları, yanmayan işçi elbiseleri, asit filtreleri, v.b. yapılır.

an i. Psi. Anlamanın temeli; ruhumuzun anlamaya, düşünmeye yarayan kudreti. Zihin, fikir.

an Ar. i. Zamanın bölünemiyecek kadar kısa bir parçası. esk. Lâhza, dem. [Instant — Moment, instant]

ân Far. i. Güzellik çekimi, alım. esk. Cazibe. [Attrait — Attractiveness]

ana i. ★ 1. Çocuğu olan kadın, anne. ★ 2. Yavrusu olan dişi hayvan. ★ 3. Dince ya da yaşça sayılan kadın [Mère — Mother] ★ 4. mec. Bir şeyin temeli, kaynağı, sebebi. [Source, principale — Principal, basic]

anacıl s. Anasına düşkün.

anaç s. ★ 1. Yavru ya da yemiş yetiştirmiş, kartlaşmış. [Vieux, vieilli — Aged, old] ★ 2. mec. Kurnaz, pişkin. [Rusé — Shrewd]

anaçlamak f. Anaç olmak, kocamak. [Vieillir, devenir rusé — To be old]

anadil b. i. Başka diller türetmiş olan dil.

anadili b. i. İnsanın çocukluğunda anasından öğrendiği dil. [Langue maternelle — Mother tongue]

Anadir Sibirya'nın kuzey doğusunda kendi adını taşıyan körfezde Behrenk denizine dökülen 740 km. uzunluğunda bir nehir.

Anadol «Devrim» otomobilinden sonra, Türkiye'de ilk olarak imal edilen otomobilin markası. Koç Holding Anonim Şirketi'ne bağlı Otosan Otomobil Sanayii Anonim Şirketi tarafından % 50 oranında yerli malzemeyle yapılmaktadır.

Anadolu Kuzeyde Karadeniz, batıda Doğu Trakya, Ege adaları, güneyde Akdeniz, Suriye ve Irak ile doğuda İran ve Sovyetler Birliği ile sınırlanan yarımada. Yüzölçümü 734 144 km.² olup Türkiye topraklarının % 97'sini kapsar. Buraya Küçük Asya, Ön Asya, Asyayı Suğra da denir. Anadolu sözü Bizanslıların kullandığı «Thema Anatolica» (Doğu Bölgesi) deyiminden gelir. Bu «Anatolica» zamanla «Anatolia» oldu. Anadolu sözü Selçuklular ve Osmanlılar tarafından kullanılmaya başlandı. İslâm dünyası buraya «Diyarı Rum» ve «Memaliki Rum» adını veriyordu. Bu «Rum» sözü «Roma» dan bozmadır. Bugün Yunanlılar «doğu» ya «Anatoli» der. Kanunî Sultan Süleyman, Osmanlı İmparatorluğu'nda eyalet örgütünü kurunca Asya'daki topraklar «Anadolu Eyaleti» olarak kabul edildi ve yönetimi bir vezire verildi. Bunun merkezi önce Ankara idi, sonra Kütahya oldu. 1864'te eyalet örgütü kaldırıldı ve yerine il örgütü kabul edildi. Batı Anadolu, Kuzey Anadolu, Doğu Anadolu gibi deyimler Cumhuriyet'ten sonra kullanılmaya başlandı. Anadolu toprakları kuzey ve güneyde denize paralel dağlarla çevrili olduğu için bunlar arasında kalan bölgeler deniz etkisinden korunmuş durumdadır. Anadolu genellikle bir yayla halinde olup denizden ortalama yüksekliği 1 000 m. dir. Dağların denize bakan yönlerinde verimli ovalar ve düzlükler vardır. Batı Anadolu dağları Ege denizine dikey durumda olduklarından burası deniz iklimine açıktır. Doğu Anadolu'da ise dağlar yüksek ve birbiri içine girmiş durumda olduğundan çetin iklim şartları hüküm sürer. Anadolu topraklarının % 14'ü her yıl ekilebilir, % 58'i yayla, çayır ve otlak, % 1,5'u bahçelik, % 12'si orman, % 14,5'u da tarıma elverişsizdir. İç Anadolu'nun sert ve kurak bir iklimi vardır. Dağların denize bakan yüzleri ormanlıktır. Anadolu çeşitli tarıma elverişli topraklara sahiptir. Bu gibi topraklar sulama işlerinin düzenlenmesi ve bataklıkların kurutulmasıyla gitgide artmaktadır. Bu topraklarda hemen

her çeşit ürün yetişir. Yeraltı zenginlikleri de boldur. Yalnız petrol yataklarından yeni yararlanılmaya başlanmıştır. Anadolu, tarih bakımından büyük önem taşır. Tarih boyunca burada yaşamış ya da gelip geçmiş kavimlerin bıraktığı eserler zaman zaman ortaya çıkartılmakta ve tarihin çeşitli yönleri aydınlatılmaktadır. Eski Yunan uygarlığının yurdu Anadolu'dur. Orta Asya'dan gelen çeşitli kavimler Anadolu'dan Avrupa'ya geçmiştir. Frikya, Lidya, Karya, Likya, İyonya Anadolu'nun en çok tanınan uygarlıklarını kurmuş kavimlerin beşiği idi. Persler ve Romalılar da Anadolu'dan gelip geçmiştir. XI. yüzyılda Selçuk Türkleri Anadolu'ya girmiş ve Yunan egemenliği buradan uzaklaşmaya başlamıştır. Osmanlı Türkleri Bizans'ı yıkmakla Anadolu'daki Yunan egemenliğini tamamen ortadan kaldırmışlardır. XII. yüzyıl sonunda Anadolu Selçuk Devleti yıkılınca birçok beylikler ortaya çıktı. Bunlara «Tavaif-i Mülûk» adı veriliyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nu kuran Osmanoğulları Beyliği de bunlardan biridir.

Anadolu Ajansı Kurtuluş Savaşı sırasında, 6 Nisan 1920'de Atatürk tarafından kurulmuştur. Kurtuluş Savaşı'mızın haklılığını dünyaya duyurmak amacını taşıyordu. Adını Atatürk koymuştur. Bugün yurdumuzun resmî ajansıdır. Yurdun her tarafında olduğu gibi, hemen bütün dünyada da şube, büro ve ajanları vardır. Haberleri, radyo ve gazeteler aracılığıyla yayılır. Gazetelerin çoğu belirli bir para karşılığında bu ajansa abone olurlar.

Anadolu beylikleri Tar. Anadolu Selçuklu Devleti'nin XIII. yüzyıl sonunda parçalanması üzerine, bu devlete bağlı uç beyi ya da valilerin kendi bölgelerinde egemenliklerini ilân ederek kurdukları küçük devletçikler. Aslında bu durum, Anadolu'da bir süre için meydana gelmiş feodalite düzenidir. Sayıları; bir bakıma 13, bir bakıma 17 olan Anadolu beyliklerinden her birinin amacı tüm olarak Selçuklu Devleti'nin yerini almaktı. Bu sebeple XIII. yüzyıl sonlarından XV. yüzyıl ortalarına kadar birbirleriyle savaşmışlar;

ANADOLU

Bir köylü kızı (Solda)
Asur kabartmaları (Altta)

güçlü olanların güçsüzleri ortadan kaldırıp büyümeleri yoluyla sayıları azalmış, sonunda Osmanoğulları, bir devlet olarak, Anadolu'da Türk birliğini gerçekleştirmişlerdir. Anadolu beyliklerinden en ünlüleri Osmanoğulları, Karamanoğulları, Germiyanoğulları, Çandaroğulları, Aydınoğulları, İsfendiyaroğulları, Ramazanoğulları, Dulkadıroğulları'dır.

Anadoluhisarı İstanbul boğazının en dar yerinde, Rumelihisarı'nın karşısına gelen hisarın ve mahallenin adı. Hisarı İstanbul'un alınmasını kolaylaştırmak için 1395'de Yıldırım Beyazıt yaptırmıştı. Asıl adı «Güzelce Hisar» dı. Bir kısmı, sonradan yapılan binaların arasında kalmakla birlikte, duvarlarının bazısı hâlâ durmaktadır.

Anadolukavağı İstanbul boğazının Karadeniz'e açılan dar yerinde ve Anadolu tarafında bulunan mahallenin adı. Rumelikavağı'nın karşısındadır. İstanbul'dan 15 mil uzaklıktadır.

Anadolu Selçukluları Bak. Selçuklular.

anaerki b. i. Sos. Soy bakımından anayı esas olarak alan ve çocukları ana klanına mal eden ilkel bir toplum düzeni.

anaerkil b. s. Anaerki usulüne dayanan. esk. Maderşahî. [Matriarcal — Matriarchol]

anafilaksi Hek. Enjeksiyon yoluyla bedene verilen yabancı yumurta akı maddelerine karşı, bedende kendini gösteren ölçüsüz ve hastalık derecesine varan tepki.

ananas

anafor Yun. i. ★ 1. Karşılıklı hava ya da su akıntısının çarpıştığı yerde meydana gelen çevrinti. [Contre - courant, tourbillon — Eddy] ★ 2. Külb. Emek vermeden ya da yolsuz olarak elde edilen şey.

anaforlamak f. ★ 1. Hava ya da suda anafor yaratmak. [Créer de la risee, revolin — To eddy] ★ 2. Külb. Hiç zahmetsiz ele geçirmek. [Agir en profiteur — To make illicit gains, to profiteer]

anahtar Yun. i. ★ 1. Bir kilidi açıp kapamaya yarayan alet, açar. ★ 2. Kurma aleti: Saat anahtarı. ★ 3. Şifre yazmak ya da çözmek için kararlaştırılmış işaretlerin cetveli. ★ 4. Notalarda bir portenin başına konan işaret. [Cle — Key]

anahtar kemiği Anat. Köprücük kemiği.

anakara b. i. Coğ. Yeryüzünün eski anlayışa göre 5, yeni anlayışa göre 7 büyük kara parçasından her biri. esk. Kıta.

Anakreon (M.Ö. 560-478) Eski Yunanistan'ın lirik ozanlarından. İzmir sahillerinde Urla yakınındaki eski Teos kentinde doğmuştur. Şiirlerinden pek azı zamanımıza kadar ulaşmıştır. Anakreon şiirlerinde aşkı, şarabı ve sofra zevklerini büyük bir ustalıkla ele alır.

Anadoluhisarı

Anaksagoras (Yaklaşık olarak M.Ö. 500-428) İyon okulundan Yunan filozofu. Ona göre, bütün cisimler, önceleri evrende karmakarışık bulunan elemanların, yine bunlardan en hafifi olan ruhun (Noûs) etkin hareketiyle bir düzen içinde birleşmesinden meydana gelir. Anaksagoras, ayın ışığını güneşten aldığını, ayın ve güneşin tutulmasını açıklamıştır.

Anaksarhos (M.Ö. IV. yüzyıl) Yunan filozofu. Demokritos'un atom teorisini ve ahlâk görüşlerini yaymıştır.

Anaksimandros (M.Ö. 611-546) Yunan filozofu. Ona göre, her şeyin başlangıcı ve bitimi sınırsızlık, sonsuzluktur (apeiron). Zıtları kendinde toplayan apeiron, içinde sıcak ve soğuk, kuru ve yaş gibi zıtlıkları taşıyan belirsiz bir maddedir. Her doğuş zıtlıkların ayrılışı, her ölüm birleşmesidir. Anaksimandros, insanın balıktan geldiğini ileri sürmüştür. Bu filozof, Yunanlılar'ın çok tanrı inanışına karşı tek tanrı fikrini savunur.

Anaksimenes (Yaklaşık olarak M.Ö. 550-480) Yunan filozofu. Bütün İyon filozofları gibi, Anaksimenes de varlıkların aslını tek bir şeye bağlamayı düşünmüştür. Ona göre her şeyin ilk prensibi, aslı, havadır. Hava sonsuzdur; genleşmesi ya da yoğunlaşmasıyla ateş, su, toprak meydana gelir.

ana kucağı b. i. Ana yanı, ana evi. [Etreinte de mere]

analık i. ★ 1. Ana hal ve sıfatı. [Maternité — Motherhood] ★ 2. Ana yerini tutan kadın. Üvey ana. [Mére adoptive, belle - mére — Step mother]

analiz Yun. i. ★ 1. Çözümleme. esk. Tahlil. ★ 2. Kim. Bileşik bir cismin, kendini doğuran elemanlarına ayrılması. Cisimleri çözümlemek için, ısı, elektrik gibi bazı etkenlerden yararlanılır. Meselâ su bileşik bir cisimdir ve oksijenle hidrojenden yapılmıştır. Suyun analizi, oksijenin ve hidrojenin birbirinden ayrılması demektir. Bileşik cisimdeki elemanların yalnız adlarını bildiren analize, nitel (kalitatif) analiz; hem adlarını hem de miktarlarını bildiren analize, nicel (kantitatif) analiz adı verilir.

analizlemek f. Analiz yapmak. Çözümlemek.

analjezi Yun. i Hek. Ağrı duyumunun olmaması. Kendiliğinden (histeri, omurilik urları ve zedelenmeleri gibi hastalıklarda) olabilir; hekimlikçe belirli amaçlar için (narkoz, anestezi) de sağlanabilir. esk. Ziyaı elem.

analoji Fr. i. ★ 1. Andırış, andırma. ★ 2. Bir kelime için, o kelimeye yakın sayılan başka bir kelimenin biçim ya da anlam bakımından örnek tutulması. Örnekseme.

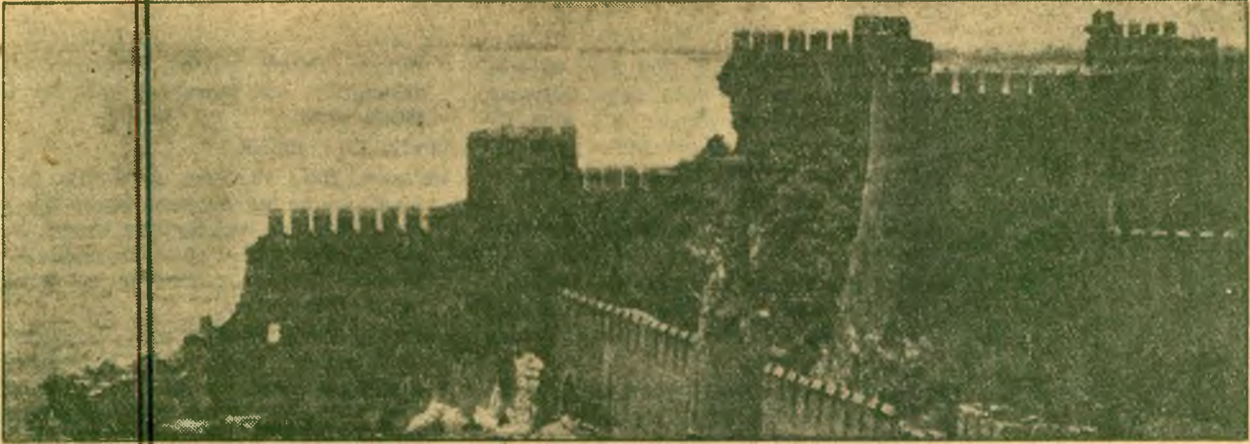
analojizm i. Analoji ile muhakeme yürütme. Örnekseme ile uslamlama.

anamal b. i. Bir ticaret işinin kurulması için gereken para ya da mal. Sermaye. [Capital — Capital]

Anamaz Bak. Aksu.

anamnez Hek. Hastalığın ve hastanın gelişmesine ve geçmişine ait kısa tarihçe.

Anamur İçel iline bağlı bir ilçe. Yüzölçümü 2 005 km.², bucak ve 54 köyüyle birlikte nüfusu 41 796'dır. Şehrin nüfusu 11 226'dır. Toprakları verimsizdir. Hayvancılık ya-

Anamur Kalesi

pılır; sahilde bol miktarda muz ve narenciye yetiştirilir. Eski zamanlarda Anmoryon denilen şehrin yakınında kalıntılar vardır. Kara yoluyla Antalya ve Mersin'e bağlanır. İlçenin en güneyinde bulunan Anamur burnu, Anadolu'nun da en güney noktasıdır.

ananas i. Bot. Bir çeneklilerin ananasgiller familyasından bir bitki. Tropik bölgelerde yetişir. Güzel kokulu, lezzetli bir meyvası vardır. Komposto ve şekerleme sanayiinde kullanılır. Taze olarak da yenir. Bu bitkinin yapraklarından ananas lifi ve ananas esansı elde edilir.

anane Ar. i. Esk. Gelenek.

ananet Ar. i. Cinsel münasebete kudreti olmama hali. Puluçluk. [Impuissance — Impotence]

ananevî Ar. s. Geleneğe dayanan, geleneksel. [Traditionnel — Traditional]

anaokulu b. i. İlkokul çağına gelmemiş çocukların eğitimini yapan okul. [Jardin d'enfants — Kindergarten]

ana para Huk. Herhangi bir hukukî bağıntıdan doğan borç. Bu borcun faiz ya da başka sebeplerle artan kısmı, ana para kavramının dışında kalır. Ana akçe. Sermaye.

anarşi Yun. Huk. Kişinin hiç bir toplumsal ve siyâsi otoriteye boyun eğmemesi gerektiğini savunan ve devlet kuruluş sistemlerine düşman olan politik doktrin. Devletin bütün politik ve toplumsal yapısını yıkmak isteyen bu doktrin Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerine göre cezalandırılmaktadır.

anarşist Yun. s. Anarşizm ideolojisini benimseyen.

anartri Fr. i. Hek. Konuşmada harf ve hece seslerini çıkaramamak şeklinde görülen dil tutukluğu.

anasanlı b. s. Sos. Soyadını ana tarafından alan. esk. Madernami.

anasıl Ar. zf. Aslında. Kök ya da soy bakımından. [A l'origine, originellement — By origin, originally]

anasır Ar. ç. i. Unsurlar, elemanlar, öğeler. [Elements — Elements]

anason i. Maydanozgillerden bir bitki. Tohumları ekmeğe ve rakı gibi içkilere hoş bir konu vermek için kullanılır. Yurdumuzda da yetişir.

anatomi ★ 1. Hayvan ve bitkilerin yapısını, doku özelliklerini, organ ve dokuların birbirleri ile olan ilişkilerini inceleyen bilim. esk. Teşrih. ★ 2. Beden yapısı, gövde yapısı.

ana toplardamar b. i. Anat. Vücuttaki kanı kalbe ileten damarların tümü.

anavata i. Kaba iplik üzerine ince ibrişim sararak yapılan nakış şekli.

Anayasa b. i. Huk. Devletin temel kuruluşunu, bu kuruluşa esas teşkil eden ideolojik prensipleri, kişilerin devletle olan ilişkilerindeki temel hak ve özgürlüklerini belirten ve anayasanın tanıdığı hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasını engelleyecek yasama ve yargı sistemini kuran kanun. Bu arada, kamu kudretinin kullanılışı, genişliği, denetimi ve devlet memurlarının statüleriyle ilgili hükümler de anayasalarda yer almaktadır. Günümüzde, özellikle anayasaların benimsedikleri temel ideolojik kurallar önem taşımaktadır. Bir ülkede usulüne uygun olarak kabul edilen hiç bir kanunun anayasaya aykırı olmaması gereklidir. Anayasaların değiştirilmesi ve kabulü, diğer kanunlardan değişik ve daha sıkı bir takım kurallara bağlı kılınmıştır. Türk Anayasası, 9.7.1961 tarihli ve 334 numaralıdır. 27 Mayıs 1960 devriminden sonra kurulan Temsilciler Meclisi'nce hazırlanmış ve halk oyuna sunularak kabul edilmiştir. 157 maddedir. esk. Teşkilâtı Esasiye Kanunu.

anayol b. i. Kendine birçok yollar açılan ve uzun süren yol.

anayön b. i. Kuzey, güney, doğu ve batı yönlerinden her biri. esk. Cihatı asliye. [Points cardinaux — Cardinal points]

Anazarbus (Anazarba) Kilikya (Adana bölgesi) ovasında, Asurlular tarafından M.Ö. IX. yüzyılda kurulan bir kent. Romalılar zamanında, tanrılar ve imparatorlar adına yapılan oyunları parlaklığıyla ün kazanmıştır. Augustus, Caesare'ye «ad Anazarbum» adını verdi.

anbean Ar. Far. zf. Dakikadan dakikaya, gittikçe. Tedricen. [De minute en minute — From moment to moment]

ancak e. ★ 1. Yalnız, tek, sırf gibi sınırlama

anason

T.C. Anayasası'nın 2. Maddesi :

TÜRKİYE CUMHURİYETİ, İNSAN HAKLARINA VE BAŞLANGIÇTA BELİRTİLEN TEMEL İLKELERE DAYANAN, MİLLÎ, DEMOKRATİK, LÂİK VE SOSYAL BİR HUKUK DEVLETİDİR.

ayrıcalık anlatır. ★ 2. Olsa olsa, en çok, güçlükle, gibi, bir şeyin daha fazlasının imkânsız olduğunu gösterir. ★ 3. Ama, lâkin, yalnız kelimeleri gibi itirazı ya da ihtarı anlatır. [Seulement, â peine, mais — Only, just, barely]

ançüez İng. i. Bir çeşit küçük balık tuzlaması.

andaç i. Bir kimseyi ya da bir olayı hatırlattığı için saklanan, ya da hatırlatsın diye verilen şey. esk. Yadigâr, hâtıra. [Souvenir — Souvenir]

Andalucia (Ar. Endülüs) İspanya'nın güneyinde 8 ile ayrılmış büyük bir bölge. Romalılar'dan sonra yüzyıllarca Araplar'ın elinde kalmıştı. İslâm medeniyetinin bu bölgede önemli eserleri vardır.

andante İta. zf. Müz. Yarı yavaş, adagio ile andantino arası.

andantino İta. zf. Müz. Andanteden daha canlı, daha yürükçe.

andavallı i. Bön, çabuk kanan, görgüsüz. [Crédul, sot — Simpleton]

Anday, Melih Cevdet (Doğ. 1915) Şair ve yazar. Yeni şiirin öncülerinden. Orhan Veli ve Oktay Rıfat'la birlikte o anlayışla yazdığı şiirlerini «Garip» isimli bir kitapta topladı (1941). 1942-1951 arasında Ankara'da Millî Eğitim Bakanlığı'nda çalıştı. Gazeteciliği de vardır. Belediye Konservatuarı'nda öğretmenlik yaptı ve 1964'de T.R.T. Yönetim Kurulu üyesi oldu. «Rahatı Kaçan Ağaç» (1946-1961), «Telgrafhane» (1952-1964), «Yan Yana» (1956), «Kolları Bağlı Odysseus» (1963), adındaki şiir kitaplarından başka roman, oyun ve çevirileri vardır.

Hans Christian Andersen

And Dağları Güney Amerika'nın batı kıyısında 7 500 km. boyunca uzanan sıra dağlar. Üzerinde volkanlar vardır. Himalayalar'dan sonra dünyanın en büyük sıradağlarıdır. Dünyanın en çok su taşıyan nehri Amazon bu dağlardan çıkar.

Andeira Edremit şehrinin doğusunda eski bir şehir. Bir vakitler 23 km. uzakta Palaia şehrine yeraltından bağlı olduğu ileri sürülüyor. Burada «Meter Andeirene» diye adlandırılan ana tanrıçanın ünlü bir tapınağı vardı.

Anıt - Kabir'de bir anma töreni

andelip Ar. i. Bülbül.

Andersen, Hans Christian (1805-1875) Danimarkalı ozan ve romancı. Kuzey dünyasının en büyük yazarlarından biridir. Kuzey bölgelerine özgü güçlü bir muhayyelesi vardır. Daha çok çocuklar için yazdığı masallarıyla tanınır.

Anderson, Sherwood (1876-1941) Kuzey Amerikalı yazar. Amerika'da, Walt Whitman'dan sonra cinsel konulara ilk değinen ve aynı zamanda William Faulkner'le onun kuşağına bağlı yazarları derinden etkileyen bir yazardır.

andezit Fr. Jeol. Plajiyoklaslı bir yanardağ kütlesi. And dağlarının adından gelme bir kelimedir.

Andıcan (S.S.C.B.) Özbekistan'ın 150 000 nüfuslu bir şehri. Petrol rafinerileri vardır.

andıç i. Unutulmaması istenen şeyleri yazmaya yarayan, takvim şeklinde defter, muhtıra, ajanda. [Memorandum, agenda — Memorandum, diary]

andık i. Zo. Bir çeşit sırtlan.

andırak i. Unutulmaması gereken şeyler için konulan nişan. [Marque de réminiscence — Reminiscence mark]

andıran s. Man. Benziyen, andırışlı. esk. Mümasil. [Analogue — Reminiscent of]

Andırın Maraş iline bağlı bir ilçenin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 178 km.², bucak ve köyleriyle birlikte, ilçenin nüfusu 33 356'dır. Kasabanın nüfusu ise 3 679'dur. 40 köyü olan merkez bucağından başka 6 köylü Çokak adlı bir bucağı vardır.

andırmak f. ★ 1. Anma işini yaptırmak, hatırlatmak. [Rappeler — To bring to mid, to beor a striking resemblance to] ★ 2. Benzer yanları olmak: Bu kız anasını andırıyor.

Andorra Prensliği Fransa ile İspanya arasında, Pirene dağlarının İspanya tarafında, Fransa himayesi altında bulunan küçük bir ülke. 465 km.² toprağı ve 12 200 nüfusu olup merkezi 800 nüfuslu Andorra La Vieja kasabasıdır.

Andra Hindistan'ın Dekkan bölgesi federe devletlerinden biri. Yüzölçümü 275 000 km.² nüfusu 35 980 000'dir. Başkenti Haydarabat'tır.

Andrea del Castagno (Andre di Bartolo di Bargilla) (1423-1457) İtalyan ressamı. 1944-de Floransa'ya yerleşmiş, Floransa sanatının en geniş, en güzel ve düzenli fresklerini yapmıştır. Legnia'daki Carducci villasında yaptığı «Ünlü Erkekler ve Kadınlar» büyük bir önem taşır.

Andrea Dorya (1468-1560) Preveze deniz cenginde Barbaros Hayrettin Paşa'ya yenilen ünlü Venedik kaptanı. Cenova hanedanından eski bir denizci ailedendir. Kanuni

ANIT-KABİR

Sultan Süleymân zamanında Akdeniz'de Türk donanmalarına epeyce rahatsızlık vermişti. Barbaros'un zaferi sonunda Akdeniz bir Türk gölü haline gelmiştir.

Andreyev, Leonid (ya da Andreev) (1871-1919) Rus tiyatro yazarı ve hikâyecisi. İlk önce «Uçurum» adlı kitabındaki öyküleriyle ilgi çekmiştir. «Aklın Oyunu» adını taşıyan tiyatro eseri önemlidir.

Andriç, İvo (Doğ. 1892) Yugoslav yazarı. «Drina Köprüsü» en ünlü romanları arasındadır. Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır.

Andromakhe Mit. Truva kahramanlarından Hektor'un karısı. Hektor'un, oğlu Astianaks'ın ve ailenin bütün üyelerinin ölümünden sonra Akhilleus'un oğlu Pirhos'un tutsağı olur. Bu ilişki sonunda oğulları dünyaya gelir. Bundan sonra Pirhos onu eşi olarak tanımaz ve Hektor'un kardeşi Helenus'a verir. Euripides'in ve Racine'in aynı adı taşıyan trajedileri vardır.

Andromeda Yunan mitolojisinde Habeşistan Kralı Cepheus'un kızı. Denizler Tanrısı Neptunus'un kızıyla güzellik yarışına girdiği için tanrı denizden bir canavar çıkarmış. Memleketi kurtarmak için kâhinler kızını onun teslim etmesini öğütlemişler. Güzel kız bir kayaya bağlanmış. Canavar tarafından parçalanacağı sırada Perseus kanatlı bir atla gelip onu kurtarmış, sonra da Andromeda ile evlenmiş.

Andronicus, Livius Milâttan üç yüzyıl önce yaşamış bir tiyatrocu. Epik şiirler ve oyunlar yazmış, oyunlarını kendi oynamıştır.

anele İta. i. Gemilerde kullanılan bir halka çeşidi.

anemi Bak. kansızlık.

anemon Fr. i. Manisa lâlesi, Girit lâlesi. esk. Şakayiki numaniye. [Anémone — Anemone]

anestezi Fr. i. Hek. Dıştan ya da bedenden gelen ağrı uyarımlarının algılanmasının bir sinir hastalığı sonucu, fakat genellikle cerrahî bir işlem için hekimlikçe kaldırılması. Duyum yitimi. Genel anestezi bilinç ve uyanıklığın kaldırılması yolu ile bütün bedende duyum yitimi sağlanmasıdır. Lokal anestezi belirli bir beden bölgesinde, ağrı uyarımına hassas sinir uçlarının uyuşturulması sonucu anestezi sağlanmasıdır.

anesteziloji Hek. Anestezi sağlanması ile uğraşan hekimlik dalı.

anevrizma Fr. i. Hek. Bir atardamarın bir noktasında meydana gelen şişkinlik.

aneztezist Hek. Anesteziolоji uzmanı hekim.

angaje olmak b. f. Bağlanmak. Söz vermek. [S'engager — To be engaged]

angajman Fr. i. Verilmiş söz. Yapılması üste alınmış iş.

Angara Nehri (S.S.C.B.) Sibirya'da Baykal gölünden çıkar Yenisey nehrinin bir kolu. 1826 km. uzunluğundadır.

angarya Yun. i. ★ 1. Birine isteksiz ve ücretsiz yaptırılan iş. ★ 2. Bir geminin hareketini zorla geri bırakma.

Angelico, Fra (ya da Fra Giovanni da Fiesole) (1387-1455) İtalyan ressamı. Aynı zamanda rahip olan bu büyük ressam Floransa'daki Quattrocento adı verilen sanat ve edebiyat okuluna bağlı ilk ressamlardandır.

angın s. Ünlü. Anılmış. [Fameux — Famous]

angıt, angut ★ 1. Evcilleştirilebilen, ördeğe benzer ve kiremit renginde tüyleri olan yabani bir kuş. ★ 2. mec. Ahmak.

angina pektoris Kalb bölgesinde ağrı, sıkıntı ve basınç duygusu, kola vuran sancılar, nefes darlığı ile kendini belli eden kalb hastalığı. Kalbi besleyen atardamarların sinirsel gerginliği, kalbe yeterince oksijen gitmemesi sonucu olabilir. [Angine de poitrine]

Anglosakson V. yüzyıl ortalarında Britanya'yı ele geçiren Germen kavimlerinden Sakslar, Angllar ve Jutlar'a ortaklaşa verilen ad. Bunlar bugünkü İngiliz ulusunun atalarıdır. Angllar Thames nehrinin kuzey, Sakslar güney çevrelerine, Jutlar ise Wight adasıyla Kent bölgesine yerleşmişti. Uzun çatışmalardan sonra ancak IX. yüzyıl başlarında Wessex Kralı Egbert sayesinde birleştiler. Britanya'ya geldiklerinde puta taparlardı. VI. yüzyıl sonlarında Hıristiyan oldular. XI. yüzyılda Normanlar da geldiler, sayıları az olduğundan Anglosaksonlar'la kaynaştılar. İrlanda ile İskoçya'da ise Keltler vardı. Bugün Amerika Birleşik Devletleri halkı da Anglosakson sayılır, ama bu benzetme yalnız A.B.D. dilinin İngilizce olmasından ileri gelir.

Angola Afrika'nın Atlas okyanusu kıyısında, Portekiz sömürgesi. 5 084 000 nüfusu, elmas madeni vardır. Kahve, mısır yetiştirir. Başkenti de Luanda'dır.

angudî s. Angıt kuşunun renginde. [Ton de brique — Orange - brown]

Anhalt (Doğu Almanya) Eskiden dükalıktı. 1919'da cumhuriyet haline girdi ve Reich birliğine katıldı. Bugün Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne bağlıdır.

An - houei (ya da Ngan - Hovei) (Çin) Nankin'in batısında 33 560 000 nüfuslu bir eyalet. Merkezi Ho - Fei'dir.

anı i. Angı, hatıra. [Souvenir — Memory]

anık s. ★ 1. Hazir. ★ 2. Doğuştan yetenekli. esk. Müstait. [Prêt, disposé — Disposed, prepared]

anıklık i. Hazırlık, doğuştan kabiliyet, istidat. [Préparatif, disposition — Being, disposed]

anıksama Belirsiz bir şekilde yeniden hatırlama. [Réminiscence — Reminiscense]

anılmak f. Hatırlanmak. [Etre rappelé — Be mentioned, be remembered]

anırmak f. (eşek hakkında) Bağırmak. [Braire — Bray, boast]

anıt i. Şerefli bir işi ya da kimseyi sürekli olarak anmaya yarayan büyük eser. esk. Abide. [Monument — Monument]

Anıt - Kabir Atatürk'ün ebedî istirahatgâhı.

Andrea Dorya

Leonid Andreyev

angıt

Ankara'da Gençlik Parkı

Ankara'nın ikinci en yüksek tepesi olan Rasattepe'dedir. Özel olarak Atatürk için yapılmıştır. Atatürk ölümünden on beş yıl sonra, 10 Kasım 1953'de buraya taşınmıştır. Rasattepe, Ankara istasyonunun güneyinde 45 metre yüksekliktedir. Anıt - Kabir için uluslararası bir proje yarışması açılmış, Prof. Emin Onat ile Doçent Orhan Arda'nın projesi birinci seçilmiştir. İnşaat 20 milyon liraya çıkmıştır.

anıtsal s. Anıtla ilgili. Büyüklüğü ve sağlamlığıyla gözü çeken. esk. Abidevî [Monumental — Monumental]

anız i. Ekin biçildikten sonra toprakta kalan köklü sap. [Chaume — Stubble]

ani Ar. s. Birdenbire, ansızın. [Subit — Instantaneous, sudden]

anide zf. Hemencecik, bir an içinde. [Subitement — Instantly]

aniden zf. Ansızın, birdenbire. [Instantanément — İnstantly]

anilin Boya yapmakta kullanılan organik bileşik. İlk önce 1826 yılında, indigo adını taşıyan bitkisel bir boya maddesinden elde edilmiştir. Sonraları, maden kömürü katranı içinde bulunduğu anlaşılmıştır. Renksiz, kokulu bir sıvıdır. En çok boya endüstrisinde kullanılır. Şiddetli bir zehirdir. Anilin zehirlenmesinin kendine özgü belirtileri vardır. Dudaklar, kulaklar ve burun morarırken yüz solar. İdrar ederken şiddetli sancı duyulur. Yürüyüş, sarhoş yürüyüşüne benzer. Böyle durumlarda, hastayı temiz havaya çıkarmak, suni solunum yaptırmak, müsil içirmek gerekir. Anilin boyası yapan fabrikalardaki işçiler arasında yüksek oranda sidik torbası kanseri görülür.

anilin zehirlenmesi Hek. Anilin fabrikalarındaki işçilerde anilin dumanlarının solunması sonucu ortaya çıkan, hemoglobinin yapısını değiştiren, yüzde solukluk, yürüyüşte dengesizlik, güçsüzlük ve başağrısı ile kendini belli eden sürekli zehirlenme durumu.

animalizm Sos. Kutsal sayılan hayvanlara din bakımından saygı duymak.

animato İta. zf. Müz. Bir parçanın canlı ve kıvrak çalınacağını gösterir.

animizm Fel. Her şeyin bir ruh tarafından yönetildiğini kabul eden bir sistem. Psikolojik olaylarda olduğu gibi, canlı olayların da düşünen bir ruh tarafından yönetildiğini iddia eden Stahl doktrini.

Ulus'da Atatürk Anıtı

anjin Hek. Fr. i. Boğaz iltihabı. Boğak.

anjioloji Hek. Bak. damarbilim.

anjiom Anat. Kan ve lenf damarlarına ait tehlikesiz urlar. Giderek kötü urlara dönüşebilir.

anka Far. i. Büyük bir masal kuşu. Zümrüdü anka, simurg de denir. Doğu mitolojisinde Kaf dağında bulunduğu söylenirdi.

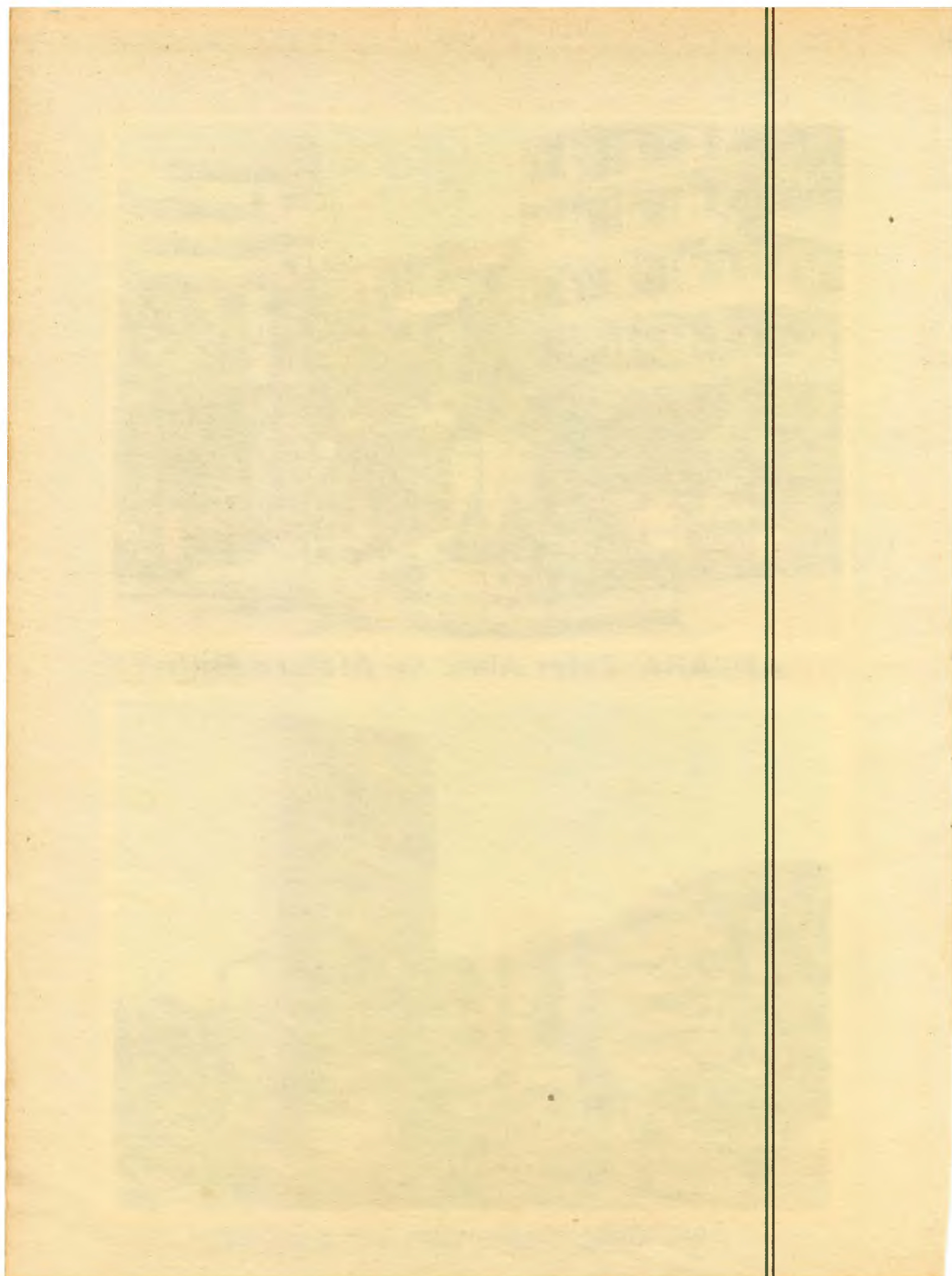
Ankara Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti. Doğusunda Nevşehir, Yozgat ve Çorum, batısında Bilecik ve Eskişehir, kuzeyinde Çankırı, güneyinde Konya ve Niğde illeri ile çevrilidir. Merkez ilçesinden başka, Altındağ, Ayaş, Bâlâ, Beypazarı, Çamlıdere, Çankaya, Çubuk, Delice, Elmadağı, Güdül, Haymana, Kalecik, Keskin, Kırıkkale, Kızılcahamam, Nallıhan, Polatlı, Sulakyurt, Şereflikoçhisar ve Yenimahalle ilçeleri vardır. Yüzölçümü 30 915 km.², ilin nüfusu 1 644 296, şehrin nüfusu ise 1 070 358'dir. Denizden yüksekliği 835 - [illegible]8 metre arasında değişir. İç Anadolu'nun belli başlı yaylalarındandır. Elmadağ ve İdrisdağı il toprakları içindedir. Kızılırmak ve Sakarya ırmaklarıyla kolları buradan geçer. Bunların üzerinde Hirfanlı ve Sarıyar barajları vardır. Ayrıca, şehrin 12 km. kuzeyindeki Çubuk vadisinde Çubuk barajı vardır. Tahıl, baklagiller, patates, pancar yetiştirilir. Hayvancılık ve bağcılık yapılır. Askeri fabrikalardan başka çimento, şeker, dokuma, bira, çini ve mozayik ve çeşitli un fabrikaları vardır. Şehir, eski ve yeni Ankara diye ayrılır. Eski Ankara, kalenin içindedir. Sonraları genişleyerek kalenin çevresine de yayılmıştır. Şehir nüfusunun % 52'si gecekondularda yaşar. Buna karşılık Ulus meydanından Kavaklıdere'ye doğru uzanan yeni Ankara, modern binaları, parkları, geniş asfalt caddeleri, çeşitli kültür kurumlarıyla her bakımdan modern bir şehirdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ku-

ANKARA: Zafer Alanı ve Atatürk Anıtı

ANKARA: Kızılay'dan bir görünüş

rucusu Atatürk'ün Anıt - kabri şehir içindeki Rasattepe üzerindedir. Ankara eski bir şehirdir; çevresinde tarihten önceki devirlere ait eserler bulunmuştur. Frikyalılar'la Galatlar'dan sonra Romalılar zamanında önemli bir yer haline gelmiş, Doğu Roma İmparatorluğu'nun elindeyken İranlılar'ın ve Araplar'ın istilâsına uğramıştır. Şehir XI. yüzyıl ortalarında Selçuklular'ın eline geçmiş, Haçlılar'ın istilâsıyle tekrar Bizans'a verilmiş, Danişmentliler'in eliyle yeniden bir Türk şehri olarak, uzun zaman Anadolu Selçukluları'nın egemenliğinde kalmıştır. O sıralarda çeşitli istilâlar geçirmiş; bir aralık Ahiler Yönetiminin merkezi de olduktan sonra Osmanlılar tarafından önce 1356'da, sonra kesin olarak 1360'da alınmıştır. 1402'de Timur istilâsına uğramakla beraber tekrar Osmanlılar'ın eline geçerek imparatorluğun son zamanlarına kadar il merkezi olmuştur. 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin, 1923'de de Türkiye Devleti'nin merkezi oldu. Eski eserlerin en önemlileri: Augustus tapınağı, Hacıbayram Camisi, Arslanhane Camisi, Mimar Sinan'ın yapıtı Yeni Cami (Kurşunlu Cami) ve Kale'dir. Türkiye'nin her yerine demir, kara ve hava yoluyla bağlıdır.

Ankara Savaşı Tar. 1402 yılında Yıldırım Beyazıt ile Timur arasında geçen büyük meydan savaşı. Anadolu beylerinden kimileri, ülkelerinin Osmanlılar'ca ellerinden alınması üzerine, doğu bölgelerinin güçlü hükümdarı Timur'a sığınmışlar; o da bunların ülkelerinin yeniden kendilerine verilmesi için Yıldırım Beyazıt'a emredici nitelikte haberler salmıştı. Yıldırım buna ağır cevaplar verdi. Taraflar arasındaki acı yazışmalar gerginliği artırdı. Sonunda iki tarafın orduları Ankara'nın kuzeyindeki Çubuk ovasında bir meydan savaşına tutuştular. Timur'un ordusu Yıldırım Beyazıt'ın ordusundan bir kat daha büyüktü. Ayrıca Yıldırım'ın bazı güçleri Timur tarafına geçtiler. Yıldırım Beyazıt yenildi ve Timur'un eline düştü. Bir süre sonra da tutsaklığa dayanamayıp öldü. Ankara Savaşı, Osmanlı Devleti'nin gelişip yücelmesini en az 50 yıl kadar geciktirmiştir.

ankarip Ar. zf. Pek yakın zamanda [Très prochainement — Shortly, soon]

ankastin Ar. zf. İstiyerek. [Volontairement — Intentionally]

ankebut Ar. i. Örümcek. [Araignée — Spider]

ankebutiye Ar. ç. i. Örümcekler.

anket Fr. i. Soruşturma. Bir iş hakkında ayrı ayrı fikirler toplama. esk. Tahkik.

ankiloz Hek. Eklemlerin birinin ya da bir grubunun kaza ya da yangı (iltihap) sonucu oynaklığını yitirip, kötürümleşmesi. Romatizma, verem gibi hastalıklar sonunda ortaya çıkabilir.

anlak i. Psi. Zihnin anlama, sezme gücü. esk. Zekâ.

anlakalır b. s. Psi. Zihnin kavrıyacağı şey. Anlaşılır. esk. Mâkul.

Kızılay Gökdeleni

Antakya'da bir şelâle

ANOFEL

1.

Karayibler Denizi bölgesinde ürer ve sıtma taşır.

2.

Panama Kanalı inşaatında çalışanların en büyük düşmanıydı.

3. Dişi anofel

İnsan kanı emerken sıtma mikrobu bırakabilir. Sıtmalı hastanın kanını emmedikçe zararsızdır.

anlakalmaz b. s. Psi. Zihince kavranılmaz şey. Anlaşılmaz. esk. Lâyukal.

anlam i. ★ 1. Bir söz ya da hareketten anlaşılan şey. ★ 2. Man. Bir terimin telkin edebildiği fikir ya da imgelem. esk. Mana [Sens — Meaning]

anlamak f. ★ 1. Bir şeyin anlamını kavramak. [Comprendre — Understand] ★ 2. Sorup öğrenmek. [Apprendre — To learn] ★ 3. Doğru ve haklı bulmak. [Concevoir — To conceive]

anlamsız s. Anlamı olmayan, önemli bir şey anlatmıyan. esk. Manasız. [Insensé, insignifiant — Senseless, meaningless]

anlaşık s. Aralarında anlaşma bulunanlardan her biri. esk. Mütelif. [Associé, d'accord — Associated]

anlaşma i. Anlaşmak işi. İki tarafın yaptığı fikir ve amaç birliği. esk. İtilâf. [Accord, entente — Agreement, consent]

anlaşmak f. Biribirini anlamak. [Se comprendre — To understand one another]

anlaşmazlık i. Karşılaşan fikir ve amaçlardaki ayrılık. esk. İhtilâf. [Désaccord, conflit — Difference, disagreement]

anlatılmak f. Bildirilmek, anlatma işi yapılmak. [Etre expliqué, raconté — Be recounted, be explained]

anlatım, anlatış i. Anlatma işi ya da tarzı. Zihinde tasarlanan bir şeyi söz ya da yazıyla bildirme. esk. İfade. [Expression — Expression]

anlatmak f. ★ 1. Anlamasını sağlamak. ★ 2. Bir şeyi etraflıca söylemek. [Faire comprendre, expliquer — To explain to make known]

anlayış i. Anlama tarzı; anlama gücü. Zekâ. esk. Feraset. [Compréhension, intelligence — Understanding, intelligence]

anlık Fel. Anlama, düşünme yeteneği.

anmak f. Birini ya da bir olayı düşünüp sözünü etmek. [Se souvenir — Call to mind, mention]

anmalık i. Andıç, muhtıra.

Annam Vietnam'ın Tonkin körfezi ile Koşinşin arasında, Çin Denizi kıyısında bir bölgesi. Önemli şehirleri Hue, Turan, Vinh, Fan-Tiet'dir. Ovalarında pirinç ve şeker kamışı yetiştirilir. 1884'de Fransa'nın himayesine verilmişti. Bugün Kuzey ve Güney Vietnam arasında bölünmüştür.

anne Bak. ana.

anneanne b. i. Annenin annesi.

Anneler günü Her yıl mayıs ayında daha çok aileler arasında kutlanan bir gün. Bu, mayıs ayının ikinci pazar günüdür. Çocuklar, buna alıştırılmak için ilkokullarda da anneler gününün kutlaması yapılır. O gün çocuklar biriktirdikleri paralarla annelerine hediyeler alarak bağlılık ve sevgilerini belirtirler. Anneler gününün çok eski bir geçmişi vardır. Eski Yunanistan'da tanrıların «Ulu Ana» sı Rhea adına tören ve şenlikler yapılırdı. O zamanki Anneler günü mart ayının 15'ine rastlardı. Daha çok Küçük Asya'da yaygın bir adetti. Zamanla Hıristiyanlığa da karışan bu adet Avrupa'ya geçti. 1914'de A.B.D. Anneler gününü özel bir kanunla resmileştirdi.

Annibal (Hannibal) Tar. (M.Ö. 247-183) Romalılar'a karşı çetin ve başarılı savaşlar verip sonunda yenilen Kartacalı komutan. Hamilkar adlı bir generalin oğludur. Alpler'i aşarak Roma ülkesine girdi. Kartaca'ya dönüşünden sonra Zama'daki meydan savaşında Roma ordusuna yenildi. Suriye'ye kaçtı. Oradan Anadolu'ya geçti. Gebze dolaylarında Romalılar'ın eline geçeceğini anlayınca kendini öldürdü.

Annunzio Bak. D'Annunzio.

anofel Yun. i. Sivrisineğin sıtma mikrobunu aşılıyan bir çeşidi. esk. Hâmil.

anonima Huk. Basın Kanunumuzun 16. maddesinin 2. fıkrasında yer almış bulunan hak. Buna göre, gazete, dergi gibi yayınlarda takma adla, imzasız yazı ya da resim yayınlandığında, eğer bu yayınlar suç teşkil ediyorsa, yazı işleri müdürü, bu eserlerin gerçek sahiplerini açıklamak zorunda değildir. Ama, yayın, devletin dış şahsiyetiyle ilgili bir suç teşkil ediyorsa, bu takdirde yazı işleri müdürü eser sahibini 24 saat içinde Cumhuriyet Savcılığı'na bildirmek zorundadır.

anonim şirket Huk. Sermayesi hisselere bölünmüş olan şirket tipi. Belli bir ad altında kurulur. Ortakların sorumlulukları hisseleriyle orantılı ve sınırlıdır. Şirketin borçları, sadece şirketin sermayesiyle karşılanır.

anons yapmak b. f. Söz ya da yazıyla halka bildirmek.

anormal Fr. s. Olağan dışı; olağan olmayan.

anot Fiz. Elektrik üreteçlerinde ve cihazlarında artı kutbun adı. Eksi kutba katot denir. Elektrik akımının yönü, dış devrede, anottan katoda doğrudur.

Anouilh, Jean (Doğ. 1910) Fransız tiyatro yazarı. 1950 yılına kadar yazdığı oyunları «kara» ve «pembe» olarak ikiye ayrılır. «Kara» oyunları arasında «Sauvage», «L'Alouette — Tarla Kuşu» ile, «Antigone» ve «Le Voyageur sans bagage» önemlidir. Anouilh

bu oyunlarında hayatın çirkinliklerini açığa vurmuştur. «Bal des Voleurs», «Le Rendez-vous de Senlis» gibi «pembe» oyunlarında mizaha yer verir. Dilimize en çok çevrilen tiyatro yazarlarından biri olan Anouilh'in «Colombe», «Ardèle ou la Marguerite», «Valse des toréadors — Toreadorlar Valsi» adlı oyunları tiyatro alanında başarı sağlamıştır.

ansiklopedi Yun. 1. Bütün bilgilerin bir araya toplanması. Daha geniş anlamıyla, bütün bilimlerin ilke ve sonuçlarını ortaya koyan eser. Bu eserlerde bilgiler ya belirli bir plana göre ya da alfabetik sıraya göre dizilir. Ansiklopedilere çok eski çağlarda da rastlanır. V. yüzyılda Marcianus Capella, 7 bilim dalını içine alan bir kitap hazırlamış; sonraki yüzyıllarda da benzeri eserler meydana getirilmiştir. Ama ansiklopedilerin ilk güzel örneği, XVII. yüzyılda Bacon'ın bilimleri toplu olarak ele alan ve sınıflandıran kitabıdır. Bu konuda en büyük eser, büyük Fransız filozofu Diderot'nun öncülüğünde hazırlanan ansiklopedidir. Büyük yabancı ansiklopediler: Fransa, «La Grande Encyclopédie» (1885-1892, 31 cilt) Amerika, «The New International Encyclopedia» (27 cilt); İngiltere, «Encyclopaedia Britannica» (24 cilt); Almanya, «Der Grosse Brockhaus» (22 cilt) İspanya, «Enciclopedia Universal Europeo Americana» (70 cilt, 10 cilt de ek); İtalya, «La Nuova Encyclopedia Italiana» (24 cilt); Sovyet Rusya, «Entsiklopetitcpeskei slovar» (82 cilt, 4 cilt ek); Polonya, «Encyclopedia Powszechna» (30 cilt). Bizde ilk ansiklopediler, «Muhit-ül maarif kamus-ul Alam» dır.

Anşan ya da Ngan Şan (Çin) Kuzey-doğuda 600 000 nüfuslu bir şehir. Kömür ve madencilik alanlarında ilerlemiştir.

antagonizma Hek. Karşıtlık. Kasların birbirine karşıt işlemler, hormonların birbirine karşıt etkiler geliştirmesi; büken ve açan kaslar, kanda şekeri azaltan ve çoğaltan hormonlar gibi. Aslında antagonizma hareketin ve faaliyetin gerçekleşmesini sağlayan karşılıklı tamamlama fonksiyonudur

Antakya Güney illerimizden Hatay'ın merkezi olan tarihî şehir. Şehrin nüfusu 57 790, bucak ve köyleriyle birlikte 128 667'dir. Asî ırmağının güney kıyısında çok verimli bir toprak üzerinde kurulmuştur. Denize olan uzaklığı 25 km.'dir. Parkları, fidanlığı, çocuk bahçesi, asfalt yol ve alanlarıyla modern bir şehir olma yolundadır. Şehrin tarihi M.Ö. 4 000 yıllarına kadar uzanır. Eski göç yollarının üzerinde olduğundan, birçok istilâlar görmüştür. Sırasıyla Eti, Yunan, Roma, Arap ve Türk egemenliğine girmiştir. 921'de I. Selim tarafından Mısır Memlûkleri'nden alınarak Osmanlılar'a katıldı. Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar Halep vilâyetine bağlı bir ilçe merkeziydi. 1918'de önce İngilizler, sonra Fransızlar tarafından işgal edildi. 1938'de Hatay adını taşıyan bağımsız bir devlet oldu. Aynı yıl Türkiye'ye katıldı. Eski kalesi, Hıristiyanlığın ilk devirlerinde dört büyük kiliseden biri olan Aziz Petros Kilisesi, bu Aziz'in ilk Hıristiyanlara vaaz verdiği mağara ve müzesi önemlidir.

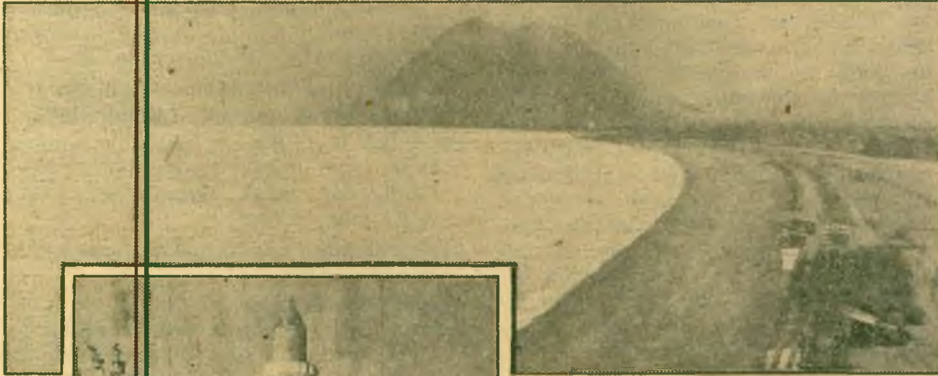
Antalya Güney illerimizden birinin ve mer-

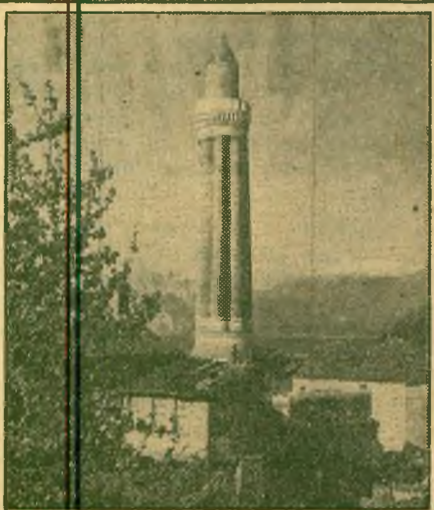

Annibal

Jean Anouilh

Antalya'da Konyaaltı Plajları ve Yivli Minare

Antiller'in küçük bir adacığı olan Trinidad'da bir eğlence

kezi olan şehrin adı. Kuzeyinde Burdur, Isparta ve Konya, batısında Muğla, doğusunda İçel illeri ve güneyinde Akdeniz vardır. Merkez ilçesinden başka Akseki, Alanya, Elmalı, Finike, Gazipaşa, Gündoğmuş, Kaş, Korkuteli, Kumluca, Manavgat ve Serik ilçeleri vardır. Yüzölçümü 20 590 km.², bucak ve köyleriyle birlikte nüfusu 487 129' dur. Şehrin nüfusu ise 129 910'dur. İklimi Akdeniz iklimidir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık geçer. Batı Toroslar'ın eteklerinde olan Antalya ovası çok verimlidir. Narenciye, muz, hububat, pamuk, baklagiller, her çeşit meyva ve sebze yetişir. Hayvancılık, ve arıcılık yapılır. Antalya şehri, kendi adını taşıyan körfezin kuzey batı kıyısındadır. Bergama Kralı II. Attalos tarafından kurulmuştur. Sultan İzzettin Keykâvus zamanında Selçuklular'ın, Yıldırım Beyazıt zamanında da Osmanlılar'ın olmuştur. Son yıllarda hızla gelişmektedir. Şehirde Selçuklu ve Osmanlılar'ın yaptırdıkları çeşitli cami ve medreseler ve Aspendos, Termesos, Side ve Perge'de ise eski şehirlerin kalıntıları vardır. Eski adı Pamfilya olan bu bölge, arkeolojik bakımdan bir hazinedir. Antalya, yakın şehirlere kara yoluyla, önemli merkezlere ise hava yoluyla bağlıdır. Önemli bir liman olmasına rağmen iskelesi yoktur.

Antarktika Bak. Güney Kutbu.

anten Havaya elektromanyetik dalgalar salmak ya da havadaki elektromanyetik dalgaları toplamak için kullanılan bir araç. Radyo ya da televizyon verici istasyonları, antenleri aracılığıyla havaya elektromanyetik dalgalar yayarlar. Bu dalgalar radyonun sesini ve televizyonun görüntülerini taşır. Havada ilerleyen dalgalar, rastladıkları alıcı antenlerde bir elektrik akımı doğururlar. Bu akım radyo alıcısına ya da televizyon alıcısına iletilir. Burada sese ve şekle çevrilir. Çeşitli antenler arasından, verici istasyona, alıcının bulunduğu uzaklığa, hava şartlarına en uygun olanını seçmek gereklidir. Genel olarak en iyi sonuç veren antenler dikey olarak kurulan antenlerdir. Ayrıca, antenlerin parazit doğuran her türlü elektrik tellerinden uzak olması, bu tellere paralel olmaması istenir.

Anter, (ya da Antar) (525? - 615) Kahramanlığıyla ün salmış bir Arap ozanı. Amcasının kızı olan sevgilisini alabilmek için hayatını tehlikelere atmış ve dileğine ereceği sırada bir düşmanı tarafından öldürülmüştür. Serüvenini anlatan bir roman vardır.

anterit Hek. İncebarsak nezlesi, yangısı (iltihabı) ; genellikle sindirim bozukluğu ve ishal vardır. Mide yangısı ile birlikte olduğunda (gastroanterit) kusma olur.

Antialkides Barışı Tar. Bak. Kral Barışı.

antibiyotik Bakterilerin ve bazı mikroskobik mantarların ürettiği maddeler. Hastalık amili olan mikroplara karşı öldürücü ya da onların gelişip, çoğalmasını durdurucu etki yaparlar. En ünlü örnekleri : Penisilin, Streptomisin ve Terramisin'dir.

ant içirmek b. f. Başkasının ant içmesini sağlamak. Yemin ettirmek. [Assermenter]

ant içmek b. f. Bir şey yapıp yapmamaya, Tanrı adını anarak, namus üzerine, şeref üzerine söz vermek. Yemin etmek. [Jurer — To take an oath]

antidemokratik Fr. s. Demokrasi usul ve kurallarına aykırı.

antidot Hek. Panzehir.

antifriz İng. i. Donmaya, buz tutmaya karşı (çare, usul, ilâç). Bu adı taşıyan maddeler en çok motorlu araçlarda kullanılır. Kışın araçlardaki suyun donmasını önlemek amacıyla radyatördeki suya karıştırılır.

Antigonos (M.Ö. 381-301) Makedonyalı komutan. Monopthalmos, ya da Kiklops da denir (Tek gözlü). İskender'in Asya' seferine komutan olarak katıldı ; önderinin ölümünden sonra Çanakkale boğazından İndos'a kadar egemen oldu. Ama bütün imparatorluğu eskisi gibi tek bir kral çevresinde toplamak tutkusu yüzünden, İpsos'da, Lisimakhos ve Selevkos'a yenilerek 81 yaşında, savaş meydanında öldü.

antijen Hek. Kana katıldıklarında, vücuda giren yabancı bazı maddelere karşı savunu-

cu maddelerin geliştirilmesini sağlayan yüksek moleküllü maddeler; içlerinde yumurta akı ya da yağ vardır.

antikite Fr. i. Tar. İlkçağ. Antik devir.

antikor Hek. Vücuda giren ve hastalıklara yol açabilecek yabancı maddelerin zararsız hale getirilmesini sağlayan savunma maddeleri. Yabancı maddelere karşı vücut tarafından üretilirler.

Antil Adaları Kuzey Amerika ile Güney Amerika arasında bulunan takım adalar. Büyük ve Küçük Antiller olarak ikiye ayrılırlar. Büyük Antiller: Küba, Jamaika, Haiti Puerto Riko ve Dominik Cumhuriyeti'dir. Küçük Antiller: Guadelup, Martinik, St. Lusia, Barbados, St. Vincent, Tobago, Trinidad'dır. Antil adalarında sık sık deprem olur. Kasırga ve depremler büyük zararlar verir. Bu adaların bulunduğu denize Antil denizi (Karayip denizi) denir.

Anti - Lübnan Suriye'de Lübnan sıradağlarına paralel olarak uzanan dağ.

Antigoneia Tar. Makedonya Kralı Antigonos tarafından Orontes ırmağı (Asi) kenarında kurulup, başkent yapılan bir şehir (M. Ö. 307). Antakya yakınındadır.

antimon Kim. (Sb) Gümüş gibi parlak, çok kolay kırılan bir maden. Tabiatta tek başına az bulunur. Daha çok antimonit adını alan bileşiklerine rastlanır. Japonya, Çin, Bolivya, Avusturya ve Meksika'da vardır. Türkiye'de de Bursa, Tokat, İzmir, Sivas yakınlarında antimonit damarları bulunmaktadır. Kolay kırıldığı için, başka madenlerle yapılan alaşımları kullanılır. Atom sayısı: 51 — Atom ağırlığı: 121, 76 — Özgül ağırlığı: 6, 71 — Ergime noktası: 630 °C — Kaynama noktası: 1440 °C.

antimonit Jeol. Antimon ile kükürdün birleşmesinden meydana gelen bir mineral. İçinde % 71 antimon vardır. Türkiye'de Sümertaşı ve Demirbozan da denir.

Antioche (Antiokheia) Tar. ★ 1. Selevkoslar Devleti'nin başkenti, bugünkü Antakya. Selevkos tarafından Hippodamos sistemine göre, geometrik düzende kurulmuştur (M.Ö. 300). Nüfusu 1 000 000 kadardır. Bilim kurumları, zengin bir kütüphanesi vardı. ★ 2. Antiokheia ad Maeandrum. I. Antiochus tarafından Menderes ırmağı (Maiandros) kenarında kurulan bir şehir. ★ 3. Antiokheia ad Pisidiam. Megaralılar'ın kolonisi. Augustus, adını Kaesarea'ya çevirdi.

Antiokhos Tar. Büyük İskender'in ölümünden sonra parçalanan imparatorluğun Suriye ve Ön Asya'yı içine alan Selevkoslar Devleti'nde, bu adı taşıyan 13 kral vardır. En önemlisi II. Selevkos'un oğlu olan III. Antiokhos'dur. Suriye'nin Ptolemaislar'ın işgali altındaki bölgesini ve Filistin'i almak için girdiği savaşı kaybetti (M.Ö. 219-216). Doğuda, Ermenistan'ı ele geçirdi ve Bakteria ve Parthia'yı uydu krallıklar haline soktu. Hindistan ve Arabistan'daki faaliyetlerinden dolayı ona İskender gibi «Büyük» sanı verildi. Roma'nın doğu meselelerinde, istilâ siyaseti iflâs etti. Yunanistan'da, Thermopilai ve Manisa'da Romalılar'a yenildi; deniz savaşını da kaybetti. Apamea barışıyla (M.Ö. 188), Selevkos Devleti'nin sınırı Toros dağlarının gerisine çekildi.

Antiope Mit. Efsaneye göre Tebai Kralı Nykteus'un kızı. Zeus ona tutulmuş, ikisi arasındaki bağıntıdan Antiope'nin bir oğlu olmuştur. Bu yüzden işkence edilen Antiope nihayet kaçıp oğullarının yanına gitmiştir.

antiparlömanter Yun. Fr. s. Parlamento tutumuna ve kurallarına aykırı.

antipati Yun. i. Hoşlanmayış, sevimsiz bulma. esk. Münaferet.

antipatik Yun. s. Sevimsiz, menfur.

Antipatros (M.Ö. 398?-319) Makedonya Kralı. Büyük İskender'in ve babası Filip'in güvendikleri bir komutandı. Büyük İskender, Asya seferine çıktığı zaman onu Makedonya'da kral vekili olarak bıraktı (M.Ö. 334). İskender'in ölümüyle başkaldıran Atina, Hellen birliğini kurarak Lamia'da, Antipatros'u kuşattıysa da Antipatros kurtulup, müttefikleri Kronon'da yendi (M.Ö. 322).

antisepsi Yun. i. Hek. Mikrop öldürücü kimyasal bir maddeyle bir yaranın mikroplardan temizlenmesi. Antisepsi ve asepsi modern cerrahlığın gelişmesinde, ilk ve önemli adımdır.

antiseptik Fr. s. Mikropları öldürmek için kullanılan ya da antisepsi özelliği olan (madde). esk. Müzadı taaffün.

Antisthenes (M.Ö. 440-370) Yunan filozofu. Sokrates'in öğrencisi, Diogenes'in öğretmeni. Sinizm (cynisme) okulunun kurucusu. Ona göre en büyük iyilik, erdemdir. Erdem de zenginliği, zevki, sosyal üstünlüğü küçük görmektir. Hayatını fikirlerine uydurmak için, dilenci kılığında gezermiş.

antitank Fr. s. Ask. Tanka karşı kullanılan (silâh).

antitez Yun. i. Fel. Karşı sav, karşıt sav. esk. Nakizi müddea.

antitoksin Yun. b. i. Biyo. İnsan ve hayvan vücudunun, içine giren bakteri zehirlerini (Bak. toksin) zararsız duruma getirmek ve onlardan korumak için çıkardığı madde; panzehir.

Antisthenes

Türk Ordusu'nda bir ant içme töreni

Antrenman, her spor dalında başarının en büyük hazırlayıcısıdır

antlaşma i. İki devletin aralarında kararlaştırılan esaslara uygun hareket etmeyi kabul etmeleri. esk. Muahede. [Traité — Treaty]

antlaşmak f. Bir uyuşmayı benimseyip şartlarını yerine getirmeyi kabul etmek. esk. Ahitleşmek. [Conclure un pacte — To make a treaty]

antlı s. Andiçmiş, yeminli. [Assermenté]

Antoine, André (1857-1943) Fransız tiyatro oyuncusu ve yönetmeni. 1887'de «Théatre Libre — Serbest Tiyatro» yu kurarak sahne yöneticiliğinde yeni bir çığır açtı. Gerçekçi ve natüralist diye tanımlanan yazarların oyunlarını sahneye koydu. 1906-1913 yılları arasında Odéon Tiyatrosu'nun başına getirildi. 1914'de İstanbul'a geldi; İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun «Darülbedayi» adıyla kurulmasına önayak oldu.

antoloji Yun. i. Seçme şiirleri ya da düz yazıları bir araya toplayan kitap. Güldeste, Bugün bilinen ilk antolojiyi, eski Yunanistan'da Gadara'lı Meleagros «Çelenk» adıyla hazırlamıştır (M.Ö. II. yüzyıl). İlk Türk antolojisini ise 1436'da Ömer İbni Mezit, «Mecmuat-ün Nezair» adı altında düzenlemiştir. Bu kitapta, XIII. ve XV. yüzyıllar arasında yaşayan şairlerin şiirleri derlenmiştir.

Antonello da Messina (1430-1479) İtalyan ressamı. Önceleri Van Eyck'ın ve Flaman ressamlarının etkisinde kalan Antonello, kısa süre içinde kişiliğini kazanarak portrede «Condottiere» ve yağlı boya tablolarda «Ermiş Sebastien» gibi üstün eserler yarattı. Özellikle Milano'da ve Venedik'de uzun süre çalıştı. Ressamın Venedik'deki çalışmaları resim tarihi bakımından çok önemlidir.

Antonescu, Ion (1882-1946) Romanya devlet adamı. Mareşal. Harb Akademisi'ni bitirdi. Genelkurmay başkanlığı, Milli Savunma bakanlığı yaptı. 1941'de Kral II. Karol'un tahtını bırakması üzerine Mareşal ve diktatör oldu. İkinci Dünya Savaşı'na soktuğu Romanya bu savaşta yenilince Kral Mihail onu işinden aldı; 1944'te tutuklandı. 1946'da kurşuna dizildi.

Antonioni, Michelangelo (Doğ. 1912) İtalyan sinemasının ünlü yönetmenlerinden ve yazarlarından. İtalya'nın Ferrara şehrinde dünyaya gelmiştir. Yüksek ticaret okumuş, öğrenci tiyatrolarında çalışmıştır. Bir kaç oyun denemesi vardır. Sinema eleştirileri yazmış, «Cinema» adlı derginin yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır. Senaryo yazarak yönetmen yardımcılığı yaparak sinemaya geçti. Önce belge filimleri çevirdi. 1950 yılında ilk konulu filmi olan «Cronica di un amore — Bir Aşkın Hikâyesi» ni meydana getirdi. Belli başlı filimleri: «I Vinti — Yenilmişler» 1952, «Le Amiche — Dostlar» 1955, «L'Avventura — Macera» 1962, «La Notte — Gece» 1962, «Eclipse — Güneş Tutulması» 1963, «Kızıl Çöl» 1966.

Antonius, Marcus (M.Ö. 83-30) Romalı komutan. Ana tarafından Caesar'la akraba olur. Caesar'ın Gallia savaşlarında bulundu (M.Ö. 49). Aynı yıl, Vatandaş harbinde (Bellum civile), Farsalos'da, süvari birliklerinin başı olarak, Caesar ordusunun sol kanadını yönetti. (Bak. Farsalos — Farsalia savaşı) Caesar ile birlikte konsül seçildi (M.Ö. 44). Aynı yılın 15 martında, Caesar'ın öldürülüşünden sonra, cenazesinin önünde söylediği ünlü nutkuyla halkı, suikastçılara karşı ayaklandırdı. Bu sırada, Caesar'ın yeğeni olan Octavianus, Caesar'ın halefi olmak için uğraşıyordu. Antonius, Senatus'a ve Octavianus'a karşı çıktı. Sonunda Octavianus'la ve Lepidus'la anlaştı; Triumviri'yi (üçler yönetimi) ilân ettiler. İmparatorluğu aralarında bölüştüler (M.Ö. 43). Bunun sonucu Roma'da Cumhuriyetçiler kitle halinde mahkemelere verilip öldürüldü (Bak. Cicero). Antonius, Brütus ve Cassius'un önderliği altında toplanan Cumhuriyetçiler ordusunu (Filippoi) savaşında bozguna uğrattı (M.Ö. 42). Octavianus'la bozuşup gene anlaştı. Triumviri'yi beş yıl uzattı. Octavianus'un kızkardeşiyle evlendi; sonra Mısır'a gitti. Mısır'da, Kraliçe Kleopatra ile yaşaması, onun hesabına savaşlara girmesi, çocuklarına Asya eyaletinden bölgeler vasiyet etmesi, savaşa sebep oldu. Aktium'da Kleopatra ile birlikte yönettikleri donanma, Octavianus tarafından bozguna uğratıldı (M.Ö. 31). Ertesi

yıl, Mısır'ı işgal eden Octavianus'un eline düşmemek için kendini öldürdü.

antrasit Yun. i. Jeol. Karbonu en çok, kömürleşme derecesi en yüksek olan, jeoloji bakımından en eski kömür. Karbon oranı % 94-96 kadardır. Rengi grimsi siyahtır. Eli boyamaz. Özel ocaklarda kokusuz ve dumansız, kısa mavi alevle yanar. Memleketimizde Kastamonu ilinde bulunur.

antre Fr. i. Bir binanın girilen kısmı. Girek. esk. Methal.

antrenman Fr. i. Sp. Bir spor kolunda hazırlanma çalışması.

antrenör Fr. i. Bir spor dalında sporcu yetiştiren ve çalıştıran kimse.

antrepo Fr. i. Gümrüğü ödenmemiş malların konduğu depo.

Antrim Kuzey İrlanda'da bir kontluk. 273 000 nüfusu vardır; merkezi Belfast'dır.

antropobiyoloji Yun. i. İnsanın hayat belirtilerinin ve kurallarının araştırılması.

antropoloji Yun. i. İnsanbilim.

antropometri Yun. i. İnsan bedeninin, özellikle kafatasının ölçü oranlarını incelemek ve bu yoldan değişik insan tiplerinin ve onların birbirleri ile ilişkilerinin araştırılması.

antropomorfizm Yun. i. İnsanın duygu, tutku, fikir ve eylemlerinin tanrılarda bulunduğunu kabul etme eğilimi. Bu eğilim animizmin bir sonucudur. Bütün dinlerde bu izlere rastlanır. esk. Müşebbihe.

Antung (ya da Ngan-Tung) (Çin) Kuzey-doğuda, Yalu nehri kıyısında 270 000 nüfuslu bir şehir. Madencilik ve dokuma alanlarında gelişmiştir.

Anubis Eski Mısırlılar'ın bir tanrısı. İnsan vücutlu ve çakal başlı olarak tasarlanırdı. Ölülerin tanrısı olan Anubis, her zaman mezarların başında bulunurdu.

anus Lat. i. Anat. Sindirim kanalının çıkış deliği. Son barsak ve doğru barsağın bittiği bölge; makat, şerç.

Anuş Tekin (ya da Enuş Tekin) (Ölm. 1092) Harzemşahlar Devleti'nin Hive'de dördüncü sülâlesini kuran Gazneli bir Türk. Horasan Selçukluları'ndan Melikşah'ın ibrikdarı, yani sâkisi olmuş, sonra Hive valiliğine gönderilmişti. Oğlu Kutbüttin Mehmet, Harzemşah adıyla yerine geçmişti. Anuş Tekin bu soyun kurucusu ve ilk hükümdarı sayılır.

anut Ar. s. İnatçı, ayak direyici. [Entêté — Obstinate]

Anvers (Flamanca dilinde Antwerpen) Belçika'da aynı adı taşıyan ilin merkezi. Escaut ırmağı üzerinde kıyıdan 90 km. içerde, çok önemli bir ticaret limanı ve endüstri merkezidir. Elmas işleri, gıda sanayii, madencilik, yağlı maddeler, kimyasal maddeler, kauçuk, petrol alanlarında ilerlemiştir. Van Dyck'in, Teniersler'in, Snyders'in, Jordaens'in, Edelinck'in yurdudur. Şehrin nüfusu 256 600'dür.

anzarot i. Külh. Rakı.

A.P. Associated Press : Birleşik Basın (Ajans) sözünün kısaltılmışı.

apaçık s. Tamamen açık. Gizli yanı olmayan. [Distinct, clear]

Apalache Dağları Bak. Alleghany.

apandis Fr. i. Anat. Körbarsağın solucanımsı uzantısı.

apandisit, -ti Fr. i. Hek. Apandisin yangılanması (iltihabı).

apansız, apansızın zf. Birdenbire, pek ansızın. [Soudain — Suddenly]

aparmak f. Alıp götürmek. Geçme namert köprüsünden ko aparsın su seni. [S'emparer — Carry off]

apar topar zf. Telâş ve acele ile.

apartman Fr. i. Bir kat üzerinde bir kaç odalı daire. Böyle dairelere bölünmüş bina.

apaş Fr. i. Külhanbeyi, hayta.

apati Hek. Dış izlenimlere karşı duyarsızlık; hırssız ve isteksiz tutum, olup bitenlere katılmama durumu. Çoğunlukla bir beden ve ruh-akıl hastalığı sonucudur.

apatit i. Jeol. Birçok minerallere benzediğinden «Apate : aldatıcı» adını almıştır. Bileşimi kalsiyum fosfattır. İçinde ayrıca flor ve klor da bulunur. Çeşitli renkleri vardır. Topaklar halinde bulunan cinsine fosforit adı verilir.

apaz Fr. i. ★ 1. Avuç. ★ 2. Bir avuç miktarı : Bir apaz para.

Apeldoorn (Hollanda) Kral ailesinin sayfiye şehri. Nüfusu 109 000'dir.

Apella Tar. Isparta halk meclisi. Üyeleri yurttaşlık hakkına sahipti ve savaşlara katılabiliyordu. Halkın yüzyıllar boyu, krallara ve soylular meclisine (Gerusia) karşı yürüttükleri uzun mücadelelerinden doğmuş olan bu meclis, hem soylular meclisini, hem de devlet denetmenlerini (Eforos) seçerdi.

Apelles (M.Ö. IV. yüzyıl) Yunanlı ressam. Sicyon okulunda Pomfilos'un öğrencisi olmuş, eserlerinde Dor ve İon karakterini birleştirmiştir. İskender'in resmini yapmıştır. Bu resim pek ünlüdür. Eserlerinin hiç biri günümüze kalmamıştır.

Apenin Dağları İtalya boyunca uzanan sıradağlar. 1300 km. uzunluğunda ve ortalama 1200 ile 2000 m. yüksekliğindedir. Üzerinde otlaklar ve mermer ocakları bulunur.

aperitif Fr. i. İştah açmak amacıyla yemekten önce içilen içki.

Aphrodisias Tar. Anadolu'da, ilkçağda bu adı taşıyan belli başlı üç kent vardır : ★ 1. Karia bölgesinde, Karacasu ilçesinde (Aydın ili) Geyre köyü. 30 000 kişilik stadyumu, Anadolu'nun en büyük stadyumuydu. ★ 2. Kilikya'da Ovacık adası. ★ 3. Trakya'da Kavak yöresi.

apış ★ 1. i. Oyluğun iç tarafı, budun iç yüzü. 2. Apış arası: İki but arasındaki köşe.

apışık s. Kuyruğunu apışları arasına alarak, sünepe sünepe giden (hayvan).

apışmak f. ★ 1. (Hayvan için) Yorgunluktan

André Antoine

Anvers

apışlarını ayırarak yere çöküvermek. ★ 2. Mec. Hayrete kapılmak, ne yapacağını şaşırmak.

apiko İta i. ★ 1. Geminin zincirinin toplanıp, harekete hazır bulunması. ★ 2. Külb. Hazır, tetik. Düzenli : Apiko bir kız.

Apis (ya da Hapi) Eski Mısırlılar'ın kutsal tanıdıkları öküzün adı. Bu öküzün siyah renkli ve sırtında ay biçiminde beyazlık gibi belirtileri olması gerekirdi. Yaşlanınca Nil'de boğularak mumyalanır ve yerine gene belirtili bir öküz bulununcaya kadar matem tutulurdu. Apis öküzü, tarım tanrısı Oziris'i temsil ettiği için kutsal sayılırdı.

Guillaume Apollinaire

aplik Fr. i. ★ 1. Bir şeye süs olarak takılan parça. ★ 2. Duvar lâmbası.

aplikasyon Fr. i. ★ 1. Kumaş üzerine başka bir kumaş ya da dantelle yapılan işleme. ★ 2. Uygulama.

apolet Fr. i. Omuzlara takılıp askerlik rütbesini gösteren işaret.

Apollinaire Guillaume (1880-1918) Asıl adı Wilhelm Apollinaris de Kostrowitzky. Fransız ozanı ve yazarı. Roma'da doğdu ; annesi Polonyalıy'dı. XIX. yüzyılın başında Fransız şiirinde büyük yenilikler yapan ozanların başında gelir. Şiirde olduğu gibi, resim alanında da yeni sanat temsilcilerinin aydınlığa çıkmalarına bütün gücüyle çalışmıştır. Gerçek üstücülük (Sürrealizm) deyimini gerçek üstücülerden çok önce Apollinaire kullanmıştır. Bir çok şiir, eleştiri, öykü ve anı kitabı, romanları, oyunları vardır. En önemli eserleri : «Le Bestiaire ou Cortège d'Orphée — Hayvanlar Üzerine Masallar ya da Orphée'nin Alayı», «Les peintres cubistes — Kübist Ressamlar», «Le Poète assassiné — Öldürülen Ozan», «Les Mamelles de Tirésias — Tiresias'ın Memeleri» dir. Apollinaire bu tiyatro oyununu, «gerçek üstücü dram» olarak sunmuştur. Apollinaire'in ustalığının en belirgin olduğu şiirleri «Alcools» adlı kitabında toplanmıştır.

Apollon

Apollon (Febus) Eski Yunanlılar'da ve Romalılar'da güneşin, ışığın ve güzel sanatların tanrısı. Adını taşıyan bir çok tapınak vardı. Heykelleri elinde yay tutan çok güzel bir delikanlı biçim nde düşünülürdü. Baş Tanrı Zeus (Jupite) ile Letô'nun oğlu ve Diana'nın ikiz kar eşi sayılır.

Aptes alanlar

Apollon Tapınağı Bu adı şıyan birçok tapınak vardır. ★ 1. Didi a'da (Anadolu'da Yoran) Ion nizamındaki apınak (M.Ö. IV. yüzyıl). ★ 2. Figaleia'da Dor ve Ion nizamındaki tapınak. Korin sütun başlığının ilk örneği buradadır. ★ . Selinus'da, klasik Dor nizamındaki ta ınak. Saçakların-daki toprak levhalarda çok renkli boya kullanılması ilgi çekici . ★ 4. Termos'daki tapınak. Bütün bu tapınakların ortak yanı, pek büyük olmala , ince bir işçilik göstermeleridir.

Apollonios (M.Ö. 295. 293- 5. 230) Rodos'lu Apollonios olarak anılı . Grek ozanı ve gramercisidir. Gramerle ilgili bir çok eseri vardır. Ünlü eserini adı «Argonautiques» ya da «Argonaut a» dır.

Apollonios Pergeli matem tikçi. (Perge — Antalya yakınlarında bi kent). M.Ö. 262 yıllarında yaşamıştır. Ma ematik bilimlerin kurucularındandır. Mate natik problemleri üstüne eserler yazdı.

Apollonios (I. yüzyıl) Tyan lı filozof. Birçok ülkeleri gezip dolaştı, P thagoras'ın öğretisini yaymaya çalıştı ; a lâk dersleri verdi. Tanrı ve din konusu a ilgilendi. Daha sonra, adı masal ve e anelerde yaşadı, adına tapınaklar yapıldı.

Apollonios (Molon) M.Ö. I. yüzyılda yaşamış ünlü hatip ve hitabet ö retmeni. Alabanda (Araphisarı) kasaba ında doğdu. Rodos'da hitabet dersleri rdi. Asya üslûbunu sadeleştirmeye çalı . Cicero ile Caeser onun dinleyicileri ar sında bulunmuşlardır.

Apollonios (M.Ö. I. yüzyıl) Kitionlu hekim. İskenderiye'de yaşadı. Hippokrates'in «Mafsallar Hakkında» ad eserine yazdığı şerhi günümüze kadar k lmıştır.

Apollonios (M.Ö. I. yüzyıl) erophilos okuluna bağlı İskenderiye'li y rgıç.

Apollonios (M.Ö. II. yüzyıl) Yunanlı heykeltraş. Tralles (Aydın) li. «Farnese Boğası» adı verilen mermer grub kardeşi Tauriskos ile birlikte yapmıştı .

aposteriori Lat. zf. Fel. De emeyle elde edilen. Apriorinin karşıtı.

aport Fr. ü. Köpeğe verilen «getir» komutu.

appassionato Lat. zf. Müz. ir müzik parçasının çoşkunca çalınacağ ı belirtir.

apraksi Yun. ★ 1. Fel. İşlev yitimi. Görmede bozukluk olmadığı hald eşyayı ayırma ve nerede kullanılacağın bilme yeteneğinin yokolması. esk. Amây eşkâl. ★ 2. Hek. Beyin kabuğunun belirli bölgelerinin bozulması sonucu olarak düzenli ve ereğe uygun hareketler yapıl aması. Eşyanın kullanılış yerini karıştır ak. Bu durum felç değildir ; hareket pa çacıklarının arasındaki denge ve düzenin aksamasıdır.

apriori Lat. zf. Önsel. Dene den önceki verilere dayanılarak kabul e len. Kant felsefesine göre, mekân ve za nan kavramları,

hükme şek l vermeye yarayan zihnin kategorileri, ce her, evren ve Tanrı gibi kavramlar apr ridir. Yani deneylerden önce akılda var lan kavramlardır.

apriorizm Lat. . Fel. Mantıkta önsel (apriori) muhakeme metodu. Alman filozofu Max Scheler, h yecanın aprioriliği deyimini kullanmış, unun1a kendi felsefesini anlatmak ist niştir. Bu felsefeye göre apriori, aklın bir imtiyazı değildir; heyecan hayatımızd da yani sevmek, kin duymak ve buna b nzer çeşitli duygu hayatımızda da apri ri vardır. Scheler bu heyecan apriorizmin Kant'ın akılcı apriorizmine karşı koym la, Hussel'in fenomenolojisine yaklaşır.

apse Fr. i. He Hayvansal dokularda cerahat (irin) topla ması, doğal bir çıkış yolu bulamadan bi kmesi. Bu birikme, ateş yükselmesi, ağ ve zonklama ile birlikte olursa, «sıcak pse», ateşsiz, ağrısız olursa «soğuk aps denir.

apsent Yun. i. elinle kokulandırılmış sert bir içki.

apsis Fr. i. M t. Birbirine dik iki eksenden kurulu koo inat takımında yatay eksenin adı; bu ek enin üzerindeki herhangi bir noktanın, e enin başlangıcına olan uzaklığının cebi el değeri. Eksenin, sıfır noktasından ik yöne doğru, sonsuza kadar uzadığı dü nülür. Başlangıç noktasının sağına doğ olan yön artı, soluna doğru olan yön is eksi işaretli kabul edilir.

aptal s. i. Ki ik yapısı ve dolayısıyla aklı, zekâsı geliş emiş olan. Ebleh, salak, budala, serse karşılığı da kullanılır. [Imbecile — I becile]

aptallaşma He Zekâ ve düşünce yeteneklerini geçici ya da sürekli olarak kullanamamak.

aptallık i. Apt yakışır işlem ve tutum; aptal olma d umu.

aptes Far. i. Müslümanların namaz kılabilmek için ş iat gereğince el, ağız, burun, yüz ve ayak rını yıkamak, sonra da ıslak ellerini başl nda dolaştırmak şeklinde temizlenmeler Aptesti olmayan Müslüman namaz kıla z. Aptes başka dinlerde de vardır. Hz. Muhammet aptes alırken el, yüz, ayak, a ve burnunu üç defa yıkadığı için apteste ıkama işinin üç defa tekrarlanması ade olmuştur. Aptes alırken bununla ilgili ualar okunur. Su bulunmayan yerlerd (özellikle çölde) kum ile aptes alınması da dince izin verilmektedir. Buna «teyen müm» denir.

aptesbozan b. Zo. Bağırsak asalağı. (Bak. şerit)

aptesbozan otu b. i. Bot. Gülgillerden, kara ve yeşil boy elde edilen bir bitki.

aptes bozmak f. Ayakyoluna gitmek. esk. Defi hacet mek. [Aller à la selle]

apteshane Far. . i. Ayakyolu. Aptes bozulan yer. [Lieu d isance — Water closet]

aptesli s. Aptes lmış olan kişi.

apteslik i. ★ 1. Aptes almaya mahsus yer. ★ 2. Eskiden ptes alırken giyilen hırkaya benzer giysi. Bu kolsuz olurdu.

aptes tazelemek b. f. Bozulmuş olan aptesi yeniden almak.

apukurya Yun. i. Bak. etkesimi.

apul apul zf. Şişman çocukların bacaklarını aça aça ve salınarak yürümelerini anlatan bir deyim: Bu çocuk apul apul yürüyor.

ar. Fr. i. Güzel sanat.

ar. Fr. i. Mat. 100 m.². lik yüzey. Alanı 1 ar olan karenin bir kenarı 10 m. dir.

âr Ar. i. Utanma, utanç duyma. [Honte — Shame, bashfulness]

ara i. ★ 1. İki şeyin arasındaki uzaklık: İki şehir arasında. ★ 2. İki olay arasındaki zaman süresi: Ara vermeden çalışır. 1960 ile 1950 yılları arasında, önemli olaylar oldu. ★ 3. Kişilerin birbirleriyle olan ilgisi: Araları pek iyidir. ★ 4. İç: Aralarında hem güzeli hem çirkini var.

araba i. ★ 1. Tekerlekli kara taşıtı. Hayvan ya da elle yürütülür. «İki tekerlekli» ve «dört tekerlekli» diye ikiye ayrılır. Genel olarak at, öküz ve mandalarla çektirilir. İlk olarak Orta Asya'da kullanıldığı biliniyor. Eski Çin kaynaklarına göre M.Ö. 2000 yıllarında atlı arabalar Türkler tarafından kullanılmaktaydı. Anadolu'da ise araba M.Ö. 3000 yıllarından beri biliniyordu. Eski Yunanistan ve Roma'da araba çok önemliydi. Yarışlarda kullanılan özel arabalar vardı. Savaş arabası ise ilk olarak Mısırlılar ile Mittaniler arasındaki savaşlarda kullanılmıştı. [Carriage — Cart, wagon] ★ 2. Miktar gösteren bir ölçü: İki araba odun.

araban i. Alaturka müzikte bir makam.

araba vapuru b. i. İki kıyı arasında, araba, kamyon, otobüs gibi kara taşıtlarını taşıyan vapur.

Arabesk Fr. i. Tar. Emeviler zamanında başlayıp Endülüslüler ve Abbasiler zamanında gelişen, Araplar'a özgü, mimarlık ve süsleme sanatlarına verilen genel ad. Özel kubbeler ve özel kemerlerle birlikte, süslemede en çok başvurulan birbirine geçmeli, sarmal biçimli şekiller arabesk tarzının belirgin motifleridir.

arabî aylar Arap ve bazı İslâm ülkelerinde kullanılan takvim düzenindeki ayların tümüne birden verilen ad. Asıl buluş, Araplar'ındır. Ay'ın dünya çevresindeki dönüşü esas alınmıştır. Ay dünya çevresindeki dönüşünü 27,5 günde tamamladığı için, bu takvimdeki ay hesabıyla 31 yılda 1 yıl kaybedilmektedir. Bunun için Araplar bazı yılları 13 ay olarak kabul etmek zorunda kaldılar. Bu aylar şöyle sıralanır: Muharrem, safer, rebiülevvel, rebiülahir, cemaziyülevvel, cemaziyelahir, recep, şaban, ramazan, şevval, zilkade, zilhicce. Arabî aylar Cumhuriyet'e kadar bizde de kullanılıyordu. 1926'da milâdî takvim kabul edildi.

Arabî Paşa, Ahmet Arabî el Mısrî (1839?-1911) Alaydan yetişerek subay olmuş bir Fellah. 1875'de Hidiv İsmail Paşa, suistimal yaptığından kuşkulanarak emekliye ayırdı. Bu

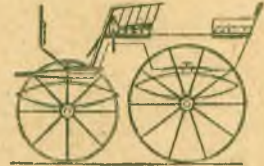
Eski arabalardan birkaç örnek

Yük arabası

Arabacısı arkada oturan iki tekerlekli araba

Fayton

Küçük atlı araba

Telega

Yunan arabası

İstanbul arabası

Arabistan'da en çok kullanılan binek ve yük hayvanı devedir

yüzden gizli bir dernek kurdu. «Subaylar Cemiyeti» adını alan bu örgüt «Mısır Mısırlılar'ındır» parolasını güdüyordu. Başkanı Arabî Paşa idi. Bir ara 1881 sıralarında Mahmut Sami Paşa ile birlikte iktidarı ele geçirdi. 1882'de İngilizler'e yenildi ve Seylân adasına sürüldü. 1901'de affedilerek Kahire'ye geldi.

Arabistan Asya'nın güney batısında, çoğunlukla çölden ibaret bir yarımada. Üç yanı Kızıldeniz, Umman denizi ve İran (Basra) körfeziyle çevrilidir. 3 milyon km² yüzölçümü olan bu büyük yarımadada çok az insan (9 milyon) yaşar. Bunun başta gelen nedeni de topraklarının çöl halinde olmasıdır. Nüfusun çoğu deniz kıyılarında ve daha çok petrol çıkan merkezlerde toplanmıştır. Arabistan yarımadasında, orta bölümde iki büyük çukur vardır. Kuzeydeki Nüfud, güneydeki Rubül Hali adını alır. Bunlar, volkanik Necit dağlarını çevreler. Bu dağların iklimi, kışın yağan yağmurlar sebebiyle çevrede hurma ve buğday yetiştirilmesine elverişlidir. Arabistan'ı Mısır'dan ayıran Kızıldeniz'e doğru gidildikçe dağlık arazi başlar. Arabistan, II. Dünya Savaşı'na kadar ekonomik bakımdan önemli bir bölge sayılmıyordu. Ancak yer yer petrolün bulunması, yarımadayı çok değerlendirmiş, hükümetlerin yabancı petrol şirketlerinden aldıkları komisyonlar (royalties) sayesinde sınırlı da olsa, bazı ilerlemeler görülmüştür. Yarımada halkının hemen tamamı Müslüman olmakla birlikte, aralarında mezhep ayrılıkları vardır. Bugün Arabistan'ın en büyük devleti, Suudî Arabistan'dır (1 840 000 km²). 6 milyon nüfusu vardır ve gittikçe sınırlarını genişletme amacını güder. Arabistan'ın en dağlık bölgesi burasıdır (3 000 m. yükseklik). Güney Arabistan Federasyonu 1962 - 1963'de kurulmuştur. Hadramuth ile Aden'i içine alır. 712 000 nüfusu vardır.

arabozanlık b. i. İki kişi arasındaki dostluk ya da anlaşmayı bozma işi: Arabozanlık yapma!

arabulucu b. i. ★ 1. Barıştıran, uzlaştıran. ★ 2. Uluslararasında çıkan her konudaki (siyasî, iktisadî ve askerî) anlaşmazlıkların silâha başvurmadan çözümlenmesini sağlamak için, Birleşmiş Milletler Örgütü'ne bağlı Güvenlik Konseyi tarafından anlaşamayan tarafları uzlaştırmak amacıyla gönderilen kimse 1948'de Filistin anlaşmazlığı çıktığı zaman, aracılık görevini ilk alan, İsveçli diplomat Kont Bernadotte olmuş ve görevi başındayken bir suikast sonunda öldürülmüştür. Kongo anlaşmazlığında bir uçak kazâsında esrarengiz surette öldürülen Dag Hammarskjöld de adı unutulmayan arabuluculardandır.

Aracaju (Brezilya) Sergipe devletinin başkenti olan 115 700 nüfuslu, şeker, kahve, pirinç, zeytinyağ ihracatı yapan bir liman.

aracı i. İki tarafı uzlaştırmak ya da aralarındaki bir alışverişi kolaylaştırmak amacıyla araya giren kişi. Siyasî nitelikte olduğu gibi ticarî nitelikte de olabilir. esk. Mutavassıt, vasıta. [Médiateur]

araç i. ★ 1. Vasıta. İstenilen sonuca varmak için kullanılan şey: Onu elde etmek için her araca baş vurdum. ★ 2. Kişiler ya da

şeyler arasında bağlantı görevi yapan (şey). [Means]

Araç Kastamonu'ya bağlı bir ilçenin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 880 km.² olan ilçenin bucak ve köyleriyle birlikte nüfusu 47 898, kasabanın nüfusu 2 828'dir. Kasaba, Kastamonu ile Safranbolu arasında Araç çayı üzerindedir. Kastamonu'ya 19 km. uzaklıktadır.

ara devre b. i. Hek. Nöbetlerle gelen hastalıklarda (Sar'a, yarım baş ağrısı gibi) belirtilerin olmadığı, bulgu vermeyen devre. [İnterval]

Araf Kutsal kitaplara göre Cennet ile Cehennem arasında bulunan yer. [Purgatory]

Arafat Mekke'ye altı saatlik mesafede bir dağ. İslâm geleneğinde hacıların oraya çıkıp dua etmeleri gereklidir.

Aragon İspanya'nın kuzey doğusunda eski bir krallığın adı. Başkenti Saragosa (İsp. Zaragoza) şehriydi. Bir zamanlar Korsika, Sardunya ve Sicilya'yı da egemenliği altına almıştı. 1479'da Aragon Kralı Ferdinand, evlenme yoluyla bu devleti Kastilla (Castilla) Krallığıyla birleştirmiştir.

aragonit Fr. i. Jeol. Billurlaşmış bir çeşit kalsiyum karbonat. Adı, İspanya'daki Aragon eyaletinin adından gelir.

Aragon, Louis (Doğ. 1897) Fransız ozanı ve yazarı. Gerçeküstücülük akımının başlıca öncülerindendir. 1919 yılında André Breton ve Philippe Soupault ile beraber «Littérature» adlı dergiyi kurdu. Romanları arasında «Les Cloches de Bâle — Bâle Çanları», «Les Beaux quartiers — Kibar mahalleler», «Aurélien» ve üç kitapta toplanan «Les Communistes — Komünistler» en önemlileridir. 1930'dan sonra Fransız Komünist Partisi'ne katılan Aragon şiir alanında çok güçlü eserler vermiştir. Şiirlerinden bazıları Türkçe'ye çevrilmiştir.

ara hattı Ask. Savaşta birliklerin sorumluluklarını tesbite yarayan ve gerçekte bulunmadığı halde var sayılan bir sınır.

arak i. Alaturka müzikte bir makam.

araka i. İri taneli bezelye.

arakçı i. Külb. Hırsız. Çalmayı meslek edinmiş kişi. [Voleur — Thief]

arakesit b. i. Mat. Düzlemsel ya da hacimsel geometri şekillerinin birbirleriyle kesişmesi sonunda ortaya çıkan çizgi ya da yüzey.

arakıye Ar. i. ★ 1. Tar. Dervişlerin giydikleri tiftikten yapılma ince külah. ★ 2. Bir çeşit küçük zurna.

araklamak f. Külb. Çalmak, aşırmak.

aral i. Coğ. Birbirine yakın adaların meydana getirdiği topluluk. Takımada.

aralamak f. ★ 1. İki şey arasında biraz açıklık meydana getirmek: Kapıyı araladım. ★ 2. Seyrekleştirmek: Sıraları aralayın.

aralarından kara kedi geçmek Bilinmeyen bir sebepten dolayı iki kişinin birbirine gücenmesi.

aralarından su sızmamak İki kişinin biribiri ile pek iyi geçinmesi.

Aral Gölü (ya da denizi). Asya'nın Batı Türkistan bölgesinde 67 000 km.² büyüklüğünde bir göl. Ceyhun (Amuderya), Seyhun (Sir - Derya) adlı iki büyük ırmak bu göle dökülür. Bu ırmakların getirdikleri birikintiler ve havanın çok kurak olması yüzünden Aral gölünün yıldan yıla küçüldüğü söylenir.

aralık i. ★ 1. İki şey arasındaki açıklık: Kapının aralığından rüzgâr geliyor. ★ 2. Sıra, zaman, fırsat: O aralık Ankara'daydım. ★ 3. Evin iki bölümü ya da iki oda arasındaki dar geçit. ★ 4. s. Yarı açık yarı kapalı. ★ 5. Ayakyolu. ★ 6. Fiz. Müzik seslerinden iki tanesi arasındaki fark; sesleri, kalına ya da inceye doğru ayıran uzaklık.

aralık Yılın on ikinci ayı. Kasımdan sonra Ocak ayından önce gelir. esk. Zilkade ayı. [Décembre — December]

Aralık Kars'ın ilçelerinden. Yüzölçümü 611 km.² olan ilçenin 1 bucak ve 6 köyüyle birlikte nüfusu 11 744, merkezinin nüfusu 2 883'dür.

aralık arazi Ask. Üstün düşman saldırısı karşısında oyalama ve yıpratma savaşları yapmak zorunda kalan taraf, daha çok araziden yararlanarak, bir savunma hattından diğerine çekilerek zaman kazanmaya çalışır. Bu sırada, her iki savunma hattı arasında kalan parçaya aralık arazi denilir.

ara limanı T. Yun. b. i. Geminin kalktığı ve vardığı noktalar arasındaki liman. Deniz ticaret hukuku bakımından, geminin bir ara limana uğrama zorunluğunda kalışı, avarya, gemi haczi v.b. konularında özellikler doğurur. [Port intermédiaire — Intermediate port]

araltı i. Ahırlarda iki hayvan yeri arasında, bölme olarak kullanılan kalın sırık.

Louis Aragon

Çöller, vahalar, dağ zincirleriyle kaplı olan Arabistan'da yaşayan halk değişik töreleriyle bütün dünyanın ilgisini çeker

Aram Kutsal kitaplarda, Suriye ile Mezopotamya'yı içine alan bölgeye verilen ad. Burada oturanlara Aramî denirdi. Ayrıca Aram dili de vardır. Sami dil ailesinin batı koludur. Aram dili çok geniş bir alana yayılmıştır. En parlak zamanı, M.Ö. 300 ve M.S. 650 yılları arasıdır. İngiltere'den Çin'e kadar uzandığı olmuştur. İtalya, Mısır, Anadolu, Suriye, Filistin, Irak, Hindistan ve Orta Asya'da görülmüştür. Birçok lehçeleri vardır.

arama i. ★ 1. Aramak eylemi. ★ 2. Huk. Ceza Muhakemesi hukukunda, saklanan sanığın ve delillerin elde edilmesi için bir kimsenin ev, işyeri gibi kapalı yerlerinde, üzerinde ve eşyasında yapılan araştırma işlemi. Arama, muhakeme hukukunda koruma tedbiridir. Anayasamızın 15. ve 16. maddelerinde, aramanın kişi özgürlüğünü sınırlamaması için hükümler vardır. Arama, suç şüphesi altında bulunan kimseler ya da başka kimseler hakkında yapılmasına göre ayrı ayrı kanun hükümlerine bağlıdır. Kural olarak, arama kararını yargıç verir. Bu kuralın istisnaları vardır.

aramak f. ★ 1. Bir şeyi bulmaya çalışmak: Kalemini arıyor. ★ 2. Bir şeyi israrla istemek: Hakkını aramak. ★ 3. Araştırmak. ★ 4. Bir şeyin yokluğunu hissederek geri gelmesini özlemek: Beni çok ararsın. ★ 5. Önem vermek, istemek: Rahatımı aramam. ★ 6. Külb. Belayı zorla kendine çekmek.

aranağme b. i. ★ 1. Alaturka müzikte, parçaların sonunda çalınan sözsüz kısım. ★ 2. mec. Tekrar tekrar konuşulan şey, ikide bir söylenen söz.

aranç i. Dava. [Cause — Cause]

aranmak f. ★ 1. Birşeyin aramak işine konu olması. ★ 2. Çok istenen şey olmak. ★ 3. Bir şeyin yokluğunun duyulması. ★ 4. İnsanın kendi üstünü başını, kaybettiği bir şeyi ya da herhangi bir şeyi araması. ★ 5. Birinin belâ araması: Bu adam aranıyor!

Arany, Janos (1817-1882) Macarlar'ın en tanınmış ozanlarından. En ünlü eseri, «Toldi» adlı üç bölümlük epik şiir kitabıdır. Peşte'de bir edebiyat gazetesini yönetmiş, Macar Akademisi üyeliğine seçilmiş, Bilimler Akademisi Müdürü olmuştu. Oğlu Ladislas Arany (1844-1898) de ünlü bir ozandır. «Hunların Savaşı» adlı eseri önemlidir.

Bir Arap kadını

Ara Pacis (Barış sunağı) Roma sanatının en önemli eserlerinden biri. Augustus'un adına kurulmuştur. Senatonun kararına uyularak her yıl burada kurbanlar kesilirdi. Ara Pacis'in yerinde şimdi Palozzo Fiano vardır. 1938'de yapılan kazıda asıl sunak bulunmuştur. Sunak 4 basamaklı bir kaide üstünde yükseliyordu. Üstündeki kabartmalarda Sunağa kurban getiren alay tasvir edilmektedir. Ara Pacis'in Roma'da yaşayan Yunanlı sanatçılar tarafından yapıldığı kesindir. Eşerin üslûbunda Yunan ve Roma özellikleri birbirine karışmıştır. Ara Pacis Augustus devri sanatını en iyi yansıtan klâsik bir eserdir.

Arap harfleriyle yazılmış bir yazı

Arapça Semitik dil ailesinin batı kolunun, güney bölümünün kuzey grubundan bir dil. Güney ve kuzey kolu olmak üzere ikiye ayrılır. Yemen, Necid, Hicaz, Şammar, Suriye ve Irak bölgelerinde kuzey kol Arapçası; İsmailîler'in yaşadığı yerlerde ise güney kol Arapça'sı konuşulur. Araplar yazılarını Aramî'leşmiş Araplar olan Nabatîler'den almışlardır. Arapça yazı olarak karışık ve sesli harfleri tek başına yazılamayan bir dildir. Türkler, Müslüman olduktan sonra Arap yazısını almışlar, Atatürk'ün harf devrimine (1928) kadar kullanmışlardır.

Arapkir Malatya'ya bağlı bir ilçenin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 932 km.², bucak ve köyleriyle birlikte nüfusu 23 028, ilçe merkezinin nüfusu 7 014'dür. Arapkir, Malatya'nın 90 km. kadar kuzey batısında, engebeli bir arazi üzerinde; bağ ve bahçelerle çevrili eski bir kasabadır. Meyva ve dokumalarıyla tanınmıştır.

Araplar Arap ırkından olanlar. Araplar, dinsel kaynaklara göre, Peygamber İbrahim'den türemişlerdir. Yurtları Yemen'dir. Bilimsel bakımdan, Sami ırktan oldukları kabul edilir. Bugün daha çok Arap yarımadasında toplanmışlardır. Yayılıp genişlemeleri Müslüman oluşlarından sonradır. Kuzey'e doğru, Suriye, Irak, İran'a kadar uzanırlar. Mısır'a geçtikten sonra da bir koldan Abbasiler adıyla bütün Kuzey Afrika ve İspanya'ya kadar giderek orada Endülüs Devleti'ni kurdular. Bir koldan da güneye doğru ilerleyip Habeşistan ve çevrelerini İslâmlaştırdılar. Araplar'ın tarihi M.Ö. 2000 yılına kadar uzanır. Bugün Araplar'ın çoğunlukta oldukları Orta Doğu'da Müslüman olmamış çok az Arap vardır (Suriye'deki Süryaniler gibi). Araplar'ın en çok birlik halinde göründükleri devir, Halife Ömer zamanıdır. Dördüncü Halife Ali zamanında, Ali ile Muaviye arasındaki mücadeleden dolayı ikiye ayrıldılar. Muaviye'nin merkezi Şam, Ali'ninki ise Kûfe idi. 750 yılında Abbasiler, Emevî devletini yıkarak Abbasi Devleti'ni kurdular. Halifelik XVI. yüzyılda I. Selim'den sonra Osmanlılar'ın eline geçince Müslümanlık Avrupa'ya daha çok yayıldı. Yönetim bakımından Arap liderleri imamlık, şeyhlik ve Osmanlı devletine bağlı sultanlıkları ellerinde bulunduruyorlardı. Araplar, I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla ayrı krallıklar kurdular. Bunların çoğu ancak II. Dün-

ya Savaşı'ndan sonra, çetin mücadeleler sonunda bağımsızlık ya da yarı bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır.

arapsabunu b. i. Potasla yapılan yumuşak bir sabun.

arapsaçı b. i. İçinden çıkılamayacak kadar karışık şey. [Any tangled affair]

Arapsun Bak. Gülşehir.

Aras Erzurum'un Horasan ilçesine bağlı bir bucak. 29 köyüyle birlikte nüfusu 32 479, merkezin nüfusu 546'dır.

Arasat Ar. i. Müslümanlık inanışına göre kıyamet günü bütün ölülerin dirilerek toplanacağı yer. esk. Mahşer meydanı.

ara seçimi b. i. Bir seçim dönemi içinde ayrılma, ölüm gibi nedenler yüzünden boşalan milletvekilliklerini doldurmak için yapılan seçim. Ara seçimi her yıl yapılır. [Election partielle — By - election]

arasıra zf. Seyrek olarak, zaman zaman. [De temps en temps — Sometimes]

Aras Irmağı Erzurum'un 40 km. kadar güneyinde Bingöl dağından çıkan bir ırmak. Erzurum - Kars yaylasının güney doğusundan geçerek doğuya doğru akar. Soldan Arpa çayını alır, bu çay ile birlikte Türkiye - Sovyet Rusya sınırını çizerek topraklarımızı bırakır ve Kür (Kura) ırmağı ile birleşip Hazar denizine dökülür.

arasöz b. i. Bahsin dışında olmakla birlikte bir münasebette söylenen ya da yazılan şey. esk. İstitrat. [Digression]

Aras, Tevfik Rüştü (Doğ. 1883) Devlet adamı. Çanakkale'de doğdu. Tıp Fakültesi'nde okudu. Askerî hekimlik, Selânik'te Genel Sağlık Başmüfettişliği yaptı. Birinci T.B.M.M.'ne katıldı. İki kez Sağlık ve Yardım bakanlığında, Türk - Yunan Muhacir Mübadele Komisyonu başkanlığında bulundu. 1925-1938 yılları arasında Dışişleri bakanlığı 1939-1942 yılları arasında Londra büyükelçiliği yaptı. «Lozan'ın İzlerinde» adlı bir kitabı basıldı.

araşit Yun. i. Baklagillerden yer fıstığı adlı yemişleri veren bitki. Amerikan fıstığı.

araştırma i. Araştırmak eylemi. esk. Taharri, tetebbu, tetkik. [Research, investigation]

araştırmak f. ★ 1. Bir şeyi bulmak amacıyla bir yeri gözden geçirmek ya da elle yoklamak. ★ 2. Bir gerçeği gün ışığına çıkarmak için araştırmalarda bulunmak. [Rechercher — To investigate]

araya soğukluk girmek b. f. İki dostluğun sarsılması.

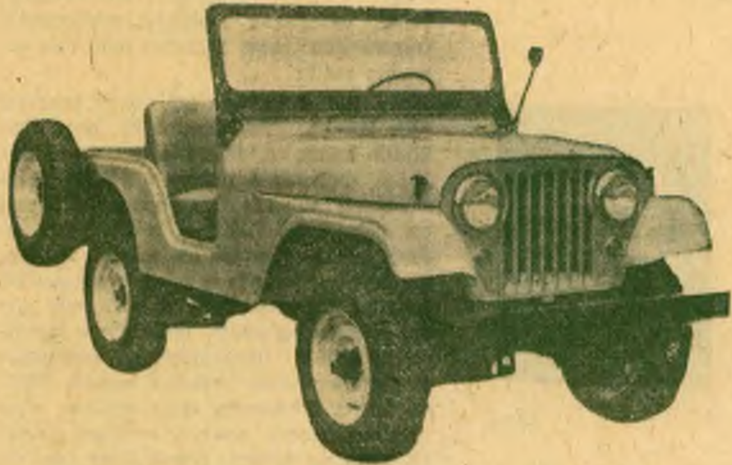
araz Ar. ç. i. Belirtiler. [Symptômes, accidents — Symptoms]

arazbar i. Alaturka müzikte bir makam. Arazbar buselik adlı ayrı bir makam da vardır.

arazi Ar. i. Yeryüzü parçası. Toprak. [Terrain, territoire — Territory]

arazî Ar. s. ★ 1. Doğma olmayıp, sonradan ya da iğreti olan. [Accidentel] ★ 2. Belirti çeşidinden. [Symptômatique]

arazi keşfi Ask. Arazinin yapılacak muharebe şekline, göstereceği etkinin önceden öğrenilmesi. Komutan için çok önemli olan arazi keşfi, kara ve havadan çeşitli araçlarla yapılır.

Bir arazi otosu

arazi otosu Ask. Yollar dışında ve her türlü engebeli arazide giden motorlu araç. Bu araçların özel olarak yapılan arazi vitesi, ön ve arka tekerleklere komuta ederek çekiş kabiliyetini arttırır.

arbede Ar. i. Gürültülü kavga. [Rixe, tumulte — Quarelle, noise, raw]

arbitraj Fr. i. Hisse senedi, tahvil, yabancı para gibi değerli kâğıtları, daha kârlı oldukları umulan başka kâğıtlarla değiştirme işi.

Arçelik Arçelik Anonim Şirketi'nin yaptığı elektrik süpürgesi, gaz sobası gibi maden eşyanın markası. Koç Holding A.Ş.'ne bağlı olan müessese, 1955 yılında kurulmuştur.

arda i. ★ 1. İşaret olarak yere dikilen çubuk. ★ 2. Çıkrıkçı kalemi.

Arda Çayı Edirne yöresinde Meriç'e karışan bir çay. Trakya'da Paşmaklı'nın güney tarafından çıkar. 300 km. kadar uzunluktadır. Hiçbir kasabanın içinden, ya da yanından geçmez.

Arda, Hacı Halil (1869-1935) Tanınmış devlet ve politika adamlarımızdan. Lofça'da doğdu, hukuk öğrenimi gördü; Gümrük mü-

Bir yurtdaş ara seçiminde oyunu kullanıyor

dürlüğü, İttihat ve Terakki genel sekreterliği, Dahiliye nazırlığı, milletvekilliği, valilik ve Hukuk Fakültesi müderrisliği (profesörlük) yaptı. Hukukla ilgili bazı kitapları vardır.

Ardahan Kars iline bağlı bir ilçe ve merkezi olan kasaba. Yüzölçümü 1 241 km.² olan ilçenin bucak ve köyleriyle birlikte nüfusu 56 512, merkezinin nüfusu 9 103'dür. Kura ırmağının suladığı ilçe toprakları dağlık bir bölgededir. Otlakları bol olduğundan geniş ölçüde hayvancılık yapılır. Kasaba, bir tepenin üzerinde ve Kura ırmağının kıyısındadır. Suyun öbür yanında eski Ardahan kalesi görülür. 1876 savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu tarafından Çarlık Rusyası'na bırakılan kasaba, 1921'de tekrar Türkler'in eline geçince, önce bağımsız sancak, sonra il merkezi olmuştu. Kars ve Artvin'e bozuk birer şose ile bağlıdır.

Ares

ardaklamak f. Hayvan yetiştirmek, terbiye etmek. esk. Tedrip. [Dresser — To train]

âr damarları çatlamak f. Utanılacak şeyleri yapmaktan hiç çekinmez duruma gelmek.

Ardanuç Artvin iline bağlı bir ilçe ve merkezi olan kasaba. Yüzölçümü 969 km.², ilçenin bucak ve köyleriyle birlikte nüfusu 23 749, merkezi olan kasabanın nüfusu ise 1 753'dür. İki bucağı ve 49 köyü vardır.

ardıç

Ardaşir İran'da Artakserkses krallık adının yeni şekli. Birçok İran kralı bu adı almışlardır. Bunlardan I. Ardaşir kendi yazdığı Yunanca yazılarda adını Artaksares olarak göstermiştir. Yeni İran ya da Sasani Devleti'nin kurucusudur. Hakkında çok az bilgi vardır. Yunanlı ve Romalı yazarlar sadece onun Part'lara karşı bir zaferiyle Roma'ya karşı yaptığı savaşlardan söz eder. Arap tarihçisi Tabari'ye göre, Şahpur'un ölümünden sonra Ardaşir 212'de kendini kral ilân etmiş, «İran Şehinşahı» adını almış, Zerdüşt inancını resmî din olarak kabul etmiştir. Amacı Ege denizinden İndüs ırmağına kadar eski İran imparatorluğunu yeniden kurmaktı. Mezopotamya, Ermenistan ve Kapadokya'yı almak için savaşa girince Romalı Aleksander Severus tarafından karşılandı (233). 241 yılında ölünce yerine oğlu Şahpur geçti. I. Ardaşir, kendinden sonra gelen II. Ardaşir ve III. Ardaşir'den çok daha önemli bir kraldı.

ardıç kuşu

Ardeşen Rize'nin ilçelerinden. Yüzölçümü 615 km.² dir. 1 bucağı ve 21 köyüyle birlikte nüfusu 22 872, merkezi olan kasabanın nüfusu 5 479'dur.

ardıç i. Bot. Kozaklılardan bir ağaç. Güzel kokulu, kışın da dökülmeyen yaprakları vardır. Kara renkli yemişi ilâç olarak kullanılır.

ardıç kuşu b. i. Zo. Bir cins alaca karatavuk. Karacatavuklar familyasından olup ötücü bir kuştur. Türkiye'de çok vardır. Asya ile Kuzey Avrupa'nın çayırlık, tarla ve ormanlık yerlerinde yaşar. Göçücü ve gezici kuşlardandır. Kuluçka için Kişmir, Suriye, Kuzey Hindistan ve Sicilya ile Anadolu'ya göç eder. Ağırlığı 100 gr. uzunluğu 25 cm. kadardır. Böcek ve kurt yiyerek yaşar. Birkaç çeşidi vardır.

ardıl s. ★ 1. Art arda gelen. esk. Mütevali. ★ 2. i. Birinden boş kalan bir yere geçenin ya da geçecek olanın kendinden öncekine göre adı. esk. Halef.

ardınca zf. Birşeyin arkası sıra, hemen arkasından, ardı sıra. [Tout de suite — In a series]

ardışık s. Biribirinin peşi sıra gelen. esk. Mütevali. [Qui suit, suivant — Successive]

ardiye Ar. i. ★ 1. Ticaret eşyasını saklamak için kullanılan yer. [Warehouse] ★ 2. Böyle bir yerde saklanan eşya için ödenen ücret.

ardoda b. i. Anat. Gözde iris ile merceksi cisim arasında, içi özel bir sıvıyla dolu olan bölüm.

Arduşin Bak. Yenibaşak.

arduvaz Fr. i. Sert kolayca ince tabakalara ayrılabilen, gri ve siyahımsı renkte killi bir şist. Türkçe'de, «kayağantaş» adı verilir. Bazı yerlerde çatıları örtmek için kiremit yerine kullanılır.

Arel, Hüseyin Sadettin (Doğ. 1880) Yazar ve müzikçi, İstanbul Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Arapça, Farsça, İngilizce ve Almanca bilir. Memurluk, sonra avukatlık yaptı. 1909-1914 yılları «Şehbal» adlı bir resimli dergi, sonra «Türklük» adlı bir kültür dergisi çıkarmıştır. Türk müziği alanında çeşitli eserleri vardır.

arena Lat. i. Eskiden gladyatörlerin dövüştüğü bir amfiteatrın ortasındaki kumlu alan. Tarih boyunca hayvanların dövüştürüldüğü, boğa güreşi yapılan ve bir süre Hıristiyanların vahşi hayvanlara parçalattırıldığı yer olmuştur. Bugün başlıcaları İspanya'da bulunan arenalarda yalnız boğa güreşleri yapılır.

Arentino, Pietro (1492-1556) İtalyan yazarı. 13 yaşında evinden kaçan Arentino 19 yaşında Roma'ya giderek soylu kişilerin hizmetine girdi. Bütün hayatı rezaletler içinde geçmiştir. Şiirlerinin çoğu, özellikle «Sonnetti Lussuriosi» adını taşıyan 16 sonesi müstehcendir. 1537-1557 yılları arasında yazdığı «Mektuplar» Arentino'nun yaşadığı yüzyılın görenek ve törelerini yansıtması bakımından ilgi çekicidir. Tiyatro oyunları da vardır.

areometre Fr. i. Fiz. Sıvıların yoğunluğunu ölçmek için kullanılan araç. Bak. hidrometre.

Areopagos Atina şehir-devletinde, soylular meclisi. Yüzlerce yıl hüküm sürmüştü. Ares tepesinde toplandıkları için bu ad verildi. Demokratlar Afialtes'in öncülüğünde muhafazakâr eğilimdeki bu soylular meclisini, bir halk meclisi (Bak. Eklessia) kararıyla devirdiler (M.Ö. 462-461).

Arequipa Endüstri bakımından önemli bir şehir. 1550 yılında kurulmuştur. 157 000

nüfusu vardır. Aynı adı taşıyan yönetim çevresinin merkezidir.

Ares Mit. Harp tanrısı. Harbin ezici kudretini temsil eder. Vahşî tutkuları olan bir tanrıdır. En yakın arkadaşları harp tanrıçası Enyo ve Eris'dir. Ama, kaba kuvveti ve mantıksız cesareti temsil ettiği için, akıl tanrıçası Athena ona hep üstün gelir. Kara resimli vazolar üstünde onun en eski tasvirlerini bulmaktayız. Bir çok sikkelerde de tasvir edilmiştir.

argaç i. Dokuma tezgâhında enine atılan iplik, atkı.

argalı i. Yaban koyunu.

Argentina (Antonia Mercé y Luque) (1890-1936) İspanyol dansçısı ve koregrafı. Buenos Aires'de doğdu. Özellikle 1928 yılından sonra «L'Amour sorcier — Büyücü Aşkı» balesiyle ün kazandı. İspanyol danslarını klâsik baleyle kaynaştırararak yalnız İspanyol balesini değil, dünya balesini de etkilemiştir.

argentit i. Ag_2S bileşiminde, koyu gri renkli bir mineral. Kurşun gibi yumuşaktır, bıçakla kesilebilir. İçinde % 87 gümüş vardır. Tabiatta volkan taşları içindeki kuars damarlarında bulunur.

argın s. Gücü tükenmiş. esk. Bitap. Her zaman, yorgunla birlikte kullanılır: Yorgun argın. [Fatigué — Tired]

argıt i. Dağ geçidi. [George d'une montagne — Mountain pass]

Argıthan Konya'nın Ilgın ilçesi bucaklarından. İki köyüyle birlikte bucağın nüfusu 5 017, merkezinin nüfusu 4 666'dır.

Arginusai Midilli adasının güneyindeki takım adaların ve bu çevrede, Atinalılar'la İspartalılar'ın yaptığı deniz savaşının adı (M.Ö. 406). Ansızın patlıyan bir fırtına, Ispartalılar'ı yenen Atina donanmasını büyük kayıplara uğrattı. Halk, zafer kazanmış altı amirali mahkemeye verip, idam ettirdi.

argo Fr. i. ★ 1. Bir meslekten olanların aralarında kullanılan özel söz. ★ 2. mec. Serseri ve külhanbeylerin kullandıkları söz ve deyimler.

Argolis Mora yarımadasında, Arkadya'nın doğusunda, ovalık bir bölge. İlk Aka sarayları buradaydı; (Tiryns, Mikenai gibi). M.Ö. 1200-1400 yıllarında kültür egemenliği Girit'den Argolis'e geçmiştir.

argon Ar. Renksiz, kokusuz, normal şartlarda gaz halinde bulunan bir eleman. Havada % 1 oranında bulunur. 1 atmosferlik basınç altında —185°C de renksiz bir sıvı haline geçer; —189,5°C de ise buza benzer bir şekilde katılaşır. İngiliz fizikçileri Rayleigh ile Ramsey tarafından 1894 yılında, aynı zamanda bulunmuştur. En çok elektrik ampullerinin doldurulmasında kullanılır. Atom sayısı: 18, atom ağırlığı: 39,94'dür.

argonot Yun. i. Zo. Kabuğu salyangozunkine benzeyen, ahtapot biçiminde kafadan bacaklı bir hayvan.

Argonotlar (Argonautai) Mit. Yunan mitolojisinde Argo adındaki gemiyle Argos'tan kalkıp Karadeniz kıyısında Kafkasya'nın güneyinde bulunan Kolkhis adlı ülkeye giderek, mitoloji bakımından büyük değer taşıyan, Altın Post'u alıp dönen elli kahramana verilen ad. Yollarda bir çok tehlike geçiren bu kahramanların başında Iason vardı. Herkül, Kastor, Polluks ve Orfeos da bu kahramanlar arasındaydı. Rodoslu Apollonios'un «Argonotlar» adını taşıyan destansal bir şiiri vardır.

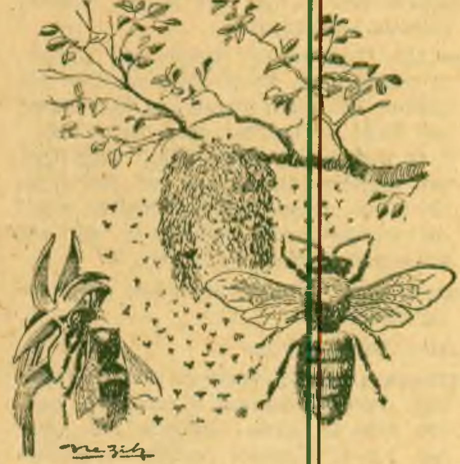
argos Mit. Yunan efsanesinde, Zeus'un sevgilisi olduğuna inanılan İo'nun bekçisi. 100 gözü olduğu söylenir. Hera, İo'yu kıskanarak inek biçimine soktu. Hermes ise baştanrı Zeus'un emriyle Argos'u öldürdü. Ama, Hera onu tavus kuşu haline getirdi. Tavus kuşunun kuyruğunda da bu yüzden, 100 göz varmış.

Arena'da bir boğa güreşi

Kovanda yeni bir arıbeyi ortaya çıkınca, eski arıbeyi dövüşür. Bu dövüş sonunda, başarıya ulaşan, kovanın yeni arıbeyi olur. öteki de, eğer ölmediyse, peşinden gelen arılarla birlikte kovandan ayrılır ve yeni bir kovan aramaya çıkar. Bu arılar, bir ağaç dalına üstüste konarak durmadan vızıldarlar. Buna «oğul» adı verilir. Arıcılar, bu salkımı, özel bir torbaya alarak, hazırlamış oldukları yeni kovana yerleştirirler.

arıbeyi

Argos (Yunanistan) Mora'da 13 200 nüfuslu bir şehir. Eski devirlerde Argolide Krallığı'nın başkenti idi.

Argun Han (1250-1291) İran'daki İlhanlı İmparatorluğu'nun IV· hükümdarı. Abaka Han'ın oğlu olup amcası Ahmet Han'dan sonra tahta çıkmış (1281) ve hükümdarlığı on yıl sürmüştür. Amcası Ahmet Han Müslüman olmuşken, o şaman dinine döndü. İlhanlılar onun zamanında Avrupa ile yakın ilişkiler kurmuş, Cengizliler ve Mısır'daki Türk Memlûkleriyle çetin savaşlar yapmışlardır.

Argus Yunan mitolojisinde Inachus, Agenor ya da Arestor'un oğlu. Bir iddiaya göre de topraktan doğmuş bir kahramandır. Baş ve vücudundaki gözlerin çokluğundan dolayı Panoptes (her şeyi gören) adını da alır.

Argus Yunan mitolojisinde Odiseas'ın köpeği. Homeros'un «Odisea» sında Ithaka'dan dönen efendisini tanıması dolayısıyla bu köpekten söz edilir.

argüman Fr. i. ★ 1. Kanıt, delil. ★ 2. Mat. (a + bi) şeklinde gösterilen bir kompleks sayıda, b : a oranı.

Arhangelsk (S.S.C.B.) Beyaz Deniz kıyısında Dvina nehri üzerinde 286 000 nüfuslu önemli bir liman. Gemi inşa, kimya, maden işleme ve gıda endüstrisi, deri ve tahta işleme ekonomisinin önemli kollarındandır.

Arhavi Artvin iline bağlı bir ilçe ve merkezi olan kasaba. Yüzölçümü 314 km² olan ilçenin 2 bucağı ve 30 köyüyle birlikte nüfusu 15 756, merkezin nüfusu 4 511'dir.

Arhipenko, Aleksandr Porfirieviç (Doğ. 1887) Heykelci. 1919'da Amerikan uyruğuna giren sanatçı Kief'te doğmuştur. Dadaizm ve Kübizm hareketlerine katılmıştır.

arı i. Zo. Zarkanatlılardan bir böcek. Bal ve balmumu yapar, iğnesi ile sokar. Hayvanlar aleminin en çalışkan yaratıklarından biridir. Bal yaptığı için insanlara da yararlıdır. İnsanlar bir kaç yüzyıl öncesine kadar şeker ihtiyaçlarını bal yiyerek gidermişlerdir. Vücudu, baş, göğüs, karın olmak üzere üçe ayrılır. «Kitkin» adı verilen kireçli bir kabuk tabakası ile örtülüdür. Bir arı şöyle meydana gelir: Ana arı peteğin her gözüne birer yumurta bırakır. Üç gün sonra yumurtalar çatlar ve içinden larva denen küçük kurtçuklar çıkar; dört gömlek değiştirirler. Yumurtaların çatlamasından beş-altı gün sonra, içinde larvalar olan petek gözlerini, arılar ince bir mum tabakası ile örterler. Dört gün sonra larvalar krizalit haline gelir, beş gün sonra da erginleşir. Bundan sonra üç gün daha petek gözlerinde kalırlar.

arı s. ★ 1. Temiz. [Clean] ★ 2. Günahsız. [Innocent] ★ 3. Katışıksız.

arıbeyi b. i. Her kovanda bir tane bulunan ana arı. (Kraliçe arı). [Queen — Bee]

Arıcak Elâzığ'ın Palu ilçesi bucaklarından. 25 köylü bucağın nüfusu 9904, merkezinin nüfusu 608'dir. Eski adı Karabeğan'dır.

arıcılık i. Bal arısı beslemek sanatı. Çok eski çağlardan beri gelişmiştir. İlk olarak M.Ö. 5000 yıllarında Mısır'da arı yetiştirilmiştir. Boğazköy'de bulunan Eti kanunlarında arıcılığa ait maddeler vardır. Arıcılıkta her mevsim değişik işler yapılır. İlkbaharda arılar kovanı temizlerken, arıcının arı beyinin olup olmadığına, nasıl yumurtladığına, işçi arıların sayısına, kovandaki bal miktarına ve sağlık durumuna dikkat etmesi gerekir. Arıların su ihtiyaçlarını karşılamak üzere kovanların bulunduğu yere musluklu bir küp konulur; musluğun ağzına da derinliği çok az fakat yüzeyi geniş bir yalak hafifçe eğik olarak yerleştirilir. İçine arıların konabileceği çıtalar konur. Kovanların arıların yaşama şartlarına uygun olması gözetilir. Kışın arılar için kovanda bir miktar bal bırakılır. Kovanın ısısı sık sık değişmemelidir. Arıların düşmanları, eşek arıları, karıncalar, fareler, kertenkeleler, mum kelebekleridir. Bu kelebekler yumurtalarını kovana bırakır; yumurtalardan çıkan kurtçuklar onlara zarar verir.

arık s. ★ 1. Zayıf. [Lean] ★ 2. Temiz. [Clean, pure]

Arıkan, Saffet (1888-1947) Türk devlet adamı. Erzincan'da doğdu. Harb Akademisi'ni bitirdi. Yurt içinde ve dışında çeşitli askerlik görevlerinde bulundu; savaşlara katıldı. 1920'de İsmet İnönü ile birlikte Anadolu'ya geçti. İkinci T.B.M.M.'ne girdi ve 8. dönem sonuna kadar milletvekili kaldı. Bu arada C.H.P. Genel Sekreteri (1925-1931), Millî Eğitim Bakanı (1935-1938), Millî Savunma Bakanı (1940-1941), Berlin Büyükelçisi (1942-1944) oldu.

arıkil b. 1. Porselencilikte kullanılan beyaz ve gevrek bir kil çeşidi.

arıklamak, arıklanmak f. Arık olmak.

Arık, Remzi Oğuz (1899-1954) Bilim adamı, politikacı. Kozan'da doğdu. Fransa'da Sorbon Üniversitesi'nde Güzel Sanatlar Fakültesi'ni bitirdi; Louvre Arkeoloji Enstitüsü'nde okudu. Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde profesörlük, Etnoğrafya Müzesi müdürlüğü yaptı. 1950'de Demokrat Parti'den T.B.M.M.'ne girdi. 1952'de arkadaşlarıyla Türkiye Köylü Partisi'ni kurdu. 1954'de bir uçak kazasında öldü.

arı kuşu i. Zo. Serçegillerden, serçeden büyük tüyleri güzel ve parlak renkli bir kuş. Buna petekkıran da derler.

Arın Bitlis'in Adilcevaz ilçesine bağlı 13 köylü bir bucak. Bucağın nüfusu 7 923, merkezi olan kasabanın nüfusu 477'dir.

arınmak f. Temiz, katıksız, ya da günahsız bir hale gelmek.

arısek Far. i. Süslemecilikte kullanılan yeşil ve pembe dalgalı bir sedef cinsi.

arış i. ★ 1. Kolun dirsekten parmak uçlarına kadar olan kısmı. [Forearm] ★ 2. Çözgü. ★ 3 Araba oku.

arıtmak f. ★ 1. Temizlemek· [Nettoyer — To clean] ★ 2. Katıksız hale getirmek. esk. Tasfiye etmek.

arız Ar. s. Gelip çatan. Her zaman «olmak» yardımcı fiiliyle kullanılır. Adama bir evham arız oldu. Kadına bir başağrısı arız oldu. [Accidentel — Adventuous]

arıza Ar. i. ★ 1. Aksaklık, aksama, çaparız. [Accroc — Tear] ★ 2. Coğ. Engebe. ★ 3· Müz. Bir notanın sesini yarım ton yükseltmek, ya da alçaltmak, ya da eski haline sokmak için önüne konan bemol, bekar ve diyez işaretlerinin ortak adı.

arızalı s. Aksamalı, engebeli, çaparız. [Accidenté — Hilly broken, eventful]

arızî Ar. s. ★ 1. Dışarıdan gelen, sonradan olan. [Fortuit — Fortuitous] ★ 2. Eğreti, gelip geçici. [Passager — Momentary]

ari Ar. s. ★ 1. Çıplak. ★ 2. Boş. ★ 3. Türkçe «sız» karşılığı: Sudan ari: Susuz, içinde su bulunmayan.

Arî i. Hint - Avrupa dil ailesine giren dillerden birini konuşan topluluk ya da kimse.

arî s. Arî topluluğundan olan.

arif Ar. s. Anlayışlı, kavrayışlı, sezgili olan. [Wise]

Arif, Abdüsselâm (1921-1963) Irak devlet adamı. Mareşal. Harb Akademisi'ni bitirdi. 1958 ihtilâlinden sonra bir süre Başbakan Yardımcısı, İçişleri Bakanı oldu. 1958-1961 arasında tutuklu kaldı. 1963'te General Kasım'ı devirerek Irak Cumhurbaşkanı oldu. 1963'te bir helikopter kazasında ölünce, yerine büyük kardeşi General Abdurrahman Arif geçti.

arifane Far. s. ★ 1. Arif kimselere yakışır yolda. [Ingénieux, habilement — Skilful, clever.] ★ 2. Ortaklaşa. [Par cotisation — As a partner]

arife Ar. i. Belirli bir gün, ya da olaydan bir önceki gün. Öngün ya da ona yakın olan günler. [Veille — Eve (of a festival etc..)]

Arifî Paşa, Ahmet (1830-1895) II. Abdülhamit zamanında sadrazamlık yapmış vezirlerden. Viyana, Paris elçiliklerinde, Hariciye, Maarif ve Adliye nazırlıklarında bulundu. Dürüst bir devlet adamı olarak tanınmıştır.

Ariosto, Ludovico (1474-1533) İtalyan ozanı. Rönesans çağının en ünlü ozanlarındandır. Reggio'da doğmuştur· Dünya edebiyatının üstün eserlerinden biri olan «Orlando Furioso — Öfkeli Orlando» Rönesansın en etkili şiirlerinden biridir. Ariosto, 46 bölümden kurulu olan bu 1 200 sayfalık epik şiire, 1505 yılında başlamış, 30 yıl boyunca düzeltmeler yapmıştır.

Ludovico Ariosto

Aristagoras (Ölm. 497) Milet Tiranı. Pers satrapı (Bak. satrap) Artaphernes'i Naksos adasını işgâle teşvik etmiş, Artaphernes başarısızlığa uğrayınca korku içinde Persler'e başkaldırmıştır. Bu, ünlü «İyonia İsyanı» nın başlangıcıdır. Aristagoras Milet'in bağımsızlığını ilân etmiş ve diğer şehirlerin tiranlarını esir alarak halklarının eline vermiştir (M.Ö. 499). Atina ve Eretria ona yardım etmiştir. Bu arada Sardes yakılıp yıkılmıştır .(M.Ö.498). Ama başarılar devam etmemiş, Aristagoras Milet'den kaçmış ve Trakya'da öldürülmüştür.

Aristarkhos Samoslu (Sisam), matematik ve astronomi bilgini. M.Ö. III. yüzyılda güneşin çapının, dünyanın çapından 12 kere büyük olduğunu, dünyanın kendi ekseni etrafında dönerek, güneşin çevresinde dolaştığını ileri sürmüştür· Kopernikus'a kadar, kimsenin benimseyemediği bu görüşleri yüzünden, zamanında dinsizlikle suçlandı.

Aristeides (M.Ö. 530?-476) Atina'lı komutan ve devlet adamı. Plataiai savaşında komutandı. Byzantion'a sefer yaptı. Atina-Delos Deniz Birliği'nin yasasını hazırlamakta gösterdiği hakseverlik yüzünden «Adil» sanını aldı.

Aristippes (M.Ö. 430) Yunan filozofu ve Sokrates'in öğrencilerinden· Yunanlılar'ın Afrika kıyılarındaki kolonilerinden olan Cyréne (Kayruvan) şehrinde doğmuştur. Felsefede «école cyrénaique - kayruvaniye»

Abdüsselâm Arif

denen okulun kurucusudur. Bu felsefeye göre, mutluluk zevke ulaşmaktadır.

Aristoculuk Fel. Aristoteles'in felsefesini benimseyenlerin doktrinine verilen ad. Bu anlamda olmak üzere, bunlara gezinenler de denilmektdir. Çünkü Aristoteles derslerini gezinerek verirmiş.

Aristofanes (M.Ö. 450, 444-386) Klâsik Yunan edebiyatının son büyük ozanı· Kırk kadar komedi yazdığı bilinmektedir, ama bunlardan yalnız 11 tanesi zamanımıza ulaşabilmiştir. Aristofanes komedilerinde çağının sosyal ve siyasal sakatlıklarına değinir. «Bulutlar» adlı komedisinde Sokrates'in felsefesine, «Barış» da savaş isteyenlere, «Şövalyeler» de zamanının ünlü bir kişisine, «Eşek Arıları» nda Atina mahkemelerine ve yargıçlarına, «Kuşlar» da zamanının siyasal ve toplumsal düşüncelerine saldırılarda bulunmuştur. Aristofanes'in günümüzde en çok okunan ve oynanan komedileri, «Kurbağalar», «Kuşlar», «Bulutlar» ve «Lizistrata» dır.

Aristofanes

aristokrasi Yun. i. Sos. Yunanca «aristokratia» dan alınmıştır ; aristos en iyi, seçkin, kratos iktidar demektir. Bir sosyal sınıfın iktidarına dayanan devlet yönetimi. Çoğu zaman bu iktidar babadan oğula geçer· Geniş anlamıyla soylular (asiller), seçkinler sınıfını anlatır. Seçkinlerin hükümet sürmesi anlamı, çok belirgin bir şekilde ilk önce eski Yunan'da ortaya çıktı. Yunanistan'da doğuştan soylu olanlara bu ad veriliyordu. Bunlar büyük toprak sahipleriydi. Toprak sahipleri savaşlardan sonra toprakları ellerine geçirmiş, böylece iktidara da sahip olmuşlardı ; bu iktidar da kuşaktan kuşağa sürüp gidiyordu. Toprak zenginliğinin yerini para zenginliği aldı ; böylece de iktidar zenginlerin eline geçti. En eski, köklü ailelerin direnmelerine rağmen aristokrasi, plütokrasiye (para sahiplerinin iktidarı) döndü. Böylece bu deyim, bir parti anlamını aldı ; oligarşiden yana olan partinin karşısına, çoğu zaman eski ailelerin yönettikleri demokrat partiler karşı çıktı (Bak. Perikles). Benzeri bir gelişmeye Roma'da rastlanmaktadır· M.Ö. IV. ve III. yüzyıllarda Plebler zafer kazanmış olduklarını sandıkları halde, Patriçiler eski asillerin (eupatridiler) yerini aldı. Bu bir para aristokrasisiydi (nobilitas senatorial). Cumhuriyetin son yıllarında Patriçiler'e Plebler de katılmıştı. Burada da aristokrak partinin karşısına asıl köklü asiller tarafından yönetilen demokrat parti çıkmıştır. Aristokrasi deyimi, XIV. yüzyılda Oresme tarafından kullanıldığı ve Montesquieu (en seçkinlerin hükümet sürmesi anlamında) tarafından yeniden ele alındığı halde, ancak Fransız ihtilâlinden sonra yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fransa'da da aslı asker olan büyük toprak sahiplerinden (feodalite derebeyleri) sonra para aristokrasisi doğmuştur. Ama ihtilâlden sonra bu deyim, kötü bir anlam kazanmıştır.

Bir aritmetik dersi

aristokrat Yun. s. Bir aristokrasinin ya da seçkin bir zümrenin üyesi olan kişi. Doğuştan, düşünce ya da davranışları bakımından halktan ayrılan kimse. Fransız ihtilâli sırasında eski rejimden yana olanlara verilen ad.

Aristoksenos (M.Ö. 350) Yunan filozof ve müzikçisi. Aristoteles'in öğrencisidir. Suidas'ın sözlüğüne göre 453 eser meydana getirmiştir ; bunların içinde ünlü kişilerin, filozofların ve yazarların biyografileri vardır. Ünlü bir müzikçi olan babası Spintharos'un Sokrates'in hayatı hakkındaki hâtıralarını bir araya toplamıştır· Müzik alanında yazdığı «Armoni Unsurlar» adlı eserinde duyguya ve deneye geniş bir yer ayırmak gerektiğini ileri sürmektedir. Ölümünden sonra Aristoksenos'un sistemini benimseyenlere kulağa dayanan armonistler, Fisagoras'ın sistemini benimseyenlere ise hesaba dayanan armonistler adını vermek suretiyle bir ayırım yaptılar. Başlıca eserleri : «Armoni Unsurları» ve «Ritm Unsurları» dır.

Aristoteles (M.Ö. 384-322) Yunan filozofu. Onyedi yaşındayken geldiği Platon'un Akademisinde yirmi yıl öğrencilik ettikten sonra, Makedonya Kralı Filip'in oğlu İskender'e öğretmen oldu. Kral olduktan sonra, İskender'i, Yunan birliğini sağlamak yolunda destekleyen filozof, dünyayı ele geçirmek tutkusuna kapıldığını görünce ondan ayrıldı. Atina'ya dönerek «Likeion — Lise» adını verdiği okulu kurdu. Bu okul bir bilimsel araştırma merkeziydi· Aristoteles, bu şekilde çalışmasına, bilimlerin sınıflandırılmasıyla başladı. Aristoteles'in bilim çalışmaları çok geniş bir alanı kapsamaktadır : Metafizik, mantık, fizik, tarih, biyoloji, politika gibi. Aristoteles, çağının bütün pozitif bilgilerini, kendinden sonraki çağlara ileten, düşünce tarihinin sayılı dahilerindendir. O, felsefe, tarih, anatomi, mantık, jeoloji bilimlerinin kurucusudur. Platon'a göre fikirler (İdealar) asıl gerçeklerdir. Evrende gördüğümüz varlıklar onların gölgesidir. Aristoteles bunun tam karşıtı bir görüşü savunur. Ona göre fikirlerimiz, bu fikirlerin ilgili oldu-

ğu şeylerden, duyumlardan ayrılamaz. Platon'un görüşüne karşıt olmakla beraber, o da idea kavramından hareket eder: Bütün varlıklar madde ile şekilden meydana gelmiştir. Şekil, aktif ve özgül bir ideadır; maddeye niteliklerini veren odur. Siyasal düşüncelerinde, Platon'un komünizmine karşı özel mülkiyeti savunur. Aristoteles'in metafizik ve mantık alanındaki düşüncelerini, İbn-i Sina, Farabi ve İbn-Rüşt'den öğrenen Ortaçağ batı filozoflarının, skolastik adı verilen doktrinlerinin kaynağı, onun mantığıdır. Ama Aristoteles, mantığı, doğru düşünüşün teorisi olarak kurmuştur. Ortaçağda, izinden yürüdüklerini sananlar, bu büyük mantıkçının öğretisinden yalnız biçimsel yanı almış, kuru ve kısır bir sistem olarak skolastiğin temeli haline getirmişlerdi. Esas eseri, «Organon» dur. Bundan başka «Fizik», «Metafizik», «De Anima», «Politika» ve «Ahlâk» adlı eserleri de önemlidir.

aritmetik. Yun. i. Matematik biliminin sayıları, bunların arasındaki bağıntıları ve işlemleri konu alan dalı. Sayı bilimi. esk. İlmi hesap. Aritmetiğin başlangıcı kesin olarak belli değildir; ama çok eski zamanlarda aritmetik işlemlerinin bilindiği anlaşılmıştır. Sayıların yazılmasında bugün kullanılan rakamlara «Arap rakamları» denir. 10 ve 10'un katlarına dayanan bu usulü, Araplar'ın Hindistan'dan getirdikleri sanılmaktadır. Romalılar, sayıları göstermek için 7 tane harf kullanırlardı (I, V, X, L, C, D, M). Onun için, bugün çok dar bir alanda kullanılan bu rakamlara, «Latin rakamı» ya da «Roman rakamı» denir. Aritmetiğin dört temel işlemi vardır: Toplama, çıkarma, çarpma, bölme. Bunun yanında, yüzde hesabı, kesir, oran, orantı, bir sayının kuvvetinin alınması, bir sayının kökünün alınması gibi işlemeler, daha karışık problemlerin çözülmesini sağlar.

aritmetik dizi Mat. Bak. dizi.

ariyet Ar. s. ★ 1. Eğreti, ödünç. ★ 2. Huk. Belirli bir malın bedelsiz olarak kullanılması için, bir başka şahsa bırakılmasını ve kullanıldıktan sonra geri verilmesini gerektiren akde «ariyet akdi» denir. Borçlar Kanunu'nun 299. maddesi bu akit çeşidini düzenlemektedir.

ariyeten Ar. zf. Eğreti olarak, ödünç olarak. [Tempurairement — Temporarily]

ariz Ar. s. Enli. [Vaste, large — Broad, wide]

ariza Ar. i. Mektup ya da dilekçe gibi sunulan kâğıt.

Arizona Amerika Birleşik Devletleri'ni meydana getiren eyaletlerden birinin adı. Kaya dağları bölgesindedir. Nüfusu, 1 302 000, başkenti Phoenix şehridir. Hayvan yetiştirmekle, bakır ve gümüş madenleriyle tanınır.

arjante Fr. s. Mad. Gümüş renginde olan, gümüş gibi parlak beyaz renk. esk. Gümüşü. Daha çok gümüş rengindeki tilki kürkleri için «rönar arjante» deyiminde kullanılır.

Arjantin Güney Amerika'da federal bir cumhuriyet. Batıda And sıradağları ile Şili'den ve Büyük okyanus'dan ayrılır. Yüzölçümü 2 795 000 km.², nüfusu 22 352 000'dir. Başkenti Buenos Aires'dir. Coğrafya bakımından kuzeyde Chaco bölgesi geniş isteplerle kaplı az yağışlı, tütün, şeker kamışı, pirinç, pamuk yetiştirmeye, hayvancılık yapmaya elverişli bir bölgedir. Önemli şehirleri: Salta, Tucuman, Corrientes'dir. Güneyde, Pampa ovaları çok verimlidir. Buğday, mısır yetiştirilir; dünyanın en önemli tarım bölgelerinden biridir. Hayvancılık da yapılır. Nüfusun büyük bir kısmı bu bölgede toplanmıştır. Buenos Aires, Bahia Blanca, Cordoba, Mendoza, Rosario, La Plata büyük şehirleri ve ticaret merkezleridir. Güneydeki Patagonya bölgesinde so-

ğuk ve kurak iklimi, ovalarındaki eski buzullardan kalma çakıllar ve killer yüzünden tarım yapılamaz; koyun beslenir. Bazı yerlerde petrol vardır. Kocabaş hayvan yetiştirme ve donmuş et ihracatında dünyada başta gelen ülkelerden biridir. Endüstrisi özellikle, dokuma ve kimya maddeleri alanında hızla gelişmektedir. Petrol de gelir kaynaklarından biridir. ★ Tarih: XVI. yüzyıl başında İspanyollar tarafından bulundu. Santa Maria del Buen Aire (bugün Buenos Aires), 1536'da Pedro de Mendoza tarafından kuruldu, Kızılderililer tarafından yıkıldı ve 1580'de Juan de Garay bu şehri yeniden kurdu. Arjantin, 1816'ya kadar Şili ve Peru ile birleşik olarak Güney Amerika Birleşik Eyaletleri adını taşıdı. 1816'da Peru ve Şili ayrıldı. Diktatör Rosas'ın yerini alan Urquiza 1853'de ilk anayasayı kurdu. 1943'e kadar hükümet darbeleriyle krizlerin sonu gelmedi. 1946'da seçilen Peron kısa zamanda diktatörlüğe yöneldi. 1955'de askeri bir darbe ile Peron yıkıldı ve 1963'deki seçimlerle Arturo Illia başkanlığa geldi.

ark Fr. i. ★ 1. Yay· ★ 2. Tek. Bir elektrik kaynağına bağlanmış olan ve birbirine değmeyen iki iletkenin arasında, elektrik akımının, atlama yaparak, devresini kapaması olayı. Bu sırada, yüksek değerde ısı, parlak bir ışık çıkar. Bir de ses duyulur. İletkenlerin uçlarına uygulanan gerilim büyüdükçe arkın, atlıyabileceği uzaklık da büyür. Bu olay, gerilimin etkisiyle, aslında iletken olmayan havadan elektrik akımı geçmesidir. İletken uçlar arasında, yalıtkan bir cisim bulunursa, arkın doğması için daha büyük gerilim gerekir.

ark, kı i. Su akıtmak için yeri kazarak meydana getirilen açık oluk. [Irrugation canal]

arka i. ★ 1. Bir şeyin tersi. [Reverse — Side] ★ 2. Geri kalan bölüm. ★ 3. Himaye eden, koruyucu. [Supporter] ★ 4. Oturan birinin dayandığı yer.

arkadaş i. ★ 1. Bir işte birlikte bulunanların her biri. [Companion] ★ 2. Birbiriyle anlaşıp, dostluk edenlerin her biri. [Compagnon, camarade — Friend]

Arkadi Girit'te Kandiye'ye yakın küçük bir kasabanın adı. Girit isyanında ihtilâlcilere cephane götürürken Türk donanması tarafından yakalanan Arkadi vapuru bu kasabının adını taşırdı.

Arkadia Mora yarımadasının ortasında, Mesenya ile Lakonya'nın kuzeyinde, dağlık bir bölge. Arkadialılar'ın çobanlıkları ve kır sevgileri efsanelerinde, inanışlarında vahşi, sert bir biçimde kendini gösterir. Kır tanrısı Pan'a özellikle büyük saygı gösterirlerdi. En büyük şehirleri, Megalopolis, Epameinondas'ın emri üzerine 48 Arkadia köyünün birleştirilmesiyle kurulmuştu.

arkalamak f. ★ 1. Birşeyi, ya da bir kimseyi arkasına almak. ★ 2. mec. Bir kimseye güvenlik vermek suretiyle yardım etmek. esk. Müşaheret etmek. [Proteger — To protect]

arkalı i· Koruyucusu olan kimse. [Protégé — Protected]

arkalık i. ★ 1. Sırt dayamaya yarayan şey: Sandalyenin arkalığı. ★ 2. Eskiden ev içinde giyilmesi adet olan bir çeşit hırka. ★ 3. Sırt hamallarının yükü daha kolay taşımak için sırtlarına yerleştirdikleri destek, yastık.

Arkansas Amerika Birleşik Devletleri'ni meydana getiren eyaletlerden biri. Başkenti Little - Rock şehri, nüfusu 1 744 000'dir. Pamuk, tütün yetiştirilir. Tabiî kaynakları çok zengin olduğu için «harika eyalet» adıyla anılır. Arkansas Nehri, bölgeyi ikiye böler.

arkasıpek b. s. mec. Kuvvetli bir arkası, güvendiği sağlam bir yer olan, (kimse).

arkasız s. mec. Koruyacak kimsesi olmayan.

arkebüz Fr. i. XVII. yüzyıla kadar kullanılmış bir çeşit tüfek.

arkeen Fr. i. Jeol. Kambriyum denen en eski jeolojik kattan önceye ait oluşumların (teşekküllerin) bütünü.

arkegon Yun. i· Bot. Yosunların ve eğrelti otlarının dişilik organı.

arkeolog Yun.· i. Arkeoloji uzmanı.

arkeoloji Yun. i. Tarih öncesinden ve eski çağlardan kalma eserleri, tarih ve sanat açısından inceleyen bilim dalı.

arkeopteriks Yun. i· Zo. İkinci zamanın jura devrinde yaşamış bir hayvanın fosili. Hem kuş hem sürüngen özellikleri gösterir. Dış görünüşü kuşa benzer, fakat sürüngenlerdeki gibi koni şeklinde dişleri vardır. Şimdiye kadar biri güvercin, diğeri tavuk büyüklüğünde iki fosili bulunmuştur.

Arkhidamos ★ 1. Isparta Kralı. ★ 2. Peloponnes Savaşının ilk on yıllık döneminde verilen ad. Arkhidamos Savaşı, (M.Ö. 431-421), döneminde çıkan bir salgın hastalık, iki yıl sürerek, Attika halkının üçte birini yoketti. Taraflar, M.Ö. 421'de savaşa son verdiler. Bak. Nikias barışı.

Arkhimides (M.Ö. 287-212) Eski Yunanistan'ın ünlü fizikçisi ve matematikçisi. Sicilya'-

Arkhimides

Arnavutköy'den bir görünüş

nın Sirakûsa kentinde doğmuş, İskenderiye'deki ünlü matematik okulunda yetişmiştir. Fizik ve matematikte bir çok buluşu vardır. K ldıraç kanunu, ağırlık merkezi, adını taşıyan kanun bunların en önemlileridir. Bu kanunlar bugün de doğru ve geçerli olan kanunlardır. Romalılar, Sirakûsa'yı kuşatınca, aynalarla topladığı güneş ışıkla yla Romalılar'ın gemilerini yakmış, böyl ce şehri üç yıl savunmuştur. Sonunda Ro alılar kente girince, onu tanımayan bir sker tarafından öldürülmüştür. Bu sıra a, Romalı askere «Daireml bozma!» diye bağırdığı söylenir· Sirakûsa Kralı II. Hi ro'nun tacının saf altından olup olmadığı anlamak için bir çıkar yol düşünürken, ünlü kanununu bulmuştur. Banyo küveti e girince, suların taşması ve kolunun hafi emesi, bu kanunu bulmasına yol açmı ır. (Bak. Arşimet Kanunu). Bunun üzeri e, «Eureka: Buldum.» diye bağırarak dı rı fırladığı anlatılır.

ark lâmbası Tek Aslında istenmeyen bir olay olan arkı, ış kaynağı olarak yararlı bir şekilde kulla n lâmba. İki kömür çubuk arasına doğru gerilim uygulanır; ark elde edilir. Eskide sokak aydınlatmasında ark lâmbaları ku anılırdı. Bugün yalnız, bazı sinema ve p ojeksiyon makinelerinde ark lâmbasına ra lanır. Arkla birlikte kömürler de yandığ ndan, aralarındaki uzaklığın sabit kalmas için, elle ya da otomatik olarak kömür erin birbirine yaklaştırılması gereklidir. Işığın büyük bir kısmı artı (+) kömürü ucunda görülür. Burada yaklaşık olar k 3 300°C sıcaklık vardır.

arkoz Fr· i. Jeo Granitin ufalanması ve ayrışması sonu da ortaya çıkan bir kumtaşı. Dağılınca mikalı arıkil ve bir çeşit karışım veri Kurak iklimlerde oluşur. Sert arkozla an değirmen taşı yapılır.

Arktik Yun. s. Coğ. Kuzey Kutbu'yla ilgili· Kuzey Kutbu yakasında olan.

arlanmak Ar. . i. Utanmak· (Genellikle olumsuz ola k ya da olumsuz anlamlı cümlelerde k lanılır).

Arlberg (Avustu ya) Tiroller ile Vorarlberg bölgesi arası da bir boğaz. 10 239 m. lik bir tünelle g çit sağlanmıştır.

Arles (Fransa) Güneyde «Rhône ağzı» denen ilçenin merke i olan 42 400 nüfuslu bir şehir· Marsilya'ya 89 km. uzaklıktadır. Sözleri Alphonse Daudet'nin, müziği Bizet'nin olan «Arlésie ne» isimli parça bu şehrin dekorunu ve havasını yansıtır.

arma İt. i. ★ 1. Bir şehir, hanedan ya da bir devletin semb lü olarak kabul edilmiş resim, çizgi v ya harflerden ibaret şekil. [Armoiries — Armorial bearings] ★ 2. Geminin yürüm sine yarayan direk, seren, halat, ip ve y lken takımı.

armador İta i· Bir geminin seren, yelken, direk ve ip gibi donanımını düzenleyen usta.

armadura İta. Direklere takılı halatları bağlamak için kullanılan ve küpeştenin iç yanında bulunan delikli, çubuklu levha.

armağan i. Birine karşılıksız olarak verilen seçme şey. Bu, sırf memnun etmek amacıyla verilir. Hediye. [Cadeau, présent — Gift, present]

armatör Fr. i. Gemi işleten kişi.

armatur Alm. i. (aslı Latince) Fiz. ★ 1. Bir mıknatısın iki kutbu arasına konan ve kuvvet çizgilerini toplayan demir. ★ 2. Bir kondansatörün iletken iki yüzeyinden biri.

armoni Fr. i. müz. Bir akort meydana getiren birkaç sesin çalınmasıyla ortaya çıkan beste· esk. Ahenk.

armonik, armonika Yun. i. Bak. Ağız mızıkası.

armonize etmek b. f. müz. Bir armoni parçası meydana getirmek·

armonyum Fr. i. Taşınabilen küçük org.

armoz Yun. i. Gemi teknelerinde yanyana gelen kaplama tahtalarının birleşme yeri.

Armstrong, William Georges (1810-1900) İngiliz mühendis ve silâh fabrikatörü. Kendi adıyla anılan toplar meydana getirmişti· Patlayıcı bir karışım bulmuştu. Bu da kendi adını taşır.

Armudan Bak. Armutlu.

Armudova Bak. Armutova.

armut i. ★ 1· Ağaçtan yetişen yumuşak, suluca, tatlı, küçük yemiş. Yeşil ile sarıya kadar değişik renklerde olanları vardır. Mustabey, Kumla, Akça, Ankara ve Çengel gibi tanınmış türleri vardır. [Poire — Pear] ★ 2. Külb. Fazla bön kişi.

Armutlu Erzincan'ın İliç ilçesi bucaklarından· 11 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 3 554, merkezinin nüfusu 561'dir. Eski adı Armudan'dı.

Armutlu Bursa'nın Gemlik ilçesine bağlı bir bucak. 6 köyüyle birlikte nüfusu 4 026, merkezi olan kasabanın nüfusu 1 572'dir. Eski adı Armidiyos olan kasaba yakınında bir de kaplıca vardır.

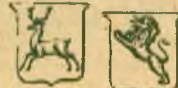
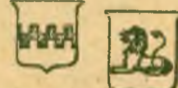
Armutova Balıkesir'in Burhaniye ilçesine bağlı bir bucak. 14 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 6 993, merkezi olan Gömeç kasabasının nüfusu 3 376'dır.

âr namus tertemiz Utanması sıkılması olmayanlar için söylenir.

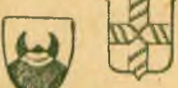
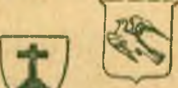
Arnavutköy İstanbul'un Beşiktaş ilçesine bağlı, İstanbul boğazının Rumeli kıyısında bucak merkezi olan bir mahalle. Nüfusu 17 120'dir.

Arnavutlar Bir iddiaya göre menşeleri İllir-yalılar'dır. Bir iddiaya göre de İlliryalılar, Kafkasya'dan gelme Lelegler'e bağlandığı için Arnavutlar'ın menşei Pelâjlar'dır. Arnavutlar kendilerine Şkiptar adını verirler. Fakat bütün Arnavutlar bugünkü Arnavutluk sınırları içinde yaşamaz. Güney İtalya ve Sicilya'da yaklaşık olarak 250 000,

Eski Avrupa hanedanlarına ait armalar

Tiran'da (Arnavutluk) Etem Bey Camisi

A.B.D.'de 50 000, Yugoslavya'da 750 500 ve Yunanistan'ın Epir bölgesinde 71 000 Arnavut yaşamaktadır. Türkiye'de de birkaç bin Arnavut vardır. Osmanlılar devrinde Arnavutlar'dan yüksek memurluklara çıkanlar olmuştur. Arnavutlar'ın % 65'i Müslüman, geri kalanları genellikle Hıristiyan (katolik ve ortadoks)'dır. Bugün Arnavutluk'da yaşayan Arnavutlar'ın sayısı 1 814 000'dir. Gega ve Toska olmak üzere ikiye ayrılırlar. Toskalar kendilerini Gegalar'a göre daha soylu sayarlar.

Arnavutluk (Albanie) Balkan yarımadasında, Yugoslavya'nın güneyinde, Yunanistan'ın kuzeyinde, Adriya denizi kıyılarında bir ülke. Yüzölçümü 29 000 km.², nüfusu 1 814 000'dir. Başkenti Tirana, önemli şehirleri : İşkodra, Dıraç, Elbasan'dır. Adriya denizi kıyılarında ovalar ve alçak tepeler vardır ; iç bölgeler dağlıktır. Nüfus bu dağların arasında kalan çukur yerlerde toplanmıştır. Hayvancılık, meyvacılık, mısır ekimi yapılır. Hidroelektrik barajlar ve petrol çıkarma (Selenika) alanlarında gelişmeler vardır. ★ Tarih : İlk çağlarda, Arnavutluğun bugünkü yerinde bir İllirya Devleti vardı. M.Ö. 168'de burasını Romalılar aldı. 395'de Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca, sınır Arnavutluk'dan geçtiği için burası da bölündü. VI. yüzyılda Iustinianos tarafından alınarak Bizans'a katıldı.

Arndt, Ernst Moritz (1769-1860) Alman ozanı. «Lieder der Deutschen — Savaş Şarkıları» adındaki şiirleriyle Alman halkını Birinci Napoléon'a karşı sürüklemişti. Şiirlerinden başka, siyasetle ilgili yazıları da zamanında büyük etki yaratmıştır.

Arne, Thomas - Augustin (1710-1778) İngiliz bestecisi. Yirmiden fazla opera besteledi. En önemlisi «Rosamonde» dir.

Arnhem (Hollanda) Gueldre ilinin merkezi olan ve Ren ırmağı üzerinde bulunan 128 000 nüfuslu bir şehir. Atom araştırmaları merkezidir.

Arnim, Ludwing Joachim von (1781-1831) Alman ozanı ve romancısı. Almanya'da «ikinci romantizm» akımının öncülerindendir. Alman halkının I. Napoléon'a karşı ayaklanmasını konu alan «Armut, Reichtum, Schuld un Busse der Grafin Dolores — Kontes Dolores'in Fakirliği, Zenginliği, Hatası ve Cezası» adlı romanı ünlüdür (1810).

Arnold Matthew (1822-1888) İngiliz şairi ve eleştirmecisi. 1857 yılında Oxford Üniversitesi'nin şiir kürsüsüne profesör olarak getirildi. Oxford'dan ayrıldıktan sonra şiir yazmayı bıraktı ve pedagoji, din, İngiliz toplumu üzerine köklü incelemeler yayımladı. Bu dönemdeki önemli eserlerinden bazıları şunlardır : «Homeros Çevirisi Üzerine», «Eleştiri Denemeleri», «Kültür ve Anarşi». «Sobrah and Rustum» (Firdevsî'nin Şehname'sindeki Suhrab ile Zaloğlu Rüstem) adlı uzun bir şiiri de vardır.

Arnoux, Alexander (Doğ. 1884) Fransız yazarı. «Paris sur Seine» (1939) adlı bir eseri vardır.

arozöz

arozöz Fr. i. Sulama arabası. Sulamaç.

arpa i. Bot. Buğdaygillerden bir bitki. Taneleri ekmek ve bira yapmakta kullanılır. Hayvan yiyeceği olması bakımından önemlidir.

arpacık i. Hek. ★ 1. Göz kapağında çok kere iç köşede çıkan ufak çıban. İtdirseği. ★ 2. Tüfek, tabanca gibi silahlarda, namlunun ucunda bulunan kabartı. Nişan alırken, göz, gez ve hedefle aynı çizgi üstüne getirilir.

arpacık soğanı b. i. Bot. Tohumluk küçük soğan.

Arpaçay Kars iline bağlı bir ilçe. Yüzölçümü 1 550 km.² olan ilçenin 3 bucağı ve 88 köyüyle birlikte nüfusu 59 883, merkezi olan Zarşat kasabasının nüfusu 2 312'dir. İlçenin adı, Aras ırmağına dökülen Arpaçay'dan gelir. Dağlık olan bölgede hayvancılık yapılır.

Arpağ i. Müslümanlıktan önce Türklerde, din büyüklerinin yaptığı büyü ve dua.

arpalama i. Atların ayaklarında görülen bir hastalık.

arpalık i. Tar. ★ 1. Osmanlı İmparatorluğu zamanında başlıca idare ve saray adamlarına ve müftü, kazasker gibi yüksek rütbeli din adamlarına aylık yerine verilen mallar (ayniyat) ya da para. Sonraları yalnız kazaskerler gibi büyük rütbelere verilmesi âdet olmuştu. Arpalıklar, memurluktan azledilenlere de ödenirdi. ★ 2. Hayvanların dişlerinde bulunan bir nişan. Artan yaşla silindiği için, hayvanların yaşının tahmin edilmesini sağlar.

arpasuyu b. i. Eskiden biraya verilen isim.

arpa şehriye b. i. Arpa biçiminde kesilmiş şehriye. [Orge perlé — Pearl - barley]

arpej Fr. i. müz. Herhangi bir akordu ortaya çıkaran seslerin birbiri arkasından çalınması. Bu notalar inceden kalına ya da kalından inceye doğru çalınmış olabilir. Eğer karışık olarak çalınırlarsa, o zaman bu türlü arpeje «kırık arpej» adı verilir.

Arp, Hans ya da Jean (1887-1966) Fransız ressamı ve heykelcisi. Starsbourg'da doğdu. Dada hareketinin öncülerindendir. Daha sonra gerçek-üstücülere katılan Arp'ın bir çok sanatçı üzerindeki etkisi derin olmuştur. Doğal sadelikle, biçimde mükemmelliği birleştiren bir sanatçıdır. Şiirler ve resim sanatı üzerine bir çok yazı da yazan Arp, yakın dostları olan Tristan Tzara ve Hülsenbeck gibi şairlerin kitaplarını resimlemiştir.

arsa Ar. i. Üstüne herhangi bir bina yapılacak durumda olan, ya da bu işe ayrılan toprak parçası.

arsenik (As.) Yun. i. Kim. Tabiatta serbest olarak az bulunan bir eleman. Daha çok birleşikler halindedir. Demir kırı rengindedir; kolayca kırılabilir. Kuvvetli zehirdir. Teknikte ve hekimlik alanında kullanılır. Bazı kan ve deri hastalıklarına iyi geldiği, kemik yapısındaki aksaklıkları gidermeye yaradığı eskiden beri bilinmektedir. Atom sayısı: 33, atom ağırlığı: 74,91'dir.

arsenik zehirlenmesi Hek. Kusma, mide ağrısı, ishal, çılgınlık belirtileri ile kendini belli eden zehirlenme. Sürekli olarak arsenik tozları ve dumanı yutan; kömür, maden işçilerinde deri döküntüleri, başağrısı, felçler ortaya çıkar; tedbir alınmazsa ya da vücuda arseniğin girmesi birdenbire engellenirse öldürür.

Arseven, Celâl Esat (Doğ. 1876) Devlet adamı ve sanatçı. İstanbul'da doğdu. Harbiye'den subay çıkmıştı. Sonraları İstanbul Belediyesi müdürlüğünde, Güzel Sanatlar Akademisi öğretmenliğinde bulundu İstanbul, sonra da Giresun milletvekilliğine seçildi. Güzel sanatlara, arkeolojiye ait eserleri, Türkçe ve Fransızca oyunları vardır. Aynı zamanda «Mimarî Tarihi», «Kamusu Sanat», Fransızca «Art Turc» ve «Sanat Ansiklopedisi» adlarını taşıyan eserlerin de yazarıdır. Sadrazamlık yapmış olan Esat Paşa'nın oğludur.

arsıulusal b. s. Uluslararası, milletlerarası. Birden fazla ulus arasında geçen, ya da olan şey, iş. esk. Beynelmilel.

arsız s. ★ 1. Sıkılması, utanması olmayan kişi. Yılışık, yüzsüz insan. [Sans honte] ★ 2. mec. Her tarafta kolaylıkla yetişen ve üreyen bitki.

arsızlanmak f. Arsızca bir davranışta bulunmak.

Arsin Trabzon'un ilçelerinden biri. İlçeye bağlı bucağı yoktur. Yalnız 23 köyü vardır. Yüzölçümü 350 km.² dir. Toplam nüfusu 30 257, merkez nüfusu ise 3 915'dir. Başta gelen ürünü fındıktır.

Arsoy, Yesarî Asım (Doğ. 1900) Türk bestecisi. İlk müzik derslerine 16 yaşında başladı. Udî Refet, Kemanî Vamık ve Kanunî Süreyya Beylerden ders aldı.

Arsuz Bak. Uluçınar.

arş ü. Eskiden askerlikte komutanların «Yürü!» komutu olarak «Marş!» yerine verdikleri komut.

arş Fr. i. Tramvay ve troleybüs gibi elektrikle işleyen araçlarda havadaki telden akım almaya yarayan demir yay. Bu yay genellikle aracın üst tarafında bulunur.

arş Ar. i. Gökyüzünün Müslümanlıkta varlığı kabul edilen en yüksek yeri.

arşın i. Türkiye'de eskiden kullanılan 0,6858 metrelik uzunluk: Herkesin arşınına göre bez vermezler. 26 Mart 1931 tarihli ölçüler kanunu ile kaldırılmış, yerine metre sistemi kabul edilmiştir.

arşınlamak f. Arşınla ölçmek, uzun adımla yürümek.

arşidük Fr. i. Eski Avusturya imparatorluk ailesi prenslerine verilen ünvan. Kadınlara arşidüşes denirdi.

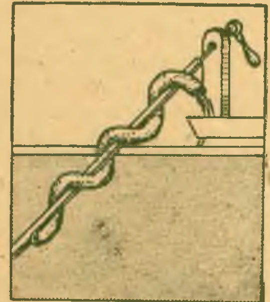
Arşimet Bak. Arkhimides

Arşimet burgusu Fiz. Sirakusalı bilgin Arkhimides'in bulduğu, alçak bir yerden yükseğe su çıkarmaya yarayan araç. Arkhimides'in bu usulü Mısır'dan getirmiş olduğu da söylenir. Çünkü, eski Mısır'da böyle bir araç kullanılırdı. Bir çubuk üzerine, döne döne sarılmış bir borudan yapılmıştır. Borunun alt ucu suya batırıldıktan sonra çubuk döndürülünce su, dönmeden doğan kuvvetin etkisiyle, borunun içinde yükselir; sonunda, borunun üst ucundan akar. Böylece su aşağıdan yukarı çıkarılmış olur.

Arşimet Prensibi Fiz. Sirakusalı bilgin Arkhimides'in bulduğu kanun: Sıvı ya da gaz içine konan katı bir cisim, batırılan kısmının hacmine eşit hacimdeki sıvı ya da gazın ağırlığına eşit bir kuvvetle yukarı

arpa

Arşimet burgusu

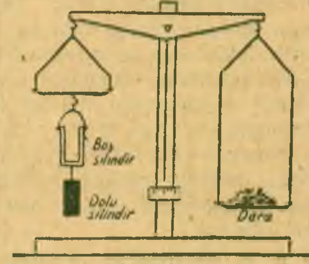
ARŞİMET PRENSİBİNİN DENEYLE İSPATLANMASI

Arşimet prensibinin doğru olduğunu ispatlamak için bir terazi ve hacimleri eşit olan iki silindir kullanılır. Silindirlerden birinin içi dolu, öbürünün içi boştur.

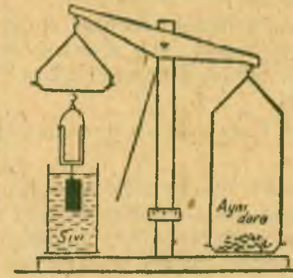
1 — Birinci deneyde, silindirler terazinin bir kefesine asılır; diğer kefeye de terazi dengeye gelene kadar ağırlık konur. Bu ağırlığa dara adı verilir.

2 — İkinci deneyde dolu silindir suyla ya da başka bir sıvıyla doldurulmuş olan bir kaba batırılır. Bu durumda, öbür kefedeki dara değiştirilmezse denge bozulur. Çünkü sıvı, dolu silindire yukarı doğru bir kuvvet (kaldırma kuvveti) uygulamıştır. Bu kuvvetin büyüklüğünü bulmak için bir deney daha yapmak gerekir.

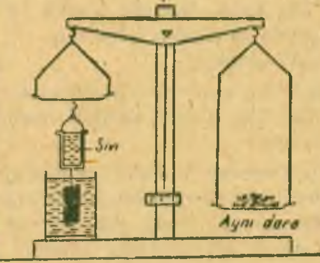
3 — Üçüncü deneyde de, terazinin öbür kefesindeki dara değiştirilmez. Yalnız, boş silindirin içine sıvı doldurulur. Silindir sıvıyla ağzına kadar doldurulunca, terazinin gene dengeye geldiği görülür.

I

II

III

doğru kaldırılır. Arkhimides, bu kanunu önce su için bulmuştu; sonra genelleme yapılmıştır. Gemilerin suda yüzmeleri, bu kanunla açıklanır. Geminin su içinde kalan kısmı büyük olduğu için, bu hacimdeki suyun ağırlığı, dolayısıyla gemiyi yerçekimi kuvvetine ters yönde kaldıran kuvvet de büyük olur. Böylece gemi suda yüzer. Aynı kanun insanların yüzmesi için de geçerlidir. Burada, suyun yoğunluğu önem kazanır. Yoğunluğu büyük olan sıvıların kaldırma kuvveti de büyük olur. Onun için denizde yüzmek, tatlı suda yüzmekten kolaydır. Çünkü, tatlı suyun yoğunluğu, dolayısıyla kaldırma kuvveti küçüktür; denizin tuzluluğu arttıkça yoğunluğu, yani kaldırma kuvveti büyür.

arşiv Fr. i. Tarihi aydınlatmaya yarayan, eski ferman, berat, mektup gibi yazılı kâğıtlar ve bunların saklandığı yer. esk. Evraki resmiye, hazinei evrak.

art i. Arka. [Dos — Back]

artağan s. Alışılandan ya da beklenilenden çok verimi olan. Bereketli. [Abondant — Abundant]

artam i. Yararlı olan ya da beğenilen artıklık ve üstünlük. esk. Meziyet.

Artam, Mehmet Nurettin (1900-1958) Yazar, gazeteci. İstanbul'da doğdu. Kaadirî Şeyhi Mehmet Veli'nin oğludur. Üniversitede sınava girerek İngilizce öğretmeni oldu. Öğretmenlik, gazete yazarlığı, İkinci Dünya Savaşı sırasında Ankara Radyosu'nda yorumculuk yaptı. Basın - Yayın Genel Müdürlüğü'nde çalıştı. Yazılarında daha çok T. İ. «Toplu İğne» takma adını kullanmıştır. Şiirleri, «Varım Yoğum», «Seccade», düz yazıları, «Boş Saatler», «Bayrağıma Taziyet», «Hayır Paşa Hazretleri» adlı kitaplarında toplanmıştır.

Artaud, Antonin (1896-1948) Fransız şairi. 1928'e kadar gerçek-üstücülerle işbirliği yapan ve bu akımın koşullarına uygun yapıtlar veren Artaud daha sonra tiyatro ve sinema alanında oyuncu ve yönetmen olarak çalıştı. Ölümünden iki yıl öncesine kadar, on yıl süreyle büyük ruh krizleri geçirdi. Şiirleri ve incelemeleri güç anlaşılır. En önemli eserleri şunlardır: «L'Ombilic des limbes — Belirsiz Düşünceler Merkezi», «L'Art et la Mort — Sanat ve Ölüm», «Le Théâtre et son Double — Tiyatro ve Kopyası», «Van Gogh, le Suicide de la Société — Van Gogh, Toplumun Kendini Öldüren Kişisi».

artçı i. Ask. Yürüyüş halindeki askeri birliklerin güvenliğini sağlamak için, arkada bırakılan kıta. esk. Dümdar. [Rearguard]

Artemis Mit. Yunan mitolojisinin önemli tanrıçalarından. Romalılar bu tanrıçaya Diana adını takmışlardır. Apollon'un kızkardeşi, kadınlarla bakire kızların koruyucusu sayılır. Artemis bazı defa avcıların, anneliğin, döl bereketinin sembolü de sayılmıştır. Çoğunlukla elinde yay, ya da ok, yanında geyik, ya da köpek bulunan güzel bir kadın biçiminde gösterilir.

Artemisia ★ 1. Lygdamis'in kızı ve Halikarnasos (Bodrum) Kraliçesi. Salamis deniz savaşına, Persler'in yanında kendi yönettiği donanmayla katılmış; cesareti, bilgisi, önsezisiyle o büyük yenilgide en az zarara uğrayan amiral olarak, Başkenti Halikarnasos'a dönmüştü (M.Ö. 480). ★ 2. Kral Mausolos'un karısı. Aynı zamanda kızkardeşi olduğu söylenir. Kocasının ölümünden sonra Halikarnasos tahtına geçti (M.Ö. 352-350). Kocası Mausolos için yaptırdığı anıt - mezar; dünyanın 7 harikasından biri sayılır.

Artemision Evboia (Ağrıboz, Eğriboz) adasının, kuzey burnu ile karadaki boğazın ve bu adaların açığında yapılan, deniz savaşının adı (M.Ö. 480). Üç gün süren çatışmada, ne Pers ve ne de Atina donanması, ağır kayıplar pahasına kesin zaferi sağlıyamadı.

Artemis Tapınağı Tabiat tanrıçası Artemis adına yapılmış tapınaklar şunlardır: 1. Ephesos'da Giritli Kersiphron ve oğlu Meto-

genes'in planlarına göre yapılmış, İon nizamındaki tapınak. Kısa cephelerinde 8, uzun cephelerinde 20 sütun vardır (M.Ö. IV. yüzyıl). 2. Korfu'da Dor nizamındaki tapınak. 3. Sordes'de alışılandan çok büyük, anıtsal tapı.

artene İta. i. Den. Gemilerde, üstüne üçgen şeklinde yelken asmak üzere, direğin ortasına yakın bir yerde ve eğik olarak asılan seren.

arter Bak. Atardamar.

artezyen Fr. i. Yeraltında biriken suları burgu ile açılan delikten yukarı fışkırtan kaynak. Sular, su geçirmeyen iki tabaka arasında kalmış bir tabaka içinde birikir. Bu tabakanın en çukur yerine delik açılırsa, su, bileşik kaplar kanununa göre yukarı fışkırır.

Arthur, Kral (Artus) Büyük Britanya'da efsaneleşmiş bir kahraman. Adı destan ve hikâyelere karışmıştır. Efsaneye göre, VI. yüzyılda Sakson istilâcılarına karşı savaşmış ve bu sırada ölmüştür.

artı i. Aritmetikte kullanılan toplama işareti. (+) şeklinde gösterilir. esk. Zait. [Plus, positif — Plus, positive]

artık s. ★ 1. Daha fazla, daha çok olan. ★ 2. Yenip içildikten sonra sofrada kalan yiyecekler ya da onlardan artanlar. ★ 3. i. Birşeyi herhangi bir şekilde harcadıktan sonra, ondan kalan kısım, ya da kısımlar. ★ 4. zf. İçinde bulunulan durum ya da yapılan işin yettiğini ya da yeni bir durumun başladığını anlatmak için kullanılır: Artık yeter.

artıkgün b. i. Ast. Artık yıllarda şubat ayına eklenen 29. gün. esk. Yevmi kebis.

artıkyıl b. i. Ast. Dört yılda bir gelen 366 günlük yıl. esk. Senei kebise. Meselâ, 1960, 1964, 1968 artık yıllardır.

artım i. Artma. [Excéder — Exceed]

artırıcı s. Çoğaltan. [Qui fait excéder]

artırım i. Bir şeyi idareli harcıyarak bir kısmını elde tutma. Tasarruf. [Economie — Economy]

artırma - eksiltme Huk. Devlet mallarının alım ve satımında en istifadeli alım satım şartlarını elde edebilmek için yapılan alım ya da satım şekli. İdare hukukunda artırma ve eksiltmenin değişik şekilleri vardır.

artırmak f. ★ 1. Bir şeyin artmasını sağlamak. ★ 2. Herhangi bir malın fiyatını yükseltmek. ★ 3. Tutumlu davranarak biriktirmek. ★ 4. f. mec Bir davranışta aşırı gitmek.

artist Bak. sanatçı.

artmak f. ★ 1. Çoğalmak, eskisinden fazla olmak. [Increase] ★ 2. Harcanandan geri kalmak. [Remain over]

Artova Tokat ilinin ilçelerinden. Yüzölçümü 905 km.² olan ilçenin 2 bucağı, 57 köyüyle birlikte nüfusu 32 013, merkezi olan kasabanın nüfusu 2 871'dir.

artrit Hek. Bak. romatizma.

artros Hek. Yangılı (iltihaplı) olmayan hastalıklar sonunda eklemde ağrı ve hareket zorluğu ya da bütünüyle hareket eksikliğinin ortaya çıkması.

Artsibaşev, Mihail Petroviç (1878-1927) Rus tiyatro yazarı. XX. yüzyılın ilk 20 yılı içindeki baskı ve bunalım döneminde özellik taşıyan yazarlardan biridir; «Sanin» adlı romanında kendi deyimiyle «bireyciliğin savunuculuğunu» yapmıştır Uzun yıllar «Özgürlük» adındaki dergiyi yöneten yazar Rus İhtilâlinden sonra Polonya'ya kaçmak zorunda kaldı.

Artukoğulları Tar. XII. yüzyılda kurulmuş Mardin, Diyarbakır, Elâzığ dolaylarını içine alan, merkezi Mardin olan bir Türk Beyliği. Artuk Bey, Oğuz soyundan yiğit bir Türk komutanıdır. Güney - doğu Anadolu'nun Türkleştirilmesinde önemli hizmeti geçen ve uzun süre Kudüs valiliğinde bulunan Artuk Bey'in ölümünden sonra, onun Mardin bölgesinde çok sevilmesinden yararlanan oğulları bu çevrede bir beylik kurdular.

Artvin Doğu Karadeniz'de bir ilimiz. Eski adı Çoruh. Yüzölçümü 7 436 km.², nüfusu 210 250, şehir nüfusu 30 000. Merkezden başka altı ilçesi daha vardır: Ardanuç, Arhavi, Borçka, Şarvat, Yusufeli ve Hopa. Bu ilçelere bağlı 14 bucak ve 290 köy vardır. Burası Doğu Anadolu'nun en dağlık bölgesidir. Bol yağmur alır, ormanlıktır. Dağlarından doğan Çoruh ırmağı içinden geçer, Sovyet topraklarında denize dökülür. Önemli dağları Koçkar (3 348 m.), Karçal (3 000 m.) ve Yalnızçam (1 600 m.) dır. Artvin'de Karadeniz iklimi hüküm sürer. Dağ ile kıyı arasındaki bölgede Akdeniz iklimi görülür. Tahıl, bakla, pirinç, patates, üzüm ve çeşitli meyva yetişir. Murgul bakır madeni de buradadır. Şehri İskitler'in kurduğu sanılıyor.

Antonin Artaud

Artemis

aruz Ar. i. Önce Araplar'ın, daha sonra da İranlılar'ın ve Türkler'in kullanmış olduğu nazım ölçüsünün adı. Aruz, esas olarak eski Yunan nazmında ve kimi doğu dil ve edebiyatında çok eskiden beri vardı. Arap nazmında «aruz» adıyla gelişmesi, İslâmlık'tan çok daha önce olmakla birlikte, iyice yerleşmesi İslâmlık'tan sonradır. VIII. yüzyıl Arap bilginlerinden İmam Halil, aruza kesin düzeni vermiştir. «Arap Aruzu» denilen bu ölçüyü IV. yüzyılda İranlılar da alıp kendi nazımlarına uygulamışlar, bunu «İran Aruzu» adıyla anmışlardır. İslâmlık'tan önceki nazım ölçüleri hece olan Türkler, XI. yüzyıldan başlayarak «İran Aruzu» nu kullanmışlardır. Böylece aruz, ortak İslâm nazım ölçüsü niteliğine bürünmüştür. Arap ve İran dilleri, yapı bakımından, aruza elverişli ve yatkın iseler de Türkçe farklı olduğundan bu ölçüyle Türkçe'yi bağdaştırmak zor olmuş; hattâ bu zorlama Türk dilinin ses güzelliğini ve tabiiliğini epeyi zedelemiştir. Aruzu Türkçe'ye, Türkçe'yi aruza en iyi uygulayan şairler XX. yüzyılda yaşamış (Mehmet Akif, Tevfik Fikret, Yahya Kemal gibi) sanatçılardır. Ancak yine bu yüzyıl başlarındaki arı dil ve hececilik akımı sonucunda aruz Türk nazmından uzaklaştırılmıştır. Aruzda esas, (hecede olduğu gibi) hecelerin sayısı değil, uzunluk ya da kısalığıdır. Hece ölçüsünde bir şiirin ilk mısraı kaç hece ise ondan sonraki bütün mısraların hece sayısı da o kadar olacaktır. Aruzda ise şiirin ilk mısraının kaçıncı heceleri uzun ya da kısa ise ondan sonraki bütün mısraların aynı heceleri uzun ya da kısa olacaktır. Aruz ölçüsünde tüm uzun ve tüm kısa hecelerin böylelikle alt alta gelmelerini sağlamak için Arapların «bahr» adını verdikleri kalıplar kullanılmaktadır. Bu kalıplar nazmın mısralarına birtakım müzikal ritm katarlar. Her kalıbın ritmi ayrıdır. Bundan ötürü de birçok kalıp düzenlenmiştir. Örneğin: (Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün) bir kalıp, (Mef'ûlü fâilâtü, mefâilü fâilün) ayrı bir kalıptır. Bu kalıplarda uzun ve kısa hecelerin sırası farklıdır; bu fark müzikal ritm farkını da doğurur. Uzun okunan heceler (—) çizgi, kısa okunan heceler (.) nokta ile gösterildiğine göre yukarıdaki iki kalıbın noktalanması da şöyle olur:

1. kalıp : — . — — , — . — —, — . — — , — . —
2. kalıp : — — . , — . — . , . — — . , — . —

Ancak mısraları kalıplara uydurmak için ulama (bir hecenin sonundaki sessiz harfi, sonra gelen hecenin başındaki sesli harfe bağlamak), imâle (kısa bir heceyi uzun, ya da uzunu daha uzatarak okumak) v.b. gibi daha birtakım aruz kurallarına başvurulduğu da sık sık görülür. Böyle durumlarda sonu sessiz harfle biten hecelerle, sesli harfle bitip de uzun okunan heceler (—) uzun; sesli harfle biten heceler (.) kısa sayılmaktadır. Mısra sonlarındaki heceler, kısa da olsalar, uzun sayılırlar. Sonuç olarak şöyle özetlenebilir. Bir şiirin ilk mısraı, (Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün) düzeninde ise, o manzumenin bütün öteki mısraları da bu düzende olacaktır. «Arap Aruzu» nun binlerce kalıbı, «İran Aruzu»nun yüzlerce kalıbı vardır. Türkler bunlardan, genel olarak, 25-30 kadarını kullanmışlardır.

En çok kullanılan aruz kalıpları :

Feûlün .——,	Feûlün .——,	Feûlün .——,	Feul .—
Mefâilün .—.—,	Feilâtün ..——,	Mefailün —.—,	Feilün ..—
Mefâilün .———,	Mefâilün .———,	Mefâilün .———,	Mefâilün .———
Müstef'ilün ——.—,	Feûlün .——,	Müstef'ilün ——.—,	Feûlün .——
Mef'ûlü ——.,	Mefâilü .——.,	Mefâilü ——.,	Feûlün .——
Müfteilun —..—,	Müfteilün —.—,		Fâilün —.—
Fâilâtün —.——	Fâilâtün —.——	Fâilâtün —.——	Fâilün —.—

arvana i. Zo. Dişi deve.

arya İta. i. Müz. Operalarda bir kişi tarafından söylenen şarkı.

Aryanizm Fr. i. IV. yüzyılda Arius adında bir papaz tarafından kurulan, İsa peygamberin tanrılığını kabul etmeyen bir mezhep.

arz Ar. i. ★ 1. Gösterme. ★ 2. Genişlik, en. ★ 3. Yeryüzü, dünya, yer, toprak.

arzanî Ar. s. Enlemesine olan şey, enine. [Horizontal — Horizontal]

arz dairesi Ar. b. i. Coğ. Enlem.

Arz-ı Mev'ut Arzı Kenan, Kenan eli Tar. Vâdedilmiş toprak anlamına gelen bir deyim. Bu sözle anlatılan yer, bugünkü Filistin'dir. Tarihin çok eski çağlarından beri bu bölgede yaşamış bulunan İsrailoğulları (İbraniler) yine tarih boyunca — zaman zaman ve çeşitli sebeplerle — buradan uzaklaştırılmışlar, ama orayı unutamamışlardı.

Arz-ı Mukaddes Tar. Kutsal toprak anlamına gelen bir deyim. Bu sözle anlatılan yer, genel olarak, Arz-ı Mev'ut, yani Filistin olmakla birlikte, özel olarak bu toprakların ve dünyanın en eski şehirlerinden biri olan Kudüs'le çevresi akla gelir.

Arzıtilek i. Güneşe en yakın gezegenin adı. Merkür, Utarit, güneşten en uzak olduğu sıralarda, ya da alacakaranlıkta kırmızımtırak görünür.

arziyat Ar. i. Bak jeoloji.

arzu Far. i. İstek. [Désire — Desire]

Eskiden dilekçe yazanlara arzuhalci denirdi

arzu etmek Far. f. İstemek. [Désirer — To desire]

arzuhal Ar. b. i. Dilekçe.

arzuhalci i. Okuma, yazma bilmiyenlere dilekçe, mektup v.b. yazan ve bu iş için para alan kimse.

arzuhal hakkı Ar. Huk. Bak. dilekçe hakkı.

Arzu ile Kanber Bu adı taşıyan iki aşığın hikâyesi. Bu hikâyesinde Kanber, Horasanlı bir tüccarın oğludur. Küçüklüğünde ana babasını hac yolunda haramiler öldürmüş; kurtulan Kanber Arzu'nun babası tarafından evlât olarak alınmış; böylece Arzu ile Kanber bir arada büyümüşler. İki genç birbirini sevmeğe başlamış, Arzu'nun babası ölünce bir sürü acıklı macera geçirmişler sonunda iki sevgili de ölmüş. Hikâyeleri hâlâ Anadolu'da halk arasında anlatılır.

arzukeş Far. s. Arzulu, istekli, can atan, fazla isteyen. [Désireux — Desirous]

as Lat. i. ★ 1. İskambil kâğıtlarının birlisi. ★ 2. Bir işin başında gelen kişi.

as s. Önek olarak, ast sıfatının kısaltılmış şekli. Assubay, asteğmen gibi birçok sözlerin başına gelerek onların bir alt derecede olduğunu anlatır.

as i. Zo. Sansar türünden, siyah kuyruklu, vücudunun tüyleri beyaz bir hayvan. Postu çok değerli olduğu için avlanır.

As Kim. Arsenik cisminin sembolü.

asa Ar. i. Eskiden ihtiyarların dayanmak için kullandıkları uzun değnek. Bazı yerlerde din adamlarının törenlerde taşıdıkları işlemeli ve uzun baston. Bazı memleketlerde mareşallerin taşıdıkları, kısa ve süslü baston. Türkiye'de generallerin birer asası vardır. [Bâton, sceptre, baguette — Stick, baton, sceptre]

âsâ Far. e. Gibi. Eski edebiyat eserlerinde kelime takımlarında kullanılırdı: Bülbülâsa — Bülbül gibi.

asabî Ar. s. Hek. Sinirli, çabuk öfkelenen. Tepkileri düzensiz ve kontrolsüz olan insan ya da böyle bir insanın belirli bir davranışı.

asabî sistem b. i. Hek. Sinir sistemi. esk. Cümle-i asabiye. Beyin, omurilik ve dokulardaki sinir hücre ve uzantılarının tümü.

asabiye Ar. i. Hek. Sinir hastalıklarıyla uğraşan hekimlik dalı; nöroloji. Hekimlik alanı dışında asabiye, çoğunlukla akıl ve ruh hastalıkları bilimi olarak, psikiyatri yerine yanlışlıkla kullanılır.

asabiyeci i. Hek. Sinir hastalıkları uzmanı, nörolog. Hekimlik dışındaki halk arasında bu deyim, yanlış olarak ruh ve akıl hastalıkları uzmanı, psikiatr, karşılığında kullanılır.

asabiyet Ar. i. Hek. Aşırı ve kontrolsüz tepkiler, öfkelenme, gerginlik ve bunlara eşlik eden organ belirtileri (damar basıncı değişmeleri, ellerde titreme, kaslarda irade dışı gerginlik v.b.) ile birlikte davranış.

Asaf Bey, Süleyman (1841-1913) Hürriyet uğrundaki yazılarıyla tanınmış yazar ve şairlerimizden. Bursa Valisi Ahmet İzzet Paşanın oğlu, ünlü Koca Hakkı Paşa'nın torunudur. «Basiret», «Tarik» ve eski «Vakit» gazetelerinde makaleleri ve heyecanlı şiirleri vardır. Ali Suavi olayından dolayı kalebentliğe mahkûm olmuştu.

Asaf Derviş Paşa (1868-1928) Hekim, Darülfünün ve Askerî Tıbbiye Mektebi, Kadın ve Doğum hastalıkları öğretmeni. Bu konunun Batı'da gerçek bilimsel bir eğitimden geçmiş ilk uzmanlarından ve yurdumuzda modern anlayışta kurucularındandır.

Asahigava (Japonya) Hokkaido adasının merkezinde 210 000 nüfuslu bir şehir.

Asâkir-i Mansure-i Muhammediye Tar. Türkçe'de «Muhammed'in zafere ulaşmış askerleri», kısa şekliyle «Zafere ulaşmış askerler» anlamına gelir. 1826 yılında II. Mahmut, artık enikonu düzenden çıkmış bulunan Yeniçeri Ocağını kaldırdıktan sonra, batılı düzende, yeni, günün gereklerine göre eğitilip yetiştirilecek başka bir askerlik örgütü kurmuş; bunu desteklemek için de yeni orduya böyle bir ad verilmiştir.

asal s. Başlıca, esaslı, temel niteliğinde olan. esk. Aslî, esasî [Fondamental — Fundamental]

asalak i. Başka bir hayvan ya da bitkinin üstünde ve onun zararına yaşayan hayvan ya da bitki. esk. Tüfeyli. [Parasite]

asalet Ar. i. ★ 1. Soyluluk. [Nobless — Nobility] ★ 2. Vekilliğin karşıtı. Bir makam ya da işin sahibi olmak hali.

asaleten Ar. zf. Asil olarak, temelli olarak. Vekâleten'in karşıtıdır.

asal sayı Mat. Başka bir sayıyla kesirsiz olarak bölünemeyen sayıların genel adı. Asal sayılar ancak kendileriyle ve 1 ile bölünebilir. Meselâ 3, 5, 7, 9 gibi sayılar, asal sayılardır.

asamble Fr. i. Özel bir işi halletmek için yapılan toplantı.

asansör Fr. i. İnsan hayvan ya da yükleri yüksek yerlere çıkarıp indirmeye yarayan araç. Kullanıldığı yere göre yapılmış bir kabine aşağı - yukarı hareket eder. Bu küçük odanın hareketi bir elektrik motoruyla sağlanır. Asansörün düğmesine basınca motor çalışır. Küçük oda çelik halatla bir makara sistemine asılmıştır. Halatın öbür ucunda da karşı ağırlık denen bir ağırlık vardır. Motor çelik halatı harekete geçirir. Asansör odası yukarı çıkmaya başlar, karşı ağırlık da ters yönde hareket ederek aşağı iner. Böylece odanın yukarı çıkmasını kolaylaştırır. Ama oda aşağı inerken karşı ağırlık yukarı çıkacağı için motor zorlanır. Bu yüzden bir çok yerde asansörle inmek yasaktır. İnme sırasında odanın içinde insan olursa ağırlık artar. Bu da motorun daha çok zorlanması, hattâ yanması gibi zararlı sonuçlar doğurur. Ancak modern asansörlerde, asansörle inmeye de izin verilmektedir. Herhangi bir aksama sırasında, asansörün aşağı düşmesi önlenmiştir. Bu bakımdan usulüne uygun kullanılan asansörde bir tehlike yoktur. Böyle durumlarda mekanik olarak çalışan kilit sistemi, asansörü olduğu yerde tesbit ederek düşmesini önler.

âsap Ar. ç. i. Sinirler.

asap Ar. i. Sinir. [Nerf — Nerve]

asar Ar ç. i. Yüzyıllar, asırlar. [Siècles — Centuries]

asar Ar. ç. i. Eserler, meydana getirilmiş şeyler ya da işler [Oeuvres — Works]

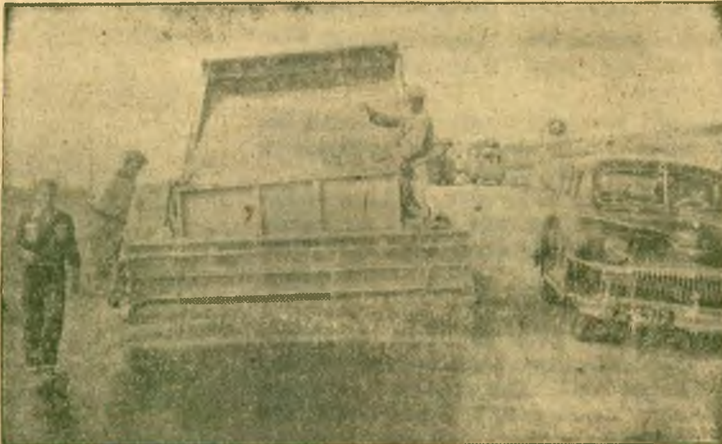
asarı - atika Ar. b. i. Bak. Eski eserler.

asayiş Far. i. Genel rahatlık, düzen, güven. [Sûreté, ordre public — Security]

asbaşkan b. i. İkinci başkan.

asbest Yun. i. Jeol. Renksiz, yeşilimsi ve esmer renkli olan bir mineral. İnce uzun liflerden oluşur. Bu lifler kolayca bükülüp iplik yapılabilir. 1 kg. ağırlığındaki iyi bir asbestten 30 km. uzunluğunda asbest ipliği yapılabilir. Sıcaklığa çok iyi dayanır. Ergimesi 1000°C'den yüksektir. Bundan dolayı ısıdan kor[u]ma, filtre ve dolgu maddesi için kullanı[lı]r. Tabiatta damar dolgusu olarak bulun[ur]. Dünyada yılda yarım milyon ton kada[r] üretilir.

Asfalt yol yapımı

Ascension Adası Atlas ok[y]anusunda İngilizler'e ait 168 nüfuslu k[ü]çük bir ada. Portekizli Joâo da Nova [t]arafından 1501'de İsa'nın Orucu yortusun[a] rastlayan bir tarihte keşfedildiği için [b]u adı almıştır.

aseksualizasion Fr. i. Hek[.] Bir cerrahi ameliyat ile kadın ya da er[k]eğin döllenme organlarının (yumurtalıkla[r], hayalar, yumurta götüren yollar) or[ta]dan kaldırılması. Bir çeşit hadım etme. [K]astrasion.

asel Ar. i. Bal. [Miel — H[o]ney]

aselbent i. Aselbent ağacı[nı]n kabukları çizilerek elde edilen ve he[k]imlik ile ıtırcılıkta kullanılan bir reçine. [B]enjoin — Benzoin]

asenkron Tek. Eş zamanlı [o]lmayan. Daha çok elektrik makineleri içi[n] kullanılır. Asenkron elektrik motoru, [i]çindeki döner alan hızıyla, motor milinin [d]önüş hızı aynı olmayan motor türünün [a]dıdır. Günlük hayatta en çok asenkron [m]otor kullanılır.

asepsi Yun. i. Yalnız ısı [ya]rdımıyla ilâç kullanmaksızın pansuman [a]let ve malzemesini mikropsuz hale sok[m]a işi.

ases Ar. i. Osmanlı saltan[a]tının ilk zamanlarında polis memurların[a] verilen ad.

asesbaşı Tar. Osmanlı İm[p]aratorluğu'nun ilk zamanlarında İstanbul'u[n] güvenliğinden sorumlu olan yönetici. Tanzimat'a kadar başta sadrazamlar olduğ[u] halde sekbanbaşı, yeniçeri ağası, İsta[n]bul, Eyüp ve Galata mollaları, ihtisap a[ğ]ası, İstanbul ağası, bostancıbaşı, subaşı ve asesbaşı gibi büyük makam sahipleri, İstanbul'un güvenliği ve inzibat işlerini yönetirdi. Asesbaşı ile subaşı kırbaçlı adam[l]arıyla birlikte dolaşır, şehrin gece güv[e]nliğini sağlarlardı. Şüpheli kimselerin evl[er]ini mahkeme naibiyle birlikte basmak v[e] idam mahkûmlarını asmak da onların [g]örevleri arasındaydı.

asetik asit Kim. Bak. sirk[e] asidi.

asetilen Fr. i. Kim. Hidr[o]karbonlu bir gaz. Kalsiyum karbürünün [s]u ile karıştırılmasıyla elde edilir. Yana[r]ken beyaz ve çok kuvvetli bir ışık verir. [K]ullanırken dikkatli olmak gerekir. Çünk[ü] havagazı gibi zehirli ve patlayıcıdır. V[a]rlığı sarmısağı andıran kokusundan belli [o]lur. En çok asetilen kaynağında kullanı[lı]r.

aseton Fr. i. Kim. Eter g[ib]i hoş kokan uçucu, kolay parlayan bir sıvı. Tırnak cilâsını erittiğinden kadınla[r] tırnak boyalarını temizlemek için aseto[n] kullanırlar.

aseton işeme Hek. Başta [ş]eker hastalığı olmak üzere bazı hastalı[k]larda, idrarda olağan dışı aseton bulunm[a]sı.

asfalt Yun. i. ★ 1. Şekils[iz], kara renkte bir cins bitüm. ★ 2. s. As[fa]ltlanmış yer : Asfalt yol.

asfaltlamak f. Asfaltla k[a]plamak ; bir yolu, bir yeri asfaltlı hale g[et]irmek.

asgar Ar. s. Daha küçük [e]n küçük [Plus petit, le plus petit — Sm]aller, smallest]

asgarî Ar. s. ★ 1. En az, [e]n aşağı : Bana as-

gari üç gün izin veriniz. [Au moins — Smallest] ★ 2. Mat. Değişen bir büyüklüğün en küçük değeri. Minimum.

Asquith, Herbert Henry (1852-1928) Morley'de doğmuş bir İngiliz devlet adamı. Liberal Parti'nin lideriydi.

ashap Ar. ç. i. ★ 1. Sahipler : Ashabı zekâ : Zekâ sahipleri. ★ 2. Peygamberi görmüş ve onunla konuşmuş olan zevata Müslümanlıkta verilen ad.

asi i. ★ 1. As... hareketi. ★ 2. Yarar, çıkar. esk. Menfaat

asıcıl s. Çıkarına düşkünlük, çıkarına bakan kişi. esk. Menfaatperest.

asıl Ar. i. ★ 1. Bir şeyin kendisi : Mektubun kopyasını değil aslını gördüm. [Oriğinal — Original] ★ 2. Bir şeyin kökü, kaynağı : Yazının aslı resimdir. [Origine — Origin] ★ 3. Gerçeklik : Söylediğinizin aslı yokmuş. [Autenticite]

asılanmak f. Herhangi bir şeyden çıkar sağlamak. esk. İntifa etmek.

asılı s. Asılmış olan kişi ya da şey. [Pendu — Hanging, Suspended]

asılış i. Asılma şekli. [Action de se pendre — Hanging]

asıl kuvvetler Ask. Öncü, yancı, ardçı gibi güvenlik ve keşif amacıyla ayrılmış bulunan küçük gruplardan sonra arta kalan birliklerin toplamı.

asılmak f. ★ 1. Asmak fiiline konu olmak. [Se pendre — To be hung] ★ 2. Bir yere tutunup vücudunu sarkıtmak. [Se cramponner] ★ 3. Bir şeyi isterken can sıkacak kadar israr etmek. ★ 4. Hızla tutup çekmek.

asılmışadam b. i. Bot. Salepgillerden bir bitki. Köklerinden salep çıkarılır. Çiçekleri asılmış bir insana benzediği için bu adı almıştır.

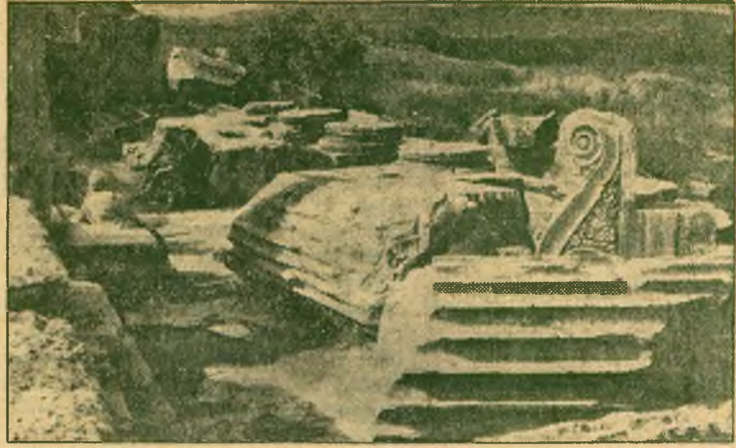
asıl muharebe hattı Ask. Savunma savaşlarında düşman taarruzlarının kesinlikle durdurulması gereken çizgi. Aslında böyle bir çizgi yoktur, varolduğu düşünülür. Asıl muhabere hattı çoğunlukla en ilerde bulunan piyade silâhlarının mevzilendiği yerlerden geçirilir. Bu hattın seçilmesinde düşmanın tank taarruzu birinci plânda dikkate alınır ve önünde tabii engellerin bulunmasına çalışılır. Buna imkân olmadığı hallerde engebeler suni olarak yapılır.

asıl muharebe sahası. Ask. Savunma savaşlarında sonuna kadar elde tutulması gereken ön, yan ve arkadan sınırlanmış, bir arazi parçası. Birliklerin büyüklüğüne ve küçüklüğüne göre değişen asıl muharebe sahası içinde, engebeler, avcı çukurları ve çeşitli silâhlar için yapılmış yuvalar gibi birbirleri içine girmiş ve yan yana sıralanmış savunma tesisleri bulunmaktadır.

asılsız s. Doğru olmayan, köksüz : Asılsız söz sahibine yüz karası getirir. [Sans fondement — Without foundation]

asılzade Ar. Far. s. Bak. soylu.

Âsım Bey, Giritlizen (1851-1929) Son yüzyılların tanınmış bestecilerinden. Teselya Yenişehiri'nde doğdu. Neferlikten binbaşı olmuş, Müşir Fuat Paşa meselesinde Tokat'a sürülerek uzun zaman orada yaşamıştı. Besteleri hâlâ alaturka konserlerin seçme eserleri arasındadır.

Efes'de yapılan kazılarda bulunan Asia'ya ait kalıntılar

Asım Bey, Mustafa, Filibezade (1856-1904) XIX. yüzyıl sonlarında yaşamış tanınmış şair ve muharririmiz. İstanbul'da doğdu, Trabzon'da mektupçuyken öldü. «Basiret» gibi eski gazetelerde makaleleri ve şiirleri, Arapça, Farsça ve Fransızca'dan çevirileri vardır.

Âsım Efendi (1755-1820) Mütercim. Arapça ve Farsça büyük kamuslarıyla ve bir çok değerli eserleriyle tanınmış önemli bilim adamı. Gaziantep'de doğdu. 1807'de vakanüvis olmuş ve Üsküdar'da ölmüştür. En önemli eseri Arapça kamus çevirisidir. Üç büyük cilt tutar. Eserdeki öz Türkçe karşılıklar dilimizin sadeleşmesi yolundaki çalışmalarda çok yararlı olmuştur. İkinci büyük eseri, Farsça «Burhanı Kaatı» çevirisidir. Üçüncü önemli eseri, iki cilt olarak basılmış tarihidir. Bunlardan başka dine ve dile ait eserleri ve çevirileri vardır.

Asım Efendi, Küçük Çelebizade (1685-1759) Şair ve tarihçi. III. Mustafa zamanında şeyhülislâmlıkta bulunmuştur. İstanbul'da doğdu. Öldüğü yıl şeyhülislâmlığa getirilmişti. İçinde Türkçe, Arapça, Farsça şiirler bulunan bir divanı vardır.

asım takım b. i. Gerdanlık, küpe gibi asılıp takılacak süs eşyası. esk. Huliyyat.

asıntı i. ★ 1. Bir işi zamanında yapmamak ve bekletmek. esk. Tavik. ★ 2. Birinin başına belâ olmak, tebelleş olmak.

asır, -srı Ar. i. ★ 1. Yüzyıl, yüz yıllık zaman. [Siecle — Century] ★ 2. Çağ. [Epoque — Age]

Asır 1870 yılında İstanbul'da yayına başlamış ama çok sürmemiş olan siyasî bir gazete. Sahibi Mehmet Tevfik Bey'dir.

asi Ar. s. Baş kaldıran, isyan eden. [Insurge, révolté — Rebel]

Asia Anadolu'da Romalı'lar tarafından kurulan ilk eyalet. Bergama Kralı III. Attlos, vasiyetnamesinde Bergama ve Krallığın öteki Yunan şehirlerine bağımsızlık vermiş, ülkesini de Romalılar'a bırakmıştı. Toprak kanununu henüz kabul ettirmiş olan

Mütercim Âsım Efendi

Tiberius Gracchus, bu arazinin toprak kanunundan yararlananlara bırakılmasını istedi. Ama bir süre sonra Gracchus öldürüldü. Senato miras işini ele alarak Bergama ve Yunan şehirlerinin bağımsızlığını tanıdı. O çağda dünya toplumsal çatışmalar içindeydi. Daha sonra, Bergama'da Aristonikos Roma'ya karşı ayaklandı. Romalılar bu ayaklanmayı bastırdıysa da Aristonikos bazı bölgeleri ele geçirdi. Sürekli çatışmalardan sonra Aristonikos yenildi ve savaş sona erdi. Yurdu Asia adı verilen bir eyalet haline getirildi. Eyalet iç savaşlar ve vergiler yüzünden bir süre sonra sefalete düştü. M.S. iki yüz yıl, Asia'nın en parlak devridir. Bu arada şiddetli depremlere uğramıştır. Tekrar başlayan savaşlar bu parlak çağa son verdi. İmparator Diocletianus'un yeni yönetim şeklinde yediye bölündü. Eyaletin merkezi Efes'di.

aside i. Un, et ve bamya ile pişirilen yemek.

asidimetre Fr. i. Kim. Bak. asidölçer.

asidoz Hek. Vücutta olağanüstü asit yapılması sonucunda zehirlenme. Bazı şeker hastalıklarında ve başka hastalıklarda görülür.

asidölçer b. i. Kim. Bir asidin derişme (tekâsüf) derecesini ölçmeye yarıyan alet. esk. Mikyası hâmız.

asil Ar. s. ★ 1. Soylu, temiz ve yüksek bir aileden gelen kimse. Yüksek duygu ile yapılan iş. [Noble — Noble] ★ 2. Bir görevde temelli olan, vekilin karşıtı. [Titulaire — Real as opp - To acting officer]

asilik i. Asi olma hali. İsyân etme. [Rebellion — Rebellion]

asillik i. Soyluluk. [Noblesse — Nobility]

asimetri Yun. i. Mat. Simetrisizlik. Bakışımsız. Bak. simetri.

asimilasyon Fr. i. ★ 1. Biyo. Özümseme. ★ 2. Kendine benzetme, kendi gibi yapma. ★ 3. mec. Benimseme.

asimptot Yun. i. Mat. Bir eğriye gitgide yaklaşan, ama sonsuza kadar uzatılsa bile eğriyi kesmeyen doğru.

Asi Nehri Kaynağı Lübnan'da, bir kısmı bizim topraklarımızda olan bir nehir Lübnan'da El Bika çukurundan doğarak kuzeye doğru akar, Humus ve Hama şehirlerinden geçer, bir süre Suriye - Türkiye sınırını çizdikten sonra bizim topraklarımıza girerek Amik ovasından geçer, güney batıya doğru bir yay çizer, Antakya'dan geçtikten sonra Akdeniz'e dökülür. Uzunluğu 380 km. dir.

Asinius Pollio, Gaius (M.Ö. 76-M.S. 5) Romalı devlet adamı, şair, tarihçi. M.Ö. 40'da konsül oldu. Caesar ve Antonius'dan yanaydı. Sonra prokonsül oldu ve daha sonra siyasetten çekildi; sürekli olarak edebiyatla ilgilendi. Trajedileri ünlüdür. «Historiae» adlı tarih eseri, nutukları, gramer üstüne yazıları ve mektupları vardır. Bunların hiç biri günümüze kalmamıştır. Eserlerini yüksek sesle dinleyicilere okumak adetindeydi. Bu Roma için yeni bir gelenek oldu. Roma'da «Libertas» tapınağında, ilk genel kitaplığı kurdu.

asimptot

Asir (Suudi Arabistan) Arabistan yarımadasında, Hicaz'ın güneyinde eski bir emirlik. Yüzölçümü 35 900 km.². 1933 yılından beri Suudî Arabistan'ın bir eyâletidir.

asistan Fr. i. ★ 1. Profesör, yönetici, araştırmacı, sanatcı gibi bir ustanın yanında o konuyu öğrenen, birlikte araştıran yardımcı. ★ 2. Kliniklerde uzmanlık öğretimini tamamlamakta olan, yanında yardımcı olarak çalışan hekim.

asit Fr. i. Kim. Turnusolun mavi rengini kırmızıya çevirmek özelliğinde olan maddelerin genel adı. Bileşimindeki hidrojenin yerine maden alarak tuz meydana getirir. esk. Hâmız.

asit aldehit Kim. Birincil alkollerin bir defa oksitlenmesi sonunda ortaya çıkan aldehitlerden biri. Cenevre adlandırma sistemine göre «etanol» adını taşır. Etil alkolün, 2 hidrojeninin molekülden ayrılmasıyla elde edilir.

asitane Far. i. Kapı eşiği. [Seuil — Threshold]

asit fenik Kim. Bak. fenik asit.

asiyap Far. i. Değirmen. [Moulin à eau — Water - mill]

Askanios Dardania prenslerinden Aeneas'ın oğlu, Alba Longa şehrinin kurucusu, Romulus'la Romus'un ataları. Kimi zaman, İlus, İulus olarak söylenen adı, Roma'da ünlü İulia ailesinin başlangıcı olarak bilinirdi. Örneğin Caesar (Sezar) İulia ailesindendir.

askerden tecrit Huk. Uluslararası anlaşmalarla, belli bir bölgenin askerden, askerî donanım ve müesseselerden yoksun bırakılması, askerî faaliyetlerin engellenmesi.

askerî ceza hukuku Huk. Askerlerin ve askerî hükümlerle bağlı bulunan kimselerin işleyecekleri suçlar ve bunların sorumluluk durumları ile ilgili genel kuralları belirten hukuk dalı.

askerî ceza usulü hukuku Huk. Askerî mahkemelere bağlı kimselerin askerî mahkemelerde yargılanması usulünü ve kurallarını gösteren hukuk dalı.

askerî disiplin hukuku Huk. 1961 Anayasası'nın kabulünden sonra, genel askerî ceza hukukunun dışında kalan ve askerî disiplinin gerektirdiği kurallara uymamaktan doğan disiplin suçlarını düzenleyen, müeyyidelerini ve yargı usullerini gösteren hukuk dalı. Bu konuda, 16.6.1964 tarihli ve 477 sayılı bir kanun kabul edilmiştir.

askerî kıyafet Ask. Er, astsubay ve subayların hizmet içinde, hizmet dışında özel kanuna göre belirtilmiş olan giyim ve kuşamları. Kıyafet, üniformaya göre daha geniş anlamlıdır; eğitim, günlük ve tören elbise ve donatımını kapsar.

Askerî Mahkemeler Huk. 1961 Anayasası'nın, sivil ve idari yargı sistemlerinin dışında

SUBAY RÜTBELERİ

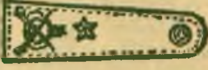
KARA VE HAVA KUVVETLERİNDE :

Mareşal

Orgeneral

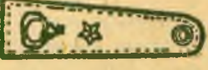

Korgeneral

Tümgeneral

Tuğgeneral

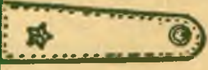
Albay

Yarbay

Binbaşı

Yüzbaşı

Üsteğmen

Teğmen

Asteğmen

DENİZ KUVVETLERİNDE :

Büyük Amiral

Oramiral

Koramiral

Tümamiral

Tuğamiral

Albay

Yarbay

Binbaşı

Yüzbaşı

Üsteğmen

Teğmen

Asteğmen

ASTSUBAY RÜTBELERİ

Astsubay Adayı

Astsubay Çavuş

Astsubay Üstçavuş

Astsubay Başçavuş

Astsubay Kd. Başçavuş

Uzman Çavuş

Çavuş

Onbaşı

Uzatma İşareti

DENİZ KUVVETLERİNDE SUBAY KOL İŞARETLERİ :

Büyük Amiral

Oramiral

Koramiral

Tümamiral

Tuğamiral

Albay

Yarbay

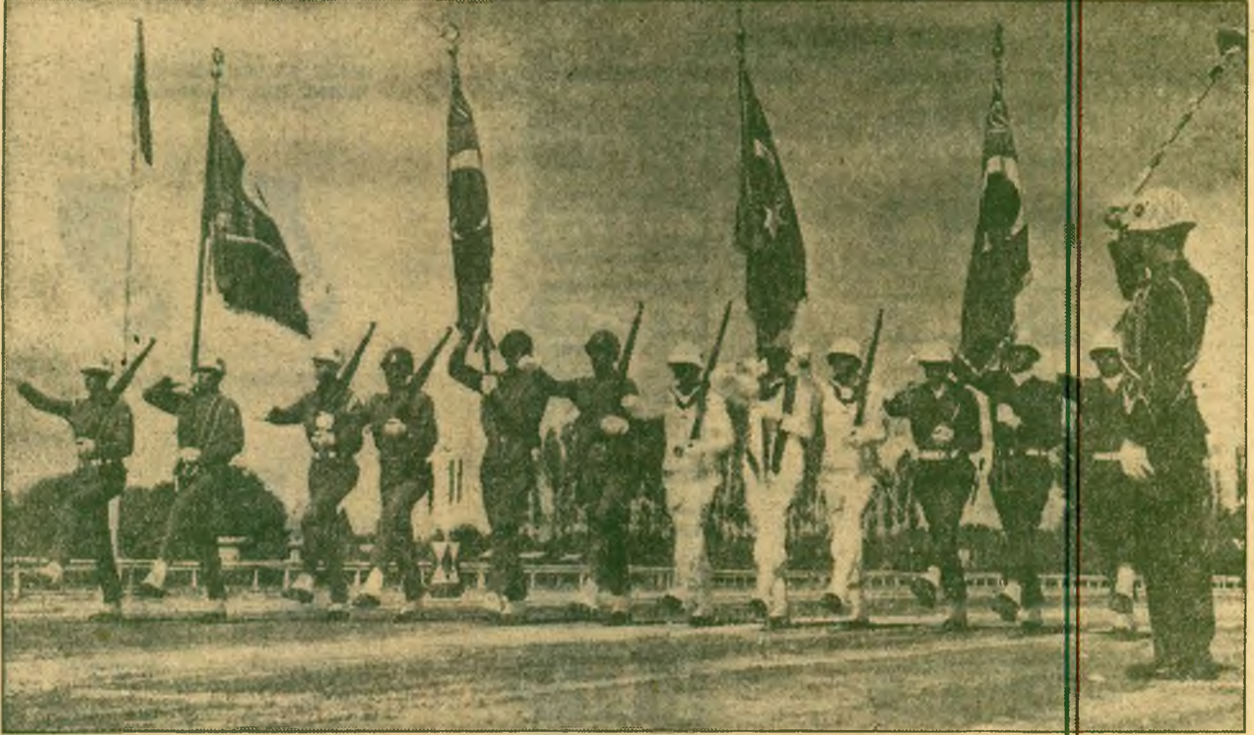

Binbaşı

Yüzbaşı

Üsteğmen

Teğmen

Asteğmen

Türk askerleri bir geçit töreninde

kabul ettiği, bağımsız askerî yargı sistemi. Anayasa bu sistemin bazı temel kurallarını kendi belirtmiştir. 25 Ekim 1963 tarihli ve 353 sayılı kanun, Askerî Mahkemelerin kuruluş ve yargılama usullerini tesbit etmektedir. Askerî Mahkemeler, tümen, kolordu, ordu .ve kuvvet kumandanlıkları ile genelkurmay başkanlığı nezdinde ve Millî Savunma Bakanlığınca kurulmaktadır. Bu mahkemelerin yer ve şahıs olarak bakacakları suçlar, kanunda gösterilmiştir. Askerî Mahkemeler, iki hakimle bir subaydan kurulur. Ayrıca bir de Askerî Yargıtay vardır.

askerî rütbeler Ask. Ordu mensuplarının ehliyet ve kazandıkları üstlük derecelerini gösteren işaret, aşama. Özel kanuna göre, Türk ordusundaki askerî rütbeler aşağıdaki gibidir: 1° Erbaşlar: Kıta çavuşları. 2° Assubaylar: Çavuş, Üsçavuş, Başçavuş. 3° Subaylar: Asteğmen, Teğmen, Üsteğmen, Yüzbaşı, Binbaşı, Albay. 4° Generaller: Tuğgeneral, Tümgeneral, Korgeneral, Orgeneral, Mareşal (Büyük Amiral). Bu rütbelerden üç yılını ehliyetle tamamlamış olanlara «kıdemli» denir. Kıdemli yüzbaşı, kıdemli binbaşı ve kıdemli albay gibi.

askerî suç Huk. Askerî kanunlara göre işlenmiş suç. İkiye ayrılır. Sadece askerler tarafından işlenebilen suçlara «tam askerî suç», Askerî Ceza Kanunu'nda yer almakla beraber, siviller tarafından da işlenebilen suçlara ise «yarım askerî suç» denir. Askerî suçların neler olduğunu, Askerî Ceza Kanunu gösterir.

askerlik i. Asker olma hali, askerlik ödevi ordu hizmeti. Halk arasında buna «vatanî vazife» de denir. Askerlik, her erkek vatandaşın kanunla belirlenmiş bir yaştan itibaren yapmak zorunda olduğu bir görevdir. Süresi ve şartları özel kanun ve nizamlarla tesbit edilir. Dünyada askerliğin mecburî olmadığı ülke hemen hiç kalmamıştır. II. Dünya Savaşı'na kadar A.B.D.'de askerlik isteğe bağlı idi. Amerika savaşa katılınca askerlik de zorunlu oldu. Bugün bazı küçük ülkeler (Andorra gibi)'de ordu bulunmadığı için askerlik görevi de yoktur. Asker olanlara hemen her yerde bir ücret ödenir. Para karşılığında askerlik yapma usulü yalnız Kongo gibi bazı ülkelerde vardır. Bu da yerli hükümetlerin aylıkla yabancı askerleri kullanması şeklinde olur. Bizde askerlik, her erkek yurttaş için 20 yaşında başlar; 46 yaşına girinceye kadar 26 yıl süren bir görevdir. Bu dönem üçe ayrılır: 1° Yoklama, 2° Görevlilik (Muvazzaflık), 3° Yedeklik. Görevlilik sınıflara göre 2-3 yıl arasında değişir. Yüksek öğrenimi olanlar belirli bir süre yedeksubay okuluna gider, sonra asteğmen, 6 ay sonra da teğmen olarak görevlerini yaparlar. Görevlilik süresi bitince teskere alınır ve sivil hayata dönülür. Burada 46 yaşına girilinceye kadar yedeklilik süresi devam eder. Yedeklilik süresi içinde gerekirse, yedekler savaş ya da yeniden eğitim görmek üzere silâh altına çağrılabilir. Yedeklilik süresini bitirinceye kadar, her yedek er ya da subay, her yıl askerlik şubesinde yoklamaya gider. 46 yaşına girilince çağ dışı olunur. [Service militaire — Military service]

askerlik mükellefiyeti Ask. Türkiye Cumhuriyeti uyruğunda olan her erkek vatandaşın yurt savunması ve harp sanatını öğrenmek amacıyla yapmakla yükümlü bulunduğu askerlik hizmeti.

askı i. ★ 1. Pantolonun düşmemesi için omuz-

dan aşırılan bağ. [Bretelle] ★ 2. Bir şey asmaya yarayan alet. [Hanger] ★ 3. Evlenme, artırma eksiltme gibi resmî işlerin daire duvarlarında ilânı. [Annonce — Announcement]

Asklepiades (M.Ö. I. yüzyıl) İznikli filolog. Bergama filoloji okulundan olduğu sanılmaktadır. Bir çok eseri olduğu biliniyor. Homeros'un eserleri üstüne yazılar, Bithynia ve Turdetania'ya ait tarih ve coğrafya monografileri yazmıştır.

Asklepiades (Doğ. yaklaşık olarak M.Ö. 130) Bursa'da doğmuş, Roma'da yaşamış, Bithyniali Yunan hekimi. Bedende dolaşan sıvıların (kan, lenf) değil, bedenin katı dokularının hastalık yaptığını öğretmiştir. Nefes borusunu bulmuş, perhizin (Diyet) hekimlikteki önemini belirtmiştir.

Asklepiades (Ölm. yaklaşık olarak M.Ö. 278) Erethrialı filozof. Platon ile Stilpon'un öğrencisi. Fhaidon'un Elis'de kurduğu felsefe okulunu Erethria'ya götürmüş ve «Elis Okulu» ondan sonra «Erethria Okulu» ya da «Elis - Erethria Okulu» diye anılmıştır.

Asklepiades (yaklaşık olarak M.Ö. IV. ve III. yüzyıl) Samoslu şair. Yeni Hellenizm şiirinin temsilcisidir. Lirik bir şairdir; ama şiirleri kayıptır. Poseidippos, Nikaihetos gibi şairler onun şiirini örnek almışlardır.

Asklepiades (V. yüzyıl) Mısır'da yaşamış bir filozof. Mısır tarihi ve Mısır dini hakkında 2 eseri bulunduğu sanılıyor. Ama bu eserler kayıptır.

asklepion Hek. Hekimlik tanrısı Asklepios'a adanmış, eski çağın hekimlik merkezleri. İnsan ruhbilimi bakımından bugün için de geçerli ve değerli bâzı gözlemlerin kullanıldığı, telkin ve benzeri etkileme usullerinin, ılıca ve kaplıca hekimliğine ait işlemlerin özellikle yer tuttuğu bu dinsel tapınak ile hekimlik merkezi karışımı kuruluşların en önemlileri Epidauros, Bergama, Cos (İstanköy), Rodos ve Trica'daydı.

Asklepios (ya da Eskülap) Yunan mitolojisinde hekimlik tanrısı. Romalılar'ca Eskülap diye anılırdı. Apollon'un oğludur. Hekimliği Hiron adlı ifritten öğrenen Asklepios hastaları iyi etmekle kalmıyarak ölüleri de dirilttiği için, ahret tanrısının şikâyeti üzerine, baştanrı Zeus tarafından bir yıldırımla öldürülmüştür. Ama babasının yalvarması üzerine gökyüzüne çekilerek yıldıza çevrilmiş ve yılan burcunu oluşturmuştur. Yılan, asa ve horoz gibi şeyler onun sembolüdür. Resim ve heykelleri, üzerine bir yılanın sarıldığı bir asaya dayanmış olarak temsil edilir. Yılanın hekimlik sembolü olması bu mitolojiden kalmıştır. Eski çağda bu adı taşımış ve hekimlik etmiş Yunanlı aileler vardır. İlk hekim sayılan ve Doğuda Bukrat diye anılan Hipokrat da bu adı taşıyan ve İstanköy adasında bulunan bir aileden yetişmiştir.

askospor Yun. i. Bot. Asklı mantarların sporu, üreme organı.

asla Ar. zf. Hiç bir zaman, hiç bir şekilde. [Jamais — Never]

aslan i. Zo. Memeli etoburlar familyasından yırtıcı bir hayvan. Orta Afrika, Orta ve Batı Hindistan'da yaşar. Ağırlığı 250 kg. kadardır. Çok çeviktir. Manda, boğa gibi büyük hayvanları kolayca parçalayabilir. Dişi aslan çiftleşmesinden 4 ay kadar sonra 3 - 4 yavru doğurur. İkinci yıl sonunda erkeklerinin boynunda yele denen uzun tüyler çıkar. 7 yaşında ise tam ergin hale gelirler. Aslan evcilleştirilebilir. Ateşli silâhların çıkışından sonra avlanması kolaylaştığı için aslan türü gittikçe azalmıştır. Postunun rengine ve yelesine göre, Berber aslanı, Kap aslanı, Senegal aslanı, Doğu ve Orta Afrika aslanı gibi türlere ayrılır. Büyük gücü yüzünden ona hayvanların kralı denmiştir. 25-30 yıl kadaı yaşar.

aslan

Aslan i. Ast. Zodyak üzerinde, Yengeç ile Başak burçları arasında bulunan burç.

aslanağzı b. i. ★ 1. Bot. Sıraca otları familyasından değişik renkli, kokusuz bir çiçek. Halk arasında «anasına babasına pay veren» diye anılır. ★ 2. Havuz kenarlarına konarak ağzından su akan aslan başı biçiminde süs.

Aslanapa Kütahya'nın Merkez ilçesine bağlı bir bucak. 34 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 14 074, merkezinin nüfusu 1 088'dir.

Aslan Argun (Ölm. 1096) Selçuk hükümdarı Alp Aslan'ın oğlu. Horasan valiliği ve emirlik yaptı. Memleket içinde kargaşalık çıkarmış, iç savaşlara sebep olmuştur Börübars komutasındaki orduyu yenmiş ama bir yıl sonra kölelerinden biri tarafından öldürülmüştür.

aslandişi b. i. Bot. İki çeneklilerin bitişikgiller familyasından taç yaprağı bitişik olan bitki. Kıraç yerlerde yetişir.

aslangiller b. ç. i. Zo. Kedi cinsinden bütün etoburları kapsayan hayvan familyası.

aslankuyruğu b. i. Bot. Baklagillerden, eskiden hekimlikte de kullanılmış olan bir bitki. Yerpırasası.

aslanpençesi b. i. Bot. Gülgillerden bir ot. esk. Keffül eset.

Aslan Şah Tar. Kirmen Hanlar'ından 2, Gazneliler'den 1, Musul Atabekleri'nden 2,

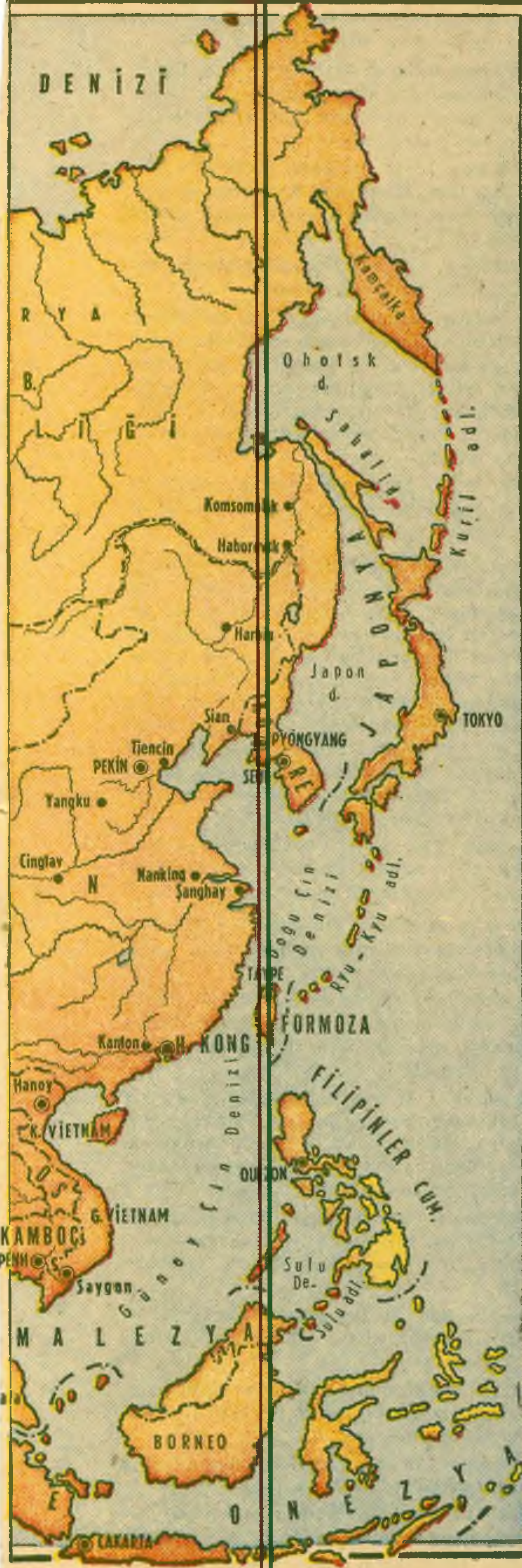

Asklepion'da sağlık taşı. Tanrıça Hygieia'nın sembolü olan yılan, bugün tıbbın armasına girmiştir

ASYA

ÖLÇEK : 40.000.000

ATLAS OKYANUSU
KUZEY BUZ
AVRUPA
MOSKOVA
SOVYETLER
S. C. BİRLİĞİ
AKDENİZ
KARADENİZ
TÜRKİYE
ANKARA
AFRİKA
LÜBNAN
İSRAEL
Kudüs
SURİYE
Şam
Musul
IRAK
Tebriz
ÜRDÜN
BAGDAD
HAZAR D.
TAHRAN
AŞKABAT
Meşhed
İRAN
İsfahan
Omsk
Krasnodar
İrkutsk
ULAN-BATOR
MOĞOLİSTAN
TAŞKENT
ALMA-ATA
AFGANİSTAN
KÂBİL
KEŞMİR
RAVALPİNDİ
PAKİSTAN
Karaşi
Delhi
YENİ DELHİ
NEPAL
KATMANDU
SİKKİM
BHUTAN
ASSAM
D. PAK
HİNDİSTAN
Kalküta
BİRMANYA
RANGUN
Bombay
Haydarabat
Madras
Bengal kör.
Kızıl deniz
Medine
Cidde
Mekke
SUUDİ ARABİSTAN
RİAD
MASKAT
UMMAN
YEMEN
Sana
AL İTTİHAD
Aden kör.
Umman Denizi
HİNT OKYANUSU
SEYLAN
KOLOMBO
Malakka boğ.

Asya çeşitli ırkların ve bunların karışmasından meydana gelen melezlerin vatanıdır. En çok Mongoloid ve Hind - Avrupa ırkları vardır. Resimlerde, üstten sırayla, Tibet, Japon, Hind ve Afgan tiplerinden örnekler görülmektedir.

Aspasya

Anadolu Selçukluları'ndan ve Kırım Hanları'ndan birer tane olmak üzere Türk tarihinde, hükümdarlık ya da komutanlık yapmış 7 Aslan Şah vardır.

Aslantepe Malatya'nın 6 km. kuzey - doğusunda şimdi Ankara Arkeoloji müzesinde bulunan kabartmalarıyla tanınmış höyük. 1932'de L. Delaperte yönetiminde başlayan kazılar, C. Schaeffer tarafından sürdürülmüştür. Son kazılarda, M.Ö. III ve II bin yıllarında burada bir yerleşme merkezi bulunduğunu gösteren uygarlık kalıntıları çıktı. M.Ö. IX. yüzyıl başından kalma, kabartmalarla kaplı bir saray kapısı tespit edildi. Bundan başka çeşitli kabartmalar bulundu. Kabartmaların tarihi henüz tespit edilmemiştir.

Aslan Yürekli Richard Bak. Richard.

aslen Ar. zf. Kök ya da soy bakımından. [Essentiellement — Essentially]

aslık s. Anat. Üreme organında ve idrar yollarında eksiklik ya da aksaklık olan (kadın).

aslî Ar. s. Esas olan, asıl olan şey. Temel, temelli, köklü, baş. [Essentiel — Essential]

aslî ceza Ar. Huk. Bak. ceza.

aslî fail Ar. Huk. Bak. suçta iştirak.

aslî dava Ar. Huk. Bak. dava.

Asliye Ceza Mahkemeleri Huk. Ceza Mahkemesinin ve Sulh Ceza Mahkemesinin görevi dışında kalan davalara bakan mahkemeler. Yetkileri, bulundukları ilçenin topraklarıyla sınırlıdır. Çoğunlukla tek hakimden kurulurlar. Bazı yerlerde, yeni yeni, üç hakimden kurulan Toplu Asliye Ceza Mahkemeleri açılmıştır. Ayrıca, basın suçlarına bakacak basın mahkemelerinin de, Basın Kanunu'na göre Basın Toplu Asliye Ceza Mahkemesi olması gereklidir.

Asliye Hukuk Mahkemeleri Huk. Hukuk Usulü Kanunu'nun belirttiği ve özel kanunların açıkça gösterdiği hallerde, hukuk anlaşmazlıklarını çözümlemekle görevli mahkemeler.

asma i. Bot. Dalları bir çardak üzerine yayılan bitkilere verilen ad. Ama daha çok, bu şekildeki üzüm kütüklerine denir.

asmak f. ★ 1. Canlı, cansız bir şeyi yüksek bir yere tutturup sarkıtmak. ★ 2. Birini iple boğazından asıp öldürmek. ★ 3. Külb. Mazeret gösteremeden işine gitmemek ya da işini yapmamak.

asmakabağı b. i. Çardakta yetiştirilen bir kabak türü. Meyvasının boyu 1 m. ye yaklaşır, ince uzundur. Sebze olarak kullanılır.

asmagiller ç. i. Bot. İki çeneklilerden bir familya. En iyi örneği asmadır.

Asor Adaları Atlas okyanusunda Cebelitarık boğazının 320 mil batısında, Portekiz'e bağlı takım adalar. 9 tanedirler. Başlıcaları San Miguel, Faial, Terceira'dır. Volkanik adalardır ; sık sık deprem olur. Adaların toplam nüfusu 336 000'dir. Meyva ve tütün yetişir.

asorti Fr. i. Daha çok giyimde, renklerin v.b. biribirine uygun olması, biribirini tutması.

Aspasya (M.Ö. V. yüzyıl) Miletos'lu, güzelliği ve zekâsıyla ün kazanmış bir kadın. Yunanistan'ın, kapalı, silik, kişilik sahibi olmayan kadınlarının tersine, Anadolu'da daha hür bir eğitimle yetişmesi yüzünden, ileri ve modern yaşayışı, Atina'da çok yadırgandı. Buna rağmen Perikles, karısını bırakarak onunla yaşamış, bütün karşı çıkmalara aldırmamış, Aspasya'yı ölünceye kadar bırakmamıştı. Aspasya'nın evi, o çağlarda Atina edebiyat ve felsefe çevrelerinin bir merkeziydi.

Aspendos Eski çağda, Pamfilya bölgesinde bir şehir. Antalya yöresinde bugünkü Belkıs. Argoslular tarafından kurulmuştu.

aspidistra Fr. i. (aslı Yunanca) Bot. Zambakgillerden saksılarda ve bina içinde yetiştirilen güzel süs yaprağı.

aspiratör Fr. i. Havayı sorıp çeken alet, emeç. Elektrik motoruyla döndürülen pervanesi havayı emer. Böylece kapalı yerlerin havası değiştirilir.

aspirin Fr. i. (aslı Yunanca) Hek. Asetil salisil asidi. Hekimlikte ağrı dindirici, yangılı (iltihaplı) vücut tepkilerini durdurucu özellikleri yüzünden pek yaygın olarak kullanılan beyaz, ekşimsi madde.

Aspromonte (Güney İtalya) Kalabria'da bir dağ (1 947 m.) 1862 yılında Garibaldi burada II. Victor Emmanuel'e yenilmiştir.

aspur i. Bot. Bileşikgillerden, çiçekleri safrana karıştırılan bir bitki. Yalancı safran. Papağan yemi.

asrî Ar. s. Zamanın yeniliklerine uyan. mec. Hoppalık. [Modernisme, dandysme — Modern, up - to - date]

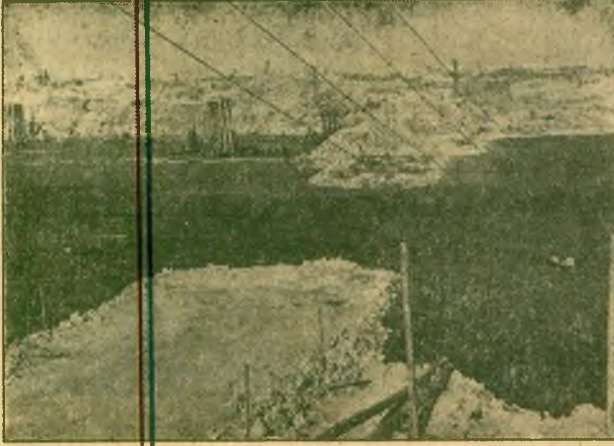
asrileşmek f. Asri olmak. Modernleşmek. [Se moderniser — To modernize]

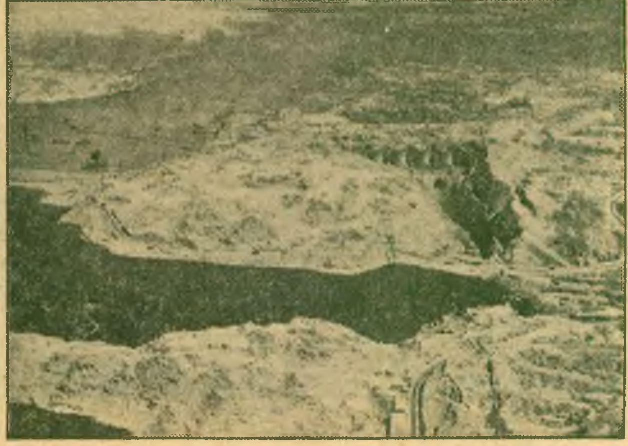
assai İta. zf. Müz. Notada kullanılan bazı İtalyanca kelimelere aşırılık anlamı verir.

Assam Hindistan'ın kuzey doğusunda Doğu Pakistan ile Birmanya arasında, Hindistan'ı meydana getiren eyaletlerden biri. Nüfusu 11 873 000'dır. Başkenti Şillong

Eski çağda Pamfilya bölgesinde Argoslular'ın kurduğu Aspendos şehrinde bir tiyatro kalıntısı

Assuan barajının yapımından iki görünüş

şehridir. Dünyanın en sulak yerlerinden biridir. Başlıca ürünleri çay, kenevir, pirinç, haşhaş ve pamuktur.

Assıut (ya da Asyut) (B.A.C.) Yukarı Mısır'da 121 000 nüfuslu bir şehir.

Assos Eski çağda, Edremit körfezinde, Lesbos adasının karşısında bir şehir (Behramkale). Stoacı Kleanthes'in memleketi.

Assuan (B.A.C.) Yukarı Mısır'da, Nil üzerinde ve birinci şelâlenin yakınında 48 000 nüfuslu tarihî bir şehir. Şehrin karşısında Nil'in ortasında bir ada da aynı adı taşır. Dünyanın en büyük barajlarından biri olan Sadal Ali barajı bu şehirde yapılmaktadır.

assubay Ask. i. Özel bir yasa ile silâhlı kuvvetlere katılan assubay çavuşdan, assubay kıdemli başçavuşa kadar rütbesi olan askere verilen ad. Assubaylık kademesindeki rütbeleri sıralanışı şöyledir: Assubay çavuş, assubay üstçavuş, assubay başçavuş ve assubay kıdemli başçavuş.

ast Ask. Rütbe ve kıdem küçüklüğünü gösterir: Asteğmen.

Astakos Eski çağda, İzmit körfezinde, Kalhedonlular'ın (Kadıköy) kurdukları bir şehir. M.Ö. VIII. yüzyıl sonlarında kuruldu. Lisimakhos tarafından yıkılan kasabayı, Nicomedes yeniden kurarak, ona kendi adını verdi. Nicomedia (Bugünkü İzmit).

astar i. ★ 1. Giyilen ya da perde, örtü gibi kullanılan kumaşlara içten kaplanan ince kat. [Doublure — Lining] ★ 2. Sıva ya da boyadan önce sürülen kaba tabaka.

Astarte (Ya da Astaroth) Fenikeliler'le İbraniler'in bir tanrıçası. Baal'in kızıdır. Yunanlılar için Afrodite ve Romalılar için Diana ne ise Samî (semitik) uluslar için Astarte odur. Bir çok kentlerde onun adına insanlar kurban edilirdi. Tevrat'a göre Astarte bir yerin de adıdır.

asteğmen Ask. i. Ordunun en küçük rütbeli subayı. Görevi takım komutanlığıdır.

Asterya Yunan mitolojisinde adalet tanrıçası. Jupiter'le Themis'in kızıdır. Altın çağına kadar, yani dünyanın mutlu olduğu zamanlarda insanlar arasında yaşamış, sonra insanların haksızlıklarını görüp gökyüzüne çekilmiş ve Sümbüle burcunu oluşturmuştur.

astigmat Hek. Duru görmeyen, astigmat hastalığı olan (göz).

astigmatism Yun. i. Hek. Gözün saydam tabakasının meridyenlerinin eşitsizliği ve dolayısıyla ışığı kırmasının bozukluğu sonucu, noktaların çizgi olarak görülmesi. İleri dereceleri doğuştandır. Silindir şeklinde gözlük camları ile düzeltilebilir.

astma Yun. i. Hek. Soluk vermenin zorlaşmasının ön plânda olduğu nefes darlığı. Nöbet nöbet gelir. Yelpik.

astragan i. Doğmadan anasının karnından çıkarılan kuzunun kıvırcık ve parlak postu, bundan yapılan kumaş ve kürk. En çok Rusya'nın Astrahan şehrinde yapıldığı için adı oradan kalmıştır.

Astrahan (S.S.C.B.) Hazar denizindeki adalardan birinde, Volga ağzı yakınlarında 324 000 nüfuslu bir şehir. Kürk, balık konservesi, dokuma endüstrisi, ile ünlüdür.

astrolatri Fr. i. Fel. Yıldızlara tapma.

astrolog Fr. i. Yıldız falı ile uğraşan kimse.

astroloji Fr. i. Eskiden, yıldızlara bakarak, olacak işler hakkında hükümler çıkarmak mesleği.

astronom Yun. i. Astronomi bilgini. esk. Heyetşinas.

astronomi Yun. i. Gökyüzünü ve yıldızları inceleyen bilim. Gökyüzündeki cisimlerin birbirine göre yerlerini, yakınlık ve uzaklıklarını, hareketlerini, fizik ve kimya bakımından özelliklerini araştırır. Bak. gökbilim. esk. Heyet, heyet ilmi.

astronomik Yun. s. Astronomi ile ilgili olan.

astronomik sayı Şaşkınlık verecek ölçüde büyük sayı.

astronot Yun. i. Uzayda dolaşabilen, uzay aracını kullanan insan. Yer çekimi etkileri olmaksızın yemek, içmek ve faaliyetlerini düzenlemek üzere özel eğitim görür, uzay araştırmalarını sağlayacak ölçme aletlerini kullanmayı öğrenir; bu uçuşlar için astronomi, fizik, mekanik bilgilerin pratik uygulamasını bilir. Sağlık yapısı deneylerle kontrol edilir.

astronotik Fr. i. Amacı gezegenler arasında gidip gelmeyi araştırma ve gerçekleştirme olan bilim dalı.

ASTRO_NOTLAR

İnsanlar, öteden beri uzaya çıkmayı düşünmüşlerdir. Bu düşünce, insanlık kadar eskidir denebilir. Tarihte Babil Kulesi'nin gökyüzüne çıkmak amacıyla yapıldığı söylenir. Fransız yazarı Jules Verne'in «Aya Seyahat» adlı kitabının gördüğü büyük ilgi de insanların uzaya karşı duyduğu merakı gösterir. Fakat ilk gerçey uzay çalışmaları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamış ve bu savaş sonunda Alman bilgini Warnher von Braun'ın V2 füzeleriyle değer kazanmış, bu bilginin Amerika'ya geçmesiyle tam olarak uygulanmaya başlamıştır. Buna rağmen ilk uzay yolculuğunu Sovyetler Birliği gerçekleştirmiştir. Uzaya ilk çıkan canlı, Ruslar'ın attığı Layka adındaki dişi köpektir. 1957'de Spatnik II ile atıldı, orada öldü. Uzaya çıkan ikinci hayvanı da Amerikalılar attı. Bu, Sam adlı bir maymundu. İlk insanı (Gagarin) ise Sovyetler 1961'de Vostok I füzesiyle uzaya attılar. Sağ olarak döndü. Amerikalılar'ın attığı diğer astronotlar şunlardır: 1961'de Grissom (1967'de yanarak öldü), 1962'de Glenn, Carpenter, Schirra, 1963'de Cooper, 1965'de Young, Mc Divitt, Conrad, Borman, Lowell, Stafford, 1966'da Armstrong, Scot, Cernan, Young, Collins, Lovel, Aldrin ve White (1967'de yanarak öldü)'dır. Sovyetler'in astronotları ise 1961'de Titov, 1962'de Nikolayev, Popaviç, 1963'de Bikovski, Tereşkova, 1964'de Feoktistov, Komarov (1967 nisanında düşerek parçalandı), Yegorov, 1965'de Balyayev, Leonov'dur. Bunlardan Valentina Tereşkova uzaya çıkan ilk kadın olmuştur. Her iki ülkenin uzaya gönderdiği astronotlardan bazıları birkaç defa aynı yolculuğu yapmışlardır. Amerikalılar astronotlarını paraşütle ve denize düşürerek geri getirdiler. Sovyetler ise yine paraşütle, fakat kendi toprakları üzerine indirmişlerdir. Vladimir Komarov böyle bir dönüş sırasında ölmüştür. Amerikalılar uzay yolculuklarında Gemini ve Liberty gibi adlar taşıyan füzeleri, Sovyetler ise genellikle Vostok ve Voskod füzelerini kullanmışlardır. Sovyetler'in uzaya astronotlarını kesin olarak nereden gönderdikleri bilinmemektedir. Sadece bu uzay merkezinin Hazar denizi yakınında olduğu sanılıyor. Amerika ise bu iş için Cap Kennedy (eski Cap Canaveral) üssünü kullanmaktadır. Amerika ile Sovyetler'in dışında İngiltere ve Fransa'da uzay çalışmaları yapmaktadır. Fakat şimdiye kadar uzaya astronot gönderememişlerdir. Uzay yarışması, A.B.D. ve S.S.C.B. arasında olmaktadır. Tek hedef Ay'a bir astronot yollamaktır. Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği dışında bu konuda önemli başarısı olan başka bir ülke yoktur.

Boşlukta ilk Amerika'lı Edward White

Uzayda ilk astronot: Yuri Gagarin(S.S.C.B.) İlk kadın astronot: Valentina Tereşkova (S.S.C.B.)

İlk kayıplar: Grissom, Chaffee, White (A. B. D.), Komarov (S.S.C.B.)

astropikal b. i. T. Yun. Tropikanın yakınında, altında olan : Asropikal iklim.

Astrubal Bak. Hasdrubal

Asturias, Miguel Angel (Doğ. 1899) Guatemalalı şair ve romancı. 1930'da yayımlanan ve dilimize de çevrilen «Guatemala Efsaneleri» ile üne ulaştı. Güney Amerika edebiyatında, toplumsal romanda büyük yenilik yapan bir yazardır. Şiirleri lirizm bakımından yoğun ve derindir. Korkunç bir diktatörlüğün içyüzünü şiirli bir dille anlatan «Bay Başkan» adlı romanı dilimize çevrilmiştir.

Astyag Medes (Medya) krallarının sonuncusu. M.Ö. 549'da II. Kurus (Keyhusrev) tarafından tahttan indirildi.

Astyanaks Truvalı Hektor ve Andromakhe'nin oğlu. Akhilleus'un oğlu Neoptelomos onu küçük bir çocukken Truva surlarından aşağı atmıştır. Bir çok klasik yazar, Astyanaks'ı eserlerine konu olarak almışlardır.

Astydamas (M.Ö. IV. yüzyıl) Yunanlı trajedi şairi. 240 trajedi yazdığı, heykelinin tiyatroya dikildiği söylenir. Eserleri günümüze kalmamıştır.

Astyra Batı Anadolu'da bu isimde üç yerleşme merkezi vardır. ★ 1. Troas bölgesinde, Abydos yakınlarında bir kasaba. Kral Priamos'un zenginliği bu kasaba yakınındaki altın madenlerinden geliyordu. ★ 2. Antandros civarında küçük bir kent. Mysia bölgesine aitti. Artemis Astyrene tapınağı ünlüdür. Tahminlere göre Edremit'in batısındaydı. ★ 3. Aiolis bölgesinde, Atarneus şehrinin sınırları içinde bir yerleşme merkezi. Kaplıcası ile ünlüydü. Yeri tespit edilememiştir. Dikili yakınında olduğu tahmin ediliyor.

asude Far. s. Rahat, dağdağasız : Asude olam dersen eğer gelme cihane. Ziya Paşa. [Tranquille — Tranquil]

asudegi Far. i. Rahatlık ; kafa dinçliği. [Tranquillite — Tranquillity]

asuman Far. i. Gök, sema. [Ciel, firmament — Sky]

Asunsion Paraguay'ın başkenti. Paraguay nehri üzerinde 305 000 nüfuslu bir şehir olup, ayni zamanda ticaret merkezidir.

Asurbanipal (M.Ö. 668-626) Asur krallarının en ünlülerinden biri. Tahta geçtikten sonra Mısır'ı da ülkesine kattı. Sonra Babil ve Elâm ülkelerine saldırdı. Zalim, savaşçı, kan dökücü bir kral olmakla birlikte, bilimi, sanatı, bilim ve sanat adamlarını korurdu. Zamanında bütün Mezopotamya'nın en büyük kitaplığını kurmuş, yabancı dillerdeki değerli eserleri Asur diline çevirtmiştir. Öldüğü zaman ülkesi genişliğinin ve zenginliğinin en yüksek derecesine ulaşmış bulunmaktaydı.

Asur Devleti M.Ö. 2000 yılında Mezopotamya'da kurulmuş olan krallık. Asur halkı kuzeye göçen bir Samî grubu, Kuşlular ve Hazer bölgesinden gelen kabilelerden meydana gelmişti. Bu halk, Dicle havzasında yerleşerek küçük küçük hükümetler kurdu. (M.Ö. 2500). Bunlar arasında en ünlüsü Asur sitesidir. Asurlular adı buradan gelir. Asurlular'ın en güçlü devri M.Ö. 1300'e doğrudur. Bu tarihte, Kalde ve Asur ülkeleri I. Salmanasar'ın yönetiminde birleşti. I. Tiglat - Palasor devrinde ise (M.Ö. 1100) Palestin ve Akdeniz'e kadar fetihler yapıldı. Asurluların en ünlü sülâlesi Sargonlardır. Bu devirde Nihova başa geçti. II. Sargon Babil'i iki kere zapt etti. Suriyeliler'i ve Mısırlılar'ı yendi. Ninova'da bir kütüphane ve yine bu şehrin yakınında Khorsabat sarayını yaptırdı. Asur devleti Asurbanipal devrinde en parlak çağını yaşadı. Nil nehri ve İran körfezine kadar bütün ülkeleri hakimiyeti altına aldı. Ama bu parlak dönem devam etmedi. Met Kralı Kiyaksar Asur devletine son verdi (M.Ö. 612).

Asur sanatı Kuzey Mezopotamya'da yaşamış olan Asur Devleti'nde gelişen sanatlar. O çağda sanatçı kavramı çok genişti. Hammurabi kanunlarında mimar ile kunduracıdan bir arada söz edilir. Asur sanatının millî karakteri kuvvetlidir. Yine de Sümer, Kassit, Mittani ve Hurri kavimleri, ve Hitit etkisi görülür. Asur sanatının kendine özgü özelliği, gerçekçiliği ve din etkisinden kurtulmuş olmasıdır. Ölçüler de çok büyüktür. En parlak devrini imparatorluk çağında yaşamıştır. Tapınaklar, büyük kral saraylarına ek olarak yapılmış ve iki tanrıya ayrılmıştır. Doğal şartlardan ötürü, kerpiç başlıca yapı malzemesidir. Mimarî eserleri, özel evler, saraylar, tapınaklar ve kalelerdir. Heykelcilik fazla gelişmiş değildir. Buna karşılık, Asurbanipal'in sarayındaki alçak kabartmalar, Asur sanatının en olgun eserleridir. Maden sanat eserlerinin en önemlileri Van gölü kıyısında bulunmuştur. Bazı fildişi eserler de ele geçmiştir.

asürans Fr. i. sigorta.

Asya Dünyanın 5 kıtasından en büyüğü ve nüfusu en fazla olanı. Yüzölçümü 44 167 350 km.², nüfusu 1 879 000 000'dur. Tamamı kuzey yarıküreededir. Asya kıtası yalnız batıdan Avrupa'ya bitişiktir, diğer tarafları denizle kuşatılmıştır. Kuzeyde Ural dağlarından itibaren geniş Sibirya ovası başlar, kıtanın en tenha, bölgesi, buzlarla örtülü kısmıdır. Ural dağları ile Yenisey nehri arasında kalan Batı Sibirya düz bir ovadır. Obi ve İrtiş nehirleri bu bölgede akar. Yenisey nehrinden Bering denizine kadar uzanan Doğu Sibirya'nın kuzeyi tundralarla kaplıdır. Yenisey ile Lena nehirleri arasında geniş düzlükler Lena'nın doğusunda 3 000 m. ye kadar yükselen dağ sıraları vardır. Yenisey, Lena, Kolima nehirleri bu bölgeyi sular. Doğu Sibirya'nın güneyinde Sayan, Yablonoy, Stanovoy dağları vardır. Bu dağlar arasında dünyanın en derin göllerinden olan Baykal gölü bulunur (1741 m.), yüzölçümü 34 000 km.².

Asur sanatından bir örnek: Asurbanipal

Orta Asya: Hazar denizinin doğusundan başlayan dağ sıraları (Altay Dağları, Tanrı Dağı, Karanlık Dağlar) Tarım ve Çungari havzalarını çevreler. Daha güneyde yüksek Tibet yaylası vardır. Bu yayla dünyanın en geniş düzlüğüdür. «Dünyanın Çatısı» adı verilen Pamir yaylası da gene Orta Asyada'dır. Ortalama yüksekliği 5 000 m. yi bulmaktadır. Daha güneyde dünyanın en yüksek noktası olan Everest tepesiyle (8 882 m.) Himalaya dağları yükselir. Güney ve güneybatı Asya'da iki büyük yarımada yer alır. Güneyde Hint yarımadasında Doğu ve Batı Gotlar Dekkan yaylasını çevreler; Ganj, İndüs, Brahmaputra nehirleri bu yarımadayı sular. Güneybatıda bir çöl manzarası gösteren Arap yarımadası, batıda ise bu iki yarımadadan çok daha dağlık Anadolu yarımadası yer alır. Doğu Asya: Ortą Asya'ya göre daha genç dağlardan meydana gelmiştir. Kıyıları çok girintili çıkıntılıdır; birçok yarımadalar (Malezya, Kore, Kamçatka) ve ada grupları (Sumatra, Cava, Bali, Borneo, Filipinler, Japonya) meydana getirir. İklim ve bitki örtüsü bakımından Sibirya tamamen kara ikliminin etkisindedir. Taigalar ve tundralar yer alır. Güneye doğru inildikçe çoraklık artar; stepler kaybolur; yerlerini çöller alır. Akdeniz kıyıları Batı Asya'nın en sulak, iklim bakımından en elverişli bölgesidir. Güney Asya Muson yağmurları sayesinde kıtanın en sulak kısmıdır. Hindistan'da Ganj nehrinin ağzında bulunan Şerrapunji'de yılda ortalama 10 770 mm. yağmur düşer. Güney Asya savanlar ve sık ormanlarla kaplıdır. Asyada tarım bölgeleri özellikle Çin, Japonya, Hindistan'dır: Bu bölgelerde en fazla yetiştirilen ürün pirinçtir. Çin 80 - 90 milyon ton, yıllık üretim ile dünyada en fazla pirinç yetiştiren ülkedir. Asya'da, buğday, darı, mısır, arpa, yulaf, çavdar, şekerkamışı, pamuk, kenevir, kolza, çay bol yetişir. İpek ve ipekli dokuma alanlarında özellikle ünlüdür. Zengin maden kaynakları da vardır. Çin'de ve Tonkin'de maden kömürü İran'da petrol, Malezya'da bakır, çinko, kurşun, kalay, çeşitli yerlerde antimuan, grafit, mika ve değerli taşlar bulunur. Siyasî bakımdan Asya: S.S.C.B., Moğolistan, Çin, Japonya, Kuzey ve Güney Kore, Türkiye, Kıbrıs, İran, Afganistan, Suriye, Lübnan, Irak, İsrail, Suudi Arabistan, Ürdün, Umman ve Maskat, Kuveyt, Nepal, Yemen, Sıkkım, Butan, Tayland, Siyam, Birmanya, Filipinler, Güney ve Kuzey Vietnam, Kamboçya, Laos. Endonezya; İngiliz Milletler Topluluğu'na bağlı devletler: Pakistan, Hindistan, Seylan, Malaysia Federasyonu, Singapur, Hong - Kong, Aden, Hadramut, Sokotora, Korsanlar Kıyısı, Katar, Bahreyn, Kuzey Borneo; Çin'deki Portekiz sömürgesi: Macao; Endonezya'daki Portekiz sömürgesi: Timor Adasının doğusu. ★ Tarih: Asya tarihinin en eski uygarlıkları Yakın Doğu ile Çin'de görülür. Yakın Doğu'da Sümer, Akat, Babil ve Hitit uygarlıkları biribirini izlemiş, arkadaş İbraniler tarih sahnesine çıkmıştır. Buna paralel olarak Çin'de parlak ve orijinal bir uygarlık gelişmiştir. Bu Çin uygarlığını sürdüren hanedanın başında Çanglar (M.Ö. 1558-1050) gelir. Sonra Çin, derebeylik devrine girmiştir. Sin hanedanı imparatorluk kurunca (M.Ö. 230) Asya'da Büyük İskender görülür. İslâmlaşmış olan Araplar Orta Çağ'da Asya'da yayılmağa başlamış; XI. yüzyılda Selçuk Türkleri, onlardan sonra da Osmanlılar ortaya çıkmıştır. Bu arada Çin'de Songlar, sonra da Mongollar egemenlik kurmuştu.

asyön b. i. Coğ. İki ana yönün ortasını gösteren yön. Kuzey doğu bir asyöndür.

aş i. Pişirildikten sonra yenen yemek.

aşağı i. ★ 1. Birşeyin alt kısmı. [Le dessous — Low] ★ 2. Aynı türden şeylerin altında bulunan. [Partie basse] ★ 3. Kötü niteliği olan, adi, kötü. [Ordinaire — Common] ★ 4. Düşük nicelikte olan, az. esk. Dun. [Inferieur — Inferior]

Aşağı Çiğil Konya'nın Ilgın ilçesine bağlı bir bucak. 7 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 8 254, merkezinin nüfusu 3 481'dir.

Aşağı Hanik Bak. Ovabağ.

Aşağı Irmaklar Artvin ilinin Ardanuç ilçesi bucaklarından. 13 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 5 873, merkez olan köyün nüfusu 948'dir.

aşağılamak f. ★ 1. Bulunduğu yüzeyden ya da niteliğinden aşağı inmek. esk. Tenezzül etmek. [S'abaisser, s'humilier — To lower, to degrade] ★ 2. Birini, küçültücü şekilde davranmak. esk. Tezellül etmek. [Humilier, dechoir — To humiliate, to humble]

aşağılık i. ★ 1. Aşağı olma hali, adilik. [Bassesse — Lowness] ★ 2. Düşük nitelikte olan, adi. [De mauvaise qualité — Inferior, base]

aşağı yukarı Tam değil, ama tama yakın. [A peu prés — Almost]

aşama i. Değer ya da önem bakımından gittikçe yükselen sıra halindeki basamakların her biri. esk. Mertebe, rütbe, derece. [Degree, grade — Degree, rank, grade]

âşar Ar. i. Eskiden toprak ürünlerinden onda bir olarak alınan vergi. [Dimens — Tithes]

aşarî Ar. s. Mat. Ondalık.

aşayir Ar. ç. i. Aşiretler, oymaklar. [Les tribus — Tribes]

aşçı i. Yemek pişiren, ahçı.

aşçıbaşı b. i. ★ 1. Birden fazla aşçının çalıştığı yerde bunların başı olan kimse. ★ 2. Yalnız başına da olsa iyi yemek pişiren aşçı.

aşerat Ar. ç. i. Mat. Onluklar.

Aşerei Mübeşşere Tar. İslâm tarihinde Hazreti Muhammed'in, cennetlik olduklarını müjdelediği on kişiye verilen ad.

aşermek b. f. Kadınların gebelik sırasında ba-

ASYA DEVLETLERİ

Adı :	Başkenti :	Nüfusu :
Afganistan	Kâbil	14 994 000
Bahreyn (İng.)	Manama	182 000
Bhutan	Punaha	700 000
Birmanya	Rangun	24 229 000
Brunei (İng.)	Brunei	71 500
Çin	Pekin	780 000 000
Endonezya	Cakarta	100 045 000
Filipinler	Quezon City	32 345 000
Formoza (Milliyetçi Çin)	Taypeh	11 696 000
Güney Arabist. Fed. (İng.)	Al İttihad	712 000
Hindistan	Yeni Delhi	471 624 000
Hong - Kong (İng.)	Hong - Kong	3 804 000
Irak	Bağdat	7 263 000
İran	Tahran	22 860 000
İsrail	Kudüs	2 563 000
Japonya	Tokyo	96 910 000
Kamboç	Pnom - Penh	6 200 000
Katar (İng.)	Doha	40 000
Kıbrıs	Lefkoşe	594 000
Kore (Güney)	Seul	28 353 000
Kore (Kuzey)	Pyongyang	11 000 000
Kuveyt (İng.)	Kuveyt	321 000
Kuzey Borneo (İng.)	Jesselton	331 361
Laos	Vientian	1 882 000
Lübnan	Beyrut	2 152 000
Makao (Port.)	Makao	400 000
Malaysia	Kuala Lumpur	7 810 000
Maskat ve Umman (İng.)	Maskat	550 000
Moğolistan	Ulan - Bator	1 019 000
Nepal	Katmandu	9 388 000
Pakistan	Ravalpindi	102 885 000
Ryu - Kyu Adası (A.B.D.)	Naha	1 000 000
Seylan	Kolombo	10 965 000
Sıkkım	Gangtok	161 000
Singapur (İng.)	Singapur	1 820 000
Sovyetler Birliği	Moskova	230 000 000
Suriye	Şam	5 399 000
Suudi Arabistan	Riad	6 000 000
Tayland	Bangkok	30 591 000
Timor Adası (Port.)	Dili	500 000
Türkiye	Ankara	31 391 207
Trucial Oman (İng.)	Sharja	95 000
Ürdün (İng.)	Amman	1 900 000
Vietnam (Güney)	Saygon	15 715 000
Vietnam (Kuzey)	Hanoy	17 000 000
Yemen	Sana	4 500 000

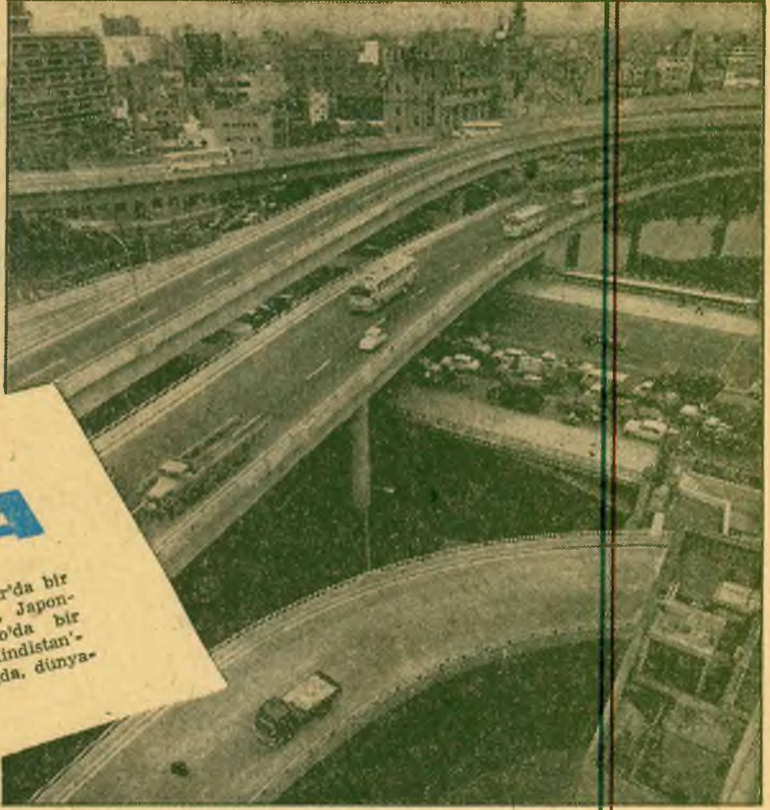
zı yemeklerden tiksinmeleri ile bazı olmayacak şeyler için istek duymaları.

aşevi b i. ★ 1. Para karşılığında yemek yenen yer, lokanta. ★ 2. Yoksullara parasız yemek dağıtılan, ya da yedirilen yer. Aşhane. ★ 3. Törenlerde davetlilere verilecek yemekleri hazırlamak üzere geçici olarak mutfak gibi kullanılan yer.

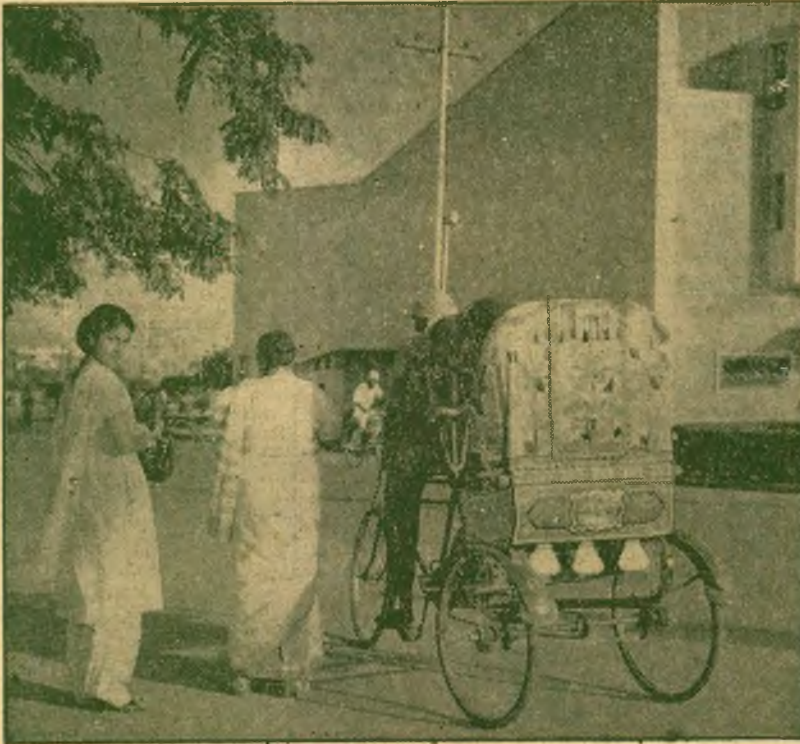

ASYA

Resimler: Solda, Singapur'da bir gazete satıcısı; sağda, Japonya'nın başkenti Tokyo'da bir geçitler zinciri; altta, Hindistan'da bir sokak; alt sağda, dünyanın çatısı Everest

Asya, dünyanın en kalabalık ve en büyük kıtasıdır. Dünyanın en yüksek tepesi Everest de Asya'da bulunur. Avrupa ile belirli bir sınırı olmadığı için her iki kıtaya birden «Avrasya» adı verilir. Her türlü iklime ve her ırktan insana rastlanır. Bütün büyük dillerin de burada konuşulduğu görülmektedir. Asya'da her çeşit ürün de yetişir. Bunun yanında dünyanın en düşük hayat seviyesi de buradadır. Dünyanın, yüzölçüm ve nüfus bakımından en büyük üç ülkesi (Hindistan, S.S.C.B.'nin Asya bölümü ve Kıta Çini) buradadır.

aşı i. ★ 1. Hek. Aşılamada kullanılan madde. Zayıflatılmış ve dolayısıyla zararsız duruma gelmiş, ya da ölü mikroplar; onların etkili zehir özleri. Aşı, deri (Çiçek Hastalığı), kas (Tifo, tifüs, tetanos) ve ağız (Çocuk felci) yoluyla bedene sokulabilir. ★ 2. i. Bir ağaca, ait olduğu familyanın daha iyi türünden alınmış tomurcuk, göz ya da kalem gibi parçaları eklemek. Bu ekleme işi, istenen ağacın dallarından biri ya da gövdesi üzerinde yapılır.

aşıboyası b. i. ★ 1. Gevrek kil. İçine karışan maddelerin azlık ya da çokluğuna göre kızıl, koyu esmer ve pas sarısı bir renk alır. ★ 2. Koyuca kırmızı, kiremit rengi.

aşık i. ★ 1. Anat. Ayak bileğindeki küçük kemiklerden biri. Baldır kemiğiyle bağlanarak bileğin başlıca oynak yerini teşkil eder. «Aşık kemiği» de denir. ★ 2. Yapılarda çatının eğik ağaçlarını taşıyan uzun mertek. Yatay durumdadır. Aşırma da denir.

âşık Ar. i. s. ★ 1. Bir kişi ya da birşeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan kimse. Vurgun. ★ 2. Diyar diyar dolaşarak hem saz çalan hem de deyişlerini okuyan halk ozanı. Bunların bazan belirli bir yere yerleştikleri de olur. ★ 3. Yolsuz ilişkileri olan bir çiftten erkeğe verilen isim. ★ 4. Alay yollu dalgın birini anlatmak için de kullanılır: Aşık mı, nedir? ★ 5. Arkadaş ve dost gibi teklifsiz bir seslenme sözü olarak da kullanılır: Ee, anlat bakalım aşık, nerelerdeydin?

aşık atmak b. f. ★ 1. Aşık kemiği ile oyun oynamak. ★ 2. mec. Rakipliğe kalkışmak. [Pretendre — To compete]

Âşık Çelebi (1519-1571) Tanınmış Türk şair ve bilgini. Bursalı olduğunu, Rumelili olduğunu söyleyenler vardır. Rumeli'de Silivri Serfiçe ve Priştine'de kadılık yapmış, Üsküp kadısı iken ölmüştür. Osmanlı şairlerinin hayatlarıyla ilgili en eski eseri yazmıştır. «Meşahirüşşuara» adında bir tezkeresi vardır. «Lâtifi Tezkeresi»nden daha uzun bir zamanı kapsar. Kendi tanıdığı şairlere de yer verir. Arapça'dan Müslümanlık üstüne çevirileri, bir divanı, bir de «Şehrengiz» adlı eseri vardır.

Âşık Ömer (?-1707) Ünlü saz şairi. Konya'nın Gözleve köyünde doğdu, Karamanlı Şerifi'den ders aldı. Orduya girdi ve IV. Mehmet, II. Ahmet, II. Mustafa devirlerinde savaşlara katıldı. Saz şairlerimizin en ünlülerindendir. 1 500'e yakın şiiri vardır. Hem divan, hem halk edebiyatı kollarında çalışmış, tevhid, naat, kaside, gazel, murabba, muhammes, müseddes ve semai, varsağı, türkmani, destan ve kalenderi türünden şiirler yazmıştır. Asıl ününü halk edebiyatı alanında yapmıştır.

Âşık Paşa (1272-1332) İlk olarak Anadolu Türkçesiyle yazan şairlerden biri. Asıl adı Ali'dir. Anadolu'da doğduğu kesin olarak bilinmektedir. Muhlis Paşa'nın oğludur. Dedesi Baba İlyas Moğol akınında Anadolu'ya yerleşmiş ve Amasya yöresinde Babailik tarikatını kurmuş, 1240-1241 yıllarında Amasya, Sivas, Kayseri ve Kırşehir çevresinde çıkarttığı bir isyandan sonra yakalanarak öldürülmüştür. Babası Muhlis Paşa'nın Selçuklu İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Konya'da altı ay kadar padişahlık ettiği ve Babailerin intikamını aldıktan sonra yerine Nurettin Sofi'yi bıraktığı ve Karaman beyliğini kurduğu söylenir. Âşık Paşa'nın «Maarifnâme» ve «Garipnâme» adlı eserleri hem konu hem vezin yönünden Mesnevi etkisindedir. «Garipnâme» tamamen tasavvufî ve ahlâkî bir eserdir. Şeriat kurallarına göre işlenmiştir. Âşık Paşa'nın hayatı üstüne kesin bilgiler yoktur.

Âşık Paşazade, Derviş Ahmet Âşıkî XV. yüzyılda yaşamış en eski tarihçilerimizden. Âşık Paşa'nın torunudur. Tarihinde, Osmanoğulları'nın başlangıcından II. Beyazıt devrinin ortalarına kadar süren zamanı anlatır.

aşıktaş i. Biribirile sevişen kadın ile erkekten herbirine verilen ad.

Âşık Veysel Bak. Şatıroğlu.

aşılamak f. ★ 1. Hek. Hastalık yapıcı ufak canlıların (mikrop virüs v.b.) bedende karşılaştıkları savunma maddelerini (antikor) meydana getirmek için, daha hastalık bulaşmadan önce asıl etkili olan zehirlerini bedene iğne ya da ağız yoluyla vermek. Aşı sonunda vücut o hastalığa karşı savunma gücü, bağışıklık (muafiyet) kazanır. ★ 2. Bir ağacın dalı ya da gövdesine aynı familyadan, ama daha iyi türden alınan kalem, göz, tomurcuk gibi parçaların eklenmesi.

aşılı s. Aşı yapılmış olan. Daha çok insan ve bitkiler için kullanılır. Aşılı ağaç. Çiçek aşısı yapılmış çocuk.

aşındırmak f. ★ 1. Bir şeyin aşınma eylemine konu edilmesi. ★ 2. Kim. Bir maddenin dokunduğu şeyleri kemirip aşınmasına yol açması.

aşınma i. Kültelerin çeşitli kuvvetlerle koparılması ve parçalanması sonunda meydana gelen taş parçalarının, dış kuvvetlerle süpürülmesi. Böylece yeryüzündeki yükseltiler yontularak alçalır.

aşınmak f. Sürtünerek incelmek.

aşır Ar. i. Dinsel bir tören sırasında ya da cemaatla birlikte namaz kılındıktan sonra Kur'andan okunan bir kaç âyet.

aşıramento Külb. i. Aşırmak, çalmak. Yakıştırma bir sözdür.

Âşır Efendi, Mustafa (1729-1805) III. Selim zamanı şeyhülislâmlarından. Kütüphanesiyle, yazar, bilgin ve hattat olmakla ünlüdür. Kütüphanesi Babıali ile Sultanhamamı arasında şimdi adını taşıyan sokaktadır. Kendi de onun bahçesinde gömülüdür.

aşırı s. ★ 1. Alışılmış ya da dayanılabilenden fazla olan şey, iş. Aşırı süs, aşırı kin, aşırı çalışma. ★ 2. İsimden sonra gelirse bu ismin gösterdiği şeyin ötesini anlatan

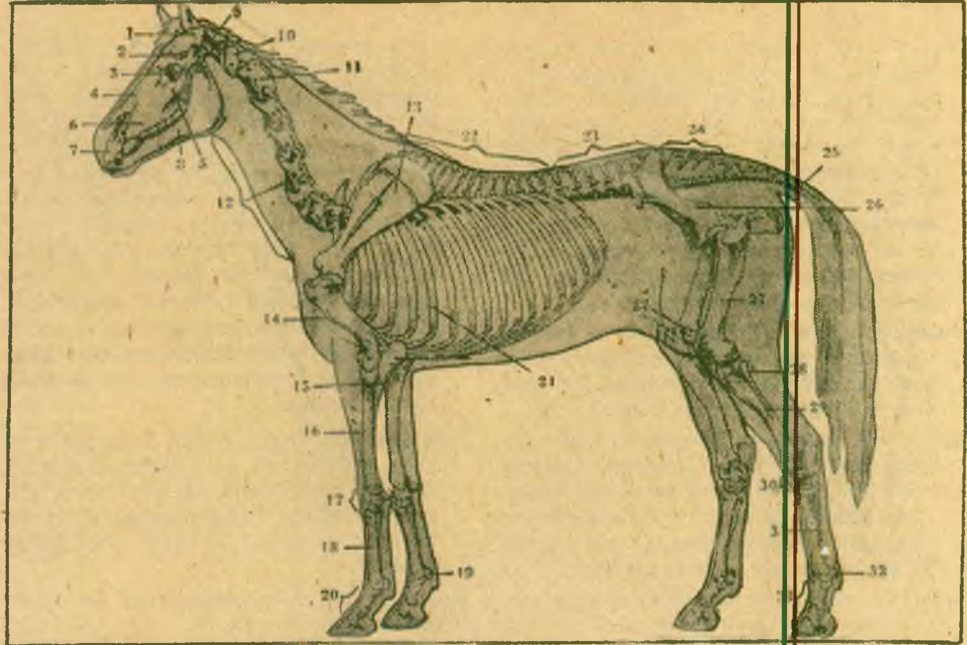
aşı

Âşık Çelebi

ATIN İSKELETİ

1 — Duvar; 2 — Alın; 3 — Gözyaşı; 4 — Burun; 5 — Elmacık; 6 — Üstçene; 7 — Ensisif; 8 — Altçene; 9 — Altkafa; 10 — Atlas; 11 — Eksen; 12 — Boyun omurları; 13 — Kürek; 14 — Kol; 15 — Dirsek; 16 — Döner; 17 — önbilek; 18 — öntarak; 19 — Susam; 20 — önparmak; 21 — Kaburga; 22 — Göğüs omurları; 23 — Bel omurları; 24 — Kuyruksokumu; 25 — Kuyruk omurları; 26 — Kalça; 27 — Uyluk; 28 — Kamış; 29 — Kaval; 30 — Artbilek; 31 — Arttarak; 32 — Susam; 33 — Artparmak.

bileşik bir sıfat olur : Deniz aşırı, ev aşırı.

aşırı bellem b. i. Psi. Belleme yetisinin üstün bir halde çalışması. Bak. bellek bozuklukları.

aşırıbesi b. i. Biyo. Alışılandan fazla yemek yeme ya da yedirme olayı.

aşırı doyma b. i. Fiz. Bak. doyma.

aşırı duyu b. i. Psi. Duyma yeteneğinin olağan dışı çoğalması.

aşırı ergime b. i. Fiz. Bak. ergime.

aşırma i. ★ 1. Aşırmak eylemi. ★ 2. Aşırılmış. ★ 3. Aşık, çatılarda eğik ağaçları tutan uzun ve yatay direk, mertek.

aşırmak f. ★ 1. Bir şeyi, başka birinin üzerinden geçirmek. ★ 2. Çalmak. ★ 3. Tehlikede olan birşeyi çabucak kaçırmak. ★ 4. Külb. Hoşa gitmeyen bir kimseyi yanından uzaklaştırmak : Herifi aşırdım.

aşısız s. Aşı yapılmamış olan, ya da aşısı olmayan.

aşıtaşı b. i. Taş halindeki aşıboyası.

aşifte Far. i. Namus ile iffetin gerektirdiği şartlara uymayan kadın.

aşikâr Far. s. Besbelli, açık, meydanda olan.

aşil kasbağı Anat. Ayak topuğu kemiğini, baldır kasları ile birleştiren bağ.

aşina Far. i. ★ 1. Tanıdık, bilinen kimse. ★ 2. Anlayan bilen kişi.

aşiret Ar. i. Boy, uruk.

aşiyan Far. i. Yuva. [Nid — Nest]

aşiyane Far. i. Yuva. [Nid — Nest]

aşk Ar. i. ★ 1. Kuvvetli bağlılık ve sevgi duygusu. ★ 2. Dervişlerin kendi aralarında selâm anlamına kullandıkları söz.

Aşkabat Türkmenistan'ın başkenti. Nüfusu 215 000'dir. Pamuklu, ipekli dokuma ve gıda endüstrisi önemlidir.

Aşkale Erzurum'a bağlı bir ilçenin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 497 km.² olan ilçenin 3 bucağı ve 67 köyüyle birlikte nüfusu 42 293'dür. Merkezi olan kasabanın nüfusu ise 6 9[illegible]5'dir. Erzurum'a tren ve karayoluyla bağlıdır.

aşketmek f. Birine ya da birşeye hızla vurmak. Bir tokat aşkettim. [Frapper, rudementu]

aşkın s. ★ 1. Seçkin, üstün. [Qui dépasse, à l'excès — Passing over or beyond] ★ 2. Alışılandan fazla. [Excessif — Excessive]

aşkolsun ü. ★ 1. Aferin sözünden daha kuvvetli bir ünlem : Aşkolsun şu adama! ★ 2. mec. Kınama anlatır : Aşkolsun vallahi, senden beklemezdim!

aşlama s. Aşılama, karıştırma : Aşlama su.

aşlamak f. Bak. aşılamak.

aşlık i. ★ 1. Önce dövülüp sonra savrulup kurutulan buğday. ★ 2. Gerektiğinde kullanılmak üzere saklanan yemeklik şeyler. esk. Zahire.

aşmak f. ★ 1. Geçilmesi güç, yüksek ya da uzak bir şeyin, bir yerin ötesine geçmek : Bu yolu aştım. ★ 2. Erkek bir hayvanın dişisiyle çiftleşmesi olayı. ★ 3. Görünmeksizin kaçmak : Adam çoktan aştı.

aşna i. Aşina sözünün kısa söylenişi.

aşna fişna i. Külb. ★ 1. Gizli dost. ★ 2. Gizli dostluk, gizli dost olma hali.

aşoz i. Gemilerde kaplama tahtalarının başlarının bindirilmesi amacıyla teknenin bodoslama ve omurgasına açılan yuva.

aşure Ar. i. Çoğu buğday olmak üzere çeşitli tanelerle kuru yemişleri şekerle birlikte karıştırıp kaynatarak yapılan bir tatlı.

Aşutka Bak. Dutluca.

aşüfte Far. i. Sevda yüzünden perişan olmuş.

at i. Zo. Sayısız işlerde kullanılan, insanlığın tarihten önceki zamanlardan beri en yakın yardımcısı olan hayvan. Toynaklıların tek parmaklı alttakımındandır. Kutuplar ve Afrika'nın sık ormanları dışında, yeryüzünün hemen hemen her bölgesinde bulunur. Cumhuriyet döneminde, yurdumuzda atçılığa büyük önem verilmiş, at sayısı

% 65 artmıştır. Atın ilk olarak M.Ö. 3000 yıllarında Orta Asya'da evcilleştirildiği sanılmaktadır. [Cheval — Horse]

ata i. ★ 1. Dede ya da büyük baba. [Ancêtre — Ancestor] ★ 2. Baba. [Père — Father]

Atabeklik, Atabekler Atabey biçiminde de söylenen bir terim ve bir devlet adı. Terimsel anlamı şudur: Büyük Selçuklular Devleti zamanında Atabek adı, genç prenslerin devlet yönetimi eğitimlerinde onlara bir çeşit öğretmenlik, yardımcılık yapan işbilir, tecrübeli kişilere verilirdi. Bunlar, her bakımdan güvenilir kimselerden seçilir, prensler onların yol göstericiliğiyle kendilerini yetiştirirlerdi. Sonraları bazı önemli görev sahiplerine, vezirlere de Atabek denmeye başlandı. Birçok İslâm - Türk devletinde atabeklik usulü uzun süre devam etti. Bu devletlerden kimileri zayıfladığı zaman Atabeklerden gözüpek olanlar, bulundukları yerlerde, küçük, egemen beylikler kurdular. Musul Atabekleri gibi.

atacılık i. Biyol. Bir türde bulunup da birkaç kuşak boyunca görülmemiş olan bir ya da birkaç karakterin ortaya çıkması. Atalardaki karakterlerin torunlarda görülmesi. Verasetin özel bir durumu. Atavizm.

Ataç, Galip (1879-1947) Türk yazarı ve hekimi. Nurullah Ataç'ın ağabeyidir. İstanbul'da doğdu, Ankara'da öldü. Bir süre İstanbul milletvekilliği yaptı. Vakit ve Ulus gazetelerinde yazdı. Ankara radyosuna «Evin Saati» konuşmalarını hazırladı.

Ataç, Nurullah (1898-1957) Ünlü Türk yazarı. Hammer'in Osmanlı Tarihi'ni dilimize çeviren Atabey'in oğludur. Orta öğrenimini Mekteb-i Sultani'de (Galatasaray Lisesi) yapmış, öğrenimini bitirmeden İsviçre'ye gitmiştir. Yazarlıkla beraber çeşitli yerlerde öğretmenlik yapmıştır. 1921 yılında «Dergâh» dergisinde ilk olarak yazmağa başlamış, Maarif Vekâleti Tercüme Bürosu'nun kuruluşuna katılmış, yine Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye dairesinde çalışmıştır. 1945 yılında öğretmenlikten ayrılmıştır. Son resmî görevi Cumhurbaşkanlığı çeviriciliğiydi. Dilimizin arınması, özleşmesinde; deneme ve eleştiri türünün gelişmesinde yararlı oldu. 50 kadar çeviri eseri vardır. Kendi yazdıklarını «Günlerin Getirdiği», «Sözden Söze», «Ararken», «Diyelim» gibi kitaplarda topladı. Çevirileri: Stendhal'dan «Kızıl ile Kara», Flaubert'ten «Madame Bovary», Choderlos de Laclos'tan «Tehlikeli Alâkalar».

ataerki b. i. Bir soyda esas olarak babayı alıp çocukları baba tarafına mal eden topluluk hali. esk. Pederşahilik.

ataerkil b. s. Ataerki esasına dayanan. esk Pederşahi. [Patriarcal — Patriarchal]

atak s. Düşünmeden ve saygısızcasına ortaya atılan. esk. Cüretkâr. [Audacieux — Audacious]

Atalante Yunan mitolojisinde Seyros kralının kızıdır. Çok hızlı koşarmış. Kendiyle evlenmek isteyen prenslerle yarışırmış; ancak onu geçenle evleneceğini söylermiş. Meilanion, elinde üç altın elmayla koşuya girmiş; arasıra bunlardan birini Atalante'ye doğru fırlatırmış. Güzel kız bu altın elmaları toplamak için zaman kaybettiğinden yarışı kazanamamış, Meilanion'la evlenmiş. Bu konuyu bir çok ressam işlemiştir.

Nurullah Ataç

Atalay, Besim (1882-1965) Dil bilgini. Uşak'ta doğdu. Medrese'de okudu, Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Öğretmenlik, okul müdürlüğü, Hars müdürlüğü yaptı. 1920'de Birinci T.B.M.M.'ne katıldı; yedi dönem milletvekili kaldı. Aynı zamanda Türk Dil Kurumu'nda çalıştı. Eserleri arasında: Kaşkarlı Mahmut'tan «Divanü Lûgat-it-Türk» çevirisi, Kur'an çevirisi sayılabilir. Şiirleri de vardır.

atalet Ar. i. ★ 1. Tembellik. [Paresse — Laziness] ★ 2. İşsizlik durumu, işsiz kalma, işlemezlik. [Chomage — Work stoppage] ★ 3. Fiz. Ağırlığı olan cisimlerin, dengelerinin bozulmasını güçleştiren bir büyüklük. Ağırlığı büyük olan cisimlerin ataleti de büyüktür. Dönen makinelerin, dönmesini düzgün kılmak için kullanılan volan (Bak. volan) ataleti büyük olan bir elemandır. Bir kere dönmeye başlayınca güç durur. Böylece, meselâ bir motorun dönmesini darbesiz, düzgün hale getirir.

atamak f. Birini bir işe vermek. Tayin etmek. [Nommer (a une fonction) — To appoint]

atanmak f. Atama işine konu olmak. [Etre nommé — To be appointed]

at arabası b. i. Tek ya da çift at tarafından çekilen araba. [Char à cheval — Carriage]

ataraksiya Yun. i. Hek. Fel. Dıştan gelen duygusal uyarmaların, ya da zihin işlemelerinin sonuçlarının kolayca bozamadığı bir ruh sakinliğine varmış olma; dengeli bir umursamazlık ve ilgi azalması. Epikür'cülere göre, bu ancak Tanrılara özgüdür. Bilge insanların da varmak istedikleri ülküdür.

ataraktik Hek. Ataraksiya sağlayan ilâçlar. Çoğu son yılların ürünü olan, sinir sistemine etkili, özel bir ilâç grubu.

atardamar b. i. Anat. Yürekten dışa doğru

Dişi atın gebeliği 11 ay sürer. 10 - 15 dakika içinde doğurur. Genellikle bir batında tek yavru, pek seyrek olarak da iki yavru doğar. Ana kısrak, doğumdan sonra ilk iş olarak yavrusunu yalar. Bu, bir iki saat sürer.

Atatürk, Fevzi Çakmak ile bir manevrada

kanı ileten, çeperleri kalın ve esnek olan damar. Yürekten çıkıp vücudun akciğer dışında kalan bölümlerine giden atardamarlara ayrılan, karın boşluğunun dibinde iki kalça atardamarına ayrılarak sona eren kalın damara, «büyük atardamar» adı verilir.

atardamar kireçlenmesi Hek. Atardamarların iç yüzündeki dokunun bozulması sonucu, yağlı maddelerin, kirecin yığılması, damarın esnekliğinin ve dayanıklılığının azalması. Bu durumda damarın kanlandırdığı organ ve dokular iyi beslenemez, bozulur. Atardamar kireçlenmesi beyin damarlarında olursa felçlere, bunamaya götürür. (Bak. damar sertliği).

atarkanal b. i. Anat. Spermayı sidik yoluna salan iki kanal. Alıcı kanal.

atasağun i. Hekim. [Médecin — Doctor, physician]

atasözü b. i. Çeşitli deneyler sonucunda özetlenerek ifade edilmiş ve kuşaklardan kuşaklara geçerek halka mal olmuş «öğüt» ya da gerçek. esk. Darbı mesel.

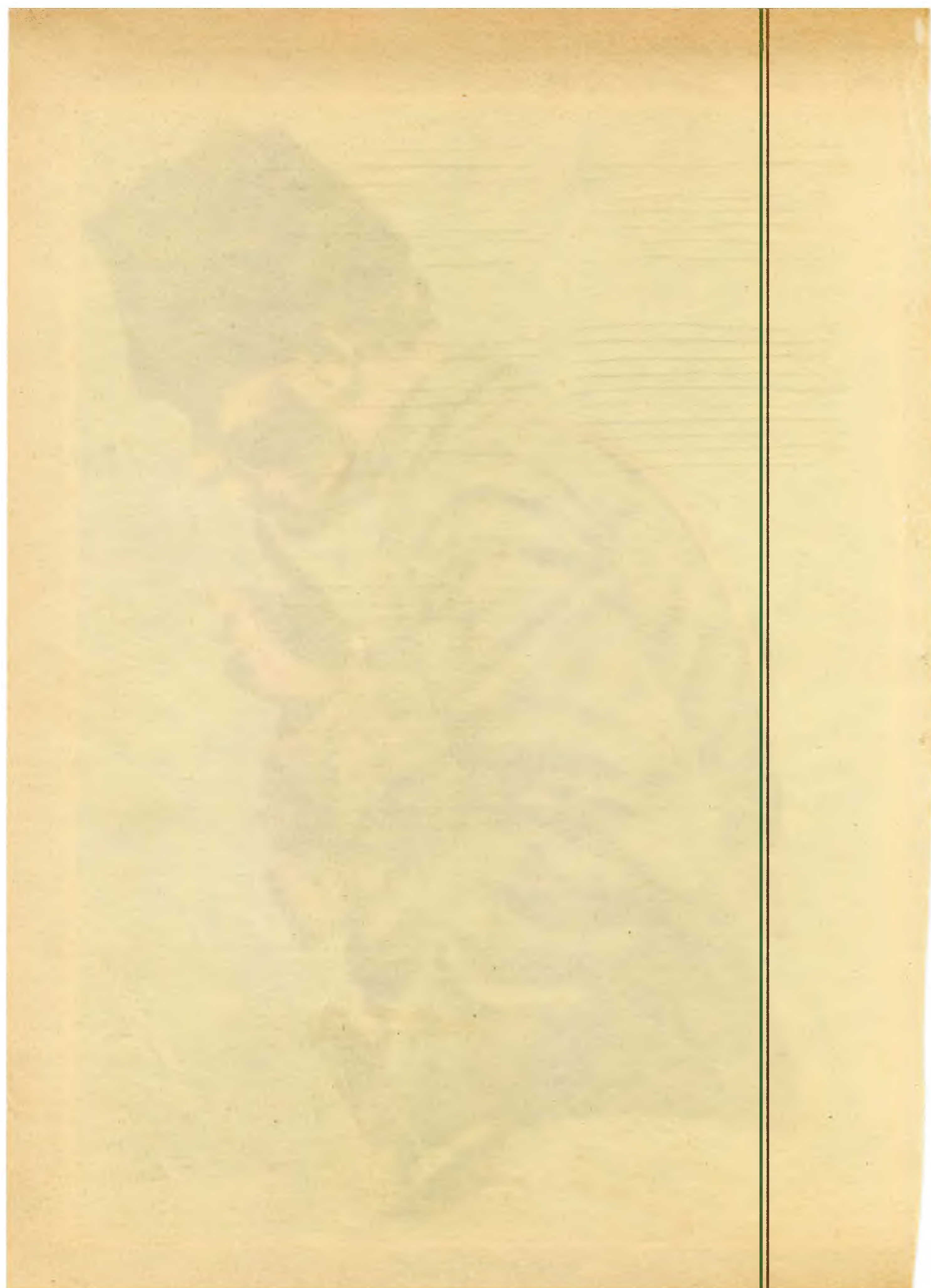
ataşe Fr. i. (aslı Almanca) Elçiliğe bağlı bir uzman. Bulunduğu ülkenin kendi konusuyla ilgili tutumunu ve gelişmesini izleyip yurduna bildirmekle görevlidir: Ticaret ataşesi, Basın ataşesi.

ataşemiliter b. i. Ask. Diplomatik ilişkilere göre, kendi silâhlı kuvvetlerini temsil etmek üzere, yabancı ülkelere gönderilen kara, hava ve deniz subayları. Ataşemiliterler, nezdinde bulunduğu hükümetin kara, deniz ve hava kuvvetlerinin gücünü, kuruluşunu, stratejisini, silâhlarını ve bu konudaki gelişmelerini ve yenilikleri izleyerek bilgi toplarlar.

ATATÜRK (1881 - 1938) Selânik'de doğdu. Babası Ali Rıza Efendi, annesi Zübeyde Hanım. Asıl adı Mustafa'dır. Daha küçük yaştayken babası öldüğü için annesi tarafından büyütüldü.

ATATÜRK

Atatürk, İran Şahı Rıza Pehlevi, İnönü ve Orgeneral Fahrettin Altay ile

İlk öğrenimini Selanik'deki Şemsiefendi okulunda yaptı. Selânik Rüştiyesi, sonra Askerî Rüştiyesi'nde okudu. Askerî Rüştiye'deyken bir öğretmeni ona Kemal adını taktı. Selanik'de okulunu bitirince Manastır Askerî İdadisi'ne, oradan da Harbiye Mektebi (Harp Okulu)'ne gitti. Kurmay sınıfına ayrıldı. 29 Kasım 1904'de okulu bitirince ilk görev olarak Şam'a, 1907 yılında Makedonya'ya gönderildi. Burada «İttihat ve Terakki Cemiyeti» ne katıldı. Bir süre sonra, görüş ayrılıkları yüzünden İttihat ve Terakki ileri gelenleriyle anlaşamadığı için kendini yalnız askerliğe verdi. 31 Mart olayı üzerine kurulan Hareket Ordusu kurmay heyetinde görev aldı. Ayaklanma bastırılınca Selanik'e döndü. 1911'de İtalyanlar Batı Trablus'a saldırınca birkaç arkadaşıyla birlikte Mısır üzerinden Bingazi'ye gitti. Orda binbaşı oldu. Bir yıl Derne'deki kuvvetlerin komutanlığını yaptı. Bu sırada Balkan Savaşı patlak verdi. Yurda dönmek üzere yola çıktı. Ancak Balkan Harbinin sonlarında savaşa katılabildi. Edirne'yi geri alan Kolordunun Kurmay Heyetinde bulundu. 1913'de ataşemiliter olarak Sofya'ya gönderildi. 1 Mart 1914'de yarbay oldu. Mustafa Kemal Sofya'dayken I. Dünya Savaşı çıktı. Bir oldu bitti sonunda Osmanlı Devleti, Almanya'nın yanında savaşa girdi. Mustafa Kemal Tekirdağ'da bulunan 19. Tümen Komutanlığına atanmıştı. Tümen bir süre sonra Maydos (şimdi Eceabat)'a gönderildi. 19. Tümen, Çanakkale boğazında Ece ve Morto limanları arasındaki bölgeyi savunma ödevini almıştı. Arıburnu'nda İngiliz ve Yeni Zelanda kuvvetleri, karşılarında Mustafa Kemal'i buldular; onun yönettiği savunma sayesinde bir adım ilerleyemediler. Bu başarı üzerine Mustafa Kemal'in rütbesi albaylığa çıkarıldı. (19 Mayıs 1915). İngilizler Arıburnu başarısızlığı karşısında Lord Kitchener'in komutasındaki 100 000 kişilik bir kuvvetle 8 - 9 Ağustos 1915'de Anafartalar'a saldırdı. Yine karşılarında Mustafa Kemal'i buldular. M. Kemal, Conkbayırı ve Kocatepe'deki taarruzlarıyla İngiliz kuvvetlerini yendi. Burada bir şarapnel parçası tam kalbinin üstüne geldi, fakat cebindeki saat sayesinde hayatı kurtuldu; çünkü şarapnel saata çarpmış, saat parçalanmıştı. İtilâf Devletleri Anafartalar başarısızlığından sonra Gelibolu yarımadasını boşaltmak zorunda kaldılar. Mustafa Kemal Çanakkale'den sonra generalliğe terfi etti, Doğu Cephesi'nde Diyarbakır Kolordu Komutanlığına, bir süre sonra da 7. Ordu Komutanlığına atandı. 7. Ordu Suriye'de idi. Burada Alman generalleriyle anlaşamadığı için 7. Ordu Komutanlığından istifa ederek İstanbul'a geldi. Veliaht Vahdettin ile birlikte Almanya'ya gitti. Oradan dönünce Suriye Cephesi'nde yeni kurulan Yıldırım Ordular Grubu'na bağlı 7. Ordu Komutanlığına yeniden atandı. Göreve başlamasından az sonra İngilizler, Yıldırım Ordular Grubu'na karşı büyük bir taarruza geçtiler. Ordunun sağ ve solundaki iki ordu dağılmıştı. Mustafa Kemal Paşa kendi ordusunu ve diğer iki ordudan arta kalanları toparladı ve Anadolu sınırına kadar çe-

Atatürk cephede bir dinlenme anında

kildi. 30 Ekim 1918'de Osmanlı hükümeti Mondros mütarekesini imzaladı. Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına atanmıştı. Kısa bir süre sonra bu grup lâğvedildi ve Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a çağrıldı. Burada altı ay kaldı. Yurdun kurtuluşu için çareler düşündü ve birtakım teşebbüslerde bulundu. İstanbul'da birşey yapılamıyacağını anladığı sırada karşısına iyi bir fırsat çıktı. Samsun bölgesindeki asayişsizliği önlemek ve mütareke hükümleri gereğince silâhları toplamak üzere, 30 Nisan 1919'da merkezi Erzurum'da olan 9. Ordu müfettişliğine atandı ve bu amaçla kendisine geniş yetkiler verildi. 19 Mayıs 1919 günü karargâhıyla birlikte Samsun'a vardı. O günden sonra Anadolu'daki komutanlar ve halk örgütleri (Müdafaai Hukuk kuruluşları)yle ilişki kurarak kurtuluş hareketini organize etmeğe başladı. Bu hareketlerinden dolayı hükümet ondan kuşkulandı; İstanbul'daki İngiliz kuvvetleri komutanının da ısrarıyla geri çağrıldı. Fakat Mustafa Kemal Paşa bu çağrıya uymadı. Sivas'da büyük bir kongre yapmak üzere bir genelge yayınladı (20 - 21 Haziran 1919). 27 Haziran'da Sivas'a giderek Erzurum'da yapılacak kongrenin hazırlıklarını yaptı. 3 Temmuz 1919 Erzurum'a gitti. Buradan Saray ile uzun bir telgraf görüşmesi yapmak zorunda kaldı. İstanbul Hükümeti ona izin vermek istedi, kabul etmedi ve görevden çıkarıldığını öğrenince 7 - 8 Temmuz 1919 gecesi istifa ettiğini İstanbul'a bildirdi. 23 Temmuz 1919'da Erzurum kongresi açıldı. Bu kongre 7 Ağustos'ta çalışmalarını bitirdi ve Mustafa Kemal Paşa kongre tarafından Heyeti Temsiliye Başkanlığına seçildi. Bir süre Erzurum'da kaldı ve Doğu illeri delegeleriyle birlikte Sivas'a gitti. Sivas kongresi, 4 Eylül 1919'da çalışmalarına başladı ve M. Kemal Paşa'yı Başkanlığa seçti. Sivas Kongresi'nde çok önemli kararlar alındı. Mustafa Kemal Paşa, Amerikan mandacılığı fikrini destekleyenlere karşı şiddetle direndi ve bunu reddettirdi. Bu arada bütün Müdafaai Hukuk kuruluşlarını «Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti» adı altında birleştiren Sivas Kongresi'nin seçtiği Heyeti Temsiliye'nin de Başkanlığına Mustafa Kemal Paşa getirildi. Heyeti Temsiliye Anadolu'nun yönetimine hükümet gibi el koymaya başladı. Zaten Kongre devam ederken Anadolu'nun İstanbul ile ilişkisi kesilmişti. Sivas Kongresi 11 Eylül'de dağıldı. Mustafa Kemal Paşa 12 Eylül'de İstanbul hükümetini tanımadığını bildirdi. Padişah bu duruma bir çare olmak üzere hükümeti değiştirdi ve 1 Ekim 1919'da çekilen Damat Ferit'in yerine Ali Rıza Paşa'yı getirdi. Savaş içinde dağılmış olan Osmanlı Mebusan Meclisi'ni toplamak amacıyla sonbaharda seçim yapıldı. Bu seçimde Mustafa Kemal Paşa'nın çabalarıyla Müdafaai Hukuk kuruluşlarının desteklediği adaylar büyük bir çoğunluk kazanarak mebus seçildi. Son Osmanlı Meclisi 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplandı. Bu Meclis yabancı etkilerine rağmen 28 Ocak 1920'de Misakı Milli'yi resmen kabul ve 17 Şubat'ta ilân etti. 16 Mart günü İngilizler yeniden kuvvet getirerek İstanbul'u işgal ve Meclisi basıp bir kısım milletvekillerini tevkif ettiler. Mustafa Kemal Paşa, Heyeti Temsiliye adına bir kurucu meclis toplamayı kararlaştırdı (19 Mart 1920). Seçimler yapıldı, Mustafa Kemal Ankara'dan milletvekili seçildi ve İstanbul'daki son Meclis'ten gelenler de milletvekili kabul edildi. Kurucu Meclis 23 Nisan 1920 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi adıyla bir tören yapılarak açıldı. Meclis'in ertesi günkü toplantısında Mustafa Kemal memlekette Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üstünde hiçbir kuvvet olmadığını, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yasama ve yürütme yetkilerini kendinde topladığını, meclisin içinden seçilecek bir kurulun, hükümet işlerini göreceğini, Meclis Başkanı'nın bu kurulun da başkanı olması gerektiğini, belirtti. Türkiye Büyük Millet Meclisi, başkanlığa, Mustafa Kemal'i seçti. Bu sırada Yunanlılar Anadolu içlerine ilerleyerek Afyonkarahisar, Eskişehir, Kütahya şehirlerini almışlardı; geçtikleri her yerde köyleri yakıp yıkıyor, kadınları, çocukları öldürüyorlardı. Yunan Kralı Konstantin de Kütahya'ya gelmişti; amacı, Ankara'ya saldırarak, Atatürk'ün kurduğu Türk ordusunu yoketmekti. Büyük Millet Meclisi 5 Ağustos 1921'de bu tehlikeli durum karşısında, Mustafa Kemal'i Başkomutanlığa getirerek, bütün yetkilerini ona verdi. Ordumuz 22 gün 23 gece süren bir savaştan sonra, 13 Eylül 1921'de iki misli kuvvetteki Yunan ordusunu bozguna uğrattı (Sakarya Meydan Muharebesi). Bunun üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal Paşa'yı «Gazi» unvanını vererek müşirliğe (mareşallik) yükseltti. Sakarya Meydan Muharebesinden bir yıl sonra, Atatürk'ün Başkomutanlık ettiği Türk ordusu, 26 Ağustos 1922'de Afyon cephesinde baskın halinde, Yunan ordusunun üstüne atıldı. 30 Ağustos günü Dumlupınar Başkomutanlık Muharebesinde, Yunanlılar perişan olarak batıya doğru kaçmaya başladılar. Atatürk 31 Ağustos 1922 sabahı, bütün Türk ordularına «Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir ileri» emrini vermişti. Türk orduları, Yunan ordularını kovalayarak, Uşak'da Yunan Başkomutanı Trikopis'i esir ettikten sonra, 9 Eylül 1922 günü İzmir'e girdi. Türk ulusunu esir edip, Türk yurdunu sömürge yapmak isteyen saldırganlar, zaferlerimiz karşısında boyun eğdiler. 11 Ekim 1922'de Mudanya mütarekesi imzalandı ve savaşa son verildi. Büyük Devletler Lozan'da bir barış konferansının toplanmasını teklif ettiler. Bu arada Mustafa Kemal Paşa T.B.M.M.'den 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması kararını aldı. 17 Kasım günü Vahdet-

tin bir İngiliz zırhlısına binerek kaçtı. T.B.M.M. Abdülmecit'i halife ilân etti. 20 Kasım 1922'de Lozan konferansı başladı ve Lozan antlaşması 24 Temmuz 1923'te imzalandı. Bu antlaşma gereğince büyük devletler kapitülasyonların kalkmasını kabul ettiler. Aynı antlaşma ile Sevr hükümsüz kaldı, yeni Türkiye devletinin sınırları tesbit edildi, Boğazlar büyük devletlerin egemenliğinden çıktı ve sadece askerden tecrit edilerek Türk egemenliğine verildi. Kısaca Türkiye tam bağımsız bir ulus olarak kabul edildi. 3 Mart 1924'de Büyük Millet Meclisinin kararıyla halifelik kaldırıldı ve Abdülmecit de Türkiye'den ayrıldı. Bundan önce 29 Ekim 1923 günü Cumhuriyet ilân edilmiş ve Mustafa Kemal Türkiye'nin birinci Cumhurbaşkanı seçilmişti. Mustafa Kemal Cumhuriyeti kurduktan sonra yurt içindeki düşmanlarla savaşma ve devrimleri yapma yoluna gitti. Halifeliğin kaldırılışından sonra laik esaslara dayanarak 24 Ağustos 1925'de kıyafet devrimini yaptı ve şapka kabul edildi. 30 Kasım 1925'de tekke ve tarikatlar yasaklandı, 16 Aralık 1925'de yeni takvim ve saat kabul edildi. Mustafa Kemal 15 Ekim 1927'de Büyük Nutuk'unu okumağa başladı ve bu nutkun okunması 6 gün sürdü. 1 Kasım 1927'de M. Kemal yeniden Cumhurbaşkanı seçildi. 1 Ağustos 1928'de Latin alfabesi kabul edildi, 15 Nisan 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kuruldu, sonra Türk Tarih Kurumu adını aldı. 1 Temmuz 1932'de sonradan Türk Dil Kurumu adını alacak olan Türk Dili Tetkik Cemiyeti kuruldu. Mustafa Kemal 24 Kasım 1934 günü T.B.M.M.'nin yaptığı toplantıda özel bir kanunla Atatürk soyadını aldı. Atatürk iç ve dış politikasını «Yurtta sulh, cihanda sulh» esasına dayamıştı. Atatürk'ün Türk yurduna son hizmeti 2 Eylül 1938 günü Hatay'ın Anavatan'a katılmasını sağlaması oldu. Bu sırada hastaydı. Tutulduğu amansız hastalıktan kurtulamıyarak 10 Kasım 1938 günü hayata gözlerini yumdu. Dolmabahçe sarayından kaldırılan cenazesi 20 Kasım 1938 Pazar günü Ankara'ya götürülerek Etnografya Müzesindeki katafalka kondu ve 10 Kasım 1953 günü ayrı bir törenle Anıt - Kabir'e götürüldü.

Atatürkçü i. s. Atatürkçülüğe inanmış olan, Atatürkçülük yolunda olan (kimse).

Atatürkçülük i. Atatürk'ün başlattığı, devrimlere dayanan, Türkiye'nin kalkınmasına ve aydınlık bir geleceğe kavuşmasına yönelmiş yol, anlayış.

Atatürk Köprüsü İstanbul'da, Haliç üzerinde, Azapkapı ile Unkapanı arasındaki köprü. Projesi 1930 yılında Fransız M. Pigeoud tarafından yapılmış, inşaata 1935'de başlanıp, köprü 1936 yılında tamamlanmıştır. Uzunluğu 477, genişliği 25 m. dir. Eskiden burada Unkapanı köprüsü adlı başka bir köprü vardı.

Ataullah (Hoca) (Ölm. 1571) Türk bilgini. Şehzade Sarı Selim'e öğretmen tayin edildi. II. Selim 1566'da tahta geçince, öğretmenini «Padişah hocası» yaptı. Ataullah II. Selim'den büyük bir saygı görmüş, önemli günlerde daima protokolun başında yer almıştır.

Ataullah Dede Efendi (1842-1910) Türk bestecisi. Taş üzerine oyma yazıları vardır. Müzikle ilgilenmiş, ömrünü bilim ve din yolunda harcamıştır.

Ataullah Efendi, Şanizâde (1771-1826) XIX. yüzyılın ünlü tarih yazarlarından. Özellikle din bilimlerinde yetkili, hekimlikten de anlayan bir kişidir. Fransızca'dan Türkçe'ye, çeşitli konularda çeviriler yapmış, hekimlikle ilgili eserler vermiş, dört ciltlik bir tarih yazmıştır. Sürgün bulunduğu Tire kasabasında ölmüştür.

atavik Fr. i. Atacılık, soya çekmekle ilgili.

atavizm Lat. i. Fel. Atacılık.

Atay, Ahmed Kemal (Kamil Kemal) (Doğ. 1890) Gerek Darülfunun'da gerekse 1933'den sonra üniversitede uzun yıllar modern anlamda cerrahlığın gelişmesine önayak olmuş, bilimsel yayınları kadar meslek gücü ile de tanınmış hekim.

Atay, Falih Rıfkı (Doğ. 1894) Yazar ve gazeteci. İstanbul'da doğdu. Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1908'de «Tanin» gazetesinde gazeteciliğe başladı, 1913'de Babıali Mektebi Kalemi'ne devam etti, sonra Dahiliye Hususi Kalemi'ne kâtip oldu. I. Dünya Savaşı'na yedeksubay olarak katıldı. 1918'de «Akşam» gazetesini kurdu. Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ün yanında yer aldı, 1922'de Bolu milletvekili seçildi ve bu sıfatını 1950 ye kadar sürdürdü. Buna paralel olarak «Hakimiyeti Milliye», «Milliyet» ve «Ulus» gazetelerinde başyazarlık yaptı. 1950'de siyasi hayattan çekildi ve bir arkadaşıyla

beraber «Dünya» gazetesini kurdu. Şimdi bu gazetenin başyazarıdır. Bir çok kitabı vardır. En önemlileri «Faşist Roma Kemalist Tiran», «Denizaşırı», «Yeni Rusya», «Zeytin Dağı», ve «Çankaya» dır.

at baklası b. i. Bot. Bir çeşit küçük bakla.

atbalığı b. i. Zo. Kemikli balıklar sınıfından, büyük başlı bir tatlı su balığı. Eti yenir.

at başı beraber zf. Aynı düzeyde, bir hizada. [Au même niveau — Being on a level with]

at cambazı b. i. ★ 1. Sirkte at üstünde akrobasi yapan cambaz. ★ 2. At alıp satan kimse. [Maquignon — Horse - dealer]

atçı i. Soy at yetiştiren kimse.

atçılık i. Atlarla uğraşma. Soy atlarla yapılan koşular ve at sergisi gibi işler ya da bu yolda gösterilen çalışma.

ateh Ar. i. Hek. Yaşlılık bunaklığı.

ateh getirmek f. Bunamak. Bak. bunama.

ateizm Fr. i. (aslı Yunanca) Yaşayan ve kişiliği olan bir varlık halindeki her türlü Tanrı tasarısını reddeden doktrinlere ve davranışlara verilen ad. Bu sınırlı anlamda, her türlü Tanrı tasarısını reddeden deizm de bir çeşit ateizmdir. Tanrı ile tabiatın birliğini ileri süren panteizm de böyle sayılabilir. Bütün bu anlamlar, ateizmin geniş bir çerçevede düşünülmesine bağlıdır. Çağdaş anlamıyla ateizm, hiçbir Tanrı tasarısını kabul etmez. Ateizmin başlıca savunucuları XVIII. yüzyıl maddeci filozofları ve genel olarak maddecilerdir. Modern ateizm doktrini, Alman düşünürleri Feuerbach, Marx ve Engels tarafından geliştirilmiştir. Feuerbach, Tanrı tasarısını, insanın kendi kendiyle yabancılaşması, kendindeki güç ve nitelikleri, dünya dışı bir varlık tasarısına bağlanması sonucu ortaya çıkmış sayar. Marx'a göre bu, gerçekten kaçışın ifadesidir. Bu kaçış, insanın karşısındaki en önemli problem olan insanın geleceği probleminin güçlüğü karşısında, Tanrı tasarısına sığınmak şeklinde belirmektedir. İnsanın selâmeti, bu dünyadadır. Ateist inanışa göre, insan yeryüzünde kendi mutluluğunun yolunu bulacaktır. Ateist görüşü savunan maddeciler humanizma ile ilgili ahlâk değerlerini savunurlar; yeryüzünde sosyal adaletin gerçekleşmesini ve ahlâka uygun bir toplum düzeninin kurulmasını isterler; yalnız bunu tabiat üstü bir kuvvetten, ya da Tanrı'dan beklemeyi kabul etmeyerek, insanın kendi eseri olacağına inanırlar.

atelye Fr. i. İşyeri. Zanaatkârların ya da sanatçıların çalışma yeri. İşlik.

aterina Yun. i. Gümüş balığı.

ateş Far. i. ★ 1. Kömür, odun ve benzeri şeylerin yanarak çıkardıkları ısı ve ışık. esk. Od. [Feu — Fire] ★ 2. Ateş almış olan cisim. ★ 3. Ateşli silâhların patlaması. ★ 4. Hek. Beden ısısının 37°C'ı aşması. Vücutta bir yangı (iltihap) bulunması ya da beynin beden ısısını ayarlayan bölümünün başka nedenler yüzünden aksak çalışması sonucudur. ★ 5. mec. Coşkunluk hali.

ateş açmak f. Ask. Hafif ve ağır silâhlarda, usulüne uygun olarak yapılacak hazırlıklardan sonra tetiğin, kamanın ya da elektrik devresinin çekilmesiyle merminin hedefe gönderilmesi. Silâhlı kuvvetlerin savaş faaliyetleri daha çok buna dayanmakta, başarı sağlanmasında geniş etkisi bulunmaktadır.

ateş almak b. f. ★ 1. Tutuşmak, yanmaya başlamak. ★ 2. Silâhın kendiliğinden patlaması.

ateş balığı b. i. Sardalye balığı.

ateşbaz Far. b. i. Ateşle hokkabazlık yapan oyuncu.

ateşböceği b. i. Zo. Kınkanatlılardan bir böcek. Karanlıkta ışıldadığı için bu adı almıştır.

ateşçi i. Vapur, fabrika, lokomotif ocağı gibi büyük ocaklara kömür atmakla görevli olan kimse. [Chauffeur — Fireman]

ateş desteği Ask. Düşman karşısında bir birliğin kolay ve kayıpsız olarak ilerlemesini sağlamak amacıyla yapılan ateş yardımı. Kara, deniz ve hava kuvvetleriyle yapılan ortak bir harekâtta, uçak ve savaş gemileri de katılır; ateş yardımı daha genişletilir.

ateşe tutmak f. ★ 1. Ateşli bir silâhla herhangi birşeye kurşun atmak. [Ouvrir le feu] ★ 2. Biraz ısıtmak. [Chauffer]

ateşgede Far. i. Ateşe tapanlarda kutsal saydıkları ateşin yakıldığı yer. [Temple de feu — Fire - worshipper]

ateş gibi b. s. ★ 1. Fazla sıcak olan şey. [Très chaud — Very hot] ★ 2. Hareketli, becerikli, çalışkan ve zeki olan kimse. [Ardent, vif — Active]

ateş hattı Ask. En ilerdeki birliklerin ellerindeki silâhlarla ateş ettikleri bir hat. Düzgün olmayan bu hat, gerçekte bulunmadığı halde var sayılır.

ateşî Far. s. Ateş kırmızılığında. [A la couleur du feu — Fire couloured]

ateş idaresi Ask. Çeşitli maksat ve hedeflere göre ayrılmış bulunan silâhların, savaşın icaplarına uygun olarak kullanılması. Özellikle üçlü kuvvetlerin ateş idaresi «Ateş idare merkezleri» tarafından sevk ve idare edilir.

ateşin Far. i. Coşkun, ateşli (kimse).

ateşkayığı b. i. Ateşbalığı avlamak için kullanılan ve içinde ateş yakılan kayık.

ateşkes b. i. Karşılıklı olarak savaşan iki tarafın da ateş kesmeleri. [Cesser le feu — Cease fire]

ateşle oynamak b. i. Çok tehlikeli bir işe girişmek.

ateşli s. ★ 1. Coşkun ★ 2. Ateşli olan.

ateşlik i. Ateş yanan ya da ateş konan yer.

ateşli silâhlar Ask. Ateşleme ile meydana gelen barut gazı ya da başka bir enerjinin basıncı ile mermiyi uzaklara gönderip delme, paralama, parçalama, yıkma, yak-

Atatürk Köprüsü

Askerî öğrenciler atış eğitiminde

ma etkisi bulunan silâh. Bu silâhların çap, yapılış tarzları ve kullanma yerleri bakımından çok değişik tipleri vardır.

ateş pahasına zf. Çok pahalı. [A un prix exorbitant — Very dear, expensive]

ateş planı Ask. Bir savaşta düşmanın aralıksız olarak ateş altına alınması için hangi silâhın nereye ve ne zaman ateş edeceğinin önceden tesbit edilerek bir harita ya da kroki üzerinde belli edilmesi. Bu plana topçu ile piyade ağır silâhları da katılır. Planın yapılmasında en küçük birlikten başlanmak üzere yukarı doğru gidilir ve plan üst makama gönderilir. Burada gerekli düzeltme ve birleştirme yapıldıktan sonra yürürlüğe konulur.

ateş püskürmek b. f. Aşırı öfkelenmek. [Du feu, être pris de colère — To be furiously angry]

ateş tedavisi Hek. Vücudun savunma gücünü arttırmak ve bazı hastalıklarla savaşmak için, kasıtlı olarak özel ilâçlar ya da zararsız duruma getirilmiş mikroplarla beden ısısının yükseltilmesi, örneğin, sinir sistemi frengisini tedavi etmek amacıyla, bedene sıtma mikropları sokularak ateş yükseltilir.

ateşten gömlek b. i. Çok sıkıntılı ve dayanılması güç durum.

ateş tuğlası b. i. Soba ve fırın gibi ateş yakılan şeylerin içine döşenen ve sıcağa dayanan tuğla.

atfen Ar. zf. Yükleyerek, mal ederek, atıf yaparak, atfederek. [Avec attribution — With reference to]

atfetmek b. f. ★ 1. Birine mal etmek. Bir olayı ya da oluşu başka bir şeyin sonucu kabul etmek; bir şeyi başka bir şeyden çıkmış göstermek. [Attribuer — To attribute] ★ 2. Çevirmek, dikmek, bakmak.

atgiller ç. i. Zo. Tek parmaklı memelilerden eşek, zebir ve atları içine alan familya.

Athabaska Kanada'da Athabaska gölüne dökülen 1 200 km. uzunluğunda bir ırmak.

Athena Mit. Yunan mitolojisinde tanrıların başı Zeus'un kızlarından biri. Düşünce tanrıçasıdır. Gök tanrıçalarından biridir. Romalılar aynı tanrıçaya «Minerva» adını verirler. Athena Yunan mitolojisinde görülüyorsa da, Knosos ve Mikenai'de de buna benzer tanrıçalara rastlanmıştır.

Athenagoras I, Aristokles Spiro (Doğ. 1886) 268. İstanbul Ortodoks Patriği. Yanya'da (Yunanistan) doğdu. İstanbul'da Heybeli Rühban Okulu'nu bitirdi. Yunanistan'da metropolitlik yaptı. Kuzey ve Güney Amerika Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu iken 1948'de İstanbul Ortodoks patrikliğine getirildi.

Athene - Nike tapınağı Atina'da Akropolis'deki tapınak. İyon düzenindedir; cephelerinde dörder sütun vardır.

Athene Parthenon tapınağı Atina'da, Akropolis'de İktinos'un planlarına göre Kallikrates tarafından yapılan tapınak. (M.Ö. 447-432). 31 m. genişliğinde 69,5 m. uzunluğundaki bu yapının dar cephelerinde 8, uzun cephelerinde 17 sütun vardı. Sütunların «U» şeklinde çevrelediği doğu salonunda Fidias'ın yaptığı Athene'nin 12 m. boyunda altın - fildişi heykeli bulunuyordu. Tapınak pentelikon mermerinden yapılmıştır.

Athene Promakhos heykeli Atina'da, Akropolis'deki kutsal yolda bulunan, ünlü heykelci Fidias'ın yaptığı, 7 m.lik bronz heykel. Pire limanına giren gemilerden bile görülürmüş.

Athene Tapınağı ★ 1. Miletos'da, İyon düzenindeki tapınak. Dar cepheleri 6, uzun cepheleri 10 sütunludur. ★ 2. Priene'de İyon düzenindeki tapınak. M.Ö. IV. yüzyılda yapılmıştır.

Athos Yunanistan'da, Halkidike (Khalkidike) yarımadasının kuzey ucu (bugünkü Aynaroz) Pers Prensi Mardonios, Tasos adasının zaptı ve Makedonya Krallığının uydu haline gelmesiyle biten seferinden dönerken, Athos burnunda fırtınaya tutulup çok büyük kayıplara uğradı (M.Ö. 492).

atıcı i. ★ 1. İyi nişan alan, nişancı. ★ 2. Sp. Atıcılık sporuyla uğraşan.

atıcılık s. ★ 1. Her hangi bir silâhla iyi nişan alıp attığını vurma sanatı. [Métier de tir — Markmanship] ★ 2. mec. Aslı olmayan şeyler uydurup söylemek, yalancılık. ★ 3. i. Sp. Bir hedefe ateş etmek esasına dayanan spor. (Bak. Baltrap).

atıfet Ar. i. İhsan, lütuf. [Affection, bienveillance — Benevolence]

atık i. Yoğurdun ya da sütün çalkalanmasına yarayan küçük yayık.

atılgan s. Yılmadan kendini tehlike ve güçlüklere atan (kimse).

atılım i. Hızla ve birdenbire ileri doğru atılma, hamle. esk. Savlet.

atılmak f. ★ 1. Atmak işleminin konusu olmak. ★ 2. Kendi kendini atmak. ★ 3. Sert bir tavırla birdenbire bir konuşmaya karışmak.

atım i. Atılan bir şeyin ulaşabildiği uzaklık.

atış i. Ask. Her çeşit ateşli silâhın mermisini hedefe ulaştırmak için yapılan işlem. Atışla ateş arasında büyük bir fark var-

dır. Ateş bir hareket ve bir faaliyettir; atış ise bunun sonucu ve toplamıdır.

atışmak f. ★ 1. Ağız kavgası yapmak. ★ 2. Dargın olan iki kişiden birinin, ötekine, barışıkmış gibi, bir söz söylemesi.

atıştırmak f. ★ 1. Aceleyle yemek ya da içmek. ★ 2. (Yağmur ya da kar için) Serpiştirmek.

atış yeri b. i. Ask. Silâh atma eğitimi yapılan yer. [Polygone — Rifle or artillery range]

ati Ar. i. Gelecek, ilerisi, yarın.

atik s. Çevik; çabuk hareket eden (kimse).

atîk, -kı Ar. s. Eski, geçmiş zamanla ilgili; aşnı.

Atikalipaşa Camisi İstanbul'da bir cami. Bir adı da Sedefçiler camisidir. Çemberlitaş'ın yanındadır. II. Beyazıt'ın sadrazamlarından olan Hadım Ali Paşa tarafından 1496'da yaptırıldı. Bursa camileriyle Beyazıt Camii arasında bir geçiş safhasını temsil eder. Tek minerali olup bu minare giriş kapısının sağ yanındadır. XVII. yüzyıl sadrazamlarının bazıları bu caminin avlusunda gömülüdür.

Atik Ali Paşa, Hadım (Ölm. 1511) II. Beyazıt zamanında sadrazamlık etmiş akağalıktan yetişme, hadım olmakla beraber cesaretli bir vezir. İstanbul'da Divanyolu'nda bir camisi ve yanında mektep, medrese ve imareti vardır. Ünlü Ali Paşalar arasında eski olduğu için, ona atik lâkabı verilmiştir. Bir savaşta vurularak ölmüştür.

Atina (eski adı Athenai) Attika yarımadasında, Kefisos ve İlisos ırmaklarının suladığı düzlükte denizden 5 km. uzakta, kayalık Akropolis tepesinde Akhalar'dan kalan saray-hisar ve yerleşme yeri, Atina şehrinin ilk çekirdeğidir. Zamanla, saray-hisar'ın bulunduğu tepe, Tanrılara, din törenlerine ayrılarak «Akropolis» adını alırken, Themistokles'in çepeçevre duvarla sardığı yerleşme yerlerine «polis» denmiştir. 11 kapıyla dışa açılan Atina şehri Peisistratos, Perikles ve Hadrianus zamanında üç büyük imar devresi geçirdi. Akropolis'in güney yamacında, Diyonisos tiyatrosu, Asklepieion sağlık yurdu ve Atticus'un 5 400 kişilik, üstü kapalı «odeion»u (Bak. odeion) vardı. Kuzeyde iç Keramikos, (çömlekçi mahallesi) uzanırdı. Agora, yani pazar yeri, 500 kişilik belediye, yani Buleuterion batıdaydı. Surların dışında, kuzey batıda Platon'un öğretme yeri olan ünlü Akademia, bir dağ yamacında, Aristoteles'in öğretme yeri Lykeion (Lise) vardı. Atina şehri, denize 7 km. uzaklıkta olan Pire limanına (Peiraieus) birbirine paralel iki surla bağlanmıştı. ★ Yunanistan'ın başkenti. Şehrin nüfusu 627 600, çevresiyle birlikte 1 852 000'dir. Denizden yüksekliği 80 - 100 m. arasındadır. 7 km. uzağındaki Pire limanı ile denize bağlanır. Atina'nın büyük kısmı Likovittos (denizden 277 m. yüksek) ve Akropolis tepeleri arasındadır. Şehrin eski kesimi Akropol eteklerindedir. Likovittos Yöresi ise yeni binalarla doludur. Bunlarda bol mermer kullanılmıştır. Kara yollarıyla da hemen hemen bütün Yunanistan'a bağlanır. Aynı zamanda Yunanistan'ın hem kültür, hem sanayi merkezidir. Yunan sanayiinin dörtte üçü burada toplanır. Üniversitesi 1837'de kurulmuştur. Ayrıca birçok teknik ve öğretim okulları vardır. Şehir çok yaygın olduğundan Pire ile birleşmiş gibidir. Atina 1836'da 15 000 nüfusluydu. Zaman zaman ve hele Küçük Asya harekâtından sonra Anadolu'dan gelen göçmenlerle hızlı bir nüfus artışı olmuştur. Hele İzmir ile çevrelerinden gelen göçmenler Nea Smirni (Yeni İzmir) gibi adlarla anılan mahalleler kurmuşlardır. Şehrin çevresindeki gecekonduların sayısı yüksektir.

Eski Atina'nın onbir kapısından biri : Hadrianus Kapısı

Atina Devleti'nin en güçlü zamanındaki durumu

Atina - Delos Deniz Birliği (M.Ö. 478-477) Merkezi Delos adası olan, Atina'nın liderliği altında üç yüzden fazla şehir - devletin katıldığı siyasî birlik. Amacı, Persler'e karşı Anadolu ve Yunanistan şehir - devletlerinin bağımsızlığını sağlamaktı. Zamanla öteki üyelerden hem mâlî hem askerî bakımdan üstün olan Atinalılar, «Pers korkusu» bahanesiyle, zamanın en büyük siyasî birliğini, kendi emperyalist isteklerine alet ederek, Atina Deniz İmparatorluğu'na çevirdiler. Daha sonra, ortak hazineyi Delos'dan Atina'ya getirerek gelir fazlasını Atina'nın imarında kullandılar.

Atinalılar (Athenaioi) Atina şehir - devletinin halkı. Efsaneler, M.Ö. 2000 yıllarından başlayarak en son M.Ö. 900 yıllarında, bütün Attika bölgesinin, Atina'da oturan bir kralın egemenliğine girdiğini söyler. Efsane kralı Thesevs, Attika'daki 12 önemli şehrin halkını, Atina'ya yerleştirerek (Bak. Sinoikismos) Atina şehir - devletinin ilk çekirdeğini meydana getirmiştir (M.Ö.20. yüzyıl). Uzun bir dönem sonunda, zenginleşen aristokratlar, iktisat alanında olduğu gibi, siyaset alanında da söz sahibi olabilmek için, kralları devirip, yönetime el koydular (M.Ö. VIII. yüzyıl). Atina halkı bu sırada, gelişen ticaret ve sanayi ile üç gruba ayrılmıştı: 1° Büyük toprak sahipleri, 2° Tüccar ve sanayiciler (el tezgâhı sahipleri), 3° Küçük toprak sahipleri. Üçüncü grup gittikçe borçlanıp yoksullaşır, köle olarak toprağa bağlanır ya da dış ülkelere satılırken, ülkenin bütün toprağı üç - beş kişinin malı olmuştu (M.Ö. VI. yüzyıl). Kilon'un halkın hoşnutsuzluğuna dayanarak yaptığı darbe teşebbüsü kanlı bir şekilde bastırıldı (M.Ö. 632). Bu en önemli dönüm noktasında, Aristokrasi, Isparta'da olduğu gibi bir baskı ve dehşet yönetimi kurma yerine, halka tavizler verme politikasını benimsedi: Drakon yasası (M.Ö. 624), daha sonra Solon reformları (M.Ö. 594) gibi. Ne var ki, öz bakımından Aristokratların çıkarlarını koruyan Drakon yasası ve grupları uzlaştırmak için başa getirilen orta yol politikacısı Solon, (Bak. Solon) iç barışı sağlayamamıştı. Bu durumda gruplar kendi emellerine göre partilerini kurdular. 1. grup, Aristokratlar, büyük toprak sahipleri, ova partisini; 2. grup, tüccar ve sanayiciler, sahil partisini; 3. grup, topraklarını kaybedip, ancak dağlarda tarım yapabilenler Solon'un iktisat sistemine muhalif radikal demokrat dağ partisini (Attika toprağının eşit olarak paylaşılmasını istiyorlardı), kurdular. Uzun mücadeleler sonunda, dağlı köylülerin desteğiyle Peisistratos tiran oldu (M.Ö. 545). Devrimci olmamakla birlikte, Peisistratos, köylüler lehine reformlar yaparak, toprak mülkiyetini kısıtlayıp «köy kalkınması» ile ülkenin tarım gücünü arttırırken, bir yandan da barışçı bir tutumla, dış ülkelerde koloni kurma siyaseti güttü. Bu koloniler, sırası gelince üs olarak kullanılmış, böylece Atinalılar'ın yüz yıllar boyunca sürecek Deniz İmparatorluğunun temeli atılmıştı. Ayrıca oralardan sağlanan zenginliklerle anayurtdaki gruplar arasında, belli ölçüde, iktisadî bir denge kurulabilmişti. Yaratılan bu ortam içinde tiranlık da devrilince (M.Ö. 511), yurtdaşlık hukukuna sahip olmayan köleler dışında Atina yurtdaşları, Kleistenes, Themistokles, Miltiades, Perikles gibi devlet adamlarının üstün çalışmalarıyla kendi zamanlarının en ileri, en güçlü, en zengin ulusunu meydana getirmişlerdir. Bölgedeki üstünlük Makedonyalılar'a, daha sonra Romalılar'a geçene kadar, politika, bilim,

felsefe, sanat alanlarında XX. yüzyıl medeniyetine kaynak olan birçok eser bırakmışlardır.

atkafalı b. s. Kafası işlemeyen kimse, ahmak.

Atkaracalar Çankırı'nın Kurşunlu ilçesi bucaklarından. 16 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 9 041, merkezinin nüfusu 3 195'dir.

atkestanesi b. i. İkiçeneklilerin atkestanesigiller familyasından bir ağaç ve onun meyvası. Ağacı büyük olduğu için geniş gölgeler verir. Yemişi kestaneye benzer.

atkestanesigiller ç. b. i. Bot. İkiçeneklilerden bir bitki familyası. En iyi örneği atkestanesidir.

atkı i. ★ 1. Dokumacıların mekikle enlemesine attıkları iplik ; argaç. ★ 2. Demet halindeki ekinleri yukarı atmağa yarayan yaba. ★ 3. Soğuktan korunmak için boyun, omuzlar ya da sırta atılan örtü. ★ 4. Çocuk patikleriyle bazı kadın pabuçlarında köprü gibi duran dar, uzun parça. ★ 5. Pencerelerle kapı üstlerine atılan beton ya da taş destek ; üst eşik ; lento.

at kulağı b. i. Bot. Marulu andıran bir bitki türü.

atkuyruğu b. i. Bot. ★ 1. Atkuyruğugillerden bir bitki. Nemli yerlerde çok yetişir ve ilâç olarak kullanılır. ★ 2. Daha çok genç kızların saçlarına, arkalarından atkuyruğu biçiminde bağlayarak, verdikleri biçim. esk. Zeneb-ül-hayl.

atkuyruğugiller ç. b. i. Bot. Damarlı çiçeksizgillerden bir bitki familyası. En iyi örneği atkuyruğudur. esk. Zeyneb-ül-hayliye.

atlama i. Atlamak hareketi.

atlamak f. ★ 1. Herhangi bir engelin üzerinden fırlayıp geçmek. ★ 2. Bir yere ayak üstü gelecek şekilde kendini bırakıvermek. ★ 3. Sıçramak. ★ 4. Zaman geçirmeden binivermek. ★ 5. Gazetecilikte, bir haberi zamanında alıp verememek. ★ 6. Sayı sayarken, okurken, yazı yazarken bir ya da daha çok bölümü bırakıp geçmek. ★ 7. Aldanmak, yanılmak.

atlama taşı b. i. Ufak akarsularda, çamurlu yerlerde üstüne basılıp geçilmek için atılmış iri taş. Atlangıç. [Pierre de gué — Stepping - stone]

Atlanta A.B.D.'de Georgia eyaletinin başkenti. 1845'de Alleghani dağlarının eteğinde kuruldu. 487 000 nüfusu ve birçok üniversitesi vardır. Endüstri, ulaştırma ve ticaret bakımından hareketli bir merkezdir. Ekonomisi dokuma, maden, makina, pamuk yağı, tütün, pamuk, hayvancılık ve keresteciliğe dayanır.

Atlantik Bildirisi Uluslar ve devletler arasında dostluğu, dostça yaşamayı sağlamak için II. Dünya Savaşı sonlarına doğru, başta Amerika ve İngiltere olmak üzere, on beş devletin yayınladıkları bildiri. Bu bildirinin hazırlıkları daha önce Amerika Cumhurbaşkanı Roosevelt ile İngiltere başbakanı Churchill arasında Atlantik denizinde bir savaş gemisinde yapıldığından, bildiri bu adla anılmıştır. Ulusların birbirine saldırmaktan kaçınarak eşit haklarla barış içinde yaşamalarını öngören Atlantik bildirisi, bugün çok gelişmiş bir örgüt olan «Birleşmiş Milletler» in doğmasına yol açmış, yardımcı olmuştur.

Atlantik Savaşı Tar. Atlas okyanusunda Alman denizaltı gemileriyle İngiliz deniz kuvvetleri arasında yıllarca süren muharebelere verilen ad. I. Dünya Savaşı'nda başlamış olmakla beraber en şiddetli dönemi, II. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarına rastlar. Milyonlarca tonluk gemilerin batmasına ve o oranda insan hayatına malolan bu deniz savaşları Amerika'nın da savaşa girmesinden sonra Almanlar'ın aleyhine döndü. Birleşik deniz kuvvetleri, Alman korsanlığını ve denizaltılarının faaliyetlerini kırdılar.

Atlantis Atlas okyanusunda battığı kabul edilen efsanevî bir kıta ya da ada. Platon, Atlantis'in Mısır'lı rahiplerin sözlerine dayanarak Cebelüttarık dışında Anadolu'dan büyük ve güçlü bir krallık olduğunu anlatır. Refah içinde olan Atlantis'in orduları Batı Avrupa ve Libya'ya oradan da Yunanistan'a gitmiş, fakat Atinalılar'ın karşı koymasıyla durmuşlar. Atlantis bir gece şiddetli bir deprem sonunda tamamen batmış. Platon'a karşılık, Aristoteles Atlantis'in varlığını kabul etmez. Fakat Atlantis hakkında bir çok efsaneler vardır. Daha sonraları Amerika'nın Guancholar'ıyla Bask ve Latinler arasında ilişki kuranlar da olmuş ve bunlar bu ilişkiyi Atlantis'in varlığına bağlamışlardır. Kuzey Afrika'daki Berberiler'in Atlantis'den kurtulanların torunları olduğu da söylenir. Atlantis efsanesi, edebiyatı da etkilemiştir. Francis Bacon'un «Nova Atlantis — (Yeni Atlantiş)» ve Pierre Benoit'nın «L'Atlantide — (Atlantid)» adlı romanları ünlüdür.

atlar anası b. s. İri yarı, erkeğimsi kadın. [Femme très grosse semblant à l'homme]

atlas Yun. i. ★ 1. Dünyadaki bütün kıta, ülke ve denizlerin haritalarını içine alan dergi. ★ 2. Bir kitabın sonunda ek olarak yer

at kestanesi

Atina'nın eski Attikü tiyatrosunda günümüzde verilen bir konser

atmaca

Mitolojide göğün taşıyıcısı olarak geçen Atlas'ın gecenin gündüzle buluştuğu yerde yaşadığına inanılırdı

alan resim ya da levha bölümü. ★ 3. Anat. Boyundaki omurlardan en üstte olanı, birincisi. ★ 4. Yüzü parlak, ipekli bir kumaş türü. Eskiden çok değerli sayılırdı.

Atlas Mit. Göğün taşıyıcısı. Heriodos'a göre Titan İapetos ve Okeonid Klymene'nin oğlu. Bazı yazarlara göre bu doğru değildir. Homeros da ondan söz eder. Çeşitli efsanelere göre Atlas, gecenin gündüzle buluştuğu yerde yaşar; başı ve kollarıyla göğü taşırdı. Başka söylentiler de vardır. Klâsik şairler onu işlemiştir; antik sanatta sık sık tasvir edilmiştir.

atlasçiçeği b. i. Bot. Atlasçiçeğigillerden bir bitki. Yaprakları yayvan ve dikenli olup parlak, güzel çiçekler açar. esk. Sabbar.

atlasçiçeğigiller ç. b. i. Bot. İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Bunlar kurak ve sıcak ülkelerde yetişir. Gövdeleriyle yaprakları etli ve dikenli olur. esk. Sabbariye.

Atlas Dağları Kuzeybatı Afrika'da dağ zinciri. Bu dağlar 750 000 km.²'lik bir alana yayılır. Kuzeydoğuda ve güneybatı ve batı-güneybatı doğrultusunda 2 000 km., doğuda 300 ve batıda 500 km. genişlikleri vardır. En yüksek tepeleri Cebel Ayaşi'dir (4 500 m.) Atlas dağları genç kıvrım dağlarıdır. Tunus ile Atlas okyanusu arasında uzanırlar. Her vakit yeşil duran ormanları ve makileri vardır. Alçak yerlerde meşe ormanları, daha yukarılarda çam, sedir ağaçları, ya da fundalıklar görülür.

İç taraflarda kuraklık a tar, otluk ve bozkırların alanı genişler. A sebebiyle vahşi hayvanlar gittikçe azalır. Yaklaşık olarak bu dağların % 40'ı orma lık, fundalık, çalılık ve tarım yapılan erlerdir. % 60'ını bozkır ve çöller teşkil der. Kıyıya yakın yerlerinde tahıl yetiştiri r, bağcılık, meyvacılık ve zeytincilik ya ılır.

Atlas Okyanusu Avrupa, A rika ve Amerika kıtaları arasında bir o yanus. Kısa adı Atlantik'tir. Eski çağla a Cebelütarık'ın batısındaki deniz olara kabul edilir ve buna Latinler «Mare lanticum» adını verirlerdi. Büyüklük ba mından Pasifik'ten sonra ikinci gelir. Y denizleri dışındaki yüzölçümü 82 mily n km.², yan denizlerle beraber 106 mily n km.² dir. Yüzölçümü dünya yüzölçüm nün 1/5'i kadardır. Kuzey'den uzunluğu 16 500 km., en geniş yeri 13 500 km. ve rtalama genişliği 5 500 km.'dir. En derin yeri Porto-Rico (8 500 m.) çukurudur. rtalama derinlik ise 3 300 - 3 900 m. arası dadır. Başka derin bir çukuru da Güne Sandwich çukurudur. (8 264 m.). Atlas okyanusunun iki büyük kolu vardır: Am ika aradenizi ve Avrupa aradenizi (Akde iz'le kolları). Diğer yan denizlerinin öne mlileri, Manş, Irlanda, Kuzey ve Baltık denizleridir. Bu okyanustaki adalar volk niktir. Başlıcaları Spitzberg, Franz Jose and, Jan Mayen, Kanarya, Yeşil burun, Falkland, Güney Antiller, Güney Georgia, Asorlar, St. Helena, Ascension ve Buv adalarıdır. Tuzluluk ve sıcaklık derece ri derinlere doğru gittikçe azalır. Gel t olayları daha çok kıyılarda hissedilir. cak mevsimlerde kutuplardan (daha çok uzey Kutbu) kopan buz parçaları (a sberg) Ekvator'a doğru yaklaştıkça erir. Bunların gemilere çarpanları büyük de iz kazalarına sebep olur. Balık üretimi bakımından dünyada birincidir. Çeşitli bölgelerindeki yataklarda değerli balıkla vardır. Albatros ve Kap güvercini gibi deniz kuşları da önemlidir. Çok miktar balina avlanır. Avrupa, Afrika ve Am ika kıtaları arasında ulaştırmayı sağla ası bakımından da önemi büyüktür. A as okyanusunun çeşitli bölgeleri tarih b unca değişik zamanlarda keşfedilmiştir. Bu keşifler VIII. — XI. yüzyıllar arasında Norveçliler'in keşifleriyle başlar, 1486'da Bartelemen Diaz tarafından Afrika Güney ucunun dönülmesi ve 1492'de Amerika k tasının bulunuşuna kadar sürer. Bunlar n önemli keşiflerdir. Daha sonraları daha az önemde başka keşifler de olmuştur. At antis adındaki batık kıtanın da burada bulunduğu söylenir.

atlatmak f. ★ 1. Atlama ha eketini yaptırmak. ★ 2. mec. Kötü bir du umu geçiştirmek. ★ 3. mec. Çaresini bu arak bir kimseyi olduğu yerden uzaklaştı mak ya da birini başından savmak.

atlet Yun. i. Sp. ★ 1. Özel anlamda atletizmle ilgilenen sporcu. Genel anlamda sporcu. ★ 2. s. Vücut yapısı gelişmiş olan.

atlet fanilası b. i. Önü, arkası açık, iplikten örülmüş erkek fanilası.

atletizm Yun. i. Sp. Kuvvet, çeviklik gibi beden güçlerini geliştirme esasına dayanan ve koşu, atma, atlama hareketleriyle yapılan spor. Olimpiyatların esası olan atletizm, ana spor sayılır. Çeşitli mesafeler üzerinden yapılan sürat ve mukavemet koşularıyla disk atma, cirit atma, gülle atma, çekiç atma, tek adım (uzun) atlama, üç adım atlama, yüksek atlama, sırıkla atlama dallarına ayrılır. Ayrıca beş yarıştan kurulu Pentatlon ve on yarıştan kurulu Dekatlon bölümleri de vardır. Günümüzde çok yayılmış bir spor dalıdır. Vücudu geliştiren yararlı ve amatör bir spor çalışması olarak okullara kadar girmiştir.

atlı i. Ata binmiş kimse, süvari. [Cavalier — Horseman]

atlı birlikler Ask. Süvari ya da hayvanla taşınan piyade, topçu gibi bütün subay ve erleri atlı olan sınıf.

atlıkarınca b. i. Dik duvarı bir eksen çevresinde dönen birçok binecek takımdan yapılmış meydan oyuncağı. Luna parklarda ya da bayram yerlerinde kurulur.

Atlı, Lemi (1869-1945) Türk bestecisi. Fatih Askerî Rüştiyesi'ndeyken müzikle uğraşmaya başladı. Öğretmenleri Hafız Yusuf Efendi ile Hacı Arif Bey'dir. Birçok bestesi vardır.

atlı sporlar Sp. «Konkur hipik» de denir. Spor amacıyla binicilikle uğraşmaktır. Binicinin, atıyla yarış alanındaki engelleri, belirli sırayla, belirli süre içinde aşması esasına dayanır. Atlı sporların bir bölümü, at terbiyesidir. Polo ve cirit de atlı sporlardandır.

atmaca i. Zo. Doğan cinsinden ava alışabilen yırtıcı bir kuş. [Sparrow — Hawk]

atmak f. ★ 1. Herhangi birşeyi fırlatmak suretiyle ileri doğru salıvermek. ★ 2. Birşeyi elinden bırakıp düşürmek. ★ 3. Bir kimseyi kötü bir yere göndermek (daha çok memurlar için). ★ 4. Koymak: Hapse atmak, imza atmak, tuz atmak. ★ 5. Geri bırakmak: Para işini başka güne atmak ★ 6. Örtmek: Sırtına bir palto atmak. ★ 7 Yüklemek: Kabahati başkasının üstüne atmak. ★ 8. İlgisini keserek uzaklaştırmak: Memuru işinden atmak. ★ 9. Kullanmaktan vazgeçmek: Pabucu atmak. ★ 10. Çıkarmak, dışa vermek: Yabancı cismi dışarı atmak. ★ 11. Uçurarak yıkmak: Dinamitle binayı atmak. ★ 12. Külb. Yalan söylemek: Martaval atmak. ★ 13. İçki içmek: Bir kadeh atmak. ★ 14. Övünmek: Atmaya başlamak. ★ 15. Vurmak, çarpmak: Kalbi atıyor.

atmasyon i. ve s. Yakıştırma bir söz olup teklifsiz konuşmalarda «uydurma» anlamına kullanılır.

Atmeydanı Sultanahmet parkının bulunduğu alana Osmanlılar tarafından verilen ad.

ATLETİZM

Günümüzden 3100 yıl önce, eski Yunanlılar ilk Olimpiyat oyunlarını düzenlediler. Atletizm buradaki koşularla başladı. Sonradan atma ve atlamalar eklendi. XII. yüzyılda atletizm İngiltere'ye geçti. Bu spor dalına duyulan ilgi artınca, 1849'da İngiltere'nin Woolwich şehrinde, Askerî Akademi'de, düzenli atletizm yarışmaları yapıldı. 1860 yılında da Oxford ve Cambridge üniversiteleri arasında atletizm yarışmaları düzenlendi. Bu tarihte, Avrupa'lı göçmenler atletizmi Amerika'ya götürdüler. O günden bu yana, olimpiyat oyunlarında atletizm çok ilgi toplamış, bütün ülkelerde, bütün okullarda, gözde bir spor dalı haline gelmiştir.

Bazı kaynaklarda «Et Meydanı» diye de anılmıştır. Atmeydanı, Bizanslılar zamanında dört yanı tribünlerle çevrili büyük bir hipodromdu. Burada, Roma'da olduğu gibi spor oyunları, eğlenceler düzenlenirdi. Sonraları daha çok araba yarışları için kullanılmıştı. Şehir Türkler'in eline geçtikten sonra, bu yarışların anılarının etkisiyle Türkler buraya «Atmeydanı» dediler. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de zaman zaman büyük eğlenceler, padişahların düzenledikleri düğünler bu meydanda yapıldı. Meydan kimi zamanlar büyük ayaklanmalara, önemli tarih olaylarına tanık oldu. Sultanahmet Camisi yapıldıktan sonra, Atmeydanı adı unutulmaya, yerine «Sultanahmet Meydanı» denmeye başlandı. Dikilitaş, Örme sütun, Burmalı sütun ve Alman Çeşmesi buradadır.

Sultanahmet parkından (eski Atmeydanı) bir görünüş

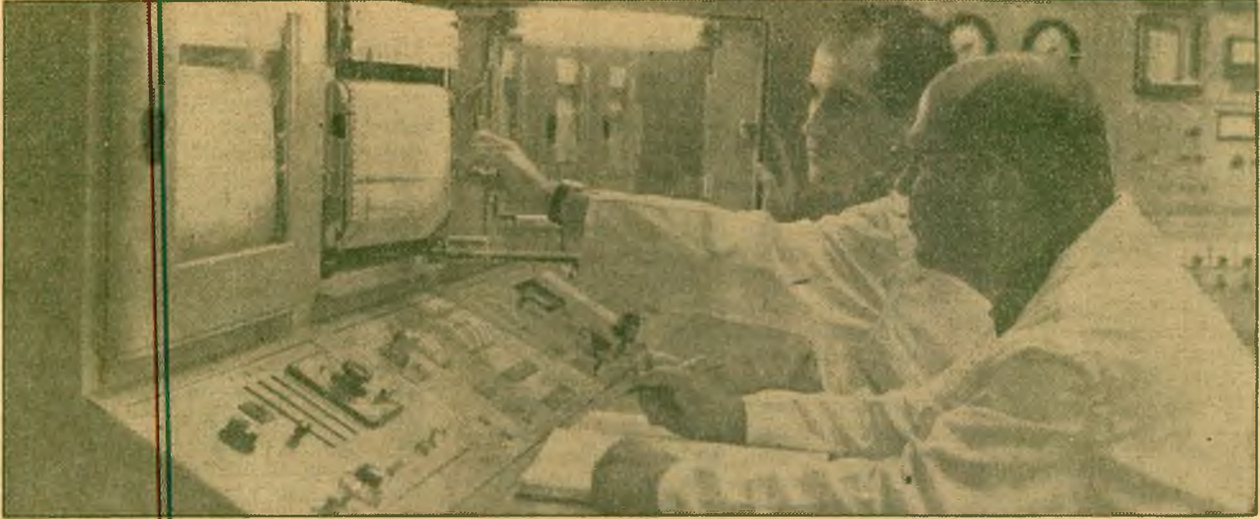
atmosfer Yun. i. Havaküre; dünyayı çevreleyen hava küresi. Bak. havaküre. esk. Hava-i nesimî.

atmosfer basıncı Fiz. Dünyanın üstünde bulunan hava tabakasının ağırlığı. Bu ağırlık bir basınç olarak belirir ve akışkanların genel formülüyle hesaplanır. Havanın, yeryüzünde birim alana uyguladığı basınca, atmosfer basıncı denir. Hava tabakasının kalınlığı arttıkça, bu basınç da artar. Tersine, deniz kıyısından dağlara çıktıkça, yukarıda kalan hava tabakasının kalınlığı azaldığı için, dağlardaki atmosfer basıncı, deniz kıyısındaki atmosfer basıncından küçüktür. Atmosfer basıncı için, deniz kıyısı esas kabul edilmiştir. Deniz kıyısında ve O° C de atmosfer basıncı 76 cm. lik cıva sütununun basıncına eşittir. Cıvalı barometreyle yapılan ölçmeler bu sonucu vermiştir.

at oğlanı b. i. Tar. Orduda atların ve hayvanların bakımıyla uğraşan kimseler. At mehteri.

atol i. Ortalarında sığ ve okyanusla bağıntılı göl bulunan, halka şeklindeki mercan adaları. Adayı çevreleyen resiflerin, adanın yavaş yavaş çökmesi sonucunda halka şeklini almasıyla ortaya çıkarlar. Yüksek likleri çok azdır.

atom Yun. i. Fiz. Basit bir cismin, özelliklerini kaybetmeden bölünebileceği en küçük parça. Geçen yüzyıla kadar, atomun artık parçalanamıyacağı kabul ediliyordu. Ama çağımızda, bu teori, bazı olayları açıklayamamış ve deneyler sonunda atomun da tek bir parça olmadığı anlaşılmıştır. Atomun ortasında çekirdek adı verilen bir parça vardır. Çekirdeğin çevresinde elektron adı verilen parçacıklar döner. Elektron eksi elektrikle yüklüdür. Elektron sayısı atomdan atoma değişir. Çekirdek de bütün bir parça değildir. İçinde proton adını alan artı elektrikle yüklü parçacıklar ve nötron adını alan yüksüz parçacıklar vardır. Bir elemanın atomu elektrik bakımından dengededir. Yani, çekirdeğinde kaç tane proton varsa, çevresinde de o sayıda elektron döner. Elektronların, çekirdek çevresinde izledikleri yola yörünge denir. Elektron sayısı arttıkça, yörünge sayısı da artar. Elektronların, çekirdek çevresinde dönmeleri, dünyanın güneş çevresinde dönmesine benzetilir. Yalnız, dünya ile güneş arasında, kütlelerinden doğan bir çekim kuvveti olduğu halde, elektronla çekirdek arasında elektriksel bir çekim kuvveti vardır. Atomun hacim bakımından büyük bir kısmı, bu çekirdekle elektronlar arasındaki boşluktan ibarettir. Atomun asıl ağırlığı ise çekirdekte toplanmıştır. Elektronun ağırlığı, çekirdek yanında ihmal edilecek kadar küçüktür. Kozmik ışınlar incelenince, atomda bazı kısa ömürlü parçacıkların daha bulunduğu anlaşılmıştır. Bunlar pozitron ile mezondur. Pozitronun ağırlığıyla elektrik yükü, elektronunkine hemen hemen eşittir. Ancak, adından da anlaşılacağı gibi artı elektrikle yüklüdür. Mezon, artı ya da eksi elektrikle yüklü olabilir. Elektrondan 200 defa ağırdır. Ayrıca radyoaktif cisimlerin atomundan çıkan alfa, beta, gama ışınları da atomun parçaları sayılır. (Bak. Radyoaktiflik). Bilimsel deneyler sonunda var oldukları anlaşılan ve yapıları belirlenen atomlar aslında inanılmayacak kadar küçük parçacıklardır. Atomların büyüklüğü elemandan elemana değişir. En küçük atom, hidrojen elemanının atomudur. Çekirdeğinde 1 proton vardır. Buna göre çevresinde 1 elektron döner. 10 000 000 tane hidrojen atomunun yanyana konduğunu düşünsek, bunların uzunluğu ancak 1 mm. olur. Atom çekirdeğinin çapı, atomun çapının 10 000'de biri kadardır. Geri kalan, çekirdekle elektron arasındaki boşluktur. Atomlar aralarında birleşerek molekülleri, moleküller de birleşerek cisimleri ortaya çıkarırlar. Bir damla suda, yaklaşık olarak, 33 milyar kere milyar tane molekül vardır. Bir su molekülü 2 hidrojen atomuyla 1 oksijen atomunun birleşmesiyle oluştuğuna göre, bir damla suda toplam olarak 100

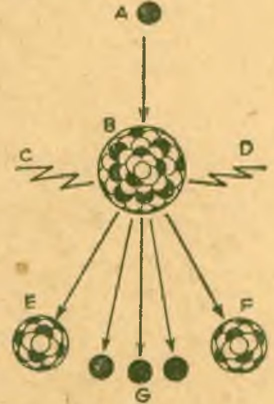

İstanbul, Çekmece Atom Reaktöründe bir çalışma

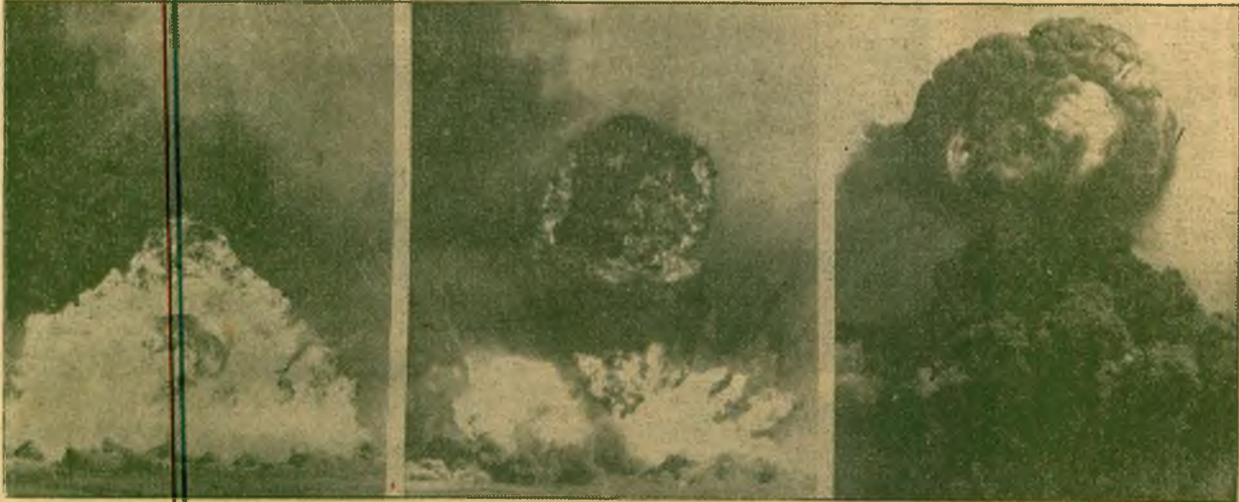
milyar kere milyar tane atom bulunmaktadır. Her elemanın atom yapısı başkadır (Bak. Eleman). Bu değişiklik, elektron ve proton sayısında görülür. Bir cismi oluşturan atomlar sürekli olarak bir titreşim hareketi yaparlar. Bu hareketin hızı, sıcaklığa bağlıdır. Sıcaklık azaldıkça atomların titreşimi yavaşlar, —273 °C de tamamen durur. Bu bakımdan önem taşıyan —273 °C ye «mutlak sıfır» denir. Bugün 100'den fazla atom çeşidi, dolayısıyla eleman bilinmektedir.

atom ağırlığı Fiz. Bir elemanın atomunun ağırlığı. Bir atomu tartmak mümkün olmadığına göre, bu ağırlık, deneyler ve hesaplar sonunda bulunur. Her elemanın atomunun ağırlığı başkadır. Oksijen atomunun ağırlığı 16 olarak kabul edilmiştir. Öbür elemanların atomlarının ağırlığı, oksijen atomunun ağırlığına oranlanarak bulunur. Uluslararası bir kongre, 1951 yılında, elemanları atom ağırlıklarına göre sıralamıştır. Bu tabloda 102 eleman vardır. Bazı atomların atom sayısı (Bak. atom sayısı) eşit olduğu halde ağırlıkları farklı olabilir. Böyle atomlara «izotop» denir. İzotoplar arasındaki ağırlık farkını, çekirdeklerindeki nötron sayılarının değişik olması doğurur.

atom bombası Tek. Çekirdeğin parçalanması sırasında açığa çıkan enerjiyi, yakıp yıkmak için kullanan silâh. Teorik olarak her çekirdeğin parçalanması sonunda bir miktar maddenin enerjiye dönüşeceği düşünülür. Ama, bugün uygulamada, bir kaç eleman kullanılmaktadır. Bunlar, uranyumun iki izotopu olan U - 235 ile U - 33 ve plütonyumdur. Bu atomların çekirdekleri, başka nötronlarla bombardıman edilir. Nötron, uranyumun çekirdeğine girip saplanır. Bu durumda doğan dengesizlik sebebiyle, çekirdek ikiye ayrılır. 1 baryum, 1 kripton atomu doğar. Serbest kalan bir kaç nötron ise Einstein'in formülüne göre ($E = mc^2$ Bak. atom enerjisi) enerjiye dönüşür. Bu büyük bir enerjidir. Ama, bombanın asıl muazzam enerjisi, zincirleme parçalanma yoluyla elde edilir. Uranyumun parçalanması sırasında serbest kalan nötronlar, yanlarında henüz parçalanmamış duran başka uranyum çekirdeklerine hızla çarparak onların da parçalanmasını sağlar. Böylece, daha çok sayıda nötron serbest kalmış olur, onlar da başka

U235 atomuna (B) bir nötron (A) çarpınca U235, baryum (E) ve kripton (F) atomlarına ayrılır. Bu sırada muazzam bir enerji açığa çıkar. Serbest kalan hızlı nötronlar (G) da başka U235 atomunu parçalayarak zincirleme reaksiyon doğurur. Aynı zamanda gama ışınları (C) ve beta ışınları (D) yayılır

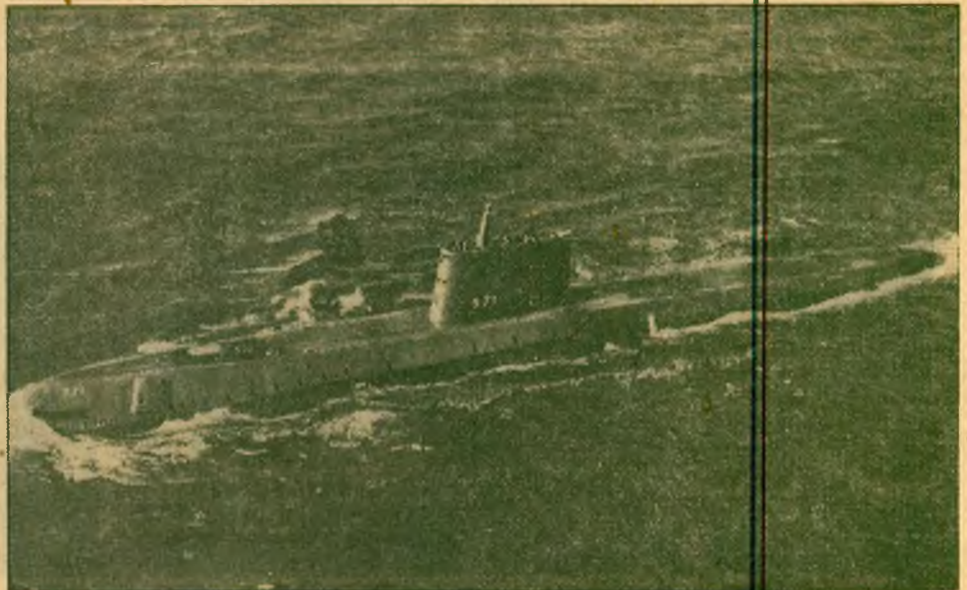
Bir atom bombası denemesinin üç anı

çekirdekleri parçalar ; olay zincirleme tekrarlanır. Bombanın muazzam enerjisi sağlanmış olur. Zincirleme parçalanma için gerekli olan uranyum miktarına «kritik kütle» denir. Uranyum kritik kütleden az olursa, zincirleme parçalanma elde edilemez. Onun için atom araştırmalarında kritik kütle gizli tutulur. Bombada, kritik kütle iki parçaya ayrılır ve belli bir aralıkla yerleştirilir. Öyle ki birinden fırlayan serbest nötronlar öbür parçanın çekirdeğini parçalayabilsin. Bir atom bombası patlayınca uranyum sıcaklık etkisiyle gaz haline gelir Patlama sırasında, bombanın içindeki sıcaklık 100 000 000° C ye ulaşır. Sonra bomba büyük bir patlamayla parçalanır. Bir sarsma dalgası ortaya çıkar. Sarsma dalgasının etkisini büyütmek amacıyla bomba, yerden biraz yüksekte patlatılır. Dalga yere çarpıp geri döner. Birbirine giren dalgalar, inip çıkarak ilerleyen yeni dalgalar doğurur. Ayrıca, bombanın patladığı yerin havası şiddetli sıcaklık yüzünden genişleyerek büyük bir boşluk bırakır. Bu boşluğu doldurmak isteyen çevredeki soğuk hava da ayrı bir sarsıntı yaratır. Bombanın bu sayılan yakma ve yıkma etkilerine bir de canlıları öldüren radyoaktif ışınlar eklenir. İkiye ayrılan atomlar yüksek oranda radyoaktif ışınlar yayar. Atom bombasının, bu büyük zararlarından korunma çareleri araştırılmış, atom sığınakları hazırlanmıştır. Atom bombası, atom yapısının ve radyoaktifliğin bulunmasıyla başlayan araştırmaların sonunda ortaya çıkmıştır. Einstein'in ünlü formülünü ileri sürmesi (1905) çalışmaları hızlandırdı. 1938 yılında, iki Alman bilgin, uranyumun atomunu parçaladılar. Bundan sonra A.B.D. de bu araştırmalar için para ayırdı. İlk atom bombası, 16 Temmuz 1945'de Amerika'nın New Mexico eyaletinde patlatıldı. Bu denemeden sonra, Amerika, Japonya'nın Hiroşima şehrinin üstünde bir atom bombası patlattı 343 000 nüfuslu şehirde, 66 000 kişi ölmüş, 69 000 kişi de yaralanmıştı. İkinci bomba, 3 gün sonra Nagasaki (Japonya) üstünde patlatıldı. Bu sefer, 37 000 kişi ölmüş, 40 000 kişi yaralanmıştı. Savaştan sonra atom bombası araştırmalarına devam edildi. Sovyet Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin atom denemeleri yaptı.

atomculuk i. Fel. Evrenin, atomlar gibi küçük parçacıkların bir araya toplanmasıyla meydana geldiğini iddia eden bir öğreti (doktrin). İlkçağ filozoflarına göre eşyanın en küçük parçası atomdur ; bunlar bölünemez ; biribirlerinden ancak biçimleri ve büyüklükleriyle ayırdedilebilir. Boşlukta birleşme durumlarına göre çeşitli cisimler meydana gelir. İlk mekanist atomcular Lösipos, Demokritos, Epikurus ve Lukretia'dır. Yeni çağda atomculuğun temsilcileri Descartes, Gassendi, Hélvetius ve Holbach'tır. Ampère'le birlikte atom, bilimsel bir kavram olmuştur. esk. Cüz-i ferdiye.

atom denizaltısı Tek. Atom piliyle çalışan denizaltı. Atom çekirdeğinin parçalanmasıyla açığa çıkan enerjiyi hareketi için kullanır. Atom pili, ağır olduğundan başka taşıtlarda kullanılamamaktadır. Ama denizaltı bu ağırlığı kolayca taşımaktadır. Atom pilinin oksijen istemeden çalışması, denizaltının uzun süre su altında kalmasını sağlamaktadır. İlk atom denizaltısına, Jules Verne'in yıllarca önce bir romanında anlattığı Nautilus adlı denizaltıya benzediği için, «Nautilus» adı verilmiştir. Nautilus, 1954 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmıştır.

atom enerjisi Fiz. (nükleer enerji, çekirdek enerjisi) Bir atom çekirdeğinin ikiye ayrılmasıyla ortaya çıkan muazzam enerji. Bir elemanın çekirdeğini ikiye ayıracak olursak (bu olaya fisyon denir) iki tane çekirdek ortaya çıkar. Bu çekirdeklerdeki proton ve nötronların sayısı, parcalanma-

Atom denizaltısı Nautilus, Kuzey Kutup noktasının altından geçmiştir.

dan önceki proton ve nötron sayısına eşittir. Ama yeni atomların ağırlıklarının toplamı, parçalanmadan önceki atomun ağırlığından azdır. Buna göre, parçalanma sonunda bir miktar madde enerjiye dönüşmüştür. Ağırlıklar arasındaki fark çok küçük olduğu halde, açığa çıkan enerji çok büyüktür. Büyük bilgin Einstein, bu enerjinin hesaplanmasını sağlayan bir formül vermiştir: $E = mc^2$ Burada, E açığa çıkan enerjiyi, m enerjiye dönüşen maddenin ağırlığını, c ise sabit bir değer olan ışık hızını (saniyede 300 000 km.) göstermektedir. Formülden de görüleceği gibi, enerjiye dönüşen madde (m) ne kadar küçük olursa olsun, ışık hızının karesiyle, yani çok büyük bir sayıyla çarpıldığı için, açığa çıkan enerji (E) çok büyük olacaktır. Einstein'in formülü, bize maddeyle enerjinin aynı şey olduğunu göstermektedir. Eğer bir çekirdeğin tamamını enerji şekline dönüştürebilsek, aklın almıyacağı kadar büyük sayılar çıkacaktır. Ama bugün, çekirdeği ikiye ayırarak, aradaki fark kadar maddeyi enerjiye dönüştürmek mümkündür. Bu enerji, atom bombası olarak yakıp yıkmak amacıyla kullanılabileceği gibi, barışçı amaçlarla da kullanılabilir.

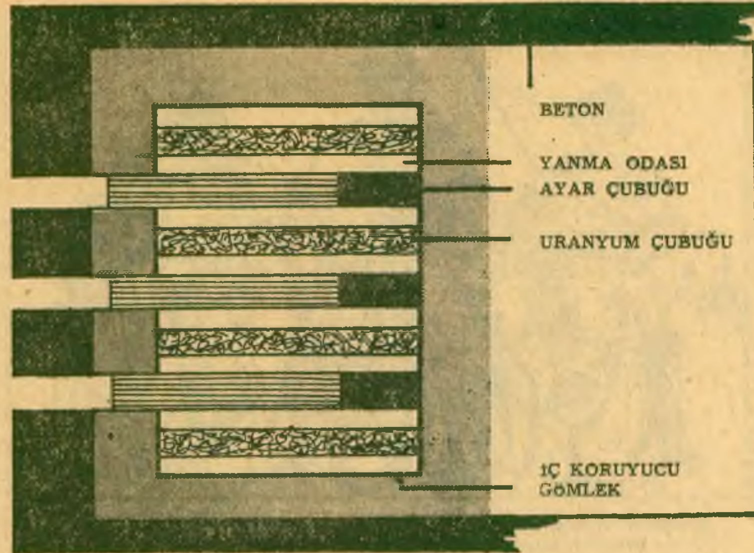
atomik kütle Fiz. Bir atomun çekirdeğindeki proton ve nötron sayılarının toplamı. İzotop atomların (Bak. izotop) atom sayıları eşit olduğu halde, atomik kütleleri farklıdır.

atom pili Tek. Atom enerjisini, patlamasız bir şekilde, açığa çıkaran araç. Uranyum çekirdeğinin parçalanması sonunda serbest kalan enerjiyi ısı enerjisi şeklinde dışarı verir. Parçalanma kadmiyum çubuklarla kontrol altına alınmıştır. Böylece patlamanın önüne geçilir. Uranyum izotopu (U - 235) parçalanınca plütonyum haline gelir. Plütonyum da parçalanmaya elverişli bir elemandır. Atom pilinin bir üstünlüğü de böyle, kendi ham maddesini yenilemesidir. 450 gram Uranyum, 15 ay süreyle, 1 000 kilovat - saatlik enerji verir.

atom santralı Tek. Atom enerjisinden yararlanarak elektrik enerjisi üreten santral. Aslında buhar santralıdır. Atom enerjisiyle bir buhar makinesi çalıştırılır. Buhar makinesi alternatörü döndürür. Böylece elektrik enerjisi elde edilir. Kuruluş masrafı büyük fakat verimi de büyük bir santral türüdür.

atom sayısı Fiz. Bir elemanın atomunun elektron ya da proton sayısı. Elektrik bakımından dengede olan bir eleman atomunda, elektron sayısı, çekirdekteki proton sayısına eşittir. Bu sayıya, atom sayısı adı verilmiştir.

Aton Tar. Eski Mısır'da güneş tanrısına verilen ad. Aton'dan önce Mısır'ın güneş Tanrısı Amon - Ra idi. Amon - Ra rahiplerinin gittikçe artan nüfuzlarını kırmak için, Firavun IV. Amenofis, Aton'u önce güneş tanrısı, sonra da baştanrı ilân etti. Aton, bir daire ile, heykelle canlandırılmıyor; bir çeşit tek tanrı kavramını andırıyordu. Ancak Amenofis'in ölümünden sonra Aton değerini yitirdi; Mısırlılar Amon - Ra'yı yeniden baştanrılığa geçirdiler.

Atom pili

atonal Yun. Fr. s. Müz. Yeni bir bestecilik anlayışında, makam ve ton esasına bağlanmadan yapılan (beste).

at oynatmak b. f. ★ 1. Hüner göstermek. [Montrer son habileté — To show his dexterity] ★ 2. Bildiği ve istediği gibi davranmak.

at pazarı b. i. At alınıp satılan yer.

atraksiyon Fr. i. Seyircilere iyi vakit geçirtmek için yapılan eğlenceler.

Atrato Kolombiya'da Karayipler denizine dökülen 665 km. uzunluğunda bir ırmak. 3 200 m. yüksekteki Citara dağından doğar. Aşağı kısımları gemilerin işlemesine elverişlidir.

Atreus Mit. Mitolojiye göre, Mikenai Kralı, Pelops ile Hippodameia'nın oğlu, Thyestes'in ağabeyisi, Agamemnon ve Meunaos'un babası. Atreus'in, üvey kardeşi Khrysippos'u öldürdükten sonra Mikenai'ye kaçtığı ve burada kral olduğu söylenir. Kardeşi Thyestes ise Atreus'in karısını kandırarak kaçar. Atreus'in oğlu Pleisthenes'i de alıp kendi evlâdı gibi büyüterek Atreus'u öldürmeye gönderir. Atreus, Pleisthenes'in niyetini anlayınca onu öldürtür, sonra kendi oğlu olduğunu öğrenince Thyestes'den öç almaya karar verir. Bu amaçla, kardeşiyle barışır. Onu oğullarıyla beraber Mikenai'ya çağırır ve çocuklarını öldürterek doğranmış etlerini yemek diye Thyestes'in önüne koyar. Gün Tanrısı Helios, bu cinayete göz yummayarak ülkeyi kıtlık içinde bırakır. Bunun üzerine kâhin, Atreus'a kardeşini arayıp bulmasını emreder. Atreus bu yolculukta, bilmeden, kardeşi Thyestes'in kızı Pelopeia ile evlenir. Pelopeia, daha önce babasından gebe kaldığı oğlu Aigisthos'u doğurur, Atreus onu kendi oğlu sayar. Atreus'in oğulları Agamemnon ile Menelaos Thyestes'i ele geçirip Mikenai'ye hapsettikten sonra, Aigisthos'u onu öldürmeye gönde-

Attilâ'nın akınlarından birini gösteren temsilî resim

rirler ama birbirini tanıyan Thyestes ile Aigisthos birleşip Atreus'i öldürerek Mikenai tahtına sahip olurlar.

Atreus hazinesi Mikenai çevresinde bulunan kubbeli mezarın en gelişmiş örneği. Yuvarlak odanın kutru 14,50, yüksekliği 13 m. dir. Çok ince bir taş işçiliği, şaşırtıcı bir anıtsallıkla kaynaşmıştır. M.Ö. 1600-1300 yıllarında yapılmış olduğu sanılıyor.

Atreus oğulları Mikenai Kral sülalesi. Bu sülalenin atası sayılan ve Anadolu'dan gelen Pelops, Peloponnes yarım adasına adını vermiştir.

atrofi Hek. Biçimsel körelme. Bir organın az ya da hiç kullanılmama sonucu zayıflayıp körelmesi. Sinir sistemi hastalıklarında da beslenme işlemi aksadığından, bazı organlar, özellikle kaslar, zayıflayıp körelir.

Atillâ

atropin Yun. Fr. i. Hek. Güzelavrat otundan çıkarılan ve hekimlikte kullanılan bir ilâç. Zehirlidir.

at sineği b. i. Zo. Böceklerin ikikanatlılar takımından, vücudu yassı, kanatları büyük ve küt; 8 mm. uzunluğunda, at, sığır ve domuzların bacak araları ile kuyruk altlarında yaşayan bir eklem bacaklı türü.

at sülüğü b. i. Sülüğün işe yaramaz bir cinsi.

Attaia (ya da Ataia, Atae, Attea) İlk çağda Anadolu'nun Mysia bölgesinin (Aiolis) Ege kıyılarında, Midilli adasının karşısında bulunan şehir. Bu şehre ait çeşitli sikkeler bulunmuştur. Bazılarının üstünde «Attaiton» kelimesi vardır.

Attaia İlk çağda Anadolu'nun Frikya bölgesinde bir tuz gölü. Şimdiki Tuz (Koçhisar) gölü olduğu sanılıyor.

Attaleia (Attalea ya da Attalia) Eski Anadolu'da bu adı taşıyan üç kent vardı. ★ 1. Eski adı Agroeira ya da Alloeira olan, Lidya bölgesinde bir kent. Roma devrinde Bergama'ya bağlıydı; Bizans devrinde Sardes'e bağlandı ve bir piskoposluk merkezi oldu. Yeri hakkında çeşitli düşünceler vardır. Bugünkü Selçuk dolaylarında olduğu sanılıyor. ★ 2. Bugünkü Dikili'nin yerinde bir liman. Bergama'ya bağlıydı. ★ 3. Bugünkü Antalya.

Attaleiates, Mikhael (XI. yüzyıl) Attaleia (Antalya)'lı Bizans tarihçisi. Hayatının büyük bir kısmını Constantinopolis'de geçirdi; avukatlık yaptı ve önemli yerlerde bulundu. II. Romanos ve Mikhael VII. Ducas'nın seferlerine askerî mahkeme başkanı olarak katıldı. En önemli eseri «Historia» adlı tarih kitabıdır. Eser günümüze kadar gelmiştir. Burada 1034-1079 arasındaki olaylardan söz edilmektedir ve Türk tarihi hakkında güvenilir bilgiler verilmektedir. Selçuklu - Bizans bağıntıları, Bizans - Peçenek savaşları anlatılmaktadır.

Attalos, I. Soter (M.Ö. 271-197) Bergama Kralı. Galatlar'a karşı zaferleriyle Batı Anadolu'nun güvenliğini sağladı. Akıllı siyasetiyle Bergama Devleti'ni Anadolu'da üstün bir duruma getirdi.

Attar, Feridüttin (1119-1193) İranlı tasavvuf şairi. Nişapur'da doğdu. Hayatıyla ilgili pek az şey bilinmektedir. En ünlü eserleri arasında «İlâhiname» ve «Mantık-ül Tayr — Kuşların Dili» sayılabilir.

Attika Orta Yunanistan'da, Kuzeydeki Boiotia'dan Kıthairan ve Parnes dağlarıyla ayrılmış, Ege denizine uzanan üçgen biçiminde bir yarım ada. Kefisos ve İlisos ırmaklarının suladıkları düzlükte ve kayalık tepe Akropolis çevresinde Atina gibi ünlü bir devlet kurulmuştu.

Attika Heykeltraşlık Okulu Yunanistan'da, iki büyük heykeltraşlık okulundan (Bak. Sikyon Okulu) biridir (M.Ö. IV. yüzyıl ortalarında). Ünlü temsilcileri, Kefisodotos, daha sonra başlıbaşına bir üslup yaratmış olan, ressam - heykeltraş Evfranor, Praksiteles, Attika ile Peloponnes üslubunu kaynaştıran, Skopas olmuştur.

Attilâ (Yaklaşık olarak 400-453) Hun Hükümdarı. Amcası Ruga'nın ölümünden sonra, kardeşi Bleda ile birlikte tahta çıktı. (434). Hükümdar olunca, Doğu Roma ile barış yaptı (434). Bu sırada Hun İmparatorluğu Karadeniz'den Ren'e kadar olan toprakları kaplıyordu. Bugünkü Güney Rusya, Romanya, Yugoslavya'nın kuzeyi, Macaristan, Avusturya, Çekoslovakya ve Orta ve Güney Almanya sınırları içindeydi. Merkez, Macaristan'da bulunuyordu. Attilâ önce imparatorluğu teşkilâtlandırdı, sonra Bizans'a yürüyerek bir çok şehirleri aldı. 442 ya da 443'de yeni bir barış yapıldı. 445'de Bleda'yı öldürerek tek hükümdar oldu ve hemen barışı bozdu, Balkan yarım adasını istilâ etti. Bizanslılar Attilâ'nın baskılarından bezerek onu öldürtmeyi denediler ve başarısızlığa uğradılar. Attilâ 448'den sonra Batı Roma'ya göz dikti ve onun düşmanları ile işbirliği yapmaya başladı. Batı Roma İmparatoru III. Valantinianus'un kızkardeşi Honoria yüzünden iki imparatorluğun arası iyice açıldıysa da sonra Attilâ bu anlaşmazlığı yatıştırdı. İmparator Markianos tahta çıkınca (450) Batı Roma'ya yürümeye karar verdi. 451'de Gallia'ya doğru yola çıktı. Vizigotlar çaresizlik içinde Batı Roma ile birleştiler Temmuz ayında Aetius ile Theodorik'in oğlu Thorismund'un kuman-

da ettiği Roma - Vizigot ordusu ile Hunlar arasında ünlü Catalaunum savaşı oldu. Bu kanlı savaştan kesin bir sonuç elde edilememiş, Gallia seferinin istenilen sonuca ulaşamaması Attilâ'yı yıldırmamıştı. Bir yıl sonra İtalya'yı istilâya kalkıştı (452). Yolu üzerindeki şehirleri aldıktan sonra Roma'ya yöneldi. Papa Büyük Leo Attilâ'ya giderek barış istedi. Attilâ bir çok sebeplerden ve bu arada Markianos'un Hunlara saldırdığı haberini aldığı için barış teklifini kabul etti. 453'de İldiko ile evlendiği gece öldü. Attilâ'ya yapılan büyük cenaze töreni ünlüdür. Dünya edebiyatında hakkında pek çok eser vardır. Bunlar arasında en ünlüsü Corneille'in «Attilâ» trajedisidir. Macarlar da, Attilâ'yı kendi ataları saymışlar, bir çok eserlerinde işlemişlerdir.

Attis Yunan mitolojisine göre eskiden Firikya denen Ankara ve Kütahya dolayları halkından bir çoban. Çok güzel olduğu için yer tanrıçası Kibele ona âşık olmuş ve ona bereket tanrılığını vermiştir. Ama Attis tanrıçaya bağlı kalmadığı için çam ağacına çevrilmiştir.

Attlee, Clement, Lord (Doğ. 1883) İngiliz devlet adamı. Londra'da doğdu. Hukuk okudu. İşçi Partisi Başkanı olarak bir süre muhalefet liderliği yaptı. 1945-1951 yılları arasında başbakan, aynı zamanda 1945-1946 yıllarında savunma bakanı oldu.

atu Fr. i. İskambil oyununda koz.

at uşağı b. i. Tar. Konaklarda atlara bakan kimse. Seyis yamağı.

Atwood aleti Fiz. Yerçekimi ivmesini ölçmeye yarayan alet. İki eşit ağırlık bir şeritle birbirine bağlanmıştır. Şerit bir makara üstünden geçirildikten sonra ağırlıklardan biri serbest bırakılır; düşme zamanı tesbit edilir. Deney bir çok defa tekrarlandıktan sonra yerçekimi ivmesi bulunur.

Atwood, George (1745-1807) İngiliz fizik bilgini. Cisimlerin boşlukta düşerken hızlarını ölçmeye yarayan aleti bulmuştur. Bu alete Atwood aleti adı verilir.

at yarışı Sp. At neslini ıslâh etmek ve at yetiştiriciliğini desteklemek amacıyla atların yarıştırılması. Düz koşular, engelli koşular, tırıs koşuları gibi çeşitleri vardır. Araba yarışları da at yarışlarından sayılır. At yarışlarında koşan atlar üzerine para oynamak «Müşterek bahis» adını taşır ve pek çok ülkede büyük ilgi toplar. Bak. binicilik.

Au Kim. Altın elementinin sembolü.

Aube «Ob» okunur. Fransa'nın kuzeyinde, 248 km. uzunluğunda bir ırmak. Langres yaylasından çıkar ve Seine nehrine dökülür. Bu ırmağın suladığı alanda aynı adı taşıyan 263 400 nüfuslu il vardır. Merkezi Troyes şehridir.

Auber, Donil - François (1782-1871) Fransız bestecisi. Konservatuvar müdürlüğü yapmıştır. En ünlü eserleri «La Muette de Portici», «Le Domino noir» ve «Haydée» dir.

Aubigéne, Théodore Agrippa d' (1552-1630) Fransız şairi ve yazarı. Hayatının büyük kısmı savaşlarda geçmiş; «Tragiques — Trajikler» adlı eserini 40 yılda tamamlamıştı. XVI. yüzyıl Fransa'sındaki din kavgalarında ve Protestan devrimciliğinde büyük rolü olanlardan biridir.

Auckland Yeni Zelanda adalarından 482 300 nüfuslu bir liman şehri. Aynı adı taşıyan eyaletin başkenti ve Yeni Zelanda'nın en büyük şehridir.

Auden, Wystan Hugh (Doğ. 1907) İngiliz şairi ve yazarı. 1940'dan sonra Amerikan uyruğuna girmiştir. Şiir değerlendirilmesi bakımından büyük İngiliz şairi T.S. Eliot'un hemen yanında sayılan Auden, tiyatro oyunlarından başka, eleştirmeler ve gezi kitapları da yazmıştır. Bu yazarın en önemli eserleri arasında, 1930'da yayımlanan «Şiirler» ini, «The Dance of Death — Ölüm Dansı» nı, «For the Time Being — Bugün İçin» ini ve «The Age of Anxiety — Korku Çağı» nı sayabiliriz.

Audiberti, Jacques (1899-1965) Fransız şairi, romancısı ve tiyatro yazarı. Çok güçlü bir mizah anlayışıyla coşkun bir hayal gücüne sahip olan Audiberti'nin «Des tonnes de semence — Tonlarca Döl», «Toujours — Her zaman» gibi şiir kitapları yanında «Carnage — Toptan Öldürme», «Les Jardins et les fleuves — Bahçeler ve Irmaklar» gibi ilginç romanları ve Quoat — Quoat», «Le Mal Court» gibi çağdaş tiyatroda yankılar uyandıran oyunları vardır.

Auer Auer Anonim Şirketi'nin yaptığı, havagazı, bütan gaz ocakları ve sobalarının

Clement Attlee

Bir at yarışı

markası. Şirket 1957 yılında kurulmuştur. Sermayesinin yarısı Fransız Auer firması tarafından, yarısı da Türk ortaklar tarafından sağlanmıştır.

Aufidius Bassus (M.S. I. yüzyıl) Tarihçi. Augustus ve Tiberius'un biyografilerini yazdı. Bir de «Li ri belli Germainci» adlı bir kitabı vardır. Eserleri günümüze kalmamıştır. Ama Seneca gibi kimi yazarlar kaynak olarak kullandıkları için biliniyor.

Augé, Jean - Claude (1854-1924) Fransız sözlükçüsü. Bir çok okul kitabı yazmış, Larousse yayınlarını yönetmiştir.

Augsburg (Batı Almanya) Bavyera'da Lech ırmağı üzerinde büyük ve tarihî şehirlerden biri. 210 300 nüfusludur. Dokuma fabrikaları vardır; biracılık merkezidir.

Augur'lar Roma'da bir rahipler kurulu üyeleri. Bunların görevi müracaat üzerine kutsal alametleri gözlemek ve Tanrıların yapılacak teşebbüsü onaylayıp onaylamadıklarını anlamaktı. Augur'lar Roma'da çok önemli bir yer tutmuşlardır. Çeşitli toplantılar, atanmalar, barış ve savaş gibi işler için kendilerine mutlaka başvurulurdu. Kurul, tahminen M.S. IV. yüzyıla kadar yaşadı. Augur'luk seçkin kimselere verilir ve insanin ömrünün sonuna kadar sürerdi. Augur'ları denetleyen kimse yoktu. Çok büyük yetkileri vardı. Daha sonra bu yetkiler kısıtlandı. Roma'da dindarlık azaldıkça Augur'ların da önemi azaldı.

August II (1670 - 1733) Osmanlı tarihinde Nalkıran diye anılan Lehistan Kralı. IV. Johann Georg'un kardeşidir. Çeşitli entrikalar çevirerek Lehistan Kralı seçildi (1697). 1701'de İsveç Kralı XVII. Karl'a karşı, Rusya ve Danimarka ile anlaştı. 1702 ve 1704 yıllarında İsveç'le yaptığı iki savaşı kaybetti. Bu durumda Lehistan Diyet Meclisi August'u krallıktan çıkardı. August Saksonya'ya kaçtı ve Rusya ile yeniden anlaşma yaptı. İsveç Kralı 1706'da Saksonya'lıları yenilgiye uğrattı. Aynı yıl yapılan Altranstaedt Antlaşmasıyla August Lehistan tahtından vazgeçmek zorunda kaldı. 1709'da İsveç Kralı XVII. Karl Ruslar'a yenilip, Osmanlılar'a sığınınca, August Altranstaedt Antlaşmasını hükümsüz saydı ve Leh Krallığını yeniden elde etti. 1719'da İsveç ile yeniden barış yapıldı ve August Leh Kralı olarak kabul edildi.

Augustalia Eski Roma'da imparator şerefine kutlanan devlet yortusu. Augustus Doğu seferinden döndüğü zaman (M.Ö. 19) Senato tanrıça Fortuna Redux'a adanan bir sunak yaptırdı ve Augustus'un dönüş günü olan 12 Ekim, yortu ilân edildi; bu yortuya Augustalia adı verildi. Kutlama töreni Platinus'daki Augustus tapınağında Arval kardeşler tarafından bir kurbanla kutlanırdı. (M. Ö. 11) yılından başlayarak Augustus yortusunda günlerce süren koşu ve temsiller yapılırdı.

Augustal'ler Roma'da Tiberius'un, Augustus'un ölümünden sonra kurduğu rahipler kurulu. Kurulda senatörler sınıfından 21 kişi bulunurdu. Görevleri Augustus ile Iulius sülâlesinin kültü idi. (Bak. kült.) Kült törenleri Platinus tepesindeki Augustus tapınağında yapılırdı. Municipium (Bak. Municipium) ve kolonilerde de Augustus ile Iulius sülâlesi kültünün yanı sıra yaşayan imparatorun kültünü yapan Augustal'ler bulunurdu.

Augustian'lar (ya da Augustan'lar) İmparator Neron'un alkışçıları. Roma soyluları ve halkı arasından seçilmişlerdi (M.S. 59). Sayıca beş bini aşkındılar. Neron'u Roma içinde ve gezilerinde alkışlamakla görevliydiler.

Augustopolis Eski Anadolu'da iki yerin adı. ★ 1. Kilikya bölgesinde bir kent. ★ 2. Frigya Salutaris'de piskoposluk merkezi olan bir kent. Bugünkü Afyonkarahisar'ın güney - doğusundaydı.

Augustus (Avgustus) Eski Roma'da kullanılan bir ünvan. Latince yüce demektir. Bu san, ilk olarak Senato tarafından Octavianus'a verildi. Ona bu sanın verilişi, yeni hükümetin şekliyle birleşerek Roma'da bir çeşit monarşinin ortaya çıkışını gösterir. Augustus ünvanı bu monarşiyi temsil eder. Tiberius'dan (M.S. 14-37) sonra bütün imparatorlar Senato kararıyla Augustus adını aldılar.

Augustus tapınağı Yaklaşık olarak M.Ö. II. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış tapınak. Ankara'nın eski çağdan kalma en önemli yapısıdır. 1926-28 yıllarında Alman arkeologu Schede, çevrenin iskân edilmiş olması yüzünden, sınırlı bir alanda kazılar yaptı ve tapınağın Hellenistik döneme ait olduğu sonucuna vardı. 1939'da Türk Tarih Kurumu'nun yaptırdığı kazıda yapının Korinthos üslubunda bir pseudodipteros (Bak. pseudodipteros) olduğu tesbit edildi. Planı Magnesia Artemis tapınağının aynıdır. Bizans devrinde kilise olarak kullanılabilmesi için cella (Bak. cella) duvarlarında pencereler açılmış ve bazı başka değişiklikler yapılmıştır.

Augustus tarihi (Augusta Historia) Hadrianus'dan Carinus'a kadar olan imparatorların biyografilerini veren, Latince tarih eseri. Günümüze kadar gelmiş olan kitabın bazı eksikleri vardır. Yazarlarının Aelius Spartianus, Vulcacius Gallicus, Trebillius Pollio, Flavius Vopiscus, Aelius Lampridius ve Iulius Capitolinus olduğu sanılıyor. Bu kimseler hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Yalnız, Yunan ve Roma edebiyatını çok iyi bildiklerine bakarak profesyonel yazar ya da kütüphaneci oldukları tahmin ediliyor. Eser 117-284 yılları arasındaki dönemi anlatan biricik kaynak olduğundan çok önemlidir.

Augustus vasiyetnamesi (Monumentum Ancyranum) Ankara'daki Augustus tapınağının duvarlarındaki yazıt. Metni, Augustus ihtiyarlığında bizzat yazmıştır. Yaptığı işleri anlatır. Ölümünden sonra iki tunç levhaya kazılıp Roma'daki türbesine koyul-

muş, kopyaları da imparatorluğun her yanındaki Augustus tapınaklarına dağıtılmıştı. Bunların hepsi kayıp olduğu halde Ankara'daki iyi durumda sayılır. Tapınakta, hem Latince, hem de Yunanca kopyaları vardır.

aulaeum Eski Roma tiyatrosundaki perde. Hellenistik çağ, özellikle Bergama saraylarından Roma'ya gelen resimli ya da işlemeli, bir örtüdür. Roma'da tiyatro perdesi olarak da kullanıldı. Oyunun başlangıcında, perde şimdiki gibi yukarı çekileceğine sahne altındaki boşluğa indirilir, oyundan sonra da yukarı çekilirdi.

Aunesis Eski çağda, Anadolu'nun Pamfilya bölgesinde, tersaneleriyle tanınmış kent. Antalya körfezinde, Karpuzçayı ağzında olduğu sanılıyor.

Aurelianus Claudius Lucius Valerius Domitius (yaklaşık olarak 212-275) M.S. 270-275 yılları arasında hükümdarlık yapmış olan Roma İmparatoru. Aslında Pannonialı bir köylüdür. Orduya girip yararlıklar gösterdi ve II. Claudius Gothicus'un ölümü üzerine ordu onu imparator ilân etti. İmparatorluğu sırasında Got savaşlarını sürdürdü, Germenler'le savaştı, imparatorluk sınırlarını genişletti, seferler yaptı. Gallyia'da baş kaldıran Tetricus'u yendi. Pers seferine çıktığı yıl Trakya'da öldü. Roma'da yaptığı para reformu ile tanınır. Roma imparatorları içinde ilk olarak Aurelianus taç giymiştir.

Aurelius, Victor (M.S. IV. yüzyıl) Roma tarihçisi. Augustus'dan Büyük Constantinus'a kadar Roma imparatorlarının biyografilerini yazdı. Eserinin adı «De Caesaribus» dur.

Auriol, Vincent (1884-1966) Fransız devlet adamı. 1914'te milletvekili seçildi. Maliye bakanlığı, Devlet bakanlığı 1946'da Kurucu Meclis başkanlığı, 1947-1954 yılları arasında cumhurbaşkanlığı yaptı.

Aurispa, Giovanni (1370-1459) Yunan eserleri uzmanı. İtalya'nın Sicilya adasında doğdu, Ferrara'da öldü. Yunan el yazmalarını aramak için 1418'de İstanbul'a geldi ve bir kaç yıl kalıp 250 kadar yazma eser toplayarak İtalya'ya döndü.

Auschwitz (Polonya) Polonya dilinde adı Oswiecim'dir. Katowice yakınında 28 000 nüfuslu bir şehir. 1940-1945 yılları arasında Almanlar bu şehirde toplama kampları kurmuşlar ve çok sayıda Yahudi ve Polonyalı öldürmüşlerdir. Şimdi bu kamplar müze haline getirilmiştir.

Austen, Jane (1775-1817) İngiliz kadın yazarı. «Sense and sensibility — Us ve Duygululuk», «Pride and Prejudice — Gurur ve Önyargı», «Emma» gibi duygulu romanlar yazmıştır.

Austerlitz (Çekoslovakya) Moravya'nın küçük bir kasabası. Çek dilinde adı Slawkov'dur. I. Napoléon 1805'te Avusturya ve Rusya birleşik ordularını orada yenmişti. İmparator I. François ile Çar Aleksandr'ın hazır bulundukları bu savaşa «Üç İmparator Savaşı» da denir ve bu yüzden o savaş, Napoléon'un en şanlı zaferlerinden biri sayılır.

Austin (A.B.D.) Teksas'ın merkezi. Nüfusu 186 000'dir. Magnezyum çıkarılır; yün, canlı hayvan ve pamuk ticareti yapılır. Kör ve dilsizler için bir hastahanesi vardır.

av i. ★ 1. Kuş ve yabanî hayvanları ele geçirmek işi. ★ 2. Avcılıkla ele geçirilmiş hayvan : Köpek olalı bir av avlamadı. ★ 3. Yırtıcı hayvanların yemek için ele geçirdikleri hayvan.

ava çıkmak b: f. Avlanmaya gitmek. [Aller à la chasse — To go out hunting]

avadancı i. Osmanlı saraylarında, bir hademe sınıfına verilen ad.

avadanlık i. Marangoz ve dülger gibi esnafın kullandığı aletlerin takımı.

aval Fr. i. ★ 1. Bir ticaret senedinde yazılı olan kefillik. ★ 2. Böyle bir senetle, bu tür bir kefilliği kabul eden (kimse).

aval s. Külb. Sersem denecek kadar saf olan (kimse).

avam Ar. ç. i. Eskiden aşağı halk tabakasına verilen ad.

Avam Kamarası İngiliz parlamentosunun alt meclisi. Bunun üyeleri Lordlar Kamarası'nın tersine olarak seçimle gelir. Seçilen milletvekillerinin süresi 5 yıldır. Üye sayısı 630 olup çoğunluğunu İngiltere, geri kalanlarını Galler Ülkesi, İskoçya ve Kuzey Irlanda seçer. Kabinenin kontrolü tamamen Avam Kamarası'nın elindedir. Malî kanunlar (money bills) Lordlar Kamarası reddetse de, Avam Kamarası kabul edince yürürlüğe girerler.

avanak Külb. s. Kolayca aldatılıp kandırılabilen (kimse).

avangard Fr. Bak. öncü.

Avanos Nevşehir'in ilçelerinden. Yüzölçümü 1 045 km.² olan ilçenin 3 bucağı ve 21 köyüyle birlikte nüfusu 27 988, merkezi olan kasabanın nüfusu 5 682'dir.

avans Fr. i. ★ 1. İlerde hesaba sayılmak üzere, önceden verilen para. ★ 2. Oyunda daha zayıf oyuncuya önceden verilen sayı.

Bir kuş avı

avanta İta. i. Külb. Birinin, hakkı olmadan, kuvvet ya da hile yolu ile, sağladığı kazanç.

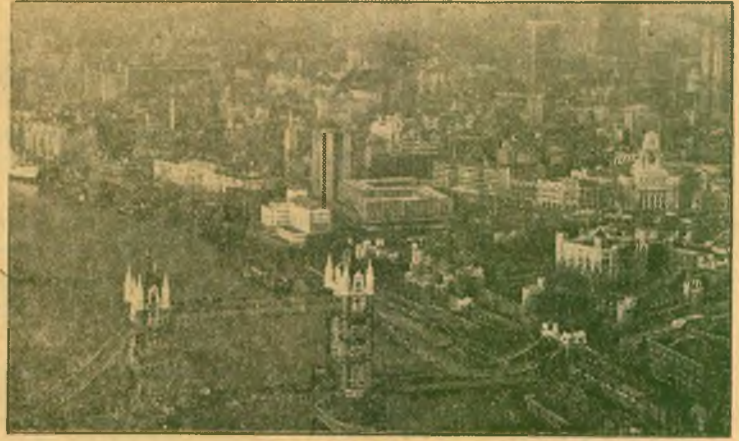
avantaj Fr. i. Çıkar, fayda.

avara İta. i. ★ 1. Geminin, başka bir gemiden ya da kıyıdan uzak durması ya da uzak-

İZLANDA
NORVEÇ DENİZİ
ATLAS OKYANUSU
İRLANDA
DUBLİN
İNGİLTERE
Glasgow
Edinburg
Manchester
Birmingham
LONDRA
MANŞ DENİZİ
KUZEY DENİZİ
OSLO
STOKHOLM
KOPENHAG
BALTIK DENİZİ
FİNLANDİYA
HELSİNKİ
Murmansk
KOLA Y. ADASI
Leningrad
TALLİNN
ESTONYA
Kalinin
RİGA
LETONYA
LİTUANYA
VİLNA
Smolensk
MİNSK
BEYAZ RUSYA
KİEV
UKRAYNA
Hamburg
D. ALMANYA
Gdansk
POLONYA
BERLİN
Lodz
VARŞOVA
Wroclaw
BEL.
HOLL.
Lille
BONN
Frankfurt
PRAG
B. ALMANYA
ÇEKOSLOVAKYA
PARİS
Rennes
FRANSA
Münich
VİYANA
AVUSTURYA
BUDAPEŞTE
MACARİSTAN
Cluj
MOLDAVYA
BERN
İSVİÇRE
Zagreb
ROMANYA
Timişoara
Köstence
Bordeaux
Lyon
Venedik
Cenova
BELGRAD
BÜKREŞ
Bilbao
Marsilya
MONAKO
YUGOSLAVYA
BULGARİSTAN
Varna
SOFYA
İSPANYA
Barcelona
MADRİD
KORSİKA
İTALYA
ADRİYA DENİZİ
ARNAVUTLUK
Üsküp
Selânik
LİZBON
PORTEKİZ
ROMA
Napoli
Bari
TİRAN
Valencia
BALEAR ADALARI
SARDİNYA
Cordoba
YUNANİSTAN
EGE DENİZİ
ATİNA
Cebelitarık boğ.
SİCİLYA
GİRİT
AKDENİZ
FAS
CEZAYİR
TUNUS
AFRİKA
LİBYA

RESİMLER: Üstte Londra (İng.), ortada Moskova'da bir cadde (S.S.C.B.) ve Monako'dan bir görünüş, altta Brüksel (Belçika)

Bir av köpeği

laşması. ★ 2. ü. Uzaklaşmak için, kürekçilere verilen komut.

avara kasnak Tek. Bir makineyi çalıştırmadan, bir iş yapmadan, boşuna dönen kasnak.

avaraya almak Tek. (Makineler için kullanılır) Makinenin bir bölümünü durdurmak.

avare Far. s. İşsiz, boşta ve kararsız dolaşan: Avarelerin yeri meyhanedir. [Oisif, vagabond — Vagabond]

Avarlar Hun İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra III. - IX. yüzyıllar arasında hüküm sürmüş bir Türk kavmi. Tarihi iki döneme ayrılır. III. - VI. yüzyıllarda Asya ve VI. - IX. yüzyıllarda Avrupa dönemleri. Bir adları da Aparlar'dır. M.S. 200 yılında Orta Asya'da bir imparatorluk kurmuşlardır. Bu, kabilelerden kurulu bir federasyondu. Yavaş yavaş genişlediler ve 400 yıllarında Kore yarımadasından İrtiş ırmağına kadar yayıldılar. 458'de Çinliler'le yaptıkları savaşta yenilerek çekilmek zorunda kaldılar. Bu onların yurtlarını bırakmalarına sebep oldu. VI. yüzyıl ortalarında Avar İmparatorluğu'na bağlı Gök-Türkler, imparatorluğu yıkarak yönetimi ele aldılar. Gök-Türkler'in egemenliği altında yaşamak istemeyen bir kısım Avarlar Çin'e sığındı; fakat büyük kısım batıya göçetti. Avarlar'ın göç eden bu kolu, Volga (İtil) bölgesinde yaşayan Oğuz Türkleri ile birleşti. Fakat birkaç yıl sonra ayrılarak Kafkaslar'ın Alan bölgesine geldiler. Avarlar buraya yerleşmek istiyordu. Bu amaçla 558 yılında Bizans'a başvurarak yerleşme izni istediler. Bizans bu dileğe açık bir cevap vermeyince Avar kağanı Bizans'ın düşmanı Kuturgular'ın başbuğu Zebergan'la anlaştı. Böylece Don-İtil ırmakları arasında yaşayan Barsil, Uturgur ve Şaragurlar ve Dinyester-Dinyeper ırmakları arasındaki İslavlar, Avar egemenliği altına girdi. Avrupa'daki Avar İmparatorluğu Tuna'yı da içine alarak Bavyera ve Bohemya'ya kadar uzandı. Birkaç defa Frank Kralı I. Sigebert ile çarpışan Avarlar sonunda 566'da Sigebert'i yendiler. Macar topraklarında 250 yıl süren bir egemenlik kurdular. Avar kağanı Bayan, Bizans'tan Sirmium (bugün Mitroviça)yı isteyince Bizans İmparatoru II. Iustinos Avarlar'ın üzerine yürüdü, fakat askerleri kaçtığı için Bayan'a yenildi ve 80 000 altın vergi ödemek zorunda kaldı. Buna karşılık Bayan da Sirmium'dan vazgeçti. 579'da Bizans ile tekrar bozuşan Bayan 582 yılında Sirmium'u aldı ve Bizans'a 240 000 altın ödetti. Bundan sonra Bizans ile Avarlar iki defa daha savaştı; 587'de Edirne yakınındaki savaşta Avarlar yenildi. Güçlerini kaybetmeğe başlamışlardı. 602'de Bayan öldü. Avarlar yerlerini güçlükle elde tutabiliyordu. 803'de Charlemagne Avar ülkesini tamamen aldı. Avarlar bir federasyon halinde yaşardı. Başlarında kağan bulunurdu. Dinlerinin şamanizm olduğu sanılıyor. Ancak Frank istilâsından sonra Hıristiyan oldular. Ok, yay ve kılıç kullanırlardı. Süslü elbiseler giyen Avarlar altın eşya ve değerli silâhları kullanmayı severlerdi. Aslında Charlemagne'ın Avarlar'a saldırmasının nedeni de, o devirde dünya altınlarının üçte ikisinin Avarlar elinde toplanmış bulunmasıydı.

avarız Ar. i. ★ 1 Arızalar, engeller. Engebeler. [Accidents, obstacles] ★ 2. Tar. Osmanlı saltanatı devrinde kanunla belli vergilerin dışında halktan ihtiyaç zamanında alınan baç. Avarız akçesi.

avarya İta. i. (aslı Ar.) Bir deniz yolculuğunda geminin ya da yükünün gördüğü zarar.

avaz Far. i. Alabildiğine bağırma, ses, nara; «avaz avaz bağırmak», «avazı çıktığı kadar bağırmak» gibi deyimlerde kullanılır.

avcı i. ★ 1. Spor yapmak amacıyla avlanan ya da avlanmayı iş edinen kimse. ★ 2. s. Başka hayvanları yakalama işinde usta olan bir hayvan. ★ 3. i. Ask. Manga içinde, kendi tüfeğiyle ateş eden piyade.

avcı botu Ask. Liman önlerinde düşman denizaltılarını arayıp bulan ve onlarla savaşacak silâhlarla donatılmış olan ufak gemi.

avcı bölüğü Ask. Atıcılık ve keskin nişancılıkta iyi eğitilmiş piyade bölüğü. Yeniçeri devrinde kurulmuş olan bu bölüklere zamanın en itibarlı ailelerinin çocukları alınarak özel surette eğitilir ve padişahla beraber avlanırlardı. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar tarafından kullanılan avcı bölükleri, düşman tanklarıyla mücadelede başarılı olmuşlardır.

avcılık Yaban hayvanlarını ve kuşları, canlı ya da cansız ele geçirme. Avcının hali; işi. Zevk için, spor olarak yapıldığı gibi ihtiyaç sebebiyle de yapılır. [Chasse, pêche — Hunting, shooting]

avcıotu b. i. Bot Düğünçiçeğigillerden zehirli bir bitki.

Avcı, Sultan Mehmet Bak. Mehmet, IV.

avcı taburları Ask. Bugünkü anlamda motorlu piyade taburlarının bir benzeri. II. Abdülhamit zamanında, seçkin subay ve erlerden kurulmuş olan bu taburların eğitimine ayrı bir özen gösterilir, örnek birlikler halinde kolordu ve tümenlerin kuruluşuna bağımsız olarak eklenirlerdi. Silâh ve donatımları bakımından piyadeden farksız olan bu birlikler, Balkan Savaşından sonra kaldırılmıştır.

avcı uçağı Ask. Düşman uçaklarını düşürmek için kullanılan uçak.

avdet Ar. i. Geri gelmek, dönüş. [Retour — Return]

avdetî Ar. i. Önce başka bir dinden olup da sonra Müslümanlığı kabul eden bir topluluğa verilmiş ad. Dönme.

Avenarius, Richard (1843-1896) Alman filozofu. Ampriokritisizmin kurucularındandır. Ona göre duyularımız, duyulan şeyi duyma işleminden ayırd edemez; bunlar

bir olay verisi ya da aynı olayın bir çift verisidir. «Ben» ve «şey» e hem süje hem de obje gözüyle bakılabilir, ama süje ve obje olarak birbirinden ayrı düşünülemez. Böylece ben ile dış dünya, ruh ile madde arasındaki ikilik sadece bir kelime oyunundan ibaret kalmaktadır.

avene Ar. ç. 1 Yardakçılar : Eşkiya avenesi.

avenk Far. i. Salkım, hevenk.

Aventian'lar İtalya'da Komünist, Sosyalist Demokrat, Liberal ve Katolik partilerinin birleşmesiyle Faşizme karşı kurulan cephenin adı. Eski Roma'da Pleplerle (Bak. Plep'ler) Patriçiler (Bak. Patriçi) çatışırken, Pleplar ikinci grevde Aventinus tepesine çekilmişlerdi (M.Ö. 449). Aventian ismi buradan gelir. Aventian'lar 1924'de sosyalist Matteotti'nin öldürülmesi dolayısıyla Faşizmi protesto etmek amacıyla parlamento oturumlarına katılmamak üzere anlaştılar. 1925'de Mussolini seçim kanununu değiştirmek teklifiyle onlara yakınlaşmaya çalıştıysa da çabaları sonuç vermedi. 1926'da sözü geçen partilerin parlamentodaki üyelikleri iptal edildi, her türlü faaliyetleri yasaklandı ve örgütleri dağıtıldı.

Aventinus Tepesi Tar. Roma'da bir tepe adı. Roma şehri böyle 7 tepenin üstüne kurulmuştur. Aventinus tepesi, Tiber nehri yakınlarındadır.

Averçenko, Arkadiy Timofeyeviç (1881-1925) Rus yazarı. Özellikle mizahla ilgili konularda başarı kazanmıştır.

Averesco, Alexandre (1850-1938) Romanyalı general ve devlet adamı. I. Dünya Savaşı'nda Romanya ordusunun komutanıydı ; sonra birkaç kere başbakanlık yapmıştır.

Avesta Eski İranlılar'ın dini olan Mecusiliğin kutsal kitabı. Yorumu ile birlikte «Zend - Avesta» adını alır. Bu dinin kurucusu olan Zerdüşt tarafından yazılmıştır.

avgın i. Birikmiş suları akıtmak için duvara açılan delik ya da üstü kapalı su yolu.

Avgustus (Augustus) Bak. Octavianus.

av havası b. i. Puslu ve karlı hava. [Temps de chasse — Good hunting weather]

Avicenne (Avicenna) Fransızlar'ın, İngilizler'in İbni Sina'ya verdikleri ad. (Bak. İbni Sina).

Avignon Güney Fransa'da ilçe merkezi olan 75 200 nüfuslu bir şehir. Rhône ırmağı üzerindedir. Hıristiyanlık tarihi bakımından önemli bir şehirdir.

Avitus, Eparchius (ya da Marcus Maecilius) (Ölm. 456) Batı Roma İmparatoru. Bir süre Got Kralı I. Theodorich'in oğullarının mürebbiliğini yaptı sonra Aetius'un Germen kabileleriyle yaptığı savaşlara katıldı (430 ve 435). 439'da Galya'yı alan Atilâ'yı ikna ederek Aetius ile uzlaşmasını sağladı. İmparator Petronius Maximus ölünce, ordu tarafından Galya'da imparator ilân edildi (9 Temmuz 455). Senato imparatorluğunu kabul etti. Ama Roma'da karışıklıklar çıkınca rakibi Ricimer Senatoyla arasını açtı. Avitus, Ricimer'le yaptığı savaşta yenildi ve imparatorluktan çekildi. Roma'dan kaçarken, yolda öldü.

avize Far. i. Bir yapıda tavana asılan lâmbalı, şamdanlı süs. Maden, kristal v.b. gibi güzel görünen cisimlerden yapılır.

avize ağacı i. Bot. Zambakgillerden bir bitki. Dünyaya Amerika'dan yayılmıştır. Başak halinde iri ve beyaz çiçekler verir.

avizo İta. i. Haberleşme işlerinde kullanılan çok hızlı bir vapur.

av köpeği Avda avcıya yardım eden, avı yakalayan, kovalayan, vurulunca avcıya getiren köpek. Çeşitli cinsleri vardır. [Chien de chasse — Hunting dog]

av kuşu b. i. Avlanması yasak olmayan kuş.

Avlağı Bak. Kâmil.

avlak i. Av yeri. [Lieu de chasse — Good hunting ground]

avlamak f. ★ 1. Kuş, hayvan ya da balık tutmak : Gönülsüz köpek av avlamaz. [Chasser — To hunt] ★ 2. mec. Tuzağa düşürmek, kandırmak. [Tromper — To trap]

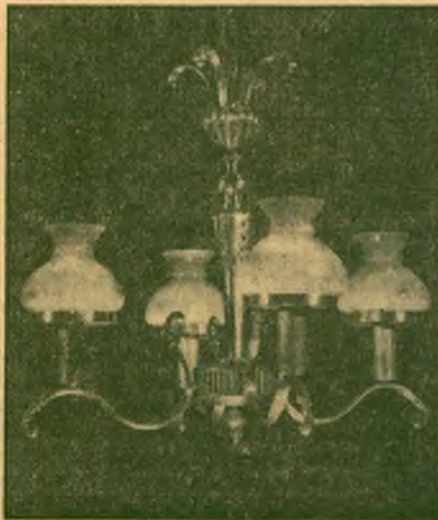
avlanmak f. ★ 1. Av olarak yakalanmak. ★ 2. Av yapmak, avlıyarak eğlenmek, ava çıkmak : Köpek avlanmayınca tavlanmaz. [Faire la chasse]

avlu i. Bir yapının orta yerinde ya da yanında bulunan duvarla çevrilmiş üstü açık yer.

avogadro sayısı Fiz. Bir gazın, 1 molunda (Bak. mol) bulunan moleküllerin sayısı. İtalyan fizikçisi Amadeo Avogadro tarafından bulunmuştur. Avogadro, aynı sıcaklıkta, aynı basınçta bulunan çeşitli gazların, eşit hacimlerinde eşit sayıda molekül bulunduğunu ispatlamıştır. Buna göre, tanımlanan bir mol gazda, $6{,}02 \times 10^{23}$ molekül vardır. Bu gaz, O° C de, 76 cm. lik cıva basıncı altında, 22,4 litrelik bir hacim kaplar.

avrat i. ★ 1. Kadın. ★ 2. Karı.

avrat pazarı ★ 1. Tar. Eskiden kadınların esir, cariye olarak satıldıkları yer. ★ 2.

Bir avize.

AVRUPA DEVLETLERİ

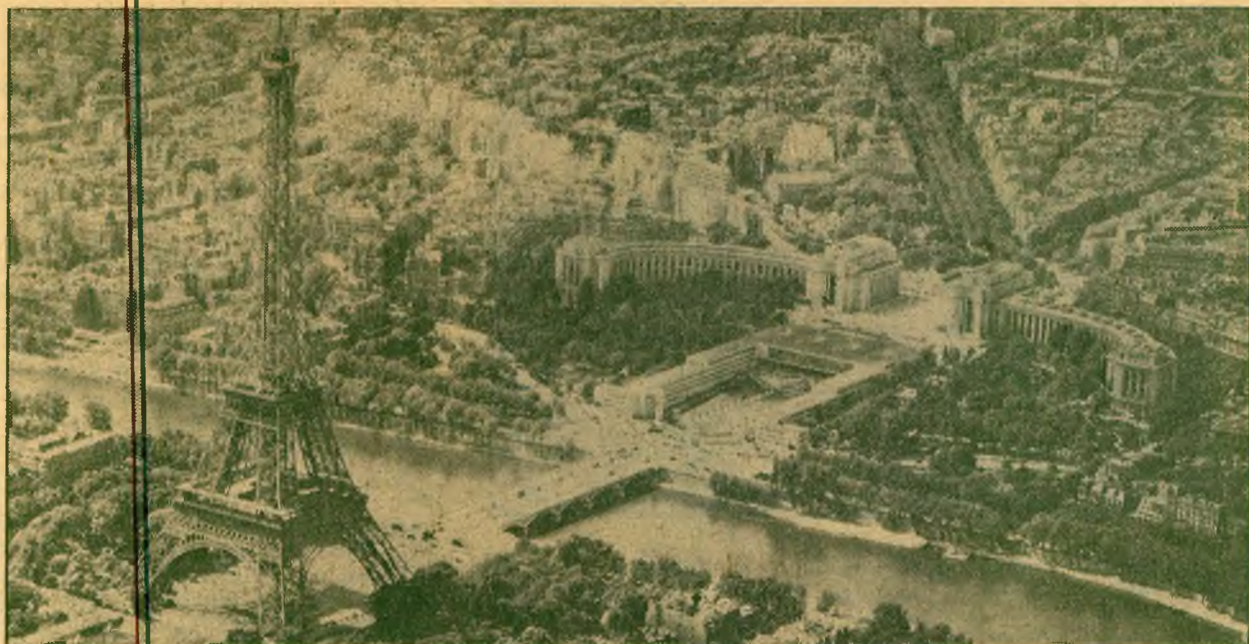

Adı :	Başkenti :	Nüfusu :
Almanya (Batı)	Bonn	58 000 000
Almanya (Doğu)	Berlin	18 000 000
Andorra	Andorra la Bella — Vieja	12 200
Arnavutluk	Tirana	1 814 000
Avusturya	Viyana	7 215 000
Belçika	Brüksel	9 378 000
Bulgaristan	Sofya	8 144 000
Büyük Britanya ve Ku. İrlanda	Londra	54 213 000
Çekoslovakya	Prag	14 058 000
Danimarka	Kopenhag	4 720 000
Finlandiya	Helsinki	4 613 000
Fransa	Paris	49 300 000
Hollanda	Amsterdam — La Haye	12 210 000
İrlanda	Dublin	2 855 000
İspanya	Madrid	31 604 000
İsveç	Stokholm	7 661 000
İsviçre	Bern	6 000 000
İtalya	Roma	51 090 000
İzlanda	Rejkjavik	189 000
Liechtenstein	Vaduz	17 000
Luxembourg	Luxembourg	328 000
Macaristan	Budapeşte	10 146 000
Malta	Valetta	329 000
Monako	Monako	22 300
Norveç	Oslo	3 695 000
Polonya	Varşova	31 420 000
Portekiz	Lizbon	9 268 000
Romanya	Bükreş	18 403 000
San Marino	San Marino	17 000
Sovyetler Birliği	Moskova (Asya ile beraber)	230 000 000
Türkiye	Ankara	31 391 207
Vatikan	Vatikan	1 000
Yugoslavya	Belgrad	19 511 000
Yunanistan	Atina	8 510 000

Bugün, bazı yerlerde kadınların öteberi sattıkları pazar.

avret ,-ti Ar. i. Vücudun gösterilmesi ayıp olan yeri. Utan yeri; ut yeri.

Avrupa Dünyanın 5 kıtasından en küçük fakat nüfusu en fazla olanı. Doğuda Ural dağları, batıda Atlas okyanusu, kuzeyde Kuzey Buz denizi, güneyde Akdeniz, Karadeniz ve Kafkas dağları ile çevrilidir. Yüzölçümü 10 milyon km.², nüfusu 616 milyondur. Tamamı kuzey yarıküreededir (36° ve 71° enlemler arasında). Denizler bu kıtanın içine doğru sokularak bir çok yarımadalar meydana getirir. Bütün kıtaların içinde en çok geçit verenidir. Çeşitli yüzey şekilleri gösterir, tepeleri yassılaşmış, yaşlı dağların (Massif Centraller, Şistli Renan yaylası, Bohemya düzlüğü) yanında genç dağ sıraları yer alır (Alpler, Preneler, Karpatlar, Kafkaslar). Volkanik dağlar çoktur. Yüksekliklerin yanısıra kuzeyde ve doğuda geniş ovalar yer alır. Kuzeyde Britanya adaları, İskandinav yarımadası, Finlandiya, Danimarka v.b., güneyde Yunanistan, İtalya, İber yarımadası yer alır. İskandinavya yarımadası, Avrupa'nın en büyük yarımadasıdır. Bu yarımadanın batı kısmı yüksek bir düzlüktür, 4. Za-

RESİMLER: Üstte Paris (Fransa), solda Venedik (İtalya), altta Londra'da Big-Ben (İngiltere), sol altta Hamburg (Batı Almanya)

AVRUPA

Avustralya'nın başkenti Camberra'dan bir görünüş

man buzulları bu düzlük üzerine yerleşmiş deniz yüksekliğinden birkaç yüz metre aşağıda derin vadiler açmış, sonradan buzullar çekilince deniz bu vadileri doldurarak yarımadanın içine sokulup fiyordları meydana getirmiştir (Sognefiyord gibi). Bu yüzden İskandinavya yarımadasının kıyıları çok girintili çıkıntılıdır. Güneyde Yunanistan yarımadası da parçalanmış, sayısız yarımada ve adalara bölünmüştür. Bunlar, yakın bir jeoloji zamanında sular altına gömülmüş olan eski bir kıtanın parçalarıdır. Dünyada en fazla gölün bulunduğu kıta da Avrupa'dır. Küçüklü büyüklü 80 000'den fazla göl vardır. Çoğu küçük göllerdir. Göller en çok Kuzey Avrupa'da bulunur; güneye doğru inildikçe azalır. En büyük göller Ladoga, Onega (S.S.C.B.), Wener (İsveç), Peipus (S.S.C.B.). Avrupa'nın en önemli nehirleri Volga 3 688 km. ve Tuna'dır (2 960 km.). Doğudaki nehirlerin (Volga, Don, Dinyeper nehirleri) baharda sularının çok fazla olmasına karşılık, kışın suları donar ve bu nehirlerden yararlanılmaz. Batıdaki nehirler (Elbe, Oder, Seine, Times) yağmur sularıyla ve eriyen karlarla beslenir, her zaman bu nehirler ulaşıma elverişlidir. Akdeniz'e akan nehirler genellikle kısa, az sulu nehirlerdir (Po, Rhône, Ebro). Tuna ve Ren nehirleri uluslararası önemi olan nehirlerdir. ★ Avrupa kıtasında 4 çeşit iklim bölgesi görebiliriz. Yıllık sıcaklık ortalaması daima O°C'nin altında olan soğuk iklim (Kuzey Buz denizi kıyıları ve yüksek dağ tepeleri), yıllık sıcaklık farkları az olan okyanus iklimi (Batı Avrupa), denizden uzak bölgelerde görülen, kışları çok soğuk, yazları oldukça sıcak geçen kara iklimi (orta Avrupa) ve ılık kışları, sıcak yazları ve yağmurlu baharlarıyla Akdeniz iklimi (Akdeniz kıyıları) görülür. ★ Bitki örtüsü bakımından, kuzeyde soğuk iklim bölgesinde tundralar, kara ikliminin hüküm sürdüğü yerlerde çam ormanları ve stepler, Atlas okyanusu kıyılarında ve güneyde tahıl ekimine ve her türlü bitkinin yetişmesine elverişli topraklar yer alır. ★ Avrupa'da, kömür (Almanya, Polonya, Fransa, S.S.C.B., Belçika, İngiltere), demir (S.S.C.B., Fransa, İsveç, Almanya, Belçika), bakır (S.S.C.B., Almanya, İngiltere, Belçika), kalay, kurşun, çinko (Polonya, S.S.C.B., Yugoslavya, Almanya, İsveç) madenleri bulunur. Bunların yanısıra, önemli olmamakla birlikte gümüş, altın, kükürt, mermer, petrol yatakları da vardır. ★ Tarih ve sanat değerleri, Avrupa'yı dünya uygarlığının beşiği haline getirmiştir. Avrupa uygarlığının gelişmesinde Yunan ve Roma uygarlıklarının büyük payı vardır. Avrupa'da 60 kadar dil konuşulur. Büyük dil grupları: Kuzey Avrupa'da Töton dilleri, doğu ve güney doğu Avrupa'da İslav dilleri, güney ve batı Avrupa'da Latin dilleri konuşulur. ★ Tarih: Avrupa'da ilk insanların Buz çağı sonlarında, yani 25 bin yıl önce var oldukları sanılıyor. Bunlar beyaz ırktandı. Asıl Avrupa uygarlığı Akdeniz etrafında doğmuştur. Batılı tarihçiler bunu Helen uygarlığına bağlarlarsa da, Helen uygarlığının da Küçük Asya'dan doğduğunu gösteren belgeler özellikle XX. yüzyılda yapılan kazılarla çoğalmağa başlamıştır. Bu uygarlık Yunanistan'dan önce Iyonya (Küçük Asya), Kıbrıs ve Girit yoluyle gelmiştir. Avrupalılar brakisefal ve dolikosefal olarak ikiye ayrılır. Dolikosefaller, Akdeniz bölgesinde, brakisefaller ise Orta Avrupa'da görülür. Avrupalılar M.Ö. 2500 yıllarında Yunan ve ondan sonra Roma uygarlıklarının doğuşu ile bir canlılık göstermeğe başladılar. Roma İmparatorluğunun doğup gelişmesi daha çok Avrupa için etkili olmuş ve Germen ırkından olan birçok Kuzey Avrupa ırkı, Latin etkisi altında kalmış, hattâ Latinleşmiştir. Bundan sonra Avrupa'nın Doğu'dan gelen çeşitli ırklarla karıştığı ve yavaş yavaş ulusal birliklerin kurulduğu görülür.

Avrupaî Far. s. Avrupalılara has olan, Avrupalılar'ınki gibi.

avuç i. ★ 1. Elin içi. ★ 2. Yarı kapalı bir insan elinin alabildiği miktar.

avuçlamak f. Avucuna alacak şekilde yakalamak.

avukat Fr. i. Yargılama organlarında ve hükümet dairelerinde yol göstermeyi, mahkemelerde başkalarının hakkını savunmayı meslek edinmiş olan kimse. Avukat, yargılama sırasında, daha önceki hazırlık döneminde, gerçeğin ortaya çıkıp davanın çözümlenebilmesi için hukuk bakımından görüşler ileri sürer; taraflardan birini temsil etme yetkisi vardır. Her şehirde bulunan ve Baro adını alan avukatlar birliğine bağlı olarak çalışan bir hukuk adamıdır. Hukuk Fakültesini bitirenler avukat olabilir. Bunun için fakülteyi bitirdikten sonra belli bir süre staj yapmak gerekir.

avukatlık i. ★ 1. Avukat mesleği. ★ 2. mec. Birini gereksiz yere savunmak.

avunç i. Acının hafiflemesi ya da unutulması. esk. Teselli. [Consolation — Consolation]

avunmak f. ★ 1. İnsanın acısını unutması, acısının hafiflemesi. esk. Teselli bulmak.

Müteselli olmak. [Se consoler — To be conforted] ★ 2. Oyalanmak. [Se distraire — Distract oneself]

avuntu i. İnsanı avutan şey. [Amusement — Distraction]

avurt i. Yanakların iç yüzeyi; ağız boşluğunun içi. [Le dedans de la joue — Hallow inside the cheeks]

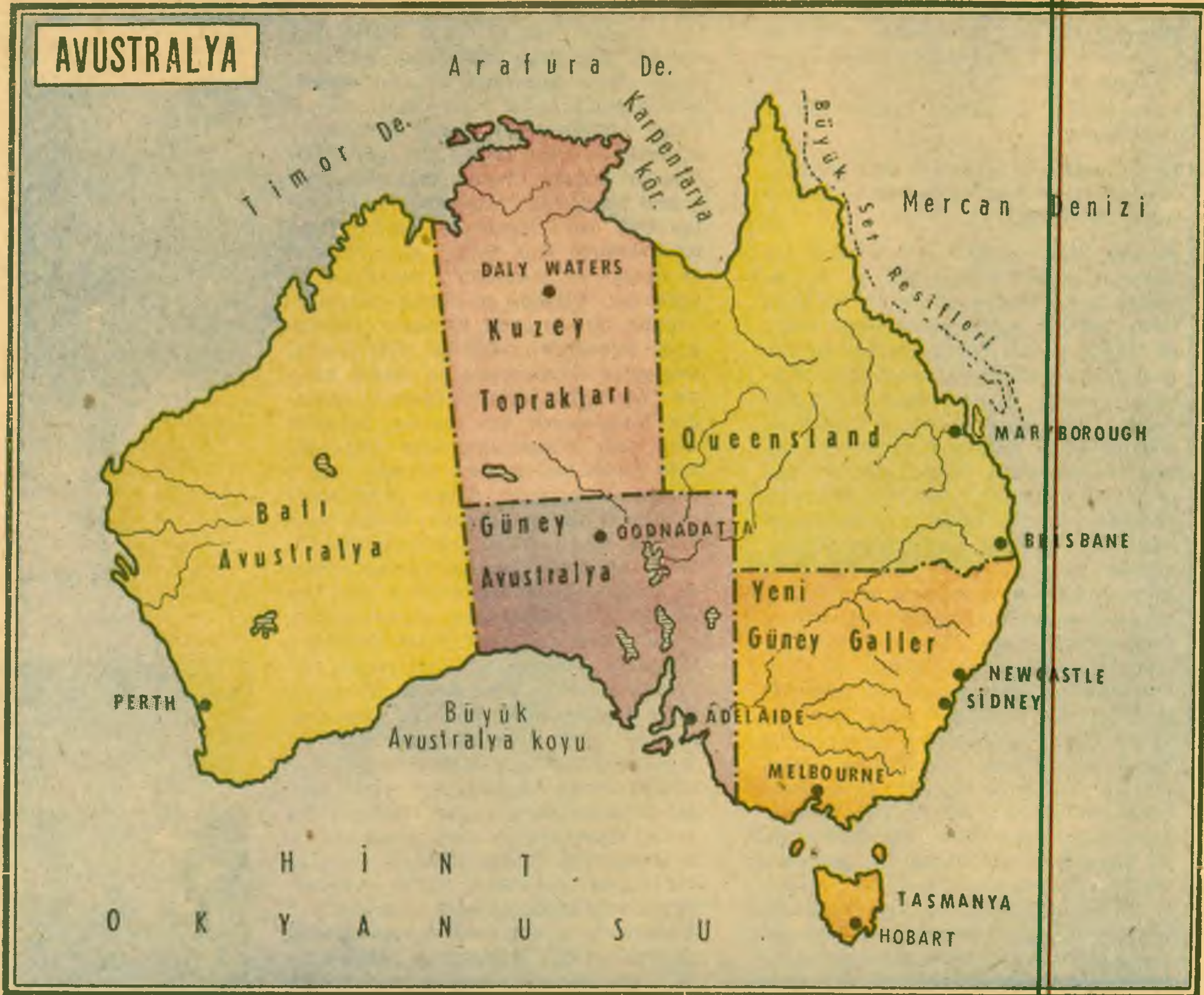
Avustralya Beş kıtadan biri olan Okyanusya kıtasının en büyük kara parçası. Bu sebepten Okyanusya'ya Avustralya kıtası da denir. Tamamı güney yarıkürededir. Doğuda Mercan denizi, Büyük okyanus ve Tasman denizi güneyde ve Batıda Hint okyanusu, kuzeyde Arafura denizi ve Timor denizi ile çevrelenmiştir. Yüzöçlümü 7 704 000 km.^{2}, nüfusu 11 360 000'dir. Başkenti Canberra'dır. Önemli şehirleri Sidney, Melbourne, Adelaide, Brisbane, Perth'dir. İngiliz Milletler Topluluğuna bağlı bir devlettir. Avustralya kıyıları düzgün bir kara parçasıdır. Kuzeydeki York yarımadası ve Arnhem arazisi ülkenin en önemli girinti ve çıkıntılarını meydana getirir. Doğu Avustralya dağlıktır. Bunlar yıpranmış, yaşlı dağlardır. Avustralya Alpleri, Mavi dağlar, Kosciusko dağı (2 234 m.) buradadır. Oğlak dönencesinden York yarımadasının ucuna kadar bütün kıyı, Büyük Set Resifleri denen mercan adalarıyla kaplıdır. Orta kısım ovalık ve çöldür: Büyük Victoria çölü. Alçak dağlar da görülür: Mc. Donnell dağı, Musgrave dağı. Batısı ise yaylalarla kaplıdır. Bu yaylaların denizden yüksekliği 300 m. dir. Avustralya Asya kıtasından ayrılmış eski bir kara parçası olduğu için bugün yüksekliğini kaybetmiş, aşınmış bir görünüştedir. Akarsu ve göller bakımından çok yoksuldur. Kurak mevsimlerde suları azalır ve birçoğu kurur. En önemli akarsuyu, bir çok kollara ayrılan Murray nehridir (2 450 km.). En önemli gölü Eyre gölüdür. İklim büyük değişiklikler gösterir; yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılıktır. En fazla yağış batı Avustralya'dadır. Kuzey doğu Avustralya tropikal ormanlarla kaplıdır; orta Avustralya'da ise savanlar görülür, güney çöldür. Ekonomisi: Victoria ile Yeni Güney Gal arasındaki bölgeler buğday üretimi bakımından en önemli bölgelerdir. Avustralya buğday satan belli başlı ülkelerden biridir. Gene bu bölgelerde arpa, pirinç, mısır, patates ve çavdar da yetiştirilir; meyvacılık da önemlidir. Ülkenin en önemli zenginliklerinden biri de şeker kamışıdır. Queensland bölgesinde yetiştirlir. Hayvancılık, Avustralya ekonomisinin en önemli koludur. Yetiştirilen hayvanlar arasında, yününden faydalanmak için üretilen koyunlar başta gelir. Bugün, Avustralya yılda ortalama 420 000 ton yıkanmış yün elde ederek dünyada birinci gelir. Sidney ve Melbourn en önemli yün pazarlarıdır. Maden bakımından da Avustralya çok zengin bir ülkedir. Altın yatakları bakımından dünyada dördüncü gelir. (Queensland, Yeni Güney Gal.) Altından başka, gümüş, kurşun, çinko, kalay, demir ve bakır madenleri, kömür ve uranyum yatakları vardır. Son yıllarda petrol de bulunmuştur. Kimya endüstrisi önemlidir. Dokuma, konserve, makina, uçak, otomobil endüstrileri de sayılabilir. Newcastle da demir - çelik fabrikaları vardır. Avustralya'ya (1606 yılında) Hollandalılar gitmişler, fakat yeni bir kıta keşfettiklerini anlayamamışlardır. Avustralya'nın ilk kâşifi James Cook'tur. Bir İngiliz olan Cook 1770'de Avustralya'nın doğu kıyılarına ayak basmıştır. Yerli halkın sayısı çok azdır ve uygarlığa hiç alışmamışlardır. Başlangıçta Avustralya'ya Avrupa'dan altın aramak amacıyla büyük göçler olmuştur. 1788'de Sidney şehrinin bulunduğu yere gönderilen mahkûmlar orada bir İngiliz kolonisi kurmuşlardır. İdarî yönden Avustralya 6 eyalet ve 1 araziden kurulmuş bir konfederasyondur.

Hayvancılık, Avustralya ekonomisinde önemli bir yer tutar

Yeni Güney Gal eyaletinin merkezi ve Avustralya'nın en önemli liman şehri Sidney

Bu 6 eyalet şunlardır :

	Nüfusu :	Merkezı :
Yeni Güney Gal	4 065 000	Sidney
Victoria	2 930 000	Melbourn
Queensland	1 736 400	Brisbane
G. Avustralya	1 009 000	Adelaide
B. Avustralya	772 500	Perth
Tasmanya	362 200	Hobart

1911 yılında Avustralya İngiliz Milletler Topluluğuna dahil olmuştur.

Avusturya Orta Avrupa ülkelerinden biri. Yüzölçümü 83 850 km.², nüfusu 7 215 000'-dir. Denizle hiç bir ilişiği yoktur. Alpler bölgesi : Batıda Konstanz gölünden başlayan Alp dağları paralel sıralar halinde doğuya Viyana'ya doğru uzanırlar. Batı kısımlar daha yüksektir (Vorarlberg, Tirol). Aralarına derin vadiler giren bu dağlar her zaman kar ve buzullarla örtülüdür. Bu vadilerin başlıcaları, kuzeyde Inn, güneyde Drava'dır. Bu vadilerde akan aynı adlardaki nehirler sonradan Tuna'ya karışır. Alp dağları ulaşıma engel değildir. Turizm yönünden çok önemli yerlerdir. Kayak ve Brenner geçidi ise bu bölgededir. Tirol bölgenin en önemli şehridir. İtalya ile Avusturya arasındaki en önemli geçit olan Brenner geçidi ise bu bölgedir. Tirol bölgesinin doğusunda Salzburg bölgesi yer alır, merkezi Salzburg şehridir. Bu bölgede tuz yatakları vardır. Güney Avusturya'-da da Drava vadisi üzerinde Karintia bölgesi vardır, merkezi Klagenfurt'dur, Mur vadisi üzerinde de Steier bölgesi yer alır ; merkezi Graz şehridir. Yukarı Avusturya : Bu bölge kuzey doğuda Alp dağlarının eteklerinden başlar Tuna vadisine kadar uzanır. Tuna nehri boyunca alüvyonlarla örtülü birçok havza sıralanır : Linz havzası, Viyana havzası. Viyana havzasına Aşağı Avusturya da denir. Avusturya'nın nüfusunun, yarıya yakın kısmı bu havzada yaşar. Başkent Viyana, Avrupa'nın en önemli şehirlerinden biridir. Önemli bir kültür ve müzik merkezidir. ★ Ekonomisi: Başlıca kaynakları madencilik, ormancılık ve hayvancılıktır. Havzalarda buğday, yulaf, şeker pancarı yetişir. Alp dağlarında, nehirler üzerine kurulmuş, hidro - elektrik santrallardan ucuz olarak elektrik enerjisi elde edilir, bu enerjiye «beyaz kömür» denir ; fabrikalarda ve ulaştırma işlerinde kullanılır. En önemli madenleri linyit, demir ve petroldür. Mür vadisinden

linyit, Karintia bölgesinden demir, kurşun, çinko, Salzburg ve Setyr bölgelerinden bakır elde edilir. Petrol de Viyana havzasında açılan kuyulardan çıkarılmaktadır. Endüstri bakımından en önemli bölge Viyana bölgesidir. Avusturya'da kara iklimi hüküm sürer. ★ M.Ö. IV. yüzyılda Norik ve Boi adındaki Kelt kabileleri Macaristan'la Bohemya'yı almıştı. M.Ö. I. yüzyılda buraları Romalılar işgal etti. M.S. V. yüzyılda Hunlar geldi, fakat Attila'nın ölümü ile Romalılar'ın Pannonia adını verdikleri bu bölge Doğu Gotları'nın eline geçti. M.S. VI. yüzyılda Baiuvar adlı Germen kavmi Alpler ile Tuna bölgesinde egemenlik kurdular. Onların arkasından Avarlar ve Slavlar geldi. Böylece bölge halkı çeşitli ırkların karışımı halini aldı. Bu halk bir ara Frank etkisi altında Hıristiyan oldu. Gerçek Avusturya devleti X. yüzyıl sonlarında Babenberg hanedanı sayesinde kuruldu. Babenberg'den sonra Habsburg'lar geldi. Fakat Avusturya - Macaristan İmparatorluğu 1867'de kuruldu ve 1918'e kadar yaşadı. Avusturyalılar'ın Osmanlılar'la ilk savaşları Kanunî Sultan Süleyman zamanında başladı ve Kanunî'nin yaşadığı sürece devam etti. 1568'de Sokollu Mehmet Paşa bir antlaşma ile savaşlara son verdi. Fakat 1593'de «Uzun Avusturya Seferi» adı verilen seri halindeki savaşlar başladı. 1596'da Haçova Meydan Muharebesi yapıldı. 1602'de Osmanlılar Kanije kalesini aldılar. 1606'da Zitvatorok antlaşması imzalandı. 1683'de Osmanlılar ikinci defa olarak Viyana'yı kuşattılar, fakat çekilmek zorunda kaldılar. 1686'da Avusturya Budin'i aldı, 1691'de Salankamen'de ve 1697'de Zenta'da Osmanlı ordusunu yendi, 1699'da Karlofça Antlaşması imzalandı ve bu savaşlar sona erdi. 1814'de Avusturya, Viyana Antlaşmasıyla Almanya Konfederasyonu'nda söz sahibi oldu, sonra Konfederasyon'dan çıkarıldı ve Macaristan'la birleşti. Böylece kurulan Avusturya - Macaristan imparatorluğu 1918'de dağılınca bunun Almanca konuşan bölümü ayrılarak Avusturya Cumhuriyeti'ni kurdu. II. Dünya Savaşı'nın başladığı 1938'e kadar federal bir cumhuriyet olarak yönetildi. 1938'de Hitler tarafından Almanya'ya katıldı ve savaş sonuna kadar (1945) Alman yönetimi altında kaldı. 1945-1955 arasında, 10 yıllık bir süre için Batılılar ve S.S.C.B. tarafından işgal edildi ve ancak 1955 Temmuzu'nda bağımsızlığına kavuştu. Dokuz ülke (Bundeslander) den kurulu parlemanter bir demokratik cumhuriyet halinde yönetilmektedir.

Avusturya Macaristan İmparatorluğu (1867-1918) Orta Avrupa'da eski bir imparatorluk. Başkenti Viyana olan Avusturya Krallığı ile, merkezi Budapeşte olan Macaristan Krallığı'nın birleşmesiyle kurulmuştu. Bu iki hükümdarlık da Habsburg sülalesinin elinde bulunuyordu. İmparatorluk, çeşitli ulusları ve çeşitli dilleri bir araya getirmişti. Yüzölçümü 676 250 km.² ye, nüfusu 52 milyona ulaşmıştı. Bu nüfusun 12 milyonu Alman, 10 milyonu Macar, 9 milyonu Çekoslovak ve Sloven 3 milyonu Romanyalı, 1 milyonu da İtalyandı. İmparatorlukta Boşnaklar, Hırvatlar, Arnavutlar, Ulahlar Ermeni ve Çingeneler de yaşardı. ★ Tarih: İmparatorluğun bulunduğu yerler, Roma İmparatorluğunun elinden çıktıktan sonra Slavlar'ın eline geçmişti. Daha sonra buraya Avarlar geldiler. Avarlar'ı buradan çıkaran Charlemange, doğu sınır eyaleti anlamına buraya «Ostmark» adını verdi. Bu kelime zaman-

Viyana'da San Stephan Katedrali

Doğu Tiroller'de bir dinlenme yeri

la değişerek bizim Avusturya dediğimiz Autriche şeklini aldı. Habsburg sülalesinden Rudolphe, 1273'de Alman İmparatoru olunca, Avusturya'nın yönetimini oğullarına bıraktı. Avusturya hanedanı böylece kurulmuş oldu. Bundan sonra imparatorluk, çevresindeki toprakları alarak genişledi. Osmanlı İmparatorluğu ile uzun yıllar savaştı. Osmanlılar'ın Viyana'yı iki defa kuşatmaları da bu savaşlar sırasında olmuştur. II. Viyana kuşatmasından sonra Osmanlılar zayıflayıp, Avrupa kıtasından çekildikçe Avusturya - Macaristan İmparatorluğu topraklarını daha da büyüttü. Son olarak 1908 yılında Bosna - Hersek'i aldı. I. Dünya Savaşında yenilince imparatorluk dağıldı. 1919'da imzalanan Saint - Germain - en - Laye antlaşmasıyla eski imparatorluk toprakları üzerinde Avusturya, Çekoslovakya, Macaristan, Rusya'dan da birtakım topraklar alınarak Polonya kuruldu. İmparatorluğun bazı toprakları da İtalya, Yugoslavya ve Romanya arasında paylaşıldı. Böylece Tuna nehri uluslararası bir nehir haline geldi.

vusturya Savaşları Osmanlı Devleti ile, o zamanlar Orta Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri olan Avusturya Devleti arasında XVI. yüzyıl ortalarından XIX. yüzyıl başlarına kadar zaman zaman çıkan savaşlar. Kanuni Sultan Süleyman'ın Macaristan'ı almasıyla başlayan bu savaşlarda, iki tarafın nüfuz bölgelerini genişletmek istekleri, siyasal rekabetler ve prestij konuları rol oynamıştır. Osmanlılar'ın Avusturyalılar'la yaptıkları savaşlardan en ünlüleri şu antlaşmalarla son bulmuştur: Zitvatorok barışı, Vasvar barışı, Karlofça barışı, Pasarofça barışı, Belgrat barışı ve Ziştov barışı. Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başlaması, Avusturya Devleti'nin güçlenmesi üzerine Avusturya Savaşları azalır. Ziştov barışı ile sonuçlanan 1787 - 1791 savaşı, iki devlet arasında son savaştır. Avusturya artık Rusya'yı daha büyük düşman görüp, Osmanlılar'ı onlara karşı destekleme eğilimine girer.

avutmak f. ★ 1. Birinin acı ya da sıkıntısını yatıştırmak. [Consoler — To console] ★ 2. Oyalamak amacıyla gönlünü almak. [Distraire]

ay i. Dünya'da yılın 12 bölümünden biri. Bu bölümlerden herbirine ayrı birer ad verilir. Bir yılı meydana getiren zaman süresi 12 eşit parçaya bölünemediği için, ayların gün sayısı eşit değildir. Bazı aylar (ağustos, ocak v.b.) 31, bazı aylar da (nisan, eylül v.b.) 30 gün çeker. Yalnız şubat ayı 28 gün ve artık yıllarda 29 gün çeker. [Le mois — The month]

ay ü. Birden duyulan bir acı ya da heyecan karşısında ağızdan çıkan ses: Ay karnım.

Ay Dünya'nın uydusu. Dünyanın ve dünya ile beraber Güneş'in çevresinde döner. Dünya çevresindeki dönüşünü 29 gün, 12 saat, 44 dakika 2,8 saniyede tamamlar. Dünya her zaman ayın yalnız bir yüzünü görür. Çünkü Ay da kendi ekseni çevresinde döner ve bu dönüş ağır (27 gün) olur. Ay, Dünya'dan ortalama olarak 387 395 km. uzaktadır. En fazla uzaklığı 405 500 km, en az uzaklığı 363 300 km.'dir. Ay kendiliğinden ışık yaymaz, sadece Güneş'in ışıklarını yansıttığı için parlar. Ay'da hava yoktur. Bu havasızlık yüzünden Ay'ın yalnız güneş gören yerleri aydınlık, görmeyen yerleri karanlık olur. Son yıllarda gönderilen füzeler ve uydularla Ay'ın görünen ve görünmeyen yüzlerinin fotoğrafları alınmış, haritaları yeniden ve daha doğru bir şekilde çizilmiştir. Bugün Ay'a insan gönderme konusunda en hararetli çalışmaları S.S.C.B. ile A.B.D. yapmaktadır. Gerek son teknik gelişmeler sayesinde, gerekse teleskoplarla yapılan gözlemlerden, Ay'ın yüzünün de Dünya gibi engebeli olduğu kesin olarak bilinmektedir. Ay'da dağlar ve dağ zincirleriyle «Deniz» adı verilen çukurlar vardır. 8 000 m.'yi bulan en yüksek tepeleri Doerfel ve Leibnitz dağlarındadır. Bunlar Ay'ın güney kutbuna yakındır. Ay'daki çukurların çoğu yanardağ kraterlerine benzer. Bunların yanında ovalar vardır. Bu ovaların başta gelen özelliği, üzerlerindeki çatlaklardır. Ay küresinin çapı 3 476 km., ağırlığı 81 kentrilyon tondur. Bu ağırlık dünyanınkinin 82'de biri kadardır. Ay'da çekim Dünya'dakinin altıda biri kadardır. Buna rağmen Dünya suları üzerinde bu çekimin etkisiyle gelgit olayı meydana gelir. Ay'da sıcaklık geceleri — 120°C, gündüzleri 100°C dereceyi bulur. Bu bakımdan insanın zaten havasız olan Ay'da yaşaması imkânsızdır. Ancak gerekli şartlar hazırlanınca insanlar Ay'da yaşayabilecektir.

aya i. Avuç içi. Parmak diplerine kadar olan iç kısım.

ayağa kaldırmak b.f. Herkesi heyecana düşürmek. [Troubler, alarmer tout le monde — To instigate or arouse or alarm]

ayağa kalkmak b. f. ★ 1. Hastanın iyi olması. [Fomenter, instigation] ★ 2. Saygı duruşunda bulunmak. ★ 3. İsyan etmek, ayaklanmak. [Revolter — To rebel]

ayağı dolaşmak b. f. ★ 1. Ayakları birbirine dolaşmak. [Trebucher] ★ 2. Şaşkınlıktan yanlış davranmak. [Errer]

ayağı düze basmak b. f. Selâmete çıkmak. Zorluktan kurtulmak.

ay ağılı b. i. Bak. ayla.

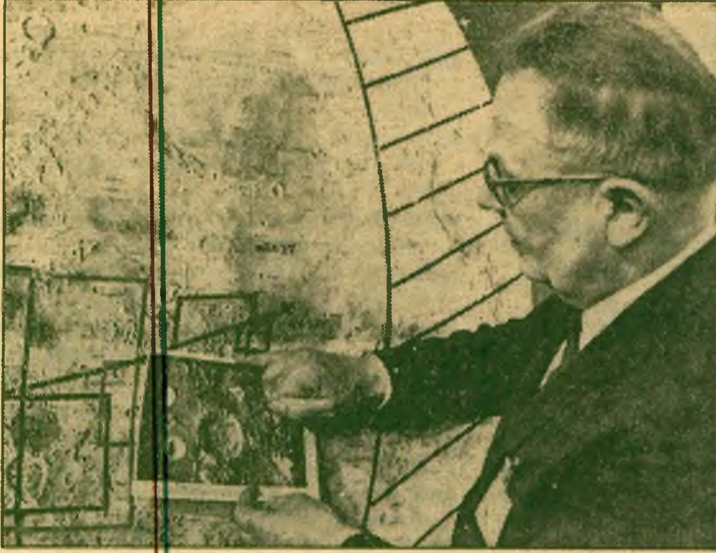
ayağına çabuk b. s. Çabuk gidip gelen ve böylece iş gören.

ayağını çıkarmak b. f. Ayakkabısını çıkarmak. [Enlever ses chaussures]

ayağını sürümek b. f. Çok ağır davranmak.

ayağı üzengide s. Hemen gitmeğe hazır durumda. [Etre prêt à partir — Ready to go]

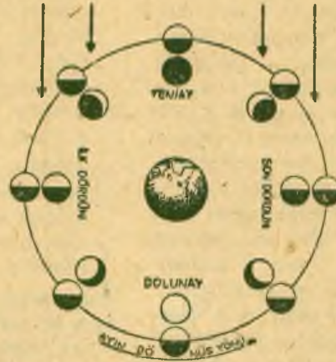
Aya İrini kilisesi Rum ortodoks kiliselerinden bazılarına verilen ad. En önemlileri İstanbul'da Topkapı Sarayının bahçesindedir. Burası İstanbul'un fethinden sonra silâh ve cephane deposu olarak kullanılmış, 1909-1910'da Sultanahmet'deki yeniçeri kıyafethanesinin de taşınmasıyla As-

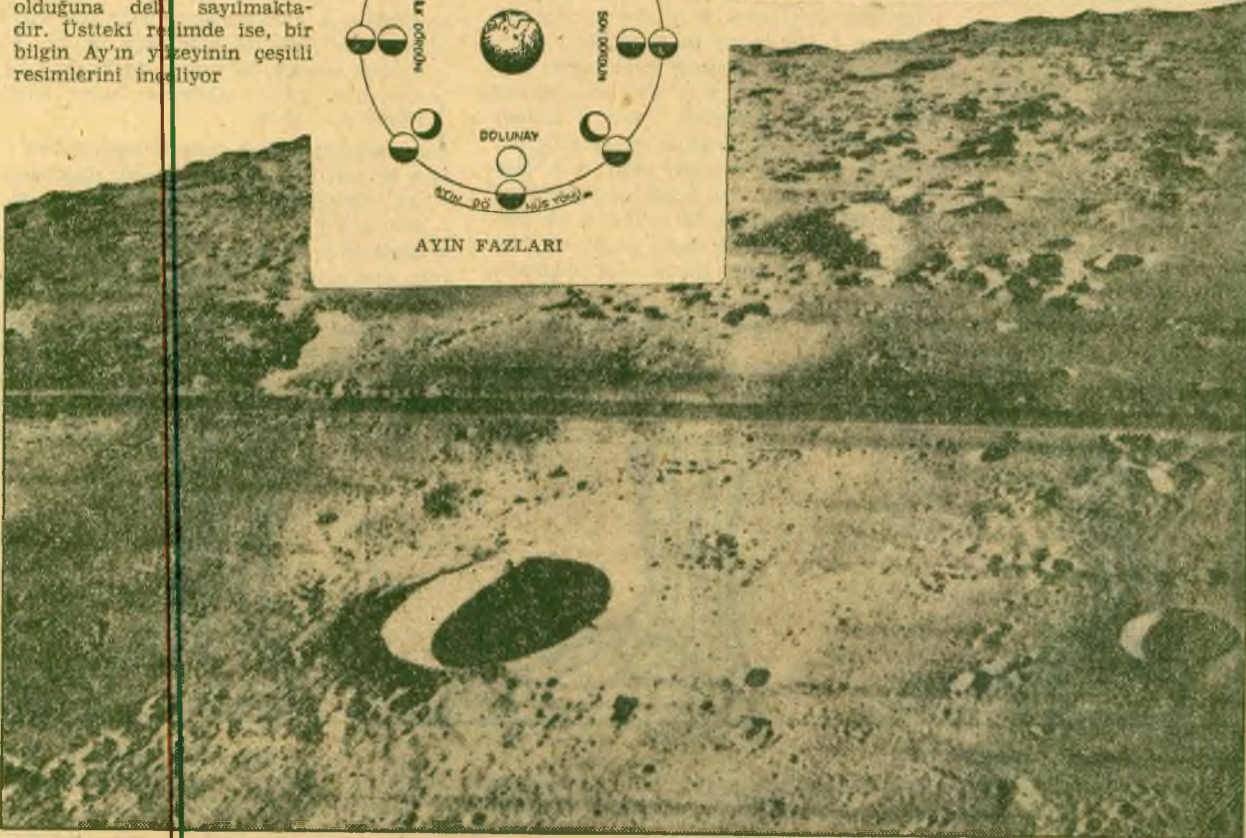

KAPI KOMŞUMUZ AY

Dünyadan ortalama 387 395 km. uzakta olan Ay, dünyanın uydusudur ve onunla birlikte güneşin çevresinde döner. Güneş ışığını yansıtarak parlar. Çağımızda Ay, bilimin önemli bir amacı haline gelmiş, S.S.C.B. ile A.B.D. Ay'ın yüzeyini inceleme, haritalarını çizme yolunda önemli adımlar atmışlardır. Ay'a insan gönderme konusunda da daha göstermektedirler. Yandaki resimde Ay'ın arka yüzünden, ufak bir benek gibi, dünya gözükmektedir. Alt resimlerdeki volkanlar Ay'da tamamiyle soğuk ve ölü bir çevrenin bulunmadığına, bu uydunun da dünya gibi bir oluşum geçirmekte olduğuna delil sayılmaktadır. Üstteki resimde ise, bir bilgin Ay'ın yüzeyinin çeşitli resimlerini inceliyor

AYIN FAZLARI

Bir ayak divanı toplantı halinde

kerî Müze haline getirilmiştir. İzmir'de de bir Aya Irini kilisesi vardı. 9 Eylül'den sonra birliklerimiz şehre girdiği zaman bir fesat yuvası ve silâh deposu olarak kullanılıyordu. Büyük yangında tamamen yanmıştır.

ayak i. ★ 1. İnsanın yürümesini ve ayakta durmasını sağlayan organ, bacağın bilekten sonra gelen kısmı. [Le pied — The foot] ★ 2. Bazı eşyanın yerden yüksek olmasını sağlayan parçalar: Masa ayağı. ★ 3. Vücudun belden aşağı olan kısmı: Ayağına bir pantalon giydi. ★ 4. Bir nehrin kolları. ★ 5. Bir havuz ya da gölün sularını başka bir yana götürme işini yapan sunî ya da tabiî kanal. ★ 6. 30,48 cm. ye eşit bir uzunluk ölçüsü. esk. Kadem. ★ 7. Yürüyüşteki hızlılık ya da yavaşlık: Benim ayağımla bir saat tutar. ★ 8. Merdiven basamağı: Bu merdiven on ayaktır. ★ 9. Halk edebiyatında kafiye. ★ 10. Mat. Bir doğrunun bir düzlemi ya da bir başka doğruyu kestiği nokta: Bir dikmenin ayağı.

ayak atmak b. f. Bir yere gitmek. Adım atmak.

ayak atmamak b. f. Bir yere hiç uğramamış, gitmemiş olmak.

ayak bağı b. i. Bir yere gitmeye, bir iş görmeye engel olan kimse. [Entrave — Handicap]

ayak basmak b. f. Bir yere varmak. [Arriver dans un en droit — To set foot in a place]

ayakbastı parası b. i. Bir yere gelen yolcu ve eşyadan alınan para.

ayak bileği b. i. Anat. Ayakla baldırın birleştiği yer. [Ankle]

ayakçı i. ★ 1. Bir yerin ayak işlerini gören kişi. ★ 2. Belirli bir çalışma süresi için tutulan hizmetçi.

ayak değiştirmek b. f. Birlikte yürüyüş sırasında adımını ötekilere uydurmak için, kısa bir adımla ayağını değiştirmek.

ayak diremek b. f. Fikrinden vaz geçmemek, direnmek. [S'entêter — To insist]

ayak divanı Tar. Osmanlılar'da önemli durumlarda, özellikle ihtilâllerde padişahın da bulunmasıyla toplanıp karar veren meclis. Bunlarda padişahtan başka herkes ayakta dururdu. Ayak divanları, çok defa Topkapı sarayının Darüssade denen üçüncü kapısının içindeki sütunlu yerde toplanırdı. Fakat başka yerlerde, seferlerde de ayak divanları yapılmıştır. Padişahlar ayak divanlarına çıkmak zorunda kaldıkları zaman korkunç olaylar geçerdi. Meselâ, IV. Murat zamanında Sadrazam Hafız Ahmet Paşa böyle bir ayak divanında parçalanmıştı.

ayak işi b. i. Öteye beriye gidilerek arkasına düşülen iş.

ayakkabı b. i. Ayak giyeceği. Daha çok sokakta giyilir. Deri ve kösteden yapılır. Altı kauçuk olanlar da vardır. Ayakkabı ayağı, dışarının çeşitli etkilerine karşı korur. [Soulier — Shoe]

ayak kavafı b. i. Çok gezip dolaşan kimse.

ayak kemeri b. i. Ayağın çıkıntılı olan kısmı. esk. Kavs-i-rahî. [Arcade palmaire — Palmer arch]

ayaklamak f. Bir uzunluğu ayakla ölçmek.

ayak makinesi b. i. Ayakla işletilen makine. [Pédal]

ayak oyunu b. i. Sp. Karşısındakini yanıltmak için topu ayağıyla öteye beriye sürme işi.

ayak satıcısı b. i. Dolaşarak mal satan kim-

Ayak kemikleri — Ayak kasları — Ayağın dış görünüşü

Ayak kemikleri üçe ayrılır: 1 — Ayak bilek kemikleri (7 tane) 2 — Tarak kemikleri (5 tane) 3 — Parmak kemikleri (14 tane). Ayaktaki kaslar, ellerdeki gibi genellikle iğ biçimindedir.

Ayasofya

se. İşportacı. [Marchand ambulant — Hawker, pedlar]

ayak sürümek b. f. Bir işe isteksiz gitmek.

ayak takımı b. i. Toplum içinde malî durumları ve kıyafetleriyle yaşayışları bozuk, görgüleri az olan kimseler topluluğu. [Le bas peuple — The lowver classes]

ayaktan zf. Canlı olarak (kasaplık hayvan alımı).

ayak tedavisi b. i. Hek. Yatağa yatırılması gerekli görülmeyen hastanın hastahaneye gidip gelerek yapılan tedavisi.

ayaktopu b. i. Sp. Bak. futbol.

ayak ucu b. i. Bir şeyin ayak tarafı. [Au pied de]

ayak uydurmak f. ★ 1. Ask. Yürüyüş sırasında, adımlarını başkalarına göre ayarlamak. ★ 2. Bir gidişe, bir oluşa uymak.

ayaküstü b. zf. Ayakta durarak. [Debout — Standing]

ayakyolu b. i. Aptes bozulacak yer, apteshane, küçük ya da büyük aptesin yapıldığı yer. [Leiux d'aisance, le sans numero — Water closet]

ayan Ar. s. (aslı, iyan) Belli, açık. [Clair, évident — Clear, evident]

âyan Eskiden, bir ülkenin belli bölgesindeki, ileri gelenler ve hatırlı kişiler topluluğu için kullanılan bir sözdü. Bunlara «Eşraf» da denmiş, sonraları eşraf kelimesi daha ayrıntılı, daha küçük topluluklar ve zenginler için kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nin gerileme yıllarında âyanlar, bölgelerindeki devlet işlerine karışır, fırsat bulurlarsa devlete kafa tutar durumlar takınmışlardır. Bulgaristan'daki Rusçuk Âyanı, Ege bölgesindeki Karaosmanoğulları, Yozgat dolaylarındaki Çapanoğulları tipik âyan örnekleridir. II. Mahmut âyanların daha da güçlenmesini önlemiştir.

ayanbeyan Ar. b. s. Apaçık, belli. [Tout clair — Very evident]

Ayancık Sinop ilinin ilçelerinden. Yüzölçümü **911 km.² olan ilçenin 2 bucak ve 71 köyüyle** birlikte nüfusu 44 974, merkezi olan Ayancık kasabasının nüfusu 5 336'dır. Kasaba Sinop'un batısındadır ve Sinop'a 61 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

ayan meclisi Bak Senato.

ayar Ar. i. (aslı : iyar) ★ 1. Bir ölçünün doğruluğunu anlamaya yarıyan alet. [Régulateur — Regulator] ★ 2. Saatin belli bir yere göre doğruluğu. [Exactitude d'une montre, d'une horloge — Accurancy of a watch] ★ 3. Altın, gümüş gibi değerli madenlerle yapılan alaşımların içindeki değerli maden oranı, derecesi. [Aloi — Standard of fineness]

ayarcı s. Eskiden esnafın kullandığı terazi, metre, litre gibi ölçü araçlarının doğruluğunu denetleyen memur.

ayarlamak f. ★ 1. Ölçü olarak kullanılan şeylerin doğruluğunu kontrol etmek ve gerekiyorsa düzeltmek. [Ajuster — To adjust] ★ 2. Birkaç işi, biribiriyle çatışmıyacak şekilde düzene koymak. [Régler — To put in order]

ayartmak f. ★ 1. Doğru yolda olan birini yanlış yola yöneltmek, baştan çıkarmak. [Corrompre — To corrupt] ★ 2. Bir yerde çalışan bir kimseyi başka bir yerde çalışmak üzere kandırmak.

Ayas Adana'nın Yumurtalık ilçesinde Yumurtalık limanı ağzında bir kasaba. Kasabanın bulunduğu yerde eskiden İssus şehri varmış. Harabeleri kasabanın yakınındadır.

Ayasluk Bak. Efes.

Ayasofya İstanbul'da Bizanslılar'dan kalma ünlü kilise. İstanbul'un fethinde Fatih Sultan Mehmet'in emriyle camiye çevrilmiş, 1935'de müze olmuştur. Büyük Konstantinos'un imparatorluk merkezini Byzantion'a getirdiği yıl yapıldığına inanılır (M.S. 326). Bir depremde zedelenince, ya da küçük görüldüğünden yeniden yaptırılmıştır (360). Bugünkü yapı imparator Iustinianos devrinden kalmadır (M.S. VI. **yüzyıl başları). Şehrin en büyük kilisesiy-**

Mehmet Ali Aybar

di. Bundan dolayı eski adı Megale Ekklesia idi. V. yüzyıldan sonra «Hogia Sophia» adıyla anılmaya başladı. 532 yılında Hippodrom'da başlayan ayaklanma sonucu çıkan yangında eski kilise yanmış, yeni kilise tarihin en ünlü mimarlarından Tralles (Aydın) lı Anthemios ile Miletos'lu (Balat) İsideros tarafından yapılarak 537'de açılmıştır.

Ayas Paşa (1482-1539) Kanunî Süleyman zamanında sadrazamlık etmiş ve savaşlardaki yararlıklarıyla tanınmış vezirlerden. İstanbul'da Fındıklı ile Taksim arasındaki semt günümüzde de onun adını taşır. Büyük bahçeli konağı orada imiş.

Ayastefanos (San - Stefano) İstanbul iline bağlı Yeşilköy'ün eski adı. Bak. Yeşilköy.

Ayastefanos Antlaşması XIX. yüzyılın ikinci yarısında daha çok Rusya'da Panislavizm (İslavları Birleştirme) akımının gelişip yayılması sonucu olarak, Osmanlı ülkeleri içindeki İslav ulusları ayaklandırmak yoluna gidildi. 1875'de Hersek'de bir ayaklanma çıktı. Osmanlılar bunu kuvvetle bastıramadı. İsyan edenler Karadağlı ve Sırplar'la birleşmek istedi. Ayaklanmaya Bosnalılar da karıştı. Araya giren Avrupa devletlerinin baskısıyla Osmanlı hükümeti burada islâhat yapmayı kabul etti. Bir yıl sonra Bulgarlar ayaklandı; arkadan Sırplar'da da kıpırdamalar oldu. 30 Mayıs 1876'da Abdülaziz tahttan indirilip yerine V. Murat getirilirken Avrupa devletleri de Selanik olayı yüzünden Osmanlı hükümetine sert bir muhtıra (Berlin Memorandumu) veriyorlardı. Arkadan Sırplar Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açtılar; yenilince Avrupalılar'dan yardım istediler. Avrupa devletlerinin aracılığıyla savaş durdu. Bu sırada II. Abdülhamit tahta geçti. Sırplar'la yeniden savaş başladı; bir Rus generalinin yönettiği Sırp kuvvetleri yenildi. Ruslar bu yenilgi üzerine Osmanlılar'dan antlaşma istedi. Bu görüşü İngilizler de destekleyince Osmanlı hükümeti İstanbul'da bir konferans yapılmasını kabul etti. 1876'da Tersane Konferansı açıldı. Buna Fransa, İtalya, İngiltere, Rusya ve Almanya katıldı. Osmanlılar Avrupalılar'ın isteklerini reddedince konferans dağıldı. İkinci bir toplantıda da Osmanlılar yapılan teklifleri reddedince (1877) Rus, Bulgar, Sırp, Romen ve Karadağ kuvvetleri Osmanlılar'a savaş açtı. Gazi Osman Paşa'nın Plevne ve Ahmet Muhtar Paşa'nın Anadolu Cephesi'ndeki kahramanlıklarına rağmen savaş kaybedildi. Ruslar Edirne'yi aldı. İngilizler Ruslar'ın İstanbul'u almasından korktukları için donanmalarını Karadeniz boğazına getirdiler. Ruslar da şimdiki Yeşilköy yani Ayastefanos'a kadar geldi. Böylece 3 Mart 1878'de Ayastefanos'da bir antlaşma imzalandı. Bu anlaşma gereğince Karadağ, Romanya ve Sırbistan egemenliklerini alıyor; Türkiye'ye bağlı büyük bir Bulgaristan devleti kuruluyor; Rusya, Kars, Ardahan, Batum ve Beyazıt'ı alıyor; Osmanlı Devleti Rusya'ya 410 milyon ruble ödemek zorunda bırakılıyordu. Avrupa devletleri bunu ağır buldukları için Berlin'de yeniden masa başına oturuldu ve Ayastefanos antlaşması da uygulanamadan Berlin Antlaşması yapıldı. Bak. Berlin Antlaşması.

Ayasofya'nın içten görünüşü

Ayaş Ankara'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 2 704 km² olan ilçenin 1 bucağı ve 22 köyüyle birlikte nüfusu 16 959, merkezinin nüfusu 3 887 dir. Kasaba, Ankara'nın 45 km. doğusunda ve kendi adını taşıyan çayın üzerindedir. Koyun, tiftik keçisi, peynir, yağ ve pirinç yetiştirir.

Ayaş Bak. Kırobası.

ayaz i. ★ 1. Kuru soğuk. [Froid intense — Dry cold on a winter day] ★ 2. Havanın duru olması. [Limpidité de l'air - Frost on a clear winter night]

ayazlamak f. ★ 1. Havanın ayaza çevirmesi. [Limpidité du temps] ★ 2. Soğukta kalarak üşüme. [Prendre froid — To be cold]

ayazma Yun. i. Rumların kutsal sayıp ziyaret ettikleri pınar ya da çeşme. [Fontaine miraculeuse chez les Grecs]

ay balığı b. i. Zo. Tırpana balığı grubundan bir balık. Dokunduğu balığı uyuşturur; ufak gözleri başının üstündedir. Doğurucudur. Torpil balığı, uyuşturan.

Aybar, Mehmet Ali (Doğ. 1910) Politikacı. İstanbul'da doğdu. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi; doktora yaptı. Fransa'da okudu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne asistan olarak girdi, doçent oldu. 1947 de ayrılarak avukatlık yaptı. 1962'de Türkiye İşçi Partisi başkanlığına getirildi. 1965 seçimlerinde T.B.M.M.'ne girdi. Önemli eserleri: «Şeriatçı Hukuk Telâkkisine Karşı Sûri bir Hukuk Telâkkisinin Müdafaası», «Yarınki Dünya Nizamı Üzerine Düşünceler».

Aybastı Ordu ilinin ilçelerinden. Yüzölçümü 508 km², 1 bucağı ve 30 köyüyle birlikte nüfusu 30 499'dur Merkezinin nüfusu 7 482'dir. Bir şoseyle Ordu'ya bağlıdır.

ay başı b. i. Ayın ilk günü. Aylık günü. [Premier jour du mois — The first of the month]

aybaşı b. i. Hek. Büluğa ermiş kızlarda ve kadınlarda, belirli aralıklarla, genellikle dört haftada bir, rahimden bir kaç gün süre ile kan gelmesi. Döllenmemiş yumurtanın, rahmin iç duvarına ait doku hücreleriyle birlikte atılması. Adet. esk. Hayz. Yumurta döllenince, yani gebelik başlayınca aybaşı kanaması olmaz. Yumurtalıklarda dişi yumurta hücresi yapımı gerçekleşemediği yaşlara varılınca (Genel olarak 45-55 yaş arası) aybaşı kanaması da kesilir. [Menstruation — Menstruation]

aybaşından kesilme b. f. Hek. Adet kesimi.

ayça i. Ay'ın ilk günlerindeki şekli. Ay dilimi. esk. Hilâl.

ayçiçeği b. i. Bot. Bileşikgillerden, tabak biçiminde ve sarı çiçek açan bir bitki. Tohumundan yağ çıkarılır, memleketimizde çok yetiştirilir. Çiçekleri güneşe doğru döndüğü için, «Güne bakan» ya da «Gün çiçeği» de denir.

ay dede b. i. (Çocuk dilinde) Ay.

aydemir b. i. Kesen yüzü ay şeklinde olan bir çeşit keser.

Aydemir, Şevket Süreyya (Doğ. 1897) Yazar. Edirne'de doğdu. Öğretmen okulunu bitirdi. Azerbaycan'da öğretmenlik yaptı. Moskova Doğu Üniversitesi'nde okudu. Türkiye'ye döndükten sonra bir süre tutuklu kaldı. Sonra, Ticaret Lisesi Müdürü oldu. İktisat Vekâleti'nde, Başbakanlık Murakabe Heyeti'nde çalıştı. 1932-1934 yıllarında «Kadro» dergisini çıkaranlardandır. Eserleri arasında, «Cihan İktisadiyatında Türkiye», «İnkılâp ve Kadro», «Suyu Arayan Adam», «Tek Adam», «Toprak Uyanırsa», «İkinci Adam» sayılabilir.

Aydemir, Talât (1917-1964) Asker ve ihtilâlci. Kurmay Albay. Söğüt'de doğdu. Harb Akademisi'ni bitirdi. Yurt içinde ve dışında çeşitli görevlerde bulundu. Kore'ye gönderildi. 27 Mayıs ihtilâlcileri arasına girdi. İhtilâlden sonra Harb Okulu Komutanı iken 22 Şubat 1962'de bir ayaklanma düzenledi; başarısızlığa uğradı, affedildi. 21 Mayıs 1963'te yeniden hazırladığı ayaklanma da başarısız oldu. 1964'te idam edildi.

aydın s. ★ 1. Aydınlık, açık, vazıh: Ay aydın, hesap belli. [Clair, evident — Clear, evident] ★ 2. Uğurlu, mutlu, kutlu: Günaydın. ★ 3. İyi eğitilmiş, bilgili kimse. esk. Münevver. [Intellectuel — Learned]

Aydın Batı Anadolu'daki illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Kuzeyinde İzmir ve Manisa, güneyinde Muğla, doğusunda Denizli illeri ve batısında Ege denizi vardır. Merkez ilçesinden başka Bozdoğan, Çine, Germencik, Karacasu, Koçarlı, Kuşadası, Kuyucak, Nazilli, Söke, Sultanhisar ve Yenipazar ilçeleri vardır. Yüzölçümü 8 071 km² olan ilin nüfusu 525 099, merkezi olan şehrin bucak ve köyleriyle birlikte nüfusu 166 022'dir. İlin kuzey ve güneyi dağlık olup, Büyük Menderes ırmağı doğudan batıya il topraklarını sulayarak Ege denizine dökülür. Irmağın iki yanı geniş ve verimli bir ovadır. Başta pamuk olmak üzere, tahıl, baklagiller, patates, tütün, narenciye, incir ve zeytin yetiştirilir. Büyük ölçüde hayvancılık yapılır. Nazilli'de bir dokuma fabrikası ve çeşitli zeytinyağı fabrikaları vardır. ★ Aydın şehri, kendi adını taşıyan dağların güne-

ayçiçeği

Aydın'dan bir görünüş

yinde Büyük Menderes ovasının ortasındadır. Geniş yolları, alanları ve modern binalarıyla güzel bir şehirdir. Bölge eski devirlerde sırasıyla Hititler, Lidyalılar, İranlılar'ın eline geçmiş, daha sonra İskender tarafından alınmış, 189'da Romalılar'a geçmiş, Haçlılar'dan sonra Selçuklular'ın, Yıldırım Beyazıt zamanında ise Osmanlılar'ın olmuştur. 1919 mayısında düşman istilâsına uğradıktan sonra, yanmış ve yıkılmış bir halde 7 Eylül 1922'de kurtarılmıştır. ★ Arkeolojisi: Aydın yöresinde bir çok eski şehir kalıntısı vardır. 1° Traleis (eski Aydın). Argoslular tarafından kuruldu. 2° Nyssa (Sultanhisar). 3° Miletos (Balad köyü yakınında) Bak. Miletos. 4° Didyma (Yenihisar) ünlü kehanet evi ve Appolo tapınağı buradadır. 5° Alinda (Çine ilçesi) Karpuzlu köyü. Bak. Alinda. 6° Apollo tapınağı buradadır. 5° Alinda (Çine). 7° Magnesia, ünlü Artemis tapınağının bulunduğu ünlü bir şehir, (Tekir köyü) Bak. Magnesia. 8° Amyzon (Çavdar köyü). 9° Afrodisias (Geyreköyü). 10° Heraklia, Mafa gölü, denizle ayrılmadığı çağlarda bir liman şehriydi.

Aydın Bey Aydınoğulları Beyliği'ni kuran Mehmet Bey'in babasıdır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin uç beyi olarak görev görmüş, yararlıkları ile tanınmıştır.

Aydıncık Yozgat'ın Çekerek ilçesinin bucaklarından. 31 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 13 029, merkezi olan kasabanın nüfusu 1 419'dur. Eski adı Mamure'ydi.

Aydıncık İçel'in Gülnar ilçesinin bucaklarından. 10 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 5 727, merkezi olan köyün nüfusu 672'dir. Eski adı Gilindire'ydi.

Aydınkent Antalya'nın Akseki ilçesi bucaklarından. 5 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 5 056, merkezi olan kasabanın nüfusu 2 447'dir. Eski adı İbradi'ydi.

aydınlanma i. Fiz. Bir ışık kaynağından çıkan ışık ışınlarının, bir yüzey üzerine düşmesi. Bu durumda, yüzey, ışık almayan başka yüzeylere oranla daha aydınlık görülür. esk. Tenevvür. [Eclarement — To be enlighted]

Aydınlar Elâzığ'ın Baskil ilçesi bucaklarından. 12 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 4 893, merkezi olan köyün nüfusu 487'dir. Eski adı Musar'dı.

Aydınlar Siirt'in merkez ilçesi bucaklarından. 7 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 4 784 olup, merkezi olan kasabanın nüfusu 2 693'dür. Eski adı Tillo'ydu.

aydınlatmak f. ★ 1. Bir yerin karanlığını gidermek. [To illuminate] ★ 2. mec. Bir meseleyi açıklayarak anlaşılmasını kolaylaştırmak. esk. Tenvir, tavzih etmek. [Eclairer — To enlighten] ★ 3. Tek. Kapalı ya da açık bir hacmin uygun bir şekilde ışıklandırılması için gereken hesapları yapmak. Elektrik mühendislerinin yaptığı bu hesaplar sonunda, orada hangi şekilde, kaç vatlık ve kaç tane elektrik ampulu kullanılacağı ortaya çıkar.

aydınlık s. ★ 1. Işıklı, aydın: Aydınlık bir oda. [Eclaire — Light] ★ 2. i. Işıklı yer: Karanlıktan aydınlığa çıkmak. ★ 3. mec. Kolay anlaşılacak derecede açık olma hali. [Clarte — Clearness]

Aydınoğlu Mehmet Bey (1308 - 1334) Uç beylerinden Aydın Bey'in oğlu ve Aydınoğulları Beyliği'nin kurucusu. Güzelhisar kasabasını başkent yaparak buraya «Aydın» adını verdi. Ege kıyılarında güçlü bir donanma kurdu. Aydınoğulları Beyliği Mehmet Bey'in ölümünden sonra oğulları arasında bölüşüldüğünden ötürü uzun ömürlü olmamış; kısa süre sonra ülke Osmanlılar'ın eline geçmiştir.

Aydınoğulları Batı Anadolu'da, XIV. yüzyılda, Anadolu Selçuklu İmparatorluğu yıkıldıktan sonra ortaya çıkan küçük beyliklerden biri. Bunun başında Mehmet Bey (1308-1334) vardı. Mehmet Bey, Aydınelini beş oğlu arasında bölüştürmüş, Hızır Şah'a Ayaslug, yani bugünkü Selçuk'u ve Sultanhisar'ı, Umur Paşa'ya İzmir'i, İbrahim Bahadır Bey'e Bodemya'yı, Süleyman Şah'a da Tire'yi vermişti. Umur Paşa o zaman liman olan Ayaslug'da hazırlattığı donanmayla fetih hareketlerine girişti. 1334'de Mehmet Bey avlanırken öldü. O ölünce Umur Bey yönetimi eline aldı. Yunanistan ve Haçlı kuvvetleriyle çetin savaşlar yaptı ve 1348'de öldü. Umur Bey'in devri bir yükselme devridir. O şehit olunca yerine ağabeysi Hızır Bey geçti. Fakat Hızır Bey başarılı bir komutan olamadı. Yerini İsa Bey aldı. 1390'da Osmanlı Sultanı 1. Murat öldükten sonra yerine geçen oğlu I. Beyazıt Aydınelini aldı. Fakat Beyazıt Timur'a yenilince Aydınoğulları Devleti yeniden kuruldu. II. Murat devrinde ise bütün Aydıneli Osmanlı egemenliği altına girdi ve Aydın sancağı oldu; Aydınoğulları devleti de sona erdi.

Aydıntepe Gümüşhane'nin Bayburt ilçesi bucaklarından. 48 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 22 379, merkezi olan kasabanın nüfusu 2 111'dir. Eski adı Hart'dı.

Aydonat Şimdi Arnavutluk'ta kalan eski bir Türk kasabası. Osmanlı yönetiminde Yanya vilâyetinin bir kaza merkeziydi.

Aydos Şimdi Bulgaristan'ın olan toprakların eski adı. Osmanlı yönetiminde Doğu Rumeli vilâyetinin İslimiye sancağına bağlı bir kaza merkeziydi. Halkının üçte ikisi Türk'dü.

ayet ar. i. Kur'an surelerini meydana getiren parçalardan her biri. Kur'andan başka Tevrat, İncil gibi kutsal kitaplardaki söz parçalarına da denir. [Verset — Verse of the Koran]

Ayetullah Bey (1845-1878) Namık Kemal zamanının özgürlük uğruna mücadele etmiş yazarlarından biri. Sami paşanın torunu ve Suphi paşanın büyük oğludur. «Vakit» ve

«Basiret» gazetelerinde başyazarlık yaptı. Risale ve çevirileri de vardır.

ayevi b. i. Ay harmanlanması, ayın çevresinde ağıl peyda olması.

aygın s. «Aygın baygın» deyiminde kullanılır. Bu deyim vurgun, âşık, hayran ya da çok bitkin anlamına gelir.

aygır i. ★ 1. Damızlık erkek at. ★ 2. mec. Kaba ve hoyrat adam.

aygıt i. ★ 1. Bir işi yapmaya yarayan aletlerin hepsi. Cihaz: Daktilo makinesi, yazı yazmaya yarayan bir aygıttır. ★ 2. Canlılarda sindirim, solunum gibi görevlerin yerine getirilmesini sağlayan organların topu. Cihaz. [Appareil — Apparatus, equipment]

ayı

ayı i. Zo. Memelilerin et yiyicilerinden kalın postlu, iri gövdeli, vahşi bir hayvan. Bununla birlikte meyva ve bal da yer. Kısa bir boynu, yuvarlak bir kafası, uzun bir ağzı, ufak gözleri vardır. Kalın ve güçlü bacaklarını taşıyan ayaklarının altı çıplaktır. Her ayağında beşer parmak vardır. Ayı kışın iki aydan altı aya kadar inine çekilip kış uykusuna yatar. En çok rastlanan ayı çeşitleri şunlardır: 1° Boz ayı; ayıcıların oynattıkları cins ayıdır. Memleketimizde, Sibirya'da, Kamçatka'da Balkanlar'da, Rusya'da Afrika'da, Atlas dağları'nda, Amerika'da ve Alaska'da yaşar. 2° Himalaya ayısı: İran ile Japonya arasındaki ülkelerin ormanlarında yaşar. Çok güç avlanır. 3° Beyaz ayı: Buzlarla kaplı kuzey bölgelerinde yaşar. Postunun rengi beyazdır. Derisinin altında kalın bir yağ tabakası bulunur. Çok iyi yüzer. Balık ve foklarla beslenir.

ayıbalığı b. i. Zo. Yüzgeçayaklılardan memeli bir deniz hayvanı. Boyu iki metre kadardır. başı köpeğinkine benzer. Kutup bölgelerinde yaşar. Fok.

ayıcı i. ★ 1. Ayı oynatıp para kazanmayı meslek edinmiş kişi. [Montreur d'ours — Bear-leader] ★ 2. s. kb. k. sert, kaba (kimse).

ayıgiller ç. i. Zo. Memeli etoburlardan ayıları içine alan takım. esk. Dübbiye.

ayık s. ★ 1. Sarhoşluğu geçmiş olan. Beyin kabuğunda, beyin kökünden gelen uyarımların güçlü olduğu durumlara, hekimlikte uyanık olma denir. ★ 2. mec. Anlayışlı, uyanık olan.

ayıklamak f. Birşeyin yararsız olan tane, parça, ya da bölümlerini ayırıp almak. [Trouver honteux, blâmer — To blame]

ayıklanma Canlıların çevre koşullarına en iyi uyan türleri ya da birimlerinin kalması, diğerlerinin ise yok olması. esk. Istıfa. [Selection naturelle — Selection]

ayıkulağı b. i. Bot. Çuhaçiçeğigillerden bir çeşit.

ayılmak f. Sarhoşluktan ya da baygınlıktan sonra kendine gelmek. [Revenir de l'évanoussement — Recover (from drunknness)]

ayıp i. ★ 1. Utanılacak hal ya da davranış, kusur; eksiklik [Honteux — Shameful] ★ 2. Huk. Satılan malın değerini ve bundan sağlanacak menfaati azaltan kusuru; satılan malın, garanti edilen özelliklerindeki eksiklik. Ayıplı mal satımı ve bundan doğacak davalar Borçlar Kanunu'nda düzenlenmiştir.

ayıp etmek b. f. Yakışıksız bir davranışta bulunmak [Faire un défaut]

ayıplamak f. Birinin durumunu ya da davranışını ayıp saymak. Kınamak. esk. Tayıbetmek. [Trouver honteux — To find fault with, censure]

ayıraç i. Kim. Cisimlerin niteliklerini belirtmek için kullanılan maddelerin genel adı. Bileşik cisimler; uygun ayıraçlarla kimyasal işlemlere sokulunca çözülürler. Böylece bileşik cismin içinde bulunan elemanların cinsleri anlaşılır. esk. Miyar.

ayıran s. Fiz. Bileşik ışığı yalın elemanlarına ayıran (cisim). esk. İntişarî [Dispersif]

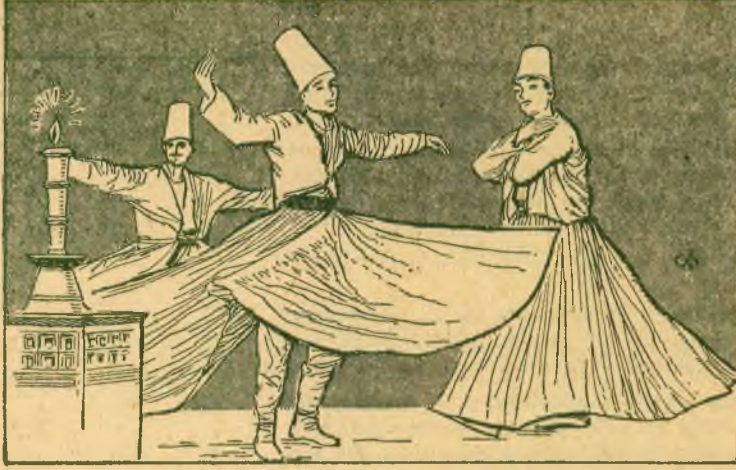
ayırdetmek f. Ayıklamak, seçmek. esk. Tefrik, temyiz etmek: Samimi dost ile dalkavuğu ayırdedemiyor. [Discerner — To distinguish]

ayırga i. Sürekli ve temel anlaşmazlık. esk. Nifak, tefrika. [Enmity]

ayırmak f. ★ 1. Bir aradaki şeyleri birbirinden uzaklaştırmak: Eti kemikten, kuzuyu ovadan ayırmak. [Séparer — Separate] ★ 2. Nitelikleri seçmek, iyiyi kötüyü ayırdet-

Eski yazının kullanıldığı zamanlarda, hattatlık başlıbaşına bir sanattı. Hattatlar daha çok Kur'andaki âyetleri işlerlerdi. Resimde bir âyetin bir hattat tarafından yazılmış şekli görülmektedir

Sema ayini

mek: Renkleri ayırmak, kumaşı ayırmak. [Distinguer — Distinguish] ★ 3. Bölmek: Elmayı dörde ayırdı. [Diviser — To divide] ★ 4. Saklamak, muhafaza etmek: Kazancının yarısını ayırıyor [Garder, mettre à par — To set apart]

ayırt i. Bir şeyin niteliğini meydana getiren hallerden her biri. esk. Vasıf. [Qualité — Quality]

ayırtı i. Aynı cinsten olan şeyler arasındaki ince fark. [Nuance — Shade, hue]

ayırtman i. Ayırt edici. esk. Mümeyyiz. [Arbitre, examinateur — Distinguishing, distinctive]

ayışığı b. i. Ayın verdiği ışık. esk. Mehtap. [Clair de lune — Moonlight]

ayıüzümü b. i. bot. İkiçeneklilerin fundagiller familyasından küçük taneli yemişi olan bir bitki. esk. Inebüt-düp.

ayin Far. i. ★ 1. Din töreni. [Cérémonie religieus — Religious ceremony] ★ 2. Mevlevi tekkelerinde okunan ağır bestelerin bağlı olduğu biçim.

Ayine-i İskenderî Mit. Doğu mitolojisinde büyük İskender'in içine baktığı zaman dünyayı gördüğü söylenen bir ayna. Bu masalın nereden çıktığı pek bilinmiyorsa da bunun Arıstoteles'in yaptığı bir ayna olduğunu ve yüksek bir yere konduğu zaman İskender'in bunun içinde yüz milden fazla uzaklıktaki düşmanlarının hareketlerini görebildiğini söyleyenler vardır. «Ayine-i İskenderî» klişesi bütün doğu edebiyatında ve divan şiirinde çok tekrarlanır.

ay karanlığı b. i. Bulutlar arasında kalan ayın hafif aydınlığı.

aykırı s. ★ 1. Doğru bilinene uygun olmayan. esk. Aksi, zıt: Geleneğe aykırı bir davranış. [Contraire — Contrary] ★ 2. Mat. Doğrultuları birbirine dik olan, ama aynı düzlemde bulunmadıkları için kesişmeyen (doğrular)

ayla i. Ayın ve bazı yıldızların çevresindeki ışık çemberi. Ağıl. esk. Hale.

aylak s. İşsiz, boş gezen [Oisif — Unemployed, idle]

aylakçı i. Sürekli işi olmayan işçi.

Marcel Aymé

aylandız i. Bot. Sedefotugillerden, gölge ağacı olarak dikilen, fena kokulu bir ağaç. Pis kokan. Aylandoz. Avrupa'ya Çin'den getirilmiştir.

aylık i. ★ 1. Bir kimseye bir aylık çalışması karşılığı ödenen para. Aylık almak. ★ 2. Bir ay süren: Aylık iş. [Mensuel — Lasting a month] ★ 3. Ayda bir kere çıkan ya da yapılan: Aylık dergi. ★ 4. s. Doğuşunun üzerinden bir yıl geçmemiş bebek hakkında söylenir: Üç aylık.

aylıkçı Aylıkla çalışan kimse. Geliri bir aylık çalışma gününe bağlı olan.

aymak f. Baygınlıktan, sarhoşluktan kendine gelmek. Ayılmak. [Revenir de l'évanonissement — Recover (from durunkenness), come round (after fainting)]

aymaz s. Etrafında olup bitenlerin farkında olmayan. esk. Gafil. [Ignorant (d'une contingence immédiate) — Unwary]

Aymé Marcel (Doğ. 1902) Fransız romancısı ve tiyatro yazarı. Gerçekle masalı birbirine büyük bir ustalıkla kaynaştıran bir yazardır. Dilimize de çevrilen Aymé'nin en güçlü romanı, «La Jument verte — Yeşil Kısrak» tır. Ünlü tiyatro oyunları arasında «Les Oiseaux de lune — Ay kuşları», «Lucienne et le Boucher — Lucienne ve Kasap», dilimize de çevrilen «La Tête des autres — Başkalarının Kellesi» vardır. Ayrıca çocuklar için son derece güzel ve çekici masallar da yazmıştır.

ayna Far. i. ★ 1. İnsanın bakınca kendini görmek için kullandığı, düzgün yüzeyli cam ya da maden levha. Gözgü. Ayna olarak kullanılan maddenin yüzünün pürüzsüz, düzgün olması gerekir. Arkası sır adı verilen bir karışımla boyanmış cam levhalar ya da, yüzleri düzgün hale getirilmiş (parlatılmış) maden levhalar ayna olabilir. Sır, cıva ile kurşundan özel olarak hazırlanan bir karışımdır. Ayna üstüne düşen ışık ışınları yansıyarak insanın gözüne gelir; gözde görüntü oluşturur. ★ 2. Gemilerde işaret verip alan erlerin kullandığı dürbün. ★ 3. Doğrama işlerinde çerçeve içine geçirilen, tahta ya da taştan yapılmış levha: Kapının aynası. ★ 4. Akıntı ya da anafor sularının arasında görülen düz, parlak kısım. ★ 5. Küreğin ucundaki yassı, düz kısım. ★ 6. Atların diz kapağı. ★ 7. Külb. İyi giden, yolunda olan: İşimiz ayna.

aynacı i. ★ 1. Ayna yapan ya da satan kimse. ★ 2. mec. Hile yapan, işine hile karıştıran.

aynakıç b. i. Den. Arkası düz olan bir sandal.

aynalı s. ★ 1. Aynası olan: Aynalı dolap. [Qui a un miroir — Who has a mirror] ★ 2. Külb. Güzel, yüzü parlak olan [Joli, beau — Pretty, nice]

aynalık i. Den. Gemi kıçlarındaki düz kısım. Buraya geminin adı ve limanı yazılır.

Aynalıkavak Antlaşması 1779'da Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) na yapılan ek. Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yapıldı. Küçük Kaynarca'nın ağır hükümlerini biraz hafifletti. Osmanlılar adına zamanın

dışişleri bakanı sayılan Reisülküttap Abdürrezzak Bahir Efendi ve Rusya adına elçi Aleksandr Isakyef tarafından imzalandı.

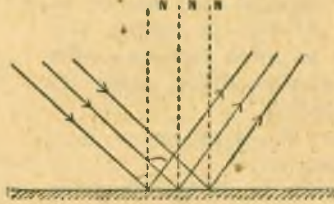
Aynalıkavak Kasrı İstanbul'da Hasköy yakınındaki bir kasrın adı. Aynalıkavak antlaşması burada imzalanmıştır. Duvarları Venedik'ten gelme aynalarla süslü olduğu için bu adı almıştır. 1792'de III. Selim zamanında yıktırılıp yeniden yaptırıldı.

Aynaroz Yunanistan'da Halkidikya yarımadasının güney doğuya doğru uzanan üç dilden en doğuda olanı. Adı Yunanca'da «kutsal dağ» demektir. Osmanlı yönetimindeyken Selanik iline bağlı bir ilçeydi. Burada manastırlarla onlara ait çiftliklerden başka birşey yoktu. Yalnız erkek olmak üzere yirmi bin kadar nüfusu vardı Bugün burada muhtar bir Rum Ortodoks yönetimi vardır. Yüzölçümü 314 km^2 dir ve 3 000 keşiş yaşar. İlk manastır 968 yılında Athanasios adlı bir rahibin kurduğu Lavra Manastırı'dır. Burada Rumlar'la birlikte Rus, Bulgar ve Romen papazları da vardır. Merkezi Karyes çevresinde yirmi kadar büyük manastırdan ibarettir. Papazlar bir taraftan çile doldurup tapınırken, bir taraftan da küçük çapta tarım yaparlar. Aynaroz'a dişi olan hiçbir yaratık giremez. Osmanlılar burasını 1374'de aldı ve yönetimini Bostancıbaşılar'a bağladı. 1912'ye kadar Osmanlı yönetiminde kaldı. Bugün Aynaroz, Rusya, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Türkiye, Suriye ve Mısır gibi ülkelerdeki pek çok ortodoks keşişinin son uğrağı halindedir. Bilindiği gibi bu keşişler hayatları boyunca evlenmezler ve manastırlarda yaşarlar. Bunların çoğu iyice yaşlandıkları zaman, genellikle

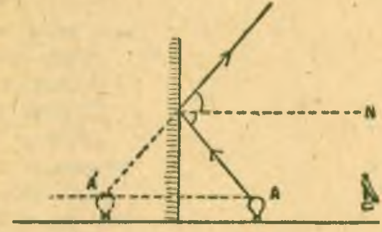
Aynalar

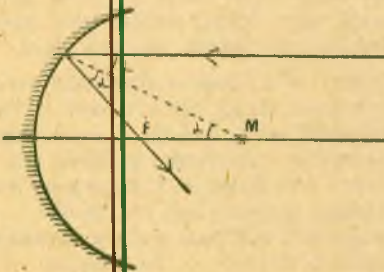
1) Bir yüzey üstüne düşen ışık ışınlarının bir kısmı (bazı durumlarda tamamı) yüzey tarafından yansıtılarak geri gönderilir. Gelen ışınla, yansıyan ışın aynı doğrultuda değildir. Yüzey pürüzlüyse gelen ışınlar dağılır (yayınmaya uğrar).

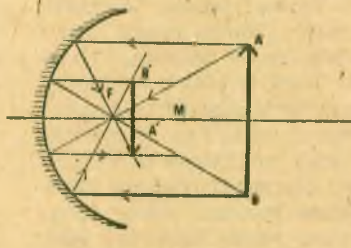
2) Düzgün hale getirilmiş, parlatılmış cisimler (aynalar) ise ışığı geliş doğrultusuna göre belli bir doğrultuda saptırdıktan sonra yansıtır. Aynaya dik bir doğru çizdiğimizi düşünelim. Bu doğruya «normal» adı verilir.

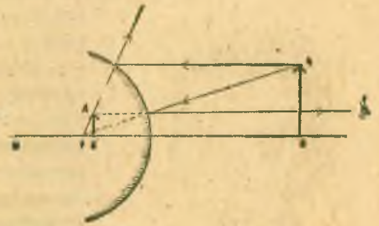
3) Düzlem şeklindeki bir ayna karşısına ışıklı bir cisim konursa, ışık kaynağından çıkan ışınlar aynada yansır. Aynaya bakan bir göz cismin görüntüsünü görür. Aynaya dik gelen bir ışın, hiç kırılmadan, aynı doğrultuda geri döner.

4) Düzlem aynalarda görüntünün boyu, cismin boyuna eşittir. Oysa küresel aynalarda görüntü, cisimden büyük ya da küçük olur. Küresel aynaların yarıçap uzunluğunun ortasındaki noktaya (F) odak denir. Çukur (konkav) aynadan merkezle, odağı birleştiren eksene paralel gelen ışınlar, odaktan geçerek yansır.

5) A B cisminin görüntüsü, çukur aynada çizimle bulunabilir. Bunun için, meselâ A ucundan çıkan 2 ışın alınır. Bu iki ışının yansıdıktan sonra kesiştiği nokta cismin görüntüsünün A' ucunu verir Aynı şekilde B' de bulunur. Çukur aynalarda çizimden büyük görüntü elde etmek mümkündür.

6) Tümsek (konveks) aynalar ise cisimden küçük görüntü verir. Ama görüş alanları geniştir. Onun için, tümsek aynalar en çok otomobil gibi taşıtlarda kullanılır. Sürücü küçük bir ayna içinde arabanın arkasını, yanını görebilir. Böylece bir çok kaza önlenmiş olur.

Keşişler kasabası Aynaroz'dan bir görünüş

bakacak kimseleri olmadığı için, hayatlarının son günlerini geçirmek üzere Aynaroz'a gider ve orada ölürler.

aynasız Külb. s. ★ 1. Yolunda gitmeyen, istenen tarzda yürümeyen, düzensiz, ters. ★ 2. i. Polis memuru.

aynı Ar. s. ★ 1. (Şahıslar için) Başkası olmayan kimse, bilinenin ta kendisi. ★ 2. Birinin, ya da bir şeyin farkedilemiyecek derecede benzeri olan, tıpkısı, özdeşi. [Le même — The same]

aynısafa b. i. Bot. Bileşikgillerden bir bitki Sarı renkte çiçek verir.

aynî Ar. s. Karşılıklı ya da karşılıksız olarak para ile değil, herhangi bir mal halinde verilen. Aynî bedel, aynî yardım. Özdek.

aynî Ar. s. Gözle ilişkisi olan şey, göze değgin.

ayni haklar Ar. Huk. Şahıs haklarının tersine, eşya üzerinde mutlak hakimiyet imkânını veren ve herkese karşı ileri sürülebilen haklar, Medenî Kanun'un dördüncü kitabı, «Aynî Haklar» başlığını taşımaktadır. Aynî haklarla ilgili davalara da, aynî dava adı verilir.

Aynî, Mehmet Ali (1869-1945) Tanınmış Türk bilim adamı. 1888'de Mülkiye Mektebi'ni bitirdi. İlk görevi Edirne İdadisi öğretmenliğidir. Daha sonra, Dedeağaç, Halep ve Diyarbakır İdadî ve Maarif müdürlüklerinde, Kosova ve Kastamonu mektupçuluklarında, Karesi ve Lâzkiye mutasarrıflıklarında, Harput ve Trabzon valiliklerinde ve İstanbul dok şirketi, Fenerler idaresi müşavirliğinde bulundu. 1914'de İstanbul Darülfünunu felsefe müderrisi oldu.

ayni teminat Ar. Huk. Bir borçlunun, borcunu mutlaka ödeyeceğini ispatlamak amacıyla gösterdiği mal, eşya. Taşınabilir (menkul) ya da ev, apartman, arsa gibi taşınamaz (gayrimenkul) olabilir.

ayniyat Ar. i. Para eden ve taşınabilen şeyler.

ayol ü. Genellikle kadınların kullandığı bir çağırma, seslenme ve dikkati çekme sözü: Ayol dinlesene!

ayraç i. Yazı işareti olarak kullanılan parantez. [Parenthèse — Parenthesis]

ayran i. ★ 1. Yoğurda su karıştırarak yapılan içecek. ★ 2. Yoğurt ya da südün yayıkta çalkalanarak yağları alındıktan sonra geriye kalan sulu madde.

Ayrancı Konya'nın Ereğli ilçesine bağlı, 21 köylü ve 13 663 nüfuslu bir bucak. Merkezinin nüfusu 1 912'dir. Eski adı Osmaniye'ydi.

ayrı s. ★ 1. Başka: O iş ayrı. [Différent — Different] ★ 2. Aynı yerde olmayan: Ayrı ayrı yerlerdeyiz. ★ 3. Tek başına olan. Başkalarından uzak bulunan: Bu adam ayrı yaşar. [Différent, séparé, à part — Isolated]

ayrıbasım b. i. Bir dergide basılmış yazının ayrı olarak küçük bir broşür halinde basılmışı.

ayrıca zf. Ayrı olarak [Séparément — Separately]

ayrıcalık i. Birini, başkalarından üstün tutma. esk. İmtiyaz.

ayrıcinsten b. s. ★ 1. Fiz. Bütün yönleri aynı nitelikte olmayan şeyler. esk. Gayri mütecanis. ★ 2. Nitelik ya da cinsleri biribirinden farklı olan şeyler.

ayrı gayrı olmamak b. f. Hiç bir şeylerini birbirinden esirgememek. [Having everything in common]

ayrık i. Bot. Buğdaygillerden, bir yaban bitkisi. Ayrık kökü adını alan kökü, hekimlikte idrar söktürücü olarak kullanılır.

ayrıksı s. Ayrı gibi olan.

ayrılanmak Tek kalmak üzere ayrılmak. esk. İnfirat haline geçmek.

ayrılaşmak f. Ayrı duruma gelmek. esk. Teferrüt etmek.

ayrılı s. Ayrılmış, ayrı duran. esk. Munfasıl.

ayrılık i. ★ 1. Birden fazla şeyin ayrı olmaları hali. [Séparation — Separation] ★ 2. Duygular ya da düşünceler arasındaki uyuşmazlık. esk. Mübayenet. [Désaccord — Discordance] ★ 3. Huk. Karı koca arasındaki birliğin yargıç kararıyla geçici bir süre için kaldırılması.

ayrılık davası Huk. Boşanma davası açmaya yetkili eşin, açtığı, eşinden ayrı yaşama hakkını elde etmeye yönelmiş dava.

ayrılmak f. ★ 1. Başkası tarafından ayrılma işine konu olmak. [Etre séparé — To be separated] ★ 2. Kendini ayırmak: Onları sevemedim, aralarından ayrıldım [Se séparer — To leave] ★ 3. Bölünmek, küçük gruplara parçalanmak. [Se diviser — To be divided] ★ 4. Karı kocanın, evliliklerini bozması. [Divorce — To separate]

ayrım i. ★ 1. Bir yazıda biribirinden ayrılan parçalardan her biri. esk. Fasıl. [Chapitre — Chapter] ★ 2. Biribirinden ayırma işi. esk. Tefrik. [Distinction — Distinction] ★ 3. Farklılık, iki şeyin biçim ya da nitelik bakımlarından biribirine benzememesi. esk. Tefavüt. [Différence — Difference]

ayrıntı i. Bir bütünün parçası esk. Ferî.

ayrıntılar ç. i. Bir bütünün parçaları. esk. Teferruat, tafsilât.

ayrı seç olmak b. f. Her şeylerini ayırmak.

ayrışım i. Kim. Ayrışmak işi ve hali. esk. Tahallül.

ayrışmak f. Kim. Bir cismi meydana getiren elemanların birbirinden ayrılması sonunda, o cismin bileşik (mürekkep) halinin bozulması. esk. Tahallül etmek.

ayrıt i. Mat. İki düzlemin arakesiti: Bir kübün on iki ayrıtı vardır. esk. Mücessem dılı.

ayrı taçyapraklılar b. i. Bot. Taçyaprakları birbirine bitişik olmayıp yan yana bulunan bitkiler.

aysar s. Gökteki ayın girdiği hallere göre huyu değişen (kimse). Eskiden böyle kimselerin bulunduğu sanılırdı.

aysberg i. Bak. buzdağı.

Ayşe (613-678) Ebubekir'in kızı, Hazret-i Muhammed'in eşlerinden biri. Mekke'de doğdu; 9-10 yaşlarındayken Peygamber'le evlendi. Muhammed öldüğünde daha 19 yaşındaydı. Peygamber'den sonra işbaşına geçen üç halife zamanında büyük saygı görerek sessiz yaşadı; fakat Ali halife olduğu vakit ona karşı çıktı. Ali'ye karşı olanların başına geçip onunla savaştı. Bu savaşta yenik düşerek Medine'ye döndü. Burada ölünce Hz. Muhammed'in yakınına gömüldü.

ayşekadın fasulye b. i. Bot. Fasulyenin bir çeşidi.

Ay tutulması Ayın uzaydaki dünya gölgesi içine girerek tamamen ya da kısmen görünmemesi olayı. Eğer Ay tam olarak dünya gölgesinin içine girerse «tam tutulma», kısmen girerse «eksik tutulma» olur. Ay tutulmasının gerçekleşebilmesi için ayın dolunay halinde olması gerekir. Dünya ile güneş arasına düz bir çizgi çizelim. Ay, dünya çevresinde her dönüşünde bu çizginin üzerinden geçse, her ay bir kere güneşin, bir kere de Ayın tutulması gerekirdi. Oysa, Ayın yörüngesi, dünyanın güneş çevresindeki yörüngesinden eğik olduğundan Ay ve güneş sık sık tutulmaz. esk. Husuf.

Aytür, Memduh (Doğ. 1917) İktisatçı ve maliyeci. Mülkiye Mektebi'ni bitirmiş; Hazine genel müdürlüğü, Merkez Bankası genel müdürlüğü, Maliye Bakanlığı müsteşarlığı ve bir süre Devlet Plânlama Dairesi müsteşarlığı yapmıştır. Hükümetle anlaşamadığı için bu görevden istifa etmiştir. Şimdi Merkez Bankası'nda müşavir olarak çalışmaktadır. Çeşitli incelemeleri ve «Paramızın Değeri» (1952) adını taşıyan bir eseri vardır.

ayva i. Bot. Gülgillerden bir ağaç ve meyvası. Çiçekleri büyükçe, pembe renkte, yapraklarının alt kısmı tüylü, meyvası ise sarı, üzeri tüylü, bir portakal büyüklüğünde ve mayhoş olur. Çekirdekleri küçüktür.

ayva

Ayvacık Çanakkale'ye bağlı bir ilçenin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 874 km.² olan ilçenin 3 bucağı ve 66 köyüyle birlikte nüfusu 25 226, merkezi olan kasabanın nüfusu ise 2 219'dur. Kasaba, Çanakkale'nin güneyinde, Edremit'in batısında bir dağ eteğinde ve küçük bir çay üzerindedir. Bağlık ve zeytinliktir.

Ayvacık Samsun'un Çarşamba ilçesi bucaklarından. 20 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 18 271, merkezinin nüfusu 908'dir.

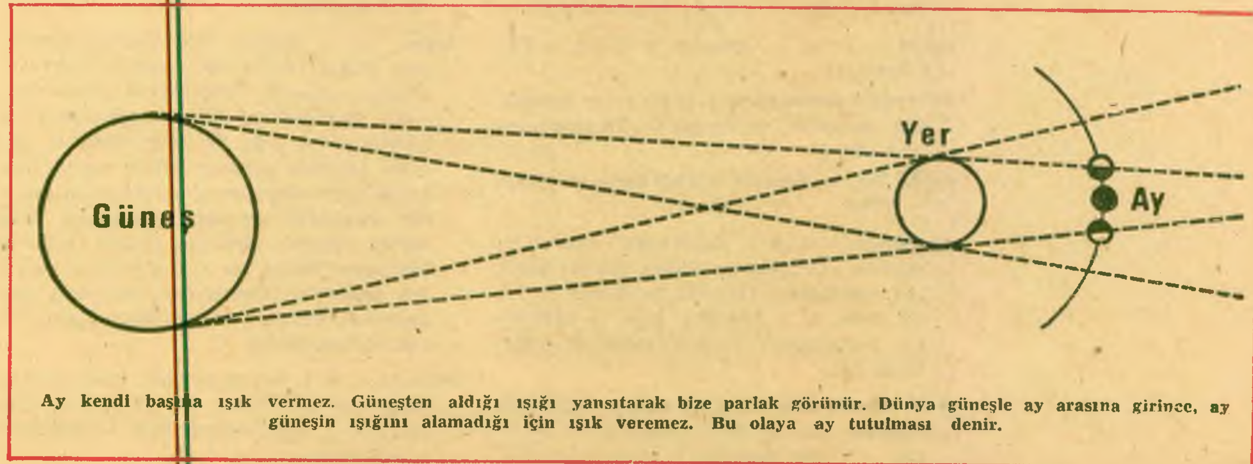
ayva göbekli b. s. Göbeği çukurca olan (kimse).

Ayvalık Balıkesir'e bağlı bir ilçenin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 289 km.² olan ilçenin 2 bucağı ve 18 köyüyle birlikte nüfusu 30 275, şehrin nüfusu 16 353'dür. Başlıca ürünü zeytin olup, tütün, pamuk ve baklagiller de yetiştirilir. Şehir, Ege denizi kıyısında ve Edremit Körfezi ağzında tabii güzellikler bakımından zengin bir yerde kurulmuştur. Balıkesir ve İzmir'e asfalt yollarla bağlıdır.

ayvalık i. Ayva ağaçları çok olan yer; ayva bahçesi.

ayva tüyü b. i. Yanaklardaki ince tüy.

ayvaz i. ★ 1. Osmanlılar zamanında büyük konaklarla dairelerde yemek ve mutfak hizmetlerini gören uşak. ★ 2. Savaş gemilerinde operatöre (cerrah) yardım eden yamak.

Ay kendi başına ışık vermez. Güneşten aldığı ışığı yansıtarak bize parlak görünür. Dünya güneşle ay arasına girince, ay güneşin ışığını alamadığı için ışık veremez. Bu olaya ay tutulması denir.

Azerbaycan, uzun ömürlü insanların bulunduğu bir yerdir. Resimdeki Müslimov 161 yaşındadır

Bir azap asker

Ayvaz Bütün Köroğlu hikâyelerinde rastlanan bir kahraman. Bu hikâyelerde Ayvaz Köroğlu'nun en iyi arkadaşı, bey, ya da keleşlerdendir. Hikâyelere göre Üsküdarlı olup Köroğlu onu Çamlıbel'e götürmüştür. Türkmen aşiretlerinden birinden olduğu sanılıyor.

Ayvazovski, Ivan (1817-1900) Tanınmış bir Ermeni ressamı. Kırım'da Kefe şehrinde doğdu ve orada öldü. Rusya'da saray ressamlığı yaptı. Türkiye ve Avrupa'nın birçok müzelerinde tabloları vardır.

ayyaş Ar. s. Fazla ve sürekli olarak içki içen kişi, içki düşkünü, bekri.

ayyaşlık i. Hek. Alkollü içkilere düşkünlük; alkolizm.

ay yılı Astronomların yıldızlararası mesafeler için kullandıkları hayalî uzaklık birimi. Ay yılı ışığın bir yılda, boşluk içinde aştığı uzaklıktır ve 9 468 milyar kilometredir.

ayyuk Ar. i. ★ 1. Gökyüzünün en yüksek yeri. ★ 2. Bir yıldıza verilen ad.

ayyuka çıkmak b. f. Çok yüksek ses çıkarmak: Sesi ayyuka çıkıyordu.

Az Kim. Azot gazının sembolü. (N)

az s. ★ 1. Gerekenden eksik, çoğun karşıtı: Az veren candan, çok veren maldan. Az tamah çok ziyan getirir. ★ 2. Seyrek, nadir. Bol karşıtı: Oranın yağmuru azdır.

aza ★ 1. Ar. ç. i. Organlar. ★ 2. Ar. i. Üye [Membre]

aza çoğa bakmamak b. f. Olanı yeter bulmak. [Se contenter, se borner — To make the best of it]

azade Far. s. Serbest, erkin, başıboş. [Libre — Free]

azadetmek b. f. ★ 1. Salıvermek, serbest bırakmak: Çocukları okuldan, kuşları kafesten azadetmek. [Donner la liberté — To set free] ★ 2. Eskiden, köle ve cariyelerin özgürlüğünü vermek anlamına kullanılan fiil.

Azak Denizi Karadeniz'in kuzey doğusunda bulunan bir iç deniz. Yüzölçümü 37 700 km², tuzluluk derecesi ‰ 1'den azdır. Başlıca limanları Rostov, Taganrog ve Marinpal'dir. Don, Kuban gibi akarsular Azak denizine dökülür.

Azak Kalesi Kırım yarımadasının kuzey doğusunda Azak denizi kıyısındaki bir kale - şehir. 1475 yılında Osmanlılar tarafından alınmış, iki yüzyıldan fazla bir süre Türkler'de kalmıştır. 1696'da Ruslar ele geçirdi. 1711-1736 yılları arasında yine Türk yönetimine geçtiyse de 1736'dan sonra tamamiyle elimizden çıkmıştır.

Azakpur Bak. Korkut.

azalmak f. Eksilmek, az denecek hale gelmek. [Diminuer]

azaltmak f. Eksiltmek, az denecek hale getirmek. [Rendre moins]

azam Ar. s. Pek büyük, en büyük. [Très grand, le plus grand — Very big, the biggest]

azamet Ar. i. ★ 1. Büyüklük, ululuk: Tanrının azametine sığınmak. [Grandeur] ★ 2. Çalım, kurum, kibir: Herifin azameti çekilir gibi değil. [Orgueil]

azametli s. ★ 1. Çok büyük, ulu. [Très grand — Great] ★ 2. Çalımlı, kurumlu, kibirli. [Orgueilleux — Proud]

azamî Ar. s. ★ 1. En çok, en fazla, olanca: Otomobilin azamî hızı. ★ 2. Mat. Eskiden, matematikte, en büyük, maksimum karşılığı kullanılırdı.

Azanoi (ya da Aizano) Eski çağda Anadolu'nun Frigya bölgesinde Hermos (Gezi) ırmağının yanında, Kütahya'nın güney batısında Penkoles'da, tapınağı, tiyatrosu ve stadyumu ile ünlü bir kent. M.Ö. I. yüzyılda basılmış paralar, şehrin tarihi hakkında sahip olduğumuz en önemli belgelerdir. Paraların üstünde «Ezeanitón» sözü vardır. Tapınak, stadyum, tiyatro ve Roma devrinden kalma bir çift köprünün parçaları sağlamdır. Bizans devrinde şehir piskoposluk olmuş, Leus tapınağı kilise olarak kullanılmıştır.

azap Ar. i. ★ 1. Eziyet, sıkıntı, ezinç. Şeytan azapta gerek. [Peine, torture — Pain, torture] ★ 2. Anadolu'nun belli bölgelerinde çiftlik uşağı.

azaplar Tar. Osmanlı İmparatorluğu'nda, ordunun çeşitli bölümlerinde askerlere verilen ad. Azapların, görevleri süresince, evlenmemeleri, çoluk çocuğa karışmamaları bir şart ya da bir gelenek niteliğindeydi. Bu askerler genellikle donanmada, kalelerin koruyuculuğunda görevlendirilmekle birlikte, savaşlarda yaya eri olarak da çalışırlardı. Donanma azaplarının kışlası, Kasımpaşa yakınlarında, bugünkü tersanede olduğundan buraya «Azap Kapısı» denmişti. Kelime günümüzde «Azapkapı» biçiminde söylenmektedir.

azar Far. i. Paylama, çıkışma. [Gronderie — Reproach]

azarlamak f. Paylamak, çıkışmak. [Gronder — To scold]

azat Far. i. s. ★ 1. Serbest bırakma, salıverme, paydos : Yarın okulda öğleden sonra azat var. [Liberté, congé] ★ 2. Köle ya da cariyeye hürriyetini verme.

azatlı s. Azad edilmiş cariye ya da köle : Şu kadın bir saray azatlısıdır. [Affranchi — Set at liberty]

az buçuk s. Biraz. [Quelque peu — Somewhat]

az bulmak b. f. Yetmez görmek. [Trouver peu]

azcık s. Bak. azıcık.

az çok b. s. Oldukça ; şöyle böyle. [Assez, plus ou moins — More or less]

az daha zf. Neredeyse, az kaldı. [Peu s'en fallut...]

Azdavay Kastamonu'nun ilçelerinden. Yüzölçümü 1 268 km² olan ilçenin 2 bucak ve 84 köyüyle birlikte nüfusu 35 906, merkezi olan kasabanın nüfusu ise 1 451'dir. Eski adı Çarşamba'ydı.

Azerbaycan S.S.C.B.'ne bağlı bir cumhuriyet. Kafkasya'da, Hazer denizinin batısındadır. 4 381 000 nüfusu vardır. Başkenti Bakû'dür. Kuzey ve güney olmak üzere iki bölgeye ayrılır. Kuzeyi Kafkasya Azerbaycanı'dır. Burasının genellikle dağlık olmasına karşılık, Güney Azerbaycan büyük bir yayladan ibarettir ve Urmiye gölünü de içine alır. Bitki örtüsü bakımından fazla zengin değildir. Tahıl ve üzüm yetişir. Otlakları ve yabani kestaneleri çoktur. Hemen her çeşit hayvana rastlanır. Yeraltı zenginliklerinin başında petrol gelir. Ayrıca, gümüş, bakır, kurşun ve kükürt de işletilir. M.Ö. IV. yüzyıldan başlayan bir tarihi vardır. Tarih boyunca bir çok istilâlara uğramıştır. Burada ilk olarak Atropasane Krallığı kurulmuş, sonra sırasıyla Selevkoslar, Ermeniler, Romalılar, Sasaniler ve Bizanslılar gelmiştir. Türkler'in asıl yerleşme devri IV. ve V. yüzyıllardır. İlk gelenler, Hun Türkleri idi. Sonra Azerbaycan'da İranlılar görülür. XVI. yüzyılda Osmanlı egemenliği altına giren Azerbaycan 1920'de Sovyetler'e katılmıştır.

Azeri i. Azerbaycanlı, Azerbaycan Türkleri'nden. Türkçe'nin Azerbaycan şivesi.

Azeriler XI. - XIV. yüzyıllarda Kafkasya'nın Azerbaycan bölgesinde yaşamış Türk kavmi. Azerbaycan Türkleri de denir ; çoğunluğunu Oğuzlar teşkil eder. Ekonomileri çiftçilik ve hayvancılığa dayanır. El işleriyle de uğraşırlar. Hayvancılıkla uğraşanlar kışın «aran» adını alan ovalara iner, yazın yaylalara çıkarlar. Çocuğun terbiyesi anaya verilmiştir. Azerbaycan'ın kuzeyinde sünniler de yaşar. Genellikle iyi binicidirler. Konuştukları dil bir Türkçe lehçesidir. Bu dil üzerine geniş bir edebiyat kurmuşlardır ; bu edebiyat hâlâ yaşar. XI. ve XII. yüzyıllarda birçok Azerî şairi Farsça şiir yazmışlardır. Bunların başında Şirvanlı Hakanî gelir. Azerî halk şairleri ise Türkçe yazmıştır ve bunların en önemlileri Hasanoğlu (Şeyh İzzetin İsferâyinî) ve Nesimi'dir. Azerî edebiyatının en parlak devri Akkoyunlular ve Karakoyunlular zamanıdır. Bu devrede Ruşenî, Hataî (Şah İsmail) ve Habibî gibi ünlü şairler görülür. XVI. yüzyılda ise bu edebiyatın en büyük temsilcisi Fuzuli'dir. Bundan sonraki yüzyıllarda da birçok Azerî şairi yetişmiştir, çoğunda Fuzulî'nin etkisi görülür. Azerî müziğinin özellikleri vardır.

az gelmek b. f. Miktarca yetmemiş olmak.

azgın s. ★ 1. Azmış : Azgın köpek. ★ 2. Yaralandığı zaman yarası kolay kapanmayan (ten). ★ 3. Çok yaramaz, haşarı (çocuk).

az görmek b. f. ★ 1. Bir kimseyi ya da bir şeyi seyrek görmek. ★ 2. mec. Miktarını az bulmak. [Trouver peu — To deem too little]

azıcık s. Pek az, azacık azcık. [Un petit peu]

azı dişi b. i. Anat. Her çenenin iki yanında beşer tane bulunan 20 dişin ortak adı. 8 tanesi büyük, 12 tanesi küçüktür. En sonda bulunan ikişer tanesine, halk arasında «akıl dişi» denir. Azı dişlerinin görevi, besinleri öğütmektir.

azık i. Yiyecek, gıda, zahire : Azıksız yola çıkılmaz. [Victuaille — Food, provisions]

azılı s. Aşırı azgın : Azılı kaatil. Zorlu. [Enragé]

azım, -zmı Ar. i. Kemik. [Os — Bone]

Bir Azerî çifti milli kıyafetleriyle

azımsamak f. Az görüp beğenmemek : Garson bahşişi azımsadı. [Trouver peu]

azınlık i. Bir topluluk içinde sayıca az olan grup. esk. Akalliyet. [Minorité — Minority]

azıtmak f. ★ 1. Azgın hale getirmek, çığırından çıkarmak. ★ 2. Azmak, azgınlık etmek.

azil, zli Ar. i. Bir memurun işinden çıkarılması. [Destitution — Dismissal]

Aziliyen kültürü Yontma taş devri ile cilalı taş devri arasındaki geçiş kültürü. XIX. yüzyılın sonlarında Fransız tarihçisi E. Piette, Güney Fransa'nın Pirene bölgesinde, Arise nehrinin sol kıyısında Mas d'Azil mağarasında yaptığı kazıda, yontma taş devrinin son kültürünün kalıntıları ile cilalı taş devri eşyalarının bulunduğu tabakalar arasında, her iki devir endüstrisinin ürünlerinden değişik parçalar buldu. Bu kültüre Aziliyen kültürü adı verildi. «Mezolitik» ya da «Orta Taş Devri» de denir. Bu çağda çok küçük taş aletler, kemik bizler kullanılmıştır. Köpek bu çağda evcilleştirilmiştir ; ilk evcil hayvandır. Bu çağ insanları da avcılıkla geçinip mağaralarda barınıyorlardı. Tarıma henüz yabancıydılar.

azim Ar. i. Kesin karar ya da kararda kesinlik. esk. Kasıt : Azimli insan kararından dönmez. [Résolution, volonté]

azim Ar. s. Büyük, ulu, önemli. [Immense]

azimet, - ti Ar. i. Yola çıkma, gidiş. [Départ, aller — Departure]

aziz Ar. s. ★ 1. Değerli, sevgide üstün tutulan : Aziz dost. [Cher — Dear] ★ 2. i. Ermiş, eren. [Saint — Saint]

Aziz İdris Bey (1840-1878) Kırımlı. Askerî ve Mülkiye Tıbbiye mekteplerinde hocalık yapmış, bilimsel yayınları yanı sıra, hekimliğin sosyal yönleriyle özel olarak uğraşmış bir hekim. İlk hekimlik derneğini (Cemiyeti Tıbbiyeyi Osmaniye), Hilaliahmer'i (Kızılay) kuranlar, hekimlik eğitimini Türkçeleştirenler arasındadır.

az kaldı b. f. Nerdeyse olacaktı. Az daha. [Peu s'en est fallu]

azletmek Ar. T. f. Bir görevliyi işinden çıkarmak. [Destituer — To dismiss]

azma i. ★ 1. Azmak eylemi. [Emportement] ★ 2. İki ayrı ırkın karışmasından gelen, cinsleri ayrı iki hayvandan doğan. Kırma : Kurt azması bir köpek. [Métis]

azmak f. ★ 1. Fazla çoşmak, taşkınlıkta ileri gitmek, şiddetlenmek : Çocuklar azdı. [S'emporter — To overflow] ★ 2. Kabaran şehvet duygularına uymak : Kırkından sonra azanı teneşir paklar. ★ 3. Çamaşırın temizlenemez hale gelmesi.

azmak i. Çoşmuş dere, sel, su birikintisi. [Torrent — Torrent]

azman s. ★ 1. Normalden fazla gelişmiş, çok büyük : Adam azmanı. [Géant, monstre] ★ 2. İki ayrı ırkın karışımından gelen ; kırma : Van azmanı kedi. [Métis] ★ 3. i. Kerestelik tomruk. [Bloc de bois]

azmetmek Ar. T. b. f. Bir işi, ne olursa olsun, yapmak için kesin karar vermek. [Prendre la résolution]

azmettirmek Huk. Bak. suça iştirak.

azmî Ar. s. Kemikle ilgili.

aznavur i. İriyarı, eşkiya kılıklı anlamına «aznavur gibi» deyiminde kullanılır. Aslında, Gürcü dilinde, bay, yiğit, kahraman demektir.

aznif i. Domino ile oynanan bir oyun çeşidi.

azoik Yun. s. Jeol. İçinde taşıl (fosil) bulunmayan toprak. En eski jeolojik sistem.

Azorin, Jose Martinez Ruiz (1874-1967) İspanyol eleştirmecisi, denemecisi ve romancısı. İspanya'nın, İspanyol kentlerinin ve kasabalarının gerçek ruhunu ve yönünü yansıtmak bakımından Unamuno'dan sonra gelen, Valle - Inclan, Maetzu gibi yazarların hemen yanında yer alır. Azorin, kendini üne ulaştıran «Kastilya Ruhu» gibi güçlü eserler yanında «Brandy, mucho brandy — Konyak, Çok Konyak», «Gerilla» gibi ilgi çekici oyunlar da yazmıştır.

Azort Erzurum'un Tortum ilçesine bağlı 11 köylü ve 9 570 nüfuslu bir bucak. Merkezinin nüfusu 2 016'dır.

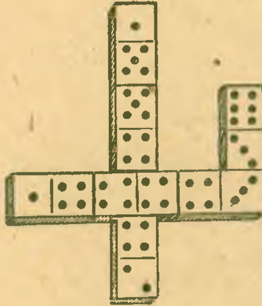
azot Yun. i. Kim. Havada beşte dört oranında bulunan, rengi, kokusu ve tadı olmayan basit gaz. Sembolü «Az» ya da «N» dir. (Nitrojen'den). Bir litre azotun ağırlığı 1,258 gr. dır. Canlıların hücrelerinin en önemli unsurudur. Yeryüzünde bileşikler halinde bulunur. Bitkiler azot ihtiyaçlarını kökleri aracılığıyla topraktan karşılar. Onun için bitkilerin içinde bol azot bulunan bileşiklerle gübrelenmesi gerekir.

azot dolaşımı Hek. Vücuttaki azotlu (nitrojenli) cisimlerin kanda dolaşması. Üre normal olarak, ter ve idrar ile dışarı atılır. Bu yollardaki bir bozukluk ürenin kana karışmasına sebep olur. O zaman azot dolaşımı bozukluğundan söz edilir ve buna «üre koması» denir.

Azrail Tek tanrılı dinlerde, insanların canını almakla görevli bir melek olarak düşünülen varlığın adı. Bu varlık, halk gözünde korkunç bir yaratık olarak kabul edilmekle birlikte, din kitapları onu da öteki melekler niteliğinde tasvir etmişlerdir.

Aztekler Güney ve Orta Amerika bölgesinde, Amerika'nın bulunmasından çok önceleri yerleşip büyük uygarlık kurmuş yerli bir ulusun adı. Özellikle mimarlıkta ilerlemiş olan Aztekler'in, bu bölgeye ne zaman, nereden geldikleri bilinmemektedir. Oldukça eski tarihlerinin başlangıcı da belli değildir. XVI. yüzyılda Meksika dolaylarını ele geçiren İspanyol generali Hernando Cortés (1485-1574) Aztekler'le uzun savaşlar yapmış ; kimi şiddet kimi hiyle yolları ile onları geniş ölçüde kırıp uygarlıklarına ve egemenliklerine son vermiştir.

azvay i. Bot. Sarı sabır. Zambakgillerden sıcak yerlerde yetişen, uzun saplı ve sık yapraklı bir süs bitkisi. Azvaydan çıkarılan acı bir madde hekimlikte müshil olarak kullanılır.

Aznif, domino taşlarıyla oynanan oyunlardan biridir. Dört uçtaki sayıların toplamının, 5 ya da 5'in tam katı olması gerekir

Aziz İdris Bey

Bursa'dan bir görünüş

B, b ★ 1. Türk alfabesinin 2. harfi ve sessizlerin birincisi. [Deuxième lettre de l'alphabet — The seccond letter of the alphabet] ★ 2. Sıralama ve sınıflamalarda sayı yerine kullanıldığı zaman 2'yi anlatır. [Comme chiffre, il designe 2 — As number, stands for 2] ★ 3. Kim. Bor elemanının sembolü. ★ 4. Müz. b harfiyle İngilizler «si» notasını, Almanlar ise «si bemol»ü gösterirler. B, basso'nun kısaltılmışı olarak kullanılır. ★ 5. Bay sözünün kısaltılmışı.

Ba Kim. Baryum elemanının sembolü.

Baal (Bel ya da Belus) Fenikeliler'in, Asurlular'ın ve Babilliler'in tanrısı. Bereket getiren, yağmur yağdıran, yıldırım düşüren yıkıcı bir tanrı olarak düşünülürdü. Tek bir Baal tanrısı yoktur; her şehrin ayrı bir Baal'i vardır. Bu tanrıların adları da değişiktir; Baal - Safon (Kuzey tanrısı), Baal - Şameme (Gökler tanrısı) gibi. Efsanelerde, Baal ile İbraniler'in gök tanrısı El arasındaki savaşlar anlatılır. Tevrat'da bütün sahte tanrılar Baal adıyla anılır. Baal mezhebi, puta tapma, Baal rahibi (mürai ya da yobaz) anlamını alır.

Baalbek Lübnan'ın doğusunda 10 000 nüfuslu bir şehir. İlkçağda Heliopolis (Güney şehri) adını taşıyan bu şehirde Zeus (Jupiter) ve Bakhus tapınakları ünlüydü. Zamanımıza kalan harabeleri turistlerce gezilmektedir.

Baal Hammon Baal tanrılarından biri. (Bak. Baal) Kartaca'nın yüce tanrısı. Yunanlılar, güneş tanrısı olmasına bakarak onu Apollon'a benzetirlerdi. Romalılar'ın egemenliği zamanında da Satürn adı altında bu tanrıya tapılmıştı. Baal Hammon, ilk çağlarda korkunç ve zalim bir tanrı olarak tanınırdı. Çünkü, efsaneye göre, Kartaca'da Baal'e yapılan törenlerde yeni doğmuş çocuklar yakılırmış.

baba i. ★ 1. Çocuğu bulunan erkek, yavrunun doğmasına sebep olan erkek. Hayvanlar için de kullanılır. [Père — Father] ★ 2. Eskiden, bazı tarikatlarda, tekkede bulunanların en büyüğüne verilen ad: Bektaşi babası. ★ 3. Bir ülkeye ya da bir topluluğa yararlı olmuş kimse. ★ 4. Yaşlı ve saygıya değer kimse. ★ 5. Parmaklıkların üzerindeki iri, yuvarlak baş: Tırabzan babası. ★ 6. Gemilerde ya da iskelelerde, halatı tutan, yuvarlak başlı dikme. [Bitton, borne d'amarrage — Bollard]

baba adam b. i. Olgun, ağırbaşlı ve iyi adam. [Brave homme]

babaanne b. i. Babanın annesi. [Grande mère paternelle — Paternal grand mother]

Baba burnu ★ 1. Karadeniz Ereğlisi'nde limanın kuzeyinde bir burun. Burada bir deniz feneri vardır. ★ 2. Ayvacık'ın Babakale köyünde bir burun. Anadolu yarımadasının en batı noktası burasıdır. Çanakkale yarımadasının en güney ucundadır. ★ 3. Antalya körfezinde, eski Antalya'nın önünde bir burun.

Baba Cafer Zindanı İstanbul'da Zindan ya da Gemiler kapısının yanındaki kulede bir zindan. Borcunu ödemeyenler burada hapsedilir, idam hükümlüleri burada yeniçeriler tarafından boğulurdu. Evliya Çelebi Bizans devrinde İmam Hüseyin soyundan Seyyid Cafer'in burada ölmek üzere bırakıldığını ve bu yüzden zindana «Baba Cafer» dendiğini yazar. Yeniçeri ocağı kaldırılınca buraya «Babı Cafer» adı verildi. II. Mahmut devrinde cezaevi olmaktan çıktı.

Babacan b. s. Cana yakın, olgun, iyi huylu (erkek). [Gaillard]

babaç s. ★ 1. Kümes hayvanlarının erkeklerinden en iri ve yaşlı olanı. ★ 2. Gösterişli.

babaçko s. Kuvvetli ve gösterişli. [Vigoureux]

Babadağ Denizli'nin Sarayköy ilçesi bucaklarından biri. 13 köyüyle birlikte nüfusu 10 984, merkezinin nüfusu 5 925'dir. Eski adı Kadıköy'dü.

Baba Dağları Karadeniz Bölge'sinde Karadeniz Ereğlisi ile Devrek arasında uzanan sıradağlar. En yüksek noktaları, 1 120 m. yükseklikteki Babadağ'dır.

Babaeski Kırklareli'nin ilçelerinden biri. Yüzölçümü 652 km² olan ilçenin nüfusu 48 503, merkezinin nüfusu 13 910'dur. 22 köylü merkez bucağından başka 13 köylü Taşağıl (Karacaoğlan) bucağı vardır. İlçe toprakları verimli bir ovanın üzerindedir.

Baalbek kalıntılarından bir görünüş

Üç baba tipi: Gemi babası, Trabzan babası, iskele babası

Başlıca ürünü tahıl ve ayçiçeğidir. Şehir, Uzunköprü - Kırklareli demiryolu üzerindedir. Ayrıca karayoluyla yakın il ve ilçelere bağlıdır. Eski adı, Babayı Atik'di. Alpullu adını taşıyan köyünde, şeker fabrikası vardır.

babafingo İta i. Den. Yelkenli gemilerde direklerin, gabyanın (yani ekleme direğin) üstünde bulunan en yüksek kısım: Babafingo çubuğu, babafingo sereni, babafingo yelkeni deyimlerinde geçer.

Baba Himmet Omuzunda baltasıyla gezen Kastamonu'lu bir Karagöz tipi. Çok iri yarıdır. Karagöz onunla konuşmak için Himmet'in üzerine merdiven dayayıp çıkar. Yumuşak mizaçlı ve iyi yüreklidir.

baba hindi b. i. İyi beslenmiş erkek hindi. [Dindon engraissé — Turkey - cock]

baba hindi

Baba İshak XIII. yüzyılda yeni bir mezhep kuran bir Türkmen dervişinin adı. Sumaysat adlı bir kasabada doğan Baba İshak, o çağda birçok Türkmenler'in yaptığı gibi, Anadolu'ya göçedip Amasya'da yerleşti. Burada tasavvufa dayalı ve şamanlık izleri taşıyan, İslâmlık inançlarına aykırı gözüken bir tarikat kurdu. Çevresine kendini bir derviş olarak değil, bir peygamber olarak tanıttı. İslâmlığın birçok kurallarına ısınamadı. Belleklerinde şamanlığın gizli özlemlerini taşıyan Türkmenler, Baba İshak'ı peygamber gibi kabul ettiler; onu «Resul» adıyla andılar. Kısa süre içinde güçlenen Baba İshak siyasal amaçlara da yöneldi; «Babailer» denilen adamlarıyla birlikte Anadolu'da egemen olmaya çalışıyordu. Anadolu Selçuklu Devleti, Baba İshak'ın üstüne asker yolladı. Uzun ve zor çarpışmalardan sonra ele geçirilip öldürüldüyse de, onun ölmeyip göklere ağdığını savunan Babailer'in ortadan kaldırılıp dağıtılmaları yıllarca sürdü.

babafingo

Babailik XIII. yüzyılda Baba İshak'ın kurduğu mezhep. Baba İshak, bu mezhebin çizgilerini belirtmeden, davranışına bir ayaklanma şekli verdiği için Babailiğin belirgin yönleri yoktur. Bu mezhep daha sonraları Alevilik, Kızılbaşlık, Çepnilik akınlarını etkilemiş, Tahtacı Türkmenler arasındaki izleri yüzyıllarca sürmüştür. Bak. Baba İshak.

François Babeuf

babaköş b. i. Zo. Solucan yiyerek yaşayan, yılanı andıran bir çeşit kertenkele.

babalanmak f. Kızmak, öfkelenmek, babaları tutmak. [S'irriter — To get angry]

babalık i. ★ 1. Baba olma hali. [Paternité — Paternity] ★ 2. Üvey baba, kayın baba. [Beau - père, père adoptif — Adoptive father, father in law] ★ 3. Yaşlı ve basit adam: Babalık, şu yükü kaça götürürsün? [Vieillard de modeste condition — Simple old man]

babalık davası Huk. Evlilik dışı çocukların ya da annelerinin, babanın kazai bir kararla belirtilmesi için sahip oldukları dava hakkı. Baba olarak bilinen şahıs ya da mirasçıları için açılan bu dava ile, anne ya da çocuk için nakdi ödeme ve çocuğun, o babadan olduğunun karar altına alınması istenebilir.

Babalia Afrika zenci dillerinden Sudan - Gine ailesinden olan bir dilin adı. Çad gölünün güney doğusunda, Şari ırmağının sağ kıyısında konuşulur.

Baban, Cihat (Doğ. 1911) Gazeteci ve politikacı. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Bir süre yargıçlık yaptı. Sonra gazeteciliği meslek edindi. 1946'da Demokrat Parti'den milletvekili seçildi. Sonradan Cumhuriyet Halk Partisi'ne geçti. 1957'ye kadar milletvekili kaldı. 1961'de Kurucu meclise girdi; Basın - Yayın ve Turizm Bakanı oldu. 1961'den beri milletvekilidir. Çeşitli gazetelerde başyazarlık yaptı. Eserleri arasında «Hitler ve Nasyonal Sosyalizm», «Churchill ve Siyasi Hayatı» önemlidir.

Babanzade Zihni Paşa (1850-1929) Türk bilim adamı ve yöneticisi. Bağdat'ın Babanzade ailesindendir. İstanbul'da doğdu. Edirnekapı mezarlığında gömülüdür. Bağdat'da mühürdarlık ve mektupçuluk yaptı. Hicaz, Yanya ve Adana valisi oldu. «Mikyasül Ahlâk», «İlim» adlı eserleriyle «Savabül Kelâm» adlı Arapça'dan yapılmış bir çevirisi vardır.

baba ocağı b. i. Babadan kalma ev. Baba bucağı. [Maison paternelle — Family house]

Baba Oruç Bak. Oruç Reis.

Babar (ya da Babber) Adaları Kuzey Avustralya'da Banda ile Arafura denizleri arasında bir adalar grubu. Endonezya'ya aittir. Nüfusları 15 000 kadar olup en büyükleri Sermata adalarıdır. Bu adalar grubunun en yüksek dağı 900 m. dir. Ekonomisi ilkeldir. Hindistan cevizi ile sago yetiştirilir.

babası tutmak b. f. Zenci kadınların fazla duygulanınca baygınlık geçirmeleri. [Tomber en epilepsie - sorte de névrose particulière — (of negroes only) To have a kind of fit]

Baba Tahir Uryan (X - XI. yüzyıl) İranlı şair ve mutasavvıf. Doğduğu yer kesinlikle bilinmiyor. Hemedan'da öldü. Ölüm ve doğum yılları da kesinlikle bilinmez. Yazdıklarının ilk nüshası elde yoktur. Elimizde olanların da değişikliklere uğramış olduğu söylenir. Eserleri toplanarak 1927'de Tahran'da Divan adıyla yayınlandı. Tasavvufla ilgili «El Kelimatül Kısır — Kısa Sözler» adlı eseri bazı vecizelerden ibarettir. İçinde 368 vecize vardır.

babatatlısı b. i. Bir hamur tatlısı çeşidi.

Babatorun Hatay'ın Altınözü ilçesi bucaklarından biri. 11 köyüyle birlikte nüfusu 9 706, merkezinin nüfusu 7[illegible]3'dür. Eski adı Babtorun'du.

babayani s. (Babayane'den bozma) Yaşlı ve ağırbaşlı insana yakışır surette olan. Gösterişi ve özentisi olmıyan: Babayani kıyafet. [Pondéré, grave — Un pretentious]

babayiğit b. i. ★ 1. Güçlü kuvvetli ve cesaretli adam. [Homme courageux et robuste — Stout fellow] ★ 2. Mert. Özü sözü bir. [Brave — Virile]

Babeuf, François Noel (1760-1797) Fransız politika adamı ve devrimcisi. Gracchus Babeuf diye de tanınır. Kısa bir süre çıkardığı «Tribun du peuple» adlı gazetesinde kollektivizme kadar varan fikirleri savunmuştur. Terör rejiminin ateşli bir düşmanı olan Babeuf, 1796'da arkadaşlarıyla birlikte Direktuvar hükümetini devirip yeni rejimin kurulmasını sağlayacak olan gizli bir teşkilât kurdu. Bu harekete «Conspiration des Egaux — Eşitlerin Ayaklanması» denir. Orduya ve polise kadar dalbudak salmış olan bu teşkilât, yakalanınca Babeuf idama mahkûm oldu. İdamından önce intihar etmek istediyse de başarıya ulaşamadı. Hançerle kendini yaraladı. Bu halde giyotine götürüldü.

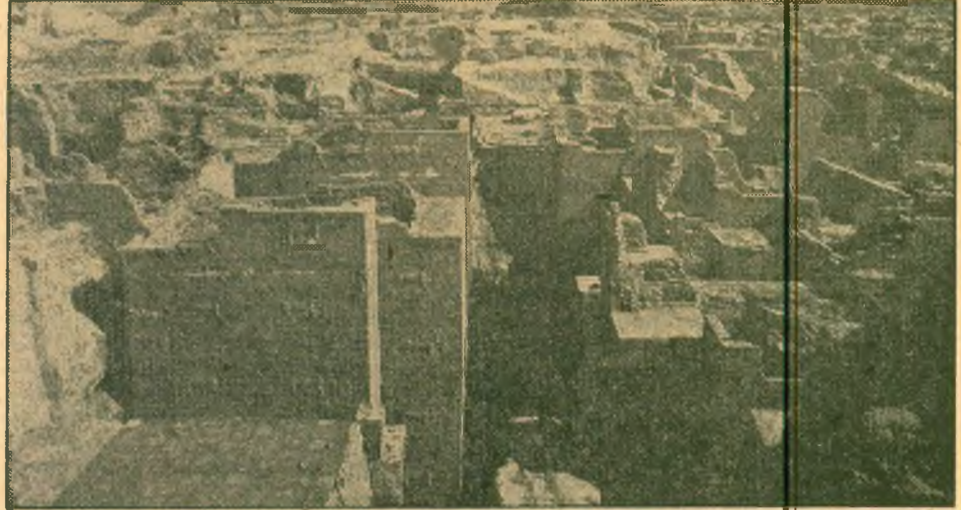
Babıâli Osmanlı İmparatorluğu'nda, özellikle XIX. yüzyıl başından itibaren sadrazamlık dairesi için kullanılan deyim. Eskiden bu dairelere «kapı» adı verilirdi. Babıâli yüksek kapı anlamına gelir. Kapı deyimi çok eskiden Türk hükümdarlarının sarayları için kullanılmış, sonraları devlet işlerini vezirler yürüttükleri için, onların bulundukları yere de aynı ad verilmiştir. Bu deyim Doğu'da olduğu gibi Batıda da aynı anlamı taşımaktadır. Meselâ Japonlar, imparatorlarına Mikado (yüksek kapı) adını verdikleri gibi Batıda da avlu (cour, Hof) saray ve sarayda görülen devlet işleri anlamına gelir. Osmanlılar'da kapı kelimesinin anlamı genişleyerek, sonradan bütün devlet dairelerine verilen bir ad olmuştur. XVI. yüzyılda kapı ancak divan-ı hümayun anlamına geliyordu; sonraları divan-ı hümayunun devlet işleriyle daha az uğraşması üzerine, bu işlerin sadrazamın konağına geçişiyle kapı Babıâli anlamını almıştır. Babıâli'nin en nüfuzlu zamanı, Osmanlı İmparatorluğu'nu tam olarak temsil ettiği zamanlara rastlar. O zaman bütün yönetim yetkisi ve politika Saraydan Babıâli'ye geçmişti. Babıâli'nin bağımsızlığına titizlikle dikkat edilirdi. Sadrazam Âli Paşa'nın ölümünden sonra bütün yönetim sarayın eline geçti. 2. Meşrutiyete kadar da böyle kaldı. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihe karışmasıyla birlikte Babıâli de ortadan kalkmıştır. Bugün İstanbul'da Babıâli denen semtte bulunan, Babıâli'nin tek son binası Büyük Millet Meclisi hükümetinin İstanbul temsilciliğine, sonra da İstanbul Valiliğine verilmiştir.

Babıâli baskını 1913 yılında yapılmış bir hükümet darbesi. Balkan Savaşı'nın kötü gitmesinden dolayı hükümeti suçlu gören kimi İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri, Enver Paşa'nın önderliğinde, 23 Ocak 1913 günü Babıâli'de Sadrazam Kâmil Paşa'nın başkanlığında toplantı halinde bulunan kabineyi bastılar. Silâhlı bir çatışma oldu. Harbiye Nazırı Nazım Paşa öldürüldü; Sadrazam Kâmil Paşa istifaya zorlandı. Böylelikle İttihatçılar, zor gücüyle, iktidara geldiler; Mahmut Şevket Paşa'yı sadrazam yaparak, Balkan Savaşı'nın yönetimini de ellerine aldılar.

Babil Fırat kıyısında (bugünkü Irak) kurulan çok eski bir şehir. İsa'dan üç bin yıl önce Akadlar zamanında da Babil'in varlığı bilinmektedir; ama Babil'in tarihte önemli bir rolü olması ancak M.Ö. 2000 yılında, Basra körfezine kadar yayılan Babilliler İmparatorluğu'nun başkenti olmasıyla başlar. Şehir bir dikdörtgen üzerine kurulmuş, etrafı surlar ve hendeklerle çevrilmiştir. Şehrin sekiz kapısı sekiz anayola açılır; Babilliler'in yüce tanrıları Marduk adına 550 X 450 m.² bir alana yapılan tapınağın yüksekliği 20 m. dir. Tapınağın bi-

Babıâli baskını sonucunda sadrazam yapılan Mahmut Şevket Paşa

Ünlü Babil kentinin bugünkü durumu

Babur Şah

raz ötesinde de, aşağı yukarı 90 m. yüksekliğinde ünlü Babil kulesi yükselmektedir. Kral Buhtunnasar'ın sarayı ve asma bahçeleriyle ün salan bu şehirde iki büyük bulvar, 24 cadde ve 43 tapınak, 600 küçük ibadet yeri vardı. Babil'in yerini büyük bir arslan heykeli belli etmiştir. İlk araştırmalar 1852-1855'de yapılmışsa da metodlu bir şekilde kazılar ancak 1899-1917'de yapılabilmiştir.

Babil Devleti M.Ö. 2000 yıllarında Mezopotamya'nın güneyinde kurulmuş bir devlet. Babil Devleti'ni kuranlar Sam soyundandırlar ve buraya Arap Yarımadasından gelmişlerdir. Adını, başkenti Babil'den alan bu devlet, en güçlü ve parlak dönemini, düzenlediği yasalarla da ünlü olan Hammurabi zamanında yaşadı. Önce Etiler, sonra Asurlular ve Medler tarafından zayıflatılan Babil Devleti, M.Ö. 1800 yıllarında çöktü. M.Ö. VII. yüzyılda bir ara Babil Devleti tekrar canlandıysa da, yine M.Ö. VI. yüzyılda Pers Kralı Kurus tarafından tamamiyle ortadan kaldırıldı. Babilliler, kendilerine özgü bir uygarlık yaratamamış, Sümerliler'in izinden gitmişlerdir.

Babilée, Jean (Doğ. 1923) Fransız dansçısı ve koreografı. Önceleri Paris Operası'nda, sonra da Champs - Elysées balelerinde dansçı olarak büyük bir üne ulaştı, 1956'da «Jean Babilée Bale Topluluğu» nu kurdu. Sahneye uyguladığı «L'Amour et son amour — Aşk ve Onun aşkı», «Divertimento», «Balance à trois — Üçlü Denge», «Sables — Kumlar», «Tyl Eulenspiegel» ve «Caméléopard» en başarılı koregrafileri arasındadır.

Babil Esirliği Tar. İbraniler'in, geniş yığınlar halinde, Babil'e götürülüp bir söylentiye göre 50, bir söylentiye göre 70 yıl burada esirlik çekmelerine verilen ad. Babil Kralı Nabukodonozor İbraniler'le yaptığı savaşta Kudüs'ü almış, halkını esir olarak Babil'e götürmüştü. Orada uzun yıllar kölelik yapan İbraniler, Pers Kralı Kurus'un Babil Devleti'ni ortadan kaldırması üzerine yurtlarına dönebildiler. M.Ö. VI. yüzyılda geçen bu olay, din kitaplarına ve sonraları çeşitli sanatçılara ilham ve konu kaynağı oldu.

Babilik. Bab tarafından ortaya atılıp, izinden yürüyenlerin yaydıkları doktrine verilen ad. Bu doktrin fıkıhçıların ve hocaların taassubuna, zulmüne ve mollaların ahlâk bozukluğuna karşı baş kaldırmayı öngörür. Fikirler iki kitapta açıklanmıştır: Beyan (Açıklama) ve Kitab-ı Akdıs, (Evliyalar Kitabı). Babilik, İslâmlıkta bir reform yapmak ister. Babiler kadının özgürlüğe kavuşturulmasını, yani peçe ve çarşaftan çıkarılmasını, erkeğin birden fazla kadınla evlenmesinin yasaklanmasını isterler; bütün insanların kardeşliği fikrini, çocuklara şefkat gösterilmesini, sosyal ilişkilerde nezaketle hareket edilmesini, din konusunda hoşgörürlüğü, hattâ Hıristiyanlara bile iyi davranılmasını savunurlar. Daha sonraları sönen Babiliğin yerini Bahailik almıştır.

Babil Kulesi Tar. Kimi tarih kaynaklarında, Babil şehrinde bulunduğu söylenen yüksek bir tapınağın adı. Babil şehrinin Ziggurat adı verilen en yüksek tapınağıydı. Yapımında 85 milyon tuğla kullanıldığı söylenen bu tapınak, teraslı bir piramidi andırıyor, yüksekliği 100 m.'yi buluyordu. Çeşitli dilleri konuşan insanların bir arada bulunduğu bir yer olarak ünü günümüze kadar gelmiştir. Nuh'un oğullarından Sam'ın ya da Sümerliler'in yaptırdığı sanılmaktadır. Daha çok efsane niteliği taşıyan Babil Kulesi üzerine doğuda ve batıda birçok hikâyeler düzenlenmiştir.

Babilonya (Babilistan) Mezopotamya'nın güneyinde Bağdat ve Basra taraflarında en eski çağların büyük uygarlıklarından birini kurmuş olan Kaldeliler'in yurtlarına verilen ad. Sonraları Kalde adını almıştır.

Babinski, Joseph (1857-1932) Aslı Polonyalı olan, ama Fransa'da yaşamış hekim. Sinir hastalıkları uzmanı. Charcot'nun kli-

niğinde şef olarak çalıştı. Sinir sistemi hastalıkları üzerindeki çalışmaları ve buluşlarıyla tanınmıştır. Nevrozlarla birlikte omurilik ve beyinde meydana gelen organik bozuklukların belirtileri üzerinde bir çok keşifleri vardır. Bundan başka histeri hakkındaki düşünüşlerde de değişiklik yapmış, bunu telkinle meydana getirilebilen ve giderilebilen haller olarak kabul etmiştir.

Bab, Mirza Ali Muhammed (1821-1850) İranlı din ıslahatçısı. Bir tüccarın oğludur; babasının ölümünden sonra ticaretle uğraşırken bir yandan da kendini aşırı ibadete verdi. 1844'de kendini «Bab» olarak ilân etti. Kapı anlamına gelen bu kelime ile «Tanrı'ya açılan kapı» olduğunu anlatmış oluyordu. Kerbelâ'ya yaptığı ziyarette, Şiiler'den ayrılan bir tarikatın şeyhlerinden ders aldı. Şiraz'a döndüğünde, din ıslahatçısı olduğunu iddia ederek Demirciler camisinde vaazlar vermeye başladı. Mekke'ye, hacca gidip döndükten sonra bir tarikat kurdu. Müritleri bir çok şehirlerde Bab'ın doktrinini yaymaya başladılar. Hükümet ve hocalar kaygıya düşmüşlerdi. Babiler'in hareketleri bir çok yerlerde karışıklık çıkmasına sebep oldu. Isfahan valisi Bab'ı yakalatarak Azerbaycan'da hapsetti. Bu sırada müritlerinden Molla Hüseyin'in propagandaları, tarikata bir çok yeni mürit kazandırmıştı; sonra şahın askerleri, Molla Hüseyin'i ve arkadaşlarını öldürdüler (1849). Babiler'in kışkırtmasıyla, başka ayaklanmalar da oldu. Bunun üzerine Şah, Bab'ı Tebriz'e gönderip yargılatarak kurşuna dizdirtti. Şah'a yapılan bir suikastten sonra Babiler, daha büyük bir baskıya uğradılar.

Baböfcülük (babouvisme), Babeuf'ün ve arkadaşlarının doktrini. Bu doktrinin ana fikirleri, şair Sylvain Maréchal'in «Manifeste des Egaux — Eşitlerin Bildirisi» nde açıklanmış olup, gerek bu fikirler, gerek Babeuf'ün önderlik ettiği ayaklanma hareketi, İtalyan asıllı ihtilâlci ve yazar Filippo Buonarotti'nin «Eşitlerin Ayaklanması» adlı kitabında anlatılmıştır. Babeufçülüğe göre «Her insan, ihtiyaçlarını gidermede ve tabiatın nimetlerinden yararlanmada, eşit hak sahibi olmalıdır. Toplum bu eşitliği kuvvetlendirmelidir.» Babeuf, herkesin çalışmasının zorunlu olmasını, çalışmalara eşit ücret verilmesini ister: «Bütün mallar ortaklaşa olmalı», «Toprak, kimsenin değil, fakat ürünü herkesindir», «Hükümet, eşitliğin yürümesini sağlamak üzere ekonomiyi kontrol etmelidir. Halktan bazılarının lüks içinde, bazılarının yoksulluğa gömülmüş olarak yaşaması yerine, sade ve rahat bir hayat getirilmelidir.» Babeuf'ün görüşleri üzerinde Rousseau'nun ve XVIII. yüzyıl düşünürlerinden Morelly ve Mably'nin etkisi vardır. Bundan başka Babeuf, 1789 ihtilâlinin, yalnız burjuvazinin yararını sağlamakla kalmayarak, halk sınıflarının da yararlanması için daha da ileri götürülmesini ister. Babeuf, proletaryayı ve halkın çıkarlarını savunmakla beraber, devrimcilik yolunda halka değil, bir azınlığın ayaklanmasına önem verir.

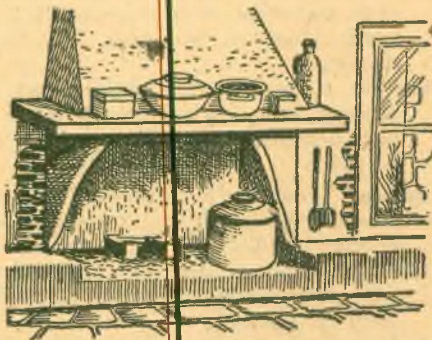
Babsa Bak. İkizören.

Babur, Zahir - al Din Muhammed B. Omar Şeyh (1483-1530) Hint Türk devletinin kurucusu. Timur'un torunlarından Omar Şeyh Mirza'nın oğludur; annesi Cengiz'in oğlu Çağatay Han'ın torunlarından Yunus Han'ın kızı Hutluğ Nigâr'dır. Babasının bir kaza sonucu erken ölümü üzerine tahta geçen Babur, pek çok güçlüklerle karşılaşmış, hepsine de göğüs germiştir. Giriştiği savaşlarda önce Afganistan'a girip Kâbil'i almış, sonra Türk ve Moğollar'dan toplanan ordusuyla Hindistan'a gidip Delhi ve Agra şehirlerini ele geçirmiş ve Hindistan'da sağlam bir imparatorluk kurmuştur. Türlü maceralarla dolu olan hayatının pek kısa sürmesine rağmen XVI. yüzyıl doğu tarihinde oynadığı rolün önemi ve kurduğu imparatorluğun sürekliliği bakımından, Babur, Türk tarihinin en önemli kişilerinden biridir. Fikrî ve edebî meziyetlerini, sanat merakını da belirtmek gerekir. Başlıca eserleri, «Babur - Nâme», «Âruz Risalesi», «Mübeyyen», «Risale-i Validiye» çevirisi, «Divan» dır.

Babülmendep Arabistan ile Afrika arasında, Kızıldeniz'le Aden körfezini birleştiren 26 km. genişliğinde bir boğaz. Ortasında İngiltere'nin egemenliğinde bulunan Perim adası vardır.

baca i. ★ 1. Ocağın, dumanı çekmek için dam-

Babil Kulesi

1 — Baca başı

2 — Baca kulağı

3 — Baca tomruğu

dan yukarı çıkarılan kısmı : Depremlerde (zelzelelerde) en çok yıkılan bacalardır. [Cheminée — Chimney] ★ 2. Aydınlık için açılmış tepe penceresi. [Lunette — Sky light] ★ 3. Su yolu deliği. [Ouverture des égoûts]

baca başı b. i. Ocağın üstündeki taş raf. [Dessus de cheminée — Stone mantelpiece]

bacak i. İnsan vücudunun kasıktan tabana kadar olan bölümü. Uyluk, diz kapağı, kaval, baldır kemikleri, ayak bileği ve ayağı yapan kemiklerle onları sarmalayan ufak dokulardan meydana gelir. Genel olarak omurgalı hayvanların, yürümesini, tırmanmasını sağlayan organlardır.

bacak kalemi b. i. Anat. Baldır kemiği ile kaval kemiği. [Perone — Fibula]

bacaksız s. ★ 1. Bacağı olmayan. ★ 2. Kısa boylu, bodur. [De petite taille — Short] ★ 3. Yaşından büyük işlere kalkışan ve başaran çocukları anlatmak için kullanılan bir söz : Bak şu bacaksıza.

baca kulağı b. i. Ocağın iki tarafında, taştan yapılmış iki raf.

bacanak i. İki kızkardeşin kocaları. Bu kelimenin aslını Farsça ve Arapça bileşik bir kelime olan «bacenah» sanmak yanlıştır. Kelime «bacı» dan alınmıştır ve aslı «bacınak» tır. [Beau-frère, mari de la soeur de la femme — Brother in law]

bacası tütmek b. f. Evi şenlikli olmak.

baca tomruğu b. i. Bacanın damdan yukarı olan kısmı.

Bachelard, Gaston (1884-1962) Fransız filozofu. Önce Dijon sonra da Sorbonne üniversitelerinde bilim tarihi ve bilim felsefesi okuttu. Genel felsefe, bilim felsefesi, genel psikanaliz üzerine eserleri vardır.

Bach, Carl Philipp Emanuel (1714-1788) Alman bestecisi. Johann Sebastian Bach'ın oğludur. Büyük Fredrich'in (1740) ve Hamburg kilisesinin (1767) başmüzikçiliğini yaptı. Çağında babasından daha ünlüydü. Bir çok orkestra eseri ve pek önemli piyano sonatları vardır.

Bach, Johann Christian (1735-1782) Alman bestecisi. Leipzig'de doğdu. 1760-1762 yılları arasında Milano katedralinde organist olarak çalıştı. 1762'de Londra'ya gidip orada yerleştiği için, müzik tarihinde «Londralı Bach» diye anılır. Birçok opera, koro şarkısı, senfoni, üvertür, klavsen konçerto ve sonatı yazdı.

Johann S. Bach

Bach, Johann Sebastian (1685-1750) Alman bestecisi. Ailesi bir çok değerli müzikçi yetiştirmiştir. 1708'de Weimar Dükalığı kilisesinde organist olarak çalışmaya başladı. Dokuz yıl bu görevde kaldı. Bu süre içinde org için önemli eserler besteledi. 1717'de Anhalt Göten Prensi Leopold'un başmüzisyeni oldu. Bu görevdeyken bir çok eser ile birlikte, ünlü Brandenburg konçertosunu besteledi. 1723'de Leipzig'de Thomas kilisesinin müzik yöneticisi oldu. Bundan sonra, daha çok ayinler için koro eserleri yazdı. Bu üç görev süresi, Bach'ın besteciliğinin üç ayrı devresi olarak anılır. Bir çok eseri vardır. Orga yeni bir değer kazandırmıştır.

bacı i. ★ 1. Büyük kızkardeş. Abla ya da kızkardeş. [Soeur ainée ou soeur — Sister] ★ 2. Yaşlı zenci kadınlara verilen ünvan, zenci hizmetçi.

Bacon, Francis of Verulam (1561-1626) İngiliz filozofu ve devlet adamı. Parlamentoya girip viskonsül rütbesine kadar yükseldiği halde, sonradan rüşvet almakla suçlandırılıp devlet hizmetinden uzaklaştırıldı. Yeniçağ başında deneyciliğin önderi olan bu filozofun en önemli eseri olan «Novum Organum» da Aristoteles'in mantığına karşı yeni bir mantığı savunmuştur. Kitabın önsözünde hem septisizme hem de dogmatizme hücum eder. Ona göre, insanı doğruyu bulmaktan alıkoyan, «İdola» adını verdiği düşünceler dört bölümde toplanır : 1° İnsan türüne bağlı yanlışlar, 2° Bireye bağlı yanlışlar, 3° Toplum ya da dille ilgili yanlışlar, 4° Otoritelere boyun eğmekten ileri gelen yanlışlar. Bacon'un yeni mantığının temelinde tüme varım ve deney vardır. Doğruya ulaşmanın en gerçek yolu duyumlar ve parça parça olaylardan hareket ederek kesintisiz ve dereceli bir ilerleyişle genel önermelere varmaktır. Başlıca eserleri : «Of Proficience and Advancement of Learning — Bilimin Yüceliği ve Gelişimi Üzerinde Denemeler», «Hayatın ve Ölümün Tarihi», «Novum Organum» ya da «Tabiatın Yorumlanmasının Unsurları», «Cogita et visa de interpretatione naturae — Tabiatın Yorumlanması Üzerine Düşünce ve Görüşler» (1607).

Bacon, Roger (1210-1294) İngiliz teolog ve filozofu. Bilimde deneyin önemini belirtmek suretiyle kendini skolastik düşünüşten kurtaran bu filozof yeni çağın habercisidir. Uçan makina (uçak) üzerine bir takım tasarılar yapmış, Ptolemeus sisteminin zayıf taraflarını ortaya koymuş, ışıkta yansıma ve kırılma olaylarına değinmiş, küresel aynaların görevini kavramış ve gökkuşağı üzerine bir teori kurmuştur. Başlıca eserleri : «Opus Majus» (1227), «Opus Minus» (1267), «Opus Tertium» (1268).

baç Far. i. Eskiden iskelelere gelen gemilerle kara gümrüklerine gelen kervanlardan ve pazar yerlerinde satılan mallardan alınan vergi. Genellikle vergi anlamına da kullanıldığı olmuştur. Kelimenin aslı Farsça «baj» dır.

bâd Far. i. Yel, rüzgâr. Dilimizde yalnız, bâdı seher, bâdı saba gibi bileşik kelime halinde kullanılır. Bâdı hava : Bedava. [Vent — Wind]

Badajoz (İspanya) Estramadura bölgesinde aynı adlı ilin 101 000 nüfuslu merkezi. Yünlü kumaş ve deri fabrikaları vardır.

Badalano (İspanya) Barselone eyaletinde çeşitli endüstrileriyle tanınmış 102 700 nüfuslu bir şehir.

badana İta. i. ★ 1. Duvarlara sürülen kireç şerbeti : Badana etmek, badana vurmak.

[Badigeon — Whitewash] ★ 2. mec. Bir şeyin kusuru görünmiyecek şekilde yalandan süslenmesi.

badanalamak f. Badana etmek. [Badigeonner — To whitewash]

badanalı s. ★ 1. Badana edilmiş olan. ★ 2. mec. Yüzüne fazla pudra ve boya sürmüş olan (kadın).

badar i. Ayı yavrusu. [Ourson]

badas i. Harman kaldırıldıktan sonra yerinde kalan toz toprakla karışık taneler.

badat i. ★ 1. Bot. Bileşikgillerden şekeri çok bir çeşit yer elması. esk. Mürekkebeden. ★ 2. s. Düz taban. [Pied — Plat]

badaz s. Hastalıktan yüzü sararmış. [Pâle — Pale]

bâdban Far. i. Yelken. [Voile d'un navire — Sail]

bâde Far. i. Şarap, içki mey. [Vin — Wine]

badehu Ar. zf. Bundan sonra, ondan sonra. [Prés cela, ensuite — After that, then]

badem Far. i. Bot. Gülgillerden bir ağaç ve meyvası. Yurdumuzda bol yetişir. Henüz olgunlaşmamış olanına çağla adı verilir. Olgunlaşınca kabuğu sertleşir ve yalnız içindeki tohum kısmından yararlanılır. İçi daha çok şekercilikte kullanılır. Acı ve tatlı olmak üzere ikiye ayrıldığı gibi kabuğunun sertliğine göre diş bademi (yumuşak) ve taş bademi diye de ayrılır. Diş bademinin bir adı da sakız bademidir. Sıcak iklimlerde yetişip zamk ve aselbent ve reçine veren türüne «Amerikan bademi» denir. Bademden yapılan şekerlemeye «badem şekeri» adı verilir.

badema Ar. zf. Bundan sonra, bundan böyle. [Dorénavant — Henceforth]

badem ağacı b. i. Bot. Gülgillerden, memleketimizde çok yetişen bir ağaç. Baharda beyaz (acı badem), pembe (tatlı badem) çiçek açar.

bademcik i. Anat. Boğazın iki yanında, deri kıvrıntıları içine yerleşmiş badem şeklinde ve iriliğinde, simetrik iki tane ve sert damağın alt yüzündeki tek organın adı. Lenf damarları bakımından çok zengin olan bu dokular, boğaz yolundan giren mikropları engellemeye yarar. Bademcik sözcüğü tek başına, eksik olarak, bademcik iltihabı yerine de kullanılır.

bademcik iltihabı Hek. Bademciklerin mikroplanıp, irinlenmesi ve şişmesi. Ağrı, ses kısıklığı, yutkunma güçlüğü, hafif ateş ile birlikte görülür. Bazı insanların bademcikleri çok sık iltihaplanır. Bu durumlarda, bademcikler cerrah tarafından kesilip alınır (Bademcik ameliyatı).

badem ezmesi b. i. Ezilmiş bademle yapılan şekerleme.

badem göz b. s. Enine çekik göz. [Oeil en forme d'amande, en losange — Slanting (eyes)]

badem helvası b. i. Bademle yapılmış helva.

badem içi b. i. Bademin sert kabuklarından soyulmuş özü. [Noyau d'amande — Karnel of the almond]

Bademiye Bak. Bademli.

badem kürk b. i. Tilki parçalarından yapılma kürk.

Bademli İzmir'in Ödemiş ilçesi bucaklarından biri. 6 köyüyle birlikte nüfusu 8 432, merkezinin nüfusu 4 070'dir. Eski adı Bademiye'ydi.

bademlik i. Badem ağaçları çok olan yer, badem bahçesi. [Amandaie — Almond orchard]

badem parmak b. i. Başparmak. [Orteil, le pouce — Thumb]

badem sübyesi b. i. Soyulup ezilmiş süt gibi çıkarılmış bademin suyu. Şerbet olarak içilir. [Orgeat]

badem şekeri b. i. Şekere batırılmış badem içi.

badem tırnak b. s. Badem şeklinde olan tırnak.

badem yağı b. i. Bademden çıkarılan ve en çok kundak çocuklarına ilâç olarak kullanılan yağ. [Huil d'amande douce — Almond oil]

Baden (Batı Almanya) Alman İmparatorluğu'nun güney batısında bir grandükalık idi. 1919'da cumhuriyet oldu, 1933'de Reich'a katıldı. Günümüzde, Würtemberg'le birleşmiş olarak Federal Almanya Cumhuriyetinin federe devletlerinden birini teşkil etmektedir.

Baden, Baden (Batı Almanya) Baden - Würtemberg eyaletinde 40 000 nüfuslu ünlü bir kaplıca şehri. Romalılar'dan beri bilinen ılıcaları ve içmeleri ile ün yapmıştır.

Baden Powell (1857-1941) İngiliz Generali. 19 yaşında süvari subayı olarak harp okulunu bitirip orduya katılmış ve korgeneralliğe kadar yükselmiştir. Sırasıyla Hindistan, Güney Afrika ve Transval savaşlarında başarılı hizmetler ifa etmiştir. 1910'da askerlikten ayrıldıktan sonra izciliğin kurucusu olarak ün yapmıştır.

baderna İta i. Halat sargısı. Halatların aşınabilecek yerine sarılan bez.

Bade - Würtemberg (Batı Almanya) Batıda Ren nehriyle, güneyde İsviçre'yle, doğuda Bavyera'yla çevrili, 7 838 700 nüfuslu federe bir devlet. Merkezi Stuttgart; başlıca şehirleri: Mannheim, Karlsruhe, Heidelberg'dir.

badıç i. Bot. Bak. Baklamsı meyva.

badi i. Ördek. [Canard — A kind of duck]

badire Ar. i. Birdenbire çıkan tehlikeli bir olay, ansızın meydana gelmiş tehlikeli durum: Şu badireyi bir atlatsak. [Evénement inattendu et dangereux — Unexpected calamity]

badiye Ar. i. Çöl, kır, sahra. [Désert — Desert]

Badoglio, Pietro, Marchese del Sabotino (1871-1956) İtalyan mareşali. 1919-1921 yıllarında Genelkurmay başkanlığı, 1929-1933 yıllarında Libya genel valiliği, İtalyan - Habeş savaşında başkomutanlık (1935) yaptı. 1936'da mareşal oldu. İkinci Dünya

Francis Bacon

Badem çiçeği ve yemişi

Bağdat'dan bir görünüş

Savaşı'nda yeniden Genelkurmay başkanlığına getirildi; 1940'da ayrıldı. 1943'de başbakan oldu, İtalya'nın teslimi anlaşmasını imzaladı; 1944'de çekildi. Savaşlarla ilgili eserleri vardır.

badya i. Ağzı geniş ve yayvan kap, gerdel. [Baquet]

Baebius Tamphilus Marcus Romalı devlet adamı. Batı İspanya valisi sonra da Yunanistan'da Antiochos'a karşı Roma Orduları Komutanı oldu. Filippos, Eumenes ve Thessalia şehirleri arasındaki anlaşmazlıkta Romalı hakemlerdendi (M.Ö. 185). 400 000 kişiyi Liguria'dan Somnium'a göndererek Lifurlar ile yapılan savaşlara son verdi (M.Ö. 180).

Baethius (Baetius) Ancius Manlius Torguatus Sevrinus (480, 524, 525) Romalı devlet adamı ve filozof. Babasının ölümünden sonra, Quintus Aurelius Symmachus tarafından yetiştirildi ve onun kızı Rusticiana ile evlendi. Doğu Gotlar'ın (Ostrogot) Kralı Theodorik'in yakın ilgisiyle 510'da konsül, 522'de «Magister Officiorum» oldu. Doğu Gotlar'ın egemenliğine karşı bazı yurtseverlerle birlikte gizli çalışmalarından ötürü yakalanarak hapsedildi. Kısa bir süre sonra da savunmasını yapamadan Kral tarafından kayınpederiyle birlikte öldürtüldü. Mantık, geometri, aritmetik, müzik, teoloji alanında yazdığı eserler, ortaçağ dönemi için ana kaynak kitapları oldu. Amacı Aristoteles ve Platon'un bütün kitaplarını Latinceye çevirerek Romalılar'a bu iki filozofu tanıtmaktı. Hapisteyken yazdığı «Felsefenin Tesellisi Hakkında» adlı yer yer manzum, yer yer nesir eseri sayısız çeviri ve yazılarının en önemlisidir.

Bafa Gölü Söke'ye 32 km. uzakta, Latmos dağlarının (Beşparmak dağ.) eteğinde, eski bir iç deniz (Sinus Latmicus). Büyük Menderes ırmağının yığdığı aluviyonlarla, bir göl haline geldi. İçinde küçük adaların bulunduğu gölün bir ucunda, «Heraklea ad Latmum» adlı eski liman şehri bulunur. Bu şehrin yakınındaki mağarada, Endymion'un mezarı vardı. Bak. Selene ve Endymion efsanesi.

Baffin Adası Kuzey Amerika'da, Grönland ile Kanada arasındaki adaların en büyüğü (606 000 km.²). Burada 300 kadar eskimo yaşar. Bu ada ile Grönland adası arasındaki körfeze de, buraya ilk olarak inceleyen İngiliz denizcisi William Baffin'in (1584-1622) adından ötürü Baffin denizi denilmektedir.

Baffin denizi Atlas okyanusunda Grönland adasıyla Kutup bölgesi arasındaki deniz ve körfez. Bir adı da «Baffin körfezi» dir. İngiliz denizcisi William Baffin bulduğu için bu adı almıştır. 1616'da bulunmuştur. 500-600 km. genişliktedir. En derin yeri 2 000 m. dir.

Bafra Samsun'a bağlı bir ilçenin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 673 km.² olan ilçenin nüfusu 116 651, merkezinin nüfusu 26 247'dir. 69 köylü merkez bucağından başka, 27 köylü Boğazkaya (Tosköy) ve 9 köylü Koşay bucakları vardır. İlçe toprakları Kızılırmak'ın getirdiği aluviyonlu topraklar üzerindedir ve çok verimlidir. Başlıca ürünü olan tütünden başka tahıl, çeşitli meyvalar, keten ve kenevir yetiştirilir. Şehir, Samsun'un 41 km. kuzey batısında, Kızılırmak'ın doğu kıyısındadır. Samsun ve Sinop'a karayoluyla bağlıdır.

Bagadaonia, (Bagadania) Eski çağda, Kapadokya'nın güney bölgesinin adı. Coğrafyacı Strabon, burayı, seyrek ağaçlı, içinde çok sayıda yaban eşeklerinin bulunduğu bir çöl olarak anlatır.

bagaj Fr. i. Yolcu eşyası: Bagaj deposu, bagaj memuru.

baget Kim. Kimya laboratuvarlarında sıvıları karıştırmak için kullanılan cam çubuk.

Bagis Eski çağda, Anadolu'da, Gediz (Hermos) vadisinin kuzeyinde bir Lidya şehri. Son araştırmalara göre, bir süre Kaisareia adını taşıyan Bagis, Eşme ilçesine bağlı Güre köyünün yerinde bulunuyordu.

bağ i. ★ 1. Birkaç şeyi birbirine tutturmak için kullanılan ip, tel gibi vasıta: Ayakkabı bağı, demet bağı. [Lien — Tie] ★ 2. Sargı: Yaranın bağı. [Bande — Bandage] ★ 3. mec. İlgi; esk. Münasebet, alâka: Ahlâkla hukuk arasında sıkı bir bağ vardır. [Relation — Relation]

bağ i. ★ 1. Üzüm kütüklerinin dikili bulunduğu toprak parçası: Üzümünü ye de bağını sorma. Bağ dua değil, çapa ister. [Vigne — Vineyard] ★ 2. Bahçe: Meyva bağları. [Jardin de fruits — Garden]

bağa i. Bir nevi deniz kaplumbağasının kabuğu. Tarak, ağızlık gibi şeylerin yapılmasında kullanılır. [Ecaille — Tortoise, shell]

bağan i. ★ 1. Vakti gelmeden düşen yavru, düşük. esk. Cenini sakıt. [Avorton — Aborted] ★ 2. Ölü doğan kuzunun derisi. [Astracan — Astrakhan]

Bağarası Aydın'ın Söke ilçesi bucaklarından. 22 köyüyle birlikte nüfusu 13 854, merkezinin nüfusu 4 538'dir.

bağatur s. Batır, bahadır, yiğit. [Vaillant — Valiant]

bağban Far. i. Bahçıvan, bağ bekçisi. [Jardinier, gardien de vigne

bağboğan b. i. Bot. Küsküt otuna verilen adlardan biri. Bir adı da «yaban keteni» dir.

bağ bozmak b. f. Bağın en son üzümlerini toplamak. [Vendanger]

bağbozumu b. i. ★ 1. Son üzümlerin toparlanarak bağların bozulması. [Vendanges — The vintage] ★ 2. Bağların bozulduğu mevsim. Güz. [Automne — Autumn]

bağcılık i. Üzüm yetiştirme sanatı, üzüm bağı ile uğraşma işi. Bir bağın kurulmasından önce, toprağın gerekli şartları taşımasına dikkat edilmelidir. Toprakta kireç fazlalığı, bağ kütüklerinde kloroz hastalığının baş göstermesine yol açar. Bağcılıkta her yıl budanma ve ilâçlama şarttır. Bağlarda olgun hale gelmiş üzümlerin toplanmasına «bağ bozumu» adı verilir. Türkiye'nin bağcılık yapılan başlıca bölgesi Ege ise de İç Anadolu ve Trakya ile Marmara bölgesinde de bu tarım kolu önemli bir yer kaplar. Üzümleri daha çok taze ve kurutulmuş halde yenir. Diğer bölgelerden çıkan üzümler ise genellikle şarapçılıkta kullanılır. Anadolu'nun diğer bazı bölgelerinde de bağcılık yapılır. Ege bölgesi bağcılık ürünlerinden çoğu kuru üzüm olarak ihraç edilir. Bu bakımdan Türk ekonomisinde bağcılığın büyük önemi vardır. [Culture de la vigne — Viniculture]

bağdadî i. ★ 1. Tahta direklere çakılmış çıtalara sıva vurarak yapılan duvar ya da tavan. Bu duvarda kullanılan çatı. [Lattis] ★ 2. Bağdatlı, Bağdat şehrinde doğan. [Bagdadien — A native of Bağdad]

bağdalamak f. Güreşte, hasmın bacağına sararak yıkmak, çelme atmak. [Faire un croc - en - jambe]

bağdamak f. ★ 1. Birbirine geçirerek bağlamak, [Entrelacer] ★ 2. İçinden çıkılamayacak bir hale koymak. esk. Ta'kidetmek. [Obscurcir]

bağdan i. Bağlanma ya da yapışma yeri. esk. İltisak noktası. [Jointure — Joint]

bağdaş i. Dizleri büküp baldırları çapraz kavuşturarak kaba etlerinin üstünde oturmak.

bağdaşık s. Aralarında anlaşmış kimseler. Aralarında bağdaşmış olanlar. [Personne qui s'entendent]

bağdaşım i. Bir şeyi meydana getiren parçalar ya da benzer şeyler arasında birbirini tutma hali. esk. İnsicam. [Conformité]

bağdaş kurmak b. f. Bağdaş kurmuş durumda oturmak.

bağdaşma i. Biribiriyle anlaşma eylemi, bağdaşmak işi; esk. İmtizaç. [Action de s'entendre — A getting on well together]

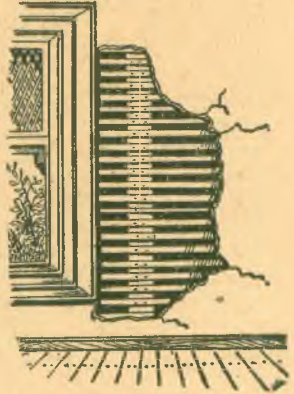
bağdaşmak f. İyi anlaşmak, uzlaşmak. [S'entendre — Get on well together]

bağdaşmazlık i. Geçimsizlik. esk. İmtizaçsızlık. [Mésintelligence — Incompatibility]

Bağdat Irak'ın, Dicle kıyısında 1 306 000 nüfuslu başkenti. İkinci Abbasî halifesi Ebu - Cafer Mansur tarafından 762 yılında kurulmuş ve Abbasî Devleti'nin başkenti olmuştu. Nehir ve demiryoluyla Basra şehrine, Irak demiryoluyla Türkiye'ye, Bağdat havaalanıyla diğer dış ülkelere bağlantısı vardır. Şehirde, biri eski Mezopotamya kalıntılarını, öbürü Müslüman Arap sanatını toplayan iki büyük müze bulunur. Bıçakçılık, kuyumculuk, ipek ve maroken sanatları önemlidir. Irak, Kanuni Sultan Süleyman zamanında (XVI. yüzyıl) Osmanlılar'ın eline geçti. Lozan antlaşmasına kadar 18 sancağıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğunun bir eyaleti idi. Lozan antlaşmasından sonra ayrı bir devlet oldu.

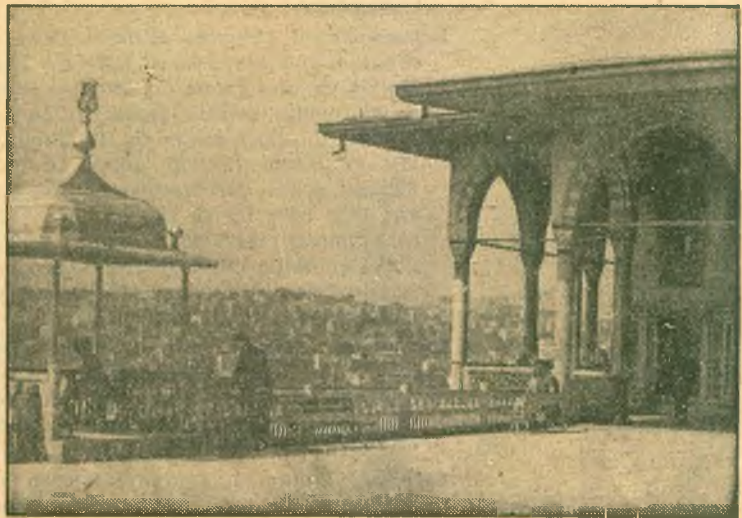
Bağdat Hatun İran'daki Moğol İlhanlıları'ndan Emir Çoban Salduz'un kızı ve Emir Hasan Celâyir'in karısı. 1325'de Sultan Ebu Said Uçan yaylasında iken Bağdat Hatun'u görerek sevmişti. Kadın evliydi. Ama Cengiz yasasında iki yıllık evli bir kadın kocasından ayrılıp hakana verilirdi. Emir Çoban bu istekten hoşlanmadı, kızı ile damadını Arran'a yolladı. Sultan Ebu Said, 1326'da Emir Çoban'ı ve oğullarını öldürttü, Bağdat Hatun'u kocasından boşatıp onu aldı ve kadın sarayda birinci kraliçe oldu. 1335'de Ebu Said öldü. Yerine Arpa Han geçti ve Ebu Said'i zehirlediği iddiasıyla Bağdat Hatun'u boğdurttu.

Bağdat Köşkü Topkapı Sarayı içindeki mimarlık anıtlarının en güzelidir. 1634-1638 yılları arasında yapılmış ve Bağdat'ın alınışı üzerine köşke «Bağdat Köşkü» adı verilmiştir. Mimarının kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Mimarbaşı Kasım'ın eseri olduğu tahmin ediliyor. Kasım'ın Üsküdar'da yaptığı Çinili Cami ile Bağdat köşkü arasında, süsleme bakımından benzerlikler vardır. Köşk, Topkapı Sarayı içinde dördüncü avluda, Hırkai Saadet dairesi önündeki setler üzerindedir. Boğaziçi'nden Eyüb'e kadar uzanan geniş bir görüş açısına sahiptir. Planı sekiz köşelidir. Yapının üstünde geniş bir kubbe vardır. Ön tarafının, üst kısmı çinilerle

Bağdadi bir duvar

Bağdat Köşkü

kaplanmıştır. Altlı üstlü iki sıra halinde uzanan 32 penceresi vardır. Bağdat köşkünde bulunan yazıların hattatı Tophaneli Mahmut Çelebi'dir. Köşkün içinde, pek değerli bir sanat eseri olan bronz bir ocak vardır.

Bağdere Diyarbakır'ın Silvan ilçesi bucaklarından biri. 11 köyüyle birlikte nüfusu 3 772, merkezinin nüfusu 276'dır. Eski adı Başnik'di.

Bağfiil b. i. Dil. Ulaç. esk. Rabıt siygası.

Bağgöze Siirt'in Eruh ilçesi bucaklarından biri. 35 köyüyle birlikte nüfusu 10 825, merkezinin nüfusu 542'dir. Eski adı Lodi'ydi.

bağı i. Sihir, büyü: Gözbağı, gözbağıcı. [Sorcellerie, magie — Spell]

bağıcı i. Büyü yaparak başkalarının davranışlarını bağlayan kişi. Büyücü, bağlayıcı, baştan çıkaran. [Ensorcelur — Bewitching]

bağıl s. Fiz. Varlığı başka bir şeyin varlığına bağlı olan, saltık (mutlak) olmıyan. esk. İzafî.

bağıldak i. ★ 1. Beşik ya da salıncaktaki çocuğun düşmemesi için beşiğe sarılıp bağlanan enlice kumaştan bağ. ★ 2. Kadınların âdet zamanlarında kullandıkları bez.

bağıllık i. Bir kimse ya da şeyin bağıl olma hali. esk. İzafiyet. [Relativité — Relativity]

bağım i. Herhangi bir şeyin ya da kişinin etkisi ya da gücü altında bulunma hali. esk. Tabiiyet. [Dependance — Dependence]

bağımlaşım i. Fel. Karşılıklı bağımlı (bağınlı) olma hali. esk. Tâbiiyeti mütekabile.

bağımlı s. Başka bir şeyin etkisi altında bulunan, ona bağlı olan. esk. Tabi. [Dependant — Dependent]

bağımlılık i. Birinin ya da birşeyin bağımlı olma durumu. esk. Tabiiyet. [Dependance — Dependence]

bağımsız i. Bağımlı olmıyan.' esk. Müstakil, serbest. [Independant — Independent]

bağımsız cümle Gra. Müstakil cümle. [Proposition independante — Independent proposition]

Bağımsızlar Si. Amerika Birleşik Devletleri'nde büyük bir sinema kuruluşu olan Motion Pictures Patent Co. tröstüne katılmayıp, onunla savaşan yapımcılardan kurulu bir topluluğa verilen ad. Bu karşı çıkış, ilk olarak 1908-1912 yılları arasında Adaloph Zukor, Carl Heamle, William Fox gibi belli başlı birkaç yapımcı tarafından başlatılmıştır. Daha sonra bu savaş, Beş Büyükler ile Üç Büyükler diye bilinen büyük stüdyoların dışında kalan yapımcı ve küçük şirketlerce sürdürülmüştür.

bağımsızlık i. Başka şeye bağlı olmayış. Daha çok devletler hakkında kullanılan bir deyimdir. Ekonomi, para, ordu, dış politika sorunlarında yabancı müdahalelere izin vermeyen devletlerin durumu.

bağımsız yapımcı Si. Yatırım yönünden bir kuruma ya da bir başka kişiye bağlı olmaksızın, kendi adına film çevirebilen yapımcı. Örneğin Amerika'da filmlerin çoğu büyük şirketler ve stüdyolar adına çevirilegelmektedir.

bağımsız yönetmen Si. Yatırım yönünden başka bir kuruma ya da yapımcıya bağlı olmaksızın kendi başına çalışan yönetmen. Yönetmenlerin büyük bir çoğunluğu, şirketler, stüdyolar, ya da yapımcılar adına filim çevirmektedir. Ama, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsız yönetmenlerin sayısı epeyce artmıştır. Orson Welles, John Huston, Richard Brooks gibi.

bağın i. Herhangi bir kişinin ya da bir şeyin gücü ya da etkisi altında bulunup onun dışına çıkamama durumu. esk. Tabiiyet. [Soumission]

bağınlaşma i. Fel. Karşılıklı tabiiyet. [Interdependance — Interdependence]

bağıntı i. ★ 1. Bir şeyin başkasına karşı olan durumu, oranı, niteliği. [Rapport, relation — Relation, proportion] ★ 2. Fel. Görelik esk. İzafet. ★ 3. Mat. İki ya da daha çok sayıdaki büyüklük arasındaki matematiksel eşitlik ya da bağlılık: Kübün bir kenarıyla hacmi arasında şöyle bir bağıntı vardır: $V = a^3$ (Bir kübün hacmi, bir kenarının kübüne eşittir.)

bağıntıcılık i. Fel. Bilginin bağıntılı olduğu görüşüne dayanarak ileri sürülen felsefe kuramları. Görecelik. Relativizm. Kant felsefesi bir bağıntıcılıktır.

bağıntılı s. Fel. Bağıntısı olan, bağıntı nedeniyle meydana gelen, herhangi birşeye göre olan kişi ya da şey; mutlak olmayan, saltık olmayan.

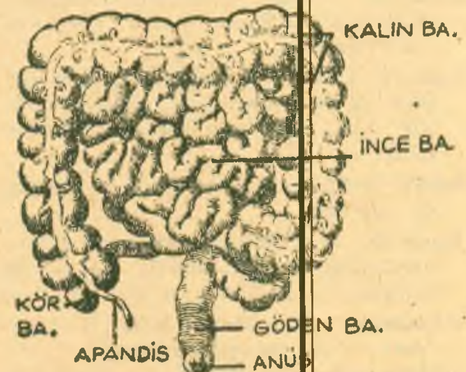
bağır ,-ğrı i. ★ 1. Karaciğer ve onun bulunduğu göğüs, göğüs kafesi: Göğüs bağır açık. [Poitrine, foie — Bosom] ★ 2. Bir şeyin ön ya da iç tarafı: Dağın bağrı.

bağırdak Bak. bağıldak.

bağırıp çağırmak b. f. Öfkeyle ve azarlıyarak haykırmak. [Criailler]

bağırlar i. Anat. Ciğer, beyin, barsak gibi vücudun boşluklarında bulunan organların ortak adı. esk. Ahşa.

bağırmak f. ★ 1. Bağırdan yüksek ses çıkarmak. [Crier — To shout] ★ 2. Birine yüksek sesle çıkışmak. [Gronder — To scold]

bağırsak (barsak) i. Anat. Sindirim borusunun mideden anusa kadar olan kısmı. İnce bağırsak ve kalın bağırsak olarak ikiye

ayrılır. Biri 8,5, öteki 1,5 metre uzunluğundadır. Besinlerin daha ince öğütülmesini ve sindirilmesini sağlar.

bağırsak askısı b. i. Anat. İnce barsağı karnın arka tarafına bağlayan, karın zarının bir büklümü olan askı.

bağırsak bakterileri Hek. İnsanlar ve hayvanlarda, bağırsaklarda bulunan, zararsız ve çoğunlukla sindirimi kolaylaştıran bakteriler.

bağırsak düğümlenmesi Hek. Bağırsağın bir bölümünün bükülerek, ya da tersine dönerek geçidi tıkaması. Cerrahî bir müdahale ile düzeltilmezse öldürücü olabilir.

bağırsak felci Hek. Değişik nedenlere bağlı olarak bağırsakların hareketlerini yapamamaları, dışkıyı atamamaları. Tehlikeli durumlara yol açabilir.

bağırsak gazı Hek. Bağırsak içinde, kısmen yutulan havanın birikmesinden, bir dereceye kadar da bağırsak tembelliği sonucu, yumurta akı cinsinden maddelerin bozulmasından çürü, kokulu, organik azot bileşiklerinden ibaret gazların toplanması.

bağırsak inginı Hek. Karın ağrısı, sürgün, dermansızlık ile kendini belli eden bağırsak iltihabı.

bağırsak kazıntısı Hek. Kalın bağırsağın iltihaplı hastalıklarında dışkı ile birlikte çıkartılan irinli, sümüksü madde.

bağırsak nezlesi Hek. Üşütme ya da beslenme kusuru sonucu bağırsağın iç yüzeyinde, sümüksü dokunun iltihabı.

bağırtı i. Bağırış, bağırma sesi. [Hurlement — Shouting]

bağırtıcı s. Bağırıp çağıran. [Crieur]

bağırtlakkuşu i. Tavukgiller takımının step tavukları familyasından bir kuş. Eti yenir. Asya'da yaşar. Kuluçkaya Asya'da yatar. Türkiye'de de bulunur. Göçücüdür. Kışı güney memleketlerinde geçirir.

bağır yeleği b. i. Tar. Zırh altına giyilen kösele yelek.

bağış i. Bağışlama işi, karşılık beklenmiyen vergi. esk. Teberru. [Donation — Donation]

bağışık s. ★ 1. Yapılması gereken bir ödevin dışında kalan. esk. Muaf. [Dispensé — Exempt] ★ 2. Hek. Bir hastalığa tutulma ihtimalinden kurtulmuş olan. Aşı, bazı hastalıklara karşı insanı bağışık kılar.

bağışıklamak f. Bağışık hale sokmak. [Immuniser — To immunize]

bağışıklık i. Bağışık olma. esk. Muafiyet. [Immunité — Immunıty]

bağışlama Huk. Bir kimsenin karşılık istemeksizin, başka birine bir şey vermesi. esk. Hibe.

bağışlamak f. ★ 1. Karşılıksız vermek. esk. Teberru, ihsan etmek. [Donner, faire une donation — To offer as a free gift.] ★ 2. Kötü bir hareketi olmamış gibi görerek cezasız bırakmak. Affetmek. [Pardonner — To pardon] ★ 3. Korumak, esirgemek, muhafaza etmek (yalnız Tanrı için kullanılır) : Allah bağışladı. Allah bağışlasın!

Bağışlı Hakkâri'nin merkez ilçesi bucaklarından biri. 5 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 1 229, merkezinin nüfusu 380'dir. Eski adı Şivelan'dı.

bağıt i. Bir işin iki tarafça kararlaştırılıp üste alınması, yapılmasının taahhüdedilmesi. esk. Akit. [Contrat — Treaty]

bağıtçı i. Bağıt yapan kimselerin her biri. esk. Âkit. [Contractant]

bağıtlamak f. Herhangi bir bağıt yapmak. [Contracter — To contract]

bağıtlaşmak f. Aralarında bağıt yapmak. [Se contracter — To make o contract]

bağıtlı s. Bağıtla bağlanmış olan. [Lié avec un contrat — Tied with a contract]

bâğî Ar. s. Baş kaldıran, asî. [Rebelle — Rebellious]

Bağkonak Isparta'nın Yalvaç ilçesi bucaklarından biri. 7 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 7 846, merkezinin nüfusu 1 873'dür. Eski adı Örkenez'di.

bağlaç i. ★ 1. Kâğıtları tutturmaya yarayan şey. Raptiye. [Agrafe] ★ 2. Dil. Dilde «ile, «ve», «hem», «gerek» gibi kelime. Rabıta. [Conjonction — Conjunction]

bağlağı i. Bent, baraj, set, büget. [Barrage — Barrage, dam]

bağlam i. Ayni türden ya da türleri biribirine yakın olan şeylerin bağlanmış halde bir arada meydana getirdiği deste, demet. [Liasse — Bunch, bundle]

bağlama i. ★ 1. Bağlamak işi ve eylemi. ★ 2. Mim. Yapılarda duvarları bağlıyan kiriş, putrel gibi şeyler. Destek. ★ 3. Müz. Türk halk sazı. Gövdesi kütükten oyularak yapılır. Armut biçimindedir. Kiraz ağacının kabuğundan yapılan mızrapla çalınır. 6 tellidir. Alt iki tel «la», orta iki tel «re», üst iki tel «sol» sesi olarak düzenlenmiştir.

bağlamak f. ★ 1. İp gibi bir bağla tutturmak. esk. Raptetmek, bendetmek. [Lier — To tie] ★ 2. Düğümlemek : Çocuğun kurdelâsını bağla! [Nouer] ★ 3. Sargı ile sarmak : Yarayı bağlamak. [Serrer, bander — To bandage] ★ 4. mec. Birini gönül ya da bir çıkar ile tutmak : Adamlarını kendine bağlamayı bilir. [Attacher — To attach]

bağlama limanı Huk. Gemiler için ikâmetgâh olarak kabul edilen liman mıntıkası. Geminin donatıldığı, siciline yazıldığı ve gemiyle ilgili hukuk işlemlerinin yapıldığı liman bölgesidir.

bağlan i. Zo. Angıda benziyen kırmızı renkli bir çeşit yaban kazı. Baklan. [Outarde — A kind of wild goose]

bağlanım i. Bağlanma şekli. [Forme de dépendance]

bağlanmak f. Bağlamak işine uğramak. Tutturulmak, düğümlenmek, sarılmak. [Etre lié - s'attacher — To be tied]

bağlantı i. ★ 1. İki ya da daha çok şeyin birbirleriyle ilişik ve ilgili olması : Savaşta birlikler arasında tam bir bağlantı sağlamak gerekir. esk. İrtibat. [Communication — Communication] ★ 2. Bir mer-

bağırtlakkuşu

Bahama adalarında bir liman

keze bağlanmış olan yerlerden her biri. esk. Mülhakat: Ayaş, Ankara bağlantılarındandır. [Dépendance, contrée] ★ 3. Fel. Karşılıklı bağınlılık. esk. Münasebet, irtibat.

bağlaşık s. Bağlaşmış bulunan. esk. Müttefik. [Allié — Ally]

bağlaşma i. Bağlaşmak işi. esk. İttifak. [Alliance — Alliance]

bağlaşmak i. Bir şeyi yapmak için birbirine antlaşma ya da sözleşme ile bağlanmak. esk. İttifak etmek. [S'allier — Make an alliance]

bağlayıcılık i. Bağlamak işini yapma. [Action de dépendre]

bağlı s. ★ 1. Bağlanmış olan. esk. Merbut: Bağlı aslana tavşanlar bile hücum eder. [Lié, attaché — Tied] ★ 2. Şart altında bulunan. esk. Mütevakkıf, vabeste: Ekinlerin bereketi yağmura bağlıdır. [Qui dépend de] ★ 3. Kapatılmış olan: Yollar karla bağlı. [Fermé — Closed]

Bağlıca Siirt'in Kurtalan ilçesi bucaklarından biri. 9 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 3 606, merkezinin nüfusu 773'dür. Eski adı Hüseyni'ydi.

bağlık i. Üzüm bağı çok olan yer. [Lieu où il y a beaucoup de vignes — Full of vineyards]

bağlık bahçelik s. Bağı ve bahçesi çok olan yer. [Lieu rempli de jardins — Full of gardens and vineyards]

bağlılaşma i. Fel. Karşılıklı bağıntı. esk. Münasebet.

bağlılık i. Bağlı olma hali. [Etat de dépandance — A being bound, attachment]

Bağlum Ankara'nın Altındağ ilçesi bucaklarından biri. 7 köyüyle birlikte nüfusu 5 773, merkezinin nüfusu 1 823'dür.

bağmak f. ★ 1. Bağlamak. [Lier — To tie, bind] ★ 2. Büyülemek. [Ensorceller — Bewitch] ★ 3. Kandırmak, baştan çıkarmak. [Séduire — To seduce]

bağnaz s. Bir fikir ve inanışa körü körüne bağlanan. esk. Mutaassıp. [Fanatique — Fanatic]

Bağpınar Adıyaman'ın merkez ilçesi bucaklarından biri. 8 köyüyle birlikte, bucağın nüfusu 3 929, merkezinin nüfusu 547'dir. Eski adı Çalgan'dı.

bahçe kekiği

bağran Far. i. Bahçıvan, bağ bekçisi. [Jardinier, gardien de vigne — Gardener]

Bağras Antakya - İskenderun yolu üzerinde bir konak yeri. Belen (Beylân) geçidinin güney doğusundadır. Abbasiler'in Bizanslılar'a karşı yaptıkları savaşlarda taraflar Bağras'ı ele geçirmek amacıyla çok çekişmiştir. 1188 yılında Hittin savaşından sonra Salâhaddin Eyyubi burasını Haçlılar'dan almıştır. Kalavuz devrinde Ceyhan ve çevresi Memlûklar tarafından alınmadan önce Bağras, İslâmların elindeki toprakları Küçük Ermenistan hücumlarına karşı korumaktaydı. 1481-1512 yılları arasında Bağras'da Memlûk kuvvetleriyle Osmanlılar arasında birçok savaşlar olmuştur. Bağras bugün önemsiz bir köydür.

bağrıkara b. i. Zo. İskete kuşunun bir türü.

bağrına basmak b. f. ★ 1. Kucaklamak. [Embrasser — To embrace] ★ 2. Birini koruyup kayırmak. [Protéger — To protect]

bağrına taş basmak b. f. Sessiz, şikâyetsiz olarak bir acıya katlanmak. [Souffrir sans se lamenter — To restrain or hide one's grief]

bağrını delmek b. f. Pek etkilemek, içe dokunmak. [Offenser]

bağrış i. Bağırmak hali ya da biçimi. [Action ou manière de crier]

bağrışmak f. Bir arada bağırmak. [Criailler — Shout together]

bağrı yanık b. s. Çok eziyet çekmiş. [Qui a beaucoup souffert — Distressed]

bağteten Ar. zf. Birdenbire, ansızın, beklenilmeyen bir anda: Biz onu gitti sanıyorduk, bağteten geldi. [A l'improviste, tout d'un coup — Suddenly]

bah Ar. i. Şehvet, kösnü. [Volupté]

bah ü. Ciddiye almamayı anlatan, olumsuz bir söz. «Ne gezer! O da ne demek, ne münasebet!» anlamlarına gelir.

baha Far. i. Bak. paha.

bahadır Far. i. (Aslı Moğolca) Yiğit, batır.

Bahadır Şah, I. (1643-1712) Hint hükümdarı. Timuroğullarındandır. Asıl adı Muhammet Muazzam olup 1675'de Şah Alem adını aldı. Babası Evrengzib Alemgir, anası Rahmetünnisa Nevvab Bai'dir. Babası ölünce kardeşi Azam Şah ile taht kavgasına girişti ve onu yenerek 1707'de tahta geçti. Lahor'da öldü.

Bahadır Şah, II. (1775-1862) Hint hükümdarı. Timur soyundan gelme Ekber Sultan'ın oğlu ve son Delhi sultanıdır. Asıl adı Ebul Muzaffer Sıracettin Muhammet'dir. 1837'de tahta geçti. 1857'de İngilizler'e karşı çıkan ayaklanmalara katıldı; bağımsızlığını ilân etti. Delhi düşünce, İngiliz komutanı Hudson'a teslim oldu. Rangun'a sürüldü, orada öldü.

Bahailik XIX. yüzyılın ikinci yarısında Mirza Hüseyin Ali Nuri Bahaullah tarafından kurulmuş bir din sistemi. Babilikle ilgili ise de ondan daha fazla yayılmıştır. Merkezi İran'dır, fakat mensupları Avrupa ve Amerika'ya da dağılmış bulunmaktadır. Hattâ Kanada, Hindistan ve Japonya'da da Ba-

hailer vardır. Bahailiğin başta gelen ilkeleri yalnız iyiliği aramak, mütevazi bir hayat sürmek, başkalarına kötülük yapmamak, bütün insanları sevmek, hastaların yardımına koşmak, haksızlığa isyan etmeksizin katlanmaktır. Bu mezhepte rahip olmadığı gibi din töreni de yapılmaz ve en yüce ülkü barıştır. Bahailik, Müslümanlıktan en çok ayrılan mezhep sayılır. Bütün dünyada sayıları 1 milyonun üstündedir.

Bahama Adaları (esk. Lucayes) Büyük Antil adalarının kuzeyinde ve Florida yarımadasının güney doğusunda uzanan 130 700 nüfuslu takımada. İngiltere egemenliğinde bulunan bu adaların merkezi Nassau'dur; tropikal yemişler yetişir; turizm gelişmiştir. Kristof Kolomb 1492 yılında Amerika kıtasına, Bahama takımadası içinde San Salvador adasında ayak basmıştır. İspanyollar o tarihten sonra sık sık bu adalara uğramışlar ve birçok tarihçinin iddialarına göre İspanyol «conquistador» (fatih) ları buralardan 40 000 kızılderiliyi alarak maden işlerinde çalıştırmak üzere götürmüşlerdir. İngiltere'nin Bahama adalarıyla ilgilenmesi 1629'da başlar; fakat bu tarih adaların tam olarak İngiliz egemenliği altına giriş tarihi değildir. İngilizlerin adaları tamamen ele geçirmesi yüz yıl sürmüştür. Ancak ondan sonra Bahama adaları tam olarak İngiliz egemenliği altına girmiştir. Bugün İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth)'na bağlıdır.

bahane Far. i. Boş sebep, asılsız özür: Ecel geldi cihane, başağrısı bahane. Tedbirde kusur ettiğini düşünmez de takdirde bahane. [Prétexte — Excuse]

bahar Far. i. ★ 1. İlkyaz. Martın 21'inden haziran'ın 22'sine kadar süren mevsim. İlkbahar. (Güz mevsimine de sonbahar denir.) [Printemps — Spring] ★ 2. Bu mevsimde ağaçlarda açan çiçekler ve yapraklar: Kırlarda bahar açtı. [Floraison et feuillaaion] ★ 3. mec. Gençlik: Ömrün baharı. [Jeunesse — Youth]

bahar (baharat) Ar. i. Yiyecek ve içeceklere hoş koku ve tat vermek için kullanılan tarçın, karanfil, zencefil, karabiber gibi kokulu ve çeşnili taneler. [Epice, aromate — Spices]

Baharat Yolu Tar. Hindistan'da yetişen türlü baharatın, kervanlar ve gemilerle Avrupa ülkelerine ulaştırıldığı yerlere orta ve yakın çağlarda verilen ad. Bu yol, çoğunlukla, Hindistan - Basra körfezi - Suriye ya da Kızıldeniz - Süveyş - Akdeniz düzenindeydi.

Bahar bayramı b. i. Her yılın 1 Mayıs günü kutlanan resmî bayram. O gün bütün okullar, devlet daireleri, iş yerleri ve fabrikalar tatil yapar. Bazı ülkelerde 1 Mayıs işçi bayramıdır.

bahariye Far. Ar. i. Eski edebiyatta bahar üstüne şarkı ya da kaside.

baharlı s. İçinde karanfil, tarçın gibi bahar bulunan. [Epice — Spiced]

bahar noktası b. i. Ast. İlkbaharda gece - gündüz eşitliği anında, güneşin gök ekvatoru çizgisi üzerinde bulunduğu nokta.

Bahaullah, Mirza Hüseyin Ali Nuri (1817-1892) İranlı din islâhatçısı. İran'ın Mazenderan bölgesinde Nûr'da doğmuştur. Bab'ın müritlerinden Şubh-i-Azal sanıyla anılan Mirza Yahya'nın kardeşidir. Otuz yaşındayken Babiliği kabul etti; Bab'ı hiç görmediği halde onun başlıca müritlerinden olmuştu. Bahaullah, Avrupa'nın başlıca devlet başkanlarına mektuplar yazarak, kendi düşüncelerini kabul etmeye ve dünya barışını kurmaya çağırdı. O zamana kadar Bab'a bağlı olarak Babi adını taşıyanlar, bundan sonra Bahai adı altında Mirza Hüseyin Ali-Nuri'nin müridi oldular. Bahaullah, Bab'ın «Tanrı'nın göstereceği kimse» sözüyle kendinin yeni bir dinin kurucusu olacağını açıklamış olduğunu etrafa yayarak müritlerini de çoğaltmıştı. Şaha karşı yapılan bir suikast üzerine İran'dan çıkarılan Mirza Hüseyin Ali Nuri Bahaullah bir süre Bağdat'da yaşadı. Daha sonra Osmanlı Padişahı tarafından Akkâ'ya sürüldü. Burada eserlerini yazarken oğlu Abbas Efendi'ye de öğretisini bütün dünyaya yayma görevini verdi. Başlıca eserleri: «Kitab-al akdas — Evliyalar kitabı», «Kâlimat-ı maknune — Gizli sözler».

Bahayi, Mehmet (1610-1653) Türk şair ve bilgini. İstanbul'da doğdu, iki defa şeyhülislâm olmuştur. Daha çok şairliğe önem vermiş ve birçok gazeller yazmıştır.

bahçe Far. i. Çiçek, ağaç, sebze yetiştirilen yer. (Far. Bağçe) [Jardin — Garden]

Bahçe Adana'ya bağlı bir ilçenin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 752 km.² olan ilçenin nüfusu 46 629, merkezi olan kasabanın nüfusu 2 259'dur. 17 köylü merkez bucağından başka, 25 köylü Haruniye bucağı vardır. İlçe, Adana'nın kuzey doğusunda dağlık bir bölgededir. Kasaba, Adana - Gaziantep asfaltına 18 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

Bahçecik Kocaeli'nin merkez ilçesi bucaklarından biri. 12 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 12 132, merkezinin nüfusu 2 992'dir.

bahçe çuhaçiçeği b. i. Bot. Çuhaçiçeğigillerden, sık çiçek açan ve kışın saksıda yetiştirilen bir süs bitkisi.

bahçe kekiği b. i. Bot. Esans çıkartmak için bahçede yetiştirilen kekik.

bahçe kızılkuyruğu b. i. Zo. Ötücü kuşlar takımının kara tavuklar familyasına bağlı bir tür. Göçücüdür. Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'da yaşar. Türkiye'de de rastlanır. Afrika'da kışlar.

bahçelendirmek f. Bir yerde bahçe yapmak.

Bahçelievler Ankara'nın Çankaya ilçesi bucaklarından biri. 4 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 40 725'dir.

bahçe kızılkuyruğu

Bahçelik i. ve s. Bahçeleri çok olan yer. [Lieu rempli de jardins — Full of gardens]

bahçe ötleğeni b. i. Zo. Ötücü kuşlar'ın ötleğen kuşları familyasından bir kuş. Göçücüdür. Afrika'da kışlar. Avrupa ve Asya'da orman, göl kenarı, bahçelerde yaşar.

bahçe ötleğeni

bahçe sanatı b. i. Bahçe yetiştirme ve bakma sanatı. [Metier, art du jardinier — Gardening]

Bahçesaray Siirt'in Pervari ilçesinin bucaklarından biri. 15 köyüyle birlikte nüfusu 8 361, merkezinin nüfusu 1 231'dir. Eski adı Müküs'dü.

Bahçesaray (S.S.C.B.) Kırım'da, Akmescit (Simferopol)'e ve Karadeniz'e 30 km. kadar uzaklıkta bir Türk şehri.

bahçe şakayığı b. i. Bot. Düğün çiçeğigillerden, türlü renkte çiçekler açan bir süs bitkisi.

bahçıvan Far. i. Bahçe bakıp, çiçek, sebze ve meyva yetiştirmeyi iş edinen kimse. [Jardinier — Gardener]

bahçıvan kuşu b. i. Zo. Ötücü kuşların Cennetkuşları familyasına bağlı bir kuş. Koyu zeytin yeşili, kahverengi ve esmer başlı bu kuşların erkeklerinde portakal kırmızısı renginde bir tepelik vardır. Yeni Gine kuşlarındandır.

Bahemdan Bak. Hamzalı.

Bahia (Brezilya) Atlas okyanusu kıyısında 5 990 600 nüfuslu bir federe devlet. Merkezi, Salvador'dur.

Bahia Blanca (Arjantin) Atlas okyanusu kıyısında, Buenos Aires eyaletinde 150 000 nüfuslu bir liman şehri. Petrol rafinerileri, konserve ve dokuma fabrikaları vardır.

bahil Ar. s. Cimri, hasis : Bahil olan zelil yaşar. [Avare — Miserly]

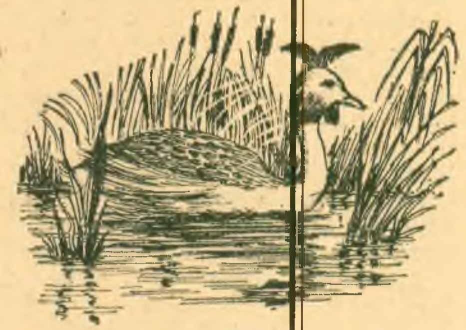
bahir Ar. i. ★ 1. Deniz. Bahriahmer : Kızıldeniz, Bahrisefit : Akdeniz, Bahrisiyah : Karadeniz. [Mer - Sea] ★ 2. Ed. Aruzdaki vezin takımlarının her biri.

bâhir Ar. s. Açık, belli, parlak : Hakkımız gün gibi zâhir ve bâhirdir. [Eclatant — Evident]

bahis, -hsi Ar. i. ★ 1. Konu ; konuşulan şey : Bu bahsi yarına bırakalım. [Sujet, matiere, question — Subject of discussion] ★ 2. Bir iddiada sözü doğru çıkana bir şey verilmesini kararlaştırma : Bahse girişmek; bahse tutuşmak. [Pari — Bet]

bahname Far. ç. i. Şehvet uyandıracak şekilde açık hikâye ve resimleri olan bir kitap. [Ouvrage pornographique]

Bahreyn Adaları Basra körfezinde Arap yarımadasına yakın adalar. İngiliz himayesindedir. Başkenti Manama'dır. 182 000 nüfusun yaşadığı bu adalarda önemli petrol yatakları ve büyük petrol rafinerileri vardır.

bahri

bahri i. Zo. Dalgıç kuşları takımının yumurta piçleri familyasından bir kuş. Elmastaş, Tepeli Dalgıç adları da verilir. Göllerde, kışın deniz kıyılarında görülür. Tüyleri için avlanır. Güney Avrupa, Asya, Avustralya'da, Türkiye'de yaşar. Göçücüdür.

bahrî Ar. s. Denize ait, denizel, denizsel. [Naval, marin — Naval]

bahriye Ar. i. Bir devletin deniz teşkilâtının ve deniz kuvvetlerinin bütünü : Türk bahriyesi, İngiliz bahriyesi. [Puissance navale, marine — Navy]

bahriyeli s. Deniz askeri, bahriyeden. [Marin — Sailor]

bahsetmek b. f. Bir iş üzerinde konuşmak, bir mesele hakkında yazmak. [Conversation, dissertation — Discuss]

bahşayiş Far. i. Bağışlayış, ihsan, atiyye, affediş.

Türk Bahriyelileri bir törende

bahşetmek b. f. Vermek, bağışlamak, ihsan etmek, affetmek. [Donner, accorder, pardonner — To give grant, forgive]

bahşiş Far. i. Bir hizmete karşı ücretten başka verilen para. Büyükten küçüğe verilen hediye, bağacalık: Bahşiş atın dişine bakılmaz! (Bahşiş kelimesini Avrupalılar «rüşvet» anlamında Türkçeden alarak kullanırlar. Dilimizde kelimenin böyle bir anlamı yoktur.) [Pourboire, cadeau — Tip]

baht, -tı Far. i. Talih, kısmet, ikbal: Böyle kalmaz bir gün olur baht uyanır. Baht olmayınca başta, ne kuruda biter ne yaşta. [Destin, sort, fortune — Luck, fortune]

bahtı açık b.s. Talihi iyi. [Qui a de la chance — Lucky]

bahtı kara b. s. Talihi kötü olan; talihsiz. [Malheureux, infortuné — Unlucky]

baht işi b. s. Talihe, tesadüfe bırakılmış. [Au hasard]

bahtiyar Far. s. Mutlu, talihli, umulmayan bir iyiliğe eren. [Heureux — Happy, lucky]

bahtiyarlık Far. i. Bak. mutluluk.

bahtsız s. Bahtı ters giden. [Malheureux, infortuné — Unfortunate]

bahur Ar. i. Astronomide büyük köpek burcu denen bir burcun adı.

bahusus Far. Ar. zf. Hele, en çoğu, en ziyade, özellikle, hususiyle. [Surtout, particulièrement — Especially]

Baiai, Baias, Bayas Anadolu'da, Kilikya bölgesinde, Sinus Issicus'da (İskenderun körfezi) bir kıyı şehri; bugünkü Payas (Hatay ili).

baid Ar. s. Uzak: Söylediğiniz baid bir ihtimaldir. [Loin — Distant]

Bailly, Jean Sylvain (1736-1793) Fransız bilim ve politika adamı. Başlangıçta kendini edebiyata ve astronomiye vermişti. 1763'de Bilimler Akademisi'ne üye oldu; 1783'de Fransız Akademisine girdi. 12 Mayıs 1789'da Etats Généraux'ya (Bak. Fransız İhtilâli) Paris mebusu seçildi. XVI. Louis'nin emirlerine uymayı reddetti. Paris belediye başkanlığına seçildikten sonra, Belediye Sarayına gelen Krala, cumhuriyetin sembolü olan üç renkli kokardı armağan etti. Bu sırada Bailly'nin halk arasında büyük bir ünü vardı. Fakat XVI. Louis'nin Almanya'ya kaçarken Varrenne'de yakalanması üzerine, cumhuriyetin kurulması için yapılan gösteriler sırasında Kralın düşürülmesini isteyen halka ateş açtırdı. 1791'de görevinden istifa etti. Marie - Antoinette'in yargılanması sırasında, onun lehine tanıklık etti; daha sonra yakalanarak ölüme mahkûm edildi; halka ateş açtırmış olduğu yerde idam olundu. Başlıca eserleri: «Histoire de l'astronomie ancienne — Eski Astronominin Tarihi», «De l'astronomie moderne — Modern Astronomi Üzerine», «De l'astronomie indienne — Hind Astronomisi Üzerine» dir.

Bain - Alaxander (1818-1903) İngiliz filozofu. İngiliz pozitivist okulundandır. Fizyoloji ve patoloji alanındaki buluşlara dayanarak ruhsal olaylarda beynin rolü üzerinde durmuştur. Bununla beraber felsefe görüşleri idealizme kaymaktadır. Başlıca eserleri: «The Emotions and the Will — Heyecanlar ve İrade», «The Senses and the Intellect — Duyular ve Zihin» dir.

Bahia'da bir sahil yolu

Bainville, Jacques (1879-1936) Fransız yazarı. Özellikle «Napoléon» adlı tarih eseriyle tanınır. Fransız Akademisi üyesi idi.

bais Ar. i. Sebep: İşret (içki) ölümüne bais oldu. [Cause, motif — Reason, cause]

Bajazet Avrupalılar'ın iki Osmanlı hükümdarı Beyazıt'a verdikleri ad. Racine'in bu adı taşıyan, beş perdelik bir trajedisi vardır.

Bajirge Bak. Esendere.

bak ü. Askerlikte bakışla selâm verme komutu: Sağa bak.

bâk Far. i. Korku. [Crainte, peur — Fright]

Bakacak Çanakkale'nin Biga ilçesinin bucaklarından biri. 17 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 8 476, merkezinin nüfusu 719'dur.

bakaç i. Dürbün. [Lorgnette]

bakakalmak b. f. Şaşkınlıkla uzun zaman bakmak. [Regarder d'un ton ahuri longtemps — To stand in astonishment]

bakalit Fr. i. 1909 yılında L. H. Backeland tarafından bulunan suni reçine. Özel bir işlemle elde edilir. Termoplâstiktir, yani sıcaklıkla eriyince tekrar soğuyup eski halini alır. Bundan daha çok vernik ve kalıp tozu yapılır. Bakalitten fildişi, kehribar, boynuz taklitleri, aside dayanıklı kaplamalar ve elektrik yalıtma malzemesi yapılır.

bakalorya Fransa'da lise bitirme sınavı. Ortaçağda bakalorya, lisans ve doktoradan önce kabul edilen bir dereceydi. 1808 yılında Napoléon'un üniversitede yaptığı reformlardan sonra bu sınavın karakteri değişti. Yüksek öğrenimde, hukuk ve teolojide bakalorya, bir derece olmakta devam etmekle beraber, edebiyat ve fen fakülteleri, öğrencinin yüksek öğrenimine devam edebilmesi için lisede bakaloryasını vermesini öngörüyordu. Bu temel değişiklik günümüze kadar süregelmiştir.

bakam i. Bot. Baklagillerden, odunundan kırmızı boya çıkarılan bir ağaç.

bahçıvan kuşu

bakan Huk. Her bakanlığın başında bulunan, o bakanlığa ait işleri yürüten, kararlar alan ve uygulayan yönetici. Anayasamızın 102. maddesine göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri ya da seçilme yeterliği olan parlamento dışı kimseler arasından başbakan tarafından seçilen bakanların, hükümet işlerinden toplu olarak ve kendi yönetimlerindeki işlerden kişisel olarak siyasî ve cezaî sorumlulukları vardır.

bakanak i. Koyun, keçi, sığır gibi hayvanların çatal tırnağı.

Bakanlar Kurulu Huk. Yürütme kuvvetini meydana getiren unsurlardan biri. Bakanların, başbakanın başkanlığında meydana getirdikleri kuruldur. Millet Meclisi'nin kurula güven oyu vermesiyle hizmete başlar. Hükümetin genel siyasetini yürütür. Soru, genel görüşme, meclis araştırması, gensoru gibi usullerin kullanılması yoluyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce denetlenir. Bu denetleme hükümete güvensizlik oyu verilmesi ve hükümetin düşmesi ile de sonuçlanabilir. Bu durumda toplu bir siyasî sorumluluk söz konusudur.

bakanlık i. ★ 1. Bakan olanın hali ve görevi. esk. Vekillik, nazırlık. ★ 2. Bakanın dairesi, örgütünün tamamı.

bakar Ar. i. Sığır. [Boeuf — Ox]

bakara Fr. i. İskambil kâğıdıyla oynanan bir kumar.

bakarî Ar. s. Sığır cinsine ait, sığırlara özgü. [Bovine — Bovine]

bakariye Ar. i. Zo. Sığır ve benzeri hayvanlar. Öküzgiller, sığırlar.

bakarkör b. i. s. Hek. ★ 1. Gözleri sağlam göründüğü halde göremiyen. Körlüğü dışardan belirsiz. Değişik beyin ve göz siniri hastalıklarının sonucudur. ★ 2. mec. Dalgın, sersem. [Distrait, étourdi — Absent minded]

bakaya Ar. ç. i. Kalıntılar. esk. Bakıyyeler: Vergi bakayası. [Arriérés, restes — Residues, arrears] ★ 2. Huk. Askerliğine karar alınmış kimselerin, istendikleri sırada gelmemesine ya da gelip sevk esnasında toplandıkları yerden kaçmalarına bakaya denir. Bakaya olmak, Askerî Ceza Kanunu'na göre suçtur.

Bakırköy ilçesinde Ataköy Plâjı

Bakheia Tanrı Dionysos, (Bakhus) şerefine kutlanan bayram. Yunanistan'dan sonra Roma'da da kutlanmaya başlandı (M.Ö. II. yüzyıl başlangıcı). Zamanla, dinsel yanı bırakıldı, sadece ahlaksızca davranışlar için bir vesile haline geldi. Daha sonra, Senatonun koyduğu şartlarla gittikçe az kutlanır oldu. Sonunda tamamiyle kalktı.

Bakheion İki yerin eski çağdaki adı: ★ 1. Anadolu'da, İzmir bölgesinde Foça'nın (Phokeia) karşısındaki [...]rak adası. ★ 2. Midilli adasında (Lesbos), inanışa göre, Orfeus'un başının gömüldüğü yer.

Bakheios Yunanlı hekim (M.Ö. II yüzyıl). Tanagra'da doğdu. Hippokrates'in yazılarının anlaşılmasına yardım eden açıklamalar yazmıştır. Bu konuya ait bir sözlüğü ve tıpla ilgili eserleri vardı.

Bakhiad'lar (Yun. Bakkhiadai) Korinthos'da hüküm sürmüş ünlü bir kral sülâlesi (M.Ö. 747-657). Deniz ticareti ve sömürge politikasında gösterdikleri maharetle ün kazandılar. Kerkyra (Korfu) ve Syrakus (Siracusa) koloni şehirlerinin kurucusu oldukları sanılıyor. İktidardan devrildikten sonra Sicilya adasında ve Isparta'da yaşadılar.

Bakhus Bak. Dionysos.

bakı i. Coğ. Bir yüzeyin hangi yöne baktığı.

bakıcı i. Ayna, su, kuru bakla gibi şeylere bakarak sözde geleceği haber veren falcı. [Devin — Fortune - teller]

bakıcılık i. Fal bakmak işi. [Divination — Soothsaying]

bakıldak Bak. Bağıldak.

bakılmak f. ★ 1. Bakmak işine konu olmak. [Etre regardé — To be looked at] ★ 2. Telâkki edilmek. [Etre considéré — To be regarded as] ★ 3. Tedavi olunmak. [Etre soigné — To be treated medically]

bakım i. ★ 1. Bir şeyin iyileşmesi ya da iyi halde kalması için verilen emek: Bakımlı çocuk; bakımsız bahçe. Bakım eşyanın bile ömrünü uzatır. [Soin — Upkeep] ★ 2. Görüş, görüş noktası; esk. Noktai nazar: Bilim bakımından, bir bakıma. [Rapport, point de vue — Point of view]

bakımevi b. i. Hastaların ayakta bakıldığı yer. [Dispensaire]

bakımlı s. İyi bakılmış. [Soigné — Well - cared for]

bakımsız s. Bakılmamış, bakımı bırakılmış. [Negligé, abandonné — Neglected]

bakım yurdu b. i. Yoksul ya da kimsesiz ihtiyar ve sakatların bakıldıkları yurt. esk. Darülaceze, düşkünler yurdu, düşkünler evi. [Asile — Home of for old people, poorhouse]

bakındı ü. «Hele bakın», «Olur şey değil» anlamına, şaşmayı anlatmak için kullanılır. Bakındı yaramazın yaptığına.

bakınmak f. Etrafına bakmak. [Regarder autour de soi — To look around]

bakır (Cu) Kim. Çok eski çağlardan beri bilinen bir maden. Tabiatta serbest olarak da, filizler (bakırlı bileşikler) halinde de vardır. Türkiye de bakır yatakları bakımından zengindir. Filizlerinin çoğu güzel renklidir. Filizlerinde, yaklaşık olarak % 4 oranında bakır bulunur. Yanında yabancı maddeler vardır. Bu yüzden bakır oldukça güç ve uzun işlemler sonunda elde edilir. Kolay işlenen, yumuşak bir maden olduğu için geniş bir kullanılma alanı vardır. Rengi kırmızıdır. Eskiden en çok mutfak eşyası yapımında kullanılırdı. Ancak kaplar ısınınca, havadaki nem ve karbon dioksit (CO_2) etkisiyle yüzeyde bakır karbonat teşekkül eder. Bu zehirli bir bileşik olduğu için kaplar kalayla kaplanır. Kaba konan yiyecek asitli olursa, zehir daha çabuk oluşur. Bakır elektriği iyi ilettiği için, iletken tel, levha yapılmasında geniş ölçüde kullanılır. Yumuşaklığını gidermek için içine değişik madenler katılıp alaşımlar elde edilir. Pirinç, bronz, tunç birer bakır alaşımdır. Bakır ısıyı da iyi iletir. Onun için buhar kazanları bakırdan yapılır. Atom sayısı 29, atom ağırlığı 63,57, yoğunluğu 8,92, ergime noktası 1083°C'dir. [Cuivre — Copper]

bakırcı s. Bakır eşya yapan ya da satan. [Coppersmith]

Bakır Çağı Tar. Maden çağlarının en eskisi. Cilâlı Taş ile Tunç Çağı arasındaki dönem. Bakır Çağının bağımsız bir çağ olup olmadığı tartışma konusudur. Bakır madeninin yanında, altın ve gümüş de kullanılmıştır. Üstelik madenin taşla birlikte kullanıldığı bir dönem de vardır (Eneolitikum ya da Khalkolitikum). Ama bütün bunlara rağmen bakır, ilk kullanılan madendir. Yumuşak olduğu için, kısa bir zaman sonra arsenik, antimon ve özellikle kalayla karıştırılıp sertleştirildi. İlk Çağların, bakır madenine sahip hemen hemen her bölgesinde, bakır madeninin kullanıldığı anlaşılmıştır. En eski ocak, Sina yarımadasında bulunandır. Mezopotamya'da M.Ö. 2750 yıllarına doğru, bakırın başka madenlerle karıştırıldığını ispatlıyan bir belge bulunmuştur. Kapadokya'da bulunan tabletlerde bakırın arılaştırılması anlatılmaktadır (M.Ö. 2000). Anadolu da zengin bir Bakır Çağı geçirmiştir (III. bin yılın ikinci yarısı). Alacahöyük, Troya, Tilkitepe (Van), Alişar (Orta Anadolu), Yümektepe (Mersin) kazıları bunu ispatlar. Anadolu Bakır Çağının, Mısır, Mezopotamya Bakır Çağlarından farkı, Anadolu'da yazının olmamasıdır. [Eneolithique]

Bakır Çağı Kültürü Tar. Yerleşmiş tarımcı toplumlar olan bu çağ toplumları, geliştirilmiş saparla buğday, arpa, çavdar, gibi bitkilerin tarımını yaparlarken, koyun, keçi, sığır, domuz, köpek, v.b. gibi hayvanı da kullanmaya başlamışlardı. Tanrı - kral ya da rahip - kral önderliği altında, artık duvarlarla sarılmış olan şehirlerde devletler kurulmuştu ; o çağdan kaldığı bilinen bir takım kral mezarları bunu ispatlar. Medeniyetin ilkönce doğu Akdeniz bölgesinde gelişmesi, bakır madeninin daha çok bu bölgelerde bulunmasıyla açıklanmaktadır.

Bakır Çağı Seramiği Tar. Bu çağ seramiği iyi temizlenmemiş kilden yapılmakta olup, pişirme tekniği daha ilerlememişti. Seramik üzerindeki şekiller geometrik, renkleri, siyah ya da siyaha yakın gri, pek az da olsa bazan kırmızı idi.

bakır çalmak b. f. Bakır kaplardaki yemeğin bakır tuzlarıyle zehirli hale gelmesi.

Bakırçayı Ege bölgesinin kuzeyinde bir ırmak. Eski adı Kaikos. 104 km. uzunlukta olup Balıkesir'in 30 km. güneyindeki dağlardan doğar, Soma ve Bergama ovalarından geçerek Çandarlı körfezine dökülür. Suları yazın azalır, kışın çoğalır. Yağışlar bol olunca taşarak çevresini bataklık haline getirir. Eski deltasının ağzındaki Elea, Bergama'nın limanı iken şimdi denizden 2 km. içeride kalmıştır.

Bakırçayı ovası Ege bölgesinde Bakırçayı'nın geçtiği çukur düzlüklere verilen ad. Soma yakınından başlayıp denize kadar uzanır. 50 m. uzunlukta, 15 km. genişliktedir. Alüviyonlarla dolu bir çöküntüdür. İlkbaharda çok yağmur alır. Egenin en verimli ovalarındandır. Ege'ye has ürünlerin çoğu burada da yetişir. Tarım kısmen makinalaşmıştır. Nüfus bakımından kalabalık bir bölgedir.

Bakırdağı Kayseri'nin Develi ilçesi bucaklarından. 22 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 14 085, merkezinin nüfusu 549'dur.

Bakırganî XII. yüzyılda Türkistan'da yaşamış bir Türk tasavvufçu ve düşünürü. Asıl adı Hakim Süleyman Ata'dır. İslâmlıktan sonraki Türkçe ürünlerin de ilk yazarları arasındadır. Çeşitli eserlerinden biri «Kitab-ı Bakırgan» adını taşıdığından ve bu eseri büyük ün sağladığından ötürü yazarı Bakırganî sanıyla anılmıştır.

Bakırköy İstanbul'a bağlı bir ilçenin ve merkezinin adı. Yüzölçümü 275 km.² olan ilçenin nüfusu 169 815, merkezinin nüfusu 82 026'dır. Köyü bulunmayan bucak merkezinden başka, 14 köylü Mahmutbey ve 6 köylü Yeşilköy bucakları vardır.

bakır para b. i. Osmanlı İmparatorluğu zamanında, para darlığı sıralarında basılan bakırdan kesilmiş ufak para. esk. sikkei nuhasiye, mağşuşe.

bakır pası b. i. Kalaysız bakır kap içinde asitli, ekşi bir şey bırakıldığı zaman meydana gelen zehirli madde. [Acide cuivrique — Verdigris]

bakır takımı b. i. Bakırdan mutfak eşyası. [Ustensiles en cuivre — Copper Utensil]

bakır taşı b. i. Yeşil renkli, yontulup parlatılabilen doğal bakır hidratlı karbonat. Malakit. [Malachite]

bakış i. Bakma eylemi ya da biçimi. [Regard — Look]

bakışık s. Mat. Karşılıklı, simetrik. esk. Mütenazır.

Bakır ev eşyasından birkaçı: Cezve, mangal, tencere, sahan, semaver

bakışım i. Mat. İki benzer parçanın birbirine olan durumu. Bak. Simetri. esk. Tenazur.

bakışımsız i. Mat. Aralarında simetri (bakışım) bulunmayan. Asimetrik. esk. Gayri mütenazır.

bakışımsızlık i. Mat. Bakışımsız olma hali. Asimetri. esk. Ademi tenazur.

bakışmak f. Birbirine bakmak.

bakıt i. Gözetme yeri. [Poste de guet]

Bakî

bakî Ar. s. ★ 1. Artan, kalan. [Reste — Remaining] ★ 2. Ölümsüz, kalımlı : Allah baki, insan fani. Bakî kalan bu kubbede hoş bir seda imiş.» Baki. [İmmortel — Immortal]

Bakî (1526-1600) Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri. Asıl ismi Abdülbaki Mahmut'dur. İstanbul'da doğdu ve öldü. Babası Fatih Camisi müezzinlerinden Mehmet Efendi'dir. Medreseye girdi. Tarihçi Hoca Sadettin ve şair Nev'i sınıf arkadaşıydı. Karamanlı Ahmet ve Mehmet Efendilerden ders gördü. Daha 18 yaşındayken beğenilen bir şairdi. İstanbul medreselerinde müderrislik yaptı, Edirne, Mekke ve Medine kadılıklarında bulundu. İstanbul Kadısı, Anadolu, Rumeli Kazaskeri oldu. Şiirlerinde tasavvuf etkisi yoktur. Bütün edebî gücü, din dışındaki kaside ve gazellerinde görülür. Şiirlerinde hayatı zevk alma ve rindlik açılarından değerlendirir. Dil yapısı sağlam olup tabii bir ahenge sahiptir. Zevk inceliği ve kültür üstünlüğü bakımından çağdaşlarından çok ilerdedir. Daha sağken şiirleri Osmanlı sınırlarının dışına taşmıştı. Ölümünden sonra da onu taklit eden şairler çok olmuştur. Divan'ındaki en ünlü şiiri Kanunî Mersiyesi'dir. «Bakî Divanı» 1935'de yeni türkçe olarak bastırıldı.

bakir Ar. s. El değmemiş, bozulmamış, temiz kalmış. Bakir bir fikir. [Vierge — Untouched]

bakire Ar. s. Kız, kızoğlan kız. Erden. [Vierge — Virgin]

Bakis Yunanistan'da eskiden kâhinlere verilen ad. En ünlüsü Boitialı kâhin idi. Eski Yunanca eserlerde, sözü edilen kehanetlerden çoğu, kehanet konusundaki bilgisini Nympheler'den öğrendiğine inanılan Boiotialı kâhinindir.

Bakû'dan bir görünüş

bakiye Ar. i. ★ 1. Kalıntı, artık, artan. [Reste, solde — Remainder] ★ 2. Huk. Bir hesabın kapanmasından, borcun ödenmesinden sonra bir tarafın diğer tarafa borçlu kaldığı miktar.

bakiyetüssüyuf Ar. b. i. Kılıç artığı kimseler. Bir yenilgide ölümden kurtulmuş olanlar.

bakkal Ar. i. Zahireye ve yiyeceğe ait şeyleri perakende satan esnaf : Bakkal ölülerin borcunu dirilere yükletir. [Epicier — Grocer]

bakkal çakkal b. i. Bakkal ve benzeri kimseler.

bakkal defteri b. i. Bakkalların borçları yazdığı defter.

bakkaliye Ar. i. ★ 1. Bakkal dükkânında satılan şeyler. [Epicerie — Groceries] ★ 2. Büyük bakkal dükkânı.

bakkal kâğıdı b. s. Temizliği şüpheli ve kalın kâğıt.

bakkam i. Kırmızı boya veren bir ağaç. Brezilya'da yetişir ve makbul sayılmayan bir çeşit boya yapmakta kullanılır : Bakkam değil, has boya! [Logwood]

bakla i. ★ 1. Memleketimizde çok yetişen, hem yeşili, hem kurusu pişirilip yenen sebze. [Fève — Broad - bean] ★ 2. Bir zinciri meydana getiren halkalardan her biri. [Anneau d'une chaîne — Link]

bakla çiçeği s. Sarımsı kirli beyaz renkte olan. [Blanc jaunâtre — A dirty yellowish white colour]

bakla dökmek b. i. Bakla ile fala bakmak. [Pronostiquer avec les fèves — To tell fortunes by beans]

bakla falı b. i. Kuru bakla taneleri ile bakılan fal.

baklagiller ç. b. i. Bot. Bakla, fasulye, bezelye, akasya, keçiboynuzu gibi birçok çeşitleri bulunan ikiçenekli ayrı taçyapraklılardan büyük bir bitki familyası. esk. Fasilei bakliye.

baklakırı b. i. Atlarda beyaz kıl zemini üzerinde yuvarlak siyah kıl topluluklarının meydana getirdiği bir kır don türü. [Gris pommelé — Dapple - grey]

baklamsı meyva b. i. Bot. Baklagillerin (bakla, fasulye, bezelye..), uzunca bir kılıfla, bunun içinde sıralanmış tohum tanelerinden meydana gelen yemişi. Badıç.

baklan i. Zo. Angıda benzer, kırmızı renkli bir yaban kazı çeşidi.

Baklan Denizli'nin Çal ilçesi bucaklarından biri. 13 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 12 043, merkezin nüfusu 2 538'dir.

baklava i. ★ 1. İnce yufkadan yapılan, arasına ceviz, badem gibi şeyler konan tatlı. ★ 2. Baklava biçimi ; eşkenar dörtgen biçimli : Baklava dikiş. [Losange — Lozenge]

baklava dilimi b. s. Eşkenar dörtgen biçiminde olan. [Losange — Lozenge]

baklayı ağzında **çıkarmak** Sakladığı bir sırrı ya da karşısı dakinin bir kusurunu sabırsızlanarak a ğa vurmak.

bakmak f. ★ 1. Görmek için gözlerini bir şeye çevirmek : Baktım ama iyi göremedim. Bakan göze yasak olmaz. [Regarder — To look at] ★ 2. Aramak: Çocuğa bakıver, acaba nerey gitti. [Chercher — To look for] ★ 3. Y nelmiş (müteveccih) olmak, nezareti bulu mak : Evin arkası denize bakar. [Donne sur — To be turned towards] ★ 4. Bir şeyin iyiliği, bir hastalığın geçmesi için emek vermek : Şu ihtiyar kendine iyi bakıyor. Doktor hastaya bakıyor. [So ner — To take care] ★ 5. Bağlı bulunn ak. esk. Mütavakkıf olmak : Bu iş yüz li aya bakar. [Dépendre — To be dependen (on)]

bakman i. He angi bir işin gerektiği gibi yürütülüp yü ütülmediğini araştırıp incelemekle göre lendirilmiş olan kimse. esk. Müfettiş.

bakraç i. Bakır ibi madenlerden yapılma kova. [Petit se u en cuivre — Copper bucket]

bakteri Yun. i. Hek. Mikrop. Tek hücreli, ancak mikrosk p ile görünebilecek irilikte, beslenmeleri bakımından mantarlara benzeyen yaratık ar. Yuvarlak olanlarına kok (Coccus), uz nlamasına çubuk gibi olanlarına basil (Bacille), kıvrıntılı olanlarına spiril ya da spiroket (Sprille, spirocetta) denir. Kokla n çapı 0,001 mm., basillerin boyu en çok 0,01 mm. olur. Bir kısmı canlılarda bu a ada insanlarda, doku yıkılmasına, iltih plara yol açan zehirler taşır. Örneğin erem, boğmaca, kızıl, difteri, tifo v.b. astalıkları doğuran mikroplar bakteri g ubundandır. Öte yandan doğadaki bir ç k yararlı oluşumları, organik maddele in minerallere ayrılmasını, bitkilerin be eyici maddelerden yararlanmasını, isten ekşime durumlarını (sütün yoğurtlaşmas üzüm suyunun sirke ya da şarap olması gibi) sağlayan bakteriler de vardır.

bakteridi Yun. i. Hek. Şarbon hastalığını yapan mikrop.

bakterigiller ç. i. Bot. Bakterileri içine alan bitki fa ilyası. Bakteriler.

bakteri savaşı A k. Bak. mikrop savaşı.

bakteriyofaj He . Bakterileri parçalayıp, yiyen, yok ede , onlardan daha ufak, virüs cinsinden ca lar.

bakteriyolog Yu i. Hek. Bakteriyoloji uzmanı hekim.

bakteriyoloji Yu . i. Bakterilerin, genel olarak mikropl ın yaşama özellikleriyle ve onlarla bulaş n hastalıklarla ilgili hekimlik dalı.

Bakû (S.S.C.B.) Azerbaycan cumhuriyetinin 1 116 000 nüfu u başkenti. Hazar denizi kıyısındadır. P rol ve petro - kimya endüstrisi ünlüdür. Büyük bir üniversitesi, pamuklu iplik e dokuma fabrikaları, makine fabrikal rı vardır. Volga nehri ile Ural dağları arasındaki petrol bölgesine de Ruslar Bakû adını vermiştir. Bu bölgenin petrol üretimi, günümüzde, Azerbaycan Bakû'sundan daha çoktur.

Bakunin, Mikhail Aleksandroviç (1814-1876) Rus anarşisti. Orta Avrupa ve Fransa'da bir takım devrim hareketlerine katılmış, devrimci fikirlerinden ötürü 1857'de Sibirya'ya sürülmüştür. 1861'de sürgünden kaçmış, Avrupa'nın büyük şehirlerinde dolaşmıştır. Birinci Enternasyonal'in kurucularındandır, Marx'ın devletçilik anlayışına karşı anarşist görüşü savunduğu için Marx'dan ayrılmıştır. Görüşleri en sonunda nihilistlerin umutsuz görüşüne ulaşmıştır. Başlıca eseri : «Federalisme, Socialisme et antitheologisme» (1872).

bal i. Bazı böceklerin, özellikle arıların çiçeklerdeki bal özünden toplayarak kovanlardaki peteklere doldurdukları koyu, tatlı madde : Bal tutan parmağını yalar. [Miel — Honey]

bâl Far. i. Kanat. Türkçe'de eskiden bazı terkiplerde kullanılırdı. Şikeste - bâl : Kanadı kırık. Küşade bâl : Kanadı açık. Yal - ü - bâl : Kol ve gerdan. [Aile — Wing]

bâl Ar. i. Gönül, kalp. Türkçe'de eskiden bazı terkiplerde kullanılırdı. Huzuru bâl : Gönül rahatlığı. Hulûsu bâl : Kalp dürüstlüğü. [Coeur — Heart]

bala i. Yavru, çocuk. [Enfant — Child]

bâlâ Far. s. ★ 1. Yüksek, âli. [Haut, supérieur — High] ★ 2. Osmanlı İmparatorluğu zamanında sivil rütbelerin en yükseklerinden biri. «ulâ evveli» ile «vezirlik» arasındaydı ve bu rütbede bulunanlara «atıfetlû» ünvanı verilirdi.

Bâlâ Ankara'nın ilçelerinden biri ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 2 704 km² olan ilçenin nüfusu 41 251, merkezinin nüfusu 3 658'dir. 32 köylü merkez bucağından başka, 12 köylü Karaali ve 17 köylü Karakeçili bucakları vardır. İlçe, Ankara'nın güneyinde Kartal yaylası üzerinde ve dağlık bir arazidedir. Tahıl yetiştirilir ve hayvan beslenir. Kasaba Ankara'ya 69 km. lik asfalt yolla bağlıdır.

Balaban Malatya'nın Darende ilçesi bucaklarından biri. 12 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 7 341, merkezinin nüfusu 1 459'dur.

balaban s. ★ 1. İri vücutlu insan ya da hayvan. [Grand, énorme — Enormous man or animal] ★ 2. Oynatılan ayı.

Balaban Bey, İnce I. Murat'ın komutanlarından. Orhan Gazi zamanında Süleyman Paşa ile birlikte Rumeli'ye geçmiş, Sofya'ya girmiştir. 1389'daki I. Kosova Savaşında da adı geçer. Bursa kuşatmasında görev almış Balabancık'ın oğludur.

Balaban, Gıyas al - Din Uluğ Han (Ölm. 1287) XIII. yüzyılda Aybek tarafından kurulan Dehli Memluk İmparatorluğu'nun hükümdarı. Gıyas al - Din adıyla tahta çıkmış, İltimuş zamanında çökmeğe yüz tutan devleti yeniden kuvvetlendirmiş, Hindistan'ı Moğol istilâsına karşı korumayı ba-

bakla

bakraç

Mikhail Aleksandroviç Bakunin

balalayka

Italo Balbo

şarmış, Hindistan'da islâm nüfuzunun genişleyip kuvvetlenmesine ortam hazırlamıştır. Bütün kaynakların bildirdiğine göre Kıpçak hanları soyundan gelen Balaban, asalete önem verir, böyle bir kökten gelmeyenleri, ne kadar meziyetli olurlarsa olsunlar, önemli mevkilere getirmezdi. Bütün iktidarı hükümdarın kişiliğinde toplayan mutlakıyetçi, merkeziyetçi bir yönetim kurmuştu.

balaban kuşu Zo. Leylekler takımının Balıkçıllar familyasına bağlı bir kuş. Yurdumuzda da bulunur. [Butor étoile]

balabanlaşmak f. İrileşmek, balaban hale gelmek. [Devenir gros — To grow big]

balad Fr. i. ★ 1. Her biri 6-12 mısradan kurulu olan 3 bentli şiir türü. Her bendin son mısraı, diğer bentlerin ve şiirin sonuna eklenen dört mısralık kıtanın sonunda tekrarlanır. ★ 2. Müz. Bir şarkı türü. Önceleri dans havası olarak kullanılmış, romantik çağda bu özelliğini kaybetmiştir. Bu çağın birçok ünlü bestecisi (Chopin, Liszt, Brahms, Mendelssohn gibi) piyano için baladlar bestelemişlerdir.

balak i. ★ 1. Hayvan yavrusu; daha çok manda yavrusu; malak. [Buffletin — Buffalo calf] ★ 2. Manda derisinden uzun ceket.

Balaklava (S.S.C.B.) Kırım yarımadasında, Sivastapol'a 13 km. mesafede, 10 000 nüfuslu bir liman şehri. 1854'de Kırım Savaşı sırasında İngiliz hafif süvarilerinin ünlü hücumu bu kesimde olmuştu.

bal alacak çiçek Yararlanılacak kimse.

balalayka Rusça i. Müz. Gövdesi üç köşeli, uzun bir boynu ve üç teli bulunan Rus halk sazı ya da mandolini. Çoğunlukla Rus halk dansları yapılırken çalınır.

balama Tiy. ★ 1. Orta oyununda Rum taklidine verilen ad. ★ 2. Karagöz, Matiz ve Külhanbeyi tiplerinin yabancı ülkelerin tiplerine hitap ederken kullandıkları söz.

balar i. İnce tahta, pedavra. [Planche mince de sapin — Thin board]

Balard, Antoine - Jérome (1802-1876) Fransız kimyacısı. Montpellier'de doğdu. 1826'da bromu buldu; deniz suyundan sanayide kullanılan sodyum sülfatı çıkardı.

bal arısı b. i. Bal yapan arı cinsi. [Abeille — Honey bee]

Balasagun VII - XIII. yüzyıllarda, Orta Asya'da Türkler'in başkenti olmuş bir şehir. Bugün yalnız adı vardır. Şehirden bir kalıntı bulunamamıştır.

balast İng. i. ★ 1. Demiryollarında, traverslerin arasına, şoselerde de düzeltilmiş toprak üzerine döşenen taş kırıkları. ★ 2. Tek. Flüoresan ampullerin devresine yerleştirilen bir elektrik cihazı. Ampul içinden geçen ark akımının artmasını önler.

balata Tek. Fren, debriyaj gibi sürtünme çiftlerinde kullanılan ve sürtünme katsayısı yüksek (0,3-0,6) olan bir kaplama malzemesi. İçinde, % 20-60 oranında mineral dolgu maddesi olarak amyant, kaolen, talk v.b., % 10-60 oranında organik dolgu maddesi olarak sellülez, pamuk, grafit, % 10-50 oranında madeni asıllı dolgu maddesi olarak çelik, pirinç, bakır, çinko vardır. % 20-40 oranında da bağlayıcı madde olarak kauçuk, özel reçineler, duroplast gibi maddeler kullanılır. Ayrıca kullanılma amacına göre başka maddeler de eklenir.

Balaton (Macaristan) Tuna'nın batısındaki ovada 598 km² yüzölçümünde bir göl. O bölgenin en büyük gölüdür. Kıyılarında bir çok plaj vardır.

balayı, - nı b. i. Evlilik hayatının ilk zamanları. [Lune de miel — Honeymoon]

balbal Eski Türkler'de bir heykel çeşidi. Bu söze ilk defa Orhun yazıtlarında rastlanmıştır. Gök Türkler, hükümdar ve kahramanların mezarlarına, bu kimselerin öldürdükleri düşmanların heykelini dikerlerdi. Buna balbal denirdi. Malzeme olarak taş ya da ağaç kullanılırdı.

bal başı b. i. En temiz bal.

Balbek Bak. Baalbek.

Balboa, Vasco Nunez de (1475-1517) XV. yüzyılda İspanya adına Amerika'yı elde etmekle görevlendirilen denizci. 1513'de, henüz açılmamış olan Panama kanalını geçerken Büyük okyanusu buldu. Sonraları, ihanetle suçlanarak, başı kesildi.

Balbo, Italo (1896-1940) İtalyan hava mareşali. 1920'de Mussolini tarafından kara gömlekliler ve gönüllü milislerin başına getirildi. İtalyan hava ordusunun gelişmesinde rol oynadı. 1929'da hava bakanı, 1933'de mareşal ve Libya Genel Valisi oldu. İkinci Dünya Savaşı'nda, Afrika'da Tobruk yöresinde giriştiği bir hava savaşında öldü.

Balbus, Lucius Cornelius (Genç ya da küçük) Komutan, yazar, devlet adamı. Roma yurttaşlığına kabul edildi. Yurttaş savaşında Caesar'ı tuttu; seferlerine katıldı. İspanya'da devlet hizmeti görürken, kendi ırkını ezerek çok zengin oldu. Aynı yıl Mavritania Kralı Bogud'un tarafını tuttu. Gramantlar'ı yenmesi sebebiyle, Roma'da,

Klasik bir bale gösterisi

şerefine zafer alayı düzenlendi. Bir oyunu, «Exegetica» adlı bir eseri vardır.

Balbus, Lucius Cornelius (Büyük) (Doğ. M.Ö. I. yüzyıl başı) Romalı devlet adamı. Gades'de (Gadiz, İspanya) doğdu. Zengin bir tüccardı. Sertorius'a yaptığı hizmetlerden ötürü Pompeius ona Roma vatandaşlık hakkını verdi. Caesar tarafından başmühendis olarak İspanya'ya (M.Ö. 61) ve Galya'ya (M.Ö. 58) gönderildi. İftiraya uğrayıp yargılandı; Cicero tarafından savunuldu ve beraat etti (M.Ö. 56). Pompeius ile Caesar arasında başlayan vatandaş savaşında aracı olması için Cicero'ya başvurmuş, sonra Caesar'ın özel kâtibi ve bankacısı olmuştur. Caesar öldükten sonra Octavianus'un tarafını tuttu. M.Ö. 40'da konsül oldu. Kendinin ve Caesar'ın hayatında geçmiş önemli olaylardan söz eden bir kitabı vardır.

Balbus, Marcus Atius (M.Ö. I. yüzyıl) Caesar'ın kızkardeşi Iulia'nın kocası. Kızı Atia, Octavianus'un annesidir.

Balcı Niğde'nin Ortaköy ilçesi bucaklarından. 14 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 12 360, merkezinin nüfusu 2 999'dur.

balçak i. Kılıçların tutağındaki, kabzasındaki her türlü demir siper. [Garde d'épée — Guard of a sword - hilt]

balçık i. ★ 1. Koyu yapışkan çamur. [Boue, argile, limon — Wet clay] ★ 2. Jeol. Akarsuların taştıkları zaman bıraktıkları ince kumlu, killi topraklar. Ayrıca içinde humus, kalker ve demir bileşikleri vardır. Çok verimlidirler.

baldır i. Anat. ★ 1. Bacağın diz ile ayak bileği arasında kalan bölümü. İncik. ★ 2. Diz ile ayak bileği arasında kalan bacak parçasının şişkin arka kısmı. [Mollet — Calf of the leg]

baldırak i. ★ 1. Don ya da pantalonun dizden aşağı kısmı. ★ 2. Kılıç kayışının aşağı sarkan parçası.

baldıran i. Bot. ★ 1. Maydanozgillerden, nemli yerlerde kendiliğinden yetişen, zehirli bir ot. [Ciguë — Hemlock] ★ 2. Hek. Baldıran otunun köklerinden elde edilen yağ ve tentür. Sinir yatıştırıcı, damar basıncını düşürücü ilâç olarak kullanılır.

baldırı çıplak b. i. Ayak takımından, serseri. [Vagabond — A rough rowdy]

baldırıkara b. i. Bot. Eğreltiotugillerden, nemli yerlerde yetişen, yaprakları at yeleşini andıran ve süs gibi saksılarda yetiştirilen bir bitki. [Andiante]

baldız i. Bir erkeğin karısının kızkardeşi. [Belle - soeur — Sister in law]

baldudak b. s. mec. Tatlı dilli.

Baldwin, Stanley (Earl of Bewdley) (1867-1947) İngiliz devlet adamı. Babasının ölümü üzerine parlamentoya girdi; bakanlık yaptı. 1922'de başbakan oldu. 1924 - 1929, 1935 - 1937 yıllarında başbakanlık, 1931'de meclis başkanlığı yaptı. Söylevleri basılmıştır.

Bâle (Alm. Basel). İsviçre'nin kuzey batısında Ren nehri kıyısında 226 000 nüfuslu bir şehir. Önemli bir ticaret merkezi olup bir kaç demiryolunun birleştiği yerdedir. İpekli kumaşları, dokuma makinaları, kimya ve ilâç sanayii ile ünlüdür.

bale Fr. i. Konusu ritmik danslarla anlatılan müzikli ve sözsüz tiyatro oyunu. Operaların bazı bölümlerinde bulunduğu gibi ayrıca da oynanır. Müzikli, sözlü ve danslı tiyatrolarla bunları oynayan topluluklara da aynı ad verilir. Kaynağının din törenleri olduğu sanılıyor. Brahma ve Buda tapınaklarından eski Mısır, Yunan ve Roma tapınaklarına kadar bugünkü baleye benzer oyunlar görülür. Modern ve dinden arınmış baleyi XIX. yüzyılda görürüz. Türkiye'ye bale, cumhuriyet devrinden sonra girmiştir.

Balear Adaları (İspanya) Batı Akdeniz'de, İspanya'nın karşısındaki adalar grubu. Toplam nüfusu: 443 000. Başlıcaları: Majorka, Minorka, Formentara, Kabrera, İbiza'dır. Merkez, Majorka adasındaki 150 000 nüfuslu Palma şehridir. Uluslararası ölçüde bir turizm merkezi olan bu adalarda ayrıca yemişçilik, hayvancılık, balıkçılık ve camcılık da önemlidir.

baldıran

Sırtlarında taşıdıkları oksijen tüpleriyle su altında nefes alan balık adamlar deniz dibi araştırmalarında da yararlı olmaktadırlar

Bir balerin

balerin i. (Portekizce) Bale yapan kız ya da kadın.

Balfour, Arthur James, Earl (1848-1930) İngiliz devlet ve bilim adamı. Avam Kamarası'na girdi. Berlin kongresine (1878) katıldı. Glasgow ve Edinburgh üniversitelerinde rektörlük yaptı. İskoçya devlet sekreteri, İrlanda devlet sekreteri olarak çalıştı; Hazine birinci lordu oldu. Muhafazakâr Parti'nin liderliğini yaptı. 1902-1905 yıllarında başbakandı.

balgam Ar. i. Bazı organların iç boşluklarını sıvayan sümüksü dokuların iltihaplanması, nezlesi sonunda biriken sümük, kir, kan hücreleri ve mikrop karışımı bulaşkan madde. Genellikle solunum yollarındaki iltihaplarda (nezle, bronşit, verem v.b. gibi) meydana gelen bu çeşit sümüksü maddeye balgam denirse de, kalın barsak ve son barsak iltihaplarında da balgam olur ve dışkı atıldığında üzerinde görülür.

balgam atmak b. f. mec. Bir iş üzerine kuşkulandıracak bir şey söylemek.

bal gibi s. Adamakıllı: Pehlivan bal gibi yenildi. [Incontestablement — Propperly, certainly]

balgümeci b. i. Bal peteğini andıran bir çeşit dikiş. [Rayon de miel]

Balıbey Elazığ'ın merkez ilçesi bucaklarından. 14 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 4 681, merkezinin nüfusu 339'dur.

Balık i. Ast. Zodyak üzerinde bir burcun adı. Bahar noktası bunun içindedir.

balık i. Tar. Eski Türkçe'de şehir, kale, saray.

balık adam Sp. Hem spor yapmak, hem deniz dibi araştırmalarında yararlı olmak amacıyla denize dalan adam. Sırtındaki özel araçlarla su altında nefes alır. Gittikçe yayılan bir spor dalıdır. Pek çok ülkede balık adamlar klüpleri vardır. Bizde de gelişmektedir.

balık ağı b. i. İplik, sicim gibi şeylerden kafes biçiminde (7 - 25 mm.) yapılmış örgü. [Filet — Fishing net]

Balıkçeşme Çanakkale'nin Biga ilçesi bucaklarından. 17 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 9 514, merkezinin nüfusu 1 403'dür.

balıkçı s. Balık avlayıp satmayı iş edinmiş kimse. [Pêcheur — Fisherman]

balıkçılık i. Balıkçı mesleği, balık avı. Genellikle balıkçılık tatlı su ve deniz balıkçılığı olmak üzere ikiye ayrılır. Balıkçılık, ağ, zıpkın, balıkçı kepçesi, çeşitli iğneli aletler, olta, saçma v.s. gibi vasıtalarla yapılır.

balıkçıllar i. Zo. Leylekler takımının balıkçıllar familyasından kuşlar. Yüzden fazla türü vardır, bütün dünyaya yayılmışlardır. Büyük topluluklar halinde yaşarlar. Çoğu göç eder. Yurdumuzda da bulunur.

Balıkesir Batı Anadolu'daki illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Merkez ilçesinden başka, Ayvalık, Balya, Bandırma, Bigadiç, Burhaniye, Dursunbey, Edremit, Erdek, Gönen, Havran, İvrindi, Kepsut, Manyas, Şavaştepe, Sındırgı ve Susurluk ilçeleri vardır. Yüzölçümü 14 520 km^2 olan ilçenin nüfusu 709 256, merkezinin nüfusu 69 000'dir. Susurluk çayı ve Kocaçay il topraklarını sular. Her türlü tahıl, pamuk, susam, haşhaş, patates, kendir, keten, anason, pancar ve tütün yetiştirilir. Zeytin ve zeytinyağı bakımından Türkiye'nin başta gelen ilidir. Ayrıca, hayvancılık, arıcılık ve ipekçilik de yapılır. Zeytinyağı, sabun ve dokuma fabrikaları, mermer ve taşocakları ve bir kısmı işletilen zengin madenleri vardır. Milâttan 2 700 yıl önce kurulduğu söylenirse de kimin tarafından kurulduğu belli değildir. Şehir on birinci yüzyılda Bizanslılar'dan Selçuklular'a geçmiş, Selçuk Devleti'nin son bulması üzerine Karesi beyliği kurulmuştu. Orhan Bey zamanında da Osmanlıların eline geçti.

balıketi b. s. Narin olduğu halde sıkı ve etlice olan (vücut).

balık kartal b. i. Zo. Gündüz yırtıcı kuşları takımının balık kartalları familyasına bağlı bir tür. Kısa ve çengel gibi kıvrık gagalı, sivri kanatlı, kısa bacaklıdır. Göçücüdür. Güney Asya ve Afrika'da kışlar. Türkiye'de bulunur.

balık kulağı b. i. Balık solungacı. [Branchie — Gill]

balıklama zf. Suya balık gibi baş aşağı ve vücudu gergin tutarak dalma hareketi.

balıklar Zo. Suda yaşayan omurgalılar dalının çoğunluğu solungaçla solunum yapan yumurtadan üreyen kıkırdaklı ve kemikli balıkları içine alan ikinci sınıfının adı. Ayakları yüzgeç biçiminde gelişmiş olup, gövdeleri genellikle uzunca ve iki uca doğru sivrilmiştir. Üzerleri pullarla örtülü ya da çıplaktır. Hareketlerini vücut dalgalanması ya da kuyruk yüzgeçleri ile sağlarlar. Günümüzde hayvan sınıflandırmasında gerçek balıklar tükel-ağızlılar adı altında toplanırlar. Kesik-solungaçlılar ve tükel ağızlılar diye iki alt sınıfa ayrılırlar.

balıklava i. Deniz, göl ve ırmaklarda balık yatağı olan yer.

balıknefesi b. i. Balinagillerin başından çıkarılan, kozmetik maddeler ve süslü mumlar için kullanılan yağlı madde.

balıkotu b. i. Hindistan'da yetişen bir ağacın yemişi. Ekmek içine katılarak balıklara verilir, bunları yiyen balıklar sarhoşlaşıp suyun yüzüne çıkarlar ve kepçe ile toplanırlar.

balık sırtı b. s. Eni düz olmayıp iki tarafa doğru eğimli olan.

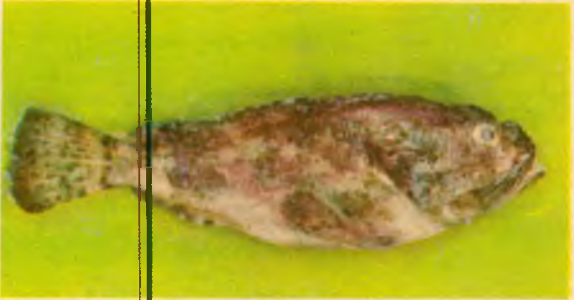
balık tutkalı b. i. Mersin balıklarının pek ge-

Barbunya

Mercan

Çipura

Uskumru

Kayabalığı

Hanos

Dilbalığı

Kırlangıç

Lüfer

Kefal

TÜRKİYE BALIKLARI

niş olan yü geç keselerinden çıkarılan bir yağ.

balıkyağı b. i. Morina balığının ciğerinden çıkarılan ve ekimlikte kullanılan yağ.

Balışeyh Anka a'nın Kırıkkale ilçesi bucaklarından. 29 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 13 949, merkezinin nüfusu 1 070'dir.

Bali Asya'nın güneyinde, Sunda adalarından biri. Java a asından Bali boğazıyla ayrılır. Dağlık, orm nlıktır. Toprağı çok verimlidir. Nüfusu yaklaşık olarak 1 105 000'dir. Endonezya umhuriyetinin sınırları içindedir.

baliğ Ar. s. ★ 1. Ergin, büluğ çağına ermiş. [Pubère — Adult] ★ 2. Erişmiş ulaşmış olan: Borç bine baliğ oldu. [Arrivé — Reaching]

balina i. ★ 1. Zo. Balinalar takımının gerçek balinagiller familyasından bir memeli tür. Uzunluğu 1 -20 m., ağırlığı 150-200 t. kadardır. Göv eleri 40 cm. kalınlığında bir yağ tabaka ıyla sarılıdır. Üst çenelerinin kenarlarında fanon denen boynuz maddesinden 5 m uzunluğunda olabilen balina çubukları d zilidir. Bu çubukların sayısı, 400 kadar abilir. Kuzey kutbu yakınlarında yaşar ar. ★ 2. Giyeceklerin düzgün ve dik dur ası için kumaşın altına dikilen ya da g çirilen balina çubuğundan ya da başka t ve esnek maddeden yapılmış parça.

balinalar ç. i. Zo. Omurgalılardan memeliler sınıfının et nliler alt sınıfından bir takımın adı. enel olarak denizlerin soğuk bölgelerinde yaşarlar. Balık biçiminde olup iri ba ları vardır. Akciğerlerinden çıkan hava solunum sırasında su buharıyla birlik başlarının gerisindeki 1-2 burun deli inden fışkırır. Ön ayakları yüzgeç biçi indedir; arka ayakları yoktur. Dişli b inalar ve dişsiz balinalar olmak üzere i alt takıma ayrılırlar.

balistik Yun. i. Fiz. Mermi hareketini inceleyen bilim alı. Silâhın namlusundan fırlayan merm e etkileyen kuvvetleri hesaplar. Böylec atışın isabetli olması için gereken şart ar bulunur. Merminin çizdiği eğriye yörün e denir. Silâhın itme kuvvetiyle bir hı kazanan mermi ileri doğru fırlar. Bir andan da yer çekimi kuvvetinin etkisi de kalır. Bazı durumlarda rüzgâr gibi ava şartları da merminin hareketini etki er. Bütün bu kuvvetlere bağlı olarak m rmi bir yörünge çizer ve bir noktada yer düşer. Namlunun yatay olması ya da tayla yaptığı açının değişmesi, yörüngey değiştirir. Bu yüzden askerlikte tam i abet sağlayabilmek için balistik hesap arı yapılır. Namlu sonuçlara göre ayarla r.

balk, -kı i. Ge eleri bazı bazı ufukta çakan parıltı.

balkabağı b. i. İri ve içi turuncu bir kabak çeşidi. Tatlı yapılır. [Potiron jaune — Sweet gourd]

balkan i. Sarp ve ormanlık dağlar.

Balkan Dağları Balkan yarımadasında, 50 ile 100 km. ar sında genişliği ve 400 km. uzunluğu ol n bir dağ zinciri. Topraklarının bir kıs ı kireçlidir. En yüksek yerleri Rila, P rin ve Musalla tepeleridir.

Bunların yüksekliği 2 920 m. dir. Aldıkları yağışlar yüzünden sık ormanlarla kaplı ve hayvancılığa elverişlidirler.

Balkan Oyunları Sp. Balkan ülkeleri arasında 1930'da yapılmaya başlayan atletizm yarışmaları. Olimpiyatlarda Balkan ülkeleri atletlerinin derece alamadığını gören Yunanistan Olimpiyat Komitesi 1928'de teklifte bulunmuş ve Yunanistan, Türkiye, Bulgaristan ile Romanya arasında bir toplantı yapılarak Balkan Oyunları'nın temeli atılmıştır. Başlangıçta bu oyunlar güreş ve tenis karşılaşmalarından ibaretti. Sonraları diğer spor kolları da eklendi. Şimdi Balkan Atletizm Yarışmaları adı altında devam ediyorsa da eski önemini kaybetmiştir.

Balkan Savaşı Tar. Sırbistan, Bulgaristan, Karadağ ve Yunanistan'ın birleşerek Türkler'e karşı giriştikleri savaş. Rusya da bu dört Balkan ülkesini Türkiye'ye karşı desteklemiştir. Amaçları Türkler'in elindeki Avrupa topraklarını aralarında bölüşmekti. Savaş patlak verdiği sırada Osmanlı ordusu terhis edilmişti, İttihat ve İtilâf partileri arasında çekişme sürüyordu. Bu yüzden savaş kaybedildi. Fakat Balkanlılar Edirne'yi alınca, Avrupa'nın büyük devletleri arasında zıtlaşmalar başgösterdi. Savaş 18 Ekim 1912'de başlamıştı. Sonunda Bulgarlar Çatalca'ya kadar geldi ve ancak burada durdurulabildi. Selanik Yunanistan'ın eline geçti. Yunan donanması Ege'deki adaları işgal etti. Bu yüzden İstanbul'da hükümet darbesi oldu. Kabineyi Mahmut Şevket Paşa kurdu ve ordunun başına geçti. Bulgaristan, müttefiklerini ezmek hevesine kapıldı. Fakat Romanya, Bulgaristan'ı yendi. Türkiye de bundan yararlanarak Edirne'yi geri aldı. Bu, II. Balkan Savaşı idi. 40 gün sürdü. Aralarında Mustafa Kemal'in Enver Paşanın da bulunduğu İttihat'lı subaylar yönetimi tamamen ele aldılar. Edirne, Kırklareli geri alındı. Buna rağmen Bal-

BALKANLAR'DA ULUSAL GİYİM ÖRNEKLERİ

Arnavut kadın giyimi

Romanyalı kadın giyimi

BALKANLAR'DA ULUSAL GİYİM ÖRNEKLERİ

Yugoslav kadın giyimi

Bulgar kadın giyimi

Yunan kadın giyimi

kan Savaşı, Türkler için önemli toprak parçalarının elden çıkmasıyla sonuçlandı; I. Dünya Savaşı'na bu durumda girildi.

Balkan Yarımadası Avrupa'nın güney doğusunda bir yarımada. Kuzeyinde Balkan Sıradağları, doğusunda Karadeniz, Küçük Asya, Ege Denizi, güneyinde Akdeniz, batısında Adriya denizi vardır. Belli başlı dağları Balkanlar, Dinarik Alpleri, Pindos ve Rodop dağlarıdır. Akarsularının başında Meriç, Vardar ve Karasu gelir. Burada yaşayan insanlar din, ve soy bakımından çok karışıktır. Yarımada yüzyıllarca Osmanlı egemenliği altında kaldığı için Müslümanlık ve Türklük etkileri geniştir. Başlıca gelir kaynakları hayvancılık, ormancılıktır. Deniz kıyılarında balıkçılık önemlidir. Balkan yarımadası Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya arasında bölüşülmüştür.

Bal Kapanı Tar. İstanbul'da, Mısır çarşısı ile Tahtakale arasında, Bizans zamanından kalma eski bir han. Eskiden zahire hali gibi kullanılırdı. O zamanlar, şeker yerine bal yendiğinden, Galata'daki Yağ Kapanı ile İstanbul'daki Bal Kapanı, şehrin önemli ambarlarıydı.

Balkaş Gölü S.S.C.B. Kazakistan topraklarında 17 300 km² genişliğinde büyük bir göl. Kuzey kıyılarında zengin bakır, volfram ve molibden yatakları vardır.

bal kelebeği b. i. Zo. Bal kovanlarına zarar veren bir böcek cinsi.

balkımak f. Balık pulu gibi parıldamak: «Ay balkır o ıssız viranelerde.» Rıza Tevfik. [Luire — To shimmer]

balkır i. ★ 1. Parıltı. [Lueur — Gleam] ★ 2. Şimşek. [Eclair — Flash of lighthing]

balkon Fr. (Aslı Alm.) i. ★ 1. Binaların zeminden sonraki katlarında dışarıya doğru çıkmış üstü açık, etrafı korkuluklu yer. esk. Açık şehnişin. ★ 2. Tiyatrolarda asma kat.

Balkor (ya da Malkor) Kafkasya'da yaşayan Kıpçak kolundan bir Türk boyu.

bal kursağı b. i. Biyo. Kursak.

ballandırmak f. ★ 1. Bir şeyi imrendirecek gibi aşırı öğmek. [Vanter avec exagération — Extol extravagantly] ★ 2. Koyulaştırıp yapışkan hale getirmek. [Enduire de miel — To make thick like honey]

ballanmak f. ★ 1. Tatlılaşmak. [Devenir mielleux — To become sweet] ★ 2. Yemişin olgunlaşması. [Mûrir — To become ripe] ★ 3. Koyulaşmak. Kıvamını bulmak. [S'épaissir — To become thick like honey]

ballı s. İçinde bal bulunan. [Mielleux — Honeyed]

Ballı (Tekirdağ) Tekirdağ'ın Malkara ilçesi bucaklarından. 16 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 9 553, merkezinin nüfusu 1 208'dir.

ballıbaba b. i. Bot. Ballıbabagillerden bir cins. Benekli ballıbaba, arıların çok konduğu ak ballıbaba gibi türleri vardır.

ballıbabagiller ç. b. i. Bot. İçinde bir takım kokulu bitkiler bulunan iki çenekli bitişik taçyapraklılardan geniş bir familya. Nane, lavanta çiçeği, kekik bu familyadandır.

ballık i. Bot. ★ 1. Bağlarda görülen külleme hastalığı. ★ 2. Balözülük, nekter uzuv.

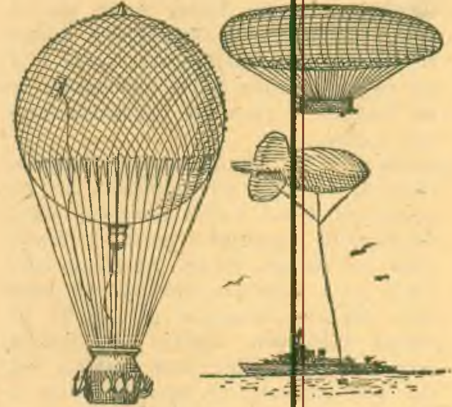
balmumu b. i. Arıların peteklerini yapmak için karın halkaları arasından saldıkları yumuşak ve sarımsı madde. [Cire, bougie — Wax]

balmumu çiçeği b. i. Bot. Kaktüs cinsinden bir çiçek.

balmumu yapıştırmak b. f. Aklında tutmak için işaret etmek.

balneoloji Hek. Kaplıcaların ve ılıcaların sağlık üzerine etkilerini inceleyen, bu etkileri tedavide özel olarak kullanan hekimlik dalı.

balo İta. i. Giyim ve çağrı bakımından bazı merasime bağlı olan danslı gece toplantısı.

Çeşitli balonlar

balon Fr. i. (Aslı Alm.) Gaz geçirmeyen, hafif bir maddeden yapılıp içine havadan hafif bir gaz doldurulmuş, bir çeşit torba. Torba gazla şişeceği için oldukça büyük bir hacmi kaplar. Buna karşılık havadan hafif olduğundan, Arşimet prensibine göre (Bak. Arşimet prensibi) hava tarafından yukarı kaldırılır. Balonla havada uçmayı ilk olarak Fransız Mongolfier kardeşler düşünmüştür. 1783 yılında içine sıcak duman doldurdukları ilk balonu uçurmuşlardı. Aynı yıl, başka bir Fransız bilgini, I. A. Charles, hidrojen doldurduğu balonla deneyler yapmıştır. Daha sonra hidrojenle doldurulmuş balona insanlar da binmeye başlamıştır. Balonu yükseltmek için balonun altına bağlanan sepetten kum torbaları aşağı atılıyor, alçaltmak için de balondaki gazın bir miktarı boşaltılıyordu. Zamanla bu konuda çalışmalar ilerledi, küresel balonlar yerine elipsoit şeklinde olan ve motorlu bir pervaneyle yönetilen balonlar (zeplin) yapıldı. Uçağın bulunmasıyla, balonun kullanma alanı daraldı. Bugün daha çok meteoroloji ölçmelerinde balondan yararlanılır. Çocuklar için de küçük balonlar yapılır.

balon uçurmak b. f. mec. Fikirleri yoklamak için aslı olmayan bir haber yaymak.

balotaj Fr. i. Bir seçmede, adaylardan hiçbirinin oyla n mutlak çoğunluğunu alamaması üzerine seçimin yenilenmesi.

balo vermek b. f. Balo düzenlemek.

baloz i. Gemici işçi gibi kimselerin gittiği kantolu, oyunlu, içkili, basit dans yeri.

balözü b. i. Bot. Bazı çiçeklerin içinde bulunan ve bal yapmak için arılar tarafından emilen tatlı sıvı. esk. Rahik. [Nectar]

balözülük b. i. Çiçeklerde, balözünü çıkaran organ. [Nectaire]

Balpayam Tunceli'nin Pülümür ilçesi bucaklarından. 9 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 3 409, merkezinin nüfusu 404'dür. Eski adı Deş'di.

bal peteği b. i. Arıların balmumundan yapıp gözlerine bal doldurdukları, yumurtalarını bıraktıkları ekerlek. [Rayon de miel — Honeycomb]

balsam Bazı ça m çeşitlerinden, tropik ağaçlardan elde edilen kokulu, reçineli, yoğun özsu. Hekimlikte ilâç olarak kullanılan çeşitleri vardır (Tolu, Kanada, Peru balsamları gibi). Bazı acı ve pis kokan ilâçların tad ve kokularını yok etmek için de kullanılır. Ölü dokuların çürümesine engel olduğu için, gömülmeden bir süre saklanması gereken cesetler balsamlanır.

balsıra b. i. Bir çeşit kudret helvası. [Espéce de la manne — Manna]

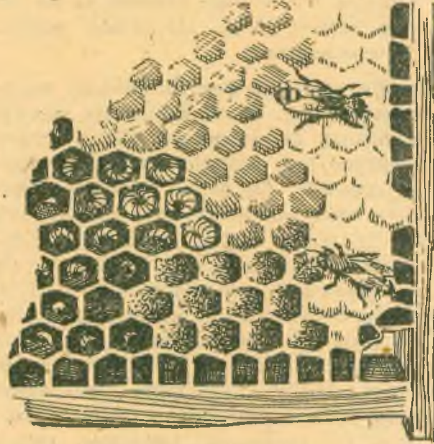
balta i. Ağaç kesmeye, odun yarmıya yarıyan, ağaç saplı demir alet. Nacak, teber: Balta değmedik ağaç olmaz. [Hache — Axe]

balta asmak b. f. Musallat olmak. [Poursuivre, vexer — To worry]

baltabaş b. s. (baltaburun) Baş tarafı balta ağzı gibi düz olan (gemi).

baltacı ★ 1. Ta Osmanlılar'da saray muhafız kıtası erlerine verilen ad. Baltacıların hepsi devşirmelerden alınırdı. XV. yüzyılda yalnız 1 baltacı ocağı olduğu halde, XVI. ve XVII. yüzyıllarda bu sayı 5'e çıkmıştı. Baltacıların görevleri, padişahın hareminde hizmet etmek, bayramlarda ve cüluslarda sultanın tahtını dışarı çıkarıp gerisinde nöbet tutmak, padişah ve haremin yazlığa çıkışlarında eşyaları taşımak, her yıl Sultanahmet camisinde okunan mevlütte şerbet, gülsuyu dağıtmak ve buhur yakmaktı. Savaşta, Sancak-ı Şerif altında Kur'ân okurlardı. Hünkâr mutfağında aşçıbaşılık ve yamaklık işi de baltacılara verilirdi. ★ 2. i. Yangın söndürme ekiplerinde balta kullanan er.

Baltacı Mehmet Paşa (1660 - 1712) Osmanlı devlet adamı ve komutanı. Kastamonu'nun Osmancık kasabasında doğdu. Daha çocuk denecek yaşta iken yurdundan ayrıldı, İstanbul'da sarayın baltacılar ocağına girdi. Baltacı adı buradan gelir. Sesi güzel olduğu için saraya müezzin oldu. III. Ahmet tahta çıkınca kaptanıderyalığa getirildi (1704). Dört ay kadar sonra sadrazam oldu. 1,5 yıl sonra azledilip Halep beylerbeyliğine atandı. 4 yıl orada kaldı, sonra 1710'da yine sadrazamlığa getirildi. O sırada İsveç Kralı Demirbaş Şarl (XII. Karl) Türkiye'ye sığınmıştı. Rusya'nın Türkiye'ye karşı harekete geçeceği anlaşıldığından Osmanlı Devleti 20 Kasım 1710 da Rusya'ya savaş ilân etti. Rus Çarı I. Petro'nun üzerine yürüyen ordunun başında Baltacı Mehmet Paşa vardı. Baltacı, Rus ordusunu Çar ile birlikte 20 Temmuz 1711 günü Prut nehri kıyısında sardı. Rus ordusunu yok etmek istiyordu. Fakat Yeniçerilerin itaatsizlik etmesinden korktuğu için, işi bir anlaşma ile sonuçlandırdı. Anlaşma 23 Temmuz günü imzalandı. Prut antlaşması adını alan bu barış sayesinde Çar serbest bırakıldı. Baltacı'nın Çarı serbest bırakması, anlaşmadaki diğer şartların Türkiye lehine olmasına rağmen, hoş görülmedi. Bu yüzden 20 Ekim 1711'de azledildi; Limni adasına sürüldü ve bir yıl sonra orada öldü.

bal peteği

Baltacıoğlu Ismayıl Hakkı (1889) Eğitimci, bilim adamı ve politikacı. İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Tabiiye bölümünü bitirdi. Bir süre öğretmenlik yaptı. Sonra Avrupa'ya gönderildi. 1913'de İstanbul Üniversitesi'nde terbiye müderrisi oldu. Üniversite'de rektörlük de yaptı. 1933'de Üniversite'den ayrılarak «Yeni Adam» dergisini çıkarmaya başladı. 1939 - 1942 yıllarında Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde pedagoji okuttu. 1942 - 1950 yıllarında Cumhuriyet Halk Partisi'nden milletvekili seçildi. Eserleri arasında: «Talim ve Terbiyede İnkılâp», «Umumî Pedagoji», «Demokrasi ve Sanat», «İçtimaî Mektep», «Türke Doğru», «Tiyatro», «Karagöz», «Kur'ân Çevirisi», «Türklerde Yazı Sanatı», «Pedagojide İhtilâl», «Ziya Gökalp» sayılabilir.

balta görmemiş orman b. i. İçinde hiç ağaç kesilmemiş orman. [Foret vierge — Virgin forest]

baltalamadan gitmek b. f. Kaba ve kırıcı olarak söz söylemek.

baltalamak f. mec. Başkasının işini bile bile bozacak harekette bulunmak. Sabotaj

Bir baltacı eri

ballıbaba

Baltimore'dan bir görünüş

yapmak. [Saboter — To commit acts of sabotage]

baltalık i. Eskiden bir köyün ihtiyacını sağlamasına izin verilen koruluk ya da orman bölgesi. Köye ait orman parçası. [Bois communal]

Baltaoğlu Süleyman Bey İlk Osmanlı kaptanıderyası. II. Murat zamanında yaşadığı biliniyorsa da doğum ve ölüm tarihleri kesinlikle belli değildir. İstanbul'un alınışı sırasında 400 parça gemisiyle şimdi onun adını taşıyan «Balta Limanı»na geldi. 15 Nisan 1453'de Marmara'dan Bizans'a yardım getiren dört Ceneviz, bir de Bizans kadırgasının Haliç'den içeri girmesini önlemek üzere onlara saldırdı. Savaş çetin oldu. Düşman kadırgaları büyük ve yüksek gemilerdi. Baltaoğlu'nun gemileri küçük olduğundan kadırgalara karşı etkili olamıyorlardı. Sonunda rüzgârın da yardımıyla, kadırgalar Haliç'e girdi. Fatih'in atını denize sürmesi, bu başarısızlık üzerine olmuştur. Çok kızan Fatih, önce Baltaoğlu'nun idamını istedi, araya girenler sayesinde cezasını dayağa çevirdi. Bu dayak sırasında Baltaoğlu'nun bir gözü kör oldu. Kaptanıderyalığı iki yıl sürmüştür.

balta olmak b. f. Yüzsüzlükle bir şeyi mutlaka istemek.

baltayı taşa vurmak b. f. Pot kırmak. [Commettre une gaffe]

Baltazar (Ölm. M. Ö. 538) Kutsal kitaplara göre Yeni Babil sülâlesinin son kralı. Ayni kaynak onun, Nabukadnezar'ın oğlu olduğunu ve Dareios tarafından öldürüldüğünü anlatır. Mezopotamya kaynakları ise adının «Bel-şar Utssur» olduğunu anlatır. Aslında Nabonid'in oğlu olup Büyük Kyros (Kuraş) Babil'i aldığı zaman, Babilli generaller tarafından öldürülmüştür.

Baltık Denizi Avrupa'nın kuzeyinde Atlas okyanusunun büyük bir körfezi. Derinliği ve tuzu az, balığı çok olup kışın çoğunlukla buzlarla kaplıdır. Kuzey Denizine Sund, Kattegat ve Skager - Rak Boğazlarıyla bağlanır. Finlandiya ile İsveç arasında Botni körfezini meydana getirir. Baltık denizi kıyısında Danimarka, İsveç, Finlandiya, S.S.C.B., Polonya ve Almanya vardır.

Baltık memleketleri Baltık denizinin doğu kıyısındaki üç ülkenin, Estonya, Letonya ve Lituanya'nın ortak adı.

Baltimore (A.B.D.) Maryland eyaletinde ve Atlas okyanusu kıyısında, 939 000 nüfuslu büyük bir liman şehri. Bu şehirde ayrıca büyük tütün depoları, tersaneler, kimya ve gıda maddesi fabrikaları, petrol rafinerileri vardır.

baltrap Sp. Atıcılık sporunun bir kolu. Av çiftesiyle ve 7 numaralı saçma kullanarak, atıcının 15 m. ilerisinden makine ile fırlatılan, «plâk» adını taşıyan, tabak şeklindeki hedefi vurmaktır.

Balubalar Kongo'nun güney bölgesinde yaşayan kara derili bir ırk.

balya İta. i. (Aslı Alm.) Tüccar eşyası dengi: Beş balya pamuk. [Balle de marchandises — Bale]

balyemez İta. i. Eskiden kullanılan orta çapta uzun menzilli bir çeşit top. İtalyanca «balliamezza» kelimesinden Türkçe'ye girmiştir. [Couleuvrine — An ancient kind of gun]

balyos İta. i. Tar. Osmanlı İmparatorluğu'nda Venedik elçilerine verilen ad. İtalyanca «baliu» ve Latince «bailius» kelimelerinin biraz değiştirilmesinden doğmuştur. İstanbul'un fethinden önce Venedikliler'in Bizans'da bir mahalleleri ve Venedik elçilerinin de geniş imtiyazları vardı. Kuşatmada Bizanlılar'la birlikte Türkler'e karşı savaşmış olan balyosu, Fatih idam ettirmiştir. Bir süre sonra ticaret ilişkileri kurmak üzere Venedik'den gönderilen yeni balyos, Fatih'den af dileyerek ilk ticaret antlaşmasını yapmayı başarmıştı. Venedik balyosları İstanbul'da sürekli oturan ilk yabancı elçilerdir. Belki bundan dolayı, özel törenle karşılanırlardı. İlk zamanlarda balyosların İstanbul'da oturma süresi bir yıl iken, 1507'de üç yıla çıkartılmıştır. Venedik'le savaşıldığı zaman elçiler tutuklanırdı.

balyoz Lat. i. Çok iri ve ağır çekiç. [Lourd marteau de casseur de pierres; casse-pierres — Sledge - hammer]

Balzac, Honoré de (1799 - 1850) Fransız romancısı. Tours'da doğdu, Paris'de öldü. Annesiyle babası noter olmasını istiyordu. Ama Balzac edebiyat çevrelerine girerek şansını denemek için onlardan bir kaç yıllığına izin koparabildi. Bu arada para kazanmak için çeşitli işlere girdi ve hiç birinde başarı sağlayamadı. Üstelik çok borçlandı. Balzac özellikle tiyatro alanında ün yapmak istiyordu ama bunu da başaramadı. 1829 yılına kadar yazdığı eserlerinde takma ad kullanmıştır. Sonradan «La Comédie Humaine - İnsanlık Komedisi» genel adı altında yayımladığı romanların en önemlilerini 18?? - 1847 yılları arasında yazmıştır. Bu eserler sırasıyla: «Eugénie Grandet», «La Recherche de l'Absolu - Mutlağın Peşinde», «Goriot Baba», «Les Illusions Perdues - Kaybolan

Honoré de Balzac

Hayaller», «Grandeur et décadence de César Birotteau - César Birotteau'nun Büyüklüğü ve Alçalışı», «La Cousine Bette - Kuzin Bette», «Le Cousin Pons - Kuzen Pons»dur. İnsanlık Komedisi dizisini yazmağa başladığı zaman Balzac günde on dört saat çalışıyordu. Ölümünden beş ay önce rüyaları gerçekleşmiş; 18 yıl süreyle mektuplaştığı Eveline Hanska ile evlenmişti. Romantizmden gerçekçiliğe doğru ilk dev adımı atan Balzac'dır. Zamanının toplumunu, kendinin de bağlı bulunduğu burjuva çevrelerini büyük bir güçle incelemiştir. Yazarın bir çok romanı Türkçe'ye de çevrilmiştir.

Bamako Afrika'da Mali cumhuriyetinin, Nijer nehri kıyısındaki 68 000 nüfuslu başkenti. Atlas okyanusu kıyısındaki Dakar limanıyla (Senegal) demiryolu bağlantısı vardır.

Bambaralar Batı Afrika'da Senegal ve Mali'de yaşayan, Malinke grubunun bir kolu olan kara derili bir ırk.

bambaşka s. Büsbütün başka. [Tout autre — Utterly different]·

Bamberg (Batı Almanya) Bavyera'da Rednitz ırmağı kıyısında, 80 000 nüfuslu bir endüstri ve kültür merkezi. XIII. yüzyıldan kalma bir katedrali, makina ve dokuma fabrikaları vardır.

Bamberger, Louis (1823 - 1899) Alman yazar ve politikacı. Mayence'da doğdu. Başlıca eserleri şunlardır: «Palatinat İhtilâlinin Hâtıraları», «Bismarc Efendi», «Almanya ve Yahudiler.»

Bamboche, Pieter van Laar (1613 - 1673) Holanda'lı ressam. Adı, Bambochade denilen ve halka ait resimleri içine alan bir resim biçiminin adı olarak kullanılmıştır.

bambu i. (Malezya yerlilerinin dilinden) Sıcak ülkelerde yetişen, 25 m. kadar uzayan bir çeşit kamış. Mobilya, merdiven, baston gibi birçok eşyanın yapılmasında kullanılır.

bambu ayısı b. i. Etci memelilerin ayılar familyasına bağlı bir tür. Doğu Tibet dağlarında yaşar. Özellikle bambu tomurcuklarıyla beslenir.

bamteli b. i. ★ 1. Bazı sazlarda kalın ses veren tel ya da kiriş. [Corde basse — Bass note] ★ 2. Alt dudağın altındaki sakalcık. [Barbiche]

bamteline basmak b. f. Birinin çok kızacağı birşeyi yapmak, ya da bir sözü söylemek.

bamya i. Bot. Ebegümecigillerden bir bitki. Aynı adı alan meyvası hem tazeyken, hem de kurutularak pişirilip yenir. Yurdumuzda da çok yetişir. Sudan'dan gelmiş olduğu söylenir.

ban i. Tar. Eskiden Macaristan ve Yugoslavya'da sancak beylerine ve prenslere verilen unvan. Hâlâ bazı yerlerde, Banat şeklinde kullanılır.

bana Zm. «Ben» şahıs zamirinin «e» hali.

banağacı (Banotu, sorkun söğüdü) i. Bot. Bitişik yapraklı, ikiçeneklilerin patlıcangiller familyasından zehirli bir bitki. Asya, Kuzey Afrika ve Avrupa'da yetişir. Hepsi otsu olan onbir türü vardır. Yapraklarıyla gövdesi tüylü olur. Bizde de sulak yerlerde ve çöplüklerde yetişir. Yaprakları kurutulup başka maddelerle de karıştırılır ve yakı halinde kullanılır. Tohumlarında hiosiamin adlı zehirli bir madde vardır. Ağrı dindirici niteliktedir. Tohumları, yenince sersemlik verir.

banal Fr. s. Orijinal bir yönü olmayan, bayağı.

bana mısın dememek Birine hiç bir şeyin kâr etmemesi. Aldırmamak; umursamamak.

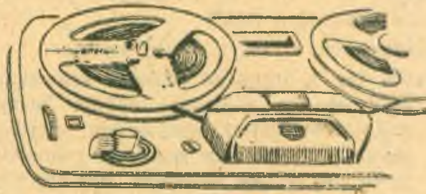
Banarlı Tekirdağ'ın merkez ilçesi bucaklarından. 13 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 10 605, merkezinin nüfusu 1 486'dır.

Banat Eski Macaristan'ın ovalık bir ili. Kanuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlı egemenliğine geçen bu bölge Tamışvar valiliği olarak, iki bölüm halinde yönetilirdi. Doğu bölümünün merkezi Tamışvar (Timişoara), batı bölümünün merkezi Budin (Budapeşte) idi. 1718'de Avusturya egemenliğine geçmiş, I. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Macaristan, Romanya, Yugoslavya arasında paylaştırılmıştır.

Banaz Uşak ilinin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 063 km² olan ilçenin nüfusu 32 925, merkezinin nüfusu 3 497'dir. Sadece 43 köylü merkez bucağı vardır. Eski adı İslâmköy'dü. Murat dağının eteklerindedir. Başlıca ürünü tahıldır. Hayvancılık da yapılır. Kasaba, Uşak - Kütahya kara ve demiryolunun üzerindedir. Uşak'a olan uzaklığı 39 km. dir.

banço i. Müz. Bak. banjo.

Banda Adaları (Endonezya) Büyük okyanusta, Moluk adalarının güneyindeki Banda denizinde, 13 000 nüfusun yaşadığı küçük adalar grubu.

banda alma

banda almak Ses alma makinesiyle (teyp) bir sesi, istenince dinlemek üzere kaydetmek. İnce bir bant, ses alınırken, elektromanyetik bir alandan geçer; bu sırada mikrofon sesin şiddetiyle değişen bir akım vermektedir. Mikrofonun akımındaki değişme, elektromanyetik alanda değişmeler yaratır. Band içindeki demir tozları, elektromanyetik alanın bu değişen titreşimine göre sıraya girerler. Doldurulmamış bandın demir tozları gelişigüzel

bambu

bamya

Bir teyple banda ses alırken bazı noktalara dikkat etmek gerekir. Sesin şiddetine göre teypin ses düğmesini ayarlamalıdır. Bu da teypin yeşil ampulüne bakarak yapılır. Bazı teypler bu işi otomatik olarak yapar.

dağılmıştır. Doldurulmuş band çalınırken olaylar tersine gelişir. Bandın içindeki demir taneciklerinin yerleşme durumuna göre değişen bir akım, sese çevrilir (Bak. teyp).

bandaj Fr. i. ★ 1. Sargı ya da şerit ile sarma. ★ 2. Bir tekerlek jantını kaplayan maden ya da kauçuk sargı. ★ 3. Hek. Sargı; kasık bağı.

Bandaranaike, Sirimavo (Doğ. 1916) Seylanlı kadın yönetici. Eşi Başbakan S. W. R. D. nin ölümünden sonra 1960 - 1965 yılları arasında başbakanlık, aynı zamanda savunma ve dışişleri bakanlığı yaptı. 1965'-den beri senatördür.

Seylanlı kadın başbakan Sirimavo Bandaranaike

bandıra İta. i. (Aslı Alm.) ★ 1. Yabancı devlet bayrağı: İngiliz bandırası, Rus bandırası. [Drapeau étranger — Flag] ★ 2. Geminin uyrukluğunu (tebasını) gösteren bayrak. [Pavillon]

bandırma i. ★ 1. İpe dizilmiş ceviz, badem ve benzerlerini, nişasta ile kaynatılmış üzüm suyuna ya da başka bir tatlıya bana bana yapılan sucuk. ★ 2. Kurutmak üzere üzümü içine batırdıkları potaslı suyun konduğu kab.

Bandırma Balıkesir iline bağlı bir ilçenin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 859 km² olan ilçenin nüfusu 56 018, merkezinin nüfusu 33 152'dir. 15 köylü merkez bucağından başka 13 köylü Edincik ve 7 köylü Aksakal bucakları vardır. Marmara kıyısıyla Manyas gölü arasında bulunan ilçe toprakları çok verimlidir. Her çeşit tahıldan başka tütün ve zeytin yetiştirilir. Meyvacılık ve hayvancılık yapılır. Merkez olan Bandırma şehri, eski devirlerden beri Marmara'nın bir limanı olup, eski adı Pandromos'du. İstanbul'a 46 mil uzaklıkta olup, İzmir'e 344 km. lik demiryolu ve karayoluyla bağlıdır. Ayrıca hava ulaştırması da vardır. Balıkesir bölgesinin başlıca ihracat limanı olduğundan önemli bir ticaret yeridir. Son yıllarda hızla gelişerek Türkiye'nin en gelişmiş ilçelerinden biri haline gelmiştir.

bandırmak f. Sulu şeye batırmak. [Tremper — Dip into a fluid]

bandırol Fr. i. Tekel vergisi etiketi.

bando İta. i. İtalyanca «banda» kelimesinin halk ağzında değişmiş şeklidir. Sadece vurgulu ve nefesli çalgılardan meydana geldiği için yürüyüş sırasında çalınabilir. Daha çok orduda kullanılır. Beş altı kişiden, kırk elli kişiye kadar değişik sayıda üyesi olabilir. Bizde ilk bando Tanzimat'-da İtalya'dan getirilen Guiseppe Donizetti tarafından kurulmuştur. Askerî bandoların gelişmiş şekline «armoni mızıkası» denir. Yurdumuzda her askerî birlik ve okulun bir bandosu bulunmakta, moral eğitimi ve törenlerde kullanılmaktadır.

Bandung (Endonezya) Cava adasında 950 000 nüfuslu bir şehir. Dokuma ve kimya maddeleri fabrikaları vardır. Afrika - Asya uluslarının birinci konferansı, 1955 Nisanında bu şehirde toplanmıştı. 29 ülkenin katıldığı ve yeni sömürgeciliğin kınandığı bu konferansın, az gelişmiş ülkelerin ulusal kurtuluş hareketlerini hızlandırmakta önemli etkisi olmuştur.

Banf (İngiltere) İskoçya'nın kuzeyinde 49 000 nüfuslu bir kontluk. Merkezi Banf kasabasıdır.

Banff Kanada'nın Alberta eyaletinde bir şehir. Kayalık dağları üzerinde olup 3 400 nüfusu vardır ve daha çok turistik bir merkez olarak bilinir.

Bangalor (Hindistan) Güney batı bölgesindeki Misor (Mysore) eyaletinin 780 000 nüfuslu merkezi. Bu şehrin, Hindistan'ın doğu ve batı kıyılarıyla demiryolu bağlantısı vardır. Kimya ve dokuma endüstrileri önemlidir.

Bang, Bernhard, Lauritis, Frederik (1848 - 1932) Danimarkalı hekim ve veteriner hekim. Kopenhag Veteriner ve Ziraat Yüksek Okulu, Patoloji ve Fizoterapi profesörü. Özellikle sığırların bulaşıcı yavru atma ve tüberküloz hastalıkları üzerinde çalıştı. Stribolt ile birlikte yavru atma hastalığını meydana getiren mikrobu bulmuştur (Bak. Bang hastalığı).

Bang hastalığı Hek. ★ 1. İneklerde, yavruların doğmadan düşmesine yol açan ve Bacillus Abortus Bang adlı mikrobun meydana getirdiği bulaşıcı hastalık. Mikroplar, hasta hayvanların organlarında, cenin ve mahfazalarında, idrar ve sütte bulunur. ★ 2. İnsanlara, Bang hastalığı, hasta ineklerin sütünde, hasta organlarında, idrarında ve ceninlerinde bulunan mikroplarla bulaşır. Bang hastalığı 40 dereceye kadar yükselen ateş, kırıklık, kas, baş, karın ağrıları, kusma, iştahasızlık ile başlar. Müzmin bir hastalıktır. Sıtma, romatizma, tifo ve tüberkülozun bazı çeşitleriyle karıştırılır. Bakteriyolojik muayene ile kesin olarak tespit edilir. Hastalık tedavi edilir. Aşısı vardır.

bangır bangır zf. Bağırmak fiilinden önce gelerek bağırmanın pek gürültülü olduğunu anlatır: Bangır bangır bağırarak bütün mahalleyi uyandırdı. [Crier de toute sa voix — Yelling]

Bangi (ya da Bangui) Orta Afrika cumhuriyetinin, Kongo sınırına yakın 78 500 nüfuslu başkenti.

Bangka (Endonezya) Sunda takımadaları içinde ve Sumatra'nın doğusunda 205 000 nüfuslu bir ada. Kalay madenleri önemlidir.

Bangkok Tayland'ın, Siyam körfezi kıyısındaki 1 328 000 nüfuslu başkenti. Menam nehri ağzında işlek bir limandır; makine fabrikaları ve tersaneleri vardır.

Bangweulu Gölü (ya da Banguelo) Zambia'da Tanganika gölünün güneyinde 5 000 km² yüzölçümünde bir göl.

bâni Ar. i. Kurucu: Cumhuriyetimizin bânisi Atatürk [Fondateur — Founder]

Banjermasin (Endonezya) Borneo adasının güneyinde 177 000 nüfuslu bir şehir. Dolaylarında elmas çıkarılır.

banjo i. Müzik. Amerika kara derililerinin çaldığı gitar biçiminde beş ya da daha fazla teli olan müzik aleti. Daha çok caz orkestralarında çalınır.

bank, -kı Fr. i. ★ 1. Bazı banka adlarının sonunda banka anlamını verir: Sümerbank, Etibank. ★ 2. Oturmaya yarayan sıra. Daha çok açık havadaki sıralar için kullanılır.

bânk Far. i. Ses, avaz. Dilimizde yalnız deyimlerde, tamlamalarda kullanılmıştır. [Voix, appel — Voice]

banka İta. i. (Aslı Alm.) Faizle para alıp veren, ücretle kredi iskonto, kambiyo gibi işleri gören, kasalarında para, değerli evrak ve eşya saklayan, iktisadî işlere girişen kuruluş. Kanunla mevduat kabulüne ve kredi işlemleri yapmaya yetkili kılınmıştır. Bankaların kuruluşu, çalışması, kişilerle olan ilişkileri Bankalar Kanunu ile düzenlenmiştir.

bankacı i. Banka işleri uzmanı (mütehassısı) ya da banka memuru [Spécialiste des affaires de banque, employé de banque — Banker]

banker Al. Fr. i. ★ 1. Banka sahibi, büyük sarraf. ★ 2. mec. Çok zengin

banket, -ti Fr. i. ★ 1. Taşıtlarda oturulan yer. ★ 2. Şehir dışı yolların iki kenarında yayaların gitmesine, araçların da trafiği aksatmadan durabilmesine yarayan çakıl ya da toprak yol.

bankınot, - tu İng. i. Devlet tarafından tedavüle çıkarılan kâğıt para.

bankiz (İskandinav dillerinden) i. Jeol. Deniz buzulu. Şiddetli soğuktan donan deniz suyunda küçük buz parçalarının birleriyle birleşmesinden meydana gelir. Kalınlığı 6 - 15 m. ye ulaşanları vardır. esk. Cümudiye.

banko İta. ü. (Aslı Alm.) ★ 1. Oyunda, ortada bulunan paranın hepsine oynandığını anlatır. ★ 2. Bank, sıra. ★ 3. Bazı dükkân ve mağazalardaki tezgâh. Üzerine alıcıya gösterilecek eşya konur.

Banks, Joseph (1743 - 1820) Tanınmış İngiliz tabiat bilgini. Büyük kâşif Kaptan Cook ile birlikte dünyayı gezerek kolleksiyon toplamış, birçok bilgiler edinmiş, böylece İngiltere'ye dönünce büyük bir ilgi ve saygı görmüştür. Büyük okyanusda bir çok yere onun adı verilmiştir.

banliyö Fr. i. Şehir yöresi, kenar mahalle.

banliyö treni b. i. Bir şehrin banliyösüne gidip gelen tren.

banmak f. Bir şeyi sulu bir maddeye batırıp çıkarmak. [Tremper — Soak]

banotu b. i. Bot. Patlıcangillerden hekimlikte uyuşturucu olarak kullanılan zehirli bir yaban bitkisi. Araplar «benc», İranlılar «beng» derler. Bu otun bir çeşidinde sarhoş edici bir sakızı bulunduğu için, afyon gibi, tiryakileri tarafından kullanılır. Bundan dolayı doğu edebiyatına ve divan şiirine de «benğ» kelimesiyle girmiştir. Fuzuli'nin «Beng-ü bâde» adlı uzun bir manzumesi vardır.

banotu

bant Fr. i. ★ 1. Ensiz uzun sargı. ★ 2. Sinema şeridi. ★ 3. Ses alma şeridi.

Banting, Frederik Gant (1891 - 1941) Pankreas adlı iç salgı bezinin hormonu olan ensülini bularak şeker hastalığının tedavisini sağlayan Kanadalı hekim. Toronto Üniversitesinde öğretmenlik etmiş, 1923 Nobel ödülünü Mac-Leod ile paylaşmıştır.

TÜRKİYE'DEKİ BANKALAR

Adapazarı Emniyet Bankası
Afyon Terakki Servet Bankası
Akbank
Amerikan Türk Dış Ticaret Bankası
Anadolu Bankası
Bağcılar Bankası
Banka Kommerçiyale İtalyana İstanbul Merkez Şubesi
Banko di Roma İstanbul Merkez Şubesi
Çay Bank
Demirbank
Denizcilik Bankası
Denizli İktisat Bankası
Devlet Yatırım Bankası
Efes Bank
Ege Bank
Elâzığ İktisat Bankası
Eskişehir Bankası
Etibank
Hollantse Bank Üni. N. V.
İller Bankası
İstanbul Bankası
İstanbul Emniyet Sandığı
İşçi Kredi Bankası
Kocaeli Bankası
Maden Kredi Bankası
Osmanlı Bankası
Pamukbank
Sağlık Bankası
Selânik Bankası
Sınaî Yatırım ve Kredi Bankası
Sümerbank
Şekerbank
T.C. Merkez Bankası
T.C. Turizm Bankası
T.C. Ziraat Bankası
T. Emlâk Kredi Bankası
T. Garanti Bankası
T. Halk Bankası
T. İmar Bankası
T. İş Bankası
T. Öğretmenler Bankası
T. Sınaî Kalkınma Bankası
T. Ticaret Bankası
T. Tütüncüler Bankası
T. Vakıflar Bankası
Yapı ve Kredi Bankası

BARAJ TİPLERİ

Sarıyar Barajı

Hoover Barajı

Berdan Bağlaması (Tarsus)

Çubuk Barajı

Bantular Afrika'da, Ekvator'un güneyinde yaşayan, ortak kökten gelme diller konuştukları halde farklı etnik gruplardan olan halklar.

bânu Far. i. Büyük kadın, hatun, bayan, hanım.

Banville, Théodore de (1823 - 1891) Fransız ozanı. Şiirlerinde biçime, kafiyeye ve ahenge önem vermiştir. Tiyatro oyunları yanında «Stalastides» ve «Odes Funambulesques» gibi şiir kitaplarıyla ün yapmıştır.

banyan b. i. Bot. Hindistan'da ve Afrika'nın bazı yerlerinde yetişen bir ağaç. Dallarından aşağıya birçok kollar salıvererek bir ağaç gövdesi haline gelir. Böylece bir ağaç, altında yüzlerce, kimi zaman binlerce adamın gölgelenebileceği bir koruluk halini alır. Bu ağaçlar 20 m. kadar yükselebilirler. Çok küçük çiçekler açıp kiraza benzeyen bir çeşit yemiş verir. Kabukları tıpta kullanılır.

banyo İta. i. İçinde yıkanılan tekne ve bunun bulunduğu yıkanma yeri.

banyol Savaş esirleriyle gemi forsalarının eskiden sokulduğu zindan. Ortaçağda daha çok Akdeniz'in denizci ülkelerinde banyollar vardı. En önemlileri Rodos ile Malta'da bulunuyordu. Venedik, İspanya, Portekiz ve Osmanlı devletlerinde de banyollar görülüyordu. İstanbul'daki banyol Haliç'deki tersanedeydi. Bu banyolu 300 deniz eri beklerdi. Genel olarak banyollara savaş esirleri sokulduğu için, 1699'da Karlofça barış antlaşması imzalanıp da savaş esirlerinin değiştirilmesi kabul edilince Akdeniz'deki banyollar da kapatıldı. Ondan sonra İngilizler savaş esirlerini Avustralya, Fransızlar da Guyana'ya göndermeye başladılar.

baobap i. Bot. (Habeş dilinden) Sıcak ülkelerde yetişen ve bütün bitkilerin en irisi olan ağaç. Ebegümecigillerdendir.

Bao - Dai, H. M. (Doğ. 1912) Vietnam Kralı. İmparator Khai - Din'in oğludur. Vietnam'da ve Fransa'da okudu. 1932'de tahta geçti. 1949'da Fransa ile, memleketini resmen tanıyan bir anlaşma yaptı. 1950'de Hong-Kong'a, sonra Fransa'ya sürüldü. 1955'de krallıktan indirildi.

bap Ar. i. ★ 1. Kapı [Porte - Door] ★ 2. Kitaplarda bölüm [Chapitre - Chapter] ★ 3. Konu, mevzu, bahis: Bu bapta başka söylenecek yok. [Sujet, matière - Subject]

bar i. ★ 1. Anadolu'nun doğu ve kuzey bölgelerinde, en çok Erzurum dolaylarında oynanan bir halk dansı. Elele tutuşarak oynanır. Ata barı, hançer barı en ünlülerindendir. ★ 2. Cam kaplarda ya da hastalık sırasında dilin üstünde biriken kir.

bar i. İng. Danslı, içkili eğlence yeri.

bar Far. i. Yük: Kimseye bar olmak istemem. Ar çekmektense bar çekmek yeğdir. [Fardeau — Burden]

baraban i. Müz. Asya Türkleri'nin davula verdikleri ad. Baraban «davul topuzu» anlamına da gelir. Balaban adlı küçük bir zurna çeşidinin adını bundan aldığı söylenir.

baraj Fr. i. Su bendi, bügeş, bağla, germeç. Ankara Çubuk barajının yapılmasından sonra bu söz dilimize girmiştir. Ondan önce bu türlü tesislere bent denirdi. İstanbul'daki Büyükdere bentleri gibi. Barajlar akarsulardan elektrik enerjisi sağlamak, şehirlerin su şebekesini beslemek, su taşkınlarını önlemek, kurak mevsimlerde tarlalara su vermek ya da nehirler üzerinde ulaştırmayı düzenlemek gibi çeşitli amaçlarla kurulur.

baraj ateşi b. i. Ask. Hava hücumlarında koruma için birçok topun birden kesiksiz ateş açması.

barak i. ★ 1. Tüylü, kıllı çuha, kebe. ★ 2. Uzun tüylü at ya da av köpeği. [Poilu, velu, chien ou cheval de race a longs poils — Long - haired animal]

Barak Gaziantep'in Nizip ilçesi bucaklarından. 37 köylü bucağın nüfusu 11 499, merkezinin nüfusu 3 142'dir. Eski adı Kargamış'dı.

baraka İta. i. Tahta, teneke gibi hafif şeylerden yapılan temelsiz, iğreti yapı.

baobap ağacı

bar amerikan İng. i. Otel, lokanta gibi genel yerlerde ya da evlerde içki içmek için hazırlanmış özel mobilyalı içki köşesi. Genel olarak bir tezgâh ile yüksek taburelerden meydana gelir.

baran i. ★ 1. Bir bağda omçaların (bağ kütüğü) dizisi. ★ 2. Sabanın tarla sürerken bıraktığı iz.

baran Far. i. Yağmur. Dilimizde yalnız terkiplerde kullanılırdı: Baranı rahmet. «Bilinir kadrı aba mevsim baran olsun.» Enderunlu Fazıl. [Pluie - Rain]

barani ya da **baraniye** i. Yağmurluk. [Imperméable - Raincoat]

Baran, Hayri (Doğ. 1909) Armatör. Yüksek Denizcilik Okulu'nu bitirdikten sonra, Deniz Sigortaları eksperliği, İktisat Vekâleti liman hizmetleri müdür vekilliği, Yüksek Denizcilik Okulu gemicilik öğretmen-

liği yaptı. 19[illegible]'de armatör oldu. «Gemicilik», «Modern Gemicilik» adlı iki kitabı vardır.

Baransel, Nurettin (1895-1967) Eski Genelkurmay Başkanı. Orgeneral. 1912'de piyade subayı olarak Harp Okulunu bitirmiş ve teğmen rütbesiyle Balkan Savaşı'na katılmıştır. Birinci Dünya ve Kurtuluş savaşlarında gösterdiği başarıdan dolayı gümüş liyakat, harp ve istiklâl madalyalarıyla onurlandırılan Baransel 1951'de orgeneralliğe yükselmiş ve 1954 yılında da Genelkurmay başkanlığına atanmıştır.

barata İta. i. Bere.

baratarya İta. i. Tayfaların ya da kaptanın, çalıştıkları geminin sahibine, ya da o gemiyi sigorta edene bilerek verdirdikleri ziyan.

barba İta. i. ★ 1. Sakal. ★ 2. Sakallı yaşlı kimse.

Barbados Adası Küçük Antiller takımadası içinde, 239 000 nüfuslu bir ada. Merkezi Bridgetown'dur. Ada, İngiliz Uluslar Topluluğu'na bağlıdır.

bar bar zf. Bağırmak fiilinden önce gelerek şiddet ve süreklilik anlatır. [A haute voix — To shout loudly]

barbar Yun. i. ve s. ★ 1. Uygarlaşmamış kişi ya da topluluklar için isim ve sıfat olarak kullanılır: Barbar ulus, barbar adam. ★ 2. Kaba ve kırıcı olan kişi. Barbar sözü, tarih boyunca çeşitli topluluklar için kullanılmıştır. Eski Yunanlılar kendilerinden olmayan bütün yabancılara barbar diyordu. Romalılar, Yunan kültürünü benimseyince Yunanlılar'la, Romalılar'ın dışında kalan uluslar barbar sayılmaya başladı. Bunların başında Germenler ve İskitler geliyordu. Deyim yavaş yavaş bu özelliğini kaybetti ve genellikle uygar olmayanlar için kullanıldı.

barbarlık i. Uygarlığın olmayışı. Yunanlılar ve Romalılar'dan sonra bir zamanlar Hıristiyanlar da, İsa'ya inanmayanlara barbar derlerdi. Aslında tek bir batı uygarlığı ve barbarlık yoktur. Çeşitli uygarlıklar ve her uygarlıkta barbarca eylemlere, yani insan haklarına saldırı, kültür eserlerinin yok edilmesi, gibi eylemlere rastlanır. Her şiddet hareketini barbarlık olarak niteleyebiliriz.

Barbaros Hayrettin (1473 - 1546) Tarihe geçmiş en büyük Türk amirali. Asıl adı Hızır'dır. Barbaros adının, ağabeyisi Baba Oruç'dan geldiği söylenir. Batılılar ise, ona İtalyanca «Kızıl Sakal» anlamında «Barbarosa» dendiği ve Barbaros adının bundan çıktığı tezini savunurlar. Hızır Reis, Eceovalı Yakup adında bir sipahi subayının oğlu idi. Midilli'de doğmuştur. İshak, İlyas ve Oruç adında üç kardeşi daha vardı. Saroz ve Selânik'de gemi işleterek ticaret yaparken kardeşi İlyas'la birlikte Rodos şövalyelerinin eline esir düştü. Oradan kaçtı. Bu sırada ağabeyisi Oruç, korsanlığa başlamıştı. Barbaros onunla birleşti, ikisi Cerbe adasını kendilerine üs edindiler. O bölgedeki Hıristiyan gemilerine aman vermiyorlardı. 1516'da Cezayir kalesini İspanyollar'dan alarak burada bir hükûmet kurdular. Oruç Reis bu hükûmetin başına geçti. 1519'da Oruç Reis Tlemsen'de İspanyollar ve Araplar'la çarpışırken öldü. Barbaros onun yerini aldı. Bu sırada Mısır'ı alan Yavuz Sultan Selim'le anlaştı ve böylece Osmanlı Devleti'nin emrine girmiş oldu. 1520'de İstanbul'a geldi, beylerbeyi sonra da kaptanıderya (amiral) oldu. Bundan sonra 13 yıl süreyle Akdeniz'de birçok başarı kazandı. Denizden Haçlı seferlerine karşı koydu. 1528'de birleşik Haçlı donanmalarına karşı ünlü Preveze zaferini kazandı. Fransa Kralı I. François, Osmanlılar'dan yardım isteyince Barbaros donanmasıyla V. Karl'ın (Şarlken) donanmasını perişan etti, Nice şehrini aldı ve Fransa Kralı'nı kurtardı. Türbesi İstanbul'da Beşiktaş'dadır.

Barbaros Tekirdağ'ın merkez ilçesi bucaklarından. 12 köylü bucağın nüfusu 6 731, merkezinin nüfusu 1 405'dir.

Barbaros Bak. Uzunkuyu.

barbata İta. i. Ask. İstihkâmın dış sırtında yapılan koruyucu hendek.

Barbatus, Horatius (M.Ö. V. yüzyıl) Roma'lı konsül. Decemviratus'a (Bak. Decemviratus) karşı olan ayaklanmaya katıldı ve önemli işler gördü. M.Ö. 449'da Publicola ile birlikte konsül seçildi ve halka verilen hak ve hürriyetleri «Valerius Horatius Kanunları» ile sağlama bağladı.

Barbauld, Anna (1743 - 1825) İngiliz kadın yazarı. Büyük romancıların hayatlarını anlatan elli cilt kitabından başka, kardeşleriyle birlikte hazırladığı ders kitapları da vardır.

Barbey d'Aurevilly, Jules (1808 - 1889) Fransız yazarı. Romantik bir üslûbu ve geniş bir muhayyelesi vardır. Ünlü eserleri arasında «Les Diaboliques - Şeytancalar» gibi hikâye kitaplarını ve «Chevalier - Şövalye», «L'Ensorcelee - Büyülenmiş Kadın» gibi romanlarını ve 20 cilt kadar tutan edebiyat ve tiyatro incelemelerini sayabiliriz.

Barbier, Antoine Alexandre (1765 - 1825) Fransız bibliyografya bilgini. En önemli eseri, «Dictionnaire des ouvrages anonymes et pseudonymes»dir.

barbitür asidi Hek. Türevleri uyutucu etkide olan, yüksek miktarları öldürücü bir ilâç.

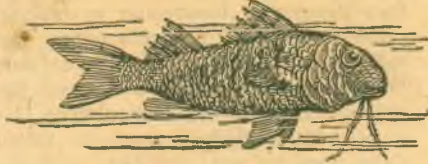
Barbizon (Fransa) Paris'in 40 km. kadar güneyinde, Fontaine - bleau ormanına yakın 950 nüfuslu bir köy. Resim tarihinde «Barbizon Okulu» adıyla anılan anlayışı temsil eden Corot, Millet, Th. Rousseau, Dupre gibi ressamlar burada çalışmışlardır.

Barbizon Okulu XIX. yüzyıl Fransası'nda bir ressamlar topluluğu. Ressamlar Barbizon şehrinde toplandığı için bu adı almışlardır. Tarihsel manzaraları konu alan res-

Barbaros Hayrettin

samlara karşı olup, doğrudan doğruya tabiatı çizme amacını .güdüyorlardı. Barbizon Okulu'nun en büyük ressamı Theodore Rousseau (1812 - 1867)'dur.

barbunya

barbunya İta. i. ★ 1. Zo. Akdeniz, Marmara Atlas okyanusunda yaşayan, eti lezzetli, kırmızı pullu balık. 30 cm. uzunlukta, 250 - 330 gr. ağırlıkta olabilir. Bir başka barbunya türü de tekir adını alır. ★ 2. Bot. Kabuğu kırmızımsı, taneleri irice bir fasulye çeşidi: Barbunya fasulyesi.

barbus Zo. Kemikli balıkların sazangiller familyasından bir tatlı su balığı. Ağırlığı 9 - 10 kg. olabilir. Yurdumuzda yaşıyan bazı türleri, bıyıklı balık, karakeçi, siroz, hasbalık, kersin, maya gibi adlar alır. Türkiye'de Menderes, Gediz, Fırat, Dicle, Seyhan, Ceyhan, Porsuk, Karasu, Batman akarsularında, göllerde bulunur.

Barbusse, Henri (1873 - 1935) Fransız romancısı. Asnières'de doğdu, Moskova'da öldü. Önceleri gazetecilik yapan ve «L'enfer - Cehennem» adlı romanıyla üne ulaşan Barbusse, İkinci Dünya Savaşı'nda yazdığı «Feu - Ateş» adlı romanıyla Goncourt ödülünü kazandı. Bundan sonra komünizmi savunan bir çok kitap ve yazı yayımladı.

barbut, - tu i. Zarla oynanan bir çeşit kumar [Jeu de dés — A gambling game with 'dice]

Barcelona (İspanya) Kuzey - doğuda Katalonya bölgesinde, Akdeniz kıyısında 1 504 000 nüfuslu, İspanya'nın ikinci büyük şehri. Büyük ve işlek limanı, gelişmiş endüstri faaliyeti (dokuma, makine, otomobil fabrikaları), canlı ticaret hayatı, köklü kültür kurumları, iç bölgelerle kara ve demiryolu bağlantıları sayesinde Barcelona bir çok bakımdan önemli bir merkezdir. İspanya iç savaşı sırasında, Cumhuriyetçilerin önemli üslerinden biri olmuş, 1938'de İtalyanlar tarafından bombardıman edilmiş ve Franko ordusunun eline ancak 1939'da savaşın sonuna doğru geçmiştir.

Barclay, Florence - Louisa Charlesvorth (1862 - 1921). İngiliz kadın yazarı. Romanları ince, duygulu ve zariftir. En tanınmış olanı «The Rosary» dir.

Barclay, John (1583 - 1621): İngiliz yazarı. Önceleri Kral I. Jacques tarafından korunmuş, sonra dinsizlikle suçlandırıldığından İtalya'ya gitmiş ve Roma'da yerleşmiştir. Zamanının adet ve inançlarına karşı yazılmış birçok hicivli romanları vardır Petronius'u örnek alarak yazdığı Satirikan adlı eseri en önemlilerindendir.

barfiks

barça İta. i. Osmanlılar'ın kullandıkları bir çeşit kalyon. Altları düz olan barçalar hem savaş gemisi hem de taşıt olarak kullanılırdı. Büyük ve küçük boyda 83 topla donatıldıkları bilinmektedir.

barçak Bak. balcak.

barda i. Fıçıcı keseri.

bardacık i. Bir çeşit taze incir.

bardak i. ★ 1. Bir şey içmek için kullanılan cam, kristal ya da madenden kab. [Verre — Drinking mug or glass] ★ 2. Anadolu'nun bazı yerlerinde testi ve ibrik.

Bardanios, Philippikos Ermeni asıllı Bizans imparatoru. Kırım'da, Türk Hazar Hanı tarafından desteklenen ayaklanma sonucu, II. Iustinianos'u devirerek Philippikos adıyla tahta çıktı, (711). Hüküm sürdüğü iki yıl içinde Bulgarlar'ın ve Araplar'ın saldırılarına uğradı. Kilise ve papayı tutanların düşmanlığını kazandı. Ordu tarafından devrildi, (713).

Bardanios Turkos Bizans tahtını M. Ö. 803'de ele geçiren Bizans soylularından biri. İmparatorluğun Asya bölgesinde ordu desteğiyle tahta çıkmasına rağmen yerini kısa bir süre sonra I. Nikephoros'a bırakmak zorunda kaldı. Gözlerine mil çekildi. Hayatının sonunu, sürgün edildiği Proti (Kınalıada) adasında, bir manastırda geçirdi.

bardariot (ya da vardariot) Bizans sarayının hassa muhafızları. Bunlar Makedonya (Vardar) Türkleri'nden seçilirdi.

Barda, Süleyman (Doğ. 1915) İktisat Fakültesi profesörü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdikten sonra Cenevre Üniversitesi'nde doktora yaptı. «Le Commerce Turco - Suisse», «Altın Meselesi», «Mukayeseli Maliye», «Münakale Ekonomisi», «Dış Ticaret Teorisi» adlı eserlerini yayınladı.

Bardız Bak. Gaziler.

bardo Fr. i. At aygırı ile dişi eşeğin çiftleşmesinden doğan yavrulara verilen ad. Çeki ve taşıma güçü katırın kıyasla azdır.

barekâllah Ar. i. Maşallah yerine kullanılan «Tanrı kutlu kılsın!» anlamında Arapça bir deyim.

barem Fr. i. Aylık derece ve miktarını gösteren cetvel. Böyle bir cetveli ilk önce Fransız matematikçisi Bertrand François Barrême (1640 - 1703) düzenlediği için bu türlü cetvellere onun adı verilmiştir.

Barents Denizi Kuzey Buz denizi'nin, Avrupa'nın kuzeyinde, Novaya Zemlya ve Spitzberg takımadaları arasındaki bölümü. Bu bölgeyi ilk defa Hollandalı denizci Willem Barents (1550 - 1597) incelemiştir.

Barentz, Guillaume (1560 - 1579) Kuzey Kutbunda eskiden Spitzberg ve 1925'den sonra da Sualbard adındaki adanın Hollandalı kâşifi.

barfiks Fr. b. i. Sp. İki direk tarafından yatay olarak tutulan demir ya da ağaçtan yuvarlak çubuk. Genellikle yerden 2,5 m. yükseklikdedir. Ellerle kavranmak sure-

tiyle bilek ve pazı kuvvetine dayanan jimnastik hareketleri yapmaya yarar.

bargam i. Zo. Levrek balığını andırır bir balık.

Bargylia Eski Anadolu'da Menteşe bölgesinde (Karia) bir kıyı şehri. Bugünkü Farilya köyü olduğu sanılmaktadır. İnanışa göre, Bellerophontes, arkadaşı Bargylos'u kanatlı at Pegasos öldürünce, arkadaşının hatırasına kurduğu şehre Bargylia adını verdi. Makedonya Kralı III. Filip şehri aldı, (M.Ö. 201). M.Ö. 197'de de Romalılar'ın eline geçti. Bugün eski şehrin nekropolisi, tiyatro ve halk meclisinin toplanma yeri yıkıntılarıyla bir takım Bizans yapı kalıntıları kalmıştır. Yakınındaki Artemis tapınağında bulunan üstü açık tapım heykeline hiç yağmur yağmadığına inanılırdı.

barhana (ya da barhane) Far. i. ★ 1. Kafile, kervan. [Caravane - Caravan] ★ 2. Büyük, harap ve kullanışsız konak. [Grand hôtel particulier en ruine — Large rambling house]

barı i. Barınacak yer, barınak [Abri - Shelter]

barılanmak f. Savunmaya elverişli bir yere çekilip korunmak. esk. Tahassun etmek. [S'abriter]

barımak f. Korunmak. Barındırmak şekli daha çok kullanılır. [Abriter - To shelter]

barınak i. Barınılacak yer, barı. esk. Melce. [Abri - Shelter]

Barınç Bak. Beyçayırı.

barındırmak f. Barınmasını sağlamak. [Donner asil, abriter — To give shelter to]

barınmak f. Korunmak, siper edinmek, iyi dirlikle yaşamak. [S'abriter — To shelter]

barınma limanı Huk. Bir geminin, kötü hava, düşman saldırısı ya da bir tamir gerekliliği yüzünden acele olarak sığındığı liman. Barınma, büyük avarya sayılır ve yetkili mahkemenin belirmesi bakımından rol oynar. [Porte de refuge]

barış i. Savaştan ya da dargınlıktan sonra tarafların uzlaşması. esk. Sulh, musalâha. Devletler arası hukuk bakımından bu deyim, bir devletin, başka bir devletle savaş halinde olmaması anlamına gelir. Bu konuda, ilk çağlardan bu yana, düşünürler çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir. Örneğin Platon'a göre birey ya da toplumda iç barış, şiddetli, saldırgan eğilimlerin bulunmamasından meydana gelir. Bireyde iç barışı sağlayan üç unsur vardır: biyolojik istekler, duygu ve düşünce. Bu üç unsur, topluluk söz konusu olunca, ekonomi, ordu, politik güç olarak ifadesini bulur. Yoksulluğun artması, ordunun çok zayıf ya da çok güçlü oluşu, iktidarın, topluluktan kopmuş olması sonucu denge bozulunca barış da bozulur. Uluslararası barışı sağlamak amacıyla 1899'da La Haye'de bir konferans toplanmıştır. Bu konferansa 26 devlet katılmış ve sonunda, uluslararası anlaşmazlıkların, barış yoluyla düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. İkinci barış konferansı yine La Haye'de 1907'de toplanmıştır. 44 devletin katıldığı bu konferansta da ilk konferansta varılan sözleşme tekrarlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce bir çok aydınlar, kurumlar ve yayın organları bunun mücadelesini yapmış ve bu davayı halka maletmeğe çalışmışlardır. Aynı amaçla savaştan hemen sonra Milletler Cemiyeti toplanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Birleşmiş Milletler örgütü kurulmuştur. Atom silâhlarının ne büyük tehlikeler doğurabileceğini anlamış olan insanlık, dünyayı, yeni bir savaştan kurtarmak için her yerde çaba göstermektedir. İnsanların barış içinde, yan yana yaşayabilecekleri düşüncesi dünya barışseverlerinin aralıksız çalışmalarıyla gittikçe daha geniş ölçüde halklara ulaşmakta ve güçlenmektedir. [Paix — Peace]

barışçı, barışçıl s. Barışı seven. esk. Sulhperver [Qui aime la paix, pacifiste — Peace loving]

barışçılık i. Barışcı olma hali, kavga düşmanlığı, barışseverlik. [Pacifisme — Pacifism]

barış gönüllüleri 1 Mart 1961 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Kennedy'nin emriyle kurulmuş bir örgüt. Bu örgütte çalışanlar Amerika'nın yardım yaptığı ülkelere, o ülke halklarıyla ilişkiler kurmak üzere gönderilirler. Hareketlerinden önce 2 - 6 ay arası gittikleri ülkelerin dili üzerinde eğitim görürler. Gittikleri ülkelerde 1 ile 3 yıl kalırlar. [Peace corps]

barış görüş olmak Bütün dargınlıkları unutarak barışmak. [Se réconcilier — To be reconciled]

barışık s. Barış halinde bulunan. [Qui est en paix, reconcilié — At peace]

barışlık i. ★ 1. Savaşta ya da savaş hazırlığında olmayan bir ülkenin durumu. Hazar. esk. Müsalemet. ★ 2. s. Bu duruma göre olan, hazarî: Ordunun barışıklık kadrosu. [Paix, temps de paix — Peacefull]

barışmak f. Düşmanlığı ya da dargınlığı bırakmak. esk. Müsalâha etmek. [Se reconcilier — To be reconciled]

barışsever b. s. Barışı seven. esk. Sulhperver. [Pacifiste — Pacifist]

bari Far. ba. Hiç olmazsa, öyle ise: Gelmedi, bari haber gönderse. [Au moins — At least]

Bari Ar. i. Yaratıcı. Tanrı: Cenabı Bârî. Bârî tealâ hazretleri. [Créateur, Dieu — God]

Bari (İtalya) Adriya denizi kıyısında 304 000 nüfuslu bir liman şehri. Petro - kimya, dokuma, gıda endüstrileri önemlidir. Çimento ve çelik fabrikaları vardır.

bârika Ar. i. Şimşek ve yıldırım parıltısı. Bazı terkiplerde kullanılırdı: «Bârikai hakikat müsademei efkârdan çıkar.» Namık Kemal. [Eclaire, lueure de la foudre — Lightning]

barikat, - tı Fr. i. Bir yol ve geçidi kapamak,

savunma yapmak için toplanan taş, toprak, ağaç, kütük gibi malzemeyle meydana getirilen engel.

barimetri Fr. i. Sığırların bazı vücut ölçüleriyle canlı haldeki ağırlıklarının bulunması metoduna verilen ad.

Baring, Maurice (1874 - 1945) İngiliz romancısı. Tiyatro oyunları, incelemeler de yazan Baring'in roman alanındaki şaheseri «Daphne Adeane»dir. İncelmiş bir toplumun alışkanlık ve davranışlarını gerçekçi bir üslûpla anlatır. Bununla birlikte mistik yönü daha ağır basar. Öteki önemli romanları arasında «A triangle - Üçgen», «Comfortless Memory - Rahatsız Hafıza» sayılabilir.

barisfer Yun. i. Jeol. Yerküresinin ağırlığı ve yoğunluğu ile diğer bölümlerinden ayrılan içi. Bak. ağırküre.

barit Jeol. Ba SO_4 bileşiminde, tabiatta çok bulunan bir baryum minerali. Beyaz renklidir, suda çözünmez; zehirsizdir. Beyaz boya yapımında kullanılır.

bârit Ar. s. Soğuk. [Froid — Cold]

baritin Yun. Fr. i. Jeol. Doğal baryum sülfat.

bariton Fr. i. Müz. ★ 1. Orta kalınlıkta, en ince (tenor) ve en kalın (bas - basso) arası erkek sesi. ★ 2. Basso ile alto arasında ses veren pistonlu bir çeşit ağız çalgısı.

bariz Ar. s. Açık, belirgin. esk. Aşikâr. Zâhir: Hakkınız bârizdir. [Evident — Evident]

bark, - kı i. Barınılan yer, mesken: Ev bark sahibi olmak. [Abri — Dwelling]

barka İta. i. Büyük sandal.

Barka Afrika'nın kuzeyinde Bingazi bölgesinin eski adı. Bak. Sirencik.

barkan Fr. i. Coğ. Çöllerde, rüzgârın esme yönüne dikey doğrultuda oluşan, ay biçimindeki küçük kumul kitlesi: Türkistan barkanları. [Barkhane]

barkarol İta. i. Müz. Venedik'de gondolcuların söylediği melankolik şarkılara verilen ad. Birçok büyük besteciler de çeşitli barkarollar yazmıştır.

barklanmak f. Bark edinmek. Yalnız evlenmek kelimesiyle birlikte kullanılır: Biraz büyüsün, o da evlenip barklanacak.

barko İta. i. Üç direkli büyük yelkenli.

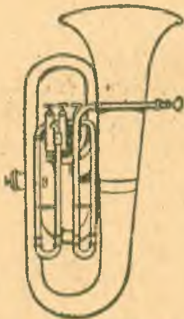
Barla Isparta'nın Eğridir ilçesi bucaklarından. 3 köylü bucağın nüfusu 2 346, merkezinin nüfusu 1 353'dür.

barlam i. Uskumruya benzeyen, irice bir balık.

Barlas, Cemil Sait (1905 - 1964) Türk devlet adamı, gazeteci. İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Heidelberg Üniversitesi'nde doktor oldu. Yargıçlık, müfettişlik, hukuk müşavirliği, 1943 - 1950 yıllarında C.H.P. milletvekilliği, ticaret ve devlet bakanlığı yaptı. «Son Havadis» ve «Pazar Postası» gazetelerinin kurucusudur. Eserleri arasında «Sosyalistlik Yolları» ve «Türkiye Gerçekleri» anılabilir.

Cemil Sait Barlas

bariton

barko

Barlow hastalığı Hek. İngiliz çocuk hekimi Thomas Barlow'un (1845 - 1945), 1883'de ilk olarak sözünü ettiği çocuk skorbütü. (Bak. Skorbüt). Süt çocuklarında ve ufak çocuklarda C vitamini eksikliği yüzünden iştahsızlık, çabuk yorulma, hareket azlığı, deri ve sümüksü dokularda kanamalar, kemik zarı kanamaları ile kendini gösterir. 1859'da Möller, nedenlerini yanlış da göstermiş olsa, aynı hastalığı tanıladığı için buna, «Möller - Barlow hastalığı» da denir.

Barlow, Jane (1860 - 1917) İrlanda'lı kadın romancı. İrlanda'nın hayat ve âdetlerini belirleyen güzel hikâyelerinden başka bazı şiirleri de vardır.

Barlow, Joel (1755 - 1812) Amerikalı şair ve diplomat. Papaz iken Kurtuluş Savaşında siyasete karışmış, Avrupa'da elçilik yapmıştır. Bazı şiirleri de vardır.

Barlow, Pierre (1776 - 1862) İngiliz bilgini. Manyetizma ve astronomi ile ilgili eserlerinden başka bir de fizik ve matematik sözlüğü vardır.

barmen İng. i. Bar tezgâhtarı, içki hazırlayıp veren kimse.

Barmen - Elberfeld Bak. Wuppertal.

Barnaul (S.S.C.B.) Sibirya'da Obi nehri kıyısında 320 000 nüfuslu bir şehir. Dokuma, kimya maddeleri ve maden eşya fabrikaları vardır.

Barnsley (İngiltere) York bölgesinde 74 600 nüfuslu, yün dokumaları, demir ve kömürüyle tanınmış bir şehir.

baro Huk. En az 15 avukatın bulunduğu her il merkezinde kurulan birlik. Baro kurulamayan yerlerdeki avukatlar da, en yakın baro bulunan il barosuna bağlanırlar. Baroların kuruluş biçimleri ve görevleri, 3959 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 61 - 81. maddelerinde düzenlenmiştir. Baroların görevleri, avukatlık staj, yetki ve taşınmalarını düzenlemek, avukatlık vakar ve haysiyetini, avukatlık mesleğinin gerektirdiği görevlerin yerine getirilmesini sağlamaktır. Avukatlık mesleğinin yapılması, ancak bir baroya yazılmak, onun avukatlar levhasında yer almakla mümkündür.

Baroda Hindistan'ın Gucerat eyaletinde bir şehir. 306 500 nüfusu vardır. Ekonomisi daha çok pamuklu mensucata dayanır.

barograf Yun. i. Bir uçağın, uçuşta izlediği yolun yüksekliklerini, çizgi halinde tesbit etmek üzere kurulmuş basıölçer. esk. Hava tazyiki mikyası.

Baroja, Pio (1872 - 1956) İspanyol romancısı. Dostoyevski'nin etkisinde kalan Baroja işçilerin ve sefalet içinde yaşayanların yaşamını izlemiş ve bunu «La Lucha por la vida - Ayak Takımı Arasında» adlı üç ciltlik ünlü romanında büyük bir güçle yansıtmıştır. Baroja, Dostoyevski'nin tersine acının insanları erdeme ulaştıracağına inanmaz. Bunun yerine en çok değer verdiği nitelik harekettir. Yazarın bu yönünü açık - seçik olarak belirten eseri

1918 - 1935 yılları arasında yazdığı 20 cilt-lik «Bir Ha eket Adamının Anıları»dır.

Barok Genel c larak XVI. ve XVIII. yüzyıllarda Avrup da hüküm sürmüş bir sanat türü. Kelim olarak İspanyolca'da «işlenmemiş iri ci» anlamındaki «barrueco» dan gelir. R nesans sanatının düzenliliğine karşı taş ınlık, heyecan ve serbestliğe dayanır. Çe li sanat kollarını etkilemiştir. XVIII. y zyıldaki daha ileri şekli «rokoko» stilidi ★ 1. Mimarlıkta en tipik ve barok sanatç ları Lorenzo Bernini (1598 - 1680), Franc sco Borromini (1599 - 1667) gibi ünlü ki ilerdir. Barok stili Eski Roma'nın ilk ğ mimarlık stilini taklit etmiştir. Bin arda duvar süsleri yerine heykeller k nmuştu. Barok stilinin en güzel örnek ri Fransa'da Louvre ve Versailles saray arı ve İngiltere'de Saint-Paul kilisesidir. ★ 2. Resim ve heykelde: Resimde İtalya ressamlarından Pietro Berretini da C tona (1596 - 1669) ile Peter Paul Rubens (1577 - 1640) sayılır. Heykelde ise, mi arlıkta olduğu gibi Lorenzo Bernini başt gelir. Her iki kolda da normalin yerin etli, dolgun kadın ve gençler, kahram n tavırlı kişiler konu olur. Burada çirk e çok az yer verilir. Heykelde insanın uh hallerine sadık kalındığı görülür. Res mde ise gölge ve ışık tezatları vardır. ★ 3. Tiyatroda: Burada etki tiyatro bina rıyla ilgili olduğundan, mimarlıkla kar şmış halde sayılabilir. Barok stilinin tiyat o salonlarında loca, sahne ve kulislerde e tileri olmuştur. 1619'da İtalya'nın Parm şehrinde yapılan Teatro Farnesi bun n en güzel örneğidir. Barok stili yurdum zda XIX. yüzyıla kadar sürmüştür. Res m ve heykelin İslâmda yeri olmadığı için daha çok mimarlıkta barok stiline rast nır. Lâleli, Nuruosmaniye, Selimiye, Nu retiye ve Ortaköy camileriyle Selimiye şlası bu stildedir. ★ 4. Müzikte: Rönes ns devrinde doğmuş ve tamamen bu evre aykırı bir yön tutmuştur. En yay n devirleri XVI ve XVIII. yüzyıllardır. erbestlik, tezat, heyecan ve ihtiras ifade eder. Bunun XVIII. yüzyılda daha gelişm olan şekline «Rokoko» adı verilir.

barometre Yun i. Fiz. Hava basıncını ölçen alet. Çeşitli pleri arasında en yaygını cıvalı baromet edir. Dünyanın çevresinde, yerçekimi k vetine bağlı olan bir hava tabakası var r. Bu tabakanın ağırlığı dolayısıyla ye yüzündeki bir alana yaptığı basınca, hav basıncı (atmosfer basıncı) denir. Baro etrelerle bu basınç ölçülür. Deniz kıyısın an, dağlara doğru yükseldikçe, yukar a kalan havanın kalınlığı azalacağı içi basıncı da azalır. Böylece, barometreyle, yükseklik ölçmek mümkün olur. Cıvalı barometrede, içi cıvayla doldurulmuş 90 cm. uzunluğunda cam bir boru, içi gen cıvayla doldurulmuş bir kaba ters çevri erek batırılmıştır. Deneyin yapıldığı yer eki hava basıncına bağlı olmak üzere, orunun üstünde bir boşluk meydana gel r. Boru, içindeki, cıva yüksekliği, bize havanın basıncını verir. 0° C sıcaklıkta ve deniz kıyısında bu yükseklik 760 mm. dir. Bu basınç, normal kabul edilir. Bu değerin altındaki basınçlar, düşük, üstündeki basınçlar da yüksek basınç olarak tanımlanır. Cıvalı barometreyi ilk olarak, 1643 yılında İtalyan fizikçi Evangelista Toriçelli yapmıştır. Maden barometreler de vardır. Bunlara aneroid (sıvısız) barometre denir. Bu tip barometrelerde, hava basıncıyla iğilip bükülen çok ince maden bir kutu vardır. Kutunun havası boşaltılmıştır. Bir yay dibinden yukarı doğru çeker. Hava basıncı değiştikçe, kutunun kıvrıntılı yüzeyi de yukarı, aşağı hareket eder. Bu yüzeye bağlanmış olan gösterge, hava basıncının okunmasını sağlar. Uçaklarda kullanılan altimetre de aslında bu çeşit bir barometredir. Hava basıncı, sıcak ya da soğuk hava akımlarıyla da değiştiği için, barometreye bakarak, havanın ilerde nasıl olacağı tahmin edilir. Üçüncü bir barometre tipinde ise, içinin havası boşaltılmış, helezon şeklinde bir yay bulunur. Hava basıncı artınca yay sıkışır, azalınca açılır. Bu harekete göre hareket eden göstergeyle, hava basıncı okunur. Bu barometreyi, Eugène Bourdon adında bir Fransız yapmıştır.

baron i. Avrupa dillerinin bir çoğunda babadan kalan ya da hükümdar tarafından verilen bir soyluluk unvanı.

Baron de Coubertin Bak. Coubertin.

baroskop Yun. i. Havanın kaldırma kuvvetini göstermek için kullanılan bir araç. Arşimet prensibine göre hava, içinde bulunan cisimlere yukarı doğru bir kaldırma kuvveti uygular (Bak. Arşimet prensibi). Dolayısıyla, havasız bir yerde tartılan cisim, hava içinde yapılan tartıdan daha ağır çekecektir. Bunu göstermek için, cam bir kap içine bir terazi yerleştirilir. Terazinin iki kefesine hacimleri aynı olmayan, ama ağırlıkları aynı olan iki madde konur. Ağırlıklar eşit olduğuna göre terazi dengeye gelir. Bundan sonra, deneyin ikinci bölümünde, cam fanusun havası boşaltılır. O zaman, hacmi büyük olan cismin daha ağır geldiği, teraziyi eğdiği görülür. Bu deneyden anlaşılacağı gibi, havasız bir ortamda büyük hacimli cisim daha ağırdır. Ama havanın büyük hacimli cisme uyguladığı kaldırma kuvveti daha büyük olduğu için, havada yapılan tartıda iki cisim dengeye gelmektedir. Bu deneyi ilk olarak Otto von Guericke adında bir Alman fizikçi yapmıştır.

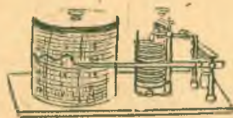
barparalel Fr. b. i. Dikey direkler üstüne, yatay ve birbirine paralel olarak tutturulmuş demir ya da ağaçtan iki tane yuvarlak çubuk. Bu çubuklar ellerle kavranmak suretiyle bilek ve pazı kuvvetine dayanan jimnastik hareketleri yapılır.

Barran Guilla Güney Amerika'da Kolombiya'nın 452 000 nüfuslu bir şehri. Magdalena ırmağının denize döküldüğü yerde bir limandır. Şehirde birçok fabrikalar vardır.

BAROMETRE TİPLERİ

duvar barometresi

kadranlı barometre

yazıcı barometre

küvetli ve sifonlu barometreler

Bartın'dan bir görünüş

Barrault, Jean - Louis (Doğ. 1910) Fransız oyuncusu ve tiyatro yönetmeni. Aktörlük ve yönetmeliğe Comédie - Française'de başlamış, daha sonra güçlü bir tiyatro oyuncusu olan karısı Madeleine Reneaud ile birlikte kendi tiyatro kumpanyasını kurmuştur. Büyük tiyatro yönetmeni Charles Dullin'in yetiştirmesidir. Oyuncu olarak ustalığını birçok filimde de ortaya koyan Barrault, Fransa'da Comédie-Française'den sonra gelen Odéon tiyatrosunun yönetmenliğinde bulunmuş ve bir çok önemli oyun arasında «Hamlet»i, «Amphitryon»u, «Christophe Colombe»u sahneye koymuştur.

Barrès, Maurice (1862 - 1923) Fransız yazarı. Eserlerinde duygudan çok zekânın üstünlüğü görülür. Ruhsal durumları incelemede çok güçlüdür. Uzun yıllar gazetecilik de yapan Barrès'in kendine özgü bir üslûbu vardır. Zamanın yıpratamadığı eserlerinin başında «Les Déracinés - Köksüzler», «Le Jardin de Bérénice - Bérénice'in Bahçesi», «Du sang, de la volupté et de la mort - Kan, Şehvet ve Ölüm Üzerine», «Amori et Dolori sacrum» gelir.

Barrie, sir James Mathew (1860 - 1937) İngiliz romancısı ve tiyatro yazarı. Edebiyat alanında annesi tarafından yöneltilen Barrie 1891'de yayımladığı «The Little Minister - Küçük Bakan» adlı kitabıyla ün kazandı. Bu dönemdeki roman ve hikâyelerini Dickens'in, Meredith'in, Stevenson'un ve büyük Rus yazarlarının etkisinde kalarak yazmıştır. Daha sonra tiyatro alanına da geçen yazarın en önemli oyunları «Eşsiz Crichton» ve «Peter Pan» dır. Bir kadın oyuncuyla evlenen ve 1909'da eşinden ayrılan Barrie bundan sonra kendine özgü çocuksu bir muhayyelenin doğurduğu sihir âlemini yansıtmaktan uzak kalmış ve hele son yıllarında çok kuru eserler vermiştir.

Maurice Barrès

Barrow - in - Furness (İngiltere) İrlanda denizi üzerinde 64 600 nüfuslu bir liman şehri. Tersaneleri ve çelik fabrikaları vardır.

Barry, Jeanne Bécu, Comtesse du (1743-1793) XVI. Louis'nin gözdelerinden güzel bir kadın. Fransız devrimi sırasında başı kesilerek öldürülmüştür.

barsak i. Bak. bağırsak.

barsam i. Zo. Yüzgeçleri dikenli ve zehirli, küçük bir balık. Trakonya gibi çarpıcıdır; üstelik ondan daha tehlikelidir.

barsama Yun. i. Bot. Yaprakları nane gibi güzel kokulu olu pbazı yemeklere konan bir bitki. Marsama da denir.

Barselona Bak. Barcelona.

Bartelmi Diaz (Ölm. 1500) Onbeşinci yüzyılgüzel kokulu olup bazı yemeklere konan Portekiz denizcisi. Hindistan'a varmak için Güney Afrika'yı dolaşan Bartelmi Diaz, burada şiddetli fırtınalara yakalanmış, bundan ötürü oraya «Fırtınalar Burnu» adını vermişti. Bu ad sonraları «Ümit Burnu» olarak değiştirilmiştir.

Barth, Heinrich (1821-1865) Alman gezgin ve coğrafyacısı. Hamburg'da doğdu, Berlin'de öldü. Asya ile Afrika'da bir çok seyahatler yapmış, bunlarla ilgili kitaplar yazmıştır.

Bartholdi, Frédéric - Auguste (1834 - 1904) Fransız heykelcisi. En ünlü eserleri 1880 de yaptığı «Le Lion de Belfort - Belfort Aslanı» ile New York limanında yükselen «Dünyayı Aydınlatan Özgürlük» adlı dev heykelleridir. Gösterişli ve çarpıcı olmakla birlikte sanatı incelikten uzaktır.

Barth, Paul (1858-1922) Alman filozofu ve pedagogu. Felsefî ve deneysel bir sosyoloji kurmaya çalışmıştır. Okullara ahlâk dersi konması için uğraşmıştır.

Bartın Zonguldak iline bağlı bir ilçenin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 266 km². olan ilçenin nüfusu 92 333, merkezinin nüfusu 14 323'dür. 84 köylü merkez bucağından başka 27 köylü Amasra, 17 köylü Arıt ve 31 köylü Ahmetler (Kozcağız) bucakları vardır. Zonguldak'ın doğusunda ve Karadeniz kıyısında uzanan ilçe toprakları dağlık ve ormanlıktır. Orman ürünlerinden başka, tahıl ve çeşitli meyva yetiştirir. Kasaba denize 11 km. uzaklıkta, Bartın çayının batı yanındadır. Orta büyüklükteki tekneler bu çaydan kasabaya kadar gelebildikleri için Bartın bir iskele sayılır.

Bartın Çayı Zonguldak'ın Bartın ilçesinde bir çay. Güney - doğudaki dağlardan çıkar. sağdan soldan kollar alır, Karadeniz'e dökülür. 75 km. uzunluktadır.

Bartok, Bela (1881 - 1945) Macar bestecisi. İlk müzik derslerini annesinden aldı. 20 yaşında iken Budapeşte Konservatuvarı'nı birincilikle bitirdi. Altı ay sonra buraya profesör oldu. Folklor müziğiyle ilgilendi. 1935'de Macar Bilimler Akademisi'ne üye oldu. Ankara ve Adana'da da çalışmaları olmuştur. New York'da öldü.

baru Far. i. Kale duvarı. Dilimizde hemen her zaman «burç» kelimesiyle birlikte kullanılmıştır: Burcu baru.

barudî s. Barut renginde. [Slate - coloured]

barut, - tu Yun. i. Patlayıcı bir karışım. İçinde %70-80 oranında güherçile (potasyum nitrat: KNO_3), %12-20 oranında odun kömürü tozu, %14 oranında kükürt vardır. Bu karışıma karabarut da denir. İlk olarak barutu Çinliler'in kullandığı sanılıyor. M.Ö. 1 000 yıllarında Çinliler savaşta ya-

nan cisimle atıyordu. Fakat bunun yalnız güherçile o ması ihtimali vardır. Çinliler'-in din töre lerinde havaya fişek atmak için barut kullandıklarını, Marco Polo'-nun gezile nden öğreniyoruz. Doğudan batıya gele bu patlayıcı maddenin, batıdaki tarih daha yenidir. Avrupa'da ilk olarak bar u Alman rahip ve filozofu Berthold S hwartz'ın bulduğu sanılıyor. Ama, barut İngiliz bilgini Roger Bacon'-un bulduğu u ileri süren tarihçiler de vardır. Bar . Avrupa'da, gülleleri uzağa atmak için ateşli silâhlarda ilk olarak XIII. yüzyı a kullanılmıştır. Bu konuda en yaygın anış, İngilizler'le Fransızlar arasındaki ressy savaşının ilk barutlu savaş oldu dur (1346). Bundan sonra kimya alan daki buluşlarla birlikte barut da geli miş, çeşitli barutlar bulunmuştur. Ço duman çıkarıp topun yerini belli ettiği namluyu kirlettiği için karabarut de rini yitirmiş, yerini dumansız barut a ıştır. Dumansız barutu ilk olarak Pau Vieille adında bir Fransız mühendisi (854 - 1934) yapmıştır. Biraz sonra da veçli kimyacı Alfred Nobel (1833 - 1896 nitrogliserinli barutu bulmuştur. Bar t, küçük bir kıvılcımla tutuşan bir kar ımdır. Tutuşunca da patlamayla yana k çok miktarda gaz çıkarır. Silâhlarda, gazın basıncından yararlanılır. Küçük bir yerde gerçekleşen patlama sonunda açığa çıkan gaz sıkışarak büyük basınçla a ulaşır; bu basıncın etkisiyle mermi hızla namludan fırlar. Tüfekten, en büy k toplara kadar, mermiyi uzağa fırlatı ak için hep bu olaydan yararlanılır. çaktan atılan mermilerde de barut vardır Yere çarpan mermi içindeki barut, çarpm etkisiyle patlar. Bazı mermilerde ise amanı ayarlanabilen otomatik patlatma donanımları kullanılır. Mermi, atıldıkta belli bir zaman sonra barut tutuşturulur.

barut hakkı b. Ask. Merminin, büyüklüğüne, menzilin ve çeşidine göre belirlenen barut mikta . Her mermiye uygun miktarda barut onması gerekir. Yoksa, isabetli atış ya mak mümkün olmaz. Bazı mermi çeşi erinde ise, barut torbalar içinde ayrı arak hazırlanmıştır. Topun içine barut t rbaları sonra da mermi yerleştirilip, to ateşlenir.

baruthane i. B ut yapılan ya da saklanan yer. [Poudre e — Powder factory]

barut kesilmek . f. Aşırı öfkelenmek. [Devenir furieu - To fly into a rage]

barutla oynama b. f. Tehlikeli işlere girişmek. [Se me tre dans les affaires dangereuses]

barutluk i. Bar t saklanan kab ya da yer. [Powder - f sk]

Barye, Antoine Louis (1769 - 1875) Fransız heykelcisi. zellikle hayvan heykelleri yapmış, bu anda ün kazanmıştır. Paris parklarını süs eyen birçok hayvan ve özellikle aslan he kelleri vardır.

baryum (Ba) Kim. Gümüş renginde, yumuşak bir maden. Havada çabuk oksitlendiği için tabiatta, bileşikler halinde bulunur. En çok baryum sülfat ($BaSO_4$) ile baryum karbonat ($BaCO_3$) filizlerine rastlanır. İlk olarak, baryumu İngiliz kimyacısı Sir Humphrey Davy elde etmiştir. Baryum sülfat, röntgen ışınlarını geçirmez. Onun için mide, bağırsak gibi iç organların röntgeni alınacağı zaman, hastaya baryumlu su içirilir; ondan sonra röntgen alınır. Suda ya da asitlerde erimiş baryum tuzları şiddetli zehirdir. Atom ağırlığı: 137,36 — Atom sayısı: 56 — Özgül ağırlığı: 3,78 — Ergime noktası: 710°C.

bas Fr. i. Müz. Bak. Basso.

basal Ar. i. Soğan. [Oignon — Onion]

basamak i. ★ 1. Bir yere çıkarken basılan birbirinden yüksek yerlerden biri: Merdiven basamağı. [Marchepied — Step] ★ 2. Gittikçe yükselen ya da alçalan durumlardan her biri, aşama, derece, kerte. [Degré, échelon - Degree] ★ 3. On kaidesine göre yazılmış bir sayının her rakkamının bulunduğu yer: Yüzler basamağı. esk. Mertebe. [Ordre]

basamak yapmak b. f. Bir şeyi ya da, kimseyi kendisi için yükselme aracı haline getirmek.

basar Ar. i. Göz. Eskiden fizikte görme. Yalnız terkiplerde kullanılırdı.

basarı basiret İleriyi gören göz. [Esprit sagace, prévoyant]

basarık i. Ayağın bastığı yer. Ayaklık. Pedal.

basarî Ar. s. Göz ve görme ile ilgili. [Optique - Optical]

basarma f. Bir cismi bir ucundan kaldıraçla yükseltme.

basbayağı s. Alışılandan, bilinenden hiçbir başkanlığı olmıyan, olağan (tabiî) görülecek şekilde. esk. Alelâde. [Ordinairé, normal — Ordinary]

Basch, Victor (1883-1944) Fransız filozofu. Nancy, Rennes sonra Paris Üniversitelerinde profesörlük yaptı. Alman felsefesi ve estetik üzerine yaptığı incelemelerden sonra Sorbonne'da estetik profesörlüğüne getirildi. Bir çok fikir ve politika hareketlerine karışmış, gericilik ve faşizme karşı girişilen mücadelelerin önünde yer almıştı. Bu arada Dreyfus (Bak. Drayfus olayı) davasının yeniden gözden geçirilmesini isteyenler arasına katıldı. Rennes şehrinde, İnsan Hakları Derneği'nin şubesini açtı. Halk cephesi (Front Populaire) nin faşizme karşı politikasını yürütenlerindendi. Bu tutumdan dolayı, İkinci Dünya Savaşı sırasında, Fransa, Almanya'nın işgali altında iken Vichy hükümetinin ajanları tarafından karısıyla birlikte öldürüldü. Başlıca eserleri: «L'Esthétique de Kant - Kant'ın Estetiği», «La Philosophie Allemande au XIX ème siècle - XIX. Yüzyıl Alman Felsefesi», «Les Doctrines politiques des philosophes classiques

Bela Bartok

Victor Basch

de l'Allemagne - Alman Klasik Filozofların Siyasî Doktrinleri»dir.

Basedow hastalığı İlk olarak Alman hekimi K. von Basedow (1799 - 1854) tarafından tanımlanmış bir hastalık. Kalkan bezinin (Bak. bez) hormon salgılaması yüzünden gözler dışarı doğru pörtler, çok parıldar, nabız hızlanır, damar basıncı yükselir, metabolizma (Bak. metabolizma) artar, ellerde titreme görülür; çabuk heyecanlanma, düşünce ve duygulanma aksaklıkları, ruhsal bozukluklar olur. Kalkan bezi ameliyatla çıkartılarak, özel ışınlarla ya da bazı ilâçlarla çalışması azaltılarak iyi edilir.

Basedow, Johann Bernhard (1723-1790) Alman eğitimcisi ve ruhbilim öncüsü. Hamburg'da doğdu, Magdeburg'da öldü. J. J. Rousseau'nun öğretisinden etkilenmiştir, Deasau'da 1774'de kurduğu Filantropium adlı, ortaokul ve ıslahevi karışımı enstitü, bu konuda kendinden sonrakilere örnek olmuştur. «Pratik Felsefe», «Aile ve Milletlerin Ana ve Babaları için Metod Kitabı» adlı eserleri önemlidir.

Basedow, Karl von (1799 - 1854). Alman hekimi. Dassau'da doğmuştur. 1840'da kendi adıyla anılan hastalığı buldu. Bu, gözle ilgili bir hastalıktır. (Bak. Basedow Hastalığı).

basen Fr. i. Belden 20 cm. aşağıdan alınan ölçü.

bası i. Dökme harf, klişe ya da taş kalıp kullanarak kâğıda ya da bez gibi şeylere yazı, resim çıkarma işi. esk. Tabı. [Action d'imprimer - Printing, stamping]

Basıbirin Bak. Haberli.

basıcı s. Başkalarının yazdıkları kitap, dergi gibi şeyleri basan ve bastıran kimse. esk. Tâbi. [Editeur — Editor, publisher]

basık s. ★ 1. Basılmış, yassılanmış: Basık burun [Epaté - Flat] ★ 2. Alçak, kısa: Tavanı basık oda. [Bas — Low]

basılı s. Basılmış, matbu. [Imprimé — Printed]

basılmak f. Basmak fiiline uğramak: Gazete basıldı. Islak yerlere basılmamalı. [Etre imprimé, être foulé, être attaqué à l'improviste - Be pressed]

basım i. Bası sanatı. esk. Tabaat. [Imprimerie - Printing]

basımcı s. Basım sanatıyla uğraşan, basımeve işleten kişi. Matbaacı. [Imprimeur — Printer]

basımevi i. Bası işi yapılan yer. esk. Matbaa. [Imprimerie — Printing - house]

basın i. ★ 1. Gazete, dergi gibi belli zamanlarda çıkan basmaların hepsi. esk. Matbuat: Türk basını, İstanbul basını, Basın derneği, cemiyeti, birliği. [Presse — The Press] ★ 2. Fikirlerin yazı, resim yoluyla yayılmasına denir. Yayınlanmak üzere basılan ya da başka araçlarla çoğaltılan yazı ve resim gibi eserlere de basılmış eser denilmektedir. Basılmış eserlerin yayınlanması 5680 sayılı kanundaki hükümlere bağlıdır. Basın ile ilgili bütün hükümler basın hukukunu meydana getirir. Anayasamızın 22 - 27. maddeleri basın hürriyetini düzenlemiş; sosyal ve kollektif bir hak olarak kabul etmiştir. Anayasaya göre, basın hürdür ve sansür edilemez.

Basın Ahlâk Yasası Türkiye'deki çeşitli gazete ve dergilerin katıldıkları manevî bir yasa. Bu yasada, basın mesleğinin gerektirdiği meslek ahlâkına aykırı fiiller tesbit edilmiş ve müeeyideleri gösterilmiştir. Bu yasayı kabul eden gazete ve dergiler, yasaya aykırı yayın yapmamayı taahhüt etmişlerdir. Yasaya aykırılığı ileri sürülen yayını, Basın Şeref Divanı inceleyerek karara varır.

basınç i. Fiz. Birim yüzeye uygulanan kuvvet. Bir kuvvetin, bir yüzey üzerine etkilediği düşünülürse, bu durumda kuvvetin, yüzey birimine düşen miktarına basınç denir. Birimi genel olarak, kuvvet biriminin, yüzey birimine oranıdır. Ama pratikte en çok kg/m², kg/cm², gr/mm² v.b. kullanılır.

Basın İlân Kurumu Resmî ilânların, mevkutelerde yayınlanmasına aracı olmak, kurumun yönetimine katılan mevkutelere ve basın derneklerine kredi açmak, basın mesleğinde çalışanlara borç vermek, basının teknik ihtiyaçlarını karşılamak, üzere 1961 yılında, 195 sayılı kanunla kurulmuş olan bir kurum. Genel kurulu, İstanbul, Ankara, İzmir gazete ve dergi sahipleri temsilcileriyle, çeşitli basın teşekkül temsilcilerinden ve ayrıca hükümet görevlisi ile üniversiteler gibi bilim ve meslek teşekküllerinin temsilcilerinden meydana gelir. Genel Kurul, Yönetim Kurulunu seçer. Kurum genel müdürü, yönetim kurulunun teklif edeceği üç aday arasından hükümetçe seçilir.

Basın Şeref Divanı Basının kendi kendini denetlemesini sağlamak üzere kurulmuş bir teşekkül. Üniversitece seçilecek bir öğretim üyesinin başkanlığında çeşitli basın üyeleri ve kurum temsilcilerinden meydana gelir. Basın Ahlâk Yasasına uymayı taahhüd etmiş bulunan gazete ve dergilerin yayını hakkındaki şikâyetleri inceler. Tenbih, ihtar, dikkati çekme gibi cezalar verir. Bu ceza kararlarını, yasaya katılmış gazete ve dergiler duyurmak zorundadır.

basın suçları Huk. Sadece basının işleyebileceği suçlar. Başka suçların basın yoluyla işlenilmesi halinde, basın yoluyla işlenen suçlardan söz açılır. Gerek basın suçları, gerek basın yoluyla işlenen suçlar özel bir muhakeme usulüne bağlıdır.

basın suçlarında sorumluluk Huk. Basın Kanunu'muzun 16. maddesinde belirtilen ve yayın organlarında işlenen suçlardan doğacak sorumluluk. Gazete, dergi gibi mevkutelerde işlenecek suçlardan yazı işleri müdürleriyle, suç konusu eseri meydana getiren sorumludur. Yazı işleri müdürü, eser sahibini açıklamak zorunda değildir. Yazı işleri müdürü karşı çıktığı halde, bir

Verem ve tetanoz basillerinin mikroskopta görünüşü

eser, gazet sahibinin isteğiyle yayınlanırsa, eser hibiyle birlikte, gazete sahibi de sorumlu tutulur. Sürekli çıkmayan, kitap, broşür v.b. gibi yayınlarda eser sahibi sorumludur. Eser sahibi belli değilse ya da hak kında dava açılamıyorsa eseri yayınlayan, o da yoksa, eseri basan, o da belli değilse eserin içindekileri bilerek satan sorum tutulur.

Basın - Yayın ve **Turizm Bakanlığı** Basın, yayın, (propa anda) ve turizm gibi üç ayrı kamu hizm tini düzenlemek ve yönetmek üzere 25.1 1957 tarihinde kurulmuş bakanlık. Tek bir bakanın siyasi sorumluluğu altında r. Bakanlığın görevleri, teşkilâtındaki enel müdürlükler ve daha alt derecedeki çeşitli bürolarla yürütülür.

basıölçer b. Fiz. Buharın ya da herhangi bir gazın bulunduğu kabın iç yüzlerine yaptığı bas ıncı ölçmeye yarayan alet. esk. Mikyası ta yik. (Bak. Manometre).

basıra Ar. i. Görüm, görme duyusu: Kuvvei basıra = Görmek duyusu. [Sens de la vue - The visual faculty]

basırgamak f. Üzerine ağırlık basmak, kâbus çökmek. [A voir des cauchemars — For a nightmare to oppress one]

basış i. Basm a tarzı.

bâsıta Ar. i. iyol. Bak. açan.

basil Fr. i. ek. Bakterilerin değnek biçiminde, ince uzun olan türü. Verem mikrobu bir basildir. Alman hekimi Robert Koch taraf ndan bulunduğu için Koch basili de den r.

Basilinopolis (Basileinopolis) Tar. Eski çağda, İznik gölünün kuzeybatısında, Roma İmparatoru Flavius Claudius Iulianus'un annesi Bas ina şerefine kurulan şehrin adı. Bugün ü Pazarköy (Orhangazi).

basiret Ar. i Öngörü, sağgörü. Kalb gözü. İleriyi, ola ağı sezme kabiliyeti. [Prévoyance - Ins ght]

basireti bağlanmak İşin sonunu göremez hale gelmek, ihtiyatsızlığa düşmek. [Perdre sa prévoyan e - To be blind to the consequences of one's actions]

basit, -ti Ar. . Düpedüz, sade, bileşik (mürekkep) ol yan, kolay. [Simple - Simple]

basita Ar. i. Güneş saati; yükseklik tahtası. [Cadran so aire — Sun - dial]

basit kelime i. Gra. Bileşik olmayan kelime.

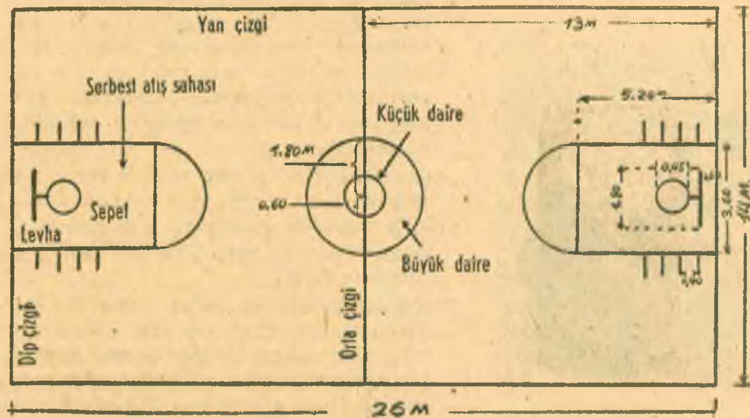
basit sarkaç Fiz. Ağırlıksız bir ipin ucuna, bütün ağırl ğı bir noktada toplanmış bir kütlenin as lmış olduğu varsayılan araç. Gerçekte b yle bir sarkaç yoktur; yalnız fizik inceel eleri içi nbu sarkacın var olduğu kabul edliir ve hesaplar yapılıp sarkaç formül ri bulunur. Aslında, ip ne kadar ince olursa olsun bir ağırlığı vardır ve ucuna asıla cismin ağırlığı da bütün hacmine yayılmıştır. Ama pratikte, ince bir ipin ucuna ağır bir kütle asılarak elde edilen sarkaç da basit sarkaç sayılır. Basit sarkacın ağırlığına bir hareket verilirse, ağırlık iki yana sallanmaya başlar. Bu düzenli bir sallanmadır. Sürtünmeden dolayı, ağırlığın gidip geldiği iki nokta arası yavaş yavaş azalır; sonunda sarkaç durur. Eğe rsürtünme olmasaydı ,sarkaç hiç durmazdı. Ama, gerçekte sürtünmenin bulunmaması imkânsızdır. Ağırlık yavaşlayıp dursa bile, hareketinin düzeni bozulmaz. Bir saniyedeki, ya da herhangi bir birim zamandaki gidip gelme sayısı değişmez. Bu sayıya sarkacın periyodu denir. Sarkacın periyodunun sabit olması, sarkaçlı saatlerin düzgün çalışmasını sağlar.

basit makine Fiz. Genel anlamıyla bir makineyi meydana getiren basit makinelerden he rbirine verilen ad. Makine, kendine verilen bir kuvveti büyütüp daha büyük bir kuvvetle bir iş yapan cihaz demektir. Basit makineler de bu kurala uyar. Ancak, «Enerjinin Sakınımı Kanunu» uyarınca, bir makineye verilen enerjinin, o makineden alınan enerjiye eşit olduğunu unutmamak gerekir. Kaldıraç, makara sistemi, eğik düzlem, vida, çıkrık, kama birer basit makinedir.

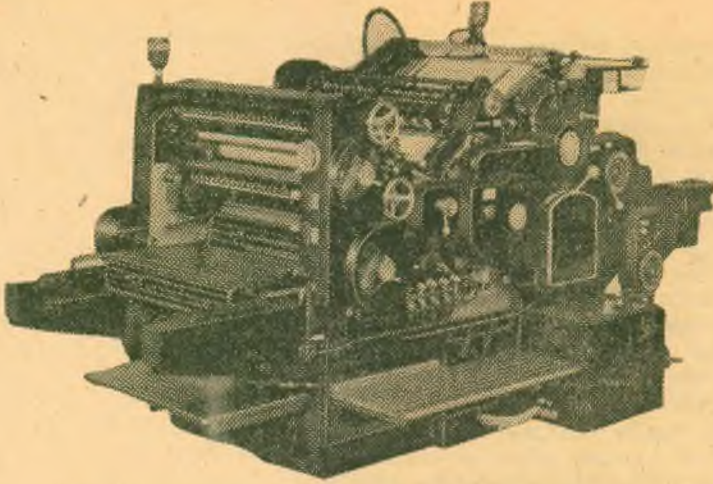
basketbol İng. i. Sp. Beşer kişilik iki takım arasında bir topu 3 m. yükseklikteki karşılıklı duran iki sepetten birine atmak esasına dayanan bir oyun. Tamamen Amerikan buluşu olan bu oyunun İngilizcedeki adı da «sepet topu» anlamına gelir. Bu oyun belirli süre içinde dikkat ve çabukluk isteyen kurallara bağlıdır. Oyunu bulan Dr. James Naismith'dir (1891). Bugün dünyanın her tarafında oynanır. Zamanla oyunun daha hızlı oynanabilmesi için bazı kurallarında değişiklikler yapıldı. Bizde ilk defa 1904'de İstanbul'da Robert Kolej'de oynandı. 1911'de Galatasaray Lisesi (Sultani)'nde denendi. 1924'de resmen bir basketbol heyeti kuruldu. İlk millî basketbol maçını 1924'de İstanbul'da Yunanistan'la yaptık ve kazandık.

Basketbolda başlama vuruşu

baskı i. ★ 1. Basıp sıkacak alet, baskıcıların kullandığı kalıp: Cildi baskıya koydu. Baskısız tahtayı el alır, el almazsa yel alır. [Presse, pressoir - Press] ★ 2. Basılı

Basketbol sahasının ölçüleri

Düz baskı makinası

bir kâğıt ya da kitabın temizlik ya da güzellik bakımından basılış hali: Kitabın baskısına dikkat edilmemiş. [Impression] ★ 3. Bası sayısı: Bu gazetenin 100 000 baskısı var. [Tirage - Circulation] ★ 4. Kuvvet ve zor altında bulundurmak ya da kalmak hali. esk. Tazyik: Halk baskı altında yaşatılamaz. [Oppression - Oppression]

baskıcı i. Tülbent ya da işlenecek kumaş üzerine kalıpla resim basan. [Imprimeur d'étoffes]

baskılık i. Genellikle yazı masalarında kâğıtların uçmasını önlemek için üstlerine konan ağırlık. Çoğunlukla biblo biçiminde olur.

baskı makinesi Kâğıt üzerine basım yapan makine. İlk baskı makineleri tahtadan yapılmış el presleri şeklindeydi. 1811 yılında Alman Friedrich König buharla işleyen bir el presi yaptı. Daha sonra König, arkadaşı Andreas Baver'le birlikte daha gelişmiş bir makine yaptı. 1846'da Amerikalı Robert Hoe bir makina yaparak bugünkü rotatiflerin temelini attı. Baskı makinelerinin başlıca çeşitleri şunlardır: Pedal, düz baskı makinesi, rotatif, taş baskı, ofset baskı makinesi, tifdruk.

baskın s. i. ★ 1. Üstün, faik, galip, kuvvetli: bu pehlivan ötekine baskın görünüyor. Bugünkü soğuk dünkünden baskın. [Fort, pesant. Superior] ★ 2. i. Ask. Düşmanın ummadığı anda, ummadığı silâhlarla karşısına çıkıp tedbir almasına zaman bırakmadan ansızın yakalanması. Baskın hareketleri, taktik ve stratejik alanlarda çok gizli olarak hazırlanan taarruzlrla yapıldığı gibi, silâh ve malzemedeki yenilikler, organizasyon, eğitim, sevk ve idaredeki değişikliklerle de aynı etki sağlanır. [Assaut imprévu, surprise - Sudden attack] ★ 3. Suçüstü yakalamak için ansızın birinin bulunduğu yere girme. [Descente de justice - Raid]

Baskın: Eskiden mahalle halkı kuşkulandığı evi toplanıp basardı

Baskil Elâzığ'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 312 km² olan ilçenin nüfusu 22 980, merkezinin nüfusu 2 735'dir. 27 köylü merkez bucağından başka, 23 köylü Kuşsarayı (İzolu) ve 12 köylü Aydınlar (Muşar) bucakları vardır. Kasaba, Haroğlu dağının güney yamacında ve Malatya - Elazığ demiryolu üzerindedir.

Basklar Batı Pirenelerin kuzey ve güney yamaçlarında yaşayan bir etnik grup. Komşu yaşadıkları Fransızlar'dan ve İspanyollar'dan ayrı bir dil konuşurlar. Daha çok tarım, hayvancılık ve balıkçılıkla geçinirler. Bir kısmı Fransa, çoğu da İspanya sınırları içinde kalır. Sayıları 1,5 milyon kadardır.

basklarnet Fr. i. Müz. Klarnetin kalın sesli olanı.

baskül Fr. i. Ağır şeyleri tartmaya yarayan kantar. Küçük bir ağırlık yardımıyla büyük ağırlıklar tartabilecek şekilde yapılmıştır. Bak. terazi. [Bascule — Weighing machine]

basma i. ★ 1. Basmak fiil ve hali. [Action de presser, d'imprimer - To print] ★ 2. Üzerinde bası yapılmış renkli şekiller bulunan pamuk kumaş. [Indienne, imprimé] ★ 3. Gazete, dergi, kitap gibi bası ile hazırlanmış yazılı şey. esk. Matbua. [Imprimé - Printed form]

basmacı s. Basma yapan veya satan.

basmak f. ★ 1. Ayak tabanıyla bir şeyin üstüne yüklenmek: Çamura basma. Bastığı yerde ot bitmez. [Mettre ou poser le pied - To step] ★ 2. Bası işi yapmak: Kitap basmak. [Imprimer — To print] ★ 3. Ansızın hücum etmek: Düşmanı basmak. [Attaquer - To attack] ★ 4. Suçüstü yakalamak için ansızın suçluların yanlarına varmak. [Faire irruption] ★ 5. Ansızın gelmek: Misafir bastı. [Surprendre — To arrive suddenly] ★ 6. Sıkıştırarak yerleştirmek: Tenekeye yağ basmak. [Bourrer — To press]

basmakalıp b. i. Örneklere uyarak yapılan emeksiz iş. Düşüncesiz söylenen lâkırdı.

basma tulumba Tek. Bir sıvıyı aşağı bir seviyeden daha yükseğe çıkarmaya yarayan bir tulumba çeşidi. Bir silindiri ve bu silindir içinde gidip gelen bir pistonu vardır. Silindirin alt ucundaki boru sıvıya (pratikte su) daldırılır. Sonra tulumbanın kolu hareket ettirilir. Kola bağlı olan piston, silindir içinde inip çıkmaya başlar. Bu arada aşağıdan çekilen su, silindir içinde yükselir sonra da tulumbanın ağzından akar. Böylece su yukarı çekilmiş olur. Su musluktan piston aşağı doğru basıldığı zaman aktığı için, bu türlü tulumbalara «basma tulumba» denmiştir (Bak. emme tulumba).

Basra (Irak) Şattularap kıyısında 327 600 nüfuslu, Irak'ın üçüncü büyük şehri. Dolaylarındaki hurmalıklar ve petrol yatakları önemlidir. İşlek bir nehir limanıdır. Bu şehrin bulunduğu bölge Osmanlılar'ın bir eyaletiydi.

Basra Körfezi İran ile Arabistan yarımadası arasında Şattularap ve Abadan'a kadar giren deniz parçası. Hind Okyanusunun bir koludur. Doğu kıyıları tamamen İran'a aittir. Batı ve güney batı kıyılarında Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Kuveyt vardır. Körfezin en önemli yanı Abadan limanının burada bulunması petrol için

bir çıkış ye i olmasıdır. Tarihteki adı «Sinus Persicu » idi. Suları genellikle sığdır; dünyanın e sıcak denizlerinden biridir.

bas - relief Fr Alçak kabartma. Düz bir yüzey üzerine kabartma şekiller yapılarak meydana ge ir. Mısırlılar'ın mihrap, dikili taş ve kal sütunlarında, Yunanlılar'ın tapınak fri lerinde (Bak. Friz), kimi zaman sütun larının alt kısımlarında kullanılmıştır. R malılar'da çok rastlanan birsüstür. Got ve Romen sanatında anıtsal alçak kaba maya rastlıyoruz. Bu çağda, kapılarda, ütunlarda, başlıklarda, korniş ve frizlerde kullanılmıştır. Rönesans'da da görülen bas relief XVII. yüzyıldan sonra gittikçe da az kullanılır oldu.

Bassai Tapına Apollon Epicurios adına, yaklaşık ol rak M.Ö. 430'da, Parthenon mimarı İkt nos tarafından yapıldığı sanılan ünlü apınak. Kentaurlar ile Lapithler'in ve Y nanlılar ile Amazonlar'ın savaşını göste en frizi ünlüdür. 1812'den beri British M useum'da bulunmaktadır. Tapınağın eni 2, uzunluğu 38 m. dir. 1765'de Bocker adl bir Fransız mimarı tarafından bulunm ştur.

Bassano, Jacop (1510 - 1592) Asıl adı Jacopo da Ponte. V nedik'li bir ressam. Titien ve Tintoretto'n n etkisinde kalmakla beraber gerek in gerekse din dışı tabloları çok sağlam kişisel bir yapıya sahiptir. Resim alanına kırlarla, doğayla ilgili yepyeni bir anlay ş ve duyguluk getirmiştir.

Bass Boğazı A ustralya ile Tasmanya adası arasındaki oğaz.

basset i. Kısa acaklı, uzun ve sarkık kulaklı bir av k peği. Tavşan, tilki ve karaca avında çok kullanılır. Çeşitli türleri vardır.

Basse - Terre Guadeloupe adasının 14 000 nüfuslu baş ehri. Yüzölçümü 853 km²'dir. Önemli bir icaret merkezidir.

basso İta. i. M z. En kalın erkek sesi ve en kalın sesli rkestra çalgısı.

basso ostinato ta. Müz. Bir müzik parçasında tekrarla n bas partisi.

basso seguente İta. Müz. Org isimli çalgının en kalın ses ne eşit olan ses.

Bastard (Rho other Bastardlar) Afrika'da, Avrupalı er eklerle zenci Hotanto kadınlarının çift şmelerinden doğmuş Afrika dili konuşan küçük bir halk topluluğu.

bastard ★ 1. B yo. Irsî yapıları değişik olan fertlerin, ay ırk ya da alt ırkların çiftleşmesinden meydana gelen yavrulara verilen ad (B k. Hibrid - Melez). Nadiren meydana ge n tür - bastardların erkekleri kısırdır (atır) ★ 2. Antropoloji. İnsanlarda basta , çeşitli ırkların çiftleşmesinden mey ana gelen melezler için kullanılır. Mula lar (Avrupalı - zenci melezi), Mestir (Avr palı - Kızılderili ya da Endonezyalı mel i).

bastarda İta. i Tar. ★ 1. Savaş gemisi tipi. Kadırga sını ndan olup orta ve yarım diye iki sınıfa ayrılırdı. ★ 2. Geminin başındaki yatay irek.

bast etmek b. f. İyice açıp anlatmak. [Expliquer largement — To explain in detail]

bastı i. Et suyu ve kıyma ile pişmiş sebze: Kabak bastısı. [Viande cuite avec des légumes - Vegetable strew]

bastıbacak b. s. Bacakları kısa ya da çarpık (kimse). [Courtaud, trapu — Short - legged]

bastık i. Pestil.

bastırılmak f. Bastırmak işine konu olmak.

bastırmak f. ★ 1. Basmak işini yaptırmak. [Faire mettre, faire poser, faire imprimer] ★ 2. Bir fenalığı ortadan kaldırmak: İsyanı bastırmak, açlığını bir simitle bastırmak, yangını bastırmak. [Etouffer, éteindre - To suppress] ★ 3. Elle basıp sığdırmak: Çamaşırı sandığa bastırmak. [Bourrer-Push down] ★ 4. Hemen yetiştirmek: Cevabı bastırdı. [Riposter] ★ 5. Üstün çıkmak: Rakiplerini bastırdı. [Surpasser - To come out superior] ★ 6. Ansızın ve habersiz birinin yanına gitmek. [Surprendre - Catch unawares]

Bastia (Fransa) Korsika adasının kuzey doğusunda 50 900 nüfuslu bir kıyı şehri. Ticaret ve turizm merkezidir; sigara ve içki fabrikaları vardır.

bastika İta. i. Den. Bir seren ya da herhangi bir ağaca açılan delik.

Bastille Genel olarak şehirlerin giriş kapılarına, o şehri korumak üzere yapılmış olan kuleli şatolara verilen ad. Paris'de de bu çeşit bir şato yapılmış ve uzun süre devlet hapisanesi olarak kullanılmıştır. İlk taşı 22 Nisan 1370'de konan bu kale, geniş bir dikdörtgen üzerine kurulmuştur. Hendeklerle çevrili olan kalenin etrafında, yükseklikleri 23 m. olan 8 kule vardı. Kale, bütün şatolarda olduğu gibi bir asma köprüyle karaya bağlıydı. Her kulede kat kat yer altı zindanları vardır.

Fransa'nın çok ünlü filozofları, (Voltaire) fikir adamları, yazarları, tanınmış kişileri bu zindanlarda hapsedilmişlerdir. Fransız tarihinin en önemli olaylarından biri Bastille'in zaptıdır. Kale, 14 Temmuz 1789'da, akşam saat beşe doğru ele geçirilmiştir. Bu olay parlementer ihtilâlden halk ihtilâline bir geçiştir. Bu hareketi, Paris ve Versaille çevrelerinde kral ordularının yığnak yapması ve Necker'e işten el çektirilip yerine Breteuil'ün geçirilmesi başlatmıştır. Haber 12 Temmuzda Paris'de duyulur duyulmaz, bir iflâstan korkan sarrafların Borsa'yı kapamaları ve halk hatiplerinin bütün vatanseverlerin kılıçtan geçirileceklerini bildirmeleriyle birdenbire patlak verdi. Ayaklanma gittikçe büyüdü; muhafız kıtası da ayaklananlara katıldı; kral kuvvetlerinden olduğu kadar kargaşalıklara karışan haydutlardan da çekinen halk silâhlandı. Tehlike çanlarının çaldığını farkeden halk sınıfları (Tiers ètat) seçmenleri, Belediye sarayında daimi bir komite kurup, düzeni sağlamak için burjuva milis kuvvetini örgütlediler (bu kuvvet gelecekteki milli muhafız kuvvetinin çekirdeği olmuştur). Bu milis kuvvetleri için gerekli silâhların bir kısmını eski muharipIerden (14 Temmuz sabahı) ve Bastille'in komutanı Launay'den istendi. Launay bu isteği reddetmekle kalmayıp halkın üstüne ateş açmak gafletinde de bulundu. İlk saldırıda yüz kadar insanın ölmesi üzerine Bastille'in kapıları ve asma köprüsünü yıkmak üzere, muhafız kuvvetlerden bir teğmen ve assubay bir kaç top getirdiler. Launay yakalanıp yanındakilerle birlikte kılıçtan geçirildi; Bastille zaptedildi; bunun üzerine kral XVI. Louis kuvvetlerini geri çekmek ve Necker'i yeniden iş başına geçirmek zorunda kaldı. Bastille'in zaptı, istibdadın yıkılışı, krala karşı ayaklanan halkın bir zaferi olarak kabul edildiğinden 14 Temmuz Fransa'da III. cumhuriyet tarafından 1880'de ulusal bayram olarak kabul edilmiştir.

baston İta. i. Yürürken dayanmıya yarıyan azçok işlenmiş ve cilâlanmış değnek. [Bâton, canne — Stick]

basur Ar. i. Hek. Anusta ve kalınbağırsağın alt kesimlerinde toplardamarların genişlemesi, iltihaplanıp kanaması. [Diarhée, dysentéerie - Haemorrhoids]

basur memesi Genişleyip uzamış damar yığını. [Hémerroides — Haemorrhoids]

basurotu Bot. i. Düğünçiçeğigillerden nemli ormanlarda yetişen, sarı çiçekli küçük bir bitki. Kökleri basur hastalığına iyi gelir.

Basutoland Güney Afrika'da, İngiliz Milletler Topluluğu içinde «himaye» bir devlet. Yüzölçümü 31 000 km², nüfusu 800 000, başkenti Maseru'dur. 1960 yılında toplanan Ulusal Yasama Meclisi'nin anayasayı kabul etmesi ve siyasî partilerin 1965 Mayısında faaliyete geçmesiyle, bağımsızlık yolunda en önemli adımlar atılmış oldu ve 4 Ekim 1966'da bağımsızlığına kavuştu.

bâsülbadelmevt, - ti Ar. b. i. Ölümden sonra dirilme. [Résurrection — Resurrection]

basya i. Bot. Sapotgillerden, Asya'da yetişen ve tohumları sabunculukta kullanılan bir yağ çıkarılan ağaç. [Bassia]

baş i. ★ 1. Anat. Bedenin üstünde, kafatası ve alt çene kemikleri ile onları örten kas ve deri dokularının yapıldığı, beyin, beyincik, dört duyum organı (göz, kulak, dil, koku alma organları), solunum ve sindirim kanallarının en üst bölümlerini taşıyan vücut bölümü. [Tête — Head] ★ 2. Bir şeyin en yukarısı, tepe: Dağbaşı, yokuş başı. [Sommet — Top] ★ 3. Bir topluluğu yöneten: Sınıf başı, ırgat başı. Baş nereye giderse ayak da oraya gider. [Chef — Chief] ★ 4. Bir şeyin başlangıcı: Hafta başı, yıl başı, satır başı. [Commencement] ★ 5. Temel, esas: Her şeyin başı sağlıktır. [Origine, source — Essential] ★ 6. Bir şeyin toparlakça ucu: Meme başı, çıban başı. [Bout] ★ 7. Bir şeyin uçlarından her biri : Köprünün iki başı. [Extrémité - End] ★ 8. Kasaplık hayvanlarla bazı yiyeceklerde tane: Sekiz baş sığır, üç baş soğan. [Tête — Head] ★ 9. Para değiştirilirken verilen ya da alınan fark. esk. Sarrafiye. [Intérêt, Rate of exchange] ★ 10. Bir şeyin yanı ya da çevresi: Mangal başı, havuz başı. [Entourage] ★ 11. «Baş» kelimesi birçok kullanışlarında benlik anlamı verir : Başı derde girmek, başını alıp gitmek, başına iş açmak, başının çaresine bakmak, gibi.

başa baş gelmek b. f. Eşit olmak. esk. Müsavi olmak. [Etre égal — To be equal]

başa çıkamamak b. f. İdare edememek.

başa çıkarmak b. f. Aşırı yüz vermek. [Gâter - To make a lot of some one]

başa çıkmak b. f. Bir şeye gücü yetmek, başarmak. [Réussir — To cope with]

başa geçmek b. f. En üst yeri almak.

başa gelmek b. i. Kötü bir hale uğramak.

baş ağa b. s. Tar. Çok ağaların bulunduğu dairelerde birinci ağa.

baş ağrısı b. i. ★ 1. Hek. Başta ağrı olma hali. [Mal à la tête — Headeche] ★ 2. Sıkıntı, dert [Ennui, peine - Worry]

baş ağrıtmak b. f. Rahatsız etmek, rahatsızlık vermek. [Ennuyer]

Başak i. Ast. Zodyak üzerinde Aslan ile Terazi burçları arasında bulunan burcun adı. esk. Sünbüle. [Vierge — Virgo]

başak i. Ekinbaşı; buğday, arpa, yulaf gibi ekinlerin tanelerini taşıyan meyvası. esk. Sünbüle, hûşe. [Epi — Ear of corn]

başa kakmak b. f. Yapılan bir iyiliği, açık açık söyleyerek karşısındakini incitmek.

başak bağlamak, başak tutmak Başaklanmak. [Etre en épi, monter en épi - To come into ear]

başakçı i. Orak zamanında dökülüp tarlada kalan başakları toplıyan yoksul kimse. esk. Hûşe - çin. [Glaneur — Gleaner]

Başın yapısı

başakçık i. Bo . Başağı meydana getiren parçalardan h biri. [Epillet]

başaklanmak Başak bağlamak, başak tutmak. [Mont r en épi — To come into ear]

başaklı s. ★ 1. Başağı olan ekin. [Garni d'épis — In ear] 2. esk. Başak biçiminde ok.

baş almak b. Tar. Düşman öldürmek. [Tuer, couper a tête — To kill enemies]

baş almamak f. Kurtulamamak.

başaltı b. i. ★ 1. Alaturka güreşte başa ayrılan en ağı pehlivanlardan sonraki sınıf. ★ 2. Gemil de tayfa ve erlerin baş taraftaki koğuşl rı.

Başar, Ahmet Hamdi (Doğ. 1897) İktisatçı ve politika . İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi coğrafya bölümünü bitirdi. Öğretmenli iaşe müdürlüğü yaptı. Ticaret odasın çalıştı. İstanbul Liman Müdürü oldu 1925 - 1934). Şirket müdürlüklerinde bulundu. 1950'de Demokrat Parti'den m lletvekili seçildi. Eserleri arasında: Altı kitaplık «İktisadî Devletçilik», «Para ve İ kılâp», «Geniş Dünya», «Atatürkle Üç y» sayılabilir. «Barış Dünyası» dergisinin urucusudur.

başarı i. Baş rmak işi ya da başarılan iş adı. esk uvaffakiyet. [Succes — Success]

başarılı s. ★ Başarı gösteren. esk. Muvaffak [Reuss - Successful] ★ 2. Başarılmış: Başarılı bi ders. [Bien réussi — Successful]

başarmak f. Ö emli bir işi iyi bir şekilde bitirmek. es Muvaffak olmak. [Réussir — To succeed]

baş aşağı zf. 1. Tersine dönmüş [Sens inverse] ★ 2 Akarsuyun akışına uygun.

baş aşağı gel ek b. f. Yıkılmak [Se ruiner — To be r ined]

başat s. Biyo. Hâkim. [Dominant]

başatlık yasas b. i. Biyo. Hâkimiyet kanunu. [Loi de la ominance]

baş bağlamak f. Birine ya da bir yere bağlanmak, gi ek, kapılanmak. esk. İntisabetmek. [S'att cher — To be connected with]

başbakan b. Başbakan, parlamenter hükümet sistem erinde, yürütme organının fiili başkanı Her ne kadar devletbaşkanı yürütme o ganının esas başı olarak görülürse de bu organın fonksiyonlarından doğan büt n cezaî, hukukî ve siyasî sorumluluk aşbakana ve ona bağlı bakanlara aittir Başbakan, kendine bağlı özel hizmetlerin ve bütün yönetim hiyerarşisinin en üst organıdır. Ayrıca Bakanlar Kurulu'nun ı olarak da, siyasî iktidarın ve tasarru arın sorumlusudur. Türk Anayasasının maddesine göre, başbakan, Türkiye B yük Millet Meclisi üyeleri arasından cu hurbaşkanınca seçilir. Başbakan da, m clis üyeleri ya da dışarda olan kimseler asından bakanları tayin ederek, cum urbaşkanının onayına sunar. Bakanlar urulu listesi, Millet Meclisine sunulur v oradan güven oyu alınmakla Bakanlar Kurulu ve başbakan göreve başlar. Anayasamızın 105. maddesine göre, başbakan, bakanlıklar arasında işbirliğini sağlar ve hükümetin genel siyasetinin yütürülmesini gözetir. Bakanlar Kurulu, bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludur. Başbakanın siyasî sorumluluğu dışında, kişisel suçlarından doğan cezaî ve hukukî sorumluluğu da vardır. Başbakan işlediği suçlar bakımından Anayasa Mahkemesince yargılanır. Yasama Organı, başbakanı ve Bakanlar Kurulu'nu belirli şekillerde denetler. Anayasamızın 88 - 90. maddeleri bu denetleme yollarını tek tek göstermiştir. Bunlar, Meclis Soruşturması, Gensoru, Soru müesseseleridir. Başbakanın, Yüce Divan olarak Anayasa Mahkemesine sevki, hakkında açılacak bir Meclis Soruşturması sonucunda, Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu konuda karar vermesine bağlıdır. Gensoru ise, müeyyide olarak başbakanın ve bakanların siyasî sorumluluğunu doğurur ve kabinenin düşmesini gerektirir.

başbakanlık b. i. ★ 1. Başbakan olanın hali ve görevi (vazifesi). [Fonction du premier ministre — Prime Ministery] ★ 2. Başbakanın dairesi. [Présidence du conseil]

başbakman b. i. Derece bakımından en yüksek olan bakman. Baş müfettiş. [Inspecteur en chef — Chief inspector]

baş başa kalmak b. f. İki kişinin yalnız kalması. [Rester tête à tête — To be in cosultation with]

baş başa vermek b. f. Birkaç kişinin gizlice bir iş konuşması. [En cachette pour une affaire — To collaborate]

baş belâsı b. i. Çok rahatsızlık veren (kimse). [Ennuyeux]

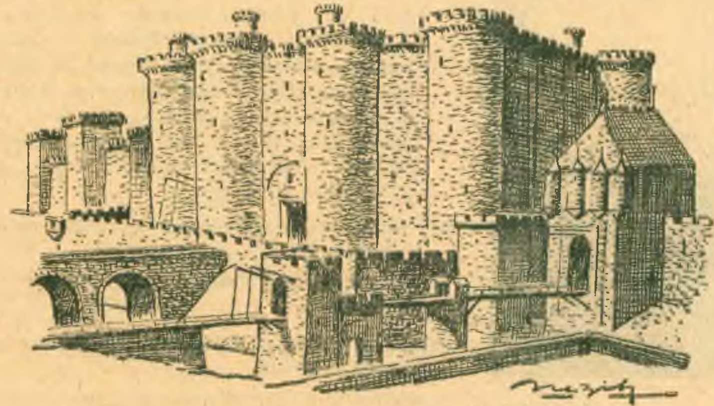
başbuğ i. Başkomutan. Bütün kara, deniz, hava ordularını komutası altında tutan en büyük komutan. [Généralissime — Commander - in - chief]

baş çanağı b. i. Anat. Kafatası.

başçavuş b. i. Ask. Orduda üsçavuşla başgedikli arasındaki erbaş. Öğretim ve eğitim işlerinde subayın yardımcısıdır.

baş çekmek b. i. Ön olmak, ileride bulun-

Bastille Şatosu

mak. [Etre le premier — To take the head]

baş çevirmek b. i. Görmek istememek.

başçı i. ★ 1. İşçi başı. [Chef des ouvriers, chef d'équipe] ★ 2. Çiğ ya da pişmiş koyun, kuzu ya da sığır başı satan kimse.

başçık s. Bot. Çiçeklerin erkek organlarında, çiçek tozunu taşıyan torbacık. esk. Haşefe. [Anthère — Anther]

baş döndürücü b. s. Büyük bir hızla olan [D'une grande vitesse — Vertiginous]

baş dönmesi b. i. Hek. Gözün kararması; alkol almakla meydana gelen sersemleme hali. [Vertige — Giddiness]

baş edebilmek b. f. Bir şeye karşı gücü yetmek. Başa çıkmak [Réussir — To cope with]

baş edilmez b. s. Başa çıkılmaz (kimse)

baş eğmek b. f. ★ 1. Razı olmak, kabul etmek. [Accepter — To accept] ★ 2. Utanma duymak. [Avoir hônte — To be ashamed]

baş elde iken zf. Sağken, yaşarken.

baş eski b. s. Tar. Saray ve konaklarda hizmet görenlerin en eskisi. Kıdemli.

baş etmek b. f. Üstesinden gelmek, becermek. [Réussir — To carry out something skilfully]

Başgedikler Mardin'in İdil ilçesi bucaklarından 24 köylü bucağın nüfusu 6 447, merkezinin nüfusu 774'dür.

başgedikli Ask. b. i. Rütbesi en yüksek olan erbaş. Başçavuşun görevlerini yapar. [Sergent - chef — Sergeant - major]

Başgil, Ali Fuad (1893 - 1967) Türk bilim adamı, politikacı. Çarşamba'da doğdu. Fransa'da hukuk okudu, doktora yaptı. Millî Eğitim Bakanlığı'nda çalıştı. 1930'da Ankara Hukuk Fakültesi öğretim üyeliğine atandı. 1933'de İstanbul Üniversitesi'ne geçti. 1936'da Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu müdürlüğü, 1939'da Hukuk Fakültesi dekanı, 1942'de Siyasal Bilgiler Okulu müdürü ve öğretmeni, aynı zamanda Hukuk Fakültesi profesörü oldu. Sonra yeniden İstanbul Üniversitesi'ne geçti. 1960'da (147) listesi ile üniversiteden uzaklaştırıldı. 1961'de Adalet Partisi'nden senatör seçildiyse de istifa etti. 1965'de milletvekili seçildi. Eserleri arasında: «La Question des Droits», «Esas Teşkilât Hukuku Dersleri», «Türkiye Siyasî Rejimi ve Anayasa Prensipleri», «Hukukun Ana Mesele ve Müesseseleri», «Vatandaş Hürriyeti ve Bunun Teminatı», «Cihan Sulhü ve İnsan Hakları», «Demokrasi ve Hürriyet», «Din ve Lâyiklik» sayılabilir.

Ali Fuad Başgil

baş göstermek b. f. Belirmek, görünür olmak. [Paraitre, éclater — To appear]

başgöz etmek b. f. Evlendirmek. [Marier — To marry]

başgöz olmak b. f. Evlenmek. [Se marier — To get married]

başhekim b. i. Bir hastanenin yönetim işleriyle de uğraşan hekim. [Le Médecin en chef — Chief - physician]

başhemşire b. i. Bir hastanedeki hemşirelerin başı. [Soeur en chef — Head nurse]

başı bez b. i. Kadın [Femme - Woman]

başıboş b. s. ★ 1. Baskısız, serbest. [Libre - free] ★ 2. Bekçisiz. [Sans gardien]

başı bozuk b. i. Tar. Savaş patlak verince, Osmanlı ordusuna ayrı bir kıta halinde gelip katılan gönüllü erlere verilen ad. Eskiden taşradan İstanbul'a gelip, yersiz yurtsuz dolaşanlara da bu ad verilirdi. Bu ad sonraları asker olmayan bütün sivillere verilmiştir. 1877 - 1878 Türk - Rus savaşında başı bozuklar büyük bir düzensizliğe sebep oldukları için, bu usul ortadan kaldırılmıştır.

başıkabak b. s. Saçı dökülmüş ya da dibinden kesilmiş. Başı çıplak: Yalınayak, başıkabak. [Chauve, tête nue — Bare headed]

başka s. ★ 1. Bilinenden ayrı, özge. esk. Gayrı, âhar: Şimdi başka yerde çalışıyor. [Autre — Other] ★ 2. Bilinenlere benzemez, çeşidi ayrı, üstün: O, başka adamdır. [Supérieur en mérite, distinct — Different] ★ 3 ....den başka: Ayrıca, fazla olarak: Bu kitaptan başka size defter de vereceğim. [Outre — Other than]

başkaca zf. ★ 1. Ayrıca, ayrı olarak. [Séparément — Separately] ★ 2. Biraz başka, az değişmiş, az keyifsiz: Onu biraz başkaca gördüm. Bugün rengi biraz başkaca gibi geliyor. [Changé, moins dispose — Rather different]

başkalaşım i. Jeol. Bir kütlenin fiziksel ve kimyasal değişimi. esk. İstihale. [Métamorphisme — Metamorphosis]

başkalaşma i. Biyo. Bazı hayvanların hayatında görülen şekil ya da yapı değişimi: Böcekler, hayatlarını tamamlayıncaya kadar türlü başkalaşmalar geçirirler. esk. İstihale. [Métamorphose — Metamorphosis]

başkalaşmak f. ★ 1. Başka türlü olmak, halini değiştirmek. [Devenir tout autre — To grow different] ★ 2. Şeklini değiştirmek. esk. İstihale etmek. [Se transformer — To be transformed] ★ 3. Sıkılmak, bozulmak, fenalaşmak: O haberi alınca başkalaştı. [Se troubler — To be disconcerted]

baş kaldırmak b. f. Ayaklanmak, isyan etmek. [Se révolter — To rise in revolt]

baş kaldırmamak b. f. İşin çokluğundan başka tarafı görmemek. Baş kaldıramamak. [Etre très occupé — To work unceasingly]

Başkale Van iline bağlı bir ilçenin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 2 588 km² olan ilçenin nüfusu 23 676, merkezinin nüfusu 4 013'dür. 41 köylü merkez bucağından başka, 22 köylü Şikefti (Albayrak) bucağı vardır. İlçe, Van şehrinin güney doğusunda ve İran sınırına yakın olup kasabanın Van'a uzaklığı 80 km.'dir. Yavuz Sultan Selim tarafından alınmış ve sınır boyunda istihkâm vazifesi görmüştür.

başkalık i. ★ 1. Başka türlü oluş. [Etat d'être un ou tout autre — Being different] ★ 2. Değişik hal: Sende bir başkalık görüyorum. [Changement, altération — Difference]

başkan i. Bir topluluğun, bir toplantının ya da bir kurumun başında bulunan kimse. esk. Reis. [Chef, président — President, chairman]

başkanlık i. Başkan olanın hali, başkanın görevi ya da makamı. [Présidence — Pressidentship]

başkası, -nı zm. Bir şeye ya da kimseye oranla başka olan şey ya da kimse. El, diğeri. esk. Gayrı: Başkası olsa bunu böyle yapmaz. Başkasının (elin, eloğlunun) sözüyle hareket ediyor. [Autrui — Another]

başkasının fiilini taahhüt Huk. Bir kimsenin diğer bir kimseye, üçüncü şahsın belli bir davranışını taahhüt etmesi. Borçlar Kanunu'na göre, üçüncü şahsın fiili yerine getirmemesi halinde bütün sorumluluk taahhütde bulunan kimseye yüklenir.

başkasının hesabına sigorta Huk. Bak. sigorta.

başkâtip b. i. Bir dairedeki kâtiplerin başı. [Secrétaire en chef — First secretary]

başkent, -ti b. i. Başşehir, devlet merkezi. esk. Makarrı hükümet, payıtaht. [Capitale — Capital]

baş kesmek b. f. Selâm için baş ağmek. [Incliner la tête pour saluer — To bow]

Başkırdistan Sovyetler Birliği'ndeki 15 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin yanında yer alan 20 muhtar cumhuriyetten biri. Ural-lar'ın orta ve güney bölgelerinde bulunan, 3 600 000 nüfuslu bu muhtar cumhuriyetin merkezi Ufa'dır. Halkı Müslüman Türkler'dir ve Başkırt adını taşırlar. Topraklarında önemli demir, petrol, bakır ve nikel madenleri vardır.

Başkırt (yerli söylenişi Başkurt) Güney ve orta Ural'da yaşayan bir Türk boyu. Yaşadıkları ülkeye Başkırdistan denir. Başkırtlar'ın, Türkistan'ın güneyinden geldikleri sanılmaktadır. Moğollar zamanında çoktan Müslüman olmuş bulunan Başkırtlar, Cengiz oğullarının ordularında, İran'da, İlhaniler, Mısır ve Suriye'de Memlüklere hizmet etmişlerdir; aralarında ün salan emirler yetişmiştir. Rusların Başkırt ülkesinde temelli yerleşmeleri üzerine, aralarında sürekli çatışmalar olmuştur. 1917 Sovyet İhtilâlinden sonra, bir cumhuriyet halinde Sovyet idaresine girdiler. Bugün, Kazak ve Kazan lehçeleri arasında olan dilleri yazı diline uygulanmıştır. Bu dille kitaplar yayınlanmaktadır.

baş komak b. f. Ortaya başını koymak. Ölümü göze almak. [Risquer sa vie — To risk one's life]

başkomutan b. i. Ask. Huk. Kara, deniz ve hava ordularının en yüksek komuta makamı. Başkomutanlık Anayasamızın 110. maddesine göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin manevî şahsiyetinden ayrılamaz. Başkomutanlık cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur. Silâhlı kuvvetlerin savaşa hazırlanmasından Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı Bakanlar Kurulu sorumludur. Eski devirlerde Türk hükümdarları bu görevi kendi üzerine aldıklarından, savaşta ordunun başına geçip komuta ederlerdi. Sonraları bu usul değişmiş; orduları, baş vezirler ve serdarıekremler yönetmiştir.

Başkomutanlık Meydan Savaşı Kurtuluş Savaşı'nda, 26 Ağustos 1922'de Afyon ve Dumlupınar'da başlayarak 30 Ağustos 1922'de Yunan ordusunun kesin yenilgisi ile sonuçlanan ve Atatürk'ün bizzat yönetmiş olduğu büyük meydan savaşı. Baskın şeklinde başlayan Türk saldırısı karşısında kısa sürede çözülen düşman güçleri, ustaca bir kuşatma sonunda Dumlupınar'da yenilip bozgun halinde Ege kıyılarına doğru kaçmaya başlamıştı.

başkonsolos b. i. En yüksek aşamada (rütbede) konsolos. [Consul général]

baş köşe b. i. Bir oda ya da toplantının en itibarlı yeri.

Başköy Erzincan'ın Çayırlı ilçesi bucaklarından. 18 köylü bucağın nüfusu 6 051, merkezinin nüfusu 511'dir.

başkumandan T. Fr. b. i. Bak. başkomutan.

Başkurt Bak. Başkırt.

Başkut, Cevat Fehmi (Doğ. 1905) Tiyatro yazarı ve gazeteci. Edirne'de doğdu. Eyüp Rüştiyesin'de, İstanbul Sultanisinde okudu. Çeşitli gazetelerin yazı işlerinde çalıştı. Yıllardır yazı işleri müdürlüğünü yaptığı «Cumhuriyet» gazetesinden 1963 nisanında ayrıldı. Basılan ilk kitabı «Geceleri Bizi Kimler Bekliyor» adlı bir röportaj serisiydi. Roman da yazdı. Konularını içinde yaşadığımız toplumdan, olay ve insanlar arasındaki gülünç çatışmalardan alan, kişilerini genel olarak ahlâk açısından inceleyen komedileriyle tanındı. Önemli eserleri: «Küçük Şehir», «Koca Bebek», «Paydos», «Sana Rey Veriyorum», «Soygun», «Kadıköy İskelesi», «Makine», «Harputta Bir Amerikalı», «Hacıyatmaz», «Göç», «Buzlar Çözülmeden».

Cevat Fehmi Başkut

başlahana Bir lâhana çeşidi. Yaprakları, sıkıca birbirinin içine girerek bir toparlak meydana getirir. Çok yetiştirilir.

başlama i. ★ 1. Başlamak işi. [Commencement — Beginning] ★ 2. Kunduraya vurulan pençe. [Semelle — Sole]

başlama fiili b. i. Gra. Bir işin o andan başlayıp sürdüğünü anlatmak için kullanılan «eder olmak» kalıbındaki katışık fiil: Gelir olmak, gelmez olmak. esk. İptida fiili. [Verbe inchoative]

başlamak f. ★ 1. Bir işe girişmek. esk. Mübaşeret, şuru etmek: Kitabı okumaya başladım. [Commencer — To begin] ★ 2. Yürürlüğe girmek, harekete geçmek: Yasak

bugün başladı, konferans başlıyor, oyun başladı. [Debuter, entamer] ★ 3. Hoş olmayan bir hareketi tekrarlamak : Komşudaki gramofon başlıyor. Çocuk, gene başlama. [Repeter, insister — To start]

başlama müziği b. i. Tiy. Bir tiyatro oyununun başladığını belirterek girişi sağlayan müzik.

başlangıç i. Bir şeyin, bir işin baş tarafı, ilk öncesi. esk. Mebde. [Commencement, debut — Beginning]

başlangıç noktası Mat. Bir yarım doğrunun başlama noktası. Başlangıç noktasından itibaren yarım doğrunun sonsuza kadar uzadığı düşünülür. Yarım doğru bir eksen ise, eksenin (o) noktasına da başlangıç noktası denir. esk. Mebde. [Origine — Origin]

Salim Başol

başlantı i. Başlama işi. [Commencement — Beginning]

başlayıcı i. s. Bir şey öğrenimine yeni başlayan. [Debutant — Beginner]

başlayış i. Başlama tarzı.

başlıbaşına b. zf. Başka şeylerden ayrı olarak, kendi başına, bağımsız olarak. esk. Müstakil olarak. [Independant, independamment — Independent]

başlıca zf. En önemli, başta gelen, en esaslı. [Principal, principalement, essentiellement — Principal]

başlık i. ★ 1. Baş olma hali. [Etat d'être chef, autorité — Commandement] ★ 2. Başa giyilen şey. [Coiffure de tête, capuchon, chapeau d'enfant] ★ 3. Koşum hayvanının başına takılan şey. [Têtière de cheval] ★ 4. Sütun, direk tepeliği. [Chapiteau] ★ 5. Bir haberin, bir makalenin baş tarafına yazılan yazı. [En - tête — Heading of an article] ★ 6. Evlenirken kız tarafına ödenen para.

başmak i. Eskiden kullanılan bir ayakkabı çeşidi. [Soulier employé autrefois]

Başmakçı Afyon'un Dazkırı ilçesi bucaklarından. 14 köylü bucağın nüfusu 9 815, merkezinin nüfusu 4 503'dür.

başmaklık, paşmaklık Tar. Eskiden saray kadınlarından sultan ünvanını taşıyanlara verilen ödenek. Buna Has ya da Arpalık adı da verilirdi. Sultanlara saygı olsun diye, başmaklık yani pabuç ücreti diye küçültülen bu ödenek bazı defalar binlerce adam besliyen bir sultan sarayının bütün masraflarına yettikten başka çeşme, sebil, cami gibi hayrat yaptırmayı da sağlayacak derecede bol olurdu. Başmaklık yerine Başmak - baha deyimi de kullanılırdı.

başmal b. i. Sermaye. [Capital — Capital]

başman i. Bir topluluğun ileri gelenlerinden her biri. Başmanlar. esk. Erkân, rüesa. [Notable — Notable]

Başman, Avni (1887-1965) Eğitimci, devlet adamı. İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Öğretmenlik, milli eğitim müdürlüğü, yabancı ülkelerde millî eğitim müfettişliği, millî eğitim bakanlığı, teftiş kurulu başkanlığı ve müsteşarlık yaptı. 1950-1954 yılları arasında Demokrat Parti milletvekili ve bir kaç ay için millî eğitim bakanı oldu. Çevirileri vardır.

başmeridyen b. i. Coğ. Yeryüzündeki çeşitli noktaların boylamlarını belirlemek için, başlangıç kabul edilen meridyen, Başmeridyenin boylamı 0 derecedir. Yakın zamanlara kadar her ülkenin kendine göre birer başmeridyeni vardı. Günümüzde, İngiltere'de Greenwich rasathanesinden geçen meridyen, hemen hemen bütün ülkelerce başmeridyen kabul edilmiştir. [Méridien d'origine — Meridian line]

başmuharrir Ar. T. b. i. Bak. başyazar.

başmüdür b. i. Birkaç müdürlüğün bağlı bulunduğu dairenin müdürü. [Directeur en chef — Head director]

başmüfettiş Ar. T. b. i. Başbakman. Müfettişlerin başı ya da derece ve eskilik bakımından en ileride bulunanı. [Inspecteur en chef — Head inspector]

Başnik Bak. Bağdere.

Başol, Salim (Doğ. 1905) Türk yargıcı. Yozgat'da doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Yargıçlık, Yargıtay üyeliği ve Birinci Daire Başkanlığı yaptı. 1960-1961 yıllarında Yassıada Yüksek Adalet Divanı Başkanı olarak çalıştı. 1962'de Anayasa Mahkemesi'ne üye seçildi. «Evrakta Sahtecilik» adlı bir eseri vardır.

başöğretmen b. i. İlkokul müdürü. [Instituteur en chef — Head master]

başörtü b. i. Kadınların saçlarını örtmek üzere kullandıkları tülbent ya da ipekli gibi şeylerden örtü. [Fichu, châle — Scarf]

başparmak b. i. Elin en kalın ve en kısa parmağı. [Pouce — Thumb]

başpehlivan b. i. Sp. ★ 1. Baş kategoride güreşen pehlivan. ★ 2. Güreş müsabakası sonunda birinciliği kazanan pehlivan.

Başpınar Erzincan'ın Kemaliye ilçesi bucaklarından. 15 köylü bucağın nüfusu 3 953, merkezinin nüfusu 402'dir.

başsağı b. i. Yeni ölen birinin yakınlarına acısını paylaşır söz. Baş sağlığı dileği. esk. Taziyet. [Condoléances — Condolence]

başsağlığı dilemek b. f. Bir kimsesi ölene teselli edecek sözler söylemek. [Offrir ses condoléances — To offer one's condolences]

baş sallamak b. f. ★ 1. Her şeyi uygun bulur gözükmek. [Cajoler] ★ 2. İhtar ve öfke gösterme hareketi yapmak. [Secouer la tête — To shake his head]

başsavcı b. i. Huk. Yargıtay içinde iddia makamını teşkil eden savcıların başı. Yargıtayda savcılık makamına düşen işleri yöneten başsavcı, ayrıca, Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla yargı yetkisine giren şahısların muhakeme-

leri sırasında savcılık görevini görür. Anayasamızın 139. maddesine göre Yargıtay Büyük Kurulunca tam üye sayısının salt çoğunluğu ile seçilir.

başsız s. ★ 1. Başı, başkanı bulunmayan ya da kalmayan. [Sans chef — Without a head] ★ 2. Biyo. İstiridye gibi başsız olan canlı. [Acéphale — Acephalous]

başşehir T. Far. b. i. Bak. başkent.

baş tacı b. s. En çok sevilen: Saygı gösterilen. [Honoré — Much loved and respected]

baştan zf. Başından başlayarak, yeniden: Meseleyi bir defa daha baştan anlatayım. [De nouveau — Again]

baştan aşağı zf. Tamıyla. Tepeden tırnağa. [Complètement, de la tête jusqu'aux pieds — From head to foot]

baştan çıkarmak b. f. Kandırmak, kötü yola sürüklemek. Azdırmak. [Séduir, corrompre — To seduce, pervert]

baştan çıkmak b. f. Kötü yola sapmak; azmak. [Etre séduit, corrompu — To be depraved]

baştankara

baştankara b. i. Zo. Ötücü kuşlar takımına bağlı paridae familyasının Parus major türüne verilen ad. Türkiye'de, Avrupa ve Kuzey Afrika'da yaşar. Türkiye'de mavi baştankara, çam baştankarası, tepeli baştankara, bataklık baştankarası vardır.

baştan kara etmek b. f. ★ 1. Geminin başını vurup karaya oturması. [To ground] ★ 2. Tehlikeli bir duruma düşmek. [Arriver à un état dangereux — To run ashore]

baştan kara gitmek b. f. Batasıya gitmek. [Aller à sa perte — To make a last desparate effort]

baştan savmak b. f. Kovmak, defetmek. [Congédier, chasser — To get rid of]

baştarda İta. i. Tar. Bak. bastarda.

başucu b. i. ★ 1. Bir şeyin baş tarafı. [Chevet] ★ 2. Ast. Yeryüzündeki bir noktada çekül doğrultusunda yukarı yön. esk. Sem - türreis. [Zénith — Zenith]

başucul Ast. b. s. Başucu yönü ile ilgisi olan. esk. Semtürreisî. [Zénithal — Zenithal]

başülke b. i. Sömürge imparatorluklarında, egemen olan ülke: Hindistan'ın başülkesi Büyük Britanya'dır. [Métropole — Metropolis]

baş üstüne ü. Peki efendim! [Volontier — With pleasure]

başvekâlet T. Ar. b. i. Bak. başbakanlık.

başvekil T. Ar. b. i. Bak. başbakan.

Başveren Bak. Ormanlı.

baş vermek b. f. ★ 1. Ölümü göze almak, baş koymak. [Jouer sa vie — To give one's life] ★ 2. Belirmek, gözükmek. [Apparaitre — To begin, to appear]

baş vurmak b. f. ★ 1. Gerekli bir yere derdini anlatmak. esk. Müracaat etmek. [S'adresser — To have recourse to] ★ 2. Balık oltaya vurmak. [Mordre (poisson) — To bite]

başyaver b. i. Yaverlerin başı olan kimse. [Aide de camp (en chef) — Head aide - de - camp]

başyazar b. i. Bir gazete ya da derginin yazarlarını yöneten kimse. [Rédacteur en chef — Editor in chief]

başyazı b. i. Dergilerde ya da gazetelerde en önemli bulunarak en başa konan yazı. [Article de fond — Feature article]

başyazman b. i. Bir dairede yazmanlıkla görevli olanların başı. esk. Başkâtip. [Secrétaire en chef — Secretary in chief]

baş yemek b. i. ★ 1. Sofraya ilk konan yemek. ★ 2. Ölüme sebep olmak.

Başyurt Elâzığ'ın Karakoçan ilçesi bucaklarından. 25 köylü bucağın nüfusu 5 213, merkezinin nüfusu 273'dür. Eski adı Lâhan'dı.

bat i. Kurşun boruların ağzını açmak işinde kullanılan, şimşirden ucu sivri bir takoz. [Coin de bois]

bataet ,-ti Ar. i. Yavaşlık, ağırlık. [Lenteur — Slowness, tardiness]

bataet göstermek b. f. Ağır davranmak. [Agir lentement — To be slow]

Bataille, Félix Henry (1872-1922) Fransız tiyatro yazarı. Çağının seyircilerini en çok etkileyen oyunları şunlardır: «La Marche Nuptiale — Düğün Marşı», «La Vierge Folle — Çılgın Bakire», «La Chair Humaine — İnsan Teni», «La Femme Nue — Çıplak Kadın» ve «Les Flambeaux — Meşaleler».

batak s. ★ 1. Batacak, ümitsiz, hayır, fayda gelmez: Batak mal, batak şirket. [Destiné à périr — Desperate] ★ 2. Üzerine basınca çöken nemli çamur haline gelmiş toprak; Dışarıya akıntısı olmayan yerlerde biriken yağışlarla oluşan çamur tabakası: Batağa saplanmak. [Fange, marécage — Marsh]

batakçı s. ★ 1. Ödünç aldığını vermemeyi huy edinen. [Filou — Fraudulent barrower] ★ 2. Eline geçen parayı batıran. [Grand dissipateur ruiné — Squanderer]

batakhane T. Far. b. i. ★ 1. İnsan dolandırılan yer. Boğuntu yeri. ★ 2. mec. İşlerin iyi gitmediği yer.

Bataklar Endonezya'da, Sumatra adasında, Toba gölü bölgesinde yaşayan etnik bir

grup. Evlerini kazıklar üstünde yaparlar. İyi çiftçidirler. Savaş tutsaklarıyla ailelerinin yaşlılarını yerler. Bir kısmı Müslüman, bir kısmı Hıristiyan olmuştur.

bataklık i. Üzeri sığ sularla kaplı geniş bata. [Marais — Marshy place]

bataklık baştankarası Zo. Bak. baştankara.

bataklık çulluğu Zo. (Bekas) Su bataklık kuşları takımının yağmur kuşları familyasından bir kuş. Türkiye'de de yaşar. Eti lezzetlidir. Yerli, gezici ve göçücüdür.

bataklık kırlangıcı Zo. Bataklık kuşları takımına bağlı bataklık kırlangıçları familyasının glareola pratincola adlı türüne verilen ad. Türkiye'de yaşayan başka bir türü de glareola melanopteradır. Göçücüdür. Kuzey Afrika'da ve Akdeniz ülkelerinde kışlar. Bozkırlarda, bataklıklarda ve tuzlu göl kıyılarında yaşar.

bataklık kuşları Zo. Kuşların gralle takımına verilen ad. Su ve bataklıklarda yaşarlar. Çoğu göçücüdür. Çift çift yaşarlar. Türleri şunlardır: Su tavukları, yağmur kuşları, turna kuşları, bataklık kırlangıçları.

bataklık serçesi Zo. Ötücü kuşların serçegiller familyasına bağlı passer hispaniolensis türüne verilen ad. Nehir kıyılarında ve bataklıklarda yaşar. Türkiye'de, Avrupa'nın güney ve doğu bölgelerinde, Kuzey Afrika'da yaşar.

bataklık serçesi

bataklık süseni b. i. Bot. Süsengillerden çeşitli renkte çiçekleri olan bir süs bitkisi. [Iris de marais — Yellow flag]

bataksal s. Bot. Bataklıklarda yaşayan, orada yetişen, ya da bataklıkla ilgisi olan. esk. Mezragi. [Palustre — Marshy]

batar i. Zatürree. [Pneumonie — Pneumonia]

batardo Fr. i. Su bulunan bir yerde bina kurulacağı zaman suyu çevirmek amacıyla yapılan iğreti set.

bataklık kırlangıcı

batarya İta. i. ★ 1. Ask. Bir subayın komutasına verilmiş belirli sayıdaki silâhın (2 : 6 Top) hizmet ve taşınmasına yarayacak er, araç, hayvan katır ve başka malzemenin hepsine verilen ad. Topçu sınıfında bölük anlamına kullanılır. ★ 2. Savaş gemilerinde bordada bulunan toplar ve bu topların bulunduğu güverte: Sancak bataryası. ★ 3. Tek. Aynı işi gören bir kaç cihazın bir araya getirilmesiyle elde edilen düzen. En çok elektrik üreteçleri için kullanılır. Üreteçler çoğunlukla seri ya da paralel bağlandıktan sonra devreye sokulurlar. Akümülâtör, bir elektrik bataryasıdır.

Bata, Thomas (1875-1923) Kundura kralı olarak tanınmış Çekoslovak fabrikatör. I. Dünya Savaşı'nda Viyana'daki fabrikası sayesinde milyoner oldu ve bir uçak kazasında öldü.

Batav Cumhuriyeti 1795 ile 1806 yılları arasında Hollanda Devleti'nin adı.

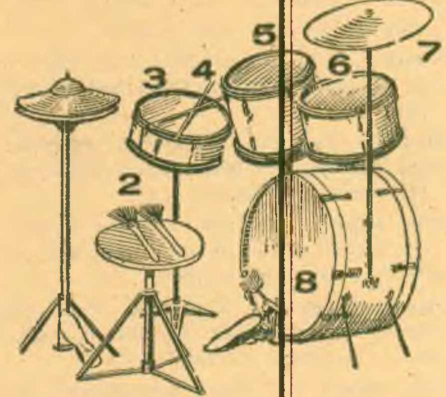

bataklık çulluğu

Batavlar Julius Caesar zamanında Hollanda topraklarında yaşayan, Cermen ailesinden bir etnik grup. Bugünkü başşehirleri Leyden'dir. Roma ve Franklar'a karşı savaşlar yapmışlarsa da V. yüzyılda Franklar'la barışıp yavaş yavaş onların arasında erimişlerdir.

Batavya Bak. Cakarta.

Batekeler Kongo'da yaşayan kara derili bir etnik grup.

1 — Pedallı zil. 2 — Fırçalar. 3 — Trampet. 4 — Baget (sopa). 5, 6 — Küçük davul. 7 — Büyük zil. 8 — Davul.

bateri Müz. i. ★ 1. Bir orkestrada tamburların tümü: Davul, timbal, gong, trampet v.b. ★ 2. Akorlar içinde bulunan notaların birbiri peşisıra çıkarılması.

batı Güneşin battığı yöndeki ülkelerin bulunduğu bölge. esk. Garp. [Occident — Occident]

batı i. ★ 1. Yeryüzünün dört yönünden güneşin battığı taraf. Günindi. esk. Garp, Mağrip. [Ouest, occident — West] ★ 2. Batıdan esen yel: Batı karayel. [Vent d'ouest — West wind] ★ 3. Ast. Güneşin 20 Mart tarihinde battığı nokta.

Batı Almanya Federal Almanya Cumhuriyeti'nin günlük yaşayıştaki adı. Bak. Federal Almanya Cumhuriyeti.

Batı Got Krallığı Bak. Vizigotlar.

Batı Hun Devleti Bak. Hunlar..

batık s. Suya batmış. esk. Mağruk. [Submergé, abime — Submerged]

batıl Ar. s. ★ 1. Doğru olmayan, gerçeğe uymayan. [Faux — False] ★ 2. Huk. Ahlâka, adaba, kamu düzenine ve kişi haklarına aykırılığı yüzünden hükümsüz olan hukuk işlemlerinin durumu. [Nul et inexistant — Invalid]

batılı i. ★ 1. Batı ülkelerinin birinden olan. [Occidental — Occidental, western] ★ 2. Batı uygarlığını benimsemiş olan kimse.

batıl itikat Boş inanış. [Superstition — Superstition]

batım i. Batma hali. [Etat de couler]

batın ,-tnı Ar. i. ★ 1. Karın. [Ventre, abdomen — Abdomen] ★ 2. mec. Soy, kuşak, göbek: Reşit Paşa onun dördüncü batından dedesidir. [Génération — Generation]

batın Ar. i. Yalnız yeteneği olanlar tarafından anlaşılan ve anlayışla, zevkte ilerleyenlere açılan gizli anlam, sır, iç, içyüz. [Intérieure, interne — Inward, internal]

bâtınen Ar. zf. İçten, ruhun içinden. [Intérieurement — Internally]

bâtınî Ar. s. ★ 1. Fel. İçrek. Sırra ve hakikate mensup: Kur'an âyetlerinin zâhiri mânalarından başka bir de bâtınî mânaları vardır, derler. [Esotérique — Esoteric] ★ 2. Bâtıniye mezhebinden olan (kimse). [Sectaire esotérique]

Bâtıniye Her zâhirin bir bâtını olduğunu, yani görünürdeki olayların ardında gizli gerçeklerin bulunduğunu kabul eden tarikatlara, XII. yüzyıldan sonra toptan verilen ad. Onlara göre Allah, önce biribirine benzer bir takım suretler (akıl) yaratmış, bunlardan da evren meydana gelmiştir; yıldızların hareketlerinden de soğukluk, sıcaklık, yaşlık, kuruluk ortaya çıkar. Bütün insanlar aynı derecede istidatlı, kabiliyetli değildir; insan âleminde somut bir akıl bulunur; buna insan-ı kâmil denir; peygamberler insan-ı kâmilden başka bir şey değildir; kutsal kitaplar Tanrı'nın değil peygamberlerin sözleridir. Kur'an da Muhammed'in sözleridir. Yalnız Kur'anın görünürdeki anlamı dışında bir iç anlamı vardır. Her harfin kendine özgü bir tabiatı ve harfin evrende bir paraleli vardır. Bu tarikatten olanlara «bâtınî» denir. Bâtınîler açıkça fikirlerini ortaya koymamış, gizli cemiyetler halinde çalışmışlardır. Bu tarikatın bazı tasavvuf zümrelerine derin etkileri olmuştur. Bâtıniye tarikatının en yaygını «İsmaililik»dir. İsmaililik daha çok Hindistan, Pakistan, Suriye ve Mısır'da yayılmıştır. Bâtıniler'e ayrıca Karamita, Saibiye, Mübarekiye ve Babekiye adları da verilir. Bundan başka gerçeğin, masum imamın talimiyle öğrenilebileceği iddialarından dolayı Talimiye, dinsel gizliliklere uymadıkları için de Ibahiye isimleri verilmiştir.

batır i. Savaşlarda ün kazanan yiğit, bağatur, bahadır. [Héros — Hero]

batırıcı s. Batıran. [Ruineur, enfonceur, banqueroutier]

batırmak f. ★ 1. Batmasına yol açmak, batmasını sağlamak: Gemiyi batırmak, kalemi hokkaya batırmak. [Enfoncer, piquer, couler — To sink] ★ 2. Bir kimseyi çekiştirip fazla kötülemek. [Calomnier — To speak ill of]

Batı Roma İmparatorluğu Büyük Theodosios'un ölümünden sonra, iki oğlu arasında paylaşılan Roma İmparatorluğu'nun küçük oğlu, Honorius'a düşen batı bölümü. 80-81 yıllık süre içinde, Roma Vizigot Kralı Aleric (M. S. 410) ve Vandal Kralı Gaeseric tarafından (M. S. 455) yağmalandı. Hun İmparatoru Attila'yla uğraşan Batı Roma, genel bir karışıklık içinde yaşadı. Sonunda German Odeacer'in Romulus Augustulus'u imparatorluktan düşürmesiyle tarihe karıştı (M. S. 476).

batış i. Batma hali. [A sinking]

Batı Trablus Libya Krallığı'nın iki başkentinden biri. Eski adı Trablusgarp'dır. Lübnan'daki Doğu Trablus'dan (Şarkî Trablus)'dan ayırmak için «Batı» adı verilmiştir. 194 700 nüfusu vardır. Bir ticaret merkezidir. 1551'de Turgut Reis tarafından alınarak Osmanlı ülkelerine katıldı. 1911'e kadar Türk yönetiminde kaldı. 1911'de İtalyanlar'ın eline geçti. II. Dünya Savaşı'nda Alman ve İtalyan işgaline uğradı. 1943'de İngilizler tarafından alındı. 24 Aralık 1951'de, Birleşmiş Milletler aracılığıyla bağımsızlığına kavuşan Libya'nın başkentlerinden biri oldu. İkinci başkent Bingazi'dir.

bati Ar. s. Yavaş, ağır. [Lent, lourd — Slow]

batik i. Asya'dan Avrupa'ya geçmiş kumaş baskısı tekniği.

batis Fr. Çok ince dokunmuş bez.

batisfer Yun. b. i. Deniz diplerini incelemek amacıyla kullanılan çelik küre. 1,5 - 2 m. çapında, 2 ton kadar ağırlıktadır. İstenen yere bir gemi ile getirilir ve kalın, çelik bir tablo ile dibe indirilir. Küre içindeki bilgin, denizin dibini inceler. İlk batisfer Amerikan bilgini William Beebe tarafından 1930'da yapılmıştır.

batiskaf Yun. b. i. Denizin dibini incelemek için özel olarak hazırlanmış sandık. Genellikle küre biçiminde olur. Bak batisfer.

Batistay Zaldivar, Fulgenico (Doğ. 1901) Küballı diktatör. Başlangıçta çıraklık, tarım işçiliği gibi çeşitli işler, 1921-1923 yıllarında askerlik yaptı. 1913-1933 yıllarında General Machado hükümetine karşı ayaklanmaya katıldı. 1933-1939 yıllarında anayasacı orduya kurmay başkanlığı yapması ihtilâl hükümetince uygun görüldü. 1940-1944, 1950-1952 yıllarında cumhurbaşkanlığı yaptı; 1954'de yeniden seçildi. Ocak 1959'da Castro tarafından devrildi ve yurdundan ayrıldı. Askerlikteki esas rütbesi çavuş iken yaptığı darbe sonunda kendi kendini albaylığa yükseltmiş sonra da general olmuştur. Bunun için kendisine «Çavuş diktatör» adı verilir. Madera adasında sürgün hayatı yaşamaktadır.

batkı i. Vadesi gelmiş borçları ödememe hali. İflâs. [Faillite — Bankrupty]

batkın s. ★ 1. Batkıya düşmüş. esk. Müflis. [Failli, banqueroutier — Bankrupt] ★ 2. Derin, çukur. [Profond, fosse — Deep]

Batlamyos Bak. Ptolemaios.

batma i. ★ 1. Batmak işi, batış fiili. [Enfoncement — Sinking] ★ 2. Bir kurumun, bir soyun, bir ulusun, bir devletin yıkılıp çökmesi. esk. İnkıraz. [Chute, décadence — The decline and extinction of a family or dynasty]

batmak f. ★ 1. Suyun içine gömülmek: Kayık battı. [S'enfoncer — To sink] ★ 2. Güneş, ay, yıldızlar için ufkun arkasında kaybolmak. [Se coucher — To set] ★ 3. Yok olmak, elden gitmek: Parası battı. [Etre perdu — To be lost] ★ 4. Batkın hale gelmek. İflâs etmek: Bu şirket batacak. [Faire faillite — To go bankrupt] ★ 5. Berbat hale gelmek: Üstüm, başım

battı. [Se salir] ★ 6. Sert bir şeyin daha yumuşak birşeye girmesi: İğne battı. [Piquer — To rick] ★ 7. Dokunmak, incitmek: Onun her sözü bana batar.

Batman Siirt iline bağlı bir ilçenin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 498 km² olan ilçenin nüfusu 35 734, merkezinin nüfusu 24 962'dir. Yalnız 22 köylü merkez bucağı vardır. Kasaba, yakınındaki Batman petrol bölgesinin istasyonudur. Petrol rafinerisi sebebiyle gelişmiştir.

Batu Han

batman i. ★ 1. Eski bir ağırlık ölçüsü. Kullanıldığı yere göre 2 okka ile 8 okka arasında değişir. ★ 2. Fiz. Bak. vuru.

Batna Cezayir'in 13 ilinden biri. Nüfusu 567 000, il merkezi Batna şehri.

Baton Rouge (A.B.D.) Louisiana eyaletinin, Mississipi kıyısındaki 152 400 nüfuslu merkezi. Petrol rafinerileri dünyada üçüncüdür. Petro - kimya kuruluşları vardır.

baton sale Fr. i. Tuzlu, ince ve uzun gevrek.

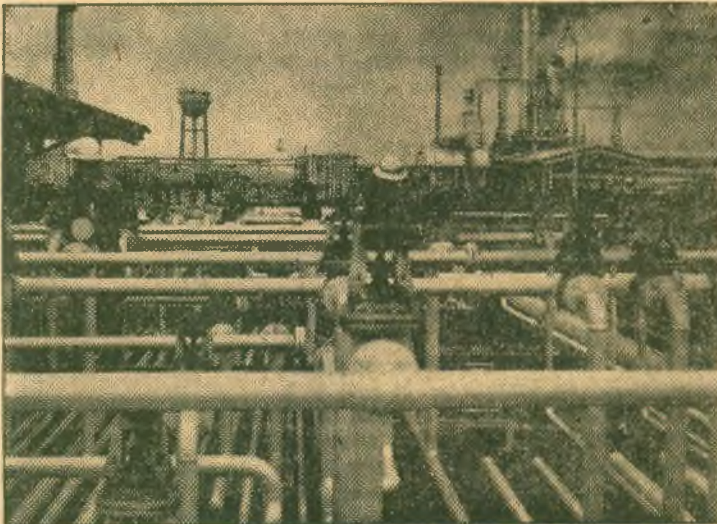
battal Ar. s. ★ 1. İşe yaramaz, hükümsüz. esk. İptal edilmiş: Battal evrak. [Sans valeur, annulé — Abrogated] ★ 2. Alışılmış olandan büyük: Battal zarf. [De grande dimension — Large and clumsy]

Battal Gazi (Seyyit Battal — Abdullah) (Ölm. yaklaşık olarak 740) Emeviler tarafından VIII. yüzyılda Bizans'a karşı açtıkları savaşlarda ün yapmış bir kahraman ve komutan. Adı biraz da masallara karışmıştır. Malatya, Şam, ya da Antakya'da doğduğu sanılıyor. Söylendiğine göre Türktür. Asıl adı Abdullah'dır. Battal, güçlü ve kahraman anlamına gelir. Türbesi Eskişehir yakınlarındadır. Bu türbenin bulunduğu kasabaya Seyyit Gazi adı verilir. Halk burasını ziyaret eder.

battal kuyu b. i. Kullanılmaz. Suyu çekilmiş kuyu. Kör suyu. [Puits sans eau]

battaniye i. Yorgan yerine ya da yorgan üstünde kullanılan, çok defa yünden dokunmuş kalınca örtü. [Couverture de lit en laine — Blanket]

Batman rafinerisinden bir görünüş

Batu Han (Ölm. 1248) Cengiz Han'ın torunu Cuci'nin oğludur. Rusya ve Orta Avrupa'yı egemenliği altına almış; bugünkü Bulgaristan ve Romanya dolaylarında «Altınordu» adlı devleti kurmuştur. Güney Rusya'da genişleyen Altınordu Devleti'ni Timur zayıflatmış; 100 yıl sonraki çöküşünü hazırlamıştır.

Batum (S.S.C.B.) Gürcistan Cumhuriyetinde Acaristan bölgesinin Karadeniz kıyısında 82 200 nüfuslu merkezi. Trans - Kafkas demiryolu burada son bulur ve bu limandan, başta petrol olmak üzere önemli ihracat yapılır. Osmanlı yönetimi sırasında Batum, Lazistan sancağının merkeziydi. 1878 Berlin andlaşmasıyla Rusya'ya geçmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonunda Brest - Litovsk anlaşmasıyla şehrin Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmesi öngörülmüş ise de, 16.3.1921 tarihli Moskova andlaşmasıyla Batum'un Gürcistan'da kalması kesinleşmiştir.

batur i. Bak. batır.

Batuta (İbni Batuta) Ebu Abdullah Muhammet (1304-1378) Tanınmış Arap gezgin ve coğrafyacısıdır. Magrib'in Tanca şehrinde doğdu. Çin'e kadar gitti, Afrika ve Avrupa'yı dolaştı. İki ciltlik seyahatnamesi Damat Ferit Paşa tarafından Türkçe'ye çevrildi.

batyal Yun. Fr. i. Coğ. Derinliği 200-2 000 m. arasında değişen deniz çukuru.

Baty, Gaston (1885-1952) Fransız tiyatro yönetmeni. XX. yüzyılın ilk yarısında, ışıklandırma, sahneye koyuş, oyunlara müzik eklenmesi ve oyun kuralları bakımından sahne tekniğine büyük yenilikler getirmiştir. Bir çok yazarın oyunlarını kendine özgü ustalıkla sahneye koymuştur. Bunlar arasında Shakespeare'in «Macbeth» i, Bertolt Brecht'in «İki Paralık Opera» sı, Gantillon'un «Maya» sı sayılabilir. Ayrıca Cervantes'in «Don Kişot» uyla ilgili olan ve kendinin yazdığı «Dulcinée» adlı bir oyunuyla «Suç ve Ceza» dan ve «Madame Bovary» den oyun haline getirdiği uygulamaları vardır.

Bauchant, André (1873-1958) Fransız ressamı. Kırk altı yaşında resim yapmaya başlamıştır. Tablolarının çoğunda renk ve biçim bakımından doğanın neşesi bütün parlaklığıyla belirir. Tablolarının çoğu Fransa Ulusal Çağdaş Sanat Müzesindedir.

Baudelaire, Charles (1821-1867) Fransız şairi. Hukuk okuluna yazıldı. 17 yaşına doğru ilk mısralarını yazmaya başladı. 1841'de üvey babası onun bohem hayatına düşkünlüğünü kökünden yoketmek isteğiyle Baudelaire'i Hindistan'a giden bir gemiye bindirdi. Baudelaire, yolculuğu yarım bırakarak 1842'de Fransa'ya döndü. Babasının mirasından payına düşeni aldı ve kendi başına buyruk yaşamaya başladı. Kısa bir süre sonra «Aşk

Üzerine Seçme Avundurucu Özdeyişler» le «Genç Edebiyatçılara Öğütler» adlı kısa incelemelerini yazdı. «Les Fleurs du Mal — Kötülük Çiçekleri» 1857'de yayımlandı. Bu şiir kitabı mahkemede «müstehcen» yargısını giydi. Sonra «Les Paradis Artificiels — Suni Cennetler» i, «Richard Wagner ve Tannhauser» i ve özellikle «Spleen de Paris» nin düz yazı biçimindeki şiirlerini yazdı. Ozana 1866'da Belçika'da inme indi. Aynı yıl Paris'e getirilen Baudelaire bir daha hiç konuşmadı; ama 31 Ağustos 1867 tarihinde ölünceye kadar aklı başındaydı.

Baudouin (Doğ. 1930) Belçika Kralı. III. Leopold'un oğludur. 1950'de veliaht, 1951'de kral oldu.

Bauer, Bruno (1809-1882) Alman filozof, din bilgini ve tarihçisi. Başlangıçta hegelcilerin sağ kanadında olduğu halde sonra yavaş yavaş sola yöneldi ve kısa bir süre sonra da sol hegelcilerin önderi oldu. Strauss'ın Hıristiyan efsanelerinin, ilkel toplumların bilincaltı eylemlerinin bir ürünü olduğunu iddia eden görüşünü çürütme çabasına girişti. Ona göre bunlar, İncil yazarı rahiplerin uydurmasından başka bir şey değildi. Prusya hükümetinin Bonn Üniversitesi'ndeki öğretim görevinden ayırması üzerine, politika, tarih ve. din tenkidi üzerine bir çok eser yazdı. Marx ve Engels «Kutsal Aile» de bu filozofa şiddetle saldırmışlardır. Ömrünün sonuna doğru Bismark'ı savunmuştur.

Bauhaus Büyük mimar Walter Gropius tarafından 1919'da Weimar'da kurulan güzel sanatlar akademisine verilen ad. Bu ünlü okul, mimarlığın, heykelciliğin ve resim sanatının bir düzen içinde birleştirilmesi amacını güdüyordu. Gropius'dan başka Bauhaus'un öğretim üyeleri arasında şu ünlü ressamlar da bulunuyordu: Lyonel Feininger, Paul Klee, Oskar Schlemmer, Wassily Kandinsky, Laszlo Moholy Nagy. Nazilerin baskısı altında kalan Bauhaus 1933 yılında kapılarını kapamak zorunda kaldı.

Baumgarten, Aleaxander Gottlieb (1714-1762) Alman filozofu. Leibniz ve Wolf'un felsefelerinden yanadır. Güzelin bilimini estetik adı altında felsefeden ilk ayıran bu filozof olmuştur. Ona göre estetik, duyularımız aracılığıyla elde ettiğimiz bilgilerin bilimidir. Başlıca eseri: «Aestetika — Estetik» dir.

bav i. Hayvanı avcılığa alıştırma. [Dresser un animal à la chasse — A training for the chase]

bavcı i. Köpek, şahin gibi av hayvanlarına avcılığı öğreten kimse.

Bavendiler İran'da bir hükümdar soyu. 750'den 1349'a kadar Taberistan'da hüküm sürdüler. Bu sülâleye adını veren Şapur'un oğlu Bav'dır. Bavendiler üç kola ayrılır. 855'de Müslümanlığı kabul ettiler.

bavlı s. ★ 1. Ava alışkın hayvan. ★ 2. Köpeği ava alıştırmak için kullanılan tüyden yapılmış kuş ve benzeri. [Animal chasseur]

bavlımak f. Köpeği, kuşu ava alıştırmak. [Dresser un animal à la chasse]

bavul İta. i. Yolculuk yaparken içine eşya konan büyük çanta. [Valise — Travellers trunk]

Bavyera (Almanca Bayern) Batı Almanya'ya bağlı, 71 000 km² yüzölçümünde, 9 731 000 nüfuslu federe bir devlet. Güneyde Avusturya, doğuda Çekoslovakya, kuzeyde Doğu Almanya'yla çevrilidir. Merkezi Münih olup, diğer önemli şehirleri Augsburg, Nürnberg, Regensburg, Bayreuth'tur. Yoğun bir endüstri ve gelişmiş bir tarım bölgesidir. Eskiden Bavyera, Ren nehri batısındaki Palatina bölgesini de kapsıyor, krallıkla yönetiliyordu. 1919'da cumhuriyet olmuş; Nazi yönetiminden (1933) sonra 3. Reich'a katılmıştır.

bay i. ★ 1. Saygı göstermek için erkek adlarının başına getirilen unvan. 1934'de kabul edilen bir kanun ile bey, efendi, paşa, ağa, hanım, hanımefendi gibi unvanlar kaldırıldıktan sonra kabul edilmiştir. Kadınlara bayan denir. [Monsieur — Mister] ★ 2. bay i. Para ve mal sahibi, zengin kimse. Bay ve geda: Zengin ve yoksul. [Riche — A rich man]

bayağı s. ★ 1. Ötekilerden ayrılığı olmıyan, hiçbir özelliği bulunmayan. esk. Alelâde. [Commun, ordinaire] ★ 2. Aşağı, aşağılık, özellikleri kötü olan: Bayağı mal. [Bas, banal — Common] ★ 3. Bir fiilden önce «açıkça, hemen hemen» anlamını verir: Bayağı yoruldum, bayağı uyuyor. [Apparement — Vraiment]

bayağı gün b. i. İş günü. Tatil ve bayram olmayan gün. Adi gün. [Jour ordinaire — Ordinary day]

bayağı kesir b. i. Mat. Bir sayının başka bir sayıya bölünmesiyle elde edilen kesir. Bu iki sayı yatay bir çizginin altına ve üstüne yazılır. Yukarıdaki sayıya pay, aşağıdaki sayıya ya payda denir. 3/20 kesri, 3 bölü 20 ya da yirmide üç diye okunur. Bayağı kesirlerde de tam sayılar gibi, aritmetiğin dört işlemi (toplama, çıkarma, çarpma, bölme) yapılabilir. Yalnız her işlemin bayağı kesirlere özgü kurallarına uymak gerekir.

bayak zf. Başlangıçta, demin az önce. esk. İptida, mukaddema (Bazı yerlerde kullanılır). [Tout à l'heure, avant — Previously in the past]

bayan s. Saygı göstermek için kadın adlarından önce ya da kadınlara hitabederken kullanılır. 1934'de kaldırılan Hanım ve Hanımefendi unvanlarının yerine konulmuştur. [Madame, mademoiselle — Lady]

bayar s. Yüce. [Superieur — Superior]

İbni Batuta

Baudouin
Belçika Kralı

Charles Baudelaire

Bayar, Mahmut Celâl (Doğ. 1883) Türkiye'nin III. Cumhurbaşkanı. Umurbey'de doğdu. Abdullah Fehmi efendinin oğludur. Hayata banka memuru olarak atıldı. Aynı zamanda İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne girerek önemli görevler aldı. Kurtuluş Savaşı sırasında örgüt kurarak çalıştı. 1919'da son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na girdi. 1920'de Ankara'da T.B.M.M.'ne katıldı. 1921-1922 yıllarında İktisat, 1924 yılında imar ve iskân vekilliği yaptı. O yıl kurulan İş Bankası'nın başına geçti. 1932'de yeniden iktisat vekili, 1937'de ise başbakan oldu. 1939'da başbakanlıktan, 1945'de milletvekilliğinden ayrıldı. 1946'da arkadaşlarıyla birlikte Demokrat Parti'yi kurdu. 1946'da yeniden milletvekili, 1950-1960 yılları arasında üç dönem cumhurbaşkanı seçildi. 27 Mayıs 1960 ihtilâlinde tutuklandı. Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nda idama mahkûm oldu; cezası müebbed hapse çevrildi; sonra affa uğradı. Söylevleri basılmıştır. «Ben de Yazdım» adlı bir eseri vardır.

Celâl Bayar

Bayat Afyon'un Emirdağ ilçesi bucaklarından. 17 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 11 989, merkezinin nüfusu 3 325'dir.

Bayat Çorum'un ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 784 km² olan ilçenin nüfusu 25 424, merkezinin nüfusu 2 179'dur. Yalnız 38 köylü merkez bucağı vardır. Kasaba, Kızılırmak'ın 20 km. kuzey batısında ve Çorum'a 93 km. uzaklıktadır. Eski adı Alagöz'dür.

bayat -,tı s. ★ 1. Taze olmayan, eskiyip körpeliğini kaybetmiş: [Rassi, non frais — Stale] ★ 2. mec. Zamanı, modası geçmiş: Bayat havadis. [Démodé — Out of date]

Bayata, Mahmut Ata (Doğ. 1881) Kadın hastalıkları uzmanı. İstanbul'da doğdu. Askeri Tıbbiye'yi birincilikle bitirdi. Berlin ve Paris'de incelemelerde bulundu. İstanbul Tıp Fakültesi'nde profesörlük yaptı.

bayatî i. Müz. Alaturka müzikte bir makam.

Bayburtlu Zihni

Baybars, Melikûzzahir (1223-1277) Türk Memlûkları sultanlarının dördüncüsü ve en büyüğü. Kıpçak'da doğdu, bir çapulda esir düştü, köle olarak Mısır'a götürüldü. Burada zekâ ve cüreti sayesinde sultanlığa kadar yükseldi. Hülagû Han Bağdat'da Abbasî halifeliğini yaktıktan sonra Baybars'ın orduları İlhanlılar'ı bozdu ve Suriye'den çıkardı. Baybars Abbasi halifeliğinin Mısır şubesini kurmuştur.

Baybars

Bayburt Gümüşhane'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 3 652 km² olan ilçenin nüfusu 104 743, merkezinin nüfusu 15 209'dur. 65 köylü merkez bucağından başka, 48 köylü Aydıntepe (Hart), 23 köylü Maden ve 43 köylü Demirözü (Pulur) bucakları vardır. İlçe toprakları Çoruh ırmağının suladığı ve Kop, Zigana, Soğanlı ve Çimenli sıra dağlarıyla çevrili bir yayladır. Tahıl ve patates ekilir; hayvancılık yapılır. Şehir Çoruh ırmağı üzerinde olup Gümüşhane'ye 79 79 km.'lik asfalt yolla bağlıdır.

Bayburt Kalesi Bayburt şehrinin kuzeyindeki kale. Kalenin en büyük özelliği dış surlarının burçlarında çivi kullanılmış olmasıdır. Kaleyi ilk yapan bilinmemektedir. Bizans İmparatorluğu zamanında İmparator Iustinianos kaleyi onarmıştı. Kale, Erzurum meliki Tuğrul Şah tarafından hemen hemen yeni baştan yapılmıştır. Bunu surlardaki kitabelerden öğreniyoruz. Sultan Süleyman devrinde bu kale yeniden onarılmış ama sonra harap olmuştur.

Bayburtlu Zihni (1798-1859) Tanınmış halk şairlerimizden biri. Bayburt'da doğmuştur. Küçük memurluklar alarak birçok yerleri dolaştı ve sonunda Trabzon'da öldü. Aruz vezniyle ve divan tarzında yazılmış eserlerinden başka, parmak hesabıyla ve halk dilinde yazılmış güzel parçaları vardır.

Bayet, Albert (Doğ. 1880) Fransız sosyolog ve yazarı. Sorbonne'da sosyoloji profesörlüğü yapmıştır. Akılcı bir düşünürdür; ahlâk olaylarının bilimini tanımlama çabasını göstermiş, cumhuriyetin getirdiği özgürlükleri savunma amacıyla radikal - sosyalist eğilimli gazetelerde yazılar yazmış, İkinci Dünya Savaşı sırasında Gizli Basın Federasyonuna başkanlık etmiştir. 1945'den bu yana Millî Basın Federasyonu başkanıdır. Başlıca eserleri: «L'idée du bien — İyi Fikri», «Le suicide et la morale — İntihar ve Ahlâk», «La science des faits moraux — Ahlâk olaylarının bilimi» dir.

baygın s. ★ 1. Bayılmış, kendinden geçmiş. [Evanoui — Unconscious] ★ 2. Süzgün, mahmur (bakış, göz). [Languissant — Half closed] ★ 3. Gönül vermiş. [Amoureux — In love] ★ 4. Hafif ve tatlı: Baygın koku, baygın ses. [Doux et léger]

baygınlık i. Hek. Beynin üst çalışma düzeninin değişik nedenlere bağlı olarak aksaması sonucu, zihnin bulanıklaşması, düşünce akımının yavaşlayıp, daralması, duyumların alınıp, algılanıp, yorumlanmasının durması ve giderek bilincin tüm yitirilmesine kadar varabilen değişik nicelikteki kendinden geçme durumlarının genel adı. Başta gelen nedenler arasında, beyin çalışmasını engelliyen maddelerin vücutta çokça bulunması (anestezi sırasında eter, kloroform, azotoksit v.b. kullanılması, ya da alkol, nikotin, afyon gibi zehirli maddelerin belli bir sınırın üstünde kullanılmış olması gibi), beynin kanla beslenmesinde eksiklik (damar basıncının birdenbire düşmesi, ya da çıkması, kansızlık v.b. gibi), beyin hücreleri arasındaki normal fiziolojik elektrik geriliminin dengesinde bozulma (sara nöbetlerinde olduğu gibi), beynin dokusundaki şişme (ödem) dolayısıyla aksama (beyin urlarında, kafa yaralanmalarında söz konusudur.) sayılabilir. Bir de sırf kendi kendini bilerek ya da farkında olmadan etkileyerek bir dereceye kadar yapmacık

sayılabilecek, görünüşte baygınlık sayılan durumlar vardır (histerik, ruhsal baygınlık).

baygıntı i. İpek böceğinin koza yapamaması.

bayık s. Gerçekliğinde şüphe olmayan. esk. Mevsuk, bedihi (Bazı bölgelerde kullanılır). [Véridique — Reliable, authentic]

bayıldı i. Bak. imambayıldı.

bayılmak f. ★ 1. Baygın duruma geçmek; bilincin bulanıklaşıp giderek yitirilmesi, isteyerek yapılan işlemlerin ileri derecede aksaması; değişik nedenlere bağlı olabilir. [S'évanouir — To faint] ★ 2. Pek hoşlanmak: Bu atın yürüyüşüne bayıldım. [Aimer, adorer — To be fond of] ★ 3. Bir fiilde fazlalık, aşırılık anlatır: Gülmekten bayılmak. ★ 4. Külb. Vermek, ödemek: Beş lirayı bayıldım. [Payer — Pay]

bayındır s. Gelişip güzelleşmiş, mamur. Şenlik. esk. Âbadan, mamur. [Florissant, prospère — Prosperous]

Bayındır İzmir'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 588 km² olan ilçenin nüfusu 38 919, merkezinin nüfusu 1 386'dır. 28 köylü merkez bucağından başka, 14 köylü Çırpı bucağı vardır. Küçük Menderes vadisinde bulunan ilçe toprakları çok verimlidir. Pamuk, tahıl, tütün, baklagiller, patates yetiştirilir; bağcılık ve zeytincilik yapılır. Şehir, İzmir'den Ödemiş ve Tire'ye giden demiryolu üzerindedir. İzmir'e 69 km. uzaklıktadır.

Bayındır Devleti Bak. Akkoyunlular.

Bayındıriyye Bak. Akkoyunlular.

Bayındırlık Bakanlığı 3611 sayılı kanunla görevleri saptanmış olan, demiryolu, liman, şose, köprü v.b. yaptırmakla, imar işlerine girişmekle, su işlerini düzene koymakla yükümlü bakanlık. Bu görevlerin görülmesi için çeşitli teknik bürolar kurulmuştur.

bayır i. ★ 1. Az inişli yer. [Pente — Slope] ★ 2. Alçak dağ. [Côte, coteau — Slope]

bayır kuşu b. i. Bot. Bayırcın da denen küçük bir kuş. [Fauvette — Warbler]

bayırmak f. Zengin olmak; genişlik ve kudret kazanmak. Yoksul bayırsa çanağı bayırmaz. [S'enrichir — To become rich]

bayır turpu b. i. ★ 1. Baharlı ve iri bir turp türü. [Radis — Radish] ★ 2. mec. Kaba ve terbiyesiz adam.

bayi, -i Ar. i. Satıcı, satan: Tütün bayii, gazete bayii. [Vendeur — Seller, dealer]

Baykal gölü Sibirya'nın doğusunda, Kuzey Moğolistan'da bir göl. En derin yeri 1 741 m. dir; bu derinliğiyle dünyanın en derin gölüdür. Bu derinlik yüzünden, yüzölçümünün daha az olmasına rağmen Hazar denizinden daha çok suyu vardır. Denizden 462 m. yüksekte ve yüzölçümü 33 000 km² dir. Bu göle dökülen en önemli ırmak Selenga'dır. Batısında Baykal dağları vardır.

Baykan Siirt'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 594 km² olan ilçenin nüfusu 13 976, merkezinin nüfusu 1 337'dir. 18 köylü merkez bucağından başka, 7 köylü Dilektepe (Minar) bucağı vardır. Dağlık bir bölgededir. Arpa ve buğday yetiştirilir; hayvancılık yapılır. Kasaba 43 km. lik bir yolla Siirt'e bağlıdır.

Baykara, Mirza (1392-1416) Timur'un torunu ve Şeh Müizüddin Ömer'in oğlu. Hamedan ve Luristan eyaletlerine sahipken, çıkan isyanlar sırasında kardeşi tarafından öldürülmüştür.

Baykara, Sultan Hüseyin, Ebülgazi (1430-1505) Tanınmış, bir Türk hükümdarı. Şair ve bilim adamıdır. Mirza Baykara'nın torunu ve Mirza Mansur'un oğludur. Cürcan, Mazenderan ve Horasan'da 36 yıl kadar hüküm sürmüştür. Çok sevilen bir hükümdardı. Herat'da öldü. Şair Ali Şîr Nevaî onun dostu ve bakanı idi. Birçok şairlerden başka Molla Cami gibi ünlü bilginlerin katıldığı meclisler onun zamanında dillere destan olmuştu.

Baykurt, Fakir (Doğ. 1929) Romancı ve hikâyeci. Burdur'un Akça köyünde doğdu. İlk öğrenimini köyünde yaptıktan sonra Gönen Köy Enstitüsünde okudu (1944-1948). Girdiği Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirdikten sonra çeşitli yerlerde ortaokul öğretmeni olarak çalıştı. Ankara ilinde ilköğretim müfettişi ve Türkiye Öğretmenler Sendikası genel başkanı oldu. Edebiyata şiirle başladı. İlk şiirleri Köy Enstitüleri Dergisi'nde çıktı. «Yılanların Öcü» romanı 1957-1958 yılı «Yunus Nadi» ödülünü kazanınca ün kazandı. Önemli eserleri: «Çilli», «Yılanların Öcü», «Efkâr Tepesi», «Irazca'nın Dirliği», «Onuncu Köy», «Cüce Muhammet».

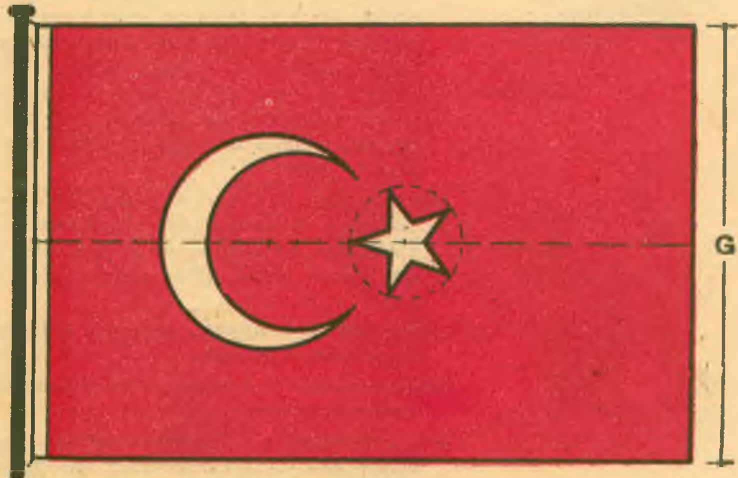

bayır kuşu

TÜRK BAYRAĞININ BOYUTLARI

Türk bayrağının boyutları genişliğine göre belirlenir.

Bayrağın uzunluğu	:	1,5	G
Dış ay merkezinin uçkurluktan uzaklığı	:	0,5	G
Ayın dış çemberinin çapı	:	0,5	G
Ayın iç dış merkezlerinin arası	:	0,625	G
Ayın iç çemberinin çapı	:	0,4	G
Yıldız çemberinin ayın iç çemberinden uzaklığı	:	1/3	G
Yıldız çemberinin çapı	:	1/4	G
Uçkurluk genişliği	:	1/30	G

baykuş

baykuş b. i. Zo. Kuşların bir takımının adı. Bu takıma «gece yırtıcı kuşları» da denir. Kısa, basık vücutları, büyük, fazla tüylü başları ve geniş uzun kanatları vardır. Gagaları çengel şeklinde aşağıya doğru kıvrılmıştır. Gözleri iri ve ön tarafa dönük olup, tüyler, çelenk gibi etrafını çevrelediğinden, başa bir kedi görünüşü verir. Yırtıcı ve ürkektir. Daha çok fare ve sıçan gibi kemiricilerle, küçük memelilerle, küçük kuşlarla, balık ve kurbağalarla beslenir. Türkiye'de yaşayan baykuşlar şunlardır: Alaca baykuş, puhu kuşu, kulaklı orman baykuşu, bataklık baykuşu, cüce baykuş, kukumav, seylan baykuşu.

Bayle, Pierre (1647-1706) Fransız filozofu ve yazarı. XIV. Louis çağında yaşamış olan bu düşünür, her çeşit dogma ve idealist sistemlerin totaliter otoritesine, önyargılara, batıl inanışlara karşı koymuştur. Düşüncesinin temelinde hoşgörürlük felsefesi vardır. Başlıca eserleri: «Dictionnaire historique et critique — Tarih ve Eleştiri Sözlüğü», (1695-96) «Pensées sur la comète — Kuyrukluyıldız Üzerine Düşünceler» (1683).

Bayliss, Sir William Maddoch (1860-1924) İngiliz fizyolojisti. Elektrofizyolojinin çeşitli alanlarında çok önemli araştırmaları vardır. Starling'le birlikte pankreas bezinin salgılanmasına yol açan, düedonom mükozasından çıkarılan bir hormon bulmuştur.

Bayonne Fransa'nın güney batı ucunda, 41 150 nüfuslu bir şehir. İlk süngü burada yapılmış ve batı dillerinde adını bu şehirden almıştır.

Bayonne (A.B.D.) New Jersey eyaletinde 74 000 nüfuslu bir şehir. Petrol rafinerisi ve kimya sanayii vardır.

baysungur

bayrak i. Uzun bir sap ya da direğin ucuna takılı, bir devletin ya da bir topluluğun renk ve şeklini taşıyan dikdörtgen şeklinde kumaş. Sapı elde tutulan ve bir yere sancılan (saplanan) türüne sancak denir. esk. Alem, vayet, liva. Eski Türkler'de savaşçılar mızraklarının ucuna birer ipek parçası takar ve bunu bir şeref işareti sayarlardı. Devlet örgütü kuvvetlendikçe başta bulunanların bayrağı, onlara bağlı olanlar için bir sembol oldu ve zamanla devlet egemenliği ile birlikte millî varlığın da sembolü sayılmağa başladı. [Drapeau — Flag]

bayrak açmak b. f. Tar. ★ 1. Gönüllü asker toplamak. [Recruter des volontaires — To collect volunteers] ★ 2. Baş kaldırmak, isyan etmek. [S'insurger — To revolt]

bayrak altı b. i. Askerlik. [Service Militaire — Military - Service]

bayrak çekmek b. f. Göndere bayrak asmak. [Hisser le drapeau]

Bayrak Kanunu ★ 1. 29 Mayıs 1936'da kabul edilen 2994 sayılı kanun. Türk bayrağının şeklini ve oranlarını belirlemiştir. Buna göre, Türk Bayrağı al zemin üzerine beyaz renkte ay ve yıldız konarak yapılır. Gönderin boyu, çekilecek bayrağın genişliğinin en az 2 misli olmalıdır. Bayrak sabah saat 8'de çekilir, gün batarken indirilir. Bayram ve tatil günlerinde çekilme zamanı bayram ya da tatilin başlama saati, indirileceği zaman ise tatil ya da bayramın bittiği günün gurubudur. Özel binalar ulusal bayram ve genel tatil günlerinde bayrak çeker. Hava araçları bayrak çekmez. Deniz araçlarında bayrak teknenin arka tarafında özel göndere ya da mizana direğine çekilir. 18 tondan aşağı salapurya, şat, ya da çöp taşıyan tekneler bayrak çekmez. Otomobiller sağ ön çamurluk ya da pencere kenarındaki göndere bayrak çekerler. Bayrak çabuk çekilir, yavaş indirilir. Bayrak başka hiçbir yerde kullanılamaz; yırtık, kirli ya da kanuna uymayan biçimdeki bayraklar çekilmez. Şehit, asker, yurda büyük hizmeti geçen, ya da yurt dışında yurt için iş görürken ölenlerin tabutu bayrakla sarılır. Yas alâmeti olarak yarıya indirilir. Bunu yaparken önce tam yukarı kadar çekilir, sonra yarıya iner. ★ 2. Açık denizdeki gemilerle havadaki uçaklarda suç işlenmesi halinde uygulanacak kanunun, suçun işlendiği aracın bayrağını taşıdığı ülkenin mahkeme ve kanun olduğunu kabul eden görüş ve sistem.

bayrakları açmak b. f. Bağırıp çağırmak, şamata etmek.

bayraktar i. ★ 1. Bayrağı taşıyan kimse. esk. Alemdar. [Porte - drapeau — Standard - bearer] ★ 2. Eskiden başıbozuk kuvvetlerin başı.

bayram i. Bir dine ya da ulusa göre kutlu sayılan gün. [Fête — Holiday]

bayram ayı b. i. Ramazandan sonra gelen kamer ayı. Şevval.

bayram etmek b. f. Aşırı sevinmek. [Se réjouir de quelque chose — To be very delighted].

bayram hediyesi b. i. Bayramı kutlayanlara verilen armağan. [Cadeau de fête]

Bayram Hoca (Ölm. 1380) Karakoyunlu Devleti'nin kurucusu Kara Mehmet Turmuş'un babası. Celâyirler'den Sultan Üveys ölünce Van gölünün güneyini ve Musul ile Sancarı almış, ölünceye kadar buralarda egemen olmuştur. Bayram Hoca öldükten sonra, oğlu Mehmet Bey bu bölgede beyliğini ilân etti.

Bayramiç Çanakkale'nin ilçelerinden biriyle onun merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 275 km² olan ilçenin nüfusu 30 339, merkezinin nüfusu 4 606'dır. 32 köylü, merkez bucağından başka 16 köylü Evciler ve 27 köylü Yiğitler bucakları vardır. İlçe Ezine ile Edremit arasında tahıl, pamuk, tütün, baklagiller ve patates yetiştirilen, zeytincilik ve bağcılık yapılan verimli topraklar üzerindedir. Yer, yer ormanlıktır. Kasaba, Çanakkale'ye 73 km. lik bir yolla bağlıdır.

bayramlaşmak f. Birbirinin bayramını kutlamak.

bayramlık s. Bayrama özgü. Bayram armağanı. [Vêtement ou cadeau de la fête — Pertaining to a festival]

Bayramören Çankırı'nın Kurşunlu ilçesi bucaklarından. 25 köylü bucağın nüfusu 7 352, merkezinin nüfusu 444'dür.

Bayram Paşa (Ölm. 1638) IV. Murat zamanında birbuçuk yıl sadrazamlık yapmış vezirlerden. Namlı şair Nef'i'nin, onun emrile öldürülmüş olması hâtırasının kanla anılmasına yolaçmaktadır. IV. Murat'ın Bağdat seferine giderken Urfa'da ölmüştür. İstanbul, Avratpazarı'nda gömülüdür.

Bayram Velî, Hacı (Ölm. 1429) Bayramiye tarikatını kuran kişi. Erenlerden sayıldığı için «Veli» ünvanını alır. Asıl adı Numan'dır. Ankara'da Zülfazıl köyünde doğmuştur. Ankara ve Bursa'da müderrislik yapmış, Şam'a ve oradan Hicaz'a giderek hacı olmuş, sonra Ankara'ya dönmüştür. Hece vezniyle manzum bir nutku vardır. Bu nutuk, tasavvuf bakımından değerli sayılır. Ankara'daki türbesinde gömülüdür.

Bayreuth (Batı Almanya) Bavyera'da Main ırmağı kıyısında 60 000 nüfuslu bir şehir. Kumaş ve porselen fabrikaları vardır. Ünlü tiyatro binası, 1876'da Bavyera Kralı II. Louis tarafından Wagner'in operalarının temsili için yaptırılmıştı.

bayrı s. Çok eski zamanda var olmuş, ya da eskiden beri var olan. esk. Kadim. [Antique — Ancient]

baysal s. Rahat ve duru. esk. Asude. [Paisible, calme — Tranquil]

baysungur b. i. Şahin cinsinden yırtıcı bir kuş.

Baysungur Türk tarihinde dört kişi bu adı taşır: ★ 1. Timur'un torunu ve Şahruh'un oğlu. Şair, bilgin ve hattat olarak tanınır. Babasının zamanında vezirlik yapmış, 1433'de 36 yaşında iken Herat'da ölmüştür. ★ 2. Timur'un soyundan Sultan Mahmut'un oğlu. Kardeşiyle savaşırken 1499'da öldürülmüştür. ★ 3. 8. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın torunudur. 1490'da 8 yaşında tahta çıkmış. Üç yıl sonra öldürülmüştür. ★ 4. Hindistan'da Türk - Moğol imparatoru Ekber Şah'ın torunudur. Kardeşleriyle İstanbul'a gelmiş; dönüşünde, Hindistan'da öldürülmüştür.

baytar Ar. i. Hayvan hastalıkları hekimi. Veteriner. [Vétérinaire — Veterinary surgean]

Bayur, Yusuf Hikmet (Doğ. 1891) Türk bilim ve devlet adamı. İstanbul'da doğdu. Sadrazam Kâmil Paşa'nın torunudur. Paris Üniversitesinde okudu. Londra ve Lozan konferanslarına katıldı. 1923'de Londra Elçiliğinde müsteşarlık yaptı, sonra Belgrad'a, Kâbile elçi atandı. 1927, 1932, 1933 yıllarında cumhurbaşkanlığı genel sekreteriydi. 1933'de milletvekili seçildi, 1933-1934 yıllarında millî eğitim bakanlığı, bir süre Ankara'da Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde profesörlük yaptı. 1946'ya kadar milletvekili kaldı. 1948 yılında Millet Partisi kurucuları arasına girdi. 1950 yılına kadar bu partinin Genel Başkanı idi. 1954'de bağımsız milletvekili seçildi. 27 Mayıs 1960 ihtilâlinde tutuklandı. Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nca mahkûm edildi. Sonra affa uğradı. Eserleri: «Yeni Türkiye Devletinin Dış Siyasası», «Hindistan Tarihi», «Türk İnkılâbı Tarihi», «Atatürk» (bu ikisi tamamlanmamıştır).

Yusuf Hikmet Bayur

baz Fr. i. (Aslı Yun.) Kim. Bir asitle birleşince bir tuz ve su meydana getiren bileşik madde. esk. Esas.

bazal s. Kim. Bazı fazla olan, tuz ya da bazın özelliklerini taşıyan madde. esk. Esasî. [Basique]

bazalt, -tı Jeol. Genç volkanik taşların genel adı. Gabro ailesinin yüzey kayacıdır. Koyu ve siyah renklidir. Sık dokuludur. Çoğunlukla mineralleri gözle görülemez. Tabiatta kubbe; örtü, akıntı ve damarlar halinde bulunur. Sert ve dayanıklı bir taştır. Basınca karşı mukavemeti çok yüksek olup 5 000 kg./cm.² ye çıkabilir. Bundan dolayı kaldırım taşı, yapı taşı olarak kullanılır.

bazan (bazen) Ar. zf. Arasıra, arada bir, kimi vakit. [Parfois, quelquefois — Sometimes]

Bazard, Armand (1791-1832) Fransız sosyalisti. Saint - Simontculuğu yayanlardan ve Karbonari topluluğunun kurucularındandır; Belford ayaklanması (1822) sırasında ölüme mahkûm edildi. 1825'de Saint - Simontculuğa bağlandı; bu hareketin ekonomik ve sosyal kavranışını iki yayın organında geliştirdi.

TÜRKİYE'DE

ULUSAL BAYRAMLAR

Yılbaşı	1 Ocak
Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bay.	23 Nisan
Bahar Bayramı	1 Mayıs
Gençlik ve Spor Bayramı	19 Mayıs
Hürriyet ve Anayasa Bayramı	27 Mayıs
Zafer Bayramı	30 Ağustos
Cumhuriyet Bayramı	29-30 Ekim

ULUSAL GÜNLER

Birinci İnönü Zaferi	9 Ocak
Çanakkale Zaferi	18 Mart
İkinci İnönü Zaferi	31 Mart
Hava Şehitleri Günü	15 Mayıs
Toprak Bayramı	11 Haziran
Lozan Günü	23 Tem.
Barbaros Günü ve Dil Bayramı	27 Eylül
Atatürk'ün Ölümü	10 Kasım

DİNÎ BAYRAMLAR

Şeker Bayramı
Kurban Bayramı

DİNÎ GÜNLER

Kadir Gecesi
Muharrem
Aşure Günü
Mevlût Kandili
Regaip Kandili
Miraç Kandili
Berat Kandili
Ramazan
Kadir Gecesi
Hıdrellez
Nevruz

Beaumarchais

bazı Ar. s. ★ 1. Bir takım, kimi. [Quelque, certain — Some, certain] ★ 2. Arasıra, arada bir. [Quelquefois — Sometimes]

bazı bazı Arasıra. [Parfois — A times, now and then]

baziçe Far. i. Oyuncak. [Jouet — Toy]

bazidiyospor Yun. i. Bot. Bazitli mantarların sporlarına verilen ad.

Baziki Bak. Yaylak.

bazilik Fr. i. İçi iki sıra sütunla, ortadaki daha geniş ve yüksek olmak şartıyla üç nefe bölünmüş dikdörtgen biçiminde ilk Hıristiyan kilisesi.

bazilika Tar. Forum'a benzer, ticaret ve sosyal olaylar için toplanma yeı olarak yapılmış, çatısı dikdörtgen biçiminde sütunlu salonlardan ibaret Roma yapısı. Hıristiyan dininin ilk dönemindeki kiliselere bazilika adı verilirdi. Bu ilk dönemlerin tanınmış bazilikaları, Roma'da, San Pietro, Santa Maria Maggiore ve İstanbul'da, bugünkü İmrahor camisidir.

Bazin, Andre (1918-1958) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransız ve dünya sinemasının sayılı düşünürlerinden biri. Öğretmen okullarında eğitim görmüş, çok istediği halde kekeme olduğu için öğretmenlik yapamamıştır. 1951'de Lo Duca ve Jacques — Doniel Valcroze ile birlikte ünlü «Cahiers du cinèma» isimli sinema dergisini çıkarmıştır. Jacques Rivette, Françoise Truffaut ve Jean - Luc Goddard gibi güçlü genç yönetmenlerin ortaya çıkmasında önemli payı olmuştur. Çeşitli sinema yazılarından derlenmiş bir kitabı «Çağdaş Sinemanın Sorunları» adıyla dilimize kazandırılmıştır.

bazit, -ti Yun. i. Bot. Bazitli mantarların üremelerine yarayan sporları çıkaran hücreler.

bazlama (bazlamaç) i. ★ 1. Tatlısı bol, kalın gözleme. ★ 2. Saçta pişirilmiş mayasız pide.

bazu Far. i. Bak. pazı.

bazubent Far. b. i. Bak. pazıbent.

Bazukayla atış eğitiminden bir görünüş

bazuka Ask. i. Roket atıcı bir silâh. Tüfek gibi kullanılır. II. Dünya Savaşı sırasında kullanılmaya başlanmıştır.

B.B.C. British Broadcasting Corporation: Britanya Radyodifüziyon Korporasyonu (Resmî İngiliz Radyosu).

be i. ★ 1. Alfabemizin ikinci harfinin adı. ★ 2. Teklifsiz ve kaba konuşmada «ey, hey, yahu» yerine kullanılır: Be adam! Ne yapıyorsun be?

Be Kim. Berilyum elemanının sembolü.

Beauharnais, Alexandre de (1760-1794) General. İmparatoriçe Josèphine'in I. Napoléon'dan önceki kocası. Fransız ihtilâlinde idam edilmiştir. Beauharnais's'nin Josèphine'den doğan oğlu Eugène de Beauharnais (1781-1824) de generaldir. I. Napoléon'un üvey oğlu olduğu için kral naipliğine getirilmiş ve imparatorluk savaşlarında yararlıklar göstermiştir.

Beaumarchais, Pierre - Augustin Caron de (1732-1799) Fransız tiyatro yazarı. Aynı zamanda büyük bir serüven adamıydı. Çeşitli spekülâsyon işlerine de girmiştir. Soylu kişilerin imtiyazlarını ve küstahlıklarını keskin bir eleştiriyle yansıtan iki komedisi bugün dünya tiyatrolarında sık sık sahneye konmaktadır. Bunlardan biri «Le Barbier de Séville — Sevil Berberi», öteki de «Le Mariage de Figaro — Figaro'nun Düğünü» dür. Bu oyunları Mozart ve Rossini opera haline getirmişlerdir.

Beaunis, Henri Etienne (1830-1921) Fransız anatomist, fizyolojist ve psikolog. Nancy Tıp Fakültesi'nde profesör bulunduğu sırada, ilk Fransız fizyolojik psikoloji laboratuvarını kurmak üzere Paris'de Sorbonne Üniversitesine çağrıldı.

bebe i. Küçük meme çocuğu. [Bébé — Baby]

bebecik s. Yaşlı hoppa birine alaylı bir şekilde söyleme.

bebek i. ★ 1. Küçük çocuk (meme ve kucak çağında). [Enfant en bas âge, bébé — Infant] ★ 2. Çocuk şeklinde oyuncak: Kızıma bir bebek aldım. [Poupée — Doll] ★ 3. mec. Çok süslü ya da pek küçülmüş: Yeni tuvaletiyle bebek olmuş. [Mignon — A mere doll]

Bebel, August (1840-1913) Alman sosyalisti. 1861'de bir işçi derneğine girdikten sonra gittikçe marksizme yaklaştı. 1869'da Liebknecht ile birlikte sosyal demokrat partiyi kurdu ve bu partinin en sözü dinlenir lideri oldu. 1890'dan itibaren gittikçe gelişmekte olan revizyonizme karşı koydu. Birçok kuramsal eserleri arasında en önemlisi «Die Frau und der Sozialismus (1883) — Kadın ve Sosyalizm» dir.

Beberuhi ★ 1. Tiy. Karagöz oyunlarındaki cücenin adı. ★ 2. Bücür erkek.

Bec (Beç) Türkler'in eskiden Viyana'ya verdikleri ad. Aslı Macarcadır.

becayiş Far. i. İki memurun istekleriyle yerlerini değiştirmeleri. Almaş. [Permutation — Exchange of posts]

Beccaria, César de (1738-1794) İtalyan filozofu ve ceza hukuku profesörü. Milano'da doğdu. Fransız ansiklopedilerinden yanadır. Daha çok toplum sorunlarıyla uğraşmıştır. 1764'de «Dei Delitti e Delle Pene — Suçlar ve Cezalar» adlı ünlü kitabını yazmıştır. İşkence ile idamın kaldırılması taraftarıdır.

becelleşmek f. Çekişmek. [Se disputer — To struggle or fight with one onother]

becerik i. Elinden iş gelme. [Adresse, débrouillardise — Ability]

becerikli s. Elinden iş gelen: esk. Kârgüzar. [Adroit, débrouillard — Capable, afficient]

beceriksiz s. Elinden iş gelmez. esk. Aciz. [Gauche — Incapable]

becermek f. ★ 1. Bir işi uğraşarak meydana çıkarmak, başarmak. [Pouvoir, réussir] ★ 2. Öldürmek, yok etmek, bozmak: Çocuk oyuncağı becerdi. [Détruire, ruiner — To spoil, ruin] ★ 3. Kötü şeyler yapmak.

becet, -tı i. Zo. Serçegillerden küçük bir kuş. [Passer]

becit s. Acele, gerekli, önemli. [Urgent, nécessaire, important — Urgent, necessary, important]

Beckmann termometresi Fiz. Çok küçük sıcaklık değişmelerini ölçmek için, daha çok fizik ve kimya laboratuvarlarında kullanılan duyarlı bir termometre türü. Ernst O. Berckmann tarafından bulunduğu için bu adı almıştır. Termometrenin cıva haznesinden başka ayrıca bir cebi vardır. Deney hangi sıcaklık aralığında yapılacaksa, haznede cepten o miktarda cıva alınır. Bu termometreyle, derecenin yüzde birini okumak mümkündür.

Becque, Henry (1837-1899) Fransız tiyatro yazarı. «Les Corbeaux — Kargalar» ve «La Parisienne — Parisli Kadın» adını taşıyan, aslında gerçekçi ama öz bakımından karamsar iki oyun yazmıştır.

bed Far. s. ★ 1. Kötü, çirkin. [Disgracieux — Bad, ugly] ★ 2. i. Kötülük. [Malfaisance, mal, laid]

bedahet, -ti Ar. i. ★ 1. Bellilik, delile ve ispata muhtaç olmayış. [Evidence — A being obvious] ★ 2. Hazırlanmadan, ansızın söz söyleme. esk. İrtical. [Improvisation — Improvisation]

bedava Far. s. Karşılıksız, parasız. [Gratis, gratuit — Gratis]

bedavacı s. Her işini bedavadan becermeye alışık (kimse).

bedavadan zf. Bedava olarak. [Gratuitement — For nothing]

bedavet, ti Ar. i. Bedevilik, göçebelik. [Nomadisme — Nomadic existence]

bedayi Ar. ç. i. Bedialar, beğenilir şeyler. Şaşılacak derecede güzel ya da faydalı şeyler. [Beautés, merveilles — Beautiful or precious things]

bedbaht Bak. mutsuz.

bed bed bakmak b. f. Kötü kötü, haince bakmak.

bedbin Far. s. Kötümser, karamsar, [Pessimiste — Pessimistic]

beddua Far. Ar. b. i. İlenme. Birinin aleyhine olunan dua. [Malédiction — Curse, malediction]

beddua almak b. f. Birinin kötü dileğini almak. [Etre maudit]

bedel Ar. i. ★ 1. Bir malın ya da hareketin karşılığı olarak verilen mal, yapılan hizmet, ödenen para ya da vazgeçilen hak. [Prix, valeur — Price] ★ 2. Eskiden askerlik hizmetinin tamamına ya da bir kısmına karşılık ödenen para.

bedelci, bedelli s. Bedel verdiği için az hizmet gören asker. [Soldat exonéré]

beden Ar. i. ★ 1. Gövde. Vücudun baş, kol, bacak gibi organları dışında kalan organlarını kapsayan bölümü. Ağacın dal ve budaktan başka olan asıl kütüğü. [Corps, tronc — Trunk, body] ★ 2. Kale duvarı. [Rempart — Castle wall]

beden cezası b. i. İnsanın hayatı ya da vücudu üzerindeki ceza. Ölüm, dayak, işkence, damgalama, bir uzvu kesme cezaları bu tür cezalardandır. Bugün sadece bazı ülkelerde ölüm cezası uygulanmaktadır.

beden eğitimi b. i. Sp. Vücudu kuvvetlendirmek ve sağlığı korumak amacıyla aletli ya da aletsiz hareketler yapmak. Aletli beden eğitimi hareketleri için çeşitli araçlar (top, sırık, ip, trapez, merdiven, barfiks, lobut, kasa, parmaklık v.b.) vardır. Okullarda ders olarak öğretim programına alınmıştır. [Gymnastique — Gymnastics]

bedenen Ar. zf. Bedeniyle, vücudüyle, şahsî olarak: Köy okulunun yapılmasında bedenen çalıştı. [Corporellement — Physically, personally]

bedenî Ar. s. Bak. bedensel.

bedenî ceza Huk. Bak. beden cezası.

bedensel s. Bedenle ilgili, bedenî; ruhsal olmayan, belirli yapı ve işleme değişiklikleri gösteren; somatik. [Corporel — Bodily]

bedesten Far. i. Değerli eşya ve mücevher satılan üstü kapalı çarşı.

bedevî Ar. i. Bediyede, yani çölde ve çadırlarda yaşıyan göçebe. Medenî olmayan.

Bedevî, Bedeviyye XIII. yüzyıl sonlarına doğru kurulmuş bir Müslüman tarikatı. Ebül Abbas adıyla da tanınan Ahmet Bedevî tarafından kurulmuştur. Ahmet Bedevî Mekke'den sonra Mısır'da yerleşmiş ve orada ölmüştür (1199-1276). Mısır'ın Tanta şehrinde yerleştiği için ona Tantavî adı da verilir. İddialara göre kimse ile konuşmaz, yüzünü kimseye göstermemek için örtermiş. Türkiye'de tekkelerin kaldırılmasından önce Bedevî tekke ve dergâhları vardı.

Bedevîler (Arapça'da badavî = badîye, çölde oturan) Kuzey Afrika ve Batı Asya çölle-

Bir erkek bedeni

Beccaria

beberuhi

rinde göçebe olarak ve hayvan yetiştirerek yaşayan Araplar. Geçim şekillerine göre ikiye ayrılırlar. Tam bedevîler deve beslerler; yarım bedevîler ise koyun ve keçi beslerler. Keçi kılından dokunmuş dört köşe çadırlarda otururlar. Hayvan besledikleri halde az et yerler. Genellikle tahıl ve hurmayla beslenirler. Aşiret ve kabileler halinde yaşarlar. Gelenek ve göreneklerine çok bağlıdırlar; aralarında sık sık kan gütme olayları görülür.

Bir bedevi

Bedford (İngiltere) Otomobil endüstrisiyle tanınmış, 63 300 nüfuslu bir şehir.

bedhah Far. b. s. Herkesin kötülüğünü isteyen. Kötücül. [Malveillant — Malevolent]

bedi, -i Ar. i. Örneği ve benzeri olmayan, özgün. [Original, merveilleux — Original]

bedia Ar. i. Estetik değeri yüksek, nadir şey. [Merveilleux, admirable — A great work of art]

bedihe Ar. i. Fazla düşünmeden birdenbire söylenen güzel şey. [Belle parole dite à l'improviste — Impromptu]

bedihî Ar. s. Belli, delile ve ispata muhtaç olmıyacak kadar açık. [Clair, incontestable — Obvious]

bediî Ar. s. Estetik.

bediiyat Ar. ç. i. Estetik ilmi: Pek güzel ve yüksek şeyler. [Esthétique, choses merveilleuses — Aesthetics]

bedine gitmek b. f. Fenasına gitmek. Bir türlü içine sindirememek. [S'affliger — To vex]

bedir, -dri Ar. i. Dolunay, 14 gecelik ay. [Pleine lune — Fool moon]

Bedirge Bak. Serinyol.

Bedirhan Bey (Paşa) (1802-1868) Cizre emiri. II. Mahmut'un son zamanlarında isyanlar çıkardığı için üzerine kuvvet yollanmış, kendine teminat verilerek İstanbul'a getirilmiş, sonra da Girid'e gönderilmiştir, 34 karısı ve 96 çocuğu ile torunu vardı. Girit'de yararlık gösterdiğinden paşalık rütbesi almış, Abdülaziz devrinde İstanbul'a gelmiş; sonra Şam'a gitmiş ve orada ölmüştür.

Bedir Savaşı (Mart 624) İslâm peygamberi Muhammed'in, bu dini kabul etmeyen Mekkeliler'e karşı ilk yaptığı ve kazandığı savaş. Ebu Cehl'in komutasındaki 950 kişilik Mekke kuvvetleri, 315 kişilik Medine kuvvetleriyle, Medine yakınındaki Bedir alanında karşılaştılar. Savaş çok kanlı oldu. Mekkeliler büyük yenilgiye uğradılar. Ebu Cehl, savaş alanında ölenler arasındaydı. Bedir Savaşı, Müslümanlığın zafere, başarıya doğru ilk önemli adımı oldu.

Bediüzzaman Bak. Saidi Kürdî (Saidi Nursî).

Bediüzzaman, Mirza (Ölm. 1717) Horasanda bir Türk prensi. Timur'un beşinci göbekten torunudur. Çaldıran zaferinden sonra Yavuz Selim'e sığınarak İstanbul'a gelmiş, Eyüp'e gömülmüştür. Farsça şiirler de yazmıştır.

Şeyh Bedrettin

bedmaye Far. b. s. Soysuz, sütü bozuk.

bedmington Sp. Tenise benzeyen bir oyun. Bir adı da badmintondur. Kapalı ya da açık yerlerde oynanır. Çin ya da Hindistan'dan çıktığı sanılıyor. 4 kişiyle oynanır. Raket ve hafif bir top kullanılır.

bednam F. b. s. Adı kötüye çıkan.

bednam etmek b. f. Kötülükle adının çıkmasına sebep olmak. [Diffamer — Defame]

bednam olmak b. f. Kötülükle ün almak. [Avoir une mauvaise réputation]

Bedreddin, Simavna Kadısıoğlu (Ölm. 1420) Türk filozofu ve din bilgini. Simav'da doğduğu sanıldığından Bedrettin Simavi adıyla tanınmıştır. Simavna kadısı İsrail'in oğludur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Çağında bilgisinin enginliği ve düşünüşündeki derinlikle ün kazanmıştır. Müslümanlığın ilkelerini tasavuf felsefesi açısından yorumlayarak bu alanda ortaya koyduğu fikirlerinden dolayı gerek zamanında, gerekse daha sonra dinsizlikle suçlanmıştı. Şeyh Bedrettin, Tanrı'nın iradesi, insanın alın yazısı, dünya ve ahiret hakkında çağını çok aşan görüşler ileri sürmüştür. Dünya ve ahiretin madde ve ruh âleminin birbirine paralel ve ölmezlikte eşit olduğunu ruhun bedenden ayrı düşünülemiyeceğini savunur. Ona göre, Tanrı, yaratıklardan ayrı düşünülemez, Tanrı iradesi varlıkların özündeki eğilimdir. Bundan başka cennet ve cehennem de dünyadaki iyi ve kötü eylemlerin insanın ruhunda uyandırdığı mutluluk ya da acı ve pişmanlık duygularından başka bir şey değildir. Ona göre melek insanı hakka yönelten şey, şeytanı ise ters yöne sürükleyen, kanındaki şehvet duygularıdır. Din felsefesi alanında bu kadar özgür düşünceler ortaya atmış olan Bedrettin, bir sosyal devrim hareketinin öncüsü olmak istemiştir. Bu yolda yapacağını ileri sürdüğü toplumsal dönüşümle Osmanlı ülkesinde yaşayan insanlar arasında din farkı gözetmeksizin, hepsinin eşitliğe kavuşturacağını, bütün mülklerin ve toprakların ve ürünlerin ortaklaşa olacağını, haram sayılan bazı şeylerin helâl olacağını ileri sürüyordu. Yıldırım Beyazıt'ın ölümünden sonra Anadolu'da, şehzadelerin taht kavgası yüzünden huzursuzluk ve güvensizlik içinde bulunan halk arasında Bedrettin'in bu düşünceleri büyük bir ilgi gördü. Müritlerinden Börklüce Mustafa ile Torlak Kemal, Aydın ve Manisa dolaylarında Bedrettin'in düşüncelerini yaymaya başlamışlardı. Onların büyük başarı göstermesi sonucunda bu bölgede büyük bir ayaklanma oldu. Mehmet Çelebi'nin kuvvetleri bu halk ayaklanmasını çok kanlı bir şekilde bastırdı. Balkanlara geçip Deliormana yerleşen Bedrettin de yakalanarak Serez'de asıldı. 1924 yılında kemikleri İstanbul'a getirilmiştir. Başlıca eserleri: «Cami-ul-fusüleyn», «Letaif-ül İşârat», «Et-teshil», «Varidat».

Bedri Paşa, Hasan (1850-1912) Bilim ve ede-

biyat alanındaki eserleriyle tanınmış ve 1877 Osmanlı - Rus savaşında Müşir Fuat Paşa'nın komutasında kazanılan Iyene zaferinde kurmay başkanlığı yapmış bir asker. Manastırlı Rifat Beyle birlikte «Temaşa» adlı bir tiyatro oyunları dizisi düzenledi. Bu dizide çevirdiği ve yazdığı oyunlar yer alır. «Kozmografya» ve «Atçılık» adlı iki de çevirisi vardır.

bed suratlı b. s. Yüreğinin kötülüğü suratından belli olan. Kem surat. [Mauvaise mine — Evil face]

Beecham, Thomas (Sir) (1879-1961) İngiliz orkestra şefi. Saint Helens (Lancashire) de doğdu. Zengin bir ailenin çocuğudur. Oxford Üniversitesi'nde müzik öğrenimi yapmıştır. Çok genç yaşta orkestra yöneticiliğine başlamıştır. İngiltere'de 100'den fazla operayı sahneye koymuş, 8 orkestra kurmuştur. Rus balesinin İngiltere'de yayılmasında büyük rolü olmuştur. 1928'de New York filarmoni 1932'de Londra flarmoni orkestralarının şefliğine getirilmiştir. Müzik sanatına yaptığı büyük hizmetlerden ötürü kendine «Sir» payesi verilmiştir. 1961'de Londra'da ölmüştür.

Beecher - Stowe, Harriet (1812-1896) Amerikalı kadın yazar. Ününü sağlayan romanın adı «Tom Amcanın Kulübesi» dir.

Beethoven, Ludwig van (1770-1827) Alman bestecisi, Bonn'da doğdu. Müziğe karşı çok küçük yaşlarda ilgi duymağa başladı. 14 yaşında Mozart'ın hayranlığını kazandı. Daha sonra Haydn'dan armoni dersleri aldı. Besteleri alışılmış müzik anlayışına uymadığı için önce beğenilmedi. Ünlü «Eroica Senfonisi» ni önce Napoléon'a adadıysa da onun imparatorluğunu ilân edişinden sonra adını değiştirdi. Beethoven özgürlüğe yürekten bağlı bir sanatçı olarak tanınmıştır. Birinci senfoniyi bestelediği sıralarda kulakları az işitmeye başlamış, bu gitgide artarak sağırlık halini almıştır. En ünlü eserleri, senfonileri, özellikle 9., 6., 5. senfonileri, Fidelio operasıdır. Ayrıca bir çok lied, koro parçaları, kanon, kantat, mess, konçerto, sonat bestelemiştir.

Begarelli, Antonio (1499-1556) İtalyan heykeltraşı. Modena'da doğmuş ve orada ölmüştür. Pişmiş topraktan yaptığı heykellerle ün kazanmıştır. Eserlerinde Raphael-lo'nun etkisi görülür. En önemli eserleri Modena şehrindedir.

Begdili (Begdili) 24 Oğuz boyundan biri. Oğuz geleneklerine göre Oğuz Han'ın üçüncü oğlu Yıldız Han'ın dört oğlundan biri. Begdili boyu «Bozok» zümresine dahildir. Anadolu'ya boy halinde gelmişler XVIII. yüzyıla kadar da boyluklarını korumuşlardır. Anadolu'da çeşitli illerde Begdili adını taşıyan köyler vardır. Urfa yöresindeki Badıllı aşireti bu boydan gelmektedir.

begonya Fr. i. Begonyagillerden yaprakları geniş ve etli, çiçekleri büyük ve kırmızı, beyaz, sarı gibi renkleri taşıyan bir süs bitkisi. Çok çeşidi vardır.

begonyagiller i. İkiçeneklilerden, örneği begonya olan tropikal bitki familyası. XVIII. yüzyıl ortalarında Amerika'dan Avrupa'ya getirildikten sonra pek çok çeşidi üretilmiştir.

beğence i. Bir kitabın başına, beğendiğini söyleyip öğmek için başka biri tarafından yazılmış yazı. esk. Takriz. [Eloge — Eulogy of a book]

beğendi i. Patlıcan ezmesiyle yapılan sade yağlı ve etli yemek. Eskiden «hünkâr beğendi» denirdi.

beğeni i. Güzel ya da çirkin hükmünü verdiren duygu. esk. Zevk. [Goût — Taste, liking]

beğenmek f. İyi ya da güzel bulmak, seçmek: O genci beğenirim. [Se plaire, agréer, choisir — To like, admire]

beğensiz s. Beğenilmeyen, hoşa gitmeyen. Nahoş. [Désagréable — Disagreeable]

behaviorizm Canlıların psikolojilerini davranışlarına bakarak objektif bir tarzda ortaya koyan metod. Bu görüşe göre insanlarla hayvanların psikolojik hayatları aynı temel kanunlara göre işler; psikolojide içgözlem (introspection) metodu yoktur. Psikolojik eylem sinir - organizma çalışmasının bir biçimidir. Canlılar çevrelerine uymak için organizmaları çeşitli davranışlarda bulunur. Davranışların en iyi örneği reflekslerdir. Pavlov'la öğrencilerinin dialektik materializmine çok yakın olan ve davranış psikolojisi, tepki psikolojisi ya da objektif psikoloji diye adlandırılan bu metod ilk önce XIX. yüzyıl sonunda Thorndike'ın «Hayvan Zekâsı» (1898) adlı eserinde ortaya atıldı; ondan sonra bu alanda kendini ilk izliyenler Amerika'da J. B. Watson, Rusya'da Bechterev'dir.

Behçet Hastalığı Hek. Cinsel bölge ve ağzın sümüksü dokularında uçuklar ve yaralarla, gözün değişik dokularında çift taraflı iltihaplarla kendini gösteren, beyin zarı iltihabına (menenjit) ve beyin - omurilik iltihabına (encephalomyelitis) yol açıp öldürücü, sakat bırakıcı olabilen hastalık. Etkeninin bir virüs olduğuna inanı-

Ludwig van Beethoven

begonya

Bedir savaşından temsili bir resim

Hulusi Behçet

lır. 1937'de Türk doktoru Hulûsi Behçet (1889-1948) tarafından bulunduğu için bu adı almıştır.

Behçet, Hulusi (1889-1948) Yurdumuzun deri hastalıkları ve frengi alanında yetiştirdiği en ünlü araştırıcı ve hekim. Çoğu yabancı dilde olmak üzere 100'ü aşan bilimsel inceleme ve kitap yayınlamıştır. Bilimsel dergilerin yazı kurullarına seçilmiş, kendi de bilim çevrelerinde saygı uyandıran «Deri ve Frengi Kıliniği Arşivi» adlı dergiyi yıllarca yayınlamıştır. Üniversite değişikliğinden (1933) ölümüne kadar İstanbul Tıp Fakültesi'nde deri ve frengi hastalıkları profesörlüğü yapmış, adına adanan belirtileri (Behçetin çivi arazı) öne sürmüş ve Behçet Hastalığını ilk olarak bulmuştur. Yeryüzünde konusu ile ilgili olan bütün kitaplarda, bütün hekimlik sözlüklerinde adı geçer. Soyadını ona Atatürk vermiştir. Pek çok yabancı bilim derneğinin üyesiydi.

behemehal, -li Ar. zf. Herhalde, mutlaka, ne olursa olsun: Başladığım işi behemehal bitireceğim. [Absolument — In any case]

beher Far. s. Her bir, her. [A chaque, pour chaque — To each, for each]

behey ü. Ey edatının öfkeyle kullanılan şekli: Behey adam, behey zalim.

behime Ar. i. Dört ayaklı hayvan. [Animal quadrupède]

behimî Ar. s. (Duygular hakkında) hayvanca, dört ayaklılar gibi: Behimi arzulara kapılmak insanlığa lekedir. [Bestial — Bestial, brutish]

behişt Far. i. Cennet, uçmak. [Paradis — Paradise, heaven]

Behiştî, Karıştıran Süleymanbeyoğlu Sinan Çelebi XV. yüzyıl ortalarının tanınmış şairlerinden. Sancak beyliğinde bulunmuştur. Hamse denen tarzda beş bölümlü manzum hikâyeleri, Bayazıt ile Cem olayını anlatan bir tarihi vardır.

Behramki Bak. Tepe.

behre Far. i. Pay, hisse, kısmet. [Part — Shore]

Behring, Emil Von (1854-1917) Serum tedavisini bulmuş olan Alman hekimi. Halle ve Marburg'da üniversite öğretmenliği yapmış, hekimliğin bakteriyoloji dalının kuruluşuna ve gelişmesine önayak olmuş, 1901 Nobel ödülünü kazanmıştır. Tetanoz ve difteri serumları onun buluşudur.

beis, -e Ar. i Engel, uymazlık, zarar. [Inconvéniant — Harm]

bej Fr. s. Saz rengi: Yazlık bej bir kostüm.

bek, -ki İn. i. Sp. Futbolda kale önünde duran iki oyuncudan (sağ, sol) her biri.

bek, -ki Fr. i. Havagazı memesi.

beka Ar. i. Kalım, bulunduğu halde kalma, devam. [Durée, permanence, éternité — Permanence, stability]

bekar Fr. i. Müz. Diyezli ya da bemollü bir sesin eski haline getirileceğini gösteren nota ışareti.

bekâr i. Evlenmemiş ya da evli olduğu halde ailesinden ayrı yaşıyan (kimse). [Célibataire — Bachelor]

bekâret Ar. i. ★ 1. Kızlık, erdenlik. [Virginité — Virginity] ★ 2. mec. Fikirde ve şiirde yenilik, başkalık ve kendine mahsus oluş. [Originalité — Originality]

bekas Fr. i. Zo. Çulluk kuşu. Bekaça, bekaçya.

bekasin Fr. i. Zo. Su çulluğu, bataklık çulluğu.

Bekata, Hıfzı Oğuz (Doğ. 1911) Yazar ve avukat, Ankara'da doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Çeşitli memurluklarda bulundu. 1943-1960 arasında C.H.P. milletvekiliydi. 1960'da Kurucu Meclis üyesi oldu. 1961 ve 1965 seçimlerinde C.H.P.'den senatör seçildi.

bekçi i. Bir yeri korumak için bekliyen kimse: Mahalle bekçisi. [Gardien — Watchman]

Bekheires Tar. (Bekheirer) Anadolu'da, Trabzon (Trapezus) ile Kafkasya arasında oturan bir kavime verilen ad.

Bekilli Denizli'nin Çal ilçesi bucaklarından. 13 köylü bucağın nüfusu 13 246, merkezinin nüfusu 4 996'dır.

bekinmek f. Bir fikir ya da istek üzerinde fazla durmak; israr etmek. [Insister — To insist]

Bekirhan Siirt'in Kozluk ilçesi bucaklarından. 15 köylü bucağın nüfusu 7 045, merkezinin nüfusu 634'dür.

Bekir, Sami (1862-1932) Türk devlet adamı. Çeşitli memurluklarda bulundu. 1908'den sonra valilik yaptı. Sıvas Kongresi'ne katıldı. Heyet-i Temsiliye'ye seçildi. İstanbul Meclis-i Mebusanı'ndan Ankara T.B.M.M.'ne geldi ve dışişleri bakanlığı görevi aldı. Moskova'ya giden kurula katıldı. 1921 Londra Konferansı'na da gittiyse de yaptığı bazı anlaşmalar kabul edilmedi; istifa etti. 1923'de yeniden milletvekili seçildi; 1924'de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na girdi. 1927'de politikadan çekildi.

bekit i. Bir mal ya da parayı hayırlı bir işe ayırmak. esk. Vakıf. [Fondation pieuse — Pious foundation]

bekitmek f. Malını bekit olarak bir maksada bağlamak. esk. Vakfetmek [Faire des legs pieux — To devote property to a pious foundation]

beklemek f. ★ 1. Birinin gelmesine ya da bir işin olmasına bakıp durmak: Mektup bekledim. [Attendre — To await] ★ 2. Korumak için yanında durmak. Çayırı, ormanı beklemek: [Garder, veiller — To watch, quard] ★ 3. Ummak: Sizden bunu beklemezdim. [Prévoir, espérer — To expect]

Bekleme müddeti Huk. Kadının boşanma ya da kocasının ölümü sebebiyle dul kalması durumlarında yeniden evlenebilmesi için hukuken beklemesi gereken süre.

bekleme salonu b. i. İstasyon ve taşıt durak yerlerinde müşterilerin beklemesine ayrılmış yer. [Salle d'attente]

beklenmeyen durum Huk. Hukuka uygun bir anlaşmanın yapılması sırasında göz önünde bulundurulması imkânı olmayan bir neden yüzünden, anlaşmanın gerektirdiği borcun yerine getirilememesi durumu. [Cas fortuit]

bekrî Ar. s. İçkiye düşkün, içken, içmeye sabahtan başlayan. esk. Ayyaş. [Grand buveur — Habitual drinker]

Bekri Mustafa Ağa XVII. yüzyılda içkiciliğiyle, hazır cevap ve hoşa giden davranışlarıyla ün salmış bir halk adamı. Rivayete göre IV Murat'ın ağalarındandı.

bektaşî i. Hacı Bektaş Veli'nin tarikatından olan kimse.

bektaşî kavuğu b. i. Bot. Büyük ve güzel çiçekler veren, bir ılık iklim kaktüsü.

Bektaşilik Hacı Bektaş Veli tarafından XIII. yüzyılda kurulduğu sanılan bir tarikat. Hacı Bektaş Veli Babaîlerin Vefaiye tarikatındandı. Bektaşilik kuruluşundan itibaren Ahîliğin etkisi altında kalmıştır. Kaygusuz Abdal'a göre Kalenderîler ile Bektaşîler arasında bir ilişki vardır. Bektaşîler Balım Sultanın ikinci pir olduğuna inanırlar. Balım Sultan'ın kardeşi Kalender Çelebi, Kanuni Sultan Süleyman zamanında bir Babaî isyanı düzenlemiş (1528-1529) ve öldürülmüştür. Balım Sultan'dan sonra Bektaşîler ,Alevîlerden ayrılarak Osmanlı hükümdarlarına bağlanmışlardır. Alevîler ise Osmanlıları meşru tanımamış, İran'daki Safevi sülâlesine bağlanmışlardır. Bektaşîler yeniçeriliğin kurulmasında etkili olmuşlardır. Bu yüzden, Bektaşilik Osmanlı İmparatorluğunun yeniçerileriyle birlikte önem kazanmış; II. Mahmut yeniçeri ocağını kaldırınca gözden düşmüştür. Fakat yeniçerilerin etkisiyle Bektaşilik Arnavutluk'tan Mısır'a kadar geniş bir bölgeye yayılmıştır. Bektaşilik Türk kültürüne dayanan bir tarikat olduğu için Arnavutlar dışında yalnız Türkler arasında görülür. Törenleri bakımından gizli bir tarikattır. Ancak Bektaşîlerin bildiği Bektaşi sırları vardır. Bektaşilikte namaz, oruç, hac gibi tapınma adetleri yoktu. Tekkelerinde çeşitli ayinler yaparlardı. Yeni «Can» ları, yani yeni müridlerin kabülü için nefesli, ilâhili bir çeşit içki meclisine benzeyen «Ayini cem», «İkrar ayini» gibi özel ayinleri vardı. Bektaşî dergâhları Sultan Abdülaziz zamanında yeniden açılmış, cumhuriyet döneminde bütün tarikatlarla birlikte, kanunla yasaklanarak kaldırılmıştır (4 Eylül 1925).

bektaşî sırrı b. i. Çok iyi saklanan sır.

bektaşî üzümü Bot. b. i. Taşkırangillerden ve frenk üzümü cinsinden bir çalı. İri nohut büyüklüğünde, mayhoş, ak ve kara renkte yemişi olur.

Bektaş Veli, Hacı (1210?-1270) Bektaşiliğin kurucusu sayılan bektaşi piri. Hayatı hakkında kesin bilgilere sahip değiliz. Türkistan'da doğduğu, Ahmet Yesevi'nin müridi olduğu söylenmektedir; yine söylentilere göre, Moğol istilâsından kaçarak Anadolu'ya sığınan Türkmenlerdendir. Hicaz'a uğrayıp hacı olduktan sonra Anadolu'ya gelmiş, Baba İshak'ın müridi olmuştur. Baba İshak'ın ölümünden sonra Kırşehir yöresinde Karaöyük köyündeki zaviyesine çekilmiş ve tarikatını yaymaya başlamıştır. Bektaşilik Türkmenler arasında büyük bir rağbet görmüştür. Yeniçeriler, ocaklarının, Hacı Bektaş Veli tarafından kurulduğunu iddia ederlerse de, bu doğru değildir. Bununla beraber bektaşilik, yeniçeriler arasında çok yayılmıştır. O kadar ki yeniçeriler kendilerine Taife-i bektaşiyan, ağalarına da Ağa-i bektaşiyan derlerdi.

bel i. İşaret, meydanda oluş, im. (Belli, belirmek gibi kelimeler bundan çıkar.) [Marque, indice — Sign]

bel i. ★ 1. Toprağın üst tabakasını kabartmaya yarayan ve yere ayakla basılarak saplanan çatal ya da kürek şeklinde ucu sivri tarım aracı. [Bêche — Gardener's fork] ★ 2. İnsanda göğüs ile karın arasında çepçevre daralmış olan kısım; hayvanlarda omuzbaşı ile sağrı arası: İnce belli. [Reins, taille — Waist] ★ 3. Bir dağın iki tepesi arasındaki alçak yer. [Défilé — Mountain pass]

belâ Ar. i. Zarar ve sıkıntı getiren hal. esk. Musibet. Felâket: Belâsını ben çektim, safasını el sürdü. [Calamité, châtiment, fléau — Trouble, misfortune]

belâ çıkarmak b. f. Kavgaya sebep olmak. [Causer une querelle — To start a quarrel]

belâgat, -ti Ar. i. ★ 1. Sözün güzel ve sanatlı olması; meramın en kuvvetli ve en etkili biçimde anlatılması. [Eloquence — Eloquence] ★ 2. Bu özelliklere uygun söz söylemek ve yazı yazmak sanatı. [Rhétorique —. Rhetoric]

bel ağrısı b. i. Hek. Sırtın altındaki bel bölgesinde olan ağrı.

belâhat, -ti Ar. i. Alıklık, bönlük. [Imbécilité — Stupidity]

belâler mübareki, -ün Bir belâyı müjdeler gibi alaylı haber verirken söylenilir.

belâlı s. ★ 1. Güçlüğe ve sıkıntıya sebep olan, belâ getiren; belâlı iş. [Dangereux — Trouble some] ★ 2. Yolsuz kadınların zorba dostu.

belâsını bulmak b. f. Hak ettiği cezaya uğramak.

belâya çatmak b. f. Beklenmeyen bir güçlükle ve kötülükle karşılaşmak.

belâya uğramak b. f. Başına zorlu bir iş gelmek. [Tomber dans un désastre — To get into trouble]

belâyı aramak b. f. Kavga vesilesi çıkarmak. [Chercher la querelle]

belâyı satın almak b. f. Bile bile belâyı üzerine çekmek. [Chercher malheur sciemment — To ask for trouble]

Bektaşi babası

Belçika, Avrupa'nın endüstri hayatında olduğu kadar kültür ve sanat hayatında da büyük bir yer tutar. Resim, heykel, müzik, edebiyat, tiyatro alanında ün yapmış birçok Belçikalı, Batı kültürünün oluşumunda tâ başlangıçtan beri büyük ölçüde yer almıştır. Belçika, tarih ve turistik eserler yönünden de zengin bir ülkedir. Bugün Belçika'da her tarafa yayılmış endüstri merkezlerinin yanı sıra Hıristiyanlık öncesi eserleri, ortaçağ şato ve katedrallerini görmek mümkündür. Bunlar arasında Brüksel'deki Zafer Anıtı'yla Büyük Saray, Louvain'deki Belediye Sarayı, Dinant'daki şato ve Anvers Katedrali sayılabilir.

Semois kıyılarında Buillon Şatosu

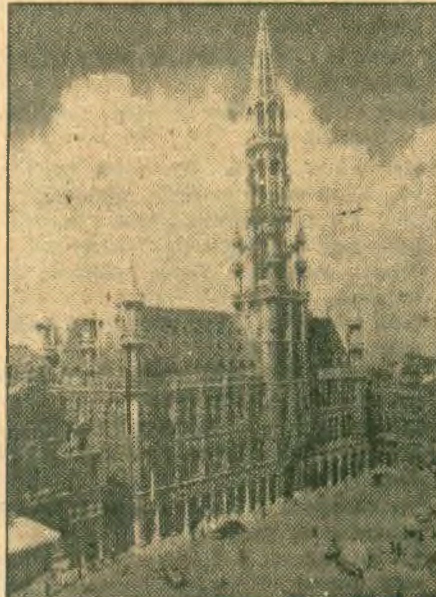
BELÇİKA

Üstte : Namur'da St. Aubin Katedrali. Altta : Anvers kentinde bir alan

Brüksel'de belediye binası

belâ-i berzah b. i. İçinden çıkılması çok zor olan belâ.

bel bağlamak b. f. Güvenmek. [Avoir confiance — To rely upon]

bel bel zf. Durgun ve anlamsız bakmayı anlatmak için «bakmak» fiilinin başına getirilir : Bel bel bakıyor.

bel bükmek b. f. Çaresiz bırakmak.

bel bükülmek b. f. Çaresiz kalmak.

belce i. İki kaş arası.

Belcik Sivas'ın Yıldızeli ilçesi bucaklarından. 42 köylü bucağın nüfusu 15 957, merkezinin nüfusu 944'dür.

Belçika Avrupa'nın kuzey batısında, 30 507 km² genişliğinde 9 378 000 nüfuslu, krallıkla yönetilen bir ülke. Hollanda'yla, Batı Almanya'yla, Lüksemburg'la, Fransa'yla ve Kuzey Denizi'yle çevrilidir. Başkenti Brüksel, diğer önemli şehirleri Anvers, Gand, Liège, Charleroi, Namur'dür. Arazi bakımından Aşağı Belçika (Flandre ve Campine ovaları) ve Yukarı Belçika (Ardenler bölgesi) olmak üzere başlıca iki bölgeye ayrılır. Bir çok ırmakların suladığı ovalık bölgelerde çeşitli tarım yapılır. Nüfus yoğunluğunun km.² ye 1000 kişiyi bulduğu Yukarı Belçika ise; zengin kömür madenleriyle ileri bir sanayi bölgesidir. Avrupa'da Hollanda'dan sonra en yüksek nüfus yoğunluğu Belçikada'dır. Belçika'da başlıca iki dil konuşulur : Cermen soyundan gelen Flamanlar nüfusun % 51'ini meydana getirir ; Flamanca konuşurlar. Nüfusun % 44'ünü meydana getiren Vallonlar ise Fransızca konuşurlar. Belçika kültür ve sanat yönünden de ileri bir ülkedir. İrili ufaklı şehirler Roman, Gotik ve Barok uslubunun en karekteristik yapılarıyla, katedralleriyle süslüdür. Belçika Bruegel, Van Eyck, Rubens gibi ressamların, Emile Verhaeren, Maurice Maeterlinck gibi edebiyatçıların da yurdudur. ★ Çiçekçiliğin özel bir yeri vardır ; Gand şehrinde uluslararası çiçek sergileri düzenlenir. Belçika ekonomisinin asıl zenginliğini sanayi kesimi sağlar. Zengin kömür yatakları ülkenin başlıca enerji kaynağıdır. Dokuma endüstrisi eski bir geleneğe sahiptir ; kadifeleri ve dantelaları öteden beri ün yapmıştır. Ağır endüstriden başka, madenî eşya, kimya, elektrikli cihaz, silâh, elmas yontma endüstrileri gelişmiş durumdadır. Anvers gibi, Avrupa'nın Rotterdam'dan sonra ikinci büyük limanı, dünyanın en yoğun demiryolu şebekesi ve birbirine kanallarla bağlanmış, gidiş gelişe elverişli bir çok nehir sayesinde, Belçika'da ticaret de çok gelişmiştir. Sadece Anvers limanında yüklenen ve boşaltılan mal miktarı Türkiye'nin tüm ithalât ve ihracat miktarının 5 katını bulmaktadır. Ortak pazara üyedir. ★ Tarih : Sezar zamanında Belçikalılar yarı Kelt, yarı Germen bir konfederasyon kurmuşlardı. 51 yılında Romalılar bu bölgeyi ele geçirdiler. IV. yüzyılda Fransızlar'ın eline geçmeye başladı. Rastadt kongresiyle 1714'de Avusturya'ya verildi. 1795'den 1815'e kadar Fransa'nın yönetiminde kal-

dı; 1815'de Hollanda ile birleştirildi. 1830 ihtilâliyle bağımsızlığa kavuştu ve monarşik bir yönetim şekli uygulandı (1831). 1908'de Kongo devleti, II. Leopolde tarafından Belçika'ya bırakıldı. Böylece Kongo Belçika'nın sömürgesi oldu. 1839 anlaşmasıyla tarafsızlığı kararlaştırılmış olmasına rağmen 1914'de Almanlar tarafından işgal edildi. 1940-1944 yılları arasında gene Almanlar tarafından işgal edildi. Şimdi krallıktır ve 1951'den beri Baudouin tarafından yönetilmektedir.

belde Ar. i. Şehir, kent, kasaba. [Ville, cité — Town, country]

belediye Ar. i. Bir şehir ya da kasabanın aydınlatma, su, esnaf kontrolü gibi genel hizmetlerine bakan kuruluş. Hukuk bakımdan, nüfusu belirli bir sayının üstünde olan köy bucak ilçe ve illerde beldenin ortak ve çevresel çıkarlarını koruyup hizmetlerini yerine getirmek üzere kurulmuş hükmî kişiliği olan örgüt. Sürekli görevlileriyle meclisi vardır. Meclis üyeleri ve belediye başkanı seçimle işbaşına gelirler. Bunlar genellikle parti mensubudur ve belirli bir süreleri vardır. Bu süre 4 yıl olup başkan ile meclis üyeleri halk tarafından ayrı ayrı seçilirler. Üyelerden kurulan encümenler meclis yerine günün belirli saatlarında toplanarak işleri yürütür. İçişleri Bakanlığı gerekli görürse seçimle gelmemiş bir kişiyi de belediye başkanlığına getirebilir. [Municipalité — Municipality]

belediye suçları Huk. b. i. Belediye karar ve yasaklarına aykırı davranışlar.

belemek f. Çocuğu kundaklamak. [Emmailloter — To swaddle]

belemir i. Bot. Peygamber çiçeği, mavi kantaron.

belen i. Bir dağın iki tepesi arasında bazan geçit şeklini alan alçak yer. [Défilé — Mountain pass]

Belen Hatay'ın İskenderun ilçesi bucaklarından. 11 köyüyle nüfusu 9 342, merkezinin nüfusu 3 057'dir.

Belen Geçidi İskenderun'u Kuzey Suriye'ye bağlayan geçidin adı. Amanos dağlarında Suriye - İskenderun arasında tek geçittir. Eskiden Amanos Kapısı, Suriye Kapısı, Pagrae (Ar. Bağraş) ve Bab-ı İskenderun gibi isimler taşımıştır. Geçidin en yüksek noktası 700 m. dir.

Bele, Refet (1881-1963) General. Türk asker ve devlet adamı. İstanbul'da doğdu. Harb Akademisi'ni bitirdi. Orduda çeşitli görevler aldı; savaşlara katıldı. Kurtuluş Savaşı'nda başından başlıyarak çalıştı. 1920-1921 yıllarında dahiliye vekilliği, cenup cephesi komutanlığı, millî müdafaa vekilliği yaptı. Zaferden sonra T.B.M.M. tarafından Doğu Trakya'yı teslim almaya memur edildi ve Ankara'nın temsilcisi olarak İstanbul'a geldi (1922). 1920-1927, 1935-1946 yıllarında milletvekilliği yaptı.

belermek f. Göz akının yusyuvarlak görülecek şekilde açılması.

beleş Ar. s. Külb. Karşılıksız olarak, parasız. [Gratis — Gratis]

beleşçi s. Külb. Bedava geçinmeyi seven kimse, lüpçü.

Belfast (İngiltere) Kuzey İrlanda'nın 414 000 nüfuslu merkezi. Demir, çelik, kâğıt, dokuma, kimya fabrikaları ve tersaneleri vardır.

Belfort (Fransa) Doğuda, Almanya - İsviçre sınırları yakınında, aynı adı taşıyan 115 400 nüfuslu ilin 51 300 nüfuslu merkezi. Pamuklu iplik ve dokuma, demir ve çelik, makina fabrikaları vardır. Şehir 1870-71 Fransız - Alman savaşındaki savunmasıyla ün yapmıştır.

belge i. ★ 1. Bir işin ya da bir iddianın doğruluğunu gösteren kanaat verici şey, delil, vesika. [Document — Document] ★ 2. Bir şahsın niteliğini (hüviyetini) ya da kendine verilen bir hakkı bildiren kâğıt. [Certificat — Certificate]

belge filmi b. i. Günlük hayat içinde geçmiş herhangi bir olayı, ya olayın geçtiği süre ve çevre ya da olayın geçtiği süreye, çevreye en yakışan, sonradan düzenlenen dekorlar içinde, belirli bir amacı dile getirecek biçimde beyaz perdeye aktaran sinema türü. Çoklukla sinema sanatının gerçek ustaları uzunca bir belge filmi çalışmasından sonra ortaya çıkmışlardır. Sinemada belge filminin önemli bir yeri vardır.

belgelemek f. Bir işin ya da davanın doğru olduğunu belge ile belirtmek. esk. Tevsik etmek. [Documenter — To prove, demonstrate, confirm]

belgeli s. ★ 1. Belgesi olan. ★ 2. Belge alarak ayrılmış.

Belger, Nihat Reşat (1881-1961) Türk bilim ve devlet adamı. İstanbul'da doğdu. İstanbul ve Paris Tıp Fakültelerinde okudu. Kurtuluş Savaşı sırasında Paris ve Londra'da Ankara hükümetinin yarı resmi temsilciliğini yaptı. Londra (1921) ve Lozan (1923) konferanslarına katıldı. Bir süre Yalova Kaplıcaları müdür ve başhekimi olarak çalıştı. İstanbul Üniversitesi'nde ders okuttu. Atatürk'ün hastalığında hekimleri arasında bulundu. 1950-1954 yıllarında Demokrat Parti milletvekiliydi. 1950 yılında birkaç ay sağlık ve sosyal yardım bakanlığı yaptı. Konusunda eserleri vardır.

Refet Bele

belgi i. ★ 1. Bir şeyin benzerleri arasında tanınmasına yarayan özellik. esk. Alâmet. [Signe, marque, symptom, torace] ★ 2. Duyuş, düşünüş ve inanıştaki özellik. esk. Şiar.

belgilemek f. Belli kılmak, belirlemek. esk. Tayin etmek. [Préciser, déterminer — To determine]

belgin s. Fel. Tam ve kesin olarak belirlenmiş olan. esk. Sarih. [Précis — Clear]

belginlik i. Belgin olma hali. esk. Sarahat. [Précision — Clearness]

belgisiz s. Benzerleri arasında tanınmasına yardım edecek özelliği bulunmayan. esk. Müphem. [Indéfini — Vague, indefinite]

belgisiz sıfatlar b. i. Gra. «Bazı, birkaç, hayli, başka, biraz» gibi tam bir nitelik ve nicelik anlatmayan sıfatlar. esk. Sıfâtı müpheme.

belgisiz zamirler b. i. Gra. «Bazısı, birkaçı, haylisi, başkası, birazı» gibi belli isimlerin değil, ancak belirsiz olanların yerini tutan zamirler: esk. Zamiri müpheme.

belgit i. ★ 1. Bir kimsenin yapmaya ya da ödemiye borçlu olduğu şeyi göstermek üzere imza ettiği kâğıt. Senet. [Acte, écrit, titre — Voucher] ★ 2. İspat vasıtası. esk. Burhan, hüccet, delil. [Argument, document — Document]

belgitlemek f. Man. Usa vurma (muhakeme) yoluyla bir şeyi ispat etmek, onun gerçek olduğunu göstermek. esk. Burhan getirmek. [Démontrer — To prove]

Belgrad (Sırpça Beograd) Yugoslavya'nın başkenti. 598 300 nüfuslu olan bu şehir, aynı zamanda bir ticaret, sanayi ve kültür merkezidir. Şehirde kimya, makina ve uçak fabrikaları ve bir çok kültür kurumları vardır. Tuna ve Sava nehirlerinin kavşak noktasında, bir tepe üzerinde kurulmuş olan Belgrad'ı, Balkanlarda yayılmağa yönelen Osmanlı Devleti, Orta Avrupa yolu üzerinde önemli bir stratejik merkez saymış, daha II. Murat zamanında bir kaç kere kuşatılmış ve ele geçirilmek istenmişti: Belgrad'ın Osmanlı egemenliğine geçmesi, Kanuni Süleyman zamanında 1521 yılında olmuş ve bu egemenlik 1867'ye kadar sürmüştür.

Belgrad Antlaşmaları XVIII. yüzyıl ortalarında Avusturya ile yapılan barış antlaşmaları. 1736'da başlayıp 3 yıl süren Osmanlı - Avusturya savaşı, Avusturyalılar'ın yenilgisiyle sonuçlanınca bu devlet barış istemiş, antlaşmalar 1739 yılında Belgrad'da imzalanmıştır. Bir süre sonra Ruslar'ın da katıldığı Belgrad antlaşmaları Osmanlılar'ın Ruslar ve Avusturyalılar'la yaptığı son olumlu barışlardan biridir. Buna göre Belgrad ve Küçük Eflâk Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştı. Rusya'nın antlaşmalara katılmasıyla Osmanlı Devleti Rus çariçesini imparatoriçe olarak tanımış; Rusya, Osmanlılar'dan aldığı toprakların büyük çoğunluğunu geri vermiş; Karadeniz'e Rus bandıralı gemilerin girmemesini kabul etmişti.

Belgrad şehrinden bir görünüş

Belh (Baktra, Baktriyan) Türkistan Afganistan'ında bir şehir. Asya'nın en eski şehirlerindendir. Eski Yunanlılar bu şehre Baktra adını verirlerdi. İddiaya göre Zerdüşt buralıdır ve Mecusilik de buradan çıkmıştır. Şehirde İslâm ve Yunan uygarlıklarının önemli izleri vardır.

beli e. Evet, hayhay. Farsçadan geçtiği sanılan bu edat yalnız bazı yerlerde kullanılır.

beli açılmak b. f. Sidiğini tutamaz hale gelmek.

beli çökmek b. f. Kamburlaşmak. [Devenir bossu — To become hunch backed]

beli gelmek b. f. Cinsi münasebette salgı gelmesi. [Ejaculer]

beliğ Ar. s. Belâgati olan, belâgatli, meramını düzgün ve sanatlı şekilde söyleyen, yazan. [Eloquent — Eloquent]

belik i. Saç örgüsü. [Tresse — Plait of hair]

belin i. Manevî bir varlık karşısında duyulan ürkme. esk. Haşyet. [Crainte, horreur — Fear, awe]

belini doğrultmak b. f. Eski iyi halini bulmak.

belinlemek f. Ürküp geri çekilmek; şaşkın şaşkın bakmak.

belirgi i. Belirmenin sonucu İz. [Signe, trace — Track, trace]

belirgin s. Belirmiş olan, meydanda. esk. Bariz. [Evident — Manifest, prominent]

belirimsizlik i. Belirlenmiş olmama hali. esk. Gayrı muayyeniyet. [Indétermination — Indefiniteness]

belirlemek f. ★ 1. Bir şeyi başkalarından ayırmak için açıklamak. esk. Tayin etmek. [Déterminer — To determine] ★ 2. Man. Bir kavramı, özünü oluştıran öğeleri (unsurları) söyleyerek tanımlamak. ★ 3. Bir kavramı sınırlayıp genişliğini kısmak. Genellemek karşıtı.

belirli s. Başka bir şeyle karıştırılamıyacak surette sınırlanmış ve tasnif edilmiş olan. esk. Muayyen. [Déterminé — Definite]

belirmek f. Meydana çıkmak. esk. Tebellür etmek, tebarüz etmek, sarahat kazanmak. [Apparaître, se dessiner — To crystalize]

belirten i. Gra. İsim ya da sıfat takımında birinci öğe.

belirti i. ★ 1. İz, belgi. [Marque — Signe] ★ 2. Hastalık belgisi: Araz. [Symptôme — Symptom]

belirtik s. Fel. Belirmiş. esk. Musarrah, sarih. [Explicite — Explicit]

belirtilen i. Gra. İsim ya da sıfat takımında ikinci öğe.

belirtme i. Belirli kılma. esk. Tayin. [Détermination]

belirtmek f. ★ 1. Belirli hale getirmek. esk. Tayin, tasrih etmek. [Expliquer, rendre évident — To determine] ★ 2. Mat: Bilinen elemanları yardımıyla herhangi bir elemanı belirtmek.

belirtme sıfatları Gra. Varlıkları türlü yönlerden belirten kelimeler. Görevleri yönünden bölümlere ayrılırlar. İşaret sıfatları, sayı sıfatları, belgisiz sıfatlar, soru sıfatları gibi.

belit Bak. aksiyom.

belitke i. Man. Belitler sistemi ve bilgisi. [Axiomatique — Axiomatic]

Belize Orta Amerika'da İngiliz Honduras'ının, Karayib denizi kıyısındaki 40 200 nüfuslu merkezi.

belkemiği b. i. ★ 1. Anat. Bak. omurga kemiği. ★ 2. Bir işin en önemli bölümü: Bu olay, romanın belkemiğidir. [Fr. Pivot]

belki zf. ★ 1. Olabilir ki, umulur. esk. Muhtemel. [Peut être — Perhaps] ★ 2. Olsa olsa, ancak. [Mais, uniquement, tout au plus — But, at the very most]

belkili s. Fel. Yeter delil gösterilmediği için ispata muhtaç sayılan. esk. İhtimalî. [Problématique — Problematic]

Belkıs (Saba Melikesi) Mit. Doğu mitolojisine göre eski devirlerin namlı bir kıraliçesi. Yemen'de Saba şehrinde hüküm süren Hümeyri sülâlesinden olduğu, Süleyman Peygamber tarafından çağrıldığı ya da bu peygamber tarafından ziyaret edildiği, onunla evlenerek Saba'da yerleştiği söylenir.

belladon Fr. i. (Aslı İta.) Bot. Güzelavrat otu. Patlıcangillerden bir bitki. Atropin denilen zehirli ilâç bundan çıkarılır. Kiraza benziyen yemişi şiddetli bir zehirdir.

Bell, Alexander Graham (1847-1922) İngiliz fizikçisi. Öğrenimini İngiltere'de yaptı, Amerika'da öldü. Telefonu buldu. 1876'da Amerika'da bu telefonla ilk konuşma yapıldı. 1877'de Bell Telephone Company adındaki ilk telefon şirketini kurdu. Daha başka bir çok buluşu vardır.

Bell, Andrew (1753-1832) İskoçyalı pedagog ve Anglikan kilisesi rahibi. İngiltere'ye, Hindistan'da Madras'da gördüğü karşılıklı öğretim metodunu tanıttı.

bellek i. Psi. Algılanan nesnelerin ve durumların, yaşanılanların insan bilincinde iz bırakması, birikmesi ve gereğinde yeniden üretilmesi (Reproduksionu) yeteneği. esk. Hafıza. Büyük beynin genel olarak, beyin kabuğunun özel bakımdan gelişme niteliğinin, beynin kanla beslenme derecesinin ve her bir hücrenin belirli bir işlemden sonra yeniden eski gücüne varmak için kullanacağı zamanın uzunluğunun belleğin yeteneğini etkilediği bugün bilimsel kesinlikle anlaşılmıştır.

bellek bozuklukları Hek. a) Nicelik bakımından: Belirli bir yaşantı bölümünün, yaşanılanların sınırlı bir süresinin iz bırakmamış, birikmemiş ya da yeniden hatırlanamaz oluşu (bellek boşluğu, deliği). Beyin sarsıntılarında, yüksek ateşli hastalıklarda, yarı baygın durumlarda, kendini gösterebilir. Ayrıca belleğin, yaşamak için gerekli bilgilerin dışında kalan, bölümlerinin hemen hemen tümünün silinmesi (bellek yitimi); ağır beyin sarsıntılarında ve hastalıklarında, yaşlılık bunamasının ileri aşamalarında olur. Bazı kere de belirli bir süre ya da belirli bir konu için belleğin aşırı derecede gücü artar, algılananlar ve yaşanılanlar en ince detaya kadar iz bırakır, biriktirilir ve gereğinde yeniden üretilip, hatırlanır (aşırı belleme). Hipnos, sar'a nöbetlerinin bazı çeşitleri, yarı uyku durumu, budalalık derecesindeki bazı zekâ azlıklarında sınırlı bir konunun şaşılacak bir güçle akılda tutulması buna örnektir. b) Nitelik bakımından: Gerçekle ilgisi olmayan bazı çılgınca düşüncelerin, hezeyanların, yaşanmış ve algılanmış da şimdi hatırlanıyormuşçasına bellekte yer tutması (bellek hallüsinasyonları); ya da yaşanmış bir durumun ve algılanmış bir nesnenin olduğundan pek değişik hatırlanması (bellek illüzyonu, bellek karışıklığı). Bu çeşit bellek yanılması, bir dereceye kadar olağansa da, çoğaldığında bazı akıl hastalıklarının şizofreni, paranoid durumlar v.b. işaretidir. İlk gördüğü bir yeri, daha önce görmüşçesine, yaşamışçasına hatırlamak (déja-vu yaşantısı), bellek boşluklarını olmamış yalan yaşantılarla, doldurmak (konfabulasyon) da bu çeşit bozukluklardandır.

bellek yitimi Psi. Bir kaza ya da ateşli bir hastalık yüzünden belleğin büsbütün ya da bir zaman için yitirilmesi. esk. Ziya-ı hâfıza. [Amnésie — Amnesia]

belleme i. ★ 1. Bellemek eylemi. [Action d'apprendre, de bêcher — Learning by heart] ★ 2. Eyer altına vurulan keçe ya da kalın kumaş parçası. [Couverture de selle — Horse - blanket]

bellemek f. ★ 1. Gereğinde kullanılıp, üretilebilecek şekilde, algılananların bellek ve zihinde yer tutmasını sağlayarak öğrenmek. [Apprendre — To learn by heart] ★ 2. Sanmak, zannetmek. [Croire — To think, to suppose] ★ 3. Bel denilen aletle toprakta işlemek. Tarlayı bellemek. [Bêcher — To dig with a spade]

bellemi Psi. Algılanan nesnelerin, iç ve dıştan gelen duyumların, yaşanılan durumların bellekte yer tutabilme yeteneği, öğrenebilme, belleyebilme yeteneği.

belleteç i. Psi. Bir konunun, bellemeyi kolaylaştıran özellikleri (sayılar, ses uyumu yapan sözcükler, işaretler v.b. gibi.); bellemeyi kolaylaştıran araçlar.

belleten i. Bilim kurumlarının incelemelerini, haberlerini içinde toplıyan dergi. esk. İlmî mecmua: Türk Tarih Kurumu Belleteni. [Bulletin — Bulletin]

belli s. ★ 1. Bilinmedik bir tarafı olmıyan. esk. Malûm. [Connu — Known] ★ 2. Giz-

Graham Bell

li olmıyan, meydanda olan. esk. Bedihî. [Clair, évident — Obvious] ★ 3. Belirtili. esk. Muayyen. [Déterminé — Determined]

bellibaşlı b. s. ★ 1. Belirli, muayyen, meydanda. [Déterminé — Eminent] ★ 2. Ötekilere göre üstün ve önemli sayılan, başlıca: Bu memleketin bellibaşlı kasabaları. [Principal — Principal, leading]

belli belirsiz s. Pek az belli. [A peine distingué — Hardly perceptible]

Bellini Bir Venedikli ressam ailesinin adı. En değerlileri Jacopo Bellini (1400-1470) ile oğulları Gentile (1429-1507) ve Giovanni (1430-1516)'dır. Gentile Bellini, Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'a çağrılmış (1479) ve padişahın resmini yapmıştır. Fatih'in portresinden başka İstanbul'da bir Venedik elçisinin kabulünü gösteren tablosu ünlüdür. Fatih'in portresi Londra'da, Venedik elçisine ait tablo Louvre müzesindedir.

Bellini, Lorenzo (1643-1704) İtalyan anatomisti. 19 yaşında idrar yolları üzerine bir inceleme yayınladı: 20 yaşında da Piza Üniversitesine, önce teorik tıp sonra da anatomi profesörü oldu. Papa XI. Clemens'in başhekimi olan Bellini sinirlerin kaslar üzerindeki uyarıcı etkisini ve dil üstündeki papillomların (kabarcıkların) tat merkezi olduğunu bulmuştur. Şairliği de vardır.

Bellini, Vincenzo (1802-1835) İtalyan bestecisi. Catania'da doğdu. La Sonnambula, Norma ve I Puritani en tanınmış besteleridir.

Bello, Andrés (1781-1865) Venezuela'lı yazar, şair ve politikacı. 1829'da Şili hükümeti tarafından resmi gazete müdürlüğü ve dış ilişkileri bakanlığı genel sekreterliğine getirildi; Şili Üniversitesini kurduktan sonra, bu üniversitenin rektörü oldu; millî eğitimin gelişmesi için büyük bir çaba gösterdi; şair, sosyolog, eleştirici ve dilbilimci olarak, Güney Amerika'da büyük bir ünü vardır.

Gentile Bellini

Bello Horizonte Brezilya'da Minas Gerais eyaletinin 693 300 nüfuslu merkezi. Dokuma fabrikaları önemlidir.

Bell, Sir Charles (1774-1842) İskoç fizyolojisti. Anatomi üzerinde incelemeler yaptı. Belkemiğinden çıkan sinirlerin çift iletken rolünü ilk olarak açıkladı. Middlessex hastahanesine cerrah olarak atandı; sonra, anatomi profesörü olan kardeşinin yerine, Edinburg Üniversitesi profesörlüğüne getirildi.

Giovanni Bellini

belone Kemikli balıkların, Scombresosidae familyasından bir cins. Zargana adıyla tanınır. Halk arasında zehirli olduğu söylenirse de değildir. Akdeniz ve Marmara'da yaşar. Etine pek rağbet edilmez.

Belören Konya'nın Bozkır ilçesi bucaklarından. 15 köyüyle birlikte nüfusu 9.295, merkezinin nüfusu 518'dir. Eski adı Belviran'dı.

Belören Çankırı'nın Ilgaz ilçesi bucaklarından. 19 köyüyle birlikte nüfusu 6 364, merkezinin nüfusu 677'dir.

Belören Adıyaman'ın Gölbaşı ilçesi bucaklarından. 9 köylü bucağın nüfusu 7 331, merkezinin nüfusu 1 523'dir. Eski adı Belveren'di.

belsem Ar. i. (Aslı Yun.) Bak. pelesenk.

belsoğukluğu Hek. Kok cinsinden bir mikropla, genellikle cinsel değinme yolu ile geçen, idrar yollarını ve cinsel organları tutan bulaşıcı ve akıntılı bir hastalık.

Belt Danimarka'yı meydana getiren adalar arasındaki iki boğazın adı. Büyük Belt Fionie ve Seeland adaları arasındadır. Fionie ile Jutland yarımadası arasındaki de Küçük Belt'dir. Dar ve kayalıklı oldukları için, her iki boğazdan gemilerin geçmesi tehlikelidir.

Beltrami, Eugenio (1835-1900) İtalyan matematikçisi. Cremona'da doğdu. Elektrik ve hidrodinamikte ilerlemelere yol açan incelemeleriyle tanınmıştır.

Belûcistan Indus nehri batısında ve Umman denizi kuzeyinde uzanan dağlık bölge. Halkın büyük kısmı hayvancılıkla geçinen göçebe Sünnîlerdir. Belûcistan, büyük parçası Pakistan'da kalmak üzere İran ile Pakistan arasında paylaşılmıştır. Bölgenin en önemli şehri, doğu ve batı yönlerinde demiryolu bağlantıları bulunan 106 000 nüfuslu Keta (ya da Quetta)'dır.

belûm Ar. i. Gırtlak, yutak. [Pharynx — Pharynx]

Belveren Bak. Belören.

bel vermek b. f. Duvar ya da tavan gibi dik ve düzgün duracak şeylerin kamburlaşması. [Se courber — To sag]

Belviran Bak. Belören.

belvü Fr. i. Güzel görünüş ve manzara anlamında bir söz. Bizde otel, bahçe ve gazino adı olarak kullanılır.

Belyayev, P.A. Rus astronotu. 18 - 19 Mart 1965'de Voskod II ile uzaya çıktı, 26 saat 2 dakika kaldı, dünyanın çevresini 17 defa dolaştı.

bembeyaz s. Her tarafı beyaz, tertemiz. [Tout blanc — Extremely white]

bemol Fr. i. Müz. Bir sesin yarım ton kalınlaştırılacağını gösteren nota, işaret. Böyle kalınlaştırılmış ses.

ben ★ 1. Psi. Bütün kişisel bilinç işlemlerinin öznesi. İstiyerek yapılan, kendini şartlara uydurma eylemlerinde bilincin baş şartı ve içerikliğinin tümü. Bireyleşmenin gerçekleştiği ergin yaşlarda, bireyi öteki varlıklardan ayıran bilinç niteliği. Çocuklukta önce bu ayrıntı yoktur ve çocuk kendini, algıladığı öteki nesneler arasında sanır ve o kadar ki kendinden tekil üçüncü şahsı gösteren zamirlerle söz eder (Örneğin: Kendi gelişini «Memet geldi», kendi oyuncağını «Memet'in oyuncağı» diye söyler). Ben'in temeli bedensel bakımdan uyarımlar ve duyumlar, ruhbilimsel

bakımdan b inç alanı ve bilinç dışı (yok - bilinç, alt - bilinç v.b.) kişilik yapısı bölümleridir (ak. bilinç). Ben, kendi - bilincin tümü kapsar, bilincin merkezi olmak eğilim dedir ve kendinin katıldığı (Bak. kend bütün işlemleri bir birim içinde derl ip toplamak özelliğindedir. ★ 2. zm. Gr Birinci şahsı gösteren tekil zamir. esk. amiri şahsînin müfret mütekellimi. ★ 3 i. Tende bulunan küçük leke, benek y da kabartı. [Grain de beauté — Beauty s ot]

Benares (Hindi tan) Uttar Pradesh eyaletinde Ganj ırm ğı kıyısında, Hindular'ın kutsal saydığı ir şehir. Dindarlar her yıl manevî bak ndan temizlenmek için, Varanashi adıy da anılan bu kutsal şehri ziyaret eder ve Ganj ırmağında yıkanırlar.

Ben Bella, Ah et (Doğ. 1916) Cezayirli ihtilâlci ve de let adamı. Marnia'da doğdu. II. Dünya S vaşı'ndan sonra Cezayir kurtuluş hareke leri başlayınca Ahmed Ben Bella, başlan ıçta gizli olan F.L.N. (Front de Libératio Nationale — Millî Kurtuluş Cephesi nin başına geçti. 1 Kasım 1955'de F.L. ile Fransa'ya savaş açtı. Daha önce, 49-1952 yılları arasında hapsedilmiş, Lib a'ya sürülmüştü. Ben Bella 1956'ya kada F.L.N. hareketini yürüttü. Kasım 1956'd tutuklandı, Fransa'ya götürüldü. 1958'd iktidara gelen General de Gaulle tutuk uları serbest bıraktı. 1962 Mart'ında re erandum yapıldı ve Cezayir seçmenlerinin % 99'u bağımsızlık için oy kullandı. Ce yir 4 Temmuz 1962'de egemen ülke old . 1963 Eylülünde Ben Bella cumhurbaşk seçildi. F.L.N. parti haline sokuldu Ben Bella tek parti sistemiyle ülkeyi yönetmeye başladı. 19 Haziran 1965'de ezayir'de yapılacak Afrika - Asya Zirve onferansı'ndan birkaç gün önce eski Ulu al Kurtuluş Ordusu (A.L.N.) lideri ve yak arkadaşı Albay Huari Bumediyen tara ından yakalanıp tutuklandı. Bu yüzden k nferans yapılamadı. Ben Bella hakkında esin bilgi yoksa da hâlâ tutuklu olduğu söylenmektedir.

benbenci b. s. endini öven. esk. Hodpesent. [Arrogant, fi — Conceited]

bencil ★ 1. s. enliğine düşkün, her şeyde kendi rahat çıkarını arıyan. esk. Hodkâm, hodbin [Egoiste — Selfish] ★ 2. Fel. Bencilik öğretisine inanan.

bencileyin zf. B nim gibi.

bencilik i. ★ 1. Yalnız kendini ve kendi çıkarını düşün e hali. esk. Hodkâmlık, hodbinlik. [E oisme — Selfishness] ★ 2. Fel. Herşeyi endine indirgeyen entellektüel davranış Metafizik planda bencilik, başkalarının varlığını; aldatıcı, hiç olmazsa şüphel olarak kabul eden bir öğretidir; ama u metafizik kavram bugün tamamiyle bı akılmıştır. Psikolojide bencilik kendini savunma, tutunma, geliştirme eğilimini latır. Bu anlamda bencilik, insanın kendi i koruma içgüdüsünün bir görüntüsünden başka bir şey değildir. Bu benciliğin hor görülecek bir yanı yoktur. Ama dar anlamıyla, başkalarının çıkarını umursamayan, herşeyi kendi için düşünen bir durum söz konusu olunca, sapık bir karakter alır. Ahlâk planında bencilik, özgeciliğin tam karşıtıdır; bu durumda beniçincilik, bireycilik adını alır. [Egoïsme — Egoism]

bencillik i. Benciliğe düşkün olma. Hodbinlik. [Egoisme — Self - conceit]

Benda, Julien (1867-1956) Fransız filozof romancısı. İlk yazı hayatına Dreyfüs üzerine yazdığı makalelerle atıldı. Akılcı bir düşünür olarak, Bergson felsefesine karşı şiddetle hücuma geçti. Çağdaş Fransız toplumunun estetiği üzerine denemeler yazdı. Aydınları yeren yazılarının çok büyük yankıları olmuştur. Felsefî romanları da vardır. Başlıca eserleri: «Sur le succès du bergsonnisme — Bergsonculuğun Başarısı Üzerine», «Trahisons des clercs — Aydınların İhaneti», «La fin de l'Eternel — Ebedinin Sonu».

bende Far. i. Kul, köle. [Esclave — Slave]

bendegân Far. ç. i. Kullar, köleler. Saltanat zamanında doğrudan doğruya padişahın hizmetinde bulunanlar. [Serviteurs, personnel du palais — Slaves, servants]

bendeğil b. i. Fel. Ben olmayan, dış dünya ya da bilgi nesnesi. esk. Lâene. [Non - moi — Non - ego]

Bender (S.S.C.B.) Moldavya S.S. Cumhuriyetinde Dinyestr nehri kıyısında 38 000 nüfuslu bir şehir. İsveç Kralı Demirbaş Şarl (Charles XII) Rus Çarı Büyük Petro'ya 1709'da yenilip Türkler'e sığındığı zaman 5 yıl bu şehirde konuk edilmişti.

bender Far. i. ★ 1. Ticaret yeri olan kıyı şehri. [Port de commerce — Commercial port] ★ 2. Gemilerin demir atmasına elverişli deniz.

Bender - Abbas (İran) Güneyde, Basra körfezi ağzındaki Hürmüz boğazında 14 500 nüfuslu bir liman şehri. Safevi hanedanından I. Abbas tarafından kurulduğu için onun adını taşır.

Bender, Buşir Bak. Buşir.

Bendigo (Avustralya) Victoria eyaletinde üç demiryolunun kavşağında 42 000 nüfuslu bir şehir. Altın madenleri ünlüdür.

Benedictinler Saint - Benoit tarafından 520'de kurulmuş bir Hıristiyan ruhbanlık tarikatı. İtalya'da Monte Cassino'da kurulan bu tarikattan bir çok bilim adamı yetişmiştir. Bugün dünyanın her tarafında buna bağlı kuruluşlar vardır.

Benedikt, Moritz (1835-1920) Avusturyalı sinir hastalıkları uzmanı. Bir çok çalışmaları arasında elektriğin iletkenliği patolojik daltonizm, hipnotizma, telkin, psikoloji, antropoloji, suçlular ve ruhsal bozukluklar üzerine eserleri vardır.

benek i. Ben gibi ufak leke, nokta, benekli kumaş. [Tâche — Spot]

Ahmet Ben Bella

Jeremy Bentham

Beneke, Friedrich Eduard (1798-1854) Alman psikolog ve filozof. Berlin Üniversitesi'nde profesör olmuş, özellikle pedagog olarak Almanya'da büyük bir etki yapmıştır. Başlıca eserleri: «Psikolojik Taslaklar» «Pratik Felsefenin Tabiî Sisteminin İlkeleri», «Düşünme Sanatının Aleti Olarak Mantık», «Pragmatik Psikoloji».

benekli hani b. i. Zo. Yüzgeçleri dikenli balıkların hani balıkları familyasından bir çeşidi. Akdeniz'de bulunur.

benekli köpek balığı i. Zo. İskeleti kıkırdaklı balıkların köpek ve kedi balıkları takımından bir cins. Buna bazı yerlerde kedi balığı da denir. Bu yırtıcı balık Atlas okyanusunda ve Akdeniz'de yaşar.

benekli pisi b. i. Zo. Kemikli balıkların yansüzgeçliler familyasından bir balık. Eti makbüldür. Avrupa kıyılarında yaşar.

Benelüks Ülkeleri Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un 1944 yılında Londra'da imzalanan bir anlaşmayla aralarında kurdukları gümrük duvarını kaldıran birlik. 1958 şubatında bu anlaşmanın sınırları, vergileri, ücretleri, fiatları, kiraları da kapsıyacak şekilde genişletildi. Birliğin adı, üye ülkelerin adlarının ilk hecelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir: BElçika, NEderland (Hollanda) ve LÜKSemburg.

Beneş, Edvard (1884-1948) Çek devlet adamı. Prag ve Sorbon Üniversitelerinde okudu; Dijon Üniversitesi'nde hukuk doktorası yaptı. 1909'da Ticaret Akademisi'ne iktisat, 1922'de Prag Üniversitesi'ne zooloji profesörü atandı. I. Dünya Savaşı'nda Paris'de Masaryk ve Stefanik'le Çek millî ordusunu kurdular. 1919'da Paris Barış konferansına Çekoslovak temsilcisi olarak katıldı. 1918'de Çekoslovakya'nın ilk dışişleri bakanı oldu. 1935'de cumhurbaşkanlığına seçildi. 5 ekim 1938 Münih Anlaşması'ndan sonra yurdundan ayrıldı. Chicago'da profesörlük yaptı. Oradan İngiltere'ye geçti. Müttefiklerle birlikte yurdunun kurtuluşu için çalıştı. Çek Ulusal Komitesi 1940'da bir geçici hükümet halini alınca yeniden cumhurbaşkanlığına getirildi. 1945'de cumhurbaşkanı seçildi. Komünistler iktidarı ele alınca 1948'de istifa etti. Çeşitli eserleri basılmıştır.

Benevento İtalya'da Campania bölgesinde bir eyalet ve onun merkez şehri. Şehrin nüfusu 55 400'dür. Şehir verimli bir düzlüğün ortasındadır. Romalılardan kalma bir çok anıtlar vardır.

Bengal Hindistan'ın kuzey doğusunda, Ganj nehrinin denize döküldüğü bölge. İklim bakımından çok yağışlı olan bu bölgede toprak çok verimli, nüfus çok yoğundur. Ganj deltasında pirinç ve şeker kamışı tarımı yapılır. En çok çuval imalinde kullanılan hint lifi buradan çıkar. Hint lifinin Batı Avrupa dillerindeki adı jut, Bengal halkının dilinden (jhuto) geçmiştir. Günümüzde bu bölge Pakistan ile Hindistan arasında paylaşılmıştır. Pakistan'da kalan Doğu Bengal'in nüfusu 50 milyon, en büyük şehri Dacca'dır. Hindistan'da kalan Batı Bengal'in nüfusu 35 milyon, merkezi ise Kalküta'dır.

Edvard Beneş

Bengal Körfezi Hint okyanusunun, kuzey tarafında Hindistan ile Çin Hindi arasındaki körfezi.

bengi i. Ege ve Güney Marmara bölgesinin halk oyunlarından biri. Davul - zurna ya da klarnet eşliğinde oynanır. Oyuncular halka biçiminde dizilirler. Bengilerin en tanınmışı ve güzeli Balıkesir'in Pamukçu köyünde oynanan Pamukçu bengisidir.

bengi s. Sonu olmayıp hep kalacak olan. esk. Ebedî, cavit, cavidanî. [Eternel — Eternal]

bengisu b. i. İçene sonsuz hayat verdiği efsanelerde söylenen su. esk. Abıhayat. [Eau ou Fontaine de Jouvence — The water of life]

Bengisu, Naci (Doğ. 1901) İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Göz Kliniği hocası olarak çeyrek yüzyıldır çalışan, bilimsel araştırmaları ve meslek yetenekleri ile ünlü göz hekimi.

Ben Gurion, David (Doğ. 1886) İsrailli devlet adamı. İstanbul Üniversitesi'nde okudu. 1906'da Filistin'e yerleşti. 1915'de siyonist olduğu için sürüldü. Amerika Birleşik Devletleri'ne göçtü ve orada Yahudi Lejyon'unu kurdu. 1920'de Genel Siyonist Örgütü Konseyi üyesi oldu. İsrail İşçi Partisi (Mapai)'nin kurucularındandır. İsrail'in bağımsızlığı için mücadele etti. Ülkesi 1948'de bağımsızlığa kavuşunca 1949'a kadar geçici hükümetin başbakanlığını ve savunma bakanlığını yaptı. 1949-1953, 1955-1963 yıllarında aynı görevlerde bulundu.

beni Ar. ç. i. Oğullar. Nesil. [Fils — Sons]

beniâdem Ar. b. i. Âdemoğulları, insanlar.

benibeşer Ar. b. i. İnsan oğulları. [Les fils d'Adam, les hommes, le genre humain — Human beings]

Benice, Ethem İzzet (1903-1967) Türk yazar ve gazetecisi. İstanbul'da doğdu. Yüksek Deniz Ticaret Okulu'nda okudu. «Son Telgraf» ve «Gece Postası» gazetelerini çıkardı. «Yakılacak Kitap», «Istırap Çocuğu», «Ben Hiç Sevmedim», «Sen de Seveceksin», «Yosma», «Beş Hasta Var» v.b. romanlarını yazmıştır.

beniçincilik b. i. Fel. Kendini evrenin merkezi yapma eğilimi. Bu durumun 4 ile 6 yaşları arasındaki çocuklarda, gelişmenin normal bir aşaması olduğunu Piaget ile Claparède ortaya koymuşlardır. Ancak yetişkin bir insanın, bu aşamayı aşmış olması gereklidir. [Egocentrisme — Egocentrism]

ben ideali Psi. Dış dünyadan ve kişinin doğa ile ilgili ruhbilimsel özelliklerinden gelen uyarım ve dürtülerin, yaşantılar ve geniş anlamında eğitimin sindirdiği değerlere göre kontrolünü sağlayan bilinç özelliği. S. Freud'un öne sürdüğü üst - ben (Bak. bilinç) kavramı ile az çok özdeştir.

benimsemek f. Bir şeyin kendine ait olduğunu iddia etmek, maletmeyi istemek. esk. Tesahübetmek. Bir şeye basınıp kendi ma-

lı imiş gib bakmak: Aldığı kitabı benimsedi. Ba kalarının şiirlerini benimsiyor. [S'appr prier, considérer comme sien — To appr riate]

Beni Ümeyye meyyeoğulları. Bak. Emeviler.

beniz, -nzi i. üz, yüzün rengi. Saz benizli.

benlik i. ★ 1. Psi. İnsanın ben'inin, davranışlarında, t tumunda yansıması; özelliklerinin kend ce bilinçlenmiş özü. ★ 2. Değerli, öz va ık. [Personalité — Personality] ★ 3. endine önem verenin hali. [Orgueil, m gue — Egotism]

benlikçi s. Ste dhal tarafından icadedilip ve çağdaş felse tarafından kabul edilen bir deyim. Bir sanın, kendi üzerinde düşünüp duygula nı inceltmesi anlamına gelir Benlikçiliğin, bu bakımdan çok eski bir geleneği va r.. Sokrates'in «kendini bil» sözü bunun bir örneğidir.

benlik davası b . Her şeyi kendi düşüncesine ve isteğine uydurmak hevesi. [Egoisme, morgue — lf - conceit]

benlik ikileşme Psi. Bak. bilinç.

benlik yitimi P i. Kişilik çözülmesi. esk. Ziya-ı şahsiye [Dépersonnalisation — Depersonalizat n]

Bennet, Enoch Arnold (1867-1931) İngiliz romancısı. 189 de «A man from the North — Kuzeyde Bir Adam» adlı romanıyla dikkati çekt sonra taşrada yaşayan yoksul halkı an tan «Anna of the Five Towns — Beş Ken Anna'sı» romanıyla ününü perçinledi. Romanları dışında tiyatro oyunları ve incelemeleri de vardır.

Benn, Gottfried (1886-1956) Alman hekim ve şairi. Ekspr yonist ve keskin sinizm yüklü bir anla içinde insan aklı ve yaşama dürtüsü n önemsenmesine karşı durmuştur. Ün şiirlerinde hekimlik görgüsünden çok esinlenmiştir.

Benoit, Pierre (1886-1962) Fransız yazar ve romancısı. A bi'de doğdu. Eserlerinde İngiliz macera romanlarının etkisi görülür. En önemli serleri: «Koenigsmark», «Atlantide», «La Châtelaine du Liban - Lübnan Kasrını Sahibesi», «L'ile verte — Yeşil Ada» dır. Kuzey Afrika'da Fransız subaylarını bü ileyen efsanevi ve meşum bir kadını anlat en tanınmış eseri «Atlantide» Fransız Akademisinin roman ödülünü kazanmıştır. Fransız Akademi üyesiydi. Birçok ülke dolaşmış Türkiye'ye de gelmiştir. Birç k eseri Türkçe'ye çevrilmiştir.

ben ruhbilimi Kişilik gelişmesi ve kişiliğin organizasyo için ben'in baş rolü oynadığını çıkış noktası olarak alan ruhbilim görüşü.

bent Far. i. ★ Biriktirmek için suyun önüne yapılan set, buget, baraj. [Barrage, digue — Da] ★ 2. Eski kanun kitaplarında madd [Article d'une loi — Article] ★ 3. Esk den gazete makalesi. ★ 4. Ed. Bir manzumenin şekil bakımından ayrı parçaları.

bent etmek f. Bağlamak. Kendine çekmek, hükmü altına almak. [Lier, attacher — To attach to oneself]

Bentham, Jeremy (1748-1832) İngiliz hukuk bilgini ve filozofu. Londra'da doğdu. Eğitim ve sosyal yardım konuları ile uğraşmıştır. Faydaya dayanan bir ahlâk felsefesini savunur. Ona göre zevk iyi, acı kötüdür. Bireyin rahatını, refahını sağlayan herşey iyidir. Başlıca eserleri: «Defence of Usury — Faizin Savunması», «Deontology, or Science of morality — Deontoloji ya da Ahlâk Bilimi», «Introduction to the principles of Morals and Legislation — Ahlâk ve Yasama İlkelerine Giriş.»

Benue Nehri Afrika'da Kamerun'dan doğup Nijerya'ya geçen bir nehir. Nijer nehrine dökülür. 1 400 km. uzunluğundadır.

ben zayıflığı Psi. Kişinin doğal kendilik duygusunun düşmesi; bir çeşit kendine güven yitimi.

benzek i. Ed. Başka bir manzumenin konusuyle ilgili olarak aynı vezin ve kafiyede yazılan şiir. esk. Nazire.

benzemek f. ★ 1. İki şey arasında ortak özellikler bulunması. Andırmak. esk. Müşabih, mümasil olmak: Kurt köpeğe benzer. [Ressembler — To be like, resemble] ★ 2. Bir sanı (zan) uyandırmak: Bu çocuk adam olacağa benziyor. [Paraître — To look as if]

benzer s. ★ 1. Bazı özellikleri başkasıyla eş olan. esk. Müşabih: Bu kitabın benzeri yoktur. [Semblable — Resembling] ★ 2 Mat. Karşılıklı kenarlarının oranı sabit ve karşılıklı açıları eşit olan (geometri şekilleri). Meselâ, 3 açısı birbirine eşit ve karşılıklı 3 kenarlarının oranı sabit olan üçgenlere, benzer üçgenler denir.

benzerlik i. Benzer olma hali. esk. Müşabehet. [Ressemblance — Resemblance]

benzeş s. Benzetilebilen. Bir tutulabilen. esk. Müşabih. [Analogue — Resembling]

benzeşik i. Birbirine benzer olan.

benzeşim i. ★ 1. Sıkı benzerlik. [Analogie — Anologous] ★ 2. Mat. İki şeklin, kenarlarının uzunlukları arasındaki oranın sabit bir sayısına eşit ve karşılıklı açılarının da ikişer ikişer eşit olması. K sayısına «benzeşim oranı» böyle iki şekle de «benzer şekiller» denir. esk. Mümaselet. [Similitude — Similitude]

benzeşme i. Dil. Yanyana gelen iki sesin birbirine benzer hale gelmesine yol açan sesbilimsel değişiklik. «Yatsı» nın «yassı» diye söylenmesi ve «sünbül» ün «sümbül» olması gibi. [Assimilation — Assimilation]

benzet, -ti i. Benzeterek yapılmış. esk. Taklit. [Imitation — Imitation]

benzeti i. Ed. Bir şeyin bir niteliğini daha iyi anlatabilmek için onu başka bir şeye benzetme işi. esk. Teşbih. [Fr. Comparaison]

David Ben Gurion

Pierre Benoit

benzetlemek f. Bir şeyin ya da bir hareketin benzerini yapmak. esk. Taklit etmek. [Imiter — To imitate]

benzetmek f. ★ 1. Benzer hale koymak: Ressam portreyi modele pek benzetemedi. [Rendre pareil — To liken] ★ 2. Bir şeyde başka şeye benzer taraflar bulmak: Karşıdaki adamı birdenbire amcama benzettim. [Prendre pour — To see a resemblance] ★ 3. mec. Bozmak, berbadetmek: Çocuk oyuncağını benzetmiş. [Causer de dommage — To spoil]

benzi atmak b. f. Birdenbire benzi solmak. [Devenir pâle — To turn pale]

benzol, -lü i. Tek. Kendine özgü bir kokusu olan renksiz bir sıvı. Kimyada adı «benzen»dir. Benzinle tolüen karışımı olarak ya da katranın, hafif yağların damıtılmasıyla elde edilir. Akar - yakıt olarak kullanılır. Benzin gibi, yağları, kauçuğu başka organik maddeleri eritir. Sudan hafiftir, suda çok az erir. Yoğunluğu 0,997, kaynama noktası 80,2°C dir.

Bereket boynuzu

benzin Fr. i. (Aslı Ar.) Tek. Ham petrol, maden kömürü ya da linyit kömürünün damıtılması sonunda ortaya çıkan bir karbonlu hidrojen bileşiği. Renksiz, kendine özgü bir kokusu olan, uçucu bir sıvıdır. Çok çabuk yanar, havayla patlayıcı bir karışım yapar. Yağları, kauçuğu ve başka organik maddeleri eritir. Suda erimez. Hafif, orta ve ağır benzin olmak üzere üç çeşidi vardır. Çabuk yandığı için motorlarda akar - yakıt olarak çok kullanılır. Bu yüzden çeşitli şekillerde, ve bol miktarlarda elde edilmektedir. Son zamanlarda kolay taşınıp saklanan katı benzin yapmak için çalışmalar sürdürülmektedir. Motor yakıtından başka leke temizleyici olarak da kullanılır. Özgül ağırlığı 0,70 - 0,75, kaynama noktası 50° C dir.

Beograd Bak. Belgrad.

ber Far. e. Üzere, göre, ile gibi türlü anlamlara gelen farsça bir edat. Arapça ve Farsça birçok kelimenin başına getirilerek dilimizde pek çok kullanılmıştır: Berdevam, berkarar, bertaraf.

beraber Far. zf. Birlikte, bir arada. [Avec, ensemble — Together]

berabere kalmak b.f. Sp. İki tarafından da oyunda aynı durumda kalması.

beraberlik i. ★ 1. Beraber, birlikte olma hali. ★ 2. Eşitlik. esk. Müsavilik.

beraet, -ti Ar. i. Huk. Hakkında bir suç işlediği ileri sürülen herhangi bir şahsın o fiili işlememiş olduğu ya da fiilin suç teşkil etmediği konusunda mahkemece verilen hüküm. Aklanma; temize çıkma. [Acquittement — Acquittal]

Béranger

Béranger, Pierre - Jean de (1780-1857) Fransız şarkı ozanı. Paris'de doğdu ve orada öldü. Şarkılarını beş ayrı kitapta toplamıştır. Şiirleri çeşitli konulara değinmekle beraber özellikle vatanseverlik ve zamanının piyasası üzerinedir. Bu son neden yüzünden birkaç de[...] tutuklanmış ve hapis yatmıştır. Bir de «Yaşamım» adını taşıyan anı kitabı vardır.

berat Ar. i. Bir kimseye ma[...]alya ya da herhangi bir (ayrıcalık) i[...]tiyaz verildiğini bildiren belge; vesika: İ[...]tiklâl madalyası beratı, ihtira beratı. [Fr[...] Brevet]

Berat Gecesi (Leylei Berat) Kamer aylarından şabanın 15. gecesine [...]astlayan kandil gecesi. İslâm inanışına [...]öre Muhammed Peygamber'e Tanrı tarafı[...]dan Cebrail aracılığıyla peygamberliğinin bildirildiği gecedir.

beray Far. e. İçin: Berayı [...]hatır. [Pour — For]

beraya Ar. ç. i. Tar. İnsan[...]ar, halk. Tanzimattan önce Osmanlı İ[...]mparatorluğu'nda askerlik hizmeti yapan [...]e haraç denen vergiyi vermeyen halka [...] yani devletin Müslüman tebaasına veril[...]n ad. Böyle olmıyanlara, yani askerlik [...]apmayan ve haraçla mükellef bulunan t[...]ebaaya da «reaya» denirdi.

berbat, -tı Far. s. Kötü, pi[...], perişan: Bugün hava berbat: [Mauv[...]is, sale, en désordre — Filthy]

berber İta. i. Saç, sakal kes[...]eyi, tıraş etmeyi iş edinen kimse. [Bar[...]ier, coiffeur — Barber]

berber balığı b. i. Zo. Hani [...]alığı çeşitlerinden, derin ve taşlık yerle[...]de bulunan bir Akdeniz balığı.

Berberiler Batı Mısır'dan Atl[...]s okyanusu kıyılarına kadar Kuzey Af[...]ika'da yaşayan eski bir kavim. Araplar b[...]nların yaşadığı bölgeye Mağrib adını ver[...]ler. Fas, Cezayir ve Tunus bu bölgede[...]ir. Bazı bilginlere göre ırk bakımından [...]ami, bazılarına göre de Sami'dirler ve A[...]sya'dan gelmişlerdir. Dille ilgili ve ant[...]ropolojik incelemeler sonunda tarihten [...]nceki çağlarda Afrika dışında bir yerde[...]n geldikleri ve yerlilerle kaynaşarak başk[...]a bir ırk ortaya çıkardıkları anlaşılmıştır. Çeşitli adlar taşıyan birçok kabileye a[...]yrılırlar; sürekli bir devlet kuramamışla[...]rdır.

berceste Far. s. Seçme, güzel [Choisi, beau, belle — Selected, choice]

Berchtold, Leopold von (1[...]63-1942) Kont. Avusturya devlet adamı. [...] Dünya Savaşı başında Avusturya [...] başbakanıydı. Avusturya veliahdının Bo[...]na'da öldürülmesi üzerine Sırbistan'a s[...]aldırma kararını vermekle savaşa yol aça[...]nlardan biri olmuştur.

berdar Far. i. Dar ağacına ç[...]ekilmiş, asılmış. [Pendu]

berdevam Far. Ar. s. Sürekl[...], sürüp giden. [Qui dure, durable — Lasti[...]ng, continuous]

bere i. Vücudun ya da bir [...]eyin üstündeki ezilme ve sıyrılmadan m[...]eydana gelmiş küçük iz: Yarası, beresi [...]ok. [Meurtrissure — Bruise]

bere Fr. i. Sipersiz, yumuşak bir çeşit başlık.

Berec Pil ve Barya Sanayii A.Ş. tarafından 1955 yılında beri İngiliz patenti ile yapılan pilleri markası. Türkiye'de ilk kurulan pil fa ikasıdır.

bereket, -ti Ar. Bolluk, artağanlık. esk. Feyiz. [Abonda ce, fécondité — Abundance]

bereket boynuz Mit. Barış ile bolluğu temsil eden boy uz motifi. İçinden yemiş ve çiçekler taş r. [Corne d'abondance — Horn of ple ty]

Bereket Denizi st. Ayın doğusunda geniş bir ova.

Bereketli Toka ın Reşadiye ilçesi bucaklarından. 14 öylü bucağın nüfusu 9 323, merkezinin üfusu 1 492'dir.

bereketli ola ü Yemek yiyenlere, ürün toplayanlara sö enen iyi dilek sözü.

Bereketoğlu, H san Vecihi (Doğ. 1895) Türk ressamı. Ro s'da doğdu. Kazasker Bereketzade Cem l Bey'in oğludur. Hukuk eğitimi görmüş, Ressam Halil Paşa'dan ders almış, Paris' «Académie de Julian» da çalışmıştır. Gü el Sanatlar Birliği'ni kuranlardan birid .

bereket versin ★ 1. İyi ki, Allaha şükür ki. [Heureusem t — Fortunately] ★ 2. Para alan satıc nın söylediği iyi dilek sözü.

berelemek f. zik, çürük, sıyrık yapmak. [Meurtrir — To bruise]

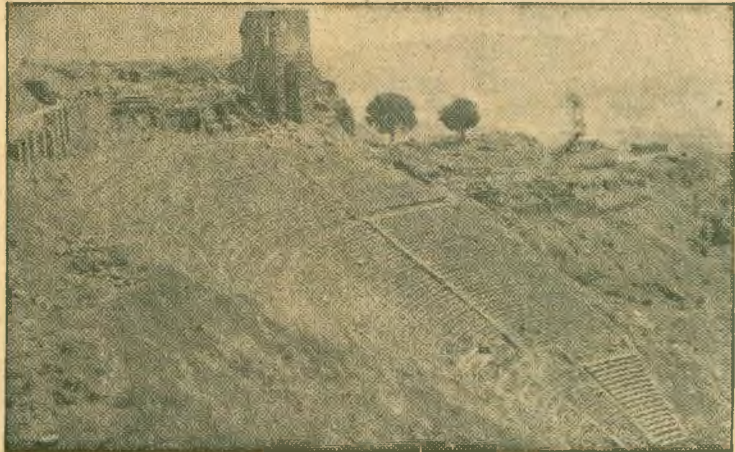
Berezina Nehri (S.S.C.B.) Beyaz Rusya'dan geçip Dinye r'e dökülen nehir. 587 km. uzunluğunda ır. Napoléon ordusunun, 1812 Moskova ye lgisinden sonra, köprücü birliklerinin ol ğanüstü çabası sayesinde bu nehirden ge p kurtulması ünlüdür.

Berg Alban (1 85-1935) Avusturyalı besteci. Uzun süre A. Schönberg'le çalışmıştır. Eserlerinde nun etkisi sezilir. Romantiktir. Opera ründe bestelediği «Wozzeck» adlı eseriyle in yapmıştır. «Lulu» operası, yaylı sazlar çin «Lyric Suite», adını taşıyan kuarteti, «Keman Konçertosu» yaygın eserlerinden r.

Bergama İzmi 'in ilçelerinden birinin ve merkezi ola şehrin adı. Yüzölçümü 1 688 km² olan enin nüfusu 82 346, merkezinin nüfusu 386'dır. 41 köylü merkez bucağından b ka, 16 köylü Göçbeyli, 16 köylü Yuka bey (Kozak), 20 köylü Tırmanlar (T ranlı), 12 köylü İsmailli (Yuntdağ) 16 köylü Zeytindağ bucakları vardır. Toprakları Batı Anadolu'nun en verimli opraklarındandır. Tahıl, pamuk, tütün, haşhaş, her çeşit yemiş ve sebze yetiş rilir. Bağcılık, hayvancılık, zeytincilik pılır. Zeytinyağı, çırçır, un ve buz fabr aları vardır. Şehir, Bergama çayı üzerin edir. İçinde Osmanlılar'dan kalma çeşit cami ve hamamlar, yakınında Asklepi ve 30 000 kişilik açıkhava tiyatrosuyla Akropolis vardır. İzmir'e 110 km.'lik asf t yolla bağlıdır. ★ Tarih: Kendi adını taşıyan devletin merkeziydi. Eski adı P gamon (Pergamos, Pergama) dır. İlk çağ a Kaikos (Bakırçay) ovasında, Pindado dağının, 3 setinde kuruldu. 28 km.'lik b yol onu, Elaia limanına bağlardı. ★ Arkeoloji: Şimdiye kadar kazılardan çıkan eşya (kadın heykeli parçaları, çanak çömlek kırıkları, yazıtlar, iki taş balta, mimarlık parçaları) Bergama'nın ilk çağlarını yeteri kadar aydınlatmamaktadır. Helenistik Çağ: Şehrin kurulduğu yamaçlar dik olduğundan çok büyük istinad duvarları yapmak zorunlu olmuştur. Günümüzde, ta uzaklardan görülen heybetli kalıntılar bu duvarlardır. Akropolis'in en yüksek yerini saraylar kaplar. Döşeme mozaiklerle, duvarlar mermerle kaplıydı. Sarayların kuzeyinde, askeri binalar vardı. 6X10 sütunlu, İon nizamındaki Athena Polias tapınağının (uzunluğu 22 m., genişliği 13 m.) çevresinde alt katı Dor, üst katı İon sütunlu, iki katlı galeriler vardı. Athena tapınağını çeviren galerilerden kuzeydekine bağlı olan kütüphanede dört salon ve 200 000 cilt vardı. Şehrin adından dolayı «parşömen» denilen kâğıt, ilk defa Bergama'da ve bu kütüphane için yapılmıştı, (charta pergamena = Bergama kâğıdı = parşömen). Dik yamaçta 10 000 kişilik, ilk çağ tiyatrolarının en diki yer alırdı. Yüksek bir kaide üzerinde kurulmuş olan Zeus sunağının (genişlik 34 m., uzunluk 37 m.) kaidesini, mavi mermerden, Tanrılarla devlerin mücadelesini gösteren büyük kabartmalar (boy 1.30 m., en 2.20 m.) süsler. Şehirde, ayrıca, Agora, Hera ve Demeter tapınakları vardı. Üç terasta üç ayrı gymnasium tesisi vardı. İlk terasdaki alan küçük çocuklara, orta terasdaki alan daha büyük çocuklara, yukarı terastaki alan gençlere ayrılmıştı. Roma Çağı: 260X100 m. genişliğinde bir alanı kaplayan, tuğla ve kesme taştan duvarları, kuleleriyle, Serapis'e adanmış Kızıl Avlu tapınağı önemlidir. Tiyatro 30 000 kişiyi alabilecek büyüklükteydi. Tiyatro ve stadyumun kuzeyinde, Tellidere'nin iki yamacına yaslanan bir amfiteatr vardı. Yine bu döneme ait, Traianus Tapınağı ve içinde Caracalla'nın tanrı olarak takdis edildiği Dionysos Tapınağı vardır. Asklepion (Sağlık alanı) hasta odaları, banyo, çamur havuzu, çeşmesi, kütüphanesi, helâları, tapınağı, 3 500 kişilik tiyatrosuyla

Alban Berg

Bergama kenti kalıntılarında dünyanın en dik açık hava tiyatrosu

Henri Bergson

15 dakika uzaklıktaki şehre, gölgeli, sütunlu bir yolla bağlıydı.

Bergama Çayı Batı Anadolu'da Çakır çayına bağlı bir çay. Demirci dağından çıkar, Bergama ilçesinin yanından geçer. Bakır çayına dökülür. Eski adı Cetius idi.

Bergama Devleti M.Ö. III. yüzyılda, bugünkü Bergama dolaylarında kurulmuş bir devlet. Lysimakhos'un hazinelerini korumakla görevli Philetairos'un Selevkoslar tarafına geçmesiyle başlayan mücadeleler sonu, Bergama Devleti bir geçiş devri yaşayıp I. Attalos'un krallığını ilân etmesiyle tam bağımsızlığına kavuştu.

Bergamo (İtalya) Kuzeyde Lombardiya eyaletinde, Milano'nun kuzey doğusunda 117 000 nüfuslu bir sanayi şehri. Makine ve kumaş fabrikaları vardır.

bergamot, -tu İta. i. (Bazı sözlüklere göre aslı Türkçe beğ armududur.) Turunçgillerden bir ağaç. Çiçekleri esans yapmakta, hele kolonyacılıkta çok kullanılır. Akidenin bununla kokulandırılmış olanına bergamot şekeri denir.

Bergen (Norveç) Atlas okyanusu kıyısında 115 800 nüfuslu işlek bir liman şehri. Balık konserve, iplik, tahta fabrikaları ve tersaneler vardır.

Bergius, Frederic (1884-1949) Alman kimyacısı. Breslau'da doğdu. Suni akaryakıt yapma usulünü bulmuştur. Bu usule «berginizasyon» adı verilir. 1931'de Nobel armağanı almıştır.

Bergman, Ingmar (Doğ. 1918) Cannes ve Berlin gibi uluslararası çeşitli film festivallerinde üst üste ödüller kazanmış olan, tanınmış İsveçli yönetmen ve senaryo yazarı. Yüksek öğrenimini tamamlarken, öğrenci tiyatrosunu yönetmiştir. Öğrenimi sona erince Stockholm operasına girerek yardımcı yönetmenlik stajı yapmıştır. Sonraları oyun yazmıya başlamış, bir çok oyun sahneye koymuştur. Sonraları Stockholm Krallık Tiyatrosuna yönetmen olunca, ünlü tiyatro ve sinema sanatçısı Alf Sjöberg ile tanışmıştır. 1945 yılından bu yana daha çok sinema alanında çalışmaktadır.

Bergama'da tapınak kalıntıları

Bergson, Henri (1859-1941) Fransız filozofu. Ona göre evrim yaratıcıdır; bütün canlılar bir atılımla ölçülemiyen yollara gider. Asıl gerçek, zeka ile değil, sezgi ile kavranır. Zihin, hareket ve iş aracıdır. Madde dünyası ile temasta olduğu için hareketsiz ve süresiz görme alışkanlığındadır; bunları parçalar, klişeleştirir ve çözümler yapar. Oysa sürekli bir akış, aralıksız, durmadan değişen bir süredir. Kelimeler, kavramlar, bilimsel kanunlar bu akış halindeki hayatın sembolüdür. Zihin herkeste ortak olanı yakalar ve ortaklaşa kavramlarla bilimi meydana getirir; ama asıl gerçek olanı yakalıyamaz. Asıl gerçeği yakalıyabilen sezgi (intuition) dir. Bitkilerde uyuşuk halde olan bu hayat atılımı hayvanlarda içgüdü, insanlarda yaratıcı iradedir. Bergson'da bilgi kuramı metafizikle birleşir; pozitif bilim zihnin ürünüdür. Gerçekle doğrudan doğruya temasta bulunan sezgidir. Mutlak ancak sezgi ile kavranabilir. Bu varlığı yaşamak demektir. Böylece metafiziğin mümkün olduğu ortaya konmuş olur. Başlıca eserleri: «Deux sources de la morale et de la religion — Ahlâkın ve Dinin İki Kaynağı», «Evolution Créatrice — Yaratıcı Evrim».

bergüzar Far. i. Andaç. Hediye, yadigâr. [Souvenir — Gift for remembrance]

berhane Far. i. Büyük, harapça, kullanışsız konak. Barhane.

berhava etmek f. Boşa, havaya vermek, ziyan etmek. [Faire sauter — To blow stg up]

berhava olmak b. f. Patlama sonunda havaya uçmak. Boşa gitmek: Bütün emekleri berhava oldu. [Etre perdu — To be blown up, to be annihilated]

berhudar Far. s. Mutlu, umduğuna ermiş; nail olmuş. [Récompensé — Prosperous]

berhudar ol ü. Yaşlıların gençlere bir dua şekli. İyi günler gör. Tanrı mükâfatını versin, demektir. [Que Dieu vous récompense — I wish you prosperity]

beri i. ★ 1. Bir şeyin yakını. «Öte» nin karşılığı: Beriye gel. [Plus près — The near side] ★ 2. den halindeki sözlerden sonra kullanılınca, bir işin başlangıcını gösterir: O günden beri.

berî Ar. s. Kurtulmuş, arı, aklanmış, ilişiksiz, salim: Suçtan berî olduğu anlaşıldı. [Acquitté, exempt — Free from]

beriberi i. (Seylan dilinden) Hek. Asya'nın güney doğusuyla, Okyanusya, Senegal, Brezilya'da ve daha çok renkli ırklarda görülen çok tehlikeli bir hastalık. % 20 oranında ölüme sebep olur.

beriki, -ni s. Beride olan, daha yakın bulunan. «Öteki» nin karşılığı: O kitabı değil, berikini istiyorum. [Celui - ci — Neorest, last mentioned]

berilyum Kim. Sembolü Be. Gümüş renginde parlak bir eleman. Kolay oksitlenen sert bir madendir. Tabiatta bileşikler halinde bulunur. En çok rastlanan filizi beril adı-

nı taşır. Amerika kıtasında, İngiltere'de, Norveç'de, İspanya'da ve Ural'da beril yatakları vardır. Berilden elektroliz yoluyla ve daha başka yollarla berilyum elde edilir. Kolay kırıldığı için tek başına kullanılmaz; başka madenlerle alaşım yapılmasında işe yarar. Saat yayları, cerrahlık araçlarının çoğu berilyum alaşımlarından yapılır. 190[illegible] yılına kadar berilyuma «glusinyum» adı verilirdi. Atom ağırlığı: 9,013. Özgül ağırlığı: 1,86'dır.

Bering Boğazı Asya'nın kuzey doğusunda ve Amerika'nın batısında, adı geçen iki kıtayı biribirinden ayıran boğaz. Danimarkalı denizci Vitus Behring (1680-1741) tarafından bulundu.

berjer Fr. i. Yastıklı geniş koltuk.

berk, -ki ★ 1. s. Sert, katı, haşin. ★ 2. Sağlam. [Dur, solide — Hard]

berk, -kı Ar. i. Şimşek. İran ve Hindistan'da elektrik anlamını da verir. [Eclair — Lightning]

berk, -ki Far. i. Yaprak. Sad - berk: Yüz yapraklı bir çeşit gül. [Feuille — Leaf]

Berka (Barka) Afrika'nın kuzeyinde Bingazi'nin bulunduğu bölge. Eski adı Sirenaika'dır. Bölgenin adı eski Berka şehrinden gelir. Bu şehir bölgenin merkeziydi. Şehir 1100'de yıkılmıştır.

berkarar Far. s. Değişmemiş, karar üzre, kararlı, devamlı. [Stable, constant, établi — Stable, constant, durable]

Berke Han (Berköy) (Ölm. 1266) Cengiz Han'ın torunlarından ve Cuci'nin oğlu. Altınordu Devleti'nin Batu hanedanından üçüncü hükümdardır. Müslümanlığı kabul etmiş ilk Altınordu hükümdarıdır. Araplar ona Bereket Han adını verirdi.

Berkeley, George (1685-1753) İrlandalı filozof ve din adamı. Lock felsefesinden hareket etmekle beraber maddeyi inkâr eden koyu bir idealizme varmıştır. Ona göre bizim doğrudan doğruya bildiklerimiz sadece, zihin değişmeleri ve tasavvurlardır. Bizim için var olan şey ancak idrak edilmiş olandır. Zihnimizde bu tasavvurları meydana getiren bir ruh vardır. Bu ruh Allah'dır. Madde duyumlar kümesinden başka bir şey değildir. Dinsel kanıları ve mistisizmin etkisiyle maddeyi inkâr eden bu görüş kendinden sonra fenomenizmin doğmasına yol açmış, Almanya'da da Fichte idealizminin gelişmesini sağlamıştır. Başlıca eserleri: «Essay towards a new theory of vision — Görme Hakkında Yeni Bir Teori Denemesi», «Treatise Concerning the principles of Human Knowledge — İnsan Bilgisinin İlkeleri».

berkelyum i. Kim. Sembolü Bk. Küriyumun alfa tanecikleriyle bombardıman edilmesi sonunda ortaya çıkan bir eleman. Aktinitlerden radyoaktif bir elemandır. Atom sayısı 97, ortalama atom ağırlığı 244'dür.

Berkes, Niyazi (Doğ. 1908) Türk yazar ve sosyoloğu. İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Edebiyat fakültelerinde Hukuk, iktisat, tarih ve felsefe okumuş. Amerika'da Chicago Üniversitesi'nde sosyoloji ihtisası yapmıştır. İstanbul Üniversitesi'nde sosyoloji doçentiyken ayrılmak zorunda kalmıştır (1946); o zamandan bu yana Kuzey Amerika'da profesördür. Türkçe bir çok yazı ve incelemelerinden başka yabancı dilden çevirileri vardır. En önemli eserleri: «İkiyüz Yıldır Neden Bocalıyoruz», «Batıcılık Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler» ve İngilizce olarak çıkan Türkiye'de «Lâikliğin Gelişimi».

berkinmek f. Sağlamlaştırmak. [Etre renforcé — To be strengthened]

berkitmek f. Sağlamlaştırmak. [Renforcer — To make safe]

Berkman, Tevfik (Doğ. 1900) Işın tedavisi ve röntgen konusunda, yerli ve yabancı bilim çevrelerinde değerini, yayınları ile kabul ettirmiş araştırıcı ve hekim. Denizli'de doğmuştur. Üniversite değişikliğinden beri İstanbul Tıp Fakültesi'nde profesördür.

Berk, Medeni Bankacı ve politikacı. Yüksek Ticaret Okulu'nu bitirdi, çeşitli görevlerden sonra T. Emlâk Kredi Bankası genel müdürü, 1957 yılında milletvekili oldu; bakanlık yaptı. Yassıada mahkemelerinde mahkûm oldu. Aftan yararlandı. Çeşitli bankaların idare meclislerinde çalışmaktadır.

Berksoy, Kemal Cenab (1876-1949) İstanbul'da doğdu Ankara'da öldü. 1908-1944 yılları arasında Darülfünun ve Üniversite Tıp Fakültesi Fiziyoloji hocalığı yapmış yerli ve yabancı bilim dergilerinde yayınladığı araştırmaları özellikle dikkati çekmiş bilim kitaplarında adı geçen araştırıcı ve hekim. Emekliliğinden sonra birkaç devre milletvekili olmuştur.

Berlin (Almanya) Spree ırmağı üzerinde 3 365 000 nüfuslu bir şehir. Orta Avrupa'nın bu en büyük şehri 1701 yılında ilk Prusya Kralı I. Frederick tarafından krallığın başkenti yapılmıştı. II. Frederick (Büyük Frederick) zamanında Berlin pek

Bir berjer

George Berkeley

Doğu ve Batı Berlin

Batı Berlin'den bir görünüş

mamur bir hale getirildi. 1871'de Alman İmparatorluğunun başkenti oldu ve dünyanın önemli sanayi, ticaret ve kültür merkezlerinden biri haline geldi. II. Dünya Savaşı'nın sonlarında Sovyetler Birliği orduları tarafından 16 Nisan — 2 Mayıs 1945 arasında kuşatıldı ve müttefik kuvvetler tarafından topluca işgal edildi. Berlin bugün Batı Berlin ve Doğu Berlin olmak üzere ikiye ayrılmış durumda ve hukuken tümüyle işgal statüsü altındadır. Batı Almanya'ya bağlı olan, 2 225 000 nüfuslu Batı Berlin'de A.B.D., İngiltere ve Fransa birliklerinin karargâhları, Doğu Almanya'ya bağlı, 1 140 000 nüfuslu Doğu Berlin'de ise Sovyet Birliklerinin karargâhı bulunmaktadır. Doğu Berlin aynı zamanda Doğu Almanya'nın başkentidir. II. Dünya Şavaşı sırasında büyük yıkıntılara uğramış olan Berlin geniş ölçüde onarılmış ve canlı sanayi, ticaret ve kültür faaliyetiyle, uluslararası alandaki önemli yerini yeniden almıştır.

Tristan Bernard

Berlin Antlaşması Osmanlı - Rus savaşının bozgunla sonuçlanmasından sonra, Berlin'de, 13 Temmuz 1878'de, Almanya, Avusturya, Macaristan, İngiltere ve Fransa'nın da katılmasıyla imzalanan barış antlaşması. Antlaşmayı hazırlayan, gerçekleştiren sebepler 1877-78 Türk - Rus savaşı sonunda, Ruslar'ın Osmanlı Devleti'ne «Ayastefanos Muahedesi» diye adlandırılan ağır barış şartlarını zorla kabul ettirmeleridir. Ayastefanos Muahedesinin uygulanmasından doğacak olan tehlikelerin Avrupa genel barışını zedeliyeceği düşüncesiyle ve bu barışın korunması amacıyla, İngiltere ve Almanya Berlin'de uluslararası bir kongre toplanmasını teklif ettiler. Rusya'yı da bu kongreye katılmaya zorladılar. Kongre 13 Haziran'da başladı bir ay sürdü. İmzalanan antlaşma sonunda Rusya ve Türkiye ciddî kayıplara uğradı. İngiltere Kıbrıs meselesinde kazançlı çıktı. Berlin'de yalnız kongreye katılan devletlere değil, tarafsız devletlere de paylar tanındı.

Hector Berlioz

Berlin Filim Şenliği Her yıl haziran sonu ile temmuz başlarında, Batı Berlin şehrinde tekrarlanan filim yarışması. 1950 yılında başlıyan yarışma, 1956'ya kadar uluslararası bir jürisi bulunmayan, sayılı bir kaç ülkenin katıldığı küçük bir şenlik olarak sürdü. Bu dönem içinde yarışmaya katılan filimler, seyirciler arasında yapılan bir soruşturmaya göre değerlendirilmekteydi. 1956 yılında ilk kez uluslararası bir jüri kurularak, yarışmanın değerlendirme düzeni değiştirildi. Uluslararası Berlin Filim Şenliğinde her yıl en başarılı filme «Altın ayı», en başarılı yönetmene «Gümüş ayı», en başarılı kadın oyuncuya «Gümüş ayı», en başarılı erkek oyuncuya «Gümüş ayı», ayrıca bir de şenliğin özel armağanı olarak oyuncu, filim ya da yönetmene «Gümüş ayı» verilir. Ayrıca başka armağanlar da dağıtılır.

Berlin, Irving (Doğ. /1888) Amerikalı besteci. Rusya'da doğmuştur. Alexanders Ragtime Band adlı parçası ile caz müziğinde «Ragtime» hareketinin öncülerinden olmuştur. Müzikal komediler ve radyo müziği yazmıştır. Irving Berlin Inc. N. Y. firmasını kurmuş ve bir çok eserini bu firma adına yayınlamıştır.

Berlioz, Louis Hector (1803-1869) Fransız bestecisi. Isère'de doğdu. Paris'de öldü. Ailesi tıp eğitimi görmesini istemişse de 1826'da Tıp Fakültesi'nden ayrılarak konservatuvara girmiştir. Babası yardımı kesince çalışmak zorunda kalmış, 1830'da yazdığı «Cantate de sardanapale» ile Roma müzik armağanını kazanmıştır. Eserleri ölümünden sonra Fransa ve öbür ülkelerde tanınmıştır. Yeni romantik müziğin öncülerindendir. En önemli eserleri: «Symphonie Fantastique», «Grande Messe des Morts» (Rekuiem), «Romeo et Juliette» (dramatik senfoni), «Faust'un Lânetlenmesi» (opera).

Bermekoğulları (Bermekiler) VIII. ve IX. yüzyıllarda Bağdad'da Abbasi halifelerine vezirlik yapmış bir aile. Cömertlik ve beceriklilikleriyle tanınmıştır. Horasan'dan geldikleri ve Türk ya da İran asıllı oldukları söylenir. Önce Halit, vezir oldu; ondan sonra yerine geçen oğlu Yahya 17 yıl Abbasi Devleti'ni elinde tutmuştur. Halife Harunürreşit Yahya'ya «baba» demiştir. Oğulları Fazıl ve Cafer de önemli görevler almıştır. Bunlardan Cafer babasının yerine vezir olmuş, halifenin sevgisini kazanmış, fakat bazı aile düşmanlıkları ve Bermekoğulları'nın Aleviliğe eğilim göstermeleri sonucu olarak Harunürreşid'in emriyle 803'de Cafer öldürülmüş, ailesinin malları alınmış ve bütün Bermekoğulları yok edilmiştir. Bunda Harunürreşid'in kızkardeşi Abbase ile Cafer arasındaki aşkın rol oynadığı da söylenir.

Bermuda Adaları Atlas okyanusunda Antille adalarının kuzey doğusunda, İngiltere'nin egemenliğinde bulunan adalar. Toplam nüfusları 42 000, merkezleri Hamilton'dur.

bermutat Far. Ar. zf. Adet olduğu üzere, her zamanki gibi: Pazar günleri dükkânlar bermutat kapalı. [Habituellement — As usual]

Bern İsviçre Federal Devleti'nin başkenti.

Nüfusu 168 000'dir. Aar nehri üzerindedir. Orta Avrupanın en güzel şehirlerinden sayılır. Endüstrisi ve bilimsel kuruluşlarıyla da tanınır. 912 100 nüfuslu Bern kantonunun merkezidir.

bernâ Far. s. Genç, delikanlı. Türkçe'de yalnız «pirü bernâ» yani «ihtiyar ve genç» takımında kullanılmıştır. [Jeune homme — Young man]

Bernadotte Af Wisborg, Folke, Kont (1895-1948) II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyadaki çeşitli siyasal bunalımların giderilmesi için çalışmış İsveç diplomatı. Napoléon Bonaparte zamanından beri tanınan soylu bir İsveç ailesindendir. Birleşmiş Milletler temsilcisi olarak bir çok yerlerde ve bir çok siyasal sorunlarda görev aldı. Son olarak Filistin meselesinde arabuluculuk yaparken Kudüs'de bir suikasta kurban gitmiştir.

Bernanos, George (1888-1948) Fransız romancısı. Paris'de doğdu. Cezvit kolejinde hukuk ve edebiyat okudu. I. Dünya Savaşı'na katılarak nişan aldı. Bir süre bazı gazetelere yazılar yazdı. Onu asıl tanıtan romanı «Le Journal d'un Curé de Campagne — Bir Köy Papazının Günlüğü» dür. (1936). Eserlerinde katolik etkisi görülür.

Bernard, Claude (1813-1878) Fizyolojinin kurulmasına ve gelişmesine öncülük etmiş Fransız bilim adamı. Özellikle sinir sisteminin çalışma düzenine ait araştırmaları ve buluşları önemlidir.

Bernardin de Saint - Pierre, Jacques Henri (1737-1814) Fransız yazarı. En ünlü eseri, «Paul ve Virginie» adı romanıdır. Fransız edebiyatında doğa (tâbiat) konusunu ustalıkla işleyenlerden biridir.

Bernard, Tristan (1866-1947) Fransız tiyatro yazarı. En ünlü oyunu, «L'Anglais tel qu'on le parle» dilimize «Arapça Değil mi, Uydur Uydur Söyle» adı altında aktarılmıştır.

Bernburg (Doğu Almanya) Elbe nehrinin kollarından Saale Irmağı kıyısında 46 800 nüfuslu bir şehir. Makine ve kimya fabrikaları vardır. Dolaylarında önemli tuz ve potas yatakları bulunmaktadır.

Bernhardt, Rosine - Sarah (1844-1923) Fransız kadın tiyatro oyuncusu. Sahnede etkili ve güçlü kişiliğiyle uzun yıllar başarı kazanan bu oyuncu iki defa Türkiye'ye gelmişti.

Bernina Alp dağlarının, Tuna'ya dökülen Inn nehri ile, kuzey İtalya'da Coma gölüne dökülen Adda ırmağı arasında kalan ve yüksekliği 4 053 m.'ye varan bölümü. Aynı adı taşıyan 2 330 m. yükseklikteki boyun, o bölgede İsviçre ile İtalya'yı birbirine bağlar ve ulaşıma imkân verir.

Bernstein, Eduard (1850-1932) Alman yazarı ve politika adamı. Başlangıçta Marksizmin belli başlı kuramcılarından olduğu halde sonradan dönüşümcü ve evrimci sosyalistlerin kuramcısı olmuş, özellikle Kautsky ve Bebel ile sert tartışmalara girmiştir. Bağımsız sosyalistlerle ilişki kurmasına rağmen proletarya diktatörlüğünü savunan sosyalist partisi ile her türlü bağını koparmıştır. Bir kaç kere milletvekili seçilmiştir.

Bernstein, Henry (1876-1953) Fransız tiyatro yazarı. Paris'de doğdu. «Le Voyage — Gezi», «Le Voleur — Hırsız», «Samson» en güçlü oyunları arasındadır.

Berosos (Berosus) Babylonia'da Bel şehrinin rahibi. «Babyloniaka» adındaki üç ciltlik Babylonia tarihinin yazarı. I. Antiochos'a adadığı kitabının 1. cildi, «Tufan» olayını; 2. cildi «Nabonassar» zamanına kadar geçen olayları (M.Ö. 747) ; ve 3. cildi Büyük İskender'in ölümünü anlatır.

berrak, -kı, -ğı Ar. s. Duru, saf, parlak. [Clair, limpide.— Clear]

berraklaşmak f. Durulaşmak. [Devenir limpide — To become clear]

berrî Ar. s. Karayla ilgili, karasal. [Terrestre — Terrestrial]

Berta Bak. Ortaköy.

bertaraf Far. Ar. zf. Bir yana, şöyle dursun : Bu iş bertaraf, ötekini konuşalım. [Mis de côté, à part — Aside]

bertaraf etmek b. f. Ortadan kaldırmak : Her türlü güçlüğü bertaraf ettik. [Ecarter, faire cesser — To put aside]

Berthelot, Marcelin (1827-1907) Fransız kimya bilgini ve politikacısı. Paris'de doğdu. Organik ve termokimya ile ilgili incelemeleri, kimyasal maddelerin suni olarak elde edilmesi konusunda buluşları vardır. XIX. yüzyılın en büyük bilim adamlarından biri sayılır. Fransız Akademisi'ne seçilmiş, millî eğitim ve dışişleri bakanlıklarında bulunmuştur.

Berthollet, Claude — Louis, Kont (1748-1822) Fransız kimyacısı. Annecy yakınında doğdu. I. Napoléon'la birlikte Mısır'a gitti. Klorun renk giderme özelliğini bulmuştur. Suyun arıtılması için kömür kullanılmasını, barutu, potasyum kloratı bulan da odur.

Bertiz Bak. Ağabeyli.

Bert, Paul (1833-1886) Fransız fizyolojisti ve politika adamı. Tıp ve Fen doktoraları yapmış, Bordeau Üniversitesi'nde, sonra Paris'de Fen Fakültesi ve Yüksek Araştırma Okulunda profesör olmuştur. 1872'de ve sonraki seçimlerde milletvekili seçildi. İlkokul öğreniminin zorunlu olmasını sağladı. Gambetta kabinesinde eğitim bakanı oldu. 1886'da Annam ve Tonkin genel valiliğine atandı. Dizanteriden öldü. Genel fizyoloji üzerine bilimsel çalışmalarıyla da tanınmıştı. Özellikle solunum fizyolojisi, atmosfer basıncının değişiklikleri, oksijen ve canlı yaratıklara ışığın etkisi üzerinde çalışmaları vardır.

Bertrand, Henri Gatien, Kont (1773-1844) I. Napoléon'un generallerinden biri. Ölümüne kadar Napoléon'a bağlı kalmıştır. Önce onunla birlikte Elbe adasına gitmiş sonra imparatorun sürüldüğü Sainte - Hélène'e

Kont Bernadotte

Sarah Bernhardt

Bernardin de Saint - Pierre

giderek onun ölümünde kemiklerini Fransa'ya taşımıştır.

Bertrand, Marcel (1847-1907) Tanınmış Fransız jeoloji bilgini. Modern tektoniğin kurucusudur.

berzah Ar. i. ★ 1. Coğ. Kıstak, dar dil. İki karayı birbirine bağlıyan ve iki denizi birbirinden ayıran yer. [Isthme — Isthmus] ★ 2. mec. Azaplı yer, uçurum: Bir belâ berzahına çattık. ★ 3. Ölülerin ruhlarının kıyamete kadar duracakları yer. Dünya ile ahret arasında bulunduğuna inanılır.

bes Far. zf. Elverir, yetişir. esk. Kâfi. [Assez — Sufficient, enough]

besa i. (Arnavutça) Bırakışma, andetme, sözleşme, ahdetme.

besalet Ar. i. Yiğitlik, bahadırlık. [Vaillance — Courage, pluck]

Besançon (Fransa) İsviçre sınırında Doubs ilinin 101 700 nüfuslu merkezi. Üniversitesi, resim ve heykel müzesi, saatçilik okulu, Rönesanstan kalma yapıları ünlüdür. Saat endüstrisinin önemli bir merkezi olan şehirde ayrıca maden eşya ve gıda maddesi fabrikaları vardır. Fourier, Proudhon, Nodier, Hugo gibi ünlü kişilerin doğum yeridir.

Besarabya Dinyester ile Prut ırmakları arasında 45 630 km² lik 3 000 000 nüfuslu bir bölge. Halkının büyük bir çoğunluğu Rumen ve Ulah asıllıdır. Kişnef, Berder, Hotin bölgenin önemli şekirlerindendir. Besarabya II. Beyazıt devrinde Osmanlı egemenliği altına geçmiş; Bükreş andlaşmasıyla Rusya'ya bırakılmıştır. Bugün Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti sınırları içindedir. Bölgenin topraklarının bir kısmı Moldavya, bir kısmı da Ukrayna Halk Cumhuriyetleri yönetimindedir.

besatet, -ti Ar. i. Basitlik, sadelik, düpedüz oluş. Bileşik olmayış. [Simplicité — Simplicity]

besbedava T. Far. s. Pek ucuz. [Très bon marché — Absolutely gratis]

besbelli s. ★ 1. Pek belli: Böyle olacağı besbelliydi. [Très évident, évidemment — Evident] ★ 2. zf. Görünüşe göre, anlaşılan: Besbelli artık gelmiyecek. [Apparemment — Apparently]

besbeter T. Far. s. Daha beter, daha kötü. «Beşbeter» şeklinde de söylenir. [Plus mal, pire — Very much worse]

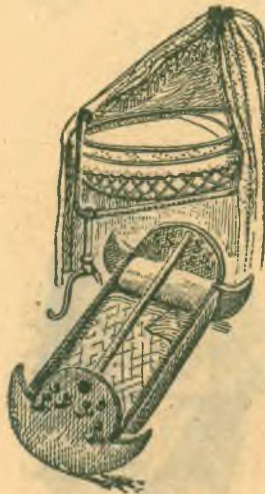
besi i. Besleme, semirtme işi. [Fr. Engraissage]

besidoku b. i. Bot. Tohumun içinde embriyonu çevreleyen kısım. esk. Süveyda. [Endosperme — Endosperm]

besili, besli s. Semiz, semirtilmiş. [Bien nourri, engraissé — Fot, fleshy]

Besim, Ömer Bak. Akalın.

besin i. Biyo. Canlı bir varlığın yaşaması ve gelişmesi için gereken madde. Azık. esk. Gıda. Canlı varlık besini, özümler, kendi içinde yakar. [Aliment — Aliment]

beşik

besiörü b. i. Bot. Tohum çimlenirken yeni çıkan bitkiyi beslemiye yarıyan ve embriyonun etrafında yayılmış bulunan besleyici maddelerin topu. esk. Süveyda. [Albumen — Albumen]

besisuyu b. i. Bot. Bitkilerin damarlarında dolaşan besleyici su. esk. Usare. [Sève — Sap]

beslem [1]. Besleme işi. [Nourrissage — Nourishing]

besleme i. ★ 1. Beslemek işi. [Nourissage — Act of feeding] ★ 2. Boğaz tokluğuna çalıştırılan küçük hizmetçi kız. [Fr. Servante]

beslemek f. ★ 1. Yiyip içeceğini vermek. esk. İaşe etmek: Sekiz can besliyor. [Alimenter — To nourish] ★ 2. Semirtmek: Hastalıktan korumak için beslemek lâzım. [Engraisser — To fatten] ★ 3. Bir şeyi sağlamca oturtabilmek için altına öteberi koyup pekiştirmek. [Rembourrer, garnir — To support] ★ 4. Yetiştirmek, idare etmek: Tavuk beslemek, at beslemek: Besle kargayı oysun gözünü. [Elever — To rear] ★ 5. Bir duyguyu gönlünde yaşatmak: Ümit beslemek, sevgi, kin, nefret beslemek. [Fr. Garder, nourrir]

beslenen s. Fiz. Sönümsüz.

beslenme i. İnsan ve hayvanların varlıklarını devam ettirmeleri, büyümeleri, fizyolojik görevlerini yapabilmeleri, süt, et, yumurta, yapağı gibi verimlerini meydana getirebilmeleri için gerekli besinleri almaları, bunları organizmalarına sindirmeleri, geri kalan zararlı maddeleri dışarı atmaları işlemi.

beslenmek f. Yiyip içmek, kendini beslemek, semirtmek, tavlanmak, pekleşmek, kuvvetlenmek.

besmele Ar. i. Müslümanlıkta bir işe başlarken söylenmesi hayırlı, bazı defa da gerekli sayılan arapça cümlenin adı. «Bismillâhirrahmanirrahim» şeklinde olan bu söz «Acıyan ve esirgiyen Tanrının adıyla» demektir. Bazı defa kısaltılarak «Bismillâh» yani «Tanrı adıyla» şeklinde de söylenir.

besmele çekmek b. f. Besmele sözünü söylemek.

besmelesiz i. Piç anlamına gelen ve çok defa öfke sırasında haşarı çocuklar için kullanılan bir sövgü.

Besni Adıyaman'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 695 km² olan ilçenin nüfusu 58 774, merkezinin nüfusu 11 541'dir. 36 köylü merkez bucağından başka, 20 köylü Çakırhüyük (Keysun), 8 köylü Beşyol (Kızılın), 10 köylü Suvarlı, 7 köylü Şambayat ve 10 köylü Tut bucakları vardır. Kasaba, Göksu'ya dökülen Urban çayı kıyısındadır ve Adıyaman'a 50 km. lik şoseyle bağlıdır.

beste Far. i. Bir şarkı, şiir ya da oyunun müziği. Bestesi bulunan sözlere «güfte» denir. [Composition musicale — Tune, musical composition]

beste bağlamak b. f. Bestelemek. [Composer un morceau — To compose]

besteci i. Beste yapan sanatçı. Bestekâr. [Compositeur — Composer]

bestekâr Far. s. Bak. besteci.

bestelemek f. Beste meydana getirmek. [Composer de la musique — To compose]

besteli s. Bestesi yapılmış.

bestenigâr i. Müz. Alaturkada, Saba ve Irak dizilerinin karışımından meydana gelen bir makamın adı.

Bestiarius Eski Roma'da vahşi hayvanlarla ölüm dirim mücadelesi yapan kimse. İdam mahkûmlarının, savaş tutsaklarının ya da halktan çıkan gönüllülerin katıldığı bu kanlı karşılaşmadan önce dövüşçü büyük bir şölenle ağırlanırdı. Çepeçevre, içi su dolu geniş bir hendekle seyircilerden ayrılmış olan ağaçlıklı dövüş alanından kaçmak yasaktı. Yeminine rağmen kaçan olursa, kırbaçlanarak yeniden dövüşe sürülürdü. Kargı ya da silâhsız dövüşen idam mahkûmunun ölene kadar boğuşması gerekti. Bu iş için, Pompeius'un günde 600 aslan kullandığı bilinmektedir.

best - seller İng. b. i. En çok satılan, en fazla beğenilen kitap.

beşaret, -ti Ar. i. İyi haber, müjde. [Bonne nouvelle — Good news]

beş aşağı beş yukarı zf. Alışveriş pazarlığında iki tarafın da fedakârlık etmesi.

beşbıyık b. i. Muşmulanın irisi, döngel. [Nèfle — Medlar]

beş çifte b. i. Den. On kürekle çekilen filika.

beşer Ar. i. İnsan, adam, insan cinsi: İnsan beşer, bazan başar. [Homme, espèce humaine — Mankind]

beşere Ar. i. ★ 1. Biyo. Üstderi, derinin dış tabakası. ★ 2. Bot. Kütikül, yaprak zarı.

beşerî Ar. s. İnsanlıkla ilgili. esk. İnsanî. [Humain — Human]

beşeriyet Ar. i. İnsanlığın tabiî hali. [Nature humaine — Humanity, human nature] Beşeriyet ile insaniyet kelimeleri Türkçede birbirinden çok ayrı anlamlarda kullanılmıştır. Beşeriyet, insanın her türlü tabiî halini, insaniyet ise yalnız manevi fazilet ve olgunluğu anlatır. Meselâ unutkanlık, korku, iştah, şehvet gibi haller beşeriyetin gereğidir. Oysa cömertlik, yiğitlik, sözünde durma gibi özellikler insaniyetin gereğidir. Birincisi tabiî bilimlere, ikincisi ahlâka ait kelimelerdir. Bundan dolayı Fransızcada beşeriyeti «nature humaine» insaniyeti de «humanité» kelimesiyle anlatmak daha doğru olur.

beşgen i. Mat. Beş kenarlı, kapalı bir geometri şekli.

beşibirlik b. i. Beş liralık, beş yüz kuruşluk altın para.

beşibiryerde b. i. Bak. beşibirlik.

beşiğini sallamak b. f. Birini küçücükten tanımış olmak.

beşik i. ★ 1. Küçük çocukları sallıyarak uyutmak için kullanılır tahta ya da demirden yapılmış bir çeşit küçük karyola. Ar. Mehd., Far. Gehvare. [Berceau — Cradle] ★ 2. Bir şeyin ilk doğup yetiştiği yer: Yeni tarihçiler Orta Asyayı medeniyetin beşiği sayıyorlar.

beşik alayı Tar. Osmanlılar'da bir şehzade doğunca darphanede gümüş kakmalı ve süslü bir beşik yapılır, Hazine-i Hümayun kethüdası önde olduğu halde beşik orta derecedeki saray memurlarıyla Enderun ve koğuş ağalarından bir kaç kişinin ellerinde saygı ile Harem dairesinin kapısına götürülürdü. Orada kızlarağası, hazinedar ağa, hazine vekili ve nöbetçi ağalar tarafından karşılanan beşik Harem-i Hümayune teslim edilir ve ertesi gün beşik alayında hizmet görenlere atiyeler ve hediyeler verilirdi.

Beşikdüzü Trabzon'un Vakfıkebir ilçesi bucaklarından. 26 köylü bucağın nüfusu 17 503, merkezinin nüfusu 2 650'dir.

beşik kertiği b. s. Daha beşikte iken anası ve babası tarafından nişanlanmış.

beşik örtüsü b. s. Mim. Dışarıya doğru ve birbirinin tersine iki akıntısı olan (dam, duvar üstü). Eşek sırtı.

beşik salıncak Bayram yerlerinde kurulan, ve iki yanından üsteki bir direğe tutturulmuş olan geniş salıncak. [Fr. Balançoire]

Beşiktaş İstanbul'un ilçelerinden birinin ve merkezinin adı. Yüzölçümü 11 km² olan ilçenin nüfusu 107 727'dir. Merkez, Arnavutköy ve Ortaköy bucakları vardır. Boğaziçi'nin Avrupa kıyısında İstanbul'un eski bir mahallesidir.

Beşir, Fuat (Ölm. 1887) Oyun ve roman yazarı. Çevirileri, Fransızca, Almanca, İngilizce sözlükleri vardır. Orta yaşlarda intihar etti. Eyüp'de gömülüdür. Tanzimat devrinin sonlarına doğru kuvvetlenmeğe başlayan müsbet bilim görüşlerini benimsemişti. Edebiyatta romantizm, realizm ve natüralizm ilkelerini bilimsel yöntemlerle karşılaştırdı. Bizde Voltaire ve Victor Hugo (1886) üzerine yazdığı ilk monografilerde bu edebî akımları eleştirip realizm ve pozitivizmi savundu. Yaşadığı dönemin bilim ve fikir yönünden seviyesini yükseltmeye çalıştı.

Beşiktaş'tan görünüş

Aneurin Bevan

Beşiri Siirt'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 586 km² olan ilçenin nüfusu 13 889, merkezinin nüfusu 1 922'dir. 13 köylü merkez bucağından başka, 13 köylü Beyçayırı (Barınç) ve 8 köylü Oğuz (Şimiz) bucakları vardır. Kasaba, Siirt'e 60 km. lik şoseyle bağlıdır.

beşiz s. Beşi de aynı anadan ve aynı zamanda doğmuş olan kardeşler. Pek ender olmakla birlikte bütün dünya doğumları arasında bir kaç yılda bir, beşiz görülmekte, fakat çoğu yaşamamaktadır. 1940-1943 yılları içinde biri Kanada'da ikincisi de Arjantin'in merkezi olan Buenos - Aires'de iki ailenin beşizleri yaşadıkları için bütün dünyada ilgi uyandırdılar.

beşizli s. Beş tanesi bir arada olan: Beşizli şamdan.

beşkardeş b. i. Şamar, sille. [Claque — Aslap]

Beşkonak Antalya'nın Manavgat ilçesi bucaklarından. 10 köylü bucağın nüfusu 6 558, merkezinin nüfusu 880'dir.

beşli i. Ed. ★ 1. Halk şiirinde her kıtası beş mısralı olan şiir şekli. Divan şiirinde bu şekle «muhammes» denir. ★ 2. Beş işaretli iskambil kâğıdı: Kupa beşlisi, maçanın beşlisi.

beşlik i. Beş para, kuruş ya da lira değerinde olan akçe.

beşme i. ★ 1. Her çubuğu ayrı ayrı beş renkte olan bir çeşit yollu kumaş. ★ 2. Çıkrıkçı tezgâhının kütüğü.

beşparmak b. i. Zo. Derisi dikenlilerden, beş ışınlı yıldız şeklinde bir deniz hayvanı. Beşpençe.

beşparmak otu b. i. Bot. Gülgillerden yol kenarlarında ve çayırlarda yetişen bir bitki. Çakır dikeni.

Beşpınar Siirt'in Kurtalan ilçesi bucaklarından. 14 köylü bucağın nüfusu 4 202, merkezinin nüfusu 413'dür. Eski adı Rıdvan'dı.

Beşpınar Samsun'un Vezirköprü ilçesi bucaklarından. 17 köylü bucağın nüfusu 9 646, merkezinin nüfusu 761'dir.

Beşterev, Vladmir Mihailoviç (1857-1927) Rus fizyolojisti. Petrgrad ve Kazan'da öğretim üyesi olarak çalıştı. Pavlov'la birlikte şartlı refleksler üzerinde incelemeler yaptı. Bu incelemelerin sonucunda hayvan ve insanın psikolojik hayatında önemli bir yer tutan organik bir hafızanın varlığını kabul etti.

beşuş Ar. s. Güler yüzlü, güleç. (Bu kelime Arapça'da bulunmadığı halde «beşaşet» den Arapça'ya göre eskiden bizde yapılmıştır.) [Epanoui, souriant — Smiling]

Beşyüzler Meclisi Tar. Yunanistan'ın Bizans eyaleti bulunduğu dönemlerde, Klisten tarafından 508'de Atina'da kurulan özel bir yasama ve yürütme meclisinin adı. Bu meclisin üyeleri 1 yıl süreyle seçilir, genel kurul toplantısı yapmaz, ellişer kişilik kosal tarih yazarları Beşyüzler Meclisi'ni tarihin ilk gerçek demokratik hareketi olarak nitelemiştir.

bet, -ti i. Yüz, çehre. En çok «bet beniz», «bet bereket» şeklinde kullanılır.

beta ışınları Fiz. Radyoaktif cisimlerin saldıkları üç çeşit ışından biri. Radyoaktif cisimler dururken çevrelerine ışınlar yayar. Beta ışınları, eksi elektrikle yüklü taneciklerdir; eksi yüklü olmalarından da anlaşılacağı gibi aslında yüksek hıza ulaşmış elektronlardır. Radyoaktif cisimden çıktıktan sonra düzensiz olarak çevreye dağılırlar. Alfa taneciklerinden daha etkilidirler; yollarına çıkan başka atomlara daha kolay girerler.

betatron Fiz. Serbest elektronlardan meydana gelen bir demetin hızını çok büyük değerlere çıkarmaya yarayan araç. Bir elektromanyetik alan içine simit şeklinde cam bir tüp yerleştirilmiştir. Tüp içine elektron gönderilir. Elektron, elektromanyetik alanın etkisiyle tüp içinde gittikçe hızlanarak döner; en sonunda tüpten dışarı fırlatılır. Büyük hıza erişmiş elektronlar, çarptıkları yerde X ışınları doğururlar. Betatron, istenen yerde X ışını elde etmek için kullanılır. 1941 yılında Donald W. Kerst tarafından yapılmıştır. Yüksek hızlı elektronlara, beta ışınları dendiği için, bu makineye de betatron adı verilmiştir.

Betebe Mozaik ve Seramik Sanayii Anonim Şirketi. Kaplama mozaiği yapan bir firmadır. 1954 yılında kurulmuştur.

betelmek f. Aksilenmek, kötü bir tavır almak. [Contrarier — To compose]

beter Far. s. Daha kötü: Allah beterinden saklasın. [Pire — Worse]

Bethlehem (A.B.D.) Pennsylvania Eyaletinde 75 000 nüfuslu bir şehir. Ağır sanayi tesisleri ve demir - çelik fabrikalarıyla tanınmıştır.

Bethmann - Hollweg, Theobald von (1856-1921) Alman devlet adamı. 1905'de Prusya içişleri bakanı oldu. 1909'da İmparatorluk şansölyeliğine getirildi. I. Dünya Savaşı'na Almanya'yı sokanlardandır. 1917'de istifa etti. Bu savaşla ilgili eseri vardır.

Bethsabee Süleyman Peygamberin annesi olduğu rivayet edilen kadın. Davut ilk kocası Urie'yi öldürdükten sonra onu almıştı.

beti i. Fel. Sınırlanarak belirlenmiş madde ya da uzay; şekil. [Fr. Figure]

betik i. Yazılı şey, yazılmış kâğıt, mektup. esk. Tahrirat.

betimlemek f. Fel. Bir şeyin tasarımını sözle ya da yazıyla yapmak. esk. Tasvir etmek.

beti taşı b. i. Kitabe taşı. [Stèle — Stele]

betlenmek f. Derece derece muameleyi değiştirmek: Betlenmeye başlama.

beton Tek. Kum, çakıl, cüruf, çimento ve su gibi maddelerin karışımıyla elde edilen bir yapı malzemesi. Betona katılacak kumun temiz, köşeli ve sert olması, içinde

kil gibi m ddelerin bulunmaması istenir. Ayrıca su temiz olmalı içinde asit, baz ve yağ gibi maddeler olmamalıdır. Betonun basınc karşı dayanıklılığı yüksektir. Isıyı az ile r. Sıcaklık farklarına iyi dayanır. Tuzl asitli ve bazlı sulara karşı dayanıklılığ azdır. Bitkisel yağlar, uzun zaman bir rada bulunursa taş ve odun kömürü be na zarar verir.

betonarme Fr. . i. Tek. İçinde demir çubuklardan iske t bulunan beton.

beton karma akinesi i. Tek. Beton dökmek için kullanı n karışımı hazırlayan, karıştıran maki .

betonyer Fr. i. Bak. beton karma makinesi.

Betul İsa Pey mberin annesi Meryem'e verilen Arapç bir ad. Erkekle münasebete istek ve ih acı olmıyan kadın anlamına gelen bir s dür.

Bevan, Aneuri (1897-1960) İngiliz devlet adamı. Gal ey tinde yoksul bir maden işçisinin oğl ur; kendi de işçiydi. Çok genç yaşta endikacılığa, sonra da politikaya atıld çok ateşli bir hatipti; kısa bir süre iç de İşçi Partisinin sol kanadında gittik önem kazandı. Savaş içinde bile Ch rchill hükümetini tenkit etmekten geri almadı; Attlee hükümetinde imar ve sa lık bakanlıklarına getirildi; hekimliğin osyalizasyonunu gerçekleştirdi; çalışma bakanlığına da getirildi ama silâhlanma ogramına karşı olduğu için hükümetten ekildi. Sert eleştirileri yüzünden biri 39, öbürü 1950'de olmak üzere iki kere geçici olarak, İşçi Partisi parlâmento rubundan çıkarıldı; gölge kabinede dış leri bakanı, 1959'da İşçi Partisi lider ya dımcısı oldu.

Beveridge, Wil am Henry, Lord (1879-1963) 1945'den so kanunlaşan yaşlılık, hastalık, yarala na sosyal sigortalarına ait plan ve tasa larını hazırlayıp, öne süren, savunan İngi z politikacısı. Onun etkisiyle İngiltere'de kimlik ve tedavi bütün yurtdaşlara para z kılınmış, sosyalleştirilmiştir.

bevil, -vli (bevl) Ar. i. Sidik. [Urine — Urine]

Bevin, Ernst (81-1951) İngiliz devlet adamı. Yoksul ir ailenin çocuğuydu; pek küçük yaşta öksüz kaldı; kendi kendini yetiştirdi. S ndikacılık hayatına atıldı; dok işçilerin 1920'deki grevi sırasında organizatörlü gücünü gösterdi; 1925'den 1941'e kadar endikalar genel kurul üyesi oldu; 1940'd Avam Kamarası'na üye seçildi ve çalış a bakanı olarak, Churchill tarafından k rulan koalisyon kabinesine girdi. 1945'de İşçi Partisi'nin iktidara geçmesi üzerine ışişleri bakanı oldu ve ölümünden bir önceye kadar bu görevde kaldı. Potsda konferansına katıldı. Sovyetler'in Mar all planına karşı çıkmaları üzerine A.B.D. ve Batı Avrupa devletlerini tuttu. Brüks ve Kuzey Atlantik paktları politikas benimsedi. İngiliz İmparatorluğu'nun geleneksel silâhlanma planını gerçekle tirmede büyük çaba göstermesinden dolayı İşçi Partisi'nin ilerici ucu tarafından şiddetle eleştirilmiştir.

bevliye Ar. s. Sidikle ilgili: Bevliye hastalıkları. [Urinaire — Uriç]

bevvap Ar. i. ★ 1. Kapılı. ★ 2. Eski mahalle okullarının hademesi.

bey i. ★ 1. Büyük, zengin, ileri gelen adam. [Seigneur — Landowner] ★ 2. Baş, reis, başkan, oymak (aşiret) ya da küçük devlet başkanı: Eflâk Beyi. ★ 3. İskambil kağıtlarında birli. As. ★ 4. Eskiden bay yerine ve kişi adlarından sonra getirilmek suretiyle kullanılan ünvan: Namık Kemal Bey. [Monsieur — Mister]

beyaban Far. i. Çöl.

beyan Ar. i. ★ 1. Söyleme, bildirme. esk. İfade. [Déclaration — Declaration] ★ 2. Ed. Belâgatın, anlatma yollarını açıklayan bölümü. [Elocution — Elocution]

beyanat Ar. ç. i. Demeç. Bir bakan ya da bir yetkili tarafından kamu ile ilgili işler hakkında söylenen şeyler. [Déclarations — Declarations]

beyanname Ar. Far. i. Bildiri. Resmî işleri açıklayan kâğıt. Bildirge. [Déclaration écrite — Manifesto]

beyatî Müz. i. Alaturkada bir makamın adı Çargâh, neva, hüseyni, acem, gerdaniye, muhayyere kadar iner ve dönerek uşşak ve seyri ile dugâhta sonuçlanır.

beyatî araban puselik b. i. Müz. Puselik beşlisiyle beyatî arabanın karışımından yapılan bir makam.. Alaturka müzikte beyatî araban makamının icrasından sonra, puselik ile dügâhta karar kılar.

beyatî puselik b. i. Müz Beyatî makamının icrasından sonra dügâh perdesinde karar kılan makamın adı.

Beyatlı, Yahya Kemal (1884-1958) Şair. Üsküp'de doğdu, İstanbul'da öldü. Üniversite öğretmenliği (1915-1923), milletvekilliği (1923), bir çok yerde elçilik yaptı. 1935'de Tekirdağ, 1943'de İstanbul milletvekili oldu. 1948'de Pakistan büyükelçisi iken emekliye ayrıldı. Tarih bakımından Albert Sorel, şiir ve sanat bakımından da Jean Moréas, Baudelaire ve Verlaine gibi sanatçıların etkisinde kaldı. Paris'e gidişi II. Abdülhamit istibdadından bir kaçıştır. Fakat Fransa'da politika ile uğraşmadı; sanat çevrelerine girdi. Fransa'dan dönünce Yeni Mecmua'da gazel ve şarkı biçiminde şiirler yayınladı. Şiirleri neo - klâsik sayılır. Divan şiiri etkisinde aruz vezniyle şiirleri yanısıra sade dille ve yeni tarzda yazdığı şiirler de vardır. Sanatında daha çok İstanbul etkisi görülür. Tabiat güzelliklerinin yanında klâsik Türk müziğinden de etkilenmiştir. Şiirlerinde hayâl, duygu ve düşünceyi ustalıkla kaynaştırır. Konuları genellikle tabiat, sonsuzluk, aşk ve denizle ilgilidir. Şiirden başka makalę ve hikâyeleri de vardır. Yazı ve şiirlerini bir çok dergilerle gazetelerde yayınlamıştır. Fakat bunların hepsi dağınık kalmıştır. Ölünce onu sevenler «Yahya Ke-

Ernst Bevin

Yahya Kemal Beyatlı

Yıldırım Beyazıt

II. Beyazıt

mali Sevenler Cemiyeti», «Yahya Kemal Enstitüsü ve Müzesi» kurmuştur. Enstitü, Yahya Kemal'in eserlerini dört ayrı cilt halinde yayınladı: «Kendi Gökkubbemiz» (1961-1963), «Eski Şiirin Rüzgâriyle» (1962), «Rubailer ve Hayyam Rubailerini Türkçe Söyleyiş» (1963), «Aziz İstanbul» (1964).

beyaz Ar. s. Ak. [Blanc — White]

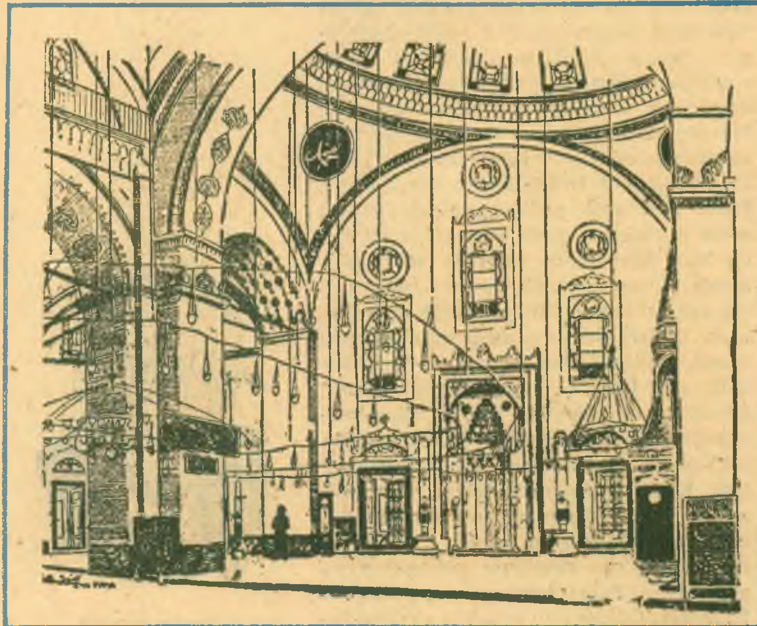
Beyaz Deniz Avrupa kuzeyinde Kanin ile Kola yarımadaları arasından güneye doğru sokulan ve burada üç körfeze ayrılan bir deniz. Yüzölçümü 90 000 km², derinliği 200 m. dir. Kışın donar.

Beyazıt İstanbul'un Eminönü ilçesi bucaklarından. Bucağın nüfusu 24 974'dür.

beyazıt Bak. Doğubeyazıt.

Beyazıt Alanı (Hürriyet Alanı) İstanbul'da Üniversite merkez binasının önündeki alan. Bizans devrinde burada Büyük Konstantinos tarafından yapıldığı söylenen ya da Forum Theodosii vardı. Onun arkasında senato sarayı yer alıyordu. İstanbul'un fethi sırasında bu saray yıkılmış ve Fatih buraya bir başkasını yaptırmıştı (1454-1459). Daha sonra şimdiki Topkapı sarayı (Yeni saray) yapılınca (1472), Fatih'in yaptırdığına da Eski Saray adı verildi. Beyazıt alanında bugün İstanbul Üniversitesi, Beyazıt Camisi, Belediye Kütüphanesi v.b. gibi binalar vardır. Alan bir çok defa değiştirilmiştir. D.P. iktidarına karşı üniversite gençliğinin yaptığı gösteriler 28 Nisan 1960'da bu alanda başlamış ve 27 Mayıs 1960 devriminden sonra, adı İstanbul Belediye Meclisi'nce «Hürriyet Alanı» olarak değiştirilmiştir. Ayrıca alana bu gösteriler sırasında vurulan Turan Emeksiz adlı öğrencinin adına bir anıt dikilmiştir.

Beyazıt Camisinin iç görünüşü

Beyazıt Camisi İstanbul'da II. Beyazıt adına yapılmış bir cami. Aynı adla anılan semtte yapılmış olup 1501'de temeli atılmış, yapımı 1505'de bitmiştir. Mimar Hayrettin tarafından yapıldığı söylenir. Türk mimarlığının en güzel yapılarından sayılır. Caminin bahçesinde, mihrap tarafında Beyazıt'ın türbesi ve alana bakan medrese vardır.

Beyazıt Kulesi II. Mahmut devrinde Beyazıt'daki Eski Saray'ın büyük avlusu içinde yaptırılan kule. Kule şehirde çıkacak yangıları görüp yerini tesbit etmek amacıyla yapılmıştı. Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra Eski Saray Seraskerlik Dairesi olmuş ve padişahın emriyle Serasker Ağa Hüseyin Paşa kulenin yapımına başlıyarak 1828'de tamamlanmıştır. Daha önce ona yakın bir yerde tahtadan bir yangın kulesi vardı. Bu tahta kuleyi yeniçeriler bir ayaklanma sırasında yaktılar. Şimdiki kulenin üst kısmı önceleri tahtadandı. 1849'da bu bölümü de taştan yapıldı. Kule 85 m. yüksekliktedir. Birinci katına 180 basamaklı bir merdivenle çıkılır. Beyazıt Kulesi hâlâ yangın kulesi olarak kullanılmaktadır.

Beyazıt, Şehzade (Ölm. 1562) Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu. Saltanat hırsıyla babasına baş kaldırmış, yenilip İran'a kaçmış, Şah Tahmasp tarafından teslim edilmiş, çocuklarıyla birlikte öldürülmüştür. Çok iyi eğitim gören Şehzade Beyazıt «Şâhî» takma adıyla şiirler yazmış, bunları bir divanda toplamıştır.

Beyazıt Paşa (Ölm. 1421) Yıldırım ile Çelebi Mehmet zamanının savaşlarında kahramanlıklarıyla ünlü komutan. II. Murat zamanında Osmanlı tarihçilerinin «Düzme» dedikleri Şehzade Mustafa'ya karşı savaşırken esir düştü, öldürüldü.

Beyazıt II. Türbesi İstanbul'da Beyazıt Camisinin yanındadır. II. Beyazıtın oğlu Yavuz Sultan Selim tarafından yaptırılmış. Sade, zevkli mimarisi ile dikkati çeker. Duvarlar ve kubbenin içi kalem işleriyle süslenmiştir. Sekiz köşelidir.

Beyazıt I. Yıldırım (1360-1403) I. Murat'ın oğlu, Osmanlı padişahlarının dördüncüsü. Savaşlarda hızla başarı kazandığı ve büyük yiğitlik gösterdiği için «Yıldırım» diye anıldı. Babasının Kosova'da ölümünden sonra hükümdarlığa geçti. Sırbistan'ı Osmanlı Devletine bağladı. Anadolu'daki Türk beyliklerinin çoğunu ülkesine katarak Anadolu birliğini kurdu. Zamanında, Osmanlı sınırları doğuda Fırat'a, batıda, Tuna'ya ulaştı. Türkler'in Balkanlar'daki egemenliğini sağladı. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin siyasî, askerî gücünü artırdı ve sağlamlaştırdı. Bizans'ın son günlerini yaşamakta olduğu bir sırada, Anakara Meydan Savaşında Timur'a esir düştü (28 Temmuz 1402). Durumun ağırlığı ve gittikçe artan hastalığı sonucunda Akşehir'de öldü.

Beyazıt II. Velî 1447-1512) Fatih Sultan Mehmet'in oğlu,)smanlı padişahlarının sekizincisi. Şair e bilgindir. Zamanında Mısır Kölemen Devleti ile yapılan savaşlar, devrinin öne li olayıdır (1485-1491). 6 yıl süren bu sa aştan kesin bir sonuç elde edilemedi. enedikliler'in saldırmasıyla başlayan ve yıl süren (1498-1502) savaşın sonunda İneb htı, Modon, Koron ve Draç Kalaleri alın ı. Venedikliler'in Mora'da, Arnavutluk'da Bosna'da bir iddiada bulunmamaları şartıyla barış imzalandı (Ocak 1502). stanbul'da adını taşıyan cami onun zan anında yapıldı. Oğullarından Yavuz Selim e tahtı bırakmak zorunda kaldı (Bak. Selim). Selim'in tahta geçmesinden bi ay sonra Dimetoka'ya giderken yolda öldü.

Beyazîzade Ahm t Efendi (1632-1686) IV. Mehmet zamanın a bir yahudi ile ilişkisi bulunan Müslüm an bir kadına taşlanma (recim) cezası ermekle ün yapmış İstanbul kadısı.

Beyazköy Tekir ağ'ın Saray ilçesi bucaklarından. 9 köy i bucağın nüfusu 6 608, merkezinin nüfu 1 474'dür.

beyazlanmak f. Beyaz hale gelmek.

beyazlaşmak f. Beyaz hal almak. [Se blainchir — To b whiten]

beyaz mukallit . i. Zo. Ötücü kuşların çalı bülbülleri ya da ödleğen kuşları familyasından bir tür. Güney Avrupa, Kuzey Afrika, Suriy , Kafkasya, İran ve Türkiye'de yaşar. Göçmendir.

beyazperde b. Sinema ekranı. [Ecran — Screen]

beyazpeynir b. . Peynir çeşitlerinden çok yaygın olanı. Sütün pıhtılaşmış kısmından yapılır. Yumu ak olan bu peyniri tam yağlı yapmak iç sütün kaymak yağı katılır. Türkiye ve B lkan ülkelerinde çok kullanılır. [Froma e blanche — White cheese]

Beyaz Rusya (ielorusya) S.S.C.B.'ne bağlı bir cumhuri et. Yüzölçümü 208 000 km², nüfusu 8 400 00, başkenti Minsk, başlıca şehirleri Vit bsk ve Gamel'dir. Bataklık bir bölge old ğu için gelir kaynakları azdır ve sade e ormanlarından yararlanılır.

Beycuma Zongu dak'ın merkez ilçesi bucaklarından. 17 öylü bucağın nüfusu 11 425, merkezinin n fusu 922'dir.

Beyçayırı Çanak ale'nin Lapseki ilçesi bucaklarından. 10 köylü bucağın nüfusu 3 472, merkezinin n fusu 489'dur.

Beyçayırı Siirt'i Beşiri ilçesi bucaklarından. 13 köyüyle b rlikte bucağın nüfusu 3 949, merkezinin n fusu 389'dur. Eski adı Barınç'dı.

Beydağ İzmir'in Ödemiş ilçesi bucaklarından. 21 köylü bu ağın nüfusu 12 170, merkezinin nüfusu 532'dir.

Beydili Ankara ın Nallıhan ilçesi bucaklarından. 17 öylü bucağın nüfusu 6 467, merkezinin n fusu 756'dır.

beyefendi b. i. Yüksek bir saygı göstermek amaciyle kull nılan ünvan.

beyerki b. i. So . Aristokratlık. Aristokratlar tarafından yö etilen hükümet ya da devlet şekli. Bu yönetim şeklini en elverişli sayan görüş sk. Zadegânlık.

Beyazıt Camisi

beygir i. Yük taşıyan, araba çeken at. Bak. at. [Cheval de somme, cheval de trait — Horse]

beygir gücü Tek. Mühendislik alanında kullanılan güç birimi. Metrik sistemdeki beygir gücü (buhar beygiri, CV = cheval vapeur), 1 saniyede 75 kgm'lik iş yapan bir etkenin gücü, olarak tanımlanır. İngiliz ölçü birimlerindeki beygir gücü (HP = horse - power) ise 1 saniyede 550 fit - libre'lik, yani 1 dakikada 33 000 fit - libre'lik iş yapan bir etkenin gücü, olarak tanımlanır. İki beygir gücü aşağı yukarı birbirine eşittir ; aralarında % 1 kadar bir fark vardır.

beyhude Far. zf. s. Boşuna, nafile, faydasız. [Vain, frivole — Vain, usuless]

beyhude yere Boş yere. [Fr. En vain — İn vain]

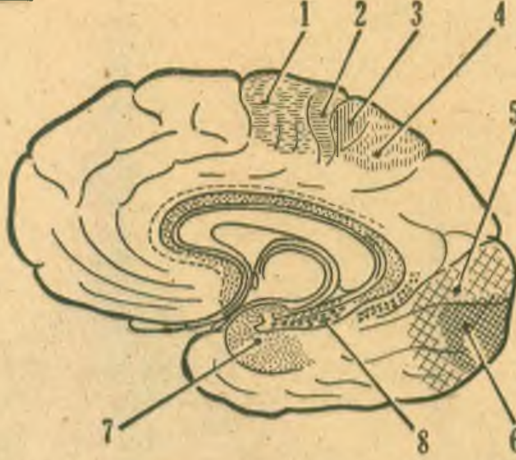
beyi, -y'i Ar. i. Satma, satış. [Vente — Selling, sale]

beyi fasit b. i. Bozuk, kanuna aykırı satış. [Fr. Vente illégale]

beyin i. Anat. İnsanda ya da omurgalı hayvanlarda kafatasının içinde kalınca ve dayanıklı bir zarla örtülü beyazımsı ve yumuşakça bir kitle halindeki sinir sistemi bölümü. Duyu uyarımlarının alıcısıdır ; onları işler, yorumlar, başka oluşumlarla ilgilerini kurar, vücuttaki bütün hayat oluşumlarının dengeli gelişimini ayarlar ve yönetir, ayrıca düşünme, duygulanma, hatırlama ve benzerleri gibi ruhsal işlemlerin yapıldığı organdır. Değişik açılardan bazı bölümlere ayrılabilir. Üstte yarı küre biçiminde, dışa dönük yüzü kıvrıntılarla örtülü bölüm büyük beyindir ; beyin kabuğu, beyin hemisferi de denir. Omurgalılar filojenes bakımından yükseldikçe bu beyin bölümün ge'işmesi artar ; en olgun durumu insandadır. Daha çok vücut oluşumlarının kontrol edildiği ve heyecanların ayrıntısız olarak duyulduğu

Beyazıt Kulesi

BEYİN MERKEZLERİ

1 — Psiko - Motor Merkezler. 2 — Hareket Merkezleri. 3 — Duyu Merkezleri. 4 — Psiko - Sensoryel Merkezler. 5 — Psiko - Optik Merkezler. 6 — Görme merkezi. 7 — Koku Merkezi. 8 — Tat Merkezi.

bölgeler, beyin kökü, beyin sapı adını taşır. Beyin kabuğundaki kıvrıntılar, bozmaddedendir ve sinir hücrelerinden zengindir; yerine göre değişik işlemlerin (konuşma, hareketler, görme ve işitme algıları, dürtülerin düzeni v.b. gibi) en üst sorumluluklarını taşırlar. Bu kabuğun daha içindeki bölüm sinir hücrelerinin uzantılarından, destek hücrelerinden bileşen akmaddedendir; içinde yer yer boz lekeler, sinir hücrelerinin kümelendiği bölgelerdir; çekirdek (Nucleus) denir. Beyin sapı bu çeşit çekirdeklerle doludur, orta - beyin (Mesencephalon), arabeyin (Diencephalon), soğancık (medulla oblongata) bölümlerine ayrılır. Beynin içinde, ikisi yanda, ikişi de orta çizi üstünde olmak üzere dört ufak karıncık vardır; içleri kılcal damar ve sümüksü dokunun yapohların salgıladığı özel bir sıvı (Bak. beyin - omurilik sıvısı) ile dolu olan bu boşluklar, bazı beyin hastalıklarında büyür genişler ve asıl işe yarayan beyin bölgelerini köreltir (Bak. Su - kafalılık). Hem beynin içindeki boşluklarda hem de beyin ile beyin zarı arasında dolaşan bu sıvı, basınç dengelenmesini sağlar ve beyni çeşitli sarsıntılara karşı korur. esk. Dimağ. [Carveau — Brain]

beyin cerrahisi Hek. Beynin çeşitli hastalıklarını (urlar, bazı kanamalar, damar anevrizmaları, abseler, kan pıhtıları v.b. gibi) cerrahî yoldan gidermekle ilgili hekimlik dalı. Bazı akıl hastalıklarında da beyin ameliyatları ile iyilik sağlamağa çalışılır (psiko - şirürji); ikinci dünya savaşından sonraki on yılda çok yaygın olan bu tedavi denemeleri bugün oldukça seyrelmiştir.

beyincik Anat. Beynin arka yarısının altında, soğancığın arkasında, kafatasının art kafa kemiğinin iç yüzeyine yerleşmiş ve beyin zarları ile sarmalanmış, bir sapla büyük beyine ilintili, rengi beyne kıyasla daha koyu boz merkez sinir sistemi bölümü. Sinir hücresinden yana pek zengin, kabuk bölümü çok kıvrıntılı olan beyincik hareketlerin birbirleri ile düzenli ve dengeli olmasına ve vücudun her durumdaki dengesinin sağlanmasına yarar. esk. Dimağçe. [Cervelet — Cerebellum]

beyin iltihabı Hek. Beyin dokusunun doğrudan doğruya ya da vücuttaki bir başka bulaşıcı hastalığın beyne atlaması sonucu olarak (Kızamık, kızıl, difteri, çiçek v.b. gibi) iltihaplanması. Süt çocuklarında daha sık rastlanır; öldürücüdür. Çok kere zekâca geri kalmalara yol açar. Bazı beyin iltihaplarının yaptığı sakatlık 20 hattâ 30 yıl sonra parkinson hastalığı denen belirli bir sendrom ile ortaya çıkar. Bilim dilinde encephailtis denen beyin iltihabı, kafa yaralanmalarından sonra ya da kafatasının iltihaplı hastalıkları sonucu olarak da gelişebilir. Omuriliğin iltihabı ile birlikte olması (encephalomyelitis) sıktır. Beyin zarı iltihabı ile ortaklaşa da gelişebilir (Menningoencephalitis).

beyin kanaması Hek. Beyni besleyen damarlardan bir ya da bir kaçından dışarı kan sızması sonucu, beslenen bölgenin çalışamaz duruma gelmesi. Çok kere damar basıncı yüksekliklerinde, damarların kireçlenmesi, değişik nedenlere bağlı olarak iltihaplanması sonucunda ortaya çıkar. Eğer sakatlanan damar genişse, beyin dokusunun içinde biriken kan pıhtılaşır, kalır; çok kere öldürücüdür. Bir çok inmelerin nedeni beyin kanamasıdır.

beyin - omurilik suyu Hek. (Liquor cerebrospinalis) Beynin içindeki ufak karıncıklarda, omuriliğin ortasındaki kılcal kanalda, beyin ve omuriliklerle onları sarmalayan zarlar arasındaki kalan dar boşlukcuklarda dolaşan özel bileşimli sıvı. Kılcal damarlarla, sümüksü dokunun beyin karıncıklarını döşeyen bölümünün hücrelerinin yaptığı yumaklar (Plexus choriedeus) bu sıvıyı salgılar. Teşhis amacı ile, özel iğnelerle bel ya da boyun bölgesinde, omurilik çevresindeki örümceksi . zar altı bölgeye girilerek bu sıvıdan biraz alınabilir. Halk arasında belden su almak denen, bu işlemdir. esk. Mayi-i dimağî-i şevkî. [Liquide céphalorachidien — Cephalorachidian liquid]

beyin sarsıntısı Hek. Beyin dokusunda yapı olarak herhangi bir değişiklik yapmayacak ve iz bırakmayacak şekilde, kafatasına ya da yüze dıştan gelen şiddetli bir darbe sonucu (Tokat, kafatasına sert olarak inen herhangi bir cisim, bir yerden kafa üstüne düşme gibi) beyindeki bazı işlemlerin bir süre yapılamaması ve bunun sonucu olarak bilinç yitimi, baş dönmesi, bulantı, kusma. Beyin sarsıntısı sonucunda ilerde bellek kusurları, dalgınlıklar, çabuk öfkelenme, baş ağrısı, çabuk yorulma gibi belirtiler kendini gösterebilir.

beyinsi s. Beyne benzer.

beyin uru Hek. Kafatası içinde yer tutan, çok kere kötü gelişimli urlara verilen genel ad. Aslında bunların bir çoğu beyin dokusunu yapan hücrelerden değil, beyin yapısının

dışındaki zarlardan da gelişirler. Beyin uru kötü gelişimli (Kanser, sarkom, glioblastom, astrositom v.b. gibi) olduklarında kısa süre içinde öldürücüdürler; erken tanınır da ameliyat edilirlerse ömür uzar. İyi gelişimli (selim) olsalar bile kafa içi basıncını arttırıp, yerine göre beyin dokusunu köreltebilirler, inmelere, körlüklere yol açabilirler; erken ameliyat edildiklerinde iyi sonuçlara varılabilir.

beyin yıkama Psi. İnsanı, kendine has düşünce ve dünya görüşüne yabancılaştırmak, başka yönde düşünür ve davranır duruma sokmak amacı ile çeşitli yollarla etkilemek. Söylenenlerin daha yüzeyel eleştirilebildiği, kontrolsüz kabullendiği yorgun, uykusuz, uyuşturulmuş durumlar hazırlayarak, insanın heyecanlarını, duygularını, sürekli olarak kısa kısa etkiliyerek onu istenileni tartışmadan yapar bir davranış ve tutum kalıbına sokmak. Bunun kısa süre içinde sağlanması için değişik modern işkence usulleri de kullanılagelmiştir. Uzun süre içinde beyin yıkama o kimse ile eğilimlerine uygun yönde ilgilenip, etkilemekle; basın araçları (günlük gazeteler, dergiler, kitaplar) radyo, televizyon yayınlarının konularının seçilmesi, işlenmesi kanalı ile gerçekleştirilir. Toplum içindeki çıkar guruplarınca, ya da devletlerce kendilerine karşı ülkelerin insanlarına uygulanır.

beyin yumuşaması Hek. ★ 1. Beynin bir bölgesine ait kanla beslenmenin bozulması (besleyen damarların tıkanıklığı, kopması gibi nedenler yüzünden) sonucu olarak, beyin dokusunun açık boz ya da kırmızımsı bir renk olarak yumuşayıp çürümesi, dolayısıyla da o bölgeye ait işlemlerin yapılamadığı bir sakatlığın ortaya çıkması (Encephalomalacia). ★ 2. Frengi mikrobunun, vücuda girdikten 10 - 20 yıl sonra beyni de sarması sonucu, 2 - 3 yıl süren ve çoğunlukla öldürücü olan hastalık (Dementia paralytica). Ruh - akıl bozuklukları ve vücutta gitgide artan yıkılma ile birlikte görülür.

beyin zarı iltihabı Hek. Menenjit. Beyin zarlarının bir yaralanma, irinleşme, ya da vücuttaki bir hastalık (Verem, frengi v.b. gibi) sonucu iltihaplanması.

beyin zarları Anat. Beyni ve omuriliği dış yüzeylerinde sarmalayan üç ayrı zar tabakası. Bunlardan en dıştaki sert ve esnek (dura mater), ortadaki örümcek ağına benzer yapıda (arachnoidea) ve en içteki beyne yapışık, kılcal damarlardan zengin, ince bir kabuk (pia mater) gibidir. Örümcek ağımsı zar ile beyne yapışık olanın arasında dar bir boşluk vardır ve beyin - omurilik suyu bu bölgede dolaşır. esk. Şehaya. [Meninges — Meninges]

beyi sahih Ar. i. Kanuna uygun satış. [Fr Vente valable]

beyit, -yti Ar. i. ★ 1. Ev, hane. [Maison — House] ★ 2. Ed. İki mısradan meydana gelen nazım parçası. [Litt. Distique — Verse]

beyiye Ar. i. Bak. satımlık.

Beykoz İstanbul'un ilçelerinden birinin ve merkezinin adı. Yüzölçümü 430 km^2 olan ilçenin nüfusu 67 665, merkezinin nüfusu 51 484'dür. 10 köylü merkez bucağından başka, 12 köylü Ömerli ve köyü bulunmayan Anadoluhisarı bucakları vardır. Boğaziçi'nin Anadolu kıyısında eski bir mahalledir.

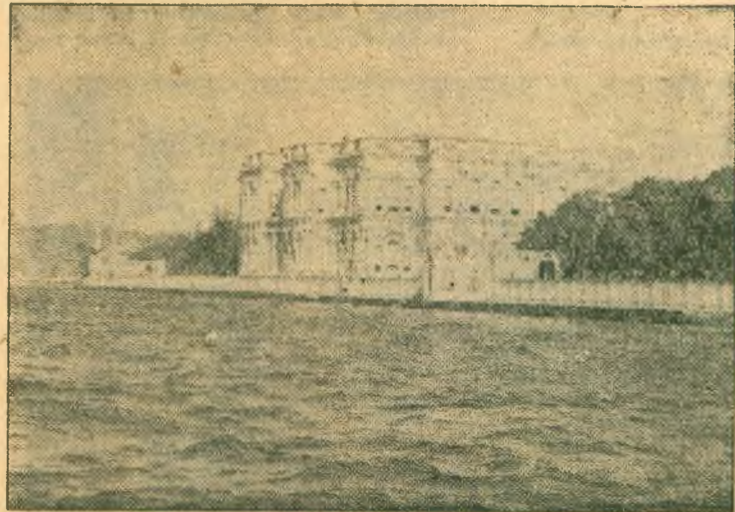
Beylerbeyi İstanbul'un Üsküdar ilçesi bucaklarından. Nüfusu 17 845'dir.

beylerbeyi Tar. Osmanlı yönetiminde bir ünvan. Sancak adı verilen yönetim çevresinin başında bey bulunurdu. Sancaklar eyaletlerin bir bölümüydü. Kazalara ayrılırlardı. Buna göre sancak bugünkü il'e, beyler de valiye karşılıktı. 5, ya da 10 sancağı yönetenler ise paşa olup beylerbeyi adını alırlardı. Her beylerbeyi bir askerî kuvvetin başıydı; bu kuvvetin masrafını kendi has ve timarlarından karşılarlardı. Mertebeler silsilesinde beylerbeyi vezirden sonra gelirdi.

Beylerbeyi Camisi I. Abdülhamit'in annesi Şermi Rabia kadın - efendi adına yapılmış bir cami. 1778'de yapıldığı zaman tek minareli ve tek şerefeliydi. Çeşmesi, kütüphanesi, imarethanesi ve medresesi vardır. II. Mahmut bu camiye ikinci ve tek şerefeli bir minare daha ekletmiş ayrıca yanına bir de muvakkithane yaptırmıştır.

Beylerbeyi Sarayı Boğaziçi'nde, Beylerbeyi kıyısında bir saray. II. Mahmut devrinde 1826-1827'de yapıldı. Mimarlık bakımından çok üstün ve güzel bir yapıydı. Padişah Abdülmecit bir süre burada oturmuş, yangın çıktığı için Çırağan Sarayı'na geçmiş ve yanan sarayı yeniden beyaz mermerlerle yaptırmıştır (1865). Fransa İmparatoriçesi Eugénie, Avusturya İmparatoru François Joseph ve İran Şahı Nâsireddin burada konuk edilmişti. II. Abdülhamit 1909'da tahttan indirilince Selanik'de Alâ-

Beylerbeyi Sarayı

tini köşküne gönderilmiş, Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine Beylerbeyi Sarayına getirilerek ömrünün son 6 yılını burada geçirmiştir.

beylik s. ★ 1. Devlete ait, devlet malı. esk. Mirî : Beylik elbise, beylik bina. [Bien de l'Etat, le domaine public — Belonging to the state] ★ 2. Herkesin kullandığı basma kalıp söz, fikir ya da şey : Beylik düşünçe. [Lieux communs, banalité — Stereotyped] ★ 3. Merkeze tam bağlı olmıyarak bir bey yönetimine verilmiş olan ülke ; eyalet, prenslik. [Principauté — Principality] ★ 4. Tar. Bey sıfat ve ünvanı, asalet, zadegânlık : Yiğitlik vurmakla, beylik vermekle. ★ 5. Tar. Hükümet : Beylikten alacağı olmak. ★ 6. Bir çeşit küçük ve ince asker battaniyesi. ★ 7. Büyük ve geniş kebe.

bezelye

Beylikahır Eskişehir'in Mihalıççık ilçesi bucaklarından. 18 köylü bucağın nüfusu 10 485, merkezinin nüfusu 3 018'dir.

beylikçi i. Tar. İmparatorluk zamanında Babıâli'nin büyük memurlarından biri. Beratların ve fermanların yazıldığı divan kaleminin başıydı. Beylikçi kelimesinin eski «betikçi» ya da «bitikçi» kelimesinden bozma olması ihtimali vardır.

beyn Ar. i. Ara, aralık. [Entre, parmi — Amongst, between]

beynamaz Far. s. ★ 1. Namaz kılmayan. ★ 2. mec. İhmalci, tembel.

beynamaz özrü b. i. Bir ihmali, bir kusuru örtmek için söylenen uydurma özür.

beynelmilel Ar. s. Uluslararası, arsıulusal. [International — International]

beyni atmak b. f. Birdenbire ve şiddetle öfkelenmek.

beyni bulanmak b. f. Sersem hale gelmek.

beyni sulanmak b. f. Bunamak. [Devenir caduc — To become senile]

Beyoğlu İstanbul'un ilçelerinden birinin ve merkezinin adı. Yüzölçümü 20 km² olan ilçenin nüfusu 219 130, merkezinin de aynıdır. Beyoğlu merkez bucağından başka Karaköy, Hasköy, Kasımpaşa ve Taksim bucakları vardır. İstanbul'un en kalabalık ilçelerinden biridir. Şehrin büyük mağazalarının bulunduğu, tiyatro, sinema gibi eğlence yerlerinin çok olduğu bir bölgedir. Eskiden şehir Beyoğlu, İstanbul ve Üsküdar beldelerine ayrılır ve Beyoğlu'nda gayrımüslimler ve yabancılar çoğunlukta bulunurdu.

Beyrut'tan bir görünüş

Beypazarı Ankara'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 868 km² olan ilçenin nüfusu 34 342, merkezinin nüfusu 9 894'dür. 35 köylü merkez bucağından başka, 10 köylü Karaşar, 12 köylü Kırbaşı ve 9 köylü Uruş bucakları vardır. Topraklarında buğday ve arpadan başka önemli miktarda çeltik yetiştirilir. Tiftik ve yapağası da önemlidir. Kasaba İnözü adlı bir derenin kıyısındadır. Ankara'ya 100 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

Beypınarı Sivas'ın Zara ilçesi bucaklarından. 15 köylü bucağın nüfusu 3 341, merkezinin nüfusu 691'dir.

Beyrut Lübnan cumhuriyetinin başkenti olan, Akdeniz kıyısında 500 000 nüfuslu büyük bir liman şehri. Eski bir Fenike şehri olup o zamanki adı Beryte idi. Sonraları İskender'in eline geçmiş, ikinci halife Ömer zamanında Müslümanlar tarafından alınmış, sonra Bizanslılar'ın eline düşerek Sufyan'ın oğlu Muaviye zamanında Araplar tarafından geri alınmıştı. Haçlılar istilâsından da Salâhaddin Eyubî tarafından kurtarılmıştı. Nihayet 1516'da Yavuz Selim tarafından Osmanlı İmparatorluğu ülkeleri arasına katılmıştır. Bugün önemli bir ticaret merkezidir. İpeklileri, halılarıyla da tanınmıştır.

Beyşehir Konya'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 2 164 km² olan ilçenin nüfusu 79 565, merkezinin nüfusu 7 446'dır. 34 köylü merkez bucağından başka, 12 köylü Doğanbey, 21 köylü Hüyük ve 6 köylü Üzümlü bucakları vardır. Topraklar verimli olup çeşitli tahıl, afyon, yemiş ve sebze yetiştirilir ; hayvancılık yapılır. Kasaba Beyşehir gölünün doğu kıyısında ve kendi adını taşıyan çayın üzerindedir. Konya'ya 95 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

Beyşehir Gölü Türkiye'nin büyüklük bakımından üçüncü gölü. Sultan dağlarının batısında, Beyşehir - Seydişehir - Bozkır çukuru içinde olup yüzölçümü 651 km², en geniş yeri 25, uzunluğu 45 km. dir. En derin yeri 10 m., denizden yüksekliği 1 116 m. dir. Suyu tatlıdır. İçinde bir çok ada vardır. Bu adalarda insan oturmaz. Tutulan balıklar tuzlanarak dışarı gönderilir.

beyti mukaddes b. i. Kudüs'deki Haremi Şerif denen cami.

beytullah ya da **beytül - haram** b. i. Kâbe.

Beytüllahim Ürdün'de Kudüs'ün 9 km. güneyinde İsa Peygamber'in doğum yeri olduğu söylenen ve Hıristiyanlıkça kutsal sayılan 19 000 nüfuslu bir kasaba.

beytülmal Ar. b. i. Eskiden «Devlet hazinesi» ne verilen ad. [Trésor public — Public treasury]

Beytüşşebap Hakkâri'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 717 km² olan ilçenin nüfusu 13 059, merkezinin nüfusu 6 132'dir. Sadece 28 köylü merkez bucağı vardır. Hakkâri'nin güney batısında olup, arazisi dağlıktır. Hayvancılık yapılır. İl merkezine 82 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

beyyine Ar. i. Huk. Kanıt, tanıt, delil. Herhangi bir olayın ya da hukuk işleminin doğruluğunu ortaya koyabilmek, ispat edebilmek için kullanılan araçlar. Beyyinenin değişik türleri mevcuttur. Özellikle hukuk davalarında beyyine külfeti belirli şekillerde düzenlenmiştir. [Preuve — Evidence]

beyza Ar. i. Yumurta. [Oeuf — Egg]

beyzâ Ar. s. Ak. [Blanc — White]

beyzade T. Far. b. i. Bey. oğlu.

beyzbol İng. i. Sp. Amerika Birleşik Devletleri'nde pek yaygın bir çeşit top oyunu. Dokuzar kişilik iki takım arasında oynanır. Ellerinde ağaç bir sopa bulunan oyunculardan bir kısmı karşı taraf oyuncularının kendilerine attığı topu bu sopa ile karşılarlar; diğer oyuncular da karşılayıcının vurduğu topu havada tutmaya çalışırlar.

beyzî Ar. s. Yumurta şeklinde olan. Yumurtamsı, söbe. [Oval, elliptique — Oval]

bez i. Pamuk ya da ketenden yapılma dokuma. Yerli bezi, Amerikan bezi, Trabzon bezi, Şile bezi. [Morceau de toile, toile, étoffe — Linen or cotton material]

bez Biyo. Vücuttaki işlemleri destekleyici, kolaylaştırıcı, gerçekleştirici bazı salgılar yapan organlar. Genellikle iki bölümde toplanırlar: a) Salgılarını vücut boşluklarına doğrudan doğruya ya da özel bir borucuk ile akıtanlar, dış salgı bezleri. Tükrük, Pankreas, ter, yağ bezleri gibi. b) Salgılarını doğrudan doğruya içlerindeki damarcıklar yolu ile kana iletenler, iç salgı bezleri. Endokrin, kozalaksı, kalkan, böbrek üstü bezleri gibi. esk. Gudde. [Glande — Gland]

bezdirmek f. Bezginlik vermek, usandırmak. [Fatiguer, dégouter — Annoy]

beze i. ★ 1. Biyo. Bez. ★ 2. Hamur topağı, pazı.

bezek i. Süs, ziynet. [Ajustement, ornement, parure — Ornament]

bezekçi s. ★ 1. Duvar ve tavanları boyayıp resim ya da şekillerle süsleyen kimse. esk. Nakkaş. [Peintre décorateur — Artist, decorator] ★ 2. Eskiden gelinleri süsleyen kadın. Ar. Meşşata.

bezelye Lat. i. (Aslı Yun.) Baklagillerden, yurdumuzun her tarafından ekilen, nohuda benzer tırmanıcı bir bitki. [Petits pois — Pea (s)]

bezemek f. Fazla göze çarpar surette süslemek. [Orner, parer — To adorn]

bezen i. Fazla göze çarpan. süs.

bezenmek f. ★ 1. Bezemek fiiline konu olmak. ★ 2. Kendini bezemek. [Se parer — To be adorned]

bezesten Far. i. Bak. bedesten.

Bezge Hatay'ın Yayladağı ilçesi bucaklarından. 8 köylü bucağın nüfusu 5 369, merkezinin nüfusu 1 424'dür.

bezgin s. Usanmış. Yaşama ya da çalışma zevk ve isteğini kaybetmiş. esk. Meftur. [Deçu, dégouté, blasé — Tired of life]

bezik Fr. i. (Aslı Ar.) Bir çeşit iskambil kâğıdı oyunu. «marköz» denen sayıları yazmaya mahsus işaret tahtaları kullanılarak oynanır.

bezir i. Keten tohumundan çıkarılan ve yağlı boya yapmak üzere, içine renkli maddeler katılan çabuk kuruyan bir yağ. Bezir yağı da denir: Bezir yağından pilâv olur ama yenmez. [Huile de lin — Linseed oil]

bezirgân i. Tar. ★ 1. Tüccar. [Commerçant — Dealer, pedlar] ★ 2. Fazla kâr endişesiyle hareket eden kimse.

bezletmek Ar. T. f. Saçmak, bol bol vermek. [Prodiguer — To lavish (favours compliments etc.)]

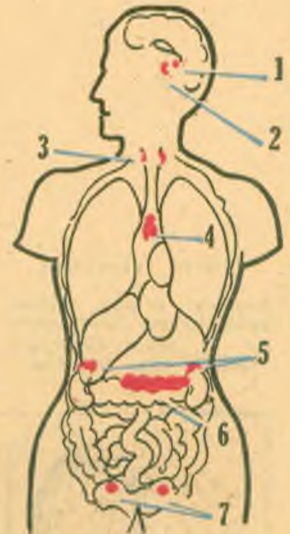
bezm, -zmi Far. i. Sohbet ve muhabbet meclisi.

bezmek f. Bezgin hale gelmek, bezginlik getirmek, bıkıp usanmak. esk. Fütur getirmek. [Se dégouter, être las — To become weary and discouraged]

Bezmen, Fuat (Doğ. 1909) Sanayici, Fransa'da Yüksek Ticaret Okulu'nu bitirdi. Tekstil sanayii ve manifatura ithalâtı ile uğraşır. Türkiye'nin ilk büyük tekstil sanayi şirketinin kurucularından ve yöneticilerindendir. Modern anlamdaki işletmeciliği yurdumuzda ilk olarak uygulamaya yönelmiş çalışmaları vardır.

Bezmi Dört Osmanlı şairinin mahlası. Birincisi XVI. yüzyıl ortalarında yaşamış «Topal Kadı» adıyla tanınmıştır. Asıl adı Abdullah'dır. 1580'de öldü. İkincisi, aynı zamanda yaşadı, Rumeli'de kadılık yaptı. Aydınlı Besni adıyla tanınır. Üçüncüsü

Beyzbolde oyun başladığı zaman yalnız bir takımın oyuncuları yerlerini alırlar. Karşı takımdan ise yalnız top çelici oyuna katılır. Bu oyuncu topu atan ile topu tutan oyuncuların arasında durup, atılan topu elindeki sopayla mümkün olduğu kadar uzağa gönderir. Ve derhal birinci köşeye koşar. Eğer o, köşeye ulaşmadan, top karşı oyuncuların eline geçerse, yanmış sayılır. Top çelici, top yakalanana kadar, bütün köşeleri dolaşıp ilk durduğu yere gelirse takımına bir puan kazandırmış olur

VÜCUTTAKİ BEZLER : 1 — Epitiz (veya Pineal) bezi. 2 — Hipofiz bezi. 3 — Tiroit bezi. 4 — Timus bezi. 5 — Böbreküstü bezleri. 6 — Pankreas bezi. 7 — Üreme bezleri (kadınlarda yumurtalık)

Zülfikar Ali Bhutto

XVII. yüzyıl sonlarında yaşadı. İstanbul'ludur. Adı Halil Bezmi'dir. 1723'de Sakız'da öldü. Şiirleri tasavvufa kaçar. Dördüncüsü XVIII. yüzyıl başlarında yaşadı. Tekirdağ'lıdır. Adı Mehmet Bezmi idi. 1736'da öldü.

Bezmiâlem Sultan (Ölm. 1852) II. Mahmut'un kadınlarından biri. Abdülmecid'in annesidir. İstanbul'da Guraba ve Haseki kadın hastahanelerini ve şimdiki Kız Lisesi binasını yaptırmıştır.

bezm-i elest Din. İslâmlıktla ve genellikle tasavvufla ilgili bir deyim. Tasavvufçuların inanışına göre, Tanrı dünyadan önce ruhlarla melekleri yaratmış, sonra «Ol, meydana gel!» anlamına «Kün!» emrini vermiş; böylece evren (kâinat) varolmuştur. Tanrı'nın ruhlar ve meleklerle yaptığı bu toplantıya «Kaalu Belâ» ya da «bezm-i elest» denir.

beztüyler ç. b. i. Bot. Bitkilerde bez işini görerek salgı veren tüyler. esk. Eş'ar-ı guddeviye. [Polis glandulaires — Hair glandular]

bezzaz Ar. i. Bezci, bez dokuyan ya da satan. Manifaturacı. [Marchand ou tisseur de toile — Linen - draper]

b filmi Si. Tecimsel filim yapımı alanında kullanılan bir deyim. Uzun metreli, konulu filimler arasında yatırım, sanat değeri ve iş umudu yönlerinden ikinci derecede yer tutan filimlere denir.

Bhagalpur (Hindistan) Bihar eyaletinde Ganj nehri üzerinde 144 000 nüfuslu bir şehir. Tekstil sanayii yaygındır.

Bhutto, Zulfikar Ali (Doğ. 1928) Pakistanlı devlet adamı. California Üniversitesi'nde okudu. Çeşitli devlet görevlerinde bulundu. Ticaret, istihbarat ve yayın, köye yardım, turizm, azınlıklar, tabiî kaynaklar bakanlığı yaptı. 1963'den beri dışişleri bakanıdır.

bıcıl i. ★ 1. Aşık kemiğinin altında bulunan küçük bir kemik. [Osselet — Knucklebone] ★ 2. Bu kemikle oynayan bir çeşit zar oyunu.

bıcılgan ★ 1. s. Azmış (yara). ★ 2. i. Atların ayaklarında, topukla tırnak arasında (bukağı) görülen iltihablı yara.

bıcırgan i. Boru şeklindeki maden parçalarının içini düzleştirmekte kullanılan alet. [Burnissoir — Burnisher]

bıçak i. Kesecek alet: Ekmek bıçağı, kasap bıçağı. [Couteau — Knife]

bıçak bıçağa gelmek Birbirine bıçakla saldıracak derecede şiddetli kavga etmek.

bıçak kemiğe dayanmak Artık dayanamıyacak hale gelmek, sabrı tükenmek. [Fr. Etre à bout de sa patience]

bıçaklamak f. Bıçakla yaralamak. [Poignarder — To stab, to knife]

bıçkı i Testerenin büyüğü. Ağaç biçmekte büyük tahta ve odunları kesmekte kullanılır. [Scie — Cross - cut saw]

bıçkıcı s. Bıçkı ile tahta veya kütük kesen işçi. [Fr. Scieur]

bıçkın i. Külb. Külhanbeyi, tecrübeli çapkın. [Apache — A guarrelsome rough]

bıdık s. Kısa ve tombul.

bıkkın s. Çok bıkmış, fazla usanmış, bezgin. [Dégoûté — Disgusted, bored]

bıkmak f. Tekrarlanması ya da devamı yüzünden bir şeyden doygunluk ya da yorgunluk duyarak onu istemez hale gelmek. Bezmek, usanmak. [Se dégoûter, se lasser — To be disgusted or satiated]

bıldır zf. Geçen yıl, bir yıl önce: Bıldır diktiğim fidan bu yıl çiçek açtı. [Anné larında tekrar kuluçka yerine döner.

bıldırcın i. Zo. Tavukgiller takımının sülünler familyasından bir kuş. Eti çok makbuldür. Avrupa, Orta Asya, Afrika ve Madagaskar'da yaşar. Göçücüdür. Eylül - Kasım ayında Afrika'ya göç eder. Memleketimizden de geçer. Mayıs ve Haziran aylarında kuluçka yerine döner.

bıllık bıllık s. Tombul, semiz.

bıngıl bıngıl s. Dolgun ve pelte gibi titrek.

bıngıldak i. Anat. Yeni doğmuş çocukta kafa kemikleri arasında, daha kemikleşmemiş yumuşak ara boşluklar. Alın kemiği ile her iki yan kafa kemikleri arasında olana büyük bıngıldak, artkafa kemiği ile her iki yan kafa kemikleri arasında kalana da küçük bıngıldak denir. Bir yaşına varmadan gittikçe ufalarak kaybolurlar; kemik dokusu gelişerek yerlerini örter. Kemik hastalığı çeken çocuklarda, ya da içinde basıncın artmasına yol açan durumlarda (beyin uru, beyin şişmesi gibi) kapanmaları gecikir.

bıngıldamak f. (Pelte gibi bir şey hakkında) Titremek, oynamak. [Trembler légèrement — To guiver like jelly]

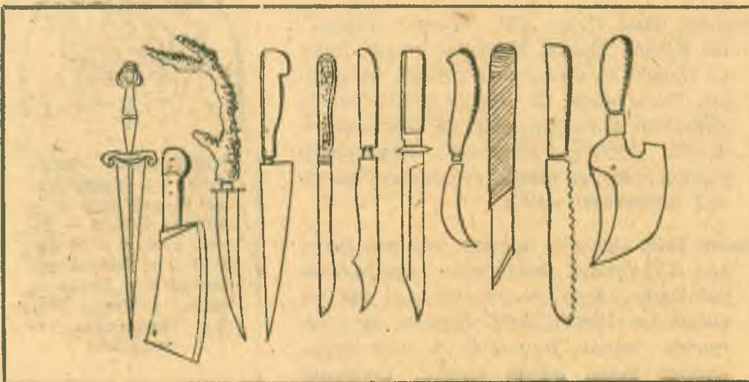
bırakı i. Bak. bırakıt.

bırakıt i. Ölen bir kimsenin kalan malı. Tereke. [Héritage — Heritage]

bırakmak f. ★ 1. Elde bulunan bir şeyi artık tutmamak: Mektubu masanın üstüne bırakınız. [Laisser — To put down] ★ 2. Bir kişi başka bir zamana asmak ya da başka birine vermek: Gezintiyi haftaya bıraktık. [Remettre — To put off] ★ 3. Bıyık ya da sakal koyuvermek: Artık bıyık bırakıyorum. [Laisser pousser — To grow moustache etc] ★ 4. Bir alışkanlıktan ya da bir işten vazgeçmek: Sigarayı

ÇEŞİTLİ BIÇAKLAR:

Sırasıyla: Ortaçağ, kıyma, Bursa, mutfak, yemek, kızartma, av, bahçe, kunduracı, ekmek, saraç bıçakları

bırak ama elindeki işi bırakma. [Abandonner — To abandon] ★ 5. Hareket serbestliği vermek: Küçük çocukları bırakmaya gelmez. [Permettre — To allow] ★ 6. Boşamak: Eskiden bir erkek bir tek sözle karısını bırakabilirdi. [Divorcer — To divorce] ★ 7. İyi olmayan bir durumda bulundurmak: Birini aç ya da çıplak bırakmak [Fr. Exposer] ★ 8. Ayrılıp gitmek: Beni yarı yolda bıraktı. [Quitter, délaisser — To Quit] ★ 9. Sınıfını geçirmemek: Öğretmen üç tembeli bıraktı. [Faire échouer — To keep (a student in a class] ★ 10. Korumak üzere vermek, emanet etmek, tevdi ve teslim etmek: Eşyamı size bırakacağım. [Confier — To entrust] ★ 11. Sahiplik hakkını başkasına vermek: Komşu bütün malını Kızılay'a bıraktı. [Céder, léguer — To bequeath] ★ 12. Gevşemek. Bir şey gergin ya da yapışık iken bu halden kurtulması: Masanın kaplaması bırakmış. [Se lâcher — To release]

bıranda bezi İt. b. i. (Aslı Alm.) Yelken bezi.

bıyık i. Üst dudağın üzerinde çıkan kıllar. Bazı hayvanların ağızlarının yanlarındaki uzun ve sert kıllar. [Moustache — Moustache]

bıyık altından gülmek b. f. Eğlendiğini belli etmiyerek gülümsemek. [Rire sous cape — To laugh in one's sleeve]

bıyıklı balık b. i. Zo. Tatlı su balıklarından sazangiller familyasının Barbus cinsinden olan balık türü. Akarsularda göllerde yaşarlar.

bızbız i. Davulda, soldan sol el ile vurulan küçük değnek.

bızdık i. Küçük çocuk. [Garçonnet — Little boy]

bızır Ar. i. Anat. Bak. dılak.

Bi Kim. Bizmut elemanının sembolü.

bi Far. e. Türkçe'deki «siz» ve «sız» gibi yokluk ve olumsuzluk anlatır ve dilimizde bir çok kelimelerin başında bulunur: Biçare (Çaresiz), Bikarar (Kararsız), Biilâç (ilâçsız) gibi.

biaman Far. Ar. s. Aman vermez, yavuz: Biaman bir hastalık. [Sans pitié, sans merci — Pitiless]

Bianco E Nero Si. «Centro Sperimentale di Cinematografia» adlı ünlü İtalyan sinema okulunun yayın organı olarak çıkan, aylık sinema dergisi. 1937 yılından bu yana süreli olarak çıkmaktadır. Dergiye ek olarak çeşitli sinema yayınları da bulunmaktadır.

Biarritz Fransa'nın güney batısında, Gaskonya körfezi kıyısında, 25 500 nüfuslu ünlü bir kaplıca şehri.

Bias Tar. Eski Yunanistan'ın 7 bilge kişisinden biri. M.Ö. VI. yüzyılda Priene'de doğmuştur.

biat, -tı Ar. i. Bir kimsenin egemenliğini tanıma. esk. Tabi olma. Müslümanlığın başlangıcında Peygamberin elini tutarak ona inandığını ve bağlandığını anlatmak için yapılan harekete biat denirdi. Sonraları İslâm ve Türk devletlerinde halifenin, hükümdarın elini, eteğini, ya da tahtının saçağını öpmek şeklinde yeni devlet başkanlarına yapılan bir tören haline girdi. Bir tarikata girmek için şeyhin elini tutup teslimiyet göstermiye de biat ya da inabe denirdi.

bibak Far. s. Korkusuz, pervasız. [Sans peur — Fearless]

bibehre Far. s. Payı yok: İlimden bibehre bir zavallıdır. [Dépourvu — Portionless, incapable]

biber Bot. i. Bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerin patlıcangiller familyasından otsu bir bitki. Uzunca ve sivri uçlu meyvası taze iken yenilir ya da kurutularak toz halinde yemeklere çeşni vermek üzere konur. Biberin turşu ve salamurası da yapılabilir. Sıcak yerlerde iyi yetişen biberler doğrudan doğruya toprağa tohum ekilerek ya da fideyle dikilerek yetiştirilir. İlk olarak Orta Amerika'da çıktığı sanılan biber, Avrupa ve Asya'ya Amerika'nın keşfinden sonra yayılmıştır. Yurdumuzda biçimlerine, rengine, tadına göre adlandırılırlar. Uzun biber, sivri biber, dolmalık v.b. gibi, yeşil, kırmızı acı, tatlı biber gibi. Taze biberde bol miktarda C vitamini vardır. Bibere baharat tadını veren Capsaicin adlı bir alkoloiddir. [Poivre — Pepper]

biberiye i. Bot. Ballıbabagillerden Akdeniz çevresinde bol yetişen, küçük, kalınca, ensiz ve kokulu olan yaprakları hekimlikte ve kolonyacılıkta kullanılan bir bitki.

biberli s. Biberi olan, acı. [Poivré — Bitter]

biberlik i. Biber konan kap. [Poivrière — Pepper - pot]

biberon Fr. i. Süt çocuğu emziği.

bibi i. Babanın kızkardeşi, hala. [Soeur du père, tante — Paternal aunt]

Bible Yun. i Yunanca «biblion» kelimesinden alınmış sözcük. İyi ve zararsız kitap anlamına gelir. Bak. Kutsal kitap (Kitabı Mukaddes).

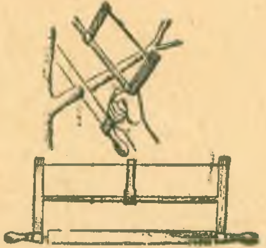
bibliyograf Yun. i. Kitaplar üzerinde geniş bilgisi olan kimse. esk. İlmi ahvali kütüp mütehassısı.

bibliyografya Yun. i. ★ 1. Kitaplar üzerinde geniş bilgi. esk. İlmi ahvali kutup. ★ 2. Bir konu üzerindeki kitapların topu ya da bunları anan dergi. ★ 3. Bir dergi kitap ya da gazetede kitaplar üstüne bilgi veren bölüm.

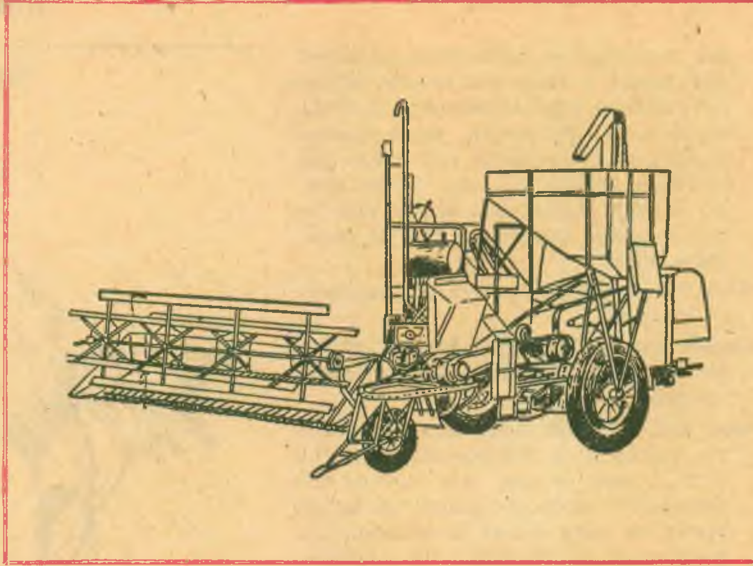
bibliyoman Yun. i. s. Bibliyomanisi olan kimse, kitap düşkünü.

bibliyomani Yun. i. Hek. Önüne geçilmez dereceye varan, sınırsız ve ölçüsüz kitap sevgisi, kitaba sahip olma tutkusu. Bir çeşit ruh hastalığı halini alabilir. Tutkunun gerçekleştirilebilmesi için akla gelebilecek her çözüm göze alınır. Kitap, okunan ve yararlanılan bir araç olmaktan çıkıp başlıbaşına bir amaç olmuştur. Bibliyomani gösteren kimseleri, kitabseverlerden (bib-

biber

bıçkı

bıldırcın

liofil), okumaya düşkün olanlardan ayırmak gerekir.

biblo Fr. i. Masa, raf gibi yerlere konan vazo, heykel gibi küçük süs eşyası.

Bibulus, Marcus Calpurnius (Ölm. M.Ö. 48) Romalı devlet adamı. Lucius Calpurnius Bibulus'un babasıdır. Caesar'la birlikte konsullük yaptı (M.Ö. 59). Ama gerçekte idare Caesar'daydı. Bibulus aristokrasinin temsilcisiydi. Buna rağmen prokonsül olarak Suriye valiliğine atandıktan sonra (M.Ö. 50) dürüst yönetimiyle tanındı ve tarihte saygıdeğer bir ad bıraktı.

Bichat, Marie François Xavier (1771-1802) Patolojik anatominin kurucularından, Paris Tıp Fakültesi profesörlerinden, ünlü Fransız hekim ve anatomisti.

biçare Far. s. Zavallı: Biçare katır müfte satıldı semeriyle. [Pauvre — Poor, wretched]

biçerbağlar b. i. Ekinin hasat edilmesinde kullanılan, ekini hem biçen hem de demet haline getiren orak makinesi.

biçerdöğer b. i. Ekinin hasat edilmesinde kullanılan, ekini hem biçen hem de taneyi başağından ayıran, yani harman eden makine.

biçilmiş kaftan Tamamiyle uygun: Bu iş onun için biçilmiş kaftandır.

biçim i. ★ 1. Biçmek işi, biçmenin tarz ve sureti. [Action de faucher, de scier, de couper — Cut of a coot] ★ 2. Esvabın şekli: Kostümün biçimini beğenmedim. [Coupe, forme — Shape] ★ 3. Bir şeyin yakışık olan şekli: Bu odaya bir biçim vermeli. [Forme — Form] ★ 4. Orak vakti, hasat zamanı: Biçim yaklaşıyor. [Moissonnage, fauchaison — Harvest] ★ 5. Fel. Bir şeyin yapılış, kuruluş ya da görünüş özelliği, şekil. [Forme — Form]

biçimine getirmek b. f. Sırasını, fırsatını bulmak.

biçimli s. Biçimi güzel, yakışıklı. [De belle forme — Well - cut, well - shaped]

biçimsiz s. Biçimi fena, çirkin, yakışıksız. [Difforme — Ill - shaped, formless]

Georges Bidault

biçki i. Dikilecek kumaşı modele ve ölçüye göre kesme sanatı: Biçki dersi. [Coupe — Cutting out, (of clothes etc.)]

biçme i. ★ 1. Biçmek işi. [Action de couper] ★ 2. Mat. Prizma. esk. Menşur.

biçmek f. ★ 1. Düzgün bir şekilde kesip parçalara ayırmak: Bir şeyi ikiye biçmek. [Couper, diviser — To cut out] ★ 2. Ekini, otu orakla kesmek. [Faucher — To harvest crops] ★ 3. Dikilecek kumaşı ölçüye ve modele uygun olarak makasla kesmek. [Tailler — To measure and cut out] ★ 4. mec. Düşmanın saflarını kırmak. [İng. Slash at]

bidaa Ar. i. Sahibolunan şey, kazanılmış bilgi, sermaye.

bidad Far. i. İnsafsızlık, gaddarlık; zalim gaddar: «Ne mümkün zulm ile, bidad ile imhayı hürriyet». Namık Kemal. [Oppression, oppresseur — Oppression]

bidar Far. s. Uyanık. [Eveillé — A wake, alert]

bid'at, -ti Ar. i. Sonradan meydana gelen şey. Türeç. Yeni adet edilen şey. Müslümanlıkta Peygamber'den sonra konulan kural. [Innovation, hérésie — Innovation, heresy]

Bidault, Georges (Doğ. 1899) Fransız devlet adamı. Paris Üniversitesi'ni bitirdi. Profesörlük, «Aube» un başyazarlığını yaptı. II. Dünya Savaşı sırasında mukavemet lideri idi. 1940-1941 yılları arasında esirdi. 1944'de De Gaulle hükümetinde dışişleri bakanlığı 1945-1962 yılları arasında milletvekilliği yaptı. 1946'da geçici hükümet başbakanlığını üzerine aldı. 1947'de dışişleri bakanı 1949-1950 yıllarında başbakan, 1951'de başbakan yardımcısı, 1951-1952 yıllarında millî savunma bakanı, 1953-1954 yıllarında dışişleri bakanı idi. De Gaulle'e karşıdır. Halkçı Demokrat Parti'nin, sonra Halkçı Cumhuriyet Partisi'nin kurucularındandır.

bidayet, -ti Ar. i. Başlama, başlangıç. [Début — Beginning]

bidayeten Ar. zf. Başlangıçta, önceden. [Au début — In the beginning]

Bidayet Mahkemeleri ★ 1. Tar. Türkiye'de Tanzimat'la birlikte, şeriat mahkemelerinin yanında, hukuk kurallarına göre yönetilen mahkemelerden ve genellikle basit ve önemsiz davalara bakan mahkeme. ★ 2. Huk. Davaları birinci derecede gören ve çözümleyen yargı organı. İstinaf mahkemelerinin de bulunduğu yargı organları sisteminde, istinaf derecesinden önce davaya bakan mahkemeler bidayet mahkemeleridir.

bidon Fr. i. İçine benzin, petrol gibi sıvılar konulan saç ya da çinkodan yapılmış silindir biçiminde büyük kap.

bidüziye zf. Bak. bir düziye.

Bielfeld (Batı Almanya) Westphalie bölgesinde 175 000 nüfuslu bir şehir. Kumaş ve makine fabrikalariyle tanınır.

Bielinski (veya Belinski), Vissarion Grigoryeviç (1811-1848) Rus filozof ve edebiyat eleştirmecisi. Realizm anlayışını benimset-

meye ve « anat için sanat» görüşünü yıkmaya çalış ; edebiyat alanındaki fikirleriyle, büt XIX. yüzyıl Rus fikir hayatına etki y mıştır, devrimci estetiğin kurucularınd biri olarak kabul edilebilir. Felsefesiyl materyalizme, politik görüşleriyle de üt pik sosyalistlere bağlıdır. Başlıca eserle : «Gogol'a Mektup», «Edebiyat Alanında işünceler».

Bielorusya B . Beyaz Rusya.

Bienne (Alm Biel) İsviçre'nin Bern kantonu'nda ay adı taşıyan gölün kıyısında 59 500 nüf lu bir şehir. Saatçiliğiyle tanınır, oto obil fabrikaları vardır.

Bier, August 1861-1949) Omur iliğin uyuşturulmasına ayanan anestezi şeklini (Lumbalanastez bir çok hastalığın ısıtılarak tedavisini bulmuş olan Alman cerrahı. Uzun yılla Berlin'de üniversite profesörlüğü yapm tır.

biftek İng. i. Usulüne göre biraz bayatlatılmak suret le gevrek hale getirilen ve ızgara ya d tavada pişirilen sığırın sırt eti.

Biga Çanakk 'ye bağlı ilçelerden birinin ve merkezi o n kasabanın adı. Yüzölçümü 1 331 km² lan ilçenin nüfusu 74 203, merkezinin nü usu 12 088'dir. 37 köylü merkez bucağında başka, 17 köylü Bakacak, 17 köylü Bal çeşme, 14 köylü Dimetoka, 6 köylü Gün oğdu, 9 köylü Karabiga ve 12 köylü Sin çi bucakları vardır. Her çeşit tahıl, yem ve sebze yetiştirilir; koyun ve keçi b slenir; arıcılık yapılır. Biga kasabası ocaçay'ın bir ayağı olan Çan çayı üzeri dedir. İskelesi Karabiga kasabasıdır. Ça akkale'ye 107 km. lik bir yolla bağlıdır.

biga Lat. Ta . Eski çağda, Roma'da dört tekerlekli v iki atlı bir araba. Yarışlarda, zafer alay rında kullanılırdı.

Bigadiç Balı sir'in ilçelerinden birinin ve merkezi o n kasabanın adı. Yüzölçümü 1 007 km² lan ilçenin nüfusu 37 855, merkezinin nü usu 4 826'dır. 37 köylü merkez ilçesinden aşka, 13 köylü Çağış ve 23 köylü Yağ lar bucakları vardır. Toprakları verimli lup, başta pamuk olmak üzere tahıl, klagiller, tütün, afyon, susam, patates ye tirilir. Kasaba bir ovanın kenarındadır e Balıkesir'e 38 km. uzaklıktadır.

bigâne Far. İlgisiz, yabancı. [Indifférent, étranger — Indifferent, foreign]

bigayrihakkın Ar. b. zf. Haksız olarak. [Injustement, tort — Unjustly]

bigudi Fr. i. Kadınların saçlarını kıvırmak için kulla ıkları küçük zıvana.

bigünah Far. . Günahsız, masum. [Innocent — Innoce blameless]

bihaber Far. r. s. Habersiz. Farkında değil.

bihakkın Ar. Haklı olarak, tam ve mükemmel olara [Justement, parfaitement — Rightly, de ervedly]

Bihar (Hindi an) Kuzey doğuda 46 457 000 nüfuslu bi eyalet. Merkezi Patna şehri.

bihuş Far. s. Kendinden geçmiş, kendini kaybetmiş, aklı başında olmıyan, baygın. [Evanoui — Unconconscious]

bihuzur Far. Ar. s. Tedirgin, rahatı olmıyan. [Importuné, incommodé — Uneasy, uncomfortable]

Bihzad, Kemalettin (Ölm. 1537) İranlı ressam ve minyatürcü. Herat'da doğmuştur. Türk ozanı Ali Şir Nevaî ve Sultan Hüseyin Baykara'nın korumalarıyla yetişmiştir. Türk ırkından olması ihtimali kuvvetlidir. Sonraları Tebriz'e gitmiş, Şah Tahmasp'ın kümdar Şah İsmail'in, Şah Tahmasp'ın saraylarında bulunmuştur. Adı hemen bütün Doğuda Mani ile birlikte resmin ve minyatürcülüğün simgesi olarak kalmıştır.

bikes Far. s. Kimsesiz, yardımcısı olmıyan. [Sans appui, seul — Friendless]

Bikini Büyük okyanus'ta, Yeni Gine'nin kuzey doğusunda, A.B.D. himayesindeki Marshal takımadalarına bağlı küçük bir ada. Amerikalılar 1946'dan sonra burada nükleer silâhları denemişlerdir.

bikini İki parçalı mayo.

bikir, -kri Ar. i. ★ 1. Kızlık, erdenlik. [Virginité — Virginity] ★ 2. Kız, erden. esk. Bakire. [Vierge — Virgin]

Bikovski, Valeri F. Vostok V. adlı Sovyet uydusunun pilotu. 14 Haziran 1963'de uzaya fırlatıldı. Vostok V. 181-235 km.'lik eliptik bir yörüngeye oturdu. Beş gün boşlukta döndü. 19 Haziran'da geri geldi.

bilâ Ar. e. Türkçe «siz - sız» eki karşılığı olarak eskiden Arapça kelimelerin başına getirilen bir edat: Bilâsebep (Sebepsiz).

bilâder ağacı b. i. Bot. Antepfıstığıgillerden, armut biçimindeki yemişine «mahun elması», badem biçimindeki çekirdeğine de «mahun cevizi» denilen bir ağaç. Amerika elması.

bilâhara Ar. zf. Sonra, sonradan daha sonra, sonraları. [Plus tard, ultérieurement — Later on]

bilâistisna Ar. zf. Ayrıksız, istisnasız. [Sans exception — Without exception]

bilâkis Ar. zf. Tersine, tersine olarak. [Au contraire — On the contrary]

Bilâli Habeşi (Ölm. 641) Muhammed Peygamberin müvezzini ve Müslümanlıkta ilk ezan okuyan kimse. Habeş bir köleydi. Müslümanlığı ilk kabul edenlerdendir. Bir çok işkenceler çektiği halde, Müslümanlıktan ayrılmamış ve bunun üzerine Ebubekir tarafından satın alınarak azat edilmişti.

bilanço İta. i. ★ 1. Bir ticaret evinin ya da bir kurumun belli bir dönem sonunda alacak ve borç durumunu göstermek üzere hazırlanan cetvel. ★ 2. Girişilen herhangi bir işte belli bir zaman sonunda elde edilen iyi ve kötü sonuçların karşılıklı durumu.

bilar i. Katranla kıldan yapılan ve kalafatta kullanılan bir macun.

bidon

Bielinski

bilardo İta. i. Üstü arduvazla ve çuha ile kaplı, kenarları lastikli yüksek ve uzunca bir masa üzerinde fildişi yuvarlağını istaka denen uzun değneklerle iterek birbirine dokundurmak suretiyle oynanan bir oyun. Bilardo Avrupa'da 1510 tarihine doğru görülmeye başlamış, hele XIII. ve XIV. Louis'lerin saraylarında gördüğü rağbet üzerine Avrupa aristokrat çevrelerinde moda haline gelmiştir. Daha sonraları halk arasına da yayılmıştır. Bilardo en çok Birleşik Amerika'da tutulmuştur. Orada sık sık uluslararası yarışmalar yapılır. Bilardo yurdumuza aşağı yukarı XIX. yüzyılın ikinci yarısında girmiş ve tutulan bir oyun olmuştur.

Bilaspur ★ 1. Hindistan cumhuriyetinin merkezden yönetilen bölümlerinden biri. Yüzölçümü 1173 km², nüfusu 130 000'dir. ★ 2. Hindistan'da aynı adı taşıyan yönetim bölümünün merkezi. Nüfusu 2 500'dür. Mahavada ırmağının bir kolu üzerindedir.

bilâvasıta Ar. s. Vasıtasız, aracısız, dolaysız, doğrudan doğruya. [Direct — Directly]

Bilbao (İspanya) Kuzeyde Bask eyaletlerinden biri olan Vizcaya eyaletinin 317 600 nüfuslu merkezi. Demir madenleri, ağır sanayi tesisleri, kâğıt ve kimyevi madde fabrikaları vardır. 1937'de İspanya iç savaşı sırasında şehirde çetin savaşlar olmuş ve cumhuriyetçi birliklerle Franko ordusu arasında bir kaç kere el değiştirmiştir.

bilcümle Ar. zf. Bütün, hep, kamu. [Tout, tous — All, in all, totally]

bildiğinden şaşmamak b. f. Kanaatinden ayrılmamak. [Insister — To insist (on)]

bildik s. ★ 1. Bilinen. [Connu — Known] ★ 2. 1. Yabancı olmıyan (kimse): O semtte bildik kimse yok.

bildik çıkmak b. f. Eskiden birbirini bildiklerini ya da ailece tanıştıklarını anlamak.

bildirge i. ★ 1. Resmî bir daire ya da bir kurumun bir konu hakkında yaydığı yazı. [Déclaration écrite — Circular] ★ 2. Hükümete herhangi bir durumun bildirilmesi için verilen yazı ya da cetvel. esk. Beyanname. [Manifeste, déclaration — Manifesto]

bildiri i. Resmî bir daire ya da kurumun herhangi bir izi halka bildirmek için yazdığı şey. esk. Tebliğ, tebligat. [Communiqué, déclaration — Communication]

bildirik i. Bildirilen sev. [Chose annoncé]

bildirim i. Bildirmek şekli.

bildirme i. Bildirmek işi, bildiriş, haber verme. [Annonce, avertissement — Informing]

bildirmek f. Haber vermek, anlatmak. esk. İlân, ifham etmek: Meseleyi anla da bana mektupla bildir. [Annoncer, envoyer dire, avertir — To make known, to communicate]

bile e. ★ 1. Bir şeyin umulmazken olduğunu ya da umulmıyan bir şekli bulunduğunu anlatır. Hatta, velev, dahi gibi edatların yerini tutar: Ahmet geldi mi? — Gitti bile. Şimdi gelse bile faydası yok. [Même, lors même — Even] ★ 2. zf. Birlikte, beraber (Bu anlamda kullanışı eskimiş, pek az yerde kalmıştır.) Onunla bile gittiler. [Avec, ensemble — Together with]

Bilecik Batı Anadolu'daki illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Batısında Bursa, doğusunda Eskişehir, kuzeyinde Kocaeli ve Sakarya ve güneyinde Kütahya illeri vardır. Yüzölçümü 4 666 km² olan ilin nüfusu 139 093, merkezinin nüfusu 36 325'dir. Merkez ilçesinden başka, Bözüyük, Gölpazarı, Osmaneli, Pazaryeri ve Söğüt ilçeleri vardır. Arazi dağlık olmakla beraber, dağların en yüksek noktası 1 400 m. yi aşmaz. Başlıca suları Sakarya ile kollarıdır. Ekine elverişli toprakları sınırlı olmakla birlikte verimlidir. Tahıl, yemiş ve sebze yetiştirilir; hayvancılık, ipekçilik, bağcılık ve kerestecilik yapılır. Şehir, Ankara - İstanbul demiryolu üzerindedir. Burada eskiden Belekoma adında bir kale vardı. Eti, Frikya ve Bizans izlerini taşır. 1299'da Osman Bey tarafından alındı ve imparatorluğun beşiği oldu. 1921'de Yunanlılar tarafından yakılıp yıkıldı. Cumhuriyet devrinde yeniden kurulmuştur. Demiryolundan başka karayoluyla da çevredeki illere bağlıdır.

bileği i. Bilemek için kullanılan alet. [Outil à aiguiser — Instrument for sharpening, grinders]

bileğine güvenmek b. f. Gücüne ya da hünerine güvenmek. [Fr. Se fier à sa force, ou à son talent]

bileği taşı b. i. Bıçak gibi kesici şeylerin keskinliğini arttırmak için üzerine sürünen ya da döndürülerek bileyicilikte kullanılan sert taş, çakmak taşı. [Pierre à l'huile — Oil - stone]

bilek i. ★ 1. Elle kolun birleştiği yer. [Poignet — Wrist] ★ 2. Anat. Ön kol kemikleriyle tarak kemikleri arasında iki sıra üzerine dizilmiş 8 küçük kemikten meydana gelen, elin yukarı kısmı. [Carpe — Carp]

bilardo

bilek kuvveti b. i. Vücut, beden kuvveti. [Force du poignet, force physique — Force, strenght]

bilemek f. Kesici aletleri keskin bir hale getirmek. [Aiguiser — To sharpen, grind]

bilenmek f. Keskin olmak. [Etre aiguisé — To be sharpenned]

bileşen i. Fiz. Bileşke kuvveti meydana getiren kuvvetlerden her biri (Bak. bileşke). Bileşkeyi bulmak için toplanan her kuvvet, bir bileşendir. Bir çok kuvvetin toplanması sonunda bileşke kuvvet elde edilir. Bu işlemin tersi ise, bir kuvveti, çeşitli doğrultuda bilşenlere ayırmaktır. Bunun için çeşitli metodlar vardır. esk. Mürekkip. [Composante — Composant]

bileşik ★ 1. s. Bileşerek ortaya çıkmış, basit olmayan. esk. [Composé — Compound] ★ 2. Kim. İki ya da daha çok sayıda elemanın belirli bir orana uygun olarak birleşmesi sonunda ortaya çıkan cisim. Elemanlar temel cisimlerdir. (Bak. eleman); aralarında çeşitli birleşikler yaparlar. Bileşik bir cisim moleküllerden yapılmıştır. Ve elemanın atomları gibi, bileşik cismin molekülleri de birbirinin aynıdır. Molekül ise bileşiği meydana getiren elemanların atomlarının birleşmesiyle ortaya çıkar. Her bileşiğin molekülü, başka bir bileşiğin molekülünden farklıdır. (Bak, atom, molekül). Meselâ su bileşik bir cisimdir. Bir su molekülü, (H_2O), formülünden de görüleceği gibi, 2 hidrojen atomuyla 1 oksijen atomunun birleşmesi sonunda elde edilir.

bileşik faiz b. i. Mat. Ana paraya, her yılın faizlerini de katıp bütünü üzerinden hesaplanan faiz. Faizle bir yere yatırılan paranın bir yıllık faizi alınmaz da ana paranın üstüne eklenirse, ana para daha büyümüş olacağı için, ikinci yılın faizi, ilk yılın faizinden çok olacaktır. İkinci yıl aynı şey tekrarlanırsa, üçüncü yıl daha büyük bir faiz elde edilir. Bu faizi hesaplamak için özel bileşik faiz formülleri vardır. Bununla, belli bir ana paranın belli bir zaman sonunda getireceği faizin değeri hesaplanır. esk. Faiz-i mürekkep. [Intérêt composé — Compound interest]

bileşik fiil Bir kelimeye yardımcı fiillerden birini katmak yoluyla yapılan fiil: Hasta olmak, yardım etmek. esk. Mürekkep fiil. [Verbe composé — Compound verb]

bileşikgiller ç. i. Bot. Tek taçyapraklı bitkilerden zengin bir familya. Çiçekleri çiçeklik üzerinde bir ya da bir kaç sıra halinde bulunur. Kasımpatı, papatya, enginar, devedikeni gibi bitkiler bu familyadandır. esk. Mürekkebe.

bileşik kelime İki ya da daha çok kelimenin yanyana gelmesiyle ortaya çıkan ayrı anlamlı kelime: Semizotu, hanımeli. esk. Mürekkep kelime. [Mot composé — Compound word]

bileşik yapraklar b. i. Bot. Bir sap üzerinde ve yaprakayasının parçalanması sonucu meydana gelmiş bir çok yaprakcıklar halinde bulunan yapraklar.

bileşim i. Kim. Fel. Bir araya gelmek hali, bileşmek işi ve bunun sonucu: Suyun bileşiminde hidrojenle oksijen vardır. esk. Terekküp, terkip. [Composition — Composition]

bileşke i. Fiz. Bir cisme uygulanan bütün kuvvetlerin toplam etkisine denk olan tek kuvvet. Bir cisme bir çok kuvvet etkilerse, cisim bu kuvvetlerin büyüklük ve doğrultusuna göre belirli bir doğrultu ve yönde hareket eder. Aynı hareketi tek bir kuvvetle sağlamak istersek, bütün kuvvetlerin bileşkesini buluruz. Bunun için hesap yolu ya da çizim yolu olmak üzere iki ana bölümde toplanan çeşitli metodlar vardır. Bir top mermisine başlıca iki kuvvet etkiler. Birincisi, topdaki barutun mermiyi ileri doğru fırlatan kuvveti; ikincisi de namludan sonra mermiyi aşağı doğru çeken yerçekimi kuvvetidir. Mermi yörüngesini bu iki kuvvetin bileşkesi olan tek kuvvetin etkisindeymiş gibi çizer. esk. Muhasala. [Résultante — Resultant]

bileşmek f. Fiz. Kim. İki ya da daha çok sayıda öğenin (unsurun) bir araya gelip yeni bir öğe meydana getirmesi. esk. Terekküp etmek. [Se composer — To compose]

bileşmiş s. Bileşik halde olan. [Composé — Compound]

bilet, -ti Fr. i. Vapur, tren, tiyatro gibi bir yere girebilmek ya da bir piyangoya katılabilmek için gösterilmesi gereken basılı mukavva, kâğıt: Tren bileti, piyango bileti. [Billet — Ticket]

biletçi i. Bilet satan adam. [Employé du guichot aux billets, conducteur — Ticket - collector, tram - conductor]

bileyici i. Kesici aletleri bilemeyi iş edinmiş olan kimse. [Aiguiseur — Knife - grinder]

bilezik i. ★ 1. Kadınların süs için bileklerine, bazan da ayak bileklerine taktıkları halka. Altın, gümüş v.b. gibi değerli madenlerden ya da sırçadan, başka malzemeden yapılır. Sözcük, bilek yüzüğü'nden gelmesidir. [Bracelet — Bracelet] ★ 2. Tek. Dönen elektrik makinelerinde iletken bir madenden, çoğunlukla bakır alaşımından yapılmış halka. Motor ya da jeneratörün miliyle birlikte dönen sargıların uçları bileziklere bağlanır. Bilezikler üzerine bir yayla bastırılan kömür parçaları (fırça) aracılığıyla elektrik akımı sargılara iletilir.

bilfarz Ar. zf. Tutalım ki, sayalım ki, farzedelim ki, farazâ. [Par supposition, à supposer que — Supposing that]

bilfiil Ar. zf. Gerçek iş olarak, fiilen. Bedel vermeden bütün askerlik hizmetini bilfiil yaptı. [Effectivement — Really, in fact, actually]

bilge i. İyi düşünen, çok ve sağlam bilgisini hayat işlerinde gerek kendi, gerek başkaları için en yararlı şekilde kullanabilen

çeşitli bilezikler

bileyici

kimse. esk. Hekîm, akıl ve hükmet sahibi. [Sage — Savant, learned and wise]

Bilge, Hatun Orhon anıtlarında yazıldığına göre, Kutluk Han'ın ölümünden sonra oğullarının anası olarak, vasi sıfatıyla hükümdarlık yapmış olan bir Türk kadını. VIII. yüzyıl başlarında yaşamıştır.

Bilge Kaan (683-734) En eski Türk yazıtları olan «Orhun Anıtları» nı diktiren bir Türk beyi. Kardeşi Kültegin (Gültekin)'le birlikte Göktürkler'in Çinliler'e karşı açtığı egemenlik savaşında başarı kazandı. Kültegin'in bir ayaklanmada öldürülüşü üzerine; hem Çinliler'e karşı olan savaş izlenimlerini, hem de kardeşinin anısını yaşatmak için «Orhun Anıtları» nı diktirdi. Ülkesini kalkındırma çabasında, ulusal birliği kurmak amacında olan yiğit ve çalışkan bir hakandı. M.S. 734 yılında bir subayı tarafından öldürülmüştür.

Bilge, Kilisli Rifat (1873-1953) Türk bilgini. Kilis'de doğmuş, Ankara'da ölmüş. «Kilisli Muallim Rifat» adıyla tanınmıştır. İstanbul Darülmuallimi'ni bitirmiştir (1898). Çeşitli liselerde Türkçe ve Arapça öğretmenliği yaptıktan sonra, İlâhiyat ve Edebiyat fakültelerine öğretmen atanmıştır. Bu arada Hukuk fakültesini de bitirmiştir. Kilisli Rifat'ın en önemli çalışmaları Türk Edebiyatı üzerinedir. «Kitab-ı Dede Korkut», «Divan-ü Lûgat - it - Türk» gibi en önemli dil kitaplarının basım ve yayınlanmalarını sağlamıştır. Ayrıca kendi de Arapça ve Farsça'dan çeşitli eserler çevirmiştir.

bilgelik i. Bilge olma hali ve özelliği. [Sagesse — Wisedom]

Bilge, Tekin (Ölm. 927) Gazne valiliği ve hükümdarlığı yapmış bir Türk başbuğu. 4 yıl hükümdarlık ettikten sonra bir savaşta vurulmuştur.

bilgi i. ★ 1. Bir iş ya da konu hakkında bilinen şey. esk. Malûmat, vukuf. [Connaissance — Knowledge] ★ 2. İnsanın kuramsal eylemi. Bilginin felsefi problemi üç yönden incelenir: 1° İnsan bilgilerinin menşei sorunu, bilginin deneyden mi (ampirizm) yoksa akıldan mı (rasyonalizm) doğduğu. Bazılarına göre her ne kadar bilgilerimiz deneylerimizle, bilimin ilerlemesiyle genişlerse de, insan anlayışının şekli «bilginin ilkeleri» akıldan gelir ve bütün insanlarda birdir (Kant'ın kavramcılığı). 2° Bilginin mahiyeti sorunu bizi çeşitli bilgi tiplerini ayırdetmeğe götürür: İnsanî bilimler (psikoloji, sosyoloji, pedagoji), tabiat bilimleri. 3° Bilgimizin sınırı sorunu: Acaba mutlak'ı ve eşyanın mahiyetini bilebilir miyiz, sorununu araştıran dogmatikler (Platon, Hegel); bilgimizin ancak olaylar dünyasına erişebileceğini, eşyanın mahiyeti, insan ruhu ve ölmezliği ve Tanrı'nın varlığı (ve mahiyeti) hakkında bir şey bilemeyeceğimizi iddia eden agnostikler (Kant, A. Comte) [Connaissance — Knowledge]

Kilisli Rifat Bilge

bilgicilik Fel. i. Karşısındakini yanıltmak amacıyla yanlış muhakeme. Felsefe tarihinde «sofizm» denilen bilgiciliğin başlıca temsilcileri ilkçağ Yunan filozoflarından Protagoras ve Gorgias'dır. Bu okuldan olanlar öğrencilerine tartışma sanatını öğretirlerdi. [Sophisme — Sophism]

bilgiç i. Bilmediği halde bilir görünmek isteyen, bilgin geçinen kimse, bilgi taslayan. [Pédant — Pedant, pretending to be learned]

bilgi kuramı b. i. Fel. Bilginin kaynakları ve biçimi kuramı. Kant'ın salt aklın eleştirisini çözümlemesi bir bilgi kuramıdır. Dış dünyanın bilgisinde bulunan belli başlı kavramları çözümler; bilimlerde kullanılan temel yöntemlerin hemen hemen hepsi bilgi kuramı alanına girer. [Fr. Gnoséologie]

bilgili s. İlgili olduğu konularda geniş bilgisi olan. esk. Malûmatlı. [Informé, cultivé, connaisseur — Learned, cultivated, educated]

bilgilik i. Bir şeyi tanımak için üstüne konulan im. esk. Nişane. [Signe, marque — Sign, mark]

bilgin i. Bilimi (ilmi) olan kimse. esk. Âlim. [Savant — Learned, man, scientist]

bilgi teorisi b. i. Fel. Bilimin felsefe yönünden incelenmesi. Bu teori bilimlerin mantığı demek olan metodolojiden daha geniştir. Metodoloji her bilimin özel metodunu ve zihnin izlemesi gereken yolu inceler. Bilgi teorisi bununla birlikte bilginin doğruluğu sorununu da, bilimle felsefenin ilişkileri sorunuyla birlikte ele alır.

bilhassa Ar. zf. Hele, her şeyden önce, başta, özellikle. [Surtout, particulièrement — Especially, in particular]

bili i. Fel. Bilgi. esk. Malûmat, vukuf. [Connaissance — Knowledge]

bilik i. Kuvvetli bir seziş ve görgüden doğan ruh uyanıklığı ve zevk olgunluğu. esk. İrfan.

bililtizam Ar. zf. Bile bile, isteyerek, bilerek, iş edinerek. [Exprès — On purpose]

bilim i. Evrenin ve olayların sistemli olarak bilinmesi. Ele aldığı konuyu deneysel yollarla araştıran ve doğru kanunlara bağlayan bilgi. esk. İlim. [Science — Science]

bilimcilik i. Fel. Bilimin kuramda ve uygulamada kesin üstünlüğüne inanma. [Scientisme — Scientism]

bilimsel s. Bilim metoduna ve gerçeklerine uygun, bilimle ilgili, esk. İlmî. [Scientifique — Scientific]

bilimsel filim b. i. Si. Bilim adamlarının aracılığıyla, bilimsel bir konuyu ele alan, bilim alanında yararlı olmak amacıyla çevrilen filim türü.

bilimsiz s. ★ 1. Bilime ve bilim metodlarına uygun olmayan. esk. Gayri ilmî. ★ 2. Okuyup yazması olmayan. esk. Ümmî. [Ignorant, illettré — Illiterate]

bilimtay i. Akademi. Bilginler topluluğu. esk. İlim cemiyeti. Encümeni dâniş. [Académie — Academy]

bilinç Yaşadığımız andaki ruhsal etkinliklerin tümü. Ruhsal içeriklerin ben ile olan ilişkilerini düzenleyen sürekli fonksiyon. Kendi görgü ve yaşantılarını bilmek ve onların sürekli değişimlerini kavramak, duyum, heyecan, düşünme ya da bir başka ruh etkinliği ile nitelenen bilinç, geniş anlamda, akıl ve zihinin kullanılmasıdır. Değişik etkinlik basamakları gösterir. Çok güçlü duyum ve heyecanlar sonucu, hipnos dolayısıyla bilinç alanı, bilinçli olarak kavranabilen algıların genişliği sınırlanır (Bilinç daralması). Beyni örseleyen yaralanmalar, zehirli maddelerin vücuda girmesi, yüksek ateşli hastalıklar, beyin dolaşımında yetersizlikler bilinci bulandırır; kavrama azalır ve zayıflar, oriyentasyon zorlaşır, hatta kalkar, düşünme yavaşlar. Bu somnolans hali bilinç bulanıklığı basamağını aşarsa derinleşir, sopor durumu denen komaya (Bak. Sopor, koma) varılır. Dıştan gelen hiç bir uyarımın cevaplandırılmadığı, algılamanın tüm kalktığı bilinç yitimine varılmış olur. Bilinç yitimi organsal beyin hastalıklarında (Beyin urları, beyin kanaması, beyin iltihabı beyin yaralanmaları ve sarsıntıları v.b. gibi), ağır vücut hastalıklarında (Şeker hastalığı ya da üremi koması, zehirlenmeler, agoni hali v.b. gibi), fiziolojik olarak da uykuda kendini gösterir. Sara nöbetlerinin bir çok çeşitlerinde bilinç aydınlığı değişmeler, bulanmalar gösterir. Bilinç akımının, bir süre için kesilmesi ve kişiye yabancı bir bilinç halinin ortaya çıkması saranın alacakaranlık nöbetlerinde görülür; bu süre sonradan hiç hatırlanamaz; tam bir amnesi vardır. Bir kaç saniye için bilincin geçici olarak yitirilmesi, absans denen sara nöbetlerinde olur. İlkel canlılarda önce dıştan gelen uyarımların organizmada etkili olabilmesi, derece derece gelişerek insanda bilince varmıştır. Kesin olarak algılanmayan duyuların, bilinç alanına varamıyan duyum ve düşüncelerin, kişilik yapısında bilinç dışı izler bıraktığı sanılır. S. Freud'un öğretisi bu bilinç dışı izlere ve onların zaman zaman bilinci etkilemesine dayanır. Bu izler için yok - bilinç sözcüğünü S. Freud'un Unbewusstsein (Unconscious, Inconscience) deyimi karşılığı olarak kullanıyoruz. Dilimizde yaygın olan şuuraltı (Tahtelşuur, bilinçaltı, alt - bilinç) deyimi. Unterbewusstsein karşılığı olup çözümleyici ruhbilimde —ister Freud'cu psikoanaliz anlamında ister C. G. Jung'un analitik - psikoloji ya da kompleks - psikoloji okulunda olsun— kullanılmayan bir sözdür. Ayrıca şekilci ve değer yargısını andırır bilinç kategorileşmelerine götüren yanlış, kesinlikten uzak, otantik kavrama uygun olmayan bir sözcüktür. Asıl söylenenmek istenen, bu bilinç dışı izlenimleri yok bilinç ve belki de hiç - bilinç sözcüğü karşılamaktadır. Eskiden pek doğru olarak, Osmanlıca «laşuur» denildiği olmuştur. Fakat daha kolay anlaşılan —ne var ki— yanlış olan tahtelşuur yayılıp yerleşmiştir. Freud'dan çok önce C. G. Carus (1789-1869) ve sonra Dernheim'ca (1837-1919) kullanılan yok - bilinç (Unbewusstsein) kavramı bugün genellikle kabullenilen özellikleri bakımından, «algılarımızla doğrudan doğruya farkedilemeyen, tam tersine kendine has belirtilerle kavranabilen, bilinçli oluşumlara ve etkinliklere dolaylı etken olan, bütün ruhsal ve akılsal içerikliklerin tümü» diye tanımlanabilir. E. Neumann, tarih açısından yok - bilinç durumlarını insan ruhunun apriori, doğasal ve kendiliğinden varolan en - ilk durumu (Ur - Situation) olarak öne sürer. Daha çok C. G. Jung ruhbilimine Asıl söylenmek isteneni, bu bilinç dışı özellikleri belirlenip, kavranmaktadır. Uroboros deyiminin de kullanıldığı bu en - ilk durumun varsayılması, akılcı doğa felsefesi ile çatışır. C. G. Jung'un ortaya sürüp geliştirdiği ortaklaşa yok - bilinç (Kollektive Unbewusstsein), yok - bilinç karşılığı olarak kullanılır. Bu yok - bilinç kendini fantezide, düşlerde, vizyomlarda, hastaların hezeyanlarında, dinsel - çoşkun (religiös - ekstatik) durumlarda, mitos ve efsanelerde, masallarda gösteriyor sanılır. S. Freud öğretisine göre bilinç kişinin varolumundan yana olan algıların, kendinin, gerçeğe uyabilme ve dürtülere tepki göstermekle karakter yapısının temeli olan, algıları ve hareketleri gözleyerek sağlanan bir ben fonksiyonudur. Ayrıca dürtü ve içgüdülerin yaptığı, tabiata ve bedensel olumumuza en yakın kişilik yapısı dilimi, es (ya da id) ile toplumun kişi üstündeki kültürel, geleneksel etkilerinin, ben ideallerinin, vicdan gücünü kullanma, kendini sürekli bir kontrol ve tasarlanmış benle kıyaslama fonksiyonu, üst - ben, (Super - ego, Über - Ich) söz konusudur. Kişilik yapısının bu son iki dilimi (id ve super - ego) yok - bilinci kapsar. Ben'in yapısındaki elemanların kendi başınalık kazanması ile kişilik yapısında yarıklıklar olması çift - bilinçliliğe (Çift - ben) götürür; bir hastalık belirtisi olan bu durum sarada, şizofrenilerde, histeride görülür.

bilinçaltı b. i. Bak. bilinç.

bilinçli s. Psi. ★ 1. Bilincin denetimi (kontrolü) ve etkinliği içinde olan. ★ 2. Akılcı bir eleştirimle etkinliğini yöneten.

bilinçsiz s. Psi. ★ 1. Bilinç yitimi içinde; komada, uykuda v.b. olduğu gibi. ★ 2. Etkinliklerin bilinç alanı dışında, kendiliğinden ve kendi başına olup bitmesi. Bir çok ilkel tepklier, nedensiz korkular, kaçma hareketleri, anlamlandırılamayan ilkel davranışlar böyledir. ★ 3. Kendi etkinliğini akılcı bir eleştirme ile yönetemeyen.

bilindik i. Mat. Bak. bilinen.

bilinemez i. Fel. Aslı anlaşılıp bilinemeyen şey. esk. Lâyuref.

BİLİMLERİN SINIFLANDIRILMASI

Bilim, düşünce tarihinin ilk zamanlarından beri çeşitli düşünürler tarafından çeşitli biçimde sınıflandırılmıştır. Bunlar arasında en tanınmışı Auguste Comte'un sınıflamasıdır, denilebilir. Auguste Comte'a göre bilimlerin sınıflandırılması şöyledir :

1. Matematik Bilimler
2. Astronomi
3. Fizik
4. Kimya
5. Biyoloji
6. Sosyoloji

Bu sınıflandırmadaki her bilim ayrıca kendi içinde dallara ayrılmaktadır.

bilinemezcilik i. Fel. Bilginin bağımsız olmadığını, bundan dolayı, muhakkak bulunmadığını ileri süren felsefe mesleği. esk. Lâedriye.

bilinen i. Mat. Değeri belli olan büyüklük. Bilindik. Cebir ya da geometri problemlerinde bazı büyüklükler bellidir. Bunlara dayanarak, bilinmeyen büyüklükler bulunur. Problemle birlikte verilen büyüklüklere bilinen denir. Meselâ iki kenarının uzunluğuyla bir açısı verilen üçgenin üçüncü kenarıyla diğer iki açısı bulunabilir. Bilinen büyüklükleri göstermek için a, b, A v.b. gibi harfler kullanılır. esk. Malûm. [Connu — Known]

bilinmedik i. Mat. Bak. bilinmeyen.

bilinmek f. Bilmek işine konu olmak, anlaşılmak. esk. Malûm olmak. [Etre connu — To be known, recognized]

bilinmeyen i. Mat. Değeri belli olmayan büyüklük. Bilinmedik. Matematik problemlerinde, verilen büyüklüklere dayanarak problemin çözülmesinden sonra, bulunan büyüklükler. Genellikle, bilinmeyen büyüklükler x, y, z gibi harflerle gösterilir. esk. Meçhul. [Inconnu — Unknown quality]

bilinmez s. Bilinmeyen, bilinmemiş olan. esk. Gayrı malûm, meçhul. Ne olduğu belli olmıyan. [Inconnu, ignoré — Unknown, incomprehensible]

bilinmezlik i. Bilinmez olma hali. esk. Meçhuliyet. [Etat de ce qui est inconnu — A being unknown]

bilirlenmek f. Bilir görünmek.

bilistifade A. zf. Yararlanarak. [Profitant — Taking advantage]

biliş i. Bir konuyu derince anlamış ve tanımış olma, bilme. esk. Vukuf, agâhlık. [Connaissance — A knowing, knowledge, acquaintance]

bilişmek f. Karşılıklı birbirini tanımak. esk. Muarefesi olmak. [Se connaître réciproquement — To be acquainted]

billâhi Ar. ü. Tanrıyı şahit tutarım anlamına and, yemin.

Billaud - Varenne, Jean - Nicolas (1756-1819) Fransız politikacısı. Babası ünlü bir avukatı, o da avukatlık mesleğine girmişti. Ayrıca trajediler de yazıyordu. Gençliğinde, ilerde, herbiri Büyük Fransız İhtilâlinin şefleri olacak politikacılarla tanıştı. Jacobinler kulübünün en ateşli hatiplerindendi. Paris Commune'üne üye oldu. Convention Meclisi'ne Paris mebusu olarak girdi. Ona en büyük ünü kazandıran Varenne olayındaki tutumu olmuştur. XVI. Louis Fransa'dan kaçıp Almanlar'a sığınacağı sırada, Varrenne adlı yerde, yakalandı. Bu olay karşısında Billaud, kralın tahttan indirilmesini ve cumhuriyetin ilân edilmesini istedi. İşte o zaman halk adının sonuna Varenne'i de ekledi. Bir çok halk hareketlerini yönetti. Valmy'de, Fransız İhtilâline karşı kutsal antlaşma ile birleşen Avrupa monarşilerinin orduları-na karşı büyük bir zafer kazanan ihtilâl ordusunda, Paris Commune'ünün komiseri olarak bulundu. Convention Meclisi'ne kadar yükseldi. Cumhuriyete ve halka hep sadık kaldı. 1795'de düşmanları tarafından Güyan'a sürüldü. Bonaparte'ın, onu bağışlama teklifini reddetti.

Varenne Billaud

billûr Ar. i. Bak. kristal.

billûrcisim b. i. Anat. Gözde irisin arkasında bulunan ve mercek hizmeti gören mercimek biçim ve büyüklüğündeki saydam cisim. esk. Cismibillûri.

Billûr Köşk İçinde 14 masal bulunan bir Türk halk masalları kitabının ve bundaki birinci hikâyenin adı. 100 yıldan beri defalarca basılmış olan bu kitabın ağızdan ağıza söylenegelen masallardan toplanarak adı bilinmeyen biri tarafından kaleme alındığı sanılmaktadır. Konuları bakımından başka ulusların masallarına benzer.

billûrsu s. ★ 1. Billûru andıran. [Fr. Cristalloide] ★ 2. Eriyiği gözenekli zardan geçen cisimlerin genel adı. Koloit karşıtı.

bilmece i. Bir şeyin adını söylemeden bazı özelliklerini üstü kapalı anlatarak ne olduğunu bulmayı dinliyene ya da okuyana bırakmaktan ibaret olan eğlence. [Devinette — Riddle, puzzle]

bilmedik s. Ne olduğu belli olmayan şey. Bilinmeyen. [Inconnu — Unknown]

bilmek f. ★ 1. Bir şeyi öğrenmiş olmak: İyi hesap bilir: [Savoir — To know] ★ 2. Bir şeyi yapmaya alışmış olmak, elinden gelmek: Ütü bilen bir hizmetçi. [Savoir faire — To know] ★ 3. Tanımak: O adamın kim olduğunu bilemedim. [Fr. Connaitre] ★ 4. Sanmak: Ben de onu dost biliyordum. [Supposer — To suppose] ★ 5. Kuşkulanmak, sorumlu tanımak: Bu işi sizden biliyorlar. [Soupçonner — To consider] ★ 6. Yardımcı olarak yeterlik fiili yapmıya yarar: Görebilmek, yetişebilmek, öğrenebilmek.

bilmemek ve yanılmak Huk. Bak. kanunu bilmemek, hukukî hata.

bilmemezlikten gelmek b. f. Bilmiyormuş gibi görünmek. [Faire semblant d'ignorer — To pretend not to know]

bilmez s. Bilgi sahibi olmayan. Herhangi bir konu ile ilgili bilgisi olmayan kişi. esk. Cahil. [Ignorant — Ignorant]

bilmezlemek f. Bir kimseyi, bir şeyi bilmez göstermek. esk. Techil etmek.

bilmezlik i. Bilmemek hali. esk. Cehalet. [Ignorance — Ignorance]

bilmukabele A. zf. Karşılık olarak. [En revanche — In return]

bilumum Ar. zf. Bütün, her, kamu. [Tout, tous — In general, on the whole, all]

bilvasıta Ar. zf. Dolayısıyla, araçlı, doğrudan doğruya olmıyan, vasıtalı. [Indirectment — Indirectly]

bilya (bilye) İta. i. Maden, cam, taş ya da toprak gibi maddelerden yapılmış küçük küre. [Bille — Billiard - ball]

bilyon Fr. 1. Milyar. [Billion — Thousand million, billion]

bimâna Far. Ar. s. Anlamsız, yersiz, saçma, mânasız. [Irrésonnable, futile — Meaningless, without significance]

bimar Far. s. Hasta. [Malade — Ill]

bimarhane Far. i. Hastane, darüşşifa, tımarhane. (Daha çok akıl hastalıkları hastanesi için kullanılır.) [Hospice des aliénés — Hospital, lunatic asylum]

bimecal Far. Ar. s. Halsiz, mecalsiz, dermansız. [Sans force, exténué — Exhausted]

bimekân Far. Ar. s. Yersiz, serseri. [Sans domicile, vagabond — Vagabond]

bimuhaba Far. Ar. zf. Çekinmeksizin, korkusuz. [Sans réserve, sans crainte — Dauntless]

bin s. ★ 1. On kere yüz, 1 000, Ar. Elf. Far. Hezâr. [Mille — Thousand] ★ 2. mec. Pek çok: Bin kere söyledim. [Plusieurs fois — A great many]

bina Ar. i. ★ 1. Yapı. [Bâtiment — Building] ★ 2. Yapı kurma. [Bâtir — To built] ★ 3. Dayama: Davanızı hangi delillerin üstüne bina ediyorsunuz? [Fr. Etablir] ★ 4. Eskiden okutulan arapça bir gramer kitabı: Benim oğlum Bina okur, döner döner gene okur. ★ 5. Huk. Kanunlarımızın değişik maddelerinde binadan söz edilmiş fakat tanımlanmamıştır. Her kanunun uygulanışı yönünden bina değişik anlama gelmektedir. Bu bakımdan her yapı bina sayılmaz; uygulanan kanunun mahiyetine ve örf ve adete göre her olayda binanın varlığının tesbiti gerekir.

binaberin Ar. Far. zf. Bundan dolayı, bunun üzerine. [Par conséquent — Therefore, consequently]

binaen Ar. zf. ...den dolayı, için. [A cause de... — On account of, in consequence of, based on]

binaenaleyh Ar. zf. Bundan dolayı, bunun üzerine. [Par conséquent — Consequently, therefore]

binamaz Bak. beynamaz.

binbaşı b. i. Ask. Yüzbaşı ile yarbay arasında üst rütbedeki subay. Genellikle tabur komutanlığı yapar.

bin bir s. Pek çok. [Major — Major]

Binbirdirek sarnıcı İstanbul'da Bizanslılar'dan kalma, üstü kapalı sarnıç. Yüzölçümü 54X64 m², yüksekliği aşağı yukarı 14 m. dir. Duvarlarının üst kısımlarında ince uzun pencereler, sarnıcın içinde 224 sütun vardır. Her sütun iki parçadan meydana gelir ve bir bilezikle birleştirilmiştir. Sütunların kaide bilezik ve başlıklarının üstünde monogramlar [Sanatçı isimlerinin başlangıç harfleri] kazılıdır. Şu anda sarnıcın içi boştur. Üzerinde büyük bir alan vardır.

Binbir Gece Hikâyeleri Asıl adı «Elf leyle vü-leyle» olan Arapça masallar. Bu masalların ayrı zamanlarda ayrı yerlerdeki yazma eserlerde bulunanları arasında ayrılıklar vardır. Avrupalı Doğu dilleri uzmanları bu masalları uzun uzun incelemişlerdir. Bu eser hemen bütün dillere çevrilmiştir. «Binbir Gece» deki masallardan bir bölümünün farsça eski bir eser olan «Hezar Efsane» den alınmış ve ondaki bazı hikâyelerinde Hintçe'den geçmiş olduğu sanılıyor. «Binbir Gece Masalları» bir çok defa Türkçe'ye çevrilmiştir. Ama bunların hiç biri tam olmadığı gibi asıllarına da uygun değildir.

bindallı b. i. En çok mor, bazan da başka renk kadife üstüne sırmayla kabartma olarak yaprak, dal ya da çiçek işlenmiş örtü, giysi gibi eşya.

bindebir b. zf. Pek seyrek olarak, ender: Kuyruklu yıldız bindebir görünür. [Rarement — Very rarely]

bin dereden su getirmek Kandırmak için türlü türlü sebepler ileri sürmek.

bindi i. Destek. esk. Hamil. [Pilier, soutien — Prop, support]

bindirilmiş kuvvet b. i. Ask. Motorlu taşıtlara bindirilmiş asker birlikleri.

bindirme i. Ask. Savaş birliklerinin silâh ve malzemeleriyle birlikte tren, gemi, otobüs, uçak gibi araçlara yüklenmesi.

bindirmek f. ★ 1. Binmesini sağlamak, bir şeyin üzerine çıkarmak. [Faire monter — To cause to mount] ★ 2. Çarpıp üstüne çıkmak: Gemi rıhtıma bindirdi. [Heurter — To collide with]

binefsihi Ar. zf. Kendiliğinden, kendi kendine. [En personne, par soi - même — Of himself, in himself]

binek i. Binmeye ayrılmış şey ya da çoğunlukla at. [Monture — Connected with riding]

binek atı b. i. Binmek için yetiştirilmiş at. [Cheval de selle — Saddle - horse]

binek taşı Eskiden saray ve konakların önünde ata ya da arabaya kolay binmek için hazırlanmış, birkaç ayak merdivenle çıkılan yüksek yer.

Binemeciyan, Ropen (Ölm. 1910) Türk tiyatro oyuncusu. Fasulyeciyan'ın yetiştirmelerindendir. Önce Güllü Agop tiyatrosunda, sonra Manakyan kumpanyasında 30 yıl genç âşık rolüne çıkmıştı. Karısı Madam Binemeciyan, kızı Eliza ve oğlu Onnik de eski Türk sahnesinin başarılı oyuncularındandı.

biner s. Her birine bin, her defasında bin olarak: Biner lira ikramiye aldılar. [Mille par chacun — A thousand each]

Binet, Alfred (1857-1911) Fransız fizyolojist ve psikologu. Sorbonne'da deneysel psikoloji laboratuarı yöneticisi olarak, özellikle çocukların zekâları üzerinde çeşitli araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalarda Dr. Simon'la beraber uyguladığı testler Binet - Simon testleri adı altında kullanılmaktadır.

Alfred Binet

Bingazi (Libya) Doğu bölgesindeki Sirenaik eyaletinin, Akdeniz kıyısında 84 400 nüfuslu merkezi. Kanuni Sultan Süleyman za-

manında Osmanlı ülkesine katılmış, 1912'de Trablus savaşı sonunda Osmanlı egemenliğinden İtalyan egemenliğine geçmiştir. 1941-42 yıllarında Bingazi dolaylarında İngiliz ve Mihver kuvvetleri arasında Kuzey Afrika harekâtının en önemli muharebeleri olmuştur.

Bingöl Doğu Anadolu'daki illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 8 393 km² olan ilin nüfusu 150 245, merkezinin nüfusu 20 413'dür. Merkez ilçesinden başka, Genç, Karlıova, Kiğı ve Solhan ilçeleri vardır. İl arazisi Bingöl, Göriş, Şerafettin, Karaömer, Karaboğa ve Akdağ gibi yüksek dağ silsileleriyle kaplıdır. 2 650 m. ye kadar yükselen Bingöl dağları yaylalarında suları berrak ve derin olmayan pek çok göl bulunduğundan bölge bu adı almıştır. Başlıca ırmağı Murat suyu olup dağlardan gelen dereler ona karışır. Geniş otlaklarında hayvancılık yapılır. Eski adı Çapakçur olan Bingöl, 1936'da il merkezi olmuştur, çevre illere karayoluyla bağlıdır.

bini i. Binme işi, eylemi.

binici s. Binen, ata iyi binen (kimse). [Cavalier — A good horseman, jockey]

binicilik i. Sp. Ata binme ustalığı ve bilgisi Atlı sporların temelidir. Başlıca manej çalışmaları, atlı yarışmalara hazırlık, av ve arazi binişleri, yüksek binicilik bölümlerine ayrılır. [Equitation — Horsemanship, riding]

binihaye Far. Ar. s. Sonsuz. [Sans fin — Infinite, endless]

biniş i. ★ 1. Ata binme fiili ya da tarzı. ★ 2. Tar. Ata binildiği vakit giyilen resmi giyim. ★ 3. Kolları ve bedeni gayet bol cüppe.

binit i. ★ 1. Binilecek taşıt. ★ 2. Hamur halindeki ekmeklerin fırına atılmadan içine kondukları oyuk gözlü tahta.

binlik i. ★ 1. Bin liralık kâğıt para. [Billet de banque de mille livres — A 1 000 - lira note] ★ 2. Eskiden 1 000 dirhem ağırlığında (aşağı yukarı üç litre) sıvı alan büyük şişe.

binmek f. ★ 1. Yüksek bir şeyin ya da bir hayvanın üstüne çıkıp oturmak: Attan inip eşeğe bindi. [Monter — To mount] ★ 2. Bir yere gitmek üzere tren, vapur otomobil gibi bir taşıta girmek: Vapura, trene binmek. [Monter, s'embarquer — To go on, ride] ★ 3. Çoğalmak: Yiyeceğe yüzde otuz bindi. [S'augmenter — To increase]

biperva Far. s. Korkusuz, çekinmez, korkmadan, çekinmeden. «Dost biperva, felek birahm, devran bisükûn — Dert çok hem dert yok, düşman kavi, talih zebun.» Fuzuli. [Sans peur, intrépide — Fearless]

bir s. ★ 1. Sayıların ilki, en küçüğü. [Un, une — One] ★ 2. Tek olan, eşi bulunmayan: Allah birdir. [Seul, unique — Unique] ★ 3. Birleşik: Hep biriz, ayrılmayız. [Uni — United] ★ 4. Eş, benzer, aynı: Bu kalemlerin ikisi de bir. [Semblable, tout pareil — The same] ★ 5. Herhangi anlamına belgisiz sıfat gibi kullanılır: Bir gün biz de geleceğiz. [Un — Some] ★ 6. Sıfat ya da zarf halinde başına geldiği kelimenin anlamına kuvvet ya da kesin olmayan bir anlatım verir: Bir yağmur, bir yağmur... Bir oraya varsak. Bir gidin bakalım... ★ 7. Zarf olarak «defa» anlamını verir. Siz onunla bir konuşun. [Une fois — Once] ★ 8. Olumsuz cümlede asla, hiç anlamını verir: Bir türlü razı olmuyor, bir türlü kanmıyor.

bira İta. i. (Aslı Alm.) Arpa ile şerbetçiotunu mayalandırmak suretiyle yapılan az alkollü içki. [Bière — Beer]

birader Far. i. Erkek kardeş. [Frère — Brother]

biraderane Far. zf. Kardeşçe. [En frère, fraternellement — Brotherly - Fraternally]

bir ağızdan zf. Hep beraber, aynı şeyi (söyleme). [D'une seul voix, en choeur — All together]

birahane i. İçkili lokanta. [Brasserie — Public house, beerhouse]

bir âlâ zf. Eksiksiz, tam olarak. [Complet, sans déficit — Complete]

bir alay s. Bir çok, bir sürü. [Plusieurs — A lot of]

bira mayası b. i. Mayalanma halinde bulunan biranın yüzünden alınan bir cins mantar. [Levain de bierre — Yeast]

bir ara zf. Herhangi bir zamanda. Kısa bir süre olarak. [Entre temps — Meanwhile]

bir araba s. ★ 1. Odun, kömür gibi bazı şeylerin ölçü birimi. ★ 2. mec. Pek çok, fazla. [Une grande quantité — A lot of]

bir arada zf. Toplu olarak. Hep birlikte. [En tout — All together]

bir aralık zf. Her hangi bir zaman.

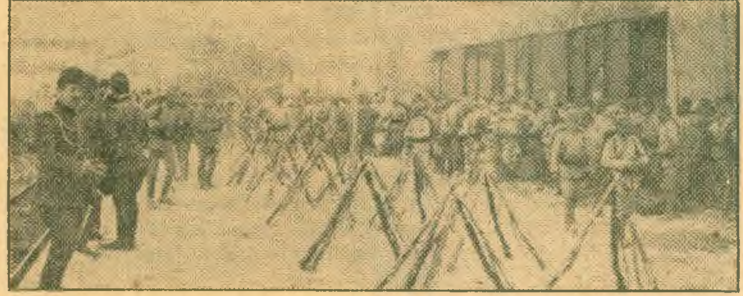

Engel atlayan bir binici

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına sebep olan suikastın kurbanı, Avusturya - Macaristan veliahdı François - Ferdinand (sağda) ve olay yerinin görünüşü

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Sağda üstte: Osmanlı kuvvetlerinin cepheye sevki, altta: Verdun'de bir Alman siperi ile kare içinde Verdun galibi Mareşal Pétain. Solda: Alman İmparatoru II. Guillaume, üstte: Mareşal Hindenburg, altta: Avusturya İmparatoru François Joseph (miğferli) ile birlikte. Yanda: Suikastı yapan 19 yaşındaki Sırp lise öğrencisi Gavrilo Prinzip

İdil Biret

birdirbir

biraz b. s. Azıcık : Biraz konuşalım. [Un peu — A little, somewhat]

birazcık s. En az, azın azı.

birazdan zf. Az sonra. [Peu après — A little later - soon]

bir bakıma s. Şu ya da bu fikre göre.

bir başına s. Kimsenin yardımı olmadan. [Toute seul — Alone]

bir bir zf. Tek tek olarak. Ayrı ayrı, ayrıntılarıyla. [Un à un — One by one]

birbirine düşmek b. f. Aralarına geçimsizlik girmek. [Etre en désaccort avec — To disagree with]

birbirine katmak b. f. Geçimsizlik çıkarmak, kavgaya sebep olmak. [Etre causé de désaccord, de guerelle — To cause a fight]

birbirinin ağzına tükürmek b. f. Aynı yolda ifade vermiş olmak. Hepsinin söyledikleri aynı olmak.

birbirini yemek b. f. Hiç geçinememek. Kavga halinde yaşamak. [Se quereller — To quarrel]

birbiri üstüne zf. Hepsi eşit sayılarak. Eşit fiyatla.

bircilik i. Fel. Tek bir gerçeğin varlığını kabul eden felsefe sistemi. Bu sisteme bağlı olan filozoflar, yalnız maddeyi ya da yalnız ruhu kabul ederler. [Monisme — Monism]

bircinsten b. s. ★ 1. Cinsleri ya da nitelikleri bir olan. [Du même genre — Of the same kind] ★ 2. Fiz. Her tarafı aynı niteliği gösteren. esk. Mütecanis. [Homogène — Homogeneous]

birçenekliler ç. b. i. Bot. Embriyonu bir çenekten ibaret olan çiçekli bitkiler sınıfı. Buğdaygiller, ananasgiller, zambakgiller, nergisgiller esk. Vahid - ül - cins nebatat. [Monocotyledones — Monocotyledonea]

birçenetli b. s. Bot. Kapsüllü yemişlerin tek parçalı olanları. esk. Bir mısralı. [Univalve — Univalve]

bir çırpıda zf. ★ 1. Çarçabuk. [Très vite — Quickly] ★ 2. Bir hizada, bir boyda. [Fr. Au même niveau]

birçok b. s. Türlü türlü, bir hayli. [Plusieurs — A good few, a lot of]

bir daha s. ★ 1. Tekrar, bir kere daha. [Encore une fois — Once again] ★ 2. Asla. Hiç bir zaman. [Jamais — Never]

birden zf. ★ 1. Bir defada, bir arada : İlâcı birden içeceksin. [Tout à la fois, d'un trait — At the same time, together] ★ 2. Ansızın : Birden çıkageldi. [Tout à coup, subitement — At once]

birdenbire b. zf. Ansızın, hemencecik, beklenmedik bir sırada : Birdenbire yağmur başladı. [Subitement — All at once]

bir deri bir kemik b. s. Çok zayıf : «Bak halime bir deri bir kemik kaldım» H. R. Gürpınar. [Maigre comme un clou — Nothing but skin and bones]

birdirbir b. i. Birbirinin üstünden atlıyarak oynanan oyun. [Saute - mouton — Leap - frog]

bire bre ü. ★ 1. Bazı yerlerde «be» yerine kullanılır : Bre çocuk! ★ 2. ü. «Vay» gibi şaşma anlatır : Bire bu ne kocaman gemi!

birebir b. s. Etkisini hemen gösteren (ilâç). [Fort efficace — Most efficacious]

Birecik Urfa'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 852 km² olan ilçenin nüfusu 34 434, merkezinin nüfusu 15 321'dir. 24 köylü merkez bucağından başka, 14 köylü Böğürtlen bucağı vardır.

bire indirgeme b. i. Mat. Aralarında bağıntı bulunan büyüklüklerin birim büyüklüğe düşen miktarını bulma. Bazı hesapları yapmak için kullanılan bir yol. Çoğunlukla orantı hesaplarında işe yarar. Belli bir değere tekabül eden başka bir değer biliniyorken, üçüncü bir değere tekabül eden büyüklüğü bulmak için, önce bir'e tekabül eden büyüklük bulunur; sonra da asıl istenen değer hesaplanır. Örnek : 12 kg. elmanın 48 lira olduğu biliniyorken 5 kg. elmaya kaç lira ödeneceğini, bire indirgeme yoluyla bulmak için önce 1 kg. elmanın kaç lira olduğu bulunur. 1 kg. elma 48 : 12 = 4 liradır. 5 kg. elma ise 5X4=20 lira edecektir. esk. Vahide irca. [Réduction à l'unité — Reduced at unity]

bir el s. (Ateşli silâh) Bir kere atım. [Un coup (de feu) — One discharge of a firearm]

biren s. Ayrı ya da tek duran, ayrılanmış. esk. Münferit. [Seul, isolé — Separated, isolated]

birer birer zf. Her biri ayrı, teker teker: Kapıdan birer birer geçiniz. [Un à un — One by one]

bir eşeyli s. Bot. Yalnız erkeklik ya da yalnız dişilik organları bulunan (çiçekler). esk. Eskter. Vahid - ül - cins.

bireşimli s. Bireşim ile ilgili. Bireşim yolu ile meydana gelmiş. esk. Terkibî. Synthétique — Synthetic]

Biret İdil (Doğ. 1941) Türk piyanisti. Ankara'da doğmuş, çok küçük yaşta gösterdiği müzik kabiliyetinden ötürü, çıkarılan özel bir kanunla devlet hesabına müzik öğrenimi görmek üzere 7 yaşında Paris'e gönderilmiştir. Orada çalışmalarını Nadia Boulanger'in yönetiminde yapmıştır. 1953 yılında girdiği Paris Konservatuvarı'nın piyano ve piyano eşliği bölümlerini 1957 yılında en iyi derece ile bitirmiştir. Dünyanın en büyük müzik merkezlerinde ve Türkiye'de çeşitli konserler vermiştir.

bir etmek b. f. Bir araya toplamak. [Rassembler, unir — To collect together]

birevcikli b. s. Bot. Erkek ve dişi organları ayrı çiçeklerde fakat aynı kök üzerinde bulunan bitkiler. (Mısır, ceviz, fındık) esk. Vahid - ül - cins. [Monoique — Monoecious]

birey i. ★ 1. Toplulukta tek olarak alınan kimse ya da şey. esk. Fert. [Individu — Individual] ★ 2. Doga bilgisinde en son

çeşidi meydana getiren tek varlıklardan her biri.

bireyci i. ve s. Bireycilik taraflısı olan kimse. [Individualiste — Individualist]

bireycilik i. Fel. İnsanlıkta gerçek varlık olarak, toplumu değil bireyleri alan görüş. Bu görüşe göre toplum, onu meydana getiren bireylerin tümüdür. Bu görüşten ayrı ayrı bireylerin mutluluğunu amaç edinen bencil bir ahlâk ve ekonomi görüşü, hayat felsefesi doğar. esk. Ferdiyetçilik. [Individualisme — Individualism]

bireyleşme i. Kendinin ruhbilimsel olgunlaşma, değişim ve başkalaşma süreci, C.G. Jung'un çözümleyici ruhbiliminde bireyleşme, ortak ruhtan (kollektiv - psyche) başkalaşan yaratık olarak bireysel ruhun (individual - psyche) gelişmesi anlamına kullanılır.

bireylik i. Bir kişiyi ya da bir nesneyi soyca benzerlerinden ayırıp seçik kılan nitelikler; bir kimsenin biricikliği ve tek - kereliği; bilinçli kişiliğin biçimsel kavramı. Birey olmaklık. esk. Ferdiyet. [Individualité — Individuality]

bireyoluş b. i. Biyo. Yumurtanın döllenmesinden bireyin yetkin hale gelmesine kadar geçirdiği gelişme devrelerinin topu. Soyuluş karşıtı. esk. Tekevvün-ü ferdî. [Ontogenie — Ontogenesis, ontogeny]

bireysel s. Bireye ait. Ayrı bir varlık olarak varolan. esk. Ferdî. [Individuel — Individual]

bireysel ruhbilim Bireyler arasında ruhsal istidatların farklarına önem veren ruhbilim öğretisi (W. Stern, L. Klages, W. Dilthey). Fakat bireysel ruhbilim denince akla gelen S. Freud'un (Bak) görüşlerine ilk katılanlardan ve sonra ondan ilk ayrılanlardan ünlü ruhbilimci hekim Alfred Adler'in öğretisidir. Buna göre bireysel ruhbilim bir insanın beni ile onu böylece yapan vücut, ruh ve akıl alanlarının arasındaki ilişkiler bilimidir. Bu ilişki dıştan davranış açısından, içten yaşantı açısından ve anlam bakımından da ruh - akıl açısından gerçekleşir.

bir eyyam zf. Bir zaman, bir süre. [Un certain temps — At one time, formerly]

Birgi İzmir'in Ödemiş ilçesi bucaklarından. 12 köylü bucağın nüfusu 9 761, merkezinin nüfusu 3 33[illegible]'dur.

Birgivî, Mehmet Efendi (1522-1573) Türk bilgini. Balıkesir'de doğmuş orada ve İstanbul'da okumuş, Birgi Medresesinde müderris olduğu ve orada öldüğü için «Birgivî» adıyla tanınmıştır. En önemli eserleri: «Tarikatı Muhammediye» ve «Vasiyetname» dir.

bir giyim s. Bir takım (at nalı).

Birgi, Ziya Nuri (1872 İstanbul - 1936 Ankara) Paşa. 1890'da Darülfünun Askerî Tıbbiye Okulundan hekim çıktı; önce aynı yerde muallim muavini (Doçent) oldu. 1894-1900 yılları arasında Berlin'de kulak, burun, boğaz hekimliği konusunda uzmanlaşarak memlekete döndükten sonra bu konunun klinik ve kürsüsünü çağdaş koşullara uygun olarak kurup 33 yıl yönetti. Afyon milletvekiliyken öldü.

bir gözeliler b. i. Bot. Tek gözeden yapılı, bölünme ya da tomurcuklanma ile çoğalır, tatlı su ve denizlerde yaşar, biçimleri değişiktir. Birhücreliler (Kamçılılar, kökayaklılar, sporlular, kirpikliler). [Protophytes — Protozoa]

bir güzel zf. Çok iyi bir yolda. Tam olarak. «İşi bir güzel anlattı.»

bir hoş olmak b. f. Durumu ve davranışı değişivermek. Garipleşmek, bozulmak. [Devenir étrange — To change, to be disconcerted]

bir hücreli b. s. Biyo. Bak. tek hücreli.

biri zm. ★ 1. Bir tanesi. [L'un — One of them] ★ 2. Herhangi bir kimse. [Quelqu'un — Someone]

biricek z. Bir kez.

biricik s. Eşi benzeri, ikincisi olmayan. esk. Yegâne. [Unique — Unique]

bir içim su s. Çok güzel kadın.

birik, Mat. Bak. biricik.

bir iki demeden zf. Hemen, karşısındakine vakit bırakmadan. [Tout de suite — Without hesitation, suddenly]

birikinti i. Bir yere kendi kendine birikmiş olan şey: Su birikintisi. [Amas — Puddle]

birikinti konisi b. i. Coğ. Dağlık bir yerden gelen suyun sürüklediği taş parçalarının bir düzlükte yığılarak meydana getirdiği yelpaze biçimindeki yer şekli.

birikmek f. Toplanıp yığılmak: Borç birikti. esk. Teraküm etmek. [S'amasser, s'accumuler — To accumulate]

birileri ç. zm. Tanımadık birkaç kişi. [Des inconnus, quelques uns — Some people]

birim i. Fiz. Bir büyüklüğü ölçmek için örnek olarak kabul edilen büyüklük. Birim, ölçülen büyüklükle aynı cinstendir. Önceden belli şartlarla tanımlanır. Ondan sonra ölçülecek büyüklük, birimle karşılaştırılır. Böylece ölçülecek büyüklüğün değeri birim cinsinden bulunmuş olur. Meselâ uzunluk birimi metredir. 1 metre önceden tanımlanmış bir uzunluktur. Başka bir uzunluğu ölçmek için, bu uzunluk içinde kaç tane birim (1 metre) bulunduğu araştırılır. esk. Vahit. [Unité — Unit, unity]

birim sistemleri b. i. Fiz. Fizik ve teknikte belli bazı birimlerin bir araya getirilmesi sonunda ortaya çıkan birim grupları. Fizik problemlerini çözerken, deneyleri ve ölçmeleri yaparken, her büyüklüğün birimi önem taşır. Fizikte kullanılan formüllerde birimler formülle birlikte hesaba katılırlar. Bu işlemleri kolaylaştırmak için birimlerin bazıları birlikte kullanılır. Genellikle iki ana birim sistemi vardır. M.K.S. birim sisteminde üç ana büyüklük olan uzunluk, ağırlık (ya da kuvvet) ve zaman sırasıyla metre, kilogram ve saniye birimleriyle değerlendirilir. İkinci birim sistemi olan c.g.s. birim sisteminde ise bu birimler santimetre, gram ve saniyedir. Bütün fizik formülleri kullanılırken aynı birim sistemi içinde kalmak gerekir. Yok-

ÇEŞİTLİ BİRİMLER

c.g.s. Sisteminde :

Uzunluk birimi : cm
Kütle birimi : gr - kütle
Zaman birimi : saniye (s)
Yüzey birimi : cm^2
Hacim birimi : cm^3
Hız birimi : cm/s
İvme birimi : cm/s^2
Kuvvet birimi : din
İş birimi : erg (din x cm)
Güç birimi : erg/s
Basınç birimi : din/cm^2

M.K.S. Sisteminde :

Uzunluk birimi : m
Kuvvet (ya da ağırlık) birimi: kg-kuvvet (kg. ağ.)
Zaman birimi : Saniye
Yüzey birimi : m^2
Hacim birimi : m^3
Hız birimi : m/S
İvme birimi : m/S^2
İş birimi : kgm
Güç birimi : kgm/S
Basınç birimi : kg - ag/m^2

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLATININ İLK ÜÇ GENEL SEKRETERİ

Trigwe Lie

Dag Hammarskjold

U - Thant

sa problemin sonuçları yanlış olur. Üç ana büyüklük dışındaki büyüklüklerin birimleri de sistemine göre, üç ana birim cinsinden tanımlanmıştır.

birinci s. ★ 1. Bir sıfatının sıralama şekli, sırada ilk. [Premier — First] ★ 2. En iyi cinsten: Birinci mal. [De premier qualité — Best quality]

Birinci Dünya Savaşı Dünya tarihinin iki büyük savaşından ilki. 4 yıldan fazla sürdü (1914-1918). Bu büyük savaşı doğuran nedenler arasında başlıcaları: Gittikçe büyümekte olan ve İngiltere'nin, denizlerde olsun sömürgelerde olsun rakibi haline gelen Almanya'yı ezmek istemesi, Fransa'nın da Avrupa'da, Almanya'dan sonra ikinci dereceye düşmesi ve Alsace - Lorraine üzerindeki haklarına yeniden sahip olmak isteği; öte yandan Ruslar'ın boğazları ele geçirmek amacıyla, Balkan devletlerini Türkiye ve Avusturya İmparatorluğuna karşı kışkırtmalarıdır. Böylece, Almanya, Avusturya, İtalya'nın bir yanda; İngiltere, Fransa, Rusya'nın da öbür yanda gruplaşmaları, kaçınılmaz sonuca hazırlıktı denebilir. 1914'de Avusturya - Macaristan veliahtının bir Sırp tarafından öldürülmesi, bu imparatorluğun Sırbistan'a, onun arkasında, olan Rusya'nın da Avusturya - Macaristan'a savaş açmasıyla sonuçlandı. Bu olay I. Dünya Savaşı'nın başlangıcı oldu. Savaşa giren kuvvetler iki grupta toplandı. İttifak Devletleri: Almanya, Türkiye, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan; karşı tarafta ise İtilâf Devletleri: Fransa, Rusya, İngiltere, Amerika, Belçika, Sırbistan, Romanya, Karadağ, Yunanistan, İtalya, Portekiz ve yalnız deniz kuvvetleriyle katılan Japonya, Güçler dengesizliği böylece beliriyordu. Osmanlı İmparatorluğu bu savaşa Almanlar'ın zorlaması sonunda 1915'de Çanakkale savaşları ile katıldı. İttifak kuvvetleri önce, dengesizliğe rağmen çok iyi savaşarak tarihte kahramanlıkları anılan büyük başarılar elde ettiler. Bu büyük savaşın sonucunda dünya haritasının değiştiğini görüyoruz. Toplumların yapılarında da büyük değişmeler olmuştu. Taraflar milyonlarca ölü vermekle bütün alanlarda yerlerine konamıyacak değerleri yitirmişlerdir. Savaşın sonunda, Almanya barış istedi. Avusturya ,Bulgaristan ve Osmanlı Devleti, İtilâf devletlerine teslim olmak zorunda kaldılar (1918). İtilâf devletleri ile ayrı ayrı mütareke yaptılar. Biz de 30 Ekim 1918'de Mondros mütarekesini imzaladık. Avusturya ve Osmanlı İmparatorluğu çöktü. Macaristan Avusturya'dan ayrıldı. Almanya imparatorluk olmaktan çıktı. Rusya'da çarlık yıkıldı. Avrupa'da Yugoslavya, Çekoslovakya, Baltık devletleri gibi yeni devletler kuruldu. Savaş sonu Avrupa'sını siyasî iktisadî krizler bekliyordu.

birinci gelmek b. f. Birçokları arasında en iyi olarak seçilmek. [Être élu le premier — To become the first]

birincil s. Bazı terimlerde «en ilk» anlamında kullanılır. esk. Evveli. İlk [Primaire — Primary]

Birinci Meşrutiyet Tar. Bak. Meşrutiyet.

birinci zar b. i. Bot. Bir bitkiyi örten dış zar. Dış kabuk. [Primine — Primine]

birisi zf. ★ 1. Bir tanesi. [L'un — One of them] ★ 2. Bilinmeyen herhangi biri. [Quelqu'un — Some one]

birkaç, -çı s. Birden fazla ama belli değil. [Quelque, plusieurs — A few, some]

bir koşu zf. Çabucak, koşa koşa. [Très vite — Quickly, with a dash]

birlemek f. Bir etmek. Tek hale getirmek. [Rendre unique — To make one]

birlenmek f. Tek hale gelmek. esk. Teferrüt etmek. [Devenir unique — Stand out from others]

birler basamağı b. i. Mat. Bir sayının son basamağının adı. Kaç basamaklı olursa olsun bir sayının son rakamı bu adı alır. 0'dan 9'a kadar herhangi bir sayı olabilir. Aritmetik işlemlerinde, sayıları toplayıp çıkarırken, bütün sayıların birler basamağının alt alta yazılması gerekir. Yoksa yapılan aritmetik işlemi yanlış olur.

birleşek i. Anat. Birleşme yeri. Bazı organların birbirleriyle birleştiği yer. esk. Mülteka. [Commissure — Commissure]

birleşen s. Mat. Birbirini bir noktada kesen (geometri şekilleri). Çoğunlukla birleşen doğrulardan söz edilir. esk. Mütekati. [Concourant — Concurrent]

birleşik i. Aralarında birlik kurulmuş olan. esk. Müttehit. [Uni — United]

Birleşik Arap Cumhuriyeti (B.A.C.) Mısır'ın, 1958 şubatında Suriye'nin ve 1958 martında Yemen'in katılmasıyla kurduğu federal devlet. 1961 yılının eylül ayında Suriye'nin,

Birleşmiş Milletler Teşkilâtının New York'taki merkezi

aralık ayında Yemen'in ayrılmasıyla B.A.C.'nin tek devletten ibaret kalmasına rağmen Mısır, Birleşik Arap Cumhuriyeti adını taşımaktadır. B.A.C.'nin başkenti başlangıçtan beri Kahire olmuştur.

birleşik çanakyaprak b. i. Bot. Çanakyaprağı birbirine bitişik olan yaprak biçimi.

birleşik kaplar Fiz. Alt taraflarından birleştirilmiş, değişik şekil ve değişik kesitlerde bir çok boruyla yapılmış bir araç. Bu araçla sıvıların basıncı aynen iletme özelliği ispatlanır. Aracın içine bir sıvı doldurulunca bütün kollarda sıvının yüksekliği eşit olur.

birleşim i. Biyol. Döllenme için erkek ve dişi hayvanın bir araya gelmesi. Çiftleşme. [Accouplement] ★ 2. Bir meclisin bir gün içindeki toplanmaları. esk. İnikat. [Réunion — Setting up]

birleşme evi b. i. Birleşmelere yer olan fuhuş evi. Randevu evi.

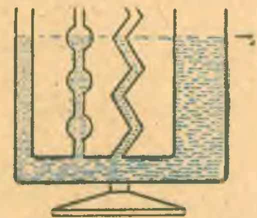
birleşmek f. ★ 1. Ayrı iken tek bir bütün haline gelmek, bir olmak. esk. İttihat ve iştirak etmek. [S'allier — To unite] ★ 2. Buluşmak. [Se rencontrer, se réunir — To meet] ★ 3. Uyuşmak. [Se liguer, se coaliser — To agree] ★ 4. Kim. Kaynaşmak. esk. İmtizacetmek.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı İnsanların barış içinde yanyana yaşamalarını sağlamak amacıyla kurulmuş bir örgüt. Adı ilk defa A.B.D. Başkanı Roosevelt tarafından 1941'de kullanıldı. 1 Ocak 1942'de kabul edilen B.M.'ler bildirisinde 22 ulusun temsilcisi mihver devletlerine karşı (Almanya, Japonya, İtalya) savaşacaklarını açıkça ilân ediyorlardı. Daha sonraları Moskova Konferansında ve Dumbarton Oaks konferanslarında dört büyük devlet (A.B.D., İngiltere, Rusya, Çin) yeni bir teşkilâtın anayasası için tekliflerde bulunmuşlardır. Yalta konferansında da B.M.T.'nı kurmak üzere 1 Mart 1945'e kadar Almanya'ya ve Japonya'ya savaş ilân etmiş ulusların bir konferansa çağrılması karar altına alınmıştır. 24 Nisan - 26 Haziran arasında San Francisco'da konferansa (Türkiye dahil) 46 ulus katılmış (daha sonra bu 51'e yükseltilmiştir) ve bu konferansda hazırlanan anlaşma 5 büyük devlet ile imza eden üye devletlerin çoğunluğu ile onaylandıktan sonra yürürlüğe girmiştir. 24 Ekim 1945 Birleşmiş Milletler günü olarak her yıl anılır. Birleşmiş Milletlerin teşkilâtının resmî dilleri Çince, Fransızca, Rusça ve İspanyolcadır. Birleşmiş Milletler Anayasasını kabul eden bütün uluslar bu birliğe üye olur. Güvenlik Kurulunun salık vermesi üzerine genel kurul sürekli ya da geçici olarak herhangi bir üyeyi Birleşmiş Milletler'den çıkarabilir. B.M.T.'nın 6 esas organı vardır. 1° Genel Kurul. Bütün üye devletlerden meydana gelir. Her üyenin ancak temsilcisi bulunabilir. Başlıca görevleri barış ve güvenliği korumada uluslararası işbirliğiyle herhangi bir meseleyi tartışmak, uluslararası siyasî işbirliğine önayak olmak, kendi içindeki öbür organlardan gelen raporları incelemek, uluslararası anlaşmazlıkları barış yoluyla çözümlemeye çalışmak, genel sekreteri atamak, bütçeyi inceleyip kabul etmektir. Yılda bir kere toplanır, önemli problemlerde ancak üçte iki çoğunlukla karar verebilir. Kurulun işini komiteler görür. 2° Güvenlik Konseyi. 5 daimi üye (A.BD., İngiltere, Çin, Fransa, S.S.C.B.) ile 2 yıl süre için genel kurul tarafından seçilen 6 geçici üyeden meydana gelir. Amacı, uluslarası güvenliği koruma, anlaşmazlıkları incelemek, bu anlaşmazlıkların düzelmesi için yol göstermek, herhangi bir saldırganlığı önlemek, stratejik bölgelerde Birleşmiş Milletler'in görevlerini yerine getirmektir. Kararları beşi asil olmak üzere yedi oyla alınır. 3° Atom enerjisi komisyonu. Görevi, Atom enerjisini kontrol etmek, bilimsel buluşların barışçı amaçlarla kullanılmasını sağlamak, toptan yoketme silâhlarının kaldırılması için teklifte bulunmaktır. 4° Meşru Silâhlar Komisyonu. Atom Enerjisi Komisyonunun inceleme konusunun dışında kalan silâhların düzenlenmesi, sınıflandırılması konularında çalışır. 5° Ekonomik ve Sosyal Konsey. Genel Kurul tarafından 3 yıllık süre için seçilen 18 üyeden meydana gelir. Başlıca görevleri uluslararası ekonomik sosyal, kültürel, sağlık ve eğitimle ilgili işler üzerinde incelemeler yapmak, yetkisi içinde işler için uluslararası konferanslar düzenlemek ihtisas kurallarına danışmak ve böylece B.M.T. ile kurumların çalışmaları arasında iş birliği sağlamaktır. Bu komisyonda oylar çoğunluk usulüne göre verilir. 6° Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilâtı (UNESCO). Görevi, B.M. Anayasası tarafından ırk, din, dil ve cins ayırımı gözetilmeksizin bütün dünya ulusları için ilân olunan insan hakları ve temel hürriyetler ile kanun egemenliğini sağlama amacıyla eğitim bilim ve kültür alanlarında uluslararası işbirliğine önayak olmak, bu suretle barışa yardım etmektir. Bu teşkilât 4 Kasım 1946'da kurulmuştur. Kurul 18 kişiden ibaret bir yönetim kurulu seçer.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantı halinde

BİRLEŞİK KAPLAR

Birleşik kaplarda suyun hep aynı yüksekliği alması, günlük hayatımızda çok işe yarar. Şehrin yüksek yerlerine su depoları yapılır. Şehrin su borusu donanımı, aslında birleşik kaplar gibidir. Bu yüzden su, evlerin üst katlarına kadar çıkar.

Birmingham şehrinden bir görünüş

Bismarck

birli i. İskambil kağıdında as, bey ; domino taşlarında bir işaretini taşıyan parça.

birlik i. ★ 1. Tek olma hali. esk. Vahdaniyet. [Unité — Unity] ★ 2. Birleşmiş olma hali. esk. Vahdet. [Union — Unity] ★ 3. Aynılık, beraberlik : Dil birliği, ülkü birliği. [Unité — Unity] ★ 4. Parçalandığı zaman ana özelliğini kaybeden şey. esk. Cüzütam. [Unité — Unit] ★ 5. Belli bir zümrenin çıkarlarını korumak için kurulmuş topluluk : Mühendisler birliği. [Union — Association] ★ 6. Askerlikte bölük, tabye birliği adını taşıyan birlikler de vardır.

birlik olmak b. f. Bir iş yapmak için anlaşmak. [S'unir, s'allier — To join]

birlikte zf. Beraberce, yanyana. [Avec, ensemble — Together, in company]

birlikte dava Huk. Kanunun zorunlu kıldığı ya da imkân verdiği hallerde, hukuk davalarında birden fazla şahsın davacı ya da davalı olarak bulunmaları. [Concort de demandeurs ou de défendeurs — Joinder of parties]

Birmanya Asya'da, Çin Hindi'nin batısında, 677 950 km² genişlikte, 24 2?? 000 nüfuslu, cumhuriyetle yönetilen federal bir devlet. Başkenti Rangun ; diğer önemli şehirleri, Mandalay ve Mulmein'dir. Iravadi ve Saluen gibi iki büyük nehrin geniş vadiler halinde ayırdığı, sık ormanlarla kaplı, dağlık bir ülkedir. İç bölgelerde üretilen petrol yaklaşık olarak 500 km. lik bir boru hattıyla güneye akıtılır. Pirinç ve pamuk ekilir ; iyi kereste elde edilir. Kalay, kurşun, tungsten yatakları vardır. 1937 yılına kadar Hindistan İmparatorluğu'na bağlı bir devletti ; 1947'de bağımsızlığa kavuştu. Birmanya tarihi daha çok tahminlere dayanır. En eski halkının negroid olduğu sanılıyor. Şimdiki halk ise, Kuzey'den gelme çeşitli Mongol aşiretlerinin karışımıdır. Budizm burada 2 000 yıl süresince etki yapmıştır.

Birmingham (İngiltere) Warwick bölgesinde Rea nehri kıyısında 1 106 000 nüfuslu bir şehir. Kömür madenleriyle, makine, madeni eşya, iplik fabrikalarıyla ünlüdür.

Birmingham Amerika Birleşik Devletleri'nin Alabama eyaletinde, madeni eşya fabrikaları önemli olan 326 000 nüfuslu bir şehir.

bir nice s. Birçok. Haylıca. [Plusieurs, une quantité - suffisante]

bir noksansız zf. Tam olarak, hiç eksik olmadan. [Parfaitement — Perfectly]

Birobican (S.S.C.B.) Uzak doğuda, Çin sınırı yakınlarında, Yahudilerin yerleştiği 41 000 nüfuslu muhtar bir bölge. Merkezi Birobican şehridir. Khabarovsk'un batısındadır.

bir örnek s. Aynı biçimde. [De la même forme — Of the same form]

bir paralık olmak bf. Utanacak duruma düşmek. [Fr. Tomber à un état honteux]

birsam Ar. i. Bak. sanrı.

bir sıkımlık canı olmak b. f. Aşırı güçsüz olmak.

bir şeye benzetmek b. f. Oldukça iyi bir hale koymak.

bir tahtada zf. Yekten, bir defada. [En une fois — All at once]

bir takım s. Belirli bir sayıda (şey). [Quelques, certains — Some]

bir tamam zf. Tam olarak, bir noksansız. [Fr. Tout entier]

bir tek s. Eşi olmayan. Bir tane. esk. Yegâne. [Unique — Unique]

bir terimli b. s. Mat. Cebirde, içinde toplama ve çıkarma işlemi bulunmayan harf ya da sayı grubu. Bu harfler ve sayılarla toplama çıkarma dışında bütün işlemler yapılmış olabilir Birbiriyle çarpılan sayılar, kuvveti ya da kökü alınan sayılar, bir-

biriyle bölü en sayılar ya da harfler bir terimlidir. Ö rnek : 8a2b5 :c4 ifadesi içinde toplama ya da çıkarma işlemi olmadığı için bir teri mli sayılır. esk. Zuhadd-i vahit. [Monôm e — Monome, monomial]

bir tutmak b. f. Eşit saymak. Eşit görmek. [Accepter c mme égal — To equalise]

birun Tar. Os manlı saraylarında harem dairesinin ve e nderunun, yani sarayın iç dairesinin dış nda kalan bölümüne verilen ad. Enderu nun olduğu gibi birunun da teşkilâtı ve memurları vardı. Onlar enderundakiler gibi sarayda yatıp kalkmak zorunda değil di. Birunda görevi olanlar «Birun ağala rı» ve «Birun halkı» diye ikiye ayrılırdı.

Birûnî (973-104) İslâm dünyasının XI. yüzyılda yetiş rdiği değerli birkaç bilginden biri. Ç eşitli bilim, felsefe ve sanat dallarında erdiği eserlerden çoğu batı dillerine a tarılmıştır. Türk asıllı olan Birûnî, ese rlerini o zamanların bilim ve sanat dili sayılan Arapça ve Farsça'yla yazmıştır.

bir üyeli b. s. Mat. Bak. birterimli.

bir vakit zf. Bi r süre. Bir eyyam. [Une durée — Once, on e upon a time]

bir yapımlı K im. Bak. Bir cinsten. Homojen.

bir yastıkta zf. Karı koca eş olarak.

bir yığın s. P k çok. [Un amas — Lot of]

bir yol s. Bir kere. Bir defa. [Une fois — Once]

bir zaman s. ★ 1. Eskiden, geçmişte. [Autrefois — At ne time, formerly] ★ 2. Bir süre. [Une durée — A period]

bis Fr. i. Mü . Tekrar anlamında bir söz. Seyirciler s hne eserlerinde ve konserlerde beğenile bir parçanın tekrarlanmasını istemek içi n yüksek sesle «Bis!» diye bağırır.

Biscaye Bak. izcaya.

biseksüalite H k. Çift cinsellik. Bak. cinsel.

bi'set, -ti A. i. Bir kimsenin, en çok da Muhammed P eygamberin Tanrı tarafından halka doğru yolu göstermeye memur edilmesi.

bisiklet Fr. i. ayakla hareket ettirilerek kullanılan iki tekerlekli taşıt. Bisikletin ilk şekli Avrup a'da XVIII. yüzyıl sonlarında görülmeye başlayan «vélocipède» dir. Bizde bunlara «velespit» ve «şeytan arabası» denirdi. 18 5'de Erneste Michaux «pédale» yapın ca ve pedala takılan zincirle hızın artma sı sağlanınca bisiklet çok yaygın bir al nda kullanılmaya başlamıştır. [ıcyclette — Bıcycle]

bisküvi, (bisk it) Fr. i. Bir çeşit küçük ve şekerli gev rek, peksimet.

Bismarck, O tto Von (1815-1898) Prens Prusyalı de vlet adamı. Alman birliğinin kurucusudu r. Soylu bir ailedendir. Magdebourg'da doğdu. Hukuk öğrenimi yaptı. Prusya parlamentosuna girmiş; burada aşırı me rkeziyetçi fikirleriyle ilgiyi çekmiştir. Dah a sonra Diet'e (Alman Meclisi) Prusya dele gesi olmuştur. Fransa ve İngiltere elçi liklerinde bulunmuş, 1862'de başbakanlığa getirilmiştir. Prusya başbakanıyken Avusturya'nın Danimarka'ya saldırısını sağlamış ve sonuçta Schleswig - Holstein'i Prusya yönetimi altına almayı başarmıştır. Sonra Sadova savaşıyla (1866) Avusturya'yı yenmiş, Fransızlar'la da savaşa girmiş, 1870 savaşını kazanarak Alsace - Louraine'i almış, Alman Birliğini kurmuştur. Kont iken Prens ünvanını ve Demir Şansölye lâkabını almıştır. II. Wilhelm imparator olunca Bismarck'ın nüfuzunu fazla bulmuş ve bir meselede Bismarck istifa edince, istifayı hemen kabul ederek onu politikadan uzaklaştırmıştır. Bismarck ömrünün son zamanlarını küskün geçirmiştir. Politikada kuvvet taraftarı olarak tanınan bir devlet adamıydı. Dış politikası yanında çok önemli bir de iç politika çalışmaları vardır. Alman-ya'daki Katolik Partisi'nin karşısına geçmiş, Vatikan'daki Alman elçisini geri almış, piskoposların imtiyazlarını kaldırtmış, medeni nihâh usulünü yaymıştır.

Bismil Diyarbakır'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 748 km² olan ilçenin nüfusu 38 027, merkezinin nüfusu 4 439'dur. 39 köylü merkez ilçesinden başka, 24 köylü Baktepe (Behramki) ve 25 köylü Yukarısalat (Sinan) bucakları vardır. Dicle kıyısındaki ilçe topraklarında tahıl yetiştirilir. Kasaba, eski bir Türkmen köyü olup Diyarbakır'ın 47 km. doğusunda demiryolu üzerinde üçüncü istasyondur.

bismillâh Ar. i. ★ 1. «Tanrı'nın adıyla» anlamına bir söz. Bir işe başlarken söylenir. ★ 2. ü. Hayret ve korku gibi duyguları anlatmak için de söylenir : Bismillâh, bu da nesi?

bismillâh demek b. f. Bir işe başlamak.

Bissière, Roger (Doğ. 1888) Fransız ressamı. Villereal'de doğdu. 1910'da Paris'e gitti. 1922'de Georges Braque'la tanıştı; kübizmin devrini tamamladığını anlayıp bu tarzı bıraktı. 1925-1938 arasında Ranson Akademisi'nde öğretmenlik yaptı. 1952'de Ulusal Resim Armağanı'nı aldı.

BİSİKLET TİPLERİ

1840'da

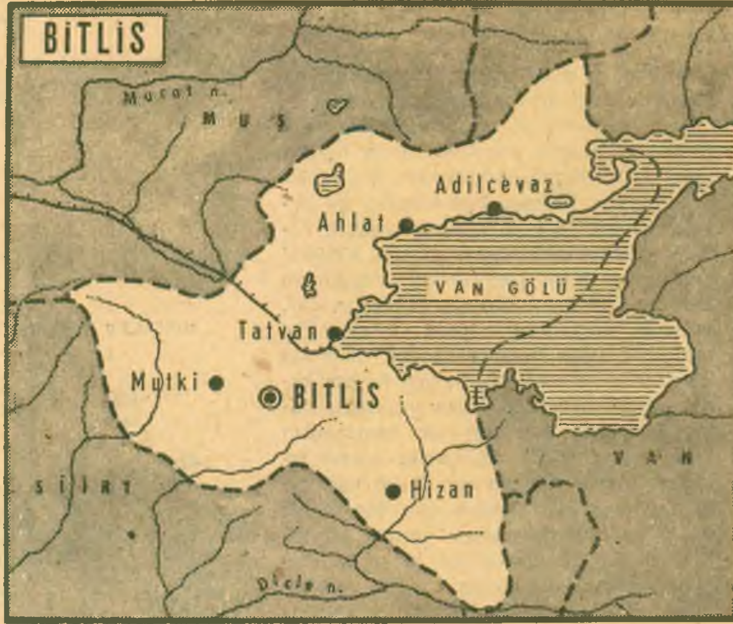
1869 - 1875'de

günümüzde

Bir bisiklet yarışı

Bistonlar Tar. Eski Trakya'da yaşamış bir kavim. Rodop dağları ile Ege kıyıları arasında, özellikle Bistonis gölü ile Abdera, Dikaia ve Maroneia kentleri çevresinde toplanmışlardı.

bisturi Fr. i. Cerrahların yara açmak, ameliyat yapmak için kullandıkları, değişik büyüklükteki keskin bıçak; neşter. Hekim bıçağı.

bisüs bezi b. i. Zo. Yassısolungaçların, bir yere tutunmak için kuvvetli iplikler saldıkları bez.

Bisütun yazıtları (Irak) Bağdat'dan Hamedan'a giden yolun üzerinde, Kermanşah'ın 30 km. kadar doğusunda bir dağın adı. Kayalıklarındaki kabartma heykelleri, resimleri ve çivi yazısı ünlüdür. Bu metnin incelenmesi Babil çivi yazısının çözülmesini sağlamış, böylece Asur tarihi konusundaki araştırmaların derinleştirilmesi mümkün olmuştur.

bişon Fr. i. Uzun, ipek gibi yumuşak tüylü, ufak cüsseli bir köpek. Uzun tüylü finoya benzer. Kuyruğu sırtına doğru kıvrıktır.

bit i. Bak. bitler.

bitap Far. s. Bitkin, yorgun, kuvvetsiz. [Epuisé — Exhausted, without strength]

bitaraf Huk. İki ya da daha çok ülke arasında çıkan bir savaşta, askerlik ve moral alanında savaşan ülkelerden hiç birinin yanında yer almayan ülke. Günümüzde ülkeleri bloklaştıran paktlar içinde yer almayan ülkeler de, süreli ve bağlı bir biçimde tek bir bloku tutmadıklarından tarafsız ülke sayılmaktadırlar.

bitaraf bayrağa geçiş Huk. Bir geminin tabiiyet değiştirmesi durumu. Bu tabiiyet değiştirme muvazaa değilse, gemi düşman gemisi olsa bile düşmanlık sıfatının gerektirdiği işlemlerden kurtulmuş olur.

bitek s. İyi bitki yetiştiren, verimli (toprak). esk. Münbit. [Fertile — Fertile]

çeşitli bisturiler

bitelge i. Toprağın bitki yetiştirme kuvveti. esk. Kuvvei inbatiye. [Fertilité — Fertility]

bitevi, biteviye zf. s. Sürekli olarak, boyuna, bir düziye. esk. Mütemadiyen. [Continuellement — Continuously]

bitey i. Bot. Bir bölgede yetişen bitkilerin topu. esk. Mecma-i nebatat. [Flore — Flora]

Bithinia (Bitinya) Tar. İstanbul boğazı, İzmit körfezi, Sakarya ırmağı arasında kalan bölge. Bithinialılar Trak soyundan olup, uzun zaman kendilerine özgü, gelenek ve kurumlarını korumuşlardı. Bithinia Krallığı, Kurupedion savaşından sonra çıkan kargaşalıkta Zipoetes tarafından kuruldu (M.Ö. 279). Trakya'dan Asya'ya çağırdıkları Galatlar'la yaptıkları anlaşmalarla Selevkoslar'a karşı bağımsızlıklarını korumuşlar, öte yandan sınırlarını Ereğli'den (Herakleia) İzniğe (Nikaia) ve Bursa'ya (Prusa) kadar genişletmişlerdi. İzmit şehrini, kralları I. Nikomedes kurup, kendi adı olarak ona Nikomedia demiştir. IV. Nikomedes ülkeyi Roma'ya vasiyet etti (M.Ö. 74).

Bithynion Tar. Anadolu'da, Bithinia bölgesinde eski bir şehir. Bugünkü Bolu. İlk çağda peynirciliğiyle ünlüydü. Roma Kralı Claudius'dan dolayı Claudiopolis adını aldı. Bolu, bu adın ikinci bölümü, polis (şehir) kelimesinden gelmedir. İlk çağın sonunda, bir deprem yüzünden yıkıldığı sanılmaktadır.

biti i. Bak. betik.

bitik s. Yorgunluk ya da hastalıktan gücü kalmamış. esk. Bitap. [Epuisé — Exhausted]

biti kanlanmak b. f. Paraca durumu düzelerek küstahlaşmak.

bitim i. ★ 1. Bitmek eylemi. ★ 2. Son. esk. Münteha.

bitimli s. Fel. Belli sınırları olan. Belirtilebilir, tanımlanabilir bir özellikte olan. esk. Mütenahi.

bitirmek f. Tamamlamak, sona vardırmak, tüketmek, halsiz düşürmek. [Finir, achever, terminer, fatiguer — To finish, complete, terminate, exhaust]

bitişik s. Birbirine dokunacak şekilde yanaşmış. esk. Muttasıl. [Fr. Contigu]

bitişik çanakyapraklılar b. ç. i. Bot. Çanakyaprakları birbirine bitişik olan bitkiler. esk. Mutelâsik-ul vureykat-i ke'siye. [Gamosepale — Gamosepalous]

bitişik taçyapraklılar b. ç. i. Bot. Taçyaprakları birbirine bitişmiş olan yapraklar. esk. Mütelâsik-ul-vueykat-i küveyciye. [Gamopetale — Gamopetalous]

bitişken s. Gra. Kelime şekillerini, köklere tamamiyle kaynaştırmadan bir çok ekler katarak kuran (dil). esk. İltisakî.

bitişmek f. Dokunacak kadar yaklaşmak, yanaşmak. [Confiner, se toucher — To be united, to adhere]

bitiştirmek f. Çok yaklaştırmak. [Joindre — To join]

bitki i. Bot. ittiği yerde kökleriyle saplanmış olduğu halde gelişip döl veren ve ömrünü tama ladıktan sonra kuruyarak varlığı sona e en yosun, ot, ağaç gibi yaratıkların gen l adı. esk. Nebat. [Plante — Plant]

bitki anatomi b. i. Biyo. Kök, gövde, yaprak ve çiç kleri taşıyan bitkilerde; kök, gövde ve çeklerin iç ve dış yapılarını inceliyen bi yoloji koluna verilen ad.

bitki bilimi b i. Bak. botanik.

bitki bitleri b i. Zo. Bak. bitler.. [Phytophtires — Ph tophtires]

bitki bölgesi i. Coğ. Bitkilerin toplu olarak bulund ğu ortam.

bitkicil s. Zo. Bitki ile beslenen.

bitki coğrafya Bitkilerin iklim, toprak tabakaları gib bir çok coğrafya şartına göre dağılışların inceliyen bilim dalı.

bitki evreni i. Bot. Bütün bitkileri içine alan bilim. sk. Nebatat, nebatlar âlemi.

bitki fizyoloji b. i. Bitkilerin büyüme, beslenme, özü leme, solunum, hareket, üreme gibi h at gösterileri ve bu gösterilerin sonuç arını fizik ve kimyanın ana kanunlarına göre inceliyen bilim.

bitki göçü Bit ilerin ışık, ısı, kimyasal maddeler gibi yarıcı faktörlerin etkisi altında belli bi yere doğru hareket etmesi. Bu hareket r çoğunlukla uyaranın yönüne bağlı areketlerdir. Uyaran yönüne yaklaşma a tı, uzaklaşma eksi hareketler olarak kab edilir. Işık etkisi altında fototaksis, ıs etkisi altında termotaksis gibi adlar alı

bitkimsi hayv lar b. ç. i. Zo. Bitki biçiminde olan ha vanlar. (Mercan, sünger gibi). esk. Hayva at-ı şibih nebatiye. [Phytozoaires — Ph tozoaria]

bitkin s. Pek orgun. esk. Bitap. [Epuisé — Exhausted, worn out]

bitkisel s. Bi ki ile ilgili; bitki cinsinden olan. esk. ebatî. [Végétal — Vegetable]

bitkisel çekird k b. i. Bot. Çiçek tozunda bulunan ve d llenme sırasında çiçek tozu borusunun içinde eriyerek kaybolan iki çekirdekten biri.

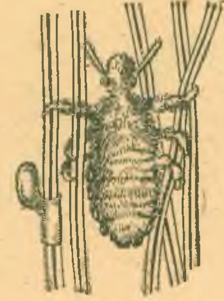
bitkisel örtü b i. Coğ. Bir yeri örten bitkilerin topu. k. Nebati örtü. [Couverture végétale — Vegetable cover]

bitlemek f. B rinin bitlerini ayıklamak.

bitlenmek f. 1. Üzerinde bit olmak. ★ 2 Kendi bitle ni ayırmak.

bitler ç. i. Z Böceklerin korodensia takımının sifu külata alt takımından kanatsız küçük h yvanlar. 16 kadar cinsi ve 60 kadar türü vardır. Bunlar yalnız memeli hayvanların derisinden kan emerek yaşarlar. He memelide belli bir türü yaşar. Koyun rda bir cinsin iki ayrı türü, insanlarda se iki ayrı cins bulunabilir. İnsanlarda aş biti, vücut ya da elbise biti, kasık ti olarak adlandırılır. Tifüs, hummayi cia, siper humması insanlara bitle b aşır. Bitki bitleri, gaga hortumlu böcekler takımına bağlı bir alt takımdır. Çeşitli bitkilerin yapraklarında, filizlerinde, dallarında, gövdelerinde, bazan köklerinde yaşarlar, özsuyu emerler. Ar. Kehle. [Pou — Louse]

Bitlis Doğu Anadolu'da Van gölünün batı kıyısında bulunan bir ilimizin ve merkezi olan şehrin adı. Doğusunda Van gölü ve Van, batısında Muş ve Siirt, kuzeyinde Muş ve Ağrı, güneyinde Siirt toprakları vardır. Yüzölçümü 8 587 km² olan ilin nüfusu 153 724, merkezinin nüfusu 43 429'-dur. Merkez ilçesinden başka, Adilcevaz, Ahlat, Karasu (Hizan), Mutki ve Tatvan ilçeleri vardır. Arazinin büyük bir kısmı Nemrut ve Süphan dağları gibi 2 000 - 3 000 m. yükseklikteki dağlarla kaplıdır. Van gölünün 220 km. lik kıyısı il sınırları içindedir. Toprakları ekime elverişli değildir. Tahıl, çeltik ve baklagiller yetiştirilir. Hayvancılık yapılır. Hayvan ürünleri ilin en önemli iş ve ticaret konusudur. Şehir, engebeli bir arazide dört derenin suladığı bir vadide kurulmuştur. Tren istasyonu olan Kurtalan'a 102 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

Bit ve saç dibine bıraktığı yumurtası

Bitlis Kalesi Büyük İskender'in emriyle, Bitlis suyu kollarından iki derenin birleştiği yerde yapılan kale. Öldürülecek olan kimseler buradan aşağı atılırdı. Bu yüzden buraya «Kanlı Kule» denir. Eskiden içinde 300 ev ve İton sarayı bulunuyordu. Kalenin hikâyesi şöyledir: İskender, Badlis adlı bir subayı Bitlis'de kuvvetli bir kale yapmakla görevlendirmiş, inşaat bittikten sonra Badlis İskendere kapıyı açmamıştır. İskender kaleye taarruz etmiş, bir hayli zayiat vermiş fakat, içeri girememiştir. Tam giderken kapılar açılmış, Badlis ona kalenin yenilmezliğini göstermek için böyle davrandığını söyleyince İskender kendisini affetmiştir.

bitmek f. ★ 1. Tükenmek. [Finir — To finish] ★ 2. Sona ermek. Yolculuk bitti. [Se terminer — To end] ★ 3. Tamamlanmak: Yapı bitti. [Etre complété — To be completed] ★ 4. Halsiz düşmek: Uğraşmaktan bittim. [Etre épuisé — To be exhausted] ★ 5. Kalkınamıyacak hale gelmek: Zavallı

Bitlis şehrinden bir görünüş

adam bitti. [Etre fini — To be ruined] ★ 6. Bitkilerde saç ve tüy gibi şeyler hakkında. Çıkıp yetişmek: Ot bitmek, tüy bitmek. [Pousser, commencer à pousser — To grow] ★ 7. Çok sevmek, pek hoşuna gitmek, bayılmak: Çiçek denildi mi, biterim. [Adorer — To be very fond of]

Biton (M.Ö. III. yüzyıl) Yunan matematikçisi ve yazarı. «Savaş Makineleri ve Mancınıkların Yapısı» adlı bir eseri vardır.

Biton ile Kleobis Mit. Yunan mitolojisine göre Argoslu iki kardeş. Argoslu heykelci Polymedes tarafından yapılan heykelleri yunan sanatının ilk mermer heykel örnekleridir. 1894 yılında Delphoi'da yapılan kazılarda bulunmuştur. M.Ö. VI. yüzyılın ilk yarısında yapılmış olan bu heykellerde Mısır sanatının etkisi açıkça görülmektedir.

bitotu, -nu b. i. Bot. Sıracalıgillerden birçok çeşitleri bulunan ve kuzey yarımkürede yetişen bir bitki. [Pédiculaire — Pediculosis]

bitpazarı b. i. Eski eşyanın alınıp satıldığı pazar: Eskiye itibar olsa bitpazarına nur yağardı.

bit sirkesi b. i. Bit yumurtası. [Fr. Lente]

bittabi Ar. zf. Tabiatiyle, tabii, elbette. [Naturellement — Naturally, of course]

bitter Al. i. Acı. Acı bira ve bir çeşit acı çikolata.

bityeniği b. i. Bir meselenin gizli kalmış kötü ve aksak tarafı, şüpheli bir nokta: O adamların hallerinden sezer gibi oluyorum ki bu işte bir bityeniği var. [Point suspect, louche — There is something fishy about this]

bivefa Far. s. Vefasız

biye Fr. i. Elbise yaka ve eteklerinin kenarlarına kumaştan çevrilen ince kısım: Biyeler ve düğmeler siyah kadifedendir.

biyel Fr. i. Tek. Pistonlu motorlarda, pistonun ileri geri gidip gelme hareketini dönme hareketine çevirmeye yarayan çubuk, Motor içindeki yanma sonunda piston silindir içinde gidip gelmeye başlar. Piston koluna bir eklemle bağlanmış olan biyel, krank milini döndürür. Böylece dönme hareketi elde edilmiş olur.

En geniş sınırlarıyla Bizans İmparatorluğu

biyofizik Fr. b. i. Fizyolojinin fizik olaylarını inceleyen dalı. Biyolojik fizik diye de adlandırılabilen biyofizik, fiziğin metodlarını kullanarak hayat olaylarını, biyofizik hayat olaylarında enerji dönüşümünü inceler. Fizik ve teknik alandaki her gelişme, biyolojide de yeni esaslar ve yeni metodların ortaya çıkması sonucunu doğurur. Gerçekten enerji incelemesinde elde edilen gelişmeler, radyoaktif enerjinin biyolojiye uygulanışı, hayatın incelenmesi konusunda biyofiziği belli başlı bir bilim haline getirmiştir. Bu bilimin insan ve hayvan hekimliğinde olduğu kadar bitki biyolojisi ve tarımda da önemli uygulamaları vardır.

biyografi Yun. i. ★ 1. Bir kişiliğin hayat hikâyesi. esk. Tercümeihal. ★ 2. Ünlü kişilerin hayatını anlatan eser.

biyojeografi Yun. i. Bitki ve hayvanların yeryüzündeki dağılma şekillerini ve bunun nedenlerini inceleyen bilim dalı. Dirim coğrafyası.

biyolog Yun. i. Biyoloji bilgini.

Biyoloji Yun. i. Hayat bilimi. Bu deyim 1802 yılında Fransa'da Lamarck, Almanya'da Treviranus tarafından aynı zamanda bulundu. Hayvan ve bitki hayatını içine alır. Biyoloji şu metodları kullanır: 1° Andırma, (analoji), keşif için kullanılır. Cuvier bu metodla, bir topuk kemiğiyle, bir paleotoryomun tam iskeletini kurmuş; sonradan bu iskeletin tıpatıp bir benzeri bulunmuştur. 2° İspat için çeşitli uyarlık. Bir andırma metodu ispatlanınca gerçek olarak kabul edilir. Ama biyolojinin temel sorunu, hayatın başlangıcı ve mahiyetidir. Hayat, ilkel bir protoplazmadan mı meydana gelir, yoksa hayatın başlangıcında yeni bir çekirdeğin varlığını mı kabul etmelidir? Bir kısım bilginler doğrudan doğruya bu temel meseleyi ele almışlardır; bu alandaki araştırmalar çok ileri gitmiştir. Kanserin sebeplerinin, hücre hayatının başlangıcına bağlı olduğu sanılmaktadır. [Biologie — Biology]

biyolojik s. Biyoloji ile ilgili.

biyolojik hekimlik Bir vücut hastalığının dışardan herhangi bir şey (ilâç v.b. gibi) eklemeden, vücudun içinde var olan güçlerin artmasını sağlayarak giderilmesi yolunu tutan doğal tedavi yolu. Sadece ilkel topluluklara has olmayıp, uygar ülkelerde de yerine göre kullanılagelen bazı usuller biyolojik hekimlik kavramına uygundur.

biyolojik savaş Ask. Bak. mikrop savaşı.

biyometri Yun. i. Canlı yaratıkların çok yönlülüğünü, olasılık (ihtimaliyat) hesapları yardımıyla istatistik inceleme yöntemleri; modern hekimliğin araştırma dallarından biridir.

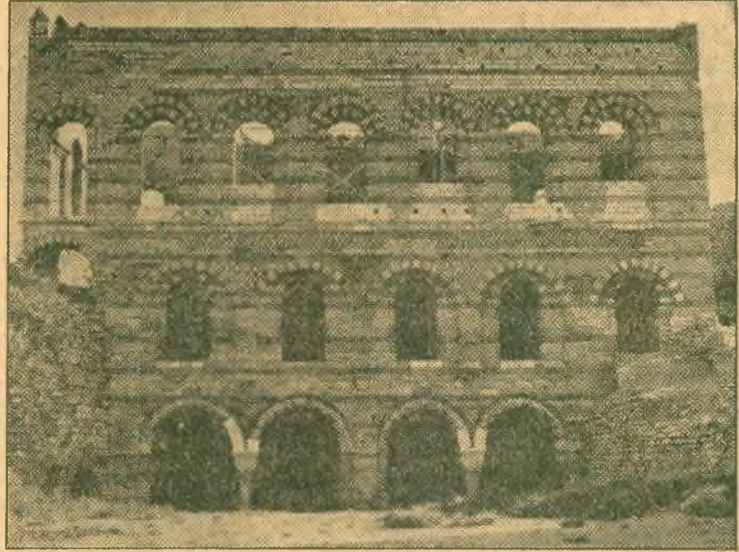
biyoşimi Yun. z. Organ dokularındaki kimya olaylarını inceleyen kimya kolu.

biyotit Fr. i. «Kara mika» denen ve bileşiminde demiri çok olan bir mika çeşidi.

biz zm. Çoğul birinci şahıs zamiri. Ben yerine de kullanıldığı vardır. [Nous — We]

biz i. Katı bir şey dikilirken iğneye yol açmak için kullanılan demirden, ince ve sivri uçlu alet. Kunduracı bizi. [Alêne — Awl]

Bizans İmparatorluğu M.S. 395'de ikiye bölünen Roma İmparatorluğu'nun doğu tarafında kurulan ve 1453'de İstanbul'un Türkler tarafından alınmasıyla ortadan kalkan devlet. Bir adı da Doğu Roma İmparatorluğu'dur. Roma, Atina, Helen kültürünün Hıristiyan diniyle kaynaşması, Bizans İmparatorluğu'nun maddî ve manevî temelini meydana getirir. Roma'nın devamıdır. Daha sonra ortaya çıkan Byzantinos (Bizanslı) deyimini, Bizanslılar hiç kullanmamışlar, kendilerine hep Romaios (Romalı; Türkçe = Rum) demişlerdir. İmparator Diocletianus (284-305) Roma İmparatorluğu'nu batı ve doğu diye ayırmış kendi doğuyu alıp, başkenti İzmit yapmıştır. Fakat ondan sonra gelen Büyük Costantinus, İmparatorluğu birliğe kavuşturarak, hükümet merkezini Roma'dan alıp Byzantion'a geçirmiştir. Hıristiyan dininin devlet dini olarak kabulü (M.S. 313) ve Byzantion'un 11 Mayıs 330'dan Nova Roma (Yeni Roma) ya da Costantinopolis (Kostantin şehri) adıyla başkent yapılması, Bizans İmparatorluğu'nun geçiş devresidir. Sonunda, Büyük Theodosios'un ölümünden sonra, imparatorluk iki oğlu arasında paylaşıldı (M.S. 395). Küçük oğluna Honorius'a merkezi Ravenna olmak üzere batı kısmı, büyük oğluna Arkadios'a merkezi Bizans olan doğu kısmı düştü. Böylece Bizans İmparatorluğu adını alacak olan Doğu Roma İmparatorluğu kurulmuş oldu. O zamanki toprakları, Arnavutluk'un kuzeyi, Dalmaçya ve Bosna'nın Tuna'ya kadar olan bölümüyle bütün Balkan yarımadası, Ege adaları, Girit, Kıbrıs, Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır, Sirt Körfezine kadar Kuzey Afrika'yı. Bizans'da 12 kral sülâlesi gelmiştir. 1. Theodosios sülâlesi (379-457). 2. Leon sülâlesi (457-518). 3. Iustinianos sülâlesi (518-602) ve Phokas (602-610). 4. Herakleios sülâlesi (610-711). 5. İsauria ya da Suriye sülâlesi (717-802). 6. Nikeforos sülâlesi (802-820). 7. Frigya ya da Amorion sülâlesi (820-867). 8. Makedonya sülâlesi (867-1056). 9. Dukas sülâlesi (1059-1081). 10. Komnenos sülâlesi (1081-1185). 11. Angelos sülâlesi (1185-1204). 12. Laskarıs ve Batatzes sülâlesi (1204-1261). 13. Palaiologos sülâlesi (1261-1453). Bizans İmparatorluğu'nun en parlak devri olan İmparator 1. Iustinianos zamanında (565) Akdeniz, Bizans gölü oldu. Başkent 4. Haçlılar seferi sırasında işgal edilince İznik hükümet merkezi olmuştur. Sonra tekrar başkent olan İstanbul, Fatih Sultan Mehmet tarafından alınınca Bizans İmparatorluğu da yıkıldı (1453).

Roma İmparatorluğu'nun devamı olan Bizans İmparatorluğu, coğrafya bakımından çeşitli kültür izlerini taşıyan ülkeleri içine almıştı. Bir yandan Hellenistik ve Roma sanat gelenekleri, öte yandan Anadolu yoluyla gelen İran, Suriye ve Mısır sanatlarının etkisiyle kendi sanatını kurmuş, yeni unsurlara kendi özelliklerini de katarak Bizans Sanatı'nı ortaya çıkarmıştır. Örneğin mimarlıkta, hem tuğlanın hem de tuğla ile taşın birlikte kullanıldığı yapı tekniğini benimsemiş, tonoz ve kubbeye ayrı bir yer vermiştir

Duvar süslemelerinde, kitap ve levhalarda kullandığı minyatür, mozaik, fresko ve ikona türlerini içine alan, resim sanatında ise «İskenderiye» ve «Antakya» mektebi adları verilen değişik iki üslûbun etkisi belirgindir. Plâstik sanatlarda büyük heykelciliğe önem vermemiş ama, süslemede ve küçük plâstikte, özellikle fildişi oyma işlerinde haklı bir üne ulaşmıştır.

Bizans sanatının en güzel eserleri bugün İstanbul'da bulunmaktadır. Yukarıda XII. yüzyılda yapılmış Tekfur Sarayı; yanda İmparator Alexandros'un Ayasofya'nın üst galerisindeki mozaik tasviri; altta dinî mimarlık örneklerinden Aya İrini kilisesi bunlar arasında sayılabilir

Leon Blum

George Bizet

Blasco - Ibanez

Bizans yolu Osmanlı İmparatorluğu'nu Balkanlar'dan ve İstanbul'dan atarak, Ruslar'a bağlı yeni bir Bizans Devleti kurmayı tasarlayan Rus Çariçesi II. Katerina'nın Kırım'da misafirlerini ağırlamak için yaptırdığı bir takım altından geçen yola verdiği alegorik san.

bizar Far. s. Bıkmış, tedirgin. esk. Fütur getirmiş. [Las, dégoûte — Tired, wearied]

bizatihi Ar. zf. Kendiliğinden: Bunu ona biri öğretmiş olacak, çünkü bizatihi düşünebilir bir adam değildir. [Par soi - même — In itself, intrinsically]

Bizet, George (1838-1875) Fransız bestecisi. Asıl adı Alexandre - César - Léopold'dur. Paris konservatuvarında okudu. Birçok operalar yazdı. «İnci Avcıları» ile ün kazandı (1863). En önemli eseri olan «Carmen» i 1872'de besteledi. Operalarının dışında ünlü eserleri, «L'Arlésienne» süiti ve «Do mojör Senfoni»dir.

bizim z. «Biz» zamirinin tamlayan şekli: Bizim işimiz, bizimle beraber. [Pronom possesif; notre — Our]

bizon i. Zo. Memelilerin toynaklılar takımının çift parmaklılar alt takımından, boynuzlular familyasından bir cins. Geviş geterirler. İki türü vardır. 1° Avrupa Bizonu. 2° Amerika Bizonu. Avrupa bizonu bugün yalnız Litvanya'da ve Kafkasya'nın bazı ormanlarında bulunmaktadır. Avrupa'nın diğer bölgelerinde nesli tükenmiştir. Amerika bizonu neslinin korunması için, Birleşik Amerika'da ulusal parklarda yetiştirilmektedir.

bizzat Ar. zf. Kendi, kendisi, vekil kullanmıyarak: Avukatı varken mahkemeye bizzat gitti. [En personne, personnellement — In person, personally]

Bjöernson (Bjoernstjerne) (1832-1910) Norveç'li yazar. Kvikne'de doğdu. «Güçlerin Ötesinde» adlı dramı en ünlü eseridir. 1903 yılında Nobel edebiyat ödülünü kazanmıştır.

Bk Kim. Berkelyum elemanının sembolü.

Blackburn (İngiltere) Lancaster bölgesinde, aynı adı taşıyan ırmak üzerinde 106 000 nüfuslu bir şehir. Kumaşları ve pamuk bezleriyle tanınır.

Blackpool (İngiltere) Lancaster bölgesinde İrlânda denizi kıyısında 152 000 nüfuslu bir şehir. Kaplıcaları, ev eşyası fabrikaları, tahıl ve kömür ticaretiyle tanınır.

Blagovyeşçensk (S.S.C.B.) Çin (Mançurya) sınırında, Amur nehri kıyısında 104 000 nüfuslu bir şehir. Transsibirya demiryoluyla bağlantısı olan bu şehirde madeni eşya fabrikaları vardır.

Blake, William (1757-1827) İngiliz şairi ve ressamı. Sonradan İngiltere'de Prerafaelitleri ve hatta Fransa'da gerçek-üstücüleri etkileyen Blake'in en önemli şiir kitapları «Songs of Innocence — Masumluk Şarkıları» ve «Songs of Experience — Deney Şarkıları» dır. Bu şiirleri çok canlıdır, sembolük yönleri hemen anlaşılır.

Blanc, Louis (1811-1882) Fransız tarihçi, politikacı ve sosyalisti. 1848 devrimi hareketine katılmış, kabineye girmiştir. Devletin, sosyal reformun gerekli aletlerinden biri olduğu kanısındaydı. Bunun için ekonomik eylemin belli başlı dallarında, ilk sermayesi devlet tarafından sağlanmak suretiyle kurulacak olan sosyal atölyelerde büyük bir üstünlük sağlanacağını, yavaş yavaş özel atölyelerin ortadan kalkacağını ve böylece her endüstrinin birleşeceğini kabul ediyordu. Başlıca eserleri, «Histoire de la révolution française — Fransız Devrimi Tarihi», (1847-1862) «L'organisation du travail — Emeğin Örgütlenmesi» (1840) dır.

Blanqui, Louis Auguste (1805-1881) Fransız sosyalist devlet adamı. Çağının işçi hareketlerinde önemli bir yeri vardır. Ona göre devrimci eylem, bir darbe ile iktidarı ele geçirmek ve proletarya diktatöryasını kurmak demektir. Silâhlı ayaklanma politik olmaktan çok teknik bir iştir. 1848 devrim hareketi sırasında fikirleri, blankizm adlı bir akım halini almıştır. Kuramsal sorunlarla ilgili denemeleri ölümünden sonra «Sosyal Eleştiri» adı altında yayımlanmıştır. [Ni Dieu, ni Maître— Ne Tanrı, Ne Efendi» adında bir gazete çıkarmıştır.

Blasco - Ibanez, Vicente (1867-1928) İspanyol romancısı ve politikacısı. En güçlü eserleri arasında «Kanlı Alanlar» ı, «Barraca» yı, «Apokalipsin Dört Atlısı» nı sayabiliriz.

Blasetti, Alessandro (Doğ. 1900) İtalyan sinemasının eski kuşak yönetmen ve yazarlarından. Roma'da doğmuş, Hukuk eğitimi görmüştür. Önceleri günlük «L'Impero» gazetesinde yazarken sonra bir sinema dergisi yayınlamaya başladı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra İtalyan sinemasının yeniden doğuşu demek olan «Yeni gerçekçilik» akımında senaryo yazarı ve yönetmen olarak oldukça emeği vardır. «Terra Madre — Toprak Ana», 1931, «Un Giorna nella vitta — Yaşantıdan Bir Gün» 1946, «Altre tempi — Eski Zamanlar» 1952, «Amore Chiacchiere — Aşk ve Gevezelik» 1957, «Prima Communione — İlk Komünyon» 1951 Önemli filmleridir.

blastula Yun. Lat. i. Biyo. Yumurta hücresi embriyon olmak halinde iken morulanın gelişerek içi boş bir toparlak haline girmesi.

Blessington, Margaret Power (1789-1849) İngiliz edebiyatında romanlarıyla, anılarıyla ün yapan kadın yazar. Kontes. Sayısı on ikiyi bulan romanlarında, uzun süre içinde yaşadığı İngiliz sosyetesini anlatır. Lord Byron ile ilişkilerini de bir kitapta yayınladı.

Bleuler, Eugen (1857-1939) İsviçreli hekim ve psikiyatr. Erken bunama ve şizofrenikler üzerindeki araştırmalarıyla ün salmış, psikiyatriye şizofreni deyimini sokmuştur.

blok Alm. i. Koc man ve ağır kitle.

blokaj Alm. Fr. i. Sp. Bloke etmek hareketi.

Blok, Aleksandro viç (1880-1921) Rus ozanı. Rus sembolist ozanlarının en güçlüsüdür. Sovyet ihtilâl e katılmış, ihtilâli öven «Onikiler» adl şiiriyle ün kazanmıştır.

blokavt İng. i. A sk. Işıkları söndürme, karartma.

bloke etmek b. f ★ 1. Bir şeyin kullanılmasını, harcanılm asını yasak etmek. ★ 2. Sp. Topu bir yer durdurmak.

blokhavs Alm. i. Ask. Avcı kulübeleri ve dağ sığınakları gib betondan yapılmış küçük binalar. Daha ok kara savaşlarında müstahkem mevki ve mevzilerin savunma hattı önünde top rağa gömülmüş olan bu tesislerin içinde erler, gözetleme kuleleri, orta ve büyük ç apta toplar, makineli tüfekler, cephanelik ler, yemek ve yatak yerleri bulunur. II. Dünya Savaşı'nda Fransızlar'ın Maginot, Almanlar'ın Sigfried hattı bu çeşit tesisl erden meydana getirilmişti. Kıyı savunmas ında da bu tip tesislerden yararlanılır.

bloknot, -tu Fr. i. Kolay ayrılması için zamkla tutturulmuş, üzerine notlar yazılan deftersi kâğıt pa keti.

bloküs Düşman arafından işgâl edilen bir şehrin, bir lim nın, ya da bir yerin dışla ilişkisini kesm k için kuşatılması. Barışçı bloküsde, b r hükümet başka bir hükümeti, kendi artlarını kabule zorlamak için, savaş açm amakla birlikte limanlarını kuşatır. I. Nap léon'un, İngiltere'nin Avrupa ile bütün i şkilerini kesmek için aldığı tedbirlerin ütünü bir bloküs hareketidir. Bu hare et İngiltere'nin yapmış olduğu deniz b küsüne bir karşılıktı. İngilizler yaban hattâ tarafsız gemilerin yükünü zorla kontrol ederek, Fransız mallarına ya Fransa'ya giden mallara el koymuşlardı.

Blomberg, Werne Eduard Fritz Von (1878-1946) Alman eldmareşali. 1878'de Stargard'da doğdu 1933-1938 yıllarında Savunma bakanl yapmıştı. Modern sevk ve idare esasl ına göre Alman ordusunu yeniden kurm ştur. Almanya'nın geleceği konusunda Hitl r'le anlaşamıyan Blomberg 1938'de görevin den ayrılmıştır.

Blondel, Charles (1876-1939) Fransız psikolog ve hekimi. On göre bireyin sosyal baskılar altında b lunan zihin hayatı dışında ve buna karş olan salt psikolojik bir hayatı vardır. u salt psikolojik unsurun toplumla anor al ilişkileri, çoğu zaman zihin hastalıkla ının kaynağı olarak kabul edilebilir. Başl a eserleri: «La mentalité primitive — İlk l Düşünüş»; «Introduction à la psycholo ie collective — Kollektif Psikolojiye Gi ş», «Le suicide — İntihar» dır.

Blondel, Maurice (1861-1949) Fransız filozofu. Aksiyon felsef i aslında, etkin iradenin deneyinde olay üstü bir dünyayı yani vücut haline gel ş bir imanı ortaya koyan bir aksiyon di dir. Hayatın eleştirilmesi ve pratik bilimin bir denemesi olan başlıca eseri: «L'Esprit chrétien et la philosophie — Hıristiyan Ruhu ve Felsefe» dir.

blook booking İng. b. i. Si. Bak. liste usulü.

blöf İng. i. Birini yanıltarak ya da yıldırarak bir işten vazgeçirmek için söylenen asılsız söz ya da takınılan tavır: «Blöf yapıp yapmadığını öğrenmek istiyordu.»

blucin İng. i. Mavi renkte bir çeşit pantalon.

blum İng. Bir çeşit iskambil oyunu.

Blumenbach, Johann Friedric (1752-1840) Alman tabiat bilgini. Antropolojinin kurucularındandır; insan türünün beyaz, sarı, kırmızı, siyah ve melez olarak beş ırka ayrıldığını ortaya atanlardan biridir. Başlıca eserleri: «Tabiat Bilimleri El Kitabı», «Mukayeseli Anatomi El Kitabı».

Blum, Léon (1872-1950) Fransız yazar ve devlet adamı. Gazetelerde yayınladığı edebi makaleleri ve tiyatro eleştirmeleriyle dikkati çekmiştir. 1902'de Fransız Sosyalist Partisi'ne girmiş; 1919'da milletvekili seçilmiştir. 1936-1937'de ilk Halk Cephesi (Front populaire) hükümetinin başkanı oldu. Bu hükümet işçilerin haftada 40 saat çalışmasını, ücretli izin almalarını, Fransa Bankası'nın devlet kontroluna geçmesini sağlamıştır. İspanya cumhuriyetine karşı Franco'nun giriştiği faşist ayaklanmada tarafsız kaldığı için başbakanlıktan düşmüş, Fransa'da sol hareketin parçalanması sonucunu da doğurmuştur. 1938'de yeniden muhalefete geçmiş, 1940'da Almanlar'la işbirliği yapmış olan Vichy hükümeti tarafından tutuklanıp Almanlar'a teslim edilmiş, 1945'de müttefik kuvvetler tarafından kurtarılmıştır; 1946-1947'de sosyalist hükümete başkanlık etmiştir.

bluz İng. i. Müz. Amerikan ve zenci asıllı bir fokstrot çeşidi.

bluz Fr. i. Kadınların eteklik üstüne giydikleri ince kumaştan, astarsız gömlek şeklinde bir giyecek.

boa Lat. i. ★ 1. Bak. boayılanları. ★ 2. Kadınların boyunlarına taktıkları yılan biçiminde ince ve uzun kürk.

boa yılanları b. i. Zo. Büyük ve parlak renkli yılanlara verilen ad. Zehirli değildirler, avlarını vücutları ile sıkıp ezerek öldürürler. Elli kadar türü vardır. Büyük türlerin çoğu Meksika'da, orta ve güney Amerika'da bir kaç türü de Madagaskar'da yaşar. Eryx jaculus türüne Türkiye ve Balkanlar'da rastlanır.

Bobadilla, Emilio (1868-1921) Kübalı yazar. Gezi notları eleştirmeleri ünlüdür. Eserlerini genellikle Fray Candil takma adıyla yayınlamıştır.

bobin Fr. i. ★ 1 Tek. Silindir şeklinde sarılmış iletken elektrik teli. Telden elektrik akımı geçirilir. Telin dış yüzeyi elektriği geçirmeyen yalıtkan bir maddeyle kaplanmıştır. Tel çoğunlukla emaye kaplanır. Ya da tel üzerine, ipek, pamuk ipliklerinden

Bjöernson

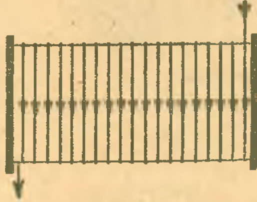
Louis Auguste Blanqui

William Blake

Bodrum Kalesi

bobin

bir kılıf geçirilir. Plastik maddelerle yalıtılmış bobin telleri de vardır. Tel elektriği iyi ileten bir bakır alaşımından yapılır. Bobin, elektrik devrelerinde kullanılır. Telinden elektrik akımı geçirilen bobin bir elektromanyetik alan doğurur. Bobinlerin bir çok kullanılma alanı vardır. Daha değişik biçimde hazırlanan özel bobinlere radyo alıcı ve vericilerinde rastlanır. ★ 2. Üzerine şerit şeklinde herhangi bir cisim sarılan makara. ★ 3. Si. Filim şeridinin sarıldığı madenden yapılma büyük boy makara. Dar filim diye anılan ve amatör filimcilikte kullanılan makaralar genellikle plastiktendir. Bobinler çekici ve gösterici cihazlarda kullanılır. Ayrıca filimcilik alanında 'bobin deyimi, bir filmin uzunluğunu belirtmeye yarıyan birim olarak anılır. Bir bobin 35 mm. lik filim 304 m. dir.

bobstil İng. ★ 1. Bir aralık moda olmuş bir kılık. ★ 2. Bu kılıkta kimse.

boca İta. i. Den. Geminin başını rüzgâra çevirme. Orsa karşılığı.

boca etmek b. f. ★ 1. Rüzgârı geminin kıç tarafına almak. [Serrer le vent — To veer] ★ 2. mec. Bir şeyin hepsini birdenbire boşaltmak: Yoğurt kâsesini başına boca etti. [Verser — To pour out]

bocalamak f. ★ 1. Geminin rüzgâra ya da fırtınaya karşı koyamayıp dönmesi. ★ 2. Bir işte tutulması gereken yolu kestirememek, şöyle ya da böyle yapmak: Yalanı yüzüne vurulunca şaşırdı, bocaladı.

Boccacio, Giovanni (1313-1375) İtalyan yazarı ve şairi. «Decamerone» adı altında toplanan hikâyeleri en ünlü eseridir. Dante'nin hayatını yazan ilk yazardır. Ünlü İtalyan şairi Petrarca'nın yakın dostuydu. «Decamerone» den önce ve sonra «Filostrato» ve «De claris mulieribus — Ünlü Kadınlar Üzerine» gibi daha bir çok güçlü eser veren Boccacio bütün hayatı boyunca şiirle uğraşmıştır.

Bodrum Kalesinden şehrin görünüşü

Boccherini, Luigi (1743-1805) İtalyan bestecisi. Müziği rokoko üslubundadır. Besteciliğinin dışında iyi bir viyolonsel icracısıydı. Opera, senfoni, suit, konçerto, sonat türlerinde bestelediği eserleri arasında oratoryoları ile tanınmıştır.

Boccioni Umberto (1882-1916) İtalyan ressam, heykeltraş ve yazarı. Roma'da Giacomo Balla'nın atelyesinde çalıştı. Resim anlayışını manifestoları ile açıkladı: Plastik dinamizm, aşırı modernizm, eşyanın kendine değil de ressam üzerindeki etkisine dayanan resim anlayışı. Fütürist yazar olarak çeşitli dergilerde sanat, felsefe ve tiyatro konusunda yazılar yazdı.

Bochum Almanya'da, Prusya'nın Westfalya bölgesinde 315 000 nüfuslu bir şehir. Kömür ocaklarıyla, fabrikalarıyla, maden ve kimya endüstrisiyle tanınır.

boci arabası b. i. Ağır eşya taşımakta kullanılan iki kalın ve küçük tekerlekli el arabası.

Bock, Fedor von (1880-1945) Alman Feldmareşalı. Çeşitli kıta ve kurmay hizmetlerinde çalışmış, I. Dünya Savaşı'nda gösterdiği yararlıklardan dolayı kısa zamanda generalliğe yükselmiştir. Nazi devrinde 1938 yılında Avusturya'yı işgal eden 8. Ordu komutanlığına atanmıştır. II. Dünya Savaşı'nda Rusya'ya saldıran Alman orduları kuzey grubu başkomutanlığını yapmış, 1942'de bilinmeyen bir sebepten ötürü görevinden geri alınmıştır.

Bocskay, İstvan (1557-1606) Erdel (Transilvanya) beyi. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki hizmetlerinden dolayı bir Türk paşası tarafından Macar krallığına getirildi. Bocskay, tacı giydikten 3 yıl sonra öldü.

bocuk ★ 1. Ortodokslarda İsa'nın doğum yortusu. ★ 2. Domuz: «İte kaka, çeke sürüye ahırdan bocuk çıkarır gibi çıkardılar».

bocurgat i. Ağır eşyanın çekilmesinde kullanılan ve bir kol ile döndürülen bir araç. Çekilecek eşyanın bağlı olduğu ipi ya da zinciri kendi üzerine sarar. [Cabestan, cric — Capstan, Winch]

bodoslama Yun. T. i. ★ 1. Eski ahşap teknelerde, omurganın iki ucundan yukarıya, doğru uzanan gemi burnunun ve kıçının dayanıklılığını arttırmak için yerleştirilen iki ağaç. Saç teknelerde, aynı amaçla geminin burnu ve kıçı daha takviyeli yapılır. ★ 2. Geminin burnu.

bodrum i. Bir binanın yol seviyesinden aşağı kalan kısmı. [Cave — Cellar, subterranean]

Bodrum Muğla ilinin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 649 km² olan ilçenin nüfusu 25 855, merkezinin nüfusu 5 136'dır. 4 köylü merkez

bucağından başka, 9 köylü Mumcular (Karaova) 6 köylü Karatoprak ve 11 köylü Müsgebi bucakları vardır. Önemli ürünleri narenciye ve tütündür. ★ İlkçağda Akdeniz'in önemli merkezlerinden biri olan Halikarnassos şehri burada kurulmuştu. Ünlü tarihçi Herodotos, Halikarnaslı'dır. Karia bölgesinin başkentiydi. Dorlar tarafından kurulmuştur. Tiran Lygdamis'in kızı Artemisia, Pers Kralı Kserkses'in Yunanistan'ı istilâ seferine donanmasıyla katıldı (M.Ö. 480). Halikarnassos şehrine, eski ve daha sonraki çağlarda, ün kazandıran, II. Artemisia'nın, kocası Mausolevos için yaptırdığı ve dünyanın 7 harikasından biri sayılan «Mausoleum» yani anıt - mezardır (M.Ö. 352). Yüzyıllar boyunca pek az zarara uğramış olan bu ünlü eser, Ortaçağda Rodos şövalyeleri tarafından büyük Bodrum kalesinin inşaatında kullanıldı (Costellum Petrum). Kaleye adını veren şahsın adından «Bodrum» kelimesi türemiştir. Yapılışı 100 yıl süren kale, Kanuni devrinde Palak Mustafa Paşa'ya bir günde teslim oldu. Şimdi, bu kale içinde yurdumuzun ilk denizaltı müzesi açılmıştır.

bodrum katı b. i. Bir binanın bir kısmı; yer altında ve oturulabilen en alt katı. [Sous - sol — Basement]

Bodrumlu Avram Galanti (Doğ. 1874) Ünlü bilim adamlarımızdan. Bodrum'da doğdu. İstanbul Üniversitesi'nde profesörlük yaptı. İki devre milletvekili seçildi. Tarih alanında derin bilgisi vardır. Eserleri: «Türkler ve Yahudiler», «Bodrum Tarihi».

boduç i. Ağaç testi. [Cruche en bois — Vood pitcher]

bodur s. Çok kısa boylu ve tıknaz. [Courtaud, Trapu — Squat, short]

bodur çapak b. i. Zo. Kemikli balıkların sazangiller familyasından bir tür. Göllerde, hafif akıntılı göllerde yaşar. [Brémette — White bream]

Boerler Güney Afrika'da yerleşen Hollandalı sömürgecilere verilen ad. Bu grup XVII. yüzyılda Hollanda, Doğu Hindistan kumpanyasının gemilerine ikmal yapmak üzere Cap'da bir istasyon kurulduğu sırada meydana geldi. Bir süre sonra kumpanyanın memurlarıyla, orda yerleşip de hotantoları boyundurukları altına alanlar arasında ayrılık başgösterdi. XVII. yüzyılda yeni gelen Alman, İskandinavyalı ve özellikle Fransa'dan gelen göçmenlerle sömürgeci grubun sayısı kabardı. Sömürgecilerle oldukça ağır vergiler alan kumpanyanın memurlarının ilişkileri iyi değildi. 1795 de İngilizlerin işe karışması, 1805 de de kesin olarak burayı zapdetmeleri üzerine gerginlik birdenbire arttı. Boerler'in İngilizlerle çatışması, İngilizlerin Cap dolaylarına gelip yerleşmeleriyle başlar. Toprakların kontrolu, köleliğin kaldırılması Boerler'in rahatını kaçırıyordu. Kitle halinde kıt'anın içerlerine doğru göç ettiler; Oranj ve Transvaal devletlerini kurdular. 1852 de İngiltere bu devletlerin bağımsızlığını kabul etti, ama bu pamuk ipliğine bağlı bir bağımsızlıktı. Altın madenlerinin bulunuşu bu sömürgenin önemini birdenbire arttırmıştı. Boerler'le İngilizlerin giriştiği savaşta, Boerler'in yenilgiye uğramasıyla Boer devletleri ortadan kalkmakla beraber, İngiliz topluluğu içinde bir takım imtiyazlar verildi. Bununla beraber aralarındaki gerginlik bugün de süre gitmektedir.

Boer Savaşları Güney Afrika'daki Flaman asıllı Boerler ile İngiltere arasındaki iki savaşın adı. 1880-81 yılları arasındaki ilk savaşta İngilizler yenildi. 1899-1902 yılları arasındaki ikinci savaşta ise Transvaal ve Oranj devletlerinin bağımsızlıkları tanınmakla beraber, bu iki devlet İngiltere'den ayrılamadı.

Bogota, Santa Fe de Güney Amerika'da Kolombiya'nın 1 406 200 nüfuslu başkenti. XVI. yüzyılda doğu Cordillera dağları üzerinde 2 600 m. yükseklikte kurulmuş olan bu şehir, aynı zamanda bir kültür ve sanayi merkezidir.

boğa i. Zo. Sığır ve mandaların damızlık erkeğine verilen ad. [Taureau — Bull]

Boğa Ast. Zodyak üzerindeki Koç ile İkizler arasındaki burç. esk. Sevr. [Taureau — Bull]

boğadaya yatırmak b. f. Yıkanacak çamaşırı büyük bir sepet içine yerleştirip üzerine sıcak küllü su dökmek.

boğa güreşi b. i. Sp. Boğa ile mücadele ve sonunda boğayı kılıçla öldürme esası üzerine kurulmuş bir spor. İspanya'da, Portekiz'de ve Fransa'nın bazı güney şehirleriyle Güney Amerika ülkelerinde yapılmakta olan bu sporun, XIX. yüzyılda bazı Arap reisleri ile İspanyol şövalyelerinin kapalı sahalarda ve at üzerinde boğaları mızrak ya da kılıçla öldürmek şeklindeki eğlenceleriyle başladığı söylenir. İlk zamanlarda aristokratların bir çeşit av eğlencesi olan boğa döğüşü, sonraları genel ve açık yerlerde profesyoneller tarafından yapılmaya başlanmış ve bugün yaygın bir spor halini almıştır. Boğa güreşinin kendine özgü alanları (arena), usulü, deyimleri güreşçilerinin de (torreador) özel kıyafetleri vardır. Boğa güreşi İspanya'nın ulusal sporu sayılır. [Course de taureau, tauromachie — Bull - fight]

boğak i. Bademciklerde yerleşen ya da boğazın her yanına dağılan iltihapların adı. Hunnak, anjin.

boğalık i. Boğa ödevini görmeye henüz yeni başlamamış bir yaşından yukarı erkek sığır. [Jeune taureau — Young bull]

boğanak i. Sağnak, bora. [Ouragan — Tempest, hurricane]

boğanotu b. i. Bot. Düğünçiçeğigillerden, bütün kısımlarında ve en çok kökünde «akonitin» adlı etkili zehir bulunan bitki cinsi. [Aconit — Aconite]

boğası i. İnce bez, astar. [Toile fine, doublure — Lining]

Boccherini

boğa

Rumelihisarı ve Boğaziçi

boğaz i. ★ 1. Anat. Boynun önü ve ön yarısına ait organların tamamı; ağız ile gırtlak arasındaki geçit bölgesi. Ar. Hulkum. [Gorge — Throat] ★ 2. Şişe gibi şeylerin dar ve boğuk yeri: Surahinin boğazı. [Col — Neck] ★ 3. İki kara arasındaki dar deniz: İstanbul boğazı. [Détroit — Strait] ★ 4. İki dağ arasında dar geçit. esk. Derbent. [Gorge — Defile] ★ 5. Yiyecek, azık, yem: Yalnız boğazını düşünür. ★ 6. Yiyeceği, içeceği sağlanan kimse: Bizim evde sekiz boğaz var.

boğaz açmak b. f. Bot. Zamanında ağaçların dibini açarak nefeslendirmek.

boğaz anjini Hek. Boğazdaki değişik bademciklerin iltihaplanması sonucu, hafif ateş ağrı, ses kısıklığı ile birlikte görülen hastalık.

boğaz boğaza gelmek b. f. Şiddetle kavga etmek. [S'entr'égorger — To quarrel violently]

boğaz doldurmak b. f. Bot. Nefeslendirmek için dipleri açılan ağaçların diplerini doldurmak.

boğaz hastalığı b. i. Hek. Boğak.

boğazına sarılmak b. f. Üstüne atılmak. [Se jeter au cou — To choke, to throttle]

boğazından geçmemek b. f. Sevdiği bir kimsenin yokluğu ya da yoksulluğu dolayısıyla bir yiyeceği yalnız başına yemekten üzüntü duymak.

boğazını yırtmak b. f. Var gücüyle bağırmak. [Crier à tue - tête — To shout oneself hoarse]

Boğaziçi Karadeniz'le Marmara denizini birleştiren boğaz ve kıyılarının adı. İstanbul boğazı ya da yalnızca Boğaz denir. Rumeli ve Anadolu fenerleri arasından Sarayburnu - Kızkulesi arasına kadar uzar. Tam üstünden geçen çigi (Talweg çizgisi) boyunca 29 km. 9 m. dir. Kıyıların girinti ve çıkıntılarıyla beraber Rumeli kıyısı 46 km. Anadolu kıyısı 34 km. dir. Genişliği Karadeniz'den girilirken fenerler arasında 3 600 m., Yeniköy ile Çubuklu arasında 1 480 m. Emirgân ile Kanlıca arasında 790 m. ve en dar yer olan Rumeli ve Anadoluhisarları arasında 698 m. dir. Boğazın derinliği kıyılara doğru azalmakla beraber ortalama 50 - 100 m. arasındadır. Son araştırmaların sonucuna göre, boğazın deniz istilasına uğramış eski bir akarsu vadisi olduğu sanılmaktadır. Karadeniz'den Marmara'ya doğru aktığı ve dirseklerle burunlarda hızlandığı görülen üst akıntıdan başka bir de Marmara'dan Karadeniz'e doğru giden bir alt akıntı vardır. Bu iki akıntının tuzluluklarıyla sıcaklık dereceleri farklıdır. Kıyılardaki toprağın rengi, siyahtan kırmızıya kadar değişir. İki yakasındaki tepeler çınar, ıhlamur, fıstık çamı ve çam gibi ağaçlarla süslüdür. İki yakada camiler, mescitler, saraylar, kasırlar, köşkler, hamamlar, çeşmeler, şadırvan ve sebiller vardır. Boğaziçi son derece güzel olan doğal manzarasıyla dünyaca ünlüdür. Aynı zamanda zengin ve çeşitli balıkçılık alanıdır.

Boğaziçi İzmir'in Tire ilçesi bucaklarındandır. 10 köylü bucağın nüfusu 4 585 olup, merkezinin nüfusu 1 136'dır.

Boğazkale Çorum'un Sungurlu ilçesi bucaklarından. 18 köylü bucağın nüfusu 9 895, merkezinin nüfusu 1 543'dür. Bak. Boğazköy.

Boğazkaya Samsun'un Bafra ilçesi bucaklarından. 27 köylü bucağın nüfusu 17 274, merkezinin nüfusu 1 127'dir. Eski adı Tosköy'dü.

Boğazkesen 1452 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmış olan Rumelihisarı'nın eski adı.

boğazkesen b. i. Bir boğazı savunmak için deniz kıyısına yapılan hisar.

BOĞAZİÇİ: Tarabya kıyıları

Bursa'da Yeşil Türbe ve çevresinden bir görünüş

Boğazköy'de bir duvar kabartması

Boğazköy Tar. (Çorum ilinin Boğazkale ilçesi) Hitit başkenti. Hititçe adı Hattuşa idi. Boğazköy'e ilk giden arkeolog Charles Texier'dir (1834). 1931, 1939, 1952 yıllarında yapılan kazılarda, çok önemli kalıntılar bulunmuştur. Boğazköy'ün M.Ö. III. bin yıl tarihi hakkında sahip olduğumuz bilgiler, şehirde bulunan, tablet diyebileceğimiz yazılı belgelere dayanır. Krallardan Piyoşti, Kuşşara Kralı Anitta'yla savaşıp yenilgiye uğradı ve Hattuşa yakılıp yıkıldı. M.Ö. XVII. yüzyılın başında Hattuşa Hitit Krallığının başkenti oldu. Boğazköy'ün M.Ö. XVI. yüzyıl sonları ile XV. yüzyıl başları arasındaki tarihi hakkındaki bilgilerimiz çok azdır. Büyük Göç kavimlerinin Ön Asya'ya gelişi sonucu işgal ve yağma edildi. Bu, Hitit İmparatorluğu'nun da sonu olmuştur. Boğazköy, sırayla, Frigler, Galatlar, Romalılar ve Bizanslılar'ın eline geçmiş, her zaman önemli bir kent olmak niteliğini devam ettirmiştir.

boğazlamak f. Hayvan ya da insanı boğazından keserek öldürmek. [Egorger — To slaughter, cut the throat of]

Boğazlar Anlaşması Ruslar'la boğazlar hakkında yapılan anlaşma. İlk boğazlar anlaşması 1833'de «Hünkar İskelesi Muahedenamesi» adıyla yapılmış, fakat aleyhimize olan bu anlaşma ertesi yıl Londra'da Avusturya, Fransa ve İngiltere'nin de katılıp imzaladığı «Boğazlar Mukavelenamesi»yle lehimize düzeltilmiş, Boğazlar üstündeki Türk egemenliği bütün bu devletlerce yeniden onaylanmıştır. Daha sonra Lozan ve Montreux anlaşmalarıyla Boğazlar'ın durumu son şeklini almıştır.

Boğazlar Meselesi İstanbul ve Çanakkale boğazlarının uyacağı hukuk rejimi dolayısıyla ortaya çıkan sorunlara batılı devletlerin genel olarak verdikleri ad. Boğazların sebep olduğu mücadelelerin tarihi çok eskilere kadar uzanır. Bu mesele özellikle XVI. yüzyıldan itibaren Rusya'nın güçlenip Balkanlar'a doğru genişleme politikası izlemesinden sonra çok önem kazanmış çeşitli ihtilâflar ve savaşlar doğurmuştur. Ruslar'ın Boğazlar konusundaki isteklerine önceden Avusturya daha sonraları İngiltere ve Fransa karşı çıkmışlardır. Bugün 22 Haziran 1936 tarihli Montreux anlaşması hükümleri Boğazların hukuki rejimini belirtmiştir. (Bak. Montreux Andlaşması).

boğazlı s. Çok yemek yiyen: Boğazlı çocuk. [Gourmand, glouton — Gourmand, gluttonous]

Boğazlıyan Yozgat ilinin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 2 173 km² olan ilçenin nüfusu 49 777, merkezinin nüfusu 7 729'dur. 28 köylü merkez bucağından başka, 11 köylü Yenifakılı ve 8 köylü Yenipazar bucakları vardır. Arazi yüksek bir yayla olup, toprakları oldukça verimlidir. Kasaba, Kızılırmağa dökülen Delice ırmağının kenarındadır; il merkezine 86 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

boğaz nezlesi Hek. Boğaz bölgesi sümüksü dokusunun iltihaplanması.

boğaz ola ün. Yemek yiyen kimseye, «Afiyet olsun!» yerine söylenir. [Fr. Bon appétit — Good appetite]

boğaz olmak b. f. Hek. Boğazı ağrımak, boğaz hastalığına tutulmak. [Avoir mal à la gorge — To have a sore throat, to have quinsy or angina]

boğaz rejimi Huk. Boğazlarda uygulanan hukuk kurallarının bütünü. Boğazın bir ülkeyi ilgilendirdiği, yalnız onun toprakları içinde kaldığı durumlarda, boğazlarda uygulanacak rejimle ilgili hukuk kuralları gereksizdir. Bununla beraber, Baltık de-

Kanlıca sırtlarından Boğaz'ın görünüşü

nizi, Cebelütarık boğazı, İstanbul ve Çanakkale boğazları gibi çok önemli boğazlar için anlaşmalarla kabul edilmiş bazı özel hükümler vardır. [Regime des détroits — Regime of the straits]

boğazsız s. Az yemek yiyen.

boğaz tokluğuna zf. Yalnız karnı doyurulmak şartıyla çalışmak üzere.

boğmaca Hek. Haemophilus pertussis adlı bakterinin yaptığı kramp gibi gelen ve horoz ötüşünü andıran, daha çok 2 ve 8 yaş arasındaki çocuklarda görülen, bulaşıcı olup salgınlar yapabilen özel bir bronşit çeşidi. Mikrop hastadan doğrudan doğruya damlacık (Bak.) yoluyla sağlam insana bulaşır. Kuluçka süresi 21 gündür; hastalık 4 - 10 hafta sürer. Koruyucu aşısı vardır. [Coque luche — Whooping - cough]

Boileau

boğmak f. ★ 1. Bir şeyi çepeçevre elle, iple ya da benzeri bir şeyle sıkmak sarmak. [Serrer, étrangler — To constrict, to strangle] ★ 2. Bir canlıyı nefes almasına engel olarak öldürmek: Zavallıyı iple boğmuşlar. [Etrangler — To suffocate - to strangle] ★ 3. Suda öldürmek: Çocuk kediyi havuzda boğmuş. [Noyer — To drown] ★ 4. mec. Birini aldatıp malı pahalıya satmak. [Tromper par tricherie — To cheat, to dupe]

boğmak boğmak zf. Boğumu çok olan. Boğum boğum. [Noueux — Wrinkled]

boğmakı kuşu b. i. Zo. Ötücü kuşların tarla kuşları familyasından bir tür. Güney Avrupa'nın en çok beğenilen ötücü kuşlarındandır. Akdeniz ülkelerine (Kuzey Afrika, Türkiye), Asya'nın merkezine, Hindistan'a kadar yayılmıştır. [Alouette calandre — Calandra lark]

boğucu s. Boğacak gibi sıkıntı veren. [Etouffant, suffocant — Suffocating, stuffy]

boğuk s. Kısılmış (ses): Boğuk boğuk bağırıyordu. [Enroué, rauque — Hoarse]

boğulmak ★ 1. Boğma eylemine uğramak. [Etre étranglé — To be choked] ★ 2. Havasızlıktan ölmek. [Etre étouffé — To be suffocated] ★ 3. Bunalmak. [Fr. Etre suffoqué]

boğum i. ★ 1. Çubuk şeklinde bir şeyin üzerinde, çepeçevre sıkılmış ya da şişmiş olan yer: Tırtılın boğumları, sazı boğumundan kesmek. [Noeud — Node] ★ 2. İki boğum arasındaki parça: Bir boğum şeker kamışı. [Partie entre deux noeuds, articulation — Articulation] ★ 3. Anat. Kılcal damarlarını, sinirlerin kendi üzerinde yumaklaşması sonucu ortaya çıkan organcıklar; sinir boğumları, lenf damarı boğumları gibi. [Ganglion — Ganglion]

boğumlama i. Boğazdan ses çıktığı sırada, ses yolunun herhangi bir yerindeki daralma ya da kapanma.

boğuntu i. Bir şeyi değerinden çok yükseğe satmak işi, vurgunculuk. esk. İhtikâr. [Tricherie, accaparement — Cheating, speculation, profiteering]

boğuntuya getirmek b. f. Birisini bunaltıp şaşırtarak fazla para çekmek.

boğunuk s. Boğuk ses veren. Tınlamayan. esk. Gayri tannan

boğurdak i. Anat. Soluk borusu, soluk yolunun gırtlakla bronşlar arası. esk. Şiryanışezen. [Fr. Trachee - artère]

boğuşmak f. Birbirinin boğazına sarılarak döğüşmek. [S'entr'égorger — To fight, to scuffle]

bohça i. ★ 1. İçine çamaşır, elbise gibi şeyler koyup sarmıya yarıyan dört köşe kumaş. ★ 2. Ufak ve seçme tütün dengi.

bohça Tar. Osmanlı İmparatorluğu zamanında saray ve konaklarında hediye ve rüşvetin sembollerinden biri. Sadrazamlar ve büyük makam sahipleri bayram, düğün, sultan doğunca ya da sefer dönüşü gibi vesilelerle saraya içi değerli eşya ile dolu bohçalar sunarlardı.

bohça böreği b. i. Bohça şeklinde sarılan bir çeşit börek.

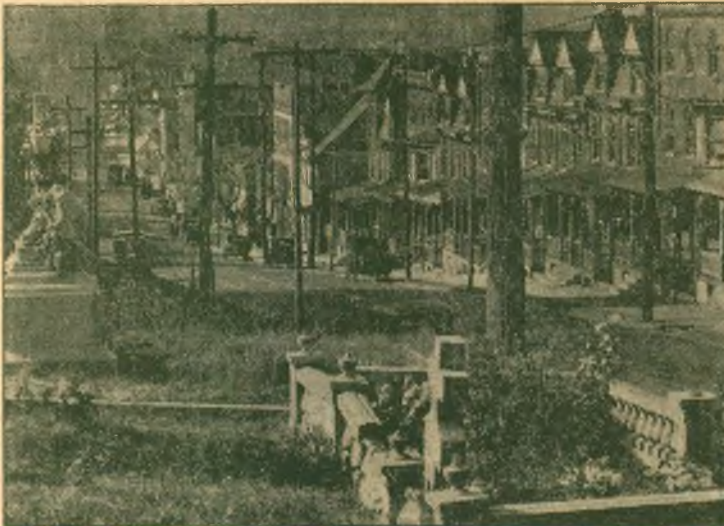
bohçacı s. ★ 1. Bohça ile eşya gezdirip satan kadın. ★ 2. Elde götürülecek eşyayı taşıyan hamal.

bohçalamak f. Bohça içine koyup sarmak. [Empaqueter, envelopper — To wrap up]

bohçasını koltuğuna vermek Evden kovmak. [Mettre à la porte — To sack someone]

bohem Fr. s. Nerede sabah orada akşam, kuralların dışında yaşıyan kişileri anlatmak için kullanılır. Derbeder, düzensiz, avare.

Bohemya Çekoslovakya'nın batısında, sıra dağlarla ve bazı kısımları ormanlarla çevrili 51 956 km² genişliğinde granitli bir yayla. Genellikle Çekler'in oturduğu Bohemya'da bulunan zengin kömür ve demir madenleri sayesinde sanayi, geçen yüzyıldan beri hızla gelişmiştir. Slavlar Bohemya'yı M.S. V. yüzyılda Germenler'den aldılar. Slavlar'ın 9. yüzyılda Hıristiyanlığı kabul etmelerinden sonra Bohemya, 1545 yılına kadar Kutsal Roma - Ger-

Bohemya bölgesinde bir şehirden görünüş

men imparatorluğuna bağlı, içişlerinde bağımsız bir krallıktı. 1545'de Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun egemenliği altına düştü. Bohemya, bu egemenlikten I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Saint-Germain andlaşmasıyla kurtularak, Slovakya'yla birlikte Çekoslovakya'yı meydana getirdi. II. Dünya Savaşı'nda Alman işgali altında kaldı. Şimdi Çekoslovakya'nın bir bölgesidir.

Bohr atom modeli Fiz. Danimarkalı bilgin Niels Bohr (1885-1962)'un ileri sürdüğü atom yapısı. Daha önce Rutherford'un tasarladığı bir atom modeli vardı. Bu atom teorisi, bir çok olayı açıklamakla birlikte, bazı soruların cevabını veremiyordu. Bohr'un modeli bu karanlık noktaları da açıklamıştır. Buna göre, elektronlar, çekirdek çevresinde herhangi bir yörünge üzerinde değil, çekirdekten belirli uzaklıkta bulunan ve değişmeyen yörüngeler üzerinde dönerler. Ve, eskiden ileri sürüldüğü gibi dönerken elektromanyetik ışınlar salmazlar.

Bohr, Niels (1885-1962) Danimarkalı fizik bilgini. Kopenhag'da doğdu. Atomun yapısı üzerindeki incelemeleriyle tanınmıştır. 1922'de Nobel fizik ödülünü almıştır.

Bohtan (Buhtan) Doğu Anadolu'nun güney bölgesinde bir ırmağın adı. Hakkâri dağlarından çıkıp batıya doğru akar, Siirt'in içinden geçerek Bitlis çayını ve başka bir takım suları alıp Dicle'ye dökülür.

Boileau, Nicolas (1636-1711) Fransız şairi ve eleştirmecis. 1660-1685 yılları Fransız klasik edebiyatının altın çağıdır. Bu çağa aynı zamanda XIV. Louis Çağı da denir. İşte bu parlak çağda yaşayan Molière, Racine ve La Fontaine, Boileau'nun arkadaşlarıydı. Boileau şiiri sıkı - düzene sokmuştur. Edebiyat eserleri arasında sınıflamalar yapmış, edebiyatta üslûbun ince ve zarif olması gereği üzerinde ısrarla durmuştur. Boileau'nun en güçlü ve ünlü eseri «L'Art Poétique — Şiir Sanatı» dır.

bok i. Bak. dışkı.

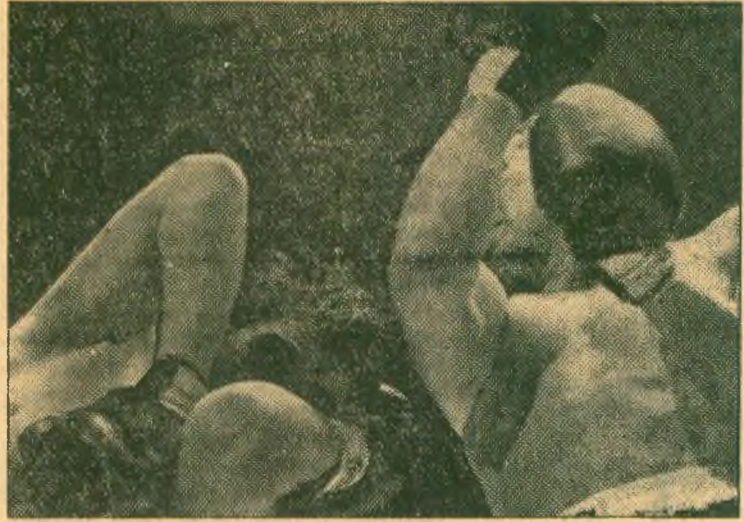
bok atmak b. f. Lekeleyecek söz söylemek. Kara çalmak.

bok böceği b. i. Kınkanatlılardan, gübrelik yerlerde yaşayan bir böcek. [Scrabée sacré — Dung - beetle]

boklamak f. Bir yeri pislemek, bir işi kötü hale koymak.

bokluk i. Pislik, kötü hal, güçlük.

boks İng. i. Sp. İki kişinin özel eldivenlerle ve belirli kurallara uyarak yumrukla dövüşmesi esasına dayanan spor. Ravnt denilen ikişer ya da üçer dakikalık devreler halinde yapılır. Profesyonel ve amatör olmak üzere ikiye ayrılır. Yere düşen boksör hakem tarafından birden ona sayılıncaya kadar kalkmazsa yenik sayılır. [Knock - out — Nakavt]. Bir boksörün sağlığını tehlikeye düşürecek kadar dayak yediğini gören hakem ötekini galip ilân edebilir. [Technical — Knockout]

Bir boks maçı

boks İng. i. Hek. Tek hasta yatırılacak küçük oda.

bokser köpeği b. i. Buldoğa benzer bir Alman köpeği. Buna Alman Buldoğu da denir.

Bokser köpeği

boksit Birkaç mineralin karışmasından meydana gelmiş alüminyum cevheri. Adını ilk bulunduğu şehir olan Fransa'daki Les Beaux şehrinden almıştır. Bileşiminde ayrıca demir, silis gibi maddeler vardır. Beyaz, sarı, kırmızı ve gri renklerdedir. Alüminyum silikatların değişmesi sonucunda oluşurlar. Alüminyum elde edilmesinde ve ateşe dayanıklı tuğla yapımında kullanılır.

boksör İng. Fr. i. Boks yapan kimse.

bok yedi başı b. i. Münâsebetli münasebetsiz her işe karışan kimse.

bol s. ★ 1. Geniş. Dar karşılığı : Bol ayakkabı. [Large — Wide] ★ 2. Çok, istenenden ya da alışılandan fazla. Kıt karşılığı : Bol yiyecek. [Abondant — Abundant]

bol, -lü İng. i. Şarap, likör ve maden suyuna meyva doğranarak kendine özgü bir kap içinde yapılan içkiye verilen ad.

Bolahenk Nuri Bey (1832-1909) Besteci. İstanbul'da doğmuştur. Müzik derslerini Dellalzade İsmail Dede ile zamanın usta sanatçılarından almıştır. Hafızasında pek çok müzik eseri bulunduğu için Bolahenk adıyla tanınmıştır. Eserlerinde eskiye sıkı bir bağlılık görülür.

Bolaman Ordu'nun Fatsa ilçesi bucaklarından. 25 köylü bucağın nüfusu 20 593, merkezinin nüfusu 2 162'dir.

Bolayır Çanakkale'nin Gelibolu ilçesi bucaklarından. 5 köylü bucağın nüfusu 9 819, merkezinin nüfusu 3 138'dir.

Bolayır, Ali Ekrem (1867-1937) Şair. İstanbul'da doğmuştur ; Namık Kemal'in oğludur. Bazı şiirlerinde A. Nadir adını da kullanmış olan Ali Ekrem özel öğrenim gördü. II. Abdülhamit devrinde girdiği mabeyn kâtipliğinde Kudüs mutasarıfı oluncaya kadar, 18 yıl çalıştı. Daha sonraları Edebiyat Fakültesi metin şerhi müderrisliğinde bulundu. Servet-i Fünun edebi topluluğundandır. Şiir kitapları yanı

Niels Bohr

sıra edebiyat ve tarih sorunlarıyla ilgili araştırmalar, tiyatro türünden de bazı eserler yayınladı. En önemlileri : «Ruh-i Kemal», «Zılâl-i İlham», «Çocuk Şiirleri», «Ordunun Defteri», «Şiir Demeti», «Vicdan Alevleri» dir.

bol bol b. f. Sıkıntıya düşmeden, ferah ferah : Bu kumaştan bol bol iki kostüm çıkar. [Largement — Abundantly, more than enough]

bolero Fr. i. ★ 1. Kısa ve kolsuz kadın ceketi. ★ 2. Müz. Bir çeşit İspanyol dansı ve bu dans için yapılmış müzik parçası.

boliçe i. Yahudi kadınlarına verilen ünvan : Kokona, madama gibi.

Bolivar

Bolivar, Simon (1785-1830) Güney Amerikalı devlet adamı ve general. Venezüella'nın köklü bir ailesinden gelmektedir. 1810'da İspanyollar'a karşı patlak veren ayaklanmaya önayak olmuş, sömürge rejimine karşı bir ölümkalım savaşına girişmiştir. Bu savaşta, yenilgiye uğramakla beraber 1816'da Venezuella cumhuriyetinin bağımsızlığını yeniden sağladı ve cumhurbaşkanı seçildi (1819). Başkan bulunduğu sırada İspanyollar'a karşı giriştiği savaşta onları, tam bir bozguna uğrattı ; Kolombiya, Yeni Granata ve Venezuella'yı sonra da Ekvator'u federatif bir devlet haline getirdi. Büyük Kolombiya, Peru ve Bolivya'yı da federasyona katmaya uğraşıyordu ki imparatorluk kurma iddiasıyla suçlandı ; 1830'da iktidardan çekilmek zorunda kaldı ; kısa bir süre sonra da öldü.

Bolivya Güney Amerika'da 1 098 600 km² genişliğinde, 3 462 000 nüfuslu cumhuriyetle yönetilen bir ülke. Adını General Bolivar'dan alan Bolivya batıda Şili ve Peru'yla kuzeyde ve doğuda Brezilya'yla, güneyde Paraguay ve Arjantin'le çevrilidir. Denizle kıyısı bulunmayan bu ülkede İspanyolca konuşulur. Başkenti, anayasaya göre Sucre ise de, hükümet La Paz şehrinde oturmaktadır. Diğer önemli şehirleri : Cochabamba, Oruro, Santa Cruz'dur. Bolivya'nın batısı, giderek And dağlarına kavuşan 3 000 - 4 000 m. yükseklikte bir yaylayla kaplıdır. Önemli şehirlerin çoğunun toplandığı bu bölgede zengin gümüş ve kalay madenleri vardır. Doğu bölgesindeki Amazon Ovasında kauçuk ağacı ve diğer değerli ağaçlar yetiştirilir. ★ Tarih : Önce İnka Devleti'nin bir parçasıydı. XVI. yüzyılda Yukarı Peru adıyla Peru'ya bağlanmıştır. 1824 Ayacucho savaşıyla bağımsızlığını kazanarak Bolivya adını aldı. Şili'yle 1879-1883 savaşlarından sonra Büyük okyanustaki kıyılarını, Paraguay ile 1932-1935 savaşlarından sonra Chaco bölgesini kaybetmiştir.

bollanmak f. Bol hale gelmek. [Devenir large — To become wide or loose]

bollaşmak f. Bol hale gelmek. [Devenir large ou abondant — To become wide or loose, to abound]

bolluk i. ★ 1. Bol olma hali. [Abondance — Abundance] ★ 2. Her şeyin bol olduğu zaman ya da yer.

Bologna (İtalya) Milano'nun 218 km. güney doğusunda 462 700 nüfuslu önemli bir sanayi şehri. Emilia eyaletinin merkezi de olan Bologna'da içki, salamura, tütün, deri fabrikaları ; saray, kilise, kütüphane, tiyatro gibi büyük yapılar bulunmaktadır. Rönesans çağında bir resim okulünün merkezi olan Bologna'nın zengin bir kültür geleneği vardır.

Bolsena Gölü Orta İtalya'da Viterbo şehrinin 32 km. kuzeyinde bir göl. 16 km. uzunluğu, 13 km. genişliği vardır.

bolşekilli b. s. Türlü şekiller gösteren. esk. Kesirüleşkâl. [Multiforme — Multiform]

bolşevik i. Rus Sosyal Demokrat Parti üyelerinden, bolşeviklikten yana olanlara verilen ad.

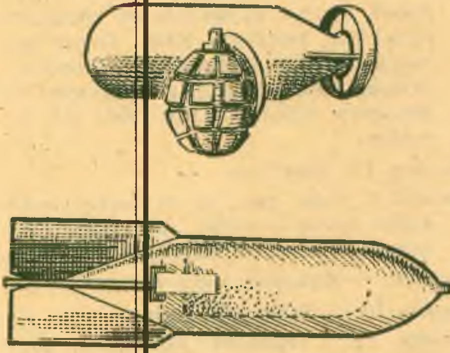
bolşeviklik i. Rus Sosyal Demokrat Partisi sol kanadının savunduğu doktrine verilen ad. Bu partinin 1903'de Londra'da yaptığı kongrede Lenin'in tezlerini benimsiyenlerin görüşlerine bu ad verilmiştir. Bu grup 1917 ekim - kasım ihtilaliyle iktidarı ele alarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ni kurmuştur.

Bolu Kuzey Batı Anadolu'daki illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Doğuda Çankırı, güneyde Ankara, batıda Sakarya illeriyle çevrilmiş olan Bolu'nun kuzeyinde Zonguldak ili ve Karadeniz'in çok dar bir kısmı bulunur. Yüzölçümü 11 051 km² olan ilin nüfusu 387 900, merkezinin nüfusu 70 669'dur. Merkez ilçesinden başka, Akçakoca, Düzce, Gerede, Göynük, Kıbrısçık, Mengen, Mudurnu, Seben ve Yığılca (Çayırlıahmetçiler) ilçeleri vardır. Arazisi oldukça engebeli olup, Aladağ gibi 2 378 metreye kadar yükselen ormanlık dağları ve bunların bir kısmının üzerinde güzel yaylaları bulunmaktadır. Gölleri arasında Abant gölü ünlüdür. Ticaret maddelerinin başında orman ürünleri gelir. Tahıl da yetiştirilir. Şehir, kendi adını ta-

şıyan ovanın üzerinde ve Bolu çayının kıyısındadır. Çevresi bağlık ve bahçelik eski bir şehirdir. Osman Gazi devrinde Bizanslılar'dan alınmıştır. Çeşitli Bizans ve Osmanlı eserleri vardır. Yıldırım Beyazıt zamanında yapılmış Ulucami bunların başında gelir. Ankara - İstanbul asfalt yolu şehrin kenarından geçer.

Bolvadin Afyon ili ilçelerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 1 089 km² olan ilçenin nüfusu 35 234, merkezinin nüfusu 20 104'dür. Sadece 13 köylü merkez bucağı vardır. Toprakları verimli olup tahıl, afyon ve meyva yetiştirilir. Hayvan ürünleri de zengindir. Şehir, Afyon - Konya demiryoluna 9 km. uzaklıkta, Eber gölü ile Sazlıgöl'ün yakınındadır. Çeşitli istilaları gördükten sonra I. Murat zamanında Osmanlılar'ın eline geçmiştir. Rüstem Paşa ve Lala Sinan Paşa Camileri, çeşme ve türbeler vardır. İl merkezine 74 km. lik asfalt yolla bağlıdır.

Çeşitli bombalar

bomba İta. i. ★ 1. Ask. Düşmanın canlı ya da cansız hedeflerini yoketmek amacıyla kullanılan savaş aracı. Yuvarlak, yumurta şeklinde, dört köşe olabilir. İçinde patlayıcı madde vardır. Ateşleme donanımı patlayıcı maddeyi ateşler ; bombanın demir parçaları büyük bir hızla çevreye dağılır. Böylece hedefe zarar verilmiş olur. El bombası, tüfek bombası, uçak bombası, zehirli gaz bombası, yangın bombası, sis bombası gibi, bir çok çeşitleri vardır. [Bombe — Mortar shell] ★ 2. Büyük fıçı. ★ 3. Bomba biçiminde yapılmış, kalın demir kap : Oksijen bombası.

bomba atıcısı b. i. Ask. 1 000 m. ye kadar kısa mesafelerde daha çok düşman tanklarına karşı kullanılan ağır piyade silâhı.

bomba gibi patlamak b. f. Öfkelenerek birdenbire ve şiddetli bağırıp çağırmak. Bir haberin birdenbire meydana çıkarak herkesi şaşırtması.

bombalamak f. Uçaktan bomba ile bir yeri dövmek. [Bombarder de l'air — To bomb]

bombardıman Fr. i. Ask. Genellikle bir yerin topçu mermileri ve uçaklardan atılan bombalarla döğülmesi. Yakın zamana kadar kıyılardaki müstahkem mevki ve şehirlerin donanma tarafından ateş altına alınmasında kullanılmıştır.

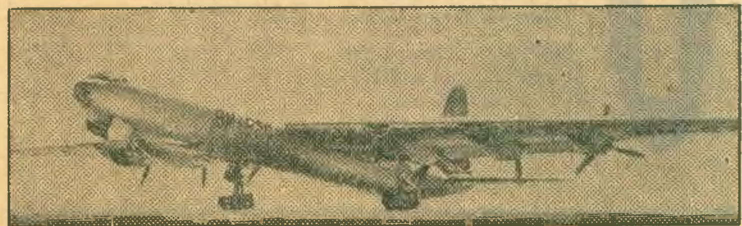
bombardıman taarruzu Ask. Bir savaşta düşman mukavemetini kırmak için bir plana uygun olarak yapılan ateş baskısı. Binalara, insan topluluklarına, fabrikalara, ikmal yolları ve köprülere karşı uçaklarla yapılan bombardıman taarruzları halkın moralini kırar ve savaş güçünü temelinden sarsar. Özellikle geceleri yangın ve gaz bombalarıyla yapılan taarruzlar etkili sonuçlar verir.

bombardıman uçağı Ask. Taşıdığı silâhlarla düşman derinliklerinde ezici ve vurucu etki yapan bir hava savaş aracı. Birden fazla motoru, en az iki mürettebatı bulunan ve uzun menzil, büyük bir hıza sahip bulunan bombardıman uçakları her türlü hava şartlarında uçmakta, elektronik cihazlar sayesinde görevini kolayca yapmaktadır. Yakın savunması için top, roket veya özel silâhlarla donatılan bombardıman uçakları büyük bir tahrip güçüne sahiptir.

bombardon Fr. i. Müz. Bandoda en kalın sesli boru.

bombarta (bombarda) İta. i. Ege denizinde eski deniz savaşlarında kullanılan bir çeşit yelkenli kayık. Baş tarafı yassı ve kesik kıçı yüksek olur. İki direkli bir çeşit yelken gemisine de aynı ad verilir.

Bir bombardıman uçağı

Bombay şehrinden bir görünüş

Bombay Hind yarımadasının batısında, Umman denizi kıyısında, Hindistan'ın en büyük şehri ve en işlek limanı. Hind dilinde Mumbai adıyla anılan ve 4 306 400 nüfuslu olan bu şehir, Maharaştra eyaletinin de merkezidir. Dokuma endüstrisi çok gelişmiştir; otomobil, uçak, makine, ağır endüstri, kimya maddeleri fabrikaları vardır. Bombay aynı zamanda ileri bir ticaret ve kültür merkezidir.

bombok s. Pek kötü, pek berbat.

bomboş s. Tamamiyle boş. [Tout à fait vide — Completely empty]

bonaça İta. i. Den. Limanlık ve durgun hava.

Bona Dea (Lat. iyi tanrıça) İlkçağda, Roma'da elinde âsası ve bolluk boynuzuyla bir kadın şeklinde gösterilen bolluk ve verimlilik tanrıçası. Adına yapılan törenleri kadınlar düzenlerdi.

Bonaparte İtalyan aslından gelen Korsikalı ünlü bir aile. En tanınmışları şunlardır: 1° Charles - Marie - Bonaparte (1746-1785) Korsika adasının Ajaccio şehrinde doğmuştur. Marie - Laetitia Ramolino'yla (1750-1836) evliliğinden üçü kız, beşi erkek olmak üzere sekiz çocuğu olmuştur. En büyükleri Joseph Bonaparte (1768 - 1844) bir yaş küçük kardeşi olan İmparator I. Napoléon tarafından önce Napoli (1806) sonra İspanya krallığına (1808-1813) getirilmiştir. Waterloo savaşından sonra Amerika'ya gitmiş ve uzun süre sonra Fransa'ya dönmüştür. İkincisi, I. Napoléon'dur (Bak. Napoléon, I.). Üçüncüsü, Lucien Bonaparte (1795-1840) bakan, Beşyüzler Meclisine başkan, elçi, Canino Prensi olmuştur. Dördüncüsü, Marie Anne - Elisa (1777-1820) Piombino Prensesi daha sonra da Toscana Grandüşesi olmuştur. Beşincisi, Louis Bonaparte (1778-1846) Hollanda Kralı olmuştur (1806-1810). III. Napoléon'un babasıdır. Altıncısı, Marie - Pauline (1780-1825). General Leclerc'in karısı daha sonra Prens Camille Borghese ile evlenerek Guastalla Düşesi olmuştur. Yedincisi, Caroline - Marie Annonciade (1782-1839) General Murat'ın karısıdır; Napoli Kraliçesi olmuştur. Sekizincisi. Jérôme kardeşlerinin en küçüğüdür (1784-1860). Vestafalya Kralı. Fransa mareşali olmuştur. 2° Bonaparte, François - Charles - Joseph (Bak. II. Napoléon). 3° Bonaparte, Charles - Louis (Bak. III. Napoléon).

bonbon Fr. Şekerleme.

boncuk i. Sedef, cam, ya da taştan yapılan delikli küçük yuvarlak süs eşyası. [Verroterie — Bead (of glass)]

bone Fr. i. Kumaştan kadın başlığı.

boneta İta. i. Takke gibi başlık.

bonfile Fr. i. Kasaplık hayvanların karın içinde, bel kemiğinin iki yanından aşağıya doğru uzanan et dilimi.

bongo İng. i. Müz. Birbirine bitişik iki küçük davuldan meydana gelen çalgı. Elle vurularak çalınır.

Marie Rosalie Bonheur

Bonheur, Marie Rosalie (1822-1899) Fransız kadın ressamı. Bordeaux'da doğdu. Kır manzaraları ve hayvan resimleriyle tanınmıştır. Tabloları Lüksemburg ve Londra müzelerindedir.

Bonifatius (Ölm. 432) Romalı General. Batı Gotları'na (Vizigot) karşı Marsilya şehrini savundu (M.S. 414). İspanya'da Vandallar'a karşı dövüştü (M.S. 422). Saray muhafız komutanı oldu. Aetius'a karşı savaştı. Kazandığı Ariminum (Rimini) savaşında aldığı yaralar yüzünden kısa bir süre sonra öldü.

Bonington, Richard Parkes (1802-1828) İngiliz ressamı. Özellikle suluboya resimleriyle ün kazanmıştır.

bonkör Fr. i. Yürek temizliği, iyilik.

Bonn Batı Almanya'nın 143 500 nüfuslu başkenti. Üniversitesiyle ve Beethoven'in doğum yeri olmakla ünlüdür. Eskiden Romalılar'ın küçük bir kalesiydi. «Bonna» ya da «Castra Bonnensia» adını taşırdı.

Basılmış bir bono kâğıdı. Bu hazır bonoların açık bırakılmış yerleri doldurulduktan sonra pul yapıştırılır ve imzalanır

Vâde	Hulûlü vâde	Türk Lirası	Kuruş	No.

İşbu emre muharrer senedim .... mukabilinde .... tarihinde

Bay .... veyahut emruhavale ....
yukarıda yazılı yalnız .... T. Lirası .... kuruş
ödeyeceği ...... Bedeli .... ahzolunmuştur. İşbu bono vadesinde ödenmediği takdirde, müteakıp bonoların da muacceliyet kesbedeceğini, ihtilâf vukuunda ....
mahkemelerin selâhiyetini şimdiden kabul eylerı ....

Ödeyecek
İsim ....
Adresi ....
....
....

Bugünkü adı da buradan gelmedir. Aynı zamanda, Bonn yönetim çevresi (Landkreis Bonn)'nın de merkezidir.

Bonnard, Pierre (1867-1947) Fransız ressamı. Fontenay - aux - Roses'da doğdu, Cannet'de öldü. Resim alanında dünyanın en önemli ödüllerinden Carnegie ödülünü kazandı. Bonnard «Fauve» larla, «Cubiste» lerle, «Gerçek - üstücülerle», «Soyut sanatla» ilgilenmedi.

Bonnat, Léon Joseph Florentin (1833-1922) Fransız ressamı. Önce Madrid'de F. Madrazo'nun yanında, sonra da Paris'de Léon Cogniet'nin atölyesinde çalışmış. «St. Petrus Heykelinin Dibinde Hacılar» ve «Farnese Sarayı Önünde Napoli Köylüleri» adlı kompozisyonları, kişiliğinin belirtilerini taşır.

Bonnet, Charles (1720-1793) İsviçreli tabiat bilgini ve filozof. Felsefede Condillac'a bağlı bir duyumcudur. Voltaire'in düşmanlığını üstüne çekmiş olmasıyla da tanınmıştır.

Bonneval, Comte de Bak. Kumbaracı Ahmet Paşa.

bono İta. i. Açık havale, poliçe, bir süre sonunda paranın adı yazılı kimseye ya da onun göstereceği adama ödeneceğini bildiren senet.

Bono, Emilio de Bak. De Bono Emilio.

bonservis Fr. b. i. Çalışılan yerden ayrılırken birine verilen ve iyi hizmet gördüğünü bildiren kâğıt.

bonşans Fr. ü. İyi talih dileği sözü.

boogie - woogie İng. Caz müziğinde bir piyano stili. Sağ elin çaldığı hızlı ve karakteristik ritme, sol el birbirinin aynı olan kısa ve kesin melodilerle eşlik eder.

Boothia Yarımadası (eski adı Boothia Felix) Kanada'nın Kuzey Buz denizine doğru uzanan ve Baffin adasından Boothia körfeziyle ayrılan yarımadası. Kuzey yarıküresindeki manyetik kutup bu yarımada üzerinde bulunmaktadır.

bop İng. 1945 yılından sonra yayılan bir caz stili. Ritm bölümünün yarım sesleri ayrı ayrı çalması. be - bop yahut re - bop da denir.

Bor Niğde ilinin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 927 km² olan ilçenin nüfusu 57 148, merkezinin nüfusu 14 312'dir. 6 köylü merkez bucağından başka, 14 köylü Altınhisar ve 16 köylü Kemerhisar bucakları vardır. Sulak, yeşillik, bağlık ve bahçeliktir. Halıcılık yapılır. Kasaba, Niğde'nin güney batısında Kayseri - Ulukışla demiryolu üzerindedir. İl merkezine 14 km. lik asfalt yolla bağlıdır.

bor i. ★ 1. Şarap. (Kelimenin bu anlamı eskimiştir.) [Vin — Wine] ★ 2. Açılmamış ya da bir süre sürülmemiş toprak. [Friche — Fallow] ★ 3. Bulanık suyun kapta bıraktığı iz. [Fr. Vase]

bor Kim. (B) Basit bir eleman. Tabiatta saf halde bulunmaz, bileşikler halindedir. Saf bor, bor klorürün elektrik arkında indirgenmesiyle elde edilir. Çok sert bir maden olduğu halde, şimdilik saf bor, endüstride kullanılmamaktadır. Alaşımların sertleşmesini sağlamak için alaşımlara karıştırılır. Bor asidi (Bak. borik asit) tıp alanında kullanılır. Atom sayısı 5, atom ağırlığı 10,82, yoğunluğu 2,45'dir.

bora Yun. i. (Aslı İta). Birdenbire çıkan fırtına, pek şiddetli rüzgâr. Çok kez arkasından yağmur gelir.

boragan i. Coğ. Bak. burağan.

borak s. Tarıma elverişli olmıyan (toprak). [Terre sterile, aride — Arid]

boraks Fr. (Aslı İbranice) Kim. Renksiz, beyaz ve gri renkli bir bor minerali. Kurak bölgelerdeki bazı göllerin çökeltileri boraks yataklarıdır. Boraks sanayide çok kullanılan bir maddedir. Temizleyici olarak sabunlarda vardır; ekmek mayasında, şuruplar ve turşularda bulunur. Tıpta hafif bir antiseptiktir. Zararlı böcekleri öldüren ilâçlar yapılır. Makyaj malzemelerinde macun ve kolalarda ekşimeye, meyvalar, deriler, dokumalar ve kerestelerde küfe engel olur. Ayrıca camcılıkta ve cilâ işlerinde kullanılır.

boran Coğ. Bak. buran.

borani i. Pirinçli ve yoğurtlu ıspanak ya da benzeri sebze yemeği.

borasit Fr. (Aslı İbranice) i. Kim. Sert kristal ya da yumuşak beyaz kütle halinde bulunan magnezyum borat ve kloriti.

borat Fr. (Aslı, İbranice) i. Kim. Bor asidi ile bir oksidin birleşmesinden meydana gelen tuz. Hekimlikte kullanılan borat, sodyum boratı olup «boraks» ya da «tenekâr» adını da alır.

Boratav, Pertev Naili (Doğ. 1907) Yazar ve halk edebiyatı araştırıcısı. Yüksek Öğretmen Okulu Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya fakültesinde doçent ve profesör olarak halk edebiyatı dersleri okuttu. 1952 yılından beri Paris'de üniversiteye bağlı bir enstitüde araştırmacı olarak çalışmaktadır. Başlıca eserleri: «Köroğlu Destanı», «Folklor ve Edebiyat», «Halk Edebiyatı Dersleri», «Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği», «Zaman Zaman İçinde» (Tekerlemeler).

borazan T. Far. i. ★ 1. Askerlikte verilecek bazı komutları boru ile çalan er. ★ 2. Bu erin çaldığı perdesiz boru. [Clairon — Trumpet]

borazancı başı b. i. Borazan çalanların başı. [Trompette major — Head trumpet]

Borazan Tevfik XIX. yüzyıl sonlarıyla XX. yüzyıl başlarında yaşamış bir taklitçi. Avurdunu şişirip borazan gibi sesler çıkarması, taklitli ve komik hikâyeler, anlar anlatmasıyla tanınmıştı.

borazan

bongo

Pierre Bonnard

borca batmak b. f. Çok borçlu olmak. [Etre accablé de dettes — To be indebted]

borca girmek b. f. Borçlanmak, borç etmek. [S'endetter — To incur a debt]

borcetmek f. Borç para almak, borçlanmak. [Emprunter, s'endetter — To incur a debt]

borcun nakli Huk. Bir borcun başka bir şahsa devredilmesi, üçüncü bir şahsın borcu üzerine alması. Bu işlemin hüküm taşıyabilmesi ve eski borçlunun borcundan kurtulmuş sayılabilmesi için, alacaklının rızası ya da yeni borçlu ile bu konuda anlaşma yapması gereklidir.

Bulgar Kralı III. Boris

borcunu kapatmak Borcunu ödemek. [Payer sa dette — To pay one's debt]

borç Huk. i. İki ya da daha çok kişi arasında karşılıklı mükellefiyetlerin varlığını belirten hukuk ilişkilerinin adı. Taraflardan birinin diğerine karşı yerine getirmekle mükellef olduğu şey. Borç, Borçlar Kanunu'na göre anlaşma, haksız fiil ve haksız iktisaplardan doğar. Bazı borçlar da kanundan doğar.

Borçka Artvin ilinin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 168 km² olan ilçenin nüfusu 36 562, merkezinin nüfusu 3 762'dir. 13 köylü merkez bucağından başka, 6 köylü Camili, 7 köylü Muratlı ve 9 köylü Damar (Murgul) bucakları vardır.

borçlanmak f. Borç alarak ya da başkasının borcunu kendi üstüne çevirerek borçlu olmak. esk. Tedeyyün etmek. [S'endetter — To become indebted, to borrow]

borçlu s. ★ 1. Borçu olan, verecekli, medyun. [Endetté — Indebted] ★ 2. Bir ödev, yapması gerekli olan. [Obligé — Under obligation, obliged]

borda İta. i. (Aslı Alm.) Den. Geminin dibinden güvertesine kadar uzanan yan kısmı.

Bordeaux Fransa'nın güney batısında bir şehir. Girone departımanının merkezi olup Garonne nehrinin sol kıyısında ve nehrin ağzından 100 km. kadar içeridedir. Nüfusu 254 100'dür. Özellikle dünyanın her tarafında tanınan kırmızı ve beyaz şarapları bütün o bölgedeki bağların üzümleriyle yapılır. Şarap ticaretinin gerektirdiği şişe, tıpa, sandık v.b. gibi şeyleri yapan tesisleri olduğu gibi maden ve mekanik eşya, kimya maddeleri, reçine, gemi inşaatı, zeytinyağı ve konserve fabrikaları vardır.

Bordighera (İtalya) Cenova körfezi kıyısında ve Fransa sınırı yakınlarında 9 900 nüfuslu bir dinlenme şehri. Bu şehirde uluslararası mizah yarışmaları düzenlenmekte, Altın Palmiye ödülü dağıtılmaktadır.

bordo Fr. s. Mora çalan kırmızı. Vişne çürüğü. esk. Şarabî.

bordro Fr. i. Bir hesabın maddelerini ya da bir dosyanın parçalarını birer birer gösteren cetvel: Maaş bordrosu, kasa bordrosu.

Cesare Borgia

Borgia, Cesare (1476-1507) Papa VI. Alessandro'nun bir kadından olan oğlu. Babasının himayesinde Valencia başpiskoposu, daha sonra da kardinal olmuştur. Romagna'ya saldırıp bir çok şehirleri ele geçirdikten sonra papa tarafından Romagna dükü ilân edildi (1506). İspanya Kralı Ferdinand'ın emriyle yakalanarak iki yıl hapsedildi. 1506'da kaçarak Navarre Kralı'nın yanına sığınmış bir yıl sonra da Portekiz'de Viana kalesini kuşattığı sırada öldürülmüştür. Sefahate ve paraya çok düşkün olan Cesare Borgia, türlü ahlâksızlıklarıyla ünlüdür. Kızkardeşi Lucrezia'nın kocasını öldürttüğü söylenir. Ayrıca kızkardeşiyle cinsi ilişkide bulunduğu, ondan bir çocuğu olduğu rivayet edilir. Makyavel «Prens» adlı eserinde maharetli ve hilekâr bir politikacı örneği olarak ondan yararlanmıştır.

Borgialar Rönesans devrinde İtalya'da yaşamış İspanyol asıllı bir aile. Çoğu kötülükleriyle ünlü kimselerdir. En tanınmışları Papa VI. Alessandro, Cesare Borgia, Lucrezia Borgia'dır. Bu aile hakkındaki rivayetler çeşitli roman, tiyatro, sinema eserlerine konu olmuştur.

borik asit (asitborik) Bor elemanından türeyen asit. Parlak, renksiz, kaygan, kokusuz bir maddedir. Maden sularında, çok az olarak deniz suyunda erimiş halde bulunur. Hafif bir antiseptiktir. Bu yüzden tıpta mikrop öldürücü olarak kullanılır.

borina İta. i. Den. Dört köşe yelkenlerin alt yakalarına, alt tarafa doğru bağlanan halat.

Boris, III (1894-1943) Bulgaristan Kralı I. Ferdinand'ın oğludur. Balkan Savaşı'na katıldı. 1918'de tahta çıktı. II. Dünya Savaşı'nda Almanlar'ın tarafını tutmuştur.

Borlu Manisa'nın Demirci ilçesi bucaklarından. 17 köylü bucağın nüfusu 5 313, merkezinin nüfusu 944'dür.

Borman, Frank Amerikan astronotu. 4-18 Aralık 1965 günü Gemini VII ile uzaya çıktı; 330 saat 35 dakika kaldı; dünyayı 56 defa dolaştı.

Borneo (Endonezya) 736 000 km² yüzölçümüyle dünyanın üçüncü, Endonezya'nın birinci büyüklükte adası. Ada topraklarında dört devlet vardır: Kalimantan adıyla anılan, 3 950 000 nüfuslu, güneydeki büyük kısım Endonezya topraklarıiçindedir. Adanın kuzey batısındaki, 745 000 nüfuslu Saravak Sultanlığı (merkezi: Kuçing), kuzeydeki 84 000 nüfuslu Brunei Sultanlığı (merkezi: Brunei) ve Sabah Sultanlığı (merkezi: Jesselton) ise Malezya toprakları içindedir.

Bornova İzmir'in ilçelerinden birinin ve merkezinin adı. Yüzölçümü 203 km² olan ilçenin nüfusu 70 341, merkezinin nüfusu 30 443'dür. Sadece 17 köylü merkez bucağı vardır.

bornoz i. ★ 1. Palto gibi giyilerek kurulanılan hamam havlusu. [Peignoir — Burnous, bathing gown] ★ 2. Berberiler'in giydikleri başlıklı, geniş kısa kollu bir üstlük.

Bornu Orta Sudan'da Çad gölünün güney ba-

tısında es i ve geçmiş bir müslüman sultanlığının adı. Eskiden Sudan'ın en büyük devleti s yılırdı. Araplar buraya Berri Nuh derle di. Kendilerine özgü dilleri vardır. Türk e'ye gelen zencilerin çoğu Bornuludurla

Borodin, Pr firiyeviç Aleksandr (1833-1887) Rus beste isi. Saint Petersburg'da doğdu ve orada ldü. Küçük yaşta müziğe başlamış, ilk bestesi olan bir polkayı 9 yaşında bes lemiştir. Öğrenimini Tıp Akademisinde yapmış doktor ve kimyager olarak yetişm iştir. Bu arada müzik çalışmalarını da irdürmüştür. «Rus Beşleri» denilen Ciu, Rimskiy - Korsakof, Musorgski, Bala irev ve kendisinden kurulu topluluğun en önemli bestecisi olmuştur. Rus ulusa müziğinin gelişmesinde büyük rolü olmu tur. En önemli eserleri : «Prens İgor» (op ra) «Orta Asya Steplerinde» (orkestra müziği).

borsa İta. i. (Aslı Yun.) ★ 1. Bazı tüccarların ve özellikl sarrafların, kâğıt para ve tahvil alış - erişi edenlerin toplanıp işlem yaptıkları ve böylelikle piyasanın belli olduğu yer. [Bourse — Stock Exchange] ★ 2. Tar. B rsalar Avrupa'da ilk defa İtalya'da ve F andre'in bazı ticaret şehirlerinde XIII. üzyılda kurulmaya başlamıştır. İlk kurul borsa binasının üzerine üç tane para kesesi resmi kazılmış olduğu için bu d kese demek olan «bourse» tan alınm tır. ★ 3. Pazar, bazı değerli eşyanın sat lığı yer : Elmas borsası.

borsa acent ı Huk. Borsa olan şehirlerde başkası h sabına borsa işlemleri yapan aracı. [Co rtier — Stock broker]

borsa fiyatı Huk. Borsa işlemleri sonunda, bu işleml e konu olan taşınabilir (menkul) değe lerin ve diğer maddelerin beliren fiyat [Prix de bourse — Stock exchange qu tation]

borsa rayici Huk. Borsanın resmi listesinde bir mal ya da taşınabilir (menkul) değer için tesbit edilen fiyat. [Course de bourse — Market value]

boru i. ★ 1. İçi boş, iki ucu açık silindir. Çok değişik ye lerde, çok değişik boru çeşitleri kullan lır. Kullanılma yerine göre de borunun y pıldığı madde değişir. Demir, bakır, ku un, saç, cam, lastik gibi maddelerden y pılmış borular en çok kullanılan bor lardır. Hayvanların ve bitkilerin yapısı da da değişik borular vardır. esk. Embu e. [Tuyau, tube — Tube, pipe] ★ 2. Müz. Nefesle çalınan perdesiz maden çalgı. [Tr mpette — Trumpet]

boru bileziği b. i. Soba borularının ek yerlerini süs mek aynı zamanda da dumanın çıkma nı önlemek için kullanılan maden çemb r.

boruçiçeği b. . Bot. Çalgı borusuna benziyen turuncu r nkte bir çiçek. Duvara tırmanır ve çoğ nlukla çardakları ve bahçe duvarlarını s slemek için yetiştirilir. [Volubilis — M llow bindweet]

boruçiçeğigill ç. b. i. Bot. Örneği boruçiçeği olan bir bitki familyası. [Cannacées — Cannaceae]

boru değil ü. Önemsenmeyecek şey değil : Boru mu bu?. [Ce n'est pas peu de chose — İt's no smoll matter]

boru kabağı b. i. Bot. Boğumsuz, boru gibi uzun su kabağı çeşiti.

borumsu s. Boru biçiminde olan. esk. Embubî. [Tubulaire — Tubiform]

borusu ötmek b. f. Sözü geçmek. [Etre influent — To have influence]

Bosanquet, Bernard (1848-1923) İngiliz filozofu. İskoçya'da profesör bulunduğu sırada Bradley'e bağlandı ; mantık estetik ve ahlâk üzerine araştırmaları vardır. Hegel'in ve Lotze'nin etkisinde kalmış olan bu filozofa göre reel olan şey organize bir bütündür ; bu bütündeki ilişkiler eşyanın asıl cevherini meydana getirir. Bunun sonucu nesne (obje) ile özne (süje) arasında hiç bir ayrılık yoktur ; bunlar reel ve somut olan bir bütünün görüntüleridir.

Borodin

Bosch, Hieronymus (1450-1516) Hollandalı ressam. Bütün tablolarında olağanüstü ve simgesel konuların üstünlüğü görülür. Ünlü tabloları arasında «Yumurtada Konser» i, «Çılgınlar Gemisi» ni, «Saman Arabası» nı sayabiliriz.

Bosna - Hersek Yugoslavya'nın 6 federe cumhuriyetinden biri. Yüzölçümü 51 027 km², nüfusu 3 278 000, merkezi Sarajevo (Bosnasaray)'dır. Toprakları verimlidir. Zengin ormanları, meyvalıkları, kömür madenleri vardır. Halkın bir kısmı Hıristiyan, bir kısmı da Müslümandır. Müslüman nüfus Boşnak adıyla anılır. XV. yüzyılda Osmanlı ülkesine katılan Bosna - Hersek, 1878 Berlin andlaşmasına kadar Türk egemenliğinde kaldı. Avusturya - Macaristan İmparatorluğu, 1908 yılında, Türkiye'de 2. Meşrutiyet ilân edilirken burasını işgal ederek kendi topraklarına kattı. 1918'de bağımsızlığına kavuşan Bosna - Hersek, Sırbistan'la birleşerek Yugoslavya'yı meydana getirdi.

Bosnasaray Sabotajı 14 Haziran 1914 günü Sırbistan'ın Bosnasaray (Sarajevo) şehrinde Avusturya - Macaristan veliahtına yapılan sabotaj. Prinçip adlı bir Sırp milliyetçi genci o gün, şehri ziyaret eden veliahd Arşidük Fransua Ferdinand'ı tabancayla vurup öldürmüş, bu olay zaten hazırlanmakta olan I. Dünya Savaşı'na yol açmıştı.

Bosporion, Prosforianos Limen Bizans zamanında Sarayburnu ile Sirkeci arasına verilen ad. Bir inanışa göre, Ay tanrıçası Hekate Fosforos'un yardımıyla Bizanslılar, Makedonya Kralı II. Philippos'un saldırılarını bu limanda bozguna uğrattılar (M. Ö. 340).

Bosporios Akra Eski çağda, üstünde Byzantion şehrinin kurulduğu bugünkü Sarayburnu'na verilen ad. Efsaneye göre, inek şekline giren İo, Anadolu yakasına bu noktadan geçer.

boru çiçeği

Bir bostancı

Bossa Ticaret ve Sanayi İşletmeleri Anonim Şirketi'nin yaptığı çeşitli pamuklu mensucatın markası. Firma 1951 yılında Adana'da kurulmuştur.

bostan Far. i. ★ 1. Sebze bahçesi. [Jardin potager — Vegetable garden] ★ 2. Kavun ve karpuz.

bostancı Tar. Osmanlılar'da hükümdar saray ve köşklerinin bostanlarıyla, saraya ait kayıkhane ve kayıklarda çalışanlara verilen ad. Biri İstanbul, öbürü Edirne'de olmak üzere bağımsız iki ocağa ayrılmıştı. Bu ocaklara devşirme usulüne göre adam alınır, başlarına da bostancıbaşı denirdi. Ocağa alınan bostancı acemisi çeşitli derecelerden geçerek subay sınıfına girer; hamlacı haseki, bostancılar kethüdası, bostancıbaşı olurdu. Bostancılar belirli bir süre çalıştıktan sonra yeniçeri ocağına çıkarılırdı.

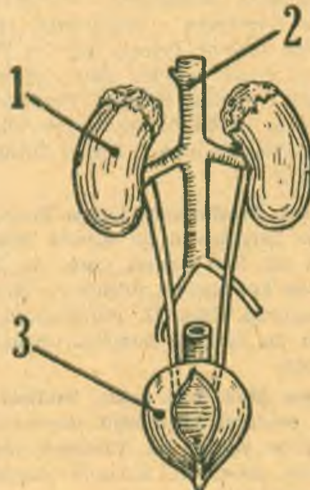
bostan dolabı b. i. Sebze bahçelerini sulamak için bir at bağlanarak dönen kovalarla kuyudan su çıkarmıya yarıyan dolap. [Noria — Irrigation water - wheel]

bostan korkuluğu b. i. ★ 1. Kuşları ürkütüp tarla ve bahçelere yaklaştırmamak için yapılan insan kılığında korkuluk. [Epouvantail — Scarecrow] ★ 2. mec. Kalıbından umulan işi göremiyen ve bir şeye yaramıyan adam.

bostan patlıcanı b. i. Patlıcanın çok defa dolma için kullanılan yuvarlak ve tombul çeşidi.

Boston Amerika Birleşik Devletleri'nde Massachusetts Cumhuriyeti'nin merkezi olan şehir. 697 000 nüfusu vardır. Atlas okyanusu kıyısındadır. Büyük bir ticaret ve sanayi şehri, ihracat limanıdır.

boş s. ★ 1. İçinde bir şey bulunmıyan. esk. Hali tehi: Boş bina, boş kab. [Vide, dépeuplé — Empty] ★ 2. Bir işe yaramayan. esk. Vâhi, beyhude: Boş söz. [Vain, futile — Vain] ★ 3. İşsiz: Boş gezmek. [Sans travail, désoeuvré — Unemployed] ★ 4. Bilgisiz, zekâsız, irfansız: Boş adam. [Nullite — Untethered] ★ 5. Memuru bulunmıyan açık yer. esk. Münhal: Boş memurluk. [Vacant — Vacancy] ★ 6. Tutulmamış müşterisiz, kiracısız. esk. İşgal edilmemiş: Boş araba. [Libre, innocupé — Unocupied]

BOŞALTIM AYGITI

1 — Böbrek
2 — Alt ana toplar damar
3 — Sidik torbası

boşa almak b. f. Askıya almak. esk. Muallâkta tutmak. [Tenir en l'air — To suspend (an action)]

boşa çıkmak b. f. (Haber, ümit, tahmin), Gerçekleşmemek. [Etre déçu — To come to nothing, to fail]

boşalmak f. ★ 1. Boş hale gelmek, içinde kimse ya da bir şey kalmamak: Ev boşaldı. [Se vider être évacué — To become empty] ★ 2. Akmak, dökülmek: Kab delik, su boşalıyor. [Se verser — To run out] ★ 3. (Hayvan hakkında) Bağından kurtulmak, kaçmak. [Se sauver — To get loose]

boşaltaç i. Fiz. Bak. boşluk tulumbası.

boşaltım i. Biyo. Sindirimden sonra barsaklarda kalan posaların, sidiklikteki sidiğin ve tükrük, sümük gibi salgıların (ifrazatın) vücuttan dışarıya atılması. esk. İfrağ. [Excrétion — Exretion]

boşaltım aygıtı b. i. Biyo. Vücuttan boşaltılması gereken maddeleri boşaltan organ. Boşaltı aygıtı. esk. Cihazı müfriğ. [Apparec exilréteur — Excretor]

boşaltma Huk. Yükün gemiden çıkarılması işlemi. Türk hukukuna göre boşaltma, iktisadî devlet teşekkülü olan Denizcilik Bankası'nın tekelindedir. [Déchargement — Unloading]

boşaltmak f. ★ 1. Boş hale getirmek. esk. Tahliye etmek: Evi boşaltmak. [Vider, évacuer — To empty] ★ 2. Bir şeyi, ya da bir şeyin içindekini başka bir şeye dökmek: Şarabı öteki şişeye boşalt. [Verser — To pour out] ★ 3. Ateşli silâhı atmak, ateşlemek: Tabancasını karşısındakinin üzerine boşalttı. [Décharger — To discharge]

boşaltma limanı Huk. Geminin yükünü boşaltacağı liman. Aynı geminin birden fazla boşaltma limanı olabilir. [Port de déchargement — Port of discharge]

boşamak f. (eskiden) Kocanın, karısı ile aralarındaki nikâh bağını çözmesi. esk. Tatlik etmek. [Répudier — To divorce]

boşanmak Huk. f. ★ 1. Eşlerden birinin, kanundaki boşanma sebeplerine dayanarak evlilik bağını çözmek için dava açması üzerine mahkemece verilen karar. Zina, cana kast, çok kötü davranma, haysiyetsiz hayat sürme, alçaltıcı bir suç işlemek, bırakma, akıl hastalığı, şiddetli geçimsizlik boşanma sebepleridir. ★ 2. (Hayvan) Takımından sıyrılmak. [Echapper — To escape, run away] ★ 3. Bol bol akmak, çok dökülmek: Kan boşandı. ★ 4. Baskı altında gergin duran bir şeyin birden ve şiddetle kurtulması: Zem-

berek boşandı. [Se débander, se détandre — To become loose or relaxed] ★ 5. Birdenbire hüngür hüngür ağlamaya başlamak. [Fondre en larme — To burst into tears] ★ 6. Bütün içindekileri dökmek, bildiği ve sakladığı şeyi söylemek. [Se vider — To empty one's heart]

boşboğaz b. s. Saklanması gereken şeyleri söyleyiveren, sır saklamıyan, gereksiz ve fazla konuşan, geveze : Boş boğazı cehenneme atmışlar, odun yaş diye haykırmış. [Indiscret, bavard — Garrullous, indiscreet]

boş bulunmak Dikkatsiz ve dalgın bulunmak. [Etre inattentif — To be taken unawares to be careless]

boş düşmek Eskiden kocanın söylediği bazı sözler yüzünden, karısının ondan boşanmış sayılması.

boş filim Çekim işlemi yapılmamış, emulsion'u alıcı aygıtta kullanılmak üzere ışık etkisine hazır filim. Türk sinema yapım alanında bu deyim çoklukla (Ham filim) olarak anılmaktadır.

boş gezenin boş kalfası b. s. İşsiz, güçsüz dolaşan. [Fainéant — Vagabbond ne'er - do - well]

Boşimanlar Güney Afrika'da Kalahari çölünde yaşayan göçebe halk. Görünüşleri, medeniyetleri ve bazı antropolojik çizgileri onların kuzeyden gelip de kuzey ve doğu Afrika'da yerleşmiş olan yukarı paleolitik (Hazerliler) halklarına bağlamaktadır. Bu avcı kavim bütün güney Zambezya'yı ele geçirmişlerse de önce Hottantolar, sonra da XVII. yüzyıldan itibaren buraya gelen beyazlar tarafından bu bölgeden sürüldüler, Kalahari çölüne yerleştiler. Sayıları aşağı yukarı 7 500 kadar olan Boşimanlar avcılık yaparlar, zehirli ok atarlar ; boyları ortalama 1 52 m' dir ; ciltlerinin rengi esmer sarımsı, yüzleri yassı ve dört köşe, kafatasları sivri, kulakları kafatasından ayrı, saçları son derece kıvırcıktır.

boş inan b. i. Aklın almadığı, doğa (tabiat) yasalarına aykırı olan şeylere inanış. [Fr. Croyance vaine]

boş kafalı b. s. Akılsız, bilgisiz. [Stupide, nigaud, ignorant — Stupid, silly]

boş koymak f. Yoksun bırakmak. esk. Mahrum etmek. [Priver — To deprive (of), withold (from)]

boşlamak f. El çekmek, vazgeçmek. esk. Terk ve ihmal etmek. [Abandonner, négliger — To abandon, neglect]

boşluk i. ★ 1. Boş olma hali. esk. Halâ. [Vide — Emptiness] ★ 2. Fiz. İçinde hiç bir cisim ve hiç bir gaz bulunmayan uzay parçası. İçindeki havanın tamamı boşaltılmış bir kavanozun boşluğundan söz edilebilir. Boşluk içinde yapılan fizik deneyleri havanın etkisini anlamamıza yarar. Vakum. [Vide — Vacuum]

boşluk tulumbası b. i. Fiz. Kapalı bir kabın içinden havayı ya da herhangi bir gazı çekmek için kullanılan tulumba. Fizik deneylerinde, bazı yerlerin havasız olması gerekir. O zaman boşluk tulumbasıyla, kabın havası boşaltılır. Boşaltaç. esk. Tahliye tulumbası. [Pompe à vide — Exhaust pump].

Boşnak i. Bosna halkından ya da bu halkın soyundan gelen kimse. Bugün Bosna — Hersekliler'e de Boşnak denir.

boş öğür b. i. Böğürün altı. [Flanc, hypocondre — Flank]

boşsözcülük b. i. Gereksiz ve bir şey anlatmıyan fazla kelime kullanma hali ya da alışkanlığı. [Verbalisme — Verbalism]

boşta s. ★ 1. Yapılacak işi olmayan ; işsiz. ★ 2. Bir makinenin yüksüz olarak çalışması. Bu durumda, makine yalnız kayıplarını karşılayan bir enerji harcar. Her makinenin boşta çalışırken harcadığı bir enerji mutlaka vardır. Bu yüzden devridaim makinesi yapılamaz. (Bak. devridaim makinesi, enerjinin sakınımı kanunu).

boşuboşuna b. zf. Pek boşuna. esk. Beyhude, nafile. [Inutilement, en vain — In vain]

boşuna zf. Faydasız yere. esk. Beyhude, nafile : Boşuna telâş, dikine tıraş. [En vain — In vain]

boş vermek ★ 1. İskambil oyununda değersiz kâğıdı atmak. ★ 2. Külb. Aldırmamak.

bot İng. i. Den. Açık denizlerde sefere elverişli olmayan, belli hizmetlerde kullanılan küçük tekneler. Ağaçtan, madenden ya da plastikten yapılırlar.

bot, -tu Fr. i. Uzun konçlu potin.

Çeşitli botlar

botanik Yun. i. s. Tabiat bilimlerinin bitkileri konu alan bir dalı. Çeşitli bölümlere ayrılır. Önce genel botanik ve özel botanik olarak ikiye ayrılır. Genel botanik bütün bitkilerde ortaklaşa olan olayları, özel botanik ise bitki gruplarını inceler. Genel botanik, içinde çeşitli kollar bulunan üç büyük bölüme ayrılır. 1° Morfoloji ya da organografi : Çıplak gözle ya da mikroskopla görünebilen dış bölümleri inceler ; bitki anatomisi iç organların incelenmesi, histoloji dokuların incelenmesi, sitoloji hücrelerin incelenmesidir. 2° Bitki fizyolojisi : Yetişkin ve sağlıklı bir bitkinin fonksiyonunu inceler. Fitopatoloji bitki hastalıklarının incelenmesidir. 3° Bitki biyolojisi bitkilerin üreme ve gelişmesini inceler. Ambriyoloji bitkilerin büyüme ve farklılaşmasını, jenetik de veraset yolu ile geçen karakterleri inceler. Konusu türler arasındaki farklılaşmayı sınıflandırmak ve her bitkinin özelliklerini ortaya koymak olan özel botanik bir kaç bölüme ayrılır ; sistematikde bitkiler kategorilere ayrılır ; paleontolojide fosilleşmiş bitkiler incelenir, mikolojide mantarlar, algolojide algılar, bakteriyolojide bakteriler incelenir. Bundan başka özel botanikte bitkiler için hangi çevrenin da-

Bostan patlıcanı

ha elverişli olduğunu inceliyen bitki ekolojisi aynı yerde hangi bitkilerin bir araya getirilebileceğini araştıran filosoyoloji ve en son olarak da geniş bitki bölgelerini inceliyen biyocoğrafya bölümleri vardır. Botanik eczacılığa ve tarıma da uygulanır.

Bougainville

Botev Tepesi (Bulgaristan) Balkan dağlarının en yüksek tepesi. Yüksekliği 2 376 m. dir. Adını, geçen yüzyılda yaşamış devrimci ve milliyetçi Bulgar yazarı Hristo Botev'den (1848-1876) almıştır. Eskiden Yumrukçal adıyla anılırdı.

Botha, Louis (1864-1919) Güney Afrikalı general, devlet adamı. İngiliz - Boer savaşında (1905) çarpıştı. 1907'de Britanya Transval sömürgesinin, 1910'da Güney Afrika Birliği'nin ilk başbakanı oldu. 1918'de Alman Güney Afrikası'nı işgal etti. 1919 Paris Barış konferansına katıldı.

Botni Kuzey Avrupa'da, Baltık denizi kıyısında, İsveç ile Finlandiya arasında paylaşılmış bir bölge. Baltık denizinin kuzey yönündeki uzantısına bu yüzden Botni körfezi denilir.

Botswana (Bechuanaland) Afrika'nın güneyinde, 712 200 km² genişliğinde, 559 000 nüfuslu, İngiltere himayesinde bir devlet. Başkenti Gaberones'dur. Güney bölgesi Kalahari çölüyle kaplı olan ülkenin başlıca ekonomik faaliyeti hayvancılıktır. 1884 yılından beri İngiliz himayesinde yaşayan Botswana 1964 haziranından itibaren kendi anayasasına ve içişlerinde bağımsızlığa kavuşmuştur.

Bottiailar (Bottiaioi) Eski Çağda, Yunanistan'da Halkidik yarımadasında yaşıyan bir kavim. Bölgeye adlarını Bottiae ya da Bottike şeklinde verdiler. M.Ö. 425'de Atinalılar'la Eion savunması için çatıştılar, II. Philippos Olythos şehrini yıkarak Bottike'yi Makedonya'ya bağladı.

Botticelli, Sandro (1444-1510) İtalyan ressamı. Floransa'da XV. yüzyılın sonunun en etkili ressamıdır. Fra Filippo Lippi'nin öğrencisi olduğu tahmin edilmektedir. Konularını mitolojiden alan ama özellikle dinsel ve simgesel ağırlıktaki «Primavera» ve «Venüs'ün Doğuşu» adlarındaki tabloları eserlerinin en güçlüleri arasındadır.

Botzaris, Marko (1788-1823) Yunan bağımsızlık savaşı kahramanlarından. Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanından yararlanarak 1820'de Osmanlı kuvvetlerine karşı duran bir topluluğun başına geçmiş, Osmanlı kuvvetlerini bir hayli uğraştırmıştır. Misolongi'de bozguna uğradıktan sonra 300 fedai ile orduyu basmak istemiş ve komutan çadırına yaklaştığı sırada vurularak öldürülmüştür.

Botticelli

Boucher, François (1703-1770) Fransız ressamı. Rococo sanatının tipik bir sanatçısıdır. Bir çok halı desenleri, mitolojiyle ilgili resimler yapmıştır.

Boudin, Eugène - Louis (1824-1898) Fransız ressamı. Empresiyonistlerden önce empresiyonist sayılması gereken bir sanatçıdır. Yaşıtı olan Corot ve kendinden çok küçük olan Monet ile büyük bir yakınlığı vardır.

Bougainville, Louis Antoine Comte de (1729-1811) Fransız gezgin. 1754-1756'da «Integral Hesap Üzerine Araştırma» adlı eserinin yayınlanmasıyla Royal Socity'ye üye olarak alındı. 1766-1769'da dünya gezisine çıktı. Magellan boğazını geçti; Samoalar'da bir çok ada keşfetti; Amerika savaşına katıldı. Sonra da kendini bilimsel çalışmalara verdi. İlkel kabileler üzerinde araştırmaları vardır.

Boulogne Ormanı (Fransa) Paris'in hemen batısında, gezinti yeri olarak düzenlenmiş bir koru.

Bourbon Fransa ve İspanya'da hüküm sürmüş bir ailenin adı. Bourbon — l'Archambault şehrindeki derebeylerinden gelen bu soy hükümdarlık etmeden önce X. yüzyılda bazı derebeyleri ve dükler yetiştirmişti. Aile bir çok kola ayrılmış olup bir kolu Fransa Bourbonları'nı meydana getirmişti. Bunlar da büyük kol, küçük kol diye ikiye ayrılır. Bourbonlar'dan ilk Fransız tacını giyen IV. Henri'dir. Ondan sonra aynı soydan XIII. Louis'den başlıyarak XVIII. Louis'ye kadar süren Louis'ler hükümdar oldular. Ancak XVII. Louis babasının idamından sonra hapsedilmiş ve bu küçük çocuğun krallığı gerçekleşmemiştir. Birinci cumhuriyetten ve I. Napoléon'un imparatorluğundan sonra XVIII. Louis kral olmuş, 1830 devrimi üzerine aynı ailenin küçük kolundan Louis - Philippe kral olmuş, böylece krallık aynı soyun Orléans koluna geçmiştir. Bourbonlar'ın İspanya'da egemen olan bir dalından 8 hükümdar gelmiş olup İspanya Kralı XIII. Alphonse bunların sonuncusu olmuştur. Bourbon ailesinin Sicilya ile Napoli ve Parma'da egemen olmuş iki kolu daha vardı. Bugün bu aileden gelen bir çok kimse varsa da hiçbirinin taç ve tahtı yoktur.

Bourdelle, Emile Antoine (1861-1929) Fransız heykelcisi. Anıt biçimindeki heykelleriyle tanınır. «Kemankeş Herakles» ünlü eserleri arasındadır.

Bourgogne Fransa'nın doğusunda bir bölgenin adı. Eskiden krallıktı. Şarapları ile tanınmış bir bölgedir.

Boutroux, Emile (1845-1921) Fransız filozofu. Sorbonne'da felsefe okuttu. Determinizmin kesin olmadığı tezini savunmuştur. Ona göre tabiat olaylarının gerekliliği görünüştedir; olaylardaki mekanizma ve bunun kanunları yanlış olarak bize bir evrensel kadercilik fikrini benimsetmektedir; nitelik görüşü nicelik görüşünden üstün tutulmalıdır.

Bouvet Adası Atlas okyanusunda bir ada. Norveç'in egemenliğindedir. Volkanik bir adadır. 1739 yılında Fransız denizcisi Bouvet de Lozier tarafından bulunmuş; 1927 yılında Norveç'in eline geçmiştir. En yüksek tepesi 935 m. dir.

Bovarizm Gustave Flaubert'in «Madame Bovary» adlı eserinden meydana getirilmiş olan bir deyim. Psikiyatride, kadın nevrozlarda görülen duygu alanındaki tatminsizliği anlatır.

boy i. ★ 1. Bedenin yüksekliği ve uzunluğu. esk. Kad, kamet: Kısa boylu. [Taille — Stature] ★ 2. Bir şeyin en altı ile en üstü arasındaki mesafe, yükseklik: Masanın, minarenin boyu. [Hauteur — Height] ★ 3. Bir şeyin iki ucu arasındaki mesafe, uzunluk, «en» karşılığı: Arsanın enini, boyunu ölçtüm. [Longueur — Length] ★ 4. Büyüklük, irilik derecesi, hacim: Sandıklar bir kaç boydur. [Dimension, volume — Size] ★ 5. Yol, ırmak gibi uzayıp giden şeylerin iki yanı: Yalı boyunda gezinti, sınır boyunda çarpışmalar.

boy i. Sos. Göçebe halde yaşayan ilkel insan topluluklarında aynı soydan sayılan ve bir başa itaat eden herhangi bir insan topluluğu, esk. Kabile. [Tribu — Tribe]

boya i. ★ 1. Renk vermek ya da hava etkilerinden korumak için eşyanın üzerine sürülen ya da içine katılan renkli madde: Yağlı boya, sulu boya, kuru boya. [Teinture — Paint] ★ 2. Renk. [Couleur — Colour] ★ 3. Yazmak için kullanılan mürekkep. [Encre — Ink] ★ 4. mec. Aldatıcı görünüş. [Fard — Fard]

boya atmak b. f. Bir şeyin boyasının solması. [Se décolorer — To fade]

Boyabat Sinop'un ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 723 km² olan ilçenin nüfusu 62 323, merkezinin nüfusu 9 415'dir. 101 köylü merkez bucağından başka, 26 köylü Saraydüzü bucakları vardır.

boyacı s. ★ 1. Boya satan. [Fr. Marchand de couleurs] ★ 2. Herhangi bir boyama işini meslek edinen. [Peintre, teinturier — Dyer] ★ 3. Kundura boyayan, lostracı. [Cireur — Shoe - black]

Boyacıköyü İstanbul'da Boğaziçinin Rumeli yakasında Emirgân ile Baltalimanı arasında bir köy. Bu köyün bu adı alması III. Selim zamanında 1807'de Kırklareli civarından 40 evlik kadar göçmen getirtilip şayak v.b. gibi kumaşları boyamak ve bu sanatı memlekette yaymak üzere buraya yerleştirilmesi sonucudur.

boya çekmek b. f. ★ 1. İrileşmeden uzamak. [Pousser, grandir — To grow up (for child), to became taller] ★ 2. Bir yere boya sürmek, boyamak [Teindre, peindre, colorier — To paint, dye]

Boyalı Kastamonu'nun Araç ilçesi bucaklarından. 26 köylü bucağın nüfusu 9 085, merkezinin nüfusu 316'dır.

boyalı s. ★ 1. Boyanmış, renkli. [Peint, coloré — Painted, coloured] ★ 2. Yüzünü fazla boyamış olan: O kadar boyalı olmasa böyle çirkin görünmezdi. [Fardé — Painted]

Boyalık İstanbul'un Çatalca ilçesi bucaklarından. 11 köylü bucağın nüfusu 14 151, merkezinin nüfusu 4 689'dur. Eski adı Hadımköy'dü.

boyama i. ★ 1. Boyamak işi. [Action de peindre — Painting] ★ 2. Renkli yazma ya da mendil. ★ 3. s. Rengi doğal (tabiî) olmayıp boya ile verilmiş olan: Boyama kürk.

boyamak f. Boya sürerek ya da boyaya batırarak renk vermek: Kumaşı siyaha boyamak. [Teindre, peindre, colorier — To paint, to dye]

boyan i. Bak. meyan.

boyana (boyna) i. Den. Kıçtan tek kürek çalıştırarak sandalı yürütme.

Boyar, Ali Sami (Doğ. 1880) Tanınmış Türk ressamı. İğrikapı'da doğdu. Deniz Harb okulunu bitirdi. Daha sonra Mekteb-i Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar Akademisi) yi bitirerek Paris'e gönderildi. Orada Cormon'un atelyesinde çalıştı. Döndükten sonra yüzbaşılıktan emekliye ayrıldı. Deniz Müzesi, Güzel Sanatlar Akademisi, Evkaf ve Ayasofya Müzeleri müdürlüklerinde bulundu. Eserleri bizdeki ve dışardaki müzelere girmiştir. Renk ve çizgi yönünden tabiata çok bağlı kalmıştır.

Boyarlar Slav ülkelerinde, özellikle Rusya'da soylulara verilen ad.

boy atmak b. f. Uzamak, boy sürmek. [Grandir, pousser — To increase in stature]

boy bos b. i. Boy biçimi. Yakışıklılık. [Stature — Figure, stature]

boy boy zf. Türlü boyda, çeşitli. [De toute sorte, de toute grandeur — Of different sizes or qualities]

boyca zf. Boy bakımından. [En taille — As to (regarding) lenght]

Boycott, Charles Cunningham (1832-1897) Boykotaj denen davranışa adını vermiş İngiliz. İrlanda'da bir zenginin arazisini yönetirken 1880 tarihinde arazi kira bedellerinin indirilmesi hakkındaki karara razı olmadığından herkes ondan alış - verişi kesmiş, hizmetçileri tarafından bile terkedilerek yalnız başına ve aç bırakılmıştı. İrlanda halkının bu davranışına karşı her nekadar hükümetçe ve bazı derneklerce savunulmuşsa da hiçbiri fayda vermemiştir. Boykotaj deyimi o gündenberi dünyanın her diline girmiştir.

boydan boya zf. Bir uçtan öbür uca kadar. [D'un bout à l'autre — From end to end]

boydaş s. Boyda eş olan. [De la même taille — Of the some height]

boy göstermek b. f. Hiç bir şey yapmayarak sadece kendini göstermek.

boykot, -tu İng. i. ★ 1. Birini bir kuruluşu ya da ülkeyi zarara sokmak amacıyla onunla alış - verişi ve her türlü bağıntıyı kesmek. ★ 2. Sp. Bir sporcuya ya da bir klübe verilen belirli bir süre ya da belirli sayıda müsabaka yapmama cezası.

boykot etmek Alış - verişi kesmek. Bak. boykot.

Emile Antoine Bourdelle

boy kürkü b. i. Diz kapaklardan aşağı olan uzun kürk.

boylam i. Ast. Yeryüzündeki bir noktadan geçen meridyenin düzlemi ile, Greenwich rasathanesinden geçen ve başlangıç kabul edilen meridyenin (bak. başmeridyen) düzlemi arasındaki açının değeri. Bu değer dereceyle ölçülür. Aynı meridyen üzerindeki noktalar aynı boylam derecesinde sayılır. Başmeridyenin boylamı 0 derecedir. Bu meridyen dışında kalan noktaların boylamları doğuda ve batıda 0 - 180 dereceler arasında değişir: İstanbul'un boylamı 28 derece 58 dakika 59 saniye doğudur. Boylamı ve enlemi bilinen bir noktanın yeryüzündeki konumu kesinlikle belirlenir. [Longitude — Longitude]

boylamak f. Boyuna gitmek, uzanmak, yolu istemiyerek ya da farkında olmıyarak uzatmak, bir yere gitmek zorunda kalmak. Denize düşünce dibi boyladı. [Fr. Parcourir un long chemin]

boylanmak f. ★ 1. Boyu uzamak. [Grandir — To grow] ★ 2. Bir yere kadar uzanmak, yürüyüp varmak: Çarşıya kadar boylanalım.

boylu s. Boylu benzerlerinden uzun olan: Bu çocuk boylu olacağa benziyor. [De grande taille — Tall]

boylu boyunca b. zm. Boyu uzanabildiği kadar: Boylu boyunca kanepeye uzanmış. [En toute sa longueur — In its entire length]

boynu bükük b. s. Üzüntülü, üzgün. [Triste — Worried]

boynu eğri b. s. Minnet altında bulunan. [Obligé — Under obligation]

boynuna almak b. f. Bir şeyi borç ya da ödev gibi üzerine almak. [S'engager — To take upon oneself]

boynunu vurmak b. f. Ceza olarak başını kesmek. [Décapiter — To decapitate]

boynuz i. Sığır, koyun, keçi, antilop gibi başıboynuzlular familyasından hayvanların alın kemiğindeki bir çift kemik çıkıntıyı kaplıyan kılıf. Boynuzlar, alın kemiği çıkıntısını örten deri hücrelerinin keratinleşmesiyle meydana gelirler. Geyikler familyasında bulunan hayvanların boynuzları, alın kemiğinden bir çift dallı budaklı masif kemik uzantı halinde çıkarlar. Ren geyiği hariç diğer geyiklerde boynuz yalnız erkeklerde bulunur. Gergedandaki boynuz, epidermi hücrelerinin keratinleşmesinden meydana gelmiş, burun kemiği üzerinde koni şeklinde masif bir kütledir. Zürafalarda alın kemiği üzerinde boynuz olarak kabul edilebilecek deriyle örtülü iki kemik çıkıntı bulunur. [Corne — Horn]

boynuzcuk i. Biyo. Burnun yan duvarlarının alt bölgelerini meydana getiren iki ince kemik. Kureyn. [Cornet — Corniculum]

boynuzlamak f. (hayvan) Boynuz ile yaralamak. Süsmek. [Blesser d'un coup de corne — To gore]

Boynuzlu hayvanlardan birkaçı

boynuzlu s. ★ 1. Boynuzu olan (hayvan). [Cornu — Horned] ★ 2. Karısının ya da yakınlarından birinin namussuzluğuna göz yuman. [Cocu — Cuckold]

boynuzsu tabaka b. f. Zo. Biyo. Göz yuvarlarını örten en dış örtünün saydam olan ön bölgesi. esk. Tabakai karniye. Saydam tabaka. [Cornée — Cornea]

boynuz takmak b. f. Yakınlarından bir kadının iffetsizliğine aldırmamak. [Etre cocu — To wear horns, to become a cuckold]

boyotu b. i. Bot. Boy çiçeği de denen bir çeşit çemen. Baklagillerdendir. Keskin ve hoş bir kokusu vardır. Tohumuna da boy tohumu derler. [Fenugrec — Fenugreek]

boy ölçüşmek b. f. Değer yarışına girişmek. [Se mesurer avec quelqu'un — To measure oneself against s.o.]

boy sürmek b. f. Uzamak. [Pousser, s'allonger — To grow in length]

boyun, -ynu i. ★ 1. Başla omuz arasında kalan beden bölgesi. Başı bedene bağlar, önüne boğaz, arkasına ense derler. Rekabe, unk. [Cou — Neck] ★ 2. Şişe ya da güğüm gibi şeylerin yukarı ve dar kısmı. Sürahi, testi boynu. [Goulot — Neck] ★ 3. Coğ. Bir dağın alçalıp tekrar yükselen yeri. [Col — Defile] ★ 4. Üstüne alma, yüklenme. esk. Taahhüt. Günahı benim boynuma. [Responsabilite, obligation — Obligation]

boyuna zf. ★ 1. Ene dik olarak, boyunca uzunlamasına. esk. Tulâni. [Longitudinal, longitudinalement — Longitudinal] ★ 2. Ara vermeden, durmaksızın: Kimseye sıra vermeden boyuna söylüyor. [Sans cesse — Continuedly]

boyun altı bezi b. i. Biyo. Zo. Yeni doğan yavruların göğüs kemiği arasında bulunan ve erişkin oluncaya kadar körelen bir bez. esk. Guddei timüs. [Thymus — Thymus]

boyunbağı, -nı b. i. Gömlek yakasına bağlanan ortası dar, uçları enlice kumaş. Kravat. [Cravate — Neck tie] Tar. Boyunbağı eski Romalılar'da «focale» denen ve boynu soğuktan korumak için, daha çok askerler tarafından kullanılan uzunca kumaş parçasıyla başlamıştır. 1656'da Fransa'da XIV. Louis'nin ücretli süvari olarak ordusuna aldığı Hırvatlar boyunlarına böyle kumaş parçaları sardıkları için bu millete Frenklerin verdikleri «Croate»' adından alınarak «cravate» kelimesi ortaya çıkmış ve gittikçe soğuktan koruma görevi de bir yana bırakılarak bir yaka süsü haline gelmiştir. 1839'da Tanzimat devri açılınca Avrupa, özellikle Fransa adet ve giyimleriyle birlikte «kravat» Türkiye'ye de girmiştir.

boyun borcu b. i. Ödev. esk. Vecibe. [Responsabilité, devoir — A binding duty]

boyun bükmek b. f. Acındıracak tavır almak.

boyunca zf. ★ 1. Boyu ya da uzunluğu kadar. [Le long de — According to its length]

Bozdoğan kemeri

★ 2. Sürdüğü zaman kadar. [Durant — During]

boyun çeviren b. i. Zo. Ağaçkakanlar takımının, ağaçkakanlar familyasından bir tür. Avrupa, Asya ve kuzey Afrika'da yaşar. Göçücüdür.

boyuncuk i. Bot. Bitkilerde yumurtacılıkla tepecik arasındaki sapçık. İğne. İbre. [Stylet — Stylet, stiletto]

boyunduruk i. ★ 1. Çift süren ya da araba çeken öküz ya da mandaların boyunlarına geçirilen çerçeve şeklinde ağaç. [Youg — Yoke] ★ 2. mec. Zulüm ve zorbalık baskısı, tahakküm, kahır, esaret. [Youg — Yoke]

boyun eğmek b. f. İstemeye istemeye uymak. esk. İtaat etmek. [Se soumettre — To submit]

boyun kesmek b. f. ★ 1. Başını eğmek. [Incliner la tête — To bow the head] ★ 2. Başıyla selâm vermek.

boyun kırmak b. f. Durumu olduğu gibi kabul etmek. [Se soumettre — To be submissive, to submit]

boyunluk i. Boyuna sarılan şey, boyun sargısı.

boyun noktası b. i. Yan yana bulunan iki tepenin arasındaki en alçak nokta. [Col — Col, pass]

boyunun ölçüsünü almak Haddinden büyük bir işe girişerek lâyık olduğu akıbete uğramak. [Echouer dans une tâche au dessus de sa force — To geton one's deserts]

boyut i. Mat. Uzaydaki bütün cisimleri ölçmek için kullanılan üç doğrultu: Uzunluk, genişlik, derinlik. Düzlemsel şekillerde bu boyutlardan iki tanesi, hacimsel şekillerde ise her üçü de vardır. Ancak, matematikte varsayılan şekillerle gerçek şekiller aynı değildir. Matematikte bir düzlemin yalnız iki boyutu vardır. Oysa pratikte kalınlığı olmayan (sıfır olan) bir levha yapılamaz. Levha ne kadar ince olursa olsun bir kalınlığı, yani üçüncü boyutu da olacaktır. Aynı şekilde matematikte bir doğrunun tek boyutu olduğu kabul edilir; noktanın ise bütün boyutları sıfır değerindedir. Cisimler matematikte, boyutlarıyla eksen sistemleri üzerinde gösterilirler. (Bak. eksen). Şimdiye kadar fizikte de matematikte olduğu gibi 3 boyutun olduğu kabul ediliyordu. Ama son zamanlarda ortaya atılan teoriler, zamanın da evrenin dördüncü boyutu olduğunu ileri sürmektedir. ★ 2. Matematikte bir büyüklüğün çarpanlarının üslerinin toplamı. esk. Buut. [Dimension — Dimension]

boy vermek b. f. (suyun) derin olması. Bir adam boyunda olmak.

boz s. ★ 1. Toprak ve deve tüyü renginde olan, kül rengi. [Gris — Gray] ★ 2. Açılmamış, sürülmemiş (toprak). [Terre inculte — Uncultivated land]

boza i. Sulu darı hamurunun ekşitilmesiyle yapılan koyuca bir içki. Daha çok kışın yapılır.

bozarmak f. Rengi boz olmak. Kızarmak ile birlikte ve ondan sonra getirilerek kullanılır: Suçunu anlayınca kızardı, bozardı.

boz ayı b. i. Zo. Ayılar familyasından bir tür. İri vücutlu ağır hareketlidir. Boyu 2 m., ağırlığı 300 kg. kadar olabilir. Türkiye'de dağlık ve ormanlık bölgelerde her zaman rastlanan bir hayvandır.

bozbakkal b. i. Zo. Karatavuk cinsinden ardıç kuşuna benzer küçük bir cins bahar kuşu. Tüyleri beyaz ve esmer beneklidir. Avcıların değer verdikleri bir kuştur.

Bozburun Muğla'nın Marmaris ilçesi bucaklarından. 6 köylü bucağın nüfusu 4 414, merkezinin nüfusu 1 172'dir.

bozca s. ★ 1. Boz rengine bakan. [Grisâtre — Grayish] ★ 2. i. İşlenmemiş çalılık toprak, ham tarla. [Terre inculte, lande — Uncultivated land]

Bozcaada Ege denizinde Çanakkale'ye bağlı bir ilçe olan ada. Yüzölçümü 40 km² olan ilçenin nüfusu 2 149'dur. Köyü ve bucağı yoktur. Ada, Çanakkale boğazının güney batısında, Anadolu kıyılarına 5 km. uzaklıktadır. Bağcılık, şarapçılık ve meyvacılık yapılır.

Bozdağlar Ege bölgesinde Gediz ve Küçük Menderes vadileri arasında uzanan sıradağlar. Uzunlukları 152 km. kadardır. Üzerlerinde yaylalar vardır. Bunlardan Gölcük Yaylası yazlıktır. En yüksek noktası Bozdağı 2 157 m. dir.

Bozdoğan Aydın'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 853 km² olan ilçenin nüfusu 32 826, merkezinin nüfusu 6 760'dır. Sadece 42 köylü merkez bucağı vardır. Büyük Menderes ırmağının ayaklarından biri olan Aksu havzasında bulunan ilçenin dağlık olan kısmı ormanlarla örtülüdür. Toprakları verimli olup, tahıldan başka, pamuk, zey-

boyunduruk

Mahmut Esat Bozkurt

tin, incir, üzüm, yerfıstığı, susam ve üzüm yetiştirilir. Kasaba, Madran dağının eteğinde denizden 320 m. yüksekliktedir. Demiryolu istasyonunun bulunduğu Nazilli'ye bir şoseyle bağlıdır.

bozdoğan b. i. ★ 1. Zo. Doğanın bir türü. ★ 2. Eskiden kullanılan 6 toplu bir gürz.

Bozdoğan Kemeri İstanbul'da I. Bizans devrinden kalma su kemeri. Şehzadebaşı ve Fatih semtleri arasında uzanır. 364-378 yılları arasında, bugünkü üniversite bahçesinin yerinde bulunan büyük havuza su sağlamak amacıyla yontma taştan yapılmıştır. En yüksek yeri denize göre 63,5 m. dir. Uzunluğu ise aşağı yukarı 1 km. kadar vardır. Kemer İstanbul'un fethinden sonra da kullanılmıştır. II. Beyazıt ve I. Süleyman kemerlerin üstünden yeni tesisler geçirmiştir. Günümüzde, kemer tam değildir. Şehzade Camisinin arkasındaki bölüm depremde yıkılmış, iki başından parçalar eksilmiştir. Bazı gözleri ise onarım sırasında örülmüştür. Atatürk bulvarı üzerindeki parça sağlamdır ve geçit olarak kullanılmaktadır.

bozdurmak f. ★ 1. Bozmak işini başkasına yaptırmak. esk. İhlâl ya da tahribettirmek. [İng. To let spair] ★ 2. Parayı ufaklığa çevirtmek. [Faire altérer, faire corrompre, faire changer en petite monnaie — To let change]

bozgun i. ★ 1. Bir savaşta yenilgiye uğrayan ordunun komuta dinlemeden gelişi güzel geri çekilmesi. Halk da katılırsa durum büsbütün tehlikeli bir hal alır. Buna panik de denir. 1912 Balkan Savaşı'nda ve 1940 Sedan yarmasında Osmanlı ve Fransız orduları bu konuda en iyi örneği vermişlerdir. esk. Hezimet. [Déroute — Rout, defeat] ★ 2. Perişanlık, haraplık. [Désordre — Disordre] ★ 3. s. Bozguna, perişanlığa uğramış olan: Bozgun asker. [En déroute, en défaite, dispersé — Routed, defeated]

bozguncu i. Bozgun havası yaratan, bir toplum ya da ülkede ayrılıklara, inzibatsızlıklara sebebolan. [Défaitiste — Defeatist]

boz ırk b. i. Zo. Bos Taurus Primigenius nevinden bir sığır ırkı. Trakya ve Batı Anadolu'da yetiştirilir. Plevne ırkı da denir.

Bozkır Konya'ya bağlı ilçelerden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 927 km² olan ilçenin nüfusu 57 810, merkezinin nüfusu 3 131'dir. 28 köylü merkez bucağından başka, 18 köylü Ahırlı, 15 köylü Belören (Belviran) ve 13 köylü Hocaköy (Üçpınar) bucakları vardır. Denizden 1 460 m. yükseklikte ve Çarşamba suyu üzerinde bulunan kasabanın çevresinde yemiş bahçeleri, kavak ve söğüt ağaçları vardır. İl merkezine 125 km. lik bir yolla bağlıdır.

bozkır b. i. Ağaçsız ve susuz ova, step. [Steppe — Steppe]

Bozkurt Kastamonu'nun ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 329 km² olan ilçenin nüfusu 20 050, merkezinin nüfusu 2 959'dur. Sadece 42 köylü merkez bucağı vardır. Kasaba, Karadeniz'in kıyısındadır.

Bozkurt Gök - Türkler'in ortaya çıkışıyla ilgili efsanelerde geçen mitoloji unsuru. Çin kaynaklarına göre Gök - Türkler'in ilk hakanı Asino ya da A - Çine bir dişi kurttan üremişti. Türk ulusları geliştikçe bu kurt, bayağı kurt değil, kurt şekline girip gökten inen tanrı ışık sayılmağa başlamış ancak daha sonra kendisine kılavuzluk verilmiştir.

Bozkurt Denizli'nin Çardak ilçesi bucaklarından. 16 köylü bucağın nüfusu 11 147, merkezinin nüfusu 1 593'dür.

bozkurt i. Zo. (Lat. Agrotis) Kelebekler takımının noktuide familyasından bir cins. Niğde'de, kurak kurdu denir. Ekinler, patates, pamuk, tütün, şeker pancarı, bağ filizleri ve diğer bitkilere büyük zarar verir.

Bozkurt, Mahmut Esat (1892-1943) Bilim ve devlet adamı. Kuşadası'nda doğdu. İstanbul Üniversitesi'nde okudu. Zürich ve Freiburg üniversitelerinde de okuyarak doktora yaptı. Kurtuluş Savaşı'na katıldı. 1923'de milletvekili seçildi. Önce iktisat vekili, 1924'de adliye vekili oldu; Ankara Hukuk Mektebi (sonra, fakültesi), Türk Kanun-u Medenisi, Türk Ceza Kanunu onun bakanlığı sırasında gerçekleşmiştir. Bozkurt vapurumuzun Fransız Lotüs vapuru tarafından batırılması üzerine Lahey Yüksek Adalet Divanında açılan davada Türkiye'yi temsil etti ve kazandı. 1930'da bakanlıktan ayrıldı. Ankara ve İstanbul üniversitelerinde hukuk ve devrim tarihi okuttu. Eserleri arasında, «Lotüs Davasında Türk - Fransız Müdafaaları», «Atatürk İhtilâli» sayılabilir.

Bozkurt Mensucat Sanayii Anonim Şirketi'nin yaptığı çeşitli mensucatın markası. Firma 1954 yılında İstanbul'da kurulmuştur.

bozlak s. ★ 1. Boz rengine çalan. [Grisatre — Grayish] ★ 2. Halk ezgilerinden (makamlarından). Türk halk müziğinde bir uzun hava türü. Bozlakların da türleri vardır: Afşar bozlağı, Urum gibi. ★ 3. Türkülü halk hikâyelerimizden bir türün adı. Bu türde önemli olan türküdür. Özellikle güney doğu Anadolu bölgesinde yığınların ilgisini çeken bir olay (aşiret kavgaları, kan davaları, aşk serüvenleri, halk kahramanlarının başından geçenler) bir süre sonra türkü halinde dillerde dolaşmaya başlar. Bu olayları anlatan türküler söylenmeden önce olay sözle özetlenir. Ardından söylenen türküyle birlikte bu kısa halk hikâyelerine bozlak denir. Dursun Bey Bozlağı, Kabak Tepeli Döne Bozlağı, Çataloluk Bozlağı gibi.

bozlamak f. ★ 1. Doğurmak (Deve için). ★ 2. Çığlık atmak.

bozmacı i. Eski şeyleri alıp bozarak parça halinde satan kimse.

bozmadde b. i. Anat. İçinde merkez sinir sisteminin temel elemanları olan sinir hücrelerini (Bak. nöron) bulunduran boz renkte doku bölümleri. Beyinde dışta, kabuk bölgesinde bulunur; akmadde içinde yer yer serpilmiştir. Akmadde içinde nöronların kümelendiği bu lekelere ganglion ya da çekirdek denir. Omuriliğin bozmaddesi içte, ortadadır ve akmadde ile çevrilidir. esk. Cevher-i sincabî. [Substance grise — Gray matter]

bozmak f. ★ 1. Bir şeyi kendinden beklenen işi yapamıyacak hale getirmek: Yağlarken makineyi bozdu. [Gâter — To spoil] ★ 2. Bir şeyi (doğal) halinden ayırıp kötüleştirmek: Kötü sabun deriyi bozar. [Altérer, corrompre, troubler — To destroy] ★ 3. Büyük parayı ufaklığa çevirmek: Elli lira bozar mısınız? [Changer — To change] ★ 4. Bir kimseyi, beklemediği bir davranış karşısında bırakarak küçük düşürmek: Herkesin önünde adamı bozmak iyi bir şey değildir. [Rendre honteux, humilier — To humiliate] ★ 5. Bozguna uğratmak: Düşmanı bozmak. [Vaincre, mettre en déroute — To defeat, rout] ★ 6. Hükümsüz hale getirmek: Pazarlığı bozmak. [Annuler, casser, rompre — To break] ★ 7. Aklını kaybetmek: Galiba adam bozuyor. [Devenir fou — To go mad]

Bozoklar Oğuz Türkleri'nin ünlü boylarından biri. Bozok kelimesinin boz ve ak diye iki ayrı kelimeden meydana geldiği ve bunun da Oğuzhan'la ilgili bir destana dayandığı kanısı vardır. Bozoklar, Türkler'in islâmlaşmasından sonra, öteki boylar gibi batıya göçetmişler, bunların bazı dalları Anadolu'da yerleşmiştir.

Bozova Urfa'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 550 km² olan ilçenin nüfusu 33 844, merkezinin nüfusu 3 341'dir. 19 köylü merkez bucağından başka, 43 köylü Yaylak ve 13 köylü Kanlıavşar bucakları vardır. Urfa'ya 37 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

Bozova Antalya'nın Korkuteli ilçesi bucaklarından. 12 köylü bucağın nüfusu 9 973, merkezinin nüfusu 1 304'dür.

bozrak s. Boz rengine çalan, bozlak. [Grisâtre — Of a light grayish colour]

Boztepe Tokat'ın Zile ilçesi bucaklarından. 39 köylü bucağın nüfusu 21 678, merkezinin nüfusu 1 370'dir. Eski adı Yenimüslüman'dı.

bozuk ★ 1. s. Bozulmuş olan: Bozuk makine. [Déréglé, défectueux, dérangé — Spoiled, out of order] ★ 2. i. Müz. Tamburaya benziyen bir çeşit saz, bağlamadan az büyük ve meydan sazından küçüktür. Çok defa üçer üçer çekilmiş dokuz teli bulunur.

bozuk düzen b. s. Düzensiz, düzeni bozuk olan: Bu fabrika bozuk düzen işliyor. [En désordre — In confusion, disorderly, irregular]

bozukluk i. ★ 1. Bozuk olma hali. [Défectuosité, adultération, dérèglement, vice — Defect, fault, corruption, vice] ★ 2. Ufak para, bozulmuş akçe. [Petite monnaie — Change]

bozulmak f. ★ 1. Bozmak işine konu olmak. ★ 2. Sağlığını yitirip zayıflamak.

bozulamak (bozlamak) f. Bağıra bağıra ağlamak. esk. Feryad etmek.

bozum i. Bozmak işi. esk. İfsat, tahrip. [Corruption, destruction — Destruction, breaking up]

bozumca i. Zo. Boz renginde bir kertenkele. [Lézard gris — (large) Lizard]

bozum havası b. i. Külb. Biri bozum olunca arada beliren soğukluk.

bozum olmak b. f. Külb. Sözü yalan çıkarılarak küçük düşürülmek.

bozuntu i. ★ 1. Bozulmuş bir şeyin kalan kısımları, döküntü. esk. Enkaz, harabe. [Débris, ruine — Depris, ruins] ★ 2. Şaşırıp iş göremiyecek duruma gelmek: Bozuntuya uğramak. ★ 3. Kendinde bulunmıyan bir hüneri ileri süren, taşıdığı ünvana lâyık olmıyan kimse: Şair bozuntusu, filozof bozuntusu. ★ 4. Kötü bir asıldan olan tip: Eşkıya bozuntusu bir bekçi.

bozuşmak f. Araları açılmak, dostlukları karşılıklı bozulmak, araya soğukluk girmek: Onunla eskiden ahbaptık ama bozuştuk. [Se brouiller — To break with (each other), quarrel with one another]

bozut i. Ortalığın birbirine düşüp karışması. esk. Fesat.

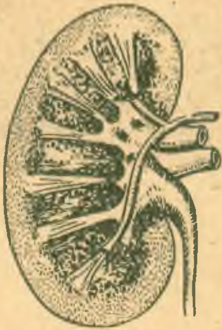
Bozüyük Bilecik'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 1 192 km² olan ilçenin nüfusu 28 880, merkezinin nüfusu 10 892'dir. 27 köylü merkez bucağından başka, 17 köylü Dodurga ve 13 köylü İnönü bucakları vardır. Ormanları çok olduğundan başlıca faaliyetini kerestecilik teşkil eder. Tahıl ekimi de yapılır. Kereste fabrikalarından başka, mozayik ve un fabrikaları vardır. Bilecik ile Eskişehir arasında demiryolu üzerinde bulunan kasabada Frikyalılar'a ait olduğu sanılan eski eserler ve başta Kasımpaşa Camisi

Bozüyük'de Kasımpaşa camisi

Böbreğin dıştan görünüşü

Böbreğin kesiti

böğürtlen

olmak üzere Osmanlı yapıları vardır. Demiryolundan başka, karayoluyla da çevredeki illere bağlıdır.

böbrek i. Anat. Karın boşluğunda, fasulye biçiminde omurganın iki yanında simetrik olarak özel bağlarla arka duvara asılı duran bir çift organ. Kanın süzülmesini, suda eriyen maddelerin vücut için gerekmiyen su ile birlikte sidik olarak atılmasını sağlar. esk. Kilye. [Rein — Kidney]

böbrek iltihabı b. i. Hek. Çoğunlukla vücuttaki mikroplu hastalıkların sonucu olarak böbrek dokusunun iltihaplanması. Nefrit. [Néphrite — Nephritis]

böbrek taşı b. i. Hek. Böbrek kanallarında ve karıncığında sidik içindeki kristallerin birikmesinden meydana gelen ufak taş gibi sert maddeler. Sidik kanallarına sıkışıp şiddetli ağrılar doğurabilirler.

böbrek üstü bezi b. i. Anat. Omurgalılarda böbrek yanında bulunan salgı bezi. Adrenalin denen bir madde çıkarır, kan basıncını ve sempatik sinir sistemini etkileyen hormonlar bulunur. esk. Guddei fevkalkilye. [Glande surrénale, glande adrénale — Suprarenal gland]

böbür i. Zo. Memelilerden tropikal iklimlerde, Hindistan ve Afrika'da bulunan pek yırtıcı ve kaplandan büyük hayvan. Derisi para para beneklidir. Babur, bebr. [Léopard — Leopard]

böbürlenmek f. Öğünerek kabarmak, kurumlanmak. [Se vanter, prendre des airs — To boast, to assume airs]

böcek i. ★ 1. Tırtıl, kurt, kelebek gibi şekil ayrılıklarına bakmıyarak küçük hayvancıklara verilen genel ad: Mutfağa böcek üşüşmüş. [Insecte — Insect] ★ 2. mec. Bit: Üstü başı böcek dolmuş. ★ 3. Zo. Bak. böcekler.

böcekbaşı b. i. Osmanlılar'da özellikle hırsızları yakalamaya memur olanların başı.

böcek çıkarmak b. f. İpek böceği yetiştirmek.

böcekçil bitkiler b. i. Bot. Çoğu sıcak ülkelerde olmak üzere 500'e yakın türü bulunan bitki grubu. Özel organları ile tuttukları sinek ya da küçük hayvanları sindirerek azot ve fosfor ihtiyaçlarını sağlarlar.

böcekçiller i. Zo. Plasentalı memelilerin bir takımı. Hemen hepsi eski dünya hayvanlarıdır. Yalnız bir kaç cinsi kuzey Amerika'da yaşar; küçük hayvanlarla, böcek ve solucanlarla geçinirler. Köstebek, kirpi bu takımdandır.

böcekhane b. i. Bak. Böceklik.

böcekkabuğu b. s. Mavi ile yeşil arasında ve maden parlaklığındaki güzel renk.

böceklenme i. Bitkilerde zararlı böceklerin peyda olması.

böceklenmek f. Böcek peyda etmek; böceklerle bozulmak: Mercimek böceklendi.

böcekler i. Zo. (İnsecta) Hava ile soluyan oynakbacaklıların bir sınıfı. Böcek sınıfı çok geniştir. Bugüne kadar 550 000'den fazla böcek türü bulunmuştur. Hayvanlardakine dış parazit denir. Böceklerin vücudu, baş, göğüs ve karın olmak üzere üç bölümden yapılmıştır. Duygu organlarından gözler, çok gelişmiştir. Yoklama organı, antenlerde, kanat ve ekstremitelerle vücut yüzeyinde, koku alma organı, daha ziyade antenlerde; tat alma organı ise ağız boşluğunda yer almıştır. Böcekler ayrı cinslidirler ve çoğunlukla çiftleşmek suretiyle çoğalırlar. esk. Haşerat. [Insectes — Insecta]

böceklik i. İpek böceği yetiştirilen yer. Böcekhane.

böcül böcül zf. Gözlerini iki yana oynata oynata (bakmak).

böğ i. Zehirli bir çeşit örümcek. [Galéode — Galeodes]

böğür, -ğrü i. ★ 1. Vücudun iki tarafında kaburga ile kalça kemiği arasında bulunan yer. [Flanc — Flank] ★ 2. Yan: Dağın böğrü. [Côté — Side]

böğürdelen b. i. Eskiden yandan vuran dış istihkâm ve tabyalara verilen ad.

böğürmek f. (Öküz, manda, deve ve benzerleri hakkında) Bağırmak. [Beugler — To bellow]

Böğürtlen Urfa'nın Birecik ilçesi bucaklarından. 14 köylü bucağın nüfusu 4 506, merkezinin nüfusu 465'dir.

böğürtlen i. Bot. Gülgillerden dikenli bir çalı ve bunun ahududuya benziyen, fakat ondan biraz küçük olan mayhoş yemişi. Önce kırmızıyken olgunlaşınca kararır. [Mûre sauvage, ronce — Blackberry]

böğürtü i. Böğürme sesi. [Beuglement — Bellow]

Böhme, Jacob (1575-1624) Alman filozofu. Modern mistisizmin başlıca temsilcilerindendir. Ona göre her şeyin ilk ve son ilkesi, cevheri Tanrı'dır. Fikirleri Spinoza, Schelling ve Hegel üzerine büyük etki yapmıştır.

böke i. ★ 1. Güçlü kimse, önder. ★ 2. Bir spor yarışmasında birinci olan. [Champion — Champion]

böle i. Kardeş çocuklarının birbirlerine göre her biri. [Cousin — Cousin]

bölen i. Mat. Bir bölme işleminde, bölünenin kaç eşit parçaya ayrıldığını bildiren sayı. Tam sayı, ondalık kesir ya da bayağı kesir olabilir. esk. Maksumunaleyh. [Diviseur — Divisor]

bölge i. Her hangi bir özellik bakımından bir tutulan ülke, yer ya da toprak parçası. esk. Mıntıka. [Zône, région — District, zone]

bölge komutanı b. i. Ask. Barış ve savaşta silâhlı kuvvetlerin her türlü asker alma, lojistik ve seferberlik işlerini düzenleyip yürüten makam.

bölge tiyatrosu b. i. Tiy. Bir ülkenin, bir bölgesinde, o bölgenin tiyatro ihtiyacını en iyi biçimde karşılamak amacıyla kurulup çalışan tiyatro. Bir ülke bu amaçla böl-

gelere ayrı rken coğrafya şartları yanın-
da ve en a bu şartlar kadar kültürel, sos-
yal ve ek nomik şartların ortaklığı, tö-
relerin, yer l alışkanlıkların benzerliği göz
önünde tut lur. Geniş bir araştırma ve in-
celeme so nda ortaya çıkan bölge özel-
likleri değ rlendirildikten sonra, sonuca
göre bir t yatro programı yapılır. Oyun
seçiminden, gösterilerin en ince detayına
kadar bu onuçlardan yararlanılır. Bölge
tiyatroları, bölge için bir çeşit konser-
vatuvar gö evi de yüklenir.

bölme i. ★ 1. Bölmek işi, ayırma, parçalama. esk. Taksi ve tefrik etme. [Partage, division — D viding] ★ 2. Büyük bir salon, oda ya da sofa gibi yerden ayrılmış küçük yer. [loison — Partition] ★ 3. Büyük bir ye küçük parçalara ayıran ince duvar ya d tahta perde. [Cloison — Dividing] ★ Mat. Bir sayının içinde başka bir say an kaç tane bulunduğunu anlamak için başvurulan aritmetik işlemi. Belli kura vardır; buna göre iki sayı birbirine lünür. Her iki sayı da tam sayı, baya kesir ya da ondalık kesir olabilir. (B k. bölünebilme). esk. Taksim. [Division — Division] ★ 5. Den. Gemilerde enine yerl stirilmiş, su geçmez iki saç perde aras nda kalan bölüm. Yaralanma ve yangın ibi durumlarda, bölmeler arasındaki geç tler kapatılarak su ya da ateşin öbür lmelere geçmesi önlenir.

bölmek f. ★ 1. Parçalara ve paylara ayırmak. esk. aksim etmek. [Partager — To divide] ★ Mat. Bir büyüklüğü eşit parçalara ayır nak. Bunun için bölme işlemi yapılır. Diviser — To divide]

bölü i. ★ 1. Mat. Bayağı kesirlerde, pay ile payda aras a konan çizgi (—). Bölme işlemi de azan bu çizgiyle gösterilir: 3/25 ifades 3 bölü 25 diye okunur. esk. Taksim. [D vise par — Divided by] ★ 2. i. Bir borcun belli zamanlarda ödenen parçası. esk. Taksit. [Echéance — Installment]

bölük i. ★ 1. Bölünmüş kısım: Evin bir bölüğü. [Part , appartement — Part] ★ 2. İnsan kala alığı: Sinemadan dönenler bölük bölük eçiyorlar. [En groupe — In groups] ★ . Ortadan bölünmüş saçın bir tarafa tara mış kısmı: Saçını iki bölük etmiş. ★ 4. Mat. On kuralına göre yazılan bir tam sa ının sağdan sola doğru üçer üçer ayrıla basamaklarından her bir üçlü takımı: Birler bölüğü, binler bölüğü, milyonlar lüğü gibi. esk. Cümle.

bölük i. ★ 1. sk. En küçük bir savaş birliği. Kuvveti ve silâhları ait olduğu sınıfın özelliğine ağlıdır. Topçuda bölük yerine batarya de mi kullanılır. [Compagnie — Company] 2. Tar. Doğu Türkçe'sinde ve Farsça'd il ya da bölge karşılığı kullanılırdı; nadolu Türkçe'sinde Tanzimattan bu na yüzbaşı komutasındaki piyade ya da süvari birliğine bu ad verilir. Eski Osman larda bölük, kapı - kulu ocaklarıyla eyal ve maiyet askerlerinde kullanılmış, ana ve ocağa göre çeşitli şekiller almıştır. 1 000 kişiden ibaret olan ilk yeniçeri ocağı, her biri 100 kişiden ibaret 10 bölüğe ayrılmıştı. Bölük komutanına yayabaşı denirdi. Gelibolu acemi ocağında 50 şer kişilik 8 bölük vardı; bölük başına da çorbacı denirdi. Osmanlılar'da her biri ayrı olan bölük ve bölükbaşılarının hükümet gözünde de değerleri ayrı ayrıydı.

Bölükbaşı, Nazif (Doğ. 1908) Rıza Tevfik'in oğlu. Beyrut Amerikan Üniversitesi Ekonomi bölümü ile Yüksek Ticaret ve İktisat Okulu'nu bitirdi. Çeşitli görevlerden sonra Hilton Oteli Türk müdürlüğüne getirildi. İngilizce, Fransızca, Arapça bilir.

Bölükbaşı, Osman (Doğ. 1913) Politikacı. Kırşehir'de doğdu. Nancy Üniversitesi matematik bölümünü bitirdi. Öğretmenlik, Kandilli Rasathanesinde asistanlık yaptı. 1946'da Demokrat Parti'den milletvekili seçildi. 1948'de Millet Partisi kurucuları arasına girdi. 1950 - 1960 yılları arasında da milletvekiliydi; bir ara siyasî sebeplerden hapse atıldı. 1954'de Cumhuriyetçi Millet Partisi'ni kurdu. 1958'de Partisi Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adını aldı. 1961'de Kurucu meclise girdi. 1961'denberi milletvekilidir. 1962'de de C.K.M.P.'den ayrılarak yeniden Millet Partisi'ni kurdu.

Osman Bölükbaşı

Bölükbaşı, Rıza Tevfik (1868-1949) Bilim adamı, şair, politikacı, felsefeci, Bulgaristan'ın Cisri Mustafa Paşa (Tsaribrod) kasabasında doğdu. Tıbbiye'yi bitirdi. Devlet dairelerinde hekimlik yaptı. 1908'de milletvekili seçildi. 1918'de Maarif nazırlığı, 1919'da Şûra-yı Devlet başkanlığı yaptı. 1920'de Sevr antlaşmasını imzalayan kurulda bulundu. Üniversitede öğretmenlik yaptıysa da 1921'de öğrencilerin protestosu üzerine ayrıldı. Kurtuluş Savaşı sona erince Türkiye'den kaçtı. Yüzellilikler listesine girdiği için ancak, çıkan aftan sonra 1943'de Türkiye'ye döndü. Eserleri arasında, «Abdülhak Hâmid ve Mülâhazat-ı Felsefesiyesi», «Felsefe Dersleri», «Mufassal Kamus-ı Felsefe» si (tamamlanmamıştır) sayılabilir. Şiirleri, «Serab-ı Ömrüm» adlı kitabında toplanmıştır.

bölük bölük zf. Parça parça, kısım kısım.

bölüm i. ★ 1. Mat. Bir sayının başka bir sayıya bölünmesini sağlayan bölme işlemi sonunda elde edilen sayı. esk. Haric-i kısmet. [Quotient — Quotient] ★ 2. Ask. Ordu kuvvetlerinin tabiye, özel harekât gibi nedenlerle geçici olarak parçalara ayrılması. ★ 3. Bir bölümlemeden sonra ortaya çıkan kümelerin her biri. Meselâ, biyolojide bölümler, sınıftan başlayıp takım, familya, cins, tür ve çeşitten geçip bireye varır.

bölümlemek f. Karışık bir bütün içinde birbirine benziyenleri küme küme ayırmak. Tasnif etmek. [Classifier — To classify]

bölünebilme i. Mat. Bir sayının, başka bir sayıya kalansız olarak bölünebilmesi. Bunun için bölünenin, bölenin tam katı olması gerekir. Meselâ, 15 sayısı 3'e bölüne-

Rıza Tevfik Bölükbaşı

Omar Nelson Bradley

Brahmanlıktaki tanrılardan Vişnu

börülce

bilir; çünkü, 15 sayısı 3'ün tam 5 katıdır. Aritmetikte, bir sayının asal sayılarla kalansız olarak bölünüp bölünemiyeceğini, bölme işlemini yapmadan, anlamak için çeşitli usüller vardır. esk. Kabiliyet-i taksim. [Divisibilité — Divisibility]

bölünen i. Mat. Başka bir sayıya bölünen sayı. Bölme işlemi sonunda, bölünen içinde kaç tane bölen bulunduğunu öğreniriz. esk. Maksum. [Dividence — Dividend]

bölünme i. ★ 1. Bölünmek işi. esk. İnkısam. [Division — Division] ★ 2. Biyol. Hücrelerin belli bir büyüklüğe varınca eşit kısımlara ayrılıp çoğalması. esk. Tecezzi.

bölünmek f. Ayrılmak, parçalanmak. esk. Taksim olunmak.

bölünmez s. Parçalanmaz, kısımları birbirinden ayrılmaz: Türk yurdu bölünmez bir bütündür. esk. Gayri kabili inkısam. [Indivisible — Indivisible]

bölüntü i. ★ 1. Bölük bölük yayımlanan bir kitabın her bölüğü, fasikül. [Fascicule — Fascicle] ★ 2. Bir perde ile ya da ince bir duvarla ayrılmış olan yer, bölme. [Cloison — Partition]

bölüşmek f. Paylaşmak, bir şeyden iki ya da daha fazla kişinin payını alması. esk. Mukaseme etmek. [Se partager — To divide share out]

bön s. Aptal, saf, ahmak (Aslı «bun» olup «bunamak» ve «bunak» bu kelimeden gelir. [İdiot, crédule — Naive, imbecile]

bönsümek f. Bön olmak, aptallaşmak.

börek i. Oklava ile açılarak inceltilmiş hamurdan ya da yufkadan, arasına kıyma, peynir gibi şeyler koymak ve pişirmek suretiyle yapılan yemek: Su böreği, puf böreği.

Börekçi, Rifat (1861-1941) Türk din adamı, ilk diyanet işleri başkanı. Ankara'da doğdu. İstanbul'da medresede okudu. Ankara'da medresede ders okuttu. İstinaf mahkemesine üye oldu. 1907-1922 yılları arasında Ankara müftüsüydü. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Ankara örgütü başkanlığını üzerine alan Börekçi başından beri Kurtuluş Savaşı'nı destekledi. İstanbul hükümetince görevine son verildi, idama mahkûm edildi. Ankara hükümeti onu yine görevinde tuttu. Börekçi, İstanbul hükümetinin Kurtuluş Savaşı'na karşı şeyhülislâmdan aldığı fetvaya karşılık Anadolu din adamları ile birlikte lehte fetva verdi. 1922-1924 yılları arasında Şer'iye Vekâleti'nde görev aldı. 30 Mart 1924 gününden ölümüne kadar diyanet işleri başkanlığı yaptı. Cumhuriyet Halk Partisi'nde de çalışmıştır. Birinci dönemde (1920) kısa bir süre milletvekilliği yapmışsa da müftü kalmak için ayrılmıştır.

börk, -kü i. Eskiden kullanılan bir çeşit başlık.

börkenek i. Anat. Gevişgetirenlerde midenin ikinci kesesi veya ikinci mide. esk. Cirye.

Börklüce Mustafa (Dede Sultan) (Ölm. 1419) XV. yüzyıl başlarında Batı Anadolu'da ortaya çıkan kendine özgü, toplumcu niteliği bulunan bir mezhebin kurucularından. Doğudan Anadolu'ya göçetmiş bir Türkmen ailesindendir .Belirli ve yeterli bir öğrenimi olmadığı halde zekâsı ,sezgisi ve örgütçülüğü ile tanınmıştır. Önce Şeyh Bedrettin'e mürit olmuş; onun İznik'e sürülüşünden sonra, yeni ilkelerle geliştirip genişlettiği tarikatı, onun adına yaymaya koyulmuştur. Bir ara çevresinde epeyi kuvvet toplayan ve ilkeleri uğruna Osmanlı Devleti'ne savaş açan Börklüce Mustafa, Beyazıt Paşa'yla yaptığı çarpışmada yenilip tutsak olmuş; kısa bir süre sonra Manisa'da asılmıştır.

Börteçine i. Türk mitolojisinde eski Türkler'i Ergenekon'dan kurtaran demircinin adı. (Bak. Ergenekon).

börtmek f. Az pişmek.

börttürmek f. Az pişirmek ya da kızartmak.

börtü i. Türlü türlü böcekler anlamına gelen börtü böcek deyiminde geçer.

börülce i. Bir cins ufak fasulye. [Flageolet — Kidney - bean]

bösmek Bir maddenin birdenbire gaz haline gelerek patlaması. esk. İnfilâk etmek. [Exploser — To explode]

böyle, böylece zf. Bunun gibi, bu türlü. [Comme ça, ainsi — Such, thus]

böyle böyle zf. Bu gidişle, böyle yapa yapa.

böylelikle zf. Bu gidişle, bu tarzla, bu üslûpla: Böylelikle iş görülmez. [Ainsi, de cette manière — In this manner]

böylesine zf. Böyle aşırı bir tarzda: Böylesine dayak atılır mı?

Br Kim. Bırom cisminin sembolü.

Bradford ★ 1. İngiltere'de, Yorkshire'da 300 000 nüfuslu bir şehir. Önemli dokuma endüstrisi merkezi. ★ 2. A.B.D.'de Pennsylvania'da 17 691 nüfuslu bir şehir. Maden endüstrisi ile ünlüdür.

Bradley, Francis Herbert (1846-1924) İngiliz filozofu. Oksfort Üniversitesinde öğrenimini tamamladıktan sonra orada öğretim görevlisi oldu. Hegelci ve monist eğilimli anglo - sakson idealizminin belli başlı temsilcisidir. Ona göre ampirik realite mutlakı, gerçek realiteyi maskeleyen bir görüntüden başka bir şey değildir. Bradley bazı filozoflar üzerine çok derin etkiler yapmışsa da, İngiliz neo - realistlerinin şiddetli hücumlarına uğramıştır.

Bradley Omar Nelson (Doğ. 1893) Birleşik Amerika eski genelkurmay başkanı. 1915'de Harp Okulu'nu bitirdi, piyade subayı olarak orduya katıldı. II. Dünya Savaşı'nda ün kazanmıştır. 1943'de ordu komutanı Patton'ın yardımcılığını yapmış, sonradan kuzey Afrika'daki Amerikan Kuvvetleri komutanlığına atanmıştır. Normandiya çıkarmasında 12. Ordular Grubu komutanlığını yapmıştır. Sonra NATO'da görev aldı.

Bragg, William Henry (Doğ. 1882) İngiliz fizik bilgini. Westward'da doğmuş; oğlu William Lawrence ile, X ışınlarını kullanarak kristallerin bünyesi üzerinde yaptıkları araştırmalardan ötürü 1915 yılında Nobel armağanını kazanmıştır.

Brahma i. Bak. Brahmanlık.

brahma Amerika'da çok sevilen ve eti için yetiştirilen paçalı bir tavuk ırkı.

Brahman i. ★ 1. Brahma dininden olan. ★ 2. Brahma rahibi.

Brahmanlık Sos. Hindistan'da doğan ve gelişen en büyük din. Brahmanlık aynı zamanda bir sosyal rejimdir; Hindistan'ın Aryalar tarafından istilasından sonra ortaya çıkmıştır. Veda'larla Upanişat'ların yazılmasından sonra (M.Ö. 800-600) Hindistan'da Brahman adı verilen rahipler kastı kuvvetlenmişti. Brahmanlığın tanrı anlayışı bakımından din karakterinin yanında, dünya görüşü olarak da, bir felsefe niteliği vardır. Brahmanlık, çok tanrılı bir dindir. Tanrılar güçlerine ve önemlerine göre derecelenmiştir. Deva adı verilen bu tanrılar arasında üçü en üstte gelir: Brahma, Vişnu, Şiva. Bunların üçü birden Trimurti adını alır. Brahma evrenin yaratıcısı, Vişnu koruyucusu, Şiva da yıkıcısıdır. Brahmanlık çok geniş sınırlar içinde bir çok inançları, mezhepleri kucaklar. Brahmanlığın ana temeli üzerinde Teist, Panteist, Ataist görüşler de yer almaktadır. Bunların hepsini birleştiren kaynaklar Veda'lardır. Brahma dininin tanrıları 4 ya da 8 kollu, bir kaç başlı yarı hayvan gövdeli heykellerle gösterilir. Tapınaklarda ve her evde bu heykellerden bulunur. Brahmanlıkta dua büyük rol oynar. Bu dualar, Veda'larda gösterildiği şekilde, çok doğru söylenmelidir. Bir tek kelimenin yanlış söylenmesi ters sonuç verir. Brahmanlık iki ilkeye dayanır: 1° Bedenin ve ruhun tam bir perhize erdirilmesi (yoga), 2° Mistik denetleme (bnakti); bu ikisi de bilgiye (jnana) ulaştırır. Brahmanlığın bu araştırma çabasından zengin bir edebiyat doğmuştur.

Brahmaputra Asya'da büyük bir nehir. Tibet'de doğar, güneye döndüğünde Ganj'la ortak deltalarını meydana getirir ve Bengale körfezine karışır.

Brahmi En eski çağlardan beri Hindistan'da kullanılan çeşitli dillerin yazısı. Sami aslından alındığı sanılan Brahmi, hindo-aryen dillerin fonetiğine uydurulmuştur. Brahmi soldan sağa doğru yazılır.

Brahmo-Samaj Hindistan'da Bengal racası Ram Mohan Roy'un önderliğinde kurulan mezhep. Oynadığı rolün ne kadar büyük olduğunu bilen Roy, tek tanrı inanışına dayanan bir mezhep kurdu. Brahmoizm adı verilen bu mezhebin ilkeleri Müslümanlık, Hristiyanlık ve Hinduluğun esaslarının birleşmesinden meydana gelmiştir. Brahmo-Samaj'ın belli başlı sosyal ülküleri kardeşlik, ahlâklılık, insan severlik, kadınlığın yükseltilmesi, kastların kaldırılmasıdır. Brahmo-Samaj'ın gelişmesinde Hintli şair Tagor'un babası Monarşi Devendranat Tagor'un büyük rolü olmuştur.

Brahms, Johannes (1833-1897) Alman bestecisi. Hambourg'da doğmuştur. Müzik eğilimini Edouard Marxsen'den piyano dersleri almakla geliştirdi. 1853 yılında ünlü Macar keman icracısı Remenyi ile yaptığı gezide Robert Schumann'la tanıştı. Schumann, Brahms'ı bir müzik dergisine yazdığı yazıyla «deha» olarak tanıtmıştı. Dostlukları ömürleri boyunca sürdü. Brahms 1862 yılında Viyana'ya yerleşti. Breslau Üniversitesi tarafından kendisine «Felsefe Doktoru» ünvanı verildi. 1886 yılında Berlin Sanat Akademisi'ne üye seçildi. Romantiklerin sonu sayılmakla beraber aslında klasik bir bestecidir. Liedleri, oda müziği, piyano eserleri, etkileyici bir lirizmi olan senfonileri, bir de Requiem'i ünlü eserleridir. Viyana'da ölmüştür.

Johannes Brahms

Braid, James (1795-1860) İnsanların telkin altında bilinç bulanıklığı ve yitimine uğraması olayını bilimsel temellere oturtan ve bu durumlara ipnotizma (hypnotisme) deyimini veren İngiliz hekimi.

Braille Alfabesi Körlerin okuyup yazabilmesi için kabarık noktaların çeşitli şekillerde birleşmesinden meydana gelen alfabe. 1829 yılında Louis Braille adında bir Fransız tarafından bulundu. Körler bu yazıları parmaklarının ucuyla izleyerek okurlar.

Braille, Louis (1809-1852) Körlere özel bir alfabayle okuma yazma sağlamış bir Fransız. Gözlerini üç yaşındayken kaybetti. Paris'de Körler enstitüsünde okudu; ayni okulda öğretmen oldu. 1829'da körler için «Braille alfabesi» diye tanınan bir okuma-yazma sistemi buldu.

Willy Brandt

brak İta. i. Zo. Av köpeği ırkı. Alman brakı, Ariège brakı gibi bir çok türleri vardır.

brakisefal, -li Yun. s. Bak. kısa kafalı.

Branberg (Bydgoozez) Polonya'da, Pomerze bölgesinde 242 000 nüfuslu bir şehir. Ticaret ve endüstri şehridir.

Brancusi, Constantin (1876-1957) Romanyalı heykelci. Sanat bakımından kişiliğini Fransa'da, özellikle Paris'de bulmuştur. Eserleri çağımızın en başarılı heykelleri arasında yer alır.

branda İta. i. (Aslı Alm.) Savaş gemilerinde erlerin yattığı yatak.

branda bezi b. i. Yelken bezi.

Brandenburg Doğu Almanya'da bu adı taşıyan bölgenin bir şehri. Elbe'nin kolu olan Havel ırmağı üzerindedir. 87 000 nüfusu vardır. Sanayi bakımından ileridir. İplik, dokuma, çelik fabrikaları, kimya sanayii ve makina yapımı yaygındır.

brandi İng. i. İngiliz konyağı.

Brandt, Willy (Doğ. 1914) Alman gazeteci ve devlet adamı. Sosyalist gençlik teşkilâtında çalıştı. 1933'de Hitler'in iktidara geçmesi üzerine Almanya'dan kaçtı; 1945'e kadar İsveç ve Norveç'de gazetecilik etti;

Louis Braille

Almanya'da Bremen şehrinin merkezindeki vilâyet binasının bir görünüşü

George Braque

Hitler'in yenilgisinden sonra yurduna döndü. Alman Sosyal Demokrat Partisi'ne girdi. Kısa bir süre içinde bu partinin en gözde liderlerinden oldu. Berlin belediye başkanı, daha sonra milletvekili seçildi. 1966 sonunda başbakan yardımcısı ve dışişleri bakanı oldu.

Braque, Georges (1882-1963) Fransız ressamı. Dufy'nin ve Friesz'in yakın arkadaşı olan Braque 1906'da, «Fauve» diye tanımlanan ressamların arasına katıldı. Ama 1909'da Picasso ile tanıştıktan sonra bambaşka bir çalışma dönemine girdi. Bu iki büyük ressam resim alanında kübizm akımını yarattılar. Bu yakın işbirliği 1914'de sona erdi. Bütün yaşamı boyunca Braque kuramlara sırtını çevirdi. Kendi kişiliği içinde kaldı. Ressam hem yapıcıydı, hem duyguluydu, hem dengeliydi, hem de büyük bir imge gücü vardı. Sayısı az olmakla beraber grafik alanındaki eserleri de değerlidir. Braque'ın tablolarının çoğu dünyanın belli başlı müzelerinde bulunmaktadır.

Brasidas Tar. Peleponnes savaşlarındaki, ünlü Ispartalı komutan. Makedonya üzerine 17 000 kişilik ordusuyla yürüyüp o bölgeyi Atinalılar'ın boyunduruğundan kurtardıktan sonra, Amphipolis şehrini aldı. Kleon komutasında üzerine gelen Atina ordusunu tuzağa düşürerek, başta Kleon olmak üzere tüm Atina ordusunu yoketti (M.Ö. 422). Kısa bir süre sonra öldü.

Brasilia Brezilya'nın, 1955 yılında kurulmaya başlanan 150 000 nüfuslu, modern yapılarla süslü yeni başkenti.

Çekoslovakya'nın Bratislava şehrinden bir görünüş

brasya (brasa) İta. i. Den. Seren uçlarını iki yana çeken iki halat.

Bratislava (Çekoslovakya) Güneyde, Tuna kıyısında 253 400 nüfuslu bir nehir limanı. Aynı zamanda bir ticaret merkezidir; makine, kimya maddeleri ve dokuma fabrikaları vardır.

Bratsk (S.S.C.B.) Sibirya'da Angara nehri kıyısında 51 000 nüfuslu bir şehir. Dünyanın en büyük güçlü hidro - elektrik santralı buradadır.

Brauchitsch, Walther von (188[illegible]-1948) II. Dünya Savaşı'nda Alman orduları başkomutanı. Berlin'de doğmuştur. Harp Okulu'nu bitirdikten sonra bir süre piyade birliklerinde çalışmış, kurmay subay olarak I. Dünya Savaşı'na katılmıştır. 1938'de orgeneral rütbesiyle Alman orduları başkomutanlığına getirilmiştir. Kısa zamanda feldmareşalliğe yükselmiş, bu görevi bizzat Hitler'in ele almasından sonra yerinden uzaklaştırılmıştır.

Braun, Eva (1910-1945) Hitler'in eşi. Münich'de doğmuş, Berlin'de ölmüştür. Hitler'le evlenmeden önce onun yakın dostu Hoffmann'ın uzun süre sekreterliğini yapmıştı. 1945 yılında Hitler'in kaderini paylaşmak isteğiyle düşman ordularının kuşattığı Berlin'e girmeyi başardı. 29 Nisan 1945'de onunla evlendi. Ertesi gün öğleden sonra şansölyelik binasının sığınağında intihar ettiler. Elde bulunan kaynaklara göre Hitler önce Eva'yı tabanca ile öldürmüştür. Her iki ceset binanın avlusuna çıkarılarak benzinle yakılmıştır. O[illegible]aya ait fotoğraf albümü ve vesikalar Bavyera'da bulunmuştur.

Braun, John (1735-1788) İskoçyalı bir hekim. «Exitabilite» üzerine kurulmuş olan hekimlik sistemiyle tanınır.

Braun, Wernher von (Doğ. 1912) Alman asıllı Amerikan füze uzmanı. 1934'de attığı bir deneme füzesi 2 200 m. yükseğe çıkmıştır. 1937'de seri halindeki A (V 1, V 2, v.b.) füzelerini yaptı. Bunlardan V 2 1944'de kullanıldı. Sovyet birlikleri ilerlemeye başlayınca bütün ekibiyle birlikte çekilmiş ve 1945'de Amerikalılar'ın hizmetine girmiştir. Amerika'da önce V 2'ler üzerinde çalıştı, sonra Aerobee, Viking, Redstone füzelerini yaptı. Amerikalıların onun yaptığı Jupiter C. sayesinde ilk suni uydularını yörüngesine oturtabilmişlerdir. Dev Saturne füzesini de o yapmıştır. Durmadan araştırmalarını geliştirmektedir.

bravo İta. ü. Aferin.

Brazzaville Kongo Cumhuriyetinin, Kongo nehri kıyısında 135 000 nüfuslu başkenti. Deri, kibrit ve sigara fabrikaları vardır.

Brazzaville Kongosu Kongo Cumhuriyetinin bir adı.

bre ü. Bak. bire.

Brecht, Bertolt (1898-1956) Alman oyun yazarı ve şairi. Bavyera'da doğdu. Münich'de Tıp Fakültesine girdi. I. Dünya Savaşı'nı gördü. Savaş sonunda ilk oyunlarını yazmaya başladı. Hitler faşizmine karşı

çıkanlarla birlikte Almanya'dan ayrıldı (1933). Viyana, Paris ,Danimarka, Finlandiya sonra Amerika'ya gitti. Nazi Almanyasında bütün kitapları yakıldı ve yasaklandı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra müttefikler Brecht'in Almanya'ya dönmesine izin vermedi. Demokratik Alman Cumhuriyeti Brecht'e bütün donanımı ve gerekleriyle birlikte bir tiyatro verdi. Böylece kurulan Berliner Ensemble tiyatrosunda ölene kadar karısı Helene Weigel ile birlikte çalıştı. Uyarıcı ,düşündürücü bir tiyatro olarak ortaya attığı epik tiyatro türünde oyunlar yazdı; sahneye koydu. En önemli oyunları: «Sezuan'ın İyi İnsanı», «Galilei», «Yiğit Ana», «Üç Kuruşluk Opera», (Müzikli Oyun) dır.

Brehier, Emile (1876-1952) Fransız filozofu. Ren, Bordo ve Paris üniversitelerinde felsefe okuttu. Yunan ve Ortaçağ felsefesi üzerine yazılar yazmıştır. Başlıca eseri «Histoire de la philosophie — Felsefe Tarihi» dir.

brehmen i. Bak. Brahman ve Brahmanlık.

Bremen (Batı Almanya) Weser nehri kıyısında 575 200 nüfuslu bir şehir. Makine, kimya, dokuma, gıda maddesi fabrikaları vardır. Tersaneleri önemlidir.

Bremerhaven (Batı Almanya) Weser nehri ağzında 1[illegible]1 000 nüfuslu bir şehir. Bremen'in önlimanı durumundadır. Ayrıca tersaneleri ve balık konserveciliği de önemlidir.

Brennus Galya Kralı. Alp dağlarını aştıktan sonra, Romalılar'ı Allia ırmağı kıyısında yenerek, Capitolium'un dışında bütün Roma şehrini 7 ay işgal etti (M.Ö. 390). Büyük bir para karşılığında, işgali kaldırırken, «Vae Victis!» (Veyl yenilenlere) sözü, günümüze kadar gelmiştir.

Brentano, Clemens (1778-1842) Alman şair ve romancısı. Alman romantik yazarlarının Heildelberg topluluğu içindedir. Eserleri, hayal gücüyle, kesin, katı ve garip anlatımıyla dikkati çeker.

Breslau (Wroclaw) ★ 1. Polonya'da yeni eyalet. Almanya'nın eski Breslau eyaleti. 1945 Potsdam Konferansı'ndan sonra Polonya'ya geçmiştir. ★ 2. (Alm. Breslau) Bu bölgenin merkezi olan endüstri şehri. Oder kıyısında 429 000 nüfuslu Almanya'nın eski aşağı Silezya eyaletinin başlıca merkezi.

Bresson, Robert (Doğ. 1907) Fransız filim yönetmeni ve senaryo yazarı. Kısa bir süre resimle ilgilenerek, resim eğitimi görmek istedi; sonra sinemaya yakınlık duyarak, senaryolar yazmaya başladı. Ünlü yönetmen Rene Clair'in yardımcılığını yapmıştır. II. Dünya Savaşı'na katılmış, uzunca bir süre Almanlar'a tutsak olmuştur. Savaştan sonra yönetmenliğe başlamıştır. Belli başlı filimleri: «Les Anges du Peché — Günah Melekleri» 1943, «Le Journal d'un Curé de Campagne — Bir Köy Papazının Günlüğü» 1950, «Un Condamné à Mort s'est échappé — Bir İdam Tutuklusu Kaçtı» 1956, «Le Picpocket» 1959.

Brest - Litovsk (S.S.C.B.) Beyaz Rusya'da, Polonya sınırı yakınlarında, Batı Bug nehri üzerinde 82 000 nüfuslu bir şehir. I. Dünya Savaşı sonunda Almanya ile Sovyetler arasındaki barış andlaşması bu şehirde imzalanmıştı (3 Mart 1918).

breş Fr. i. Jeol. Doğal çimento ile kaynaşmış kırıntılardan meydana gelen külte.

Bretagne Fransa'nın kuzey batısında, Atlas okyanusuna doğru uzanan yarımada üzerinde eski bir eyalet. Çok eski çağlarda Keltler'in oturduğu bu bölgeye M.S. V. ve VI. yüzyıllarda İngiltere'den göçen kavimler yerleşmişler ve buraya kendi adlarını vermişlerdi. Bu bölge Fransa devletine 1532 yılında katılmıştır. Eyaletin merkezi Rennes şehriydi. Halkı «Breton» adıyla anılan bu bölgede bugün 5 il bulunmaktadır.

Breton, André (1896-1966) Fransız şairi. 1919'da Soupault ve Aragon'la «Littérature — Edebiyat» adlı dergiyi kurdu. Bu dergi önce «Dada» hareketinin savunuculuğunu yaptı, sonra 1922'de bu hareketten ayrılarak gerçeküstücülüğün sözcülüğünü yapmaya başladı. Bu sanat akımının başında Breton bulunuyordu. 1924, 1930, 1942 yıllarında yayımladığı üç gerçeküstücü bildiriyle aynı zamanda gerçeküstücülerin kuramcısı olmuştur. Bu akımın en güzel ve en güçlü örneklerini veren Breton'un etki yaratan şiir kitapları şunlardır: «Les Champs Magnétiques — Mıknatıslı Alanlar» (Soupault ile birlikte), «Les Pas Perdus — Kaybolmuş Adımlar», «Le Revolver à Cheveux Blancs — Beyaz Saçlı Rövolver», «Les Vases Communiquants — Bileşik Kaplar». Düz yazıyla yazdığı «Najda» dünya edebiyatının şaheserleri arasında kabul edilir. Bununla beraber Breton'un en önemli kitabı 1937'de yayımladığı «L'Amour Fou — Çılgın Aşk» tır.

Breton atı b. i. Zo. Fransa'da yetiştirilen soğukkanlı bir at ırkı. Orta ağırlıkta bir araba atıdır.

Breton ineği b. i. Zo. Fransa'da yetiştirilen bir inek ırkı. Siyah alacalıdır. Kırmızı alacalı ve açık turuncu renkli olanları da vardır. Sütlü ineklerdir.

Brewster, Sir Davial (1781-1868) İngiliz fizik bilgini. Edinburgh Üniversitesi'nin rektörü olmuş, optik alanında başarılı araştırmalar yapmıştır. Önemli buluşlarından biri, polarizasyona ait ve adını taşıyan bir kanundur. Wheatstone tarafından icadedilen stereoskobu islâh etmiş ve kaleydoskobu bulmuştur.

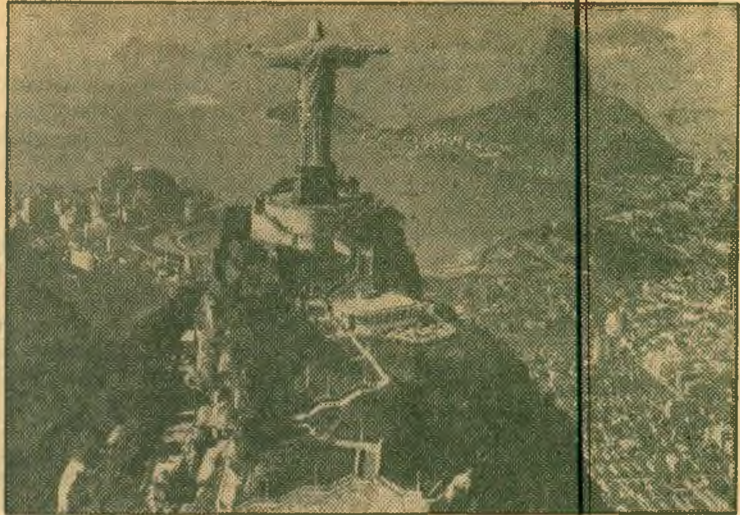
Brezhnev, Leonid İlyiç (Doğ. 1910) Sovyet devlet adamı. Metallürji Enstitüsü'nü bitirdi. Çeşitli devlet hizmetlerinde bulundu. 1952 yılından beri Komünist Partisi merkez komitesi; 1957'den beri Parti merkez komitesi prezidium üyesidir. 1960 - 1964 yıllarında Sovyet Yüksek Şurası prezidium başkanlığı yaptı. 1963'de Parti merkez komitesi sekreteri oldu. 1964'den beri Parti birinci sekreteri'dir.

Bertolt Brecht

Wernher von Braun

Leonid İlyiç Brezhnev

Güney Amerika'daki en büyük devlet olan Brezilya'nın başkenti Rio de Janeiro'da dünyanın en büyük anıtlarından İsa heykeli (sağda) ve iktisadının temelini teşkil eden, başlıca ihraç maddesi kahve bitkisi (solda).

BREZİLYA

Brezilya denince akla hemen futbol gelir. Sporun birçok dalında ön sırayı alan Brezilya, özellikle futbolda üst üste kazandığı dünya kupası şampiyonluklarıyla ve çoğu zenci olan futbolcularıyla ün yapmıştır.

Brezilya Güney Amerika'da, 8 513 844 km² genişliğinde, 20 eyaletten meydana gelen 65 743 000 nüfuslu federal cumhuriyet. Başkenti, Brasilia; diğer önemli şehirleri: Rio de Janeiro, Sao Paulo, Recife, Salvador, Porto Alegro, Bello Horizante'dir. Brezilya'da Portekizce konuşulur. Gerek yüzey şekilleri, gerekse iklimi bakımından Brezilya başlıca üç bölgeye ayrılır: 1° Kuzeydeki Amazon nehri havzası ekvator ormanlarıyla kaplı, çok geniş bir ovadır. I. Dünya Savaşı'na kadar bu bölge dünyada kauçuk üretiminde en başta gelmekteydi. Sonradan birincilik güney doğu Asya'ya geçmiştir. 2° Güney doğudaki Brezilya düzlüğü Atlas okyanusuna sarp yamaçlarla inen, tropikal iklimde, uçsuz bucaksız bir yayladır. Atlas okyanusu boyunca uzanan pek verimli dar kıyı şeridinde en büyük şehirler sıralanmıştır. Bu şeridin kuzeyde kalan sıcak bölgelerinde (Recife ve Sao Salvador) şeker kamışı, kakao, pamuk yetiştirilir; orta kısımlarda (Sao Paula) kahve tarımı önemlidir, dünya kahve üretiminde Brezilya en başta gelir; Minas Gerais eyaletinde zengin altın, elmas, demir, manganez, boksit madenleri vardır. 3° Güneyde kalan ılıman iklimli ovalık bölgede buğday ve mısır tarımı ile hayvancılık gelişmiştir. Brezilya'nın halkı çok karışıktır. Amazon bölgesinde ilkel yerliler yaşar. Avrupa'nın ve Önasya'nın çeşitli ülkelerinden gelmiş göçmenler arasında Portekizliler ve İtalyanlar önemli bir oran tutar. Nüfusun geri kalan kısmını melezler ile, geçen yüzyılda Afrika'dan köle olarak getirilmiş zenciler meydana getirir. ★ Tarih: 1500 yılında Portekizli Pedro Alvares Cabral, Brezilya kıyılarına ilk defa çıkmıştı. XIX. yüzyıla kadar Brezilya genişlemiş ve 1889'da Brezilya Birleşik Devletleri kurulmuştur. 1930'daki ekonomik krizin sonucu devrim olmuş Vargas başa geçmiştir. 1937'de diktatör olmuştur. 1942'de ordu Vargas'ı devirmiş, Vargas 1950'de tekrar başa geçmiş 1954'de de kendini öldürmüştür. Şimdi Mareşal Castelo Branco (1964) baştadır.

Brescia Kuzey İtalya'da Lombardiya yöresinde 711 000 nüfuslu bir şehir. Verimli bir çevrede canlı bir ticaret, dokumacılık, demir, silâh, otomobil, endüstrisi merkezidir.

briçka Rusça i. Tek atlı, yaylı, hafif araba.

Briand, Aristide (1862-1932) Fransız devlet adamı. Hukuk öğrenimi yaptıktan sonra gazeteciliğe girdi; 1901'de Fransız Sosyalist Partisi'nin lideri oldu; 1902'de milletvekili seçildi; millî eğitim bakanı olarak kabineye girdi. Avrupa'da federal bir birlik kurulması hususunda verdiği bir memorandum, Fransa'da olduğu kadar yabancı ülkelerde de halk tabakaları arasında ona büyük bir ün sağlamıştır; genel silâhsızlanma konusunda gösterdiği çaba, insanların barış umudunu kuvvetlendirmiştir. İyi bir hatip, soğukkanlı, uzlaştırıcı, Fransız parlâmentosunda olduğu kadar, uluslararası toplantılarda da çok ilgi ile dinlenen politikacılardan biriydi.

Briansk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde Dinyeper'in kolu Desna nehri kıyısında 249 000 nüfuslu bir sanayi şehri. II. Dünya Savaşı'nda Alman ordularının saldırısı sırasında bu şehir dolaylarında önemli muharebeler olmuştur.

briç, -çi İng. i. Dört kişi tarafından ikişer ikişer ortaklıkla oynanan bir iskambil oyunu.

Bridgeport i. A.B.D.'de Connecticut'de 156 000 nüfuslu bir endüstri şehri.

brifing İng. i. Kısa konuşmalar için yapılan toplantı.

Brigler Bak. Frigler.

brik İng. i. ★ 1. İki direkli seren yelkenli gemi. ★ 2. Dört tekerlekli yaylı, arabacısı önde ve epey yüksekte, içinde uzunluğuna konmuş iki sıra olan bir araba çeşidi.

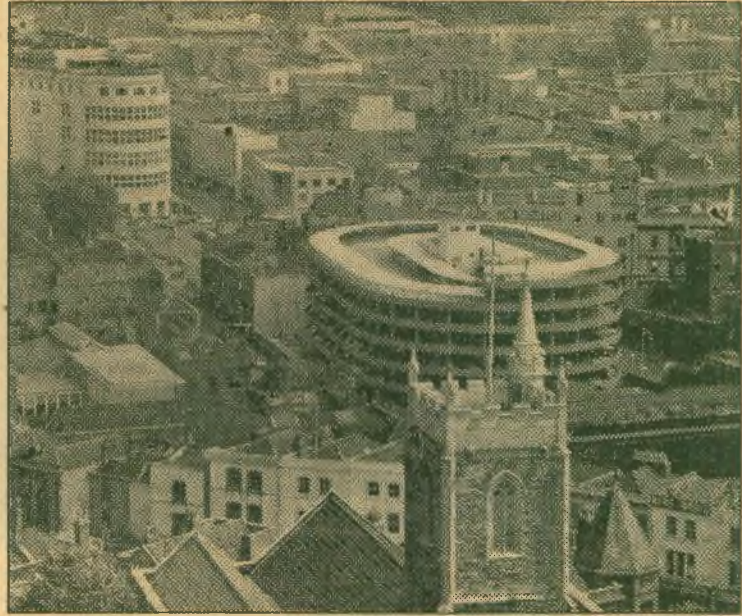
briket, -ti Fr. i. ★ 1. Kömür tozu topağı. ★ 2. Kömür dışığı (cürufu) ile çimentodan yapılma bir çeşit tuğla.

Brindisi (İtalya) Güneyde, Adriya denizi kıyısında 70 700 nüfuslu işlek bir liman.

Bristol (İngiltere) Güney batıda, Avon ırmağı kıyısında 436 000 nüfuslu bir sanayi ve liman şehri. Makine, uçak, dokuma, kimya, gıda maddesi, tütün ve kâğıt fabrikaları ile tersaneleri önemlidir.

Britannicus, Tiberius (M.Ö. 42-56) İmparator Claudius'la Messalina'nın oğlu. Üvey annesi Agrippina, imparatoru kandırıp, Britannicus'un yerine kendi oğlu Nero'yu (Neron), halef seçtirdi. Neron, tahta çıktıktan 1 yıl sonra Britannicus'u zehirletti.

Britanya Adaları Avrupa'nın kuzey batısında, güneyden Manş denizi ve Kuzey deniziyle Avrupa'dan ayrılan adalar topluluğu. En büyük adaları İngiltere ve İrlanda'dır. Diğerleri, Shetland, Orkney, Hebrid, Man, Anglesey, Normand adalarıdır. Yaklaşık olarak 55,5 milyon insanın yaşadığı bu adaların 314 000 km² lik alanı üzerinde iki devlet vardır: İrlanda adasının kuzey batısı ile diğer adaların tümü (244 000 km²) kısaca İngiltere adıyla anılan Birleşik İngiltere Krallığı'nındır (United — Kingdom). İrlanda adasının geri kalan kısmı ise (70 282 km²) İrlanda Cumhuriyeti'nin egemenliğindedir.

İngiltere'nin Bristol şehrinden bir görünüş

British Museum Londra'da bir müze. Ünü koleksiyonlarının çeşitliliği ve zenginliğinden ileri gelmektedir. Müze önce 1686'da Montague House'da kurulmuş, 1759'da halka açılmıştır; bugün Great Russell Street sarayındadır. Müzede Kral III. George'un kitaplığı ve çok önemli koleksiyonlardan başka Yunan, Roma heykelleri, Asur, Babil devirlerine ait eserler, XI. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar el yazmalarından meydana gelen Grenville kitaplığı, baskılar, desenler, çini koleksiyonları vardır. İtalyan ressam Bellini tarafından yapılan Fatih'in resmi de bu müzededir.

briyantin Fr. i. Saç düzeltmekte kullanılan güzel kokulu tuvalet yağı.

brizbiz Fr. i. Pencerelerin çerçevesine içerden tutturulan ince perde.

Brno (Çekoslovakya) Moravya'nın 320 000 nüfuslu kültür, endüstri ve ticaret merkezi. Bir üniversitesi, silâh, makine, dokuma ve gıda maddesi fabrikaları vardır.

Broca, Paul (1824-1880) Fransız antropolojist ve hekimi. Paris Tıp Fakültesi'nde cerrahî patoloji profesörü. Modern antropoloji akımının belli başlı öncülerindendir. Hayatının sonuna doğru, özellikle beyin üzerinde araştırmalar yapmıştır. Konuşma merkezinin, sol beynin üçüncü çıkıntısında olduğunu tesbit etmesi, o zamandan bu yana çok önemli araştırmalara konu olmuştur. 1872'de antropoloji okulu ve antropoloji dergisini kurdu; 1880'de senatör seçildi ve sol kanatta yer aldı.

brokar Fr. i. Simli kumaş.

brom Kim. (Br) Koyu kırmızı renkli, kötü kokulu bir eleman. Normal sıcaklıkta sıvı haldedir. Tabiatta bromür adını alan sodyumlu, potasyumlu, magnezyumlu bileşik-

Aristide Briand

Brüksel şehrinden bir görünüş

ler halinde bulunur. İlk olarak Fransız kimyacısı Belard (1802-1876) tarafından Fransa'da bulunmuştur. Buharı solunum için tehlikeli olan bir madendir. Çeşitli bromürleri çeşitli alanlarda yararlıdır. Gümüş bromür, fotoğrafçılıkta, potasyum bromür, amonyum bromür, kalsiyum bromür, etil bromür ise tıp alanında kullanılır. Boya sanayii, bromürler için geniş bir kullanılma alanıdır. Atom sayısı 35, atom ağırlığı 79,92, kaynama noktası 60°C dir.

bromlu ilaçlar Hek. Sinirleri yatıştırıcı, krampları, kasılmaları çözücü etkisinden yararlanmak için brom tuzlarıyla yapılan ilaçlar. Uzun süre kullanıldıklarında kronik brom zehirlenmesi meydana gelir.

bromür Fr. i. Kim. Bromun başka basit bir cisimle birleşmesinden meydana gelen tuzlar. Bunlardan potasyum ve sodyum bromürü gibi bazıları hekimlikte sinir yatıştırıcı ilaç olarak kullanılır. Gümüş bromür fotoğrafçılıkta kullanılır.

bronş Fr. i. (Aslı Yun.) Anat. Soluk borusunun akciğerlere doğru ikiye ayrılan kollarına ve onların gittikçe küçülerek dallanan, akciğer dokusunun uçlarından, 1 mm. çapına kadar olanlarına verilen ad. Daha küçük olanlarına bronşcuk denir.

bronşit Fr. i. (Aslı Yun.) Hek. Bronşların üşüme, çok tütün içme, çeşitli bulaşıcı hastalıklar, allerji yapan maddelere değme, kalb yetersizliği, astma, amfizem gibi nedenler yüzünden iltihaplanması. Hastalığın gidişine göre akut ya da süreğen (kronik) olur; öksürük, ateş, balgam çıkarma gibi belirtiler gösterir, ilerlerse daha ince bronşlara, bronşcuklara da yayılır.

bronş nezlesi Hek. Bronşit.

bronşografi (Bronko - grafi) Hek. Bronşların içini röntgen ışınlarını geçirmeyen özel bir madde ile doldurulup radyoskopi ve radyografi yapılması. Akciğer hastalıklarının tanınması bakımından çok yararlı bir inceleme, yoklama yöntemidir.

Manlio Brosio

Charlotte Bronte

Brontë Kardeşler Emily (1818-1848), Charlotte (1816-1855), Anne (1820-1849). İngiliz kadın romancıları. Emily «Wuthering Heigts — Rüzgârlı Bayır», Charlotte ise «Jane Eyre» adlı romanlarıyla ün kazanmışlardır.

Brontozor İkinci jeolojik zamanda karada ve suda yaşamış dev sürüngenlerden. Boyunun 20 m., ağırlığının da 30 ton olduğu tahmin ediliyor. Su dibindeki otları ve ağaçlar üzerindeki yaprakları koparmaya elverişli uzun bir boynu vardır. Başı ve beyni çok küçüktür. Ayakları kalın ve beş parmaklıdır.

bronz Fr. i. Fiz. Bakırın kalay, kurşun, alüminyum gibi madenlerle yaptığı alaşımlara verilen ad. Tunç % 80'i bakır, % 20'si kalay olan alaşıma kalay bronzu ya da fosfor bronzu denir. Özel kurşun bronzunun % 80'i bakır, % 8'i kalay, % 12'si de kurşundur. Alüminyum bronzunun % 75'i bakır, % 5'i alüminyum, % 20'si de demir, nikel, mangan, silisyum, kalay gibi maddelerdir.

bronz çağı Bak. tunç çağı.

bronz hastalığı Hek. Bak. Addison hastalığı.

Brooklyn (A.B.D.) New York'un, East River nehri doğusundaki 2 7[illegible]0 000 nüfuslu bir semti. Nehir üzerinden geçerek semti, batıda Manhattan adasına bağlayan büyük Brooklyn asma köprüsü ünlüdür.

Brosio, Manlio (Doğ. 1897) İtalyan diplomatı. Torino Üniversitesi'nde okudu. Politikada anti-faşist eğilimliydi. 1943-1944 yıllarında Roma'da Ulusal Kurtuluş Komitesi üyesi olarak çalıştı. İtalyan Liberal Partisi genel sekreterliği, sandalyasız bakanlık, 1945-1946 yıllarında milli savunma bakanlığı gibi görevler aldı. Rusya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'da büyükelçi olarak bulundu. 1964'de NATO genel sekreterliğine getirildi.

broş Fr. i. Üzerinde değerli taş bulunan kadın süs iğnesi.

broşür Fr. i. Sayfası az, küçük kitap.

Brown, Clarence (Doğ. 1890) Amerikan sinemasının öncü yönetmenlerinden. Yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra I. Dünya Savaşı'na pilot olarak katılmıştır. Bir süre otomobil yapımcılığı ile uğraşmış sonra sinema alanına atılmıştır. 1915 yılında ünlü yönetmen Maurice Tourner'in yardımcılığını yapmış, 1919'da kendi adına yönetmenliğe geçmiştir. Önemli filimleri: «The Great Redeemer» 1920, «Kiki» 1926, «Anna Christie» 1930, «Nigth Flight — Gece Uçuşu» 1937, «The Rains Came — Yağmurlar Gelince» 1939, «Song of Love - Schubert'in Hayatı» 1947, «The Yearling — İki Yavru» 1947, «Plymouth Adventures — Kahraman Kaptan» 1952, «Never Let Me Go — Beni Bırakma» 1953.

Browning, Robert (1812-1889) İngiliz şairi. Kendi çağında «anlaşılmaz» ve «karanlık» deyimleriyle tanımlanan bu şairin değeri daha sonraları anlaşılmıştır. Browning Victoria çağının didaktik «töre» sine karşı çıkmıştı. Karısı Elizabeth Barrow ile aralarında geçen aşk en ünlü aşk serüven-

lerinden biridir. Elizabeth de şairdi ve o çağda Browning'den daha çok tanınıyor ve seviliyordu.

brovnik Al. i. Bir çeşit otomatik tabanca.

Broussais, François Joseph Victor (1772-1838) Fransız hekimi ve filozofu. Paris Üniversitesi'nde profesörlük yapmıştır. Hayat anlayışı materyalisttir. Psikolojik bir gerçek yoktur, ancak fizyolojik bir gerçek vardır, der.

Bruch, Max (1838-1920) Alman kompozitörü. 1891-1910 yılları arasında Berlin Akademisi'nde profesör olarak çalışmıştır. Eserleri, melodi zenginliği ve form sağlamlığı ile dikkati çeker. Özellikle koro eserlerinde çok başarılıdır.

Bruckner, Anton (1824-1896) Avusturyalı besteci. Yedi ses için bestelediği «Ave Maria» adlı eseriyle Viyana müzik çevrelerinde büyük bir ün sağlamıştır. Alman bestecisi Wagner'in hayranıdır. Eserlerine, açık seçik anlatım gücüyle kişiliğini koymasını bilmiştir. Büyük besteciler arasında girmesini sağlayan 9 senfonisi vardır.

bröve Fr. i. ★ 1. Patent. ★ 2. Bir kimseye belli bir işi yapabileceği için verilen belge.

Brueghel, Piether (ya da Bruegel) (1525/1530-1569) Hollandalı ressam. Bazan «Köylü Bruegel» diye de adlandırılır. Bosch'dan sonra en önemli hicivci ressam olarak tanınır. Manzaraları ve köy tabloları büyük bir değer taşır. Aynı adları taşıyan oğlu ve torunu da ressamdı.

Brunn, Albert (1849-1895) Alman hekimi. Özellikle anatomi ile ilgili araştırmalarıyla ün yapmıştır.

Bruno, Giordano (1548-1600) İtalyan filozofu. Ortaçağ skolastik düşünüşüne karşı akıl ve deneye dayanan bilimsel düşünüşü savunur. Yeni - Eflatunculuktan (neo - platonizm) hareket ederek, Aristotelesciliği eleştirir. Modern eleştirici düşünüşün kurucusu sayılır. Yeni bir çağ ülküsüne bağlı bir fikir öncüsü olarak zamanının gerici adetlerine, düşüncelerine olduğu kadar, katolik kilisesinin doğmalarına alaylı ve ateşli bir üslupla saldıran yazılar yazmıştır. Bütün bu ileri görüşlerini hayatı ile ödedi; papazlar düşünce ve tezlerini inkâr ederse canını bağışlıyacaklarını söylemişlerdi. Ama Bruno bunu kabul etmediği için işkenceye uğratılarak diri diri yakıldı. Başlıca eserleri: «De la causa, principio et uno — Sebep, İlke ve Birim», «La cena delle ceneri — Ölüler Şöleni», «Centum et sexaginta articuli adversus huius tempestatis matematicos atkue philosophos — Bu Zamanın Matematikçilerine ve Filozoflarına Karşı Yüz Altmış Makale».

Brunschvicg, Léon (1869-1944) Fransız filozofu. Kant'ın eleştirisiyle açılan, bilginin analizi meselesini, bilimlerin derinlemesine incelenmesi sonucu yeniden ele aldı. Yargı felsefesi, insan zihninin matematik bilimlerdeki yaratıcılık değerini ortaya koyar. Felsefe tarihinde, iyiyi kötüden ayırdetmek için kullandığı metotla, bazan tarihsel objektiflikle çatışır. Başlıca eserleri: «Etapes de la philosophie mathématique — Matematik Felsefenin Aşamaları», «Idéalisme contemporain — Çağdaş İdealizm», «Progrès de la conscience dans la philosophie occidentale — Batı Felsefesinde Bilincin İlerlemesi».

Brutus Albinus Decimus Iunius Decimus Brutus'un oğlu. Gallia Transalpina eyaletine vali olduğunda, Belloviciler'in ayaklanmalarını bastırdı. Caesar'ın gözdelerinden olmasına rağmen, diktatöre yapılan suikasta katıldı, (M.Ö. 44). Antonios'a Gallia Cisalpina eyaletini teslim etmeyi reddederek onunla savaştı. Cumhuriyetçiler ordusuna katılmayı düşünürken, ordusu tarafından terkedildi. Gallialılar'ın eline düştü. Antonius'un emriyle öldürüldü.

Brutus, Lucius Iunius Bir ayaklanma sonucu Kral Tarquius Superbus'u kovarak Roma'da cumhuriyeti kuranlardan (M.Ö. 510). Cumhuriyet yönetiminin ilk konsülü, (M.Ö. 509). Krallığı geri getirmek için yapılan bir karşı ihtilâle katılan iki oğlunu, yargılayıp idam ettirmesi ve Etrüksklerʼi Silva Arsia'da yenmesiyle de ünlüdür.

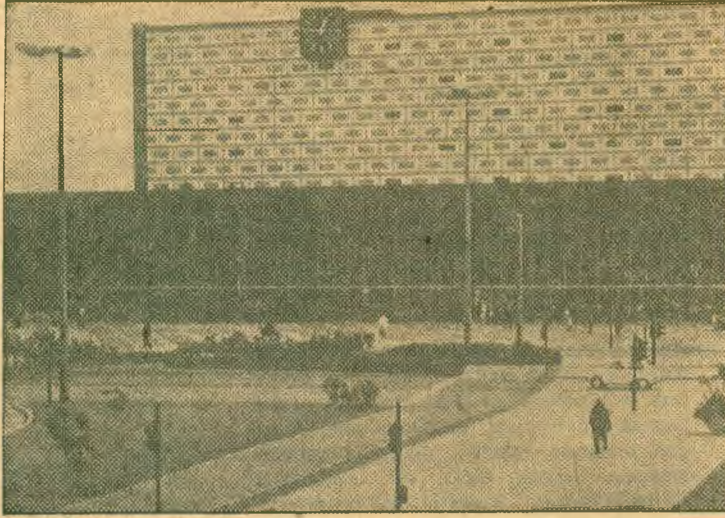
Brutus, Marcus Iunius (M.Ö. 95-42) «Tyrannicide» de denir, (zalimi öldüren). Caesar'a (Sezar) suikast yapanlardan. Marcus Iunius'un oğlu. Vatandaş savaşında Pampeius taraftarıydı (M.Ö. 49). Pharsalos savaşından sonra, Caesar tarafından affedildi. Gallia Cisalpine eyaletine vali oldu. M.Ö. 46 Caesar'ın diktatörlüğüne karşı cumhuriyet ilkeleri uğruna kurulan ve Caesar'ı öldüren komitenin ileri gelenlerindendi (M.Ö. 44). Makedonya eyaleti valisi Hortensius'un desteğiyle, Yunanistan'da, cumhuriyet taraftarı bir ordu topladı. Senato (Senatus) ona Balkan yarımadası komutanlığını verdi. Küçük Asya'ya geçip, Lycialılar'ı bastırdıktan sonra, Cassius ile birlikte, Antonius ve Octavianus'a karşı savaşmak üzere, tekrar Yunanistan'a geçti (M.Ö. 42). Komuta ettiği cumhuriyetçi ordu II. Philippi savaşında Antonius ve Octavianus'a yenilince, kendini öldürdü. İlgi çekici bir hatipti. Siyasetle ilgili bazı eserleri vardır.

Brüksel (Fransızca: Bruxelles, Flamanca: Brussel) Belçika'nın 1 029 700 nüfuslu başkenti. Saint - Michel Katedrali (XII. ve XV. yüzyıl) ve Belediye Sarayı (XV. yüzyıl) gibi Barok üslûbun en parlak yapılarıyla, La Grande - Place gibi eşine az rastlanır güzellikte alanlarıyla ünlü bir şehirdir. Çeşitli bilim kurumları, dış semtlerinde pek çok makine, elektrik teçhizatı, kimya maddeleri, gıda maddesi, porselen, dantel, konfeksiyon giyim eşyası fabrika ve imalâthaneleri vardır.

brülör Fr. i. Bak. yakmaç.

Giordano Bruno

Anton Bruckner

Almanya'nın Brünswick şehrinin gar binası

Brünswick (Batı Almanya) Kuzeye yakın, 250 000 nüfuslu bir sanayi merkezi. Makine, optik, konserve fabrikaları ve büyük matbaaları vardır.

brüt Fr. i. s. ★ 1. Bir şeyin kabı ile olan (ağırlığı). ★ 2. Kesinti yapılmadan görülen (hesap).

B takımı Sp. İkinci takım.

bu s. ★ 1. Yakın olanı gösterir; uzak için olan «o» nun karşılığı: Bu adam, bu gece, bu söz. [Ce, cette, cet — This] ★ 2. zm. Söz arasında en yakın bulunan şeyin yerini tutar: Bunu bilmiyordum. [Celui - ci, celle - ci — This]

Buca İzmir'in merkez ilçesi bucaklarından. 5 köylü bucağın nüfusu 32 555, merkezinin nüfusu 30 170'dir.

Bucak Urfa'nın Siverek ilçesi bucaklarından. 8 köylü bucağın nüfusu 8 307, merkezinin nüfusu 802'dir.

Bucak Burdur'un ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 436 km² olan ilçenin nüfusu 34 100 olup, merkezinin nüfusu 10 100'dür. 16 köylü merkez bucağından başka, 10 köylü Kızılkaya ve 12 köylü Kocaaliler bucakları vardır. Burdur'un güney doğusunda bulunan ilçenin arazisi dağlık ve ormanlıktır. Tahıldan sonra başlıca ürünü tütündür. Kasaba ve köylerinde çul ve çuval dokunur. Kasaba, il merkezine 44 km. lik asfalt yolla bağlıdır.

bucak i. ★ 1. Gizli ya da uzak bir köşe. esk. Zaviye, künç: Bir bucağa tıkılmak. [Recoin, coin — Corner] ★ 2. esk. Nahiye: Türkiye yönetiminde, iller (vilâyetler) ilçelere (kazalara), ilçeler de bucaklara ayrılır. Her bucağın birkaç köyü vardır. [Commune — Sub - district]

Bucakkışla Konya'nın Karaman ilçesi bucaklarından. 17 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 7 125, merkezinin nüfusu 434'dür.

Bucaş anlaşması Osmanlılar'la Lehistanlılar arasında, iki sürede düzenlenen bir anlaşma. Ukrayna'nın Türk egemenliğine girmesine karşı olan Lehliler'le yapılan savaşı Osmanlılar kazanmış ve 1672'de barış anlaşması imzalanmıştı. Fakat çeşitli nedenlerle, savaş 4 yıl daha sürdüğünden, Bucaş anlaşması yeni bir protokolla ancak 1676'da yürürlüğe girebildi.

Buda

Buchenwald (Doğu Almanya) Weimar'ın kuzey batısında olup naziliğe karşı olanların kapatılması için 1937 yılında yapılmış olan bir kamp. Bu kampta tutuklanmış olanlara korkunç işkenceler yapılmış, binlerce insan ölmüştür. Kampta kalanlar ancak 1945'de savaşın sona ermesinden sonra kurtarılabilmişlerdir.

Buckingham Sarayı Londra'da Saint James parkındaki krallık sarayı. 1705'de Buckingham dükü tarafından yaptırılmıştır.

Buck, Pearl (Doğ. 1892) Amerikalı kadın romancı. Konularını daha çok Çin'den seçmiştir. 1938'de Nobel edebiyat ödülünü kazanmıştır. Anne ve babası Çin'de misyoner oldukları için orada büyüdü, Amerika'da Cornell Üniversitesi'nde okuduktan sonra, Çin'e dönerek türlü üniversitelerde öğretmenlik yaptı. En tanınmış eserleri: «The Good Earth», «Dragon Seed», «Pavilion of Women».

bucurgat i. Bak. bocurgat.

buç i. Bir şeyin sona erdiği yerlerden her biri, son, esk. Müntehâ. [Extrémité, limite — Bounds, limit]

Buçaş Antlaşması Osmanlı Devleti ile Lehistan arasında 1672 yılında imzalanan antlaşma. Lehistan'ın Osmanlı yönetimini kabul eden Sarıkamış Kazakları'na saldırması sonucu, Osmanlı Devleti Lehistan'a harp açmıştı. Hükümdar IV. Mehmet'in de katıldığı bu seferde, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın kumandasındaki ordularla Polonya'nın merkezi Kamaniçe alınmıştır. Lehistan'ın barış istemesi üzerine, bu antlaşma Buçaş'ta 18 ekim 1672'de imzalanmıştır.

buçuk s. Yarım. esk. Nısıf. Hep sayı sıfatlarından sonra gelir, tek başına kullanılmaz. Bir buçuk, beş buçuk. [Demi — Half]

Buda (M.Ö. 560-480) Budizmin kurucusuna verilen ad. Gerçek adı Gautama idi, Sidharta da denirdi. Hindistan'ın güneydoğusunda hüküm süren büyük bir prensin oğlu olarak Kapılavastu'da M.Ö. 560 yılında doğdu. Kendince eriştiği dinî ve felsefî gerçekleri dünya, insan ve hayat problemlerini çözümlemede kullanmayı denedi. Yedi yıl çileye girdi. Sonunda bir çözüme varamadı. Bundan sonra bir ağacın altında bağdaş kurarak vecde girdi. Aradığı sırra erdikten sonra kendini bütün gücüyle insanlığın kurtuluşuna adadı. Çevresine verdiği derslerden Budizm denen yeni bir din doğdu. Bu dini tutanlarca efsaneleştirilmiş aydın bir kişidir.

budak i. ★ 1. İnce ve küçük dal. [Rameau — Twig, shoot] ★ 2. Ağaçta ve tahtada bir düğüm gibi görünen dal izi. esk. Ukde. [Noeud — Knot]

budaklanmak f. ★ 1. Budak sürmek: Ağaç budaklandı. [Pousser des rameaux, se ramifier — To send forth shoots] ★ 2. Ça-

tallaşıp güçleşmek, pürüzlenmek: Dava son zamanlarda dallanıp budaklandı. [Se compliquer — To become difficult or complicated]

budak özü b. i. Taze sürgün.

budala Ar. s. ★ 1. Bön, aptal, ahmak. [Sot, idiot — Silly, idiot] ★ 2. Bir şeye pek düşkün olan: Para budalası, kitap budalası. ★ 3. Hek. Zekâ ve kişilik yapısında orta derecede gerilik, az gelişmişlik durumu.

budamak f. ★ 1. (Ağaç ya da bağ) fazla dallarını kesmek, budaklarını kısaltmak. [Tailler, emonder — To prune] ★ 2. Kısaltmak, eksiltmek. [Diminuer — To diminish]

budanmak f. ★ 1. Dalları kesilmek, budakları kısaltılmak. [Etre taillé — To be pruned] ★ 2. Bir işe önemle girişmek, dikkatle başlayıp sarılmak.

Budapeşte i. Macaristan'ın başşehri. Nüfusu 1 890 000'dir. Tuna kıyısında, Macaristan'ın siyaset, kültür, ticaret merkezi ve bir çok yolların birleştiği bir kavşak yeridir. Nehrin sağ yakasındaki Buda ile sol yakasındaki Peşte'nin birleşmesinden meydana gelmiştir. I. ve II. Dünya Savaşlarında zarar görmesine rağmen bu zararlar kısa zamanda giderilmiştir.

Budin Osmanlı İmparatorluğu'nun Macaristan'da kurduğu Budin eyaletinin merkezi. Eski Osmanlı kaynaklarında Budun, Budim şekillerine de rastlanır. Bugünkü Budapeşte'nin Buda bölümünün eski adı. Budin 28 Ağustos 1526 yılında, Kanunî Sultan Süleyman tarafından Macar Kralı II. Lajos'un Mohaç savaşında yenilmesinden sonra alınmıştır. Osmanlılar zamanından kalma çeşitli büyük yapı ve anıtlardan bazıları zamanımıza kadar korunmuştur.

Budin Türküleri 150 yıl aralıksız Türk egemenliğinde kalan Budapeşte şehrine Osmanlılar Budin derler ve bu şehri pek severlerdi. Bu süre içinde halk ya da yeniçeriler tarafından Budin üzerine birçok türkü yakılmıştı. Halk, bu türkülere kimi vakit serhat türküleri, kimi vakit de Budin türküleri derdi. 1686 yılında Budin elimizden çıkınca bu türkülerden sonuncusu ve en içlisi yakıldı. Türkü şöyle başlıyordu:

Ötme bülbül ötme yaz bahar oldu;
Gül alıp satmanın zamanı geldi.
Bülbülün figanı bağrımı deldi,
Aldı Nemçe bizim nazlı Budin'i...

budist, -ti s. Budizm dininden olan.

Budizm i. Buda Çakyamuni'nin kurduğu bir öğreti, din. Hintlilerin reddettiği bir Çin efsanesine göre Buda, Lao - Tseu'nun adıdır. Budizm Hindistan'da önce Nepal sınırlarında (M.Ö. VI. yüzyıl) ortaya çıktı. Sonra çeşitli biçimlerde bütün Asya ülkelerine yayıldı. Bu öğretiye göre hayat, acılarla doludur; eğlence bir rüyadır, ihtiyarlık, hastalık, ölüm korkunç bir gerçektir. Acıların asıl nedeni yaşama isteğidir. Yaşama isteği yok edilince insan, ebedî barış ve mutluluk demek olan Nirvana'ya erişir. Ölünce de bu durumda kalacağından, yeniden dünyaya geldiğinde (tenasüh) bu acılara uğramaz. Daha kesin bir deyimle, insan, yaşama hevesinin sönmesiyle Nirvana'ya, ölünce de Paranirvana'ya erişir. Nirvana'ya ulaşmak isteyen insan, aşırılıktan çekinmeli, orta yoldan yürümelidir. Düşmanlıktan kaçınmak, yalan, iftira, dedikodu ve gevezelikten kurtulmak, hiçbir yaratığı öldürmemek, çalmamak, duygu hayatına hâkim olmak, cinsel hayatı disipline sokmak, tenbellikten sakınmak gerekir. Budist mezhepler arasında Çin'de en yaygın olanı «Yoga» ya da «Tantra», Japonya'da en yaygın olanı da «Zen» dir. Budizm bugün, dünyadaki en önemli üç dinden biridir.

Budapeşte şehrinden bir görünüş

budun i. Siyasal durumları ne olursa olsun dil, adet ve kültür özellikleri bir olan, boy ve soy bakımından birbirine bağlı bulunan insan topluluğu. esk. Kavim. [Nation, peuple — Tribe, nation]

budunbetim b. i. Budunların (kavimlerin) ulusların adet, ruh, kültür ve maddesel özelliklerini inceleyen bilim. esk. Kavmiyat. [Etnographie — Etnographer]

budun bilim b. i. İnsan cinsinin ırklara ayrılışını, bunların nereden çıktığını, yeryüzüne yayılışını, aralarındaki bağıntıları ve her birinin yapısını inceleyip karşılaştıran bilim. esk. Irkıyat. [Ethnologie — Ethnology]

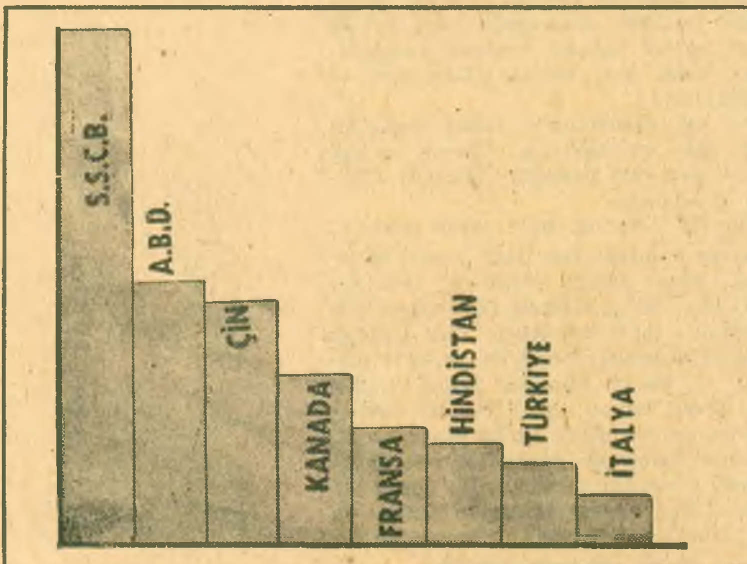
Budun inli Göktürkler'in kutsal saydıkları bir dağa verdikleri ad. «Ülkenin koruyucusu olan ruh» demektir. Şamanist Türkler'in tapınağı.

budvar Fr. i. Küçük, süslü, kadın odası.

Budyenny Semyon (Doğ. 1883) Sovyet Mareşali, süvari subayı olarak çar ordusuna katılmış, 1917 ihtilalinde Don bölgesinden topladığı milis kuvvetlerle Kızıl Ordu'ya büyük hizmetler görmüştür. Stalin'in desteği ile düzenli kuvvetler haline sokulan bu süvari ordusu çar ve Polonya kuvvetlerini yenerek büyük bir ün yapmıştır. II. Dünya Savaşı'nda Alman saldırısı karşısında gösterdiği yararlıklardan dolayı Suvorov nişanıyla mükâfatlandırılmıştır. 10. yıl Cumhuriyet Bayramında Atatürk'ün misafiri olarak Türkiye'ye gelmiştir.

Eski dünya memleketlerinde en az 6000 yıldan beri ekilen buğday, tanelerinin sertliğine, rengine, kılçıklarına ve ekildiği mevsimlere göre sınıflandırılır. Dünyada ortalama verim hektar başına 1000 - 1200 kilogramdır. Yıllık dünya üretimi 265 milyon tondur. Buğday satıcısı olarak başta A.B.D. 15 milyon ton ve Kanada 10 milyon ton ile gelmektedir. Hindistan 4,3 milyon ton ile buğday alıcısı olarak başta gelir. Üretimde ilk 8 sırayı şu ülkeler tutmaktadırlar:

S.S.C.B.	71	milyon ton
A.B.D.	34	» »
Çin	31	» »
Kanada	18	» »
Fransa	14	» »
Hindistan	12	» »
Türkiye	10	» »
İtalya	9,5	» »

Buenaventura (Kolombiya) Büyük okyanus kıyısında, iç bölgelere demiryoluyla bağlı olan en büyük Kolombiya limanı. 104 900 nüfusu vardır.

Buenos Aires Arjantin'in, Atlas okyanusu kıyısında 3 700 000 nüfuslu başkenti. Güney Amerika'nın en büyük şehri ve aynı adı taşıyan eyaletin merkezidir. İşlek bir liman, tahıl ve et ihracatıyla da önemli bir şehirdir. Ayrıca madeni eşya fabrikaları ve petrol rafineleri bulunmaktadır.

buf Fr. i. Tiy. Açık saçık, güldürücü oyun. Bu oyunlarda genellikle aşırı ölçülere varan açık sahneler, davranışlar, espriler vardır.

bufa i. Yılan balığına benzeyen, eti oldukça lezzetli bir balık cinsi. Türlerinin bazısı denizde, bazısı tatlı sularda yaşar.

Buffalo Birleşik Amerika'da bir şehir. New York cumhuriyetinde olup Erie gölü üzerinde ve Niagara şelalesine 30 km. uzaklıktadır. Nüfusu 532 800'dür. Ticaret ve endüstri yönünden gelişmiş bir şehirdir.

Buffon, Georges Louis Leclerc (1707-1788) Fransız tabiat bilimleri bilgini ve yazarı. Bilimin bağımsızlığını savunmuş ve teorilerden çok bütün fikirlerini olaylara dayamıştır. Dünyanın meydana gelişi ve jeolojik çağlar üzerinde yaptığı araştırmaları onun, evrenin çok ağır bir dönüşüm (transformation) sonucu meydana geldiği kanısında olduğunu gösterir. Böylece evrim (tekâmül) teorisine yol açmış olduğu söylenebilir.

bugi - vugi İng. i. Keskin ve hareketli bir dans çeşidi

bugün zf. ★ 1. İçinde bulunduğumuz gün: Bugün ikide gelecek. [Aujourd'hui — Today] ★ 2. İçinde bulunduğumuz zaman: Bugünkü silâhlar insanlık için sürekli barışı emrediyor. [A présent — At present]

bugün b. i. Tarihi ya da adı önce söylenilmiş olan gün. [Ce jour-là — This day]

bugün yarın Yakında, nerede ise. [Un de ces jours — In these days]

Buğdan Bak. Moldavya.

buğday i. Buğdaygiller familyasından triticum cinsine ait yıllık bir bitki. Kökü saçaklı, yaprakları şerit gibidir. Tohumu serttir; rengi genellikle açık kremdir, bazan kırmızıya çalar. Tohumun yüzeyi düz, ucu kıllarla kaplıdır. İçi çeşitli proteinlerle doludur. Bunlardan ekmeğin yapılışına yararlı olanı glüten proteinidir. Ekmek yapmaya en elverişli bitkidir. Protein, nişasta ve vitamin bakımından zengindir. Kolay yetiştirilir, kolay saklanır. Nişasta ve alkol sanayiinde ham madde olarak kullanılır.

buğday biti b. i. Zo. Yarım kanatlılardan, vücudu yeşil, başı siyah. Ekinlere zararlı bir böcek. Uzunluğu 2-3 mm.

buğdaygiller ç. b. i. Bot. Birçeneklilerden (vahidülfilkalardan) örneği buğday olan büyük bir bitki familyası. Yulaf, arpa, pirinç, çavdar, mısır, ayrık ve çayır otları, kamış, bambu aynı familyadandır. esk. Necliye. [Graminées — Gramineae]

buğday güvesi b. i. Zo. Tahıla zarar veren küçük bir kelebek.

Buğdaylı Balıkesir'in Gönen ilçesi bucaklarından. 10 köylü bucağın nüfusu 4 518, merkezinin nüfusu 1 046'dır.

buğdaypası b. i. Bot. Pasmantargillerden (uredinées) asalak bir mantar. Buğday ve benzeri bitkilerin sapları ve yaprakları üzerinde kızıl lekeler şeklinde beliren bir hastalık meydana getirir. esk. Sehk. [Rouille de blé — Mildew of wheat]

buğdaysılar ç. i. Bot. İçinde başta buğdaygiller de olduğu halde, sükamışıgiller ve papirüsgiller gibi birçenekli familyaları içine alan büyük bir bitki takımı. esk. Şibih necliye. [Graminidées — Graminaceae]

buğdaysı meyva b. i. Bot. Kabuğu pek ince olup tohumun zarıyla ayrılamıyacak derecede kaynaşmış olan meyva. esk. Semer-i mücevvez. [Caryopse — Caryopsis]

Buğra, Mehmet Emin (1901-1965) Çin Türkistan'ı önderi. Hoten'de doğdu. Medreseyi bitirdi; medresede ders okuttu. 1931-1933 yıllarında ülkesinin bağımsızlığı için çalıştı. 1933 şubatında silâhlı bir ayaklanmayı yönetti. 1934'de ulusal hareket başarısızlığa uğrayınca Hindistan'a geçti. 1945'den sonra Çin Kurucu Meclis üyesi, Doğu Türkistan eyaleti ikinci valisi ve «Erk» gazetesi başyazarı olarak çalışmalarını sürdürdü. 1949'da Kızıl Çin'in işgaline uğrayan yurdundan ayrıldı. 1952'de T.C. uyruğuna geçti. Ankara'da «Türkistan» dergisindeki yayınları ve politika çalışmaları ile mücadelesini yürüttü.

buğu i. Gaz haline gelmiş su, kaynıyan sudan ve ısınıp kuruyan ıslak şeylerden kalkan sulu hava; buhar. [Vapeur — Vapour]

buğuevi b. i. Hastalık dolayısıyla bulaşık sayılan eşyanın sıcak buğu ile temizlendiği yer. esk. **Tephirhane.** [Stérilisateur — Sterilizer]

buğu kebabı b. i. Buğuda pişirilmiş et ya da balık.

buğulamak f. Buğudan geçirmek, buğuya tutmak.

buhar Ar. i. Fiz. Cisimlerin üç halinden biri. Cisimler tabiatta katı, sıvı ve gaz halinde bulunurlar. Gaz halindeki cisimlere buhar da denir. Buhar sözü, daha çok suyun gaz hali için kullanılır. Cisimler ısıtıldıkça katı halden sıvı hale, sıvı halden de gaz haline geçerler. Her cismin katıdan sıvıya ve sıvıdan gaza geçme sıcaklığı değişiktir. Normal şartlarda (Bak. normal şartlar) saf suyun buharlaşma sıcaklığı (Bak. buharlaşma ısısı) 100°C dir.

Buhara (S.S.C.B.) Özbekistan'da, Zerefşan ırmağı kıyısında 70 000 nüfuslu bir ticaret ve sanayi şehri. Şal ve ipekli dokumacılığı, halıcılığı önemlidir. Tarihte Buhara önemli bir ticaret şehri, sayısız camileriyle İslam kültürünün ileri bir merkezi ve Buhara Hanlığının başkentiydi. Buhara Hanlığı XVII. yüzyıl başından 1868'e kadar tam bağımsız, o tarihten 1920 yılına kadar Rusya'nın himayesinde yarı - bağımsız bir Türk hanlığı olarak yaşamıştır.

Buharî, Ebu Abdullah - Muhammed bin İsmail (810-869) Tanınmış, İslâm bilgini. İmam Buharî diye tanınır. Buhara'da doğmuş, birçok İslâm ülkelerini dolaşarak Bağdat'da yerleşmiş, sonra Semerkand'a sürülüp orada ölmüştür. «Sahihil-Buharî» adını taşıyan eseri ünlüdür.

Buharin, Nikola İvanovic (1888-1938) Sovyet politikacısı* ve fikir adamı. Çok genç yaşında bolşevik hareketine katılmıştı. Lenin'le birlikte sürgün edilenlerdendir. Ekim ihtilaline katılmış, bu ihtilalden sonra marksizmin başlıca teoricilerinden biri olarak tanınmıştı; doktrinci Alman filozoflarına karşı komünizmi savunmuştur. Toprağın kollektifleştirilmesine karşı olan Buharin Stalin'e karşı, Sovyet komünizminin sağ kanadından sayıldı; sonra affa uğrayarak 1934'de İzvestia'nın başına getirildi. Büyük Moskova davasında da tasfiye edildi.

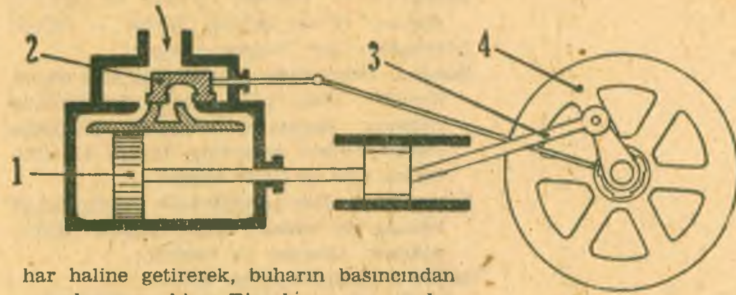
buharlaşma i. Fiz. Bir cismin sıvı halden gaz haline geçmesi olayı. Basıncın buharlaşma üzerinde büyük etkisi vardır. Basınç azaldıkça buharlaşma kolaylaşır. Bu yüzden, suyun buharlaşma noktası belli bir basınçda belirlenmiştir. (Bak. normal şartlar). Suyun normal şartlarda, buharlaşma sıcaklığı 100°C dir, denir.

buharlaşma ısısı Fiz. Buharlaşan bir sıvının, çevresinden buharlaşmak için aldığı ısı. Buharlaşma ısısını tanımlarken cismin sıcaklığının sabit kalması şart koşulur. Buna göre, t°C deki 1 gr. sıvının, sıcaklığı değişmeden, sıvı halden gaz haline geçmek için aldığı ısıya, o cismin, t°C deki buharlaşma ısısı denir. Meselâ, suyun 100°C deki buharlaşma ısısı 537 cal (kalori)'dir. Bu ısı, cismi ısıtmaz; yalnız, sıvı halden gaz haline geçmesini sağlar.

buharlaşmak f. Buhar haline girmek. Tebahhur etmek. [S'évaporer — To evaporate]

buhar makinesi b. i. Tek. Suyu basınçlı buhar haline getirerek, buharın basıncından yararlanan makine. Birçok parçası vardır. Su ısıtılarak buharlaştırılır. Sonra bir silindir içine gönderilir. Silindirde sıkışan buhar, silindirin pistonunu hareket ettirir. Pistonun bu hareketi, bir mili döndürür. Böylece buharın enerjisi, dönme (mekanik) enerji şekline dönüştürülmüş olur. Bir buhar makinesinde su önce kazana alınır. Kazan bir yakıtla ısıtılmaktadır. Kazanda ısınan su buhar haline gelir. Bugün kullanılan kazanlar iki çeşittir. 1° Su borulu kazanlar: Su, borular içinde akarken ocağın alevleri arasında ısınarak buharlaşır. 2° Alev borulu kazanlar: Ocakta yanan yakıttan çıkan alevler ve kızgın dumanlar borular içinden bacaya doğru giderken suyu ısıtarak buharlaştırır. Bu çeşit kazanlar daha çok lokomotiflerde kullanılır. Kazanda elde edilen basınçlı buhar silindire gelerek, iş yapar. Buhar önce bir odacığa alınır. Çekmece adı verilen parçanın durumuna göre, silindire girer. Basınçla pistonu iter. Basıncı düşer. İş yapmış olan buhar silindirden dışarı atılır. Odacıktaki taze buhar. bu sefer başka bir delikten silindire alınır ve pistonu ters yönde hareket ettirir. Buharın pistona verdiği bu ileri geri hareket, bir donanımla dönme hareketine çevrilir; mili döndürür. Bu dönme enerjisini, milden almak için kayış - kasnak donanımı ya da dişli donanımı kullanılır. Dönüşün düzgün, darbesiz olmasını sağlamak için de, mile ağırlığı büyük olan bir tekerlek (volan) geçirilir. Volan mille birlikte döner. İlk buhar makinesini İngiliz fizikçisi James Watt (1736-1819) yapmıştır. Zamanla geliştirilen buhar makinesi gemilerde ve lokomotiflerde kullanılmıştır. Bugün yerini yavaş yavaş mazotla çalışan motorlara bırakmaktadır.

buhar türbini b. i. Tek. Buhar enerjisini, dönme (mekanik) enerjisine çeviren bir makine. Değirmen çarkının kanatlarına benzeyen kanatlarla donatılmış bir çarkın üstüne basınçlı buhar püskürtülür. Basınçla çark döner. Çarkın milinden dönme enerjisi alınır. Buhar türbini, buhar makinesinden daha küçük boyutlarda olduğu ve daha verimli çalıştığı için bir çok yerde buhar makinesine tercih edilir. Bunun için buhar birkaç çarktan arka arkaya geçirilir. Enerjisinden mümkün olduğu kadar çok yararlanılır. Sarsıntısı da buhar makinesinden azdır. Modern yolcu

BUHAR MAKİNESİNİN PRENSİP ŞEMASI

1 — Piston
2 — Çekmece
3 — Piston kolu
4 — Volan

Georges Buffon

Bir buğday başağı

gemilerinde, savaş gemilerinde, elektrik santrallarında kullanılır.

buhran Ar. i. Bunluk, sıkıntılı ve tehlikeli durum : Siyasi buhran. [Crise — Crisis]

Buhtunnesr Bak. Nabukodonosor.

Buhturi, Ebu Ubada - Velid (yaklaşık olarak 819-897) Arap şairi. Kûfe dolaylarında doğmuş, Bağdat'ta ölmüştür. Şiirlerine «altın zinciri» derlermiş. Divanı ve «Hamasa» adlı bir eseri vardır.

buhur Ar. i. Din törenlerinde yakılan güzel kokulu bir madde ; tütsü, günlük : Buhur yakmak. [Encens — Incense]

buhur i. Damızlık erkek deve.

buhurdan, buhurluk Ar. Far. i. İçinde buhur yakılan kap. Buhurdanlık da denir. Buhurluk. [Encensoir — Censer]

buhurluk i. (buhurdan) İçinde günlük, ödağacı gibi şeyler yakılan kap.

buhuru meryem Ar. İbranice b. i. Bak. tavşankulağı.

Buisson, Ferdinand (1841-1932) Fransız pedagog ve devlet adamı. 1896'da Sorbonne'a profesör oldu ; İnsan Hakları Derneği'nin kurucularındandır ; 1902'de radikal - sosyalistlerin Paris milletvekili olarak parlamentoya girdi ve 1924'e kadar her dönemde yeniden seçildi. Millet Meclisinde, devletin laikliği, meslek öğreniminin zorunlu olması, kadınların seçim haklarının tanınması ve nisbi temsilin kabul edilmesi fikrinin ateşli bir savunucusu olmuştur. 1927'de Nobel barış armağanını kazanmıştır.

buji Fr. i. Tek. Patlamalı motorlarda silindir içindeki gazı tutuşturmaya yarayan bir araç. Elektrikle çalışır. Karışımın yanması gerektiği anda bujinin ucunda bir elektrik kıvılcımı belirir. Gaz patlamayla yanar.

bukağı i. ★ 1. Eskiden mahkûmların ayaklarına takılan, ucunda ağır zincir bağlı halka, pranga. ★ 2. Hayvanlarda topuk ekleminden tırnağa kadar olan kısımın adı. ★ 3. Atların ayaklarına vurulan demir halkalı köstek. esk. Pavyant. [Entrave — Fetter, hobble]

bukağılık i. At ayağının köstek vurulan yeri.

bukalemun Ar. i. Zo. ★ 1. Sürüngenlerin kelerler takımından sıcak memleketlerde yaşıyan, Ege havzasında ve güney illerimizde çok rastlanan, sıçan büyüklüğünde (çok defa 15 cm.) bir hayvan. Böcekle geçinir. Derisi saydamdır, derinin altında değişik renkli hücreler vardır. Hayvan kendini tehlikede görünce, biraz korkunca, hemen rengini değiştirir ; kırmızı, sarı, siyah, beyaz, yeşil olabilir. Parlak olan gözlerinin biri yukarıya bakarken, öteki aşağısını kollayabilir. Dili boyunun yarısı kadar uzundur, bunu bir ok gibi fırlatır ve böcekleri dilinin ucundaki yapışkan madde ile yakalar. ★ 2. mec. Sık sık düşünce, kanı ve iş değiştiren kimse.

buket, -ti Al. Fr. i. Çiçek demeti.

bukle Fr. i. Saç lülesi.

buklet Fr i. Saç lülesi.

bukalemun

Mareşal Bulganin

Buji

Bukovina Karpatlar'ın doğusunda, Moldavya'nın kuzey batısında uzanan ve Romanya ile S.S.C.B. arasında paylaşılmış bulunan engebeli bir bölge.

bukran i. Saraçların kullandıkları yün kırpıntısı.

budala Yun. i. Bir yaşını aşmamış tavuk.

bulak i. Kaynak, pınar, yerden bulana bulana çıkan su. [Source — Source]

bulak otu b. i. Bot. Tere, su teresi. [Cresson — Cress]

bulama i. Üzümün kaynatılıp dövülmesiyle elde edilen koyu pekmez.

bulamaç i. Sulu, cıvık hamur ve bu koyulukta yapılan türlü hamur yemekleri, un, şeker ve yağ ile pişirilen bir çeşit yemek, tatlı bulamaç.

bulamak f. ★ 1. Bir şeyin her tarafını sulu ve yapışkan bir şeyle sıvamak : Köfteyi yumurtaya, balığı una bulamak. [Tremper saupoudrer — To coat or cover] ★ 2. Kirletmek, lekelemek : Çamura, kana bulamak. [Souiller, salir — To smear]

Bulancak Giresun'un ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 808 km² olan ilçenin nüfusu 65 654, merkezinin nüfusu 9 312'dir. 28 köylü merkez ilçesinden başka, 21 köylü Erenköy (Piraziz) ve 9 köylü Kovanlık bucakları vardır. Tahıl ve fındık başlıca ürünleridir. Ordu - Giresun asfalt yolu üzerinde ve Karadeniz kıyısında bulunan kasabanın eski adı Akköy'dü.

bulanık s. Bulanmış olan, saf ve duru olmıyan : Bulanık hava, bulanık su. [Trouble bruille — Turbid]

bulanık suda balık avlamak : b. f. Karışık zaman ve durumdan yararlanmak ; fırsattan istifade etmek.

bulanjizm (boulangisme) Fransa'da adını General Boulanger'den alan politik bir hareket. 1885-1889 arasında rejime karşı olanlar bu ad altında toplanırdı. Liderinin Belçika'ya kaçışı üzerine hiç bir çözüm yolu göstermediği halde bir hükümet buhranı yaratan bu hareket de ortadan kalkmıştır.

bulanmak f. ★ 1. Bir şeye sürünmek, bir şeyle sıvanmak : Üstü toza bulandı. [Etre couvert — To become covered] ★ 2. Temizliğini ya da duruluğunu kaybetmek : Su bulandı, hava bulandı. [Se brouiller — To become turbid] ★ 3. (İç, mide, gönül gibi şeyler hakkında) Bulantısı olmak. [Avoir envie de vendre, Avoir la nausé — To become nauseated]

bulantı i. Mide bölgesinde karışıklık ve huzursuzluk duygusu ile birlikte kusacakmış gibi olma durumu. Mide hastalıklarında, yenen besinlerin uygunsuzluğunda kendini gösterdiği gibi, birçok beyin aksaklıklarında da olur. [Nausée — Nausea]

bulaşıcı hastalıklar Mikroplardan, virüslerden, bunların zehirlerinden ileri gelen bulaşıcı, yani başkasına geçen hastalıklar. [Maladies infectieuses — Contagious disease].

bulaşık s. ★ 1. Bir şeye sürülmüş, bulaşmış olan. esk. Alûde: Hastanın kullandığı eşya bulaşıktır. [Souillé, contaminé — Smeared over soiled] ★ 2. Bulaşabilen, geçebilen esk. Sari: Boğmaca bulaşık bir hastalıktır. [Contagieux — Contagious] ★ 3. Arsız, kötü: Bulaşık adamlardan uzak durmalı. [Impudent — Impudent] ★ 4. i. Yiyecek ya da içecekte kullanıp da kirlenen kap, çatal, kaşık gibi şeyler.

bulaşık gemi b. i. Sağlık bakımından henüz temiz kâğıdı almamış gemi. [Navire contaminé — Contaminated ship]

bulaşma i. Mikroplu hastalıkların, insandan insana değişik yollardan (solunumla, sindirim yolu ile, derideki ufak deliklerden, iyi hazırlanmamış enjeksiyonlarla, cinsel organlardan v.b.) geçmesi.

bulaşmak f. ★ 1. Sürülmek, yapışmak: Boya üstüme bulaştı. [Se souiller — To become stuck] ★ 2. Kirlenmek, lekelenmek: Yüzü, gözü çamura bulaştı. [Se salir — To become dirty] ★ 3. Geçici bir hastalığı olanlara yakın bulunmak: Hastalık bize de bulaştı. [Gagner, passer — To pass by contagion] ★ 4. Girişmek, bir işe başlamak: Bir defa işe bulaşmış bulundum, bitirmeliyim. [Prendre part à — To start] ★ 5. Karışmak, takılmak, sataşmak: Ötekine, berikine bulaşma da işine bak. [Taquiner, se mêler — To meddle with, tangle with, be involved]

bulaşkan s. Bulaştığı yerden kolay kolay temizlenmeyen. [Souillé — Soiling]

Buldan Denizli'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 524 km² olan ilçenin nüfusu 21 696, merkezinin nüfusu 9 922'dir. Sadece 28 köylü merkez bucağı vardır. Başlıca ürünü tahıldır. Hayvancılık ve el dokumacılığı da yapılır. Kasaba, Aydın - Denizli asfaltına 25 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

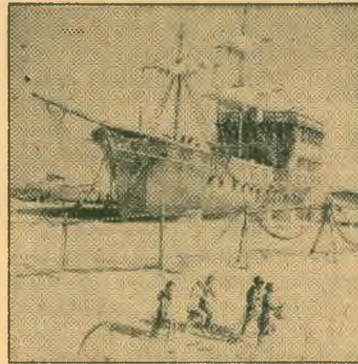
buldok İng. i. (Bulldog = İng. boğa köpeği) İngiltere'de boğa üzerine köpek saldırma oyununda kullanılan köpek. 1835'de kanunla yasaklanmıştır. Buldok geniş ve kuvvetli alt ve üst çene kemikleri olan, yassı burunlu kısa ve ağır bedenli bir köpektir. Ağırlığı 25 kg. dır. Kırmızı ile kara benekli beyaz arası hemen her renkte olabilir.

buldozer İng. i. Tek. Yol yapımında kullanılan bir makine. Önündeki geniş bıçak büyük miktarda toprağı sıyırıp engelleri ortadan kaldırır. Tekerlekleri tırtıl içine almış olduğu için bu sırada geri kaymaz. Büyük gücüyle yol yapımını çabuklaştırır ve kolaylaştırır.

buldumcuk olmak b. f. Aşırı istenen bir şeye kavuşunca sevinç göstermek.

Bulganin, Nikolai Aleksandroviç (Doğ. 1895) Mareşal. Rus devlet adamı. 1917'de Komünist Partisi'ne girdi. Çeşitli devlet görevlerinde bulundu. 1938-1941 yıllarında başbakan yardımcılığı yaptı. II. Dünya Savaşı'nda Batı Cephesi Askerî Şûrası'nda üye ve siyasi komiser olarak görev aldı. 1947-1949 ve 1953-1955 yıllarında millî savunma bakanı oldu (1947'de mareşallik

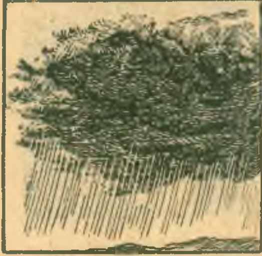

Balkanlardaki komşularımızdan Bulgaristan, ülkesinin tabiî zenginlikleriyle uluslararası turizm merkezlerinden biri haline gelmiştir. Karadeniz kıyılarındaki turistik Burgaz şehrinde bir plâj (solda), başkent Sofya'dan bir görünüş (altta), ve Sofya'da Halk Tiyatrosu (sağda).

BULGARİSTAN

BULUT TİPLERİ

Belirli bir şekli olmayan kar ve yağmur bulutu : Nimbüs

Yerden 8-12 km. yükseklikte bulunan beyaz ve gölgesiz bulut : Sirüs

İyi havanın habercisi olan bulut : Kümülüs

rütbesi aldı). 1948-1952 yıllarında politbüro üyesi, 1952-1958 yıllarında Komünist Partisi prezidium üyesi oldu. 1955-1958 yılları arasında başbakanlık yaptı. Sonunda gözden düşerek prezidiumdan çıkarıldı.

Bulgar Dağı i. İç Anadolu'yu Güneyden çeviren Akdeniz ile bu iç bölge arasında yükselen sıradağ. Bolkar dağları da denir. Bu dağın kuzey yamacında zengin maden damarları vardır. Bunların başında gümüşlü kurşun gelmektedir; az miktarda altın da bulunmaktadır.

bulgari i. Curadan büyük ve bağlamadan küçük iki çift telli bir çeşit saz.

Bulgaristan Balkan yarımadasında Karadeniz kıyısında 111 030 km² genişliğinde, 8 250 000 nüfuslu bir ülke. Başkenti, Sofya; diğer önemli şehirleri: Filibe, Varna, Burgaz, Vidin, Rusçuk, Silistre, Plevne'dir. Başlıca engebeleri, kuzey batıdan başlayıp iki koldan uzanan dağlardır. Bunlardan birincisi, Balkan dağlarıdır. En yüksek Tepesi Botev (Yumrukçal) tepesi: 2 376 m. dir. İkincisi ise, Rodop dağlarıdır. Bu dağların en yüksek yeri olan Musala tepesi (2 925 m.) aynı zamanda Balkan yarımadasının da en yüksek yeridir. Balkan ve Rodop dağları arasında, Meriç nehrinin suladığı ovanın toprakları çok verimlidir. Nüfusun büyük kısmı bu ovalık bölgelerde yaşar; tarımla uğraşır. Tütünün ve gülyağı elde edilmek üzere yetiştirilen güllerin Bulgaristan dış ticaretinde önemli yeri vardır. Ülkenin % 27'si ormanlarla kaplıdır. Dağlık bölgelerde hayvancılık yapılır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra endüstri gelişmiştir. Ağır endüstri ve maden eşya, elektrik teçhizatı, kimya maddeleri endüstrilerinin ürünleri ihraç olunmaktadır. Son yıllarda Varna ve Burgaz plajları uluslararası turizm merkezi haline gelmiştir. ★ Tarih: Türk - Moğol kavimlerinden biri olan Bulgarlar İdil (Volga) boylarındaki yurtlarından göçederek M.S. VII. yüzyılda Tuna'nın güneyine yerleşmişlerdi. 870 yılında Kral Boris'in Ortodosk mezhebine girmesiyle Bulgarlar, dillerini de bırakarak Slavlaştılar. 966-1018 yılları arasında, «Bulgarokton» (Bulgar Celladı) adıyla anılan Bizans İmparatoru II. Basileos zamanında Bulgaristan yeniden Bizans egemenliğine geçti. XII. ve XIII. yüzyıllarda Balkanlar'da büyük bir devlet haline gelen Bulgar Krallığı XIV. yüzyılda Osmanlı egemenliğine kadar sürmüştür. Bulgaristan 1878 Berlin andlaşmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı fakat içişlerinde bağımsız bir prenslik haline gelinceye kadar Türkler tarafından yönetilmiştir. Türkiye 1908 Meşrutiyet hareketiyle uğraşırken, Bulgaristan'ın başında bulunan, Saksonya hanedanından Prens Ferdinand'ın krallığını ilân etmesiyle Bulgaristan bağımsızlığa kavuşmuş oldu. Bulgaristan 1912'de Balkan Savaşı'na katılmış, Ege kıyısında topraklar elde etmişti. İtilâf devletleri arasında katıldığı I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkınca 1919 Neuilly andlaşmasıyla bu toprakları kaybetti. II. Dünya Savaşı'na Mihver devletleri yanında katılma kararı veren Bulgar yöneticilerinin durumunu sağlam görmeyen Almanya, Bulgaristan'ı işgal etmişti. Alman işgali 9 Eylül 1944'e kadar sürdü. Bulgaristan ile müttefik devletler arasında barış andlaşması 10.2.1947 tarihinde Paris'de imzalanmıştır. Alman işgalinin son bulmasından sonra yapılan bir hükümet darbesiyle krallığa son verildi. Bulgaristan 1946'dan beri bir halk cumhuriyeti olarak yönetilmektedir.

Bulgar madeni Bulgar dağının kuzey yamacında, Konya Ereğlisi'nden Gülek boğazına giden kervan yolunun güneyinde, Ulukışla'nın batısında, ünlü gümüşlü kurşun madenleridir. I. Dünya Savaşı'na kadar zaman zaman işletilmiştir.

Bulgar Türkleri Ortaçağın başlarında Asya'dan batıya göç eden Türk boylarından biri. Önce güney Rusya'da yerleşip güçlü bir devlet kurdular. Bu devlet, adlar değiştirerek, zaman zaman gelişip gerileyerek XIV. yüzyıla kadar sürdü, Müslüman Altınordu Devleti de bunların devamıdır. Altınordu'dan sonra kurulan Kırım Hanlığı da bu Türklerce meydana getirilmişti. Genellikle Volga boylarında yerleşmiş olan Bulgar Türkleri'ne, sonraları, etnik ve bilimsel bir değeri olmayan «Tatar» sanı verilmiştir. Bulgar Türkleri'nin bir kısmı, sonraları Tuna kıyılarına ve bugünkü Bulgaristan'a gelmişlerdi. Bu Türkler zamanla Slav dillerini ve Hıristiyanlığı benimsediler. Böylelikle ortaya bugünkü Bulgar ulusu çıkmış oldu. (Bak. Bulgaristan).

bulgu i. Bulmak eylemiyle ya da bulunan şey. esk. Keşif, icat, ihtira. [Découverte, invention — Invention, finding, discovery]

bulgur i. ★ 1. Kaynatılıp kurutulduktan ve kabuğu çıkarıldıktan sonra kırılmış buğday: Bulgur pilâvı. [Gruau — Craced wheat] ★ 2. Sert ve ufak taneli dolu. Ebe bulguru da denir. [Grésil — Fine hail]

bullak zf. Allak bullak derken kullanılır Altüst, karmakarışık.

bull terrier (İng. Boğa teryeri) İng. b. i. Zo. Orta boyda bir köpek cinsi. Buldog ile eski beyaz İngiliz teryeri birleştirilerek İngiltere'de elde edilmiştir. İyi bir bekçi köpeğidir.

bulmaca i. Sözde ya da resimde bir şeyi, insanı yanıltacak şekilde yerini değiştirerek aratıp buldurmak oyunu, bilmecenin çeşidi. [Mots croisés, devinette — Cross - word, puzzle, riddle]

bulmak f. ★ 1. Arayarak ya da rastlayarak bir şeyle karşılaşmak: Bahçede güzel bir çiçek buldum. [Trouver — To find] ★ 2. Kaybolmuş bir şeyi tekrar ele geçirmek: Saatimi buldum. [Retrouver — To find] ★ 3. Varmak, ulaşmak, ermek: Yetmişini buldu. [Atteindre — To reach] ★ 4. Gizli bir şeyi, bir fikir ya da maksadı sezip an-

lamak : Bilmeceyi bulmak. Düşmanın planını bulmak. [Deviner — To find] ★ 5. Varlığı bilinmeyen bir şeyi çıkarmak, açınlamak. esk. Keşfetmek. Colombe Amerika'yı buldu. [Découvrir — To discover] ★ 6. O zamana kadar yapılmamış alet, cihaz, usul gibi bir şeyi düşünüp meydana koymak. esk. İcat, ihtira etmek : Gutemberg kitap basmayı buldu. [Inventer — To invent] ★ 7. Bir şeyin durumu hakkında fikir edinmek : Hastayı iyi buldum. [Trouver — To find] ★ 8. Seçmek : Arkadaş olarak bu haylazı mı buldun? [Choisir — To choose] ★ 9. Yaptığı bir kötülüğün karşılığına uğramak. esk. Düçar olmak : Eden bulur.

Bulucan Sivas'ın Zara ilçesi bucaklarından. 28 köylü bucağın nüfusu 9 146, merkezinin nüfusu 2[illegible]3'dür.

bulunç i. Fel. Kişinin kendi niyet ve hareketlerini, ahlâk bakımından iyi ya da kötü bulması, aynı zamanda doğruyu ve iyiyi yapma zorunluğunu da içinde duyması. esk. Vicdan. [Conscience — Conscience]

bulundurmak f. Var ve hazır olmasına dikkat etmek : Evde ilâç bulundurmak. [Tenir prêt, assurer la présence — To have ready]

bulunmak f. ★ 1. Bulmak fiiline konu olmak. Ele geçirilmek, sezilmek. esk. Keşfedilmek, icat olunmak. ★ 2. Birine yardımı dokunmak : Sıkıntılı gününde dostu bulunmak. ★ 3. Bir yerde hazır olmak : Siz sabahları kaçta bulunursunuz? [Etre présent — To be present]

bulunmaz Hint kumaşı Pek az ele geçen nadir ve değerli şey (Çok defa alay etmek veya küçültmek için kullanılır) : Sanki bulunmaz Hint kumaşı imiş.

buluntu i. Kazılardan (hafriyattan) ya da araştırmalardan çıkan, bazı kere de tesadüf olarak bulunan eski çağlardan kalma eşya.

bulup buluşturmak b. f. Arayıp ele geçirmek, ne yapıp yapıp elde etmek. [Procurer — To find at any cost]

buluş i. ★ 1. Bulmak işi ve biçimi. ★ 2. Herkesin kolay kolay bulamıyacağı bir fikir : Doğrusu bu söz bir buluştur. [Trouvaille invention — Invention]

buluşmak f. Birbirini bulmak, bir araya gelmek, rastlaşmak. esk. Mülâkat etmek. [Se rejoindre, se réunir, se rencontrer — To meet, assemble, come together]

bulut i. Atmosferin yüksekliklerinde asılı duran ve incecik su damlacıkları ya da buz iğnecikleri halinde yoğunlaşmış olan, çeşitli biçimlerdeki su buharı kitlesi. Bulutlar başlıca 4 biçimde görünürler : Her birinin de ayrıca özel türleri vardır : 1° Sirüs bulutları (saçak bulutlar) a — Sirostratüs bulutları (tülbulutlar) b — Sirokümülüs bulutları (yumakbulutlar) 2° Kümülüs bulutları (kümebulutlar) a — Altokümülüs bulutları (üst kümebulutlar) b — Stratokümülüs bulutları (yığınbulutlar) c — Kümülonimbüs bulutları (boranbulutlar) 3° Stratüs bulutları (katmanbulutlar) a — Altostratüs bulutları (üst katmanbulutlar) 4° Nimbüs bulutları (karabulutlar). [Nuage — Cloud]

bulut gibi b. s. Fazla sarhoş. [Saûl — Dead drunk]

bulutlanmak f. Bulut belirmek, bulutla kaplanmak, bulanmak. [Etre couvert de nuages — To become cloudy]

bulutsu i. Yıldızlar arasında bulutu andıran lekelerden her biri. Aslında yıldız kümeleri ya da gaz kütleleri arasında yayılmış yıldızlardır. esk. Sehabiye. [Nébuleuse — Nebula]

buluttan nem kapmak : b. f. Her şeyden alınmak.

bulûz Fr. i. Bak. blûz.

bulvar Fr. i. Geniş ve ağaçlı cadde.

bulvar komedisi Fr. b. i. Tiy. Bol seyirci çekip geliri mümkün olduğu kadar arttırmayı amaç edinmiş hafif güldürü. Bu oyun türünde seyircinin isteklerini yerine getirmek için ne gerekirse yapılarak kolay ve ucuz başarı sağlamaya çalışılır.

bumbar i. ★ 1. Kasaplık hayvanların kalın barsağı. ★ 2. Bu barsağın ciğer kıyması ve pirinçle doldurulup tava ya da tepside pişirilmiş hali. [Andouille, saucisson — Sausage]

bumbarta i. Çıngıraktan büyük, kıçı aynalıklı yelken gemisi. Bombarta da denir.

bumburuşuk s. Çok buruşmuş. [Très ridé — Very wrinkled]

Bumedyen, Huari. Albay (Doğ. 1927) Cezayirli asker ve devlet adamı. Tunus'da ve Fas'da Cezayir kuvvetleri komutanlığı yaptı. 1962'de millî savunma bakanı oldu. 1963'de başbakan yardımcısı oldu. 1965'de Ben Bella'yı devirerek iktidarı eline aldı. Şimdi cumhurbaşkanıdır.

Bumin Kağan (Ölm. 552) Türk tarihinin en ünlü hakanlarından biri. Çinliler'in boyunduruğu altına girmiş olan Göktürkler'in başına geçti ; çetin savaşlardan sonra Çinliler'i ülkesinden kovdu ve Göktürk Devletini kurdu. Tarihte «Türk» adını taşıyan ilk devleti kurmuş kişi olarak tanınan Bumin Kağan'ı 'Çin kaynakları da saygıyla anarlar.

bun i. Bunluk, sıkıntı. esk. Buhran. [Crise — Crisis]

bunak s. Bunama halinde olan, bunamış. esk. Ateh getirmiş, mâtuh. [Dément, abruti — Senile, dotard]

bunalım i. ★ 1. Psi. Soluk almada güçlük ve çarpıntı ile bir arada meydana gelen bir çeşit tıkanma ; sinir hastalıklarında bayılma derecesine kadar varır. [Nevrose d'angoisse — Neurosis of anguish] ★ 2. Fel. Varoluşçuluk (egzistansiyalizm) felsefesinde, «metafizik kaygı» diye adlandırılan davranış. Buna göre birey, geldiği hiçlikle varacağını bir arada duyar. [Angoisse — Anguish]

Huari Bumedyen

İyi bir bekçi köpeği cinsi : Bull terrier

Eski yelkenli gemilerden biri : Bumbarta.

Burak Reis

Habib Burgiba

Ralph Johnson Bunche

bunalmak f. ★ 1. Soluk alma güçlüğünü göstermek ve soluksuz kalma sonucu kendini iyi hissetmemek. [S'affliger, s'étouffer, s'abrutir — To be utlerly bored] ★ 2. Kişinin dürtülerinin, içgüdülerinin ve duygularının karmakarışıklığı içine düşüp, kurtulamadığı bir iç sıkıntısı duymak; isteklerini kesinleştirip yöneltememek.

bunama i. Hek. Sonradan beliren budalalık; zihin, ruh, kişilik yapısı ve duygusal gelişme yitimi; kişilik ve ruh varlığının dağılması. Beynin değişik nedenlere (Beyin damarlarının kireçlenip sertleşmesi, beyin dokusunun ve özellikle sinir hücrelerinin körelip çürümesi, beynin eksik ve kötü beslenmesi, çeşitli zehirlerin beyni örseleyip köreltmesi, kafatası ve beyin yaralanmaları, sarsıntıları v.b. gibi) bağlı olarak işleyemez olması sonucu unutkanlıklar, düşüncelerini yoğunlaştırma ve gerekli çağrışımları sağlayıp kullanma yeteneğinin azalması, duyguların düzenlenemez ve tutulamaz olması ile başlar ve ilerler. Tedavi ile durdurulabileni vardır; yoksa tam bir kendini bilememezliğe götürür. Eskiden her doğal yaşlanmanın eninde sonunda bunamaya götürdüğüne, dolayısıyla bunamanın doğal olduğuna inanılırdı. Bu görüş artık bilimsel bakımdan doğru sayılmıyor. İleri yaşlarda görülen bunamaya yaşlılık bunaması denir (Senil demans); daha erken yaşlarda, 40-60 arasında erken bunama, ya da erken yaşlılık bunaması adı verilir (Presenil demans). Bir de şizofreni denen ve aslında bugün için artık bunama ile ilgili olmadığını, doğru incelendiğinde bunama özellikleri göstermediğini bildiğimiz hastalıklar grubuna da Kraepelin adlı Alman akıl ve ruh hekiminin o zaman verdiği ada dayanarak hâlâ erken bunama (demans prekoz, dementia praecox) dendiği olur. Frenginin beyinde yaptığı iltihap ve yıkıntı sonucu, onulmaz bunamalar görülür. (Dementia paralytica).

bunamak f. Bunama olayları içinde olmak ve bunama belirtileri göstermek. [Tomber en démence — To reaching one's dotage]

bunca s. Epeyce çok, bu kadar, bu derece. [Tant — So much, so many, all these, in this way]

Bunche, Ralph Johnson (Doğ. 1904) Amerikalı zenci sosyolog ve devlet adamı. Kaliforniya, Harward ve Cap üniversitelerinde okudu; araştırma amacıyla Avrupa, Afrika ve Asya'da geziler yaptı. II. Dünya Savaşı sırasında savunma ve dışişleri bakanlıklarında önemli yerlere geçti. Birleşmiş Milletler genel sekreteri tarafından, ölen Kont Bernadotte'ın yerine, arabulucu olarak Filistin'e gönderildi (1948). 1950 Nobel Barış armağanını kazandı. Nobel kazanan ilk zenci olmuştur.

Bunin, İvan Alekseyeviç (1870-1953) Rus romancısı. Rus ihtilalinden sonra 1920'de Fransa'ya sığınmıştır. 1933'de Nobel armağanını kazandı. En güçlü eserleri şunlardır: «Köy», «San Fransisco'lu Bay», «Günlerin Kaynağında», «Lika».

bunker İng. i. Ask. Bak. sığınak.

bunluk i. Buhran. [Crise — Crisis]

bunmak f. Tamahı artmak: Buldukça bunar.

Bunsen, Robert Wilhelm (1811-1899) Alman kimyacısı. Goetlingen'de doğmuştur. Kendi adını taşıyan elektrik pilini bulmuştur.

Bunuel Luis (Doğ. 1900) İspanyol filim yönetmeni. Tarih ve ruhbilimi öğrenimi yapmıştır. Sonra sinemayla ilgilenerek Paris'de Jean Epstein'in yardımcısı olarak sinemaya başlamıştır. Ünlü ressam Salvador Dali ile 1928'de çevirdiği «Endülüs Köpeği» adlı filmi ün yapmıştır. İspanya'daki iç savaş sonunda, yurdundan ayrılmak zorunda kalmış, Amerika'da Meksika'da filimler çevirmiştir. Çeşitli ödüller kazanmış olan Bunuel şimdi İspanya ve Fransa'da çalışmaktadır. Belli başlı filimleri: «L'age d'Or — Altın Çağı» 1928, «Robinson Crusoe» 1953, «La Mort en ce Jardin — Bahçede Ölüm» 1956, «Belle de Jour» 1967.

Buonarotti, Philippe (1761-1837) Fransız devrimci yazarı. İtalyan asıllıdır. Ünlü sanatçı Michelangelo'nun soyundandır. Büyük Fransız devriminin etkisiyle Fransa'ya gelip birçok devrimci hareketlere karışmıştır. Babeuf'le birlikte «Conspiration des egaux — Eşitlerin Ayaklanması» hareketine karıştı. Bu hareketi en iyi anlatan «Histoire de la Conspiration de l'égalité — Eşitlik Ayaklanması Tarihi» adlı eserini yazdı.

bura i. Bu yer. esk. Bu mahal: Buranın meyvası boldur. [Cet endroit - ci — This place, this point]

burağan i. Coğ. Kısa süren kuvvetli yel. esk. Asif. [Bourrasque — Whirl - wind]

Burak i. Peygamber'in Miraç gecesinde üzerine bindiği söylenen mitolojik hayvanın adı.

Burak Reis (Ölm. 1499) İnebahtı deniz savaşında kahramanca ölümüyle ünlü büyük Türk kaptanı. Bu savaştan sonra Sapiyenza adasına Türkler Burak Reis Adası adını verdiler.

buram buram zf. Duman, koku gibi havada yayılan şeylerle ter ve kar hakkında gürlük anlatır: Buram buram terlemek, buram buram kar yağmak. [En abondance — Excessively]

buran i. Coğ. Rüzgâr, gök gürültüsü, şimşek ve yıldırımla karışık olarak yağan şiddetli, fakat kısa süren yağmur.

burani i. Pirinçli ve yoğurtlu ıspanak ya da benzeri sebze yemeği. Borani de denir.

burası, -nı zm. Bura, bu yer. [Cet endroit-ci — This place, here]

burcu burcu zf. Güzel ve kuvvetli bir kokuyu anlatmak için kullanılır: «Burcu burcu esen her yelleri». Karacaoğlan.

burcumak f. Güzel koku yaymak.

burç Ar. i. ★ 1. Eski kalelerin köşelerinde ve yan taraflarında bulunan yüksek kuleler-

den her biri; tabya, hisar. [Bastion — Tower] ★ 2. Ast. Takımyıldız. [Constellation — Constellation]

burç i. Bak. ökseotu.

Burç Gaziantep'in merkez ilçesi bucaklarından. 43 köylü bucağın nüfusu 17 937, merkezinin nüfusu 1 758'dir.

burçak i. Bot. Baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan ve mercimeğe benziyen bir bitki. [Vesce ervilia — Vetch]

burçun (ya da burçin) i. Dişi geyik. [Biche — Roedeer]

Burdur Güney Batı Anadolu'daki illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Tarihte ve halk arasında Buldur da denir. Yüzölçümü 7 051 km² olan ilin nüfusu 194 862, merkezi olan şehrin nüfusu 29 000 dir. Merkez ilçesinden başka, Ağlasun, Bucak, Gölhisar, Tefenni, Yeşilova ilçeleri vardır. Oldukça yüksek dağları bulunan ilin arazisi yayla halinde olup ufak çayları ve en büyüğü Burdur gölü olmak üzere 10 kadar gölü vardır. Tahıl, baklagiller, afyon, anason, kendir, pamuk yetiştirilir. Hayvan ürünleri, dokumacılığı, bakırcılığı, gülyağcılığı sayılmaya değer. Burdur şehri, denizden 975 m. yükseklikte dağlarla çevrili bir arazi üzerinde ve 4 km. uzaklıktaki göle dökülen Kurna deresi üzerindedir. Şehir, Baldız istasyonuna kadar uzanan 24 km. lik bir demiryolu ile ana şebekeye bağlanır. Ayrıca karayoluyla da çevredeki önemli merkezlere bağlanır. 13 km. güney doğusunda bulunan İnsuyu mağarasında birkaç tane yeraltı gölü vardır. Bu göllerde sandalla dolaşmak mümkündür. Eski adı Polydoryon'dur. Selçuklular devrinde sınır şehri idi. XI. yüzyılın ikinci yarısından sonra Türkler'in eline geçmiştir. XIII. yüzyılda burada Türkmenler yaşıyordu. XIV. yüzyıl ikinci yarısında Osmanlı egemenliği altına girdi.

Burdur Gölü Batı Toroslar arasında bir göl. Yüzölçümü 176 km². Dışarıya akıntısı yoktur; suları tuzludur.

burgacık s. Karışık ve dolaşmış şey. Kargacık kelimesiyle birlikte (kargacık burgacık) şeklinde kullanılır.

burgaç i. Su çevirisi, eğirim. [Tournoyer, tourbillon — Swirl, Whirlpool]

burgata i. Halatların kalınlığını anlatmak için kullanılan ve bir pusa eşit olan birim.

Burgaz İstanbul'un Adalar ilçesi bucaklarından, nüfusu 5 833'dür.

Burgaz Karadeniz kıyısında, 78 000 nüfuslu bir Bulgar limanı ve plaj şehri. Uluslararası bir turistik merkez olan şehrin dolaylarında kömür ve demir madenleri vardır.

Burgiba, Habib Ben Ali (Doğ. 1903) Tunuslu devlet adamı. Paris Üniversitesi'nde okudu. 1928'den başlıyarak gazetecilikle ve politika ile uğraştı. 1921'de Destur Partisi'ne girdi. 1934'de Yeni Destur Partisi'ni kurdu. 1934-1936 ve 1938-1943 arasında Fransızlar tarafından hapsedildi. 1945'de Orta Doğu ülkelerine kaçtı, 1949 yılına kadar ülkesinin bağımsızlığı için dolaştı ve konuştu .1952'de tutuklanıp sürgüne gönderildi. 1954'de serbest kaldı. 1955'de Fransızlarla yapılan anlaşma üzerine Tunus'a döndü. Millet Meclisi başkanlığı, başbakanlık, milli savunma ve dışişleri bakanlığı yaptı. 1957'den beri cumhurbaşkanı ve hükümet başkanıdır.

Burgondlar IV. yüzyılda Ken nehri havzasına yerleşmiş olan Cermen ırkından bir kavmin adı. Fransa'daki Burgonya Krallığı onlar tarafından kurulmuş ve şimdiki bölge adı onlardan kalmıştır.

Burgos (İspanya) Eski Kastilya eyaletinin 87 500 nüfuslu merkezi. İspanya iç savaşı sırasında Cumhuriyetçiler'in başkenti olmuştur (1936-1939). Bir ticaret ve sanayi merkezidir.

burgu i. ★ 1. Döndürülerek tahta gibi şeyleri delmiye yarıyan ucu yivli çelik alet. [Vrille — Auger] ★ 2. Tıpa çekmiye yarıyan ucu sivri ve helis şeklinde demir alet. [Tire - bouchon — Corkskrew]

burhan Ar. i. Kanıt, delil, ispat. [Preuve, argument — Proof, evidence]

Burhanettin, Ahmet, Kadı (1345-1938) Sivas hükümdarı. Alim ve şair olarak da tanın-

burç

Burdur'da turistik değeri olan İnsuyu mağarası

mış bir kişidir. Yıldırım'a ve Timur'a bile boyun eğmemiş olmakla tanınır. Akkoyunlu beyi Kara Osman Bey'in elinde esirken öldürülmüştür. Türkçe, Arapça, Farsça şiirleri vardır. Türkçe divanının Londra kütüphanesindeki tek nüshasının kopyası Türk Dil Kurumunca yayınlanmıştır.

Burhaniye Balıkesir'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 617 km^2 olan ilçenin nüfusu 33 023, merkezinin nüfusu 12 585'dir. 29 köylü merkez bucağından başka, 14 köylü Gömeç (Armutova) bucağı vardır. İlçe, Edremit körfezi üzerinde, Edremit'le Ayvalık arasındadır. Arazinin büyük bir kısmı zeytinliktir. Kasaba, Ege denizi üzerinde bir iskeledir, son yıllarda denizi ve kumu sebebiyle önemli bir iç turizm yeri olmuştur. Edremit'e 17 km. lik asfalt yolla bağlıdır.

Burian, Orhan (1914 - 1953) Bilim adamı. Cambridge Üniversite'sinde İngiliz edebiyatı okudu. 1937'de Ankara'da Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'ne doçent olarak atandı. Aynı zamanda Devlet Konservatuvarı'nda öğretmenlik yaptı. Profesör oldu. «Yücel» dergisinde yazılar yazmış, ölümünden sonra «Yeni Ufuklar» adını alan «Ufuklar» dergisini kurmuştur. Yazıları «Denemeler - Eleştiriler» adlı bir kitapta toplanmıştır.

XVI. yüzyılda yapılan bir minyatürde kırılmamış haliyle Burmalı Sütun

Buridan, Jean (1300-1358) Fransız iskolastik filozofu. 1327'de Paris Üniversitesi'ne rektör oldu. Son derece usta bir diyalektikci olan bu filozof daha çok mantıkla uğraşmıştır; Aristoteles'in belli başlı yorumcularındandır; Occam'ın nominalizmini savunmuş, din bilgilerini bir yana bırakıp özgürlük üzerinde araştırmalar yapmış ve bu araştırmaları ona büyük bir ün sağlamıştır.

burjuva Fr. i. Burjuva sınıfından olan kimse.

burjuvazi Fr. i. Bir el işi yapmıyan, hali vakti yerinde insanlardan oluşan sosyal sınıf. Bu niteliği ile işçi ve köylü sınıfından ayrılır. Ortaçağın sonlarında XI. ve XII. yüzyıllarda Avrupa'da özellikle Akdeniz çevresindeki ülkelerde ticaretin gelişmesiyle, ekonomik gücü paraya dayanan bir sınıf türedi; bu sınıftan olanlar, yeni kurulmaya başlayan şehirlerde yaşarlardı. Ekonomik gücü arttıkça burjuvazi derebeylik (feodalite) ve papaz sınıfı ile çatıştı. Burjuvazi, kapitalist ekonomi sisteminin gelişmesine paralel olarak güçlenmiş, Avrupa tarihinde gittikçe artan politik ve sosyal bir rol oynamıştır. Burjuva sınıfı, ekonomik üstünlük derecesine göre üçe ayrılır: 1° Yüksek burjuvazi: Üretim araçlarına sahip olanlar ya da malî sermaye grupları. 2° Orta burjuvazi: Ekonomi kadrolarında yüksek bir yer tutanlar ve serbest meslek sahipleri. 3° Küçük burjuvazi: Endüstri ve ticarette orta derecede ya da daha aşağı bir yer tutanlar. Burjuva sınıfı, kapitalist ekonomi sisteminin gelişmesine engel olan feodal şartları, yer ve zaman şartlarına, her ülkenin özel tarihsel şartlarına göre evrim ya da devrim yoluyla kaldırarak iktidarı ele almıştır. Bu olay İngiltere'de aristokrasi ile burjuvazinin uzlaşması sonucu fazla bir sarsıntı olmadan meydana gelmiş, Fransa'da ise büyük Fransız devrimi ile gerçekleşmiştir.

Robert Burns

Burkhard Gantenbein Çeşitli ithalât ve asansör imalâtı yapan eski bir müessese (1865). Merkezi İstanbul'dadır. Ankara'da da şubesi vardır.

burkmak f. Bir şeyi burup çevirmek. (Bu söz burkulmak yani burulup incinmek anlamına da kullanılır: Ayağını burktu gibi). [Tordre — To sprain, to twist]

burkulmak f. ★ 1. Burkmak işlemine uğramak. Vida paslanmış burkulmuyor. [Etre tordu — To sprain, wrench, twist] ★ 2. Bir organın ansızın ve şiddetli bir hareket dolayısıyla eklemi etrafında dönmesi: Koşarken ayağı burkuldu. [Avoir une entorse — To twist one's ankle, sprain]

burlota i. Eskiden kullanılan bir çeşit ateş gemisi.

burma i. ★ 1. Burmak hareketi, çevirme, döndürme, kıvırma. [Action de tordre — Twisting] ★ 2. Eneme, iğdiş etme. [Action de châtrer, castration — Castration] ★ 3. Mide ve barsaklarda buruluyormuş gibi duyulan şiddetli ağrı. [Douleur de l'estomac, des entrailles — Griping of the stomack] ★ 4. Musluk, lüle. [Robinet — Spigot] ★ 5. S. Burulmuş, kıvrık, helis (helezon) biçiminde. [Tordu, retors, frise — Twisted] ★ 6. İğdiş edilmiş: Burma at. [Châtré — Castrated]

burmak f. ★ 1. Döndürüp kıvırmak. [Tordre — To twist] ★ 2. Enemek, iğdiş etmek. [Châtrer, castrer — To castrate] ★ 3. Ağıza burucu, kekre tat vermek.

Burmalı Sütun İstanbul'da, Sultanahmet alanında bir sütunun adı. Halk arasında «yılanlı sütun» diye de anılan bu eser, çok eski bir Grek anıtıdır. M.Ö. V. yüzyılda Persler'e karşı kazanılmış bir zaferin anısı olarak Yunanistan'da dikilmişti. 8 m. boyundaydı ve birbirine sarılı üç yılan biçimindeydi. Bizanslılar zamanında Büyük Konstantinos tarafından İstanbul'a getirilip şimdiki yerine (Hipodrom) dikilmiş; zamanla yılanlardan ikisinin başı kopup kaybolmuştu. Osmanlılar zamanında kopan üçüncü başı bugün İstanbul Eski Eserler Müzesi'ndedir. Burmalı Sütun'un yüksekliği şimdi 5 m. kadardır.

burnaz s. İri ve gaga biçiminde burnu olan (kimse).

Burnham, James (Doğ. 1905) Amerikalı filozof. New York Üniversitesi'nde felsefe profesörü. 1933-1940 yıllarında Troçkist - Marksist bir gruba bağlı iken sonradan ayrıldı. 1941'de yayınladığı «The Managerial Revolution» adlı kitabı büyük yankılar uyandırmıştır. Bu kitabında kapita-

lizm'in çökeceğini, fakat bunun yerine sosyalizmin değil, bir «Yöneticiler» rejiminin geçeceğini ileri sürmekteydi. Buna göre dünya Roosevelt Amerikası Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği'nin eline geçecektir. II. Dünya Savaşının sonucu bu görüşün yanlışlığını ortaya koymuş bulunmaktadır. Başlıca eserleri: «The Machiavellians — Machiavel'ciler», «The Struggle for the world — Dünya'ya Hakim Olma Mücadelesi».

Burns Robert (1759-1796) İskoçyalı şair. Alloway'de doğmuştur. Şiirlerinde aşk dışında, doğa (tabiat) ve vatan sevgisini dile getirir. Eserlerinde insana verdiği değerin büyüklüğü belirgindir.

burnu büyümek b. f. Kibirlenmek.

burnu havada b. s. Kendini pek beğenmiş. [Vaniteux — Very proud, with one's head in the air]

burnuna girmek b. f. Pek sokulmak. [İng. To be under one's nose]

burnundan düşen bin parça olmak b. f. Çok öfkeli ya da kederli bulunduğu yüzünden belli olmak.

burnundan düşmüş b. s. Pek benziyor.

burnundan (fitil fitil) gelmek b. f. İyi bir şeye kavuştuktan sonra, bu yüzden kötülük görerek pişman olmak.

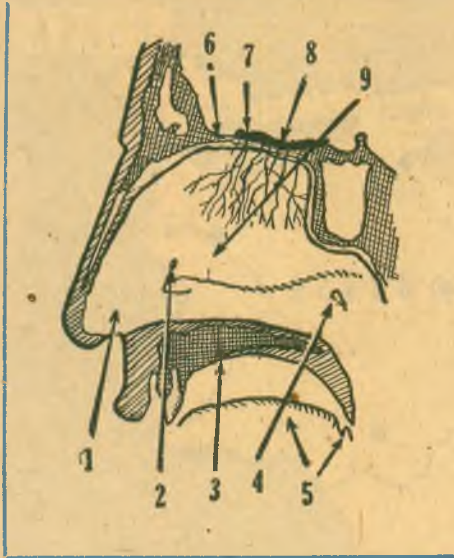
burnunda tütmek b. f. Çok özlemek.

burs Fr. i. ★ 1. Öğrencilere bazı kuruluşlar ya da zenginlerin verdiği aylık. Okulun bitmesinden sonra bunu veren kurumda çalışarak ya da para vererek ödenir. Bazı hayır kurumlarının ve zenginlerin bursları ise karşılıksızdır. ★ 2. Bu amaca ayrılmış para ya da malın geliri.

Bursa Anadolu'nun kuzey - batısındaki illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 11 047 km² olan ilin nüfusu 753 660, merkezinin nüfusu 212 000'dir. Merkez ilçesinden başka, Gemlik, İnegöl, İznik, Karacabey, Keles, Mudanya, Mustafa Kemalpaşa, Orhaneli, Orhangazi ve Yenişehir ilçeleri vardır. En önemli dağı, doğu güneydeki 2 543 m. lik Uludağ'dır. Başlıca suları, Marmara'ya dökülen Susurluk ırmağının ayaklarını teşkil eden Nilüfer, Kirmastı ve Atanos çaylarıdır. Kuzeyinde İznik, batısında Ulubat gölleri önemlidir. Her türlü tahıl, tütün, susam, pancar, patates, anason, zeytin gibi ürünler, her çeşit yemiş ve sebze yetiştirilir. Merinos koyunları ünlüdür. İpekçilik, dokumacılık ve havluculuk eskiden beri ileridir. Merinos kumaş fabrikası, başka dokuma fabrikaları, sabun, yağ ve un fabrikaları vardır. Çekirge kaplıcaları ünlüdür. Bursa şehri, Uludağ'ın kuzey eteklerinde kuruludur. Türkiye'nin beşinci bü-

Bursa'dan bir görünüş ve Yeşil Türbe

BURUNUN KESİTİ

1 — Burun deliği. 2 — Göz yaşı kanalı. 3 — Damak. 4 — östaki borusu. 5 — Dil ve küçük dil. 6 — Kalbur kemiği. 7 — Koklama soğancığı. 8 — Koklama sinirinin dağılışı. 9 — Geniz

Bursalı Tahir Bey

Behzat Butak

yük şehridir. Yolları, alanları yapıları ve kültür kurumlarıyla modern bir şehirdir. ★ M.Ö. II. yüzyılda Bitinya Kralları. Prusias'lar tarafından kurulmuştur. Sonra Romalılar'a, 395'de Bizans'a, 1080'de Selçuklular'a geçmiş, bir süre tekrar Bizans'ın olmuş ve 1326'da Orhan Gazi tarafından alınmıştır. 1920'de Yunanlılar tarafından işgal edilmiş ve 12.9.1922'de kurtarılmıştır. İstanbul'dan sonra Osmanlı eserlerinin en önemli merkezidir. Aralarında 1395'de Yıldırım'ın yaptırdığı Ulucami, Yıldırım Camisi, Murat Hüdavendigâr Camisi, Çelebi I. Sultan Mehmet'in yaptırdığı Yeşil Cami'nin bulunduğu üç yüzden fazla cami ve mescit, türbeler, medreseler, hamamlar, kervansaraylar, köprü ve çeşmeler vardır. Karayoluyla önemli merkezlere bağlıdır. Yalova ve Gemlik iskelesi sayılır. Ayrıca hava ulaştırması vardır.

Bursalı Tahir Bey (1865-1926) Bibliyografya ve biyografya yazarı. Bursa'da doğmuş: Harbiye'yi bitirerek çeşitli yerlerde öğretmenlik, müdürlük yapmış, bir süre milletvekili olmuştur. Osmanlı tarihiyle ilgili kişiler, Osmanlı dönemine ait konular üzerinde çalışmış; bu alanda değerli eserler vermiştir. «Türklerin Ulûm ve Fünune Hizmetleri» ve «Osmanlı Müellifleri» bunların en ünlüleridir.

Bursa Müzik Evi 1937 yılında besteci Nuri Sami Koral tarafından, Bursa Belediyesi adına kurulmuş müzik evi. Açılış töreninde ünlü besteci Paul Hindemith de bulunmuştur. 1942 yılında ödenek güçlükleri yüzünden kapanmıştır.

burtlak i. ★ 1. Taşlık, çakıllık yer. ★ 2. Domuz yavrusu. [Cochonnet — Suckling pig]

burtun i. Tar. Osmanlı donanmasında kullanılan kalyon yani büyük savaş gemisi çeşitlerinden biri. 40 - 45 top çekecek büyüklüktedir. 1644 tarihine doğru yapılmaya başlanmıştır.

buru i. Barsakları kıvırıp koparır gibi şiddetli karın ağrısı, burultu, burma. [Colique — Colic]

buruk ★ 1. s. Burulmuş. [Tordu — Twisted] ★ 2. Ağız buruşturan: Buruk şarap, buruk ayva. [Acre — Pricking, acrid]

burulma i. ★ 1. Burulmak, çevrilmek eylemi. ★ 2. Fiz. Çubuk şeklindeki katı bir cismin bir ucuna dönme hareketi uygulanması. Bu hareketin etkisiyle çubukta doğan zorlanma ve şekil değiştirmeler. [Torsion — Torsion]

burum burum zf. Burmak fiilinde anlamı kuvvetlendirmek için hep çift olarak kullanılır: Barsaklarım sancıdan burum burum buruluyor.

burun i. ★ 1. Yüzün, orta çizgisi üstünde, simetrik bölümlü, kemik, kıkırdak, kas ve deriden yapılma içi boşluklu, dışa doğru uzamış çıkıntılı yüz bölümü. Solunum kanalının en üst ucudur; genellikle soluk, burun deliklerinden alınır. Ayrıca burun boşluklarını sıvayan sümüksü dokuda koku duyumunu alıp ileten sinir uçları bulunduğu için burun koku alma organı sayılır. [Nez — Nose] ★ 2. Bir şeyin sivri uç kısmı: İskarpinin burnu. [Bout, pointe, bec — Beak, point] ★ 3. Coğ. Karanın denize uzanmış kısmı. [Cap, promontoir — Cap, promontory] ★ 4. mec. Kibir ve azamet: Burnundan yanına varılmıyor. [Orgueil, arrogance — Pride, arrogance]

burun biçimi b. i. Anat. Burnun yapı ve görünüş özellikleri. Kalıtımla yakın ilgisi olduğundan akrabalık, baba - çocuk ilişkilerinin kesinleştirilmesinde en önemli ölçülerden biri olarak kullanılır.

burun boşluğu b. i. Anat. Burun deliklerinden boğaza kadar giden yol. [Cavité nasale — Nasal cavity]

burun buruna zf. Birine pek yakın, yüz yüze. [Face à face, vis - à - vis — Too close, nose to nose]

burun bükmek b. f. Önem vermemek, aşağsamak.

burun deliği b. i. Anat. Burun çıkıntısının dışa açılan simetrik iki açıklığından biri. Sümük denen, kirle karışık yapışkanca salgının dışa atılmasına, sümkürmeye, soluk almaya ve bu arada içeri çekilen havanın içindeki ufak cisimciklerin özel sinir uçlarını uyarması sonucu koku duyumunun alınıp iletilmesine yarar. [Narine — Nostril]

burunduruk i. Sert atları tımar ederken ya da nallarken, tutmak için dudaklarını kıstıkları tahta kıskaç, yavaşa. [Muselière, caveçon — Muzzle, cavesson]

burun halkası b. i. Boğaları zaptetmek için burunlarına takılan halka. [İng. Nose - ring]

burun kanaması b. i. Hek. Burundan kan gelmesi. Burun boşluğunda, sümüksü dokunun hemen altındaki damarların zedelenme, fizik etkilerle (aşırı sıcak, nezle ve benzer iltihaplar gibi) ya da damar basın-

cının birden yükselmesi sonucu dışarı kan sızdırmaları.

burun kıskacı b. i. Boğaları zaptetmek için kullanılan çeşitli şekillerde yapılmış kıskaç şeklindeki alet. Burun halkası da bu alete takılır.

burun kıvırmak b. f. Alaylı alaylı önemsemezlik göstermek. [Fr. S'en battre d'oeil]

burun kökü b. i. Anat. Burun ve alın kemiklerinin birleştiği nokta.

burunotu b. i. Buruna çekilen tütün. Enfiye.

burun perdesi b. i. Anat. Burun boşluğunu iki bölüme ayıran, az kemikli, kıkırdaksı ve iç yüzeyleri sümüksü doku ile örtülü bölme.

burunsak i. Yavrunun anasının sütünü emmesini önlemek için ağzına ve burnuna geçirilen dikenli engel. [Caveçon, muselière — Cavesson, muzzle]

burunsalık i. Hayvan ısırmasın diye ya da bir şeyi yemesin diye ağız ve buruna geçirilen engel. [Muselière — Muzzle]

burun sokmak b. f. Gerekmediği halde bir işe karışmak. [Se mêler à tout — To poke one's nose into, stick one's finger in someone's pies.]

burun şişirmek b. f. Kibirlenmek. [S'enorgueillir — To boast of]

buruntu i. Kalın barsak kas liflerinin istem dışı kasılmaları sonucu duyulan sancı.

buruşmak f. ★ 1. Bir şeyin düzlüğünün bozulup, katlı kırışık, bir duruma gelmesi. [Se rider, se plisser, se friper, se chiffoner — To become wrinkled, be creased, puckered] ★ 2. Dokuların hücre içi ve hücre arası sıvı dengesini yitirmeleri, bağ dokusu hücrelerinin canlılıklarının azalması sonucu kırışıklıklar olması.

Buryat - Moğolistan (Buryatistan) Sovyetler Birliği'ndeki 15 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin yanında yer alan 20 muhtar cumhuriyetten biri. Baykal gölü güneyindeki 737 000 nüfuslu bu muhtar cumhuriyetin merkezi Ulan - Ude şehridir.

buse Far. i. Öpme, öpüş. (Bu kelime puse şeklinde de söylenir). [Baiser — Kiss]

buse almak b. f. Öpmek.

buselik i. Alaturka müzikte bir makam adı. Buselik aşiran, saba buselik, hisar buselik, hicaz buselik, acem buselik, evç buselik, tahir buselik, karcığar buselik, mahur buselik, şehnaz buselik, neva buselik, muhayyer buselik gibi çeşitleri vardır.

busetmek b. f. Öpmek.

but i. Vücudun kalça ile diz arasındaki kısmı. Bacağın yukarısı. esk. Fahz. [Cuisse — Leg, thing]

Butak, Behzat (1891-1963) Tiyatro oyuncusu. Bursa'da doğmuş, İstanbul'da Mercan İdadisi'nde okurken üzerinde Namık Kemal'in eserleri bulunduğu için okuldan atılmıştır. Bir ara Sanayii Nefise mektebinde okumuş, elektrik mühendisi olmak üzere İtalya'ya gitmişti. Okulu bitirmeden yurda dönmüş, 1914 yılında kurulmakta olan Darülbedayi'e imtihanı kazanarak girmiştir. Türk tiyatrosunun her döneminde çalışmış, son olarak İstanbul Şehir Tiyatrosu'na girmiştir.

butlan Ar. i. ★ 1. Batıl olma, çürüklük, temelsizlik. ★ 2. Huk. Bir hukuk işleminin hüküm doğurması için uyulması gereken esas ve şekil şartlarından birinin bulunmaması.

Butler, Samuel (1835-1902) İngiliz yazarı. Felsefeci ve mizahçı yönü güçlüdür. Resim, müzik ve biyoloji alanında da birçok incelemeler yazan Butler daha çok romancı olarak tanınır.

buut, -u'du Ar. i. Bak. boyut.

buymak f. Soğuktan donarak ölmek.

buyruk i. Buyurulan şey, emir. esk. Ferman. [Ordre — Order, command]

buyrultu i. Resmî makamlar tarafından yazılan emir; yazılı buyruk. [Ordre écrit — Order, command]

buyur ü. «Anlamadım, söylediğini tekrar et!» anlamına kullanılan ya da çağırma karşılığı olarak «efendim» gibi söylenen bir kelime.

buyurmak ★ 1. Emretmek. Bir şeyin yapılmasını ya da yapılmamasını kesin olarak söylemek, hükmetmek. [Ordonner, commander — To order, command] ★ 2. Saygı için söylemek, fikrini bildirmek anlamına kullanılır: Buna ne buyurursunuz? ★ 3. Saygı için gelmek, gitmek, girmek, almak anlamına kullanılır: Bize buyurunuz, içeriye buyurunuz. ★ 4. Buyurun cenaze namazına! Hiç umulmayan kötü bir olay karşısında çaresizliği biraz şaka yollu anlatan bir deyim.

buzağı i. Henüz sütten kesilmiş sığır yavrusu, dananın küçüğü. [Veau de lait — (Sucking) calf]

buzağılamak f. İnek ve benzerleri hayvanlar hakkında doğurmak: İnek buzağıladı. [Vêler. — To calve]

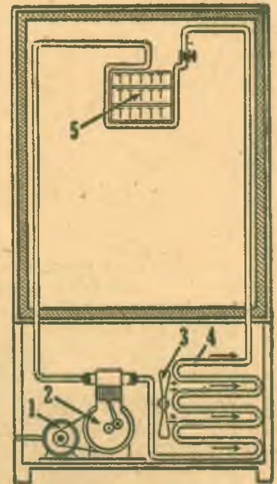
buzdağı b. i. Kutup bölgelerindeki buzullardan kopup denizde yüzen büyük buz parçaları. Yüksekliği 800 m. ye ulaşanları vardır. Büyük kısımları su altındadır. Su yüzünde kalan parçalar tamamın ancak 1/9'u dur. Gemiler için tehlikelidirler.

buz i. ★ 1. Fiz. Suyun katı hali. Bütün cisimler gibi su da belli bir sıcaklığa kadar soğutulursa katı hale geçer. Bu noktaya, katılaşma noktası ya da ergime noktası denir. Suyun 1 atmosfer basınç altında ergime noktası 0°C dir. 0°C de 1 gr. su, buz haline geçerken, yani katılaşırken 80 cal. (kalori) alır. Buna göre suyun erime ısısı 80 cal/gr. dır. Su buz haline geçince hacmi genişler. 1 cm^3 su, 1,1 cm3 buz olur. Onun için testi, su borusu, otomobil radyatörü v.b. gibi yerlerin içindeki su kışın donarsa bunları patlatır. Hacmi genişlediğine göre buzun yoğunluğu sudan küçük demektir .Bu yüzden buz suyun üstünde yüzer. ★ 2. ü. Çok soğuk bir etki yaratan şeyleri ya da kimseleri anlatır: Filmin neresini beğendiniz. Buz!

buz dolabı b. i. Yiyecek ve içecekleri soğuk tutmaya yarayan dolap. Çalışma prensibi,

Buzdağının büyük kısmı su altındadır

BUZDOLABININ ŞEMASI

1 — Elektrik motoru
2 — Kompresör
3 — Pervane
4 — Kondansör
5 — Buzluk

Buzdolaplarında ölçü olarak günlük hayatta «ayak» kullanılır. Aslında bu ayak küp demektir. Ayak, İngiliz ölçü sisteminde uzunluk ölçüsüdür. 1 ayak küp 28,32 litreye eşittir.

buz makinelerine çok benzer. Elektrik motoruyla çalışan bir kompresörleri vardır. Boru donanımında kükürt dioksit, metil klorür, meton dikler - difluor gazları kullanılır. Kompresörün pistonu yukarı çıkarken, gaz kondansörde sıkıştırılarak sıvı hale getirilir. Aynı zamanda kondansör, motora bağlı olan bir pervaneyle soğutulmaktadır. Kompresörün pistonu aşağı inerken buzluğun girişindeki genleşme süpabından sıvı püskürülür. Hızlı bir buharlaşma buzluktan ısı alır. Böylece önce buzluk sonra dolabın içi soğur. Dolap iyi yalıtılmış olduğu için dışardan dolaba ısı girmez. Dolapta elektrik motoruna kumanda eden bir termostat vardır. Dolabın içindeki sıcaklık istenen dereceye düştüğü zaman, termostat otomatik olarak motoru durdurur; sıcaklık artınca da otomatik olarak çalıştırır. Modern dolaplarda kompresörle motor birleştirilerek dolabın elektrik sarfiyatı azaltılmıştır. Bu araca ekovat (ekonomi of watt) adı verilir.

Georg Büchner

buzhane T. Far. b. i. ★ 1. Buz yapılan yer. ★ 2. Soğuk hava deposu

buzkıran gemiler Den. Buzlu denizlerde çalışan teknelere yol açmak için, buzları kıran, özel biçimde yapılmış gemiler. Buzkıran gemiler ya baş bodoslamalarına yerleştirilen pervanelerle, ya tekne ağırlıklarıyla ya da top ateşiyle buzları kırarlar.

buzlanmak f. Bir şeyin üzerinin buz tutması. Soğuk havalarda havadaki su buharı donarak cisimlerin üzerine birikir. Pencere camlarının buzlanması, en sık rastlanan örnektir.

buzlu cam b. i. Saydamlığı kaybettirilmiş cam. [Vitre mat — Ground - glass]

buzluğan i. Üzerinde her vakit kar bulunan sivri dağ tepesi.

buzluk i. ★ 1. Yiyecek ve içecekleri saklamak için kullanılan ve buzla soğutulan yer, dolap. ★ 2. Buz dolaplarında genleşme süpabının üstünde bulunduğu bölme. Buharlaşma burada olduğu için, buzluk buz dolabının en soğuk yeridir.

Bir buzdağı ve buzkıran gemi

buz makinesi b. i. Tek. Suyu katılaştırıp buz haline getiren makine. Buharlaşan bir sıvı, bu sırada içinde bulunduğu ortamdan ısı alır. Buz makinesi bu prensibe göre çalışır. Makinenin içinde kaynama noktası düşük olan bir sıvı (çoğunlukla amonyak) buharlaştırılır. Amonyak, kapalı bir boru donanımı içinde dolaşmaktadır. Hareketi, bir motorla tahrik edilen silindir içindeki pistondan (kompresör) alır. Buz kalıpları içi tuzlu suyla dolu olan bir kaba daldırılır. Aynı kapta amonyak boruları da bulunmaktadır. Boruların başında bir genleşme süpabı vardır. Burada basıncı birden düşen amonyak sıvı halden gaz haline geçer. Bu arada buzlu sudan ısı alır. Buharlaşan amonyak kondansörde tekrar sıvı haline getirilip genleşme süpabına gönderilir. Bu olay tekrarlandıkça tuzlu su soğur ve kalıplar içindeki temiz su buz haline geçer.

buzul Karların, yüksek dağlardaki çukurlarda (bak. sirk) ya da kutup bölgelerindeki eğilimli alanlarda durmadan birikmesiyle meydana gelen ve yerin eğimine uyarak vadiler ya da kutup bölgelerinde yamaçlar boyunca denize doğru ağır ağır kayan buz kitlesi. Dağ. buzullarının vadiler boyunca inen dili 100 km. kadar uzunlukta, 500 m. kadar kalınlıkta olabilir. Yerin eğim derecesine göre günde 10 cm. ile 30 m. arasında bir hızla hareket eder; sıcak bölgelere inince eriyerek buzul seli meydana getirir. Kutup bölgelerindeki buzullar çok geniş alanları 1 000 - 2 000 m. kalınlıkta kaplar ve özel olarak inlandsis adını taşırlar. Deniz yüzeyine kadar inen inlandsislerin kopmasıyla buzdağları meydana gelir. [Glacier — Glasier]

buzul çağı b. i. Jeol. Dördüncü jeolojik zamanın ilk yarısında, yeryüzünün çok soğuduğu ve buzulların çok geniş bir alana yayıldığı dönem. [Période glacière — Glacier period]

buzulkar b. i. Sürekli yağan karların durmadan biriktiği bölgelerde, buz haline dönüşmekte olan ve ileride bir buzul meydana getirecek olan sertleşmiş kar kitlesi. [Névé — Névé]

buzullaşma i. Buzul meydana gelmesi.

buzultaşı b. i. Jeol. Buzullar tarafından taşınan çeşitli irilikte kaya parçaları. Buzulun hareketi sırasında kıyılar, heyelanlar ve diğer sebeplerle yamaçtan düşen ya da buzulun yatağından kopardığı kaya parçalarından meydana gelirler. Moren de denir. Bulundukları yerlere göre çeşitli adlar alırlar: Yan buzul taşları, orta buzul taşları, iç buzul taşları, son buzul taşları. [Moraine — Moraine]

buz yalağı b. i. Coğ. Dağlarda içine kar biriken çöküntü. [Cirque — Cirque]

Büchner, Georg (1813-1837) Alman oyun yazarı. Darmstadt'da doğdu, Zürih'de öldü. Çalışmalarına Strassburg'da başladı, sonra Zürih'e gitti. 1835'de «Danton'un Ölümü» nü yazdı. Önemli oyunlarından biri de «Woyzeck» dir.

Büchner, Ludwig (1824-1899) Alman maddeci filozofu ve hekimi. Tübingen Üniversitesi'nde doçent bulunduğu sırada «Madde ve Kuvvet» adlı eserini yayınlayınca görevinden uzaklaştırıldı; Darmstadt'da hekimliğe başladı. Georg Büchner'in kardeşidir.

bücür s. Ufak, tefek, cüce gibi cılız, küçük. [Petit, maigre, menu — Squat, dwarf, short]

büfe Fr. i. ★ 1. Sofra takımlarına mahsus dolap. Toplantı ya da eğlenti yerlerinde yemek ve içkinin bulunduğu yer. ★ 2. Demiryolu istasyonlarında lokanta.

büğe i. Zo. Soktuğu hayvanı kudurmuşçasına koşturtan zehirli bir sinek çeşidi. Büve.

büğelek i. Bak. büğe.

büğemek f. Çay suyunun önüne set yaparak suyu tutmak. [Faire le barrage — To build a dam]

büğet i. Bent, baraj.

büğlü i. Perdeli ya da pistonlu, borusu bükülü bakırdan ağız çalgısı. [Bugle — Bugle]

büğrü s. Çarpık, yampırı. Eğri sıfatıyla birlikte kullanılır: Eğri büğrü bir sokak.

Bühler, Karl (Doğ. 1879) Alman psikolog. Würzburg okulunun araştırmalarının etkisinde kalarak çalışmalarını, önce düşüncenin deneysel incelemesine yöneltti; sonra gestalt teorisinin kavramlarını benimsedi.

bühtan Ar. i. İftira, karacılık, birine kusur ya da suç atma. [Calomnie — Calumny, defamation]

bük, -kü i. Akarsu kıyısında bulunan ağaçlık.

büken i. Anat. Oynak kemikleri arasındaki açıları daraltmaya yarayan kasların genel adı. Açan (basıta) karşılığı. esk. Kabıza. [Fléchisseur — Flexor]

büklüm i. ★ 1. Bükülmüş ve kıvrılmış şeyin meydana getirdiği halka, kıvrım: Saçları büklümlü. [Boucle — Curl, buckle, twist] ★ 2. Kat: Beli iki büklüm.

bükmek f. ★ 1. Kıvırmak, ayrı telleri bir araya getirerek tek bir iplik haline gelecek şekilde, uçlarını birbirine ters yönde çevirmek, eğirmek. [Filer, cordonner — To spin into yarn] ★ 2. Çevirip devşirmek, katlamak: Halıyı bükmek, kâğıdın bir köşesini bükmek. [Enrouler, rouler, faire ployer — To twist, curl, fold]

Bükreş (Rumence: Bucureşti) Romanya'nın 1 290 000 nüfuslu başkenti. Önemli bir sanayi ve ticaret merkezi olduğu kadar üniversitesi ve bilim kurumlarıyla Balkanlar'ın başlıca kültür merkezlerinden biridir.

Bükreş Anlaşmaları ★ 1. Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında 1812'de yapılan anlaşma. Buna göre Besarabya ile Moldavya bölgeleri Rusya'ya bırakıldı. Osmanlı İmparatorluğu için oldukça ağır başka maddeleri de vardı. ★ 2. Balkan hükümetleriyle Bulgaristan arasındaki II. Balkan Savaşı'nı sona erdiren anlaşma. 1913 ağustosunda Bükreş'de imzalandı. ★ 3. Brest-Litowsk anlaşmasıyla Rusya I. Dünya Savaşı'ndan çekildikten sonra Romanya'nın 5-7 Mart 1918'de Almanya, Avusturya, Macaristan, Türkiye ve Bulgaristan'la yapmak zorunda kaldığı anlaşma. Hükümleri 1919 Barış anlaşmasıyla ortadan kalkmıştır.

Bükreş şehrinde zafer anıtı

büksül s. Yılankavi, dalgalı. [Sinueux — Spiral, winding]

büksülmek f. Büküle kıvrıla uzamak.

bükülgen s. Gra. Kelime şekilleri hüküm yoluyla yapılan (dil).

büküm i. ★ 1. Bükmek eylemi. [Action de tordre — Act of twisting or spinning] ★ 2. Birşeyin bükülmüş yeri, birşeyin üzerinde bükülmekten kalan iz. [Pli — Twist, fold, crease]

bükün i. Kelimelerin cümle içinde yüklendikleri göreve göre bazı biçim değişikliklerine uğraması. esk. Tasrif. [Flexion — Flexion]

bükünmek f. Ağrıdan, sancıdan kıvranmak, kıvrılıp yatmak. [Se tordre de douleur, se tortiller — To wriggle, twirl]

büküntü i. ★ 1. Bükmek eseri, bükmekten meydana gelen iz, düğüm. esk. Ukde. [Pli, noeud — Fold, knot] ★ 2. Bükülerek yapılan dikiş ya da süs. [Torsade — Rope-moulding (mimari)] ★ 3. Barsakta ağrı.

büğlü

bülbül Far. i. Zo. Serçegillerden sesinin güzelliğiyle ün kazanmış bir kuş. (Ar. Andelip.) Serçeden biraz daha ince yapılı tüyleri üstü kırmızıya, altı sarıya çalar kül renginde, sivri ve ince gagalı, kısa kanatlı kuyruğu yuvarlakça böcek ve tırtıl ile yaşayan bir kuştur. Çalılıkların yüksek olmayan yerlerinde yuvalar. [Rossignol — Nightingale]

bülbül yuvası b. i. Kızartılmış bir çeşit hamur tatlısı.

Bülow, Bernhard, Prens (1849-1929) Alman devlet adamı. 1888'de elçi oldu. 1897'de dışişleri bakanlığına getirildi. 1900'da imparatorluk ve Prusya başbakanlığına getirildi; 1909'da istifa etti. 1914'de büyükelçi oldu. Anıları ve politika konulu eserleri vardır.

bülten Fr. i. ★ 1. Resmi rapor. ★ 2. Dergi.

bülbül

Bütünler açı : Toplamı 180° ye eşit olan iki açıdan biri demektir

büluğ Ar. i. Baliğ olma, erin olma, erinlik; cinsel olgunluğa ermek. Cinsel organların tam gelişmesi ve ikinci derece cinsel işaretlerin (oğlanlarda sakal, bıyık çıkması, koltuk altı, apış arası ve göğüs kıllarının çoğalması, kızlarda adet görme, apış arası kıllanması ve göğüslerinin büyüyüp, uçlarının renkçe koyulaşması) tamamlanması büluğun olduğunu anlatır .

bünyad Far. i. Temel, esas. [Fondement — Foundation]

Bünyan Kayseri'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 856 km² olan ilçenin nüfusu 46 655, merkezinin nüfusu 8 470'dir. 25 köylü merkez bucağından başka, 14 köylü Akkışla ve 14 köylü Elbaşı bucakları vardır. Eski adı Bünyanıhâmit'di. Tahıl ve şeker pancarı başlıca ürünleridir. Halıcılık yapılır. Kasabanın içinden geçen Sarmısaklı suyu üç şelâle meydana getirir. Bundan yararlanılarak elektrik üretilmiştir. Kayseri - Sivas asfaltına 14 km. uzaklıktadır.

bünye Ar. i. Vücudun iç ve fizik yapısı. Fizyolojik fonksiyon ve dış etkilere karşı tepki kabiliyeti ile kendini gösterir. Anatomik yapılış ve fizyolojik faaliyetle görünen vücudun hal ve durumu yani konstitüsyonu sonunda hücrelerin histolojik yapılışlarına dayanmaktadır.

bürçük i. Şakaklardan ya da alından sarkan saç. esk. Zülüf. [Boucle, méche — Curl (of hair)]

bürgü i. ★ 1. Üste ya da başa örtülen örtü bürünülen şey. [Couverture, voile — Covering, veil] ★ 2. İnce perde.

büro Fr. i. Yazıhane, kalem odası.

bürokrasi Fr. i. (Aslı Yun.) Bir işin yöneltilmesi için uzun boylu ve dolambaçlı yollardan işlem yapılması usûlü. Kırtasiyecilik.

bürüm i. Bürülmüş, katlanmış olan şey, lüle: Bir bürüm kaymak. [Rouleau — Fold]

bürümcek i. Koza gibi yumaklanmış şey, tire ya da ibrişim yumağı.

bürümcük i. Ham ipekten dokunmuş ince bez: Bürümcük buluz, bürümcük perde. [Gaze de soie écrue — Gauze, raw silk, crape]

bürümek f. Sarıp kaplamak. esk. İstilâ etmek. [Envelopper, entourer, couvrir — To envelop, cover (up), wrap]

büsbütün Hiç eksiksiz olarak, iyiden iyiye, tamamiyle. [Tout à fait, entièrement, totalement, pour de bon — Entirely, wholly, totally, altogether, quite]

büst Fr. i. ★ 1. İnsan vücudunun üst kısmı. ★ 2. Vücudun omuzlarla beraber göğüsten yukarı kısmını gösteren resim ya da heykel.

bütan gazı b. i. Yakıt olarak kullanılan, doğal bir hidrokarbonlu gaz.

bütçe İng. i. ★ 1. Belli bir süre içindeki gelir ve giderlerin miktar ve ayrıntılarını tasarlayan hesap cetveli : Devlet bütçesi. ★ 2. Gelir, malî güç.

bütün s. ★ 1. Eksiksiz, parçalanmamış. [Tous, tout, entier — Entire, whole, complete] ★ 2. Hepsi : Bütün ağaçlar açtı. ★ 3. Birlik parçalanınca ancak özelliğini yitiren şey ; Türk milleti bir bütündür. [Unité — Unity] ★ 4. Mat. Bir takım niceliklerin toplamı. esk. Yekûn. [Total — Total]

bütünleme ★ 1. Tamamlama. [Achèvement — Completion - making up] ★ 2. İlk sınavda geçemeyenler için açılan ikinci sınav. [Examen de réparation — Reparation examen]

bütünlemek f. Eksiksiz bir duruma getirmek, tamamlamak. esk. İkmal etmek. [Compléter, achever — To complete, repair]

bütünler açı b. i. Mat. Birbirini 180° ye tamamlayan iki açıdan her birine verilen ad. Genel olarak bunlardan biri dar açı, biri de geniş açıdır. Özel halde, iki tane 90° lik açı, bütünler açılardır. (Bak. açı).

bütünlük ruhbilimi Psi. Ruhsal olayları, fiziolojik ya da fiziksel denemelerin paralelinde mekanistik ve elemanter bir oluşma olarak değil organik bir birim olarak kavrama öğretisi F. Krüger, E. Spranger, K. Jaspers, Ph. Lersch gibi felsefeci ve ruhbilimcilerin katıldığı insanbilim anlayışı.

büvet, -ti Fr. i. Hafif yiyecek içecek satılan küçük dükkân.

Büveyhoğulları İran'da X. yüzyılda kurulmuş ilk Şiî mezhepli devletin adı. Kuzey İranlı Ebu Şüca Buveyh adlı bir kişinin kurduğu bu devlet, kısa sürede gelişmiş Abbasi halifeliğini tedirgin etmeye başlamıştı. Abbasiler, Buveyhoğullarından kurtulmak için, uç beyi Selçuk'un oğlu Tuğrul Bey'i görevlendirdiler. Tuğrul Bey, 1055 yılında yaptığı savaşlarla Buveyhoğullarını ortadan kaldırdı. Böylelikle Büyük Selçuklu Devleti'nin de temeli atılmış oldu.

büyü i. Doğa bilimlerinin erişemediği, bilemediği sözde güçleri kullanarak yaratıklara, özellikle canlılara ve bu arada insanları istenilen yönde etkilemek için yapılan gülünç ve boş eylemler. İnsan aklı doğa belirtilerini kavrayamadıkça onları erişemediği güçlerle açıklamağa eğilimli olagelmiştir. [Magie, sortilège, sorcellerie — Sorcery, incantation, spell]

büyü bozma Yapılmış bir büyüyü, gene büyü ile yok etmek. Büyüyü sağlayan doğa dışı güçler (bazı dinlerde cinler, periler, melekler v.b. gibi) bu saçma inanışlarca kendi aralarında da gruplaştıkları, yerine göre karşıt ve düşman oldukları için, büyüyü bozma işleminde, ilk büyüyü yapan güçlerin karşıtlarının yardımı sağlanmağa çalışılır.

büyücek s. Oldukça büyük. [Assez grand — Quite big]

büyücü i. Büyü yapabilen üstün güce sahip olduğuna inanılan kimse ; büyü yapan. [Magicien, sorcier, enchanteur — Sorcerer, magician]

Bir Atatürk büstü

büyük s. ★ 1. Boyutları benzerlerinden daha uzun olan, küçük karşıtı. [Grand — Great, big, grand] ★ 2. Geniş: Büyük arsa, büyük hal. [Vaste, large, grand — Vast, large] ★ 3. Daha yaşlı: Küçükler büyüklerini saymalıdır. [Aine — Elder] ★ 4. Niceliği çok olan: Büyük kalabalık. [Grand, considérable — Great, big] ★ 5. Niteliği yüksek olan: Büyük ulus, büyük adam. [Eminent, superieur, haut, important — Superier, great, eminent, high, important]

Büyükada i. İstanbul'da Adalar kazasının merkezi. Anadolu kıyısına olan uzaklığı 4 km. ye yakın, Galata'ya olan uzaklığı 20 km. dir. Adanın uzunluğu 4 km. genişliği ortalama 1 350 m., yüzölçümü 5 km² den biraz fazladır. Temiz, ılımlı havası, güzelliği ve plâjlarıyla sayılı turistik bölgelerden biridir.

büyük amiral b. i. Ask. Kara ordusundaki Mareşal karşılığıdır. Geleneklerimize ve yürürlükteki kanunlarımıza göre ünlü bir deniz savaşını kazanmış olan deniz subaylarına verilen en büyük rütbedir.

büyükanne b. i. Anne veya babanın annesi. Nine. [Grand'mère — Grandmother]

büyük aptes b. i. Dışkı.

büyük aptesi gelmek b. f. Göden bağırsağını boşaltma ihtiyacını duymak.

büyük ayı b. i. Kuzey kutbu gök bölgesinde başlıca yedi yıldızdan meydana gelmiş takım yıldız. Aşağı yukarı saplı bir tencere biçimindedir. esk. Dübbüekber. [Grand ours — The great Bear = Ursa Major]

büyükbaba Babanın babası, baba tarafından dede. [Grand-père — Grand father]

büyük baldıran b. i. Bot. Baldıranlardan zehirli bir bitki. [Grande cigue — Poison - hemlock]

büyük baş b. s. Sığır, manda gibi hayvan.

Büyük Britanya Bak. İngiltere.

Büyükçekmece İstanbul'un Çatalca ilçesi bucaklarından. 19 köylü bucağın nüfusu 15 659, merkezinin nüfusu 2 125'dir.

büyük devedikeni b. i. Bot. Yaban enginarı.

büyük dolaşım b. i. Zo. Kuşlar ile memelilerde kanın büyük atardamarla taşınarak bütün organ ve dokulara dağıldıktan sonra tekrar toplardamarlar yoluyla kalbe dönmesi şeklinde meydana gelen çember. [Grande circulation — Systemic circulation]

büyükelçi b. i. Üstün dereceli elçi. esk. Sefiri kebir. [Ambassadeur — Ambassador]

Büyük Esir Gölü (Kanada) Kuzeyde, 27 800 km² genişliğinde bir göl. Mackenzie nehri, bu gölün sularını Kuzey Buz denizine boşaltır.

büyük ısırgan b. i. Bot. İkiçeneklilerden şerbetçiotu, yapışkanotu gibi çeşitleri olan bitki. Her tarafı sert tüylerle örtülüdür. Genel görünüşü dik ve serttir. Tüyün üst ucunun hemen altındaki bölge silisli olduğundan gevrektir, kolayca kopar. Başçık düşer ve yakıcı karınca asidi denen çok kaşındırıcı bir madde çıkarır.

İstanbul'da Büyükada'dan bir görünüş

Büyükkarıştıran Kırklareli'nin Lüleburgaz ilçesi bucaklarından. 12 köylü bucağın nüfusu 15 165, merkezinin nüfusu 1 587'dir.

Büyükköy Rize'nin Çayeli ilçesi bucaklarından. 8 köylü bucağın nüfusu 7 084, merkezinin nüfusu 2 967'dir.

büyüklenmek f. Kendini büyük göstermek, büyüklük taslamak. [Prendre des airs, se donner des aires d'importance, vouloir en imposer — To put on airs, assume airs, glorify oneself]

büyüklük hezeyanı b. i. Hek. Bak. hezeyan.

büyüklü küçüklü s. Büyüğü küçüğü beraber.

Büyük Menderes i. Batı Anadolu'nun en uzun ırmağı. Uzunluğu 495 km. ırmağın su toplama alanı 24 700 km² dir. Kaynaklarını Söğütlü dağlarından alır. Kollarından biri olan Akçay üzerinde Kemer barajı vardır; bununla 38 000 hektar arazinin sulanması sağlanmıştır.

Büyük Millet Meclisi Türk milletinin irade egemenliğini temsil eden organ. Her türlü yasama yetkisi B.M.M.'nde toplanmıştır; bütün yetkilerini Anayasa'dan alır. Türkiye'de ilk millet meclisi 7 Mart 1877'de toplanmıştır. Kanunu Esasi'ye göre kurulmuştur. Bu meclisin çalışmaları II. Abdülhamit tarafından önlenmiştir. 16.3. 1920'de Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı, İstanbul'daki yabancı kuvvetler tarafından kapatılmıştı. Anadolu'da Atatürk'ün önderliği ve başkanlığı altındaki Millî İrade «fevkalâde salâhiyeti haiz» bir meclisin kurulmasına karar verdi. Böylelikle Büyük Millet Meclisi diye adlandırılan bu müessese 23.4.1920 tarihinde açıldı. 27 Mayıs 1960 Devriminden sonra Büyük Millet Meclisi 9 Temmuz 1961'de Türk Milleti tarafından halkoyu (referandum) ile kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre, Millet Meclisi ile Cumhuriyet Senatosundan meydana gelir. Başlıca görev ve yetkileri: Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak, devletin bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına, genel ve özel af ilânına, kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek; Türkiye

BÜYÜK DOLAŞIM

1 — Aort'dan ayrılan atardamar. 2 — Sol kulakcık. 3 — Akciğer atardamarları. 4 — Sol karıncık. 5 — Üst ana toplardamar. 6 — Sağ kulakcık. 7 — Sağ karıncık. 8 — İnce bağırsaklardan gelen toplardamar. 9 — Besin maddelerinin «tümürler» le kana karışımı. 10 — Böbreklerden gelen toplardamar. 11 — Böbrek. 12 — Kılcal damarlar.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde Genel Kurul toplantı halinde. Geride yukarıda dinleyici, solda üstte kordiplomatik ve basın locaları.

Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle andlaşmaları onaylamak; uluslararası hukukun meşru bulduğu hallerde savaş ilân etmek; Türk silâhlı kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silâhlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin vermektir.

Büyük Okyanus Dünyanın en büyük okyanusu. Bir yanda Kuzey ve Güney Amerika, öte yanda Asya ve Avustralya ile kuşatılmıştır. Kuzey ve Güney kutup bölgelerine kadar uzanır. Yeryüzünün üçte birinden çoğunu kaplar. Yüzölçümü 167 418 200 km² dir. Ekvator dairesinin 150 derecelik yayı bu okyanus üzerinden geçer. Fizik şartları bakımından birbirinden az çok farklı üç bölgeye ayrılır. 1° Ortada, ekvatorun iki tarafında, batıya doğru açılan Mercan denizi. 2° Güneyde, doğuya doğru, Meksika kıyıları ile Şili arasında genişleyen Güney denizi. 3° Kuzeyde, ortalama derinliği fazla olan kuzey bölgesi.

Büyükorhan Bursa'nın Orhaneli ilçesi bucaklarından. 47 köylü bucağın nüfusu 14 690, merkezinin nüfusu 1 613'dür.

büyük önerme b. i. Man. Bir kıyastaki ilk önerme. Örnek: Memeli hayvanlar doğurur; yarasa memeli hayvandır; yarasa doğurur. Burada memeli hayvanlar doğurur, büyük önermedir. esk. Kübra.

Büyük Sahra Dünyanın en büyük çölü. Afrika'nın kuzeyindedir. Yüzölçümü 9 000 000 km² dir. Nüfusu 2 000 000'u ancak bulur. Atlas dağlarından Nigev ırmağı ve Çat yakınlarına, Atlas okyanusundan Nil boylarına kadar uzanır. Dünyanın en sıcak yerlerinden biridir. Geceyle gündüz arasındaki ısı farkı 26°C dir.

büyüksemek Olduğundan büyük göstermek. esk. İzam etmek. [Exagérer — To exaggerate]

büyük söylemek b. f. Uğranılması istenmeyen bir hale meydan vermeyeceğini iddia ederek övünmek.

büyük terim b. i. Man. Bir kıyasta ilk önermede bulunan terim: Memeli hayvanlar doğurur; yarasa memeli bir hayvandır; yarasa doğurur. Burada «memeli» büyük terimdir. esk. Hadd-i ekber. [Grand term — Major terme (of a syllogism)]

Büyük Yunanistan Yunanlılar'ın Güney İtalya'da Tarento körfezinin güney ve güneybatı kıyılarındaki kolonilerinin, Yunan yönetimi altında bulunduğu sıralarda ortak adı, (M.Ö. VIII-III yüzyıl).

Büyükyurt Tunceli'nin Nazimiye ilçesi bucaklarından. 13 köylü bucağın nüfusu 4 136, merkezinin nüfusu 290'dır. Eski adı Hakis'di.

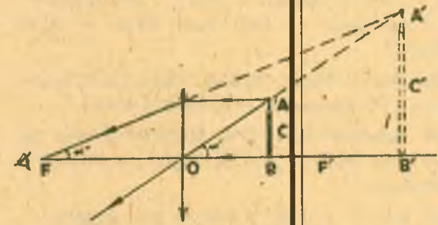
büyülemek f. ★ 1. Büyü eylemi ile birini etkilemek. [Jeter un sort, envoûter — To cast a spell on, to bewitch] ★ 2. Biri üzerinde büyük etki yapmak; esk. Teshir etmek. [Charmer, ensorceler, enchanter — To enchant, bewitch, fascinate]

büyültme i. ★ 1. Büyültmek eylemi. ★ 2. Bir resim ya da fotoğrafın boyutlarını, aralarındaki oranları bozmadan daha büyük ölçülere çıkarma. Bu işleme fotoğrafçılıkta agrandisman denir. Özel araçları vardır.

büyültmek f. ★ 1. Başka şeyler ekleyerek boyunu ya da genişliğini arttırmak. [Accroître, élargir — To make great] ★ 2. (Resim harita gibi şeyler hakkında) Daha büyük örneğini yapmak. [Agrandir — To enlarge]

büyümek ★ 1. Büyük hale gelmek: Çocuk büyüdü. [Grandir, pousser, se développer — To graw up, to become larger (bigger), expand]

büyümüş de küçülmüş b. s. Büyükler gibi konuşan ve davranan çocuklar hakkında söylenir.

BÜYÜTEÇTE GÖRÜNTÜNÜN ÇİZİMLE BULUNMASI

Cisim odakla mercek arasına yerleştirilir. Bu durumda A B kaleminin A'B' görüntüsü daha büyük olarak elde edilir. öbür odaktan bakan göz bu görüntüyü görür.

büyüteç i. Fiz. Küçük cisimlere büyüterek bakmak için kullanılan ince kenarlı (yakınsak) mercek. Büyüteç olarak kullanılan merceklerin yakınsaması 4 diyoptriden büyük olmalıdır. (Bak. yakınsama, diyoptri) Büyüteçler, 1 ya da 2 mercekli olabilir. Büyütmeleri en çok 25'dir.

büyütken doku b. i. Bot. Oluşum yolunda ve peltemsi bir kıvamda bulunan bitkisel doku. esk. Tabaka-i müvellide. [Cambium — Cambium]

büyütme i. ★ 1. Büyütmek eylemi. ★ 2. Birisi tarafından büyütülüp yetiştirilmiş kimse: O filancanın büyütmesidir. [Enfant adoptif — Adoptive child] ★ 3. i. Fiz. Ayna ya da merceklerde görüntü boyunun cismin boyuna oranı: g/c. Bu oran 1'den büyük olduğu zaman görüntü, cisimden büyüktür.

büyütmek f. ★ 1. Büyük hale getirmek, genişletmek. [A randir, amplifier, élargir — To enlarge, make greater (bigger), increase (in size)] ★ 2. Obartmak, mübalağa etmek: Mesel yi büyüttünüz. [Exagérer, aggraver — To exaggerate, aggravate] ★ 3. Besleyerek ya da terbiye ederek yetiştirmek. [Eduque élever — To bring up, educate up]

büzgen i. Anat. K sılmasıyla herhangi bir deliği büzüp kap mıya yarıyan çember şeklindeki kasların genel adı. esk. Muassıra. [Sphincter — Sphincter]

büzgü i. Elbisede süs için büzülen yer.

büzmek f. Birşey toplaştırıp buruşturarak yüzünü ve oyl munu azaltmak: Torbanın ağzını büzmek [Retrécir, contracter, ramasser — To contract, pucker constrict, make narrow]

büzük s. ★ 1. Büzülmüş, çekilip ufalmış. [Resserré, Contracté — Contracted, puckered] ★ 2. i. Külb. (kaba) Yüreklilik. ★ 3. Külb. Kalın bağırsağın sona erdiği delik. [Anus, cul — Anus]

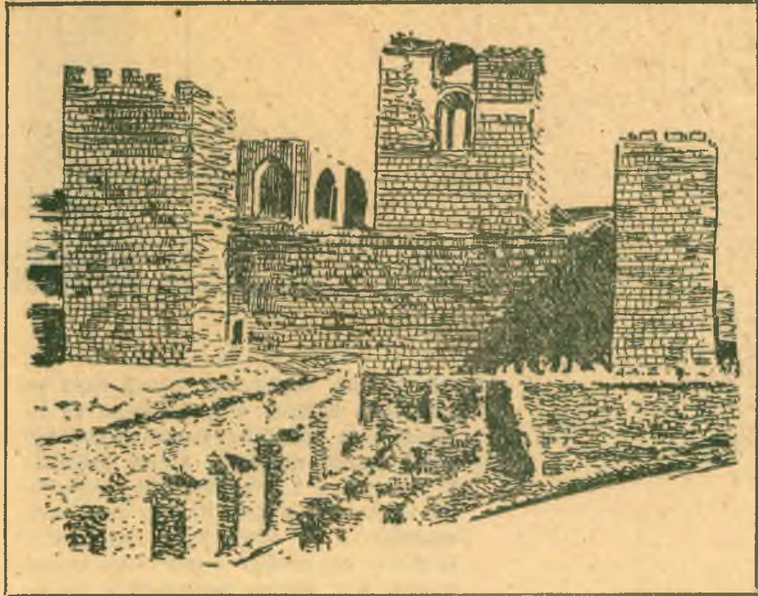
Byblos Eski çağda Fenike'de önemli bir liman. Beyrut'un kuzeyindeydi. Dünyanın en eski kentlerinden biri olduğu söylenir. Önce, bütün Fenike kentleri gibi kendi kralları tarafından yönetildi. Zaman zaman Persler'e, Mısır'a, Suriye'ye vergi verdi. Pompeius Byblosu Roma egemenliği altına aldı. Birkaç el değiştirdikten sonra Türkler'e geçti. Bugün Lübnan sınırları içinde kalmıştır.

Byng, George (1663-1733) Tanınmış İngiliz amirali. 1704'de Cebelitarık'ı alan donanmaya kumanda etmiş ve İspanyollara karşı 1718'de Passara deniz savaşını kazanmıştır. Oğlu da amiral olup Fransızlara karşı yenildiğinden ölüme mahkûm edilmiştir.

Byrd, Richard Evelyn (1888-1957) Kutuplarda keşifler yapmış bir A.B.D. amirali. Amundsen'le birlikte Kuzey kutbunu keşfe çıktığı gibi, 1929'da yaptığı uçuşlarla Güney kutbunda da bazı keşiflerde bulunmuştur.

Byron, George Gordon, Lord (1788-1824) İngiliz şairi. Shakespeare bir yana bırakılırsa çağında İngiltere dışında en çok etki yaratan İngiliz şairidir. En ünlü eserleri şunlardır: «Childe Harold's Pilgrimage — Childe Harold'un Kutsal Yerlere Gezisi», «The Corsair — Korsan», «Don Juan», «Manfred», «Beppo». Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'na başkaldırması üzerine Yunanistan'a giderek Türkler'e karşı savaşmıştır. Tanımadığı Türkler'e düşman olması Avrupa edebiyatında bize karşı bir çok yazının yazılmasına yol açmıştı.

Byzantion (Byzantium) İstanbul şehrinin eski adı. Megaralılar tarafından Lygos denilen ilk yerleşme yerinde kuruldu, (M.Ö. 667). Adı Poseidon'un oğlu sayılan «Byzas» adından türetilmiştir. Haliç'le, Propontis (Marmara) denizi arasında bulunan «Sarayburnu» üzerindeki tepecikte kurulan şehir, Haliç gibi güvenli bir limanı, savunmaya elverişli bir akropolisi (Topkapı sarayı tepesi) ve denizlerindeki balık bolluğu yüzünden kısa zamanda gelişmiştir. Daireus zamanında Persler tarafından istilâya uğramış, daha sonra İonia isyanına katılmıştır. M.Ö. 440 yıllarında, Atinalılar'ın boyunduruğundan çıkmış, Alkibiades onu tekrar işgal etmişti (M.Ö. 411). Aigospotamos savaşının sonunda Lysandros tarafından alındı (M.Ö. 403). 10 000'lerin ricatı sırasında şehir onlara iyi davranmayınca misilleme olarak işgal edildi. Makedonya'lı Philippos şehri M.Ö.340'da kuşattı. Daha sonra Kelt saldırılarına uğradı. Septimius Severus, kuşatıp aldığı Byzantion'u Roma devletine kattı (M.S. 196). Hipodrom ve bazı binalar, onun tarafından yaptırıldı. Büyük Constantinus, Byzantion'un üstüne, yeni bir şehir kurup ona «yeni Roma» adını verdi, (M.S. 330). Bu ad, kısa bir süre sonra Costantinopolis olmuştur.

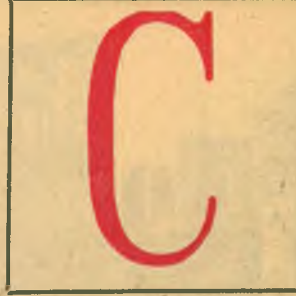
Byblos

Byzantios, Phaustos (yaklaşık olarak IV-V. yüzyıl) Bizanslı tarihçi. Yunanca bir tarih kitabı yazdı. Aslı kaybolmuş, Ermenice çevirisi günümüze kadar gelmiştir. Ünlü Bizans tarihçisi Prokopios, Pers savaşları tarihlerini yazarken bu kitabı kaynak olarak kullandı. Kitap, Hun Türkleri hakkında çok kesin olmamakla birlikte önemli bilgiler verir.

Byzas Byzantion şehrinin (İstanbul) kurucusu ve şehre adını veren efsane kişisi. Çeşitli inanışlara göre, Nympha Semestra'nın oğlu ya da Bizans çevrelerine kadar hükmeden Thrak Kralı Barbyses'in kızı Phidaleia'nın kocasıdır. İo efsanesine göre İo'nun Keras'la (Haliç) birleşmesinden doğan Keroessa ile deniz tanrısı Poseidon'un oğludur. Byzas'ın, Sarayburnu'na koloni kurmaya gelen Megaralılar'ın başı olduğuna dair başka bir inanış daha vardır. Dostu olan Antes'in adıyla, kendi adı Byzas'ın birleşmesinden Byzantion adının meydana geldiği söylenir.

Lord Byron

Süleymaniye camisi

C c ★ 1. Türk alfabesinin üçüncü harfi ve sessizlerin ikincisi. ★ 2. Sınıflama ve sıralamalarda maddeler harfle gösterildiği vakit üçüncü maddenin başına getirilir: C vitamini. ★ 3. Fiz. Elektrikte kapasitenin sembolü. ★ 4. Kim. Karbon elemanının sembolü. ★ 5. Müz. Nota işaretlerinin harflerle gösterildiği usulde «do» sesini anlatır. ★ 6. Romen rakamlarında 100 sayısını ve kendinden önce «X» bulunursa (XC) 90'ı gösterir.

ca ce e. (Katıldığı kelimenin sonu kalınsa - ca, ince ise - ce olur) ★ 1. Bakımından anlamına gelir: Yaşca ben büyüğüm ama değerce o ileridir. ★ 2. Göre, kalırsa, nazaran: Onlarca. [Selon, d'après — According to, having regard to] ★ 3. Tarz, usul. dil anlatır: İnsanca, askerce, Türkçe. ★ 4. Sıfatlara ve hallere katıldığı zaman azlık anlatır: Uzunca, güzelce. [Un peu, assez — Enough, not much, little] ★ 5. Benzetmeyi bildirir: Köpekçe yaltaklanma. [Comme — Just as, just like] ★ 6. İsimlere ve işaret anlatan kelimelere katıldığı zaman miktar anlatır: Bunca adamlar, şunca zaman. ★ 7. Zaman anlatan çoğul halindeki kelimelerin sonunda süreyi belirtir: Yıllarca çalıştım. [Durant, pendant — During, for] ★ 8. Sayı anlatan çoğul kelimelere katıldığı zaman aşırı anlamı verir: Milyonlarca insan. ★ 9. Fiillerin sonlarında zamanı anlatır: Gelince (geldiği zaman). [Aussitôt, lorsque, quand — At once, when, as to, as for] ★ 10. Pek, değin, kadar anlamlarına gelir ve bazı defa sonuna bir «k» eklenerek söylenir: Şimdiyedek bekledim. [Jusqu'a — Till, until] ★ 11. Bu edata «cık, cik» «sına» «sine» ya da «layın» «leyin» edatlarının katıldığı da olur. O zaman «gibi» anlamı verir: Yavaşcacık, adamcasına. [Comme — As, like]

caba zf. ★ 1. Karşılıksız, bedava. esk. Meccanen. [Gratuitement — Gratis] ★ 2. Fazla olarak, üstelik: Bu kadar masraf ettim, yorgunluğu da caba. [Par dessus le marché — Furthermore in addition]

cabacı s. Her şeyi para vermeden cabadan edinmek isteyen, lüpçü, bedavacı. [Pique assiette — Sponger, parasite]

cabadan zf. Bedava olarak. [Gratuitement — Gratiş, gratuitously]

Cabanis, Pierre - Jean - Georges (1757-1808) Fransız hekim ve filozofu. Materyalist ve sansüalist görüşlerin en ünlü temsilcilerinden biridir. Ruh ve beden ilişkilerini inceleyen bu filozofun, çağının fikir ve töreleri üzerine büyük etkisi olmuştur.

Ebu Muhammed Cabir

Câber Kalesi Suriye'nin kuzeyinde Türkiye sınırına 100 km. kadar uzaklıkta eski bir kale. Osmanlı Devleti'ni kuran Osman Bey'in büyükbabası Süleyman Şah'ın o civarda Fırat'a düşerek boğulması üzerine bu kale yakınına gömülmüş olduğu söylenir. II. Abdülhamit zamanında mükemmel bir surette yaptırılmış olan bu mezar «Türk Mezarı» diye anılır. 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti ile Fransa arasında imzalanan Ankara anlaşmasına göre Türk Mezarı anıtının orada bulunması dolayısıyla Suriye topraklarında bulunmasına rağmen orasi Türk toprağı sayılmış ve burada muhafızlar bulundurmak ve bayrak çekmek hakkı Türkiye'ye verilmişti. Orada bir muhafız karakolumuz vardır, kaleye Türk bayrağı çekilir.

cabi Ar. i. Tar. Evkaf kiralarını ve daha eski devirlerde zekâtı toplayan tahsildar.

Cabir (İbni Hayyane'l - Ezdi'l - Kûfî) (Ölm. 765) Ortaçağda simya ve kimya alanında ün yapmış bir Arap bilgini. Doğum yeri kesin olarak bilinmiyor. Tusya'da, Tarsus ya da Harran'da doğmuş olduğu sanılmaktadır. Hayatı hakkında bilgi hem az hem de karışıktır. Önce sabiî mezhebindeyken sonra Müslüman olduğu ilk derslerini Şiî İmamı Cafer Sadık'tan aldığı söylenir. Beşyüze yakın arapça eseri, Lâtince'ye çevrilmiş olarak 22 eseri varsa da bunların ona ait olup olmadığı kesin değildir. Batılılar «Geber» derler.

Cabir, Ebu Muhammed İspanya müslümanlarından bir astronomi bilgini. Sevilla'da doğmuştur. XII. yüzyılın ilk yarısında ün kazanmış olup eserleri çoğu kez kimyacı Cabirinkilerle karıştırılmıştır. Çoğu eserleri Lâtince'ye çevrilmiştir.

Cacas Bak. Yücebağ.

cacık i. Yoğurtla hıyar ya da maruldan yapılan bir çeşit salata.

cadaloz s. Huysuz, şirret, çenesi düşük (kadın, kocakarı). [Drôlesse, coureuse — Loquacious, braggort]

cadde Ar. i. Anayol, şehrah. [Avenue, boulevard, grand'rue — Road, (main) street, boulevard main road]

caddeyi tutmak b. f. Çekilip gitmek: Caddeyi tut bakalım. [S'en aller — To clear outs]

cadı i. ★ 1. Geceleri ötede beride dolaşıp insanlara kötülük ettiğine inanılan hortlak. ★ 2. Büyücü huysuz, kocakarı. [Mégère, vieille femme acariâtre — Witch, jade, hag]

cadı kazanı b. i. Büyücü kazanı. Fitne kaynağı yer.

çadı maki b. i. Zo. Maymunlardan, uzun kuyruklu, kül kahverengi kıllı, art bacakları uzun, Hindistan ve Malaya adalarında ağaçlar üstünde yaşayan gece hayvanı [Tarsier — Tarsier]

Cadiz İspanya'nın güneyinde bir eyaletin merkezi olan 122 600 nüfuslu bir şehrin adı. Atlas okyanusu üzerinde ve Leon adasında işlek ticarî müesseselerin de bulunduğu askerî bir limandır.

Câdu Ed. İran edebiyatı etkisindeki Türk divan şiirinde çok geçen bir deyim. Çok güzel, güzelliğiyle insanı çarpan, akılları baştan alan anlamına kullanılan su söz bir «mazmun» niteliğindedir. Câdu, bildiğimiz cadı sözcüğünün Farsça'daki söylenişidir.

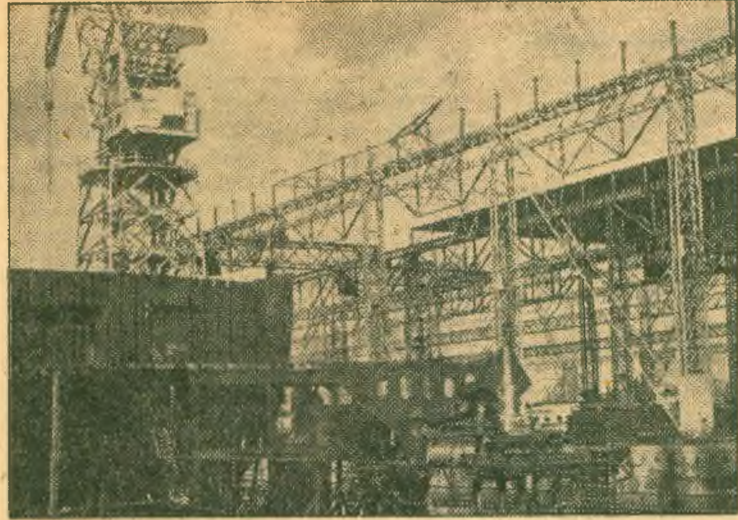
Caecilius Africanus Sextus (M.S. II. yüzyıl) Romalı hukukçu. Medenî hukukla emirnamelerin yazılı olduğu «Quaestiones — Sorular» adındaki dokuz bölümlük eserinin büyük bir kısmı, «Epistulae — Mektuplar» adlı yirmi bölümlük eserinin tümü kaybolmuştur.

Caecina, Aulus C. Alienus (Ölm. M.Ö. 79) Romalı komutan. Nero (Neron) öldüğü zaman, Galba'nın tarafına geçti. Ama, bir yolsuzluk olayına adı karışınca, Galba tarafından mahkemeye verildi. Yeni imparator Otho'ya Cremona'da yenilmesine rağmen, Volens's'le birleşerek yaptığı ikinci savaşı kazandı. Vespasianus'a karşı gönderilmişken taraf değiştirdi ve zaferden sonra bunun mükâfatını gördü. Daha sonra, Titus tarafından, Vespasianus'u öldürme teşebbüsüne katıldığı gerekçesiyle idam edildi.

Caecina, Aulus C. Severus M.S. VI. yüzyılın sonlarına doğru Pannon'ların ayaklanmasını başarıyla bastıran eski Moesia valisi. Germanicus'un legatus'u olarak (Bak. Legatus) Roma lejyonlarını zarara uğratmadan Ren'e çekmesi Roma için pek büyük başarıydı. Bundan ötürü kendisine nişanlar verildi ve büyük bir ün kazandı.

Caecubus Ager İtalya'da, Roma yöresinde, eski çağların en iyi şarabının yapıldığı yer. Horatius ve Martialis'in şiirleriyle, ünlü şarabı (vinum Caecubum) Roma edebiyatına girmiştir.

Caelius Rufus Marcus (M.Ö. 82-48) Romalı politikacı. Cicero'nun yakın dostuydu. M. Ö. 56 yılında Clodius'un kızkardeşi Clodia'yı öldürmeye teşebbüs etmekle suçlandı. Cicero dostunu ünlü Pro Caelio müdafaanamesiyle savundu ve Caelius beraat etti. İç savaşta Iulius Caesar'ı tuttu ve 48'de Caesar onu praetor peregrinus (Bak. prateor peregrinus) yaptı. O yıl Caelius güney İtalya'da Milo ile birlikte başkaldırdı. Caelius'un Catullus'un yakın dostu olduğu tahmin ediliyor.

İspanya'nın Cadiz limanındaki bir tersaneden görünüş

Caera (Bugünkü adı Cerveteri) Etrüsk dodecapolis (12 kent konfederasyonu)'inin ilk ve en güçlü kentlerinden biri. Tarquinius'ların (Bak. Tarquinius) Roma'dan kovulunca Caere'ye geldikleri söylenir. M.Ö. 351 yılında ise Roma egemenliğine girmiş, topraklarının büyük bir bölümünü kaybetmiştir. Şehir halkı Roma vatandaşlığına kabul edilmiş, uzun süre sonra kendilerine oy hakkı da verilmiştir. Şehir imparatorluk döneminde önem kazanmıştır. Yüksek bir arazide kurulmuş olan kentin yalnız bir yanında sur vardı. Bir çok kapıları ve sekiz tapınağı tespit edilmiş, bir tiyatro ile bir amfiteatr kalıntıları bulunmuştur.

Caesar Gens Iulia soyundan, soylu bir Roma ailesinin adı. Roma İmparatorluğunun kurucusu Gaius Julius Caesar'la kan yakınlıklarını göstermek isteyen beş imparator, bu kelimeyi isim olarak kullandılar. Nero'nun (Neron) ölmesiyle son bulan bu sülâleden sonra gelenler, imparator anlamını verdikleri bu kelimeyi, adlarına ünvan olarak eklediler. Bu tarihten sonra Caesar sözü, Almanca kaiser, Macarca csâssâr ve Rusça tsar olarak, imparator anlamında, batı dillerine girdi. III. yüzyıldan sonra imparatorlar kendilerine Augustus, haleflerine de Caesar ünvanını verdiler.

Caesar, Gaius Iulius (Sezar) (M.Ö. 100-44) Romalı komutan ve devlet adamı. Roma'da doğdu. Babası, Gaius Iulius Caesar, annesi Aurelia. halası Gaius Marius'un karısı Iulia'dır. Sulla'nın ölümünden sonra Roma'ya döndü, (M.Ö. 78). Makedonya valisi, Gnaeus Dolabella'ya suiistimalleri yüzünden açtığı davada tanındı, (M.Ö. 80). Hatiplik öğrenimi için, Rodos'a gidip, ünlü hatip Apollonius Molo'dan ders aldı. Crassus'la birlikte Catillina'yı bir hükümet darbesi yapmaya (Bak. Catillina) teşvik etmekle itham edildi, (M.Ö. 65). Büyük rüşvetlerle, en büyük dinî mevki olan, Pontifex maximusluğa erişti, (M.Ö. 63). Batı İspanya'da Lusitanlar'ın ayaklanmalarını bastırdıktan sonra, elde ettiği büyük ganimetlerle borçlarını ödeyerek, tekrar Roma'ya döndü, (M.Ö. 60). Senatodan

Gaius Iulius Caesar

memnun olmıyan Pompeius ve Crassus'la anlaşarak üçlü yönetimi, «Birinci triumviri» yi kurdu, (M.Ö. 59). Aynı yıl kendini konsul seçtirdi. II. Consul Bibulus'u ve senatoyu hiçe sayarak konsullük yaptığı sırada iki tarım kanunuyla 20 000 yoksul yurttaşa ve Pompeius'un terhis ettiği askerlere Campania bölgesindeki toprakları dağıttı ve vergilerin üçte birini bağışladı; özellikle atlılar sınıfının güvenini kazandı. Ayrıca, senato kararlarının halka ilânını sağladı. Cicero ve Cato gibi rakiplerini Roma'dan uzaklaştırdıktan sonra, emrine verilen orduyla, ünlü Gallia savaşlarını (Bak. Gallia savaşları) yönetmek üzere Roma'dan ayrıldı (M.S. 58). 8 yıl içinde, Britanya seferi de dahil, Ren ırmağından Pirene'lere kadar bütün ülkeleri ele geçirerek, kendine bağlı 10 lejyonluk ordusuyla Roma İmparatorluğu'nun en nüfuzlu adamı oldu. M.Ö. 56'da Luca'da buluşan üç yöneticiden Caesar'a Gallia'daki kumandanlığını beş yıl daha uzatma, Pompeius'a İspanya ve Afrika, Crassus'a Suriye valiliği hakkı tanındı. Ancak, Pompeius ile Caesar arasındaki ilişkiyi sağlayan Pompeius'un karısı Iulia'nın (Caesar'ın kızı) ölümü (M.Ö. 54) ve Crassus'un öldürülmesi (M.Ö. 53) durumu değiştirdi. M.Ö. 52'de tek başına konsul olan Pompeius'un desteğiyle, senato Caesar'ın konsul olma teklifini reddedip, ordusunu terhis etmesini emredince, İtalya'ya yürüdü. (M.Ö. 49). Pompeius, Yunanistan'a kaçtı. Caesar, iki ay içinde, bütün İtalya'yı, devlet hazinesini ele geçirdi. Kendini tekrar konsul seçtirdikten sonra, Pompeius'la yaptığı savaştan kesin bir sonuç alamayan Marcus Antonius'la birlikte, Pompeius'un üstün kuvvetlerini Yunanistan'da yoketti, (M.Ö. 48) Mısır'a kaçan Pompeius'un peşinden Mısır'a gitti; Mısır Kralı Ptolemaios'un Pompeius'u öldürmesine rağmen İskenderiye'ye girdi. Sonra, metresi olan Kleopatra'yı tahta geçirdi, (M.Ö. 47). Aynı yılın Haziran'ında Anadolu'yu ele geçiren Pontus Kralı Pharnaces'i, şaşırtıcı bir çabuklukla yenip, zaferini Roma'ya sonradan pek ün kazanmış olan «Geldim, gördüm, yendim» anlamındaki üç kelimeyle bildirdi. Pompeius taraftarlarını Thapsus (Tunus)'da yenerek gücünü Afrika'da da kabul ettirdi, (M.Ö. 46). Parlak bir zafer alayı ile geldiği Roma'da halkın sevgisini oyunlar ve hediyelerle kazanıp «Forum Caesaris» i inşa ettirdi. Daha sonra İspanya'ya geçip Pompeius'un oğullarını ve Labienus'u Munda'da çetin bir savaştan sonra, kesin bir yenilgiye uğrattı, (M.Ö. 45). Artık bütün yetkiler onda toplanıyordu. Önce 10 yıl için, daha sonra ölümüne kadar diktatör tayin edildi. Kendine «cencor» luk ve haleflerine de geçmek üzere «imparatorluk» verildi; Quirinus tapınağına heykeli dikildi. Ama M. Iunius Brutus ve Cassius gibi cumhuriyetçilerin öncülük ettiği gizli bir komite tarafından cumhuriyet ilkeleri uğruna, bir senato toplantısına giderken, beklenmedik bir şekilde öldürüldü, (15 Mart 44). Üstün bir komutan ve devlet adamı olan Caesar, yazdığı eserlerle de ün kazanmıştır. İki eseri tam olarak günümüze kalmıştır. Bunlar «De Bello Gallico — Galliya Savaşı Hakkında» ve «De Bello Civili — Vatandaş Savaşı Hakkında» kitaplarıdır. Bunlardan başka, mektup ve nutuklarından bazı kısımlar ve «De Analogia — Analoji Hakkında» adlı eserinin bazı bölümleri de kaybolmamıştır.

Caesarion (M.Ö. 47-30) Iulius Caesar ve Kleopatra'nın oğlu. Caesar tarafından evlât sayılmadı. Kleopatra intihar ettikten sonra, Octavianus tarafından öldürüldü.

caf caf i. ★ 1. Ağız kalabalığı ★ 2. Şatafat, gösteriş: Oturmuş caf caf ediyor. [Fanforannade, ostentation — Ostentation, Pompous, pretentious speech]

cafcaflı Şatafatlı, gösterişli, fazla süslü. [Pompeux, fastueux — Pompous, showy]

caferî Ar. s. Şiiliğin bir kolu ve bu koldan olan kimse.

Cafer İyani Bey XVI. yüzyıl ortalarında yaşamış Türk tarihçisi. Macaristan'ın Peç şehrinde doğmuş olup Türkler'in Macaristan'a egemen oldukları zamanın tarihini yazan Peçevi İbrahim Efendi'nin büyük babasıdır. Tiryaki Hasan Paşanın savaşlarına ait bir küçük eser, «Züptetün Nasayih Umdetüt - Tevarih» adlı bir eseri, «Nurnâme», «Tarihi Celidi Engerus», «Nasayihi Mülük» adlı risaleleri vardır.

Cagliari İtalya'da Sardunya adasının merkezi. Adanın güney kıyısında 138 000 nüfuslu bir liman şehridir. Kartacalılar tarafından kurulmuştu.

cağ. i. ★ 1. Araba tekerleğinin parmaklarından her biri. [Rais — Spoke of a whell] ★ 2. Büyük çapta torba. [Grand sac — Big sack] ★ 3. Pis suların toplandışı taştan tekne ya da çukur.

Cağaloğlu Sinan Paşa (1547-1605) Önemli devlet hizmetlerinde bulunmuş, kısa bir süre de sadrazamlık yapmış, bir vezir. Devşirme olduğu söylenir. Çok süslü ve gösterişli konağının bulunduğu yere halk o zaman onun adını takmış, bu semt günümüze kadar da «Cağaloğlu» diye anılagelmiştir.

cağ deliği b. i. Hamam, mutfak gibi yerlerin tabanındaki su savacak delik.

cağ torbası b. i. Atın yedek arpa heybesi.

Câh-ı zenahdan (Çeh-i zenehdan) Eski şiirimizde yüz güzelliklerinden birinin anlatımı olan farsça bir tamlama. Çene kuyusu anlamına gelen bu terimle çenedeki ya da çene altındaki çukurlar belirtilir. Bu çukurlar güzellik sembolü sayılır.

cahil Ar. s. ★ 1. Bilgisiz, okumamış, bilimden habersiz: Cahilin sohbeti şeytanın maskarasıdır. [Ignorant — Ignorant] ★ 2. Tecrübesiz, genç, toy: Cahildir kusuruna

bakılmaz. [Inexpérimenté, novice — Inexperienced, novice]

cahiliyet Ar. i. ★ 1. Cahillik, bilgisizlik. [Ignorance — Ignorance] ★ 2. Araplarda Müslümanlıktan önceki döneme verilen ad.

cahit Ar. s. Çalışan, uğraşan, cehdeden.

Cahiz, Ebu Osman Amr Bin Bahr (766-869) Tanınmış Arap bilgin ve edebiyatçısı. Basra'da doğmuş, Bağdat'da yetişmiş, Halife Vâsik zamanında büyük bir önem kazanmıştı. Doğa bilimleriyle ilgili eserlerinde ilgi çekici gözlemleri vardır. Pek çirkin bir adam olduğu, hattâ patlak gözlü olmasından dolayı kendisine «El'Cahiz» takma adının takıldığı söylenir.

Caillaux, Joseph Marie Auguste (1863-1944) Fransız devlet adamı. Maliye memurluğu ile hayata atıldı. 1898'de milletvekili, 1899'da maliye bakanı oldu. 1906'da yeniden bu göreve getirildi. 1911'de başbakan ve içişleri bakanı, 1914'de yeniden maliye vekili olan Caillaux, karısı, «Figaro» yazı işleri müdürü Calmette'i öldürünce istifa ederek onun savunmasını üzerine aldı. Savaşa karşı olduğu için 1918'de tutuklandı, 1920'de yargılandı ve mahkûm oldu. Sonra affa uğradı. 1924-1925 ve 1935 yıllarında yine maliye bakanlığı yaptı.

caisson hastalığı i. Hek. Dalgıçlarda görülen bir hastalık, vurgun. Bak. dalgıç hastalığı.

caiz Ar. s. Kanun, töre ya da başka bir bakımdan işlenmesinde, yapılmasında sakınca olmayan, yapılıp işlenmesine izin verilen, yakışık olan.

caize Ar. i. ★ 1. Eskiden şairlerin kasidelerine, övdükleri büyükler tarafından verilen hediye, bahşiş. ★ 2. Noktalama işaretlerinde, bir şeyin tekrarlandığını göstermek üzere altına konulan tırnak.

caka i. Külb. Gösteriş, çalım.

caka atmak b. f. Gösteriş yapmak, çalım satmak.

Cakarta Endonezya'nın başkenti. Eski adı Batavia'ydı. Cava adası üzerinde bir liman şehridir. 3 000 000 nüfusu vardır. Önemli bir endüstri merkezidir. Yiyecek maddeleri, kauçuk endüstrisi, gemi tezgâhları, endüstrisinin önemli kollarıdır.

Cala Bak. Doğruyol.

Calder, Alexander (Doğ. 1898) Amerikalı heykelci. Asıl mesleği mühendislik olan bu sanatçı «Stabiles» ve «Mobiles» diye adlandırılan heykellerin yaratıcısıdır.

Calderon de la Barca, Don Pedro (1600-1681) İspanyol tiyatro yazarı. Madrit'lidir. 1620'den sonra kendini edebiyata veren yazar. İspanya Kralı IV. Philippe için oyun yazmaya başladı. 5 yıl sonra orduya girerek Flandre ve Kuzey İtalya'daki savaşlara katıldı. İspanya'ya dönüşünde sarayda kendine görev verildi ama ordudan ayrılmadı. Daha sonra rahip de olan Calderon çağının büyük tiyatro yazarlarının sonuncusudur. «Autos sacramentales» diye adlandırılan dinsel türden 80 kadar oyun yazmıştır. Bunlardan başka tarihsel ve dinsel konuda 111 komedisi daha vardır. Bu oyunların arasında en güçlüleri şunlardır: «Yaşam Bir Düştür», «Kendi Onurunun Doktoru», «Eşsiz Büyücü», «Bu Yaşamda Herşey Gerçektir ve Herşey Yalandır», «Zalamea Kadısı».

Caldwel, Erskine Preston (Doğ. 1903) Amerikalı romancı. Romanlarında ve hikâyelerinde Amerika'nın Georgia bölgesindeki çiftçilerin hayatını büyük bir gerçekçilikle anlatır. Türkçe'ye de çevrilen «Tobacco Road — Tütün Yolu» en güçlü romanları arasındadır.

Calgary Kanada'da Alberta eyaletinde 277 000 nüfuslu ticaret ve endüstri şehri.

cali Ar. s. Yapma, yapmacık, sahte, içten olmıyan, içten gelmiyen.

Cali (Kolombiya) Batı Cordilliera'da Cauca nehri kıyısında 750 800 nüfuslu bir şehir. Kahve, maden, dokuma endüstrisi önemlidir.

Calidius, Marcus (M.Ö. I. yüzyıl) Romalı hatip. Quintus Gallius'u eleştiren söylevi ünlüdür (64). Caesar'ı desteklediği için (49) Gallia Cisalpina valiliğine atandı. Burada iç savaşta öldü. Çağının en ünlü hatiplerindendir.

Caligula, Gaius Iulius Caesar Germanicus (M.S. 12-41) Roma imparatoru. Babası Germanicus, annesi Agrippina'dır. Askerler, giydiği asker ayakkabısı (caliga) yüzünden ona Caligula (çizmecik) adını verdiler. Babasının ölümü ve annesinin sürgün edilmesi yüzünden, büyük annesi ve aynı zamanda İmparator Tiberius'un annesi olan Livia tarafından büyütüldü. Tiberius'un sevgisini kazanarak, imparatorun torunu yerine halef oldu. Ünlü komutan Germanicus'un oğlu olarak tahta çıktığı zaman, kendi yönetiminin de doğruluğuyla, kısa bir süre içinde halkın sevgisini kazandı. Ama geçirdiği ağır bir hastalık yüzünden tamamiyle değişti. Zalim ve hayasız bir kişilik sahibi olarak nefret topladı. Bütün tapınaklara heykelini koydur-

Roma İmparatoru Caligula

Endonezya'nın başkenti Cakarta'dan bir görünüş

turken, Kudüs'deki havrayı da unutmaması az daha Musevilerin baş kaldırmasına sebep olacaktı. Chattlar'a karşı başarısız bir seferden sonra, Britanya'ya geçmek isteğini de gerçekleştiremedi. Roma'da, kişisel nedenlerden ötürü, bir subay tarafından öldürüldü.

calip Ar. s. Celbeden, kendine doğru çeken: Hali merhameti caliptir. Sözleri dikkati caliptir. [Attirant, Attractif — Attractive]

calis Ar. s. Oturan, cülus eden. (Yalnız tahta ve saltanat makamına geçmek anlamına kullanılırdı).

Calixtus Katakombları Roma yöresinde, ilk Hıristiyan yeraltı mezarları. (Bak. Katakomblar).

Callas, Maria (Doğ. 1923) Ünlü soprano. Yunanlı'dır; Amerikan uyruğuna geçmiştir. Atina Konservatuvarı'nda okumuştur. Dünyanın en ünlü operalarında çalışmıştır. Dramatik bir sopranodur.

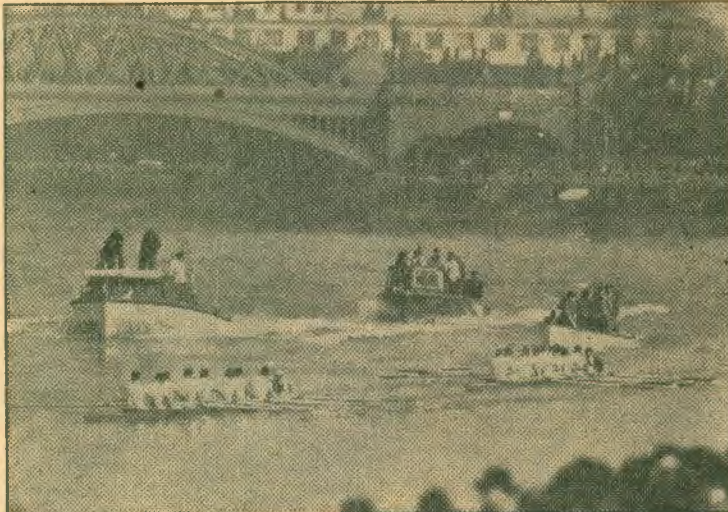
Jean Calvin

Calpurnia Konsul Lucius Calpurnius Piso'nun kızı, Iulius Caesar'ın son eşi. Caesar'ın öldürüleceği gece eşini senato oturumuna göndermemek için direnmiş ama bunu başaramamıştır. Caesar'ın ölümünden sonra hazinesiyle, yazılarını Marcus Antonius'a verdi.

Calût (Goliath) Peygamber Davut zamanında İsrailoğullarının başına musallat olmuş çok iri vücutlu bir devin adı. Savaş alanında Talut'a karşı çıktığı zaman 18 yaşında olan Davut tarafından sapan taşıyla öldürülmüş olduğu söylenir. Avrupalılar Goliath derler. Bu ad, çok güzel vücutlu güreşçiler için kullanılır.

Calvin, Jean (1509-1564) Fransız reformcu. 1534'de Protestanlığa bağlandı. 1540'da teoloji okutmak üzere Cenevre'ye çağırıldı ve bütün ömrünce orada kalıp Cenevre'yi Protestanlığın merkezi haline getirdi. Yalnız doğmalarda değil, adetlerde de reform yapıyordu. Bu fikirlerin en çok yayıldığı ülkeler, özellikle, kuzey ve kuzey - batı ülkeleridir. Calvin parlak bir hatip olduğu kadar çok iyi bir üslûpçuydu. Yazıları Fransız dilinin en güzel örneklerindendir. Başlıca eserleri: «Institution de la religion chrétienne — Hıristiyan Dininin Kuruluşu» (1536), «Bible de Genève — Cenevre İncili», (1546).

Cambridge — Oxford Üniversiteleri arasında her yıl yapılan geleneksel kürek yarışmalarından biri

cam i. ★ 1. Silisli kumun potas ya da soda ile karıştırılıp yüksek derecedeki sıcaklıkta eritilmesiyle elde edilen sert, saydam ve kolay kırılır cisim. esk. Sırça. Zücac. [Verre — Glass] ★ 2. Pencere çerçevelerine ve ışıktan başka her şeyin geçmesini önlemek üzere istenilen her yere takılan yaprak halindeki sırça: Pencere camı, tepe camı. [Vitre — Glass] ★ 3. s. Tamamı ya da bir kısmı camdan yapılmış.

câm Far. i. Bardak, kadeh, şarap kadehi.

camadan i. ★ 1. Çapraz düğmeli, üstü sırma ya da ipekle işlenmiş bir çeşit kısa yelek. Eskiden potur ya da şalvarın üstüne giyilirdi. ★ 2. Den. Yelkenleri kasmak için kullanılan bağ. [Cargue — Brail]

Camaguey Antil adalarının en büyüğü olan Küba'da 254 000 nüfuslu bir eyalet merkezi. Tarım bakımından gelişmiştir. Şeker fabrikaları vardır.

cambaz Far. i. ★ 1. İp ya da at üstünde tehlikeli beden hünerleri gösteren kimse. Canıyla oynadığı için İranlılar canbaz demişler ama biz «b» den önceki «n» leri hep «m» şeklinde söyleriz: İki cambaz bir ipte oynamaz. [Acrobate, danseur de corde — Acrobat] ★ 2. At alıp satan ya da terbiye eden kimse: Cambazların eline düşen at alınmaz. [Maquignon — Horse - dealer] ★ 3. mec. Kurnaz, hilekâr: Hiç onunla iş yapılır mı? Cambazın biri. [Rusé — Swindler]

Cambridge İngiltere'de Londra'nın 92 km. kuzeyinde kontluk merkezi olan ve ünlü üniversitesiyle tanınan 95 400 nüfuslu bir şehir. Kütüphane, müze, rasathane, bitki bahçesi gibi kuruluşları da ünlüdür.

Cambridge A.B.D.'de Massachusetts eyaletinin şehirlerinden biri. Charles nehri üzerindedir. 107 700 nüfusu vardır. A.B.D.'nin en eski üniversitesi olan Harvard üniversitesiyle ünlüdür.

camcı macunu b. i. Cam ile çerçeve arasındaki aralıkları kapatmak için kullanılan ve kaba üstübeçle bezir yağından yapılan hamur. [Mastic du vitrier — Putty]

Camden (A.B.D.) de New - Jersey eyaletinde Delaware ırmağı üzerinde 11? 100 nüfuslu bir şehir.

camekân Far. i. ★ 1. Camlık, camla kuşatılmış yer: Dükkân camekânı, çiçek camekânı. [Vitrage, vitrine, serre — Shop - Window, show - case, garden frame] ★ 2. Hamamlarda soyunulan yer. ★ 3. Gözlük: Camekânlı moruk: Gözlüklü ihtiyar.

cam evi b. i. Çerçevelerde camın yerleşmesi için yapılan yiv. Cam yuvası.

cam göbeği b. s. Camın kenarından bakılınca görülen renk; yeşile bakan mavi. [Bleu verdâtre — Glass - green]

camgöz b. i. Zo. Köpekbalığının bir cinsi. Bütün denizlerde 200 m. derinliğine kadar yaşar. Gözü açık yeşil ve sarı cam gibi parladığından bu ad verilmiştir. Boz camgöz ve mahmuzlu camgöz adı verilen iki çeşidi vardır. Camgözlerin boyu 1 - 2 m. dir. Boz camgözlerde boyu 4 m. ye kadar olana rastlanır. Eti lezzetlidir. Mahmuzlu camgözlerin dişleri çok keskindir. Yakalandığı zaman mahmuzu ile insana vurabilir. Tehlikelidir. (Bak. köpekbalıkları). [Squalite — (Blue) shark, angel - fish]

cam göz b. i. Camdan yapılan, çift katlı, sağlam kalan göze biçim ve renkçe benzetilmiş yapay takma göz. Ameliyatla bir göz çıkartıldıktan 3 - 4 hafta sonra, göz çukurunu kaplayan destek dokunun büzüşüp körelmemesi için ve estetik nedenlerle göz kapaklarının altına yerleştirilir.

camgüzeli b. i. Evlerde yetiştirilen çiçekli bitkilerden. Pencere kenarlarında iyi yetiştiği için bu adı almıştır. Kırmızı çiçekler açar.

câmı cem İran mitolojisinde şarabı bulduğu söylenen Cem ya da Cemşid'in sihirli kadehi. «Ayinei İskender» gibi Doğu edebiyatında ve divan şiirinde adı çok geçer.

cami Ar. i. Minaresi ve mimberleri bulunan büyük Müslüman tapınağı. Müslümanlıkta ilk yapılan ibadet yeri. Hicret'in ilk yılında 622'de Medine'ye bir saat uzaklıktaki Küba adlı köyde Peygamber tarafından kurulmuş olan kerpiçten küçük bir mescittir. İslâmiyette ilk büyük tapınak Şam'da Emevi halifelerinden Veli tarafından yaptırılan Ümeyye camisidir. Türkler cami yapımında Araplar'dan ve İranlılardan çok ileri gitmişlerdir. Mimar Sinan'ın yaptığı her cami bir sanat anıtıdır. İçinde mimberi bulunmayan ve «hutbe» okunmadığı için cuma ve bayram namazı kılınmayan tapınaklara «mescit» denir. [Mosquee — Mosque]

câmi, -i Ar. s. Toplayan, bir araya getiren. esk. Cemi ve telif eden.

camia Ar. i. Sos. Topluluk. [Réunion, communauté — Community]

camidane Fa. zf. Donmuş gibi. Donmuşçasına.

cami dersi b. i. Tar. Sabahları büyük camilerde isteyen herkese açık olarak verilen ders. esk. Dersi âm.

Camili Artvin'in Borçka ilçesi bucaklarından. 6 köylü bucağın nüfusu 3 122, merkezinin nüfusu 385'dir. Eski adı Mahaçel'di.

Camillus, Lucius Furius (M.Ö. IV. yüzyıl) Romalı General ve diktatör. Marcus Furius Camillus'un oğlu. Gall ordusunu yenilgiye uğrattı, (M.Ö. 349). Antium'u (bugünkü Anzio) aldı, (337). Volsklar'ın gemilerinin madenden burunlarını Roma'ya götürdü ve Forum meydanına dikti.

Camillus, Marcus (Ölm. yaklaşık olarak M.Ö. 365) Romalı devlet adamı ve general. Veii şehrini aldı (M.Ö. 395). Roma'dan kovulduğu söylenir. Gall istilasında Roma'ya döndü ve diktatör oldu. Yakılıp yıkılan Roma'yı yeniden yaptırmasıyla ünlüdür. Bir Patriçi ailesinden gelmesine rağmen, Pleplere haklar tanıyan Licinius kanunlarını çıkardı, (367) ve Pleplerle Patriçilerin yakınlaşması anısına, Forum'a Concordia tapınağını yaptırdı.

Câmi, Nurettin Abdurrahman, Molla (1414-1492) İranlı şair ve bilgin. Horasan'ın Câm kenti dolaylarında doğduğu için Câmi takma adını almıştır. Sultan Hüseyin Baykara'nın yanında bulunmuş, Fatih Sultan Mehmet zamanında Türkiye'ye çağrılarak Konya'ya geldiği zaman Fatih öldüğü için yurduna dönmüştü. Edebiyat, din ve tasavvuf üzerine bir çok eser yazan Câmi'nin en ünlü eseri «Baharistan» dır.

camit Ar. s. ★ 1. Donmuş, donuk. [Gelé, solid — Frozen] ★ 2. Cansız, büyümeyen ve hareket etmeyen şey. [Inanimé, inorganique — Inorganic]

Camiülezher Kahire'de medreseleriyle ünlü bir cami. X. yüzyıl sonlarında Cevher

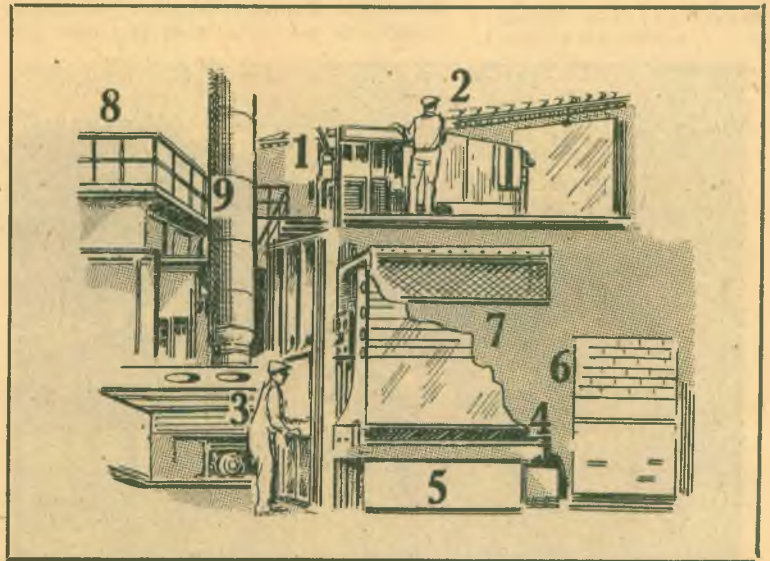

Bir cambazhanede cambazlar

CAM YAPIMI

Bugün cam çok geniş bir alanda kullanılmaktadır. Bir çok cam çeşidi vardır. Aşağıdaki şematik resim, cam yapımının ana bölümlerini göstermektedir :

1 : Otomatik kesici
2 : Kırıcı
3 : İşçi
4 : Su soğutucu
5 : Ergimiş cam
6 : Koruyucu levha
7 : Asbest kaplı hareketli çelik silindir
8 : Yapımı bitmiş camın alındığı kat
9 : Dik kesici

Ebül - Hasan tarafından yaptırılmıştır. Sonraları büyütülerek din bilimlerinin okutulduğu bir üniversite haline getirilmiştir.

camkanatlılar b. i. Zo. Böceklerin kelebekler takımından bir familya. Elma, frenk üzümü, kayın, kavak, meşe ve gürgen ağaçlarına musallat olur ve yumurtalarını bırakır Larvları bu bitkilere zarar verir.

camkanatlılardan bir böcek tırtılı

camlık s. Camlı çerçevelerle bölünmüş yer, küçük limonluk. [Serre — Greenhouse, conservatory, glass case]

Campanella, Tommaso (1568-1639) İtalyan filozofu. Ondört yaşında dominiken tarikatına girmişti. Böyle olduğu halde, Ortaçağ skolastik aristotelesçiliğine karşı çıktı. Bir kitabında Aristoteles'e karşı olan İtalyan filozoflarından, Cosentina Akademisi'nin kurucusu Bernardino Telesio'yu savunduğu için engizisyon mahkemesine verildi. Campanella, bilimde önyargılardan ve tümdengelim metodundan ayrılarak, deneye dayanılması düşüncesini ortaya atarak, modern bilim anlayışının öncülerinden olmuştur. Geniş bilgisinin yanı sıra, yıldızlarla, sihirle ilgili batıl inanışları vardır. İspanyollar'a karşı hazırlanan bir ayaklanmanın en ateşli öncülerinden olmuş, bundan dolayı ömrünün 27 yılını İspanyol zindanlarında geçirmiştir. Platon'un sosyal görüşlerini benimseyen ütopyacı bir düşünürdür. Bu düşüncelerini «Güneş Devleti» adlı eserinde açıklar.

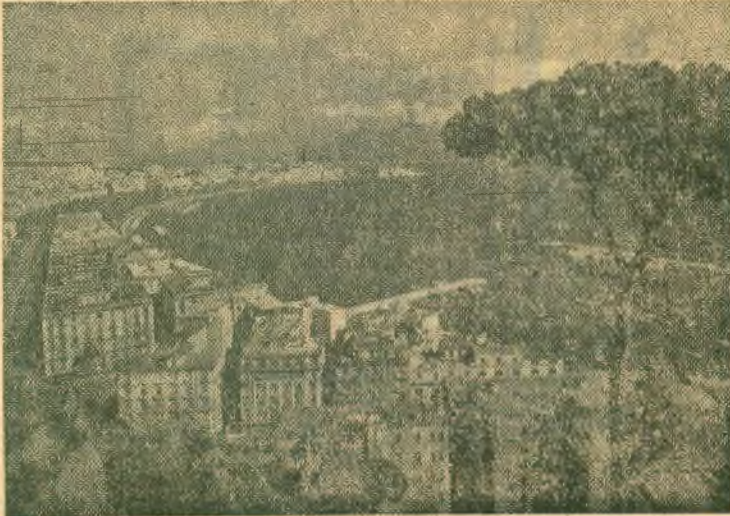

Albert Camus

Campania İtalya'da Orta ve Güney Apeninler ve Tiren denizi arasında 4 756 000 nüfuslu bölge. Önemli şehri Napoli'dir. Volkanik bir arazidir. Vezüv yanardağı bu bölgededir. Tarım gelişmiştir.

Camus, Albert (1913-1960) Fransız yazarı. Cezayir'de doğdu, felsefe öğrenimini tamamladı. Tiyatro alanında çalıştı. Gazetecilik yaptı. 1938'de Fransa'ya gitti .İlk büyük başarısını 1942'de «Yabancı» adlı kitabıyla sağladı. Bunun arkasından yayımladığı «Mythe de Sisyphe - Sisif Efsanesi» adlı denemesi yankı uyandırdı. II. Dünya Savaşı'nın sonunda «Malentendu — Anlaşmazlık» 1945'de de «Caligula — Kaligula» adlı oyunlarını yazdı. Camus'nün 1947'den sonra yayımladığı en önemli eserleri şunlardır : «Peste — Veba», «L'Homme révolté — Başkaldıran İnsan», «La Chute — Düşüş». 1957'de Nobel ödülünü kazanan yazar insan kaderindeki «Saçma» düşüncesini savunmuş ve yansıtmıştır. Romanlarındaki kahramanlarında her zaman tutarsız bir başkaldırma vardır. Bununla beraber bu kahramanların düşünceleri her zaman yüksek töresel değerlere yönelir.

Campania'nın en önemli şehri Napoli'den bir görünüş

camus Ar. i. Bak. manda.

can Fr. i. ★ 1. Yaşamayı sağlayan, maddeyi kendine özel bir gelişmeye dönüştüren insanda en üstün aşamaya varmış öz. Eskiden ruh kavramı ile hemen hemen özdeş sayılırdı. Protein dediğimiz yumurta akı maddeleri eskiden sadece hayvansal canlılarda var sanıldığından bu çeşit maddelerden ilki olan üreni̇n suni olarak yapılması can kavramında, o zamanın din adamlarını ürküten ve kızdıran değişiklikler doğurmuştur. Bugün bazı ilkel yaratıklarda, virüslerde ve büyük moleküllü protein cisimciklerinde canlı ile cansızın bilimsel sınırı silinmeye başlamış bulunuyor. [Âme — Soul] ★ 2. Yaşayış, hayat. [La vie — Life] ★ 3. Gönül, yürek. Canım istiyor. [Coeur — Heart] ★ 4. Güç, dirilik : Can boğazdan gelir. [Force, vigueur — Force] ★ 5. Kişi : Sekiz can besliyor. [Personne — Person] ★ 6. İnsanın kendi varlığı : Can cümleden aziz. [Soi - même — Oneself] ★ 7. Bektaşilikte ve Mevlevilikte tarikat kardeşi, mürit : Canlar tekkede toplandı. [Disciple — Disciple] ★ 8. Kelimenin çoğul şekli çağırı olarak yakın arkadaşlar arasında kullanılır : Canlar, dedi, gamsız reis, açık olsun bahtınız!

cana ü. Sevgili.

cana can istemek b. f. Öldürülen birine karşılık birinin öldürülmesini istemek.

cana can katmak b. f. Neşe ve sağlığı artırmak : «Âdemin canlar katan âb-u havası canına.» Nedim. [Animer — To refresh]

can acısı b. i. Duyulan zorlu acı. [Douleur — Fearful pain, pain]

can acıtmak b. f. Birinin vücudunda zorlu bir acı uyandırmak ; ağrıtmak. [Faire mal, endolorir — To cause suffering, give pain]

cana değmek b. f. Çok etkilemek, içine dokunmak. [Toucher — To affect]

cana geçmek b. f. Bak. cana değmek

cana gelmek b. f. Canlanmak. Dirilmek. «Mezar taşı olsa cana gelir de ağlar.» A. Nesin. [S'animer, se vivifier — To be animated, become lively]

can ağıza gelmek b f. ★ 1. Aşırı korkmak. ★ 2. Nerdeyse ölecek olmak.

cana işlemek b. f. İçe dokunmak, aşırı etkilemek : «Canıma işledi gitti bu ferahnak hava.» Şinasi. [Toucher profondément — To affect]

cana kast Huk. Bir boşanma sebebi. Medeni Kanunumuzun, 130. maddesine göre karı kocadan birinin, diğerini öldürmek için yaptığı hareketler, bu hareketlerden zarar gören eşin boşanmak için mahkemeye başvurması hakkını doğurur. Boşanma davasına hak kazananın, eşinin canına kasdettiğini öğrendiği günden itibaren 6 ay içinde dava açması gereklidir. Eşinin canına kasteden kimse, canına kastedilen eşin ölümü halinde, onun mirasçısı olmak hakkını da kaybeder.

cana kıymak b. f. Adam öldürmek. Cinayet işlemek. [Tuer — To kill]

can alacak nokta b. i. Bir işin en önemli noktası. [Le point essentiel — The most sensitive point]

can alıcı b. i. Azrail.

can alıp can vermek b. f. Büyük sıkıntı ve acı içinde bulunmak.

can almak b. f. Öldürmek. [Tuer — To kill]

cana minnet bilmek b. f. Arayıp da bulamadığı şeylerden saymak.

cañan Far. i. ★ 1. Gönülden sevilen, sevgili kadın. esk. Mahbube, maşuka. [Bien - aimée — Sweetheart] ★ 2. Tasavvufta Allah.

cana tak demek b. f. Dayanma gücü kalmamak. [Etre à bout de sa patience — Get out of temper, To be unable to bear anymore.]

can atmak b. f. ★ 1. Bir şeyi çok istemek. Crever d'envie — To be very keen] ★ 2. Kurtulmak için bir yere sığınmak. [Se réfugier — To take refuge]

canavar i. ★ 1. Yırtıcı yaban hayvanı. Anadolu'da yer yer kurda, domuza, yılana da canavar denir. [Bête féroce, monstre — Wild beast, monster] ★ 2. Bilinçsiz olarak acımadan herşeye kıyan kimse.

canavar balığı b. i. Zo. Bak. Köpekbalıkları.

Cankurtaran, itfaiye ve polis arabalarına takılan bir canavar düdüğü.

canavar düdüğü b. i. Uzaklara kadar işaret vermek için kullanılan ve acı bir ses çıkaran düdük [Sirène d'alarme — A warning syren]

canavar ini b. i. ★ 1. Yırtıcı yaban hayvanlarının yuvası. [Tanière — Den, lair] ★ 2. Kötü kişilerin toplandıkları yer.

canavarotu b. i. Bot. (Orobanche) Bir çok bitki üzerinde asalak olarak yaşayıp onlara zarar veren, 100 kadar türü olan canavarotugiller familyasına bağlı zararlı bir bitki cinsi. [Orobanche — Orobanche, broomrape]

Canberra şehrinden bir görünüş

canavarotugiller ç. b. i. Bot. Bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden olan ve bitkilere zarar veren asalak bir bitki familyası. [Fr. Orobanchaees]

cana yakın b. s. Sevimli [Sympatique — Sympathetic]

cana yetmek b. f. Dayanamayacak duruma gelmek.

can bağışlamak b. f. Ferahlık vermek. Büyük bir suç bağışlamak.

can baş üstüne b. ü. Büyük bir sevinçle.

canbazan Tar. Osmanlılar'da bir çeşit asker teşkilâtı. Orhan Gazi tarafından kurulduğu sanılan bu teşkilât, ancak savaş sırasında görev alır; savaş başlar başlamaz öncülük eder, tehlikeli işlere girişirdi. Bu askeri sınıfın kendine özgü kanunu vardı.

Canberra (Avultralya) Yeni Güney Galler eyaletinin 63 300 nüfuslu başkenti. Kıyıdan 70 mil içerdedir. Ormancılık ve çeşitli sanayi, kolları vardır. Buraya beyazlar ilk olarak 1820'de girmiştir.

can beslemek b. f. Kendine iyi bakmak, iyi beslenmek. [Se soigner — To look after oneself, take care of oneself]

can boğaza gelmek b. f. Ölecek hale gelmek.

can boğazdan gelmek b. f. Yiyerek güçlenmek; güçlenmek için yemek.

Canbolatlar XVI. yüzyıldan günümüze kadar tanınmış kişiler yetiştirmiş eski ve ünlü bir ailenin adı. Lübnan dolaylarındaki bir Dürzi soyundan gelme olan Canbolat ailesinden Ali Paşa, Hüseyin Paşa, Mustafa Paşa gibi kişiler Osmanlı tarihindeki çeşitli olaylara karışmışlardır. Canbolat ailesinin torunları bugün Beyrut'da ve Kilis'de yaşamaktadır.

Canbulatzade, Mustafa Paşa (Ölm. 1636) Deniz ve kara cenklerinde yararlığıyla tanınmış paşalardan. Çatalca'da doğmuş, Enderun'da yetişmiş, 1631'de kaptanıderya olmuştur. Revan seferinde Erzurum'da iken, IV. Murat tarafından, haksız yere başı vurdurulmuştur.

Canbürdi, Gazalî (Ölm. 1520) Mısır Çerkes

hükümdarı Tomanbay'ın Yavuz Sultan Selim'e karşı gönderdiği ordunun başkomutanı. Sonradan Yavuz'un hizmetine girmiştir. Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarında isyan etti. Ferhat Paşa'ya yenilerek derviş kılığında kaçarken ele geçti; kesilen başı İstanbul'a gönderildi.

cancağız i. Sevgi ve teklifsizlik seslenmesi olan «cancağızım» sözünde ve önemsemezlik anlatan «cancağazı isterse» deyiminde geçer.

canciğer b. i. Sıkı fıkı görüşülen dost, sevilen ahbap.

can çekişmek b. f. Ölüm halinde bulunmak. [Agoniser — To agonize]

can damarı b. i. En önemli yer. [Point essentiel — The vital point]

candan s. İçten. esk. Samimî [Sincère, — Sincere]

Candan, Artaki (1885-1948) Türk bestecisi. Selânik'de doğmuştur. Müzik derslerini Selânikli Ahmet Bey'den almıştır. Kanun çalmadaki ustalığı ile de tanınır.

candan bezmek b. f. Ölümü dileyecek duruma gelmek.

candan geçmek b. f. Ölmek. [Mourir — To die]

Candar Ortaçağ Türk - İslâm devletlerinin bir kısmında ve onlara bakarak teşkilâtlandırılmış bazı Arap ve İran devletlerinde bir sınıf askerin adı. Genellikle hükümdarların muhafızlığı görevlerinde bulunanlardı.

candarma Bak. jandarma.

Candaroğulları Tar. XIII yüzyıl sonlarında, Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöküşünden sonra doğan 13 beylikten biri. Selçuklu valilerinden Şemsettin Candar'ın kurduğu beyliğin başkenti Kastamonu idi. Bu beylik bir süre sonra İsfendiyaroğulları adını almış, en son Kızılâhmetliler adıyla anılmıştır. Osmanlı Beyliğiyle 2 yüzyıla yakın bir süre kimi olumlu, kimi olumsuz ilişkiler sürdürmüş olan Candaroğulları'nın ülkesi, XV. yüzyıl ortalarında Fatih Sultan Mehmet tarafından, Osmanlı topraklarına katıldı.

caneriği

can direği b. i. Müz. Keman ve benzerleri çalgıların içinde alt ve üst kapaklar arasında dikili duran çubuk. [Fr. Hausse]

caneriği b. i. Eriklerin yeşil bir çeşidi.

can evi b. i. ★ 1. Midenin üstündeki boşluk. [Creux de l'estomac — Pit of the stomach] ★ 2. mec. En duygulu, en güçsüz nokta.

canfes i. İnce, parlak ve çok defa iki renkli gibi görünen ipek kumaş. [Taffetas — Taffeta]

canfeza Far. b s. ★ 1. Can arttıran, can bağışlıyan. ★ 2. Alaturka müzikte bir makam. Ferahfeza.

cangılcungul b. zf. Hayvanlara takılan çanların ya da başka maden eşyanın çıkardığı kaba sesleri anlatır: Deve kervanı cangılcungul geliyor.

can havliyle b. zf. Ölüm korkusundan gelen bir güç ve ataklıkla.

canhıraş Far. b. s. Yürek paralıyan, iç tırmalıyan: Canhıraş bir çığlık bütün mahalleyi uyandırdı. [Strident, cris perçant, déchirant — Strident]

canı başına sıçramak b. f. Çok telâş ya da öfkeye kapılamak. [S'alarmer — To alarmed at..]

canı burnuna gelmek b. f. Bir şey yaparken çok zahmet çekmek.

canı cana ölçmek b. f. Başkasına yapılacak işi kendine yapılmış gibi düşünmek.

canı cehenneme b. ün. Sevilmeyen bir kimse için nefret anlatır.

canı çekilmek b. f. Vücut organlarından birinin canlılığının kaybolur gibi olması. [Prendre extrêmement de la paine — To feel extreme pain]

canı çekmek b. f. Bir şeyi istemek, iştahı uyanmak. [Désirer — To long for]

canı çıkmak b. f. ★ 1. Ölmek. [Mourir — To die] ★ 2. mec. Çok eziyetli bir iş görmek.

canı içine sığmamak b. f. Sabırsızlık göstermek. İçi içine sığmamak. [S'impatienter, ne pas tenir en place — Get out of temper]

canı istemek b. f. Heves duymak [Désirer — To desire]

canım ü. Ses vurgusuna göre sevgi ya da bıkkınlık anlatır. [Mon cher, mon vieux — My dear fellow, my good man]

canına kâr etmek b. f. Çok etkilemek, usandırmak. [Importuner — To effect, to bore]

canına kıymak b. f. ★ 1. Öldürmek. [Tuer — To kill] ★ 2. Kendini öldürmek. [Se suicider — To suicide]

canına okumak b. f. Külb. Berbat etmek.

canına susamak b. f. Birinin canına kıyarcasına davranmak.

canına yasin okumak f. Halini kötüleştirmek. berbat etmek.

canından olmak b. f. Ölmek. [Mourir — To die]

canını almak b. f. Öldürmek. [Tuer — To kill, take someone's life]

canını çıkarmak b. f. Çok hoyratça kullanmak. Ağır işlere sürmek. [Harasser de fatigue — To exhaust, to ill - treat]

canını dişine takmak b. f. Son gücüyle bir işi yapmaya çalışmak.

canını sıkmak b. f. Keyfini kaçırmak. [Ennuyer — To annoy]

canını vermek b. f. ★ 1. Kendini feda etmek [Se sacrifier — To sacrifice oneself] ★ 2. Bir şey esirgememek. ★ 3. Bir şeye düşkün olmak.

canın isterse Karşıdakinin kanmamasından ya da ricayı kabul etmemesinden ileri gelen bezginliği anlatmak için kullanılır.

canı pek b. s. Acıya sıkıntıya dayanan, it canlı.

canı sıkılmak b. f. Neşesi kaçmak; bir şeyden etkilenmiş olmak. [S'ennuyer — To be annoyed, upset, disappointed]

canı tatlı b. s. Sıkıntılı işlere girişmeyen, kendi rahatını seven.

canı tez b. s. Aceleci, sabırsız. Hemen olsun isteyen. [Impatient — Impatient]

canı yanmak b. f. Fazla acı duymak. [Etre toucher au vif — To suffer pain]

cani Ar. i. Cinayet işliyen kimse, kıyaç: Eskiden caniler prangaya vurulurdu. [Assassin, meurtrier — Criminal, murderer]

canibî Ar. s. Yanal. Bir yandan olan [Latéral — Lateral]

Canik ★ 1. Samsun ve Ordu illeri çevresine verilen eski bir ad. Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında Trabzon'a bağlı ve merkezi Samsun olan bir sancağın adıydı. ★ 2. Van ilinin Tımar nahiyesinin merkezi.

canip Ar. i. Yan, taraf, cihet: O canipten haber var mı? [Coté, flanc, part — Side, flank, share]

caniyane Far. z. Canilere yakışır yolda. Canice. [Criminellement — Criminelly]

can kaygısı b. i. Merak derecesinde canının sağlığı ile uğraşma.

can korkusu b. i. Hayatına bir zarar gelmesinden korkma.

can kulağıyle dinlemek b. f. Çok dikkatle dinlemek.

cankurtaran b. i. Ölüm tehlikesine düşmüş olanları kurtarmak için kullanılan araç. esk. Tahlisiye. [Appareil de sauvetage — Lifesaving apparatus]

cankurtaran arabası b. i. Hastaları en kısa zamanda hastaneye yetiştirmek için kullanılan taşıt. Yolda ilk tedavinin yapılmasını sağlamak amacıyla özel olarak hazırlanır. [Ambulance — Ambulance]

cankurtaran düdüğü b. i. Tipili ve sisli havalarda yolculara ve gemilere sığınacak yeri belli etmek için çalınan düdük ya da çan. [Sirène d'alarme — A warning syren]

cankurtaran gemisi Den. Batma tehlikesi geçiren ya da karaya oturan tekneleri kurtarmak için, özel olarak yapılan gemi. Bu gemiler en yeni aletlerle donatılmıştır ve çekme güçleri çok büyüktür.

cankurtaran sandalı. Den. Gemi batma tehlikesiyle karşılaşınca içinde bulunanları kurtarmaya yarıyan motorlu sandal. [Canot de sauvetage — Lifeboat]

cankurtaran simidi Den. Suda batmayacak maddelerden yapılan halka biçiminde kurtarma aracı.

cankurtaran yeleği Den. Mantar parçalarından yelek biçiminde yapılmış, giyenin suda batmasını önleyen araç.

canla başla b. zf. Büyük bir gayretle.

canlandırmak f. Hek. Yaşama gücü çok azalmış, ölüme yakın agoni ya da koma durumunda olanlara, yeniden canlılığını kazandırmaya uğraşmak; hekimliğin en yeni ve önemli dallarından biri. Zehirlenmelerde (Özellikle zehirli ilâçlarla kendini öldürmeye kalkanlarda), kafa yaralanmalarında, beynin akut ve öldürücü hastalıklarında, boğulmalarda, solunumu, kalb atımını, dolaşımı, böbrek çalışmasını sürdürmek ve vücudun hastalık sürecini yenmesini sağlamak için özel aygıtlar ve yöntemlerin kullanıldığı klinikler son yıllarda çoğalmıştır. (Reanimasyon klinikleri).

canlanmak f. ★ 1. Dirilmek İki saat ölü gibi kaldıktan sonra canlandı. [S'animer — To came to life, be animated] ★ 2. Ayılmak, kendine gelmek: Bir kadeh rum içirdiler, canlandı. [Se rétablir — To be recovered] ★ 3. Taze hayat bulmak, şenlenmek, revaç bulmak: Demiryolu yapılınca kasaba canlandı. [Etre animé, vivifié — To become active or lively]

canlı s. ★ 1. Diri, canı olan, yaşıyan. esk. Ziruh. [Vivant — Alive, living] ★ 2. Güçlü, zorlu, hareketli: Canlı çocuk. [Fort, vif, plein de vie, vigoureux — Full of life, vigorous] ★ 3. mec. Etkili, anlamlı: Canlı söz. [Plein de sens et d'esprit — Effective]

canlı cenaze b. s. Aşırı zayıf ve bitkin.

canlıcılık i. Fel. esk. Ervahiye. Bak. animizm.

canlı gazete b. s. Havadis yaymaya meraklı (kimse)

canlılık i. Hek. ★ 1. Canı olmak; yaşamakta bulunmak; dirilik. ★ 2. Tepkileri güçlü ve yerinde görülen canlılıkta azalma (melankoli, depresyon, otizm v.b.) ya da sınırsız artma (mani, eksitasyon v.b.) ruh hastalıklarının bazılarında en önemli belirtidir.

Cannae Savaşı Tar. (M.Ö. 216) Roma ve Kartaca orduları arasında olmuş, tarihin en ünlü meydan savaşlarından biri. Roma'nın yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Kartaca ordusuna Anibal (Hanibal) Roma ordusuna ise Lucius Poulus komuta etmekteydi. Roma ordusu sayıca güçlü Kartaca or-

Cankurtaran arabası

Cape Kennedy'de atış rampasına götürülen bir füze

dusu ise daha iyi eğitilmişti. Savaşta Roma ordusuna Lucius Poulus'un yardımcısı Gaius Terentius Varro komuta etmiştir. Savaşın sonuna doğru G. T. Varro da Kartacalılar'a esir düştü; Roma ordusu kesin bir yenilgiye uğradı. Bu durumda Romalılar Kartacalılar'ın başkentlerini alacağından emindiler; ama Anibal bunu yapamamıştır.

Cannes «Kan» ok. (Fransa'nın) Güney doğusunda, Akdeniz kıyısında 59 200 nüfuslu bir şehir. Turizm alanında çok ünlüdür. Her yıl filim şenlikleri düzenlenir.

Canova, Antonio (1757 - 1822) İtalyan heykelcisi. O çağın Avrupasında yeni - klasikliğin en önemli temsilcisidir. Napoléon'un en beğendiği heykelciydi. «İmparatorun Büstü» adını taşıyan eseri Fontainebleau'dadır. Ama sanatçının en güçlü eserleri «Pauline Borghèse» ve «Aşk ve Psyché» adlarını taşıyanlardır.

canpare Far. b. i. Can parçası, evlât.

can pazarı b. i. Herkesin kendini düşündüğü sıkıntılı durum.

can sağlığı b. i. İnsanın hasta olmaması. [Santé — Health]

can sıkıcı b. s. Keyif kaçıran, rahat bozan. [Ennuyeux — Annoying]

can sıkıntısı b. i. Tedirginlik, huzursuzluk, [Ennui — Boredom]

can sıkmak b. f. Sıkıntı vermek. [Ennuyer — To annoy]

cansız s. ★ 1. Taş, maden gibi hayatı ve gelişimi (inkişafı) olmıyan. esk. Biruh. [Sans vie, mort — Lifeless] ★ 2. Kuvvetsiz, gevşek, sönük: Cansız bir adam, cansız bir çarşı. [Faible, privé de vivacité — weak, slack, dull]

cansiperane Far. zf. Canını verircesine.

cansuz Far. s. Can yakıcı.

can taşıyanlar b. ç. i. Canlılar, yaşayanlar. «Öyle şehtir ki ana can taşıyanlar muhtaç.» Şinasi. [Les vivants — The living]

Cantenbury İngiltere'nin Kent kontluğunda 30 000 nüfuslu İngiltere Baş Piskoposluğunun merkezi olan bir şehir. XII. yüzyıldan kalma katedraliyle tanınmıştır.

cantiyane i. Bot. Kızıl kantarongillerden, hekimlikte kullanılan bir bitki.

Canton ★ 1. (A.B.D.) Batı İllinois'de bir şehir. 11 577 nüfuslu. Ağaç ve kil işleriyle tanınır. ★ 2. Doğu Massachussetts'de (A.B.D.) 6 381 nüfuslu bir şehir. Çeşitli endüstri, kauçuk, elektrik malzemesi, dokuma işleriyle tanınır. ★ 3. Merkezi Mississipi (A.B.D.)de 6 01 nüfuslu bir şehir. Bol pamuk yetişir. ★ 4. Batı North Carolina'da (A.B.D.) 5 037 nüfuslu bir kasaba. ★ 5. Ohio'da (A.B.D.) 108 401 nüfuslu bir endüstri ve çelik şehri.

Canuleius Kanunu Eski Roma'da, M.Ö. 445 yılında halkın oy vererek kabul ettiği kanun. Bu kanunu halk tribunusu Gais Canuleius teklif ettiği için onun adını taşır. Patriçiler ile Plepler arasındaki evlenmelerin meşru olduğunu kabul eden bu kanun, sözü geçen iki sınıfı birbirine yaklaştırmıştır.

Canut Bak. Yenisu.

can vermek, b. f. ★ 1. Ölmek. [Mourir — To die] ★ 2. Bir şeyi aşırılıkla istemek. [Désirer vivement — To desire much] ★ 3. Canlandırmak, güç vermek. [Vivifier, donner la vie — To vivify, cheer up]

can yakmak b. f. Zulmetmek. Büyük zarara uğratmak. [Faire mal à quelqu'un — To hurt]

can yoldaşı b. i. Birini kimsesizlikten kurtarıp onunla yaşayan kimse. [Compagnon — Companion]

Cap Güney Afrika Birliği'nin bir eyaleti. Kıtanın en güneyindedir. Drakensberg ve Nieuweld dağlarıyla kaplıdır. Merkezi Le Cap, başlıca şehirleri Porte - Elizabeth Kimberley'dir. Tarım ve hayvancılık ülkesidir; elmas madenleriyle de tanınır. 717 313 km² genişliğindedir. 5 342 000 nüfusu vardır.

Cap (Capetown) Güney Afrika Birliği'nde, Atlas okyanusu kıyısında Ümit burnuna 50 km uzaklıkta önemli bir liman şehri ve endüstri merkezi. 1652 de Holandalılar tarafından kurulmuş, 1806'dan beri İngilizler'e geçmiştir. 807 200 nüfusu vardır.

Cape Kennedy (A.B.D.) Florida yarımadasında Mimai ile Jacksonvile arasında bulunan eski bir Amerikan deniz üssü. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşik Devletler'in füze üssü olmuştur. Asıl adı Cap Canaveral'dır. 5 000 hektarlık bir alanı kaplar. 1963 sonunda Başkan Kennedy'nin ölümü üzerine bu üsse Cap Kennedy denmiştir.

Capitolino Müzesi Roma'nın en önemli müzelerinden biri. 1471'de kuruldu. Kurucusu, Papa IV. Sixtus'dur. Müze binası, XVIII. yüzyılda, Campidoglio alanında, Michelangelo'nun planlarından büyük ölçüde yararlanılarak yapılan saraydır.

Capitolinus tepesi Roma'nın üzerinde kurulduğu yedi tepeden biri. Platinus tepesinin kuzey - batısındadır. Eski Roma'nın kalesi (Bak. Capitolium) burada yapılmıştı.

Devlete sadakat göstermeyenlerin üzerinden aşağı atıldığı Tarpeium Kayası da bu tepedeydi. Hıristiyanlık devrinde, tepenin iki yükseltisi üzerinde Santa Maria dell'Aracaeli kilisesi ile Caffarelli sarayı yapılmıştı. Daha sonra kilise yakınındaki manastır yıkılarak buraya II. Vittorio Emanuelle'in anıtı dikildi.

Capitolium Roma'nın yedi tepesinden Capitolinus tepesinin güney yükseltisi. Bu ad, genellikle, Capitolinus tepesindeki yapıların bütünü için de kullanılır. Başlangıçta, sadece kale olarak, askerî amaçlarla kullanılırdı. Sonra Roma'nın din ve siyaset merkezi oldu. Senato oturumları her yıl Capitolium'da başlar, zafer alayları orada biterdi. Bir çok yeni yapılarla donanmıştı. Bu yapılar, M.Ö. 83'de yandı. Roma senatosu onları yeniden yaptırdı. Capitolium oyunlarını ilk düzenleyen, İmparator Domitianus'dur. Önce kilden yapılmış olan Jupiter heykeli, imparatorluk döneminde altın bir heykelle değiştirildi. Quintus Catulus devrinde tapınağın damı ve kapıları altınla kaplandı. IV. yüzyılda bu kapılar yeni başkent Byzantium'a götürülmüştür. Tepenin iki yükseltisinin ortasındaki çukurda şimdi Campidoglio alanı bulunmaktadır. Alanın ve çevresinin planını Michelangelo yapmıştır.

Capote, Truman (Doğ. 1925) Amerikalı yazar. 1950 sonrası Amerikan edebiyatının güçlü yazarlarından biridir. Bir anlatım yeniliği getiren Capote ilk eserlerinde Amerika'nın güneyinde geçirdiği gençlik yıllarını anlatır. 1958'de yayımlanan «Breakfast at Tiffany — Tiffany'de Kahvaltı» adlı romanıyla üne ulaşan yazar 1962-1965 yılları arasında yazdığı «In Cold Blood — Soğuk kanlılıkla» kitabıyla başarısını perçinlemiştir.

Capri (İtalya) Tiren denizinde Napoli körfezinde bir ada. Kıyıları dik ve mağaralarla oyulmuş yamaçlardan meydana gelen çok önemli bir turizm merkezidir.

Capu, Alfred (1858-1922) Fransız gazeteci ve yazar. Akademi üyeliğine seçilmiştir. Romanları ve oyunları vardır. «La vein», «Les deux écoles» tanınmış eserleridir.

Capua İtalya'da, eski eserleri ve müzesiyle ünlü bir kent. Capua'nın ilk olarak Etrüskler tarafından kurulduğu sanılıyor. Eski kent bugünkünün güney - doğusundaydı ve Campania'nın merkeziydi. M. Ö. 340'da Roma himayesine girdi. Gladiyatör oyunlarının önce Capua'da ortaya çıktığı sanılıyor. Şehirde yapılan kazılarda bir amfitiyatr ile bir yeraltı tapınağı bulunmuştur.

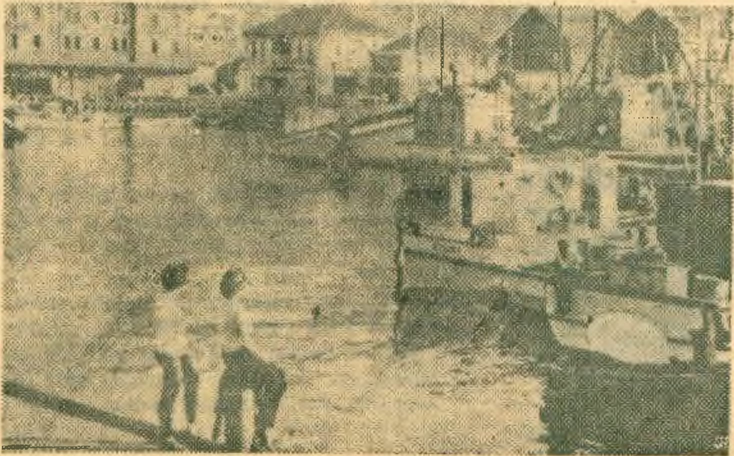
car i. Kadınların bazı yerlerde boydan boya örtündükleri örtü, çarşaf: İpekli bir cara bürünmüş.

car i. Yüksek ses, tellâlın bağırması esk. Avaz.

Caracalla, Marcus Aurelius Antonius (M. S. 186 - 217) Roma İmparatoru. Babası Septimus Severius'dur. Lyon'da doğdu, Urfa'da (Edessa) öldürüldü. Asıl adı Bassianus olan Caracalla, soyadını, sürekli olarak giydiği ve sonra moda haline gelen bir çeşit Gall mantosundan almıştır. Zaman zaman normal insan davranışları gösteren bu akıl hastası imparator, babası ölünce Caledonialılar'la barış yapıp Roma'ya geldi ve babasının vasiyeti gereği kendi gibi imparator ilân edilen kardeşi Geta'yı öldürttü, (M.S. 211). Kuzeyde Germanlar'a karşı başarılı seferlerden sonra, doğuda Parthlar'ı yendi, Media'yı aldı. İkinci bir İskender olmak iddiasındaydı; Roma lejyonlarının yanısıra Makedonya ordusu gibi, 16 000 kişilik bir mızraklı süvari birliği kurmuştu. Kışı geçirmekte olduğu Urfa'da, Roma - İran imparatorluğunu kurmaya hazırlanırken, bir asker tarafından öldürüldü. Zamanında, aralarında ünlü hukukçu Papinianus'un da bulunduğu 20 000'den fazla insanı öldürttü. İskenderiye'de kendisine gülen halkı, kitle halinde yokederek öç aldı. Carocalla, Roma'da büyük bayındırlık hamlelerine girmiş, özellikle ünlü hamamlar, anıtlar yaptırmışsa da israfı karşılamak üzere vergileri %5 arttırması ve enflâsyonist bir para siyaseti gütmesi, halkı ezmiştir. En olumlu davranışı, yurtdaşlık hakkını, imparatorluk içindeki bütün uluslara tanımısıydı.

Capri Adasından bir görünüş

Güney Afrika Birliğinde Cap liman şehri

Caracas'dan bir görünüş

Caracas Venezüela'nın Antil denizi kıyısındaki 1 336 000 nüfuslu başkenti. Bir endüstri merkezidir k;âğıt, yiyecek maddeleri, tütün, dokuma, deri endüstrisi ileridir. General Bolivar'ın yurdudur.

Caran d'Ache, Emmanuel Poiré (1859 - 1909) Fransız karikatürcüsü, Moskova'da doğdu. «Karandaş» takma adı Rusça kalem anlamına gelmektedir. Çağının siyasal olaylarını çizgileriyle yeren ya da eleştiren ince mizah anlayışıyla ün yapmıştır.

Caravaggio, Michelangelo Amerighi (ya da Merisi) (1573 - 1610) İtalyan ressamı. Lombardiya'da doğmuş, Ercole'de ölmüştür. Çağına göre büyük bir devrim yaratan bir sanatçıdır. Akademik resme karşı tepki gösteren Caravaggio'nun tablolarının konuları dinsel olmakla beraber sanat eğilimi gerçekçidir. Modellerini halk arasından seçmiştir. Tablolarında keskin ışık ve gölge oyunları büyük rol oynar. Birçok güçlü eseri arasında «Meryemin Ölümü», «Le Repas d'Emmaüs — Emmaüs'ün Yemeği» adlı tablolarını sayabiliriz. Caravaggio'nun getirdiği yeniliklerden esinlenerek ortaya çıkarılan sanat anlayışına «Caravagisme» adı verilmiştir. Manfredi, Ribera, Zurbaran ve Georges de La Tour gibi İtalyan, İspanyol ve Fransız ressamları etkilemiştir.

Caravaggio

Carbonari XIX. yüzyıl başlarında İtalya'da kurulmuş ve Fransaya uzanmış gizli bir cemiyetin adı. Amacı özgürlüğü ve İtalyan birliğini sağlamaktı.

car car zf. Çok yüksek söylenmeyi ve gürültü etmeyi anlatır: Bütün gün car car edip oturuyor.

carcı s. Halka bildirilmesi gereken şeyleri dolaşarak yüksek sesle söylemeyi iş edinen kimse ; tellal. esk. Münadi. [Crieur public — Town - crier]

Carco, Francis (François Carcopino) (1886 - 1958) Fransız yazarı. «La Boheme et Mon Coeur — Bohem ve Kalbim» adlı şiir kitabında ve «La Rue», «Brumes» gibi romanlarda Paris külhanbeylerinin ve fahişelerinin hayatını yansıtır. 1937'de Goncourt Akademisi üyeliğine seçilen Carco'nun anılarını topladığı kitapları 1900'den sonraki Paris'in bazı çevrelerini izleyebilmek bakımından önemlidir.

Thomas Carlyle

carcur Şarjör.

car çekmek b. f. Bağırarak ilân etmek. [Proclamer — To proclaim]

car çektirmek b. f. Carcı (tellal) aracılığıyla ilân ettirmek.

Cardano, Gerolamo (1501 - 1576) İtalyan hekim, matematikçi, ve filozofu. Milano, Pavi ve Bolonya'da hekimlik ve matematik dersleri verdi. Cardano'nun felsefesi Aristoteles'inkine yaklaşır, üzerinde İbn-Rüşd'ün, stoiacıların etkisi vardır. Dünyayı ve dünyadaki bütün varlıkları canlı olarak düşünür; ruhun ölmezliğini kabul etmez. En çok matematikçi olarak kabul edilmiştir.

Cardiff İngiltere'de Galler ülkesinde Glamorgan kontluğunun merkezi olan 256 000 nüfuslu bir şehir. Kömür ihracatı, maden sanayii önemlidir.

cari Ar. s. ★ 1. Akan, akıcı. [Courant — Flowing] ★ 2. Olagelen, geçen, yürürlükte olan: Bu kanun hâlâ caridir. [En vigueur, d'usage — Current, present]

cari fiyat b. i. Bir zaman içinde kararlaşmış fiyat. [Prix courant — Current price]

carih Ar. s. Yaralayıcı. [Aggresseur, blessant — Aggressor, wounding]

cari hesap Borçlar Kanunu ve Ticaret Kanunu hükümlerine göre, karşılıklı alış verişte bulunan iki kişinin bu alış verişten doğan alacak ve borçlarını hemen birbirlerine ödemeyip, bunları kayda geçirmeleri. Cari hesabı kabul eden anlaşmanın gerektirdiği zamanda, karşılıklı borç ve alacakların birbirlerine mahsup edilmesi ve bu mahsup sonucunda alacaklı durumda bulunan kimsenin bu alacağını alması ile cari hesap sona erer. Bankaların, yurtdaşların ufak ve hep değişen yatırımlarıyla ilgili hesaplarına da cari hesap denir. [Compte courant — Current account]

cari para b. i. Geçen para. [Monnaie courante — Current money]

carîs s. Yaygaracı, cadaloz.

cariye Ar. i. Eski zamanlarda düşman ülkelerine yapılan akınlarda elde edilerek ya da yabancı ülkelerden kaçırılarak mal gibi para ile alınıp satılan kız, kadın, halayık. Türkler'de İslâm oluşlarından Araplar'la ve İranlılar'la ilişki kuruşlarından sonra görülmeye başlanmıştır. Daha önce Türkler'de kadının yeri önemliydi. Bir kadının (kişilik haklarından yoksun olarak) herhangi bir eşya gibi satılıp alınması usulü, sonradan Türkler arasında da yayıldı. Saraylarda, hali vakti yerinde kimselerin evlerinde, kendilerine istenilen her iş gördürülen, cariyeler kullanılır oldu. Cariyelerin alınıp satıldığı. «Esir pazarları» kuruldu. Türkiye'de cariye kullanma geleneği XV. yüzyıla kadar sürmüştür.

carlamak f. ★ 1 Carcar etmek, bağırarak konuşmak. ★ 2. Tellallık etmek ya da çarcı aracılıyla halka ilân etmek. [Proclamer — To proclaim]

carlık i. Carcı (tellal) bağırtarak yapılan bildiri.

Carlyle, Thomas (1795 - 1881) İngiliz tarihçisi, biyografi yazarı ve eleştirmeci. Önce Alman düşünürlerinin etkisinde kalan yazar, Goethe'nin «Wilhelm Meister» ini İngilizce'ye çevirdi. 1837'de yayımladığı «Fransız İhtilali» adlı eseri büyük başarı kazandı. En önemli eseri 1841'de yayımladığı «Kahramanlar ve Kahramanlara Tapınma» dır. Bu eserinde Carlyle bütün memleketlerde yetişen başlıca dâhileri örnek olarak almıştır. Bunların arasında Hazreti Muhammed ve Shakespeare gibi birbirleriyle ilişkisi olmayan büyükler de vardır. Yazar bu eserinde güçlü kişilerin insanlığın gelişmesinde oynadıkları büyük önemi belirtmiştir.

Carmen Sylva (1843 - 1916) Romanya kraliçesi Elisabeth'in edebiyatta kullandığı takma ad. İnce şiirler ve romanlar yazmış olan bu kadın Prusya'da Neuwied şehrinde doğmuş, Romanya Kralı I. Carol'la evlenmiştir.

Carnap, Rudolf (1891 -) Alman filozof ve mantıkçısı. Prag ve Şikago üniversitelerinde profesörlük etti. Deneysel fizik çalışmalarından sonra kendini matematiğe ve felsefeye verdi. Bu alandaki ilk çalışmasında bilimsel kavramların tek bir sistem halinde düzenlenebileceğini ileri sürdü. Matematiğe dayanan ve lojistik adı verilen yeni mantığın kurucularındandır. Viyana Okulu adıyla anılan Alman neo - pozitivist okulun başkanı olarak tanınır.

Carnegie, Andrew (1835 - 1919) Amerikalı sanayici. İskoçya'da doğdu. 1848'de Amerika Birleşik Devletleri'ne göçtü. Fabrika işçiliği, telgrafçılık, demiryolu memurluğu ve müfettişliği yaptı. Ohio üzerindeki ilk demiryolu köprüsünü kuran odur. Union Iron Works'u, 1873'den sonra da çelik fabrikaları kurdu. 1899'da bütün müesseselerini Carnegie Steel Company'de birleştirdi; 1901'de şirketini başka bir şirketle kaynaştırıp iş hayatından çekildi; hayır işleriyle uğraştı. 3 000 kitaplık bir kütüphanesi, bilim enstitüleri, barış ve kahramanlık vakıfları vardır. Birçok kitap da yazmıştır.

Carniole Avusturya İmparatorluğu'na bağlı, çekişmeli bir bölgenin adı. Birinci Dünya Savaşı sonunda Yugoslavya ile İtalya arasında paylaşıldı (1919). Başkenti Ljubljano idi. Bu kent şimdi Yugoslavya'da kalmıştır.

Carnot, Lazare (1753 - 1823) Fransız generali ve devlet adamı. Büyük Fransız Devriminde ün yapmıştır. Cumhuriyetin ordularını kurmuş ve zaferlerin teşkilâtcısı ünvanını kazanmıştı. Ona «Büyük Carnot» derler. Panthéon'da gömülüdür. Matematikle ilgili eserleri vardır. Büyük oğlu Nicolas Léonard Sadi Carnot (1796 - 1832) tanınmış bir fizik bilginiydi. Kendi adını taşıyan bir prensibi vardı.

Carnot, Marie - François. Sadi (1837-1894) Fransız devlet adamı. Büyük Carnot'nun torunu ve tanınmış devlet adamlarından Hippolyte Carnot'nun oğlu olup 1887'de Jules Grévy'den sonra cumhurbaşkanlığına seçilmiş, başarılı çalışmalar yapmıştı. Lyon'da İtalyan anarşisti Casserio tarafından öldürülmüştür.

Carol, I. (1839 - 1914) Romanya Kralı. Hohenzollern — Sigmaringen hanedanından Prens Charles Anthony'nin oğludur. 1866 - 1881 arasında prens, 1881 - 1914 yıllarında ise Romanya'nın ilk kralıydı. Yurdunu uygarlaştırma çabalarıyla tanınmıştır.

Carol II. (1893 - 1953) Romanya Kralı. Kral I. Ferdinand'ın oğludur. I. Dünya Savaşı'na katıldı. 1914'de veliaht ilân edildi; ancak Madam Lupescu ile ilişkisi dolayısıyla veliahtlıktan ve yurdundan ayrıldı (1925). Bunun üzerine oğlu Mihail 1927'de kral oldu. 1928'de yurduna dönen Carol, krallığa geçti ve oğlu veliaht ilân olundu. Carol, faşist kuruluşu olan Demir Muhafızlar'la mücadele ettiyse de Hitler zamanında onlara izin vermek zorunda kaldı. 1940'da Mihver devletleri tarafını tutmuş, aynı yıl Antonescu tarafından kırallıktan feragate zorlanmıştır. Madam Lupescu ile birlikte önce birkaç ülkede dolaştı; sonra Portekiz'e yerleşti ve orada öldü.

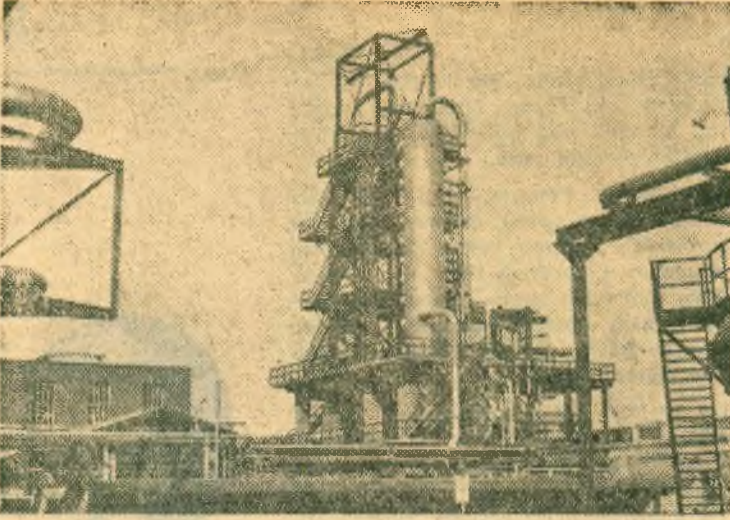
Romanya Kralı II. Carol

Carolina Amerika'nın birleşik devletlerinden ikisinin adı. Kuzey Caroline Devleti'nin başkenti Raleigh, nüfusu 4 556 000 dır. Güney Caroline Devleti'nin başkenti Columbia, nüfusu 2 383 000 dir. Appalaş dağlarından Atlas Okyanusuna kadar uzanır. Bu ülkeler dokumacılık endüstrisiyle tanınır.

Carolina adaları Büyük okyanusta önce İspanyollar'a, sonra 1899'da Almanlar'a, 1919' da Japonlar'a ait olmuş 37 500 nüfuslu

Kuzey Carolina'da Asheville şehrinden bir görünüş

İspanya'nın Cartagena şehrinde bir petrol rafinerisi

Alexis Carrel

adalar. 1947'denberi A.B.D. vesayeti altındadır.

Carpeaux, Jean - Baptiste (1827 - 1875) Fransız heykelcisi. Heykel sanatına bir canlılık getirmiş; Michelangelo ve Dante'nin etkisinde kalmıştır. En ünlü ve güçlü eserleri arasında Prenses Mathilde'in büstünü, «Ugolin et ses enfants — Ugolin ve Çocukları» nı, «La Fontaine des Quatre Parties du Monde — Dünyanın Dört bucağının Çeşmesi», adlı eserini sayabiliriz.

Carpenter, Malcolm S. A.B.D. bahriyesine bağlı pilot. Mercury projesine uygun olarak 24 Mayıs 1962'de uzaya fırlatılan ikinci astronottur. Dünya çevresinde ve kapsülünün içinde 3 gün dolaştı; Atlas okyanusuna düşerek geri döndü. Evli, dört çocuk babasıdır. Boulder'de doğdu. Amerika'nın ilk 7 uzay fedaisinden biridir.

Carra, Carlo (Doğ. 1881) İtalyan ressamı. Fütürizm akımının öncülerindendir. Daha sonra İtalyan ressamı Giorgio de Chirico ile birlikte resimde metafizik ekolün temsilcilerinden biri olmuştur.

Carrara İtalya'da Toskana bölgesinde 65 000 nüfuslu, mermerleriyle ünlü bir şehir.

Carrel, Alexis (1873 - 1944) Besi yerlerinde canlı doku kültürleri yapmayı başarması, organ parçalarını aşılama olarak başka yerlere yerleştirme olanağını göstermesi, damarlarda dikiş biçimleri ve yamalama yöntemleri öne sürmesi ile tanınmış, 1912 Nobel ödülünü kazanmış Fransız cerrah ve hekimi. Aynı zamanda yazardır. Bizde «L'homme, cet inconnu — Şu Bilinmeyen İnsan» adlı kitabıyla tanınır.

Carroll, Lewis (1832-1898) İngiliz yazarı. Asıl adı Charles Dodgson'dur. Doresbury'de doğdu. İyi bir matematikçi, olarak yetişti. Bu alanda kitapları vardır. Değişik konulardaki kitaplarında Lewis Carroll adını kullandı. Kendisine dünya çapında bir ün sağlayan «Alis Harikalar Ülkesinde» adlı eseri bütün dünya çocuk klâsikleri arasında en başta yer alır. Öteki eserleri: Hayal Oyunu, Çapraşık Bir Hikâye, Sylvia ile Bruno.

cart zf. Sert bir şey yırtılırken çıkan sesi anlatır: Kumaşı cart diye yırttı.

carta i. Külb. Yellenme.

cartadak (cartadan) zf. Birdenbire ve gürültü ile : Cartadak kapıyı açtı.

Cartagena İspanya'nın Murcie eyaletinde Akdeniz kıyısında 123 300 nüfuslu bir liman. Kurşun ve gümüş madenleri, petrol rafinerileri vardır, şarap imal edilir ve portakal yetiştirilir. M.Ö. 223 yılında Kartacalılar tarafından kurulmuştur.

cartayı çekmek b. f. Ölmek.

cart cart ötmek b. f. Kendini beğenmek ve çevresine emir verircesine konuşmak.

Carteret (Ölm. 1796) Dünyayı dolaşmasıyla ünlü bir İngiliz denizcisi. 1767'de Büyük okyanus'ta Salomon takımadalarından şimdi kendi adıyla anılan Carteret adalarını keşfetmiştir.

Carthagène Kolombiya'da Antil denizi kıyısında 191 300 nüfuslu bir endüstri şehri.

Cartier, Jacques (1491 - 1557) Fransız denizci ve gezgini. 1534'de I. François tarafından Amerika'nın kuzeyinde Asya'ya doğru bir geçit aramakla görevlendirilmiş, bu yolculukta Terre - Neuve'e ulaşmıştı. İkinci yolculuğunda daha önce Cabot tarafından keşfedilmiş olan Kanada'ya girerek burasını kral adına ele geçirmiş ve adını Yeni Fransa koymuştu. Gezilerini anlatan eserleri vardır.

cart kaba kâğıt Külb. Yüksekten atıp öğünen birine karşı söylenen, eğlenme ve küçük görme deyimi.

Carus, Carl Gustav (1789 - 1869) Alman hekim, felsefeci ve ressamı. 1814 - 1827 arası Dresden üniversitesi'nde kadın ve doğum bilgisi ordinaryüs profesörlüğü yapmış, karşılaştırmalı anatomi, böceklerin kan dolaşımı, ruhbilim, ruh hastalıkları, hekimlik felsefesi gibi birbirinden çok değişik konularda araştırmalarda bulunup, önemli eserler vermiştir. J. W. Goethe ile yakın dost olması ve Schelling'in doğa felsefesinden özellikle esinlenmesi incelemelerini etkilemiştir.

Caruso, Enrico (1873 - 1921) İtalyan tenor. Napoli'de doğmuştur. 1898'de Napoli'de 1899'da Scala (Milano) da sahneye çıkmıştır. Daha sonra çeşitli operalarda söylemiştir. 1903'den 1921'e kadar New York Metropolitan operasında sahneye çıkmış; 1920'de boğaz ameliyatı geçirmiş şarkı söylemeyi bırakarak Napoli'ye dönmüştür.

Cary, Arthur Joyce (1888 - 1957) İngiliz yazarı. Edebiyat alanına 1930 yılından sonra atılan Cary 50 yaşındayken romanlarıyla büyük bir başarıya ulaşmıştır. Muhayyilesi geniştir. İnce bir mizah anlayışı vardır. Yazılarında hiç bir zaman kolaylığa kaçmaz. Siyasal bilimlere değinen eserler de yazan Cary'nin en güçlü romanları arasında «Bir Çocuk Evi» ni ve «At Ağzı» nı sayabiliriz.

Carzou, Jean (Doğ. 1907) Fransız ressamı. Tablolarında çağdaş hayatın gerçek gö-

rüntülerini ya ıtır. Aynı zamanda tiyatro dekoru konusu da büyük ustalardandır.

Casals, Pablo (D . 1876) Ünlü İspanyol viyolonselist. Ca alonya'da Verdrell şehrinde doğmuştur. 1895'de Paris Operası'nda solist olarak ç maya başlamış, daha sonraları hiçbir y re bağlı olmadan konserler vermiştir. Koro ve piyano için bazı eserleri vardır. İspanya iç savaşından sonra Fransa'ya y rleşmiştir.

Casanova de Se galt (Giovanni Giacomo) (1725-1798) Aşk maceralarıyla tanınmış bir İtalyan. Bir h li gezmiş olan bu macerasever kişi bi ara İstanbul'a da gelmiştir. Venedik'te Kurşunlu Zindan'dan kaçışını ve çapkı lıklarını anlatan bir «Anılar» kitabı yaz ıştır.

Casanova Frances o (1730-1802) İtalyan ressamı. Aslı Ven dikli olup Londra'da doğmuştur. Savaş esimleri ve manzaralarıyla tanınmıştır. Eserleri arasında «Türk Süvarilerinin Y rüyüşü» adlı bir tablosu şimdi Nantes'd bulunmaktadır.

Casatus i. Ay'da) km. çapında bir çukur. 6 800 m. olan rinliğiyle dikkati çekmektedir.

cascavlak s. Çıpla , örtüsüz, hiç tüyü olmıyan, pek soyu nuş: Cascavlak bir kafa, ağacı yolup ca cavlak ettiler. [Tout nu, chauve — Com letely naked or bald]

cascavlak kalmak . f. Parasız, malsız ve eli boş kalmak.

Caselli Giovanni 1815-1891) İtalyan bilgini. Telgrafta yazı cihazı «partelégraphe» yapmıştır.

Cassado, Gaspar 1898-1967) İspanyol viyolonselist. Barc ona'da doğmuştur. Çello derslerini Casa 'tan almıştır. Çok başarılı bir virtüo olarak çeşitli ülkelerde konserler verm ştir. Besteleri de vardır. «Rapsodia Cata ano» adlı orkestra eseri ünlüdür.

Cassandre, Adolph Jean - Marie (Doğ. 1901) Fransız afiş re samı. Grafik ve afiş alanında cesurca şamalar sağlamış bir sanatçı. Çalışmala ında tiyatro dekorları da önemlidir.

Cassatt, Mary (1 45-1927) Amerikalı kadın ressam. 1870'de Paris'e yerleşen sanatçı empresyonistle n sergilerine katılmış, özellikle anneli ve çocukluk konularındaki eserleriyle sağlamıştır.

Cassirer, Ernst (374-1945) Alman filozofu. Yeni - kantçılı n temsilcilerindendir. Matematiğe dayan n mantık ve düşüncenin sembolik fonks onları üzerinde çok geniş bilgiye sahipti. assirer'in en büyük çabası kantçı bilgi melini (eleştiriyi) en modern bilime ka ar yaymak ve felsefî görüşü, bütün gö üntüleriyle insanın cevherini kavrayacağ şekilde genişletmekti.

Cassius Longinus, aius Terentius Varro Lucullus ile birli te «Terrentius - Cassius Kanunu» nu çık an konsül. Kanun, hükümetin devlet pa asıyla tahıl satın alıp, uygun fiatla halka satmasını öngörüyordu.

Cassius Longinus, Gaius Romalı komutan ve ünlü devlet adamı. Iulius Caesar'a yapılan suikastin baş tertipçilerindendir. Pompeius ile Iulius Caesar arasındaki savaş sırasında Pompeius'un donanmasındaki bir filoya komuta etti. Pompeius'un yenilgisinden sonra, Caesar, Cassius'u affetti ve Marcus Brutus ile birlikte preator olmasını istedi, (M.Ö. 44). Ama Cassius, Caesar'ın öldürülmesine şiddetle taraftardı. Suikastın başarıya ulaşmasından sonra, Caesar taraftarlarına karşı koydu ve Marcus Antonius ve Octavianus'a karşı, Brutus'la birleşti. Makedonya'da, Philippi'de ordusu yenilgiye uğrayınca, bir askerine kendini öldürmesini emrederek hayatına son verdi.

Cassius Spurius Roma'da ilk toprak kanununu çıkaran hukukçu. Bu kanunla yoksul köylüler toprak sahibi oluyor, Latium şehirlerine de toprak ayrılıyordu. Kanundan zarar gören Patriçiler ve büyük toprak sahipleri sonunda onu mahkûm edip idam ettirdiler. Üç kere konsul olan Cassius Spurius, M.Ö. 502'de Sabinler'i yendi ve üç kere yenilgiye uğrattığı Hernicler'le devamlı bir barış anlaşması yaptı (M.Ö. 486). Çocuklarının ya isteyerek, ya da zorla Patriçi sınıfından ayrılıp, Plep sınıfına katıldıkları söylenir.

Castelluccio Sicilya'da Sirakuza'nın güney - batısında tarih öncesi çağların kalıntılarıyla ünlü kazı alanı. Burada, bakır, taş ve tunç çağlarından kalma parçalardan başka, temeller ve mezarlar bulunmuştur. Mezarlardan çıkan lahitler büyük arkeolojik değer taşımaktadır.

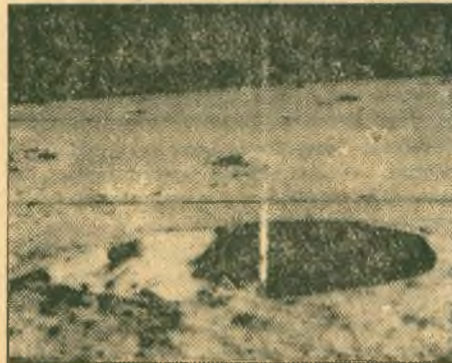
Castille «Kastil» ok. İspanya'nın bütün orta kısmiyle kuzey kısmından bir parçayı kaplayan ve hemen hemen İberya yarımadasının üçte birine yakın büyüklükte bulunan bir bölgenin adı. Araplar Kıştale derlerdi. 711 tarihinde Müslüman Araplar tarafından işgal edilmiş ve uzun süre onların ellerinde kalmıştı. Sonraları eski Castille'in yanı şimdiki Burgos Logrono, Soria, Ségovie, Avila şehirlerinin bulunduğu bölgenin bazı yerlerinde hakim adiyle bazı prensler meydana geldi. 923'de bunlardan birine Kastil kontu ünvanı verildi. Bu ünvan 1028'de krallığa çevrildi. Krallık gittikçe genişleyerek Yeni Kastil yani

Jean Baptiste Carpeaux

Pablo Casals

Ay'da Casatus çukurunun fotoğrafı

şimdiki Madrid Guadalajara v.b. şehirlerinin bulunduğu bölge ile birleşti ve sonunda bütün Araplar'ı İspanya'dan çıkarmayı başardı.

Castro Ruz, Fidel (Doğ. 1927) Kübalı yönetici. Havana Üniversitesi'nde hukuk okudu; doktora yaptı. Hayata avukatlıkla başladı. Batista rejimine karşı koydu. Bir ayaklanma çıkardığı için 1953'de hapse atıldı. 1956'da affa uğradı. Sürgün olarak Meksika'ya gitti. Orada bir ihtilâl ordusu hazırlayarak 1956'da Küba'ya çıktı. 1959'a kadar sürdürdüğü mücadelesi başarıya erişti. Batista kaçtı. 1959'dan beri başbakan ve 1963'den bu yana Sosyalist Devrim Birliği Partisi (sonra: Komünist Partisi) birinci sekreteridir.

Fidel Castro

casus Ar. i. Bir devletin ya da bir kimsenin haber ve sırlarını gizlice öğrenip bağlı bulunduğu ya da yararlanacağı yere bildiren kimse; çaşıt. Bir savaşın kazanılması için girişilen önemli faaliyetlerden biri de casusluktur. Ressam, doktor, profesör, tüccar, mühendis, diplomat kılığına sokularak yabancı ülkelere gönderilen casuslar düşmanın savaş gücü, plânları ve silâhları hakkında bilgi toplar ve bunları çeşitli yollardan kendi yurduna gönderir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra miktarları artan casuslar; 1° Mahallî casuslar. 2° İki tarafa hizmet eden casuslar. 3° Ulusal casuslar. 4° Profesör casuslar, olmak üzere dört sınıfa ayrılır. Bunlardan en başarılı hizmet edenler ulusal casuslardır. [Espion — Spy]

casuslamak f. Birinin hareketlerini gözleyip haber vermek. [Espionner — To spy]

casusluk i. Huk. Yabancı bir ülkeye bildirmek için, diğer bir ülkenin askerî, siyasî, iktisadî, sınaî, teknik v.b. sırlarını elde etmek için yapılan faaliyet. Ceza Kanunu'muzun, 129, 133, 134, 136 ve 137. maddeleri casusluk suçundan söz eder. Bu maddelere göre, casusluk maksadıyla yapılan hareketlerin dışında, düşmana savaş sırasında yardım sağlayan diğer hareketler de casusluk olarak kabul edilmektedir. Bu suçun, Türkiye'nin savaş halinde bulunduğu bir ülkenin lehine işlenmesi ve devletin savaş hazırlıklarını zayıflatması halinde, faile ölüm cezası verilir. Devlet sırlarının dikkatsizlik neticesi başkasının eline geçmesine sebebiyet veren kimse de cezalandırılır. Casusluk suçları Askerî Ceza Hukukunu da ilgilendirmektedir. Bu suçların askerî şahıslar tarafından işlenilmesi halinde ceza daha ağırlaştırılarak verilir. Yine Askerî Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanununun 11. maddesine göre, casusluk suçunu işleyen şahıs sivil de olsa, hakkındaki davaya askerî mahkemeler bakar. Uluslararası hukuk yönünden de casusluk kavramı üzerinde durulmuştur. 18 Ekim 1907 Lâhaye anlaşmasının 29. maddesine göre, casus, «savaşan bir devletin savaş alanına girerek, düşman tarafına bildirmek amacıyla bilgi toplayan veya araştıran kimsedir. Kıyafet değiştirmeksizin, bilgi toplamak için düşman savaş alanına geçen askerler casus sayılmazlar». NATO anlaşmaları çerçevesi içinde, bir diğer ülkede bulunan asker şahısların işleyecekleri suçlarda kaza yetkisinin kime ait olacağını düzenleyen anlaşmalar vardır. Türkiye'nin 10.3.1954 tarihli ve 6375 sayılı kanunla onayladığı, «NATO Kuvvetler Sözleşmesine» göre, NATO'ya bağlı bir ülkeye kuvvet gönderen NATO üyesi devletin askerî şahısları, kendi devletleri aleyhine casusluk suçu işleyecek olurlarsa, bunları yargılama, yetkisi, mutlak olarak bu kuvveti gönderen devlete aittir. Meselâ, Türkiye'de bulunan bir Amerikan askeri, Amerika aleyhine casusluk suçu işleyecek olursa bu askerî şahsı yargılamak yetkisi Amerikan mahkemelerine aittir. Tersine, Amerikan askeri, Türkiye aleyhine bir casusluk suçu işlerse, bu durumda Türkiye bu kişiyi mutlak olarak yargılamak yetkisine sahiptir.

II. Catherina

Catania (İtalya) Sicilya'da Etna yanardağı yakınlarında 372 500 nüfuslu bir liman şehri. Deri işleri, meyvacılık, şarapcılık, zeytinyağcılık önemlidir. Yunan ve Roma çağlarına ait arkeolojik kalıntıları ünlüdür. XVII. yüzyıla ait bir çok kiliseleri, sarayları ve başka yapıları ortaçağdan kalma bir kalesi vardır. Şehir M.Ö. 729'da Naksos adasından (Ege denizi) gelen Yunanlılar'ca kurulmuştur. 1669'da Etna yanardağının patlaması ve 1693'de bir deprem yüzünden iki kere yerle bir olmuştur.

Catherina, II. (1729-1796 Büyük Katerina) Rus imparatoriçesi. Anhalt dükasının kızı ve III. Petro'nun karısıdır. 1762'de imparatoriçe oldu. Devlet idaresinde ve savaşlarda gösterdiği başarı kendisine «Büyük» niteliğini kazandırmıştır.

Catherina, I. (1684-1727) Rusya imparatoriçesi; Büyük Petro'nun karısı. İmparator, Prut'da Osmanlı ordularına komuta eden Baltacı Mehmet Paşa tarafından sarıldığı zaman imparatorun ve ordunun kurtulmasında büyük etkisi olmuştur.

Catherine Ay'ın güney yarım küresinde bir çukur. Nektar denizi yakınındadır. 120 km. çapı, 5 010 m. derinliği vardır.

Catherine D'Aragon (1485-1536) İngiltere Kralı VIII. Henri'nin karısı, Aragon Kralının kızı. Kralın kendisini boşaması olayında, Papa'nın bu boşanmaya razı olmaması, İngiltere'de Protestanlığın kabulune sebebolmuştur.

Catherine, De Medicis (1519-1589) Fransız Kraliçelerinden. Floransa'da doğmuştur. Laurent de Médicis'in kızı ve II. Henri'nin karısıdır. Zeki, siyasette kabiliyetli ve entrikacı olarak tanınır. Saint - Barthélemy yortusunda, Katoliklerin Protestanları öldürmeleri olayında büyük etkisi olmuştur.

Catilina, Lucius Sergius (Yaklaşık olarak M. Ö. 108-62) Romalı politikacı, ünlü Catilina suikastinin elebaşısı. Servetini kaybetmiş asil bir ailedendi. Roma'da yiğit bir asker olarak ün yapmıştı. Cicero gibi aristokrat yazar ve tarihçilerden öğrendiğimize göre, Sulla'yı destekledi ve onun devrinde kanun dışı yollarla zenginleşti. Halk Partisine karşı olarak mücadeleye başladı. Halk Partisine karşı senato ve şövalye partileri birleştiler. O zaman Catilina ünlü suikastini düzenledi. Yeni konsüller 1 ocakta öldürülecekti. Ama suikast 5 şubata ertelendiğinden başarıya ulaşamadı. Bundan sonra, Catilina tam bir devrimci niteliği kazandı. Devrim hazırlıkları yapıldı, köleler işe karıştırıldı. Catilina ve arkadaşları, devrime karşı gelenleri öldürmeye, borçları iptal etmeye, zenginleri sürmeye karar verdiler. Catilina, 63'de Gaius Antonius ile birlikte aday olmak istedi ama Cicero onu yenilgiye uğrattı. Antonius ile Cicero birleştiler. 21 Ekim 63'de, devleti korumak bahanesiyle, konsüllere olağanüstü yetki verildi. Silâhlı çatışma başladı. Cicero, senatoda Catilina'yı şiddetle itham edince, Catilina Etruria'daki orduya sığındı. Etruria'ya Antonius'un komutasında bir ordu gönderildi. 62 yılı başlarında, Catilina'nın ordusu, yenilgiye uğratıldı. Catilina kendini öldürdü.

Cato, Marcus Porcius (M.Ö. 234-149) Romalı komutan, devlet adamı, yazar. Bir çiftçi ailesinden gelmedir. Torununun oğluyla adı aynı olduğu için, daha sonraları, ona Maior (büyük, ihtiyar), superior (daha üstün), ya da censorius (takdir ve tenkid edici) gibi sıfatlar da verildi. 17 yaşında Roma ordusuna girerek, Hannibal'ın (Anibal) komutasındaki Kartaca ordularına karşı çarpıştı. 195'de konsul oldu. 191'de, Suriye Kralı Antiokhos'un ordusunu yendi. 184'de Sensor seçildi. Eski Roma geleneği ve ahlâkının bu amansız temsilcisi, Romalılar'a özgü itaat, sadelik ve aile düzeninin Yunan kültürünün etkisiyle bozulacağından korkuyordu. Bu yüzden, çok iyi Yunanca bildiği halde, bu fikirlerini ve Roma'nın ulusal değerlerini savunurken 44 defa mahkemeye düşmüştü. Aynı endişelerle, Atina'dan elçi olarak gelen ünlü Yunan filozofları Karneades, Diogenes ve Kritolaos'un geri gönderilmelerini istedi. Roma'nın rakibi olarak gördüğü Kartaca'dan hayatı boyunca nefret eden Cato, 157'de arabulucu olarak gittiği Afrika'da Kartaca'nın zenginlik ve kudretinden kuşkulanmıştı. Ondan sonra konusu ne olursa olsun söylediği her nutku «Delenda est Carthago» (Kartaca'nın tahrip edilmesi gerek) diye bitirmesi ünlüdür. İlk Romalı tarih yazarı ve büyük bir düzyazı ustasıdır. «Origines — Başlangıç» adlı 7 bölümlük Roma tarihi, 150 söylevinden 70'i, «Praecepta ad Filium — Oğluma Öğütler» ve «Carmen de Moribus — Adetler Hakkında Şarkı» adındaki eserleri kayıptır. Günümüze kalan tek eseri «De Agricultura — Tarım Üstüne» ya da «De Re Rustica» adındaki kitaptır.

Cato, Marcus Porcius (M.Ö. 95-46) Devlet adamı ve filozof. Roma'da doğdu. Dedesi Büyük Cato'dan «Minor» ya da, Utica'da öldüğü için «Uticalı» diye ayırdedilir. Trakyalı köle ve gladiyator Spartakus'ün isyanını bastıran orduya katıldı, (M.Ö. 73-71). Catilina olaylarında, Cicero ile ortak hareket etti ve darbeye teşebbüs edenlerin idamını, Caesar'ın müdahalesine rağmen sağladı. Caesar'ın diktatörlük hevesini önceden sezdi ve cumhuriyetten yana olduğu için onun konsül seçilmesini önlemek istedi. Caesar'a ve «trium viri» yönetimine karşı çıktı. Libya çölünü aşarak vardığı Utica'da yeni bir cumhuriyetçi ordu kurarken, Caesar'ın Thapsus'da (Tunus) kazandığı zafer haberi üzerine kendini öldürdü. Kızı Porcia, Caesar'ı öldüren Marcus Brutus'un karısıydı.

Caton Eski Roma devlet adamlarından iki kişinin adı. Birincisi «Eski» takma adıyla anılır. Ahlâk ve karakter sağlamlığının örneği olarak tanınmıştır. M.Ö. 232-147 yılları arasında yaşamıştır. İkincisi, «Utique» takma adıyla ondan ayrılır, Caesar'a karşı koymasıyla tanınmıştır.

Cattaneo, Carlo (1801-1869) İtalyan politikacı ve yazar. Çağdaş olaylar ve özellikle 1848 ihtilâli hakkında çok önemli hatıralar yayınlamıştır; Milano ayaklanmasından sonra kurulan geçici hükümete üye olarak katılmıştır. Ünlü hukukcu Romagnosi'nin öğrencisi olan ve Saint-Simoncuların etkisinde kalan bu düşünürün İtalyan fikir hayatı üzerindeki etkisi de çok büyük olmuştur.

Cattegat Bak. Kattegat.

Catulus, Gaius Lutatius (M.Ö. III. yüzyıl) Romalı komutan ve amiral. Birinci Pön Savaşı'nda (M.Ö. 264-241) komutan, 242'de konsul idi. Roma donanmasının devamlı yenilgileri yüzünden, deniz savaşlarından kaçınıldığı bir dönemde kurduğu 200 gemilik filoyla Hanno'nun kumandasındaki Kartaca donanmasını bozguna uğrattı, (M.Ö. 241). I. Pön savaşı bu deniz savaşıyla bitmiştir.

Cava Endonezya adalarından biri. Yüzölçümü 132 000 km², nüfusu 65 000 000, başkenti Cakarta bu adadadır. Önemli şehirleri Semarang, Surabaya, Bandung'dur. Adanın uzunluğu 1 000 km. dir. Üzerinde volkanik tepeler bulunan dağ sıraları vardır, kuzeyde düzlükler yer alır. Tarım bakımından çok zengindir. Şeker, şeker kamışı, kahve, kauçuk, pirinç yetiştirilir. Petrol da çıkarılmaktadır.

caval Bak. hamal.

cavalacos i. Derme çatma, değersiz, önemsiz şey ya da kimse.

cavcav i. Telve ile yapılmış sahte kahve.

Cavell, Edith (1865-1915) İngiliz hastabakıcı. I. Dünya Savaşı'nda, işgal altında bulu-

Caton

Mehmet Cavit

Cebeci

nan Belçika'da, Fransız ve İngiliz esirlerinin kaçmalarına yardım ettiği için, Almanlar tarafından Bükreş'de kurşuna dizilmiştir.

cavidanî Far. s. Sonsuzluk. Bengilik. Baki.

Cavit, Mehmet (1875-1926) Devlet adamı. Selânik'de doğdu. İstanbul'da Mülkiye Mektebi'nde okudu. Ziraat Bankası'nda Maarif Nezareti'nde çalıştı. Öğretmenlik, Selânik'de okul müdürlüğü yaptı. İttihad ve Terakki'ye, daha gizli bir kuruluş iken katıldı. 1908-1911, 1912, 1914 - 1918 yıllarında milletvekili idi. 1908-1910 yıllarında darülfünunda öğretmen olarak görev aldı. 1909'da maliye nazırlığına getirildi ; bir ara nafıa nazırı oldu. Düyunu Umumiye'de Osmanlı Dayinler Vekili olarak çalıştı. Dış ülkelerde malî görüşmelere katıldı. 1926 yılında Atatürk'e yapılan suikasta karıştığı için idam edildi.

cavlağı çekmek b. f. Külb. Ölmek.

cavlak s. Çıplak, tüysüz. [Nu, dénudé, chauve — Naked, bare, bald hairless, featherless]

cavlamak f. ★ 1. Okun hedeften şaşması. [Dévier — To deviate] ★ 2. Konudan ve amaçtan ayrılıp boş sözler söylemek.

cavmak f. (Ok) Hedeften şaşmak.

Cavour, Camillo - Benso, Compte de (1810-1861) İtalyan Birliği'nin kurucularından. Gazetecilik, milletvekilliği ve başvekillik yapmıştır.

cavşir i. Bot. Maydanozgillerden bir bitki. Reçinesi eczacılık ve ıtrıyatçılıkta kullanılır. Çavşir, kâvşir.

caydırmak f. Vazgeçirmek, kararından döndürmek. [Faire renoncer, faire changer d'avis — To make renounce]

Cayene Fransız Guyana'sının 18 600 nüfuslu başkenti. Üzerinde bulunduğu ada da aynı adı taşımaktadır.

cayır cayır zf. Şiddet, fazlalık ya da kolaylık anlatır : Cayır cayır yandı. Dükkân cayır cayır işliyor.

cayırdamak f. Yanan ve yırtılan bir şey gibi, ya da kapı, pencere gibi şeyler açılıp kapanırken acı ve uzun ses çıkarmak. [Craquer, claquer grincer — To cracle or creak]

cayırtı i. Sert ve uzun gürültülü ses.

cayırtı vermek b. f. Gürültü ile gözdağı vermek.

cayırtıyı basmak b. f. Cayırtıyı koparmak : Birdenbire bağırıp çağırmak ; yaygara koparmak. [Jeter de grands cris — To raise an outcry]

caymak f. Vazgeçmek, niyet ve kararından dönmek. esk. Sarfı nazar etmek : Pazarlıktan caydı. Fikrinden caydı. [Renoncer, se dédire, abondonner — To change one's mind, swerve]

caz (cazbant) Müzik türü. Amerikan zenci şarkılarının geliştirilmesinden meydana gelmiştir. Klarnet, trombon, trompet, saksafon ve benzeri nefesli sazlarla ve baterinin ritmik vuruşları eşliğinde çalınır. Ritm, bu müziğin başlıca karakteristiğidir. Caz müziği, dünyanın birçok yerinde, özellikle Birleşik Amerika'da yaygın haldedir. Bu müzikte ad yapmış birçok sanatçı vardır. Tommy Dorsey, Benny Geodman, Louis Armstrong, Dizzy Gillespie en ünlüleridir.

cazgır i. Sp. Güreşecek pehlivanları seyircilere tanıtan, dualarını okuyan, meydana çıkaran kimse.

cazibei arz Bak. yerçekimi. [Pesanteur — Gravity]

cazip Ar. s. Kendine doğru çeken. İlgi uyandıran çekici : Cazip sözleri var, cazip bir teklif. [Attractif, séduisant, attrayant — Attractive, inviting]

Cd Kim. Kadmiyum elemanının sembolü.

C.D. (Fr. Corps diplomatique) Diplomasi mensupları.

Ce Kim. Seryum elemanının sembolü.

Ceara Kuzey Brezilya'da 3 337 000 nüfuslu bir eyalet. Başkenti Fortaleza. Atlas okyanusu kıyısındadır. Halkın çoğunluğu melezler ve zencilerdir ; beyazlar azdır.

cebanet, -ti Ar. i. Korkaklık, cesaretsizlik. [Pusillanimité, lâcheté — Timidity, pusillanimity, cowardice]

cebbar Ar. s. ★ 1. Kudret, azamet ve ceberut sahibi. [Omnipotent — Omnipotent] ★ 2. Zorba. Cebir ve zulmeden. [Tyran, despote — Tyranical, tyrant]

cebe Osmanlı İmparatorluğu ordusunda, özellikle ilk dönemlerde, askerlerin giydikleri kimi zırhlı, kimi hayvan derisinden yapılmış, silâh işlemesi zor giysilere verilen ad. Cebe kelimesi zamanla silâh ve silâhla ilgili araçlar anlamına gelmiş ; cephane sözü de, bunların konulduğu yer anlamında «cebe - hane» den doğmuştur.

cebe atmak b. f. Göstermeden kendi de bakmadan cebe koymak.

cebeci i. Far. Cebeci ocağından olan askere verilen ad.

Cebeci Ankara'nın Çankaya ilçesi bucaklarındandır. Bucağın nüfusu 145 591'dir.

Bir caz orkestrası

cebecibaşı Osmanlı ordularında çeşitli silâhları yapan, koruyan, savaş emrine hazır tutan «Cebeciocağı» örgütünün komutanına verilen ad. Cebecibaşılık, ordunun en önemil ve üstün mevkilerinden biriydi.

cebeci ocağı Osmanlı ordusuna savaş malzemesini sağlıyan ocak. Ocaktakiler savaş araçlarını cepheye götürüp getirmek, bozulanları onarmak ve korumakla görevliydiler.

cebe indirmek b. f. Bir şeyi acele cebe sokmak.

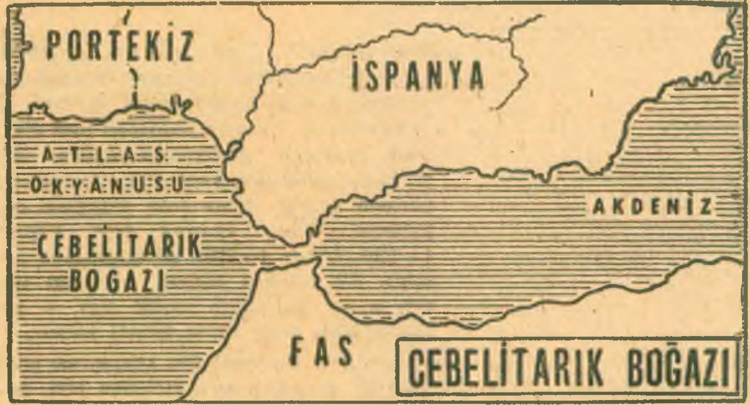
cebelenmek f. Silâhlanmak. [S'armer — To be armed]

cebeli, cebelü Tar. Osmanlı İmparatorluğunun eski ordu teşkilâtında tımar ve zeamet sahiplerinin savaş zamanında hazırladıkları silâhlı ve zırhlı askere denirdi. Tımar ve zeamete sahibolan paşalar ve beylerin gelirlerinin yıllık tutarına göre savaşa götürecekleri cebelülerin sayısı belli olurdu. Vilâyetlerdeki atlı inzibat kuvvetine de cebelü denirdi.

Cebelitarık İspanya'nın bulunduğu İber yarımadasının güney ucunda 1704'denberi İngiltere'nin elinde bulunan bir yarımadanın adı. Bu adı, 425 m. yüksekliğinde bulunan dağdan gelmekte ve dağın eteğinde bulunan şehre de aynı ad verilmektedir. Cebelitarık arazisinin yüzölçümü 5 km², nüfusu 24 100'dür. Cebelitarık, İslâm komutanı Tarık'ın ilk asker çıkardığı ve tahkim ettiği yer olduğu için bu adı almıştır. İspanya ile Fas arasında bulunan, Avrupa ile Afrika'yı ayırıp Akdeniz'le Atlas okyanusunu birleştiren bu noktaya Cebelitarık boğazı ya da Septe boğazı, Avrupa dillerinde Gibraltar denir. 15 km. genişliğinde ve 450 m. derinliğindedir.

ceberut, -tu Ar. i. ★ 1. Tanrı'nın her şeyin üstünde olan kudreti: Azamet, celâl: «Sahibi kâinat olan ceberut.» Tevfik Fikret. [Majesté, omnipotent, royaume céleste — The majesty of god] ★ 2. mec. Merhametsizlik, zorbalık. [Tyranie — Tyranny, tenacity] ★ 3. Zorba, merhametsiz. [Cruel — Tyrant, bully]

Cebesoy, Ali Fuat General (Doğ. 1882) Asker ve devlet adamı. İstanbul'da doğdu. İsmail Fazıl Paşa'nın oğludur. Harb Akademisi'ni bitirdi. Orduda çeşitli görevler aldı; ataşemiliter oldu. Balkan ve I. Dünya Savaşlarına katıldı. 1919'da Ankara'da kolordu komutanı iken, Kurtuluş Savaşı'na başlayan Atatürk'ün tarafını tuttu. Birinci T.B.M.M.'ne girdi. 1920'de Batı Cephesi komutanı, Moskova büyükelçisi, 1922'de Meclis ikinci başkanı oldu. 1924'de kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası genel sekreteri olarak muhalefete geçti. **1939-1950** yıllarında C.H.P. milletvekili, **1950-1960** yıllarında bağımsız milletvekili idi. **1939-1943** yıllarında nafia vekilliği, **1943-1946** yıllarında münakalât vekilliği, **1948'de** T.B.M.M. başkanlığı yaptı. Eserleri arasında: Moskova Hâtıraları, Millî Mücadele Hâtıraları, Siyasi Hâtıraları sayılabilir.

cebi delik b. s. Parasız, züğürt. [İng. Penniless]

cebi hümayun Tar. Abdülhamit sarayında, özel harcamalar dairesi. Ceyb-i hümayun.

cebin Ar .s. ★ 1. Korkak, ödlek. [Poltron, lâche — Cowardly] ★ 2. i. Alın, nasiye. [Front — Forehead]

cavit Far. Sonsuz, bengi.

cebir, -bri Ar. i. ★ 1. Zor, zorlayış. [Contrainte — Force] ★ 2. Huk. Doğal olaylar ya da diğer bir şahsın fiili sebebiyle, kişinin irade dışı bir hareketi gerçekleştirmesi. Cebir işlenilen fiildeki kusurluluğu ortadan kaldırır. [Violence — Compulsion]

cebir Ar. i. Mat. Niceliklerle ilgili meseleleri harflerle ifade edip denklemlere çevirerek genelleştiren matematik kolu. Bütün işlemler harflerle yapılır. Son durumda gerekiyorsa, harfler için verilen, özel cebirsel sayılar harflerin yerine konularak çözüm bulunur. Cebir M.Ö. 1700 yıllarında Mısırlılar tarafından kullanıldığı bilinen eski bir bilim koludur. Daha sonra 800 yıllarında Arapların sıfırı cebire sokmaları, matematik tarihinin en büyük gelişmelerinden biridir. Avrupa'ya X. yüzyılda Araplar tarafından getirilmiştir. Bu yüzden Avrupa dillerinde de Arapçasına benzer adlar almıştır. Cebir Ortaçağ'da büyük bir gelişme gösterememiş, XVI. yüzyılda ilerlemeye başlamış, XVII. yüzyılda klâsik yüksek cebir, XIX. yüzyılda da modern yüksek cebir doğmuştur. [Algèbre — Algebra]

cebire Kırık kemikleri yerinde tutmak için kullanılan tahta, mukavva ya da teneke den safiha.

cebir kullanmak b. f. Zorlamak: Suçlu polise karşı geldiğinden cebir kullanıldı. [Forcer, contraindre — To force]

cebirsel değer b. i. Mat. Artı (+) ya da eksi (—) işaretlerinden biriyle belirtilmiş aritmetik bir sayı ya da harf. esk. Kıymeti cebriye [Fr. Valeur algébrique]

cebirsel ifade b. i. Mat. Cebirsel işaretlerle birbirine bağlı harflerle gösterilmiş nicelikler topluluğu. İşlemde harfler arasında gerekli kısaltmalar yapıldıktan sonra harflerin yerine verilen değerler konulursa, cebirsel ifadenin sayı değeri bulunur: $2a+b+5$ gibi.

Ali Fuat Cebesoy

cebirsel sayılar b. i. Mat. + ve — işaretiyle beraber düşünülen sayılar. Aritmetikte kullanılan tam sayılar (tabiî sayılar) ve kesirli sayılar, hayatta rastlanan bazı olayların sonucunu göstermeye yetmez. Bir tüccarın defterinde yazılı 700 rakkamı bu paranın alacak ya da borç olduğunu belirtemez. Bunu ayırmak için alacağı (+ 700), borcu (— 700) ile göstermek gerekir. Bir cebirsel sayının başındaki işaret + ise bu sayıya pozitif sayı, — ise negatif sayı denir (0)'ın işareti yoktur.

Cebrâil (Cibri - Gabriel) Din kitaplarına göre Tanrıya en yakın dört melekten biri. Bazı dinlere göre başmelektir. İslâm inanışında Peygambere Tanrı'nın emir ve vahiylerini getirmiştir. Hıristiyanlıkta ise Meryem Ana'ya İsa'yı doğuracağını onun bildirdiğine inanılır. İslâm dininde Cebrail'e Ruhul - Kudüs de denir.

cebren Ar. zf. Zorla : Senedi ona cebren imzalatmışlar. [Par force — By force]

cebretmek b. f. Zorlamak : Tatlılıkla yaptırılması mümkün işlerde cebretmek doğru değildir. [Forcer — To force]

cebrî Ar. s. ★ 1. Zorlayışlı, zorla yapılan, isteksiz : Cebrî gülüş. [Forcé — Done by force] ★ 2. Cebirsel. Cebir bilimine ait ve uygun. [Algébrique — Algebraic]

cebri hatır etmek b. f. Hatırı kırılan birinin gönlünü almak.

cebri keşif. b. i. Ask. Düşman birliklerini meydana çıkarmak ve amacını anlamak için silâh gücü ile yapılan keşif.

cebrinefs etmek b. f. Kendini zorla tutmak : Lâyık olduğu kötü cevabı vermemek için cebri nefs ettim. [Se retenir — To restrain oneself]

cebrî satış Huk. Rehin olarak alınan ya da haczedilen malların, mal sahibinin rızasına bakılmaksızın satılması. [Vente forcée — Compulsory sale]

cebrî taarruz b. i. Ask. Düşman savunmasının gevşediği anlaşıldığı zamanlarda normal hazırlıkları beklemeden plan dışı yapılan taarruz.

cebriye Ar. i. Fel. Bak. kadercilik.

cebrî yürüyüş Ask. Sıkışık bir yere yetişmek ya da bir bölgeyi düşmandan önce ele geçirmek gibi önemli anlarda normalin üstünde yapılan yürüyüş.

Cebu (Filipinler Cumhuriyeti) 1 209 000 nüfuslu bir ada. Başkenti 259 000 nüfuslu Cebu şehridir. Fırtınalara ve özellikle tayfuna karşı korunan bir limanı vardır. Halkın çoğu katoliktir. Adada tütün, şeker yetişir.

C.E.C.L.E.S. Uzay Araçları Atıcılarının Ortaya Konması ve Yapılması için Avrupa Komisyonu. «Commission Européenne pour la mise au point et la Construction de Lanceurs d'Engins Spatiaux» nun kısaltılmışı. Buna 14 Avrupa ülkesiyle Avustralya katılmıştır. Avustralya'nın katılması, Avrupa ülkelerinin füzelerine üs sağlamak içindir.

ceddani Ar. s. Ataç, atalardan gelen, ana ve babadan değil de uzak soydan geçen vücut ya da ruh özelliği. [Atavique — Atavistic]

cedde Ar. i. Büyükanne. [Grande-mère — Grand mother]

ceddi âlâ Ar. b. i. Bir soyun başı olan kimse.

ceddine lânet ü. Büyük bir kızgınlık ve öfke anlatır.

ceddine rahmet ü. Büyük bir beğenmenin anlatılmasında kullanılır. Allah senden razı olsun!

cedel Ar. i. ★ 1. Bahiste kavga, ağız dalaşı. [Dispute — Dispute] ★ 2. Fel. Eytişim. Münazara, mübahase, mantık esaslarına uyularak tartışma usulü. esk. İlmi cedel. Bak. diyalektik. [Dialectique — Dialectic]

ce demek b. f. ★ 1. Çocukları şakadan korkutma, şaşırtma. ★ 2. Gittiği yerden bir selâm verip ayrılmak, az görüşmek.

Cedi Bak. Oğlak burcu.

cedit Ar. s. Yeni. Nizamı cedit : Yeni nizam. Edebiyatı cedide : Yeni edebiyat. [Nouveau, moderne — New, modern]

cedre Ar. i. Guşa, guatr.

Cedvel-i Sîm XVIII. yüzyılda Kâğıthane'de mermer rıhtımlı bir arkın özel adı. Gümüş ark anlamınadır. Başta Nedim olmak üzere, o çağ şairlerinin şiirlerine geçmiştir. Yahya Kemal de «Cedvel-i Sîm» den söz etmiştir:

«Cedvel-i Sim'in kenarından bu âvâzın
Kemal,
Koptu bir fevvâre-i zerrin gibi mahûrdan.»

cefa Ar. i. Zorlu sıkıntı, üzgü, eziyet. [Souffrance, tourment, vexation douleur — Torment, suffering, vexation, ill - treatment]

cefa çekmek b. f. Üzüntü, üzgü çekmek. [Souffrir — To suffer]

cefa etmek b. f. Üzmek, eziyet etmek. [Tourmenter — To torment, torture]

cefakâr Far. s. ★ 1. Cefa eden, eziyet veren : Ey cefakâr sevgili! [Vexateur, cruelle — Cruel, tormentor] ★ 2. Halkın konuşma dilinde yanlış olarak, cefa çekmiş cefayı kanıksamış anlamına kullanılır : Zavallı çok cefakâr bir kadındır.

cefakeş Far. s. Eziyete uğrayan, çefa çeken. [Vexé, tourmenté — Suffering]

ceffelkalem Ar. zf. Hiç düşünmeden. [Sans penser — Without reflection]

cehalet Ar. i. Bilmezlik, bilgisizlik. [Ignorance — Ignorance]

Cehdi Efendi (1771-1808) Şair ve bilgin. Daha çok tarih, siyaset ve edebiyat alanlarında birer değer olan Sait Paşa'nın babası ve Süleyman Nazif Bey'in dedesi olmasından dolayı ün kazanmıştır.

cehele Ar. ç. i. Bilgisizler, bir şey bilmeyenler.

cehennem Ar. i. Ölümden sonra günah işleyenlerin cezalandırılacaklarına inanılan

yer. İlk çağ Yunan ve Roma mitolojilerine göre Pluton'un krallığı olan Hades yerin altındadır. Bunun en derin yerine Tartaras denir; en ağır günahları işlemiş olanlar bu çukurda kalacaklardır. Hades dört ırmakla çevrilidir. Ruhlar bu karanlık ırmakları sandalla geçer, işledikleri günahın derecesine göre Hades'in belirli bölgelerine yerleşirler. ★ Asur ve Babilliler'de Kigabu denen cehennem yerin dibindedir. Buraya Nergal ve karısı Ereşkigal hükmeder. Ölüler zifiri karanlıktadırlar; yiyecekleri sadece toz ve çamurdur; burada her sınıftan insan bulunur, ölü ruhlar yani Edimnular gömüldükleri zaman yanlarında hediyeler olursa sükûna erer, yoksa vampir gibi kanatlı oldukları düşünülen edimnular, geride kalanları rahat bırakmazlar. ★ Katoliklerde cehennem, Tanrı'dan uzaklaşmış olanların gideceği bir yerdir. Tanrı'yı tanımayanlar burada en ağır işkencelere uğrarlar. Bu işkencelerin derecesi, işlenmiş olan günaha göre değişir. ★ Eski Çinliler'e göre ölüler toprağın altında ya da gökte yüce tanrının yanında yer alırlar. Günahkâr ruhların barınağı olan bir cehennem fikri ancak budizmle ortaya çıkmıştır. O dünyanın düzeni bu dünyanın düzenini meydana getirir. ★ Mısırlılar'a göre geceleri, güneşin üstüne doğduğu yeraltı dünyasında ölüler ne mükâfatlandırılır ne de cezalandırılır. Günah işlemiş olan ruh ikinci defa ölüme, yani tamamiyle yok olmaya mahkûmdur. Suçsuz ruh tersine dünyadaki gibi yaşar, ölümsüzdür. Ölüler tanrısı Oziris'in Mısırlılar'ca büyük bir önemi vardır. ★ İbraniler'e göre öbür dünyadaki hayat bu dünyadakinin devamından başka bir şey değildir; burada iyi ile kötü arasında kesin bir ayırım yapılmaz. Ama sonraları farizyenlerin zoruyla bu ayırım kabul edilmiştir. İyiler zevk safa içinde yaşar, kötüler de cehennemde akla hayale gelmez işkenceler çekerler. ★ Hint dinlerinde, Veda'lara göre cehennem (naraka) cennete gidemeyenlerin ülkesidir; yer altındadır. Oradakilerin günahları teraziyle tartılır ve bunların ağırlığına göre türlü işkencelere uğrarlar. ★ Brahmanlarda, geleneksel olarak yedi cehennem kabul edilmekle beraber sonraları bunların sayısı milyonlara ulaşmıştır. Cehennemler yer altı bölgelerindedir (patala). Cehennemde kızgın ateşler ve dondurucu soğuklar olur. Türlü işkencelere uğrayan ruh burada ebedi olarak kalmaz. Samara'ya göçer. ★ Budistlerde cehennem aşağı yukarı brahmanlarınkine benzer. Lânetlenmiş olanlar, günahlarının derecesine göre soğuk ve sıcakta şiddetli işkencelere uğrarlar. Lânetlenme ebedi değildir; bir lânetli bir cehennemde ölüp başka bir cehennemde yeniden doğabilir. ★ Müslümanlarda, her insan işlediği günah ölçüsünde cezaya çarptırılır; günahlar teraziye vurulur: İyiler cennete kötüler cehenneme gider. Cehennemde şiddetli sıcaklar, dondurucu soğuklar vardır. Buraya atılan susuzluktan bunalır, zebanilerin topuzlarını maddi olarak duyar. ★ Japonlarda, iki cehennem vardır: Cigoku'ların ve resmi din olan «Yomo» ya da «Yonu - Tsu - kinu» adını alan şinto'ların cehennemi. Bazan bir çirkef yatağı bazan da insanların dünyada yaşadıkları hayatın daha kötüsü olan bir benzeridir. Cehennem tanrısı Susanoo'dur. ★ Mazdekler'e göre ruh yargılandıktan sonra sırat köprüsünden geçer. Günehkâr ruhlar cehenneme (Duzah) yuvarlanır; öbürleri göğe çıkar. Cehennem çukuruna yuvarlananlar, yeniden dirilinceye kadar orada azap çekerler. [Enfer — Hell, inferno] ★ 2. mec. Çok sıkıntılı yer.

cehennem azabı b. i. ★ 1. Cehennemde uğranılacağına inanılan ceza. ★ 2. mec. Şiddetli üzüntü. İyilik haberini alıncaya kadar cehennem azabı çektim.

cehenneme kadar yolu var ü. Defolsun istediği yere baş vursun, korkum yoktur anlamına söylenen bir kızgınlık sözü.

cehennem gibi b. s. Çok sıcak.

cehennem kütüğü b. i. Cehennemde uzun uzun yanmaya lâyık çok günahlı ya da dinsiz kimse. [Personne impie — A hardened sinner]

cehennemlik s. ★ 1. Cehennem azabına lâyık. [Damné — Worthy of hell] ★ 2. Hamamı ısıtan ateşin yandığı yer, hamam külhanı. [Hypocauste — Stoke - hole of Turkish bath]

cehennem olmak b. f. Defolmak. [S'en aller, — To clear out]

cehennem taşı b. i. Kim. Kimyasal bakımdan gümüş nitrat. Zor iyileşen yaralarda tedavi amacı ile dağlamak için ilâç olarak kullanılır.

cehil, -hli Ar. i. Bilgisizlik, bilmezlik: Her şeyin ilmi cehlinden iyidir. [Ignorance — Ignorance]

cehli mürekkep b. i. Bilmediğini de bilmeyip kendini bilir sanma.

cehre i. Pamuk, yün, ipek gibi şeyleri eğirip iplik haline getirmeye yarayan araç, iğ. [Fuseau — Spınolle]

cehren (cehrî) Ar. zf. Açık ve yüksek sesle söylemek, okumak: Gizli değil cehrî söyledi. [A haute voix — Loudly, publicly]

cehri i. Bot. Kökboyasıgillerden, güzel kırmızı renk veren kök.

ceht Ar. i. Çalışma, çaba. esk. Gayret. [Zèle, effort, tâche — Zeal, effort, endeavour]

ceket, -ti Fr. i. Elbise takımının yelek ya da gömlek üstüne giyilen parçası. [Veste, veston, jaquette — Jacket, coat]

celâdet, -ti Ar. i. Yiğitlik, batırlık, bahadırlık. [Bravoure — Braveness, courage]

celâl Ar. i. Ululuk, büyüklük. (Hemen yalnız Allah hakkında kullanılmıştır). Yalnız «celâlli» sıfatında heybetli ve hiddetli anlamına insanlar hakkında kullanılır. [Grandeur — Greatness, magnificence]

Celâlettin Dede Efendi, Mehmet (1848-1908) Besteci. İstanbul'da doğmuştur. Yenikapı

Mehmet Celâlettin Dede Efendi

Mevlâna Celâlettin

mevlevîhanesinde yetişmiş, oranın Şeyhi olmuştur. Tambur çalışındaki ustalığıyla tanınır. Dügâh makamında bestelediği ayin en güzel eseridir.

Celalettin Harzemşah (Ölm. 1231) Harzemşah soyunun yedinci ve son hükümdarı. Cesareti ve bilgisiyle tanınır. Babası Kutbutbin Mehmet'in ölümünden sonra hükümdarlığa geçmiş fakat Moğollar'ın hücumu karşısında Gazne'ye oradan da Hindistan'a kaçmıştır. Eyyubiler'le Anadolu Selçukları'nın birleşmiş orduları karşısında 1230'da bozguna uğramış; kaçarken öldürülmüştür.

Celâlettin Paşa Mâhmut (1839-1899) Osmanlı vezirlerinden. II. Abdülhamit zamanında ticaret ve nafia nazırlıklarında bulunmuştur. Tarihle, edebiyatla yakından ilgilenmiş, bu konularda eserler vermiştir. «Mir'atı Hakikat» adlı tarihi ile «Ravzatül - Kâmilin» adlı eseri, manzume ve mektupları yayınlanmıştır. Güfte ve besteleri de vardır.

Celâlettin Rumî, Mevlâna (1207-1273) Doğunun yetiştirdiği en ünlü şair ve düşünürlerden biri. 1207 yılında Belh şehrinde doğdu. Zamanının seçkin düşünürlerinden Bahaettin Veled'in oğludur. Küçük yaşta babasıyla birlikte batıya göçedip İran'da ve Suriye'de bir süre kaldıktan sonra Konya'da yerleşti. Babasından ve zamanının değerli bilginlerinden ders almış, özel çalışmalarıyla da kendini yetiştirmişti. Şeriat kurallarına özden bağlı bir din adamı olarak Konya medreselerinde hocalık yaptığı sıralarda, bir gün, bu şehre gelen gezginci bir dervişin etkisiyle kendini tasavvufa verdi. Derslerinden, öğrencilerinden uzaklaşıp bütün zamanını Şems-i Tebrizî adlı bu dervişe adadı. Zorunluklar yüzünden onu yitirince içli ve lirik şiirlerini yazdı. Tasavvufu en geniş ve en özgür açıdan işledi. Derin bir şair olmaktan başka, tüm insanlığı ve tüm dinleri de, tasavvuf kapsamı içinde kaynaştırmayı amaç edinmiş bir filozof olarak tanındı ve sevildi. Ölümünden sonra ortaya koyduğu kibi ilkeleri ve davranışları, oğlu Sultan Veled tarafından bir tarikat biçiminde düzenlendi. Önceleri «Celâliye» diye anılan bu tarikat, sonraları «Mevlevilik» adıyla gelişti. Yaygın bir sanat ve düşünce adamı olarak yüzyıllardır ünü doğuda ve batıda gittikçe artan Mevlâna Celâlettin Rumî, eserlerinin hepsini Farsça yazmıştır. En önemlileri, gazel, rubai ve benzeri manzumelerini içinde bulunduran «Divan-ı Kebir» ile tasavvuf konularını işleyen 6 ciltlik «Mesnevî» dir.

Celâl Hüseyin Çelebi (Ölm. 1574) Şair. Manastırda doğmuş, Enderun'da yetişmiş, II. Selim'in lalalığını yapmış, Timar defterdarlığında bulunmuş sonradan sürüldüğü Manastır'da ölmüştür.

Celâlîler Tar. Osmanlı İmparatorluğu'nda Anadolu'da merkeze karşı başkaldıranların tümüne verilen ad. 1519'da Bozoklu Celâl'in başkaldırmasından sonra, yer yer süregelmiş olan bu isyanlar, özellikle XVI. yüzyılın son, XVII. yüzyılın ilk yıllarında çoğalmıştır. İstanbul'daki devlet adamlarının Anadolu'yu ihmal etmeleri, malî bakımdan baskı altında tutmaları bu isyanların başlıca nedenleri olduğundan, kimi zaman gerçek bir devrîm görüntüsünde belirmişlerdir. Anadolu'daki bazı Türk komutanları ve askeri tarafından da desteklenen bu başkaldırmalar, sırasında devleti bir dış seferden fazla uğraştırmıştır. Celâli isyanlarının en ünlüsü, Vezir Abaza Mehmet Paşa'nın liderlik ettiği ve II. Osman'ın İstanbul'da yeniçeriler tarafından şehit edilmesi üzerine çıkan ulusal ihtilâldir. Bu başkaldırılar Kuyucu Murat Paşa'nın Anadolu'da yüz bine yakın insanı öldürmesiyle hemen hemen bastırılabilmiş, Köprülü Mehmet Paşa'dan sonra bir Celâlî meselesi kalmamıştır. Bütün Celâlîler, orduya katılmaları şartıyla affa uğramışlar, hepsi askere alınarak Avrupa cephelerine gönderilmişlerdi.

Celal İsmail Paşa (1862-1925) Hekim. Babası Trabzonlu Divitci İsmail Paşa'dır. İşkodra'da doğmuş, İstanbul'da Hekimlik öğrenimini tamamladıktan sonra, Paris kliniklerinde iç hastalıkları uzmanı olmuş, memlekete döndükten sonra Darülfünun Tıbbiye Okulu İç Hastalıkları kürsü hocalığı yapmıştır. Hekimlik konularında yayınları vardır.

celâllenmek f. Öfkelenmek, heybetli bir hal almak. [Se mettre en colère — To get into a rage]

Celâlli Sivas'ın Hafik ilçesine bağlı bucaklarından. 31 köylü bucağın nüfusu 8 293, merkezinin nüfusu 743'dür.

celâlli s. Sert ve heybetli kimse; çabuk parlıyan. [Emporté — Irasicible, quick — tempered]

Celâl, Mehmet (1867-1912) Türkiye'de batılı anlamdaki roman ve hikâye akımının ilk örneklerini vermiş yazar. Şair olarak da tanınır.

Celâl Nuri İleri (1877-1939) Gazeteci ve fikir adamı. B.M.M.'de 5 dönem milletvekilliği yaptı. «İleri» gazetesini kurdu. Tarih, hukuk, sosyal sorunlar, politika ve gezi konularında yazıları ve kitapları vardır.

Celâl Sahir, Erozan (1883-1935) Şair. İstanbul'da doğdu; 15 yaşında yazı yazmaya başladı. 17 yaşında Edebiyatı Cedide'nin yayın organı olan «Servet-i Fünûn» da yazıları çıktı. Şiirde aruzdan sonra heceyi de denedi. Lise edebiyat öğretmenliklerinde bulundu. B.M.M.'nin 3. döneminde milletvekili oldu Türk Dil Kurumu'nun çalışmalarına katıldı. İstanbul'da öldü. Eserlerinde aşırı duygululuğu ile dikkati çeker. Şiirlerini şu kitaplarda toplamıştır: «Beyaz Gölgeler», «Buhran», «Siyah Kitap», «Mebus Namzetlerim.»

Celâl Sahir

Celâlzade Mustafa Çelebi, Koca Nişancı (1496-1567) Kanuni Süleyman zamanında ünlü devlet adamı, bilgin, tarihçi. 35 yıl nişancılıkta, yani padişahın emir ve kanunla-

rını çıkarma görevinde bulundu. Yavuz ve Süleyman zamanlarının olaylarını ve savaşları anlatan «Tabakatül - Memalik» adlı eseri büyük değer taşır.

Celâyirliler Orta Doğu'da Türkleşmiş bir Moğol devleti. İlhanlılar'ın küçük çapta bir devamı sayıldığından, onların yönetim şekli ve gelenekleriyle yaşamışlardır. Resmî dilleri Türkçeydi. Güzel Sanatlara eğilimleriyle anılırlar.

celbe i. Avcı çantası. [Carnier — Game - bag]

celbetmek Ar. T. f. ★ 1. Kendine çekmek. [Attirer — To attract] ★ 2. Getirmek. [Apporter, fair venir, appeler, inviter, convoquer — To invite, call, send for]

celep Ar. i. Koyun, keçi, sığır gibi kasaplık hayvanların ticaretini yapan kimse. [Marchand de bestiaux — Cattle - dealer]

celi Ar. s. Açık, aşikâr. [Clair, évident, manifeste, visible — Clear, evident, manifest, obvious,]

celil Ar. s. Yüksek, mertebesi büyük olan. esk. Âli.· Dilimizde «Rabbı celil, Nezareti celile» gibi bazı takımlarda kullanılırdı. [Supérieur, éminent, sublime — Eminent, superior, illustrious]

Céline, Louis Ferdinand (1894-1961) Fransız yazarı. Asıl mesleği doktorluktur. İlk romanı «Voyage au bout de la nuit — Gecenin Sonuna Gezi» yi 1932'de yayımladı. Bu kitabında yazar insanlığı keskin bir dille hicveder. «Mort à crédit — Taksitle Ölüm», «L'Ecole des cadavres — Cesetler Okulu» adlı kitapları da aynı çaptadır. 1938'de Yahudi düşmanlığı hareketine katıldı. 1944'de Almanya'ya sığındı.

celi yazı Uzaktan okunacak şekilde iri, Arap harfleriyle süslü levha yazısı.

cellât Ar. i. ★ 1. Ölüm cezasına çarptırılanları öldürmek işini üzerine alan kimse. [Bourreau — Executioner, hang man] ★ 2. mec. Merhametsiz, zalim. [Cruel — Merciless, cruel]

Cellini, Benvenuto (1500-1571) İtalyan heykelcisi. Floransa'da doğdu. Serüvenli bir yaşam süren Cellini bunu kendi yazdığı «Anılar» ında anlatmıştır. 1540'da Fransa Kralı I. François tarafından Fransa'ya çağrılan heykelcinin bu memlekette yaptığı eserler arasında «Nymphe de Fontainebleau — Fontainebleau Perisi» adlı kabartma heykeli ünlüdür.

celp Ar. i. ★ 1. Kendine çekme, getirtme. ★ 2. Ask. Askerlik kanununa göre çağına giren yurtdaşlara gerektiği zaman yedeklerin silâh altına alınmasıdır. [Appel — Call] ★ 3. Huk. Bir hukuk ya da ceza davasında taraflar, bilirkişi, tanık gibi davada görevi bulunan kimselerin mahkemeye çağrılmaları. Çağrı celpname denilen bir kâğıtla yapılır. [Citation — Summons]

celse Ar. i. Oturum. [Session, séance, reunion — Sitting, meating, session]

celseyi açmak b. f. Meclis başkanının konuşma için toplanmış olan üyelere işe başlanacağını haber vermesi. [Ouvrir la séance — To open the session]

celseyi kapamak b. f. Başkanın, konuşma halinde bulunan üyelere oturumun bittiğini haber vermesi. [Lever la séance — To close the meeting]

celseyi tatil etmek b. f. Konuşulan mesele tamamlanmadan oturumu kesmek. [Faire cesser la séance — To adjourn the meeting]

Celvetîlik · Hacı Bayram Velî'nin kurmuş olduğu Bayramiye tarikatından ilham alınarak kurulmuş bir tarikat. XVI. yüzyıl Türk mutasavvıflarından Aziz Mahmut Hüdaî Çelebi tarafından düzenlenmiştir. •Dünya zevklerinden ve varlıklarından yoksun kalmayı; mutluluğu yerini yurdunu, varını yoğunu terketmekte aramayı öngören bir tarikat olarak tanımlanabilir.

cemaat, -ti Ar. i. ★ 1. Bir yere toplanmış insanlar, takım, güruh: Kapının önünde kalabalık bir cemaat vardı. [Foule, multitude — Crawd, flock] ★ 2. Namaz kılmak, mevlût ya da vaiz dinlemek üzere toplanan halk: Cemaat ne kadar çok olursa olsun imam bildiğini okur. ★ 3. Dinsel topluluk, bir mezhebe bağlı halk: Ermeni cemaatı, Yahudi cemaatı. [Communauté religieuse — Congregation, community]

cemaatla namaz kılmak b. f. İmama uyarak beraberlikle namaz kılmak.

cemadat, -ti Ar. ç. i. Cansızlar, yaşama ve büyüme kabiliyeti olmayan varlıklar. Hayvanlarla bitkilerin dışında kalan şeyler. [Corps inanimés — Inorganic substances]

cemal Ar. i. Güzellik, yüz güzelliği. esk. Hüsün. [Beauté du visage — Beauty of face]

Cemalettin Afganî, Seyyit - Şeyh (1838-1899) İslâm bilgini ve düşünürü. Afganistan'ın Eseabat şehrinde doğdu. Kâbil ve Hindistan'da okudu. Yurdundaki iç savaştan ötürü Mısır'a gitmiş oradan da İstanbul'a geçmiştir. Sadrazam Ali Paşa tarafından Maarif Meclisi azalığına getirilmiş, Müslümanları uyarıcı ileri düşünceleriyle sof-

Celâlettin Mahmut Paşa

Benvenuto Cellini

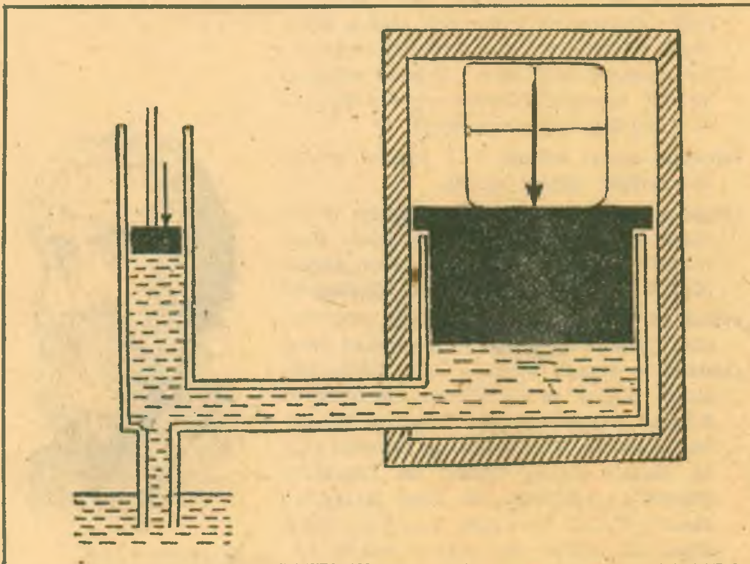

Karikatürist Cem'in çizdiği bir tip

talar arasında tutunamamış Mısır'a gitmek zorunda kalmıştır. Orada gazeteciliğin kurulmasında ve ilerici fikirlerin yayılmasında önayak olmuştur. İngilizler tarafından, milliyetçi hareketlere katıldığı için Mısır'dan da çıkarıldı. Hindistan'a, Rusya'ya, Londra'ya gitti, üç yıl Paris'de kaldı. İstanbul'a döndüğünde II. Abdülhamit ona göz altında tutulması şartıyla bir konak vererek itibar göstermiştir. Birçok eseri vardır.

Cemalettin, Aksarayî (Ölm. 1388) Din bilgini. Aksaray'da doğmuştur. Kendi alanında pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Çeşitli eserleri arasında «Ahlâkı Cemalî» adlı bir de ahlâk kitabı vardır.

Cemalettin Efendi, Mehmet (1849-1921) Osmanlı devrinin son şeyhülislamı. 1908 hareketinden sonra da yerinde kalmıştır. Zeki ve başarılı bir insandı. Anıları İstanbul'da basılmıştır.

Cemal Paşa (1872-1922) Meşrutiyet hareketinden sonra ün kazanmış, asker ve devlet adamı. İstanbul'da doğmuş, Harbiye'yi bitirmiştir. 1908 hareketinden sonra Üsküdar mutasarrıflığında, Adana ve Bağdad valiliklerinde bulundu. Balkan Savaşı'nda kolordu komutanlığı, İstanbul muhafızlığı yaptı. Sonra Nafıa nazırı oldu. I. Dünya Savaşı çıktığı zaman Talât ve Enver Paşalarla birlikte İttihat ve Terakki hükümetinin en önemli kişilerindendi. Hem Bahriye nazırı, hem de Mısır seferine görevli ordular komutanı oldu. Ordular, büyük kuvvetler karşısında tutunamayınca İstanbul'a dönmeye, İttihat ve Terakki'nin öteki ileri gelenleriyle birlikte Avrupa'ya kaçmak zorunda kaldı. 1920'de Afganistan ordusunu düzene koymaya gitmiş ve orada büyük bir nüfuz kazanmıştı. Fakat oradan da ayrılmak zorunda kaldı. Paris ve Berlin'de bir süre kaldıktan sonra Rusya'ya gitti ; Tiflis'de bir Ermeni tarafından öldürüldü.

SU CENDERESİ : Su, kendine uygulanan kuvveti her yöne doğru iletir. Bu özellikten yararlanarak pistona küçük bir kuvvet uygulayıp geniş taraftaki ağırlığı kolayca yukarı kaldırmak imkânı elde edilir

cem'an yekûn Ar. b. zf. Hepsinin toplamı. [En tous, totalement — The sum total, in all, as a total]

cemat Ar. i. Cansız. Canlılık gelişmesi bulunmayan nesne.

cemaziyelâhır Ar. i. Kamerî takviminin altıncı ayı. Küçük tövbe ayı.

cemaziyelevvel Ar. i. Kamerî takviminin beşinci ayı. Büyük tövbe ayı.

cemaziyelevvelini bilmek b. f. Bir kimsenin geçmişini, eski kötülüklerini bilmek.

Cem, Cemil (1888-1950) Türk karikatüristi. İstanbul'da doğdu. Mekteb-i Sultanî'de (Galatasaray Lisesi) okudu. Bir süre Sanayî-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Akademisi) müdürlüğünde bulundu. «Kalem» ve «Cem» adlı karikatür dergilerini çıkardı. Uzun süre ticaretle uğraştı. Karikatürlerine genellikle siyasal konular seçmiştir.

Cem, Cemşid Efsaneye göre ilk kez şarabı bulan, şarabın zevkine ilk varan, bundan sonra da içkili eğlence meclislerini düzenleyen eski çağlarda yaşamış bir İran hükümdarı. Cem'in içki meclisleri İran ve Türk edebiyatında bir zevk ve safa sembolü olarak mazmunlaşmıştır. Mutlu içki ve eğlence toplulukları daima ona oranlanarak ya da benzetilerek belirtilir.

Cemdet Nasr Babil'in doğusundaki bir kazı yerinin adı. Mezopotamya'nın tarih öncesi bir dönemine de bu ad verilir. Sümerliler'den kaldıkları ileri sürülen eserler özellikle Obeid, Uruk, Kiş ve Cemdet Nasr'da bulunmuştur. Merkezi Cemdet Nasr olan ve etki alanı Hazer Denizi'ne, İran'a, Mısır'a kadar uzanan bu kültürün tarihi M.Ö. 330-3000 arasıdır.

cemek i. Yerdeki çamuru kazımak için bir sopa ucuna geçirilen yassı demir.

Cemel Savaşı İslâm tarihinde ilk iç savaş. 4 Aralık 656'da Basra yakınlarında yapıldı. Bu savaşa Peygamber'in en sevgili eşi Ayşe de bir deve üzerinde katıldığı için Cemel (Deve) savaşı denilmiştir. Bir tarafta Peygamber'in amcasının oğlu IV. Halife Ali, öteki tarafta da Peygamber'in yakınlarından Zübeyr'le Talha vardı. Ayşe de onların yanında yer almıştı. Savaşı Ali kazanmış Talha ve Zübeyr vurulmuş, Ayşe de esir edilmişti. Cemel Savaşı Ali'nin sonraları Emeviler'le yaptığı mücadelede zayıf kalmasına ve Müslümanlar arasında uzun süre kan dökülmesine sebeb olmuştur. Bu savaşta Ayşe, Zübeyr ve Talha taraftarlarından 13 000 kişinin Ali'nin ordusunda da 5 000 kişinin öldüğü tahmin edilmektedir.

cemetmek Ar. T. f. ★ 1. Toplamak, bir araya getirmek : Nefsinde bir hayli meziyet cemetmiştir. [Réunir — To bring, together] ★ 2. Mat. Toplamak. Bir cinsten olan şeylerin sayısını bir araya getirip toplamını bulmak. [Additionner — To add]

cemi Ar. i. Mat. ★ 1. Toplama. [Addition — Addition] ★ 2. Gr. Çoğul Kelimenin birden fazla şeyi anlatan hali : Adamlar, koyunlar. [Pluriel — Plural]

cemil Ar. i. Güzel.

Cemilbey Çorum'un merkez ilçesi bucaklarından. 21 köylü bucağın nüfusu 7 336, merkezinin nüfusu 425'dir. Eski adı Çorak'dı.

Cemil Bey (1781-1925) Tamburî besteci. İstanbul'da doğmuştur. Bir süre Mülkiye Mektebinde okumuş, sonra ayrılmıştır. Çeşitli devlet dairelerinde çalışmış, fakat daha sonraları kendini yalnız müziğe vermiştir. Müzikte kendi kendini yetiştirmiş bir kişidir. Türk müziğinin klâsik yapısını bozmadan yeni bir üslup getirmiştir. Tanburdan başka birçok çalgıyı çalardı. Ayrıca (Rehber-i Musiki) adlı bir kitabı vardır.

cemile Ar. i. Bir kimsenin gönlünü hoş etmek için yapılan hareket: Misafire cemile olsun diye sofraya çiçek ve yemiş doldurdu. [Compliment, délicatesse — Courtesy, compliment]

cemiyet Ar. i. ★ 1. Topluluk, bir araya geliş, dağınıklık ve perişanlığın tersi: İnsan cemiyeti. [Réunion, association — Association] ★ 2. Kurum. Bir bilim ya da meslek mensupları; bir sosyal ya da siyasî kanaat sahipleri arasında kurulmuş, encümen, dernek ve meclis: Tarih cemiyeti, Tıp cemiyeti. [Société — Society] ★ 3. Düğün, dernek: Evlenme cemiyeti, sünnet cemiyeti. [Noce, partie — Party] ★ 4. Huk. Kazanç paylaşmaktan başka bir amaçla ikiden fazla kişinin bilgilerini ve faaliyetlerini sürekli bir şekilde birleştirmek yoluyla, bir ana tüzüğe uygun olarak ve hükmî şahsiyeti haiz olarak kurdukları örgüt. Toplumsal amaç güden cemiyetlere kamu yararına (umumi menfaatlere hadim) cemiyetler adı verilir.

cemiyet kurma hürriyeti Huk. Anayasamızın 29. maddesine göre, herkes önceden izin almadan cemiyet kurmak hakkına sahiptir.

cemiyetler hukuku Huk. Cemiyetlerle ilgili kuralları koyan ve cemiyetler içindeki kişisel ilişkileri düzenleyen hukuk dalı. [Législation sur les associations — Company law]

cemiyetli s. Derli toplu, eksiksiz.

cemiyetli söz Aynı zamanda birkaç fikir ve maksadı anlatan dolgun söz.

cemre Ar. i. Yanmış kömür parçası, kor anlamına gelen bir söz. Doğu takvimlerinde, kış sonuna doğru şubatla mart arasında, önce havaya, sonra suya en sonunda da toprağa düştüğüne inanılan sıcaklık olarak yazılırdı. Cemrelerin altışar gün ara ile düştükleri kabul edilirdi.

Cem Sultan (1459-1495) Osmanlı şehzadesi. Fatih Sultan Mehmet'in oğlu ve II. Beyazıt'ın küçük kardeşidir; Edirne'de doğmuştur. Annesi Çiçek Hatun'un bir Sırp prensesi olduğu söylenir. On yaşında Kastamonu, on beşinde Konya ve Karaman valisi olmuştu. Fatih ölünce Amasya'da vali olarak bulunan II. Beyazıt tahta geçti. Fakat Cem öldürüleceğini bildiği ve ötedenberi kendine taraftar olanlar bulunduğu için topladığı askerle Bursa'ya gelerek padişahlığını ilân etti. Aileden bazı kişilerin araya girmesiyle kardeşine saltanatı aralarında paylaşmak teklifinde bulundu. II. Beyazıt kabul etmedi. Cem'le Bursa'da karşılaştı (1481). Cem yenildi ve yaralı olarak Konya'ya kaçtı, oradan da Mısır'a ve Hicaz'a gitti. Anadolu'dan gelen çağrı mektuplarına kapılarak Mısır'dan Adana'ya geldi. Karamanoğlu Kasım Bey'in yardımını sağladı; Ereğli ve Ankara'yı aldığı halde tekrar yenilerek Rodos şovalyelerine sığındı; sonra Papa'nın eline düştü. Avrupa'da 13 yıl dolaşmıştır. Bazı devletler onu Osmanlı Devleti'ne karşı silâh gibi kullanıyor, bazısı da II. Beyazıt'dan para çekmek için misafir ediyordu. Papa VIII. Innocent'in ölümünden sonra yerine gelen Rodrico Borgia, onu Fransa Kralı VIII. Charles'a teslim etmek zorunda kaldı. Söylentiye göre II. Beyazıt'dan aldığı para karşılığında, etkisi sonradan görülen bir zehirle zehirledikten sonra teslim etmişti. Cem, Napoli'de öldü. Cesedi Bursa'ya getirtilerek II. Murat'ın türbesinin yanına gömüldü. Batı tarihleri ona Cim, Zizim derler. Türkçe ve Farsça iki divanı vardır.

cenabet, -ti Ar. i. ★ 1. Cünüp. İslâm inançlarına göre gusül apdestini gerektiren hal ve bu halde bulunup henüz temizlenmemiş kimse. Kur'ana dokunamaz, namaza yanaşamaz: Cenabetten keramet umulmaz. ★ 2. Hakaret sözü olarak da kullanılır.

cenah Ar. i. ★ 1. Kuş kanadı. ★ 2. Ordu kolu: Sağ cenah, sol cenah. [Côte, flanc, aile d'armée — Side, wing flank]

cenan Ar. i. Kalp, yürek. [Coeur — Heart]

cenap Ar. i. ★ 1. Asıl anlamı «yan» ve «yön» ise de Türkçe'de «hazret, hazretleri» gibi bir saygı sözü halinde kullanılmıştır: Cenabı Hak, Sefer Cenapları. ★ 2. Şeref ve haysiyet: Âlicenap, ulüvvü cenap.

Cenap Şahabettin (1870-1934) Servet-i Fünun şair ve yazarlarından. Manastır'da doğdu, İstanbul'da öldü. Askerî Tıbbiye'de okudu, doktor çıktı (1889). İhtisasını Paris'de yaptı (1890-1894); yurda dönünce doktor olarak çalıştı. Sonra Edebiyat Fakültesi'ne müderris oldu (1914-1922). Servet-i Fünun'un üç büyük temsilcisinden biridir. Konularını aşk ve tabiattan alan şiirleriyle Türk şiirindeki sembolizmin öncüsü sayılır. 1908'den sonra daha çok nesirle uğraştı. Yabancı kelimelere düşkündü; süslü yazdı. Önemli eserleri: «Haç Yolunda» (yol yazıları, 1909-1925), «Yalan» (piyes, 1911), Evrak-ı Eyyam (makaleler, 1915), Körebe (piyes, 1917), Avrupa Mektupları (yol yazıları, 1919).

cenaze Ar. i. Tabuta konmuş ve henüz gömülmemiş ölü. [Mort — Body (in coffin)]

cenaze namazı b. i. Cenaze gömülmeden önce tabutun önünde kılınan namaz.

cendere i. ★ 1. Baskı, basınç makinası. [Presse, pressoir — Press] ★ 2. Dar dere, boğaz, dar geçit. [Défilé très étroit — Narrow gorge]

Tamburî Cemil Bey

Cenap Şahabettin

Cem Sultan

Cengiz Han

cendre baklavası b. i. Yufkası çok ince bir çeşit baklava.

cendereye koymak b. f. mec. Fazla sıkıştırmak. [Opprimer — To oppress]

Cendrars, Blaise (1887-1961) İsviçre asıllı Fransız yazarı. Dünyayı dolaştı. Bir çok mesleğe girip çıktı. Apollinaire'in ve gerçeküstücülerin yakın dostuydu. Çok güçlü şiirler yanında «L'Or — Altın», «La Main coupée — Kesik El», «Emmène moi au bout du monde — Beni Dünyanın Sonuna Götür» gibi kitaplar yayımladı.

Ceneviz Cenova Cumhuriyeti'ne Osmanlılar'ın verdikleri ad. Bak. Cenova Cumhuriyeti.

Cenevizliler Ortaçağda ve Ortaçağ sonlarında bir devlet - şehir olarak tanınan Cenova şehri halkıyla, bu halktan olup da Akdeniz'in bazı bölgelerine dağılmış bulunan bir kısım koloniye verilen ad. Özellikle Haçlı seferleri sırasında Haçlı askerlerini Avrupa'dan Suriye limanlarına taşımak suretiyle zenginleşen, deniz ticaretini ellerine geçiren Cenevizliler, zamanla doğu Akdeniz, Ege, hattâ Karadeniz kıyılarında önemli koloniler kurdular. İstanbul'un alınması sırasında şimdiki Karaköy ve dolayları egemen ve özgür bir Ceneviz kolonisiydi. Cenevizliler, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu ile gerileyip önemlerini yitirdiler.

Cenevre (Genève) İsviçre'nin güneyinde, Alp dağlarının eteğinde ve Cenevre gölünün kıyısında kanton merkezi olan 180 400 nüfuslu bir şehir. Calvin tarafından kurulmuş olan üniversitesi, kütüphanesi, müzesiyle önemli bir kültür merkezidir. Ticareti de ileridir. Eskiden beri ihtilâlcilerin, siyasî mültecilerin sığındığı yerdir. Rousseau, Necker, Toepffer, Sismondi, Candolle, Pradier gibi fikir ve bilim adamlarının yurdudur.

Cenevre Konferansı Dien - Bien - Phu'daki Fransız bozgunundan sonra 1954 yılında Cenevre'de Fransa, İngiltere, Çin Halk Cumhuriyeti, S.S.C.B., Viet - Minh, Vietnam, Laos ve Kamboç delegeleri arasında yapılan konferans. Konferansın başkanlığını ortaklaşa Sovyet ve İngiltere delegasyonları yaptı. Konferansın sonunda, Temmuz 1954'de Hindi - Çini ile ilgili Cenevre antlaşmaları imzalandı.

Cenevre'den bir görünüş

cengâver Far. s. Savaşçı, cenkçi. [Guerrier — Warrior - like]

cenge i. ★ 1. Kıvılcım gibi ufak ateş koru. [Petit morceau de braise — Spark] ★ 2. Ateşböceği. [Ver luisant — Firefly]

cengel İng., i. (Aslı Hintçe) Hindistan'da ulu ağaçlar ve yüksek otlarla örtülü geniş ormanlara verilen ad.

Cengerli Erzincan'ın Refahiye ilçesi bucaklarından. 20 köylü bucağın nüfusu 3 808, merkezinin nüfusu 124'dür.

Cengiz Han (1155-1227) Türk - Moğol hakanı. Asıl adı Timuçin'dir; fakat onu sevenlerin verdikleri «yenilmez» anlamına gelen Cengiz adıyla ün salmıştır. Hayatı üstüne efsaneler düzenlenen Cengiz'in, bir avucu kan ile dolu olarak doğduğu söylentisi vardır. Bir kabile başkanı olan babasının ülkesini eline aldığı vakit daha 13 yaşındaydı. Doğuya, batıya yaptığı sürekli seferler, iç ve dış düşmanlarla geçen boğuşmalar sonunda bu ülkeyi durmadan genişletti. Hem çok iyi bir devlet adamı, hem de usta bir kumandandı. Öldüğü zaman Çin denizinden güney Rusya'ya kadar hemen bütün Asya'yı egemenliği altına almış bulunuyordu. Ancak eski bir Türk geleneğine uyarak, ölmeden önce bu ülkeyi oğulları arasında paylaştırması, devletinin kendi kurduğu güçte ve yapıda yaşamasını engellemiştir. Tarihsel Türk gelenek ve davranışlarını belli ilkelere bağlayarak düzenlettiği «Cengiz Yasası» ona «Kanun yapıcısı» adını kazandırmıştır. Cengiz'in devletinin başkenti Karakurum'du.

cenin Ar. i. ★ 1. Dölüt. Ana rahminde döllenmiş yumurtanın daha olgunlaşmamış hali. [Embryo, foetus — Embryo, foetus] ★ 2. Huk. Sağ olarak doğan cenin, ana karnına düştüğü andan itibaren medeni hukukla beliren haklardan yararlanır.

cenk, -gi Far. i. Savaş, harp. [Guerre, lutte combat — Battle, fight, war]

cenkçu Far. s. Savaş arayan. Kavgacı. [Belliqueux — Quarrel - some]

cenkleşmek f. ★ 1. Savaşmak. [Combattre, Lutter — To combat, to struggle] ★ 2. Atışmak, çekişmek. [Disputer — To dispute]

cennet, -ti Ar. i. ★ 1. Din inanışlarına göre, günah işlememiş olanların, iyilik yapanların öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer. Uçmak. (Bak. cehennem). Çeşitli dinlere göre değişmekle birlikte, cennet ve cehennem anlayışlarında genel bir benzerlik vardır. Cennet; renkler, ışıklar, akarsular, ağaçlar ve meleklerle dolu bir zevk, huzur ve güzellik yeri; cehennem ise; pislikler ve alevlerle dolu kuytuluklardır. Bu tür dinlerin hepsinde bu iki yer arasında bir de «A'raf» denilen bölge bulunmaktadır. Bu-

rada günahları ya da sevapları daha kesinleşmemiş bulunanlar kalır. Cennet ve cehennemi, bir mecaz (sembol) olarak kabul eden pek çok din adamı ve düşünür çıkmıştır. Bir İslâm din - felsefesi olan «tasavvuf» ta cenneti ve cehennemi yer olarak değil, mecaz (sembol) olarak değerlendirmiştir. Cennet ve cehennem konularını gerici bir tutumla, fakat büyük bir sanat gücüyle işlemiş en ünlü şair Dante'dir. [Paradis — Paradise, heaven] ★ 2. Ferahlık veren güzel yer.

Cennetabat Bak. Taşburun.

cennetbalığı b. i. Zo. Kemikli balıklar takımının tatlı su levreği Turna alt takımının tırmananlar familyasından bir cins. Çeşitli türleri, göl, nehirlerin sel bölgelerinde ve güney Çin denizlerinde yaşar. [Poisson de paradis — Paradise fish]

cennetkuşları b. i. Zo. Cennetkuşugillerin bir alt familyası. En güzel renkli ve değişik şekillerdeki tüyler bu familyadaki kuşlarda bulunur. Yeni Gine ve Avustralya ormanlarında yaşarlar. (Bak. Cennetkuşugiller).

cennetkuşu b. i. Zo. Cennetkuşugiller familyasının cennetkuşları alt familyasından bir kuş. En göz alıcı ve süslü olan cennetkuşları bunlardır. Tüylerinin renginin son derece güzelliği dolayısıyla bu adı almıştır. En güzellerine Tanrı adı verilmiştir. Yeni Gine ve yakınındaki adalarda yaşarlar. (Bak. Cennetkuşları ve cennetkuşugiller).

cennetkuşugiller b. i. Zo. kuşlar sınıfının serçegiller takımının genel ötücü kuşlar bölümüne giren bir familya. Modern zoologlar, bunları, sarı asma kuşları ve kargagiller familyaları arasına koyarlar. Kuşların hiç bir grubunda bu familyanın parlak renkli muhteşem tüylerine rastlanmaz. Sesleri çirkindir ve pek az öterler. Tüyleri Avrupa'da en değerli süs eşyasıdır. Avustralya, Yeni Gine ve yöresindeki adalarda yaşarlar. Çeşitleri çoktur. [Paradisiers — Birds of paradise]

cennetlik s. ★ 1. **Öl**dükten sonra yeri cennet olacağı sanılan (kimse). ★ 2. (Ölmüş kimse hakkında) Yeri cennet olan, esk. Cennetmekân.

cennet öküzü b. i. İyi kalbli, fakat aptal kimse.

Cenova (İta. Genova, Fr. Gênes) İtalya'da kendi adını taşıyan körfez üzerinde Liguria eyaletinin merkezi olan 803 000 nüfuslu, Akdeniz'in önemli limanlarından biri. Sarayları, müze ve kütüphaneleri, gemi, maden eşya ve dokuma yapan fabrikaları petrol rafinerileri bulunan şarap, zeytin yağı ve ipek ihracatı yapan bir ticaret merkezidir.

Cenova (Ceneviz) Cumhuriyeti X. yüzyılda, Cenova şehrinde kurulmuş ve 900 yıl kadar sürmüş olan bir cumhuriyetin adı. Gemicilikte ve deniz ticaretinde Venedik Cumhuriyeti ile yarışır duruma gelmişti. Osmanlı İmparatorluğu ile yıllarca süren deniz cenklerinden sonra Türk denizcilerine yenilerek Akdeniz'deki sömürgelerini

Cenova limanı

Osmanlılar'a bıraktılar. 1796'da Liguria Cumhuriyeti adını almış ; 1805'de Fransa'ya katılmış ; 1814'de İtalya Birliği'ni kuran hükümetler arasına girmiştir.

censor Tar. Eski çağda, Roma'da bir memurluk ünvanı. Censor'un ödevi, vatandaşları tribus (Bak. tribus) ve centurialara (Bak. centuria) kaydetmek, servete göre vergi tespit etmek, gelenek ve ahlâk kurallarına karşı gelenlerin kamu haklarını kısıtlamak, lustrum adındaki töreni yönetmek ve kimi mali işleri yapmaktı. 6 ay için seçimle gelirlerdi.

census Tar. Eski çağda, Roma'da yurtdaşların sahip oldukları servetlerin sayımı ve kaydı. Askerlik, vergi ve siyasal haklar servet durumuna göre ayarlanırdı. Krallık döneminde bu ödev krallar, daha sonraki dönemlerde censor (Bak. censor) adlı memurlar tarafından yapılırdı.

Centaur i. Amerikan füzesi. Kasım 1963'de atıldı. Atılışı, yakıt zorluklarından dolayı geciktirilmişti.

Centaure (Grekçesi : Kentauros) Mitolojiye göre yarısı insan yarısı at biçiminde yaban yaratıkları. Lapitheler'in kralı Pirithoos'un düğününde kadınlara sarkıntılık ettikleri için aralarında büyük bir kavga çıkmıştır. «Kentauros» larla Herakles de savaşmak zorunda kalmıştır.

centilmen İng. i. Terbiyeli ve kibar erkek : Sporda centilmenlik şarttır.

CENTO Merkez Antlaşması Örgütü. 1959'da Irak'ın çekilmesi üzerine Bağdat Paktı'nın yerine kurulan kollektif bir savunma örgütü. Bağdat Paktı, 1955'de Irak başkenti Bağdat'da Türkiye ile Irak arasında imzalanmış bir güvenlik anlaşmasıydı. Buna sonradan İngiltere, Suriye ve Pakistan da katılmıştı. Amerika Birleşik Devletlerinin Pakt ile işbirliği yapması 1957'de olmuştur. Irak monarşisini deviren 14 Temmuz 1958 ihtilâlinden sonra, yeni Irak hükûmeti, Mart 1959'da Bağdat Paktından ayrıldı. Bu Pakt, aynı yılın Ağustos ayında Merkez Antlaşması Örgütü (CENTO) adını aldı. İsim Central Treaty Organization sözlerindeki büyük harflerin bir araya gelmesinden yapılmıştır. CENTO üye-

Cennet kuşu

CERMEN SANATINDAN ÖRNEKLER

VIII. yüzyıldan kalma, 80 cm. boyunda, kireç taşından yapılmış, bir mezar taşı. Hâlen Stockholm'da tarih müzesindedir

Urnes'de Stab Klisesinin girişindeki 1060 yıl geçmişi olan süslemeler

leri: İngiltere, İran, Pakistan ve Türkiye'dir. A.B.D. üye olmadığı halde CENTO'da temsil edilir. Merkezi Ankara'dadır.

centumviri Eski çağda, Roma hukuk mahkemelerindeki tek jüriye verilen ad. Bu topluluk mülkiyet ve miras işlerinde karar alırdı. Oktavianus zamanında, başkanlık görevini 10 kişi yapardı. Davalar, çeşitli dönemlerde, halk karşısında, forumda, basilikada yapılırdı. Savunma sözlüydü. M.S. 395 yıllarından sonra, cetuntumviriden söz edilmez olmuştur.

cenup Ar. i. Güney. [Sud, midi — South]

cenup rüzgârı Lodos. [Vent du sud — South - west wind]

cep i. ★ 1. Elbisenin uygun yerlerine öteberi koymak için dikilen kese: Ceket cebi, yan cep. [Poche — Pocket] ★ 2. Ask. Düşman savunma cephesinin zayıflatılmış ve geriye atılmış darca bir kısmı. (Bu anlam II. Dünya Savaşı'nda ortaya çıktı.) ★ 3. Taşıtların trafiği aksatmadan durmalarını sağlamak amacıyla kaldırımların kenarına yapılan girinti, taşıt yanaşma yeri.

cephane i. Ask. Birliklerin yanında kullanılmaya hazır bulunan çeşitli silâhları ateşlemeye elverişli delici, kırıcı, yakıcı, parçalayıcı, tahrip edici, zehirleyici sis ya da ışık verici savaş araçları. [Munition — Ammunition]

cephanelik i. Cephanenin saklanması için yapılmış sağlam ve kapalı yer. [Arsenal, maison de munition — Arsenal, ammunition store]

cep harçlığı b. i. Ufak tefek ihtiyaçlar için kullanılan para. [Argent de poche — Pocket - money]

cephe Ar. i. ★ 1. Alın. [Front — Front] ★ 2. Binalarda yüz, alnaç: Bu evin cephesi parka bakar. [Façade, fronton — Façade] ★ 3. Ask. Bir savaşta birliklerin en ileri kısımlarından geçtiği varsayılan çizgi. Birliklerin düşmana dönük yüzü. [Front — Front] ★ 4. Ask. Savaş bölgesi: Cepheye gitmek. [Front d'opération — Front - line]

cephe almak b. f. Hasım durumunu takınmak.

cepheden hücuma geçmek b. f. Dolaşık yollara sapmadan bir mesele hakkında doğrudan doğruya tartışmaya ve hücuma başlamak.

cephe taarruzu b. i. Ask. Düşmanın bir ve iki yanını kuşatmak mümkün olmadığı zamanlarda cepheden yapılan taarruz. Cephe taarruzu düşmanın en kuvvetli yerine rastladığı için hem zor hem de zayiat vericidir. Bununla beraber en çok uygulanan bir taarruz şeklidir. [Fr. Attaque frontal]

cepken i. Bak. çepken.

cep saati b. i. Cebe koyulabilecek boyda saat. [Montre — Watch]

cepten zf. Kendi malından: Yol parası da cepten gitti.

cer, -rri Ar. i. Çekme, sürükleyip götürme. [Action de tirer — Act of pulling]

cerahat, -ti Ar. i. İrin. [Pus — Pus]

cerahat zehirlenmesi Hek. İrinin kana karışıp, kanın niteliklerini bozması ve onun etkinliğini yoketmesi. Kılcal damarları ve lenf yollarını tıkayıp, yeni irinleşmelere yol açması durumu. Yüksek ateş ve genel kötüleşme ile birlikte giden bu hastalık, antibiotik denen ilâçların olmadığı zamanlarda mutlak öldürücü idi.

Cerbe Tunus'da Gobes körfezinde 58 600 nüfuslu bir ada. Zeytin yetiştirilir, balıkçılık yapılır.

Cerbe Deniz Savaşı XVI. yüzyılın en ünlü deniz savaşlarından biri. Batı Trablus açıklarındaki küçük Cerbe Adası'nın 200 gemilik İspanyol donanması tarafından işgali üzerine Piyalepaşa komutasındaki Osmanlı donanması buraya yetişip düşmanla savaşa tutuşmuş, sonunda tarihin en büyük deniz zaferlerinden biri kazanılmıştı (1560).

cerbeze Ar. i. Beceriklilik, yerine göre konuşup hareket ederek iş başarma kabiliyeti: Bilgisi azdır ama pek cerbezelidir. [Entregent loquacité, bagout — Loquacity, gift of the gab]

cereme Ar. i. Başkası tarafından yapılan ya da kazayla meydana gelen zararı ödeme: Çocukların yaptığı ziyanın ceremesini babaları çeker.

cerep Ar. i. Uyuz illeti.

Ceres «Seres» ok. Mit. Romalılar'da tarım tanrısı. Saturne ile Kibele'nin kızıdır. Yunan mitolojisinde bu tanrının adı Demeter olarak geçer.

ceres Ar. i. Hayvanın boynuna asılan çıngırak.

cereyan Ar. i. ★ 1. Akıntı, akma: Suyun cereyanı. [Ecoulement, cours — Flowing, runnig] ★ 2. Akım. [Courant — Current] ★ 3. Gidiş: İşi kendi cereyanına bırakalım. [Marche, course — March, course]

cereyan etmek b. f. Geçmek, meydana gelmek, olmak: Cereyan eden olay. [Se dérouler, se passer, s'écouler — To occur, to passe, happen]

cerh Ar. i. ★ 1. Yaralama. [Action de blesser — Act of wound] ★ 2. (Bir fikir ve iddia hakkında) Çürütme, reddetme, kabul etmeyiş. Abanlama. [Refutation — Refuting, rejection, refutation]

cerha Ar. i. Yara. [Blessure, plaie — Wound]

cer hocası Eski medreselerde okuyan, derslerinin tatil olduğu Üç Aylar'da (Recep, Şaban, Ramazan) köylere dağılıp vaaz vererek ya da imamlık ederek para ve erzak toplayan softalara (öğrencilere) verilen ad.

cerî Ar. s. Gözü pek, cüretli, korkmaz.

ceride Ar. i. ★ 1. Defter, kütük, katalog. [Registre, archive, catalogue — Archives, registr - catalogue] ★ 2. Gazete. [Gazette, journal — Newspaper]

Ceridei Askeriye Türkçe resmî gazetelerin en eskilerinden birinin adı. İlkin 1863 yılında çıktı. Tanzimat dönemindeki uyanış hareketlerinin bir ürünüdür. Sadrazam

Büyük Mustafa Paşa tarafından kurulmuştur; yazarları arasında Şinasi ve Ahmet Mithat da vardı.

ceriha Ar. i. Yara. [Blessure, plaie — Wound]

cerime Ar. i. ★ 1. Cereme. ★ 2. Huk. Kanuna göre para cezası gerektiren bir suç yokken bir kimseden para cezası adı altında para alınması, Ceza Kanunumuzun 248. maddesine göre, bir memurun kanunun belirttiği para cezasının dışında bir parayı ceza olarak alması suçtur ve alınan bu para geri verildiği gibi, suçlu memura da para ve hapis cezası verilir.

cerip Ar. i. Eni ve boyu 60 arşın olan arazi ölçüsü.

Cermenler İlkçağın sonları ile ortaçağın başlarında, batıda Ren nehri, doğuda Karpat dağları ve Vistül nehriyle, güneyde Tuna nehriyle, kuzeyde Baltık ve Atlas okyanusuyla sınırlanmış bölgede yaşayan ve bugünkü Almanlar'ın ataları olan Ari bir kavimin adı. Göçebe bir kavim olan Cermenler'in ilkel bir hayatları vardı. Tabiat kuvvetlerine taparlardı. 30-40 kadar devlete ayrılmışlardı ve birbirleriyle devamlı olarak savaşırlardı. Almanya'da Cermenler'den önce Keltler yaşıyordu. Cermenler gelince bunları batıya çekilmek zorunda bıraktılar. M.Ö. 455'de Iulius Caesar Cermenler'in yurduna girdi. I. yüzyılda Germanicus'un Cermenler'e karşı kazandığı büyük zaferlerden sonra bile, yurtları bütünüyle Roma topraklarına katılmadı. M.S. 476'da Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra bu bölgedeki Cermen krallıkları gelişti. Kısa bir süre sonra Hıristiyanlığı kabul ettiler. Bunların bir kolu olan Franklar, Galyalılar'la karışarak Fransızlar'ı meydana getirdi. Cermenler her zaman Latin kültür ve geleneğinden uzak kaldılar.

cerrah Ar. i. ★ 1. (Eskiden) ufak tefek yaraları tedavi eden alaylı hekimlere verilen ad. ★ 2. Ameliyatla iyi edilen hastalıklar uzmanı hekim. Operatör. [Chirurgien — Surgeon]

cerrahi Ar. i. ★ 1. Cerrahı ilgilendiren. ★ 2. Hekimliğin cerrahlık dalı.

cerrahlık i. Cerrahın işi ve mesleği. [Chirurgie — Surgery]

cerrar Ar. i. İnsanı tedirgin edip zorlayarak para çeken kimse; sırnaşık.

C. E. R. S. Fr. «Commission Européenne de Recherches Spatiales (Uzay Araştırmaları Avrupa Komisyonu) sözünün kısaltılmışı. İngilizce adı E. S. R. O. (European Space Research Organization) dır.

Cervantes Saavedra, Don Miguel de (1547-1616) İspanyol yazarı. Alcala da Henares'de doğmuş, Madrit'de ölmüştür. Yoksul bir doktorun oğluydu. Gençliğinde iki defa orduya katılarak bütün İtalya'yı dolaştı. 1571'de Türkler Kıbrıs'ı aldığı zaman Cervantes bu adadaydı. Lepante'de yaralanmış ömrü boyunca sol elini kullanamamıştır. 1575'de yurduna dönerken Türkler tarafından yakalanmış ve Cezayir'de 5 yıl geçirmek zorunda kalmıştır. Yurduna dönünce Yenilmez Armada'nın iaşe komserliğine getirilen Cervantes, kilisenin malları üzerinde kişisel harcamalar yapmakla suçlanarak hapse atılmıştır. Sonra birçok defa daha hapse giren yazar bu arada edebiyat alanında ad yapmağa başlamıştı. 1605 yılında yayınladığı «Don Kişot» kısa bir süre içinde büyük başarı kazanmış ve aynı yıl 6 defa yeniden basılmıştır. 1613'de «Örnek Hikâyeler» daha sonra bazı incelemeler ve tiyatro oyunları yazmıştır. 1616'da «Don Kişot» un ikinci bölümünü tamamlamıştır. Bu roman, yeni çağların anladığımız anlamda ilk büyük gerçekçi ve olumlu romanıdır.

cesamet Ar. i. Büyüklük, irilik: Binanın cesameti (yalnız maddi şeylerde kullanılır). [Grandeur, dimension, volume, épaisseur — Dimensions, size, volume]

cesaret Ar. i. Tehlike karşısında dayanıklı oluş, yüreklilik. [Courage, vaillance — Courage, pluck]

cesaret almak, cesaret bulmak b. f. Ele geçen yardımcı imkânlardan dolayı cesaret kazanmak. [Prendre courage — To pick up one's courage, be encouraged]

cesaretini kırmak b. f. Birinin cesaretini giderek yılgınlığına sebebolmak. [Décourager — To discourage]

ceset Ar. i. Yeni ölmüş ve daha pek çürümemiş vücut. [Cadavre — Corps, body]

cesim Ar. s. Büyük, iri. [Volumineux, grand — Big, voluminous, huge]

ceste Far. zf. Aslı atlama ve sıçrama anlamına gelen bir söz. Dilimizde «azar azar», «kısım kısım» anlamına ceste ceste şeklinde kullanılır: Borcunuzu ceste ceste ödersiniz.

Cestius, Gaius (Ölm. M.Ö. 43) Eski çağda Romalı bir preator. Cestius ehramı adındaki mezarı Roma'dadır. Tuğladan yapılmış, mermer kaplı yapının yüksekliği 37 m. dir.

cesur Ar. s. Cesaretli, gözünü çöpten esirgemeyen, atılgan. [Courageux, brave, vaillant — Ceurageous, plucky]

cet, -ddi Ar. i. Büyük baba ve ondan yukarısı; dede; ata. [Grand-père, aïeul, ancêtre — Forefather, ancestor]

cet becet b. zf. Atalardanberi.

cetvel Ar. i. ★ 1. Ark, kanal, su yolu: Bataklığı kurutmak için cetveller açıp suyu akıttılar. [Canal — Canal] ★ 2. Liste, çizelge: Nüfus cetvelleri, istatistik cetvelleri. [Tableau, table — Table, list] ★ 3. Doğru çizgiler çizmek için kullanılan tahta, cam ya da madenden yapılma alet; cetvel tahtası. [Règle — Ruler]

cev, -vvi Ar. i. Yer yuvarlağının dolayındaki boşluk.

cevaben Ar. zf. Karşılık olarak, cevap olarak.

cevabı dikmek Külb. Ters ve karşısındakinin beklemediği bir cevap vermek.

Cervantes

ceviz

cevabı yapıştırmak b. f. Hiç beklemeden, hemen cevap vermek.

cevahir Ar. ç. i. Elmas, yakut v.b. gibi değerli taşlar. [Bijoux, joyaux — Jewelry, gems]

cevahir bedesteni b. i. Değerli taşların satıldığı kapalı çarşı.

cevahir yumurtlamak b. f. Değerli söz söylediğini sanarak saçmalamak. [Dire des bêtises — To talk absurdly]

cevap Ar. i. ★ 1. Bir soruya, bir söze, bir yazıya ya da bir ihtiyaca verilen karşılık. Yanıt. [Réponse, réplique, riposte — Answer, reply] ★ 2. Huk. Hukuk ve idare davalarında ve bazı özel durumlarda ceza davasında, davalının davacının ileri sürdüğü hukuki iddialarla ilgili olarak belirttiği hususlar. [Réponse au fond — Defence]

cevap hakkı Huk. Anayasamızın 27. maddesinde kabul edilmiş ve Basın Kanununun 19. maddesinde düzenlenmiş olan hak. Kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması, kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde, bu yayından zarar gören şahsın gönderdiği cevap yazısı, yargıç kararı ile yayını yapan gazetede yayınlatılabilir.

cevaplandırmak f. Bir şeyin karşılığını, yanıtını vermek. [Répondre, payer de retour — To answer, reply, give an answer]

cevaplı telgraf Cevabının ücreti ödenmiş telgraf. [İng Duplex telegraphy]

cevapname Ar. Far. i. Cevap olarak yazılan yazı. [Lettre de réponse — Letter in reply]

Cevat Çobanlı (1870-1938) Çanakkale'nin savunulmasında yararlığı ile tanınmış orgeneral. İstanbul'da doğdu. Çanakkale savaşında müstahkem mevki komutanı iken 18 mart hücumunu karşılamakta gösterdiği başarıdan ötürü kendisine 18 mart kahramanı adı verildi. İstanbul'da öldü.

Cevat Paşa, Ahmet (1850-1900) II. Abdülhamit zamanında sadrazamlık yapmış bir paşa. Uzun süre Girit valiliği yapmıştır. Son görevi Beşinci Ordu müşavirliği idi. İstanbul'da öldü. Kitaplığını müzeye bağışlamıştır. Eserleri: «Tarihi Askeri Osmani», «Sadova Muharebesine Kadar Muhtasar Tarihi Askerî». «Yadigâr» adında 24 sayı süren bir de dergi çıkarmıştır.

cevaz Ar. i. Caiz olma; kanun ya da törenin verdiği izin: Yasak olmayış: Cumhuriyet ilkelerine aykırı hareketlere cevaz yoktur.

cevdet Ar. i. İyilik. Saf ve kusursuz olma.

cevelân Ar. i. Dolaşma. [Circulation — Circulation]

cevf Ar i. Kovuk, boşluk. [Cavité — Cavity]

cevher Ar. i. Fel. ★ 1. Töz, değişmez kalan şey. İlinek (araz) karşılığı. [Substance — Substance] ★ 2. İyi maya, doğuştan gelen değer, istidat: Çocukta cevher var. [Disposition, étoffe — Disposition] ★ 3. (Madenler hakkında) Öz madde: Demir cevheri, bakır cevheri. [Minerai — Matter] ★ 4. Elmas, yakut gibi değerli taş. [Pierre précieuse — Precious stone]

Cevheri, İbrahim, Çelebi (Ölm. 1654) Şair. Divanı Hümayun kâtiplerindendi. Basılmamış bir divanı, «Ceridei Mevlevi» adlı kitabın çevirisi olan «Ayn - ül - Füyuz» adlı bir eseri, «Mesnevi» den 40 beyti manzum olarak açıklayan bir kitabı vardır.

Cevheri, İsmail (Ölm. 1010) Arapçanın en önemli sözlüklerinden birini hazırlayan Türk bilgini Türkistan'da doğmuş, Irak, Elcezire ve Mısır'da Arapça öğrenmiştir. Firuzabadi'nin kanunundan sonra Arapça'da en değerli kamus sayılan «Sahah» ı yazmıştır. Bu sözlük Vani tarafından Türkçe'ye çevrilip bastırılmıştır.

cevherli s. Cevheri olan, istidatlı.

cevher yumurtlamak b. f. Bak. cevahir yumurtlamak.

cevir, -vri Ar. i. Haksızlık edip incitme, üzgü, cefa, eziyet.

ceviz i. ★ 1. Cevizgiller familyasının örnek cinsi olan bir ağaç. Gövdesi kalın, ömrü uzun ve kerestesi değerlidir. Yurdumuzda çok yetişir. [Noyer — Walnut tree] ★ 2. Ceviz ağacının dış kabuğu yeşil, iç kabuğu sert olan yağlı, nişastalı yemişi. Koz. [Noix — Walnut] ★ 3. s. Bu ağacın kerestesinden yapılmış: Ceviz masa.

cevizgiller ç. i. Bot. Örneği ceviz ağacı olan taçsız ikiçeneklilerden bir bitki familyası. esk. Cevziye. [Juglandacées — Juglandeceae]

Cevizli Antalya'nın Akseki ilçesi bucaklarından. 13 köylü bucağın nüfusu 9 045, merkezinin nüfusu 2 352'dir.

Cevizlik Siirt'in Şirvan ilçesi bucaklarından. 11 köylü bucağın nüfusu 3 898, merkezinin nüfusu 204'dür.

cevizlik Ceviz bahçesi.

Cevrî Kalfa, Haznedar Usta (Ölm. 1824) II. Mahmut'u ölümden kurtarmakla ün yapmış bir saraylı. Bu hizmetinden ötürü hazinedar ustalığına tayin edilmiştir. Sultanahmet parkı karşısındaki mekteple çeşme onun hayratınadır.

Cevval Ar. s. Davranışları çabuk ve keskin olan. Kıpırdak: Cevval bir çocuk, cevval bir zekâ. [Actif, vif, energique — Active, alive, energetic]

cevza Ar. i. Ast. İkizler burcu. [Gemeaux — The Twins]

Ceyhan, Akdeniz bölgesinde nehir. Uzunyayla'nın güneyinde doğar. Binboğa ve ahır dağları arasında Toroslar'ı geçer ve yukarı ovaya iner. Misis tepelerinin batısında Seyhan'la ortak deltasını meydana getirir. 474 km. uzunluktadır.

Ceyhan Adana'nın ilçelerinden. Yüzölçümü 1 487 km², 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 107 582, merkezinin nüfusu 41 002'dir. Ceyhan şehri, Adana'nın doğusunda ve demiryolu üzerinde Ceyhan ırmağının sol kıyısındadır. Şehirde pamuk ve susam işleyen fabrikalar vardır.

Ceyhun S.S.C.B.'de bir nehir. Pamir yaylasından çıkar, Aral, denizine dökülür. Uzunluğu 2 650 km. dir. Pamuk tarlalarını sulamada kullanılır.

ceylan Ar. i. Zo. Antiloplar alt familyasından bir cins. Geyikten daha ufak ve narin yapılıdır. Kuzey Afrika'da yaşar. Batı Asya steplerinde bulunur. İri ve parlak gözleri dolayısıyla Arap, İran ve Türk edebiyatında sevgilinin güzel gözünün tarifi için kullanılır. esk. Ahu. [Gazelle — Gazelle]

ceylan bakışlı b. s. Süzgün ve tatlı bakışlı.

Ceylanpınar Urfa'nın Viranşehir ilçesi bucaklarından. Tek köyü olan bucağın nüfusu 7 950'dir.

ceyp Ar. i. Mat. Bak sinüs.

ceyş Ar. i. Asker, ordu. [Soldat, armée — Soldier, army]

ceza Ar. i. Ped. Suç işleyene, onu doğru yola getirmek ve başkalarına us payı olmak gibi amaçlarla, suçun derecesine göre çektirilen her türlü acı hal. Pedagojide eğitimcilerin üzerinde önemle durduğu bir konudur. Kesin kuralları yoktur. Genel olarak çocuk eğitiminde ağır baskılardan kaçınmanın gerekli olduğu bir gerçektir. Çocuğun cezayı gerektiren davranışları çoğunlukla küçük nedenlere dayanır. Olumsuz davranışlarındaki faktörleri inceleyerek, testler yapmak yoluyla bazı genellemelere gidilebilirse de çocuğun davranışlarını olumlu bir yönde geliştirmek için ona gösterilen sertliğin de, ilgi ve şefkatin de bir ölçü içinde uygulanması gerekir. [Punition — Punishment] ★ 2. Huk. Topluluğa ağır derecede zarar veren fiiller karşılığı olarak devletin kanun ile belirttiği ve izlediği, diğer amaçlar yanında, özellikle suçu işleyene bazı acıları çektirmek için kazai bir kararla ve sorumluluk derecesi ile orantılı olarak uygulanan müeyyideler. [Peine-Punishment, Penalty, fine]

ceza almak (Talebe hakkında) Cezalanmak. [Etre puni — To be punished]

ceza çekmek b. f. Hapiste yatmak. [Subir le châtiment — To atone]

cezaevi b. i. Bir ceza hükmü giyenlerin, içinde tutuldukları bina ; dam ; hapishane ; mahbushane. 647 sayılı cezaların infazı hakkındaki kanuna göre, cezaevleri açık, yarı açık ve kapalı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. [Prison — Prison]

ceza günü b. i. Kıyamette günahlıların cezalarının tayini. Kıyamet günü, mahşer günü. [Jour du jugement dernier — The day of the last judgement]

Ceza Hukuku Huk. Ceza müeyyidesinin uygulanmasına neden teşkil eden hukuka aykırı davranışların neler olduğunu, bu husustaki kuralları ve esasları inceleyen hukuk dalı. [Droit pénal — Criminal law]

cezai ehliyet Huk. İsnat kabiliyeti. Bir kimsenin işlediği bir suçtan sorumlu tutulabilmesi için, yaptığı hareketin anlamını kavrama ve bunu isteme yeteneğinin varlığı. Akıl hastalarının, 18 yaşından küçüklerin, sağır dilsizlerin cezai ehliyetlerinin bulunmadığı ya da azaldığı kabul edilir. [Culpabilité — Criminal liability]

cezai sorumluluk Huk. Herhangi bir kimsenin işlediği bir fiilden dolayı ceza ile sorumlu tutulması. Bunun için, o fiilin kanunda suç olarak belirtilmiş olması, fiilin hukuka aykırı olması, fiilin faile isnad edilebilmesi ve failin kusurlu olarak hareket etmesi gereklidir.

cezai şart Huk. Borcun yerine getirilmemesi ya da geç yerine getirilmesi halinde borçlunun yerine getireceği tazminat müeyyidesini önceden belliyen ve anlaşmaya eklenen şart. [Clause pénale — Penalty]

Ceza Kanunu Huk. b. i. Suçları ve müeyyidelerini, bunların uygulanışı yönünden genel kuralları tesbit eden kanun. Türk Ceza Kanunu 705 numaralı olup 1 Mart 1926'da kabul edilmiştir. Kanun, İtalyan Zanardelli Ceza Kanunu'ndan Türkçe'ye çevrilmiştir. [Code pénal — Penal code]

ceza kararnamesi Huk. Sulh mahkemelerinin, kanunun belirttiği bazı suçlardan dolayı duruşma yapmaksızın verdiği, itirazı mümkün olan, ceza hükmü. [Ordonance pénale — Punishment in summary criminal jurisdiction]

ceza kesmek b. f. İlgili memurun para cezası vermesi.

cezalandırılabilme şartı Huk. Herhangi bir suçun tamamlanmasına rağmen, o suçu işleyen failin cezalandırılabilmesi için, kanunun başka bir şartın da gerçekleşmesini aradığı hallerde, bu gerçekleşmesi gereken şart. Bu şart tamamlanmadıkça, fail suç işlediği halde cezalandırılamaz. Meselâ, sarhoş olup açık yerde rezalet çıkarma suçunda suç, sarhoş olan kimsenin rezalet çıkartması ile tamamlanır. Fakat rezalet çıkartan sarhoşa ceza verilebilmesi için, suçlunun sarhoş durumda rezalet çıkartırken polisçe yakalanmış olması gereklidir.

cezaların infazı hukuku Huk. Bir suç karşılığı olarak verilmiş olan cezanın nasıl uygulanacağını gösteren hukuk dalı. Türk hukukunda 647 sayılı kanun bu alandaki uygulamaları düzenlemektedir.

cezaların tayini Huk. Belirli bir suçu işleyen kimse hakkında verilecek olan cezanın yargıç tarafından hesaplanıp belirlenmesi. Kanunda, suçlunun işlediği suçun cezası soyut olarak tesbit edilmişse de suçlunun durumuna, suçu etkileyen nedenleri v.b. göz önünde bulundurarak suçluya verilecek cezayı tesbit etmek yetkisi yargıcındır. Özellikle, kanunda bir suç karşılığı olarak cezanın yukarı ve aşağı sınırı varsa yargıç suçun işleniş şekline ve suçlunun durumuna göre bu iki sınır arasında bir cezaya karar verir. Bazan da bir suçun cezası olarak iki ayrı cins ceza gösterilir ; yargıç bu iki cezadan birini seçer. Meselâ bir suçun karşılığı olarak hapis ya da para cezasından birinin seçimi yargıca bırakılabilir.

ceylan

Cezayir'de liman tesisleri

Paul Cézanne

cezaların tecili Huk. Bir suçtan mahkûm edilen suçlunun cezasının belirli bir süreyle geri bırakılması ve bu süre içinde suçlunun yeniden suç işlememesi halinde mahkûmiyetin hiç olmamış kabul edilmesi. [Sursis à l'execution de la peine — Suspension of a sentence]

Ceza Muhakemesi Hukuku Huk. Ceza hukukunun koyduğu ilkelerin uygulanması, somut bir olayda gerçeğin tesbiti için devletçe düzenlenen usul ve kuralların tümüyle ilgili hukuk dalı. [Procédure criminelle — Criminal procedure]

cezanın düşmesi Huk. Mahkûmun ölümü, ceza zamanaşımı, af, şikâyetten vazgeçme v.b. gibi nedenlerle devlet ile kişi arasındaki değişik ceza bağıntılarının ortadan kalkması. [Extinction de la peine — Quashing of the conviction]

cezanın takdiri Huk. Hukuk ve kişi açısından bütün şartlar gözönünde tutularak kanunun suç için belirlediği cezanın yukarı ve aşağı sınırları arasında yargıcın karar verme yetkisi. Bu yetkiye dayanılarak verilen cezaya Yargıtay karışamaz. [Détérmination de la peine — Fixing the degree of punisment]

cezanın tebdili Huk. Cezaların yerine getirilmesi hakkındaki hükümlere uygun olarak, kanunun belirlediği şartların varlığı halinde cezanın bir tedbire çevrilmesi. [Commutation de la peine — Commutation of sentence]

Cézanne, Paul (1839-1906) Fransız ressamı. Aix - en - Provence'da doğdu ve öldü. «Suisse Akademisi» ne girdi. Guillaumin ve Pissarro ile yakın ilişki kurdu. «Salon» diye adlandırılan resmî sergiye eserlerini ilk defa 1866'da gönderdi ama tabloları kabul edilmedi. 1874'de empresiyonistlerin ilk sergisine katıldı. Bu arada Emile Zola «Eser» adlı romanını yayımladı. Kitabın kahramanlarından Jean Lantier, başarıya ulaşamayan bir sanatçıydı. Bu tipin kendinin örnek alınarak yaratıldığını sandığı için Zola ile darıldı. Daha sonra Provence'a döndü ve hiç durmadan ardı ardına manzaralar ve natürmortlar yaptı. Ünlü tablo satıcısı Ambroise Vollard 1895'de ressamın eserlerini sergiledi. 1899 yılında bağımsız ressamların sergisine, 1903'de «Salon d'automne — Güz Salonu» diye adlandırılan sergilere katıldı. Çağdaş resmin gelişmesinde büyük bir etki yaratmıştır. Alışılmış kuralları bir yana bırakıp gölge ve ışığı renklerin yardımıyla gösterdi. Daha sonraları fov ve kübist ressamlar Cézanne'a bağlı olduklarını açıklamışlardır.

ceza yemek b. f. Cezalandırılmak. [Etre puni — To be punished]

Cezayir Afrika'nın kuzey - batısında, Tunus ve Fas'ın arasında 2 381 740 km² yüzölçümü olan, çoğunluğu Müslüman 11 000 000 nüfuslu bir cumhuriyet. Başkenti, Akdeniz kıyısında bulunan Cezayir şehridir. Önemli şehirleri Oran, Konstantine, Bone'dur. Atlas dağları ülkeyi uçsuz bucaksız çöller bölgesinden ayırır. Bu dağlar doğuda Tel dağlarıyla birleşir. Güneydeki çöllerde yaşanabilecek yerler çok azdır ; ancak vaha denen su kıyılarında yer yer insan topluluklarına rastlanır. Cezayir'in gelir kaynakları çiftçilik, hayvancılık ve madenciliktir. Tel dağlarının arasında kalan ovalarda bağcılık, tarım, meyvacılık, tütüncülük önemlidir. Önemli maden yatakları vardır : Demir (Uenza), petrol (Büyük Sahrada Hacı - Messaüd, Hacı - Remil, Ecelei, fosfat, çinko, kurşun (Tebessa). Kimya, makina ve gıda endüstrileri henüz gelişme dönemindedir. ★ Tarih : Cezayir'in yerli halkı Berberiler'dir. İlk önce Fenikeliler (M.Ö. 9), sonra Kartacalılar (M. Ö. 813) ve Romalılar (M.Ö. 146) bu ülkeyi ele geçirmişlerdir. Sonradan Vandallar'ın (430), Bizanslılar'ın ve Araplar'ın egemenliğine geçmiş ve Araplar bu ülkeye Magrib adını vermişlerdir. 1517'de Barbaros Hayrettin Cezayir'i Osmanlı İmparartorluğu topraklarına katmıştır. 300 yıl kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir deniz üssü olarak kalan Cezayir, 1830'da Fransızlar'ın egemenliğine geçti. II. Dünya Savaşı sırasında A.B.D. ordusu 1942'de Cezayir'e çıkarma yaptı. Savaştan sonra Cezayir'de devam eden Fransız egemenliği-

ne karşı ulusal dayanışma, F.L.N. (Front de Libération Nationale = Ulusal Kurtuluş Cephesi) yönetiminde gelişerek 1 Kasım 1954'de bir ayaklanma haline dönüştü. Ben Bella yönetimindeki bu mücadele 8 yıl sürdü. 1 Temmuz 1962'de yapılan referandumda Cezayir'li seçmenlerin % 99'u Cezayir'in bağımsızlığı için oy kullandı ve 4 Temmuz 1962'de Cezayir bağımsız cumhuriyet ilân edildi. F.L.N.'in başında bulunan Ben Bella'nın otoriter idaresi ve sosyalist eğilimli politikasının bazı uygulamaları kurtuluş hareketinde büyük rol oynayan bir takım kişilerin muhalefetiyle karşılaştı. Haziran 1965'de Cezayir şehrinde toplanacak olan Asya - Afrika zirve konferansından birkaç gün önce Albay Bumedyen tarafından düzenlenen bir hükümet darbesiyle Ben Bella iktidardan uzaklaştırıldı.

Cezayirli Hasan Paşa, Gazi Palabıyık (1710-1790) Denizcilikte ün almış bir Osmanlı veziri. Belgrad seferindeki cenklerde cesaretiyle tanınmıştır. Çeşme deniz cenginde de düşman gemisini yaktıktan sonra bir efsane kahramanı gibi, ağzında kılıcı ile yüzerek sahile çıkmış, yenik Osmanlı donanmasının tek galibi olmuştu. Çeşme olayının hıncını almak için Ruslar'ı Limni'de bozarak adayı onlardan kurtarmış, bunun üzerine paşalık rütbesi almıştı. Bir süre sonra kaptanıderya oldu.

Cezayir menekşesi bot. i. Zakkumgillerden nemli yerlerde yetişen, parlak mavi renkli güzel bir çiçek. [Pervenche — Periwinkle]

Cezayir Ocakları Osmanlı Türkleri'nin Cezayir ve Tunus'da XVI. yüzyıla doğru kurdukları denizci ocaklarına verilen ad. Başlarında bulunanlara dayı denirdi. Çeşitli ülkelerden toplanan gönüllü gemicilerden kuruluydu. Bir yardımcı denizgücü niteliğini taşırdı. İspanyol, İngiliz, İtalyan, Fransız donanmalarına karşı başarılı cenkler yapmışlardır.

ceza zaman aşımı Huk. Bir suçlu hakkında verilip kesinleşen bir mahkûmiyetin kanunun belirttiği süre içinde yerine getirilememesi halinde, o cezanın düşmesi, artık yerine getirilemez oluşu. Devletin şahsiyetine karşı bir suçun yurt dışında işlenmiş olması halinde, eğer bu suçun cezası ölüm ya da müebbet ağır hapsi gerektiriyorsa, bu cezalar hakkında ceza zaman aşımı uygulanmaz.

cezbe Ar. i. Bir duygu ya da bir inanışın aşırı heyecanı ile coşup kendinden geçme hali. [Extase — Ecstasy]

cezbetmek b. f. Kendine çekmek. [Attirer, séduire — To attract].

cezim, -zmi Ar. i. ★ 1. Kesin olarak kararlaştırmak. İyi niyet etme, yapmayı akla koyma. ★ 2. Gra. Geniş zaman kipinin sonunun sessiz olması. ★ 3. Sükûn ve hareketsizlik gösteren (o) işareti.

cezir Ar. i. Coğ. Bak. gelgit.

cezire Ar. i. Ada. [Ile — Island, isle]

cezp Ar. i. Kendine çekme. [Attraction — Attraction]

cezrî Ar. s. ★ 1. Köksel, köke mensup ve ait, bir şeyin temeline dair olan. [Radical — Radical] ★ 2. zf. Kökten kökün: Meseleyi cezrî bir surette inceleyip halletmek lâzım.

cezve i. Kahve pişirmeye yarar, saplı, aşağı yukarı dik silindir biçiminde kap.

Cf Kim. Kaliforniyum elemanının sembolü.

Chagall, Marc (Doğ. 1887) Rus asıllı Fransız ressamı. Bir ara gelişme halindeki kübizmin etkisinde kaldı. 1914'de ve 1917'de Rusya'ya gitti. Doğduğu Vitebsk kentinde sanat komiseri oldu. 1919'da Moskova'daki Yahudi sanat tiyatrosunun dekorlarını yaptı. 1922'de Berlin'e gitti, sonra Paris'e geçti ve oraya yerleşti. Tablolarında bir masal dünyasının yansıması görülür. Özellikle 1926'dan sonra yaptığı tabloları arasında en güçlüleri şunlardır: «Cambazhane», «Eyfel Kulesi Evlileri», «Kemancı».

Chain, Ernst Boris (Doğ. 1906) Önemli bazı ilâçların hazırlanmasını sağlamış, bu arada penisilinin yapımında Fleming'in çalışmalarına katılmış Alman kimyacısı. 1933'de faşistler Almanya'da işbaşına geçince Londra'ya göçmüş, Oxford'da hoca olmuş ve 1945'de Nobel ödülünü paylaşmıştır.

Chaliapin, Féodor Ivanovitch (1873-1938) Rus opera sanatçısı. Kazan'da doğmuştur. Hem bariton hem bas nitelikleri taşıyan sesiyle yalnız Rusya'nın değil XX. yüzyılın en büyük opera sanatçısıdır. Rusya dışında, uluslararası bütün opera sahnelerindeki oyunlarını bas ve bariton olarak büyük başarı ile icra etmiştir. Opera yazarı Massenet Don Kişot operasını Chaliapin için yazmıştır. Paris'de ölmüştür.

Cham, Amédée de Noé (1819-1879) Fransız karikatürcüsü. Paris'de doğdu. Charivari ile işbirliği yaptı.

Chamberlain, Arthur Neville (1869-1940) İngiliz devlet adamı. 1915-1916'da Birmingham belediye başkanlığı yaptı. 1918'de milletvekili seçildi. 1922-1931 yılları arasında kabinede bulundu. 1931-1937 yıllarında maliye bakanı idi. 1937'de başbakanlığa getirildi. II. Dünya Savaşı'nı önlemeye çalışmış, Hitler'le görüşmüştür. 1939'da savaşa girdi. 1940'da başbakanlığı Churchill'e bırakarak çekildi. Churchill'in kabinesinde de kısa bir süre görev aldı. Söylevleri basılmıştır.

Chamberlain Joseph Austin, Sir (1863-1937) İngiliz devlet adamı. Berlin ve Paris'de okudu. 1892'den ölümüne kadar milletvekilliği yaptı. Maliye bakanlığı Hindistan işleri müsteşarlığı, dışişleri bakanlığı görevlerinde bulundu. 1925 Nobel barış ödülünü paylaşanlardandır.

Chambers, Ephraïm (1680-1720) İngiliz yazarı. Kendi adıyla tanınan bir ansiklopedi yazmıştır. Bu kitap 1923-1927 yılları arasında 10 cilt olarak yeniden yayınlanmıştır.

Cezayirli Hasan Paşa

Arthur Chamberlain

Marc Chagall

Charles Chaplin

Jean Martin Charcot

Charlemagne

Chamfort, Nicolas, Sébastien Roch (1741-1794) Fransız yazarı. Ölümünden sonra yayınlanan «Les Maximes, Caractères et Anecdotes — Özdeyişler, Mizaçlar ve Hikâyeler» adlı eseri en güçlü eseridir. Önce Fransız İhtilâline büyük bir coşkuyla katılmış, Mirabeau ile işbirliği yapmış ama, terrör dönemindeki aşırılıklardan korkarak Jacobinler'e karşı çıkmıştır. Yakalanacağını anlayınca kendi kendini öldürmüştür.

Chamisso de Boncourt, Louis Charles Adelaide Adalbert von (1781-1838) Alman yazarı ve bilgini. Aslında Fransız olan Chamisso Fransız İhtilâlinin terrör döneminde Berlin'e sığındı ve bir Prusya birliğine katıldı. Yazdığı şiirlerin bir çoğunu Schumann «lied» biçiminde bestelemiştir. 1809'dan sonra ordudan ayrılmış 1814'de «Peter Schlemihl'in Eşsiz Hikâyesi» ni yayımlamıştır.

Chamonix - Mont - Blanc (Fransa) Mont - Blanc dağının eteğinde 8 000 nüfuslu, buzullarıyla ünlü bir şehir. Kış sporları alanında ünlüdür.

Chancelade Güneybatı Fransa'da, Périguex şehri yakınında, Isle ırmağının bir kolu olan Beauzonne suyu kenarında bir köy. Yöresinde tarih öncesine ait bir insan fosili bulunmasıyla ün ve önem kazanmıştır. Bu fosilin temsil ettiği ve Chancelade ırkı adı verilen bu ırk, Yontma Taş Dönemi sonunda, 15 000 yıl önce bu bölgede yaşamıştır. Chancelade insanının Neanderthal insanını Homo Mordicus'a eriştiren aşamalardan biri olduğu düşünülmektedir.

Chandigarh (Hindistan) Pencap eyaletinin 99 300 nüfuslu başkenti. Bu şehir ünlü mimar Corbusier'nin planlarına göre yapılmıştır.

Chaplin, Charles (Doğ. 1889) İngiliz sinema sanatçısı. Aynı zamanda rejisör ve filim yapıcısıdır. Londra'da doğdu. İlkin, babası ile erkek kardeşi Sydney'in vodvilleriyle sahneye çıktı. 1910 yılında Amerika'ya gitti. Özellikle komik karakterdeki rolleriyle filim şirketlerinin dikkatini çekti. 1918 yılında çevrilen «Silâh Omuza» adlı filimdeki büyük başarısından sonra Hollywood'da kendi stüdyolarını kurdu. Bütün dünyanın «Şarlo» diye tanıdığı insancıl tipi yarattı. Toplumun akşayan yanlarını, insanlara duyduğu sevgi ve güveni dokunaklı, buruk, acı bir güldürü açısından ele alarak bu tipin kişiliğinde ortaya koydu. Sinema alanında gerçek bir deha olarak kabul edilen Chaplin'in, siyasî tutumundan ötürü Amerika'da oturmasına izin verilmedi. Şimdi İsviçre'de yaşamaktadır. Önemli filimleri arasında «Altına Hücum» (1925), «Sirk» (1926), «Şehir Işıkları», «Yeni Zamanlar» (1936), «Büyük Diktatör» (1940), «Monsieur Verdou» (1947), «Sahne Işıkları» (1952), nı sayabiliriz. Son filmi «Hongkonglu Prenses» tir.

Chappe, Clode (1763-1805) Fransız fizik bilgini. Amontos adlı başka bir Fransız fizikçisinin tasarladığı havai telgraf sistemini uyguladı; Lill şehriyle Paris arasında haberleşmeyi sağladı. Bu bulgusunun önceden uğraşılmış bir konu olduğu söylentilerine dayanamayarak hayatına son verdi.

Chaptal, Jean - Antoine (1756-1832) Fransız kimyacı. Kimyanın endüstriye uygulanmasında büyük yararı olmuştur. Sülfrik asidi, yapay şapı ticaret alanına kazandıran odur. Çimento ve kireç yapımında yeni usuller bulmuştur. Edirne kırmızısı denen bir çeşit boyanın pamuklu kumaşların boyanmasında kullanılmasını sağlamıştır.

Charcot, Jean Martin (1825-1893) Fransız psikoloji bilgini ve hekim. Salpetriere Hastanesinde anatomi patolojik profesörlüğü yapmıştır. Sinir sisteminin ve büyük organik ruh hastalıklarının çoğunun belirtilerini tesbit etmiştir. Nevrozlara büyük bir önem vermiş; histerikler üzerinde çalışmış, bu olayın son derece şiddetli ve gizli tutulmuş bir hatıranın sarsıntısı sonucu meydana çıktığını ileri sürmüştür. Bu olayları tedavi etmek için hipnoz ve telkinden faydalanan ilk bilim adamlarından biridir.

Chardin, Jean - Baptiste Siméon (1699-1779) Fransız ressamı. Gerçekçi ressamlar arasında büyük yeri olan bir sanatçıdır. Özellikle burjuva evlerindeki aile yaşantısını yansıtmış ve birçok da natürmort yapmıştır. En ünlü tabloları şunlardır: «Buffet — Büfe», «Mère Laborieuse — Çalışkan Anne», «Toilette du Matin — Sabah Tuvaleti».

Charente Batı Fransa'da bir nehir. 360 km. uzunluğundadır ve Atlas okyanusu'na dökülür.

Charlemagne (742-814) Fransa Kralı. I. Charles sayılır. «Büyük» diye anılagelmiştir. Kısa Pépin'in oğludur. Carolinge hanedanındandır. 768'de kral, 771'de tek başına Fransa kralı iken 800 yılında kendisini «Batı imparatoru» ilân etti. Böylece 324 yıldır Avrupa'da tek imparator olan Bizans hükümdarının nüfusunu kırdı. Avrupa'da imparatorluk tacının doğu ve batı olarak yeniden ikiye bölünmesini sağladı, böylelikle kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun da kurucusu oldu.

Charles, V. Le Sage «Uslu, hakim Şarl» (1338- Fransa kralı. Louis Le Debonnaire'in oğludur. Büyük Charlemagne İmparatorluğunu parçalayan Verdün antlaşmasını kardeşleriyle birlikte imzalayarak (843) Fransa kralı olmuştur. Normadlar'la, Cermenler'le sık sı kçarpışmış, oğullarıyla giriştiği savaşta ölmüştür.

Charles, V. Le Sage (Uslu, hakîm Şarl) (1338-1380) Fransa Kralı. Jean Le Bon'un oğlu. Mali ıslahat yapmak ve millî kütüphaneyi kurmak gibi yararlı işleriyle tanınmıştır.

Charles, VI. Le Bien - Aimé — «Sevgili Şarl» (1380-1422) Fransa kralı. 12 yaşında amcalarının vasilikleri altında krallığa getirildi. «Sevgili» sanını aldıysa da Bretagne dükasına karşı girişilen bir savaşta çıldırınca «Deli Şarl» diye anılmaya başladı.

İngilizler'in Fransa'yı istilâsı onun zamanındadır.

Charles, VII. Le Victorieux «Muzaffer Şarl» (1470-1498) Fransa kralı. XI. Louis'in oğludur. Kral olduğu zaman İngilizler hemen hemen bütün Fransa'yı istila etmişlerdi. Jeanne d'Arc'ın ünlü öyküsünden sonra, İngilizler'le sıkı bir mücadeleye girerek yurdunu kurtardı.

Charles, IX. (1560-1574) Fransa kralı. II. Henri'nin oğludur. On yaşında annesi Catherine de Médicis'in vasiliğinde tahta geçti. Protestanların katliamı (Saint - Barthelemy olayları) onun zamanında olmuştur.

Charles, X. (1757-1836) Fransa kralı. XV. Louis'nin torunu. Fransa tahtına 1824'de geçti. Büyük Fransız İhtilâli süresince dışarda yaşadı. Kral olunca basın özgürlüğünü kaldırdı, sıkı bir yönetim kurdu. İhtilâl yeniden gelince Avusturya'ya kaçtı ve orada öldü.

Charles, XII. «Demirbaş Şarl ya da Karl» (1682-1712) İsveç kralı. XI. Charles'ın oğludur. Danimarka, Rusya ve Polonya'yla yaptığı savaşlarda yendi (1700-1703). Daha sonra Ruslar'a yeniden saldırdı, Büyük Petro'ya yenildi (1709). Bender'de bulunan Osmanlılar'a sığındı. 5 yıl misafir edildi. Onun yüzünden Osmanlılar Ruslar'la savaşa girdi. Baltacı Mehmet Paşa önce savaşı kazandı. Ruslar'ın israrla Charles'i istemeleri üzerine Dimetoka'ya getirildi. Oradan kaçan kral, birçok serüvenlerden sonra yurduna döndüyse de orada vurulup öldü.

Charles, I. (1600-1649) İngiltere kralı. I. Jacques'in oğlu. Baskıya dayanan yönetimi yüzünden, halkı baş kaldırmış kendisi de İskoçya'ya kaçmıştır. Cromwell zamanında İskoçyalılar tarafından teslim edilmiş, vatan hıyaneti suçuyla idam edilmiştir.

Charles Martel (685-741) Frank prensi. Poitiers'de Endülüs komutanı Gafiki'yi yenerek Avrupa'ya Müslümanların yayılmasını önlemiştir. Martel (Çekiç) adı, yararlığından ötürü kendisine sonradan takılmıştır.

Charles - Quint (1500-1558) İspanya kralı ve Almanya imparatoru. Avusturya dükü, Güzel Philippe'in oğludur. Annesinin ölümüyle İspanya tahtına geçti (1516). Büyük babası Maximillien ölünce de Almanya imparatorluğuna getirildi (1519). Ülkesinde güneş batmaz denilirdi. Bununla yetinmeyip dünya imparatorluğu hırsına kapıldı. O sıralarda Fransa kralı, I. François'ydı. Aralarında 30 yıl süren savaş başladı. Charles - Quint başlarda kazanır gibiydi. Fakat Fransa kralının yardımına koşan Kanunî Sultan Süleyman çeşitli yerlerde Charles - Quint'i yenilgiye uğratmıştır.

Charleston (A.B.D.) Batı Virginya'nın 65 900 nüfuslu başkenti. Kimya endüstrisi önemlidir.

Charpentier, Gustave (1860-1956) Fransız bestecisi. Dieuze'de doğdu. Lirik bir dram olan «Louise» adlı eseriyle ün yaptı.

Char René (Doğ. 1907) Fransız şairi. André Breton ve Paul Eluard ile birlikte gerçeküstücülük hareketine katıldı. Yepyeni bir duyarlılık taşıyan şiirler yazmıştır.

Chicago şehrinden bir görünüş

Chartres (Fransa) Eure nehri üzerinde 34 000 nüfuslu bir şehir. XII - XIII yüzyıldan kalma şahane katedraliyle ünlüdür.

Chassériau, Théodore (1819-1856) Fransız ressamı. Ingres'in öğrencisiydi. Delacroix'nın etkisinde kaldı. Ülküleştirilmiş bir kadın tipinin yaratıcısıdır. Desen bakımından klâsik, duygu bakımından romantiktir. Tablolarında renk zenginliği bir üstünlük olarak kabul edilir.

Chateaubriand, François René, vicont de (1768-1848) Fransız yazarı. Saint - Malo'da doğdu, Paris'de öldü. Gençliğinde orduya katılarak subay oldu. İhtilâl savaşlarında yaralandıktan sonra İngiltere'ye sığındı. Devrimden sonra Fransa'ya döndü. Birinci Napolyon'la arası açıldı. Doğuya ve bu arada İstanbul'a da geldi. Daha sonra siyaset alanında da rol oynamıştır. Eserlerinden bazıları dilimize çevrilen Chateaubriand Fransız romantizminin kurulmasında ve gelişmesinde büyük etkisi olan yazarlardandır. En güçlü eserleri arasında «Atala» yı, «Rene» yi, «Mémoires d'Outre - Tombe — Ahretten Anılar» ını sayabiliriz.

Chateaubriand

Chaucer, Geofrey (1340-1400) İngiliz şairi. Londra'da doğdu, aynı kentte öldü. «Canterbury Hikâyeleri» adını taşıyan eseri İngiliz edebiyatının şaheserlerinden sayılır. Ayrıca Fransız ve İtalyan edebiyatından çevirileri vardır.

Chénier, André (1762-1794) Fransız şairi. İstanbul'da doğdu, Paris'de öldü. Fransız İhtilâline katıldı; terreur dönemindeki aşırı ve keskin uygulamaları protesto ettiği için ölüm cezasına çarptırıldı. Giyotinle idam edildi.

André Chénier

Chesterfield, Philip Stanhope (1694-1773) İngiliz devlet adamı. Avrupa problemlerini çok iyi bilen politikacılardan biriydi. Elçiliklerde ve çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş sonra da kendini edebiyata vermiştir. Başlıca eseri: «Letters to his son and to his godson — Oğlu Philip Stanley'e Mektuplar» dır.

Chicago (A.B.D.) İllinois eyaletinde Michigan gölünün ve Chicago nehrinin üzerinde

3 550 000 nüfuslu büyük bir şehir. Önemli bir ticaret merkezidir. Buğday, hayvan ürünleri tuzlu et zeytin yağı ticareti, büyük fabrikaları vardır. Şehir, XIX. yüzyıl içinde hızla gelişmiştir.

Chopin, Fredric (1810-1849) Polonyalı piyanist ve kompozitör. Varşova'da doğdu, Paris'de veremden öldü. Mazurka, vals, noktürn, polonez ve prelüdler yazarak romantik türün en içli örneklerini verdi. Fransız kadın romancısı George Sand ile ilişkileri ünlüdür.

Fredric Chopin

Christie, Agatha (Doğ. 1891) İngiliz kadın romancısı. Birçok polis romanı yazdı. Bunların arasında en ünlüleri şunlardır: «On Küçük Zenci», «Ölümle Randevu», «Roger Ackroyd'un Öldürülmesi». Romanlarının çoğu dilimize birçok defalar çevrilmiştir. Christie'nin yarattığı Hercule Poirot ve Miss Marple adlarındaki kahramanlar polis kitapları edebiyatında önemli bir yer tutar.

Christine (1626-1689) İsveç kraliçesi, Gustave - Adolphe'un kızı. Babası savaşta ölünce tahta geçti. Hiç evlenmemiştir. Sarayına bilim ve sanat adamlarını toplardı. Descartes da bunların arasındadır. Halkın süresiz şikâyetleri ve durmadan çıkan isyânlar yüzünden sonunda tahtını, amcasının oğluna bırakmıştır. Önce Fransa sonra İtalya'ya gitmiş, oraya yerleşmiş ve Roma'da ölmüştür.

Winston Churchill

Churchill, Winston Leonard Spencer, Sir (1874-1965) İngiliz devlet adamı. Lord Randolph Churchill'in oğludur. Harb Akademisini bitirdi. 1895'de orduya girdi. Hindistan'da bulundu, savaşlara katıldı, savaş muhabirliği yaptı. 1900'da Muhafazakâr Parti milletvekili olarak Avam Kamarası'na girdi. 1905'de Sömürgeler Nezareti müsteşarı 1908'de ticaret, 1910'da içişleri bakanı, sonra amirallik lordu olan Churchill I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale seferi başarısızlığa uğrayınca bu görevinden ayrıldı. 1917'de cephane bakanı, 1918'de havacılık ve harb bakanı, 1921'de sömürgeler bakanı olarak görev aldı; bu son görevinde İrlanda devletinin kurulmasına yardım etti. 1922'de kabineden ayrıldı. 1924-1929 yıllarında maliye bakanlığı yaptı. 1939'da yeniden amirallik lordu oldu. 1940'da başbakanlığa getirildi; aynı zamanda millî savunma bakanlığını üzerine aldı. II. Dünya Savaşı'nda İngiltere'yi yöneterek başarıya eriştirdi. 1945 seçimlerinde düştü. 1951'de yeniden başbakanlığa geldi; 1955'de ayrıldı. Ancak 1959'da yine milletvekili seçildi. Bir roman da yazmış olan Churchill 1953'de Nobel edebiyat ödülünü kazandı. Aynı zamanda ressamdı. Pek çok eseri ve yazıları arasında 6 ciltlik II. Dünya Savaşı, 4 ciltlik İngilizce konuşan ulusların tarihi sayılabilir.

cırboğa

C. I. A. İng. A.B.D. Central Intelligence Agency (Merkez İstihbarat Ajansı)'nın kısaltılmış şekli.

cıcığını çıkarmak b. f. Bir şeyi çok hırpalamak, fazla örselemek: Çocuk kedi yavrularının cıcığını çıkarıyor. [User, friper — To misuse, to rumple]

cıdağı i. Atın iki omuzunun arası. [Garrot — Withers (of a horse)]

Çıksı Bak. Ağaçlı.

cılgar Bak. çıvgar.

cılız s. Zayıf, çelimsiz narin: O kadar cılız şey ki üflesen düşecek. [Malingre, chétif — Puny, thin lean]

cıllık i. Cıcık gibi kullanılır. Bak. cıcık.

cılk s. ★ 1. Bozulmuş, kokmuş: Cılk yumurta. [Pourri — Rotter] ★ 2. İrinlenmiş: Cılk yara. [Suppuré — Inflamed]

cılkava i. Kurdun ense postundan yapılan kürk.

cılk çıkmak b. f. Boş, faydasız çıkmak: O iş cılk çıktı.

cımbar (çımbar) i. Dokuma tezgâhındaki kumaşı germeye yarayan alet.

cımbız i. ★ 1. Kıl gibi ince şeyleri tutmak ya da çekmek için kullanılan küçük maşa. ★ 2. mec. Dokunaklı, acı söz.

cınak i. Yırtıcı hayvan pençesi ve tırnağı.

cırboğa i. ★ 1. Bir cins çöl sıçanı. Ar. Yerbu. [Gerboise — Jerboa] ★ 2. mec. Cılız çocuk. [Enfant chétif — Puny child]

cır cır i. ★ 1. Kaynana zırıltısı da denilen oyuncak. ★ 2. s. Geveze. ★ 3. zf. Durup dinlenmeden ince ve usandırıcı ses çıkarmayı anlatır: Sabahtan akşama kadar cır cır öter.

cırcırböceği b. i. Zo. Böceklerin düzkanatlılar takımının cırcırböceğigiller familyasından bir tür. [Grillon des champs — Field cricket]

cırcırböceğigiller b. i. Zo. Böcekler sınıfının düzkanatlılar takımından bir familya. 900 türü vardır. Tarlalarda durmadan öten tarla cırcırböceği ve evlere giren ocak çekirgesi, Avrupa'da en yaygın olan türleridir. Yurdumuzda da çok sayıda bulunur. Ön kanatlarını birbirine sürerek çıkardıkları sesten dolayı bu ad verilmiştir.

cırdaval i. Ucu demirli uzun cirit değneği.

cırgana i. Den. Kırılan bir direğe destek ve ek parçalarla yapılan onarım.

cırıltı i. Cır cır diye çıkan ses.

cırlak i. ★ 1. Cırcır böceği. [Grillon — Cockchafer] ★ 2. Hoşa gitmiyen çiğ ve keskin sesli: Aman şu şarkıcı kadın ne cırlak şey. [Mordant, perçant, piquent, jadeuse — Biting or screeching]

cırlamak f. İnce ve usandırıcı ses çıkarmak: Yanı başımda cırlayıp durdu.

cırnık i. Set duvarlarında suyun akması için yapılmış delik.

cırtlak s. Hoşa gitmeyen keskin ve çiğ sesli. Cırlak.

cırtlamak f. Bak. cırlamak.

cırnak i. Cınak. Yırtıcı hayvan tırnağı.

cıvata İta. i. Tek. Çeşitli maden ya da ahşap parçaları birbirine sıkıca tutturmaya yarayan bir bağlama elemanı, Gerektiği za-

man, tutturduğu parçaları zedelenmeden sökülüp tekrar takılabilir. En çok çelik, dökme demir, bakır, bronz pirinç gibi maddelerden yapılır. Genel olarak altı köşeli büyük bir başı, silindir biçiminde dişli bir gövdesi vardır. Bağlanacak iki parçaya açılmış dişli bir delikten döndürülerek geçirilir. Delikten çıkan ucuna somun denilen dişli bir baş geçirilir. Cıvata bütün dünyanın kabul ettiği belirli ölçülerden birine (norm) göre yapılır. Cıvatalara, çok özel bir durum olmadıkça, sağa döndürünce kapanacak biçimde diş açılır.

C. I.S. M. Ordulararası spor yarışmalarını, şampiyonalarını düzenleyen uluslararası Askerî Spor Konseyi adının kısaltılmışı. [Fr. Conseil International du Sport Militaire]

cıvık s. ★ 1. Şeklini koruyamıyacak kadar sulanmış, bulaşkan: Cıvık hamur, cıvık çamur. Bulaşık bir şeyi anlatırken tekrar edilerek «cıvık cıvık» diye kullanılır. [Gluant — Viscid, sticky] ★ 2. Ötekine berikine anlamsız ve sıkıcı şakalar yapan ya da bulaşıp kavga çıkaran kimse: Sarhoş olunca pek cıvık oluyor. [Effronté — Insipid, impudent]

cıvıklamak f. ★ 1. Cıvık etmek. [Amollir — To make soft, sticky] ★ 2. Cıvık olmak.

cıvıklanmak f. Cıvık hale gelmek. [Devenir visqueux — To become soft and clamy]

cıvık mantarlar c. b. i. Bot. Belli başlı şekilleri olmayıp yumuşak ve peltemsi kitleler meydana getiren mantar takımlar. [Myxomicètes — Myxomycetes]

cıvıl cıvıl zf. Kuşların bir ağızdan cıvıltı ile ötüşmelerini anlatır.

cıvıldamak f. Cıvıl cıvıl ötüşmek. [Gazouiller, pépier — To chirrup, chirp]

cıvıltı i. Ufak kuşların ya da civcivlerin ötüşürken çıkardıkları ses. [Gazouillement, pépiement — Chirpy]

cıvımak f. ★ 1. Cıvık olmak: Bir kadeh rakı içti, cıvıdı (sulandı, arsızlandı). ★ 2. Çığırından çıkmak: Artık bu mesele cıvıdı (bozuldu, soysuzlaştı).

cıvıtmak f. ★ 1. Cıvıklamak, cıvık hale getirmek. ★ 2. Bir işi yakışık almıyacak bir hale dökmek, saçma şeyler söylemek. [Rendre gluant — To make sticky]

cıyak cıyak zf. Bağırmak fiili ile birlikte kullanılarak ince, acı ve yüksek sesle durmayıp bağırmayı anlatır.

cıyırdamak f. Yırtılırken cıyırtı çıkartmak.

cıyırtı Bez ya da kâğıt gibi şeylerin yırtılırken çıkardıkları ses.

cız i. ★ 1. (Çocuk dilinde) Ateş. ★ 2. Et gibi şeylerin yanarken çıkardıkları sesi ve bundan vücudun bir tarafına ateşle dokunulduğu ya da iğne, bıçak gibi bir şey batırıldığı zaman duyulan acıyı anlatır: Sigarasıyla elimi cız diye yaktı.

cızbız s. Izgarada pişirilmiş. Cızbız köfte. [Grille — Grilled]

cızık i. ★ 1. Kuyruk yağının kıkırdağı. ★ 2. Çizgi. [Raie — Line]

cızıktırmak Gelişi güzel yazmak. [Griffonner gribouiller — To scribble, scraw]

cızıltı i. Cızırtı. [Grésillement — A sizzling noise]

cızlamak f. Yanarak cız sesi çıkartmak. [Grésiller — To sizzle]

cızlamı çekmek b. f. Külb. Savuşup gitmek, kaçmak.

cızsineği i. Bot. Bir çeşit büvelek. [İng. Godfly]

Ciano, Kont Galeazzo (Ciano de Cortellazzo) (1903-1944) İtalyan devlet adamı. Faşist liderlerindendir. 1922'de Roma yürüyüşüne katıldı. 1925'de dışişlerinde görev aldı. Sonra elçi oldu. Mussolini'nin kızı Edda ile evlendi. 1933'de basın dairesi müdürü, 1934'de basın propaganda müsteşarı, 1935'-de basın propaganda bakanı olan Ciano 1935-1936 Habeşistan savaşında bombardımanları yönetti. 1936-1943 yıllarında dışişleri bakanlığına getirildi. 1943'de yeniden büyükelçiliğe atandı. Mussolini ile anlaşmazlığa düşmüş, onu devirecek gruba katılmıştır. 1944'de Almanya'da göz hapsine alındı. Sonra İtalya'ya getirilerek yargılandı; idam edildi. Anıları basılmıştır.

cibayet Ar. i. Cabilik, (Gelir, Vergi) toplama.

cibilli Ar. s. Yaratılıştan olan: Bu hal onda sonradan olma değil, cibillidir. [Inné, natif — Innate, inborn]

cibilliyet Ar. is. Yaradılış, (Huy ve ahlâk bakımından) Maya. [Caractère, naturel inné-té — İnnate character, nature]

cibiliyetsiz s. ★ 1. Cibiliyeti bozuk, yaradılışı kötü. [Mal disposé — Of base character ★ 2. Cimri, hasis. [Avare — Miserly]

cibin i. Sivrisinek ve tatarcık gibi sokup rahatsız eden küçük sineklerin genel adı.

cibinlik i. Sivrisinek ya da başka böceklerden korunmak için yatağın üstüne ve yanlarına gerilen çadır biçimindeki tül. [Moustiquaire — Mosquito - net]

cibril Bak. cebrail.

Cicero, Quintus Tullius (M.Ö. 102-43) Hatip ve devlet adamı. Cicero'nun kardeşi Caesar'ın Gallia'da temsilcisiydi. Onunla birlikte Britania seferine katıldı. Asia eyaletinin yöneticiliğini de yapmıştır. Başlangıçta Pompeius taraftarıyken, Pharsalos savaşından sonra Caesar taraftarı oldu. Şiir ve düz yazı halindeki eserlerinin çoğu kayıptır.

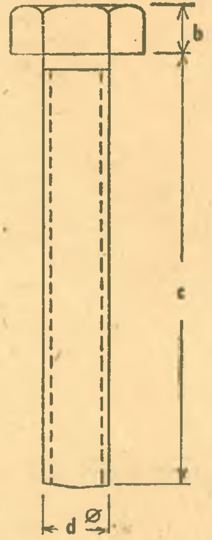
cici s. ★ 1. (Çocuk dilinde) Güzel iyi. ★ 2. Çocuğun hoşuna giden şey: Gel sana cici alayım.

cici anne b. i. Çocukların bazı defa üvey annelerine ya da o yaştaki yakınlarından bir kadına verdikleri ad. [Belle - maman — Grandmamma]

cici bici b. s. Göze çarpan renkler ve süslerle bezenmiş küçük şey.

cicik Bak. icik.

CIVATANIN TEKNİK RESMİ

Çeşitli boy ve çeşitli şekillerde cıvatalar vardır. Her cıvatanın boyutları norm denen ölçü sistemi içinde belirtilmiştir. Yüke uygun cıvata hesapla bulunur.

cırcır böceği

cicim i. Ensiz olarak dokunmuş parçaların yanyana eklenmesiyle meydana gelen, perde ya da örtü olarak kullanılan nakışlı ince kilim.

cicoz e. Külb. Hiç yok : Bende mangiz cicoz : Hiç param yok.

cidago i. Zo. Özellikle at, eşek ve katırlarda boyunun üst kenarının vücuda bağlandığı kısımda, iki omuz kemiği arasında 2 — 12 nci sırt omurgalarının bulunduğu bölge. Cidago'dan sonra sırt gelir.

cidago yüksekliği b. i. Zo. At, sığır gibi hayvanların özelliklerinin belirtilmesinde kullanılan ve cidagonun en yüksek kısmı ile yer arasındaki uzaklık.

cidal Ar. i. ★ 1. Savaşma, muharebe. [Combat — Combat] ★ 2. Şiddetli tartışma, çekişme. [Dispute — Dispute]

cidar Ar. i. ★ 1. Duvar. [Mur — Wall] ★ 2. Anat. İki yeri ayıran zar. Çeper. [Paroi — Paries]

Cidde Suudi Arabistan'ın Hicaz bölgesinde Kızıldeniz kıyısında 150 000 nüfuslu bir liman. III. Halife Osman zamanında Mekke'nin iskelesi haline getirilmişti. Osmanlı İmparatorluğu yönetimindeyken bir liva merkezi idi. 1925'den beri Suudi Arabistan Krallığına bağlıdır.

cidden Ar. zf. Gerçekten, ciddî olarak : Bu işe cidden memnun oldum. [Sérieusement, vraiment — Seriously, truly, indeed]

ciddî Ar. s. ★ 1. Ağırbaşlı : Ciddî adam. [Serieux — Serious] ★ 2. Şaka olmayan : Bu söz ciddidir. [Vrai — Vithout joking] ★ 3. Gerçekten : Ciddî bir sevgi. [Véritaple, vrai — Real] ★ 4. Sıkı, dikkatli, ihtimamlı : Ciddî bir çalışma. [Serieux, soigneux, prudent — Careful] ★ 5. Bayağı ya da hafif olmıyan: Ciddî bir konu, ciddî bir hastalık. [Grave, important — İmportant, grave, critical] ★ 6. Güvenilir : İş ciddî bir esasa bağlanmalı. [Sûr, solide — Confident, solid]

ciddiye almak b. f. Ben şaka söylemiştim, siz ciddiye aldınız. [Prendre au sérieux — To take to serious]

ciddiyet, -ti Ar. i. Ciddilik. [Gravité, sériosite — Gravity, seriousness]

Cide Kastamonu'nun ilçelerinden birinin merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 939 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 46 134, merkezinin nüfusu 2 132'dir. Tahıl, baklagiller, yemiş ve sebze yetiştirilir. Kasaba; Karadeniz kıyısında küçük bir limandır, il merkezine 150 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

cif İng. tic. Bir malın fiatına navlun ve sigorta ücretinin de katılmış olduğunu gösteren bir kısaltma. Bu tütünün fiatı cif Londra beş şilindir. Caf da ayni anlamdadır.

cife Ar. i. ★ 1. Leş, lâşe. [Charogne — Carrion] ★ 2. mec. İğrenç, pek kötü : O bir cife heriftir. [Répugnante — Repulsive]

cifir, -fri Ar. i. Sayılar, harfler ve remizler kullanarak gelecekten ve bilinmeyenden haber vermek iddiasında bulunan boş bilgi. esk. İlmi cifr.

ciğer i. ★ 1. Akciğerle karaciğerin ortak adı. ★ 2. (Kasaplıkta) Akciğer yürek ve karaciğerin meydana getirdiği takım.

ciğeri ağzına gelmek b. f. Çok fazla korkmak.

ciğeri beş para etmek b. s. Pek aşağılık adam.

ciğerimin köşesi ★ 1. Çok sevdiğim. ★ 2. Çok sevgili evlâdım.

ciğeri sızlamak b. f. Çok acımak.

ciğeri yanmak b. f. Ciğeri sızlamak ; çok acımak ; elem duymak.

ciğerpare, ciğerkûşe Ar. b. i. Ciğerimin köşesi. Çok sevgili.

cihadı ekber İnsanın kendi isteklerini yenmek benliğini düzeltmek için uğraşması.

cihan i. Far. Dünya, âlem. [Univers, monde — World, universe]

Cihanbeyli Konya'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 4 907 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 50 841, merkezinin nüfusu 6 733'dür. Kasaba, Ankara - Konya asfaltına 4 km. uzaklıktadır.

Cihandar Şah, Mehmet Muizüttin (1661-1713) Hindistan Türk - Moğol hükümdarlarının on üçüncüsü, Şah Âlem'in oğlu. Sefahati yüzünden çıkan kargaşalıklarda, kardeşinin oğlu tarafından öldürülmüştür.

cihangir Far. s. Dünyanın büyük bir kısmını eline geçiren.

Cihangir (Ölm. 1557) Kanuni Sultan Süleyman'ın oğullarından biri. Babasının, Hürrem Sultan'a uyarak, iki ağabeyisini öldürmesinden duyduğu üzüntü sonucu öldüğü söylenir. Ölümünden sonra İstanbul'da adına yapılan caminin bulunduğu semte de adını vermiştir.

Cihangir camisi (1559) İstanbul'da, Fındıklı'da Mimar Sinan'ın eserlerinden biri. Kanuni hastalanıp ölen oğlu Cihangir adına yaptırmıştır.

Cihangir, Nurettin - Selim Şah (1569-1627) Hindistan Türk - Moğol hükümdarı. İngilizler'e Hindistan'da ilk kez imtiyazlar veren, böylelikle onların bu ülkeye musallat olmalarına yolaçan bir hükümdar olarak tanınır.

cihaniyan Far. ç. i. Dünya halkı olan insanlar.

cihannüma Far. b. i. Her tarafı seyredebilmek üzere bazı ev çatılarının üstünde yapılan oda ya da taraça. [Belvédère — Belvedere, summur - house]

cihan şûmul e. Far. b. s. Dünya çapında. [Mondiale — Mondial, world - wide]

cihar Far. i. Zarda dört.

cihardü Far. b. i. Tavla zarının dört - iki gelmesi.

ciharise Far. b. i. Tavla zarının dört - üç gelmesi.

ciharıyek Far. b. i. Tavla zarının dört - bir gelmesi.

Cihangir Şah

cihar yarı güzin b. f. Muhammed peygamberin dört yakın dostu: Ebubekir, Ömer, Osman, Ali.

cihat Ar. i. Müslümanların din uğruna yaptıkları savaş.

cihatı erbaa Ar. b. i. Dört yön; doğu, batı, kuzey, güney. [Points cardinaux — The four directions]

cihat kalemi Tar. Eskiden Vakıflar İdaresinde vakıf memurlarının «cihet» denen görevlerini düzenleyen büro.

cihaz Ar. i. ★ 1. Aygıt, bir işte gerekli olan takım. [Appareil — Apparatus set] ★ 2. Çeyiz. [Dot, trousseau — Trousseau]

cihet Ar. i. ★ 1. Yön, yan, taraf. [Côté, point direction — Side, direction] ★ 2. Eskiden vakıf işlerinde, özellikle camilerde görev, memurluk: İmamlık ciheti ondadır.

cilâ Ar. i. ★ 1. Işığı yansıtacak derecede parlak olmaları için eşyaya verilen parlaklık. [Lustre, poli — Polish] ★ 2. mec. Boş süs, gösteriş. [Vernis, éclat — Brightness, gloss]

cilâlamak f. Cila sürmek, cilâ vurmak. [Polir, lustrer — To polish, to lustre]

Cilâlıtaş Çağı (Neolitik dönem) Taş çağının son dönemi. Yontmataş (Paleolitik) ve Ortataş (Mezolitik) dönemlerinden sonra gelir. Başlıca özellikleri, daha önceki dönemlerde yontulan taş araçların artık cilâlanması, tarım ve hayvancılığın gelişmiş, insanların toprağa bağlanmış, çömlekçiliğin ilerlemiş olmasıdır. Ortataş ve Cilâlıtaş çağları, Taş ve Maden çağları birbirlerinden kesinlikle ayrılmamış ve dünyadaki bütün toplumlar aynı çağları aynı tarih dönemlerinde yaşamamışlardır. Bu dönemde, (günümüzden 5 000 yıl önce) Avrupa ırkları bugünkünün aynıydı. Orta Asya'dan, iklim değişiklikleri yüzünden göçen ve göl evleri uygarlığının kurucusu olan Alpin ırkı Orta Avrupa'da yerleşmişti. Cilâlıtaş çağında en önemli malzeme çakmak taşıdır. Çakmak taşı ticareti yapılıyordu. Cilâlıtaştan sanat eserleri ve çeşitli aletler bulunmuştur. Boynuz, kemik, fildişi ve ağaç da kullanılmış, bunlardan süs eşyası ve iğne gibi aletler yapılmıştır. Bu dönemde, geçim kaynağı avcılık ve balıkçılık olan toplumlarda matriarkal, hayvancılık olan dönemlerde patriarkal düzen ağır basıyordu. Köyler göl ve bataklıklardadır. Evler, ya böyle yerlerde, kazıklar üstünde, ya da karada çukurlar içine kurulmuştur. Pencere yoktur. Evlerde ateş yakıldığı muhakkaktır. Kimi büyük kaleler de bulunmuştur. Damlar saz, hasır ya da kamıştandır. Başlıca evcil hayvanlar, at köpek, inek, domuz, koyun, keçi ve öküzdü. Tarım çapa ve sapanla yapılıyordu. Kayık ve gemi yapılmış, araba ve kızak kullanılmış, değiştokuşla ticaret yapılmıştır. Asya ve Afrika'da Cilâlıtaş Çağı uygarlıklarından kalma resimler bulunmuştur. Çin'de kumaş dokumacılığı tesbit edilmiştir. Kalıntıların yardımıyla, M.Ö. IV. bin yılın sonlarına doğru, Hindistan ve Türkistan'ın yüksek bir uygarlık dönemi yaşadığını öğreniyoruz. Anadolu'da bu döneme ait iki merkez bulunmuştur, Bu merkezlerde yapılan kazılarda, Anadolu'da en eski çağlardan beri bakır kullanıldığı anlaşılmıştır. Anadolu halkının bir kısmı Cilâlıtaş Çağını göçebe olarak geçirmiştir. Bu halk kitleleri ancak Maden Çağının başında toprağa bağlanmıştır. Hıcapınar, Hacılar gibi yerleşme merkezleri ile Güney ve Güneydoğu Anadolu halkı, Cilâlıtaş Çağında mutlaka toprağa bağlıydı. Köylerde yaşıyor, tarımla geçiniyor, ehlileştirdikleri hayvanları kullanıyor, kimi zaman savaşıp, kimi zaman barış içinde yaşıyorlardı.

İlk insanlar yaşamaları için gerekli aletleri taşları birbirine sürtüp yontarak yaparlardı.

Cilas, Milovan (Doğ. 1911) Yugoslav politikacısı. Tito'nun en yakın arkadaşlarındandı. 1937'de Yugoslav Komünist Partisi merkez komitesine seçildi. 1941'de Karadağ'da Nazi Almanyası'nın* istilâsına karşı koyma hareketini düzenledi. Kurtuluştan sonra komünist birliği sekreteri oldu. Önce Yugoslav sosyalist doktrininin hazırlanmasında çalıştı. 1953'de Başbakan yardımcısı ve Millet Meclisi Başkan yardımcısı iken daha sonra Tito ile aralarında ideolojik görüş ayrılığı çıktığı için 1954 de bütün görevlerinden uzaklaştırılarak, hapse atıldı. Uzun yıllar hapiste yattıktan sonra affa uğrayarak hapisten çıktı. En önemli eseri: «Yeni Sınıf».

cilâsin i. Boylu boslu ve güzel endamlı kimse.

cilbent Far. i. Kitap kabı biçiminde, kâğıt ya da resimlerin buruşup bozulmaması için kullanılan mukavva cüzdan; karton; sıralaç. [Portfeuille, serviette — Note - case, wallet]

cildiye Ar. i. Hek. Deri hastalıkları ile ilgilenen hekimlik dalı, dermatoloji. Genellikle frengi hastalığına ait bilgilerle beraber öğrenilir ve okutulur. Dolayısıyla bu iki konu birlikte söylenir; emrazı cildiye ve efrenciye, ya da deri ve frengi hastalıkları gibi.

cilt Ar. i. ★ 1. Deri, ten. [Peau, tissu, teint, epiderme — Skin] ★ 2. Kitaba geçirilen ve deri, bez, plâstik ve kâğıtla kaplı bulunan mukavva kapak. [Reliure — Binding] ★ 3. Bir eserin ayrı kitap halinde basılan kısımlarının her biri. [Tome, volume — Volume]

Milovan Cilas

ciltevi b. i. Kitap cildi yapılan yer. [Maison de reliure — Bindery]

ciltlemek f. Kitaba cilt yapmak. [Relier — To tie, bind]

Cilvana Bak. Eminbey.

cilve Ar. i. ★ 1. Hoşa gitmek için alınan tavır ve yapılan hareket. [Coquetterie — Coquetry] ★ 2. mec. Hatıra gelmiyen bir hal, bir işte rastlanan terslik : Kaderin cilvesi.

cim i. Eski alfabede «C» sesini gösteren harfin adı.

cima Ar. i. İnsanlarda çiftleşme. [Coit, copulation — Coition, copulation]

cimcime i. Küçük ve tatlı bir cins karpuz.

Cimcoz, Salâh (1877-1947) Yazar ve politikacı. Hasan Asım Bey'in oğludur. İstanbul'da doğmuş, hukuk okumuş, «Kalem» adlı ilk mizah dergisini çıkarmıştır. 1947 yılında İstanbul'da ölmüştür.

Cimin Bak. Üzümlü.

cimnastik Bak. beden eğitimi.

cimri s. Parasını ve malını harcamamak için her türlü sıkıntıya ve şerefsizliğe katlanan; pinti, hasis. [Avare — Mean, miserly, stingy]

cin Ar. i. (Aslı Lat.) Masallara ve boş inanlara göre, göze görünmeyen yaratık. [Djinn — Jinn]

cinan Ar. ç. i. Cennetler.

cinas Ar. i. Anlamları ayrı olan sözleri, özel ya da maksatlı olarak, her seferinde ayrı anlamlarını öngörerek birbirine yakın yerlerde kullanmak. Bu kullanma sırasında sözlerin yazılışları, genellikle söylenişleri, birbirine benzediği halde anlamları değişik olduğundan cinas, okuyanlar, dinleyenler üzerinde hoş ya da şaşırtıcı etkiler yaratır. Eskiden hem halk hem divan şiirinde buna çok önem verilmiştir :
Söylerken o sözleri kızardı ;
Hem haz eder âh, hem kızardı.
Madem çoban değilsin, ardındaki sürü ne
Beni yardan ayıran, sürüm sürüm sürüne!
[Calembour, jeu de mots — Pun]

cinayet, -ti Ar. i. Bak. adam öldürme suçu.

Cinci Hoca, Hüseyin Efendi (Ölm. 1648) Sultan İbrahim zamanında yaşamış, Safranbolu'lu bir hoca. Devlet yönetiminde Kara Mustafa Paşa'nın öldürülmesini sağlamak gibi olumsuz roller oynamıştır. IV. Mehmet zamanında, rüşvetle kazandığı paralar elinden alınıp, başı kesildi.

Cincinati (A.B.D.) Ohio eyaletinde ve Ohio nehri üzerinde 502 000 nüfuslu bir şehir. Buğday ticareti, tuzlu domuz eti, zeytin yağı ihracatı önemlidir.

cin çarpmak b. f. Boş bir inanışa göre cinlerin öfkesiyle inmeye uğramak.

cindarısı b. i. Bak. cin mısırı.

Cinfige Bak. Yavuzeli.

cin fikirli b. s. Çok akıllı.

cingil i. Üzerinde ancak birkaç üzüm tanesi bulunan küçük salkım.

cingöz b. s. Açıkgöz, hiç aldatılmayan.

cinler cirit oynamak b. f. Issız olmak.

cinleri başına toplamak b. f. Öfkelenmek. [S'emporter à l'exces — To become furious]

Cinnah, Muhammet Ali (1876-1948) Pakistanlı devlet adamı. Bombay'da doğdu. İngiltere'de hukuk okudu, yurduna dönerek avukatlığa başladı. 1910-1919 yıllarında imparatorluk Yasama Konseyi'ne üye oldu. 1913'de Moslem League'ya katıldı ; 1916, 1920 ve 1934'den sonra bu kuruluşun başkanlığını yaptı. Önceleri Gandhi ile çalışırken Müslümanların haklarını önde tuttuğu için 1921'de Kongre Partisi'nden ayrıldı. 1937 seçimlerinde Kongre Partisi çoğunluğu elde edince bir Müslüman devleti kurulması yolunda hareket başladı. 1947'de Pakistan Dominyonu birinci valisi olan Cinnah, Pakistan'ın kurucusudur ve «Kaaid-i Âzam» adıyla anılır. Eserleri basılmıştır.

cinnet Ar. i. Oldukça kısa bir süre içinde beliren delilik, çılgınlık. Bugünün bilimsel tanımlamalarına göre akut şizofreni grubu hastalıklar, mani nöbetleri bazı histerik ve ilkel tepkiler, sar'anın daha çok ruhsal bulgularla süreğen şekilleri için kullanılan bir halk deyimi. Akıl ve ruh hastalıklarının bir hastalık değil de doğa üstü güçlerin, cinlerin etkisi ile olmuş sihirli bir durum sayılması sonucu cin tutmak, çarpılmak karşılığı olarak gelişmiştir. [Folie, démence — Madness, insanity]

cinnet getirmek b. f. Delirmek. [Devenir fou, perdre la raison — To become insane, go mad]

cin mısırı b. i. Boy ve taneleri çok küçük, tane renkleri çeşitli, çerez olarak kullanılan mısır çeşidi (patlak mısır).

cins Ar. i. (Aslı Yun) ★ 1. Genel özellikleri arasında benzerlik bulunduğu için bir topluluk sayılan şeyler. Cins türlerden, tür çeşitlerden, çeşit de bireylerden (fertlerden), meydana gelir : Turunç, portakal cinsinden bir yemiştir. [Genre — Genus] ★ 2. Soy, ırk, daha fazla yüksek özelliklere sahip soydan gelen : Cins bir köpek, tazı cinsinden bir köpek. [Race, espèce — Race] ★ 3. Zo. Erkeklik, dişilik : Erkek cins, dişi cins. [Sexe — Sex]

cinsaçı Bak. küsküt.

cinsellik i. Psi. Cinsel hayata ait olayların tümü. Psikanalistler, çiftleşme organlarına bağlı karakterlerin tümü demek olan tenasülü, genel olarak aşka kadar uzanabilen cinsellikten ayırdederler. Cinsel içgüdü hayvanda da bulunur. Böyle olunca, bu içgüdünün bulûğ çağında birdenbire ortaya çıktığı düşünülemez. Cinsel içgüdü doğuştan gelir ve verasetle bir varlıktan ötekine geçer. Çocuk üç dört yaşında cinsellik ayrılığının farkına varır. Gelişmenin bu safhasında kız çocukları babalarına, oğlan çocukları da analarına daha çok bağlanırlar. Bu dönemde çocuğa karşı ölçülü davranılması, onun ruhi gelişmesinin dengeli olmasını sağlar. Yaşı ilerledikçe çocuğun ilgi merkezi de değişir, bu ilgi ay-

nı yaştaki çocuklara yönelir; arkadaşlıkta kız erkek farkı gözetilmez. 7 - 8 yaşlarında arkadaşlıklar, aynı cinsler arasında kurulmaya başlar; hattâ karşı cinsten nefret edildiği görülür. Bu durum, ileri bulûğ çağına kadar sürüp gider. Bulûğ çağında çocuk maddi manevi büyük sarsıntılar geçirir. Bu çağın ilk belirtileri kızlarda 12 - 13 yaşlarına doğru görüldüğü halde erkeklerde 2 yıl daha gecikir. Ama bu yaşlar da kesin değildir. Bazı durumlarda 16 yaşı bulduğu olur. Çocuk elverişli şartlar içinde ise, iyi besleniyor iyi bakılıyorsa, bu çağ erken başlar. [Sexualité — Sexuality]

cinsî münasebet b. i. Cnisten her birinin öteki ile birleşmesi, çiftleşme. [Rapport sexuel, cohabitation — Sexual intercourse]

cins ismi Gra. Bir cinsten olan şeylerin hepsine birden ad olan kelime. esk. İsmi cins. [Nom commun — Common noun]

cinsî suçlar Huk. Genel ahlâka, aile düzenine, kişinin namus ve haysiyetine, cinsi hürriyetine karşı işlenen suçların tümüne verilen ad. [Infractions contre les moeurs — Sexual offences]

cinsiyet, -ti Ar. i. Bak. cinslik.

cinslik i. Biyo. Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişinin ayrılmasını sağlayan özel yaradılış. esk. Cinsiyet. [Sexualité — Sexuality]

cin tutmak b. f. Eski bir inanca göre cinlerin etkisiyle delirmek.

Cipriani, Amilcar (1844-1918) İtalyan devlet adamı. Garibaldi'nin yanında subaylık yapmış, İtalya'nın bağımsızlığı için mücadele etmiş, 1865'de Enternasyonal'in kuruluşunda Karl Marx'la işbirliği yapmış, ihtilâlci hareketlerinden dolayı daima izlenmiştir. 1871 Commune'ün liderlerinden biridir, sürgün edilmiş, 1898'de yunanlılar'ın yanında mücadeleye katılmıştır. Birçok kere milletvekili seçilmişse de, italyan krallığına sadakat yemini etmeyi reddettiği için parlamentoya girememiştir.

cipsi Bak. çingene.

ciranta İt. i. (Aslı Yun.) Bir senedi ciro eden kimse. [Endosseur — Endorser]

cirim, -rmi Ar. i. ★ 1. Canlı olmıyan cisim. ★ 2. Hacim, büyüklük, oylum: Cirminden fazla cürmü var. Ateş olsa cirmi kadar yer yakar. [Volume, grandeur — Volume, greatness]

cirit i. Sp. At üzerinde ve «cirit» adını taşıyan meşe dalından sert sopaları birbirine atarak oynanan eski bir Türk oyunu. Biniciliğin ilerlemesine yarıyan bir spordur. Bugün önemini kaybetmiş olmakla beraber, Anadolu'nun bazı bölgelerinde oynanmaktadır. [Javelot — Javelin]

cirit atma Sp. Atletizmde bir kol. Atletin «cirit» adı verilen 2 60 m. boyunda, 800 gr. ağırlığındaki ağaçtan ya da madenden, ucu sivri demirli sopayı mümkün olduğu ölçüde uzağa atması. Kadınların attığı ciritin boyu 2 20 m. ağırlığı 600 gr. dır.

cirit oynamak mec. Keyfine göre hareket etmek.

Cirit atan bir atlet

Ciro Huk. Bir kişinin adına senetlerin arkasına hak sahibince atılan imza. Bu imza ile, borçlunun borcunu senedin arkasında adı yazılı kişiye ödeme yetkisi verilmiş ve adı senedin arkasına yazılan kişiye de senetde yazılı parayı kabul etme imkânı sağlanmış olur. [Endossement — Endorsement]

cirrus Fr. i. Bak. bulut.

cisim, -smi Ar. i. Boşlukta, uzayda yer dolduran varlık, madde. Taş, su, duman birer cisimdir. Cisimler ağaç, taş gibi katı su, cıva gibi sıvı, hava, duman gibi gaz şeklinde bulunabilir. [Corps, matière, substance — Body, substance, matter, corpus]

cismanî Ar. s. ★ 1. Cisimle, bedenle ilgili: Cismani ceza. [Corporel — Corporeal] ★ 2. Din gibi duyguya ait düşüncelere bağlı olmıyarak yalnız maddî esaslara dayanan. Ruhani karşıtı: Papanın cismanî hükümeti kaldırıldı, yalnız ruhanî hükümeti kaldı. [Matériel — Material]

cismani zarar Huk. Haksız bir fiil sonucunda insan vücudunda yaratılan zarar. Cismani zararlar, Ceza Kanunu'muza göre suç teşkil ettiği gibi, ayrıca Borçlar Kanunu'na göre tazminatı da gerektirir. Tazminat davasının görüldüğü sırada, zarara uğrayan kimsenin uğradığı bütün zararların tesbiti mümkün olmazsa, yargıç hükmün verilmesinden itibaren iki yıl içinde hükmü yeniden gözden geçirmeye ve zararları tam olarak belirlemeye karar verebilir. [Lésion corporelle — Bodily harm injury]

Citroen, André (1878-1935) Fransız sanayicisi. I. Dünya Savaşı sırasında kurduğu obüs fabrikasını, savaştan sonra otomobil fabrikası haline getirdi. Fransa'da ilk defa halk tipi Citroen otomobillerini yaptı.

Ciudad Juarez (Meksika) Rio Grande vadisinde A.B.D. yakınında 294 400 nüfuslu bir şehir.

civa Kim. Sembolü Hg. Tabiatta serbest bileşikler halinde bulunan bir maden. Teknik önemi olan tek filizi zencefre (cınnabar - HgS) adını alır. Yeryüzünde belli bir kaç bölgede bulunur. En zengin civa yatakları İspanya, İtalya ve A.B.D. (Ka-

Eski bir Türk oyunu: Cirit

liforniya) topraklarındadır. Türkiye'de de İzmir, Kastamonu, Konya ve Kütahya'da bulunan yatakların bazıları işletilmekte-dir. Civa adi sıcaklıkta sıvı halde bulunan tek madendir (Donma noktası —39°C kaynama noktası 357°C). Gümüş beyazı renkte ve parlaktır. Termometre, barometre gibi ölçü aletlerinde ve civa - buharlı lambalarda, alternatif akımı doğru akıma çeviren bir çeşit doğrultmaç (redresör) yapımında kullanılır. Civa alaşımlarına amalgam denir. Platin ve demir dışında bütün madenlerle alaşım yapar. Gümüş, kalay, kadmiyum ve civayla yapılan bir alaşım, diş doldurmakta kullanılır. Yeni hazırlandığı zaman yumuşak ve baskıyla biçim verilir bir durumdadır. Fakat kısa zamanda sertleşir. Atom sayısı 80, atom ağırlığı 200, yoğunluğu 13,54'dür. [Mercure — Mercury]

civan Far. i. Yakışıklı genç, delikanlı. (Sıfat halinde, kadın için de söylenir. [Bel, adollescent — Youtful, lad]

civan kaşı b. i. Bir çeşit nakış ve işleme. Kaş biçiminde küçük çizgilerin birbiri ardına sıralanmasıyla meydana gelir ve işlemelerde kullanılır.

civanmerdan Far. ç. i. Yiğitler, yüce gönüllüler.

civanmert Far. s. Mert yaradılışlı, cömert, kötülüğe karşı iyilik yapacak kadar engin yürekli. esk. Âlicenap. [Brave, généreux — Generous, noble]

civanperçemi bot. i. Bileşikgillerden, birçok türleri olan bir kır bitkisi cinsi. [Tabouret — Milfoil, yarrow]

civar Ar. i. Yöre, yakın yer, dolay. [Environ, voisinage — Neigbours, outskirts]

civciv i. Kümes hayvanlarının yumurtadan yeni çıkmış yavrusu. [Poussin — Chick]

civelek s. ★ 1. Canlı, neşeli ve sokulgan çocuk, genç ya da yavru hayvan. ★ 2. Tar. Yeniçeri ocağında hizmet eden ve ocağa girmeye aday olan delikanlı. ★ 3. Toprağı ve çifti olmıyan ve başkasının hesabına çalışan çiftçi.

ciyadet Ar. i. Sağlamlık, bozuk olmayış. Dilimizde yalnız hayvanın iyiliğini ve sağlamlığını anlatmak için kullanılmıştır: Erzurum kışın pek soğuk olur ama havanın ciyadeti insanı hasta etmez.

ciyak ciyak z.f. «Bağırmak» fiili ile birlikte kullanılarak ince, acı ve yüksek sesle durmadan bağırmayı anlatır: Çocuk ciyak ciyak bağırıyordu.

Cizre Mardin'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 460 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 19 386, merkezinin nüfusu 8 667'dir. Toprak verimli olup her türlü tahıl, pamuk, tütün ve yemiş yetişir. Hayvancılık da yapılır. Kasaba, Dicle'nin sol kıyısındadır. İl merkezine 150 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

cizve Ar. i. Tar. Müslüman olmayanlardan askerlik ödevine karşı alınan vergi; haraç.

cizvit Fr. i. ★ 1. İsa cemiyeti denilen bir Hıristiyan kurumu üyesi: Cizvit papazı. ★ 2. mec. Fesatçı. ★ 3. Müslümanlar hakkında dini zayıf ya da dinsiz olan: Onda namaz, niyaz yok cizvitin biridir.

Cizvitler Ignace de Loyola adlı bir rahibin Hıristiyanlığa hizmet ve Hıristiyanların eğitimi amacıyla kurduğu topluluk (1534). Avrupa'yı büyük ölçüde etkilemişti. Fransa Üniversite'si ve parlamento bu kurumun karşısında yer almış, 1759'da Portekiz'den, 1762'de Fransa'dan kovulmuştu. Amacından uzaklaşıp dini ve siyasi propagandaya dayanan çalışması yüzünden Papa XIV. Clèment tarafından 1773'de kaldırılmıştır.

Claparède, Edouard (1873-1940) İsviçreli ruh bilimci ve hekim. Cenevre'de deneysel psikoloji profesörlüğü yapmış, 1912'de Jean Jacques Rousseau Enstitüsünü kurmuştur. Bu enstitünün kuruluş amacı, çocuk psikolojisi ve yeni eğitim metotları üzerinde araştırmalar yapmaktır.

Clark, John Bates (1847-1938) Amerikalı ekonomist. Marjinalist okulun Amerika'daki temsilcisi. Başlıca eserleri: «The Philosophie of Wealth — Servetin Felsefesi», «Essentials of Ecomonic Theory — Ekonomi Kuramının Temelleri».

Clark, John Maurice (Doğ. 1884) Amerikalı ekonomist. J. Bates Clark'ın oğludur. Keynes'in görüşlerini benimseyerek Amerika'da güdümlü ekonomiyi savunmuştur. Roosevelt'in gerçekleştirdiği New Deal reformunda danışman olarak çalıştı.

Claude, Bernard (1813-1878) Fransız fizyolojisti. İlk araştırmalarını sindirimin kimyasal fonksiyonu üzerinde yaptı. Bundan sonra sempatik sinir sistemi üzerinde çalıştı, sinirler üzerinde keşiflerde bulundu. En ünlü eseri «Introduction à l'étude de la médecine expérimentale — Deneysel Hekimliğin İncelenmesine Giriş» in, modern pozitif bilimlerin metodolojisi bakımından büyük önemi vardır.

Claudel, Paul (1868-1955) Fransız şairi ve tiyatro yazarı. Gençliğinde Rimbaud'nun etkisinde kaldı. Bütün eserlerinde sorunlara katolik inanç açısından baktı. En ünlü şiir kitapları arasında «Cinq Grandes Odes — Beş Büyük Od» la «Corona Benignitatis Anni Dei» yi sayabiliriz. Özellikle Fransa'da sık sık oynanan tiyatro oyunlarının en güçlüleri ise şunlardır: «Tête d'or — Altın Baş», «Ville — Kent», «Partage — Paylaşma», «L'Otage — Rehine». Claudel'in tiyatro alanındaki şaheseri «Le Soulier de satin — Atlas Ayakkabı» dır.

Claudius, I (Tiberius Claudius Nero Germanicus (M.Ö. 10 - M.S. 54) Roma imparatoru. Yeğeni imparator Gaius öldürüldükten sonra muhafız alayı tarafından imparator ilân edildi. Devrinde, Britanya, Mauretania ve Trakya, Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine girdi. Tahta çıktığı zaman Messalina ile evliydi. Daha sonra, yeğeni Agrippina ile evlendi. Agrippina'nın Claudius'u mantarla zehirleyerek öldürdüğü

Clemenceau

iddia edilir. Ölümünden sonra, Agrippina'nın ilk kocasından olan oğlu Neron tahta geçmiştir.

Claudius, II (Gothicus), Marcus Aurelius (Valerius) (Ölm. 270) M.S. 268'de imparator ilân edilen Romalı general. Bir çok savaşlarda yenilmesine rağmen, Balkanlar'da bir tehlike olmakta devam eden Gotlar'ı keskin bir yenilgiye uğrattı ve Ege denizindeki korsanlara karşı etkili tedbirler aldı. Senato ile anlaşarak Roma'yı başarıyla yönetmiş, «Got Fatihi» ünvanını almıştır. Vebadan öldü.

Clavius Ay'ın görünen yüzünün kenarında bir çukur. En geniş (228 km.) ve en derin (5 270 m.) çukurlardandır.

Clemenceau, Georges Benjamin (1841-1929) Fransız devlet adamı. Hekim olarak hayata atıldı. 1871'de milletvekili seçildi. Mücadeleleriyle hükümet devirmesi ona ün kazandırdı. «Aurote» müdürü iken Dreyfus'ü savundu. 1902'de senatör, 1906'da içişleri bakanı oldu. Aynı yıl başbakanlığa getirilerek kilise - devlet ayrılığı için çalıştı. 1909'da başbakanlıktan ayrıldı. 1917'de yeniden başbakan oldu ve diktatörce davrandı. 1920'de cumhurbaşkanlığına adaylığını koyduysa da seçilemedi. «Kaplan» adını almıştır. Söylevleri ve eserleri basılmıştır.

Clement Bu adı taşıyan 14 Papa'dan birincisi. 88-97 yılları arasında papalık eti. Azizler'den sayılır.

Cleveland «Klevland ok.» (A.B.D.) Ohio eyaletinde Erié gölü kıyısında 876 000 nüfuslu bir şehir. Kömürü ve demir ocakları vardır.

Cleveland, Stephen, Grover (1837-1908) Amerikalı devlet adamı. Belediye başkanlığı, New York valiliği yaptıktan sonra 1884'de cumhurbaşkanı seçilmiş, böylece Demokrat Parti iktidara gelmiştir. 1892'de yeniden başkan seçilmiştir. İktidarı sırasında aldığı tedbirlere rağmen ekonomik krizin patlak vermesini önleyememiş, memlekette kargaşalıklar çıkmış, 1894'de Şikago'da çıkan grevi kırmak için federal kuvvetleri kullanmış, dış politikada da tuttuğu yol cumhuriyetçilerin hoşuna gitmediği için yerini Mc. Kinley'e bırakmıştır.

Cluj (Romanya) Transilvanya'da 165 000 nüfuslu bir şehir. XIV. yüzyıldan kalma katedrali, üniversitesi ile ünlüdür. Çeşitli endüstri kolları gelişmiştir.

C. N. U. U. P. E. E. Atmosfer Dışında Uzaydan Barışçı Amaçlarla Yararlanmak için Birleşmiş Milletler Komisyonu. «Commission des Nations Unies sur l'utilisation pacifique de l'espace extra - atmosphérique» nin kısaltılmışıdır.

Co Kim. Kobalt elemanının sembolü.

coccidia Lat. i. Zo. Sporozoa sınıfının telesporidai alt sınıfının bir takımı. Coksidiler, küçük yuvarlak ya da oval, basit yapılmış, çoğunluğu protoplazmada, az olarak da ara sıra çekirdekte yaşayan hücre parazitleridir. İnsan ve hayvanlarda hastalıklar meydana getirirler.

Cocteau, Jean (1889-1963)Fransız yazarı. 1909 yılından sonra Fransa'daki bütün öncü hareketlere katıldı. Erik Satie, Milhaud gibi müzikçilerle, Picasso gibi ressamlarla işbirliği yaptı. Bale senaryoları yazdı. Bu dönemdeki ilk şiirlerinde kübizmden, fütürizmden, dadaizmden esinlenmiştir. Daha sonraki şiirlerinde klasikliğe doğru bir eğilim görülür. Romanları arasında en güçlüsü «Thomas l'Imposteur — Sahtekâr Thomas» dır. Oyunlarının en önemlileri şunlardır: «Mariés de la tour Eiffel — Eyfel Kulesi Evlileri», «Voix humaine — İnsan Sesi», «Les Parents terribles — Müthiş Aile», «L'aigle à deux têtes — İki Başlı Kartal». Ressam ve desinatör yönüyle de tanınmış, sinema alanında başarılı filimler çevirmiştir.

Cogcakarta (Endonezya) Cava adasında 312 000 nüfuslu bir şehir. Dokumacılık gelişmiştir.

coğrafya Ar. i. Yeryüzünün şimdiki halini çeşitli bakımlardan anlatan bilim. Karalarla denizlerin durumu, engebeleri ve iklimleri fiziksel coğrafyada; toprak ürünleri, sanayi yapımları, ticaret işleri ekonomik coğrafyada gösterildiği gibi, siyasal coğrafyada da ırk, dil, ulus ve devlet sınırları incelenir. Bunlardan başka, bitki, hayvan, tarım, tarih, matematik konularını işleyen coğrafya kolları da vardır.

cokey İng. i. Yarışlara çıkarılan atlara binip onları koşturmayı meslek edinen kimse.

Coleridge, Samuel Taylor (1772-1834) İngiliz filozof ve yazarı. Oxford'da Robert Lowell ve Southey ile tanıştı. 1794'de «Robespierre'in Düşüşü» adlı dramı yazdı. Başka kitaplar yanında «Çeşitli konular üzerine şiirler» i ve «Christabel ve Kubilay Han» ı basıldı. 1798'de Wordsworth'le birlikte «Lirik Baladlar» ı yayımladı. «Yaşlı Nehir Gemicisinin Acıklı Şarkısı» adlı şaheseri bu şiir kitabındadır.

Colette, Sidonie Gabrielle (1873-1954) Fransız kadın yazarı. 1900-1903 yılları arasında «Claudine» adı altındaki roman dizisini yazdı. Bu romanlar Willy takma adıyla yayımlanmıştı. Aslında bu Henri Gauthier - Villars adında bir yazarın takma adıydı. Colette bu adamla 1893'de evlenmişti. Willy'den 1906'da ayrılan Colette müzikhol çevrelerine girdi. Bir yandan da «Vagabonde — Serseri Kadın», «L'Ingénue Libertine — Mâsum Çapkın Kadın» romanlarını yazdı. 1913'den sonra yeniden evlenen yazar birçok güçlü roman arasında «Chéri» yi, «Maison de Claudine — Claudine'in Evi» ni, «La Naissance du jour — Günün Doğuşu» nu, «La Seconde Femme — İkinci Kadın» ı, «Sido» yu, «La Chatte — Dişi Kedi» yi yayımladı.

Colin, Paul (Doğ. 1892) Fransız ressamı ve afişçisi. Grafik ve afiş alanında 1500'e yakın eseri vardır. Ayrıca tiyatro kostüm ve dekorları da çizmiştir.

Samuel Taylor Coleridge

Roma'daki Coliseum (yanda) ve plânının üstten görünüşü

Coliseum Roma'daki ünlü amfiteatr'ın adı. M.S. 80 yılında tamamlanmıştır. Seksen sıra olup seksenbin kişiyi alacak büyüklükteydi.

Collins, Antony (1676-1729) İngiliz filozofu. Lock'un öğrencisi ve arkadaşıydı. Yalnız ampirizmi savunmakla kalmamış, Hıristiyanlığa ve ruhçu teorilere şiddetle saldırarak, İngiliz lâik düşünüşünün ilk temsilcilerinden biri olarak XVIII. yüzyıl Fransız filozofları üzerinde doğrudan doğruya etki yapmıştır.

Colombiya Bak. Kolombiya.

Colombo, Seylân dominyonu'nun başlıca şehri ve başkenti. Kelani suyu ağzı yakınında ve okyanus kıyısında, 510 900 nüfuslu bi rendüstri merkezidir.

Colorado Birleşik Amerika'nın büyük nehirlerinden biri. Kaya dağlarından çıkar. Colorado yaylasından ve Arizona çölünden geçtikten sonra California körfezine dökülür. 2 250 km uzunluğundadır. Aynı adı taşıyan ve Güney Amerika'da And dağlarından çıkan başka bir nehir daha vardır. 1 300 km uzunluğundadır. Atlas okyanusuna dökülür. Üçüncü Colorado ırmağı Birleşik Amerika'nın Texas eyaleti topraklarındadır. 1 400 km. uzunluğunda olup Meksika körfezine akar.

Colorado A.B.D. eyaletinden. A.B.D.'nin deniz yüzeyinden en yüksek olan eyaletidir. Yüksekliği 4 000 m. yi geçen 54 tepesi vardır. Kaya dağları (Rocheuses) bölgesindedir. Nüfusu 1 754 000'dir. Başkenti Denver şehridir. Hayvan ürünleriyle tanılır.

Columbus (A.B.D.)'de Ohio eyaletinin 471 300 nüfuslu merkezi.

combik i. Külb. Dost, metres, aftos.

Comédie Française Paris'de klasik eserlerin oynandığı ünlü tiyatro. 1680'de XIV. Louis'nin emriyle kurulmuştur.

Comédie Humaine Ünlü Fransız yazarı H. de Balzac'ın eserlerine verdiği genel ad. Elli cilt tutan romanlarının niteliğini «İnsanlık Komedyası» deyimiyle açıklamak istemiştir.

Comenius (1592-1670) Çek hümanisti. Asıl adı Amos Komensky'dir. Comenius bu adın Lâtinceleştirilmiş şeklidir. Moravyalı bir ailenin oğludur. Doğduğu Moravya'da bir okulun yönetimini eline aldı. Pedagojinin öbür bilim dallarından bağımsız bir bilim olmasına çalışanlardandır. Comenius çocuğun eğitiminde hareket noktası olarak tabiatı alır. Ona göre çocuk evrenin bir yansımasıdır. Başlıca eserleri : «Didactica Magna», «Labyrynt Sveta a râj Srdee — Dünyanın Lâbirenti ve Gönül Cenneti» dir.

Commedia dell'arte «Komedya delarte» ok. İtalya'da doğan ve gelişen bir tiyatro biçimi. Bu türdeki oyunlar çok değişiktir, canlı ve hareketlidir ; oyuncular istedikleri anda eklemeler yapabilirler. Buna karşılık «commedia sostenuto» diye adlandırılan tiyatro biçiminde oyuncular metine bağlı kalmak zorundaydılar. Commedia dell'arte'de kahramanların bazıları yüzlerine maske takarlar. Başlıca kahramanlar şunlardır : Arlekino, Pedrolino, Pantalone, Brighella, Pulcinella. Kolombina, Izabella gibi kadın kahramanlar fantezi elbiseler giyerler, maske takmazlar. Bu türden oyunlar oynayan İtalyan topluluklan XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Fransız tiyatrosu üzerinde büyük bir etki yaratmışlardır.

Commonwealth Bak. İngiliz Uluslar Topluluğu.

comodo İta. Müz. Bir müzik eserinin, rahat rahat, acele etmeden çalınması gerekli kısmını gösteren bir deyim.

Comoro (ya da Comores) Adaları Mozambik kanalının kuzey kısmında adalar grubu. Yüzölçümü 2 023 km², nüfusu 186 000'dir. Şeker, susam başlıca ihracat ürünleridir.

Comte, Auguste (1798-1857) Fransız filozof. Pozitivist felsefenin kurucusudur. Ona göre metot olarak yalnız olaylar ve bunların ilişkileri incelenmelidir. Olayların bilgisi deneylerle elde edilmelidir ; tek deney de duyuların verdiğidir ; psikoloji bilim olamaz ; insanın bilgisi fizyolojinin verileridir. Olaylar arasında incelenmesi doğru sayılabilecek ilişkiler yalnız birbiri ardından geliş ve zamandaş oluştur. Comte, sebep sonuç, araç ve amaç ilişkilerini incelemeyi reddeder. İnsan zekâsının, eşyanın özünü doğru olarak bilebileceğini kabul etmez. Comte da, Kant gibi agnostisisttir. Batı toplumlarının gelişmesini üç hal kanunu ile açıklar. Ona göre insanlık üç aşamadan geçmiştir : 1° Teolojik hal : Tabiat olaylarını anlamak ihtiyacını duyan insan zihni, ilkel halde, birtakım tabiatüstü kuvvetler, tanrılar tasarlamıştır. İşte dinlerin egemen olduğu bu dönemin adı teolojik hal'dir. 2° Metafizik hal : İnsan zihni efsanelerdeki ve dinlerdeki Tanrı düşünüşü yerine, birtakım soyut kavramları benimsemiştir. Yani tabiat olaylarını bunlara bağlamıştır. 3° Pozitif hal : İnsan zihni mutlak gerçeği aramayı bırakıp, izafi şeylerin incelenmesiyle yetinir. Bunlar da duyusal deneyim verileri olan olaylardır. Zekâ, bunları bilimsel kavramlar halinde sentezleştirir. Bilim sınıflandırılmasında en son ve en üstün bilim, sosyolojidir. Buna sosyal fizik adını vermektedir. Auguste Comte, deneyin sı-

Auguste Comte

nırlarını aşarak dördüncü bir hal daha kabul etmiştir ki bu da «insanlık dini» nin egemen olduğu gibidir. Bu anlayışa göre, sosyoloji ahlâka bağlıdır. Comte, metafiziği kabul etmemekle beraber pozitivist felsefenin özü bakımından, özellikle 29 tarif felsefesi anlayışıyla idealisttir. Başlıca eserleri : «Cours de Philosophie Positive — Pozitif Felsefe Dersleri», «Système de Politique Positive — Pozitif Politika Sistemi» dir.

Concepcion Şili'de, Büyük okyanus kıyısında 167 500 nüfuslu bir şehir. İşlek bir limandır ; şarap ticaretiyle tanınır.

Condillac, Etienne Bonnot de (1715-1780) Fransız filozof. Önce Lock'un görüşünü benimsedi. Lock'a göre bilginin duyum ve düşünme olmak üzere iki kaynağı vardı. Oysa Condillac bilginin kaynağı olarak yalnız duyumları benimsedi. Descartes, Spinoza ve Leibnitz'in bilgi teorilerini reddetti. Böylece XVII. yüzyıl metafizik düşünüşünün, birtakım hayal ürünü ve önyargılarla dolu teolojik çabalardan meydana geldiğini ortaya koymuştur.

Condorcet, Marie Jean Antoine Nicolas de Cariat, marquis de (1743-1794) Fransız filozof, matematikçi ve politikacı. Genç yaşında bilimler akademisine üye seçilmiş, Encyclopédie'nin yazı kuruluna girerek ekonomi politik maddelerini yazmıştır. Büyük Fransız İhtilâli sırasında XVIII. yüzyıl Fransız filozoflarının düşünce ve bilgi mirasçısı olarak politikaya katıldı. İnsan Hakları Bildirisinin yazılmasına yardım etti. Büyük bir Millî Eğitim tasarısı ve Anayasa tasarısı hazırladı. Burjuvazinin düşünce ve çıkarlarını savunan Girondin'lerle ilişki kurmakla beraber, bunların gittikçe halktan uzaklaşarak, sınıf çıkarlarını savunmaları, kralla anlaşmaya varmaları sonunda suçlanmaları ve yakalanarak çoğunun idam edilmesi sırasında 1793'de Paris'de saklandı ; yakalandıktan sonra atıldığı hapishanede, yüzüğünde sakladığı zehiri yutarak kendini öldürdü. Başlıca eserleri : Esquisse d'un tableau historique de progrès de l'esprit humain — İnsan Düşüncesinin İlerleyişi Üzerine Tarihsel Bir Tablo Taslağı», «Correspondance avec Turgot — Turgot ile Mektuplaşmalar».

Congreve, William (1772-1828). İngiliz generali. Barudu geliştirmiş ve ilk olarak barutlu füzelerin yapılması konusunu incelemiştir.

Connecticut (A.B.D.)'nin kuzey ve Atlas okyanusu kıyısında bulunan eyaletlerinden birinin adı. 2 535 000 nüfusludur. Başkenti Hartford, başlıca şehirleri Bridgeport, Newhaven'dir. Maden sanayii ve tasfiyehaneleriyle tanınır.

Conrad, Charles, Jr. Amerikan astronotu. 21-29 Ağustos 1965 günleri Gemini V. füzesiyle uzaya çıktı, 190 saat 56 dakika kaldı. Dünyayı 120 defa dolaştı. 12-15 Eylül 1966 günü Gemini XI ile uzaya çıktı, 71 saat 17 dakika kaldı, 44 tur yaptı.

Conrad, Joseph (1857-1924) (Asıl adı : Jozef Konrad Korzeniowzki) İngiliz romancısı. Aslı Polonyalıdır. Önce Fransız ticaret gemilerinde, sonra da İngiliz gemilerinde hizmet etmiş, 1886'da İngiliz uyruğuna girmiştir. En ünlü eserleri şunlardır : «Typhoon — Tayfun», «Lord Jim», «Denizin Aynası», «Adaların Paryası».

İtalyan halk tiyatrosu Commedia dell'arte'den bir sahne

Constable, John (1776-1837) İngiliz ressamı. Çok sayıda suluboya yapan bu ressam XIX. yüzyıl Fransız manzara ressamlarını büyük ölçüde etkiledi. En güçlü eserleri arasında «Salisbury Manzarası» nı, «Saman Arabası» nı, «Buğday Tarlası» nı sayabiliriz.

Constance Gölü Güneybatı Almanya, batı Avusturya ve kuzey doğu İsviçre arasında yer alan bir göl. Ren nehri ile kesilir. 74 km. uzunlukta 530 km² yüzölçümündedir.

Büyük Constantin

Constant De Rebecque, Benjamin (1767-1830) Fransız yazarı ve politikacısı. Ünlü Fransız kadın yazarı Madame de Stael'in yakın dostuydu. Zaman zaman darılmalarına karşı bu dostluk 14 yıl sürmüştür. I. Napoléon'un konsüllüğü zamanında ona karşı çıktıklarından Madame de Stael ile birlikte Fransa'dan sürülmüştü. Şaheseri, Türkçe'ye de çevrilen «Adolphe» adlı romanıdır. Mektupları ölümünden sonra yayımlanmıştır.

Constantin, Büyük (1405-1453) Roma İmparatoru. Bizans'a Constantinople adını verdi. Hıristiyanlığı imparatorluğun resmi dini olarak ilân ettiği için kendisine «Büyük» dendi. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u kuşattığı zaman çeşitli tedbirlerle bunu önlemeye çalışmışsa da başarısızlığa uğramıştır. Fatih'in, onu canlı olarak ele geçirmek hususundaki emrine rağmen kendisini tanımayan bir asker tarafından öldürüldü.

Constantinople Bizans İmparatoru Constantin tarafından İstanbul'a verilen ad. Türkiye Cumhuriyeti'nce İstanbul adı verilmiş ve bu ad uluslararası bir ad olarak kabul edilmiştir.

conta i. Birbiri üstüne kapanan iki kenar arasından sızıntıyı önlemek için konulan kösele ya da benzeri. [Garniture de joint, etoup — Packing material]

Joseph Conrad

James Cook

Pierre Corneille

Charlotte Corday

Cook Adaları Büyük okyanus'da Yeni Zelanda'nın kuzey doğusunda Tonga ve Tahiti Adaları arasında bulunan adalar grubudur. Nüfusu 18 000, önemli şehri Rarotonga adası üzerinde bulunan Avarua şehridir.

Cook, James (1728-1779) İngiliz gezgini ve kâşifi. Büyük okyanus hakkındaki bilgilerin gelişmesine yardım etmiş, bilimsel geziler dönemini açmıştır. Sandviç adalarından Hawaii adasında bulunduğu sırada yerliler tarafından öldürülmüştür.

Coolidge, Calvin (1872-1933) Amerika Birleşik Devletleri'nin 30. cumhurbaşkanı. Hukuk okudu; avukatlık yaptı. 1898'de genel meclis üyesi seçildi, şehircilikle uğraştı. 1907'de Temsilciler Meclisi'ne girdi. 1910-1912 yıllarında belediye başkanlığı, 1912-1915 yıllarında senatörlük, 1914-1915 yıllarında senato başkanlığı, 1916-1918 yıllarında Massachusetts vali yardımcılığı, 1919-1920 yıllarında valilik yaptı. 1920'de cumhurbaşkanı yardımcısı oldu. 1923'de cumhurbaşkanlığına seçilerek 1929'a kadar bu görevde kaldı. Yalnızlık politikasını bırakarak Avrupa'ya yaklaşmaya çalıştı. Otobiyografyası yayınlanmıştır.

Cooper, Fenimore (1789-1851) Amerikalı romancı. İlk romanı «Casus» la büyük bir başarıya ulaşan yazar daha sonra 32 tane serüven romanı yayımlamıştır. Bunların en güzelleri özellikle «Çayır», «Mohikanların Sonu», «Alageyik Avcıları» adlarını taşıyan romanlardır.

Cooper, Leroy Gordon (Doğ. 1928) Altıncı Amerikan astronotu. Mercury projesi uyarınca 15 Mayıs 1963'de Cap Kennedy'den «Fatih» kapsülü ile atıldı. 17 Mayıs'ta Midway adaları yakınında Pasifik'e düştü. Dünyanın etrafını 22 defa dolaştı. Yörüngesi 160-267 km. idi. 1965 ve 1966 yıllarında da uzaya çıktı.

cop, -pu i. Ucu topuzlu kalınca değnek. [Matraque — Truncheon]

Copeau, Jacques (1879-1949) Fransız oyuncusu ve tiyatro yönetmeni. 1909'da arkadaşları André Gide, Shlumberger, Jacques Rivière'le «Nouvelle Revue Française» dergisini yayımlamaya başlamıştır. 1913'de «Vieux — Colombier» tiyatrosunu kurdu. Tiyatro tekniğinde yenilikler yapmağa başladı. Shakespeare'in «Kralların Gecesi» ni yeni bir anlayışla sahneye uyguladı. Birçok yeni tiyatro yazarının oyunlarını tanıttı. 1924'de «Vieux - Colombier» den ayrılan Copeau Fransa'nın Bourgogne bölgesine çekilerek öğrencileriyle birlikte bir halk tiyatrosu kurmağa çalıştı. Etkisi gerek sahne oyuncuları gerekse tiyatro yönetmenleri arasında çok büyük oldu.

Copenhague Danimarka'nın başkenti. Seeland adası üzerinde 960 300 nüfuslu bir şehir ve Sund boğazı üzerinde bir limandır. 1940'da Almanlar tarafından işgal edilmiştir. Tersaneleri, porselenciliği ile tanınır.

Copernic Ay çukuru. 90 km. çapında, 4 000 m. derinliktedir. Ortasında 800 m. yükseklikte bir dağ vardır.

Copernicus, Nicolaus Bak. Kopernik.

C. O. P. E. R. S. Fr. «Commission Preparatoire Europeenne de Recherchos Spatiales» (Uzay Araştırmaları Avrupa Hazırlık Komisyonu) ın kısa adı. Feza araştırmaları konusunda Avrupa'da bir işbirliği sağlamak amacıyla 1960'da Danimarka, Belçika, Fransa, İspanya, Hollanda, İtalya, Norveç, Batı Almanya, İngiltere ve Avusturya'nın katılmasıyla kurulmuştur.

Copland, Aaron (Doğ. 1900) Amerikan bestecı. New York, Brooklyn'de doğdu. Caz stilini klasik müziğe uygulayan ilk bestecidir. Besteciliği yanında müzik araştırmacılığı ile de tanınır. Orkestra eserleri, operalar, senfoni ve konçertolar, filim müzikleri bestelemiştir.

copyright Bak. yayın hakkı. [Droit d'emprunter — Copyright]

Coquelin, Constant (1841-1909) Fransız sahne oyuncusu. 1864'de Comédie Française'e katıldı; 1886'ya kadar bu tiyatroda kaldı. En büyük başarısı 1897'de sahneye konan Edmond Rostand'ın «Cyrano de Bergerac» rolüyle sağlamıştır. Tiyatro tarihinde «Coquelin aine» diye tanınır. «Coquelin cadet» diye tanınan küçük kardeşi de sahne oyuncusuydu.

Corday, Charlotte (1768-1793) Fransız devri minin ünlü kadınlarından. Marat'yı banyoda bıçaklıyarak öldürmüştür. Özgörlüğe aşık olduğu için, Marat'yı izlediği tethiş politikası yüzünden öldürdüğünü söylemiştir. Cinayetten dört gün sonra, giyotinle idam edildi.

Cordoba İspanya'nın Andolousie (Endulüs) bölgesinde bir ilin ve merkezi olan şehrin adı. Guadalquivir (Vadiyül - Kebir) nehrinin üzerinde 207 000 nüfuslu olan Cordoba şehrinde Araplar'dan kalma camiden çevrilmiş bir katedral ve Alkazar denen Arap sarayı ve gene Araplar'dan kalma 16 kemerli bir köprü vardır. Bu şehir M.Ö. 152 yılında önce Romalılar tarafından kurulmuştur. Sonra Got'lar tarafından alınmış ve VII. yüzyılda Tarık bin Ziyad tarafından fethedilmişti. Endülüs Emevi Devleti'nin başkentiydi. O zamanlar Bağdat'dan sonra dünyanın en kalabalık ve ileri beldesi sayılıyordu.

Cordoba Arjantin'de Santa Fe'nin batısında 598 200 nüfuslu bir şehir. Yün, pamuk fabrikaları vardır; tahıl, yemiş ve hayvan ticareti önemlidir.

Corne D'or Bak. Haliç.

Corneille, Pierre (1606-1684) Fransız trajedi yazarı. İlk trajedisi «Medée» yi 1635'de yazdı. Arkasından da «Cid» adlı trajedisini yazdı. Seyirciler trajediyi büyük bir coşkuyla karşıladılar; ama eleştirmeciler pek değerli bulmadılar. Bunun üzerine Corneille sırasıyla «Horace», «Cinna», «Polyeucte» trajedilerini yazdı. 1647'de Fransız Akademisi'ne seçilen şair trajediler yanında komedi türünde de eserler vermeğe devam etti. Bu dönemde yazdığı «Men-

teur — Yalancı» en güzel komik eseri olarak bilinir. O zamanlar Racine, o genç kuşakların zevkine uygun trajediler yazıyordu. 1670'de Corneille, Racine'le aynı konuda bir trajedi yazdı. Corneille'in «Tite ve Bérénice» inden bir hafta sonra Racine'in «Bérénice» i oynandı. Bu yarışmayı Racine büyük bir zaferle kazandı. Trajedi alanında Corneille'in etkisi çok büyük olmuştur.

Cornelius, Peter, von (1783-1867) Alman ressamı. Düsseldorf'da doğmuş, fresk türünde resimleri ile tanınmıştır. «Yusuf'un Hayatı», «İlahi Komedya», «Son Hüküm», ünlü tablolarındandır.

Corot, Jean - Baptiste Camille (1796-1875) Fransız ressamı. Paris'de doğdu. Özellikle 1825-1828 yıllarında İtalya'ya yaptığı gezi ressamı etkilemiştir. Bu dönemde yaptığı manzara resimleri büyük bir incelik taşır. Son yıllarında empresyonizme çok yakın tablolar yapan Corot bu akıma yol açan sanatçılardan biridir.

Corregio, Antonio Allegri (1489-1534) İtalyan ressamı .Parma yakınındaki Corregio'da doğmuştur. «Parma Ekolü» denen çığırın öncüsüdür. Özellikle kadın vücudunun çizgi ve hareketlerini büyük bir uyumla belirtmek bakımından eşsizdi. Kilise resimleri ve mitolojiyle ilgili tablolar yapmıştır. «Danaé», «Léda», «Antiope'un Uykusu» şaheserleri arasındadır.

corporal Amerikan ordusunda kullanılan ilk atmosfer aracı. Atmosferin yüksek tabakalarında inceleme yapmak üzere, V2'nin ikinci katı olarak kullanıldı.

Cortez, (ya da Cortes) Fernando (1485-1547) İspanyol gemicisi. Meksika ve California'yı keşfederek, coğrafya bilimine yararlı olmuştur.

corticosteron Hek. Böbrek üstü bezinin kabuk bölümünde salgılanan önemli bir hormon. Genel bitkinlik durumlarında çok değerlidir.

corti organcığı b. i. Anat. İtalyan anatomicisi Corti'nin (1822-1876) önemini belirttiği ve dolayısıyla ona adanan, iç kulakta ufak bir işitme organı.

cortison Hek. Böbrek üstü bezinin kabuk bölümünde salgılanan önemli hormonlardan biri. Başta romatizma olmak üzere pek çok hastalığın devasıdır.

Cortot, Alfred (1877-1962) Fransız piyanist. İsviçre'de Nyon'da doğdu. Chopin, Schumann, Fauré, Debussy, Ravel yorumcusu olarak büyük bir ün yapmıştır.

corum i. Toplu halde akın: Balık corumu. [İncursion, passage en masse des poissons — Foray, stream of fishes]

COSPAR Uzay Araştırmaları Komitesi. «Committee on Space Research» ün kısaltılmışı. Uluslararası Bilimsel Birlikler Konseyi'nin özel komitesidir. Bu konsey, uzay araştırmaları için dünya çapında işbirliğini sağlamak amacını güder. COSPAR ise yılda bir defa toplanır. 20 ülkenin katılmasıyla 1958'de kurulmuştur.

Costa - Rica Orta Amerika'nın güneyinde bağımsız bir ülke. Yüzölçümü 51 000 km², nüfusu 1 200 000'dir. Dili İspanyolca, dini katoliktir. Eski bir İspanyol sömürgesi olan Costa - Rica 1821'de isyan ederek Orta Amerika Konfederasyonu'na katıldı. 10 yıl sonra çıktı. Bundan sonra A.B.D. ile sıkı ekonomik ilişkiler kuruldu. Çeşitli iç karışıklıklara uğradı. II. Dünya Savaşı'nın ekonomik tepkileri sonucu A.B.D. bağımlılığını arttırdı. José Figueres Ferer'in yönettiği Millî Kurtuluş ordusu ayaklanarak baştaki partiyi düşürdü. 1949'da yeni bir anayasa yapıldı. José Figueres cumhurbaşkanlığına getirildi.

coşku i. Olağanüstü heyecan. [Enthousiasme — Enthusiasme]

coşkun s. Coşmuş olan, taşkın: Coşkun dere. [Débordant, enthousiasmé — Exuberand, exuberent]

coşmak f. ★ 1. Hek. Düşüncelerin kontrolünü aşacak derecede duyguların ve heyecanların kendilerini belli etmeleri, genel davranışları etkilemeleri. Ekstaz. Monoton seslerle tutulan ritimler, monoton vücut hareketleri, kişilik yapısının derinliklerinde kalmış ve insan gelişmesinin üstün zihin aşamalarınca örtülmüş ilkel tepki kalıplarını ortaya çıkarınca, davranışlara bu kontrolsüz tepkiler sahip olurlar: İlkel insan topluluklarının savaş şenlikleri, bazı modern danslar, amok koşuları buna örnektir. Yoğun ve yaygın o kimsenin kişilik yapısı için önemli temel duyguların kısa sürede uyarılması da coşkunluk yaratır. Dinsel törenlerde, kimi mezheplerin toplu törenlerinde durum böyledir. ★ 2. Doğada her zamanki durumun birdenbire şiddetlenmesi: Deniz coşuyor. [Déborer — To boil up, overflow]

Côte d'Azur Fransa'nın Akdeniz kıyısında Cannes'dan İtalya sınırına kadar uzanan kıyı bölgesine verilen ad. Merkezi Nice'dir.

Coty, René (1882-1962) Fransız devlet adamı, cumhurbaşkanı. 1923-1935 yıllarında ve 1946'dan sonra milletvekiliği, 1935-1940 yıllarında senatörlük yaptı. 1947-1948 yıllarında imar ve şehir bakanlığı, 1949'da başbakan yardımcılığı görevlerinde bulundu. 1953-1959 yıllarında cumhurbaşkanı idi.

Coubertin, Baron Pierre de (1863-1937) Modern Olimpiyat oyunlarının kurucusu olan Fransız Baronu. 1928'de Nobel Barış armağanını kazanmıştır. (Bak. Olimpiyat oyunları.)

Courbet, Gustave (1819-1877) Fransız ressamı. Önce romantizm akımı içindeydi; 1845'den sonra gerçekçiliği benimsedi. Rembrandt'a, Holbein'a karşı hayranlık duydu. 1849'dan sonra tanınmağa başladı. Proudhon'la tanıştı. Onun düşüncelerini benimsedi. 1855'den sonra resimde gerçekçi ekolün önderi oldu.

Camille Corot

Fernando Cortez

Gustave Courbet

Courier Telekomünikasyon amacıyla yapılan Amerikan uydu tipi. Birincisi olan Courier L-A Ağustos 1960'da atıldı, başarı sağlayamadı. 4 Ekim 1960'da atılan ikincisi (Courier 1-B) başarılı oldu.

Cournot, Antoine Augustin (1801-1877) Fransız filozof, matematikçi ve ekonomist. Grenoble ve Dijon üniversitelerinde rektör ve sonra da genel müfettiş olmuştur. İlk araştırmaları ekonomi politik üzerinedir. «Zenginlikler Teorisinin Matematik İlkeleri Üzerine Araştırmalar» adlı eseri Ricardo'nun değişim üzerindeki teorilerinin, matematik formüller halinde ifadesi olarak kabul edilmiştir. Matematikçi okulun öncüsü sayılır. Fiyatın, yani monopol ve oligopol fiyatlarının fonksiyonu olarak talep hakkındaki teorileri bugün klasik olmuştur. İhtimaliyet hesapları üzerine araştırmaları vardır.

Cousin, Victor (1792-1867) Fransız filozof. Felsefede eklektizm adı verilen spritüalist yönetimin kurucusudur. Bu terim, birbirine katma, ekleme, ayrı ayrı doktrinlerden seçmeler yaparak bunları birleştirme amacını anlatır. Victor Cousin bu amaçla Descartes, Kant, ve iskoçya filozoflarının fikirlerinden bir karma meydana getirmiştir. Politikada tutucu felsefe görüşleri ile de idealisttir. Felsefe ile dinin kardeş olduğunu ileri sürer.

Couve de Murville, (Jacques) Maurice (Doğ. 1907) Fransız devlet adamı. Paris Üniversitesi'nde okudu. 1943'de Cezayir'de Fransız Millî Kurtuluş Komitesi'nde çalıştı. Büyükelçilik yaptı. 1958'den beri dışişleri bakanıdır.

Coventry Orta İngiltere'de 314 000 nüfuslu, dokuma, uçak, makina, otomobil, optik aletler endüstrisi gelişmiş bir şehir.

Coward, Noel (Doğ. 1899) İngiliz tiyatro yazarı. Hafif komediler yazar. En ünlü oyunu «Hay Fever — Saman Nezlesi» dir.

cowper bezleri Anat. İngiliz anatomu ve cerrahı Cowper (1666-1709) tarafından bulunmuş ve onun adına söylenen, erkek memeli hayvanlarda bu arada insanlarda idrar kanalının sonunda bulunan ve salgısı spermaya karışan bir çift bez.

cömert s. i. ★ 1. Elindeki parayı ve malı esirgemeyip gerektikçe fedakâr davranmaktan çekinmeyen, eli açık. esk. Sahi. [Généreux — Generous] ★ 2. mec. Verimli : Cömert toprak. [Productif — Productive]

Cönek Bak. Yayladere.

Cönk i. Ed. Yapılış ve biçim bakımından alışılmış kitap ve defterlere benzemiyen, bunların dipten yanlamasına dikilip yanlamasına açılmalarına karşılık ; dipten uzunlamasına dikilmiş ve uzunlamasına açılan şiir defterlerine ya da dergilerine eskiden verilen ad. Cönkler, dar ve uzun defterlerdi. İçinde derleyenin, sevdiği şairlerin eserlerinden seçilmiş örnekler yer alırdı. Cönklerde çoğunlukla, halk şiirlerinden örnekler bulunurdu.

Cr. Kim. Krom elemanının sembolü.

Cranach, Lucas (1472-1553) Alman ressamı. Saks Elektörünün ressamıydı. Din ve mitolojiyle ilgili birçok tablo yapmıştır. En güçlü yönü garip bir çekiciliğinin fışkırdığı çıplak kadınlarıdır.

Cremona (İtalya) Lombardiya'da 74 200 nüfuslu bir şehir. Eskiden keman yapmakal tanınmıştı. Stradivarius'un yurdudur.

crescendo İta. zf. Müz. «Kreşendo» Ok. Seslerin en yüksek noktaya doğru yavaş yavaş şiddetleneceğini anlatan bir müzik deyimi.

Crevel, René (1900-1935) Fransız şairi. Gerçeküstücülük hareketine katıldı. Keskin ve karamsar diyebileceğimiz şiirler yazdı. Önemli kitapları : «Mon corps et moi — Vücudum ve Ben», «La Mort difficile — Zor Ölüm», «Babylone — Babil», «Etes-vous fous? — Deli misiniz?», «Clavecin de Diderot — Diderot'nun Orgu», «Les Pieds dans le plat — Ayaklar Tabakta». Gerçeküstücü dostlarıyla komünistlerin birbirlerinden ayrılması üzerine kendini öldürdü.

Cripps, Sir Richard Stafford (1889-1952) İngiliz devlet adamı. Başarılı bilim adamı olarak da tanınmıştır. 1929'da İşçi Partisi'ne girdi. 1931'de milletvekili seçildi. Partinin sol kanadını kurdu ; 1939'da partisinden çıkarıldı. 1942'de Moskova elçiliğine atandı. 1945'de yeniden partiye alındı. 1945-1947 yıllarında ticaret, 1947-1949 yıllarında maliye bakanlığı yaptı. 1950'de politikadan çekildi.

Croce, Benedetto (1866-1952) İtalyan filozof, tarihci ve eleştirmecisi. Fikir hayatının başlarında Marksçı felsefeye yönelmişken sonraları bundan ayrıldı. Politikada liberalizme, felsefede de ılımlı bir Hegelciliğe varmıştır .

Cromwell, Oliver (1599-1658) İngiliz devlet adamı. 1640'da parlamentoya girdi, püritenler partisini destekledi ; krallığa ve piskoposluğa şiddetle karşı koydu. 1642'de iç savaş başladığı zaman askerlik alanındaki dehasını gösterdi ; orduda büyük bir ün kazandı. Parlamento, kilise ve krallık çevrelerindeki muhalefeti yenilgiye uğrattı ; Kral I. Charles'i idama mahkûm ettirdi, askerî bir diktatörlük kurarak İngiltere'ye hakim oldu. Önce İrlanda sonra da İskoçya'yı aldı. İskoçya koruyucu lordu oldu. Din alanında hoşgörürlük gösterdi. Akdeniz ve Antiller'de İspanyollar'a karşı giriştiği savaşlarda başarıya ulaştı. 1656'da parlamentoyu kurma denemesine girişti ; seçimlerden sonra, muhaliflerinin sayısı büyük ölçüde artmıştı. Çıkmazdan kurtulması için parlamento krallığını ilân etmesini teklif ettiyse de, ordudan çekindiği için kabul etmedi ; yalnız kendinden sonra oğlunun başa geçmesini sağladı. İngiltere'de Cromwell'in mücadele ettiği kuruluşlar, yani kilise, krallık ve aristokrasi geçmişteki kudretine hiç bir zaman ulaşamamıştır.

Cronin, Archibald, Joseph (Doğ. 1896) Tanınmış İngiliz romancısı. İskoçya'nın Cardoss kentinde doğdu. Aynı zamanda tanınmış bir doktordur. İlk kitabı «Hatter's Castle —Kâbus Şatosu»nu diğerleri izledi; «Citadel — Şahika», «Green Years — Yeşil Yıllar» en tanınmış eserlerindendir.

Crooks, Sir, Williams (1832-1919) İngiliz, fizik ve kimyacısı. Londra'da doğdu Radiometreyi geliştirmiş, maddenin dördüncü bir durumda bulunabileceğini ileri sürmüştür. («Ekstra gazö» durumu).

Cros, Charles (1842-1888) Fransız bilgini ve şairi. Bilim alanında birçok buluşları olan Cros'un edebiyat alanında muhayyelesi çok genişti. Kendine özgü şiirlerini «Coffret de santal — Sandal Ağacı Mahfazası» adlı kitapta toplamıştır. Çok daha sonraları gerçeküstücüler Cros'u kendilerinden bir şair gibi benimsemişlerdir.

crossbred İng. b. i. Zo. Irkları birbirine karıştırarak elde edilen yarım kan hayvan. Yapağı teknolojisinde yarım kan koyunlardan elde edilen yapağı. Bu cins yapağılar, İngiliz sınıflamasında 60's ve daha kalın olan yapağılardır. Alman sınıflamasında «B» ve daha kalın yapağılardır. (Bak. Yapağı).

Croydon «kroyden ok». İngiltere'de Surrey kontluğunda 252 400 nüfuslu bir şehir. Eskiden önemli bir havaalanı vardı.

Cs Kim. Sezyum elemanının sembolü.

Csaky İstvan (1894-1941) Macar devlet adamı. 1938'de dışişleri bakanı oldu. Mihver devletlerine yaklaştı. II. Dünya Savaşı'nda Çekoslovakya ve Romanya'dan Macaristan'a toprak kazandırmıştır.

Csiky, Gergely (1842-1891) Macar oyun yazarı. Rahip oldu, teoloji doktorası yaptı. Millî Tiyatro'nun edebî kuruluna seçildi. Oyunları arasında «Tufeylîler» Türkçe'ye çevrilmiştir.

Cu Kim. Bakır elemanının sembolü.

cudam i. Bayağı, güçsüz, görgüsüz adam: Adam değil cudam.

Cuci Han (Ölm. 1227) Cengiz Han'ın büyük oğlu. Babasının sağlığında öldüğü için, payına düşen Kıpçak ülkesi çocukları zamanında paylaşılmıştır. En güçlüleri olan Batu Han, Altınordu devletini kurmuştur.

Cuevas, Jorgue de Piedrablanca de Guana, marki de (1885-1961) Bale topluluğu yönetmeni. Şili'nin başkenti Santiago'da doğdu. 1940'da New York'ta bir dans okulu, 1944'de «Ballet İnternational — Uluslararası Bale» topluluğunu kurdu. 1946'da «Nouveaux Ballets de Monte - Carlo» topluluğunun başına geçti. Daha sonra bu topluluğun adı «International Ballet of The marquis de Cuevas» oldu. Çok zengin bir adamdı. Kişiliği ve zenginliğiyle kendini bale sanatına adamıştı.

Cuiaba (Brezilya) Mato Grosso eyaletinin 57 900 nüfuslu merkezi. Altın ve gümüş madenleri önemlidir.

cuk i. Aşığın dik durması.

cuma Ar. i. Haftanın altıncı günü, perşembe ile cumartesi arası. Arapça'da topluluk anlatan bir kelimedir. Müslümanlığın ilk zamanlarında Mekke'de Peygamber cuma günleri Müslümanlığı yeni kabul edenleri bir araya toplayarak onlarla birlikte namaz kılardı. [Vendredi — Friday]

Cumaçay Ağrı'nın merkez ilçesi bucaklarından. 26 köylü bucağın nüfusu 6 283, merkezinin nüfusu 561'dir.

Cumalıdere (Aigos Potamos) Çanakkale boğazında, Anadolu yakasında küçük bir ırmak ve şehir. Isparta amirali Lysandros Atina donanmasını buranın açıklarında büyük bir yenilgiye uğrattı (M.Ö. 405).

cuma namazı b. i. Cuma günleri camilerde cemaatle öğleyin kılınan namaz.

Cumaovası İzmir'in merkez ilçesi bucaklarından. 18 köylü bucağın nüfusu 14 349, merkezinin nüfusu 3 590'dır.

cumartesi i. Haftanın yedinci ve son günü, cuma ile pazar arası. [Samedi — Saturday]

cumba i. ★ 1. Bir binanın duvarından dışarıya doğru çıkan kısım, çıkıntı. ★ 2. Dışarıya doğru çıkan ve içinde oturulan üstü ve etrafı örtülü balkon. ★ 3. Eski evlerde pencerenin hizasından karınlı olarak sokağa doğru çıkan kafes. [Moucharaby — Bay - window, bow - window]

cumbadak zf. ★ 1. Suya ya da derin bir yere birdenbire düşen bir şeyin sesini anlatmak için düşmek fiiliyle birlikte kullanılır: Havuza cumbadak düştü. ★ 2. mec. Birdenbire, ani olarak: Hiç ummuyorduk, cumbadak geliverdi. [Soudainement, brusquement — Suddenly]

cumbalak i. Takla, taklak. Küçükler yataklarında cumbalak atıp duruyorlar. [Culbute, cabriole — Somersault, tumble]

Cumberland İngiltere'nin kuzeybatısında bir kontluk. Merkezi Carliste'dir. Derin vadilerle kesilmiş, şahane göllere sahip dağlık bir arazidir. Maden endüstrisi önemlidir. 294 000 nüfusu vardır.

cumbul cumbul zf. Bir şeyin içindeki suyun, çalkanırken çıkardığı sesi anlatır. Cambul cumbul şeklinde de kullanılır.

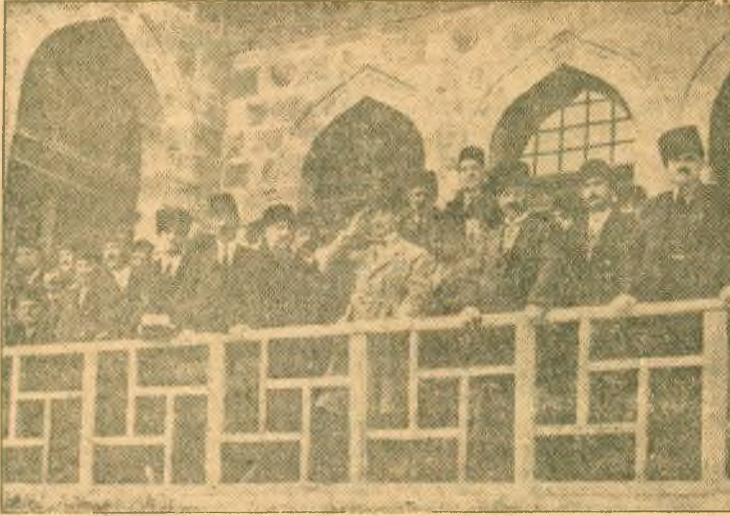
cumburlop zf. Ağır bir cismin suya düştüğü zaman çıkardığı sesi anlatır. [Plouf — Plop]

cumhur Ar. i. Halk, topluluk, kamu. esk. Umum. [Peuple, public, commun — Populace, public, people]

cumhurbaşkanı b. i. Devlet şekli cumhuriyet olan ülkelerde devlet başkanına verilen ad. Bizim Anayasamıza göre, cumhurbaşkanı, 40 yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış meclis üyeleri arasından belirli oy çokluğu ile 7 yıl için seçilir. Yürütme organının da bir unsuru olan cumhurbaşkanı yurda hiyanet hali dışında işlediği suçlardan sorumlu tutulamaz. [President de la République — President of the Republic]

A. J. Cronin

Türkiye Cumhuriyetinin ilân edildiği ilk Meclis binasının balkonunda halkı selâmlayan Atatürk ve mebuslar

Cumhurbaşkanlığı Armoni Mızıkası Riyaseticumhur Musiki Heyetinin 1933 yılında Cumhurbaşkanlığı Filarmonik Orkestrası ve Cumhurbaşkanlığı Armoni Mızıkası olarak ikiye ayrıldığı zaman kurulmuştur. İlk Şef Veli Kanık'tır (1831-1936).

Cumhurbaşkanlığı Salon Orkestrası Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası üyelerinden kurulu, devlet başkanının kabullerinde görev alan orkestra.

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Türkiye'nin en köklü en büyük orkestrası. Padişah II. Sultan Mahmut'un zamanında kurulmuştur (1828). 1958'de çıkan bir kanunla orkestranın adı filarmonik yerine senfoni olarak değiştirilmiştir. 100 kişiliktir.

cumhuriyet Devlet başkanının, doğrudan doğruya millet ya da millet meclisi tarafından seçildiği devlet şekli. Cumhuriyet, eskiden anlaşıldığı gibi bir hükümet şekli olmayıp, devlet şeklidir. Anayasamızın 1. maddesinde de; «Türkiye devleti bir cumhuriyettir» sözü yeralmış bulunmaktadır. [Republique — Republic]

Cumhuriyet Bayramı En önemli ulusal bayramımız. 1923 yılında ilân edilen cumhuriyetin yıldönümüne rastlayan 29 ekim günü kutlanır. Resmî tatil 28 ekim öğleden sonra başlar, 30 ekim akşamına kadar sürer.

cumhuriyetçi i. Cumhuriyet şekline bağlı ve onun taraflısı olan kimse. [Républicain — Republican]

cumhuriyet savcısı Bak. savcı.

cumhuriyet senatosu Bak. senato.

Cummings, Edward Estlin (1894-1962) Amerikalı şair ve ressam. İlk başarısını savaş üzerine yazdığı «The Enormous Room — Dev Oda» romanıyla kazandı. 1938'de «Collected Poems» adı altında yayımlanan şiirleri lirik fakat kapalıdır, güç anlaşılır.

cunda i. Den. Serenlerin havadaki ucu.

cunta İsp. i. Sayılı kimselerin hükümet yönetimini ele almaları ve bunların topuna verilen ad.

cup i. Denize düşen bir şeyin çıkardığı ses.

Cupidon: Mitolojiye göre attığı ok kime rastlarsa o insan âşık olur.

Cupidon Mit. Eski Roma mitolojisinde aşk ve güzellik tanrıçası Venüs'ün oğlu. Yunanlılarda Cupidon'un karşılığı Eros'dur. Elinde yay bulunan bir çocuk biçiminde gösterilir. Oku kime rastlarsa aşka tutulurmuş.

cuppadak zf. Cup sesi çıkarıp düşerek.

cura i. İki ya da üç telli tambura. Cura tambura örneğindeki halk sazlarının en küçüğüdür.

cura zurna b. i. Müz. Bir çeşit küçük zurna. [Clarinette (des tziganes) — A small shrill horn]

curcuna i. ★ 1. Alaturka müzikte pek çabuk çalınan bir usul ; gürültülü ve eğlenceli hava. ★ 2. Beraberlikle oynanan bir çeşit hora. ★ 3. Ortaoyununda, en başta ya da oyundan ayrı olarak, gülünç giyimli oyuncuların yaptığı dans.

curcuna havası b. i. Müz. Curcuna için yazılmış hava.

curcuna tepmek b. f. Curcuna havasına uyarak oynamak.

curcunaya çevirmek b. f. Karmakarışık etmek.

curcunaya kalkmak b. f. Kavga, rezalet çıkarmak.

Curie, Marie Sklodowska (1867-1934) Polonyalı fizik bilgini. Varşova'dan Paris'e geldi. Sorbonne Üniversitesi'nde iken tanıştığı fizik bilgini Pierre Curie ile evlendi. Radyoaktivite olayı üzerinde çalıştı. Bu çalışmada Pierre Curie de kendisine yardım ediyordu. 1893'de radyoaktivitesi son derece yüksek olan bir cevher bulmuşlardı ; buna polonyum adını verdiler ; yine o yıl radyumu buldular. Bu keşif o zamana kadar atom hakkındaki görüşleri kökünden değiştirdi. Marie ve Pierre Curie'ye, radyoaktivite olayını ilk gözlemleyen fizik bilgini H. Becquerel'le birlikte 1903 Nobel fizik armağanı verildi. Pierre Curie ölünce Marie Curie Paris Üniversitesi fizik kürsüsü profesörlüğüne getirildi. Toryumun radyoaktivitesini buldu, radyumu saf maden halinde ayırdı. 1911 yılında Nobel kimya armağanını kazandı. Böylece Marie Curie ilk defa iki kere Nobel armağanı kazanan bilgin olmuştu. I. Dünya savaşında, ordu için radyoloji servisini kurdu, savaşta cepheden cepheye koştu

Curie, Pierre (1859-1906) Fransız fizik bilgini. Düzgün bir lise öğrenimi yapmamış, hekim olan babasından pozitif bilimler yolunda çalışma sevgisini almıştı. Sorbonne'daki dersleri izledi ve genç yaşta Paul Jacques'la birlikte bilim araştırmalarına koyuldu. Paris Fen Fakültesi laboratuvarında profesör olarak çalıştı. İlk çalışmaları kızılötesi ışınlar üzerindedir. Sonra kristaller üzerinde çalıştı

Curityba (Brezilya) Parana devletinin başkenti olan 391 300 nüfuslu bir şehir. Dokuma endüstrisiyle tanınır.

curnal Fr. i. ★ 1. Resmi dairelerle kalabalık müesseselerde memur ve işçilerin devamlarını kontrol için kullanılan imza defteri ; devam cetveli. ★ 2. İstibdat zamanın-

da «hafiye» adı verilen casusların serbest fikir taşıyanlara karşı padişah ya da büyüklere verdikleri tezvir kâğıdı.

curnal etmek b. f. Birisini rapor yazarak ele vermek. [Rapporter — To report]

curnalcı s. Herkesi curnal ederek büyüklere yaranmıya çalışan. [Rapporteur, espion — Spy, reporter, denouncer]

curnata i. Bıldırcın sökünü.

Curzon, George Nathaniel, Marques C. of Kedleston (1859-1925) İngiliz devlet adamı. 1886'da Muhafazakâr Parti milletvekili seçildi, Avam Kamarası'na girdi. 1891-1892 yıllarında Hindistan Bakanlığı müsteşarı, 1895-1898 yıllarında dışişleri bakan yardımcısı, 1898-1905 yıllarında Hindistan genel valisi olarak görev aldı. 1919'da dışişleri bakanlığına getirildi; Lozan Konferansı'nda İngiltere'yi temsil etti. 1924'de yeniden kabineye girdi. Politika konusunda eserleri vardır.

cuş Far. i. Kaynama, coşma. Bu kelime çok defa gürültü demek olan huruş kelimesiyle birlikte ve «cuşu huruş» şeklinde kullanılmıştır. [Enthousiasme, débordement, exaltation — Enthusiasm, exaltation]

cuşan Far. s. Kaynayan, dalga gibi hareketli olan. [Débordant, bouillant — Exultant, boiling over, gushing, overflowing]

cuşiş Far. i. Bak. cuş.

cuşu huruşa gelmek b. f. Fazla heyecana kapılmak: Mızıkanın sesini duyunca halk cuşu huruşa geldi. [S'enthousiasmer, s'extasier — To gush, become exuberant, be enthusiastic]

Cuvier, Georges, Baron de (1769-1892) Linne ve Darwin'in yanısıra en önemli biologlardan olan Fransız araştırıcısı. Paleontolojiyi kuran ve katalizma öğretisini öne süren Cuvier'ye göre her çağ, bütün yaşayan varlıkların da yok olmasını sağlayan bir doğa felâketi ile kapanmıştır. Uzun yıllar üniversite hocalığı yapmış, Fransız Akademisine üye seçilmiş ve yeryüzünün en önemli hayvan anatomisi koleksiyonunu derlemiştir.

cuy, cuybar Far. i. Irmak, akarsu. Türkçede konuşma diline hiç girmemiş olan bu kelimelere divan edebiyatında daha çok terkip halinde rastlanır.

cüçe i. Vücudu, alışılagelen insanlarınkinden küçük olan kimse. Organlar da ya birbirleri ile normal oran içinde ya da oransız olarak kısa ve küçüktür. Cücelik genellikle bazı iç salgı bezlerinin hormonlarının (Hipofiz bezinin gelişme hormonu, kalkan bezi, timus bezi, böbreküstü kapsülünün bazı hormonları gibi) eksik ve düzensiz salgılanmasından, çocukluktaki kemik hastalıklarından olur. Kişilik yapısı ve özellikle cinsel gelişme normale göre çok geri ve eksiktir. [Nain, nabot — Dwarf]

cüce balaban b. i. Zo. Balıkçıgillerden, kırmızı, kül rengi karışık renkli, gaga ve ayakları sarı, kamışlı sularda ve bataklıklarda yaşayan bir kuş türü. Kanat uzunluğu 142-154 mm. dir. [Blongios nain — Little bittern]

cüce baykuş b. i. Zo. Baykuşgillerden, kulakları tüylü, sırt tüyleri kül - kahverengi, ekili tarlalarda ağaçlar üzerinde, bahçe ve küçük orman ağaçlarında yaşayan bir kuş. Kanat uzunluğu 148 - 162 mm. dir. [Hibou, petit - duc — Scops owl]

cüce kartal b. i. Zo. Kartalgillerden, sırtı kül-kâhverengi, çizgili, düzlük ve orta yükseklikte ormanlarda yaşayan bir kuş türü. Kanat uzunluğu 360 - 384 mm. dir. [Aigle botté — Booted eagle]

cüce martı b. i. Zo. Martıgillerden, sırtı açık kül rengi gagası kara, ayakları koyu kırmızı, göl kenarları ve bataklıklarda yaşayan bir kuş türü. Uzunluğu 260, kanat uzunluğu 215 mm. dir. [Mouette pygmée — Little gull]

cüce sıvacı kuşu b. i. Zo. Sıvacıkuşugillerden, sırtı ve karnı kül rengi olup gözleri üzerinden geçen kara bir çizgisi olan, çam ormanlarında yaşayan bir kuş türü. Uzunluğu 120, kanat uzunluğu 70 mm. dir.

cüce sinekkapan b. i. Zo. Sinekkapanlardan, sırtı soluk kahverengi, karnı akımsı bir kuş türü. Uzunluğu 120, kanat uzunluğu 64 mm., ağırlığı 9,5 — 11,5 gr. dır. [Gaube - mouche nain — Red - breasted flycatcher]

cücük i. ★ 1. Bir şeyin küçüğü ya da onu andıran bir parçası. ★ 2. Filiz, tomurcuk. [Rejeton — Shoot, sucher] ★ 3. Kuş yuvası. [Nid — Nest] ★ 4. Soğan, marul gibi katmerli şeylerin en iç kısmı. ★ 5. Sakalın bam teli.

cüda Ar. s. Ayrılmış, uzaklaşmış, ayrılığa uğramış: «Canı, cananı, bütün varımı alsın da Huda - Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda» Mehmet Akif. [Séparé, éloigné — Separeted]

Cûdi Efendi (1850-1932) XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarında Türk eğitimine büyük hizmetleri dokunmuş bir aydın. Dil, edebiyat ve din konularında önemli eserler yazmıştır.

cühelâ Ar. ç. i. Bilgisizler. esk. Cahiller.

cülûs Ar. i. Oturma, tahta çıkma. Doğuda, özellikle Osmanlılar'da saltanat sırası gelen veliahdin tahta çıkmasını anlatan bir söz.

cülûs bahşişi (cülûsiye) Ar. i. Osmanlı padişahlarının tahta çıktıkları zaman askere

Marie Curie

Pierre Curie

Osmanlı padişahları tahta çıkınca askere cülûs bahşişi adı altında para dağıtırlardı.

Çeşitli çadırlar

Cyrano de Bergerac

dağıttıkları para. Çelebi Mehmet ve onu izleyenlerce bir lütuf ve armağan niteliğinde başlamış, başkentin İstanbul oluşundan sonra ise zorunlu bir gelenek biçimini almıştır. Özellikle güçsüz padişahların geldiği XVII. yüzyılda yeniçeriler cülûsu bir hak olarak benimsemişler; çoğu zaman dağıtılan cülûs bahşişini azımsıyarak ayaklanmaya davranmışlardır. Bu arada cülûs bahşişi almak için padişahı indirip yerine yenisini çıkarmak istedikleri de görülmüştür. Cülûs bahşişinden yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra vazgeçilmiştir.

cümbüş Far. i. ★ 1. Kımıldanma, hareket, zevk, eğlence. [Divertissement, réjouissance — Jollity, entertainment]

cümle Ar. i. ★ 1. Bütün hep: Cümle alem. [Tout, tous, totalité — All, the whole, a whole] ★ 2. Gra. Bir hükmü anlatan söz, kelime topluluğu. [Phrase — Phrase] ★ 3. Bir birlik meydana getirmek üzere toplanmış parçaların hepsi; dizi; sistem: Sinir cümlesi. [Système — System]

cündî Ar. i. Binici, atlı asker, süvari, sipahi, binicilikte mahareti bulunan. Bu kelime halk arasında daha çok «cinci» şeklinde söylenir: Cinci meydanı. [Bon cavalier, ecuyer — Horseman, good rider]

cünha Ar. i. Eskiden, kabahatten ağır ve cinayetten hafif suçlara verilen ad.

cünun Ar. i. Delilik, mecnun olma. Cinnet. [Folie — Madness]

cünun-ı aşk Ed. Aşk deliliği. Seven bir kimsenin, sevgilisine duyduğu aşktan dolayı dünya ile olan tüm ilişkilerinden sıyrılıp aklını yarı yitirmiş halde benliğini sevdiğinin hayali ve anılarıyla doldurması olayı. Eski edebiyatta çok geçen bu terimle ilgili motifleri en çok işlemiş şairlerimiz Fuzuli ve Şeyh Galip'dir.

cünüp Ar. s. Cinsel yaklaşmadan sonra, dinin emrettiği yolda yıkanmadığı için temiz sayılmayan kimse. Cenabet.

cüppe Ar. i. Eskiden sarıklı din adamlarının giydikleri uzun ve darca elbise. Sonraları sarıklıların ve papazların giydikleri geniş kollu, uzun ve geniş bedenli, düğmesiz, palto gibi, fakat yakasız elbiselere de cüppe denilmiştir. Son zamanlarda yargıçlarla avukatların görev başında giydikleri geniş elbiseye de bu ad verilir.

cüret, -ti Ar. i. Yiğitlik, cesaret, ataklık: Karşısında söz söylemiye cüret edemiyor. [Audace, témerité, hardiesse — Audacity, boldness, intrepidity]

cüretkâr Far. s. ★ 1. Atak. ★ 2. Kendini bilmez. [Audacieux — Bold, audacious]

cürmü meşhut Ar. b. i. Bak. suç üstü.

cürüm, -rmü Ar. i. ★ 1. Suç, kabahat, günah. [Faute, délit, crime, péché — Crime, guilt, fault, offence, sin] ★ 2. Huk. Ceza kanunu suçları cürüm ve kabahat olarak ikiye ayırmıştır. Ölüm, ağır hapis, ağır para cezasını gerektiren suçlar cürüm türündendir.

cüz, -zü Ar. i. ★ 1. Bir bütün teşkil eden parçaların her biri. Tikel (kül) karşıtı. [Partie, parcelle, portion — Portion, part particle] ★ 2. Kur'anın bölünmüş olduğu otuz kısımdan her biri. ★ 3. Basılı kitapların ayrı bir kapak içinde satışa çıkarılan bir ya da birkaç formalık kısmı. [Livraison, fascicule — Sheet, pamphlet]

cüzî Ar. s. ★ 1. Az miktarda, azıcık. [Très peu — A little, some] ★ 2. Bir şeyin bütününe ait olmayan, bir kısmına ait olan. Tikel (küllî) karşıtı. [Partiel — Partial]

cüziyat Ar. ç. i. Ufak tefek, önemsiz şeyler.

cüz kesesi b. i. Tar. Mahalle mektebine başlayan ve okuyan çocuğun elifbe ve daha ileriki Amme ya da Tebareke gibi okuma cüzlerinin konduğu, işlemeli, boyundan çapraz asılan kumaş cüzdan.

cüzzam Ar. i. Hek. Verem mikrobuna yakın ve 1873'de Hansen'ce bulunan bir basilin yaptığı, deride sinirlerde ve kemikte oturan, süregen bir bulaşıcı hastalık. Doğu ülkelerinden batıya haçlı seferleri sırasında sıçramış ve XI. - XVI. yüzyıllarda büyük yayılmalar göstermiştir. Süregen iltihabın çürüttüğü, köreltti̇ği dokular düşüp, yokolur; kimi dokular iltihap sonucu şekil değiştirirler ve hastanın görünüşü başkalaşır, korkunçlaşır. Ortaçağda cüzzama tutulanlar, doğa üstü güçlerin kötülüğüne uğramış, lânetlenmiş sayıldıklarından şehir dışlarına sürülmüş, kendilerine eziyetler edilmiştir. Toplum ruhbiliminde önemli izler bırakmış bir hastalıktır. [Lèpre — Leprosy]

Cy Kim. Siyanojen elemanının sembolü.

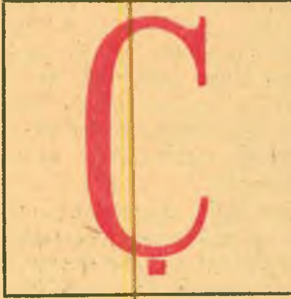
Cyrano de Bergerac, Savinien de (1619-1655) Fransız yazarı. 1641 Arras kuşatmasında yaralanınca askerliği bırakmış, birkaç yıl sonra «La Mort d'Agrippine — Agrippina'nın Ölümü» adlı bir trajediyle bir de komedi yazmıştı. Yazdığı iki roman ölümünden sonra yayımlanmış ve halk arasında büyük bir başarı kazanmıştır.

Cythère Yunanistan'ın güneyinde bulunan bir adanın eski adıdır. Bugünkü adı Cerigo'dur. Osmanlı Türkleri Çuha adası derlerdi. Orada Venüs adına yapılmış bir tapınak bulunduğundan Batı edebiyatına aşkın vatanı olan sihirli bir ada olarak geçmiştir.

Czerny, Adalbert (1863-1942) Süt çocuğunun hastalıkları, tedavisi ve bakımı konusunda çığır açıcı araştırmaları ile ün yapmış Alman çocuk hekimi. Breslau, Strassburg ve Berlin'de üniversite hocalığı yapmıştır. Çocuk eğitimi konusundaki eserleri önemlidir.

Czerny, Karl (1791-1857) Avusturyalı besteci ve piyanist. Viyana'da doğdu ve yine orada öldü. Dinî parçaları, orkestra için yazılmış eserleri ve piyano çalışmaları için hazırlanmış, çok yararlı metotları vardır.

Czerny, Vinzenz (1842-1916) Yeni ameliyat yöntemleri ortaya atması ve kanser araştırmaları ile ünlü Alman cerrahı. Freiburg ve Heidelberg'de üniversite hocalığı yapmıştır.

Manavgat çağlayanı

Ç Türk alfabesinin dördüncü harfi ve sessizlerin üçüncüsü. Ses bilgisi bakımından diş - damak sessizlerinin süreksiz ve sertidir. Eski alfabede adı «çim» olup Arapça'da hiç olmadığı ve Farsça kelimelerde çok bulunduğu için ona «cimi farisi» derlerdi.

çaba i. Bir işi yapmak için harcanan güç, gayret, ceht. [Effort, zèle — Effort, endeavour]

çabalamak f. Güç bir işi yapmak ya da çetin bir şeyden, bir yerden kurtulmak için uğraşmak. Çok çalışmak. esk. Cehdetmek : Kitabı bitirmek için çabalıyorum. [Se débattre, s'efforcer, tâcher — To strive, struggle, endeavour]

çabalayış i. Uğraşma, didinme şekli. [Agitation, effort — Struggle, agitation]

çabucak zf. Çabuk olarak, vakit geçirmeden : Çabucak hazırlan, tiyatroya gideceğiz. [Tout d'un coup, tout de suite — Quickly, at once, readily]

çabuk s. ★ 1. Az zamanda, hızlı, süratli. Eline geç ustadan ayağına çabuk çırak yeğdir. [Vite, rapide, prompt — Quick, swift, prompt] ★ 2. zf. Acele olarak, vakit geçirmeden: Çabuk gel! [En hâte, promptement — In a hurry]

çabuk köprüler Ask. Akış sürati az ve dar suları geçmek için ağaç ve fıçı teneke gibi yakınlardan toplanan malzeme ile kısa zamanda yapılan köprüler.

çaça i. ★ 1. (Ticaret gemilerinde) Eski ve usta gemici. ★ 2. mec. Genel ev işleten kadın. ★ 3. Bir dans çeşidi.

çaçabalığı b. i. Zo. Balıklar sınıfının kemikli balıklar takımının yumuşak yüzgeçliler alt takımına giren Hamsigiller familyasından bir tür. Eti beğenilmez. Avrupa denizlerinde ve Karadenizde yaşar. [Sprat — Sprat]

çaçaron s. Geveze, çenesi düşük, çok ve gürültülü konuşan. [Bavard, jaseur — Talkative, cicerone]

Çad Orta Afrika'da 1 284 000 km² genişliğinde, 2 728 000 nüfuslu, cumhuriyetle yönetilen bağımsız bir devlet. Başkenti 30 000 nüfuslu Fort - Lamy'dir. Memleket yüzölçümüne oranla çok az olan nüfusun önemli kısmı Araplardan, Afrika'nın Berberi ya da Habeş asıllı eski bir etnik grubu olan Peuller'den ve Saralar'dan meydana gelir. Kuzeydeki müslüman Araplar ile güneydeki hıristiyan ve hayvana tapan Saralar arasındaki dinsel ve ırksal çatışmalar yakın zamanlara kadar sürmüştür. Eski bir Fransız sömürgesi olan Çad 28 Kasım 1958'de içişlerinde bağımsızlığa kavuşmuş, 11 Ağustos 1960'da politik bakımdan tam bağımsızlığını elde etmiştir. Çad ekonomisinde hayvancılığın önemli bir yeri vardır ; sığır, koyun, keçi beslenir. Çad'ın başlıca ihracat ürünleri pamuk, kahve, kereste ve elmastır.

Çad Gölü Afrika'da Çad, Nijer, Nigerya devletleri arasında, 10 000 km² genişliğinde bir göl. Çad gölünün derinliği azdır ; sıcak aylarda bazı yerleri bataklık halini alır.

çadır i. Göçebelerin, seferde bulunan askerlerin, kırda çalışan işçilerin sığınmaları için keçe, deri, kıl dokuma ya da bezden yapılıp direklere oturtulan barınak. [Tente — Tent]

çadır ağırşağı b. i. Çadırın direk başlığı.

çadır çiçeği b. i. Bot. Nilüfergillerden Çin ve Amerika göllerinde yetişen yaprakları büyük bir bitki.

çadır mehterleri Tar. Osmanlı tarihinde seferlerde, göçlerde padişahların otak ve çadırlarını hazırlamak, kurmak işleriyle görevli örgüt.

çadır tiyatrosu b. i. Tiy. Gösterilerini çadırda yapan gezgin tiyatro topluluğu. Oyun alanı çadırın ortasındadır. Seyirciler arkaya doğru yükselen çepçevre sıralara oturur. Bu tiyatrolar ilk olarak XV. yüzyılda görülmüştür. Bugün daha çok sirkler böyle gezerek gösteriler yapar. Ama çevre illeri

çaça balığı

bu şekilde dolaşan bölge tiyatroları da vardır.

çadırușağı otu b. i. Bot. Maydanozgillerden, bir bitki. [Dorème — Dorema]

çağ i. ★ 1. Vakit, zaman parçası, mevsim: Sabah çağı, gül çağı. [Temps, heure, saison — Time, season, hour] ★ 2. Hayatın çocukluk, gençlik, orta yaş, ihtiyarlık gibi bölümlerinden her biri. Gençlik çağı. [Âge — Age] ★ 3. Tarihin ayrıldığı dört büyük bölümden her biri. esk Kurun. İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ, Sonçağ. [Epoque, âge — Period, age] ★ 4. Bir şeyin tam gelişme ve verim zamanı. Demir tavında, insan çağında yaraşır. [Moment opportun — The right time]

çağa i. Çocuk. [Enfant — Child]

çağanoz i. Zo. Yüksek kabukluların son ayaklı alt takımından eti için avlanan küçük su hayvanı. Deniz yengeci de denir. [Crabe — Sea - crab]

çağanoz Bak. Çingene yengeci.

Çağatayca (Çağatay Lehçesi) Doğu Türçesi'nin XV. yüzyıldan sonraki gelişmiş düzeni. Adını Cengiz Han'ın oğullarından Çağatay Han'dan alan bu dil, özellikle onun ve oğullarının zamanında gelişmiştir. Çağatayca'ya temel olan lehçe XI. yüzyılda Hakaniye lehçesi adını taşıyordu. Hakaniye lehçesi Türkler'in Müslümanlıktan önce VIII. - IX. yüzyıllarda konuştukları Uygurca'nın daha ilerlemiş şekliydi. XV. yüzyılda en işlenmiş en zengin dönemini yaşayan Çağatayca Ali Şir Nevai gibi yüce bir şair yetiştirmiş; fakat XVI. yüzyıldan sonra hızla önemini yitirmeye başlamış ve ölü diller niteliğine bürünmüştür.

Çağatay Han (Ölm. 1242) Cengiz Han'ın ikinci oğlu ve Çağatay hükümdarlığının kurucusu. Cengiz, imparatorluğunu oğullarına payederken ona Doğu, Batı Türkeli ile Doğu İran'ı vermişti. Babası ile Çin ve Harzemliler'e açılan savaşlara katılmıştır. Ölümünden sonra oğlu Hülâgu Han Çağatay imparatorluğunu sürdürmüştür.

Çağatay İmparatorluğu Orta Asya'da büyük bir Türk devleti. Cengiz Han'ın ölümünden sonra bölüştürülen topraklardan oğlu Çağatay'a düşen kısmı. Doğu ve Batı Türkeli, İran, bugünkü Afganistan'ın bir parçasını kaplıyordu. 1227 yılında kurulan imparatorluk, bağımsızlığını Timur devrine kadar sürdürebildi (1362-1389). Bu süre içinde Timur'a bağımlı olarak yaşadı. 1759'da Çin egemenliğini kabul zorunda kaldı. Çağataylılar 1870'e kadar az çok ayakta durabilmiştir.

çakal

çağanoz

Çağatay Han

çağdaş s. ★ 1. Aynı çağda olanlardan her biri. esk. Hemasır, hemzaman. [Contemporain — Contemporary] ★ 2. Çağımızda, bizim yaşadığımız devirden olan. esk. Muasır. [Moderne — Modern]

çağcıl s. Çağa uygun. esk. Asri. [Moderne — Modern]

çağıl çağıl zf. Çağıldıyarak akan suların sesini anlatır: Çağıl çağıl akmak.

çağıldamak f. Suların akarken taşlara, kayalara çarparak ses çıkarması. [Gazouiller, bouilloner — To purl, murmur]

çağıltı i. Suyun, akarken taşlara, kayalara çarparak çıkardığı ses. [Gazouillement — Purling]

çağırmak f. ★ 1. Birinin gelmesini yüksek sesle kendisine söylemek: Satıcıyı çağırmak. [Appeler — To call, send for] ★ 2. Birinin bir yere gelmesini sözle ya da mektupla istemek. esk. Davet etmek: Düğüne çağırmak. [Inviter — To invite] ★ 3. Yüksek sesle ve makamla okumak: Türkü çağırmak. esk. Taganni etmek. [Chanter — To sing]

Çağış Balıkesir'in Bigadiç ilçesi bucaklarından. 13 köylü bucağın nüfusu 7 059, merkezinin nüfusu 902'dir.

çağla i. Badem, erik, kayısı gibi çekirdekli yemişlerin ham olduğu halde yenilebilen şekli.

çağla bademi b. i. Yeşil kabuğiyle beraber olan taze ve ham badem. [Amande verte — Green almond]

Çağla, Cevdet (1900) Müzikçi. İstanbul'da doğdu. Beykoz Rüştiyesi'nde, Kadıköy Lisesi'nde, Almanya'da Frerlen'de okudu. Yüksek Ticaret Okulu'nu bitirdi. Önce memur oldu, sonra Darültalimi Musiki Cemiyeti'ne katılarak, sanat hayatına başladı. Ankara, İstanbul radyolarında çeşitli görevler aldı. İstanbul Radyosu Müzik yayınları şefliği de yaptı.

çağlama i. Çağlamak şekli.

çağlamak f. Suların yüksekten çağıltılarla dökülüp köpürmesi. [Bouillonner, gazouiller — To purl, plash, bable]

çağlar i. Bak. Çağlayan.

Çağlar, Behçet Kemal (Doğ. 1908) Şair, öğretmen. Erzincan'da doğdu. Babası Şaban Kâmil'dir. Bolu İmaret Mektebi, Kayseri Orta, İzmir ve Kayseri liselerinde okudu. Zonguldak Yüksek Maden Mühendis Mektebi'ni bitirdi; daha sonra Londra'da okudu. İktisat vekâleti madeni mühendisliği, Dil Kurumu sekreterliği, Halkevleri müfettişliği yaptı; dergi çıkardı. 1961 yılında Kurucu Meclis üyesi oldu. Çeşitli derneklerde üyedir. Bazı eserleri: «Erciyaş'tan Kopan Çığ». «Burda bir Kalp Çarpıyor», (şiir), «Çoban», «Atilla» (oyun).

Çağlarca Tunceli'nin Hozat ilçesi bucaklarından. 3 köylü bucağın nüfusu 1 937, merkezinin nüfusu 308'dir. Eski adı Amutka'ydı.

çağlayan i. Irmak ya da çaydan küçük bir suyun yüksekten dökülüp aktığı yer. esk. Şelâle. [Chute d'eau, cascade — Waterfall, cascade]

Çağlayan Erzincan'ın merkez ilçesi bucaklarından. 12 köylü bucağın nüfusu 7 870, merkezinin nüfusu 1 065'dir. Eski adı Cenciğe'ydi.

Çağlayangil, İhsan Sabri (Doğ. 1907) Politikacı, hukukçu. İstanbul'da doğdu. Babası M. Sabri Bey'dir. Bilecik ilkokulu, İstanbul ve Ankara Erkek liselerinde okudu, Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi (1939). Polis müfettişliği, emniyet müdürlüğü, polis enstitüsü öğretmenliği, Yozgat, Antalya, Çanakkale, Sivas, Bursa valilikleri yaptı. Bursa'dan 1961 yılında Senatör seçildi. 1965 yılında dışişleri bakanı oldu.

çağmak f. ★ 1. Parlamak. [Luire, briller — To shine] ★ 2. (Güneş ışığı) Vurmak: «Ömrüm bir tepeye çağmış gün gibi» Karacaoğlan. [Se réfléchir — To be reflected]

Çağmini, Mahmut bin Muhammet (Ölm. 1221) XIII. yüzyılda yaşamış bir Türk astronomu. «Mulahhas» adlı eseri ile tanınır.

çağnak i. Döl kesesini dolduran ve yumurtacığı içinde bulunduran sıvı. esk. Amnios mayii. [Liquide amniotique — Amnion liquid]

çağrı i. ★ 1. Çağırmak işi. esk. Davet. [Convocation, invitation — Invitation, convocation] ★ 2. Gra. «Ey, hey, a» gibi çağırma ünlemleri. [Vocatif — Vocative]

çağrık s. Çağrılı. esk. Davetli. [Invité — Invited]

çağrısız s. Çağrılmayan, çağrılmamış. [Non invité — Uninvited]

çağrışım i. Psi. İnsan zihninin en önemli işlerinden biri. Hayatımızın ayrı yönlerinde çeşitli fizyolojik ve psikolojik bağlantıların bütünü. Zihnin kendisi de basit (duyum, eğilim gibi) ya da karmaşık (alışkanlık, yazı dil gibi) çağrışımlardan meydana gelmiştir. Çağrışım olayı bir takım ilişkilere göre olur. Yakınlık: Kışın soğuğu hatırlatması. Benzerlik: Yeşil bir halı, bir çayırı düşündürür. Karşıtlık: Ak deyince karanın akla gelmesi. esk. Tedai. [Association — Association]

çağrışımcılık i. Fel. Bir felsefe yolu. İngiliz filozofu Stuart Mill'e göre astronomide çekim kanunu ne ise, dokuların en basit özellikleri fizyolojide ne iş görüyorsa, psikolojide de düşüncelerin çağrışımı böyle bir rol oynar. İngiliz filozofu Alexandre Bain ile Alman psikologu Wilhelm Wundt da bu görüşü paylaşırlar. Herbert Spencer çağrışımcılık felsefesini, gelişme ve kalıtım kavramlarını da ekliyerek tamamlamıştır. Çağrışımı, bu filozofların anlayışına göre şöyle tanımlayabiliriz: Bazı psikolojik hallerin, başka psikolojik hallerle otomatik-olarak ve kendiliğinden canlandırılması.

çağrışmak f. ★ 1. Birbirini çağırmak. [Se héler — To hail] ★. 2. Hep birden haykırıp yaygara etmek. [Crier ensemble — To cry together]

çâk Far. i. Yırtık, yarık, yırtma. [Déchirement, fissure — Torn]

çakal i. Zo. Omurgalılardan memeliler sınıfının etoburlar takımının köpekgiller familyasından bir tür. Geceleri sürü halinde dolaşır ve özel bir uluma ile anlaşarak bir araya toplanırlar. Küçük memeli hayvanlar ve kuşlarla beslenir. [Chacal — Jackal]

çakal eriği b. i. Eriğin en kötü ve ekşi cinsi. Yabaneriği. [Prunelle — Wild - plum]

çakaloz i. Eskiden kullanılan, mermi olarak çakıl taşı atan bir çeşit top.

çakar i. Derinliği çok olmayan açık denizlerde kullanılan büyük bir balık ağı.

çakar almaz b. s. Bozuk, işlemez.

çâk etmek b. f. Yırtmak. [Déchirer — To tear]

çakı i. Açılıp kapanan bir ya da birkaç ağızlı küçük cep bıçağı. [Canif — Penknife, pocket - knife]

çakı gibi b. s. Canlı ve atik. [Agile, alerte — Keen, active]

çakıl i. Jeol. 5 mm.'den büyük ve 20 cm.'den küçük olan taş ya da mineral parçaları. Fiziksel özellikleriyle meydana geliş şekline bağlı olarak yuvarlak, yassı,küt ve köşeli olur. Tabiatta fazla rastlanan çakıllar her bakımdan dış etkilere dayanıklıdır. Çeşitli çakıllar vardır. 1° Nehir çakılı: Nehirler tarafından oluşturulur. Çoğunlukla yassıdır, yüzeyleri pürüzlüdür. 2° Deniz çakılı: Çoğunlukla yuvarlak bazan yassı olur. Deniz kıyılarında bulunur. 3° Buzul çakılı: Köşeli ve üzerleri çiziktir. 4° Çöl çakılı: Çok köşelidir. Gece ve gündüz arasındaki ısı farkı sonucu oluşurlar. Façetalı çakıl adı da verilir. Çakıllar yeryüzünün % 2'sini örter. İnşaatta beton ve döşeme için kullanılır. Çakıllı topraklar verimli değildir.

çakıldak i. ★ 1. Bir çarkın yalnız bir tarafa doğru işlemesine yol verip tersine dönmesini önliyen ya da değirmen, su dolabı gibi bazı makinelerin işleyişini, çıkardığı sesle kontrola yarıyan parça. [Cliquet, claquet — Clack] ★ 2. Elde çevrildikçe gürültü eden değirmen şeklinde bir çocuk oyuncağı; kaynana zırıltısı. [Crécelle — Rattle - box]

çakıltaşı b. i. Jeol. Çakılların tabiî bir çimento ile birleşmesinden meydana gelen taş. Çakılların şekline ve menşelerine göre çeşitli adlar alırlar. [Caillore, galet — Pebble - stone]

çakım i. ★ 1. Şimşek. [Eclair — Lightining] ★ 2. Kıvılcım. [Etincelle — Spark, sparkle]

çakın i. Bak. çakım.

İhsan Sabri Çağlayangil

Fevzi Çakmak

ÇAKMAK TİPLERİ

Fitilli çakmak

Benzinli çakmak

çakıntı i. ★ 1. (Işık) Çakmak işi. ★ 2. İçki içme işi.

Çakıralan Samsun'un Havza ilçesi bucaklarından. 18 köylü bucağın nüfusu 9 457 olup, merkezinin nüfusu 556'dır.

Çakırbeyli Aydın'ın Koçarlı ilçesi bucaklarından. 8 köylü bucağın nüfusu 3 136, merkezinin nüfusu 703'dür.

Çakırcalı Mehmet Efe (Çakıcı Efe) (1872-1912) İzmir dolaylarında dağa çıkmış ünlü bir eşkiya. Babası da eşkiya idi. 1894'de hapse giren Çakırcalı 1897'de affolunduktan sonra dağa çıktı, çete kurdu. Bir süre hükümete, eşkiya kovalamada yardımcı olduysa da, sonra yeniden eşkiyalığa başladı. Dağda öldürüldü. Halka yardım ettiği için adı uzun süre dillerde dolaştı.

çakırcı s. Av için çakırdoğan yetiştiren ve kuş avında çakırdoğanı yöneten kimse. [Fauconnier — Falconer]

çakırçı başı b. i. ★ 1. Bunların başı. ★ 2. Şarap satan, meyhaneci. [Cabaretier — Wine - merchant, innkeeper]

çakır çukur b. zf. Madenden şeylerin çarpılmasıyla ses çıkararak.

çakır dikeni i. Bot. Maydanozgillerden (sayvaniyeden) tarlalarda ve kır yollarında çok yetişen ve pençe şeklini andıran bir çeşit diken. [Panicaut — Burdock, burr]

çakırdoğan b. i. Bak. doğan.

Çakırhüyük Adıyaman'ın Besni ilçesi bucaklarından. 20 köylü bucağın nüfusu 11 878, merkezinin nüfusu 1 044'dür. Eski adı Keysun'du.

çakır kanat b. i. Kanatları mavi hareli bir ördek çeşidi. [Sarcelle — Teal]

çakır keyf b. s. Yarı sarhoş. [Eméché, rond, grisé — Half - tipsy]

çakır kuşu b. i. Zo. Gündüz yırtıcı kuşlar takımının kartalgiller familyasının «accipiter gentilis» adlı türüne verilen ad. Türkiye'de de yaşar, yerli ve gezici kuşlardandır. Kümes hayvanlarına musallat olduklarından zararlıdırlar. Bak. Atmaca. [Acitour de palombes — Goshawk]

Çakırlar Antalya'nın merkez ilçesi bucaklarından. 12 köylü bucağın nüfusu 8 526, merkezinin nüfusu 1 144'dür.

çakır pençe b. s. Tuttuğunu koparan, her şeyde çıkarını arayan (kimse).

çakışmak f. ★ 1. Birbirine geçip kenetlenmek, takılmak. [Se cramponner, s'accrocher — To fit into (one another)] ★ 2. Söz yarışı etmek: Saz şairleri çakışıyor. ★ 3. Mat. İki şeklin üstüste konduğu zaman birbirini tamamen örtmesi. [Coïncider — To coïncide]

çakıştırmak f. İçki içip, keyf etmek. [Godailler, se griser — To drink, booze, make merry with drink]

çakma i. Zo. Bak. şebek.

Çakmak Konya'nın Ereğli ilçesi bucaklarından. 9 köylü bucağın nüfusu 8 390, merkezinin nüfusu 587'dir.

çakmak f. ★ 1. Vura vura yerleştirmek: Tahtaya çivi, bahçeye kazık çakmak. Halıyı duvara çakmak. [Clouer, planter, ficher — To drive in, nail] ★ 2. Kazık kakıp hayvanı ona bağlamak: Atı çayıra çaktı. ★ 3. Külb. Kabul edilmiyecek bir şeyi kurnazlıkla sürmek: Kalp parayı meyhaneciye çaktı. [Passer, refiler — To palm] ★ 4. Külb. Vurmak: Suratına tokadı çakmak. ★ 5. Kıvılcım çıkarmak üzere vurmak : Çakmağı çakmak. [Battre, allumer, frotter — To strike] ★ 6. Farkına varmak, sezinlemek, anlamak: İşi çakmak, hileyi çakmak, her işten az çok çakmak. [Saisir, piger, entendre, flairer — To understand, perceive, guess] ★ 7. İmtihanda başarı gösterememek, dersten, sınıftan dönmek: İki dersten çaktı [Echouer — To be ploughed] ★ 8. Parlayıp sönüvermek. Şimşek çaktı. [Luire, briller — To strike]

çakmak i. ★ 1. Taşa vurulunca kıvılcım çıkaran çelik parçası. ★ 2. Çelik, taş ve kolay tutuşan bir yakıtla yapılan tutuşturma aracı. [Briquet — Lighter]

çakmakçı s. ★ 1. Çakmak yapan ya da satan kimse. [Fabricant ou marchand de briquet — Dealer in cigarettes lighter] ★ 2. Eskiden tüfek ve tabanca çakmaklarını yapan ve onaran kimse.

Çakmak Fevzi (1876-1950) Mareşal. 1895'de piyade subayı olarak Harp Okulu'nu ve 1898 de Harp Akademisini bitirdi. 1899'da Metroviçe'deki nizamiye tümeni kurmay başkanlığına atanmış 14 yıl bu bölgedeki iç ayaklanmaları bastırmada başarılar göstermiş, kolağası (kıdemli yüzbaşı) binbaşı, yarbay ve 37 yaşında albay olmuştur. Balkan Savaşı'nda Vardar ordusu harekât şube müdürlüğü yapmış, Mozeke ve Fiyere'de kuşatılan 40 bin insanla, 12 bin hayvanın ve çok sayıdaki top ve cephanenin kurtarılmasını sağlamıştır. I. Dünya Savaşı'nda V. kolordu komutanı olarak Çanakkale'de savaşmış daha sonraları Filistin ve Şark cephelerinde bulunmuştur. Mütarekede İstanbul hükümetinde Harbiye nazırlığı yapmış, İstanbul'un işgali üzerine Anadolu'ya geçmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın en buhranlı anlarında icra vekilleri heyeti reisi, başvekil, millî savunma bakanı, dışişleri bakanı ve en sonunda da genelkurmay başkanı olmuştur. Sakarya, Eskişehir, Kütahya ve Başkomutanlık meydan savaşlarında Atatürk'le beraber bulunmuş, 31 Ağustos 1922'de mareşalliğe yükseltilmiştir .12 Ocak 1944'de emekliye ayrıldıktan sonra politikaya atılmış ve İstanbul milletvekili olarak Büyük Millet Meclisi'ne katılmıştır.

çakmaklı i. Çakmaktaşı ve zemberekle ateş alan eski zaman tüfeği. [Fusil à pierre — Flintlock gun]

çakmaktaşı b. i. Jeol. Kalsedon ve opal karışımı bir taş. Gri, kahverengi, sarı esmer ya da siyah renkli olur. Kırıldığı zaman sivri, keskin ve düzensiz kenarlar verir. Bu özelliğinden dolayı ilk insanlarca kesici aletler ve silâh yapımında kullanılmıştır.

Çakıldığı zaman ateş çıkartır. Silisli organizmaların ve sulardaki kolloidal silisin meydana getirdiği düzensiz yumrular ve banklar halinde kireçtaşları içinde bulunurlar. Çoğunlukla ikinci zamanın kretase devrinde oluşmuşlardır. [Silex — Silex]

çâk olmak Far. f. Yırtılmak : Namus perdesi çâk olmuş. [Se déchirer — To be torn]

çakşır i. ★ 1. İnce bir çeşit şalvar. ★ 2. Kuşların ayaklarında bir süs halinde bulunan tüy.

Çal Denizli'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 537 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 58 641, merkezinin nüfusu 2 925'dir. Toprağının bir kısmı dağlık olmakla beraber, Büyük Menderes'in suladığı ovaları bereketlidir. Tahıl ve pamuk yetiştirilir. Kasaba, Denizli'nin kuzey doğusunda, Kaklık demiryolu istasyonuna 21 km. lik şoseyle bağlıdır.

çala zf. ★ 1. Bazı isimlerin başında onların gördükleri işte aşırı derecede kullanıldıklarını gösterir : Çala kazık yemek. ★ 2. Kez, defa. ★ 3. An, ara.

çalâk Far. s. Eline ayağına çabuk, atik, çevik.

çalakalem zf. Durmadan yazarak.

çalakamçı zf. Durmadan kamçılayarak.

çalakaşık zf. Soluk almadan yiyerek.

Çalap i. Tanrı, Oğan : «Yoktur tapacak, çalaptır ancak.» [Dieu — God]

Çaldıran Van'ın Muradiye ilçesi bucaklarından. 67 köylü bucağın nüfusu 17 638, merkezinin nüfusu 1 860'dır.

Çaldıran Savaşı Tar. Yavuz Sultan Selim'le İran Devleti'nin başında bulunan Şah İsmaili Safevi arasındaki savaş. Şah İsmail şiiliği yaymak bu arada Osmanlı Devletini de ortadan kaldırmak istiyordu. Yavuz Sultan Selim'in israrla tahta getirilmek istenmesi, onun, Şah İsmail'le döğüşebilecek tek adam olarak düşünülmesiydi. 1514'de tahta çıkan Yavuz Sultan Selim, İran seferi emrini verdi. Osmanlı ve İran orduları, Doğu Anadolu'da Van'ın 90 km. kuzey doğusunda Çaldıran'da karşılaştılar. Her iki taraf ordusu 100 000 savaşçı, ayrıca yardımcı birliklerden kurulmuştu. Türk tarihinin ölüm - kalım savaşlarından biri olan bu çarpışmada Osmanlılar hilâl şeklinde açılıp hafif toplarla düşmanlarını iyice yıprattıktan sonra, iyice sarıp imha ettiler. Şah İsmail İran içlerine kadar kaçtı. Ordusu dağılmıştı. Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'in tahtını alıp, İstanbul'a getirdi. Bugün Topkapı Sarayındadır.

Çalgan Bak. Bağpınar.

çalgı i. ★ 1. Müzik aleti. [Instrument de musique — Musical instrument] ★ 2. Müzik, ahenk : Gece yarısından sonra apartmanda çalgı olur mu? [Musique — Music] ★ 3. Müzik takımı, saz takımı : Düğün için çalgı tutmuş. [Orchestre — Orchestra, band] ★ 4. Süpürge (Bazı bölgelerde).

çalgıcı s. ★ 1. Çalgı çalmayı kendine meslek edinen kimse, sazende, mutrip. [Musicien — Musician] ★ 2. Çalgı âletleri yapan ya da satan kimse. [Marchand ou d'instrument musicale fabricant — Maker or dealar of the musical instrument.]

çalgıç i. Bazı telli çalgıların tellerine vurmaya yarayan, kuş tüyü, kemik, boynuz gibi şeylerden yapılmış çalma aleti. [Plectre — Plectrum]

çalgı çağanak b. zf. Neşeli ve gürültülü çalgı ile : Çalgı çağanak bir hayli eğlendik.

çalgı orağı b. i. Bak. tırpan.

çalı i. Böğürtlen, ahududu gibi, ağaççıktan küçük, dalları çok çatallı ve sapları odunsu bitki. [Brousaille, ronce Bush]

Çalı Bursa'nın merkez ilçesi bucaklarından. 17 köylü bucağın nüfusu 10 738, merkezinin nüfusu 1 398'dir.

çalıbülbülü b. i. Zo. Ötücü kuşlar takımının ötengiller familyasından bir tür. Akdeniz ülkelerinde yaşar. Göçücüdür. Afrika'nın batı ve doğusunda kışlar. (Bak. bülbüller). [Fauvette orphee — Orphean warbler]

Çalı bülbülügiller b. i. Zo. Bak. Ötengiller.

çalı çırpı b. i. Çabuk ateş yakmıya yarıyan ince ağaç dalı, kuru ot gibi şeyler. [Fagot, brousailles — Bushes, fagotte]

çalı dikeni b .i. Bot. Hünnapgillerden, bir çeşit çalı. [Prunellier — Sloe tree]

çalı fasulyesi b. i. Çalıya sarılan ince kabuklu ve küçük taneli fasulye çeşidi. [Haricot grimpant — Climbing kidneybeans, tunner beans]

çalı horozu b. i. Zo. Tavukgillerden eti beğenilen bir kuş.

çalı horozu

Çalık Ahmet Paşa (Ölm. 1703) Osmanlı devrinin ünlü ayaklanmalarından birine ön ayak olarak, vezirliğe geçirilmiş bir yeniçeri zorbası. III. Mustafa'nın tahttan inmesine sebep olan bu olaya «Edirne Vakası» denir. III. Ahmet tahta geçtikten az sonra, Kıbrıs muhafızı olarak oraya gönderilmiş, sonra da başı kesilmiştir.

çalı karidesi b. i. Zo. Eklembacaklı hayvanlardan, kabuklular sınıfının 10 ayaklılar takımının, karidesgiller familyasından bir tür. Avrupa denizlerinde yaşar, her mevsim avlanır. [Crevette grise — Shrimp]

çalıkavak b. i. Dalları sepetçilikte kullanılan bir kavak çeşidi ; sepetçi kavağı. [İng. Pollarded poplar]

çalı kuşu b. i. Zo. Ötücü kuşlar takımının çalıkuşugiller familyasından bir tür. Başı koyu kırmızıdır ; gövdesine doğru rengi açılır. Şakrak da denir. [Roitelet huppé — Goldcrest]

Çalıkuşugiller b. i. Zo. Ötücü kuşlar takımının ötücüler üst familyasına giren bir familya. Avrupa ve Asya'da yaşayan çalıkuşu, sürmeli çalıkuşu türlerinden başka Amerika'da yaşayan pembe peçeli çalıkuşu türü bilinmektedir. [Roitelets — Kinglets]

çalıkuşu

çalım i. ★ 1. Gösterişli tavır, kurulma : Çalımından geçilmiyor. [Parade, orgueil, forfanterie — Arrogance, swagger] ★ 2. Kılıcın keskin tarafı. ★ 3. Sp. Futbolda

ÇAM TİPLERİ

Orman çamı

Köknar çamı

Fıstık çamı

İbrahim Çallı

karşı tarafın oyuncusunu ayak oyunuyla atlatma.

çalımına getirmek b. i. ★ 1. Kılıcın keskin tarafına getirmek. ★ 2. mec. Uygun durumu ya da zamanı ele geçirmek; biçimine uydurmak: Bir çalımına getirip ona her şeyi söyliyeceğim.

çalım satmak b. f. Kuruluş büyüklük taslamak. [Parader, agir avec arrogance — To swagger, give oneself airs]

çalınan mallar Huk. Hırsızlık yoluyla ele geçirilen mallar. Malın asıl sahibi bu malları, satın alan kimselerden, belirli kanun şartlarına uyarak geri alabilir. [Choses volée — Stolen property]

çalı süpürgesi b. i. Süpürge çalısından yapılma taşlık ve sokak temizliğinde kullanılan süpürge çeşidi.

çalışkan s. Çalışmadan duramayan, işten yılmayıp çok çalışan. [Travailleur, laborieux, studieux — Industrious, laborious, hard - working]

Çalışma Bakanlığı 1946 yılında 4841 sayılı kanun ile kurulmuş bakanlık. Bu kanunun 1. maddesine göre, çalışma hayatının düzenlenmesi, çalışanların yaşama seviyesinin yükseltilmesi, çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki ilişkilerin yurt yararına düzenlenmesi, çalışma gücünün genel refahı artıracak yönde verimli kılınması, tam çalıştırma ve sosyal güvenin sağlanması ile görevlidir. Bakanlığa bağlı bir «Araştırma Kurulu» vardır. Ayrıca, İş Kanunu'nun, Grev ve Lokavt Kanunu'nun, Sendikalar Kanunu'nun uygulanması ile ilgili işleri gören bir «Çalışma Genel Müdürlüğü» ile işçilerin iş sağlıklarının düzenlenmesi ile ilgili «İşçi Sağlığı Genel Müdürlüğü» kurulmuştur.

çalışma hürriyeti Huk. Anayasamızın 42. maddesine göre, herkese tanınan çalışma hakkı ve ödevi. Devlet, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, ekonomik ve mali tedbirlerle çalışanları korumak ve çalışmayı desteklemek zorundadır. İşsizliği önlemek de devletin görevidir. Çalışma özgürlüğüne karşı fiiller suçtur. [Liberté du travail — Liberty of labour]

çalışma hürriyetine karşı suçlar Huk. Ceza Kanunu'muzun 201. maddesine göre, cebir, şiddet ya da tehdit ile, bir kimsenin sanat ve ticaret serbestisinin kısıtlanması suçu. Aynı şekilde, cebir, şiddet ve tehdit ile bir işin tatiline, son bulmasına sebebiyet vermek de suçtur. Ceza Kanunu'nun, grev hakkı kabul edilmeden önce kaleme alınmış olan bu hükmü, grev hakkını, sendikaları düzenleyen 274 ve 275 sayılı kanunların kabulünden sonra daha genişlemiş ve değişmiştir. Bugün için, işçilerin hakkı olan grev yapmanın ve sendika kurmanın engellenmesi, bunlara hile katılması, sendikaların bağımsızlıklarının ortadan kaldırılması, sendika üyelik, temsilcilik ve yöneticilik teminatlarının ihlâli de suçtur.

çalışmak f. ★ 1. Bir şeyi meydana getirmek için emek harcamak. [Travailler, peiner — To work, labour] ★ 2. Bir şeyi yapmak için gereken ve mümkün olan çarelere baş vurmak. [Tâcher — To endeavour, try, strive] ★ 3. İş ya da görev sahibi olmak. [Travailler, être cocupé — To be employed, work] ★ 4. Bir şey öğrenmek için emek vermek. [Etudier, peiner — To study, strive hard]

çalışma mevzuatı Huk. Bak. iş hukuku.

çalışma sözleşmeleri Huk. Bak. iş sözleşmeleri.

çalışma uyuşmazlıkları Huk. Bak. iş uyuşmazlıkları.

çalışma zorunluluğu Huk. İnfaz Kanunu'na göre işledikleri bir suç yüzünden mahkûm oldukları para cezalarını ödemeyenlerin, belirli yerlerde çalışmak zorunda olmaları. Bazı kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar da çalışma mükellefiyeti şeklinde çevrilebilir.

çalık s. ★ 1. Çarpık, bir tarafa doğru eğrilmiş: Ağzı, burnu çalık. [Tortu, tordu — Wry, crooced] ★ 2. Solmuş, bozulmuş, doğal halden uzaklaşmış, rengi çalık, aklı çalık. [Trouble, décoloré — Discoloured, faded] ★ 3. Doğru yürümeyip yan yan giden: Çalık at. [Retif — Sidiling, restive] ★ 4. Adı defterden silinmiş: Çalık sipahi. (Bu kullanış daha çok yeniçeri devrine aittir). ★ 5. Yüzünde yara ya da çıban yeri olan. [Balafré — Gashed, slashed] ★ 6. Koyun uyuzu.

çalkamak f. ★ 1. Bir şeyi süreklice sallayıp içindekini karıştırmak: İlâç şişesini iyice çalkayınız. [Ebranler, agiter, remuer, secouer — To Agitate, shake] ★ 2. Suyu çarpa çarpa bir şeyi yıkamak, temiz sudan geçirmek: Tabağı çalkamak. [Rincer, laver — To rinse, wash] ★ 3. Vücudun kaba bir yerini bir düziye oynatmak: Göbek çalkamak.

çalkanmak f. ★ 1. Çalkanmak işine konu olmak. [S'agiter se remuer — To be agitated, be shaken, toss about] ★ 2. Kendini çalkamak: Ördekler suda çalkalanıyor. [Se dandiner — To waddle] ★ 3. (Deniz) Dalgalanmak. ★ 4. mec. (Havadis, haber, söylenti) herkesin ağzında dolaşmak. [İng. To spread like wild]

çalkantı i. ★ 1. (Deniz hakkında) Dalgalanma. esk. Telâtum. [Remuement, ondulation, agilation, secousse — Agitation, shaking, a tossing about] ★ 2. Çalkanmış şey: Yumurta çalkantısı. ★ 3. Tahılı kalburda çalkaladıktan sonra kalan çörçöp.

çalkar i. Pamuk kozasını temizlemeye yarayan seyrek gözlü büyük kalbur. [Egreneuse — Gin]

Çallı, İbrahim (1882-1960) Ressam. Denizli'nin Çal kasabasında doğdu. Resim öğrenimini önce İstanbul'da Sanayi Nefise'de yaptı. 1910-1914 yılları arasında Paris'de bulundu. Uzun süre Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretmenlik yaptı. 1947'de emekliye ayrıldı. Daha sonra sergiler açtı.

Yaşadığı sürece kişiliğini ve kendine özgü sanatını kabul ettirmişti.

çalma i. ★ 1. Çalmak. ★ 2. Tar. Başa sarılan sarık çeşidi. ★ 3. s. Çalınmış, hırsızlama. ★ 4. Maden üzerine çelik kalemle işlenmiş.

çalmacı i. Maden üzerine çalma işi yapan usta.

çalmadan oynamak b. f. Çok sevinçli ve keyifli bir halde bulunmak.

çalmak f. ★ 1. Başkasının malını gizlice almak, aşırmak, uğrulamak. [Voler, dérober — To steal] ★ 2. Vurmak, çarpmak: Kılıç, kamçı çalmak. [Frapper, battre — To strike] ★ 3. Atmak, düşürmek: Yere çalmak. [Jeter, renverser — To throwe to the ground] ★ 4. Katmak, karıştırmak: Çorbaya un çalmak. [Ajouter, mélanger — To mix, add] ★ 5. Çalgı ya da ses çıkartan her şeyi seslendirmek: Keman, davul, radyo çalmak. Kapıyı çalmak: Çalma kapıyı çalarlar kapını. [Jouer, sonner, frapper — To play, ring, knock] ★ 6. Tattırmak, lezzetini duyurmak: Ağzına bal çalmak. [Faire goûter — To make taste] ★ 8. Birşeyin lezzetini ve kokusunu vermek: İs çalmak, bakır çalmak. [Sentir, prendre le goût — To have a flavour] ★ 9. Az benzemek, andırmak: Yeşile çalmak, maviye çalmak. [Tirer sur — Verge on]

çalpara Tar. b. i. ★ 1. Parmaklara takılıp çalınan zil ya da buna benzer ses çıkarıcı alet. [Castagnette — Castanet] ★ 2. Ağları keserek balıkçılara zarar veren bir çeşit çağanoz. [Portunus — Puber]

Çaltılıbük Bursa'nın Mustafa Kemalpaşa ilçesi bucaklarından. 18 köylü bucağın nüfusu 6 297, merkezinin nüfusu 534'dür.

çal vurmak b. f. Kinayeli söz söylemek.

çalyaka etmek b. f. Yakasına yapışıp götürmek.

çam i. Çamgillerden olan ağaçların genel adı. Kozalaklılardan olup diken biçimindeki yapraklarını yaz, kış dökmez, daima yeşil durduğu, havayı da saflaştırdığı için bahçelerde yetiştirilir, reçinesinden ve kerestesinden yararlanılır. Birçok çeşitleri olup, ak, sarı, kara, alaçam, çıralı çam, katran, kumsal çamı, fıstık çamı gibi adlar alırlar. [Sapin, pin — Pine, fir]

Çamardı Niğde'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 204 km² olan ilçenin nüfusu 3 bucağı ve köyleriyle birlikte 16 247, merkezinin nüfusu 2 215'dir. Tahıl, yemiş ve sebze yetiştirilir; hayvancılık yapılır. Kasaba, Kayseri - Niğde asfaltına 54 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

çamariva İta. i. Den. Gemide armaya çıkmak ve armayı toplamak komutası.

Çamaş Ordu'nun Fatsa ilçesi bucaklarından. 18 köylü bucağın nüfusu 11 695, merkezinin nüfusu 609'dur.

çamaşır Far. i. ★ 1. Yıkanan iç giysi. [Linge — Underclothing, linen] ★ 2. Bunların ve sofra, yatak takımları gibi şeylerin yıkanma işi: Bugün çamaşır var. [Lessive — The washing]

çamaşır ağası b. i. Tar. Eskiden saraylarda ve büyük konaklarda çamaşır yıkanma işini yöneten kimse.

çamaşır makinesi b. i. Çamaşır yıkamak işinde kullanılan makine. [Machine à laver — Washing - machine]

Çambel, Hasan Cemil (Doğ. 1877) Türk asker, politikacı, fikir adamı. Harp Akademisi'ni bitirdi. I. Dünya Savaşı'na katıldı. Albaylıktan emekliye ayrıldı. III.-VIII. dönemlerde milletvekilliği yaptı. 1935-1941 yıllarında Türk Tarih Kurumu'nun başkanı idi. Kitap haline getirilmiş yazıları, çevrileri vardır. «Atatürk» ve «Makaleler - Hâtıralar» bunlar arasındadır.

çam biti b. i. Zo. Ladin ve çam ağaçlarında yaşayan zararlı bir böcek. [Chermes — Jumping plant louse]

çamça i. Zo. Sazangillerden, pullarından yalancı inci. Yumurtasından tarama yapılan bir tatlı su balığı. Uzunluğu 36 - 50 cm. dir. [Siège — Roach]

çamçak i. Zo. Bak. kızılgöz.

çamçak i. Ağaçtan, kulplu su kabı. [Ecuelle en bois — Wooden wessel]

çam devirmek b. f. Pot kırmak. Gaf yapmak. [Faire une gaffe — To drop a brick]

Çameli Denizli'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 738 km² olan ilçenin 1 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 17 776, merkezinin nüfusu 1 675'dir. Denizli'nin güneyinde olan ilçe toprakları dağlıktır. Hayvancılık yapılır, pamuk ve tahıl ekilir. Kasaba, il merkezine 123 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

çamfıstığı b. i. Fıstık çamının kozalak biçimindeki yemişinden çıkarılan sert kabuklu, yağlı ve nişastalı tohum. [Pomme de pin, pignon — Stone - pine, pine - nut]

çamgiller ç. b. i. Bot. Kozalaklılardan, iğne gibi ince ve uzun yapraklarını yaz kış dökmeyen, ağaçlar familyası. [Pinacées — Abietineae]

Çamiçi Tokat'ın Niksar ilçesi bucaklarından. 14 köylü bucağın nüfusu 5 878, merkezinin nüfusu 451'dir.

çamlar bardak olmak b. f. Eski haller değişmek.

Çamlıbel Tokat'ın merkez ilçesi bucaklarından. 22 köylü bucağın nüfusu 11 419, merkezinin nüfusu 904'dür.

Çamlıbel, Faruk Nafiz (Doğ. 1898) Şair, öğretmen. İstanbul'da doğdu, babası Süleyman Nafiz'dir. Bakırköy İdadisini bitirdi. Tıbbıyedeki öğrenimini, hastalığı yüzünden yarım bıraktı. Kayseri, Ankara, İstanbul'un çeşitli liselerinde edebiyat öğretmenliği, 1946-1960 yılları arası İstanbul milletvekilliği yaptı. Eserlerinden bazıları «Şarkın Sultanları», «Gönülden Gönüle», «Çoban Çeşmesi», «Suda Halkalar» (şiir), «Canavar», «Akın», «Yayla Kartalı» (oyun).

Çamaşır makinesinin dış görünüşü ve su kazanındaki kanadın işleyişi (altta)

Faruk Nafiz Çamlıbel

Çamlıdere Ankara'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 625 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 19 560, merkezinin nüfusu 3 123'dür. Kasaba, Ankara - İstanbul asfaltına 18 km. lik asfalt bir yolla bağlıdır.

Çamlıdere Urfa'nın merkez ilçesi bucaklarından. 30 köylü bucağın nüfusu 12 007, merkezinin nüfusu 474'dür. Eski adı Mecrihan'dı.

Çamlıhemşin Rize'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 678 km² olan ilçenin bir bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 10 735, merkezinin nüfusu 2 300'dür. Kasaba, Rize'ye 60 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

çamlık s. ★ 1. Çamı bol olan yer. ★ 2. Çam korusu, çam ormanı. [Bois de pins, sapinière — Pine - forest]

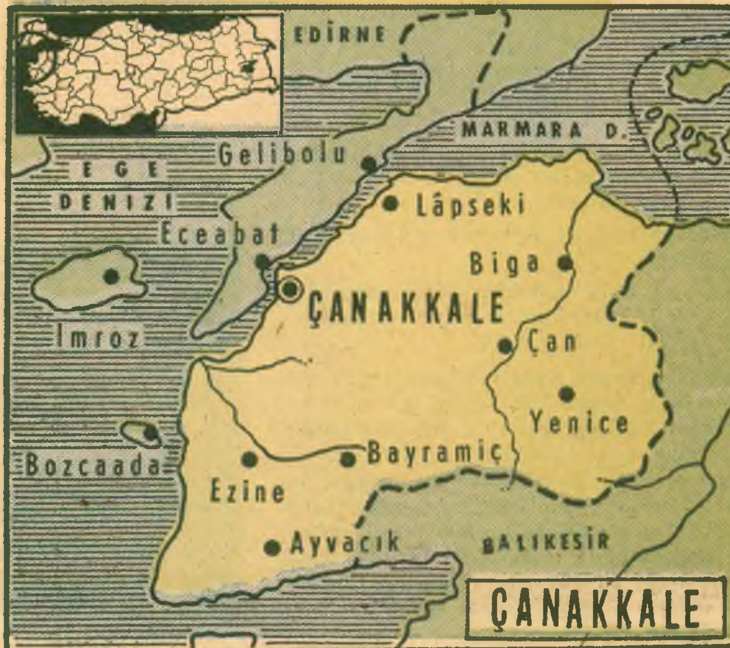
Çamlıkaya Erzurum'un İspir ilçesi bucaklarından. 18 köylü bucağın nüfusu 8 249, merkezinin nüfusu 2 028'dir. Eski adı Hunut'du.

Çamlıyayla İçel'in Tarsus ilçesi bucaklarından. 26 köylü bucağın nüfusu 15 206, merkezinin nüfusu 2 135'dir. Eski adı Namrun'du.

Çamoluk Giresun'un Alucra ilçesi bucaklarından. 31 köylü bucağın nüfusu 16 450, merkezinin nüfusu 722'dir. Eski adı Mindeval'dı.

çamsakızı b. i. ★ 1. Çam ağacından çıkarılan reçine. [Resine — Resin] ★ 2. mec. Rahatsızlık veren, sırnaşık (kimse).

çamuka balığı b. i. Zo. Kemikli balıklar takımının kefaller alttakımından gümüş balığıgiller familyasından bir tür. Gümüş balığına benzer. Atlas okyanusu, Akdeniz, Marmara ve Karadeniz'de yaşar. Eti, gümüş balığı kadar lezzetli değildir. [Fr. Sauclet]

çamur i. ★ 1. Su ile karışarak çıvıklaşmış toprak, balçık. [Boue, fange, vase — Mud, mire] ★ 2. mec. Ötekine berikine bulaşan terbiyesiz, sulu, sırnaşık kimse.

çamura bulaşmak b. f. Sulu, sırnaşık kimselerle uğraşmak.

çamura düşmek b. f. ★ 1. Temiz olmayan bir iş içine girmek. ★ 2. Lekelenerek yuvarlanmak.

çamura taş atmak b. f. Edepsize sataşıp ağzını açtırmak.

çamur atmak b. f. Bir kimseyi lekeleyecek iftirada bulunmak. [Eclabousser — To smirch]

çamur banyosu b. i. Hek. Özel bazı organik ve inorganik maddelerin biriktiği bataklıklardaki çamurlarda yapılan banyo. Çamur, deri yolundan vücuda sızarak şifalı etkiler sağlar, vücudun savunma gücünü sağlayan maddelerin oluşumunu kamçılar. Bu işe uygun kaplıcalarda, adı geçen balçıklar özel banyolarda hazırlanır ve romatizma, bazı kadın hastalıkları, sinir sistemi bozukluğu, bazı sakatlıkların düzeltilmesinde kullanılır.

çamurcuk i. Zo. Sazan familyasından eti lezzetsiz bir göl ve bataklık balığı.

çamurcun i. Zo. Göl ve bataklıklarda bulunan bir ördek.

çamur ığrıbı b. i. Den. Denizin pek sığ ve çamurlu yerlerinde, dere ağızlarında çevirme suretiyle kaya balığı, karides, çağanoz ve tekir balığı avlamada kullanılır ağ çeşidi.

çamur koşarları b. i. Zo. Yağmur kuşları takımından bir alt takım. İyi koşan ve hızlı uçan kıyı kuşlarıdır. Göçücüdürler. Etleri lezzetlidir. Yağmur kuşgiller, bataklık kırlangıçgiller, çullukgiller, koşargiller, kalın bacaklıgiller gibi familyaları vardır. [Limicoles — Limicoles]

çamur kurbağasıgiller b. i. Zo. Amfibyumlar sınıfının kurbağalar takımının kuralsız obruklular alt takımından bir familya. Çukurlar kazan bir türdür. Avrupa ve batı Asya'da yaşar. [Pélobatidés — Spade foot-toads]

çamurluk i. ★ 1. Çamuru çok olan yer. [Bourbier — Quagmire] ★ 2. Paçaları çamurdan korumak için ayağa takılan tozluk. [Guêtre — Gaiter] ★ 3. Araba ve otomobil gibi taşıtlarda çamurun sıçramasını önlemek için tekerleklerin üst kısmına konan siper. [Garde - crotte, garde - boue — Mud - guard] ★ 4. Bazı bina kapılarının yanlarına konan ve ayakkabıların çamurunu temizlemiye yarayan demir. [İng. Boot - scraper]

çamur semenderi b. i. Zo. Amfibyumlardan kuyruklular takımının denizkızı semendergiller familyasından bir tür. Güney Carolina ve Texas'da yaşar. [Sirène lacertine — Mudeel]

çamur yılanı b. i. Zo. Sürüngenler sınıfının pullu sürüngenler takımının yılanlar alt takımının çamur yılangiller familyasından

bir tür. Zehirsizdir. Doğurur. Güney Amerika'nın kuzeyinde yaşar. [Rouleau sycyale — Coral - snake]

çam yarması b. i. ★ 1. Uzun çam ağacından yapılma kereste, ★ 2. mec. İri gövdeli insan.

çan i. Sallandığı ya da sarkan ipi çekildiği zaman ses veren alet. Müzikte de kullanılır. Tunçtan dökülerek yapılır. [Cloche, sonnette — Bell]

Çan Çanakkale'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 887 km^2 olan ilçenin iki bucağı ve köyleriyle birilkte nüfusu 36 204, merkezinin nüfusu 5 834'dür. Çanakkale'ye 74 km. lik asfalt bir yolla bağlıdır.

Çan Elâzığ'ın Karakoçan ilçesi bucaklarından. 21 köylü bucağın nüfusu 7 309, merkezinin nüfusu 284'dür.

çanak i. ★ 1. Topraktan yapılma kâse. Dayanıklı olması için fırında pişirilir, sırlı ya da sırsız olur. [Pot, plat, bol, écuelle — Pot, pan, bowl] ★ 2. Bot. Çiçeğin en dışında bulunan yeşil yaprakların topu. esk. Ke's. [Calice — Calyx]

Çanakçı Giresun'un Görele ilçesi bucaklarından. 15 köylü bucağın nüfusu 11 525, merkezini nnüfusu 1 397'dir.

çanak çömlek Topraktan yapılan tabak, bardak, testi, tava, fincan, tencere gibi türlü kaplara verilen ad. [Vaisselle de terre, poterie — Pottery, eartheware utensils]

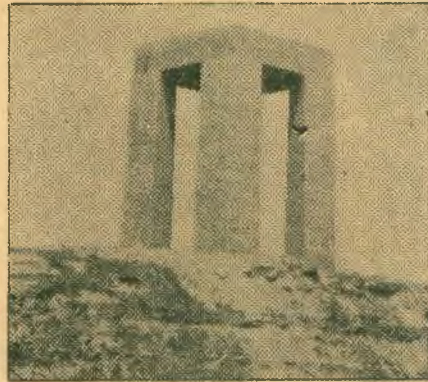
Çanakkale Kuzey batı Anadolu'daki illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 9 737 km^2 olan ilin bucak ve köyleriyle birlikte nüfusu 350 280, merkezi olan şehrin nüfusu 81 697'dir. Merkez ilçesinden başka Ayvacık, Bayramiç, Biga, Bozcaada, Çan, Eceabat, Ezine, Gelibolu, İmroz, Lâpseki ve Yenice ilçeleri vardır. En önemli dağı Edremit körfezinin kuzeyindeki, mitolojide İda dağı diye adı geçen Kazdağı'dır. Dağları ormanlıktır ve sulak yaylaları vardır. Tahıldan başka en önemli ürünü zeytindir. Hayvancılık ve balıkçılık da yapılır. Çanakkale şehri, Anadolu kıyısında ve boğazın en dar noktasında kurulmuştur. Eski ve bakımsız bir şehirdir. I. Dünya Savaşı sırasında Çanakkale savaşları yüzünden büyük ölçüde yıkılmıştır. Şehir, hem Karadeniz'e geçit yolu olan Çanakkale Boğazı üzerinde olması, hem de Avrupa toprağına sıçrama yeri olması bakımından ilk çağdan beri önemli bir kilit noktası sayılmıştır. İskender ,Darius ve Serhas buradan geçmişlerdi. Uzun zaman Roma ve Bizans elinde kaldıktan sonra XIV. yüzyılda Osmanlılar'a geçti. Eski Assos şehri ile 37 km. uzaklıktaki Troya kalıntıları önemlidir. Çanakkale, kara ve deniz yoluyla önemli merkezlere bağlanır.

Çanakkale Boğazı Balkan yarımadası ile Anadolu arasındaki Gelibolu boğazı da denir ; eski tarihlerde Hellepont diye anılırdı. İstanbul Boğazı'nın 2 katıdır. En dar yeri ortada, Çanakkale şehrinin olduğu yerdir (1 300 m.), en geniş yeri 7 km., uzunluğu 60 km., ortalama derinliği 50-60

m.'dir. Boğazda alt ve üst olarak iki akıntı vardır.

Çanakkale Kaleleri Çanakkale boğazının yanındaki kaleler. Doğu Roma İmparatorluğu kurulunca, Çanakkale boğazının en iyi biçimde korunması gerekti. I. Iustinuanos Çanakkale boğazının girişindeki surları sağlamlaştırdı. 1356'da, Süleyman Paşa'nın komuta ettiği Osmanlı ordusu Çanakkale'den karşı kıyıya geçti. Çimenlik hisardaki kaleyi aldı ve Gelibolu'nun karşısındaki Çardak'da Osmanlılar tarafından yeni bir kale yapıldı. Yıldırım Beyazıt'ın padişahlığı sırasında Gelibolu'nun surları yıkıldı ve iç kale sağlamlaştırıldı ; liman da üç kat zincirle kapatıldı. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u aldıktan sonra, Çanakkale boğazının Rumeli kıyısında Sestos'da, Anadolu kıyısında da Aydos'da kaleler yaptırdı. Sestos'dakine «Kilidülbahir — Deniz Kilidi», Aydos'dakine de

Çanakkale'de Birinci Dünya Savaşı'nda şehit düşen Türk askerlerinin hatırası için dikilen anıt

Bir daire ve çapı. Yarıçap : r, çap 2 r ile gösterilir

«Seddülbahir — Deniz seti» denirdi. Asıl Çanakkale kalesi diye anılan, bu bölgedeki en sağlam kale olan Aydos kalesidir. Her köşesinde birer kule olan bu kale dörtgen biçiminde yapılmıştır.

Çanakkale Zaferi I. Dünya Savaşı'nda 1915 şubatından 1916 ocak ayına kadar süren Çanakkale savunma muharebeleri. Almanya ve Avusturya ile birlik olan Osmanlı İmparatorluğu'nu İstanbul'u alarak savaş dışı etmek üzere İngilizler 18 martta deniz kuvvetleriyle ve Fransızlar'la birlikte saldırmışlar, Boğaz'a giren zırhlılardan üçünün batması, üçünün de ağır yaralanması sonunda çekilmek zorunda kalmışlardı. Savunmanın bir bölümünü Cevat Paşa yönetmişti. Bundan dolayı ona 18 mart kahramanı ünyanı verilmiştir. Bunun üzerine düşman, Çanakkale'yi karadan zorlamıya karar vererek büyük hazırlıklardan sonra çoğu Avustralyalı ve Yeni Zelandalı olan kuvvetlerini donanmanın büyük topları himayesinde 25 nisanda Kumtepe, Arıburnu ve Seddülbahir kıyılarına çıkardı. Fakat sayıları ve silâhları az olan Türk kuvvetlerinin şiddetli savunması sonunda ancak kıyıda tutunabildiler. O zaman 19. tümen komutanı olan Mustafa Kemal Arıburnu'nda düşmanı durdurmakla kalmadı, taarruza da geçerek İstanbul'u istilâdan kurtardı. Çanakkale savunmasını yapan 5. Ordunun komutanı General Liman von Sanders idi. 1915 ağustosunun 6 - 7 gecesinde düşman Arıburnu'nun kuzeyinde Suvla'ya asker çıkararak Anafartalar yönünde ilerlemeye başladı. Saros grubu komutanının taarruzda tereddüdü üzerine Mustafa Kemal Anafartalar grubu komutanı adı altında oraya gönderildi. Onun güçlü yönetimi ve iradesi sayesinde düşman durdurularak 7 ağustosta 1. Anafartalar muharebesi kazanıldı. 2. Anafartalar muharebesi de gene onun komutası altında 21 ağustosta kazanıldı. Sonunda düşman Çanakkale'nin geçilmez bir geçit olduğunu anlayarak 1915 yılının aralık ayında Anafartalar cephesini, 1916 ocak ayında da Seddülbahir cephesini boşalttı. Çanakkale'de 400 000 kadar İngiliz 80 000 kadar da Fransız askeri bulunmuştur. Cephede sürekli olarak bulunan Türk kuvvetlerinin sayısı 310 000 kadardı. Bu muharebelerde Türk ordusu 150 000 şehit vermiştir. İngilizler 43 000, Fransızlar 3 718 ölü ve esir verdiler. Yaralı ve hasta olarak cepheden ayrılmak zorunda kalan düşmanın sayısı 200 000'e yaklaşır.

Çankırı'dan bir görünüş

çanaklık i. Gemi direklerinde gözetleme yeri.

çanaksı hücreler b. i. Biyo. Memeli hayvanlarda salgı göfevi yapan özellikle sindirim sisteminin iç yüzünü örten dokudaki epitel hücreleri arasında bulunan tek hücreli olan tek beze. Dokuların iç yüzünün kaygan olmasını sağlar.

çanat tutmak b. f. ★ 1. Dilenmek. [Mendier — To beg] ★ 2. mec. Hareketleriyle ya da sözleriyle kötü bir karşılığı hak etmek.

çanak üzengi b. i. Basılan yeri tabanın büyük bir kısmını kaplıyacak kadar geniş üzengi.

çanak yalayıcı b. i. Dalkavuk.

çanak yaprağı b. i. Biyo. Çiçekte çanağı meydana getiren az farklılaşmış yeşil yapraklardan her biri. Çiçek gonca iken iç kısımları korurlar. esk. Varaka-i ke'si. [Sépale — Sepal]

çan çalmak b. f. mec. Aleme duyurmak.

çançan etmek b. f. Gevezelik etmek. [Jacasser, jaser, papoter — To chatter, babble, chat]

çançiçeği b. i. Bot. Çançiçeğigillerden süs bitkisi olarak ekilen ve çiçekleri çan biçiminde olan bir bitki cinsi; boru çiçeği. esk. Zühre-i cesiye. [Campanula — Campanula]

çançiçeğigiller ç. b. i. Bot. Bitişik taç yapraklılardan örneği çançiçeği olan bir bitki familyası. esk. Fasile-i cersiye. [Campanulaces — Campanulacea]

Çandarlı İzmir'in Dikili ilçesi bucaklarından. 6 köylü bucağın nüfusu 4 702, merkezinin nüfusu 2 164'dür.

Çandarlı Hayrettin Paşa, Kara Halil I. Osmanlı Padişahı Osman Bey zamanında, İznik alınınca oraya kadı, sonra sırayla kazasker, vezir rütbelerini alarak I. Murat zamanında 18 yıl devletin birinci vezirliğinde bulunmuş bir paşa. Osmanlı devlet örgütünde önemli çalışmaları vardır. İznik'de gömülüdür.

Çandarlılar Osmanlı İmparatorluğunun ilk çağlarında I. Murat'dan II. Beyazıt zamanına kadar, birinci vezirlikte ve sadrazamlıkta bulunmuş bir aile. Hayrettin Ali, İbrahim, Halil ve ikinci İbrahim paşalar bu ailedendir.

Çandarlıoğlu Ali Paşa (Ölm. 1410) Sadrazam, Hayrettin Paşa'nın oğlu. Şumnu, Pravda, Tırnova, Niğbolu ve Silistre onun eliyle alındı. Yıldırım Beyazıt zamanında da sadrazamdı ve onunla bir çok savaşlara katıldı. Ankara bozgunundan sonra, Şehza-

de Emir Süleyman'ı alarak Edirne'ye gelmiş, 7 yıl onun vezirliğinde bulunmuştur.

Çandarlıoğlu Halil Paşa (Ölm. 1453) Sadrazam. İbrahim Paşa'nın oğlu olup onun ölümünde sadrazamlığa geçirilmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u kuşatmasına engel olmağa çalışmıştır. Bizanslılar'dan rüşvet aldığı söylentileri çıkmıştır. Fatih İstanbul'u alınca onu önce hapsettirdi, sonra öldürttü.

Çandır Ankara'nın Kalecik ilçesi bucaklarından. 22 köylü bucağın nüfusu 9 377, merkezinin nüfusu 972'dir.

Çandır Yozgat'ın Çayıralan ilçesi bucaklarından. 7 köylü bucağın nüfusu 12 186, merkezinin nüfusu 4 076'dır.

Çang - Çeu (Çin) Çin Denizi kıyısında, Kiang - Su eyaletinde 298 000 nüfuslu bir şehir. Dokuma fabrikaları önemlidir.

Çang - Çuen (Çin) Kuzey - doğuda Kilin eyaletinin 975 000 nüfuslu merkezi. Bu şehirde otomobil, vagon ve - lokomotif fabrikaları vardır.

çangıl çungul b. z. Kaba ve zevksiz ses çıkaran.

çangır çungur zf. Kaba ve zevksiz ses çıkararak: Tencereler çangır çungur devrildi. [Tintinnabuler, criailler, cliqueter — Clink - clanck, jingle - jangle]

Çang - Şa (Çin) İç bölgede, Hunan eyaletinde, Siang - Kiang nehri kıyısında 705 000 nüfuslu bir nehir limanı.

Çankaya Ankara'nın ilçelerinden biri. Yüzölçümü 1 520 km² olan ilçenin 6 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 496 393, merkezi olan Yenişehir'in nüfusu 470 047'dir. Ankara'nın en önemli ve imar edilmiş semtidir. Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Türkiye Büyük Millet Meclisi, bakanlıklar ve elçilikler ilçe sınırları içindedir.

Çankaya Köşkü Türkiye cumhurbaşkanlığı köşkü. Atatürk Kurtuluş Savaşı yıllarında, Ankara'da çalışmak için sakin bir yer aradı, Çankaya'da eski bir Ankara bağevi bulup taşındı. Sonra burası Ankaralılar tarafından Milli Savunma eliyle Atatürk'e hediye edilmiştir. Şimdiki köşk sonradan yapılmıştır.

Çan Kay Şek Bak. Çian Kay Şek.

Çankırı Orta Anadolu'nun kuzeyinde bulunan illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 8 454 km² olan ilin ilçe bucak ve köyleriyle birlikte nüfusu 250 822, merkezinin nüfusu 43 743'dür. Merkez ilçesinden başka Çerkeş, Eldivan, Eskipazar, Ilgaz, Kurşunlu, Orta, Ovacık, Şabanözü ve Yapraklı ilçeleri vardır. Toprakları genellikle dağlıktır. Kocadağ, Kuşdağı ve 2 500 m. ye yükselen Ilgaz dağları en önemlileridir. Sularının en önemlisi Kızılırmaktır. Tahıl, pirinç, baklagiller, yemiş ve sebze yetiştirilir. Hayvancılık yapılır. Tiftik keçisi yetiştirmede başta gelen illerimizdendir. Şehir, Kızılırmak'ın kolları Tatlıçay'la Acıçay'ın birleştiği yerdedir. Eski kalenin etrafına yayılmış durumdadır. Eski adı Gangre'ydi. Şehrin tarihi Hititler'e kadar uzanır. Daha sonra Frikya ve Lidya egemenliğine

girmiş, Pers işgalinden sonra Romalılar'ın, daha sonra da Bizans'ın olmuş ve I. Murat zamanında Osmanlı ülkeleri arasına katılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman zamanından kalma Ulucami başlıca eserleri arasındadır. Karayolu ve demiryoluyla yakındaki önemli merkezlere bağlıdır.

çanta i. Kösele, meşin, kumaş gibi hafif gereçlerden yapılıp büyüklüğüne göre para, evrak, yiyecek koyup taşımaya yarıyan, açılıp kapanabilen kap. [Sac, pochette, besace, portefeuille, serviette — Sack, case, bag, pouch, purse]

çantada keklik b. s. Elde edilmiş sayılan.

çap i. ★ 1. Mat. Bir çemberin merkezinden geçen doğrunun çemberin içinde kalan parçası. esk. Kutur. [Diamètre — Diameter] ★ 2. Hacım: İri çapta bir adam. [Dimension — Dimension] ★ 3. Bina ya da arsanın boyutlarını ve sınırlarını gösteren harita ve plan. [Plan — Plot, plan] ★ 4. Tüfek ve top namlularının iç genişliği. [Calibre — Calibre]

çapa i. ★ 1. Tarlalarda toprağı işlemek için kullanılan ve çok defa bir tarafı düz, öteki tarafı çatal şeklinde olan uzun ya da kısa saplı demir araç. [Pioche — Hoe] ★ 2. İta i. Den. Gemilerin akıntı ve dalgalarla yer değiştirmesini önlemek için suya atılan ucu çengelli demir. Zincirle gemiye bağlıdır; ağırlığının dışında denizin dibine batan tırnaklarıyla da geminin hareketini önler. [Ancre — Sea - anchor]

çapacı i. Çapa ile çalışan işçi. [Houeur, bineur, sarcleur — Hoer]

çapaçul s. Kılığının ya da eşyasının düzgün ve temiz olmasına özenmeyip düzensizlik içinde yaşayan. [Déguenille, désordonnée — Disorderly, slovenly, untidy]

çapak i. ★ 1. Göz pınarından akan yapışkan maddenin pıhtılaşıp kurumasiyle kirpiklerde birikmesinden meydana gelen şey: Çapak silerken göz çıkarır. [Chassie - Gum] ★ 2. Madenler dövülürken sıçrayan ince, ufak parça; madenlerin üzerinde bulunan pürüz. Demir tozu. [Mâchefer bravure — Iron slagbur]

çapak balığı b. i. Zo. Kemikli balıklar takımının Sazangiller familyasından bir tür.

Denizde kullanılan çeşitli çapalar

Bu cins yurdumuzda Sapanca ve Terkos göllerinde yaşar. Boyu 50 cm. dir. Sapanca'da Aptalca adı verilir. Eti Sazan balığının etinden daha lezzetlidir .Bu türden «Bodur Çapak balığı» da vardır. Boyu 25 cm. kadardır. Manyas Ulubat ve Sapanca göllerinde bulunur. [Brème — Bream]

çapalamak f. Toprağı çapa ile kabartmak. [Houer, biner, sarcler — To hoe]

çapan i. Ulak, postacı. [Messager, courrier, facteur — Messenger, courier, postman]

çapanak i. Kaçırılmış mal, kaçak eşya. [Marchandise de contrebande — Contraband goods]

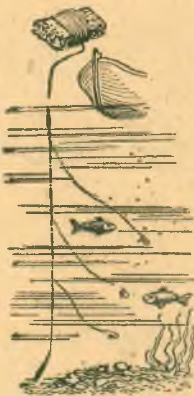
çapanoğlu b. i. mec. Başa dert olacak hal: İşi kurcalama altından çapanoğlu çıkar.

Çapanoğlu, Münir Süleyman (Doğ. 1894) Gazeteci, yazar. İstanbul'da doğdu; babası Süleyman Bey'dir. Menbail Irfan, Hadikayı Meşveret, Saint - Joseph'de okudu. Özel olarak, Şair Mehmet Celâl'den edebiyat, Ahmet Hilmi'den islâm tarihi ve islâm felsefesi dersleri aldı. İlk yazısı 1911 yılında yayınlandı. Gazeteciler sendikası ve cemiyeti üyesidir. Çeşitli muhabirlikler, musahhihlik, gece sekreterliği, yazı işleri müdürlükleri yaptı. Çalıştığı gazeteler: Sabah, İkdam, Alemdar, Tercüman, Hakikat, Son Havadis, İstiklâl, Son Telgraf, Yeni İstanbul. Dergiler: Jale, Donanma, Yedigün, Foto Magazin, Pazar v.b. Eserleri: Bizde Kadınlık, Düğün Gecesi, Yahya Kemal v.b. dir.

Çapanoğulları (Çapar) XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Bozok, Yozgat, Kayseri ve Ankara dolaylarında egemen olmuş, bir derebeyi ailesi. Osmanlı devleti, iyi geçinme politikası güderek, bunlardan Ahmet Paşa'ya vezirlik vermişti. Fakat, devlet emirlerine karşı gelmiş, Bozok mütesarrıfı iken azledilmiştir. Dilimizde «Pek kurcalama altından çapanoğlu çıkar» deyiminin yerleşmesi, Çapanoğulları'nın her işe karışmalarındaki ünlerinden gelmedir.

çapar i. ★ 1. Ulak, posta katarı, çapan. [Courrier, messager — Messenger, courier] ★ 2. Alaca, benekli, abraş. [Bariolé, bigarré — Motley, spoted specled] ★ 3. Derisinde ve kıl sisteminde boya maddesinin azlığından yada hiç bulunmamasından dolayı saçları doğuştan bembeyaz ve derisi, renksiz olan insan. Halk arasında böyle rengi az olan sarışınlara «Sarı çapar» derler. Büsbütün renksiz, kirpiklerine varıncaya kadar bütün kılları bembeyaz olan çaparların gözleri kırmızımtırak olur ,görmeleri de pek zayıftır. Biraz görebilmeleri için göz kapaklarını ve kirpiklerini boyarlar. Onlara «beyaz zenci — négre blanc» da derler. [Albinos — Albino]

çaparı i. ★ 1. Birçok iğneleri bulunan olta. Kelimenin aslı rumca olduğu için daha çok «çapari» şeklinde söylenir. Kıldan yapılır. 10-30 iğneli olabilir. Beyaz ve kalaylı olan iğnelerine balıkçın kuşu tüyü bağlanır; yalnız izmarit çaparisinin siyah iğnelerine yem takılır. [Palangre, arondelle — Fishing line, multi pointed, fish - hook, bure] ★ 2. Takadan büyük, bir çeşit Karadeniz kayığı.

Olta çeşitlerinden biri: Çapari

çaparız i. Engel olan çapraşıklık. esk. Arıza. [Obstacle — Obstacle, entanglement]

çapavul i. Tar. Yağma için düşman ülkesine saldıran asker.

Çapek, Karel (1890-1938) Çek romancısı ve tiyatro yazarı. Büyük bir mizah anlayışına sahip olan yazar eserlerinde, özellikle oyunlarında en büyük sorunları fizik - ötesi bir fanteziyle ele almış ve çözümlemeğe çalışmıştır. Yazarın en ünlü ve güçlü oyunu «R.U.R. — Rossum's Universal Robots — Rossum'un Evrensel Robotları» adlı oyunu «Yapma Adamlar» adı altında 1928-1929 döneminde İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmıştır. Yazarın 1922'de yayımlanan «Mutlak Fabrikası» adlı eseri en güçlü romanları arasındadır. Hikâyelerinden bazıları «Kaybolan Bacak» adını taşıyan bir kitapta toplanmıştır.

çapkın s. ★ 1. Geçici aşklar arkasında çokça dolaşan, hovarda, sefih. [Coureur, débauché — Rascal, debauchee, rowdy] ★ 2. Cinsi arzuyu taşıyan ya da hatıra getiren: Çapkın bir bakış. [Fripon — Lascif, excitant] ★ 3. Şaka ve okşama anlatmak için çocuklar için kullanılır: Seni çapkın seni! [Gamin, Méchant — Naughty]

çapla i. Maden kazıma işinde kullanılan çelik kalem.

çapmak f. ★ 1. Atı koşturmak. [Fair courir le cheval — To ride fast] ★ 2. Akın etmek. [Faire une incursion, un raide — To raid, pillage]

çaprak i. Eyer örtüsü. [Couverture de la selle — Saddle - cloth: horse - cloth]

çapraşık s. Anlaşılması, çözülmesi ya da içinden çıkılması güç olacak derecede karışık. esk. Muğlâk. [Fermé, obscur, confus, entrelacé — Complicated, thorny, confused]

çapraşmak f. ★ 1. Anlaşılmaz, çözülmez hale gelmek: O bahsi karıştırınca mesele çapraştı. [Devenir compliqué — To be difficult, be tangled] ★ 2. İki şeyin birbirine kavuşması: Kılıç kayışı ile nişan kordelası göğsünde çapraşıyordu. [Se croiser, s'entre - lacer — To be interlaced, to be involved]

çapraz s. ★ 1. Karşılıklı iki tarafa, yani biri sağa bir sola dönüp kavuşturulan şeyler. (Farsça sol ve sağ demek olan «cep-ü rast» tan bozma): Çapraz askı, çapraz yelek. [Croisé, en biais — Crosswise diagonal, crosse] ★ 2. Güreşte iki taraflı kavramak suretiyle yapılan bir oyun.

çaptan düşmek b. f. Çalışma düzenini kaybetmiş olmak.

çapul i. Başıboş birliklerin, girdikleri yerde yaptıkları yağma. [Pillage — Pillaging, Pillage]

çapulcu s. Çapul yolu ile başkasının malını alan. [Pillard, marandeur — Pillager, marander, pilferer]

çaput i. ★ 1. Eskimiş elbise ve bez parçası, paçavra. [Chiffon — Rag, clout] ★ 2. (Bazı bölgelerde) Bez.

çar i. Tar. Rus imparatorlarına ve Bulgar krallarına verilen ünvan. Latince «Caesar» (Kayser - Caiser - César) dan alınmış Rusça bir kelimedir.

çar Far. s. Dört. Ciharın kısaltılmış şekli olan çarın girdiği «çarsu, çârtâk, çarşenbe» gibi kelimeler aşınarak «çarşı, çardak, çarşamba» şeklinde Türkçeleşmiştir.

çarçabuk zf. Pek çabuk, hemencecik, tez elden. [Très vite, aussitôt, sur le champ — Very guickly, hastly, hurriedly]

çarçur etmek b. f. Boş yere harcıyarak yok etmek. [Dilapider, dissiper — To waste, to squander]

Çardak Maraş'ın Göksun ilçesi bucaklarından. 10 köylü bucağın nüfusu 9 894, merkezinin nüfusu 1 507'dir.

Çardak Denizli'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 672 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 16 538, merkezinin nüfusu 2 344'dür. Tahıl yetiştirilir. Kasaba, Afyon - İzmir demiryolu üzerinde ve Denizli'ye 62 km. uzaklıktadır.

çardaş Macarca i. Macar halk dansı. Genellikle iki kısımdır. Birinci kısmı yavaş, ikinci kısmı ise çok hızlı ve hareketlidir.

çare Far. i. ★ 1. Bir şeyi elde etmek, bir sonuca varmak için tutulan yol. esk. Tedbir. [Moyen — Way] ★ 2. Yardım, ilâç, derman. [Remède — Remedy]

çaresaz Far. b. s. Çare bulan, çare ve tedbir düşünen.

çaresiz s. ★ 1. Çaresi bulunmayan. [Irrémédiable, incurable — Irremediable] ★ 2. İstemiye istemiye bir şeyi yapmak zorunda. esk. Zaruri: Çaresiz bu işe katlanacağız. [Nécessaire — Necessary]

çareviç Rusça i. Çarın oğlu.

çargâh Far. i. Alaturka müzikte «do» perdesinin adı ve bu perdede karar kılan makam.

çarh Bak. çark.

çarha Far. i. Tar. Çevirme hareketi. Çarka.

çarık i. ★ 1. Kenarları kıvrılıp iki ucu dikilen ham deri parçasından yapılma, köylü pabucu. ★ 2. Araba yokuş aşağı giderken tekerleği frenlemek için altına sürülen demir levha.

çarıklı erkânıharp b. i. Hiç okumamış olduğu halde zekâsıyla umulmadık şeyler düşünüp söyleyen köylü.

çariçe Rusça i. Eskiden çarın ya da çarlık makamında bulunan kadına verilen ünvan.

çark, -kı Far. i. Bir eksen çevresinde dönen tekerlek: Vapur çarkı, makine çarkı. [Roue — Wheel] ★ 2. Ask. Herhangi bir kıtanın, şeklini ve tertibini bozmadan, kanatlarından biri çevresinde dönerek yön değiştirmesi.

çarka vermek, çarka çekmek b. f. Tek. (Kesici aletler hakkında) Bileği çarkıyla biletmek. [Faire aiguiser. donner à aiguiser — To make grind, to make whet]

çarkçı s. ★ 1. Vapurlarda makine kısmını yöneten kimse. [Mécanicien — Engineer] ★ 2. Çarkla bıçak bileyen kimse, bileyici. [Aiguiseur — Knife - grinder]

çarkçıbaşı b. i. Vapurlarda makine kısmının yönetimiyle görevlilerin başı. [Mécanicien en chef — Chief engineer]

çarkıfelek Far. b. i. ★ 1. Çarkıfelekgillerden çiçekleri tekerlek biçiminde süslü olan, sarmaştığı için duvar diplerinde ve kameriyeler çevresinde yetiştirilen bir süs bitkisi. [Passiflore — Passion - flower] ★ 2. Yakılınca dönerek ateş saçan bir donanma fişeği. [Ailes de moulin — Catherine - wheel, firework]

çarkıfelekgiller ç. b. i. Bot. Ayrı çanakyapraklı ikiçeneklilerden, örneği çarkıfelek olan bir bitki familyası. esk. Kavun ağaçları. [Passifloracées — Passifloraceae]

çarlık i. Tar. Başında «çar» bulunan devlet: Çarlık Rusyası. [Tsarisme, czarisme — Tsarism, czarism]

çarliston İng. i. Amerikan asıllı bir dans çeşidi.

çarmıh Far. i. Romalıların, ceza olarak bazı suçluları üzerine gerdikleri haç biçiminde direk. [Croix — Cross]

çarmık i. Den. Ana direkleri ve gabya çubuklarını yandan tutan halatlar. [Hauban — Shroud, guy, stay]

çarnaçar Far. zf. İster istemez. [Bon gré mal gré — Willy - nilly, of necessity]

çarpan i. Mat. Mat. Bir çarpma işleminde çarpılanın kaç kere tekrarlanacağını gösteren sayı: 7X3=21 işleminde 3 sayısı 7'nin çarpanıdır. Aynı şekilde 7 de 3'ün çarpanıdır. esk. Mazrubunfih. [Multiplicateur — Multiplying]

çarpan balık, ya da trakunya b. i. Zo. Kemikli balıklar takımının dikenli yüzgeçliler alt takımına giren çarpan balığıgiller familyasından bir tür. Birinci sırt yüzgeci zehirli dikenlerle kaplıdır. Bizim sularımızda da yaşar. Yırtıcıdır. [Grande vive — Greater weever]

çarpan balıkgiller b. i. Zo. Kemikli balıklar takımının dikenli yüzgeçliler alt takımına giren bir familya. 40'a yakın türü vardır. Yenir. Çarpan balık ve varsan ya da barson türleri, Atlas okyanusunda ve Akdeniz'de yaşar.

çarpanlara ayırma b. i. Mat. Cebirde bir ifadeyi çarpım şekline sokmak. Parantezli, toplamalı, çıkarmalı ifadelerle işlem yapmak güçtür. Onun için ifadeler çarpanlara ayrılır. Bu durumda bir çok kısaltma yapmak da mümkün olur. Örnek: $a^2 - b^2 = (a+b)(a-b)$. Eşitliğin ikinci

Bugünkü sanayide çark büyük yer tutar. Kullanılma yerine göre çok değişik çarklar yapılmaktadır

yanındaki (a+b) ve (a—b) ifadeleri birer çarpandır; dolayısıyla a^2 — b^2 ifadesi çarpanlara ayrılmıştır. esk. Mazrabata tefrik. [Mise en facteur — Factoring, factorized]

çarpı i. ★ 1. Badana. [Badigeon — Whitewash] ★ 2. Mat. Birbiriyle çarpılan iki sayı arasına konulan işaretin okunuşu. (aXb) ya da (a. b) «a çarpı b» diye okunur. esk. Zarp. [Multiplié par — Multiplied by]

çarpık s. Düzgünlüğünü yitirerek eğrilmiş. [Tortu, tordu, plié, courbé — Wry, crooked, bent, awry]

çarpık çurpuk b. s. Eğri büğrü .

çarpılan i. Mat. Bir çarpma işleminde tekrarlanan sayı: 7X3=21 işleminde 7 sayısı çarpılan sayıdır. esk. Mazrup. [Multiplicande — Multiplicant]

çarpılmak f. ★ 1. Düzgünlüğünü kaybetmek, eğrilmek çarpık hale gelmek: Ağaç fırtınadan çarpılmış. [Se courber, se tordre, plier — To be distorted, become wry] ★ 2. Kendine bir kimse ya da bir şey çarpmak. [Etre heurté, frappé — To be struck] ★ 3. Alınıp gücenmek: Tatlı tatlı konuşurken birdenbire çarpıldı. [Faire la moue, faire mauvaise mine — To behave oddly, take offence]

çarpım i. Mat. Çarpma işleminin sonunda bulunan sayı: 3X7X5=105 işleminde çarpım 105'dir. esk. Hasılı zarp. [Produit — Product]

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
3	6	9	12	15	18	21	24	27	30
4	8	12	16	20	24	28	32	36	40
5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
6	12	18	24	30	36	42	48	54	60
7	14	21	28	35	42	49	56	63	70
8	16	24	32	40	48	56	64	72	80
9	18	27	36	45	54	63	72	81	90
10	20	30	40	50	60	70	80	90	100

Pythagoras çarpım tablosu

çarpım tablosu b. i. Mat. Birden ona kadar rakamların çarpımlarını gösteren cetvel. 100 bölüme ayrılmıştır. Eski Yunan matematikçisi (Pythagoras) tarafından bulunmuş olduğu söylenir. esk. Kerrat cetveli. [Table de multiplication — Multiplication - table]

çarpıntı i. ★ 1. Heyecan ya da hastalık v. b. yüzünden kalbin duyulacak kadar sık ve kuvvetli atması. [Battement, palpitation — Palpitation, rapid throtting] ★ 2. Vurup çarpma hareketi: Dalgaların çarpıntısı. [Heurt, choc — Shock]

çarpışma i. ★ 1. Birbirine çarpma, tutuşma, vuruşma. esk. Müsademe. [Collison, choc, abordage — Clash, collision] ★ 2. Ask. Öncülerin ya da küçük ölçüdeki birliklerin yaptıkları küçük muharebe. [Engagement, escarmouche — Fight, skirmish]

çarpışmak ★ 1. Birbirine çarpmak: İki araba çarpıştı. [S'entre - heurter, S'entre - choquer — To clash, collide, strike, one another] ★ 2. Vuruşmak: Düşmanla çarpışmak. [Combattre, se battre — To combat, skirmish fight] ★ 3. Birbirine üstün gelmeye çalışmak: İki fikir çarpışıyor. [Disputer — To contest, struggle]

çarpıtmak f. Çarpık hale getirmek. [Déformer — To distort, make awry]

çarpma i. ★ 1. Çarpmak eylemi. esk. Darbe, sadme. [Heurt, coup, choc — Blow, stroke] ★ 2. Mat. Çarpmak işlemi esk. Darp ya da zarp. [Multiplication — Multiplication] ★ 3. Müz. İçinde küçük ve çarpıp geçen notlar bulunan ezgi. [Appogiature — Appogiatura] ★ 4. s. Çarpa çarpa yapılan şey: Çarpma pekmez, çarpma (kakma) gümüş eşya.

çarpmak f. ★ 1. Hızla vurmak: Koşarken duvara çarptı. [Frapper, heurter — To strike, dash, knock] ★ 2. Vurup yere düşürmek, yıkmak. [Terrasser — To knock down] ★ 3. Zorla almak ya da dalgınlığa getirerek aşırmak: Yankesici cüzdanını çarpmış. [Prendre par force, çambrioler — To pick someonne's pocket] ★ 4. Başa vurmak, baş ağrısı vermek: Bu sirke bana çarptı. [Troubler, causer la migraine — To go to the head] ★ 5. Tokat ya da yumruk vurmak: Şimdi çarpacağım.

Çarsancak Bak. Akpazar.

çarşaf i. ★ 1. Yatağa serilen ve yorgana kaplanan bezden yahut dokumadan örtü. [Drap de lit, couverture de lit — Undersheet, bed-linen] ★ 2. Eskiden kadınlarımızın sokağa çıkarken büründükleri dört köşe, kolsuz ve geniş örtü. Dokuma, çözme, yünlü ya da ipekli kumaşlardan yapılırdı. «Car» adı da verilirdi. Çarşafların «dolma», «torba» denen ve yalnız belden bir kuşakla bağlananları olduğu gibi eteklik ve pelerinleri ayrı ayrı olanları da vardı. Saltanat devrinde ikide bir kadın sokak kıyafetinin şekli ve ölçüsü hakkında emirler ve nizamlar çıkar, bazı defa kadınların gezmeleri bile yasak edilirdi. XIX. yüzyıl sonlarında II. Abdülhamit'in emriyle İstanbul'da saray kadınlarından başkalarının ferace giymeleri yasak edilince, feracelerin yerini çarşaf aldı. Eskiden bazı Anadolu ve Suriye şehirlerinde Hıristiyan ve Musevi kadınları da sokağa çarşafla çıkarlar, yalnız peçe kullanmazlardı. Çarşafta yüz peçeyle örtülüdür.

Çarşamba Samsun'un ilçelerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 1442 km^2 olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 130 217, merkezinin nüfusu 17 790'dır. İlçe toprakları Yeşilırmak deltasındaki ovayla onun güneyindeki dağlık araziden ibarettir Bereketli ovada mısır, tütün ve kenevir yetiştirilir. Şehir, Yeşilırmak üzerinde, il merkezine 37 km. uzak-

lıktadır. Karayolundan başka, demiryolu da vardır.

çarşamba Far. i. Haftanın dördüncü günü. Salı ile perşembe arasındaki gün. [Mercredi — Wednesday]

çarşamba karısı b. i. ★ 1. Cadı korkunç bir masal tipi. ★ 2. mec. Saçları taranmamış, korkunç kılıklı kadın.

çarşı Far. i. Dükkânların bulunduğu yer. Farsça'da dört taraf anlamına gelen «çar - şu» dan alınmıştır. Bu pazar yerlerinin en güzel örneği, İstanbul'daki kapalı çarşı denilen büyük çarşıdır. Bu çarşının çekirdeği olan bedestan ya da bezciler çarşısı, Bizanslılar'dan kalmadır. Büyük çarşı 30 700 m²'lik bir alanı kaplar; 3 000 kadar dükkân vardır. İstanbul'da bulunan Mısır çarşısı da kapalı pazar yerlerinin güzel örneklerindendir. [Bazar, marché — Market, bazaar]

çarşı ağası Tar. Çarşıyı ve çarşıda düzeni koruyanların başı. Çarşı muhafızı.

Çarşıbaşı Trabzon'un Vakfıkebir ilçesi bucaklarından. 22 köylü bucağın nüfusu 13 797, merkezinin nüfusu 2 120'dir.

Çasar Macarca i. Eskiden Viyana'da oturan Alman imparatorlarına verilen ad.

çaşıt i. Bak. casus.

Çat Erzurum'un ilçelerinden. Yüzölçümü 1 118 km². olan ilçenin 1 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 21 871, merkezinin nüfusu 884'dür. İlçe toprakları Palandöken dağlarının güneybatısında engebeli bir arazidedir. Arpa, patates ve kış sebzeleri yetiştirilir. Kasaba, Erzurum'a 56 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

çat, -tı i. İki derenin ya da iki yolun birleştiği yer ; kavşak.

Çatak Van'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 826 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 14 185, merkezinin nüfusu 1 620'dir. İlçe toprakları Van gölünün güneyindeki dağlık arazidedir. En yüksek dağı Arnas dağıdır. (3 550 m.) Genellikle hayvancılık yapılır. Kasaba, Van'a 78 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

çatak s. ★ 1. Birbirine çatmış, çatışmış. esk. Girift. ★ 2. i. İki dağın birbirine çatarak dere meydana getirdikleri yer.

çatal i. ★ 1. İki ya da daha fazla kola ayrılmış dal, değnek gibi şeyler; tarla ve bahçe işlerinde kullanılan dişli âlet: Çatal kazık yere çakılmaz. [Fourche — Fork] ★ 2. Yemek yerken kullanılan ve çok defa uzun dört dişli olan maden alet. [Fourchette — Fork] ★ 3. s. Kollara ayrılmış, çatallanmış: Çatal yol. [Fourchu — Forked, bifurcated] ★ 4. İki anlamlı: Çatal söz.

çatalağız b. i. Coğ. Bak. delta.

Çatalan Adana'nın Karaisalı ilçesi bucaklarından. 24 köylü bucağın nüfusu 9 526 merkezinin nüfusu 597'dir.

Çatalarmut Erzincan'ın merkez ilçesi bucaklarından. 16 köylü bucağın nüfusu 4 977, merkezinin nüfusu 486'dır. Eski adı Esesi'ydi.

Çatalca İstanbul'un ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 175 km² olan ilçenin 4 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 62 045, merkezinin nüfusu 5 811'dir. Tahıl, ayçiçeği ve pancar yetiştirilir. Podima kumu denilen ve Paşabahçe fabrikasının cam yapımında kullandığı kum buradan çıkarılır. Kasaba, İstanbul — Edirne demiryolu yakınındadır. İstanbul'a 55 km.'lik asfalt bir yolla bağlıdır.

Çatalçam Erzincan'ın Refahiye ilçesi bucaklarından. 36 köylü bucağın nüfusu 10 119, merkezinin nüfusu 702'dir. Eski adı Zevker'di.

çatal görmek b. f. Her şeyi çift görmek. [Voir double — To see double]

Çatalköprü Diyarbakır'ın Silvan ilçesi bucaklarından. 13 köylü bucağın nüfusu 6 051, merkezinin nüfusu 499'dur. Eski adı Malabadı'ydı.

çatal kuyruklu balinagiller b. i. Zo. Balinalar takımının dişsiz balinalar alt takımından bir familya. Fin-balinaları, kuzey balinası, gök balina ve kambur balina türleri Atlas okyanusu ve Akdeniz'de yaşar. [Rorquals — Rorquals]

çatallandırmak f. ★ 1. Çatal gibi birkaç kısma ayırmak. ★ 2. mec. Şüpheli ve karışık hale getirmek: Bu hal işi çatallandırdı. (Çatallaştırmak şeklinde de kullanılır).

çatallanmak f. ★ 1. Çatal gibi iki ya da daha çok kısma ayrılmak: [Se bifurguer, fourcher — To become forked, bifurcate] ★ 2. mec. Birkaç ihtimal göstererek çözümü ve anlaşılması güç bir duruma gelmek. (Bu anlamda daha çok çatallaşmak kullanılır) : İşte şimdi mesele çatallaştı (çatallandı). [S'embrouiller, se compliquer — To become difficult (thorny), bifurcate]

çatal ses b. i. Nezlelilerde olduğu gibi boğuk ve çınlamıyan ses. [Voix rauque — Hoarse voice]

çatal tırnaklılar b. i. Sığır, manda, koyun, keçi, domuz gibi iki tırnaklı hayvanların genel adı.

Çatalzeytin Kastamonu'nun ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 318 km² olan ilçenin bir bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 17 395, merkezinin nüfusu 1 353'dür. Kasaba, Kastamonu'ya 101 km.'lik bir şoseyle bağlıdır.

çatana i. Den. Filika kadar küçük vapur. [Mouche à vapeur — Steam-boat]

çatapat i. Ayak altında çiğnendikçe çat pat diye patlayan bir eğlence fişeği.

çat etmek b. f. Çat diye ses çıkarmak. Çat orada çat burada çat kapı arkasında: Çok yer değiştiren bir şeyin halini anlatır.

çatı i. ★ 1. Birbirine dayanarak ya da bağlanarak çatılmış şey : Silâh çatısı. [Fr. Faisceau] ★ 2. Yapıların üstünü akıntılı olarak örten kiremit, çinko gibi şeylerle bunların dayandığı tahta kaplama ve iskeletin

topu: Temelden çatıya kadar. [Toit, faite — Framework] ★ 3. İnsan ve hayvan vücudunun kafes şeklinde olan kemikleri, iskelet esk. Kadid, [Squelette — Skeleton] ★ 4. Gra. Bir fiilin geçişli, geçişsiz (müteaddi, lâzım), ettirgen, edilgen (müteaddi, meçhul) veya dönüşlü (mutavat) olması, ya da isteşlik (müşareket) anlatması gibi bir hali. esk. Bina [Voix — Voice)

çatı altı b. i. Çatı ile tavan arası: tavan arası katı. [Comble, mansard — Attic]

çatık s. Çatılmış olan. [Uni, abouti — Touching, contiguous, fitted together]

çatıkkaş b. s. Uçlarından bitişik olan kaş. Kaşları çatık olan (kimse). [Sourcils froncé — Frowning]

çatık yüz b. s. Öfkeli yüz. [Mine renfrognée — Sulky face]

çatır çatır zf. Tahta, kemik gibi şeylerin kırılırken ya da yerlerinden sökülürken çıkardıkları sesi anlatır: Bina çatır çatır yıkıldı. ★ 2. mec. Sökercesine, zorla: Ben ondan paramı çatır çatır alırım. [Par force — Forcedly]

çatırdamak f. Çatır çatır ses çıkarmak [Craquer — To crack, crakle]

çatırdı i. Çatırdama sesi. [craquement — Clattering, crackling]

çatışma i. ★ 1. Çatışmak eylemi. ★ 2. Çeşitli büyüklükteki iki kuvvetin savaşa tutuşması. ★ 3. Derinliği fazla iki yürüyüş kolunun bir yol kavşağında karşılaşması halinde meydana gelen tıkanıklık. ★ 4 Psi. İlgilerin, eğilimlerin mücadelesi; aşağı yukarı eşit kuvvetler, ya da zıt yönlü kuvvetler arasında kalan bir ferdin. durumu. Bir kimse kararsızlık içine düşünce sinir gerginliği başlar. Bu yolla psikologlar hayvanlarda deneysel olarak nevrozlar yaratmışlardır. Çatışmaların çözümlenmesi için insan varlığı itilme (refoulement) amacını değiştirme, yüceltme v.b. bir çok çârelere başvurur. Çatışma, her zaman zararlı değildir. Hattâ çoğu zaman kişiliğin gelişmesine yaradığı için yararlı da olur. Çözümlenmemiş bir çatışmadan bunalım (angoisse) doğar.

çatışmak f. ★ 1. Birbirine çatmak ya da çatılmak; tokuşmak; iliştirilmek; bağlanmak. [Se cogner, se heurter — To strike together, collide, bump into one another] ★ 2. Sözler ya da iddiaların birbirini tutmaması, çelişmesi. esk. Mütenakız olmak: Bugünkü düşünceleriniz dünkülerle çatışıyor. [Se contredire — To contradict one self] ★ 3. Birbirine hasım durumda olmak: kavga etmek. [Se disputer, se quereller — To quarrel, wrangle] ★ 4. Köpek ve ona benzer hayvanlar için; Çiftleşmek. [S'accoupler — To mate]

çatkı i. ★ 1. Uç uca getirilerek çatılan ve kurulan şey: Tüfek çatkısı. ★ 2. Alından geçerek başın etrafına çember gibi bağlanan bağ. Kadınlar, özellikle baş ağrısını gidermek için bağlarlar. [Bande — Band]

çatkın s. ★ 1. İş başında bulunanlardan birinin dostluğunu ya da kayırıcılığını kazanmış bulunan. esk. Müntesip. [Favorit, protégé — favourite, protégé] ★ 2. Çatık. Kaşları ya da suratı çatık olan: Bugün yüzü pek çatkın. [Froncé — Sourfaced]

çatlak s. ★ 1. Çatlamış olan, parçalara ayrılmadan kırılmış olan. Çatlak cam. [Crevasse, fente, fêlure, lézarde — Crack, crevice, split] ★ 2. Bir şeyin çatladığı yer, yarık: Bardağın burasında bir çatlak var. [Fissure, fente — Fissure, crack] ★ 3. mec. Akılca zayıf, delişmen. [Fêlé, toqué — Cracked]

çatlaklar ç. i. Hek. Bak. Kırıklar.

çatlamak f. ★ 1. Parçalara ayrılmıyacak şekilde yarılmak: Toprak kuraklıktan çatlamış. [Claquer, se fendre, se crevasser, se fêler, craqueler — To crack, split] ★ 2. Fazla yemekten, içmekten ya da yorgunluktan ölmek. [Crever, se crevasser — To break] ★ 3. mec. Çok azap çekmek: Kıskançlıktan (hasetten) çatlamak. [Souffrir, etouffer — To enrage, burst]

çatlak ses b. i. Pürüzlü ses. [Voix rauque — Hoarse voice]

çatlak zurna b. s. ★ 1. Pürüzlü ses çıkaran, bozuk zurna. ★ 2. mec. Çatallı ses çıkaran.

çatlama i. ★ 1. Çatlamak eylemi ve biçimi. ★ 2. Bot. Tohumların dağılması için yemiş kabuğunun yarılması. esk. İnficar. [Déhiscence — Dehiscence]

çatlasıya zf. Çatlayıncaya kadar. Aşırılık anlatır.

çatlıçene b. s. Durup dinlenmeden konuşan.

çatma i. ★ 1. Çatmak eylemi ve biçimi. ★ 2. Geçici olarak iliştirilip durdurulmuş kereste v. b. gibi malzemeyle yapılmış, taslak, iskele. [Echafaudage — Scaffolding] ★ 3. Provada geçici olarak bir elbiseye iliştirilmiş olan parça; teyel. [Faufilure — Tacking, basting] ★ 4. Bir çeşit döşemelik kumaş: Üsküdar çatması. ★ 5. Tartışma, kavga ve dövüşü gerektirecek biçimde birine ilişme. ★ 6. Huk. İki ya da daha çok geminin çarpması. Çatmadan hukuki sorumluluk doğar. Çatma sonucunda can kaybı ya da yaralanma olursa, ceza hukuku yönünden de taksirle sorumluluk doğar. [Abordage — Collision]

çatmak f. ★ 1. Vurmak, çarpmak. esk. Müsademe etmek: Vapur iskeleye çattı. [Se choquer, cogner — To knock, bump up] ★ 2. Kurmak: Kereste v. b. gibi malzemeyi birbirine iliştirip durdurmak: Çardağı iki saatte çattılar. [Dresser, bâtir — To join, build, set up] ★ 3. Değnek, kılıç, tüfek gibi uzun şeylerden birkaç tanesini birbirine çaprazlama dayıyarak durdurmak. [Ranger en faisceau — To stack, pile] ★ 4. Teyellemek. [Faufiler — To baste] ★ 5. (Yükü hayvana) İki yanlı yüklemek. [Charger, — To load] ★ 6. Dalkavuklukla yaranıp birinin teveccühünü

ve korunmasını kazanmak. ★ 7. (Yemeni, çatkı, yazma gibi şeyleri başa) Bağlamak. ★ 8. Hoşa gitmiyen bir şeyle ya da bir bir kimse ile karşılaşmak. Uğraşmak. esk. Griftar olmak. ★ 9. Birine sert sözler söylemek. [Apostropher, provoquer — To befall, to provoke] ★ 10. Bir şeyin zamanının gelmesi. Bahar gelip çattı. [Arriver, approcher — To arrive, approch, come round]

çat orada, çat burada b. s. Sık yer değiştiren bir şeyi anlatır.

çat pat b. zf. Biraz, tek tük.

çav i. Ses, ün, haber [Annonce, avis, nouvelle — Annonce, advise, news]

çavalye i. Den. Balıkçıların tuttukları balıkları içine attıkları sepet. [Panier à poissons — Fishbasket]

çavdar i. Bot. Buğdaygillerden unlu tane veren bir bitki. Çok nemli olmayan hemen her çeşit toprakta yetişir. Çavdar ekimi ancak Milâdın ilk yıllarında başlamıştır. Taze ya da kurutulmuş sapları, çiftlik hayvanlarına yedirilir. Tanelerinden alkol elde edilir. Saplarından, çanta, sepet, şapka gibi eşyalar yapılır. [Seigle — Rye, darnel]

çavdar mahmuzu b. i. Buğdaygillerin ve en çok çavdarın başağı üzerinde türeyip koyu mor renkte bir horoz mahmuzunu andıran, asklı mantarlardan biri. Hekimlikte kullanılır. [Ergot du seigle — Ergot of rye]

Çavdaroğlu, Mehmet Şerif Paşa, Damat (1874 -1958) Yazar, devlet adamı. Mülkiye mektebini bitirdi. Memurluk ve öğretmenlik yaptı. Abdülaziz'in kızı ile evlendikten sonra Şûrayı Devlet (Danıştay) üyesi oldu; bu kurumun başkanlığına kadar yükseldi. İstanbul Valiliği, çeşitli bakanlıklar ve İçişleri Bakanlığı yaptı. «İbni Batuta Seyahatnâmesi» ni çevirmiş, başka çeviriler yapmış, Fatih Sultan Mehmet hakkında bir kitap yazmıştır. Osmanlı hanedanı ile birlikte yurt dışına çıkmış, sonra dönmüştür.

Çavdır Burdur'un Gölhisar ilçesi bucaklarından. 16 köylü bucağın nüfusu 13 664, merkezinin nüfusu 1 709'dur.

çavlan i. Coğ. Çağlıyanın büyüğü: Niyagara çavlanı. [Cataracte, chute — Waterfall]

çavlanmak f. Gürültüsü çevreye yayılmak; dillere düşmek; şüyu bulmak.

çavmak f. ★ 1. Sapmak, amaçtan şaşmak. [Dévier — To deviate] ★ 2. Çağmak. [Refléchir — To reflect] ★ 3. (sıcak, ışık, koku) Dağılıp yayılmak. [Répandre diffuser — To give off out, to pour out]

çavun i. Hayvan derisinden yapılmış kırbaç. [Cravache, fouet — Riding - whip, hunting - crop]

Çavuş Konya'nın Seydişehir ilçesi bucaklarından. 14 köylü bucağın nüfusu 10 445 merkezinin nüfusu 1 251'dir.

çavuş kuşu b. i. Zo. Gökkuzgunumsular takımının çavuşkuşugiller familyasından bir tür. Türkiye'de bulunur. Hüthüt adı da verilir. [Huppe, puput — Hoopoe]

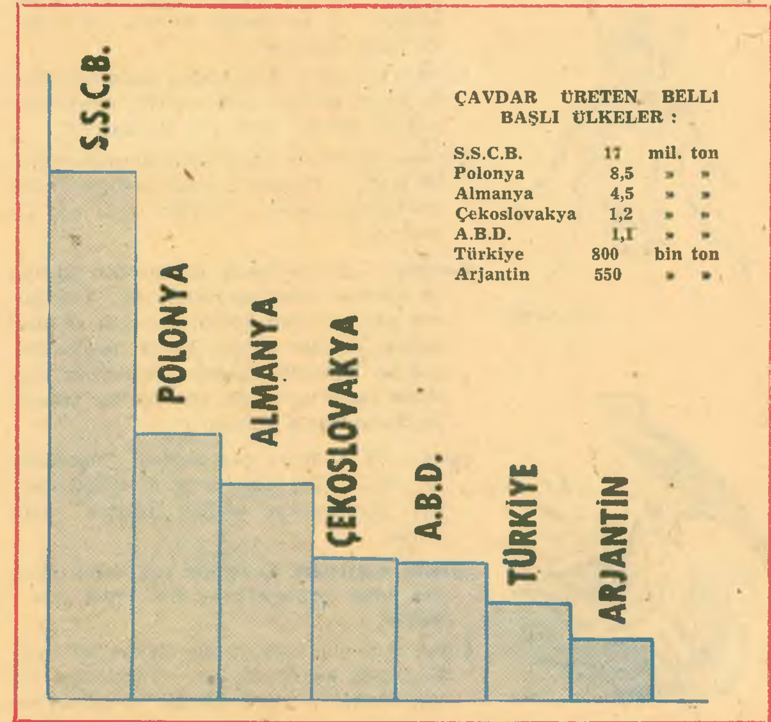
çavuşlar, çavuşbaşı Tar. Hükûmetin, özellikle sarayın tebliğ, ilân, icra işlerinde kullanılan memur. Çavuş sözcüğü. Osmanlılar'a Selçuklar'dan gelmiştir. En eski Türk devletlerinde de bu örgüt vardı. Osmanlı Devlet örgütü geliştikçe, çavuşların ödevleri de artmıştır. Devlet kararlarının halka, duyurulması resmî yazışmaları yurt içi ve yurt dışına ulaştırmak gibi. Çavuş başı bu örgütün başına verilen addır. Başçavuş, Divanı Hümâyun'da görülen davalarda icra memurluğu yapardı. Divan dağılınca, sadrazam mührünü alarak ruzname kesesini mühürlemek de onun ödevlerindendi.

çavuşüzümü b. i. Kabuğu ince, çekirdeği ufak, iri taneli bir çeşit beyaz ve lezzetli üzüm. Çubuğu ilk defa Divanı Hümâyun çavuşlarından biri tarafından Taif'den İstanbul'a getirilip yetiştirildiği için bu adı almıştır.

çay i. (Aslı Çince) Kurutulmuş yaprakları haşlanarak suyu içilen ağaççık. Bu ağaççığın siyahımtırak renkte olan küçük, kıvrık kuru yaprakları. Yaprakların haşlanmasıyla elde edilen güzel kokulu ve sarımtırak kırmızı renkli içki. Söylenişi biraz değişik olmakla beraber çay kelimesi bütün dillere Çinçe'den geçmiştir. İlk defa Assam veya Çin'de yetiştirilmiş, XVII. yüzyılda İngiltere'ye getirilerek bütün dünyaya yayılmıştır. Çay yetiştiren ülkeler başta Çin olmak üzere Hindistan, Seylân, Japonya, Andaman, Cava, Malakka, Jamayika, Güney Amerika'dır. Biz de de Rize'-

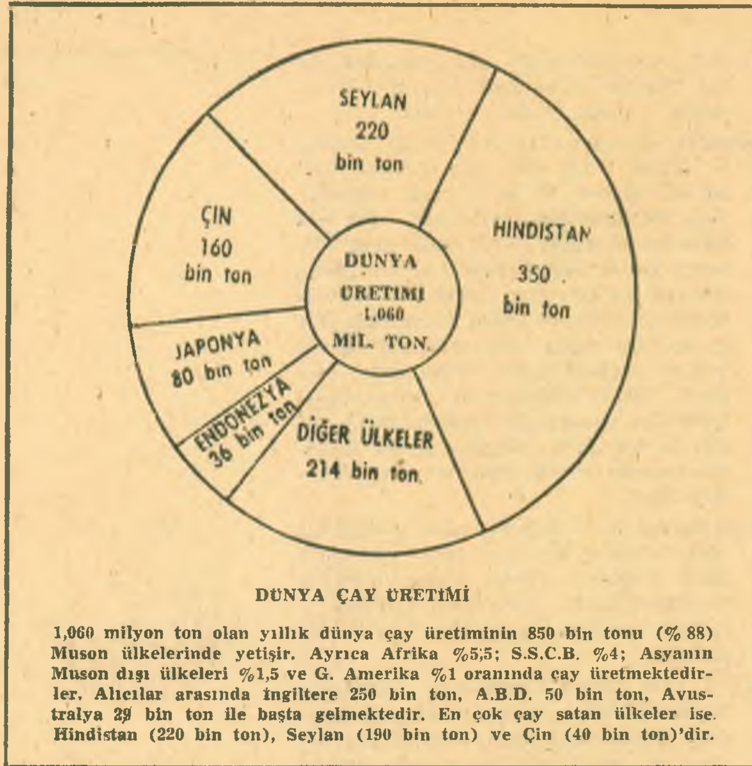
ÇAVDAR ÜRETİMİ

Buğday'ın iyi yetişebilme imkânı bulamadığı yerlerde, onun yerini çavdar tutar. Tabiat şartlarının kötü olduğu cılız topraklarda rakipsizdir. Vodka ve whisky yapımında kullanılan çavdarın yıllık dünya üretimi 35 milyon tondur. Dünya ticaretindeki yeri çok küçüktür. (1,5 - 1,8) milyon ton.

ÇAVDAR ÜRETEN BELLİ BAŞLI ÜLKELER :

S.S.C.B.	17	mil. ton
Polonya	8,5	» »
Almanya	4,5	» »
Çekoslovakya	1,2	» »
A.B.D.	1,1	» »
Türkiye	800	bin ton
Arjantin	550	» »

DÜNYA ÇAY ÜRETİMİ

1,060 milyon ton olan yıllık dünya çay üretiminin 850 bin tonu (% 88) Muson ülkelerinde yetişir. Ayrıca Afrika %5,5; S.S.C.B. %4; Asyanın Muson dışı ülkeleri %1,5 ve G. Amerika %1 oranında çay üretmektedirler. Alıcılar arasında İngiltere 250 bin ton, A.B.D. 50 bin ton, Avustralya 29 bin ton ile başta gelmektedir. En çok çay satan ülkeler ise. Hindistan (220 bin ton), Seylan (190 bin ton) ve Çin (40 bin ton)'dir.

Çeçe sineği

Çayırkuşu

de fidanlıklarda yetiştirilmektedir. [Thé — Tea]

çay i. Dereden büyük, ırmaktan küçük akarsu. [Rivière — Stream]

Çay Afyon'un ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 794 km² olup bir bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 27 051, merkezinin nüfusu ise 9 664 dür. Kasaba, Eber gölünün yakınında, Konya - Afyon demiryoluna 4 km. uzaklıktadır. İl merkezine 60 km. lik asfalt bir yolla bağlıdır.

Çaybağı Elâzığ'ın Palu ilçesi bucaklarından. 34 köylü bucağın nüfusu 7 095, merkezinin nüfusu 400'dür. Eski adı Karaçor'du.

Çaybaşı Ordu'nun Ünye ilçesi bucaklarından. 24 köyüyle birlikte bucağın nüfusu 22 095, merkezinin nüfusu 1 156'dır. Eski adı Çilader'di.

Çaycuma Zonguldak'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 490 km² olan ilçenin 4 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 63 618, merkezinin nüfusu 3 188'dir. Kasaba, demiryolu üzerinde olup, ayrıca 38 km. lik bir şoseyle de Zonguldak'a bağlıdır.

çaycı s. ★ 1. Kuru çay satıcısı. [Marchand de thé — Tea dealer] ★ 2. Dükkânında çay demlendirip bardak bardak satan kimse.

çaydan, çaydanlık i. İçinde çay demlendirilen ibrik. [Théière — Tea - pot, tea - kettle]

Çayeli Rize'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 473 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 45 235, merkezinin nüfusu 11 401'dir. Kasaba, Karadeniz kıyısındadır; Rize'ye 21 km' lik bir yolla bağlıdır.

çaygiller ç. b. i. Bot. Yapraklarından çay yapılan ikiçeneklilerden bir ağaççık familyası. [Fr. Théacées, ternstroemiaceé]

çayır i. ★ 1. Üzerinde gür ot biten, düz ve nemli toprak parçası. Otlaktan farklı olarak, çayırdan ot biçmek ve hayvanlara taze ya da kuru olarak ayrıca yedirmek mümkündür. [Prairie — Grassland, meadow] ★ 2. Çayırı meydana getiren otların genel adı. Taze ot. [Herbe fraîche — Fresh herb]

Çayıralan Yozgat'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 445 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 34 576, merkezinin nüfusu 3 294'dür. Kasaba, Yozgat'a 127 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

Çayırbaşı Kars'ın Göle ilçesi bucaklarından. 26 köylü bucağın nüfusu 17 463, merkezinin nüfusu 897'dir. Eski adı Okam'dı.

çayır çayır zf. Bir şeyin yanmasında şiddet ve kolaylık anlatır.

çayır güzeli b. i. Bot. Buğdaysıllardan bir çayır otu. [Agrostide vulgaire — Bent - grass, agrostis]

Çayırhan Ankara'nın Nallıhan ilçesi bucaklarından. 14 köylü bucağın nüfusu 3 895, merkezinin nüfusu 598'dir.

Çayırkent Samsun'un merkez ilçesi bucaklarından. 16 köylü bucağın nüfusu 8 542, merkezinin nüfusu 1 033'dür. Eski adı Gaman'dı.

çayır köpeği b. i. Zo. Kemiriciler takımının yılan dişli olan sincapgiller familyasından memeli bir tür. Sesi, köpek havlamasına benzer. Kuzey Amerika'nın otu bol bölgelerinde yaşar. [Chien de prairie, cynomys — Prairie dog, cynomys socialis]

çayırkuşu b. i. Bak. toygar.

Çayırlı Erzincan'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 591 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 28 847, merkezinin nüfusu 2 415'dir. Kasaba, Erzurum - Erzincan karayoluna 25 km. uzaklıktadır.

çayırlık i. ★ 1. Çayır [Prairie, pré — Meadow, pasture] ★ 2. Çayır yetiştirilen toprak.

çayırotu ★ 1. Çayır. [Herbe — Green grass] ★ 2. Çayırlarda bol yetişen, buğdaygillerden küçük bir bitki. [Fléole — Beadow grass]

çayır peyniri b. i. Bir çeşit taze ve tuzsuz peynir.

Çayırşeyhi Bak. Çayıralan.

çayır tavuğu b. i. Zo. Tavuksular takımının tavuklar alt takımının orman tavuksugiller familyasının bir türü. Kuzey Amerika'da yaşar eti lezzetlidir. [Tympanuchus cupido — Tympanuchus cupido]

çayır tirfili b. i. Bot. Baklagillerden hayvan yemi olarak yetiştirilen bir bitki. Yonca. [Luzerne cultivée — Red clover]

çayır yulaf b. i. Bot. Buğdaysılardan yulafa benzeyen, kırlarda kendiliğinden yetişen,

hayvanlara yedirilen bir bitki. [Fromental, avoine élevée — Rye-grass, oat-grass]

Çaykara Trabzon'un ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 637 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 37 855, merkezinin nüfusu 1 608'dir.

Çaykovski Peter İlyiç (1840-1893) Rus bestecisi. Votkinsk'de doğmuştur. Müzik eğitimini Saint Petersburg Konservatuarı'nda yapmıştır. Uzun süre Moskova Konservatuarı'nda profesör olarak çalışmıştır. Romantik bir bestecidir. Müziği, dinleyenler üzerinde duygusal bir heyecan yaratır. Ağır başlı ve sadeliğin gücüne dayanan besteleri vardır. Son üç senfonisi, Romeo Juliet fantastik uvertürü, La minör triosu, «Fındık Kıran» bale suiti ve biri keman öteki piyano olmak üzere iki konçertosu tanınmış ve sevilen eserleridir.

Çaylak, Tevfik, Mehmet (1843-1892) Eski gazetecilerimizden. Tahsili azdır. Musahhihlikle yazı hayatına başlamıştır. «Hüdavendigâr», «Asık», «Letaifi Asar» adlı gazetelerde, kurucu ve yazar olarak çalışmıştır. 1876'da «Çaylak» mizah gazetesini çıkarmağa başladı. Bir süre memurluğu da vardır. Macaristan'a yaptığı bir geziden sonra «Yadigârı Macaristan» adlı bir broşür yayınlamıştır.

çaylaklar i. Zo. Kuşlar sınıfının kartallar takımının gündüz yırtıcıları alttakımının kartalgiller familyasından milvus türü. Bu türün kızıl çaylak, kara çaylak, Mısır çaylağı türleri tanınmıştır. Küçük kuşları ve fare gibi zararlı hayvanları avlar. [Milan — Kite]

çaylan i. Çayın, ırmağın geçit yeri.

Çaylar Muş'un Varto ilçesi bucaklarından. 22 köylü bucağın nüfusu 6 171, merkezinin nüfusu 309'dur. Eski adı Üstükran'dı.

Çaylarbaşı Urfa'nın Siverek ilçesi bucaklarından. 6 köylü bucağın nüfusu 5 518, merkezinin nüfusu 951'dir.

çeç i. Tahıl yığını.

çeçe i. Zo. İkikanatlılardan, insana uyku hastalığı aşılayan, bir sinek cinsi. [Tsé - tsé — Tsetse fly]

çeçen arabası b. i. Bir çeşit tenteli yolcu arabası.

çeçenler Kafkas halkından bir budun. Müslüman ve sunnidirler. Ünlü Şeyh Şamil Çeçenler'dendi. Yaptığı mücadele sonunda Ruslar'a esir düşünce, Çeçenler'den bir kısmı Türkiyeye gelmişlerdir. Şimdi kuzey Kafkasya'da yaşamaktadırlar.

çeçe sinekleri b. ç. i. Zo. Böcekler sınıfının iki kanatlılar takımından muscidae familyasından bir tür. Afrika ormanlarında yaşar. Sokucu olan bu sineklerin Glossina palpalis türü, insanlarda uyku hastalığına sebep olan mikroskobik canlıyı ve Glossina morsistans türü de evcil hayvanların mogana hastalığını meydana getiren mikroskobik canlıyı taşır.

çedik i. Eskiden mest üzerine giyilen sarı papuç.

Çe - Fu (Çin) Yen-Tai limanının eski adı.

çegâne Far. i. Bak. çenk.

Çeh i. Çek. Çekli.

Çehov, Anton Pavloviç (1860 - 1904) Rus hikâyecisi ve tiyatro yazarı. Taganrog'da doğdu. 1884'de tıb öğrenimini tamamlayarak doktorluk yapmağa başladı. İlk hikâye kitabı «Melpomena'nın Hikâyeleri» aynı yıl yayımlandı. 1887 yılına kadar üç hikâye kitabı daha yayımlayan yazarın ilk tiyatro oyunu «İvanov» aynı yıl Moskova'daki Korch Tiyatrosu'nda oynandı. En önemli eserlerinden «Step» i 1888'de yazdı. Aynı yıl Bilimler Akademisi'nin Puşkin ödülünü kazandı. Yakalandığı verem hastalığına rağmen yazı alanındaki çalışmalarını sürdürüyordu. 1895'de yazmağa başladığı «Martı» 1896'da Petersburg'daki Aleksander Tiyatrosu'nda oynandı. Tam bir başarısızlığa uğradı. Son yıllarında «Vanya Dayı», «Üç kızkardeş» ve «Vişne bahçesi» adlarındaki büyük oyunlarını yazdı. Çehov, kısa hikâye türünün en büyük ustalarından biridir. Rus halkının hayatını yansıtmak bakımından ince bir mizah anlayışıyla karışık gerçekçiliği en olumlu ölçüsüyle vermesini bilmiştir.

çehre Far. i. ★ 1. Yüz, surat. [Visage, face — Face, visage] ★ 2. Görünüş, bir yerin ya da bir şeyin genel manzarası: Şehrin çehresi değişti. [Vue, aspect, apparence — Appearance, look, view] ★ 3. Somurtganlık: Bugün çehresi pek üstünde. [Bouderie - Sulk]

çehre etmek b. f. Bak. surat asmak, somurtmak.

çehre züğürdü b. s. Yüzü çirkin.

çek Fr. i. Bankada parası olan kimsenin, bu paradan belirli bir miktarının ödenmesi için bankaya gönderdiği yazılı emir.

çekecek i. Kunduarayı kolaylıkla giyebilmek için kullanılan ve üzerinde topuk kaydırılan oluk biçiminde âlet. Kerata. [Tire - botte — Boot - jack. boot - hook, shoehorn]

çekçek i. Dört tekerlekli el arabası.

çekek i. Kayıkların karaya çekildiği yer.

çekel i. ★ 1. Küçük çapa. [Houe, binette - Hoe] ★ 2. Üğendirenin alt ucunda bulunup pulluğa yapışan toprağı sıyırmaya yarayan demir kısım. [Houette - Small hoe]

çekelez i. Bak. sincap.

çekememek f. ★ 1. Çekmek işini yapamamak. Sürükleyememek, uzatamamak: Tek at koca arabayı çekemiyor. [Ne pas pouvoir tirer — To be incapable to draw] ★ 2. Katlanamamak. Nazını kibirini çekememek. [Ne pas pouvoir supporter — To be incapable to bear] ★ 3. Kıskanmak, hoş görmemek: Bunlar birbirini çekemiyorlar. [Etre jaloux, envier — To envy, be jealous]

çekemezlik, çekememezlik i. Çekememe hali ya da çekememekten doğan davranış.

Peter İlyiç Çaykovski

Çaylak Tevfik

Anton Çehov

Çekiç atan bir atlet

Çekerek Yozgat'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 637 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 53 820, merkezinin nüfusu 3 294'dür. Kasaba, il merkezine 125 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

çeki i. ★ 1. Tartı. Odun, kireç gibi ağır şeyleri tartmakta kullanılan 250 kg. lık bir ağırlık ölçüsü. ★ 2. mec. Tarz, tertip: O çekiye gelmez.

Çe - Kiang (Çin) Doğu Çin denizi kıyısında 22 866 000 nüfuslu bir eyalet. Merkezi, Hang-Çeu, diğer önemli şehirleri, Ning-Po ve Ven-Çeu'dur.

çekiç i. Çivi çakmak, madenleri dövmek gibi işlerde kullanılan, bir sapla dövecek maden bir kısımdan yapılmış âlet. [Marteau-Hammer]

çekiç atma b. i. Sp. Bir atletizm dalı. Atletin, 1,22 m. boyunda maden bir tele bağlı 7 257 kg. ağırlığındaki gülleyi uzağa atması esasına dayanan spor.

çekiçbaşgiller b. i. Zo. Kuşlar sınıfının leyleksiler takımının balıkçıl kuşlar alt takımından bir familya. Afrika'da yaşarlar. Gölge kuşu türü tanınmıştır. [Marteaux — Hammerheads]

çekiç kemiği b. i. anat. Orta kulaktaki dört küçük kemikten biri.

çekiç midyesi b. i. Zo. Yassı solungaçlılar sınıfının kuş midyesigiller familyasından bir cins.

çekidüzen b. i. Kılık ya da durumun düzgün olması.

çekik s. ★ 1. Bir yana doğru çekilerek gerilmiş gibi olan: Çekik kaş, [Retréci, tiré — Contracted] ★ 2. İçeriye doğru kaçmış: Çekik çene. [Effacé, abattu — Receding]

çekik kuşu b. i. Zo. Tarla kuşu, çayır kuşu, taygar. [Alouette — Sky-lark]

çekilgen s. ★ 1. Bir karar veremeyen. ★ 2. i. Biyo. Melezin dış görünüşünde ana ya da babadan birinin kalıtsal bir özelliğinin baskısı altında, öbürünün örtülü kalan, görünmiyen özelliği. Meselâ Mendel'in sarı ve yeşil tohumlu bezelyelerinin karışmasından elde edilen melezin sarı tohumlu olması, yeşil rengin örtülü kalması gibi. Burda yeşil renk çekilgendir.

Çekirge

çekilme i. ★ 1. Çekilmek eylemi. ★ 2. Jeol. Yerin yükselmesiyle deniz sularının gerilemesi. Basma karşıtı. esk. Rücuu bahir. [Regression — Regression] ★ 3. Ask. Üstün kuvvetlerin taarruzu karşısında zafer ihtimali zayıfladığı ve fazla kayıp verildiği zaman daha elverişli bir bölgede savaşmak için düşmandan çözülüp uzaklaşma. [Retraite — Retreat]

çekilmek f. ★ 1. Sürüklenmek, taşınmak: Bu araba bu atla çekilebilir. [Etre tiré — To be drawn, pulled] ★ 2. Tahammül edilmek: Başa gelen çekilir. [Etre supporté — To be supported] ★ 3. Bir kenara gitmek. esk. İnziva, uzlet etmek: Evine çekilmiş, bir şeye karışmıyor. [Vivre dans la retraite, mener une vie retirée — To live retired] ★ 4. Ask. Gerilemek, ricat etmek: Düşman çekildi. [Se retirer, se reculer — To retreat] ★ 5. Bir işi bırakmak. esk. istifa etmek. [Démissioner — To resign].

çekim i. ★ 1. Çekmek eylemi. ★ 2. Fiz. Herhangi bir cismin, başka bir cismi kendine doğru hareket ettirebilmesi gücü. esk. Cazibe: Yer çekimi, güneş çekimi, mıknatıs çekimi. [Attraction - Attraction, attraction of gravity] ★ 3. Gra. Fiillerin türlü zaman, şahıs ve kiplere (sıygalara), isimlerin de isim hallerine göre uğradıkları ek değişiklikleri. esk. Tasrif. [Déclinaison, conjugaison — Conjugation]

çekim eki b. i. Gra. Kelimeyi ve fiilleri çekmek için köklere ya da başka kelimelere ulanan ve kendi başlarına anlamı bulunmayan sözcükler.

çekimsemek f. Bir şeyi yapmaktan geri durmak. esk. İstinkâf etmek. [S'abstenir — To abstain]

çekimser s. Bir şeyi yapmaktan, fikrini belli etmeden geri duran. esk. Müstenkif [Abstentionniste — Abstentionniste]

çekince i. Çekinmeyi gerektiren sebep. [Réserve, discrétion, retenue — Reserve, caution]

çekinecek i. Bir işte zarar verebilecek taraf. Sakınca. esk. Mahzur. [Inconvénient — Inconvenient]

çekingen s. Her şeyden çekinme huyu olan. esk. Muhteriz. [Timide, timoré — Timid, shy]

çekinmek f. ★ 1. Bir şeyi yapmaya cesareti olmamak. esk. İhtiraz. Tereddüt etmek: Çekinmeden bana her derdinizi anlatabilirsiniz. [Hésiter, craindre — To hasitaté, beware] ★ 2. Kendini tutmak, kendini çekmek: İspirtolu içkilerden çekiniyorum. [S'abstenir — To abstain] ★ 3. Kendine çekmek: Sürmeler çekinmiş.

çekip çevirmek b. f. Düzene koymak. İyi yönetmek. [Arranger — To manege] ★ 2. Başarmak. [Réussir — To succeed]

çekirdek i. ★ 1. Meyvaların içinde tek ya da çok bulunan tohum. Çok defa sert bir kabukla kaplıdır. [Graine, pépin — Stone, pip] ★ 2. Biyo. Bir hücrenin merkezini meydana getiren hücrecik: İnsan kanının alyuvarları çekirdeği olmıyan hücrelerdir. esk. Nevat. ★ 3. Kim. Bir atomun ortasındaki parça. (Bak. atom) [Nucléaire — Nucleus] ★ 4. Eskiden kuyumculukta kullanılan ve 5 santigrama karşılık olan ağırlık ölçüsü. ★ 5. Başlangıç temeli özü. esk. Nüve. Millî savaş, devrimizin çekirdeği olmuştur. [Origine, base — Origin, base]

çekirdek suyu b. i. Biyo. Çekirdek içinde bulunan plazma yığını. [Caryolymphe, nucleoplasme — Karyolimph, nucleoplasme]

çekirdekten yetişme b. s. Bir işte küçük yaştan başlıyarak, çıraklık ederek ilerleme.

çekirdek zarı b. i. Biyo. Stoplazmadan yapılmış ve stoplazmadan çekirdeği ayıran iyi gelişmiş zar. esk. Gışa-i nevati [Membrane nucléaire — Nuclear membrane]

çekirge i. Zo. Düzkanatlılardan, uzun olan art bacaklarına dayanarak çok sıçrayan ve sürü halinde uçarak ekinlere büyük zarar veren böcek. esk. Cerad. [Sauterelle — Grasshopper]

çekirge kuşu b. i. Zo. Bak. sıgırcık kuşu. [Etourneau, sansonnet — Starling]

çekirgeler i. Zo. Düzkanatlılar takımına giren sıçrayıcı böceklere verilen ad. Çekirge bitki yer. Bazısı göç eder. Çok zararlı olur. Belli başlıları yeşil çekirge, ekin çekirgesi, İtalyan çekirgesi, Mısır çekirgesi, Afrika göçmen çekirgesi, Sudan çekirgesidir.

çekirge ötlegeni b. i. Zo. Ötücü kuşlar takımının ötlegengiller familyasından bir tür. Göçücüdür. Orta ve Güney Avrupa, Ön Asya ve Anadolu'da yaşar. [Locustelle tachetée — Grasshopper warbler]

çekirge tohumu b. i. Çekirge yumurtası.

çekişe çekişe zf. Sıkı, uğraşarak.

çekişmek f. ★ 1. Birbirini karşılıklı çekmek: Halat çekişmek, elele çekişmek. [Se tirailler, se tirer — To pull about] ★ 2. Bir şeyi birbirine karşı çekmek: Silâh çekişmek. ★ 3. Hafif kavga etmek. esk. Muaraza etmek [Disputer, se quereller — To disput, to quarrel]

çekiştirmek f. ★ 1. İki ucundan tutarak ayrı yönlere çekip durmak. [Tirailler — To pull about] ★ 2. Bir kimsenin kötü yanlarını uzun uzun anlatmak. esk. Fasıl, gıybet, mezemmet etmek. [Medire, decrier, debiner — To decry, slander]

çekivermek b. f. Birdenbire ve kuvvetle çekmek.

çekiye gelmek b. f. Düzene uymak.

çek karnesi b. i. Bankaların, para yatıranlara verdikleri basılmış çek defteri.

Çekler Slavların, Batı Slavları kolundan bir etnik grup. Bohemya'da, Moravya'da ve Silezya'da yerleşmişlerdi. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Slovaklar'la birleşerek bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. (Bak. Çekoslovakya).

çekme i. ★ 1. Çekmek eylemi. ★ 2. Masa,

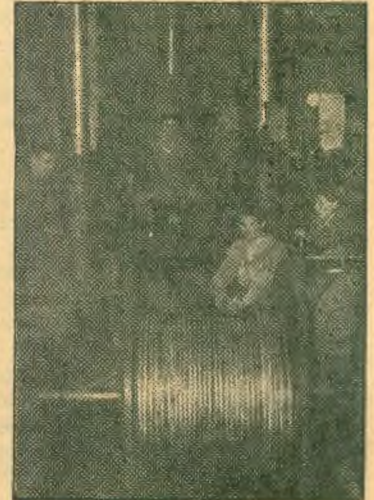
ÇEKOSLOVAKYA

Çekoslovakya bugün endüstri alanında gelişmiş, köklü tarih ve kültür zenginlikleri olan bir Orta Avrupa ülkesidir. Sanat eserleriyle süslü başkent Prag (üstte), Moravya İmparatorluğundan kalma bir şato (yanda). İmparator IV. Charles'in duvar kabartması (altta). Sanayileşen Çekoslovakya'da bir kablo fabrikası (altta, sağda)

dolap gibi şeylerin dışarıya çekilen gözü. [Tiroir — Drower, chest] ★ 3. İş işlerken kullanılan geniş pantalon ★ 4. Testere dişli eğri bağ budama bıçağı [Serpe — Bill - hook] ★ 5. s. Düzgün, biçimli: çekme burun. ★ 6. Çekilerek giyilen ya da kullanılan: Çekme potin. ★ 7. Parmak ya da mızrapla çalınan.

çekmece i. ★ 1. Masa ve yazıhanenin çekilerek açılan gözü. [Tiroir — Drawer] ★ 2. İçinde mücevher ya da başka değerli şeyler saklanan küçük ve süslü sandık [Petit coffre — Small coffer] ★ 3. Fırtınada gemilerin çekildiği küçük liman. [Petit golfe, baie — Small port, bay] ★ 4. Çekilip tekrar konan, açılıp kapanan köprü.

çekmek f. ★ 1. Bir şeyi bir yerinden tutup kendine ya da başka bir yöne doğru sürüklemek; yerini değiştirmek. [Tirer, traîner — To pull, draw, drag] ★ 2. İçine almak: Dumanı, nemi çekmek. [Aspirer, absorber — To absorb, aspire] ★ 3. Bir yerden almak, kaldırmak: Ekini tarladan, parayı bankadan çekmek. [Enlever, retirer — To carry off, remove] ★ 4. Bulup toplamak: Piyasadaki şekeri çekmek. [Ramasser — To collect, pick up, gather] ★ 5. Solukla içeri almak: Sigara dumanını çekmek, burnuna su çekmek. [Aspirer, inhaler — To inhale, aspire] ★ 6. Üstündeki silâhı saldırmak ya da korkutmak için çıkarmak: Bıçak çekmek. esk. Teşhir etmek. [Tirer, montrer — To draw, show] ★ 7. Bir kimseyi, bir şeyi bulunduğu durum ya da yerden geri almak: Bir devlet elçisini geri çekmek. [Rappeler — To call back, recall] ★ 8. Hoşa gitmez duruma uğramak: Eziyet, cefa çekmek. [Souffrir, supporter — To suffer, bear] ★ 9. Tartmak: Odun çekmek, çuvalı çekmek. [Peser — To weigh] ★ 10. Bir yere bir engel kurmak: Duvar çekmek, [Dresser, entourer, tendre — To set, draw] ★ 11. Talih oyunları için hazırlanmış kâğıtlardan bir ya da bir kaçını bulunduğu yerden alıp okumak: Kura, piyango, niyet çekmek. [Tirer au sort — To draw] ★ 12. İmbik yardımıyla elde etmek: İspirto çekmek, çiçek suyu çekmek. [Distiller — To distil] ★ 13. Çizgi halinde uzatmak: Sürme çekmek, çizgi çekmek. [Tracer — To tracé] ★ 14. Tıpkısını yazmak. Bir yazıyı kitaptan, gazeteden kâğıda çekmek, temize çekmek. [Copier, mettre au net — To copy] ★ 15. Bir fiilin türlü zaman ve şahıslara ya da bir ismin isim hallerine göre aldığı şekilleri yolunca sıralıyarak söylemek, yazmak. esk. Tasrif etmek. [Conjuquer — Conjugate] ★ 16. Taşımaya dayanmayan: Bu araba o kadar yük çekmez. [Porter, supporter — To support, carry] ★ 17. Öğütmek: Kahve çekmek. [Moudre — To grind] ★ 18. (Protesto, telgraf, poliçe, çek gibi şeyler hakkında) Düzenleyip göndermek. [Tirer, expédier — To send] ★ 19. Kendi üzerine çevirmek: Dikkatle ilgiyi çekmek. [Attirer — To attract] ★ 20. Bir kimse ailesinden birine herhangi bir bakımdan benzemek: İnatçılığı babasına çekmiş. [Ressembler — To take after] ★ 21. (içki) içmek: Rakı çekmek. ★ 22. Güç bir duruma sokmak: Hesaba, sorguya çekmek. [Interroger — Interrogate, investigate, question] ★ 23. Bir sözü hareketi başka anlama almak. Bak, sözümü nereye çekti. [Interpréter — To interpret] ★ 24. Örtmek, giymek: Pantalonu çekti. [Tirer - To put on] ★ 25. Dişi hayvanı aştırmak: Arap aygırını Macar kısrağına çektiler. [Accoupler — To mate] ★ 26. Sürmek: Bu yol iki saat çeker. [Durer — To take] ★ 27. Daralıp kısalmak: Kumaş yıkanınca çekti. [Se rétrécir — To shrink, strech] ★ 28. Gönül almak. esk. Cezbetmek: Bu yerler adamı çeker. [Attirer — To attract] ★ 29. (Ziyafet) vermek: Bir ziyafet çekti. [Donner, inviter — To invite, give a feast] ★ 30. (Söylev hakkında, alay yollu) Söylemek.

çektiri

çekmel i. Ağaçlardan yemiş koparmaya yarayan ucu kancalı değnek.

çekmen i. ★ 1. Çepken. ★ 2. Yağmurluk. ★ 3. Bol şalvar. ★ 4. Biyo. Çekip emmeye yarayan alet, organ: Sülük çekmeniyle yapışarak kan emer. [Ventouse — Ventose, sucker]

çekme ücreti b. i. Gemileri römorkörlerle çektirmek için ödenen para.

Çekoslovakya Orta Avrupa'da, 127 827 km² genişliğinde, 13 564 000 nüfuslu bir ülke. Başkenti: Prag; diğer önemli şehirleri: Bruno, Ostrava, Bratislava, Plzen, Karlovy Vary, Olomouc'dur. Coğrafya bakımından üç büyük bölgeye ayrılır: 1° Bohemya, üç yanı sınırlar boyunca uzanan sıra dağlarla çevrili geniş bir düzlüktür. Ovalık yerlerde çok değişik türlerde tarım yapılır. Fakat bu bölgenin asıl özelliği, endüstri faaliyetinin gelişmiş olmasıdır. Maden eşya, makine, bira, cam, kristal, porselen, dokuma, şeker fabrikaları, kimya tesisleri başta gelir. 2° Moravya bölgesi, Morava nehrinin iki kıyısında uzanan bir geçit bölgedir. Ovalarda tarım ve hafif endüstri tesisleri yer aldığı halde, Ostrava kesiminde ağır endüstri önde gelir. 3° Slovakya ise genellikle dağlık bir bölgedir. Arazinin güneye, Tunaya doğru gidildikçe düzleşen kısımlarında öteden beri başlıca ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılık idi. Fakat son yıllarda elektrik enerjisinden ve dağlardaki maden yataklarından yararlanılarak önemli endüstri tesisleri kurulmuştur. Tarım kesimi tamamen kollektifleştirilmiş bulunan Çekoslovakya ekonomisinde sanayiin payı, dönemler halinde uygulanmakta olan plânların hedeflerine uygun olarak, gittikçe artmaktadır. Çekoslovakya toprakları bir çok ırmak ve nehirle sulanır. En önemlileri Vltava (Moldav) ve Morava olan bu akarsular Elbe, Oder, Vistül ve Tuna gibi büyük nehirlerin kollarını teşkil eder. Macaristan ve Çekoslovakya

arasında 200 km. lik bir sınır meydana getiren Tuna nehri ulaştırmaya elverişlidir; Tuna kıyısındaki Bratislava şehri aynı zamanda işlek bir nehir limanıdır. Uzun yüzyıllar Avusturya - Macaristan imparatorluğunun politik eğemenliğinde kalmalarına rağmen Çekoslovakya halkları, ulusal kültürlerini korumayı ve zenginleştirmeyi bilmişlerdir. Smetana, Dvorjak gibi besteciler, Haşek, Kafka gibi yazarlar bu zengin kültürün uluslararası alanda temsilcileri olmuşlardır. ★ Tarih: M.Ö. VI. yüzyılda Çekoslovakya topraklarında Keltler oturmaktaydı. Sonraları bu topraklara Cermenler'in bir kolu gelmiş, Keltler'i kovarak buraya yerleşmişti. M.S. VI. yüzyılda gelen Slavlar bir dükalık kurmuş ve Avar istilâsı karşısında direnebilmişlerdir. IX. yüzyıldan itibaren Moravya'da, Hıristiyanlığı da kabul eden güçlü bir devlet ortaya çıkmıştır. X. yüzyılda bölgeye Macarlar'ın gelişi bu devleti sarsmış, politik merkez batıya, Prağ merkez olmak üzere Bohemya'ya kaymıştır. XI. yüzyılda kurulan Bohemya Krallığı gittikçe zayıflamış Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun herhangi bir parçası durumuna düşmüştür. I. Dünya Savaşı sonunda Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun yenilmesiyle Çekoslovakya ilk defa bağımsızlığa kavuşmuştur (10 eylul 1919, Saint - Germain andlaşması). Almanya 1938 yılında Südetler bölgesini, 1939'da Bohemya ve Moravya'yı işgal etti ve Slovakya'yı sözde himayesine aldı. Müttefik devletler 1940 temmuzunda Londra'da E. Beneş tarafından kurulan geçici Çekoslovakya hükûmetini tanıdı ve desteklediler. 1945 yılında Sovyet ve Amerikan orduları tarafından Alman işgalinden kurtarılan Çekoslovakya, hemen hemen 1938'deki sınırlarına kadar genişlemiş oldu. 1948 Mayıs seçimlerinden sonra kabul edilen anayasaya göre bir «halk cumhuriyeti» olarak yönetilen Çekoslovakya, 1960 anayasasıyla sosyalist bir cumhuriyet haline gelmiştir.

çektiri i. Den. Yelkenleri olmakla birlikte, kürekle de yol alan eski zaman gemisi.

Çelebi Ankara'nın Keskin ilçesi bucaklarından. 19 köylü bucağın nüfusu 9 615, merkezinin nüfusu 1 021'dir.

çelebi s. ★ 1. Görgülü, ince (kimse). ★ 2. Tar. Osmanlılar'ın ilk zamanlarında padişahların oğullarına verilen ad. Sonraları itibarlı kişiler için kullanılmıştır. Mevlana Celâlettin Rumi soyundan olup, onun yerine geçenlere de Çelebi unvanı verilirdi. Yakın zamanlara kadar halk arasında yabancıların hatırlıları ve elçiler de böyle adlandırılırdı.

Çelebi Ali Paşa (1580 - 1621) Osmanlı sadrazamı. II. Osman zamanında Tunus beylerbeyi olan Ahmet Paşa'nın oğludur. Dimyat sancakbeyi, Tunus valisi, daha sonra kaptanpaşa olmuştu. 1618'de Akdeniz'de altı düşman kalyonunu yakalayıp İstanbul'a getirdi. Bir yıl sonra sadrazam oldu. II. Osman'ın sefer masraflarını toplamak için halka baskı yapmıştır. Hotin seferine çıkılacağı sırada, hastalanıp öldü.

Çelebizade Sait Paşa, Mehmet (Ölm. 1761) III. Ahmet'in sadrazamı Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi'nin oğludur. İbrahim Müteferrika ile birlikte ilk matbaayı kurmuş, ilk eserleri çıkarmıştır. İsveç'de, Fransa'da elçilik yapmıştır. 1755'de sadrazam olmuşsa da 5,5 ay sonra azledilmiş; valiliklere gönderilmiştir. Maraş'da öldü. Tıp ile ilgili bir sözlüğü ve bazı çevirileri vardır.

Çelebizade Sait Paşa

çelenç İng. i. Sp. Meydan okuma. Yarışmaya çağırma. [Challenge — Challenge]

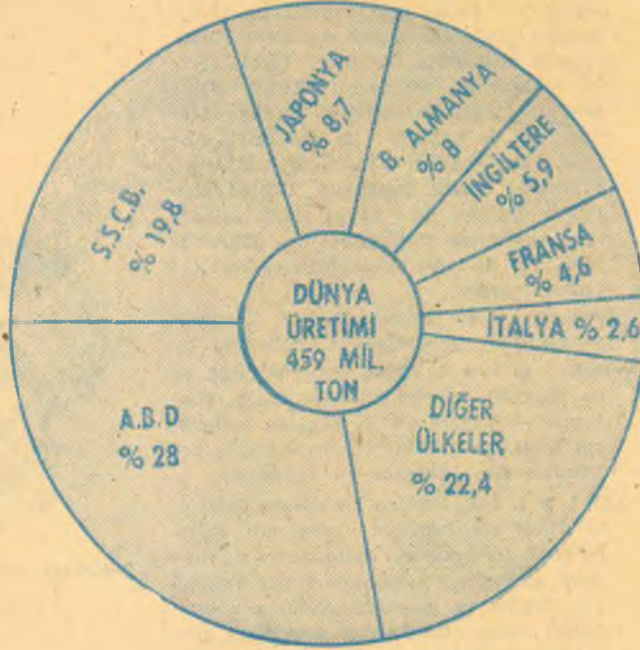
çelenk, - gi i. ★ 1. Halka şeklinde çiçek ya da yapraklı dal demeti. [Guirlande, couronne — Wreath] ★ 2. Eskiden kadınların başlarına taktıkları mücevherlerle donatılmış taç. [Diadème — Diademe]

çelik i. ★ 1. Tek. Sert ve kır dökme dışındaki demir alaşımlarının genel adı. Aslında çelik, içine karbon katılarak ve su verilerek sertleşmesi sağlanmış demir alaşımıdır. Sertlik ve esneklik çeliğin ana özelliğidir. Ama içine katılan maddelere göre değişik özellikler gösteren çelikler elde edilir. Çoğunlukla demire karbondan başka krom, volfram (tungsten), vanadyum, nikel, manganez, silisyum, kobalt, molibden katılır. Çelik büyük miktarlarda, yüksek fırınlarda elde edilir. Tabiatta demir tek başına bulunmaz; bileşikler halindedir. Bu bileşik parçalanıp demir yalnız bırakılır. Bunun için yapıcılarının adını taşıyan yüksek fırınlar kullanılır: Thomas - Bessemer, Siemens - Martin gibi. Yüksek sıcaklıkta demir bileşiği ergir. İçindeki yabancı maddeler yakılır, geriye demir kalır. Ondan sonra içine gerekli maddeler katılarak çelik haline getirilir. Sonra da su verilir. Demir havanın etkisiyle paslandığı halde, çelik paslanmaz. Paslanmayı önlemek için çeliğe krom katılır. Çeliğin yüzeyinde demir oksit yerine krom oksitten ince bir tabaka oluşur. Bu tabaka demir oksidin oluşmasını önler. [Acier — Steel] ★ 2. i. Çelikten yapılmış. ★ 3. Kısa kesilmiş dal. ★ 4. Kök salmak üzere yere dikilen dal. ★ 5. Çelik çomak oyununda çocukların ucuna çomakla vurup havaya kaldırdıkları iki tarafı sivriltilmiş kısa değnek. ★ 6. Gemilerde, üzerine halat ya da ip geçirip tutturmaya yarayan ortasından tesbit edilmiş değnek.

çelik başlık b. i. Ask. Orta çağ savaşlarında kılıç darbelerine karşı başın korunması için çelikten yapılmış başlık. Bugün kullanılan başlıkların yaklaşık olarak ağırlığı 200 - 500 gr. dır. Bu başlıklar daha çok piyade mermileriyle, havan top ve bombalarının parça tesirine karşı vücudun en önemli kısmı olan başı korumak için kullanılır.

Çelikbaş, Fethi (Doğ. 1912) İktisatçı, politikacı. Burdur'da doğdu. Galatasaray Lisesi'nde okudu. Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Siyasal Bilgiler Fakültesi iktisat

DÜNYA ÇELİK ÜRETİMİ

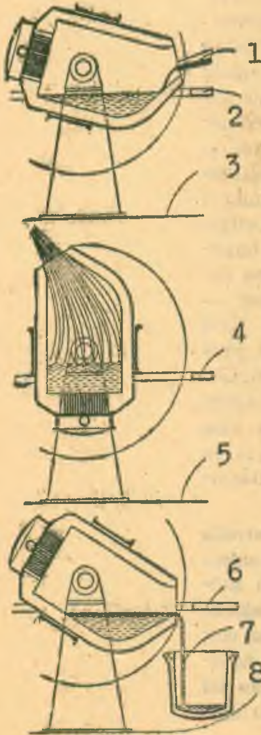

Genellikle çelikte % 1,7 karbon vardır. Bu miktar, ham demirden daha fazla, pik demirden daha azdır. Çeliğe su verilebilmesi önemli özelliğidir. Üretimde %75'den fazla pik demir kullanılmaktadır. Çelik yapımında önemli olan nokta fontun ya da pik demirin içindeki yabancı maddelerin oksitlere çevrilerek alınması ve bu arıtma işleminin sonlarına doğru çeliğe istenilen özelliği verebilmek için gerekli olan karbon ve diğer alaşım maddelerinin eklenmesidir. Dünya yıllık toplam üretimi 459 milyon tondur. Türkiye ise yılda 404 800 ton çelik üretmektedir.

DÜNYA ÇELİK ÜRETİMİNDE İLK SIRALARI TUTAN YEDİ ÜLKE:

A.B.D.	128	milyon	ton
S.S.C.B.	90	»	»
Japonya	41	»	»
B. Almanya	38	»	»
İngiltere	27	»	»
Fransa	20	»	»
İtalya	12	»	»

ÇELİK

BESSEMER FIRINI

İngiliz mühendisi Sir Henry Bessemer'in 1856 da kendi adıyla anılan metodunu açıklamasıyla modern çelik devri başlamıştır. Yine aynı tarihte bu açık fırın metodunun Siemens tarafından patenti alınmıştır.

Bessemer Fırınının üç safhası vardır: Yükleme, patlama ve döküm. Bu safhaları belirten yandaki şemada: (1) Demirin yüklenmesini; (2-4-6) Platform seviyesini; (3-5-8) Yer seviyesini (7) Elde edilen çeliği göstermektedir.

ÇELİĞİN KULLANILDIĞI YERLER

Adi çeliğe az miktarda eklenen nikel, çeliğin mukavemetini artırır ve oto sanayiinde kullanılır.

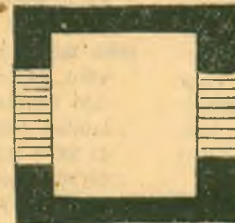
Piston ve piston kolu gibi aşınması kolayca mümkün olan motor parçaları ise nitrojenli çelikle yapılır.

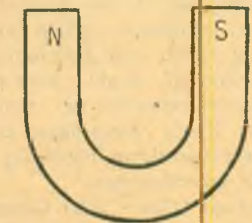
Krom çeliği adi çeliğe krom eklenmesiyle elde edilir. Bilya ve rulman yapımında kullanılır.

Krom-nikel çeliği ise dişli yapımında kullanılır. Özelliği hem mukavim, hem de çok sert olmasıdır.

Elektromıknatıs ve transformatör yapımında kullanılan çelik ise adi çeliğin silisyumlu alaşımıdır.

İçinde % 80 nikel bulunan ve mıknatıs yapımında kullanılan nikel çeliği permolloy adını alır.

profesörü oldu. 1950 yılında Burdur'dan milletvekili seçildi. 1954 - 1961 yılları arası devlet, ekonomi ve ticaret, sanayi bakanlıklarında bulundu. Halen Güven Partisi Burdur Milletvekilidir.

çelik ciğer b. i. Hek. Solunum kaslarının çalışmadığı durumlarda (çocuk felci, Landry tipi omur ilik iltihapları v.b. gibi) hastanın içine yerleştirildiği ve ona soluk alıp vermeği sağlayan çelikten, silindir biçiminde büyük cihaz.

çelik çomak b. i. «Çelik» denen küçük bir değnekle çomak adı verilen ve çeliği vurup ileri fırlatmayı sağlayan bir sopayla oynanan çocuk oyunu. [Bâtonner — Tip-cat]

çelik kesilmek b. f. mec. Çelik gibi sert ve dayanıklı hal almak.

çelikleme i. Tar. Çelik dikme usulü ile ağaç üretme. [Bouture - Graft]

Çe-Li Körfezi Coğ. Sarı denizin, Şantung yarımadası ile kuzeydoğu Çin arasındaki kolu.

çelim i. ★ 1. Beden yapısı. esk. Cüsse. [Stature - Stature, body] ★ 2. Tavır, eda, çalım. [Ton, air, manière - form, manner]

çelipa Fr. i. Haç, put.

çelişik Man. Nitelikte olduğu kadar nicelikte de biribirine karşıt olan iki önerme. Yani önermelerden biri olumlu tümel ise öbürü olumsuz tikel, ya da biri olumsuz tümel ise öbürü olumlu tikeldir. Meselâ: «Bütün insanlar namusludur; bazı insanlar namuslu değildir». Bunlardan biri doğruysa öbürü mutlaka yanlıştır; biri yanlışsa öbürü doğrudur. Gerçekten de tümel olumlu ile tikel olumsuz arasında bir orta yoktur. Tümel olumsuzla tikel olumlu için de durum aynıdır. [Contradictoire - Contradictory]

çelişki i. Çelişik olma hali. [Contradiction — Contradiction]

çelişme Man. Çelişik iki önerme arasındaki karşıtlık. Mantıkta zihnin temel ilkelerinden biridir. Bir şey aynı zamanda hem var hem yok olamaz. Mantıkta çelişikle karşıtı biribirine karıştırmamalıdır. Meselâ dünyadaki her şey ister hareket, ister denge halinde olsun, hareketle denge çelişiktir; ama beyaz karanın karşıtıdır. Beyaz olmayan bir şey mutlaka kara değildir, sarı ya da mavi olabilir.

çello Bak. viyolonsel.

çelme i. Karşısındakini yere düşürmek için ayağiyle onun ayağını çekme: Bir çelme atarak yıktı. [Croc-en-jambe — Trip, tripping]

çelme atmak b. f. Çelmelemek. [Faire un croc-en-jambe — To trip up]

çelmek f. ★ 1. Bir şeye vurup çarpmak. [Frapper — To strike] ★ 2. Ayakla yandan vurup düşürmek, çelme atmak [Donner le croc-en-jambe — To trip up] ★ 3. Bir şeyin kenarını çapraz (verev) kesmek; çalmak. ★ 4. Çevirmek, yoldan çıkarmak. esk. İnhiraf ettirmek. [Dévier — To divert, deviate]

çeltik i. Kabuğu ayıklanmamış pirinç.

Çeltik Konya'nın Yunak ilçesi bucaklarından. 9 köylü bucağın nüfusu 5 512, merkezinin nüfusu 1 229'dur.

Çeltikçi Ankara'nın Kızılcahamam ilçesi bucaklarından. 34 köylü bucağın nüfusu 10 334, merkezinin nüfusu 706'dır.

Çeltikçi Burdur'un merkez ilçesi bucaklarından. 13 köylü bucağın nüfusu 8 200, merkezinin nüfusu 883'dür.

çeltik kargası b. i. Zo. Leyleksiler takımının ilusgiller familyasından bir kuş türü. Güney Avrupa, Türkiye, Asya, Afrika ve Kuzey Amerika'da bataklık ve su kıyılarında yaşar. [Ibis falcinelle — Glossy ibis]

çeltik tarlası b. i. Pirinç yetiştirilen sulak tarla. [Champ de riz — Rice - field]

çember i. ★ 1. Mat. Merkez denilen bir noktadan aynı uzaklık ve düzlemdeki noktaların doğurduğu kapalı eğri (geometrik yeri). esk. Daire, muhiti daire. [Périphérie, circonfrérence — Peripery] ★ 2. Daire şekline sokulmuş katı cisimlerin çevresi. [Cerceau — Hoop, ring] ★ 3. Çocukların oynamak için değnekle vurup çevirerek arkasından koştukları halka biçiminde tahta ya da maden oyuncak. [Cerceau — Hoop] ★ 4. Büyük yazma yemeni: «Kız Allahı seversen ört başına çemberi» Halk türküsü. ★ 5. Sandık, denk, fıçı gibi şeylerin dağılmaması için çevrelerine geçirilen ağaç ya da maden kuşak. ★ 6. Çember şeklinde olan: Çember sakal.

çember kayık b. i. Den. Arka tarafı yuvarlak kayık.

Çemberlitaş İstanbul'da, Divanyolu'nda bulunan, Bizans'dan kalma sütun. Bizans, Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olduğu zaman, bugünkü Çemberlitaş semti, İmparator Büyük Constantinos'un adını taşıyordu. Burada büyük bir alan vardı. İmparator, Roma'daki Apollon tapınağının ünlü sütununu getirterek bu alanın ortasına koydurttu. 57 m. yüksekliğindeki sütunun tepesinde Apollon'un heykeli vardı. Constantinos, Apollon heykelinin yerine kendi heykelini koydu (330). Sütun silindir biçiminde sekiz porfir parçasından meydana gelmişti. Bu parçaların birleştiği yerlerde mermerden yapılmış defne çelenkleri bulunuyordu. Daha sonra, Constantinos'un heykelinin yerine, sırayla, Iulianos'un, Teodosios'un heykelleri konuldu. 1081'de sütuna yıldırım çarparak tepesini yıktı. I. Aleksi Komnen devrinde sütun onarıldı. Tepesine bir haç dikildi. Osmanlılar devrinde, sütun, bir yangında, tekrar zarar gördü. Bunun üzerine, II. Mustafa, sütunun alt kısmına bir duvar ördürttü; sütun taşları da çemberlerle bağlandı. O günden sonra, asıl adı «Apollon heykeli sütunu» olan bu anıt, «Çemberlitaş» diye anıldı.

çemçe i. Ağaç kepçe.

çemçe balığı b. i. Zo. Dil balığı cinsinden kepçe gibi yassı ve büyük bir balık.

çemen i. Bot. Maydonozgillerden bir bitki ve

bunun kokulu tohumu. Bu tohum un haline getirilir, sarmısak ve kırmızı biberle karıştırılıp pastırma üzerine sürülür. Bu hamura da çemen adı verilir.

çemender i. Külb. (Şaka) Eşek.

çemenzar T. Far. i. Çemenle örtülü yer, çimenlik, yeşillik, çayır.

Çemişkezek Tunceli'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 879 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 16 234, merkezinin nüfusu 2 278'dir. İlçe toprakları Munzur dağları ile Murat nehri arasındadır. Tarım ve hayvancılık yapılır. 76 km. lik bir şoseyle yalnız Elâzığ'a bağlıdır.

çemremek, çemrelemek f. ★ 1. Kol, paça gibi şeyleri kaldırıp tutturmak. [Retrousser — To turn up, roll up, tuck up] ★ 2. Birer ucunu üstüste getirip sıkıştırmak.

çemrenmek f. ★ 1. Kol, etek ya da parçalarını sıvamak, sıvanmak. [Se retrousser — To turn up one's dress] ★ 2. mec. Bir işe ciddî bir şekilde girişmek üzere hazırlanmak.

çene i. ★ 1. Dişlerin saplı bulunduğu altlı üstlü kemik parça: alt çene üst çene [Mâchoire, menton — Jaw, chin] ★ 2. Mengene ya da kerpeten gibi aletlerin, eşyayı sıkıştıran karşılıklı iki parçasından he rbiri. ★ 3. mec. Çok konuşma huyu: Sende de ne çene var. [Verbosité — Verbosity, loquacity]

Çene kemikleri ve dişler

çene altı - nı b. i. Anat. Çene ile gırtlak arası. [İng. — Dimple]

çene atmak b. f. Can çekişme halinde bulunmak. [Agoniser — To agonize]

çenebaz T. Far. s. Çok söyliyen, çalçene. [Bavard, babillard — Babbler]

çene çalmak b. f. Gevezelik etmek. [Babiller, Bavarder, jaser — To babble]

çenek i. ★ 1. Bot. Tohumda cücüğü kaplıyan etli kısım. esk. Filka: Bakla, fasulye gibi baklagillerin tohumlarında ikişer çenek vardır. [Cotylédon — Cotyledon] ★ 2. Zo. Kuşların gagasını meydana getiren alt ve üst kısımlardan her biri. Böceklerde ağzın iki tarafında bulunan parçalayıcı sert organlara da çenek denir. [Mandibule — Mandible]

çene kavafı b. s. Geveze.

çeneli ağızlılar b. i. Zo. Yeni hayvan sınıflandırmalarına göre omurgalıların, kemikli ve kıkırdaklı balıklar gibi çeneleri olan türlerini içine alan bir üst sınıfı. [Gnathostomes — Gnathostomes]

çenen pırtı ü. Ne geveze şeysin!

çenen tutulsun ü. Söyliyemez ol!

çenesi düşük b. s. Geveze. [Bavard, babillard — chatterbox, babler]

çenesini açmak b. f. Çok söylemek üzere söze başlamak ya da başlatmak.

çenesini bıçak açmamak b. f. Pek üzüntülü olmak.

çenesi oynamak b. f. Bir şey yer halde bulunmak.

Çengeloğlu Tahir Paşa

çenet i. Bot. Meyva kabuklarının, çatlama sırasında ayrıldıkları parçalardan her biri. [Valve — Valve]

çenetlemek f. Kabak çekirdeği, fıstık gibi şeylerin kabuklarını çıkararak yemek.

çene yarıştırmak b. f. Karşılıklı gevezelik etmek.

çeneye kuvvet b. f. Söz kuvvetiyle.

çene yormak b. f. Boşuna konuşmak. [Perdre sa salive — To waste one's breath]

Çeng - Çeu (Çin) Honan eyaletinin, Hoang - Ho nehri kıyısındaki 766 000 nüfuslu merkezi.

çenge i. Anadolu'nun bazı bölgelerinde, gelini karşılarken söylenen türkü.

çengel Far. i. Bir yere takılmaya yarayan iğri demir. [Crochet — Hook]

çengel çeneliler b. i. Zo. Balıklar sınıfının kemikli balıklar takımının bir alt takımı. Çeşitli familyaları vardır. [Plectognathes — Plectognathes]

çengele dönmek b. f. Hastalıktan ya da ihtiyarlıktan kamburlaşmak.

çengellemek f. ★ 1. Çengelini takmak: Kapıyı çengellemek. [Accrocher — To hook] ★ 2. Tar. Bazı ülkelerde uygulanan çengele asmak cezasına uğratmak.

çengelliiğne b. i. Tutturulduğu yerden kurtulamıyacak şekilde yapılmış olan iğne. [Epingle anglaise, épingle de nourrice, épingle de sureté — Safety pin]

çengelli kurtlar b. i. Zo. Bak. Kancalı kurtlar.

Çengeloğlu Tahir Paşa (Ölm. 1846) Kaptanı derya. Karadenizli bir gemiciydi. Mısır, Cezayir sularında denizcilik yapmıştır. İstanbul'a gelip tersaneye girince zeki, dil bilir olduğu için çabuk ilerlemiştir. 1829 Navarin faciasında iki gemisiyle kurtulmuş, 1823 de kaptanıderya, sonra Tophane müşiri olmuş, Bosna valisi iken ölmüştür.

çengel sakızı b. i. Bak. enger.

çengel takmak b. f. mec. Uğraşmak ya da kötülük etmek için el atmak.

çengi i. Tar. Eski İstanbul eğlencelerinde, özel olarak getirtilip oynatılan kadın oyuncu. Daha çok evlerde düzenlenen düğün ve benzeri eğlencelerde, çengi getirtmek eski geleneklerimizdendir.

çengi kolu b. i. Tar. Çengi takımı.

Çeng - Tu (Çin) Se-Çuan eyaletinin merkezi olan 1 108 000 nüfuslu sanayi şehri.

çengü çegane b i. Saz eğlentisi.

çenilemek f. Köpek uluması eylemi. [Hurler — To howl]

çeninik karakter b. i. Biyo. Ana ya da babadan birisinin sahip olduğu ve melezde ana ya da babadan sahip olunan karşıt ve baskın bir karakterle örtülü olan, karakter. [Recessif — Recessive]

çenk, - gi Far. i. Harpı andıran bir çalgı.

Çen - Kiang (Çin) Kian-Su eyaletinde, Yang - Çe nehri kıyısında, 201 000 nüfuslu bir şehir. Yiyecek maddesi fabrikaları önemlidir.

çentik i. Bir şeyin kenarında, kesilerek ya da

kırılarak açılan küçük kertik. [Encoche, entaille, ebréchure — Nothc, nick]

çentik çüntük b. s. Birçok çentiği olan.

çentmek f. ★ 1. Diş diş etmek [Ebrecher — To noth nick] ★ 2. İnce doğramak. [Entailler — To slice]

çepeçevre zf. Bütün yanlarını kuşatacak biçimde, fırdolayı. [Tout autour — All round]

çepel s. ★ 1. Kirli, bulanık, çamurlu, çipil: Çepel iş. [Sale, mauvais, crasseux — Dirty, dusty] ★ 2. Yabancı maddelerle karışık: Çepel buğday. [Mêlé — Mixed] ★ 3. i. Yabancı madde, çerçöp: Üzümün çepelini ayıkladı. [Bran, ordure — Extraneous material, dirt]

Çepe Noyan (ya da Cebe Noya) Tar. Cengiz Han'ın en ünlü komutanlarından biri.

çeper i. Aralarında bir boşluk meydana getiren yanlardan her biri. esk. Cidar. [Paroi — Paries]

çepiç i. Bir yaşında keçi.

çepin i. Bahçelerde kullanılan küçük çapa.

çepken i. Kolları yırtmaçlı ve uzun, harçlı bir çeşit kısa salta.

Çe - Po (Çin) Şantung eyaletinde, Çinan'ın doğusunda 806 000 nüfuslu bir şehir.

çerağ i. Far. Işıklandırma aracı.

çerağ edilmek b. f. Tar. Bir daireye memur edilmek.

çerçeve i. ★ 1. Resim, yazı, ayna gibi şeylere geçirilen kenarlık. [Cadre — Frame] ★ 2. Kapı, pencere ile bunların camı ya da tablası gibi şeylerin yerleştirilmiş olduğu kenarlık. [Châssis de fenêtre — Window frame] ★ 2. mec. Bir mesele ya da fikrin sınırları ve bu sınırlar içindeki alan: Konunun çerçevesi içinde kalınız ki anlaşabilelim.

çerçi i. Türkiye'de köylerde dolaşarak mal satan gezgin satıcı. Bunlar çoğunlukla mallarını yağ, yumurta gibi köy ürünleriyle değiş - tokuş ederler.

Çerçiler Sinop'un Durağan ilçesi bucaklarından. 16 köylü bucağın nüfusu 8 152, merkezinin nüfusu 308'dir.

çerçöp, - pü i. ★ 1. Çalı çırpı. [Broussailles — Bruswood] ★ 2. Ufak öte beri süprüntüsü. [Balayures, ordure — Sweepings] ★ 3. ü. Zıpzıp oyununda vurulacak zıpzıpın etrafındaki öteberiyi temizleme sözü.

Çeremisler Finler'in doğu kısmında ve Volga ırmağının kuzey taraflarında yaşıyan bir halkın adı. Kendilerine erkek anlamına gelen «Mâri» adını verirler. Mari ülkesi Sovyet Rusya'da muhtar bir bölgedir.

çerez i. ★ 1. Asıl yemekten sayılmıyan ve çok defa meze olarak yenen peynir, zeytin, havyar gibi yiyecekler. [Hors d'oeuvre — Hors d'oeuvre, snack] ★ 2. Yemek dışında yenen yemiş, kuru yemiş gibi şeyler. [Dessert, fruits secs — Dessert]

çerezlenmek f. ★ 1. Çerez çeşidinden şeyler yemek. ★ 2. mec. Bir şeyden biraz yararlanmak, çimlenmek.

çerge i. Derme çatma çadır, Çingenelerinki gibi iki direkli hafif oba: Çingene çergesi gibi oradan oraya sürükler.

çeri i. Tar. Asker. Bak. yeniçeri.

çeribaşı b. i. Eskiden asker başı, sergerde, başbuğ ve serçeşme anlamlarında kullanılmış bir söz. Şimdi yalnız çingene topluluklarının başlarında bulunanlara denir.

çerkes tavuğu b. i. Salçası dövülmüş cevizle yapılan tavuk yemeği.

Çerkeş Çankırı'nın ilçelerinden birinin ve merkezinin adı. Yüzölçümü 990 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 23 901, merkezinin nüfusu 2 865'dir. İlçe topraklarının bir kısmı dağlık, bir kısmı ovalıktır. Buğday ekimi ve hayvancılık yapılır. Kasaba, Ulusu ovası üzerinde demiryolu istasyonuna 800 m. uzaklıktadır. Bolu - Çankırı karayolu içinden geçer.

Çerkez Ethem (Ölm. 1950) Kurtuluş Savaşı'nda milis komutanı. Öğrenim görmedi. I. Dünya Savaşı'nda askere alındı; askerlikte kendini yetiştirdi. Milli Mücadele başında Rauf Orbay onu gerillacılıkla görevlendirdi. Bir süre «Kütahya ve Havalisi Umum Kuvay-ı Seyyare Komutanı» sanını da taşıyan Çerkez Ethem'in iç ayaklanmaları bastırmada büyük hizmetleri geçti. Ancak, düzenli ordu fikrine karşı geldi; Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa (İnönü) ile anlaşamadı. Hükûmete karşı ayaklandı. 1921 başında yenilerek Yunanlılar'a katıldı. Suriye'de öldü. Anıları «Çerkez Ethem'in Hâtıraları» adıyla basıldı.

Çerkezköy Tekirdağ'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 296 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 13 886, merkezinin nüfusu 5 535'dir. İlçe toprakları Çorlu suyunun aluvyonlu toprakları üzerinde olduğundan bereketlidir. Tahıl, şekerpancarı ve ayçiçeği ekilir Kasaba, Avrupa demiryolu üzerindedir. İstanbul'a ve diğer önemli yerlere ayrıca karayoluyla da bağlıdır.

Çerkezler Kuzey Kafkasya kavimlerinden biri. Tarihin bildiği en eski devirlerden beri yaşamışlardır. Beyaz ırktandırlar. Anayurtları kuzey Kafkasya'nın Karadeniz kıyılarıdır; Azak denizinden başlar Gürcistan'a kadar uzanır. Kabileler halinde yaşayan Çerkezler iç bağımsızlıklarını hemen her devirde korumaya çalışmışlarsa da, yüzyıllar boyunca, zaman zaman büyük devletlerin egemenliği altına girmişlerdir. Kendilerine Adige adını verirler; aralarında Abaza, Natugay, Şabsıg, Kemüray, Bijaduh, Ubih, Kabartay gibi kabilelere bölünmüşlerdir. 1860'dan sonra birkaç yıl için 400 000 Çerkez, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerine göç etmiştir. Çerkezler arasında 1781'den sonra İslamiyet yayılmaya başlamıştır. Şeyh Şamil'in önderlik ettiği büyük kuzey Kafkas ayaklanması Rusları çeyrek yüzyıl uğraştırmış, zor durumlara düşürmüştü. 1856'daki Paris Antlaşmasıyla Ruslar serbest kalmışlardı; Şeyh Şamil'in esir düşmesini sonra da İstanbula yerleşmesini

Özel giyimleriyle bir Çerkez çifti

fırsat bilen Ruslar, rahatlıkla Kafkasya'yı egemenlikleri altına aldılar.

Çerkez Hafız Mehmet Paşa (Ölm. 1876) Saray yaveri. Esircilikle uğraşan İsmail adlı bir Çerkez beyinin oğludur. Harbiye'den çıktıktan sonra, akrabası bulunduğu için, saraya girmiş. Abdülaziz ve Yusuf İzzettin'in yaverliklerinde bulunmuş. Bağdat'a gitmek şartı ile rütbesinin yükseltileceği söylenmişse de görevine gitmemekte direnince, Serasker Hüseyin Paşa'nın emriyle hapsedilmiştir. Sonradan, gideceğini söyleyince koyuverilmiştir. Seraskere kinlenen Çerkez Hafız, geceleyin büyüklerin toplu olarak bulunduğu Mithat Paşa'nın konağına girerek Hüseyin Avni, Hariciye Nazırı Reşit Paşa ve beş kişiyi öldürmüş, iki gün sonra Beyazıt meydanında asılmıştır.

Çerme Bak. Yedisu.

çermik i. Ilıca, kaplıca. [Etablissement thermal — Thermal waters]

Çermik Diyarbakır'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 032 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 30 986, merkezinin nüfusu 5 425'dir. Buğday, çeltik ve pamuk ekilir; hayvancılık yapılır. El dokumacılığı da ileridir. Kasaba, Ergani istasyonu'na 36 km. uzaklıktadır. Çırçır ve çeltik işleme atölyeleri ve kaplıcaları vardır.

Çerniçevski, Nicolas Gavrilovitch (1829-1889) Rus iktisatçısı. Rus İhtilâlinin kurallarını hazırlayan, önceleri edebî eleştirilerle işe başlayan Çerniçevski, sonraları iktisadî konularla da ilgilenerek, ilk yazılarını «Çağdaş» dergisinde yazmağa başlamış, daha sonraları çeşitli kitaplar yayınlamıştır.

çeşmibülbül Far. b. i. Eskiden İstanbul'da yapılan bir çeşit çizgili cam işine verilen ad. 1948'de Çubuklu'da bir şişe fabrikası kurulmuş orada bardak ve sürahi gibi cam eşya yapılmıştır. Bunlara, çizgilerinin bülbül gözündeki çizgilere benzemesinden dolayı çeşmibülbül dendiği söylenir.

çeşmi siyah Far. b. s. ★ 1. Kara göz ★ 2. Tiy. Karagöz oyunundaki Karagöz.

çeşni Far. i. ★ 1. (Yiyecek içecek hakkında) Tat, lezzet. [Goût, saveur — Flavour, taste] ★ 2. Eskiden darphanede gümüş ve altın paraların ayarı için de kullanılan bir söz.

çeşnicibaşı b. i. ★ 1. Başçeşnici ★ 2. Durmadan eş değiştiren erkek.

çeşnisine bakmak b. f. Tadına bakmak. [Déguster — To taste]

çeşni tatmak Ekmekçilikte, karıştırılacak unlara katılan suyun oranını belirlemek.

çernozyom Coğ. İçinde zengin miktarda bitki artığı ve kalker bulunan, çok verimli, kara renkli geniş topraklar. Çernozyomlara ılıman iklim kuşağında, özellikle Ukrayna'da, Güney Rusya'da ve Batı Sibirya'da rastlanır.

Çerrapunci (Hindistan) Bengal Körfezi kuzeyinde, Assam eyaletinde, Doğu Pakistan sınırı yakınlarında bir kasaba. Khasi dağları eteğindeki bu kasaba, yeryüzünde en çok yağış alan yer olmakla ünlüdür. Yıllık yağış 1208 cm'yi bulur.

çervis i. Kasaplık hayvanlardan elde edilen türlü yağların eritilmişi.

Çester Projesi 1922 - 1923 yıllarında, Chester adlı Amerikalı bir iş adamıyla Anadolu'da büyük çapta şimendifer gibi çeşitli bayındırlık işlerinin yapımı için imzalanan bir anlaşmanın adı. Fakat Chester anlaşmayı uygulamak için yeterli sermaye bulamadığından iş geri kalmıştır.

çeşit i. ★ 1. Aynı cinsten olan şeylerin bazı farklarla ayrılan öbeklerinden her biri: Her çeşitten kumaş. [Sorte, espèce — Sort, kind] ★ 2. Türlü örneklerden meydana gelen takım: Çeşit bozulması. [Assortiment — Assortment] ★ 3. Tabiat bilgisi bölümlemesinde türden (neviden) sonra gelip içinde bireyleri (fertleri) toplıyan bölüm. [Variété — Variety] ★ 4. s. Türlü: Buraya her çeşit insan gelir. [Divers, différent — Different, various]

çeşitlemek f. Bir şeyin çeşidini arttırmak.

çeşm Far. i. Göz.

Çeşme İzmir'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 260 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 10 312, merkezinin nüfusu 3 941'dir. İlçe toprakları Ege denizine uzanan Çeşme yarımadasından ibarettir. Tarım alanı dardır. Tütün yetiştirilir, bağcılık ve biraz da süngercilik yapılır. Kasaba plâj ve kaplıcaları ile İzmir'in sayfiye ve dinlenme yeridir. İzmir'e 85 km. lik bir asfalt yolla bağlıdır. İlk çağda ismi Cyssus'dü.

çeşme Far. i. Herkesin yararlanması için bir oluk ya da borudan akıtılan suyun yeri. Eskiden Türk mimarlığında çeşmenin önemi büyüktü. Mahalle, şadırvan, cami çeşmelerinin saray ve konaklarının odalarındaki çeşmelerin ayrı üslubu vardı. [Fontaine — Fountain]

Çeşme Muharebesi (1770) III. Mustafa zamanında Çeşme limanına girmiş bulunan Osmanlı donanmasıyla (16 kalyon, 6 firkateyn, 11 şebek ve küçük gemiler) Baltık denizinden gelen ve İngiliz donanmasından takviye gören Rus donanması (9 büyük gemi, 7 firkateyn, 1 kalyon, taşıma gemileri), arasındaki muharebe. Osmanlı donanmasının hemen tamamı yakıldı. Yalnız Cezayirli Gazi Hasan Paşa, kendi gemisiyle Rus Amiral gemisini yakarak, çemberi yarmış ve yüzerek kurtulmuştur. (Bak. Cezayirli Gazi Hasan Paşa).

çete Islavca i. ★ 1. Bir savaşta düşman ordüları gerisinde küçük çaplı baskınlar yapan köprüleri tahrip eden telefon ve telgraf hatlarını kesen silâhlı topluluk. [Bande — Band] ★ 2. Huk. Devletin şahsiyeti aleyhine belirli suçları silâhlı olarak işlenmesi için kurulan teşekküller. Ceza Kanunu'muzun 168. maddesine göre, devletin ülke bütünlüğünü parçalamak, askerî güçlerini zayıf düşürmek, anayasa düzenini yıkmak, hükümeti zorla devirmek, isyan çıkarmak,

cumhurbaşkanını öldürmek için silâhlı çete kurmak suçtur. Böyle bir çetenin başı 10 yıldan 24 yıla kadar; çetenin üyeleri ise 5 yıldan 10 yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır. Böyle bir çeteye, yataklık yapmak, her türlü yardımda bulunmak da suçtur.

çeteci i. Çete savaşı yapan, asker ya da çeteden olan kişi.

çetele i. Eskiden okuma yazma bilmeyen, veresiye mal satan ekmekçi, sütçü gibi esnafın uzunluğuna ikiye bölüp üzerine kentikler çenterek hesap tuttukları dal parçası. Bu iki parçadan biri satıcıda, öteki alıcıda dururdu.

çetele tutmak b. f. Veresiye alışveriş etmek.

çete muharebesi b. i. Ask. Küçük birlikler halinde yapılan muharebe. [Guérilla — Guerillo, warfare]

çetin s. ★ 1. Sert, inatçı: Çetin adam. [Dur, entêté, obstiné — Hard, strenuous, obstinate, perverse] ★ 2. Sarp, arızalı: Çetin dağ, çetin yol. [Abrupt, escarpé — Steep, hilly] ★ 3. Güç, müşkül: Çetin mesele. [Difficile — Difficult]

Çetingil, Arif İsmet (Doğ. 1896) İstanbul Tıp Fakültesi'nde hekimlik öğrenimi ve Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde iç hastalıkları uzmanlığını tamamlamış hekim. İstanbul Tıp Fakültesi öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Çetinkaya Sivas'ın Kangal ilçesi bucaklarından. 19 köylü bucağın nüfusu 7 680, merkezinin nüfusu 1 854'dür.

Çetinkaya, Ali (1878 - 1949) Asker ve devlet adamı. Afyon'da doğdu. Harb Okulu'nu bitirdi. Orduya katıldıktan sonra İttihat ve Terakki'de de görev aldı. Trablusgarp ve I. Dünya Savaşlarında çarpıştı. Kurtuluş Savaşı'nda 29 Mayıs'da Ayvalık'da Yunanlılar'a ilk kurşunu atan odur. İstanbul Meclis-i Mebusanı üyesi iken İngilizler'ce Malta'ya sürüldü. 1921'de bırakıldı Ankara'da T.B.M.M.'ne katıldı. VIII. dönem sonuna kadar milletvekilliği yapan Çetinkaya 1925'de İstiklâl Mahkemesi başkanlığına getirildi. 1934 - 1939 yıllarında bayındırlık, 1939 - 1940 yıllarında ulaştırma bakanlığı yaptı. Yabancı şirketlerin millileştirmesinde büyük hizmetleri geçti. Hans Kohn'dan «Türk Milliyetçiliği» adıyla çevirdiği kitabı basılmıştır.

çetir, - tri Far. i. Çadır.

çetrefil s. ★ 1. Karışıklığı dolayısıyla anlaşılması ya da sonuca bağlanması güç: Çetrefil bir dava. [Confus, compliqué — Complicated, difficult] ★ 2. Bir dilin kural, şive ve fonetiğine aykırı söylenmesi: Türkçeyi pek çetrefil konuşuyor. [Charabia, jargon — Gibberish, jargon]

çevgen i. ★ 1. Değnek. [Bâton — Rod] ★ 2. At üstünde oynanan top oyununda topa vurmaya yarayan ucu eğri değnek. [Stick, crasse de hockey — Polo - stick]

çeviri i. Bir dilden ötekine çevirme. esk. Tercüme. [Traduction — Traduction]

çevik s. (canlılar hakkında) Kolaylıkla ve çabuk hareket eden. [Agile, leste, vif — Agile, quick, nimble]

çevirme i. ★ 1. Çevirmek eylemi. ★ 2. Şişte döndürülerek kebabedilmiş kuzu gibi etler: Kuzu çevirmesi. [Fr. Viande rotie à la broche] ★ 3. Ask. Düşmanın uzak menzilli silâhlarının etkisi dışından dolaşarak yan ve gerilere düşmek için yapılan manevra. Düşman cephesinin tesbiti bu hareketin başarıya ulaşmasına yardım eder. Fakat şart değildir.

çevirmek f. ★ 1. Döndürmek, bir şeye dönme hareketi yaptırmak: Bir çarkı çevirmek, filim çevirmek. [Tourner — To turn, turn round] ★ 2. Bir yönünü değiştirmek: Kitabın yaprağını çevirmek, arkasını çevirmek. [Retourner, tourner — To turn] ★ 3. Geriye döndürmek, geri vermek. esk. İade etmek. ★ 4. Etrafını kuşatmak. esk. İhata etmek: Bağa duvar çevirmeli. [Entourer — To enclose, surround] ★ 5. Yönetmek. esk. İdare etmek: Bir daireyi çevirmek, işleri iyi çevirmek. [Diriger, administrer, mener — To manage, keep, conduct] ★ 6. Bir giyeceği söküp iç yüzünü dışa getirmek: Paltoyu çevirmek. [Retourner — To turn] ★ 7 Değiştirmek: Sözünü çevirdi. [Changer — To change] ★ 8. Geri almak, bozmak. esk. Nakzetmek: Anlaşmayı çevirdi. [Rompre, casser — To annul, quash] ★ 9. (Hile, dolap, dalavere gibi dürüst olmıyan şeyler hakkında) Yapmak: Bu meselede çevirdiklerini hep biliyorum. [Faire, commettre — To commit, do, make] ★ 10. Bir dilden başka bir dile aktarmak. esk. Tercüme etmek: Çevirmek bir bakıma yeniden yazmaktan güçtür. [Traduire — To translate]

çevirmen i. Bir dilden bir dile çevirme yapan kimse. esk. Mütercim. [Traducteur — Translator]

çevre i. ★ 1. Bir şeyi çevirip içine alan çizgi. esk. Muhit: Bu şehrin çevresi 15 km. dir. [Périmètre, contour — Circuit] ★ 2. Bir şeyi kuşatan yakın yerler. esk. Civar, etraf: Şehrin çevresinde bağlar bahçeler var. [Alentours, environs, banlieue — Surroundings, neighbouring] ★ 3. Etrafı çevrilip oya ya da nakışla süslenmiş tülbentten yemeni: Sırmalı çevre. ★ 4. Psi. Etrafımızı çeviren maddî, manevî yer. İnsanın davranışlarını büyük ölçüde, bireyin üzerine etki yapan dış şartlar belirler. Anlaşmamış bir ailenin gergin havası, çocuğun ilerdeki bütün hayatına etki yapar. Girdiği bir işte elverişsiz durumda bulunmasının, okul çağında görülen başarısızlıkların, verimsizliklerin, tatminsizlik duygularının, hattâ karakter bozukluklarının gerçek sebeplerini, köklerini eski olaylarda aramak gerekir. Çeşitli grupların çevrelerinin incelenmesi, otoriter yapıda olan toplum çevrelerinde saldırganlığın, demokratik çevredekilerden daha kuvvetli olduğunu deneysel olarak ortaya koymuştur.

çevrelemek f. ★ 1. Kuşatmak, içine almak.

Ali Çetinkaya

[Cerner, entourer, encerder — To encercıe] ★ 2. Bir şeyi özgü (has, mahsus) kılmak. esk. Tahsis etmek, hasretmek.

çevren i. Astr. Dünya yüzündeki herhangi bir noktanın çekülüne dikey olan sonsuz düzlem. esk. Ufuk. [Horizon — Horizon, Sky - line]

çevreteker b. i. Bot. Sap ve kökte, merkez kısmın en dış kuşağı. [Péricycle — Pericycle]

çevre yan b. s. Dört bir yan. [Alentours — Around]

çevri i. ★ 1. Bir söz ya da eyleme, bir yol bularak kendi, yararına uyacak biçimde anlam vermek. [Faux - fuyant — Subterfuge, put - off] ★ 2. Coğ. Karşılıklı iki akıntının kesiştiği yerde meydana gelen çevrinti. Girdap. [Tourbillon — Whirlpool]

çevrim i. Fiz. Bir şeyin, sonunda ilk durumuna dönmek şartı ile uğradığı değişmeler toplamı. [Cycle — Cycle]

çevrinmek f. Bir şeyin dolayında saygı ve tapınçla dolanmak. esk. Tavaf etmek.

çevrinti i. ★ 1. Bir şeyin kendi ekseni çevresinde durmaksızın dönmesi. ★ 2. Su çevrisi. ★ 3. Çeşitli tahıl karışığı.

çevri yazı b. i. Dil. Bir yazıyı, bütün ses inceliklerini kaybetmeksizin, başka bir alfabeye çevirme. [Traduction littérale — Literal translation]

çeyiz alayı

çeyiz alayı b. i. Gelinin çeyizi güvey evine giderken yapılan alay.

çeyiz halayığı b. i. Tar. Geline anası babası tarafından verilen halayık.

çeyiz katırı b. i. ★ 1. Çeyiz eşyası yükletilmiş çok süslü katır ★ 2. mec. Aşırı ve aykırı süslü kimse.

çeyizlemek f. Evlenecek kıza çeyiz yapıp vermek. [Doter — To portion, to endow]

çeyrek Far. i. ★ 1. Dörtte bir. Farsça «çâr - yek»den gelmedir. [Un quart — Quarter] ★ 2. On beş dakikalık zaman, bir saatin dörtte biri: Oraya bir çeyrekte gidilir. [Quart d'heure — Quarter of an hour] ★ 3. Eskiden yirmi kuruş değerinde olan ve «mecidiye» denen gümüş paranın dörtte biri değerindeki gümüş paraya denirdi. Şimdi beş kuruş anlamına gelir.

çeyreklemek f. Süt çocuklarına kolları ve bacaklarını çaprazlıyarak idman yaptırmak.

çıban i. Vücudun herhangi bir yerinde beliren irin yığını. Çoğu zaman deride şişkinlik, kızartı, sızı ve ısı ile meydana çıkar. Bu şekline sıcak çıban; ağrısız, ateşsiz şekline ise soğuk çıban denir. [Abcés, bouton — Abscess, button]

çıban ağırşağı b. i. Hek. Çıbanın şişkin ve kızarmış olan kısmı.

çıban başı Çıbanın kendiliğinden açılmaya yüz tutan noktası. ★ 2. mec. Kurcalanırsa kötü durumlar çıkacak olan ış.

çıbanbaşı koparmak b. f. Kötülük çıkacağını bildiği halde bir işi durmadan ileri sürmek, kurcalamak.

çıban işlemek b. f. Hek. Çıbanın irin akıtması eylemi. [Suppurer — To suppurate]

çıdam i. Sabır. esk. Tahammül. [Patience — Patience]

çıdamak f. Sabretmek, dayanmak. esk. Tahammül etmek. [Patienter, supporter — To support, bear, tolerate]

çıfıt i. Yahudi demek olup hakaret anlamı yaşıyan bir söz. Kötü bir sıfat olarak Yahudi olmıyanlar hakkında da kullanılır.

çıfıt çarşısı b. i. Karma karışık ve içinde türlü şeyler bulunan yer.

çığ i. ★ 1. Dağdan yuvarlanan ve yuvarlandıkça büyüyen kar kümesi. [Avalanche — Avalanche, snow-slip] ★ 2. Kamış v.b. dan yapılma yüksek çit. [Haie élevée — High hedge] ★ 3. Çadır bölmesi. ★ 4. Gürültü, yaygara. [Bruit, tapage — Noise]

çığa, ya da çuka i. Zo. Mersin balıkları takımının mersin balığıgiller familyasından bir tür. Boyu en çok 1 m., ağırlığı 5-6 Kg. dır. Eti çok lezzetlidir. Yumurtasından en iyi havyar yapılır. Marmara ve Boğaz'da avlanır. [Sterlet — Sterlet]

çığal i. Bazı kuşların kuyruklarındaki en uzun ve gösterişli tüy.

çığalanmak f. At kuyruğu, horoz kuyruğu gibi dikelmek.

çığıltı i. ★ 1. Karışık hayvan sesleri, hayvan gürültüsü. ★ 2. Gürültü, karışık ses. [Bruit — Noise]

çığır i. ★ 1. Çığın yuvarlanırken açtığı yol, çığ izi. [Sillon d'avralanche — Avalanche trace] ★ 2. Kar üzerinde, tarla içinde, ya da dağ yamacında açılan iz halindeki yol, patika. [Sentier — Track, foot - path] ★ 3. mec. Tarz, üslûp, usul : Kemalizm, Doğu ve İslâm dünyası için yeni bir çığır oldu. [Méthode, forme, chemin — Method, way, form]

Çığıraçan İbrahim Hilmi (1880-1963) Kitapçı ve yayıncı. Tulça'da doğmuş, İstanbul'da okumuş. 1896 yılında ilk defa Babıâli Caddesinde İslâm Kütüphanesini kurmuştur. Sonraları yayinevinin adı değişerek «Kütüphaneyi İslâm ve Askeri» adını almıştır. Cumhuriyet'ten sonra «Hilmi Kitabevi» ni kurarak çeşitli ve yararlı yayınlar yapmıştır. Bunlar arasında kendi eserleri de vardır.

çığırgan i. Çığırtkan.

çığırından çıkmak b. f. Doğru ve uygun yolundan ayrılmak. esk. İntizamını kaybetmek : Bu iş artık çığırından çıktı. [Dévier — To deviate)

çığırmak f. Bak. çağırmak.

çığırtkan i. ★ 1. Çağırtkan, ötüşü ile kendi cinsinden kuşları topladığı için kuş avlıyanların kullandıkları kuş. [Chanterelle — Chanterelle] ★ 2. Müşteri çekmek için

oyun yerlerinde, dükkân kapılarında övücülük yapan kimse. [Crieur, crieur public, courtier — Hawker] ★ 3. Çıkarı olduğu için birini ya da bir zümreyi öven kimse. [Panégyriste — Panegyrist]

çığırtmak f. Bak. çağırtmak.

Çığlı Hakkâri'nin Çukurca ilçesi bucaklarından. 5 köylü bucağın nüfusu 1 454, merkezinin nüfusu 274'dür. Eski adı Zap'dı.

çığlığı basmak b. f. Yaygara etmek. [Faire du tapage, crier — To raise a clamour, to shout]

çığlık i. Acı acı ve keskin sesle bağırma. esk. Feryat, figan. [Cri — Cry, shriek, scream, clamour]

çığlık koparmak b. f. Acı acı bağırmak. [Pousser un cri perçant — To scream]

Çığlu Bak. Çukurca.

çıkagelmek b. f. Ummadık zamanda gelmek.

çıkak i. ★ 1. Çıkılacak yer, çıkıt. esk. Mahreç. [Sortie - exit — Way out, outlet] ★ 2. (Ses biliminde - fonetikte) Ağızda her sesin belirdiği yer. esk. Mahreç. [Point d'articulation — Point of articulation]

çıkar i. ★ 1. Gizliden gizliye gözetilen ya da dolayısıyla olan kâr. esk. Şahsi menfaat: O yalnız kendi çıkarına bakar. [Intéret, avantage, profit — Adventage, interest, profit] ★ 2. s. İyi sonuç verebilen. esk. Kabil, mümkün olan: Tuttuğunuz yol çıkar yol değildir. [Possibilité — Possibility]

çıkarcı i. ve s. Hep kendi çıkarını düşünen.

çıkarma i. ★ 1. Çıkarmak eylemi. esk. İhraç. [Exportation, expulsion, extraction — Extraction, exportation, expulsion] ★ 2. Mat. Çıkarmak işlemi. esk. Tarh ameliyesi. [Soustraction — Substraction] ★ 3. Ask. Kıyılara ve düşman sahillerine asker dökmek işi. [Débarquement — Landing]

çıkarma gemisi Den. Çok sayıda askeri ve silâhı, bir yere topluca çıkaran savaş gemisi. Dipleri düzdür. Sahile kadar dayanıp, kumsala bindirir ve köprü gibi açılan kapaktan yüklerini en kısa zamanda karaya çıkarırlar. [Péniche de débarquement — Landing - barge]

çıkarmak f. ★ 1. Yerinden almak, dışarıya koymak: Dolaptan çamaşır çıkarmak. [Faire sortir — To order out, leave] ★ 2. Çekmek, sökmek, yolmak: Diş çıkarmak. [Arracher, ôter — To uproot, root up] ★ 3. Göstermek, meydana ve birinin önüne koymak. esk. Arzetmek: Müşteriye kumaş çıkarmak. [Présenter, offee — To offer, present] ★ 4. Dışarıda bırakmak, atmak, koğmak: Evden kiracıyı çıkarmak. esk. Tardetmek. [Chasser, congédier, renvoyer — To dismiss, lay off, send away] ★ 5. Mat. Küçük bir sayıyı kendinden büyük bir rakamdan eksiltmek. esk. Tarhetmek. [Soustraire, retrancher — To substract, deduct] ★ 6. Yükseltmek, yukarıya götürmek, kaldırmak: Dolabı yukarıya çıkardılar, şunu üst kata çıkar. [Faire monter — To go upstairs, carry up] ★ 7. Özünü, özetini, suyunu almak. esk. İstihsal etmek: Menekşenin suyunu, sütün yağını çıkarmak. [Extraire, distiller — To distil] ★ 8. Meydana koymak. esk. Neşretmek: Faydalı bir kitap çıkardı. [Publier — To publish] ★ 9. Peyda etmek, edinmek. esk. İttihaz etmek: Yeni bir adet çıkardı. [Prendre — To handle, treat] ★ 10. Sonuç almak. esk. İstintaç, istinbat etmek: Bundan ne çıkarıyorsunuz? [Conclure, présumer — To conclude] ★ 11. Yetiştirmek, vermek. esk. Hâsıl etmek: Anadolu çok zahire çıkarabilir. [Produire, fournir — To produce] ★ 12. Çözmek, sökmek. esk. Halletmek: Bilmeceyi, o meseleyi çıkarabildiniz mi? [Déchiffrer, résoudre — To resolve, dessolve] ★ 13. Soymak, üstünden ya da içinden atmak: Elbisesini, çizmesini çıkarmak, kabuğunu, çekirdeğini çıkarmak. [Oter — To take away, to take out, to remove] ★ 14. Arzetmek, ikram, takdim etmek: Misafire yemiş, yemek çıkarmak. [Offrir — To offer] ★ 15. Uğramak, tutulmak: Kızamık çıkarmak. [Etre pris (par une maladie) — To be taken]

çıkartı i. Biyo. Boşaltım ile vücuttan dışarı çıkan madde. esk. İtrah maddesi, fazalât necaset. [Excrément — Excrement]

çıkartma i. ★ 1. Çıkartmak işi. ★ 2. Islatılıp bir yere yapıştırılınca, üstündeki resmin kendiliğinden ayrılarak yapıştırılan yerde kaldığı resimli ve zamklı kâğıt [Décalquage — Transfer - paper]

çıkı i. Küçük bohça. [Petit paquet — Little brendle, wrapper]

çıkık s. ★ 1. Dışarı çıkmış, fırlamış: Çıkık alın, caddeyi bozan çıkık apartman. [Saillant, lancement — Salient, projecting (outwards)] ★ 2. Bir kemik veya uzvun yerinden oynaması. [Dislocation — Dislocation]

çıkıkçı s. Çıkıkları düzelten, tedavi eden kimse. [Rebouteur — Bone - setter]

çıkık sarıcı b. i. Kemik kırık ve çıkıklarını sarıp iyi eden kimse. Kırıkçı [Rebouteur — Bone - setter]

çıkık tahtası b. i. Çıkık organı düzgün ve hareketsiz tutmak için kullanılan âlet esk. Cebire. [Attelle — Splint]

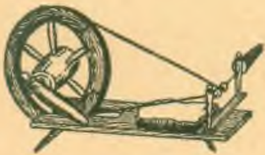
çıkıntı i. ★ 1. Hizadan dışarıya çıkmış şey, burun, dirsek, cumba. [Saillie — Salient part] ★ 2. Bir yazı metnini düzeltmek ya da ona bir şey eklemek için satırların dışına yazılan yazı. esk. İlâve. [Appendice, surcharge — Marginal note, appendice]

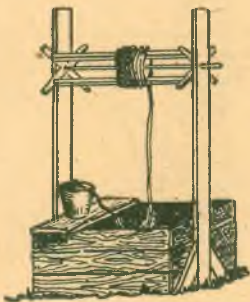
çıkış kapısı b. i. Bir yapıda dışarı çıkmak için ayrılmış kapı [Sortie — Exit]

çıkışlı s. Bir okuldan çıkmış, bir öğretim kurulunu bitirmiş olan. esk. Mezun. [Diplomé — Graduated, certificated]

çıkışmak f. ★ 1. Azarlamak. esk. Tekdir etmek. [Réprimander — To reprimand] ★ 2. Yetmek. esk. Kâfi gelmek. Başladığı binayı bitirmek için parası çıkışmamış. [Suffir — To suffice] ★ 3. Boy ölçüşmek,

ÇEŞİTLİ ÇIKRIKLAR

İplik çıkrığı

Kuyu çıkrığı

eşitlik, üstünlük iddiasında bulunmak: Çene yarıştırmakta ben ona çıkışamam. [Rivaliser — To rivalize]

çıkmak f. ★ 1. İçeriden dışarıya geçmek: Evden çıktı. [Sortir — To go out, get out] ★ 2. Yükselmek, bir şeyin yukarısına varmak: Üst kata çıktı. [Monter — To go up] ★ 3. Görünmek, meydana gelmek: Kiraz çıkmış. [Paraître — To appear] ★ 4. Yayılmak. esk. Neşredilmek: Yeni bir gazete çıkıyor. [Etre publié — To be published] ★ 5. Hatırlı birinin yanına varmak: Müdüre çıktım. [Se présenter — To introduce oneself] ★ 6. Yerinden ayrılmak, düşmek: Kutunun çivisi çıkmış. [S'ôter — To get away] ★ 7. Özü alınmak: Çiçekten su, sütten yağ çıkar. [Etre extrait, tiré — To be extracted] ★ 8. Sonuç almak. esk. İstihracetmek: Bu haberden ne çıkar? [Résulter — To result] ★ 9. Artmak: Kumaş fiyatları gene çıkmış. [S'augmenter — To raise, put up] ★ 10. Mal olmak: Bu ev kaça çıktı? [Coûter — To cost] ★ 11. Doğru olduğu anlaşılmak: Dediğim çıktı. [Etre vérifié, être justifié — To be justified] ★ 12. Ne olduğu anlaşılmak: Aldığınız yağ iyi çıktı mı? [Se révéler — To be revealed] ★ 13. Başarılı olmak, iyi sonuç vermek: O çıkar iş değil. [Réussir — To result] ★ 14. Yetişmek. esk. Kâfi gelmek: Üç m. den ancak çıkar. [Suffire — To suffice] ★ 15. Varmak, ulaşmak: Bu yol nereye çıkar? [Mener, aboutir — To abut, lead end] ★ 16. Bitmek: Bıyığı çıkıyor. [Pousser, germer — To germinate] ★ 17. Eksilmek: Beşten üç çıktı. [Etre soustraite — To be substracted] ★ 18. Bir okul ya da müessesеyi bitirmek: Hukuktan çıkmak. [Etre diplomé — To be graduated] ★ 19. İlgisini, bağıntısını kesmek, ayrılmak: Memurluktan çıktı. [Quitter — To leave] ★ 20. Bir makamdan verilmek: Emir çıktı. [Etre accordé — To be granted] ★ 21. Bitmek, son bulmak, geçmek (zaman): Mart çıktı. [Se terminer — To terminate] ★ 22. Solmak, kaybolmak (renk ve boya): Kumaşın boyası çıktı. [Etre décoloré — To be decolorated]

çıkmaz s. Sonu kapalı, kör, hiç bir yere ulaşamayan. [Impasse, cul - de - sac, dilemme — Impasse, cul - de - sac, dilemma]

çıkmaza girmek b. f. Çetin bir durum içinde kalmak. [Etre embarrasser — To be in a dilemma]

çıkra i. Sık çalı.

çıkralık i. Sık çalıları olan yer.

çıkrık i. ★ 1. Kuyudan kovayı çekmeye yarıyan ve el ile çevrilen dolap. [Ruve hydrolique — Water - wheel] ★ 2. İplik bükmek ve sarmak gibi işlerde ayakla çevrilen dolap. [Dévidoir — Spinning - wheel] ★ 3. Fiz. Ağır bir şeyi çekecek ipin sarılmasına yarıyan ve bir eksen (mihver) üzerinde dönen silindir. Geniş bir tekerlek ya da uzunca bir kolla kolaylıkla çevrilerek işletilir. [Treuil — Windlass]

çılan i. Hünnap ya da çiğdenin irisi.

çılbır i. ★ 1. Yoğurtla ve sarmısakla yapılan bir yumurtalı yemek çeşidi. ★ 2. Yulara takılan ip ya da zincir. [Longe — Lunge]

Çıldır Kars'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 416 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 33 398, merkezinin nüfusu 2 040'dır. Kasaba, kendi adını taşıyan göle 5 ve Sovyetler Birliği sınırına 25 km. uzaklıktadır. İl merkezine 125 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

çıldırasıya sevmek b. f. Aşırı derecede sevmek. [Aimer à la folie — Crazy love]

çıldır çıldır zf. Bakışta, canlılığı anlatan bir söz.

Çıldır Gölü Doğu Anadolu'da bir gölün adı. Sovyet sınırına yakın, Kars'ın aşağı yukarı 60 km. yakınında, üçgen biçiminde, yüksekliği 1940 m. yüzölçümü 125 km²'ye yaklaşan bir göldür.

çıldırmak f. ★ 1. Delirmek, aklını oynatmak. [Devenir fou — To become insane] ★ 2. mec. Delice sevmek: Çocukları için çıldırıyor. [Aimer à la folie — Meadly love]

çılgın s. ★ 1. Deli, delirmiş, çok öfkeli. [Fou, affolé, irrité — Mad, crazy, hot - headed, insane] ★ 2. mec. Heveslerine çok kapılan, aykırı halleri, aşırı hareketleri bulunan (kimse). [Capricieux, détraqué, bizarre — Abnormale, capricious]

çılgınlık i. Deli gibi davranma. [Folie, fureur — Madness, insanity]

çıma İta. i. Den. Gemileri karaya bağlamak için kullanılan kalın halat, palamar. [Ecubier — Hawse - hole]

çımacı i. Vapurlar yanaşırken çıma uzatan ya da tutan işçi. [Ouvrier de quai — Quayside worker]

çımbar i. Bak cımbar.

çımkırık i. Kuş tersi, pisliği, sankı, sank. [Engrais d'oiseau — Manure (bird's)]

çın s. Doğru, gerçek.

Çınar Diyarbakır ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 952 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 24 312, merkezinin nüfusu 2 348'dir. Kasaba, Diyarbakır'ın 30 km. güney doğusundadır ve merkeze bir şoseyle bağlıdır.

çınar i. Bot. İkiçeneklilerden, 30 m. ye kadar yükselebilen, gövdesi kalın, uzun yaşayan, çok gölge veren bir ağaç. [Platane — Plane - tree]

Çınarcık İstanbul'un Yalova ilçesi bucaklarından. 8 köylü bucağın nüfusu 5 982, merkezinin nüfusu 1 441'dir.

çınargiller i. Bot. Örneği çınar olan bitki familyası. [Platanacées — Platanaces]

Çınar, Vasıf (1895-1935) Türk devlet adamı. İzmir'de doğdu. Hukuk okudu. Öğretmenlik yaptı. İzmir'in Yunanlılar'ca işgalinde orada Redd-i İlhak cemiyetini kuranlardandır. Sonra Balıkesir'de Kurtuluş Savaşı'na katıldı. «İzmir'e Doğru» adlı bir gaze-

te çıkardı. Kurtuluştan sonra İzmir'e millî eğitim müdürü oldu. II. III. dönemlerde milletvekilliği, 1924 ile 1929'da millî eğitim bakanlığı, bir ara İstiklâl Mahkemesi'nde başsavcılık yaptı. Sonra büyükelçiliğe atandı. Moskova'da büyükelçi iken öldü.

çın çın zf. Maden eşyaya, dokunulunca, vurulunca çıkan sesi anlatır. [Tintin, drelin — Tinkling]

çıngar çıkarmak b. f. Külb. Kavga çıkarmak, gürültüye sebebolmak. [Quereller — To quarrel]

çıngıl i. Üstünde az üzüm bulunan ufak salkım.

çıngırak i. ★ 1. Küçük çan. [Sonnette, clochette — Handbell] ★ 2. İçindeki küçük bilyelerin hareketiyle ses çıkaran maden yuvarlak.

Çıngıraklı Tatar Türkiye'de, Sultan Abdülaziz zamanında, çıkarılan ilk mizah dergilerinden biri. Daha çok siyasî mizaha ve hicve yer veren Çıngıraklı Tatar'da, Tanzimat Edebiyatı dönemi yazarlarının birçoğu (imzasız olarak) yazılar yazmışlardı.

çıngıraklı yılan b. i. Zo. Sürüngenler sınıfının pullu sürüngenler takımının yılanlar alt takımının yılangiller familyasından bir tür. Boyu 1,5 - 2 m. dir. Güçlü, sivri ve uzun dişleri vardır. Zehirli yılanların en ağırıdır. (7 kg. kadar). Kuyruğundaki pullar geniş, oynak ve büyüktür. Hayvan kuyruğunu titretince keskin bir çıngırak sesi çıkar. [Crotole — Timber rattle strake]

çıngır çıngır zf. Çıngırak gibi ses çıkarmayı anlatır.

çıngırdak i. ★ 1. Çıngırak. ★ 2. Çocuk oyuncağı olarak kullanılan saplı bir çeşit çıngırak. [Grelot, sonette — Handbell]

çıngırdamak f. Çıngırak sesi çıkarmak. [Sonnerie, tintement. — Ringing]

çınlamak f. ★ 1. Çın diye ses çıkarmak. [Tinter — To tingle] ★ 2. Yankı vermek. [Résonner — To re sound]

çıpıldak s. Çıplak (küçük çocuklar için).

çıplak s. ★ 1. Giyinmemiş, soyunmuş olan. esk. Uryan. [Nu — Nud] ★ 2. Tüyü, saçı dökülmüş. [Dépouillé — Bald] ★ 3. Donatılmamış, süsü, eşyası olmayan, takımsız, sade: Çıplak oda. [Chambre démeublé — Base, unfurnished] ★ 4. Züğürt, eli boş: İki çıplak bir hamamda yakışır.

çıra i. ★ 1. Işık sağlamak için kullanılan araç. [Torche — Torch] ★ 2. Çam gibi reçineli ağaçların yağlı ve çabuk yanmıya elverişli kısmı. [Pitchpin, faux sapin — Pitch - pine]

çırağ Far. i. Lamba, mum, kandil v.b. ışık aracı, ışık.

çırağan i. Tar. Eskiden geceleri yapılan donanma şenliklerine verilen ad.

Çırağan Sarayı İstanbul'da Beşiktaş ile Ortaköy arasında, Sultan Abdülaziz tarafından, Mebusan ve Ayân daireleri için 1908'de yaptırılmış saray. 1910'da yanmıştır.

çırak i. ★ 1. Bir zanaat öğrenmek üzere usta yanında bulunan kimse: Marangoz çırağı. [Apprenti — Apprentice] ★ 2. Dükkân uşağı: Bakkal çırağı. ★ 3. Güzel sanatlardan birini bir ustadan öğrenmiş olan öğrenci. [Elève — Pupil] ★ 4. Eskiden saray ve konaklarda hizmet ettikten sonra geçimi sağlanarak izin verilen kimse ya da azadedilmiş köle ve cariye.

çıraklık i. Ped. Özel bir alıştırmadan sonra kazanılan yeni bir davranış. Bu deyim yürümeyi, yemek yemeyi, temizliği öğrenmeyi olduğu gibi bir meslek öğrenimine kadar çeşitli durumları anlatır; bu olay için tek bir teori ileri sürmek mümkün değildir. Çıraklık, organizmanın davranışında görülen ve sonradan meydana gelen bir değişikliktir de diyebiliriz. [Apprentissage — Apprenticeship]

çırakma, çırakman i. ★ 1. (Aslı çırağman) üzerinde meşale yakılan kule ya da demir direk. [Candelabre — Candelabra] ★ 2. Balıkçıların gece balıkları kıyıya çekmek için yaktıkları ateş. ★ 3. Üzerinde kandil, mum ya da herhangi bir ışık konulan yüksek tabla. [Chandelier — Candle holder]

çıramoz i. Balıkçıların, bazı balıkları avlarken üzerinde çıra ya da funda yaktıkları ızgara.

çırılçıplak s. Tamamiyle çıplak.

Çırçır Sıvas'ın Yıldızeli ilçesi bucaklarından. 24 köylü bucağın nüfusu 13 871, merkezinin nüfusu 401'dir.

çırçır i. ★ 1. Pamuğu çekirdeğinden ayırmaya yarıyan alet. [Machine à carder — Carding - machine]

çırnık i. İki başı çalık dalyan ya da tahıl kayığı.

Çırpı İzmir'in Bayındır ilçesi bucaklarından. 14 köylü bucağın nüfusu 10 312, merkezinin nüfusu 2 146'dır.

çırpı i. ★ 1. Dal ve budak kırpıntısı: Çalı çırpı toplamak, çalı çırpıdan bir kulübe. [Broussailles — Brushwood] ★ 2. Tahta biçenlerin bıçkı yerlerini işaret için kullandıkları ip. İpi boyaya batırıp iki ucunu iliştirdikten sonra ortasından kaldırıp koyvermek suretiyle çizgi yaparlar. ★ 3. mec. Hiza, tahmin, hesap, tertip.

çırpıcı s. ★ 1. Çırpmak işini yapan. [Fouleur, laveur foulon — Fuller] ★ 2. i. Yazma, kumaş gibi şeyleri boyaları tutsun diye denizde çırpan kimse.

çırpıdan çıkmak b. f. Bak. çivmek.

çırpınmak f. ★ 1. Herhangi bir acı zoruyla vücudun organlarını, kol ve bacakları gelişi güzel şiddetle oynatmak: Mide sancısından çırpınıyor. [Se mouvoir, se débattre — To struggle, to move] ★ 2. Ne yapacağını şaşırmış bir halde üzüntülü telâş göstermek. [S'agiter, s'larmer — To agitate, to be alermed] ★ 3. Kaslar (adaleler) birdenbire kendiliğinden ve düzensiz bir şekilde kımıldamak. esk. İhtilâcetmek.

çırpıntı i. ★ 1. Çırpınmak eylemi, oynama

Vasıf Çınar

Çiang Kay Şek

heyecan: Yürek çırpıntısı. [Convulsion, tressaillement, agitation, palpitation — Convulsion, agitation, palpitation] ★ 2. Suların ufak ve fazla oynak dalgalar halinde hareketi. [Clapotis — Swashing, lapping, fretting] ★ 3. Sahilde denizin oynaştığı kumsal ya da çakıllık.

çırpıştırmak f ★ 1. Değnekle hafifçe vurmak. [Tapoter — To tap] ★ 2. Bir işi üstün körü yapmak. [Trousser, minuter, bâcler — To scamp]

çırpma i ★ 1 Çalkalama. [Rincer — To rinse] ★ 2. Kumaşın kenarı ince kıvrılarak ve iğne yan tutularak dikilen bir çeşit dikiş. [Faufilage — Tacking, basting]

çırpmak f. ★ 1. Kısa, çabuk ve üst üste hareketlerle bir şeyi çalkalayıp sallamak ya da çarpmak: Halı çırpmak. [Secouer, épousseter, battre, applaudir — To clap, pat beat] ★ 2. Bir şeyin ucundan bir parça kesmek: Ağacın dallarını çırpmak. [Tailler, ranger — To trim] ★ 3. mec. Çalmak, uğrulamak: Çalıp çırptıklarını evinde buldular. [Voler, abuser — To pilfer]

çırt i. Hayvana çektirilip döndürülen tulumlu su dolabı.

çıt zf. Küçük ince bir şeyin kırılırken çıkardığı sesi anlatır. [Craquement — Crack, cracking]

çıta i. Ensiz, uzun biçilmiş tahta. [Baguette de bois — Lath, bar]

çıtak s. ★ 1. Yaban. ★ 2. Dili çetrefil olan. ★ 3. Huysuz.

çıtçıt, -tı i. Üzerine dikili bulundukları iki kumaşı, birbirinin içine girmek suretiyle bağlamıya yarıyan iki parçadan ibaret madenden tutturmalık. Fermejüp. [Ferme - jupe, fermeture — Fastenor, press - button]

çıt etmek Çıt diye ses çıkarmak.

çıtıpıtı s. Ufak tefek ve sevimli: Çıtıpıtı bir kız. [Mignon, délicat — Pretty, delicat, graceful]

çıtır i. Külb. İskambil oyununda küçük koz.

çıtır çıtır zf. Tahta çubuklar kırılırken, gevrek bir şey yerken, odun, kömür yanarken çıkan sesi anlatır.

çıtırdamak f. Çıtır çıtır ses çıkarmak. [Craqueter, crépiter — To crackle]

çıtır pıtır b. zf. Genç kız ya da küçük çocukların tatlı tatlı konuştuğunu anlatmak için kullanılır.

çıtırtı i. Çıtırdama sesi. [Crépitement, craquement — Crackles, crepitation]

çıtkırıldım b. s. Aşırı bir incelik, dayanıksızlık, çekingenlik gösteren (kimse). [Délicate, fragile — Delicate, fragil, effeminate]

çıtlatmak f. ★ 1. Bir şeyden çıt diye ses çıkartmak: Parmaklarını çıtlatmak. [Craqueter — To crack] ★ 2. Birine bir haberi ya da bir sırrı dolayısıyla sezdirmek, kapalıca söz etmek. İşi kaç defa ona çıtlattım ama anlamamış olacak.

çıtpıt, -tı i. Ayak altında ezilerek çıtır çıtır ses çıkaran bir çeşit patlangaç. [Pétard — Fire - cracker, cracker]

çıvgar i. Çift sürmekte ya da araba çekmekte olan hayvanlara yardımcı olarak fazladan koşulan hayvan. Çılgar, cılgar.

çıvgın i. Rüzgâr ve karla karışık yağan yağmur.

çıvmak f. Hızla giden bir şeyin bir yere çarparak yön değiştirmesi eylemi.

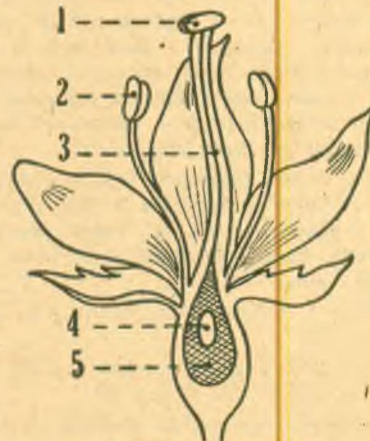
çıyan i. Zo. ★ 1. Omurgasız hayvanlardan eklembacaklılar kolunun çok bacaklılar sınıfının çıyanlar takımından bir tür. Taşların altında, nemli yerlerde Güney Avrupa ve Anadolu'da yaşar [Scolopendre — Scolopendra] ★ 2. mec. Pek sarı ve sevimsiz insan.

çıyancık i. Bot. Bir cins ot. «Yılanotu» da denir. [Serpentine — Serpentaria]

Çiang Kay Şek (Doğ. 1878) Mareşal. Çin asker ve cumhurbaşkanı. Çin'de ve Japonya'da askerlik eğitimi gördü. 1924'de Whampoa Harb Akademisi'ni kurdu ve başına geçti. Sonradan baldızı ile evlendiği Sun Yat - Sen'le ihtilâllerde görev alan Çiang Kay - Şek 1926-1928 yıllarında devrim orduları başkomutanlığı yaptı. 1928'de millî hükümetin başkanı, 1932 - 1946 yıllarında askerî şûra başkanı, 1932 - 1947 yıllarında genelkurmay başkanı, yüksek millî konsey ve millî hükümet başkanı olarak büyük görevler aldı. 1926-1950 yıllarında Kuomintang merkez icra komitesinde bulundu; 1938'de bu partinin genel başkanı oldu. 1948'de ilk Çin Millet Meclisi başkanı seçildi. Çin'de komünistlerle yapılan savaşlarda yenilince Taiwan (Formosa)'ya geçti. Milliyetçi Çin Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanlığına getirildi. 1950'den bu yana bu görevdedir. Eserleri arasında «Sovyet Rusya Çin'de» adını taşıyanı Türkçe'ye çevrilmiştir. Eşi Bayan Çiang Kay - Şek (Doğ. 1892) çeşitli devlet hizmetleri görmüş, eşine yardımcı olmuştur.

çiçe i. Hala, (bazı bölgelerde) teyze. [Tante — Aunt]

çiçeği burnunda b. s. ★ 1. Taze, yeni koparılmış (yemiş, sebze). ★ 2. mec. Yeni ol-

ÇIÇEK ANATOMISI
1) Dişicik başı, tepecik. 2) Başçık. 3) Boyuncuk (iğne). 4) Yumurtacık. 5) Yumurtalık.

muş, yeni duyulmuş, taptaze (olay, haber).

çiçek i. ★ 1. Bitkilerin üreme organlarını taşıyan kısmı. Göz alıcı türlü renklerle süslü ve çok defa güzel kokuludurlar. Çiçeklerin bir kısmı yemiş vermeyip yalnız kendi tohumlarını taşırlar. Bir kısım çiçekler de ağaç ya da fidanlarda yemişin üst yaprakları halinde açılırlar. Limon, portakal çiçekleri, badem, şeftali, elma, ayva çiçekleri ve bütün yemişlerle sebze ve gıda olan bitkilerin çiçekleri bunlardandır. [Fleur — Flower] ★ 2. Kumaş v.b. üzerine renk ve boya ile, ya da nakışla, yani harç ve sırma ile yapılan süs: Basma, halı çiçeği, çevre çiçeği, mimarlıkta bina duvarlarına, sütun başlıklarına yapılan veya mermere oyulan çiçekler. [Fleurage, imprimer fleuron — Floret] ★ 3. Hek. İrinli kabarcıklar dökerek yüzde çirkinleştici izler bırakan ateşli ve bulaşıcı hastalık. Bak. çiçek hastalığı. [Variole — Small - pox] ★ 4. Kim. Süblimeleşme ya da çiçeksime yoluyla elde edilen toz: Kükürt çiçeği. ★ 5. mec. İyi görünüşünün tersine olarak aslı kötü olan. esk. Allâk, hilekâr: Ne çiçek olduğunu biz biliriz. ★ 6. Külb. Yosma, genç.

çiçek açmak b. f. Bitkinin çiçek verme eylemi. [Fleurir — To bloom, to blassom]

çiçek biti b. i. Zo. Yarım kanatlılardan, bitki üzerinde sürü halinde yaşayan küçük ve yumuşak bir cins. Fidan biti.

çiçek bozuğu b. s. Çiçek hastalığından yüzü çentik çentik olmuş. Çopur. [Grêlé — Pock - marks]

Çiçekdağı Kırşehir'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 455 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 34 312, merkezinin nüfusu 1 358'dir. Kasaba, Yerköy demiryolu istasyonuna 6 km. uzaklıktadır; Kırşehir'e 69 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

çiçek durumu b. i. Bot. Çiçeklerin sap üzerinde dizilişi. esk. Vaziyeti ezhar. [Inflorescence — Inflorescence]

çiçek hastalığı Hek. İnsanlarda ve bazı hayvanlarda olan ateşli, bulaşıcı ve virüs cinsi bir mikrobun yaptığı hastalık. Baş ve bel ağrıları, ateş yükselmesi gibi genel belirtilerin yanı sıra deri ve sümüksü dokularda önce kırmızı lekeler, ardından beyaz irinli döküntüler olur ve bunlar yerine göre derin yara izleri, nedbeler bırakırlar. Göz akında olanlar körlüğe yol açar. Koruyucu aşısı ilk olarak Türkler'ce uygulanmış, İngiliz hekimi Jenner'ce sonra bilim dünyasına sunulmuştur. [Variole — Variola]

Çiçekli Tunceli'nin merkez ilçesi bucaklarından. 9 köylü bucağın nüfusu 3 960, merkezinin nüfusu 840'dır. Eski adı Türüşmek'di.

çiçekli bitkiler b. s. i. Çiçeksiz bitkilerin tersine olarak üreme organları meydanda bulunan bitkiler sınıfı. esk. Zatülilkahızzahire. [Phanérogames — Phanérogames]

çiçeklik i. ★ 1. Bahçenin çiçek yetiştirmiye mahsus yeri, çiçek tarlası. [Réceptacle — Receptacle] ★ 2. Çiçek koymaya mahsus süslü kap, vazo. [Vase — Vase] ★ 3. Kışın çiçek saksılarını barındırmaya mahsus camekân, ser, limonluk. [Serre — Green house] ★ 4. Odalar içinde vazo ya da çiçeklik koymaya mahsus olmak üzere duvara yapılmış süslü hücreler. Eski Türk evlerinde mihrap şeklinde içeriye doğru girgin olarak ayna koymıya mahsus kısımların iki yanlarına yukarıdan aşağıya doğru sıralanmış şekilde birkaç gözden ibaret olarak yapılmışları vardı. Bunlara şerbetlik de. denir. [Niche à fleur — Flower nest]

çiçek sapı b. i. Bot. Çiçek durumunda bütün çiçeklerin, üzerinde toplandığı ya da bitiştiği sap. esk. Zenebi zühre. [Pédoncule, tige — Peduncle]

çiçek sapçığı b. i. Bot. Bak. çiçek sapı.

çiçeksime i. Kim. Hek. Çiçeksimek eylemi, bunun sonucu. esk. Tezehhür. [Efflorescence — Efflorescence]

çiçeksiz bitkiler b. ç. i. Bot. Mantarlar ve eğrelti otları gibi üreme organları gizli bulunan bitkiler familyası. esk. Zatülilkahı hafiye. [Cryptogames — Cryptogames]

çiçek suyu b. i. Turunçgillerin çiçeklerinin imbikten çekilmesiyle elde edilen güzel kokulu su. [Neroli — Neroli]

çiçek tozu b. i. Bot. Başçığın içinde bulunan dölleme tozu. esk. Gubari tali. [Pollen — Pollen]

çiçek yaprağı b. i. Bot. Çiçek sapı üzerinde ve çiçeğe yakın bulunup özel şekiller gösteren yaprak. esk. Varakı-i zühre. [Bracteole — Bracteole]

Çiçen İtza Tar. Meksika'da Yukatan Mayalarından kalma önemli bir yıkıntı alanı. Süslü ve boyalı resimlerle bezenmiş binalar, genel olarak taraça ve ehramlar üzerinde kurulmuştur. Buradaki kuyularda su bulunması buranın eskiden yerleşme yeri olmasına sebeb olmuştur. Kuraklığa karşı, bu kuyularda insan kurban edilirdi.

Çiçerin, Georgiy Vasiliyeviç (1872-1936) Rus devlet adamı. Hukuk öğrenimi gördü. İhtilâlci çabaları dolayısıyla uzun süre yurt dışında kaldı. 1917 ihtilâlinde yurduna döndü. 1918-1930 yılları arasında dışişleri komiserliği (bakanlık) yaptı. Kurtuluş Savaşı sırasında Türk - Rus ilişkilerinde rol oynadı, 1921 Türk - Sovyet antlaşmasını imzaladı. Lozan Konferansı'na da katılan Çiçerin, 1925 Türk - Sovyet antlaşmasını da imzalamıştır.

Çiçihar (Çin) Kuzeyde, Hey - Long - Kiang eyaletinde 668 000 nüfuslu bir sanayi şehri.

çifaide Far. ü. Ne fayda! İş işten geçti.

çifdesimetre T. Fr. b. i. İki kenarı da desimetre bölümlü cetvel.

çift i. ★ 1. Bir erkek ve bir dişiden ibaret iki eş: Bir güvercin çifti. [Couple — Couple] ★ 2. Küçük maşa ya da cımbız gibi iki

çiçeklik

kollu, tutmaya yarayan alet: Kuyumcu çifti, mürettip çifti, saatçi çifti. [Pincette — Pair of pincers] ★ 3 Toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan.

çift, -ti s. ★ 1. Tek olmayan, iki eşit sayıya bölünebilir (sayı): Çift sıra, çift görmek. [Double, nombre paire — Even] ★ 2. İkisi bir takım teşkil eden: Bir çift ayakkabı. [Paire — Pair]

çift akciğerliler b. i. Zo. Balıklar sınıfının akciğerli balıklar takımına giren bir alt takım. Bu türlerin akciğerleri çifttir. Lepidosiren ve Protopterus cinsleri tanınmış olup balçık balığıgiller familyasına girer.

çift - ben Psi. Bak. ben, bilinç.

çift çubuk b. i. Tarım yapabilmek için gerekli toprak ile araçlar.

çift dişliler b. i. Zo. Memeliler sınıfının kemiriciler takımına giren bir alt takım. Islıklı tavşangiller ve tavşangiller olmak üzere iki familyası vardır. [Duplicidentés — Duplicidentes]

çift - dip (doubl bottom) Den. Geminin dip kaplamasının 80 - 90 cm. üstüne yapılan, boydan boya uzanan ikinci saç kaplama arasında kalan boşluk. Çift - dip boşluğuna safra suyu, yakıt ve yağ tankları yerleştirilir.

çiftenağra

çifte s. ★ 1. İkisi bir arada olan, iki kat, katmerli: Çifte minare. [Double, doublé — Doubled, paired] ★ 2. Sandalın bir adam tarafından çekilen iki küreği: İki çifte sandal, üç çifte kayık. [Barque à deux paires de rames — Pair bar boat] ★ 3. İki namlulu av tüfeği: Av çiftesi. [Fusil à deux canons — Double - barrelled gun] ★ 4. i. At, eşek, katır gibi hayvanların iki art ayağıyla birden attıkları tekme. [Ruade — Kick, buck]

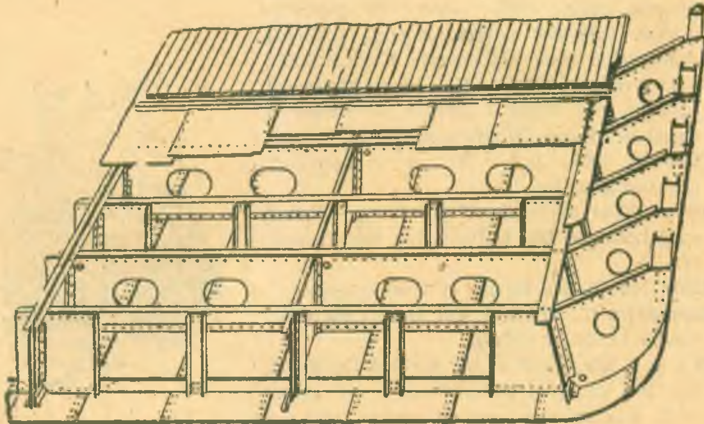
çifte girmek b. f. Çift sürme işine başlamak.

çifte gitmek b. f. Tarla sürmeye gitmek.

çifte gümrük resmi Bir malın ağırlığı üzerinden alınan gümrük vergisine, değerinden alınan gümrük vergisinin eklenmesiyle meydana gelen gümrük resmi.

Çiftehan Niğde'nin Ulukışla ilçesi bucaklarından. 13 köylü bucağın nüfusu 6 107, merkezinin nüfusu 1 013'dür.

çiftehane Far. b. i. Kuş üretmeye yarayan yer. [Cage d'accouplement — Pairing - cage]

Gemilerin dayanıklılıklarını arttırmak için dipleri iki katlı yapılır. Resimde çift dipli bir gemiden bir bölüm görünmektedir.

çifte kumrular b. i. Birbirinden hiç ayrılmayan kimseler hakkında söylenen bir söz.

çifte koşmak b. f. Başka bir işte kullanılan hayvanı sapana koşmak.

çiftelemek f. ★ 1. Hayvanlarda, arka ayaklarıyla tepmek. [Ruader — To kick] ★ 2. Den. Hava sertleşince ikinci demiri de atmak.

Çifteler Eskişehir'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 938 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 23 266, merkezinin nüfusu 5 903'dür. Eskişehir'in güney doğusunda olan kasaba, il merkezine 61 km. lik asfalt bir yolla bağlıdır.

çifteleşmek f. Birbirini çiftlemek.

Çifte Minare Sivas'da 1271 yılında Selçuk vezirlerinden Şemsettin Mehmet tarafından yaptırılmış bir cami. Dikdörtgen şeklinde olan yapı tamamen yıkılmış, yalnız önyüzü ile iki minaresi ayakta kalmıştır. 20 m. yüksekliğindeki kapısı taş oymacılığın en güzel örneğidir. Kapının iki yanında zarif tuğlalarla yapılmış çinilerle süslenmiş tek şerefeli iki minaresi vardır.

çiftenağra b. i. Birbiriyle bitişik, iki küçük dümbelekten meydana gelen çalgı.

çifte nöbetçi b. i. Ask. Bir savaşta özellikle düşman tehlikesinin arttığı zamanlarda birliklerin bir baskına uğramamaları için alınan güvenlik tedbirleri arasında önemli yerlerdeki nöbetçi sayısının ikiye çıkarılması. Gerektiğinde çifte nöbetçiler bir assubay ya da subay komutasına verilir. Bir tehlike anında çifte nöbetçiler kıtasını uyarır ve alarma geçirir.

çifte sigorta Huk. Bir malın birden fazla sigorta şirketine sigorta ettirilmesi.

çifte solunumlugiller b. i. Zo. Balıklar sınıfının tükel ağızlılar alt sınıfının kemikli balıklar takımının birleşik solungaçlılar takımından bir familya. Bu familyaya giren türlerin solungaç boşluğunun bir yüzme kesesi vardır. Tatlı ve tuzlu sularda yaşarlar.

çiftetelli b. i. Vücudu titreterek, gerdan kırarak oynanan bir oyun ve onun havası.

çift görme Hek. Bazı göz kasları ve sinirlerinin hastalıklarında, beynin aksaklıklarında, göz dokularının bozukluklarında nesnelerin çift görünmesi. Nesnelerin her iki gözün ağ tabakasında birbirine uygun aynı noktaya görüntülerinin düşememesi sonucudur.

çiftkanatlılar b. i. Zo. Sinekler gibi iki kanadı olan ve emici ağızları bulunan böcekler takımı. esk. Zülcenaheyn. [Diptères — Diptera]

çiftlemek f. Dişi ile erkeği bir araya getirmek. [Accoupler — To pair]

çiftleşmek f. ★ 1. Bir şey tek iken bir tanesinin daha katılmasıyla iki olması eylemi. [S'apparier — To pair] ★ 2. Erkek ve dişi hayvanların ya da bitki gözelerinin dölleşmek için bir araya gelmesi eylemi. [S'accoupler — To mate]

Aslanağzı

Çantaçiçeği

Sütleğen (Efarbiye)

Gelincik

Kılıçotu (Glayöl)

Gül

Hercai Menekşe

Kilivya

Nilüfer

Şebboy

Papatya

Zambak

TÜRKİYE ÇİÇEKLERİNDEN BAZILARI

çiftleşme kesesi b. i. Biyo. Çeşitli hayvanların üreme sistemlerinde rastlanan ve spermaların çiftleşme sırasında geçici olarak bıraktıkları bir kese.

çiftleştirmek f. i. ★ 1. Tek olan bir şeyi iki tane yapmak. [Apparier — To pair ★ 2. Hayvanları çiftleşmek üzere bir araya getirmek. [Accoupler — To couple]

çiftlik i. Ekilmeye ve çeşitli hayvanların yetiştirilmesine elverişli olan ve orada çalışanların oturması için evler bulunan geniş arazi. [Ferme — Farme]

Çiftlik Niğde'nin merkez ilçesi bucaklarından. 20 köylü bucağın nüfusu 22 142, merkezinin nüfusu 1 107'dir.

Çiftlik Erzurum'un Aşkale ilçesi bucaklarından. 23 köylü bucağın nüfusu 6 566, merkezinin nüfusu 804'dür.

çift meclis Huk. Yasama yetkisinin iki ayrı meclis tarafından kullanılması hali. 1961 anayasamız bu sistemi benimsemiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi «Senato» ve «Millet Meclisi» diye iki meclise ayrılmaktadır. Yasama görevi bu iki meclis tarafından birlikte kullanılır. Fakat her iki meclisin de ayrı ayrı sahip olduğu özel yetkileri vardır. Ayrıca bazı yetkiler, iki meclisin birlikte yaptıkları toplantılarla kullanılabilir. [Bicameralisme — Two chamber system]

çift obruklular b. i. Zo. Amfibyunlar sınıfının kurbağalar takımına giren bir alt takım. Su yakınında yaşarlar. Bu alt takıma giren türlerin bazısı yenir. Su kurbağasigiller, pıçavralı kurbağagiller iyi bilinen familyalardır.

çift omurlular b. i. Zo. Balıklar sınıfının keski solungaçlılar alt sınıfının köpek balıkları takımına giren bir alt takım. Kıvırcık solungaçlıgiller ve alt yarıklıgiller familyalarını içine alır.

çift parmaklılar b. i. Zo. Memeliler sınıfının etenliler alt sınıfının toynaklılar üst takımına giren bir takım. Çok yaygın bir gruptur. Ön ve alt ayaklar, 2 ya da 4 olmak üzere çift sayıda parmak taşır. Geviş getirenler geviş getirmeyenler olmak üzere 2 alt takım vardır. [Artiodactyles — Even - toed ungulates]

çiftsayı b. i. Mat. İki ile bölünebilen sayı. [Nombre paire — Even]

çift sıra b. i. İki sıra. [Double rangée — Double range]

çift sürmek b. f. Tarım araçlarıyla sürerek tarlayı ekilir hale getirmek. [Labourer — To plough]

çift zamanı b. i. Tarla sürme zamanı. [Saison de labourage — Plough time]

çigan müziği Müz. Çingenelerin, özellikle Romen ve Macar çingenelerinin çaldığı bir müzik türü. Başlıca aletleri keman ve sembaldir. Durgun, geniş melodilerle başlayıp gittikçe hızlanan ve tatlı kadanslarla son bulan parçalar, birçok müzikçiyi etkilemiştir.

çiğ s. ★ 1. Pişmemiş ya da az pişmiş. Çiğ et, çiğ sebze. [Cru — Raw] ★ 2. mec. Kaba ve yersiz söz, hareket : Çiğ cevap. [Incivil, incongru — Crude] ★ 3. Yaşının görgüsüne sahip olmıyan, şahsa ve yerine göre hareket etmeyi bilmiyen. Kaba kimse, ham. [Grossier, inexpérimenté — Inexperienced] ★ 4. (Renkler hakkında) Zevke uymayan, göze batan renk : Çiğ bir kıravat takmış.

çiğde i. Bot. Ayrı çanakyapraklı ikiçeneklilerden bir ağaç. Bu ağacın verdiği yemişe de verilen ad. Hünnap. [Jujube — Jujube]

çiğdem i. Bot. Zambakgillerden, çeşitli renklerde çiçek açan bir kır bitkisi. [Liseron — Crocus]

çiğdem

çiğdemliler i. Bot. Örneği çiğdem olan bitki familyası. [Colchicacées — Colchicaceae]

çiğden zf. Pişmemiş olarak.

çiğdene i. Ahşap binaların dış kaplamalarında kullanılan çıralı tahta.

çiğelmek f. ★ 1. Çok pişirildiği halde, çiğ kalmak. ★ 2. Kopacak hale gelmek (iplik).

çiğin i. Omuz.

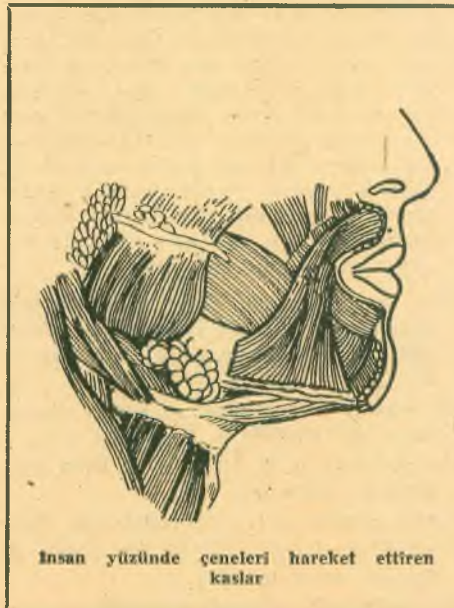
çiğ iplik b. i. Bükülmemiş iplik.

çiğ köfte b. i. Bol baharat, döğülmüş kara et ve bulgur yuğrularak yapılan köfte.

çiğleşmek f. ★ 1. Renk ya da ışığın göze batar hal alması eylemi. ★ 2. Kaba davranır olmak, çiğ davranmaya başlamak.

çiğnem i. Ağızda çiğnenecek miktar.

çiğnemek f. ★ 1. Ağıza alınan bir şeyi dişler arasında ezmek : Yemeği çiğnemeden yutmamalı. [Mâcher, mastiquer — To chew, masticate] ★ 2. Ayak, tekerlek altına alarak ezmek : Otomobil az kalsın birini çiğniyordu. [Fouler, marcher sur, écraser — To trample, cruch] ★ 3. mec. Riayet edilmesi gereken bir şeyi hiç sayıp ötesine geçmek : Kanunu çiğnemek. [Mépriser, passer outre — To offend, ignore a law]

İnsan yüzünde çeneleri hareket ettiren kaslar

çiğneme kasları Anat. Alt çenenin ve dilin oynamasına, ağız tabanının ve yumuşak damağın gerilmesine yarayan ve düzenli çalışmaları ile çiğnemeyi sağlayan kas ve kas gruplarına verilen ortak ad.

çiğnenmek f. Ağızda ezilmek, ayakla basılmak, ayak altında kalmak. [Etre mâché être écrasé — To be chewed, be trampoled]

Çikatsev, Peter (1812-1890) Rus gezgini ve doğa bilimleri uzmanı. Çeşitli politik görevlerde bulunmuş bir ara da Türkiye'ye gelmiştir. Daha sonra Altay dağlarında bilimsel araştırmalar yapmıştır. «Altay Dağlarındaki Araştırmalar», «Türkiye Mektupları» adlı kitapları önemlidir.

çiklet İng. i. Şekerli, kokulu bir çeşit sakız.

çikolata (Meksika yerlilerinin dilinden) i. Kakaodan yapılan, içine süt de katılan şekerleme. [Chocolat — Chocolate]

çil kuşu

çil ★ 1. Yüzde ve ellerde güneşin etkisiyle beliren koyu sarı renkte benekler. [Gelinotte, — Spots, freckles] ★ 2. Aynada beliren leke. [Tache des miroirs — Miror spots] ★ 3. Kökleri kıl gibi ince uzantılar. [Processus des racines — Fasciculate root] ★ 4. s. Tüyünde küçük lekeleri ve benekleri olan hayvan : Çil horoz. ★ 5. (Maden paralar hakkında) Yeni ve parlak : Çil kuruş çil çil altınlar. [Neuf, brillant (monnaie) — New, shining (coin)]

çil i. Zo. Tavukgillerden eti için avlanan, ormanda yaşıyan bir kuş, dağ kuşu. [Poule bariolé — Speckled hen]

Çilader Bak. Çaybaşı.

çile ★ 1. Tar. Eskiden tarikatlara girenlerin 40 gün, 40 gece bir odaya kapanıp tapınmak, kimse ile görüşmemek ve ancak yaşamayı sürdüren az yiyecekle kanaat etmek suretiyle geçirdikleri perhizli ve meşakkatli devreye verilen ad. Kelimenin Farsçası «çille» olup bu da 40 demek olan «çihl» den gelir. Mevlevîlikte çile, dergâhın çeşitli hizmetlerinde çalışmak suretiyle yapılır ve 1001 gün sürer ; bu süreyi dolduran «can» artık «dede» ünvanını alır. Manevî temizlik dönemi demek olan çile değişik şekillerde olmakla beraber en eski zamanlardan beri hemen her dinde ve dinlerin çeşitli tarikatlarında vardır. [Privation — Privation] ★ 2. mec. Mihnet, zahmet : Zavallı çok çile çekti. [Peine, souffrance — Suffering, peine]

çile i. ★ 1. İpek, yün, pamuk gibi her türlü iplik demeti : Üç çile ibrişim aldı. [Echeveau, corde — Skein, hank] ★ 2. Yay kirişi.

çile çekmek b. f. Zahmet ve sıkıntı içinde yaşamak. [Souffrir — To suffer]

çile çıkarmak b. f. Sıkıntılı bir halin sona ermesini beklemek.

çileden çıkmak b. f. Sabrı kalmamak, dayanamayıp taşmak. [Sortir des gonds — To get out of temper]

çile doldurmak Bak. çile çıkarmak.

çilek

çilehane b. i. Tar. Çile çıkarmak için dervişlerin girdikleri küçük hücre. [Lieu de calvaire — Place of calvary]

çilek i. Bot. Gülgillerden, sapları sürüngen, çiçekleri beyaz bitki. Pembe, kırmızı, kokulu olan yemişi de aynı adı taşır. [Fraise — Strawbery]

çilekeş Far. i. Bir tarikatın çile dönemi içinde bulunan. ★ 2. Mihnete, sıkıntıya uğramış, sefalet görmüş. Sabırlı ve tahammüllü. [Patient, tolerant — Patient, tolerant]

çilemek f. (Bülbül için) Ötmek.

çilesi dolmak b. f. Çetin zamanlarını tamamlamak.

Çilimli Bolu'nun Düzce ilçesi bucaklarından. 18 köylü bucağın nüfusu 11 193, merkezinin nüfusu 2 390'dır.

çilingir i. Anahtar, kilit v.b. işleri yapan usta. [Serrurier — Locksmith]

Çilingirov, Sitilijan (Doğ. 1881) Bulgar yazar ve şairi. Sofya Millî Kütüphanesi, Etnoğrafya müzesi müdürlüklerinde bulunmuştur. Çeşitli şiir dergileri yayınlamıştır.

çilingir sofrası b. i. Külb. Üzerine mezeler konmuş derme çatma içki sofrası.

Çilingirzade Ahmet Ağa Besteci. XVIII. yüzyılda II. Mahmut'un sarayında ünlü okuyuculardandı. Besteleri alaturka müziğinin değerli eserlerinden sayılır.

çil kuşu Bak. turaç.

çil yavrusu gibi dağılmak b. f. Perişan bir halde etrafa dağılmak.

çim i. Bot. Buğdaysılardan bahçeleri yeşillendiren, ekilerek yetiştirilen küçük bir bitki cinsi. [Gazon, pelouse — Grass, sod, turf]

çimçek i. Zo. Küçük bir serçe türü.

çim çim zf. İsteksizce. Çim çim yemek.

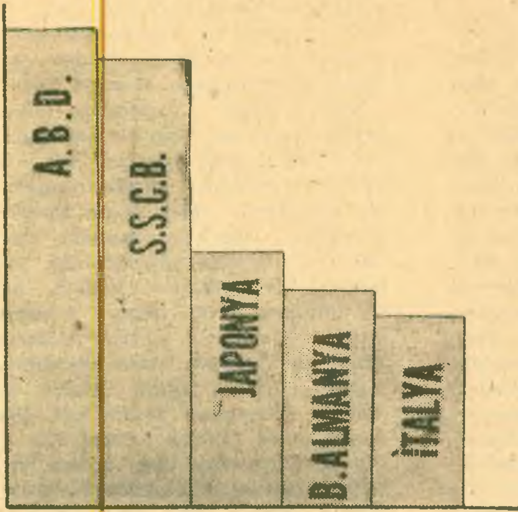
çimdik i. ★ 1. Çimdikleme işi. [Pincement, pinçon — Pinch] ★ 2. Başparmakla gösterme parmağının ucu arasına alınan miktar. ★ 3. mec. Gönül kıracak söz.

çimdiklemek f. ★ 1. İki parmak ucu arasında sıkıp acıtmak ya da koparmak. [Pincer — To pinch] ★ 2. mec. Gönül kıracak söz söylemek.

çimek i. Çimecek yer.

çimen i. ★ 1. Kendiliğinden yetişmiş çim. [Gazon, pelouse — Grass, green field] ★ 2. Çim ya da çimen kaplı toprak parçası. [Pré gazon, herbage — Turf, geen field]

çimento İta. i. Kireç taşıyla kilin karıştırılması sonunda elde edilen toz halinde bir yapı malzemesi. Havada, su altında sertleşir. Su ,kum, ince çakıl taşı ile karıştırılıp beton haline getirilerek kullanılır. İçine katılan maddelerin çeşidine göre değişik özellikler taşıyan çimentolar yapılır. İlk defa çimento, 1824 yılında Aspdin adında bir İngiliz tarafından elde edilmiştir. Bugün çimento fabrikaları, kireç taşı ocaklarının yakınına kurulur. Kireç taşı öğütülüp toz haline getirilir. 5 kısım kireç taşı gene öğütülmüş 1 kısım kille ka-

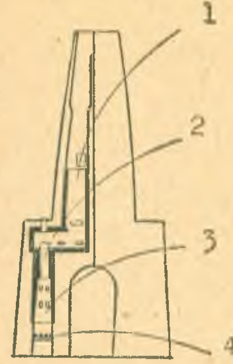

DÜNYA ÇİMENTO ÜRETİMİ

Yıllık dünya üretimi 404,9 milyon tondur. Üretimde ilk sıraları şu ülkeler tutmaktadır. A.B.D. (68,7), S.S.C.B. (65,2), Japonya (32,9), B. Almanya (24,7), İtalya (23,8) milyon ton.

Çimento hidrolik yapı malzemesidir. Burada hidrolik deyimi, su ile birleştiği zaman sertleşen demektir. İki türlü elde edilir : 1) Tabiî. 2) Sentetik olarak. Tabiî çimentoya Horasan toprağı örnek verilebilir. Bu toprak volkan kül ve lavlarının birleşimiyle meydana gelmektedir. Dayanıklığı azdır. Sentetik çimentonun en önemli şekli Portland çimentosudur. Küllü kalkerlerden ya da kül ve kalkerin karışımından elde edilir. Kırma ve öğütme işlemleri için modern kırıcılar ve yüksek devirli öğütücü makinalar kullanılmaktadır. Çimentonun hazırlanışında kuru ve yaş metot uygulanir.

ÇİMENTO

ÇİMENTONUN ELDE EDİLİŞİ

Fırının üstünden yüklenen ham madde önce kurutulur. Sonra kimyevi işlemlerle silikat haline gelip klinger adını alır. Depolara gönderilip bekletildikten sonra % 1 - 4 alçı karıştırılır ve öğütülür. Yukardaki fırının şeması (1) içinde ham madde bulunan silindiri, (2) Yanma bölgesini, (3) Sıcak kömür cürufunu, (4) Izgarayı göstermektedir.

rıştırılır. Bu karıştırma işlemi dönen silindirlerde yapılır. Silindirin içinde çelik bilyeler vardır. Dönen silindir içindeki bilyeler, kireç taşıyla kili ezip küçük parçalar haline getirir. Gitgide küçültülen parçalar sonunda toz haline getirilir ve suyla karıştırılır. Ortaya çıkan çamur fırında ısıtılır. Fırın içindeki sıcaklık 1 400 — 1 600°C ye kadar çıkar. Sıcaklığın etkisiyle karışım katılaşır. Parçalar halinde fırından çıkartılır. Klinker adını alan bu parçalar gene silindirde öğütülür. Bu arada, katılaşma zamanını biraz uzatmak için alçıyla karıştırılır. Sonunda ince toz halindeki çimento kâğıt torbalara doldurularak satışa çıkarılır. Türkiye'de birçok çimento fabrikası vardır. Bunlar, Sümerbank, Türkiye Emlâk Kredi Bankası ve İş Bankası'nın kurdukları, Türkiye Çimento Sanayii T.A. Ortaklığı'nın malıdır. Ayrıca özel çimento fabrikaları da vardır.

çimento öksürüğü Hek. Soğuk çimento ahırlarda barındırılan domuz yavrularında görülen süregen ve öldürücü akciğer iltihabı.

çimil i. Zo. Sıtma taşıyan sivrisinek, anofel. [Anophèle — Anopheles]

Çimkent (S.S.C.B.) Kazakistan'da 153 000 nüfuslu bir sanayi şehri. Maden eşya fabrikaları önemlidir.

çimlendirmek f. ★ 1. Üzerinde çim bitmesine ya da tohumun yeşermesine sebebolmak. [Germination — Germination] ★ 2. Kendinin olmayan şeylerden ufak tefek yararlanmak. [Chiper — To pinch, swipe]

çimmek f. Bütün vücuduyla suya girip yüzmek [Se baigner — To bath]

çimşir Bak. şimşir.

Çin Asya'nın güneydoğusunda, 9 736 000 km² genişliğinde, 780 milyon nüfuslu, halk demokrasisiyle yönetilen bir ülke. Yeryüzü nüfusunun hemen hemen dörtte birine yaklaşan nüfusuyla Çin dünyanın en kalabalık ülkesidir. Avrupanınkine yakın yüzölçümüyle de, Sovyetler Birliğinden sonra dünyada ikinci gelir. Çin'in başkenti Pekin'dir. Batıda Sin - Kiang (Çin Türkistanı ya da Doğu Türkistan) ve Tibet, kuzeyde İç Moğolistan gibi bağımsız topraklar dışında kalan bölgeler asıl Çin'i meydana getirir. Hey - Long - Kiang, Kilin, Liyao - Ning eyaletlerini kapsayan Kuzey doğu Çin geniş bir ovadan ve bu ovayı çevreleyen, ormanlarla kaplı dağlardan meydana gelir. Zengin kömür, demir, kurşun, bakır, çinko madenleri bu bölgede büyük sanayi tesislerinin kurulmasına imkân vermiştir. İleri ölçüde sanayileşmiş olan bu bölgede soya fasulyesi ekimi de önemlidir. Kuzey Çin Çing - Hay, Kansu, Şensi, Şansi, Hopei ve Honan eyaletlerinden Şantung yarımadasına kadar uzanan dağlık bir bölgedir. İşletilmeye başlanan muazzam kömür ve demir madenleri, sanayi bakımından bölgenin önemini günden güne arttırmaktadır. Bu bölgeyi sulayan Hoang - Ho Nehrinin (Sarı Nehir) taşıdığı alüvyonların biriktiği ovalık kısımlar ise, buğday, darı, soya fasulyesi ekilen pek bereketli topraklardır. Orta Çin Yang - Çe Nehrinin (Mavi Nehir) suladığı bölgedir. Yang - Çe, büyük gemilerin denizden 1100 km. içerlere kadar girebildiği büyük bir nehirdir. Bölgenin batıdaki dağlık kısımlarında (Se - Çuan eyaleti) kömür ve demir madenleri işletilir, önemli

sanayi merkezleri bulunur. Hupei ve Hunan eyaletlerinin ve kısmen Kiang - Si eyaletinin meydana getirdiği verimli havzada öteden beri önemli ölçüde pirinç, çay, şeker kamışı, portakal ve dut ağacı yetiştirilir. Yang - Çe Nehrinin Doğu Çin denizine döküldüğü ovalık kısımlarda ise (An - Huvey, Kiang - Su, Çe - Kiang eyaletleri) Çin'in ekonomik hayatında birinci derecede rol oynayan şehirler yer alır. Güney Çin nemli ve sıcak bir tropikal iklimin hüküm sürdüğü bir bölgedir. Batıda, ormanlarla kaplı Yunnan dağlarında önemli kömür, bakır, kalay madenleri vardır. Doğuya doğru uzanan engebeli topraklarda (Kuvey - Çeu'nun güneyi) çay ve dut ağacı yetiştirilir. Kuang - Si eyaletindeki vadi ve ovalarda pirinç, şeker kamışı ve pamuk tarımı yapılır. Kıyıda Kuang - Tung ve Fu - Kien eyaletlerinde önemli limanlar ve ticaret merkezleri vardır. Tarım ürünlerinin çeşitliliği, yeraltı kaynaklarının zenginliği ve kalabalık nüfusun sağladığı muazzam işgücü gibi etkenler, bağımsızlık şartları altında geniş ve plânlı bir sanayileşmeye yönelen Çin ekonomisinin dünya ölçüsündeki önemini günden güne arttırmaktadır. ★ Tarih : Çin, yeryüzünün en eski tarihe sahip ülkelerinden biridir. Bununla birlikte M.Ö. VIII. yüzyıldan önceki dönemler hakkındaki bilgiler henüz tam ve kesin değildir. O zamanlarda Çinliler'in Hoang - Ho (Sarı Nehir) dolaylarında ve «Göklerin Oğlu» adını verdikleri Monarklar'ın yönetiminde yaşadıkları, dış istilâlardan çekindikleri, surlarla çevrili şehirlerde parlak ve ileri bir medeniyeti devam ettirdikleri biliniyor. İlk çağlardan XX. yüzyıla kadar Çin'in 22 hanedanın yönetiminde kaldığı anlaşılmaktadır. Başlangıçta bunların en önemlileri Hia, Çin ve Çu hanedanları olmuştur. Çin hanedanının egemenliği sırasında, M.Ö. III. yüzyılda Çin birliği sağlanmış, Moğol istilâlarına 3 000 km. uzunluğunda «Çin Seddi» yapılmış ve Çin İmparatorluğu kurulmuştu. Han Hanedanı M.Ö. II. yüzyıldan itibaren 400 yıl iktidarda kalmış, Çin'de Budizm bu dönemde yayılmıştır. Tung hanedanının yönetiminde (VII.-VIII. yüzyıllar), sarsılmış olan Çin birliği yeniden sağlanmıştır. Sonraları tekrar parçalanmaya giden ülkede birlik Song hanedanı zamanında (960-1280) kurulabilmişse de, önce Tatar akınları karşısında zayıflamış, sonunda Moğol egemenliği altına düşmüştür. Moğol istilâsıyla başa geçen Yuan hanedanının (1279-1368) yönetimine karşı bütün ülke çapında gösterilen tepki sonunda iktidar Ming hanedanına (1368-1644) geçmiştir. 1644 yılında iktidara geçen Mançuryalı Çing hanedanının egemenliği sırasında, özellikle XIX. yüzyıldan itibaren, gelişmiş batı Avrupa ülkeleri Çin pazarını ele geçirme yarışına girişmişler, Afyon Savaşı'ndan (1839-1842) sonra Çin, özellikle İngiltere'nin yarı - sömürgesi durumuna düşmüştür. Mançuryalı Çing hanedanına karşı 1911'de Sun - Yat - Sen'in yönettiği ihtilâl hareketiyle Çin'de cumhuriyet kurulmuş oluyordu. Sun - Yat - Sen, imparatorluk taraflılarının ağır basmasıyla 2 ay sonra görevinden ayrıldı. İkinci cumhurbaşkanı General Yuan - Şe - Kay, devrilen imparatorluk hükümetinin danışmanıydı. Yeni bir hanedan kurmak isteğini açığa vurunca, Sun - Yat - Sen'in yönetiminde cumhuriyetçiler yeni bir demokratik parti olarak Kuomintag'ı kurup bu isteğe karşı durdular. Cumhurbaşkanının 1916'da ölümüyle Çin, yıllarca, merkezî bir iktidardan yoksun, anarşik bir durumda kaldı. Güney eyaletlerinde tutunan Kuomintag partisi, iktidarını ülkenin her tarafında kabul ettirememesine rağmen, başlıca politik kuruluş olarak faaliyet göstermeye devam etti. Partinin başına geçen General Çiang Kay Şek'in Çin komünistlerine karşı açıkça hasmane tavrına rağmen 1922 yılında Sovyetler Birliğince tanındı. Aynı süre içinde Çin'in kuzey eyaletlerini Çin komünistleri ele geçirmişlerdi. Millî birliği sağlamak üzere Kuomintag ile Komünist Partilileri anlaşarak Kanton'da ortak bir hükümet kurdular. Bu ittifakın kurulmasına etkisi olan Sun - Yat - Sen'in 1925 yılında ölmesiyle, Kuomintag Partisi'nin tek hakimi haline gelen Çiang Kay Şek, Çin Komünist Partisi'nin yoksul ve topraksız köylülerin desteğini kazanarak etki alanını hızla Orta Çin'e kadar yayması karşısında 1927'de bu ortaklığa son verdi ve komünistlerle mücadeleye atıldı. Komünistler, % 70 ölçüsünde kayıp vererek, 12 000 km. lik bir «uzun yürüyüş» yapıp kuzeye çekildiler ve Şensi eyaletinde bağımsız, sosyalist bir devlet kurdular. 1936'da Japonya'nın Çin'e saldırması karşısında başkenti Nankin'den Çung - King'e taşımakla yetinen Çiang Kay Şek, komünistlerle mücadelesine devam etti. Japon istilâsının gittikçe genişlemesi üzerine 1936 aralığında durdurulan iç savaş 1945'de yeniden başladı. Ordusu, komünistler karşısında yenilgiden yenilgiye uğrayan, aydınlar ve orta sınıflar arasında itibarını gitgide kaybeden Çiang Kay Şek'in, elinde kalan son birliklerle Formoza adasına sığınması üzerine Mao - Çe - Tung 1 Ekim 1949'da Pekin'de Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilân etti. (Bak. Milliyetçi Çin).

çin Far. i. ★ 1. Kıvrım, büklüm. ★ 2. Buruşuk, çatıklık. ★ 3. Toplıyan, devşiren.

çinakop Bak. lüfer.

Çi - Nan (Çin) Sarı Deniz kıyısındaki Şantung eyaletinin, dokuma fabrikalarıyla ünlü 862 000 nüfuslu merkezi.

çince i. Çin dili. [Langue chinoise — The chinese language, chinese]

çinçilya i. Zo. Peru, Bolivya ve Şili dağlarında yaşayan ve postu için avlanan, halen soyu tükenmek üzere olan iri sincap büyüklüğünde, yumuşak ve gümüşü tüylü çinçilyagiller familyasından bir kemirici.

çingilyagiller i. Zo. Memeliler sınıfının ke-

我們固然要同心協力,

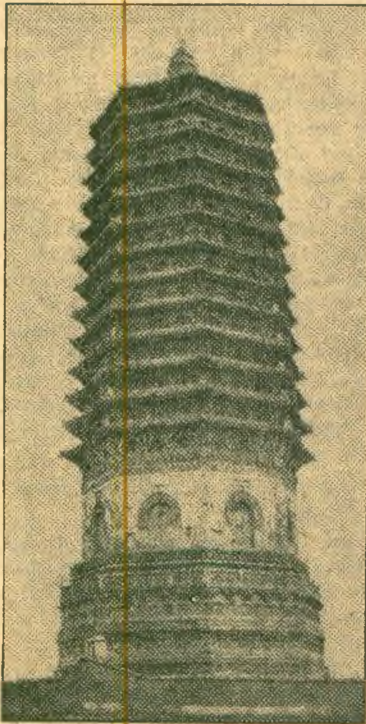
Çin yazısı şekillerle yukarıdan aşağı doğru yazılır. Her şekil bir harfi değil, bir kelimeyi ifade eder. (Yukarıda) Üç telli bir Çin halk çalgısı (Aşağıda)

Dünyanın en eski uluslarından biri olan Çinliler'in uygarlık ve kültür bakımından da zengin bir geçmişleri vardır. Çin sanatında önemli yer tutan mimarlık eserlerinde tabiatla uyum sağlama kaygısı ağır basar. Kat kat kule biçimindeki tapınaklarda bu özelliği görmek mümkündür.

Çin halkının yaşayışında su önemli bir yer tutar. Başlıca beslenme kaynağı pirincin yetişmesi için gerekli olan su, aynı zamanda bir ulaşım yoludur. Ayrıca bugünkü Çin'de topraksız insanlar, ev yerine kullandıkları kayıklarıyla su üzerinde yaşarlar

ÇİN TİYATROSUNDA İKİ TİP

miriciler takımının yalın dişliler alt takımının oklu kirpimsiler bölümüne giren bir familya. Tüyleri uzun, yumuşak ve parlaktır. [Chinchillidés. — Chinchillas]

çinçilya tavşanı b. i. Zo. Postu yaban çinçilyasının postuna benzeyen bir evcil tavşan. Bunların postundan yapılan kürkler, en pahalı kürklerdir. Çiftliklerde üretilir.

Çine Aydın'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 237 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 56 865, merkezinin nüfusu 8 281'dir. Tütün, zeytin, meyankökü yetiştirilir. Hayvan ürünleri ve ormancılığı da vardır. Kasaba, Aydın'ın güneyindedir, 33 km. lik bir şoseyle il merkezine bağlıdır.

Çingene i. Avrupa'nın her tarafına ve batı Asya'nın birçok yerlerine yayılmış, çoğu göçebe halinde yaşayan bir kavim. Avrupa'nın birçok yerlerine Mısır'dan geçmiş oldukları için asılları Mısırlı sanılmış ve buna göre ad almışlardır. Bizde onlara Kıpti denmesi de bundan ileri gelmiştir. Eskiden Hindistan'dan çıkmış oldukları hakkındaki tahmin daha bilimsel sayılmaktadır. Esmer renkleri zayıf yapıları, hele dillerinin Hint dillerine ve biraz da Farsçaya benzemesi bu kanıyı güçlendirmektedir. Dünyadaki bütün Çingeneler, dört, beş milyon arasında tahmin edilmektedir. [Izigane, gitane, bohémien — Gipsy]

çingene borcu b. i. Ufak tefek olmakla beraber dağınık borçlar.

çingene düğünü b. i. Karma karışık ve gürültülü toplantı.

çingene kavgası b. i. Çok karışık ve açık saçık, bayağı küfürlü kavga.

çingene palamudu b. i. Palamut balığının yavrusu. [Caraux, maquereau bâtard — Horse - machered]

çingene yengeci (Çağanoz) Eklem bacaklı hayvanlardan kabuklular sınıfının yüzücü yengeçgiller familyasından bir tür. Denizlerde, az tuzlu nehir ve dere ağızlarında yaşar.

Çin Seddi'nden bir görünüş

Çing - Hay (Çin) Batıda 1 677 000 nüfuslu bir eyalet. Bu eyaletin toprakları çokluk çöllerle kaplıdır. Merkezi, Si - Ning'dir.

Çinhindi Asya'nın güney doğusunda bir yarımada. Üzerinde Kamboçya, Laos, Vietnam devletleri vardır.

Çing - Kiang (Çin) Doğu Çin denizi kıyısındaki Kiang - Su eyaletinde 100 000 nüfuslu bir şehir. Kuzeye uzanan Büyük kanal üzerinde olması önemini arttırmaktadır.

Çing - Tav (Çin) Şantung eyaletinin Sarı Deniz kıyısında önemli bir limanı. 1 121 000 nüfusu olan bu şehir, aynı zamanda bir sanayi merkezidir.

çini i. Bir çeşit beyaz topraktan yapılıp fırında pişirilen bir yüzü sırlı ve üzeri, renkli çiçek ya da forumlarla süslenmiş, balçık işlerine verilen ad. Bundan bardak, vazo, tabak, duvar kaplamaları, süs eşyaları yapılır. Topraktan yapılan eşya hamurun, cins ve yapılışına göre üçye ayrılır, keramik, çini, porselen. Çininin porselenden farkı, yarı saydam olmasıdır. [Faïence — Faience]

çini cebin Far. b. i. Alın buruşuklukları.

çini cebin göstermek b. f. Surat etmek.

çinicilik i. Özellikle Türk ve İslâm sanatında gelişmiş bir sanat dalı. Balçık, beyaz balçık adı verilen topraklar suyla karıştırılıp süzüldükten sonra, elenir, havuza yatırılır. Koyulaşması için gerekli süre geçtikten sonra, baskıya konur. Böylece çini çamuru hazırlanır. Hamur haline gelen çamur kesilir. Kuruyunca fırına konur. Sırlandıktan sonra ikinci kere fırında pişirilir. Bu şekilde yapılan çiniler üçe ayrılır: 1° Halk çinileri (çanak çömlek). 2° Fayans çiniler. 3° Porselen çiniler önce Çin'de başladı. Asurlular ise Çinliler'den dört yüzyıl sonra çiniçiliği geliştirip bir sanayi haline getirdiler. Türk çiniciliği ise Selçuklular ve Osmanlılar devrinde önemli bir sanat dalı olmuştur. İlk Türk çini örnekleri Kılıç Aslan'ın Konya'daki sarayında bulunuyordu. (XII. yüzyıl). Osmanlılar'ın ilk çağlarında İznik'in çinicilik merkezi olduğu sanılıyor. Osmanlılar'ın mavi, beyaz çini örnekleri Bursa'da Sultan Mustafa türbesinde, Yeşil Türbe'de Cem Sultan türbesinde ve Edirne'de II. Murat camisindedir. Osmanlı çiniçiliği XVI. yüzyılda en parlak dönemini yaşadı. Bu dönem çinilerini İstanbul'da Süleymaniye, Sokullu ve Rüstem Paşa camilerinde ve Topkapı Sarayı III. Murat dairesinde görüyoruz.

çinilek i. Yankısının çokluğundan sesin iyi anlaşılmadığı yer.

Çinili cami Üsküdar'da bir cami. Kapısının üstündeki yazıdan buranın 1640'da Kösem Valide Sultan tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. İçi kubbe yatağına kadar tamamen çini ile kaplıdır.

Çinili Köşk (Sırça Saray) İstanbul'da yapılmış ilk önemli Türk mimarlık eserlerinden biri. 1472 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan köşk özellikle

çok ustalıklı ve güzel çinileriyle ünlüdür. Bundan ötürü asıl adı «Sırça Saray» iken sonraları «Çinili Köşk» diye anılmıştır. Uzun yüzyıllar Topkapı Sarayının dış bölümlerinden biri olarak kullanılmış, Sultan Abdülaziz zamanında müze düzenine sokulmuş, eski Türk ve İslâm sanat eserlerine ayrılmıştır. 1953'de, İstanbul'un alınışının 500. yıldönümünde burası «Fatih Sultan Mehmet» müzesi haline getirilmiştir.

çini mürekkebi (**çin mürekkebi**) b. i. İs karası jelâtin, Borneo kâfurusu ve misk karıştırılarak yapılan, çubuk halinde ya da sulu olarak satılan bir çeşit mürekkep. Kurutulduktan sonra, ıslatılsa da çıkmaz. Mühendislikte, aydinger denen yarısaydam kâğıt üzerine çizmek için kullanılır. [Encre de chine — China ink]

çinko İta. i. Kim. Sembolü Zn. ★ 1. Mavimtrak beyaz renkte, parlak yüzlü bir maden. 7,11 yoğunluğundadır. 419,41 derecede ergir. İnsanların en eski zamanlardanberi tanıyıp kullandıkları bir madendir. Çeşitli kaplar yapmak, damları örtmek gibi birçok işlerde kullanılır. [Zinc — Zinc] ★ 2. Bu madenden yapılan kap ve eşya: Çinko leğen, çinko tepsi.

çinkograf İta. Yun. i. Çinkografi ustası.

çinkografi İta. Yun. i. Çoğaltılacak yazı ya da resimlerin kalıbını çinko üzerine çıkarmak sanatı.

çinli i. Çin halkından ya da bu halkın soyundan olan kimse. [Chinois — Chinese]

Çin Seddi Çinliler'in, batıdan. özellikle Türkler'den gelecek saldırıları önlemek için çok eski çağlarda yapmış oldukları bir set. Ne zaman yapıldığı kesinlikle bilinmeyen ve ilk çağlarda dünyanın 7 harikasından biri olarak kabul edilen bu set, 5 000 km. uzunluğundaydı. Yanyana iki araba geçecek ende ve 6 m. yükseklikteydi. Her 150 m. de koruyucu kuleleri bulunuyordu. Eski tarihlerde ve edebiyatlarda çok sözü edilmiş olan bu seddin kimi bölümleri bugün bile sağlamdır.

Çin Tiyatrosu Tiy. Çin ulusuna özgü tiyatro biçimi. Bu tiyatro türünde, müzik, dans, maske, belli anlamları olan semboller, giyimler, pantomim aynı derecede önem taşır. Konuşmalar liriktir; dekor gerçekçi olmayıp stilizedir. Bütün bu sanatların bir araya geldiği temsilde oyuncular bir rolü duyup yaşatmazlar; tersine seyirciye, tiyatroda olduğunu hep hatırlatacak biçimde, yabancılaştırarak gösterirler. Bu yüzden seyirci, daha çok rolün nasıl oynandığına dikkat eder. Çin oyunlarının uzunluğu sınırlı değildir .Bir oyun kırk bölüme kadar uzayabildiği gibi, günlerce de sürebilir. Göstermeci tiyatro türünden olan Çin tiyatrosu, son yıllarda batı tiyatrosunu da etkilemiştir. Alman oyun yazarı Bertolt Brecht, Çin tiyatrosundan yararlanarak epik tiyatro türünü geliştirmiştir.

çipil s. ★ 1. Gözleri ağrılı ve kirpikleri dökülmüş (kimse): Arabistanda göz hastalıkları fazla, çipiller de çok olur. [Chassieux — Gummy, blear] ★ 2. Kirli, bulanık, çepel: Çipil hava. [Sale, mauvais — Dirty]

çipo İta. i. Demirin analeli ucuna yakın bir yerine, kollara ve bedene dikey olarak konulan demir ya da ağaç.

çipura i. Zo. Kemikli balıklar familyasından bir tür. En az 30 en çok 50 cm. uzunluğundadır. Akdeniz'in bütün kıyılarında, Atlas okyanusunun Afrika kıyılarında Cebelitarık'dan Ümit burnuna kadar çok bulunur. İzmir sularının ünlü bir balığıdır. Eti çok lezzetlidir. [Pagre — Seabream]

çiriş i. Çiriş otunun kökünden yapılan, sulandırılarak tutkal gibi kullanılan madde. [Colle de pâte — Pastesize]

çiriş çanağı b. i. Yapışkan ve acı şey: Ağzımın içi çiriş çanağına döndü.

çiriş otu b. i. Bot. Zambakgillerden beyaz bir bitki; sarı zambak. [Asphodèle — Asphodele]

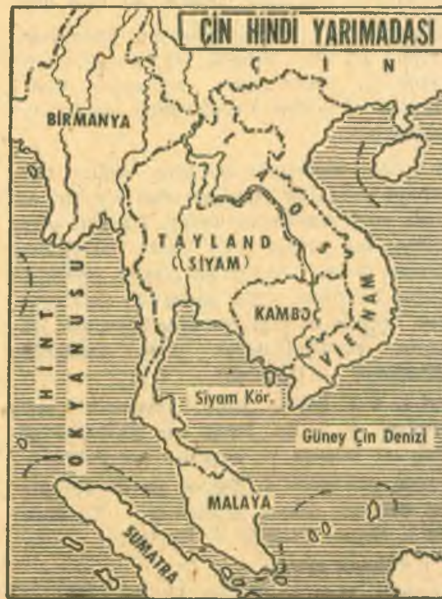
çirk Far. s. Kir, pas, pislik.

çirkef i. ★ 1. (Farsça «çirkâb» tan) Birikmiş pis su, kokmuş bulaşık suyu. [Cloaque;

A.B.D. 1.042 Mil. Ton
S.S.C.B. 557 Bin Ton
KANADA 370 Bin Ton
JAPONYA 345 Bin Ton
BELÇİKA 260 Bin Ton

ÇİNKO ÜRETİMİ

Dünyada yıllık çinko üretimi 4.468 milyon tondur

fange — Cess pool, sink] ★ 2. mec. İğrenç ve bulaşık kimse ya da şey. [Ordure, saleté, répugnant, infect — Dirtiness, disgusting]

çirkefe taş atmak b. f. Terbiyesiz adamlara bulaşmak; edepsizin karşılığını çağıracak bir harekette bulunmak.

çirkin s. ★ 1. Göze ya da kulağa hoş gelmeyen, «güzel» in tersi: Çirkin kız, çirkin ses. [Laid — Ugly] ★ 2. Yakışık almıyan, beğenilmeyecek şey, kötü: Çirkin söz, çirkin hareket, çirkin huy. [Mauvais, hideux, affreux — Mean, shamfull, disgusting]

çiroz i. ★ 1. Yumurtasını atarak zayıflamış uskumru balığı ve bunun kurutulmuşu. ★ 2. mec. Çok zayıf kimse.

çis i. Bazı bitkilerin çıkardığı şekerli bir çeşit özsu. Katılaşarak beyaz sarımtırak bir cisim halini alır. Kudret helvası. Çis, hekimlikte müshil olarak kullanılır. [Manne, exsudat — Honeydew, manna]

çiselemek f. (yağmur) İnce ince yağmak. [Bruiner, pleuviner — To drizzle]

çisinti i. İnce yağmur, çise. [Bruine — Fine drizzle]

çiskin i. ★ 1. Çiseliyen yağmur. ★ 2. s. İnce yağmurdan hafif ıslanmış.

çiş i. İşenen şey, sidik. [Urine, pissat — Urine]

çişe i. Toz gibi yağan ince yağmur.

çiş etmek b. f. İşemek. [Pisser, uriner — To piss, urinate]

çişi gelmek b. f. İşiyeceği gelmek.

çişik i. Tavşan yavrusu.

Çiştiye Hindistan'da bir fakir tarikatı ya da kastına verilen ad. Bu tarikattan olanlar, kendilerinin Ali soyundan geldiklerini ileri sürerler.

çit, -ti i. ★ 1. Bahçe, bostan gibi yerlerin etrafına çalı, kamış, ağaç dalı gibi şeylerden çekilen engel. [Haie, clôture — Fence, hedge] ★ 2. Pamuk basma, bir cins bez.

Çita (S.S.C.B.) Baykal gölünün güneydoğusunda 171 000 nüfuslu bir sanayi şehri. Yönetim bakımından Federatif Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti içinde yer almaktadır.

çita i. Zo. Memeliler sınıfının etçiler takımının kedigiller familyasından bir tür. Afrika ve Hindistan'da yaşar. Tüyleri sarıya çalan kahverengi olup kara beneklidir Bazen parsla karıştırılan çitanın benekleri daha belirlidir. Çita, kedigiller familyasının köpeğe en çok benziyen üyesidir. Kolayca evcilleştirilerek avda kullanılır. [Guépard — Cheetah]

çitari i. ★ 1. İpekle pamuk karışık bir çeşit kumaş. ★ 2. Zo. Rengi ve görünüşü güzel, eti kılçıklı ve lezzetsiz bir balık.

çitemek, çitelemek f. Kumaş ya da çoraptaki delikleri örmek. [Repriser — To darn]

çiten i. Sepet. [Panier — Basket]

çiti i. Çitmek eylemi.

çitileme i. Elde oğuşturup yıkama.

çivi yazısı

çitlenbik

çitilemek f. Kirini çıkarmak için çamaşırın iki yanını birbirine kuvvetle sürüştürmek. [Frotter, presser — To squeeze, rub]

çitlenbik i. ★ 1. Karaağaç cinsinden, 15 20 m. ye kadar yükselen ve kerestesi abanoz taklidi gibi kullanılan bir ağaç ve onun nohut büyüklüğünde, yuvarlak, siyah, tadı burukça yemişi. [Micocoulier, micocouler, térébinthe — Berry of terebinth] ★ 2. mec. Ufak tefek esmer ve sevimli kızlar ve çocuklar hakkında söylenir.

çitmek f. ★ 1. Bir araya getirmek, birleştirmek. [Unir — To unite] ★ 2. Kumaştaki deliği örerek kapamak. [Reprisager — To darn, to mend] ★ 3. Tarağın dişlerini iplikle bağlayıp sıkıştırmak. [Serrer — To clenek] ★ 4. Ovalıyarak yıkamak, çitilemek.

çitmik i. ★ 1. Ufak üzüm salkımı, çıngıl. [Grapillon — Bunch] ★ 2. Parmak ucuyla alınan miktar: Bir çitmik biber, bir çitmik enfiye. [Pincement, pinçon — Pinch]

çit ötleğeni i. Zo. Ötücü kuşlar takımının ötleğengiller familyasından bir tür. Avrupa, kuzey ve Ön Asyada, dağlık bölgelerdeki ormanlarda bulunur. Göçücüdür. [Fauette babillarde — Lesser white - throat]

çit serçesi b. i. Zo. Ötücü kuşlar takımının şarkıcı kuşgiller familyasından bir tür. Avrupa ve Ön Asya'da orman ve bahçelerde yaşarlar. [Accenteur mouchet — Hedge sparrow]

çivdirmek f. Ereğinden saptırmak, çivmesine sebep olmak.

çivi i. ★ 1. İki şeyi birbirine bitiştirmek için çakılan ucu sivri ve arkası çok defa başlı, çeşitli biçimde ve büyüklükte demir parçası. esk. Mıh, ekser. Çivi çiviyi söker. [Clou — Nail] ★ 2. mec. Sağlam ve çevik insan.

çivi kesmek b. f. Çok üşümek.

çivilenmek f. ★ 1. Çivi ile tutturulmak, mıhlanmak. [Etre cloué — To be nailed] ★ 2. mec. Bir yere saplanıp kalmak. [Etre planté — To remain]

çivisiz kalkan balığı b. i. Zo. Kemikli balıklar takımının yarı yüzgeçliler familyasından bir tür. Asıl kalkan balığının vücut yapısı yuvarlakça olduğu halde bununki konik, düz ve incedir. Çivi adı verilen kemik kabarcıkları bulunmaz; bir takım kestane renkli benekleri vardır. Eti daha beyaz olup pek beğenilmez. Avrupa denizleriyle Akdeniz'de ve Karadeniz'de yaşar. [Barbue — Brill]

çivit i. Bitkisel mavi renkte toz boya. Çamaşırların sarılığını gidermekte kullanılır. [İndigo — İndigo]

çivit fidanı b. i. Bot. Baklagillerden sıcak ülkelerde yetişen ve yapraklarından koyu mavi boya çıkarılan bitki.

Çivi yazısı Tar. Ön Asya'da kullanılan yazı çeşidi. İlk olarak Sümerliler'ce kullanıldı. Daha sonra, Hititler, Asurlular, İranlılar

ÇİNİLER Sünnet Odası (Topkapı Sarayı), Kadırga Camisi, Eyüp Camisi, Alman Çeşmesi (İstanbul), Hırkai Saadet (Topkapı Sarayı), Arz Odası (Topkapı Sarayı), Eyüp Camisi, Kubbealtı (Topkapı Sarayı).

ve başka milletlerce benimsendi. Başlangıçta, Mısır hiyeroglifi gibi, nesnelerin biçiminin belirtilmesi esasına dayanıyordu. Daha sonra fonetik semboller haline gelmiş, ama hiç bir zaman Fenike yazısı gibi, harfleri yanyana getirilerek kullanılmamıştır. Uçlarında çivi başını andıran üç köşe başlar bulunan çizgilerden meydana gelmiştir. Taş ya da çamur tabletler üzerine oyularak yazılırdı. Çamur levhalara yazı yazıldıktan sonra fırında pişirildi. Bu yüzden tabletler uzun zaman bozulmadan kalabiliyordu. Örneğin, Hammurabi kanunları 5000 yıl önceki bir çağdan günümüze kalmıştır. Yurdumuzda, Boğazkale'de yapılan kazılarda birçok çivi yazısı tablet bulunmuştur.

Çivizade Muhittin Efendi (Ölm. 1547) Şeyhüslam. Kanuni Süleyman zamanında yaşamış. Dini eserleri vardır. Oğlu Çivizade Mehmet Efendi de III. Murat zamanında Şeyhüslam idi. Zeyrek ve Şehremini'nde iki cami yaptırmıştır.

çivmek f. Amaçtan şaşmak. esk. İnhiraf etmek.

Çivril Denizli'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 499 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 50 152, merkezinin nüfusu 5 783'dür. İlçe toprakları Büyük Menderes vadisindedir. Tahıl ve pamuk ekilir, hayvancılık yapılır. Kasaba, Denizli'nin kuzey doğusundadır, civarındaki önemli merkezlere karayoluyla bağlı olduğu gibi, Afyon - Denizli demiryoluna da bir ara hatla bağlanmıştır. İl merkezine 97 km.lik bir şoseyle bağlıdır.

çiy Akşamın ya da gecenin serinliğiyle, açık havadaki su buharının yoğunlaşması sonunda eşyalar ve varlıklar üzerinde meydana gelen su damlacığı. [Rosée — Dew]

Çiyiltepe, Asaf (1934-1967) Sahneye koyucu ve tiyatro yöneticisi. Galatasaray Lisesi'ni bitirdi, İstanbul Tıp Fakültesi'ne devam etti. Burayı bitirmeden tiyatro hayatına atıldı. İstanbul'da Cep Tiyatrosu'nda ve Dormen Tiyatrosu'nda oynadıktan sonra, tiyatro çalışmalarını Fransa'da sürdürdü. Dönünce İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda sahneye koyucu olarak çalıştı. Türk Tiyatro tarihinde önemli bir yeri olan Arena Tiyatrosu'nu kurup yönetti. Daha sonra topluluğuyla Ankara'ya gidip Ankara Sanat Tiyatrosu'nu kurdu. Bir çok oyun sahneye koydu. 1967 yılında, Orhan Kemal'in «72. Koğuş» adlı oyunuyla Ankara'nın en iyi sahneye koyucusu seçildi. Tiyatrosuyla birlikte çıktığı turnede, bir trafik kazasında öldü.

çiysemek Bak. çiselemek.

çizge i. Bir olayın gelişimini göstermeye ya da birden çok şey arasında karşılaştırma yapmaya yarayan, türlü çizgilerden meydana gelmiş şekil; grafik. [Graphique — Graphic]

çizgi i. ★ 1. Bir cismin, başka bir cisme dokunarak geçerken onda bıraktığı ince, uzun iz: Kâğıda çizgi çizmek. ★ 2. Mat. Bir noktanın hareket etmesi sonunda ortaya çıkan şekil. Geometride çizginin yalnız bir boyutunun bulunduğu kabul edilir. Doğru, çizginin özel bir durumudur.

çizgili çek Çekin, üstünde paralel iki çizgi olanı. Çizgiler arasına bir bankanın adı yazılırsa, bu özel çizgili çek olur. Çizgili çek yalnız banka aracılığıyla ödettirilebilir. [Chèque barré — Crossed check]

çizgili kas b. i. Anat. Kas telleri üzerinde enine çizgiler gösteren ve çalışması iradeye bağlı olan kas dokusu tipi. [Muscle striée — Straited muscle]

çizgili kas

çizi i. ★ 1. Çizgi, çizik. esk. Hat. ★ 2. Sapan demirinin toprakta bıraktığı iz. [Sillon — Groove]

çizik s. ★ 1. Çizilmiş. [Tracé, raturé, barré — Scratced] ★ 2. i. Çizgi. [Signe, tirait, rayure, raie, barre — Line, mark, scratch trace, stripe]

çiziktirmek f. Çızıktırmak. [Gribouiller — To scribble, scrawle]

çizim i. Mat. Belli bir kurala uyarak ve çoğunlukla yalnız pergel ve cetvel kullanarak bir şeklin çizilmesi. Geometride, belli bir şeklin bazı büyüklükleri verilir, geri kalan büyüklüklerinin bulunması istenir. Soruya uygun teoremler kullanılarak yapılan çizim sonunda, bilinmeyen büyüklükler bulunur.

çizme i. Karda, çamurda yürürken ya da ata binerken giyilen uzun konçlu ayakkabı. [Botte — Top - boot, wellington]

çizmeden yukarıya çıkmak b. f. İskender'in ressamı Apelle'den kalma 2400 yıllık bir söz. Aklının ermiyeceği ya da mesleğinin dışında bir işe karışmayı anlatır.

çizmek f. ★ 1. Çizgi çekmek. [Tracer (une ligne) — To draw (a line)] ★ 2. Resmetmek: Beş dakika içinde taslağı çizdi. Krokiyi çizmek. [Dessiner — To sketch] ★ 3. Sözle tasvir etmek: Bize bütün uğradığı felâketin tablosunu çizdi. [Décrire — To describe] ★ 4. Çizgi çekerek battal etmek. esk. Hazfetmek: Adını defterden çizmek. [Effacer, biffer — To cross out to cancel]

çoban i. Koyun, keçi, inek gibi hayvanları sürü halinde gezdirip otlatan kimse. [Berger, pasteur — Shepherd, pastor]

çoban aldatan b. i. Zo. Kuşlar sınıfının gökkuzgunumsular takımının çoban aldatangiller familyasından bir tür. Göçücü bir kuştur. Palearktik bölgede ormanlarda yaşar. [Pie - grièche — Shrike]

çoban armağanı b. i. Gösterişsiz armağan değersiz hediye: Çam sakızı çoban armağanı.

Çobandede Erzurum'un Pasinler ilçesi bucaklarından. 23 köylü bucağın nüfusu 11 575, merkezinin nüfusu 1 035'dir.

çobandeğneği b. i. Bot. Karabuğdayın bir türü. [Renouée — Shepherd's crook]

çoban düdüğü b. i. Bot. Loğusaotu familyasından, nemli yerlerde yetişen bir bitki. [Plantin d'eau — Water plantain]

Asaf Çiyiltepe

çoban iğnesi b. i. Bot. Itır çiçeği cinsinden kokulu bir bitki. [Geaniuru sauvage — Wild geranium]

çoban köpeği b. i. Sürü korumak işinde kullanılan iri köpek cinsi. [Chien de berger — Sheepdog]

çoban kuşu b. i. Zo. Boynuzlu kuşlar alt takımının boynuzlu kuşgiller familyasının bir türü. Evcilleştirilen bu kuş Güney Amerika'da kaz ve tavuk sürülerini yırtıcı kuşlardan korur. [Chauna chavaria — Chauna chavaris, chaka]

Çobanlar Afyon'un merkez ilçesi bucaklarından. 11 köylü bucağın nüfusu 13 409, merkezinin nüfusu 2 822'dir.

Çobanlı, Cevat (1870-1938) Orgeneral. İstanbul'da doğdu. Harb Akademisi'ni bitirdi. Sarayda ve orduda görev aldı. Harb Akademisi müdürlüğü yaptı. Balkan Savaşı'na katıldı. I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale'de yararlıkları görüldü. Mütarekeden sonra Malta'ya sürülen Cevat Çobanlı serbest kaldığı zaman Ankara'ya geldi, Kurtuluş Savaşı'nda çarpıştı. II. dönemde milletvekiliyken orduya döndü. Bir süre Yüksek Askerî Şûra üyeliği yaptı.

çobanmerhemi b. i. Terementi ve mum yağı ile yapılmış bir yara merhemi.

çobanpüskülügiller b. ç. i. Bot. İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Örneği çobanpüskülüdür. Bu bitkiler püskül halinde olduğu için bu adı almışlardır. esk. Şarabet - ür raiye. [Aquifoliacées — Aquifoliaceae]

çobansüzgeci b. i. Süzgeç gibi delikli, yaraları iyi etmekte kullanılan bir ot. [Culin grasse — Goose - grass]

çobantarağı b. i. Bot. Maydanozgillerden, tarlalarda biten beyaz çiçekli bir bitki. [Cardère — Teasel]

çobantaşı b. i. Bot. Turpgillerden bir yaban bitkisi. Yemişi torbaya benzer. Çoban dağarcığı. [Bourse à pasteur — Shepherd's purse]

çobanyıldızı b. i. «Çulpan» ve «Zühre» denen yıldız. Güneş battıktan sonra çok parlak olarak görünür. [Vénus — Venus]

çocuğu aldırmak b. f. Hek. Bak. kürtaj.

çocuğu almak b. f. Hek. Doğumda gerekli hizmetleri yapmak.

çocuğu olmak b. f. Evlâdı dünyaya gelmek.

çocuğu olmamak b. f. Kısır olmak. [Stérilité — Sterility]

çocuk i. İnsan yavrusu, bir ana, babanın kız ya da erkek evlâdı: Çocuk ailenin çiçeğidir. [Enfant — Child] ★ 2. Hoppa mizaçlı, düşüncesiz hareket eden kimse: Otuz yaşında ama hâlâ çocuk.

çocuk bezi b. i. Yeni doğmuş, kundak bebeklerinin altına konan bez takımı.

çocukbilim b. i. Konu olarak, çocuğu alıp her bakımdan inceliyerek özelliklerini belirten bilim. esk. Etfaliyat. [Pédologie — Pedology]

çok kıllılar

çocuk dili b. i. Çocukların ilk ses çıkarmaya başladıklarından eşya üzerinde fikir edininceye kadar, her birinin özel deyişleri olmakla beraber, genel olarak kullandıkları sözlerden meydana gelme dil: Ee (uyku), mama (yemek), atta (sokak), kaka (fena). [Langage d'enfant — Child language]

çocuk dünyaya getirmek b. f. Doğurmak. [Accoucher — To accouche]

çocuk düşürmek b. f. Gebe kadın çocuğunu, yaşama gücünü daha kazanmadığı çağda doğurmak. [Avorter — To abord]

çocukların terki Huk. Muhafazası kendine ait olan oniki yaşından küçük çocuğun kasten kendi haline bırakılması suçu. [Exposition d'enfants — Expose a child]

çocukluk i. İnsan hayatının, yeni yetmeliğe kadar uzanan dönemi. Yeni yetmelik hayat şartları ve cinse göre 15-18 yaşları arasında değişir. [Enfance — Infancy, childhood]

çocukluk etmek b. f. ★ 1. Çocukça davranmak. ★ 2. Düşüncesiz davranmak.

çocuk mahkemeleri Huk. Suçlu küçüklerin yargılanmalarının yapılması ile, gerekli tedbir ve cezaları hükmetmekle görevli ihtisas mahkemesi. Çocukların özel bir mahkemede yargılanmasının gerekliliği çocuk psikolojisinin gelişmesi ve kriminolojik araştırmaların yoğunluk kazanarak çocuk suçluluğunun sebep ve kaynaklarının anlaşılmasından sonra anlaşılmıştır. [Tribunaux pour enfants — Juvenile courts]

çocuk malları Huk. Çocuğun sahip olduğu mallar. Çocuk medenî haklarını kullanma ehliyetini kazanana kadar mallarını anne ve babası ya da varisi yönetir. [Biens des mineurs — Property of infant]

çocuk olmak b. f. Çocuklaşmak.

çocuk oyuncağı b. i. ★ 1. Çocukların oynamaları için yapılmış her çeşit oyuncak. [Jouet d'enfants — Toy] ★ 2. Çok kolay iş. Önemsiz iş.

çocuk peydahlamak b. f. (evli olmayan kadın) Gebe kalmak.

çocuk psikolojisi b. i. Doğuştan olgunluk çağına kadar insan durumunu inceleyen psikoloji kolu.

çocuk tiyatrosu b. i. Tiy. Çocuklar için yazılmış oyunları çocuklara oynayan tiyatro.

çocuk yapmak b. f. (İsteyerek) Çocuğu olmak. [Enfanter — To give birth (to)]

çoğalma i. ★ 1. Çoğalmak işi. [Multiplication — Multiplication] ★ 2. Biyo. Bir tür ya da bir ırkın, eşeyli ya da eşeysiz hücre bölünmesi, tomurcuklanma, birleşme, partenogenez yollarından biri ile üreyerek dölünü devam ettirmesi. Üreme. [Reproduction — Reproduction]

çoğu s. Çok sıfatının «-i» hali. Çok defa.

çoğul s. Gra Birden fazlayı gösteren. Tekil karşıtı. esk. Cemi: Taş tekil, taşlar çoğul isimdir. [Pluriel — Plural]

çoğumsamak f. Çok görmek, fazla bulmak.

çoğun, çoğunca zf. Çok defa, sık sık. esk. Ekseriya. [Souvent — Often]

çoğunca zf. Çok defa, çoklukla. [Généralement — Generally]

çoğunluk i. Bir toplulukta her hangi bir özellik bakımından ayrı olanların geriye kalanlardan sayıca üstünlüğü. esk. Ekseriyet. Azınlık karşıtı: Çoğunluk kazanmak. [Majorité — Majority]

çoğurcuk i. Sığırcık kuşu, çekirge kuşu. [Etourneau — Starling]

çoğu zaman zf. Çok zaman, sık sık. [Le plus souvent — Often, many times]

çok s. zf. Sayıca ya da nicelikçe büyük. Az karşıtı. [Beaucoup, trop, très, bien — Many, much, great abundent, numerous, ample]

çoka i. Zo. Çığa balığının bir adı. [Sterlet — Sterlet]

Çokak Maraş'ın Andırın ilçesi bucaklarından. 6 köylü bucağın nüfusu 3 451, merkezinin nüfusu 688'dir.

çokal i. Eski savaşlarda giyilen zırh.

çok anlamlı b. i. Gra. Anlamı birden fazla olan kelime. [Sensitive, significative — Sensitif — significatif]

çok ayaklılar (çok bacaklılar) b. i. Zo. Omurgasız hayvanların gerçek eklembacaklılar alt kolunun bir sınıfı. Bu hayvanların vücutları, bir baş ile benzer bölütleri bulunan uzun bir gövdeden yapılmıştır Taşların altında, nemli yerlerde yaşarlar. Kırkayaklar, çıyanlar gibi takımları tanınmıştır. [Myriapodes — Myriapods]

çok bilir b. s. Çeşitli bilgilere sahip. esk. Hezarfen. [Omnicient — Omnicient]

çok bilmiş b. s. Sinsi, kurnaz: Onun böyle durgun haline bakmayınız, çok bilmişin biridir. [Sournois — Sly, crafty]

çokça s. ve zf. Az değil, epeyce. [Abondamment — Abundantly]

çok çok zf. ★ 1. En çok. ★ 2. Olsa olsa.

çokçuluk i. Fel. Alemi meydana getiren varlıkların çok, birbirinden ayrı ve başlı başına oldukları, bunlara tek ve mutlâk bir hakikatin görüntüleri şeklinde bakmanın doğru olmıyacağı fikrinde bulunanların mesleği. Bircilik. Vahdetiye. [Monisme — Monism] mesleğinin karşıtı. esk. Kesretiye. [Pluralisme — Pluralism]

çok dişli mersinbağıgiller b. i. Zo. Balıklar sınıfının tükel ağızlar alt sınıfının Mersin balıkları takımına giren bir familya. Bıyıkları yoktur. Vücutları çıplaktır. Etleri yenir. Yumurtasından havyar yapılır. Kuzey Amerika'nın güney ırmaklarında ve Çin'de yaşarlar.

çok düzlemli b. s. Mat. Birçok düzlemin kesişmesi sonunda ortaya çıkan (açı).

çok embriyonlular Bak. embriyon.

çok evlilik Bir erkeğin, birden fazla kadınla ya da bir kadının birden fazla erkekle evlenmesi. Ceza Kanunu'muzun 237. maddesi, çok evliliğin her iki türünü de suç saymıştır. [Polygamie — Polygamy]

çok gelmek b. f. ★ 1. Gereğinden artık olmak. [Excéder — To exceed] ★ 2. Çekilmez ve katlanılmaz olmak. [Importuner, ennuyer — To importune]

çokgen i. Mat. Çok kenarlı düzlemsel şekil. Kenarları doğrular halindedir. Kenar sayısına göre, beşgen, altıgen, v.b. gibi adlar alır. Bütün kenarları eşit olan çokgene, eşkenar çokgen denir. esk. Mudalla. [Polygone — Polygon]

çok görmek b. f. ★ 1. Gereksiz bulmak. ★ 2. Esirgemek.

çok görmemek b. f. Uygun bulmak.

çok hücreliler b. i. Zo. Bir hücreliler dışında bütün hayvanları içine alan bir alt alem. Her canlı birey daima bir tek hücrenin bölünüp çoğalması ve ayrıntı göstermesiyle meydana gelir.

çok karılı s. Birden fazla karısı olan. Çokevli.

çok kıllılar b. i. Zo. Omurgasızların halkalı kurtlar kolunun kıllı ayaklılar sınıfından bir takım. Suda yaşar. 3 500 kadar türü bilinmektedir. [Polycheta — Polychets]

çok kocalı s. Birden fazla kocası olan. Çokevli. [Polyandrie — Polyandry]

çokluk ★ 1. i. Çok olma hali. [Abondance — Abondance] ★ 2. zf. Çoğunluk. [Majorité — Majority] ★ 3. Sık sık, çokça. [Souvent — Often]

çok olmak b. f. Haddini aşarak karşısındakini usandırmak. [Etre intolerable — To be intolerable]

çok öndişliler b. i. Zo. Memeliler sınıfının keseliler takımından bir alt takım. Özel köpek dişleriyle her yanda 4-5 üst ve 2-3 alt kemirici dişleri gelişmiştir. Azı dişleri keskin ve sivri uçludur. Avustralya'da keseli sıçangiller, keseli sansargiller, keseli porsukgiller, keseli köstebekgiller gibi familyaları vardır.

çokrağan i. Gür kaynak.

çokramak f. Fıkır fıkır kaynamak.

çok söylemek b. f. Gevezelik etmek.

çok şey ü. Şaşma anlatır.

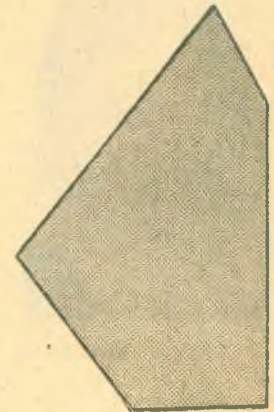
çoktan zf. Eskiden, epey önce. [Depuis longtemps, avant, auparavant — For a long time, since long ego]

çoktan beri zf. Bir hayli zamandır, uzun süredir. [Depuis longtemps — Since long ego]

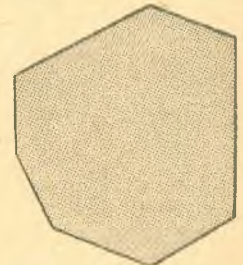
çoktanki s. Çoktanberi var olan. esk. Kadim. [Ancien, antique — Ancien, antiquated]

çok terimli b. i. Mat. Cebirde, aralarında (+), (—) işareti bulunan birçok terimden meydana gelen ifade. (+) ya da (—) işaretlerinden iki tanesi arasında kalan ifadeye bir terim denir. Bir terimin içinde çarpılan, bölünen sayılar olabilir. Bir terimde parantez içinde kalmak şar-

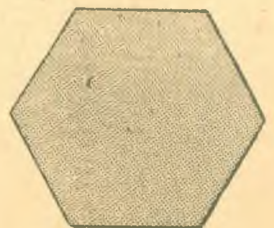
ÇOKGENLERDEN BİRKAÇI

beşgen

altıgen

düzgün altıgen

tıyla, (+) ve (—) işaretleri de bulunabilir.

çok yanlı s. İkiden artık yanı olan. Birden fazla yaptığı iş olan.

çok yüzlü b. i. Mat. Düzlemlerin aralarında kesişmeleri sonunda ortaya çıkan kapalı şekil. Hacimsel bir şekildir. esk. Çok vecihli. [Polydère — Polyhedron]

çolak s. Eli ya da kolu sakat olan. [Manchot, estropié — Crippoled]

Çolaklı Malatya'nın merkez ilçesi bucaklarından. 22 köylü bucağın nüfusu 8 842, merkezinin nüfusu 341'dir. Eski adı İspendere'ydi.

Çolak, Süreyya (Doğ. 1924) İzmir'li sanayici. İzmir'de doğdu. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. İzmir'in en büyük tekstil fabrikalarından biri olan Kula Mensucat Fabrikaları sahiplerindendir. Türkiye Odalar Birliği yönetim kurulunda ve Ege Bölgesi Sanayi Odası başkanlığında bulundu.

çolpa s. Beceriksiz, eli işe yakışmıyan. esk. Acemi. [Novice, débutant inexpérimenté, apprenti — Unskilled, inexperienced, novice, beginner, apprentice]

çoluk çocuk b. i. ★ 1. Aile. Kadın, erkek, çocuklar. ★ 2. Önemsiz, değersiz kişiler.

çolum i. Balıkçılıkta kullanılan ağ kepçe.

çomak i. Değnek. [Bâton — Stick, bat]

çomar i. İri köpek, çoban köpeği. [Chien de garde — Watch - dog]

Moiz Çombe

Çombe, Moiz (Doğ. 1918) Kongolu politikacı. Belçika Kongosu Metodist Misyon okulunu bitirdi. Bir süre babası ile birlikte ticaret ve otelcilik yaptı. 1960 - 1962 yıllarında Kongo Cumhuriyeti Katanga eyaleti başbakanlığı, 1962-1963'de Güney Katanga başbakanlığı, 1964-1965 yıllarında Kongo başbakanlığı yapan, bir ara birçok bakanlıkları üzerinde bulunduran Çombe, yabancı kuklası olarak tanınmıştır. Sonunda yerinden uzaklaştırılmış, gıyabında idama mahkum edilmiş, yurt dısına çıkmış, son zamanlarda da Cezayir'e kaçırılmıştır.

çopra i. ★ 1. Balık kılçığı. [Arête — Fishbone] ★ 2. Sık çalılık, dikenli ot. [Broussaille — Thorn - patch]

çoprabalığı b. i. Zo. Sazan familyasından, çok kılçıklı, tatlı suda yaşıyan bir çeşit balık. [Loche — Loach, lump - fish]

çopul i. Sebze sulamak için açılan yağmur sularını biriktirmeye yarayan geniş çukur.

çopur s. Aşırı çiçek bozuğu olan. [Grêlé — Pocked]

çopurina i. Zo. İzmarite benzeyen bir balık.

çor i. ★ 1. Hastalık, dert. ★ 2. (Bazı bölgelerde) Sığır vebası.

çorak s. ★ 1. Verimsiz, kıraç (toprak). [Aride sec — Barren, arid] ★ 2. (su hakkında) Acı.

çorap i. Pamuk, yün, naylon ya da ipekten örülmüş ayak iç giyisi. [Bas, chaussette — Sock, stocking, hose]

çorap kaçmak b. f. İpek çorabın bir teli kopup uzunlamasına örgüsü seyrelmek.

çorap örmek b. f. mec. Hile ve dolap düzmek.

çorap söküğü b. i. Başlanmış bir şeyin arkasının kolayca ve kendiliğinden gelmesi.

çorba i. ★ 1. Kaşıkla içilen sulu sıcak yemek. Pirinç, şehriye, tarhana, işkembe, mercimek çorbası gibi. [Soupe, potage — Soup] ★ 2. mec. Karmakarışık şey: Evin içi çorbaya döndü.

çorbacı i. ★ 1. Halkın Hıristiyan ileri gelenlerine verdiği ünvan. ★ 2. Çorba satan kimse. ★ 3. Çorbayı çok seven. ★ 4. Yeniçerilerde çorbası bir kazanda pişen bir takımın subayı. Yüzbaşı demekti. ★ 5. Tayfaların gemi sahiplerine verdikleri ad.

Çorlu Tekirdağ'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 1 132 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 55 542, merkezinin nüfusu 27 169'dur. Toprak verimlidir. Tahıl ve ayçiçeği yetiştirilir, hayvancılık yapılır. Şehir, İstanbul - Edirne demir ve karayolu üzerindedir.

Çorlu, Salih Münir, Paşa (1859-1939) Diplomat, yazar. Mahmut Celâlettin Paşa'nın oğludur. Çeşitli memurluklardan sonra Paris büyükelçiliğine atandı. Başka ülkelerde de elçilik yapan Çorlu, 1908 devriminden sonra işten çıkarıldı. Fransa Siyasî Tarih kurumuna üye oldu. «Diplomasi» adlı kitabı, gazetelerde çıkmış yazıları ile tanınmıştır.

Çoruh Artvin ilinin eski adı.

Çoruh Irmağı Coğ. Kuzeydoğu Anadolu'da bir nehir. Önce batıya doğru akarken Bayburt'da kuzeye daha sonra doğuya döner. Türkiye'nin kuzey doğu ucundaki Kaçkar dağları ile Sovyetler Birliği'nin Karçal dağları arasında derin boğazlar meydana getirir. Artvin, Borçka'dan geçip

Maradit'e Sovyetler Birliği topraklarına girip Batum'un Güney batısında Karadeniz'e dökülür. Türkiye'de kalan kısmı 346, tüm uzunluğu ise 368 km.'dir.

Çorum Orta Anadolu'daki illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Doğusunda Amasya, batısında Çankırı ve Ankara, kuzeyinde Kastamonu, Sinop ve Samsun, güneyinde Yozgat illeri vardır. Yüzölçümü 12 819 km² olan ilin bucak ve köyleriyle birlikte nüfusu 484 081, merkezinin nüfusu 95 801'dir. Merkez ilçesinden başka, Alaca, Bayat, İskilip, Kargı, Mecitözü, Ortaköy, Osmancık ve Sungurlu ilçeleri vardır. Kızılırmak havzası içinde bulunan ilin topraklarının 1/3'ü tarıma elverişlidir. Buğday, arpa, baklagiller, keten tohumu, pamuk ve çeltik ekilir. Hayvancılık yapılır. Şehir, Yıldırım Beyazıt zamanında Osmanlılar'ın olmuştur. Kara yoluyla önemli merkezlere bağlıdır.

çotira i. Zo. Kemikli balıklar takımının çotiragiller familyasından bir tür. Marmara, Akdeniz ve Atlas okyanusunda yaşar. Pek az avlanır. [Baliste — Trigger fish]

çotra i. Ağaçtan yapılmış küçük su kabı.

çotuk i. ★ 1. Yer üstündeki ağaç kökü ve kesilmiş bir ağacın topraktan yukarıda kalan kısmı: Ummadığın çotuk araba devirir. [Couche — Bare stock] ★ 2. Asma kütüğü, terek: Bin tane çotuk diktirdi.

çotur s. ★ 1. Yassı. [Plat — Flate] ★ 2. Yassı burunlu. [Camus — Flat nosed]

çöğmek f. Atılan şeyin gittikçe yere doğru yön değiştirerek yol alma eylemi.

çöğür Bot. Tohumdan yetişmiş küçük fidan: Dut çöğürü.

çökel i. Bak. çökelek.

çökelek i. Yağı alınmış süt ya da yoğurdun kaynamasıyla elde edilen katık, kesik, ekşimik denen bir çeşit peynir.

çökelmek f. Kim. Bir sıvının içinde erimiş olan katı bir maddenin bir ayırıcının yardımıyla sıvının dibine çökme eylemi. esk. Teressüp etmek. [Se précipiter — To precipitate]

çökertme Ask. Düşman mevzilerine yapılan taarruzlar sonunda cephenin bazı kısımlarının koparılması. Bu yerin genişletilmesi halinde yarma meydana gelir. [Irruption — Breakthrough]

çökkünlük i. Hek. Bak. depresyon.

çökmek f. ★ 1. Çömelip yere oturmak. [S'agenouiller — To kneel down] ★ 2. Bulunduğu yükseklikten aşağı inmek: Toprak, yol çökmek. [S'enfoncer - s'affiser — To collapse, to give way] ★ 3. Üzerinde bulunduğu yer yıkılmak: Tavan çökmek. [S'effondrer — To fall down] ★ 4. Bir şeyin üzerine inerek kaplamak: Sis çökmek. [Tomber sur, couvrir — To cover, settle down] ★ 5. mec. Basmak: Ağırlık çökmek. [Presser, écraser — To be pressed down] ★ 6. Yaşlılıktan ya da hastalıktan pek zayıflamak, kuvvetini kaybetmek. [S'affaiblir, être déprimé — To break down] ★ 7. Dibe inmek: Tortuları çökmek. [Précipiter — To precipitate]

çöküm i. Çökme şekli..

çöküntü i. ★ 1. Suyun dibine çöken şeyler, tortu. esk. Rüsup, teressübat. [Sédiment, précipitation — Sédiment, precipitation] ★ 2. Yıkılan şeyler. esk. Enkaz. [Ruines — Ruin] ★ 3. Jeolojik bir olay sonunda meydana gelen toprak batması. [Affaissement, effondrement — Sinking, subsidence]

çökürtme ağ i. Deniz dibine indirilen, üstüne balıklar geldiği zaman kenarları kaldırılarak kullanılan ağ. Gündüzleri yalnız kefal ve gümüş balığı için kullanılır.

çöküvermek b. f. Birdenbire çökmek. Olduğu yere yığılmak.

çöl i. ★ 1. Hemen hiç yağış düşmeyen, günlük ve yıllık sıcaklık farkları yüksek, bitki örtüsü son derece fakir, ıssız bölge: Libya Çölü. [Désert — Desert] ★ 2. Susuz ve bitkisiz cılız (toprak).

çölemerik Hakkâri ilinin merkez ilçesi. Nüfusu 4 226'dır. Türkiye'nin en az nüfuslu merkez ilçesidir.

çöllük s. ★ 1. Çölü çok olan: Çöllük ülke. [Désert — Desert] ★ 2. Çorak. [Aride, stérile — Aride, sterile]

çöl tilkisi (fennek) b. i. Zo. Memeliler sınıfının etçiler takımının köpekgiller familyasından bir tür. Tilkiye benzer kulakları tilkininkinden daha büyüktür. Kolon halinde otururlar. Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye'de bulunur. [Fennec — Fennec]

çömçe gelin b. i. Tiy. Anadolu'da, halk eğlencelerinden biri olan ilkel kukla oyununa verilen ad.

çömelmek f. Dizlerini büküp kalçaları baldırlara değecek şekilde topuklarının üstünde ilişir gibi oturmak. [S'accroupir — To squat down on one's heels]

çömez i. ★ 1. Eskiden medreselerde müderrislerin hizmetine bakan ve ondan ders okuyan öğrenci. Büyük hocaların, rütbeli sarıklıların bir ya da birkaç çömezleri bulunurdu. ★ 2. mec. Birinin kendi çığırına göre yetiştirdiği (kimse). Tilmiz, çırak. [Disciple, apprenti — Disciple, apprentice, follower]

çömlek i. Süzülmüş çamurdan yapılmış toprak tencere. [Terrine, pot — Cookingpot, pipkin]

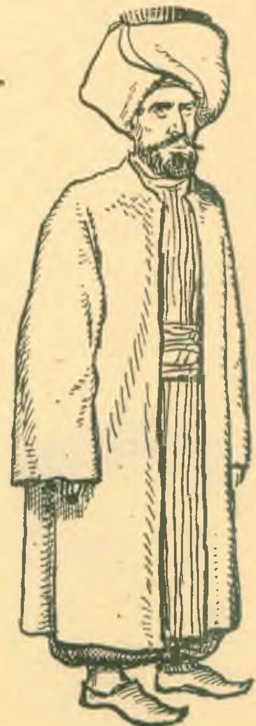
çömlekçi çamuru b. i. Saksı ve benzerlerinin yapımında kullanılan balçık. [Glaise — Clay]

çömlekçi kuşu b. İ. Zo. Ötücü kuşlar takımının bağıranlar üst familyası çömlekçikuşugiller familyasından bir tür. Arjantin ve Brezilya'da yaşar. [Fournier roux — Hornero]

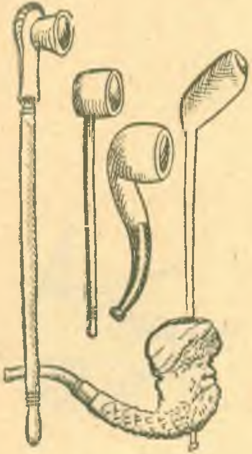
çömlek hesabı b. i. Basit ve güvenilmez hesap.

çotira balığı

Yeniçerilerde bir rütbe: Çorbacı

Çeşitli çubuklar

Çu En - Lai

çömlek kebabı b. i. Çömlekte pişen bir çeşit kapama.

çöngül i. Ufak bataklık, çamurlu küçük göl.

çöp i. ★ 1. Saman, ot kırıntısı ya da küçük tahta ve dal parçası: Gözüme bir çöp girdi. [Brin, baguette — Strow, sprig] ★ 2. Süprüntü: Çöp tenekesi. [Ordure, balayure — Litter, sweepings, rubbish, dust]

çöp atlamaz b. s. Gözünden hiçbir şey kaçırmıyacak kadar titiz ve dikkatli olan.

çöpçatan b. i. ★ 1. Kısmet veren, kader. Kimin kiminle evleneceğini önceden kararlaştırıp gerçekleştirdiğine inanılan kuvvet: Çöpçatan çatmış, ne yapalım ★ 2. s. Evlenmelerde aracılık eden (kimse).

çöpçü i. Evlerden çöpleri toplayan ve sokakları temizleyen işçi. [Balayeur — Dustman, streed sweeper]

Çöpköy Edirne'nin Uzunköprü ilçesi bucaklarından. 16 köylü bucağın nüfusu 14 470, merkezinin nüfusu 2 137'dir.

çöpleme i. Düğün çiçeklerinden, köklerinde müshil özelliği bulunan ve hekimlikte kullanılan bir bitki. Boynuz otu da denir. Yapraklarının biraz marulu andırmasından dolayı «marulcuk» denildiği de vardır. Bu ot eskiden deliliğin tedavisinde de kullanılırmış. [Ellébore — Hellebore]

çöplenmek f. ★ 1. Şundan bundan birer parça yemek, kuş gibi kırıntı ile kanaat etmek. ★ 2. mec. Açıktan kendine ufak tefek çıkarlar sağlamak.

çöplük i. Çöplerin atıldığı yer. [Réceptable d'ordures — Dust - heap]

çöplük horozu b. s. Tabiatsız, zevk düşkünü.

çör i. ★ 1. Hastalık. ★ 2. Şeytan. ★ 3. Diken, çalı çırpı.

çörek i. ★ 1. Ufak tekerlek biçiminde az yağlı, bazı defa şekerli, yumurtalı ekmek: Kandil çöreği. [Brioche — Bun]. ★ 2. Tekerlek şey, kangal, kurs. Bir çörek bakır, kalay çöreği.

çöreklenmek f. Yılanın halka olup kıvrılma eylemi. [S'enrouler — To coil up]

çöreotu b. i. Düğünçiçeklerinden bir cins bitki ve bunun susam iriliğindeki tohumu. Tat vermek için çöreklere ekilir Çöreotunu eskiden kadınlarımız nazara karşı tütsü için de kullanırlardı. [Cumin — Cummin]

çörkü i. İçinde birbirine paralel dört maden çubuğa onar tane toparlak geçirilerek yapılmış basit bir hesap aleti. Bak. abaküs.

çörlü i. Değirmende buğday teknesi oluğu.

çörten i. Üstü açık dam ya da çeşme oluğu.

çötele i. Bir tehlikeyi göstermek amacıyla dikilen işaretli değnek.

çöten i. Balık avlama sepeti. [Nasse — Wicker - trape]

çöven i. Bot. Kökü ve dalları suda sabun gibi köpüren, temizleyici bir bitki. [Saponaire — Soapwort]

çöz i. Bumbar yağı.

çözge i. Bir meseleyi çözmek için tutulması gereken yol.

çözgü i. ★ 1. Dokumacılıkta atkıların geçirildiği uzunlamasına iplikler, arış atkı esk. Pûd. [Trame — Warp] ★ 2. Yatak çarşafı için kullanılan ince bez. Daha fazla «çözme» denir.

çözgün i. ★ 1. Bir şeyi meydana getiren öğelerin dağılması. [Décomposition, désagrégation, dissolution, fonte — Dispersion, disingtegration, dissolution, fusion] ★ 2. s. Bu hale uğramış olan.

çözme i. ★ 1. Çözmek işi. ★ 2. El tezgâhlarında dokunan ve daha çok yatak ve yorgan çarşafı yapılmakta kullanılan ince bez.

çözmek f. ★ 1. Bir bağın düğümünü açmak, iliklenmiş örülmüş şeyleri açmak, sökmek: Düğme ve kopçaları çözmek. [Dénouer, délier, défaire, détacher, déboutonner — To untie, unravel, unfansten, loosen] ★ 2. mec. Bir sorunun güç noktasını bulup onu çözmek. esk. Halletmek. [Résoudre — To find out] ★ 3. mat. Bir sorunda (problem) aranan sonucu bulmak. esk. Halletmek. [Résoudre — To solve]

çözülme i. ★ 1. Çözülmek işi, açılma, gevşeme ★ 2. Ask. Gerideki savunma hattına çekilmek istiyen birliğin düşmandan sıyrılması. [Se retirer — To retire, withdraw]

çözülmek f. ★ 1. Çözmek işine uğramak. [Se dénouer, se défaire — To became untied, unfastened, loose] ★ 2. Buz, kar gibi katıların eriyip su hale geçmesi eylemi. [Fondre, dégeler — To thaw] ★ 3. Bir bütünün, kendini meydana getiren bağların ortadan kalkması sonunda dağılması eylemi: Tesbih çözülmek. ★ 4. Külb. Kaçmak, savuşmak. ★ 5. Külb. Ödemek, para vermek: Beş lirayı çözül bakalım! ★ 6. Üstün düşman karşısında savaşa tutuşmak istemiyen birliklerin geriye sıyrılma ya da çekilmesi. Çözülmede az da olsa bir bozgun anlamı vardır.

çözülüm i. Psi. Şahsiyetin uyumunun bozulması. Şizofreniklerin davranışlarında bir takım acayiplikler görülür. Son derece üzgün olduklarını söyledikleri halde gülerler; düşünceleri normal gidişini izlemez, saçma sapan konuşurlar, konuşmalarında bir bağıntı görülmez. Bütün bu belirtiler, hastanın «ben»inin bölündüğünü, ruh halinin bozulduğunu gösterir.

çözüm i. ★ 1. Bir sorunun çözümlenmesinden elde edilen sonuç. [Solution, résolution — Solution, result] ★ 2. Mat. Bir denklemde bilinmeyenlerin yerine konulunca o denklemi sağlayan sayı ya da sayılar.

çözümleme i. ★ 1. Kim. Bir maddenin bileşimindeki basit cisimlerin niteliğini ya da niceliğini anlamak için yapılan işlem. esk. Tahlil. [Analyse — Analysis] ★ 2. Dil. Bir cümleyi meydana getiren kelimelerin gramerce incelenmesi. [Analyse grammatical — Grammatical analysis] ★ 3. Fel. Bir bütünü, onu meydana getiren parçalara

ayırmak işi. Kimyada madde üzerinde yapıldığı gibi zihinde de fikirler üzerinde yapılır. Soyutlamanın (tecridin) ve genel düşünceler kurmanın (tamimin) birinci şartı olan ansal çözümleme (zihnî tahlil) dikkatın ayrı ayrı bir takım emekleriyle bir şeyin temel öğelerini (unsurlarını) ve ıralarını (seciyelerini) ayırdetmek işidir. esk. Tahlil. [Analyse — Analysis]

çözüntü i. Çözülme hali.

Çubuk Ankara'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 510 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 47 750 olup, merkezinin nüfusu 8 996'dır. Kasaba, Ankara'nın kuzeyindedir. Ankara'ya 43 km. lik asfalt bir yolla bağlıdır. İlçe topraklarında Ankara'nın suyunu sağlayan Çubuk barajı vardır.

çubuk i. ★ 1. Uzun değnek, düz dal, kökleşip kütük olmak üzere yere dikilen dal: Asma çubuğu. [Rameau, branche, cep de vigne — Shoot, twig] ★ 2. Tütün içmiye mahsus içi delik değnek. Bir ucunda «imame» denilen ağızlık, öteki ucunda tütün koymaya yarıyan «lüle» bulunurdu. [Pipe — Tobacco, pipe] ★ 3. Maden değneği: Demir çubuk, kükürt çubuğu. [Barre, baguette — Metal rod, bar, stick] ★ 4. Kumaşta düz çizgi ,sopadan dar yol: Mavi zemin üzerinde siyah çubukları var. [Raie — Stripe]

çubukçu s. ★ 1. Tar. Saraylarda ve büyük konaklarda tütün çubuklarını hazırlayan (kimse). ★ 2. Çubuk yapıp satan (kimse).

Çubukçu, Osman Cevdet (1906-1965) İstanbul Darülfünunu Tıbbiye Okulunu bitirdikten sonra önce akıl ve sinir hastalıkları uzmanı olmuş, sonra Paris'de o zaman için yeni bir hekimlik dalı olan fizik tedavi konusunda uzmanlaşarak bu konunun yurdumuzda kurulmasına önayak olmuş, İstanbul Tıp Fakültesi'nde Fizik Tedavi klinik ve kürsüsünü kurmuş ve ölümüne kadar hocalığını yapmıştır. Bilimsel araştırmaları yanında, bir çok ders kitapları yazmıştır.

Çubukdağı Aydın'ın Kuyucak ilçesi bucaklarından. 10 köylü bucağın nüfusu 7 091, merkezinin nüfusu 3 344'dür.

Çu En-Lai (Doğ. 1898). General. Çin devlet adamı. Nankai Üniversitesi'nde okudu. Çin Komünist Partisi kurucularındandır. 1919'da hapsedildi. 1920'de Fransa'ya gitti; orada komünist Çinli öğrencileri örgütlendirdi. 1924'de Çin'e döndü. Kanton Harb Akademisi'nde görev aldı. 1927 işçi ayaklanmalarını yönetti. 1931 - 1934 yıllarında Çin Kızıl Ordusu siyasî komiseri idi. 1936'da Kuomintang ile Çin komünistleri arasında bağlantı işiyle görevlendirildi. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin başbakanlığına getirildi; 1958'e kadar Dışişleri bakanlığı görevini de yaptı. 1926'dan bu yana Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi üyesidir. Gazeteciliği de vardır.

çuha i. Düz ince, tüysüz ve sık dokunmuş yün kumaş. [Drap — Woolen cloth]

Çuha Adası Mora'nın güneyindeki Maleos burnu açıklarında Yunanlılar'ın Kitira, İtalyanlar'ın Çerige dedikleri adaya Türkler'in verdikleri ad.

Çuhacıyan, Dikran (1740 - 1898) Besteci, müzikçi. Türk melodilerini Batı tekniği ile besteliyerek, bizde ilk yerli operetleri meydana getirmiş olan Ermeni sanatçı. «Leblebici Horhor Ağa», «Akif», «Köse Kâhya», ünlü eserlerindendir. İzmir'de öldü.

çuhaçiçeği b. i. Sık çiçek açan, kışın saksılarda yetiştirilen bir süs bitkisi. Bahara yakın ilk açılan çiçeklerden biridir, familyasında Arapça bahar çiçekleri denmesi ve batı dillerindeki adı da bu özelliğindendir. [Primevère — Primrose, polyanthus]

çuhaçiçeğigiller ç. b. i. Bot. İkiçeneklilerden, örneği çuha çiçeği olan bir bitki familyası. [Fr. Primulacées]

çuhadar Far. i. ★ 1. Eski saraylarda padişahın kaftan, kürk gibi giyeceklerine bakan büyük memur ve maiyetindekiler. ★ 2. Bir dairenin dışarıdaki ayak işlerini gören kimse.

çukumak (çokumak) f. Gagalamak ya da gaga gagaya tokuşmak. [Becqueter, picoter — To peck]

Çukur Bitlis'in merkez ilçesi bucaklarından. 26 köylü bucağın nüfusu 9 006, merkezinin nüfusu 1 064'dür.

Çukur Kayseri'nin Felâhiye ilçesi bucaklarından. 5 köylü bucağın nüfusu 5 301, merkezinin nüfusu 2 297'dir .

çukur ★ 1. s. Oyulmuş, içeriye doğru girmiş, derince ve alçakça: Çukur yanak. [Creux, creusé, profond — Hollow, sunken, deep] ★ 2. i. Oyulmuş, çökmüş kazılmış yer: Çukur kazmak. [Fosse, trou, cavité — Tole, sink, cavity, pit] ★ 3. Mezar: Bir ayağı çukurda. [Tombeau — Tomb]

Çukurca Hakkâri'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 009 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 9 709 olup, merkezinin nüfusu 1 206'dır. Kasaba, Irak hududu yakınındadır. İl merkezine 102 km. lik bozuk bir şoseyle bağlıdır.

Çukurova Adana ovasının Misis tepeleriyle birbirinden ayrılan iki kesiminden güneydekine verilen ad. Çukurova Seyhan, Ceyhan ve bir miktar da Bedan (Tarsus) nehirlerinin yığdıkları alüvyonlardan meydana gelmiş çok verimli bir ovadır. Yazları şiddetli sıcak kışları bol yağmurlu ve ılık geçer. Ovada yetişen en önemli ürün pamuktur. Anadolu'yu Mezepotamya ve Suriye'ye bağlayan, demiryolu ve karayolu ulaşım bakımından da önemini arttırır. Ovada en önemli şehir Türkiye'nin dördüncü büyük şehri olan Adana'dır.

çul i. ★ 1. Kıldan yapılmış kaba dokuma, kaba ve kirli giyecek. [Chiffe — Haircloth] ★ 2. Kıldan ya da yünden hayvan örtüsü: Ata çul örtmek [Housse — Horse - cloth]

Dikran Çuhacıyan

çöpleme

çuhaçiçeği

çulha kuşu b. i. Zo. Ötücü kuşlar takımının baştankaragiller familyasından bir tür. Pamuktan kese biçiminde, kapısı ancak kendisinin girebileceği küçüklükte yuva yapar. Avrupa ve Asya'da bataklık, orman ve büyük ırmakların ağızlarında yaşar. Yurdumuzda da bulunur. [Rémiz — Penduline tit]

çullama i. Üstü hamurla örtülen et ya da üstü etle örtülen hamur yemeği.

çullanmak f. ★ 1. Çul ile örtünmek, çul edinmek. ★ 2. Üstüne abanmak. [Se pencher sur — To lean over] ★ 3. mec. Tebelleş olmak, musallat olmak. [Importuner, harceler, obséder — To pester, obsess, haunt]

çulluk i. Zo. Yağmur kuşları takımının çullukgiller familyasından bir tür. Göçücü bir kuştur. Yazın Avrupa ve Asya'nın ılıman iklim bölgelerinde, kışın Hindistan ve Afrika'da ormanlarda ve su kenarlarında yaşar. Çulluk lezzetli eti için avlanır. [Bécasse — Voodcock]

çulluk balığı b. i. Zo. Kemikli balıklar takımının çulluk balığıgiller familyasından bir tür. Atlas ve Büyük okyanuslarının sıcak bölgelerinde ve Akdeniz'de yaşar. [Bécasse de mer — Trumpet - fish]

Çulpan Ast. Utarit'den sonra güneşe en yakın olan gezegen. Çoban yıldızı, Zühre, Venüs. Çulpan'da hava vardır. Yörüngesi üzerindeki dolanımı 225 kendi ekseni çevresindeki dönmesi 24 saat sürer. Güneş çevresindeki yerine göre kimi sabah, kimi de akşam gün batınca görünür.

çulsuz s. ★ 1. Çulu olmayan ★ 2. mec. Üstü başı perişan, giyeceği olmayan.

çultarı i. Hayvan örtüsü. [Housse, chiffe — Saddle - covering]

çul tutmaz b. s. Bütün kazandığını harcıyan. Eline geçeni ziyan eden (kimse).

Çumra Konya'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 3 205 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 61 958, merkezinin nüfusu 10 266'dır. Kasaba, Konya'nın güneyinde olup, Konya'ya 44 km. lik karayolu ve demiryoluyla bağlıdır.

Çung - King (Çin) Se-Çuan eyaletinin, Yang - Çe nehri kıyısındaki 2 120 000 nüfuslu merkezi ve Çin'in önemli sanayi merkezlerinden biri. Demir - çelik, dokuma fabrikaları belirtilmeğe değer. II. Dünya Savaşı sırasında Çian Kay Şek'in karargâhı bu şehirdeydi.

çurçur balığı b. i. Zo. Kemikli balıklar takımının lapinagiller familyasından bir tür. Eti yenmez. Akdeniz'de bulunur. [Fr. Crénilabre]

Çusima Japon denizinde Kore ile Japonya arasında 38 000 nüfuslu bir ada. Bu adanın yanında Ruslar'la Japonlar arasında Çuşima deniz savaşı olmuştur (1905). Amiral Togo Rus filosunu mahvetmiş, Ruslar barışa razı olmuşlar ve Japonlar Kore'nin egemenliğini elde etmişlerdir.

çuval i. Bitki tellerinden örülmüş büyük torba. [Sac — Sack, bag]

çulluk

çuvaldız i. Çuval gibi kaba dokumaları dikmek için kullanılan, ucu yassı, iğri, büyük iğne. [Grosse aiguille, passe - lacet — Sack - needle, packing - needle]

çuvallamak f. ★ 1. Çuvallara koymak. ★ 2. Külb. Başaramamak.

Çuvaşlar Bir Türk kavmi. Sovyetler Birliği'nde muhtar bir cumhuriyet olan Çuvaşistan'da yaşarlar. Merkezi Çeboksari olan bu cumhuriyetin yüzölçümü 17 900 km. nüfusu 1 143 000'dir. En eski Türk kavimlerinden biri olan Çuvaşlar, Çuvaş - Yakut diyaleği kullanırlar.

çük i. Çocuk dilinde erkeklik organı.

çükündür i. Pancar. [Betterave — Leaf - beet]

çükür i. Bir ağzı balta, bir ağzı kazma olan alet.

çülki i. Kısa konçlu çorap.

Çüngüş Diyarbakır'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 489 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 14 037, merkezinin nüfusu 2 083'dür. Tahıl ekimi ve hayvancılık yapılır. Kasaba, Çüngüş çayı üzerindedir. Diyarbakır'a 113 km. lik bozuk bir yolla bağlıdır.

çünkü, çünki Far. e. ★ 1. Olduğu için, şu yüzden ki, şu sebepten ki, zira: Bugün gidemem, çünkü hastayım. [Car, parce que — Because, as, for, since, whereas] ★ 2. Mademki: Çünki bilmiyorsun, söyleme. [Puis que, du moment que — Since, as, while]

çürüğe çıkarmak b. f. İşe yaramayacak halde bulunan bir şeyi kullanmamak.

çürüğe çıkmak b. f. Sağlam olmadığı anlaşılmak. Kullanılmazlığı anlaşılmak.

çürük i. Çürümüş olan.

çürük çarık b. y. Değersiz, işe yaramayacak halde.

çürükçü i. Çürümüş, ucuz şeyler satan ya da alan kimse.

çürükçül i. Biyo. Çürümeye yüz tutmuş maddelerin üzerinde üreyen mikrop. [Saprophyte — Saprophyte]

çürük para b. s. Tar. Alaşımında bakır oranı fazla olan maden para. «Sağ akça» karşıtı.

çürük tahtaya basmak b. f. Aldanmak, tehlikeye uğramak.

çürümek f. ★ 1. Nem, eskime, hayatlama ya da mikrop gibi sebeplerle değişikliklere uğrayarak bozulmak, dağılmak, kokmak. [Pourrir, se gâter, se putréfier — To rot, putrefy, decay] ★ 2. Vurma ya da ezilme yüzünden vücutta mor lekeler meydana gelmek: Şaka diye çimdikledi, kolum çürüdü. [Etre meurtri — To be bruised] ★ 3. mec. (İnsan hakkında) Yıpranmak, çökmek. [Croupir, moisir, se fatiguer — To became unsound, exhausted] ★ 4. (Fikir, dava, iddia hakkında) Temelsiz ve isabetsiz kalmak, değerini kaybetmek. [Etre réfuté — To be rejected]

çüş ü. ★ 1. Yürüyen eşeği durdurmak için kullanılan ses. Akrep için de söylendiği olur. ★ 2. Münasebetsiz, çirkin bir hareket karşısında kullanılan kaba bir söz.

çütre i. Zo. Bak. Çotira.

Dolmabahçe Sarayı

d ★ 1. Türk alfabesinin beşinci ve sessizlerin dördüncü harfi. Ses bilgisi bakımından diş sessizlerinin süreksiz ve yumuşağı. ★ 2. Sıralama ve sınıflamalarda sayı yerine kullanıldığı zaman «4»ü anlatır. ★ 3. Müz. Nota işaretlerinin harflerle gösterildiği usulde «re» sesini gösterir. ★ 4. Romen rakamlarında beş yüz sayısını gösterir.

Dada 1915 - 1922 arasında gelişen bir sanat ve edebiyat hareketi. İlk Dada gösterileri önce Zürih'de, sonra New York ve Paris'de, daha sonra Almanya'da başladı. En sonunda da Paris'de toplandı. İlk Dada öncüleri Romanyalı ozan Tristan Tzara, Alman yazarlar Hugo Ball ile Richard Hylsenbeck ve Alsacelı heykelci ve ressam Hans Arp'dır. Bu dört sanatçı Larousse sözlüğünü açarak gelişigüzel seçtikleri bir kelime üzerinde durdular. Bu kelime «Dada» idi. Böylece hareketin adı Dada oldu. Bununla beraber yıkıcı anlamda Dada anlayışının gerçek öncüsü Fransız ressamı Marcel Duchamp'dır. 1919'da Paris'e yerleşen Tristan Tzara'nın çabalarıyla Dada hareketi 1922'de özellikle edebiyat alanında güçlendi. Ama gerçeküstücülük köklü bir sanat ve edebiyat akımı olarak geliştiğinden Dada kısa bir süre sonra bu hareketi sürdürenlerle beraber dağıldı. Dada gerçek bir sanat hareketinden çok savaşın doğurduğu aydınca bir karşı koyma hareketidir. Ama gerçeküstücülüğün doğması bakımından çok önemlidir; çünkü bu son akım Dada'nın kalıntıları üstünde yükselmiştir.

Dadaloğlu XIX. yüzyıl halk şairlerinden. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Türkmen aşiretler XX. yüzyıl başına kadar Toroslar'da Erzin, Payas, Adana ve Kozan çevrelerinde göçebe olarak yaşarlardı. Asıl adı Veli olan Dadaloğlu, Aşık Musa adlı bir şairin oğlu olup, Türkmenler'in Avşar boyundandır. Çukurova, Toroslar, Orta Anadolu'yu dolaştıysa da çokluk Gavur dağlarında yaşadı. XIX. yüzyılın diğer halk şairleri divan şiiri etkisinden pek kurtulamadıkları halde, Dadaloğlu, şehirle pek ilişkisi olmadığından, bu etkiden uzak kalmıştır. 1865'de «Fırkayı İslâhiye» adıyla kurulan bir ordu, hükümete karşı gelen Türkmen boylarının göçmenlikten çıkarılıp, şehirlere yerleştirilmesi için harekete geçmiş, bu arada Avşarları da Aziziye'ye (Sivas) yerleşmeğe zorlamışlardır. Türkmenler ile hükümet arasındaki çatışma, Dadaloğlu'nun şiirlerinin konusu olmuştur. Koşma, türkü, semai, varsağı, destanlar yazmış olan şair, asıl kişiliğini türkülerde gösterir. Dili cenk şiirlerinde sert, korkusuz; aşk şiirlerinde içli, yürektendir. Arı bir halk dili kullanır.

dadanık i. Avı çekmek için dökülen yem. [Appât — Bait]

dadanmak f. ★ 1. Tadını aldığı bir şeyin düşkünü olmak; tadanmak; alışmak: Çocuk çikolataya pek dadandı. [S'adonner, s'acoquiner — To become attached, be accoustomed] ★ 2. Menfaat görülen bir yere daima uğramaya alışmak: Kediler mutfağa dadandılar. [S'attacher trop, abuser — To furequent, abuse]

dadaş i. ★ 1. Erkek kardeş. ★ 2. Delikanlı, babayiğit. Doğu Anadolu, özellikle Erzurum taraflarında kullanılır.

Daday Kastamonu'nun ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 973 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle nüfusu 18 291, merkezinin nüfusu 1 621'dir. En önemli dağı Güruh'dur; Kızılırmak'ın kollarından olan Gökırmak ilçe topraklarını sular. Tarım, hayvancılık ve ormancılık yapılır. Ayrıca, kasabada el dokumacılığı yaygındır. Gölcübel deresi üzerinde olan kasaba, il merkezine 34 km lik bir şoseyle bağlıdır.

dadı i. Çocuğa bakan hizmetçi kadın, taya. [Bonne d'enfant, nourrice, gouvernante, nounou — Nurse, nursery maid]

dafi Ar. s. i. Öteye iten, savan, savuşturan. esk. Defeden.

Dafne

Dafne Mit. Yunan mitolojisinde babası ırmak, anası toprak olan bir perinin adı. Apollon bu güzel periye âşık olmuş, Dafne âşığının elinden kurtulmak için anasına yalvarmış, annesi de kızını defne yaprağına çevirmiş.

Dafnis Mit. Yunan mitolojisinde çoban şiirlerinin yaratıcısı olan güzel çobanın adı. Çok güzel flüt çalarmış. Bir peri kendisine âşık olmuş. Dafnis'e bağlı kalacağını söylemiş. Ama verdiği sözü unutunca kör olmuş. Dafnis kendini şarkılarıyla teselli edermiş.

Dafnis

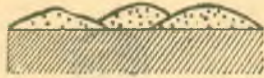
Dağ Antalya'nın merkez ilçesi bucaklarından. 3 köylü bucağın nüfusu 2 995, merkezinin nüfusu 1 222'dir.

dağ i. Çevresindeki araziye göre pek yüksek

DAĞLARIN OLUŞUMU

Lavların birikmesiyle

Buzultaşların birikmesiyle

Arazinin vadilerle yarılmasıyla

Dirençli kısımların belirmesiyle

Kırılmalarla

Kıvrılmalarla

olan yer parçası. Ar. Cebel. Far. Kûh. [Montagne, mont — Mountain, mount]

dağ Far. i. ★ 1. Kızgın bir şeyle vurulan damga. [Marque — Mark, stamp] ★ 2. Tedavi için vücuda kızgın bir aletle yapılan yanık.

dağa çıkmak b. f. Eşkıyalığa başlamak. [Brigandage, rébellion — Brigandage, rebellion]

dağ adamı b. s. Kaba, terbiyesiz, dağ ayısı. [Montagnard, grossier — Rough, boorish fellow]

dağa kaldırmak b. f. Eşkıyanın, kurtarmalık almak için, bir kimseyi dağa kaçırması eylemi. [Enlever, kidnapper — To kidnap]

dağ alası b. i. Zo. Balıklar sınıfının kemikli balıklar takımının alabalıkgiller familyasından bir tür. Uzunluğu 40 - 50 cm dir. Dağ sularında yaşar; eti yenir.

dağar i. ★ 1. Deriden torba, dağarcığın büyüğü. ★ 2. Ağzı yayvan toprak kap. ★ 3. Miktarı ülkesine göre değişen bir zahire ölçüsü: Bir dağar buğday.

dağarcık i. Meşin torba, çoban torbası. [Sac, besace — Bag, skin - bag]

Dağardı Kütahya'nın Simav ilçesi bucaklarından. 20 köylü bucağın nüfusu 5 591, merkezinin nüfusu 336'dır.

dağ ardı b. i. Dağın öbür yanı.

Dağbaşı Urfa'nın Siverek ilçesi bucaklarından. 7 köylü bucağın nüfusu 5 315 olup, merkezinin nüfusu 966'dır.

dağ başı b. i. ★ 1. Dağ tepesi [Sommet, cime, pic — Peak, summit] ★ 2. mec. Issız, korkulu yer. [Désert, vide — Desert, desolate]

dağ bilgisi b. i. Coğ. Dağların şekillerini inceleyen bilim dalı. [Orographie — Orology]

dağ birlikleri Ask. Dağlık bölgelerde savaşmak üzere kurulan ve özel silâhlarla donatılıp eğitilen askeri birlikler.

dağcı i. Dağ sporu yapan kimse. [Alpiniste — Mountaineer, mountainclimber]

dağcılık i. Dağların yüksek yerlerine tırmanma sporu. İnsanın tabiata üstün gelme azminden doğan tehlikeli ve çok zor bir spor koludur. [Alpinisme — Montaineering]

dağdağa Ar. i. Gürültü, telâş, rahatsızlık: Yaşama dağdağası. [Bruit, tumulte, souci — Noise, tumult, trouble]

dağ eteği b. i. Coğ. Dağ yamacının alt kısmı. [Piémont, piedmont — Mountain skirt, hillside]

dağılım ★ 1. i. Fel. Sinir merkezleri arasındaki işbirliğinin ve uyumun bozulup kesilmesi. Çözülüm. esk. İntiza. [Dissociation — Dissociation] ★ 2. Kim. Bir cismin içinde başka bir maddenin yayılmış olarak bulunması: Sis, suyun havada dağılımıdır. esk. İntişar. [Dispersion — Dispersion]

dağılış i. Coğ. Bir bölgede suların, bitkilerin ya da nüfusun dağılma biçimi. esk. Tevezzü. [Répartition, distribution — Repartition, distribution]

dağılmak ★ 1. f. Bir arada iken ayrılıp yayılmak. Bulutlar dağıldı. [Se disperser — To be dispersed] ★ 2. Parçalanarak yayılmak ya da saçılmak: Üstüne oturunca iskemle dağıldı. [Etre brisé, démoli — To fall to pieces] ★ 3. Düzeni bozulmak: Oda dağıldı. [Etre dispersé — To be dispersed] ★ 4. Tevzi edilmek, taksim edilip verilmek: Yemek dağıldı, mektup dağıldı. [Etre distribué — To be distributed]

dağınık s. ★ 1. Öteye beriye yayılmış, saçılmış olan, bir arada ve toplu bir halde bulunmıyan: Bu kasabanın evleri pek dağınık. [Dispersé — Dispersed, scattered] ★ 2. Düzeni bozuk, karışık: Masanın üstü pek dağınık. [En désordre — In disorder]

Dağıstan S.S.C.B.'deki federe devletlerden biri. Kafkasya'nın doğusunda, Hazar denizinin batısında 1 222 000 nüfuslu bir cumhuriyettir. Merkezi Mahaçkale'dir.

dağıtıcı i. ★ 1. Gazete ve mektup gibi şeyleri gezerek dağıtan kimse. esk. Müvezzi. ★ 2. Birliği bozan (şey, kimse)

dağıtım i. ★ 1. Dağıtma işi. [Distribution — Distribution] ★ 2. Eko. Malların üreticiden tüketiciye iletilinciye kadar geçirdiği işlemlerin bütünü. Başka bir tanımlamaya göre de, dağılım gelirin fertler ya da sosyal gruplar arasında dağılışı ve bununla ilgili mekanizmadır. Ekonomi politikte, ticaret ve bununla ilgili olarak maliyet, dolaşım (tedavül) konuları dağıtım bölümünde incelenir. Kapitalist ve karma ekonomi sisteminin bulunduğu yerlerde, dağıtım aracılar eliyle yapılır. Sosyalist ülkelerde dağıtım devlet tarafından düzenlenir. esk. Tevezzü. [Distribution — Distribution]

dağıtmaç i. Dağıtma aleti. esk. Tevzi levhası. [Distributeur — Distributor]

dağıtmak f. ★ 1. Bir şeyi pay ederek ayrı ayrı birçok yerlere vermek. esk. Tevzi etmek: Yemek, para dağıtmak. [Distribuer, disperser — To disperse, distribute] ★ 2. Bir şeyin ya da bir yerin düzenini bozmak: Odayı dağıtmak. [Eparpiller — To scatter] ★ 3. Toplu bir halde bulunan şeyleri öteye beriye uzaklaştırmak: Dumanı dağıtmak. [Disperser, dissiper — To disperse, dissipate] ★ 4. Vurup parçalamak: Vapur sandalı bir çarpışta dağıttı. [Disloquer — To dislocate] ★ 5. mec. Bir topluluğun varlığına son vermek. esk. Feshetmek. [Dissoudre — To dissolve]

dağ ispinozu b. i. Zo. Ötücü kuşlar takımının ispinozgiller familyasından bir tür. Avrupa ve kuzey Asya'da ağaçlık yerlerde yaşar. Göçücüdür. [Pinson du nord — Brambling]

dağ keçisi b. i. Zo. Çift parmaklılar takımının geviş getirenler alt takımının boynuzlugiller familyasından bir tür. Pireneler'de, Alpler'de ve Balkanlar'da yaşlı bir erkeğin yönetiminde küçük topluluklar ha-

linde yaşar. Eti ve derisi için avlanır. [Chamois — Chamois]

Dağkızılca İzmir'in Torbalı ilçesi bucaklarından. 7 köylü bucağın nüfusu 4 526, merkezinin nüfusu 1 242'dir.

dağ kuyruksallayanı b. i. Zo. Kuyruksallayangillerden, sırtı kül rengi, sulak yerlerde yaşayan bir kuş türü. Uzunluğu 21 cm. dir. [Bergeronnette des ruisseaux — Gray wagtail]

dağlağı i. Dağlama aleti. [Cautère — Cauterizing iron]

dağlamak f. ★ 1. Kızgın demirle yakmak ya da damga vurmak. [Cautériser — To cauterize] ★ 2. Yanma ya da batma gibi etki yaratmak: Soğuk yüzümü dağladı. [Brûler — To burn, scald] ★ 3. mec. Acısı yüreğine işlemek: Onun bu hali yüreğimizi dağladı. [Attrister — To darken, grieve, sadden]

dağlara düşmek b. f. Perişan ve avare olmak.

dağlar anası b. i. Pek iri kadın.

dağlara taşlara b. ü. Bir felâketten söz edilirken «Hepimizden ırak olsun!» anlamına söylenir.

Dağlarca, Fazıl Hüsnü (Doğ. 1914) Şair. İstanbul'da doğdu. Babası Hasan Hüsnü Bey'dir. Konya, Kayseri, Adana ve Kozan'da ilk, Tarsus ve Adana'da ortaokulu okudu. Kuleli Askerî Lisesini 1933'de, Harp Okulu'nu 1935'de bitirdi. Anadolu'nun ve Trakya'nın çeşitli yerlerinde piyade subayı olarak dolaştı. 15 yılını doldurunca askerlikten ayrıldı. 1952 - 1960 yılları arası Çalışma Bakanlığı iş müfettişi olarak çalıştı. İlk yazısını ortaokul öğrencisiyken bir hikâye olarak yazdı. İlk şiirleri sanat dergilerinde 1927'de görünmeğe başlamış, o tarihten bu yana aralıksız şiir yazmıştır. Birçok şiir kitabı yayınlanmıştır. «Çocuk ve Allah», «Asu», «Havaya Çizilen Dünya», «Sivaslı Karınca», «Dışardan Gazel», «Kazmalama», «Yeryağ», «Vietnam Savaşımız», (İngilizcesi: «Our Vietnam War»), «Türk Olmak» bunlardan bazılarıdır. Çeşitli armağanlar kazanmıştır.

dağların şenliği b. i. Ayı.

dağlı s. ★ 1. Dağlık yer ahalisinden olan. [Montagnard — Mountaineer] ★ 2. Dağlanmış ya da bir acıya uğramış. [Triste, — Sad, sorrowful] ★ 3. Halk arasında iskambil kâğıtlarındaki papazın adı.

Dağlıca Hakkâri'nin Yüksekova ilçesi bucaklarından. 10 köylü bucağın nüfusu 4 471, merkezinin nüfusu 1 278'dir. Eski adı Oramar'dı.

dağlıç i. Zo. Yağlı kuyruklu bir koyun ırkı. Eskişehir, Bilecik, Afyon, Kütahya, Uşak, Isparta, Burdur illerinde yetiştirilir. Eti, lezzet bakımından kıvırcık ve karayaka koyunlarının etinden, süt verimi de kıvırcıktan sonra gelir. Yapağısı kıvırcıktan daha kalındır. Halıcılıkta kullanılır.

dağoluş b. i. Jeol. Yerkabuğu şekillerinin meydana geldiği zamana verilen ad. esk. Tekevvünü cibal. [Orogénie — Orogenia]

dağ ötegeni b. i. Zo. Ötücü kuşlar takımının ötegengiller familyasından bir tür. Avrupa, Ön Asya ve kuzey Afrika'da dağlık ormanlarda yaşar. Göçücüdür. Büyük sahranın güneyinde kışlar. [Pouillot de Bonelli — Bonelli's warbler]

dağselvisi b. i. Bot. Bak. sedir.

dağ serçesi b. i. Zo. Ötücü kuşlar takımının serçegiller familyasından bir tür. Yerli ve göçücü bir kuştur. Avrupa ve Asya'da orman ve bahçelerde yaşar. [Frıquet — Tree sparrow]

dağ sıçanı b. i. Zo. Omurgalı hayvanlardan kemiricigiller takımının sincapgiller familyasından bir tür. Avrupa'nın yüksek dağlarında toplu halde yaşar. Kış uykusuna yatar. Eti ve kürkü için avlanır. [Marmotte des Alp — Alpine marmot]

Dağ, Şevket (1875 - 1944) Ressam. İstanbul'da doğdu. Sanat öğrenimini Sanayii Nefise'de yaptı. Uzun süre öğretmenlik, milletvekilliği yaptı. Eserlerinde İstanbul'un cami, han ve çeşmelerini çizmiştir.

Dağyolu Tunceli'nin Pülümür ilçesi bucaklarından. 12 köylü bucağın nüfusu 3 574, merkezinin nüfusu 370'dir. Eski adı Şeteri'ydi.

daha zf. ★ 1. Şimdiye kadar, henüz: Daha kimse gelmedi. [Encore — Still, yet] ★ 2. Miktar ya da zaman eklenmesini anlatır: Bir saat daha bekleyin. [Encore, plus — More, Plus] ★ 3. Sıfatların başlarında bulunduğu zaman, onların ötekilere üstün olduğunu bildirir. Bu daha büyük. ★ 4. Tekrar, defa anlamı verir: Oraya bir daha git. [Encore une fois — Again] ★ 5. Hâlâ, şimdiye kadar: Daha gelmedi. [Encore — Yet]

daha neler b. ü. Öyle şey olur mu?

dahdah i. (Çocuk dilinde) At.

dahi e. Hem, kezalik, ve: Ben dahi bilmiyordum. Bu edatın yerine şimdi onun kısaltması olan «da», «de» ve «bile» kullanılmaktadır: Bunu ben de bilemezdim, onlar da. [Aussi, encore, et puis — Also, too, even, and, furthermore]

dâhi Ar. s. ve i. Yetenekleri olağanüstü işleri başaracak çok önemli ve şaşılacak şeyler yaratacak kadar üstün olan kimse. [Génie — Genius]

dahil Ar. i. ★ 1. Karışmış olma, karışma, bir işte parmağı olma. [Dans, dedans — In, within] ★ 2. İç, içeri. [Intérieur — Inside, interior] ★ 3. zf. İçinde olmak üzere, ile birlikte. [Avec, à, auprès, chez — With, by]

dahiliye Ar. i. Hek. Bak iç hastalıkları.

dahil olmak Ar. T. b. f. Bir işin, bir yerin içine girmek ya da içinde olmak. [Participer, intervenir, entrer — To participate, to enter]

dahletmek Ar. T. b. f. Karışmak. esk. İtiraz ve tenkidetmek: Dahleden dinimize bari müselman olsa.

Dağ keçisi

Şevket Dağ

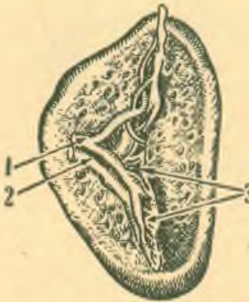

Fazıl Hüsnü Dağlarca

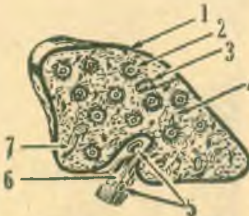
DALAK

Dış görünüşü

İç görünüşü : 1) Atardamar, 2) Toplardamar, 3) Hilus

Kesiti : 1) Zar, 2) Lenf düğümü, 3) Atardamarlar, 4) Dalak özü, 5) Toplardamarlar, 6) Atardamarlar, 7) Bölmecik

Dahomey Batı Afrika'da Guinea körfezi kıyısında, Togo ve Nigeria arasında yer alan bir cumhuriyet. Yüzölçümü 115 800 km², nüfusu 2 300 000'dir. Başkenti Porto-Novo'dur. Önemli şehirleri Abomey, Kotonu'dur. Kıyı kısımları dışında iklimi az nemlidir. Ülkenin başlıca zenginliği palmiye yağı ve pamuktur. İlk önce yerli bir krallıkla yönetilen ülke, 1892 - 1893 yılları arasında Fransızlar tarafından alınmıştır. 1960 yılından beri bağımsızdır.

Daidalos Mit. Yunan mitolojisine göre Girit'deki labirenti yapan mimar. Kendi yaptığı labirentte oğluyla birlikte hapsedilmiş. Balmumu ve tüylerden bir çift kanat yaparak uçmuş. Ama oğlu güneşe yaklaştığı için bir kanadı eriyerek düşmüş.

Dailer İsmailiye mezhebinden ve Dürzîler arasında bir çeşit din misyonerliği yapanlara ya da bu mezhebin çeşitli katlarında bulunanlara verilen ad. Dine ve Hak'a çağıran anlamına gelen bu söz, bir ruhanî başkanlık niteliğini de anlatır.

daim Ar. s. Sürekli. esk. Devam eden. [Continuel — Continuously]

daima Ar. zf. Her zaman, her vakit. [Toujours, continuellement — Always, continously, permanently]

daimî Ar. s. Temelli, sürekli, gedikli. [Continuel, permanent, persistant, fixe, incessant — Constant, permanent, perpetual, lasting]

Daimler, Gottlieb (1834-1900) Alman mühendisi. Schordorf'da doğdu. Petrolle işleyen, hafif bir otomobil motoru bulmuştur.

daim olmak b. f. Sürüp gitmek.

dair Ar. s. Değgin, bir şey üzerine olan, konusunda. [Relatif, appartenant, ayant rapport à, concernant — Concerning, regarding, partaining to, about]

daire Ar. i. ★ 1. Bir çemberin içinde kalan düzlemsel yüzey. [Cercle — Cercle] ★ 2. Büyük bir binanın bir bölüğü ya da bir apartmanın ayrı bir ev halindeki kısmı: Karşıki apartmanda kiralık daire var. [Appartement — Flat, appartment] ★ 3. Devlet işlerindeki kuruluşlardan her biri ve onların bulundukları bina: Vilâyet, belediye daireleri. [Bureau — Office] ★ 4. mec. Mantık dairesinden çıkmamak. [Bornes, limite — Limits] ★ 5. Saz takımında hânendelerin usul varmak için kullandıkları çalgı, tef.

daire kesmesi b. i. Mat. Bir dairede, iki yarıçap arasında kalan alan parçası. Alanı iki yarıçaptan başka, çemberin bu iki yarıçap arasında kalan parçası sınırlar. Daire kesmesinin alanı, çemberin alanından giderek hesaplanır. Bunun için, iki yarıçap arasındaki açının bilinmesi gerekir. esk. Kıta-i daire. [Secteur — Sector]

Dairen (Çin) Kuzey doğudadır. Nüfusu 1.508 000'dir. 1905'e kadar Rusya'ya aitti. Maden işleme, gemi ve makine yapım endüstrisi, dokuma, kimya ve gıda endüstrisi gelişmiştir.

daire parçası b. i. Mat. Bir dairede, bir kiriş ile o kirişin yayı arasında kalan parça. esk. Kıt'ai daire. [Segment — Segment]

Dakar Senegal cumhuriyetinin başkentidir. Atlas okyanusu kıyısında 374 700 nüfuslu bir şehirdir. Üniversitesi vardır. Batı Afrika'nın önemli bir limanıdır. Ayrıca önemli bir endüstri merkezidir.

dakik Ar. s. İnce. [Subtil, délicat — Delicate]

dakika Ar. i. ★ 1. Bir saatin altmışta biri. Altmış saniyelik zaman. [Minute — Minute] ★ 2. Açı birimi olan derecenin altmışta biri. ★ 3. İnce fikir ve nükte.

Dakka (Doğu Pakistan) Ganj nehrinin deltasında 556 700 nüfuslu bir şehir. Dokuma endüstrisi önemlidir.

Dakota Amerika Birleşik devletlerinden ikisinin adı. Kuzey ve Güney Dakota vardır. Yerli ırkın dilinden alınmış bir sözdür. Kuzey Dakota'nın merkezi 632 000 nüfuslu Bismark, Güney Dakota'nın merkezi ise 680 000 nüfuslu Pierre'dir.

daktilo etmek b. f. Makine ile yazmak: Şu mektubu daktilo eder misiniz? [Taper — To type]

daktilografi Yun. i. Makine ile yazı yazma işi.

daktilo makinesi b. i. Bak. yazı makinesi.

daktiloskopi Yun. i. Parmak izleriyle kimlik bulma, tanıma usulü. İnsan avucu, özellikle parmak uçlarının her insanda ayrı biçimde olması temeline dayanır.

dal i. ★ 1. Ağacın gövdesinden ilk ayrılan kollardan her biri. İkinci derecedekilere budak denir. [Branche, rameau — Branch, ramus] ★ 2. mec. Şube, kol: Kurum çok dallara ayrıldı. [Department, branche, division — Department, branch, section]

Daladier, Edouard (Doğ. 1884) Fransız devlet adamı. Yüksek Öğretmen okulunu bitirdi, bir süre öğretmenlik yaptı. Milletvekili, sömürgeler bakanı, bayındırlık bakanı, dışişleri bakanı, millî savunma bakanı ve başbakan olarak görev aldı. Devlet hizmetinde bulunduğu sıralarda Münih anlaşmasını, Almanya'ya savaş ilânını imzaladı. Fransa Almanya'ya teslim olunca Vichy hükümetince tutuklandı. 1941-1945 yıllarında Fransa, Almanya ve Avusturya'da tutuklu kaldı. Radikal Sosyalist Partisi başkanlığında yapmış olan Daladier, 1947-1954 yıllarında cumhuriyetçi solcular topluluğu başkanlığını üzerine aldı. 1946 kurucu meclisine katıldı, 1958'de seçimi kazanamadı. Yeni anayasaya ve De Gaulle'e karşıdır.

dalak i. Anat. ★ 1. Midenin solundaki, 200 gr. ağırlıkta, yassı, uzunca, gevşek, bir dokudan yapılmış, çok kanlı, çok damarlı bez. [Rate — Spleen, milt] ★ 2. Bal peteği.

dalak hastalığı Bak. şarbon.

dalakotu b. i. Bot. Kaz ayağı ve «lisanı gazal» da denen eğrelti otu cinsinden bir ot. [Scolopendre — Spleenwort]

dalâlet, -ti Ar. i. Doğru yoldan sapma, sa-

pınç. [Egarement, aberration — Aberration, deviation]

Dalama Aydın'ın merkez ilçesi bucaklarından. 10 köylü bucağın nüfusu 6 943, merkezinin nüfusu 1 767'dir.

dalamak f. Yakmak, acıtmak, kavurmak: Alev yüzünü dalamış. [Brûler — To scald] ★ 2. Isırmak, dişle koparmak: Ayı dalamış. [Mordre, irriter — To bite]

dalaş i. İkiden çok kişi arasında yapılan patırtılı gürültülü kavga.

dalaşmak f. ★ 1. Köpeklerin boğuşup birbirini ısırması eylemi. [Se battre, se quereller — To brawl, wrangle] ★ 2. mec. Ağız kavgası etmek.

dalavere İta. i. Gizlice görülen kötü iş. [Intrigue, manoeuvre — Trick, ruse, intrigue]

dalavere çevirmek b. f. Bir işte hile yapmak. [Machiner, intriguer — To machinate, cheat, manoeuvre]

Dalaylama Buda dininde ruhanî başkan. Tibet'in başkenti Lhass'da oturur, Moğolistan ve Batı Çin'de bulunan budistlerin de ruhanî başkanıdır. Buda'nın ruhunun Dalaylamalarda sürüp gittiğine inanılır. Bir Dalaylama öldükten, 49 gün sonra ruh bir küçük çocuğa geçer ve bu geçiş, bazı belirtilerle anlaşılır; ondan sonra bu çocuk üzerinde bazı denemeler yapılır; daha sonra Dalaylama olup olmıyacağına karar verilir.

dalbay b. s. İnce giyinmiş.

dal budak vermek b. f. Salmak. esk. Peyda etmek. Kollara ayrılıp genişlemek.

daldırma i. Bir dalı kütüğünden koparmadan orta kısmını toprağa gömerek köklenmesini sağlama usulü. [Marcottage — Layering]

daldırmak f. ★ 1. Suya, sulu bir şeye ya da derince bir yere batırmak, hızla sokmak: Kaşığı çorbaya daldırmak. [Plonger — To plunge] ★ 2. Düşünceye kapılmak: Fazla daldırmış, beni görmedi bile. ★ 3. Bir fidanı, bir çiçeği dikmek. [Bouturer — To layer]

dal fes b. i. Üstünde sarık ya da yemeni bulunmayan sade fes.

dalga i. ★ 1. Rüzgârla yükselip alçalan su yığını. Dışardan bakınca dalgaların bir yönde ilerlediği sanılır. Oysa sular yer değiştirmez; olduğu yerde inip çıkar. İlerleyen bu inip çıkma hareketidir. Ar. Mevç. [Flot, vague, onde — Wave, undulation, spell] ★ 2. Dalga şeklini ya da hareketini andıran şey: İnsan dalgası, sıcak dalgası. [Flot, multitude, vague — Wave] ★ 3. Fiz. Devirli (periyodik) hareketlerde bir devir (periyot) içindeki hareket. Akışkanlar, ses dalgalar halinde yayılır. Radyoda, sesler elektromanyetik dalgalarla iletilir. Her verici istasyonun başka bir dalga boyu vardır. Böylece istasyonlar birbirine karışmaz. Uzunluklarına göre, radyo dalga boyları üçe ayrılmıştır: Uzun, orta, kısa dalga adını alırlar. Kısa dalgada; radyo göstergesi üzerinde istasyonlar birbirine çok yakındır. Onun için bazı radyolarda kısa dalga bantları da ikiye ya da üçe ayrılır. [Onde — Wave] ★ 4. Külb. Gizli iş, dalavere. ★ 5. Külb. Esrar, eroin gibi uyuşturucu maddelerin verdiği keyif hali.

dalga boyu b. i. Fiz. Işık, elektromanyetik dalgalar gibi dalga hareketinin bulunduğu durumlarda, bu dalgaları birbirinden ayırmaya yarayan özel bir uzunluk ölçüsü. Dalga hareketine bir örnek de, bir ucundan aşağı yukarı sallanan ipin aldığı şekil gösterilebilir. İpin bazı noktaları yukarı çıkar, bazı noktalar aşağı iner. İşte birbirine benzer boğumlar görülür. Birbiri ardınca gelen iki dalganın en yüksek noktaları arasındaki uzunluk, dalga uzunluğudur. Bütün dalga h areketinde, dalga uzunluğ uaynı şekilde tanımlanır. Havaya elektromanyetik dalgalar yayan radyo istasyonlarının adlga uzunlukları birbirlerinden farklıdır. Böylece radyo alıcısını, istediğimiz istasyonun dalga uzunluğuna ayarlayarak, diğer istasyonların sesini duymaksızın bu istasyonu dinlemek olanağını buluruz.

dalga dalga s. Dalga şeklinde. Dalga dalga saçları var. [En ondes, ondulé — Wavy, ondulated] ★ 2. Açıklı koyulu: Tavanın boyası dalga dalga olmuş.

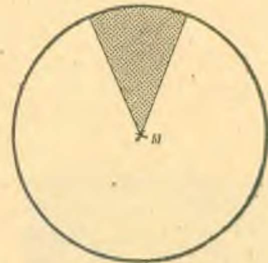
dalgacı s. ★ 1. Dalavereci. esk. Hilekâr. [Intrigant, fourbe, rusé — Intrigant, crafty, artful] ★ 2. Sebatsız, dönek. [Inconstant — Inconstant] ★ 3. Aklı başka yerlerde olduğu için önemli işleri unutan.

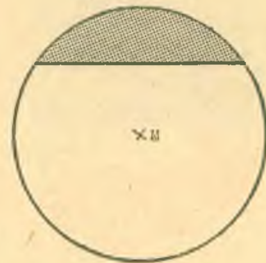
dalga geçmek Külb. Dikkatsiz olmak, zihni başka şeylerle dolu olmak, aldırmamak. [Lambiner, lanterner — To dawdle, loaf]

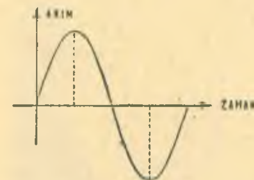
dalgakıran b. i. Limandaki tekneleri dalgaların etkisinden korumak için denizde yapılan set. [Brise - lames — Break - water, wave - breaker]

dalgalanmak f. Dalgalı olmak, dalga peyda etmek. [Onduler, moutonner, produire des vagues, s'agiter — To wave, ondulate, fly, became wavy]

dalgalı akım b. i. Fiz. Bir devrede akış yönünü ve büyüklüğünü sürekli olarak değiştiren akım. Dalgalı gerilim veren bir elektrik kaynağının ucuna bağlanan kapalı bir devreden dalgalı akım geçer. Bugün kullanılan generatörlerin büyük bir çoğunluğu dalgalı gerilim üretir. (Bak. alternatör). Dalgalı akımın yön değiştirmesi 1 saniye içinde birçok kereler tekrarlanır .Bazı dalgalı akımların yön ve büyüklük değiştirmesi, belli bir kurala bağlıdır. Akım sıfırdan başlayıp belli bir değere (maksimum) kadar artar, sonra azalıp sıfırdan geçer, aynı değere kadar, fakat bu defa tares yönde (minimum) düşer. Değişimi böyle olan dalgalı akıma, sinüsoidal akım denir. Çünkü, akımın ve

Daire kesmesi

Daire parçası

Sinüsoidal dalgalı akım: Akımın yön ve büyüklüğünün değişimi sinüsoid eğrisi çizer.

Edouard Daladier

dalgıç

Salvador Dali

bu akımı doğuran gerilimin zamana göre değişimi, sinüsoit adını alan bir eğri çizer. Şehir şebekelerinde sinüsoidal gerilim vardır. Dolayısıyla, şehir şebekelerine bağlanan bütün elektrik alıcılarından da sinüsoidal bir akım geçer. (Bak. sinüsoid, frekans). Alternatif akım. esk. Mütenavip cereyan. [Courant alternatif — Alternating current]

dalgalı borçlar Hesapları kapatılan bütçelerde daha ödenmemiş masrafların bulunması durumunda. bunların ödenmesi için kısa vadelerle çıkartılıp henüz piyasada bulunan senetlerden doğan ya da olağanüstü zamanlardan kalan borçlar. [Dette flottante — Floating debt]

dalgalı sigorta Bir ya da birçok rizikonun belli bir süre için belirli bir para ile sigirto edilmesi durumu. Bu durumda, sigorta edilen değerler önceden belli değildir. [Assurance courante — Floating policy]

dalgayı başa almak b. f. Den. Gemiyi ya da sandalı dalgaların geldiği yöne çevirmek. Böylece devrilme tehlikesi azalır.

dalgı i. Aymazlık. esk. Gaflet.

dalgıç i. Su içinde çeşitli işleri görmek için, suya dalmayı meslek edinen kimse. [Scaphandrier — Diver]

dalgıç hastalığı b. i. Hek. Halk dilinde «vurgun yemek» denen bir hastalık. Deniz dibine, dalgıç elbisesi ya da özel odacıklarla inenler birden su yüzüne çıkıp normal atmosfer basıncına kavuşunca, aşağıda daha yüksek basınçta iken kanda erimiş olan gaz birikintileri, kan damarlarını tıkar ve o damarın beslediği, kalb, beyin, böbrek gibi yaşamak için önemli bölgelerde öldürücü ya da ağır sakatlıklar bırakır. (El, kol, bacaklarda felçler gibi).

dalgıç kuşları b. i. Zo. Kuşlar sınıfının karinalılar bölümüne giren bir takım. İyi yüzer ve dalarlar. Dalgıçkuşugiller ve yumurta piçigiller olmak üzere iki familyası vardır .

dalgın s. Bir işe ya da düşünceye dalmış. [Préoccupé, plongé — Pre - occupied, pensive] ★ 2. Hep kendi düşünceleriyle uğraştığı için çevresinde olup bitenlere dikkatsiz ve kayıtsız bulunan : O dalgın adamdır, farkında olmaz. [Distrait — Absent - minded, abstracted] ★ 3. Bir hastalık yüzünden kendinde olmayan, uyanık ve aklı başında bulunmıyan. esk. Bihuş : Hasta dalgın, yatıyor. [Assoupi — Torpid]

dalgın dalgın zf. Etrafa hiç dikkat etmeden. [Abstractivement, distraitement — Abstractedly, absent - mindedly, carelessly]

dalgınlık i. Dalgın olma hali ya da dalgınca davranış. [Distraction — Distraction]

dalgır i. Hafif rüzgârlı suda, kumaş, kâğıt, demir gibi şeylerin üzerinde görülen dalgalı çizgiler. esk. Hare. [Moire — Watering]

dalgış i. Suyun altında yüzme.

dalına basmak b. f. Kızdırmak, zıddına gitmek, damarına basmak. [Enerver, irriter choquer — To irritate]

dalına binmek b. f. Arkasına binmek, yük olmak, çekilmez bir hale gelmek.

dalınç i. Dalma, kendinden geçme. esk. İstiğrak. [Absorption, distraction extase — Ecstasy, rapture]

dalız i. Biyo. İnsanın iç organlarında iki kısmı birbirine bağlıyan üstü kapalı dar ve uzunca geçit. esk. Dehliz. [Vestibule — Vestibule]

Dalila Tevrat'da anlatıldığına göre, Filistin'i Samson'un kuvvetli pençesinden ve İsrailoğulları'ndan kurtaran kadın. Kendine âşık olan Samson'un kuvvetini saçlarından aldığını öğrenerek bir gece saçlarını kesmişti. Bu masal birçok oyun, opera ve resime konu olmuştur.

Dali Salvador (Doğ. 1904) İspanyol ressamı. Figueras'da doğdu, çeşitli ülkeleri dolaştı. Fransa'da yaşar. Doğduğu kentin hemen bütün okullarını gezip dolaştı, Nunyez adlı bir ressamdan ders aldı, daha sonra Madrit'e gelerek Güzel Sanatlar Okulu'na girdi. Freud'le çok ilgileniyordu. Federico Garcia Lorca ile sıkı arkadaşlık kurdu. Dali ele aldığı konuların, mekân içinde kapladıkları yeri ve kitleyi, kısacası plastik varlıklarını iyice belirterek çiziyordu. 1925'de Barselona'da 1926'da Madrit'de ilk sergilerini açtı. Sonunda Paris'e gelip Picasso ve gerçeküstücülerle tanıştı, bu akımı benimsedi, bu akımın en ünlü ressamlarından biri oldu. Birbakıma çok basit gibi görünen bir tekniği varsa da, kompozisyonun kurallarını hiçe sayarak çalışır. Örneğin madeni cep saatlarını hamurdanmış gibi ağaç dallarına asıverir. Eserleri, Paris'de Modern Sanatlar Müzesi, Londra'da National Galery başta olmak üzere, dünyanın her yerindeki çeşitli kolleksiyonlardadır.

dalkavuk b. i. Çıplak, yani sarıksız kavuk giyen. Kendine fayda sağlayacak kişilere yaltaklanarak, aşırı saygı gösteren, soytarılık yapan kimse. [Bouffon, flatteur — Flatterer, bouffon]

dalkılıç b. s. ★ 1. Kılıcını çekmiş kişi. ★ 2. zf. Kılıcını çekmiş durumda.

dallanmak f. ★ 1. (Ağaç hakkında) Dal vermek. [Se ramifier — To ramify] ★ 2. mec. Karışık, çetin bir hale girmek. [Se compliquer — Complicate, entagle]

Dallas Amerika Birleşmiş Devletleri'nde Texas'ın 679 000 nüfuslu başkenti. 1963 yılında Başkan Kennedy burada öldürüldü.

dallı ★ 1. s. Dalları olan. [Ramifié — Branched] ★ 2. Üzerine dallar basılmış ya da işlenmiş olan : Dallı basma.

Dallı, Ahmet (Doğ. 1907) Bankacı, İstanbul'da doğdu, babası Ahmet Server Bey'dir. Özel eğitim gördü, 1927'de bankacılığa başladı. Türkiye İş Bankasında çeşitli görevler aldı, en son genel müdür iken emekliye ayrıldı. Çeşitli kuruluşlarda, yö-

netim kurulu üyeliği ve başkanlıklarında bulundu.

Dallıbahçe Tunceli'nin Nazimiye ilçesi bucaklarından. 7 köylü bucağın nüfusu 2 806, merkezinin nüfusu 365'dir. Eski adı İresi'ydi.

dallı budaklı b. s. Kolları çok, çapraşık ve güç olan. [Ramifié compliqué — Very complicated, thorny]

dalma i. Dalmak eylemi.

Dalmaçya (Sırpça Dalmajica) Adriya denizinin doğu kıyıları. Güneyde Arnavutluk sınırından, kuzeyde Zadar'a kadar uzanır. Romalılar devrinde bu bölgenin başkenti Dalminum ya da Delminum idi. Dalmaçya adı bu kelimeden türemiştir. I. Dünya Savaşı'ndan önce Avusturya, Macaristan İmparatorluğunun bir iliydi. 1918'den sonra Yugoslavya'ya geçti. Başlıca kenti Splato'dur. Halk çoğunlukla Sırp'tır.

dalmak f. ★ 1. Suya ya da sulu bir şeye hızla girmek: Denize dalmak. [Plonger — To dive] ★ 2. Bir yere hızla girmek ya da bir şeye hızla girişmek: Eve dalmak. [Entrer, entreprendre brusquement — To plunge in] ★ 3. Habersiz ve izinsiz bir yere sokulmak: Biletsiz sinemaya dalıvermiş. [Pénétrer — To insinuate oneself into a place] ★ 4. Bir şeye kendini vermek: Kitaba dalmak. [S'absorber s'adonner, pré occupé — To be absorbed] ★ 5. Uykuya varmak: Biraz dalmışım. [S'endormir — To drop off to sleep] ★ 6. (Hasta hakkında) Kendinden geçmek: Bazı kendine geliyor, bazı da dalıyor. [S'assoupir — To doze off]

daltaban b. s. ★ 1. Yalınayak. [Nupieds — Bare - soled, bare - footed] ★ 2. mec. Baldırı çıplak, aşağılık kimse. [Gueux, va - nu - pieds — Beggarly, destitute]

Daltaban Mustafa Paşa (Ölm. 1703) II. Mustafa'nın sadrazamlarından. Manastırlı olup öğrenim ve eğitim görmediği gibi, kaba saba bir adam olduğundan bu lâkap kendisine takılmıştır. Yobazca ve olumsuz işler yapmaya başlamış, az sonra cellât elinde can vermiştir.

Dalton, John (1766-1844) İngiliz, fizik, kimya ve doğa bilimleri bilgini. Cumberland'da doğdu. Çeşitli ısı derecelerinde su buharının genişlemesini ve gazların bağıl ısılarını bulmuştur. Atom teorisinin temellerini atmış sayılır. Bundan başka daltonizm denen göz hastalığını da ilk defa kendi üzerinde gözleyerek meydana çıkarmıştır.

Dalton hastalığı Hek. Renk körlüğü. Özellikle kırmızı - yeşil renklerin ayırt edilememesi. «Dysch Romotopsie» de denir. İngiliz bilgini Dalton tarafından ortaya çıkarılmıştır.

daltonizm Hek. Bak. Dalton hastalığı.

Dalton planı Ped. İlk defa 1920 yılında, Amerika'da Dalton şehrindeki bir okulda uygulanan bir öğretim metodu. Bu metodun ilk uygulayıcısı, Montessori ve John Dewey'in fikirlerini benimsemiş olan Miss Parkhurst, her şeyden önce öğretimin ferdileştirilmesini öngörür. Her öğrenci kendi öğreniş temposuna göre geliştirilir. Ne çabuk kavrayanlar daha az kavrayanları bekleme zorunda bırakılır, ne de daha az kavrayanlar, çabuk kavrayanlara yetiştirilmeye uğraşılır. Her öğrencinin fişi vardır. Bu fişlerde öğrencinin neler yapacağı, ne yönde çalışacağı belirtilmiştir. Bu metotla çocuk, sorumluluğunu anlar; yalnız çalışma alışkanlığı edinir.

Dalou, Jules (1838-1902) Fransız heykelcisi. Ünlü eserleri arasında Luxembourg parkındaki Delacroix anıtı, Place de la Nation'daki «Cumhuriyetin Zaferi» adındaki grubu sayılabilir.

daluyku b. i. Derin uyku.

dalya i. Bot. Çiçek adı. (İsveçli botanikçi Dahl'in adı verilmiştir). Yıldız çiçeği, dahliya. [Dahlia — Dahlia]

dalya Yun. ü. Bir şey sayılırken birim olarak alınan sayıya gelince söylenir.

dalyan i. Irmak, göl ve denizlerde, balık avlamak için, ağlarla kurulan sabit tuzak. Türkiye'deki dalyanlar, deniz dibine çakılmış kazıklara tutturulmuş ağlardan meydana gelir. Dalyanların, kuruldukları yer ve avlanmak istenen balıklara göre çeşitleri vardır. Dalyanlar, genellikle akın balıklarını avlamak için kurulurlar. Yerli balıklar için kuruldukları da olur. Deniz ve tatlı su dalyanları olarak ikiye ayrılırlar. [Bordigue, bourdigue — Fishing - station, fish - garth]

dalsayan i. ★ 1. Tar. Sarıkların omuz üzerine dökülen ucu. ★ 2. Başa ya da omuza sarılan şal.

dam i. Bina örtüsü: Damlar kiremit, arduvaz, kurşun gibi su geçirmeyen şeylerle kaplanır. [Toit — Roof] ★ 2. Küçük bina, ev: «Taşra çıkamam, damda kapattırdı zügürtlük.» Galip Paşa. [Maison — House] ★ 3. Hayvanları barındırmaya mahsus kapalı yer, ahır. [Etable — Stable] ★ 4. Hapishane, cezaevi, zindan: Dama atmak. [Prison — Prison]

dam Fr. i. Dansta kavalyenin eşi olan kadın.

John Dalton

dâm Far. i. Tuzak, hile.

dama Fr. i. Altmış dört eşit kareye ayrılmış bir tahta üzerinde 2 kişiyle ve on altışar taşla oynanan bir oyun.

damacana İta. i. Su ya da başka sıvıları taşımaya yarayan, dar ağızlı, şişkin karınlı büyük şişe. [Dame - jeanne — Demijohn]

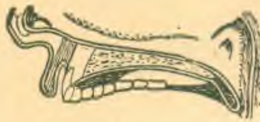
dama demek Oyunda bir taşı karşı taraftaki en son sıraya kadar çıkararak serbest hareket eder bir hale getirmek, damaya çıkmak. ★ 2. mec. Gücü kalmayıp bir şeyi devam ettiremiyecek bir hale gelmek : Yokuşu çıktı, dama dedi.

damak i. Anat. Ağız boşluğunun tavanı. [Palais — Palate]

damak eteği b. i. Damağın kemiksiz ve yumuşak olan arka kısmı. esk. Şiraül hanek. [Voile du palais — Velum of the palate]

damak kemeri b. i. Damağın kubbeye benziyen üstü. esk. Kubbetül hanek. [Voûte du palais — Palatine vault]

damak kemiği b. i. Anat. Üst çene kemikleri arasında geriye doğru yerleşmiş bir çift kemik. [Os palatin — Palatine bone]

damak

damak sessizi b. i. Dil. Sessiz harflerden s, ş, k, ğ, y, g harfleri.

damaksıl s. Dil. Çıkağı damakta bulunan ses çeşidi. «Ki» kelimesindeki «k» damaksıl bir sestir.

dam aktarmak b. f. Damın kiremitlerini elden geçirip kırıkları değiştirmek. [Réparer, recouvrir — To overhaul or repair]

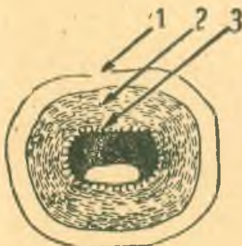
Damal Kars'ın Hanak ilçesi bucaklarından. 20 köylü bucağın nüfusu 11 094, merkezinin nüfusu 1 115'dir.

damalı s. Dama tahtası gibi üstünde küçük kareler bulunan : Damalı kumaş. [Carreau — Tile, wall - tile]

dam altına girmek b. f. Açıkta kalmamak, ev sahibi olmak.

daman Far. i. Etek.

damar i. ★ 1. İçinde kan ve özsu gibi besleyici sıvıların dolaştığı incecik boru. Hayvanlarda ve bitkilerde bedenin her tarafını kuşatır. [Vaisseaux — Vessel] Kan damarları, [Vaisseaux sanguins - Blood - vessel] Lenfa damarları. [Vaisseaux lymphatiques — Lymphatic - vessel] Özsu damarları. [Canaux — Canals] ★ 2. Mermerde, kâğıtta ve onlara benziyen düz şeylerdeki dalgalı ince çizgiler : Pembe damarlı beyaz mermer. [Veine — Veine] ★ 3. Toprağın içindeki maden filizleri ve su tabakası. Maden arayıcıları bazı kayalarda altın damarlarına rastlamışlar. [Filon, veine — Filon, sill] ★ 4. Huy, mizaç, tabiat : Damarına göre hareket etmek. [Caractère — Character] ★ 5. Öfke, inat : Damarı tuttu. [Humeur — Humour]

Damar kesiti : 1) Dış gömlek, 2) Orta gömlek, 3) İç gömlek

damara basmak b. f. Kızdırmak. [Irriter, exciter — To irritate, vex]

damara çekmek b. f. Soyuna benzemek.

damara girmek b. f. Birinin hoşuna gidecek hareketlerde bulunarak istediğini yaptırmak.

damardaraltan b. s. Anat. Damarların kas tabakasını büzerek kan dolaşımını çabuklaştırıcı sinirlere verilen ad. [Vaso - constructeur — Vaso constrictor]

damargenişleten b. s. Anat. Damarların kas tabakasını gevşeterek kanın dolaşımını yavaşlatıcı sinirlere verilen ad. [Vaso - dilatateur — Vaso dilator]

damarı tutmak b. f. Kötü huyu depreşmek.

damar sertleşmesi b. i. Hek. Atardamarların çeperlerindeki soysuzlaşma değişmeleri. [Artériosclerose — Arteriosclerosis]

damarsız s. ★ 1. Damarı bulunmayan. ★ 2. mec. Huysuz, titiz.

damar tabaka b. i. Anat. İnce kan damarlarından meydana gelip göz küresinin içini döşeyen tabaka. esk. Tabakai meşimiye. [Choroïde — Choroïde]

damasko İta. i. İki yüzü ipek ya da yün ve keten karışık döşemelik kumaş. Avrupalılar'ın Damas dedikleri Şam'da yapıldığı için bu adı almıştır, fakat şimdi daha çok Avrupa'da yapılır.

Damastes Yunanlı bir tarihçi. Herodotos'un çağdaşı ve Hellanicus'un öğrencisidir. Strabo, Eratoshenes'i ona güvendiği için eleştirir. Yunan tarihine ve hayatına ait eserleri vardır.

damat Far. i. ★ 1. Güvey. [Gendre, beau - fils — Bride - goom, son - in - law] ★ 2. Eskiden padişah soyundan kız alan kimseye denirdi.

dama tahtası b. i. Üzerinde dama oynanan tahta. [Damier — Draught - board]

Damat Ferit Paşa Bak. Ferit Paşa, Damat

damatlık i. ★ 1. Damat olma hali. ★ 2. Damatlıkta yapılmış eşya ya da alınan hediye.

Dambaslar Tekirdağ'ın Hayrabolu ilçesi bucaklarından. 12 köylü bucağın nüfusu 6 581 merkezinin nüfusu 798'dir.

damdan düşer gibi söylemek b. f. Birdenbire ve yersiz söz söylemek.

damdazlak s. Tamamiyle çıplak, dazlak. [Pelé, chauve — Bald, bald - headed]

damen Far. i. ★ 1. Etek. ★ 2. Eskiden şiir ve nesir yazılarda birçok tamlamaları kullanılırdı : Damenbus (etek öpen), damen dermeyan (eteği belinde, çalışmaya hazır), damenkeş (eteğini çeken, işe karışmayan), damengir (etek tutan, yardım dileyen), damenalude (eteği kirli, namusu lekeli).

Damerow, Herich - Philipp, August (1798-1866) Alman hekimi. Delilikleri sınıflara ayırmakla tanınmıştır. Halle şehrinde akıl hastalıkları hastahanesinin müdürü idi. «Psychiatrie» adlı bir gazete de kurmuştu.

damga i. ★ 1. Bir şeyin üzerine nişan ve alâmet basmak üzere mühür gibi kullanılan alet. [Composteur — Dater] ★ 2. Böyle bir aletle vurulan nişan, alamet :

DAMLATAŞ MAĞARASI (Alanya)

EDIRNE: Selimiye Camisinin içi

Damgalı gümüş. [Cachet, griffe, estampille — Stamp] ★ 3. Bir malın nereden geldiğini ya da hangi fabrikada yapıldığını bildiren işaret, marka. [Marque, estampille — Mark] ★ 4. Bir yazının, şiir, resim, müzik gibi sanat eserinin zamanına, yapısına göre taşıdığı ayrılık, özellik. [Signature — Signature] ★ 5. Bir kimsenin herkesçe bilinen lekesi : Bir defa hırsızlık damgası yemiş bir hizmetçiyi kimse evine almak istemez.

damga kanunu b. i. Damga pullarının kullanılışını düzenleyen kanun.

damgalamak f. ★ 1. Bir şeyin üzerine damga ile işaret yapmak, damga vurmak. [Marquer, cacheter. — To mark, stamp] ★ 2. mec. Birini herkese bir ayıbı taşıyor gibi tanıtmak.

damga pulu b. i. Resmî işlemlerde yapıştırılan pul. [Timbre — Stamp (paper)]

damga resmi Eko. Kişilerin borçlu, alacaklı, alıcı, satıcı, kefil, vekil, kiracı, mal sahibi gibi sıfatlarla kullandıkları senetlerin alınıp verilmesi gibi işlemler sonunda ödenen vergi. Bu vergi, soğuk damga taşıyan kâğıtlar kullanılarak, ya da damga pulu yapıştırarak ödenir. Gümrüklerde makbuzla da ödenir. [Droit de timbre — Stamp duty]

damı almak b. f. Binanın duvarlarını bitirip direklerini dikip damını kurmak. Örtülmesine sıra gelmek.

damıtık s. Kim. Damıtılarak elde edilmiş (şey). [Distillé — Distilled]

damıtık su b. i. Kim. Damıtma yoluyla içindeki yabancı maddeler temizlenmiş saf su. esk. Ma-i mukattar. [Eau distillée — Distilled water]

damıtmak f. Bir sıvıyı buharlaştırıp tekrar yoğunlaştırarak içindeki yabancı maddelerden temizlemek. İmbikten geçirmek. Sıvı buharlaşma sıcaklığına kadar ısıtılır, buhar, soğuk bir yerden geçirilir. Burada tekrar sıvı hale geçer. Sıvı bir kapta toplanır. İçindeki yabancı maddeler ilk kapta kaldığı için, ikinci kapta toplanan sıvı saftır. Bu şekilde saf su (arıtılmış su) elde edilir. esk. Taktir etmek. [Distiller — To distil]

damızlık ★ 1. Dölünü almak için yetiştirilen, yüksek nitelikte hayvan ya da bitki. [Etalon — Stallion] ★ 2. i. Maya. [Ferment — Ferment]

damkoruğu b. i. Bot. Damkoruğugillerden, ılık iklimde yetişen bir bitki. [Sedum — Houseleek]

damkoruğugiller ç. b. i. Bot. İkiçeneklilerden, yaprakları etli bir bitki familyası. [Carassulacées — Carassulaces]

damla i. ★ 1. Sudan ya da başka bir sıvıdan küçük bir küre biçiminde düşen miktar. esk. Katra : Bir damla yağmur düşmedi. [Goutte — Drop] ★ 2. Bu ölçü ile akıtılan ilâç : Doktorun göz için verdiği damlalar iyi geldi. [Goutte — Gout] ★ 3. Hek. Yüreğe birden gelen nüzül, inme, sekte : Damladan öldü.

Damlacık Adıyaman'ın Kâhta ilçesi bucaklarından. 10 köylü bucağın nüfusu 6 338, merkezinin nüfusu 757'dir. Eski adı Alut'du.

damla damla zf. Azar azar, katra, katra. [Goutte à goutte — Drop by drop]

damlalı s. Hek. Damla hastalığına tutulmuş. [Goutteux, podagre — Gouty]

damlalık i. Damla hesabiyle alınacak ilâçları damlatmaya yarayan araç. [Gouttière, compte - goutte — Medecine dropper] ★ 2. Damın saçağı altına gelen aralık yer. Damın yağmuru oraya damlar. Su damlalarını ya da yağmuru akıtan oluk. esk. Mizap.

damlamak f. ★ 1. Damla halinde tane tane düşmek. [Dégoutter, couler goute à goute — To drip, fall in draps] ★ 2. İçindekini damla damla akıtmak. ★ 3. İstenilmeyen bir kişinin çıka gelme eylemi.

damla sakızı b. i. Çiğnenen sakızın iyi cinsi.

damla taş b. i. ★ 1. Façetasız değerli süs taşı : Damla yakut. [Rubis pinelle — Dripstones] ★ 2. Jeol. Yeraltı sularının mağalarda çökeltmiş olduğu tortular. Basınçlı ve karbondioksitli sular kireç taşını eritirler. Böyle suların mağara gibi boşluklara rastlamasıyla basınçları ve karbondioksitleri azalır. Bunun sonucu olarak mağaranın duvarlarında kalsitten bir kabuk oluşur. Suların damla damla aktığı kısımlarda ise tavandan aşağı sarkanlara sarkıt (stalaktit), yerden yükselenlere de dikit (stalagmit) adı verilen kalsit sütunları doğar. Bazan bunlar birbiriyle birleşirler. Böylece su damlalarının meydana getirdiği oluşumlara damla taş denir.

damlatmak i. ★ 1. Damla damla akıtmak, damlalıkla ilâç koymak. [Verser goutte à goutte — To pour out drop by drop] ★ 2. Damıtmak. esk. Taktir etmek. [Distiller — To distil]

Alanya'da damla taş mağarası

damman basili b. i. Hek. Aktinomisetase familyasından aktinomices nekrofhorus adlı bir mikro organizma. Sığırlarda. müzmin (kronik), bulaşıcı olmayan bir hastalık meydana getirir. Diğer hayvanlarda ve insanlarda nadir olarak görülür. Sığırlarda çoğunlukla dilde, çene kemiklerinde, baş ve boyun derisinde, gırtlak sonunda, deri altında ve dudakta ve nadir olarakda iç organlarda (Akciğer, Karaciğer, Mide), kasta mercimek, fındık, ceviz büyüklüğünde tümör ve tümörcükler görülür. Tümörlerde irin bulunur. Çeşitli usullerle tümörlerin çıkarılması suretiyle tedavi yapılır.

Damokles Syrakuse tiranı I. Dionysios'un bir yakını. Dionysios'un mutluluğuna özendiği ve bunu açıkça söylediği için, Dionysios, onun tepesine kılla bağlı bir kılıç asarak yedirip içirmiş ve hayatının buna benzediğini söylemiş. «Damokles'in Kılıcı» deyimi buradan gelmedir.

Damon (İ. Ö. V. yüzyıl) Yunan filozofu ve müzikçisi. Prodikos'un öğrencisi ve Sokrates'in öğretmenidir. Babası Damonides, Perikles'e mahkemelerdeki görevlilere bir ücret verilmesini öğütlemişti. Platon'a göre, Damon müzik tekniği üzerine bir eser yazmıştır. Yaşlılık günlerinde, Perikles'in dostu olduğu için Atina dışına sürülmüştür.

damper İng. i. Tek. ★ 1. Bir makinenin titreşimini azaltmak için kullanılan gereç. ★ 2. Bir hava kanalındaki akışı ayarlayan kelebek. ★ 3. Yükü boşaltmak için bazı kamyonlara yerleştirilen ve kamyonun kasasını eğerek kaldıran mekanizma.

damping İng. i. Normal fiyatla satılan bir fabrika ya da ticaret eşyasının bir kısmını zararına satmak yolundaki bir ekonomi sistemi.

dan Far. e. Arapça, Farsça kelimelerin sonuna eklenerek (lık, lik) anlamını verir: Cüzdan, buhurdan gibi.

dana i. Sığır yavrusu. Sütten kesildikten sonra bir yaşına kadar dana, sütte iken süt danası, pek küçüğüne buzağı derler. Danadan büyüğüne erkekse «tosun», dişi ise «düve» denir. [Veau — Calf]

Dana Eski çağda, Anadolu'nun Kapadokya bölgesinde büyük bir şehir. Tyana şehri ile aynı olduğu sanılmaktadır.

danaayağı b. i. Bot. Yılanyastığıgillerden, yaprakları lekeli bir bitki. [Arum — Arum]

dana baş s. Akılsız.

danaburnu b. i. Yaprak ve kökte yaşıyan ve toprak altında köklere çok zarar veren irice başlı bir böcek. Eşek arısı gibi uçar ve onun gibi sokar. [Taupe - grillon — Mole cricket]

danaburnu

Danae Mit. Yunan mitolojisinde Argos Kralı Akrizius'un güzelliğiyle ün salan kızı. Danae'den doğacak çocuğun kendini öldüreceğini falcılardan öğrenen kral kızını bir kaleye hapsetmiş. Ama tanrıların başı Zeus onu severek altın yağmuru biçiminde bulunduğu yere girmiş, ondan doğan Perseus adındaki çocuk da büyük babasını öldürmüş.

Danaidler Mit. Yunan mitolojisinde Argos Kralı Danaus'un elli kızının adı. Bu kızlar amcalarının elli oğluyla nişanlanmıştır. Babalarının isteği üzerine düğün gecesi her biri kendi nişanlısını öldürmüş. İçlerinden yalnız biri kocasını öldürmemiş. Sağ kalan erkek de sonradan bütün kızları öldürmüş. «Danaidler'in Fıçısı» deyimi bu efsaneden gelir. Bu deyim, hiçbir şeyle tatmin edilmeyen istekle dolu gönülleri, sonu gelmeyen boş çabaları, ziyan olmaya mahkûm israfları anlatmak için kullanılır.

danakıranotu b. i. Bot. Salepgillerden, bataklık yerlerde yetişen bir bitki.

Danala Eski çağda Anadoluda Galatya'nın kuzeydoğu bölgesinde, Trocmesler'in ülkesinde bir kent. Pontos Kralı Mithridates'e karşı yapılan savaştan sonra, Roma İmparatoru Pompeius'un eline geçti.

dananın kuyruğu kopmak b. f. Beklenen ya da korkulan sonucun ortaya çıkması eylemi.

Danaus Mit. Argos Kralı. Danaidlerin babası. Efsaneye göre önce Mısır kralıymış.

dan dan i. Ateşli silâh sesi.

dandini ü. Küçük çocukları sıçratıp eğlendirirken, bâzı defa da büyüklerin çocukça hareketleriyle eğlenilirken söylenir.

dandini bebek b. i. Hoppa ve şımarık adam.

dan dun Karşılıklı silâh seslerini anlatan bir söz.

dangalak s. Bilgiçlik taslayan kalın kafalı kimse. [Insensé, stupide — Boorish, stupid]

dang hastalığı «Dengue» şeklinde yazılan İspanyolca bir kelime. Sıcak ülkelere özgü bulaşıcı bir çeşit grip. Biri Akdeniz bölgesinde, öteki Uzak Doğuda görülen iki türlüsü vardır. Akdeniz bölgesindekinin bulaşma aracı küçük bir böcektir. Göz kapağı iltihabı, ateş, dermansızlık, kas ve eklemlerde ağrı ve deride süreksiz sivilcelerle kendini gösterir. Uzak Doğudaki çeşidi daha şiddetli, sürekkidir.

dangıl dungul b. s. Dili ve hareketleri kaba.

danış i. Önemli bir iş üzerinde birkaç kişinin uzun ve etraflı görüşmesi, esk. Müşavere. [Consultation, délibération — Consultation, deliberation]

danışıklı döğüş b. i. Aldatmak için düzenlenmiş sahte hareket: Politikada danışıklı döğüş çoktur.

danışma i. Bir şey hakkında fikir sorma. [Consulte — Consult, advice]

danışma bürosu b. i. Soracak kimselere bilgi vermek için kurulmuş büro. [Bureau d'information — Information bureau]

Danıştay Anayasamızın 140. maddesinde düzenlenmiş, idari uyuşmazlıkları ve davaları görmek ve çözümlemek, Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarıları hakkında düşüncesini bildirmek, tüzük ta-

sarılarını ve imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerini incelemek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevli, bir idare mahkemesi ve danışma organı. Danıştayın çeşitli dava daireleri ve idare daireleri vardır. Danıştayın başkan ve üyeleri ile başkanun sözcüsü, Anayasa Mahkemesinin asıl ve yedek üyelerinden kurulu bir heyetçe seçilir. [Conseil d'Etat — Council of State]

Danilo Petroviç (1677-1735) İlk Karadağ prensi. 1711'de Ruslar'la birlik olarak Türk ve Müslümanlarla Osmanlı devletinden yana olanları öldürtmüştür.

Danilova, Aleksandra (Doğ. 1906) Rus balerini. İmparatorluk Bale Okulundan yetişen sanatçı daha sonra Sovyet Devlet «kor dö balesi» üyesi oldu. Rusya'dan 1924 de ayrıldı. 1925'de Diaghilev'le çalışmaya başlayan Danilova «Rus Baleleri» yaratıcısının ölümüne kadar ondan ayrılmadı. Monte - Carlo, Rus balelerinde «Coppelia»yı, «Kuğular Gölü» nü, «Boutique fantasque»ı yarattı.

Danimarka Kuzey Avrupa ülkelerinden biri. Yüzölçümü 43 000 km², nüfusu 4 720 000'dir. Başkenti Kopenhag'dır. Önemli şehirleri Aarhus, Odense, Aalborg'dur. Krallıkla yönetilir. Yüzey şekilleri bakımından iki kısma ayrılır: 1° Jutland denilen bir yarımada. Kuzey Almanya'nın bir uzantısı şeklindedir. Doğu kısımlarında buzultaş yığıntılarından meydana gelmiş az yüksek tepeler göze çarpar. Bu bölgenin kıyıları oldukça girintili çıkıntılıdır ve killerle örtülü yerlerinde göller vardır. Batı kısımda ise kıyılarda kumsallar ve kumullar yer alır. 2° Adalar kısmı. En büyükleri Fyen, Zealand ve Lolland olan birçok adalardan meydana gelmiştir. Kuzey Atlas okyanusunda bulunan Faröer adaları ile Grönland adası da Danimarka'ya bağlıdır. Danimarka'da tarım, hayvancılık çok önemlidir. Topraklarının % 64'ünde tarım yapılır; bu oran Avrupa'da en yüksek orandır. Modern sistemle yapılan tarım çok verimli olmaktadır. Balıkçılık da ülkenin önemli geçim kaynaklarından biridir. Endüstri gelişmiştir. Gemi yapımı, kimya, kauçuk ve dokumacılık endüstrisinin en önemli kollarıdır. ★ Tarih: IX. yüzyılda Danimarka'da bir krallık kurulmuş, Norveç'i ve İngiltere'nin bir kısmını yönetimi altına almıştı. Kalmar birleşmesi 1397'de üç İskandinav ülkesini birleştirdi; fakat İsveç 1523'de diğerlerinden ayrıldı. XVI. yüzyılda Danimarka 30 Yıl savaşlarına katıldı. 1807'de İngilizler tarafından topa tutuldu. 1848'de Danimarka ile Prusya arasında ihtilâf çıktı. Sonucunda Holstein, Slesvig ve Lauenbourg Danimarka'dan ayrıldı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra bu yerlerin bir kısmını tekrar geri aldı. 1940'da Almanlar tarafından işgal edilen Danimarka 1945 yılında bağımsızlığına kavuştu.

daniska s. Külb. En iyi, alâ, öz.

Daniş, Hüseyin (1870-1942) Yazar. İstanbul'da yerleşmiş bir İranlı ailedendir. Düyunu Umumiye tercüman müdürlüğü, Farsça, İran edebiyatı öğretmenlikleri yapmış; çeşitli eserler çevirmiştir. «Ser - âmedanı Suhan», «Medayin Harabeleri», «Kârivanı Ömür», «Ömer Hayyam», «Fransızca'dan Türkçe'ye Hukuk Lügatı», belli başlı eserlerindendir.

Danimarka'nın başkenti Kopenhag şehrinden bir görünüş

Danişment Balıkesir'in Balya ilçesi bucaklarından. 8 köylü bucağın nüfusu 5 589, merkezinin nüfusu 895'dir.

Danişment Sivas'ın Divriği ilçesi bucaklarından. 14 köylü bucağın nüfusu 5 156, merkezinin nüfusu 985'dir.

danişment Far. i. ★ 1. Bilgin. esk. Alim. ★ 2. Osmanlı İmparatorluğu'nda «naip» denen kadıların yanında yardımcılık görevi yapan fıkıh âlimi. Naip adayı sayılır, sonra naip olurdu.

«Danişmentnâme» Danişment Gazi ve Gümüş Tekin'in yiğitliklerini dile getiren bir halk romanı. Zamanla destan kılığına bürünen bu eser, on bir yüzyıldır çeşitli katkılarla işlenmiş ve zenginleşmiştir.

Danişmentoğulları Anadolu'nun Türkleşmesi sırasında kurulmuş ilk Türk beyliklerinden biri. Kurucusu, adı ve sanı sonraları bölgesel halk destanlarına konu olan, Danişment Gazi'dir. Beyliğin, XI. yüzyıl sonlarında Sıvas ve dolaylarında kurulduğu

Türk halk danslarından bir örnek (üstte), bir zeybek figürü.

Modern bir dans: Shake

DANS

Klâsik bir bale örneği

Modern danslardan twist

bilinmektedir. Danişmentoğulları, kısa sürede sınırlarını, Sivas'tan Orta Anadolu'ya kadar genişletmişler, o dönemde Anadolu'ya saldıran Haçlılar'a karşı da başarılı savaşlar vermişlerdir.

danketmek b. f. Güçlükle ve geç anlamak: Ne zamandan beri söylüyorum, nihayet bugün kafasına danketti.

dans Fr. i. İnsan vücudunun müziğe ya da insan sesine uyarak yaptığı ritmik hareketler. Çok eski çağlardan beri, insanlar tarafından korku, sevinç, savaş gibi çeşitli duyguları belirtmek için yapılmıştır. Klâsik, modern bale, modern danslar, halk dansları gibi çeşitleri vardır. Halk dansları, ulusların özelliklerini yansıtması bakımından önemlidir.

dans hastalığı Psi. Saint - Guy dansı adıyla anılan bir sinir hastalığı. Çoğu zaman beslenme ve sağlık şartları elverişli olmayan 7 - 13 yaşlarındaki çocuklar arasında görülür. Pek nadir olarak başlangıç halde iken farkedilen bu hastalık, çocukta bir takım düzensiz hareketler, taşkınlıklar ve yazının bozulmasıyla ortaya çıkar. Sağlık şartları düzeltilir, çocuğun dinlenmesi sağlanırsa durumu da düzelir. Hastalığın Seydham denen aşırı hali bulaşıcıdır, beynin ve iliğin esmer kısmını zedeler. [Chorée — Chorea]

dansör Fr. i. Genel yerlerde sahnede dansetmeyi meslek edinen erkek.

dansöz Fr. i. Dansı meslek edinmiş kadın.

Dante, Alighieri (1265-1321) İtalyan şairi. Floransa'da doğdu. 9 yaşında tanıdığı Beatrice Portinari'yi on sekizinde yeniden görünce genç kıza âşık oldu. «Vita Nuova — Yeni Yaşam» adlı eserini Beatrice için yazdı. Beatrice 1290'da ölünce onun ülküleştirilmiş anısıyla yaşamaya başladı. Gemma Donati ile evlendi ve bu kadından dört çocuğu oldu. 1295'den sonra Floransa'da siyasete katıldı. 1296'da Yüzler Konseyinin üyesi oldu. Papa VIII. Bonifacio'nun entrikalarına karşı girişilen mücadeleyi örgütlemesi için San Gimignano büyükelçiliğine atandı. Karşı taraf duruma hakim olunca Dante yurdundan çıkarıldı ve sürgünde yaşamak zorunda kaldı. «Şölen» adlı eserini 1306-1308 arasında Bolonya'da yazdı. Son yıllarında bütün gücünü «Tanrısal Komedya» adındaki dev eserini tamamlamak için harcadı.

Danton George, Jacques (1759-1794) Fransız devriminin en önemli kişilerinden biri. Arcis - Sur - Aube'da doğdu. Hukuk okudu. Avukatlık ,Paris savcılığı ve Adliye nazırlığı yaptı. Halk kütlelerini sürükleyen güçlü bir hatipti. Avrupa'ya karşı bir kral kafası fırlatarak savaş açılmasına sebep olmuştur. Sonraları bu şiddet politikasından vazgeçmesi yüzünden Robespierre ile arası açılmış, bu rekabet, giyotinle Danton'un başının kesilmesiyle bitmiştir.

Danzig (Polonya - Polonyaca Gdansk) Aynı adı taşıyan körfezin kıyısında, Vistül nehrinin denize döküldüğü yerde bir liman şehri. Nüfusu 301 700'dür. 1919'dan 1939'a kadar serbest şehir olarak kalmıştır. Dan-

zig'in 1939'da Almanlar tarafından işgali, II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuştur. 1945'den beri Polonya'ya aittir.

dar s. ★ 1. İçine alması gereken şeyi sığdıramıyan ya da zor sığdıran. Geniş ve bol karşıtı. [Etroit, exigu, serré — Narrow, tight] ★ 2. Ensiz. ★ 3. mec. Yetersiz (kafanın yetileri için). ★ 4. Az, elverişsiz.

dar zf. Ucu ucuna, güçlükle, ancak.

dâr Far. i. ★ 1. İdam mahkûmlarını asmak için dikilen direk, darağacı. [Gibet, potence — Gibbet, gallows] ★ 2. Muharebe, kavga. [Guerre, dispute — War, dispute] ★ 3. Yapı, yer, yurt, ev.

Dara Bak. Dareios.

dara İta. i. ★ 1. Tartılan şeyin kabına ait ağırlık. Ölçünün tamamını bulmak için bunun çıkarılması gerekir. [Tare — Tare] ★ 2. Bir kap içinde tartılan eşyada kabın ağırlığına karşı öteki tarafa konulan ağırlık. [Tare — Tare]

daraban Ar. i. (yürek için) Vurma, atma.

dara boğmak b. f. Birinin güç durumundan yararlanmak.

dar açı Mat. Dik açıdan (90° den) küçük olan açı. [Angle aigu — Acute angle]

daradar b. zf. Ancak, ucuca, güçlükle: Para daradar yetişti. [Avec difficulté, à peine — With difficulty, only just]

dara düşmek b. f. Para sıkıntısına düşmek.

dara gelmek b. f. ★ 1. Aceleye gelmek. [Etre pressé — To be very pressed] ★ 2. Zorunda kalmak.

dara gelememek b. f. Baskı ile iş yapmayı sevmemek.

dara getirmek b. f. Aceleye getirmek. Sıkışık durumdan yararlanmak.

Darago, Reşat Nuri (1891 - 1962) Yazar ve öğretmen. Babası Nuri Bey'dir. Özel eğitim gördü. Dış işlerinde, Türk - Yunan Mübadele Komisyonunda, T.C. Merkez Bankasında, memurluk, Siyasal Bilgiler Okulu, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğretim üyeliği yaptı. Çeşitli gazetelerde yazılar yazdı. Çeviri ve telif elliye yakın eseri vardır. Üç yüz yıllık «Fransız Edebiyatı», «Türk Klâsik Şairleri», «Halet» (oyun), «Kalpazanlar», eserlerinden bazılarıdır.

darağacı b. i. İdam mahkûmlarını astıkları sehpa. [Gibet, potence, échafaud — Gallows (tree), sheerlegs]

dara kalmak b. f. Aşırı sıkışık durumda bulunmak. [Etre dans l'embarras — To be in difficulties]

daralmak f. Dar hale gelmek, azalmak, küçülmek. Kısılmak: Vakit daraldı. [Etrécir, rétrécir, se réduire — To became narrow or small, shrink]

daraltmak f. Dar bir hale getirmek, daralmıya sebebolmak. [Rendre étroit, rétrécir — To make narrow, restrict, reduce]

daraya çıkarmak b. f. Hesaba katmamak, önem vermemek.

darbe Ar. i. Vuruş, çarpış: Düşmana son darbeyi indirdi. [Coup, choc, heurt — Blow, hit, stroke]

darbımesel Ar. b. i. Atalar sözü. Bir hikâyeye dayanan ve bir misal gibi tekrarlanan söz. [Proverbe, maxime, dicton — Proverb, maxim]

darbız i. Toprak nemi. [Humidité de la terre — Humidity of earth]

darbuka i. Testi gibi topraktan ya da madenden yapılan, deri kaplı olan tarafına elle vurularak çalınan bir çeşit Arap dümbeleği.

darda bulunmak b. f. Para sıkıntısı içinde bulunmak. [Etre à court d'argent — To be in financial straits]

dardağan s. Darma dağınık karışık, perişan: Dardağan sarık.

dardağan darısı b. i. Eskiden uğursuzluk için lânetleme niyetiyle saçılan darı.

darda kalmak b. f. Çaresiz kalmak.

Dardanel Bak. Çanakkale Boğazı.

Dardania Tar. Çanakkale Boğazı boyunca uzanan, İllium topraklarına komşu bölgenin adı. Dardani (Dardanoi) adlı halkından ilk olarak Troya savaşları dolayısıyla sözedilmiştir. Geleneğe göre, Troyalılar'ın dostu olarak, Aeneas komutasında, Akalara karşı döğüştüler.

dar darına zf. Çok sıkışık halde. Darı darına. Dara dar. [A pein — With difficulty]

Dareios, I (M.Ö. 521 - 486) Pers Kralı. Ünlü Pers İmparatoru Kurus (Cyrus) öldükten sonra, yerine büyük oğlu Keykâvus (Cambyses) geçmişti. Birçok taht kavgasından sonra Keykâvus kendini öldürdü. Yerine geçen Gaumata'nın krallığı da uzun sürmedi; öldürüldü. I. Dareios başa geçirildi. Dareios'un hükümdarlığının ilk yılları iç savaşlarla geçti. Sonunda ülkeye hakim oldu. İmparatorluğu satraplıklara böldü. Satraplıklar her yıl, hükümdarın adamlarınca denetlenirdi. Bu düzen, Pers İmparatorluğunda uzun yıllar sürmüştür. Mali reformlar yaptı, yıllık vergiler koydu. Sayısız yollar yaptırdı. İndüs ovasını ve Akdeniz kıyılarını ele geçirdi. Nil nehri ile Kızıldenizi bir kanalla birbirine bağladı. Bütün bunlar, ülkesinde ticaretin gelişmesini sağladı. İskitler'e, bir sefer yaptı ve çevredeki köyleri yakarak geri döndü. İyonya'da, Yunan şehirlerindeki isyan (ünlü İyonya İsyanı) bastırıldı; ama, Dareios, özellikle, o güne kadar kendisine dost görünen Atinalılar'ı affetmeyecekti. Dareios, Yunanlılar'a karşı çıktığı seferde yenilgiye uğradıysa da (Maraton Savaşı, M.Ö. 490), başlattığı Pers - Yunan savaşları M.Ö. 490'dan 449'a kadar sürmüş ve tarihte Pers Savaşları diye anılmıştır. Dareios, Maraton yenilgisinden hemen sonra öldü.

Dareios, II Pers Kralı. Artakserkes'in oğludur. Babasının ölümünden sonraki taht kavgalarında rakiplerini altetmiş ve M.Ö. 424 - 405 yılları arasında İran'ı yönetmiştir. Kendinden çok daha kuvvetli bir kişiliğe

George Danton

Dante

III. Dareios

sahip olan üvey kızkardeşi ve karısı Parysatis'in de etkisiyle, devlet yönetiminde yaptığı hatalar, Suriye, Lidya (413'den önce) ve Medya'da (410) isyanlara yol açtı. 410 yılında Mısır elden çıktı.

Dareios, III (M.Ö. 380 - 330) Akamanış soyundan gelme Pers Kralı. Bu sülâleden gelen son kraldır. 336'da tahta çıktı. Krallığı sırasında, Büyük İskender İran'ı istilâ etti. Erbil'deki son çarpışmada, Pers ordusu kesin olarak bozguna uğradı (M.Ö. 330). Bu yenilginin önemli sebeplerinden birinin Dareios'un korkak kişiliği olduğu söylenir. Aynı yıl, Baktriyan satrapı tarafından öldürüldü ve böylece Akamanış sülâlesi tarihe karışmış oldu.

Dar-el-Selâm Tanzanya'nın 128 700 nüfuslu başkenti. Hint okyanusu kıyısındadır.

Darende Malatya'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 2 020 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 38 146, merkezinin nüfusu 7 647'dir. Fırat'ın ayaklarının suladığı ilçe toprakları oldukça verimli olup tahıl, tütün, afyon, sebze ve meyva yetiştirilir; hayvancılık yapılır. Fırat'ın ayaklarından Tokma suyu üzerinde bulunan kasaba il merkezine 125 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

Darendeli İzzet Mehmet Paşa (1792 - 1855) II. Mahmut ile Abdülmecit zamanlarında iki defa sadrazamlıkta bulunmuş, şiddetli tutumu ile tanınmış, cesur, doğru, fakat insafsız bir vezir.

Darendeli Mehmet Paşa (Ölm. 1784) I. Abdülhamit zamanında Sadrazam. Vezir Kethüdası iken önemli ve çetin görevler başardığından ötürü, Derviş Paşa'nın yerine sadrazam olmuştur.

dâreyn Ar. i. Dünya ile ahret.

Dargeçit Mardin'in Midyat ilçesi bucaklarından. 33 köylü bucağın nüfusu 17 295, merkezinin nüfusu 1 285'dir.

dar gelirli b. s. Geliri az, değişmez olan.

dargın s. Gücenik, darılmış: Bana dargın mısınız? [Brouillé, fâché — Angry, irritated]

darı i. Bot. Buğdaygillerden birkaç türlüsü bulunan ve küçük tanelisi daha çok kuş yemi olarak kullanılan bir bitki. Kuraklığa dayandığı ve gerekince buğday yerine kullanıldığı için Orta Asya'da eski Türkler'ce uğurlu sayılırmış; yeni gelinlerin başına darı dökmek geleneği bundan kalmış sanılıyor. [Millet — Millet]

dârı ahiret b. i. Öbür dünya.

dârı beka b. i. Ahret. Öbür dünya.

Darıca Balıkesir'in Manyas ilçesi bucaklarından. 12 köylü bucağın nüfusu 4 276, merkezinin nüfusu 854'dür.

Darıca Kocaeli'nin Gebze ilçesi bucaklarından. 1 köylü olan bucağın nüfusu 4 713'dür.

dârıdünya b. i. Dünya evi, bu dünya, yeryüzü.

Darıkent Tunceli'nin Mazgirt ilçesi bucaklarından. 32 köylü bucağın nüfusu 11 227, merkezinin nüfusu 1 117'dir. Eski adı Muhundu'ydu.

darılmak f. ★ 1. Gücenmek, kızıp bağıntıyı kesmek. [Se brouiller — To be angry] ★ 2. Hafif azarlamak: Yaramazlığından dolayı yeğenime biraz darıldım. [Gronder — To reprimand]

darıltmak f. Gücendirmek, darılmasına sebeb olmak: Ters cevap verecek adamı darılttınız. [Brouiller, fâcher — To make angry, hurt]

darısı başınıza b. ü. Birinin kazandığı bir başarı ve iyilik karşısında ötekine bir dilek şeklinde söylenir. Başa darı serpmek geleneğinden kalmıştır.

Dario, Ruben (1867-1916) Nikaragua'lı ozan. Metapâ'da doğdu, Leon'da öldü. İlk başarısını 1888'de yayımladığı «Azur» kitabıyla sağladı. Bu kitabında hem şiirler hem de düz yazılar vardır. En güzel şiirlerini 1896 da yayımlayan Dario, Lâtin Amerika'daki bütün sanat akımlarını derinden etkilemiştir.

dar kaçmak b. f. Bir sıkıntıdan güçle kurtulmak.

darkafalı b. s. Geniş düşünmeyen, kavrayışı eksik olan, bağnaz. esk. Mutaassıp. [Borné, fanatique — Narrow - minded]

Darkot, Besim (Doğ. 1903) Coğrafya Profesörü. İstanbul'da doğdu. Babası Asaf Bey'dir. Kadıköy Osmangazi İlkokulu'nda, İstanbul Muallim Mektebi'n'de okudu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Haydarpaşa Lisesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'nda öğretim üyeliği yaptı.

darlık çekmek b. f. Sıkıntıda olmak.

darmadağın b. s. Pek karışık. Çok dağınık: Çocuk masanın üstünü darmadağın etmiş.

Darmstad Almanya'da Ren'in kolu Darm suyu üstünde 138 700 nüfuslu, kimya endüstrisi önemli olan bir şehir.

darp Ar. i. ★ 1. Vurma, dövme. ★ 2 Mat. Çarpma. [Multiplication — Multiplication] ★ 3. Müz. Ölçü. [Mesure — Mesure]

darphane b. i. Maden paraların basıldığı yer.

Darülaceze 1895 yılında çalışamayacak kadar yaşlı ve bakacak kimsesi bulunmayanlarla, kimsesiz çocukları barındırmak, eğitip iş güç sahibi etmek amacıyla Sultan Abdülhamit zamanında Padişahın isteği ve dahiliye nazırı Halil Rifat Paşa'nın çabalarıyla kurulmuş, yoksullar ve kimsesizler yurdu. (31 Ocak 1896). İstanbul'da Kâğıthane sırtlarındadır. Bugün İstanbul Belediyesine bağlı olan Darülaceze, doktor, hemşire, memur kadroları ile büyük bir müessesedir. Yalnız İstanbul halkı yararlanabilir. İsteyenlere 6972 sayılı kanun uyarlığınca çocuk verilir. Açılışından bugüne kadar 15.192 erkek çocuk 10 176 kız çocuk, 21 829 erkek ve 14 488 kadın olmak üzere toplam olarak 61 185 kişiye yardım etmiştir.

dârülaceze Ar. b. i. Yoksullar yurdu. [Etablissement des pauvres, asile — Alms - house, poor house, asylum]

Darülbedayi İstanbul «Şehir Tiyatroları» nın, kuruluş ve başlangıç yıllarındaki adı. Ke-

lime «güzellikler yuvası» anlamına gelmektedir ve ilk defa konservatuvar yerine kullanılmıştır. 1913 yılında İstanbul Şehremini (Belediye Başkanı) bulunan operatör Cemil Topuzlu, müzik ve tiyatro bölümleri olan bir şehir konservatuvarı açmış, buna Darülbedayi adını vermişti. Bu kuruluş bir okul niteliğindeydi; tiyatro bölümü için uzman - öğretmen olarak Fransa'dan Antoine adlı bir de sanatçı getirilmişti. 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte bu girişim yüzüstü kaldıysa da, Darülbedayi, tiyatro bölümü ile yaşamını sürdürmeye çalıştı. Cumhuriyetten sonra kurumun başına Muhsin Ertuğrul geçti. 1933 yılına kadar birçok değişiklikler geçiren Darülbedayi, bundan sonra «Şehir Tiyatrosu» adını alarak çalışmalarını sürdürdü. Kurum, bugün İstanbul'un çeşitli semtlerinde oyun yerlerine sahip bulunmaktadır.

darüleytam Arapça yetimler yurdu demektir. Darüleytamlar Balkan Savaşı'nın ve I. Dünya Savaşı'nın ortada bıraktığı yetimleri barındırmak amacıyla 1915'de kurulmaya başlanmıştı. İlk zamanlarda bu işi İttihat ve Terakki Cemiyeti üzerine alarak İstanbul'da, devletin savaş halinde bulunduğu devletlerin yetim yurtlarıyla bütün yabancı okullara el koymuştu. Sonra Maarif Nezaretine bağlı bir genel müdürlük haline getirilen bu kurumun elinde bir aralık İstanbul ile başka şehirlerde seksen kadar yetim yurdu kurulmuştur. Mütareke sırasında bu yurtların hepsi kapatıldı.

Darülfunun Ar. i. Eskiden Üniversiteye verilen ad. Bilimler yeri.

darülmuallimin Erkek öğretmen okullarının eski adı. İlk Darulmuallimin İstanbul'da Fatih'de şimdi ilkokul olarak kullanılan bir binada 1848 yılında açıldı. Amacı rüştiyelere öğretmen yetiştirmekti. Uzun gelişmelerden sonra ilk muallim mekteplerinin adı «Erkek Muallim Mektebi»ne, daha sonraları «Erkek Öğretmen Okulu»na çevrilmiştir.

Darültalimi Musiki Cemiyeti Türk müziğine hizmet etmek, ses ve saz sanatkârları yetiştirmek amacıyla 1912 yılında kurulmuş bir dernek. Değerli sanatçıların katılmasıyla cemiyet önemli bir müzik okulu haline gelmiş ve pek çok sanatçı yetiştirmiştir.

darüssaade ağası, (kızlar ağası) Tar. Osmanlı saraylarında harem dairelerinin en büyük âmirleri olan hadımlara verilen ad. Kadınların toplu bulunduğu dairelerde hadım edilmiş erkek hizmetçilerin kullanılması eski Doğu devletlerinde, Asur, Babil ve eski Mısır'da olduğu gibi Romalılar'da ve Abbasi halifelerinin saraylarında da vardı. Osmanlılarda önceleri II. Murat zamanında harem dairesinin hizmetleri için «ak ağalar» denen beyaz hadımlar kullanılmış, sonraları yerlerini siyahlar almış ve son zamanlara kadar böylece sürmüştür.

Darüşşafaka Tar. Eski «Cemiyeti Tedrisiyei İslamiye» tarafından kurulmuş bir kurum. Cemiyeti Tedrisiyei İslâmiye, 1865'de Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Maliye Nazırı Yusuf Ziya Paşa, Vidinli Tevfik Paşa ve Rumeli Umum Kumandanı Süleyman Paşa gibi büyük memurlar tarafından kimsesiz Türk çocuklarını okutmak amacıyla kurulmuştu. 1876'da şimdiki Darüşşafaka binasının yapılmasına başlanarak 1873'de kimsesiz çocukları yetiştirmek ve lise derecesinde olmak üzere bu kurum açıldı.

darüşşifa Osmanlı devrinde ve daha eskilerde hastaların ayakta ya da yatırılarak tedavi edildiği yerler. Genellikle camilerin, medreselerin yakınlarında ve onlarla beraber bir bütünlük (külliye) içinde olurlardı; çoğunluğu birer vakıf idi. Edirne, Amasya, Sivas, Süleymaniye, Fatih darüşşifaları en ünlüleridir. Zamanla darüşşifa, akıl hastanesi anlamına kullanılmaya başlanmıştır.

darüttedris ★ 1. Sağır ve dilsizlere mahsus. ★ 2. Bizde sağır ve dilsizleri okutmak için kurulan ilk kurum. 1890'da İstanbul'da Maliye Nezareti içinde ve Ticaret Mektebi'ne ek olarak ve otuz kişilik bir öğrenci kadrosu ile açılmıştı.

darvincilik, Darwin'in eserlerinde geliştirdiği temel fikirler sistemine verilen ad. Buna göre canlılar bir yaşama savaşı içindedir. Bu savaşta zayıflar, yani öbür canlılara karşı koyamayanlar, iklime ve besin yetersizliğine dayanamayanlar ortadan kalkar; güçlüler, ömürlerini sürdürüp giderler. Böylece yaşayış boyunca bir ayıklanma (sélection) meydana gelir. Tabiatta kendiliğinden olan bu işi, çiçek üreticileri yapay olarak başarmışlar; daha güzel, daha verimli, daha renkli çiçekler elde etmişlerdir. Darwin'e göre bir hayvan türünün bireyleri arasında çevre, iklim, besin farklılıklarından ileri gelen ayrılıklar vardır. Bunlar içinde, yaşamaya en elverişli olanlar kalır. Böylece veraset yolundan, yeni kuşaklara geçen bu değişik niteliklerle yeni türler meydana gelir. Buna da canlıların evrimi denir. Tek hücreli ilk canlıdan insana kadar evrim, bu yolda olmuş ve türler böylece meydana gelmiştir. İnsan da, tabiat içinde, bu türlü bir evrim sonucu türemiştir; ve maymunların da içinde bulunduğu primat adı verilen memeliler sınıfından bir türdür. Darwin'in bu görüşü çağında, büyük fırtınaların kopmasına sebebolmuştur. Din adamları karşı çıkanların önünde yer almıştır. Bu da sebepsiz değildir. Çünkü Darwin bu görüşüyle Hıristiyanlığın, insanın yeryüzünde meydana çıkışı, görüşü ve en üstün yaratık olduğu inancını temelinden yıkıyordu. Bugün darvincilik yetersiz olmakla beraber Lamarck'ın «çevreye uyum» kuramıyla birlikte, canlıların evrimini açıklayarak, modern bilim ve felsefenin gelişmesinde büyük bir adım olmuştur. [Darwinisme — Darwinism]

Darüssaade ağası

Alphonse Daudet

Honoré Daumier

Darwin, Charles Robert (1809 - 1882) İngiliz tabiat bilgini. Üniversiteyi bitirdikten sonra on yıl boyunca, Güney Amerika ve Pasifik adalarında, özellikle Galapagos adalarında hayvan türleri üzerinde incelemeler yaptı. Darwin, evrim kuramını «tabiî ayıklanma» varsayımı üzerine yani, en elverişli olanın yaşamasını sağlayacak olan bir ayıklanma üzerine kurmuştur. Her ne kadar günümüzde, modern biyoloji alanında, pek çok yeni olaylar incelenmiş ve Darwin tarafından kullanılan faktörler değiştirilmiş ya da tamamlanmışsa da, evrim kuramı önemini kaybetmemiş, tersine modern düşünceye temel olmuştur. Bugün canlılar dünyasında bitki, hayvan ve insanın milyonlarca yüzyıldan bu yana süregelen bir evrimin ürünü olduğu fikrini ileri süren Darwin, böylece, metafizik tabiat anlayışını temelinden sarsmıştır. Başlıca eserleri: «On the origine of series by natural selection - Tabiî Ayıklanma Yoluyla Türlerin Doğuşu Üzerine», «The variation of animals and plants under domestication - Hayvanların ve Bitkilerin Evcilleştirme Etkisiyle Uğradıkları Değişmeler», «The descent of man and selection in relation to sex - İnsan Gelişimi ve Cinsel Ayıklanma».

dasit Fr. i. Jeol. Kimyasal bileşiminde kuvarslı diyorit bulunan bir çeşit kaya kütlesi.

dasitan Far. i. Bir olayı, ünlü bir aşkı, savaşı ya da büyük bir adamı anlatan manzume. Destan.

dasitanî Far. s. Destan biçiminde yazılmış eserlere, destanlara yakışır kahramanlara aidolan. Edebiyatın bu yoldaki eserlerine verilen sıfat. Firdevsî'nin «Şehname»si eski dasitanî eserlerin en ünlülerindendir.

daş e. İsimlerin sonuna eklenerek beraberlik anlatan bir söz: Yoldaş, yurttaş, adaş, arkadaş.

dat Far. i. Verme, vergi, sungu. esk. İhsan: «Bu güzel ses dadı Haktır.»

Datames (Ölm. M.Ö. 462) Pers komutanı. Karya bölgesinde doğdu. Kral Artakserkses zamanında Kilikya satrapıydı. Krala baş kaldırdığı zaman, kendine karşı gönderilen bir çok komutanı bozguna uğrattı. Ama sonunda öldürüldü.

Datça Muğla'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 459 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 5 986, merkezinin nüfusu 1 344'dür. İlçe toprakları Kerme ve Hisarönü körfezleri arasında Akdeniz'e uzanan bir yarımadadır. En önemli yükseklik 1 175 m. ile Bozdağdır. Tahıl, tütün, pamuk, zeytin ve turunçgiller yetiştirilir. Kasaba, yarımadanın ortasında, Muğla'ya 141 km. uzaklıktadır. Eski adı Reşadiye'ydi.

Datis Medyalı komutan. Artafhernes ile birlikte, Maraton savaşında yenilgiye uğrayan Pers ordusuna komuta etti (M.Ö. 490).

Daudet, Alphonse (1840 - 1897) Fransız yazarı. 1866'da yayımlanan «Lettres de mon moulin - Değirmenimden Mektuplar» adlı eseriyle üne ulaştı. Daha sonra yayımladığı «Le petit chose - Küçük Şey», «Tartarin de Tarascon - Tarasconlu Tartarin», «Contes de lundi - Pazartesi Hikâyeleri», «Jack», «Nabab», «Sapho» en ünlü eserleri arasındadır. Hikâyelerinden oyunlaştırdığı «L'Arlésienne» için Georges Bizet sahne müziği bestelemiştir. Eserleri Zola'nın kurduğu natüralizm akımıyla ilgilidir. Ama şiir yönüyle bir ayrılık gösterir. Oğlu Léon Daudet şiddetli polemikleriyle tanınmış bir gazeteciydi.

Daumier, Honoré (1808 - 1878) Fransız ressamı ve karikatürcüsü. Kendi kendini yetiştiren Daumier ilk karikatürlerini 1830'da yayımladı. Özellikle Kral Louis - Philippe'i ve krallığı hicvetmesiyle ün kazanmıştır.

daüssıla Ar. i. Aşırı yurt hasreti, yurt hastalığı, sıla derdi, yurtsama, evseme. [Nostalgie, mal du pays — Nostalgia, homesikness]

dav i. ★ 1. At cinsinden şekli ve kulakları daha çok katıra benzeyen ve bizde yaban eşeği denen pek çevik bir hayvan. En çok Hindistan, Afganistan ve Afrika'da bulunur. [Onagre, zèbre — Wild ass, zebra] ★ 2. Dama, satranç gibi oyunlarda oynama nöbeti: Şimdi dav hakkı galiba benimdir. [Tour du jeu — Turn, doubling]

dava Ar. i. ★ 1. Bir kimsenin başkasından mahkeme huzurunda hakkını istemesi, adaletin yerine getirilmesi dileğiyle mahkemeye baş vurma: Onun aleyhine dava açtılar. [Action, procès — Action, lawsuit, claim] ★ 2. Bir mahkemenin iki tarafı çağırarak bir işe bakması ve onu bitirmesi dönemi: Bugün birinci sulh mahkemesinde davam var. Duruşma. [Débats, audience, instance — Trial, sitting, hearing] ★ 3. İleri sürülerek sürekli savunulan, işlenen fikir: Bu, onun eski bir davasıdır. [Cause, proposition, thèse — Thesis, proposition] ★ 4. İddia: Benlik ve değer iddiası. Çalım, gurur: O pek davalı bir adamdır. [Prétention — Pretention] ★ 5. Mesele, sorun, önemli bir iş : Dil davası, (terbiye) davası. [Question, problème — Question, problem]

dava açma zorunluluğu Huk. Ceza mahkemesinde, bir şahsın suç işlemesi şüphesi varsa, savcının davayı açmak zorunda olması. [Principe d'obligation de pursuite — Principle of compulsory public prosecution]

davacı Huk. Yargı organına uyuşmazlığı götüren kimse. Ceza davasında davacı normal olarak Cumhuriyet savcısıdır. Fakat bazı özel durumlarda kişinin kendi de davacı durumunda olabilir. [Demandeur, plaignant — Plaintiff, petitioner]

dava hakkı Huk. Kişinin kendine ya da başkasına ait bir uyuşmazlığın halli için uyuşmazlığı yargı organına götürmek hakkı. [Droit d'action — Right of action]

Davalagiri Himalaya dağlarının en yüksek tepelerinden birinin adı. Yüksekliği 8 180 m. dir.

davaların birleştirilmesi Huk. Ceza davasında, bir sanığın birden fazla suçunun bulunması ya da bir fiilin birden fazla şahısça işlenmesi halinde tek davanın yürütülmesi. [Jonction des causes, fusion de procès — Joinder of causes of action]

davalı s. Huk. ★ 1. Yargı organında aleyhine dava açılan, hakkında bir müeyyidenin uygulanması, bir tazminat, bir eda borcunun tanınması istenen kimse. Ceza davasında hakkında dava açılan kimseye sanık denir. [Défendeur — Defendant] ★ 2. Dava edilen, davaya konu olan şey: Bu ev davalıdır. [Sujet de procès, litigieux — Litigious]

dava mürurzamanı Bak. zamanaşımı.

davanın dinlenmemesi Huk. Konusu hukukça korunmayan uyuşmazlıklarla ilgili dava açılması halinde, yargı organlarının davayı kabul etmemesi. [Irrecevabilité de la demande — Action which does not lie]

davanın düşmesi Huk. Davanın belirli süre içinde takip edilmemesi, sanığın ölümü, genel af, dava zamanaşımının geçmesi, takibi şikâyete bağlı suçlarda şikâyet edilmemesi ya da şikâyetten vazgeçilmesi gibi sebeplerle davanın ortadan kalkması durumu. [Péremption d'instance — Discontinuance of action]

davanın nakli Huk. Ceza davasında, yargıcın ya da mahkemenin kanunun gösterdiği hukukî ya da fiilî sebeplerle davaya bakaması ve bu sebeple davanın başka bir yerdeki mahkemeye nakli. [Renvoi de l'instruction et du jugement à un autre tribunale — Transfer of a case for hearing to another court]

davar i. ★ 1. Koyun ve keçinin ortak adı; küçük baş hayvan. ★ 2. Koyun ya da keçi sürüsü: Tarlaya davar yatırdılar.

dava vekili Bak. avukat.

davaya müdahale Huk. Suçtan zarar gören kimsenin, sanık hakkında açılmış kamu davasına katılması. [Intervention — Intervention, in[terpleader]]

Davenant (1606 - 1668) İngiliz şair ve tiyatro yazarı. [Oxford]'da doğdu. Babasının bu şehirdeki ot[e]line Shakespeare gelip sık sık kalırdı. O yüzden büyük şairin meşru olmıyan oğlu olduğu yolunda, söylentiler çıkmıştır. «Rodos Muhasarası» adlı oyunuyla, opera türünü İngiliz sahnelerine ilk uygulayan odur.

daver Far. i. Hükümdar, vezir, vali.

Daver, Abidin (1886 - 1954) Yazar. İstanbul'da doğdu. Galatasaray'da okudu. Çeşitli gazetelerde yazarlık, yazı işleri müdürlüğü etmiş, VI. seçim döneminde İstanbul milletvekili olmuştur. «Cumhuriyet» gazetesinde askerlik ve denizcilik üzerine yazdığı yazılarla ün yapmıştır. Kitap halinde çıkmış eserleri ve gezi notları vardır.

davet Ar. i. ★ 1. Çağrı. [Convocation, invitation, appel, invite — Invitation, call, convoking, summons] ★ 2. Bir şeyin ortaya çıkmasına sebebolma: Perhiz etmemekle hastalığı davet ettiniz. [Causer, produire, inciter — To cause, incite] ★ 3. Ziyafet: Karşıda bir davet var. [Banquet, fête, festin — Feast, entertainment]

davet etmek b. f. Çağırmak. [Inviter, appeler, convoquer — To invite, call, send for]

davetiye i. Çağırılık; bir yere ya da bir ziyafete çağırmak için yazılmış kâğıt. [Billet, lettre d'invitation — Invitation card, lettre of invitation]

davetli s. Çağrılı, bir yere, bir ziyafete çağrılmış: Kaç davetliniz var? [Invité, convié, convive — Invited, guest]

davet yapmak b. f. Ziyafet vermek.

David d'Angers, Pierre - Jean (1788 - 1856) Fransız heykelcisi. Paris'de Panthéon'un cephesini süsleyen 75 kabartma onun eseridir. Yaptığı 120 büst arasında Goethe'nin, Lamartine'in, Hugo'nun büstleri de vardır. Eserlerinin çoğu Angers'de adını taşıyan müzededir.

David, Felicen (1810 - 1876) Fransız bestecisi. Paris Konservatuvarı'nı bitirmiştir. Sonraları Saint - Simon taraftarı olmuş, bu yüzden bir süre Fransa'dan uzakta, özellikle doğu ülkelerinde yaşamak zorunda kalmıştır. İstanbul'da da bulunmuştur. Batı müziğine, doğu melodileri getirmiştir. Eserlerinden «Désert» ve «Lallaroukh» en ünlülerindendir.

David, Louis (1748 - 1825) Fransız ressamı. Fransız İhtilâlinde faal rol oynadı. «Convention» üyeliğinde bulundu. Napoléon zamanında imparatorun baş ressamıydı.

davlumbaz i Den. Yandan çarklı vapurlarda pervanelerin üzerini örten yarım daire şeklindeki kapak.

davranış i. ★ 1. Davranmak eylemi ve biçimi: Davranış her başarının başlangıcıdır. [Mouvement, effort — Movement, effort] ★ 2. Birine karşı yapılan muamele, alınan durum: Bize karşı davranışı soğuktu. [Traitement, geste, comportement — Manners, behaviour, comportement] ★ 3. Birinin genel hayattaki hareket ve tutumu: Onun davranışını beğenmem. [Attitude — Attitude] ★ 4. Psi. İnsanların belirli çevre ve şartlarda gösterdikleri tepki.

davranma ü. Kımıldama, elini oynatma! Eller yukarı!

davranmak f. ★ 1. Harekete geçmek, ayağa kalkmak. Hazırlanmak: Ne yapıyorsun, davran bakalım. [Bouger, se mouvoir, agir, se comporter — To move, attempt] ★ 2. Karşı durmak için harekete ve teşebbüse geçmek. Sopaya davranmak. [Mettre la main — To prepare, act] ★ 3. Bir tavır ya da hareket tarzı almak: Gevşek davranmak. [Agir, traiter, se conduire — To agitate, move]

davudî Far. s. Kalın, tok ve gür ses. Peygamber Davut'un sesinden kalma bir deyim olduğu söylenir.

davul i. Tahtadan enlice tekerlek bir kasnağın iki tarafına deri geçirilerek yapılan ve bu

Charles Darwin

Abidin Daver

Louis David

deriye tokmakla vurularak çalınan alet. Eski Türkler'de davulun önemli bir yeri vardır. Bayrak gibi o da beyliğin ve bağımsızlığın belirtilerinden sayılırdı. İlk Osmanlı hükümdarı Osman Bey'e Selçuk hükümdarı tarafından beylik belirtisi olarak «tablü alem» yani davul ve sancak gönderilmişti. Bugün çeşitli davullar orkestralarda kullanılmaktadır. Ayrıca halk oyunlarımızın zurnayla birlikte değişmez çalgısı davuldur. [Tambour, grosse caisse — Drum]

Davulga Afyon'un Emirdağ ilçesi bucaklarından. 23 köylü bucağın nüfusu 19 946, merkezinin nüfusu 2 462'dir.

Davut (Davide) (1015-975) Peygamber. İbraniler'in ikinci kralı. 40 yıl saltanat sürmüştür. Kudüs'e yakın Beytûlâhim'de doğdu, on beş yaşına kadar çobanlık etti; çok güzel ve etkileyici bir sesi vardı. Sonra askerliğe başladı; savaşlara katıldı. Calût'u (Golioth) bir sapan taşıyla öldürünce, komutan Tâlût'un kıskançlığını üzerine çekti, korkarak kaçtı. Tâlût'un ölümünden sonra, İsrailoğulları'na kral ve komutan oldu. Saltanatla peygamberliği birleştirdi. Önce Tâlût'un kızıyla evlendi, daha sonra komutanlarından Orya'nın karısı Bethsabe'ye âşık oldu; Orya'yı savaşa gönderip ölümünü sağladı. Bethsabe ile evlendi, bu evlilikten Süleyman Peygamber doğdu. Büyük oğlu ona karşı başkaldırınca öldürmek zorunda kaldı. Mizmar denilen bir saz çalarak «Mezmur» adını alan dini ve lirik şiirler söylerdi. Bunlar 4 kutsal kitaptan biri olan Zebur'da yer almıştır.

Claude Debussy

Davut, Kayseri (Ölm. 1350) Bilgin. Kayseri'de doğmuştur. Orhan Gazi zamanında ilk medresenin müderrisliğini yapmış. İslam dini ve tasavvuf üzerine eserler yazmıştır; on iki kadar risalesi vardır.

Davutlar Aydın'ın Kuşadası ilçesi bucaklarından. 3 köylü bucağın nüfusu 2 680, merkezinin nüfusu 1 599'dur.

Davut Paşa (Ölm. 1499). Osmanlı sadrazamı ve Rumeli Beylerbeyi. Arnavutluk dolaylarında toplanan devşirmelerden olup, Enderun'da yetişmiştir. Fatih zamanında Rumeli Beylerbeyi idi. İşkodra muhasarasında top dökümhaneleri yaptırmak, ağır gülleler ve yakıcı maddeler atan mermiler döktürmek gibi yararlıklar göstermiştir. Daha sonra II. Beyazıt zamanında 15 yıl sadrazamlık yapmıştır. İstanbul'da adına yaptırdığı caminin yanında gömülüdür. Ayrıca İstanbul'daki Davut Paşa kışlaları ve Davut Paşa semti de onun zamanından kalmadır.

dayak i. ★ 1. Dövmek işi. [Bastonnade, coup — Bastinado, beating] ★ 2. Destek, dayanılacak, dayatılacak şey: Kapıya bir dayak koyunuz ki rüzgârla kapanmasın. [Appui, soutien — Support, prop]

dayak arsızı b. Dayak yemeyi kanıksamış olan.

dayak atmak b. f. Dövmek. [Battre, donner des coup — To flog, beat, bastinado]

dayak basmak b. f. Dayak atmak.

Davut heykeli

dayak düşkünü b. s. Dayağa lâyık olan, dövülmeyi hak eden.

dayak yemek b. f. Dövülmek.

dayalı i. Ask. Bir savaşta düşman kuşatmalarına engel olmak isteyen bir birliğin yanını bir komşu kıt'aya ya da önemli bir arazi engebesine dayaması. Birliğin bir yanı, iki yanı, dayalı ya da iki yanı açık olabilir.

dayalı döşeli b. s. Tam ve iyi döşenmiş: Dayalı döşeli bir ev.

dayamak ★ 1. İliştirmek, yaslamak, destek koymak: Merdiveni duvara dayamak. [Appuyer, adosser — To lean (against), support] ★ 2. Sert ve şiddetli bir hareketle vermek: Eline süpürgeyi dayamak. ★ 3. Bir yerin elverişli durumundan yararlanmak; sırtını vermek: Ordu yanını ırmağa dayamıştı. [Adosser — To lean back]

dayanak i. ★ 1. Dayanacak şey. esk. İstinatgâh. [Appui — Support, prop] ★ 2. Fel. Bir fikrin haklı olduğunu gösteren ve bir sözü kabul ettiren şey. esk. Esas, rükün. [Fondement — Basis, foundation]

dayanıklı s. ★ 1. Sağlam, dayanması, sürmesi çok olan: Dayanıklı kumaş. ★ 2. Çekebilen. esk. Tahammül eden, mütehammil. [Durable, solide, résistant — Lasting, strong, resisting]

dayanışçılık Sos. Dayanışmayı toplum hayatının temeli olarak alan doktrin. Fransız politikacısı Léon Bourgeois tarafından ortaya atılmıştır. [Solidarisme — Solidarism]

dayanmak f. ★ 1. Sırtını ya da vücudunun bir tarafını bir yere yükleterek durmak, kendini dayamak, yaslanmak. [S'appuyer, s'adosser — To lean, rest (on)] ★ 2. Üstüne kurulmuş olmak. esk. İstinat, ibtina etmek: Bu bina şu duvara dayanıyor. [Se reposer — To be founded] ★ 3. Güvenmek, birinden ya da bir şeyden kuvvet almak: Yalnız baba zenginliğine dayanan yarın yoksul kalabilir. [Compter sur — To trust, rely on] ★ 4. Tutunmak. esk. Sebat ve mukavemet etmek: Düşman hücuma dayanamadı. [Résister, tenir tête, s'opposer — To resist] ★ 5. Kolay yıpranmamak, bozulmadan sürmek: Bu kumaş dayanıyor. [Aller, endurer — To last, endure, resist] ★ 6. Sabretmek. esk. Tahammül etmek: Acıya dayanırım ama haksızlığa dayanamam. [Supporter, endurer — To bear, tolerate] ★ 7. Kuvvetle itmek, elini, omzunu ya da arkasını vererek itmek: Siz de dayanın, şu sandığı kaldıralım. [Pousser — To push, press] ★ 8. Varmak, ulaşmak, yetişmek: Ordu düşman başkentine dayandı. [Arriver — To arrive, came]

Dayan, Moşe (Moshe) (Doğ. 1915) İsrailli asker ve devlet adamı. İsrail kurtuluş savaşlarından önce Suriye ve Kudüs cephelerinde savaştı. 1953'de generalliğe yükseldi; 1953 - 1958 yılları arasında genelkurmay başkanlığı yaptı. 1956'da Mısırlılar'la yapılan Turusina savaşlarında zafer sağladı. 1958'de askerliği bırakıp politikaya girdi. 1959 - 1964 yılları arasında tarım bakanı idi.

1967 Arap - İsrail anlaşmazlığı sırasında savunma ba kanlığına getirildi, savaşı yönetti.

dayatış i. D yatmak biçimi. Dayatma, direnme. [Resi stance — Endurance, resistance]

dayatma i. ★ 1. Dayatmak işi. ★ 2. Karşı koyma, diren me.

dayatmak f. ★ 1. Bir şeye dayanmak, üstüne kurmak. esk. İstinat, ibtina ettirmek: Merdiveni du vara, binayı temele, bir davayı delile dayat mak. ★ 2. Dik cevap verip karşı durmak, ıt gitmek, inat, ısrar etmek. Kesip atmak : Gideceğim diye dayattı.

dayı i. ★ 1 Annenin erkek kardeşi. [Oncle (maternel) — Uncle (maternal) ★ 2. mec. Birini kay ırıp koruyan nüfuzlu kimse. esk. Hami: M hkemede dayısı var. ★ 3. Halk arasında yaşlıca, güvenilir adamlara verilen unv n: Ali dayı, Ahmet dayı. ★ 4. Eskiden ye içeri ocağı subaylarına, Cezayir ocakları komutanlarına verilen unvan. Bak dayılar.

dayılar Tar. Osmanlı İmparatorluğu'nda, Cezayir, Tu us ve Trablusgarp'da asker ve halk tara ından seçilen komutanlara verilen ad. A adolu'dan, mağrip ocakları denilen Cez yir, Tunus, Trabulusgarp yeniçeri ocaklarına gönüllü olarak gelen denizciler, orada yet şir ve yararlık gösterince de asker ve h lk tarafından «dayı» seçilirlerdi. İçlerinde Oruç Reis, Barbaros gibi çok ünlüleri var dır. Dayılar 200 yıl boyunca Osmanlı D vleti'nin Akdeniz egemenliğini elinde tu tmasına çok yardım etmişlerse de, sonra arı birbirleriyle ve valilerle uğraşmaya devlete güçlükler çıkarmaya başlamışlardır.

dayızade T. Far. i. Dayı oğlu ya da kızı.

Dayton (A.B.D.) eyaletinde Ohio nehri ayaklarından Büyük Miami ırmağı üzerinde 300 700 nüfuslu bir şehir.

daz i. ★ 1. Saçın dökülmesi, dazlak bir başın hali. [Calvitie — Baldness] ★ 2. Saçsız baş, dazlak.

Dazkırı Afyon'un ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 835 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 29 771, merkezinin nüfusu 2 606'dır. İlçe toprakları Acıgöl ile Maymun dağı arasındadır. Tahıl ekilir. Kasaba, Acıgöl'ün kuzeyinde Afyon - İzmir demiryolu üzerindedir. Ayrıca karayoluyla da önemli merkezlere bağlıdır.

dazlak s. Tepesinde saçı dökülmüş ya da başını tıraş etmiş olan; saçsız.

D.D.T. Böcekleri öldürmek için kullanılan «dichloro diphenyltrichlorethane» adlı kuvvetli ilâcın kısaltılmış şekli.

de e. b. İnce sesli ile biten kelimelerden sonra da edatının aldığı şekil.

De Amicis, Edmondo (1846 - 1908) İtalyan yazarı. En ünlü eseri çocuk edebiyatının uluslararası bir şaheseri sayılan «Cuore» adlı kitabıdır.

Deauville (Fransa) Manş denizi kıyısında 5 200 nüfuslu bir plâj şehri. Turizm bakımından önemli merkezlere bağlıdır.

debagat Ar. i. Tabaklık, sepicilik. [Tannage — Tanning]

debbag Ar. i. Tabak, debagat yapan, hayvan derilerini sepileyip meşin, sahtiyan, kösele yapan. (Bu kelime tabak şeklinde Türkçeleşmiştir). [Tanneur — Tanner]

debbe Ar. i. Bakırdan bir çeşit bakraç, dibi yuvarlak bakır kap.

debdebe Ar. i. Patırdılı gösteriş. Görkem: Eski valiler büyük bir debdebe ile işlerine başlarlardı. [Pompe, somptuosité, magnificence — Pomp, splendour, magnificence]

debdelenmek f. Arka üstü yatıp iki yana çabalamak, bir acı ya da baskıdan kurtulmak için çırpınmak.

De Bono, Emilio (1866-1944) İtalyan asker ve devlet adamı. 1922'de faşistlerin Roma yürüyüşüne katıldı. 1925'de Trablus valisi, daha sonra Afrika yüksek komiseri oldu. 1935'de bir süre Habeşistan seferine komutanlık yaptı. 1942'de devlet bakanlığına getirildi. 1944'de Mussolini tarafından yargılandırılıp ölüm cezasına çarptırıldı.

Debreczen (Macaristan) Alfoeld bölgesinde 137 000 nüfuslu bir şehir. Üniversitesi ve endüstrisiyle tanınmıştır. Önemli endüstri kolları dokumacılık, kimya, gıda ve deri işleridir.

Debré, Michel (Doğ. 1912) Fransız devlet adamı. II. Dünya Savaşı'na katıldı, esir düştü, kaçtı. Dönüşünde Almanlar'a karşı koyma hareketine katıldı. Londra ve Cezayir'deki Fransız hükümetleriyle işbirliği yaptı. General de Gaulle ile çalıştı. 1948'de senatör, 1955'de milletvekili seçildi. De Gaulle iktidarında adalet bakanlığına getirildi. 1959'da beşinci cumhuriyetin ilk başbakanı oldu. 1962'ye kadar başbakanlık görevinde kaldı.

debriyaj Fr. i. Tek. Açılıp kapanabilen bir çeşit özel kavrama. Motorlu araçlarda motorlu şaftın arasına yerleştirilir. İstendiği zaman şaftı motora bağlar; bu durumda şaft motorla döndürülür. İstenince de şaftı motordan ayırır; bu durumda ise motor çalışsa bile şaft dönmez.

Debureau, Jean - Baptiste Gaspard (1796-1846) Fransız mim sanatçısı. Paris'deki Funambules tiyatrosunda pantomim oynadı. Pierrot kahramanını yarattı. Oğlu Jean Charles da babası gibi güçlü bir pantomimciydi.

Debussy, Achille, Claude (1862-1918) Fransız bestecisi. Fakir bir ailenin beş çocuğundan biriydi. İlk derslerini teyzesinden aldı. 1873'de Paris Konservatuvarı'na devama başladı. 1884'de «L'Enfant Prodige» adlı kantatıyla Roma Armağanı'nı aldı. Rusya, İtalya, Avusturya'ya gitti. Fransız müziğine empresyonizmi getiren ve XX. yüzyıl başlarında yeni bir tarzın temellerini atan bir bestecidir. Daha çok piyano ve ses için yazılmış eserlerinden bazıları şunlardır: «Nuit d'étoiles», «Caprice», «Ronde Chinois», «Pantomime», «Printemps», «Invocation», «Mazurka».

Edmondo de Amicis

Moşe Dayan

Decamps, Alexandre - Gabriel (1803-1860) Fransız ressamı. Özellikle Doğu ve Türkiye'yle ilgili resimleriyle tanınır. «Türk Köyü», «Okuldan Çıkış», «Türk Karakolu», «Bir Vezirin Nöbetçisi», «Türk Kasabası», «Türk Pazarı» en ünlü tabloları arasındadır.

Deccal Bir inanışa göre kıyamete yakın ortaya çıkacağı, dünyaya 400 gün hâkim olacağı söylenen kötü bir kişi.

Decemvirler (Decemviri) Tar. ★ Roma'da on kişilik yargıçlar kuruluna verilen ad. Bu kelime, daha sonra, Roma tarihinin ilk yazılı kanunları olan «on iki levha kanunu» nun da adı olarak tarihe geçmiştir. İlk Decemvirler, bir kimsenin köle olup olmadığı konusundaki mahkemelere bakarlardı. M.Ö. 139 yılına ait bir belgede, onlardan açıkça söz edilmekte ve görevleri belirtilmektedir. ★ Geleneğe göre, M.Ö. 451 yılında, on kişilik bir kurul, teamül halindeki kanunları yazılı olarak tespit etmekle görevlendirilmişti. Bu kurulun bütün üyeleri patriçi sınıfındandı. Bunlar, on levha hazırladılar. M.Ö. 540 yılında, görevi tamamlamak için yeni bir kurul tayin edildi. Bu kurulun üyeleri arasında plepler de bulunmasına rağmen, daha önce hazırlananlara ek olarak hazırlanan iki levha plepler aleyhinde hükümlere sahipti. Meselâ, sınıflar arasındaki evliliklerin yasaklandığı yazılı olarak tespit edilmişti. On iki levha kanunu, daha sonra, büyük ölçüde değiştirildi ve M.Ö. 449 yılında yazılarak foruma asıldı. Bu kanun, plepler ile patriçiler arasında bir uzlaşmayı tespit etmektedir. Halk hakimiyetini kabul eder. Pleplere haklar tanır ve sınıflar arası evliliği meşru sayar.

Alexandre Decamps

De Cesare, Carlo (1824-1852) İtalyan ekonomisti ve politikacısı. Başlıca eserleri: «Della scienza statistica (İstatistik Bilimi Üzerine), «Manuale popolare di economia pubblica (Halk İçin Ekonomi El Kitabı».

De Chirico, Giorgio (Doğ. 1888) İtalyan ressamı. Tesalya'nın Volo kentinde doğdu. 1910'da kentlerin fizikötesi tablolarını yapmaya başladı. 1911'de Paris'e yerleşerek Picasso, Max Jacob, Apollinaire gibi sanatçılarla tanıştı. 1914'de geometrik büstlü ve figürlü ilk tablolarını yaptı. 1924'de Paris'e döndü. Breton'la ve gerçeküstücülerle işbirliği yaptı. 1929'da «Hebdomeros» adlı düşromanını yayımladı. 1930'dan sonra akademizme döndü. Daha önceki eserlerini tanımadığını açıkladı. Chrico'nun bütün büyüklüğü ve değeri bu döneme kadar yaptığı tablolarında ve dekorlarındadır.

Dede Efendi

Decius, Gaius Messius (Ölm. M.S. 249) Roma İmparatoru. I. Philippus'un ölümünden sonra, Senato tarafından imparatorluğa getirildi (M.S. 249). Tarihte, Hıristiyanlara yaptığı işkencelerle anılır. Daha sonra devlet dinini canlandırmak için girişilen çabalar sırasında, kiliseye büyük ölçüde baskı yapıldı ve Hıristiyanlara işkence edildi. M.S. 250 - 251 yıllarında, Moesia iki Got ordusunun istilâsına uğradı. Decius, Nikopolis'i kurtarmayı başardı, ama Philippopolis'i kurtaramadı. Daha sonra Gotlar'ın yolunu kesmeye kalkıştı ama Adamklissi yakınlarında, Abrittus'da kazandığı ilk zaferden sonra, adamlarının ihanetine uğrayarak, kapana düştü ve ordusu bozguna uğratıldı; kendisi de öldürüldü.

Decius Mus, Publius (Ölm. yaklaşık olarak M.Ö. 340) Savaşlarda gösterdiği yiğitlikle ün kazanmış ve batı geleneğine kahramanlık örneği olarak geçmiş Roma'lı konsül. Kahramanlıkları hakkında çeşitli hikâyeler anlatılırsa da, bunların gerçekliği şüphelidir.

Decroly, Ovide (1871-1932) Belçikalı psikolog. Veele'de psikolojiye dayanan eğitim okulu açtı. Eğitim sistemi, çağının ilgisi üzerine kurulmuştur. Öğretim ve eğitimde, çocuğun ihtiyaç ve ilgileri ile bunların doğal ve toplumsal çevreleri arasındaki ilişkiler ele alınmalıdır.

dede i. ★ 1. Büyük baba, babanın ya da ananın babası. esk. Ced. [Grand - père — Grandfather] ★ 2. Büyük babalardan önceki atalardan her biri: Yurt toprağı dedelerimizin emanetidir. [Aïeul, ancêtres — Forefathers, ancestors] ★ 3. Tar. Mevlevî tarikatında 1001 günlük çileyi doldurmuş olan dervişlere verilen ünvan: Dede İsmail Efendi.

Dedeağaç (Aleksandropolis) Yunanistan'da Meriç nehrinin Ege denizine döküldüğü yerde 18 700 nüfuslu bir liman şehri.

Dede Efendi (1777-1845) Besteci. İstanbul'da doğdu. Adı İsmail, aile adı Hamamizade'dir. Mevlevidir. Çağının konservatuarı sayılan Yenikapı mevlevihanesinde yetişmiş, dede olduktan sonra «Dede Efendi» adıyla ün yapmıştır. Besteleri saray çevresinde de beğenildiğinden saraya başmüezzin olarak alınmıştır. Klâsik Türk müziğinin en güzel örneklerini vermiş; hacı olmak için gittiği Mekke'de koleradan ölmüştür.

Dede Korkut Hikâyeleri En eski yazılı Türk masalları dizisi. Destan (epopé) niteliği taşıyan bu masalların, dünya halk masallarından çok ayrı, seçkin birtakım özellikleri vardır. «Dede Korkut Hikâyeleri» nin bugün elimizde bulunan örnekleri XIV. ya da XV. yüzyılda kaleme alındığı sanılan bir yazma kitabın aracılığı sonucudur. Bu kitap Doğu Anadolu dolaylarında Oğuz Türkçesi ile düzenlenmiştir. İçinde Dede Korkut Hikâyeleri dizisinden 12 hikâye bulunmaktadır. Genel kanı, kitaptaki hikâyeleri tek kişinin yazmadığı, Türk destanlarının yaşayan etkisiyle kamu belleği ortamında, yer ve zaman içinde gelişme ev evrimleşme yoluyla doğduğudur. Belki Türkler'in İslâmlaşmalarından önceleri bile var olan bu hikâyeler, İslâmlaşmadan sonra kılık ve inançlara göre değişmiş, yer ve bölge adları da, göçlere gö-

re değişm eler göstermiştir. Belki de sazlar çalara bu öyküleri anlatmayı meslek edinmiş ek çok sanatçıdan, Dede Korkut adını taşıyan güçlü bir Türk ozanı bu ürünle e kendi kişiliğini katmış, kendi sanat dan gasını vurmuş, bundan sonra da bu dizi « ede Korkut Hikâyeleri» adıyla anılmıştır. Dede Korkut masallarında anlatan g nel olarak neşir, kimi yerlerde de nazımd ır. Manzum bölümlerin ölçü ve kafiye dü eninin yer yer aşınmış olması, bunların ağlar içinde dilden dile, ağızdan ağıza aktarılmasından doğan yıpranmalarının bir belgesi sayılabilir. Dil, anlatım, göz emcilik ve gerçekçilik yönleriyle tam ul sal bir karakter taşıyan, Dede Korkut H kâyelerinin tam yazma nüshası Almanya'd Dresden Kitaplığı'nda, altı hikâyeyi içi de bulunduran eksik bir nüshası ise Ro a'da Vatican Kitaplığı'ndadır. Eserin in elemeli baskılarını Orhan Şaik Gökyay ve Muharrem Ergin düzenleyip yayınlamışla dır.

Dedeli Ağrı' n Patnos ilçesi bucaklarından. 17 köylü ucağın nüfusu 5 333, merkezinin nüfusu 84 'dür.

Dede Sultan Şeyh Bedrettin'in müritlerinden olan in ve devrimcisi Börklüce Mustafa'nı nlâ kabıdır. Bak. Börklüce.

dedik i. Söyl nmiş söz, vait : Dediğinden şaşmaz, onun dediği dediktir.

dedikodu b. . Çekiştirme yolunda konuşma. Ar. Kil - ü - kal. Far. Güft - ü - gû. [Cancan, ommérage — Gossiping, tittle - tattle]

dedikodu ya mak b. f. Ötekini berikini çekiştirmek. [Médire, faire des cancan — To gossip, tattle]

def Ar. i. Ba . tef.

defa Ar. i. K z, kere, nöbet, kat : Kaç defa söyledim. u ondan iki defa büyük. [Fois — Time]

defans Fr. Sp Savunma. esk. Müdafaa : Karşı takımın defansını geçmekte güçlük çekmiyorlardı.

defaten Ar. z . Bir defada, birden. [En une fois, d'un seul coup — All at once]

defekt Hek. S rekli ve düzeltilemez sakatlık ; sekel.

defetmek Ar. . f. Öteye itmek, savmak, kovmak : Has alığı defetmek. [Expulser, repousser, c asser — To push away, eject, expel]

defi, -f'i Ar. i. Öteye itme, savma, kovma. [Expulsion — Expulsion]

def'i Huk. H kuk davasında özellikle davalının aleyh ndeki iddiaları reddetmek için baş vurduğ hukuk yolları. [Exception — Exception]

defa belâ b. Gelebilecek kaza ve belâyı savma için verilen sadaka.

defi hacet etm ek b. f. Aptes etmek.

defile Fr. i. eni mevsim kadın elbiselerini göstermek çin düzenlenen geçit : Defilede öğrenci rin hazırladığı son moda elbiseler göste ildi.

defin Ar. s. Gömülmüş, gömülü.

defin, -ini Ar. i. Ölüyü gömme.

define Ar. i. ★ 1. Yere gömülmüş mal ve para ; gömü. Define, gömülü olduğu toprak sahibinin malı sayılır. Yalnız defineyi bulanın da bir ikramiye hakkı vardır. [Trésor — Treasure] ★ 2. mec. Değéri gizli olan, gösterişi bulunmayan adam : O bir definedir.

defineci i. s. Yere gömülmüş mal, para aramakla uğraşan kimse. [Chercheur d'or — Gold - digger]

deflasyon Fr. i. Bir gereklilik karşısında piyasadaki paranın eksiltilmesi. Bu amaçla devlet piyasadan para çektiği gibi bankalar da kredileri kısıp keserek ya da iskonto faizlerini yükselterek deflasyonun oluşmasına yardım ederler. Enflasyonun karşıtı.

deflemek f. Defetmek.

defne i. Bot. Koyu yeşil ve güzel kokulu yapraklarını yaz, kış dökmeyen defnegillerden bir ağaç. Defne yaprak ve dalları eski zamanlardan beri kahramanlığın ve şiirde, güzel sanatlarda başarının sembolü olarak kullanılmıştır. Taflan da ona çok benzeyen bir ağaçtır. [Laurier — Laurel]

defnegiller ç. b. i. Bot. İkiçeneklilerin ayrı taçyapraklılar kısmından, örneği defne olan, yaprakları kokulu bir bitki familyası. esk. Gariye. [Fr. Lauracées]

defnetmek Ar. i. f. Ölüyü gömmek.

defo Fr. i. Kumaşlarda ya da genel olarak bir malda hafif örgü ya da yapım hatası.

Defoe, Daniel (1660-1731) İngiliz yazarı. 1715 yılına kadar çeşitli işlere girip çıktı, Avrupa'yı dolaştı, armatörlük yaptı, siyasi alanda rol oynadı. Sonra edebiyatla uğraşmaya başladı. En önemli eserlerinden biri olan «Robinson Crusoe» yi 1719'da yayımladığı zaman altmışına yaklaşmıştı. Dünya edebiyatında önemli yeri olan birkaç eser daha yazdı. Bunların arasında özellikle «Moll Flanders» i ve «Veba Yılı Güncesi» ni sayabiliriz.

defolmak f. Savuşup gitmek, bir yerden kötü sayılacak şekilde ayrılmak. [S'en aller — Clear out]

deforme olmak Fr. T. b. f. Formu bozulmak.

defter Yun. i. Kitap şeklinde ciltlenmiş ya da dikilmiş kâğıt destesi : Cep defteri, hatıra defteri, nota defteri. [Cahier, carnet, list — Book, copy - book, note - book]

defter açmak b. f. İane, gönüllü ya da bir harekete taraftar toplamıya başlamak.

defterdar Far. i. Bir ilin maliye işlerine bakan ve ilin ileri gelenlerinden sayılan büyük memur.

defter emini Tar. Eskiden tapu ve kadastro işlerini yöneten büyük devlet memuru.

defteri amal b. f. İnsanların iyi ve kötü bü-

Daniel Defoe

tün yaptıklarının yazıldığına inanılan mânevi defter.

defteri dürülmek b. f. Ölmek. Öldürülmek.

defteri kapamak b. f. Bir meseleyi bitirip artık sözünü etmemek: Biz o defteri çoktan kapadık.

defter tutma b. f. Eko. Aile gelir giderlerini, ya da ticaretle uğraşanların masraflarını ve kazançlarını yazdıkları defterlerin yazılması. Ticaretle uğraşanların kanun gereğince tutmak zorunda oldukları çeşitli defterler vardır: İşletme defteri, ambar defteri, büyük defter (defteri kebir).

degajman Fr. i. Sp. Futbolda kalecinin topu tuttuktan sonra serbest vuruşa geçişi, topu açışı.

Degas, Edgar (1843-1917) Fransız ressamı. Paris'de doğdu. Öğrenimine hukukçu olarak başladı. Sonraları «Güzel Sanatlar Okulu'na devam etti. 1870'den önceki resimleri akademik anlayışa dayanır. Manet ile tanıştıktan sonra, akademik değerlerden ayrılarak kendine özgü özellikleri bulmaya başladı. Başlangıçta empresyonist akımına katıldıysa da sonraları, bazı görüş ayrılıklarından ötürü, onlardan ayrıldı. Japon resminden etkilenmiştir. Pek çok dansöz ve çıplak kadın, at, at yarışı resimleri çizmiştir. Eserlerinin bir kısmı, Paris'te Empresyonistler Müzesin'de olduğu gibi bir kısmı da Amerika ve Avrupa'nın çeşitli müzelerinde ve koleksiyonculardadır.

Defterdar ve defterdar emini

De Gasperi, Alcide (1881-1954) İtalyan devlet adamı. Genç yaşında gazeteciliğe başladı. 1911'de Avusturya'da milletvekili seçildi. Sonra İtalyan yurtdaşlığına geçti. 1921'de milletvekili seçildi. Bir ara faşistler tarafından hapse atıldı, 4 yıl yattı. 1926'da Vatican kitaplığı müdürlüğüne atandı. Faşist rejimi devrilince yeniden politikaya girdi. Devlet ve dışişleri bakanlığı yaptı. 1945-1953 yıllarında başbakanlık görevinde bulundu.

De Gaulle, Charles Bak. Gaulle, Charles de.

De Ghelderode, Michel (1898-1962) Belçikalı tiyatro yazarı. Bazı eserlerini Fransızca bazılarını da Nederland dilinde yazan De Ghelderode'un kendine özgü bir anlatımı vardır. Hıristiyanlıkla dinsizliği birbirine çok zaman karıştırır. Teknik bakımdan ekspresyonisttir. En ünlü sahne oyunları şunlardır: «Barrabas», «Hop signor!», «Escurial», «Grande kermesse — Büyük Kermes», «Ballade du grand macabre — Büyük Ölünün Baladı».

Degas

değdirmek f. ★ 1. Dokundurmak: İğneyi eline değdirdi. [Faire toucher, join — To let touch] ★ 2. Ulaştırmak: Mektubu yerine değdirmek. ★ 3. Değerini buldurmak: Bu kitabı otuz liraya değdiren yazılışının güzelliğidir. ★ 4. Sözü dokundurmak. esk. İma ve tariz etmek: O, sözü bana değdirmek istedi.

değer i. ★ 1. Baha, kıymet: Malını, değerini bulmadan satmaz. [Valeur, prix — Value, worth, price] ★ 2. Manevi kıymet, liyakat, ehliyet: Profesörlük ancak gerçek değer sahiplerine verilmelidir. [Mérite, talent — Merit, ability, talent] ★ 3. s. Lâyık olan, şu ya da bu kıymette bulunan: Zahmete değer iş. [Valable — Worth, valuable]

değer biçmek b. f. Bahasını ölçmek. esk. Kıymetini tahmin etmek. Mücevhere değer biçmek kuyumcu işidir. [Évaluer — To estimate, evaluate]

değer kuramı b. f. Fel. Değerleri önemlerine göre ayırıp sıralayan felsefe teorisi. esk. Kıymet nazariyesi. [Axiologie — Axiology]

değer teorileri Eko. Değer kavramını ve oluşumunu açıklayan teoriler. Richard Cantillon'a göre değer, malın üretimine karışan toprakla emeğin nicelik ve nitelik bakımından ölçüsünü verir. Adam Smith, emtianın değerini, üretimi için gerekli emekten aldığını ileri sürmüştür. Yalnız Smith, bunun ilkel ekonomik düzenler için söz konusu olduğunu kabul ediyordu. David Ricardo'ya göre ise değerin kaynağı, bir emtianın üretilmesi için gerekli emek miktarıdır. Piyasadaki değişimler, her nesnenin içinde saklı bulunan emek miktarı esasına dayanılarak yapılır. Karl Marx'a göre değeri meydana getiren, emtianın üretimi için sosyal olarak gerekli emek zamanıdır. Emtianın değeri, bunların üretimi için harcanan zamanla orantılı, harcanan emeğin üretim gücüyle ters orantılıdır. Marjinalistlere göre ise, emtianın değeri, marjinal faydadan, yani belirli bir metaın son biriminin eldeki miktarından doğar.

değgin s. İlgisi olan. esk. Müteallik, ait, dair. [Relatif, concernant — Concerning]

değil e. ★ 1. Olumsuzluk anlatır ve «im, sin, dir, idi, imi, ise, iken» fiil şekilleriyle çekilir: Değilim. ★ 2. Bir cümlede iki şeyden birinin olduğunu ötekinin olmadığını anlatarak sözün kuvvetini arttırmaya yarar: Yazmaya değil okumaya bile gücü yok.

değim i. Bir kimsenin kendisine iş emniyet olunmaya hak kazandıran hali.

değin ★ 1. e. Kadar, dek gibi bir iş ya da bir halin bittiği zamanı, yeri gösterir. ★ 2. i. Sincap.

değinmek f. ★ 1. Bir işi konuşmak için bir araya gelmek ya da uzaktan haberleşmek. ★ 2. mec. Bir konudan bir az söz etmek.

değirmek f. ★ 1. Değdirmek anlamını veren ve az kullanılan bir söz. ★ 2. İlgiliye bildirmek. esk. Tebliğ etmek.

değirmen i. ★ 1. Su, yel, buhar ya da elektrikle döndürülerek içinde buğday v.b. gibi tanelerin öğütülüp un yapıldığı yer: Su değirmeni, yel değirmeni. Far. Âsiyab. [Moulin — Mill] ★ 2. Elde döndürülerek kavrulmuş kahve, karabiber gibi şeyleri toz haline getirmeye yarayan alet. ★ 3. Külb. Saat.

Değirmendere Kocaeli'nin Gölcük ilçesi bucaklarından. 5 köylü bucağın nüfusu 7 270,

merkezinin nüfusu 4 177'dir. Eski adı Yalıdeğirmendere'ydi.

Değirmendere İzmir'in merkez ilçesi bucaklarından. 13 köylü bucağın nüfusu 9 106, merkezinin nüfusu 1 098'dir.

değirmende sakal ağartmak b. f. Olgunlaşmadan, hayat denemelerinden yararlanmadan, faydalanmadan yaşlanmış olmak.

değirmentaşı b. i. Jeol. Değirmentaşı olarak kullanılan silisli bir taş. Gri, kırmızımsı ya da pas renkli olur. Tabiatta düzensiz banklar halinde bulunur. [Meuliere — Millstone, grit]

değirmi s. ★ 1. Yuvarlak, tekerlek, daire şeklinde: Değirmi yüz. [Ronde — Round] ★ 2. i. Boyu eni kadar olan kumaş ölçüsü. Kare, murabba: Bir değirmi tülbent. [Carre — Square]

değiş i. ★ 1. Bir şeyin yerine başka şeyin konulması. esk. Tebdil, tahvil. [Changement — Change] ★ 2. Bir şeyi verip yerine başka bir şey alma. esk. Mübadele. [Echange — Exchange] ★ 3. Değiş tokuş. esk. Mübadele. İnsanlar, ürettikleri şeyleri, üretmedikleriyle değiştirerek, ihtiyaçlarını karşılarlar. İlkel toplumlarda, bunların arasında, tarımcılık ve hayvancılık döneminin başladığı çağlarda, ürünler doğrudan doğruya değiş tokuş edilirdi. Buna trampa denir. Sonraları bu, kolaylık sağlamak amacıyla üçüncü bir şeyin aracılığıyla yapıldı. Paranın bulunmasından sonra, değişte aracı ve ölçü para oldu. Alım satım ya da ticaret dediğimiz işlem, para aracılığı ile yapılan değiştir. Değişin, bir ülkenin içinde ya da ülkeler arasında olmasına göre, iç piyasa ve dış piyasa deyimleri kullanılır. Çağdaş kapitalist ekonomi sisteminde değiş artık ihtiyaçları karşılama amacını aşarak ,daima daha çok kâr elde etme amacıyla yapılır. Dünya ölçüsünde bu amacın gerçekleşmesi isteği, değişi kontrol altına alan tekellerin doğmasına yol açmıştır. [Exchange — Exchange]

değişik ★ 1. s. Değişmiş, başka türlü olmuş. [Change — Charged, vaired] ★ 2. Çeşitli: Her gün değişik kıyafetle çıkar. [Different — Different] ★ 3. Değiştirilmiş, mübadele, trampa edilmiş. [Echange — Exchanged]

değişim i. Biyo. Bir canlı varlıkta, sıçrama halinde, birdenbire ortaya çıkan değişiklik. Gençler ya da kromozomlardaki değişiklik sonucu meydana gelir. Türlerin evrimini değişimle açıklayan kurama (teori) değişimcilik denir. A. Wallace ve D. Weisman tarafından kurulan bu kuramı ve Vries geliştirmiştir. Kuram Mendel kanunlarıyla da doğrulanmıştır. Her ne kadar bu kuram bilimsel bir temele dayanıyorsa da, türlerin, hep aynı yönde geliştiğini gösteren evrimin karakterini açıklayamamaktadır. esk. Ânitahavvül. [Mutation — Mutation]

değişmek f. ★ 1. Başkalaşmak, başka hal almak. esk. Tahavvül etmek: Hava değişiyor. [Changer, se transformer — To change, vary] ★ 2. Bir şeyin yerine başka şey gelmek. esk. Tebeddül etmek. [Etre changé, se modifier — To modify] ★ 3. Bir şeyi verip yerine başka şey almak. esk. Mübadele etmek: Çakılarımızı değişelim mi? [Echanger, troquer — To exchange, barter] ★ 4. Değerde eş ve karşılık tutmak: Bu saat babamdan kaldı; onu dünyada bir şeye değişmem. [Préferer — To prefer]

değiştirge i. Bir değişiklik yapılması için verilen önerge (takrir). esk. Tadilname. [Motion — Motion]

değiştirmek f. ★ 1. Bir şeyi verip yerine başka bir şey almak. esk. Mübadele etmek. Tebdil etmek. [Echanger — To exchange] ★ 2. Başkalatmak, bir halden bir hale sokmak. esk. Tagyir etmek. [Transformer. altérer — To transform, alter, convert, modify, turn]

el değirmeni

değme i. ★ 1. Değnek eylemi, dokuma. esk. Temas. [Touche — Touching, contact] ★ 2. s. Rastgele, olur olmaz, âdi. Bu iş değme adamın harcı değildir.

değmek f. ★ 1. Aralık kalmayıncaya kadar birer yere yaklaşmak: Elime ateş değdi. [Toucher — To touch] ★ 2. Ulaşmak: Mektup elime değmedi. [Arriver — To arrive, reach] ★ 3. İstenilen yere düşmek isabet etmek: Kurşun amaca değdi. [Atteindre, parvenir — To attain] ★ 4. Karşılığı olmak: Bu kitap on lira değer. Bu kadarcık bir kazanç bunca zahmete değmez. [Valoir, coûter — To be worth, cost] ★ 5. Hoşa gitmek: Bu kahve değdi doğrusu. [Satisfaire, toucher — To satisfy]

değnek i. İnce sopa, kabaca baston, asa. [Bâton, canne — Rod, stick, staff]

değnekçi s. Arabacı, sandalcı gibi esnafın iş nöbetini düzenleyen kimse.

deh ü. Binek, yük araba hayvanlarını yürütmek için kullanılan seslenme şekli, «dah» şeklinde de söylenir.

deha Ar. i. Psi. Dahilik. Çok özel olarak, bir insanın yüksek niteiklerini gösterir. Daha kesin olarak, buluş yeteneğidir. Gerçekten yaratıcı bir kimse gücünü, insanı aşan tabiat üstü bir kuvvetten alır gibi görünmektedir. Kant dehayı «bir tabiat kuvveti» olarak tanımalr. Matematiğin dışında «deha uzun bir sabırdır. Bir uzmanlık alanında sürekli bir çalışma ile elde edilen olgunluğu anlatır. [Génie — Genius]

dehalet, -ti Ar. i. Sığınma, ocağına düşme. esk. İltica. Dehalet etmiş düşmanı vurmak mertliğe yakışmaz.

de hali b. i. Gra. İsim ve zamirlerin «de, da, te, ta» gibi ekleri alarak girdikleri şekil: Evde, kapıda, sokakta, sizde, bende gibi. esk. Mefulü fih. [Locatif — Locative case]

Dehhânî Hoca Divan şairi. XIII. yüzyılda Horosan'da doğmuş, Anadolu'da, Selçuklular'dan III. Alâettin'in sarayında yaşamıştır. Cengiz Han'ın istilâsı yüzünden, Asya'dan Anadolu'ya o sıralar pek çok derviş, şair kaçmıştır. Dehhânî de onlar-

dan biridir. Farsça olarak «Selçuk Şahnemesi», Oğuz Türkçesi ile de kırka yakın gazeli vardır. Aruz vezni ile şiir, Dehhânî ile başlamıştır .

dehir, -hri Ar. i. ★ 1. Zaman, uzun süre devir. ★ 2. Dünya, cihan, âlem, hayat: «Dehri arasan binde bir adem bulamazsın.» Ziya Paşa.

dehlemek f. ★ 1. Hayvanı yürütmek için «Deh!» diye seslenmek. ★ 2. Kovmak.

dehliz Far. i. Sokak kapısı ile merdiven arasındaki aralık, binalarda bölümler arasında dar geçit; koridor. [Corridore — Lobby, vestibule, corridor]

dehrî Far. s. Dünyanın ezeldenberi varlığını ve Tanrı tarafından yaratılmış olduğunu kabul etmeyen, ruhun vücut ile mahvolduğuna inanan ve ahrete inanmıyan; maddiyeci.

dehriye Ar. i. Allahın varlığını, dünyanın Allah tarafından yaratıldığını, âhireti, ceza gününü inkâr edenlerin mezhebi. İlhad, dehrîlik, zındıklık.

dehşet, -ti Ar. i. ★ 1. Korkunç şey, büyük bir tehlike önünde şaşırıp kalma, çok ürkme: Dehşetli bir manzara, dehşete uğrama. Yılın [Effroi, terreur, horreur — Fear, fright, terror] ★ 2. Şaşırtacak kadar nadir ve başka türlü şeyler karşısında söylenir: Dehşet, bu ne büyük vapur! [Formidable, extraordinaire, terrible — Awfully, fantastic]

dehşetengiz, dehşetâver f. s. Korkunç.

dehşetli s. ★ 1. Korkunç. ★ 2. Şaşırılacak derecede büyük, çok ya da başka: Dehşetli bir ağaç, dehşetli bir yağmur, dehşetli bir tablo.

Deianeira Mit. Yunan mitolojisinde Herakles'in karısı. Bir gün onu arkasına alarak bir ırmaktan geçiren Nessus adlı insan başlı ve at vücutlu devlerden biri tarafından kaçırılmak istenmiş ama Herakles bu devi zehirli okla öldürmüş. Nessus ölürken gömleğini Deianeira'ya bırakarak kocası bir vefasızlıkta bulunursa bunu giydirmesini öğütlemiş. Sonraları İole adında çok güzel bir kızı sevdiğini öğrenen Deianeira bunu kocasına giydirince Herakles ölmüş, karısı da kederinden kendini öldürmüş.

Deifhobos Mitolojiye göre Troya kralı Priamos'un oğlu. Helena yüzünden çıkan Troya savaşlarında önemli bir rol oynamış ve Troya'nın işgali için yapılan en ateşli çarpışmalar onun evinin çevresinde olmuştur. Batılı yazarlara göre, Paris öldükten sonra, Helena ile evlenmiştir.

Deiokes Asurlular'ın egemenliğinden kurtulan Medler'in ilk kralı. M.Ö. 709-656 yılları arasında hükümdarlık yaptı. Ekbatana, (Hamadan) şehrini kurup orada yaşadı. Oğlu Fhraortes'i kendine halef yaptı.

deist Fr. s. i. Deizmden yana olan.

deizm Fel. Bir fikir ya da bir buyruğun, tanrı tarafından peygamberlerin gönlüne doğuruldüğu (vahiy) fikrini reddeden, buna karşılık, sadece Tanrının varlığına ve «tabi din» e inanan bir doktrinin adı. Bu doktrinin en belirgin karakteri Tanrı kavramının tamamiyle felsefî oluşu, yani vahiy fikrinden uzak hattâ buna karşı oluşudur. Deizme Rönesans'da hümanist yazarların eserlerinde rastlanmaktadır. Thomas More'un «Utopia» sını buna örnek olarak gösterebiliriz.

deja - vu - yaşantısı Hek. Bak. bellek bozuklukları.

dejenerasiyon Hek. Körelme.

dejenere Fr. i. Soysuzlaşmış, maddi veya manevi özellikleri bakımından bozulmuş olan. esk. Tereddiye uğramış, mütereddi.

dek e. Kadar. Bir zamanın ya da bir yerin sona erdiği noktayı anlatır: Şimdiye dek, sabaha dek, bizim eve dek. [Jusque, jusqu'a — Until, till]

dek, -ki i. Hile, desise düzen. «Öldür şu mematı, eyle bir dek — Kaldır şu mezarı, kalmasın şek» Abdülhak Hâmit.

deka Yun. Mat. Birimlerin başında 10 katı gösteren bir ek. Dekagram: 10 gr. Dekalitre: 10 litre. Dekametre: 10 m. gibi.

dekadan Fr. i. Fransızcada geri giden anlamında olan bu kelime edebiyatta sembolist şairlere verilen bir addır. Bizde de «Edebiyatı Cedide» denen hareketler yeni çıktığı zaman çok kullanılmıştır.

dekan Lat. i. Üniversite fakültelerinden birinin başkanı. [Doyen — Dean]

dekar Lat. i. On ar, yani bin metrekare genişliğinde yüzey ölçüsü, yeni dönüm: Dekar, hektarın onda biridir.

dekartçılık Fel. Descartes'in ve onun izinden yürüyenlerin felsefesine verilen ad. Dekartçılıkla en çok Leibniz, Spinoza ve Malebranche felsefeleri anlaşılır. Leibniz, Descartes'in fiziğini, diferansiyel hesabı geliştirmiş, enerjinin sakınımıyla ilgili asıl formülü bularak, evrendeki hareketin prensibi olmak üzere kuvvetin manevî karakterini ileri sürmüştür. Böylece dinamik ve spritualist bir metafizik kurmuştur. Malebranche da insanın düşüncesiyle kendinden de derin bir varlığın (Tanrı) bulunduğunu ileri sürer. Onun rasyonalizmi mistik bir sezgi (intuition) etrafında gelişir. Spinoza'nın sisteminin son şekli ise («Etique» de açıklanmıştır) kendinden önceki sistemleri tamamladığını, Tanrı'nın olduğu kadar, insanın somut varlığının da salt bilgisini elde ettiğini iddia etmiştir. XVIII. yüzyılda hem Malebranche ve Descartes'in metafiziklerini benimseyen idealistler, spiritüalistler hem de materyalistler (Diderot, d'Alembert) dekartçı olduklarını ileri sürerler. Yorumların bu kadar çeşitli oluşu Descartes öğretisinin derinliği ve zenginliğinden olduğu kadar düalist karakterinden de ileri gelmektedir. Descartes'ın düşünceleri, modern fenomenolojinin kurucusu olan Husserl'in felsefesini de etkilemiştir.

dekatlon İng. i. Sp. Atletizmde sporcuların on ayrı kolda yarışması. Atletlere bu on yarışmada aldıkları derecelere göre ve Fin puan cetveli uyarınca puan verilir. Dekatlonda dört koşu (100 m., 400 m., 1 500 m., 110 engelli), üç atlama (uzun, yüksek ve sırıkla atlama), üç de atma (disk, cirit, gülle atma) vardır.

dekave olma Fr. t. b. i. Poker ya da başka oyunda, bir oyuncunun, koyduğu bütün parayı kaybetmesi.

dekbaz Far. s. Hileci.

dekçi s. Dek yapan, dekbaz, hilekâr.

Dekkan Hindistan'ın güneyine, yarımada şeklinde olan kısmına verilen ad. Kuzeyinde Vindiya dağları vardır. Dekkan'ın iç kısımları savanlarla kaplıdır. Pamuk ve yağlı bitkiler yetiştirilir.

deklanşör Fr. i. Resim çekilirken fotoğraf makinesinin oynatılan yeri: «Deklanşörler çalışıyor, en güzel poz için uğraşılıyordu.»

deklarasyon Fr. i. İlân etme, bildirme.

deklare etmek b. f. Bildirmek, haber vermek.

dekolte Fr. i. ★ 1. Boyun, omuz, göğüs ve arkanın bir kısmını açık bırakacak şekilde giyinme ve böyle açık kadın kıyafeti. ★ 2. s. Açık, saçık. Dekolte konuşmak: Açık ve çirkin şeyler söylemek.

dekont Fr. i. Bir hesabın gün, hafta, ay, yıl gibi belirli dönemler sonunda ya da bu hesabın kesilmesi halinde, çıkartılıp hesap sahibine gönderilen hesap sureti.

dekor Fr. i. Tiy. Sin. Tiyatro ya da sinemada, olayın geçtiği yere uygun olarak hazırlanan yapı malzemesinin ve eşyanın topu. Çeşitli dekor anlayışları vardır. Bazı defa, dekor bütün detaylarına kadar gerçeğe uygun hazırlanır. Herşey hayattakinin aynıdır. Bazı defa ise, olay için en gerekli olan izlenimleri vermekle yetinilir. Bazan çeşitli sembolik düzenler hazırlanır; panolar çizilir. Dekorun aslında, oyunun yapısına ve yorumuna uygun olması istenir. Işık da dekorun ayrılmaz bir öğesidir. Renkler ve şekiller, iyi düzenlenmiş ışıkla daha belirir, daha açık anlamlar kazanır.

dekorasyon Fr. i. ★ 1. Dekor yapma işi. ★ 2. Süsleme.

dekoratif Fr. s. Dekorla ilgili. Dekor gibi.

dekoratör Fr. i. Dekorcu.

dekorcu Tiyatrolarda ve filim stüdyolarında dekor yapmayı meslek edinen sanatkâr. [Décorateur — Decorator, scene - painter]

dekore etmek b. f. Dekorlamak, süslemek.

dekovil Fr. i. Rayları dar küçük demiryollarına verilen ad. Fransız iş ve politika adamlarından Paul Decauville tarafından geniş çapta çiftlik işlerini kolaylaştırmak için ilk defa kullanıldığından onun adını almıştır. Bu demiryollarında ray aralıkları 40 ile 60 cm. arasındadır.

Deksippus, Publius Herennios (M.S. III. yüzyıl) Atinalı sofist, devlet adamı ve tarihçi. Birçok tarih eseri yayınlamıştır. Uslubu Thukidides'in uslubunu andırır. Yunanlı tarihçi Zosimus, yazılarının birçoğunu kendi kitaplarına alarak, günümüze kalmasını sağlamıştır.

dekstrin Fr. i. Nişastadan çıkarılma zamklı bir madde.

dekupaj Fr. i. Kesme, beğenilmeyen parçayı çıkarma.

Delacroix, Eugène (1799-1863) Fransız ressamı. Fransa'da Romantik hareketin en önemli ressamıdır. 1822'de ilk defa sergilediği eseri «Dante ile Virjilius Cehennemde» adını taşır. 1832'de Kuzey Afrika'ya giden ressam yepyeni konularla karşılaştı ve bunları tablolarında yansıttı. 1840'dan sonra Paris'de birçok büyük ve resmî binanın duvar resimlerini yaptı. 1822-1824 ve 1847-1863 yılları arasında tuttuğu güncesi hem kendi yaşamıyla sanatını hem de o çağın Paris'inin toplum ve sanat hareketini yansıtması bakımından çok değerli bir kaynaktır.

delâil Ar. ç. i. Deliller, kanıtlar: Davasını delaili kaviye ile (kuvvetli delillerle) ispat etti.

delâlet Ar. i. ★ 1. Yol gösterme, kılavuzluk: Bu evi sizin delâletinizle bulduk. [Indication, sens, conduite — Indication, guidance] ★ 2. Anlatma, delil ve alâmet olma: Bu hareketi zeki bir adam olmadığına delâlet eder.

delâlet etmek b. f. Yol göstermek, anlatmak. [Indiquer, conduire, intercéder — To indicate, guide, lead, signify]

Delaunay, Robert (1885-1941) Fransız ressamı. Soyut sanatın öncülerindendir. Önce Cézanne'ın, divizyonizmin, kübizmin etkisinde kalmış, sonra da «Blaue Reiter» okulunun Alman sanatçılarıyla ilişki kurarak ışıkta biçimlerin incelenmesine doğru yönelmiştir.

De Laurentıs, Dino (Doğ. 1919) Torre Annuziata'da doğdu. Önceleri kamyon şoförlüğü yaptı, aklı hep sinemadaydı. Oyuncu olmak isterken yapımcı oldu. «Il Bandito», «Il Lupo della Sila», «Riso amaro» gibi çeşitli filimlerin yapımcısıdır.

Delaware ★ 1. A.B.D. eyaletlerinden birinin adı. 446 000 nüfusu vardır. Başkenti Dover şehridir. ★ 2. (A.B.D.) Philadelphia bölgesini sulayan ve Delaware körfezinde Atlas okyanusuna karışan 500 km. uzunluğunda bir ırmağın adı.

Deleassé, Théophile (1852-1923) Fransız devlet adamı. Dışişleri bakanlığı yapmış, Fransa adına İtalya ve İngiltere uyuşmazlığını ortadan kaldırmış. Rusya - Fransa yakınlaşmasını sağlamıştır.

Deledda, Grazia (1875-1936) İtalyan kadın romancısı. Psikolojik romanlarıyla tanınmıştır. 1926'da Nobel Ödülünü kazanan yazarın en ünlü romanları şunlardır: «Boşanmadan Sonra», «Annalena Bilsini».

deklanşör

Eugène Delacroix

Léo Delibes

delegasyon Fr. i. Delegelerden meydana gelmiş kurul.

delege Fr. i. Devletçe bir iş için yabancı ülkeye ya da böyle bir toplantıya gönderilen kimse. Bir kısım halk tarafından bir mesele için bir makama müracaat için vekil edilen adam. esk. Murahhas, salgıt.

delfin Fr. i. Zo. Yunus balığı.

Delfoi (Delf) Tar. Parnassos dağının güney yamaçlarında, Korinthos körfezinden aşağı yukarı 2 000 kadem yükseklikte, Yunanistan'ın en eski ve en kutsal yeri. Buradaki tapınağın yakınlarında, M.Ö. 1600 yılından kalma bir çeşme bulunduğu için, bu tarihte önem kazandığı bilinmektedir.

delgi i. Delik açmıya yarayan alet, matkap. [Poinçon, perceuse — Drill]

Delhi Hindistan'da eski ve büyük bir şehir. Pencap havzasının güney tarafında ve Cumma ırmağı üzerindedir; 2 644 000 nüfusu vardır. Eskiden Hint - Türk İmparatorluğunun merkezidir. Birçok defa yakılıp yıkılmış ve Yeni Delhi Türk - Moğol İmparatorlarından Şahcihan tarafından yeniden kurularak Şahcihanabat adı verilmişti. İngilizler'in istilâsından sonra 1911'de yönetim merkezi Kalküta'dan kaldırılarak bu şehre getirilmiştir. Altın ve gümüş işlemeler, tahta fildişi oyma ve kakmalar çiniler gibi süs eşyası yapılır. Son zamanlarda pamuk fabrikaları da kurulmuştur.

deli s. ★ 1 Aklı yerinde olmayan, çılgın. esk. Mecnun, divane. [Fou, insensé — Mad, lunatic, insane] ★ 2. Azgın, sözünde ve hareketlerinde pervası olmayan, ateşli ve atılgan. [Fougueux — Crazy] ★ 3. Düşkün, bir şeye aşırı meraklı ve bağlı. esk. Müptelâ. Kitap delisi.

deli alacası b. s. Birbirine uymayan değişik ve parlak renkli şey.

deli bal b. i. Arıların zehirli çiçeklerden topladıkları bal.

delibalta b. s. Aşırı zalim.

Delibes, Léo (1836-1891) Fransız bestecisi. Saint - Germain - du - Val'de doğdu. «Lakme» adlı komik operasıyla «Sylvia» ve «Copelia» adlı baleleri ünlüdür.

Delhi şehrinden bir görünüş

Deli Birader, Gazalî Mehmet Efendi (Ölm. 1535) Eski Türk şairi. Bursa'da doğdu. Şehzade Korkut'un nedimi iken Korkut Yavuz Sultan Selim tarafından öldürülünce, Geyiklibaba dergâhına şeyh olmuş, o yüzden şiirlerinde Gazalî takma adını kullanırmış. Yazdığı bir beyit yüzünden Deli Birader lâkabı takılmıştır. «Dâfi - ül - Gumum» adlı mizah türünde bir kitabı ile «Mirati Kâinat» adlı Farsça bir tarihi vardır.

deli bozuk b. s. Bir hali ötekine, sözleri birbirine, uymayan, zırzop, bambaşka.

Delice Ankara'nın ilçelerinden birinin ve merkezinin adı. Yüzölçümü 736 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 22 911, merkezinin nüfusu 1 797'dir. Tahıl ekilir. Kasaba, Ankara'ya 130 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

delice s. ★ Delimsi, delişmen. [Folâtre — Madcap] ★ 2. zf. Deli gibi, akıllıca olmıyan: Bu hareket delicedir. [Follement — Madly] ★ 3. Buğday ve çavdar ekini içinde biten hastalıklı siyah bir tane. Ekmek içinde yendiği zaman hafif bir sarhoşluk ve sersemlik verir. [Ivraie — Vetch]

delicik i. Bot. Bitkilerin toprak dışında olan bedenleri üzerindeki küçük delikler. Nefes almalarına ve suyu çıkarmalarına yarar. Botanik deyimi olarak bunun yerine «gözenek» kelimesi kabul edilmiştir. esk. Mesame.

Deliçay Van'ın Erciş ilçesi bucaklarından. 13 köylü bucağın nüfusu 5 233, merkezinin nüfusu 264'dür. Eski adı Kertiz'di.

deli divane olmak b. f. Çıldırasıya sevmek.

delidolu b. i. Sözlerinde ve hareketlerinde saygı ve düşünce payı az olan, patavatsız.

deliduman b. s. Pek sert ve saygısız davranan adam. Hoyrat.

Deli Dumrul «Dede Korkut Hikâyeleri» nden birinin ünlü kahramanı. Sevgi yüzünden ölümün bile göze alınacağını anlatan bir hikâyenin kahramanıdır.

deli etmek b. f. Çılgına çevirmek.

delifişek b. s. Delişmen, hoppa.

deliğe tıkmak b. f. Hapsetmek.

Deli Hasan (Ölm. 1605) Celâli reislerinden. III. Mehmet zamanında yaşamıştır. Karayazıcı, Abdürrahim'in kardeşi olup, aman dilediği için Bosna valiliğine gönderilmişti. Tamşvar valisi iken, Dalmaçya kalelerinden birini papaya satmağa teşebbüs ettiği söylenir. Belgrad'da Tiryaki Hasan Paşa tarafından padişahın emriyle öldürülmüştür.

Deli Hüseyin Paşa (Ölm. 1660) Kaptanıderya, vezir. Yenişehir'de doğmuş, IV. Murat zamanında yaşamış, cahil fakat cesur bir adamdı, tuhaf sözlerinden ve gözü pek olduğundan kendisine deli sanı takılmıştı. Mısır, Bosna ve Bağdat valiliklerinde bu-

lundu. Kaptanıderyalık yaptı. Girit'in ele geçirilmesinde serdar olarak büyük yararlıkta bulundu. IV. Mehmet zamanında, Köprülü Mehmet Paşa onun kendi yerine geçirileceğinden kuşkulanarak, Deli Hüseyin Paşa'yı İstanbul'a çağırtmış, gelince de Yedikule'de öldürülmüştür.

deli ırmak b. i. Akıntısı pek kuvvetli ırmak.

delik i. ★ 1. Bir cisimde bir yandan bir yana açılmış yer: İğne deliği, fare deliği, anahtar deliği. [Trou — Hole] ★ 2. Külb. Hapisane, kafes, kodes: Deliğe tıkmak, hapisaneye koymak. [Prison — Jail, prison] ★ 3. s. Delinmiş: Delik çorap, delik maşrapa. [Troué — Pierced]

delikanlı b. i. Çocukluk çağından çıkmış genç ve sağlıklı kimse. (Daha çok erkekler için kullanılır). [Adolescent — Lad, young man]

delik deşik b. s. Her tarafı delinmiş olan, fazla örselenmiş bulunan.

delik deşik aramak b. f. Her tarafı karıştırıp aramak.

delikliler ç. i. Zo. Bir hücreli hayvanlar (protozoaires) olan sert ve delikli bir kabukla örtülü olanlar. esk. Zatüssukabat. [Foraminifères — Foraminifera]

delikli taş b. i. Musluk ya da tulumba altında bulunup suyun gitmesine yarıyan çukur ve delikli taş, kurna, bulaşık oluğu. [Evier — Stone basin, kitchen - sing]

Deliktaş Sivas'ın Kangal ilçesi bucaklarından. 14 köylü bucağın nüfusu 6 515, merkezinin nüfusu 795'dir.

delil Ar. i. ★ 1. Huk. Uyuşmazlıkta hakkın ispatı için mahkeme önünde kullanılan her türlü araç. Kanıt. Hukuk usulünde deliller ve kullanılış şekli belirli kurallara bağlanmıştır. Ceza usulünde, deliller serbesttir ve her türlü delil kullanılabilir. [Moyen de preuve — Evidence] ★ 2. Nişan, alâmet, tanıt: Bu söz zekâya delildir. [Argument, preuve — Proof, evidence] ★ 3. Kılavuz, yol gösterici, rehber. [Guide — Guide] ★ 4. Tar. Türkler'i hacca götürmek üzere Hicaz halkından Türkiye'ye gelenlere delil denirdi.

delilik i. ★ 1. Deli adamın hali ve sıfatı, çılgınlık. esk. Cinnet, cünun. [Folie, démence — Madness, insanity, folly] ★ 2. Aykırı ve yanlış ya da aşırı hareket. [Extravagance — Eccentricity, craziness]

delinmek f. Kendine delik açılmak: Kundurası delinmiş. [Etre percé, être troué — To be pierced, be perforated]

deli olmak b. f. Çıldırmak, aklını kaybetmek.

deli orman b. i. Pek sık ve gür orman. [Bois tortillard — Dens forest, jungle]

deliotu b. i. Bot. Turpgillerden süs olarak bahçelerde yetiştirilen bir bitki. Kuduzotu. [Alysson — Alyssum, maswort]

delirmek f. ★ 1. Çıldırmak, deli olmak. ★ 2. Çok kızmak. ★ 3. Pek düşkün olmak, çıldırasıya sevmek.

deli saçması b. s. Anlamsız ve münasebetsiz söz.

delişmen s. Delice tavırlı, sözlerinde ve hareketlerinde ölçüsüz, serbest ve laübali, şımarık. [Folâtre — Madcap]

Deli Yani, Theodoros, Delyannis (1826-1905) Yunan devlet adamı. Kalavrita'da doğdu. Hariciye nazırlığı yaptı. 1878'de Osmanlılar'ın Ruslar'a yenilmesinden yararlanarak, Teselya'nın işgaline sebep olmuş, Yunanistan'ı Osmanlı devletine karşı harbe sürüklemek istemiştir. 1879'da bunu başarmışsa da, Yunanlılar yenilince nazırlıktan çekilmek zorunda kalmıştı. Meclis başkanıyken kumarı yasakladığından bir kumarbaz eli ile öldürüldü.

delk, -ki Ar. i. Oğma, oğuşturma, sürtme, sürtünme. («Tellâk» şeklinde Türkçeleşen «dellâk» yani hamam hizmetçisi bu kelimeden gelir).

dellâl Bak. tellâl.

Dellalzade İsmail Efendi (1805-1869) Besteci. İstanbul'da doğdu. II. Mahmut zamanında 1808 - 1839 arası saraya girdi. Enderunda müzik hocası oldu. Abdülmecit ve Abdülaziz zamanında da bu görevde kaldı. Dede Efendi'nin öğrencisiydi. Dinsel ve din dışı eserleri vardır.

Della Suda Faik Paşa, Jorj (1831-1913) Eczacı ve bilim adamı. İstanbul'da doğmuş, Paris'de eczacılık okumuş, Kızılay ve askerî sıhhiye teşkilâtlarının kuruluşlarında büyük emeği geçmiş, paşalığa kadar yükselmiştir.

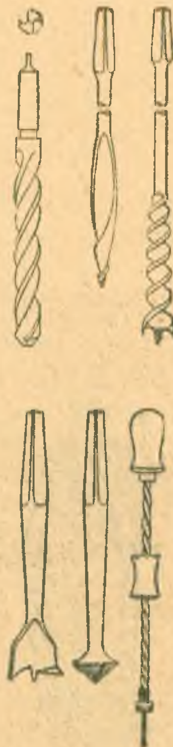
Delmatius, Dalmatius (M.S. 337) Roma imparatoru. Büyük Konstantinos tarafından caesar seçildi (M.Ö. 335). İmparatorluğun bölünmesinde Trakya, Makedonya, Akhaia bölgeleri ona verildi, Büyük Konstantinos öldüğü yıl o da öldü.

delme i. ★ 1. Delmek işi. ★ 2. s. Delik, delmek suretiyle yapılmış. [Percé, troué — Pierced, holed]

delmek f. Delik açmak, delik hale getirmek: Toprağı delip su aradılar. [Percer, trouer, perforer — To pierce, perforate, punch]

Delos Tar. Yunan adalarının merkezi sayılan küçük bir ada. Masallara göre tanrı Apollon ile tanrıca Artemis'in doğdukları yerdir. Burada, her yıl, bir şenlik düzenlenerek, Apollon şerefine, şarkılar söylenir, danslar yapılır, oyunlar oynanırdı. Geçmişi M.Ö. VIII. yüzyıla kadar uzanan bu şenliklere Ege adalarından ve kıyılarından birçok kimseler gelirdi. Delos'da yapılan arkeolojik kazılarda tapınak, tiyatro, gimnasium v.b. kalıntıları ile Yunanlılar hakkındaki bilgileri bütünlemekte çok yararlı olan kitabeler bulunmuştur.

Del Sarto, Andrea (1486-1530) İtalyan ressamı. Raphael ve Leonardo da Vinci'nin etkisinde kaldı. Çok güzel portrelerle ahenkli ve ince birçok süslemeler yaptı. Özellikle doğduğu ve öldüğü Floransa'da çalıştı. Son yıllarında yaptığı tabloları daha büyük bir değer taşır.

Çeşitli delgiler

delta Yun. i. Coğ. Çatalağız. Bir ırmağın çatallanarak döküldüğü yer: Tuna'nın deltası. Bu ad ilk olarak Nil için kullanılmıştır. Nil'in ağzı Yunanca (delta) harfine benzediği için çatalağızlara delta denmiştir.

Delvaux, Paul (Doğ. 1897) Belçikalı ressam. Önce empresyonist, sonra ekspresyonist olan sanatçı 1936'da gerçeküstücülük akımına katıldı. Düşsel ve aşk aşırılığını yansıtan tablolarıyla ün kazanmıştır.

dem Ar. i. ★ 1. Kan. ★ 2. Kadınlarda aybaşı. esk. Hayız.

dem Far. i. ★ 1. Soluk, nefes. ★ 2. Zaman, çağ, an, lâhza: Her dem sizi andık. ★ 3. İçki, işret, şarap ya da rakı.

demadem b. zf. Sık sık, daima.

Demades (M.Ö. 350-319) Atinalı politikacı. Parlak bir hatip ve diplomat olarak anılır. Atinalılar ile Makedonyalılar'ı uzlaştırmaya çalışmış ve Atina'nın şerefli şartlarla teslim olmasını sağlamıştır. M.Ö. 335 yılında Büyük İskender, Yunanistan'a girdiği zaman da yine Atinalılar ile Makedonyalılar arasında aracılık yapmıştır. Harpalos'dan rüşvet almakla suçlandığı zaman kendini savunmadı ve para cezasına çarptırıldı. İskender'in ölümünden sonra da haklarından mahrum edildi. M.Ö. 322'de Antipatros Atina'ya saldırınca, bu saldırıyı önlesin diye tekrar eski yerine getirildi. Rakibi Demosthenes ve Hypereides'i öldürtmek için elinden geleni yaptığı söylenir.

demagog Yun. i. Demagoji yapan halk avcısı.

demagoji Yun. i. Kalabalığı okşamak politikası. Çoğunluğun hoşuna gidecek sözlerle kendi çıkarını gütmek siyaseti.

demagoji yapmak b. f. Gerçeği bir yana bırakıp meselâ yurtseverlik heyecanı uyandırarak bahsi kazanmıya uğraşmak.

Demange, Charles (1841-1926) Fransız avukatı. Gazeteci Victor Noir'ı öldüren, Prens Pierre Bonaparte ve Dreyfüs'ün daha sonraları da Maliye Nazırı Joseph Caillaux'-nun savunmalarını yapmıştır.

demans Hek. Bunama.

Demavend Kuzey İran'da, Hazar denizinin güneyinde Elburz dağının en yüksek yerine verilen ad. Yüksekliği 5 670 m. dir.

dembedem b. zf. Zaman zaman. esk. Anbean.

dem çekmek b. f. ★ 1. İçki içmek. ★ 2. (Kuşlar hakkında) Uzun ve güzel sesler çıkarmak: Bülbül dem çekiyor.

deme i. ★ 1. Demek eylemi: Onun böyle demesine bakmayın. ★ 2. Anlam, mana.

demeç i. Sayılı birinin bir sorun üzerine söylediği şeyler. esk. Beyanat: Bakanlardan biri gazetecilere bir demeç vermiş. [Déclaration — Statement, declaration]

demek f. ★ 1. Söylemek, ağızdan az ya da çok anlamı olan bir ses çıkarmak: Çocuğun dedikleri artık anlaşılmaya başladı. [Dire — To say, tell] ★ 2. Ad takmak: Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler. [Nommer, s'appeler — To call] ★ 3. Anlatmak. esk. Rivayet etmek: Filân gün geldi dediler. [Raconter — To tell, relate] ★ 4. Bir anlama gelmek anlatmak: Misafire surat asmak istiskal (koğmak) demektir. [Signifier — To mean, signify]

dememek f. ★ 1. Demek fiilinin olumsuz (menfi) şekli. ★ 2. mec. Önem vermemek, aldırmamak, engel saymamak: Fırtına, bora demedi, vapura gene bindi.

demet Yun. i. ★ 1. Ekin bağı ya da çiçek destesi. ★ 2. Fiz. Bir ışık kaynağından çıkan ışınların meydana getirdiği takım. esk. Huzme. ★ 3. Bot. Çiçeklerin sap üzerindeki duruşlarından birine verilen ad.

Demeter Mit. Yunan mitolojisinde verimli toprağın sembolü olan bir tanrı. Heykelleri çok zaman elinde meşale ya da buğday demeti bulunan başı örtülü, ağırbaşlı bir kadın biçiminde yapılır. Birçok yerde onun adına bayramlar düzenlenirdi.

demetlemek f. Demet haline koymak, demet demet bağlamak.

demin zf. Biraz önce: Demin burada idi, şimdi çıktı.

demincek zf. Pek az önce: Demincek telefonda sizi sordu, o kapadı, siz geldiniz.

deminde zf. Zamanında, tavında.

deminden zf. Demin, biraz önce.

demir ★ 1. i. Kim. Sembolü Fe. Tabiatta oksit, karbonat ve sülfür bileşikleri şeklinde bulunan bir maden. Saf demire tabiatta çok az rastlanır. Grönland gibi bazı volkanik bölgelerde saf demir yatakları vardır. Filizleri çeşitli işlemlerden geçirilerek günlük hayatta ve endüstride kullanılan demir haline getirilir. Bir demir filizi yatağının işletilebilmesi için, en az % 25 oranında demiri bulunması gereklidir. Demir elde etmek için oksit halindeki demir filizleri yüksek fırın adı verilen 30 - 40 m. yüksekliğindeki fırınlara doldurulur. Fırına ayrıca kok kömürü ya da odun eklenir. Fırının içi 2 000°C ye dayanan ateş tuğlalarıyla döşenmiştir. Önce odun yakılarak fırın ısıtılır sonra demir oksit, kok ve başka maddelerle, belli oranda hazırlanmış karışım fırına dökülür. Isı etkisiyle, demir oksidin oksijeni ayrılır, geriye demir kalır. Bu yolla elde edilen demirin içinde fosfor, kükürt, silisyum kalmıştır. Bu yüzden demir kolayca kırılacak kadar serttir, üstelik de kolay işlenmez. Başka işlemlerle, demirin içindeki zararlı elemanlar ayıklanır, öte yandan içine gerekli elemanlar katılır. Böylece değişik özelliklerde demir çeşitleri elde edilir. Ham demirin beyaz pik ve gri pik adını taşıyan iki türü vardır.

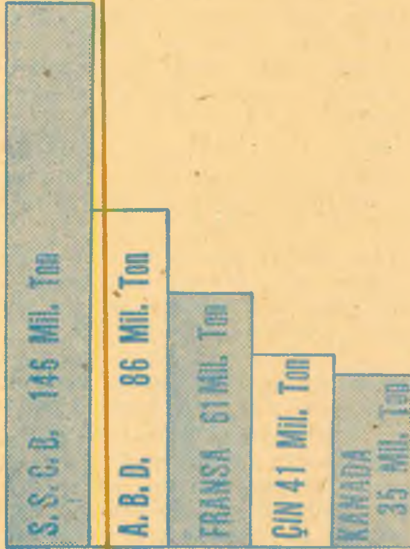

Demeter

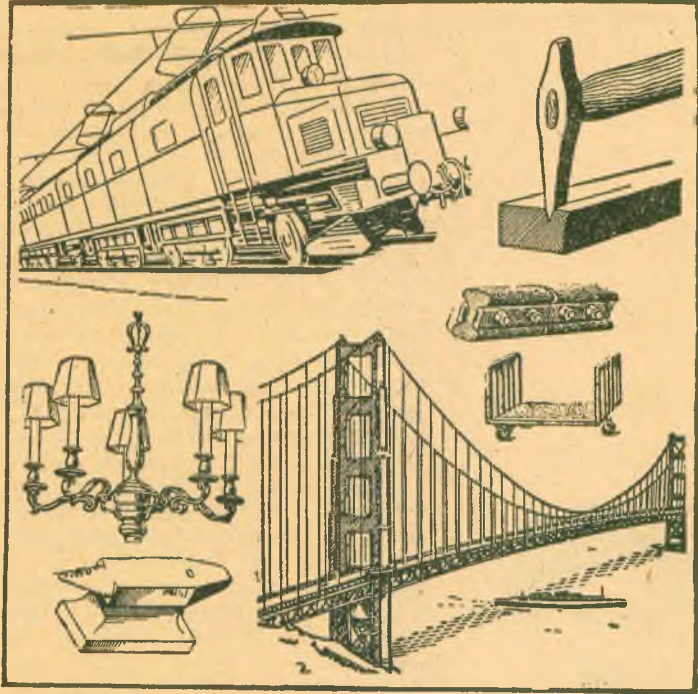
YÜKSEK FIRININ KESİTİ

1) Ağız, 2) Filiz, kok, ek indirgeme maddesi, 3) Ağız gazı, 4) Isıtma bölgesi (400°C), 5) Kuyu, 6) Kömürleşme bölgesi (1000°C), 7) Ergime bölgesi (1400°C), 8) Kömür torbası, 9) Ocak, 10) Dışık (cüruf), 11) Hava, 12) Ham demir, 13) İndirgeme bölgesi (600° - 800°C).

DÜNYA DEMİR ÜRETİMİ

Demirin dünyadaki toplam üretimi 1966 yılında 575 milyon 829 bin tondur. Aynı yılda Türkiye 976 bin ton demir üretmiştir.

DEMİR

Yer kabuğunun ağırlık bakımından dördüncü elemanıdır. (% 5). Demirin en fazla bulunan filizi kırmızı kahverengi hematittir. Magnetit adını alan diğer bir demir filizi de tabiatta bol miktarda bulunur. Mıknatıs özelliği önemlidir. Demirin kükürtle olan birleşiğine pirit, demir karbonata da siderit adı verilir. Yüksek fırınlarda elde edilen ham demir, demirin en saf şeklidir.

ELDE EDİLİŞİ

Yüksek fırın, ateşe dayanıklı taşlardan yapılır. Kömürün yanmasıyla meydana gelen gazlar aşağıdan yukarı doğru çıkarken kızdırılıp indirgenecek olan filiz de ters yönde hareket eder. Filizin içindeki yabancı maddeleri dışık (cüruf) haline getirmek için, filize ek maddeler katılır. Yabancı maddeler çok kuvarslı ise ek madde olarak kireçtaşı ya da yanmış kireç kullanılır. Yabancı maddelerin çoğu kireçtaşı ise ek madde olarak kuvars kullanılır. Yüksek fırında kullanılacak maddelerin çok az kükürtlü olması gereklidir.

İŞLENİŞİ

Yüksek fırında elde edilen ham demirin iki çeşidi vardır : 1) Beyaz pik. 2) Gri pik. Bunlardan beyaz pikin içinde % 2 - 3 oranında ergimiş ya da sementit halinde karbon bulunur. Çok sert olup işlenemez. Ancak çelik elde edilmesinde, döküm eşyası yapımında işe yarar. Gri pikde ise karbon oranı daha fazladır. Oldukça iyi işlenip kalıba dökülebildiği için endüstride çok kullanılır.

KULLANILDIĞI YERLER

Demir bugün endüstride en çok kullanılan madenlerdendir. Gemi, lokomotif, vagon gibi araçların, yapı ve köprülerin, ev eşyasının yapımında, makine endüstrisinde büyük yer tutar. (Yukarıda). Demirden yapılan Dolmabahçe Sarayının kapısı. (Aşağıda)

Dökme demirin özellikleri, dolayısıyla kullanılma yerleri ayrıdır. Demire su verilmesi sonunda çelik elde edilir. (Bak. çelik). Demirin çok geniş bir kullanılma alanı vardır. Onun için de yeryüzünde büyük miktarlarda elde edilir. Bir ülkenin endüstri bakımından ilerlemesi demir ve çelik üretiminin yüksekliğine bağlıdır. Türkiye'nin bir çok yerlerinde demir yatakları vardır. En önemlisi, Sıvas dolaylarında Divriği yataklarıdır. Ereğli Demir - Çelik fabrikalarına demir buradan gönderilmektedir. 1958 yılında Divriği'de 519 907 ton demir elde edilmiştir. Atom sayısı: 26, atom ağırlığı: 55,85, özgül ağırlığı: 7,85, ergime noktası: 1535°C, elektrik iletkenliği: 12,25, ısı iletkenliği: 11,9. [Fer — Iron] ★ 2. Deniz taşıtlarını bir yerde tutmak için, bir zincirin ucuna bağlanıp denize atılan çapa. ★ 3. Bir aracın ya da gerecin demirden yapılmış kısmı: Kapı demiri, sapan demiri. ★ 4. s. Demirden yapılmış (şey): Demir kapı. ★ 5. i. Eskiden hükümlülerin ayaklarına takılan zincir, pıranga: Demire vurmak.

Demirci Mehmet Efe

Demirağ, Nuri (1884-1957) İşadamı ve politikacı. Divrik'de doğdu. Özel eğitim gördü. Demiryolu inşaatçılığıyla tanındı. Sıvas - Erzurum, Çetinkaya - Malatya ve Akçaabat demiryollarının müteahhitliğini yaptı. Bursa Merinos, Karabük Demir ve Çelik fabrikalarıyla İstanbul Hal Binası ve B. M. Meclisi binasının ilk müteahhidi oldu. Havacılığa meraklı olduğundan Beşiktaş'da ve Yeşilköy'de özel uçak fabrikaları ve pilot okulu kurdu. Motorsuz uçaklar (plânörler) uçurdu. Tek dereceli seçim kanunundan sonra 1945'de ilk muhalefet partisini (Millî Kalkınma Partisi) kurdu. 1954 seçimlerinde D.P. listesinde bağımsız milletvekili seçildi. Son teşebbüsü Boğaziçi köprüsüdür. Almanya'dan mühendisler getirterek köprünün projelerini çizdirdi.

demir almak b. f. Bir deniz taşıtının yola çıkmak için demirini denizden çekmesi eylemi. [Lever l'ancre — To weigh anchor]

demir atmak b. f. ★ 1. Bir deniz taşıtının demirini denize bırakarak olduğu yerde durma eylemi. [Jeter l'ancre, mouiller l'ancre — To drop anchor] ★ 2. mec. Birinin bir yerde uzun süre kaldığını anlatmak için kullanılan bir deyim: İkinci sınıfta demir attı.

Süleyman Demirel

Demiray, Tahsin (Doğ. 1903) Yayıncı, yazar ve politikacı. İlkokul öğretmen ve müdürlüklerinde bulundu. 1923'de Yeniyol Dergisini, 1925'de Türkiye Yayınevi ve Resimli Mecmuayı kurdu. Yeni harf devriminde 1 numaralı alfabeyi yazdı. «Yavrutürk», «Ateş», «Yıldız», «Ev - İş», «Elişleri», «1001 Roman», «Hafta», «Çocuk Haftası» dergilerini ve «Türkiye» gazetesini çıkardı. 1952'de politikaya girdi. Türkiye Köylü Partisi'nin genel sekreteri, sonra genel başkanı oldu. Köylü, Hürriyet ve Millet partilerinin birleşmesiyle kurulan C.K.M.P.'nin merkez yönetim kurulu üyesi oldu. 1961'de kurulan Adalet Partisi'nin 11 kurucusu arasında yer aldı. 1961'de İstanbul milletvekili seçildi. 1965 seçimlerinde adaylığını koymayarak politikadan çekildi. 20'den fazla siyasî kitap ve broşür yayınladı.

demirbaş b. i. Kiraya verilen çiftlik, fabrika, dükkân, ev gibi bir yerde kiracı tarafından kullanılıp anlaşma sonunda olduğu gibi sahibine teslim edilmesi gereken araçlar, eşya, hayvan v.b. ★ 2. mec. Değişmez, sürekli şey ya da kimse. ★ 3. s. Dediğinden dönmiyen pek inatçı kimse.

Demirbaş Şarl Bak. Charles, XII.

demirbaş yiyecek b. i. Ask. Çok kritik anlarda yalnız tabur komutanına kadar üst birlik komutanlarının verecekleri emirle yedirilen ve erlerin yanında bulunan peksimet, konserve et, çay, şeker gibi hacim itibariyle küçültülmüş yiyecek maddeleri.

demir boku Demirin posası, maden posası. esk. Cüruf. [Scorie de métal, mâchefer — Iron slag]

Demirci Urfa'nın Viranşehir ilçesi bucaklarından. 4 köylü bucağın nüfusu 3 040, merkezinin nüfusu 567'dir.

Demirci Manisa'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 241 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 42 971, merkezinin nüfusu 10 181'dir. Orta yükseklikteki dağlarla kaplı olan ve Demirci çayıyla, Gediz'in suladığı ilçe toprakları verimlidir. Tahıl ekilir, ayrıca yaylalarda hayvancılık yapılır. Kasaba, Salihli - Sirnav şosesi üzerindedir. Halıcılık, saraçlık ve demircilik yapılır.

demirci s. ★ 1. Demiri işleyip çeşitli eşya ve araçlar yapan sanatkâr. [Forgeron — Blacksmith] ★ 2. Demir eşya satan tüccar, demir tüccarı.

Demirci, Mehmet Efe (1885-195?) Türk Kurtuluş Savaşı'na katılmış efelerden. I. Dünya Savaşı sırasında onuruna dokunan bir sorun yüzünden dağa çıktı. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine millî mücadele hareketine katıldı. Demirci alayını kurdu; düşmana baskınlar yaptı. Denizli'ye yaptığı baskınla ünü arttı. 1919 ekim ayında Aydın Cephesi Umum Kuva-yi Milliye komutanı oldu. Bir aralık, Albay Refet (Bele)'in çağrısına uymadı; baskına uğradı, dağa kaçtı. Sonradan affa uğradı, dinlenmeye çekildi.

Demirel, Süleyman (Doğ. 1924) Mühendis, devlet adamı. İsparta'nın İslâmköyü'nde doğdu. 1949'da İstanbul Teknik Üniversitesi'ni bitirdi. Elektrik İşleri Etüd İdaresi'nde göreve başladı. 1954'de Eisenhower bursiyeri olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. 1955 yılında yurda döndü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'ne atandı. Bu görevinde özellikle barajların ya-

pımında çalıştı. 1960'da görevinden ayrıldı. 1962-1964 yıllarında Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde mühendislik dersleri verdi, serbes çalıştı. 1964 yılı sonunda Adalet Partisi genel başkanlığına seçildi. 1965 şubatında Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında kurulan koalisyon kabinesinde başbakan yardımcısı idi. 1965 ekiminde milletvekili seçildi; başbakan oldu. O zamandanberi başbakandır.

Demirgüreş, Celâl Sanayici, Sümer Makina Fabrikası kurucusu. Türk tipi toplu çırçır makinesini geliştirmiş; Suriye, Irak, Lübnan, Pakistan, Mısır ve diğer bazı ülkelere ihraç etmiştir. Pamuk çırçırlama makineleri üzerinde başka buluşları da vardır.

demirhindi i. Bot. Baklagillerden, meyvasından şerbet yapılan, sıcak iklimlerde yetişen bir bitki. [Tamarin — Tamarind]

demirkazık b. i. Kutup yıldızı.

Demirkent Artvin'in Yusufeli ilçesi bucaklarından. köylü bucağın nüfusu 4 232, merkezinin nüfusu 1 067'dir. Eski adı Erkiniz'di.

demir kırı b. s. Demir renginde at donu.

Demirköy Kırklareli'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 945 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 9 998, merkezinin nüfusu 3 295'dir. İlçe toprakları Istranca dağlarının bulunduğu ormanlık bölgededir. Bu sebeple odunculuk ve kömürcülük yapılır. Kasaba, il merkezine 72, iskelesi olan İğneada'ya 25 km. uzaklıktadır.

demir leblebi b. i. mec. Pek çetin iş.

demirlemek f. ★ 1. Bir şeyin demirini takmak: Kapıyı demirlemek. [Barrer — To bar] ★ 2. (Gemi hakkında) Demir atmak. [Jeter l'ancre, mouiller — To anchor, moor]

Demirözü Gümüşhane'nin Bayburt ilçesi bucaklarından. 43 köylü bucağın nüfusu 20 980, merkezinin nüfusu 1 230'dur. Eski adı Pulur'du.

demirpası b. s. Pas renginde olan. [Rouilleux — Rusty]

demir resmi b. i. Geminin bir limanda demirlemesi için ödediği vergi. [Droit d'ancrage — Anchorage]

demir taramak b. f. Den. Bir yerde durmak üzere demir atmış bir deniz taşıtının rüzgâr ya da akıntı yüzünden olduğu yerde duramayıp sürüklenmesi eylemi. Bu yer değiştirme, duruma göre değişik büyüklüklerde olur.

Demirtaş Bursa'nın merkez ilçesi bucaklarından. 10 köylü bucağın nüfusu 8 985, merkezinin nüfusu 2 993'dür.

Demirtaş Antalya'nın Alanya ilçesi bucaklarından. 19 köylü bucağın nüfusu 5 978, merkezinin nüfusu 642'dir.

Demirtaş Paşa (Ölm. 1403) I. Murat zamanında yaşamış, Lala Şahin Paşa'nın yanında yetişmiş, onun ölümünden sonra Rumeli beylerbeyi olarak, Arnavutluk, Sırbistan, Bosna'da birçok yerlerin alınmasını sağlamış bir paşa. Yıldırım Beyazıt'ın savaşlarında da yararlık göstermiş, Ankara Savaşı'nda onunla birlikte esir düşmüştür. Daha sonra İsa Çelebi'yi hükümdar yapmaya uğraşmış onun Mehmet Çelebi'ye yenilmesi üzerine kaçmak zorunda kalmış, yolda yakalanarak öldürülmüştür.

demir üzerinde b. s. Demirini çekmiş, harekete hazır (gemi).

Demir ve Çelik Fabrikaları (Karabük) Bak. Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri.

demiryeri b. i. Den. Limanlarda gemilerin demir atmaları için ayrılmış yer. [Rade, mouillage — Moorage, anchorage]

demiryolu b. i. Üzerinde katarlarının yürüdüğü, paralel iki ray döşenmiş, özel yol. Bu yolların yönetimi. [Chemin de fer, voie ferré — Railway]

demkeş Far. s. ★ Dem çeken (kuş). ★ 2. İçki içen (kimse).

demlemek (demlendirmek) f. Çayı kaynar suyun içine attıktan sonra suya rengini ve kokusunu vermesi için bir süre beklemek.

demlenmek f. ★ 1. Çayın rengi ve kokusu suya sinerek içilecek kıvamı bulmak. ★ 2. İçki içmek, alışkın olanlarca zamanı gelince rakı ya da şarabı ağır ağır içip keyfini çıkarmak.

demlik i. Çay demlemede kullanılan kap.

demlilik i. İçkili olma hali.

demode Fr. s. Modası geçmiş.

demodeks Zo. Hek. Bir çeşit Akar paraziti. İnsanların ve memeli hayvanların yağ keseciklerinde ve kılların diplerinde yaşar; buralara yumurtlar. Yağ bezlerinin salgılarıyla yaşar ve üreyerek deri hastalıkları meydana getirir. Demodeks, follikulorum burun kıvrıntılarında irinli sivilceler yapar. Kirpiklerin yağ keseciklerine yerleşirse belefarit denilen göz kapağı hastalığına sebep olur. Cüzzamın bulaşmasında rol oynar. At, sığır, koyun, keçi, köpek ve kedilerde bir çeşit uyuz hastalığı meydana getirir.

demografi Yun. i. Ülkelerde nüfusun nicelik bakımından incelenmesi. Bu incelemenin iki bölümü vardır. Tarihsel demografi: İstatistik yapılmaya başlanmadan önceki nüfus incelemesi. Salt demografi ya da matematik demografi: Nüfus gelişiminin matematiksel incelenmesi.

Demokedes (M.Ö. VI. yüzyıl) Krotonlu hekim. Çağının en ünlü tıp adamıydı. Mesleğine ilk olarak Atina ve Aegina'da başladı. Sonra, Samos'da, Polykrates'in sarayında çalıştı. Polykrates M.Ö. 533'de öldürülünce, Dareios'un sarayına davet edildi ve burada büyük saygı gördü. Buna rağmen Kroton'a döndü. Demokratların aristokratları yenmesi üzerine de Plataia'ya kaçtı.

demokrasi Yun. i. Halk egemenliğine dayanan devlet yönetimi. Bu rejimin ilk örneğine İsa'dan önce VIII. ve VI. yüzyıllarda Atina sitesinde rastlanmaktadır. Büyük toprak sahibi soyluların egemenliğine karşı, devlet yönetiminde pay isteyen tüccar sınıfının, halkın öteki sınıflarıyla elbirliği etmesiyle kurulmuştur. Yalnız Atina demokrasisi, bugünkü demokratik rejimlerle karıştırılmamalıdır. Çünkü demokrasi yönetiminde de kölelik düzeni devam etmiştir. Atina nüfusunun çoğunluğunu köleler meydana getirmiştir; kölelerin ise hiçbir siyasal hakkı yoktu. Atina'da demokrasi rejimi Drakon ve Solon kanunlarıyla bir hukuk temeli kazanmıştır. Yalnız bu kanunlar da halkın egemenliğini değil, zenginlerin egemenliğini sağlamıştır. Avrupa'da demokrasi, serbest şehirlerde yaşayan burjuvaların, derebeylerle olan ve yüzyıllarca süren mücadeleleri sonunda yerleşmiş, bugünkü batı demokrasisi meydana gelmiştir. Bununla birlikte, siyasal hak ve özgürlüklere sahibolmak yeterli sayılmamaktadır. Ekonomik bakımdan büyük eşitsizliklerin bulunduğu yerde, tam bir demokratik rejimin olamayacağı kabul edilmektedir. Genel olarak demokrasi rejiminin ana ilkeleri, seçme seçilme hakkı, kanun önünde imtiyaz farkı olmadan eşitlik, söz, yazı, toplanma ve vicdan özgürlüğü eşitliğidir. Buna göre gerçek bir demokratik rejimde siyasal, ekonomik ve sosyal eşitliklerin bulunması gerekmektedir.

Demokritos

demokrat Yun. s. Halkçı, demokrasi taraflısı.

demokratik s. Demokratlığa uygun.

Demokritos (M.Ö. 460-370) Yunan filozofu. İlkçağ felsefesinin en büyük materyalistidir. Düşünceleri, Aristoteles'in bir eserinin aracılığıyla öğrenilmiştir. Ona göre yalnız atomlar ve boşluk vardır. Atomlar son derece küçük, bölünmez, çeşitli biçimlerde, büyüklükte ve durumda parçacıklardır; sürekli olarak hareket halindedir. Cisimler, atomların birleşmesinden meydana gelir. Demokritos'a göre ruh da maddesel olup, her şey gibi atomlardan meydana gelmiştir. Yalnız bunlar, ötekilerden daha hafiftir. Demokritos modern atom teorisinin öncüsü sayılır.

Demosthenes (Ölm. M. Ö. 413) Atinalı ünlü general. M.Ö. 426'da Aitolia'ya saldırmış ve başarısızlığa uğradıktan sonra, Akarnannia'yı istilâ eden Peleponnes ve Ambrakia ordularına karşı iki parlak zafer kazanmıştır.

Demosthenes

Demosthenes (M.Ö. 383-322) Atinalı devlet adamı ve hatip. Hatip olarak gelişmesi üç döneme ayrılır. 1. Dönemde avukatlıkla (legograph) hayatını kazanır. Bu meslek ona, gelecekteki devlet adamı ve devlet hatibi olma yeteneğini kazandırdı. 2. Dönem, hatip olarak dikkati üzerine çektiği süredir. Genel konuda ilk çalışması, M.Ö. 355'de söylediği «Pros Leptinen» adlı söylevidir. Bu nutkunda, vatanına büyük hizmetler etmiş kişilerin vergiden muaf olmalarının devletin görevi olduğunu savundu. 3. Dönemde, yani devlet adamı olduğu sırada, «demegorialar» (demegoriai) adlı söyleviyle bütün kabiliyetini ve hatiplik sanatını gösterdi. Bu nutkuyla, dış politikaya karışıyor ve Yunanistan'ı (Hellas) Makedonya Kralı Filippos'dan gelen kölelik tehlikesine karşı uyarıyordu. Dionysia bayramında, tiyatroda, yaptığı hizmetlerden ötürü törenle başına bir altın çelenk konması teklifi, Aiskhenes tarafından 8 yıl engellendikten sonra «Çelenk» (Peri Stefanou) adlı söylevini söyledi, (M.Ö. 330). Beş yıl sonra, İskender'in maliye bakanından para almakla suçlandı. ve «Ünlü altınlar üstüne» (Peri tou hrusiou) söyleviyle kendini savundu ama yine de 50 talent ödemeye mahkûm edildi. Bu parayı vermek istemediğinden Aegina adasına kaçtı. İskender ölünce, Atinalılar Demosthenes'i çağırdılar ve onun fikirleriyle Makedonya'ya başkaldırdılar. Ama, Krannon bozgunu (M.Ö. 322) sonucunda Antipatros Atina'yı aldı. Kalaureia adasındaki Poseidon tapınağına sığınan Demosthenes zehir içerek kendini öldürdü.

dem sürmek b. f. ★ 1. İyi yaşamak, vakti iyi geçirmek. ★ 2. Bir mecliste içki içmek.

dem tutmak b. f. Bir saz çalınır ya da bir şarkı söylenirken ona başka nağme ya da seslerle eşlik etmek.

dem vurmak b. f. Bir şeyden gelişi güzel söz etmek bir konuyu çok iyi bildiğini ileri sürmek.

denaet, -ti Ar. i. Alçaklık.

Dendenakan Savaşı Büyük Selçuklu Devleti'ni kuran Çağrı ve Tuğrul beylerin Gazne Devleti hükümdarı Sultan Mesut'a karşı verdikleri büyük meydan savaşının tarihsel adı. İki taraf arasında 1040 yılında yapılan savaşta Gazneliler büyük yenilgiye uğramış, böylelikle Büyük Selçuklu Devleti'nin de temeli atılmıştır.

denek i. s. Denenmiş. esk. Mücerrep. [Essayé, experimenté — Tried, tested] ★ 2. Fel. Üzerinde psikoloji deneyi yapılan şey ya da kimse. esk. Tecrübe mevzuu. [Sujet — Subject]

denektaşı b. i. Altın, gümüş gibi değerli madenlerin, ayarını anlamak için, sürtüldükleri bir çeşit taş; mehenk. [Pierre de touche — Touchstone]

deneme i. Sınama, denemek işi. esk. Tecrübe. [Epreuve, essai, experience — Test, essay, experment]

denemek f. Sınamak, tecrübe etmek, bir şeyin ya da bir kimsenin niteliğini ve değerini anlamak için onun meydana çıkmasına sebebolacak şekilde davranmak. [Essayer, éprouver, expérimenter — To test, try, examine]

denet i. Murakabe, kontrol. [Contrôle — Control, examination]

DENİZ

YERYÜZÜNDE DENİZLERİN DAĞILIŞI

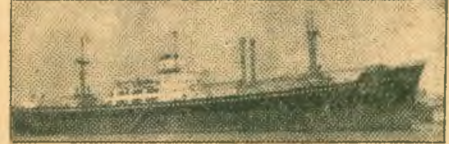

510 milyon km² olan dünya yüzölçümünün 361 milyon km²'sini denizler, 149 milyon km²'sini de karalar kaplar.

ÇEŞİTLİ ŞAMANDIRALAR

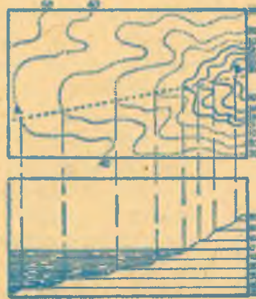
Denizcilik Bankasına bağlı Denizyolları işletmesinin 1967 yılında yolcu gemisi tonajının toplamı 94 245 grostondur. Gemilerinin altısı dış hatlarda, onüçü iç hatlarda çalışmaktadır. En büyükleri Karadeniz'le birlikte, 8803 grostonluk Akdeniz'dir. (Yukarıda) En büyük şilep 12 000 grostonluk Gençlik gemisi (Yanda, üstte) Feribot olarak Akdeniz'de çalışan Truva gemisi (Altta)

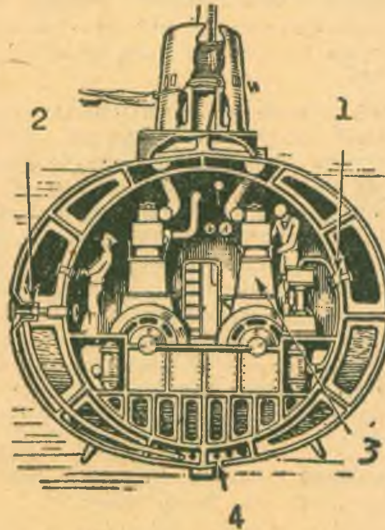
DENİZ FENERİ

Kayalık, sığlık yerleri işaretleyerek karanlıkta ve kötü hava şartlarında deniz trafiğine yardımcı olur.

DERİNLİKLERİN GÖSTERİLMESİ

Haritalarda deniz derinliklerini göstermek için çeşitli yollar vardır. Yukarıdaki şekilde bir deniz kıyısının kesiti ve kıyıdan uzaklaştıkça derinliğin arttığını gösteren üstten görünüş belirtilmektedir.

DENİZALTININ ENİNE KESİTİ

DENİZALTI GEMİSİNİN ÇALIŞMASI

Denizaltı iç içe iki tabakadan yapılmıştır. İki tabaka arasında içine su doldurulan bölmeler vardır. Bu bölmelere alınan suyun miktarına, dolayısıyla ağırlığına göre denizaltının dalacağı derinlik ayarlanır. Yandaki şema denizaltının nasıl çalıştığını göstermektedir.

1) Suyu dışarı atan kapak, 2) Havayı bölmelere basan kapak. Böylece su dışarı atılır, 3) Hava pompası, 4) Suyu içeri alıp denizaltının batışını sağlayan kapak.

denetçi s. Denet işini yapan. esk. Murakıp. [Contrôleur — Controller]

denetlemek f. Murakabe, kontrol etmek. [Contrôler — To control, examine]

denetmek f. Denemeyi yaptırmak. esk. Tecrübe ettirmek.

deney i. Fiz. Kim. ★ 1. Bilimsel bir gerçeği göstermek için yapılan deneme. esk. Tecrübe. [Expérience — Experience] ★ 2. Doğrudan doğruya yaşantı ve pratikle ve duyularımızın aracılığıyla bilgi edinme. Felsefede deneyin çeşitli anlamları vardır. Ya bilimlerde metotlu olarak yapılan deneydir ki, deneyim denir; ya bireyin yaşantısı ya da bütün insanlığın gelişimi süresince bilgi edinişidir. Felsefe doktrinleri içinde ampirizm, bilginin kaynağı olarak deneyi benimser; idealist doktrinlerde, buna karşıt olarak düşünceyi ve aklı bilginin kaynağı olarak ileri sürer.

deniz anası

deneyim i. Fel. Düşüncelerin ya da bilgilerin doğruluğunu anlamak üzere metotlu olarak yapılan deneyler; olayların, bu amaçla değişik şartlar içinde gözlemlenmesi. [Expérimentation — Experimentation]

deneyötesi i. Fel. Alman filozofu Kant tarafından her çeşit deneyden önce salt akılla ilgili olan ve deneyin de şartı olan bir kavram anlamına kullanılan bir deyim. Kant'a göre uzay ve zaman, deneyötesi kavramlarıdır. [Transcendantale — Transcendental]

deneyselcilik i. Fel. Gerçek bilginin ancak deney ile elde edilebileceğini ileri süren felsefe mesleği. esk. Mesleki tecribiyun. [Expérimentalisme — Experimentalism]

deneysel psikoloji b. i. Psi. Gözlemlenmiş olan olayların doğrulanması ve bunlar arasındaki kanunların kurulmasını sağlamak için bu olayları bilimsel deneye tâbi tutan psikoloji dalı. Deneysel psikoloji fertte genel olan şeyin ne olduğunu araştırır ve ferdin bağlı olduğu genel kanunları araştırır.

denge i. Duran bir cismin harekete geçmemesi, hareket halinde olan bir cismin ise hızında ve hareket doğrultu ve yönünde bir değişiklik olmaması durumu. Bir cismin dengede kalabilmesi için o cisme etki yapan bütün kuvvetlerin toplamının sıfıra eşit olması gerekir. O zaman cisim üzerine hiç bir kuvvet etki yapmıyormuş gibi cismin durumunda bir değişiklik olmaz. Duran bir cismin dengede kalabilmesi için, ağırlık merkezinden indirilen dikin, cismin tabanı içine düşmesi gerekir. esk. Muvazene. [Equilibre — Equilibrium]

dengelemek f. Fiz. Bir cismi denge durumuna getirmek. esk. Tevzin etmek.

dengesiz i. s. Denge durumunda olmayan. Dengesi çabuk bozulan. esk. Muvazenesiz.

dengi dengine b. f. Herkes benzeriyle, her şey uyarıyla.

deniz atı

dengine getirmek b. f. Elverişli bir durumda ele geçirmek, münasebetini bulmak.

dengiyle karşılamak b. f. Kendine yapılan davranışın aynını yapmak. esk. Mukabelei bilmisilde bulunmak.

den hali b. i. Gra Bir fiilin ya da bir şeyin nereden çıktığını gösterir ve katıldığı kelimenin ağır ya da hafif heceli olmasına göre «den, dan, ten, tan» şekillerini alır: Benden, evden, ondan, odadan, çelikten, ağaçtan» gibi. esk. Mefulü anh, mefulü minh. [Ablatif — Ablative case]

denî Ar. s. Alçak (kimse).

Denikin, Anton İvanoviç (1872-1947) Rus generali. Rus - Japon, I. Dünya savaşlarına katıldı. 1917'de Kerenski tarafından komutanlığa atandı. İngilizlerin de yardımıyla bolşeviklere karşı savaştı. Bazı ordu birliklerinin kendine karşı çıkması üzerine komutayı Vrangel'e bırakarak yurt dışına kaçtı. Amerika'da öldü. Basılmış eserleri vardır.

Denis, Maurice (1870-1943) Fransız ressamı. «Nabi» diye adlandırılan ressamların topluluğundandı. «Hommage à Cézanne — Cézanne'a Saygı» adlı ünlü tablosunu 1900'da yaptı.

deniz i. ★ 1. Yeryüzünün çoğunu kaplıyan tuzlu su yığını. Ar. Bahr (bahir). Far. Yem, derya. [Mer — Sea] ★ 2. Bu engin su kütlesinin belli bir parçası: Akdeniz, Karadeniz, Marmara denizi, Azak denizi. ★ 3. Dalga, deniz fırtınası: Bugün deniz var. ★ 4. mec. Engin kara ve su parçası: Çiçek denizi, yeşillik denizi, kan denizi.

deniz alası b. i. Zo. Kemikli balıklardan, kuzey denizlerinde yaşayan ve tatlı sulara göç eden bir alabalık türü. [Truite de la Mer Noir — Black Sea trout]

denizaltı ★ 1. b. s. Denizin altında bulunan (şey). ★ 2. Dalgalara açık: Bu denizaltı kıyıda bahçe yapılmaz. ★ 3. b. i. Deniz altında yol alacak şekilde özel olarak yapılmış gemi. Genellikle savaş aracı olarak kullanılır. Bazan da deniz dibinde bilimsel araştırmalar için denizaltından yararlanılmıştır. 70 - 90 m. uzunluğu olan denizaltı, normal bir gemi gibi su yüzünde ilerleyecek şekilde yapılmıştır. Bu sırada akaryakıtla çalışan motorlarını kullanır. Ama dibe daldığı zaman bu motorları çalıştırmaz. Çünkü motorların çalışması için bol hava gereklidir. Oysa denizaltında hava depo etmek için geniş yer yoktur. Hava büyük basınçla tüplere doldurulmuştur. Onun için denizaltında gemi elektrik motorlarıyla hareket eder. Gemi su yüzündeyken doldurulan büyük güçteki elektrik bataryaları, dalınca elektrik motorlarını çalıştırır. Denizaltı, içiçe iki gemi gibidir. İki bölme arasındaki boşluğa su doldurulunca, gemi ağırlaştığı için suyun içine dalar. Bölmelerine aldığı suyun miktarına göre, daldığı derinlik değişir. Su yüzüne çıkmak için, bölmelere basınçlı hava gönderilir. Hava bölmelerdeki su-

yu dışarı it r; gemi hafiflediği için su yüzüne çıkar Son zamanlarda atom enerjisiyle çalışa denizaltılar da yapılmıştır. (Bak. atom lenizaltısı). Denizaltında silâh olarak torpi vardır. Yerini tesbit ettiği düşman gem ilerini torpilliyerek batırır. Denizaltı 15 - 20 m. derinlikteyken su yüzünü görmek için periskop adı verilen özel bir araçtan yararlanır. Daha derinlerde ise periskop da suya gömüldüğü için, su için le ilerleyen radar dalgalarıyla yön ve düşman gemileri bulunur. Son yıllarda, gemi dalmış durumdayken içeri hava çekmek için şnorkel adı verilen bir boru donanımı bulunmuştur. Şnorkel de ancak periskop derinliğinde işe yarar.

denizaltı hücum botu b. i. Ask. Özellikle denizaltılarla mücadele eden modern su altı silâhlarına sahip, süratli ve üstün manevra kabiliyeti olan bir savaş gemisi.

denizaltı savaşı Ask. Düşmanın askerî ve ekonomik gücünü yıpratmak amacıyla deniz nakliyatını, liman ve deniz üslerini tahrip etmek ve su üstü gemilerin yok etmek için denizaltılarla yapılan savaş.

deniz anası b. i. Zo. Balıklar sınıfının kemikli balıklar takımının yumuşak yüzgeçliler alt takımının alabalıkgiller familyasından bir tür. Uzunluğu 1 m. ye kadar gelişebilir. Kuzey denizlerinde yaşar, tatlı sulara göç eder. [Méduse — Jelly - fish]

deniz aslanı b. i. Zo. Memeliler sınıfının etçiler takımının yüzgeç ayaklılar alt takımının iri kulaklıgiller familyasından bir tür. Amerika'nın kuzeybatı kıyılarında denizde yaşar. Balıkla beslenir. Eti yenir. Deri ve yağı sanayide kullanılır. [Otarie de steller — Steller's sealion]

denizaşırı b. s. Denizlerin ötesinde bulunan (ülke). [Outre - mer — Overseas]

deniz ataşesi Bak. ataşemiliter.

deniz atı. Bak. deniz aygırı.

deniz aygırı b. i. Zo. Balıklar sınıfının kemikli balıklar takımının demir iğnesigiller familyasından bir tür. Akdeniz ve Atlas okyanusunda yaşar. [Hippocampe — Sea-horse]

deniz ayısı b. i. Zo. Memeliler sınıfının etçiler takımının yüzgeç ayaklılar alt takımının iri kulaklıgiller familyasından bir tür. Uzun ve yumuşak kıllıdır. Postu için avlanır. Güney Atlas okyanusunda yaşar. [Otarie ourson — Nothern furseal]

deniz bademi b. i. Zo. Karındanbacaklılardan her denizde bulunan bir yumuşakça tipi. [Fr. Philine]

deniz bindirmek b. f. Deniz, hafif dalgalı iken şahlanmak.

deniz buzulu b. i. Coğ. Jeo. Deniz suyunun donmasıyla kıyılarda meydana gelen buz yığını. Deniz buzlası. [Banquise — Ice - field, ice - pack]

denizci i. Denizle ilgili işlerde çalışan kimse. [Marin, navigateur — Seaman, mariner, navigator]

denizcilik i. Denizle, gemi işletmesiyle ilgili meslek. Denizciliğin tarihi çok eski zamanlara kadar uzanır. Tarih öncesi dönemlerin, denizcilikte en ilerlemiş milleti Fenikeliler'di. Büyük sayılabilecek gemiler yapmışlar, bunlarla açık denizlere çıkmışlardı. Vikingler ise, denizlerde yönlerini tayin edebilmek için kuşlardan yararlanırlar, açık denizde kara görünmediği zaman, gemideki kuşları salıvererek onların uçtuğu yöne doğru ilerlerlerdi. İngiltere kraliçesi I. Elizabeth ve Portekiz Prensi Henrico denizciliğe çok önem vermişlerdi. Prens Henrico'nun emriyle kurulan rasathane bir çok yararlı bilgiler edinilmesini sağladı. Denizcilik, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda büyük ilerlemeler göstermişse de, XX. yüzyılın başında asıl önemli yeniliklerle ulaşmıştır. Radyo, radar ve telsiz gemiciliğin gelişmesinde çok büyük rol oynamıştır. Eski çağlarda gemiciler, güneş, ay ve yıldızlara bakarak geminin yönünü bulurlardı. Bugün ise, pusula ve telsiz, radyo, radar gibi elektronik aletler bu iş için kullânılmaktadır.

Denizcilik Bankası Devlet deniz işletmeciliğinin, tümünü kapsayan ve 500 milyon lira sermayeli bir anonim ortaklık. Türkiye'de ilk vapur seferlerine 1844 yılında yayınlanan bir kararnameyle başlanmıştır. Önce Boğaziçi ve Marmara, sonra İzmit, Gemlik, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerine vapur işletilmiştir. Denizcilik Bankasının ilk adları İdare-i Aziziye, sonra İdare-i Mahsusa'dır. 1910'da Osmanlı Seyr-ü Sefain İdaresi kuruldu, 1925'de adı Türk Seyrüsefain İdaresi olarak değiştirildi. 1933'de Denizyolları İşletmesi kuruldu, 1937'de adı Denizbank'a çevrildi. 1939'da işletme, özel bir kanunla Devlet Denizyolları ve Devlet Limanları İşletme Umum Müdürlükleri haline sokuldu, 1944'de de Devlet Denizyolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü hüviyetini aldı. 1951'de bugünkü şekli olan Denizcilik Bankası Anonim Ortaklığı halini aldı ve bankacılık görevlerine de başladı. Halen bu ortaklığa bağlı, şu işletmeler vardır: İstanbul Liman İşletmesi, Denizyolları İşletmesi, Şehir Hatları İşletmesi, Haliç Tersanesi, Camialtı Tersanesi, Hasköy Tersanesi, İstinye Tersanesi, Kıyı Emniyeti İşletmesi, Alaybey İşletmesi (İzmir'de, Karşıyaka'da), Gemi Kurtarma İşletmesi, İzmir İşletmesi, Yangölü İşletmesi, Trabzon İşletmesi ve Giresun İşletmesi. Turistik Tesisleri de şunlardır: Yalova Kaplıcaları ve İstanbul Liman Lokantası.

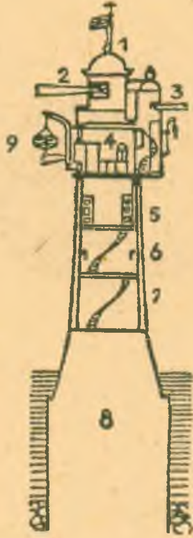
Denizcilik Bankası Deniz Nakliyatı T.A.Ş. % 51 ortaklığı Denizcilik Bankası'na ait bir şilep nakliyat şirketidir. 30 parça kuruyük (şilep) ve 4 tankeri vardır. Şileplerinin toplamı 173 060, tankerlerinin 64 525 grostondur.

denizçakısı b. i. Zo. Kabuğunun çenetleri çakı sapı biçiminde bir çeşit deniz yumuşakçası. [Solen — Solen, razor - fish]

deniz çulluğu b. i. Zo. Deniz kıyılarında,

Denizcilik Bankasının arması

Deniz fenerinin kesiti: 1) Fener, 2) Işık demeti, 3) Işık kaynağı, 4) Bekçi dairesi, 5) Mutfak, 6) Kiler, 7) Giriş, 8) Temel kısmı, 9) Cankurtaran sandalı.

deniz dikenli balığı

kumsallarda yaşayan bir çulluk çeşidi. [Fr. Cocorlu]

denizdanteli b. i. Zo. Yüzeyi göz göz oymalı, taşımsı bir çeşit polip birikintisi. [Millépore — Millepore]

denizde zapt Huk. Deniz taşıtlarını durdurmak, aramak, gemilerdeki belirli mallara el koyabilmek hakkı. Bu hak, kanunlardan ve mukavelelerden doğmaktadır. [Droit de prise — Right of prize]

deniz dikenli balığı b. i. Zo. Balıklar sınıfının kemikli balıklar takımının dikenli balıkgiller familyasından bir tür. Kuzey Avrupa denizlerinde yaşar. [Epinoche de mer — Sticleback]

deniz durmak b. f. Deniz fırtınası geçmek. Deniz düşmek.

deniz faresi b. i. Zo. Omurgasız hayvanlardan deniz tırtılıgiller famliyasından bir tür. Avrupa denizlerinde yaşar.

deniz feneri b. i. Den. Denizin arızalı yerlerini işaretlemek için kıyılara, kayalara ve deniz ortalarına konulan fener. [Phare — Lighthouse]

deniz fili b. i. Zo. Memeliler sınıfının etçiler takımının fokgiller familyasından bir tür. Erkekte 30 - 40 cm. boyunda bir hortum bulunur. Gruplar halinde yaşar. Sürüler halinde göç eder. Yağı ve derisi için avlanır. Bir deniz filinden bir ton kadar yağ elde edilir. Nesli azalmaktadır.

denizgergedanı b. i. Zo. Balinagillerden, erkeğinin burnunda uzun bir diş bulunan bir deniz memelisi. Uzunluğu 8 - 9 m. dir.

deniz gülü b. i. Zo. Selenterelerden, dokunaçları oldukça kısa, kırmızı, mavi ve yeşil renklerde olan tek yaşayan bir mercan çeşidi. [Actinie — Sea - anemone]

deniz güzeli b. i. Zo. Kemikli balıklardan. Akdeniz, Karadeniz ve Atlas okyanusunda yaşayan bir balık türü. Sarıağız. Uzunluğu 2 m. dir. [Maigre — Meagre]

deniz haritası b. i. Den. Denizlerin derinliklerini, akıntılarını gösteren harita. [Carte hydrographique — Hydrographic chart]

deniz hırsızlığı b. i. Huk. Silâhlı olarak denizlerde gezerek gemilere saldırma haydutluğu. Korsanlık. [Piraterie — Piracy]

denizhıyarı b. i. Zo. Holotüritlerden, vücutları az çok uzun ve yuvarlak, anus ve ağız karşılıklı iki uçta bulunan, ağız çevresinde dokunaçlar olan bir tip deniz solucanı. [Holothuride — Sea - cucumber]

deniz hukuku Huk. Deniz yoluyla ticaretin doğurduğu bütün sorunlarla ilgili hukuk kurallarının bütünü. [Droit maritime — Maritime law]

deniz ısırganları ç. b. i. Zo. Selenterelerin bir alt sınıfı. İnsan derisine sürülünce ısırgan gibi kaşıntı yapar. [Fr. Acalèphes]

deniz iğnesi b. i. Zo. Balıklar sınıfının kemikli balıklar takımının deniz iğnesigiller familyasından bir tür. Kuzey denizlerinde, Akdeniz ve Atlas okyanusunda yaşar. Ulubat ve Sapanca göllerinde yakın akrabası vardır. [Syngnathes — Pipe fishes]

deniz inci midyesi b. i. Zo. Omurgasız hayvanlardan kuş midyesigiller familyasından bir tür. En değerli inciler yetiştirir. Kabuklarından sedef elde edilir. Hint okyanusunda yaşar. [Huître perlière — Pearl-mussel]

deniz ineği b. i. Zo. Memeliler sınıfının etenliler alt sınıfından bir takım. Sularda yaşayan otçul hayvanları kapsar. Ön ayakları kürek biçimindedir. Arka ayakları yoktur. Dişleri azdır. Deri ve yağı için avlanır. Denize açılan ırmak ağızlarında yaşar, ot yer. [Vache marine — Steller's sea cow]

deniz ineğigiller b. i. Zo. Omurgalı hayvanlardan memeliler sınıfının deniz inekleri takımından bir familya. Deniz ineği türü tanınmıştır. Bu tür 8 - 10 m. boyunda 4 ton ağırlığındadır. Bering denizinde avlanarak soyu tüketilmiştir. [Vaches de mer — Seacows]

denizkadayıfı b. i. Bot. Esmer su yosunlarından, kurutularak öksürüğe karşı kullanılan bir deniz bitkisi. Ciğerotu. [Lichen des rochers — Seaweed]

deniz kaplumbağaları b. i. Zo. Omurgalılardan sürüngenler sınıfının kaplumbağalar takımından bir alt takım. Ayakları yüzgeç gibidir. [Chéloniides — Turtles]

deniz kaplumbağasıgiller b. i. Zo. Kaplumbağalar takımının deniz kaplumbağaları alt takımından bir familya. Boyları 2 m. ye, ağırlıkları 500 kg.'a kadar olabilir, Akdeniz hariç bütün denizlerde bulunur. Bitkilerle beslenir. [Chéloniides — Turtles]

deniz kazı b. i. Zo. Kısa gagalı, kara ayaklı, yazları kutup bölgesinde, kışları ılık kıyılarda bulunan bir yaban kazı türü. Akbaş. [Bernacle — Bernacle - gosse]

deniz kedisi b. i. Zo. Ağzı karın tarafında, kuyruğu yüzgeçsiz bir iplik gibi uzanmış, çiftleşip yumurtlayan, yayılış alanları geniş bir balık türü. [Chimère — Rabbit - fish]

deniz kedisigiller b. i. Zo. Balıklar sınıfının keski solungaçlılar alt sınıfının tümbaşlılar takımından bir familya. En iyi tanınan türü deniz kedisidir. Uzunluğu 1 m. dir. Ağzı karın tarafındadır. Akdeniz'de bulunur. [Chimères — King of the herrings]

denizkestanesi b. i. Zo. Derisidikenlilerden, vücutları küre, yürek ya da disk biçiminde, kolları bulunmayan ve ağızları karın bölgesinde bulunan bir yumuşakça türü. [Echinoide — Sea urchin]

deniz kırlangıcı b. i. Zo. Kuşlar sınıfının yağmur kuşları takımının deniz kırlangıcıgiller familyasından bir tür. Boyu 35-37 cm. dir. Ayakları kırmızıdır. Göçücüdür. Afrika, Güney Asya, Güney Amerika'da kışlar. Paleartik bölgede ve Kuzey Afrika'da kuluçkaya yatar. Nehirlerin denize döküldüğü yerlerde balık ve böceklerle besle-

nir. [Sterne pierre - garin — Common tern]

deniz kırlangıcıgiller b. i. Zo. Yağmur kuşları takımının martılar alt takımından bir familya. Orta büyüklükte su kuşları bu türe girer. Uzun bir gagası vardır. Tüyleri beyaz, siyah ve kül renklidir. Deniz kırlangıcı, kıyı kırlangıcı, ırmak kırlangıcı, beyaz alınlı, büyük kuyruklu, kara, deniz kırlangıcı tanınmış türleridir. [Sternes — Terns]

deniz kızı b. i. Belden yukarısı kadın, aşağısı balık şeklinde anlatılan, bir masal yaratığı. [Sirène — Siren]

denizkozalağı b. i. Zo. Yumuşakçalardan, kalın ve kıvrık kabuklu bir deniz böceği türü. [Cône — Cone]

denizköpeğigiller Bak. fokgiller.

deniz köpüğü b. i. Jeol. Lületaşı. [Ecume de mer — Meerschaum, sea - foam]

deniz kulağı b. i. Zo. Omurgasız hayvanların yumuşakçalar dalının karnından ayaklılar sınıfının deniz kulağıgiller familyasından bir tür. Kabuğu kulak biçiminde, yassı ve az halkalıdır. Hindistan ve Avustralya kıyılarında ve Akdeniz'de yaşar.

deniz kurdu b. i. Eski, tecrübeli denizci.

deniz kuvvetleri Ask. Bir ülkenin deniz çıkarlarını korumak ve denizlerden gelecek bir saldırı ve tehlikeyi önlemek amacıyla kurulan ve emrine verilen deniz birliklerini sevk ve idare eden en büyük askerî otorite. [Forces maritimes — Naval forces]

deniz laleleri ç. b. i. Zo. Derisidikenlilerden derin denizlerin dibinde yaşıyan hayvanlara verilen ad. esk. Zambakiyüşşekil. [Crinoïdes — Sealilies]

denizlerin serbestliği Huk. Açık denizlerde barış zamanlarında gemilerin serbestçe dolaşabilme hakkı. Deniz haydutluğu, zenci ve esir ticareti gibi konularla ilgili uluslararası bazı anlaşmalar bu serbestliği bazı noktalarda sınırlamıştır. [Liberté des mers — Freedom of the seas]

Denizli Güney Batı Anadolu'daki illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 11 897 km² olan ilin, ilçe ve bucaklarıyla birlikte nüfusu 465 493, merkezinin nüfusu 118 155'dir. Merkez ilçesinden başka, Acıpayam, Buldan, Çal, Çameli, Çardak, Çivril ,Güney, Kale, Sarayköy ve Tavas ilçeleri vardır. Ege bölgesinin en yüksek dağı Honaz dağı (2 571 m.) il sınırları içindedir. Büyük Menderes ırmağının ve kollarının suladığı verimli bir tarım bölgesi olan topraklarda pamuk tütün ve tahıl yetiştirilir; meyvacılık ve bağcılık yapılır. Şehirde el dokuma tezgâhı çoktur. Eski Yunanlılar zamanındaki Laodicca şehrinin yerine kurulmuş, bir zaman Lâdik adını taşımıştır. 1 080'de Türkler'in olmuş, 1 390'da ise Yıldırım Beyazıt tarafından Osmanlılar'a katılmıştır. Osmanlılar'dan kalma birçok cami ve hamam vardır. Goncalı istasyonundan ayrılan 9 km.lik bir hat ile İzmir - Afyon demiryoluna bağlıdır. Ayrıca karayoluyla da önemli merkezlere bağlıdır. Şehrin 27 km. yakınında önemli bir turistik merkez olan Pamukkale ve ilkçağdan kalma Hiyerapolis şehrinin kalıntıları vardır.

Denizli Dağları Büyük Menderes vadisi ile Göller bölgesi arasıda kalan dağlar. Başlıca yükseklikler, Honaz dağı (2 571 m.), Babadağ (2 308 m.) ve Akdağ (2 198 m.) dir.

denizlik i. Suyun girmesine engel olan ve dışarı akmasına yol veren eğri tahta. Kayığın kenarlarında bulunur, pencerenin alt çerçevesinin dışarısındaki eğri tahtaya da bu ad verilir.

denizmarulu b. i. Bot. Esmersuyosunlarından bir deniz bitkisi. [Ulve, laitue de mer — Sea lettuce]

deniz mavisi b.s. Deniz renginden bir çeşit mavi. «Fr. bleu marin» den dilimize aktarılmıştır. [Bleu marin — Ultra marine]

denizmenekşesi b. i. Bot. Çançiçeğinin bir türü.

deniz mili b. i. Bir uzunluk ölçüsü. İngiliz deniz mili, 1853 m. dir. [Mille marin — Nautical mile]

deniz ördeği b. i. Zo. Perdeayaklılardan, kıvrık gagalı, engin denizlerde günlerce av izleyen, dalgalar üstüne konan bir kuş türü. Fırtına kuşu. [Pétrel — Tube - nosed - swimmer]

deniz perisi Bak. denizayısı.

deniz piyadesi Ask. Anfibik hareketlerde deniz kuvvetleri tarafından kullanılan, ilk anlarda karaya çıkarak bir köprü başı tutacak nitelikte silâhlandırılmış ve özel surette yetiştirilmiş piyade birlikleri.

deniz rezenesi b. i. Bot. Maydanozgillerden, deniz kayalıklarında biten ıtırlı bir bitki. [Salicorne — Samphire, sea fennel]

deniz salkımı b. i. Zo. Yumuşakçalardan, toplu bir halde yaşayan deniz hayvanı.

deniz samuru b. i. Zo. Omurgalı hayvanlardan memeliler sınıfının etçiller takımının sansargiller familvasından bir tür. Bovu

deniz kestanesi

deniz kızı

125, kuyruğu 30 çm. dir. Kürkü çok makbuldür. Arka ayakları yüzgeç biçimindedir. Okyanus kıyılarında yaşar. Suda uyur ve ürer. Soyu tükenmektedir. [Loutre de mer — Sea otter]

deniz serçesi b. i. Kız kuşu cinsinden ufak bir kuş.

deniz sigortası Huk. Deniz rizikolarına karşı yapılan sigorta cinsi. [Assurance maritime — Marine insurance]

deniz sporları ç. b. i. Denizle ilgili sporlar. Atlama, yüzme, su kayağı, kürek, yelken, sualtı avı, bunların içine girer.

denizşakayığı b. i. Zo. Deniz içindeki kayalara, altından yapışık olarak yaşayan, selenterler takımından bir deniz hayvanı. Vücudu silindir biçimindedir. Kalın bir kabuk olan bu silindirin üst deliğinde ağız ve onun çevresine sıralanmış çok sayıda kollar bulunur. Adını, bu kısmın keskin renginden ve bir çiçeği andırmasından almıştır. Kollarındaki dalayıcı hücreleriyle avını zehirleyerek yakalar. Kimi zaman yengeçleri, küçük balıkları bile bu şekilde öldürüp sindirdiği olur. Bu mekanizma, aynı zamanda savunmasına da yarar. [Anémone de mer — Sea - anemon]

deniz taş emeni

deniz taş emeni b. i .Zo. Omurgalı hayvanların yuvarlak ağızlılar sınıfının taş emengiller familyasından bir tür. Denizde yaşar. Irmaklarda yumurtlar Avrupa denizlerinde Kuzey Amerika, Atlas okyanusu ve Güney Afrika kıyılarında yaşar. [Lampoire marine — Sea lamprey]

deniz taşıtları ç. b. i. Denizlerde yük ve yolcu taşımak için kullanılan araçlara verilen ad. Kayık, sal, şilep, savaş gemileri v.b. bunlar arasına girer.

deniz tavşanı b. i. Zo. Balıklar sınıfının kemikli balıklar takımının yuvarlak yüzgeçliler familyasından bir tür. Uzunluğu 40-100 cm. dir. Kuzey Avrupa kıyılarında bulunur. [Lièvre de mer — Sea hare]

Çeşitli deniz yıldızları

deniz tutmak b. f. Gemi yalpasından mide bulanmak. [Avoir mal de mer — To be sea - sick]

deniz uçağı b. i. Tek. Denizden uçup denize inebilen uçak. Bunların kara uçaklarından farkı su üzerinde hareket etmelerine elverişli bir şekilde yapılmış olmalarıdır.

deniz yılanı b. i. Zo. Sürüngenlerden, zehirli ve kürek biçiminde yassı kuyruğu olan ve doğuran bir yılan cinsi. [Serpent marine — Sea serpent]

deniz yılanıgiller b. i. Zo. Omurgalı hayvanların sürüngenler sınıfının pullu sürüngenler takımının su yılanları bölümünden bir familya. Denizlerde yaşayan zehirli yılan türlerini kapsar. Doğururlar. Atlas okyanusunda, büyük boyları, Hint ve Büyük okyanuslarında yaşarlar.

deniz yıldızları b. i. Zo. Omurgasız hayvanlardan solumlular alt takımının ikinciağızlıların derisidikenliler / alt familyasının bir sınıfı. Gövdeleri ortada, beş köşeli bir disk ve bundan uzanan ışınsı kollardan müteşekkildir. Birçok türleri vardır. [Etoiles de mer — Starfish]

denişmek f. Kim. Bir şeyin tabiatını ya da niteliğini bozmak. esk. Tağyir etmek.

denk i. ★ 1. Hayvana yüklenen yükün yarısı, sağ ve sola vurulan miktar : Yükün bir dengi buğday, öteki fasulye. ★ 2. Sıkı bağlanıp dört köşe bir şekil alan büyük eşya, balya : Halı dengi. [Balle, ballot - Bale, package] ★ 3. mec. Denge, muvazene, uygunluk : Denk gelmek, denk getirmek. [Equilibre — Balance] ★ 4. s. Eş, eşit. esk. Müsavi, küfüv : O size denk olamaz. Karı koca denk olmalıdır. [Egal, pareil — Equal] ★ 5. Fiz. Destekleri paralel, yönleri aynı ve yeğinlikleri eşit bulunan kuvvetlerin sıfatı. esk. Muadil. [Equipollent, équivalent — Equivalent]

denklem i. Mat. Sayılar ve harflerle kurulmuş bir cebir ifadesi. Bir denklemde eşit (=) işareti vardır. Bu işaretin iki yanındaki ifadeler birbirine eşittir. Ya da bütün terimler eşitliğin bir yanına toplanmıştır; o zaman denklem sıfıra eşittir. esk. Muadele. [Equation — Equation]

denklemler sistemi b. i. Mat. Aralarında belli bir bağıntı bulunan birden çok sayıda denklem. Denklemlerin içindeki bilinmeyenlerin bulunabilmesi için, sistemde bilinmeyen sayısı kadar denklem olması gerekir. O zaman çeşitli yollarla denklemleri sağlayan bilinmeyenler hesaplanır.

denli e. Kadar gibi bir niteliğin ulaştığı basamağı gösterir.

denmek, denilmek f. ★ 1. Ad verilmek. esk. Tesmiye olunmak : Suyun donmuş haline buz denir. [Etre nommé, s'appeler — To be named, mentioned] ★ 2. Bir fikir edinilmek, bir hüküm verilmek. [Se dire — To be said]

densiz s. Yakışıksız, düşüncesiz davranan.

Denver (A.B.D.) Kayalıdağları eteklerinde Colorado eyaletinin başkenti olan 493 000 nüfuslu bir şehir. Üniversitesi, maden sanayii vardır.

denyo s. Külb. Alık, bön, hımbıl.

deontoloji Yun. i. Sos. (deon yapılması gereken şey, logos konu) Ödev bilgisi.

depar Fr. i. Sp. Bir yarışmanın başlama anı. Çıkış.

departman Fr. i. Kısım. Bölüm, daire.

deplasman Fr. i. Sp. ★ 1. Kollektif sporlarda oyuncunun oyun sırasında yer değiştirmesi. ★ 2. Spor takımlarının kendi şehirleri dışında maç yapmaya gitmesi.

depo Fr. i. ★ 1. Eşya ambarı : Bir malın toptan satıldığı ve çokça bulunduğu yer. [Dépot — Depot, Warehouse, store (house)] ★ 2. Her türlü yiyecek, yakacak, giyecek maddelerle, silâhla, cephane ve diğer savaş gereçlerinin bir mağza, antrepo, silo, çadır ya da bir barakanın altında kar, yağmur, güneş gibi dış etkilere karşı geçici olarak korunduğu yer. [Dépo militaire — Military store]

depo etmek b. f. Biriktirmek, yığmak. [Amasser, accumuler, mettre en réserve — To store (up), accumulate]

depolamak f. Bir malı depoya yerleştirmek. Depoda saklamak.

depozito İta. i. Bir mukavele ve taahhütte yatırılan para. Bağlanma akçesi. esk. Teminat.

deppoy i. Ask. Depo. Silâh, elbise, yiyecek gibi askerlik eşyasının saklandığı ambar.

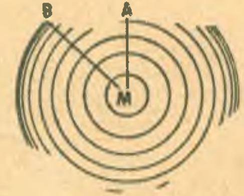
deprem i. Kısa süreli ve ani başlangıçlı bir yer kabuğu hareketidir. Dünyada yılda bir milyondan fazla deprem olmaktadır. Bunların büyük bir kısmı insanlar tarafından duyulmaz; ancak sismograf denilen aletlerle kaydedilir. Bazıları ise çok şiddetlidir. Depremin ocağına iç merkez (hiposantr), yeryüzünde bulunan en yakın bölgeye dış merkez (episantr) denir. En büyük yıkıntı burada olur. Dış merkezden uzaklaşıldıkça deprem şiddeti de azalır. Deprem ocakları 700 km. derinlikte olabilir. Fakat büyük bir kısmı 60 km. ye kadar olan sığ ocaklıdır. Depremlerin oluş sebepleri: 1° Tektonik depremler: Yer kabuğunu parçalıyan ve kıvrılmalar meydana getiren olaylar sonucunda olurlar. Özellikle yeni yükselmiş bölgelerde rastlanır. 2° Volkanik depremler: Yer altındaki gaz ve mağma basıncı sebebiyle hasıl olurlar. Yıkma etkileri bölgeseldir. 3° Çöküntü depremleri: Yeraltındaki büyük mağaraların çökmesiyle meydana gelirler. Etki alanları dardır. Depremleri önceden anlamak imkânsızdır. Bazı hayvanlar depremden evvel anormal hareket yaparlar. Deprem esnasında yer şiddetle sarsılır ve şiddetli gürültüler işitilir. Bu sesler deprem dalgalarının kırılarak havaya geçmesiyle hasıl olur. Denizlerde büyük dalgalar meydana gelir. Yerde büyük yarıklar, büyük depremlerde 100 km. den uzun faylar görülür. Bazen yeni kaynaklar olur, yer kaymalarına rastlanır. Depremler şiddetlerine göre yapıları tahrip ederler. İnsanların kalabalık olduğu bölgelerde büyük zararlara sebep olurlar. 1920'de Çin'de Kansu Eyaletinde 200 000, 1930 Erzincan depreminde ise 40 000'e yakın insan ölmüştür. Depremlerde tahribat depremin şiddetine, yapıların sağlamlığına ve bölgenin jeolojik durumuna bağlı olarak değişir. Betonarme binalarda ve sağlam kaya üzerine oturtulmuş yapılarda hasar az, kum, çakıl gibi gevşek zeminli yerlerde büyüktür. Depremler yeryüzünde hasıl ettikleri hasarlar ve değişikliklere göre 12 dereceye ayrılırlar. 7 dereceden sonrakiler yıkıcıdırlar. 12 derecelide ise insan eliyle yapılmış bütün eserler yıkılır. Depremlerde muazzam miktarlarda potansiyel enerji açığa çıkar ve deprem merkezinde taş blokların birbirine sürtünmesi sonucunda deprem dalgaları hasıl olur. Bunlar çeşitli hızlarda yeryüzüne yayılırlar: P dalgaları: Hızları en yüksek dalgalardır (saniyede 7 km.). Kayıt istasyonuna ilk olarak gelirler. Boyuna titreşim yaparlar. Ses dalgalarına benzerler. Cisimlerde sıkışmalar hasıl ederler. S dalgaları: Enine titreşim yaparlar. L dalgaları: Hızları azdır. Kayıt merkezlerine en son gelirler. Genlikleri yüksek olup en büyük tahribatı yaparlar. Yüzey dalgalarıdır. Deprem dalgalarından, yerin iç yapısı öğrenilir. Büyük depremlerden sonra replik adı verilen bir sıra küçük deprem olur. Deprem dalgalarını kaydeden aletlere sismograf ve bu kayıtlara da sismogram denir. Depremler dünyanın bazı bölgelerinde çok sık olur. Buralara deprem kuşakları denir; genç dağların bulunduğu yerlerdir. Depremlerin % 68'i Pasifik kuşağında (Büyük Okyanus çevresindeki adalar, kıyılar ve dağlar) % 21 Akdeniz kuşağında (Anadolu ve Akdeniz çevresi) olur.

depresyon Fr. i. Psi. Çalışmada verim düşüklüğüyle sonuçlanan ruhsal bozukluk. Başlıca belirtileri, vücut ve ruh yorgunluğu, uykusuzluk, başağrıları, öfkelenme, dikkati toplamada güçlük çekme, hatıraları akılda tutamama v.b. dır. Bu bozukluklar çok büyük kederler, aşırı çalışma ve köklü kaygılar sonucu ortaya çıkar.

depreşmek Bak. tepreşmek.

Deprez Marcel (1843-1918) Fransız fizik ve kimya bilgini. Elektrik akımları üzerine yaptığı incelemeleriyle tanınmıştır.

De Quincey, Thomas (1785-1859) İngiliz yazarı. Sinir ağrılarını dindirmek için Oxford Üniversitesi'nde «lavdanum - afyon ruhu» kullanmaya alışan yazar bu uyuşturucu maddenin tutsağı oldu. 1807'de Coleridge Southey ve Wordsworth gibi ozanlarla dostluk kurdu. Ama edebiyat alanında ancak 1820'de eser vermeğe başladı. En ünlü eseri «Bir Afyon Düşkününün İtirafları» 1821'de yayımlandı.

Deprem dalgalarının yayılışı: M) Depremin meydana geldiği iç merkez. A) En çok tahribatın görüldüğü dış merkez. B) Depremin sona erdiği en uzak nokta.

DEPREMİN SAFHALARI

1) İlk safhada titreşimler hafiftir ve duyulmaz. Depremin hızı saniyede 1 000 metredir. 2) Titreşimler felâketlere yol açacak kadar artar. Depremin hızı saniyede 5 000 metreyi bulur. 3) Son safhada titreşimlerin şiddeti azalır. Deprem hafifler.

André Derain

deraguş Far. i. Kucaklama, sarma.

deraguş etmek b. f. Kucaklamak.

Derain, André (1880-1954) Fransız ressamı. 1899'da Vlaminck'le tanışan sanatçı bu ressamın atelyesini paylaştı ve onunla beraber manzara resimleri yaptı. Fauves diye adlandırılan ressamların 1905'deki ilk sergisine katıldı. Cézanne'ın etkisinde kaldı. Tiyatro dekorları ve kostümleri de yaptı. Fransa'daki ulusal modern sanat müzesindeki «Vieil arbre — Yaşlı Ağaç», «Forêt, Fontainebleau — Orman, Fontainebleau», «Gravelines» adlı tabloları en ünlü eserleri arasındadır.

derakap Far. Ar. zf. Arkası sıra, hemen arkasından, akabinde: Her emrinizi derakap yerine getiren hizmetçi.

derbeder Far. s. Kapıdan kapıya dolaşan, serseri. Dilimizde yaşayış ve hareketçe derli toplu olmıyanlar için kullanılır: Odası ve kitapları hiç muntazam durmaz, pek derbederdir. [Dispersé, errant, vagabond — Vagran, erratic, slovenly]

Derbent Konya'nın merkez ilçesi bucaklarından. 6 köylü bucağın nüfusu 5 977, merkezinin nüfusu 3 375'dir.

Derbent Kocaeli'nin merkez ilçesi bucaklarından. 16 köylü bucağın nüfusu 10 728, merkezinin nüfusu 1 084'dür.

Derbent (Demirkapı) Sovyet Rusya cumhuriyetlerinden Dağıstan'ın Hazar denizi kıyısında 31 000 nüfuslu bir şehri. Eskiden kuvvetli bir kale ile çevrilmiş bir şehirdi. Araplar ona Babül - ebvab dedikleri gibi, Türkler de Demirkapı ismini verirlerdi. Bir ara Osmanlı orduları tarafından alınmış ve Osmanlı egemenliğinde kalmıştı.

derbent Far. i. Dar geçit, boğaz. Eskiden sınırlardaki geçit yerlerine kaleler yapılarak içine muhafızlar konulur ve bunlara «derbentçi» denirdi.

derç Ar. i. Araya sıkıştırma sokma, katma. [Insertion — Insertion]

derç etmek b. f. Bir yere bir şeyi katmak. [Insérer — To insert]

der demez b. zf. Hemen, o sırada.

derdest Far. b. i. ★ 1. Elde etme, tutma, yakalama. ★ 2. Yapılmakta olan, yapılmak için ele alınmış olan.

derdest etmek b. f. Yakalamak, ele geçirmek: Hırsızı derdest ettiler. [Saisir, arréter — To arrest, seize, catch]

Dere Tunceli'nin Pertek ilçesi bucaklarından. 10 köylü bucağın nüfusu 3 552, merkezini nnüfusu 404'dür.

dere i. ★ 1. Çoğu yalnız kışın akıp yazın kuruyan küçük çay ve bunun yatağı. [Ruisseau — Brook] ★ 2. İki dağ arasındaki uzun çukur, vadi: Koyunlar derede otluyor. [Vallée, vallon — Valley] ★ 3. Damlarda yağmur sularının akmasına mahsus çukur yer: Dam deresi. [Noue, gouttière, chéneau — Gutter - tile, gutter]

derebeyler XVIII. yüzyıl başlarında hükümetin bir memuru iken Anadolu'da başlarına buyruk olarak hareket eden kimselere verilen ad. Bunların Osmanlı sosyal sınıflar sistemindeki, has, timar ve zeamet sahipleriyle ilişkisi yoktur. Derebeyler başlangıçta hoşgörürlüklę karşılanmıştı. Halkın güvenliğini sarstıkları zaman üzerlerine asker gönderilirdi. Bunlar Anadolu'da, birçok bölgelerde egemenlik kurmuşlardır. Muhassıl ya da mutasallim adı altında halktan ağır vergiler alırlardı. II. Mahmut padişah olduktan sonra derebeyi ailelerinin, başları öldükçe, bunların egemen oldukları bölgelere valiler göndererek ellerindeki toprakları almış ve ailelerinin üyelerini de başka illere dağıtmıştı. Bununla beraber bugün de Anadolu'nun birçok yerlerinde bunların soyundan gelenler çok büyük toprakları ellerinde tutmaktadırlar .Başlıca derebeyi aileleri şunlardır: Karaosmanoğulları, Çapanoğulları, Canikli Hacı Ali Paşalar, Kuşadalı İlyasoğulları.

derebeylik b. i. IX. - XIII. yüzyıllar arasında batı Avrupa'da malikâne (şato) sistemine dayanan sosyal ve politik rejime verilen ad. Kişiye bağlılık, bir devlete bağlılık şeklinde kurulmuş, genel otorite kavramı ortadan kaldırılmıştır. Feodal rejim, aynı gelişme derecesine ulaşmamış olan Cermen Roman toplumlarının istilâların sarsıntıları içinde birbirine karışmış olmalarından doğmuştur. Feodalite önce Loire ile Meuse vadileri arasında kuruldu, sonra buradan Almanya, kuzey İtalya, güney İspanya, güney İtalya'ya, 1066'dan sonra da İngiltere'ye yayıldı. İrlanda'da olduğu gibi İskandinav memleketlerinde de feodaliteye rastlanmaz. Savaşçı sınıfın üstünlüğünü getiren bu rejim, bir köylü kitlesini kendisi içi nçalışmaya zorlar. Toprağa bağlı olan bu köylülere serf denilirdi. Savaşçı, aynı zamanda malikâne sahibi ve senyördür. Köylülerine toprak verir, buna karşılık onu kendi topraklarında işletir; onlar üzerinde yargılama yetkisi vardır. En güçlü senyöre suzeren, buna bağlı olanlara da vassal denir. Feodalite bir rütbeler sıralanmasıdır. En altta senyöre bağlı olan, ve başka hiç bir savaşçının buyruğuna girmeyecek olan vassal, onun üstünde bir çok vassallere sahip olan ve bir suzerene bağlı bulunan senyörler gelir. Bu senyörler vassallerine ve mülklrine göre en başta baron olmak üzere, dük, marki, kont, olarak sıralanır. Bununla beraber sayıları pek ço kolmasa da IX. ve XII. yüzyıllarda krala bağl ıolmayan bazı prensler de vardı. XII. yüzyıldan itibaren kaybetmeye başlar. İstilâların durması, krallar ve prensleri nomuzundan büyük bir yükün kalkmasını sağlamıştır. Nüfusun artması, düzenin kuruluşunu kolaylaştırmış, para ekonomisi ve vergi sistemi yeniden ortaya çıkmıştır. Şatoların dışında kurulan kasabalarda gelişen tüccarların, yani burjuva sınıfının güçlenmesi sonucunda, malikâne sahiplerinden beklenen hizmetler,

başkalarına gördürülmeye başlanmıştır. Bu işler için aylıklı memurlar, ücretli askerler tutulmuştur. Kültürün gelişmesi kafalarda halkın gücü hakkında yeni fikirler uyandırmıştır. Ama bütün bunlar bir çırpıda olmamış, teorik olarak feodalite ancak Fransız ihtilâliyle tamamen ortadan kalkmıştır.

derece Ar. i. ★ 1. Yukarıya çıkan basamak. [Degré montant, marchepied, échelon — Degree, step, stair] ★ 2. Aşama, paye, mertebe. Harplerdeki yararlığı yüzünden derecesi çabuk yükseldi, benzerleri arasında onun derecesi başkadır. [Grade, rang, dignité — Rank, order] ★ 3. Miktar: O derece hasta ki parmağını kımıldatamıyor. [Point, — Point, limit] ★ 4. Fiz. Türlü ölçü aletlerinin kısımlarından her biri: Sıcaklık derecesi, nem derecesi, özellikle termometre: Bugün sıcak gölgede 30 derece idi. [Thermomètre — Thermometer] ★ 5. Geo. Bir çemberin, bölündüğü 360 eşit parçasından her biri: Dik açılar 90 dereceliktir. [Degré — Degree] ★ 6. Huk. Hısımlıktaki yakınlık ölçüsü; ipotekte satıştan istifade sırası; iflâsta ve deniz hukukunda alacak sırası; memurların aylık kadrolarındaki durumları. [Degré — Degree]

derece derece zf. Yavaş yavaş, adım adım. esk. Tedricen. [Par degré, graduellement — By degrees, gradually]

Derecik Trabzon'un Akçaabat ilçesi bucaklarından. 13 köylü bucağın nüfusu 10 718, merkezinin nüfusu 794'dür.

dereden tepeden b. zf. Öteden beriden, (Rastgele şeyler hakkında).

dereke Ar. i. Aşağı derece.

Dereköy Kırklareli'nin merkez ilçesi bucaklarından. 9 köylü bucağın nüfusu 4 479, merkezinin nüfusu 1 206'dır.

Dereli Giresun'un ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 820 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 34 190, merkezinin nüfusu 2 009'dür. İlçe toprakları Giresun dağları ile Karadeniz arasında uzanır. Başlıca ürünü fındıktır. Kasaba, Aksu'nun kollarından biri üzerinde olup, il merkezine 32 km. lik bozuk bir şoseyle bağlıdır.

dereotu b. i. Maydanozgillerden ılıman ülkelerde yetişen, iplik şeklindeki yapraklarının hoş kokusundan dolayı bazı yemeklere katılan bitki. [Aneth, fenouil — Dill, fennel]

Derepazarı Rize'nin merkez ilçesi bucaklarından. 15 köylü bucağın nühusu 8 412, merkezinin nüfusu 2 003'dür.

derey i. İki dağ arasındaki açıklık, vadi, koyak.

derhal Ar. zf. Hemen, vakit kaybetmeksizin: Çocuğu ateşli görünce derhal muayene ettirdim. [Aussitôt, tout de suite, sur le champs — At once, immediately, instantly]

dergâh Far. i. ★ 1. Eskiden tarikatlarda ayinlerin yapıldığı, tarikat mensuplarının toplandığı ve dervişlerin oturduğu yer, tekke. ★ 2. Kapı önü, büyüklerin müracaat yeri olan kapıları. esk. Darbar.

dergâhı âli b. i. Tar. Padişah sarayı.

dergi i. Belli aralıklarla çıkarılan sanat, bilim v.b. şeyleri konu alan basılı şey. esk. Mecmua. [Révue — Review, periodical, magazine]

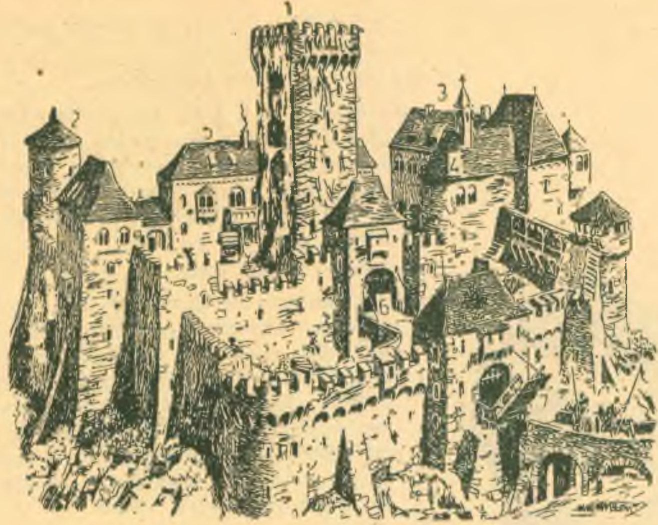
dergilemek f. Dergi şekline koymak.

deri i. ★ 1. İnsan ve hayvanın etini örten ve bütün vücudunu kaplayan yumuşakça kabuk, cilt: Derisini yüzmek, deri hastalıkları. [Peau — Skin] ★ 2. Hayvanın yüzülmüş, kurutulmuş derisi gön: Yurdumuzdan Avrupa'ya deri gönderilir. [Cuir — Leather] ★ 3. Meyvaların ince kabuğu ya da zarı: Kirazın derisi. [Peau, pelure — Peel]

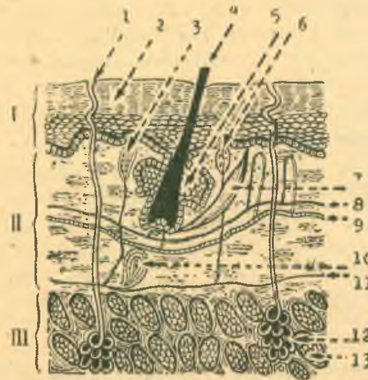
derialtı b. i. Biyo. Alt derinin altında ondan açık şekilde ayrılmış ve yağ hücrelerinden yapılmış bir kat. [Sous - cutané — Subcutaneous]

derice Far. i. Küçük kapı.

dericilik Hayvanların yüzülmüş derisini işleyerek çeşitli eşyaların yapılışında kullanılabilecek hale getirme işidir. En eski çağ-

Bir derebey şatosunun iç düzenini gösteren resim: 1) Çan kulesi, 2) Burç, 3) Kadınlar evi, 4) Kilise, 5) Derebeyin oturduğu yer, 6) İç kapı, 7) Giriş köprüsü ve demir kepengi.

DERİNİN KESİTİ

I — Üst deri: 1) Gözenek, 2) ölü hücreler. II — Alt deri: 3) Maysner cisimciği, 4) Kıl, 5) Kıl boşluğu, 6) Krauze cisimciği, 7) Kıl kası, 8) Damar, 9) Toplardamar, 10) Pacini cisimciği, 11) Sinir. III — Deri altı: 12) Ter bezleri, 13) Yağ tabakası.

Dertli

lardan beri insanlar derilerden çeşitli eşyalar yapmaktadırlar.

deride Far. s. Yırtılmış, yırtık.

deri dokusu b. i. Biyo. Epidermis adını da alan dermatogen adı verilen hücre tabakasının değişmesi ile meydana gelen bir doku. Kök, gövde, yaprak ve meyvaların üzerini örter, bitkiyi dış etkilere ve terlemeye karşı korur.

derig Far. i. Bak. dirig.

Derik Mardin'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 367 km^2 olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 28 677, merkezinin nüfusu 6 560'dır. İlçe toprakları Mazıdağı'nın güney etekleriyle Suriye sınırı arasında uzanır. Tahıl ve zeytin yetiştirilir. Kasaba, Mardin'e 76 km. uzaklıktadır. Zeytinyağı ve sabun yapımevleri vardır.

derilmek f. Toplanmak, devşirilmek: Üzümler derildi.

derin s. ★ 1. Dibi kenarından uzak olan: Derin kuyu. [Profond — Deep] ★ 2. i. Derinlik: Derinden bir ses geliyor. [Profondeur — Depth] ★ 3. mec. Fazla dalınmış şey: Derin uyku. ★ 4. mec. Anlaşılması güç, kavranması çetin ve dallı budaklı olan: Derin bir konu. ★ 5. İç ve ruh derinliğine ait: Derin bir sevgi.

Derinkuyu Nevşehir'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 455 km^2 olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 12 991, merkezinin nüfusu 4 158'dir. Tahıl ekimi ve hayvancılık yapılır. Kasaba, il merkezine 34 km. lik bir şoseyle bağlıdır. Eski adı Melegübü'ydü.

derinleşmek f. Derin hale gelmek, derinliği artmak: Yara işledikçe derinleşir. [S'approfondir — To become deeper]

derinlik i. ★ 1. Derin olma hali: Kuyunun derinliği. [Profondeur — Depth] ★ 2. Ask. Bir kıtanın en ileride bulunan kısmıyla en geride olan kısmı arasındaki açıklık. ★ 3. Bir cismin düşey doğrultudaki boyutunun uzunluğu.

derinti i. Rastgele toplanmış, derme çatma, değersiz kalabalık, güruh: Birkaç bin kişilik derintiyi birkaç yüz düzenli askerle dağıtmak, mümkündür.

derisidikenliler ç. b. i. Zo. Başlıca örnekleri deniz kestanesi, beş parmak olan yıldız biçiminde ve denizlerde yaşıyan bir hayvan takımı. esk. Mukanfezül cilt. [Echinodermes — Echinodermes]

derisine sığmaz b. s. Çok kibirli.

derisini soymak b. f. ★ 1. Deriyi yüzmek. ★ 2. mec. İnsafsızca parasını almak.

derişik s. Kim. İçindeki su oranı azalarak koyulaşmış sıvı. esk. Mütemerkiz, mütekâsif. [Concentré — Concentrated]

derk Ar. i. Anlama, idrak etme.

derkenar Far. i. Yazıda çıkma.

derlemek f. Seçip toplamak. [Rassembler, collecter — To gather, assemble, collect]

derlenmek f. Toplanmak, devşirilmek, kendini toplamak. [Se ramasser — To gather oneself]

derli toplu b. s. Düzenli, dağınık olmıyan: Derli toplu kıyafet. [En ordre, bien arrangé — In good order, tidy]

derman Far. i. ★ 1. Güç, kuvvet, takat: Yürümeye dermanı yok. [Force — Strenght, force] ★ 2. İlâç, çare: Kel derman bulsa başına sürer. [Remede, moyen — Remedy, means]

dermande Far. s. Çaresiz kalmış, âciz.

dermatogen Biyo. Deri doğuran doku. Bölünür doku da denir. Daimi bölünme kabiliyetinde olan dokulardır.

dermatolog Hek. Deri hastalıkları uzmanı hekim.

dermatoloji Hek. Deri bilimi, deri hastalıkları ile ilgili hekimlik dalı.

derme s. Toplama. [Assemblage, amas — Assembly, gathering]

derme çatma b s. Aralarında uygunluk ve cinslerinde seçkinlik bulunmayarak rastgele toplanmış şey: Derme çatma eşya.

dermek f. Toplamak, birer birer devşirmek: Çiçek dermek. [Cuellir, assembler, ramasser — To pick up, collect]

dermeyan etmek Far. T. f. Ortaya atmak, ileri sürmek.

dern Ar. i. Ur, verem.

dernek i. ★ 1. Eğlence için yapılan toplanma, düğün, cümbüş. ★ 2. Bir maksada bağlı kimselerin topluluğu ve toplanma yeri. Bak. cemiyet. [Association — Assembly, association] ★ 3. Kurum, cemiyet. [Societé — Society]

Dernekpazarı Trabzon'un Çaykara ilçesi bucaklarından. 12 köylü bucağın nüfusu 10 882, merkezinin nüfusu 1 980'dir.

derpiş Far. s. Önde, göz önünde bulunan.

derpiş etmek b. f. Göz önünde tutmak: Bütün sonuçları derpiş etmeden önemli bir işe başlanmamalı. [Prendre en consideration — To consider, have in mind]

ders Ar. i. ★ 1. Bir bilim elde etmek için her gün alınan bilgi kısmı, bir öğretmenin yaptığı bilgi verme işi. [Leçon, enseignement, cour — Lesson, course, lecture] ★ 2. Öğüt, telkin, akıl öğretme: Bu dersi sana kim verdi. [Conseil suggestion, moralité — Morality, advice, suggestion]

dersi âm Tar. Camilerde herkesin dinleyebileceği ders ve böyle dersleri veren hoca.

ders vermek b. f. ★ 1. Öğretmek. ★ 2. Azarlamak, şiddetli ihtarda bulunmak.

dert Far. i. ★ 1. Keder, acı, tasa, üzüntü: Aşk söyletir, dert ağlatır. [Peine, douleur, chagrin, souffrance — Illness, affliction, grief, cares, pain, trouble] ★ 2. Eskimiş geçmeyen hastalık: Derdini saklayan derman bulamaz. ★ 3. (Halk arasında) Ur: Boynunda dert çıkmış.

Dertina, Francis (1861-1923) Çek filozof ve pedegogu. Prag Üniversitesi'nde profe-

sörlük yapmış Çekoslovakya cumhuriyetinin kuruluşunda Masaryk'e yardım etmiş, eğitim örgütünü kurmuştur.

Dertli (1772-1845) Türk halk şairi. Bolu'nun Şahnalar köyünde doğup, Ankara'da öldü. Asıl adı İbrahim'dir. Çocukluğunda çobandı. Babası ölüp de elindeki tarlaları bir ağa zorla alınca, köyünden ayrılmak zorunda kaldı. 3 yıl İstanbul, 10 yıl Mısır'da kaldıktan sonra yeniden köyüne dönüp evlendi; iki oğlu oldu. Ama o yine gezgin hayatına döndü, en son gittiği Ankara'da öldü. Halk edebiyatımızın, son büyük ustalarından biridir. Divan, tekke ve halk edebiyatını çok iyi bildiğinden, daha sağlığında yaygın bir ün yapmıştır. Divanı taş baskısıyla birkaç kere basılmıştır. Nefesleri, devriyeleri, bektaşiliğini gösterirse de en kuvvetli ve lirik parçaları, koşma ve semaileridir. Çağının öteki saz şairleri gibi aruzla gazel, divan, kalenderiler yazmışsa da bu tekniği iyi kullanamamasından ötürü başarı sağlayamamıştır.

dert ortağı b. i. Aynı derdi çeken ya da dert dökülen kimse.

dertop etmek b. f. Yaygın bir halde duran bir şeyi derleyip toparlamak.

dert yanmak b. f. Derdini sızlanarak anlatmak. [Raconter ses malheurs, confier des peines — To confide one's woes]

deruhte etmek b. f. Üzerine almak: Bu binayı bir yılda tamamlamayı deruhte etti. [Assumer, se charger, prendre sur soi — To undertake, assume]

derun Far. i. ★ 1. İç, iç taraf: Hanenin derunu. Evin içi. ★ 2. Yürek, kalp.

derviş Far. i. ★ 1. Eskiden tarikatlardan birine bağlı olan tekkede çile ve riyazatla uğraşan giyiminde ve yaşayışında tarikatının adetlerini güden kimse. Kelime isimlerden önce bir ünvan gibi kullanılırdı, Derviş Mustafa gibi. [Derviche — Dervich] ★ 2. mec. Alçak gönüllü ve her hali hoş gören kimse.

dervişlik İslâmlıkta, özellikle tasavvuftan sonra gelişen özel bir yaşayış ve davranış çeşidine ve bu çeşit yaşayışlara bağlı bulunan kimselere verilen ad. Tasavvuf, türlü tarikatları doğurmuş, bu tarikatlara bağlı kişiler'den kimileri kendilerini inançlarına adayarak giyim kuşamlarından tüm davranışlarına dek genel kamu yaşamından ayrı bir tutum ve düzen izlemişlerdir. Önceleri saygı ve sevgi toplayan dervişlik ve dervişler, zamanla bozulduğundan son yüzyıllara doğru bu deyim, serseri, düzensiz bir yaşam güden her kişiye verilen ve değer taşımayan bir san niteliğinde kullanılmıştır.

Derviş Paşa (1884-1932) Türk Kurtuluş Savaşı komutanlarından. Selânik Harb Akademisi'ni bitirdi. Makedonya'da çete savaşlarına katıldı. Balkan ve I. Dünya Savaşlarında çarpıştı. 1918 Mütarekesinde Konya'da göreve atandı. 1920'de Delibaş ayaklanmasının bastırılmasında başarı gösterdi. 1921 yılı başında Çerkez Ethem kuvvetlerinin dağıtılmasında hizmeti geçti. Sakarya Savaşı'nda Büyük Taarruz'da yararlık gösterdi. Millî savunma bakanlığı müsteşarlığı yaptı; sonra Askerî Yargıtay üyeliğinde bulundu.

Derviş Paşa (Ölm. 1606)) Sadrazam. I. Ahmet zamanında sarayda yetişmiş vezirlerdendir. Önce kaptanıderya sonra Lala Mehmet Paşa'nın yerine sadrazam oldu. Sonradan padişaha suikast hazırladığı ihbar edilmiş, bu yüzden boğdurulmuştur.

Derviş Paşa (1817-1878) Bilim ve devlet adamı. İstanbul'da doğdu. Mühendishaneden çıktıktan sonra, Londra ve Paris'e giderek maden mühendisliği okudu. Dönüşte, Keban, Ergani madenleri başmühendisi, Harbiye kimya hocası, Petersbourg büyükelçisi ,askerî mektepler nazırı, Halep, Ankara valisi oldu. İstanbul Üniversitesi'nin ilk açılış yıllarında fizik dersleri verdi. Fizik ve kimya üzerine yazılmış kitapları vardır.

Derviş Paşa

Derviş Paşa (1859-1909) Hekim. Lofça'da doğdu, Mülkiye Tıbbiyesi'ni bitirdi. İlk akıl hastalıkları öğretimini yapan hekimdir. Toptaşı tımarhanesi başhekimi Kostro'nun yanında ihtisas yapmıştır.

Derviş, Suat (Doğ. 1905) Yazar. İstanbul'da doğdu. Özel öğrenimle yetişti. Berlin Konservatuvarı'na ve Berlin Üniversitesi Edebiyat bölümüne devam etti .Çeşitli gazete ve dergilerde, hikâye, fıkra, eleştiriler yazdı. Gerçekçi ve toplumcu edebiyatın gelişmesi için gençlere önderlik etti. «Kara Kitap», «Ne Bir Ses Ne Bir Nefes», «Behirenin Talipleri», «Çılgın Gibi», romanları yayınlanmış eserlerinden bazılarıdır.

Derviş Vahdetî Hafız (1870-1909) 31 Mart (13 Nisan) olayını çıkaranlardan. Kıbrıs'ta doğdu. 1908'den sonra politikaya atılmış, «Volkan» adlı bir gazete, «İttihad-ı Muhammedî» adlı bir cemiyet kurmuş, halka gericilik aşılamaya çalışmıştır. 31 Mart (13 Nisan) olayına karıştığı için 1909'da idam edildi.

Dr. Derviş Paşa

derya Far. i. ★ 1. Deniz. ★ 2. Engin, bilgili kimse.

deryadil Far. b. s. Gönlü geniş, her şeyi hoş, gören.

derz Ar. i. Duvar taşlarının arasını harçla doldurup malalamak işi ya da bu şekilde çekilen çizgi.

De Santıs, Gıueseppe (Doğ. 1917) İtalyan rejisör, senaryo yazarı ve eleştirmecisi. Öğrenci iken hikâyeler yayımladı. Bu ara durmadan çeşitli dergilere sinema eleştirileri yazıyordu. Yazılarıyla, Visconti, Barbaro, Lizanini ile birleşerek «Yeni Gerçekçilik» in öncülüğünü yaptı. Savaşın son yıllarında karşıkoyma hareketine katıldı. «Caccia Tragica», «Riso Amaro», «Vomini e Lupi», çevirdiği filimlerden bazılarıdır.

Descartes, René (1596-1650) Fransız filozof

Descartes

ve matematikçisi. Descartes felsefesi, çağdaş bilim ve düşünüşün başlangıcında en önemli bir dönüm noktasıdır. Descartes, araştırma metodunu, skolastik felsefenin otorite prensiplerinin karşısına koymuştur. Descartes, insanların düşünüşündeki tutarsızlık ve sebatsızlıkla, felsefe sistemlerinin çeşitliliğinden meydana gelen belirsizlikten, kesin olmayıştan kurtulmak için, reddedilemeyecek doğrular bulmaya çalışır. Bunun için de metotlu şüpheyi en sağlam yol olarak benimser. Buna göre, önceden bize öğretilmiş olan bütün bilgilerle, duygularımızdan gelen dış varlıkların bilgisinden şüphe edebilirsiniz. Yalnız şüphe edilemeyecek olan tek şey, insanın düşünen bir varlık olduğudur. Bu düşünen varlık olma üstünlüğü, bütün şüphe sürecinin ulaşmak amacını güttüğü değişmez ve güvenilir bir değerdir. Descartes bu görüşünü «Cogito erga sum — Düşünüyorum o halde varım» formülüyle özetler. Bundan başka, bilincimizde meydana gelen birçok tasarı arasında, mükemmel bir varlık tasarısı da vardır ki bu da «Tanrı» nın varlığı düşünüşüdür. Her şeyden şüphe etmeyi düşünce metodu olarak benimseyen Descartes bu noktada çelişikliğe düşer. Bundan kurtulmak için de Tanrı'nın mükemmel bir varlık olduğundan kendisini aldatmayacağını bir kanı olarak ileri sürer. Akla, düşünceye, doğruyu bulmada tanıdığı bu öncelikle Descartes rasyonalist bir filozoftur. Yalnız Descartes felsefesi iki yönlüdür: Düalisttir, ruh ile maddeyi birbirinden ayrı olarak düşünür. Düşünüş sistemini ve hakikatin kriterini Tanrı'ya bağlamasıyla da metafizikçidir. Buna karşılık, maddeyi ruhtan tamamiyle ayrı bir cevher olarak düşünmesi bakımından da materyalisttir. Bu materyalizm mekanik bir niteliktedir. Filozof olduğu kadar büyük bir matematikçi ve bilim adamıydı. Cebir işaretleri sadeleştirmiş, analitik geometriyi bulmuş, fizik ve biyolojik determinizmin ilkelerini koymuş, fizyolojiye dayanan psikolojiyi haber vermiştir. Başlıca eserleri: «Géometrie — Geometri», «Discours de la méthode — Metot Üzerine İnceleme», «Essais philosophiques — Felsefe Denemeleri», «Méditations métaphysiques — Metafizik Düşünüşler», «Les principes de la philosophie — Felsefenin İlkeleri».

desen Fr. i. ★ 1. Kurşun kalem, uç, kömür kalemi v.b. ile yapılan renkli ya da renksiz tonlu ya da tonsuz çizgi resimler. ★ 2. Bir kumaşı süsleyen çizgi, çiçek gibi şekillerin tümü: Bu kumaşın deseni ne güzel.

desi Lat. Ölçülerin başına gelerek «onda bir» anlamını veren bir önek: Desigram, desilitre, desimetre v.b.

desibel Fr. i. Fiz. Tınlama gücü birimi.

De Sica, Vittoria (Doğ. 1901) İtalyan filim rejisörü ve oyuncusu. Frosinone'de doğdu. Daha on yaşında filimlerde oynamaya başladı. Orta öğrenimden sonra Yüksek Ticaret Okulu'na gitti. 1923'de sahneye çıktı, 1940 yılına kadar oyunculukda kaldı, o yıl rejisörlüğe başladı. «Roma Citta Libera», «Domani e Froppo Fardi» oynadığı, «Rose Searlette», «Terese Venerdi», «Miracolo a Milano», de çevirdiği filmlerden bazılarıdır.

desinatör Fr. i. Profesyonel olarak çizgi resim yapan kimse.

desise Ar. i. Hile, oyun, dolap, entrika.

desister Lat i. Hacım ölçüsü. Ağaç ve odunların ölçülmesinde kullanılır ve 1 m^3 (metre küp)'ü anlatan ster (stere)'in onda biridir.

Des Moines (A.B.D.) Iowa eyaletinin başkenti olan 209 000 nüfuslu bir şehir. Üniversitesiyle tanınır.

Desnos, Robert (1900-1945) Fransız yazarı. Önce gerçeküstücülere katıldı. 1927'de «Liberte ou l'amour — Ya Özgürlük ya Aşk» adlı eserini yayımladı. Kişisel duyularını anlatabilmek için 1930'da gerçeküstücülerden ayrıldı. Çekoslovakya'da sürgünde öldü.

Despiau, Charles (1874-1946) Fransız heykelcisi. 1907-1912 yılları arasında Rodin'in yardımcısıydı. Binlerce desen, üç yüz kadar heykel, büst ve kabartma yapan sanatçının ince bir üslûbu vardı

despot, -tu Yun. i. ★ 1. Rumlar'ın piskopos, metropolit gibi din başkanlarına verilen ad. ★ 2. mec. Müstebit, zalim.

despothane b. i. Rum piskoposunun dairesi.

dessas Ar. s. Düzenci, entrikacı.

Dessau (Doğu Almanya) Elbe nehri ayaklarından Mulde ırmağı üzerinde 94 300 nüfuslu bir şehir. Dokuma fabrikaları vardır.

dest, -ti Far. i. El. Dilimizde takım halinde çok kullanılmıştır: Derdest: Elde etme, yakalama. Destâviz: Hediye. Destbus. El öpme. Destres: El eriştirme, başarı. Destgir: Elden tutan, yardımcı.

De Stael Nicolas (1914-1955) Ressam. Petersburg'da doğdu. Brüksel'e giderek Yunanca, Latince öğrendi. Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam etti. 1932'de Paris'e gelip orada yerleşti. Daha sonra Kuzey Afrika ve İtalya'ya gitti. 1940'da yeniden Paris'e döndü. 1950 yılından sonra sürekli olarak «Mayıs» sergilerine katıldı. Bir yandan da Paris ve New York'da sergiler açtı. Soyut Resimler yaparken birden 1953 yılında, figürlü resme döndü. 1955 yılında Antibes'deki atölyesinin penceresinden kendini atarak öldü. Genç ressamlara büyük etkisi dokunmuş, güçlü duygulu bir sanatçıdır. Eserleri Paris Modern Sanat Müzesinde, İngiltere ve Amerika'da özel kolleksiyoncuların elindedir.

destan Far. i. ★ 1. Bir harbi, bir kahramanlığı veya bir aşk macerasını anlatan koşma tarzında on bir heceli halk şiiri şekli. [Poème épique — Epic poem] ★ 2. Epik, olağanüstü, tarihsel ve önemli olay-

ları çoşkun bir dil ve anlatımla hikâye eden uzun ya da uzunca manzumelere, edebî ürünlere verilen ad. Destanlar, asıl destanlar (epopeler) ve halk destanları olarak iki bölümde incelenir. Asıl destanlar hemen her büyük ulusun geçmişinde vardır. Bir edebiyat tarihçisi bu destanları «Ulusların, tarihçe bilinmeyen en eski çağlarını, şanlı ve yüce bir temele dayayarak açıklama isteklerinden doğmuş, zaman ve imkân içinde ulusun ortak bilincinde evrimleşip gelişmiş anonim edebiyat ürünleridir». diye de tanımlar. Konular daima olağanüstü oluşlara ve olaylara dayalıdır. Destanın bir ana kahramanı vardır; bu kahramanda bütün üstünlükler birleşmiştir. Kimi ulusların destanları uzun tarih çağları içinde dağılıp bölünmüş, yapısında yer yer kopmalar olmuştur (Türk destanları gibi); kimilerinki sonradan yetişmiş güçlü bir sanatçının işe el koymasıyla yeni ve tüm bir niteliğe kavuşmuş, bütünüyle günümüze dek gelmiştir (İran destanı Şehnâme gibi). Yunanlılar'ın Iliada'sı, Almanlar'ın Nibelungen'i, Finler'in Kalevela'sı, Ruslar'ın İgor'u ünlü destan örnekleridir. Halk Destanları, Türk halk şiirine özgü bir türdür. Ulusun genel yaşamını etkileyip uzun süre belleklerde yaşayacak büyük ve önemli olaylar üzerine (büyük yangınlar, depremler, su baskınları; sevilen bir ulusal kahramanın ölümü, bir savaşın yitirilmesi ya da kazanılması v.b.) zamanın halk şairlerinden birinin, koşma nazım biçiminde, fakat koşmadan daha uzun olarak kaleme aldığı manzumelere «Halk Destanı» ya da sadece «destan» denir. «Budin Destanı», «Gençosman Destanı», «Sivastopol Destanı», «Erzincan Destanı» v.b. bunlara örnektir. Halk destanları içinde (az olmakla birlikte) mizah ve taşlama niteliğinde olanlara da rastlanır. [Epopée — Epopee]

destar Far. i. Sarık. Turban.

dest - busî Tar. Eskiden el öpme töreni.

deste Far. i. ★ 1. Tutam, demet, bağlam: Bir deste çiçek, bir deste kaşık. [Poignée, bouquet, faisceau, gerbe — Bunch, bundle, packet] ★ 2. Sap, el, kabza, tutulacak yer: Bıçak destesi. [Manche — Handle]

Destek Amasya'nın Taşova ilçesi bucaklarından. 11 köylü bucağın nüfusu 9 918, merkezinin nüfusu 1 504'dür.

destek i. ★ 1. Bir şeyi tutmaya ya da kuvvetlendirmeye yarayan şey, dayak, dayangaç. [Appui, soutien, poutre — Prop, support, shore] ★ 2. mec. Yardımcı, arka, iltimasçı. [Solliciteur, protécteur — Protector] ★ 3. Fiz. Bir vektörü taşıyan sonsuz doğru. esk. Mesnet. [Support — Support]

destek doku b. i. Biyo. Kendi başına özel bir görevi olmayan, başka dokuları destekleyen doku. [Tissu soutien — Supporting tissu]

desteklemek f. ★ 1. Destek vurmak, destekle pekitmek: Duvarı desteklemek. [Etayer — To prop (up), put a prop] ★ 2. mec. Bir işte birinin gücünü arttırmak. Bir iddiayı desteklemek. [Soutenir, appuyer — To support, back]

destmal Far. i. El mendili, yağlık.

destroyer İng. i. Ask. Kruvazörlere oranla gövde ve silâh bakımından daha küçük yapıda, hız ve manevra kabiliyeti bakımından üstün nitelikte bir deniz üstü savaş gemisi. Topu ve torpil kovanları vardır.

destur Far. i. ★ 1. İzin, müsaade, ruhsat: Destursuz bağa girilmez. ★ 2. ü. Açılın, savulun, izin verin, geçelim anlamına bir söz.

deşarj Fr. i. ★ 1. Sp. Hücum. ★ 2. Fiz. (Akümülâtör için) Boşalma. (Bak. akümülâtör).

deşarj olmak b. f. Boşalmak, içini dökmek. Derdini anlatmak.

deşelemek f. Şurayı burayı deşmek. [Creuser, farfouiller — To scrtch up the ground, rummage]

deşifraj Fr. i. Müz. Bir müzik notasını ilk görüşte okuma ya da icra etme.

deşifre etme b. f. ★ 1. Bir şifreyi çözmek. ★ 2. mec. Anlaşılması güç bir şeyi sökmek.

deşik s. ★ 1. Deşilmiş, oyulmuş. [Percé, incisé — Pierced, incised] ★ 2. i. Deşerek açılmış oyuk, deşilmiş yer, rahne.

deşmek f. ★ 1. Yarmak, delmek. Çıbanı deşmek, toprağı deşmek. [Inciser, trouer, percer — To incise] ★ 2. mec. Açıp karıştırmak: O meseleyi fazla deşmiye gelmez. [Renouveler — To open up]

Deşt Bak. Balpayam.

detay Fr. i. Kısım ayrıntıları. Parçalara ayırma: Bütün detaylarını anlatan bir rapor hazırlanmaktadır.

detektif İng. i. Sivil polis. Özel polis. Polis hafiyesi.

detektör Fr. i. Radyoda dalga bulmak aleti. Bulucu.

Hızı ve manevra kabiliyeti yüksek bir savaş gemisi: Destroyer

Asya'da yaşayan iki hörgüçlü deve

Afrika'da yaşayan tek hörgüçlü hecin devesi

deterjan Fr. i. Temizleme ilâcı.

determinizm Fel. Her olayın bir sebebinin bulunduğunu ileri süren felsefe görüşü. Aynı şartlarda aynı sebepler aynı sonuçları verir; bundan da olayların zorunlu ve evrensel kanunlara göre meydana geldiği anlaşılır. Felsefede determinizm, yalnız tarih boyunca görülen ve bilim tarafından denetlenen olayların birbirine bağlılığını değil, gözlemlerimizin dışında kalıp da önceki bir sebebe bağlı olanları da kucaklar. Determinizm kavramına Platon ve Aritoteles'de rastlanır. Modern felsefede bu terimi ilk defa Kant kullanmıştır. Tabiat bilimlerinin, astronomi ve atom fiziğinin ilerleyişi, determinizm anlayışına yenilik getirmiştir. Psikolojik ve sosyal olaylarda determinizm, daha karmaşık bir şekilde kendini gösterir.

determinant Mat. Denklem sistemlerini çözmeye yarayan tablo. Denklemlerdeki bilinmeyenlerin katsayıları altalta yazılarak elde edilir. Belirli işlemler yapıldıktan sonra denklemlerdeki bütün bilinmeyenler bulunur. esk. Dalle.

Detroit (A.B.D.) Michigan bölgesinde Detroit ırmağı üzerinde ve bu ırmağın Erie ve Saint - Clair göllerini birleştirdiği yerde 1 670 000 nüfuslu bir şehir. Özellikle otomobil sanayii ile ünlüdür.

deuteron Yun. i. Deuteryumun bir proton ile bir nötrondan meydana gelen atom çekirdeği.

deuteryum Yun. i. Kim. Ağır hidrojen. Deuteryum, atom ağırlığı 2 olan bir hidrojen izotopudur.

Deutsch, Simon (1824-1877) Avusturyalı sosyalist. 1848 Viyana ayaklanmasına katılmış ve ölüme mahkûm edilmesi üzerine İsviçre'ye iltica etmiş, oradan Paris'e geçmiştir. Paris'de ünlü sosyalistlerle ilişkiler kuran Deutsch, Enternasyonal'e girmiş ve Bakunin'le Marx'ın temsilcisi oldukları iki sol ucu uzlaştırmaya çalışmıştı. 1870 yılında Fransızlar'dan yana olmak üzere doğu cephesinde savaşmış, 1874'de Marx'ın yerine Enternasyonal'in yürütme kuruluna girmişse de çözülmeyi önleyememiştir. Ölümünden kısa bir süre önce Jön Türkler hareketine katılmış, bunların örgütlenmesine yardım etmiştir.

dev i. ★ 1. Çok iri, kuvvetli ve korkunç olarak anlatılan masal ve mitoloji şahsı. Far. Div. Ar. İfrit. [Géant, ogre, démon — Giant, demon, leviathan] ★ 2. mec. İnsan kudretinin çok üstünde başarılar gösteren, çok çalışkan ve kudretli kimse.

deva Ar. i. ★ 1. İlâç em. Far. Daru: Bu hastalığın devası perhizdir. [Remède, médicament — Remedy, cure medicine] ★ 2. mec. Çare, tedbir. [Moyen — Way, means]

devaimisk Ar. b. i. Misk kokulu bir macun.

De Valera, Eamon (Doğ. 1882) İrlandalı devlet adamı, cumhurbaşkanı. New York'da doğdu. 1908'da Dublin Üniversitesi'ne matematik profesörü oldu. Sonra politikaya girdi. 1917'deki başarısız ayaklanmalardan birine liderlik etti. Aynı yıl partisinin başkanı ve Avam Kamarası üyesi seçildi. 1918'de İngiltere hükümeti tarafından yakalandıysa da 1919'da Amerika Birleşik Devletlerine kaçtı. 1920 yılı sonunda İrlanda'ya döndü. 1921'de İngilizler'le yapılan ve İrlanda'yı bir dominyon haline getiren anlaşmayı yeterli görmiyerek tam bağımsızlık için çalışmaya başladı, hattâ çarpışmalara girişti. 1923-1924 yıllarında İrlanda hükümetince tutuklandı. 1926'da ileri cumhuriyetçilerle anlaşmazlığa düştü, yeni bir parti kurdu. 1946'da İrlanda'nın bağımsızlığını sağladı. 1932-1937 yıllarında dışişleri bakanı, 1932-1948, 1951-1954, 1957, 1959 yıllarında başbakan oldu. 1959'dan bu yana cumhurbaşkanıdır.

devalorizasyon Fr. i. Eko. Para, eşya, ham madde gibi şeylerin alım satım değerlerinde indirmę yapmak işi.

devalüasyon Fr. i. Eko. Paranın resmî değerinin düşürülmesi. Genel olarak bu düşürme altına ya da yabancı paralara göre yapılır.

devam Ar. i. ★ 1. Sürüpgitme, sürek. [Durée, continuation, permanence — Permanence, continuing, continuation] ★ 2. Bir yere belli bir erekle, belirli zamanlarda gitme. [Fréquentation, suit — Frequentation, assiduity, attend, follow]

devamsız s. ★ 1. Süreksiz. [Court, éphémère, passager, précaire — Short, ephemeral, inconstant] ★ 2. Tembel, ihmalci.

dev anası b. i. Masallardaki dişi dev, pek iri yarı kadın. [Ogresse, femme géante — Giantess]

devasâ Far. b. s. Dev gibi, koskocaman.

devasaz Far. s. İlâç tertip eden. Çare bulan.

devaynası b. i. Eşyayı büyüten ayna. [Miroir grossissant — Magnifying mirror]

deve i. Zo. Çift tırnaklıların gevişgetirenler grubunun devegiller familyasının bir türü. Devenin bacakları ve boynu uzun, sırtı hörgüçlüdür. Ayakları iki parmaklı, tabanı yumuşaktır. İki hörgüçlü develer Asya devesi, tek hörgüçlüler Afrika ya da hecin devesidir. Her iki türü de yük hayvanıdır. Eti yenir. İzmir, Aydın, Manisa, Antalya, Konya, Tokat, Urfa, Mardin, Gaziantep illerinde beslenir. Bizde bulunan tek hörgüçlü Anadolu devesidir. Suriye'den getirilen tek hörgüçlü Celep devesi ve iki hörgüçlü Asya devesi (Bohur devesi) türlerine de rastlanır. [Chameau — Camel]

devebağırtan b. s. Taslak, dik yokuş.

deve boynu b. i. S ya da U şeklinde boru.

Devecikonağı Bursa'nın Mustafakemalpaşa ilçesi bucaklarından. 20 köylü bucağın nüfusu 8 657, merkezinin nüfusu 530'dur.

deve damı b. i. Deve ahırı.

devede kulak b. s. Küçük ve önemsiz.

devedikeni b. i. Bot. Bileşikgillerden, tarlalarda biten, boyu 1 m. ye kadar uzayabilen, bir çeşit diken. [Chardon — Thistle]

deve dişi b. s. Taneleri iri (bir buğday).

devedöşlü b. s. Karnı içeri çekik (at).

deve kini b. s. Unutmıyan ve affetmiyen kin.

devekuşu b. i. Zo. Karinasızlar alt sınıfından bir kuş ci si. Çok hızlı koşar, fakat uçamaz. Kana t ve kuyruk tüylerinden faydalanmak için evcilleştirilmiştir. Afrika'da çöllerd yaşar. [Autruche — Ostrich]

Develi Kayse i'nin ilçelerinden birinin ve merkezi ol n kasabanın adı. Yüzölçümü 1 903 km² lan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlik te nüfusu 54 403, merkezinin nüfusu 13 40'dır. İlçe toprakları Erciyaş dağının üneyindeki dağlık bölgededir. Buğday ve arpa yetiştirilir, hayvancılık yapılır. Ka saba, il. merkezine 46 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

developman Fr. i. Fotoğraf camının ya da filminin d uyar (hassas) yüzeyine geçen resmi özel kimyasal maddelerle meydana çıkarma.

deveran etme b. f. Dönmek, dolaşmak.

deveranı dem b. i. Kan dolaşması.

devetabanı b. i. Bot. Bileşikgillerden, yaygın bir bitki. Tussilage — Colt's foot]

deve tüyü b. ★ 1. Deve tüyünden yapılmış. ★ 2. Deve tüyü renginden olan, bej rengi. [Beige — Buff - colour, light brown]

devim i. Fiz. Devinmek eylemi, hareket [Mouveme t — Mouvement]

devimbilim b. i. Mekaniğin devimleri inceleyen dalı, s nematik. [Dynamique — Dynamic]

devinduyum i. Psi. Vücudumuzun yer değiştirmesin , hareketlerini bildiren duyumlar. Bir a ırlığı kaldırdığımız zaman elimizin üstü ndeki basınç duyumundan sonra, çok be lirgin bir çaba duyumu alırız. [Cinésie — Kinesis, kinaesthesis]

devinmek f. Bir cismin, duran bir noktaya göre, yeri ya da durumunun değişmesi eylemi. [Se mouvoir — To move, be in motion]

devir, -vri Ar i. ★ 1. Dönme, bir şeyin kendi ekseni etrafında hareketi: Tekerleğin devri, dün yanın devri. [Tour — Turn] ★ 2. Bir şeyin etrafını dolaşma: Hacılar, Kâbe'nin etrafını devir ve tavaf ederler. [Tour, rot tion — Tour, going round] ★ 3. Aktar ma, bir şeyin bir kaptan ya da bir yerden ötekine nakli: Malın vapurdan depoy devri. [Transport, transfer — Transfe] ★ 4. Bir şeyin başkasına teslimi, göçer me: Eski bir memur vazifeyi yenisine devreder. [Transmission — Transfer] ★ 5. Fiz. Birbirine benziyen hareketlerd en her biri ya da bu hareketlerin yapılı nası için geçen her zaman aralığı. [Pério le — Period] ★ 6. Zaman, bir özellik taşı yan zaman parçası: Osmanlı devri, Haç ılar devri. [Epoque, temps — Time, epoc h] ★ 7. Çağ, bir kimsenin ya da insanlık tarihinin değişik zamanlarından her b ri: Çocukluk devri, gençlik devri. [Age — Age] ★ 8. Safha, evre: Zaman türreenin üç devri vardır. [Stade — Phase]

devir Huk. Bir hakkın bir kimseden diğerine naklini ifade eden hukuk işlemi. [Cession — Assignment]

devirmek f. ★ 1. Ayakta ya da dikili duran bir şeyi düşürüp yatar hale getirmek. [Renverser, mettre à terre, abattre — To upset, overturn, throw down] ★ 2. Bir kimseyi yerinden düşürmek: Başkanı devirdiler. ★ 3. mec. Olancasını içmek: Bir sürahi suyu devirdi. ★ 4 mec. Bir yana eğmek: Kasketini yana devirdi.

Devir Nazariyesi (teorisi) Tasavvufta ve tasavvuf edebiyatında geçen bir terim. Devir teorisine göre, evrendeki tüm varlıklar durmadan dönen, değişen bir evrimleşme halindedirler: Cansızlar bitki, bitkiler hayvan, hayvanlar insan, insanlar olgun insan, olgun insanlar da Tanrı'lığa doğru evrimleşmektedirler.

devitken s. Fel. Bir hareketin meydana gelmesine sebebolan. esk. Muharrik. [Moteur — Motor]

devitmek f. Devim (hareket) haline getirmek, tahrik etmek. [Mettre en mouvement, mouvoir, agiter — To move]

devleşme Hek. İç salgı bezlerinin salgıladığı hormonlardaki düzensizlik ve özellikle hipofiz bezinin büyüme ve gelişme ile ilgili hormonunun ergin yaştan sonra da salgılanmakta devam etmesi yüzünden, boyun ve organların normal insanlardakinden çok büyük olması; akromegali.

devlet Ar. i. ★ 1. Kamu yararını hukuk kurallarına uygun olarak yerine getirmek üzere belirli bir toprak üzerinde, belirli bir siyasî iktidara bağlı olarak insanlarca kurulmuş siyasî kurul. Devletin, basit devlet, mürekkep devlet, konfederasyon, federasyon v.b. gibi değişik türleri vardır. [Etat — State] ★ 2. Baht, mutluluk, ikbal. [Bonheur, chance, prospérité — Good luck, prosperity]

Devlet Adliyesi aleyhine suçlar Huk. Devletin adlî hizmetlerini kanunlara uygun bir şekilde ve adalet dairesinde yürütebilmesini engelleyen suçlar. Bu konuyla ilgili suçlar, Ceza Kanunu'muzun 282-310. maddelerinde yer almış bulunmaktadır. İftira, yalan şahitlik, yalan yere yemin, avukatların hizmetlerini kötüye kullanmaları, cürüm işleyenleri saklamak ve suç delillerini yok etmek, cezaevlerinden kaçmak, suç işlendiği konusunda uydurma beyanlarda bulunarak adliyeyi işgal etmek suçları, Adliye aleyhine işlenmiş cürümlerdir.

Devlet Bakanlığı Belirli bir yönetim bölümün, hizmet bütününün başında bulunmamakla beraber, yönetim eylemlerinde müşavir görevi gören bakanlıklar. Yabancı ülkelerde, bu şekildeki bakanlara «sandalyasız bakan» adı verilmektedir. Bizde 4951 sayılı Bakanlıkların Kuruluşu Hakkında Kanuna göre, başbakan çeşitli devlet bakanlıkları kurabilir .Sayısı baş-

deve boynu

deve kuşu

deve dikeni

KARADENIZ
EGE DENIZI
AKDENIZ
DEVLET KARAYOLLARI
SERT YÜZLÜ YOLLAR
GEVŞEK YÜZLÜ YOLLAR

KARADENIZ
EDIRNE
KIRKLARELİ
ISTANBUL
ZONGULDAK
Kozlu
SAMSUN
Çarşamba
AMASYA
KARS
KOCAELİ
SAKARYA
Marmara
Bandırma
BİLECİK
ÇANKIRI
ESKİŞEHİR
ANKARA
BALIKESİR
SIVAS
ERZİNCAN
ERZURUM
KÜTAHYA
EGE DENİZİ
MANİSA
UŞAK
AFYON
AKŞEHİR
KAYSERİ
ELAZIĞ
MUŞ
Tatvan
İZMİR
Ödemiş
Çivril
MALATYA
SİİRT
AYDIN
DENİZLİ
BURDUR
ISPARTA
Eğridir
KONYA
NİĞDE
DIYARBAKIR
MARAŞ
MARDİN
ADANA
GAZİANTEP
İÇEL
İskenderun
HATAY
AKDENIZ
DEVLET DEMIRYOLLARI

MÜNİH
MÜNİH
VİYANA
VİYANA
BELGRAD
SOFYA
ISTANBUL
KARADENIZ
SAMSUN
TRABZON
ROMA
Bandırma
BURSA
ANKARA
ATİNA
ERZURUM
BALIKESİR
SIVAS
ERZİNCAN
ATİNA
AFYON
KAYSERİ
ELAZIĞ
VAN
İZMİR
MALATYA
Batman
EGE DENİZİ
DİYARBAKIR
ANTALYA
ADANA
TELAVİV
LEFKOŞE
BEYRUT
AKDENIZ
DEVLET HAVAYOLLARI

bakana bırkılmıştır. Ayrıca, başbakan, devlet bakanlarından birini ya da daha çoğunu başbakan yardımcısı olarak görevlendirebiir. Uygulamada, devlet bakanları, başbakanlığa bağlı, metereoloji, diyanet işlei, beden terbiyesi, vakıflar gibi yönetim hizmetlerde, başbakana yardımcı olmatadırlar.

devlet bankası Her devletin özel kanunlarına göre kurulp işleyen banka. Devletin ve bankaların para, kredi ve döviz işleriyle ilgilenir. Dvlet bankası bazı devletlerde Merkez Bankası adını alır, bizde de böyledir. [Bancue d'Etat — State - Bank]

devlet borçları Devlet tarafından yurt içinden ya da ışından alınan borçlar. [Dette publique — Public dept]

devletçi s. ★ . Devletçilik usulu yanlısı. [Etatiste - Partisan of state control] ★ 2. Bu usle uygun olan.

devletçilik i. Fydalı sayılan ve geniş sermaye ve vasıtya ihtiyaç gösteren esaslı memleket ilerinin, özellikle büyük sanayi ve ziratin devlet eliyle temin edilmesini ileri süren siyasî sistem. 1924 tarihli Anayaa'mız devletin temel niteliklerinden bir olarak devletçiliği kabul etmiştir. Değşik anlamlara alınan devletçilik, genel olarak, devletin bazı büyük yatırımları kendisinin yapması ve ekonomik hayatı denetimi altında tutması şeklinde anlaşımaktadır. [Etatisme — Statism]

Devlet Demiryolları Yurdumuzda demiryolları işletneciliğini tekelinde bulunduran işletme. Türkiye'de yapılan ilk demiryolu 1856'da bir İngiliz şirketine verilen imtiyazla başlayan İzmir - Aydın hattıdır. Yine yabanı bir şirket, İzmir - Kasaba hattını 1866'da işletmeye açmıştır. Rumeli demiryoluna 190 milyon Frank harcandığı halde devlet 790 milyon Frank borca sokulmuştur. Devlet ilk defa olarak İstanbul - Ankar hattına 1871'de kendi başladı. İki yıld İzmit'e varıldı. Sonra Ankara'ya doğu yapıma devam edildi. 1908'de Hicaz hattı da tamamlandı. 1911'de Samsun - Svas hattına başlandı ve savaş yüzünden yarıda kaldı. I. Dünya Savaşı'nda bütün hatlara elkondu, fakat savaş bitince hepi yabancı şirketlere geri verildi. Ulusal demiryolculuk 1924'den sonra hızlanmaya başladı. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra snırlarımız içinde kalan demiryollarının uzunluğu 4221 km. idi. Bu şebekenin, doğuda bulunan Maden - Yeniköy - Arapçay kesimi hariç, tümü yabancı şirketler ya da işgal kuvvetleri tarafından işletilmekteydi. Mudanya Mütarekesi sırasında 1032 km. lik Anadolu hattı geri verilmiyerek 1924'de satın alındı. Bunu Bağdat hattının 346 km. lik Konya - Yenice hattı izledi. Bunun üzerine «Anadolu - Bağdat Demiryolları Müdüriyet-i Umumiyesi» adıyla bir teşekkül kuruldu. Bu, şimdiki Devlet Demiryolları'nın başlangıcı sayılır. Buna paralel olarak yurt içinde birbirinden ayrı, bağımsız iki idare daha vardı. 1927'de her üç kurum Devlet Demiryolları ve Limanları Umum Müdürlüğü adı altında birleştirildi. Satın alınan eski hatlarla yeni yapılanların toplamı 1967'de 8009 km. ye ulaşmış bulunuyor. D.D.Y.'nn elinde elektrikle çalışan yol olarak 1955'de yapılmış olan 26 km. lik Sirkeci - Halkalı hattı vardır. Haydarpaşa - Gebze arası 44 km. lik elektrikli hattı da 1968 sonunda işletmeye açılacaktır. D.D.Y.'nın Adapazarında bir vagon fabrikası, Sıvas ve Eskişehir'de birer atölyesi vardır. Bu işletmelerde 1956'dan bu yana 25'i yolcu 674'ü yük olmak üzere 699 yerli vagon yapılmıştır.

Devlet Deniz Yolları Bak. Denizcilik Bankası T.A.O.

Devlet Giray Han Kırım'da hanlık eden dört kişinin adıdır. 1551'de Kanuni Sultan Süleyman tarafından Kırım Hanlığı'na ilk olarak Devlet Giray Han geçirildi, onu II. III. ve IV. Giray Hanlar izledi.

Devlet Hatun (Ölm. 1413) Yıldırım Beyazıt'ın karısı. Germiyanoğulları'ndan Şahin'in kızıdır. Yıldırım'la evlenince, Kütahya ve çevresi Osmanlı ülkesine katılmıştır. Çelebi Sultan Mehmet'in annesidir.

Devlet Hava Meydanları İşletmesi 6686 sayılı kanunla 1956'da kurulmuş resmî bir teşekkül. Sivil hava alanlarımızın yapımı hariç bütün hizmetleriyle uğraşır. Katma bütçeli olan bu işletme, hava alanlarına gelen yerli ve yabancı bütün sivil uçakların iniş, kalkış, konaklama, özel acenteliklerin ihtiyaçları, pistlerin bakım ve güvenliği, su ve elektrik istekleri ,telsizleri ve bütün denetim işleriyle ilgilenir.

Devlet Hava Yolları Bak. Türk Hava Yolları.

devlet hazinesi Eko. Devletin maddî varlıklarının tümü. Bunun içinde Merkez Bankası'nda saklanan altın ve döviz stokları, alacaklar, arazi ve bina gibi taşınmaz mallar sayılabilir.

devletin şahsiyetine karşı suçlar Huk. Türk Ceza Kanunu'nun 125-173. maddelerinde yer alan ve devletin bir bütün olarak varlığına karşı işlenilen, devletin, ülke, ulus ve siyasî iktidar düzenini zedeleyen suçlar. [Délits contre la personalité de l'Etat — Offences against the safety of the state]

Devlet İstatistik Enstitüsü Başbakanlığa ve Devlet Bakanlığına bağlı bir devlet örgütü. 1961'de kurulmuştur. Enstitünün bir başkanlığı ve ona bağlı iki başkan yardımcısı vardır. Birinci başkan yardımcısına, biri Ekonomik İstatistikler Dairesi, diğeri Sosyal İstatistikler Dairesi olmak üzere iki başkanlık bağlıdır. Ekonomik kısım, tarım, sanayi, dıştlcaret, fiat ve ticaret, çalışma, maliye, nakliyat ve maden şubelerine ayrılmıştır. Sosyal İstatistikler Dairesi başkanlığına da nüfus ve mesken, millî eğitim, adalet, turizm ve muhaceret şubeleri bağlıdır. İkinci başkan yardımcısına biri Teknik İşler Dairesi Başkanlığı, diğeri İdarî İşler D. Bş.'lığı ol-

mak üzere iki daire bağlıdır. Teknik Daireye, tasnif, yayın, basım, kotlama, matbaa ve kitaplık şubeleri bağlıdır. İdarî başkanlığa personel, ayniyat ve levazım, evrak, genel hizmetler, organizasyon ve etüd bürosu bağlıdır. Ayrıca başkanlığa Yüksek İstatistik Şurasıyla, Eğitim Merkezi, Çeviri Bürosu, Özel Büro ve Sivil Savunma Sekreterliği bağlıdır. İstatistik teşkilâtımız tarafından şimdiye kadar sekiz genel nüfus sayımı düzenlenmiştir. Bunlar şu yıllarda yapılmıştır: 1927, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960 ve 1965. Bu arada birçok tarım ve endüstri sayımları da yapılmıştır. Enstitü, rakama dayanan her çeşit soruları cevaplandırdığı gibi yoğun şekilde yayın da yapmaktadır.

Devlet Konservatuarı Tiyatro, müzik ve bale eğitimi yapan konservatuar, ilk olarak 7 Mayıs 1928'de Ankara'da Cebeci'de «Musiki Muallim Mektebi» olarak kurulmuştur. Bu okulun yeterli olmadığı görülerek, tam teşkilâtlı bir konservatuara çevrilmesi düşünülmüş ve 6 Mayıs 1936'da da bu fikir gerçekleşmiştir. Temsil ve müzik bölümlerini kapsar. Temsil bölümü; opera, tiyatro ve bale; müzik bölümü ise, kompozisyon, orkestra yönetimi ve bütün müzik aletlerinin öğretimini içine alır. Buradan çıkanlar genellikle Devlet Operası, Devlet Tiyatrosu, Devlet Konservatuarında görev alırlar.

devlet kuşu b. i. İyi talih.

devletler genel hukuku Huk. Devletlerin ve devletlerarası örgütlerin ve kişilerin hak ve görevlerini gösteren uluslararası kuralların bütünü. [Droit international — International law]

devletlerin tanınması Huk. Devletin uluslararası ilişkiler kurabilmesi için gerekli olan, o devletin diğer devletlerce bir devlet olarak kabul edilmesi durumu. [Reconnaissance des Etats — Recognition of state]

devletler özel hukuku Huk. Kişilerin uyruklarını belirleyen, yabancıların bir ülkede sahip oldukları hakları tesbit, haklarla ilgili değişik ülkelerin kanunları arasındaki çatışmaları düzenleyen hukuk dalı. [Droit international privé — Private international law]

devletleştirme i. Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüslerin, kamu yararı görülen hallerde, bedeli ödenerek devletçe alınması ve devletçe işletilmesi. 1961 Anayasası'nın 39. maddesi, kamu yararının bulunması halinde, her türlü işletmenin, özel teşebbüsün devletleştirilebileceğini açıkça kabul etmiş bulunmaktadır. Devletleştirme, kanunla olabilir ve kanunun kabulü halinde ödeme on yılı geçmeyecek eşit taksitler içinde yapılabilir. Sosyal devlet olma, mülkiyetin kamu yararına kullanılması zorunluluğunu kabul eden Anayasa, 39. maddesi ile, siyasî iktidarlara bir imkân vermekle yetinmemiş, Anayasanın genel ruhu bakımından bir zorunluk yüklemiştir. Bu bakımdan, siyasî iktidarı elinde bulunduran partinin kendi görüşü ne olursa olsun, kamu yararının gerektirdiği durumlarda, kamu hizmeti niteliğinde bulunan özel teşebbüsleri devletleştirmek zorundadır. Devletleştirmenin gerektiği hallerde bu yola başvurmamak, hele özellikle, devletleştirilmiş işletmeleri özel teşebbüse devretmek, tamamiyle Anayasa dışına çıkmak anlamını taşır.

devletli (devletlu) s. Eskiden paşalara verilen ünvan olarak kullanılırdı.

devletli s. ★ 1. Eskiden sadrazam, vezir, müşir ya da onlara yakın rütbe ve makamda bulunanlara hitabeder ya da onlardan söz ederken kullanılan bir söz. ★ 2. Talihli, baht ve saadet sahibi: Ne devletli adam!

Devlet Malzeme Ofisi Devlet dairelerinin kırtasiye, döşeme, aydınlatma, ısıtma, taşıma araçları ve bütün ihtiyaçlarını sağlayan resmî bir teşekkül. Maliye Bakanlığı'na bağlıdır. Eski adları «Devlet Kırtasiye Deposu» ve sonra «Devlet Kâğıt, Basın Genel Müdürlüğü» ydü. 1955'de kurulmuştur. Sermayesi 100 milyon liradır. Türkiye'nin en büyük ithalâtçı kurumudur. Devlet dairelerinin dışarıdan getirtilecek her türlü ihtiyaç maddelerini, ithal eder. İç satın almalar da Ofis tarafından yapılır. Ofisin Türkiye'nin 12 yerinde depoları vardır. Bu depolar, Ankara, İstanbul, İzmir, Trabzon, Afyon, Samsun, Kayseri, Diyarbakır, Elâzığ, Eskişehir, İzmit ve Mersin'dedir. Ofisin İstanbul'da Merdivenköy'de bir basımevi ve İzmit'de kırtasiye yapımevleri vardır.

Devlet Operası Bak. Türk Operası.

Devlet Personel Dairesi Devlet hizmetinde çalışan personelin rejimini düzenlemek, ülkenin ekonomik, malî ve sosyal koşullarına uygun bir personel sistemi kurmak üzere Başbakanlığa bağlı bir daire. Bu dairenin diğer bir görevi de, personel düzenini, toplumun değişen ekonomik ve sosyal şartlarına göre ayarlamaktır. Bu amaca erişebilmek için de, kurumlara personel alınması, terfi, kadroların tesbiti, hizmet gezileri, personel yetiştirilmesi konusunda tedbirleri almak ve standart bir düzen kurmak zorunluluğundadır.

Devlet Personel Sendikaları 1961 Anayasası, devlet personelinin de sendikalaşmasını, 46. maddesinde açık bir hak olarak tesbit etmiş bulunmaktadır. Anayasa, aynı maddesinde, devlet personelinin sendika kuruş hakkının bir kanunla düzenleneceğini belirtmiştir. Bu hükme dayanılarak 624 sayılı «Devlet Personel Sendikaları» kanunu çıkartılmıştır. Kanun personel sendikalarını çok güçsüz, sosyal ve ekonomik hakların elde edilişi yönünden mücadele imkânından yoksun yaratmıştır. Devlet personel sendikaları, grev, toplu sözleşme, toplu protesto imkânlarından yoksundur ve sırf personel hukukuyla ilgili birer danışma örgütü durumundadırlar.

Devlet Plânlama Teşkilâtı Az gelişmiş olarak nitelenen ülkemizin iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmasının sağlanması ve bunun belirli dönemleri kapsayan plânlarla yapılması için kurulmuş örgüt. Bu teşkilât beş yıllık süreli kalkınma plânları hazırlamakta ve bu plânların yasama organı tarafından bir kanunla kabul edilmesinden sonra her türlü yatırım ve davranışın bu plâna uygun olması istenilmektedir. Anayasamızın 129. maddesine göre, «Kalkınma plâna göre gerçekleştirilir.» Anayasamızın 129. maddesine uygun olarak, 1960 tarihli ve 91 sayılı bir kanun, Devlet Plânlama Teşkilâtı'nı kurmuştur. Bu teşkilâtın hazırladığı ilk beş yıllık plân da 1962 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce onaylanmıştır. Ülkenin kalkınması için şart görülen bu kalkınma plânlarının, bilimsel esaslardan çok siyasî eğilim ve baskıların etkisi altında hazırlanması, şimdilik, plândan beklenen amaçların tam anlamıyla gerçekleşmesine imkân bırakmamaktadır.

devlet reisi Devlet kuvvetlerinin başı olan ve uluslararası alanda devleti temsil eden ve iç hukuk düzenine göre işbaşına getirilen kişi. Devlet reisi o ülkenin siyasî rejimine göre, kral, imparator, cumhurbaşkanı v.b. olabilir. [Chef d'Etat — Chief of the State]

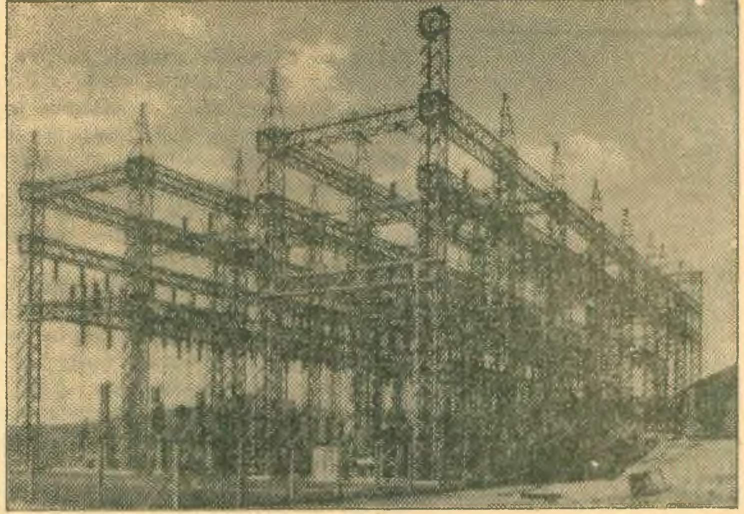
Devlet Su İşleri (DSİ) Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına bağlı bir genel müdürlük. 6200 sayılı kanunla 1954'de kurulmuştur. Bataklıkların kurutulması, sulama işleri, enerji istihsali ve taşkınlardan korunma amacıyle akarsuların düzenlenmesi konularıyla uğraşır. DSİ'nin yurtiçi örgütü, 13 bölge ile 3 geçici bölge olmak üzere 16 bölge müdürlüğüne ayrılmıştır: Bursa, İzmir, Eskişehir, Konya, Ankara, Adana, Samsun, Erzurum, Elâzığ, Diyarbakır, Edirne, Kayseri, Antalya ilk 13 Bölge Müdürlüğünü teşkil eder. Kesikköprü Barajı, Gökçekaya Barajı ve Keban Barajı ile bölgeler 16 yı bulur. Bitmiş olan barajlar: Ankara Çubuk, Bursa Gölbaşı, Niğde Gebere, Van Sihke (Bostaniçi) ve Eskişehir I. Porsuk barajlarıdır. DSİ kurulduktan sonra 1954'den bugünedek tamamlanmış olan barajlar şunlardır: Adana Seyhan, Nevşehir Damsa, Konya Ayrancı, Kırşehir Hırfanlı, Erzurum Şenkaya, Manisa Demirköprü, Konya May, Konya Apa, Niğde Mamasın, Afyon Seitler, Ankara Çubuk II ve Afyon Selevir. (Sarıyar Barajı Etibank tarafından yaptırılmıştır). 1967 yılında yapılmakta olan barajlar da şunlardır: Ankara Bayındır, Niğde - Bor Akkaya, Burdur Kızılsu, Burdur Onaç, Nevşehir Tatların, Ankara Kesikköprü, Ankara Kurtboğazı (bitti), Denizli Buldan, Tokat Almus, Kayseri Sarmısaklı, Kayseri Akköy, Niğde Gümüşler, Elâzığ Cipköy, Diyarbakır Devegeçidi, Malatya Sürgü, Konya Altınapa, Maraş Kartalkaya, Bolu Hasanlar, Adana Kesikkuyu (Mehmetli), Eskişehir Gökçekaya, Elâzığ Keban, Balıkesir Çaygören, Hatay Tahtaköprü, Adana Kozan, Eskişehir Porsuk II, Bolu Gölköy, Erzurum Serçeboğazı, Malatya Medik, Edirne Altınyazı, Edirne Kadıköy ve Antalya Alakır. 1954'den 1965'e kadar DSİ tarafından 382 000 hektar arazi sulanmış, 91 000 hektar bataklık kurtulmuş, 335 000 hektar arazi taşkından korunmuş ve 330 000 Kw. elektrik enerjisi veren santrallar kurulmuştur. Oysa sulanması gereken arazi 5 milyon hektar (% 7,64 ü sulanabilmiştir), kurutulması gereken 107 000 hektardır (% 85 i kurutulmuştur). DSİ eliyle 1954-1965 arasında harcanan para 7 milyar 150 milyon liradır. 1966'da 1,5 ve 1967'de de 1,5 milyar lira daha sarfedilmiş olacağından şimdiye kadar su problemini çözümlemek için harcanan para toplam olarak 10 milyar lirayı bulmuştur. Oysa gerekli bütün tesislerin tamamlanması için 90 milyar liraya ihtiyaç bulunduğu hesaplanmış olup bunun 13 yılda ancak 10 milyar lirası harcanabilmiştir.

Devlet Şah (1431-1495) Ünlü İranlı Edebiyat Tarihçisi. Semerkand'lıdır. «Tezkerei Şuara» adlı eseriyle tanınır.

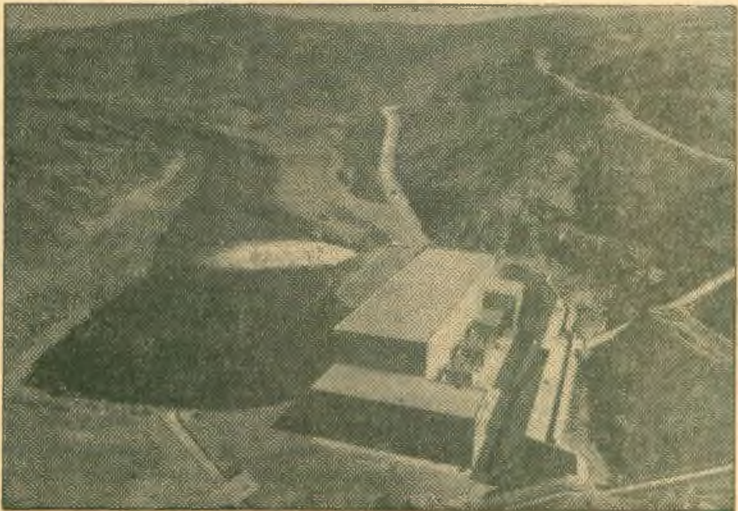
devlet şekilleri Bak. monarşi, aristokrasi, demokrasi, sosyalizm, faşizm.

Devlet Tiyatrosu Bak. Türk tiyatrosu.

Devlet Üretme Çiftlikleri Türk çiftçisine ör-

Kırşehir Hirfanlı barajı açıkhava elektrik tesisleri

Hirfanlı Santralı ve tanzim edilmiş Kızılırmak yatağı

neklik ve öğreticilik yapmak, modern ve polikültür teknik tarımın yurda yayılması için kurulmuş Tarım Bakanlığına bağlı bir genel müdürlük ulusa bağışlanan Atatürk çiftliklerinin işletilmesi için kurulan Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'yla II. Dünya Savaşı sırasında ordu ve halkın yiyecek ve tohumluk buğday ihtiyacını karşılamak üzere devlete ait boş arazilerde kurulmuş olan Zirai Kombinalar'ın 1950 yılında birleştirilmesinden meydana gelmiştir. Kuruma bağlı 20 üretme çiftliğinin 350 000 hektar arazisi vardır. Müesseseye bağlı çiftlikler şunlardır: Kırklareli'nde Türkgeldi, Hatay'da, Reyhanlı, Muğla'da Dalaman, Ankara'da Polatlı, Konya'la'da Altınova, Konya'da Gözlü, Konya'da Konuklar, Ankara'da Bâla, Kırşehir'de Çiçekdağ, Kırşehir'de Malya, Niğde'de Koçaş, Amasya'da Gökhöyük, Samsun'da Gelemen, Sivas'da Ulaş, Muş'da Alpaslan, Urfa'da Ceylânpınar, İstanbul Yalova'da Baltacı, Hatay Dörtyol'da Trunçgiller, Kars'da Iğdır, Çankırı'da Çerkeş.

Devlet Yatırım Bankası İktisadi Devlet Teşekküllerinin yatırımlarına kredi açan resmî bir kurum. Maliye Bakanlığı'na bağlıdır. 1964 yılında 441 sayılı kanunla kurulmuş olup sermayesi 1 milyar Türk lirasıdır. Yatırım yapmak isteyen Devlet İktisadi Teşekkülleri, kredi alabilmek için projelerini bu bankaya gönderirler. Kurul tarafından yapılan iktisadi ve teknik araştırma sonunda proje, rantabl bulunursa, yönetim kurulu krediyi açar.

Devlet Yönetimine Karşı Suçlar Huk. Ceza Kanunu'muzda yer alan bir suç grubu. Yönetim hizmetlerinin kanunlara aykırı bir şekilde yürütülmesi, devlet memurlarının yetkilerini kötüye kullanmaları, kişilerin devlet yönetiminin sorumlularına karşı itaatsizlikleri v.b. ile ilgili suçlar, devlet yönetimine karşı işlenilmiş suç sayılırlar. Rüşvet, zimmet, ihtilâs, irtikâp, memuriyeti ihmal ve suistimal, memura karşı koyma, memurları tahkir, halka kötü davranma suçları, bu gruptandır.

Devon İngiltere'de 822 900 nüfuslu bir kontluk. Merkezi Exeter'dir.

devonik Fr. i. Jeol. Jeolojide ilk devrin büyük çağlarından birine verilen ad. O çağın bir örneği sayılan arazi İngiltere'de Devon bölgesinde bulunduğu için ad oradan alınmıştır. esk. Devonî. [Devonien — Devonian]

devran Ar. i. Felek, dünya, iyi ve kötü değişiklikler göstermek bakımından hayat: Herkesin başına yazılan gelir devrandır. Kelimenin aslı deveran olup yalnız bu anlamı devran şeklindedir.

devran sürmek b. f. Refah ve ikbal içinde yaşamak.

devre i. ★ 1. Dönem. Birbiri arkasından gelen ve aralarında bazı farklar bulunan zaman parçası. [Tour, période — Period] ★ 2. Fiz. Üzerinde bir elektrik akımı geçmekte olan iletken yolun bütünü. [Circuit — Circuit] ★ 3. Büyük Millet Meclisine milletvekili seçiminde her dört yılda tekrarlanan seçim süresi dönem. [Législature — Legislature, session]

Devrek Zonguldak'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 222 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 68 77., merkezinin nüfusu 5 069'dur. İlçe toprakları çoğunlukla dağlık ve ormanlıktır. Filyos çayı ve kollarının suladığı ilçe topraklarında tahıl ve meyva yetiştirilir. Ekilecek toprak az olduğundan ilçe ahalisi Zonguldak kömür madenlerinde çalışır. Kasaba, Bolu - Zonguldak yolu üzerindedir ve Zonguldak'a 46 km. uzaklıktadır.

Devrekâni Kastamonu'nun ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 742 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 23 883, merkezinin nüfusu 2 158'dir. İlçe toprakları, Küre dağlarının güneyinde engebeli arazidedir. Devrekâni çayı ve İncesu'nun suladığı topraklar ormanlıktır ve ekime elverişli değildir. Genellikle hayvancılık yapılır. Kasaba, il merkezine 41 km. uzaklıktadır.

Devres çayı Kızılırmak'ın kollarından biri. Işık dağından doğar; Tosya'nın doğusunda Kızılırmak'a karışır. 170 km. uzunluğundadır.

devretmek f. Dönmek, devir işini yapmak. [Tourner, évoluer, transmettre, remettre — To revolve, go round, transfer, turn over]

devrî Far. s. ★ 1. Devre ait, devirli. [Rotatoire — Revoling, rotatory] ★ 2. Kim. Çevrimsel, devir şeklinde olan. [Cyclique — Cyclic]

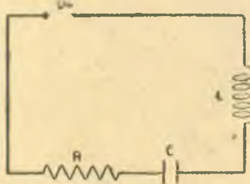
devri âlem b. i. Dünya turu.

devrihindi Ar. Far. b. i. Alaturka müzikte bir usul.

devrik s. Devrilmiş, yatık, katlanıp kendi üzerinde bükülmüş. Devrik yaka, devrik kol. [Renversé, rabattu — Turned, folded]

devriliş i. Devrilme şekli.

devrim i. ★ 1. Çevrilme, katlanma. bükülme. [Courbement — Folding, turning] ★ 2. Katlanan, bükülen yer. [Courbure, pli — Fold, curve] ★ 3. Yuvarlak masa: Yemeği ortadaki devrimin üstünde yeriz. ★ 4. Eski yaşama kurallarının, toplum hayatının çeşitli yönlerinin reformlarla değiştirilmesi; yazı devrimi, kıyafet devrimi v.b. (inkilâp). ★ 5. Toplumda yürürlükte olan siyasal rejimin zorla devrilerek, yeni bir rejim kurulması: Büyük Fransız Devrimi, Türkiye Cumhuriyeti Devrimi, Rusya'daki Sovyet Devrimi gibi. Devrimler bir toplumda süregelen siyasal ve ekonomik kalıpların yeni ekonomik ve sosyal kuvvetleri köstekleminesinden doğar. Böyle köklü sebeplerden ileri gelmeyen ayaklanmalar devrim sayılamaz. [Révolution — Revolution]

BİR ELEKTRİK DEVRESİ: Yukarıda bir dalgalı gerilim kaynağına bağlanmış direnç (R), kondansatör (C), Self (bobin: L)'ten yapılmış bir devre görülüyor. Bu devreden dalgalı akım geçer.

devrimci s. Devrim yapan ya da devrime bağlı bulunan, inkılâpçı. [Révolutionnaire — Revolutionist]

devrimcilik Genel olarak eski yaşama kurallarını değiştirip, yeni ve daha üstün bir yaşama şeklini kurma yolunda düşünceler ve eylemler : Atatürk devrimciliği.

Devrim, İzzet Melih (1887-1966) Yazar. Kudüs'de doğdu. Galatasaray Sultanisin'de okudu. İstanbul ve Paris'de hukuk öğrenimi yaptı. Çeşitli görevlerde bulundu, öğretmenlik yaptı. 1938'de Paris fakültesinden, Edebiyat doktoru ünvanını aldı, 1957' de Paris Yazarlar Birliği Süreli Üyeliği'ne seçildi. «Leylâ» (Oyun), «Tezat», «Sermet» (Roman), «Her Güzelliğe Aşık (Hikâyeler, gezi notları), eserlerinden bazılarıdır.

devrim kanunları Ulusal Kurtuluş Savaşı'mızdan sonra, laik ve demokratik bir devlet yapısının benimsenmesi sonunda, toplumsal yapının değiştirilmesi amacıyla çıkartılmış bir takım kanunlar. Yeni bir düzen kuran kanunlar, özellikle, lâikliğe karşıt çevrelerin sürekli hücumlarına uğramıştır. Bu nedenle, 1961 Anayasası, 153. maddesinde yeni düzeni kuran kanunları tek tek sayımış ve bunları koruyacak hükümleri getirmiş. Anayasanın 153. maddesine göre, Tevhidi Tedrisat Kanunu, Şapka Kanunu, Tekkelerin, Türbelerin Kapatılması Kanunu, Lâtin Alfabesinin ve Uluslararası Rakkamların Kabulü Kanunu, bir takım ünvanların kaldırılması kanunu, bazı dini elbiselerin giyilmesinin yasaklanması kanunu ve medeni nikah esasını kabul eden Medeni Kanunun 110. maddesi devrim kanunu sayılır. Bu devrim kanunlarının Anayasaya aykırılığı hiç bir şekilde ileri sürülemez ve bu kanunlar aleyhine Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılamaz. Anayasa 153. maddesinde, bu kanunların, Türk toplumunun çağdaş uygarlık yüzeyine yükselmesi için gerekli kanunlar olduklarını açıkça belirtmiştir.

devri sabık b. i. Herhangi bir iktidara göre kendinden önceki yönetim zamanı.

devrisi s. Ertesi : Devrisi gün.

devriye Ar. i. ★ 1. Disiplin için çoğunlukla çift olarak dolaşan polis, jandarma ya da asker, kol, karakol karavul. [Patrouille — Patrol] ★ 2. Tar. Sarıklılarda bir payenin adı.

devşirim i. ★ 1. Devşirme işi, toplama. [Cueillage, ramassage, pliage — Gathering] ★ 2. Bir defada toplanılan miktar : Bir devşirim üzüm.

devşirimli s. Derli toplu, mazbut. [En ordre — In good order, well - arranged, tidy]

devşirimsiz s. Dağınık, perişan. [Dispersé — In disorder, untidy]

devşirme i. ★ 1. Toplama, katlama. ★ 2. Tar. Yeniçeri ocağına Hıristiyan çocuklarından alınacak olanları toplama işi ve bu şekilde ocağa alınan asker. Devşirmelerden bir çok vezir yetişmiştir. İlk zamanlarda yeniçeri olacak delikanlılar, muharebelerde ele geçirilen esirler arasından beşte bir oranında seçilerek alınır ve bunlara «pençik oğlanı» denirdi. Devşirme kanunu II. Murat zamanında yapılarak önce Rumeliye, sonraları Anadoluya uygulanmıştır. Devşirme işlemi ihtiyaca göre 3, 5, bazı da 7 yılda bir defa yapılırdı. 8 ile 20 yaş arasında temiz ve sağlam çocuklar ve gençler seçilir, çok defa her kazada kırk evden bir çocuk alınır, ailenin tek çocuğu alınmazdı. Bu iş başlangıçta zor yoluyla yapılırken ; devşirilen çocuklarının yalnız asker olmakla kalmayıp çoğunun pek önemli devlet basamaklarına ulaştığını gören Hıristiyan aileler, onları gönülleri ile devşirme görevlilerine verir bile oldular. XVIII. yüzyılda verimsizleşmeye başlayan «Devşirme Usulü» XIX. yüzyılda kaldırıldı.

devşirmek f. ★ 1. Toplamak, dermek : Meyva devşirmek. [Cuellir, ramasser — To gather, pick up, collect] ★ 2. Katlıyarak toplamak : Çamaşır devşirmek. [Plier — To roll up, fold up]

devvar Ar. s. Çok ya da sürekli dönen.

devvare hastalığı b. i. Hek. Genel olarak koyunlarda Coenurus cerebralis (Yeni adı : Multiceps socialis) adı verilen bir parazitin beyine yerleşmesiyle meydana gelen hastalık. Bu hastalığa tutulan koyunlar, hafif hastalıklarda sürüden geri kalırlar, başları aşağıya sarkar, şiddetli hallerde baş çok hassas, sıcak ve bakışlar huzursuz olur. Boyun sertleşir, ayakları dolaşır, sağa ve sola döner. (Dönme hastalığı). Bu şekilde hastalananlarda 4-6 gün içinde % 5 oranında ölüm görülür.

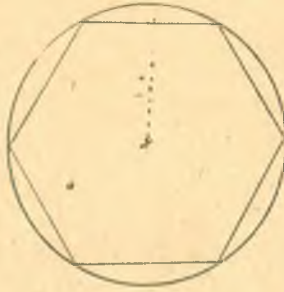
Dewar, James (1842-1923) İngiliz fizik ve kimya bilgini. Kincardine of Forth'da doğdu. Hidrojeni sıvılaştırma usulünü buldu. Özellikle ışık ve ısı üzerindeki deneyleriyle ün yapmıştır.

Dewey, John (1859-1952) Amerikalı filozof ve eğitimci. Deneyime dayanan bir okul kurarak, pragmatizmin değişik bir biçimi olan gereççilik (instrumentalisme) kuramına dayanan kendi sistemini uyguladı. Başlıca eserleri : «Democracy and Education — Demokrasi ve Eğitim», «School and Society — Okul ve Toplum», «Human Nature and Conduct — İnsanın Yapısı ve Davranışı».

Dewey, Melvil (1851-1931) Amerikan kütüphanecilik uzmanı. Kütüphanelerde kullanılan ondalık (decimal) sınıflandırma sisteminin kurucusu. Bu konudaki eserini ilk defa 1876'da yayınladı. 1883-1888 yıllarında Columbia Üniversitesi kitaplık müdürlüğü ve kitaplık ekonomisi profesörlüğü yaptı. 1886-1906 yıllarında New York Devlet Kütüphanesi müdürü olan Dewey, 1887' de kurduğu New York Eyaleti Kütüphanecilik Okulu'nun müdürlüğünü üzerine aldı. «Library Journal» ve «Library Notes» dergilerinin de kurucusudur. 1961'e kadar

John Dewey

Dış yarı çap (r) : Düzgün bir çokgenin dışına çizilen çemberin yarıçapı

onaltı defa basılan sınıflandırma sistemi 1962'de Türkiye'de onbeşinci basımından «Onlu Tasnif» adı ile çevrilmiştir. Türkiye kütüphanelerinde genellikle onun kurduğu sistem kullanılmaktadır.

deyi i. ★ 1. İfade, söz. İnsanın meramını dille anlatmak için başvurduğu araç. [Language — Language] ★ 2. Fel. Felsefede kanunları mantıkla kavranan ve bilim teşkil eden söz. Kelâm, nutuk. Platon, felsefesinde Tanrı. Hıristiyan felsefesinde, «Ekanimi selâse» denen üç uknumdan biri, yani Tanrı kelâmını insanlara ulaştıran oğul (İsa) anlamına kullanılır. [Logos — Logos]

deyim i. Asıl anlamından az çok ayrı bir şey anlatan kelime ya da cümle. esk. Tabir: Çürük tahtaya basmak, ağzına bir parmak bal çalmak, kulak asmamak, gözüne kestirmek, etekleri zil çalmak, küplere binmek, har vurup harman savurmak. birer deyimdir. [Expression, terme, locution — Expression, term]

deyiş i. ★ 1. Söyleyiş, deme biçimi. esk. Üslûp. [Prononciation — Pronounciation] ★ 2. Halk arasında şiir. ★ 3. Bir kimsenin bir olay ya da konu üzerinde dedikleri. esk. İfade: Onun deyişine bakılırsa iş öyle değil.

deyn Ar. i. Borç.

deyr Ar. i. ★ 1. Tapınak, mâbet, kilise, manastır, kubbe. ★ 2. mec. Âlem, cihan, meyhane.

deyyus Ar. i. Karısının ya da kendine çok yakın kadınların iffetsizliğine göz yuman kimse. (Dilimizde bu kelime daha çok küfür gibi kullanılır).

dezabiye Fr. i. Ev içinde giyilen hafif kadın elbisesi.

dezavantaj Fr. i. Elverişsizlik: «Kulübü hesabına bir dezavantajdır.»

dezenfekte Fr. i. ★ 1. Bir şeyi, bir yeri mikroplardan temizleme. ★ 2. Mikroplardan temizlenmiş.

dezenfeksiyon Fr. i. Dezenfekte işi.

dezenflasyon Fr. i. Eko. Paranın satın alma gücünün artması, genel fiyat seviyesinin düşmesi.

dığdığı s. Konuşurken (r) leri «ğ» gibi söyleyen, peltek.

dılak i. Dişilerde fercin önünde bulunan çok duygun küçük bir organ; bızır.

dılı, -l'ı Ar. i. Mat. Kenar, bir geometri şeklinin etrafını kapıyan çizgilerden her biri. ★ 2. Anat .Eğe. Kaburga kemiği.

dımdızlak s. ★ 1. Çırçıplak. ★ 2. Bomboş.

Dıraç (Arnavutluk) Adriya denizi kıyısında 40 000 nüfuslu bir liman .şehri.

dır dır zf. Bir düziye söylenmeyi anlatan bir söz. [Grognement — Grumbling]

dırdıcı s. Bir düziye söylenmeyi huy edinen.

dırdır etmek b. f. Çok, sıkıcı söylenip durmak. [Grogner, grommeler — To grumble]

dırdırlanmak f. Yersiz ve gereksiz söylenip durmak. [Grogner — To grumble]

dır dır söylenmek b. f. Hiç durmadan söylenmek.

dırıltı i. ★ 1. Dırlama, bir düziye söylenme. ★ 2. Çekişme, küçük kavga.

dırıltı çıkarmak b. f. Küçük ölçüde kavgaya sebebolmak.

dırlaşmak f. Alçak sesle kavga etmek.

dış i. ★ 1. İç karşıtı; bir şeyin dışarısı. esk. Hariç: Bu evin içi, dışından güzel. [Extérieur — The exterior] ★ 2. s. Dışarıda bulunan, bir şeyin merkezinden uzakta olan: Dış kapı, dış duvar. [Extérieur — External]

dışa dönüş b. i. Psi. Duyguları dışa vurma eğilimi. Dışa dönük bir kimse, dış dünyaya açıktır; toplum hayatına hemen karışır; duygularını ve karakterini açığa koyar diğer insanlarla gerek duygu, gerek düşünce alanında ilişki kurar. [Extroversion — Extroversion]

dışardan evlenme b. i. Sos. İlkel kavimlerin bazılarında görülen kendi boy ve soyundan evlenmeyip başka boy ve soydan evlenme töresi. [Exogamie — Exogamy]

dışarı i. ★ 1. Dış taraf, içeri karşıtı. Eve ya da kapalı bir yere göre sokak, açık yer: Dışarıdan sesler geliyor. [Extérieur, dehors — Exterior, outside] ★ 2. İnsanın kendi evinden başka olan yer: Geceyi dışarıda geçirdi. [Dehors — Out, outside] ★ 3. Taşra: Başkentten ya da merkezden başka olan ülke ya da şehir: Dışarlarda çok dolaştı.

dışarı çıkmak b. f. mec. Büyük aptes bozmak.

dışarlık i. Taşra. [Province — Country, provinces]

dışarlıklı i. Taşralı. [Provincial — Provincial]

dışbükey b. s. Fiz. Yüzeyi tümsek, şişkin olan (mercek, ayna). esk. Muhaddep. [Convexe — Convexe]

dışderi b. i. Biyo. Çok hücreli hayvanlarda vücudun dış yüzünü örten deri. [Exoderm — Exoderm]

dış döllenme b. i. Biyo. Erkek ve dişi yaratıkların cinsel hücrelerini vücut dışına özellikle suya bırakarak döllenmenin vücut dışında meydana gelmesi. [Fécondation externe — External fecundation]

dışık i. Kim. Ergime (zevban) halindeki madenlerin yüzeyinde yüzen camsı madde. esk. Cüruf. [Scorie — Scoria, slag, dross]

dışınlı s. Fel. Bir şeyin aslında olmayıp dışarıdan gelen; zatî, aslî ve gerçek olmayan, «Özünlü, zatî» karşıtı. esk. Gayrızati, haricî. [Extrinséque — Etrinsic]

dışişleri ç. b. i. Bir devletin başka devletlerle olan işleri. esk. Harici işler. [Affaires extérieures, étrangères — Foreign affairs]

Dışişleri Bakanlığı Türkiye'nin dış ülkelerde temsili ve Türkiye'nin dış politikası ve yö-

netimiyle ilgili hizmetleri gören bakanlık. Dış ülkelerdeki temsil organlarını kurmak ve düzenlemek, personeli yetiştirmek ve seçmek, uluslararası bağıntılarda ve örgütlerde Türkiye'yi temsil etmek bu bakanlıkça yerine getirilen görevlerdir. Türkiye'nin genel dış politikasının belirlenmesi bir bütün olarak hükümetin görevidir, ama bu genel politikanın izlenişi ve uygulaması Dışişleri Bakanlığınca gerçekleştirilir. [Ministère des Affaires Etrangères — Minister of Foreign Affairs]

dışkı i. Biyo. Anus yoluyla dışarıya atılan besin posası. [Matières fécales — Faecal, fecal]

dışkılık i. Biyo. Kuşlarda ve sürüngen hayvanlarda kalın barsağın son bölümü. Sidik ve üreme yolları dışkılığa gider. [Cloaque — Cesspool]

dış kutsal b. s. Fel. Kutsallığa ne uygun ne karşı olan, kutsallıkla ilgisi bulunmayan. [Profane — Profane]

dışlak s. Fel. Bir şeyin içinde değil dışı ile ilgili olan, özde bulunmayan.

dış milli borç Eko. Devletin, başka devletlerden aldığı, ana parası ve faizinin yabancı para ile ödenmesi gerekli olan borç.

dış pazar b. i. Eko. İhracat yapılabilen yabancı ülke.

dışrak s. Fel. Kapalı ve gizli olmayıp açıkta ve herkesin gözü önünde olan. İçrek karşıtı. esk. Haricî, zahirî. [Exotérique — Exoteric (al)]

dış ticaret Eko. Bir ülkenin diğer ülkelerle olan ticareti.

dışyarıçap b. i. Mat. Düzgün bir çokgenin köşelerinden geçen dairenin yarı çapı. esk. Nısıf kutur. [Rayon du polygone régulier — External radius of regular polygon]

dış yüz b. i. Bir şeyin dışardan görünüşü.

dızdızcı s. i. Dızdızcılık eden kimse: Adam tanınmış dızdızcılardan imiş.

dızdızcılık i. Sokakta yapılan dolandırıcılık çeşitlerinden biri.

dızgal i. Külb. Şakal.

dızlak s. Bak. dazlak.

Diaghilev, Serge de (1872-1929) Rus emprezaryosu. 1911'de «Ballets Russes — Rus Baleleri» kumpanyasını kurdu. Debussy, Ravel, Stravinski gibi müzikçileri, Picasso, Braque, Derain gibi ressamları, Jean Cocteau gibi yazarları bale sanatına çekti. «Petrouchka — Petruşka», «Daphnis et Chloé — Dafnis ve Kloe», «Sacre de printemps — Bahar Töreni», «Jeux — Oyunlar» gibi değer taşıyan büyük eserler yarattı. Dans alanında Fokine, Balanchine, Massine, Pavlova, Nijinski, Serge Lifar gibi büyük yıldızların ortaya çıkmasına önayak oldu.

diagnos Hek. Tanı. esk. Teşhis.

diba Far. i. Atlas gibi, fakat daha iyi cins ve düz bir çeşit ipek kumaş. Son zamanlarda dallı ve çiçeklileri de yapılmıştır. «Güllü diba giydin amma korkarım âzâr eder — Nazeninim sayei hârı güli diba seni = Güllü diba giydin ama, nazlı sevgilim, korkarım, kumaştaki gül dikeninin gölgesi seni incitmesin.» Nedim.

dibace Ar. i. ★ 1. Kitabın nakışlarla süslü ve tezhibedilmiş olan ilk sayfaları. ★ 2. Eski Türk edebiyatında kimi eserlere yazılan önsöz niteliğindeki yazı. Dibâcelerde genellikle sanatlı bir dil ve anlatım kullanılır ve bunlar asıl eserin çeşnisi biçimini taşırdı. [Préambule — Preamble]

dibek i. Bazı maddelerin öğütülmesi için kullanılan taş ya da ağaçtan yapılmış büyük havan. [Mortier — Mortar]

dibek

dibine darı ekmek b. f. Bitirmek, hepsini harcamak.

Dickens, Charles (1812-1890) İngiliz romancısı. Landport'da doğdu. 1827'de noter kâtibi oldu. 1831'de «Morning Herald» gazetesinde çalışmaya başladı. 1836'da Catherine Hogarth'la evlendi. Büyük bir ilgiyle karşılanan «Bay Pickwick'in Serüvenleri» ni 1837'de yazmaya başladı. Bu romanı «Oliver Twist», «Nicolas Nickleby» gibi romanlar izledi. Şaheseri «David Copperfield» 1849'da yayımlandı. 1857'de karısından ayrıldı. Ellen Ternan adındaki sahne oyuncusuyla yaşamaya başladı; ama bu ilişki onda hayal kırıklığı yarattı. En güzel romanlarından biri olan «Great Expectations — Büyük Umutlar» 1861'de yayımlandı. «Edwin Drood'un Sırrı» adlı eserini tamamlayamadan öldü. Dickens'in yarattığı kahramanlar büyük bir canlılık taşır.

Dickinson, Emily (1830-1886) Amerikalı kadın şair. Massachusetts'e bağlı Amherst'de doğdu ve öldü. Edgar Alan Poe ve Walt Whitman'la beraber XIX. yüzyılın en büyük üç şairinden biridir. İçine kapanık, yalnız yaşıyan bir kadındı. «Yaşama sevincini» bu yalnızlık içinde bulmuştu. Binden fazla küçük şiir yazdı. Ancak birkaçı sağlığında yayımlandı. Mektupları ve bütün şiirleri ölümünden sonra birçok defalar basıldı.

Dicle Mardin'in Cizre ilçesi bucaklarından. 20 köylü bucağın nüfusu 3 591, merkezinin nüfusu 284'dür.

Dicle Diyarbakır'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 737 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 26 392, merkezinin nüfusu 3 573'dür. Maden dağlarının güneyinde olan ve Dicle ırmağı ile kollarının suladığı ilçe toprakları verimlidir. Tahıl ekilir ve meyvacılık yapılır. Kasaba, Diyarbakır - Malatya demiryolu üzerindeki Ergani'ye 36 km. uzaklıktadır.

Dicle Irmağı Güney Doğu Anadolu'daki önemli ırmaklardan biridir. Toroslar'ın güney doğusundaki Gölcük'den çıkar, Diyarbakır'dan geçer, Cizre'den sonra bir süre Türk - Irak sınırını çizerek Irak topraklarına girer, Korna'da Fırat ile birle-

Charles Dickens

şerek Şattülarap adını alır ve Basra körfezine dökülür. Bütün uzunluğu 1 950 km. olup, topraklarımızdaki uzunluğu 452 km. dir. Diyarbakır'dan sonra keleklerle insan ve eşya taşımaya uygun duruma gelir. En önemli kolları Büyük Zap, Batman ve Botan sularıdır.

Dicleli, Vedat Hukukçu, iktisatçı ve politikacı. 1912'de Diyarbakır'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni ve Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Paris'de hukuk, Lozan'da iktisat doktoraları yaptı. 1946'da üniversitede iktisat doçenti oldu, aynı yıl Diyarbakır'dan milletvekili seçildi. 1949'da Ekonomi ve Ticaret bakanı oldu. 1950'de serbest hayata atıldı avukatlık ve iktisat müşavirlğii yaptı. 1961'de Kurucu Meclis üyeliğine seçildi. İktisat alanında telif ve çeviri eserler verdi.

Denis Diderot

didaktik Fr. s. Öğretici.

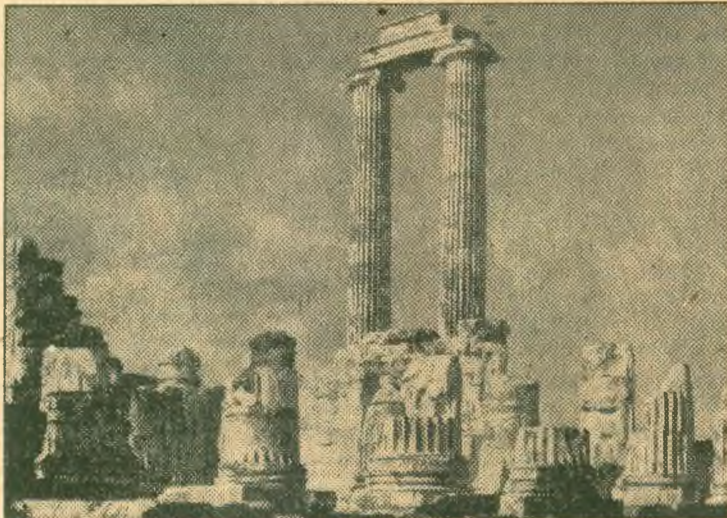
didaktik tür b. i. Ed. Zevk ve sanat amacından çok, okuyanlara bir şeyler öğretmek, öğüt vermek, ahlâk ve fazilet aşılamak amacını taşıyan türdeki eserler için kullanılan bir terim. Türkçe'de bu türe eskiden «Tâlimî Edebiyat», «Öğretici Edebiyat» denirdi.

didar Far. i. ★ 1. Yüz, çehre : Didarını görmiyeli aylar oldu. ★ 2. Görüşme, buluşma. esk. Mülâkat : Didarı yare nail oldu. Nasıl mahzun olmasın didardan ayrılmıştır.

dide Far. i. ★ 1. Göz. (Daha çok takım halinde kullanılmıştır : Dideler ruşen : Göz aydın! Nuri dide, Göz nuru. ★ 2. Görmüş : Tecrübe dide : Tecrübe görmüş. Felâket dide : Felâket görmüş. Nadide : Görülmemiş, nadir.

Diderot, Denis (1713-1784) Fransız filozof ve yazarı. XVIII. yüzyıla «Işıklar Yüzyılı» adını verdiren düşünürlerin en canlısı ve atılganıdır. Felsefe anlayışı, tabiat bilimlerinin ışığında katıksız bir materyalizme varmıştır. Fikir ve sanat hayatının çeşitli alanlarından herbirinde ayrı ve büyük bir değer taşıyan eserler vermiştir. Modern bilim düşünüşüne, katolikliğin dogmalarına karşı özgür bir yön veren ve yeni çağların en büyük bilim ve düşünce anıtlarından olan «Encyclopédie »'nun önderliğinde ve ömrünün uzun yıllarını dolduran çabası ve fedakârlıklarıyla gerçekleşmiştir. Bu bakımdan XVIII. yüzyıl düşünürleri arasında, ansiklopedistler denilen grubun başıdır. Büyük Fransız Devriminin ideolojik temelini meydana getiren düşüncelerin şekillenmesinde «Encyclopédie» nin büyük rolü olmuştur. Bu dev eserin «bağnazlığa» ve tiranlığa karşı birleşme» olarak nitelenmesi de devrimci karakterini açıkça gösterir. Bunun için de daha ilk ciltleri kırallığın ve kilisenin şiddetle baskısına uğramıştır. Diderot, çok çeşitli konular üzerinde çalışmıştır. Tabiat bilimleri, matematik, tarih, toplum, hukuk ve töreler, güzel sanatlar ve edebiyat üzerinde çalıştığı konulardır. Cizvitlerin yönettiği bir okulda, öğrenimini yaptığı halde, güçlü bir mantıkla deizmden materyalizme ve ateizme geçmiştir. Diderot, gerek tabiat bilimleri ve teknik gerek felsefe ve sosyal görüş alanında en ileri düşünüşleri savunmuştur. Zekâsının canlılığı ile Diderot, zamanındaki kaba ve mekanist materyalizmin sınırlarını da aşarak, diyalektik bir anlayışa yaklaşmıştı. Bundan başka Diderot, tabiat bilimi alanındaki varsayımlarıyla çağdaş evrimcilik teorisini sezdiği için, Lamarck ile Darwin'in öncüsü sayılmaktadır. Modern dramın ilk kurallarını ortaya atarak ilk örneklerini verdiği gibi, yine çağdaş resim eleştirisinin kurucusu olmuştur. Romanları, yalnız Fransız edebiyatının değil, dünya edebiyatının şaheserleri sayılmaktadır. Başlıca eserleri : «Pensées philosophiques — Filozofça Düşünceler», «Pensées sur l'interprétation de la nature — Tabiatın Yorumlanması Üzerine Düşünceler», «Lettres sur les aveugles — Körler Üzerine Mektuplar», «Paradoxes sur le comédien — Aktörlük Üzerine Aykırı Düşünceler», «Le Neveu de Rameau — Rameau'nun Yeğeni», «Les salons — Salonlar».

Didima'da (bugünkü Yenihisar) ünlü Apollon tapınağı kalıntıları

didik didik b. s. Küçük parçalara ayrılmış, didiklenmiş : Kedi örtüyü didik didik etmiş.

didiklemek f. Kumaşın ipliklerini çıkaracak kadar örselemek ;bir şeyi fazla hırpalamak.

Didima (Brankhidae) Miletos'tan 11 mil uzakta, ünlü Apollon tapınağının bulunduğu yer. Bugünkü Yenihisar. Pers savaşlarından önce, Didima, Branchidae ailesi tarafından yönetilmekteydi. Persler, M.Ö. 494 yılında tapınağı yaktılar. İskender, M.Ö. 334 yılında Miletos'u aldıktan sonra, Miletos'lular, Didima'da Yunan dünyasının en büyük tapınağını yaptılar. O zamandan sonra, burada yapılan törenler, şehir yöneticilerine bağlandı. Delphoi'de olduğu gibi, tanrının kelâmını insanlara ulaştıran bir kadın kâhinle bir rahip ve yardımcıları bulunurdu.

didinmek f. Paralanırcasına çalışmak, zahmet çekerek uğraşmak: Akşama kadar didinmekten harab oldu. [Peiner, trimer, travailler dur — To toil]

didişimcilik i. Fel. Konuşma ve tartışmayı bir araç değil, bir amaç sayan felsefe görüşü. Gerçeği ispattan çok bir takım mantık oyunlarıyla ve safsata incelikleriyle, karşıdakini susturmak eski Yunanistan'da «Mégare» ekolü denen mesleğin gereğiydi. esk. Müşagabe. [Eristique — Eristic]

didişken s. Didişmekten hoşlanan.

didişmek f. Karşılık birbiriyle uğraşmak. [S'entre - déchirer, se harceler — To tear each other]

Didius Iulianus, Marcus (Ölm. M.S. 193) Roma imparatoru. Zengin bir senatördü. Preatorlar tarafından imparator seçildi. Ama onu istemeyen ordu, Carnuntum'da Septimius Severus'u imparator ilân etti. Iulianus bu durumu görüşmeler yaparak düzeltmek istediyse de, Severus preatorların desteğini satın aldığı zaman kaderi belirlenmiş oldu. Preatorların emriyle, Senato, Iulianus'u tahttan indirdi ve öldürttü.

Dido Geneleğe göre, Sur kralının kızı ve Kartaca'nın kurucusu. Vergilius ondan Belus diye söz eder. Sur'da ise ona Elissa dendiği, Dido adını sonradan Kartacalılar'ın taktığı söylenir. Dido'nun babası ölünce, onun yerine kral olan erkek kardeşi Pygmalion, Dido'nun kocasını öldürtünce, prenses, yakınlarıyla birlikte Libya'ya kaçarak Kartaca'yı kurmuştur. Kartaca'yı kuruşu hakkında çeşitli efsaneleri vardır.

didon i. Eskiden halkın Fransızlar'a taktığı ad.

Didorus Siculus Agyriumlu tarihçi. Caesar ve Augustus çağlarında en değerli eserlerini yazdı. En eski çağlardan, Caesar dönemine kadar geçmiş olayları içine alan, 40 kitaplık bir dünya tarihi yazdı.

Didymus (yaklaşık olarak M.Ö. 80 - 10) İskenderiyeli edebiyatçı. İskenderiye'de Aristarkhos tarafından kurulan okuldandı. Kendi de burada ders vermiştir. 3 500 ya da 4 000 eser yazdığı söylenir. Kendinden önceki yazarların eserlerini dikkatli ve sabırlı bir araştırmayla bir araya toplamış, böylece bir çok şeylerin kaybolmasını önleyerek edebiyat tarihine büyük bir hizmette bulunmuştur. Homeros, Hesiodos, Aeskhylos, Sophokles, Euripides, Aristophanes, Thukidides, Sokrates, Demosthenes v.b. hakkında yorumlar yazmıştır. Gramer üstüne yazdığı eserler de önemlidir.

Dien - Bien - Fu (Kuzey Vietnam) 1953-1954 yıllarında önemli savaşlara sahne olmuş bir şehir. Vietnamlılar Fransızları burada yenmişlerdir.

Dieppe (Fransa) Manş denizi kıyılarında 30 300 nüfuslu bir şehir. Plâjları, balıkçılığı ünlüdür.

Diesel (Dizel) motoru b. i. Tek. Mazot, yağ gibi petrol ürünleri kullanan bir çeşit ısı motoru. Alman mühendisi Rudolph Diesel tarafından bulunduğu için bu adı almıştır. Verimi benzin motorundan büyüktür. Dört zamanlı ya da iki zamanlı olabilir. Silindirin içine hava alındıktan sonra, piston yukarı çıkarak havayı sıkıştırır. Bu sıkıştırma sonunda havanın hacmi 16'da birine kadar küçülür. Dolayısıyla hava, yüksek sıcaklıklara (400-500°C) kadar ısınır. Bu sırada silindirin içine enjektör adını alan bir pompa ile gene yüksek basınçlı yakıt püskürtülür. Yağ, sıkışmış ve ısınmış havayla karşılaşır karşılaşmaz tutuşur. Yanma sonunda ortaya çıkan gazların yüksek basıncıyla piston aşağı doğru itilir. İşte böylece motordan iş alınmış olur. Daha sonra yanmış gazlar egzos kanalıyla dışarı atılır. Diesel motoru, benzin motorundan daha ekonomik bir motordur. Hele iki zamanlı Diesel motoruyla, dört zamanlı Diesel motorunun gücünün iki katı güç elde etmek mümkündür. Büyük gücün gerekli olduğu yerlerde, gemilerde, trenlerde, kamyonlarda hep Diesel motoru kullanılır. Yakıtla işleyen elektrik santrallarının küçük güçte olanlarında da tahrik motoru olarak Diesel'in bir çok üstünlükleri vardır.

Diesel, Rudolf (1858-1913) Alman mühendisi. Paris'de doğdu. Diesel motorlarını yapmıştır. Buna rağmen yoksul kaldı. Daha sonra petrolsüz işleyen bir motor yaptığını öğrenen İngiliz kapitalistleri kendisini görüşmek üzere İngiltere'ye çağırmışlardı. Fakat Diesel bu buluşmayı yapamadan İngiltere yolunda boğularak öldü. Petrol savaşı ile ilgili bir suikasta kurban gittiği söylentisi yaygındır.

Dietzgen, Joseph (1828-1888) Alman düşünürü. Aslında deri işçisidir. 1864'den 1869'a kadar Sen Petersburg'da bir deri atölyesi yönetti. 1888'den sonra Şikago'da ve New York'da gazeteci olarak yaşadı. Kendi kendini yetiştirmiş olan bu düşünür Marksizme çok yaklaşan monist bir bilgi teorisinin kurucusu olmuştur. Başlıca eseri «Zihnî Çalışmanın Cevheri» dir.

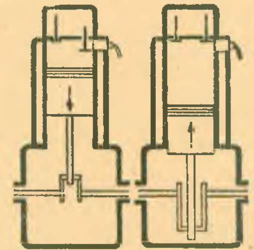
difaze Fr. s. İki fazlı (elektrik akımı).

diferansiyel Fr. i. Tek. ★ 1. Otomobil gibi taşıtlarda, tahrik eden tekerleklerin, gerektiği zaman farklı hızlarda dönmesini sağlayan dişli mekanizması. Otomobil bir virajı alırken tekerleklerinin aynı hızla dönmemesi gereklidir; yoksa otomobil devrilir. Çünkü virajda içerde kalan tekerleklerin aldığı yol daha küçük, dışarda kalan tekerleklerin aldığı yol daha büyüktür. Bu yüzden dış tekerleklerin, iç tekerleklerden daha hızlı dönmesi gerekir. Bu, diferansiyel ile sağlanır. Diferansiyel, şaft ile tekerlekler arasına yerleştirilir. Böylece aynı zamanda şarfttan gelen dönme enerjisini tekerleklere iletme görevini de yerine getirir. ★ 2. Otomatik kontrolun kullanıldığı bir yerde, iki büyüklük arasındaki fark. Meselâ bir buzdolabı belli

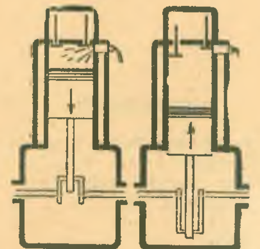

Rudolf Diesel

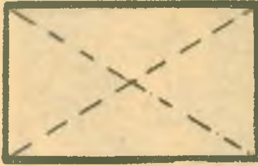
4 ZAMANLI DİESEL MOTORU

1. Silindirin içine hava dolar,
2. Hava sıkıştırılır,

3. Isınmış hava içine yakıt püskürtülür. İş zamanı,
4. Boşalma (egzost).

dikdörtgen

bir sıcaklığa kadar ısınınca motorun çalışması ve dolabı gene belli bir sıcaklığa kadar soğutması istenir. Bunun için de termostat adı verilen araç kullanılır. Termostatın, motoru durduran ve çalıştıran iki değeri arasındaki fark, buzdolabı termostatının diferansiyel büyüklüğüdür.

diferansiyel denklem b. i. Mat. İçinde türev alma ve entegral alma işlemleri bulunan denklem. Matematiğin, fizik ve kimya bilimlerine uygulanması sonunda diferansiyel denklemler tekniğin ilerlemesinde çok büyük bir önem kazanmıştır. Diferansiyel denklemin çözülmesi için çeşitli metodlar vardır. Bazılarının çözümü çok güç ve uzun hesapları gerektirir. Böyle durumlarda elektronik hesap makineleri kullanılır. Bazı diferansiyel denklemler ise bugün için çözülememektedir.

difraksiyon Fr. i. Fiz. Bak. kırınım.

difteri Yun. i. Hek. Kuş palazı. [Diphtérie — Diphteria]

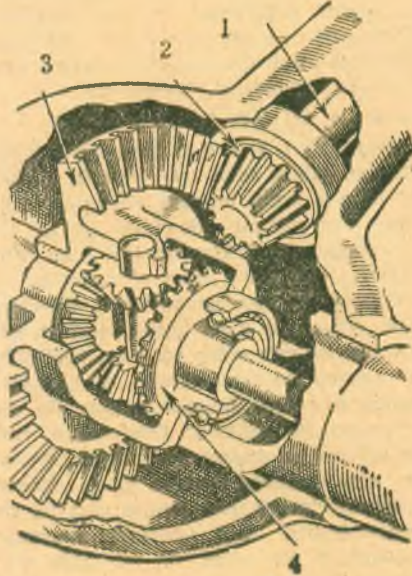
difüzyon Fr. i. Fiz. ★ 1. Kimyasal bakımdan birbirini etkilemeyen iki sıvının fiziksel olarak karışması. Bu nitelikte iki sıvı bir kaba konursa, her bir sıvının moleküllerinin hareketi yüzünden, sıvılar birbirine karışır. Sıvıların yoğunluğunun ya da ortamın sıcaklığının arttırılması, difüzyon olayını hızlandırır. ★ 2. Bak. yayınma. ★ 3. (Radyo, televizyon için) Yayım.

Digor Kars'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 137 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 19 783, merkezinin nüfusu 1 393'dür. İlçe toprakları genellikle dağlık ve yaylalıktır. En önemli dağlar Büyükyağlıca (2 969 m.) ve Kotor (2 635 m.) dur. Tarım ve hayvancılık yapılır. Kasaba, il merkezine 40 km. lik bir şoseyle bağlıdır.

diğer Far. s. Özge, başka, öteki, öbür.

diğergûn Far. s. Başka türlü, değişik: Memurluktan azledileli hali diğergûn oldu.

diğerkâm Far. s. Özgecil.

DİFERANSİYEL

Tekerleklerin farklı hızlarda dönmesini sağlar. Aynı zamanda şaftan gelen gücü dingile iletir.

1. Şaft,
2. Konik dişli,
3. Ayna dişlisi,
4. Dingile hareketi ileten dişli.

dihibrid b. i. Biyo Ebeveyninin ikişer kalıtsal faktörü (geni) bulunan melez. Örneği, siyah ve kısa tüylü kobayla beyaz ve uzun kobayın çiftleşmesinden elde edilen melez kobaydır.

dihim Far. i. Taç. Ar. İklil.

dijitalin Fr. i. Hek. Yüksükotundan çıkarılan ve kalp hastalığında kullanılan çok tehlikeli bir madde.

Dijon Doğu Fransa'da Côte - d'or bölgesinin merkezi. Ouche nehri kıyısında, Paris'den 309 km. güney doğuda, 141 100 nüfuslu, bir endüstri ve ticaret şehridir. Makine ve otomobil endüstrisi şarap, hardal v.b. ticareti yapılır.

dik s. ★ 1. Aşağıdan yukarıya kalkık duruşta bulunan: Dik ağaç, dik duvar, dimdik. [Dresse, raid, vertical — Upright, erect, vertical] ★ 2. Mat. Birbirine dikey olan doğrulardan meydana gelmiş. esk. Kaim: Dik açı. [Droit — Right] ★ 3. Sarp, fazla eğimli: Dik yokuş, dik kaya. [Escarpé, en pente, abrupt — Steep, craggy, abrupt] ★ 4. Sert, yüksek, tiz: Dik ses: [Voix perçant — High - piched, shriek] ★ 5. Kaba, hırçın, inatçı: Dik bakış, dik cevap. [Herissé, obstiné — Fixed, sharp]

dik açı b. i. Mat. Birbirine dik olan iki doğru arasında kalan açı. Birbirini kesen iki doğrunun ortaya çıkardığı dört açı da birbirine eşit ise, o açılardan her biri dik açıdır (90 derecelik açıdır). esk. Zaviye-i kaime. [Angle droit — Right angle]

Dikaearkhos Yunanlı düşünür. Messenalı'dır. Aristoteles'in öğrencisi, Theophrastos'un çağdaşıdır. Siyaset konusunda 5, biyografi ve edebiyat tarihi konusunda 5, felsefe konusunda 6, coğrafya konusunda da 1 eser vermiştir.

dik baş b. s. Dik kafalı, inatçı. [Obstine — Obstinate, pig - headed]

Dikbıyık Samsun'un Çarşamba ilçesi bucaklarından. 28 köylü bucağın nüfusu 19 287 merkezinin nüfusu 650'dir.

dik biçme (dik prizma) b. i. Mat. Ekseni tabanına dikey olan biçme. [Prisme droit — Right prism]

dik dik zf. Sertlikle: Dik dik bakma, dik dik cevaplar verme.

dikdörtgen b. i. Mat. Açıları dik olan paralelkenar. Karşılıklı kenarları ve köşegenleri eşittir. Alanı, iki kenarı çarpılarak bulunur. esk. Mustatil. [Rectangle — Rectangle]

dikeleç i. Fide dikerken kullanılan tutamaklı ucu sivri çubuk.

dikelmek f. ★ 1. Dik bir durum almak. ★ 2. Durup beklemek.

diken i. ★ 1. Bazı bitkilerde bulunan sivri ve batan iğne: «Gülü seven dikenine katlanır.» [Epine — Thorn, spine] ★ 2. Dikenleri çok, ot ya da çalı: Deve dikeni, ak diken. [Chardon — Thistle] ★ 3. Arı, akrep gibi bazı hayvanların iğnesi. [Aiguillon — Sting] ★ 4. Engel. esk. Mâni, hail. [Obstacle, embarras — Obstacle]

dikence i. Zo. Balıklar sınıfının kemikli balıklar takımının dikenli balıkgiller familyasından bir tür. Tatlı su balıklarının en küçüklerindendir. Tuzlu sularda da bulunur. [Epinochette — Nine - spined stickleback]

dikendudu b. i. Bot. Böğürtlen. [Ronce — Blackberry]

dikene i. Dikenli balığın küçük bir türü.

dikenli balıkgiller b. i. Zo. Balıklar sınıfının kemikli balıklar takımının geri kemikli omuzlular alt takımından bir familya. Pulları yoktur. Tatlı ve tuzlu sularda görülür. [Epinoches — Sticklebacks]

dikenli sıçan b. i. Zo. Memeliler sınıfının sıçangiller familyasından bir tür. Sırtında tüyler arasında dikenler bulunur. Mısır'da yaşar. [Rat épineux — Cairo spiny mouse]

dikenli tel b. i. Bir yeri korumak ve geçmeyi güçleştirmek için kullanılan dikenli tel. I. Dünya Savaşın'dan beri muharebelerde çok kullanılmıştır. [Fils barbelés — Barbed wire]

dikenli uyuşturan balığı b. i. Zo. Balıklar sınıfının köpekbalıkları takımının dikenli uyuşturan balıkgiller familyasından bir tür. 5 - 6 kg. ağırlığındadır. Uzun kuyruğu ile balıklara çarparak yaralar. Kuzey denizlerinde ve Akdeniz'de yaygın olarak yaşar. [Pastenageus — Whip - tailed ray]

dikenli yüzgeçliler b. i. Zo. Balıklar sınıfının tükel ağızlılar alt sınıfının kemikli balıklar takımının bir alt takımı. Çok geniş bir alt takımdır. Levrekgiller, İzmaritgiller, Barbunyagiller, Kılıçbalığıgiller, Lapinagiller, Uskumrugiller, Kaya balığıgiller, Kırlangıç balığıgiller, Yılan balığıgiller, olmak üzere bir çok türleri vardır. [Acanthoptertgien — Acanthopterygians]

dikensi s. Dikene benzer. esk. Şevkî. [Epineux — Spiny]

dikensi çıkıntı b. i. Anat. Omurların sırt boyunca alt alta duran kemik çıkıntıları. esk. Nütuü şevkî. [Apophyse épineuse — Apophysis spinal]

diken üstünde oturmak b. f. Bir yerde eğreti ve üzüntülü bir halde bulunmak.

Diker, Mustafa Hayrullah (875-1950) Hekim. 1924-1939 yılları arasında Darülfünun ve Üniversite devrelerinde Asabiye (Nöroloji) hocası olarak çalışmıştır. Sinir sistemi hastalıkları konusundaki çeşitli kitapları yanında Freud ve C.G. Jung'un eserlerinden bazılarını, belki eski, fakat doğru bir dil ve anlayışla çevirmiştir. Emekli olduktan sonra ölümüne kadar milletvekilliği yapmıştır.

dikey s. Mat. Birbiriyle dik açı yapacak şekilde kesişen (doğru). esk. Amudî. [Perpendiculaire — Perpendicular]

dikeylik i. Evcil hayvanlarda (at, sığır, koyun, keçi) ön ve art bacaklarının vücuda göre duruşu, şekli, görünüşü. [Aplomb — Stand]

dik gelmek b. f. İnat etmek. Karşı gelmek.

dikgen s. Mat. Birbiriyle dik açı yapacak şekilde kesişen (doğru) ya da kesim noktasındaki teğetleri dik açı yapacak şekilde kesişen (eğri). esk. Kaim. [Orthogenal — Orthogenal]

dikici s. ★ 1. Sökük ayakkabıları diken ya da yeni ayakkabıların dikiş işlerini yapan (kimse). [Cordonnier — Cobbler] ★ 2. Terzilerde yalnız dikiş işlerini yapan (kimse). [Couturier — Seamstress] ★ 3. Fidan diken (kimse). [Planteur — Planter]

Dikili İzmir'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 541 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 18 240, merkezinin nüfusu 5 814'dür. İlçe toprakları Bakırçay'ın getirdiği alüvyonlu topraklardan meydana gelen Ege denizine doğru uzanan bir ovadır. Tahıl, tütün, pamuk ve baklagiller yetiştirilir zeytincilik yapılır. Kasaba, İzmir - Çanakkale asfaltına 10 km. lik bir yolla bağlıdır. 1939'da önemli bir deprem büyük hasar yapmış ve kasaba yeniden kurulmuştur.

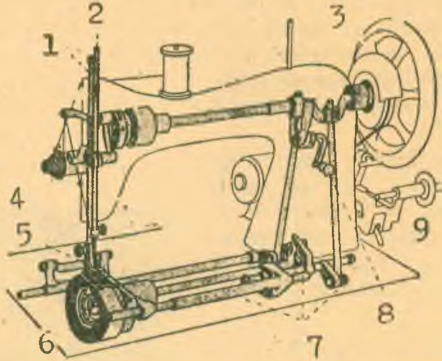
dikili s. Dikilmiş olan: Dikili kumaş, dikili fidan, dikili taş. [Cousu, planté, dressé — Sewn, planted, set up, erected]

dikili taş Eski çağlarda anıt olarak yapılıp günümüze kadar kalan uzun taşlar. İlk yapılış tarihleri, Taş Devrinin Cilâlıtaş Çağına kadar uzanır. Yapılışları, bir arada çalışmayı ve birçok insanın emeğini gerektirdiğinden, dikili taşlar, o zamanki toplum hayatında, ileri bir aşamayı ve belli bir sanat görüşünü gösterirler. İlk olarak hangi bölgede yapıldıkları tartışmalıdır. Ama, Asya'da ve Türkistan'da, balbal adı verilen dikili taşların ölüleri anmak için yapıldıkları ve pek eski oldukları sanılmaktadır. İstanbul'da Sultanahmet meydanında Mısır firavunları için dikilen taşlardan biri bulunmaktadır. Türk edebiyatının ilk yazılı kaynağı olan Orhon kitabeleri, dört yüzeyi dar, dört yüzeyi de geniş, sekiz yüzeyli iki dikili taş üzerine yazılmıştır. Gültekin ve Bilge Kağan'ın savaş başarılarını anlatan bu kitabeler, iki dikili taşın geniş yüzeylerine Göktürk alfabesiyle, dar yüzeylerine Çin alfabesiyle kazınmıştır. Kimi dikili taşlar, eski heykel kaideleridir. İstanbul'da, Fatih ilçesindeki Kıztaşı gibi. [Obélisque — Obelisk]

dikilmek f. ★ 1. İğne ve iplikle tutturulmak. [Etre cousu — To be sewed] ★ 2. Bir fidan ya da fidenin toprağa yerleştirilmesi. esk. Gars edilmek. [Etre planté — To be planted] ★ 3. Ayakta durdurmak. esk Rekzedilmek: Mum dikilmek, sancak dikilmek. [Se dresser — To be erected, set up] ★ 4. Ayakta durmak. [Rester debout — To stand] ★ 5. mec. Karşısına geçip varlığıyla can sıkacak ya da bir harekete zorumlu kılmak amacıyla. [Se planter — To pester someone]

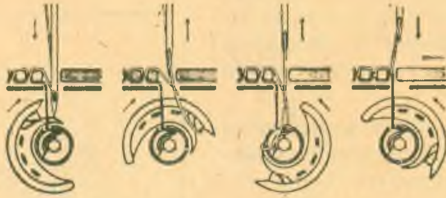

Dikenli sıçan

Sultanahmet Meydanındaki Dikilitaş

DİKİŞ MAKİNESİNİN PARÇALARI

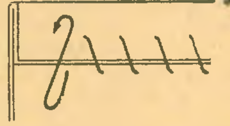
1. Kumaş sıkıştırıcısını hareket ettiren kol, 2. İğneyi harekete getiren kol, 3. Çark, 4. İplik gergisi, 5. Kumaş sıkıştırıcısı, 6. Mekik, 7. Kavrama, 8. Ayar kolu, 9. Masura sarıcısı.

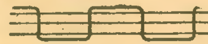

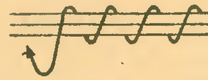
MAKİNEDE DİKİŞ

Soldan sağa : İplik takılı iğne kumaşı delip aşağıya inerken masuradan gelen iplikle bir ilmik meydana getirir. Burada önemli olan nokta, ilmik içinden mekiğin geçmesidir. Yukarı doğru çıkan iğne ilmiğin bir ucunu çeker ve sıkışmasını sağlar. Bu işlemin hızla tekrarı makine dikişini meydana getirir.

TERZİ DİKİŞLERİNDEN BİRKACI

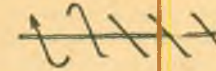

Yukarıdan Aşağı :
1. Kumaş kenarlarının bastırılışı,
2. Teğel,
3. Çırpma,
4. Zincirdikişi

CERRAH DİKİŞLERİNDEN BİRKACI

Yukarıdan Aşağı :
1. Yara dikişi,
2. Damar dikişi,
3. Takviye dikişi,
4. Kafa derisi dikişi.

DİKİŞ

dikim i. ★ 1. Dikme işi, dikiş : Bu kostümün dikimi iyi değil. [Couture — Sewing, stitching] ★ 2. Ağaç dikmek işi : Dikim zamanı. [Plantation — Plantation]

dikimevi b. i. Esvap ve çamaşır dikilen yer. [Atelier de coutture — Manufactory of clothes]

dikine zf. Dikine olarak, diklemesine.

dikiş i. Dikmek eylemi, biçimi.

dikişçi i. Dikiş diken kimse.

dikiş kalmak b. f. Az kalsın, nerede ise : O kadar sıkıldım ki dikiş kaldı bayılacaktım.

dikiş makinesi b. i. Tek. Dikiş dikmeye yarayan makine. Kumaş, deri v.b. gibi cisimleri diken ya da nakış, örgü yapan çeşitleri vardır. Hareketi elle, ayakla ya da elektrik motoruyla sağlanır.

dikiş payı b. i. ★ 1. Kumaş biçilirken dikiş yeri olarak bırakılan fazlaca kısım. ★ 2. mec. Hemen olacakmış gibi yakınlaşmış şey.

dikiş tutturmak b. f. mec. Bir işte tutunmak, devam edebilmek : O haylaz nereye girse dikiş tutturamıyor.

dikiş yeri b. i. Dikili bir şeyin ipliklerinin geçtiği yer.

dikit Bak. Damlataş.

dikiz i. Külb. Gözetlemek, bakma, seyretmek.

dikiz aynası b. i. Tek. Otomobil, kamyon gibi taşıtlarda, sürücünün arkadan gelen taşıtları görmesini sağlayacak biçimde yerleştirilmiş ayna. Yollarda köşebaşlarına konan aynalara da dikiz aynası denir. [Retroviseur — Driving miror]

dikizlemek f. Külb. Dikiz etmek, dikiz geçmek. Birinin hareketlerini gözetlemek. [Guetter — To spy, peep]

dikkat Ar. i. ★ 1. Zihnin belirli bir konuya, bir noktaya toplanması ; uyanık ve tetikte bulunması. İşlerini dikkatle yapmaya alışan başarı kazanır. [Attention — Attention, care] ★ 2. ü. Uyanık ve hazır bulundurmak için söylenir : Dikkat! Konferans başlıyor.

dikkatdeğer b. s. Dikkat edilmeye değer.

dikkat etmek b. f. ★ 1. Emek ve önem vermek, hazırlıklı ve uyanık bulunmak. [Faire attention — To take care, pay attention] ★ 2. Farkına varmak : Dikkat ettiniz mi, neler söyledi? [Comprendre, distinguer — To distinguish, notice]

dikleme s. Dikey. esk. Amudî.

diklemesine zf. Dikey. eşk. Amudî.

diklenmek f. Sertlenmek. Sert konuşmak.

dikleşmek f. Dik ve sert bakmak.

dikme i. ★ 1. Mat. Bir doğruya ya da bir düzleme dik olan doğru ya da düzlem. esk. Amut. [Perpendiculaire — Perpendicular] ★ 2. Fidan. ★ 3. Den. Bir direkle yapılmış yük kaldırma düzeni. ★ 4. Yapılarda yük taşıyan dik sütunlar. Kolon.

dikmek f. ★ 1. Bir şeyi dikine durdurmak: Direk, sancak, şamdana mum dikmek. [Dresser, piquer, arborer — To set up, to erect] ★ 2. Kökleşmek üzere bir fide ya da fidanı toprağa yerleştirmek: Ağaç dikmek, fidan dikmek. [Planter, arboriser, élever — To plant, sow] ★ 3. İğne ve iplikle tutturmak: Çamaşır, sökük, yara dikmek. [Coudre, fixer, attacher — To sew, stitch] ★ 4. Bir kabı baş aşağı edip içindekini içmek: Bir sürahi suyu dikti. [Renverser, lamper — To gulp down] ★ 5. Beklemek üzere, birini bir şeyin başına getirmek. esk. İkame etmek.

Dikmen Sinop'un Gerze ilçesi bucaklarından. 28 köylü bucağın nüfusu 13 838, merkezinin nüfusu 674'dür.

Dikmen Ankara'nın Çankaya ilçesi bucaklarından. 4 köylü bucağın nüfusu 1 883, merkezinin nüfusu 352'dir.

dikmen i. Koni (mahrut) biçiminde tepe. [Cime conique — Conic hill]

dikotiledon b. i. Bot. Çift çeneklilerde döllenmiş yumurta hücresinin meydana getirdiği embriyonun gelişmesini tamamladıktan sonra görülen 2 yaprakçık. Bakla, bezelye, gelincik gibi. [Dicotylédone — Dicotyledon]

dik prizma b. i. Mat. Bak. dik biçme.

dikroselyum i. Zo. Hek. Trematodların bir türü. Çeşitli durumları vardır. Biri sığır ve koyunların karaciğerlerine yerleşerek kelebek hastalığı adı verilen bir hastalık meydana getirir. İnsanların safra keselerinde de görülmüştür. Başka biri Sudan'da sığırların safra kesesinde bulunmuştur. Afrika'da hindilerin safra kesesinde görüleni de vardır.

dik rüzgâr b. i. Geminin yoluna karşı esen rüzgâr.

dikse i. Kuş tutmak için ökseler yerleştirilmiş ağaç.

dik ses b. i. İnce ve kuvvetli ses. [Voix rude — Loud voice]

dik silindir b. i. Mat. Ekseni taban düzlemine dik olan silindir. esk. Kaim üstüvane. [Cylindre droit — Right cylinder]

dik sözlü b. s. Batacak sözler söyleyen.

dikta Lat. i. Kayıtsız şartsız yerine getirilmesi gereken buyruk. [Dicta — Dicta]

diktafon Lat. Yun. i. Tek. Söylenenleri kaydedip istenince tekrar eden ses alma makinesi.

diktatör Fr. i. Eski Roma'da cumhuriyetin zorluklarla karşılaştığı zamanlarda, olağanüstü yetkiler verilen devlet adamı. Bugünkü anlamıyla, bütün devlet yetkilerini tekeline alan kişi. Diktatörlükle yönetilen ülkelerde, devletin başına geçen adama verilen ad.

diktatörlük i. Eski Roma'da, senatonun teklifiyle, konsüller tarafından diktatör adını alan bir devlet adamına verilen olağanüstü yetkiler sistemi. Diktatörlük, yalnız İtalya'da kullanılmak üzere, altı ay süre ile verilirdi. Bu rejimde diktatör, bütün yürütme gücünü elinde toplardı; kimseye hesap vermek zorunda değildi. Yalnız genel ahlâkı ve âdetleri denetlemekle görevli yargıçların (sensör) teklifi üzerine yargılanabilirlerdi. Senato tarafından verilen diktatörlük, Sulla ile Sezar'ın silâh kuvvetiyle elde ettikleri diktatörlükten ayrıdır. İngiltere'de Cromwell de 1653'de parlamentoyu dağıtarak, diktatörlüğünü ilân etmişti. Çağdaş tarihte, I. Dünya Savaşı'ndan sonra, siyasal güçlerin kanun yolundan, ya da kanun dışı olarak, tek bir adamın elinde toplanması şeklinde beliren, otoriter rejimlere de diktatörlük adı verilmiştir. Bu kişi çok kere bir partinin lideridir; bunun en belirgin örneği, İtalya'da faşizmin iktidarı ele almasından sonra, Mussolini'nin diktatörlüğüdür. Daha sonra Almanya'da, naziler iktidara geçince, Hitler diktatör olmuştu. Faşizm, demokratik rejime son verdiği için, öteki bütün partiler de ortadan kaldırılarak, diktatörün lideri olduğu tek parti bırakılmıştır. Faşist diktatörlükler, iki Dünya Savaşı arasında ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra hem Avrupa'daki ülkelerde hem de sömürge ya da yarı sömürgelerde görülür. Savaş sonrasının ekonomik ve sosyal sarsıntı ve çöküntüleri içinde halk, kitlelerinin isteklerinin artması ve sosyalist akımların kuvvetlenmesi karşısında faşist diktatörlük rejimleri kurulmuştur. Portekiz'de Salazar'ın, İspanya'da Franco'nun diktatörlüklerindeki faşist yönetimler hâlâ yaşamaktadır. (Proletarya diktatörlüğü: Bak. komünizm). [Dictature — Diktatorship]

dikte Fr. i. Birine söyliyerek bir şey yazdırma. Bir hareket ya da fikrin telkin edilmesi. Yargıç kararı dikte ettirdi.

dikte etmek b. f. Birine söyliyerek yazdırmak, birine isteklerini zorla kabul ettirmek: I. Napoléon, 1805'de Presburg antlaşmasını Avusturya'ya dikte etmişti. [Dicter — To dictate]

diktiyopteres Zo. Omurgasız hayvanlardan eklembacaklılar dalının böcekler sınıfının kırkanatlılar takımından bir cins.

dik üçgen b. i. Mat. İki kenarı birbirine dik olan üçgen. Bu iki dik kenarın çarpımının yarısı, üçgenin alanını verir. Çünkü, dik kenarlardan biri aynı zamanda yükseklikdir. esk. Müselles -i kaim -üz zaviye. [Triangle rectangle — Right triangle]

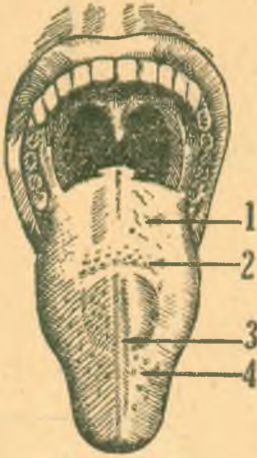
dik yamuk b. i. Mat. Yan kenarlarından biri, paralel iki kenarına dik olan yamuk. esk. Sakeyn şibh münharif. [Trapèze isocèle — Isoscele trapezoid]

dık üçgen

dik yamuk

dik silindir

DİL

1. Torbacık biçimli bezler,
2. Çanaksı memecikler,
3. Orta çizgi,
4. Mantar biçimli memecikler.

dil balığı

dil i. ★ 1. Ağzın içinde bulunan, yiyeceklerin tadını almıya, onları evirip çevirmeye ve konuşmaya yarıyan etli, uzunca ve hareketli organ. [Langue — Tong] ★ 2. İnsanların düşünüp duyduklarını anlatmak için kullandıkları her türlü işaret, ses işaretleri, lehçe işaretleri. esk. Lisan zeban. [Langue, idiome, langage — Language, dialect] ★ 3. Nefesle çalınan bazı müzik aletlerinde titreşerek ses çıkaran ince levha : Zurna dili. ★ 4. Terazi, kilit gibi bazı eşya ve aletlerde yassı, ince ve hareketli olan kısım, dilcik. [Languette — Bolt] ★ 5. Denizin içine uzanmış, kumluk düz ve alçak kara parçası. [Langue de terre — Spit] ★ 6. Karşı tarafın kuvveti, hazırlığı ve durumu hakkında bilgi edinmek üzere düşmandan alınan esir asker. ★ 7. mec. Çekiştirme. esk. Fasıl, gıybet : Allah dilinden kurtarsın. ★ 8. Psi. Bir eylem ve bir habeşlerme aracı olan, bağımsız genel kanunlara dayanan dil, sosyal bir olaydır. Çeşitli dil şekilleri ayırdedilir : 1° Pasif : Kullanmadığı halde anlar (köpek, sahibinin verdiği emre uyar). 2° Aktif : Bu şekil, yukarıdakinden daha az ölçüde kullanılır ; konuşulan ; sözlü olmayan bir dildir. Bir insanın başka bir insana meramını anlatması için söz gerekli değildir. Şüphelerimizi, istek ve düşüncelerimizi, birçok durumlarda işaretler, mimik ve davranışlarla da anlatabiliriz. Hattâ sağır ve dilsizler, kullandıkları sembollerle en soyut fikirleri bile birbirlerine anlatırlar. Hayvanların da kendilerine özgü bir anlaşma araçları vardır : Bağırma, homurdama, böğürme, miyavlama onların acı tatlı duygularını ortaya koyar. Prof. John C. Lilly, yunus balıklarının ses ötesi titreşimlerle aralarında anlaştıkları ve zengin bir sözlüğe sahip olduklarını iddia eder. Ona göre bir yunus sessiz durur ; iki yunus bir araya gelince sakin sakin konuşmaya başlar, ama bir sürü yunus birleşince müthiş bir gürültü kopar. Prof. Karl Frisc de, arıların konuştuğunu ortaya koymuştur. Balmumu üzerinde 8 biçimindeki danslarıya işçi arılara balözünün nerede, ne kadar uzaklıkta hattâ ne nitelikte olduğunu anlatır. İnsan, dilini öğrenir. Bu da ancak insanın, belli bir çevre içinde büyümesiyle mümkün olur. Bir bebek ancak bir yaşında konuşmaya başlayabilir. Bir idyo hiç bir zaman konuşamaz. Öte yandan vücut yapısı ve sinir sistemi tam olan bir çocuk, yalnız bırakılırsa konuşamaz (kurt çocuklar örneğinde görüldüğü gibi). Çünkü tıpkı sağır çocuğun durumunda olduğu gibi, taklid edebileceği sesleri duymamaktadır. Gerçekten de dil öğreniminde taklit çok önemli bir rol oynar. Çocuk taklitle kelimeleri öğrenir ve tekrarlar. Süt çocuğu başlangıçta bütün duygularını seslerle anlatır. 18 aylık çocuklar iki kelime ile sözde cümleler yapmaya başlar ; 2 yaşında fiilleri kullanır ve kelimeleri zenginleşir ; 4 yaşında 2 000, 6 yaşında 4 000 kelime öğrenir, gelişmiş bir adam ortalama 20 000 kelime kullanır. Dil, bir yandan ferdin olgunlaşması, öte yandan sosyal şartlarla zenginleşir. Dil düşüncenin belli başlı araçlarından biri olduğu kadar sosyal hayatın da temelidir. [Langage, langue — Langage]

dilâgâh Far. b. s. Uyanık, sezgili..

dilâk i. Kadınların cinsel organları içindeki dilcik.

dil altı b. i. Tavuklarda görülen bir hastalık, kurbağacık.

dilaltı bezleri b. i. Biyo. Dilin altında bulunan tükürük bezleri. [Glande sublinguale — Sublingual gland]

dilara Far. b. s. Gönül bezeyici. Gönlün sevdiği.

dilaram Far. b. s. Gönül rahatlandırıcı.

dilaşub Far. b. s. Gönlü fesada düşürülen.

dilatometre Yun. i. Fiz. Isınan sıvıların görünür genleşme katsayılarını bulmaya yarayan araç. Bölümlenmiş kılcal bir boruyla bu borunun ucuna bağlanmış bir balondan yapılmıştır. İçine O°C derecede sıvı doldurulur sonra araçta sıvı t°C ye kadar ısıtılır. Hacmi genişleyen sıvı kılcal boru içinde yükselir. Yükselme miktarı ölçülür, buradan sıvının genleşme katsayısı bulunur.

dil avcısı b. i. Tar. Casus, çaşıt.

dilaver Far. b. s. Yürekli, yiğit.

dilazar Far. b. s. Gönül incitici.

dil balığı b. i. Zo. Balıklar sınıfının kemikli balıklar takımının yanyüzengiller familyasının bir türü. Uzunluğu 50 cm. dir. Türkiye denizlerinde ve kuzey denizlerinde bulunur. Tatlı sulara geçer. [Sole franche — Common sole]

dilbasan b. i. Ağız içini ve boğazı görebilmek için, hekimlikte kullanılan madenden yassı bir alet.

dilbaz T. Far. s. Konuşkan. Gönülle oynayan.

dilber Far. s. Güzel.

dilberdudağı b. i. Bir çeşit hamur tatlısı. Dudak şeklindedir.

dilbeste Far. b. s. Gönlü bağlı âşık.

dilbilgisi b. i. Bir dilin ses, şekil ve cümle yapısını inceleyen bilim, gramer. [Grammaire — Grammar]

dilbilim b. i. İnsanın konuşma yetisini, genel olarak deyiyi ya da yeryüzündeki dilleri ses, şekil anlam ve söz dizimi bakımından genel ya da karşılaştırmalı inceleyen bilim. [Linguistique — Linguistics]

dilci i. Dil konusu üzerinde çalışan kimse. [Linguiste, philologiste — Linguist, philologist]

dilcik i. Bot. Buğdaygillerde, yaprak diplerinde bulunan saydam küçük yaprak. [Ligule — Ligula]

dil çıkarmak b. f. Eğlenmek, alay etmek.

dildade Far. b. i. Gönül vermiş, âşık.

dildar Far. b. s. Gönlü egemenliğinde tutan sevgili.

dil dökmek b. f. Kandırmak ya da yaranmak için tatlı sözler söylemek.

dil ebesi b. s. Çok ve becerikli konuşan.

dile düşmek b. f. Kötü tanıtmak, iffetsizliği hakkında dedikodu olmak.

dile gelmek b. i. ★ 1. Dile düşmek, hakkında dedikodu olmak. ★ 2. Sustuktan sonra konuşmaya başlamak.

dilek i. Bir kimsenin dilediği şey.

dilekçe i. Bir dileği bildirmek üzere resmî dairelere verilen imza ve adresli yazı. esk. İstida, arzuhal. [Pétition — Petition]

dilekçe hakkı Huk. Anayasamızın 62. maddesine göre, yurtdaşların siyasî haklarından biri. Yurtdaşlar, kendileriyle, kanunla ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, tek başlarına ya da topluca, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yazı ile başvurma hakkına sahiptirler. [Droit de plainte — Right of petition]

dilekçi s. Dilekçe veren kimse. esk. Müstedi. [Pétitionnaire — Petitioner]

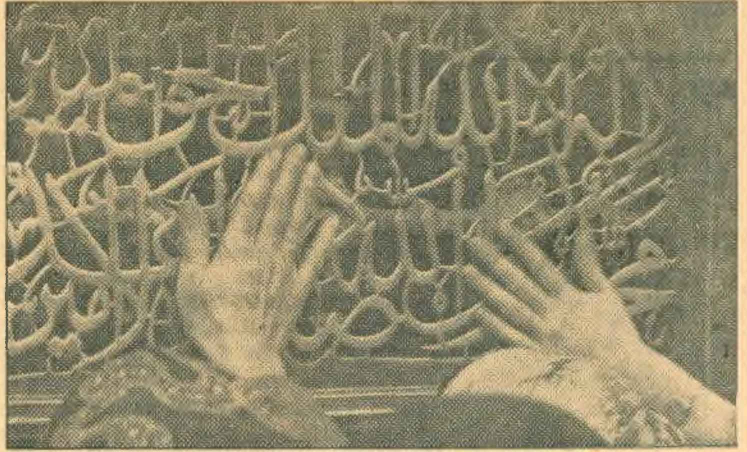
dilek kipleri Gra. Dilek şart, istek, gereklik ve emir kiplerini içine alan fiil kipi öbeği. esk. İnşaî sıygalar. [Subjonctif — Subjunctive]

dile kolay b. s. Olması, yapılması sadece sözle kolay görülen.

dilek - şart kipi Gra. Bir işin yapılması, bir şeyin olması hakkındaki bir dileği bildiren ya da başka bir işin yapılmasında kendi gösterdiği işle şart koşan fiil kipi. «Şu dünya sulhu bir kurulabilse ne iyi olacak» cümlesinde «kurulabilse» fiili, dilek - şart kipindendir. esk. Temenni sıygası, fiili temenni, fiili şart. [Désidératif, conditionnel — Conditional, desiderative]

Dilektepe Siirt'in Baykan ilçesi bucaklarından. 7 köylü bucağın nüfusu 3 370, merkezinin nüfusu 1 084'dür.

dilem i. Man. İkilem. İki şıkkı olan ve her iki şıkkın vargısı aynı olan tasım. Ar. Kıyası mukassim. [Dilemme — Dilemma]

Dilek : Bir türbede, dilek dileyen kadınlar.

YERYÜZÜNDEKİ DİLLER

AVRUPA VE ASYA DİLLERİ

A —
1) Cermen dilleri
2) Roman dilleri
3) Keltce
4) Yunanca
5) Arnavutça
6) Baltık dilleri
7) Slavca
8) Ermenice
9) Farsça
10) Ari diller

B — Baskça

C — Ural dilleri
1) Samoyetçe
2) Fin - Ugur

D — Kafkas dilleri

AMERİKA DİLLERİ

A — Eskimo dilleri
B — Kızılderili dilleri

GÜNEY ASYA VE OKYANUSYA DİLLERİ

1) İndonezce
2) Malenezce
3) Papua dilleri
4) Avustralya dilleri

AFRİKA VE ÖN ASYA DİLLERİ

A — Hami diller
B — Sami diller

AFRİKA ZENCİ DİLLERİ

A — Sudan dilleri
B — Bantu dilleri

ASYA DİLLERİ

A — Altay dilleri
1) Türkçe
2) Moğolca
3) Tunguzca
4) Korece
5) Japonca

B — Çin - Tibet dilleri
1) Çince
2) Tibetçe
3) Assamca
4) Birmanca

dilsiz alfabesi

dilemek f. İstemek. esk. Temenni etmek: Allah'dan dilerim ki... [Désirer, demander, souhaiter — To desire, wish, request]

Dilemre, Saim Ali (1880-1954) Doktor, bilim adamı. İstanbul'da ve Almanya'da tıp okudu. Yurda dönüşünde İstanbul Üniversitesi'nde görev aldı. Morg müdürlüğü yaptı. Ayrıca Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde genel dilbilgisi okuttu. Türk Dil Kurumu'nda çalıştı. Beşinci dönemde milletvekili idi. Eserleri arasında: «Hususî Marazî Teşrih», «Genel Dilbilgisi» sayılabilir.

dilenci i. Dilenmeyi geçinme yolu yapan kimse. [Mendiant — Beggar]

dilenci çanağı b. i. Dilencilerin içine sadaka konulması için tuttukları ya da önlerine koydukları kap.

dilenci vapuru b. i. Tar. Boğaziçi vapurlarının her iki kıyı iskelelerine uğraya uğraya gidenlere takılan ad.

dilenmek f. ★ 1. Sadaka istemek, dilencilik etmek. [Mendier — To beg] ★ 2. Bir şeyi dilenircesine, haline acındırarak istemek: Ben onu dilenerek ele geçirdim.

dilhıraş Far. b. s. Yürek tırmalıyan, pek acı: Gece yarısı dilhıraş bir feryat koptu.

dilhun Far. b. s. Yüreği kanlı, çok dertli, pek kederli: Arkadaşımın felâketini öğrenince dilhun oldum.

dilijans

dilijans Fr. i. Eskiden Avrupa'da şehirlerarasında yolcu taşıyan atlı araba.

di'li s. Gra. Fiilerde geçmiş zamanı anlatan şekillerden biri. Bir işin yapıldığını ya da olduğunu kesin olarak anlatır. «Geldi, gördüm» şekilleri gelmek ve görmek fiillerinin di'li geçmiş zaman şekilleridir. esk. Mazii şuhudi. [Passé déterminé, passé défini — Determinated past]

dili açılmak b. f. Susmakta olan kimsenin birdenbire söze başlama eylemi.

dili ağırlaşmak b. f. Hastanın güçlükle söz söyleyebilmesi eylemi.

dili çalmak b. f. Konuşması başka bir dil konuşmasını andırmak.

dili çözülmek b. f. Dili açılmak.

dili dolaşmak b. f. Söyleyeceğini şaşırıp sözü karıştırmak. [Bredouiller — To splutter]

dili dönmemek b. f. Bir türlü telâffuz edememek.

dilini bağlamak (dilini kesmek) b. f. Susmak zorunda kalmak.

dilinim i. Jeol. Şist, kaygantaş gibi kültelerin yalancı katmanlaşmış görünüşü. Yer kabuğunun hareketleri sırasında sıkışmalar yüzünden külteler birçok kat halinde üst üste gelir. esk. Teflik. [Clivage — Cleaving]

dilinin ucunda olmak b. f. Bir şeyi hatırlayacak gibi olup hatırlıyamamak.

dilini tutmak b. f. Susmak.

dilini yutmak b. f. Cevap veremez halde bulunmak.

dili tutulma Hek. Konuşamaz duruma gelme. Bu konuşamama ya da organik bir bozukluktan ileri gelen dil tutukluğundan ayrıdır. Korku, şaşırma, çok büyük keder ya da patolojik v.b. durumlarda dil tutulur. [Mutisme — Mutism]

dili tutulmak b. f. Söylemez olmak.

dili uzun b. s. Herkesin aleyhinde söyleyen.

dil kavgası b. f. Sözle edilen kavga. Dil dalaşı.

dil kaymak b. f. Konuşma sırasında herhangi bir kelimeyi yanlışlıkla söylemek. Dil sürçmek.

dil kemiği b. i. Anat. Şakak kemiğine asılmış olan yay biçiminde bir kemik. [Os hyoide — Hyoid bone]

dilkuşa Far. b. s. Gönül açan, ferah.

dillenmek f. ★ 1. Hiç konuşmazken, çok söylemeye başlamak. ★ 2. Kötülüğü söylenmek, dillere düşmek.

dillere destan olmak b. f. Herkes tarafından kendinden söz edilmek.

dilli s. Çok ve iyi söyliyen: Pek dilli bir çocuk.

Dill, Sir Jhon Greer (1881-1944) İngiliz feldmareşalı. 1939-1940 yılında Fransa'daki I. orduya komutanlık etti. 1940'da İngiliz Genel Kurmay Başkanı oldu. 1944'de Amerika'ya bir askerî heyet başında gitti ve orada öldü.

dilmaç i. Çevirmen, bir dilden başka bir dile ağızdan çeviri yapan bu işi meslek edinen kimse. esk. Tercüman.

dilme i. ★ 1. Dilme eylemi. ★ 2. Dört köşe biçilmiş direk.

dilmek f. Uzun uzun ve ensiz olarak kesmek, dilim dilim kesmek. [Couper en tranche, trancher — To slice]

Dilmen, İbrahim Necmi (1889-1945) Türk dilci ve yazarı. Selânik'de doğdu. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Edebiyat Fakültesi'nde müderris muavinliği, gazetelerde yazı işleri müdürlüğü ve yazarlık, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde ve Musiki Muallim Mektebi'nde öğretmenlik yaptı. 1935'den ölümüne kadar milletvekili ve Türk Dil Kurumu genel sekreteri idi. Eserleri arasında: «Edebiyat Tarihi Dersleri, «Türk Dilbilgisi Dersleri», «Türkçe Gramer» sayılabilir.

dilnişin Far. b. s. Pek hoşa giden.

dilpesent Far. b. i. Gönlün beğendiği: «Hıramın dilpesend - ü - cümbüşün dilâhtır cana!» Nedim.

dil peyniri b. i. Uzun parçalı bir çeşit taze peynir.

dilris Far. b. s. Gönlü yaralı. Ar. Mecruhülfuad.

dilruba Far. b. s. Gönül kapan, herkesi kendine âşık eden.

dil satmak b. f. Boş sözlerle karşısındakini oyalamak.

dilsel s. Anat. Dille ilgili, dile ait : Dilsel kaslar. [Lingual — Lingual]

dilsiz s. ★ 1. Konuşamıyan, hiç işitmediği için söz söyleme alışkanlığını edinememiş olan, ebkem : Bazı dilsizler maksatlarını işaretle dillilerden daha iyi anlatırlar. [Muet — Mute, dumb] ★ 2. mec. Sessiz, halim, az konuşan. esk. Sukûti. [Taciturne — Taciturn, silent]

dilsiz alfabesi Dilsizlerin parmak işaretleriyle konuşmalarını sağlayan alfabe. Paris'de bir dilsiz ve sağır kurumunu yönetmiş olan De l' Epée adlı bir rahip tarafından düzenlenmiştir.

dil sürçmek b. f. Dil kaymak. esk. Sürçü lisan.

dilşat Far. b. s. Gönlü sevinçli, memnun : «Elden komasın gül gibi camı meyi bir dem — Herkim ki bu gamhanede dilşad olayım der.» Ruhi.

dilşikâr Far. b. s. Gönül avlıyan.

dilşikeste Far. b. s. Gönlü kırılmış.

diltenk Far. b. s. Gönlü daralmış, kederli.

Dilthey, Wilhelm (1833-1911) Alman filozofu. 50 yaşından sonra eserlerini yazmaya başladı. «Manevî bilimler» terimini ilk defa o kullanmıştır. Tabiat bilimleri ve pozitif bilimler karşısında, bu bilimlerin sınırlarını kesin olarak çizmeye çalıştı. Başlıca eserleri : «Einleitung in die Geisteswissenschaften — İnsan Bilimlerine Giriş», «Studien zur Grundlagung der Geisteswissenschaften — Manevî Bilimlerin Temeli Üzerinde İncelemeler.»

dil uzatmak b. f. Birinin aleyhinde söylemek. esk. Zebandirazlık etmek.

dilüviyum Lat i. Jeol. Bugünkü ırmakların Dördüncü Zamandan kalma en eski alüvyonlarına (sulardaki kil ve kum yığınlarına) verilen ad.

dil yarası b. s. Acı sözden açılmış gönül yarası.

dimağ Ar. i. Bak. beyin.

dimağçe Ar. Far. i. Bak. beyincik.

dimağî s. Beyinle ilgili. [Cérébral — Cerebral]

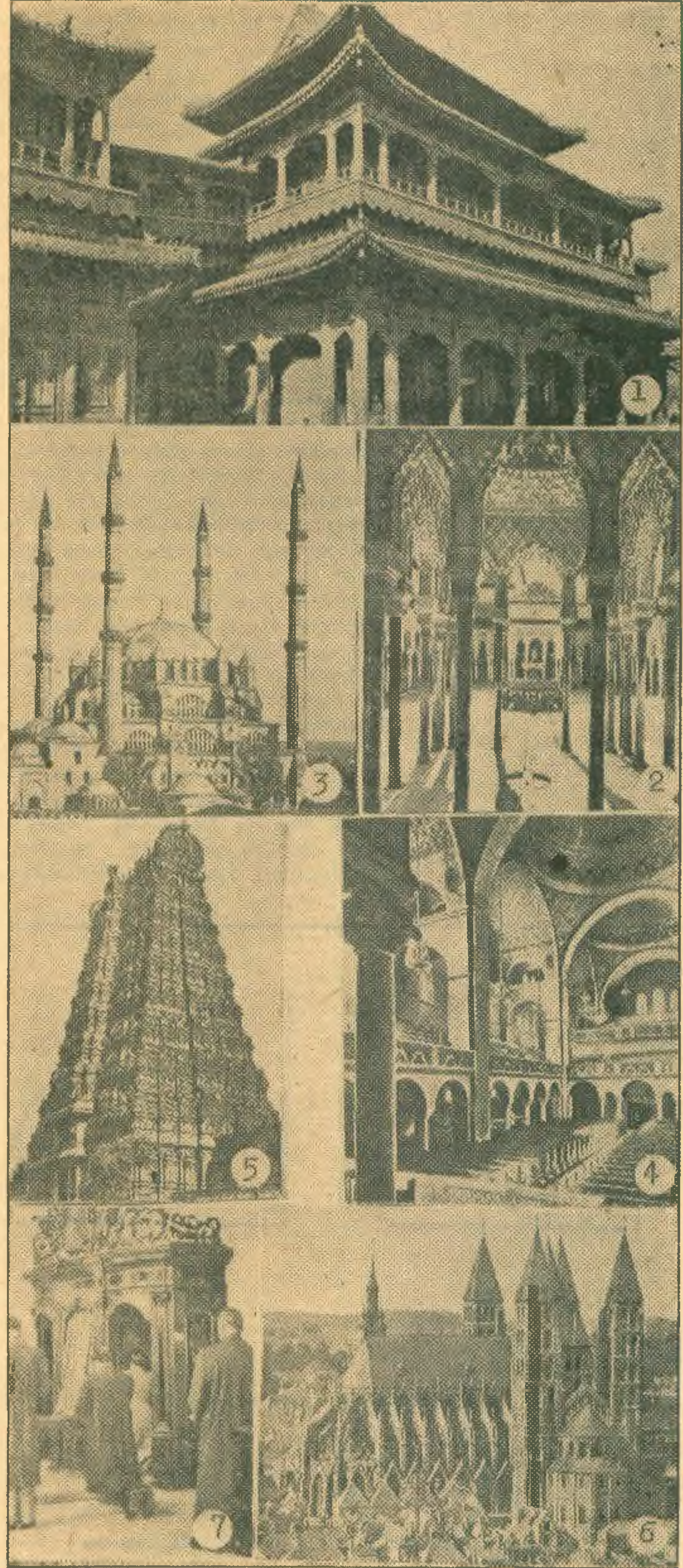
dimdik s. Büsbütün dik, fazla sarp.

Dimetoka Bak. Gümüşçay.

diminuendo İta. zf. Müz. Ağırlaşarak, hafifleşerek, kısarak anlamına sesleri gitgide hafifleterek çalınacak müzik parçalarının başına yazılan bir söz.

Dimyat (B.A.C.) Akdeniz kıyısında, Nil nehrinin doğu kolu üzerinde 77 200 nüfuslu bir şehir. Pirinç tarlaları ünlüdür.

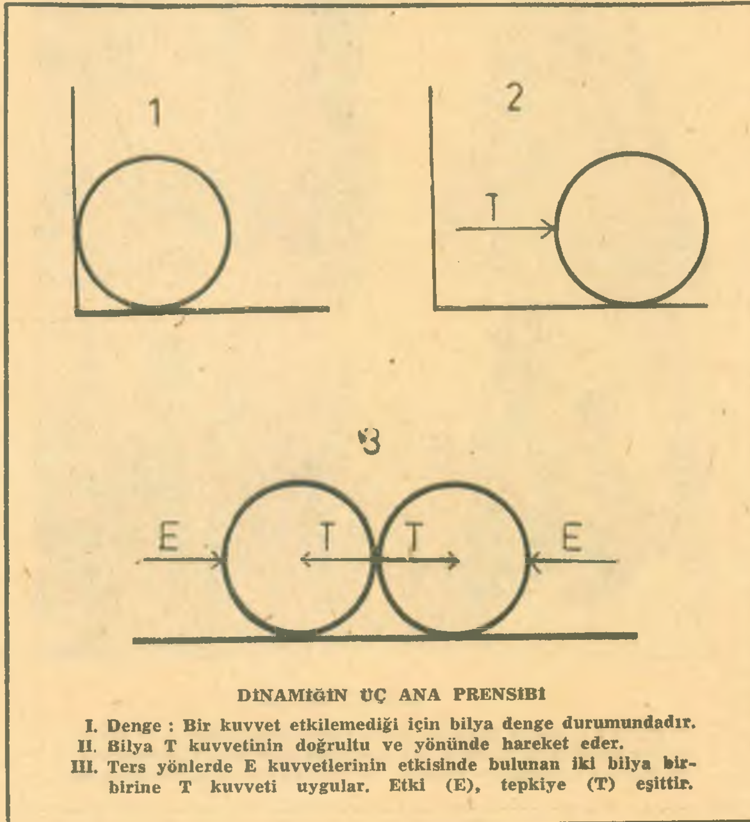
din Ar. i. ★ 1. Kutsallık, tanrısallık düşüncesine dayanan inançlar ve hareketler sistemi. Her din, bu dinden olanlar arasın-

ÇEŞİTLİ DİNLER

1) Çin'de bir Budist tapınağı, 2) Bir caminin iç görünüşü, 3) Bir cami, 4) Musevilerin tapınma yeri sinagogun iç görünüşü, 5) Hindistan'da Brahma tapınağı, 6) Katedral, 7) Kilisede dua eden Hırıstiyanlar.

da, manevî bir birlik meydana getirir. Din de hukuk, ahlâk, ekonomi, devlet gibi sosyal bir kurumdur; toplumdan topluma değişir; belirli dinler belirli sosyal yapılarda doğmuş ve gelişmiştir. Dinler, toplumun temel yapısıyla olduğu kadar, özellikle devletin şekli ve yapısıyla yani politik düzenle de ilgilidir. Dinlerin bir fonksiyonu da sosyal ve politik düzeni perçinlemek olmuştur. Avrupa'da katolikliğin, ilk hıristiyanlıktan tamamiyle uzaklaşarak, feodal toplum düzenine paralel ve bu düzeni destekleyen bir karakter almış bulunması bunu açıklamaktadır. Protestanlık da, burjuvazinin gelişme şartlarına bağlı olarak doğmuş ve gelişmiştir. Birçok dinlerde, öteki sosyal kurumlarda olduğu gibi, bu kuruluşa bağlı görevliler vardır. Bu görevlilere genel olarak rahip denir. Bunlar bir çok toplumlarda, özellikle ilkçağda ve feodal toplumda ayrı bir sınıf meydana getirmişlerdir. Bu sınıfın ayrıca kendi içinde de bir derecelenme vardır. Bundan başka bazı dinlerin kutsal kitapları da vardır. Yeryüzündeki dinler, Tanrı düşünüşüne bağlı olan ve olmıyan dinler olarak iki grupta toplanabilir. İlkel dinler, yani ilkel toplumlardaki dinler, hemen tamamiyle tanrısız dinlerdir. Bu da toplumda, siyasal bir otoritenin başlamamasıyla açıklanabilir. (Bak. Animizm Totemizm, Hinduizm, Şivaizm, Konfüçyüs, Taoizm, Şintoizm, Budizm, Musevilik, Hıristiyanlık, Müslümanlık). [Religon — Religon] ★ 2. mec. İnanılıp çok bağlanılan fikir ya da ülkü: Kemalizm, Türk devriminin dinidir.

DİNAMİĞİN ÜÇ ANA PRENSİBİ

I. Denge : Bir kuvvet etkilemediği için bilya denge durumundadır.
II. Bilya T kuvvetinin doğrultu ve yönünde hareket eder.
III. Ters yönlerde E kuvvetlerinin etkisinde bulunan iki bilya birbirine T kuvveti uygular. Etki (E), tepkiye (T) eşittir.

din Yun. i. Fiz. C.G.S. birim sisteminde kuvvet birimi. 1 gramlık kütleye 1 cm/sn² lik ivme veren kuvvet, 1 din'e eşittir.

dinamiğin temel prensipleri Fiz. İngiliz fizikçisi Isaac Newton (1642-1727)'un bulduğu üç ana prensip. 1° Duran bir cisme bir kuvvet etki etmedikçe bu cisim harekete geçmez; hareket halinde olan bir cisme bir kuvvet etki etmedikçe bu cisim hızının büyüklüğü ve cismin hareketinin doğrultusu değişmez. 2° Sabit bir kuvvetin etkisinde olan bir cisim, düzgün değişen doğrusal bir hareket yapar. 3° İki cisim birbiri üzerine etki yapıyorsa, bu cisimlerin birbirlerine uyguladıkları kuvvetler eşit fakat ters yöndedir. Yani etki tepkiye eşittir.

dinamik Yun. i. ★ 1. Fizik biliminin bir kolu olan mekaniğin bir dalı. Cisimlerin hareketlerini, harekete etkileyen faktörleri, kuvvetle hareket arasındaki bağıntıları inceler; kanunlara bağlar. esk. Kuvvaniyat. ★ 2. s. Fel. Hareket halinde bulunan, değişmesi (istihalesi) ve oluşu (tekevvünü) olan. Dural (statik) karşıtı. esk. İstihalî, takavvünî. [Dynamique — Dynamic]

dinamit Yun. i. Nitrogliserine başka maddelerin karıştırılmasıyla elde edilen patlayıcı bir madde. Dinamit bulunmadan da sıvı nitrogliserinin patlayıcı özelliği biliniyordu. Ama dinamiti ilk defa bulan İsveçli kimyacı Alfred Nobel (1833-1896) olmuştur. % 75 nitrogliserinle % 25 oranında da kielgur adı verilen süngerimsi bir maddeyi karıştırmış; böylece nitrogliserinin çok çabuk patlamasını dolayısıyla tehlikesini önlemiştir. Nobel'in bulduğu dinamit 1910 yılından sonra kullanılmaz olmuştur. Onun yerine çok değişik dinamitler yapılmıştır. En çok kullanılan dinamit kauçuk görünüşünde plastik bir karışımdır. Plastik dinamit adını alan başka bir türünde ise dinitro tolüen kullanılır.

dinamizm Fel. Varlıklarda, cevherden çok kuvvete yer veren felsefe sistemlerinin başlıca özelliği. Bu görüşe bazı İyonya filozoflarında rastlanır. Aristoteles'in sistemi de bir dinamizmdir. Stoacılık da panteist bir dinamizmdir. Ortaçağ skolastik felsefesinde dinamizme rastlandığı gibi, klâsik dönemde Leibniz'in doktrini de dinamizm niteliği taşır. Batı felsefesinde XIX. yüzyılda, dinamizmin başlıca temsilcileri Herbert, Lotze, Fouillé, Bergson'dur. Dinamizm, en büyük temsilcisi Descartes olan mekanizmin karşıtıdır.

dinamo Yun. i. Tek. Doğru gerilim elde edilmesinde kullanılan elektrik makinesi. Doğru gerilim generatörü. Dinamoda kutup adı verilen sargılarla bir elektromanyetik alan elde edilir. Bu alan içinde dönen sargılar vardır (endüi sargıları). Endüi sargılarını döndürmek için bir motor kullanılır. Bu motor duruma göre ben-

zin, mazot motoru, buhar makinesi, buhar türbini, su türbini olabilir. Elektromanyetik alan içinde dönen endüi sargılarında dalgalı gerilim endüklenir (elde edilir). Bu dalgalı gerilim kollektör denen bir araçtan geçirilir. Kollektör, dalgalı akımı doğru akıma çevirir. Kollektör silindir şeklinde sıralanmış ve araları mikayla yalıtılmış bakır levhalardan yapılmıştır. Kollektör silindiri üzerinden fırça adı verilen kömürler aracılığıyla doğru gerilim alınır ve istenen yerde kullanılır. Dinamonun verdiği gerilimin büyüklüğü, endüinin devir sayısına bağlıdır. Devir yükseldikçe gerilim de büyür. Bugün dinamo, daha çok gemilerde kullanılır. Doğru gerilimin uzak yerlere iletilmesinin ve doğru akım devrelerinin açılıp kapanmasının güçlükler göstermesi, doğru gerilimin şehir şebekelerinde kullanılmasını önlemektedir.

Dinamo, Hasan İzzettin (Doğ. 1909) Şair ve romancı. Akçaabat'da doğdu. 1931'de Sıvas İlköğretmen Okulu'nu bitirdi; iki yıl öğretmenlik yaptıktan sonra, girdiği Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünün son sınıfından ayrıldı. Çeşitli sanat ve edebiyat dergilerinde şiirleri yayımlandı. Çeviriler yaptı. Şiirlerini «Deniz Feneri», «Adsız Kitap» ve «Karacaahmet Senfoni» sinde derledi. Büyük romanı «Kutsal İsyan» cilt cilt yayımlanıyor.

dinamometre Yun. i. Fiz. Kuvvet ölçmeye yarayan araç. Kuvvetölçer. Birçok çeşidi vardır. En basiti el kantarıdır. Kantarın ucuna uygulanan kuvvet (burada ağırlık), kantarın içindeki yayı uzatır. Yayın ucuna bağlı olan gösterge, kuvvetleri gösteren cetvelin bir noktasında durur. Orada yazılı olan sayı, Kg. - kuvvet olarak kuvvetin büyüklüğünü verir.

Dinar Afyon'un ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 286 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 48 377, merkezinin nüfusu 10 497'dir. Tahıl ve pancar ekilir, hayvancılık yapılır. Kasaba, Afyon - İzmir demiryolu üzerindedir. İl merkezine 114 km. uzaklıktadır.

dinar Lat. i. ★ 1. Altın liranın dörtte biri değerinde, bugün de bazı yerlerde kullanılan eski bir para. ★ 2. Yugoslav devletinin parası.

dinbilgisi b. i. Dinlerin esaslarını öğreten bilgi.

dincelmek f. Dinç hale gelmek. [Reprendre des forces — To recover one's force]

dinci s. Din kurallarının yaşamaya hâkim olmasını isteyen. [Théocrate — Theocrate]

dincierki b. i. Din kuruluşlarının tanrı adına yönetici devlet durumuna gelmesi ya da dinî devlet şekli. Teokrasi. [Théocracie — Theocracy]

dinç s. Sağlamlığı azalmamış, güçten kuvvetten düşmemiş; (yaşlı insanlar hakkında kullanılır): Yaşlıdır ama dinçtir. [Vigoureus, vivace, robuste — Robust, strong]

dindar Ar. Far. s. Dinine sıkıca bağlı.

dinden imandan çıkarmak b. f. Aşırı öfkelendirmek.

dindirmek f. Dinmesini sağlamak. [Arrêter, calmer, apaiser, soulager — To stop, calm, quieten]

Dinek Konya'nın Çumra ilçesi bucaklarından. 20 köylü bucağın nüfusu 14 038, merkezinin nüfusu 761'dir.

dinelmek f. ★ 1. Ayağa kalkmak, ayakta durmak: Karşımda dinelip durma. [Se lever, rester debout — To stand, rise] ★ 2. İnadetmek, karşı durmak: Ben yalvardıkça o dineldi. [S'obstiner, s'opposer — To crop up, became obstinate]

dineri İta. i. İskambil kâğıtları işaretlerinden orya, karo.

dingi i. Den. Bir çifte kürekli küçük patalya.

dingil i. Tekerlek, silindir, çark v.b.'nin merkezinden geçen mil. [Essieu — Axletree]

dingildemek f. ★ 1. Sallanmak. ★ 2. Korkudan titremek.

dingin s. ★ 1. Dinmiş. Hareket etmeyen. esk. Sakin. [Serein — Serene, tranquil, calm] ★ 2. Gücü tükenmiş.

dingo i. Zo. Köpekgiller familyasından bir tür. Orta boy bir çoban köpeği büyüklüğündedir. Kuyruğu tüylüdür. Avusturalya'da yaşar. Koyunlara saldırır.

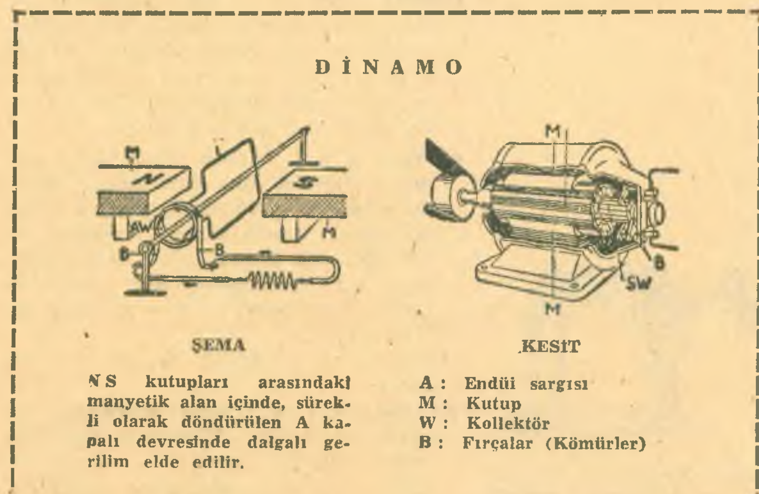
Din hürriyeti Huk. Anayasamızın 19. maddesine göre, herkese sağlanmış olan, vicdan ve dini inanç, kanaat, tapınma, eğitim özgürlüğü. Türkiye lâik bir devlet olduğu için, bu hak fark yaratılmaksızın bütün dinler için eşit bir şekilde kabul edilmiştir. Dinin, siyasî ya da kişisel çıkar ya da nüfuz kurmak, devletin temel düzenini din esaslarına uydurmak için kullanılması halinde din hürriyetinin kötüye kullanılması söz konusu olur ve suçtur. [Liberté de religion — Freedom of religion]

din hürriyeti aleyhine cürümler Huk. Anayasamız 19. maddesinde, din farkı yapmaksızın bütün din inançlarına, tapınmalara ve din propagandasına imkân tanı-

DİNGİL

1) Dingil kolu desteği,
2) Dingil kolu.

ŞEMA

NS kutupları arasındaki manyetik alan içinde, sürekli olarak döndürülen A kapalı devresinde dalgalı gerilim elde edilir.

KESİT

A : Endüi sargısı
M : Kutup
W : Kollektör
B : Fırçalar (Kömürler)

mıştır. Vatandaşların kanun önünde din farkı gözetilmeksizin eşit sayılacaklarını da kabul etmiştir. Herhangi bir kimsenin bu konudaki hürriyetine karşı girişilecek fiiller, suç olarak kabul edilmiştir. Ceza Kanunumuzun 175. ve 176. maddeleri din hürriyeti aleyhine suçları cezalandırmaktadır. 175. maddeye göre, kamu düzenine aykırı olmayan herhangi bir dinin tahkiri, ibadetinin engellenmesi suçtur. 176. maddeye göre de, herhangi bir dinin tahkiri amacıyla tapınaklardaki eşyaların yakılıp, yıkılması, din adamlarına hakaret edilmesi, suçtur.

hürriyetinin sınırları Din hürriyetinin Anayasamız 19. maddesinde belirtilen sınırları layik bir devlet niteliğine sahip olan devletimizin layiklik dışı bir ideolojik esasa oturtulması için gösterilebilecek çabalar, devletin temel iktisadî, siyasî, sosyal ve hukukî yapılarının din esasları ve inançlarına uydurulması için yapılacak propagandaları yasaklamıştır. Din esaslarına dayanan teokratik bir devletin kurulması için gösterilecek çabalar layikliğe aykırı görülmüştür. Dinin siyasî ya da şahsî çıkar nüfuz sağlamak için kullanılması din hürriyetinin kötüye kullanılması olarak tanımlanmıştır. Bunun dışında, çağdaş eğitim metodlarına aykırı din eğitimi merkezleri kurmak, din adamlarının, sıfatlarından yararlanarak devlet yönetimini kötülemeleri tekkelerin, zaviyelerin açılması, falcılık, büyücülük gibi çalışmaların yapılması ,hep din hürriyetinin dışında kalan kötüye kullanılma ve hattâ suç olarak kabul edilmiştir.

dinî Ar. s. Dinsel. [Religieux — Religious]

dini bir uğruna (dini mübin uğruna) zf. Müslümanlık davası uğruna.

dini bütün b. s. Dinin emirlerine ve edeplerine fazla bağlı.

din kardeşi b. i. Aynı dinden olan.

dinleme aleti b. i. Ask. Daha çok geceleri, düşman uçaklarının yerini ve geliş yönünü havadaki ses dalgalarıyla tesbit eden elektronik alet.

dinleme hizmeti b. i. Ask. İstihbarat planının genel çerçevesi içinde, özel birlikler tarafından elektronik aletlerle düşman hakkında bilgi toplamak. Bu hizmetten daha çok uçak, denizaltı ve füzeleri önceden farketmek için yararlanılır.

dinlemek f. ★ 1. İşitmek üzere kulak vermek: Dinledim ama duyamadım. [Ecouter, entendre — To listen, hear] ★ 2. Kulak asmak, birinin sözünü, nasihatini kabul edip ona uymak. esk. Isga etmek: Ben ona söylemiştim ama dinlemedi. [Ecouter, accepter, obéir — To obey, follow, conform]

dinlendirici s. Yorgunluk gideren, rahatlandırıcı.

dinlendirmek f. ★ 1. Rahat ettirmek, yorgunluk aldırmak: Vücudumu dinlendireceğim. [Reposer, assoler — To repose, make rest] ★ 2. Durulmaya bırakmak: Dinlendirilmiş şarap. [Clarifier, laisser reposer — To mature]

dinlenme hakkı Huk. Sosyal hakları kabul eden Anayasamız, çalışma ile ilgili hükümler arasında, çalışmayı herkes için hak ve ödev olarak kabul ettikten sonra, 44. maddesinde her çalışanın dinlenmeye de hakkı olduğunu açıkça belirtmiştir. Ücretli hafta ve bayram tatili ve ücretli yıllık izin hakkı, bütün çalışanların ücretli olarak dinlenmeleri imkânını sağlayacak sistemler olarak kabul edilmiştir.

dinlenmek f. ★ 1. Kendine kulak verilmek: Sözümüz dinlendi. [Etre écouté — To be listened] ★ 2. Rahatlanmak, yorgunluğu gidermek: Birkaç gün dinleneceğim. [Se reposer — To rest, pause]

dinleyici i. Söylenen ya da çalınan bir şeyi dinleyen kimse. [Auditeur — Listener, auditor]

dinmek f. Sona ermek, kesilmek, durmak: Yağmur dindi. [Se calmer, cesser s'arrêter ,s'apaiser — To cease, stop, calm down]

dinozorlar i. Zo. Omurgalı hayvanlardan sürüngenler sınıfının bir takımı. Soyu tükenmiştir. Fosillerine Kuzey Amerika'da rastlanmıştır.

dinöncesi b. i. Fel. İnsan toplumlarında din inanışlarının başladığı zamanlardan önceki ilkel devir. [Préreligion — Prereligious]

dinsel evlenme Huk. Din kurallarına göre yapılan evlenme. Medenî kanuna göre bu evlenmenin hukuk bakımından değeri yoktur ve belediye nikâhı yapılmaksızın dinî evlenme, suçtur. [Mariage religieux — Religious marriage]

dinsel müzik b. i. Müz. Din törenleri sırasında tapınma amacıyla okunan ya da çalınan müzik parçaları. İlkel dinlerden beri dans, müzik, din törenlerinin ayrılmaz bir öğesi durumundadır. Hıristiyanlıkta kilisede ,törenler sırasında müzik çalınır, koro parçaları söylenir. Müslümanlık ise din törenleri sırasında çalgı çalınmasına izin vermez. Bu yüzden Müslümanlıkta dinsel müzik, yalnız insan sesini kullanır. Dinsel müzik okuyanlara, hatip, zâkir, müezzin denir. Başlıca dinsel müzik türleri, ilâhi, naat, mevlut, miraciye v.b. dır.

dinsiz s. Hiçbir dine inanmıyan ya da dinin emirlerini hiçe sayan. esk. Mülhit. [Irréligieux, athé — Irreligious, impious, ungodly]

dinsizlik i. ★ 1. Dinsiz olma hali. esk. İlhat: [Irréligion, impiété, athéisme — Atheism, ırreligiousness] ★ 2. mec. Merhametsizlik, gaddarlık.

Dinyeper (S.S.C.B.) 1 950 km. uzunluğunda bir nehir. Valday yaylasından doğar, Pripet ve Desna kollarını aldıktan sonra Karadeniz'e dökülür. Denize döküldüğü yerde önemli tesisler yapılmış, birçok kısımları da gemilerin işlemesine elverişli hale getirilmiştir.

Soyu tükenmiş bir hayvan türü örneği : Dinozor

Dinyester Avrupa'nın güney batısında bir nehir. Karpat dağlarından çıkar. Romanya ile Ukrayna arasında sınır teşkil ettikten sonra Karadeniz'e dökülür. 1 411 km. uzunluğundadır. Çok hızlı akar; su yolu gibi kullanılabilen kısımları azdır.

Diodoros Kronos (M.Ö. ?-296) Yunan filozofu. Megara okulunun en büyük diyalektikçilerindendir. Hareketin imkânsızlığını ispat ettiğini ileri sürmüş, gerekli olarak meydana gelmesi mümkün olan şeyin dışında hiç bir şeyin mümkün olmadığını savunmuştur. Bu ikinci iddiayı doğrulamak için kurieuôn (zafer kazanan) adını verdiği bir kanıt icadetmiştir. Nasıl ki varlıktan yokluk çıkmazsa, mümkünden de mümkün olmayan çıkmaz. Oysa geçmiş bir olayın, olduğundan başka türlü olmasına imkân yoktur. Ama herhangi bir andaki bir olay mümkün idiyse, bu mümkünden mümkün olmayan bir şeyler çıkaracaktır; o halde bu olay mümkün değildir. Bundan dolayı gerçekten meydana gelen şeyin dışında hiç bir şey mümkün olamaz.

Diogenes, Apolanyalı (Girit) (M.Ö. V. yüzyıl) Yunan filozofu. Anaksimenes'in öğrencisi. Anaksagoras'dan aldığı bir takım etkilerle, İyonya felsefe okulu doktrininde değişiklik yaptı. Diogenes de herşeyin ilk cevherinin hava olduğunu kabul eder; ama ona göre bu prensipte, Anaksagoras'ın kabul ettiği bazı nitelikler vardır; bitimli (fini), ebedî, değişmez, herşeye gücü yeter, herşeyi bilir ve herşeyi tam bir güzellikte düzene koyar. Elimize «Tabiat hakkında» adlı eserinin bazı parçaları geçmiştir.

Diogenes, Sinoplu (M.Ö. 413-327) Yunan filozofu. Sinik (esk. Relluyum) okulun kurucusu olan Antistenes'in en ünlü öğrencilerinden biri. Ona göre erdem en yüce iyiliktir. Bilim, şan, şeref ve zenginlik, hor görülmesi gereken kötülüklerdir. Bilge kişi, isteklerini aşmasını ve ihtiyaçlarını en az dereceye indirmesini bilen kişidir. Platon'un «hezeyan halindeki Sokrates» diye adlandırdığı bu filozof, her mevsim yalınayak dolaşır, tapınakların kapısı önünde paltosuna sarınarak yatar, bir fıçıda yaşardı. İnsanlığı o kadar hor görürdü ki, gündüz, Atina sokaklarında, «adam arıyorum» diye dolaştığı olurdu. Bu filozofun hiç bir eseri elimize geçmemiştir.

Dion (M.Ö. 408-354) Syrakuse tiranı. I. Dionysios'un akrabası ve yakınıydı. Ama Platon'un etkisinde kalarak mutlakiyet idaresine karşı oldu ve genç II. Dionysios'a hürriyet fikirleri aşılamaya çalıştıysa da, Platon gibi başarısızlığa uğradı. (M.Ö. 366). Syrakuse'dan ayrılarak uzun yıllar Yunanistan'da yaşadı ve daha sonra, iyice müstebit bir yönetici haline gelmiş olan Dionysios'a saldırdı. Çok az bir kuvvetle Syrakuse'yi ele geçirdi. Diğer şehirler de ona katıldılar. Ama içerde, eski dostu Heraklides'in tertiplediği entrikalar yüzünden, Syrakusa'dan atıldı. Dionysios tekrar saldırıya geçince geri çağrıldı. Şehri bir kere daha kurtardıktan sonra, Heraklides'in entrikalarına yeniden başlaması üzerine onu öldürtmek zorunda kaldı. Platon'un fikirlerine göre, o da zalim bir yönetici oldu ve Platoncu Kallippos'un emriyle öldürüldü.

Dion Cassius, Cocceianus (Doğ. M.S. 155) Roma'lı tarihçi. Bithinia bölgesinde, Nicaia'da (İznik) doğdu. İmparator Commodus, Caracalla ve Alexander Severus zamanında bir çok önemli görevlerde bulunduktan sonra (M.S. 180-229) Compania'ya çekildi. İkinci konsulluğundan sonra da, Nicaia'ya gelip, ölünceye kadar orada yaşadı. En büyük eseri, Aeneas'ın İtalya'ya gelişiyle, M.S. 229 yılı arasındaki olayları anlatan, 80 kitaplık Roma tarihidir (Romaike Historia). Günümüze bu eserden, 36. kitap ve 54. kitap arasındaki 19 kitap kalmıştır. Bu eserler, Lucullus ve Pompeius'un Mithridates'e karşı savaşlarından, Agrippa'nın ölümüne kadar olan Roma tarihini kapsar. Öteki kitapları hakkında başka yazarların özetlemeleri ya da aktarmalarıyla bilgi edinilmiştir. Dion Cassius, eserlerini bölgelere ve delillere dayanarak yazmıştır.

Sinoplu Diogenes

Dionysios (M.Ö. 430-367) Syrakuse tiranı. M.Ö. 406 yılında meclise, kendini general seçtirtti. Daha sonra da tiran seçildi. Kartaca'ya yenilince, zengin sınıf kendisine başkaldırdı. Ama isyan başarısızlıkla sonuçlandı. Büyük bir donanma kurdu. Kartacalılar'ı Sicilya'dan atmak istiyordu. Ama yenildi. Syrakusa muhasara edildi. Kartaca ordusu veba salgını ve Sparta müdahalesine kadar muhasaradan vazgeçmedi. M.Ö. 293'de kendisini Sicilya arhontu ilân etti. Yeni zaferler kazandı. Koloniler kurdu. Atina'nın deniz üstünlüğüne karşı Sparta'ya yardım etti. Devrinde, devleti, Yunanlılar'ın batıdaki ilk büyük siyasal örgütü haline geldi. Platon onu ziyaret etmişse de yakınlık görmemiştir. Kartacalılar'a tekrar yenildikten sonra öldü. Oyunlar yazmış, hattâ, bir kere Lenaia'da birinciliği kazanmıştır. Eserlerinin edebi değeri yok denecek kadar azdır.

Dionysios Halikarnaslı (Bodrum) Hatip eleştirmen ve tarihçi. Roma'nın edebiyat çevrelerinde ünlüydü. Burada M.Ö. 30 - 8 yılları arasında öğretmenlik yaptı. Eleştiri yazıları, «Antiquitates Romanae» adlı 20 ciltlik bir tarih eseri vardır.

Dionysopolis Eski çağda Anadolu'da, Frigya'da bir şehir. Bugünkü Ortaköy (Denizli). Bergama kralları Attalos ve Eumenes tarafından kuruldu.

Dionysos Mit. Yunan mitolojisinin şarap tanrısı. Romalılar'da adı Bakhus'dur. Efsaneye göre, tanrıların başı Zeus (Iupiter)' un oğludur. Tanrıça Rhea gençliğinde deli olan Dionysos'u iyileştirmiş ve ona üzümden şarap yapmasını öğretmişti. Atina'da

Yunan mitolojisinde şarap tanrısı. Dionysos'un IV. yüzyıldan kalma bir Yunan lâmbasındaki figürü

ve Roma'da adına düzenlenen törenlerde ona tapanlar bir araya gelip bol bol şarap içerler ve Dionysos'un başından geçenleri anlatırlardı. Yunan tiyatrosunun ve edebiyatının bu törenlerden doğduğu sanılmaktadır. M.Ö. 186 yılında Roma Senatosu, Bakhus adına tören yapılmasını yasak etmiştir. Çünkü şarap etkisiyle bu törenlerde taşkın hareketler yapılıyor, cinayetler işleniyordu.

Diophantos (M.S. IV. yüzyıl) İskenderiyeli ünlü matematikçi. «Aritmetik» adında, içinde cebirle ilgili metot ve kavramlar bulunan 13 kitabı vardır. Bunlardan altısı günümüze kalmıştır.

Dioskorides Pedanius (M.S. I. yüzyıl) Anazarbuslu ordu hekimi. Eczacılık konusunda çok tecrübeli ve bilgiliydi. İlk gençlik yıllarından beri çıktığı sayısız yolculuklarda, mesleğiyle ilgili araştırmalar yapmıştı. Claudius ve Nero devirlerinde yaşamıştır. Eserlerinde, aşağı yukarı 600 bitkiden ve hemen hemen 1 000 ilâçtan sözedilmektedir.

dip i. ★ 1. Bir şeyin en aşağı ve derin yeri: Denizin dibi, kuyunun dibi: Dibe düştü. [Fond — Bottom, base] ★ 2. Bir yerin ya da bir şeyin en sona, en geriye gelen kısmı: Salonun dibi, sahnenin dibi. [Fond — Lowest part]. ★ 3. Bir kabın ya da eşyadan birinin aşağıya gelen kısmı: Tencerenin dibi, duvarın dibi. Mum dibine ışık vermez. [Pied — Foot, bottom] ★ 4. Oturak yeri, kıç, dübür. [Derrière, anus — Anus]

dipçik i. Tabanca, makineli tabanca, tüfek ve hafif makineli tüfek gibi ateşli silâhların barut gazının etkisiyle meydana gelen tepkiyi azaltmak için çeşitli biçimde tahta ya da demirden yapılmış olan taban kısmı. Atışlarda dipçik omuza iyice yerleştirilerek sarsıntı azaltılır ve isabet ihtimali arttırılır. [Crosse — Butt]

dipdiri s. Pek canlı, sapsağlam: Hasta dediler, dipdiri buldum.

dip koçanı b. i. Koparılıp senet gibi ilgiliye verilen, bir defter yaprağının deftere bağlı kalan kısmı. Hesap çıkarmaya ya da koparılan parça ile karşılaştırılmaya yarar.

diplarya i. Zo. Pisi balığının küçüğü.

dipli s. Köklü, temelli, esaslı.

diplodokus İkinci jeolojik zamanda yaşamış olan 25 m. boyunda 5 m. yüksekliğinde dev bir sürüngen. Başı çok küçük olup boynuyla kuyruğu çok uzundur. Bataklıklarda yaşar ve ot yerdi.

diploit Biyo. Hücrelerde çift sayıda kromozom bulunması.

diploma Yun. i. Bir öğrenim kolunun ya da derecesinin tamamlandığını bildiren resmî belge. Hekimlik diploması, lise diploması, terzilik diploması. esk. Şehadetname.

diplomat Yun. i. Mesleği dış politika ile uğraşmak olan kimse.

dipnot, -tu b. i. Bir yazının sayfa altına konan not. [Note (en bas de page) — Foot - note, bottom note]

dipsiz s. ★ 1. Dibi olmayan ve dibi bulunmayan: Dipsiz bir kab, dipsiz bir uçurum. ★ 2. Asılsız, tutunacak bir tarafı bulunmayan. Dipsiz iddia, dipsiz bir haber. ★ 3. Sebatsız, devamsız.

dipsoman Hek. Dipsomani belirtileri gösteren ruh hastası.

dipsomani Hek. Zaman zaman gelen ayyaşlık nöbetleri. Ara devrelerde hemen hiç alkollü içki kullanmayıp, uzun ya da kısa bir süre tam bir alkolizm göstermek ve ölçüsüz içki kullanmak hastalığı. Ruhsal bir bozukluğun belirtisidir.

dirayet Ar. i. Zekâ, bilgi, iktidar, yetenek: Yalnız eskiliğe değil, daha çok dirayete bakılmalıdır. [Capacité, sagacité, intelligence — Ability, efficiency ,capasity]

dirâz Far. s. Uzun.

direfş Far. i. Bayrak, sancak.

direk i. ★ 1. Düz ve uzun ağaç ya da demir. Dikine ya da yatıklığına yerleştirilerek bir şey dayamak, iliştirmek için kullanılır: Meşe direği, çadır direği. [Poutre — Main - beam] ★ 2. Gemi ve vapurlarda yelken bayrak, vinç gibi şeyleri tutturmak için kullanılan uzun ve kalın ağaç, demir: İki direkli gemi, üç direkli vapur. [Mât — Mast] ★ 3. Binaların bir tarafını tutmak üzere konulan uzun ağaç, taş, demir sütun: Mermer direk. [Colonne — Column, pillar]

Direkli Sıvas'ın Yıldızeli ilçesi bucaklarından. 24 köylü bucağın nüfusu 9 284, merkezinin nüfusu 699'dur.

direkli s. ★ 1. Direği olan. ★ 2. Tar. Üstünde direk şekli bulunan bir yabancı altını.

direksiyon Fr. i. Taşıtlara istenilen doğrultuyu vermek için ön tekerleklere kumanda eden direksiyon simidi, direksiyon mili, sektör, donanım dişlisi, sonsuz vida.

direkt Fr. i. ★ 1. Sp. Boksta, kolun sert bir biçimde gerilmesiyle indirilen yumruk. ★ 2. s. Doğrudan doğruya, dolaysız.

direktif Fr. i. Yönerge.

direktör Fr. i. Yönetmen, müdür.

Direktuvar (Directoire) Fransız Devrimi'nin 3. yılında anayasayla kurulan ve Konvansiyon'un yerini alan, Eskiler Meclisi ile Beşyüzler Meclisi'nin yardımı ile Fransa'yı 27 Ekim 1795'den itibaren yöneten ve 9 Kasım 1799'da General Napoléon Bonapart eliyle devrilen beş üyeli yönetim.

diremek f. ★ 1. Dayamak. ★ 2. Dikmek.

diren (dirgen) i. Harmanda ekin saplarını yaymaya ya da aktarmaya yarayan çatallı uzun ağaç.

direngi i. Fel. Bir şeyi yapmama isteği. İrade karşıtı. [Volenté — Volition]

direnme hakkı Huk. İktidarların halkları yönetmekte zulme sapması halinde,

halkın iktidarı hukuk dışı, cebri yollarla da devirmek hakkı. Eski dinî hukuklar da bile, adı ne olursa olsun, devlet başkanının halkına zulmetmesi halinde, halkın kendisine isyan edebileceği, bunun isyan edenler için bir hak olduğu ve bu isyanın hukuka aykırı sayılamıyacağı belirtilmiştir. Meselâ, İslâm hukukunda, adaletini kaybetmiş bir halifeye karşı isyan hakkı (Hurucu alessultan) kabul edilmiştir. Hattâ Hariciler diye adlandırılan islâmi görüşe göre, isyan etmek bir hak değil, adaletsiz halifeye karşı bir zorunluluktur. Direnme hakkının hukuk yapısı hukuk doktrininde uzun boylu tartışılmıştır. Sadece fiili bakımdan, isyan eden ancak başarıya ulaştığı takdirde, isyanının haklı olduğu kabul edilebilir. Başarıya ulaşmamış bir isyanın, zulme direnme teşkil ettiğini ve bu bakımdan hukuka uygun olduğunu, kendisine karşı isyan edilen siyasi iktidar elbette kabul etmez. Bu bakımdan direnme hakkı teorik bir yapı taşır. 1961 Anayasasının başlangıç kısmında da, 27 Mayıs Devriminin, direnme hakkının bir ürünü olduğu ve bu hakkın Türk ulusuna ait bulunduğu açıkça belirtilmiştir.

direnmek f. ★ 1. Dayanmak, kuvvetli davranmak. [Résister — To resist] ★ 2. Karşı durmak, muhalefet etmek. [S'opposer, s'opiniâtrer — To oppose]

diretnot İng. i. Ask. Silâh ve topları kuvvetli olan büyük harb zırhlısı.

direy i. Biyol. Belli bir bölgede yaşıyan hayvanların topu. esk. Mecmaı hayvanat. [Faune — Fauna]

direzin Far. i. Demiryolları üzerinde yolları muayene için kullanılan, kolla ya da motorla hareket eden küçük araba.

direnç i. Fiz. ★ 1. Bir gücün etkisine karşı koyan güç. ★ 2. Bir elektrik devresinin, gerilim düşmesini sağlayan karşı koyma özelliği. Kapalı bir devreye bir gerilim uygulanınca, devreden bir akım geçer. Devrenin herhangi iki noktasındaki gerilim, üretecin geriliminden küçüktür. Devrenin ve devredeki elektrik alıcılarının akım geçmesine karşı gösterdikleri direnç, bir gerilim düşmesine sebep olmuştur. Cisimlerin elektrik akımının iletilmesine karşı gösterdikleri bu direnç değişiktir. Elektrik devrelerinde direnci en az olan cisimler (en çok bakır) kullanılır. Bazı cisimlerin direnci o kadar büyüktür ki, bu cisimler elektrik akımını geçirmez. Böyle cisimlere yalıtkan denir. Direnç ayrıca, telin boyuna ve kesitine göre de değişir. Elektrik telinin boyu arttıkça direnci de artar; kesidi büyüdükçe tersine direnci azalır. Onun için, büyük akımın geçeceği teller kalındır. Gerilim, akım ve direnç arasında değişmez bir bağıntı vardır (Bak. Ohm kanunu). esk. Mukavemet. [Résistance — Resistance]

direşmek f. Hiç bir şeyden yılmayarak sonuna kadar bir işe ya da bir isteğe bağlı kalmak. esk. Sebat etmek.

diretmek f. Direnmek, ayak diremek. [Sapiniâtrer, s'obstiner, résister — To oppose, resist]

dirgen i. Harmanda sapları yaymak için kullanılan çatallı ağaç.

dirhem Ar. i. ★ 1. Eskiden kullanılan ağırlık ölçüsü. Okkanın dört yüzde biri. 31 desigram. [Dramme — Dram] ★ 2. Araplar'ın eskiden kullandıkları bir gümüş para. Aşağı yukarı bir frank değerindeydi.

dirhem dirhem satmak b. f. Pek nazlanmak.

diri s. ★ 1. Canlı, hayatta olan, ölü olmıyan, zinde: Bu hindiyi diri mi aldınız yoksa kesilmiş mi? [Vivant, vif — Living, alive] ★ 2. Taze, pörsümemiş solmamış: Diri çiçek, diri marul, diri salatalık. [Frais, fraiche — Fresh] ★ 3. İyi pişmemiş, çiğ: Et diri olmuş. [Cru — Crude, uncooked] ★ 4. Sert, dürüst: Diri söz. [Rude, dur — Hard, unfecling, severe] ★ 5. Kuvvetli, canlı, uyanık: Diri bir delikanlı. [Vif, robuste — Robust, strong]

diriğ Far. i. ★ 1. Esirgeme. ★ 2. ü. Yazık.

Dirik, Kâzım (1880-1940) General. İdare adamı. Manastır'da doğdu. Balkan Savaşı'na, I. Dünya Savaşı'na katıldı. 1919'da Atatürk'ün Samsun'a çıktığı sırada, beraberindeki heyette kurmay başkanıydı. Erzurum'a kadar gitti, orada sırasıyla vali vekili, mevki-i müstahkem komutanı, Tiflis elçisi ve Batum Genel Valisi oldu. Ruslar'la yapılan ilk yardım anlaşmalarını imzaladı. Kurtuluş Savaşı sırasında Konya'da menzil müfettişliği yaptı. Sonra Ankara'ya geldi ve Bitlis'e askerî vali oldu. Generalliğe yükseldi. 1926'da askerlikten ayrılarak İzmir'e vali oldu. İran Şehinşahı Rıza Pehlevi'nin İzmir'e gelişi sırasında Şah'ın dikkatini çekti. Şah'ın Atatürk'e «Ne dirik valiniz var» demesi üzerine Atatürk tarafından Kâzım Paşa'ya Dirik soyadı verildi. Paşa, İzmir'de pek çok eser verdi. Fuarın ve İzmir Esnaf ve Ahali Bankası (Egebank)'ın kurulmasında öncülük etti; Şaşal suyunu buldu; Alsancak Stadını, birçok örnek köy ve kooperatif kurdu. On yıllık valiliği süresinde il sınırları içinde 468 okul açtı. 1935'de Trakya genel müfettişliğine atandı. Edirne'de öldü. İzmir kültürparkında bir büstü ve Kuşadası'nda adını taşıyan bir ilkokul vardır.

diril i. Şilte yüzü ya da mintan yapmaya yarayan kumaş.

diriliş i. Dirilmek, hali ve tarzı.

dirilmek f. ★ 1. Canlanmak. [Etre vivifié — To come to life] ★ 2. Hasta iken iyileşmek, tam sağlıklı hale gelmek. ★ 3. Pörsümüş ya da solmuş iken tekrar diri hale gelmek: Çiçekleri suya koyunca dirildiler. [Se ranimer — To be animated] ★ 4. Cesaret almak. [Reprendre courage — To pick up one's courage]

dirim i. Yaşayış, hayat: Ölüm, dirim dünyası. [Vie — Life]

dirim konisi b. i. Bot. Gelişme halinde fidan

WALT DİSNEY'İN ÇİZDİĞİ ÇEŞİTLİ TİPLER :

Miki Fare

Vakvaka Kardeş ve yavruları

Boncuk

Pamuk Prenses

ya da yaprakların bir süreğendokudan ibaret olan ucu. Bitkisel dirim konisi.

dirimselcilik i. Fel. Canlı varlıkların hep kendi özel yaşama yasalarına bağlı olduklarını, bu yasalara göre doğup geliştiklerini ileri süren öğreti (doktrin).

dirîn Far. s. Eski. esk. Kadim.

dirlik i. ★ 1. Yaşayış, ömür, hayat: Dirliğimden ölmek bana yeğdir. [Vie — Living] ★ 2. Yaşamak için gerekli olan şey. Aylık, nafaka. ★ 3. Uyuşma iyi geçim. esk. Muaşeret: Yeni evlenmişler, Allah dirlik, düzenlik versin. [Accord, bonne entente — Accord, good - relations]

dirlik Tar. Osmanlı İmparatorluğu zamanında, devlete belirli görevler gören kimselerle, görevden alınmış emektar kimselere; yurduna, ulusuna yararlı olmuş kişilere geçimlerini sürdürmek için devletçe sağlanan imkânların genel adı. Dirlikler belli bir aylık olduğu gibi çoğunlukla gelir getiren mülk ya da toprak niteliğinde olurdu.

dirlik bozulmak b. f. Rahatı kaçmak, geçimsizlik başlamak.

dirlik düzenlik. b. i. ★ 1. Huzur, rahatlık. ★ 2. Geçim genişliği, refah.

dirliksiz s. Geçimsiz, kimse ile uyuşamıyan adam.

Dirmil Bak. Altınyayla.

dirsek i. ★ 1. Anat. Kol ile bilek kemiğinin birleştiği sivri kemik: Kollarını dirseklerine kadar yıkamak. [Coude — Elbow] ★ 2. Yol, ya da duvar köşesi; borularda köşeli boru. Yolun dirseği, boru dirseği. [Coude — Knee angle, bend] ★ 3. Makineleri çevirmeye yarayan ortasından bükümlü kol.

dirsek çevirmek b. f. Kendisine ihtiyaç kalmayan birinden yüz çevirmek.

dirsek çürütmek b. f. Bilgi edinmek üzere pek çok çalışmış olmak: İyi bir uzman olmak için yıllarca dirsek çürütmek gerekir.

dirsek kemiği b. i. Anat. Ön kolun iskeletini meydana getiren iki uzun kemikten biri. Ön kolun vücuda bakan kısmında bulunur.

dirseklemek f. Yanındaki kimseyi dikkat etmesi için dirseği ile dürtmek.

dirsek vurmak b. f. Bile bile birine dirseği ile çarpmak.

disertasyon Fr. i. Bir konu üzerinde ayrıntılı inceleme yazısı.

Dishley Koyunu b. i. Zo. (Dişley Koyunu) İngiltere'de bir koyun ırkı. Et koyunudur. Merinos koyunu ile birleştirilerek Fransa'da Ile - de - Franc ırkı koyunu üretilmiştir.

disimilasyon Fr. i. Biyo. Alınan besinlerin (Karbonhidratlar, yağlar, yumurta akı maddeleri) hücrelerde oksijenle yanması. İç solunum.

disiplin Fr. i. ★ 1. Yasa ve düzenin toplulukta sıkıca sayılır olması. Sıkı düzen. Düzen bağı. ★ 2. Ask. Bir savaşın başarıya ulaşılmasında ordu, mensuplarından kuvvetli bir disiplin ister. Askerî disiplin, kanunlara, nizamlara ve üstlerin verdiği emirlere uyarak sağlanır. Bir ordunun temeli olan disiplin her şeyden önce itaata dayanır.

disiplin hukuku Huk. Yönetim sırası içinde yer almış bulunan şahısların uymakla yükümlü bulundukları disiplin kuralları. Disiplin kurallarının bozulması halinde disiplin cezası uygulanır. Ayrıca, askerler için özel disiplin kuralları ve cezaları vardır. [Droit disciplinaire — Disciplinary regulations]

disk, -ki Yun. i. ★ 1. Sp. Uzağa atılan kurs. Eski Yunanlılar'da Olimpiyat oyunlarının başlıca sporlarından biri olup o zaman diskler yassı ve daire şeklinde, taştan ya da demirden, yapılırdı. ★ 2. Gramofon plâğı.

diskalifiye etmek Fr. T. b. f. ★ 1. Yarıştan çıkarmak. ★ 2. Birini geçici ya da sürekli olarak akranlarından ayırmak.

disk jokey İng. i. Plâk yayınlarını yöneten tanıcı.

diskobol Fr. i. Sp. Disk atan sporcu.

diskotek, -ki Fr. i. ★ 1. Plâk ve ses bandı koleksiyonu. ★ 2. Plâk, bant, çalınan kulüp.

diskriminant Yun. i. Mat. $ax^2 + bx + c = 0$ şeklinde gösterilen ikinci dereceden bir denklemin köklerini bulurken kullanılan bir ifade. $b^2 - 4ac$. Bu ifadenin artı, eksi ya da sıfır olmasına göre, denklemin gerçek, sanal ve katlı köklerinin bulunduğu önceden anlaşılır.

diskur Fr. i. Nutuk.

Disney, Walt (1910-1967) Amerikan canlı resim filimleri yapıcısı ve rejisörü. Chicago'da doğdu. Önceleri ressamlık yaptı. Canlı resim çizimine 1922'de başladı. 1923'de Hollywood'a gitti, canlı resimlerle yaptığı ilk filmi «Oswal the Lucky Rabbit» serisidir, bunu «Mickey Mouse» izledi. Bundan sonra sayısız filmin, rejisörlüğünü ve çiziciliğini yaptı; sonraları yapımcılığa da başladı. Kısa filimleri yanında, «Fantasia», «Yedi Cüce ve Pamuk Prenses», «Pinokyo», «Canlı Besteler» önemli filimlerinden bazılarıdır.

disonans Fr. i. Müz. İki sesin tek ses kanısını verecek biçimde kaynaşması.

dispanser Fr. i. Hastalara ayakta bakılan, ayak tedavisi yapılan, ilâç verilen yer.

dispeç Fr. i. Bir avaryada ilgililere düşen alacak ve vereceği gösteren belge.

dispoze olmamak b. f. Keyfi yerinde olmamak.

Disraeli, Benjamin (1804-1881) İngiliz devlet adamı. Londra'da doğmuş sonradan Hıristiyan olmuş bir ailenin ve tanınmış bir edebiyatçının oğludur. Önceleri özel öğrenim görüp, sonra hukuk okumuştur. Yazı yazmaya merakı vardı, 22 yaşlarında «Vivien Grey» adlı bir roman yayınladı;

diğer yandan politikayla ilgileniyordu. 1837'de parlamentoya girdi, ilk konuşmaları aşırı duygusal ve edebî olduğundan alay konusu oldu. Maliye bakanlığı, başbakanlık yaptı. Toryler'in başkanı olan Disraeli'nin politikada en büyük rakibi Gladstone idi. Disraeli kapitalizmin, sömürgeciliğin gelişmesi, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun büyümesi için bütün ömrünce çalışmıştır. Kraliçe Victoria'nın büyük sevgisini kazanmış, Lord ünvanını almıştır, (Lorde Beaeonsfield).

distom Fr. i. Zo. Distomatidae familyasından trematodalar sınıfından yassı kurtlardır. Kelebek kurdu da denir. İki türü vardır. Büyük distom (Fasciola hepatitis), küçük Distom (Dicrocoelium lanceolatum). Bu iki tür, koyunların karaciğerinde bulunabilir.

distomatoz Fr. i. Hek. Geviş getiren hayvanlarda kelebek kurtlarının meydana getirdiği parazit hastalığı. İnsanlarda karaciğerde olduğu gibi akciğerlerde de distomatoza rastlanmaktadır. Hasta hayvanın karaciğerini yiyen insana geçer.

distribütör Fr. i. ★ 1. Dağıtıcı. ★ 2. s. Dağıtıcı (kimse). ★ 3. i. Tek. Otomobil v.b. gibi benzinli araçlarda, silindirlerin bujilerini ateşlemek için, gerekli sırada ve gerekli zamanda akım dağıtan alet.

diş i. ★ 1. Ağzın içinde çene kemiğine yerleşmiş bulunan, ısırıp koparmaya ve yiyecekleri çiğnemeye yarıyan küçük kemiklerden her biri, şekillerine göre ayrı ayrı isimler alırlar. İnsanlarda ön taraftaki 8 tanesi kesici dişlerdir. Onların iki taraflarında bulunan sivri ve kuvvetli 4 dişe köpek dişi denir. İki tarafta arkaya doğru dizilmiş olup çiğnemiye yarıyan 20 dişin adı da azı dişleridir. Diş, birçok hayvanda korunma ve saldırma aracıdır. [Dent — Tooth] ★ 2. Çark, tarak, testere gibi çentikli şeylerde çentiklerden her biri: Çarkın dişleri eğrildi. Tarağın iki dişi kırılmış. [Dent, denture — Thread] ★ 3. (Sarmaşık dilimi ve karanfil gibi dişe benziyen şeyler hakkında) Tane: Bir diş sarmısağın kokusunu üç diş karanfil bile bastıramaz. [Gousse — Clove]

diş bademi b. i. İnce kabuklu, kolay kırılan bir badem çeşidi. Sakız bademi. [Amande princesse — Soft - shelled almond]

diş bilemek b. f. Hırslanmak, saldırmaya hazırlanmak.

dişbudak b. i. Bot. Zeytingillerden, sert kerestesi bir ağaç.

dişbuğdayı b. i. Eski alışkanlıklara göre, çocuk ilk diş çıkardığı zaman kaynatılıp üzerine toz şeker ekilerek yakınlara dağıtılan buğday.

diş çekmek b. f. İlâçla iyileştirilmesi geçmiş dişleri çekip çıkarmak.

diş çıkarmak b. f. ★ 1. Dişi yokken meydana gelmek. ★ 2. Dişi yerinden söküp almak, çekmek.

dişçi i. Diş hekimi. Eskiden, diş hekimliği okulu kurulmadan ve bu bilgi dalı gelişmeden önce, birçok kimseler ustalarından diş çekmeyi, hattâ çürük dişleri doldurmayı ve takma diş yapmayı öğrenmiş ve dişçi ünvanını kullanmıştır. Ama asıl dişçilik, okuldan alınan diplomayla kazanılan bir meslektir. [Dentiste — Dentiste]

dişçilik i. Diş hekimliği. [Dentisterie — Dentistry]

diş çukuru b. i. Anat. Çenelerde dişlerin gömülü olduğu yerler. [Alvéole dentaire — Alveolus]

diş doktoru b. i. Bak. dişçi.

dişe dokunur b. s. Yarar sağlayan.

dişeği i. Dişeme aleti.

dişengi i. Taşçı çekici.

dişeti b. i. Anat. Dişlerin köklerini kaplıyan kırmızımtırak zar. [Gencive — Gum]

diş geçirememek b. f. Gücü yetmemek.

diş gıcırdatmak b. f. Öfkesini haliyle göstermek.

diş göstermek b. f. ★ 1. Köpeğin saldıracağı zaman dudaklarını kaldırarak dişlerini göstermesi. ★ 2. mec. Saldırganlığını belli etmek.

dişi i. ★ 1. Hayvanlarda erkek karşılığı: Dişi kaplan, dişi kanarya. Bitkilerde dişi organı taşıyan cins. [Femelle — Female] ★ 2. Birbirine giren bir çiftten ibaret eşya ve aletlerde girintili taraf: Dişi kopça, dişi anahtar. [Matrice — Matrix, form] ★ 3. Yumuşak. esk. Mülâyim: Dişi demir, dişi söz. [Mollet, mou, tendre, doux, maniable — Mould, maniable]

dişi ehli b. s. Kadın kısmı.

dişi erkek b. s. Psi. Erkekler arasında kadın benzerliği uyandıran erkek. [Féminin — Feminine, Womanish]

dişi gamet b. i. Biyo. Dişi cinslik hücresi. [Macrogamète — Macrogamete]

dişil s. ★ 1. Dişiye ait, dişi ile ilgili. esk. Nisaî. [Féminin — Feminine] ★ 2. Gra. Arapça Fransızca gibi kelimelerinde erkeklik, dişilik bulunan dillerde, dişi sayılan kelime: Deniz kelimesi Fransızca'da ve Arapça'da dişildir. esk. Müennes [Féminin — Feminine]

dişili erkekli b. s. Kadın ve erkek birlikte.

dişinden tırnağından arttırmak b. f. İhtiyaçlarından keserek para biriktirmek.

dişindirik i. Hayvan ısırmasın diye ağzına geçirilen kafes.

dişini sıkmak b. f. Dayanmak, katlanmak.

dişiorgan b. i. Bot. Çiçeklerde dişilik organlarını taşıyan kısım. esk. Uzvu te'nis. [Pistil — Pistil]

diş kemiği b. i. Anat. Kemik dokusuna çok benzeyen fakat yapı bakımından kimyaca kemikten az çok değişik olan ve omurgalı hayvanlarda dişin önemli bir parçasını meydana getiren beyaz, sert bir madde. Fildişi. [Ivoire — Dentine]

diş kirası Tar. İftardan sonra sarayda ve zengin konaklarında çağrılılara giderken verilen armağan ya da para.

DİŞ

1) Zar, 2) Mine, 3) Fildişi, 4) Diş özü, 5) Diş eti, 6) Kök, 7) Kemik, 8) Kanal.

köpek dişleri

azı dişleri

diş kökü b. i. Anat. Dişin çene kemiği içine gömülü parçasını meydana getiren tek ya da çok dallı bir yapı. [Racine de dent — Root of tooth]

dişlek s. Dişleri öne doğru fırlak olan kimse.

dişleme i. ★ 1. Dişlemek işi. ★ 2. Mim. Diş diş yapılmış bezeme. [Mordre, grignoter — To bite, nibble]

dişlemek f. Bir şeyin bir parçasını ısırıp koparmak.

dişlenmek f. ★ 1. Sarmısağın irileşip diş diş olması. ★ 2. mec. Sakınılır, sözünü geçirir olmak.

dişleri dökülmek b. f. Yaşlanmak.

dişli s. Dişleri olan: Dişli çark. [Denté — Toothed, cogged]

dişli balinalar b. i. Zo. Memeliler sınıfının etenliler alt sınıfının balinalar takımından bir alt takım, ağzında koni biçiminde dişler vardır. Yunusbalığıgiller, ispermeçet balinagiller, gagalı balinagiller gibi familyaları vardır. [Odontocètes — Toothed whales]

dişli güvercin b. i. Zo. Kuşlar sınıfının yağmur kuşları takımının dişli güvercingiller familyasından bir tür. Samoa adalarında yaşar. [Manumea — Tooth - billed pigeons]

dişli sazancık b. i. Zo. Balıklar sınıfının kemikli balıklar takımının dişli sazangiller familyasından bir tür. Anadolu'da tatlı sularda bulunur. Uzunluğu 45 cm.'dir. [Cyprinodon — Salton - pupfish]

dişli tırnaklı b. s. Çetin ve saldırıcı.

diş macunu b. i. Dişleri temizlemekte kullanılan macun. [Pâte dentifrice — Tooth - paste]

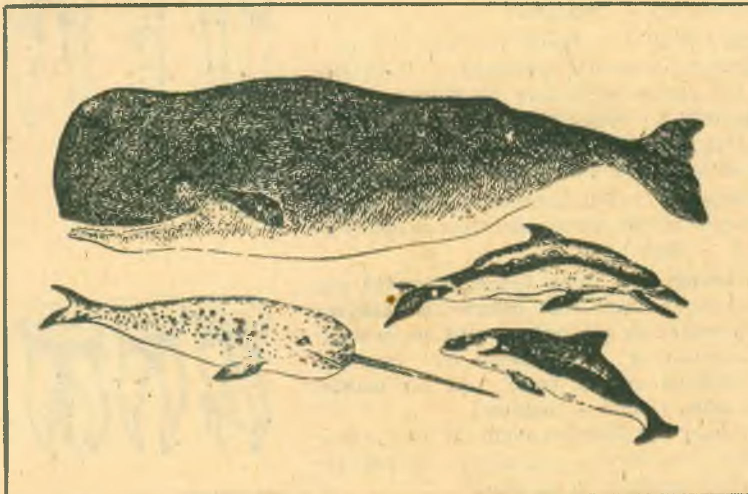
dişotugiller ç. b. i. Bot. Sıcak ve kurak yerlerde yetişen, ikiçeneklilerin bitişik taçyapraklılar kısmından bir bitki familyası.

dişözü b. i. Anat. Dişlerin, katılgan doku, damar ve sinirlerden ibaret iç kısmı.

dişli güvercin

dişli balinalardan birkaçı

dişsel s. ★ 1. Dişe ait, dişlerle ilgili. esk. Sinni. [Dental, dentaire — Dental] ★ 2. Dil. Sessiz harflerden dili dişlere dokundurmak suretiyle telâffuz edilen çeşit: T.N.F. harfleri dişsel sessizlerdendirler.

dişsiz balinalar b. i. Zo. Balinalar takımından bir alt takım. Dişleri olmayan türleri kapsar. Ağırlığı 150 tondur. [Mysticetes — Whalebone whales]

dıştacı b. i. Anat. Dişlerin, dişetlerinin dışında kalan kısmı.

diş takımı b. i. Yapma diş takımı. [Prothèse (dents artificiels) — Prothesis (artificial teeth)]

ditiramp Yun. i. Ed. ★ 1. Bir kimseyi ya da bir şeyi övmek için yazılan şiir. ★ 2. Yunan tanrılarından Bakkhosu'u övmek için söylenen şarkı.

ditmek f. ★ 1. Lif lif ayırmak, yün, pamuk gibi şeyleri tutam tutam ayırmak, atmak, taramak. [Carder — To card, teasel] ★ 2. Kuş gagasıyla parça parça koparmak: Karga leşi ditti.

dival i. Altı mukavva ile beslenmiş, üstü sırma ile doldurulmuş işleme.

divan Far. i. Ed. ★ 1. Divan şairlerinin şiirlerini içinde bulunduran kitaplara verilen genel ad. Divanlarda şairler, başta kaside ve gazelleri olmak üzere, tüm şiirlerini toparlarlardı. Ancak bu şiirlerin bir sıralanış özelliği bulunurdu. Bu özelliğe göre kitabın başına Tevhit, Münacat, Naat ve kasideler sıralanır; bundan sonra kafiye ya da rediflerinin son harflerinin alfabetik dizisine göre sıralanmış gazeller yer alırdı. Öteki nazım biçimlerinde de eser vermiş olan şairler, bunları ya gazellerden önceye ya da gazellerden sonraya korlardı. Bir şairin «Mürettep, tam» divanı var sayılması için alfabenin her harfinden en az bir iki gazelinin bulunması şarttı. Divan Edebiyatı, adını divan sözcülüğünden almıştır. ★ 2. Eski Türklerde ve doğu devletlerinde hükümdarların ya da sadrazamların başkanlığında toplanan en büyük ve en yetkili yürütme örgütünün adı. Ya belli sürelerde ya da önemli ve acele konular için toplanan divanlarda günümüzde Millet Meclisinde, yargıtayda ve kabinede görüşülüp çözümlenen tüm işler görüşülüp çözümlenir; bu arada kişisel davalara, yakınmalara da bakılırdı. Osmanlı Devleti'nde divan usulü XIX. yüzyıla kadar sürmüştür. Divana katılan kimseler şunlardır: Sadrazam, kubbe vezirleri, kazaskerler, kaptanpaşa, reisülkuttap, defterdar, yeniçeriağası ve nişancı. Divan usulünü kaldırıp yerine kabine sistemini koyan padişah II. Mahmut'dur.

divançe Far. i. İçinde az sayıda manzume bulunan, ya da alfabenin her harfinden gazel bulunmayan divan biçimindeki şiir kitabı. (Bak. divan).

divan durmak b. f. Saygı gösterilen birinin

karşısında, namazda olduğu gibi, el kavuşturup durmak.

divane Far. s. Deli.

divan edebiyatı Ed. Türkler'in İslâmlığa girişlerinden sonra, önce Anadolu dışında, sonra belirgin ve evrimleşmiş olarak Anadolu'da, kendi öz edebiyatlarından ayrılıp Arap ve İran dili ve estetiği etkisinde meydana getirdikleri edebiyatın genel adı. Arap ve çoğunlukla İran şiir sanatının etkisinde kalan Türk aydınlarının onlara özenmeleri XI. yüzyılda başlamış ve kimi sanatçılarımız Türkler Anadolu'ya yerleşmeden önce de divan çeşnisinde eserler vermişlerdir. XIII. yüzyılda ise bu çeşninin okumuş, yüksek, varlıklı ve aydın tabaka arasında kesinlikle yerleşmeye başladığı görülmektedir. Artık Arap ve İran diline, bunların zevklerine alışan bu tabaka şairleri hızla Türk ölçü, biçim, dil ve estetiğinden uzaklaşmışlardır. Öte yandan geniş halk yığınları ve ozanları, her yönden kendilerine yabancı olan bu yönelişe katılmayarak, Asya'dan getirdikleri şiire ve sanata devam etmişler; sonunda Türk Edebiyatı Anadolu'da XII. yüzyıldan başlayarak «Divan Edebiyatı» ve «Halk Edebiyatı» adı ve niteliği altında ikiye ayrılmıştır. Divan edebiyatının asıl gelişmesi, XIV. ve XV. yüzyıllarda görülür. Bu yüzyılların Ahmedî, Şeyhi, Ahmet Paşa gibi ünlü divan şairlerini XVI. yüzyılda bu tarzın dorukları Fuzulî, Bakî izler, XVII. yüzyılda Nef'i, Nâbi, Şeyhislâm Yahya'dan sonra, XVIII. yüzyılda gelen Nedim ilk kez divan şiirine bazı ulusal zevkler ve temaslar katar. Yine bu yüzyılın sonunda yaşamış bulunan Şeyh Galip ile divan şiiri daha yeni ve değişik bir çeşniye yönelirken XIX. yüzyıldaki Tanzimat hareketinin getirdiği batıcılık akımıyla Divan Edebiyatı ortadan kalkar.

Divanı Âli 1924 Anayasasının 61-67. maddelerine göre kurulan, bakanların, danıştay üyelerinin, yargıtay başkan ve üyelerinin, başsavcının görev suçlarından doğan davaları görmeye yetkili olağanüstü mahkeme. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kurulabilen bu olağanüstü mahkemenin kararları kesindi. Divanı Âli'nin yerini bugünkü Anayasa düzenimiz içinde Anayasa Mahkemesi almıştır. [Haute court — supreme court]

Divanıharp Ar. b. i. Huk. Özel kanuna göre, savaş zamanı kurulan askerî mahkeme. Daha çok savaş suçlarını yargılamak için kurulan divanıharplerin başkan ve üyeliklerine subay ve askeri yargıçlar seçilir. [Court martiale — Court - martial]

Divanı Hümayun Tar. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk devirlerinde padişah sarayında toplanan bir çeşit bakanlar kuruluydu. Yüksek mahkeme görevi de yapardı. Üyeleri, sadrazam, vezirler, kazaskerler, defterdarlar, nişancılardı. Önceleri Divan'a padişahlar başkanlık ederken, sonraları bu işi sadrazamlara bırakmışlardır. Önceleri sarayda toplanan divanlar, 1650 yılından sonra Babıâli'de toplanmaya başlamıştır. Divanı Hümayun deyimi de Babıâli'de ferman ve beratların yazıldığı dairenin adı olarak kalmıştı.

Divanı muhasebat Bak. Sayıştay.

divanî Tar. Eskiden Divanı Hümayun'dan çıkan ferman ve beratları yazmak için kullanılan girift ve güzel bir yazı çeşidi. Hattı divanî. Bu yazının irisine «divanî celisi», kayıtlarda ve müsveddelerde kullanılan çeşidine de «divanî kırması» denirdi.

divan sazı b. i. Müz. Türk halk müziğinde kullanılan telli bir çalgı. Bu çeşit çalgıların en büyüğüdür.

«Divan ü Lûgat - it Türk» XI. yüzyılda yaşadığı düzenlediği anlaşılan Kaşgârlı Mahmut, un değerli eserinin adı. Aslında bir Dilsözlük kitabı olarak düzenlenen bu eserde, eski Türk tarihine, Türk boylarına, Türk uygarlık ve geleneklerine ilişkin zengin bilgiler bulunmaktadır. İslâmlıktan önceki Türk edebiyatının örneklerini günümüze kadar ileten tek kaynak yine bu kitaptır. Eserini ulusçu bir kaygıyla düzenlediği anlaşılan Kaşgârlı Mahmut, Türkçe'nin genişliğini, zenginliğini ispatlamak için büyük çabalar göstermiş, Türk ulusunun soyluluğu ve yiğitliği üzerinde özellikle durmuştur. Bu arada, Tanrı'nın bile: «Bir ordum var ki adını Türk koydum» dediğini yazar.

divertimento İta. i. Müz. Tiyatro ve operalarda perde aralarında çalınan müzik parçası.

divik i. Zo. Düzkanatlılardan, sıcak ülkelerde bulunup, bitkilere çok zarar veren bir böcek cinsi.

divil divil zf. Ara vermeksizin, durmaksızın.

divit Ar. i. Eskiden kullanılan, kalemliği ile hokkası bir arada bulunan yazı takımı.

divitdar Far. s. Tar. Vezirlerin divitlerini taşıyan ya da yazılarını yazan.

divlek Bir kavun cinsi. Altınbaş kavunu.

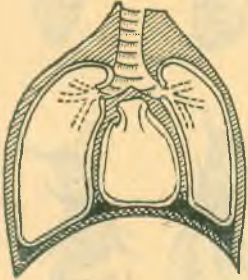
Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. yüzyıla kadar devlet işleri divanda görüşülüp karara bağlanırdı.

ÇEŞİTLİ DİVİKLER

fotoğraf makinası diyaframı

insan vücudundaki diyafram

Divriği Sıvas'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 2 787 km² olan ilçenin 5 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 49 917, merkezinin nüfusu 9 189'dur. İlçe toprakları Fırat'ın kollarından olan Çaltı suyu çevresinde verimli bir ovadır. Tahıl yetiştirilir ve hayvancılık yapılır. Karabük demir - çelik fabrikasının demir cevheri de buradan çıkarılır. Şehir, Çaltı suyu üzerinde kurulmuştur. Sivas - Erzincan demiryolu üzerindedir. Şehrin tarihi, çok eskilere uzanır; ortaçağda önemli bir şehirdi. Çeşitli istilâlar gördükten sonra Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlılar'a katılmıştır. Ulucami ve Kale camisi ünlüdür.

diyabaz Fr. i. Jeol. Feldspatlardan bir plajyoklaz ile ojitten meydana gelmiş yeşil renkli bir kütle.

diyabet Yun. i. Sidiğin bol çıkarılması ve içinde şekerli maddeler bulunması suretiyle anlaşılan şeker hastalığı.

diyabolo Fr. i. İri bir makara ile oynanan bir oyun. İki küçük değneğe bağlı bir ip üzerinde makaranın döndürülerek havaya fırlatılması ve tekrar o iple tutulması suretinde oynanır. Bu basit oyun, ara sıra bir moda halinde ortaya çıkar. Bizde de birkaç defa büyüklere varıncaya kadar salgın haline gelmişti.

Diyadin Ağrı'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 274 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 21 429, merkezinin nüfusu 2 924'dür. İlçe toprakları dağlıktır. Tendürük (3 313 m.), Aladağ (3 255 m.) ve Muratbaşı (3 519 m.) en önemlileridir. Halkın büyük bir kısmı hayvancılıkla uğraşır; vadilerde tarım yapılır. Kasaba, Trabzon - Tebriz transit yoluna 7 km. uzaklıktadır. Ağrı'ya 63 km. uzaklıktadır. Kasabada halı ve kilim dokunur; şifalı kaplıcaları vardır.

diyafram Yun. i. ★ 1. Fiz. Fotoğraf makinesi gibi ışığın kontrolünün gerekli olduğu yerlerde, ışık demetini ayarlamaya yarayan delikli perde. Deliğin büyüklüğü ve açılıp kapanma süresi ayarlanarak, geçen ışık demeti ayarlanır. ★ 2. Anat. Göğüs boşluğuyla karın boşluğunu birbirinden ayıran geniş ve ince kas. Bu kasın anormal biçimde kasılması, hıçkırık denen karın hareketini doğurur. [Diaphragme — Diaphragm]

diyagram Yun. i. ★ 1. Bir olayın gelişmesini çizgilerle gösteren grafik. Genellikle diyagramda, birbirine bağlı olan iki büyüklüğün değişimi belirtilir. Meselâ, bir hastanın ateşinin zamanla nasıl değiştiğini gösteren diyagramda, iki büyüklükten biri hastanın ateşi, öbürü de zamandır. ★ 2. Bot. Bir çiçeğin bütün bölümlerini ve parçalarını gösteren resim.

diyakloz Yun. i. Jeol. Büyük yer kırığı.

diyakop i. Zo. Kemikli balıklar takımının dikenli yüzgeçliler alt takımının hanigiller familyasından bir tür. Eti lezzetlidir. Hint denizlerinde yaşar.

diyakoz Yun. i. Papaz çömezi, papaza törende yardım eden kimse.

diyalaj Fr. i. Jeol. Piroksen cinsinden tabii kalsiyum, magnezyum ve demir silikatı.

Diyale Irak'da 442 km. uzunluğunda bir ırmak. Dicle'nin ayaklarından biridir.

diyalektik Yun. i. Fel. Eytişim; eytişimsel. esk. Cedeli. Eski Yunan felsefesinde, tartışma sanatı, ya da bilimi anlamına kullanılan bir söz. Karşıt görüşlerin, çelişiklerin çatışmasını ve böylece bir hareketi, bir gelişmeyi anlatır. Bundan başka diyalektik düşünüm, evrendeki bütün varlıkların en genel kanunu olarak hareketi, değişmeyi kabul eder. Bu anlamda felsefe tarihinde ilk büyük diyalektikçi filozof Heraklitos'dur. Ona göre bütün varlıklar, sürekli bir değişme halindedir; herşey bir oluştur; herşey karşıtına dönüşür; soğuk sıcak, gün gece olur; büyük küçülür, küçük büyür. Zıtların çatışması ve bunların temelli bir birlikte toplanması, herşeyin esasıdır. Bu anlamda diyalektik düşünüş, metafizik düşünüşün tam karşıtıdır. Çünkü metafizik düşünüşte, var olan şeylerin hepsi, tam ve olmuş bitmiş haldedir; evrende en büyük kanun hareketsizliktir; hareket ve değişme dış görünüştür. Platon, diyalektik metodu «diyalog» larında kullanır. Ona göre diyalektik bir fikir (İdea) ya da prensipten, içinde bulunan bütün pozitif ve negatif sonuçları çıkarma sanatıdır. Aristoteles diyalektiği bir düşünce yöntemi olarak negatif anlamda anlar. Ona göre diyalektik sadece çelişik tezleri karşılaştırmaktır; bir görüşü kanıtlama ve karşı görüşü reddetme sanatıdır. Avrupa felsefesinde, diyalektik bir anlayışa XVIII. yüzyılda Fransız filozofu Diderot'da rastlanır. Diderot tabiat felsefesinde, toplum ve insan ilişkileri üzerindeki görüşlerinde diyalektik bir anlayışa erebilmiştir. Sistemlerinde diyalektiği söz konusu eden başlıca Alman filozofları Kant, Fichte ve Hegel'dir. Hemen söylemek gerekir ki Kant, Aristoteles'den esinlenerek, diyalektiği negatif bir anlamda ele almıştır. Kant, aldatıcı ve gerçekle ilgisi olmayan düşünüşe diyalektik sıfatını kullanır. Alman idealist filozofları arasında diyalektiği zihnin diyalektiğini tabiatın diyalektiği ile kaynaştırarak, bunu da tarihin diyalektiğine bağlayan Hegel olmuştur. Ona göre diyalektik, artık sadece bir düşünüş biçimi değil, tabiatın, daha doğrusu fikrin (idee) tarih içindeki oluşudur. Hegel'de diyalektik, kendi kendini geliştiren fikir (İdee) dir. Hegel'in ardından gelen genç hegelcilerin sol kanadının önünde yer alan Feuerbach, Hegel'in idealizmini çok sert bir eleştiriden geçirmiş, ondaki bütün kavramları atarak, yerine karşıtlarını getirmiştir. Hegel'in idealist sistemini devirmiş, fakat yerine, Hegel'in idealist dogmatizmine simetrik, dogmatik bir materyalizm getirmişti. Çünkü Hegel'in sistemini

altüst etmek yeterli değildi; bu sistemi aşmak gerekiyordu. Bunu da diyalektik materyalizmle Marx ve Engels gerçekleştirmişlerdir. Diyalektik materyalizme göre, evrendeki gerçek objeler mutlak fikrin şu ya da bu derecedeki yankıları olmayıp, beynimizdeki fikirler, objelerin yankılarıdır. Böylece Hegel'in idealist diyalektiği altüst edilmiş olmaktadır. Diyalektik, dış dünyanın olduğu kadar, insan düşüncesindeki hareketin genel kanunlarının bilimi olmuştur. Bu kanunlar, aslında, aynı olmakla beraber, kendilerini belli edişlerinde farklı olan iki seriden meydana gelir. Bu kanunları bir yandan, insan beyni bilinçli olarak uygularken, bir yandan da bunlar, tabiatta ve şimdiye kadar da büyük kısmıyla tarihte, dış zorunluluklar olarak, sayısiz tesadüfler arasında hüküm sürmüştür. Böylece fikrin diyalektiği de, gerçek dünyanın diyalektiğinin bilinçli aksinden başka bir şey değildir. Marx ve Engels, Hegel felsefesinin, Hegel'i ilkelerine uygun sonuçlara varmasını önleyen, idealistçe süsleri atarak devrimci yanını, yani hareket ve oluş fikrini benimsemişlerdir. Diyalektiğin, insan düşünüşü ve tarihi de içinde olmak üzere diyalektiğin en genel kanun olarak anlaşılmasında, daha açık bir deyimle, diyalektik materyalizmin bulunuşunda tabiat bilimleri alanında XIX. yüzyılda da meydana gelmiş olan büyük ilerlemeler rol oynamıştır.

diyalel İng. i. Fel. Bir önermeyi (kaziyeyi) başka bir önerme ile isbat etmek suretiyle yapılan sofizm, bir çeşit kısır döngü (devri bâtıl = cercle vicieux). esk. Devri bâtıl, kıyası devr.

diyaliz Yun. i. Kim. Bir takım cisimlerin gözenekli zarlardan geçebilmesi temeline dayanan bir çözümleme yolu.

diyalog Yun. i. İki ya da daha çok kişi arasında konuşma. esk. Mükâleme, muhavere.

diyametr Fr. i. Mat. çap.

diyanet Ar. i. ★ 1. Dindarlık, dinin hükümlerine tam uyma. Diyanet sahibi bir adamdır. [Piété — Piety] ★ 2. Din: Diyanet işleri. Diyanet İşleri Başkanlığı [Religion — Religion]

Diyanet İşleri Huk. Türkiye'deki din işlerini görmek üzere Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuş devlet dairesi, 633 sayılı kanuna göre kurulmuş olan Diyanet İşleri Başkanlığı, bütünüyle idarî bir kuruluştur; dinî bir yapısı yoktur.

diyanetkâr Far. s. Dindar, diyanetli.

diyanetli s. Dindar.

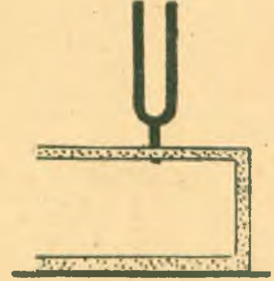
diyapazon Yun. i. ★ 1. Bir insanın ya da müzik aletinin yetişebileceği ses alanı: Genellikle insan sesi iki oktav olarak kabul edilir. ★ 2. Çelikten yapılmış, mıknatıs şeklinde iki kollu bir alet. Titreştirilince (ihtizaz ettirilince) ana seslerden birini verir. Daha çok doğal sesini veren bu alet ses ölçüsü olarak kullanılır. Müzik aletlerinin akort edilmesine yarar.

diyapozitif Fr. i. Pozitif fotoğraf camı, filmi.

diyar Ar. i. Ülke, memleket: Diyar diyar dolaştı, darü diyarından uzak düştü. [Contrée, pays — Countries, lands]

Diyarbakır Güney doğu illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 15 355 km² olan ilin ilçe ve bucaklarıyla nüfusu 475 835, merkezinin nüfusu 162 638'dir. Merkez ilçesinden başka Bismil, Çermik, Çınar, Çüngüş, Dicle, Ergani, Hani, Hazro, Kulp, Lice ve Silvan ilçeleri vardır. En önemli dağı, Urfa ile sınır teşkil eden Karacadağdır (1 919 m.). Dicle ırmağı ve kollarının suladığı toprakların % 25'i tarıma elverişlidir. Tahıl ekilir. Yaylalarda koyunculuk yapılır. Şehir, 650 m. yükseklikteki bir ovada Dicle'nin kıyısında kurulmuştur. Eski ve yeni diye ikiye ayrılır. Surlarla çevrili olan eski şehir bakımsızdır; yeni şehirde ise oldukça modern binalar, çeltik ve kiremit fabrikaları vardır. Tarihi, Hititler'e kadar uzanır. 640'da Müslümanlar tarafından alınmış, sonra tekrar Bizanslılar'ın olmuştur. Çeşitli Türk boyları, Timur ve Şah İsmail tarafından alındıktan sonra 1 070'de Selçuklular'ın sonra Osmanlılar'ın eline geçmiştir. Başta Ulucami olmak üzere Osmanlılar'dan kalma çeşitli cami ve hamamlar vardır. Önemli merkezlere demiryolu, karayolu ve hava yoluyla bağlıdır.

Diyarbakır Kalesi Tar. Diyarbakır, Dicle nehri üzerinde bulunduğu ve geçiş yolları bu şehirden geçtiği için, eski çağlardan beri bu şehrin korunmasına önem verilmiştir. 349 yılında, Bizans imparatoru Konstantinos şehri surlarla kuşattı. Bu tarihten sonra, şehir ve kale İranlılar'ın bir çok saldırılarına uğradı. Kale kayalıklar üzerindedir ve çok büyüktür. Doğudan batıya doğru 1 700 m. uzunluğundadır. Duvarlarının kalınlığı 3,5 m.'dir. En bü-

diyapazon

Makara ile oynanan bir oyun: Diyabolo.

yükleri, «Yedi Kardeşler», «Keçi Burcu» ve «Sen - Ben Burcu» olan 78 kulesi vardır. Bir yanını Dicle'ye vermiş olan kalenin öteki üç yanı 8 - 15 m. genişlikte savunma hendekleriyle çevrilidir. Kale, bugünkü şeklini Bizans İmparatoru Iustinianos devrinde almış, Osmanlılar tarafından da genişletilmiştir .Burç ve kapılarında birçok yazıtlar vardır.

Diyarbakırlı Sait Paşa (1832-1890) Yazar ve tarihçi. Diyarbakır'ın tanınmış ailelerindendir. Mutasarrıflıklarda bulundu. Mardin mutasarrıfı iken öldü. Yazarlarımızdan Süleyman Nazif ile Faik Ali'nin babasıdır. «Miratül - İber» adlı tarihi ve «Mizanül - Edep» adlı kitabı tanınmıştır.

Diyare Yun. i. İshal.

Diyar-ı Rum Tar. Anadolu'nun Sıvas'tan batı yöne olan bölgelerine eskiden verilen ad. Rum, Roma kelimesinden değişmiş bir coğrafya deyimiyken sonraları bir ulus adı olarak da kullanılmıştır: «Anadolu Rumları» gibi. Osmanlılar da batı Anadolu'ya uzun süre «Bilad-ı Rum», «İklim-i Rum» demişlerdir.

diyastas Fr. i. Kim. Maya.

diye b. Diyerek kelimesinin kısaltılmış şekli. İki cümleyi birbirine bağlar; sebep, bahane, tahmin gibi anlam taşır. Konuşalım diye geldim, hastayım diye çalışmıyor. Bu bağlaç eski metinlerde çok kez «deyu» şeklinde yazılırdı.

diyelek i. Lehçe, sive, ağız.

diyet Ar. i. ★ 1. Kan pahası. İslâm hukukunda, adam öldüren birinin ölenin ailesine ve yaralıyanın da yaralanan adama ödemek zorunda olduğu para. ★ 2. meç. Değer: Onun kaç paralık diyeti var? [Valeur — Value, worth]

Diyet Lat. i. Bazı ülkelerde genel işlerin görüldüğü siyasal meclis. Almanya'yı meydana getiren hükümetlerin özel parlamentolarına verilen ad. [Diète — Diet]

diyez Yun. i. Müz. ★ 1. Notada bir sesin yarım perde yükseltileceğini gösteren işaret. ★ 2. s. Yarım ton yükseltilmiş ses: Fa diyez.

Diyllus Atinalı tarihçi. Yirmi altı ciltlik bir dünya tarihi vardır. Birinci bölüm, Kutsal Savaş'la başlar ve M.Ö. 341'e kadar gelir. İkinci ve üçüncü bölümler M.Ö. 297 yılındaki ölümüne kadar sürer. Diodorus, Diyllus'u güvenilir bir kaynak olarak kullanmış, Plutarkhos da onu tarih konusunda bir otorite olarak kabul etmiştir.

diyod lâmba b. i. Fiz. İki elektrotlu radyo lâmbası. İki elektrottan biri, üstünden akım geçirilerek ısıtılıp akkor hale getirilen fitil (flaman) dir. İkinci elektrot ise silindir şeklindeki anottur. Bu iki elektrot cam bir tüp içine konup tübün havası boşaltılır. Bu lamba, dalgalı akım kaynağına bağlanınca, akımı yalnız bir yönde geçirir, ters yönde geçirmez.

Diyojen gazetesinin başlığı

Diyojen Gazetesi Tar. Türkiye'de yayınlanan ilk siyasal mizah dergisi. Derginin sahibi Teodor Kasap'dı. Yazarlar arasında Namık Kemal, Ali Bey gibi, günün seçkin aydınları da vardı. Güçlü, bayağılıktan uzak bir taşlama - mizah niteliği taşıyan «Diyojen» gazetesi, ele aldığı çeşitli siyasal konular bakımından ve o çağların çeşitli akımlarını yansıtması yönünden, günümüz incelemecileri için de değerli bir belgedir.

diyoptri Yun. i. Fiz. İnce kenarlı merceklerin yakınsama birimi. İnce kenarlı mercek üzerine gelen paralel ışınları, bir noktadan geçecek şekilde kırılmaya uğrarlar. Kırılmış ışınların kesiştiği bu noktaya odak adı verilir. Mercekle odak arasındaki uzaklık da odak uzaklığı adını alır. (Bak. Odak, mercek). f ile gösterilen odak uzaklığı küçüldükçe, merceğin yakınsaması da büyür. Odak uzaklığının tersine diyoptri denir $Y = 1/f$. Buna göre odak uzaklığı 1 m. olan bir merceğin yakınsaması, 1 diyoptridir. Gözlüklerde, optik aletlerde kullanılan merceklerin yakınsaması diyoptri ile ölçülür.

diyorit Yun. i. Jeol. Asit bir plajiyoklaz ile piroksen, amfibol, mika takımından bir ya da birçok madenden meydana gelen püskürük kütle.

diyostaz Yun. i. Nişastayı dekstrin ve glikoz haline getiren, tükürük ve pankreas salgısında bulunan bir maya.

diz i. Bacakla baldırın birleştiği kısım ve bu kısmın ön tarafı. Far. Zânû. [Genou — Knee]

diz ağırsağı b. i. Ağırşak biçiminde olan diz kemiği. Diz kapağı kemiği.

dizanteri Yun. i. Kanlı basur.

diz bağı b. i. Dizde çorabın tutturulduğu bağ. [Jarretière — Garter]

diz çökmek b. f. Dizlerin üzerinde yere oturmak. [S'agenouiller — To kneel down]

dizdar Far. i. ★ 1. Kale muhafızı, komutanı. ★ 2. Tar. Selçuklular ve Osmanlılar'da önemli kalelere atanan komutanlara verilen ad. Dizdarların yanlarında aileleri de bulunur; görevli oldukları sürece korumakla yükümlü bulundukları kalenin çevresinden 100 adımdan fazla uzaklaşmaları kanunla yasaklanırdı.

diz dize oturmak b. f. Birbirine pek yakın ve mahrem olmak; teklifsiz olmak.

dize gelmek b. f. Yalvarmak, dize varmak, dizlerine kapanmak.

dizge i. Bir bütün ortaya getirecek yolda karşılıklı olarak birbirine bağlı öğelerin topu. esk. Manzume, cümle. Sistem.

dizgi i. ★ 1. Basım için harfleri dizme işi. ★ 2. Düzenlilik. esk. Tertip, nizam.

dizgici i. Basımevlerinde yazıları dizen kimse. Yazıların elle dizildiği eski zamanlarda harfleri yanyana getirerek satırları ha-

zırlayan yazıyı sayfa haline de getirip hazırlardı. Yani, yazıyı dizenle sayfayı düzenleyen aynı kişiydi. Bu yüzden bu ustaya eskiden mürettip (tertip eden = düzenleyen) denirdi. Dizgi makineleri bulununca satırları makinede dizenle, sayfa haline getiren ustalar ayrıldı. Dizgi makinesinde satırları kurşunla dizene dizgici, satırları sayfa haline getirene de mürettip denmeye başlandı. [Compositeur d'imprimerie — Compositor]

dizgi makinesi b. i. Tek. Basımevlerinde kullanılan ve baskı yapacak kurşunları hazırlayan makine. Basılacak yazı, dizgici tarafından, daktilo tuşlarına benzeyen bir klâvyede yazılır. Makine içinde ergimiş halde kurşun vardır. Tuşuna basılan harfler bulundukları yerden düşüp kurşunun önünde sıralanır. Bir satırın bu şekilde yazılması bitince, ergimiş kurşun bu dişi harfler üzerinde katılaştırılır. Böylece bir çeşit döküm işlemi sonunda kurşundan bir satır elde edilir. Yazı bütünüyle kurşuna geçirildikten sonra satırlar mürettibe gönderilir. Mürettip klişeleri ve başlıkları da ekleyerek sayfayı hazırlar. Sayfa baskıya gönderilir. Dizgi makinelerinin birçok çeşitleri vardır. Son zamanlarda ofset baskı için dizgi yapan makineler yapılmıştır. Bunlarda kurşun yoktur. Yazı doğrudan doğruya filme geçirilir.

dizgin i. Gemin iki ucuna bağlanarak hayvanı yönetmeye yarayan kayış.

dizgini çekmek b. f. Aldığı izni ya da bulduğu serbestliği kötü kullanan birinin üzerindeki baskıyı çoğaltmak.

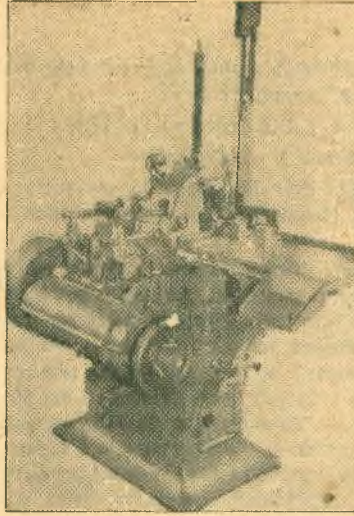
dizi ★ 1. i. Yanyana ya da ardarda sıralanmış şeylerin meydana getirdiği çizgi, düzen, tertip: İnci dizisi. [Rangée, file — Line, array, file] ★ 2. s. Dizilmiş, sıralanmış: Bir dizi asker. [Enfilé, aligné — Arranged] ★ 3. Müz. Bir oktavın içine sıralanmış olan sekiz sesin düzeni. esk. Tertip. ★ 4. Mat. Aralarında belirli bir bağıntı olan ve ardarda sıralanmış terimlerin topu. Her iki terim arasında belli bir matematik bağıntısı sağlanır. Aritmetik dizi, geometrik dizi gibi çeşitleri vardır. Geometrik dizide her terim, kendinden önce gelen terimin değişmez bir sayıyla çarpılması sonunda elde edilir. Değişmez olan bu sayıya geometrik dizinin orta kçarpanı denir. Örnek: Ortak çarpanı 2 olan bir geometrik dizi: 5, 10, 20, 40, 80... Aritmetik dizide ise, her terim kendinden önce gelen terimle değişmeyen bir sayının (ortak fark) toplanması sonunda elde edilir. Örnek: Ortak farkı 4 olan bir aritmetik dizi: 46, 50, 54, 58, 62... esk. Silsile-i alel - vila. [Progression — Progression]

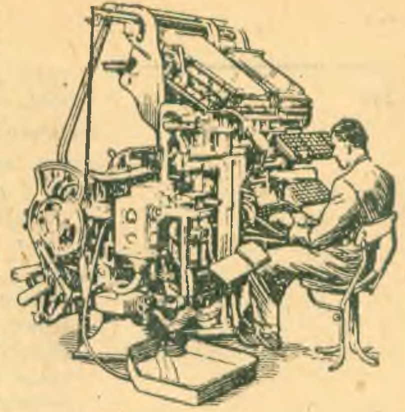
dizili s. Dizilmiş, tertibe konulmuş, sıralanmış. [Rangé, enfilé, aligné — Arranged, set up, strung]

dizin i. Belli bir amaca göre dizilmiş liste, cetvel. [Liste, index — Index, liste]

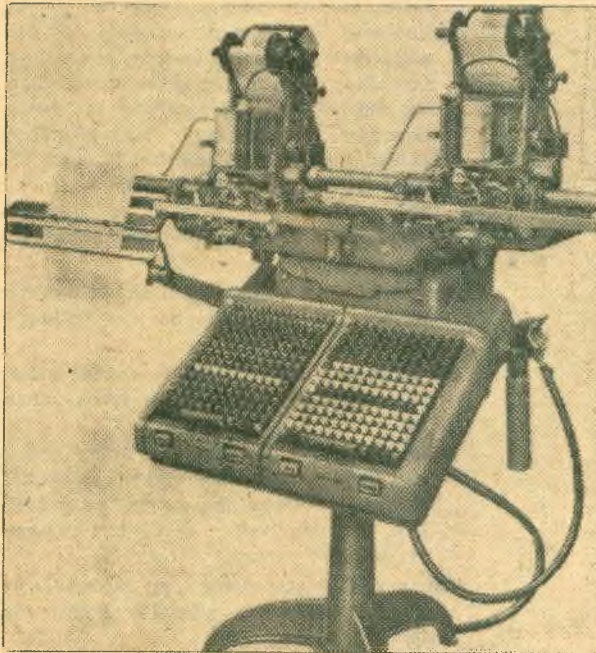
dizini dövmek b. f. Çok pişman olmak: Kızını dövmiyen dizini döver.

dizinin bağı çözülmek b. f. Dizlerindeki hal-

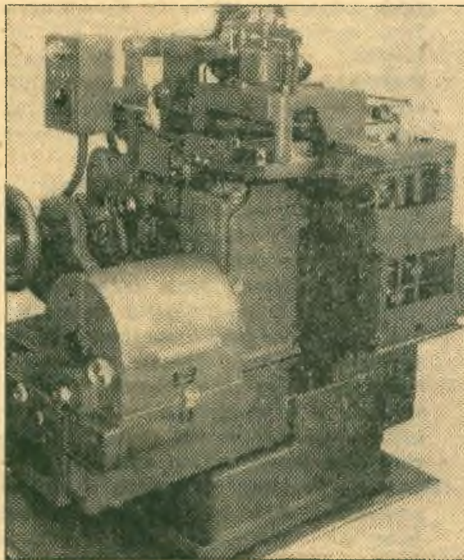

Modern basımevlerinde dizgi makineleri kullanılır. Linotip ya da Entertip gibi çeşitleri olan bu makinelerde operatör, yazıyı daktilo klavyesine benzeyen bir klavyede yazar. Yazılar makinede kurşun satırlar haline gelir.

DİZGİ MAKİNALARI

Son zamanlarda daha modern makineler yapılmıştır. Bunlarda dizilen yazı, bir kâğıdın üzerine delikler şeklinde geçirilir. Kurşun dökümü bu kâğıttan yapılır. Yukarıda ortada bu tür makinelerin ikili dizgi makinesi görülmektedir. Bu makinede aynı anda iki ayrı kâğıt bobinine değişik punto ve kadratlarda (satır genişliği) dizgi yapmak mümkündür. Yukarıda soldaki resim bu makinenin kâğıttan kurşuna döküm işlemini yapan ünitesini göstermektedir. Aşağıda bu makinelerin çok daha değişik bir modeli bulunmaktadır. Bunda yazıyı delikli kâğıttan doğrudan doğruya filme geçirmek mümkündür.

sizlik yüzünden ayakta duramaz hale gelmek, çok korkup titremek.

diz kapağı b. i. Diz oynağının ön tarafı.

dizleri kesilmek b. f. Yorulmak.

dizlik i. Dize geçirilen şey, dizi aşmıyan kısa don. [Genouillère — Kneecap, knee - piece]

dizmek f. ★ 1. Sıraya koymak, yanyana ya da arka arkaya getirmek, çizgi halinde düzenlemek: Saksıları havuzun kenarına dizmek. [Ranger, aligner, enfiler — To arrange, array] ★ 2. İpliğe ya da tele geçirmek: Tesbih, inci, boncuk dizmek. [Enfiler — To string] ★ 3. Harfleri yazı haline getirmek, tertip etmek. ★ 3. Basımevlerinde kurşun harfleri yanyana getirerek yazıları hazırlamak. Eskiden dizgi elle yapılırdı. Her harf ayrı ayrı alınıp sıralanırdı. Modern basımevlerinde bu iş makinelerle yapılmaktadır. Linotip, entertip adını alan makineler yazıları, istenen büyüklükte, istenen genişlikte dizmektedir. Bu makinelere dizgi makinesi adı verilir. Gazeteler, dergiler hep bu makinelerle dizilir. Bazı ilkel basımevleri ise hâlâ elle dizgi yapmaktadır. [Composer — To set up]

diz yapmak b. f. Pantalonun diz tarafı aşınmak.

do i. Müz. Gam denen müzik sesleri dizişinin birinci sesi ve notada bu sesi gösteren işaret.

do anahtarı i. Müz. Portrenin üzerine çizilen ve o çizgideki notaya adını veren anahtar.

doberman i. Zo. Almanya'da Dober adında bir yetiştiricinin ıslah ederek yetiştirdiği bir bekçi köpeği. Boyu orta, yapısı sağlam, sahibine bağlı, cesur bir köpektir. İyi bekçilik yapar.

dobra s. (Islavca «dobro» dan bozma) Açık, doğru: Dobra bir adamdır. Dobra sözlü.

Dobruca (Rom. Dobrogea) Güneybatı Romanya'da Bulgaristan sınırı ile Karadeniz ve Tuna arasındaki bölge. 22 986 km. dir. 1940-1946 yılında bölgenin güney yarısı Bulgaristan'a verilmiştir. Romanya'daki kısmın en önemli kenti Köstence'dir. Romanya'daki Türk nüfusunun en yoğun yaşadığı bölge burasıdır.

doca (desoxycorticosteron) Hek. Böbreküstü bezinin kabuk bölümünün, minerallerin ve suyun vücuttaki alış verişi ile ilgili çok önemli bir hormonu.

doçent Lat. i. Üniversitelerde profesörle asistan arasında bulunan öğretim üyesi. Doktora yapmış asistanlar, doçentlik tezi hazırlayarak bir kurul önünde imtihan edilirler. Başarı kazanan, doçent olur. Üniversitede öğretim üyesi olmaksızın da bu imtihanı kazanan doçent olabilir. Böylelerine eylemsiz doçent adı verilir.

Dodona, Dodone Tar. Eski çağda, Kuzey Yunanistan'da, Epir bölgesinde, Yunanlılar'ın en eski kehânet yeri. Yunanistan'ın ilk halkı Pelasglar (Pelasgi, Pelasgoi) burada bir tapınak kurup, Baştanrı Zeus'e adadılar. Dodana'da, tanrı, buyruğunu, meşe ağacının yaprak ve dallarının uğultusuyla belli ederdi. Selloi ya da Peleiades adı verilen rahip ve rahibeler tarafından, bu uğultu yorumlanırdı. Başlangıçta pek ünlü olan bu kutsal yer, Delfoi karşısında, önemini kaybetti.

Dodurga Bilecik'in Bozuyük ilçesi bucaklarından. 17 köylü bucağın nüfusu 9 242, merkezinin nüfusu 2 173'dür.

dogma Yun. i. Fel. İnak. Her türlü inceleme ve eleştirmenin üstünde tutulan ve gözü kapalı olarak inanılması gerekli sayılan söz, fikir. esk. Nas, akide. [Dogme — Dogma]

dogmatizm Fel. Bir görüşü tartışmasız ileri sürme eğilimi. Felsefede, önceden doğruluğu kabul edilerek ileri sürülen bütün doktrinleri göstermek için kullanılır. Bu anlamda kritisizmin karşıtıdır. Kritisizmi benimseyen her felsefe Descartes'ın ve Kant'ın yaptıkları gibi, herşeyden şüphe ile işe başlar. Dogmatik felsefe deyimi özel olarak ortaçağ felsefesini göstermek için kullanılmaktadır. Bu felsefe din dogmasının otoritesine dayanır. Dogmatizme, teorik, olarak, septisizm (şüphecilik) de karşıttır. Günlük hayatta deneye değer vermemeyi anlatır. Dogmatik politikacı, yaşadığı çağın ve yerin tarihsel şartlarını dikkate almadan, bir teoriye saplanarak, hareketlerini yönetir. Bir anlamda dogmatizm, hoşgörmezliği ve taassubu anlatır.

doğa i. Fel. Tabiat, mahiyet, bir şeyin iç özelliği: Balığın doğası suda yaşamaktır. [Nature — Nature]

doğaca s. Doğal, doğa kanunlarına uygun, esk. Tabiî.

doğacılık i. Fel. ★ 1. Tabiata tapma. İlk insan toplumlarında güneş, yıldız, gök, ateş, fırtına, gece gibi doğal şeylere ve olaylara tapanların mezhebi. [Naturisme — Naturism] ★ 2. Sosyal müesseselerde ve yaşama tarzında doğal hayata dönmeyi pek çok övüp tavsiye edenlerin mesleği. esk. Tab'aniye ibadeti tabiat, tabiatperestlik. [Naturisme — Naturism]

doğaç i. Çok düşünülmeksizin doğan güzel düşünce ya da bu düşünceleri doğuran anıklık, esk. Saniha.

doğaçtan zf. (Güzel söz ya da düşünce hakkında) Daha önce kafasında hazırlık yapmaksızın çok düşünmeksizin. esk. İrticalen.

doğal s. Kim. Doğa ile ilgili ya da tabiata uygun. esk. Tabiî. [Naturel — Natural]

doğalcılık i. Fel. Doğal olaylar dışında hiçbir şeyin olmadığına inananların mezhebi. esk. Tabiiye mezhebi, mezhebi tabiiyun. Ahlâkta ahlâkın biyolojik olduğuna, yani fiziyolojik şartlardan ve doğal ihtiyaçlardan doğduğuna inananların mesleği. Estetikte, tabiatı kayıtsız şartsız taklit etmeyi güzel sanatların amacı sayanların tuttukları yol: Emile Zola romancılıkta do-

ğalcılığa yol açanların başlıcalarındandır. [Naturalisme — Naturalism]

doğan i. Zo. Kartallar takımının kartalgiller familyasından bir kuş türü. Güvercinlere ve kümes hayvanlarına saldırır. Kayalıklarda yuva yapar. Dünyanın her yerinde yaşar. [Faucon pélerin — Feregrine]

Doğan, Avni (1892-1965) Yönetici, devlet adamı. 1913'de Mülkiye Mektebi'ni bitirdi. Kaymakamlık, valilik, genel müfettişlik yaptı. 1923'de Şark İstiklâl Mahkemesi'nde üye olarak bulundu. İkinci dönemden yedinci dönem sonuna, dokuzuncu dönemden on birinci dönem sonuna kadar milletvekilliği yaptı. 1948-1950 yıllarında Ankara valisiydi. 1961'de kurucu meclise katıldı. 1961 yılında yeniden milletvekili seçildi. İnönü başkanlığındaki ilk koalisyon kabinesinde 1961-1962 yıllarında devlet bakanı olarak görev aldı. Yazıları, çevirileri arasında «Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası» adlı kitabı sayılabilir.

Doğanbey İzmir'in Seferhisar ilçesi bucaklarından. 3 köylü bucağın nüfusu 820, merkezinin nüfusu 326'dır.

Doğanbey Konya'nın Beyşehir ilçesi bucaklarından. 12 köylü bucağın nüfusu 11 019, merkezinin nüfusu 2 943'dür.

Doğanbey Aydın'ın Söke ilçesi bucaklarından. 5 köylü bucağın nüfusu 5 270, merkezinin nüfusu 924'dür.

Doğan Bey Niğbolu Kalesi'nin ünlü dizdarı. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmeyen Doğan Bey, XIV. yüzyılda Osmanlı ordularının Rumeli'deki savaşlarında yiğitliğiyle kendini tanıttı. Yıldırım Beyazıt üzerine gelen Avrupa orduları Niğbolu kalesini kuşattıkları zaman, büyük yoksunluklara rağmen kahramanca direndi. Düşmanı oyaladı; padişahın yetişip düşmanı yenilgiye uğratmasını sağladı.

Doğanbeyli Erzincan'ın Kemah ilçesi bucaklarından. 15 köylü bucağın nüfusu 4 128, merkezinin nüfusu 489'dur. Eski adı Ermelik'di.

doğancı i. Doğan yetiştiren ve doğanla avcılık eden kimse. Eskiden Osmanlı sarayında bu işle görevli olanlar sarayın Enderun dairesinde bir zümre teşkil ederlerdi ve başlarında bulunana da doğancıbaşı denirdi. Doğancıbaşlar avlarda padişaha en yakın bulunarak hizmet eder, saraydan beylerbeyi ve bazı defa vezir olarak çıkarlardı. IV. Murat zamanında sarayda parçalanmış olan sadrazam hafız ve şair Ahmet Paşa doğancıbaşılıktan yetişmedir. Üsküdarda saraya doğan yetiştirenlerin meydanı ve semti hâlâ Doğancılar adını taşır. [Fauconnier — Falconer]

Doğançay Siirt'in Derman ilçesi bucaklarından. 9 köylü bucağın nüfusu 4 058, merkezinin nüfusu 358'dir. Eski adı Harhur'du.

Doğançay Sakarya'nın Geyve ilçesi bucaklarından. 13 köylü bucağın nüfusu 4 848, merkezinin nüfusu 591'dir.

Doğanhisar Konya'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 428 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 24 596, merkezinin nüfusu 5 967'dir. İlçe toprakları Sultandağları'nın doğu eteklerinden kuzey doğuya doğru uzanır. Tahıl ve baklagiller yetiştirilir. Kasaba, Afyon - Konya demiryolu üzerinde istasyon olan Argıthan'a 17 km. uzaklıktadır. Testicilik yaygındır.

Doğankent Adana'nın Karataş ilçesi bucaklarından. 24 köylü bucağın nüfusu 9 013, merkezinin nüfusu 641'dir. Eski adı Mihmandar'dı.

Doğankent Giresun'un Tirebolu ilçesi bucaklarından. 11 köylü bucağın nüfusu 5 679, merkezinin nüfusu 1 158'dir. Eski adı Harşit'di.

Doğanpınar Gaziantep'in Oğuzeli ilçesi bucaklarından. 42 köylü bucağın nüfusu 9 152, merkezinin nüfusu 1 244'dür. Eski adı Haral'dı.

Doğansu Ağrı'nın Datnos ilçesi bucaklarından. 10 köylü bucağının nüfusu 3 083, merkezinin nüfusu 717'dir. Eski adı Sultanmut'du.

Doğanşar Sıvas'ın Hafik ilçesi bucaklarından. 43 köylü bucağın nüfusu 17 527, merkezinin nüfusu 1 787'dir. Eski adı İpsile'ydi.

Doğanşehir Malatya'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 196 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 37 115, merkezinin nüfusu 5 031'dir. İlçe toprakları Malatya dağlarının kuzeyindedir. Tahıl, baklagiller ve tütün yetiştirilir. Kasaba, Malatya - Fevzipaşa demiryolu üzerindedir. Eski adı Viranşehir'di. Malátya - Adıyaman asfaltına 4 km. uzaklıktadır.

Doğantepe Amasya'nın merkez ilçesi bucaklarından. 19 köylü bucağın nüfusu 10 888, merkezinin nüfusu 1 831'dir. Eski adı Zara'ydı.

Doğanyol Malatya'nın Pötürge ilçesi bucaklarından. 17 köylü bucağın nüfusu 8 586, merkezinin nüfusu 1 989'dur. Eski adı Keferdiz'di.

Doğanyurt Tokat'ın Erbaa ilçesi bucaklarından. 18 köylü bucağın nüfusu 10 177, merkezinin nüfusu 1 026'dır. Eski adı Hayati'ydi.

Doğanyurt Kars'ın İnebolu ilçesi bucaklarından. 28 köylü bucağın nüfusu 10 977, merkezinin nüfusu 682'dir. Eski adı Meset'di.

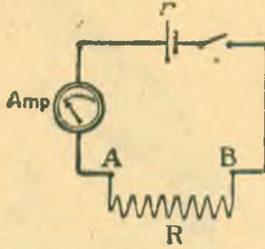
doğa üstü b. s. Fel. Doğa kanunlarına uymayan. esk. Tabiatüstü. Fevkattabia. [Surnaturel — Supernaturel]

doğma i. ★ 1. Dünyaya gelme. esk. Vilâdet, tevellüt: Çocuğun doğması aileyi şenlendirir. [Naissance — Birth] ★ 2. Güneş, ay ya da yıldızların ufuktan çıkması, görünmesi. esk. Tulû. [Lever (du soleil, d'un astre) — Rise] ★ 3. s. Doğmuş, dünyaya gelmiş: İstanbul'da doğma bir yabancı. [Né, natif — By birth, born]

doğan

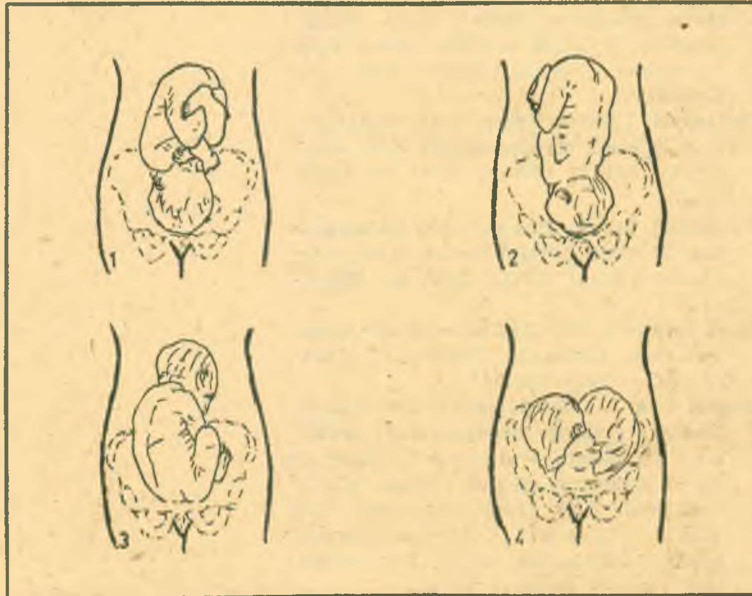
DOĞRU AKIM

Direnci R olan kapalı bir devreye doğru gerilim uygulanınca devreden doğru akım geçer. Bunu ampermetre göstergesinin sapmasıyla da görebiliriz.

BEBEĞİN DOĞMASI :

Bebeğin rahim içindeki durumuna göre doğum kolay ya da güç olur. 1° Baş aşağıda. Normal ve kolay doğum. 2° Başaşağı ve yüzden geliş. Normal ama biraz güç doğum. 3° Ters gelme. Normal doğum yapılabilir ama çocuğu kurtarmak için çoğunlukla ameliyat yapılır. 4° Arkadan gelme. Normal doğum yapılamaz; ameliyat gerekir.

doğma büyüme b. i. Bir yerde doğmuş ve orada yetişmiş : Doğma büyüme İstanbul'lu.

doğmaca s. Doğuştan olan, anadan doğma, doğmalık.

doğmak f. ★ 1. Dünyaya gelmek, süresini doldurup anasının karnından çıkmak. esk. Tevellüdetmek. [Naître — To be born] ★ 2. Güneş, yıldız gibi şeyler hakkında çıkmak, görünmek. [Poindre, se lever — To rise] ★ 3. Meydana gelmek, zuhur etmek. esk. Hasıl olmak : Bu sanat bizde yeni doğdu. [Se produire, apparaître — To happen] ★ 4. (Fikir, hayâl gibi şeyler hakkında) Zihinde birdenbire meydana gelmek. esk. Sanih olmak, sünûh etmek : Bugün geleceğiniz içime doğdu. [Avoir une inspiration — To have a presentiment]

doğrama i. ★ 1. Parça parça kesme. ★ 2. Yapı ya da eşyada ağaç kısımlar, kapı, çerçeve, masa, dolap gibi doğranmış ağaçtan yapılan iş.

doğramacı i. Doğrama işi yapan kimse.

Doğramacı, İhsan (Doğ. 1915) Tıp profesörü. Erbil'de doğdu, Doğramacı Ali Paşa'nın oğludur. İstanbul Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Harvard ve Washington üniversitelerinde çocuk hastalıkları öğrenimine devam etti. Dönüşünde Ankara Üniversitesi'ne girdi. 1949'da doçent, 1955'de profesör oldu. 1963'de Ankara Üniversitesi rektörlüğüne seçildi. 1965'de Hacettepe Bilim Merkezi başkanlığına ,1967'de Hacettepe Üniversitesi rektörlüğüne seçildi. Alman, Fransız, İngiliz Pediatri cemiyetleri ve Amerikan Pediatri Akademisi üyeliklerine seçildi. 1960'dan beri Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (Unicef)nun İcra Heyeti üyesidir. Çocuk sağlığı ve hastalıkları üzerine kitapları vardır : «Premature», «Çocuk Bakımı», «Annenin Kitabı».

doğramacılık i. Kapı, pencere çerçevesi gibi ağaç işleri yapmak sanatı. [Charpenterie — Joinery]

doğramak f. Parça parça kesmek : Et, soğan, tahta doğramak. [Morceler — To cut up, carve]

doğru s. ★ 1. Eğri ve çarpuk olmayan, bir ucundan öteki ucuna kadar yönü değişmeyen. Düz. Ar. Müstakim. Far. Rast : doğru yol, doğru duvar. [Droit, direct — Straight, direct] ★ 2. Gerçek, yalan olmıyan. esk. Muhakkak, sahih : Doğru haber. [Vrai, juste — True, correct, right] ★ 3. Duruma uygun, isabetli : Doğru hareket. ★ 4. Yalancı ve hileci olmıyan, kanuna, usule ve ahlâk kurallarına bağlı bulunan, halis, sadık, namuslu : Doğru adam. [Correct, honnête, loyale — Honest, loyal] ★ 5. Yanlışsız, sağlam : Doğru hesap. [Juste, correct — Correct, exact] ★ 6. Mat. Eğri ve kırık olmayan çizgi. Yalnız uzunluğu vardır. [Ligne — Ligne] ★ 7. zf. Doğru olarak, doğruca : Bu yol doğru ırmağa gider. ★ 8. zf. Karşı : Eve doğru gitti. [Vers — Towards] ★ 9. zf. Yakın, yakınlarında : Akşama doğru gelir. [Vers — Near]

doğru akım b. i. Tek. Kapalı bir devre üzerinde hep aynı yönde akan elektrik akımı ; dalgalı akım gibi akış yönünü değiştirmeyen akım. Doğru akım, dinamo, pil, akümülâtör gibi doğru gerilim kaynaklarından elde edilebilir. Ya da bir dalgalı akım üretecinin gerilimi, doğrultmaç (redresör) aracılığıyla doğru gerilime çevrilir. Kapalı bir elektrik devresinden geçen akımın dalgalı ya da doğru olması, devreye uygulanan gerilimin dalgalı ya da doğru olmasına bağlıdır. Akımın büyüklüğü ise uygulanan gerilime ve devrenin direncine göre değişir (Bak. akım). Doğru akım günlük hayatta az kullanılan bir akımdır. En çok akümülâtörlerin doldurulmasında (şarj edilmesinde) kullanılır. [Courant continu — Continuous current]

doğruca zf. Dolaşmıyarak, doğrudan doğruya : Bu yol doğruca oraya çıkar. [Tout droit, directement — Directly, straight away]

doğrucu s. Doğru söylemeyi ilke edinmiş : O doğrucu bir adamdır.

doğruculuk i. ★ 1. Doğruyu sevme hali, sadakat. [Véracité — Veracity] ★ 2. Tanrının aldatmamak ve aldanmamak sıfatı. Allahın bize verdiği bilgilerin doğru olduğu fikri. [Véracité — Veracity]

doğrudan doğruya b. zf. Vasıtasız araçsız olarak. [Directement — Directly, straight - away]

doğrudan doğruya dava Huk. Alacaklının, borçlusu yerine borçlusunun hukuku bakımından bağıntıda bulunduğu üçüncü şahıs aleyhine kendi adına açtığı dava. [Action directe — Direct claim]

doğru durmak b. f. ★ 1. Dik durmak. ★ 2. Uslu ve kabahatsız durmak.

doğru dürüst b. zf. Yanlışsız olarak.

doğrulama i. Man. Bir düşünceyi başkalarının kabulü için bildirme. İleri sürme. [Assertion — Assertion]

doğrulmak f. ★ 1. Eğri ya da çarpık iken düz ve doğru bir hale gelmek: Çocuğun ayağı kemik hastalığı geçtikten sonra yavaş yavaş doğruldu. [Se mettre droit — To become straight] ★ 2. Oturmuş ya da uzanmışken kalkmak. Eski öğretmenini görünce saygıyla doğruldu. [Se dresser — To rear up] ★ 3. Bir şey yanlışken düzelmek: Hesap şimdi doğruldu. [Se corriger — To become true] ★ 4. Yönelmek. esk. Teveccüh etmek, istikamet almak: Evine doğruldu. [Se diriger vers — To set out for, go towards] ★ 5. Külb. (Para hakkında) Sağlanmak, temin edilmek: Gündelik doğruldu. [Etre assuré — To become guaranteed]

doğrultmaç i. Tek. Dalgalı akımı doğru akıma çevirmeye yarayan alet. Dalgalı akım, kapalı bir elektrik devresi üzerinden akarken boyuna yön ve büyüklük değiştirir. Dalgalı akım kaynağının önüne bir doğrultmaç konur, doğrultmaçtan çıkan akım devre üzerinden geçirilirse, o zaman yön değiştirmez; hep aynı yönde akar. Doğrultmaç, dalgalı akımı bir yönde geçirir, ters yönde geçirmez. Böylece dalgalı akım, doğrultulmuş olur. Çeşitli doğrultmaçlar vardır. Radyolarda kullanılan lâmbalar, cıva buharlı doğrultmaçlar en yaygın olanlarıdır. Dalgalı akım alıp doğru akım veren döner elektrik makineleri de vardır. Bunlara komütatris adı verilir. Son zamanlarda kuru doğrultmaçlar, hem küçük hem de ucuz olmalarından dolayı çok yaygın bir kullanılma alanı bulmuştur. Redresör. [Redresseur — Straightener, redresser]

doğrultmak f. Düzeltmek, doğru hale getirmek. esk. Tashih etmek. [Redresser, corriger, rectifier — To correct, redress, rectify]

doğrultman i. Mat. Hareketi sonunda bir çizgi meydana getiren bir noktanın ya da yüzey meydana getiren bir çizginin tutması gereken doğrultu. esk. Müveccih. [Directeur — Directrix]

doğrultu i. Mat. Bir doğrunun belirlediği tek yol. Her doğrunun bir doğrultusu vardır. Paralel doğruların doğrultuları aynıdır. Sonsuza kadar uzadığı düşünülen bir doğrunun üzerinde iki yön vardır. esk. İstikamet. [Direction — Direction]

doğrulum i. Biyo. Bitki ve hayvan gibi bazı dirimli varlıkların, türlü uyarıcı nedenlerin (ışık, ısı, besin ihtiyacı) etkisi altında bu uyarıcıların doğrusuna ya da tersinine yer değiştirmeleri olayı.

doğru orantı b. i. Mat. Birbirine bağlı olan ve biri artınca öteki de artan iki büyüklük arasındaki bağıntı. Örnek: Bir cismin hacmiyle ağırlığı doğru orantılıdır. Çünkü cismin hacmi artınca, ağırlığı da artar. esk. Mepsuten mütenasip. [Directement proportionel — Direct proportional]

doğru oturmak b. f. Uslu oturmak.

doğrusal s. Mat. ★ 1. Doğru boyunca, doğru şeklinde. Bir doğru üzerinde hareket eden bir cismin hareketi için doğrusal hareket deyimi kullanılır. [Réctiligne — Rectilinear] ★ 2. Cebirde birinci derece ifadelerine verilen genel sıfat. İfadelerin derecelerine (üslerinin değerine) göre belirttikleri eğriler de değişir. Birinci derece ifadeleri ise koordinat sisteminde bir doğru gösterirler. Bu yüzden $ax + b = y$ şeklindeki birinci derece ifadesinin genel şekline doğrusal ifade de denir. [Linéaire — Linear]

doğrusu zf. İşin gerçeği, elhak: Doğrusu söyledikleri kadar varmış. [En vérité, en fait — Honestly, frankly, actualy]

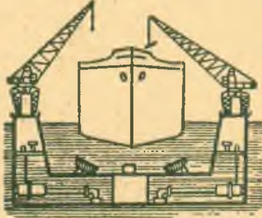
Doğruyol Kars'ın Çıldır ilçesi bucaklarından. 8 köylü bucağın nüfusu 5 615, merkezinin nüfusu 1 788'dir. Eski adı Cala'ydı.

doğu ★ 1. Güneşin doğduğu yön, gün doğusu. esk. Şark. [East, levant, orient — East, levant, orient] ★ 2. Astr. Güneşin 20 Martta doğduğu nokta. [Oriental — Oriental] ★ 3. s. Doğu ile ilgili, doğuda olan.

Doğu Anadolu Bölgesi Yurdumuzun yedi coğrafya bölgesinden en büyüğü. Yüzölçümü 163 055 km² dir. Sınırları tıpkı öteki bölgeler gibi yönetim sınırlara göre çizilmemiştir. Kapsadığı illerin sayısı 10'dur. (Kars, Ağrı, Van, Hakâri, Bitlis, Bingöl, Muş, Tunceli, Elâzığ, Malatya). Bundan başka Erzurum ve Erzincan'ın bazı ilçeleri de bu bölge içindedir. Yüzey şekli bakımından birbirine paralel yüksek engebeler halindedir. En kuzeydeki dağ sırası Karasu - Aras sıradağları olup, bunların kuzeyinde Erzincan, Tercan, Erzurum, Pasinler çukur alanları sıralanır. Karasu Aras dağları, Manzur dağları ile başlıyarak doğuya doğru Mercan (3 450 m.). Topçu, Sarıkom dağları ile devam

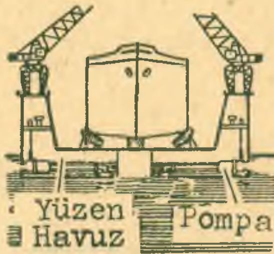

DOK :

YÜZEN HAVUZ :

Havuz dubalardan yapılmıştır. Dubaların içine su doldurulur ; havuz batar, gemi denizden havuza girer.

Pompalarla, dubaların suyu boşaltılır. Havuz olduğu gibi yukarı kalkar. Havuzun içindeki su da boşaltılır. Gemi havuzun dibindeki kalaslara oturur. Onarma işi bitince olaylar tekrarlanır ; gemi havuzdan denize geçer.

eder ; sonunda Büyükağrı (5 165 m.) volkanı bulunur. Yine bu sıradağların doğu kesimi ile Van gölü arasında büyük volkan konileri görülür. (Tendürük, Aladağ, Süphan, Nemrut). Karasu Aras dağlarının güneyinde Elbistan havzasından başlayarak, Malatya, Uluova, Elâzığ, Muş çukur alanları uzanır. Bunların güneyinde Güneydoğu Torosları yükselir, en yüksek yeri Cilo Dağındaki Reşko tepesi (4 168 m.) dir. İklim kara iklimidir. Kışları sert ve uzundur. Yağışlar genellikle kısa sürerse de kuvvetli engebe yüzünden bu bölgenin yaylaları İç Anadolu'dan daha yağışlıdır. Ormanlar dağların en yüksek yerlerine kadar çıkar fakat azdır. Bölgenin kuzeyinde en çok sarıçamlara rastlanır. Bölgenin akarsu ve gölleri dört havzada toplanır. 1° Karadenize dökülenler (Çoruh Nehrinin kaynağı). 2° Hazar denizine dökülenler (Aras Nehri ve kolları). 3° Basra körfezine dökülenler (Fırat ve kolları, Dicle'nin kaynağı). 4° Van gölü Kapalı havzasında son bulan küçük sular. Türkiye'nin en büyük gölü Doğu Anadolu'dadır (3 764 km²). Kars ilinde Çıldır ve Elâzığ'ın güneydoğusunda Gölcük de bölge göllerinin önemlilerindendir. Ekonomisi ; topraklarının % 9,6'sı ekili - dikili, % 4,6'sı nadasa ayrılmış, % 5,8'i orman, % 64,3'ü çayır ve otlaklar, % 15,7'si ürün getirmeyen topraklardır. En önemli ürünü tahıldır. (Buğday, arpa, darı). Bir miktar şeker pancarı ve pamuk da yetişir. Malatya, Elâzığ çevrelerinden bağ ve bahçe ürünleri alınır. Hayvancılıkta en önde gelen bölgemizdir. (Sığır, koyun, keçi). Madenler : Divriği'deki demir Ergani'deki bakır madenleri en önemlileridir. Bu bölge endüstri bakımından en geri kalmış bölgedir. Malatya şeker, tütün, pamuklu dokuma, v.b. fabrikaları ile bölgede başta gelir. Bundan başka Erzincan, Erzurum, Malatya, Elâzığ'da şeker fabrikaları vardır. Bölgede demiryolu azdır. Haydarpaşa - Erzurum hattı, Erzurum'dan sonra Kars'a kadar uzanır. Bu yol üzerinde Çetinkaya'dan ayrılan bir hat da Malatya'ya gider, orada ikiye ayrılır. Biri Fevzipaşa'ya, öteki Kurtalan'a ulaşır, ayrıca Malatya'dan başlayan bir hat Elâzığ'ı geçip Muş'a varır. Karayolları daha çoktur. Nüfusu seyrek bir bölgedir ; çukur alanlarda daha yoğundur. Nüfusu 100 000'i aşan kent yoktur. En kalabalık kentlerin nüfusu 50 000'nin biraz üstündedir.

Doğubeyazıt Ağrı'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 2 383 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 42 345, merkezinin nüfusu 8 526'dır. Ağrı (5 165 m.) ve Tendürük (3 542 m.) dağları ilçe sınırları içindedir. Aras'ın kollarından Sarısu'nun suladığı topraklarda tahıl ve pirinç ekilir. Hayvancılık yapılır. Kasaba, Trabzon İran transit yolu üzerindedir. İl merkezine 96 km. lik asfalt bir yolla bağlıdır.

Doğu İlleri Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Tar. Kurtuluş Savaşı başlangıcında Doğu Anadolu'da kurulan ilk ulusal derneklerden biri. Cemiyetin ana amacı, I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmamız üzerine, düşmanlarımızın doğu illerinden bazılarını Ermeniler'e vermelerini önlemekti. Bu konuda bir yandan savunma örgütleri kurmaya çalışan cemiyet, propaganda ve yayın yolu ile de çabalar gösteriyordu. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkıp Kurtuluş Savaşı'nı yönetmeye başlamasından sonra, Doğu İlleri Müdafa-i Hukuk Cemiyeti, benzer dernekler gibi onun emrine girdi.

Doğu Karadeniz Dağları Yurdumuzun başlıca sıra dağlarından. Birbirine paralel iki sıra halinde uzanırlar. Kıyıdaki birinci sıra doğuda çok yüksektir. Rize Dağları üstünde, Kaçkar Dağı (3 337 m.). Batıya doğru Soğanlı, Trabzon, Zigana, Gümüşhane ve Giresun dağları adını alarak alçalırlar (2 000 m.). İç sıralara Kelkit - Çoruh dağları da denir. Bunlar da doğudan batıya doğru alçalırlar. Bu dağlarda eski buzulların izlerine, özellikle buzul göllerine rastlanır. Her mevsim yağışlı olduğundan, kıyı dağlarının denize bakan yamaçlarındaki gür ormanlarda meşe, gürgen, kestane, çınar, iğne yapraklılar bulunur. Geçitler az ve yüksektir Kop geçidi (2 390 m.), Zigana (2 035 m) v. b. dir.

doğum i. ★ 1. Dünyaya gelme, doğuş. esk. Tevellüt. [Naissance — Birth] ★ 2. Bir kimsenin doğduğu yıl : Ali 1920 doğumludur. [Date de naissance — Date of birth, when born]

doğumevi b. i. Çocuk doğurmaya mahsus hastane. [Maternité — Maternity home, nursing home]

doğuranlar ç. i. Zo. Hayvanların yavru doğurarak üreyen sınıfı. [Vivipares — Viviparous]

doğurgan s. Çok doğuran : Doğurgan kadın, doğurgan koyun. esk. Velût. [Fécond, prolifique — Prolific, fecund]

doğurmak f. ★ 1. Dünyaya yavru getirmek. esk. Tevlidetmek. [Accoucher, enfanter — To give birth] ★ 2. Meydana çıkmasına sebep olmak : Bu hareket kötü sonuçlar doğurabilir. [Produire, engendrer — To cause, yield]

Doğu Roma İmparatorluğu Bak. Bizans İmparatorluğu.

doğurtmak f. ★ 1. Bir kadın ya da dişinin doğurmasını kolaylaştırmak, doğurmada yardım etmek : Hangi ebe doğurttu? ★ 2. Gebe bırakıp çocuk yaptırmak : Bir koç kırk elli koyunu doğurtabilir.

doğuş i. Doğma, çıkma. esk. Tevellüt, zuhur: Çocuğun doğuşu, güneşin doğuşu. [Naissance, lever (du soleil) — Birth, sunrise]

doğuşlu s. Soylu. esk. Asil, necip. [De race noble — Of good family]

doğuştan i. Anadan doğma var olan. Doğuştan gelen karakterlerin ne olduğu soru-

nu, verasetle ilgili bir konudur. Bir kuşağın, ömrü boyunca elde ettiği bir karakter, eğer kromozomlar düzeyinde bir değişiklik meydana getirmemişse, kendinden sonra gelen kuşak için doğuştan gelen bir karakter değildir. Genel olarak «veriler» ya da kusurlar diye adlandırabileceğimiz doğuştan gelen karakterler, şu ya da bu aileye özgü olabilir. Doğuştan gelen fikirler sorunu da, yeni doğmuş olan insan yavrusunun, bazı kanunlara göre düşünmeğe hazırlıklı olduğunu bilme sorunudur. Aslında zihindeki fikirler doğuştan olmayıp apriori (bu, Kant'ın deyimidir) dir: Bunlar ancak dış deneylerin meydana çıkardığı gizli yeteneklerdir. Descartes'in deyimiyle bunlar zihnimize ekilmiş öyle gerçeklerdir ki, doğuştan gelen bu tohumlar gerçek bir bilgiyle şekil bulur. [De naissance, inné — By birth, innate]

doğuştancı s. Fel. Genellikle fikir, karakter gibi bütün ruh özelliklerinin doğuştan, yaradılıştan geldiğine inanan felsefe mezhebi mensubu. esk. Vilâdiyundan biri. Fıtriyeci. [Nativiste — Nativist]

doğuştancılık i. Fel. Ruh ve fikir özelliklerinin yaradılıştan geldiği fikrinde olanların mesleği. Bunun karşılığı eskiden «tecrübiye» dediğimiz «empirisme, deneyselcilik» dir. Meselâ gözün uzaklığı kavrayışını onlar doğuştan sonra uzun deneylerle edinilen bir kabiliyet sayarlar. Oysa doğuştancılıkta bütün bu yetenekler yaradılıştan gelme olarak kabul edilir. esk. Vilâdiye, fıtriye. [Nativisme, innéisme — Nativism]

Doğu Türkistan Asya'nın merkezinde bulunan bir Çin eyaleti. Kuzeyden Tiensan batıdan Pamir düzlüğü ile çevrilmiştir; güneyde, Kuenlun dağları, Altın dağları ile Tibet'den ayrılır. 1 560 000 km² genişlikte bir havzadır. Nüfusu 6 204 000, başkenti, Urmuçi'dir. Çungarya, Tarim, Çaydam adlı üç büyük bölgeye ayrılır. Nüfusun % 90'ını teşkil eden Türkler, Uygur Türkleri'ndendir. Sünni - Hanefi mezhebindendirler. Uygur diyeleğinin devamı olan diller konuşulur. En önemli kentleri Kaşgar, Yarkent, Aksu, Hutem v. b. dir. Doğu Türkistan çok eski bir Türk ülkesi olup o devrin büyük medeniyetine beşiklik etmiştir (Uygur devleti). Uygur Devleti, Cengiz Han'a teslim olunca, Cengizliler'in, Çağataylar'ın egemenliğinde kaldı. Daha sonra Duğlat ailesinin egemenliğine girdi. 1870'de Yakup Han Türkistan'ın en büyük kısmını bir devlet halinde topladı. Bu devleti Osmanlı Devleti'ne bağlamak amacıyla Sultan Abdülaziz adına hutbe okuttu; Babıâli bunu kabulle, ülkeye askerlik uzmanları yolladıysa da bütün bunlardan kuşkulanan, Rusya ve Çin, Yakup Han'ın devletini ortadan kaldırma işine giriştiler, İngiltere'nin de yardımıyla, sonunda Çin'in eline geçti. Bu yüzden pek çok Türk oradan ayrılıp Türkiye'ye sığınmışlardır.

dok İng. ★ 1. Gemi yapmıya ya da onarmaya yarayan üstü kapalı havuz. ★ 2. Gemilerden eşya çıkarmak için etrafı rıhtım ile çevrilmiş yer. ★ 3. Gemilerden çıkarılan eşyanın saklandığı ambar.

doka Bak. duka.

Dokimia, Dokimium, Dokimeion Eski çağda Anadolu'da Frigya bölgesinde bir şehir. Bugünkü Esce Karahisar (AFYON). Mermerleriyle ün kazanmıştı. Synnada (Şuhut) şehrine yakındı.

Doksanüç Savaşı 1877-78 yılları arasında Rusya, Romanya, Sırbistan, Karadağ ile Türkler arasında geçen savaş. Rumi 1293 yılında olduğundan Türk tarihine Doksanüç Savaşı diye geçmiştir. Kırım savaşından ezilmiş olarak çıkan Rusya, hem Türk boğazları üzerinde egemenlik kurmak, hem de Balkanlar'da «İslav Birliğini» gerçekleştirmek istiyordu. Büyük devletler çeşitli çıkarları yüzünden Rusya'yı tutuyorlardı. Sadrazam Mithat Paşa ise İngiltere'nin Türkler'in yanında olacağı gibi yanlış bir kanıya sahipti. Bir savunma savaşı yapabilecek durumda olan Türk ordusu içinde ise çekişmeler vardı. Türkler'in uyruğu olan Balkan Devletleri arasında kışkırtmalara girişen Rusya, iki kazanın Karadağ'a bırakılmasını istedi. Reddedilince de böylesine sudan bir sebep yüzünden savaş ilân etti. Savaş 9 ay 7 gün sürdü. Sonunda Berlin antlaşmasıyla (13 temmuz 1878) Türkiye 237 298 km² toprağı doğrudan doğruya, kaybetti. 802 milyon altın frank tazminat ödemek zorunda kaldı.

doktor Fr. i. ★ 1. Hekim, tabip. [Médecin — Doctor, physician] ★ 2. Üniversite fakültelerinden birini tamamladıktan sonra ayrıca doktora imtihanını da vermiş olan: Hukuk doktoru, edebiyat doktoru. [Docteur — Doctor]

doktora Fr. i. Bir fakültede doktor ünvanını kazanmak için geçirilen imtihan. [Doctorat — Doctor's degree, doctorate]

doktrin Fr. i. Doğmalar ya da dinsel, siyasal ve felsefî bir öğreti sistemi meydana getiren kavramların bütünü. Belirli bir konu üzerinde kavramların tümü: Ruhun ölmezliği doktrini. Bir bilgin ya da filozofun fikirlerinin tümü: Descartes doktrini. Klasik dilde elde edilen bilgilerin tümü anlamına gelir. Öğreti.

doku i. ★ 1. Biyo. Bir vücudun ya da bir organın bölümlerinden birini meydana getiren hücrelerin kümelenme durumu. esk. Nesiç. [Tıssu — Tissue] ★ 2. Jeol. Taşlardaki tanelerle kristallerin sıralanışı ve bunların arasındaki ilgi. Her çeşit tektonik bilgi doku sözü içinde yer alır.

dokubilim b. i. Biyo. Bitki, hayvan gibi canlı varlıkların organlarını meydana getiren dokuları inceleyen bilim dalı. esk. İlmül - ensaç. [Histologie — Histology]

dokum i. ★ 1. Dokunuş tarzı, dokunmuş bir şeyin hali. esk. Nesiç tarzı. [Texture — Texture] ★ 2. Biyo. Vücut dokularının

Dokulardan biri: Epitel doku

Küp şeklindeki Epitel hücreleri

Silindir şeklinde Epitel hücreleri

Yassılaşmış Epitel hücreleri

şekli: Derinin dokumu. esk. İntisaç. [Texture — Texture]

dokuma i. ★ 1. Dokumak işi. esk. Nesiç: Dokuması sık bir kumaş. [Tissu — Tissue, weaving] ★ 2. Dokunmuş şey. [Tissu — Woven] ★ 3. Boyalı pamuk ipliğinden dokunan kalınca bir bez. Minder örtüsü, yatak kılıfı ya da çarşafı gibi şeylerde kullanılır: Yerli dokumalar.

dokumacı s. Dokuma işleri yapan ve satan kimse. [Tisserand — Weaver]

dokumak f. ★ 1. İpliklerin bir takımını çözgü, bir takımını atkı halinde kullanarak tezgâhta kumaş, bez yapmak: Bez dokumak, halı dokumak. [Tisser, ourdir — To weave] ★ 2. Silkmek, ağaç dokumak: Ağacın yemişlerini sırıkla vurarak indirmek.

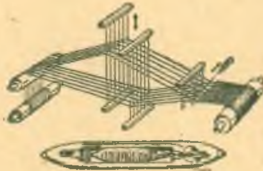
dokunaç i. Böcek gibi bazı hayvanlarda dokunmaya ve tutmaya yarayan tüy gibi ince ve hareketli uzantı. esk. Lecahiki lâmise. [Tentacule — Tentacle]

dokunaklı s. ★ 1. Etkili, dokunan, işliyen: Dokunaklı ses, dokunaklı söz, dokunaklı yazı. [Touchant, choquant, attendrissent — Piquant, touching, spicy] ★ 2. Sert, başa vuran: Dokunaklı şarap, dokunaklı tütün. [Fort — Strong]

dokundurmak f. ★ 1. Değdirmek, iliştirmek, el sürdürmek: Müze eşyasına kimseyi dokundurmamalı. ★ 2. İncittirmek, sataşmıya bırakmak: O yetim çocuğa dokundurmam. ★ 3. Sözünü dolayısıyla birine değdirmek, üstü kapalı sitem etmek: Sözü bana dokundurmak istedi.

Dokunmuş kumaşlar ve dokunuş şekli

dokunmak f. ★ 1. Hafifçe değmek: Hastanın eline dokundum, ateşi olduğu belli. [Toucher — To touch] ★ 2. El sürmek, karıştırmak, elleyerek bozmak: Bu tatlıya biri dokunmuş. [Mêler, mettre en désordre — To mix, throw into disorder] ★ 3. Çarpmak: Vazoya dokunup kırmış. [Choquer, heurter — To shock, strike] ★ 4. Sataşmak, rahatsız etmek: Çocuğa dokunmayın! [Embêter, taquiner — To tease] ★ 5. Etki etmek, içine işlemek, incitmek: Sözleri bana çok dokundu. [Blesser, toucher — To injure, affect] ★ 6. Sert gelmek, sersemlik ya da sarhoşluk verecek şekilde etkilemek: Bu tütün bana dokunur. [Etre fort, enivrer — To be strong] ★ 7. Hüzün, keder vermek: Geceleyin kaval sesi insana dokunur. [Attendrir, emouvoir — To move, affect] ★ 8. Yaramamak, sağlığa zarar vermek: Hamur işi ona dokunur. [Faire du mal, nuire — To do harm to] ★ 9. Aid olmak, ilgili olmak: O işin bana dokunur yanı yoktur. [Corcerner — To concern]

dokunsal s. Biyo. Dokuma duygusuyla dokunum ile ilgili. esk. Lemsî. [Tactile — Tactile, tactual]

dokunulmak f. Değilmek. esk. Temas edilmek, ilişilmek, sataşılmak, zarar verilmek. [Etre touché, choqué, heurté — To be touched, handled]

dokunulmazlık i. Huk. Bir kimsede ya da bir şeyde dokunulmamak hali bulunması, el sürülmeyiş. Kanunun tanımları içinde polisçe tutuklanamamak, yargılanamamak gibi bir takım ayrıcalıklara sahip olma. Elçilerin dokunulmazlığı vardır. Milletvekillerinin bir seçim dönemi içinde dokunulmazlığı vardır. Milletvekillerinin dokunulmazlığı, Büyük Millet Meclisi kararıyla kaldırılabilir. esk. Masuniyet. [Immunité — Immunity]

dokunum i. Beş duyu organından biri. Cisimlerin dış durumları ve biçimleri hakkında, bazı organların doğrudan doğruya dokunarak tanınmasını sağlayan duyum organı. Dokunumda birbirinden farklı beş çeşit duyum hissedilir. Bunlar: Temas, baskı, sıcak, soğuk ve cildin belirli noktalarında duyulan acıdır. [Tacte — Tact, touching]

Dokurcun Sakarya'nın Akyazı ilçesi bucaklarından. 9 köylü bucağın nüfusu 5 066, merkezinin nüfusu 749'dur.

dokurcun (dokurcin, dokuzcin) i. Buğday demetleri yığını, çeç, ot yığını, (dokuz demetli).

dokuz babalı b. s. Babası belli olmayan.

dokuz doğurmak b. f. Büyük bir sabırsızlıkla beklemek.

dokuzlu s. ★ 1. Dokuz kısımdan meydana gelen ya da dokuz şeyi bir arada bulunduran. ★ 2. İskambil kâğıdında dokuz benekli olan: Dokuzlu koz, kupanın dokuzlusu. [Le neuf — The nine]

dokuztaş b. i. Boncukla ya da deniz hayvanlarının kabuklarıyla oynanan bir oyun. Dokuzardan on sekiz taşla dama gibi oynanan oyun.

dokümanter Fr. i. Bak. belge filmi.

dolaba girmek (düşmek) b. f. Aldatılmak.

dolaba koymak b. f. Düzene getirmek.

Dolabella, Publius Cornelius (Ölm. yaklaşık olarak M.Ö. 43) Romalı kumandan ve devlet adamı. Adriatik'de Caesar'ın donanmasına kumanda etti (M.Ö. 49) ve Pharsalos, Thapsus ve Munda seferlerinde savaştı. M.Ö. 47 yılında, tribun olduğu zaman, borçların iptalı konusunda bir kanun çıkarmaya kalkışarak isyanlara sebep oldu. Caesar'ın öldürülmesinden sonra, önce suikastçılarla, sonra da Antonius'la birlik oldu. 44 yılında, beş yıl için tayin edildiği Suriye'ye hareket etti. İzmir'i aldı. Asia eyaleti valisi Trebonius'u öldürttü. Senato onu halk düşmanı ilân etti (M.Ö. 43). Laodicea'da, Cassius tarafından kuşatılınca, kendini öldürdü. İkinci karısı, Cicero'nun kızı Tullia idi.

dolak i. Tozluk yerine, ayak bileğinden dize kadar dolanan ensiz uzun kumaş parçası.

dolama i. ★ 1. Dolamak, sarmak işi. ★ 2. Parmağı kuşatan şiş. Et yaran, yarmaca, domuz burnu da denir. Tırnak etrafındaki yumuşak kısımların, bazı defa da kemiğin iltihabından ileri gelir ve epeyce

ağrı verir. [Panaris — Whitlow] ★ 3. Çuhadan entari gibi önü açık olarak kavuşturulan ve üstüne kuşak bağlanan eski bir elbise.

dolamak f. ★ 1. Döndürüp sarmak, çevirip kuşatmak: Beline kuşak dolamış. [Serrer, entourer, environner — To wind, wrap, enwrap, envelope] ★ 2. mec. Ağır ve güç bir işi birine yüklemek: Bu işi benim başıma doladılar.

dolamaotu b. i. Bot. Dolamaotugillerin örnek bitkisi.

dolamaotugiller ç. b. i. Bot. İkiçeneklilerden örnek bitkisi dolamaotu olan ve içine kaşıkotunu da alan bir bitki familyası.

dolambaç i. ★ 1. Dolana dolana giden yolun kıvrıntısı. [Détour — Twisting, turning] ★ 2. Biyo. Kulağın en iç kısmı. [Labyrinthe — Labyrinthe]

dolambaçlı s. ★ 1. Dolambacı olan, dolaşıp karışan: Dolambaçlı yol. [Sinueux — Winding] ★ 2. mec. İçinden güç çıkılacak derecede çapraşık: Dolambaçlı bir ifade. [Sinueux, compliqué — Intricate, complicated]

dolamık i. Ağ biçiminde bir çeşit avcı tuzağı.

dolan ★ 1. Dolamak işinin her defası. ★ 2. Bir defa dolanacak miktar.

dolandırıcı s. Herkesi aldatarak, yalan, dolan uydurarak soymayı sanat edinen kimse. esk. Ayyar, tarrar. [Escroc, fripon, trompeur — Swindler, rogue]

dolandırıcılık i. Huk. Bir kimsenin saflığından yararlanarak ve onu kandıracak hileler yaparak hataya düşürüp o kimsenin ya da başkasının zararına kendi ya da başkası için menfaat sağlamak. Ceza Kanunu'muzun 503-505. maddelerinde bir suç olarak düzenlenmiştir. [Escroquerie — Fraud]

dolandırmak f. ★ 1. Dolaştırmak, çevirmek. esk. İhata etmek: Şehrin etrafında dolandırdı durdu. [Faire circuler, entourer — Surround] ★ 2. Hile ile kandırıp soymak. [Escroquer, tromper, duper — To swindle, dupe, cheat]

dolanı i. ★ 1. Dolambaç. ★ 2. s. Dolanıp karışmış şey.

dolanmak f. ★ 1. Bir şeyin etrafını kuşatıp sarmak: Sarmaşık selviye dolandı. [Embrasser, s'enrouler — To surraund] ★ 2. Dönmek, bir şeyin etrafında dönmek: Akşama kadar evin etrafında dolandı. [Tourner, circuler — To encircle, go round] ★ 3. Bükülmek, ilişmek: Ayağı dolandı. [Se plier, se tordre — To twist] ★ 4. Yayılmak ağızdan ağıza dolaşmak. esk. Şayi olmak: Bu haber bütün şehirde dolandı. [Se propager — To spread, propagate]

dolantaşı b. i. Jeol. Yapısı ve toprak içindeki duruşu bakımlarından gabro ile bazalt arası sayılan püskürük (indifai) kaya kütlesi. [Dolérite — Dolerite]

dolap i. ★ 1. İçine eşya konulan raflı ve kanatlı yer. Duvarların içine örülmüş yerlileri olduğu gibi taşınanları, biçim ve büyüklük bakımından birçok çeşidi vardır: Çamaşır dolabı, zahire dolabı, kitap dolabı. [Armoire, placard — Cupboard] ★ 2. Kuyudan su çıkarıp bahçe ve bostanları sulamıya yarıyan çark: Bostan dolabı, dolaplı kuyu. Bak. çıkrık. [Roue de puits — Waterwheel] ★ 3. İstanbul Bedesteninde küçük dükkân. ★ 4. Her çeşit döner çark ve çıkrık. ★ 5. Çocukların eğlenmek için binip döndükleri büyük alan oyuncağı: Bayramda dolaba binmek. [Carrousel manège — Carrousel roundabout] ★ 6. Büyük saatlerin ve çevrilerek çalınan kollu çalgıların kutusu, mahfazası. [Boitier — Case] ★ 7. mec. Düzen hile: Dolap çevirmek, dolap kurmak. [Ruse, intrigue — Treachery, trick, intrigue, plot]

dolapçı s. mec. Dolap çeviren, düzen ve hile ile iş gören.

dolar İng. i. Amerika Birleşik Devletleri'nde paranın birimi. Bazı Güney Amerika Devletlerinin paralarına da dolar denilmektedir.

dolaşık s. ★ 1. Doğru ve düz gitmeyip dolaşan sapa: Dolaşık yol. [Sinueux, contourné — Winding, sinous] ★ 2. Birbirine geçmiş, karışmış olan: Dolaşık saç, dolaşık ip. [Tordu, en désordre — Entangled] ★ 3. Maksadı doğrudan doğruya anlatmayıp dolayısıyla sezdiren: Dolaşık söz, dolaşık ifade. [Compliqué, obscure — Intricate, complicated]

dolaşıklık i. Eğrilik, karışıklık. esk. Muğlak oluş. [Entortillement, embrouillement, obscurité — Entaglement]

dolaşım i. Biyo. Kalbin bir düziye kasılıp gevşemesiyle kan ve lenfin damarlar içinde durmadan yer değiştirmesi. esk. Deveran. [Circulation — Circulation]

dolaşmak f. ★ 1. Dönmek, çepeçevre gezmek, bir yerin etrafında ya da dolambaçlı yerde yürümek. esk. Devretmek, tavaf etmek. [Tourner autour, circuler — To go round, walk] ★ 2. Gezmek, gezinmek. esk. Sefer ve seyahat etmek: Sokaklarda dolaşmak, denizlerde dolaşmak. [Flâner, voyager — To wander, go around, rove] ★ 3. (Saç, iplik gibi şeyler hakkında) Birbirine geçip güç çözülür hale gelmek, karışmak. esk. Girift olmak. [Se tortiller, se nouer — To become tangled, twist] ★ 4. mec. Yayılmak, herkes tarafından söylenmek. esk. Şayi olmak: Öyle bir rivayet dolaşıyor. [Circuler, courir — To be talked]

dolay i. Çepçevre olan yerler, bir yerin etrafı. esk. Civar, havali: Ankara dolaylarında şirin bağlar var. [Contour, alentour, environ — Surroundings, suburb, outskirts]

dolayı i. ★ 1. Çevre, etraf, dolay. ★ 2. Çember, daire. [Cercle — Cercle] ★ 3. zf. Sebep, ötürü: Bundan dolayı. [A cause de, en raison de — Because of, by reason for, on account of]

dolmen

Engelbert Dollfuss

dolayısıyla zf. Doğrudan doğruya olmayarak, yüzünden. esk. Vasıtasıyla sebebiyle: Onu kardeşi dolayısıyla tanırım. [Indirectement, par rapport à, par circonstance — Indirectly, as regards, consequently]

dolaykutupsal yıldız b. i. Ast. Kutup yakınlarında görünüp ufuktan hiç batmıyan yıldız. [Etoile circomplaire — Star circumpolar]

dolaylı tümleç b. f. Gra. Fiilin ne gibi şartlar altında olduğunu göstermeye yarayan tümleç. esk. Mefulü gayrısarih. [Complement indirect — Indirect complement]

dolce İta. s. Tatlı bir şekilde.

doldurmak f. ★ 1. Bir şeyi dolu hale getirmek, içine koyarak boşluğunu gidermek: Sürahiyi su ile doldurmak. [Remplir — To fill] ★ 2. Tıka basa koymak, yerleştirmek: Çubuğu, pipoyu doldurmak. [Bourrer — To stuff] ★ 3. Dolması eksik bir şeyi tamamlamak. esk. İmlâ etmek. [Compléter — To complete] ★ 4. Eksik bir şeyi tamamlamak, tam hale getirmek. esk. İblağ etmek. [Compléter — To complete] ★ 5. Ateşli silâhlara mermi koymak: Tüfeği, tabancayı doldurmak. [Charger — To charge] ★ 6. Kesilmiş hayvanın ya da kabak, patlıcan gibi sebzelerin içine pirinç, fıstık üzüm gibi şeyler koyup pişirmek: Kuzu, patlıcan doldurmak. [Farcir — To stuff]

Dolet, Etienne (1509-1546) Fransız fikir adamı. Orléans'da doğmuş, papazların hoş görmediği, serbest düşünceli kitaplar çevirmek ve basmak yüzünden, Paris'de asıldıktan sonra yakılmıştır.

dolgu i. ★ 1. Doldurma işi. ★ 2. Bir şeyin içine doldurulan madde. ★ 3. Çürük dişleri temizleyerek oyup içine doldurulan madde.

dolgun s. ★ 1. İçi dolu: Dolgun havuz. [Rempli, plein — Full, replete, overloaded] ★ 2. Kabarık, şişkin, şişmanca: Dolgun yastık, dolgun vücut. [Assez gros — Fat, corpulent, plump] ★ 3. Bol, çok fazla: Dolgun ücret, dolgun aylık. [Elevé, considérable — High] ★ 4. İçinde çok ve iyi şeyler bulunan: Dolgun kafa. ★ 5. mec. Bir kızgınlığı ya da kederi içine biriktirmiş olan, hiddet ya da elemle dolu: Geldiği zaman pek dolgun olduğu belliydi.

dolikosefal Yun. s. Uzun kafalı.

Dollfuss, Engelbert (1892-1934) Avusturyalı devlet adamı. Hukuk öğrenimi yaptı. 1931' de tarım bakanı, 1932'de başbakan oldu. Faşizmi örnek tutarak otoriter bir korporatif devlet kurmaya çalıştı. 1934'de Nasyonal Sosyalist Partisi'ni kapattı; ancak baskılar üzerine sosyal demokratlara karşı da cephe aldı. 1934'de nasyonal sosyalistlerin başarısızlıkla sonuçlanan bir hükümet darbesi sırasında öldürüldü.

dolma i. ★ 1. Dolmak işi: Havuzun dolması. ★ 2. Doldurularak yapılan: Dolmabahçe adı, yerinin denizden doldurulmak suretiyle yapılmış olmasından gelir. ★ 3. İçine pirinç v.b. doldurularak pişirilen sebze ya da hayvan: Kabak dolması, yaprak dolması, midye, kuzu dolması. ★ 4. Külb. Yalan, hile dalavere, mantar, kıtır, katakofti, palavra.

Dolmabahçe Sarayı İstanbul'da, Beşiktaş'la Kabataş arasında, Dolmabahçe semtinde bulunan bir saray. Bu sarayı Sultan Abdülmecit, Balyan Kalfa'ya yaptırmıştır (1853). Sarayın üzerinde bulunduğu arazi doldurmadır. Dolmabahçe adı buradan gelir. Çok eskiden, bugünkü sarayın yerinde, Osmanlı sülâlesinin ahşap saray ve köşkleri vardı. II. Mahmut döneminde bunların yerine yeni bir saray yaptırıldı. Daha sonra, bugünkü sarayın yapılması için bu da yıkıldı. Aşağı yukarı 5 milyon altına mal olan Dolmabahçe sarayının 200'den fazla odası, 8 büyük salonu vardır. Sarayın ortasında ünlü «Bayramlaşma Salonu» bulunmaktadır. Sarayda bulunan eşyalar çok değerlidir. Bayramlaşma salonundaki ünlü avize 4 500 kg. ağırlığındadır ve büyük bir sanat eseridir. Sarayda Sultan Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamit gibi padişahlar yaşamıştır. Cumhuriyetten sonra, bütün saraylar gibi Dolmabahçe sarayı da devletin malı olmuştur. Atatürk burada ölmüştür.

dolmak f. ★ 1. Boş kap ya da boş yer içine bir şey konup boşluktan kurtulmak. esk. Memlû, meşhum olmak: Sandık, araba doldu. [Se remplir — To become filled] ★ 2. Bir yerde çok miktarda toplanmak. Tramvay doldu. [Etre plein — To be full] ★ 3. Tamamlanmak: Süre doldu, hesap doldu. [Etre complet — To be complete] ★ 4. mec. Sabrı azalıp öfkesi taşacak hale gelmek. ;

dolmakalem b. i. Mürekkebi içinde bulunan kalem. [Stylo — Fountain - pen]

dolmalık s. Dolma yapmaya yarayan.

dolma yutmak b. i. Külb. Kandırılmak, allanmak.

dolmen i. Jeol. İkisi dikili, üçüncüsü de bunların üzerine kapak gibi yatırılmış üç kocaman taştan meydana getirilmiş eski zaman anıtı. Kelt dilinde taş masa demek olan dolmenlerin 22 m. uzunluğunda bulunanları bile vardır. Jeolojide Yeni Taş Devri denen zamanlardan kalma olan bu taşlar, Fransa'nın Bretagne bölgesinde, güneyde, Hindistan'da, Afrika'da ve Japonya'da ve daha birçok yerde vardır. Bir çeşit türbe gibi olan bu ölü taşlarının yüksek ve tek taştan ibaret olanlarına da «menhir» derler. [Dolmen — Dolmen]

dolmuş ★ 1. s. Boş olmıyan, doldurulmuş, her tarafı işgal edilmiş olan. [Rempli, plein, comblé — Full up, filled in] ★ 2. i. Teker teker yolcu alan ve dolduktan sonra hareket eden kayık, araba, taksi gibi küçük taşıt.

dolomi Fr. i. Jeol. Doğal kalsiyum ve magnezyum karbonat.

Dolomitler (Dolomit Alpleri) İtalya'nın kuzeyini kaplayan sıradağlardan biri.

dolu i. Havanın üst tabakalarında, soğuktan donarak yuvarlak buz taneleri halinde yağan yağmur. [Grêle — Hail]

dolu s. ★ 1. Boş olmıyan. esk. Memlû, mâli, meşhun: Dolu şişe, sandık. [Plein, rempli — Full up, filled in] ★ 2. Çok, bol, birikmiş: Boğazda balık dolu. [En abondance — Abundant] ★ 3. (Ateşli silâhlar hakkında) İçinde atılacak mermi bulunan: Dolu top. [Chargé — Loaded, charged] ★ 4. i. İçki ile doldurulmuş bardak: Bir dolu içmek.

doludizgin b. zf. (Süvari ve at arabası hakkında) Son hızla: «Doludizgin gidiyorlardı akından akına». Y.K. Beyatlı. [A bride abattue — Full - gallop]

doluk i. Dikişsiz kab yapılan bütün deri: Bal pekmez, su doluğu. [Outre — Goat skin bottle]

dolunay b. i. Ayın yer yuvarlağına karşı olan yarım küre yüzeyinin tam olarak aydınlık görülmesi hali; ayın ondördü. esk. Bedritam. [Pleine lune — Full moon]

Domagk, Gerhard (1895-) Alman patoloji araştırıcısı ve hekimi. Sulfamid denen ilâç grubunu, boya kimyasına aid madde artıklarından geliştirmiş olması ile ünlüdür. 1939 Nobel ödülünü kazanmıştır.

domalan i. Bot. Asklı mantarlardan, toprak içinde yetişen yenir bir bitki; yer mantarı. [Truffe — Truffle]

domalıç s. Tümsekli kambur, fırlak.

domalmak f. ★ 1. Bir yanı kümbet gibi çıkarmak: Bu davar domalmış. [Bomber, saillir — To stoop] ★ 2. Çökmek, eğilmek, arkasını çıkarıp başı ileride ve dizleri bükülü çömelmek. [Se courber — To bend the body]

domaltmak f. Tümsek hale, domaltılmış biçime getirmek.

Domaniç Kütahya'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 619 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 15 752, merkezinin nüfusu 1 466'dır. İlçe toprakları dağlık ve ormanlıktır. Tahıl ekilir ve hayvancılık yapılır. Kasaba, Bursa - Kütahya karayolu üzerindedir. Eski adı Hisarköy'dü.

Domaniç Dağı Kuzey Marmara bölgesinde aynı adı taşıyan kasabanın yanındaki dağ 1910 m.

Domaniç Yaylası Tar. Osmanlı Devleti'ni kuran Kayı boyunun Anadolu'da ilk kez yerleştiği bölgelerden biri. Selçuklular, kendilerine yararlı gördükleri Kayı boyunun başkanı Ertuğrul'u batı sınırlarına «Uç Beyi» olarak atamış, onlara kışlak olarak Söğüt'ü, yaylak olarak da Domaniç'i vermişlerdi. Böylelikle Söğüt ovası ve Domaniç yaylası Osmanlı İmparatorluğu'nun tohumlarının atıldığı yer olmuştur.

domates i. Patlıcangillerden sulu ve mayhoş meyvası için yetiştirilen sebze. Amerika'dan gelme olup aslı İspanyolca olan adı bütün dillere geçmiştir. [Tomate — Tomato]

dombay i. Manda, su sığırı. Geviş getirenlerden öküzden iri, uzunca ve seyrek kıllı, siyah renkli, uzun boynuzlu hayvan. Ağır arabaları çekmekte kullanılır, sütünden, etinden ve derisinden de yararlanılır. (Bazı yerlerde dombay mandanın genel adı gibi kullanılır, bazı yerlerde de bu ad yalnız mandanın dişisine verilir.) [Buffle — Buffalo]

Dombayova Afyon'un Dinar ilçesi bucaklarından. 19 köylü bucağın nüfusu 11 168, merkezinin nüfusu 1 438'dir.

dominant Fr. i. ★ 1. Biyo. Bastardlarda diğer özellikleri baskı altında tutan özellik. Baskı altında kalan özellik resesif adını alır. Örnek: Siyah saç, her zaman kırmızıyı baskı altında tutar. Siyah renk dominant, kırmızı resesiftir. ★ 2. müz. Gamın altıncı derecesi.

Dominik Adası Orta Amerika'da Antille adalarından biri. Eskiden Fransa'nın elindeydi; şimdi İngiltere'ye bağlıdır. Halkının çoğu Fransızca konuşur. 60 000 nüfusu vardır. Merkezi Roseau şehridir. Adanın başlıca ürünü kakaodur.

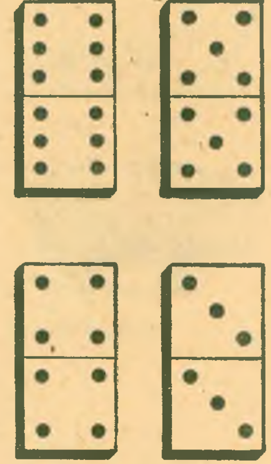
Dominikan Cumhuriyeti Orta Amerika'da Antiller üzerinde Haiti'nin doğusunda bir cumhuriyet. Yüzölçümü 48 442 km², nüfusu 3 573 000'dir. Başkenti Santo Domingo'dur. İspanyolca konuşulur. Dağlık bir bölgedir. Nüfusun çoğunluğu doğuda toplanmıştır. Şekerkamışı, kakao ve kahve yetiştirilir. ★ Tarih: Kristof Kolomb tarafından 1492'de keşfedilmiştir. 1697'de ada, Fransızlar ve İspanyollar arasında bölünmüştür. Sonra 1795'de Fransızlar adanın tamamını ele geçirmişlerdir. 1809'da doğu kısım yeniden İspanyollar'a geçmiştir. 1865'de bağımsız bir cumhuriyet olmuştur.

Dominique, Saint (1170-1221) İspanyol din adamı. Dominiken tarikatının kurucusu olup azizlerden sayılır.

domino Fr. i. ★ 1. Üzerleri noktalarla işaretli yirmi sekiz taşla oynanan bir oyun. XVIII. yüzyılda İtalya'dan yayılmıştır. ★ 2. Maskeli balolarda giyilen önü açık ve kukuleteli, uzun bir elbise.

dominyon İng. i. Eski İngiliz sömürgelerinden, sömürgelikten kurtulduktan sonra yine de İngiliz Uluslar Topluluğu (commonwealth) içinde kalan ve iç işlerinde özgür oldukları halde, dış işlerinde İngiltere'ye bir oranda bağlı olan ve ortak bir ekonomik politika yürüten ülkelere verilen ad. Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda bu tür ülkelerdendir.

Domitianus, Titius Flavius (M.S. 51-96) Roma İmparatoru. Titus'dan sonra tahta çıktı (M.S. 81). İmparatorluğu iki döneme ayrılır. I. Antonius Saturninus isyanına kadar (M.S. 88), kan dökmekten kaçınmış, katı olmakla beraber tarafsız ve adil bir yönetim seçmişti. İsyandan sonra, daha merhametsiz bir yönetime yönelerek sonunda bir dehşet devri açtı. (M.S. 93-96). Senatonun bağımsızlığını or-

Domino taşlarından birkaçı

Domates bitkisi

tadan kaldırarak, senatörlerin onun isteklerine uygun şekilde oy kullanmalarını sağladı. 83 yılında üç Vesta rahibesini ahlâksızlıklarından ötürü öldürttü. 90 yılında ise Baş Vesta rahibesi Cornelia'yı diri diri gömdürttü. Kendi hayatı ise çeşitli ahlâksızlıklarla doluydu. Karısının da katıldığı bir suikast sonucunda öldürüldü.

çeşitli domuzlar

domuz i. Zo. Domuzgillerden dünyada eti ve yağı için yetiştirilen bir hayvan. Domuz bir yılda iki defa 10-12 yavru doğurur. İki tona kadar et üretilir. Dünyada domuzdan fazla et veren hayvan yoktur. Ayrıca kıllarından, derisinden ve tırnaklarından yararlanılır. Dağlarda yaban domuzu bulunur. Ekinlere zarar verdiğinden avlanır. Evcil domuz çok eski zamanlarda Mezopotamya, Akdeniz, Asya ve Orta Avrupa'da yaban domuzlarının ıslahı ile elde edilmiştir.

domuz arabası b. i. Bir cins zırhlı araba, seyyar metris.

domuz ayağı b. i. ★ 1. Tüfek sıkısını ya da şişe tıpasını çıkarmıya yarayan burgu. [Tirebouchon — Corkscrew] ★ 2. Tar. Düşman ayağına batsın diye yollara atılan demirden sivri uçlu üç köşeli ayak oltası. [Chausse - trape — Caltrop]

domuz ayrığı b. i. Bot. Buğdaygillerden zararlı bir bitki. [Dactyle — Dactylis]

domuzbalığı b. i. Zo. Ilık kıyı bölgelerinde 200 m. derinliklere kadar yaşayan bir çeşit köpek balığı. [Marsouin — Harbor porpoise]

domuzdan kıl koparmak b. f. Eli sıkı ya da sevilmeyen birinden bir şey alabilmek.

domuz elması b. i. Domalan. [Truffe — Black truffle]

domuz gibi b. s. İnatçı ve hain.

domuzlan i. Zo. Kınkanatlılardan bir böcek.

domuz sucuğu b. i. Kıyılmış domuz etinden yapılan sucuk. [Saucisson — Sausage]

domuzuna zf. İnadına.

domuz yağı Domuzun derisi ile eti arasında kalın bir tabaka halinde bulunan yağ. [Lard — Fard, hog - fat]

don i. ★ 1. Giyilen şey, giysi. (Bu anlamda kullanılışı azalmıştır). ★ 2. İç pantalonu. [Caleçon, culotte — (A pair of) Drawers] ★ 3. At tüyünün rengi. (Bu anlamda «ton» şeklinde de söylenir) : Bu atın donu (tonu) kırdır. ★ 4. Isının sıfırdan aşağı düşmesiyle suların buz tutması hali. [Geleé, glace — Frost]

donaklamak f. Şaşırıp bir süre hareketsiz kalmak.

donanım i. Geminin yürümesine hizmet eden direk, seren, ip, halat ve yelken takımı, arma. [Armement d'un navire — Rigging]

donanma i. ★ 1. Süslenme, bezenme. ★ 2. Bir devletin savaş ya da ticaret gemi kuvveti. Harb donanmamızı kuvvetlendirmek, ticaret donanmamızı çoğaltmak gerek. [Flotte — Fleet] ★ 3. Bayramlarda ve kamu için sevinçli olan günlerde bayraklar asılarak, geceleri ışıklar yakıp fişekler atarak yapılan şenlik. [Illumination — Illuminations]

donanmak f. ★ 1. Süslenmek, bezenmek : Gelin pek güzel donanmış. [S'orner, se parer — To be decked] ★ 2. Donatılmak, bayraklar, kandil ve ampullerle donanma yapılmak : Bütün şehir donanmış. [S'illuminer — To be illuminated] ★ 3. Gemi yelken takımları tamamlanmak, at takımlarla hazırlanmak : At donandı, gemi henüz donanmadı. [Equiper — To be equipped] ★ 4. Azarlanmak, paylanmak. esk. Tekdir edilmek. [Etre grondé, être blamé — To be scolded]

donatan Gemisini ticarette kullanan gemi sahibine verilen ad. Donatan yolculuğa ayırdığı servetiyle sorumlu ise buna da donatanın sorumluluğu denilir ve Deniz Ticaret hukukunda özel bir sorumluluk şeklidir. [Armateur — Shipowner]

Donatello, Domato (1386-1466) İtalyan heykelcisi. Floransa'da doğdu, aynı kentte öldü. Çağının sanatına büyük bir yenilik ve canlılık getirmiş, bir çok eser bırakmıştır. Bunların arasında en ünlüleri 1440'da yaptığı «Davut» adlı bronz heykeliyle, 1447-1450 yılları arasında tamamladığı «Gattamelata» adını taşıyan atlı heykelidir.

Domato Donatello

donatım i. Ask. Elbise ve silâhtan başka palaska, kütüklük, tüfek kayışı, arka çantası, kazma, kürek gibi gereçler. [Equipement — Equipment, fitting]

donatma Huk. Bir geminin denize çıkabilmesi için gerekli araçların, malzemenin ve belgelerin sağlanması durumu. [Armement — Ship's outfitting]

donatma iştiraki Huk. Ortak amaç güden birden fazla şahsın, bir gemiyi deniz ticaretinde birlikte kullanmaları. [Armement collectif — Association of shipowners]

Donatus, Aelius (M.S. IV. yüzyıl) Çağının en ünlü gramercisi. Öğrencileri arasında St. Jerome da vardı. Terentius ve Vergillius üstüne yazıları, Ortaçağda gözde okul kitapları olarak kullanıldı. Yazılarının ancak parçaları günümüze kalmıştır.

Donatus, Tiberius Claudius Vergillius'un «Aeneas» adlı eserinin oniki ciltlik yorumunu («Interpretationes Vergillianae») yazmış olan Romalı edebiyatçı. Bu yorumda, Vergillius'un düşünceleri, uslübü ve bilgisi üzerinde durulmaktadır. Daha önceki yazarların eserlerine başvurulmadığı gibi, daha sonraki klasik yazarlar da eserden söz etmemişlerdir.

don çözülmek b. f. Havanın ısınması sonunda ortaklıktaki buzların erimesi eylemi. [Degeler — To melt]

dondurma i. ★ 1. Buz haline geçirme. ★ 2. Şekerli süt ya da meyva sularının dondurulmasıyla yapılan soğukluk : Kaymaklı dondurma, çilek dondurması. [Glace — Ice cream]

dondurmak f. ★ 1. Suyu ya da sulu bir şeyi soğutarak katı hale getirmek. [Glacer, faire geler, congeler — To freeze] ★ 2. mec. Çok üşütmek.

Donetsk (S.S.C.B. Ukrayna'da 774 000 nüfuslu bir şehir. Maden endüstrisi merkezidir.

Donizetti, Gaetano (1797-1848) İtalyan bestecisi, kırktan fazla opera ve operet bestelemiştir. «Lucia di Lammermoor», «Don Pasquale» en tanınmışlarındandır.

Don Juan Avrupa sanatını etkilemiş bir masal kahramanı. Bir İspanyol hikâyesinden alınmıştır. Adına tablo, oyun, opera, filim gibi birçok sanat eseri yapılmıştır.

donmak f. ★ 1. (Su ve sulu şeyler hakkında) Soğuğun etkisiyle katı hale gelmek: Su dondu, yağ dondu. [Geler, se glacer — To be frozen] ★ 2. Soğuktan ölmek: Geçen kış dağ yollarında epeyce adam dondu. [Se glacer, être gelé — To be frozen] ★ 3. Çok üşümek. ★ 4. Kimyasal bir etki ile katılaşmak: Çimento çabuk donar. [Se durcir, se solidifier — To become stiff, be solidified]

Don Nehri S.S.C.B.'nin nehirlerinden biri. Moskova'nın güneyinden doğar, Azak denizine dökülür. 1 967 km. uzunluğundadır.

donra i. ★ 1. Donmuş bataklık. Şemsettin Sami, Sibirya ve Kuzey Amerika'da tundra denen ve ancak yosun gibi şeyler yerleştiren bölgelere verilen bu adın Türkçe'deki bu kelimeden bozma olduğunu ileri sürer. ★ 2. Saç kepeği ve kepek haline gelmiş vücut kiri. [Pellicule de tête, crasse — Scurf]

donsuz s. mec. Yoksul, hiçbir şeyi olmıyan, serseri, şıllık, pespaye: Donsuzun biri.

donuk s. ★ 1. Donmuş, buz bağlamış. esk. Camit. [Gelé, glacé — Frozen] ★ 2. Parlaklığı olmıyan, üstü donmuş gibi cilâsız, buzlu, mat: Donuk cam, donuk bir cilt. [Terne, mat, pâle — Unpolished, mat, dull] ★ 3. Canlılığı az, uyuşuk, fersiz, uyuşmuş.

donyağı b. i. İç yağlarının eritilmesiyle elde edilen, katı halde bulunup makinelere sürmek gibi işlerde kullanılan kaba yağ. [Suif — Suet, tallow] ★ 2. mec. Sevimsiz kimse.

dopdolu s. Büsbütün dolmuş, tamamiyle dolu: Tramvaylar dopdolu geçiyor. [Tout plein, tout à fait rempli — Overful, quite full, full up]

doping İng. i. Büyük bir kuvvet harcanmasını gerektiren yarışmalarda ve fikir çalışmalarında vücut ve fikir kuvvetlerini kamçılamak için kafein, kokain, striknin gibi maddeler kullanmak. Vücuda da zararlı olduğundan yarışmalarda yasaktır.

Dor Düzeni (Dor Nizamı) Yunan mimarlığının üç üslubundan biri. Dor düzeninde sütunlar kaidesiz, başlıklar süssüzdür. İyon düzeninin kıvrımlı süslerinden yoksun olan Dor düzeni, Yunan mimarlığının en sade üslubudur.

dore Fr. s. Yaldızlı.

Doré, Gustave (1833-1883) Fransız ressamı. Aralarında Balzac'ın, Cervantes'in, Rabelais'nin de eserleri bulunan yüzden fazla kitabı kendine özgü üslubuyla resimlemiştir. Yağlıboya tabloları, suluboyaları ve heykelleri de değerlidir.

Doris Tar. Eski çağda, Küçük Asya'da bir bölgenin adı. Karya bölgesinin bir kısmıyla, bir kaç adayı kapsar. Bu şehirlerden altısı, bir birlik meydana getirerek, «Altı Dor Şehri» adını aldı. Bunlar, Rodos'daki Lindos, Ialysus, Kamire şehirleriyle, Cos (İstanköy), Knidos (Reşadiye yarımadasında) ve Halikarnassos (Bodrum) idi.

Dorlar Tar. Kuzeyden gelerek Yunanistan'ı istilâ eden son kavim, (M.Ö. 1100-1000) Özellikle, Elis, Laconia, Argos, Korinthos, Sicyon, Epidauros, Megara bölgelerine yerleştiler. Aegine, Girit, Melos, Thera adalarını ve Küçük Asya'nın güney kıyılarını almak için Ege denizini geçtiler. Yunan geleneği bu istilâyı Heraklidae'ın dönüşüne bağlar. Yunanca'nın bir lehçesini konuştuklarından, Dorlar'ın en eski istilâcılarla ve Mikenae aleminin ilk halkıyla yakın olmaları ihtimali vardır. Dor topluluğundan Hylleis'ler Delfoi yoluyla doğuya akan, Dymanesler ise Elis yoluyla batıya akan istilâ dalgasını teşkil ediyorlardı. Üçüncü kavim Pamfyliler bu yarışta geri kalmışlardı. İstilânın, Epir ve güneybatı Makedonya'dan başladığı sanılıyor. Dor istilâcıları, kültür bakımından, Mikenai'dan daha aşağıydı. Demirden kılıçlar ve gösterişli tokalar dışında pek az yenilik getirdiler. Mikenai uygarlığına son verip, Yunanistan'da karanlık bir çağın başlamasına sebep oldular. Ama, sonraları, Arkaik ve doğululaşma dönemlerinde Dor öğeleri, mimarlıkta, heykeltraşlıkta, koroda ve seramikte Yunan sanatının gelişmesine büyük ölçüde katkıda bulundu. Sicyon, Korinthos. Argos ve Aegine'daki Dor topluluğu yavaş yavaş imtiyazını yitirerek, egemen olduğu eski halkın içinde eridi. Sporta ve Girit'de ise, yendikleri eski halkın üstünde, kendilerine özgü örgütleriyle askerî bir sınıf meydana getirerek, kazandıkları imtiyazları sürdürdüler.

dorsal s. Sırttan yana, sırta doğru.

Dorsetshire İngiltere'de Manş denizi kıyısında 309 200 nüfuslu bir kontluk. Merkezi Dorchester'dir.

Dortmund (Batı Almanya) Nordrhein - Westpallen bölgesinde Ems kanalı üzerinde 649 260 nüfuslu bir şehir. Maden kömürü, makine fabrikaları ve özellikle bira fabrikalarıyla tanınır.

doru s. Kara ile kızıl arasında bir renkte olan at donu (tonu). Çeşitleri vardır. Kestane dorusu, yağız doru, açık doru, buram dorusu. Bu renkler kahverenginin

Gaetano Donizetti

Dostoyevski

açıklı, koyulu çeşitlerini andırır. [Bai — Bay]

doruk i. Dağ ve büyük ağaç gibi yüksek şeylerin tepesi. esk. Zirve, şahika. [Colline, cime — Peak, summit]

doruklamak f. Kümelemek, tepe ve küme teşkil edecek şekilde doldurmak. [Combler — To heap, accumalate]

dorum i. Deve yavrusu.

Dorutay Van'ın Özalp ilçesi bucaklarından. 23 köylü bucağın nüfusu 8 637, merkezinin nüfusu 577'dir. Eski adı Taşrumi'ydi.

Dorylaion Eski çağda, Anadolu'da, Frigya bölgesinde sıcak banyolarıyla ünlü şehir, (Bugünkü Eskişehir).

dosa i. Rıhtım, iskele gibi yerlere yanaşmış gemileçe girip çıkmak için konulan köprü. [Dosse — Gangway plant]

dosdoğru s. Çok doğru.

Dositheus Kolonoslu (Atina'ya yakın bir yer) geometri bilgini. M.Ö. III. yüzyılda yaşadı. Astronomiyle de ilgilendi.

Dositheus (Magister) (yaklaşık olarak M.S. IV. yüzyıl sonları) Gramerci. Latince öğrenmek isteyen Yunanlılar için, Yunanca ve Latince olarak hazırlanmış «Ars Grammatica» adlı eseri ünlüdür. Bir de, bugün «Pseuda — Dositheana Hermeneumata» adıyla tanınan okul kitabının çeşitli parçaları günümüze kadar gelmiştir. Bu parçalar, toplum hayatına ışık tuttukları için önemlidir.

Dos Passos, John Roderigo (Doğ. 1896) Amerikalı romancı. Chicago'da doğdu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra «Kaybolmuş Kuşak» deyimiyle tanımlanan dönemin en büyük yazarlarından biridir. En ünlü romanları 1925'de yazdığı «Manhattan Transfer» ve 1930-1936 yılları arasında tamamladığı üç ciltlik «U.S.A. — Amerika Birleşik Devletleri» adlı eserleridir. Bu son eserinde Dos Passos zenginlerle yoksulların Amerika'sı olmak üzere iki Amerika'yı karşı karşıya getirir.

dost Far. i. ★ 1. Duygu ve düşünce bakımlarından iyi anlaşmış yakın arkadaş, yarar düşüncesi olmaksızın içten sevişen, birbirine güvenerek daima karşılıklı iyilik isteyen insanlardan her biri. [Ami — Friend] ★ 2. İyi geçinen, aralarında bozgunluk ya da anlaşmazlık bulunmayan: Biz bütün komşularla dostuz. ★ 3. Erkek ya da kadının ve daha çok kadının sevgilisi, oynaş. esk. Mahbup, mahbube, mâşuk, mâşuka. [Amant, maîtresse — Lover, sweetheart] ★ 4. Bir şeye düşkün ve taraftar olan: Kitap dostu, çocuk dostu, barış dostu. [Favorable, partisant, ami — Wellvisher, friend]

dosta düşmana karşı b. zf. Yabancılara karşı, herkesin yargısı önünde.

dostane Far. zf. Dostlukla, dostcasına: Bunu size dostane söylüyorum. [Amical, amicalement — As a friend, friendly, amicably]

dost edinmek b. f. Yakınlık bağıntıları kurmak. [Se faire des amis — To make friends]

dostlar alış verişte görsün Gösteriş için yapılan işler hakkında söylenir.

dostluk i. ★ 1. Dost hali, dostça hareket: Onun dostluğuna güvenilmez. [Amitié, intimité — Friendship] ★ 2. Psi. İki kişinin hiç yarar gözetmiyerek kendi seçimleriyle karşılıklı bağlılık duymaları. Dostluğun temel karakteri zevkte, anlayışta kendimize benzer bulunduğumuza sırrımızı emanet etmek ihtiyacıdır. Dostluk birbirine benzer şartlar içinde bulunan şahıslar arasında doğar. [Amitié — Friendship]

Dost Muhammet Han (1793 - 1863) Afgan Emiri ve bugünkü Afganistan Devleti'nin kurucusu. Ruslar'la, özellikle İngilizler'le uzun süre savaşmış, bir süre Hindistan'da göz altında tutulmuş, sonunda İngilizler Afganlılar'la uğraşmaktan vazgeçince, Kâbil'e dönerek, bütün Afganistan'ı birleştiren bir hükümet kurmuştur.

Dostoyevski, Fiyodar Mihailoviç (1821 - 1881) Rus romancısı. Moskova'da doğdu, Sen Petersburg'da öldü. Babasının köylüler tarafından öldürülüşünü 18 yaşındayken öğrenen Dostoyevski iki yıl daha öğrenimini sürdürdü. Sonra tek başına kaldı. Yoksuldu. Bazı çeviriler yaptı. «İnsancıklar» adında bir roman yazdı. Bu eseri okuyucular tarafından oldukça iyi karşılandı. Ama daha sonra yazdığı iki romanı beğenilmeyince politikaya atıldı. Tutuklandı, hapsedildi ve 1849 yılında ölüm cezasına çarptırıldı. İdamından birkaç saniye önce affa uğradı. Sibirya'da 4 yıl sürgün hayatı yaşadı. Bu hayat onu çok etkiledi. O dönemden sonra sık sık sara nöbetleri geçirmeye başladı. Sen Petersburg'a dönmesine izin verilince yeniden yazmaya koyuldu. Özellikle bu dönemde yazdığı «Ölüler Evinden Anılar» adındaki eseri ile ün kazandı. Bir yandan borç içinde kalmış, bir yandan da eşiyle kardeşini kaybetmişti. Ama acı Dostoyevski'nin esinlendiği en büyük kaynaktı. Şaheserlerinden biri olan «Suç ve Ceza» yı 1860'da yayımladı. 46 yaşındayken, Anna Grigoriyevna adında 21 yaşında bir genç kızla evlendi. İkisi beraber alacaklılardan kaçarak Almanya'ya, İsviçre'ye, sonra da İtalya'ya gittiler. Dostoyevski deliliğin eşiğine gelmiş gibiydi. Kumar oynuyor, kaybediyor, kendisini bağışlaması için karısına yalvarıyordu. Bir yandan da geceleri yazıyordu. «Budala» 1868'de yayımlandı. Bu büyük eseri başkaları izledi. 1879 - 1880 yıllarında «Karamazof Kardeşler» i tamamladı. Birdenbire öldüğü zaman ünü Tolstoy'unkini bile gölgelemişti. Eserleri ruhsal incelemelerle doludur. Altbilinç ve düş dünyasını yansıtması bakımından yarattığı kahramanların kişilikleri çok önemlidir.

dosya Fr. i. ★ 1. Bir konu, bir kimse ya da hakkındaki belgelerin yazıların topu: Dos-

yasını inceledikten sonra karar verecekmiş [Dossier — Records, dossier] 2. Bir işe ait kâğıtları sıralamıya yarayan kâğıt kap. Sıralaç [Dossier — File]

Doumerg, Gaston (1863 - 1937) Fransız devlet adamı, cumhurbaşkanı, 1914'te meclis, 1923'te senato başkanı oldu. 1924 - 1931 yılları arasında cumhurbaşkanlığı yaptı. 1934'de meclis başkanı seçildi.

Doumer Paul (1857 - 1932) Fransız devlet adamı, cumhurbaşkanı. 1896'da Hindiçini genel valisi, 1927'de senato başkanı, 1931'de cumhurbaşkanı oldu. Paris'de öldürüldü.

dourine Fr. i. Hek. «durin» ok. At frengisi. Trypanosom adı verilen parazitlerden Trypanosoma equiperdum paraziti tarafından çiftleşme esnasında kısraklardan aygırlara, aygırlardan kısraklara bulaşan at hastalığı. Çiftleşme organlarında yangı (iltihap) deride ödemler, baş, gırtlak ve art bacaklarda felçler görülür. Atlar zayıflar. Dourine veteriner hekime bildirilmesi zorunlu olan hastalıklardandır. Tedavi edilebilir.

Dovçenko, Alexandre (1894-1956) Rus rejisörü. Ukrayna'da Sonitsi'de doğdu. Köylü çocuğuydu. Biyoloji ve Ticaret enstitülerinde eğitim gördü. İç savaşa katıldı. 1923 yılına kadar çeşitli görevlerde bulundu, o yıl Harkov'a gelerek karikatür çizdi. Sonra senaryoculuk ve rejisörlüğe başladı. 1956 yılında öldü. «Aşk Meyvaları», «Diplomatik Valiz», «Ivan» tanınmış filimlerindendir.

Dover (İngiltere) Kent bölgesinde Calais boğazı üzerinde 35.200 nüfuslu bir şehirdir. Fransa'nın Calais şehrinin karşısında ve 23 Km. uzaklıktadır. Belçika ve Fransa'ya yolcu ve eşya taşıyan vapurların iskelesidir. Fransızlar'ın Pas-de-Calais adını verdikleri boğaza İngilizler Dover boğazı derler. İngiltere adasını Avrupa'dan ayıran dar boğazdır. En dar yeri 33. Km.'dir.

Down Kuzey İrlanda'da 270 000 nüfuslu bir kontluk. Merkezi Downpatrick'dir.

doyasıya zf. Doyuncaya kadar.

doygu i. Yaşamayı sağlayacak besinler. esk. Rızık. [Provision, subsistance journalière, moyens de vivre — Livelihood, sustenance]

doygun s. Her türlü ihtiyacını gidermiş olan. esk. Müstağni: O doygundur, böyle kazançları arıyacak adam değildir.

Doyle, Conan (1859-1930) İngiliz romancısı. Tıp öğrenimini tamamladıktan sonra bir yandan doktorluk yaparken bir yandan da romanlar yazıyordu Ününü özellikle Sherlock Holmes'in serüvenlerini anlatan polis romanlarıyla sağladı. En ilgi çekici eserleri arasında «Baskerviller'in Köpeği» ni, «Dörtlerin İşareti» ni, «Sherlock Holmes'in Serüvenleri» ni sayabiliriz. Eserlerinin çoğu dilimize çevrilmiştir.

doymak f. ★ 1 Açlığı kalmamak, tokluk duymak: Aç doymam, tok acıkmam sanır. [Se rassasier — To be satieted] ★ 2. İsteği kalmıyacak kadar edinmek, yetinmek. İktifa etmek: Bol yağmurla toprak suya doyar, ama bazı adamlar ne kadar zengin olurlarsa gene paraya doymazlar. [Se contenter — To have enough]

doymaz s. Doymak bilmeyen, açgözlü. [Insatiable, avide — Insatiable, voracious, avid]

doyulmak f. ★ 1. Kanmak, karın tok olmak, açlık giderilmek: Bu kadar ekmekle doyulur mu? [Se rassasier — To became satiated] ★ 2. mec. Kanaat edinilmek, yetinilmek. esk. İktifa olunmak: Sizin sohbetinize doyulmaz. [Etre satisfait — To be satisfied]

doyum i. Eldekinden hoşnut olma hali, yetinme. esk. Kanaat. [Rassasiement, satiété — Satiety]

doyumluk s. ★ 1. Ancak doyuracak miktarda, doymaya yetişecek kadar: Bir dilim baklava tadımlıktır, doyumluk değil. ★ 2. Çapul, yağma: Eski akıncılar her baskında hayli doyumluk edinirlerdi.

doyurmak f. ★ 1. Açlığını gidermek, tok haline getirmek : Her gün birkaç yoksulu doyurur. [Rassasier — To satiate] ★ 2. Fiz. Doyma (işba) haline getirmek. esk. İşba etmek. [Saturer — To saturate]

doz Fr. i Hek. Bir defada alınacak ilâç miktarı. Düze

dozaj Fr. i. Hek. Alınacak ilâcın miktarını belirtme.

dozunu kaçırmak b. f. Ölçüyü kaçırmak, tatsızlaşmak.

Dozy, Reinhardt (1820 - 1883) Hollandalı doğu dilleri ve edebiyatı uzmanı. Leyde üniversitesi'nde profesörlük etmiş, doğu dil, edebiyat ve tarihi hakkında eserler yazmıştır. «Arap Kamusuna İlave», «İslâmiyet Tarihi Hakkında Bir Kalem Tecrübesi» adlı kitapları Türkçe'ye de çevrilmiştir.

Dökalyon Mit. Prometeus ile Pandor'un oğlu. Zeus insanlara kızarak yeryüzünü suya boğunca yalnız Dökalyon'la karısı bir sandığa girerek tufandan kurtulmuşlar. Sular çekilip sandıkları bir tepede oturunca yeryüzünde yapayalnız kaldıklarını görmüşler. Bir ses onlara: «Annelerinizin kemiklerini arkanıza atınız!»' diye öğütlemiş. Ana toprağın kemikleri olan taşları arkalarına atmaya başlamışlar. Dökalyon'un attığı her taştan bir erkek, eşi Pyrrha'nın attığı her çakıldan da bir kadın meydana gelmiş. Böylece yeryüzünün insanları yeniden üremeye başlamışlar.

dökar Fr. i Boyun dörtte ikisi uzunluğunda kadın ceketi.

dökme i. ★ 1. Dökme işi, boşaltma, saçma, serpme, eritip kalıba koyma. [Verser, fondre — To overturn, upset, paund] ★ 2. s. Bir kab içinde olmayıp ortaya dökülmüş olan: Dökme buğday, dökme kiraz satıyor ★ 3. Kalıba dökmek suretiyle yapılmış: Dökme demir, dökme karyola.

Conan Doyle

dökmeci s. Madenleri eritip kalıba koyarak türlü şeyler yapan kimse, dökümcü: Pirinç dökmecisi. [Fondeur — Founder]

dökmecilik i. Dökmeci zanaatı.

dökmek f. ★ 1. Sıvı ya da tane halindeki şeyleri bulundukları kaptan başka bir yere boşaltmak: Testiden su dökmek. [Verser — To pour (out)] ★ 2. Saçmak, serpmek: Tavuklara yem dökmek, çiçeklere su dökmek. [Répandre — To spread] ★ 3. Düşürmek: Ağaç yapraklarını, kanarya tüylerini döktü. [Laisser tomber, perdre — To shed, nould] ★ 4. Teninde sivilce gibi şeyler çıkarmak: Çıban dökmek, kırmızı lekeler dökmek. ★ 5. Akıtmak. esk. İsale etmek: Gözyaşı dökmek. [Verser, faire couler — To shed, spill] ★ 6. Dışarıya atmak, içindekini çıkarıp atmak: Tablayı dök, içindeki sırları dök. [Vider, décharger — To empty] ★ 7. Erimiş maden, mum gibi şeyleri bir kalıba boşaltıp şekil almalarını sağlamak: Harf dökmek, top dökmek. [Fondre, mouler — To mould, cast] ★ 8. Sulu hamuru kaynar yağın içine ya da sıcak saçın üzerine akıtıp yenecek şeyler hazırlamak: Lokma dökmek, kadayif dökmek. ★ 9. Yığmak, çıkarmak, bir yere çokça bir şey taşımak: Sınıra asker dökmek. [Ramasser, entasser, concentrer — To scatter, gather, disembark] ★ 10. Sınavda fazla bırakmak, çok öğrenci döndürmek: Matematikten sınıfın yarısını dökmüşler. ★ 11. Bir söze işe başka renk ve hâl vermek: İşi alaya dökmek. [Changer, tourner — To turn, to change] ★ 12. Bir yerden öteki tarafa geçirmek: Hesabı kâğıda dökmek.

Dökmetepe Tokat'ın Turhal ilçesi bucaklarından. 12 köylü bucağın nüfusu 5 711, merkezinin nüfusu 589'dur.

dökülmek f. ★ 1. Su ya da tane gibi şeylerin kablarından çıkıp akması. Yemek döküldü, çuvaldan arpa döküldü. [Etre verser, se répandre — To be poured] ★ 2. Düşmek: Yapraklar, meyvalar, dişler dökülmek. ★ 3. Eritilmiş maden gibi şeylerin bir kalıba konulması. [Etre fondu, moulé — To cast] ★ 4. Yığılmak, birikmek, serpilmek. Halk sokaklara, kırlara döküldü. ★ 5. Üstüne düşmek, üşüşmek, moda olmak: Şimdi herkes altına döküldü, kürke döküldü. ★ 6. Pek köhneleşmek: Evi dökülüyor.

dökülüp saçılmak b. f. ★ 1. Fazla harcamak: Bu zamanda pek dökülüp saçılmıya gelmez. ★ 2. Sırlarını açmak, her şeyini anlatmak.

döküm i. ★ 1. Tek. Bir madeni ya da maden alaşımını ergitip kalıplara dökerek istenen şekli verme işlemi. Günlük hayatta ve teknikte kullanılan maden eşyaların ve parçaların çoğu dökülerek elde edilir. Önceden istenen şekilde tahtadan bir kalıp hazırlanır. Bu kalıp kum içine yerleştirilerek kalıbın şekli kuma verilir. Isıtılarak ergitilmiş maden ,uygun bir yerden bu boşluğun içine akıtılır; soğumaya bırakılır. Soğuyarak katılaşan maden, kum içindeki boşluğu doldurduğu için, kalıbın şeklini almış olur. Ondan sonra parçanın çapakları temizlenir. Dökme ile elde edilen parçalar genellikle ucuz olur, fakat darbeye ve çekmeye karşı dayanıklılığı azdır. Hafif bir darbeyle bile kırılabilir. [Fondage, moulure — Casting] ★ 2. Dökülme işi ve zamanı: Yaprak dökümü.

dökümhane b. i. Tek. Döküm işi yapılan atölye. Burada döküm için gerekli olan maden ergitme fırını, kum sandıkları, kalıplar gibi donanım ve araçlar bulunur.

dökünmek f. Kendi üstüne dökmek.

döküntü i. ★ 1 Dökülmüş, dağınık şey, kırıntı: Zahire bitmiş, biraz döküntü var. [Déchet, reste — Remains] ★ 2. Yıkıntı, enkaz: Şurada döküntü taşlar duruyor. [Débris — bits, remains ruins] ★ 3. Bir ordudan kaçmış ya da ayrılmış intizamsız asker: döküntüsü. ★ 4. Bazı hastalıklarda dökülen çıban, sivilce, leke gibi hastalık belirtisi. esk. İndifaat. [Eruption — Skin eruption]

döl i. ★ 1. Ana karnındaki yavru, dölyatağının (rahmin) içindeki dölüt (cenin). [Foetus, rejeton, germ — Foetus, germ] ★ 2. Soy, hayvan ya da bitki üremesinde birey ya da bireylerin topu. esk. Nesil, zürriyet. [Race, génération — Race, generation]

döl almak b. f Cins aygıra kısrak çekip tayını almak.

dölcek s. Doğurgan, velût.

döl döş b. i. Çocuk, çoluk, çocuklar ve torunlar. esk. Nesil.

dölek s. Ağır başlı. esk. Müteenni.

döl eşi b. i. Dölüntü (cenini) kuşatan zar. Doğumda birlikte çıkar. esk. Meşime. Yeni terim: Etene. Plasenta.

döl kesesi b. i. Biyo. Dölyatağı içindeki yavrunun çevresini saran zarların en içte olanı.

dölleme i. Dölleme eylemi. esk. İlkah. [Fécondation — Fecundation]

döllemek i. Biyo. Erek gametin bir yumurtacıktaki dişi gametle kaynaşmayı sağlayarak yumurtacığı tam bir hücre haline sokması eylemi, ilkah. [Féconder — To fecundate, impregnate]

döllenme i. Biyo. Hayvanlarda erkeğin sperması ile dişinin yumurtasının, bitkilerde çiçek tozu (erkeğin gameti) nun çekirdeğinin yumurtaya girerek onun çekirdeğiyle birleşmesi. Bu hayvan ve bitkilerde üremeyi sağlar.

döllenmek f. Kendine döllemek işi yapılmak. esk. İlkah edilmek. [Etre fécondé — To be fecundated]

dölüt i. Biyo. Embriyonun (rüşeymin) bütün organları (uzuvları) belirdikten sonra aldığı ad. eşk. Cenin. [Foetus — Foetus]

döl yatağı b. i. Anat. Hayvanlarda döllenmeden meydana gelen dölütü barındırmaya ve onu doğacak duruma gelince dışarıya çıkarmaya yararlı gebelik organı. esk. Rahim. [Utérus, matrice — Uterus, matrix]

döl yolu b. i. Anat. Dişinin çiftleşme organı. esk. Mehbil. [Vagin — Vagina]

Dömeke Savaşı 1897 yılı Nisan ayında Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki savaşa kesin bir son veren meydan savaşı. Adını Teselya'da Tırhala'nın 80 km. güney batısındaki küçük bir kasabadan almıştır. Bu savaş Yunanlılar'ın tam bir bozgunuyla sonuçlanmış ve Osmanlılar'la uzlaşma yapmak zorunda kalmışlardır.

dömifinal Fr. i. Sp. Finalden önceki spor yarışması.

dömisek Fr. i. Katıksız olmayan şarap.

dömi vole Fr. i. Sp. Topu yere değer değmez ele geçirme.

dönbaba b. i. Itır çiçeği cinsinden bir bitki.

döndürmek f. ★ 1. Dönmesine sebebolmak, çevirmek: Çarkı, fırıldağı, dolabı döndürmek. [Faire tourner — To make turn] ★ 2. Geriye çevirmek: Yarı yoldan döndürdüler. [Faire retourner, renvoyer — To send back] ★ 3. İçini dışına, önünü arkasına çevirmek. [Renverser — To reverse, invert] ★ 4. Sınıfta bırakmak: Sınavda döndürmüşler. ★ 5. Başka bir şekil ve hale koymak: Aslanı döve döve kediye döndürmüşler. [Changer — To change] ★ 6. Yönetmek: Tek başına koca daireyi döndürüyor. [Diriger, administrer — To run, manage, govern]

döneç i. Fiz. Bak. rotor.

dönek s. ★ 1. Sözünde, düşünce ve kanısında durmayan. esk. Şebatsız, mütelevvin: Ona hiç güvenilmez, pek dönektir. [Inconstant, versatile, renégat — Perfidous, fickle, renegate] ★ 2. Sınav sonunda sınıfta kalan.

dönel s. Mat. Kendi ekseni çevresinde döndürülerek elde edilmiş (yüzey, cisim). Örnek: Bir dik üçgen, dik kenarlarından biri çevresinde döndürülürse, bir dönel koni elde edilir. esk. Devranî. [Rotatoire — Rotary]

dönelmek f. En yüksek dereceye çıktıktan sonra alçalmıya başlamak. esk. Zevale yüz tutmak.

dönem i. Devre. Bir meclisin seçim süresi: Büyük Millet Meclisinin birinci döneminde milletvekilliğine seçilmişti [Période — Period]

dönemeç i. Bir yolun doğrultu değiştirdiği yer. [Courbure, coin — Curvature, corner, turn]

dönence i. Ast. Geri dönme noktası. Medar. [Tropique — Tropic]

döner s. ★ 1. Dönmekte olan. [Tournant — Turning] ★ 2. i. Altıpatlar. [Revolver — Revolver]

döner delilik b. i. Psi. Uyarımı ve nöbeti zaman zaman gelen akıl düzensizliği. Gelip giden akıl rahatsızlığı nöbeti. [Folie intermittent ,périodique, circulaire — Circular folly, periodical mania, circular insanity]

döner kebap. b. i. Dikine büyük bir şişe sarılı ve döndürülerek ateşte kebap edilen et.

döner sermaye b. i. Bir ticaret işini çevirmek için devlet bütçesinden ayrılan sermaye.

döngel i. Muşmula. [Nèfle — Medlar]

döngü i. Bak. kısır döngü.

Dönitz, Karl, Amiral (Doğ. 1891) Alman asker ve devlet adamı. I. Dünya Savaşı'na denizaltıcı olarak katıldı. 1935'de Almanya'nın yeni kurulan denizaltı filosunu yönetti. 1939'da amiralliğe yükseldi. 1942 yazı sonuna kadar İngilizler'e karşı Alman denizaltı savaşlarının yöneticisiydi. 1943'de savaş filosu genel komutanlığına getirildi. Hitler, vasiyetnamesinde onu halefi olarak seçmişti. Dönitz Rusya'ya karşı savaşı sürdürmek için batılılarla anlaşmak istediyse de başaramadı. Mayıs 1945'de teslim oldu. 1946 Nürnberg mahkemesinde on yıla hüküm giydi. Anıları basılmıştır.

Amiral Dönitz

dönme i. ★ 1. Dönmek işi, devir. ★ 2. Mat. Kendi ekseni etrafında hareket. esk. Deveran. [Rotation — Rotation]

dönme s. ★ 3. Dininden dönmüş. esk. Mühtedi. [Converti — Convert]

dönme dolap b. i. Bayram yerlerinde kurulan, içine binilip dönülen büyük çember şeklinde oyuncak.

dönmek f. ★ 1. Kendi ekseni ya da bir şeyin etrafında dolaşma hareketi yapmak. esk. Devretmek: Dünya yirmi dört saatte bir kere kendi ekseni etrafında, yılda bir defa da güneşin etrafında döner. [Tourner-tournoyer, pivoter — To turn. spin, rotate] ★ 2. Geri gelmek. esk. Avdet etmek: İstanbul'a gidip üç gün sonra döneceğim [Retourner, revenir — To return, came back] ★ 3. Değişmek, başka türlü olmak: Onun işi döndü. [Changer — To change] ★ 4. Kendine çevirmek. esk. Teveccüh etmek: Bana dönerek cevap verdi. [Se retourner, se diriger vers — To turn]

Bayram yerinde bir dönme dolap

★ 5. Eski dinini bırakıp başka bir din kabul etmek. [Convertir, apostasier — To converte] ★ 6. Caymak, sözünü ve ahdini tutmamak. esk. Nükûl etmek. [Reprendre sa promesse — To go back on one's word]

dönü i. Tövbe.

dönük s. Arkasını çevirmiş.

dönüm i. ★ 1. Dönmek işi. esk. Deveran, cevelan. [Tour — Turn, turning] ★ 2. Geri geliş. esk. Avdet, ricat: Bu gitmenin bir de dönümü var. [Retour — Return, coming back] ★ 3. Kere, defa, nöbet, gidip gelerek yapılan işlerin her defası: Saka üç dönüm su getirdi [Fois — Time] ★ 4. 1 000 m^2 lik arazi parçası

dönüş i. Dönmek eylemi ya da biçimi. [Tour, tournant, conversion — Turn, turning, conversion, coming back]

dönüşlü s. gra. Öznesi ile nesnesi bir olan fiillere verilen sıfat: «Dövünmek» dönüşlü bir fiildir. esk. Mutavaat. [Verbe réfléchi — Reflexive verbe]

dönüşmek f. ★ 1. Bir biçimden ya da bir halden başka bir biçim ya da hale girmek. Tahavvül etmek. [Se changer, se transformer — To change, alter, to be transformed] ★ 2. Yönetmek bir şeyi ya da bir yeri ihtiyaca göre yetiştirebilmek: Bu kadar az para ile nasıl dönüşecek? [Diriger, ménager — To manage]

dönüştürmek f. ★ 1. Yönettirmek yetiştirmek. ★ 2. Bir halden başka hale geçirmek. esk. Tahvil etmek. [Changer, transformer — To change, transform] ★ 3. Mat. Bir şekli belli bir kurala göre başka bir şekle çevirmek. esk. Tahvil etmek. [Transformer — To transform]

dönüşüm i. Bir varlığın bulunduğu halden ve şekilden başka bir hale ve şekle girişi [Transformation — Transformation]

dönüşümcülük i. Fel. XVIII yüzyılda işlenen biyoloji teorisi. Bu teoriye göre çeşitli jeolojik çağlarda, canlı varlıklar değişmelere uğrarlar. Bu değişmeler hayat şartlarından (çevre), türün ağır bir gelişmesinden (evolutionnisme), ya da birden sıçramalarla (mutationnisme) meydana gelir. Dönüşümcülük görüşlerine eski Yunan filozoflarında rastlanır. Ortaçağ din düşünüşü evrenin Tanrı tarafından bir kere yaratıldıktan sonra, olduğu gibi kaldığı doktrinine dayandığı ve buna karşıt görüşleri dinsizlik saydığı için Ortaçağda dönüşümcülük teorisine rastlanmaz. Rönesans'tan sonra Avrupa toplumlarında meydana gelen yeni ekonomik ve sosyal şartlar, daha açık bir deyimle, kapitalist ekonomi ilişkileriyle, burjuvazinin, derebeylik yapı ve kurumlarına karşı giriştiği mücadele, bilim ve felsefe alanında da yeni fikirlerin ortaya atılmasına yol açtı. esk. İstihalecilik [Transformisme — Transformism]

döpiyes Fr. i. İki parçadan yapılma kadın kostümü.

Halil Lütfi Dördüncü

dördün i. Ast. Ayın yere karşı gelen yarım küre yüzeyinin yarısı aydın ve öbür yarısı karanlık olması hali. Bu durumda güneş, ay ve yer bir dik açı meydana getirirler. Yer bu açının tepesinde bulunur. esk. Terbi. [Quartier — Quarter]

Dördüncü, Halil Lütfi (Doğ. 1893) Gazeteci. Tikveş (Selanik)' de doğdu. İlk ve orta okulları, liseyi Selânik'de okudu; Osmanlı Darülfununu Tabii İlimler Fakültesi'ni bitirdi. Öğretmenlik, çeşitli gazetelerde muhabirlik ve yazarlık yaptı. M. Zekeriya Sertel ile Son Posta'dan ayrılarak Ahmet Emin Yalman ve Mehmet Rıfat Yalman ile birlikte Tan gazete ve matbaasını satın aldı (1936). 1938'de Rıfat ve Ahmet Emin Yalman ayrıldıktan sonra Zekeriya Sertel ile Tan'ı çıkarmaya devam etti. 5 Aralık 1945'de bir gösteri sırasında matbaa tahrip edilince gazete ve matbaayı tek başına yönetti. 1948'de Ali Naci Karacan ile Tan'ı ortak çıkardı. Ali Naci Karacan Milliyet'i kurunca Tan'a yalnız başına devam etti. 1956'da Yeni Gazete'yi çıkardı. Bu gazeteler bir süre sonra kapandı. Makale, fıkra, röportaj ve anıları çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanmıştır.

dörtayak b. i. ★ 1. Dört ayaklı hayvan. Çarpa. [Quadrupède — Quadrupedal four - footed] ★ 2. b. zf. Ellerini de ayak gibi kullanarak: Dört ayak yürümek.

dört ayak üstüne düşmek b. f. Bir güçlükten ustaca ya da talihin yardımıyle kurtulmak.

dört başı mâmur b. s. Her bakımdan istediği gibi olan.

dört bir taraf (dört taraftan) zf. b. Her yönden. [De tout coté — All round]

dörtcihar b. i. Zarlardan ikisinin de dört gelmesi, Dört dört.

Dörtdivan Bolu'nun Gerede ilçesi bucaklarından. 32 köylü bucağın nüfusu 12 026, merkezinin nüfusu 1 142'dir.

dört dönmek b. f. Telâşla çare aramak.

dört elle sarılmak, yapışmak b. f. Bir işe büyük bir gayretle girişmek ya da bir kimseye büyük bir önemle bağlanmak.

dörtgen i. Mat. Dört kenarı bulunan geometri şekillerinin genel adı. Kenarları birer doğru parçasıdır. esk. Zuerbaatül adla. [Quadrangle — Quadrangle]

dört gözle beklemek b. f. Pek özliyerek beklemek.

Dört Halife Tar. İslâm tarihinde Muhammed Peygamber'in ölümünden sonra arka arkaya gelen dört halifeye verilen ortak ad. Eski İslâm kaynaklarında bu ad «Hulafa-i Raşidîn» biçiminde geçer. 30 yıl kadar süren Dört Halifeler zamanındaki yönetim bir çeşit cumhuriyettir. Dördü de seçimle iş başına gelen bu halifelerin sırayla adları: Ebubekir, Ömer, Osman, Ali'dir. İslâmlık bu dönemde hızla gelişip yayılmış, devlet düzenine de girerek büyük başarılar sağlamıştır. Dört Halifeler dönemi Mu-

aviye'nin dolaplarıyla sona ermiş; onunla birlikte halifeliğe sultanlık da karışmıştır.

dört işlem b. i. Mat. Aritmetiği temel işlemleri olan toplama, çıkarma, çarpma ve bölmenin genel adı. esk. Amali erbaa. [Les quatre opérations — Fundamental operation]

dörtkaşlı b. s. ★ 1. Bıyığı yeni terliyen delikanlı. ★ 2. Kalın ve gür kaşlı.

dörtkenar b. s. Bak. dörtgen.

dört kitap b. i. Kutsal kitaplardan Zebur, Tevrat, İncil, Kur'an.

dört kollu b. i. Tabut.

dörtlü i. İskanbil kâğıtlarında dört işaretli kâğıt: Kupa dörtlüsü, dörtlü koz.

dörtlük i. Ed. ★ 1. Dört dizeden (mısra) meydana gelmiş nazım parçası. Arap ve İran nazımında esas birim beş, Türk ulusal nazımında ise dörtlüktür. Türk halk şiirinin malı olan dörtlük, Türk divan şairlerince de kullanılmış, böylece murabba, şarkı türleri doğmuştur. ★ 2. Müz. Birlik notanın dörtte bir uzunluğunda nota. ★ 3. Dört kiloluk ya da dört kuruşluk. ★ 4. mec. Züppe, değeri ve önemi olmıyan kimse: Hele şu dörtlüğe bakınız!

dört mezhep b. i. İslâmlıkta Hanefî, Şafiî, Malikî, Hanbelî mezhepleri.

dörtnal b. i. Atın en hızlı koşuşu.

dörtnala b. zf. Dörtnal koşuşu ile. [Au galop — Full gallop]

dört üstü s. Her bakımdan mükemmel, eksiksiz. esk. Dörtbaşı mâmur: Dörtüstü, murat üstü.

dört yanı deniz kesilmek b. f. Çaresiz ve ümitsiz kalmak.

Dörtyol Hatay'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 878 km². olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 48 396, merkezinin nüfusu 11 622'dir. İlçe toprakları doğusundaki Amanos dağları ile Akdeniz arasında uzanan bir ovadır. Pamuk ve narenciye yetiştirilir. Kasaba, demiryolu istasyonuna 3,5 km. uzaklıktadır.

dört yol ağzı b. i. İki yolun çapraz kesiştiği yer. [Carrefour — Crosroad]

dörtyüzlü b. i. Mat. Dört tane düzlemsel yüzü bulunan geometri cismi. Üçgen piramit, bir dörtyüzlüdür; yüzeylerinden her biri üçgendir. esk. Zu erbaat - ül - vücuh. [Tétraèdre — Tetrahedron]

döş i. ★ 1. Göğsün yukarı ve ön kısmı: Döş bağır açık. [Poitrine — Breast] ★ 2. Kaburga altı, boş böğür: Döş eti. [Flanc, côte — Flank, withers]

döşek i. Döven sürmede başaklı sapların daire şeklinde yapılması.

döşekli s. ★ 1. Oturaklı, sabit, ★ 2. Yayvan yapılı, narin olmıyan ve bu sebeple yalpası az gemi.

döşeli s. Döşenmiş olan. esk. Mefruş. [Meublé — Furnished]

döşem i. Belli bir işin yapılmasına yarayan âlet ve araçların uygun yerlere döşenmesi ya da bu araçların tümü. esk. Tesisat. [Installation — Installation, fitting]

döşeme i. ★ 1. Binaların içinde yerleri örten tahta kısım: Döşeme tahtası. [Plancher, parquet — Floor, pavement] ★ 2. Bir binanın döşenmesi için kullanılan her çeşit eşya. esk. Mefruşat. [Meubles — Furniture]

Döşemealtı Antalya'nın merkez ilçesi bucaklarından. 23 köylü bucağın nüfusu 11 238, merkezinin nüfusu 999'dur.

döşemek f. ★ 1. Yaymak, açmak, sermek: Muşamba, kilim, hasır döşemek. [Etendre, étaler — To lay, spread] ★ 2. Kaplamak, yeri bir şeyle sürekli şekilde örtmek: Kaldırım, çini, mermer döşemek. [Paver, couvrir, revêtir — To pave, floor, cover] ★ 3. Bir ev ya da dairenin oturulabilir bir hale gelmesi için gerekli olan eşyayı oraya yerleştirmek. [Meubler — To furnish]

döşenmek i. ★ 1. Serilmek, açılmak, yayılmak, döşeme konulmak: Sokak asfalt döşendi, odaya halı döşendi, ev döşendi. [Etre pavé, être garni, être meublé être recouvert — To be floored, be paved, be furnished, be covered] ★ 2. Hastalanıp yatağa yatmak: Birkaç ay ayakta gezdi, sonunda döşendi. [S'aliter — To take to one's bed] ★ 3. Uzun uzadıya söylemek ya da yazmak: Şimdiye kadar sabrediyordu, bugün döşendi. Muharrir bu meseleye dair gene döşenmiş.

döşeyip dayamak b. f. Eksiksiz döşemek.

dövdü i. ★ 1. Vurmaya ve dövmeye yarayan tokmak ya da çekiç ★ 2. Keser ve balta gibi aletlerin küt ve tokmak halinde bulunan arka tarafları.

döveç i. Ağaçtan havan.

döven (döğen) i. Harmanda ekinelrin saman ve tanelerini ayırmak için kullanılan, at ya da öküzle çekilen, altına keskin çakmak taşları çakılı kızak şeklinde alet. [Batteuse, fléau — Flail]

döviz Fr. i. ★ 1. Bütün yabancı paralar ve banknotlar ve bunları temsil eden çek, poliçe, bono, kredi mektubu, havale, hesap ve her çeşit belge. ★ 2. yabancı parası.

döviz sınırlandırılması Yabancı paraların alım satım ve transferlerinin kanun hükümleriyle bir takım usullere bağlanması.

döviz tahsisi. Döviz, Merkez Bankası'nın, sonuç olarak devletin elinde bulunduğu için, ithalâtçının ödemek zorunda olduğu yabancı paranın bu amaçla onun emrine verilmesi.

dövme i. ★ 1. Dövmek eylemi ve hareketi. ★ 2. Deriyi mürekkepli ince kalem ucu ya da boyalı iğne ile iğnelemek suretiyle vücuda yapılan çıkmaz işaret, nakış ya da resim. Ar. Tevsim. [Tatouage — Tattooage] ★ 3. s. Kızgın halde iken dövülerek şekil verilmiş maden eşya. Dökme karşıtı. [Forgé — Forged]

döven

Eski Yunanlılar'da bir masal yaratığı : Dragon

Alfred Dreyfus

dövmek f. ★ 1. Birinin vurmak suretiyle canını yakmak. esk. Darbetmek [Battre — To beat] ★ 2. Havanda ya da başka bir aletle vurarak ezmek, öğütmek: Kahve dövmek. [Piler, broyer — To grind, crush] ★ 3. Bir madeni kızdırıp vurarak işlemek: Demir dövmek. [Forger, marteler — To forge, hammer] ★ 4. Topa tutmak: Düşman siperlerini dövmek. [Bombarder, battre — To bombard, batter].

dövünmek ★ 1. Kendi kendini dövmek. [Se battre, se frapper — To beat oneself] ★ 2. mec. Çok üzülerek çırpınmak. [Gémir, se lamenter — To lament, deplore]

dövüş i. ★ 1. Dövme hareketi, biçimi. ★ 2. Dövüşme, tokat, yumruk ve tekme ile birbirine vurma ve böyle saldırarak yapılan kavga. [Querelle, combat — Fight, beating]

dövüşken s. İyi dövüşen ya da döğüş seven. [Querelleur, belliquieux — Warrior, warlike, bellicose]

dövüşmek f. ★ 1. Birbirini dövmek ya da birlikte dövüş etmek [Se battre, se quereller — To fight together or against, scuffle] ★ 2. (İki silâhlı kuvvet hakkında) çatışmak. [Combattre — To fight]

Dr. «Doktor» un kısaltılmış şekli.

Dra Kuzey batı Afrika'da 1 000 km uzunluğunda bir nehir.

dragon Mit. ★ 1. Eski Yunanlılar'da aslan pençeli ve yılan kuyruklu olarak gösterilen bir çeşit masal hayvanı. ★ 2. Çok eski devirlerde bindirilmiş piyade, daha sonraları hafif suvari diye adlandırılan bir sınıf. Bugün kullanılmamaktadır.

drahmi Yun. i. Yunan para birimi.

drahoma Yun. i. yurdumuzdaki Rum ailelerde, başka bazı yerlerde, güveye gelin tarafından verilen mal, para, çeyiz.

draje Fr. i .Hek. Üstü şekerli ve renkli bir madde ile kaplı, ilâç olarak kullanılan hap.

Drake Francis (1540-1596) Ünlü İngiliz denizcisi ve amirali. Gemisiyle dünyayı dolaşmıştır. Yaptığı tehlikeli gezilerin birinden dönerken el koyduğu bir geminin gümüş ve altın yükünü alıp İngiltere'ye getirmiş, bu yüzden Kraliçe Elizabeth gemisine kadar gelip iltifatta bulunmuştur. İspanyollar'ı da yenmiştir.

Drakon yasaları Atinalı kanun koyucu Drakon'un eski usül ve ceza kurallarını yeniden düzenleyerek yaptığı kanunlar. (M. Ö. 621). Bu kanunların yapılmasındaki amaç, hoşnutsuzluk içinde olan halk yığınlarını tatmin etmekti. Kanunların yapılmasıyla bu amaca bir dereceye kadar ulaşıldı. Aristokrat hakimler, artık, kanunları asillerin işine yarayacak şekilde değiştirip uygulayamayacaklardı. Drakon yasalarının günümüze kadar gelmiş olan kısmının, özellikle, önceden tasarlanmamış cinayetler bölümünden de anlaşıldığı gibi, kanun koyucu, gününün geçerli hukukunu yazılı hale getirmişti. Solon, Drakon kanunlarının bütün maddelerini az çok değiştirmiştir. Çünkü cezalar çok ağırdı. Yalnız cinayetle ilgili kısmını olduğu gibi bıraktı. Hatip Demades, Drakon yasalarının kanla yazılmış olduğunu söylemişti. Aristoteles de, bu kanunlar hakkında, cezaların ağırlığından başka söylenek bir şey olmadığını ileri sürer.

dram Yun. i. ★ 1. Bir edebiyat türü. Lirik ve epik türlerin yanında üçüncü tür olarak kabul edilir. Bugün daha çok tiyatro oyunlarının konuşmalı kuruluşu için kullanılır. ★ 2. Tiy. Sahnede oynanmak üzere yazılan gerilimil durumların karşılıklı çatışmasıyla gelişen oyun. İçinde trajik ve komik öğeler yer alır. ★ 3. Halk dilinde, ciddî, acıklı oyunları anlatmak için kullanılan bir söz.

Drama (Yunanistan) Makedonya'da 32 900 nüfuslu bir şehir.

dramatik Yun. s. ★ 1. Dramla ilgili. ★ 2. Heyecan verici.

dramaturg Yun. i. Tiy. Genel anlamıyla, tiyatroyu, dram yazarlığını çok iyi bilen uzman. Eskiden, Yunan tiyatrosu döneminde oyun yazarı, aynı zamanda sahneye koyucu, dekoratör, müzikçi, koreograf, kısaca yöneticiydi. Bu çağda, dramaturg sözü yazar ve yönetici, anlamını taşırdı. Sonra tiyatro uzmanı ve eleştirmeni anlamına kullanıldı. Bugün, tiyatro yönetiminde söz sahibi olan tiyatro bilimi ve sanatı danışmanı demektir. Dünyanın büyük tiyatrolarında mutlaka bir de dramaturg vardır. Dramaturgun görevleri şunlardır: Dünyadaki tiyatro çalışmalarını izleyip oyunları incelemek ve bunlar arasından oynanması uygun olanları seçip çevirmek: Tiyatroya gönderilen oyunları okuyup uygun olanları seçmek, üzerinde ön çalışmaları yapmak, eski oyunlardan ya da edebiyat eserlerinden tiyatroya uygulamalar hazırlamak; tiyatronun program dergisini çıkarmak, seyirciyle tiyatro arasındaki bağı olumlu bir yönde güçlendirmek; tiyatro ve seyirci konusunda araştırmalar yapmak, arşiv, kütüphane düzenlemek.

dramaturji Yun .i. Oyun yazarlığı ve tiyatro sanatı. Tiyatroyla ilgili bütün konuları içine alır. Teorik dramaturji, oyun yazma kuralları ve tekniğini inceler. Pratik dramaturjide ise yazılmış bir oyunun sahneye konması sırasında ortaya çıkacak sorunlar söz konusudur.

Dranas, Ahmet Muhip (Doğ. 1909) Şair. Sinop'da doğdu, Liseyi bitirince, gazeteciliğe başladı. Ankara Hukuk Fakültesine iki yıl devam etti; yarıda bırakıp İstanbul'a geldi, İstanbul Edebiyat Fakültesin'e girdi. 1938'de Ankara'ya dönüp C.H.P. merkezinde Halkevleri kültür ve sanat yayınlarını yönetti. 1946'da politik hayata girdi. Şimdi İş Bankası yönetim kurulu üyesidir. Varlık, Yücel, Ülkü gibi çeşitli dergilerde bir çok şiiri çıktı. Şiirlerini kitaplarda toplamadı. Yedi Meşalecileri 1940 kuşağına bağlıyan şairlerimizden. Baudelaire sembolizminden hareket edip Türkçe'de yeni bir

şiir dili ve yapısı yaratmaya çalışması ile şiirimizde kendine sağlam bir yer yaptı. «Gölgeler »ve «O böyle İstemezdi» adlı iki de tiyatro oyunu vardır.

Dravitler Hindistan'da yaşıyan halklardan birinin adı.

Dreiser, Theodore (1871 - 1945) Amerikan yazarı. Ailesi Almandı, çok yoksuldu. Edebiyatla uğraşmaya başladığı sırada Amerikan fikir hayatında Sosyal - Darwinizm akımı yaygındı. Bütün bunların kitaplarında etkisi kuvvetle görüldü. Amerikan hayatını oldukça gerçek bir açıdan yansıtmış, Amerikan edebiyatına büyük katkısı olmuştur. «Sister Carrie», «Jennie Gerhart», «An Amerikan Tragedy», en tanınmış eserlerindendir

drenaj Fr. i. Akaçlar açarak bataklık kurutma ya da birikmiş suları akıtma işi. esk. Tefcir.

Drepanon Eski çağda, Anadolu'nun Bithinia bölgesinde bir şehir, bugünkü Hersek. İmparator Büyük Konstantinus'un annesi burada doğmuştu. Bundan dolayı, şehre büyük bir saray yaptırılmış ve Helenopolis adı verilmişti.

Drepanum Eski çağda, Sicilya'nın kuzeybatı burnunda, Kartacalılar'ın kurdukları liman şehri. Vergillius'un Aeneas destanına göre, Aeneas'in babası Ankhises burada ölür.

Dresden (Doğu Almanya) Elbe nehri üzerinde 491 700 nüfuslu bir şehir. Eskiden Saxe hükümetinin merkeziydi. Kimya, dokuma ve gıda endüstrisi önemlidir. 1945'de bombardımanlarla şehir çok harap olmuştur.

Dreyfus, Alfred (1859 - 1935) Adı ünlü bir davaya karışmış Fransız subayı. Yahudi asıllıdır. 1894'de, devlet sırlarını bir yabancı devlete vermek suçundan tutuklandı. Askerî mahkeme onu müebbet kürek cezasına mahkûm etti. Şeytan Adası'na sürüldü. 1896'da, gizli evrakı başkalarının hazırladığına dair deliller bulundu ve kardeşi tarafından yayınlandı. Liberaller ve cumhuriyetçiler davanın yeniden görülmesini istediler. Emile Zola «J'accuse» adlı yazılarıyla onu savundu ve o da mahkûm oldu. Anatole France ve Jean Jaures, Clemenceau da onu savundular. 1899'da yeniden yargılandı ; bu defa on yıl hapse mahkûm oldu. Cumhurbaşkanı onu affetti. Fransız Yüksek Mahkemesi 1906'da mahkûmiyetini kaldırdı. Dreyfus yeniden orduya alındı. I. Dünya Savaşı'na katıldı. Sonra emekliye ayrıldı.

drezin Fr. i. Demiryolu üzerinde giden motor ya da kol gücüyle işleyen küçük araba.

Drin Arnavutluk'da 350 km. uzunluğunda, Beyaz Drin ve Kara Drin diye adlandırılan iki kolun birleşmesinden meydana gelen bir nehir. Adriya denizine dökülür.

Drina Yugoslavya'da bir akarsu. Uzunluğu 350 - 400 m. dir.

drog Hek. İlâç olarak kullanılan madde. Hayvansal, bitkisel ya da yapay olabilir.

droseragiller Yun. T. ç. i. İkiçeneklilerden, yapraklarıyla böcek yakalayan bitkiler familyası.

drosofilya Zo. Bak. sirke sineği.

Drovet, Juliette (1806 - 1883) Fransız tiyatro oyuncusu. Victor Hugo'nun sevgilisi, olarak ün yapmıştır.

Dryden, John (1631 - 1700) İngiliz yazarı. İngiliz edebiyatında siyasal yerginin yaratıcısıdır. Yazdığı komediler arasında en ünlüleri «The Rival Ladies — Rakibeler» ve «Marriaga à la mode — Modaya Uygun Evlenme» adlı oyunlardır. Birçok da trajedi yazan Dryden en güçlü yergisi «Absalom and Achitophel — Absalon ve Achitophel» adını taşır. «All for love — Herşey aşk için» adlı en güzel trajedisi Elizabeth çağının edebiyat kurallarına uygun bir biçimde yazılmıştır. «Alexander's Feast — İskender'in Şöleni» adlı övgüsü de şaheserleri arasındadır.

Dryopes Yunanistan'ın ilk halkı. Pelasglar'dan bir kavim. Teselya'da, Parnassos dağı ile Sperkhios ırmağı arasına yerleşmişlerdi. Dryopes diye adlarını verdikleri bölgeden Dorlar tarafından sürülünce, başka bölgelere göç ederek sonunda, Peloponnes'de, Euboia adasında ve Küçük Asya'da yerleştiler.

Theodore Dreiser

dua Ar. i. Tanrı'ya yalvarma, yakarış. esk. Niyaz. Her dinde olduğu gibi Müslümanlıkta da namazların sonlarında, mevlût, hatim, vaız gibi her türlü din toplantılarında dua edilir. Eskiden dinle ilgisi olmıyan törenlerde bile dua edilirdi. [Prière, souhait, voeu — Prayer, supplication, invocation]

duacı Ar. i. Tanrıya yalvaran kimse.

dua etmek b. f. Tanrı'ya yalvarmak, [Prier, souhaiter — To prey, invoke]

duagu Far. s. Eskiden törenlerde dua etmekle görevli ve bu iş için ücret ya da aylık alan hoca.

duahan Ar. Far. i. Dua eden kimse. Eskiden tekkelerde zikirden sonra dua edenlere duahan denirdi. Zamanımızda mevlûtların sonunda dua edenlere bu ad verilmektedir.

duayen Fr. i. ★ 1. Bir meslekte eskilik bakımından başta gelen kimse ★ 2. Fakülte dekanı.

dubar i. Kefal balığının başı ve karnı büyük olan bir çeşidi. [Mug — Mugil]

dubara Far. i. ★ 1. İki kere demek olup tavla oyununda her iki zarın ikili gelmesine verilen ad. ★ 2. Hile, oyun, düzen. [Intrigue, ruse — Intrigue, plot]

dubaracı s. düzenle, oyunla iş gören kimse, düzenci.

dublaj Fr. i. Si. Konuşmaların, sonradan seslendirme yoluyla alınıp filme katılması. Sözlendirme. [Doublage — Dubbing]

duble Fr. i. Bira kadehi: Bir birahaneye girdi. Bir duble içti. Sonra bir daha.

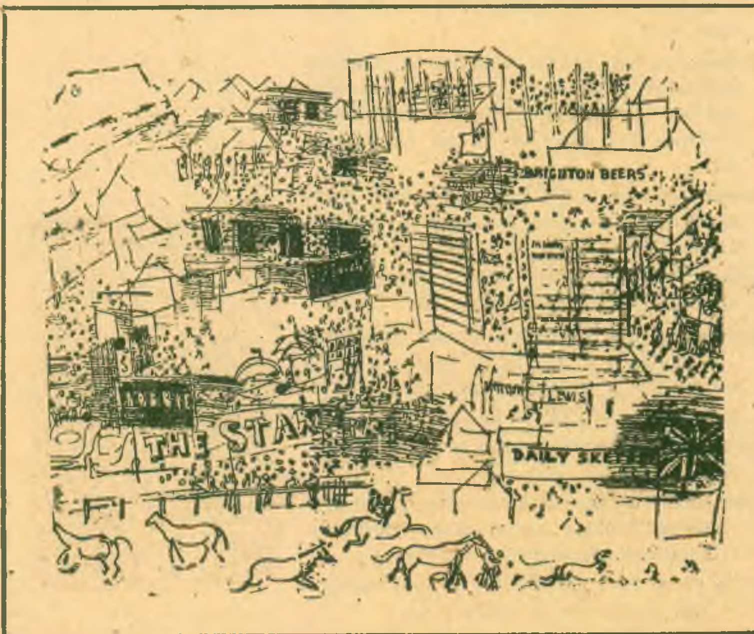

dudu kuşu

Raoul Dufy

Raoul Dufy'den bir desen

duble etmek b. f. ★ 1. Kumarda iki kat para koymak. ★ 2. Elbiseye astar geçirmek.

Dublin İrlanda Cumhuriyetinin 535 500 nüfuslu başkenti. İrlanda denizi kıyısında önemli bir limandır. Kimya, dokuma, gıda, makina ve gemi inşa endüstrileri önemlidir.

Dubois, François Clement Thedore (1837 - 1913) Fransız besteci ve orgcusu. Her çeşitte besteleri vardır. «Farandole» ve «Aben Hamed» operası en ünlüleridir.

Dubout, Albert (Doğ. 1905) Fransız karikatürcüsü. Çok kişili ve çok ayrıntılı mizah resimleriyle ün kazanmıştır. Bazı ünlü fransız yazar ve ozanlarının kitaplarını da kendine özgü üslûbuyla resimlemiştir.

Dubuffet, Jean (Doğ. 1901) Fransız ressamı. «L'art brut — Ham sanat» akımının öncüsüdür. Tablolarında alışılmamış malzemeler kullanır.

Duchamp, Marcel (Doğ. 1887) Fransız ressamı. Önce Cézanne'ın etkisinde kaldı. En ünlü tablolarından biri olan «Nu descendant un escalier — Merdivenden İnen çıplak» adlı eserini 1912'de tamamladı. Dada hareketine katıldı. Sonra gerçek - üstücülerle işbirliği yaptı. Amerika'da «Yeni Dada» ve «Pop Art» sanatçıları üzerinde çok büyük bir etki yarattı.

Duchamp, Villon, Raymond (1876 - 1918) Fransız heykelcisi. Marcel Duchamp ve Jacques Villon'un kardeşidir. Çağımızın heykel sanatına büyük etkisi olmuştur. «Torse de femme — Kadın Torsosu», «L' Athlète — Atlet» en ünlü eserleri arasındadır.

duçar Far. s. Yakalanmış, tutulmuş, uğramış.

duçar olmak b. f. Uğramak, çatmak, tutulmak. Hastalığa duçar olmak, bir kazaya duçar olmak. [Etre exposé, rencontrer — To be afflict, contract]

duçe İta. i. «Kılavuz, şef» anlamında bir söz, İtalya'da Mussolini'nin unvanı olarak kullanılmıştır.

duçret Ar. i. Sıkıntı, darlık

dudak i. ★ 1. Ağzın dişleri örten dış kenarları: Üst dudak, alt dudak. Ar. Şefe, Far. Leb. [Lèvre — Lip] ★ 2. mec. Bir şeyin kenarı: Deniz dudağı: esk. Lebi derya.

Dudak bükmek b. f. Bir şeyi beğenmediğini anlatacak bir tavır almak. esk. İstihfaf etmek. [Dédaigner — To despise, sneer] ★ 2. Ağlamsımak, ağlıyacak gibi olmak.

dudak çatlamak b. f. Çok korkmak.

dudak çukuru b. i. Üst dudağın ortasındaki oluk.

dudak dudağa b. zf. Ağız ağıza, birbirine pek yakın: Dudak dudağa konuşmak, dudak dudağa öpüşmek. [Tête à tête, entretien particulier, bouche à bouche — Lip to lip, mouth to mouth]

dudak ısırmak b. f. Şaşakalmak, hayran olmak.

dudaklı ayı b. i. Zo. Etçiler takımının ayıgiller familyasından bir tür. Doğu Hindistan ve Seylan'da yaşar. Dudaklarını öne doğru uzatabilmektedir. Kızdırılırsa insana saldırır. [Our à lonues lèvres — Sloth bear]

dudaklı kaplumbağa b. i. Zo. Kaplumbağalar takımının dudaklı kaplumbağagiller familyasından bir tür. Afrika ve Suriye'de nehir ve göllerde yaşar. [Trionyx du Nil — Softshell of Nile]

dudak sarkıtmak b. f. Somurtmak.

dudaksıl s. Dil. Çıkağı dudaklarda bulunan ses çeşidi: P dudaksıl bir sestir.

dudeman Far. i. Soy. esk. Sülâle, aile, hanedan.

Dudinskaya, Natalya Mihailovna (Doğ. 1912) Rus balerini. Leningrad bale okulundan yetişen sanatçı. Sovyet balesinin en büyük yıldızlarından biridir. Büyük başarılarını «Laurencia», «Bronz Atlı», «Külkedisi» adlı bale eserleriyle sağlamıştır.

dudu s. ★ 1. Eskiden kadınlara verilen «hanım, bacı» gibi bir unvan: Esma Dudu. ★ 2. Yaşlı Ermeni kadını.

dudu kuşu i. Farsça «tuti» kelimesinin Türkçeleştirilmiş şekli. Papağan. [Perroquet — Parrot] ★ 2. mec. Zeki olmıyan ve boş şeyler konuşan güzel.

duetto İta. i. Müz. İki ses için ya da iki müzik aleti için yapılmış müzik parçası. Karşılıklı iki kişi tarafından söylenen şarkı.

Dufy, Raoul (1877-1953) Fransız ressamı. Le Havre'da doğdu, Forcalquier'de öldü. 1900' da Paris'e gelen sanatçı önce emperesyonistlerin, sonra da Toulouse — Lautrec'in etkisinde kaldı. Daha sonra «Fov» lara katıldı. 1937'deki uluslararası sergide elektrik pavyonunun dekorasyonunu yaptı. 1936'da «polyatrit» yani bir çeşit kronik romatizma krizi geçirdi. Buna rağmen ça-

lışmalarını sürdürdü. Eserlerinin çoğu denizle ilgilidir.

Duhamel, Georges (1884-1966) Fransız yazarı. Tıp öğrenimi yaptıktan sonra «Efsaneler, Savaşmalar» adı altında bir şiir kitabı, daha sonraları II. Dünya Savaşı'yla ilgili iki önemli eser yayımladı. Bunlardan «Civilisation — Uygarlık» 1918'de Goncourt ödülünü kazandı. 1920-1932 yılları arasında «Salavin'in Yaşamı ve Serüvenleri» adındaki dizi romanlarını yazdı. Daha sonraki önemli eserleri arasında şunlar vardır: «Scènes de la vie future — Gelecekteki Yaşamdan Sahneler», «Pasquier'-ler», Fransız Akademisi üyesi olan Duhamel birkaç defa da Türkiye'ye gelmiştir.

duhter Far. i. Kız.

duhteri rez Far. b. i. Asma kızı, şarap.

duhul Ar. i. Girme, giriş.

duhuliye Ar. i. Girimlik, girmelik.

Duisburg (Batı Almanya) Ren nehri kıyısında 502 000 nüfuslu önemli bir endüstri şehri. Ağır sanayi ve kimya sanayii çok önemlidir.

duka İta. i. ★ 1. Avrupa'da bir asalet ünvanı olan dük kelimesinin eskiden kullanılan şekli. ★ 2. Tar. Bizde de kullanılmış olan, Venedik'de basılan ve İtalyanca «ducato» denen altın sikke.

dul s. Kocasız kalmış kadın, karısız kalmış erkek. [Veuf, veuve — Widow, widower]

dulaptalotu b. i. Bot. Dulaptalotugillerin örnek bitkisi olan bir ağaççık.

dulaptalotugiller ç. b. i. Bot. Örnek bitkisi dulaptalotu olan, taçsız iki çeneklilerden bir familya.

dulavratotu b. i. Bot. Bileşikgillerden hekimlikte kullanılan bir bitki. [Bardane — Bardane]

dulda i. Sığınacak yer, siper.

duldalamak f. Sığınmak, siperlenmek.

Dulkadıroğulları XIII. yüzyıl sonlarında Maraş - Elbistan dolaylarından başlayıp sonraları Malatya'ya ve Elâzığ sınırlarına kadar genişleyen bir Türk Beyliği. Beyliğin kurucusu Oğuzlar'dan Dulkadıroğlu Karaca'dır. Önce Mısır Memlukleri'nin, sonra Osmanlılar'ın desteğiyle iki yüzyıla yakın yaşayan Dulkadıroğulları, çevrenin türkleşmesi ve islâmlaşması konusunda yararlı olmuşlar, uygarlık eserleri meydana getirmişlerdir. Dulkadıroğulları'nın egemenliğine Yavuz Sultan Selim zamanında son verilmiş ,ülke Osmanlı sınırları içine alınmıştır.

Dulles, John Foster (1888-1959) Amerikan devlet adamı. Amerika'da ve Fransa'da hukuk okudu. Hayata avukatlıkla başladı. Rockefeller ve Carnegie vakıflarının yöneticisi, I. Dünya Savaşı'nda Başkan Wilson'un özel temsilcisi oldu. 1919'da barış konferansında, 1933 savaş borçları konferansında temsilci olarak çalıştı. II. Dünya Savaşı sonu uluslararası konferanslara ve San Francisco konferanslarına da katıldı. 1950'de dışişleri bakanlığı müsteşarlığı, 1952'de bakanlığa getirildi. Komünizme karşı uluslararası bir sıra tedbir almakla ün kazandı. 1959'da bakanlıktan ayrılarak başkan Eisenhower'in özel müşaviri oldu.

Dullin, Charles (1885-1949) Fransız tiyatro oyuncusu ve yönetmeni. Önce Jacques Copeau ile işbirliği yaptı. 1922'de «Atelier» tiyatrosunu kurdu. Bu tiyatroda Pirandello, Salacrou gibi çağdaş yazarların oyunlarını sahneye koydu. 1941'den 1947 yılına kadar «Sarah Bernhardt» tiyatrosunu yönetti.

Duma Rusça i. Çarlık zamanında Rus meclisine verilen ad.

duman i. ★ 1. Yanan maddelerden çıkan kara ya da esmer renkli gaz: Dumanda balık kurutmak. [Fumée — Fog, mist] ★ 2. Havadaki sis ,pus. [Brouillard, brume — Smoke, fume] ★ 3. İnce tozun havaya kalkmasından meydana gelen bulanıklık: Toz, dumandan etraf görünmüyor. ★ 4. Meyva ve çiçeklerin, içinde buzlu şeyler bulunan kabların üstlerindeki ince buğu.

duman attırmak b. f. Külb. Göz açtırmamak, birini yıldıracak şekilde hareket etmek.

duman bürümek b. f. ★ 1. Büyükçe ateşlerin ateşlerinin etrafa yayılması. ★ 2. Sis bastırmaya başlamak.

dumanı doğru çıksın «Çok iyi olmasa da usule uygun olsun» anlamında bir söz.

dumanı üstünde b. s. Pek taze, yeni kesilmiş ya da koparılmış.

dumanlamak f. ★ 1. Duman vermek, dumana tutmak ya da asmak: Balıkları dumanlamak. [Fumer — To fumigate] ★ 2. Bulandırmak, karartmak. [Troubler — To trouble]

dumanlı s. ★ 1. Dumanı olan, duman çıkaran: Dumanlı barut. [Fumeux — Smoky] ★ 2. Sis, pusu, ya da buğusu olan: Kurt dumanlı havayı sever. [Brumeux — Misty]

dumanlık s. Duman kaplamış, sisli: Hava dumanlıktı. [Fumeux, enfumé, brumeux, confus — Smoky, fumy, misty]

Dumas, Alexandre (père) (1803-1870) Fransız yazarı. Fransa'da romantizm döneminde halkın en sevdiği yazardı. Auguste Maquet'nin işbirliğiyle üç yüzden fazla roman ve tiyatro oyunu yazmıştır. İlk romantik dramı «Henri III et sa Cour — III. Henri ve Sarayındakiler» 1829 yılında oynandı. 1831'de sahneye konan «Antony» çok büyük bir başarı kazandı. «La Tour de Nesle — Nesle Kulesi» ve «Kean» adlı oyunları da başarılı eserlerindendir. En ünlü romanları ise şunlardır: «Trois Mousquetaires — Üç Silâhşörler», «Vingt ans après — Yirmi Yıl Sonra», «Comte de Monte Cristo — Monte Kristo Kontu», «Dame de Monsoreau». Fransız edebiyatında «Dumas Père — Dumas Baba» diye anılan yazar eserlerinden çok büyük paralar kazandı ama eli çok açık olduğundan öldüğü zaman beş parasızdı.

Alexandre Dumas (père)

John Foster Dulles

Dumas, Alexandre (fils) (1824-1895) Fransız romancısı. Alexandre Dumas Père'in nikâhsız bir kadından olma oğludur. Tiyatro alanında da eserler vermiş, ün kazanmıştır. «La Dame aux camélias — Kamelyalı Kadın» adlı romanı okuyucu üzerinde uzun yıllar boyunca etki yaratmıştır

Dumas, Georges (1866-1946) Fransız psikolog. Bilimsel psikolojinin gelişmesini sağlayan çalışmaları vardır. Başlıca eseri : «Traité de psychologie — Psikoloji İncelemesi» dir.

Dumbarton Oaks Konferansı Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın kurulmasına yararlı ön hazırlıkları yapmak amacıyla, Amerika, İngiltere, Sovyet Rusya ve Çin temsilcilerinin 1944'de Washington'da Dumberton Oaks otelinde yaptıkları konferansın adı.

Alexandre Dumas (fils)

dumdum i. Tehlikeli yara açacak surette yapılmış olan kurşun. Çarptığı yerde patladığı için tehlikelidir. İlkin Hindistan'da Dum - Dum'daki İngiliz karargâhında yapılmaya başlandığı için her dile bu adla geçmiş, kullanılması devletler hukukunca yasak olmakla beraber, I. ve II. Dünya Savaşlarında, başka korkunç ölüm araçlarının yanında bu kurşun da kullanılmıştır.

dumdum humması Hek. Kala azar hastalığı.

Dumlu Erzurum'un merkez ilçesi bucaklarından. 18 köylü bucağın nüfusu 11 961, merkezinin nüfusu 2 656'dır.

Dumlupınar Kütahya'nın Altınbaş ilçesi bucaklarından. 18 köylü bucağın nüfusu 11 780, merkezinin nüfusu 1 970'dir.

Dumlupınar Faciası Denizcilik tarihimizin büyük facialarından. 1953 yılında 4 Nisan gecesi NATO manevralarından dönen «Dumlupınar» denizaltı gemisi, Çanakkale boğazında İsveç bandralı «Nabalond» şilebi ile çarpıştı, ve battı. Biri denizaltının komutanı olmak üzere beş kişi kurtulabildi ; 81 denizcimiz boğuldu.

Dumlupınar Savaşı Bak. Başkomutanlık Meydan Savaşı.

Dumont D'uruille (Jules - Sébastien) (1790-1842) Fransız gemicisi. Louis - Philip (Fransa Kralı) toprakları denen yerleri ve Yunan denizinde Milo adasındaki ünlü Venüs heykelini keşfetmiştir.

dumur Ar. i. Biyo. Körleme. [Atrophie — Atrophy]

dun Ar. s. Alçak, deni, zelil : ★ 2. Aşağı : Dun fiyat verdi, satmadım.

Dunajec Polonya'da 250 km. uzunluğunda bir ırmaktır. Vistül nehrini nayaklarından biridir.

Isadora Duncan

Dunant, Henri (1828-1910) Solferino savaşındaki (1859) acılı anılarının etkisi ile savaş yaralılarına yardımcı olacak uluslararası bir örgüt kurulması için savaşmış, 1864'deki Cenevre konvansiyonunun toplanmasını ve uluslararası Kızılhaç'ın örgütlenmesini sağlamış yönetici.

Duncan, Isadora (1877-1927) Amerikalı balerin. Özellikle doğadan ve Grek sanatından esinlendi. Aşk serüvenleriyle geçen yaşamı boyunca Fransa'da, Almanya'da, Rusya'da dans okulları kurdu. Dans alanındaki tutumu ancak kendi var olduğu sürece değerliydi çünkü, belirli yöntemlere dayanmıyordu. «Hayatım» adlı bir eseri vardır.

Duncan, I. İskoçya Kralı. 1034-1046 yılları arasında krallıkta bulunmuş, Macbeth tarafından öldürülmüştür.

Dundee (İngiltere) İskoçya'da Kuzey denizi üzerinde 184 100 nüfuslu bir liman şehri. Kendir sanayi ve ticareti ve reçineciliiğyle tanınır. Gemi inşa ve makine endüstrisi gelişmiştir. Petrol rafinerileri vardır.

Dunham, Katherine (Doğ. 1919) Amerikalı balerin ve koreograf. Koreografilerinde «vodu» törenlerini ve adetlerini, Antil ve Güney Amerika folklor danslarını sahneye uygular.

Dunkerque (Fransa) Kuzey denizi kıyısında 28 400 nüfuslu bir liman şehri. Gemi inşa endüstrisi önemlidir. Petrol rafinerileri vardır.

Dunkerque Savaşı II. Dünya Savaşı'nın başlarında Almanlarla Fransızlar arasında yapılan bir muharebe. Almanlar Luxemburg'u çiğneyerek Fransa'ya girdiler (10 Mayıs 1940). Belçika orduları da teslim olunca İngilizler güç duruma düştüler. Dunkerque'e doğru hızla çekilerek 250 000 kişilik kuvvetlerini bu limandan anavatana geçirebildiler. İngilizler kuvvetlerini çekerken Fransızlar, kentin içinde savaşıyorlardı. Sonunda teslim olmak zorunda kaldılar. Almanlar'ın Fransa'ya saldırılarının birinci safhası burada bitmiştir.

Dunoyer de Segonzac, André (Doğ. 1884) Fransız ressamı. Büyük bir desen ustasıdır. Suluboyaları çok değerli olan sanatçı birçok kitabı da resimlemiştir.

Duns Scot, John (1266-1308) İskoçyalı filozof ve din bilgini. Skolastik felsefenin en önemli temsilcilerindendir. Aristoteles'in ve onun Arap yorumcularının olduğu kadar Aquino'lu Thomasın felsefesine de karşı çıkmıştır. Realizmin, yani türlerin ve cinslerin gerçek varlığını kabul eden bir doktrinin en ateşli savunucularından biri olan bu filozofa göre, asıl gerçek varlık evrendir ; fertler hiçbir şey değildir ; evrenin yaradılışı ve ruhun ölmezliği konuları da tıpkı Hıristiyanlığın dogmaları gibi ispat edilemez. Ruhun en güçlü yeteneği olan irade, akla üstündür. Varlıklara hakim olan en esaslı sebep Tanrı'dır. Başlıca eseri : «De reum principio — Eşyanın İlkesi».

duopol Fr. i. Piyasayı elinde tutan iki firmanın ya birleşerek, (monopol) kurmaları, ya da dikkatli bir fiyat politikası izleyerek kârlarını en yüksek seviyeye çıkarmak üzere anlaşmaları.

Dupont de Nemours, Pierre Samuel (1739-1817) Fransız ekonomi bilgini ve devlet adamı. Quesnay'le birlikte Fransız fizyokratlarının öncülerindendir. İlk defa «fizyokrasi» kelimesini kullandı. 1789'da milletvekili oldu. Malî reformların yapılmasında rol oynadı. Amerika'ya yerleşerek orada öldü. Bugün Amerika'nın ve dünyanın en büyük kimya endüstrisini kucaklayan «Dupont de Nemours» şirketi, torunları tarafından kurulmuştur. Başlıca eserleri: «Pysiocratie — Fizyokrasi», «Origine et progrès d'une science nouvelle — Yeni Bir Bilimin Başlangıcı ve Gelişmesi».

Dupré, Jules (1811-1899) Fransız ressamı. Nantes'da doğdu. Barbizon grubundan ünlü bir manzara ressamıdır.

Dupuy de Lôme, Stanislas (1816-1885) Fransız gemi mühendisi. Ploëmur (Morbihan)'da doğdu. İlk Fransız zırhlı gemisini yapan mühendistir.

duraç i. ★ 1. Sülün cinsinden bir av kuşu. Tüyleri güzel, büyüklüğü keklik ile sülün arasındadır. [Faisan - cock — Pheasant] ★ 2. Heykel, sütun gibi şeylerin üstüne oturtulmuş olduğu parça. esk. Kaide.

Durağan Sinop'un ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 103 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 25 515, merkezinin nüfusu 1 502'dir. İlçe toprakları dağlık ve ormanlıktır. Kızılırmak'ın kollarından Gökırmak en önemli akarsuyudur. Tahıl ve pirinç yetiştirilir. Kasaba, Gökırmak üzerindedir. İl merkezine olan uzaklığı 147 km. dir.

durağan s. Yerini değiştirmeyen, yerli. esk. Sabit: Durağan yıldızlar. [Fixe, stable, immobile — Stable, immobile, fixed]

durak i. ★ 1. Tren, otobüs gibi taşıtların yolcu alıp indirmek için durduğu yer. esk. Mevkif. ★ 2. Müz. Din müziği türü. Tekkelerde zikirlerin arasında okunur. ★ 3. Ed Hece ölçüsüyle yazılmış manzumelerde dizelerdeki hecelerin belli sayılarda sıralanmaları. «Örneğin yedi heceli dizellerde durak düzeni 4 + 3, sekiz hecelilerle 4 + 4, on bir hecelilerde 6 + 5 ya da 4 + 4 + 3'dür. Durak hece ölçüsü için kesin bir koşul olmamakla birlikte kimi şairler müzikal ritmi arttırmak için bu düzene uymuşlardır.

Durak Balıkesir'in Kepsut ilçesi bucaklarından. 20 köylü bucağın nüfusu 7 884, merkezinin nüfusu 325'dir.

durakı i. Bir çeşit tüysüz şeftali.

duraklama i. ★ 1. Duraklamak hareketi, durur gibi olma, kesilme. esk. Tereddüt etme. [Interruption, hésitation — Interruption hesitation] ★ 2. Ask. Hareket halinde bulunan bir birliğin vakitsiz, yersiz ve tertipsiz olarak yürüyüşünü durdurması.

duraklama dönemi Tar. Osmanlı İmparatorluğu'nda, genel bir tarihle, XVI. yüzyılın sonlarından XVII yüzyılın başlarına kadar süren döneme verilen ad. Kimi tarihçiler bu dönemi, Sokollu Mehmet Paşa'nın ölüm tarihi olan 1579 ile Pasarofça antlaşmasının imza tarihi olan 1718 arasında sınırlarlar. Duraklama döneminde artık büyük fetihler durmuş, fakat büyük toprak kayıpları da olmamıştır. Ancak devlette para sıkıntısı başlamış, büyük iç ayaklanmalar görülmüş, savaşlardaki zaferler azalmıştır.

duraklamak f. Yürürken ya da söz söylerken kısa bir zaman için durmak ya da arada bir durmak.

duraksamak f. Ne yapacağını, ne diyeceğini kestirememek. esk. Tereddüt etmek. [Hésiter — To hesitate]

dural s. Fel. Hep bir halde, değişmeden kalan. esk. Sakin. [Statique — Static]

duralamak f. Duraklamak.

duramak i. Bir zaman için durma. esk. Vakfe.

Duran, Faik Sabri (1882-1943) Coğrafyacı. İstanbul'da doğdu. İstanbul ve Paris'de okumuş, lise ve üniversite öğretim üyesi olmuş, Gazi Eğitim Enstitüsü müdürlüğünde bulunmuştur.

Faik Sabri Duran

Duras, Marguerite (Doğ. 1914) Fransız kadın yazarı. 1942'de yazmaya başladı. İlk romanlarında yeni - gerçekçilik göze çarpar. Bu romanlar Hemingway'i ve Cesare Pavese'yi hatırlatır. Son eserlerindeyse daha karmaşıktır. En ünlü romanları şunlardır: «Vie tranquille — Sakin Yaşam», «Un barrage contre le Pacifique — Pasifiğe Karşı Bir Baraj», «Moderato Cantabile», «L'Après - midi de Monsieur Andesmas — Bay Andesmas'ın Öğleden Sonrası». Tiyatro oyunları arasında en değerlileri «Les Viaducs de la Seine - et - Oise — Seine - et - Oise'ın Kemerli Köprüleri», «Des journées entières dans les arbres — Bütün Gün Ağaçlarda» dır. Birçok romanını sinemaya kendisi uygulamış, ayrıca filim diyalogları yazmıştır. «Hiroshima, mon amour» adlı senaryosu sinema alanında önemli bir yer tutar.

Durban (Güney Afrika Cumhuriyeti) Bir liman şehridir. Nüfusu 681 500'dür. Maden kaynakları zengindir.

durbin Far. b. s. Uzaktan gören, her işin neye varacağını önceden kestiren. Dürbün, bu kelimeden bozmadır. (Bak. dürbün).

durdurmak f. Durmasını sağlamak. [Arrêter, retenir, faire raster, fair taire — To stop, arrest, retain]

durgun s. ★ 1. Duran, kımıldanmıyan, hareket ve canlılık göstermiyen. esk. Râkit: Durgun deniz, durgun hava. [Stagnant, calme, immobile — Stagnant, immobile, calme, still] ★ 2. Gevşek ve ağır olan, çalâk olmıyan. [Fr. Lent] ★ 3. Düşünceli, usanmış, yorulmuş. [Pensif, fatigué — Pensive, tired] ★ 4. Ruhsuz, hareketsiz: Bugün alış veriş pek durgun. [Stagnant — Stagnant, dead]

durgun su b. i. Akacak yeri olmıyan ve ha-

Emile Durkheim

reketsiz duran su birikintisi. [Eau stagnante — Stagnant water]

Duris (yaklaşık olarak M.Ö. 340-260) Samos tiranı, tarihçi ve eleştirmen. Theophrastos'un öğrencisiydi. Edebiyat, müzik ve resim hakkında çeşitli yazıları, M.Ö. 380 ile M.Ö. 270 arasındaki dönemi kapsayan en az 23 kitaplık bir tarihi ve 4 kitaplık Agathokles tarihi vardır.

Durkheim, Emile (1858-1917) Fransız sosyoloji bilgini. Fransız sosyoloji okulunun kurucusudur. Durkheim'e göre sosyal olay, ferdin bilincinin dışında olmakla karakterize edilir. Sosyal olaylar tıpkı tabiat olayları gibi birer «şey» olarak incelenmelidir; bunlar incelemeyi yapandan bağımsız olarak ele alınmalıdır. Durkheim sosyal olaylarda iki temelli nitelik bulunduğunu ileri sürer: Belirli bir sosyal tipin, belirli bir gelişme safhasındaki sosyal bir olay «normal» dir; aynı türdeki toplumların, aynı gelişme dönemlerinde meydana geldiği zaman da «genel» dir. Sosyolojinin bir kolu, sosyal tiplerin sınıflandırılmasına bağlıdır. Bu da toplumların yapılarına göre yapılır. Durkheim, sosyal olayların psikolojik açıklamasını reddeder. Sosyal olaylar, toplumu meydana getiren fertlerin psikolojik olaylarıyla açıklanamaz; ancak yine başka bir sosyal olayla açıklanabilir. Ferdin ancak, kendine bir fonksiyon ve manevî bir bilinç veren, toplumla ilgisi bakımından değeri vardır. Durkheim, sosyal gelişmeyi insanın en iyiye yönelişi, tabiatın en mükemmel şekilde gerçekleştirmesi yolunda ileri iten bir güç olarak kabul ettiği psikolojik davranışı, metafizik bir görüş olarak eleştirmiştir. Bununla birlikte kendisi de, sosyal hayatın temelinde, ferdi etkileyen en büyük kuvvet olarak kollektif bilinci (conscience collective) ileri sürmüş bulunmaktadır. Bu da Durkheim'in benimsediği bilimsel metodun dışında kalan spiritüalist, hattâ mistik bir düşünce olarak kalmaktadır. Durkheim'in inandığı sosyal determinizm tamamiyle mekanik ve statik bir nitelik taşımaktadır. Toplum yapımının temel ilişkilerini ve bu ilişkiler üzerindeki sosyal gelişmeyi açıklamaya yeterli değildir. Başlıca eserleri: «De la division sociale — Sosyal İşbölümü Üzerine», «Les, règles de le méthode sociològique — Sosyolojik Metodun Kuralları», «Le Suicide — İntihar».

durmak f. ★ 1. Hareketsiz kalmak, oynamamak, hareketini kesmek. esk. Tevakkuf etmek: Araba durdu, yağmur durdu. [Rester, s'arrêter — To stop, halt, cease, stand] ★ 2. Var olmakla devam etmek. esk. Mevcut ve bâki olmak: Kitaplarınız duruyor mu [Exister — To exist, continue] ★ 3. Beklemek, sabretmek: Biraz durun, şimdi gelir. [Attendre, patienter — To wait, endure] ★ 4. Oturmak. esk. İkamet etmek: Şimdi burada mı duruyorsunuz? [Demeurer — To live, stay] ★ 5. Rahat oturmak: Telâş ve gürültü etmemek. [Rester tranquille — To remain quiet] ★ 6. Gra. Süreklik fiili (istimrar fiili) yapmıya yarar: Bakıp durmak, baka durmak: Burada ne bekleyip duruyorsun?

Durrel, Lawrence (Doğ. 1912) İngiliz yazarı. «Justine», «Balthazar», «Montolive», «Clea» gibi romanlarında Akdeniz insanlarının yaşamını ve bu bölgenin manzaralarını kendine özgü bir anlatımla yansıtır.

Dursunbey Balıkesir'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 926 km² olan ilçenin 4 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 45 419, merkezinin nüfusu 6 535'dir. İlçe toprakları genellikle dağlık ve ormanlıktır. Önemli akarsuyu yoktur. Tarıma elverişli değildir; meyvacılık yapılır. Kasaba, Kütahya - Balıkesir demiryoluna 5 km. uzaklıktadır. İl merkezine 97 km. lik bir kısmı bozuk şoseyle bağlıdır.

Dursunoğlu, Cevat (Doğ. 1892) Eğitimci, politikacı. Berlin ve Yena Üniversitelerinde felsefe, pedagoji okudu. Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne girdi; 1919'da Erzurum Kongresi'nde üye olarak bulundu. Lise ve millî eğitim müdürlüğü, millî eğitim müfettişliği, orta ve yüksek öğretim, güzel sanatlar genel müdürlüğü, teftiş kurulu başkanlığı, Avrupa'da öğrenci müfettişliği gibi millî öğretim görevlerinde bulunan Dursunoğlu, 1939-1950 yılları arasında milletvekili, 1961'de kurucu meclis üyesi, 1961-1965 yıllarında milletvekili idi. «Millî Mücadelede Erzurum» adlı bir kitabı, gazetelerde çıkmış yazıları vardır.

duru s. Bulanık olmıyan, berrak, saf, açık: Duru su, duru beyaz. [Clair, limpide — Clear, limpid]

Duru, Kâzım Nami (Doğ. 1876) Eğitimci, politikacı. Harbokulunu bitirdi. Yüzbaşılığa kadar yükseldi. Askerlikten ayrıldıktan sonra çeşitli millî eğitim görevlerinde bulundu. Talim ve terbiye dairesi üyeliği, beşinci ve altıncı dönemlerde milletvekilliği yaptı. Pek çok yazısı, kitapları, edebî ve meslekî çevirileri vardır. Kitapları arasında: «Sosyolojinin Unsurları», «Muallim Meslek Ahlâkı», «Jül Vern», «Ziya Gökalp'ten Seçme Yazılar», «Kemalist Rejimde Eğitim ve Öğretim», «Ziya Gökalp», «İttihat ve Terakki Hâtıralarım», «Cumhuriyet Devri Hâtıralarım» sayılabilir.

duruksun s. Her işte duraksıyan ne yapmak gerektiğini kestiremeyen. esk. Mütereddit.

durulamak f. Yıkanmış şeyleri duru sudan geçirmek. [Clarifier, rincer — To rinse, cleanse]

durulmak f. ★ 1. Duru hale gelmek, süzülmek, berrak ve saf olmak: Su bulanıktı, duruldu. [Se clarifier, se déposer — To become clear, limpid] ★ 2. (Gürültü, karışıklık hakkında) Dinmek. esk. Sükûn bulmak: Hele ortalık bir durulsun, ticaret işleri o zaman gelişebilir. [Se calmer — To become quiet]

durum i. ★ 1. Bir şeyin içinde bulunduğu şartların topu. esk. Vaziyet, hal: Dünya savaşı bitti ama, durum çabuk düzelemiyor. [Situation, position — Situation, position] ★ 2. Amaç, niyet, ya da duyguların söyleyişteki, yüz ve hareketlerdeki belirtisi, davranış, hal ve tavır. [Manière, attitude — Manner, attitude]

durumsamak f. Ne yapmak, ne demek gerektiğini kestiremiyerek duraklamak, duraksamak. esk. Tereddüt etmek.

duruş i. Durmak işi ve biçimi: Duruşundan bir derdi olduğu belli. [Pose, tenue — Posture, attitude]

duruşma Huk. Sanığın suçlu olup olmadığını anlamak için, mahkemece tarafların hazır bulunmasıyla, açık olarak davaya bakılması. Ceza davasında, son soruşturma döneminin bir bölümü. [Débats — Hearing]

duruşma hazırlığı Huk. Ceza davasının son soruşturma döneminde, duruşmaya başlamadan önce, mahkeme yargıcı ya da başkanınca tarafların çağrılması, bazı delillerin toplanması, iddianamenin tebliği gibi kanunun belirttiği bazı usul işlemlerinin yapıldığı dönem. [Préliminaire des débats — Preliminary proceedings]

duruvermek b. f. Birdenbire durmak.

Duse, Eleonora (1859-1924) İtalyan kadın tiyatro oyuncusu. Alexandre Dumas Fils'in, Ibsen'in ve özellikle D'Annunzio'nun oyunlarında başarı kazanmıştı.

duş Fr. i. Temizlik ya da tedavi için yüksekten püskürterek su dökünme ve bu şekilde su dökünmeye yarayan araç. Soğuk duş, sıcak duş.

duş Far. i. Omuz, sırt.

dut i. Yaprağı ile ipek böceği beslenen dutgillerden bir ağaç ve bunun meyvası. Akdut, karadut, ekşi dut gibi cinsleri vardır. Meyvası yaş iken ve kurutularak yenir. Fakat dut ağacı daha fazla ipek böceklerine yem olan yaprakları için yetiştirilir. Yurdumuzun her tarafında, hele ipekçilikle uğraşan bölgelerde dutluklar vardır. [Mûre — Mulberry]

dutgiller b. i. Bot. İkiçeneklilerden dut ağaçlarının her çeşidini içine alan bir bitki familyası.

Dutluca Erzincan'ın Kemaliye ilçesi bucaklarından. 16 köylü bucağın nüfusu 4 273, merkeziinn nüfusu 539'dur. Eski adı Aşutka'ydı.

dut yemiş bülbüle dönmek b. f. Neşe ve konuşkanlığını kaybetmek.

duvağına doyamamak b. f. Yeni gelinken ölmek ya da kocasından ayrılmak.

duvak i. ★ 1. Gelinlerin ya da yeni doğmuş çocukların başlarına takılıp yüzlerini örten tülden süslü ve telli örtü: Gelin duvağı, çocuk duvağı. ★ 2. Külb. Baca, tandır gibi şeylerin taş ya da topraktan kapağı.

duvak düşkünü b. s. Yeni gelinken dul kalan.

duvaklamak f. Geline ya da çocuğa duvak örtmek.

Duval, Amaury (1760-1838) Fransız arkeoloğu ve ressamı. Fransız edebiyat tarihinin yazılmasına da katılmıştır.

duvar Far. i. Binanın bir tarafını meydana getirmek, bir yeri kuşatmak, bölmek için taş, tuğla ya da kerpiçten örülen set. Far. Divar. Ar. Cidar, hâit: Evin dört duvarı, bahçe duvarı. [Mur, muraille — Wall]

duvar arısı b. i. Zo. Böcek sınıfının zarkanatlılar takımının gekogiller familyasından bir tür. Duvar deliklerinde yuva yapar.

duvar askısı b. i. Duvara çakılan ya da duvardaki çiviye takılan askı.

duvar ayağı b. i. Duvar dibi ya da duvar temeli.

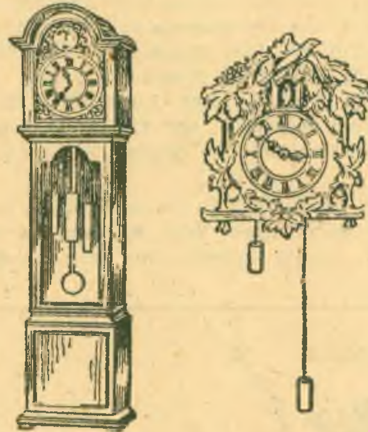
duvarcı i. Duvar ören kimse. [Maçon — Bricklayer, mason]

duvar gekosu b. i. Zo. Pullu sürüngenler takımının gekogiller familyasının bir türü. Akdeniz ülkelerinde yaşar. [Tarente — Gecko]

duvar gibi b. s. Pek sağır.

duvarkâğıdı b. i. Duvarları güzelleştirmek için kullanılan, desenli, çiçekli, boyalı ya da boyasız kâğıt. [Papier de tenture, de tapisserie — Wall - paper]

duvar kertenkelesi b. i. Zo. Sürüngenler sınıfının pullu sürüngenler takımının özkertenkelegiller familyasından bir tür. Akdeniz ülkelerinde yaşar. [Fr. Lézard des murailles]

Çeşitli duvar saatleri

duvar saati b. i. Duvara asılan saat. [Horloge, pendule — Wall - clock]

duvar tırmaşık kuşu b. i. Zo. Ötücü kuşlar takımının tırmaşıkkuşugiller familyasından bir tür. Avrupa, Kuzey Afrika ve Asya'nın yüksek dağlarında yaşar. [Tichodroma échelette — Wall creeper]

duvel Ar. ç. i. Devletler.

duy Fr. i. Tek. Elektrik ampulünün takıldığı yer. Çoğunlukla içine vida dişi açılmıştır. Ampul duya vidalanır. Duyun içinde am-

dut

Eleonora Duse

pule akım vermeye yarayan iki iletken uç vardır. Bunlardan biri ampulün dibindeki iletken uca, öbürü de ampulün vidalı sarı maden kısmına değer. Böylece ampulün de içinde bulunduğu elektrik devresi tamamlanır. Devreye gerilim verilince, ampul yanar. Gemilerde, trenlerde ise vidalı olmayan özel duylar kullanılır. Bunlarda ampulün çıkıntılarına uygun yuvalar vardır.

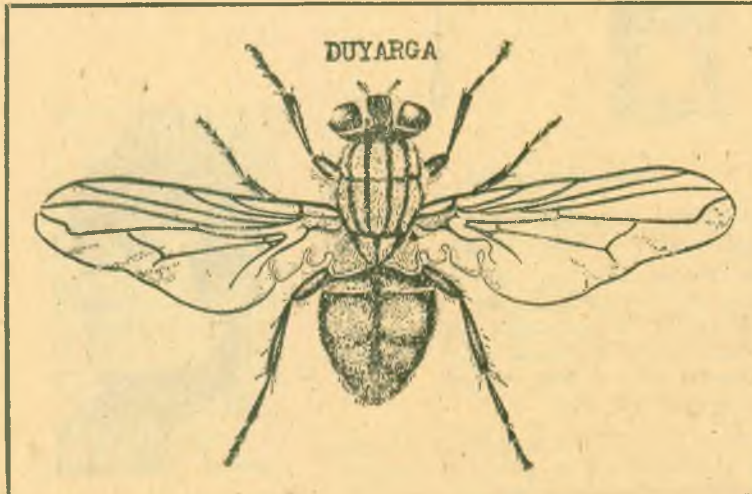
duyar s. Psi. Duygun, hassas. [Sensible — Sensitive]

duyarga i. Biyo. Kelebek gibi bazı hayvanlarda bir ya da bir çift bulunan boynuz görünüşünde ince organ. esk. Lâmise. [Antenne — Antenna]

duyarlık i. Psi. Dış dünyadan gelen izlenimleri alma yeteneği. Dıştan alınan duyular (görmek, duymak v.b.), içten alınan duyular (açlık, susuzluk), insanın kendi hareketleri, davranışları, organlardan gelen duyular olmak üzere üç kısma ayrılır. Çocuğun doğumundan sonraki ilk üç ayda bu üç sistem birbirinden ayrı işler; içten gelen duyulara, doğrudan doğruya bebeğin sindirim sisteminden gelen duyular üstün gelir; dördüncü aydan sonra bir bütün halini alır; bebek, kendinden gelenle çevreden geleni ayırdetmeğe başlar ve yavaş yavaş kendi varlığının dış dünyadan ayrılığını görür. O zamandan sonra da dıştan gelen duyular, üstün duruma geçer. [Sensibilité — Sensibility]

Duyar, Rüştü Recep (1884-1967) Ünlü sinir hekimi. Askerî Tıbbiye Okulu'nda hekimlik öğrenimini tamamlamış, sinir hastalıkları konusunda uzmanlaşmıştır. Balkan ve I .Dünya Savaşlarında hekimlik, İstanbul Tıp Fakültesi Asabiye müderrisliği yapmış; Üniversite reformu sırasında ayrılarak Bakırköy Akıl Hastalıkları Hastahanesi başhekimi, Adli Tıp Müşahedehane müdürü, Adli Tıp meclisi üyesi olmuştur.

duygu i. En dolaysız ve en öznel olarak, kişinin kendi içinde olup bitenlere ya da kendi dışında algıladıklarına karşı bir değerlendirme yaparak aldığı tutum. C.G. Jung'a göre duygu, akılcı, ruhbilimsel temel bir değerlendirme fonksiyonudur. Bugünün modern sinir sistemi incelemeleri ile duyguların beyinde, oldukça karmaşık bir ilişkiler örgüsü yoluyla geliştiğini ,gerilimlerinin beyin kökü ile soğancık arasındaki bölgelerde ayarlandığını ve bu merkezlerin algılamaların gerçekleştiği düşüncelerimizin oluştuğu beyin kabuğu bölgeleri ile yakın ilintiler gösterdiğini biliyoruz. Ruhbilim de duygular ile düşünmenin sürekli bir karşılıklı etkilenme içinde olduğunu öğretiyor. [Sentiment — Sentiment]

duygu bozuklukları b. i. Hek. Çeşitli ruh ve akıl hastalıklarında ,beyin bozukluklarında değişik biçimlerde duygu bozuklukları kendini gösterir. Beynin dokusal hastalıklarında; damar sertleşmesine bağlı aksaklıklarda duygu tutamamazlığı (afekt enkontinansı), duygu oynaklığı (afekt labilitesi) vardır; karşıt duygular kısa aralıklarla aynı kişiyi kapsarlar, kontrolsüz olarak ortaya dökülürler. Melankoli ve öteki depression hastalıklarında, duygular tek yönlüleşir, sadece elemli, üzüntü verici olanlar seçilir; bu keder yüklü duygular düşünceleri de etkiler, umutsuz ve karamsar olanları öne geçirirler. Schizophreni grubuna giren hastalarda, duygularla düşünceler arasındaki ilişkiler yarılmıştır. Sevinçli bir duygu ile kederli düşünceler, elemli duygularla umutlu ve iyimser düşünceler ikizleşir. Genellikle Schizophrenilerde bir duygu küntleşmesi vardır.

duygudaşlık i. Psi. Birine ya da bir şeye karşı duyulan ilgi. Başkalarının sevinçlerine acılarına ortak olma eğilimi, insanları birbirine çeken içten duygu. esk. Tecazüp. [Sympathie — Sympathy]

duygulanım i. Psi. Duygusu uyanma, duygu alma. [Affection — Affection]

duygulanmak f. İyi duygular edinmek. esk. Mütehassıs olmak. [Etre affecté — To be affected]

duygululuk i. Fel. Bir ferdin duygu, heyecan ve ihtiraslarının bütününü anlatan duygusal hal. Genel olarak insanın ruhsal hayatının zihin, duygu ve irade ile ilgili olarak üç ayrı bölüme ayrılmasına rağmen, aslında bunlar sıkı sıkıya birbirine bağlıdır. Özellikle bu, ruhsal hayatın temelini meydana getiren ve insanlar arası ilişkileri ve ferdin çevreye bağlılığını gösteren duygululuk söz konusu olunca daha iyi hissedilir. Ferdin duygusal hayatında bir değişiklik meydana gelir gelmez, bu değişiklik onun zihin hayatında ve davranışlarında da etkisini gösterir. [Affectivité — Affectivity]

duygun s. Psi. Duygulu, duyar. esk. Hassas. [Sensible — Sensitive]

duymak f. ★ 1. İşitmek, ses almak. esk. İstima etmek: İçeridekiler konuştuklarımızı duyarlar mı? [Entendre — To hear]

★ 2. Bilgi edinmek, haber almak, öğrenmek : Yaptıklarınızı duydum. [Apprendre, étudier — To learn, to be informed] ★ 3. Tat, koku, sıcaklık, soğukluk, sertlik, ağırlık, hareket gibi şeylerin farkında olmak. esk. Hissetmek : Yemekte bir ekşilik duydum. [Sentir — To feel] ★ 4. Kendinde bir halin varlığını anlamak : İçinde bir ezginlik duymak. [Sentir — To feel] ★ 5. (Sevinç, üzüntü, heyecan gibi durumlar hakkında) Edinmek : Müzikten büyük bir zevk duyar. [Sentir, apprécier — To be sensitive, appreciate]

duynak i. ★ 1. Tekparmaklı hayvanlarda tırnak. ★ 2. Duyacak alet, dokunma aracı. esk. Lâmise.

duypriz b. i. Tek. Hem ampul takmak hem de gerilim almak için özel olarak yapılmış duy. Normal duyun yanında bir de priz vardır. Duya gelen iletkenler bu prize de bağlanmıştır. Ampul yanarken, bir yandan da prizde herhangi bir elektrik alıcısı çalıştırılabilir.

duyu i. Psi. İnsan ve hayvanların, dış dünya etkilerini duyma yeteneği. [Sens — Sense]

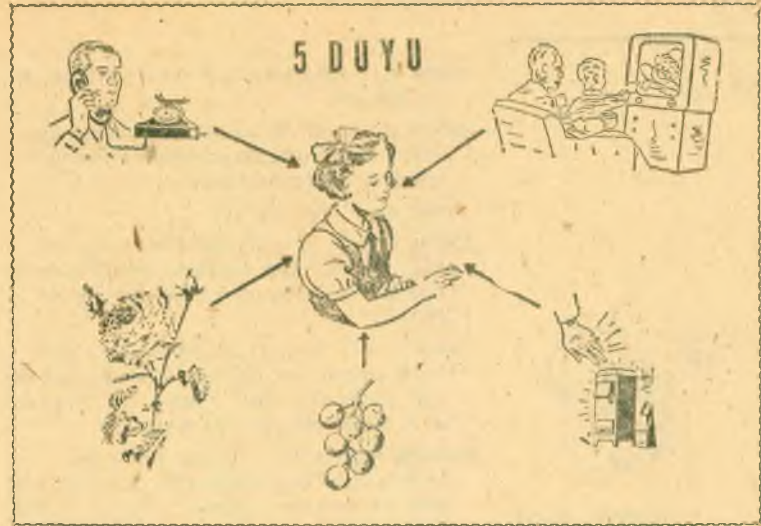
duyulmak f. ★ 1. İşitilmek : Sesiniz öteki odadan duyuluyor. [Etre entendu — To be heard] ★ 2. Yayılmak. esk. İntişar etmek, haber alınmak, keşif ve ifşa olunmak : Sizin sakladığınız mesele duyuldu. [Etre divulgué, promulgué — To become revealed, become known] ★ 3. Hissolunmak : Pirenin vücutta yürüdüğü duyulur. [Etre senti — To be felt, be sensed]

duyum i. Psi. Dış etkenlerin organlarımıza etki yaparak meydana getirdikleri organik değişikliklerin, bilincimizde yankısı. Vücudumuza yapılan dış etkenler mekanik (vuruş, basınç) ya fizik (ısı, ses, ışık), kimyasal (tat, koku), elektrik (akım) olabilir. Bu dış etkene uyarıcı, uyarıcının duyu organımızda meydana getirdiği değişikliğe izlenim denir. Duyum, bu izlenimin bilinçteki yankısıdır. [Sensation — Sensation]

duyumculuk Bak. sansüalizm.

duyum eşiği b. i. Psi. Bir uyarımın duyulabildiği şiddet aralığı. Bu noktanın altında ya da üstündeki şiddette bulunan uyarımlar duyulamaz. Bir duyumu meydana getiren en küçük uyarıma salt uyarım denir. Meselâ bir kol saatinin tik taklarını duyabilmek için saat kulağa yaklaştırılır. İnsanın duyumunda bir değişiklik meydana gelmesi için bu uyarımın da değiştirilmesi gerekir ; bu en az değişikliğin ne olduğu da araştırılmıştır ; buna da ayrımsal eşik (seuil différentiel) denir. Meselâ 15 ve 16 gr., 15 ve 17 gr., 15 ve 18 gr. arasında bir fark duymayız da ancak 20 gr. da bu farkı duyarız. Fertlerin duyum organlarının keskinliği yaşlarına, sağlık durumlarına, deneye karşı gösterdikleri ilgiye, incelenen duyumların yapi ve büyüklüğüne göre değişir. Genel olarak, duyarlığımızın bazan çok ince bazan da kaba bir alet gibi işlediğini söyliyebiliriz [Seuil de la sensation — Sensible minimum]

duyum ikliği b. i. Psi. Duyumların karışması. Meselâ bir sesin aynı zamanda bir renk duygusu uyandırması esk. İhsasların ihtilâtı. [Synesthésie — Synesthesia]

duyum ölçer. b. i. Psi. Derinin duyarlığını ölçen alet.

duyumsal s. Psi. Duyumlardan birine ait ve bağlı olan, duyumdan (ihsastan) gelen, göz, kulak, deri, burun, dil gibi organlardan biriyle alınan : Tatma ve işitme duyumsal hallerdir. esk. İhsasi [Sensoriel — Sensorial]

duyumsamazlık i. Psi. Dışarıdan gelecek etkilere karşı tamamiyle ilgisiz olma. Bazı eski filozoflar mutlak iyilik (hayrı âzam - bien souverain) in bunda olduğunu söylerlerdi. Psikoloji ve felsefede buna benzer bir de «ataraksiya - ataraxie» hali vardır. esk. Fıkdanı hassasiyet. [Apathıe — Apathy]

duyum yitimi b. i. Bak. anestezi.

duyurmak f. ★ 1. İşittirmek : Söyledim ama, ağır işittiği için duyuramadım. ★ 2. Hissettirmek : Dokunaklı sözleriyle asıl amacını duyurdu. ★ 3. Yaymak açmak. esk. İfşa etmek : Bu haber sizde kalsın, kimseye duyurmayın.

duyuş i. ★ 1. Duymak fiili ve biçimi : Bu haberden siz keyiflendiniz, ben üzüldüm, duyuşlarımız ayrı. ★ 2. Duygu, bir olayın insanda bıraktığı iz. esk. İntiba : Bu yolculuğu iyi duyuşlarla tamamladık. [Impression — Impression]

duyuş vurgusu b. i. Dil. Cümlelerde doğal olmayan duygulanıma (teessüre) göre yer ya da hal değiştiren vurgu. esk. Teessür aksanı : Aynı cümlenin anlamı, ayrı söyleníşlerdeki duyuş vurgusuna göre çok değişir. [Accent affectif — Affective accent]

duzah Far. i. Tamu, cehennem.

duziko i. Anasonsuz rakı. Düz rakı.

düalizm Fr. i. Esas olarak iki prensibi kabul eden din ya da felsefe sistemi ; madde ve fikir, ruh ve beden, iyilik ve kötülük gibi daima birbiriyle çatışan iki prensibin varlığını kabul eden teori. [Dualisme — Dualism]

düdüklü tencere

düğün çiçeği

dübeş b. i. Zarlardan ikisinin de beş gelmesi. Beş beş.

dübeyt Ar. i. Ed. Rübai nazım biçimine Araplar'ın verdiği ad. Bu adı kimi Osmanlı şairleri de kullanmışlardır.

dübür Ar. i. Kıç, makat.

düden i. Coğ. Kireçli topraklarda yer altındaki suların oyup meydana getirdiği derin uçurum ve kuyulara verilen ad. [Aven — Doline]

düdük i. ★ 1. İçinden ses ya da hava geçirilince keskin ses çıkaran, işaret vermek için kullanılan alet. [Sifflet — Whistle] ★ 2. Külb. Akılsız, boş kafalı.

düdüklü tencere b. i. Kapağı lâstik bir contayla sıkıca kapatıldığı için, içindeki buharı kaçırmayan tencere. Ateşin üstüne konan tencere ısındıkça içindeki suyun sıcaklığı da artar; su buharlaşır. Fakat normal tencerelerdeki gibi buhar tencereden dışarı çıkamadığı için buhar basıncı gitgide yükselir. Suyun kaynama derecesi, yüksek basınçlarda yükseleceği için (Bak. kaynama), yemek, tencere içindeki sıcaklık 100°C'ın üstüne çıkınca kaynar. Böylece yemek çok yüksek sıcaklığa kadar ısıtıldığı için kolay pişer. Buhar dışarı kaçmadığı için de yemeğin pişmesi çok çabuklaşır. Tencere içindeki basınç belli bir değere yükselince yemek artık pişmiş demektir. Tencere daha fazla ısıtılırsa, buhar basıncı tencereyi patlatacak değerlere çıkabilir. Bunu önlemek için az miktardaki buharla çalacak şekilde ayarlanmış bir düdük kullanılır. Buhar basıncı, istenen değere ulaşınca düdük çalar. Tencere gene ateşin üstünden indirilmezse, patlamasını önlemek için, bir emniyet süpabı atarak buhara çıkış deliği açar.

düello Fr. i. İki kişinin karşılıklı öldürücü araçlarla belirli kurallara uygun olarak yaptıkları çarpışma. Bazı ceza kanunları düelloyu, adam öldürme suçunda hafifletici sebep olarak kabul etmektedir. Kanunumuza göre bu durumda normal adam öldürme suçu vardır.

ÇEŞİTLİ DÜĞÜMLER

düğâh Far. i. Doğu müziğinde «lâ» perdesinde karar kılan bir makam ve bu notaya yakın bir perde.

düğme i. ★ 1. Elbise ya da çamaşırı kavuşturmak için, dikilip karşısındaki iliğe geçirilen kemik, sedef, maden, tahta ve mukavvadan, kumaştan yapılan yuvarlak, yassı türlü biçim ve büyüklükte tane: Gömlek düğmesi, kol düğmesi. [Bouton — Button] ★ 2. Bir elektrik akımını üstüne basılmak ya da çevrilmek suretiyle açıp kapayan anahtar. [Bouton — Button, knop] ★ 3. Baş, top, ufak yuvarlak şey: Meme düğmesi. [Bout — Tip] ★ 4. Şiş, kabarcık, ufak ur, yumru, çıban. [Enflure — Pimple] ★ 5. Tomurcuk, konca. [Bouton, bourgeon — Bud, grog - blossom]

düğmek f. Düğüm yapmak, iliklemek, düğmelemek.

düğmelemek f. Bir şeyin düğmesini iliğine geçirmek, iliklemek. [Boutonner — To button]

düğü i. ★ 1. Dibekte döğülüp kabuklarından ayrılmış olan pirinç. ★ 2. Bulgurun ufak tanelisi.

düğüm i. ★ 1. İplik, ip halat gibi şeylerin kendi üzerlerinde ya da birbirine dolanmasından meydana gelen bağ, boğum. esk. Ukde. [Noeud — Knot] ★ 2. Fiz. Bir dalgalı harekette uzanımı sıfır olan noktalardan her biri: Ardışık iki düğüm arası bir yarım dalga uzunluğundadır. esk. Ukde. [Noeud — Node] ★ 3. mec. Çapraşık bir sorunda türlü olayların birleştikleri nokta: İşte bu işin düğüm noktası. [Point essentiel, noeud — Knot, crucial point]

düğün i. Evlenme ya da sünnetlerde yapılan eğlenti.

düğün bayramı b. i. Herkes için sevinçli bir olay. esk. Sürur.

düğün çiçeği b. i. Düğünçiçeğigillerin örnek bitkisi. [Renoncule — Renonculus]

düğünçiçeğigiller b. i. Bot. Bazı türleri süs bitkisi olarak kullanılan iki çeneklilerden bir familya. [Renonculacées — Buttercup]

düğün evi b. i. Kalabalık, hareketli ve gürültülü yer.

Dühring, Eugen (1833-1921) Alman filozof ve ekonomisti. Alman pozitivizminin temsilcilerindendir. Hıristiyanlığa karşıdır ve ateşli bir Yahudi düşmanıdır. Sınıf mücadelelerinin karşısında olan, tarihin diyalektik anlayışına karşı duran bu filozofa, Engels «Anti - Dühring» adlı eseriyle saldırmıştır. Başlıca eseri: «Wirklichkeitsphilosophie — Gerçeğin Felsefesi» dir.

dük Fr. i. Bazı devletlerde prensten sonra gelen en yüksek soyluluk sanı.

dükkân Ar. i. Perakende satış yapan esnafın, küçük sanat sahiplerinin satış yaptıkları, ya da işledikleri yer: Bakkal dükkânı, manav dükkânı, berber, çilingir dükkânı. Dükkânın büyüğüne mağaza denir. [Boutique — Shop, store]

dükkâncı s. Bir dükkânda oturup öteberi satan küçük tacir. [Boutiquier — Shopkeeper]

Düldül Peygamber Muhammed'in beyaz dişi katırının adı. Arapça'da bu kelime kirpi demekse de katıra, hızlı yürüdüğü için, bu ad verilmiş olacaktır. Peygamber, gazvelerinde (muharebelerinde) ona binerdi. Düldül kelimesi dilimizde binek hayvanları için bazı defa şaka yollu kullanılır.

dülger i. Yapıların tahta işlerinin kaba taraflarını yapan kimse. [Charpentier — Carpenter]

dülger balığı b. i. Zo. Kemikli balıklar takımının dülger balığıgiller familyasından bir tür. Eti çok lezzetlidir. Karadeniz, Akdeniz, Atlas ve Büyük okyanuslarında bulunur. [Saint - Pierre — John Dory]

dümbelek i. ★ 1. Ağzı gergin deri ile kaplı kâse şeklinde küçük davula ve darbukaya benziyen bir çalgı. İki küçük değnekle vurularak çalınır. Davul tokmakla darbuka el ile, dümbelek bir çift küçük değnekle çalınır. ★ 2. s. Anlayışsız.

dümbelekçi i. Dümbelek çalan kimse.

Dümbüllü, İsmail (Doğ. 1879) Tuluat sanatçısı ve sinema oyuncusu. İstanbul'da doğdu, 1916 yılında Şehzadebaşı'nda tuluat kumpanyalarından birinde sahneye çıktı, çeşitli topluluklarda oynadıktan sonra, kendi topluluğunu kurarak İstanbul ve Anadolu'da temsiller vermeye başladı. 1946'dan bu yana filim çevirir. Türk tiyatrosunun tarihçesinde önemli bir aşama olan tuluat oyuncularının son örneklerinden biridir.

dümdüz s. ★ 1. Tamamiyle düz ve doğru olan, hiç pürüzü bulunmıyan: Dümdüz bir yol. ★ 2. Süsü, ek ve teferruatı bulunmayan: Dümdüz bir elbise, dümdüz bir döşeme. ★ 3. mec. Düşüncesi, bilgisi dar olan kimse, basit: Öyle dümdüz bir adam sanatçı olamaz.

dümen İta. i. Tek. ★ 1. Deniz ve hava taşıtlarını istenen yöne çevirmeye yarayan hareketli parça. Taşıt, akışkanın (su ya da hava) içinde akışkanın direncini altederek ilerler. Bu direnç dümen adını alan düzleme yakın parça üzerine de bir kuvvet uygular. Bu kuvvetin etkisiyle taşıt yön değiştirir. Dümen elle ya da motorla hareket ettirilir. Taşıtın boylamasına ekseniyle dümen arasındaki açının değiştirilmesi, taşıtın yönündeki değişmenin büyüklüğünü belirler. Dümenle eksenin aynı doğrultuda olması durumunda, taşıt yön değiştirmeden dosdoğru gider. [Gouvernail — Rudder] ★ 2. Külb. Dolap, dalavere.

dümeni çevirmek b. f. Yönü değiştirmek.

dümeni eğri b. s. Yan yan yürüyen, çarpık kuyruklu at.

dümeni kırmak b. f. Külb. Savuşmak.

Son tuluat sanatçılarından İsmail Dümbüllü bir ortaoyunu sahnesinde (sağda)

dümeni tutmak, dümeni ele almak b. f. mec. Bir işin yönetimini elinde bulundurmak.

dümen kırmak b. f. Den Gemi giderken yön değiştirmek.

dümen neferi b. i. En geride bulunan, bir sınıfın sonuncusu.

dümen yekesi b. i. Den. Dümeni hareket ettirmek için başına takılan kol.

dün i. ★ 1. Bugünden bir önceki gün: Dün yumurtadan çıktı, bugün kabuğunu beğenmez. [Hier — Yesterday] ★ 2. Geçmiş. esk .Mazi: Bugünü iyi anlamak için dünü iyi bilmek gerekir.

Dündar Bey (Ölm. 1299) Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Bey'in amcası, Ertuğrul Gazi'nin küçük kardeşi. Babaları Süleyman Şah 1228'de Fırat'da boğulduktan sonra, Ertuğrul ile Dündar, Halep taraflarında kalmışlardı. Yeğeni Osman Bey, devlet kurmaya karar verince onu yanına çağırmış ve yardımını istemiştir. Doksan şı bir sefer düzenlediği için Osman Bey başa geçmek istediği ve Osman Bey'e karşı bir sefer düzenlediği için Osman Beş tarafından öldürülmüştür.

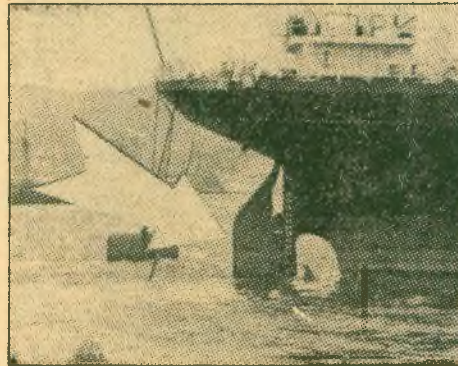

Dülger balığı

dünden zf. ★ 1. Bir önceki günden: Dünden kalma yemek. ★ 2. Çoktan, epey zamandanberi: O bu işe dünden razı.

dünkü s. ★ 1. Bir gün önceki: Dünkü fırtınada kazalar olmuş. ★ 2. Pek yeni, bir işe yeni başlamış: O daha dünkü memur.

dünkü çocuk b. i. Görgüsüz kimse, toy genç: Dünkü çocuk öyle önemli işin başına getirilir mi?

Dümen ve şeması

Friedrich Dürrenmatt

ÇEŞİTLİ DÜRBÜNLER

dünür i. Birbirine göre gelin ve güvey ana ve babalarının her biri: Dünürümün kızı oğlumun karısıdır. Bu kelime bazı yerlerde gelin ve güveyin yalnız babaları için, bazı yerlerde de yalnız anaları için kullanılıyor. Fakat hem kadın, hem erkek için kullanılması daha yaygındır.

dünürcü s. Görücü, evlenmek isteyen biri için kız istemeğe giden.

dünürlük i ★ 1. Dünür olma hali. ★ 2. Kız alıp vermeden meydana gelen hısımlık.

dünya Ar. i. ★ 1. Üstünde yaşadığımız yer yuvarladığı. esk. Arz küresi. [Terre — Earth] ★ 2. Acun, evren. [Monde — World] ★ 3. Halk, herkes, el gün: Dünya ne söylerse söylesin onun umurunda olmuyor.

dünya adamı b. s. Rahat yaşamayı beceren, hayata uymasını bilen, ahret adamı olmayan.

dünyada e. Hiçbir zaman, yaşadıkça: Bu evi dünyada satmam.

dünyalık i. Mal, mülk, servet, para, yaşamak için gerekli olan şey.

dünyaya gelmek b. f. (İnsan hakkında) Doğmak. [Naître — To be born]

dünyaya getirmek b. f. (İnsan hakkında) Doğurmak.

dünyevî Ar. s. Dünya ile ilgisi olmıyan: Bunun dünyevî ve uhrevî (ahrete ait) armağanı vardır.

düofon Fr. i. İki kişi arasında konuşma sağlayan alet.

düpedüz zf. Açıkça, dümdüz olarak.

düplikata Lat. i. Bir yazının çıkarılmış ikinci nüshası.

dür Ar. i. İnci.

dürbün Far. i. Fiz. Uzaktaki cisimleri büyüterek göstermeye yarayan optik aleti. Bir çok çeşitleri olmakla birlikte, genellikle objektif ve oküller adını alan iki mercek sistemi vardır. Bazı dürbünlerde pirizmalar da kullanılır. Uzaktaki bir cismin büyük görüntüsünü oluşturur. Bu görüntüye bakan göz, baktığı cismi yakındaymış gibi görür. [Lunette — Spy glass]

Albrecht Dürer'in kendi portresi

Dürer, Albrecht (1471-1528) Alman ressamı. Nüremberg'de doğdu. 15 yaşındayken gravürcü ressam Wolgemut'un öğrencisiydi. 1490-1494 yıllarında çıraklık dönemini tamamlayan Dürer 1495'de İtalya'ya gitti. «Adem ile Havva», «Şövalye, Ölüm ve Şeytan», «Menekşe Buketi» gibi ünlü eserlerini bu dönemden sonra yaptı. Yağlıboyaları daha çok dinsel konuda tablolardır. İçlerinde kendisinin de bulunduğu bir çok değerli portre bırakmıştır. Özellikle desen niteliği ağır basan bir ressamdı.

Dürranî Afganistan'da yaşayan bir halkın adı.

Dürrenmatt, Friedrich (Doğ. 1921) İsviçreli yazar. Eserlerini Almanca yazmıştır. Tiyatro oyunlarında kişiler gülünç durumlarından kurtulmağa çalışırlar. En ünlü romanı «Şüphe» dir. En değerli tiyatro oyunları arasında «Büyük Romülüs» ü ve «Yaşlı Kadının Ziyareti» ni sayabiliriz.

dürri şehvar b. s. Şaha lâyık inci, iri inci.

dürri yetim b. i. Bir sedefte tek bulunan ve bundan dolayı büyük ve makbul olan inci. Anasının ve babasının tek evlâdı olduğu için Peygamber Muhammede de dürri yetim derler.

dürtlengiç i. Hayvanları dürtmeğe yarayan kısa üvendire.

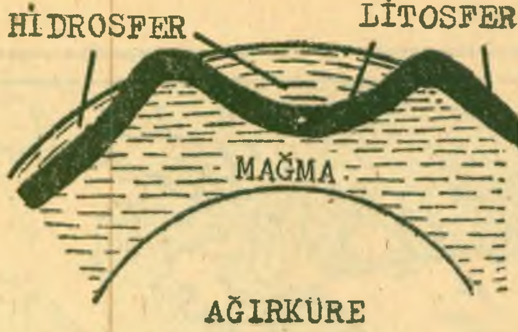
dürtmek f. ★ 1. Elle, sivri bir şeyle hafifçe itmek, hayvanı sivri bir değnekle sancıyarak yürümek zorunda bırakmak. [Pousser, aiguillonner — To push, thrust, prod] ★ 2. mec. İstenilen şeyi yaptırmak üzere birine, harekete geçirecek söz söylemek. esk. Teşvik, tergip etmek. [Exciter — To move]

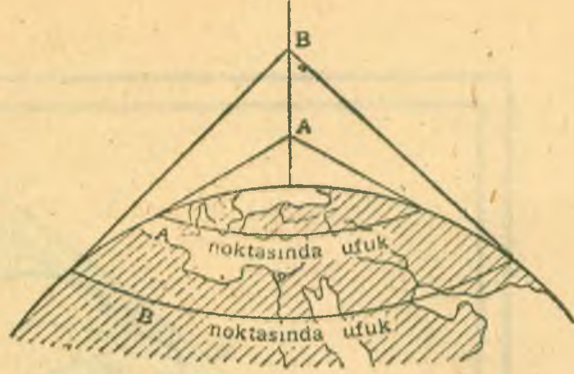
dürtü i. Belirli bir ereğe yönelmiş, biolojik bir gereksinmeyi doyurmak isteyen, bedensel çevreden kaynağını alan animal, vital eğilim. Amaca uygun davranışların, duygu ve düşüncelerinin alt yapısında temel değerde doğal dürtüler yer alır; kendini koruma dürtüsü, cinsel dürtü, beslenme dürtüsü v.b. gibi. İnsan kişiliğinin bilinç özelliklerini dürtüler, ben ve üst - ben teşkil eder; dürtülerin güdücülükleri ben'in, ben'e bağlı düşünce ve yargılama fonksiyonlarının kontrolü ve dizgini altındadır. Aşırı dizginlenmiş, bastırılmış dürtü itmeleri, doyurulmadan kalmış eğilimler olarak, kişilik yapısında dengesizliklere yol açarlar. Freud'un öğretisinin dayanaklarından biri, çözümlenmemiş dürtüsel karmaşıklıkların ve yoğunlaşmaların, hastalık belirtisi olarak, ya da bir başka kılıkta insan davranışında ortaya çıktığı inancıdır. esk. İnsiyak. [Le mobile — The motive]

dürtüştürmek f. Kısa aralıklarla, dürtmek.

dürü i. ★ 1. Dürülerek biçim verilmiş şey. ★ 2. Düğün armağanı.

dürülmek f. Dürme işine konu olmak.

UFKUN GENİŞLEMESİ :

Dünya üzerinde yükseldikçe ufkun genişlemesi, dünyanın yuvarlak olduğunu gösterir. Daha aşağıda olan A noktasından görülebilen alan daha dardır. B noktasına çıkınca A noktasında göremediğimiz bir alanı görebiliriz.

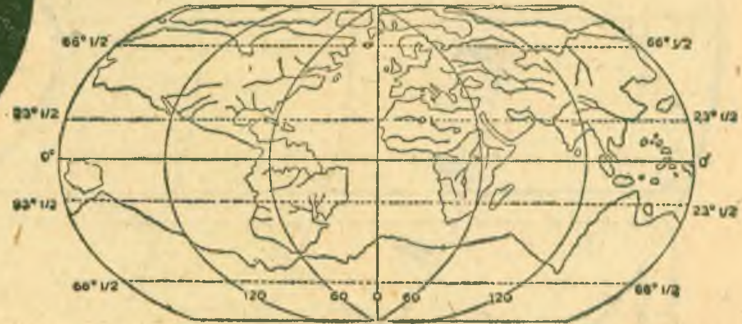
YAPISI

Dünya iç içe geçmiş beş tabakadan yapılmıştır. Kalınlığı 45-100 km. yi bulan çeşitli gazların meydana getirdiği atmosfer ; yerin 3/4 ünü kaplayan suların meydana getirdiği hidrosfer ; yer kabuğunun katı kısmı olan litosfer ; yer kabuğuyla çekirdeğin arasındaki ateş tabakası olan magma ; yerin ağır madenlerden yapılmış olan çekirdek kısmı ; ağır küre.

DÜNYANIN ÇEŞİTLİ ÖLÇÜLERİ :

Yüzölçümü	510 101 000 km²
Hacmi	1 083 320 000 km³
Ekvator çevresi	40 076 594 m.
Meridyen çevresi	40 009 152 m.
Ekvator yarıçapı	6 378 388 m.

Ortelius'un 1570'de yaptığı dünya haritası

KUTUP YILDIZININ GÖRÜNÜŞÜ :

Ekvatordan, kutuplara ya da ters yönde yer değiştirirsek Kutup Yıldızı başka başka açılar altında görülür. Dünya yuvarlak değil de düz olsaydı Kutup Yıldızı ile ufuk arasındaki açı değişmezdi.

Miletoslu Hekataios'un M.Ö. 500 yılında çizdiği dünya haritası

K U Z E Y
B
Beauford
Denizi
Baffin
Denizi
KUZEY
AMERİKA
B
Ü
Y
Ü
K
O
K
Y
A
N
U
S
Karayib D.
ATLAS
A F
GÜNEY
AMERİKA
OKYANUSU
A N T A
80
60
40
20
0
20
40
60
80
160
140
120
100
80
60
40
20
0

Kara Denizi
VRUPA
A S Y A
Çin Denizi
Umman Denizi
Güney Çin Denizi
BÜYÜK OKYANUS
AVUSTRALYA
HİNT OKYANUSU

1360 KM. Yükseklikten Dünyanın görünüşü .

İnsanoğlunun varabildiği rekor yükseklik olan 1360 km. de Gemini II den çekilmiş olan bu fotoğrafta Avustralya'nın kuzey kıyıları ve önde Agene roketinin anteni görünmektedir.

Uzaydan Asya'ya bakış :

850 km. yükseklikte çekilen bu fotoğrafta Arap yarımadası güney kıyıları, Arap denizi, Bengal körfezi (sağda) Hindistan ve Seylan adası (ortada) görünmektedir.

dürüm i. ★ 1. Dürmek, kıvırmak işi. ★ 2. Dürülmüş şey ya da onun şekli, büklüm. ★ 3. Kumaş v.b. nin katlama yeri, katlandığı yerdeki çizgi : Dürümü bozulmamış. ★ 4. Bir kere katlama miktarı, lüle : Bir dürüm kaymak.

dürüst Far. s. ★ 1. Doğru, yanlışsız. esk. Hatasız, sahih. Dürüst bir ifade. [Correct — Correct] ★ 2. Sözünde ve hareketlerinde doğruluktan ayrılmayan, özü, sözü bir : Dürüst bir memur. [Loyal, honnête — Loyal, honest, correct]

dürüşt Far. s. Sert, kaba, ters, dokunaklı : Dürüşt muamele, dürüşt yüz. [Rude, dur, grossier — Harsh, rough, coarse] ★ 2. zf. Kabalıkla, sert olarak.

Dürzîler Suriye ve Lübnan'da, yoğun olarak Lübnan dağlarının Cebeliddürüz (Dürzîler Dağı) dolaylarında yaşayan 200 000 — 300 000 nüfusluk bir halkın adı. Araplaşmış eski Finikeliler soyundan oldukları sanılan Dürzîler müslüman olmakla birlikte, Sünnîlerden de Şiilerden de ayrılırlar. Mezheplerinin Aleviliğe benzer noktaları vardır. Dürzîler'i Sünnîler ve Şiiler de benimsemezler, hattâ müslüman bile saymazlar. Savaşçı ve her yönetime karşı başkaldırıcı tutumlarıyla tanınmış olan Dürzîler uzun yıllar Osmanlı Devleti için de tedirginlik kaynağı olmuşlardır. Bundan ötürü halk dilinde «Dürzü» biçiminde söylenen adları bir hakaret ya da küfür gibi kullanılmıştır.

düse Far. b. i. Tavlada zarların üç benekli yanlarının üste gelmesi.

Düsseldorf'dan bir görünüş

Düsseldorf (Batı Almanya) Ren nehri üzerinde 703 500 nüfuslu bir şehir. Her türlü endüstrisi, özellikle dokumacılığı ve madencilik sanatları pek gelişmişti. II. Dünya Savaşı sırasında bombardıman edilmiş ve harabolmuştur. Jacobi, Heinrich Heine gibi edebiyatçıların ve ressam Cornelius gibi ünlü kişilerin doğduğu şehirdir.

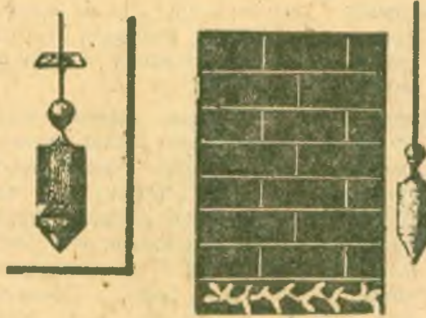
düstur Ar. i. ★ 1. Genel kural, düzgü, kanun, nizam. [Règle générale, code — Code] ★ 2. Kanunlar dergisi : Bu meselenin düsturda yeri var mı? [Collection des lois — Collection of laws] ★ 3. Kim. ve Mat. esk. Formül, kaidei külliye. [Formule — Formula]

düş i. ★ 1. Uyurken zihinde beliren olayların ve düşüncelerin topu, rüya. ★ 2. mec. Imge, hayâl. [Rêve — Dream]

düş azmak, düşü azmak b. f. Uykuda atmık (meni - sperme) boşaltması olmak, su gerekmek. esk. İhtilâm olmak.

düşes Fr. i. Dükün karısı.

düşeş Far. i. ★ 1. Tavlada zarların 6 benekli yanlarının üste gelmesi. ★ 2. mec. Umulmayan iyi bir rastlama : Gelişi bir düşeş oldu.

düşey s. Mat. Yer çekimi (cazibei arz) doğrultusunda olan : Çekül (şakul) düşey doğruyu gösterir. esk. Şakuli. [Vertical — Vertical]

düşgelmek f. Rastlamak. esk. Tesadüf etmek.

düş görmek b. f. Rüya görmek. [Rêver — To dream]

düşkün s. ★ 1. Refahını ve mutluluğunu kaybetmiş : İyi bir aileden ama düşkündür. ★ 2. Vücuttan düşmüş, çalışmak kabiliyetini kaybetmiş. esk. Malûl, fakir, âciz, acezeden biri : İçki yüzünden böyle düşkün bir hale geldi, zavallının Düşkünlerevinden başka gidebileceği yer yok. [Déchu, impuissant, décharné — Destitude, vicious, emaciated] ★ 3. Değeri ya da miktarı eksilmiş : Düşkün mal. [Défectueux — Defective] ★ 4. Kendini bir şeye fazla vermiş olan, meraklı. esk. Müptelâ : Çocuklarına düşkün, içkiye, kumara düşkün. [Adonné, passionné, épris — Addicted, passionate]

düşkünler evi Bak. darülaceze.

düşman Far. i. ★ 1. Birine karşı nefret duygusu ve kötülük yapma isteği taşıyan, dostun tersi. Yağı. [Ennemi — Enemy, foe] ★ 2. Savaş halinde bulunan devlet ve bunun asker, sivil bütün uyruğu : Düşman ordusu, düşman gemisi. ★ 3. Bir şeye karşı kaçınma, nefret duygusu besliyen, bir şeyin kötü ve zararlı olduğuna inanarak ona karşı bulunan : İçki düşmanı. ★ 4. Zararlı şey : Çiçek düşmanı böcek.

İtalyan bilgini Galile, Piza kulesinde yaptığı deneyle cisimlerin aynı yükseklikten yere aynı zamanda düştüğünü göstermiştir. Bunun için Piza kulesinden ağırlıkları farklı ama hacimleri eşit iki cismi atmış; iki cisim de yere aynı zamanda düşmüştür. Hacimleri eşit olduğu için havanın ikisine de uyguladığı kaldırma kuvveti eşittir.

düşman ağzı b. i. Düşman uydurması olan söz.

düşmanla işbirliği Huk Türkiye'nin savaş halinde bulunduğu devletlerle bir Türk yurtdaşının iş birliği yapması. Ceza kanunumuzun 126. maddesine göre, devletimizin düşmanı olan devlet ordusunda görev almak, komuta etmek, yabancı devletin Türkiye'ye savaş açması için çalışmak, Türkiye'nin savaşa girmesine yol açmak, ulusal yararlara karşı propaganda yapmak için para kabul etmek, düşman devlete besin maddeleri vermek, düşmanla ticaret yapmak, düşman devlete istikraz ve ödemelerde bulunmak, düşmanla işbirliği yapmak sayılır. Türk vatandaşlığı kanununa göre, düşmanla kendi isteğiyle işbirliği yapan kimse, Bakanlar Kurulu kararıyla yurtdaşlıktan çıkartılabilir.

düşmanlık i. Düşmanca duygu ya da hareket, buğuz, kin, nefret. Dostluğun karşıtı. [Inimitié, animosité, hostilité — Enmity, animosity, hostility]

düşmek f. ★ 1. Yukarıdan aşağıya kendi ağırlığıyle inmek. esk. Sukut etmek: Damdan kiremit, ağaçtan yaprak düştü. [Tomber — To fall, falldown] ★ 2. Yürürken ya da dururken yıkılmak, devrilmek, kendi isteği olmaksızın yere serilmek: Çocuk düştü. [Se renverser, tomber — To upset, overturn] ★ 3. Yağmak: Dağlara kar düştü [Pleuvoir, neiger, grêler — To rain, snow, hail] ★ 4. Atılmak, kendini atmak: Halk sokaklara düştü. [Se jeter — To throw, crash, rush] ★ 5. Değerce aşağılamak. esk. Tedenni etmek: Zahire çok düştü, piyasa gittikçe düşüyor. [Baisser — To lower] ★ 6. Derece miktarı, şiddeti azalmak, hafiflemek. esk. Tenezzül etmek: Sıcak, soğuk, rüzgâr düştü. [Diminuer, baisser, être allegé — To dimimsh, alleviate] ★ 7. Kuvvetini ve sağlığını kaybetmek: Pek yaşlı değil ama hastalıktan düştü. [S'affaiblir, être abattu — To lose one's strength] ★ 8. Servet yer ve itibarını kaybetmek: Düşmüş bir aile. [Etre en disgrâce, déchoir — To become disgraced, come down] ★ 9. Uğramak, tutulmak. esk. Musabolmak: Belâya düşmek. Kuşkuya düşmek. Elin ağzına düşmek. [Devenir, tomber en, tomber dans, être pris — To become, fall in, fall on] ★ 10. Rastlamak. esk. Vuku bulmak, zuhur etmek: İşim düşerse, yolum düşerse gelirim. [Arriver, avoir lieu — To occur, come upon] ★ 11. Çok ilgi ve sevgi duymak, fazla bağlanmak: Sen bu işe çok düştün. Bugünlerde oyuna pek düştü. [S'adonner — To persist] ★ 12. Yakışmak, uymak, ait ve uygun olmak. Görev ya da yetkisi içinde olmak. esk. Terettübetmek: Bu iş bana düşmez, size düşer. [Convenir, être propre à, être droit de — To suit, fit] ★ 13. Payına ayrılmak: Baba mirasından ona bu ev düştü. [Avoir part, échoir — To fall] ★ 14. Çıkagelmek. esk. Birdenbire zuhur etmek: Hiç haberimiz yokken akşam düştü. ★ 15. Kötü bir hal yüzünden istenmiyecek bir yerde bulunmak: Gurbete düşmek, tımarhaneye düşmek. [Tomber — To fall] ★ 16. Bir sayıyı daha büyüğünden indirmek, çıkarmak: Beş yüzden iki yüzü düşünce üç yüz kalır. [Soustraire — To subtract] ★ 17. İş başından uzaklaşmak: Kabine düşmedi, yalnız üç bakan düştü [Tomber, perde le pouvoir — To resigne, fall] ★ 18. Zamanı gelmeden ölü doğmak: Sekiz aylık düşenler arasında yaşayan enderdir. [Etre avorté ★ — To be aborted] ★ 19. Katılmak: Arkasına düşmek, peşine, önüne düşmek: [Suivre, se mêler être ajouter — To pursue, follow] ★ 20. Sığınmak. esk. İltica dehalet etmek: Ayağına düşmek, eteğine, ocağına düşmek. [Se refugier — To take refuge]

düş olmak b. f. Rastlamak: «Sana düşte dahi düş olmaz idim.». Taşlıcalı Yahya.

düşük ★ 1. s. Yerinden çıkmış, aşağı düşmüş: Düşük diş, düşük omuz. [Tombe — Fallen] ★ 2. Aşağılamış, ucuzlamış: Düşük fiyat, düşük seviye [Baissé — Low] ★ 3. (Söz ve yazı üslûbu hakkında) Kusurlu, üstü altını tutmaz olan: Yazının şurası düşüktür. [Incorrect — Loose] ★ 4. i. Yaşayabilecek hale gelmeden doğan çocuk. esk. Cenini sâkıt. [Avorton — Abortion]

düşüm i. Harman yerindeki zahire yığınlarına çalınırsa belli olsun diye vurulan tahtadan damga: Eskiden âşarcılar ekin yığınlarını düşümle damgalarlardı.

düşümdeşmek f. Fel. Birkaç olayın aynı zamanda olması eylemi, aynı zamana düşmek. esk. Terafuk etmek. [Coïncider — To coincide]

düşünce i. ★ 1. Düşünmek fiili, düşünme. [Pensée, réflexion — Thought] ★ 2. Düşünülen şey. esk. Fikir, rey, mütalâ: Sizin bu konudaki düşünceniz nedir? [Idée, opinion, avis — Idea, opinion] ★ 3. Tasa, endişe, merak: O haberi duyunca beni bir düşünce aldı. [Inquiétude, souci — Anxiety, cares]

düşünce hürriyeti Huk. Anayasamızın 20. maddesine göre, herkesin, düşünce ve kanaat hürriyetine sahip olması Herkes düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile ya da başka yollarla tek başına ya da toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Bu şekilde, düşünce hürriyeti, basın, bilim, öğrenme, propaganda hürriyetlerinin hepsini kapsayan, hepsinin temelinde bulunan en önemli ve gerekli bir hürriyet olmaktadır. Düşünce hürriyeti düşüncenin sınırsız bir şekilde açıklanabilmesi imkânını sağladığı gibi, düşünceyi açıklamamak hakkını da kapsar. Nitekim yine Anayasamızın 20. maddesinde, «Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz» denilmektedir. Bir ülkede düşünce hürriyetinin tam anlamıyla bulunduğunu kabul edebilmek için, kişilerin düşüncelerinin konusu ve değeri ne olursa olsun, bunların açıklanması konusunda bir sınır ya-

ratılmamış bulunmalıdır. Devletin temel kuruluş niteliğine karşı, onu yıkıcı yapıdaki düşünceler bile, düşünce hürriyetinin gerçekten kabul edildiği bir ülkede, açıkça ileri sürülebilir ve bunlar suç olmaz. Bu düşüncelerin suç olması için. düşünceye uygun yıkıcı eylemlere, fiillere girişmek gerekir.

düşünceleme i. Fel. Düşünce ve tasarımları meydana getiren zihin çalışması. esk. Tefkir. [Idéation — Ideation]

düşünceli s. ★ 1. Düşünerek hareket eden, sonunu hesaplamadan bir işe girişmeyen: Düşünceli hareket eden hayal kırıklığına uğramaz. [Prudent, circonspect — Thoughtful, circumspect] ★ 2. Tasası, endişesi olan: Sizi düşünceli görüyorum. [Pensif, inquiet — Pensive, anxious, gloomy]

düşüncesiz s. ★ 1. İyi düşünmeden, sonunu hesaplamadan hareket eden. [Imprudent, — Imprudent, thoughtless, indelicate] ★ 2. Tasasız, kaygısız, zihnini kurcalar bir şeyi bulunmıyan. [Sans souci — Easy - going, care - free]

düşündürmek f. ★ 1. Düşünmesine sebebolmak. esk. Tefekküre sevketmek: ★ 2. Tasaya, kaygısızlığa, endişeye sebebolmak: Çocuğun haylâzlığı babasını düşündürüyor.

düşünme i. Düşünmek eylemi. esk. Tefekkür: «Düşünmeyi severim, mahremi melâlimdir». Recaizade Ekrem. [Réflexion, considération, méditation — Thinking, reflection, meditation]

düşünme aksaklıkları (bozuklukları) Psi. Beynin dokusal hastalıklarında ve akıl-ruh dengesizliklerinde ortaya çıkar. a) Biçimsel düşünce bozuklukları olarak, gereksiz düşün (Perseverasyon) tekrarları, kırık bir plâk gibi aynı kelime ve cümlenin söylenmesi (stereotipi), gereksiz ayrıntıların ana konuya bulaştırılması, düşüncenin tüm engellenmesi (blokaj) örnek gösterilebilir. b) İçeriklik bakımından düşünce aksaklıkları akıl hastalıklarında görülür. Zorlu düşünler, hezeyanlı düşünceler, aşırı abartılmış yorumlar, kendinin dış çevre ile ilişkilerinde gerçek dışı düşünce akışları, kendi ben'inin algılanmasında yargı aksaklıkları v.b. gibi şizofreni grubuna giren hastalarda görülen kendini üstün, ya da bir başka kişi sanmalar, başka kişilerin kendine düşman, davranışlarının kendi ile ilgili olduğuna inanmalar; melankoli geçirenlerin kendilerinin günah işlemişliğine, kötü kişiliğine inanması hep bu çeşit içeriklik bakımından düşünce bozukluklarıdır.

düşünmek f. ★ 1. Zihinden geçirmek, göz önüne getirmek: Geçmişi düşündüm. [Penser, réfléchir, songer — To think] ★ 2. Bir sonuca varmak ereğiyle inceleme, karşılaştırma, aradaki ilgilenmelerden yararlanma gibi zihin işlemlerinden geçirmek. esk. Muhakeme etmek: Bu konuyu uzun uzun düşündüm. [Peser, réfléchir, examiner raisonner — To ponder, reason, argue] ★ 3. Bir şey hakkında ilgi göstermek. [S'intéresser, se représenter — To be interested] ★ 4. Tasarlamak: Ankara'ya gitmeği düşünüyorum. [Projeter, s'imaginer. évaluer — To conceive, plan, contrive] ★ 5. Hatırına getirmek: Bunu hiç düşünmemişitim. [S'inquiéter, préoccuper — To be anxious. be worried] ★ 6. Tasarlanmak: Ne kadar düşünsen boş. ★ 7. Belirli bir ereğin bilinci içinde, tek tek algıların ve çağrışımların düzenlenmesine, kavranmasına, anlaşılmasına, yorumlamasına ve imgelenmesine, sonunda da eyleme geçilebilecek sonuçlara varılmasına ait ruhsal işlemlerin tümü. Aktif ya da belirli amaca yönelmiş düşünme biçiminde, istemli bir işlem söz konusudur ve çağrışımların, imgelemlerin içeriği istenen yargıya varma işine uygun niteliktedir, Passif, çağrışımsal (assosiatif) ya da sezgisel (intuitif) düşünme ise uygun kavramların istemli olmayan çağrışımlarla yan yana dizilmesi, duyguların birbirini kontrol dışı izlemesi ve yargıların kendiliğinden biçimlenmesidir. Bu son düşünme biçimi bir çeşit uyanık düşgörmek ya da fantazidir, gerçeğe kendini uygun düşürmek bakımından da verimsizdir.

düşünü i. Kafada tasarlanan, biçim verilen şey, fikir. [Pensée — Thinking]

düşünüp taşınmak b. f. Etraflıca düşünmek. [Penser le pour et le contre — To ponder something well]

düşünür i. Düşünücü. [Penseur — Thinker]

düşürmek f. ★ 1. Düşmesine yol açmak: Çantasını düşürdü. [Faire tomber, laisser tomber, renverser — To make fall (down, off), throw] ★ 2. (Taş, kum, kurt, solucan çocuk gibi şeyler için) Vücudundan çıkarmak, atmak: Kadın çocuk düşürdü ★ 3. Değerli bir şeyi ucuza ya da kolaya ele geçirmek: Bu tabloyu ucuza düşürdüm.

düşüş i. ★ 1. Düşmek hareketi ya da biçimi. Fena bir düşüş hayata mal olabilir. ★ 2. İyi tesadüf, elverişli rastgelme: O bir düşüştü, her zaman olmaz ki. [Occasion — Occasion]

düşüt i. Yaşamaya rahim dışında devam edemiyecek kadar az olgunlaşmış iken doğan dölüt. İnsanda yedinci gebelik ayı dolmadan önceki doğumlar düşüt sayılır.

düş yormak b. f. Rüya tâbir etmek.

düttürü s. ★ 1. Kılığı kıyafeti ciddî olmayan, tuhaf giyimli ★ 2. Kısa ve dar olduğundan gülünç görünen (giyim).

düttürü leylâ b. s. Pek züppe ve geveze (kadın).

düve i. Bir yaşını geçmiş, henüz boğa altına gelmemiş dişi sığır yavrusu.

düvelgin s. Âdetten kesilmiş, kadın.

Düvertepe Balıkesir'in Sındırgı ilçesi bucaklarından. 16 köylü bucağın nüfusu 10 863, merkezinin nüfusu 1 311'dir.

Havası boşaltılmış bir boru içinde düşme deneyi: Açık havada aynı yüksekten bırakılan bir demir bilya ile bir tüy, aynı zamanda yere düşmez. Bilya daha çabuk düşer. Oysa havası boşaltılmış bir cam tüp içinde iki cismin düşme zamanı eşittir. Hava basıncı olmadığı için de düşme zamanları eşit olacaktır.

düvesimek f. (Boğa hakkında) Dişi aramak.

düyek i. Müz. Doğu müziğinde bir usul.

Düyun-u Umumiye Tar. Osmanlı Devleti'nin, alçalış döneminde, Avrupa'nın büyük kapitalist devletlerine olan borçlarını ödetmek üzere, bu devletlerin baskısıyla İstanbul'da kurulmuş olan kurum. Yönetimi yabancı temsilcilerin elinde olan bu kurumun vergi toplama yetkisi vardı. Türkiye'de cumhuriyet kurulduktan sonra Osmanlı borçları temizlenerek Düyun-u Umumiye'ye son verildi.

düz i. ★ 1. İnişi, yokuşu, çukuru, tepesi olmayan saha : Köyün düzü. [Plaine — Flat, smooth, level] ★ 2. Rakı, duziko.

düzayak b. s. İçinde merdiveni ya da başka katı olmayan (ev, yol, yer).

düzce ★ 1. s. Sade, pürüzsüz olan ya da süsü bulunmayan : Düzce kumaş. [Simple, franc — Simple, plain] ★ 2. zf. Sadece, açıkça, teklifsizce. [Simplement — Frankly, straight forwardly]

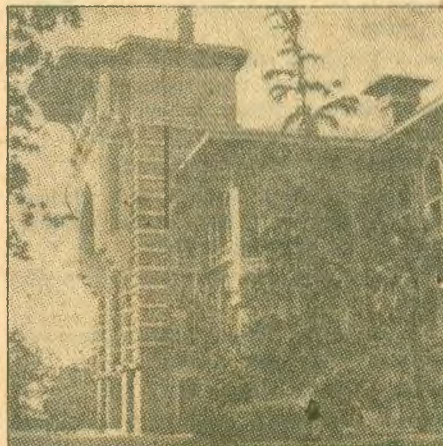
Düzce Bolu'nun ilçelerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 1 489 km² olan ilçenin 6 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 135 860, merkezinin nüfusu 22 310'dur. İlçe toprakları çevresi dağlarla kaplı verimli bir ovadır. Mısır, buğday, patates ve tütün yetiştirilir. Kasaba, il merkezine 48 km. uzaklıktadır. Ankara - İstanbul asfalt yolu kasabanın yanından geçer.

düzcesi zf. Açıkçası, doğrucası : Düzcesini isterseniz bu işi yeniden yapmak gerek.

düze i. Kim. Bir maddenin bir bileşiğe, bir karışıma giren ya da girmesi gereken belli miktarı ; doz. [Dose — Dose]

düzeç i. Tek. Bir yüzeyin yatak olup olmadığını anlamaya yarayan araç. Bak. su düzeci.

düzelmek f. ★ 1. Düzgün ya da düzenli hale gelmek. esk. Tertip, tesviye ve tanzim olunmak : Oda düzeldi, bahçe düzeldi. [Etre ordonné, être arrangé — To be arranged] ★ 2. Yoluna girmek, bozukluğu kalmamak. esk. Islah edilmek : Yazı düzeldi, hava düzeldi. [S'améliorer — To be ameliorated]

Osmanlı Devleti'nin borçlarını toplamak için Avrupalılar'ın kurduğu Düyun-u Umumiye merkez binası. (Bugün bu binada İstanbul Erkek Lisesi bulunmaktadır).

İpli ve kabarcıklı düzeç

düzeltmek i. ★ 1. Düzgün duruma getirmek. [Ordonner — To order] ★ 2. Bozukluğunu gidermek. [Arranger réparer — To arrange, repair] ★ 3 Yanlıştan kurtarmak. [Corriger — To correct]

düzeltme ve cevap hakkı Huk. Bak. cevap hakkı.

düzem i. Kim. Bir bileşiğe ya da bir karışıma girecek madde miktarlarının belirtilmesi. [Dosage — Dosage]

düzen i. ★ 1. Eşyanın ya da işlerin bir metodla sıralanması. esk. Nizam, tertip, intizam : Bu odaya bir düzen vermeli. [Ordre — Order] ★ 2. Uygunluktan ve tabiilikten meydana gelen durulmuş hal. esk. Sükûn, Sükûnet. [Tranquillité, calme, repos — Tranquility, repose] ★ 3. Müzik aletlerinde ses ayarı. Akort : Piyanonun düzeni bozuk. [Accord, harmonie — Harmony] ★ 4. Dolap, hile, uydurma söz. esk. Sania : Bu söz onun düzenidir. [Ruse, artifice — Ruse, artifice, trick, lie]

düzenbaz T. Far. s. Düzenci, hileci.

düzence i. Bak. disiplin.

düzenci s. Düzenle iş gören, hileci.

düzenek i. Plân.

düzengeç i. Fiz. Bir makinayı istenilen ayarda tutmaya yarayan alet. [Régulateur — Regulator]

düzenlemek f. Düzenli hale koymak, düzen vermek. esk. Tanzim etmek, tertip etmek. [Ordonner, arranger — To arrange, to put into order]

düzenli s. ★ 1. Düzenli olan, yerli yerinde. esk. Tertipli, muntazam. Düzenli bir oda, düzenli bir hareket. [Arrangé, ordonné — In good order, tidy, neat] ★ 2. Ahengi ve akordu yerinde : Düzenli saz. [Accordé, harmonieux — Harmonious]

düzenteker b. i. Tek. Bak. volan

düzey i. ★ 1. Bir noktanın ya da bir düzlemin, başka bir yatay düzlemden yüksekliği ; bu yükseklikteki noktaların meydana getirdiği düzlem. esk. Seviye. [Niveau — Level] ★ 2. Birinin ya da bir toplumun başka birine ya da başka bir topluma göre değer ve yücelik derecesi.

düzgü i. ★ 1. Beste. [Composition — Composition] ★ 2. Fel. Kural olabilecek ilke ya da önerme. esk. Düstur. [Norme — Norm]

düzgün s. ★ 1. Doğru ve pürüzsüz. esk. Tesviye edilmiş : Düzgün yol, düzgün tahta. [Aplani, plat — Smooth] ★ 2. Yoluna kon-

muş, eksiksiz, yerli yerinde, esk. Muntazam, mürettep : Düzgün bir düşünce, düzgün yazı. [Arrangé, ordonné — Well arranged, in good order] ★ 3. Mat. Kenarları ile açıları birbirine eşit olan (şekil) esk. Muntazam. [Régulier, réglé — Regular]

düzine İta. i. On iki tane, on iki parça.

düz kanatlılar b. i. Zo. Sölomlu hayvanlardan eklembacaklılar dalının böcekler sınıfının kanatlılar alt sınıfından bir takım. Cırcır böceği, ocak çekirgesi, danaburnu, peygamber devesi, kulağakaçan, ekin çekirgesi, hamam böceği, yeşil çekirge, sudan çekirgesi, tanınmış türleridir. [Orthoptères — Orthoptera]

Düzköy Trabzon'un Akçaabat ilçesi bucaklarından. 13 köylü bucağın nüfusu 15 976, merkezinin nüfusu 3 131'dir.

düzlem s. ★ 1. Düz ve yassı olan, üzerinde hiç bir girinti, çıkıntı, dalga bulunmayan. [Plat, plain — Flat, plain] ★ 2. s. i. Mat. Bir doğrunun, üzerine her noktası dokunarak hareket edeceği yüzey. Doğrunun iki noktası düzlem üzerindeyse, diğer bütün noktaları da mutlaka düzlem üzerindedir. esk. Müstevi. [Plan — Plane]

düzlemek f. Düzlem haline getirmek. esk. Tesviye etmek. [Niveler, aplanir — To smoothen]

düzlem geometri b. i. Mat. Matematiğin bölümlerinden biri olan geometrinin bir dalı. Düzlemsel geometri şekillerinin bağıntılarını inceler. esk. Müstevi hendese. [Géometrie plane — Plane geometry]

düzlemküre b. i. Coğ. İki yarım küreyi düz bir yüzey üzerinde yanyana gösteren harita. esk. Kürei musattaha. [Planosphère — Planisphere]

düzlük i. ★ 1. Düz olan şeyin hali : Bir şeyin ya da yerin tamamiyle düzlüğünü anlamak için düzeç (tesviye aleti) kullanmalı. [Egalité — Smoothness, flatness] ★ 2. Düz olan genişçe yer : O yokuştan sonra bir düzlüğe çıkılır. ★ 3. Sadelik. esk. Tekellüfsüzlük : Kıyafetinin düzlüğünü gören onun zengin olduğunu hiç ummaz. [Simplicité — Simplicity]

düzme i. ★ 1. Düzmek işi. esk. Tertip etme, tanzim etme. ★ 2. s. Gerçek olmıyan, benzetilerek uydurulmuş, sahte : Düzme, söz, düzme senet, düzme belge. [Feint, fictif, faux, factice — False, invented, forged, sham]

düzmece s. Düzme, sahte. [Faux, inventé — False, fictitious]

Düzmece Mustafa (Ölm. 1422) Yıldırım Beyazıt'ın oğullarından biri olan Mustafa Sultan'a kimi Osmanlı tarihçilerinin taktığı ad. 1402 yılında Timur'la çarpışan babasıyla birlikte tutsak düşen Mustafa, Timur Anadolu'dan ayrıldıktan sonra, öteki kardeşleri gibi, taht kavgasına girişti. Başarıya ulaşamayınca Bizans'a sığındı. Bir süre izini yitirtip II. Murat zamanında yeniden padişahlık için ortaya çıktı. Rumeli dolaylarını ele geçirip Anadolu'da II. Murat'ın üstüne yürüdü. Yenilip, Rumeli'ye döndüyse de bu kez II. Murat peşini bırakmadı. Padişahın kuvvetleri onu yakalayıp Edirne'ye getirdiler. Padişah ve taraflıları, onun asıl şehzade Mustafa olmayıp bir sahteci olduğu iddiasını ortaya yaydılar ; bundan sonra da onu aşağılatıcı biçimde, asarak öldürttüler.

düzmeci s. Düzme şeyler yapan, sahteci, sahtekâr. [Contrefacteur, falsificateur — Counterfeiter, imposture]

düzmek f. ★ 1. Düzene koymak. esk. Tertibetmek. [Arranger — To arrange] ★ 2. Yapmak, meydana getirmek. «Öz hüsnünü kılmıya temaşa — Bir ayna düzdün, ismi eşya». Ziya Paşa. [Faire, former — To form] ★ 3. (Alay yollu) : Şiir yazmak, nazım yapmak. [Versifier, rimailler — to put into verse] ★ 4. Yaratmak. [Créer — To create] ★ 5. Birçok şeyi bir araya getirerek bir ihtiyacı karşılamak ya da bir şeyi tamamlamak : Takım düzmek, komanya düzmek, ev düzmek, çeyiz düzmek. [Doter, arranger, préparer — To prepare] ★ 6. Uydurmak, gerçek olmıyan bir şey yaratmak, yalandan kurmak : Bu haberi kendisi düzmüştür. [Combiner, inventer — To contrive, invent]

düz sesli b. i. Dil. Ses bilgisinde dudakların düz ve yaygın durumunda çıkarılan «a, e, ı, i» harfleri. [Voyelle non - arrondie — Smooth vowel]

düztaban b. s. Tabanında taban kemeri olmıyan.

düz tümleç b. i. Gra. Fiili doğrudan doğruya tamamlayan tümleç (mütemmim) esk. Mefulü sarih. [Complément direct — Direct complement]

Dvina S.S.C.B.'de iki Dvina nehri vardır : Kuzey Dvina ve Batı Dvina. Kuzey Dvina 1 293 km. uzunluğundadır. Arhangelsk'de Beyaz Deniz'e dökülür. Batı Dvina 1 024 km. uzunluğundadır. Riga körfezine dökülür.

Dvorak, Anton (1841-1904) Çek bestecisi. Prag yakınlarında doğdu. Prag org okulunda yetişti ve Prag Konservatuvarı kompozisyon profesörü oldu. 1892'de New York'a gidip üç yıl müzik konservatuvarı direktörlüğü yaptı. En ünlü eserlerini bu sırada yazmıştır. Genellikle halktan alınmış melodileri işler. En ünlü eserleri : «Slav Dansları», «Karnaval Uvertürü», «Yeni Dünya Senfonisi», humoreskler ve oda müziği besteleridir.

Dyck, Anton von (1589-1641) Hollandalı ressam. Rubens'in öğrencisiydi. İlk eserlerinde bu etki görülür. 1620'de İngiltere'ye çağrıldı. Bu hayatında bir dönüm noktası oldu. Çeşitli yerleri gezdi. Sonunda İngiltere sarayının ressamı oldu. En önemli eserleri portreleridir.

Dyrrhachium Dalmaçya kıyılarında eski bir şehir. Adına ilk olarak M.Ö. V. yüzyıla ait madeni paralarda rastlanmaktadır.

Anton Dvorak

Anton von Dyck

Efes'de Hadrıanus Tapınağı

e ★ 1. Türk alfabesinin altıncı ve seslilerin ikinci harfi. ★ 2. Sınıflama ve sıralamalarda maddeler harfle gösterildiği vakit altıncı maddenin başına getirilir. ★ 3. Müz. Nota işaretlerinin harflerle gösterildiği usulde «mi» sesini gösterir.

e ★ 1. Sonuç anlatan bir cümlenin başında «öyle ise», «öyle olunca», «mademki öyledir» sözleri gibi şart anlamı verir : E, gelsin de görüşelim. E, şimdi bu iş olmayacak mı? ★ 2. Şartlardan sonra aceleyi ve teşviki gösterir. Amcanın elini öpsene e! ★ 3. Bir şeyin merakla öğrenilmek istenildiğini anlatır ; E, bakalım bunun altından neler çıkacak? E, sonra?

Ea (Enki) Sümerliler'in büyük tanrılarından üçüncüsü olan Enki'ye Samiler'ce verilen ad. Bu tanrı suların ve denizlerin hâkimi sayılırdı. Efsaneye göre Tufanda insanları büsbütün yokolmaktan Ea kurtarmış.

EAS Ebonit ve Akümülâtör Sanayi Anonim Şirketi. 1960 yılında kurulmuş olan şirket çeşitli boy ve kapasitede akümülâtör yapar. Günlük kapasitesi 300-500 akümülâtör arasında değişir.

East London (Güney Afrika Birliği) Güney - Doğuda, Hint okyanusu kıyısında, 114 500 nüfuslu bir liman ve endüstri şehri. Demir - çelik tesisleri, dokuma fabrikaları ve tersaneleri vardır.

eastmancolor Si. Filimcilikte Eastman Kodak fabrikasınca 1950'de kodachrome sisteminden geliştirilen bir renkli filim işlemi. Boş filmin bir yüzündeki, üç ayrı renge karşı duyarlıklı, üç değişik emülsiyon düzeninden ortaya çıkar. İşlem daha sonra Japonlar tarafından daha da geliştirilmiştir. (Bak. renkli filim. Emülsiyon).

Eastman, George (1854-1932) Amerikan filim sanayicisi, bulucusu ve dünyanın bugün en büyük boş filim tekellerinden olan «Eastman — Kodak» ortaklığının yaratıcısı. Waterville'de doğdu, bir süre bankacılık yaptı. 1884'de «Eastman» fabrikasını kurarak, rulo biçimindeki ilk boş filimleri piyasaya sürdü. 1888'de ise selüloid filimlerle, basit bir fotoğraf alıcısı olan «Kodak» makinelerini seri halde yapmağa başladı. 1889-1892 arasında 35 mm. lik ilk boş filimlerin yapımına geçti ; filimcilik, yapımcılık ve fotoğraf cihazları üstünde dünya çapında bir tekel kurdu. 1908'de Edison'la bir tröst yaratarak, A.B.D.'de yalnız kendi ürünlerinin kullanılmasını sağladı. 1920-1930 arasında amatörler için ilk 16 ve 8 mm. lik filimleri piyasaya çıkardı ; elde kullanılabilen basit kameraları ve renkli filimleri yaptı. Rochester'de kendini öldürdü.

George Eastman

eb Ar. i. Baba.

ebaancet Ar. s. Babadan, deden, soydan soya. Bu çiftlik ebaancet onlarındır.

ebabil Ar. i. Dağ kırlangıçı.

Eban, Abba (Doğ. 1915) İsrailli devlet adamı. 1948'de Birleşmiş Milletler temsilcisi, 1949-1959 yıllarında sürekli temsilci oldu. 1959-1960 yıllarında devlet bakanlığı, 1960-1963 yıllarında eğitim bakanlığı yaptı. 1963'de başbakan yardımcılığına getirildi. Edebiyat ve politika konusunda eserleri vardır.

ebat Ar. ç. i. Bak. boyut.

Ebbinghaus, Hermann (1850-1909) Alman psikologu. Özellikle hafıza ve çıraklık şartları üzerindeki deneysel psikoloji araştırmalarıyla ün salmıştır. Anlamsız bir takım heceleri liste halinde hazırlayıp bunları öğrencilerine belletmek suretiyle, artık klasikleşmiş olan öğrenme kanunlarını kurmuştur. (Belleme tekrarların sayısı ve listedeki unsurların durumuyla ilgilidir, v.b.). Çıraklığın modern teorileri bu kanunlara dayanmaktadır.

ebced Ar. i. Arap alfabesinin eski sırasını kolay halletmek için düzenlenmiş anlamsız sekiz kelimenin birincisi. Bu sıralama sessiz harfler bakımından İbrani ve Arami dillerindekinin aynıdır ve Arap alfabesinin onlardan alınmış olduğunun bir delilidir. Eskiden bizde de okumaya yeni başlayan çocuklara bir çeşit uğur inanışıyla ezberletilen ρ sekiz kelimelik anlamsız sıralama şöyledir : Ebced, huvvez, hutti, kelemen, saafes, karaşet, şekkaz, daziglen A, b, c, h, v, z, b, t, y, k, l, m. o, s, a, f, s, k, r, ş, t. Bu harflerin sırası eskiden matematik ve fizikte sayı değerleri yerine kullanılırdı.

ebced hesabı Ed. Arap alfabesindeki her harfin bir sayıyı göstermesi sonucu, harflerden seçilerek düzenlenmiş dizilerle bir olayın meydana geldiği yılı belirtmek. Buna «Ebced hesabı ile tarih düşürmek» de denir. Arap harfleri ebced hesabına göre değerlendirilmek üzere anlamı olma-

yan şu sözcükler biçiminde sıralanmıştır. Ebced, hüvvez, hutti, kelemen, saafes, karaşet, sekkaz, daziglen. Buna göre örneğin: Elif: 1, Ze: 7, Kaf: 100, Te: 400.. sayıları değerinde harflerdir. Ebced hesabı ile tarih düşürecek şair, dizeyi o sayıda değeri bulunan harflerden seçerek meydana getirecektir ki bu harflerin temsil ettikleri sayılar toplandığı zaman olayın geçtiği yıl ortaya çıksın. Ebced hesabı ile tarih düşürmenin birçok çeşitleri vardır. Divan Edebiyatında tarih düşürme alanında en çok ün kazanmış şair XVIII. yüzyılda yaşamış olan Sürurî'dir.

ebe i. ★ 1. Çocuk doğumlarına yardım sanatını yapan kadın. esk. Kaabile. [Sage - femme, accoucheuse — Midwife] ★ 2. Çocuk oyunlarında kendine oyunun güç ve yorucu tarafı yükletilen kimse: Saklambaçta saklananları aramak işi kendine düşen ebedir ve ilk yakalanan onun yerine ebe olur.

ebebulguru b. i. Bulgur iriliğinde yağan kar.

ebed (ebet) Ar. i. Sonu olmayan ilerideki zaman, sonsuzluk. esk. Ezel.

ebeden Ar. zf. Hiçbir vakit.

ebedî Ar. s. Sonsuz, sonrasız, ölümsüz. [Eternel, perpétuel, immortel, infinie — Eternal, perpetual, everlasting, immortâl, infinite]

ebedîlik i. Sonsuzluk. [Eternité — Eternity]

Ebedî Şef 10 Kasım 1938'de ölümünden sonra Atatürk'e verilen ad.

ebediyen Ar. zf. ★ 1. Sonsuz olarak, sonsuzluğa kadar. [Eternellement, pour toujours — Infinitely, forever] ★ 2. (Olumsuz cümlelerde) Gelecekte hiç bir vakit. [A tout jamais, a perpétuité — Ever, evermore]

ebediyet Ar. i. Sonsuzluk, sonrasızlık. [Eternité, infinité — Eternity, infinity]

ebegümeci b. i. Bot. Ebegümecigillerden yenilen bir bitki. Kendi kendine yetişir. [Mauve — Mallow]

ebegümecigiller ç. b. i. Bot. Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden örneği ebegümeci olan bir bitki familyası. [Malvacées — Mallows]

ebe - hekim b. i. Gebelikte ve doğum güçlüğünde kadınlara bakan erkek ya da kadın hekim. Bugün bu deyim kullanılmaz. [Accoucheur - gynécologue — Accoucheur - gynécologue]

ebekuşağı Bak. alkım.

ebelik i. Ebe sanatı ve bilgisi. esk. Kıbâle. [Profession de sage - femme — Midwifery]

ebenin örekesi b. i. Tar. Ebelerin doğuracak kadınları oturttukları iskemle.

Eber Gölü Orta Anadolu'da Göller Bölgesi'nin kuzeyinde tatlı suyu olan bir göldür. Sığ ve bataklık olup, fazla sularını Akşehir gölüne akıtır. Yüzölçümü 104 km² dir.

Eberhard, Isabell (1877-1904) Rus kadın yazar. Cenevre'de dünyaya gelmiş, Cezayir'de, Paris'de oldukça maceralı biçimde yaşamıştır. Rusça, Fransızca, Arapça yazılmış olan eserlerinde bu yaşantının izleri vardır.

Eberhard, Johann August (1739-1809) Alman filozof. Hıristiyanlık doğmalarına ve Kant felsefesine karşı koymuş ve bu felsefeye karşı direnmek için Das Philosophische Magazin ve Philosophisches Archiv adlı iki gazete kurmuştur. Başlıca eserleri: «Allgemeine Theorie des Denkens und Empfindes — Fikirlerin ve Duyguların Genel Teorisi», «Theorie der schönen künste und Wissenschaft — Bilim ve Güzel Sanatlar Teorisi» dir.

Ebert, Friedrich (1871-1929) Alman devlet adamı. Heidelberg'de doğdu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Almanya'daki spartakist hareketine katılmış bir sosyalistti. Devrimden sonra ilk Alman cumhurbaşkanı oldu (1919).

.Friedrich Ebert

Eberth, Karl Joseph (1835-1926) Alman hekim ve araştırıcısı. Roberth Koch ile aynı zamanda tifüs basilini bulmuştur.

ebet Ar. i. Sonu olmayan ilerideki zaman. Ezel karşıtı. Sonsuzluk.

ebeveyn Ar. i. Ana ve baba.

Ebezade Abdullah Efendi (Ölm. 1714) Din adamı ve şeyhülislâm. III. Ahmet zamanında iki defa şeyhülislâm oldu. Annesi saray ebesi olduğundan, ebezade diye anılırdı. Demirbaş Charles'in Türkiye'den çıkarılmasına sebebolduğundan azledildi. Trabzon'a sürgüne giderken de gemisi battı, boğularak öldü.

ebir, -leri Far. i. Bulut.

ebkâr Ar. ç. i. ★ 1. Bikirler, kızlar. ★ 2. Daha önce kimsenin söylemediği söz, düşünülmediği fikirler.

ebkem Ar. s. Dilsiz.

ebkemiyet Ar. i. Dilsizlik.

ebleh Ar. s. Saf, alık, budala. Bunamaya yüz tutmuş; geçici olarak şaşkınlaşmış. [Idiot, nigaud, imbécile, stupide — Stupid, fool, imbecile]

ebna Ar. ç. i. Oğullar.

ebniye Ar. ç. i. Binalar, yapılar.

ebonit, -ti İng. Fr. i. Tek. Kükürtle karıştırılmış kauçuk. İçine başka maddeler de katılarak değişik türleri elde edilir. Elektriği iletmediği için en çok elektrik araçlarında yalıtkan olarak kullanılır. Ayrıca sıcağa ve soğuğa karşı da dayanıklıdır.

ebr, ebir Far. i. Bulut.

Ebro Irmağı (İspanya) Kuzeyde, Kantabria dağlarından doğup Akdeniz'e dökülen, 930 km. uzunluğunda bir akarsu.

ebru Far. i. Kaş.

ebru Far. i. Kâğıt ve kumaş üstündeki dalga, hare. Kitap ve defter kabı olarak kullanılan renkli kâğıt, damarlı kumaş. Ebru yapmak eski Türk güzel sanatlarından biridir ve müzelerimizde çok güzel ebru ör-

Ebussuut Efendi

nekleri vardır. [Moire, papier moiré — Moire, marbred paper]

ebrulamak f. Mermer gibi hareli ve damarlı olarak boyamak.

ebrulaşmak f. (Yüz) Dalga dalga kırmızı renk almak.

ebrulu s. Üzerinde damar damar ayrı renkler bulunan.

Ebubekir (Abdullah) (571-634) İslâmlık'ta Hazreti Muhammed'den sonra başlayan halifelik döneminin ilk halifesi. Doğruluğundan ve ululuğundan ötürü «Sıddik» sanı ile de anılır. Soylu ve varlıklı bir ailedendi; Mekke'de doğdu. İslâmlığı ilk kabul eden birkaç kişiden biridir. Bundan sonra da İslâmlığa büyük yardımı dokunmuştur. Peygamberin Mekke'den Medine'ye göçünde onun birliğinde bulunmuş; çocuk yaşındaki kızını ona vermiş; din, savaş, barış işlerinde, süreli olarak onun en yakınlarından ve danışmanlarından biri olmuştur. Peygamberin ölümünde paniğe kapılan Müslümanlar'a: «Ey halk, tapındığınız eğer Muhammed idiyse biliniz ki artık o ölmüştür; yok eğer tapındığınız Allah ise biliniz ki o ebedidir ve asla ölmeyecektir.» diyerek onları sakinleştiren ve düzeni sağlayan Ebubekir; 2 yıl süren ve doğruluk, fazilet ve başarılarla dolu olan halifelikten sonra ölmüş, çok sevdiği peygamberin yanına gömülmüştür.

Ebubekir Hazım Bak. Tepeyran.

Ebubekir Kâni Bak. Kâni.

Ebubekir Razî (854-932) Eski doğunun ünlü hekimi. Horasan'da Rey'de doğduğu için Türk olduğu söylenir. Irak, Şam, Mısır ve Endülüs'de bulunmuş, eğitim görmüştür. Bağdat ve Rey'de hastahane ve tımarhane başhekimliği yapmıştır. Çiçek ve kızamık hastalıklarının ilk defa onun tarafından incelendiği söylenir. Tıp üstüne yazılmış çeşitli kitapları vardır; bir kısmı Latince'ye çevrilmiştir.

Ebu Cehil, Ebul Hakem Amr bin Hişam (553-623) Müslümanlığın ilk zamanlarında Peygambere karşı olan bir Mekkeli. Cehl adı kendisine, peygambere karşı düşmanlığından ötürü verilmiştir. Hicret'in ikinci yılında Bedir muharebesinde öldü.

ebucehil karpuzu b. i. Bak. Acı hıyar.

Ebu Eyyup, Halit bin Zeyd - el - Ensarî (Ölm. 672) Peygamberin bayraktarı. İstanbul, Araplar tarafından kuşatıldığı sırada kale duvarları önünde ishalden ölüp oraya gömülmüştür. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u aldığı zaman, mezarı Akşemsettin tarafından bulunmuş 1458'de oraya bir cami yaptırılmıştır (Eyüp Camisi). Sonraları cami büyütüldü ve Osmanlı padişahlarının kılıç kuşanma törenleri orada yapıldı.

Ebu Hanife, İmamı Âzam, Numan bin Sabit (699-769) Müslümanlıkta Hanefi ve Ehli sünnet denen mezhebin kurucusudur. Kife'de doğdu, Bağdat'da zindanda öldü. Zamanın en büyük din bilgini sayılır.

Ebul Abbas (723-754) Abbasoğulları halifeliğinin ve devletinin kurucularından biri ve ilk halifesi. Peygamber Muhammed'in amcasının torunlarındandır. Ailesinin, baştan beri Emeviler aleyhindeki çabalarını sürdürmüş, ünlü kahraman Horasanlı Ebu Müslim'in büyük desteğiyle 749 yılında halifeliğini ilân etmiştir. Zâlim ve vefasız bir kişi olarak tanınır. Başta Ebu Müslim olmak üzere pek çok kimseyi öldürtmüştür. Halifeliği kısa sürmüş, 31 yaşındayken çiçek hastalığından ölmüştür. Asıl adı Abdullah'dır.

Ebulfadıl Mehmet Efendi (Ölm. 1563) Fikir adamı. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanlarında yaşamıştır. Babasının «Heşt Behişt», adlı tarihine ek «Vassaf Tarihi» nin çevirisi, Yavuz Sultan Selim için yazdığı «Kudumiye» en önemli eserlerindendir.

Ebulfida, Melik Müeyyed İmamüddin İsmail (1273-1323) Tarih, coğrafya bilgini. Şam'da doğmuştur. Soyunun Türk olduğu söylenir. Mısır Eyyubileri zamanında komutanlıklarda bulunmuş ve başarılarına karşılık kendine «emîr» ünvanı verilmiştir. «Tarihi Ebülfida» adlı dört ciltlik tarihi ve «Takvim - ül - Bülden» adlı coğrafyası en ünlü eserlerindendir.

Ebu Musa Eş'ari (Ölm. 663) İslâm dinine ilk inananlardan ve yardımcı olanlardan biri. Yemenlidir. Yemen ve Kûfe valiliklerinde bulunmuş. Ali ve Muaviye arasındaki çekişmede Amr ibni As'la birlikte hakem olmuş, bu hakemlik konusunda Muaviye'nin tarafını tutan Amr İbni As'ın hiylesine kanarak Ali tarafına zararı dokunmuştur. Ebu Musa Eş'ari'nin İslâm tarihindeki büyük ünü, bu kandırılma olayından gelir.

Ebu Müslim, Abdurrahman bin Müslim (719-755) Horasanla Serdar. Emeviler'i devirerek Abbasiler'i hilafet tahtına geçirmiştir. Türk olduğu söylenir. Yetim olarak yetişmiş, cesareti, bilgisi, çalışkanlığı ile serdarlığa kadar yükselmiş. Abbasi halifesi tarafından öldürtülmüştür.

Eburreyhan, Biruni (Ölm. 1038) Ortaçağda doğunun en büyük bilim adamlarından. Harzem'in Birun şehrinde doğmuştur. Sevük Tekin Türk hükümdarlık soyundandır. Eserlerinde öz dili Türkçe'yi savunarak onun Arapça'dan daha çok bilim dili olmağa yatkın olduğunu söylemiştir. Matematik, doğal bilimler ve coğrafya ile ilgili, çok değerli kitapları vardı. Eburreyhan üzerine Doktor Süheyl Ünver'in incelemeleri ilgi çekicidir.

Ebusait, Mehmet Efendi, Esat Efendizade (1594-1662) Şeyhülislâm. Sultan İbrahim ve IV. Mehmet zamanında üç defa şeyhülislâmlık yapmış ve adı bir çok yeniçeri ayaklanmalarına karışmıştır.

Ebussuut Efendi, Mehmet (1490-1573) Din bilgini. Kanuni Sultan Süleyman ve Yavuz Sultan Selim zamanlarında şeyhülislâmlık etmiştir. Birçok hocalarla birlik-

te, Şeyhülislâm ibn Kemal'den ders gördükten sonra kendi de müderris oldu. En son, Rumeli Kazaskeri iken şeyhülislâm oldu; bu görevin 21 yılı Kanuni Sultan Süleyman, 7 yılı da Yavuz Sultan Selim'in padişahlıkları zamanında geçmiştir. Ebussuut efendi o zamanın doğu ve din bilimlerinde çok yetkili bir kişiydi; Arapça ve Farsçayı çok iyi bilir, türkçe ve arapça şiirler yazardı. Çok doğru, temiz ahlâklı, örnek bir insan olarak ün kazanmıştı. Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılan kanunların bir çoğunun hazırlanmasında Ebussuut Efendi'nin önemli rolü olmuştur. İstanbul'da, Ankara caddesini kesen bir caddeye adı verilmiştir.

Ebu Süfyan (Ölm. 653) İslâmlığın tutunup yayılmaması için pek çok çaba göstermiş ünlü bir Mekkeli. Mekke'nin en zengin ve ileri gelen kişilerinden biri olarak, uzun yıllar Muhammed'e ve müslümanlara karşı savaşmış; Bedir Savaşı'nda oğullarını yitirmiş, bütün bunların sonunda; Mekke'nin İslâmlar'a geçişi üzerine korkusundan (istemiyerek) müslüman olmuştur. Bununla birlikte Ebû Süfyan'ın, islâmlığı geliştiren birçok savaşlara katıldığı bilinmektedir.

Ebu Ubeyde (Ölm. 639) İslâm tarihinde (Aşere-i Mübeşşere = Kendilerine Cennet'e girecekleri müjdelenmiş on kişi) diye anılanlardan biri. Yüce ahlâkı, cesareti, işbilirliği ile tanınmıştır. Peygamber Muhammed'in sağlığında ona çok yararlı olduktan başka, dört halifeden ilk ikisi zamanında iyi ve başarılı bir komutan olarak İslâm ordularına önemli zaferler kazandırmıştır. 60 yaşını geçtikten sonra Şam'da çıkan bir veba salgınında ölüp bu şehirde gömülmüştür.

Ebül'alâ el Maarî, Ahmed (973-1057) Arap şairi. Halep'le Hama arasındaki Ma'aratül Numan'da doğdu. Dört yaşındayken çiçek hastalığından kör oldu. Olağanüstü bir hafızası vardı. Bu sayede çeşitli bilgiler edinmiş olduğu bütün eserlerinde görülür. İlk şiirlerinin bir araya geldiği «Sakt-ü-zand — Kıvılcım Demeti» biçim bakımından El Mutannabi'yı hatırlatmakla beraber öz bakımından kendine özgü kötümserliğini yansıtır. 1008 yılına doğru Bağdat'a gitti, ama 1010'da yeniden yurduna dönerek ölünceye kadar oradan ayrılmadı. Bu süre içinde «Lüzûmiyat» adı altında toplanan şiirleriyle «Risalet-ül-Gufran» adlı kitabını yazdı. Ozan bu dönemde dünyadan ve herkesten uzak yaşıyordu. Hem bu yüzden hem de kör olduğu için çömezleri kendisine «rahn-el-mahbuseyn» yani «iki kere mahpus» sanını takmışlardı.

Ebülhevl Bak. İsfenks.

Ebülgazi Bahadır Han (1603-1663) Hive hükümdarı ve tarihçi Cengiz soyundan Mehmet Han'ın oğludur. 1623'de Hive Hanı olmuş, 1643'de hükümdarlığı oğluna bırakarak ölünceye kadar okuyup yazmakla vakit geçirmiştir. «Şecerei Türki» adlı kitabı Fransızca ve Almanca'ya çevrilmiş, Çağatayca'dan dilimize Doktor Rıza Nur tarafından aktarılmıştır.

ebülyoskop, -pu Fr. i. Fiz. Bir cismin kaynamaya başladığı sıcaklık derecesini ölçmede kullanılan alet.

Ebüzziya Tevfik (1848-1913) Gazeteci ve matbaacı. Ailesi Konya'lıdır, İstanbul'da doğdu. Şinasi, Namık Kemal ve arkadaşlarının çevresinde yetişti. 20 yaşında yazarlığa başladı. Şinasi'nin ölümünden sonra Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa onun matbaasını satın alıp Ebüzziya Tevfik'e bağışladı. Bu matbaada birçok yenilikler yapmış, ilk resimli kitap ve gazeteleri basmaya başlamıştır. Sultan Aziz zamanında Ahmet Mithat ile Rodos'a sürülmüş, Abdülhamit zamanında, önceleri bazı memuriyetlerde bulunmuş, sonra Konya'ya sürgün edilmiştir. 1908'de Antalya mebusu oldu ve Şinasi'nin gazetesi «Tasviri Efkâr»ı yeniden çıkarmaya başladı. Takvimleri bugün bile tanınmaktadır. Birçok kitap yazmıştır: «İbni Sina», «Ezop», «Nefi», «Numunei Edebiyatı Osmaniye» bunlardan bazılarıdır. İstanbul'da ölmüştür.

Ebüzziya Tevfik

Ebüzziya, Velit (1884-1945) Gazeteci. Ebüzziya Tevfik'in oğludur. İstanbul'da doğdu, öğrenimini İstanbul ve Paris'de yaptı. «Tasviri Efkâr»ı çıkarmış, politik nedenler yüzünden İngilizler tarafından Malta'ya sürülmüştür. Döndükten sonra bir süre matbaacılık yaptı, sonra «Tasviri Efkâr»ı yeniden yayımladı. İstanbul'da öldü.

ebyat Ar. ç. i. Beyitler, iki mısralık manzum söz parçaları.

ecanip Ar. ç. i. Ecnebiler, yabancılar.

ecce homo Lat. Bir deyim. İsa peygamberin başında dikenli taçla çizilen tablolarına verilen genel addır. Ünlü ressamların çoğu ecce homolar yapmışlardır.

ecdat Ar. ç. i. Dedeler, atalar.

ece i. Kraliçe, ana, ihtiyar kadın.

Eceabat Çanakkale'nin ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 490 km² olan ilçenin tek bucağıdır. Köyleriyle birlikte nüfusu 9 044, merkezinin nüfusu 2 844'dür. İlçe toprakları Gelibolu yarımadasının güney kısmından ibarettir. Buğday yetiştirilir, zeytincilik ve bağcılık yapılır. Kasaba, Çanakkale şehrinin tam karşısında boğazın üzerindedir. Eski adı Maydos'du.

Ece, Keriman Halis (Doğ. 1913) Dünya güzeli. 1932 yılında «Cumhuriyet» gazetesinin düzenlediği bir yarışmada, 28 milletin güzeli arasında dünya güzeli seçilince Atatürk tarafından kendisine «Ece» adı verilmiştir.

Keriman Halis Ece

ecel Ar. i. ★ 1. Yaşamanın sonu. «Ecel geldi cihane, başağrısı bahane.» ★ 2. Huk. Kanun hükmüne ya da anlaşmaya göre, bir mükellefiyetin yerine getirilmesini belirli bir zamana bırakan durum. [Délai — Period]

Bülent Ecevit

ecel beşiği b. i. ★ 1. Binaların dış duvarlarıve ve minareleri onarmak için yukarı taraftan asma salıncak gibi iplere asılan ve istenilen yüksekliğe indirilip çıkarılan asma iskele. ★ 2. mec. Tehlikeli taşıt. [Sellette — Small stool]

Ecele (Cezayir) Büyük Sahra'da, Libya sınırı yakınlarında önemli bir petrol merkezi. Buradan çıkarılan petrol, bir boru hattıyla Tunus'a akıtılır.

eceli gelmek b. f. Ölümü ya da yok olması kaçınılmaz hale gelmek.

eceli kaza b. i. Kaza ölümü.

eceli mev'ut b. i. Ezelde belirlendiğine inanılan ecel Eceli müsemma.

eceline susamak b. f. Ölmek ister gibi tehlikeli işlere girişmek.

eceliyle ölmek b. f. Kaza olmıyarak, doğal biçimde ölmek.

ecel şerbeti b. i. Ölüm ; ölüm nedeni. «Ecel şerbetini de Hasan gece mi içtin». Bir türküden.

Ecevit, Bülent (Doğ. 1925) Yazar ve devlet adamı. Prof. Dr. Fahri Ecevit'in oğludur. Robert Kolej'i bitirdi. 1944'de Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'ne çevirici olarak girdi. 1946'da Londra basın ataşeliğinde görev aldı. 1953'de Yeni Ulus, daha sonra Halkçı gazetelerinde yazarlık yaptı. 1954-1955 yıllarında Amerika Birleşik Devletleri'nde Winston Salem Journal'de konuk yazar olarak bulundu. 1955'de yeniden Ulus gazetesine girdi ; fıkra yazarı ve genel yayın müdürü olarak çalıştı. 1957-1960 yıllarında milletvekili, 1961'de Kurucu Meclis üyesi idi. 1961-1965 yıllarında İsmet İnönü kabinelerinde Çalışma Bakanı olarak bulundu. İş hayatına ait birçok kanun çıkardı ; işçi haklarına yenilikler getirdi. Bir ara Milliyet gazetesinde fıkra yazarlığı yaptı. 1966 yılı sonunda Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreterliğine seçildi. T.S. Eliot'dan çevirdiği «Kokteyl Parti» adlı çevirisi, politikaya getirdiği ortanın solu kavramını açıklayan «Ortanın Solu» adlı eseri basılmıştır. Uzun yıllar fikir ve sanat dergilerinde de yazı ve çevirileri çıkmıştır.

Echo Mit. Yunan ve Roma mitolojisinde Junon'u kızdırdığı için kayaya çevrildiği söylenen Nymphe (peri). Bu kaya kendine söylenen sözlerin son hecelerini tekrarlamaya mahkûm edilmiştir.

ecil, -cli Ar. i. Sebep, için, dolayı, ötürü : Bu ecilden gelemedi, şu ecilden geç kaldı.

ecinli, ecinni i. Halk dilinde cin.

ecir Ar. i. ★ 1. Sevap, bir iyiliğe ya da tapınmaya karşı verilecek olan ahret armağanı. ★ 2. Ücret, bir iş karşılığı verilen şey. ★ 3. Huk. Kendini, hizmetini belirli bir kimseye ya da kamuya kiraya veren kimse. Hizmetçi, hamal v.b. gibi gündelikçi.

ecir sabır dilemek b. f. Baş sağlığı dilemek. esk. Matemli birine tâziyede bulunmak.

eciş bücüş b. s. Çarpık çurpuk, eğri büğrü.

Eckermann, Johann Peter (1792-1854) Alman yazarı. Goethe'nin sekreteri ve dostuydu. «Goethe ile Konuşmalar» ını 1836-1848 arasında yayımladı.

Eckhart, Johann (1260-1327) Mistik Alman filozofu. Çok geniş bir panteizmi temsil eden sistemini tek Tanrı inancıyla uzlaştırmaya çalışmıştır. Mistisizme bürünmüş çok sağlam fikirlerine rasyonel bir görünüş verme çabasını göstermiştir. Alman felsefesinin belirgin karakterlerinden biri olan bu felsefî mistisizm XIX. yüzyıl Alman felsefesine büyük bir etki yapmıştır (Fichte, Schelling, Hegel). Onun sisteminin romantik ilhamı, bu felsefede rasyonel bir diyalektik görüş biçimini alır. Başlıca eserleri : «Opus Tripartitum — Üç Bölümlü Kitap», «Predigten — Vaazlar» dır.

eclâf Ar. ç. i. Ayak takımından olan adamlar, baldırı çıplaklar. esk. Esafil, erazil.

ecnebi Ar. s. ★ 1. Başka devlet tebaasından olan kimse, yabancı. [Etranger — Foreigner, stranger] ★ 2. Başka ülkelere ait : Ecnebi parası.

ecri misil Huk. Bir malın kullanılmasından elde edilen çıkarın para ölçüsü ile değerlendirilmesi. [Prix à déterminer par equivalent — Utility price]

ecza Ar. ç. i. ★ 1. Parçalar, cüzüler. ★ 2. Kimya ile elde edilip ilâç yapmaya yarıyan ya da sanayide türlü işler için kullanılan madde. [Drogues — Chemicals, drugs] ★ 3. Mat. Askat. (Bak. kat). ★ 4. Ciltlenmemiş kitap, perakende.

eczacı i. Kimyasal maddelerden ve bitki özlerinden ilâç yapımı (farmakognozi ve farmasötik) bilimlerini ve tekniğini öğrenmiş yüksek öğretimli uzman ; hekimin reçete denen özel talimatına göre, ilâç hazırlayan, hazır olanları hastaya veren kimse. [Pharmacien, apothécaire — Chemist, apothecary]

Eczacıbaşı Nejat (Doğ. 1913) Kimyacı. İzmir'de doğdu. Ferit Eczacıbaşı'nın oğludur. İzmir İtalyan Mektebin'de, İzmir Amerikan Koleji'nde okudu. İstanbul Robet Koleji'ni, Heidelberg Üniversitesi'ni bitirdi. Şikago Üniversite'sinden kimya diplomasını aldı. Kimya doktorasını Berlin Üniversitesi'nde yaptı. Dahlem Kaiser Wilhelm Enstitüsünü bitirdi. Hormonlar üzerinde araştırma yaptı. Yurda döndükten sonra vitamin yapımına başladı. Sonra ilâç ve seramik fabrikalarını kurdu.

eczacılık i. Hekimliğe ait eczanın ve ilâçların hazırlanması ve satılması mesleği. [Pharmacie — Pharmaceutics, pharmacy]

eczane i. İnsan ve hayvan sağlığı ile ilgili ilâçların yapıldığı, satıldığı özel işyeri. [Pharmacie — Pharmacy, chemist's shop]

eçhel Ar. s. Pek cahil, pek bilgisiz.

eda Ar. i. ★ 1. Tavır, davranış, şive, naz : Sevimli bir edası var. [Ton, air, manière —

Air, tone, manner] ★ 2. Saygısızlık, küstahlık, avurt satsatma: Herifin bu edası doğrusu çekilmez. [Insolence — Insolence] ★ 3. Uslûp, tarz, anlatış yolu: [Style, manière — Style, manner] ★ 4. Borcun, bir yükümün yerine getirilmesi. Edanın yerine getirilmesi, akdin kuruluşunda imkânsızsa akit hükümsüz olur. Eda daha sonra imkânsız hale gelmişse ve borçlunun kusuru yoksa borç düşer. [Prestation — Payment]

edalı s. ★ 1. Şiveli: «Edalı bir yosma kararım aldı.» [Séduisant, coquette — Charming, seductive] ★ 2. Şöyle ve böyle bir edası, hali, tavrı olan: Ciddi edalı. ★ 3. Çalımlı. [Prétencieux, arrogant — Pretentious, arrogant]

edani Ar. ç. i. Alçaklar, en aşağı ve kötü kimseler.

edat Ar. i. Gr. Kendi başına tam anlam taşımayıp iki kelime ya da düşünce arasındaki çeşitli ilgi ve özellikleri belirten ya da bir kelimenin yanına getirildiği vakit konuşanın duygulandığını anlatan kelime. [Particule, préposition — Particle, preposition]

Edebeali, Şeyh (Ölm. 1325) Din adamı. Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in kayınbabasıdır. Osman Bey'le evlenen kızı Malhatun'dan Orhan Bey dünyaya gelmiştir.

edebe muhalefet Huk. Ahlâka ve genel terbiyeye uygun olmayan davranış ve tutumlar. Polis bu şekildeki hareketleri önlemek hakkına sahip olduğu gibi, bu gibi hareketler suç olarak da cezalandırılır. Meselâ, hayasızca şarkılar bulunan plâklar, filimler, açık yerlerde hayasızca davranışlar hep edebe muhalif hareket sayılırlar.

edebî Ar. s. Edebiyatla ilgili, edebiyat sanatı ürünü olan, yazına değgin. [Littéraire — Literary]

edebikelâm Ar. b. i. Ed. Kaba kelimeleri kullanmayıp, istenilen şeyi üstü kapalı kelimelerle anlatma, örtmece.

edebini takınmak b. f. Uslu ve terbiyeli oturmak.

edebî sanatlar Ed. Şiirde olsun nesirde olsun (özellikle şiirde) metinler içinde birtakım ses, söz, anlam özellikleri ve ustalıkları. Teşbîh, istiare, seci, tenasüp, hüsnü ta'lil, tarih düşürme başlıcalarıdır.

edebiyat Ar. i. ★ 1. Duygu, düşünce ve hayâlleri söz ve yazı ile, güzel ve etkili bir biçimde anlatmak sanatı. Güzel sanatların bir şubesi. Şiir, hikâye, roman, tiyatro, hitabet, gazetecilik gibi birçok bölümleri vardır. [Littérature, belles - lettres — Literature, letters] ★ 2. Bu sanatın kuralları ve eserleri ile uğraşan bilim kolu. ★ 3. Bir çağda, bir dilde bir ulusun hayatında meydana getirilmiş olan değerli yazı eserlerinin topu: Tanzimat edebiyatı, Türk edebiyatı, Fransız edebiyatı. ★ 4. Bir bilimin ya da bilim dalının türlü konular üzerinde yazılmış yazı ve eserlerin topu: Hekimlik edebiyatı, hukuk edebiyatı. Kitabiyat, bibliyografya. [Littérature — Literature, parlance]

edebiyatçı i. Edebiyat ile uğraşan kimse. [Littérateur, homme de lettre — Literary man, man of letters]

edebiyat tarihi Ed. Bir ulusun ya da çeşitli ulusların dil ve edebiyatlarını başlangıçtan en yakın zamana kadar türlü yönleri, sorunları ve özellikleriyle inceleyen bilim dalının adı. [Histoire de la littérature — History of literature]

edebiyat yapmak b. f. Sorun üzerinde hiç gereği yokken süslü sözler söylemek. Bu deyim dilimize yakın zamanlarda Fransızca'dan girmiştir. [Faire la littérature — To use superfluous language]

Eden, Sir Anthony (Doğ. 1897) İngiliz devlet adamı. Avon lordu (Earl of Avon). 1923'de Muhafazakâr Parti'den Avam Kamarası'na girdi, 1957'ye kadar milletvekilliği yaptı. 1926-1929 yıllarında Austin Chamberlain'in parlamento sekreteriydi. 1931-1933 yıllarında dışişleri bakan yardımcılığı, 1934-1935 yıllarında mührühas lordluğu, 1935'de milletler cemiyeti işleri bakanlığı, 1935-1938 yıllarında dışişleri bakanlığı, 1939-1940 yıllarında sömürgeler bakanlığı, 1940-1945 yıllarında dışişleri bakanlığı görevlerinde bulundu. 1942-1945 yıllarında Avam Kamarası başkanı olan Eden, 1951-1955 yıllarında Churchill kabinesinde başbakan yardımcısı ve dışişleri bakanı olarak çalıştı. 1955'de başbakanlığa ve partisinin başkanlığına getirildi. 1956 Süveyş buhranında başarısızlığa uğradı. Bu sarsıntıdan sonra 1957'ye kadar görevinde kaldı; sonra çekildi. 1961'de Lordlar Kamarası'na seçildi. Söylevleri, anıları, eserleri basılmıştır.

edep Ar. i. Söz ve davranışta herkesin beğendiği yollar. [Modestie, politesse, pudeur — Modesty, courtesy, decency]

edepdairesi b. i. Edep ve terbiye sınırı.

edep erkân b. i. Yol yöntem, kural, usul: Yemek yemenin de bir edebi var. [Règles, coutumes — Rule, custom, decorum]

edeplenmek f. Terbiyesizliği bırakmak, edepli olmak. [Etre poli, avoir de la politesse — To behave one's self]

edepsizlenmek f. Edepsizce konuşmak. [Agir impoliment, impudiquement — To act impudently]

edep yeri b. i. Örtünmesi edep ve terbiye gereği olan yerler. İnsanlarda üreme organlarının bulunduğu yerler. esk. Avret yeri, ut yeri.

eder i. Satışta bir şeyin para karşılığı. esk. Fiyat. [Prix — Price]

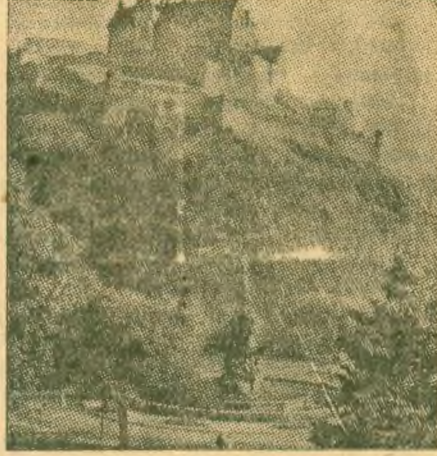
edevat Ar. ç. i. Aletler, avadanlık. [Outils, ustensiles — Tools]

edi i. Halk. Şaka, elinden iş gelmeyen kişi için söylenen, «Edi ile büdü, Şakire dudu» deyiminde geçer.

edibane Far. zf. ★ 1. Terbiyeli bir adama yakışır halde. ★ 2. Edebiyat bilgisi ve iyi

Sir Anthony Eden

Edinburg şehrinin ünlü şatosu

yazma yeteneği olana yakışır biçimde: Edibane bir makale yazdı.

edik i. Renkli sahtiyandan yapılmış yumuşak, yarım konçlu lapçın.

edilgen s. Gra. Gerçek öznesi söylenmeyip (mefulü) özne yerine geçmiş olan fiil. Etken karşıtı. esk. Meçhul: Kırılmak, görülmek, bilinmek. [Passif — Passive]

edilgin s. Kendi bir etki yapmayıp, etki alma durumunda olan. [Passif — Passive]

edilmek f. Olunmak, yapılmak, etmek işine uğramak, kılınmak, bir hale getirilmek: Çok yardım edildi. [Etre fait, se faire — To be done, acted upon, be made]

edim i. ★ 1. Olup gerçekleşmiş iş. esk. Amel, fiil. [Fait, action — Deed, action] ★ 2. Fel. Fiil olarak var olan şey, bir güç harcanmasıyla meydana gelen şey: esk: Fiil, amel, kuvveti faile. [Acte — Act]

edimsel s. Fel. İşlem olarak var olan gerçek olan, tasarı halinde olmaktan çıkarak gerçekleşen. [Effectif — Effective]

Edinburgh (İngiltere) İskoçya'nın 476 000 nüfuslu merkezi. Maden eşya, dokuma, kimya, gıda ve kâğıt endüstrileri gelişmiştir. Volkanik bir tepe üzerinde yapılmış olan şatosu muhteşemdir. Üniversitesiyle ünlü olan bu kültür merkezinde her yıl müzik şenlikleri düzenlenir.

Edincik Balıkesir'in Bandırma ilçesi bucaklarından. 13 köylü bucağın nüfusu 9 715, merkezinin nüfusu 5 117'dir.

edinç i. Edinilen şey ya da şeyler. esk. Müktesebat. [Acquisitions — Acquisitions]

edinmek f. Kendini bir şeye iye kılmak, kendine sağlamak. [Se procurer, acquérir, se faire, prendre — To get, acquire, procure, obtain]

edip Ar. i. ★ 1. Edepli, terbiyeli, nazik, çelebi: Ondan çirkin hareket beklenmez, edip bir adamdır. [Poli, bien elevé — Polite, cultivated] ★ 2. Edebiyat eseri yaratan, edebi bilgilerde yetkili olan kimse. [Homme de lettres, littérateur, écrivain — Literary man, writer, man of letters]

Edirne Doğu Trakya'da bulunan illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 6 276 km² olan ilin ilçe ve bucaklarıyla birlikte nüfusu 303 218, merkezinin nüfusu 102 171'dir. Merkez ilçesinden başka, Enez, Havsa, İpsala, Keşan, Lalapaşa, Meriç ve Uzunköprü ilçeleri vardır. İl toprakları genellikle düzlük olup verimlidir. Buğday, mışır ve çeltik ekimi yapılır. Hayvan ürünleri de zengindir. Edirne şehri, Tunca ve Arda'nın Meriç'e kavuştuğu yer yakınındadır. Karaağaç istasyonundan 2,5 km. lik bir şoseden sonra Meriç ve Tunca üzerindeki köprülerden geçilerek Edirne'ye gelinir. Şehir eski devirlerde Traklar tarafından kurulmuş, Makedonya, Roma ve Bizans egemenliğinden sonra 1362'de I. Murat zamanında Osmanlılar'a katılmıştır. Bursa'dan sonra 91 yıl Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olmuştur. 1800 yıllarında Avrupa'nın beşinci şehriydi. XVII. yüzyılın ilk yarısında şehrin nüfusu 350 000'di. 1829 ve 1878'de Rus, 1913'de Bulgar ve 1920'de Yunan işgali altında kalmıştır. Osmanlı eserleri bakımından İstanbul ve Bursa'dan sonra üçüncü gelir. Başta Mimar Sinan'ın Selimiye Camisi olmak üzere, birçok cami, mesçit, medrese, köprü, han ve hamamları vardır. İstanbul'a hem demiryolu, hem de karayoluyla bağlıdır. Karayoluyla uzaklığı 232 km. dir.

Edirne Antlaşması (1829) Tar. Yunanistan'ın Osmanlı egemenliğinden kurtularak tam özgürlüğe kavuşmasını onaylayan bir barışın adı. Ruslar'la aramızda çıkan bir savaşta Rus orduları kısa zamanda Eflâk - Buğdan dolaylarını aşıp Edirne dolaylarına kadar gelmişlerdi. Osmanlı devleti yeniçeri ocağını kısa süre önce kaldırmış, yerine koyduğu yeni askeri örgütü

tamamiyle düzenlemeye zaman bulamamıştı. Bu yüzden devlet, Rusya'dan barış istedi; iki tarafın delegeleri 1829 yılında Edirne'de toplanıp adı geçen barışı imzaladılar. Bu antlaşmanın ilk maddesi, Yunanistan'ın egemen bir devlet olmasını öngörüyordu. Bundan başka yine bu anlaşma ile Eflâk-Buğdan bir çeşit özerkliklere kavuşuyorlar, Ruslar'a ağır savaş tazminatı ödeniyor, üstelik, Kafkasya dolaylarında bazı yerler veriliyordu.

Edirnekapı İstanbul'daki eski surlardan birinin kapısı. Topkapı ve Ayvansaray arasındadır. Edirne'ye giden yolun başlangıç noktası olduğundan bu adı almıştır. Bizans zamanında Kharisios denirdi. Fatih'in orduları İstanbul'a bu kapı ile Topkapı arasında açılan gedikten girdiler.

Edirnekapı ya da Mihrümah Sultan Camisi I. Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrümah Sultan anısına, Mimar Sinan tarafından 1562-1563 yılları arasında Edirnekapı'da yapılan cami. Çevresinde bir medrese, bir hamam, bir okul, bir çeşme ve dükkânlar bulunuyordu. Minare ve medresesi 1719 depreminde yıkıldı. 1894'de ikinci bir deprem camiye ve ona bağlı yapılara büyük zarar verdi. Önündeki türbede Mihrümah Sultan'ın akrabalarıyla kocası Rüstem Paşa gömülüdür.

Edirne kırmızısı b. i. ★ 1. Türk kırmızısı da denir. Eskiden pamuklu kumaşların boyanmasında kullanılırdı. Avrupa'da bu adla tanınır. XIX. yüzyılda Fransız kimyacısı Chaptal bu kırmızının bileşimini bulmuş ve boya Fransız pamuklularının boyanmasında kullanılmaya başlanmıştır. ★ 2. Ucuz, kırmızı renkte, döşeme astarlığı olarak kullanılan bir kumaş.

Edirneli Nazmi (Ölm. 1554)) Şair. XVI. yüzyılda yaşamış, bir yeniçeri olduğu bilinen asıl adı Mehmet olan Edirneli Nazmi: Yavuz Sultan Selim'in seferlerine katılmış Kanunî devrinde ahkâm katipliği yapmıştır. Türkçe kelimelerle yazılmış divan şiirlerini «Türki-i Basit» adlı kitabında toplamış, «Mecma-ün-Nazir» adında 3356 şiirden meydana gelen bir antolojide de o güne kadar yaşamış şairlerin nazirelerini bir araya getirmiştir. Türkçe ile yazması ulusal edebiyat akımı açısından değer taşırsa da, biçimde ve deyimde büyük bir yenilik gösteremediğinden etkisi az olmuştur.

Edirne Vakası Osmanlı devrindeki yeniçeri ayaklanmalarından birine verilen ad. 1703 yılında, Padişah II. Mustafa eğlenmek ve avlanmak için Edirne'ye gitmişti. Onun yokluğundan yararlanan yeniçeriağası Çalık Ahmet yönetimindeki isyancılar İstanbul'dan Edirne üzerine yürüdüler. Devlet ayaklanmayı bastırdı..

edisyon kritik Ed. Eski el yazması eserlerden en az birkaçını (mümkün olduğu kadar çoğunu) bir bir karşılaştırıp inceleyerek bu çaba sonunda bir eserin, yazarının meydana getirmiş olduğu aslına en uygun, en yakın nüshasını ortaya çıkarma metodu. Örneğin Fuzuli'nin, Baki'nin Nedim'in çeşitli kitaplıklardaki el yazması nüshaları edisyon kritik çalışmasıyla düzenlenip basılmıştır.

Edirne şehrinden bir görünüş

editör Fr. i. Bir yazar ve sanatçının eserini bastırıp yayımlayan kimse. esk. Tabi.

ediye Ar. ç. i. Dualar, yakarışlar.

edi yitimi b. i. Bak. apraksi.

Ediz, Hasan Âli (Doğ. 1905) Yazar, çevirici. 1905 yılında İstanbul'da doğdu. Vefa Lisesi'ni bitirdikten sonra bir süre Tıp Fakültesi'nde okudu, ama bitirmedi. Daha sonra Avrupa'ya giderek beş yıl sosyoloji ve edebiyat öğrenimi yaptı. Çeşitli işlerde çalıştı. 1935 yılından sonra Son Posta, Cumhuriyet gibi gazetelerde birçok yazıları çıktı. Asıl, çevirileriyle tanınır. En çok Rusça'dan çeviriler yaptı. Diğer dillerden de yaptıklarıyla birlikte elliden fazla çevirisi vardır.

edna Ar. s. ★ 1. En az. esk. Asgari. Pek cüzi: Edna bir düşünmeyle anlaşılabilir. ★ 2. En aşağı, en kötü. Kumaşların ednası.

Edremit Bak. Gümüşdere.

Edremit Balıkesir'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 708 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 40 134, merkezinin nüfusu 24 954'dür. İlçe toprakları Edremit körfezinin doğusunda etrafı ormanlık dağlarla çevrili bir ovadır. Her türlü tahıl, sebze ve meyva yetiştirilir. Başlıca ürünü zeytindir. Şehir çevresinde zengin demir cevheri bulunmuştur. Edremit şehri, kendi adını taşıyan körfezin ucunda Ege denizine bakan bir sırtın üzerindedir. Şehirde büyüklü küçüklü zeytinyağı ve sabun fabrikaları vardır. Eski adı Adramyttium'du. İskelesi olan Akçay'a 9, il merkezine 91 km. lik asfalt yolla bağlıdır.

edvar Ar. ç. i. ★ 1. Devirler, uzun zaman parçaları. Çağ. ★ 2. Alaturka müzik kuramlarını inceleyen bilim ve kitap. Edvar müziği: Alaturka klâsik müzik.

edviye Ar. ç. i. Devalar, ilâçlar.

Edward, VIII, Windsor Dükü (Doğ. 1894) İngiltere Kralı. V. George'un oğludur. 1936

Windsor Dükü VIII. Edward

THOMAS ALVA

EDiSON

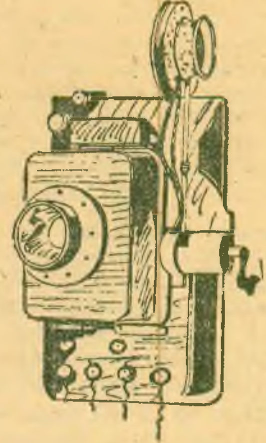
ve

BULUŞLARINDAN BAZILARI

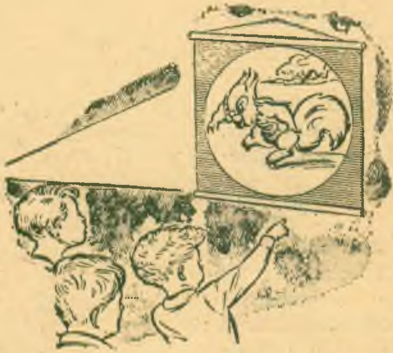

Diktafon : Söylenenleri kaydettikten sonra tekrar dinlemeyi sağlayan bir cihazdır. Bu haliyle bir çeşit fonoğraf sayılabilir. Bu alet Edison'dan sonra geliştirilmiştir. Kaydedilmiş konuşma yazılmak üzere dinlenirken aleti daha yavaş çalıştırmak mümkün olur. Ama ses alma makinelerinin bulunmasıyla, diktafonun görevlerini de bu makineler yerine getirmeye başlamıştır.

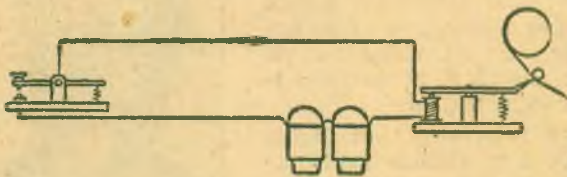
Edison'un buluşlarından biri de manyetolu telefondur. Telefonun çevrilen kolu bir elektrik dinamosunu çalıştırarak elektrik akımı elde edilmesini sağlar. Bu akımla mikrofondaki ses iletken teller kanalıyla ikinci telefon cihazına gider. Edison'dan sonra geliştirilen manyetolu telefon yakın zamanlara kadar kullanılmıştır.

Projeksiyon bir resmi ya da filmi büyüterek ekran üzerine düşürür.

Edison, Thomas Alva (1847) 1931) Fizik, kimya alanındaki çalışmalarıyla, tekniğe büyük katkıda bulunmuş Amerika'lı araştırıcı. Babası Holanda'dan göçmüş bir tüccar, annesi İskoçya'lı bir aileden gelme aydın bir kadındı. Edison, Ohio eyaletinin Milan şehrinde doğmuştur. Babasının işleri bozulduğundan okula az gitmiş, çok okuyarak kendi kendini yetiştirmiştir. Yıllar süren araştırmaları insanlığa ampul, telgraf, mikro telefon, elektrik bataryası, gramofon gibi teknik ve pratik alanda kullanılan birçok araç ve cihaz kazandırmıştır.

edison akümülâtörü Thomas A. Edison'un yaptığı akümülâtör. Artı elektrodu nikel oksidi, eksi elektrodu da süngerimsi demirdir. Bu elektrodlar çelik kafes içine konmuştur. Elektrolit olarak da potasyum hidroksit eriyiği kullanılır. Boşalması (deşarj) ve doldurulması (şarj) sırasında geçen kimyasal olaylar tamamen anlaşılamamıştır. Ama bu akümülâtör özellikle taşıtlar için çok elverişlidir. Hafiftir, mekanik sarsıntılara dayanıklıdır ve soğukta donmaz. Ayrıca boşalmış durumda bırakılsa da bozulmaz ; tekrar doldurulabilir.

Telgrafın ana şemasını da Edison bulmuştur. Anahtarlar devreyi açıp kapayarak elektrik akımının geçme süresini ayarlar.

İlk ampul, kırk bin deneyden sonra gerçekleşti.

Sesleri zaptedebilecek bir âlet düşüncesini gerçekleştirip, fonografı yaptı.

ocak ayında tahta geçti: Amerikalı bir kadınla (Mrs. Simpson) evlenebilmek için o yılın sonunda tahtan ayrıldı. 1936'da Türkiye'ye gelerek Atatürk'ü ziyaret etti. 1940-1945 yıllarında Bahama adaları vali ve başkomutanlığı görevinde bulundu. Anıları basılmıştır.

edyan Ar. ç. i. Dinler.

EEG Hek. Elektroensefalografi ve elektroensefalogram kelimlerinin kısaltılmışı.

ef'al Ar. ç. i. Fiiller, işler.

efal Ar. s. Çok faziletli, üstün yağ.

efe i. ★ 1. Ağabey. ★ 2. Yiğit ve özellikle Batı Anadolu köy yiğidi.

efedrin (Ephedrin) Ephedra vulgaris adlı bitkiden elde edilen, suda eriyen bir alkaloid. İlâç olarak göz hekimliğinde, göğüs astımında, damar basıncının düşmesi ile birlikteki şok durumlarında çok yararlıdır. Yüksek dozları kalb ve solunum kaslarını felce uğratıp insanı öldürür. Bugün yapay olarak da yapılabiliyor.

efekt İng. Tiy. Si. Tiyatro sahnesinde ses ya da ışıkla oyuna gerekli ortam ve izlenimi hazırlamak için kullanılan araçların tümü. Bir filmin çekimi sırasındaki doğal seslerin dışında, seslendirme işleminde özel olarak yaratılan ses etkileri. Bunlar arasında gürültü, şehir ya da doğadan sesler, patlama, yağmur ve benzeri ses etkileri sayılabilir. [Effets — Effects]

efektif Fr. i. ★ 1. Gözle görülür, elle tutulur gerçek. ★ 2. Elde bulunan parça. [İng. Cash]

efelenmek f. Efe gibi davranmaya kalkışmak.

efelik i. ★ 1. Efe olma hali. ★ 2. Kabadayılık.

efendi i. ★ 1. Rumcadan alınma bir söz. Eskiden «Bay» yerine, fakat isimlerden sonra getirilen bir ünvan olarak kullanılırdı ve ancak okur yazar olanlara söylenirdi: Ali Efendi, Mehmet Efendi, Şehzadelere de Osmanlı saltanatının son zamanlarında «efendi» deniyordu: Şehzade Süleyman Efendi, Reşat Efendi. Sarıklı sınıfından olanlar hangi rütbede bulunurlarsa bulunsunlar «efendi» ünvanını sürdürürlerdi. Kazasker Esat Efendi, Şeyhülislâm Cemalettin Efendi. Mektep ve medrese öğrencisine de «efendi» denirdi. [Sieur, Monsieur — Mr. Mister] ★ 2. mec. Sözü, hal ve tavrı düzgün, terbiyeli kimse: Efendiden bir adam. [Gentlemen — Gentleman] ★ 3. Sahip, hâkim, sözü, emri geçen ve sayılması gereken kimse, patron: Konağın, çiftliğin efendisi. Halk yurdun gerçek efendisidir.. [Seigneur, maître, patron — Master]

efendice zf. Efendiye yakışır şekilde. [En maître, noblement, civilement — Gentlemanly]

efendim ü. ★ 1. Bir çağırma, hitap karşısında «buradayım» ya da «ne istiyorsunuz» anlamında kullanılır: Efendim, beni mi çağırdınız? ★ 2. Anlaşılmayan bir sözü

EFES

Ege uygarlığının en ünlü merkezlerinden Efes'de kazılar sonucu birçok değerli eser bulunmuştur. En önemlileri Hadrianus Tapınağı, Artemis heykeli. Altta kalıntılardan bir görünüş, üstte sütunlu yol.

tekrarlatmak için söylenir: Efendim? ★ 3. Karşıdakine, söylenen sözü tasdik etmiye çağırmak için söylenir, (değil mi? gibi): Neydi o hal... Efendim? ★ 4. Nezaket için söze katılır ve bir erkeğe karşı olduğu gibi kadına karşı da söylenir: Beni arıyan siz miydiniz, efendim?

Efes (Ephesos) Eski çağda, Batı Anadolu'daki on iki İyon şehrinin en ünlüsü. Bugünkü Selçuk ilçesinden (İzmir ili) 3 km. uzakliktadır. Geleneğe göre, halkı Amazonlardı. M.Ö. X. yüzyılda tam bir İyon şehri olan Efes, sırayla Lidyalılar'ın, Persler'in, Atinalılar'ın, Kimmerler'in (Kimmerioi — Cimmerii) istilasına uğradı. En son olarak, XIV. yüzyılda Timur tarafından alındı. Küçük Menderes'in ağzında bir liman şehri olmasına rağmen, alüvüyonlar yüzünden, yıkıntısı bugün denizin çok ötesinde kalmıştır. M.S. II. yüzyılda, en parlak çağında, 4 - 5 km² lik bir alana yayılıyor ve nüfusu 300 000 kişiyi aşıyordu. Şehirdeki Artemis tapınağı dünyanın yedi harikasından biridir. Eski sunaklar ve tapınakların kalıntısı üzerinde, IV. yüzyılın ilk yarısında, Giritli mimar Kersifron ve oğlu Metagenes'in plânlarına göre yapıldı. Dar cephelerinde 8, uzun taraflarında 20 İyon sütunu vardı. XX. yüzyılın başlarında ünlü İngiliz bilgini Prof. Hogarth, Artemis tapınağının temelinde bir define buldu. Efes'deki kazılarda 24.000 kişilik büyük tiyatro, Artemis heykeli ve ünlü Celsus Kütüphanesinin giriş yerindeki Latince yazıtlar çıkarılmıştır. St. Paul ve St. Jean buraya gelmişler, Meryem Ana da bir süre burada yaşamıştı. Efes Ortaçağ'da Ayasluk adını almıştır. O zamanlar büyük bir ticaret merkeziydi.

efgan Ar. ç. i. Figanlar, haykırışlar.

efi Ar. i. Engerek yılanı.

efiji Fr. i. Maden ve kâğıt para üstündeki kafa resmi. «Atatürk'ün efijisi bulunan 10 liralıklar».

efikas Fr. s. Fiz. Bak. etkin.

efkâr Ar. ç. i. ★ 1. Fikirler, düşünceler, kanılar. [Idées, pensées, opinions — Ideas, thoughts, opinious] ★ 2. Külb. Tasa, kaygı.

efkârı umumiye Bak. Kamu oyu. [Opinion publique — Public opinion]

efkârlanmak f. Külb. Tasalanmak.

efkârlı s. Külb. Tasalı: Omuzdaş seni pek efkârlı görüyorum.

eflâk, -ki Ar. ç. i. Felekler, gökler: Eflâke ser çekmek: Çok yükseklere uzanmak.

Eflâk (Valachie) Romanya'nın güneyinde, Transilvanya Alpleri ile Tuna nehri arasında uzanan bölge. Romanya'nın Başkenti Bükreş bu bölgededir. Günümüzde Eflâk, doğuda Büyük Eflâk ya da Muntenì, batıda Küçük Eflâk ya da Olteni olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Eflâk I. Bayazıt zamanında Osmanlı ülkesine katılmış, Fatih Sultan Mehmet zamanında Buğdan'ın istilâsının da tamamlanmasından sonra, bu iki bölgenin yönetimi «Memleketeyn» adıyla, Osmanlılar'a haraç veren Voyvodalara bırakılmıştı. 1711'den sonra Voyvodaların yerini, Babıâli tarafından atanan Fenerli Rum prensler aldı. Paris andlaşmasıyla (1856) birleştirilen Eflâk ve Buğdan'ın yönetimi 1859'da Couza Voda'ya verildi ve o tarihten itibaren Eflâk, Romanya devletinin toprakları arasında yer aldı.

Eflâni Zonguldak'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 619 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 23 149, merkezinin nüfusu 2 151'dir. İlçe toprakları dağlık ve ormanlıktır. Buğday ve mısır ekilir, hayvancılık yapılır. Kasaba gelişmemiştir. Halkın büyük bir kısmı çalışmak için büyük şehirlere bu arada İstanbul'a göç etmektedir.

eflâtun (eflâtunî) s. Açık mor, leylâk ile erguvan rengi arasında bir renk.. [Violet clair — Light purple]

Eflâtun Bak. Platon.

efor Fr. i. Zihin ve bedenin enerjik hareketi. Güç, emek, çaba.

Eforlar (Ephor) Sparta'da, her yıl yurtdaşlar arasından seçilen beş yetkili memur. Sparta ayan meclisi bu beş eforun emri altındaydı.. Yetkilerinin son derece geniş olduğu bilinir. Başlangıçta, kralların yokluğunda onları temsil etmek ve özel meselelerde karar vermek görevleriyle yükümlüydüler. Zamanla yetkileri genişledi. Barış ve savaş hakkında karar vermek, kralları (özellikle savaşlarda komutan oldukları sırada) denetlemek, hattâ onları mahkemeye vermek, yurtdaşların özel hayatlarını izlemek yetkilerini elde ettiler. Diledikleri zaman Ekklesia ve Gerusia'yı toplayabilirlerdi. Bu adı taşıyan yüksek memurların(Thera, Heraklea ve Lukaniae gibi Dorlar tarafından kurulmuş başka şehir devletlerinde bulunduğu biliniyor. Bu kurul, M.S. 200 yılına kadar sürmüştür.

Eforos Yunanlı tarihçi. Makedonya Kralı Filippos ve İskender'in (Aleksandros) çağdaşı. Anadolu'da Aiolia bölgesinde bulunan Kyme şehrinde (Namrut - İzmir ili) doğdu. Bir dünya tarihi yazdı. Bu kitap, Yunanistan'da, bu türde yazılmış ilk eserdir. Günümüze yazılarından bazı bölümler kalmıştır.

efrat Ar. ç. i. ★ 1. Bireyler. esk. Fertler. ★ 2. Ask. Erler, erat.

efrencî s. Avrupalılar'la ilgili.

efriz i. Mim. Saçaklarda baş tabanı kornişten ayıran ve binanın enince giden kabartma süslü kısım. [Frise — Frieze]

efruz (füruz) Far. s. Parlatan, tutuşturan, anlamıyla kelimelere katılır: Dilefruz, cihan efruz.

efsane Far. i. Halkın hayalinden doğarak ağızdan ağıza dolaşan, konusu genellikle olağanüstü nitelikte olan hikâye. [Légende, mythe, conte, fable — Legend, myth, fable]

efser Far. i. Taç, iklil.

efsun Far. i. Büyü, sihir, afsun.

efsunlamak f. Büyülemek.

efsus Far. ed. Yazık!

efsürde Far. s. Donmuş, solmuş. Füsürde dil : Yüreği donmuş, duygusuz.

efza Far. s. Arttıran, çoğaltan. (Farsça efzayiden arttırmak) mastarından gelen bu ek birçok arapça ve farsça kelimelerin sonuna takılarak dilimizde sıfat yapmak için kullanılmıştır : Ferahfeza : Ferahlık arttıran. Elem efza. Dert çoğaltan.

efzayiş Far. i. Artma, çoğalma.

efzun Far. s. Çok, artık : Allah ömrünüzü efzun etsin.

egale etmek b. f. Sp. Eşit olmak. Derecesine ulaşmak. «Dünya rekorunu egale eden ve olimpiyat derecesi sayılan».

Ege Bölgesi Coğ. Adını Türkiye'nin batısındaki denizden alan yüzölçümü 79 139 km² olan en bereketli topraklarımızın bulunduğu bölge. İzmir, Manisa, Aydın, Kütahya, Uşak illerinin tamamı, Afyonkarahisar, Muğla, Balıkesir, Bursa illerinin bazı ilçelerini içine alır. Yüzey şekli bakımından doğu - batı doğrultulu oluk biçimi çukurlar özelliğindedir. Bu çukurlar dağlarla ayrılır. En kuzeydeki çukur Edremit ovası Madra dağı ve kozak dağı kütlesi ile Bakırçay çukurundan ayrılır. Bakırçay ile Gediz ovasını Yunt dağ kitlesi ayırır. Gediz ile Menderes arasında ise Bozdağlar bulunur. Küçük Menderes ile Büyük Menderes ovasını Aydın dağları ayırır. İklimi, Akdeniz iklimidir. Kışları ılık yağışlı, yazları sıcak geçer. Bölgenin Ege bölümünde orman karakteri üstündür. Maki toplulukları görülür. İç - Batı Anadolu bölümü daha az ormanlıktır. Doğu - Batı doğrultulu ovalar akarsuları keser. Sular bol alüvyon taşıdıklarından çatalağızlarını (delta) gittikçe büyütürler. En önemlileri; Küçük ve Büyük Menderes, Bakırçay çatalağızlarıdır. En önemli gölleri ise, Bafa, Simav ve Marmara gölüdür. Bölgenin topraklarının % 30'u tarıma ayrılmıştır. Toprakların 3/4 ünde tahıl ekilir. Bundan sonra en çok pamuk, tütün ve endüstri bitkileri yetişir. Ayrıca incir, üzüm, turunçgiller ve zeytin yetişir. Hayvancılık bakımından fazla önem taşımaz. Bölgenin çeşitli yerlerinde zeytinyağı, bitkisel yağ, sabun, dokuma fabrikaları bulunur.

Ege Denizi (Adalar Denizi) Yunanca (Agaiou Pelagos). Doğu Akdeniz bölgesinin kuzeyindeki deniz. Batı Anadolu ile Yuanistan arasını kaplar. Kuzeyinde Çanakkale boğazı vardır. Güneyde sınır, Mora yarımadasının güneyindeki Molia burnundan, Cerigo, Girit, Kasos, Karpados ve Rodos adaları üzerinden geçerek güneybatı anadolu kıyılarına ulaşır. Bu deniz, yakın bir jeoloji devrinde tektonik olaylar yüzünden İstanbul ve Çanakkale boğazlarının açılması Egeit kıtasının çöküşüyle meydana gelmiştir. Derinliği genellikle çok sayılmaz. En derin yeri 2524 m. olup, Girit adasının kuzey doğusunda bulunur. Ege denizi çevresindeki çatalağızlar (delta) büyük bir hızla ilerlemekte ve körfezler yavaş yavaş dolmaktadır. Ege denizinde ortalama tuzluluk derecesi 38-38,5'dur. Adının mitolojideki Amazon kraliçesi Aegea'dan ya da Theseus'un babası (ya da Poseidon'un oğlu) Aigeus'dan geldiği sanılıyor.

Ege Fehmi (Doğ. 1903) Besteci. Önceleri Türk müziği üzerinde daha sonra hafif batı müziği alanında çalışmıştır. Özellikle tangoları halk arasında çok yaygındır.

Egeli, Ekrem Şerif (Doğ. 1901) Doktor. İç hastalıkları uzmanı, profesör. Bandırma'da doğdu. Bilimsel araştırmaları ve mesleğindeki bilgisi ile ünlüdür. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde 1933 değişikliğinden bu yana hoca. Klinik direktörlüğü, dekanlık ve rektörlük yapmıştır.

Ekrem Şerif Egeli

egemen s. ★ 1. Emir ve hüküm sahibi, hâkim. [Souverain — Sovereign] ★ 2. Fel. Üstünde daha yüksek bir şey olmıyan. esk. Âlâ, ekber, âzam. (Ahlâk ilminde) Kendisinden üstün bir iyilik (hayır) ya da kötülük (şer) tasavvur edilemiyen Egemen iyilik : Hayrı âlâ. Âlâ, hâkim. [Souverain — Sovereign]

egemenlik i. Bir devletteki, asli, en üstün hukuk kudreti. esk. Hakimiyet. Demokrasilerde egemenlik ulusundur. Anayasamızın 4. maddesinde, «Egemenlik kayıtsığ şartsız Türk Milletin'indir.» denilmektedir. [Souveraihete — Sovereignty]

Eger (Macaristan) Tizsa nehrinin bir kolu

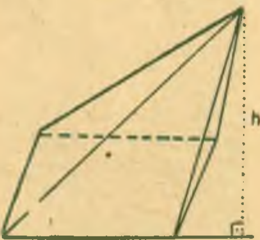
olan Eger ırmağı kıyısında, 40 000 nüfuslu bir kasaba. Şarapçılık yapılır. Osmanlı tarihinde bu şehir Eğri adıyla anılır.

Egesel, Altay Ömer (Doğ. 1913) Hukukçu. Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Yurdun çeşitli bölgelerinde yargıçlık yaptı. 1950-1957 yıllarında Yargıtay'da Cumhuriyet başsavcı yardımcılığı görevinde bulundu. 1960'da yargıtay üyesi oldu. 1960 devriminden sonra kurulan Yüksek Adalet Divanı'na başsavcı atandı.

Altay Ömer Egesel

Ege uygarlığı Tar. Girit adası başta olmak üzere, Ege adalarında (Kiklad adaları), Mora'da, Teselya'da ve batı Anadolu'da Atina uygarlığının ortaya çıkışına kadar birbirini etkilemiş çeşitli uygarlıkların genel adı. Başka bir deyişle, Ege kavimleri ya da Anadolu kavimleri diye adlandırılan Lelegler, Pelasglar, Karlar, Akalar ve daha başka topluluklardan meydana gelmiş karma bir halkın kendi özellikleri üzerinde, Mısır, Mezopotamya, Ön Asya ve Orta Asya uygarlıklarından da esinlenerek kurdukları uygarlık. Ege'deki bu büyük uygarlığın Yunanlılar'la başlamayıp, çok eski çağlara uzandığı, Yunanlılar'ın sadece bu uygarlıktan esinlendiği, bugün bilimsel bir gerçektir. Bu uygarlığın geçirdiği dört aşama şöyle sıralanır: 1° Girit'de Minos uygarlığı (Bak. Minos uygarlığı), M.Ö. 3000-1200 Bakır ve tunç devrini kapsar. Girit'de M.Ö 6000 yıllarına uzanan bir cilalıtaş ya da Neolitik kültür varsa da Minos uygarlığı ancak M.Ö. 3000 yıllarına doğru (Bakır çağı),kendi gerçek özelliklerini kazanmaya ve Akdeniz'e hakim olmaya başladı. 2° Adalar uygarlığı (Bak. Kiklad Adaları uygarlığı). M.Ö. III. binin sonunda bu uygarlığın gelişmesi durdu. Daha sonraki dönemlerde Minos ve Mikenai uygarlıkları arasında kaldı. 3° Pelaponnes'de Mikenai uygarlığı (Bak. Mikenai) ve Teselya'da Sesklo ve Dimini kültürü. Mikenai uygarlığının en parlak dönemi M.Ö. 1400-1200 yılları arasındadır. 4° Batı Anadolu'da İonya uygarlığı (İzmir ve çevresi), (Bak. İonya). Uzun bir süre Atina uygarlığı içinde düşünülen İonya uygarlığının, son kazılar ve yeni buluşlarla Atina uygarlığından apayrı nitelikte olduğu kesinlikle ortaya çıktı. Büyük Ege uygarlığının batı Anadolu'da gelişmiş bu son temsilcisinin en parlak döneminde (M.Ö. VI-VII. yüzyıl) Atina sitesi henüz krallığı devirmişti, ilerde kurulacak olan Atina uygarlığı için iktisadi, siyasi, toplumsal alanlarda hazırlık yapıyordu

egiç i. Yemiş koparırken dalları çekmeye ya da kovandan bal almaya yarayan alet.

eğik pramit

Egin (Yunanistan) Egin körfezinin, 83 km² genişliğindeki, aynı adı taşıyan adasında 5 000 nüfuslu bir kasaba. İlkçağda bu şehir çok daha kalabalıktı ve Atina'yla rekabet halindeydi. Şehrin bir tepe üzerinde kurulmuş tapınağı günümüze kadar pek bozulmadan kalmıştır.

Egin Körfezi (Yunanistan) Ege denizinin Mora ve Attik yarımadaları arasındaki kolu. Bu körfezde, tarihte ünlü Egin, Salamin adalarından başka daha birçok küçük ada vardır. Pire limanı bu körfezdedir. Körfezden Korent kanalıyla batıya geçmek mümkündür.

eglog Fr. i. Ed. Küçük pastoral manzume. Kır adamlarının, çobanların karşılıklı konuşarak (diyalog) duygu ve düşüncelerini anlatmalarıdır.

egoism i. Fel. Bencilik.

egoist, -ti Fr. i. Bencil. Yalnız kendi fikrini beğenen.

egosantrik Fr. s. Kendini evrenin (kâinatın) merkezi sayan. «İnsana öyle geliyor ki bir eser ya da eser sahibi egosantrik hayatımızın çevresinden çıkmadıkça.»

egosantrism Benciliğin bir çeşidi. Kişinin kendini, olup bitenlerin merkezinde, bütün eylem ve tutumların çıkış noktası olarak görmesi. Çevre faktörünün dar bir alanda kalıp, ben'in kişilik yapısının tümünü kapsaması.

egzama Hek. Bak. mayasıl.

egzersiz Fr. i. Alıştırma, alışma, antrenman.

egzistansiyalizm Fel. Akla dayanan, rasyonalist felsefelere tepki olarak doğmuş bir insanı konu olarak alan bir felsefe doktrini. Bu düşünüşün kökleri Sokrates'e kadar uzanır. Sokrates, İyonya filozoflarının, tabiatı anlamak ve açıklamak çabasına karşı insanın kendini tanıması gereğini savunuyor ve bunu «Kendini bil!» formülüyle anlatıyordu. Descartesçıların, bilimlere ve dış realiteye çevrik aşırı ilgilerine karşı Pascal'ın felsefesi de bir çeşit egzistansiyalizmdir. Bu doktrinin yakın zamanlarda ve günümüzde başlıca savunucuları Kierkegaard, Heidegger ve Sartre'dır. Kiekegaard'ın felsefesi, dine dayanan bir egzistansiyalizmi, Heidegger ise dini inkâr eden bir egzistansiyalizmi ileri sürer. Bütün egzistansiyalist felsefelerin temel ilkesi, bir mutlak hürriyet felsefesi oluşudur. «Varlık. özden önce gelir» formülü bunu anlatır. Buna göre bizim hayat yolumuz, doğmadan önce çizilmiş değildir; insan, alın yazısını iradesi ile kendisi yaratır ve yaptıklarından da mutlak olarak sorumludur. Bu görüş Kant felsefesindeki karakter teorisiyle de anlatılmıştır. Buna göre egzistansiyalizm, herşeyden önce bir ahlâk felsefesidir; bu anlamda bir hümanizmadır; bu felsefe insanın, bir taahhüt altına girmesini telkin eder; sonu gelmez bir şekilde harekete geçme nedenlerini arama kisvesi altında, hareketsizliğe götüren düşünüşleri yerer. Egzistansiyalizmin ele aldığı bütün meseleler, birey anlayışı etrafında toplanır. Bütün egzistansiyalist doktrinler, temel problem olarak bireyin kaderi ve hayat gidişini ele almakla kalmazlar; hepsi de bireyi çevresinin akıl dışı (irrasyonel) güçleriyle savaşında yalnız kalmış, yalıtılmış (tecrit

edilmiş), trajik bir durumda görürler. Egzistansiyalizmin çok önemli bir sorun olarak ele aldığı bireyin kaderı problemine bağlı olarak hayat ve ölüm karşısında insanın durumu ve bunun trajik anlamı gelir Egzistansiyalizm, batı toplumlarındaki bunalımını ve ezikliğini ortaya koyarak, kapitalist toplumdaki bireyin durumunu açıklamaktadır. Bu bakımdan Sartre'ın temsilcisi olduğu din dışı egzistansiyalizm, birçok noktalarda ve amacında tamamiyle karşıtı olduğu marksizmle birleşir; birey yalnız toplumsal bütünden kopunca değil, aynı zamanda kendini bütüne yabancı ve hattâ düşman olarak görünce, egzistansiyalizm bir gelişme gösterdi. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıkıntı ve umutsuzluk yıllarında, büyük bir ilgi toplamıştı. Bununla birlikte egsiztansiyalizm bu durumdan kurtulmak için, gerçek bir yol göstermiş değildir. Ancak Hıristiyanlıkta olduğu gibi, gerçek dünyadan kaçışı öğütler ve bunu, bireyin özgürlüğüne kavuşması sayar. Oysa bu da insanı toplumdan koparan ve sonunda da büsbütün yozlaştıran bir yoldur.

egzogami Sos. Aile ya da klan dışı evlenmelere verilen ad. Egzogami, toplumların yapısına göre çeşitli biçimlerde uygulanır. En ilkel toplum olan klanda, evlenmeler hep klan dışı olur. Bir klanda ana ya da baba ayrı klanlardansa, çocuk, ana ya da babanın soyundan olmayanlarla evlenir. Modern toplumlarda en yakın akraba olan kardeşler dışında, aynı aileden evlenilebilir. Tarihte, eski Mısır'da, taht kaygısı yüzünden firavunların kızkardeşleriyle de evlenmeleri kabul edilmekteydi.

egzotik Fr. s. Bir ülkeye dışarıdan gelme olan (şey).

egzotizm Fr. i. Bir ülkeye dışardan gelmişlik.

egzoz İng. (aslı Lât.) i. Tek. İçten yanmalı motorlarda, yakıtın yanmasıyla ortaya çıkan gazların motordan dışarı atılması. Ve bu görevi yerine getirmeye yarayan donanım.

eğdirmek f. Bir tarafa doğru eğmek, sallandırmak.

eğe i. ★ 1. Göğüs kafesinde, arkadan omurgaya önden göğüs kemiğine eklenen uzun, yassı ve eğmel kemiklerden her biri. esk. Dılı. [Os costal. côte — Costal bone] ★ 2. Madenleri sürterek aşındırıp, istenilen biçime sokmaya yarayan, yüzü çizgili, sert çelik alet. [Lime — File]

eğeci i. Eğe ile madenleri işleyen ya da cilâlıyan kimse. [Limeur — Filer, polisher]

eğelemek f. Eğe ile aşındırmak. [Limer — To file off, polish]

eğelerarası ★ 1. b. i. İki eğe kemiği arası. ★ 2. b. s. İki eğe kemiği arasında bulunan. esk. Beynel dıl'ı: Eğelerarası sinirler. [Intercostal — Intercostal]

eğer Far. ed. Şart anlamını güçlendirmek için şartlı cümlelerin başına getirilir: Eğer yağmur yağmazsa gezmeye çıkarız. [Si, en cas que, au cas où — If, in case]

eğerçi Far. Her ne kadar: Eğerçi (gerçi) güç ama katlanacağız.

eğik s. ★ 1. Eğilmiş bir halde bulunan: Şapkası yana doğru eğik. ★ 2. Mat. Dik olmayan. esk. Mail. [Oblique — Inclined, oblique]

eğik atış b. i. Fiz. Yatayla bir daracı yapacak şekilde fırlatılan bir cismin hareketi. Fiziğin mekanik bölümünde teorik olarak incelenen bu hareket, uygulamada, top atışının isabetli olmasını sağlar. Hedefin yeri kesinlikle belirlendikten sonra, namluya verilecek doğrultu ve açı hesapla bulunur. Bundan sonra yapılan atışın isabet ihtimali çok büyüktür Mermiye namlu doğrultusunda ilkhız verilir. Bu ilkhızın etkisiyle fırlayan mermiye havada iki kuvvet etki eder. Birincisi yerçekimi kuvveti, ikincisi ise havanın direncidir. Bu kuvvetlerin bileşkesine göre mermi bir yörünge çizer ve yere düşer Bütün kuvvetleri hesaba katıp merminin yere düşme noktasıyla hedefi çakıştırmak gerekir.

eğik biçme b. i. Mat. Ekseni tabanına dik olmayan biçme. Eğik pirizma. esk. Mail menşur. [Prisme oblique — Oblique prism]

eğik koni b. i. Mat. Ekseni tabanına dik olmayan koni. [Cône oblique — Oblique cone]

eğiklik i. Eğik durma hali; eğim. esk. Meyil.

eğik piramit b. i. Mat. Ekseni, tabanına dik olmayan piramit. [Pyramide oblique — Oblique pyramid]

eğik pirizma b. i. Mat. Bak eğik biçme.

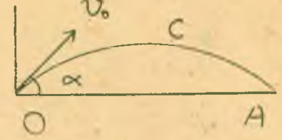
eğik silindir b. i. Mat. Ekseni, tabanına dik olmayan silindir. esk. Mail üstüvane. [Cylindre oblique — Oblique cylinder]

Eğil Diyarbakır'ın merkez ilçesi bucaklarından. 17 köylü bucağın nüfusu 10 848, merkezinin nüfusu 2 464'dür.

eğilim i. ★ 1 Bi tarafa doğru eğilme. [Inclinaison — Inclination] ★ 2. Psi. Bir organizmanın belli bir amaca ya da belirli bir şeye yönelmesi. Güneşe dönen bitkiler (fototropizm), yavrularını araştıran dişi, paralarını istif eden bir cimrinin davranışı. Her eğilim organik (uyku, beslenme) ya da psikolojik ihtiyaca bağlıdır. Bazı yazarlar eğilimler, organik eğilimler yanında bir de bireylerarası (özgecilik), sosyal (aile, vatanseverlik), kişisel (egoizm), ideal (ahlâk, din) olarak ayırırlar; diğerleri de aşağı (refleksler), orta (sözlü ifade), yüksek (artistik ifade) olarak ayırırlar. [Inclination — Inclination]

eğilip bükülmek b. f. mec. Utanma, nazlanma gibi sebeplerle el uğuşturmak, başı ve beli eğme gibi hareketler yapmak.

eğilme i. ★ 1. Eğilmek hareketi. esk. İnhina, eğiliş. ★ 2. Mat. Bir doğrunun bir başka doğruya ya da düzleme göre eğik olması. esk. Meyil. [Inclinaison — Inclination] ★ 3. Fiz. Yerin magnetik alanında bulunan

EĞİK ATIŞ :

Cisim yatayla alfa açısı yapan bir ilkhızla (Vo) fırlatılır. Yerçekimi cismi ilkhızın doğrultusundan saptırır. Cisim yörüngesini (C) çizip (A) noktasında yere düşer.

eğik biçme

serbest mıknatısla bir iğnenin doğrultusu ile yatay düzlem arasındaki açı. esk. Meyil. [Inclinaison — Inclination]

eğilmek f. ★ 1. Dikliğini kaybetmek, eğik olmak. Çarpılmak, bükülmek: Ağaç yaş iken eğilir. [Se courber, fléchir — To bend] ★ 2. Bir iş yapmak için belini eğmek: Eğilip düşürdüğünü aldı. [S'incliner — To bow] ★ 3. mec. Başkasının üstünlüğünü, hükmünü kabul etmek: Türk kolay eğilmez. [S'incliner — To incline]

Eğilmez, Cafer Tayyar (1877-1954) General. Kurtuluş Savaşı komutanlarından. Harb Akademisi'ni bitirdi. Rumeli'de komitecilerle çarpıştı. İttihad ve Terakki cemiyetine girdi. Orduda çeşitli görevler aldı. Balkan ve I. Dünya Savaşlarına katıldı. Çanakkale savaşlarında yararlık gösterdi. I. Dünya Savaşı sonunda Trakya'da görevlendirildi; burada Kurtuluş Savaşı hareketini yönetti, fakat esir düştü. Birinci ve ikinci dönemde milletvekilliği yapan Eğilmez 1924'de ordudan ayrıldı; 1928'de emekli oldu.

eğim i. ★ 1. Eğilmiş olma hali. ★ 2. Bir yüzeyin yatay olmayıp yatayla bir açı yapar durumda olması; eğiklik. esk. Meyil. [Pente — Slope]

eğin i. Arka, sırt, arka kemiğinin eğilir yeri: Birinin eğinine binmek. «Eğininde görüp gayrlerin atlas-ı diba — Gam çekme ki eğinimde benim köhne aba var». Ruhi. (Eski bir türkçe kelime olan eğin'in Almanca'dan, Fransızca'da aynı anlamda kullanılan «échine» kelimesiyle benzeşmesi dikkate değer. [Echine — Echinus]

eğinç i. ★ 1. Ur. ★ 2. Siğil, et beni.

eğindirik i. Sırtı örten şey; ferace ya da kürkteki gibi, devrik büyük yaka.

eğindirmek f. Eğinmesini sağlamak. esk. İmale etmek. [Incliner, plier — To incline, bend]

eğinik s. Eğitilmiş olan. esk. Mail.

eğinim i. Bazı eylemlere doğru içden gelen itilme; dürtü ve içgüdülerin itici gücü. [Inclination, tendence — Inclination, tendency]

eğinmek f. Bir şeye istek duyup yönelmek. esk. Meyletmek.

eğirmek f. Yün, pamuk gibi şeyleri iğ ile bükerek iplik yapmak. [Filer (au fuseau) — To spin]

eğirmen i. İplik eğirmeye yarayan alet. [Fuseau — Jenny, spinning wheel]

eğitbilim i. Bak. pedagoji.

eğitim i. Sos. Çocuğun ruh, beden ve zihin yeteneklerini geliştirme ve topluma göre yetiştirme sanatı. Çocuk belirli bir çevrede gelişir. Başka insanlar aracılığıyla dünya ile bağıntı kurar. Dağ başına ya da kapalı bir yere yapayalnız bırakılmış olan bir çocuğun hayvandan farkı olmaz. Kurt çocuklar bu fikirleri doğrulayan birer örnektir. Hindistan'da, bir dişi kurt tarafından beslenen iki insan yavrusunun dört ayak üzerine yürüdüğü, kurtlar gibi yemek yediği, hecesiz sesler çıkardığı görülmüştür. Ayrıca bir İngiliz çocuğunun hikâyesi de ilgi çekicidir. Çocuk yuvasında iken normal olan altı aylık bir bebek, anası tarafından bir anbara kapatılmış, sonra da bir iskemleye bağlanarak yıllarca orada bırakılmış, günde sadece iki öğün süt verilmiştir. 6 yaşında iken bu kızın zihin seviyesinin bir yaşındaki çocuk zihni seviyesinde olduğu, 8 yaşında iken de ancak 50 kelime bildiği tesbit edilmiştir. Öğrenme yaşını geçirmiş olduğu için de daha fazla kelime öğrenememiştir; bazı fonksiyonlarını da yerine getirememektedir. İnsanın gelişmesi, hayvanlıktan kurtulması, çevresiyle olan alışverişe bağlıdır. Bu alışveriş söz ya da fikir değişimi şeklinde olur. İnsanlığın maddî manevî bilgi hazinesinden yararlanarak oluşur. Başka bir deyimle, çocuk, insanlığın tarihsel gelişmesi içinde kazanılmış olan bilgileri, kendi öz benliğinin yetenekleri haline getirmek için, başkalarının aracılığıyla, dış dünya ile bir bağıntı kurar. Çocuğun bir işin çıraklığını yapabilmesi olayı bir eğitim olayıdır. Bu olay gereklidir de; yoksa insanlığın tarihsel ve sosyal gelişmesi içindeki kültür hazinesi, sonraki kuşaklara aktarılmayacak, bu da tarihin akışını, sürekliliğini durduracaktır. ★ Eğitimde eşitlik: Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan topluluklar arasında büyük ayrılıklar vardır. Bu farklar, toplumların, içinde bulundukları sosyal, ekonomik şartlardan doğar. Sosyal tabakalaşmanın bulunduğu toplumlarda maddî birikim yanında meydana gelen kültür birikimi hep, hakim zümrenin elinde bulunmuştur. Çünkü ekonomik bakımdan öğretim yapabilen, bilgilerini sistematik bir şekilde geliştirebilen ve kendini sanata verebilme imkânına sahip olan ancak bu zümredir. Bu yargı, bir ülke için olduğu kadar, ülkeler için de doğrudur. Gelişmiş ülkelerin, dünya kültürüyle gelişmemiş ülkeler arasına çektiği yapay duvar, bu ülkelerin halklarını bir zihin yoksulluğuna da sürükler. Gelişme ile yoksulluk arasında açılmış olan uçurum gittikçe derinleşir. İnsanın gelişmesi meselesi, bu uçurumun ortadan kaldırılması, eğitimden dünya insanlarının çoğunluğunun yaralanması meselesidir. ★ Tarih: Kaba çizgilerle Yunan ve Roma'da eğitim, gencin toplum hayatına katılması anlamına gelir. Tamamiyle askerî karakterde olan Isparta eğitimi, Devlet'i savunma ve elinde tutma yeteğinde olan yurtdaşları yetiştirme amacını güder. Bunun için gençler çok ağır şartlar içinde yetiştirilir; vücutlarının son derece dayanıklı olmasına önem verilir; zihni ve estetik eylemler bir yana bırakılır. Buna karşılık, farklı bir insan anlayışından hareket eden Atina, bambaşka bir eğitim görüşüne sahiptir. Beden kadar zihin çalışmalarına da önem verilir ve bunların arasında tam bir dengenin kurulmasına çalışılır. Yu-

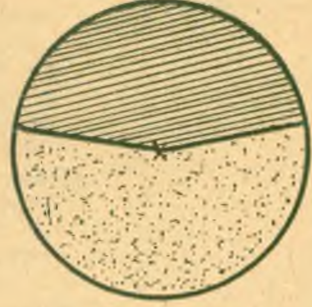
nanistan'ı istilâ ettikten sonra Roma da aynı görüşü benimsemiştir. Yunan ve Roma'nın mirasçısı olan Ortaçağ'da durumda büyük bir değişiklik olmamıştır. İlkel Hıristiyanlığın meydana getirdiği öğretim kurumları, barbar istilâlarıyla silinip süpürülmüştü. Yavaş yavaş, Hıristiyanlığa bürünmüş olarak Yunan ve Roma yeniden ortaya çıktı. İlkçağdaki incelemeleri yeniden canlandırmaya çalışan Rönesans'dan eğitim konusunda elimize geçen biricik eser, Jean Amos Comenius'un (1592-1679) «Didactica Magna» adlı eseridir ; bu eserde sadece okul ve metodoloji hakkında fikirler yürütülmekle yetinilmemiş, çocuğun ailede eğitimi, din ve ahlâk eğitimi üzerinde çok dikkate değer fikirler ileri sürülmüştür. Comenius, hareket noktası olarak tabiatı alır. Ona göre çocuk, evrenin bir yansımasıdır. Bahçıvan toprakta nasıl mevsimlere göre çalışırsa, eğitimci de, gerekli anlarda, öğretimin çeşitli maddelerini vermesini bilmelidir ; güçlükler derece derece aşılmalıdır ; realist bir eğitimci gözleme, işe ve uygulamaya önem verir. Öğrenim gene eskisi gibi seçkin zümrenin tekelindedir. Eğitim prensiplerinin temelden sarsılması ancak Fransız ihtilâliyle mümkün olmuştur. J.J. Rousseau, Pestalozzi, J. Herbart ve F. Froebel yeni fikirlerin öncüleri olmuşlardır. Artık çocuk eskilerin sandığı gibi minyatür bir adam değil, kendine özgü kişiliği olan bir varlıktır. Eğitimcinin görevi, çocuğun hayata açılışında ona rehber olmaktır. Bu kavrayışın en önemli temsilcileri de J. Dewey, Maria Montessori ve Ovide Decroly'dir. Günümüzde pedagojinin iki karakteristiği vardır : Birincisi, ortaya konan yeni metotların uygulanması sorunudur ki, başka bir deyimle bu, öğrenci, eğitici ve okul meselesi demektir. İkincisi, daha önemli görüneni ise, okul dışı eğitimin yaygınlaşmasıdır. Meslek eğitimi, aile eğitimi, ana baba ve ...ci eğitimi, evlenme eğitimi gibi Devletlerin güçlendiği, dünyamızın yeni bir çağa açıldığı bir zamanda yetişkinlerin eğitilmesi de çocuk ve yeni yetmenin eğitilmesi kadar önem kazanmaktadır.

eğitimci i. Eğitbilimle uğraşan kimse. Terbiyeci. [Educateur, pédagogue — Educator, pedagogue]

eğitim filmi b. i. Si. Özellikle eğitici amaçlarla çevrilmiş filim. [Film éducatif — — Educational film]

eğitim ve öğretim hürriyeti Huk. Anayasamıza göre, herkesin, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma yapma hakkına sahip olması. Eğitim ve öğretim devletin gözetim ve denetimi altında serbest olarak yapılabilir. Özel okulların bağlı oldukları esaslar, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir. Eğitim ve öğretim yerlerinin çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı olmaması gerekir. Eğitim ve öğretim hürriyeti, bir bakıma düşünce hürriyetinin doğal sonucudur. Bu

1950 istatistiklerine göre dünya nüfusunun % 43'ü okuma yazma bilmemektedir. 1955 yılında 5 - 14 yaşlarında 550 milyon çocuktan yalnız 300 milyonu ilk ve orta öğretime kayıtlıydı bu da çocukların % 45'inin okula gitmediği anlamına gelmektedir.

Gelişmiş ülkelerde ilköğretim zorunludur ; okuma süreleri çeşitli ülkelere göre şöyledir :

İspanya ve Portekiz'de	6 yıl
Belçika, Lüksemburg, İtalya, Zürih kantonu, Avustralya, Yeni Zelanda	8 yıl
Cenevre kantonu, Finlandiya, A.B.D.	9 yıl
Fransa, İngiltere	10 yıl
Federal Almanya	12 yıl

EĞİTİM

Gelişmiş ülkelerde okuma yazma bilmeyenlerin oranı :

A.B.D.	% 2.5
Belçika	% 3.3
Fransa	% 3.5

AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERDE :

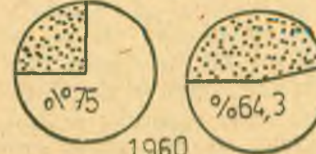
Lâtin Amerika'da: İlkokul çağı süresi ve öğretmenlerin öğrenim durumu her memlekete göre değiştiği gibi, bir memleketin çeşitli bölgelerine göre de değişir. Meselâ ilk öğretimde diplomasız öğretmen sayısı Arjantin ve Şili'de % 1 olduğu halde, Meksika'da % 15, Bolivya'da % 82 dir. Köylerde çocukların çoğu ya ilkokullara hiç gidemez ya da kısa bir süre sonra okuldan ayrılmak zorunda kalır.

Asya'da : Lâtin Amerika memleketlerinde karşılaşılan aynı güçlükler ve imkânsızlıklar Asya ülkeleri için de doğrudur. Yakın Doğu'da çocukların % 50'si okuldan yoksundur.

Afrika'da : Bazı kıyı memleketlerinde okuma yazma bilenlerin sayısı % 40 - 90 arasında olduğu halde, kıt'anın içerlerine doğru gidildikçe bu oran çok düşer.

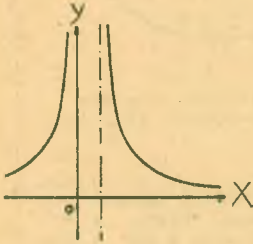

Son istatistiklere göre ülkemizde okuma yazma bilmeyenlerin oranı.

ÜLKEMİZDE

1962 de okuma yazma bilmeyenlerin sayısı	16 000 000
1965 de okuma yazma bilmeyenlerin sayısı	18 150 000
İstanbul ve dolaylarında okuma yazma bilmeyenler	% 30
Hakkâri'de	% 98.5

EĞRİ : Koordinat düzleminde cebirsel ifadelerin değişimi nokta nokta belirlenirse eğriler elde edilir. Her ifadenin (fonksiyonun) ayrı bir eğrisi vardır. Şekilde 2 tane dik asimptotu olan bir eğri görülmektedir.

eğreltiotu

bakımdan, tam anlamıyla, bir öğrenme hürriyetinden söz açabilmek için, kişilerin, içindekiler ne olursa olsun, her türlü bilimsel niteliği bulunan esere ulaşabilmesinin ve bu eserlerinin Türkçe'ye aktarılmasının sınırlandırılmaması gerekir.

eğitmek f. Bir kimse ya da hayvanı üzerinde işleyerek belli bir amaca göre geliştirmek. esk. Terbiye etmek. Çocukları eğitmek, hayvanları eğitmek. [Eduquer, élever — To educate, train]

eğitmen i. Bir çocuk ya da bir kişinin eğitimiyle uğraşan kimse. [Educateur, instructeur — Instructor, trainer]

eğitsel i. Eğitmeye ait, eğitme ile ilgili. [Pédagogique — Pedagogical]

eğlek i. ★ 1. Eğleşilen, oturulan yer. ★ 2. Sürünün sıcakta dinlendiği gölgelik.

eğlemek f. Durdurmak, tutmak, eğleşmesine sebebolmak. esk. Tevkif etmek : İşler eğledi, vaktinde yetişemedim.

eğlence i. ★ 1. Gönül eğlendiren, sıkılmadan vakit geçirtecek şey. [Amusement, divertissement — Amusement, entertainment] ★ 2. Yararsız, önemsiz ve verimsiz şey, oyuncak : Bu iş değil, eğlence. ★ 3. Pek kolay iş : Onun için bu görev bir eğlencedir. ★ 4. Kendiyle eğlenilen adam, maskara : Herkes senin eğlencen mi? ★ 5. Neşeli ve hoşça vakit geçirilen toplantı, eğlenti : Bu akşam bir eğlencede idik. [Banquet, partie — Party]

eğlenceli s. Eğlencesi olan, can sıkmıyan : Eğlenceli bir şehir, eğlenceli bir gezinti. [Amusant, divertissant — Amusing, entertaining]

eğlencelik i. ★ 1. Eğlenmiye elverişli, alay edilen şey : Zavallıyı eğlencelik yapmışlar. ★ 2. Şekerleme, fıstık, badem, kabak çekirdeği, leblebi gibi doymak için değil, ara sıra az yenen şeyler, çerez.

eğlendirici filim b. i. Si. Ana amacı hoş vakit geçirtip seyirciyi oyalandırmak olan filim türü. [Film récreatif — Entertainment film]

eğlendirmek f. ★ 1. Avutmak, eğlence bulmak, can sıkıntısını gidermek : Şu çocuğu biraz eğlendir, bu kitap insanı eğlendiriyor. [Amuser, divertir — To amuse, entertain] ★ 2. Alıkoymak, geri bırakmak: Boş yere beni orada günlerce eğlendirdi. [Attarder, retenir — To linger, retain]

eğlenmek f. ★ 1. Cümbüş ve safa edilmek, neşeli ve hoş vakit geçirmek : Pazar gezintisinde iyi eğlendik. [S'amuser, se divertir — To enjoy] ★ 2. Biriyle alay etmek. esk. İstihza etmek : Bir adamla eğlenmek, hele kusurlu, sakat biriyle eğlenmek insanlığa yakışmaz. [Se moquer — To mock] ★ 3. Bir yerde durup vakit geçirmek, kalmak : Orada üç gün eğlendik.

eğlenti i. Bir yerde toplanarak yapılan çalgılı ve içkili eğlence. [Divertissement, partie — Party, diversion]

eğleşik s. Öteden beri bir yerde eğleşmekte, yaşamakta olan kimse. esk. Mukim. [Demeurant, résidant, habitant — Dweller, resident, inhabitant]

eğleşmek f. Bir yerde yaşamakta bulunmak. esk. İkamet etmek. [Demeurer, habiter, séjourner, résider — To dwell, live, reside]

eğmeç i. Yayın ya da ona benzer eğri şeylerin biçimi. esk. Kavis. [Arc, courbe — Bend, arc, curve]

eğmek f. ★ 1. Eğik hale getirmek, çarpıtmak: Şapkasını eğmek, dalı eğmek. [Courber, incliner — To bend, incline] ★ 2. Bükmek, çevirmek, yay haline getirmek : Fidanı eğmek, demir çubuğu eğmek. [Fléchir — To twist]

eğmel s. Eğmeç biçiminde olan. esk. Mukavves. [Courbé, arqué — Curved, arched]

eğre i. Keçeden bir çeşit at haşası.

eğreltiotu b. i. Bot. Çorak ve kumlu topraklarda yetişen ve birçok çeşitleri bulunan bir bitki. Küçük fidanlar halinde bulunanları olduğu gibi orman ağacı büyüklüğünde olanları da vardır. Erkek ve dişi olanları yaprak ve özellik bakımından başka başkadır. Erkek eğreltiler hekimlikte, eczacılıkta müshil olarak ve barsak kurtlarını düşürmek için kullanılır. [Fougère - mâle — Fern, brake]

eğreltiotugiller ç. b. i. Bot. Damarlı çiçeksizlerden, örneği eğreltiotu olan bir sınıf. [Filicinées — Ferns]

eğreti s. ★ 1. Ödünç, geri verilmek üzere alınmış. esk. Müstear, âriyet : «Eğreti ata binen çabuk iner». [Emprunté — Borrowed] ★ 2. Takma olan, yerli ve sabit bulunmayan, istenildiği vakit konulup çıkarılan: Eğreti duvar, eğreti kapı. [Temporaire, faux — Temporary] ★ 3. İyi yerleşmemiş, yerini bulmamış : Tencerenin kapağı eğreti duruyor. [Non fixé, mal attaché — Misplaced] ★ 4. Yalancı, sahte, yapma olan, doğal olmayan : Eğreti saç, eğreti diş, eğreti göz. [Artificiel — Artificial] ★ 5. Geçici. esk. Muvakkat : Asıl köprü bitinceye kadar eğreti köprüden geçilecek. [Provisoir — Provisional]

eğretiden zf. Eğreti, geçici olarak. esk. Muvakkat. [Provisoirement — Temporarily, provisionally]

eğreti durmak b. f. Geçici bulunmak, yerleşmemiş olmak, yerinden emin olmamak.

eğretileme i. Ed. Bir şeyi anlatmak için, benzeri başka bir şeyin adını eğreti olarak kullanma. esk. İstiare. [Métaphore — Metaphor]

eğri ★ 1. s. Doğru olmıyan, çarpık. Muavveç: Eğri çubuk, eğri yol. [Tortu, tortueux, tors — Tortuous] ★ 2. Bükülmüş, kemerli. esk. Mukavves : Eğri kılıç. [Courbé, oblique — Curved] ★ 3. Eğik, yatay ya da düşey olmayan. esk. Mail : Eğri duvar. [Penché, incliné, oblique — Oblique] ★ 4. mec. Sözünde ve hareketinde doğruluk olmayan, yalancı : Eğri adam. ★ 5. Fel. Ahlâka, âdet ve kurallara aykırı. esk. Gayrı muhik. [Injuste — Unjust] ★ 6. Mat. Doğru ve kırık olmayan çizgi : Sinüs eğrisi. esk. Münhani. [Courbe — Curve]

eğribacak b. s. Bacakları eğri olan kimse.

eğri bakmak b. f. Kötü niyetle bakmak.

eğri büğrü b. s. Fazla eğrilmiş ve çarpılmış, çarpık çurpuk: Eğri büğrü bir yol.

Eğridir Isparta'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 1 516 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 37 288, merkezinin nüfusu 8 947'dir. İlçe toprakları aynı adı taşıyan gölün güneyindeki bölgededir. En önemli yükseklik 2 635 m. ile Davras dağıdır. Şehir, göle doğru uzanmış bir yarımada ile iki küçük ada üzerindedir. Her taraf bağlık, bahçeliktir. Dokumacılık ve halıcılık da gelişmiştir. Demiryolu ve karayoluyla il merkezine ve çevredeki önemli yerlere bağlanmıştır. İl merkezine uzaklığı 34 km. dir.

Eğridir Gölü Orta Anadolu'nun güneyinde Türkiye'nin dördüncü büyük gölü. Keltepe — Akkeçili boğazı ile iki havzaya ayrılır. Kuzeyindekine Hoyran, güneyindekine Eğridir denir. Üzerindeki yarımada ile iki küçük adada aynı adı taşıyan şehir vardır. Yüzölçümü 517 km² en derin yeri 16 m. dir. Manzarası güzel, suyu tatlı ve balığı boldur. Gölün sularının bir kısmı yeraltı yoluyla Aksu'ya ve Antalya körfezine akar.

eğrili s. Mat. Eğri çizgilerle meydana gelmiş olan, eğrisel. esk. Münhanî. [Curviligne — Curvilinear]

eğrilik i. Eğri olan şeyin hali, çarpıklık. esk. İvicaç. [Tortuosité, sinuosité — Tortuosity, sinuosity] ★ 2. Yalancılık, hilecilik. ★ 3. Eğri çizgilerden meydana geliş. esk. Inhina. [Courbure — Curvature]

eğrilmek f. Eğri olmak, çarpılmak: Kuru ağaç eğrilmez. [Se courber, se tordre — To be distorted]

eğriltmek f. Eğri hale sokmak: Vapur iskelenin demirini eğriltti. [Courber, tordre — To distort]

eğrim i. ★ 1. Su çevrintisi, çevri. esk. Girdap. [Tourbillon d'eau — Whirlpool] ★ 2. Eğerin altında keçe kaplı ağaç. [Caparaçon — Caparison]

Eğri Seferi Sultan III. Mehmet'in 1596'da Macaristan'ın Eğer ya da Arlav şehri üzerine yaptığı seferin adı. Sadrazam Koca Sinan Paşa Eflâk Voyvodası Mihal tarafından Yergögün'de bozguna uğratılınca III. Mehmet istemiyerek bu sefere çıkmış, sonunda Eğri kalesi alınmıştır. Haçova meydan savaşının başlangıcıdır.

eğri söz b. i. Kötülemek için söylenmiş söz.

eğritmek f. Bak. eğriltmek.

eğsinim i. Güçlü, sürükleyici, belirli yönde eyleme vardıran eğinim. [Penchant — Inclination, propension]

eh ü. ★ 1. «Peki, olur» gibi kabul ve onay anlatır: Gidelim mi? — Eh, hadi gidelim. ★ 2. «Fena değil, şöyle böyle» gibi yarı memnunluk anlatır: Nasılsınız? — Eh, iyiceyim. ★ 3. «Artık yetişir, kâfi» sözleri gibi hafif usancı ve bir şeyin devamının istenmediğini anlatmak için kullanılır: Eh artık dur, bakalım! Eh, oldu!

ehadiyet Ar. i. Birlik, teklik.

ehak Ar. s. En haklı, en lâyık.

e hali b. i. Dil. İsim ya da zamirlerin «a, e, ya, ye» eklerinden birini alarak büründükleri şekil. Bir fiilin çok defa ikinci derecede ilgili olduğu şeyi gösterir. Bazı defa birinci derecede ilgili şeyi anlattığı da olur. Meselâ: «İşi ona söylemek, misafiri eve çağırmak, çocuğu odaya veya bahçeye çıkarmak» sözlerindeki «ona, eve, odaya, bahçeye» kelimeleri «e» halindedirler esk. Mefulü ileyh. [Datif — Dative]

ehas Ar. s. En başlı, en özel: Şöhret onun ehassı âmalidir.

ehem Ar. s. Çok önemli. Ehemmi mühimme takdim etmek: Çok önemli olanı orta önemdekine üstün tutmak.

ehemmiyet Ar. i. Önem.

ehil (ehl) Ar. i. ★ 1. Sahip, malik: Servet ehli, hüner ehli, namus ehli. [Gens. possesseur — Possessor] ★ 2. Topluluk esk. Cemaat, sakin, mensup. ★ 3. Bir işte bilgisi olan, yetkili: O bu işin ehlidir [Capable, compétent. doué — Expert. authority] ★ 4. Karı ve kocadan her biri: Bu adam ehliyle iyi geçinmiyor, kadıncağız ehlini kaybetti.

ehlî Ar. s. Evcil.

Ehli Beyt Tar. Peygamber Muhammed'in kızı Fatma, damadı Ali, torunları Hasan ve Hüseyin'den ibaret olan en yakınları. «Ehli Aba». diye de anılırlar.

ehli dil Ar. Far. b. i. Gönül adamı, gönül eri. Maddî hayata bağlı olmayıp manevî şeylere değer veren. Kalender. Rint, derya dil.

Ehli Hak Tar. Şiiliğin bir kolu olan, daha çok İran'ın batı dolaylarında yaygın bir mezhebin adı.

ehli hal Ar. b. i. Tarikat ve tasavvufa ait kimselerin «hal ve cezbe» dedikleri, kısa bir süre için kendinden geçme sırrına eren kimse.

ehlihibre Ar. b. i. Bilirkişi.

ehlikitap Ar. b. i. Kitap sahibi, kitap mensubu. Allah'ın gönderdiği kitaplardan birine inananlar. Müslüman. Hıristiyan ve Yahudiler ehlikitaptan sayılır.

ehlîlik i. Ehlî olma hali. Alışıklık. Yadırgamama.

Ehlisalip Muharebeleri Bak. Haçlı seferleri.

ehlisünnet Müslüman inanışlarında, eylem ve ibadetlerinde Peygamber ve onun en yakınlarının söz ve davranışlarına uyan kimselere verilen ad.

ehli tarik Ar. b. i. Bir tasavvuf yoluna, tarikatlardan birine mensup olan.

ehlivukuf Ar. b. i .Bilirkişi.

ehliyet Huk. Hukuk süjesinin haklara sahip olması, haklarını kullanabilmesi, görev, mükellefiyet ve sorumluluk yüklenebilmesi için kendinde bulunması gereken

şartlar. Ehliyet, ceza hukukunda, medenî hukukta ve siyasî hakların kullanılmasında söz konusu olabilir. [Capacité — Capacity]

ehliyetli s. Yetkili, kabiliyet ve iktidarı olan: Pek ehliyetli bir adam. [Capable, compétent — Able, competent, qualified]

ehliyetname b. i. Bir işe ehliyeti olduğuna dair verilen resmî belge. Yeterlik belgesi.

ehram Ar. i. Piramit.

Ehramlar Bak. Piramitler.

Ehram Savaşı Tar. Birinci Napoleon'un Mısır'da Murat Bey komutasındaki Memlükler'e karşı 21 Temmuz 1798'de kazandığı savaşın adı.

Ehrenburg, İlya Grigoriyeviç (Doğ. 1891) Sovyet gazetecisi ve romancısı. Kiev'de doğdu. Romanlarında Rusya'da ve Avrupa'da geçen büyük olayları konu olarak işlemiştir. Roman türündeki en ünlü eserleri arasında «İkinci Gün», «Julio Jurenito'nun Olağanüstü Serüvenleri», «Paris Düşerken» vardır. Makaleler, röportajlar, gezi anıları, denemeler de yazdı. Bunların arasında en ilgi çekicileri şunlardır: «Çekhov'u Ararken», «Yıllar ve İnsanlar», «İhtilâlde Bir Yazar».

Ehrimen Mit. En eski İranlılar'ın inanışlarına göre karanlık ve kötülük tanrısının adı. Bu tanrı iyilik ve ışık tanrısı Hürmüz'ün karşıtı idi. Sümerliler'in ve eski Türkler'in efsanelerinin etkisinde kalınarak tasarlanmış olduğu sanılan Ehrimen korkunç oranda çirkin bir varlık olarak düşünülürdü. Bundan ötürü, İslâmlık'tan sonra bile İranlılar ve onlar yoluyla Türkler, Ehrimen'i edebiyatta çirkinlik senbolü olarak kullanmışlardır.

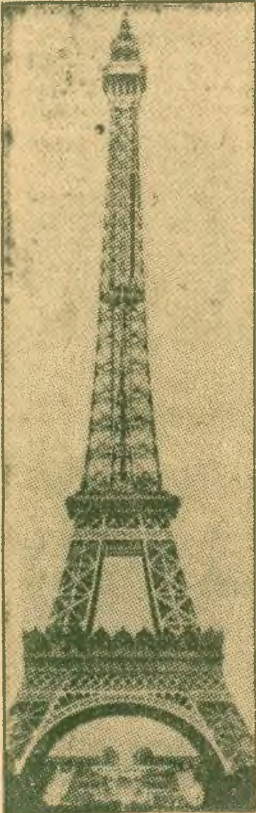
Ehrlich, Paul (1854-1915) Alman hekimi. Serum araştırmaları ünlüdür. Berlin, Steglitz, Frankfurt ve Göttingen'de üniversite hocalığı, Serum Enstitüleri ve Deneysel Tedavi Enstitüsü kurucu ve yöneticiliği yapmış, kimyasal maddelerin tedavide kullanılması konusunun (Chemotherapie) esasını kurmuştur. O zamana değin önüne geçilmesi için gerekli bilimsel yöntemlerden hekimliğin yoksun olduğu frengi hastalığının kimyasal ilâcını (Salvarsan ve Neo — Salvarsan) Hata ile birlikte keşfetmiştir; 1908 Nobel ödülünü Metschinikow ile paylaşmıştır.

ehven Ar. s. ★ 1. Ucuz: Bu antikayı ehven almışsınız. Kumaşlar ehvenleşiyor. [Bon marché, à bas prix — Cheap, low - priced] ★ 2. Daha hafif, daha zararsız, daha az kötü: Yüksek yaratılmış bir insan için ölüm, esirlikten ehvendir. [Léger, facile, aisé — Easier, lesser]

ehveni şer b. i. Kötülüklerin hafifi: «Ehveni şer, şerlerin en muzırrıdır.» Atatürk.

ehveni şerreyn b. i. İki kötülüğün hafif olanı.

Eiffel, Gustave (1832-1923) Fransız mühendisi. Dijon'da doğmuş, maden endüstrisinde yenilikler yapmış, aerodinamiğin kurucularındandır. Paris'de ünlü Eiffel kulesini, çeşitli ülkelerde de köprü v.b. gibi eserler yapmıştır.

Eiffel Kulesi

Eiffel Kulesi (Fransa) Paris'in batı yöresinde, Seine nehri yakınlarında 320 m. yükseklikteki çelik putrelli kule. 1889'da Uluslararası Paris Sergisi dolayısıyla mühendis G. Eiffel tarafından yapılmış olan bu kuleden, günümüzde, televizyon yayınları için yararlanılmaktadır. Paris'i ayaklar altında seyretmek isteyen turistlerin asansörle ya da merdivenle çıkabildikleri bu kulede, gazinolar, hatıra eşyası satan dükkânlar da vardır.

Eilat (İsrail) Akabe körfezinin kuzey ucunda bulunan ve İsrail'in Kızıldeniz üzerinden dış ülkelerle bağlantısını sağlayan liman. İsrail dış ticaretinin önemli bir kısmı bu liman yoluyla yapılmaktadır.

Eindhoven (Hollanda) Güneyde, 174 500 nüfuslu bir endüstri şehri. Dokuma, cam, makina ve elektrikli cihaz endüstrileri gelişmiştir. Philips tesislerinin merkezi buradadır.

ALBERT EINSTEIN

Einstein'in kuramına göre madde aslında enerji deposudur; enerjiye dönüşebilir. Atom ve hidrojen bombaları bu muazzam enerjinin çok küçük bir kısmıdır.

Einstein, Albert (1879-1955) Musevi asıllı Alman fizik bilgini. Ulm'da doğdu. Zürich Üniversitesi'ni bitirdi. İsviçre uyru-

ğuna geçti. 1905 yılında ünlü rölativite (bağlılık - izafiyet) kuramını ortaya attı. Yıllarca bu konu üzerinde çalıştı. Görüşlerini 1915 yılında Berlin'de açıkladı. 1921 yılında Nobel fizik ödülünü kazandı. Sonra Alman uyruğuna geçip Berlin Üniversitesi'nde fizik profesörlüğü yaptı. 1933'de konferanslar vermek üzere İngiltere'ye, sonra da Amerika'ya gittiği zaman Naziler bütün mallarına el koydular. Bunun üzerine Amerika'daki Princeton Üniversitesi matematik bölümü direktörlüğünü kabul etti. Bilimsel araştırmalardan başka keman çalmaya meraklıydı. Nobel armağanından aldığı parayı bütünüyle hayır kurumlarına bağışlamıştır. İsrail başbakanı tarafından İsrail cumhurbaşkanı olması için yapılan teklifi kabul etmedi. Ortaya attığı ve bugüne kadar yanlışlığı ispatlanamayan rölativite kuramı, fizikte çok büyük değişiklikler yaratmış, atom bombasının yolunu açmıştır. (Bak. atom, atom enerjisi, rölativite kuramı).

Eisenach (Doğu Almanya) Güney - batıda, Batı Almanya sınırı yakınlarında, 47 600 nüfuslu, kimya endüstrisi gelişmiş bir şehir. J.S. Bach'ın yurdu olarak da tanınır. Ünlü Wartburg şatosu bu şehir yakınlarındadır.

Eisenhower, Dwight David (Doğ. 1890) Amerikan asker ve 34. cumhurbaşkanı. Harb Okulu'nu bitirdi; orduda görev aldı ve I. Dünya Savaşı'na katıldı. Harb Akademisi'ni 1928'de bitirdi. 1933-1935 yıllarında genelkurmayda çalıştı. 1940'da III. Tümen kurmay başkanlığına, generalliğe yükseldiği 1941 yılında IX. Kolordu kurmay başkanlığına, sonra III. Ordu kurmay başkanlığına getirildi. 1942'de Genelkurmay Savaş Plânları Bölümü başkanı, aynı yıl Avrupa savaş alanı genel komutanı, Kuzey Afrika Müttefik Kuvvetleri başkomutanı oldu. 1943-1945 yıllarında Avrupa Müttefik Kuvvetleri başkomutanı olarak büyük Avrupa çıkarmasını ve Batı Almanya'ya girişi yönetti. 1945'de Almanya'da Amerikan işgal bölgesi askerî valiliği yapan Eisenhower o yıl getirildiği genelkurmay başkanlığında 1948 yılına kadar kaldı. 1948 yılında Columbia Üniversitesi başkanı idi. 1950-1952 yıllarında Avrupa'da NATO Başkomutanlığı görevinde bulundu. 1952'de askerlikten ayrıldı. 1953-1961 yılları arasında iki dönem cumhurbaşkanlığı yaptı. Askerlik ve başkanlık anıları basılmıştır.

Eisenstein, Serge Mihailoviç (1898-1948) Sovyet sinema adamı ve ünlü sinema kuramcısı. Riga'da doğdu, St. Petersburg'da bir süre mühendislik okudu. Güzel sanatlara ilgi duyduğundan Akademi'nin mimarlık bölümüne de gidiyordu. 1917 Devrimi'nden sonra patlak veren iç savaş sırasında öğrenimini bırakarak, propaganda trenlerinin dekorculuğunu yaptı. İç savaş dönüşünde Moskova'daki ünlü «Proletkult» tiyatrosuna girerek, dekorcu, kostümcü ve rejisör olarak çalıştı. J. London'un «Meksikalı» sı (1922) ile Ostrovski'nin «Akıllı Adam» ını (1923) sahneye koydu; bu sırada oyuna «Glumov'un Günlüğü» adlı kısa bir filim ekleyerek, ilk sinema çalışmasını yaptı. Tiyatroda sinemaya ait çeşitli unsurları uygulayan Eisenstein, 26 yaşında ilk büyük filmi olan «Grev» i (1924) çevirdi. Ertesi yıl sinema dünyasının en büyük filimlerinden birisi olan «Potemkin Zırhlısı» nı yaparak, teknik, montaj ve oyunculuk yönünden devrimci bir sinemanın temellerini ortaya koydu. 1926'da Sovyet devriminin onuncu yıldönümü dolayısıyla «Ekim - Dünyayı Sarsan On Gün» adlı filmini çevirdikten sonra, Paramount şirketince Birleşik Amerika'ya çağrıldı. 1929 - 1931 arasında Avrupa ve Amerika'da geçen günleri, çeşitli konferanslar ve Hollywood tarafından geri çevrilen filim projeleri ve senaryo çalışmaları ile yüklüdür. Sonunda Paramount'la çatışan Eisenstein, Amerikalı romancı Upton Sinclair'in para desteğiyle Meksika'ya giderek, «Que Viva Mexico!» adıyla bilinen büyük çalışmasına başladı. Dört bölümlük filmin 60 bin m. yi bulan ilk 3 bölümü bittikten sonra, ağır baskı altında bırakılan romancı ile rejisörün arası açıldı; filim yarıda kaldı. Banyo için Hollywood'a gönderilen filimler, sonradan Sovyet hükümetince satın alınmak istendiyse de, Amerikalılar vermedi. 1933'de Rusya'ya dönen Eisenstein, bir yandan Moskova Sinema Enstitüsü'nde profesörlük ederken, öte yandan da sinema anlayışını çok biçimci bulan siyasal iktidarla çatışmaya başladı. Bu yüzden çeşitli projeleri ya hiç gerçekleşmedi, ya da yarım kaldı. 1938'de sinemada «ses ve görüntü birliği» nin bir anıtı sayılan «Alexandre Nevsky — Şimal Hücum Alayı» nı, 1944'de ise büyük bir sinema klasiği olan «Korkunç İvan» ın ilk bölümünü çevirdi. Stalin Armağanını alan «İvan» ın 1945'de ikinci bölümü ise büyük saldırılara uğradı, üçüncü bölümünün çekilmesine izin bile verilmedi. Kendisini kuramsal çalışmalara veren Eisenstein «Film Duygusu» ve «Filim Formu» adını taşıyan ünlü kitaplarını düzenledikten sonra, 1948'de Moskova'da kalp krizinden öldü. «Korkunç İvan» ın ikinci bölümü ise ilk defa 1958'de gösterilebildi ve dünya çapında bir olay yarattı.

Eisner, Kurt (1867-1919) Alman politikacı ve sosyalist yazarı. Berlin'li bir fabrikatörün oğludur. Sosyalist Partisi'ne girmiş ve Vorwärts adlı derginin yazarları arasına katılmıştır. 1914 savaşına karşı olan sosyalistler arasındadır. 1918'de Münih'de maden işçilerini greve kışkırttığı iddiasıyla tutuklanmış, birkaç ay sonra serbest bırakılmıştır. Kurtulduktan sonra Münih'deki cumhuriyetçi ihtilâlin başına geçmiş, sosyalist bir Bavyera hükümeti kurmuştur. Bağımsız sosyalistlerin de desteğiyle bu hükümete sağlam temeller

Bir Rus ressamının çizgisiyle İlya G. Ehrenburg

Dwight D. Eisenhower

kurmuş, bazı bakımlardan da Sovyet İhtilâli'nden esinlenmiştir. Bunun yanı sıra I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinde Almanlar'ın suçluluğunu gösteren resmi belgeler yayınlamış ve Bavyera Devleti'ni, öteki Alman devletlerinden, özellikle Prusya Devleti'nden ayırma çabasına girişmiştir. Ama, 1919 seçimleri, hükümetini azınlık durumuna düşürmüştür; istifa etmeyi düşündüğü sırada genç bir kralcı tarafından öldürülmüştür. Onun ölümü. sosyalist hükümetin kuruluşunda rolü olanların hepsine karşı kanlı bir askerî baskının başlangıcı olmuştur. Tarih ve tiyatro eserleri vardır.

eizze Ar. ç. i. Azizler, mübarek insanlar, ermişler: Bu türbede eizzeden biri yatıyor. Eizzei nasarâ: Hıristiyan azizleri.

ejder Far. i. ★ 1. Büyük yılan. Engerek. [Vipère — Viper] ★ 2. Korkunç bir masal hayvanı. Çok defa aslan pençesi gibi pençeleri bulunan ve ağzından alev püsküren kanatlı bir yılan biçiminde düşünülür. Birçok başı bulunan bir canavar olarak tasarlandığı da vardır. [Monstre, dragon — Dragon, monster]

Bir masal yaratığı: Ejder

ek i. ★ 1. Eksiği tamamlamak için bir şeye katılan parça ulama, yama. esk. İlâve: Kumaş yetişmedi, perdeye ek koydular. [Pièce, jointe, supplément — Supplement] ★ 2. Bir kanunun eksiğini tamamlamak için ona sonradan katılan madde ya da kısım. esk. Zeyl: Bu maddeler filân kanuna ektir. [Appendice — Appendix] ★ 3. Sonradan katılan, dikilen ya da mıhlanan parçanın belli olan yeri: Kapının ekini boya ile kapatmışlar, kumaşın eki çirkin duruyor. [Joint, jointure — Joint] ★ 4. Gra. Kendi başına anlamı olmayıp bir kelimeye katıldığı zaman onun anlamını değiştiren söz parçası. Meselâ «terbiyeli, terbiyesiz» kelimelerindeki «li» ve «siz» birer yapı eki, «geliyor» daki «yor» bir çekim ekidir. esk. Lahika. [Affixe — Affix] ★ 5. Önemli organa bağlı bulunan ikinci derecedeki organ: Kapaklarla kirpikler gözün eklerindendir. esk. Levahik. [Annexes — Annex]

ekabir Ar. ç. i. Büyükler, ulular, kodamanlar, ileri gelenler.

ekal, -lli s. En aşağı, en az.

ekalim Ar. ç. i. İklimler.

ekalliyet Ar. i. Bak. akalliyet.

ekanimi selase Ar. b. i. Üç üknum, üç unsur. Hıristiyanlar'ın, «eb, ibin, ruhül kudüs - baba, oğul, kutsal ruh» dedikleri Tanrı inanışı. Bu üç ayrı unsurun birleşmesinden yalnız bir tek Allah itikadının meydana geldiğini söylerler. [Trinité, trois hypostases — Trinity]

ekarte etmek b. f. Bir tarafa itmek. Hesaptan çıkarmak.

Ekbatana Bak. Hamadan.

I. Ekber Şah

Ekber (Akbar) Abu Feth Celâlettin (1542-1605) Türk - Hint İmparatorluğu'nun üçüncü hakanı; Babur'un torunudur. 1556'da babası Humayun'un ölümü üzerine 13 yaşında imparator oldu. Çok genç olduğu halde, gerek askerlik gerek siyaset alanında büyük başarı gösterdi. Bu başarılarla gerilemeğe başlamış olan Hint - Türk İmparatorluğu'nu geliştirdi, yükseltti. Başarıları yalnız askerlik ve siyaset alanında kalmadı; sosyal hayatta da reformlar yaptı. Damgalama düzeni, bütün zeametlerin devlet mülkü haline getirilişi, devlet memurlarının derecelenmesi bu işler arasındadır. Hindistan'da yaşayan Müslüman ve Hindu dininden olan halkın arasındaki ayrılığı ve anlaşmazlığı kaldırmak amacıyla «din-i hak» adıyla yeni bir din ortaya atmak istedi. Bunun üzerine 1580'de Bihar ve Bengal'de ayaklanmalar oldu. Gençliğinde kendini askerliğe verdiği için okuma yazma öğrenmemişti. Ama sonradan başkalarına felsefe, tarih, din kitapları okutup dinleyerek bilgisini geliştirdi. En yüksek devlet hizmetlerine ırk ve din farkı gözetmeksizin Hindular'ı getirmişti. 1603 yılında, tutulduğu hastalığı sırasında, ölmeden az önce, sonradan cihangir sanıyla anılan oğlu Selim'e İmparatorluk sarığını giydirip, babasının kılıcını kuşatarak, yerine hakanlığa getirdi.

Ekber Şah, I. Celâlettin Mehmet (1542-1605) Hindistan Türk Moğol İmparatoru. Babür Şah'ın torunu, Hümayun Şah'ın oğludur. 20 yaşında tahta geçince, karışıklıkları bastırmış, imparatorluk sınırlarını genişletmiş, kuvvetli bir yönetim ve birçok yeni şehirler kurmuş, mezhep kavgalarını yatıştırmıştır. 50 yıl saltanat sürmüştür. Agra'ya yakın bir yerde gömülüdür.

Ekber Şah, II. Muhittin Mehmet (1759-1837) Hindistan Moğol İmparatorluğu'nun son hükümdarı. Şah Âlem'in oğludur. 1806'da İngilizler'in himayesiyle tahta geçti, imparatorluğun yalnız adı kalmıştı.

ekele Ar. ç. i. Çok yiyenler, oburlar, pisboğazlar.

Ekelöf, Gunnar (Doğ. 1907) İsveçli şair. Gerçeküstücülük kurallarına uygun olan şiirleri öz bakımından geleneksеldir. Özellikle kendi yurdunda büyük etki yaratmıştır.

ek fiil b. i. Gra. Aslının «imek» olduğu tahmin edilen, «imiş, idi, ise» gibi yardımcı fiil halinde kullanılan ya da «gelirdi, koşarmış, kızarsa» kelimelerinde olduğu gibi başka fiillere ek olarak getirilen fiil. esk. Fiili cevherî. [Verbe substantif — Substantive verb]

EKG Hek. Elektrokardiyografi ve elektrokardiyogram kelimelerinin kısaltılmışı.

ek görev b. i. Resmî görevde, aylıktan başka ücret ya da aylık verilerek yaptırılan görev.

ekidnotoksin Yun. b. i. Engerek yılanı zehirinin adı.

ekili s. Ekilmiş olan. [Semé, planté — Sown, planted]

ekilmek f. Ekilme eylemine konu olmak. [Etre semé — To be sown]

ekim i. Ekmek eylemi. [Semailles — Sowing]

ekin i. ★ 1. Toprağa saçılıp ekilmiş tahıl. Daha sürmemiş ama bu tarlada ekin var, basmamalı. [Semence — Crops] ★ 2. Ekilmiş tahılın sürmüşü, tarlada bitmiş tahıl. esk. Mezruat: Yeni bitmiş ekin, tohuma gelmiş ekin, sararmış ekin. [Céréale en herbe — Sowings]

ekinci i. Ekin ekip biçmekle uğraşan kimse. [Semeur — Sower]

ekini belli etmemek b. f. mec. Gizli bir şey yapıp sezdirmemek, eksiğini belli etmiyecek şekilde işi yönetmek: Pek güç geçiniyor ama ekini belli etmiyor.

ekinokok b. i. Zo. Hek. Ekinokokkus (Echinocoque) vermes (Didan) lerin şeritler sınıfının tenyalar familyasından bir tür. Köpeklerin ince bağırsaklarının ön kısımlarında yaşayan en küçük tenyadır. Kedi, kurt, çakal ve tilkilerde de yaşayabilir. Köylerde hasta koyunların ekinokok keseli kara ve akciğerleri çoban köpeklerine verildiğinden bu köpeklerde çok bulunur. Bu şeritlerin yumurtaları ya da halkaları, köpeklerin dışkısı ile dışarı çıkar ve arakonakçı olan insan, koyun, keçi, sığır, at, deve, domuz bunları su ya da birim maddeleri ile sindirerek alırlar. İnce bağırsaklardan kan yolu ile birinci derecede karaciğer, akciğerlerde, ayrıca dimağın ve kemiklerin içine varıncaya kadar her organda büyüklükleri ve sayıları çeşitli keseler (kist) meydana getirirler. Bu hastalığa ekinokokkoz denir. Kese patlayıp içindeki larvalar karın boşluğuna yayılırsa hasta ölür. Hastalar ameliyat ile tedavi edilir.

ekinoks Fr. i. Ast. Bak. gece gündüz eşitliği.

ekip Fr. i. Sp. Kollektif sporlarda takım. Tek kişilerin yaptığı sporlarda aynı kulübü ya da aynı ülkeyi aynı yarışmada, turnuvada, şampiyonada temsil edenlerin topluluğu. [Equipe — Team]

ekip çalışması b. i. Modern pedagoji birkaç çocuktan meydana gelen grupların, kendi seçtikleri bir konu üzerinde çalışmalarına önem verir. Fransız pedagogu Cousinet bu metodu, yirmi yıl boyunca, bin kadar öğrenci üstünde denedi. Çocukların yürekten bir çaba ile çalıştıklarını tesbit etti. Her ne kadar ekip çalışması çocuğun şahsiyetinin gelişmesine büyük ölçüde yardım ederse de, geleneksel öğretimle elde edilen bilgilerden daha az bilgi edinmektedirler.

eklampsi Hek. Gebelerde ve lohusalarda, nedeni kesin olarak bilinmeyen zehirlenme belirtileri. Gebeliğin en önemli ve tehlikeli karışıklığıdır. Dölün attığı bazı maddelerin ana kanına karışarak zehirlemesi sonucu olduğu sanılır; bilinç bulanıklığı ve yitimi, kas kasılmaları ile kendini belli eder. Eklampsi görülünce gebeliğin sona erdirilmesi gerekir.

eklektizm Fr. i. Fel. Bir doktrin meydana getirmek için en elverişli, kabul edilebilir gibi görünen tezlerin çeşitli felsefe sistemlerinden alınması metodu. Bu türlü bir çalışma sonucu meydana gelen bir doktrin. XIX. yüzyılda Victor Cousin'in ve öğrencilerinin sistemine bu ad verilmiştir. Ona göre bütün felsefe tarihi boyunca hâkim olmuş ve birbirleriyle mücadele etmekte olan dört sistem vardır, bunlar: İdealizm, sansüalizm, septisizm ve mistisizmdi; bunların birbiri üzerindeki etkileri felsefenin gelişmesini sağlar. Eklektizme karşı yapılan şiddetli hücumlar sonucu bugün biraz da küçümseme amacıyla kullanılan bir deyim olmuş, yüzeysel düşünmeyi, çıkarı peşinde olanları gösteren bir terim halini almıştır.

eklem i. Anat. Vücut kemiklerinin uçuca ya da yanyana gelip birleştiği yer. esk. Mafsal. Eklemlerin çoğu kemiklerin hareket etmesini sağlar. Bunlara oynar eklem ya da oynak denir. Bazıları sıkı sıkıya bağlı olduklarından bunların eklemlerine oynamaz eklem adı verilir. [Articulation — Articulation, joint]

KOL VE BACAK EKLEMLERİ

eklembacaklılar b. i. Zo. Çok hücreli hayvanların bir şubesi (dalı). Vücudun üzerinde düzenli aralıklarla birbirlerine eklenmiş halkalar vardır. Bu halkalardan çıkan organlar eklemlidir. Bu organlar, başlangıç türlerde yürümeyi sağladıklarından bu şubeye giren hayvanlara eklembacaklılar denilmiştir. İleri türlerde organlar, beslenmeye, yüzmeye, solunuma, koza örmeye, yumurta ve spermayı taşımaya elverişli şekiller almışlardır. Eklembacaklılar, üç alt şubeye ayrılmıştır. 1° İstakozlar (kabuklular), 2° Örümcekler, 3° Antenliler ya da tırakeliler. Tırakeliler üç sınıfa ayrılır. Böcekler ve çokayaklılar (binayaklılar) en zengin sınıflardır. Eklembacaklılar, dünyada en yaygın hayvanlardır. Bugün için adlandırılmış hayvanların % 80'i bu şubeye girer. Bir buçuk milyon türü olan bu şubenin en geniş sınıfı böceklerdir.

eklem duyusu b. i. Psi. Eklem hareketlerindeki duyu.

ekleme i. ★ 1. Eklemek eylemi. ★ 2. Eklenmiş.

eklemek f. ★ 1. Bir şeyi ekle tamamlamak, ek vurmak: Perde kısa geldi ekledik. [Ajouter, rallonger — To add, lengthen] ★ 2. Bir şeyi ek olarak kullanmak: Bu

Çeşitli eklembacaklılar

kumaşı şu perdeye eklemeli. ★ 3. Birbirine katarak birleştirmek: Paramızı ekliyelim de şu binayı ortaklaşa alalım. [Joindre, unir — To join, unite]

eklemlemek f. Eklemle birleştirmek. [Unir par articulation — To articulate jointly]

eklenti i. Ek olarak katılmış şey.

ekler Fr. i. ★ 1. Üstü kremalı uzunca pasta. ★ 2. Fermuar.

eklesia Tar. Yunan şehir devletlerinde, bütün konularda söz sahibi olan halk meclisi. 20 yaşını doldurmuş, bütün haklara sahip yurttaşlar bu meclisin doğal üyesiydiler. Eski devirlerde pazar yerinde toplanan ekklesia, daha sonra «Pnyks» adı verilen özel bir yerde toplanıyordu. Sonra tiyatroda toplanmaya başladı ve toplantı yeri tiyatro oldu. Toplantıya gelen herkese kapıda bir fiş verilir ve markayı gösterene «ekklesiast ücreti» ödenirdi. Açık oylama, el kaldırma ile, gizli oylama ise, oy taşları kullanılarak yapılırdı. «Yazıcı» adı verilen memur, zabıt tutar ve bu zabıtlar devlet arşivlerinde saklanırdı. Ekklesia'nın asıl görevi, beşyüzler meclisinde hazırlanan kanun tasarıları üzerinde karar vermekti. Halk meclisinin kanun yapmaktaki yetkisi M.Ö. 403 yılında azalmıştır. Bundan başka, yargıçlık yetkisi, memur seçme yetkisi vardı. M.Ö. 403 yılında bütün yetkiler iyice kısıtlandı, meclisin elinde sadece, savaş ve barış üstüne karar verme, yurttaşlık hakkı verilmesi gibi yetkilerle dinle ilgili yetkiler kaldı.

ekli s. Eklenmiş olan. [Allongé, rallongé — Lengthened, extended]

ekliceler i. Zo. Kordalılar grubunun gömlekliler sınıfının bir takımı. Açık denizlerde yaşarlar. Kürek şeklinde uzun kuyrukları ve iki solungaç yarıkları vardır. Planktonlarla geçinirler.

ekliptik Coğ. Dünyanın güneş çevresinde, elips biçimindeki yörüngesinden geçen düzlem. Ekliptik ile ekvator düzlemi arasındaki açı. O derece ile 23 derece 27 dakika arasında değişir.

ekmeğini taştan çıkarmak b. f. Hayatını kazanmakta becerikli olmak, geçimini her durumda sağlıyabilecek güçte bulunmak.

Çeşitli ekmekler

ekmek ★ 1. i. Unun, özellikle buğday ununun yoğrulup mayalanarak fırında, saçta, tandırda pişirilmesiyle meydana getirilen yiyecek. İnsanların başlıca yiyeceğidir: Buğday, mısır, arpa, çavdar ekmeği. Ar. Nubuz, Far. Nan. Bu kelimenin aslı eski Türkçe'de ateşe gösterip pişirmek demek olan «ötmek» ten geldiği için eskiden «etmek» suretinde yazılırdı. [Pain — Bread] ★ 2. mec. Yemek, yiyecek. esk. Taam: Ekmeğini yesin de işine başlar. [Repas, nourriture — Food] ★ 3. İnsanı geçindirecek iş, geçim. esk. Maişet: Ekmeğinden etme, ekmeğini elinden almak. [Emploi, gagne - pain — Profession, livelihood]

ekmek f. ★ 1. Toprağa tohum serpmek, tohum atmak. esk. Zer'etmek: Buğday ekmek, pirinç ekmek. [Semer — To sow] ★ 2. Saçmak, serpmek, dağıtmak: Çorbaya tuz ekmek. [Répandre — To scatter] ★ 3. Külb. Birini bir bahane ile bir yere bırakıp savuşmak: Herifi kapının yanında ektim.

ekmek ağacı b. i. Bot. Dutgillerden, sıcak ülkelerde yetişen bir bitki. Salkım biçiminde beyaz çiçekler açar, meyvası sarı, beyaz, kırmızı ya da mor olur, çekirdeği ile de yenilebilir. Besleyicidir. Çekirdeğinden eczacılıkta kullanılan bir yağ da çıkarılır. [Icaquier, jaquier arbre à pain — Bread tree]

ekmek ayvası b. i. Gevrek ve sulu bir cins ayva.

ekmekçi s. Ekmek yapan ya da gezdirip satan kimse.

ekmek elden, su gölden b. zf. Masraf etmeden başkalarının hesabına yiyip içmeyi anlatan bir söz.

ekmek kadayıfı b. i. Pide şeklinde kurutulmuş ekmeğe ateş üzerinde, koyu şerbet içirilerek hazırlanan tatlı. Üstüne kaymak konularak yenir.

ekmek kapısı b. i. Geçimi sağlayan iş yeri.

ekmek kavgası b. i. Geçim sağlayacak bir iş için yapılan uğraşma.

ekmeklik s. ★ 1. Ekmek yapmaya yarayan ya da bu iş için ayrılan: Ekmeklik un, ekmeklik, zahire. ★ 2. Külb. Hep kendinden para sızdırılan biri, kumar oyunlarında yenilerek hep parası alınan kimse.

ekmel Ar. s. En eksiksiz, en mükemmel, en uygun.

Ekho Mit. Yunan mitolojisinde bir peri. Tanrıçalardan Junon'u kızdırdığı için kaya haline getirilmiş. Bu kaya kendine yüksek sesle söylenenlerin son hecesini tekrarlama zorunda bırakılmış. Bazı Avrupa dillerinde bu kelime yankı anlamına gelir.

eko Fr. i. Yankı.

ekolali Yun. i. Hek. Bak. yankıca.

ekoloji Yun. i. Canlı varlıkların çevreleriyle olan ilişkilerinin araştırılması. Ekolojik psikoloji, bireylerin fizik, sosyal ve kültürel çevreleriyle bağıntısını inceler.

Ekolojik araştırmalar, meselâ, topluma uyamamanın sosyal ve coğrafya şartlarıyla değiştiğini ortaya koymuştur. Bu araştırmalar akıl hastalıklarının büyük şehirlerde, istasyon yakınlarında oturanlarda diğer semtlerdekilerden daha çok olduğunu ortaya koymuştur. Canlıların fizyolojisi ile çevre arasındaki bağıntı, organizmalar arasındaki karşılıklı ilişkiler ve organlarla çevre arasındaki bağıntılar da ekoloji içinde incelenir.

ekonom Fr. i. Vekilharç, kâhya.

ekonomi Yun. i. İnsanların ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan mal ve hizmet grupları ile kaynaklar arasındaki bağıntıları değişik açılardan inceleyen sosyal ve ampirik bir bilim.

ekonomi politik, b. i. Servetlerin üretim, dağıtım ve tüketimini inceleme konusu yapan bilim. Bu bilim üretimle ilgili sosyal ilişkilerin gelişmesini konu olarak alır. Buna göre, toplumların çeşitli gelişme dönemlerinde, malların üretim ve dağıtımını yöneten kanunları araştırır.

ekonomizm XX. yüzyıl başlangıcında Rus Sosyal Demokrat Partisi içinde ihtilâlci marksizme karşı bir hareketin adı. Ekonomizmin belli başlı temsilcileri olan Prokovoviç ve Muskoviç'e göre, işçi sınıfı yalnız ekonomik bir mücadeleye girişmelidir; bağımsız, politik bir parti kurması gerekli değildir. Lenin eserlerinde bunlara ve bunların takipçilerine karşı şiddetle hücum etmiştir.

ekopraksi Yun. i. Hek. Bak yansıca.

ekose Fr. i. Parlak renklerle kareli çizgileri olan bir kumaş çeşidi.

ek ödenek b. i. Eko. Aylık ve ücretlere ek olarak verilen prim, ikramiye ve ödenek.

ekran Fr. i. ★ 1. Beyaz, saydam olmayan bir düzlem. Üzerine projeksiyon ya da sinema makinesiyle görüntü düşürülür. ★ 2. Renkli filimlerdeki renk tonlarını değiştirmek üzere merceğin önüne takılan değişik renklerdeki camlar. Renk süzgeci. [Filtre — Filter]

Ekrem, Recaizade Bak. Recaizade Ekrem.

eksantrik Lat. s. ★ 1. Değişik, bambaşka. Ayrıksın. ★ 2. Tek. Dışmerkezli. İçiçe olduğu halde, merkezleri aynı nokta olmayan dairelerin durumu. esk. Hariç anilmerkez.

ekselans Fr. s. Nazır ve elçiden başlıyarak cumhurbaşkanına kadar yüksek rütbeli yabancılara verilen san.

eksen i. ★ 1. Kağnı dingili. ★ 2. Dingil. [Essieu — Axel-tree] ★ 3. Olduğu yerde dönen bir cismin çevresinde döndüğü doğru. Cismin bu doğru üzerinde bulunan noktaları dönmez. esk. Mihver. ★ 4. Mat. Üzerinde artı ve eksi yönler ile bir başlangıç noktası belirtilmiş olan doğru. [Axe — Axis]

ekserci i. Çivi yapan ya da satan kimse.

ekseri Ar. s. En çok, çoğu: Ekseri insanları deniz tutar.

ekseriya Ar. zf. En çoğu, çoğun, çoğunca, çokluk. [Très souvent — Very often]

ekseriyet Ar. i. ★ 1. Çoğunluk. Azınlık karşıtı. ★ 2. Huk. Bir konuda karar vermek üzere toplanmış olan oyların ayrıldığı iki bölümden sayıca çok olanı. Mutlak, nisbî, mevsuf olmak üzere üçe ayrılır. [Majorité — Majority]

ekserlemek f. Demir çivi kakmak, ekserle mıhlamak.

eksi i. Mat. Aritmetikte çıkarma işareti. İki sayının arasına konunca, ilk sayıdan ikinci sayının çıkarılacağını gösterir. 8-5 = 3 ifadesi, «sekiz eksi beş, eşittir üç» diye okunur. esk. Nakıs. [Moins — Minus]

eksibe Ar. i. Kumu, kumluk, kum tepecikleri.

eksiği, gediği yok Tam, mükemmel.

eksik s. ★ 1. Bütün olmayan, tamam olmayan. esk. Nâkıs: Toplantıda bir kişi eksikti. [Moindre — Absent] ★ 2. Kusurlu, tam ve mükemmel olmayan: Bu adamın aklı eksik. [Incomplet, défectueux — Incomplete, defective] ★ 3. Yok olan. esk. Mevcudolmayan, mefkud, mâdun: Onun yardımı eksik olsun. [Absent — Non - existent] ★ 4. Eksiklik, noksan, tamamlanmak için ekleme yapılması gereken şey: Bir kilo olmak için yüz elli gram eksiği var.

eksik çocuk b. i. Düşük, vaktinden önce doğan. [Avorton — Abortion]

eksik doldurmak b. f. Tamamlamak.

eksik etek b. i. Kadın.

eksiklik i. ★ 1. Eksik olma hali, noksan, tam olmak için gereken miktar, ayıp kusur, yokluk. esk. Fıkdan. [Manque, défaut — Defect, fault, failure, omission] ★ 2. Fel. Bir şeyin yeterli olması için gereken şart ve özelliklerin yokluğu. Kusur. [Défaut — Deficiency]

eksiklik hastalıkları (Karans hastalıkları) Hek. Vücut için gerekli bir maddenin eksik alınması sonucu beliren hastalıklar. Askorbik asit (C vitamini) eksikliğinde skorbüt, demir ve kobalt eksikliğinde kansızlık çeşitleri, D vitaminleri ve kalsiyum azlığında raşitizma görülmesi gibi.

eksik olma ü. «Var ol» gibi minnet ve şükran anlatır.

eksilen ★ 1. s. Gitgide küçülen, azalan. ★ 2. i. Mat. Bir çıkarma işlemindeki ilk sayı. 21-8 = 13 ifadesinde 21 sayısı eksilendir. esk. Matruhun minh. [Soustraire — Subtrahend]

eksilmek f. Bir bütünden bir kısmın yok olması: Ekmeğin bir kısmı eksilmiş. [Manquer, diminuer, s'absenter — To diminish, decrease, fall short, be absent]

eksiltmek f. Eksik etmek, sayısını azaltmak. [Diminuer, amoindrir — To diminish, reduce, lessen]

Eksantrik iki çember

Eksen: Topaç bir eksen çevresinde döner.

eksimek f. Yetersiz duruma gelmek. [Etre diminué, s'amoindrir — To decline. lack, be short of]

eksin s. Bir işe gücü yetmeyen, güçsüz, aciz. [Impuissant — Impotent, weak]

eksinlik i. Eksin olan kimsenin hali, eksine yakışan davranış. [Faiblesse, insuffisance — Feebleness, impotency]

eksinmek f. Kendini eksin görmek, aciz kalmak. [Etre incapable — To be incapable]

ekskavatör Fr. i. Tek. Kazı işlerinde kullanılan bir makine. Motorla çalıştığı için büyük miktarda toprağı kısa zamanda kazar. Kazmaç.

eksodos Yun. i. Tiy. Trajedilerde eski Yunan korosunun orkestra denen oyun yerinden çıkarken söylediği müzikli şiir.

eksper Fr. i. Bir sanat ya da işle pratik şekilde çok uğraşmış olan kimse. Bir dâvada fikrini anlamak için mahkemenin seçtiği uzman. Ayırtman, bilirkişi: Tütün eksperi.

ekspertiz Bak. keşif ve muayene.

ekspertiz etmek b. f. Eksper tarafından fiyat biçilmek.

ekspozisyon Fr. i. Sergi.

ekspres İng. (aslı Lat.) i. Büyük duraklarda duran ya da büyük iskelelere uğrayan ve çok hızlı giden tren ya da gemi.

ekstenktör Fr. i. İçinde özel kimyasal bir madde bulunan, yangın başlangıçlarını söndürmeye yarayan alet.

ekstern Fr. s. Dıştan yana, dışarıdan gelen.

ekstra Fr. s. (tür için) Pek iyi, olağanüstü: Ekstra tütün, ekstra un.

ekstrafor Fr. i. Elbise kenarlarına çekilen bir çeşit kordon.

ekstravert Psi. Tutumu ve davranışları ile duygu ve düşüncelerini geniş çapta dışa vuran kişilik yapısı; dışa dönük.

ekstremite Fr. i. Kollar ve bacaklar; etraf.

ekşi s. ★ 1. Dille aldığımız duyguların bir çeşidi. Dili ve ağzı buruşturup hafifçe yakan ve orta derecesi hoşa giden tat: Limon ve sirkede olduğu gibi. [Aigre, acide — Sour, acid] ★ 2. Mayalanarak (tahammür ederek) bozulmuş, ekşimiş şey: Ekşi yemek, ekşi hamur. [Fermenté — Fermented] ★ 3. mec. Ters, aksi, hoşa gitmiyen: Ekşi yüz, ekşi söz. [Visage morose — Sour - faced] ★ 4. i. Ekşilik, ekşi duygusunu veren şey: Bu limonatanın ekşisi az. [Acidité, aigreur — Sourness]

ekşi aş b. i. Erikle etten yapılan yemek.

ekşice s. Az ekşi, ekşimsi. [Aigrelet — Sourish]

ekşilik i. ★ 1. Ekşi olan şeyin hali. [Aigreur — Sourness] ★ 2. mec. Terslik, sertlik, kötü huyluluk.

ekşimek f. ★ 1. Ekşilik peyda etmek, ekşi olmak: Yoğurt ekşidi, şıra ekşidi. [S'aigrir — To ferment] ★ 2. Mayalanmak (tahammür etmek): Hamur ekşidi. [Fermenter — To ferment] ★ 3. Bozulmak: Bu yemekler ekşimiş. Midem ekşidi. [Se gâter — To deteriorate] ★ 4. Surat asmak, abus olmak: Suratı ekşidi. [Renfrogner — To frown, scowl] ★ 5. Külb. Utanmak, mahcubolmak: Palavrası meydana çıkınca ekşidi.

ekşimik i. Yağı alınmış sütten yapılan peynir.

ekşi surat, ekşi yüz b. i. Dargınlık ya da hoşnutsuzluk anlatan yüz. [Visage renfrogné — Sour - face]

ekşiyoncagiller ç. b. i. Bot. İkiçeneklilerden, nemli yerlerde yetişen ve yapraklarında kuzukulağı asidi bulunan bir bitki familyası. esk. Hummaziye. [Oxalidées — Oxalis, wood - sorrel]

ektazı Hek. İçi boş organların (mide, damarlar, soluk yolları gibi) sürekli olarak şişkin tutulmaları, doldurulmaları yüzünden ya da bir hastalık sonucu genişlemeleri, esnekliklerini yitirmeleri.

ekti s. ★ 1. Asalak, çanak yalayıcı, aşağılık adam. esk. Tufeyli. ★ 2. Ekşi, kekre: Ekti yüzlü, ekti söz. Ekti'nin bu anlamı eskimiştir, şimdi onun yerine «ekşi» kullanılıyor. ★ 3. Külb. Piç.

ektima Hek. Çoğunlukla kuzu ve oğlaklarda dilin üst derisinde kırmızılık, şişkinlik, mercimek büyüklüğünde, sarımtırak sıvılı, kısa zamanda patlayan ve kabuk bağlayan kabarcıklar meydana getiren virüslü bulaşıcı bir hastalık. Bu yaralar irin meydana getiren bakteriler ve nekros basilleri tarafından büyütülür. Ağız mukozasında, dudaklarda, yapağı örtüsü olmayan koltuk, karın, kuyruk ve bacak aralarında da bu kabarcıklar ve yaralar meydana gelir. Yaralar tedavi edilir. Koruyucu aşı yapılır.

ektoderm Yun. b. i. Zo. Çok hücreli hayvanlarda embriyon tabakalarının en dışında bulunan tabaka. Ektoblast da denir. Sinir sistemini ve duygu organlarını meydana getirir.

ektoparazit Yun. b. i. Zo. Dış asalak - dış parazit. Bir canlının vücudunun dışında derisi üzerinde yaşayan asalaklara (parazitlere) verilen ad. Hayvan olanlara, ektozoon (epizoon) bitki olanlara, ektofit (ectophyt) denir.

ektoplasma Yun. b. i. Zo. Tek hücreli olan protozonların dış tabakası. Diğer hücrelerin protoplasmasında olduğu gibi bu dış tabaka da yapışkan, homojen, parlak ve cam gibidir. Bu sebepten bu tabakaya hialoplasma adı da verilmektedir.

ektotoksin Yun. b. i. Bakterilerin çıkardıkları ve etrafa yaydıkları zehirli metabolizma maddesi. Yaşayan bakterilerden kolayca elde edilebilir. Örneğin, tetanus ve difteri basilleri ektotoksin meydana getirmektedirler. Ektotoksinler, vücutta

ekskavatör

özel antikorlar meydana getirmekte, insan ve hayvanları bu hastalıklara karşı korumaktadır.

ektropi Hek. Alt göz kapağının kenarının dışa dönüklüğü; hastalık sonucu olabildiği gibi ihtiyarlıkta kendiliğinden de belirebilir.

ekul Ar. s. Çok yiyen, obur.

Ekvador [İspanyolca Ecuador] Güney Amerika'da, Büyük okyanus kıyısında 300 400 km² genişliğinde, 5 C85 000 nüfuslu bir ülke. İspanyolca konuşulan bu ülkenin en önemli şehirleri, başkent Quito, Guayaquil ve Cuenca'dır. Ekvator, coğrafya bakımından üç bölgeye ayrılır. Doğuda, Amazon nehri kollarının suladığı bölge sık ormanlarla kaplıdır; orta kısımda, 5948 m. yükseklikteki Cotopaxi ve 6272 m. yükseklikteki Chimborazo gibi muazzam yanardağların yer aldığı engebeli bölgenin ılıman iklimli topraklarında buğday ve mısır ekilir, «soğuk topraklar» adıyla anılan yüksekliklerinde ise hayvancılık yapılır; batıdaki kıyı bölgesinin sulak düzlüklerinde şeker kamışı, kahve, kakao ve pamuk yetiştirilir. İç bölgelere demiryoluyla bağlı olan Guayaquil limanından tarım ürünleri ve işlenmemiş madenler ihraç edilir. Endüstrisi henüz pek gelişmemiş olan Ekvator ekonomisinde toprak ürünleri en önemli yeri tutmaktadır. Ekvator'un bilinen tarihi VI. yüzyıla kadar uzanır. O tarihlerde bu topraklarda, Caralar'ın kurduğu Quito Krallığı egemen idi. Ülke XIV. yüzyılda, Peru'da yaşamakta olan İnkalar'ın egemenliği altına girmiş, fakat Güney Amerika'da İspanyol fetihlerinin genişlemesi sonunda, 1534 yılından itibaren İspanyol Krallığı'nın yönetiminde sömürgeleşmiş; bütün zenginlikler ve yöneticilik görevleri İspanyollar'ın eline geçmiştir. 1820 yılında Guayaquil şehri bağımsızlığını ilân etti ve Bolivar'ın kurmuş olduğu bağımsız Columbia Birleşik Devleti'ne bir üye olarak katıldı. Bu birlikten 1830 yılında ayrılan Ekvator'da, yıllarca süren politik ve dinî bir diktatörlük kuruldu. Bu diktatörlüğe bir tepki niteliğini taşıyan, Alfaro'nun cumhurbaşkanlığı sırasında kilisenin ve kilise hukukunun yetkileri sınırlandırılmışsa da ülkenin az gelişmişliği günümüze kadar devam etmiştir.

ekvator Enlemi 0° olan noktalardan geçerek yeryüzünü, kutuplardan eşit uzaklıkta, iki yarı küreye böldüğü varsayılan çember. Ekvatorun çevresi 40 000 000 m. kabul edilir.

ekvatoral iklim b. i. Coğ. Ekvatorun iki yanında yer alan bölgelerin genel iklimi: Hava durgun, sıcaklık sürekli olarak yüksek, yağışlar bol ve düzenlidir. Yıllık sıcaklık farkları 3-5 C°'yi geçmez. [Equatorial, intertropical climat — Intertropical climate]

ekzantem Hek. Bir iç hastalık sonucu deride değişik görünüşlerde ortaya çıkan döküntülere verilen genel ad. Kızamık, kızamıkcık, kızıl, çiçek v.b. gibi hastalıklarda, yiyecek zehirlenmelerinde, serum reaksiyonlarında görülür.

el i. ★ 1. Halk, âlem. esk. Nâs. Elle gelen, düğün bayramı! ★ 2. Ülke: Rumeli, Kocaeli, İçel.

el i. ★ 1. Anat. İnsan kolunun bilekten sonra gelen en uçtaki bölümü. El ayası ya da avuç, kaslarla örtülü yassı alan ve parmaklardan meydana gelir; tutmaya, kavramaya, iş görmeye yarar. Bilektekilerle birlikte elde 28 ufak kemik vardır ve bunlar oynak eklemlerle birbirlerine bağlanırlar. İnsan evrimi süresince el ve parmaklarının kasları, kasları yöneten ve duyuları ileten sinirler çok gelişmiştir. O yüzden el en usta hareketleri yapabilen ve en duyarlı vücut bölümüdür. [Main — Hand] ★ 2. Dört ayaklı hayvanların ön ayakları. Tutmak ya da vurmak için kullandıkları pençeleri. [Pette, griffe, serre — Paw, foot] ★ 3. Bazı aletlerin ve eşyanın tutulacak yerleri ,sap, kol, kulp: Hayvan eli, değirmen eli. [Manche, pilon, poignée — Handle] ★ 4. Avuca, ele sığan miktar, tutam, avuç: Bir el buğday. [Prise, poignée — Handful] ★ 5. El ile yapılan bazı işlerin bir defalığı: İki el silâh patladı, bir el tabanca attı. [Coup — Shot] ★ 6. Sıra, nöbet: Şimdi el sizde. [Tour — Turn] ★ 7. mec. İktidar, güç,

ÇEŞİTLİ HAYVANLARIN ELLERİ

fil

zürafa

şempanze

fok balığı

kaplan

goril

şebek

irade: O iş benim elimde değil. ★ 8. Karışma, araya girme. esk. Müdahale, dahl: Bu işte onun da eli vardır. ★ 9. İş, işleme, dokunma, vurma: Bu cerrahın eli hafif. Aşçının eli ağır, yemeği yetiştiremiyor. ★ 10. Sahiplik, malikiyet: Mal onun elindedir.

elâ s. Gözde açık kestane rengi. Sarıya çalanına açık elâ denir. [Gris azuré — Greyish - blue, azure]

el açmak b. f. Dilenmek.

el adamı b. i. Yabancı kimse.

Elaea Tar. Eski çağda, Anadolu'nun Aiolia bölgesinde bir şehir (Bugünkü Reşadiye — İzmir ili). Bergama (Pergamon) şehrinin limanıydı. Bu yüzden, kıyısında bulunduğu körfeze Elaiatos Kolpos (Çandarlı Körfezi) adı verilirdi.

Elaia Okulu b. i. Fel. Yunan felsefe okulu. Bu okulun kurucusu olarak Kolofonlu Ksenafon'u ileri sürenler varsa da, onun felsefesi Elaia filozoflarınınkinden ayrılır. Bu okulun en ünlü ve büyük temsilcisi Parminides'dir. Yine bu okuldan gelen filozoflar arasında ünlü dialektikçi Zenon vardır. Elaia okulu duyumlarla bilinen tabiat dünyası ile, akılla bilinen fikirler dünyası arasında kesin bir ayırım yapar. Onlara göre bu ikinci dünya mutlak, evrensel, hareketsiz ve sonsuzdur. Elaia okulunun etkileri Empedokles'in, Demokritos'un, Anaksagoras'ın felsefeleri üzerinde görülür. Platon metafiziğini de derinden etkilemiştir.

Elaius (Elaios) Eski çağda, Gelibolu yarımadasının güneydoğusunda bir liman şehri (bugünkü Eskihisarlık). Rodos'un kuzeyinde de bu adda bir küçük ada vardır.

El - Alameyn (Birleşik Arap Cumhuriyeti) İskenderiye'nin 100 km. kadar batısında küçük bir kasaba. II. Dünya Savaşı'nda Mihver devletlerinin Kuzey Afrika'da Mısır'a doğru gelişen taarruzu 1942 ekiminde burada durdurulabilmiş ve General Montgomery komutasındaki birliklerin karşı taarruzuyla bu kasabadan itibaren geri püskürtülmüştür.

elâlem b. i. Herkes, el gün: El âlem bu işi duysa ne söylemez!

el almak b. f. Tarikatlarda bir müritin mürşidinden, başkalarını irşat için izin alması eylemi.

el altında b. s. Hazır. esk. Müheyya. [Sous la main, disponible — Available, disposable]

el altından b. zf. Gizlice, kendini göstermeksizin. esk. Hafiyyen. [Furtivement, sournoisement — Secretly, clandestinely]

elaman Ar. ü. Fazla bezginlik ve şikâyet anlatır. Bu huysuz adamın elinden elaman!

Elam Devleti M.Ö. 4000 yılında Mezopotamya'da kurulmuş bir devlet. Dicle'ye dökülen Kerha ve Karun ırmaklarının suladığı bölgede yaşayan Elamlar'ın, buraya nereden geldikleri kesinlikle bilinmemektedir. 1000 yıl kadar ilkel bir hayat sürdükten sonra, taş ve maden döneminden tarih dönemine girdikleri sanılmaktadır. Elamlar ilk büyük şehirleri olan Sus'u M.Ö. 3000 yılında kurmuşlardır. Bu devletin, komşuları olan Sümerler'le sık sık savaştıkları ve M.Ö. 2000 yıllarında, Sümerler'i de yenerek bütün Mezopotamya'ya egemen oldukları anlaşılmaktadır. M.Ö. 1000 yıllarına doğru Elam Devleti zayıflamış; önce Sümerler, daha sonra da Babilliler ve Asurlar bu devleti boyunduruk altına almışlardır. M.Ö. VII. yüzyıldan sonra Elamlılar artık tarih alanında görünmemişlerdir. Elamlılar özellikle çanak çömlek gibi topraktan yapılma eşyaları süslemekte büyük başarı göstermişlerdir.

el'an Ar. zf. Hâlâ, şimdiye kadar, henüz: Mektuba el'an cevap gelmedi.

el arabası b. i. Önünde tek tekerleği ve arkasında iki kolu olan küçük araba.

elastikî Yun. Ar. s. Esnek.

elâstikiyet, -ti Yun. Ar. i. Bak. esneklik.

el atmak b. f. Bir işe karışmak, bir işe girişmek.

elayak çekilmek b. f. Ortalıkta kimse kalmamak.

el ayası b. i. Elin bilekle parmaklar arasındaki iç kısmı, avuç içi. [Paume — Palm]

Elâzığ Doğu Anadolu'daki illerimizden birinin ve merkezi olan şehrin adı. Yüzölçümü 9 149 km² olan ilin ilçe ve bucaklarıyla birlikte nüfusu 322 201, merkezinin nüfusu 106 322'dir. Merkez ilçesinden başka, Ağın, Baskil, Karakoçan, Keban, Maden, Palu ve Sivrice ilçeleri vardır. Büyük bir kısmı dağlık olan il arazisinin orta kısımları ovalık olup Fırat ve kolları tarafından sulandığından verimlidir. Dicle'nin kaynağı il topraklarındadır. Her türlü tahıl, tütün, afyon, pamuk yetiştirilir. Bağcılık, meyvacılık ve hayvancılık yapılır. İl merkezinde şeker, çimento ve iplik fabrikaları vardır. Doğu Anadolu'nun üçüncü büyük şehri olan Elâzığ, bir ovanın üzerinde plânlı bir şekilde kurulmuştur. Eski adı Mezraa'ydı. Malatya — Kurtalan demiryolu ili baştanbaşa geçer. Yolçatı istasyonundan ayrılan bir kolla Diyarbakır demiryoluna bağlanır. Karayoluyla yakın illere bağlı olduğu gibi, ayrıca hava ulaştırması da vardır.

el bağlamak b. f. Saygı için ellerini göbeğinin üstüne kavuşturup durmak.

Elbasan (Arnavutluk) İç bölgede, kıyıyla demiryolu bağlantısı olan bir kasaba. Osmanlı yönetiminde sancak merkeziydi.

el basmak b. f. (Kitaba) Kutsal kitapların birinin üstüne elini koyarak andiçmek.

Elbaşı Kayseri'nin Bünyan ilçesi bucaklarından .14 köylü bucağın nüfusu 10 309, merkezinin nüfusu 1 454'dür.

Elbe Adası [İtalyanca Elba] (İtalya) Korsika'nın doğusunda, 29 000 nüfuslu küçük bir ada. Demir madenleri vardır. I. Napoléon, müttefik kuvvetlerin Paris'i işgali üzerine imparatorluktan azledilince, 1814 nisanından itibaren bu adada oturmak zorunda kalmış, fakat 100 gün sürecek ikinci imparatorluğunun başına geçmek üzere adadan 1815 şubatında sessizce Fransa'ya geçmişti.

el bende b. i. El ile dokunulanın ebe olması şeklinde bir çocuk oyunu.

Elbe Nehri (Çekçe Labe) Çekoslovakya'nın kuzeyinde Riesen dağlarından doğup, pek çok kollarla beslenerek Almanya'da, Hamburg şehrinde Kuzey denizine dökülen 1100 km. uzunluğunda bir akarsu.

Elberfeld Bak. Wuppertal.

elbet, elbette Ar. zf. Ya da, veya, şüphesiz, her halde. [Certainement, sans doute, bien entendu — Certainly, doubtless]

Elbeyli Gaziantep'in Oğuzeli ilçesi bucaklarından. 21 köylü bucağın nüfusu 6 248, merkezinin nüfusu 1 715'dir.

el bezi b. i. El silinen ıslak bez.

el bıçkısı b. i. Küçük bıçkı. [Egoïne — Handsaw]

el bileği kemiği b. i. Anat. El tarağı kemikleri ile önkol kemikleri arasında kalan sekiz küçük kemikten her biri. [Carpe — Wrist bone]

el bir etmek b. f. Bir işte güçleri birleştirmek.

el birliği b. i. Bir işte beraberlik. esk. İttifak. [Collaboration — Cooperation, collaboration]

elbise Ar. i. Çamaşırın üstüne giyilen her çeşit giysi. [Vêtement, hâbit, costume, habillement — Dress, clothes, garments]

elbiselik s. Elbise yapılmaya elverişli kumaş.

Elbistan Maraş'ın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 4 129 km² olan ilçenin 3 bucağı vardır. Köyleriyle birlikte nüfusu 78 796, merkezinin nüfusu 13 523'dür. İlçe toprakları genellikle dağlıktır. En önemli yükseklik Nurhak dağıdır (3 090 m.) Ceyhan'ın ayakları olan Göksun, Hurma ve Söğütlü suları ilçeden çıkar. Tahıl, baklagiller ve pancar ekilir ve hayvancılık yapılır. Kasaba, Şar dağının eteğindedir. Ekonomik bakımdan daha çok Malatya'ya bağlıdır. Malatya — Fevzipaşa demoryolunun Kapıdere istasyonuna 64 km. uzaklıktadır.

el bombası b. i. Ask. Elle atılan yakın muharebe silâhı. Çoğunlukla yuvarlak ya da yumurta biçiminde yapılır. İçinde barutu tutuşturan bir tapa vardır. Bomba durur-

ÇEŞİTLİ ELBİSELER

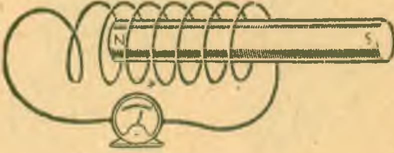

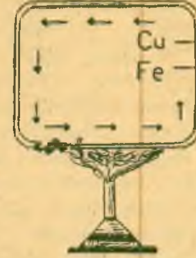

ELEKTRİK ELDE ETME YOLLARI

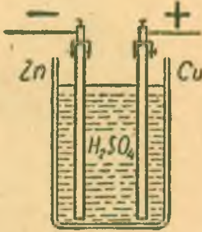

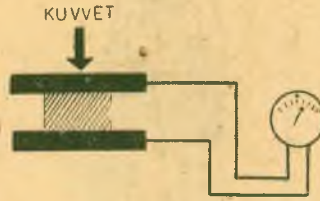

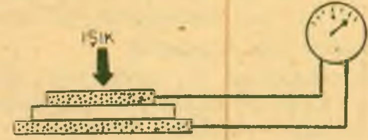
MANYETİK YOLLA : Mıknatıs ileri geri hareket ettirilince sargıdan akım geçer ; ampermetre sapar.

SÜRTME YOLUYLA : Cisimler birbirine sürtülünce aralarında elektron alışverişi olur. Statik elektrikle yüklenen çubuk, kâğıt parçalarını çeker.

ISITMA YOLUYLA: Bakır ve demir tellerin uçları birleştirilip ısıtılırsa kapalı devreden bir elektrik akımı geçer.

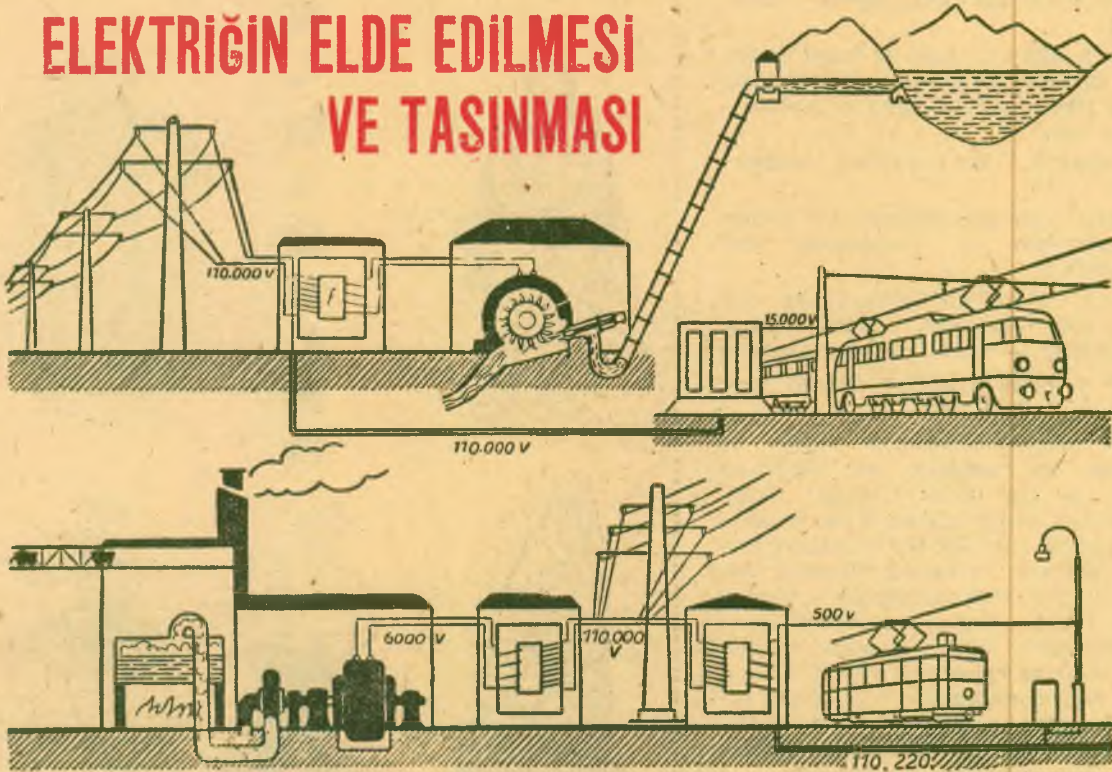

KİMYASAL YOLLA : Bazı özel eriyikler içine maden levhalar daldırılırsa levhaların ucunda gerilim elde edilir.

BASINÇLA : Bazı kristaller üzerine bir kuvvet uygulanırsa kristal, bir gerilim doğurur. Bu gerilim kapalı devreden bir akım geçirir.

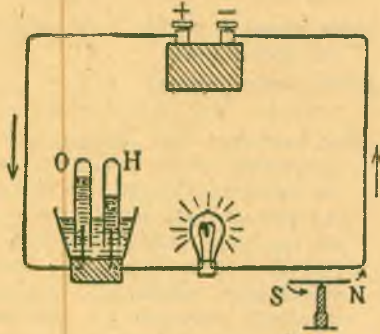
IŞIKLA : Bazı cisimlerin üzerine ışık ışınları düşünce bu cisimler bir gerilim doğurur. Bu gerilim de kapalı devreden bir akım geçirir.

ELEKTRİĞİN ELDE EDİLMESİ VE TAŞINMASI

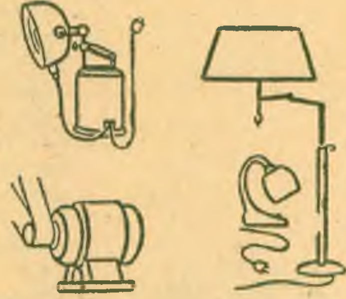

Büyük değerde elektrik enerjisi elektrik santralında elde edilir. Resimde su ve buhar santralları görülmektedir. Elde edilen elektrik enerjisi transformatörle yüksek gerilime çıkarılır, hava hatlarıyla şehre taşınır, ikinci bir transformatörle kullanma gerilimine düşürülür ve sonra yeraltı şebekesiyle şehre dağıtılır.

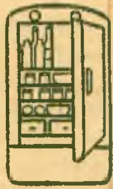
ELEKTRİK AKIMININ ETKİLERİ

Elektrik akımının çeşitli etkileri vardır : 1° Üzerinden akım geçen iletken ısınır. 2° Üzerinden akım geçen iletkenin çevresinde bir alan vardır. Bu alan pusula ibresini saptırır. 3° İçinden akım geçen bazı eriyiklerde kimyasal değişmeler olur. Elektrikle çalışan bütün cihazlar bu üç etkiden yararlanır.

lambalar ve motor

buzdolabı

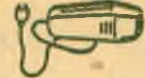
süpürge

fırın

radyo ve pikap

traş makinesi ve mikser

çamaşır makinesi

battaniye

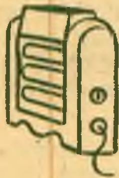
sinema makinesi

ütü

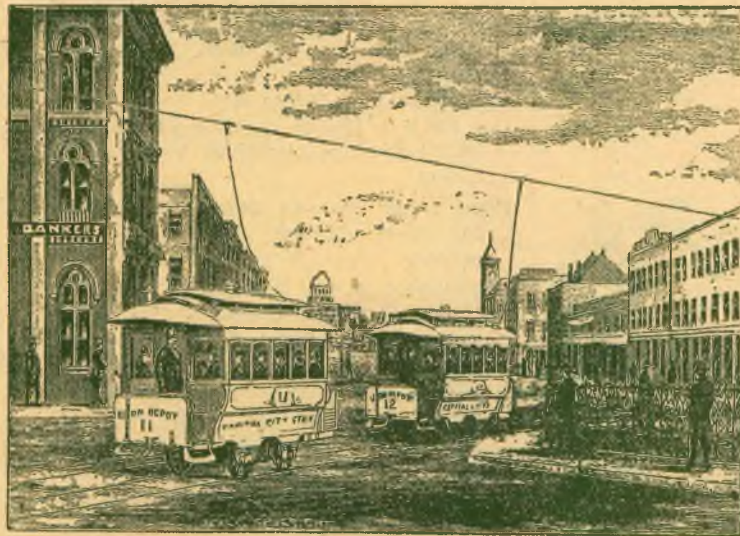
vantilâtör

soba

ampul

İlk yapılan elektrikli tramvaylardan biri.

ELDİVENLER :

Yukarıdan aşağıya XIII. den XV. yüzyıla kadar kullanılan eldivenler. Çeşitli erkek eldivenleri. Eskrim eldivenleri. Çeşitli kadın eldivenleri.

el değirmeni

ken patlamaması için de tapa bir güvenlik pimiyle tutturulur. Bomba atılmadan önce güvenlik pimi çekilir. Pim çekildikten 3 - 5 saniye sonra bomba patlar. Onun için pim çekilir çekilmez bombanın elle ileri fırlatılması gerekir. Yoksa bomba elde patlayıp atana zarar verir. Patlayınca birçok parçalara ayrılır. Parçaların 20 m. ye kadar etkisi vardır. [Grenade à main — Hand - grenade]

Elbruz Tepesi (S.S.C.B.) Kafkas sıradağlarının en yüksek tepesi (5633 m.). Ortadoğu mitolojisinde bu dağ Kaf dağı adıyla anılıyor, İran'daki Elburz sıradağlarıyla aralarında ilişki olduğu düşünülüyordu.

el bulmak b. f. Yardımcı, arkacı bulmak.

Elburz Dağları (İran) Hazer denizinin güneyi boyunca uzanan sıradağ. En yüksek noktası Demavend tepesinde 5671 m. ye ulaşır. İran mitolojisinde bu dağların önemli bir yeri vardır. Zümrüdü Anka Kuşu'nun bu dağlarda yaşadığı söylenirdi.

el çabukluğu b. i. İşte ustalık, hokkabazlık. [Escamotage — Dexterity]

el çekmek b. f. Vazgeçmek. esk. Sarfı nazar etmek. [Renoncer — To withdraw]

el çektirmek b. f. Geçici olarak işini, görevini yaptırmamak.

el çırpmak b. f. Alkışlamak, el vurarak çağırmak. [Applaudir — To applaud]

elçi Devletlerin birbirleriyle karşılıklı ilişkilerinde, devleti diğer bir devlet önünde temsil etmek ya da dış işleri görmek üzere gönderilen diplomasi memurları. 1815 Viyana kongresinden bu yana elçiler çeşitleri sınıflara ayrılmaktadır. [Envoyé diplomatique — Diplomatic envoy]

elçilik i. Elçinin işi ya da yeri, sefaret. [Ambassade, mission officielle — Embassy, envoy]

elde i. Mat. Toplama ve çarpma işlemlerinde bir sonraki sıranın rakamlarına katılacak olan sayı. esk. Baki. [Retenuel — Carrying over]

elde avuçta b. i. Olanca mal.

elde bir b. i. Hesaba ilk önce girmesi gereken, kazanılmış olacağında kuşku bulunmayan.

eldeci i. Bir malı eli altında tutan kimse. esk. Zilyet, vazıülyet. [Posseseur — Possessor]

elde etmek b. f. ★ 1. İstenilen bir şeye malik olmak. [Acquérir, obtenir — To obtain, acquire] ★ 2. Birini kendi tarafına almak.

el değirmeni b. i. Sapı el ile çevrilebilir, kahve ve baharat gibi şeyler övütmede kullanılır küçük değirmen. [Moulin à main — Handmill, coffee - grinder] .

el değiştirmek b. f. Bir kimseden çıkıp başka bir kimsenin malı olmak.

el değmemiş b. s. Hiç kullanılmamış, dokunulmamış. [Tout neuf — Untouched, intact, quite new]

elde kalmak b. f. Malın satılmayıp kalması eylemi.

elden i. Nöbete ve işlem sırasına konulmayarak: Dairedeki işi elden yaptırdım, çabuk bitti.

elden almak b. f. Bir malı çarşıdan değil, sahibinden almak.

elden ayaktan düşmek b. f. Gücü kuvveti kalmamak. esk. Zebunlaşmak.

elden bağışlama Huk. Bağışlayanın bir şeyi bağışlanana teslim etmesi ile bağışlamanın tamamlanabildiği hal. Hayatta olan kimseler arasında yapılan bir anlaşma ile bir kimsenin kendisine ait olan bir malı diğerine bedelsiz bırakması, vermesi anlamına gelen bağışlamada, bağışlanan mal taşınabilir (menkul) bir mal ise bunun bağışlanması elden olabilir. Taşınamaz (gayrimenkul) bir şeyin bağışlanması, bu bağışlamanın tapu siciline kaydedilmesi ile hüküm kazanabilir. .

elden çıkarmak b. f. Satmak, tasarrufundan kurtulmak.

elden düşme b. i. Sahibinden ucuza alınmış. [D'occosion — Secoud - hond]

elden geçirmek b. f. Ele alıp muayene etmek, temizlemek, onarmak. [Examiner, réviser, réparer — To repair, overhaul]

elden gelmek b. f. ★ 1. Yapabilmek. ★ 2. Külb. Vermek, uçlanmak: Papelleri elden gel, bakalım!

Eldivan Çankırı'nın ilçelerinden biri ve merkezi olan kasaba. Yüzölçümü 346 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 10 093, merkezinin nüfusu 3 343'dür. Kasaba, il merkezine 10 km. uzaklıktadır.

eldiven i. Elleri sıcaktan, soğuktan korumak için ya da başka ereklerle giyilen, kumaş, deri, örgü, kauçuktan yapılmış el giyisi. [Gant — Gloves]

Eldorado Düşlerde yaşatılan, mutluluklarla, zenginliklerle dolu yeryüzü parçası. İspanyolca'da «silme altınla kaplı» anlamına gelen bu terim, XVI. yüzyılda Güney Amerika'yı keşfe çıkan İspanyol gezgini F. de Orellana tarafından, Amazon ve Orinoko nehirleri arasındaki bölge için kullanılmıştı.

Eldorado Madenleri Kanada'daki Büyük Ayı gölünün kıyısında, Kuzey Kutup Çemberinin 44 km. güneyindedir. Bol miktarda radyum madeni bulunur, dünya radyum ihtiyacının büyük bir kısmını karşılar.

Elea ★ 1. İtalya'nın güneyinde tarihî bir şehir. Foçalılar'ın bir kolonisiydi. ★ 2. Başlıca temsilcileri Ksenofon, Zenon ve Parmenides olan Elea felsefe okulu. Mutlak'ı, tek, değişmez ve ebedî olan varlıkta buluyor, hareketi ve değişmeyi inkâr ediyordu.

Elea Athena Tapınağı **Mora** yarımadasında, Tegea'daki bu tapınak eski çağda, Pelapones anıtları arasında en ünlü olanıdır.

Mimarisinde Dor, İyon, Korint düzenlerinin yanyana bulunması, hem bir özellik, hem de zamanı için bir yenilikti.

ele almak b. f. Bir şeyle ilgilenmeye başlamak.

ele avuca sığmamak b. f. Pek haşarı olmak.

ele bakmak b. f. ★ 1. El falına bakmak. ★ 2. Muhtacolmak: Kadıncağız oğlunun eline bakıyor.

elebaşı b. i. ★ 1. Oyunda arkadaşlarına baş olan çocuk. ★ 2. Bir isyanda, kötü bir işte önayak olan kimse. esk. Sergerde. ★ 3. Tiy. Anadolu'da oyunları yöhetene verilen ad.

elefantiasis Hek. Lenf dolaşımının tıkanması sonucu derinin ve deri altı dokusunun çok fazla kalınlaşması. Ayaklarda ve cinsel organlarda sık olur. Genellikle filaria denen ufak hayvancıkların lenf damarlarına girip yerleşmesi yüzündendir.

elegaraz Ar. zf. «Gelelim maksada», «diyeceğim şu ki», anlamına kullanılan bir söz.

ele geçirmek b. f. Yakalamak, edinmek. [Saisir, obtenir — To seize, get hold of]

ele güne karşı b. zf. Herkesin yanında.

eleğimsema Bak. alkım.

elek i. Elemek için kullanılan alet. Kasnak denen daire biçiminde bir tahtaya geçirilmiş, ihtiyaca göre az ya da çok seyrek tel, keten gibi maddelerden yapılır. Toz halindeki şeylerin içindeki yabancı maddeleri ayıklamak ya da incesini kabasından ayırmak için kullanılır. Kalbur. [Tamis, crible — Sieve]

elekten geçirmek b. f. ★ 1. Elemek. [Tamiser — To sift] ★ 2. mec. İnceden inceye araştırmak. esk. Tetkik etmek. [Passer au crible — To scrutinize]

Elektra Mit. Yunan mitolojisinde Agamemnon'la Klitaimnestra'nın kızı. Orestes'le İfigenia'nın kızkardeşi. Efsaneye göre babasının öldürülüşünün öcünü almak için Orestes'e yardım etmiş, Fosid Kralı'nın oğlu Pilades'le evlenmiştir. Elektra efsanesi başta Aiskhilos, Sofokles ve Euripides olmak üzere birçok yazarı ve müzikçiyi etkilemiş, bu sanatçılar konuyla ilgili şaheserler yaratmışlardır. Amerikalı yazar Eugene O'Neill'in «Elektra'ya Yas Yakışır» adlı oyunuyla Fransız tiyatro yazarı Jean Giraudoux'nun «Electre — Elektra» adlı eseri bunlar arasındadır.

elektrifikasyon Fr. i. Tek. Bir bölgenin elektrik donanımının yapılması işi.

elektriğin iletilmesi Bak. iletken, yalıtkan.

elektrik Yun. i. Fiz. Enerji şekillerden biri. İlk çağlardan beri insanlar elektrik olaylarıyla karşılaşmışlardır. Ama elektriğin kanunlarının bulunup elektrik enerjisinin insanlığının hizmetinde kullanılması oldukça yenidir. Yunan filozof ve bilgini Thales (M.Ö. 640-546) ilk olarak elektrikle ilgili bir deney yapmıştır. Bir kehribar parçasını kumaşa sürtmüş, bu kehribarın yakınındaki tozları, hafif cisimleri çektiğini görmüştür. Bu olayın yalnız kehribarla ilgili olduğunu sanarak elektron (Yunanca kehribar) adını kullanmıştır. Böylece Thales elektrik enerjisine adını koymuştur. Aradan yıllar geçtikçe elektriğin kanunları bulunmuştur. Elektriğin ne olduğunu açıklayan çeşitli kuramlar (teoriler) vardır. Yakın zamanlara kadar elektrik, akışkan kuramıyla açıklanıyordu. Ama günümüzde elektron kuramı kabul edilmiştir. Bir atomun elektrik dengesinin bozulması sonunda o cisim elektrikle yüklenmiş olur. Artı ve eksi elektrik yükü olmak üzere iki çeşit elektrik yükü vardır. Atom çevresinde dönen elektronun yükü (— 1) kabul edilmiştir. (Bak. atom, elektron). Buna göre elektron sayısı azalan cisim artı elektrikle, elektron sayısı artan cisim de eksi elektrikle yüklenir. Elektron sayısının sürekli değişmesi ise elektrik akımını (aslında ters yöndeki elektron akımını) doğurur. (Bak. elektrostatik, elektrodinamik). Elektrik yükü (statik elektrik) ve elektrik akımı (dinamik elektrik) elde etmek için çeşitli yollar vardır. Ama bunlar 6 ana bölümde toplanabilir: 1° Sürtmeyle statik elektrik elde edilir. Thales'in bilmeden yaptığı da budur. Kürke sürtülen ebonit çubukta da elektrik yükü elde edilir. Sürtme kuvveti, kürk atomlarından elektron koparır. Böylece elektronları azalmış olan kürk artı, elektronları artmış olan ebonit ise eksi işaretli olmak üzere statik elektrikle (elektrik yüküyle) yüklenmiş olur. 2° Manyetik yolla elektrik elde edilmesi: Bir manyetik ya da elektromanyetik alan içinde, bir iletken teli hareket ettirirsek, telde elektrik gerilimi endüklenir (elde edilir). Bu yol, elektrik generatörlerinin ana prensibidir. (Bak. alternatör, dinamo). 3° Kimyasal yolla elektrik elde edilmesi: Bazı asit eriyikleri içine iki tane maden levha daldırılır, maden levhaların dışarda kalan uçları bir iletkenle birleştirilirse, bu iletkenden elektrik akımı geçer. Bu olay ise pillerin ve akümülâtörlerin yapılmasını sağlamıştır. (Bak. pil, akümülâtör). 4° Basınçla elektrik elde edilmesi. Kuvars, turmalin tuzları gibi bazı cisimler iki maden levha arasında sıkıştırılırsa, levhalar arasında bir elektrik gerilimi doğar; levhalar iletken bir telle birleştirilirse, telden akım geçer. Bu olay birçok yerde işe yarar. En belirgin örneği, pikaplardaki kristallerdir. Kristalde, pikap iğnesinin yaptığı basınçla orantılı olan bir akım doğar. Bu akım pikapta büyütülerek kulakla duyulabilecek şiddette ses elde edilir. Basılınca ışık veren anahtarlıklarda da, aynı yolla elektrik elde edilmektedir. 5° Işıkla elektrik elde edilmesi: Bazı cisimlerin üzerine ışık düşünce elektrik akımı doğururlar. Fotosel adını alan cihazlarla, bu yoldan elektrik akımı elde edilir. Daha çok, ışıklı haber verme,

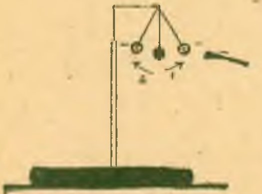
ELEKTRİKTE KULLANILAN BAZI TERİMLER VE BİRİMLERİ

Gerilim	(Volt)
Akım	(Akım)
Direnç	(Ohm)
Frekans	(Hertz)
Kapasite	(Farad)
Self	(Henri)
Yük	(Kulon)
Güç	(Watt)

ELEKTRİKLENME ŞEKİLLERİ :

Dokunma ile

Etki yoluyla

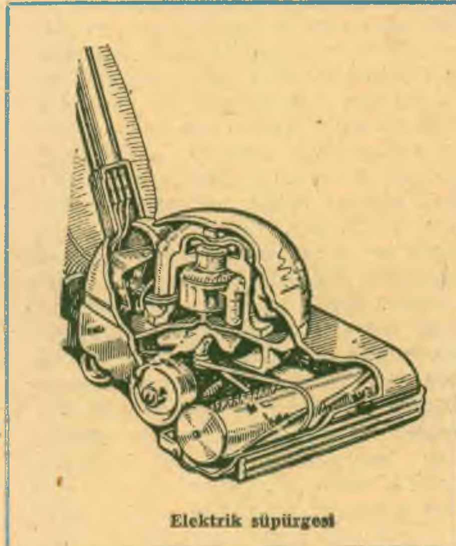
biri gelince kapıların kendiliğinden açılması, araba yaklaşınca garaj kapısının kendiliğinden açılması gibi otomatik harekete geçirme mekanizmalarında kullanılır. 6° Isıyla elektrik elde edilmesi: Ayrı cinsten iki iletken, bir halka şeklinde iki uçlarından birleştirilir. Ekleme noktalarından biri ısıtılırsa halkadan elektrik akımı geçer. Bu yol, sıcaklığın duyarlı olarak ölçülmesinde kullanılır.

elektrik banyosu b. i. İçinde değişik elektrolitler bulunan kaplara hastanın vücudunun tümünün ya da bazı bölgelerinin (kol, bacak gibi) yerleştirilip, tedavi amacı ile akım geçirilmesi. Damarların genişlemesine, damar basıncında istenen değişikliklerin sağlanmasına, sinirlerin dinlenmesine yol açan bir tedavi yoludur.

elektrik çarpması b. i. Elektriğin canlıların vücudundan geçmesi. İnsanın vücudu iletkendir ve insandan insana değişen bir direnci vardır. Onun için tehlikeli olan gerilim ve akım da insana göre değişir. Ayrıca akımın vücutta geçtiği yol da önemlidir. Kalpten geçen çok küçük akımlar bile hemen öldürür. Akımın vücuda girdiği yerlerde yanıklar olur. Ortalama olarak 70-100 volt'un üstündeki akımlar insan için tehlikelidir. Vücut ıslak ya da terliyse, direnci azalacağından, çarpmanın tehlikesi büyür. Çarpma için elektrik devresinin tamamlanması gerekir. Toprağa değen biri, gerilimli bir noktayı tutarsa devre hemen kapanır; akım o insanın vücudundan geçer. Oysa topraktan tamamen yalıtılmış biri, gerilimli bir noktayı tutsa bile devre kapanmayacağı için tehlike büyük değildir. Bu yüzden elektrikle çalışan bütün araçları kullanırken lâstik, kauçuk altlı ayakkabı giymek, elleri ıslak bırakmamak bir güvenlik tedbiridir.

elektrikçi i. ve s. Elektrik işleri yapan teknikçi. [Electricien — Electrician]

elektrik feneri b. i. Elde taşınan pilli fener.

Elektrik süpürgesi

Elektrik İşleri Etüd İdaresi (EİE) 2819 sayılı kanuna göre 1935 yılında kurulmuş hükmi şahsiyeti haiz bir genel müdürlüktür. 1963'de Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanlığına bağlanmıştır. Başlıca görevleri: Memlekette mevcut olan enerji kaynaklarını etüd ederek bunların sağlayacağı imkânları meydana çıkarmak, bunlar arasında memleket elektrik enerjisi ekonomisine ve politikasına en uygun olanlarını tespit etmek, yurdun çeşitli bölgelerinin enerji ihtiyacını inceleyerek kurulacak enerji üretim tesislerinin karakteristiklerini tayin etmek ve bu işleri memleketin genel plânlaması için koordine etmektir. İdare, ayrıca, elektrik tesislerimizin istatistiklerini tutmak, elektrik ücret tarifeleriyle elektrik makine ve cihazlarından alınan gümrük tarifelerini etüd etmek, elektrik mühendisleriyle fen memurlarının yetiştirilmesi ve eğitim programları hususunda düşüncelerini söylemekle de yükümlüdür. İçinde devlet sermayesi bulunan sınai işletmeler ve belediyeler, ihtiyaçları için enerji santralı kurmadan önce (EİE) nin düşüncelerini almağa zorunludurlar.

elektriklemek f. Fiz. Elektrik bakımından dengede olan bir iletkenin elektrik dengesini bozarak onu elektrikle yüklü duruma getirmek. Bu deyim daha çok statik elektrikle yüklemek anlamına kullanılır.

elektriklenmek f. Fiz. Bir cismin, elektrik dengesinin bozularak elektrikle yüklü duruma getirilmesi eylemi. Elektrik yüklü bir cismi, yüksüz bir cisme değdirirsek, bu cisim elektriklenir.

elektrikli s. ★ 1. Fiz. Üzerinde statik elektrik ya da elektrik akımı bulunan (cisim). ★ 2. Tek. Elektrikle çalışan (araç, makine). ★ 3. mec. Heyecanlı, çok hareketli bir duruma gelmiş (toplantı)

elektrik makineleri b. i. Tek. Elektrikle çalışan makinelerin genel adı. Sabit olanlar ve dönenler olmak üzere iki ana bölüme ayrılır. Motor ve jeneratör çeşitleri dönen elektrik makineleridir. Sabit elektrik makinelerinin başlıcaları ise transformatörler, doğrultmaçlar (redresör) dır.

elektrik santralı b. i. Tek. Elektrik üretilen yer ve buradaki tesisler. (Bak. santral).

elektrik sayacı Bak. sayaç.

elektrik süpürgesi b. i. Tek. Tozların emilmesini sağlayan temizleme aracı. İçinde elektrikle çalışan bir motor bulunduğu için bu adı almıştır. Elektrik motoru emici bir pervaneyi döndürür. Süpürgenin emici ucu, yerde dolaşırken yaratılan emme kuvvetiyle tozlar süpürgenin torbasına doldurulur. Böylece tozlar ve pislikler ortalığa dağılmadan temizlik yapılmış olur.

elektrik tedavisi Hek. Değişik değerde elektrik akımının özel cihazlarla tedavi amacıyla kullanılması. Elektrik akımı ya da elektrolit içinden akım geçirme. Sinir

hastalıklarında (inmeler, hareket yoksunlukları gibi) akıl ve ruh hastalıklarında, kamçılayıcı olarak ya da bilinç yitimi sağlayarak, romatizma grubuna ait hastalıklarda doku metabolizmasını uyandırarak yararlı olur.

elektrik üreteci Bak. üreteç.

elektrik yayı b. i. Tek. Bak. ark.

elektrodinamik Yun. i. Fiz. Fiziğin elektrik akımını, kurallarını ve sonuçlarını inceleyen bölümü. Bir iletkenden elektrik akımı geçmesi için, iletkenin iki ucuna bir gerilim uygulanması gerekir. Gerilimin etkisiyle elektronlar iletken cismin bir ucundan öteki ucuna doğru akmaya başlarlar. Gerilim sürekli olarak uygulanırsa, elektrik akımı da sürekli olarak akar. İşte bu olayın kanunları ve sonuçları elektrodinamik içinde araştırılır. İletkenden geçen akımın büyüklüğü iki değerle, uygulanan gerilimle ve iletkenin direnciyle belirlenir. (Bak. akım, direnç, ohm kanunu). Gerilimin dalgalı ya da doğru olması da geçen akımın dalgalı ya da doğru olması sonucunu doğurur. Üzerinden elektrik akımı geçen bir iletkende, akım çeşitli sonuçlar doğurur. Bu etkilere göre elektrik araçları (alıcıları) yapılmıştır. Her biri elektrik enerjisini alıp başka bir enerji şekline çevirir. Bu sırada belli bir amaca uygun olarak çalışmış, iş yapmış olur. Üzerinden elektrik akımı geçen bir iletken ısınır. Açığa çıkan ısı miktarı, geçen akımın şiddetiyle, uygulanan gerilimle doğru orantılıdır. Akımın bu etkisi birçok yerde yararlı sonuçlar verir. Elektrikle ısıtılan ütüler, fırınlar, sobalar bu etkiden yararlanır. Elektrik ampulünün içindeki çok ince tel de ısı etkisiyle akkor hale gelene kadar ısındığı için ışık verir. Elektrik devrelerini korumak için kullanılan sigortalar da ısı etkisinden yararlanır. (Bak. sigorta). Ama ısı etkisinin yararlı olmadığı yerler de vardır. Meselâ elektrikle çalışan bir motor içindeki iletkenlerin ısınması istenmez. Elektrik akımının ikinci etkisi, manyetik etkisidir. Üzerinden akım geçen bir iletkenin çevresinde elektomanyetik bir alan doğar. Bu alanın şiddeti geçen akımın şiddetiyle doğru orantılır. Bu etkiden yararlanarak elektrik motorları, transformatörler yapılmıştır. (Bak. motor, transformatör). Elektromanyetik bir alan içine konan pusula ibresini saptırır. Bir yerde alanın olup olmadığı bu yolla da anlaşılabilir. Akımın üçüncü etkisi, kimyasal etkisidir. Asitli bir eriyik içinden elektrik akımı geçirirsek, eriyik içinde bazı kimyasal olaylar olur. Bu etkiden yararlanılarak pil, akümülâtör yapılır. Madenlerin başka bir madenle kaplanmasında da bu etki işe yarar.

elektroensefalografi Hek. Yaşayan bir beyindeki elektrik geriliminin değişiminin elektrodlarla özel bir cihaz aracılığı ile kâğıt üzerine çizilmesi. İlk olarak Hans Berger (1873-1941, Jena — Almanya) tarafından düşünülmüş ve geliştirilmiştir. Elde edilen çizelgeye elektroensefalogram denir ve gösterdiği değişik dalga tiplerinin frekans (normalde saniyede 4 ile 30 arasında değişen) ve gerilim (normalde 30 ile 100 mikrovolt arasında değişen) bakımından yorumu, normalde görülmeyen dalga tiplerinin görülmesi birçok beyin hastalığının, bu arada epilepsinin, beyin urlarının, kapalı kafa yaralanmalarına bağlı beyin örselenmelerinin, zedelenmelerinin, beyin kanamalarının tanınmasında pek önemlidir. Beyinde belirli doku değişikliği yapmayan akıl ve ruh hastalıklarının tanısında ve incelenmesinde EEG'nin kullanılabilirliğine ait araştırmalar daha pek olumlu sonuçlar vermemiştir.

elektrofizyoloji Hek. İnsan ve hayvan dokusunda elektriğin, araştırma ve inceleme yönünden kullanılmasına ve iletilme özelliklerine ait hekimlik bilimi dalı.

elektrojen Fr. s. Elektrik üreten (makine). Üreteç.

elektrojen grubu b. i. Tek. Elektrik enerjisi üretmeye yarayan makine grubu. Daha çok birbirine bağlanmış diesel motoruyla elektrik jeneratörü için kullanılır. Grup sabit bir yere kurulabildiği gibi, tekerlekli bir araç üzerinde gezici de olabilir.

elektrokardiyografi Hek. Özel cihazlarla kalp kaslarında oluşan fizyolojik elektrik akımının kâğıt üzerinde çizilmesi. Ortaya çıkan çizelgeye elektrokardiyogram denir. Yorumu özel bir uzmanlık işi olan bu çizelge kalp atımlarının düzenini, belirli kalp bölgelerinin kanla doymasındaki eksiklikleri, sinirsel iletim aksaklıklarını belli eder. Gerek teşhis gerek yapılan tedavinin kesin kontrolunu sağlamak bakımından çok önemlidir.

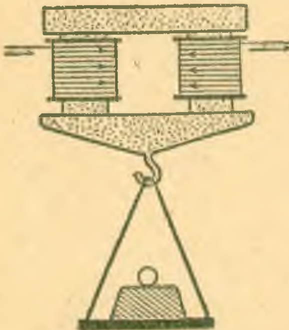
elektrokardiyogram Fr. i. Hek. Kalbin çekilip büzülme hareketlerinin elektrokardiyografi ile elde edilmiş filmi.

elektrokoagulasyon Hek. Ameliyat sırasında kanayan damarların, özel cihazlarla elektrik akımı yoluyla pıhtılaştırılıp, kanın durdurulması; bazı dokuların ameliyatta elektrik akımı ile kopartılması. Beyin ve kalp cerrahlığının gelişmesinde bu usulün bulunuşu önemli rol oynamıştır.

elektrolit, -ti Yun. i. Elektroliz olayında kullanılmaya elverişli sıvı (eriyik).

Bir elektrokardiyogram örneği

Elektromıknatısın çekme kuvvetini gösteren deney

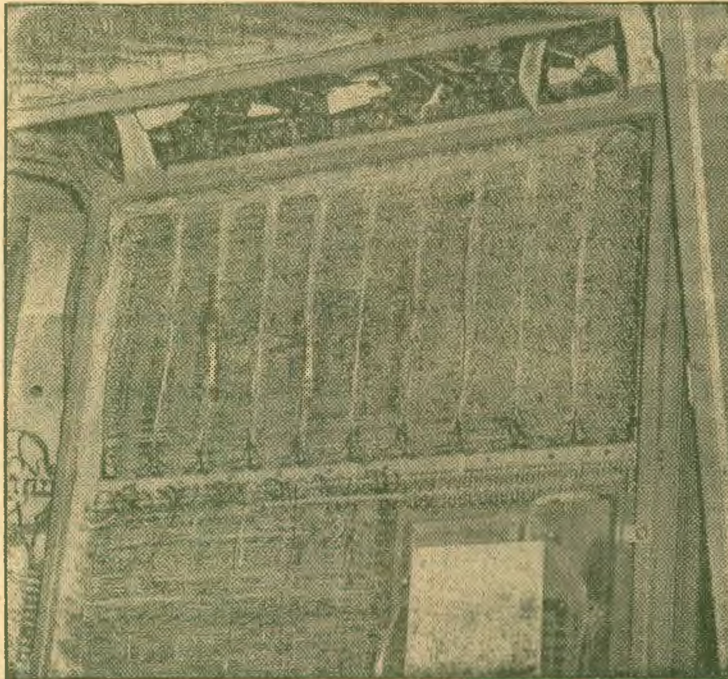
elektroliz Yun. i. Fiz. Elektrik akımıyla bileşik bir cismi çözümleme (analiz), elemanlarına ayırma. Bir asit eriyiği (elektrolit) içine iki tane maden (elektrot) daldırılır. Madenlerin dışarda kalan uçları da bir elektrik kaynağına bağlanır. Devre kapatılıp akım geçirilince kap içinde kimyasal bir olay başlar. Suda ergitilmiş olan elektrolit cisim, iyonlarına ayrılmıştır. (Bak. iyon) Eriyik içinden akım geçirilince katot levhasına, elektrik üretecinin eksi kutpundan elektron gelir; anot levhasının elektronları ise üretecin artı kutpuna çekilir. Bunun sonucu olarak, elektrotlar arasında oluşan elektrik alanın etkisiyle eriyiğin artı iyonları katoda, eksi iyonları anoda doğru akmaya başlar. Böylece akım, elektrolit içinden geçmiş olur. Aynı zamanda eriyiğin birleşimi değişir. Bu yolla değişik eriyiklerde değişik madenler kullanılabilir. Madenlerin kaplanması bu olayla sağlanır. Elektrolit olarak su kullanılırsa, su analiz edilmiş olur; içindeki tuzlardan temizlenir.

elektromanyetik Yun. s. Fiz. Elektromanyetizma ile ilgili; elektromanyetizma özellikleri gösteren (cisim, alan).

elektromanyetik dalga Bak. radyo.

elektromanyetizma Yun. i. Fiz. Fiziğin elektrik bölümünün bir dalı. Üzerinden akım geçen bir cismin ya da elektrikle yüklü bir cismin çevresinde beliren alanı, bu alanın bağlı olduğu şartları inceler. Mıknatıs özelliği gösteren demirin çevresindeki alana benzerliğinden dolayı ve elektrikle elde edildiği için, elektromanyetik alan adını almıştır. Çoğunlukla bobin şeklinde sarılmış iletkenlerden akım geçirilerek elde edilir. Bazı durumlarda bobinin içine demir çubuk ya da motor, jeneratör ve transformatörlerde olduğu gibi üstüste konmuş çelik saç paketleri yerleştirilir.

Elektronik beyin

Elektro - Metal Sanayii Erenyollar tarafından 1960'da İstanbul Alibeyköy'de kurulmuş bir işletmedir. Ham madde olarak hurda demir kullanılan bu fabrikada yılda 25 000 ton mamûl madde üretilmektedir. Bu fabrikada, çimento, makina, traktör; otomontaj sanayiine, maden işletmelerine ve Karayolları'na çeşitli çelik parçalar dökülmekte ve yuvarlak inşaat demiri çekilmektedir. Çelik döküm fabrikası ve haddehaneden kurulu iki ana sanayidir.

elektromıknatıs Yun. b. i. Fiz. Üzerine bobin şeklinde iletken tel sarılmış, yumuşak demir ya da çelik çubuk. Bobin telinden elektrik akımı geçirilir. Akım geçtiği sürece yumuşak demir, mıknatıs özelliği gösterir; akım kesilince demirin mıknatıslığı da biter. Aynı deney çelikle yapılırsa, akım kesildikten sonra da çelikte bir miktar mıknatıs özelliği kalır. Teknikte, yerine göre yumuşak demir ya da çelik kullanılarak birçok elektrik aracı yapılır. En basit örnek olarak, elektrik zili, yumuşak demirli bir elektromıknatıstır. (Bak. zil).

elektromotor Yun. Lat. i. Tek. Elektrik enerjisini mekanik enerjiye (dönme şeklinde) çeviren makine. Bugün bu söz kullanılmaz. Elektrik motoru. Bak motor.

elektromyografi Hçk. Kasların işlemesi sırasında oluşan fizyolojik elektrik akımının özel cihazlarla kâğıt üzerine çizilmesi. Ortaya çıkan çizelge (elektromyogram) değişik kas hastalıklarının tanınması bakımından çok önemlidir.

elektron Yun. i. Fiz. Atom çekirdeği çevresinde dönen eksi 1 elektrikle yüklü tanecik. Çekirdek artı elektrikle yüklü olduğu için, çekirdekle elektron arasında bir çekme kuvveti vardır. Her elemanın atomunda bulunan elektron sayısı başkadır. (Bak. atom, elektrostatik, eleman). Elektrik bugün elektronla açıklanmaktadır. Elektrik dengesi bozulmuş, yani elektron sayısı normal olmayan bir cismin statik elektrikle yüklü olduğu söylenir. Bir cisimde elektron sayısı, sürekli olarak dedeğiştirilirse, sürekli bir elektron akışı elde edilir; bu ise elektrik akımıdır. (Bak. akım). Yalnız, elektrik alanında bazı bilgiler elde edilmeden önce elektrik akımı elde edildiği için, elektrik akımının bir üreteçte artı kutuptan çıktığı, yani akım yönünün dış devrede artıdan eksiye doğru olduğu kabul edilmişti. Elektrik akımının, aslında elektron akımı olduğu anlaşıldıktan sonra ise elektron akımının, akım için kabul edilen yöne ters olduğu görülmüştür. Ama o zamana kadar bütün elektrik kitapları akımın artıdan eksiye aktığını kabul eder biçimde düzenlenmiş olduğu için, akım yönü değiştirilmemiş-

tir. Böylece bugün, akım yönüyle, elektron akışı yönünün ters olduğu unutulmamalıdır. Bir elektrik devresinde elektronlar eksi kutuptan çıkıp artı kutuptan girerler.

elektronarkoz Hek. Elektroşok tedavisinin hafif bir şekli; kısa süreli bir elektrik akımı yüklemesi yerine 7 dakikaya kadar varan, sürekli ve düşük şiddette akım vererek tedavi amacı ile bilinç yitimi sağlamak. Bazı akıl ve ruh hastalıklarında kullanılır.

elektronegatif Yun. Lat. s. Elektroliz olayında artı kutupta toplanan (cisimler).

elektronik Yun. i. s. Elektron ile ilgili. Elektrondan yapılma. Bugün bu söz daha çok, elektriğin zayıf akımla çalışan alanını anlatmak için kullanılır. Küçük şiddette, fakat yüksek frekansta akımla çalışan birçok cihaz, çağımızın buluşlarıyla daha da gelişmekte, çok yaygın bir alanı kaplamaktadır. Özellikle elektronik hesap makinelerinin (elektronik beyinlerin) bulunması, bu alanın önemini çok arttırmıştır.

elektronik beyin b. i. Tek. Elektrikle çalışan hesap makinesi. Birçok çeşidi vardır. Genel olarak önceden verilen durumlar arasından seçme yapacak şekilde hazırlananları en gelişmişleridir. Bunlara önceden belli şartlara ve belli durumlara göre bir hafıza yerleştirilir. Ondan sonra soru sorulur. Beyin hafızasındaki verileri kullanarak aranan çözümü bulur. Elektronik beyinler, normal hesap makineleriyle aylarca süren hesapları, çok kısa zamanda yapabilirler.

elektronik müzik Elektronik aletlerle yapılan müziğe verilen ad. Çağımızda pek yeni olan bir müzik türüdür. Besteci eserini notalarla kâğıda aktarmaz. Birkaç esas noktayı belirtir. Elektronik aletlerden ya da tabiattaki birçok değişik seslerden yararlanarak yapılır. Ses alma cihazının devri değiştirilerek, seslere bilinen notaların dışında bir anlam verilir. Bu türün en iyi örneklerini Fransa'da Schaeffer, Henry, Almanya'da Beyer, Eimert; Amerika'da Ussa - chevsky, Luening vermişlerdir. Türkiye'de Bülent Arel ve İlhan Mimaroğlu elektronik müziğin ilk örneklerini veren bestecilerdir.

elektropozitif Yun. Lat. s. Elektroliz olayında eksi kutupta toplanan (cisimler).

elektroskop Yun. i. Fiz. Bir cisimde elektrik yükü bulunup bulunmadığını anlamaya yarayan araç. Cam bir kavanoz içine iletken bir çubuk sokulur; bu çubuğun kavanoz içinde kalan ucuna aynı madenden (altın, alüminyum) ince bir levha bir ucundan tutturulur. Çubuğun öbür ucu kavanozdan dışarı çıkarılır. Önce levha, çubuk işareti (yani artı mı, eksi mi olduğu) bilinen bir elektrikle yüklenir. Bu durumda levha çubuktan uzaklaşır. Çünkü aynı işaretli elektrikle yüklü cisimler birbirini iter. Sonra elektriğinin işareti kontrol edilecek cisim çubuğun ucuna dokundurulur. Levha daha açılırsa, dokundurulan cismin elektriği, elektroskobun ilk elektriğiyle aynı işaretlidir; levha kapanırsa durum tersinedir.

elektrostatik Yun. i. Fiz. Fiziğin statik yani yerinde duran elektriği inceleyen bölümü. Statik elektrik, sürtme, dokunma ya da etki yoluyla elde edilir. Böylece elektrik dengesi bozulmuş cisimlerin elektrik yüküyle yüklendiği söylenir. Aynı elektrikle yüklü cisimler birbirini iter, ters elektrikle yüklü cisimler ise birbirini çeker. Bu olayı göstermek için çeşitli deneyler yapılır. (Bak. elektrik). Elektrikle yüklü cisimler arasındaki çekme ve itme kuvvetini Kulon kanunu ile hesaplamak mümkündür. Bu kanuna göre bu kuvvet, yüklerin çarpımıyla doğru, yüklerin arasındaki uzaklığın karesiyle ters orantılıdır. Elektrikle yüklü bir cismin etrafında elektromanyetik bir alan vardır. Statik elektrik kondansatör adı verilen elektrik araçlarında depo edilebilir. (Bak. kondansatör).

elektroşok Hek. Elektrik akımı vererek tedavi amacı ile bilinç yitimi sağlamak. (Bak. şok tedavisi).

elektroterapi Fr. Yun. i. Bir takım hastalıkların elektrikle tedavisi.

elele vermek b. f. Bir iş üzerinde birleşmek.

elem Ar. i. ★ 1 Ağrı, acı, sızı. ★ 2. Üzüntü ve keder. ★ 3. Belirli bir dış nedene bağlı olmayarak durduğu yerde beliren üzüntü, keder, isteksizlik.

eleman Fr. i. ★ 1. Öğe. esk. Unsur. ★ 2. Kim. Çekirdek yükleri ve elektron sayıları eşit olan atomların bir araya gelmesiyle oluşan cisim. Atomun proton, dolayısıyla elektron sayısının değişmesi sonunda başka eleman elde edilir. Örneğin, basit elemanlardan biri olan hidrojen elemanının atomunda 1 proton, oksijen elemanının atomunda 8 proton vardır. (Bak. kimya).

elem çekmek b. f. Kederlenmek, gam yemek. [Etre inquiet, avoir des chagrins — To grieve, suffer]

eleme i. ★ 1. Elemek işi, elekten geçirme. [Acte de tamiser — Sifting] ★ 2. s. Elenmiş olan: Eleme bulgur, eleme un. [Tamisé, criblé — Sifted]

el emeği b. i. Elle çalışma ve bunun karşılığı. [Travail manuel — Manual labour]

elemek ★ 1. f. Elekten geçirmek, elekle çalkalamak: Ununu elemiş, kalburunu duvara asmış. ★ 2. mec. Seçmek ,ayıklamak. esk. İntihabetmek. Hoca bu yıl son sınıfı iyice eledi. ★ 3. İpliği elemgeden geçirip sarmak: İplik elemek. ★ 4. Sp. Yenilenin turnuva dışı kaldığı, eliminasyon usulüyle yapılan yarışmalarda rakibini yenmek, turnuva dışı bırakmak. [Eliminer — To eliminate]

Atom modeli : Bir çekirdek etrafında elektronlar döner.

Elektroskop : Bir cisimde elektrik yükü bulunup bulunmadığını anlamaya yarar.

Elhamra Sarayında aslanlı avlu

El Greco'nun bir deseni

elemesınavı b. i. Sınıf geçme imtihanından önce yapılan hazırlık imtihanı. [Examen préparatoire — Preliminary examination]

elemge i. Çile halindeki ipliği yumak yapmak ya da masuraya sarmak için kullanılan kafes biçiminde, ekseni üzerinde dönen alet. [Dévidoir — Reel]

Elemi Bak. Köprübaşı.

elemli s. ★ 1. Elemi, derdi, acısı olan: Arkadaşını kaybettiğindenberi pek elemlidir. [Affligé, souffrant — Grievous] ★ 2. Elem, acı veren: Elemli bir haber aldı. [Affligeant, douloureux — Painful]

Elen Yunan.

elenmek f. ★ 1. Elekten geçirilmek: Pirinç unu bu elekle elenmez. [Etre tamisé — To be sifted] ★ 2. mec. İmtihan edilmek, seçilmek. [Etre examiné, être choisi — To be examined selectively] ★ 3. Sp. Eliminasyon usulüyle yapılan turnuva maçlarında yenilmek, turnuva dışı kalmak. [Etre éliminé — To be eliminated]

elerki b. i. Elin yani ulusun erkine, egemenliğine dayanan hükümet biçimi. Demokratlık.

Elest Bezmi (Bezm-i Elest) Ed. Tasavvufta ve tasavvuf edebiyatında geçen bir terim. Tanrı'nın evreni yarattıktan sonra meleklerle birlikte yaptığı ilk toplantının adı. İnanışa göre Tanrı bu toplantıda ruhlara ve meleklere: (Elestü birabbiküm — Ben sizin Rabbınız mıyım?) diye sormuş, onlardan (kaalu — dediler: Belâ = Evet) cevabını almıştır. Bu yüzden Elest Bezmi'ne «Kaalu — Belâ» meclisi de derler.

Eleşkirt Ağrı'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 559 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 35 154, merkezinin nüfusu 6 016'dır. İlçe toprakları Murat nehrinin kollarının suladığı Eleşkirt havzasından ibarettir. Genellikle tarıma uygun değildir. Hayvancılık, arıcılık yapılır. Kasaba, Trabzon — İran transit yolu üzerindedir.

eleştiri i. Bir sanat eserinin değerlendirilmesi. Eleştirme için sanat eseri çeşitli açılardan incelenir. Söz konusu olan sanat kolunun tekniği, genel estetik kuralları, dünya görüşü, toplumbilim, sanatçıyla çevresi arasındaki ilişkiler araştırılır; yaratıcının, varsa yorumlayıcı ile uygulayıcının başarısı bu ölçülere göre ortaya çıkarılır. esk. Tenkit. [Critique — Critic]

eleştirimcilik Bak. kritisizm.

eleştirmeci i. s. Eleştirme işi yapan kimse. esk. Münekkit. [Critique — Critic]

eleştirmek f. ★ 1. Karıştırmak, araştırmak: Ateş bulmak için mangalın küllerini eleştiriyor. [Chercher, sonder examiner — To examine, scrutinize] ★ 2. Bir eserin ya da bir fikrin, doğru, yanlış, iyi kötü, güzel, çirkin taraflarını araştırarak, değerini belirtmek için onu incelemek. [Critiquer — To criticize]

eleştirmen i. Bak. eleştirmeci.

el etek çekilmek b. f. Tenhalaşmak.

el etmek b. f. El ile işaret etmek.

Eleusis Tar. Yunanistan'da, Attika yarımadasında büyük bir tarih öncesi yerleşme yeri. Atina ve Pire'den sonra bölgenin üçüncü önemli şehriydi. M.Ö. VII. yüzyıla kadar krallarla yönetilen bağımsız bir devletti. Tanrıça Demeter ve Persephone şerefine düzenlenen ünlü dinsel tören ve bayramlarına tüm Yunanistan'dan ziyaretçiler gelirdi. Her dönemde ortaya koyduğu eserlerde din etkisi apaçık görülür. Demeter tapınağı ve Demeter Kültü ile ün kazanmıştır. Eski küçük tapınak Peisistratos zamanında, ünlü mimar İktinos tarafından genişletilip güzelleştirildi. M.Ö. 403 yılında 30 tiran tarafından kullanılmış olan akropolisi, doğal şartlar bakımından korunmaya elverişliydi. Bu sebepten, duvarları ve birçok evleri günümüze kadar kalabilmiştir. Ünlü trajedi yazarı Aiskhilos buralıdır. Biotia ve Mısır'da bu adı taşıyan iki şehir daha vardır.

elevatör Fr. i. Tek. Ağırlık kaldırma aleti.

ele vermek b. f. Suçlu birini yakalatmak.

elez Ar. s. Lezzetli, daha tatlı.

eleze s. Eneze.

El - Ezher Camisi Fatimiler'in Kahire'de yaptıkları ünlü cami. El - Ezher camisinin yapımı 970'de başlamış, 972'de bitmiştir. Zamanla camiye medreseler eklenmiş, genişletilmiştir. Eski yapılardan alınan sütunlar ve sütun başlıkları kullanılmıştır. Avluya bakan cephede gemi teknesini andıran kemerler bulunur. Bunlar doğu etkisiyle yapılmıştır. 1250'den sonra El - Ezher, Türk Memlukleri tarafından Sünnî Üniversitesi olarak kullanılmaya başlandı. Burada İslâm hukuku okutuluyordu. Bugün, El - Ezher en büyük İslâm üniversitesidir.

el falı b. i. Gelecek için önceden haber vermek iddiasında olan falcılığın, el ayasındaki çizgilerden karakter ve gelecekte olacakları okuma falı.

elfırak Ar. ü. Ayrılık acısını anlatmak için «elvedâ» kelimesi gibi kullanılır ve çoğunlukla onunla birlikte söylenir.

el freni b. i. Tek. Hareket halinde olmayan bir taşıtı, olduğu yerde tesbit etmek için kullanılan fren. Daha çok yokuşlarda işe yarar. [Frein à main — Lever brake, hand - brake]

Elgar, Edvard, William (1857-1934) İngiliz bestecisi. Kral III. Edvard için yazdığı Pompana Circumstance marşıyla ün yapmış ve Sir ünvanını almıştır. Piyano, keman ve orkestra için yazdığı eserleri arasında en ünlüleri «Salut d'Amour», «Enigma Varyasyonları» ve «Üçüncü Senfoni» sidir. Yurdunun melodilerini Avrupa'ya tanıtan Elgar, İngiliz bestecilerinin en ünlülerindendir.

elgin s. Kendi evinden, yurdundan uzak düşmüş, garip. [Etranger etrange — Stranger, remote]

El Greco (1541-1625) Rum asıllı İspanyol ressamı. 1566'da Venedik'e gelip Tiziano'nun atölyesinde çalışmaya başladı. Venedik okulunun renkçiliğinden çok dinsel ve karamsar havasının etkisinde kaldı. Roma'da tanıştığı Cervantes'in israrı üzerine 1577'de dine daha bağlı olan İspanya'ya geçti. Toledo'nun bağnaz Engizisyon havası onu çekiyordu. O zamana kadar Flaman ve İtalyan sanatının etkisinde kalmış olan İspanyol resmine ulusal ve yersel bir karakter kazandıran çalışmalarına Santo Domingo manastırı ve Toledo Katedrali için yaptığı kompozisyonlarla başladı. II. Filip'in sarayı ile Escurial'i süsledi. Konuyu, bireysel görüşlerine feda ettiği için kısa zamanda kilise ve kralın gözünden düştü. Hayatı yalnızlık ve yokşulluk içinde geçti. Toledo'nun bunaltıcı atmosferi ve kendi ıstırabı resimlerinde etkili oldu. Eserleri: Toledo Katedrali'ndeki «Espolio», «Çıplak İsa», San Tomeo kilisesindeki «Kont d'Orgaz'ın Gömülme Töreni», Madrid müzesindeki «Ölümden Sonra Diriliş», «Teslis», Louvre müzesindeki «Çarmıh», «San Luis», «Fırtına, «Çobanların İmana Gelmesi», v.b.

el gün b. i. Herkes, yabancılar: El güne karşı bu hareket çirkindir.

elhabı bozmak b. f. Susmayı bozmak. Söz söylemek.

elhak Ar. zf. Doğrusu, hakikaten, gerçekten.

elhamdülillah Ar. ü. «Tanrıya şükür» anlamında bir söz.

Elhamra Sarayı Endülüs Emevileri'nden Ahmeroğulları tarafından İspanya'da, XIII. yüzyılda yaptırılmış, İslâm sanat ve mimarlığının pek seçkin anıtlarından biri. Yapının bazı duvarlarındaki kızıl taşlar ve tuğlalardan ötürü sarayın, Arapça kırmızı anlamına gelen Elhamra adıyla anıldığı sanılmaktadır. Bahçeler, ek yapılar ortasında küçük bir şehir sayılacak kadar geniş olan saray, Granada'dadır. Bugün müze olarak halka ve turistlere gezdirilmektedir.

elhap i. ★ 1. Kimin daha uzun zaman susacağı esasına dayanan bir çeşit çocuk oyunu. ★ 2. Susmuş, hiç konuşmayan.

elhasıl Ar. zf. Sözün kısası, işin sonu.

elhazer Far. ü. Sakın, sakınalım, sakınmalı.

eli açık b. s. Cömert. [Généreux, prodigue — Generous, prodigal]

eli ağır b. s. ★ 1. Yavaş iş gören. ★ 2. Güç para veren. ★ 3. Vurunca çok acıtan.

eli ayağı dolaşmak b. f. Aşırı şaşırmak.

eli ayağı düzgün b. s. Eli işe elverişli.

eli bayraklı b. s. Şirret, edepsiz.

eli boş b. s. İşsiz.

eli böğründe b. s. Aciz ve şaşkın kalmış.

eli çabuk (eline çabuk) b. s. Çabuk iş gören. [Alerte — Alert, dexterous]

eli dar b. s. Geçimi kıt.

eli değmek b. f. Bir şeyi yapmaya vakit ve fırsat bulmak.

eli değnekli b. s. Bağırgan, şirret.

eli ekmek tutmak b. f. İş sahibi olmak.

elif Ar. i. Arap alfabesinin ilk harfinin adı.

elifbe Ar. i. Arapça alfabe, okuma öğrenmeye yarayan kitap.

elifi elifine b. zf. Tastamam, noktası noktasına: Halı odaya elifi elifine uygun geldi.

elifi görse mertek sanır b. s. Okuması yazması hiç yok, pek cahil.

Elif, Naci (Doğ. 1898) Ressam, yazar. Gelibolu'da doğdu. Hacı Hüseyin Hüsnü Bey'in oğludur. Edirne'de Darülirfan, İstanbul'da Ayasofya Rüştiyesi ve Vefa Lisesi'nde okudu. Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirdi. İkdam, İleri, Milliyet, Cumhuriyet v.b. gazetelerde çalıştı. Çeşitli müzelerde müdür ve müdür yardımcılığı yaptı. «Cumhuriyet Devrinde Resim», «Şark'da Resim» adlı kitapları, birçok makalesi ve tablosu vardır.

eli geniş b.s. Geçimi yolunda olan.

elik i. Dağ keçisi. [Chamois — Chamois]

eliksir Ar. i. Mucize yaratıcı etkisi olan, bitki özlerinden edinilme sihirli ilâç. Bugün bedeni güçlendirmek için kullanılan, suda ya da alkolde eritilmiş bitkisel maddelerden yapılma ilâca denir.

eli kulağında b. zf. Hemen nerede ise, handeyse.

elim Ar. s. Acıklı, çok dert ve eleme sebep: Elim bir haber. [Douloureux — Painful]

eli maşalı b. s. Şirret, edepsiz.

eliminasyon Fr. i. Bir yarışmada, bir sınavda eleme işi. Elenme.

elimine etmek b. f. Sınavda ve spor yarışmalarında yenip elemek.

elimine olmak b. f. Sınavda, spor yarışmalarında yenilip ya da istenen dereceyi alamayarak elenmek.

elindelik i. Fel. İnsanın karar ve hareketlerini istediği gibi yönetme gücü. İradenin istediği şekilde belirmek yolundaki gücü. esk. İradei cüziye.

elinden tutmak b. f. Yardım etmek.

eline, eteğine doğru b. s. İffetli.

eline, eteğine sarılmak b. f. Çok yalvarmak.

eline su dökememek b. f. İki kişi arasında kıyaslama yapılamıyacak kadar büyük fark olması.

elinin hamuriyle erkek işine karışmak b. f. Beceremediği bir işi yapmaya girişmek.

elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak b. f. Pek nazlı alışmış olmak.

Eliot, Ebenzer (1781-1849) İngiliz şairi. Tabiatla ilgili ve yoksul halkın haklarını savunan şiirleriyle tanınır. Ekmeğe vergi konduğu zaman yazdığı, yoksulların haklarını dile getiren şiiriyle ün yapmıştır.

Eliot, George (1819-1880) İngiliz kadın yazarı. Asıl adı Mary Ann Evans'dır. Önceleri «Westminster Review» da makaleler

Edward Elgar

ve çeviriler yayımladı. Beraber yaşadığı gazeteci George Lewes'in öğüdü üzerine yazdığı öyküler büyük başarı kazandı. Daha sonra romanlar yazdı. En ünlü eserleri şunlardır: «Adam Bede», «Floss Üzerindeki Değirmen», «Silas Marner», «Felix Holt», «Daniel Deronda», «The Impressions of Theophrastus — Theophrastus'un İzlenimleri».

T. S. Eliot

Eliot, Thomas Stears (1888-1965) Amerikan asıllı İngiliz şairi, denemecisi ve tiyatro yazarı. Missouri'ye bağlı Saint Louis'de doğdu, Londra'da öldü. Sembolistlerin ve özellikle Jules Laforgue'un etkisinde kalarak yazdığı «The Love Song of J. Alfred Prufrock — J. Alfred Prufrock'un Aşk Şarkısı» adlı şiirini 1917'de yayımladı. İlk denemelerini 1920'de «The Sacred Wood — Kutsal Orman» adlı eserinde topladı. En ünlü şiir kitabı «The Waste Land — Issız Topraklar» adını taşır. Çağdaş şairlerin ve yazarların üzerinde büyük bir etki yaratan bu eserini 1922'de yayımlayan Eliot daha sonra «Murder in the Cathedral — Katedralde Cinayet», «The Family Reunion — Aile Toplantısı» ve «The Cocktail Party — Kokteyl Parti» adlı şiirsel tiyatro oyunlarını yazdı. 1948'de Nobel ödülünü kazandı.

eli pek b. s. İnatçı, hasis.

elips Yun. i. Mat. Bütün noktalarının, odak denen iki noktaya olan uzaklıklarının toplamı sabit bir değere eşit olan kapalı eğri. esk. Katı nakıs.

elipsoidal, -li Yun. Fr. s. Mat. Elipsoitle ilgili.

elipsoit Yun. i. Mat. Elipsin eksenlerinden birinin çevresinde öndndürülmesiyle elde edilen hacimsel şekil. esk. Mücessem katı nakıs.

I. Elisabeth

Elis Tar. Eski çağda, Peloponnes yarımadasının kuzey batısında, at yetiştirmekle ün kazanmış ovalık bölge. Kuzeyde Akhaya, doğuda Arkadya, güneyde Messenia ve batıda İonya deniziyle çevrilmiştir. Elisliler kuzeyden gelen Aioller ile dil ve ırk bakımından akrabadırlar. Genel olarak kır hayatı yaşar ve politikayla az ilgilenirlerdi. 90 üyelik bir kurul, ülkeyi oligarşiyle yönetirdi. Başkent Elis, açık ve geniş bir şehirdi. Zeus kültü yüzünden bütün Yunanistan'da önem kazanmıştı. Bu baştanrı şerefine düzenlenen Olimpiyad oyunlarından (Bak. Olimpiyad) ötürü Yunanlılar bütün ülkeyi kutsal sayarlar ve halkına bazı imtiyazlar tanırlardı. Ama yine de bu oyunlara başkanlık etme rekabeti yüzünden, zaman zaman komşularıyla çatışmak zorunda kaldılar.

II. Elisabeth

Elisabeth, I. (1533-1603) İngiltere Kraliçesi. Kızkardeşi Marie Tudor'un ölümünden sonra kraliçe oldu. İngiltere'de Protestanlığın yayılmasına yardım etmiş, İskoçya Kraliçesi Marie Stuart'ı idam ettirmiştir. Bunun yanında imparatorluğun sınırlarının genişletilmesine çalışmış, fikir ve sanat hayatını korumuştur.

Elisabeth II. (Doğ. 1926) İngiltere'nin bugünkü kraliçesi. VI. George ile Kraliçe Elisabeth'in kızıdır. Babasının ölümü üzerine 1952'de tahta geçti. Öğrenimini annesinin kontrolu altında yaptı. Tarih, müzik, yabancı dillere karşı büyük ilgi gösterdi. 1947'de Prens Philip'le evlendi. Babası ve eşiyle yaptığı gezilerde, İngiliz Milletler Topluluğu'na giren ülkelerin durumunu görmüş ve incelemiştir. Genç yaşta tahta geçtiğinde bilgisi ve görgüsü kraliçelik sorumluluğunu rahatça yüklenebilecek nitelikteydi. Bir oğlu, iki kızı vardır. Kendinden sonra tahta oğlu Prens Charles geçecektir.

Elisabeth, Petrovna (1709-1762) Rus İmparatoriçesi. Büyük Petro ile I. Katerina'nın kızıdır. 1741'de VI. İvan'ı ortadan kaldırtarak tahta oturdu. Zamanında Avusturya ile savaşlar yapılıp kazanılmış, Moskova Üniversitesi ile Güzel Sanatlar Akademisi kurulmuştur.

Elisabeth, Sainte Dini kaynaklara göre Peygamber Zekeriya'nın karısı ve Yahya'nın annesidir. İsa'nın doğacağını Meryem'e haber vermiş olduğuna inandıklarından Hıristiyanlar onu azize sayarlar.

Elisabethville (Kongo Federal Cumhuriyeti) Güney Katanga eyaletinin 185 000 nüfuslu merkezi. Çok zengin olan bakır, radyum, uranyum madenleri işletilmektedir.

eli sıkı b. s. Tutumlu, hasis.

eli sopalı b. s. Sert, kırıcı (kimse).

elişi b. i. Makinesiz olarak, elle yapılan her çeşit iş. [Ouvrage manuel — Handwork, manual work]

elit Fr. i. Seçkin, aydın.

eli uz b. s. Usta, becerikli, mahir.

eli uzun b. s. ★ 1. Hırsız. ★ 2. (Hükümet, devlet hakkında) Güçlü.

eli varmamak b. f. Kıyamamak.

eli yatık b. s. Eli bir işe alışmış.

eli yatmak b. f. Eli bir işe alışmak.

eli yüzü düzgün b. s. Güzelce.

el kaldırmak b. f. Vurmak, dövmek, dövecek olmak.

el kapısı b. i. Yabancı evi.

el kavuşturmak b. f. İki eli üst üste göbeğinin üstüne koymak.

elkıssa Ar. zf. «Hülâsa, elhasıl, hikâyemize gelelim» anlamında eski kitaplarda kullanılan bir söz.

el koymak b. f. ★ 1. Hükümetin bir malı, bir yönetimi kendi emrine alması. esk. Vaziyet etmek. ★ 2. Yetkili olanların bir işi ele alması eylemi.

Elkutlu Rakım (1872-1948) Besteci. İzmir'de doğdu. Mevlevî şeyhi olan yakınlarından ilk müzik kültürünü aldı. Eserlerinin kendine has bir üslûbu olduğu için «Çağımızın Dede Efendisi» sanını kazanmıştır.

elleme i. ★ 1. Elle dokunma, ellemek işi. ★ 2. s. Elle seçilmiş, birer birer ayrılmış: Elleme kömür.

ellemek f. Elle dokunmak, tutmak, elle yoklayıp karıştırmak : Müze eşyasını ellemek yasaktır.

elleri böğründe kalmak b. f. Çaresiz ve perişan bir duruma düşmek.

elleşmek f. ★ 1. Elle birbirini çekiştirmek, şakalaşmak, itişmek. ★ 2. Alış verişte, alanla satanın birbirlerinin ellerini tutup sıkarak hayırlaşması eylemi. ★ 3. İlişmek, dokunmak. esk. Musallat olmak : «Elleşme bana hap gibi billâh yutarım ha!» Galip Paşa.

elli s. ★ 1. Eli olan : İnsan iki elli, iki ayaklıdır ; maymun dört elli bir hayvandır. ★ 2. Sapı, kulpu, tutulacak yeri bulunan : Elli şamdan.

Ellington, Edward Kennedy (Duke) (Doğ. 1899) Amerikalı zenci piyanist, orkestra şefi ve besteci. Washington'da doğdu. Caz müziği türünde birçok eserleri vardır. Tema olarak ilkel zenci müziğini işlemiştir.

Ellsworth, Lincoln (1880-1951) Kuzey ve güney kutuplarına çeşitli keşif seferleri düzenlemiş Amerikalı gezgin. Güney kutbunun batı yöresinde bir sıradağ, ilk olarak bulduğu için, adını taşımaktadır.

elma i. En eski zamanlardanberi bütün dünyaca tanınmış olan meyva ve ağacı Gülgiller (yerdiye) familyasındandır. Dünyadaki çeşidi binden fazladır. Türkiye'de de birçok çeşidi yetişir. Amasya, Gümüşhane, Niğde ve Tokat'ın «ferik» ve «gelin» elmaları başlıcalarındandır. [Pomme — Apple]

elmabaş b. i. Yuvarlak başlı bir cins ördek.

elmacık i. Anat. Elmacık kemiğinin üstüne rastlayan yüz bölgesi.

elmacık kemiği b. i. Anat. Yüzün, kulak kepçesi, burun, göz ve üst çene arasındaki bölgesini kaplayan bir çift kemik (oszygomaticus). Mongoloid yüz biçiminde özellikle belirgindir.

Elmadağ Ankara'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 573 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 20 409, merkezinin nüfusu 9 008'dir. Tahıl yetiştirilir ve meyvacılık yapılır. Kasaba, Ankara — Kayseri demiryolu üzerindedir. Halkın çoğunluğu kasabada bulunan barut fabrikasında çalışır. İl merkezine 41 km. lik asfalt bir yolla bağlıdır.

elma kürk b. i. Tilki postunun bir cinsi.

Elmalı Antalya'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 594 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 31 964, merkezinin nüfusu 8 440'dır. İlçe toprakları, yüksek dağlarla çevrili bir ovadır. En önemli yükseklik Akdağ'dır (3 024). Tahıl ve baklagiller yetiştirilir, hayvancılık yapılır. Kasaba, Elmadağ'ın eteğindedir. İl merkezine 130, iskelesi olan Finike'ye 68 km. lik bir yolla bağlıdır.

Elmalıdere Erzurum'un Karayazı ilçesi bucaklarından. 23 köylü bucağın nüfusu 7 667, merkezinin nüfusu 256'dır.

elmas Jeol. Yerin derinliklerinde büyük ısı ve basınç altında billurlaşmış saf karbon. Cisimlerin en serti ve dayanıklısıdır. Bol oksijende 770 C°'de yanarak karbondioksit haline gelir. Havasız yerde 1 500 C° ısı altında grafite dönüşür. Çoğunlukla saydam ve renksizdir. Pembe, sarı, mavi, yeşil, siyahımsı renklerde de olur. Elektriği iletmez. Kuvvetli ışık kırma ve renk dağıtma özelliği vardır. Bütün bu özelliklerinden dolayı süs taşlarının en önemlisidir. Değeri, rengine, saydamlığına ve ağırlığına bağlıdır. En pahalı elmaslar açık mavi, siyah ve renksiz olanlardır. Yeşil, pembe ve sarı renkli olanlar makbul sayılmazlar. Süs elmaslarının ağırlık ölçüsü 0,2 gr. a eşit olan kırattır. Ortalama olarak ham haldeki elmas, endüstri elmasından 10 defa daha pahalıdır. İyi bir traş, elmasın değerini 10 kat arttırabilir. Bundan dolayı elmastraşlık çok güç ve ince bir sanattır ; beşiği Amsterdam'dır. Elmas çok ender bulunur. 10 ton kayada 1 gr. dan fazla elmas varsa o yatak işletilebilir. Elmas esas olarak kimberlit adı verilen tüfe benzer bir taşla dolu olan volkan bacaları içinde çeşitli irilikte ve serpintiler halinde bulunur. Elmasların çoğu küçüktür. Şimdiye kadar bulunanların en büyüğü, 1905 yılında Afrika'da çıkarılmış olan 620 gr. ağırlığındaki Cullinan adlı elmastır. Zengin yataklar Güney Afrika'dadır ; dünya üretiminin 3/4 ünden fazlasını verir. Brezilya'da ve Urallar'da da elmas yatakları vardır. Elmas yılda 1 ton kadar elde edilir. 999 u teknikte delici ve kesici aletlerde kullanılan kötü renkli ve kusurlu elmastır.

elmasiye i. Meyva suyuyla nişasta ya da benzeri bir maddenin karıştırılmasıyla yapılan bir çeşit tatlı.

elmaspare Far. i. ★ 1. Elmas parçası. ★ 2. mec. Parlak ve güzel kimse.

elmastıraş Far. b. i. Camın en değerlisi. Elmas gibi yontulmuş olur. İyi cins kristal : Elmastıraş bardak, surahi. [Cristal — Cyristal, cut - glass] ★ 2. Elmas yontan sanatkâr. [Tailleur de diamant — Diamond - cutter]

elma şarabı b. i. Daha çok Fransa'da elmadan yapılan şarap. [Cidre — Cider]

elma şekeri b. i. Tatlıya batırılarak şekerlenmiş ve bir değnek ucuna geçirilmiş elma.

eloğlu b. i. Yabancı kimse.

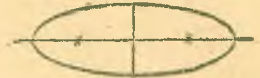
el oğuşturmak b. f. Şaşkınlıktan ne yapacağını bilememek.

el öpmek b. f. Yaşlı ya da saygı gösterilmesi gerekli kimselerin elini ağza, sonra alna götürmek.

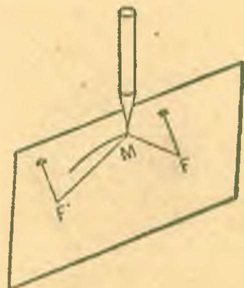
El Paso (A.B.D.) Texas'ın batı ucunda ve Meksika sınırı yakınlarında, Rio Grande del Norte nehri kıyısında 276 000 nüfuslu bir şehir. Petrol rafinerileri ve bakır eşya fabrikaları vardır.

Elma kesiti

elips

Elips çizimi : F, F' odaklarına çakılan çivilere ipin iki ucu tesbit edilir. Kalemin ucu elips çizer.

el pençe b. s. Divan duran, her emre itaatli ve her hizmete hazır.

Elsenor (Danimarka) Şimdiki Helsingör şehrinin eski adı. Shakespeare'in Hamlet oyununun konusu bu şehrin şatosunda geçer.

elsine Ar. ç. i. Diller, lisanlar.

el şakası b. i. Hoyratlık, kuvvet deneme.

el tarağı b. i. Anat. Elin, parmaklar ile bilek arasındaki, silindir biçiminde beş kemikten meydana gelen parçası. [Métacarpe, metacarpus — Metacarpus]

elti i. Kardeş karılarından her birinin ötekine göre adı.

el topu b. i. Sp. Bak. hentbol.

el tutmak b. f. Uğraştırmak, vakit kaybettirmek.

Eluard, Paul (1895-1952) Fransız şairi. Saint - Denis'de doğdu, Charenton - le - pont'da öldü. İlk şiirlerini 1917'de «Görev ve Endişe» adı altında yayımladı. Savaşa katılmış olan şair bu şiirlerinde barışçı inanışını belirtiyordu. Savaştan sonra öncü şiir çevrelerinin içine girdi. Dadacılara katıldı. Sonra da gerçeküstücülük hareketinin doğmasına öncülük eden sanatçıların arasında yer aldı. Gerçeküstücülerden 1938'de ayrıldı. Dünyanın en büyük aşk şairlerinden biri olarak tanınır. Şiirlerinde başkaldırma ve düş temleri de büyük önem taşır. Gerçeküstücülük dönemindeki en ilginç şiir kitapları şunlardır: «Mourir de ne pas mourir — Ölmemekten Ölmek», «Capitale de la douleur — Acı Başkenti». Sağlığında ve ölümünden sonra yayımlanan diğer önemli kitapları şunlardır: «Derniers Poèmes d'amour — Son Aşk Şiirleri», «Le Poète et son ombre — Şair ve Gölgesi».

el ulağı b. i. Yardımcı, yamak.

el uzatmak (birine) b. f. Yardım etmek.

el üstünde tutmak b. f. Çok iyi hareket etmek, davranmak.

elvan Ar. ç. i. Renkler demek olup dilimizde «Çeşit çeşit renkli» anlamında sıfat olarak kullanılır.

Elvanlı İçel'in Erdemli ilçesi bucaklarından. 20 köylü bucağın nüfusu 15 984, merkezinin nüfusu 3 234'dür.

el varmamak b. f. Cesaret edememek, kıyamamak.

elveda Ar. ü. Allahaısmarladık. Bir daha kavuşulmayacak yerlerden, insanlardan ayrılırken kullanılır ve ayrılık acısını anlatır. [Adieu — Farewell]

elveriş i. Yetişme, uygun olma, yarar, uygunluk. [Suffisance, convenance — Sufficiency, suitability]

elverişli s. Uygun, yararlı. esk. Münasip: Bu dükkânın yeri alış verişe pek elverişli değil. [Convenable, avantageux — Convenient, suitable]

elvermek f. ★ 1. Yetmek. esk. Kâfi olmak: Bu kadarı bana elverir. [Suffire — To suffice] ★ 2. Uymak, uygun gelmek. esk. Münasibolmak, faydalı olmak: Onun teklifi bana elvermez. [Convenir — To suit]

elyaf Ar. ç. i. Lifler, teller.

elyak Ar. s. Daha lâyık, çok yakışır, en lâyık: O bu işe herkesten elyaktır.

el yazısı b. i. Basılmış olmıyan ve herkesin kendi eliyle yazdığı yazı. [Autographie — Handwriting, autography]

el yazması b. i. Yazma kitap. [Manuscrit — Manuscript]

elyevm Ar. i. ★ 1. Bugün, şimdi: Ticareti elyevm yolundadır. ★ 2. Şimdiye kadar, henüz: Bir hafta önce geleceğini yazıyordu, elyevm görünmedi.

Elymos Tar. Anchise'nin oğlu, Fryx'in kardeşi. Troya yenilgisinden sonra, Sicilya'ya kaçan Troyalılar'dan biridir. Elymos ve onunla birlikte kaçanlar, daha sonra, Aeneas'ın yardımıyla Sicilya'da Segesta ve Elyme şehirlerini kurdular. Sicilya'nın bu bölgesinde oturan Troyalılar bundan böyle Elymi adını aldılar.

el yordamı b. i. El alışkanlığının kılavuzluğu, kararlama.

Elysée Sarayı Paris'de 1718'de yapılmış ünlü bi rsaray. Fransız cumhurbaşkanlarının konutu olarak kullanılmaktadır. Bu saray, önceleri Madame de Pompadour v.b. gibi ileri gelen asillerin, sonra Napoléon Bonaparte'ın, 1848 Devrimi'nin ardından cumhurbaşkanının konutu olmuş, 1867 Paris Sergisi'ni görmeye gelen yabancı devlet başkanları, bu arada Sultan Abdülaziz, burada konuk edilmiştir.

el yumak, el yıkamak b. f. mec. Vazgeçmek.

elzem Ar. s. Pek çok gerekli: Bugün oraya gitmek elzemdir. [Très nécessaire, indispensable — Urgent, indispensable]

elzevir i. Matbaacılıkta kullanılan ince bir çeşit harfe verilen ad. Hollandalı matbaacı bir ailenin adından alınmıştır. Bu ailenin tanınan en eski üyesi 1540-1617 arasında yaşamış olan Louis Elzévir'dir.

em i. İlâç, deva, derman, çare.

eman Ar. i. ★ 1. Emniyet, korkusuzluk. ★ 2. Af, izin. Kelimenin bu anlamı «aman» şekline girerek Türkçeleşmiştir.

emanat Ar. ç. i. ★ 1. Emanetler. ★ 2. Emanatı şerife: Peygamber'in hırkası gibi onun zamanından kalma kutsal emanetler.

emanet Ar. i. ★ 1. Bir şeyin korunmasını güvenilen birine ya da bir yere bırakma. esk. Vedia. ★ 2. Güvenilip bırakılan şey: Emanete hiyanet büyük bir ahlâksızlıktır. ★ 3. Eskiden bazı devlet dairelerine verilen ad: Şehremaneti, Rüsumat Emaneti, Vergi Emaneti.

emanetçi i. Başkalarının eşyalarını yanında tutarak saklayan, ya da bir yerden bir

yere taşıtmayı meslek edinen kimse. [Commissionnaire — Commission agent, forwarding agent]

emanet etmek b. f. Güvenip bırakmak. [Confier, laisser en dépôt — To entrust, deposit]

emare Ar. i. Belirti, beldek. esk. Âlâmet, nişan: Hırsız girdiğine dair hiçbir emare bulunamadı. [Signe, marque, indice — Mark, trace, sign]

emaret Ar. i. Emirlik, beylik.

emaye Fr. s. Mineli.

Emba (S.S.C.B.) Kazakistan'da doğup, Hazar denizine dökülen 600 km. uzunluğunda bir ırmak. Ural dağlarının güneyi ile Hazar denizi arasındaki petrol bölgesi de bu ırmağın adıyla tanınır.

embiya Ar. ç. i. Bak. enbiya.

emboli Hek. Damarlarda kanla sürüklenen ve sonra kılcal damarları tıkayan maddecik. Kan plazmasında erimeyen sert bir maddenin (pıhtı, ur parçacığı, doku hücreleri, kireç ya da kolesterin kristalleri gibi) yağ parçaları, gaz kabarcıkları olabilir. Tıkanan damarın kanla beslediği dokunun körelmesine ve o dokunun önemine göre ölüme kadar varabilen aksaklıklara (beyinde inmeler, konuşma, düşünme kusurları, kalpte enfarktüs denen dolaşım eksikliği gibi) yol açarlar.

embriyoloji Yun. i. Biyo. Döllenmemiş yumurtadan başlayıp, dölüt safhasına ve hattâ doğuma kadar canlının gelişme özelliklerini inceleyen biyoloji ve hekimlik kolu.

embriyon Anat. Oğulcuk. Ana rahmindeki döllenmiş yumurtaya üçüncü gebelik ayına kadar verilen ad. Daha sonra dölüt (fötus; eski deyim ile cenin) denir.

embriyonal s. Hek. Oğulcuğa ait. Embriyonal sakatlık, embriyonal doku.

emced Ar. s. Çok şeref sahibi.

emcik i. Meme.

Emden (Batı Almanya) Ems nehrinin halicinde, 44 500 nüfuslu bir liman. Balıkçılık ve petrol rafinerisi tesisleri vardır.

emdirmek f. Emmesini sağlamak. esk. Emmeye sevketmek, massettirmek: Çocuğa meme emdirmek, yarayı birine emdirmek.

emeç Biyo. Mantarların gelişen kısmı. Sporlardan meydana gelir ve yemişlenmeyi sağlar. [Crampon — Mycelium]

Emeç, Selim Ragıp (Doğ. 1899) Gazeteci. Sıvas Frerler okulunda ve Galatasaray Lisesi'nde okudu. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1920'den sonra Vakit ve Tercüman-ı Hakikat gazetelerinde çalıştı. Azınlık okullarında da öğretmenlik yaptı. 1930'da Son Posta'yı, sonra da Hakkı Tarık Us'la birlikte Son Saat gazetelerini kurdu. Matbuat Cemiyeti ve Gazete Sahipleri Sendikası'nın kurucularından oldu. «1950-60» devresinde Bursa ve İzmir milletvekiliydi.

emek i. ★ 1. Bir şeyin meydana gelmesi ya da fikir gücü: Bu işte sizin çok emeğiniz var. [Travail — Labour] ★ 2. Uzun ve zahmetli çalışma, yorgunluk: Çocuk emekle meydana gelir. [Fatigue — Toil] ★ 3. Çalışma karşılığı, ücret: Emeğimi veriniz! [Prix, salaire — Fee, remuneration] ★ 4. Sos. Kanunla düzene sokulmuş olan çaba. Emek, oyunun karşıtıdır, çünkü oyunda çıkar düşünülmez. Çabaya da karşıdır; çaba düzensiz olabilir. Emeğin en belirgin karakteri zorunlu, özellikle düzenli bir eylem oluşudur. Meselâ saat hesabıyla çalışılır, çalışma kontrol edilir v.b. Bazan emek, o kişinin isteklerine, en derin eğilimlerine tıpatıp uyar (bilimsel, felsefi ya da sanat alanındaki yaratışlarda olduğu gibi). O zaman psikolojik bakımdan, oyundan hiç ayırdedilmez. Gerçek bir yaratma, sosyal bir sorumluluğun söz konusu olduğu her yerde karşımıza çıkar. Hukuk bakımından çalışma hakkı, en başta gelen haklardandır. Devlet, yurtdaşlara çalışma imkânını sağlamak zorundadır. [Travail — Work, labour]

emek çekmek b. f. Bir işte çalışıp yorulmak.

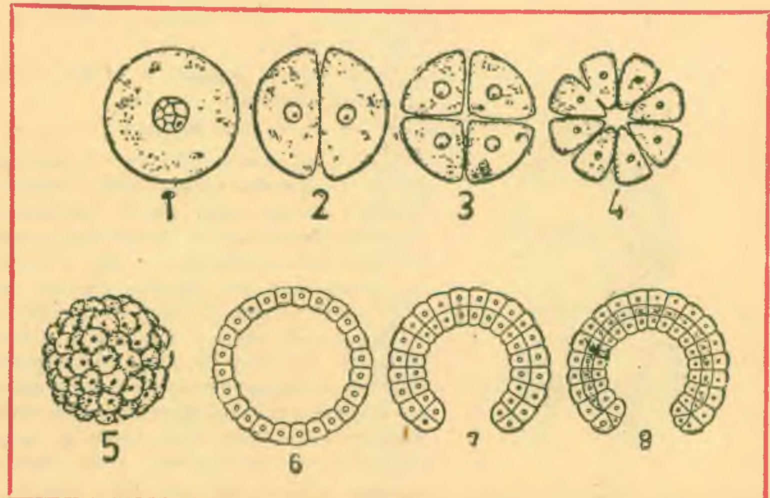
emekçi s. Emeğini satan. Hayatını çalışarak kazanan kimse. İşçi. [Ouvrier — Labourer]

emeklemek f. ★ 1. Çalışmak, çabalamak, bir işi zorlukla yapmaya uğraşmak. [S'efforcer, se démener — To endeavour] ★ 2. (Çocuk hakkında) Yürümeye hazırlanmak, ayağa kalkmadan önce el ve ayaklarıyla yer değiştirmek, sürünmek: Bizim çocuk henüz yürümüyor, ama emekliyor. [Marcher à quatre pattes, ramper — To creep]

emekli s. ★ 1. Çok çalışma ve yorgunluk isteyen ya da fazla emeğe mal olan: Bu emekli bir iştir. ★ 2. Bir işe emek vermiş, bir hizmette eskimiş olan, emektar: O bu kapının emeklisidir. [Serviteur — Servant] ★ 3. Bir işte belli hizmet süresini doldurduktan sonra kendine aylık bağlanarak ayrılan kimse. esk. Mütekait. [Retraité — Pensioner]

EMBRİYON VE 3 DÖNEMİ

Çok hücreli bir organizmanın, bir hücreliden çok hücreli organizma şeklini almasına embriyon, geçirdiği 3 döneme de embriyon dönemleri denir: «Morula, Blastula, Gastrula». Aşağıda yumurtanın bölünmesi ve meydana gelen hücreler, (1, 2, 3, 4) Morula dönemi (5) Blastula dönemi (6) Gastrula dönemi (7, 8) görülmektedir.

emeklilik i. Psi. Yaşlılıktan dolayı çalışma hayatından dinlenme hayatına geçiş. Eskiden çok iyi görülen bu sosyal kurum, bugün büyük bir psikolojik hatâ olarak kabul edilmektedir. İhtiyarlamada, vücut ve zihin kuvvetlerinin gittikçe zayıflaması şahıstan şahısa değişir. Yaş sınırına ulaşmış olduğu halde gücü kuvveti yerinde olan birçok işçi, emeklilikten büyük acı duyar; işsiz kalan bu insanlar kendilerini boşlukta hissederler. Toplumda artık hiçbir işe yaramadıkları düşüncesiyle tatminsizlik içindedirler; hattâ bazılarında sinir hastalıkları başgösterir; bu durum psikoza, intihara kadar varabilir. Cavan, Burgess, P. Towsend ve J. R. Treanton'un araştırmaları, bu insanların çoğu için emekliliğin bir facia olduğunu ortaya koymuştur Günümüzde bu gerçeklerden hareketle, emekliliği kişilerin kendi isteklerine bırakmak eğilimi olduğu gibi yaşlılığa geçişte hafif işler yaptırılması da düşünülmektedir. [Retraite — Retirement]

emeksiz s. ★ 1. Zahmetsizce ve çalışmaksızın meydana gelen: Emeksiz bir yazı, emeksiz başarı şeref vermez. ★ 2. Üvey evlât: Emeksiz bir kızı var.

Emeksiz, Turhan (Ölm. 1960) Devrim şehidi. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi öğrencisi iken, Demokrat Parti iktidarının anayasa dışı hareketlerini protesto için yapılan öğrenci gösterileri sırasında, 28 Nisan 1960 günü Beyazıt alanında (bugün: Hürriyet Meydanı) bir polis kurşunu ile can verdi. Anısına bir büst yapılmış, İstanbul'da M.T.T.B. önüne dikilmiştir. Vurulduğu yere de bir anıt yapılmıştır.

Turhan Emeksiz'in İstanbulda M.T.T.B. önüne dikilen büstü

emektar s. ★ 1. Bir görevde uzun süre çalışarak o işe emeği geçmiş olan. [Vétéran — Veteran] ★ 2. Bir kapıda yaşlanmış uşak ya da hizmetçi.

emektaş i. İş, çalışma, emek arkadaşı; kapı yoldaşı.

emek vermek b. f. Çok dikkatli çalışmak.

emel Ar. i. Umma, umu. Gerçekleşmesi azçok zamana bağlı, şiddetli istek. esk. Tamah. [Voeu, désir, souhait — Wish, desire, aspiration]

emel etmek, emele düşmek b. f. Bir takım isteklerde bulunmak.

emeroit, -ti Fr. i. Hek. Basur.

Emerson, Ralph Waldo (1803-1882) Amerikalı filozof ve deneme yazarı. Bir papazın oğludur. Küçük yaşta öksüz kalmıştır. Harvard Üniversitesi'ni bitirdikten sonra bir süre öğretmenlik yaptı; 1837'ye kadar da Amerika'nın her yanında dolaşıp vaazlar verdi. İtalya, Fransa ve İngiltere'yi dolaştıktan sonra Amerika'ya dönen Emerson, edebiyat ve ahlâk problemleri üzerinde konferanslar verdi. Felsefe görüşü gittikçe belirginleşiyordu. Ona göre bireysel bilinç, her türlü inanç ve geleneksel doğmalara üstündür Ruh, ruhsal madde halinde en yüce bir yargıçtır. Dini görüşleri, herhangi bir doktrinden daha çok panteizme yaklaşır. Hayatın gayesi, Tanrı ile tek bir varlık olabilmesi için, insan ruhunu her türlü bencil ve duyusal unsurlardan arıtmaktır. Emerson'un, insanın kaderine karşı duyduğu inancı, tereddütler, kuşkular içinde bulunan o zamanın Amerika'sına derin etkiler yapmıştır. Başlıca eserleri: «English Traits — İngiliz Ruhu», «Essays — Denemeler», «Socity and Solitude — Toplum ve Yalnızlık».

Ralph Emerson

Emet Kütahya'nın ilçelerinden birinin ve merkezi olan kasabanın adı. Yüzölçümü 1 605 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 50 654, merkezinin nüfusu 4 833'dür. İlçe toprakları genellikle dağlıktır. Emet suyu çevresi ovalıktır. Tahıl, baklagiller, tütün ve pancar yetiştirilir. Kasaba, Emet çayı yakınındadır ve il merkezine 102 km. lik bir yolla bağlıdır. 1 428'de Osmanlılar tarafından alınmıştır.

Emeviler Tar. İslâm tarihinde bir çeşit cumhuriyet yönetimi demek olan Dört Halife devrinden sonra, halifeliği ve sultanlığı birlikte yürütmeye başlayan ilk Arap soyunun ve İslâm devletinin adı. Emeviler, Kureyş kabilesindendirler. Muhammed'in büyük dedesi Hâşim'in kardeşi Ümeyye (ya da Emevi) den gelme olduklarından kendileri bu adı almışlardır. Emevi Devleti'nin kurucusu, başlangıçta İslâmlığa karşı iken sonradan bu dini kabullenmiş olan Ebû Süfyan'ın oğlu Muaviye'dir. Dört Halifeler zamanında Şam valisi olan Muaviye, Ali'nin halifeliğine karşı durmuş; onunla ve oğullarıyla savaşarak iktidarı ele geçirmiş, 661 yılında Şam'da halifeliğini ilân etmiştir. Muaviye'nin ölümünden sonra yerine geçen Yezid, 630 yılında Ali'nin oğlu Hüseyin'i Kerbelâ'da öldürterek İslâm dünyasının sonu gelmez çekişmelerine yol açmış; bu, Sünnilik ve Şiilik mezheplerinin doğmasının en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Yezid'le birlikte Emeviler'in devlet üzerindeki egemenliği kesinleşmiştir. Emeviler'in halifelik ve sultanlıkları 661'den 749 yılına kadar sürmüştür. 749 yılında egemenliği Abbasoğulları'na kaptıran Emeviler'in devletleri süresince İslâmlık çok yayılmış, Emevi devletinin sınırları doğuda Horasan'dan batıda İspanya'ya kadar ulaşmıştır. Emeviler'e kadar sade yaşayan Araplar, bunlardan sonra zevke, eğlenceye, ihtişama alışmışlar; çadırların ve basit evlerin yerini süslü konaklar ve saraylar almıştır. Müzik ve güzel sanatlar gelişmiştir. Emeviler, kendilerini izleyen Abbasiler'in tersine Araplık siyaseti güttüler; aldıkları yerlerde Arapça'nın resmî dil olması zorunluğunu koydular. Emevi halifeleri içinde, özellikle Velid'den gelenler, ahlâk bakımından zayıf olduklarından halkın sevgisini yitirmişler; bundan ötürü Abbasoğulları'nın devleti ellerinden almaları kolay olmuştur.

Abbasoğulları, Emeviler'den yakaladıklarını öldürmüşlerdir. Aileden yalnız Abdurrahman adlı biri kurtulmuş, bir yolunu bulup İspanya'ya geçerek orada Endülüs Emevi Devleti'ni kurmuştur.

EMG Elektromiyografi ve elektromiyogram kelimelerinin kısaltılmışı.

emici s. Emme işini yapan: Kan emici bir hilekâr. [Lécheur — Lickerish]

emici kıllar b. i. Bot. Bitkilerin (nebatların) köklerinde bulunan ve topraktaki gıda maddelerini emip beslenmelerine yarıyan kıl gibi uzun hücreler. esk. Eş'arı mümissa. [Poils absorbants — Absorbing hairs]

emik i. ★ 1. Emmekten çürüyen, kızarıp sonra moraran yer; emme izi. Emmeden doğan alçak basınç ile damarlardan deri dokusu içine kan sızar (eksüdasyon), kızarır; doku içindeki kan cisimcikleri kimyasal dönüşme ile renk değiştirir, önce morarır, sonra da yeşilimsi olurlar. ★ 2. Gırtlak. (emük şeklinde de söylenir): Emüğünü sıkmak.

Emilia (İtalya) Kuzeye yakın yörelerde, Adriya denizinden Liguria ve Toscana'ya doğru uzanan, 3 645 000 nüfuslu bir bölge. Merkezi, Bologna'dır.

emin Ar. s. ★ 1. İnanılır, güvenilir. Emniyet olunabilen: Parayı emin biriyle göndereceğim. [Sûr, assuré — Safe, trustworthy] ★ 2. Tehlikesiz, korkusuz: Burası emin bir yerdir. [Sûr, certain — Safe, secure] ★ 3. İnanan, güvenen, birine emniyet eden: Ben onun dostluğundan eminim. [Sûr, confiant — Sure, confident] ★ 4. Kanmış, inanmış, kuşkusu olmayan: İşin böyle olduğuna eminim. [Convaincu, persuadé — Convinced, persuaded]

Eminbey Kars'ın Posof ilçesi bucaklarından. 23 köylü bucağın nüfusu 13 105, merkezinin nüfusu 972'dir. Eski adı Cilvana'ydı.

Emin Bey, Mehmet (Ölm. 1909) Abdülhamit'in mabeyincilerinden. Dağıstanlı bir ailenin oğluydu. Mülkiye Mektebi'ni bitirince saraya girdi. «Musavver Tarihi Ümem», «Musavver Tarihi Hayvanat» adlı, resimleri son derece iyi bir şekilde basılmış iki eser yazmıştır.

Emin Bülent Şair, sporcu. Fecri Âti şairlerindendir. «Kin» ve «Hisarlara Karşı» şiirleriyle tanınmış olan Emin Bülent aynı zamanda Türkiye'nin ilk futbolcularındandır. Galatasaray takımında solaçık oynamış, futbol tarihimizdeki ilk Galatasaray — Fenerbahçe maçında Galatasaray'ın 2-0 galibiyetini sağlayan iki golü atmıştır.

Emin Efendi (1884-1945) Türk neyzen ve bestecisi. İstanbul'da doğdu. Neyzenbaşılığa kadar yükseldi. Peşrevler ve saz semaileri bestelemiştir.

Emin Efendi, Hacı (1895-1907) Besteci. İstanbul'da doğdu. Batı musikisini ve notasını Saray mızıkasındayken öğrenmiştir. 1873'de bir matbaa kurarak 400 kadar nota basmıştır. Alaturka musikiyi batı musikisine ilk uygulayan kişi olarak tanınmıştır.

Eminönü meydanından bir görünüş

Eminescu, Mihail (1850-1889) Romanyalı şair. Schopenhauer ve Alfred de Vigny'nin etkisinde kalmıştı. Yurdunun geleceğine güvenen bir sanatçı olarak yurtseverlik inancını eserlerinde belirtmiştir. Yazdığı hikâyeler ölümünden sonra en yakın arkadaşı Maiorescu tarafından kitap haline getirilmiştir. Halk masalları da yazan Eminescu, Romanya'nın ulusal şairi olarak tanınır.

Emin Mehmet Paşa (Ölm. 1850) Mühendis. Abdülmecit devrinin tanınmış bilim adamlarından. Tophane'de yetişmiş, Fransa'da öğrenimini tamamlamıştır. Rumeli ve Arabistan orduları müşirliği ve Büyük Reşit Paşa zamanında Encümeni Daniş üyeliği yapmış, Şam'da ölmüştür.

Eminönü İstanbul'un ilçelerinden biri. Yüzölçümü 4 km² olan ilçenin nüfusu 138 714'dür. İstanbul'un en eski ve ünlü semtlerinden olan ilçenin toprakları üç tarafı denizle çevrili olan İstanbul yarımadasının doğu ucundan ibarettir. 5 bucağı vardır, köyü yoktur. İstanbul'un kültür, ticaret ve eski eserler bakımından en önemli bölgesidir.

Emin Paşa, Edward Schnitzer (1840-1892) Afrika'da keşif gezileriyle, Türkiye'de ve Mısır'da türlü serüvenleriyle tanınmış bir Alman doktoru. Berlin'de tıp eğitimi görmüş, 1865'de Türkiye'ye gelerek Divitçioğlu İsmail Paşa'nın himayesine girmiş, Müslümanlığı sözde kabul ederek Emin adını almıştır. İsmail Paşa'nın ölümünden sonra onun karısıyla evlenerek yurduna dönmüş, Paşa'dan kalan serveti Londra ve Paris'de serüvenli bir yaşayış içinde tüketip, iş bulmak üzere Mısır'a geçmiş; kendini Almanya'da eğitim görmüş bir Türk olarak tanıtmıştır. Sudan Valisi Gordon Paşa'yla birlikte Victoria gölü bölgesinde keşif gezileri yapmış, 1878'de Mısır hükümeti tarafından o bölgelere vali atanmış, kendisine paşalık rütbesi verilmiştir. Sonradan Alman hükümeti emrine girerek bölgede Alman nüfuzunu genişletmeğe çalışmış; yerliler tarafından öldürülmüştür. Gezileri sırasında, Afrika diyelekleri, bitkileri ve kuşları üzerinde

incelemelerde bulunmuş, gezi izlenimlerinin bir kısmını yazmıştır.

Eminsu «Emekli İnkılâp Subayları» sözcüklerinin baş harflerinden meydana gelmiş bir ad. 27 Mayıs 1960 devriminden bir süre sonra Millî Birlik Komitesi, orduda yüzbaşı rütbesinden yukarı subayların gereğinden çok fazla olduğu gerekçesiyle, binbaşıdan orgenerale kadar 6 000 subayı özel bir kanunla emekliye ayırdı. Bunlara özel emeklilik hakları ve ikramiyeler tanıdı. Bu arada bir kısmını sivil sektörde çeşitli görevlere de atadı. Bu yolla emekli olan subaylar «Emekli İnkılâp Subayları Derneği» adıyla bir dernek kurup buna kısaca «Eminsu» dediler. «Eminsu» sonradan emekli subaylar için bir yardımlaşma ve dayanışma derneği niteliğine bürünmüştür.

emir, -ri Ar. i. ★ 1. Buyurma, buyruk. ★ 2. Huk. Kamu hizmetlerini yönetmekle yükümlü bir silsile içinde üstün, asta bildirdiği uyulması gerekli irade. Anayasamızın 125. maddesine göre, kanuna aykırı emri yerine getirmek memuru sorumluluktan kurtarmaz. [Ordre — Order] ★ 3. Ask. Hizmete ait bir işin ya da yasağın sözle, yazı ile ya da başka yollarla bildirilmesi. [Ordre, commandement — Order, commandment] ★ 4. İş, mesele, madde. Bu anlamda hemen hep takım halinde kullanılmıştır. Çoğul şekli olan «umur» kelimesi de çok kullanılırdı. Emri hayır: Hayır işi. Umuru hariciye: Dış işleri. Umuru siyasiye: Siyasî işler. ★ 5. Bir kavmin ya da ülkenin başı, bey, reis: Ürdün Kralı birkaç yıl önce emir idi. [Chef, commandant — Chief, commander]

Emiralem İzmir'in Menemen ilçesi bucaklarından. 14 köylü bucağın nüfusu 5 707, merkezinin nüfusu 902'dir.

emirber b. i. Emir eri. [Ordonnance — Orderly]

Emir Buharî, Ahmet (Ölm. 1516) Din adamı. XVI. yüzyıl başında İstanbul'da yaşamış ünlü Nakşibendî şeyhlerinden biridir. Buhara'da doğmuş, Simav'da yaşamış, İstanbul'da ölmüştür.

Emir Çelebi IV. Murat devrinin ünlü hekimi ve sarayın hekimbaşısı. «Enmuzeci Tıp» adlı, o zamanın skolastik hekimlik bilgilerini ve Galenos görüşlerine uygun hekimlik ilkelerini toplayan eseri ilginçtir. Afyon kullandığı söylenirdi. Bağdat seferinde padişahın yanında iken, uyuşturucu maddeleri şiddetle yasaklamış olan padişahın gazabından korunmak için, üstünde bulunan afyonun hepsini yutmak zorunda kalmış, zehirlenip ölmüştür.

Emir Çelebi

Emirdağ Afyon'un ilçelerinden biri ve merkezi olan kasaba. Yüzölçümü 2 776 km² olan ilçenin 4 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 74 886, merkezinin nüfusu 10 914'dür. İlçe toprakları ovalık ve yaylalıktır. Sakarya'nın kolları sular. Her türlü tahıl, pancar ve haşhaş yetiştirilir. Hayvancılık yapılır. Kasaba, Eskişehir — Afyon karayolu üzerindedir. Demiryolu istasyonu olan Çay'a uzaklığı 49 km. dir.

Emir Dağı İç Anadolu'da Afyonkarahisar'ın kuzey batısından Konya'ya doğru uzanan dağların 2 241 m. ye yükselen kısmına verilen ad.

Emirfer, Firuz (Ölm. 1099) I. Haçlı seferinde Türk ordusunda olduğu halde, Türkler'e ihanet eden bir Ermeni dönmesi. Hıristiyan ordusu tarafından kuşatılan Antakya kalesini Yağsıyan adlı bir Selçuk Türk beyi savunuyordu. Kuşatma 7 ay 13 gün sürdü. Haçlılar'ın yarısı açlıktan ve hastalıktan kırılıyordu. Kale burçlarından biri Firuz'a emanet edilmişti. Düşman ordusundan para alarak onları kendi burcundan içeri sokup Türkler'in öldürülmesine sebep oldu. En sonunda kendisi de bir Türk tarafından kılıçla öldürüldü.

Emir Hüseyin (Ölm. 1369) Timur'un önce yardımcılarından iken sonraları onunla arası açılan, bu yüzden çeşitli savaşlar verip sonunda öldürülen Moğol beylerinden biri.

Emir Kazgan (Ölm. 1358) Ünlü Moğol beylerinden biri. Semerkant valisi iken Çağatay Hanları'na başkaldırıp emirliğini ele geçirdi. Timur'u hizmetine alıp onu koruyan ve yücelten Emir Kazgan'dır. Malına göz diktikleri bir arkadaşlarını öldürmelerine izin vermediği için iki komutanı tarafından öldürülmüştür.

emir kipi b. i. Gra. İkinci ve üçüncü şahıslara bir şeyin yapılmasını buyurmak için kullanılan fiil kipi. esk. Emir sıygası. [Mode impératif — Imperative mood]

emir kulu b. i. Bir işi, aldığı buyruk dolayısıyla yapmak zorunda olan kimse.

emirname Ar. Far. b. i. Yazılı buyruk.

emir subayı b. i. Ask. Taburdan daha yukarı bütün komutanların görevlerinin icrasına yardım eden subay. Eskiden bu subaylara yaver adı verilirdi.

Emir Süleyman (Ölm. 1411) 8 yıl kadar padişahlık yaptığı halde adı «Osmanlı Padişahları» listesinde yer almayan şehzade. Yıldırım Beyazıt'ın en büyük oğludur. Ankara savaşında, babasının yenilip Timur'un eline düşmesi sırasında kaçıp kurtulmuş; bir süre (kardeşleri gibi) o da taç ve taht savaşına girişmiş, Çandarlı Ali Paşa'nın da yardımıyla, Edirne ve dolaylarını ele geçirip padişahlığını ilân etmiştir. Başlangıçta iyi ve başarılı bir padişahken, giderek kendini devlet işlerinden çeken, aşırı içkiye ve eğlenceye düşen Emir Süleyman, üzerine gelip Edirne'yi kuşatan kardeşi Musa Çelebi tarafından (hamamda eğlenirken) kıstırıldı. Canını güç kurtarıp İstanbul'a doğru kaçarken köylüler tarafından tanınıp, öldürüldü.

emirül hac Tar. Hacca gidenlere başkanlık ve yöneticilik yapan kişilere verilen san.

emirül haclık görevini ilk kez Ebubekir yapmış; sonradan kurulmuş bütün İslâm devletlerinde böyle bir görevli bulunmuştur. Emirül hacların görevleri, hacı kafilelerinin Mekke'ye rahat ve tehlikesiz gidip gelmelerini sağlamaktı.

emirül müminin b. i. Eskiden halifelere verilen san.

emirül ümeralık Tar. Abbasoğulları zamanında kurulmuş en büyük askerî görevin ve rütbenin adı. Beylerin beyi anlamına gelen söz. Günümüzdeki başkomutanlık ya da genel kurmay başkanlığının karşılığıdır. Emirül ümera'ların görev ve yetkilerinin sınırı Abbasoğulları devletinin sonlarına doğru çok artmıştır. Selçuklular'la Osmanlılar da, bir süre emirül ümera deyimini kullanmışlardır.

emir ve komuta Ask. Birlikleri sevketme ve yönetme. Komutanlık yetkisi orta ve yüksek olmak üzere ikiye ayrılır. Yüksek sevk ve yönetim, tümenler dahil daha yukarı birlikleri içine alır. [Ordre et commandement — Order and command]

emisyon Fr. i. ★ 1. Kâğıt para çıkarma. ★ 2. Radyo, televizyon yayımı yapma.

emlâk Ar. ç. i. Mülkler, arazi ve akar gibi taşınamayan mallar: Emlâk bankası, emlâk tellalı. [Biens immeubles, propriétés, terres — Intangibles, real estates and properties]

emlâki miriye Ar. b. i. Mirî emlâk, devlete ait mülkler.

emlâk sahibi b. i. Mülkleriyle geçinen. [Propriétaire, rentier — Proprietor, landlord]

emlâk vergisi Eko. Arazi ve bina gibi taşınmaz mallardan alınan dolaysız vergi.

emlemek f. İlâç sürmek, ilâç vermek.

emles Ar. s. Dümdüz ve kaypak, yalız.

emmare Ar. s. Zorlıyan, kuvvetle emreden, cebredici.

emme - basma tulumba b. i. Tek. Su, gaz, yağ v.b. gibi sıvıları bulundukları yerden yükseğe çıkarmak için kullanılan tulumbaların sıvıyı hem emerek hem de basarak yukarı çıkaran çeşidi. Bu tulumba, sıvıyı kendi bulunduğu yükseklikten daha yükseğe çıkarabilir. [Pompe aspirante et foulante — Suction and pressure pump]

emmeç i. Fiz. Kendisine bağlanan bir kabın içindeki gazı çekmeye ya da sıkıştırmaya yarayan alet.

emmek f. ★ 1. Dudak ve dilin hareketleriyle boşluk yaratarak bir şeyi içine çekmek: Meme emmek, parmağını emmek. [Sucer, téter — To suck] ★ 2. Suyu içine çekmek: Toprak suyu emdi. [Aspirer, absorber — To absorb]

Emmer, Luciano (Doğ. 1918) Özellikle sanat filimleri ile tanınan ünlü İtalyan rejisörü. Milano'da doğdu, resim eğitimi yaptı. 1941-1949 yılları arasında Enrico Gras'la işbirliği yaparak, Giotto, Carpaccio, Jérôme Bosch gibi sanatçıların yapıtlarını anlatan belgesel filimler çevirdi. Müzik ve montaj yönünden kusursuz güzellikte olan bu filimlerden sonra, 1949'da «Bir Ağustos Sabahı» adlı filmiyle konulu uzun filimler de yapmaya başladı. Başlıca filimleri: «Goya» (1950), «Leonardo de Vinci» ve «Şehirde Aşk» (1953), «Picasso» (1954), «Vitrindeki Kız» (1960).

emme tulumba b. i. Tek. Su, gaz, yağ v.b. gibi sıvıları bulundukları yerden yükseğe çıkarmak için kullanılan tulumbaların sıvıyı emerek yukarı çıkaran çeşidi. Bu tulumba, sıvıyı ancak kendi bulunduğu yüksekliğe kadar çıkarabilir.

emn Ar. i. Güvenlik, korkusuzluk, rahatlık. Bu söz eskiden yalnız emnü asayiş, emnü selâmet gibi birkaç deyimde kullanılmıştır.

emniyet, -ti Ar. i. ★ 1. Eminlik, güvenlik, korkusuzluk: Bu ülkede bir emniyet var. [Sûreté, sécurité — Safety, security] ★ 2. Güven, inanç. esk. İtminan: Benim bu adama emniyetim var. [Confiance — Trust, confidence] ★ 3. Polis işleri.

emniyet etmek b. f. Güvenmek. [Se confier — To trust]

emniyeti suistimal Huk. Bak. Güveni kötüye kullanma.

emniyet kıtası Ask. Emniyet işleriyle görevlendirilen birliklere genel olarak verilen ad. Yürüyüşlerde, öncü, artçı, yancı; istirahatlerde ileri karakollar birer emniyet kıtasıdır. Emniyet kıtaları, güvenini sağladıkları birliğe bağlıdır.

emniyetli s. ★ 1. Düzeni, asayişi yolunda olan. ★ 2. Kendine güvenilebilir. esk. İtimada şayan: Emniyetli bir adamdır.

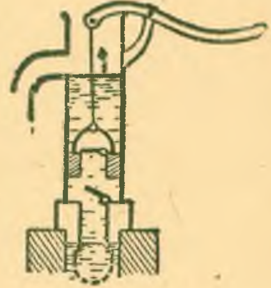
emniyetsiz s. ★ 1. Asayişine güvenilemiyen: Geceleri yollar emniyetsizdir. ★ 2. İnanılmaya lâyık olmayan: Emniyetsiz adam. ★ 3. Kimseye güvenmeyen, kuşkulu.

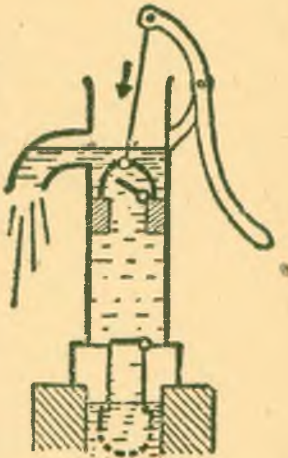
emniyet tedbiri Huk. Bak. güvenlik tedbiri.

emniyet tertibatı Ask. İstirahat halinde, yürüyüşte ve muharebe esnasında umulmadık bir hareket yüzünden kıtanın bir tehlikeye düşmekten korunması için alınan tedbir. [Appareil de sécurité — Safety arrangements]

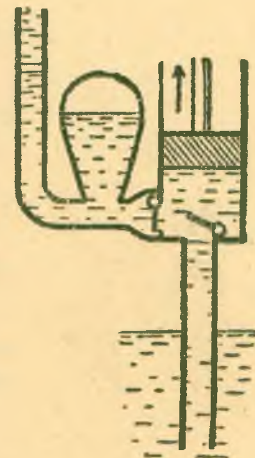
empas Fr. i. Briçte bir löveyi üstün bir kâğıtla almayıp daha aşağı bir kâğıtla almak.

Empedokles (M.Ö. 490-430) Yunan filozofu. Varlıklı, olimpiyatlarda zaferler kazanmış bir ailenin oğludur. Kendinin de bir olimpiyat zaferi kazandığı söylenmektedir. Politikacı, kanun yapıcı, şair ve hekimdir. Eserinde, kendine Tanrı gözüyle bakıldığını ileri sürerek övünür. Agrigente'ye, başında defne dallarından bir taç olduğu halde, ölümsüz bir kişi gibi girmiştir. Aristoteles'in söylediğine göre 60 yaşlarında Peleponez'de ölmüştür; Laersli Diogenes'e göre ise kendini Etna yanardağının kraterine atmak suretiyle

Emme tulumbanın işleyişi

Emme - basma tulumba

intihar etmiş. Empedokles son derece zeki ve dikkate değer bir adamdır. Gorgias onun öğrencileri arasındadır. Lucrezio, onu göklere çıkarır. Bu filozof Heraklites, Parmenides ve Pitagoras'ın etkisinde kalmıştır. Kendine özgü teorisi, modern kimya devrine kadar süregelen dört unsur teorisidir. Bu dört unsur : Su, hava, ateş ve topraktır. Bütün cisimler bu dört unsurun bileşiminden meydana gelir. Bu karışım süreklidir. Parmenides hiç bir şeyin başlamadığını ve bitmediğini kabul ediyordu ; bu fikir, unsurlar daima aynı olduklarından dolayı doğrudur. Empedokles, biyolojide evrim ve doğal ayıklanma kavramlarını sezmiştir ; birdenbire dönüşüm (mutationnisme) teorisinin öncüsü olduğu da kabul edilmektedir. Başlıca eserleri, «Tabiat Hakkında», «Arınmalar» dır.

empermeabl Fr. i. Yağmurluk, galseme.

emperyalist Fr. i. s. Emperyalizm peşinde koşan (kimse ya da tutum).

emperyalizm Fr. i. Başka devlet ve ulusları kendi siyasî ya da iktisadî etkisi, sömürmesi altına almak isteyen devletin siyaseti. Eskiden sömürge devletler üzerinde görülen emperyalizm, o ülkelerin siyasî ve ekonomik bağımsızlığını elinden alırdı. Günümüzde yeni sömürgecilik sistemi içinde, görünüşte siyasî bağımsızlığına sahip olan birçok ulus, ekonomik yönden bağımlıdır ve emperyalist ülkelerce sömürülmektedir.

Emporiae (Bugünkü Ampurias şehri) Asıl yurtları Anadolu'da Foça (İzmir ili) olan Fokaialılar'ın Marsilya'dan sonra İspanya'da kurdukları eski bir şehir. İspanya'da Katania bölgesindedir. Romalılar'ın birçok saldırılarına uğradı. Caesar, Vatandaş Savaşı'ndan sonra eski askerlerini buraya yerleştirdi. Yerli halka da yurtdaşlık hakkı tanıdı. Kazılar sonunda, Roma ordularının konak yerlerinden kalıntılar, duvarlar, bir dalgakıran, tapınak, küçük bir Hıristiyan kilisesi ve Augustus'un ilk devirlerine ait sikkeler bulunmuştur.

empotans Hek. Yeteneksizlik, iktidarsızlık. Genellikle erkeklerdeki cinsel yetmezlik durumu için kullanılır.

empresyonizm Fr. i. Sanatta, dış etkilerin içe yansıması, içte izler bırakması ve bu izlere dayanarak sanat eserlerinin yaratılması. Bu akım, ilk olarak resimde Fransa'da başlamıştır. Sonra edebiyata ve diğer sanat kollarına geçmiştir.

emprezaryo İta. i. Bir oyuncunun, bir oyuncu grubunun yönetimini ve topluma tanıtılmasını üstüne almış olan kimse.

emprime Fr. i. Dallı, çiçekli ipekli kumaş.

Emrah (Ölm. 1860) Saz şairi. Erzurum'da doğmuştur. Bu yüzden Erzurum'lu Emrah diye anılır. Sivas, Kastamonu, Konya, Niğde illerini dolaştı. 1840'da Niksar'a gelerek ömrünü orada tamamladı. Saz şairleri içinde divan şiirini en iyi bilenlerden biriydi. Aruzla gazel, murabba, muhammes ve müseddesleri, hece ile yazılmış tasavvuf şiirleri varsa da asıl kişiliği âşık tarzında yazdığı koşma ve semailerinde görülür.

emraz Ar. ç. i. Maraz, hastalık sözcüğünün çoğulu. Eskiden hekimlik dallarının adlandırılmasında sık kullanılırdı. Emraz-ı akliyye (Akıl hastalıkları), emraz-ı cildiye ve efrenciye (Deri hastalıkları ve frengi bilimi) gibi.

Emre, Ahmet Cevat (1887-1961) Yazar, dilci, politikacı. Girit'de doğdu. Harb Okulu'nda iken ileri düşüncelerinden dolayı Fizan'a sürüldü, oradan Avrupa'ya kaçtı, Jöntürkler'le buluştu. Yurda dönüşünde biraralık Darülfünun'da dil ve Türkoloji okuttu. 1928'de Alfabe komisyonunda çalışmış, Türk Dil Kurumu'nda görev almıştır. Beşinci dönemde milletvekili idi. Sayısız eserleri arasında : «Eski Türk Yazısının Menşei», «Ondördüncü Asır Betikleri», «Türk Dilbilgisi», «İki Neslin Tarihi», «Agamemnon» ve «Ödüsseia» çevirileri, okul kitapları sayılabilir. 1928-1931 yıllarında «Muhit» adlı bir dergi çıkarmıştır.

emretmek Ar. T. f. Buyurmak. [Ordonner, commander — To order, command]

emre yazılı senet Eko. Bir kimseden bir başka kimseye ya da onun göstereceği kişilere, belirli bir sürede, belirli bir parayı ödeme yükümlülüğünü taşıyan ve ticaret kanununda belirtilen şartlara uygun olarak ciro edilebilen senet. Buna bono da denir.

Emrî, Edirneli Emrullah (Ölm. 1574) Eski divan şairlerimizden. Kanuni Sultan Süleyman zamanında Edirne'de yaşamış bir şairdir. Basılmamış divanı, manzum ve basılmış «Pendi Attar» çevirisi ve Farsça şiirleri vardır.

Emrî Efendi, Murat (1850-1916) Bursa'da «Fevait», «Bursa», «Sanayi» isimli gazeteler çıkarmış ve bazı şiirler de yazmış fikir adamlarımızdan. Bursa'nın ilk gazetecisi sayılabilir.

emri hak Ar. b. i. Ölüm. Tanrı'nın emri.

emrivaki, -i Ar. b. i. Meydana gelmiş şey, olupbitti : Bu emrivaki karşısında geri dönmek mümkün değil. [Fait accompli — Accomplished fact]

Emrullah Efendi (1858-1914) Yazar ve devlet adamı. Maarif nazırlığı yaptı. «Muhit-ül-Maarif» adlı bir ansikloped hazırladı. II. Meşrutiyet hareketinden sonra milletvekili seçilmiş, iki kere Maarif nazırlığı yapmış, Darülfunun'da ders okutmuştur.

emsal Ar. ç. i. ★ 1. Benzerler, eşler. esk. Misâller : Onun emsâli yoktur. [Exemples, pareils — Examples, similars] ★ 2. Yaşıt, eşit, denk: O senin emsalin değil. [Egaux-Equals, peers] ★ 3. Örnek : Bu harekete göz yumulursa başkalarına emsal olur.

[Exemples, précédent — Precedent] ★ 4. Meseller, örnek olacak sözler: Emsali Süleyman, emsali Lokman. [Maxims — Maxims, proverbs] ★ 5. Mat. Katsayı.

Ems Irmağı (Batı Almanya) Westfalya'dan geçerek Kuzey denizine dökülen, 378 km. uzunluğunda bir akarsu.

emtia Ar. ç. i. Ticaretin konusu olan taşınır mallar.

emtia borsası Eko. Emtia alım satımının yapıldığı borsa.

emülsiyon Si. Bir filim tabanı üstündeki ışığa karşı hassas gümüş bromürlü ecza tabakası. Boş filim sinema alıcısında kullanılırken ışığın etkisiyle bu hassas tabaka üstünde gizli görüntüler belirir. Laboratuvar işlemleri sonucunda bu gizli görüntü negatif, sonra da pozitif görüntü biçimine getirilir. Bak. Negatif, pozitif.

emzik i. ★ 1. Çocuğun ağzına alıp emdiği memenin tepesi, meme düğmesi. [Mamelon, tétin — Nipple] ★ 2. Meme yerine çocuklara süt vermek için kullanılan ağzı meme başı şeklinde kauçuklu süt şişesi. [Biberon — Feeding bottle] ★ 3. Süt çocuklarını avutmak için ağızlarına verilen kauçuk meme. [Tubulure, biberon — Mouth - piece] ★ 4. İbrik, çaydanlık gibi kapların, suyu azar azar dökmeye yarayan lüleleri. [Bec — Beak] ★ 5. (Bazı bölgelerde) Sigara ağızlığı.

emzikli s. ★ 1. Emziği olan, lüleli: Emzikli şişe, emzikli ibrik. ★ 2. Memede çocuğu bulunan, çocuğa meme veren kadın: Emzikli kadınların iyi beslenmeleri gerekir.

emzirmek f. Kadın ya da dişi hayvanın kendi sütünü yavruya emdirmesi eylemi; çocuğa meme vermek. [Allaiter, donner à teter — To suckle, give suckle]

en i. ★ 1. Bir şeyin iki yanı arasındaki uzay, genişlik. [Larguer — Width] ★ 2. Hayvanlara vurulan damga. ★ 3. zf. Başına geldiği sıfatların en üstün derece olduğunu gösterir. [Le plus, le mieux, moin — Most, least]

enam Ar. i. ★ 1. Halk, varlık. esk. Mahlûkat. ★ 2. Seyyidül enam: Peygamber Muhammed.

Enata, Muhtar Fehmi (1913-1966) Yayımcı. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Bir süre bir gezi acentasında çalıştı. 1950-1953 yıllarında Fullbright Komisyonu genel sekreterliği, 1954'den sonra Amerikan kültür ataşe yardımcılığı yapan Enata, 1934'de kurduğu ve 1950'ye kadar çıkardığı Yücel dergisi ile tanındı. 1955-1956'da bir süre yeniden çıkardığı Yücel'den başka 1941'de yayınladığı «Arkadaş» adlı çocuk dergisi de anılabilir.

Enault, Louis (1824-1900) Fransız yazarı. Türkiye, Akdeniz adaları, Laponya, Norveç ve Amerika'ya gitmiş, gördüklerini gezi notları halinde yayımlamıştır. «Christin», «Lübnan Bakiresi», «Siyah İnciler», adlı romanları tanınmıştır. Louis Vermond takma adı ile edebî makaleler de yazmıştır.

enayi s. Külb. Fazla bön, ahmak, avanak. [Sot, benet, balourd, jobard — Stupid, silly, block - head, dupe]

Enbâr (Anbar) Bağdat'ın 60 km. batısında tarihî bir şehrin adı. Sasaniler tarafından kurulmuştur. Bol tahıl yetiştiği için bu ad verilmiştir. Ebubekir zamanında Araplar'ın eline geçmiş ve ilk Abbasi halifeliğinin başkenti olmuştu. Bu şehirde yetiştikleri için Enbarî adıyla tanınmış bazı müslüman bilginler vardır.

enbiya Ar. ç. i. Nebiler, peygamberler.

enbube Ar. i. İnce boru, borucuk.

encam Ar. i. Son. esk. Nihayet, akıbet.

encik (encek) i. Köpek, kedi gibi çok memeli hayvanların yavrusu, enik, inik.

encümen Far. i. Bak. komisyon.

encümeni daimî Bak. il daimî encümeni.

encümeni daniş b. i. Bilim meclisi, akademi.

endaht Far. i. Atma, silâh boşaltma, tüfek, tabanca atmak, nişan almak bilgisi.

endam Far. i. Vücut, boy bos, biçim: O gül-endam bir al şale bürünsün, yürüsün — Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün, yürüsün — Enderunlu Vâsıf. [Stature, taille — Stature, figure]

endam aynası b. i. İnsanın bütün vücudunu gösterecek kadar büyük ayna.

endamlı s. Boylu, biçimli, vücut. [Bien fait, svelt — Well - proportioned]

endaz Far. s. Atan, atıcı. Türkçe'de silâhendaz, tirendaz, lengerendaz gibi takımlarda kullanılmıştır.

endaze Far. i. ★ 1. Ölçü, mıkyas: Endazeye gelmek, endazeye vurmak. «Mürüvvete endaze olmaz.» ★ 2. Eskiden bez ve basma gibi şeyleri ölçmekte kullanılan 65 cm. boyunda bir uzunluk ölçüsü.

endazelemek f. ★ 1. Endaze ile ölçmek. ★ 2. Tasarlamak, tahmin etmek.

endek Far. s. Az.

endeks Lat. i. ★ 1. Gösteren, işaret eden. ★ 2. Elin baş parmağının yanındaki parmak, işaret parmağı. ★ 3. Kadran iğnesi, gösterge. ★ 4. Kitapların arkasındaki alfabe sırasına göre düzenlenen dizin. esk. Fihrist.

endeks fiyatı Eko. Endeks rakamına göre düzenlenen fiyat seviyesi.

endemi Hek. Bulaşıcı bir hastalığın, büyük bir salgın yapmadan belirli bir bölgede, oranın bir özelliği olarak, sık sık kendini göstermesi. Örneğin veba hastalığı aşağı Ganj bölgesinde endemiler yapar.

ender Ar. s. ★ 1. Pek az, pek seyrek, pek az bulunur. [Rare — Rare] ★ 2. zf. Binde bir. [A peine, guère, presque pas — Scarcely]

Ender, İlhan İskender (1930-1958) Tiyatro oyuncusu. İstanbul İktisat Fakültesi'ni ve Gazetecilik Enstitüsü'nü bitirdi. Bir yan-

Emrullah Efendi

dan da tiyatro çalışmalarını yürütüyordu. Gençlik Tiyatrosu'nda, Cep Tiyatrosu'nda ve Küçük Sahne'de oynadı. Genç yaşta öldüğü için Küçük Sahne'nin o zamanki yöneticisi Haldun Dormen tarafından adına bir armağan kuruldu. İlhan İskender Armağanı, her yıl bir jürinin İstanbul'daki oyuncular arasından seçtiği en başarılı bir kadın ve bir erkek oyuncuya verilir.

enderun Far. i. Bir şeyin içi. esk. Dahil. Dış anlamına gelen (birun) karşıtı. .

Enderun Tar. Osmanlı İmparatorluğu'nda bir saray örgütü. Enderun, Topkapı sarayındaki Babüssaade ya da Akağalar bölümüyle başlayan yere verilen addır. Sarayın bu bölümü küçük oda, büyük oda, doğancı odası, seferli odası, kiler odası, hazine odası, has odası diye bölümlere ayrılmıştır. Hıristiyanlar arasından seçilen akıllı ve yakışıklı delikanlılar, Enderuna alınarak, burada çok sıkı bir eğitimden geçirilir, Türk ve İslâm adetleri, saray görgüsü, Arapça, Farsça, müzik ve çeşitli sanatlar, güreş, meç, cirit gibi sporlar öğretilirdi. Osmanlı vezirlerinin, sadrazamlarının çoğu, Enderun'dan yetişmiştir.

endikasyon Hek. Belirli bir hekimce davranışın (ilâç kullanımı, ameliyat v.b. gibi) gerekli olması durumu: Bu hastada bademcik ameliyatı endikasyonu vardır.

Endimiyon Mit. Yunan mitolojisinde güzelliğiyle ve tanrıçalardan Diyana ya da Selene tarafından sevilmiş olmakla tanınan çoban. Tanrıçanın baştanrı Zeus'a yalvarması üzerine ebedi uykusunda bile güzel kalması sağlanmış.

endişe Far. i. ★ 1. Tasa, kaygı, vesvese, korku: Endişeye değer bir hastalık değil. [Préoccupation, inquiétude, souci, anxiéte — Preoccupation, worry, uneasiness] ★ 2. Düşünce. esk. Tefekkür.

endişe etmek b. f. Kaygılanmak. [Se soucier, s'inquiéter — To be worried]

endişeli s. ★ 1. Tasalı. esk. Meraklı, vesveseli. [Inquiet — Worried, upset, uneasy] ★ 2. Merak uyandırıcı, tasaya sebebolan. [Inquiétant — Disturbing, upsetting]

endişesiz s. Düşünmesi, tasası olmayan. esk. Gailesiz. [Insouciant, calme — Carefree, unconcerned, easy - going]

endoderm Yun. b. i. Zo. Çok hücreli hayvanlarda embriyon tabakalarının iç tabakası. Entoblost'da denir. Endoderm, bağırsakları ve iç organları meydanan getirir.

endojen s. Hek. Bedenin içinden gelişen. Bazı maddeler bedenin içinden gelişir; endojendir. Örneğin endojen yağ asitleri, amino asitleri gibi. Bazı ruh ve akıl hastalıklarının dış etkenlerle ilgili olmayarak kendiliğinden «bedenin içinden gelişerek» oluştuklarına inanılır ve bunlara «endojen psikozları» denir. Melankoli, mani, şizofreni grubu v.b. böyle endojen hastalıklardandır.

endokard Anat. Kalbin iç yüzeyini kaplayan dokular.

endokardit Hek. Kalbin iç yüzeyini kaplayan dokuların iltihaplı hastalığı; romatizma yüzünden, ya da değişik mikropların, toksinlerin etkisiyle belirir; çok tehlikelidir. Kalp kapakçıklarında sertleşmeler yaparak sakat bırakabilir.

endokrinium Anat. İç salgı bezleri sistemi.

endokrin salgı bezleri Anat. Hormon adı verilen salgılarını doğrudan doğruya kana veren bezler.

endoparazit Yun. b. i. Zo. İç parazit. Vücudun içinde iç organlarda yaşayan asalaklara (parazitlere) verilen ad.

endoskop Hek. Vücut boşluklarına ait kanalların içine sokularak oraların idrar kesesi, idrar yolları, yemek borusu v.b. gibi) aydınlatılarak incelenmesine yarayan cihazlara verilen genel ad.

endosperma Yun. i. Erkek cinsel hücresinin plazma bölümü.

endotelyum Yun. i. Kan ve lenf damarlarının, akciğer zarı ve karın zarının iç yüzeyini yapan ince doku katı.

endotoksin Yun. b. i. Bakterilerin hücreleri içinde kalan ve bunların ölümlerinde ve ayrışmalarında (tahallül etmelerinde) serbest kalan zehirli metobolizma maddesi. Endotoksin meydana getiren tipik bakteriler, dizanteri bakterileri ile kolera basili (vibrionu) dir.

endüksiyon Fr. i. Fiz. Bak. indükleme.

Endülüjans Tar. Ortaçağ'da bir ara kullanılan günah çıkartma belgesi. Ortaçağ'da hesapsız harcamaları yüzünden para sıkıntısı çekmeye başlayan kilise, bu sıkıntıyı gidermek için halka, günahlarını bağışlayan belgeler düzenlemeyi düşündü. İlk zamanlar koyu Hıristiyanlar «Endülüjans» adı verilen bu kâğıtları büyük istekle karşıladı. Durumu kötüye kullanan papazlar, giderek, işi Cennet'te yerler ayırmaya, hattâ anahtarlar da vermeye başlayınca halkın gözü açıldı. Endülüjans belgeleri gözden düştü ve alay konusu oldu.

Endülüs Bak. Andalucia.

Endülüs Emevi Devleti (756 — 1031) Abbas oğulları'nın 749'daki Emevi katliamından kurtulan I. Abdurrahman (Muaviye'nin oğlu) İspanya'ya geçti. 756 yılında İberya yarımadasındaki Abbasi valisini kovarak yeni bir Emevi devletinin egemenliğini ilân etti. Başkenti Kurtuba (Cordoba) şehri olan devletin toprakları, genişleme devresinde İspanya, Portekiz, Fas ve Batı Cezayir'i içine alıyordu. Endülüs Emevi hükümdarları 929'dan itibaren halife sanını aldılar. Din ve politika alanında Bağdat'a karşı bir tutumları vardı. Devletin resmî dili Arapça idi. Son günlerinde devletin siyasal birliği bozuldu; vezir ve komutanların nüfuz kazanmasını, toprakların «Tevaif-i Mülûk» denilen küçük krallıklara bölünmesi

izledi. Endülüs Emevileri zamanında Arapça, İspanya'da yayılmış, düzenli bir posta teşkilâtı kurulmuş; İspanya bir bilim ve güzel sanatlar merkezi olmuştur.

endüstri Fr. i. Genel olarak ham maddeleri çıkarmak, üretmek ve işlemek işi. Dar anlamıyla, makinelerle yapılan ve geniş bir iş bölümüne dayanan üretim. Uran. esk. Sanayi.

endüstri filmi b. i. Si. Endüstrinin herhangi bir dalının çalışmasını ele alan ya da o endüstri dalının propaganda ve reklâmını yapan filim. Bu sinema türü özellikle ileri ülkelerde çok gelişip özel bir alan halini almıştır.

endüstrileşme i. Bir ülkenin ekonomik potansiyelini endüstri etrafında planlaması ve üretim araçlarını (doğal kaynaklar, sermaye ve emek) bu yöne kaydırması. Özellikle sermaye ve emek yoğunluğu tarım kesimindekinden fazla olduğu için, endüstrileşmenin, kalkınma ve yatırım politikası, sosyal ve siyasî ekonomi sorunlarıyla önemli bağıntısı vardır.

enek s. ★ 1. Enenmiş, burulmuş, erkekliği giderilmiş, iğdiş edilmiş, hadım. [Châtré — Castrated] ★ 2. Seçilmiş tohum. [Semence, graine choisie — Seed, seed - corn]

enel - hak Tasavvufta, mutasavvıfların insanlığın tüm kusurlarından arınıp tanrısal niteliğe ulaştıklarına kesin kanı getirdikleri zaman, söyledikleri ya da söyliyebilecekleri bir söz, bir yargı. Sözcüğün anlamı «Ben Tanrı'yım, Tanrı'laştım» demektir. Bu sözü ilk kez ünlü mutasavvıf Hallac-ı Mansur söylemiş, bu yüzden dinsizlikle suçlanarak, işkencelerle öldürülmüştür.

enemek f. Erkeklik bezlerini burarak ya da çıkararak erkekliğini gidermek. [Castrer, châtrer — To castrate]

enenmek f. Erkeklik özelliğini sağlayan cinsel yeteneklerden yoksun kılıcı bir işlemden geçmiş olmak. Erkeklik hormonu yapıcı bezlerin burularak, ya da ameliyat ile çıkartılarak, cinselliğin giderilmesi. Aseksualisasyon, kastrasyon. Doğu saraylarındaki haremlere hizmetçi olarak alınacak karaderililere, Batı'da kiliselere ince sesli koro elemanı yetiştirmek için, güzel sesli çocukların bazılarına bu işlem uygulanırdı. II. Dünya Savaşı yıllarında Faşistler'in yönetimindeki Nazi Almanyası'nda sağlam bir insan ırkı elde etmek için beğenilmeyen özellikleri olan bazı kimseler de, çocukları olmasın diye enenmişlerdir. Enenme, büluğa ermeden önce olursa ses ince kalır, sakal bıyık çıkmaz, vücut kıllanması kadınımsı biçimde olur; kemik ve kas gelişmesi değişir, zayıf kalır. Kişilik yapısı, özellikleri, duygu ve heyecanlar da erkeğinki gibi değildir. Erinlikten sonra yapılan enenmede bu başkalıklar ya hiç olmaz ya da hafiftir.

enerji Yun. i. ★ 1. Gücünü harcama yeteneği ve isteği. Erke. ★ 2. Fiz. Bir cisim ya da bir sistemdeki iş yapma yeteneği. İş yapan cismin ya da sistemin enerjisi vardır. Doğada yapılan bütün işler bir enerji ürünüdür. Enerjinin çeşitli şekilleri vardır. Isı, ışık, elektrik, mekanik ve kimyasal olmak üzere beş ana bölümde toplanır. Mekanik enerji de ikiye ayrılır: 1° Kinetik enerji. 2° Potansiyel enerji. (Bak.) esk. Kudret.

enerjik Fr. s. Güçlü, kuvvetli.

Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanlığı Yurt içinde su, maden ve petrol gibi doğal enerji kaynaklarının en uygun şekilde araştırılması, plânlaştırılması, geliştirilmesi, işletilmesi, denetlenmesi ve korunması ödevleriyle 4951 sayılı kanuna dayanılarak 25.12.1963'de kurulmuş bir bakanlık. Bakanlığın sekiz kuruluşu vardır. Dördü bağlı, dördü ilgilidir. Bağlı olanlar: Petrol Dairesi Reisliği, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ), Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Gn. Md.lüğü (MTA) ve Elektrik İşleri Etüd Dairesi Gn. Md. lüğü (EİE). İlgili Genel Müdürlükler de şunlardır: Etibank, Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu (TKİ), Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) ve Petrol Ofisi (PO). Atom Enerjisi Genel Sekreterliği de bu bakanlığa bağlıyken 1967'de başbakanlığa bağlanmıştır.

Enesco, Georges (1881-1955) Romen besteci ve viyolonisti. «Romen Şiiri», «2. Romen Rapsodisi», Romen halk müziğini işleyen sonatları ünlü eserleri arasındadır.

Enez Edirne'nin ilçelerinden biri ve merkezi olan kasaba. Yüzölçümü 458 km² olan ilçenin bir bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 11 921, merkezinin nüfusu 1 811'dir. İlçe toprakları ovalıktır. Meriç vadisinde çeltik, tahıl ve ayçiçeği ekilir, balıkçılık yapılır. Kasaba, kalkerli bir kaya üzerindedir. Ortaçağ'da Cenevizliler tarafından kurulmuştur. O zaman önemli bir liman olduğu halde, sonraları önemini kaybetmiştir. 1456'da Fatih Sultan Mehmet tarafından alınmıştır.

enf Ar. i. Burun.

enfantil Fr. s. Çocuksu.

enfarktüs Fr. i. Hek. Damar tıkanıklığı.

enfeksiyon Hek. Hastalık yapıcı mikropların hasta bir vücuttan sağlam birine geçmesi; bulaşma. Enfeksiyon, dokunma ve değinme ile, bulaşık besinlerin alınması yoluyla, solunum yoluna gözle görünmez mikroplu damlacıkların girmesi yüzünden ve bir de mikrop taşıyıcı böceklerin sokması ile olur.

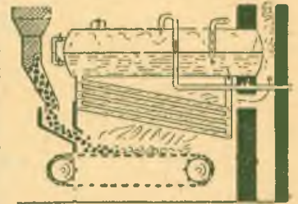
enfes Ar. s. Çok güzel, en güzel. [Excellent; exquis — Exquisite, most pleasing]

enfiltrasyon Hek. Sağlam bir dokuya, bu doku için yabancı ve çoğunlukla hastatıklı başka doku parçacıklarının girip yerleşmesi. Örneğin kan, irin, serum, yağ parçacıkları ya da kanser hücrelerinin

ENERJİ ŞEKİLLERİ

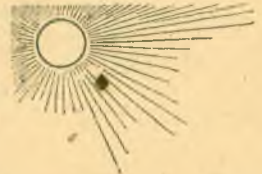
Mekanik enerji: Yüksekten düşen suyun potansiyel enerjisi çarkı döndürür.

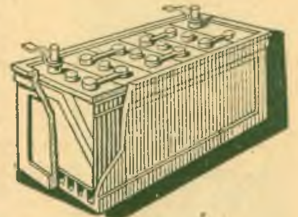
Isı enerjisi: Kömürün yanmasıyla açığa çıkan ısı, kazandaki suyu ısıtır; buharlaştırır. Buharın basıncı buhar türbini ya da makinesiyle mekanik enerjiye çevrilir.

Elektrik enerjisi: Elektrik enerjisiyle çalışan motor elektrik enerjisini mekanik enerjiye çevirir

Işık enerjisi: Güneşten çıkan ışık ışınları dünyamızı aydınlatır.

Kimyasal enerji: Kimyasal enerji akümülâtörde elektrik enerjisine çevrilir.

normal bir dokuya sokulup, şişirmesi gibi.

enfiye Ar. i. Zevk için buruna çekilen ve çürütülmüş tütünden yapılan siyah bir toz; burun otu. [Tabac à priser - Snuff]

enfiye çekmek b. f. Burun otu çekmek. [Priser — To take snuff]

enflasyon Fr. i. Eko. Dolaşımdaki (tedavüldeki) kâğıt paranın ya da para yerine geçen şeylerin çokluğu, şişkinliği. Enflasyon sonucu olarak, paranın değeri (satınalma gücü) düşer, fiyatlar yükselir. Deflasyon karşıtı.

enflüenza Hek. Grip hastalığının öteki adı. Virüs cinsi bir mikrobun damlacık enfeksiyonu yolu ile bulaşması yüzünden olur; hastalık sırasında başka çeşit mikroplar da elverişli bir ortam bularak yerleşirler. (Bak. grip).

enformasyon bürosu Fr. b. i. Bir kurulda, ilgili konular için bilgi almak üzere başvurulacak haber dairesi. Danışma. [Bureau d'information — Information office]

engebe i. Coğ. Yeryüzünü dümdüz olmaktan çıkaran iniş, yokuş, çukur ve tepelerin ortak adı. Çöküntü bölgeleri, yaylalar, sıradağlar, dağ kitleleri, vadiler, boyunlar, boğazlar başlıca engebe biçimleridir. esk. Arıza [Accident — Ondulation]

engebeli s. Engebesi olan, engebesi çok olan: Engebeli arazi. esk. Arızalı. [Accidente — Uneven, irregular, rough]

engebelik Bir kara parçasında bulunan engebelerin tümü, yüzey şekilleri. esk. Avarız. [Relief — Relief]

engel i. Bir şeyi olmaktan, yapılmaktan alıkoyan sebep. esk. Mâni, hail, mahzur. [Obstacle, entrave, embarras — Obstacle hindrance, impediment]

engellemek f. Engel olmak. Önlemek. [Empecher, entraver, embarrasser — To hinder, handicap, impede]

engel olmak b. f. Alıkoymak, karşı durmak esk. Mani, hail olmak. [Empecher, embarasser — To prevent, confront]

Engels (S.S.C.B.) Volga nehri kıyısında 106 000 nüfuslu bir şehir. Dokuma fabrikaları önemlidir.

Engels, Friedrich (1820-1895) Alman filozof ve politikacısı. Bir fabrikatörün oğludur. Berlin Üniversitesi'nde öğrenimini yaparken «genç Hegelciler» le tanıştı. Sonra bunlardan ayrılarak, idealist düşünüşlerini eleştirdi. 1844'de Karl Marx'la Paris'de başlayan arkadaşlıkları hiç kesintisiz, ömürlerinin sonuna kadar devam etmiştir. 1845'de İngiltere'de iken «İngiltere'de Emekçi Sınıfların durumu» adlı eserini yayınladı. Engels bu kitapta, endüstri devriminin sonucu olarak, fabrikada işçilerin bir arada çalışmalarının ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik problemleri incelemiştir; bu incelemeye iş sosyolojisinin ilk örneği gözüyle bakılmaktadır. Yine bu dönemde İngiltere'deki Owenciler ve Şartistlerle sıkı bir yakınlık kurmuştur. «Birinci Enternasyonal» diye anılan, «Enternasyonal İşçileri Federasyonu» nu Marx'la beraber toplamış genç Hegelciler'in, idealizmin ve mekanist materyalizmin eleştirmesi olan «Kutsal Aile» yi, tarihsel materyalizmin esaslarını açıklayan «Alman İdeolojisi» ni ve «Komünist Manifestosu» nu da Marx'la birlikte yazmıştır. Engels 1848'den sonra Almanya'ya dönerek, oradaki bazı işçi hareketlerine, doğduğu şehir olan Barmen'deki işçi ayaklanmasına, Palatinat ihtilâline karıştı. Bu hareketlerin bozgunla sonuçlanmasından sonra İngiltere'ye döndü. Manchester'de, babasının fabrikasının yönetimini eline aldı. O yıllarda Londra'da, ailesiyle büyük bir yoksulluk içinde yaşamakta olan Karl Marx'a sürekli olarak yardım etti. 1870'de Londraya yerleşen Engels, iş hayatından uzaklaşarak, kendini politikaya ve teorik çalışmalara verdi; Alman sosyalistleriyle sürekli olarak temas halindeydi. Marx'ın ölümünden sonra (1883) bu yolda Engels, tek otorite olarak kalmıştır. Friedrich Engels, Karl Marx'la birlikte, Hegel'in diyalektik idealizmine, Ludwig Feuerbach'ın materyalizm açısından yönettiği eleştirmeleri daha da ileri götürüp aşarak, diyalektik materyalizm felsefesinin kurucusu olmuştur. Marx'ın «Kapital» adlı kitabıyla ekonomi politik alanında yaptığı devrimin yanı sıra, Engels diyalektik materyalizm prensiplerini, doğa bilimlerinin o devirde vardığı en son buluşlarına paralel olarak, kapitalist toplumdaki üretim kuvvetlerinin gelişmesi ve sınıf mücadeleleri bağlantıları içinde geliştirmiş ve açıklamıştır. Bu dünya görüşünün başlıca özelliği, teoriyle pratiğin bölünmez bir bütün olarak benimsenmiş olmasıdır. Başlıca eserleri: «Die Lage der Arbeitenden Klassen in England — İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu», «Dialektik der Natur — Tabiatın Diyalektiği», «Anti — Dühring», «Der Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft — Ütopyacı Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm», «Der Ursprung der Familie, Privateigentums und des Staats — Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Başlangıcı» dır.

enger i. Çengil sakızı da denir. Çiğnemek için kullanılan ve çengilin sütünden çıkarılan bir çeşit sakız.

engerek i. Zo. Omurgalı hayvanların sürüngenler sınıfının pullu sürüngenler takımının yılanlar alt takımına giren engerekgiller familyasından bir tür. Çok zehirlidir. Üst çenedeki dişlere bağlı keseciklerdeki zehir, kandaki hücreleri ve damarları tahrip eder. Suda yaşayan birkaç türü vardır. Yavrularını canlı olarak doğurur. Yumurtlayan türleri de vardır. Tropik bölgelerde, Güney Afrika'da, Akdeniz bölgesinde ayrı ayrı türleri

engerek yılanı

Friedrich Engels

yaşar. Güney Anadolu'da yaşayan engerek türleri de vardır. Boyları 60 cm.'i geçmez. [Vipère — Viper]

engerekgiller b. i. Zo. Omurgalı hayvanlardan sürüngenler sınıfının pullu sürüngenler takımının yılanlar alt takımından oluklu zehir dişlilerin bir familyası. Çok zehirlidirler. Bayağı engerek, Avrupa engereği, Akdeniz kum engereği, sarı engerek, çayır engereği, boynuzlu Mısır engereği, şişen engerek, kanca dişli engerek türleri tanınmıştır. [Vipérs — Vipers]

engerekotu b. i. Sığırdili familyasından, türleri süs bitkisi olarak yetiştirilen, yaprakları sert ve tüylü bir ot. [Vipérine d'Italie — Viper's bugloss]

Engeros (Engürüs) Tar. Eskiden Türkler'in Macarlar'a verdikleri ad.

engin s. ★ 1. Çok geniş. Ucu bucağı bulunmıyacak kadar genişliği ya da çokluğu olan: Engin bir çöl, engin bir servet, engin bilgi. [Vaste — Vast, boundless] ★ 2 Açık deniz, denizin kıyıdan ve kara sularından uzak geniş yeri: Engine açılmak. [Pleine mer, haute mer — Open sea] ★ 3. s. Bayağı, niteliği düşük: Engin mal. ★ 4. Alçak, yüksekte olmayan.

enginar i. Bileşikgillerden, kökü yıllarca yaşayıp her ilkbahar süren dikenli bitki. Çiçeği sebze olarak yenir. [Artichaut — Artichoke]

engiz Far. s. Meydana getiren, doğuran: Esrarengiz, dehşetengiz.

engizisyon Tar. Ortaçağ'da kurulmuş aşırı tutucu bir Hıristiyanlık örgütüne ve bu örgüte bağlı mahkemelere verilen ad. Görünüşte Hıristiyanlığın ve özellikle Katolikliğin korunması amacını taşıyan engizisyonun meydana getirilişinin asıl nedeni, papalığın, papalığa bağlı kardinallerin ve bunlara yakın bulunan nüfuzlu kilise adamlarının sürdükleri aşırı lüks yaşama karşı çoğunlukta belirmeye başlayan tepkiyi sindirmekti. Çünkü bu tepkinin sonucu olarak bazı kimseler ötede beride ağır eleştirmelerde bulunuyorlar, böylelikle kilise egemenliği sarsılma tehlikesi geçiriyordu. İlk engizisyon meclisi XIII. yüzyıl ortalarında Roma'da kuruldu. Bu meclis, kimi kardinalleri seçerek bunlardan bir de mahkeme kurulu düzenledi. Bu mahkemeler «Kiliseye saygısızlık gösteriyor, Hıristiyanlığı yeriyor», gerekçesiyle birçok kimseyi yargılamaya koyuldular. Verilen cezalar, kısa süre içinde, hapisten başlayarak sürgüne, aforoz edilmeye, işkenceye ve öldürülmeye doğru hızla çoğaldı. Engizisyon mahkemeleri İtalya'dan İspanya'ya da geçti. Burada ülkenin özelliğine göre yeni suçlular ve yeni yargılama alanları buldu; bunlar İspanya'daki Hıristiyanlık dışındaki kimseler, öncelikle Müslümanlar sonra da Museviler'di. Bu iki dinden pek çok insan yüzyıllarca engizisyon mahkemelerinde yargılandı; akla gelmez ağır işkencelerle öldürüldü. Müslümanlar'dan kalan bütün kitaplar yakıldı. İspanyollar, Güney Amerika'da sömürgeler kurarken, burada yaşayan Kızılderililer'i işkencelerle yoketmeye çalışmışlardır. İtalya'daki engizisyon, Rönesans'ın büyük öncülerine de savaş açmıştı. Bunların en ünlülerinden büyük filozof ve bilgin Giordano Bruno, engizisyon tarafından diri diri yaktırıldı. Galileo da aynı tehditle ölünceye kadar evinde mahpus kalmaya mahkûm edildi. Engizisyon Mahkemeleri, Hıristiyanlık dünyasının en yüz kızartıcı günahlarını işleyerek (sonlara doğru gücü azalmakla birlikte) XIX. yüzyıl başlarına kadar sürdü. Engizisyonu Napoléon Bonaparte 1808'de bir emirnameyle ortadan kaldırdı. Onun düşmesinden sonra, taraflıları engizisyonu yeniden canlandırmaya çalıştılarsa da başarıya ulaşamadılar. Böylelikle bu çok çirkin Ortaçağ kurumu tarih alanından silinmiş oldu.

Engürü i. «Engürü armudu» deyiminde «Ankara armudu» anlamında kullanılır.

en güzel 10 filim Si. İlk olarak 1952 «Belçika Sinema ve Güzel Sanatlar Dünya Şenliği» sırasında yüzü aşkın sinema adamı arasında yapılan uluslararası soruşturma sonucunda ortaya çıkan 10 filimlik liste. O güne kadar yeryüzünde çevrilmiş en güzel 10 filmi ortaya koymak amacıyla girişilen bu soruşturma, sonradan başta İngilizler'in ünlü «Sight and Sound» adlı sinema dergisi olmak üzere, başka bazı çevrelerce de yeni soruşturmalar yapılmasına yol açmıştır. Bu soruşturmalara gelenek olarak «En güzel 10 filim» adı verilmekle birlikte, çoğunlukla aynı oyu alan 2 filim birden ayni derecede ilân edildiğinden, listelerdeki filimler 10'u aşmaktadır.

enik i. Encik.

enikonu b. zf. İyiden iyi, adamakıllı. esk. Adetâ: Yağmurdan enikonu ıslandım. [Entièrement, comme tout, tout à fait, longuement — Thoroughly, fully, at length]

enin Ar. i. İnleme, inilti.

enine zf. Genişliğine, eni devamınca. [En largeur — Widthwise, transversal]

enine boyuna b. s. Gösterişli, iri yarı.

enir i. Bir çeşit yaban mersini.

enis Ar. i. Alışılmış olan.

Enis Behiç Bak. Koryürek.

Enis Recep Efendi (Ölm. 1732) Şair bir mevlevî şeyhi. Edirne'de doğmuş, İstanbul'da çile çıkarmış, Edirne mevlevihanesinde 50 yıla yakın şeyhlik etmiştir Divanı basılmıştır. Mevlana'nın bazı gazellerini de açıklamış, yorumlamıştır.

enişte i. Bir kimsenin kızkardeşinin ya da kadın akrabalarından birinin kocası.

enjeksiyon Fr. i. Hek. Bir sıvıyı beden boşluğuna akıtma. İğne yapma. esk. Zerketme.

enjektör Fr. i. Hek. Enjeksiyon aracı. Şırınga.

enjektör

EN GÜZEL 10 FİLİM

I. — «Belçika Sinema ve Güzel Sanatlar Dünya Festivali»nde yüzü aşkın sinemacının yaptığı seçim :

1. «Potemkin Zırhlısı» Yöneten : S. M. Einsenstein, SSCB (1925).
2. «Altına Hücum» Yön. : C. Chaplin, ABD (1925).
3. «Bisiklet Hırsızları» Yön. : Vittorio de Sica, İtalyan (1948)
4. «Şehir Işıkları» Yön. : C. Chaplin, ABD (1931).
5. «Büyük Aldanış» Yön. : J. Renoir, Fransız (1937).
6. «Bir Milyon» Yön. : R. Clair, Fransız (1931).
7. «Tutku» Yön. : E. Von Stroheim, ABD (1923).
8. «Hallelujah!» Yön. : K. Vidor, ABD (1929).
9. «İki Meteliklik Opera» Yön. : G. — W. Pabst, Alman (1931).
10. «Kısa Tesadüfler» Yön. : D. Lean, İngiliz (1945).
12. «Hoşgörüsüzlük» Yön. : D. W. Griffith, ABD (1916).
13. «Aran'lı Adam» Yön. : R. Flaherty, ABD — İngiliz (1932 - 34).

II. — «Sight and Sound» dergisinin 65 sinema eleştirmecisi arasında yaptığı soruşturmanın sonucu :

1. «Bisiklet Hırsızları» (1948) de Sica.
2. «Altına Hücum» (1925) Chaplin.
3. «Şehir Işıkları» (1931) Chaplin.
4. «Potemkin Zırhlısı» (1925) Eisenstein.
5. «Hoşgörüsüzlük» (1916) Griffith.
6. «Louisiana Hikâyesi» (1947) Flaherty, ABD.
7. «Tutku» (1923) Stroheim.
8. «Gün Doğarken» (1939) M. Carné, Fransız.
9. «Jeanne d'Arc'ın Tutkusu» (1928) C. Dreyer, Danimarka.
10. «Kısa Tesadüfler» (1945) D. Lean.
11. «Bir Milyon» (1931) R. Clair.
12. «Oyunun Kuralları» (1939) J. Renoir, Fransız.

(Bu listede 2 ve 3 üncü filimler, 5 ve 6 ncı filimler, 7, 8 ve 9 uncu filimler ile 10, 11 ve 12 nci filimler eşit oy almışlardır.)

enkaz Ar. ç. i. ★ 1. Yıkıntılar, döküntüler : Binanın enkazını kaldırıyorlar. [Débris, décombres, démolitions, ruin — Debris, wreck, ruins] ★ 2. Huk. Su, rüzgâr, deprem ya da diğer doğal kuvvetler sebebiyle ait oldukları yerden ya da bağlı oldukları asıl cisimlerden ayrılmış olan şeyler. Asıl cisim taşınamaz bir mal olabileceği gibi taşınabilir mal da olabilir. Enkaz lukata hükmüne bağlıdır. Yani, enkazı eline geçiren biri, kaybolan malı bulan biri gibi, sahibine ya da zabıtaya haber vermek zorundadır. [Epave — Wreckage]

enlem i. Coğ. Yeryüzünün bir noktasında, çekül doğrultusu ile ekvator düzlemi arasındaki açının değeri. Bu değer, dereceyle ölçülür. Aynı paralel üzerindeki noktalar aynı enlem derecesinde sayılır. Ekvatorun enlemi 0°, kutup noktalarınınki 90° dir. Yeryüzünün diğer noktalarının enlemleri ise, ekvatorun kuzey ve güneyinde 0° — 90° ler arasında değişir. Enlemi ve boylamı bilinen bir noktanın yeryüzündeki konumu kesinlikle belirlenir. Ankara'nın enlemi 39 derece 57 dakika 02 saniye kuzeydir. [Latitude — Latitude]

enlice s. Oldukça enli : Enlice bir koridor. [Assez large — Pretty broad]

Ennius, Quintus (M.Ö. 239-169) Latin şairi. Aslı Yunanlı'dır. Roma tarihini anlatan büyük bir destan yazmıştır. Ancak bu destandan 600 mısra kalmıştır.

Enosis Yun. i. Asıl anlamı «Birleşme» dir. Bugün bu deyim, Kıbrıs ile Yunanistan'ın birleşmesi politikasını anlatmaktadır. Girit adasının Yunanistan'a katılması ve Balkan Savaşı sırasında da Yunanlılar bu deyimi sık sık kullanmışlardır.

Ensar Tar. Arapça «Yardımcılar» demektir. Peygamber Muhammed, Mekke'den Medine'ye göçtüğü zaman onunla giden Mekkeliler'e «Muhacirin», Medine halkından olan Müslümanlar'a ise «Ensar» adı verilmiştir.

ense i. ★ 1. Anat. Boynun arka kısmı. [Nuque, occiput — Nucha, occiput] ★ 2. Arka, art: Ensesinden gitmek. [Derrière — Back, rear]

ense çukuru b. i. Ense kököndeki çukur yer.

ensefalit Hek. İltihaplı beyin hastalığı. Bedenin bir başka yerindeki iltihabın bir emboli (Bak.) yolu ile beyne bulaşması sonucu olabildiği gibi, hastalık yapıcı bir mikrobun doğrudan doğruya beyne bulaşmasından da olabilir. Kimi bulaşıcı hastalıklar (çiçek, kızamık, kabakulak, grip gibi) da beyne sıçrayıp ensefalit yapabilirler. Zihin bozuklukları, duyu aksaklıkları, hareket eksiklikleri, istemsiz hareketlerin ortaya çıkması, epilepsi nöbetleri ile kendini gösterebilen ensefalit, genellikle zihinle ya da hareket etme yeteneği ile ilgili sakatlıklar bırakır.

ense kemiği (ense mıhı) b. i. Anat. Başı, omurga kemiğinin üzerinde durduran yüksük gibi kemik. [Vertèbre cervical — Cervical vertebra]

ense kökü b. i. Ensenin vücutla birleştiği yer.

enselemek f. Külb. Yakalamak, ele geçirmek.

enser i. Büyük çivi, ekser.

ensesi kalın b. s. ★ 1. Kuvvet ve nüfuzu olan. ★ 2. İnatçı.

ensesinde boza pişirmek b. f. Külb. Göz açtırmadan çalıştırmak.

ensesine binmek b. f. Yıldırmak. esk. Musallat, hâkim olmak.

ense yapmak b. f. Külb. Hiç iş görmiyerek yiyip içip rahatına bakmak.

Ensor, James (1860-1949) Belçikalı ressam. Ostende'da doğdu ve öldü. Resim öğrenimini Brüksel Güzel Sanatlar Akademisi'nde yaptıktan sonra empresyonistlerin çalışmalarını izledi. 1879'dan sonra kişiliğini bulan ressam 1888'de en ünlü tablosu «Entrée du Christ à Bruxelles — Hazreti İsa'nın Brüksel'e Girişi» ni yaptı. Ensor genellikle resimlerinde karnaval sahnelerini, maskeli adamları, iskeletleri,

şeytanları canlandırmıştır. Karikatür yönü çok güçlü olan ressamın sanatı zaman zaman Breughel'i ve Bosch'u hatırlatır.

enstalasyon Fr. i. Döşeme, tesisat.

enstantane Fr. i. Bir anda çekilen fotoğraf.

enstitü Fr. i. Araştırma ya da öğretim kurumu.

enstrüman Fr. i. Müz. Çalgı. esk. Alet.

enstrümantal Fr. s. Müz. Çalgılar için yazılmış eser, çalgı müziği ve bu tür müziğe değgin özellikler.

enstrümantasyon Fr. i. Müz. Bir eseri çalgılar için düzenleme; çalgılama.

ensülin Fr. i. Hek. Şeker hastalığı ilâcı.

entari i. Daha çok kadınların giydiği, kollu etekli giysi. [Robe — Robe]

entarilik s. Entari yapılmaya yarayan kumaş.

entbent ★ 1. b. i. Karışık, bozulmuş, süklüm püklüm. ★ 2. b. zf. Süklüm püklüm.

entbent olmak b. f. Bozulup şaşırmak.

entelekya Yun. i. Fel. Aristoteles'e göre her varlığın erişmeye yöneldiği yetkinlik hali.

entellektüel Fr. s. Akla, zekâya değgin, fikir işlerine eğilimli ve meraklı kimse. Türkçe'de daha çok aydın anlamında kullanılır.

enteresan Fr. s. İlgi çekici; ilginç.

enternasyonal Fr. s. Uluslararası.

enterne etmek b. f. Birini bir yere kapamak, bir yerde göz altında bulundurmak.

entimem Yun. i. Man. Önertilerinden biri gizli ya da söylenmemiş olan tasım.

entipüften s. Hiçbir değeri olmayan; derme çatma; çerden çöpten.

entomoloji Yun. i. Zoolojinin böcekleri inceleyen bölümüne verilen ad. Modern entomoloji XVII. yüzyılda Malpighi'nin ipekböceği anatomisi ve Swammerdan'ın böceklerin biçim değiştirmesini (metamorfoz) gözlemlemesiyle başlar. Ama bu bilimin en büyük gözlemcisi XVIII. yüzyılda yetişmiş olan Réaumur'dür. Böcekler tarihine hizmet eden «Muhtıralar» adlı eseri bugün de bu bilim dalının bir anıtı sayılmaktadır. Onun ardından İsveçli Charles de Géer gelir. Böcekler üzerinde yapılan incelemelere, yaptığı bir sınıflandırma ile ortak bir temel bulan bilgin de Binné'dir. Aynı yüzyılın sonunda bu alanda Geoffroy, Fabricius, Latreille ve Jean Henri Fabre'ın önemli çalışmaları olmuştur. Bugün entomoloji, özellikle uygulama bakımından tarımda son derece önemli bir yer tutmaktadır.

entrika İta. i. Bir işi elde etmek ya da bozmak için girişilen gizli eylem; oyun; dolap.

entrikacı s. Dolapçı. Düzen ve desise ile iş gören. [Intrigant — Intrigant, intriguer]

entrika çevirmek b. f. Dolap çevirmek, amaca ulaşmak için düzen kurmak. [Intriguer — To intrigue, form plot]

enüstünlük b. i. Gra. Sıfatların başlarına «en» edatı getirilince aldıkları aşırı üstünlük hali. «En yüksek bina, en zengin adam» sözleri enüstünlük anlatır ve burada «en yüksek», «en zengin» sıfatları da enüstünlük derecesinde birer bileşik sıfattırlar. esk. Tafdil. [Superlatif — Superlative]

enva Ar. ç. i. Çeşitler. esk. Neviler. Şu bahçede çiçeklerin envaı var.

envanter Fr. i. Eko. ★ 1. Ham maddelerle, yapılmış malların, elde bulunsun bulunmasın, bir hesap dönemi sonundaki miktarları; bunların maliyet ve değerlerini göstermek üzere düzenlenen liste. ★ 2. Demirbaş eşya defteri.

Enver Hoca (Doğ. 1908) Arnavutluk devlet adamı, general. Arnavutluk'da ve Fransa'da doğa bilimleri okudu. Öğretmenlik yaptı. 1941'de Arnavut Komünist Partisi'ni kurdu; 1943'de merkez komitesi genel sekreteri oldu. 1939'da kurtuluş hareketinin başına geçti; 1944'de Arnavutluğun kurtuluşunu sağlayan çabalara girişti. 1944-1954 yıllarında başbakanlık ve Arnavutluk orduları başkomutanlığı, 1946-1953 yıllarında dışişleri bakanlığı görevlerinde bulundu. 1954'den beri Arnavutluk İşçi Partisi birinci sekreteri, halk meclisi prezidyum üyesidir.

Enver Hoca

Enverî, Evahhüddin (Ölm. 1152) İranlı şair. İran'da hüküm süren Türk Selçuk Sultanı Sencer'in sarayında yaşamıştı. Çeşitli bilim dallarında çalışmıştır. Özellikle astronomideki bilgisi ile tanınmıştır. Şiirleri dil bakımından zengin ise de hayal bakımından abartılmıştır. Belh'de ölmüştür.

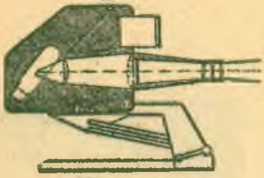
Enverî, Sadullah (1736-1796) Vakanüvis. Tanınmış eski tarihçilerimizdendir. İstanbul'da teşrifatçılık, vakanüvislik, başmusahiplik gibi görevlerde bulunmuştur. 1767-1791 yıllarındaki olayları anlatan tarihi basılmamışsa da «Vâsıf Tarihi» buna dayanılarak yazılmıştır. Türkçe, Arapça, Farsça şiirleri de vardır.

Enver Paşa (1881-1922) Asker ve devlet adamı. İstanbul'da doğdu. Sonraları oğlunun yardımıyla paşa ve Surre emini olan İstanbullu Ahmet Bey adlı bir memurun oğludur. 1903'de kurmay yüzbaşı rütbesiyle Harbiye'den çıkmış, Rumeli çete çarpışmalarında bulunmuştur. Meşrutiyet'ten önce saraya baş kaldırarak dağa çıkanlardan olduğu için 1908'den sonra onun da adı Resneli Kolağası Niyazi'nin adı gibi hürriyet kahramanı olarak dillerde dolaştı. Berlin ataşemiliteri iken İtalyan saldırısına uğrayan Trablus'un savunmasına giden subayların arasına katıldı. Balkan Savaşı sonlarında Babıali baskınını düzenleyerek Harbiye Nazırı Nazım

Enver Paşa

Paşa'nın öldürülmesine sebebolmuş ve Edirne'yi kurtarmak üzere ilerliyen orduda bulunmuştu. 1913'de yarbaylıktan generalliğe yükseltilerek Harbiye nazırı oldu. 1914'de Şehzade Süleyman Efendi'nin kızı Naciye Sultan'la evlenmesi ve I. Dünya Savaşı'nın başında Sarıkamış bozgununa sebebolması şöhretini gölgeleyen hareketlerindendir. 1968'de imparatorluk I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkınca Enver Paşa da, bu savaşa ihtiyatsızca girmemize sebebolan öteki arkadaşlarıyla birlikte Almanya'ya kaçmış, oradan Moskova'ya ve Türkistan'a geçmiş, önce Sovyetler'in lehine çalışırken, sonra Türkistan'da kendi için bir bağımsızlık hareketi tasarlıyarak Sovyetler'e karşı çıkmış ve Kızılordu ile giriştiği muharebede Valcuan'da vurulmuştur.

epidiyaskop

envestisman Fr. i. Bir işe para yatırma. Yatırım.

Eole Mit. Roma mitolojisine göre Jupiter'in Menalippe adlı bir periden olma oğlu. Dalgaların üzerindeki bir adada oturduğuna ve fırtınaları onun yarattığına inanılırdı.

Eos Mit. Yunan mitolojisinde tan ağırtısı tanrıçası. Helios'un kızkardeşi, Titbon'un karısıdır. Her sabah okyanustan dört atlı parlak bir arabayla çıkıp yükselirmiş. Koca Titbon için baştanrıdan ölümsüzlüğü sağlamayı başarmış ama gençliği de birlikte istemeyi unutmuş.

Eosen Yun. s. Jeol. Üçüncü zaman topraklarından en eski gruba verilen sıfat.

Eötvös, Joszef (1813-1871) Macar yazarı ve devlet adamı. Roman ve şiirleriyle tanınır. Maarif nazırlığında da bulunmuştur.

Epameinondas (Ölm. M.Ö. 362) Tebai komutanı. Boiotia'yı istila eden Ispartalılar'ı Leuktra'da bozguna uğrattı (M.Ö. 371). Kralları Kleombrotos'un ölümüyle sonuçlanan bu yenilgiden sonra, Ispartalılar Yunanistan'daki üstün durumlarını kaybettiler. M.Ö. 370'de Epameinondas, Peloponnes'e girerek bütün Lakonia bölgesini istilâ etti. M.Ö. 367-366 yıllarında tekrar Peloponnes'e saldırarak, Akkaya şehirleriyle anlaşmalar yaptı. M.Ö. 364 yılında Atina'nın deniz üstünlüğünü yoketmek amacıyla donanmasıyla Bizans'a kadar gitti. Arkadya'da karışıklıklar çıkınca, dördüncü kere Peloponnes'e yürüyerek Mantineia zaferini kazandı (M.Ö. 362). Zafer kazanmasına rağmen bu savaşta ölünce, Tebai Yunanistan'daki üstün durumunu kaybetti. Kişiliğiyle eski çağı etkilemiş olan Epameinondas, askerlik alanında devrim yapmış ve kendi buluşu olan yeni bir savaş stratejisiyle çağının yenilmez Isparta ordusunu her savaşta bozguna uğratmıştır. Filippos, özellikle Büyük İskender, onun bu savaş stratejisini uygulayarak tarihteki büyük zaferleri kazandılar.

epe Bak. eskrim.

epey zf. Az denemeyecek kadar, oldukça. [Assez passablement — Considerable, substantial]

epeyce zf. Oldukça, bir hayli. [Assez, suffisant — Substantially, considerably]

epher Hek. Büyük atar damar; aort.

ephetlû Ar. s. Eskiden sadrazamlara verilen şeref ünvanı.

Ephialtes (Ölm. M.Ö. 462-461) Atinalı devlet adamı. Soyluların ateşli bir düşmanıydı. M.Ö. 462 yılında helot isyanı dolayısıyla Isparta'ya yardım göndermeyi reddetti. M.Ö. 462-461 yıllarında, Areopagus'un yetkilerini kısıtlamak için tedbirler aldıysa da, aynı yıl öldürüldü.

Epidauros Tar. Eski çağda, Yunanistan'ın Argolis bölgesinde, Seronikos körfezindeki (Egine Körfezi) Akte yarımadasında bir küçük şehir devleti. Halkı İyon soyundan olmasına rağmen zamanla Dorlar'la kaynaştı. Genellikle bağımsız bir devletti. Epidauros'un ünü, Eskülapios kültüne sahip olması ve vadilerinin birinde bu sağlık tanrısının kutsal bir yeri bulunmasındandır. Bu kutsal yerde Eskülapios adına yapılmış sağlık yurdunda, bir tapınak ve başka küçük tapınaklar, hastalar için banyolar, odalar, bir gimnasium, bir palestra ve rahiplerin odaları bulunuyordu (yaklaşık olarak IV. yüzyıl). İyon sütunlu tiyatrosu genç Polykleitos tarafından IV. yüzyılın ortalarında yapıldı. Rahiplerin reçetelerine göre yapılan tedavilerin kayıtları tapınağın duvarlarına raptedildi. Bunlar ilk çağ tıp tarihi bakımından önemlidir.

epidemi Hek. Bulaşıcı hastalıkların yaptığı salgınlar.

epidemiyoliji Hek. Salgın hastalıklarla uğraşan hekimlik dalı.

epiderm Yun. b. i. Bak. üstderi.

epidiyaskop Yun. i. Tek. Kâğıt karton gibi saydam olmayan cisimler üzerindeki resim ve yazıları ya da fotoğrafları büyüterek bir perdeye yansıtmaya yarayan cihaz. Ana parçaları bir ışık kaynağı ile ayna ve mercek sistemleridir.

epifit Yun. i. Bot. Ağaçlar üstünde yaşayan bitkilerin hava içinde aşağı doğru sarkan kökleri.

epifiz Anat ★ 1. Uzun kemiklerin ekleme yakın ucu; çocuklukta kemiğin bu bölümü gövdesinden kıkırdak doku ile ayrılmıştır. ★ 2. Kozalaksı bez; beynin orta boşluğunun üst arka köşesinde, salgısının gelişmeyi denetleyici etkisi olduğu sanılan iç salgı bezi. Erişkin yaşta artık çalışmaz olur ve çok kere kireçlenir.

epigene Biyo. Embriyonun sıra sıra gelişmesi. Sıralı oluşu.

epigrafi Yun. i. Kitabe okuma bilimi; eski yazıtların çözülmesi ve yorumlanması. Epigrafik çalışmaların tarihi çok eskidir. Herodotos, Tebai'de kopyasını aldığı arkaik yazıtların ışığında, Yunan alfabesinin kaynağının Fenike alfabesi olduğun-

dan ve İonialılar'ın etkisiyle değişerek son şeklini aldığından söz eder.

epigram Yun. i. Ed. Bir sanat eseri, bir adak, bir mezar taşı gibi şeylerin üzerine, söz konusu şeyin niteliklerini belirtmek üzere yazılan yazı (kitabe). İlk örnekleri VII. yüzyılda Hellenler'de görülür. En ünlüleri, Pers savaşlarında ölen askerler için, büyük epigram ustası Keoslu Simonides'in yazdıklarıdır. Bu sanat dalını Roma'ya Martialis getirmiştir. Epigramın tarihi dört döneme ayrılır. 1° Arkaik 2° Hellenistik 3° Greko - Romen 4° Bizans.

epik i. Sanat, hüner.

epik Yun. s. Destanla ilgili, destansı.

Epikarm (Ölm. M.Ö. 450) Eski Yunan şairi. Cos'da (İstanköy'de) doğdu. Komedyayı ilk kuranlardan sayılır, oyunlarını şiir olarak yazardı.

epikerem Yun. i. Man. Önertilerinin biri ya da her ikisi kanıtlarıyla birlikte ileri sürülen tasım.

epikriz Hek. Yunanca karar verip seçmek anlamına gelen bu deyim, bir hastalığın meydana gelişi, gelişmesi, karakteri, tedavisi ve sonuçlanması üzerine yapılmış bilimsel bir özetleme anlamına kullanılır.

epik şiir Ed. Destan niteliği taşıyan şiir türü. Önceleri yalnız eski Yunan epopelerine özgü bir deyim olan epik, zamanla Batı'da, Doğu'da epopeye benzeyen, kahramanlık teması taşıyan bütün eserler için kullanılmaya başlamıştır.

epikten (Yun. karşılığı demiurgos) Platon felsefesinden yana olanların yaratıcı Tanrı'ya verdikleri ad. İşçi, zenaatkâr, mimar anlamına gelen demiurg kelimesine ilk defa platoncuların felsefesinde rastlanmıştır. Plâtoncularda dünyaya düzen veren yüce Tanrı anlamına gelen bu deyim, yeni plâtoncularda yeniden ortaya çıkar. Ama bunlarda, duyumsal yaratıkların dünyasına düzen veren evrensel bir ruhun adıdır.

Epiktetos (50 — 130) Stoa okulu filozoflarından. Hayatı hakkında pek fazla bilgiye sahip değiliz. Roma'da, Neron'un azadettiği Epofrodites adlı bir kölenin kölesi olmuştur. Bu sırada stoa okulundan bir filozof olan Musonius Rufus'un derslerini izlemiştir. Günün birinde hocasının, bir işkence aleti üzerinde onun bacağını burktuğu zaman «Kıracaksın» dediği, gerçekten de bacağı kırılınca gülümseyerek «Ben sana demedim mi?» diye eklediği söylenmektedir. Daha sonra Epiktetos, kölelikten azad edilince kendini felsefeye verdi ; bu filozofla stosizm, artık insanların davranışlarına yön veren bir ahlâk doktrini halini aldı ; teorik bakımdan temellendirilmesine artık önem verilmez oldu. Domiçyen, bütün filozofları olduğu gibi bunu da Roma dışına sürdürdü. Epiktetos Roma'da olsun, sürgün edildiği Epir'de olsun yoksul bir ömür sürmüştü. Hiç bir yazılı eser meydana getirmiyordu ama çok büyük etki yapıyordu; çok ateşli öğrencileri de olmuştur. Bunların içinde en ünlüsü, hocasının Nikapolis'deki derslerini kitap haline getiren Flavius Arien'dir. «Epiktetos'un El Kitabı» ya da «Enkiridon» adını alan bu eserde, insanların biribirleriyle olan ilişkilerinde «ruhun yumuşaklığını» temel alan doktrin bütün gücüyle ortaya konmuştur.

Epiktetus M.Ö. 520-504 yılları arasında ün kazanmış Yunanlı ressam. Asıl işi çömlekçilik ve vazo ressamlığı idi. İnce işli desenler yapmıştır.

epik tiyatro Tiy. Seyirciye tiyatroda oyun seyrettiğini hiç unutturmayan, anlatıcı, gösterici, belgeleyici oyun türü. Olaylar seyirciye anlatılır ve onun aklını çalıştırarak gözlemlerinin sonunda yargıya varması, düşünmesi sağlanır. Dramatik tiyatronun seyirciyi olduğu yerde saran, yaşadığı dünyadan çekip alan uyuşturucu, avutucu niteliğine karşı ortaya atılmıştır. Dramatik tiyatrodaki gibi, seyircide olayları birlikte yaşama duygusu uyandırılmaz ; tersine yabancılaştırıcı etkenlerle seyirci oyunun dışında bırakılmaya çalışılır. Çeşitli ulusların tiyatrolarında bu nitelikler vardır. Ortaoyunu, Çin tiyatrosu bugünkü anlamıyla epik tiyatroya benzer yapıdadır. Ama Çin tiyatrosundan yola çıkarak epik tiyatro türünü ortaya ilk atan Erwin Piscator (Doğ. 1893) olmuştur. Ama epik tiyatronun asıl temellerini atan, kuramlarını geliştiren Bertolt Brecht (1898-1956)'dır. Brecht, epik türde oyunlar yazmış ve kendi kuramına uygun olarak sahneye koymuştur. Onun ölümünden sonra başta karısı olmak üzere birçok tiyatrocu epik tiyatro türünde çalışmalar yapmış, epik tiyatro bir tür olarak çağdaş tiyatroyu etkilemiştir.

epikürcülük Fel. Epiküros ve epikürcülerin doktrini. Başka bir deyimle hazzı araştıran ahlâk. Epiküros'dan sonra bu doktrin, hemen hemen hiç bir değişikliğe uğramadan kaldı. Epiküros'un ilk tâkipçisi Hermark olmuştur; Epiküros evini ve bahçesini ölümünden sonra dostlarıyla birlikte oturmak üzere bu filozofa bırakmıştı. Hermark'dan sonra bu fikrin savunucuları Polistrates, Denis ve Basilides olmuştur. M.Ö. II. yüzyılda Mısır, Antakya ve Roma'da epikürcü merkezler kuruldu. M.Ö. I. yüzyılda Fedro, Zénon, Sidon ve Filodem gibi epikürcüler Roma'ya gelip dersler verdiler. Epiküros'un en ünlü tilmizi, şair Lucrezio oldu. «Doğa Üzerine İnceleme» adlı eserinde, dahiyane bir şekilde, Epiküros'un fikirlerini ortaya koydu. Hıristiyanlığın başlangıcında, Roma İmparatorluğu içinde, pek epikürcü topluluklar vardı, ama bu topluluklar sonradan yavaş yavaş dağıldı; bu fikirlerin orada burada tek tük savunucularına rastlanır oldu. Epikürcülük XVII. yüzyılda Gassendi'nin taraftarlığı, Des-

Eole

Eos

Epik tiyatronun kurucusu B. Brecht'in «Arturo Ui» adlı oyunundan bir sahne.

Epiküros

Desiderius Erasmus

cartes'ın ve sansüalist filozofların eleştirmesiyle yeniden canlandı. Gassendi kanalıyla epikürcülük modern materyalizmi etkisi altına aldı. [Epicurisme — Epicureanism]

Epiküros (M.Ö. 341 — 270) Yunan filozofu. Babası öğretmen, anası da kâhindi. Ömrünün büyük bir kısmını Atina'da geçirmiştir. 306 yılında, Atina'da «Epiküros Bahçesi» adlı açıkhava okulunu açtı. Burada dostları ve öğrencileriyle birlikte yaşıyordu. Atinalılar'ın adına heykeller diktikleri bu filozofun 300 cilt tutan eserinden elimize sadece üç mektup geçmiştir; bu mektuplarda onun doktrininin özetini buluyoruz. Bundan başka, bir öğrencisinin derlediği özdeyişleri de elimizdedir. Felsefesi, Demokritos felsefesinden esinlenmiştir. Epiküros'a göre doğa hareket halinde olan atomların birleşmesinden meydana gelmiştir. Bütün varlıklar bu atomların birleşmesinden ibarettir. Demokritos'un atomculuğunda mekanik bir determinizm hâkim olduğu halde Epiküros tesadüfü kabul eder, Demokritos' unkiyle aynı olan materyalizmi, tanrıların işe karışmadığı ebedî bir madde fikrine dayanır. Çok ince atomlardan yapılmış olan ruh da maddîdir ve ölümlüdür ; bu dünyadan başka bir âlem yoktur. Epiküros'un ahlâkı, insanın mutluluğunu amaç edinmiştir; ona göre en yüce iyilik hazdır ; bu sözle, genel olarak sanıldığı gibi insanın kendini kolay elde edilen şehvetlere kaptırması kasdedilmemektedir; tersine mutluluğun, bilgiliğin, kültür ve erdemli yaşama sonucunda elde edilebileceği kabul edilmektedir. Pek çeşitli şekillerde yorumlanmış olan «hazların hesabı» doktrinini kesin olarak belirtmek gereklidir. Hazların mâkul bir şekilde kullanılmasının bir amaç olması gerektiğini bildiren Epiküros, bunları üç sınıfa ayırır: 1° Yararlanılanlar 2° Kabul edilenler 3° Çekinilmesi, kaçınılması gerekenler. Doğal ve gerekli olanlardan yararlanmalı, doğal olduğu halde gerekli olmayanlar kabul edilmeli, doğal ve gerekli olmayanlardan kaçınmalıdır. Ancak bu yolla ruh sükûna erer. «Epiküros'un Bahçesi» karışıklıklar içinde yüzen IV. yüzyıl Atina'sında bir sükûn yatağı, bir sığınak olmuştu. Sadelik ve kanaatkârlık hâkimdi bu bahçede. Başlıca eserleri: «Doktrinler ve Özdeyişler», «Parçalar», «Mektuplar» dır.

epilepsi Hek. Sara hastalığı. (Bak. sara).

epilog Yun. i. Tiy. Bir tiyatro oyunun bitmesinden sonra, oyunculardan birinin, seyirciye dönerek yaptığı oyunu bitiren, vurgulayan konuşma.

Epimenides (M.Ö. VI. yüzyıl) Yunan filozofu ve kanun yapıcısı. Efsaneleşmiş bir kişiliği vardır. 57 yıl bir mağarada uyuyakaldığı, uyandıktan sonra da peygamberce kehanetlerde bulunduğu onun hakkındaki söylentiler arasındadır. Onunla ilgili olarak bilinen tek tarihsel olay, Solon zamanında Atina'ya gitmiş olmasıdır. Orfeusçuluğun kurucularından biri olarak kabul edilmektedir. Başlıca eseri: Teogoni'sidir.

Epinay Louise Tardieu d'Esclavelles, Madame de' (1726 — 1783) Fransız kadın yazarı. Salonuna zamanının yazarları toplanırdı. Şatosunun parkındaki «Ermitage» adı verilen küçük köşkte J. J. Rousseau konuk olarak kalmıştı. Ama kısa süre sonra araları açıldı. Madame d'Epinay'in anıları ve mektupları çağını yansıtması bakımından önemlidir.

Epir (Epeiros) Yunanistan'ın kuzeybatı bölgesi. Kuzeyde İllirya ve Makedonya, doğuda Teselya, güneyde Akarnania ve Ambrakia körfezleriyle, batıda ise İyonia denizivle sınırlanmıştır. Halkı Pelasglar'la İlliryalılar'ın karışmasından meydana gelmiştir. Herodotos, Epir'i Dor istilâcılarının yurdu sayar. Zeus'un kehanet ocağı Dodana yüzünden bu bölge eski çağda pek ünlüydü. Neoptolemus soyundan geldiklerini söyleyen Molossia kralları, Epir kralı adıyla uzun süre bütün bölgeye egemen oldular. Epir'i ilk olarak tek yönetim altında toplayan, Makedonya Kralı Filippos'un kayın biraderi Aleksandros'dur. Hem Aleksandros hem de Pyrros'un İtalya seferleri başarısız geçince, Epir, yıllar boyu Aitolialılar'ın, İlliryalılar'ın, Makedonyalılar'ın saldırısına uğradı. M.Ö. 232'de Molossia Krallığı çöktü. M.Ö. 167 yılında Makedonya ile Roma arasındaki savaşlarda yağma edilen Epir, sonunda Roma'ya katıldı. Bugün Yunanistan sınırları içindedir.

episantr Jeol. Yeryüzünde deprem ocağına en yakın yer. Dış merkez adı da verilir. Deprem en çok burada duyulur. Birkaç rasathaneden edinilen bilgilere göre yeri kolayca bulunur.

episod Fr. i. ★ 1. Müz. Füg ya da rondoda ana temanın tekrarına kadar araya serpiştirilen müzik. ★ 2. Ed. Herhangi bir edebiyat eserinde asıl olayı renklendirmek ve çeşitlendirmek için araya katılan yardımcı bir konu ya da olaya verilen ad. Episodun başlangıcı, biraz daha

değişik bir nitelikte eski Yunan tiyatrosuna kadar uzanır.

epistemoloji Yun i. Bilimlerde uygulanan bilgi metotlarının incelenmesi. Epistemoloji, metodoloji ya da bilimlerin mantığından daha geniş bir alanı kapsar. Bir yandan her bilime özgü metotları, genel olarak bilimsel düşünüşün merhalelerini inceleyen metodolojiyi içine alır; öte yandan bilimsel gerçek problemini, ve en sonunda da bilimlerle felsefe arasında ne türlü ilişkiler bulunduğu konusunu inceler. Modern epistemoloji çığırını açan Kant ve ondan sonra Hermann Cohen, tamamlayıp geliştiren de Ernst Cassirer olmuştur. Epistemoloji bilimler üzerinde bir düşünüş olmaktan başka, bütün bilimlerdeki işlemleri sadeleştirip birleştirme çabasıdır ve evrensel olarak geçerli olan metodu bulma amacındadır.

epitelyum Vücut boşluklarını döşeyen sümüksü dokunun içe bakan yüzündeki hücre tabakası.

epitmek f. Benzeri olmayan güzel bir şey yapmak. esk. İbda etmek.

epkem Ar. s. Dilsiz.

epope Yun. i. Ed. Kahramanlık olaylarının manzum hikâyesi. Destan, dastan.

eprimek f. ★ 1. Eskimek, yıpranmak. ★ 2. Hımhım olarak burundan konuşmak.

Epstein, Sir Jacob (1880-1959) Amerikan asıllı İngiliz heykelcisi. Öğrenimini Paris'de yapan sanatçı 1909'dan sonra Londra'ya yerleşti. Paris'de Père — Lachaise mezarlığındaki Oscar Wilde'ın mezarı en ünlü eserlerinden biridir.

Er Kim. Erbiyum elemanın sembolü.

er zf.★ 1. Erken. Geç karşıtı. [Tôt, de bonne heure — Soon, early] ★ 2. Erkek, erinleşmiş (bülûğa ermiş) adam. Ar. Recûl [Homme — Man] ★ 3. Yiğit, kahraman: Er meydanı, eroğlu er. [Héros — Hero] ★ 4. Sahip, kudretli, yetenekli (ehliyetli): İşinin eri, sözünün eri. [Digne, capable, compétent — Deserving, capable] ★ 5. Koca: Eri askere gitmiş, [Mari — Husband] ★ 6. Rütbesiz asker, nefer. [Soldat — Soldier]

Erae Eski çağda, İyonia bölgesinde bir liman şehri. Teos'un (Bugünkü Sığacık, İzmir ili) kuzeyine düşerdi.

Erard, Sebestien (1752 — 1831) Müzik âletleri yapımcısı. Çeşitli çalgılar üzerindeki çalışmaları ile bu âletlerin gelişmesine yardım etmiştir.

Erasistratos (Yaklaşık olarak M.Ö. III. yüzyıl) Keoslu hekim. İskenderiye'de (Aleksandria) yaşadı. Kitapları, M.Ş. IV. yüzyıla kadar okunmuştur. Erasistratos, pratik hekimlikten çok, deneyleri de içine alan bilimsel araştırmalarla ilgilendi. Ona bir felsefeci de diyebiliriz. Hep bilgisini arttırmaya çalışmış ve daha önceki yanlışlarını kabul etmekten çekinmemiştir. Demokritos'un atomculuğunu çalışmalarına esas olarak kabul etmiştir. Tabiatın hiç bir şeyi sebepsiz yere yapmadığına inanırdı. Anatomi çalışmaları önemlidir. Vücudun büyümesi ve sindirim sistemi üzerine araştırmalar yapmıştır.

Erasmus, Desiderius (1469-1536) Hollandalı hümanist. Rotterdam'da doğdu, Bâle'de öldü. Eserlerini Latince yazdı. Hayatı boyunca gezdi. Paris'de, İngiltere'de oturdu. «Deliliğe Övgü» adlı şaheserini 1511'-de Paris'de yayımladı. Siyasal anlayışı barış ve insanların ortak iyiliği üzerine kurulmuştu. Düşünceleri Rönesans Avrupası üzerinde büyük bir etki yarattı.

erat, -tı ç. i. Ask. İhtiyaçları devlet tarafından sağlanan rütbesiz erler ile onbaşı ve çavuş rütbelerini haiz askerlerin tümü. [Soldats — Soldiers]

Erato Mit. Yunan mitolojisinde güzel sanatların dokuz perisinden biri. Baştanrı Zeus'un kızlarındandır. Yunanca aşk demek olan «eros» kelimesi onun adından gelir. Lirik şiirin koruyucusu sayılırmış. Heykellerde ve resimlerde elinde bir «lir» ile gösterilir.

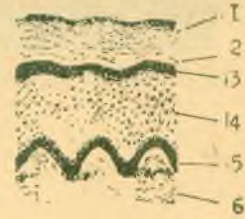
Eratosthenes (Yaklaşık olarak M.Ö. 275 - 194) Yunanlı bilgin. Kyrene'de doğdu. İlk felsefe öğrenimini Atina'da yaptı. Bilgisi ona büyük bir ün kazandırmıştı. Bu ünü işiten III. Ptolemaios onu İskenderiye'ye (Aleksandria) çağırdı (M.Ö. 247) ve Kallimakhos'un yerine ünlü İskenderiye kütüphanesinin başına geçirdi. Erastosthenes'in gözlerini hemen hemen tamamiyle kaybettikten sonra açlık grevi yaparak öldüğü söylenir. Tarih, coğrafya, geometri, astronomi, felsefe, gramer ve şiir gibi bütün bilim dallarında ustaydı. Bilime en büyük hizmeti, bilimsel coğrafyanın kurucusu oluşudur. En büyük eseri, üç kitapta topladığı «Geographika» dır. Bu kitap kaybolmuştur. Elimizde, ancak, daha sonraki bazı yazarların sakladıkları parçaları vardır.

Erbaa Tokat'ın ilçelerinden biri ve merkezi olan kasaba. Yüzölçümü 1 111 km² olan ilçenin 4 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 68 529, merkezinin nüfusu 13 167'-dir. İlçe toprakları Kelkit çayı boyunca uzanan bir ova ve bunu çeviren dağlardan ibarettir. Yeşilırmak'ın en büyük kolu olan Kelkit çayının suladığı topraklarda tahıl, tütün ve baklagiller yetiştirilir. Kasaba, Kelkit çayının sol kıyısı yakınındadır. 1942'de önemli bir depremle hasara uğramıştır. İl merkezine 76 km. lik bir yolla bağlıdır.

erbabı mesalih Ar. b. i. İşi olanlar, devlet dairelerinde görülecek işi bulunanlar.

erbain Ar. i. ★ 1. Arapça kırk anlamında bir söz. Takvimde kasımın 45 inci günü olan 22 aralıkta başlayan 40 günlük kış dönemine denir. Kara kış: Erbain fırtınası. ★ 2. Eskiden tarikattan olanların kırk gün halvete (tenha hücreye) kapanıp oruç ve tapınmayla vakit doldurmaları. Çile: Erbain çıkarmak.

erbap Ar. ç. i. Bir işten anlayan, bir işi iyi yapan kimse: Her işi erbabından sormalı. [Compétent, versé — Master, expert]

Epitelyum hücre tabakasının kesiti (1. 2. 3.) Yassılaşmış ve ölmüş hücreler. 4. Canlı hücreler. 5. Silindirik hücreler. 6. Deri.

Louise T. Epinay

Erciyaş dağından bir görünüş

erbaş Ask. i. İhtiyaçları devlet tarafından temin olunan onbaşı ve çavuş rütbelerini haiz asker.

Erbil (Irak) Zagros dağları eteğinde 69 000 nüfuslu bir şehir. Büyük İskender M.Ö. 331 yılında İran hükümdarı III. Dareios ordusunu bu şehir yakınlarında yenmişti.

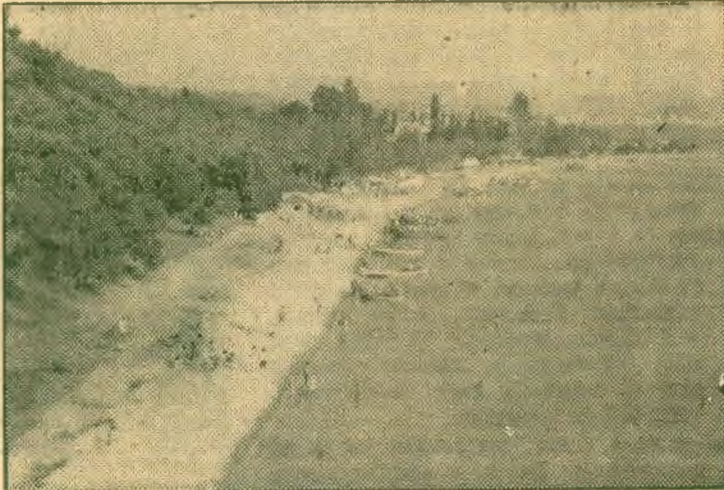
Ercilla, Alonso de (1535-1596) İspanyol destan şairi. Birçok savaşlarda yararlıklarıyla tanınmış, Şili ayaklanmasını bastırmakta görev almıştır. «Araueana» adlı tarihsel destanı ile tanınmıştır.

Erciş Van'ın ilçelerinden biri ve merkezi olan kasaba. Yüzölçümü 2 115 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 46 703, merkezinin nüfusu 14 052'dir. İlçe toprakları, Van gölüne dökülen Zilan deresi çevresinde etrafı dağlık Erciş ovasından ibarettir. Tahıl ve patates yetiştirilir. Hayvancılık yapılır. Kasaba, göle 3 km. uzaklıkta, Van — Karaköse yolu üzerindedir.

Erciyaş Dağı Kayseri'nin güneyinde, İç Anadolu'nun en yüksek dağı. En yüksek yeri 3 916 m. olup, yaz kış karlarla kaplıdır. Sönmüş eski bir yanardağdır. Kuzeybatı yamacında bir de buzul vardır.

Ercüment, Banu Begüm (1591-1630) Hindistan, Türk - Moğol imparatoru Şahcihan'ın karısı. Vezir Asaf Han'ın kızı ve I. Âlemgir'in annesidir. Şahcihan, çok genç ölen bu güzel kadın adına dünyanın en ünlü yapıtlarından biri olan Taç - Mahal'ı yaptırmıştır.

Yurdumuzun önemli turizm merkezlerinden, Erdek

Ercüment Ekrem Bak. Talu, Ercüment Ekrem.

Erçek Van'ın merkez ilçesi bucaklarından. 21 köylü bucağın nüfusu 7 747, merkezinin nüfusu 1 089'dur.

Erdek Balıkesir'in ilçelerinden biri ve merkezi olan kasaba. Yüzölçümü 400 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 23 903, merkezinin nüfusu 7 820'dir. İlçe toprakları, Marmara denizinin güneyindeki Kapıdağı yarımadasından ve onun yakınındaki adalardan ibarettir. Başlıca ürünü zeytindir. Bağcılık ve balıkçılık da yapılır; mermer ve granit çıkarılır. Son yıllarda denizinin ve plajlarının güzelliği sebebiyle bir iç turizm merkezi olmuştur. Kasaba, yarımadanın güney batısındadır. Bandırma'ya 16 km. uzaklıktadır. ★ Tarih: İlkçağda Kapıdağı yöresi Miletoslular'ın hakimiyetindeydi. Bu sırada körfezin kuzey kıyısında Artake şehri bulunuyordu. Peloponnes savaşlarında, Artake, Persler ve Fenikeliler tarafından yakıldı. Bundan sonra şehrin önemi azaldı. Depremler, yangınlar yüzünden ortadan kalktı. Daha sonra, burada Erdek kuruldu.

Erdel (Erdelistan) Romanya'nın batı tarafında Transilvanya denilen ve bir parçası Romanya diğer parçası Macaristan'da olan toprakların, Osmanlı egemenliği altında bulunduğu zamandaki adı. Osmanlı Türkleri'nin Erdel topraklarına akını XIV. yüzyıl ortalarında başlar. Erdel Kanuni Sultan Süleyman zamanında tam egemenlik altına alınmış ve bu durum 1699 Karlofça Andlaşması'na kadar 250 yıl devam etmiştir.

Erdelhun, Rüştü (Doğ. 1894) Orgeneral eski Genelkurmay Başkanı. 1914'de topçu subayı olarak I. Dünya Savaşı'na katılan Erdelhun çeşitli cephelerde bulunmuş ve yararlı hizmetler ifa etmiştir. İstiklâl Savaşı'na batarya komutanı olarak giren bu genç subay harp, istiklâl ve iftihar madalyalarıyla taltif edilmiştir. Muhtelif kıt'a ve kurmay hizmetlerinde çalıştıktan sonra 1946 yılında Generalliğe yükselmiştir. 1956'da Orgeneralliğe yükseltilen Erdelhun 1958'de Genelkurmay Başkanlığına getirilmiş, 1960'da da emekliye sevkedilmiştir.

erdem i. İyilikçilik, acıma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk gibi niteliklerin genel adı, fazilet. [Vertu — Virtue]

Erdemli İçel'in ilçelerinden biri ve merkezi olan kasaba. Yüzölçümü 2 078 km² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 48 604, merkezinin nüfusu 10 318'dir. İlçe toprakları Akdeniz'in kıyısında dar bir ovayla bu ovanın gerisindeki Toros dağları eteklerinden ibarettir. Başlıca ürünü turunçgillerdir. Kasaba, Mersin - Si-

lifke yolu üzerinde, Mersin'e 37 km. uzaklıktadır.

erden s. ★ 1. Erkekle cinsel temasta bulunmamış kız, kız oğlan kız. esk. Bâkire. [Vierge — Virgin] ★ 2. El sürülmemiş: Erden ormanlar.

erdenlik i. Erden olma durumu. erden olmayı sağlıyan hal. esk. Bekâret. [Virginité — Virginity]

Erduran, Aylâ (Doğ. 1935) Türk viyolonist. İstanbul'da doğdu. Müziğe olan merakı çok küçük yaşta beliren Erduran, müzik eğitimine Paris ve New York'da devam etti. Başarılı konserleriyle kendini müzik dünyasında virtüoz olarak kabul ettirdi.

Erduran, Refik (Doğ. 1928) Oyun yazarı ve gazeteci. İstanbul'da doğdu. İlkokulu Nilüfer Hatun'da, orta ve liseyi Robert Kolej'de okudu. Cornell Üniversitesi tiyatro edebiyatı bölümünü bitirdi. Çeşitli sahne oyunları yazdı. Çağlayan Yayınevi'ni kurdu. Milliyet gazetesinde bir süre fıkra yazdı. «Deli», «Cengiz Han'ın Bisikleti», «Kartal Tekmesi», «Direklerarası» gibi oyunları, «Yağmur Duası» adlı bir de romanı vardır.

Erebus Güney Kutbu'nda, Victoria arazisinde 4023 m. yüksekliğinde bir yanardağ

Ereğli (Karadeniz Ereğlisi) Zonguldak'ın ilçelerinden biri ve merkezi olan kasaba. Yüzölçümü 1 132 km.² olan ilçenin 3 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 96 511, merkezinin nüfusu 18 754'dür. İlçe toprakları dağlık ve ormanlıktır. Başta mısır olmak üzere tahıl, tütün, sebze ve meyva yetiştirilir, balıkçılık yapılır. Kasaba, Baburnu siperinde kuzey rüzgârlarına kapalı, önemli bir limandır. Son yıllarda kurulmuş olan 2. demir - çelik tesisleri hızla gelişmesine sebep olmuştur. M.Ö. VI. yüzyılda kurulmuştur. Eski adı Herakleia'ydı. Yıldırım Beyazıt zamanında Osmanlılar'a katılmıştır.

Ereğli (Konya Ereğlisi) Konya'nın ilçelerinden biri ve merkezi olan kasaba. Yüzölçümü 4 960 km.² olan ilçesinin 4 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 89 783, merkezinin nüfusu 38 267'dir. İlçe toprakları Konya ovasının güneydoğu kenarında ve Toroslar'ın eteğindedir. En önemli yükseklik Aydos dağıdır. (3 388 m.) Tahıl ekilir, meyvacılık ve sebzecilik yapılır. Kasaba, Akgöl'e dökülen İvriz çayının kıyısında İstanbul — Bağdat demiryolu üzerindedir. Eskiden Bizans'ın bir sınır şehriydi; 1 466'da Osmanlılar tarafından alınmıştır. Ereğli'ye 12 km. uzaklıktaki İvriz'de Hititler'den kalma harabeler vardır.

Ereğli (Marmara Ereğlisi) Tekirdağ'ın Çorlu ilçesi bucaklarından. 8 köylü bucağın nüfusu 7 315, merkezinin nüfusu 1 884'dür.

Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları Dolaylarında kömür madeni bulunduğu için Karadeniz Ereğlisi'nde özel sektör yapısında kurulmuş Türkiye'nin en büyük endüstri işletmelerinden biri. 7462 sayılı kanunla 2 Mayıs 1960'da kurulmuştur. Anonim şirketin sermayesini teşkil eden 600 milyon liranın % 51'i eşit olarak Sümerbank'la Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri (Karabük) e aittir. Beş kurucu üyeden diğer üçü şunlardır: T. İş Bankası, Ankara Ticaret Odası ve Koppers Associates S. A. Sermayenin 100 milyonluk kısmı halka ayrılmış ve satılmıştır. Şirketin yabancı sermaye yatıran ortakları 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun verdiği haklardan yararlanırlar. Şirketin esas mukavelesine göre, kuruluşundan sonra 5 yıl içinde iktisadi devlet teşekkülleri, ellerindeki hisseleri özel sektöre devretmek zorunluğundadırlar. Fabrika 1965'de hizmete girmiştir. Birinci kademesi, sermayesine ek olarak alınmış yerli ve yabancı kredilerle 2,5 milyar liraya kurulmuştur. Rantabl çalışabilmesi için 0,5 milyar lira sarfiyle ikinci ünitenin de eklenmesi zorunludur. Bitmiş olan birinci kademe tesislerinde yılda 470 000 ton kapasiteyle çalışılmaktadır. İşletmenin esası «yassı hadde» imalâtına dayanmakta olup çelik levha, çeşitli kalınlıklarda soğuk ve sıcak çekilmiş saç ve elektrolitik teneke yapmaktadır. Bu malzeme, Türkiye'de oto - montaj sanayii, gemi yapımı, buzdolabı, çamaşır makinesi, soba ve diğer saç ve teneke kullanılan akaryakıt taşıyıcıları ve ambalaj sanayi gibi çeşitli endüstri kollarında kullanılır.

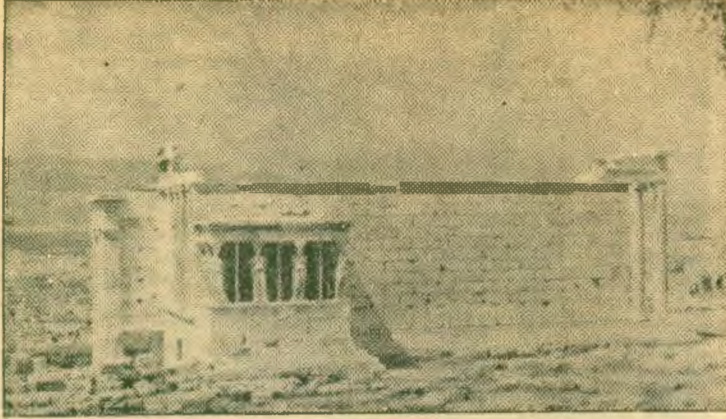

Türkiye'nin en büyük endüstri işletmelerinden, Ereğli Demir ve Çelik Fabrikasından bir görünüş

Ereğli Kömür İşletmesi (EKİ) Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu'na bağlı bir kuruluş. Evvelce Etibank'a bağlıydı. Havza'da 1865 yılındanberi taşkömür elde edilmektedir. Yıllarca özel teşebbüs tarafından küçük alanlar içinde üretim yapılmıştı. Sonra «Ereğli Şirketi» adını taşıyan Fransız sermayeli firma, bu bölgede çalışmış ve hükümet 1936'da bir an-

Refik Erduran

Atina Akropolisinin üçüncü önemli binası : Erekhtheum

laşmayla en önemli kömür damarlarını satın alarak Etibank'a vermiştir. 1940 yılında geri kalan küçük, büyük bütün özel işletmeler de satın alınarak «füzyon» yapılmış ve bütün bölge devlet sermayesiyle işleyen Ereğli Kömürleri İşletmesi'ne bırakılmıştır. İşletme, 1957'de kurulan Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu'na bağlanmıştır. Dört bölgesi vardır: Armutçuk, Kozlu, Üzülmez ve Karadon. İşletmede yaklaşık olarak 31 400 işçi ve 1560 çeşitli personel çalışır. 1966'da 7 368 942 ton tuvönan ve 4 820 419 ton satılabilir taşkömür elde edilmiştir.

erek i. Bir eylemde varılmak istenen son. esk. Gaye. [But, fin — Goal, end]

erekbilim Fel. i. Erekliğin (gaiyet) incelenmesi. Meselâ insanlık tarihi iki açıdan incelenebilir: İnsanlık, geçmiş bir takım sebeplere bağlı olarak düşünülebilir, ya da amacına, gayesine bakarak incelenebilir. İşte bu ikinci bakımdan incelenmesine erekbilimsel inceleme denir. Ereklik, Kant'ın «Aklın Eleştirilmesi» adlı eserinde tahlil edilmiştir. Ona göre erekbilimsel bir muhakeme, ancak bir organizma ya da bir sanat eseri söz konusu ise, objektif olarak kullanılabilir. Çünkü ancak bu iki durumda parçalar, bütünden hareket edildiği takdirde anlaşılabilir. Nitekim organların, ancak organizmanın genel işlemi sırasında bir anlamı olduğu gibi, bir sanat eserinin unsurları da ancak esere estetik niteliğini kazandıran bir bütün içinde anlam kazanır. Bu çeşit bir açıklama, parçalardan hareket etmeyi gerektiren mekanist açıklamaya karşıdır. Bak. ereklik. [Teleologie — Teleology]

erekçilik i. Fel. Ereksel nedeni kabul eden, ereklik düşüncesine önemli yer veren öğreti. [Finalisme — Finalism]

Erekhtheum Atina Akropolisi'nin üçüncü önemli binası. Erekhtheus tarafından yaptırıldığı söylenen ilk tapınak M.Ö. 480 yılında Persler tarafından yakıldı. Perikles yeni tapınağın yapımına başladı; M.Ö. 409 yılında tamamladı. Yeni tapınak, o devirde bile Attika - İyon üslubunun en güzel ve mükemmel eserlerinden biri olarak ün kazanmıştı.

ereklik Fel. i. Bir olayı amacına göre açıklama. Bu bakımdan, bir olayı kendinden önce gelen aynı cinsten bir olaya dayanarak açıklayan nedensel açıklamanın karşıtıdır. Ereklik, bir olayın niçin, hangi amaçla meydana gelmiş olduğunu ortaya koyar; oysa nedensel açıklama hangi etkenlerle o olayın meydana gelmiş olduğunu gösterir. Pozitif bilim düşünüşüne aykırı olmakla beraber, bir unsuru bütünden ayırma imkânı olmayan biyoloji ve psikolojide olumlu bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Psikanaliz bir rüyayı amacına göre açıklar. Bunun dışında, tabiat olaylarını erekeklikle açıklamak, ilkel toplumlardaki büyü anlayışı içinde kalmak olur. Meselâ, yer depreminin insanları cezalandırmak için meydana geldiğini düşünmek gibi. Bak. erekbilim. [Finalité — Finality]

ereksel neden b. i. Bir işte erek halinde bulunan neden: Bir hükümetin ereksel nedeni halka hizmettir. [Cause finale — Final cause, ultimate cause]

ereksiyon Hek. Erkek cinsel organının büyüyüp, uzaması ve sertleşmesi. Sinirsel uyarım sonucu, organa kan dolar; süngersi dokunun şişmesi sonucu, biriken kan geri çekilemez, organı yarı dikey ve sert durumda tutar. Cinsel boşalma ya da cinsel gerilimin gevşemesi sonucu, süngersi dokunun şişkinliği azalınca organa dolmuş kan da geri döner, sertlik kaybolur.

erem i. Bir işe gönlü olma. esk. Rıza.

Erendiz Ast. Gezegenlerin en büyüğü ve güneşe yakınlık bakımından beşincisi, Jüpiter, Müşteri. [Jupiter — Jupiter]

Erenero, Papa Eftim (Doğ. 1884) Bağımsız Türk Ortodoks Kilisesi başpiskoposu. Akdağmadeni'nde doğdu; Ankara Lisesi'nde okudu. Başlangıçta ticaret ve müteahhitlik yaptı. 1914'de Ankara ortodoks kilisesinde görev aldı. 1918'e kadar Akdağmadeni'nde başpapazdı. 1918'de Keskin Madeni metropolit vekilliğine getirildi. Millî mücadele hareketine katıldı. T.B.M.M.'nin ilk seçimlerinde ikinci seçmen oldu. 1920'de Anadolu'da 72 ruhanî dairede 548 kilise ve cemaatin genel vekili ve tek temsilcisi olarak T.B.M.M. hükümetine bağlı Bağımsız Türk Ortodoks Kilisesi'ni kurdu.

Erenköy İstanbul'un Kadıköy ilçesi bucaklarından. 1 köylü bucağın nüfusu 25 717'dir.

erenler ç. i. ★ 1. Ermiş olanlar, Tanrı'ya yaklaşmış, velîlik mertebesine ulaşmış bulunanlar: Erenlerin sağı, solu olmaz. ★ 2. Eskiden dervişler arasında bir seslenme sözü olarak kullanılırdı: Erenler, yahu, pirim, böyle nereye?

Erentepe Muş'un Bulanık ilçesi bucaklarından. 20 köylü bucağın nüfusu 11 095, merkezinin nüfusu 1 261. Eski adı Liz'dir.

Eretria Eski çağda Euboia (Eğriboz) adasının en ünlü şehri. Euripos bölgesinin güneydoğusunda kurulmuştur. Ticaret ve deniz sayesinde zengin bir dönem geçirdi. Makedonya ve İtalya'da birçok koloni kurdu. M.Ö. 490 yılında Datis tarafından

alındı ve yakıldı. İranlılar, halkının pek büyük bir kısmını köle olarak sattılar.

ere varmak, ere gitmek b. f. (Kadın hakkında) Evlenmek.

Erez, Naşit (Doğ. 1901) Hekim. İstanbul'da doğmuş, orta öğretimi Galatasaray Lisesi ve Bern (İsviçre) de tamamlayıp, o şehrin üniversitesinde hekimlik eğitimi görmüş, yurda döndükten sonra değişik hastahanelerde kadın ve doğum hastalıkları uzmanı olarak çalışıp, 1936'da üniversite öğretim üyesi olmuştur. Bilimsel araştırma kitapları vardır.

Erfelek Sinop'un ilçelerinden biri ve merkezi olan kasaba. Yüzölçümü 365 km² olan ilçenin tek bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 23 512, merkezinin nüfusu 2 244' dür. İlçe toprakları dağlık ve ormanlıktır. Kasaba, il merkezine 15 km. uzaklıktadır. Eski adı Salavat'dı.

Erfurt (Doğu Almanya) Güneybatıda 188 000 nüfuslu bir şehir. Dokuma, daktilo makinesi, kimya, maden eşya fabrikaları vardır. Napoléon 1808'de Rus Çarı I. Aleksandr ve başka Avrupa devletlerinin yöneticileriyle bu şehirde görüşmeler yapmıştı.

Erg Fr. i. Coğ. Büyük Sahra'nın hareket eden kum yığınlariyle kaplı olan bölgesine verilen ad.

erg, -gi Yun. i. Fiz. c. g. s. birim sisteminde iş birimi. 1 din'lik kuvvet, etkilediği cismi, kendi doğrultusunda 1 cm. öteye götürüyorsa, yapılan iş 1 din x cm. (erg) olur. İşin değişik birim sistemlerinde, değişik birimleri vardır. M.K.S. birim sisteminde ise iş birimi Kgm.'dir. Bir birim sisteminden diğerine geçerken büyüklükler belli katsayılarla çarpılır.

Ergama Bak. Gökçeyazı.

Ergani Diyarbakır'ın ilçelerinden biri ve merkezi olan kasaba. Yüzölçümü 1 489 km² olan ilçenin 2 bucağı ve köyleriyle birlikte nüfusu 41 389, merkezinin nüfusu 10 329'dur. Toroslar'ın güney kesimlerinde bulunan Dicle ve Fırat'ın kollarının suladığı ilçe toprakları, verimlidir. Tahıl ekilir ve hayvancılık yapılır. Kasaba, Malatya — Diyarbakır demiryolunun 5 km. yakınındadır. Elâzığ — Diyarbakır karayolu da kasabadan geçer.

ergeç b. zf. Ne vakit olsa, şimdi ya da sonra: Bu ergeç olacak. [Tôt ou tard — Sooner or later]

ergene i. ★ 1. Maden yeri. ★ 2. Çadırın kapı gibi kullanılan açık yeri. ★ 3. Dağ sırtı, yamaç.

Ergene Çayı Meriç nehrinin yurdumuzdan aldığı en önemli kol. Istranca dağlarının batısından doğar, önce güneybatıya doğru akar, Çorlu suyu ile birleştikten sonra kuzeybatıya ve Lüleburgaz'dan sonra batıya döner, Babaeski ve Hayrabolu çaylarını alır, Uzunköprü'den geçtikten sonra İpsala'nın kuzeyinde Hancağız'da Meriç ırmağına karışır. Uzunluğu 200 km. kadardır.

Ergenekon Destanı Büyük Türk Börteçine destanının bölümlerinden birinin adı. Destanın, en eski Göktürk ulusları arasında doğup geliştiği sanılmaktadır. Bu destana göre, Türkler'le ayrı ayrı başedemiyen çeşitli düşman uluslar birleşip hep birden Türkler'e saldırdılar. Türkler bu savaşta tümden kırıldılar, yok oldular. İçlerinden hakanın yeni doğmuş oğlu ile yeğeni kurtulup kaçtılar. Binbir gizli yollardan geçip dört yanı yüce dağlarla çevrili bir bölgeye vardılar. Ergenekon adını verdikleri bu yerde yaşayıp çoğaldılar. Dört yüzyıl içinde artan soyları Ergenekon'a sığmaz olunca çevredeki demirden dağları, Börteçine adlı usta bir demircinin önderliği ile, bir tünel biçiminde eriterek deldiler. Bir bozkurtun gelip kendilerine yol göstermesi sayesinde geniş topraklara çıktılar. Düşmanlarından da öç aldılar. «Bozkurt» motifi bundan sonra Türkler arasında kutsal bir inanış olarak kaldı.

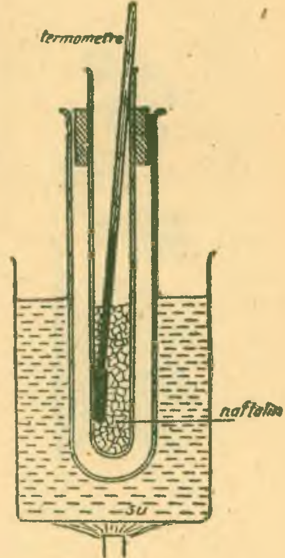
Ergene, Nuri Ömer (1901-1964) Halk için hekimlik bilgileri veren kitapları ve gazete yazıları ile yıllarca ün yapmış bakteriyoloji ve bulaşıcı hastalıklar uzmanı. Gülhane Askerî Tıp Akademisi'nde hocalık, Sağlık ve Sosyal Yardım bakanlığında sağlık propagandası ve tıbbî istatistik genel müdürlüğü yapmıştır.

ergenlik ★ 1. Hek. Ergen yaşlarda yüzde görülen ufak sivilceler. Genellikle mikroplu iltihaplar olmaktan çok hormon düzensizliğine bağlı, ruhsal ayarsızlıkların önemli rol oynadığı deri dokusu tepkileridir. [Acné juvénile — Juvenile acne] ★ 2. Ergen olma hali, bekârlık. [Célibat — Celibacy] ★ 3. Dul kadının bir ergen erkeğe vardığı zaman ona verdiği armağan.

ergi i. İyi bir şeye erişme hali. esk. Mazhariyet. [Succès, faveur — Success, achievement]

ergime i. Fiz. Katı bir cismin, ısıtılması sonunda, sıvı hale geçmesi. Kristal yapılı cisimler (buz, naftalin v.b.) sabit basınçta, belli bir sıcaklıkta katı halden sıvı hale geçerler. Meselâ 1 atmosfer basınç altında buz, 0°C'de sıvı hale (su haline) geçer. Kristal yapılı cisimlerin katı halden sıvı hale geçtikleri sıcaklığa, ergime noktası ya da ergime sıcaklığı denir. Cam, demir, balmumu gibi kristal yapılı olmayan cisimlerin ise belli bir ergime noktaları yoktur. Böyle cisimler ısıtıldıkça yavaş yavaş yumuşarlar. Ergimeden sonra kristal yapılı cisimlerin hacminde bir değişme olur. Bazılarının hacmi artar, bazılarının da azalır. Meselâ buz, su haline gelince hacmi küçülür. eks. Zeveban. [Fusion — Fusion]

ergime ısısı b. i. Fiz. Ergime sıcaklığına kadar ısıtılmış bir cismin birim kütlesini (meselâ 1 gramını) bu sıcaklıkta katı halden sıvı hale geçirmek için cisme veril-

Naftalinin ergitilmesi: 100°C ye kadar ısıtılan naftalinin eşit zaman aralıklarıyla sıcaklığı ölçülür ve sıvı hale geçebileceği sıcaklık derecesine ergime noktası denir.

erguvan

mesi gerekli olan ısı. Ergimenin tersi olan katılaşmada ise cisim bu ısıyı vererek sıvı halden katı hale geçer. esk. Zeveban harareti. [Chaleur de fusion — Heat of fusion]

ergin s. ★ 1. Olmuş, yetişmiş. esk. Kemale gelmiş: Ergin yemiş, ergin ekin. [Mûr — Ripe, mature] ★ 2. Medenî haklarını kendi kullanabilmek için kanunun gösterdiği yaşa gelmiş olan. esk. Sinni rüşte gelmiş, reşit. [Majeur — Major]

Ergin, Faize (1894-1954) Besteci. İstanbul'da doğdu. Yetiştiği zamanın bağnaz tutumuna rağmen kocası Ruhi Bey ve diğer müzikçilerin desteğiyle, önce tambur öğrenmiş sonra da çeşitli besteler yapmıştır.

Ergin, Feridun (Doğ. 1917) İktisatçı. İstanbul'da doğdu. İlk, orta öğrenimini Galatasaray Lisesi'nde yaptı. Paris Siyasi İlimler Okulu'nda ve Ankara Hukuk Fakültesi'nde okudu, 1943'de fakülteyi bitirdi. 1948'de İstanbul Üniversitesi İktisat doçenti oldu. 1950-1957 devresinde Urfa milletvekilliğine seçildi. Bu sırada Uluslararası Para Fonu güvernörlüğü, Avrupa Konseyi istişari meclis üyeliği, Akşam gazetesi, Cumhuriyet gazetesi yazarlığı yaptı. Kurucu Meclis üyesi seçildi. İktisat Fakültesi'ne profesör oldu.

erg/saniye Fiz. ç. g.s. birim sisteminde güç birimi. 1 saniyede, 1 erg'lik iş yapan makinenin gücü 1 erg/saniyedir.

Ergun, Sadettin Nüzhet (1901-1946) Yazar. Bursa'da doğdu. Edebiyat Fakültesi'ni bitirdikten sonra çeşitli okullarda edebiyat öğretmenliği yapmış ve Arkeoloji Müzesi kütüphane memurluğunda bulunmuştur. Üç cildini yayımlayabildiği «Türk Şairleri» adlı eserinden başka divan ve halk edebiyatına ait çeşitli incelemeleri de yayımlanmıştır.

erguvan Far. i. Bot. Baklagillerden, eflâtunla kırmızı arası renkte çiçek açan bir ağaç.

erguvanî Far. s. Erguvan çiçeği renginde, güzel ve parlak al.

Erhard, Ludwig (Doğ. 1897) Alman devlet adamı. Frankfurt Üniversitesi'ni bitirdi. İktisatçı olarak çeşitli devlet hizmetlerinde bulundu. 1945-1946 yıllarında Bavyera ekonomi bakanlığı, 1949-1963 yıllarında Federal Almanya ekonomi bakanlığı, 1963-1966 yıllarında başbakanlık yaptı. 1958-1963 yılları arasında aynı zamanda Avrupa Ekonomik Topluluğu Bakanlar Konseyi üyesi bulunan Erhard'a fahrî profesörlük de verilmiştir. Basılı eserleri vardır.

Ludwig Erhard

Erie (A.B.D.) Kuzeyde, aynı adı taşıyan gölün kıyısında, 138 700 nüfuslu işlek bir liman. Maden eşya ve kimya tesisleri vardır.

Erie Gölü A.B.D. ile Kanada arasında, Kuzey Amerika'nın 5 büyük gölünden biri. Yüzölçümü 25 000 km² dir.

erigen (eriğen) s. Çabuk eriyip dağılan. [Fondant — Melting]

erik i. Bot. Gülgillerden, cevize yakın büyüklükte, derisi ince; sarı, kırmızı, yeşil, mor renklerde, tadı mayhoş ya da tatlı, eti sulu, tek ve sert çekirdekli yemiş. Birçok çeşidi vardır. [Prune — Plum]

erik ağacı b. i. Bot. Gülgillerden, beyaz çiçek açan ve erik yemişi veren ağaç. Yurdumuzda çok yetişir. [Prunier — Plum - tree]

erike Ar. i. Taht.

eril s. Bazı dillerde erkek sayılan kelime. esk. Müzekker. [Masculin — Masculine]

erim i. ★ 1. Bir şeyin erebileceği uzaklık: El, göz, ses erimi. [Espace à atteindre — Range] ★ 2. İyi bir şeyi gösteren hal. esk. Beşaret. [Présage — Omen]

erimek f. ★ 1. Katı (sulp) ve donmuş iken sıvı (mayi) haline geçmek. Bu anlamda, fizikte ergimek sözü kullanılır: Buz, şeker, kurşun, yağ eridi. [Fondre, se dissoudre — To melt, dissolve] ★ 2. Zayıflamak, azalmak, dağılmak, tükenmek: Biçare kederinden eridi. [Maigrir, s'épuiser — To grow thin, become exhausted] ★ 3. (Dokuma kumaşlar hakkında) Aşınıp harabolmak. [Etre usé — To wear out]

Erim, Nihat (Doğ. 1912) Bilim ve devlet adamı. İstanbul ve Paris Hukuk fakültelerinde, Uluslararası Bilimler Yüksek Enstitüsü'nde okudu. 1939-1945 yıllarında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1951-1953 yıllarında Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi olan Prof. Nihat Erim, 1943-1945 yıllarında aynı zamanda Dışişleri Bakanlığı'nda hukuk müşaviri olarak çalıştı. 1945-1950 yıllarında milletvekili, 1938 yılında bayındırlık bakanı, 1949 yılında başbakan yardımcısı oldu. 1950-1953 yıllarında Ulus, 1953-1955 yıllarında Yeni Ulus, sonra Halkçı gazetelerini yönetti. 1957'den beri Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, 1959-1961 yıllarında Birleşmiş Milletler Devletler Hukuku Komisyonu üyeliğinde bulundu. Dışişleri ile ilgili konferanslara, Kıbrıs anayasası ve Kıbrıs anlaşmazlığı toplantılarına katıldı. Eserleri arasında, «Le Positivisme Juridique et le Droit Internationale», «Siyasi Tarih ve Devletlerarası Hukukî Metinler» sayılabilir.

erin s. Cinsel olgunluğa varmış, döl verebilecek olanaklara ermiş insan. esk. Baliğ. [Pubère — Pubescent]

erincik s. Üşenen, tembel, utangaç.

erinç i. Hiç bir eksiği hiç bir üzüntüsü olmama hali, dirlik, rahat. [Paix, calme, tranquillité — Peace, rest, comfort, attainment]

erinlik Hek. Cinsel olgunluğa, döl verebilme olanağına erme hali. esk. Büluğ. Cinsel hormon salgılayan bezlerin çalışmaya başlaması ile bedende primer organ değişiklikleri (döl organlarında irileşme, özel

salgıların hazırlanması) ve sekonder başkalaşmalar (kıllanma biçimleri, kas ve yağ dokusu dağılımı) olur. Kadında adet kanamasının görülmesi, erkekte sperma boşalmasının olması erinliğin tam olduğunun belirtisi sayılır. [Puberte — Puberty]

erisipel Hek. Bak. yılancık.

erisipeloid Hek. El parmaklarında iltihap ve sancılı kızarıklıklarla kendini gösteren deri hastalığı. Kasaplarda, ahçılarda, tavukçularda, öldürülmüş hayvanlardaki zehirleyici maddeler ve bakterilerin bulaşması sonucu sık görülür.

eristik Yun. i. Didişimcilik.

Erişilgil, Mehmet Emin (1891-1965) Fikir ve devlet adamı. Mülkiye Mektebi'ni bitirdi. Lise öğretmenliği, okul müdürlüğü, İstanbul Üniversitesi'nde profesörlük, dekanlık, Meclis-i Mebusan üyeliği, Millî Eğitim bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi başkanlığı yaptı. Ankara'da Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde de profesör ve dekan olan Erişilgil, 1943-1950 yılları arasında milletvekiliydi. 1948'de Gümrük ve Tekel, 1949'da İçişleri bakanlığına getirildi. Eserleri arasında, «Kant ve Felsefesi», «Felsefeye Başlangıç», «Bir Fikir Adamının Romanı — Ziya Gökalp», «Bir İslâmcı Şairin Romanı — Mehmet Akif», «Neden Filozof Yok», «Türkçülük Devri — Milliyetçilik Devri — İnsanlık Devri» sayılabilir.

erişkin s. Biyo. Vücudunun gelişimi tamamlanmış olan. esk. Kâhil. [Mûr — Mature]

erişmek f. ★ 1. Yetişmek; ulaşılması emeğe, zamana bağlı bir yere ya da amaca varmak, kavuşmak. esk. Vasıl olmak: «Erişir menzili maksuduna âheste giden.» [Atteindre — To attain] ★ 2. Uzanıp tutmak; el boy yetiştirmek: Ayağa kalksa başı tavana erişir. [Parvenir, attraper — — To reach] ★ 3. Olgun hale gelmek, olgunlaşmak. esk. Kemal bulmak: Üzümler daha erişmedi. [Mûrir — To mature, ripen] ★ 4. Gelip çatmak: Vakit erişti, kış erişti, bahar erişti. [Arriver — To arrive]

erişte (Aslı Far.) i. İnce ince kesilerek kurutulmuş hamur, ev makarnası: Erişte çorbası.

eritem Hek. Derinin yaygın ya da sınırlı olarak kızarması, yanması ve kepeklenmesi ile kendini gösteren iltihaplı hastalıklar grubu. Güneş ve sıcaklık etkisiyle, bulaşıcı hastalıklar sonucu olarak, eksiklik hastalıkları ya da romatizma yüzünden ortaya çıkabilir.

eritmek f. ★ 1. Bir cismi sıvı haline koymak. esk. İzabe etmek. [Fondre, dissoudre — To smelt, melt, dissolve] ★ 2. mec. Çok zayıflamak: Dert biçareyi eritti. [Amaigrir, épuiser — To thin down, to emaciate]

Eritre (Habeşistan) Kızıldeniz kıyısında, 124 300 km² genişliğinde, 1 020 000 nüfuslu bir bölge. Merkezi, Asmara'dır. Başlıca zenginliği pamuk ekimi ve hayvancılıktır. 1890 yılında İtalyanlar tarafından işgal edilen bu bölge, 1937-1941 yılları arasında doğu Afrika'daki İtalyan sömürgeleri arasında yer almış, 1952'ye kadar geçici olarak İngilizler tarafından yönetilmiş, sonra Habeşistan'la federatif bir birlik kurmuş, 1962'de ise Habeşistan'la tamamen birleşmiştir.

Erivan (S.S.C.B.) Ermenice Yerevan. Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin 583 000 nüfuslu başkenti. Şehirde maden eşya, makine, ipekli dokuma, kimya fabrikaları vardır; dolaylarında bol miktarda pamuk, üzüm ve yemiş yetiştirilir. Şehirde, birçok kültür kurumları arasında, bir üniversite ve bir müzik akademisi vardır. Osmanlı yönetiminde Revan adıyla anılırdı.

eriyik i. Fiz. İçinde katı bir cisim erimiş olan sıvı. Şekerli su, tuzlu su birer eriyiktir. Erime fiziksel bir olaydır. Her iki cismin yapısı değişmemektedir. esk. Mahlul. [Solution — Solution]

erk, -ki i. Kudret, iktidar, nüfuz. [Pouvoir — Power]

erkân Ar. ç. i. ★ 1. İleri gelenler, başlar, üstler: Hükümet erkânı, bir şirketin erkânı. ★ 2. Yol, iz, yol yöntem. esk. Kaide, âdet: Büyük davetlerde ve her türlü resmî toplantılarda birtakım âdap ve erkân vardır. [Règles principales, bases, usages, coutumes — Ruees, principles] ★ 3. Ask. Üst subay, büyük rütbeli zabit. [Officiers supérieurs — Top officers]

erkânıharp Bak. kurmay.

erke i. ★ 1. Gücünü harcama istek ve yeteneği. [Energie — Energy] ★ 2. Fiz. Bir cisim tarafından taşınıp iş çıkarmaya yarayan güç. (Bak. Enerj): Mekanik erke. [Energie — Energy]

erkeç i. Erkek keçi. [Boue — He - goat]

erkeç sakalı i. Bot. Gülgillerden hekimlikte kullanılan bir bitki; çayır melikesi.

erkeğimsi Bak. erkeksi.

erkek i. ★ 1. İnsan erkeği ve yetişkini. esk. Recül: Erkekler yirmi yaşında askere giderler. [Homme — Man] ★ 2. Koca, zevç: Bu kadının erkeği askerdedir. [Mari, époux — Husband] ★ 3. Kopça, anahtar, çıtçıt gibi çıkıntı ve girintileri birbirine takılarak kullanılan şeylerin çıkıntılı olanı: Erkek anahtar, erkek kopça. [Mâle — Male] ★ 4. Güçlü, kuvvetli ya da sözünde duran bir insan olduğu için güvenilir kimse. [Fort, brave — True, strong]

Nihat Erim

erik ve dalı

(BİRİNCİ CİLDİN SONU)